

પવન સમે દાદાર અન હોમા.

સર કરતાં કોઈખી સુખાખીત કાંમ-જાતેમછે સવું તે કીરતારનું નામ.
 જે આવંદની કુદરતી બરંકતથી-અંચેછે સહ હર* હરકતથી.
 કરાંમત તેની અજાણ્યેછે-ન જાણતાંની નજરથી જેવેછે.
 જે મગદુરથી યાચે તેની શેપાસ-તો છગરથી કરનાર ન રેહ્યે ઉદાસ.
 રાખેછે તેહવીજ તેડીક આ દાસ-રખની રેહમતથી પાંમવા ઉઠાસ.
 તે માટે કલમને છુરીથી ધરી-લીધી તેને લખવા તઈઆર કરી.
 પકડતાંજ દર જોડી દેતાં સલાંમ-કરી ઈઆદ લોવેઆ તે આલેકનું નામ.
 બીઆરતાંજ પેહલવી આવેજે મોહમા-“પવન સમે દાદાર અન હોમા”
 ગુજરાતી બાસામા જણાવેજેછે-મયાહું તેનું આસ બણાવેજેછે.
 બોલાવેછે જે બનામે યજ્ઞદ ફારસી-સાચવેછે તેની જુબાન પારસી,
 ખીસમીલા કુરી કેહછે ઈસલાંમ-સમાવેહુંછે તેમાખી બોધાનું નામ.
 હોંડુના મી ગણેરાવેનમા-સલોકે સંસકરત ગાવેનમા.
 અંગરેજ લોકમાં કેહવાવેછે ગાદ-તેથીજ તેઓની લેવાવેછે દાદ.
 ખીજ કોમખી હંમેસાં તેનેજ બનેછે-જુબાંખી તેઓની તરેહ વળેછે:
 પણ સરવેનો સરદાર તો એકજ-કુદરતી કાંમ જેતા નેકજે.
 કહ્યત મંદ કીધી તેણે માહરી કુલમ-મલવેઆછે તેમા મયાનો મર્જમ.
 તે વડે લખીને બરેઆ કાગલ-પીછાંણત કરવા પરબ આગલ.
 જે ફારજે રોકેઆંતાં તરણેક સાલ-ચોધથી પરવારખી પાંમેઆહું હાલ,
 હકીકત ગોઠવીને કીધી તવાર-દીધું નામ આ પ્રસતકનું “મુબ્બતના બાહાર.”
 બોલાયો જેતા નીચે લખાયે-જે હકીકતથી ખીના સમાપત યાચે.
 જે માહેહું આ એક પેહલું કેહવાવેઅ-દીખાયો તેનો હોંઆંથી બહાર યાવેઅ.
 હરેક મુંબ કાંમની સરઆત કરતાં બેહુ જાંહાંનને હસતી બખસનાર
 પવીતર કીરતારના મુખારક નામની ઈઆદ સધલા ધરમવાલાઓ રાજે અવ-
 લધી જે લેતા આવેઅ; તેવાજ પાકીજેહ નીઅમ ધારણ કરીને આ પ્રસતકના
 શીનગાર સાઈ પેહલવી બાસાનો કહ્યત મંદ કલાંમ સર નમાખીને મયાને જે
 મલવેઆછે, તેને ફારસી જુબાન સાચે સરઆવંતાં “બનામે યજ્ઞદ, બખસાઈ
 અંદે, બખસાયરાગર, વ મેહરખાન”ના સળદો એક મલતા આવેછે; અને
 તેનો અરથ “બોદાતાલા આપનાર, અપાવનાર, અને પરમ કીરપાલુ”નો
 યાવેછે. એવીજ મતલબને મલતો મહંમદીઅત ધરમવાલાઓની પવીતર
 કોશન અંદર અરખી બાસામા “ખીસમીલા હર રેહમાને રહીમ”નો કલાંમ
 દાખલ થયેલોછે, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત હોંડુ લેકો સંસકરતમા”શી
 ગણેરાવેનમા, શી સારદાયેનમા, અને શી ગુરમોયેનમા,” તથા ઈસાઈ પંથ-

આ પુસ્તક સને ૧૯૯૭ ના ગ્રાફ્ટ ૨૫ મા મુલ્ય સરકારના નિધિવિધે.

તથા

એ પુસ્તકના તરજુમા તથા તે વગેરેની તમામ માલિકીના હક એના

ખનાવનારે પોતાને હંસતક સાચવી રાખેલો છે.

પવન સમે દાદાર અન હોમા.

સર કરતાં કોઈની મુખાખીત કાંમ-લાભેય છે લેવું તે કીરતારનું નામ.
 જે આવંદની કુદરતી બરકતથી-અંગે છે સહ હર* હરકતથી.
 કરાંમત તેની અબજ્યેય છે-ન જાણતાંની નજરથી જેય છે.
 જે મગદુરથી થાય તેની શેપાસ-તો જીગરથી કરનાર ન રહેયે ઉદાસ.
 રાખે છે તેહવીજ તોફાન આ દાસ-રખતી રેહમતથી પાંમવા ઉગ્રસ.
 તે મોટે કલમને છુટીથી ઘડી-લીધી તેને લખવા તઈઆર કરી.
 પકડતાં કર જોડી દેતાં સલામ-કરી ઇઆદ લાવેઆ તે આલેકનું નામ.
 વીઆરતાંજ પેહલવી આવજા મોહમા-“પવન સમે દાદાર અન હોમા”
 ગુજરાતી બારામા જણાવેજે-મયાલું તેનું પાસ જણાવેજે.
 જોલાયે છે જે બનામે યજ્ઞ કારસી-સાયવે છે તેની જીખાન પારસી.
 ખીસમીલા કૂડી કેહ છે ઇસલામ-સમાયેલું છે તેમાખી જોધાનું નામ.
 હોંકુના શ્રી ગણેશાયનમા-સલાક છે સંસકરત ગાયનમા.
 અંગરેજ લોકમાં કેહવાયે છે ગાદ-તેથીજ તેઓની લેવાયે છે દાદ.
 ખીજ કોમખી હંમેસાં તેનેજ બળે છે-જીખાંખી તેઓની તરેહ વળે છે.
 પણ સરપેનો સરદાર તો ચેકળ છે-કુદરતી કાંમ જેના નેકળ છે.
 કહ્યત મંદ કીધી તેણે માહરી કલાંમ-મેલવેઆ છે તેમા મયાનો મલંમ.
 તે વડે લખીને બરેઆ કાગલ-પીછાંણત કરવા પરજ આગલ.
 જે કારણે શેકેઆંતા તરણેક સાલ-શોધંથી પરવારખી પામેઆહું હાલ,
 હકીકત ગોઠવીને કીધી તયાર-દીધું નામ આ પુસતકનું “કુબકના બાહાર.”
 જોલાશે જેનો નીચે લખાય-જે હકતાથી ખીના સમાપત થાય.
 જે માહેલું આ એક પેહલું કેહવાયે-દીખાયો તેનો હોંઆંથી જાહેર થાયેય.
 હરેક મુખ કાંમની સરઆત કરતાં જેહ જાંહાંને હસતી બખસનાર
 પવીતર કીરતારના મુખારક નામની ઇઆદ સધલા ધરમવાલાઓ રોળે અવ-
 લથી જે લેતા આવેય; તેવાજ માકીજેહ નીઅમ ધારણ કરીને આ પુસતકના
 શીનગાર સારું પેહલવી બાસાનો કહ્યત મંદ કલાંમ સર નમાનીને મયાલે જે
 મેલેઆ છે, તેને કારસી જીખાન સાથે સરઆવંતાં “બનામે યજ્ઞ, બખસાઈ
 અંદે, બખસાયરાગર, વ મેહરખાન”ના સખદો એક મલતા આવે છે; અને
 તેનો અરથ “જોદતાલા આપનાર, અપાવનાર, અને પરમ કીરપાલુ”નો
 થાયે છે. જેવીજ મતલબને મલતો મહંમદીઅન ધરમવાલાઓની પવીતર
 કોરાન અંદર અરખી બારામા “ખીસમીલા હર રેહમાને રહીમ”નો કલાંમ
 લખલ થયેલો છે, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત હોંકુ લોકો સંસકરતમા “શ્રી
 ગણેશાયનમા, શ્રી શારદાયેનમા, અને શ્રી ગુરુભાયેનમા,” તથા ઇસાઈ પંથ-

વાલાઓ માહિત્તા અંગરેજોમા “ગાદ ઇસ ધી ગાદ આવ આલ મેન”ના લોગતો આસકાર થયેલાજ છે; અને તેજ યુજળ ખીજી ગનાતવાલાઓની પોત પોતાની ગોઠવણ બંધ બેસાડીને તે જગત કીરતારની પીછાંછુત આપતાં જેમ તે કાદરે કારસાજની પણાહ માંગી લીધેછે, તેમ સરખેતાં એક સરીખા અરથ પરમાણે તે આવંદના નેકી ભરેઆં નામની બરકતથી કોઇખીં કીસમની નડતી હરકત સદા દેરે યાયેછે; જેની સોકર યુજળતાં આ પછેના સફાવેનિ એવી બાબ-દમા શાકીએચ કે, તેની દરેક લીટી એલમના આસકોને ઘણી જગોએ શોધવા જવાની તસદી લેવા કરતાં એકજ ઠેકાંણેથી જોઈતો ખોરાક હાથ આવે; અને વલી હમોએ આટલુંખી કેહવું જોઈએચ કે, ‘વાંચનારા શેખી સજીશોને હરેક વાતની પુરાંણી ઇઆદી પણ ભરે ચાહે તારે તેમાથી તાજીને તાજી મલતીજ રેહ.

આપણો જમાનો ભરે ધણું કરીને સુધરાઈતો ઘણો ધરાવતો દેખાયેછે, તારે તેમા આગલા વખતની વહી ગયેલી વાતોખી ખચીત સમાધ રેહવીજ જોઈએ; કારણ કે કોઇખી સદીની પેહલાં તથા પાછલથી ખનેલી ખીતા જાણવાની આપણને કદાપી આવેસ યાયેચ તો, તેહવો વખત પસાર કરી આવેલા કોઈ હઈઆત જુઠા બાવાને મોહિટથી કાંઈક સાંભલીને તે ઉપર ભરેશો રાખવાની ફરજખી પડેછે; પછે તેમા ઇઆતો સહમજી સૂકૂતીની ફરાં-મોશીને લીધે, અથવા ઠકા ચહજાવવાની તમે વપડાયથી જરે વધવટ બોલાઈ હોએ, તારે તેની સાહદત લખેલી તો કેથેથી કબુ મલી સખેજ નહીં; અને તેહવામા હાલ જમાનિનો કોઈ જવાન સખસ તરકસાજના બલથી ખોડ તથા ખાંપણ કાહડવા બેચે તો તેનું પરીણામખી અંતે ઉલટુંજ ઉતરે; મોટે તેહવા જુજોરગીએ પોંહેલેલામા મોહડાંની વાતો સાંભલીને તેમના કેહવા ઉપર જેપણુ હરેક સુખન લઈ જવો ધણું ગેર વાજખી ગણાયે, તોપણુ જેટલી સામેલી સાથે તેમની પાથે સચવાઈ રહેલી તેહવી કોઈ પુરાંણી વાતો જે થોડી ઘણીખી આજે જાણવામા આવે, તેનો સંધરહ કરી ન રાખીએ તો આગલ જતે તેટલી ઇઆદીખી આસતે આસતે ધેઆંનમાથી ખચીત ખીસતીજ જાયે.

એવા ઘેરાધથી આ કમતરીનની કેશિસ તેહવીજ કોઈ ઉપીચોગી બાબ-દાની શોધમા મસયુલ રેહવા ઉપર દોડી; અને આ પુસતક મંતરમા મોકલેમા આગમજ ધણાક યુજળતા વરતમાન પતરોમા એક જાહેર ખખર હમોએ છપાવીને હાવાં, સુબ કામને અજવાલે આણવાની મકસદથી કોઇખી પાથે તેઓના નેઆગાનેાની કીરતી વીથેની ઇઆદી હોએ તે માંગવાની જે અરજ યુજળી હતી, તેની નકલ એક સાહદત તરીકે હીંઆં દાખલ કરીએછે.

“ઘણી વાતે અંગત ધરાવનાર એક નવાં પુસતકની મહેનજર.”

“મુંબઈ મધે વસનારા સઘલી ગનેઆતના હીંદુએ, તથા મુસલમાનીને “ઉપરાંત પારસીઓ ઇઆહુધોઓ તથા ઇસાઈ કોમના ચેઠ સાહુકારે, શોધગરે, “શાસ્ત્રીઓ, તથા ખીજા ધનધાધરીઓની શેવામો અરજ એછે કે આએ “આખાદ શેહર જેઆરથી નેકનામદાર ઈંગરેજી રાજમો પેહલ વેહલું જોડાઈચ “તેઆરથી તે હવડેના વખત સુધીની હકાએત એખીઠી કરીને એક પુસતકના

“આકારનો બહાર પાડવાની ખાત્રી એક ધરહસથી રાખીને કેટલીએક બાબતો
 “મેહનત લઈ મેલવીએ, અને ખીજની શોધમાં પણ તે મસથલ રહેલાએ,
 “મોટે ઉપર જણાવેલી વરણોના સાહેબોના વડવાઓ જેઠકાણેથી આવીને પેહલ-
 “વેહલા મુંબઈમાં વસેઆ, અને જાહેજલાલી સાથે નામદારી બરેલી કીરતી
 “મેલવી મરણ પામેઆ, તેઓનાં નજી બરેલાં કાંમોની ઈઆદી આવતી
 “અઆલાદનો પરખેઆત કરી રાખવાનું જેઆ આહતા હોએ તેઓએ આએ
 “તક ધણીજ આતમ વીચારી, તેહવાઓનાં કીરતી પાંખેલાં નામો-કુટુંબોની
 “આલખ તથા બેહુ વખતના સને સાથે તારીખ વાર અને તે ઉપરાંત દર
 “એક કોમના ધરમના પરીતર મકાનો જેહવાં કે દેહડાવો, મંદીરો, મસજીદો,
 “તથા દેવના વગેરે બંધાવનાગનાં નામ તથા બંધાએઆંની તેરીખ તથા સને-
 “ધીકેની એક એકસ ટીપ.જેમ અને તેમ તાકીદથી લખીને આજથી માસ ૧)
 “ની સુદત સુધીમાં મુંબઈ સમાચારનાં છાપાખાનાં મધે “ઉપીચોગી ખખરની
 “નાધ લેનાર” ને સરનામિ જે કોઈ સાહેબ મોકલી આપશે તો તેમનું મોહોટું
 “હોએસાંત માંતીને” તેહવા સાહેબોની ઈઆદગારી બરેલી માતેબરીને હોરમત
 “સાથે નોધેઆપો આવશે.

“દસાબર ખાતેનાં સાહેબોની ખી અરજ કીધામે આવેચ કે ઉપર જણાવેલી
 “ધીગત સુજીખ તેમનાં પરાંનમાં યાએલી તેઓના વડવાઓની તેહવી નામદારી
 “બરેલી કીરતી વીચેની એકમ ઈઆદી જેઆ પાથે હોએ તેઓએ પણ મોકલી
 “આપવાની હાવી શુબ તકને વીચરચ જવા દેવી નહી-મુંબઈ તારીખ ૨૦ મી
 “ડીસેમબર સને ૧૮૭૦ ઇસવી.”

ઉપની જાહેર ખખરની જાહાજ અસર પરજનમા જાર નહીં થતી જણાઈ,
 તારે તે બાબેની ચેતવણી સારું હોમો ધણે ટેકાણે ફરતા રહેઆ; અને આલમની
 ખેરખાહી ઇછનારા કેટલાક શોખીલા મીતરોની તેમા કીમતી મદદ જારે મલી
 તારે તેને જાહેરમા આણવાની જે ફરજ ઉતરીચ, તેને માન સહીત અદા
 કરવા પેહલાં કહીએએકે, જે કાંમની પાછલ હોમો તરણ વરસવેર રોકાઈ રહેલા
 હતા તાંહાંથી લગેરીક પરવાર પાંખીને આ પુસતકની મારફતે વાંચનારા સાહે-
 બોની સનમુખ નમનતાઈ સાથે રજુ થવાની રજા તેઓ દરએક પાથે માંગીએએ.

આ ગરંથ રચવામા ગુજરાતી બાસા જે લેવાએએ તેની ઉત્તરવંતી વીચે
 જોકે કેટલાક અનુભવી સખશોતો સારી રવેશ વાકેફ હોવાજ જોઈએ; તો
 પણ ખીજઓની માહિતકારી મોટે હેઠલનો કકરો ફેકટ કેહવાયેજ નહીં.

ઈનસાંણોના જીવરમા જારે કોઈની કીસમની બાસા ખીલકુલ પેવસ
 યાએલી નોહતી, તારે તેહવા વખતપર તેઓની સધીવી જંગલી ફરતાંની નજે-
 હતર હોએ તેમા કચો સંધે નહીં જણતાં આપણને ચોકર ગુજારવી સજા-
 વારએ કે, તે પરમ કીરપાપુ પરમેસવરની અપાર બખશેશ વહી ગએલા કોઈ
 જમાનાથી આ સરસડીની સપાટી ઉપર અનેક તરેહની વીદ્યાના બેસુમાર
 જાહાડો જે મોઈ દીધાંએ તેની ગહાવીએ તારપએ દેશદેસ એમર ફેલાવો પાંખી;
 અને તેનો લાભ લેવા મોટે હોદની સર જમીનેખી કેટલીક કલમો રોપી લઈ

તેના રશીલાં ફોલા આપેલાં માલુમ પડેઆ મુજબ તાંહાંની જુદી જુદી જાતની કેટલીક બાસાઓ જે વપડાવી આવીય, તેમા સંસકરત તથા પરાકરત સરવેથી ઘણીજ પુરાંણી, અને વલી પુખ્ત ઉચ્ચારવાની માહબારત ગણાયેછે; પણ મુજબતી બાસા જે હવડાં ઘણે થેકાંણે સાધારણ થઇ પડીય તેનુ મુલ શોધતાં* હેવું માલુમ પડેજાય કે, સંવત ૧૧૦૦ (ઈ. સને ૧૦૪૪) મા ઉપર જણાવેલી બેની સાથે તે વખતપર ચાલેલી દેશી મલીને તરણ બાસાઓએ તેને જનમ આપેઓછે; અને તે પછે સંવત ૧૫૦૦ (અથવા ઈ. ૧૪૪૬) નુ સાલ આવેજે તેટલાં મુધી પરથમ વપડાયેલી, અને હવડાં ચાલુ રહેલી બાસાઓ વચે ઘણોજ ફરક પડેઓ. એનો સખખ એવો સહમજબોય કે સંવત ૧૩૫૬ થી મુસલમાની રાજ મુજસતમા પંચરાયા પછે ફારસીના લખજોની તેની અંદર આંખેજ થવા લાગા; અને તેની પુઠે તારખાદ નામવર અંગરેજી અદલ રાજ જેમ ફેલાવું રહેજે, તેમ તેની સાથેના સંબંધમા જોડાયથી તે લોકોની જુખાનના થોડાક ખોલો પણ તેમા પેવસ થયા; માટે તેવીજ ઢપ સંગલા લોકોના રેવાજમા જોડે હવડાં તુલીક ચાલુ રહેવી જણાયેછે, તોપણ ગઈ એક સદીની વાત પર એ બાસા જેવી અધૂરી પુરથવી પર ખીજ કોઇજ નાહતી; અને તેવી ઢપથી હવડાં તે જાહજી નહીં વપડાવી તેનો સંતોસ લોકોમા બહુ ઉપજેછે. મુજબતી બાસામા ઘણો ખરો મુધારો હવડાં જેખી થયોય, તે વીરજ્યાના વધારા સાથે જાહેર છાપાખાનાઓના ફેલાવા ઉપરથી પરછી સકાયેછે; અને તે બાસા હાવાં રડાં પરીણામે પોંહચવા બાપેનો ઉપકાર તેમા બઝી કોથેસ કરનારાઓના આપણે માણવેખી જોઇએ; કેમકે તે બામાના કાચા અથવા પાકા અખીઆસથી ઘણી તરેહના ગરથો જે પરગટ થયાંય, અને યાચે તેમા આ હમારો “બાહાર” ખી ખીરાજતો રેહ જેવી પગરથના કરીએછે.

ઘણાક દાખલાઓથી જણાઈ ચુકેલુંછે કે, પરાચીણ કાલમા એક વખતે પુર જોર બરેલી જાહેજવાળીએ પોંહતેલો આ મુંજબનો ટાપુ, પાછલથી કોક સંજોગના અકસમાત બનાવે વેરાંણુ થયા પછે મછીમારની ટેકડી તરીકે સાત બાગમા વેહચાઇને ઘણીક મુદત મુધી જુની જુની સલતનતના રાવાધીનમા જઈ ખેડો હતો; પણ જારે તે ખીવતી મોખત પર પાછો આવવાની વઝીએ દેખાચો, તારે કેટલેક હાથ ફરતાં ફરતાં હેવાં બલવંત રાજીઆના આસર હેઠલ શોંકાધોડે, એક કવેસરની કેહવાત મુજબ હવડાં તે ચહડતી દસાખી પાંખેઓ.

ઉજડખેરે ફરી વથે; ને મુફ્લેસ ઘર ધન જાએ,

ગયું જોખન નહીં આયે પાકું; મુવો ન જીવતો થાએ.

ઉપલી કવીતાનુ દરસઠાંત હેવું મુકરર ચડેલુંછે કે, કુદરતના આવંદે બાંધેલા અજમતી કાએદા પરમાણે આ કુનીઆં અંદરની ૪ માહેલી જે બીજને મેલવવાની જે આશેઆ રેહય, તેમા એકતો વેરાંણુ અથવા પાએમાલ પાંખેલો મુલુક વસતી સાથે વણજ વેપારના બરાવાથી પાછો આબાદીએ પોંહચી સકેછે;

* જોવો શેઠ શોરાખજી જમશેદજી જીજીબાઇને નામનુ ઈનામ મેલવીને રાખી વીરજલાલ કાશીદાસ સાસતરીએ સંવત ૧૯૨૦ મા રચેલો રીસાલો.

અને બીજી એકે જેની પાથે દરવીઅ ન હોય તો તેને તાંહાં ગંજના બેસુમાર દરંગની આવેછે; પણ જવાનીનો બાહાર અને મરી ગયેલું પગાંણી મલી બે ચીજ કબુ પાછી આવતીજ નથી.

આ પ્રસતકનું નામ “મુંબઈનો બાહાર” જે રાખવામા આવેજે, તેની સહમજ હેવીછે કે, કોઈ ખાલી જમીન ઉપર બાગખાન જેમ અનેક તરેહના જાહાડો ઉગાડીને તેની ઉતપત્તીથી તાંહાં શુલજર બગીચો બનાવેછે; તેમજ પાછલથી ઉજડ પડેલા આ ટાપુને આખાઈ ઉપર લાવનારા આપણા રાજાએ કરતાઓએ હીકમતી ઉપાએથી એક પાએ તખત જેવું દીપાલી દેખાડેજે; અને જાંહાં બનેલી જુદી જુદી બીનાઓ, તથા તે ઉપર જુદી જુદી વરણના સપ્પણા જે આવી વણેઆ, તેઓની છંદગીના તરેહવાર હમેવાલો હમેએ બેગા કરીને ખાલી જમીન જેવાં કોરાં કાગલોની ઉપર કલમ સરીખા માલીની મદત મેલવીને શીદાઈના સીપનાથી બાગની મીસાલે શીનગારી દેખાડવામા બધી વાતો ધણીખરી દ્વીઆનેજ લગતી લાગુ કીધેલીછે, તેથી એ નામ બંદ બેસતું ધારી તે હમે પસંદ રાખીજે.

વાંચનારી. આલમને દરેક સાતના કેટલાક સપ્પણોની હકાએત, તેઓની આલુ તારીખ તથા સને સાથે મલી સજે, તેહવી ગોઠવણ બંધ બેસાડીને સરવે વાતે સવલ કરવાનો સખબ હેવો સહમજયોછે કે, હીંકુ લોકો પોતાના વીકરમાદીત રાંવત તથા સાધીવાનના સકની સાથે તથી અને વારને હરેક બાબદોમા જેમ જાધુક વલગી રેહછે, તેમજ ઇસલામીઓ હીજરી સનેથી હરજેજ ખીસતા જણાતા નથી; અને તેજ મુઆફક મુસાનીજમતના ચાહુધીઓ અને ઇસાને માનનારા ખરીસટીઓ ઉપરાંત ચીના તથા બીજી બધી વરણવાલાઓ જારે પોતપોતાએ બાહાલ રાખેઆ મુજબના સને ઉપર સંતોસ પકડી બેઠાછે, તારે જરથોસતી દોમના કાબેલ સાહેબોએથી તેઓના વડવાઓથી રેવાજ પામતી આવેથી તારીખોને આધીન રહી હરેક કાંમકાજના સંબંધમા તેનો ઉપીઓગ જાધુક કરવાજ જોઈએ; અને જેમ આગલાં વરથો પર બનતુંબી હવું; પણ અજબછે કે કેટલીક મુદત થાઈ અંગરેજ વીદિઆના અબીઆસની સાથે તેઓનીજ તારીખો પર ધણા ખરા સપ્પણો ઉસતવાર રેહવા લાગાને લીધે હવડાં હેવું દેખાએછે કે પોતાના પદબસ્ટ થાએલા સાહણસાહની ઇઆદગારી દેખાડનારે સને અને ધરમની સાથે તાહુકો રાખતો રેજ માહ જે સમવાએલોછે તેની દરકાર કેટલાકો બીલકુલ રાખતા નથી; માટે તેની હસતીનું કાએમ પણ જલવવાની શેઅનાથી તેઓના હમેવાલની અંદર અગલીઅ કરી બેહુ પંથોના રેવાજ મુજબના રેજ માહ તથા યજ્ઞદેજરદી સને જોકે કેટલાક રાહસીક સાહેબોની યોકાગસથી આ “બાહાર” મા હમેએ દાખલ તો કીધાએ, તોપણ કોઈ કોઈ જગોપર જરૂરીએત જણાયાથી અંગરેજ તારીખ મલીના તથા સનેથી સમાવેઆછે. ધણાખંરી બાબદોમા ઉપર ચેતાવેલા જે રેજ માહ હમેએ દાખલ કીધેલાછે, તેની મુકાબલે બીજી હરેક ગણાતની તારીખો જેઓને મેલવવી હોએ, તેઓને વાસતે ગયાં સવાયો વરસની હીંકુ, ઇસાઈ, પારશી હીજરી તથા ચીનાઈ તારીખોથી.

સંમપુરણ થયેલી “પંચાંગ પોથી” આ પુસ્તકની આગમજ બાહર પડી ચુકેલી ઘણાં ઘેર ગયેલી; તેમાથી ચેહલ રીતે સરવેને મલી સખ્યે; પણ એમ કરતાં આ પુસ્તકને ખરીદનારા સાહેબો માહેલા જ્યોતી પાચે તે ન હોયે તેો તેઓને એટલીજ બલામણુ કૃત્રિએમ કે કીરપાની રહે કીમત ખરચીને તેના બનાવનાર પાચેથી જરૂર મંગારી લેલી; કે આડીબીડીએ અગત વેલા સરવેને એક અધીઆર તરીકે તે ઘણીજ કાંમની કેહવાયે; નહીં તર હેહલના ફકરા ઉપર ઘેઆણુ પુગાડેઆથી તેહવા સાહેબોની ચોડીક સગવડની સમવાઈ સકશે. હરેક બનાતવાલાઓની છંદેગીના હુએવાનો તેઓને અનુસરતા સનેના સંબંધ સાથે જે જણાવેલાછે, તેઉપરથી કોઈનો સાહેબો ઇસવી સને જણાયા, માગેતો તેઓએ વીકરમાંદીત સેવતની સંખીયામથી ૫૬ તથા ૫૭ વરસ ૫૮ કરવાં સાલીવાનના સકની સંખીઆ ઉપર ૭૬ તથા ૭૮ નો, અને યજ્ઞદેવરી સાલ ઉપર ૬૩૦ તથા ૬૩૧ નો અંક વધારવો, કે તેથી કરી ઇરાવી સનેની સહમજ તેઓને ચેહલ માલુમ પડયે. હવે હીજરી સનેની બાબદમા હમો ચોકસ કરીને એટલા ઉપરથી નહીં ફલી સકતા કે તેઓનુ વરસ ૩૫૪ ઘણાડાનુ હોયેછે; અને ૬૨ સાલ ઇસવી તારીખ કરતાં ૧૧ ઘણાડા જે એછા થાયેમ, તે દસાળ જેતાં ૬૨ તરણુ વરયે એક મહીના અને તરીસ વરયે એક વરસ તેમાથી ઘટી જડે. એ બાબે વીચેસ બોલાચો દીસતોછે કે, ઇસવી સને ૬૦૨ મા હીજરી સનેની સરઆત જે થઈ હતી, તેજ સને હવડાં ૧૮૭૪ મા ૧૨૯૧ ના અંક ઉપર આવી ઉભોછે; અને તેટલીજ ગણતરીએ ઇસલામીઓના સને મા ૩૯ વરસનો વધારો કરી દીધાથી હવડાં માતર ૫૮૩ વરસનો તફાવત પર દેખાયેછે, મોટે પંચાંગ જોયા શીવાયે તે બાબેની હવે કોઈથીખી ચોકસ બાધવાનુ બનેજ નહીં.

આ પુસ્તકની અંદર સરઆતમા જણાઈ ચુકેલી, તથા હવે પછેના બીજાં પુસ્તકમા આવનારી બાબદોને વાસતે, આગલ ચર્ચ ગયેલા કેટલાક માહ પંદીતોની તેજદાર કલમ વડે કોઈ સુદતથી રચાયેલા ગરંથોની જલેહ પુરુષવીના બાગોમા જે પંચરાઈ પડીછે, તે માહેલી અંગરેજી તથા ગુજગતી બાસામા ઉતારો થયેલાં પુસ્તકો, એપાનીઆંઓ, રીસાનાઓ તથા વરતમાન પતરો વીગેરેના ઉપીઓગ કરતા હરેક બાબદોમા તેઓની સતા જોકે પુરતી રીતે જાહેરમા જણાવી નથી, તોપણ તે બાબે તેઓના અસલ બનાવનાર, તથા તેનો ઉતારો લણારાઓનો સાચા એતેકાદથી અનીઅંત ઉપકાર આ જગોએ સાંમોડો માનીએછે; અને તેમ કરતાંખી વાંચનારી આવમ પાચે રાસતીની રહે આટલુંખી મનાવાની રજા માગીએમકે, તે ઉપગત ખીજી ઘણીક બાબદોની શોધ સારું આ નોંધલેણારને અથાગ મેહનતખી વીચેસ લેવી પડીછે; અને તેમ અસતાંખી પોતાનુ નામ કોઈખી ગરંથકારીની સફમા જોડવાનો દાવો તે બીલકુલ કરતોજ નથી.

પુસ્તકો વાચવાના માહેવરા મોટે સદા હેવુંજ બોલાવું આવેછે, અને તે વાત સચાઈથી ખાખીખી નથી કે, દેરીઓમા તેની ઘણીજ કોતાઈ જણાયેછે. એ બાબેની. આલસાઈ દુર થવા મોટે “કૃતિયર” નામની રાહીનુ એક પતર તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ ઇસવીના “મુંબઈ સમાચાર” મધે જે છપાયું, તેમા લખનારે મમાવેલા સુબાખીત વીચારને ઉમદા સહમજ હીંઆં દાખલ કરીએમકે :—

“તે જગામા માહરા (ધમ્માને મીં ફલેન્ચગ્ના) પુસતકો (તે તેમના) ઉત્તમ સાથી છે, તે માહરે મનથી એક મોહબાજારી મોટી દરખાગે; જાહા
 “એઆણા તથા શીખના પુરો સાથે ૫ વારમવાર વાતો કરેછું; અને કોઈકોઈ
 “વખતે તો મહમ્મ પાતર રાત્રીએ તથા સાહણસાહે સાથેનો મોદતેગોમા હું
 “ગે વ્રાઈ રહેતા, તેઓની સનાહ ઉપર દગીઆરત કરી મત બાકુ. તેઓએ
 “પોતાની કુતેહને જે ગેરવાળેની રીત મેળવેલી માલુમ પડ્ય તો, તેઓ ઉપર
 “ઘણીજ કડરી નજરે હું જોઈછું, અને માહરી કલપનામા અધઘીત જગે
 “મુકેના તેઓના પુતલાને બદલુગતથી કરેછું તારે હાવી નીરતર મહબ શુ
 “હોડી ઘરને નાપાએદાગ બીમા ૫ લયેગાઈ નહીં! દાવતનો મજ વધારવાનું
 “કામ તમેજ કરો, પણ જ્ઞાન જે માહમ અબીઆસમા રાસનીઝે, તેને વધાર-
 “વાનુજ કામ હું તો કરીશ.” હાવી વાતો દેની ગરહસથો જેઓ અઈઆરી પણમા
 ગહીને આનમુ થતા હોયે તેઓ જે સદા વમાયેઆ કરેતો, તેઓ પોતાને, પોતીકા
 બાઈ બહુએને તથા દેસનેથી અનીઆત કાએદા હાથેલ થયા વીના રહેજ નહીં.

જે જે સખ્યોની છદેગીતા હોયેવાનો આ પુસતકની અદર નોધાએલા
 ઝે, તથા તેનેજ બગતા ખીજા પુસતકમા હવે પડે આવશે, તેઓ માહેના
 કેટલાક સહિબોના કખીનદારોના ભેગા કીધેના નામોની જુદી જુદી વસાવણી
 દરએની ખીના સાથે જોડેલી જે જણાએ, તેને મયાલે મેલાએલું પેહલું નામ
 તેઓ દરએનાવડાનું, અને તેની હેકાણુમા ગોઠવાએલા એકે થી ઉતરતા નામો
 તેઓનાફગદા અથવા પાપકના તથા પડોસમા દાખલ થએના નામો બાઈએના
 મહમજવા સખરી આગેલો જોનારો હમેસા ધેઆણુમા રાખવાની એલતેમાસ
 કરીએઝે. એ દરએકની ટીપમા નગ્વારેથોનેજ સમાનેઆથી તેઓના પરીનારોની
 પીછાણત પરછી લેવાની જરૂર જણાઈઝે, માટે તેઓ નીવાએ કોઈને તાહાની
 નારીએના નામો જાહેર કરવાની સનાહ ન જોતા કેટલાક નામોની હેકન તથા
 નીજે થેકાણે દુમોએ જણાવેના બવત જોનાના જોનાસાની એક ટીપ જે નીએ
 ટાડીએઝે, તેમાથી તેની સદમજ હીસરવે સાંડેગોને મેટેન રીતે માલુમ પડશે.

કાં પાં	કાકાનો પાતક	મં	મરણ પામેલો.
કુાં	કુપની.	મં પાં	મમાવાનો પાલક
ગાં વાં	ગાદીના વારસ.	માં પાં	મામાનો પાલક.
હાં	હકર અથવા બાદીઆ	મીં	મીસતર તથા મીલીઉઆરસ.
નોં જોં	નોધ લેનાર.	સં પાં	સસગો પાલક.
પાં પીં કાં	પાપક પીતમજ ડાડનો	યં	યજદેજગી સને
બાં પાં	બાઈનો પાલક.	ઈં	ઈસવી સને

પુરોષખડના નમેન તથા કીગીતાન સખ્યો પોતપોતાના જનમારાના
 હોયેવાનો જેમ નોધી મખીને જે કોઈ પરગટ કરનાર જણાએ તેને ખીન દે
 હસતે આપેઝે, તેહવા રવઈઆ ઘણું કરીને કોઈની દેલીએમા ન હોવાને લીધે,
 આ પુસતક રચવાના એગદાથી ઉપર જણાવેઆ પરમાણેની જાહેર ખખરે
 છપાવેઆ ઉપરાત ઘણા ગરહસથોને થેઝે થેર હમે કરેઆ છતા કેટલાક સાહેબોએતો
 તેઓના વડીએલો બાપેની કાઈક બાતમી માગેઆ મુજબ આપી ખરી, પણ

ચોતાની કારકીરદીમા ખનેલી વાત વીથે અખાડા કરવા માડ્યા; અને કેટલાક સાહેબો તો બે મહિલી એકબી વાતને જરે બાહલ રાખતા નહીં જ જણાયા, તો હમારી ઉસકેરાએલી ઉલ્લટ થાછી હટાડ્યાને બદલે તે ઉપર વીથેસ લક્ષ દોડાવેજી; અને કેટલીક કોથેસ કરતા તેહવાઓની આજુ બાજુના એશીએ અથવા લાગતા વપગતાઓમા વન લાગેઆધી તેઓની કુમખાલે દોડતા રહીને તેઓની મારફતે થોડી થોડી ખીના જે મેલવવા પામેઆ, તેનો ક્ષીનમાર વાંચનારા સાહેબોની સાહેબે ધરતી વેલા આટલીખી અરજ ગુજરીએછે કે, આ મહિલા કોઈખી સાહેબના અહેવાલની અંદર તથા સખાવતની રકમામા જેખી સાહેબને કાઈ વધધટ જેડું જણાએ, અથવા કોઈની બાબદ અધુરી માલુમ પડે; અને તે બામેના સહી બોલાયો ચોતાને અરે નામે સફતની રહે લખીને ધરનારે હમારા ઉપર મોકલાવયે તો તેઓના ઉપકાર સાથે તેહવી ચોકસ બાબદને તેઓનુ નામ જણાવેઆ ખીના હમારા આ “કુંબધના બાહર”ના ખીજા પુસતકની અંદર વધારા તરીકે સમાવી સખીશુ.

હસતીમા આવેલું આ નાદર પુસતક જેકે કોઈ હવા કાબેલ એલમાની ઉતમ એખારતે સીનગાર પામવું જેધવું હતું કે, તેના રગીલા લખાણથી તેહવા ગરંથકારીની અતીશીઅ વખાણુ આલમમા આસકાર થઈ સખતે; પણ હાવા એક અગતના કામની સરજત આ નાકેસ સખસને સર ફરજ તરીકે જે ઉતરી, તેના હક અદા કરતાં સગે વગણના સાહેબોને એટલીજ એલતેમાસ ગુજરી-એઅ કે, આવતા વખત સુધી સચવાઈ રેહવા લાએકના આ પુસતકની ઘણી નહીં તો એકેક નકલખી દરેક સજણેએ જરૂર ચોતાના ધરની અંદર એક દાગીના અથવા દાસત તરીકે રાખવી; કેમકે જરૂરખી જેઓ આહે તારે તેમાથી કાઈજ નહીં પણ અગતનુ અજવાલું તેઓને ખચીત મલેઆજ કરશે.

સમાએલીએ જેમા અગતની ખીના-જડાએછે શોનાની ઉપર જેમ મીના.

પડશે જેને જરે જેહવી અગત-જડયે તેને તારે ખીચીઆગ નગત.

તે મોટેજ આ કીદવીએ કીધી છે ચોધ-પુરાણી વારતાની લીધીએ નોધ.

માછલી હકાએતખી સાથે મલયે-વુંડવાની મેહનતખી તાહાજ ફલયે.

મોટે જેખી આ પુસતકને પાથે રાખયે-મેહજત તેમાથી તે બહુજ આખયે.

સખી દીલના જે જે સરીમત સાહેબેએ આ બાબદમા લેવાએલી હમારી કસટ બરેલી કોથેસની કદર, તથા માહબારત મેહનતની મોજની ખીજાણાને નહીં ધારેલા સખીતબેધી સારા આસરે જે આપેએઅ, તથા દયાલુ દીલના કેટલાક પરમાણીક પુરશેએ વગર હાથેસે ધણીજ કીંમતી મદદ જે વારમવાર કરેઆ કીધી, તેઓ દરએક જણની ઉપરાત “કુનીમન પરેસ”ના મધાલુ માલેક મીં નાહનાભાઈ રસતમજી રાણીનાએ આ પરસગે બીજીવાર દેખાડેલી મેહધ મેહરખાની વીથેનો મેહધ ઉપકાર હમારે માથે એટલોતો થયેછે કે, તેના હક કોઈખી રીતે હમારેથી અદા ન થઈ સકાવાના અવેજમા તેઓ દરએકને પાસતે ખારેહક-તાલાની બાગબાહથી ખીચીઆર બખથેસ આહીએઅ તે તેઓને આમીન થાએ.

સાંકલીર્ગ પુસતક પેહેલાનું.

બાબદો.

મુંબઈની આગલી હાલતનું વરણન...	૧
પોરકુગીસ લોકોના અમલની સરઆત	૬
મુંબઈની હકુમતપર અંગરેજી રાજ્યનો અમલ	૮
મુંબઈનો રાષ્ટ્ર જંજીરાના શીધી સરદારે લીધો	૧૮
સીધી લોકો ખીજવાર મુંબઈપર ચહડી આવેઆ, અને શીકસત	
આઈ માછા પરગંદે યયા	૨૧
ગવરનરે તથા તેઓના આહવાની હથ	૨૩
અંગરેજી હકુમતની ચહડવી દરા	૨૮
સર સુશ્રાઓના નામોની ટીપ	૩૬
સરકારી મેહસુલની બાબદમા	૪૦
મુંબઈના મલિકો	૪૨
વસતીનો વાશો	૪૪

હીંકુઓ.

હીંકુઓની હીલઆથ	૪૭
૧ હરસના જોશી	૫૧
૨ શાં ૧૫જી ધનજી	૫૪
ધી. હાનરેખલ ચેક મંગલદાસ નધુભાઈ, રી. એસ. આઈ ..	૫૬
૩ શાં નાગરધસ હીરજી મોદીના મમસારે તથા વશીલાઓનું વરણન.	૬૫
૪ ચેક ધાકજી દાદાજીનું કુટુંબ	૬૭
૫ શાં સખીઆ નાગરની વસતીનું વરણન	૮૦
૬ ધી. હાનરેખલ જગનનાથ ચંકરચેકના. વડવા તથા વારેશો	૮૪
ધી. હાનરેખલ જગનનાથજી ચંકર ચેક	૮૫
ચેક વીનચેકરાવ જગનનાથજી	૯૫
૭ ચેક મોતીરાહની ઉતપંદી બાબે	૯૬
૮ રધુનાથ જોસીના બાપ તથા બેટાઓની ખીના	૧૦૬
૯ છીપી આતમારામ બાલાજી	૧૦૮
૧૦ મીં વીનોબા ચંકર સંઝગીરી	૧૧૦
૧૧ ઠાં જીવરાજ બાલુ તથા તેમનું પરીવાર	૧૧૨
૧૨ ઠાં લખમીદાસ ખીમંજીના વડવા, કુટુંબીઓ તથા વારેશો	૧૧૮
૧૩ કલકતાના પેહેલા બાણ શાં નાનજી જેકરન	૧૨૧

૧૪	શાં નરશી નાથા	૧૨૨
૧૫	હાં ગોકલદાસ તેજપાત્ર	૧૨૩
૧૬	મીં તરીબકરાવ રાખાયા	૧૩૧
૧૭	દીંદુઆના મોટા માહરાજા	૧૩૩
૧૮	નગરચેક પ્રેમાભાઈ હેમચંદ	૧૩૫
૧૯	શાં વેલજી માણુ	૧૪૪
૨૦	મીં નાના મોરોજી	૧૪૭
૨૧	રાવ બાધર મધનભાઈ કરમચંદના કુટુંબીઆ	૧૫૨
૨૨	ચેક હાથીસીંગ દેસરીસીંગ	૧૫૪
૨૩	ડાકટર બાલિ દાજી	૧૬૦
	ડાકટર નારાયણ દાજી	૧૭૧
૨૪	રાવ બાહાધર મોરોજી કાંહાનોજી	૧૭૧
૨૫	મીં કરસનદાસ મુલજી	૧૭૫
૨૬	ધી. હાંનરખલ ચેક નારાયણ વાસુદેવજી	૧૮૫
	વાંહાંણ વડીઆનુ વરણ	૧૮૬
	વેલાત તથા ચીન ખાતે જઈ આવેલાઓની યાદી	૧૯૧
	ભગતી પુંજ મોટના મંદીર તથા દેહડાંઆ	૧૯૮
	ઉપલાં મંદીર માહેલાં દેહલાંકોની ધ્યાદી	૨૦૧
	ખાંજરાપોત	૨૦૬
	સાલીના રવાજની ઉતપંતી, અને તેમા ચમ્પલા અટકાવતી યાદી ..	૨૧૪
	મસાંજો વીચેનુ મુખતેસર ખયાન	૨૧૭
	પરખેઆત દીંદુઆના મરતીઉકો	૨૨૦
	ચીના લોકો	૨૨૬

પોરદુગીશો.

ચારદીઉગીસ લોકોના પગપેસારો	૨૩૨
સર રાજર-ડે-દારીઆ	૨૩૫
ડીમાનુ કુટુંબ	૨૩૭
ભગતી પુંજના મકાંજો	૨૪૦
મધ્યત મુકવાના મકાંજો વીચે	૨૪૨

પારસીઓ.

પારસીઓની પધરાંમળી	૨૪૩
૧ પટેલનુ પરીવાર. ચેક દોરાજી નાનાભાઈ	૨૪૬
ચેક રસતમજી દોરાજી પટેલ, અથવા રસતમ જ્વેરાન	૨૫૧
ચેક કાવસજી રસતમજી પટેલ	૨૫૬
ચેક દોરાજી રસતમજી પટેલ	૨૫૯
ચેક યોરાજી કાવસજી પટેલ	૨૬૩

	શેઠ રસતમજ કાવસજ પટેલ	૨૧૫
	બે નખીરાઓની નોંધ	૨૭૪
	પરખેઆત યામ્મીલી પુતલીબાઈ	૨૭૫
૨	મી. જમશેદજી મનચેરજી (લકબે ચીકા) ધડીઆલી, તથા તેમના વડવાઓનું વચ્ચુન	૨૭૬
૩	શેઠ અરથેદજી પોંઆજી પાંડેના	૨૭૬
	શેઠ ભીખાજી બેરાંમજી (લકબે ભીખા બેરાંમ)	૨૮૦
	શેઠ લીમજી ભીખાજી, તથા શેઠ ફરફુનજી લીમજી	૨૮૧
	શેઠ પેસતમજી ભીખાજી, તથા શેઠ ફરાંમજી ભીખાજી	૨૮૨
	શેઠ હોરમજી ઝેદલજી પાંડેના	૨૮૫
	ફલાંકાકાના ફરજદો	૨૮૬
	શેઠ મેરવાનજી ફરાંમજી પાંડેના	૨૮૭
૪	દોઢી આનદાંનની સરખાત	૨૯૬
૫	વાઘા આનદાંનનું વચ્ચુન	૨૯૬
	શેઠ ઝેદલજી જીજીબાઈ વાઘા	૩૦૧
૬	દાદી શેઠની વીપ-પક	૩૦૭
	શેઠ અરદેસર દાદીબાઈ	૩૧૩
	શેઠ અરથેદજી, તથા અંગીર અરદેસર	૩૧૬
	શેઠ અરદેસર અરથેદજી દાદી, તથા બાઈઓ	૩૨૨
૭	ખનાજીના આનદાંનનું ખયાંન	૩૨૫
	શેઠ નાનાબાઈ બેરાંમજી દાવર, અને તેમનું પરીવાર	૩૨૬
	શેઠ કાવસજી નાનાબાઈ દાવર	૩૨૮
	શેઠ કાવસજી બાવા	૩૨૯
	શેઠ ફરાંમજી કાવસજી ખનાજી	૩૩૧
	શેઠ નવશૈજી, તથા બેરાંમજી કાવસજી	૩૪૬
	શેઠ લીમજી, તથા અરથેદજી કાવસજી	૩૫૧
	શેઠ રસતમજી કાવસજી	૩૫૬
	શેઠ દાદાબાઈ રસતમજી	૩૬૫
	શેઠ માણિકજી રસતમજી	૩૭૧
	શેઠ લીમજી નવશૈજી નાનાબાઈ	૪૦૩
૮	દાદી ખરજોર	૩૭૫
૯	શેઠ માણિકજી દોરાબજી (હરફે માંકી સરાફ)	૩૭૭
	શેઠ અરથેદજી માણિકજી સરાફ	૩૭૯
	શેઠ માણિકજી અરથેદજી સરાફ (માજી જડલ)	૩૮૪
૧૦	જરાવાદાના કુટુંબીઓની જીંદગીનો અહેવાલ	૪૦૧
૧૧	શેઠ જમશેદજી ભીમજી પટેલ, તથા તેમનું પરીવાર	૪૦૩
	શેઠ ફરાંમજી નોચેરવાનજી પટેલ	૪૦૫

૧૪	શાં નરસી નાથા	૧૨૨
૧૫	કાં ગોકલદાસ તેજપાલ	૧૨૩
૧૬	મીં તરીબકરાવ રાધાબા	૧૩૧
૧૭	હીંદુઆના મોટા માહરાજી	૧૩૩
૧૮	નગરચેક પ્રેમાબાઈ હેમચંદ	૧૩૫
૧૯	શાં વેલજી માણ	૧૪૪
૨૦	મીં નાના મોરોજી	૧૪૭
૨૧	રાવ બાધર મધનબાઈ કરમચંદના કુટુંબીઓ	૧૫૨
૨૨	ચેક હાથીસીંગ કેસરીસીંગ	૧૫૪
૨૩	કાકટર બાઈ દાજી	૧૬૦
	કાકટર નારાયણ દાજી	૧૭૧
૨૪	રાવ બાહાધુર મોરોબા કાંહાનોબા	૧૭૧
૨૫	મીં કરસનદાસ મુલજી	૧૭૫
૨૬	ધી. હાંનરખલ ચેક નારાયણ વાસુદેવજી	૧૮૫
	વાંહાંજી વડીઆનુ વરણ	૧૮૬
	વેલાત તથા ચીન ખાતે જઈ આવેલાઓની યાદી	૧૯૧
	બગતી પૂજા મોટા મંદીર તથા રહેઠાંઓ	૧૯૮
	ઉપલાં મંદીર માહેલાં કેટલાંકોની ઇઆદી	૨૦૧
	પાંજરાપોત	૨૦૬
	સતીના રવાજની ઉત્પત્તી, અને તેમા થયેલા અટકાવની યાદી ..	૨૧૪
	મસાંજો વીથેનુ મુખતેસર ખયાન	૨૧૭
	પરખેઆત હીંદુઆના મરતીઉકો	૨૨૦
	ચીના લોકો	૨૨૬

પોરટુગીસો.

પોરટુગીસ લોકોના પગપેસારો	૨૩૨
સર રાજર-ડે-ક્રીઆ	૨૩૫
ડીગાનુ કુટુંબ	૨૩૭
બગતી પૂજાના મકાંજો	૨૪૦
મઈઆત મુકવાના મકાંજો વીથે	૨૪૨

પારસીઓ.

પારસીઓની પધરાંમણી	૨૪૩
૧ પટેલનુ પરીવાર. ચેક દોરાબજી નાનાબાઈ	૨૪૯
ચેક રસતમજી દોરાબજી પટેલ, અથવા રસતમ જંદગાલ	૨૫૧
ચેક કાવસજી રસતમજી પટેલ	૨૫૬
ચેક દોરાબજી રસતમજી પટેલ	૨૫૯
ચેક ચોરાબજી કાવસજી પટેલ	૨૬૩

શેઠ રસતમજી કાવસજી ખટેલ..... ૨૧૫

ખે નખીરાઓની નાંધ..... ૨૭૪

પરખેઆત થાએલી પુતલીબાઈ..... ૨૭૫

૨ મીં નમશેદજી મનચેરજી (લકખે ચીકા) ઘડીઆલી, તથા તેમના

વડવાઓનું વરણન..... ૨૭૬

૩ શેઠ અરશેદજી પોંઆજી પાંડેના..... ૨૭૯

શેઠ ભીખાજી ખેરાંમજી (લકખે ભીખા ખેરાંમ)..... ૨૮૦

શેઠ લીમજી ભીખાજી, તથા શેઠ ફરફુનજી લીમજી..... ૨૮૧

શેઠ પેસતનજી ભીખાજી, તથા શેઠ ફરાંમજી ભીખાજી..... ૨૮૨

શેઠ હારમજી અદલજી પાંડેના..... ૨૮૫

ફલાકાકાના ફરજદે..... ૨૮૬

શેઠ ખેરવાનજી ફરાંમજી પાંડેના..... ૨૮૭

૪ માદી ખાનદાંનની સરઆત..... ૨૯૬

૫ વાછા ખાનદાંનનું વરણન..... ૨૯૯

શેઠ અદલજી જીજીબાઈ વાછા..... ૩૦૧

૬ દાદી શેઠની ઘીપ-પક..... ૩૦૭

શેઠ અરદેસર દાદીબાઈ..... ૩૧૩

શેઠ અરશેદજી, તથા અંગીર અરદેસર..... ૩૧૯

શેઠ અરદેસર અરશેદજી દાદી, તથા બાઈઓ..... ૩૨૨

૭ ખનાજીના ખાનદાંનનું ખયાન..... ૩૨૫

શેઠ નાનાબાઈ ખેરામજી દાવર, અને તેમનું પરીવાર..... ૩૨૬

શેઠ કાવસજી નાનાબાઈ દાવર..... ૩૨૮

શેઠ કાવસજી ખાવા..... ૩૨૯

શેઠ ફરાંમજી કાવસજી ખનાજી..... ૩૩૧

શેઠ નવરોજજી, તથા ખેરાંમજી કાવસજી..... ૩૪૯

શેઠ લીમજી, તથા અરશેદજી કાવસજી..... ૩૫૧

શેઠ રસતમજી કાવસજી..... ૩૫૬

શેઠ દાદાબાઈ રસતમજી..... ૩૬૫

શેઠ માણિકજી રસતમજી..... ૩૭૧

શેઠ લીમજી નવરોજજી નાનાબાઈ..... ૩૭૩

૮ દાદી ખરજોર..... ૩૭૫

૯ શેઠ માણિકજી દોરાજી (ઘરફે માંકી સરાફ)..... ૩૭૭

શેઠ અરશેદજી માણિકજી સરાફ..... ૩૭૯

શેઠ માણિકજી અરશેદજી સરાફ (માજી નડન)..... ૩૮૪

૧૦ જરાવાલાના કુટુંબીઓની જીંદગીના અહેવાલ..... ૪૦૧

૧૧ શેઠ જમશેદજી ભીમજી ખટેલ, તથા તેમનું પરીવાર..... ૪૦૩

શેઠ ફરાંમજી નોચેરવાનજી ખટેલ..... ૪૦૫

	શ્રી ધનજીભાઈ ફરંમજી પટેલ	૪૧૩
૧૨	શ્રી આનાવાલાઓનો દેખાવ	૪૨૫
૧૩	શ્રી આનંદાનની રાજઆત. (રસતમ માણેકથી)	૪૨૭
	શ્રી નવરોજજી રસતમજી	૪૪૧
	શ્રી મનચેરજી ખરચેદજી	૪૪૩
	શ્રી માણેકજી નવરોજજી	૪૪૫
	માણેકજી શ્રીની ગાદીના ધોગક વારેશોનું વરતાંત.....	૪૪૭
	શ્રી માણેકજી મેરવાંનજી	૪૪૮
	શ્રી મેરવાંનજી માણેકજી	૪૪૯
૧૪	રૂડીમણીની રહીઆત.....	૪૫૪
	શ્રી મનચેરજી જીવનજી રૂડીમણી	૪૫૪
	શ્રી શ્રીરામજી મનચેરજી રૂડીમણી	૪૫૫
	શ્રી ધનજીભાઈ શ્રીરામજી રૂડીમણી	૪૫૬
	શ્રી કેઅસર શ્રીરામજી રૂડીમણી	૪૫૭
	શ્રી હીરજી જીવનજી રૂડીમણી	૪૫૮
	શ્રી કાંણી સુનાઈજી	૪૬૧
	સર કાવસજી ભાંગીર રૂડીમણી નાઈટ, શ્રી. એસ. આઈ.....	૪૬૧
૧૫	શ્રી જીજીભાઈ દાદાભાઈના વડવા, તથા વારેશોનું વરણન.	
	શ્રી જીજીભાઈ માણેકજી.....	૪૭૬
	શ્રી જીજીભાઈ દાદાભાઈ.....	૪૭૮
	શ્રી મેરવાંનજી જીજીભાઈ	૪૮૫
	શ્રી ખમનજી જીજીભાઈ.....	૪૮૬
	શ્રી શ્રીરામજી જીજીભાઈ	૪૮૯
	શ્રી મેરંમજી જીજીભાઈ	૪૯૦
૧૬	શ્રી દોરામજી તથા મેરંમજી ફરફુનજી લરાકરી	૫૦૮
	શ્રી હોરમજી દોરામજી લરાકરી.....	૫૦૯
	શ્રી મેરંમજી ફરફુનજી લરાકરી	૫૧૨
૧૭	રામ્પર આનંદાનની સરઆત	૫૧૩
	શ્રી હોરમજી તથા માણેકજી દાદાભાઈ રામ્પર	૫૧૬
૧૮	શ્રી હોમાજી પેસતનજી પટેલ	૫૧૭
	શ્રી ધનજીભાઈ હોમાજી લકખે ધના પટેલ.....	૫૧૮
	શ્રી હોરમજી ધનજી પટેલ	૫૧૯
૧૯	વાડીઆ આનંદાનના વડવા, શ્રી લવજી નસરવાંનજીનું વરણન..	૫૨૧
	શ્રી માણેકજી તથા ખંમનજી લવજી.....	૫૨૬
	શ્રી ફરંમજી માણેકજી, તથા જમચેદજી ખંમનજી.....	૫૨૮
	શ્રી નવરોજજી જમચેદજી	૫૩૩
	શ્રી ખરચેદજી રસતમજી	૫૩૮

	શ્રેઃ ધનજીબાઈ રૂસતમજી	૫૩૯
	શ્રેઃ અરદેસર અરશેદજી	૫૪૦
	શ્રેઃ ભાંગીર નવરોજજી	૫૪૩
	શ્રેઃ જમરોદજી ધનજીબાઈ	૫૪૫
	શ્રેઃ નેરોરવાનજી માણેકજી	૫૫૦
	શ્રેઃ ભાંગીરજી, તથા નવરોજજી નસરવાનજી	૫૫૨
	શ્રેઃ લાંબી માઠલીબાઈ	૫૫૬
	શ્રેઃ પેસતનજી બમનજી	૫૫૮
	શ્રેઃ દાદાબાઈ, તથા મનચેરજી પેસતનજી	૫૬૪
	શ્રેઃ હોરમજી બમનજી	૫૬૬
	શ્રેઃ બમનજી હોરમજી	૫૭૧
	શ્રેઃ અરદેસર હોરમજી	૫૭૬
	વાડીઆ ખાનદાનના ધોડાક વીરાચ્છેાનુ વરણુન	૫૭૯
૨૦	શ્રેઃ સોરાખજી નોસેરવાનજી વાડીઆ, તથા તેમનુ પરીવાર	૫૮૭
૨૧	કાંમાંજીના કુટુંબની કેફીએત	૫૮૮
	શ્રેઃ મનચેરજી વલદે કાંમાંજીના પરીવારની પરખેઆવી	૫૮૯
	શ્રેઃ હોરમજી એદલજી કાંમાંજી	૫૯૧
	શ્રેઃ મનચેરજી હોરમજી કાંમાં	૫૯૩
	શ્રેઃ પેરાંમજી હોરમજી કાંમાં	૬૦૦
	શ્રેઃ અરશેદજી નસરવાનજી કાંમાં	૬૦૨
	શ્રેઃ કેખસર રૂસતમજી કાંમાં	૬૦૮
૨૨	શ્રેઃ સંતોકજી ખરજોરજી	૬૧૧
	શ્રેઃ દાદાબાઈ સંતોકજી (હરફે ઘડી સંતોક)	૬૧૨
	શ્રેઃ ફરાંમજી સંતોકજી, તથા તેમનુ પરીવાર	૬૧૩
૨૩	શ્રેઃ ખરજોરજી રાપુરજી મેજરના	૬૧૪
૨૪	તખાક ખાનદાનની તફરીલ.	
	શ્રેઃ માણેકજી નવરોજજી, લકખે માંકા તખાક	૬૧૫
	શ્રેઃ નેરવાનજી માણેકજી તખાક	૬૧૭
૨૫	શ્રેઃ ભીમજી ધનજી હિમચીગર	૬૧૯
૨૬	શ્રેઃ લવજી ચોરાખજી લાકડાંવાલા	૬૨૦
૨૭	નારીએલવાલાનો નકસ	૬૨૨
	શ્રેઃ નવરોજજી કાવસજી નારીએલવાલા	૬૨૪
૨૮	શ્રેઃ જમશેદજી નાનાબાઈ મળધર (હરફે સપલા)	૬૩૦
૨૯	શ્રેઃ હોરમજી બીખાજી ચીનાઈ	૬૩૭
૩૦	શ્રેઃ રતનજી હેસંગજી મુસ	૬૩૮
	શ્રેઃ ફરાંમરજી રતનજી મુસ	૬૩૯
	શ્રેઃ અરદેસર ફરાંમજી મુસ	૬૪૦

૩૧	શ્રેઃ હોરમજી રાપુરજી ડાલાખાઉ	૧૪૧
૩૨	શ્રેઃ કૃષીરા ભાઈજીનું ભવીશીઅકાલ	૧૪૯
	શ્રેઃ ખેતનજી કૃષીરજી	૧૫૧
૩૩	મુંબઈવાલા શ્રેઃ ભીખા મેહરજીનું મંડાંણુ	૧૫૨
	શ્રેઃ હોરમજી ભીખાજી મેહરજી	૧૫૩
	શ્રેઃ અરથેદજી હોરમજી	૧૫૪
	શ્રેઃ મેહરજી હોરમજી	૧૫૫
	શ્રેઃ પાલનજી દોરાખજી લકષ્મી દોડી મેહરજીના	૧૫૬
૩૪	શ્રેઃ એદલજી ફરાંમજી કરંણી, અથવા આતખલેસ	૧૫૭
૩૫	તેઃ નામદાર સર જમથેદજી જીજીભાઈ ખારેનેટ	૧૬૨
	શ્રેઃ માણેકજી જીજીભાઈ વાછા	૩૦૦
	ડાવેજર લેડી આવાંખાઈ	૩૦૨
	શ્રેઃ અરથેદજી જમથેદજી, અને તે પછે ધી હાંનરખલ સર જમથેદજી જીજીભાઈ (ખીખ) ખારેનેટ, ધી. એસ. આઈ. ૩૦૬	
	શ્રેઃ રસતમજી જમથેદજી જીજીભાઈ	૩૧૧
	શ્રેઃ શોરાખજી જમથેદજી જીજીભાઈ	૩૩૪
	શ્રેઃ રાંણી પીરિજીભાઈ	૩૫૦
૩૬	પીટીટ ખાનદાનની પીછાંનત	૩૫૧
	શ્રેઃ માણેકજી નોથેરવાનજી પીટીટ	૩૫૨
	શ્રેઃ લખરાજી માણેકજી પીટીટ	૩૫૮
	શ્રેઃ નોથેરવાનજી માણેકજી પીટીટ	૩૬૨
૩૭	ખીસની ખાનદાંનનું ખયાંન	૩૬૩
	શ્રેઃ કાવસજી એદલજી ખીસની	૩૬૫
૩૮	શ્રેઃ નવરોજજી શોરાખજી ઉમરીગર	૩૬૬
	શ્રેઃ શોરાખજી રાપુરજી ખંગાલી	૩૭૦

સખાવતી શેઠીઆઓની ધઆદગારીનું સાંકેલીઝી.

સખાવતમા ચોરાખજી^૧ હતા મુસ-દતારમા ઘની ચેકળી પુસ.
 જેઓપર દીપતોતો ચેકાધનો બાહાર-કીરતી તેઓની રબે ધઆદગાર.
 તે સાથે પેસતનજી વાડીઆ સામેલ-દરવ ને હીંમતમા પુસ કામેન.
 ખાઈ ખવાડીને ગુજરી ગયા-સખી નામથી જગમા અમર યયા.
 સખાવતની વાતમા સાર કેહવાએય-ધઆદી તેઓની હજી તક લેવાએય,
 મસહુરજે જગતમા સડતાના^૨ને કાન-વરસ તેનું આવેજે તેઆરીકું હાલ.
 રસાવરમા પડીતી વરસાદની તાણુ-ટવનતીતી આનમ મેનવવાને નાન.^૩
 તેમા હીંદુ ને મુસનમીનો ધણુ-મુખમશયી અતીથે યયા કના.
 બએઆ જેઓ તાહાથી તીકલી ગયા-આરીને મુખધની અદર રહેઆ.
 અખર ધઈ જેહથી રેડીમણને-સવાધીન લીના બે હજાર જણને.
 ઘાદી શેઠીની તેડી સખીઆ લીધી-સખાવતમા દોડત રેડી દીધો.
 હા રેજ ઘાહાડામા સાહાજને સહવાર-ખનારજે તેઓને બબેજ વાગ.
 હેથી હાનતમા મહીના દયેક ગયા-તાહા તક તે આસરે પામતા રહેઆ.
 ખરચની સખીઆ અખડી લખએ-તો જુમનો જોધને અચરત ધધએ.
 જે આછામા આકુ કેહના હોધએ-તો માણસને દર રેજ બે આના જોધએ.
 તે હસામે અડીચો રૂપીઆનો રેજ-ગણતા જણાયે હજારેનો મોજ.
 તે બેહુએએ ચેહનથી જામડી લીવો-ચેધેએ છનતનો મારગ ચીરો.
 સંકરમીના રૂંડા હેવાજે કામ-ધરમથી તેઓના લેવાએજે નામ.
 કુખી દીનને જેઓથી આસરે મધે-આરીરવાદખી અતકરણના -ને.
 સખાવત તો ચોરાખજી લેતા ગયા-તે સાથે ઘાદી ચેકનખથી રહેઆ.
 પણ અમર નામે કીરતી ગી બગર-ધરમના કુઆતી પામેઆ વગર.
 પેસતનજી વાડીઆખી હતા અદર^૪-સખાવતમા દીધાજે^૫ હજાર પદર.
 તે સાથે જઈ કામિમા હીંમત-કરી દીધાવીજે પુરતી કીંમત.
 નસરવાનજી વાડીઆખી જણાએયજે-સખાવતના સાથીમા ગણાએયજે.
 સુરતમા પડેએ જરે કુકાન-પરજને કરી આપેએ ચુકાલ.
 અનાજ ભરી વાહાણો મોકલી દીધા-ટવનતાને સતોસ પામતા કીધા.
 હોકમ લખેએ આડતીઆને હેવા-કુટખી ગરજવતા આવે જેઓ.
 ખરીદ ભાવની ઉપર રાખીને પુણુ-અપાલી તેઓને ચોખાની મુણુ,
 નકા પર ન કીધી કાધએ નજર-આફતને બેસાડી દીધી સજર.
 સખાવત અટલાજ લેવાડેઆ-તે માટે તાહા સધેયો કેહવાડેઆ.

^૧ ચેક શોરાખજી મનચેરજી રેડીમણી.

^૨ સવત ૧૮૪૭ મા ગુજરાત તરફ ગજળનાક કુખન પડેએ હતા.

^૩ અનાજ મુલગો ન મલેઆથી રેઠધીને વાસતે લોકો ટવલતા હતા.

^૪ ધઆને ઉપના બેહુ સાહેબો બગા અનણી સામેલ હતા.

^૫ ૫૬૨ હજાર રૂપીઆ.

૩૧	શ્રેઃ હોરમજી રાપુરજી ડાવાખાલિ	૧૪૧
૩૨	શ્રેઃ કુટીરા બાઈજીનુ બવીશીઆકાલ	૧૪૯
	શ્રેઃ બેજનજી કુટીરજી	૧૫૧
૩૩	મુંબખવાલા શ્રેઃ ભીખા મેહરજીનુ મંડાંધુ	૧૫૨
	શ્રેઃ હોરમજી ભીખાજી મેહરજી	૧૫૩
	શ્રેઃ ખરશેદજી હોરમજી	૧૫૪
	શ્રેઃ મેહરજી હોરમજી	૧૫૫
	શ્રેઃ પાલનજી દોરાબજી લકમે દાક્ષી મેહરજીના	૧૫૬
૩૪	શ્રેઃ એદયજી કરાંમજી કરાંણી, અથવા આલબલેરા	૧૫૭
૩૫	નેક નામદાર સર જમશેદજી જીજીબાઈ ખારેનેટ	૧૬૨
	શ્રેઃ માણેકજી જીજીબાઈ વાળા	૩૦૧
	ડાવેજર લેડી આવાંબાઈ	૩૦૨
	શ્રેઃ ખરશેદજી જમશેદજી, અને તે પછે ધી હાંનગબલ સર	
	જમશેદજી જીજીબાઈ (ખીજી) ખારેનેટ, શી. એસ. આઈ. ૩૦૬	
	શ્રેઃ રસતમજી જમશેદજી જીજીબાઈ	૩૧૬
	શ્રેઃ શોરાબજી જમશેદજી જીજીબાઈ	૩૩૪
	શ્રેઃ હાંણી પીરજીબાઈ	૩૫૦
૩૬	પીટીઃ ખાનદાનની પીઠાંનત	૩૫૧
	શ્રેઃ માણેકજી નોશિરવાનજી પીટીટ	૩૫૨
	શ્રેઃ હિમરાજી માણેકજી પીટીટ	૩૫૮
	શ્રેઃ નોશિરવાંનજી માણેકજી પીટીટ	૩૬૨
૩૭	ખીસની ખાનદાંનનુ બધાંન	૩૬૩
	શ્રેઃ કાવસજી એદયજી ખીસની	૩૬૫
૩૮	શ્રેઃ નવરોજી શોરાબજી ઉમરીગર	૩૬૬
	શ્રેઃ શોરાબજી રાપુરજી ખંગાલી	૩૭૦

સખાવતી શેઠીઆઓની ધંધાદગારીનું સાંકલ્પીત.

સખાવતમા શેરાખજી^૧ હતા મુચ-દાવારમા દારી શેઠખી પુરા.
 જ્યોપર વીપતોતો શેઠાઈનો બાહાર-કીરતી તેઓની રહી ધંધાદગાર.
 તે સાથે પેસતનજી વાડીઆ સાંમેલ-દરવ ને હીંમતમા પ્રસ કાંમેલ.
 ખાઈ ખવાડીને ગુજરી ગયા-સખી નામથી જગમા અમર યયા.
 સખાવતની વાતમા સારું કેહવાય્યેય-ધંધાદી તેઓની હજી તક લેવાય્યેય,
 મસહુરજે જગતમા સડતાજાં^૨નો કાલ-વરસ તેનું ચાલેછે તેઆશીષું હાલ.
 દેસાવરમા પડીવી વરસાદની તાંણુ-ટવલતીવી આજમ બેલવવાને નાન.^૩
 તેમા હોંદુ ને પુસજમીનો ઘણા-મુખમશયી અતીથે યયા ફતા.
 બચેઆ જ્યો તાંહાંધી નીકલી ગયા-આવીને મુંબઈની અંદર રહેઆ.
 ખપર યઈ જેહપી રેડીમણને-સવાધીન લીધા બે હજાર જણને.
 દારી શેઠખી તેટલી સંખીઆ લીધી-સખાવતમા દાત્રત રેડી દીધી.
 દર રોજ દાહાડામા સાંહાંજને સહવાર-ખવાડેજ તેઓને બખેજ વાર.
 હેધી હાલતમા મહીના દ્યેક ગયા-તાંહાં તક તે આસરે પાંમતા રહેઆ.
 ખરમતી સંખીઆ એખડી લધ્યે-તો જુમલો જોઈને અચરત યધ્યે.
 જો આછાંમા આછું કેહતા હોધ્યે-તો માણસને દર રોજ બે આનાં જોઈએ.
 તે હસામે અડીયા રૂપીઆનો રોજ-ગણતાં જણાંથે હજારોના બોલ.
 તે બેહુઆયે શેહલથી જાંચકી લીધા-ચોધેઆ જાંનતનો મારગ શીધા.
 સકરમીના ફાંડાં હેવાંછે કાંમ-ધરમથી તેઓના લેવાયેછે નામ.
 હુખી દીકને જ્યોથી આસરે મસ-આશીરવાદખી અંતકરણના ફલે.
 સખાવત તો શેરાખજી સેતા ગયા-તે સાથે દારી શેઠ ન જમી રહેઆ.
 પણ અમર નામે કીરતી રહી^૪ બરકરા-ધરમના પુંઆની પાંખેઆ વરા.
 પેસતનજી વાડીઆખી હતા અંદર^૫-સખાવતમા દીધાછે^૬ હજાર પંદર.
 તે સાથે કંઈક કાંમમા હીંમત-કરી દીપાલીછે પ્રસી કીંમત.
 નસરવાનજી વાડીઆખી જણાયેલાછે-સખાવતના સાથીમા ગણાયેલાઠે.
 મુરતમા પડેઆ જારે દુકાલ-ખરજને કરી આપેઆ મુકાલ.
 અનાજ બરી વાંહાંજો મોકલી દીધાં-ટવલતાને સંતોસ પાંમતાં કીધાં.
 હોકમ લખેઆ આડવીઆને હેધો-કુટખી ગરજવંતા આવે જ્યો.
 ખરીદ બાવની ઉપર રાખીને પ્રણ-અપાલી તેઓને ચોખાતી ગુણ,
 નફા પર ન કીધી કાંઈએ નજર-આકૃતને ખેસાડી દીધી સજર.
 સંજાલ એટલોજ લેવાડેઆ-તે માટે તાંહાં સંધેશ કેહવાડેઆ.

^૧ શેઠ શેરાખજી મનચેરજી રેડીમણી.

^૨ સંવત ૧૮૪૭ મા ગુજરાત તરફ ગળખનાક દુકાલ પડેઆ હતા.

^૩ અનાજ મુલગો ન મલેઆથી રેઠણીને વાસતે લોકો ટવલતા હતા.

^૪ ધંધાને ઉપતા બેહુ સાહેબો જમા એવણખી સાંમેલ હતા.

^૫ પંદર હજાર રૂપીઆ.

રકમ ખૂબ ને ગુણો લેવા આવે-મગફૂર મુ તેમા તેઓ કાવે.
 ઘણું સુધી લોકોને રહેત યઈ-આ વાડીઆની કીરતીની ગવાઈ રઈ.
 મલેઓ સહને આનાજ સસતો-તે દાહડો તો અતે ગયો ખમતો.
 વગસખી તેને ઘણા બડી ગયા-પણ પુનવતા પ્રમો ઈઆદમા ગહેઆ.
 વળીલાની તેમનો અમ ૧ ક૨૨-કોઈ તો પધસાને દુષ્ટ ધરેઅ.
 આહીએઅ કે તેઓખી તેહવાજ યાએ-સખાવતી મડીમા વેહના ગણાએ.
 સરની સખાવત ને ગણાઈ કે-પાએદારીમા ઉનમ સમાઈડે.
 દુણીઆની હંસતીયે જોડાઈ ને નામ-દીપતા રહેઆઅ માહબારત પ્રમ.
 રસતમ માણુકે મેનવી શેકાઈ-સખાવતની સાથે નેહમત વેકાઈ.
 કીરતી જણાશે બયાનમા-રેહશે તે વાચનાગના ધેઆનમા
 બનાજીનું આનદાન ની વખનાઈડે-જુનદ નામ સખાવતથી જણાઈડે.
 હતા નખીરાએ એકેકથી સરસ-બલા પ્રમમા સાચવેઆ ઘણા વગસ.
 કામાજી કુટબના જરદાર નર-સખાવતના સરદાર ને હીમતના ઈર.
 લાખો હજારેનો ખરઅ કીધો-એલમ ાનર દીપાની દીધો.
 તે સાથે ઈકોને રાજી આખી-હતા નેઓ અસવથી હાથે ખાની.
 ખીજા સખીની ઘણા યઈ ગયાઅ-દેખાડેઆડે નેટલા યાદમા ગ્યાઅ
 ન રાખતા તેમા પ્રાઈએ ઈસુર-લખેઆઅ નેટલા જણાયા મર્સુર.
 ને જુલાયા હોએ તેની હજુરમા માફ-માણુઅ કે કરજો ગમી નીન માફ
 સર કાનસજી જાગીર સખાવત ઈરેઅ-ધરમની જગેઆને યોનતા ક૨૨અ
 સખી દીલની યોઅનાને સખી મક્કમ-ખગેડે મોકલે હાથે ગડમ.
 ચેટે તેને નહી ખાનાર કોઈ-જીદગી પોતાની અખેરી જોઈ.
 હજારે રૂપઈઆ ખરથી નાખેઅ-સખાવતને તીરે તેમથી આખેઅ
 જીનતા તો સખી નરમા ગણાએઅ-તનદગોસતી^૧ તેમની બધે બણાએઅ
 પઈસાનું તેથીજ પામેડે મુખ-પણ લાગુડે રેહ પર બઝાકાર કુખ
 તે કોઈનીખી કુવાથી ટલકુ જોઈએ-જીદગીનું મુખ તેમને મનવુ જોઈએ.
 આહીએઅ કે ધસવર કીરપા -ગી-હર હાનમા તેવનના હાથને ધરી
 રડા કામમા મન તેમનું રાખજે સદા-દરજ તેની ધગતી તે ક૨૨ અદા
 અરદેસર વાડીઆખી^૨ સખી ગણાએઅ,
 મેગમજી^૩ ને તેમના^૪ બાણેજો જણાએઅ.
 જાહેરમા થોડા ને ખાતેન ઘણા-પઈસા વેડેઅ જાણો વાણી અણા.
 મેરવાનજી પાડેનો જીતમ ધરમ-દરવાજા બખીલોને દેડે સરંમ.^૫

^૧ ઈઆદ ને તેવનથી આસરે પામનારા લોકોના આ કીરવાદ તેનાને મનેડે

^૨ શેક અરદેસર દોરમજી બમનજી વાડીઆ.

^૩ શેક મેરામજી જીજીબાઈ.

^૪ શેક દીનસાહજી તથા નસંગવાનજી માણેકજી પીટીટ.

^૫ આ શેકના વગમથી કેટલાક પઈસાવાલાઓ ને બખીલાઈ બતલાવતા ગેએ તેને બહુ સગમ પોહવવી જોઈએ.

કોલાને ને કહરેલવાડી આગ્રહ-દેખાએછે તે કુનીઆની બંણે બાગલ.
 એકમા' સરીરને સાંણતી મલેચ-મુસાફરની પીડા ખીજાં^૨થી ટલેચ.
 શેક ફરાંમછ પટેલખી સખાવતીએ-શોદગરને, વલી નાણાવટીએ.
 પારથી અકાખરમા હોરમત બરેણા-અનગુમને ચેઆરથી પસંદ કરેલો.
 ધરમના દાંણને તે સહમજેછે બહુ-સખાવતને મોટે તાંહાં દોડેછે સહ.
 હોંકુ શેડીઆખી બણાયાએ-સખાવતના સાથીઆ ગણાયાએ.
 હતા જેઓ મોટી દોલતના ધણી-સાહદત આલશે આ પુસ્તક ધણી.
 શાં રૂપછ ધનછના નખીરા દેહવાએચ-સખાવતમા તેઓના નામા લેવાએચ.
 અંમદવાદના સાંતીદાસ સાહ-હોબાઈ શેડખી હતા દાદખાહ.
 કમારાહનું કુટુંબ હવું સરીમંત-તાંહાંખી આવેજ વશીલાનું અંત.
 ખરીવારમા જાહજા હવે ન રહેઆ-સખાવતનુ મુખ જોઈ તાંહાંથી ગયા.
 નોતીરાહની કીરતીખી પરકાએછે-જોવી હોએતો પાંજરાપોલ પાશેછે.
 જાંહાં પથુ પરણીઆ પલેછે બહુ-ચરંદાં ને પરંદાં કુખીઆરાં સહ.
 તેવનની કોચેસથી મંડાંણુ થયું-અમર નામ તે સાચે જોડાઈ રહેજા.
 માહજનનો જોમાંખી છે કાંઈ હક-પણ સરઆત તેનાની મા નથીજ સક.
 ગોકલદાસ-તેજપાલખી ગવાયાએ-સખાવતથી ધરમીમા વવાયાએ,
 તે મોટે કુટુંબમા ન જોઈએ વીવાદ-સહમજ ફેરનો કરવો કોઈએ નીવાડ.
 કે જેથી ધણીનું સીધ થાએ કામ-દાન પુનથી રેહ તેમનું અંમર નામ.
 ખીજાઓથી સખાવત યએલીજ છે-સખી નરની યાદીખી રહેલીજ છે.
 તે ઉપગંત સખીનો જે સાથી થશે-તેનાજ પુણને અધીઆખી છંનત જયે.
 આકેખતને તોરો ગણાયે તાંહાં-ખાકી દોષતને છંદખી તો અંતે ક્ષણ.
 નથી કોઈ જોડે તે ગહી ખાએદાર-કરોડપતીખી થયાએ ખુહાર.
 પછરો મજેણા પરમાણુ તેને-સારાં કાંમ મોટે ખરએઓ જો.
 કીરતી તેમાજ તેની ગવાયે સર્ધ-સંધરેલું સંધું સચવાશે નહીં.
 તે ઉપર સજંજો આપી લખસ-ને કેહજો સખાવત કરી સખસ.
 તે કહીને અમસધું ખેસધું નહીં-ગહું કોઈનું કવચીત રેહસધું નહીં.
 જો સખાવત ન બને તો ઉઠાવજો હાથ-નીવીને જાલવજો તેની સંગાય.
 સખી કરતાં મુહુમ જે બહો કેહવાએચ-હિતર તેથી નાનો તતકાલ રેવાએચ.
 ખીજા પેરે કોઈને તે રવડાવે નહીં-બરેસા પર હરગેજ ટવલાવે નહીં.
 વચણુ જેને આપો તો પાલજો સહી-આવે સરજો કુખ તેનું ટાલજો સહી.
 તે મોટે હેધવત ધસવરની પાસ-માંગજો કે પુરસે તે તમારી આસ. (આંખીન.)

હંદગીની નાપાએદારી વીશે.

કંકુડુ આ કુનીઆની વાતનો જે સાર-ખુશી હોય્નેતો તે પર કર્ને વીચાર.
 બરેસા વીનાની છે આ જદગી-કરી લેવો જીવરથી બદગી.
 ન રહેજી, ન રહેશે કોઈ પાએદાર-અનલથીજ યાએજે સારવે ખુદાર.
 હેઠલ એક કવેસરની કેહવાતજે-હીસાખથી જીવની ખરી ધાતજે.
 જીમર જેની જાહાવેર દસ વીસની હોય્ને-તાહા તક પોતાને તે ગાફેન જોય્ને.
 તરીસની યાએ જાહે પુરી જવાની-કરે તેતો બદગી મનની જાની.
 જાહે તેની ઉપરખી વરસ જાએ-ચાલીસ પહે પાણી વનતાજ યાએ.
 પચાસ પોહચતા સુખાકારી ઘટે-સારીર કુખલુ યાઈને સુસતી વધે.
 સાહોક વરશે યુઝા નીપરયે-લીતેગમા સખતીથી રદજ કેહવાય્ને.
 હેરી ને નેપુ વરસ જાહે યાએ-ધજ ભોગવવાના તે દાહડા ગણાય્ને.
 તાહાથી જે જઈ મલે રોને આકે-તો ખરોખર પોહયે મરણને નાકે.
 હવે શો વરસ જીવે ઈઆ એક રાજ-પણ અંતે તો બાધવોજે હોઆપીજ ખોજ.
 નથી રેહતુ કાએમ હોઆ કોઈ-ડરતા રેહતુ કોઈ મરણ જોઈ.
 એકની પુઠેજે ખીજની પાતી-ઝોડી સવ જાવાનો હાથે ખાતી. ;
 માટે જીવગી યુજારતા રાખી જતન-ખુલધુ ન જોઈએ જીનત વતન.
 શાધી લય્ને આર પોહર નેજીની રહ-માગો તે માટે ખોદાની પતાહ.
 નેજીજે ઉતમ સઉથી સવાઈ-સમાએપીજે તેમા સધલી બધાઈ.
 નેજીજ સઉપર સરદારજે-બલા કામથીજ તે જરદારજે.
 નેજીનો કરનારજે સરકુરાજ-જીમરખી યાએજે તેની દશજ.
 નેક નામીને રાખવા સદા આબાદ-તે માટે ચાએજે ઈસવગની દાદ.

નો. લે.

શાબ્દ ફેરની સુચના.

આ પુસ્તકની અંદર કેટલેક કેકાણે નબર ચુક્યા હરેકે તથા કાંહાનો માત્રા હેરફેર થએલા જે માલુમ પડેઆવ્ય, તેની મતલબ દરોખસત સહમ-જવા માટેનો ખોલાયો નીચે જણાવીએ.

સંકે.	સાતર.	અશુધ શાબ્દો.	શુધ વાંચ્યું.
૩૧	૧૫	વછવાડે.	પછવાડે.
૩૨	૨૬	તેનાતો.	તે વાતતો.
૪૪	૩૨	છુછખાઈ.	હીરછખાઈ.
૪૮	૨૬	સાહાંનોખા.	કાંહાંનોખા.
૫૮	૨૬	જણાઉ.	જણાવું.
૮૩	૩૫	જણવામા.	જાણવામા.
૮૩	૩૭	અંદરોકાલ.	અંદરોકાલ.
૯૨	૫	માહસુદી ૧.	કાગણસુદી ૧.
૯૫	૫	રીવાર.	ચોમવાર.
૧૦૧	૩૦	પોતાના.	પોતાના.
૧૦૫	૧૧	દાહોડા.	દાહોડા.
૧૩૩	૨૩	માહરજ.	માહરાજ.
૧૪૯	૩૪	ડપાઉટી.	ડપીઉટી.
૧૬૩	૫	થએથ.	થયા.
૧૬૬	૩૪	તખીખી.	તખીખ.
૧૯૩	૨૨	રવાનગીનો.	રવાનગીના.
૧૯૬	૨	પોતા.	પોતા.
૨૦૫	૧૬	કાલખાદેવીના રસતાપર.	કરેલવાડીની સાંહમે.
૨૧૩	૧	તરગુદ.	તરખોર.
૨૧૭	૧૪	કવચીત.	કદમજ.
૨૨૯	૨	નાતન.	નાતના.
૨૪૪	૨૬	૧૦૬૬.	૧૦૫૬.
૨૪૮	૨૬	અંગરજ.	અંગરજ.
૨૬૯	૧૦	રોજ ૧૨ મો.	રોજ ૧૫ મો.
૩૦૯	૩૩	યતું આવેછે.	યતાં આવેછે.
૩૧૮	૧૦	જલ અદોર.	જલમ દોર.
૩૧૮	નોટની ૨	કામતપન.	કાંમપતન.
૩૪૧	૨૬	ગરથ.	ગુરથ.
૩૫૧	૬	અને.	થઇને.
૩૬૮	૯	૧૨૧૩.	૧૨૧૦.
૩૮૫	૧	અંગરજને.	અંગરજને.
૩૯૨	૩૦	હજુરમ.	હજુરમા.

સંકે.	સતર.	અશુધ રાખ્દો.	શુધ વાંચવું.
૩૯૨	૩૬	બડલો.	બદલો.
૪૦૪.	૩૬	વરસમા.	વરસની વચ્ચેમા.
૪૦૬.	૧૩	વાહાનો.	વાંહાણનો.
૪૦૬	૩૦	આ.	આ.
૪૦૭	૩૦	માહિલો.	માહિલો.
૪૨૭	૯	નાખેચ્ચો.	નાખેચ્ચો.
૪૩૮	૩૫	પમાડેચ્ચો.	પમાડેઆ.
૪૪૯	૨૪	તે સાથે કોઈકલિખી.	તે કોઈ કલિખી.
૪૫૧	૨૦	તેનીચ્ચોના.	તેનીચ્ચોના.
૪૬૧	ત્રીજો નોટ	વરણ.	વરણ.
૪૬૧	૧૮	ઉપોચોગી.	ઉપચોગી.
૫૨૬	૨૩	કોમત.	કોમતી.
૫૬૬	૩૩	બાણવા મલો.	બાણવા મલો.
૫૬૭	૩૪	સંબલાવામા.	સંબાલવામા.
૫૭૭	૧૭	કોમતતા.	કોમતના.
૬૨૩	૩૪	ખેની.	તરણની.
૬૩૮	૮	કેહવાયચ્ચ.	કેહવાયાચ્ચ.
૬૭૧	૩૦	પોતાના તથા.	તથા પોતીકા.
૬૭૨	૩૪	બદલતા.	બદલાતા.
૬૯૭	૧૮	ખીજ.	ખીજું.
૭૨૨	૪	હુધધરાંણાં.	હુધરાંણાં.
૭૨૨	૧૧	ખેનીચોલંટ.	ખેનીચોલંટ.
૭૨૪	૨૯	બહોલાલી.	બહોલાલી.
૭૨૮	૫	૧૮૬૬ ના.	૧૮૬૬ મા.
૭૨૯	૧૫	ખીજ.	ખીજો.
૭૩૦	૨	તે.	તેમ.
૭૩૯	૧૫	વીરબલા.	વીરબલાલ.
૭૪૦	૩૦	હલાલો.	હલાલો.
૭૪૧	૧૭	પાડવાનુ.	પાડવાનુ.
૭૫૫	૧૯	તેનાચ્ચો.	તેનાચ્ચો.
૭૭૦	૩૪	દાડરાંડાં.	ચેદરાં.

સુરતના નાહનપરાંને વસાવનાર તરીકે એક આંનદાનના નખીરા ન્હાના બાઈ બમનજીનું નામ સંકે ૪૪૦ મા ને બાણવેલેલે, તે વીથે પાછલથી પડી અખર ચ્ચેવી માણુમ પડીલે, અને તે ખાતરીથી કેહવાવારા સાહેબોના ઉપકાર માંની હોંઆં નોધી લેવાની ટીલ કરતા નથી કે, મજકૂર પરાંને હસતીમા આણુનારા મરહુમ એક ન્હાનાબાઈ નરસંગજી હતા; અને તેજ નાખીચા ગરહ-સયના નેકનાંમની સાથે તાંહાંની કીરતી જોડાઈ રહેલી સરવેમા આસકારલે.

જાહેર ખયર.

સંઘની વરણના ધંધાદારી તથા સંસારીઓને અગત વેલા ઉપોચ્ચાગમા આવનારી, તથા વેપારીઓમા વખણાવેલી

“પંચાંગપોથી”

ખનાવનાર રતનજી કુરંભજી વાછા.

સંવત ૧૮૦૧ થી તે ૧૯૨૭ સુધી ૧૨૭ વરસની હીંદુ, ઇસાઈ, પારશી, ઇસલામી તથા ચીનાઈ તારીઓ, અને મહીનાઓના જુદા જુદા કોઠાઓ એક ખીજની મુકાબલે મેલવી આપેઆ ઉપરાંત તેને લગતી જાણવાજોગ કેટલીક ખીના દાખલ કીધેલી “પંચાંગપોથી”ની ચોડીક નકલ વેચવાની છે, તે જે સાહેબેનિ જોઈએ તેઓએ દર નકલ એકના રૂ. ૫) મોકલી આ નોંધ લેનાર જાહેરકોટ પેહલી કોવભાટવાડીની યજ્ઞ માહેલા આંક ૩૧ મા વાલા ઘેરમા રહે છે, તાંહાંથી કીમ્ત કરી મંગાવી લેવી. દસાવડા આતેથી મંગાવનારા સાહેબોએ કીમત ઉપરાંત દર પોથીએ ડાક ખરચનો રૂ. ૦૧ વધારે વાલવો.

આ પોથીની માતેખરીના ટેકામા હેઠલ જણાવેલાં અંગરેજી તથા ગુજરાતી આખરદાર વરતમાન પતરોના વીચારે ઉપરાંત એક નાંખીઆ નેઆએ-ધીસનુ મત હીંઆ જાહેર કરીએ છે.

(તા. ૧૮ મી એપ્રિલ ૧૯૭૨ નાં અખબારે શોદાગર, સમાચાર દરખાસ તથા મુંબઈ આજક મધેથી.)

પોહોંચ—“સંઘની વરણના ધંધાદારીઓને અગતવેલા ઉપોચ્ચાગમા આવનારી “પંચાંગપોથી” સંવત ૧૮૦૧ થી તે ૧૯૨૭ ની ગઈ દીવાલી સુધી ૧૨૭) વરસની, હીંદુ, ઇસાઈ, પારશી, ઇસલામી તથા ચીનાઈ તારીઓ અને મહીનાઓનાં જુદા જુદા કોઠાઓ એક ખીજની મુકાબલે મેલવી આપેઆ ઉપરાંત તેને લગતી જાણવાજોગ કેટલીક ખીના દાખલ કીધેલી. “પંચાંગપોથી” ઇન્ડી-નીએન પરીસ” મધેથી ગુજરાતી હરફે છપાઇને હવડે જાહેર પડી છે તેની એક નકલ એ પોથી ખનાવનારની તરફથી હમોને હેનખેત યાદ છે તેની પોહોંચ માટાં માન સાથે કપ્પલ રાખીએચ—આ પોથી માહટી કેતામનાં જેહવી ડરપ સફાની છે, અને તેમાં ૧૨૭ વરસના મહીનાઓના કોઠા આપેઆ છે તે ધેઆંન પોંચાડવા જોગ છે—હાલી તારીઓ અને દહડા વારનાં કોઠા જોવાને ધણાઓને અગત પડતી હશે તે અગત આ કેતાબ ખરીદવાથી ઠલી જશે—હમો હમારા પતરનાં તમામ વાંચનારોએ મનજીત બધાંમન કરીએચકે જેઓને તાંહાં ધણા જુનાં પંચાંગો નહીં હોએ તેઓને આ પોથી ધણી અગતની યાદ પડશે

માટે હાય આવેલી ટક જાવા દેવી નહીં કાંતે હેવી પોથીઓ કાંઈ વારેવાર છ-
પાતી નથી—હમો આ પોથી બનાવનારને ઘણી સાચાથી આપીએય કારણ કે
એ ઉપર લીધેલી મેહનત અને તે ઉપર ચાલેલા ખર્ચ ઉપર નજર પોંદ્યાડતાં
હેના ભાવ ને રાખવામા આવેએય તે ઘણોજ મધેઅમછે; માટે ને સાહેબોની
મરજી હુએ તેએએ દરેક નકલના રૂ ૫) રોકડા મોકલીને ધોખીતલાવ ઇંતોની-
અન છાંપાખાનાં મધેથી મંગાવી લેવી. દસાવરે ખાતેથી મંગાવનારાએએ
કીંમત ઉપરાંત દર પોથીએ ધાક ખર્ચનો રૂ ૦૫ વધારે વાલવો.”

(જામે જમશેદ, તા. ૧૯ મી એપ્રિલ ૧૮૭૨.)

“ઉપમાં પુસતકની એક નકલ તેના બનાવનારની તરફથી હમુને મધીએ
ને જોતાં માંન સમેટ કજીલ રાખીએ છધએ. વપારી અને કુલે આલમને
આ પુસતક ધણું અગતનુ થઈ પડવાનું. ધણીવાર વેપારીએને તેએના વેહવારમાં
તથા મુકદમાં અલાવનારાએને દરએક દીવસના તારીખ વાર ઇતીઆદીકની
જરૂર પડે, અને તે મેલવવા માટે ધણુ મુસકેલ પડે; પણ આ પુસતક
હેવી સધલી મુસકેલી દુર કરવાનું. સવત ૧૮૦૧ થી તે ૧૮૨૭ સુધી હીંદુ,
પારસી, ખરીસતી, મુસલમાની અને ચીનાઈ તારીખો હેમાં સમાવવામા આવી
છે; અને તેથી કરીને એએઆ આ સધલી ગણીઆતવાનાએની શેવા આ ગ-
રંધ કરતાએ બજાવીએ. હમો આ પુસતક સધલી વરણના લોકોને ખરીદવાની
બલાંમન કરીએછેધએ. કેમકે કોઈ પણ વખતે તે ધણું ઉપીએગી અને
મદદગાર થઈ પડવાનું. તેને બનાવવા પાછલ તેનાં કરતાને અતીધણી મેહનત
પડેલી માલુમ પડે છે તે જોતાં તેની રૂખીઆ પાંચની રાખેલી કીંમત કાંઈ પણ
મોટી ખીસાદ ધરાવતી નથી. હમો આસા રાખીએ છધએ કે આ પુસતકને
ઘરતો આસરે મલશે, નેએને તે જોધું હુએ તેએએ ઇંતોએને પડેસ મધે-
થી તે મંગાવી લેવું.”

(મુગઈ સમાચાર, તા. ૨૯ મી જુલાઈ ૧૮૭૨.)

“પંચાંગવેદી” એ નામની એપડી તેના બનાવનારે મી. રતનજી
કુમ્ભજી ગાજા તરફથી ઘણો વખત યએએ હમોને હેનાઈઆત થધછે તેની
પોંદ્યામ માન સાધ કજીલ રાખતાં જણાવીએછે કે, તે એક ધણી અગતની
અને જરૂરની ખુટ પ્રતીપાડનારે પુસતકછે તે મધે “સંવત ૧૮૦૧ થી તે ૧૮૨૭
સુધી કુલ વરસ ૧૨૭ ની. હીંદુ, ઇસાઈ, પારસી, મહમદીઆન તથા ચીનાઈ
તારીખો” નો જમાવ “તેમને લગાટી કેટલીક જાણવા જોગ બાબતોની નોધ
સાથે” આપવામાં આવીએછે. તેમા સમાવેલી આ અતીઉપીએગી બાબત સાથે
તેની છપાઈ અને પંધાધ પણ તેને જોખ આપે તેવી રાખીઆમા આવેલી દીઘેછે.
આ એપડીથી ગઈ સવા સદી સુધીમાનો કોઈની જોધતો રાહડો વાર,
ખીજી ગનાવના રાહડ વાર તથા બીજત સાથે આપછે એકીજ વખતે જોવાને

સકતીવાન થઈ સમીપ્તિ; અને એક દેવી જરૂરી બાબતોને જોઈ કાંઈ કોઈ બી સખસો, પછે વેલવારી, કે વેપારી, સરવેને સરખી રીતે ધણી વખતે પડે છે એવી રીતે સગવડ કરી આપનારાં પુસતક તથા સાધણોની ખુટ આજ લાંમખો વખત થાએઆ સાલવી આરી છે, અને તેથી ધણાં કાંમોમા અદમણ થાઈ પડતી હતી. હેને લીધે કેટલાક સાહેબોને જુનાં પંચાંગો ખોલવા માટે અહીંથી તૂટી રવડ અને ખુસામતો કરવી પડવી હતી, અને તેમ છતાં વખતે તેમને જે નીસફલ થયું પડ્યું તેથી ઉપજતી મેજરીના પાર રહેતો નહી. એવા ધણાં દાખલા જોએલા હતા સારીપેઠે ઇઆદ રાખીએ છે, અને તે પછી જરૂર આ "પંચાંગ પોથી" થી તેવી અડચણો ટપી જવાની અને એક અગતની ખુટ પુરી પાડવાની જાણીએ છે, તોઆરે હોમને ખુશી થએઆ વગર આજનું નથી. ઉપજી સધલી વાત ધ્યાનમાં લેતાં આ ચોપડીની નકલ પોતાની પાસ રાખવાની અગત પોતાની મેલ દેખાએ છે. વધી એ ચોપડીના પાછલા ભાગમાં "પરથવી ઉપર પર-એઆત થએલા સને"ની એક જાણવા જોગ ઇઆદી આપેલી છે, અને તે પછી પરથવી ઉપરની પુરાંતન જાણીતી પરજાએમાં સાલવી વખતની ગણતરીઓની રીત તેમના ધરમ તથા રેવાજની રૂએ જાણવીઆમાં આવી છે. આ ચોપડીના દીખાએ તપાસતાં તેમાં વેલવારી પારસીક પંચાંગો કાઢવાનો રવડાએ અતરે કેવી રીતે પડેઆ હતો, તેની દુક નોંધ જોવામાં આવે છે, જે પણ જાણવા જોગ છે."

(હિનીજ એક નકલ તા. ૩ જી આગસ્ટ ૧૮૭૨ નાં "લોક મીત્ર" મધેખી છપાઈ ચુકી છે.) ,

(રાસ્ત ગોફતાર તથા સત્યપ્રકાશ, તા. ૧૨ મી જાનેવારી ૧૮૭૩.)

"પંચાંગપોથી નામનું એક માર્ફ અને સફાઈદાર પુસતક મી. રતનજી ફરોમજી વાછાએ બાહેર પાડે છે. આ નજીક સવા તરણથી સફાના મોહટાં પુસતકમાં તેના બનાવનારે ધણીક બીનાઓ સમાવવાની સારી મેહનત લીધી છે. આ પુસતકનો મોહોટો ભાગ મુસલમાની, હીંદુ, પારસી, ખરીસદી, તથા ચીનાઈ તારીખ, વાર, તથી સરખાવવામા રાકાએઓ છે તેમા સંવત ૧૮૦૧ ના કારતક ચુદી ૧ થી તે ૧૮૨૭ના આસોવદી ૩૦ સુધી કુલ ૧૨૭ વરસના મુદતને પંચાંગો સમાવેલાં છે. અચીત આ કોઈ રચવામા બનાવનારને કાંઈ અધાગ મેહનત પડી હશે એ તેના દેખાવ ઉપરથી જ જાણાઈ આવે છે. ઉપરાં પંચાંગો પુરાં થવા પછી પુરથવી ઉપર પરએઆત થએલા અને હીંદુ લોકોના સાલતા રેવાજોને વરણન, વખતની વેલગણી, જોતીસ સાસતરનું બંધાણ, તેહવારો એ ઉપરાંત પારસી, હીંદુ અને ખરીસદીઓના તેહવારો વગર ધણી ઉપોચોગી બીનાઓ સમાવી છે અને હોસ સુધી આ પુસતક અગતનુ થાઈ પડે એવું કીધું છે એ પુસતક મી. રતનજી જેવા એક જુલોરગ ગરહસથે કાઢતાં તેવશે રાખેલી ધીરજ અને ખમેશી જોહમતને માટે એમને ધનય છે. એ પંચાંગ દર એક પેહડી તથા દરએક કુટંબે રાખવા લાએક છે અને એ લાએક ગરહસથની મેહનતનો પુરતો બદલો વધી રહેવો જોઈએ."

*Extract from a letter received from Manekjee Cursetjee Esquire
(then) Second Judge of the Court of Small Causes at
Bombay, dated the 15th December 1871.*

DEAR SIR,

"I have seen the specimens you left with me of your work on chronology, or rather 'table of Comparative dates of upwards of a century of the different Creeds and classes of the Community—European, and Natives of India, with Notes of remarkable events of the time. You must have devoted much time to render the work so easy of reference and I make no doubt of its proving very useful in the public Schools and Judicial and Revenue Cutchrees, particularly in the Guzeratee speaking provinces under Government."

"With every good wishes for the success of your undertaking."

I am, . .

Your friend and well-wisher,

(Signed) MANECKJEE CURSETJEE.

(Bombay Gazette 18th April 1872)

"A monster Calendar—We have to acknowledge the receipt of a Copy of . . . corresponding dates of the I. . . Chinese eras from A. D. . . to 1927, with short memoranda of important events that have occurred during that period. The Book has been compiled at considerable expense by Mr. Ruttonjee Framjee Vacha, who devoted, we are told, two years of his time to collect the materials. . . all meet with . . . to be useful, . . . it times find it an indispensable Book of reference"

(*Indian Statesman*, April 23rd 1872)

"We have had sent to us by the Compiler 'Panchang Pothi,' A Goozeratte Calendar Containing the Corresponding dates of the Hindoo, Christian, Parsee, Mahomedan, and Chinese Eras from A C 1744 to 1871. It also Contains short Memoranda of important events that have occurred during the period, besides a brief history of the origin of the various eras. The printing is very clear, and does credit to the 'Union Press,' from whence it has emanated. It is compiled by Mr Ruttunjee Framjee Vacha. We hope the book will turn very valuable to all classes, Government Servants, Merchants, and others, and we Commend it to public support. The Calendar can be had at Rs 5

(*Times of India* 27th April 1872)

"We have just received from the receipt of a Guzeratti Calendar of the Hindu, Christian, Parsee, C 1744 to 1871 (being for the last one hundred and Twenty Seven years), and a description of the methods in which these eras are reckoned. The work is Compiled by Mr Ruttunjee Framjee Vacha, late of Hongkong. It will be found a useful and indispensable book of reference in every Merchant's and lawyer's office. Mr Vacha seems to have bestowed great labour in the Compiling of this Calendar, and we trust he will receive due support from the public. The book is very neatly printed at the 'Union Press' and Contains 320 pages.

(*Native Opinion*, 8th September 1872)

"THE PANCHANG POTHİ" We take blame to ourselves for not having noticed this neat and useful publication of Mr Ruttunji Framji Vachha earlier. Chronological tables explanatory of the Oriental Eras have been available in English for a very long period but except the scientific contrivance of Mr Rakhumaji Deoji Muley, we have seen no attempt of this kind in either of the two principal vernacular languages of this Presidency. The present work gives the dates from the commencement of the Samvat year 1801 corresponding with A C. 1744-45 and extends to Samvat 1927 i.e. A C 1870-71. During this period it gives the dates of the Samvat, the Shah, the Christian, the Parsi, the Hijri and the Chinese eras. It also gives separately the new year's dates of the six eras of Vikramaditya Shalivahana, Jesus Christ, Yazdijard, the Hijri and the Chinese. Another portion

is devoted to a description of the Hindu festivals which is prefaced with an enumeration of the Sixty names of the Hindu cycle of years beginning with Prabhawa and ending with Kshaya. We wish the Balabodha character had been adopted in printing this part, but we fear the author has been compelled by the necessities of his position to conform to the vulgar Gujarathi which unhappily still forms the Gujarathi of the go a head Parsees in Bombay. The months, the seasons, the Hindu Astronomical signs of the Zodiac are also described, and the festivals beginning with a enumeration of all the local fairs in Bombay come next, the Mofussil festivals being interspersed here and there. It is curious to find in this book the monsoon constellations which are put down as being eleven, the Marathi community accepting only nine as the proper number. Mr Vuchha gives us next a brief history of the Christian era which still forms a debatable ground with many writers. The solar and lunar cycles are next noticed and the Roman and Julian eras are briefly described. A short sketch of the Parsees and their peculiar festivals next follows. The Muhamedans come after the Parsees, while the celestials occupy more room than any of the preceding communities. To our Parsee and Khoja merchants in Canton and Shanghai this portion will be peculiarly interesting, while the whole work will, we feel sure, be highly useful to the entire Gujarathi reading community who ought practically to evince by liberal patronage their hearty appreciation of the Author's labours."

મુંબઈ નો બાહર.

મુંબઈની આગલી હાલતનું વર્ણન.

મુંબઈ છે, રહીઆમણી, અસલથી સદા હંસતી,
સંઘલી વરણનાં લોકે આવી, કીધી તેમાં વસતી.
એ ધરનીનું પેટજ મોહોડું, રેહ છે ખીંચે અપાર,
જીમિરથી આવતાંઆને, મલે છે મુખ સંસાર.
પગતી પગતી ચહડીને, એ શેહર યાએજ મોહોડું,
અંગરેજ રાજના અંમલ પેહેલાં, તેવું કવચીત નોહડું.
વરણન જેનું હેઠલ આવશે, આલુ એવારતમાં,
બનીચ તેટલી શોધ કરીને, સમાવેજ છે નેમાં.

આખે આખા શેહરમાં સંઘલી વરણનાં સખચેએ, કાંહાંકાંહાંધી આવીને
રેહઠાણુ ને કીધુંચ તે વાતતો સરવે કોઈ અંતકરણથી અંગીકાર કરશે મગર એ
ઠાપુ દુનીઆની કહી લીટી સાથે વલગેલોછે તેવીચેની માહીતી નેમ ભુગોલવીદ્યાનાં
આસકો રાખતા જણાએછે તેમ બાકીની ખીજ મોહડી વસતીએખી વડિકગારી
મલવવી જોઈએ હેવા હેતુથી તેનું ટુક બચેઆન સહર કરતાં સહમજમા લાવવાની
રજા માગીએચ કે નહિકસાસતર ખેલા ઇચ્છેરાખ્યાંડના નાલીકલોકોએ ગંરીનીચના
વરતારાવરમાંછે દુનીઆની મધીચ રેખાથી મુંબઈને ૧૮ અંગસ, અને ૫૬
કલાનાં આતર ચોહારાણુ તથા ૭૨ અંગસ, અને ૫૭ કલાનાં પુરવ લંબાણુમાં*
ગણીને અગણી ખુલાના બાગવર કલકતાથી ૧૩૦૦, ઘેલોથી ૬૯૫, તથા
મધરાજથી ૭૭૦ મઈલને સુમારેની વેગલાઈએ હુબેલી મુકરર હેડવેલીછે.

ઈંદિનાનદેરનો રેહવાસી ટાલમી નાંમનો ભુગોલવદેઆ જાણુનારો ઈસવી-
સને ૧૭૧ માં મુંબઈને વાસતે એવું લખી ગયોછે કે અસલમાં હેનાં જુદાજુદા
સાત બેટા, જેવાકે કેલાણું, વાલકેસવર, વરલી, માહીમ, સીવરી, મજગાંમ
અને પાંચેચોણીની આણુચેરથી તે કોટસુધીના, હવે, જોઆને પાછલથી

* અંગરેજ જુબાંનમાં નેમ અંગસને ઘેગરી તથા કલાને માઈલ,
તેમજ ચોહારાણુને લાટીટુદ અને લંબાંનને લાંજટુદ કહેછે. ના. લ.

ભિગાકરી તેના એક ટાપુ ખનાવવામા આવેઆંડે, તેઉપરથી હાલની હાલત નેધાહમા સેતા તેમા આજે આસમાન તથા જમીન જેટલો ફરક પડીગએસો આપણે જોઈએ

“વી પાસત ઑડ પરંટ” નામના એક મહારાજી પુસતક ઉપરથી હેવુ પણ જાણવામા આવેજેકે, આગલના ઘણાજ પુરાના વખતમા વાલકેસવરના ડુગરની ઉપર હવડા હુમેલી વાવગડામીની પામેથી તે કોનાખાખાતેની દીવાદાણડી આગલના ખડકસુધી દરીઆવમાથી બાધેલો એક સલગ પુલ હતો, જે વીચે આપણે હવડા જુલતા નહોઈએતો, ઘણીજ કકડવી આટની વખતે લામખી ને લામખી ખડકની એક દાતી હજીસુધી રેખાઈઆવેછે, અને તે પુલને “સીરચુદી” ઇઆને સાકલી ગલીનુ નામ જે આપેલુ હતુ તે “સીરચુદી” પસાર કરીને વાનકેસવર તરફના ઢોરો જેક કોનાખા સુધી ચરવા જતાહતા, પણ પાણીના જોરમારાથી, અને વખત જતે તેઉપર જથુકની મરામત નહી થવાને લીધે, અથવાતો કોઈ રીજસજોગથી તેબાધકામ દીનપરનીન ધોવાઈજઈને બેહુ ડેડાને અસન ખેનાવડા કેઆરથી છુટો પડેઆંડે, તેની તથા તે બાધકામના સને ઉપરાત તેના ખનાવનાર સખસની કસીએ હકીગત સોધકરતા હાથઆવી સકી નથી.

ઉપર જણાવેઆ મુજબ આ ટાપુના અસલ સાત ખેટામા, જુદા જુદા નાધલા ઘણાક ગામડાઓ* છાસડી તરફના કોઈ રાજને તાબે હતા, જેની ઉતપતી ધણુ કરીને અનેક જાતની માછલીઓ કે જે તે વખતપર ઉકમાઈથી વખણાતી હતી, તેની ઉપજ સરકારને મળતી હતી અને તે મુજબ હવડેની ધડીસુધી તે ચીજને બખસ કરનારાઓને ખોરાકમા એ માહવર ઉમદા ગણા આંડે. એ માછલાઓ આજે ૮૦૦ વરસની વાતપર હીંઆને કીનારે નીરબએ આરીને મુહબલ ઈડા મેલતા હતા એટલુજ નહીં પણ દરીઆવના પાણીખી વચે ફરી વસેઆને લીધે જેટલા ગામો એકખીજથી જે જુદા પડેલા હતા તે અગરેજી હકુમતમા તેઓની કલાકઉસનીથી જોડાઈને કેટલાક હજાર એકરની માપણીમા આ આગાધ મુ ઈ નગરી આપણે વાસતે આગમજથીજ તઈઆર થઈને પોતાની આસેપાસે ડોલ મારતા દરીઆવની વચે જંચી જમીન ઉપર સાહામામામા બે મોહોટા દુગરોની વચે હસતે માહડે ઉમેલીડે.

ભીમરાજ જરે છાસડી તથા કોકણ કાઠાના કેટલાક ગામડાઓ ઉપર અમલ ચલાવતા હતા તારે કચકાઈ જુના સેજો ઉપરથી હેવુ જણાઈ આવેઅ કે, જુગોલા જાતના કેટલાક સરદારોની માહીમ તથા મશાલમા રાજધાણી આનતી હતી અને આ મુખર્જીને નાહનકડો ખેટ પણ તેઓનાજ તાખામા હતો. એ લોકોના રાજીઅની પેહના, છાસડી તરફના નાએક લોકો જે ટગર વસના

* જુગોનવીરેઆ રાટમજનાગએના હેવા મતો પરસીધ થાએલા છે કે, ધરતીકપના સખખથી, અથવા જમીન ફાવવાના ઉતપાતથી આ ટાપુના કોઈ ઇલે કકડાઓ પડીને હાની રીતે જુદા જુદા ભાગો વહેઆઈ ગયા હશે, અને હેવાજ અભીપરાએ જણેઆમેરે મરહુમ ડકટર ખીઉધમટ, જે પરચમ “મુખર્જી ટાઈમસ” નામના પતરનો કામેન અધીપતી હતો અને ઘણાક રાસ્ટોનો આંડો અમેઆરી યાઈ ગયોએ તે પણ નીરાચેપણેથી આપી ગયેછે. ના. સ.

કેહવાએય તેઓની હકુમત પુર જોરમા હતી, અને તે બાબેની સાહદત થોણા ખાતેથી હાથ આવેલા તરાંબાનો એક પુરાનો તેખ હેવીરીતે આપેજે કે, ઈસવી સને ૧૦૧૮ માં ટગર વંસના લોકોજ મુંબઈનું રાજ ચલાવતા હતા. વલી છાસદી ખાતેથી જે શીલાતેખ મલેઆય તેમાં હેવું કોતરાયેલુંછે કે ઈસવી સને ૧૦૪૭ માં ટગર વંસના કેસોર્દવ રાજએ છાસદી માહેલું. ઉત્તનગાંમ કોઈને ઇનામમાં આપેજે હવું. ઈસવી સને ૧૦૬૯ અથવા ૧૧૦૦ માં હરપાલદેવ નામનાં રાજએ વીઠરગાંમ વગેરેના લતાઓ પણ ઇનામમાં આપેઆ હતા. આ જુનાં લેખોમાં ભીમરાજએ માહીમ ખાતે જે રાજ્ય સથાપેજ તેની તથા પાતાણા પરબુઓ ઉપરાંત ખીજી ચાર ગનાતીઓની હકામતખી લખેલી કેહવામાં આવેછે.

ભીમરાજ જાતનો જે શુંદર હતો તેણે છાસદી તથા કોકણ કાંઠાના કેઠલાંક દેશે લઈને પોતાનું રાજ સથાપેજે હવું અને માહીમને પામ્યેતખત કીધું હવું. ઈસવી સને ૧૨૯૫ માં તેણે મુંબઈ પોતાને હસતક કરી લીધું હવું, તારથી તાંહાં બંડારી લોકો આવી વસેઆછે. ચેલિલના સરદારેએ તેના કુટુંબના રાજએએ રાજઅપરથી ઉઠાડી પોતે રાજ થયા પણ પાછલથી મુસલમાનાં લોકોએ તેઓને જીતી લીધા બાદ માહીમનું રાજ ભોંગલ લોકો કરવા લાગા તે પણ ધણુ મુધી તે ૫૨ ટકી સખીઆ નો હતા કેમકે મુસલમાનોએ તાંહાં પાછા આવી તેઓ પાચેથી રાજ છીનવી લીધું. ૪૦ સં ૧૨૯૨ માં તેઓએ દખ્ખીણી ઉપર પેહલવેહલો હુમલો કીધો હતો; દેવગડ નામનો દેરા જે હવડાં દોલતાખાદને નામે ચોલખાએછે તાંહાંના હીંદુ રાજ રામદેવ જાદવને અપાઉંને જીતીઆ પછે ૪૦ સં ૧૩૧૮ માં પોતાની સતા માહીમ, છાસદી, કોકણ કાંઠે અને ખીર્ન કેટલાંક બંદરોપર બેસાડી, મુખ્યારક બાદસાહે દોલતાખાદ પાચે હરપાલ દેવને શીકસત આપી તેને જાનથી મારી નાખેઆ અને વસાઈનો રાજઅ કારેખાર બાહુરખાનને થોંડેઆ.

ભીમરાજ મરણ પામેઆ પછે તેના રાજ કુવર પરતાપસાહે ગાદીએ બેઠો અને મારખમાં પરતાપપુરી નામની એક રાજધાણી સથાપી. ચેવલના સરદાર નાગરસાહે નાકરમાની કીધી તે ઉપરથી તેની સાંમણે લડાઈ ઉઠાવવાનો ખર્ચમ કીધો, તો એકે તે તેનો સારો થતો હતો, પણ ઉપલાં કારણથી ચલેલી લડાઈમાં પોતાના બંધેવીને ધણીવાર શીકસત આપીઆ બાદ પોતે માલક થઈને નીરાંતથી માહીમમાં બેસી રાજ ચલાવવા લાગો. આ કાંમમા નાગરસાને જે જે સરદારેએ મદદ કીધી હતી તેઓને ઇનામમાં જરે કાંઈજ નહીં મલેજ, તારે તેઓએ નાગજખણના કપટથી મુસલમાન લોકોને પોતાની કુમકે ખોલાવેઆ, અને નાગરસાને જાનથી મારી નખાવી રાજનાં ધણી તેઓ યાઈ બેઠા હતા.

પેરદુગીસનાં અમલની રાજઆત પેહલાં મુંબઈમાં જે લોકો વસતા હતા તે પાંચ જાતના માણસ પડેછે જેમા મહીમાર કોલીઓ, ભોંગલા બંડારીઓ, પલસીઆ જોશીઓ, પાતાણા પરબુઓ, અને પાંચકલશી, જેહવા કે વાડવેલ

તથા સુતારો જાણકના વતનીઓ કેહવાતા હતા, અને તે ઈ. ૧૪ મી સદીની સરખાતે થયા આગમજના વસનાગ ગણાયો, અને તે પછે કોઈ ધણીક મુદતે ઈસલામી મજહબવાલા કુકણી લોકો આસપાસથી નીકળી આનીને હીંઆનો વાણે કરી રહેઆ હતા. આ હીંકુ લોકો હીંઆના અસલ વતનીઓ ને સામેત થાએ છે તેનાં કારણમા એવું જણાવેલું જોવામા આવે છે કે તેઓને અલેલી જમીનો, ખેતરો, તથા વાડાઓની માલિકીનો ભોગવોટો તેઓ માહેલા ધણાઓના હાથમા વંહેસ પરપરાથી ઉતરી આવેલા હજી તક સચવાઈ રહેલા છે. શીમની દખ્ખીણે પલસા નામની ને એક ડુંગરી છે, તાહાના વસનારાઓ તેજ નામથી ઓળખાતા જેમ માલુમ પડે, તેમજ માહીમની અદર પરમાદિવીનું એક ધણુજ પુગનું રહેડું છે તે નામ ઉપરથીજ તાહાના વતનીઓ પરબુ લોકોની અટકથી ઓળખાતા એએ હેવું અનુમાન થઈ સકે છે, કારણ કે જોડીઓ તથા પરબુઓના વાડા જગે જગે જણાઈ આવે છે, અને ભડારી તથા મછીમાર કોલી લોકોનાની ઘેર તથા વાડાઓ ધામીતલાવ, ડુંગરી, અને તેહવાજ ખીજા ધણા ટેકાણાઓ ઉપર દખાઈ આવે છે, અને તેઓમા કેટલાક લોકો અસલથી દાયતમદો પણ કેહવાતા આવે છે. પાચકલશી, સુધારો અને વાડવેલ લોકોના અસલી મકાનોની ગીરગામ, કાંદવાડી, મજગામ, પરેલ અને વરલી તરફ પુસકલ નજર આવે છે. કોલભાટ અને મુગભાટ નામની ખીશીઆર જગાઓ મુંબઈમા છે, અને એ બાટ સખદ ગોમાતીક કેહ છે જેનો અરથ વાડી, ટેકાણું અથવા વતનનો થાએ છે. એ ઉપરથી હેનો સાર નીકસે છે કે પોરદુગીજ લોકોની કારકીરનીમા ગોમાતીકનાં રવધઆ મુજબ એ લોકોના રેહકાણેને બાટ નામ આપેલું હશે, જેમકે ખીજાં દેશોમા હાવી મીલકત ધરાવનારાઓને ફરજનદાર, જમીનદાર, અથવા વતનદાર કેહેવામા આવે છે તેજ પરમાણે પોરદુગીજો પણ તેઓને બાટકર કરી કેહતા હોએ કેમકે અંદન વાડી તથા કાપખાદિવીના ધોરી રસતાઓની વચે આવેલી સીરાખજગની પાછળથી તે છેક મનીસકૂલની થોડીક દૂધ સુધીની જમીનનો ભાગ હજી વુધીક કોલભાટને નામેજ ઓળખાતો રહે છે, માટે એ જગા અસલમા કોઈ કોલીના વતનની એએ હેક લાગે છે. આતમાસમ ખામાના કાકોર મદીર આગલ ને મોઢી વાડી છે તે મુગભાટ કેહવાએ છે તેપણ કોઈ મુગા નામના કોલીની જગા હશે કેમકે એ મછીમાર લોકોમા શીમગા, પોસા, ભોગા, મંગલીઆ, બુધવા, જોગઈઆ, મુગા, બુલા, લકરા, ધરમા, અને માધેઆ હેવા નામે સાધારણ માલુમ પડે.

પાચકલશી લોકોના ધધા ધણુ કરી વાડવેલ અને સુધારનોજ હતો, અને તેવા લોકોની બોહેલી વસતી જેમ આજે છાસટીઓમા હુબાઈ જાએય તેમ આગલા વખતપર હીંઆખી હતી, અને હવડે પણ કાંઈ ઓછું જણાશે નહી. એ લોકોમા જોકે હવડા ચાર અથવા પાચ તડા પડેલા કેહવાએ છે તેપણ અસલમા તેઓ સંધા એખટા હતા. એ ગનાત માહેલા એક દરી કેસવજી નામનો પુરસ ધણોજ વીદવાન થઈ ગયો છે, તે અગરેજી તથા

મરાઠી ભારાની સારી માહિતકારી ધરાવતો હતો. એટલુંજ નહીં પણ સંસકર-
તનોખી થોડો ધણો અભિગ્રાસ પાઠ ક્રીધિલો હતો. આ નામાંકીત સખ્યે સાત
અથવા આઠેક અંગરેજી ગરંથોનો મરાઠીમાં તરજુમો ક્રીધિલો કેહવાયેછે, અને
તે સખસ એકવાર માંજ સદર અદાલતમાં બાસાનતર કરવાની નોકરીપર ગે-
આ પછે સંવત ૧૯૧૪ ના સાલમાં મરણ પામેઓ હતો. એ ગરહસય ધણો
સાહસિસમનનો અને ઠંડા સવળાવનો, એક મીતર તરફે સરવેની સાથે મીલન
સારી રાખતો હતો તેણે અસલી વારતાઓની શોધ કરતાં હેવું જણાવેલુંછે કે
આ પાંચકલશી લોકો અસલ શોમવંશી ક્ષત્રી હતા, હેવું નીસચે કરીને તેજ
જાતનો પોતાની ડેડવેણાછે પણ તેના કશા આધાર બરાબર જણાવેલો નથી.
એ બાપે કેટલાક હાંદુઓ હેવુંખી ધારેછે કે એ લોકો અસલ પાંડવવંશીછે.
પલસા જોશીઓની જાતવાલા ધણુ કરીને વસઈ તથા કેવલી માહીમમાં પુસ-
કલ વગેરે, અને તાંહાં તેઓના વાડા અથવા વતનો પણ જાણુકનાછે.

પરબુલોકીખી કેહેછે કે-અસલથીજ રાજા કાશીપારનાં કાનિ ચલાવતા
આવેઆછે; જેમ ભીમરાજના વખતમાં દરબારી નોકરી કરતા તેમજ પોરદુ-
ગીઓની હકુમત જુરે હાંઆં યાઈ તારે તે લોકોની બાસા શીખીને તેઓ હસતકના
રાજ વહીવટમાં પડેઆ હતા, અને તે પછે અંગરેજી અંમલ થયો તારે તે
જુખાનનીખી માહીતી મેલવાને તેઓની વખારી તથા સરકારી ચાકરીઓમાં
મસયુલ થયા; માટે એથી કરી એ કોમવાલાઓ ધણાજ ઉદ્યોગી અને
અંચલાઈ બરેઆ જે અચીત માણુમ પડેછે, તેની સામેલીના એકાદ બે ઘખલા
આપીએચ કે આપણી ટાપુ ખાતે જરે પેહલવેહલો વરલીના બંદ બંધાયો
તારે તેના કાંમનો વહીવટ, કેહ્ય કે, સંમજી શીવજી નામના એક પરબુનેજ
સોડેલો હતો. ધાકજી ઘાઘજી નામનો એક પુરખેઆત પરબુ જે અસલમાં
ઘણો પઈસાધર યાઈને પેહલે વાંગેના શેકીઆમાં ગણાતો હતો તેણે પોતાની
કામેલીએતથી કેટલીક મુદત મુધો વડેદરાની ગાએકુઆરીમાં દવાનગીરીની
ચાકરી બાંધી, તાંહાં, ગાહી, ગામતથી ચેલતી હતી. આવીશીની અંધારે કેહીએતા
આ પુસતકના ખીજ ભાગપર તેમના જનમારામાં જણાવેલી જોવામાં આવશે.

હેવું કેહેછે કે પોરદુગીઓનાં અંમલ મુધી મુંબઈ ખાતે જાહેરાત દરજીઓ ન
હતા, તારે તે ઉપરથી એક સાહે સવાલ ઉડી રાખેચ કે તે વખતપર વતની
મોકીના બદન ઢાંકવા સારું કપડાંઓ કાંહાંથી શીવાઈ આવેઆં હશે? પણ અ
નોધ લેનારની ધારના પરમાંછે તે વખતમાં ધણા નહીં તો થોડાખી દરજી
અહીયાં હોવાતો જોઈએ-પછે અંગરેજી અંમલમાં બાહેરથી પુસકલ મેરાઈએ
આનીને વધી પડેઆ હેએ તો તેની કશી નવાઈ જણાતી નથી કેમકે બારથી
તેઓ દેસના સંબાધ તથા ખીજ કારણુ સારે શીપાહીઓ રાખવા લાગ્યા તારથી
તેઓને માંટે લસકરી પોસાગ બનાવનારા દરજીઓ મંગાવેઆ હતા. જેઓ
માહેલા આગલા દરજીઓની તો કશી હકીકત હાથ આવી નથી પણ યાદલ
વખતપર છીપી આતમારાંમ બાલાજી નામનો એક ગરહસય એજ ધંધામે
મસયુલ રહીને જે પરખેઆત યાઈ જએયેછે તે અંગરેજી લસકર ખાતાંનાં

પોસાગ શીવવાનું મુદ્દાલક કાંમ સરકાર પાથેથી મેલવીને પોતાના હાથ ઝેડલ પ્રસકલ દરજીએને રાખી ઇમાનદારીથી શેવા બબવતો હતો, અને તેજ ધંધામાં છંદગીના છેડા સુધી પરમાણીકપણે વલગી રહીને લગભગ ૮૦ વરસની જીંદગીએ પોહોંતો હતો. હાવા બોહોલાં કામમાં એ સખસ મોટા પદસાવાનો અને છીંપી (ઇઆને દખણી દરજીએની) ગનાતનો એક રેકીએ ગણાતો હતો. પોતાના અધ્યાંમમાં દરવીઆનો થોડા ભાગ ધરમદાનમાં સારી પેઠે વાપરતો હતો, અને તેહવાજ નીએમથી બુલેસવર આગલ એક મોટું મંદીર અને સભામંડપ બાંધીને પોતાના નામની ઇઆદગારી રાખેઆ પછે પોતાના હકદાર વારસ મોટો મોટો ભંડોલ મેલીને યુજરી ગયો હતો. તે બાદ તેના વીસવનાથ નામના છોકરાએ લખલુટપણથી સઘસો પધશો ઉડાથી દધને છેક મુકેસ હાલતમાં તે પણ મરણ પામીયો.

આ ટાપુએ અસલથીજ મુંબઈનું મુખારક નાંમ ને ધારણ કીધુંએ તે વીશે કોઈ કેહેએ કે મુંબાદેવીનું પુરાંનું દેહડું (જેને સંસકરતમાં “માંમબાંમ” કરી કેહેછે) ને ઇસવી સને ૧૩૦૨ માં બંધાઈ હતું તે ઉપરથીછે; વલી ખીજએ ધારએ કે પોરટુગીશો પોતાના વાંહાંબો લધને પેહલવેહલાં બારાંમાં દખલ થયા તારે એ બારાંને ધણુંજ સવાંમતી ભરેજ નોયા ઉપરથી તેઓએ તેમની બારામાં “બાંઆમે” ઇઆને સાર બંદર કરી આપેજછે; અંગરેજ લોકોએ પોતાની જુબાનમાં “બાંમમે” અને દેશીએ મુંબઈ કરી બોલવા લાગાછે, પણ આ ખીનાની રાજઆતમાં યુનાની ગરંથ કરતાની સાહદતથી તેનું નામ એટલા દુક વખતનું પોરટુગીશોએ આપેનું નહીં થડતાં ધણાજ પરાચીન કાલનું સામેત થાએછે; અને તે રા ઉપરથી અપાએજ હોએ તેની ચોક્કસ ઇઆદી ઉપર જણાવેઆ શીવાએ ખીજ મલી રાકવી નથી.

હેનું કેહવામા આપેજછે કે ઇસવી સને ૧૪૨૯ માં દખણ તરફના રાજ નામે બાંહાંમણીએ મુંબઈ તથા તેને લગતી સઘવી છાસટી પેહલવેહલી કબજ કરી લીધી હતી પણ તે કેહેઆ સખસ પાથેથી તેનું કાંઈખી વરણન વીસતારેઈ જણાઈ નથી.

પોરટુગીસ લોકોના અમલની સરઆત.

પાછલથી જરે આ ટાપુ થાંણનાં કોઈ સરદારની હકુમત હેઠલ હતો, તે વખતે ઇસવી સને ૧૫૩૦ માં પેહલ વેહલા પોરટુગીસ લોકો હુરેખમંડમાંથી આવેઆ તારે તેઓએ વસવા સાર માગેઆ યુજબ તેઓને તે આપેઆ હતો; તે વખતે કેહેએ કે પાંચેક હજાર માણસોની વસતીવાળાં નાંધલાં જુપડાં જેવાં ૪૦૦ ઘરે અને મીઠાંના થોડાંક અંગરે હતાં, જેની ઉપજમાં વરસે દાહાડે ૩૦૦) સરકારને પેદાએસ મલતી હતી. હેની વીચેક વરસ આગમજ ગોવાનું ગાંમ ને પોરટુગીશોએ કબજ કરી લીવેઈ હતું તેથી તેઓની હકુમત જરે આ ટાપુ ઉપર આલવા લાગી તારે તાંહાંના પોરટુગીશો તથા શેણવી જાતના

હીંદુઓએ આવીને અતરે રહેઠાણ કર્યું હતું, અને તેની પુત્ર કોકણ કાંઠા તરફથી સુસલમીનો પણ આવવા લાગા તેથી વસતીમાં ઘીન ઉગત વધારે થતો આવેલો. જે વાતને આસરે એકથો વરસ ઉપર વહી ગયેલા પછે સુરત જીલ્લાના મોરા સુમારી ગાંમમાંથી એક પારશી નામે દોરાબજી નાનાબાઈ તેમના ગરીબ કુટુંબ સહીત સને ૧૯૪૦ માં આવીને અતરે વતન કરી રહેલા, માટે એજ વરસથી પારશીઓની મુખ્ય મથે આવી વસવાની સરખાત થવા માંડી માલુમ પડે છે. આ પારસીની હોમત તથા કાંમ કરવાની ચાલાકી જાણી આવેલાને લીધે તે વખતની પૌરુષીસ સરકારના વહીવટમાં તેઓ દાખલ થવા હતા, અને કેહે છે કે તેઓ સરકારને ઘણાજ મદદગાર થઈ પડીયા હતા; અને તે વખત પર તેઓએ આપેલું, પણ હવડાં જુદાં સરીખું દેખાતું એક ઘેર, જે આજે પટેલના મોહલામાં મરહુમ વહાડીઆજી નવરોજજી જમશેદજીની હવેલી પાથે રસતાની સપાટી સાથે સરખાઈને ઉભેલું છે, તે તેમનું પુરાતમખર્ચ ખતલાવી આપવાને ખસ ધારીએ. હમારા વીચાર પરમાણે અલખતાં તેમની સંગાથે અથવા પછવાડે ખીજ પારશીઓની બાહેર ગાંમેથી રાજ્યમારને અરથે અતરે આવેલા હોવા જોઈએ; અને વખતે આવેલાની હથે, પણ એકતો તેઓની કશી નોંધ કોઈજ માથે સાબિત રહેલી જણાવી નથી, અને ખીજુંતો તેઓ કોઈ પરકારે બાહેર કાંમમાં પરજેઆત થએલા નહોત હથે, તેથી કરીનેજ તેવા સાહેબને પડતા મુજી આ પટેલ ખાનદાનના એક આગેવાન ગરહસથના નામની નોંધ અતરે લઈ રાખવાને વાજખી ધારીજે છે.

જે વખતે આ ટાપુ પૌરુષીસને હવાથે થયે તારે, તે માહેલા કેટલાક કીશ્વરો, આગલી હકુમતવાલાઓ દસતકથી બંધાએલા માતરે મજગાંમ, ચીવરી, વરલી, માહીમ અને ચીમ તરફજ હતા; પણ પરદેશી રાજને પગ પેસારે થવા ઉપરથી અલખતાં ચેહરના સંબાલ માટે કીશ્વર, અને કોટથી મજ-જુતાઈ આપવી જોઈએ; માટે તેઓની ટપ પરમાંજે હવડેના ડુંગરી કીશ્વરનું માહબારત કાંમ તેઓએ ઉઠાવેલું હતું, અને તેની અંદર લસકરી ખાતાના સંધલો સરણજાંમ તેઓ બરી રાખતા હતા, એટલુંજ નહી પણ તેની આથે-પાથે ફરંગીઓનાં રહેઠાણોની, મેઠા ખંગલાઓના આકારમાં, બાંધેલાં હતાં, અને જે કોઈ આબરધાર જાણીતા દેશીઓ હતા તેઓને રેહવામાં પાલવાના (અસલી)* દરવાજાની બાહેરથી તે છેક મસજીદ અંદરની વચે આવેલાં મેદાનની જગા ડેડવી આપેલામાં આવી હતી, પણ તે વખતની વસતી ઘણી જુજ હોવાને લીધે, બાકીના મોટા બાગ ઉજડ પડી રહેલા હતા. એ લોકોનું સરવેથી માહબારત કાંમ વાંહાંને સારી હાલતમાં સંભાલી રાખવાનું હતું, કારણ કે તેઓનાં પારકશીની વારંવાર મરાંમત કરવી પડે તેવા હેતુથી થોડીક કામચલાઉ જગા,

* અસલી ખાલ એટલા માટે વાપરીએ કે, આ ટાપુના ફરતા કોટમાંથી બાહેર જવાના મોહોટા દરવાજાએ જે તરણ ડેકાંજે મુકેલા હતા તે માહેલી પાલવાની બાગલાં દખશીણ તરફ હતી; તે બરે ૪૦ સં ૧૮૯૩ માં સંધલો કોટ ટોડી પાડેલા તારે તેની સાથે બધા દરવાજાઓની નીકલી ગયા છે. ના. લ.

હાલની આપણી કોઠ માહેલી સરકારી ગોદી તરફ, ડેડવેઆમા આવી હતી, અને તરીના આપાત માલ ઉપર મેહશુલ હુઘડાવવા સાર એક માડવી પણ પેહલવેહલી તેઓએ માહીમ તરફ સથાપેઆ ઉપરાત ખીજ કોટલાક સરકારી જાહેર ખાતાના મકાનોખી બાધેઆ હતા, તે આજના મુધરેલા સમા સાથે તો કવચીત સરખાઈ સકાએજ નહી, પણ તેહવે વખતે તદન નહી હોવા ક-રતા સમૂલા સારા અને ગનીમત જેવા ગણાતા હતા. હેવી રીતે એ કાથા લીક પયના પોરદુગાલ પાદરાહની વળ આ ટાડુ ખાતે લગભગ ૧૩૨) વરસ વેર ઘણી જાહોજલાની સહીત જાધુક ઉઆ પડે તે રાજાઓ ભાગવટો, તેમના પટારી, અને કાએદથી નેકામા આવેલા બહનેવી અગરેજ રાજાને સ પુરદ કરી દીધા હોતો

મુખર્ધની હકુમતપર અંગરેજ રાજાઓ અમલ.

સારી સીજના યાકીનો જેમ તેને હાથમા સેવાની લાલુચ ફરેડે, તેવીજ ઈઉકતી આપણે માથે રાજ ચલાવનારી ગનાત, જે તે વખત ઉપર સુરત ખાતે વેપારને અરથે રેહતી હતી, તેઓને આ ટાપુ વેપારના મથક માટે ઘણુજ પસંદ પડેઆથી, નામદાર ઈસિટ ઈડીઆ કુખનીના વડા આડતીઆ મીં આલીવર કરામવેલે, ઈરાવી સને ૧૬૫૪ મા ઈંગલાડ ખાતે હેપુ લખી વાલેજ હટુ કે, કોઈખી તદખીર ચલાવીને મુખર્ધનો ટાપુ પોરદુગીચો પાચેથી લઈ લેવા, અને તે બાબદની વીચેશ વાતો આનતા લગભગ સાતેક વરસ પસાર થયા તેટલા અંગરેજ હકુમતના નસીબ જાગેઆથી હેપુ બનેજ કે ઈંગલાડના નામદાર રાજા આરલસ ખીજ સગાથે ૬૦ સં ૧૬૬૧ મા જુનની ૧૬ મી તારીખે પોરદુગીસના રાજાની બેહન ઈનફાનતા ટ્રેસર્ધનના લગનનો સમ્પદ જોડાયો તારે, તેના પત્તામા આ મુખર્ધનો ટાપુ મુખાગક થવા વીચેના સતા બરેઆ લખત પતરકો તેજ મહીનાની ૨૩ મી તારીખે સહી સાખ થયા અને તે બામદમા રાજાએ તા ૬ મી એપ્રેલ ૧૬૬૨ ની તેરીએ જોવા ખાતે પોતાના ગવરનર ઉપર એક દસતાવેજ મોડલીને આ ટાપુ અંગરેજ હકુમતને સવાધીન કરી દેવાની જે તારીફ ફરમાવી હતી તે દસતાવેજની નકલ નીચે મુજબ માલુમ પડીએ

“આનટોનીઓ દી મેલો ઈ કસતરો, ઈતીઆદી

“માહરા દોસત—હુ રાજાની સલામ વાચેઆબાદ જાણુક કે માહરી “વેઆરી અને માનવતી બેહનના લગનની રીત બાપે માહારા નેક બાઈ તથા “પીતરાઈ ઈંગલાડના રાજા સાથે જે ઝાલકરોશ થયાએ, તેની એક નકલ આ “કાગજ મધે ખીલીએ, તે ઉપરથી મુખર્ધનો ટાપુ અને તેનુ બદર, તે રાજાની “મીનકત સાધી અને કેમ કેહેવાએ, અને તે તેને સવાધીન કરવા સાર તમોને “હુ રામાટે ફરમાવેચ, તે સમ્પદ જાણુચે; વાસતે એ રાજાના કાગલની તમો

“તાકીદથી જોય કાજો અને મુખર્જી જેના હવાલાઓ આપવાનું માલુમ પડે
 “તેને સનારીન ડગી દેજો, તથા સબાજી જેની રાખજો કે સાગાખતના
 “અતલાનેરી સગત પરમાગે ડામ ચોકસ થાય, અને સધના કામગા લખત
 “પતર ગહી ન જાએ. એ સધડુ કામ બજાવી રહેઆ પડે તેની વીગત
 “માહુગી ઉપર લખી મોકલજો કે રીત આપી ચુકા હેકુ હુ અતરેથી જાહેર
 “કર. ખીજી લખત જે ખીડજીએ તે વાચેઆથી તમોને માલુમ પડયું કે આ
 “સગાઈ જે કીધીઅ તે ઉપરથી ઈંગલાડનો રાજા જરૂરની વખતે મહેને મદદ
 “આપવા થકી ડેહવો બધાએસોડે.”

(સહી) રામો.”

“લીસબોન તા. ૯ મી મેએ ૧૬૬૨.

ઉપરો કાગળ આપીને પોરટુગાલના રાજાએ જે કાસદને રવાને કરેએ
 હતા તેની સાથે અરન આવ મારલખોરોની સરદારી હેઠલ પાત્ર અગરેજી
 મનવારોના એક મજબુત કાફલા ઉપગત સર આબગટામ રીપમેનની હકુમત
 તલે ૫૦૦) લશકરી માણસોને ઈંગલાડથી રાજા ખીજા આરનરે રવાને કીધા
 હતા, તે મુજબ ‘તાકીઅ ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર ૧૬૬૦ ને મુખારક રોજો નામદાર
 ગજા મારલસ ખીજાને નામે આ ટાપુ હવાસે સેવા માટે તેઓ આવી પુગા,
 પછુ કોનકરાર મધે જણાવેઆ ઉપરાત સર આબરાહમ રીપમેને હાસડી તથા
 ઉરણખી માગેજો, તે આપવાની પોરટુગીસ ગવરનરે તદન ના પાડી તેથી અરલ
 આવ મારલખોરો ઉપના કાફલા સહીત હીઆથી પાંચો ફૂગીને ઈંગલાડ ગયો,
 અને અર આમગમ મ રીપમેન પોતાનુ લશકર લઈને ગોનાની સામણે આણુજી
 દીવા નામની જગોએ જઈ પડી રહેએ, પછુ તે પડે, કેહય કે, તે લશકરમા
 અરાખ હવા પેઠાથી સર આબરાહમ પોતે, અને તેના લગભગ ૩૦૦) માણસો
 ૧૬૬૪ ની આખરી સુધીમા મરણ પામેઆ, જે વીચીની અખર સુરતની કો-
 ઠીના વડાને પોહઅતાવાર તેનો એકમ આરેઆથી સકરેટરી મી. ક્રેકે પોતાના
 તથા બાકી બચી રહેના માણસોના સબાલ માટે, પોરટુગીશોના કેહવા મુજબ,
 તેજ રાજના નવેમ્બર મહીનામા નવો કોનકરાર કરીને ફક્ત મુખર્જીના ટાપુ
 સેવાનુ તુરત વેના કપ્તલ રાખીજો, અને પોરટુગીસ રેહવારીઓમા વેપાર ચલા
 વનાની છુટ આપોને ૧૬૬૫ ની સરઆતમા આરીને જે પેહલ વેહસો વાશે
 કીધો તે ઘહડાથી ત્રીસા ઉપર અગરેજી ધળનો “ઈઠીનીએન જાક” જેહવી
 ધામધુમથી ઉરાડેએ, તેહીજ જાહેજલાની સહીત જગત શીરતારની કીગપાથી
 આજ દન સુધી ચહડતી કલાએ ઉડતો રહેએઅ તે જોઈ સમલી બરીટીસ
 પરખને સધ સતોસ ઉપજે પછુ તેના દરમીઆનમા તેજ વખતપર જે હરકતો
 નડી હતી તે માહેરી પેહલી એ કે સુરતની મુખર્જી હકુમતવાલાએ અદેઆ
 ધની આએ મહડી કપગણાથી આ બનાવતરફ જોવા લાગા, પછુ શુરા અ-
 ગરેજોની સાહેબોની સામણે તેઓ કાઈજ કાવી રકેઆ નોહતા.

ઉપર જણાવેઆ મુજબની પાછલી ગોઠવણ વીચીની અખર જાડે ઈંગલાં-
 ડના રાજા પાશે ગઈ, તારે તે વાત સાબલી તે નામદારે ઘણી નાચુથી બત-

લાવી હતી એટલુંજ નહીં પણ તે નવી સરતો સઘલી રદ કરવા માટે સર જી-
રવીસ લીડિકસને મુંબઈનો પેહલવેહલા ગવરનર ડેડવી દુરત મોકલાવી દીધો,
જે તા. ૫ મી નવેમ્બર ૧૯૬૬ ને રાજે સર્કસલામત આવી પુગો હતો.
અને સરવેથી પેહલાં તો આ કુકની ચાલચલણ તથા કામકાજ વીથિની તપાસ
તેણે કરવા માંડી જેથી તેને હેવું માલુમ પડેલ કે રાજને નામે મેહમુલની
વસુલાત કીધેલા (૧,૨૦,૦૦૦) અસરફીનસ નામનાં સીકાઓ સગકારમે જમે
આપેઆપે બદલે પોતાનાં આનગી વાપરવાસમાં લઈ લીધા હતા. તેની સ
જમે મુંબઈની હકુમત ઉપરથી તેને એકેદમ બગતરફ કરી દીધો. તારે તે
ગોવા ખાતે જઈને તાહાના જેસુટ લોકોનો આસર પકડી ખેંડો રહેઝ્યા. અને
આ કુકની જગા જે આસી પડી તે ઉપર દેખીઉઠી ગવરનર તરીકે સર જીરવીથે
કપતાન હેનરી ગેરીને ડેડવેઝ્યા હતા.

પોરટુગીસ સરકાર પાસેથી જેમ આઝે ટાપુ લઈ લીધો તેમજ તેની
હકુમતની સરકારી સઘલી મીલકતો તથા મીરામોની સાથે પેલા પરજેઆત
દારાબજી નાનાભાઈની નોકરી પણ પોતાને તાપે કીધી, અને તેઆરથી તેવણ
અંગરેજી અંમલનાં સરકારી ખાતાઓ ઉપર કામકાજ ચલાવતા રહેઝ્યા, અને
વાહાનો ખાંધવાની ગોદો જે સારી હાલતમાં નોહતી તેને ૧૯૬૬ માં અંગરેજી
કામ્પેદ પેહલવેહલી મજબુત પાઝેથી સર જીરવીસ લીડિકસ નામના ગવરનર
ખંધાની હતી.

તે વખતની વલાણ જણીને સર જીરવીસ લીડિકસે ઈંગલાંડ ખાતે જે
કાગળે લખેઆં તેમા ધાસતો ભરીજી હેવું જણાવેલ હેવું કે પોરટુગીસ પાસેથી
એ ટાપુ લેતી વખતે મી. કુકે પુરતા ખંદોખસતની ચોકાશી નહીં રાખેઆને
લીધે, તે ઉપર મુગેસો ચેહલથી ચઢી આવીને કોક વખતે અતી મોહટી ખ-
રાની કરયે. એટલુંજ નહીં પણ જારે ખેતીવાડીનું કામ ચાલયે, અને મીવ-
કતનાં માલિકપનાનો હક નકી થાસે તારે ધણી ચુચવણ પડયે; કેમકે મેહમુલ
નકી કરીને વધારવા માટે જેની મેહનત હવડાં લઈએ તે સઘલી ફાકટ જાએ
છે; અને પરજી મોહલા કેટલાક લોકો જમીનનું ભાડું આપવા જે ના પાડેછે
તે ઉપરથી તેઓના ખરા અથવા ખોટા ઘવા માલુમ પડી સખતા નથી.

આટલો ડેડાવ ચોકસ થયા પછે ખીજી વાતોનો વીવાદ ચાલતો હતો તેટલાં
તા. ૨૧ મી મેએ સને ૧૯૬૭ ને રાજે નામદાર ગવરનર સર જીરવીસ લીડિકસ
એકાએક મરણ પામેયો, અને તેની ગેરહાજરીનો લાભ લઈને ગોવા ખાતે બરાઈ
ખેંડેલા મી. કુકે મુંબઈની હાકમી પાછી હાય કગવાનો ઘણો ઉકારેઝ્યા હતો પણ
કપતાન ગેરીએ તેનો હક નામંજુર ગણેઝ્યા જે ઉપરથી તેણે મુંબઈ આવીને
વાંદગ તરફનાં પોરટુગીસોની મદદથી એક લરાકર ઉખું કરવાની ગોઠવણ ચ-
લાવી. તેમાં તે ફેલેઆનુ કારણ હેવું માલુમ પડેલ હેવું કે ઈંગલાંડના ગવનની
મુગદ મુઆફેક મુંબઈ ઉપરાંત છારાટીએ સગમી અંગરેજી હકુમતને તામે ય
એઆ પડે, કેહએ કે, વાંદરાનાં રેહવામી જેસુટ લોકોની એક મદદેરા જે હતી
તેને માટે તેઓ ધણી જગા ચુકત માંગવા લાગ્યા તે; તથા તેમને ખીજી કેટલા

અનધટતા હક આપવાનું જારે નાપાડવામાં આવેલું તારે, એ જોસુટ લોકોએ બખેરો બરપા કરવા માંડ્યો હતો; પણ તે ઉપરથી તેઓની અસલી જમીન વટીક સદાબરી જગત થઈ હતી તેનું વેર સર જરવીસ લીઉકસ તથા કપતાન ગેરી ઉપર રાખીને આ કુકને મદદ આપવા નીકલેઆં. પણ તે વાતમાં એ કુક ખરેખરે એક બલવાખોર ઠડ્યો માટે હાવા તેના નાલાયિક કામને ઈંગલાંડના તાજ, અથવા ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપનીના સુરતવાલા અમલદારે તરફથી કાંઈખી આસરે મલેઓ નહીં હતો.

આએ ટાપુની મેહસુલમાં હાલની સદી સરકારને કરોડો રૂપીઆ જે દેખાડે, તેજ જગા આગલી વખતે કેટલું થોડું ઉપજવી શકતી હતી, તે તેની તવારીખ ઉપરથી જણાઈ આવેછે; કેહેછે કે ઈસવી સને ૧૬૬૭ ની અધવચમાં દેવીઉદી ગવરનર કપતાન ગેરીએ તે સાલના મેહસુલનો એકંદર કોટો ઉપજવીને જે વેલાત ખાતે મોકલાયેઓ હતો તેમાં સઘલી કીસમની પેદાસને માટે રૂ૧૫૦૦૦) નો અડસો જણાયેઓ હતો પણ કેહ્ય કે તે ધારણા જેટલી ઉપજ તારે થાઈ નોહતી.

મુંબઈના ઠાણ કબજામાં આવેઆ પછે, તેને કોઈખી રૂપી હકુમતવાલાની ધાસતીમાંથી ખંસાવી રાખવાનો વીચાર પોંહ્યાડી પકી કીલે ખંદી કરી લેવા માટે અંગરેજી અંમલદારોની પેહલવેહલી ખાવેરા થાઈ, અને તે ખાખે વેલાત ખાતેખી તેઓએ લખી વાલેજી હતું, પણ તેહવી ધારણા જો કે તારે તો કરા ઉપીચોગમાં નહીં આવી પણ પાછલથી ૧૬૬૭ માં તરીસ લાખ રૂપીઆ ખર-ચીને “જોખે કારાટલ” નામનો કીલો, ખાંધીને તેની પાસે દરીઆવ તરફ (૧૫૦૦) કુટની ફરતી દેવાઈ ખાંધેઆ ઉપરાંત, મજગાંમ, શીવરી, શીમ, માહીમ તથા વરલીના અસરી કીવાઓને પણ મજબૂત કીધા. હાવી રીતે ચોકસ નક-શાથી કોટના સંજાલ માટેનું ખાંધકાંમ જે સુરે વાખેજી હતું તે તા. ૨ જી એપ્રેલ ૧૬૬૬ માં સઘલું સરનજમ ઉતરેજી હતું; પણ મરીન ઈઆને દરી-આઈ લડાયેક કાફલાનું આતું તો ૧૬૬૭ નાં ફેબ્રવારીની પેહલી તારીખથી પેહલવેહલું રથાપેઆમાં આવેજી હતું.

સર જરવીસ લીઉકસના મરણ પછે કપતાન ગેરી જે કામ ચલાઉ હા-કમ ઠડ્યો હતો તેની સાંમણે મી. કુકે ઉઠાવેલા વાંધાની વાત ઈંગલાંડની સરકારને પોંહતી તે ઉપરથી અને એઠલા અરસામાં નવાં રાજનું પરીણામ ઉતપંતીના ખાખમાં રું નજર નહીં આવેઆને લીધે હાંદસતાંન ખાતે વેપાર ચલાવનારી ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપની સંગાથે તા. ૨૭ મી મારચ ૧૬૬૮ ને રોજે થયલાં એક લખતની ખુખીથી આ ટાપુની હકુમત તા. ૮ મી સપ્ટેમ્બર નામદાર ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપનીના સવાધીનમાં આવી હતી. પાછલથી એજ શેહર આખાદ હાલતે પોંહાયેઆ પછે, તાજના સવાધીનમે પાછું ખેંચાઈ જવાની વકી તે વખતપર કોઈને સૂપનેખી હશે નહીં.

જે પટાવી ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપનીએ આ ટાપુ હાથ કીધો તેના લખતમાં નામદાર રાજ્યએ એવી કબજાત દાખલ કીધી હતી કે “ચોરટુગાલના રાજ

“તરફથી જેવી હાજતમાં મને એ ટાપુ મલેઆમ તેવીજ હાલતમાં તેના નફા
 “તથા આવક સુધાં એ કુંપનીને ઈન્ટરે આપી દેવો; અને તેના બાડાંમાં એ
 “કુંપની મજબૂર ૬૨ રાજના સપ્ટેમ્બરની પેહેલી તારીખે લંડન ચલની પાઈડ
 “૧૦) ઈઆને મુંબઈના રૂ૧૦૦) લેખે રાજના ખજાનામાં બરે સહી.” એ
 ઉપરાંત લખતમાં ખીજી એવી સરત જણાવી હતી કે એ ટાપુ સઘલો અથવા
 તે માહેના હરેક ભાગ કુંપનીએ કોઈને કવચીત વેચવો નહીં, પણ તેમા વસ-
 નાશઆને ઈગલાંડના રાજની રદઆત ગણીને તેઓ મલના શેરના સંભાલ
 માટે બરાકર રાખ્યું, હાકેમ તથા અમલદારે નેમવા, અને કામિદાઓની તે-
 આએજ બાંધવા.

એ પટો નફા યથા વીચીની સઘલી હકીકત ઇસટ ઇન્ડીઆ કુંપનીના
 ડાયરેક્ટરોની કોરટે સુરત ખાતે પોતાના મુખતેઆર આડતીઆ સર
 જરજ આફશિનદનને વીરાતારી લખી વલેઆ સાથ તાકીદ ફરમાવી હતી કે
 મુંબઈની હકુમતને નામદાર રાજનાં અમલદારે પાચેથી તે આડતીઆએ
 પોતાના સ્વાધીનમાં લઈ લેવી. અને સુરત ખાતેની સભા માહેલા એક અધી-
 કારીને તાહાનો રાજીઆ વહીવટ સોંપવો. એ વખતની હાલત પરમાણે આ
 ટાપુની વરશે ઘહાડે રૂ૨૮૦૦૦) ની આવકનો અડસટો અટકલીને, ઉપલા અંમ-
 લદારને ખીજું એમખી જાહેર કીધું હતું કે રાજનું બરાકર જે કદાપી કુંપનીની
 નાકરીમાં રહવા માંગે તો મુખેથી તેઓને રાખવા પણ તેઓ તથા ખીજા
 શીપાહીઆની સંગાથે ચોકસ મિલી કરવી કે તેઓ જે મુંબઈમાંજ હંમિરા રહીને
 ખેતીવાડી ચલાવે તો તે ખેડવા માટે ખાલી જમીન ઉપરાંત અરધા પગાર
 આપવામાં આવશે. હાથી સરત કરવાનું કારણ એ નવી હકુમતવાલી ઈસ્ટ
 ઇન્ડીઆ કુંપનીને કાંઈજ નહી પણ જે તે વાતે મુંબઈમાં વસતી વધારવાનુંજ
 હતું. અને તે ઉપરાંત ખેતીવાડી તથા વેપાર લાયુ કરવાની મકસદથી સર
 જરજ ઉપર એવોખી ફરમાન તેઓએ મોકલાવેઆ હતા, કે જે લોકો મુંબઈમાં
 આવી વયે, તેઓને તેઓના રાજગારમાં મધીઅમ નફા થાએ હેવી ઇઉકતી
 વાપરવી અને તેટલા માટે તેઓ પામેથી જડતે નફે માલ ખરીદી લઈને
 નાહાનાં ખતેશા તથા કુતેમાનીની મારફતે ખસરાની નાલ તથા આફરીકાના
 કોરાતાઓ તરફ કુંપનીને હસાથે વેચવા મોકલવો કે જેથી કરી એક તો નફો
 મલેઆથી લોકોને મુંબઈમા આવી વસવાની ઉલટ છુટે, અને ખીજું એ કે
 કુંપનીનો રાજગાર ખીજે આડમંદરે ફેલાવો પામે; આ અને એવીજ મુજબની
 ખીજી રીતીએ એ બાહદર કુંપનીએ સનતમેસથી વાપરી તારે આ ઉજડ મુંબઈ
 આખાનીએ પેહલવાની નોખતપર આવી હતી.

અંગરેજ હકુમતની અદલ રાજનીતીની આખરે ખરી નાધ જે અતરે
 દાખલ કરીએમ તે ઉપરથી ચોકસ જણાઈ આવયે કે એ વખતપર નામદાર
 ઈસ્ટ ઇન્ડીઆ કુંપનીએ આ ટાપુને અંગરેજ સલતનતનું સંસથાંણુ મજબુત
 કરવા માટે કેટલાક માઅકુલ કમ્પેઠ બાંધીને સતાવાનાએ ઉપર જે તાકીદ
 મોકલાવેઆ હતા તેમાં હેઠું ફરમાન હતું કે કોઈ અને કીદાને મોહટા કરવા,

વગર ધાસતીએ લોકો આવી વસે હેવી સારી ગોઠવણી ઉપર કોઠમધે ચેહર બાંધવું, અને તેમાં અંગરેજો ઉપરાંત દેશી ગરહસયો આવી વસે તેકું ઉતેજન આપવું, પણ એટલી લાલુચ વીચેસ દેખાડવી કે તેઓ પાશેથી પાંચ વરસ સુધી માડનીની જગાત ખીલકુલ લેવીજ નહી. અને તે પછે મેહશુલમાં સુધારે તથા વધારે કરતી વખતે આટલી સભાલ સાચવી રાખવી કે લોકો નાકમેદ પાવ તેહવા કોઈની કર તેઓ બિપર કવચીત નાંખવા નહી. ઇસાઈકામ માહેવા પડેસતેટ પંચવાંઓને બનતી આબર આપવાનું ફરમાવેઆ સાથે આટલીની ચેતવણી જણાવી હતી કે જે લોકો ખીજ ધરમે પાલતા હોએ તેઓને કધી પાંતીએ ઈજા પોંદ્યાડવી નહી. જુદા જુદા કાસીગરોને ઉતેજન આપવા તથા આવી વસનારાઓને કપડ વણવાના ચરકાએ પુરા પાડવાનોખી હોકમ તેઓ બુલેઆ નહી હતા જે માહેલુ કેટલુંક કાંમ કુંપની સરકારના સર-વોધી પેહલા ગવરનર સર જરજ આકચેનદનની કારકીરદીમાં પાર ઉતરેજો અને ખીજ સુધરાઈ દાખલ થનાર હતી તેટલા તેનાં મોહતની, શીતાખીએ ૧૯૯૯ માં જુલાઈની ૧૪ મી તારીખે મરણુ આંણી મુકેજ તેથી તેના દીઝની મુસદ દીઝમાંજ. તે રાખી લઈને આ દુનીઆં છોડી ગયા હો.

હેની ગાદી ઉપર જરે મીં જીરાલ આંનજીઅર નામનો નવો હોકમ હોએ તારે હકુમત સ્વાધીનમાં લેતાં વાર તે નામધરે એક માહબારત કામ હેવું ઉઠાવેજ કે જાંહાં રાજ્ય વડીવટ અને, તાંહાં પરજનાં પ્રમાણિકપણાનો લાભ સાચવવા માટે ઈનસાફ આનું હેવું જોઈએ. વાસતે હેવી ધારણાથી અંગ-રેજી રાજનીં હકુમત બંધ બેઠા પછે પાંચેક વરસે સને ૧૯૭૦ માં સરકારનાં હસતકધી એક ઈનસાફ આનું પેહલવેહલું અતરે હુજું કીધું તારે ફાજદારી મુકરદમાં ચુકવવા સર્હ દેખીઉઠી ગવરનર તથા કાઉનશીલના અધીકારીઓ બે-સતા હતા; પણ દેવાની મુકદમાં છાંડવા માટે કાજિનશીલ માહેલા એક અંમલ-દારની સંગાથે એક અંગરેજ વેપારી, અને દેશી ગરહસયોની સામેલ રહી બેસતા હતા. એ વખત ઉપરખી, કેહચ કે, મુંબઈના બંચાવનું બાંધકાંમ જે નબલું જ-ણાવું તેમાં મીં આંનજીઅર ગવરનરે કેટલોક સુધારે કીધો હતો કેમકે જમી-નની બાજુ તો જે કે કોઠથી ઘેરી લીધેલીજ હતી પણ દરીઆવ તરફના બાજા મારગપર એક બટેરી બાંધી ચેહરને વીચેસ મજબુતી આપી હતી.

ઈસવી સને ૧૯૭૨ થી તે ૧૯૮૧ સુધીની કેટલીક ઇઆદી ઉપરથી હેવું માલુમ પડેછે કે બંડારી લોકોનો અસલ પેસો ભોંગલ વગાડવાનો હતો, અને પોરદુગીઝીના અંમલ ટાંકને રેલુસોંચુ વગાડનારા અને લડવા લાએક સીપાઇ-ઓમાંની તેઓજ ખપતા હતા. એ સીંચું વગાડવાનો અસલી ચાલ હજીસુધો એજ લોકો પાસે સચવાઈ રહેયોછે, અને તે દર વખતે આપણી કોઠની મોહરી કોરટમાં જરે ફાજદારી ચેરાન બરાબેચ, તે પ્રસંગે નેઆએધીરાની ગાડી કોર-ટના દરવાજા આગલ આવતાંવાર, નીરાન ઉઠાતીને તેઓજ રંગસીંચુ વગાડેછે. વતી હેવુંની નીમચય ડેડવેઆમાં આવેજેછે કે પોરદુગીઝીની પેસતર એ ભોંગલા સરદારોએ માહીમનું આખું રાજ્ય જીતી લીધું હતું, એટલેજ નહી પણ આ

મુખર્ધ તથા ઝસઠી ઠી તેઓનાજ તાબામા હતી; માટે બઝારી લોકો બોગલ સરદારોના વરાથી ઉતરેલા કેહવાયેહે, પણ પાછળથી ગરીબી અવસ્થામા આવી પડેઆને હીલે પર રાજાઓને માન આપવાના હેતુથી એક અસલી ઈઆદ ગારી તરીકે નીશાન ઉઠાવીને હાવી વખતે ભુગલ વગાડવાનો પેસો હજી છોડે આજ નથી.

ઉપરી ગોઠવણી નકી યદી રહેઆ સખધી સને ૧૬૭૩ તથા ૭૪ નો જે રીપોર્ટ મીં આનજીઅરે વેનાત ખાતે લખી મોડલાવેઆ હતો તેમા મુખર્ધની વસતી ઉપરાત મુખર્ધ તથા માહીમને જે બાગમો વેહચી નાખેઆ વીથેની અખર તથા કીરાઓ ઠી હાલતનો હમ્મેવાલ આપેઆ હેતો અને તેટલા વખતમા કીરાની ઉપર ૧૦૦) રોપો ગોઠવાઈ ચુકેલી હતી લરાકર મધે ખખેશો માણુશો ઠી જે ટુકડી જે હતી તેમા ધણાખરા તોપરા લોકોને ધખેલ કીધા હતા પણ દરીઆ વરધોના ખાતાપર માતરે ૧૦૦) માણુશો રોકાઈ રહેતા હતા એજ અહેવાનમા મીં આનજીઅરે આ ટાપુને સુરતની મીસાલે વેપારનું મુખીઅ મહક ખનાવા સખધી દગખાસત પણ ગુજરી હતી અને તેવાજ ખીજ સારા ઉપાએથી સરકારી મેહયુલમા વધારો કરવાની અતીઅત મેહનત લીધી હતી

આ ટાપુ જરથી અગરેજી હકુમતને તાખે યયો તારથી, તે માહેલી કોઈક જમીન સરકારની અને કેટલીક રધઅેતોની જે હતી તે વીથે અરસપરસ વાવો ઉઠેઆ ઉપરથી મીં આનજીઅરે લોકો પાચેના દસતાવેજો અને ખત ખતરે જોવા માગેઆ, કેમકે તે ઉપરથી જો પુરવાર થાયે તો તે જમીન તેના ખરા માલિકને આપો દેવા માટે વેનાતથી તાકીદના હોકમો લખાઈ આવેઆ હતા પણ તપાસ કરતા વાધાની વાત વધારે જણાઈ તારે રધઅેત લોકોએ એવા ડોડાવ કીનો કે તેઓના દસતાવેજો કોઈ ચોકસ કાઅેદથી નકી થાયે તો મીનકતો ઠી સલામતી સદા જલવાઈ રેહ માટે સરકારને તેનો ઘટતો બદલો આ પવાની મરજી જરે દેખાડી તારે તાં ૧ લી નવેમખર સને ૧૬૭૪ ના રોજે મુખર્ધ ઠી મીનકતોના સઘલા માલિકોની એક સભા મલી હતી, તાહા નામદાર ગવરનર તથા ખીજ સરકારી હેવેદારો પણ આવીને હાજર થયા હતા, અને એક પકુ લખત જે થયુ તે મુજબ આતવા માટે સઘલાએ એકમતથી કબુલ થયા, તારે આ જઘડાનુ ચેનટ ચેહનથી આજેજી હજી

એ વખતપર સરકારનું વઝ અને મુખીવ મથક જોકે સુરતમા હજી, પણ આ ટાપુના ખરોખગત માટે જેટલું કામ કરવાનું હજી તેની રોકાણમા ગવરનર આનજીઅર લગભગ ■ વરસવેર હીઆજ ચોખી રહેઆ હતો ૧૬૭૫ મા જરે તે નામદાર મુગત મચો તારે હીઆની હકુમત, એક ડીપીડી ગવરનર ડેડની, તેને શોફી આપી હતી

જોકે આ ટાપુ ઉપર હનકી વરણના હીંદુ તથા મુસલમાનો અસલથીજ વસતા હતા તેમા તારપહે પોગટુગીસ તથા પરથીઓની વસતીએ ચોડાક વધારો કીધો પણ તે વખત ઠી હાનત ઉપર નેધાહ વેહઆડી જોના વેપારને અરથે અગરેજી લોકોએ પાછલથી ધણી સારી જહડક દેખાડેલી માલમ પડેહે વેપાર વધવાની

બાબદમાં મી. આંનજીઆર પેહલવેહલાં ધણી મુરાકેસીએત વીચારતો હતો, પણ મેહનતથી તેને સધલું શેહેલ થતું માણમ પડેલું હતું. રહ્યેતની તરફના વકીલો ચુંટી કાઢાડીને તેઓની મારફતે પરજાની ફરીઆદ સાંભલવાનું પેહલ વેહલું કાંમ પણ તેણે આરંભ કીધું હતું. ઇનસાફ ખાતું સંભાલનાર એક જડજની પેહલી અમતખી તેને જરે જણાઈ તાહારે ૧૬૭૬ માં તેહવા એક અલાહેધા નેઆએધીસને નેમીઓ હતો અને તે સાથે એક ઘોડસવાર પકટન પણ નવી ઉમી કીધી હતી. એની ફારકીરદીમાં કેહ્ય કે વણકર લેકેતે આસરે મલનારી ધણી સારી ગોઠવણો થઈ હતી. જે પછે તારીખ ૩૦ મી જુન સને ૧૬૭૭ માં એ મી. જીરાજડ આંનજીઆર અમલને ભાગે ચહીતે મુંબઈમાં જ મરણ પામ્યો હતો.

કોરટ આવ ડાબેરેકટરોની નજરમાં આ ટાપુ ધણોજ ખરમાણો, માણમ ખુઆધી લશકર ખાતાંમાં તથા સુરતની આડત ખાતાંમાં ઘટાડો કરવાનો હુકમ સને ૧૬૭૬ માં તેઓએ લખી મોકલાવેલો, પણ ૧૬૭૭ માં ગવરનર આફસેનદતના વખતથીજ કેટલીક વાતનું સંકટ શરૂ થવાને લીધે રાજ્યમામલો ધણોજ સખત અને કચડ્યેલો દેખાતો હતો, એટલુંજ નહી પણ સાંમણેના કોરાતએ તરફ મરાઠ્યો અતીશીય તોફાન મઆવતા હતા, તથા થાણાં અને ઉરણ તરફથી પોરટુગીસો ઝારાકી વઢીક ગાંમમાં આવવા દેતા નોહતા, અને તે ઉપરાંત કરનાટકથી તે આખાં દખણ દેશ સુધી શીવાજીની હકુમત પુર જોરાપર ચહોલી હતી, માટે તેની સંગાથે સુરતના મુગલાઈ રાજ્યને ચાલતી લકાઈમાં વખતે ઉતરવું પડવાને સખજે, તેઓના હુકમને અમલમાં લાવવાનું હીઆના સતાવાળાએએ ઘટારત જોયું ન હતું; તોપણ તે વાતને થોડી ધણી અમલમાં લાવવા માટે કેટલાક સરકારી નોકરોનો જગાર ઘટાડ્યો તે ઉપરથી ગેઆરીસન ખાતાના કમાનદર કપતાંન કેવીને પોતાના માણશે ઉપરાંત કુંપનીના બેઠેલ ધાએલા ખીજ નોકરોને સવાધીનમાં લઈને તા. ૨૭ મી ડીસેમ્બર સને ૧૬૮૩ માં ગાંમ મધે એવા ઢંઢા પીઠવેલો કે મુંબઈનો ટાપુ રોજનોછે માટે તે ઉપર કુંપનીનું કાંઈજ પોંહવતું નથી, એવું પરજાને જાહેર કરીને હકુમત પોતાના સવાધીનમાં તે લઈ મેડો, જે વાતની ખબર વેલાત ખાતે પોંહતી તારે તાંહાંના નામદાર રાજ્યે તાફીદનું કરમાન લખી મોકલાવેલું કે મુંબઈનો ટાપુ કુંપનીને હવાલે કરી દીધો, અને તે કારણ માટે સર ઠાંમસ મરેનયમ વાંહાંજોનો એક કાફો લઈને ૧૬૮૫ માં અતરે આવી પોંહતો તારે સધલો ખખેડો રામાધાણીપર આવેલો અને હીઆની હકુમત પાછી કુંપનીને સવાધીન થઈ હતી.

સતરઓના શેતંમથી અંગરેજી વેપારમાં નડતી હરકતના અટકાવ માટે જરે ઇસટ ઈંડીઆ કુંપનીને ૧૬૮૩ માં પુરતી સતા મલી તારે એવી હરકત કરવા આવનારાઓના ખારકશે પકડવાનું કાંમ તેઓએ રાઈ કીધું હતું, અને દરીઆ ખાતાંમાં થતા અપરાધોના મુકરદમા કાંઉનશીલના અધીકારીઓ પેહલાં ચુકવતા હતા, પણ તેજ શાળમાં તે કારણ માટે ડાકટર સેંટ જાંન નામના કામેલ

નયાધીસની નેમણુક થઈ તારે તેના સવાધીનમાં તે ખાતું સોંપવામાં આવેલું હતું જેના પગાર કેહવું કે તે વખતપર તેને દર મહીને રૂ૧૫૦) નો મલતો હતો અને તે પછે લશકરમાંથી પુરતો વધારો કરવાની ફરજ પડી માટે, તેનો ખર્ચ પુરો કરવા સાર, 'વેપાર ખાતાંના વાંદાણવાલાઓ પાસેથી ચેકસ કરેડાંને લેતો કીધો હતો, એટલુંજ નહીં પણ મુંબઈના દરેક દુકાનદારો પાસેથી એકેક રૂપોએ લઈ આવતા રહેતા, તોપણ સરકારનું પુરું થવામાં ઘણી મેહનત પડતી હતી.

મુંબઈની આગલી હાલતનું વર્ણન જેમ હકીમન હાથમાં આવી તેમ અતરે જણાવેલું છે; તે ઉપરાંત ડાક્ટર જાન ફ્રાન્સિસ નામના એક અંગરેજ ખુસાફરે પોતે નજરે જોયેલા અહેવાલ તેણે સને ૧૮૬૮ માં બનાવેલા ઇતિહાસમાં જે દાખલ કીધા તેના અગત્યજોગ સાર અતરે નોંધી લખ્યું છે.

"મી. કુકે જરૂર મુંબઈને પેહલવેહલી સવાધીનમાં લીધી તારે તેના ખં-
 "આવ માટે કીલા ઉપર માતર પીતલની ૪ ટોપો ગોઠવાયેલી હતી; અને તે
 "ઉપરાંત કોઈ કોઈ જગ્યાએ નાહનકરા કીલાઓ બાંધેલા હતા તે એટલાજ
 "વીચારથી કે તે વખતપર મલબારી છુટારાઓ આવીને બેઠક ઠારો તથા
 "ખીજો અસખાખ ચોરી લઈ જતા હતા, તેમાંથી તેઓને વ્યથાકાવવાનું બની
 "આવે, પણ તે બાદ પાછળથી ઘણુંક ફરફાર થયેલું હતું. 'ફાટ મજબુત
 "કરી તે ઉપર હારે દાર ૧૨૦) ટોપો ફરતી ગોઠવાઈ ચુકી હતી. કીલાથી
 "શેહર જે ઘોડકે દુર હતું તેમાં અંગરેજો, ફરંગીઓ તથા સધળી વસ્તુના ખીજ
 "દેશીઓ વસતા હતા; જેઓ મહેલા કેટલાકેનો ખુખીય રાજગાર માંછીમારોનો
 "હતો. આખું મુંબઈ શહેર એક માઈલને આસરેની લંબાઈનું હતું જે ઉપર
 "બાંધેલાં ઘણાં ઘણાંજ નીચાં અને તેના છાપરાઓ ઉપર નક્કીઆને ડેકાંણે
 "નરદમ જાહેવનીઓ રેહતી હતી, જેમાં માંડરી ખાતાંનું એક ઘેર જરા સારી
 "હાલતની અમારત તરફ દેખાતું હતું, કે જે ચુનાથી બાંધેલ ખીરકી મધે
 "કાચની જગ્યાએ કાણુના શીપની કપડીઓ બેસાડેલી હતી. શહેરની પાસે
 "એક તાંબુલું બજાર હતું અને તેની પડોસમાંથી એતરે લાંગેલાં હતાં, જાંહાં
 "ગાંધે તથાઠારો આરોચરવા ફરતાં હતાં. ફરંગી લોકોનું એક દેવલ અને બગીચો
 "હતો અને અંગરેજોના મુરખ માટે નાહાનું કપરસતાંન કીધેલું (એ ખુસાફરને)
 "સહમાં જોવા લાગ્યું દેખાયેલું હતું. મજગાંમ તો (તે વખતપર) ઘણુંજ
 "દુર ગણાતું હતું અને તેની કાંઈજ નહીં પણ માંછીમાર કોલીઓના રેહાણુની
 "જગ્યાએ કેહવાતી હતી અને તાંહાં જુમવા નામની શુકી માછલી પુસકલ
 "મની આવતી હતી. એ મજગાંમ ખાતે ફરંગીઓનું એક બીજું દેવલ બાં-
 "ધેલું હતું. મજગાંમની પડોસમાં પરેલ નાંમનાં ગાંમમાં પણ તેઓનું એક
 "દેવલ હતું જે જગાને વાસતે કેહવુંકે ગવરનેરોને રેહવાનો મેહલ તેઆર
 "ખેડે બંધાયેલો હજી વુલીક મોહટા વીસતારના બગીચા સાથે ધેગ-
 "ખને સલાંમત ઉમેલોડે) પરેલ, માહીમ, શીમ તથા મુંબઈની વચે એક ખાડી
 "હતી જેની હજારો એકર જમીન વગર જોડણીએ ઉજડ થયેલી હતી. વરતી
 "તરફ અંગરેજ હકુમતની એક ચોક્કી અને ચોપાટી તરફ બાબુલનાથના ડુંગ-

“રને મથાને પારશી લોકોનું માતરે એક જ દોખનું તરતનું બંધાવેલું, એ મુસા-
“ફરે જોએજી હતું.” અને આટલી કેફીએત ઉપરાંત આખાં મુંબઈ શહેરની
વસતી સઘળી મલીને ૧૦,૦૦૦) માણસોની તેણે લખી દેખાડેલી આપણા વાં-
ચવાનો આવેછે.

હવેના આપણા હાકેમો જાણે અને ચારચાર, પોડાઓની શુંદર ગાડીએ
ખીરાછને ત્યાંહા બારે તાંહાં સુખ ચેનથી જેમ ફરતા દેખાએચ તેમ આગલા
વખતોપર તેડું કાંઈજ હતું નહીં, શેવએ બલદના “એકકા” નામની ગાડી જેમાં
મેશીને ગવરનર સાહેબો ફરતા હતા અને તે ગાડી તારે ઘણીજ ઉકમાઈની
ગણાવી હતી. પણ તેની સઘળી નીરાંણુ આજે કેટલીક મુદત થઈ અતરેથી
જતી રહીછે.

ગામની વસતીનાં લોકો જરે કેચેખી લાંમણે ટપે જઈને પાછા આવતા
તારે પાંચેધોણી આગલ તેમને કીચલથી ખરડાએજા પગ ધોવા પડતા હતા
અને તે ઉપરથીજ એ જગેઆનું નામ “પાવધોણી”નું જે આવેઆમો આવેજાય
તે અતારત્રુલીક છપાઈ ચુકેલું કોઈથી બુલાનું નથી. એ વખતપર કસોએ
અટકાવ નહોતેએએલે લીચે દેશી હાડકાંઆ તથા નાંધલાં ખારકસો હાલની સર
જમશેદજી હર્મનીટાજ ત્રુલીક નીરબએ આલી આવતાં હતાં, તે વરલી તરફનો
ખાન ૧૯૮૪ માં બંધાએઆ પછેથી પાણીની આવક બંધ પડવા માંડી અને
આડી પુરાઈને સપાઠ જમીન એટલી તો મુહબલક થઈ કે તાંહાં આજે મોહટ
મોહટી ઈમારતો બંધાઈને અસલી હાલતને તદ્દન ફેરવી નાખીછે. વાલકેધર
તથા ખંખાલા આગલ હોંમતવાન ધનરાનોને ઢેકાણે તે વખતપર વાપો અને
ફાડી ખાનારાં જનવરેના ઉપદ્રવનો અતીચીઅ બએ હતા એટલુંજ નહી પણ
નાએગાંમ અને મટુંગાં તો લુંટાએઆના રેહકાણે જે થાઈ પડ્યાં હતાં તે સર-
વેળી હાલત હવડાં નહી મનાએ હેવી રીતે મુધરી ગઈછે.

આ ટાપુ જુદા જુદા ભાગોમાં વેહંચાઈ પડેઆના સબખથી તેની વસતી
ઘણીખરી વીખએલીજ હતી, અને તેથી કરી લૂછા વાઢપાડએને લૂટફાંટ કર-
વાની જોગવાઈ શેહલથી મલી રાકવી હતી, કારણ કે હાલી હાલતને લીચે તે
વખતપર વસતીના લોકોથી એક ખીજને ૧૯૬ મલવી મુસકેલ જણાતી હતી,
એ લૂટાએઆમાં અગત કરીને આમેપાસેના મુસલમાનો અને તે ઉપરાંત મરાઠા
સરદારોની ધંથી આવીને બેધડક દરેક પાડી જતા હતા. મોટે તેમના બંધકાર
જુલમાતની ધાસતીથી સાંહેજ પડનાંજ વસતીના લોકો ધેરના દરવાજાઓ મજ-
બુતાઈથી બંધ કરીને સંભાલ સાહે બરાઈ રેહતા, અને તેહવું થાતાંખી બોગજોગે
કોઈ અકસમાત બાહેર રહેલો સપડાએઆ તો તેના બદનપર વસતરનો એક
ટુકડોખી સલામત રહી નહી રાકતાં કોકવાર જનનીખી ખુવારી થઈ જતી
હતી, અને તેહથી આફત નામદાર અંગરેજ સલતનત હોંઆં સર થાઈ તેની
પેસતર ત્રુલીક જે માણ હતી તેના અટકાવ મોટે, કેહચ કે, આ દએઆણુ રાજ્ય
કરતાએએ દર રાતરે એક ટોપ જાહાડીને પરજને બાહેર નહી નીકલવાની ચેત-
વણી આપવા માંડી, અને સહવારનું પરેહડીજ ફાટવાટાકે ફરીથી એક ટોપ

છોડીને બાહર ફરવાની રજા આપવાની ચાલ પાડી; તેજ રવધાઓ હજી સુધી કાચેમ રાખેલાં છે. આ ટોપ મારવાની બાબતને, ધસવી સને ૧૮૯૭ નાં સપ્ટેમ્બર મહીનાનાં સ્થાનપ્રસારક ચોપાનીઆમાં, “મુંબઈ સેહરનુ વરણુ” લખતાં જે જણાવેલી છે તે અલખતાં સારી સત્તા ઉપરથીજ હશે તોપણ હમારી પત્રી તજવીજ ઉપરથી હેવું માલુમ પડેલું કે, રાત તથા સહવારની ટોપ મારવાનો રવધાઓ તો તેની આગમજ પોરદુગીસ લોકોનાં અંમલમાંથી ચાલુજ હતો. અને પરજના લોકો તો ખીચારા ઉપર જણાવેઆ પરમાણે સમી સાંહાંજ પડવાની આગમજથીજ પોતપોતાના રેહેઠાણમાં બરાઈ ખેસતા હતા.

મુંબઈનો ટાપુ જંજીરાના સીધી સરદારે લીધો.

જો કે અંગરેજોએ ખનતી કોચેસથી આ ટાપુને સંઘલી વાતે મજબૂત કરી રાખેઆ હતો તોપણ તેની હકુમતના નામદાર ગવરનર સર જન ઉઆઈલીઅરણના મરણની ખબર પોહાંચતાંવાર જંજીરાનો હબથી, સરદાર નામે ઈઆક્રુબખાને* પચીસ હજાર માણસોની બળવંત ફોજ લખને તા. ૨૨ મી ફેબ્રુવારી સને ૧૮૮૯ ની તેરીએ કોઠ માહેલા કુંગરી કીલાથી તે મજગાંમ, શીવરી, શીમ, વરલી, તથા માહીમ મુધીની સંઘલી જગા કબજ કરી લીધી; તે વખતે, કેહેચ કે, સર જન આઈલેદ નામનો એક વેપારી હતો તેને રાજ્યે બારેનેટનો ખેતાબ બખશીને મુંબઈની ફોજનો જનરલ તથા ગવરનર બનાવેઆ હતો; તે આ રાતર બહડી આવેઆથી ખરેખર નકાંમો અને માતર નામનો જણાવો પણ કરા કાંમનો તથા લડાએક નીવરેઆ નોહતો; તેથી કરી આ સુલેહથી સવાધીન થાએલો ટાપુ ચોડુંકસુધી અંગરેજોને હાથથી નીકલીને રાતરના કબજામાં જઈ ખેડો હતો. તો જોકે આ નામના જનરલની ખાચે તે વખતે આઈમાં આઈમાં ૨૫૦૦ માણસોની ફોજતો તઈઆર હતી; એટલુંજ નહીં પણ બારાંની અંદર કેટલાંક વાંહાંણોખી હતાં કે જેથી કરી દરીઆવરધી આતાંનું તથા ખુસકીનું લરાકર એખીટું ચાઈ સીધી સરદારની ફોજને આ ટાપુપર ઉતરતાંજ કુતેહમંદી સાથે અટકાવી રાખતે, પણ તેઓને તેમ કરવાનો કોઈ રીતે હોકમ નહીં મલેઆને લીધે પોતાની હાર જોવા માંટે પડી બાગવાના સાંધાંજો જાંજો પોતેજ આપેઆં હેએ એવી કુખ ઉપજવનારી હાલતમાં તે વખતનું અંગરેજ રાજ આવી પડેલું હતું. કોટો ઉપર કોટો અને તેની બાહર

* હોંદસતાંનમાં જરે મોગલાઈ સલતનત પુર જોસથી ફેલાએલી હતી, તારે તેના પાએતખત શેહેર દીલીની મસનદ ઉપર રાહનરાહ અખોરંગજેખ જે ધરાવી સને ૧૮૫૮ થી ખીરાજને ૧૭૦૭ સુધી રાજ ભોગવી ગયોચ તેની સત્તા એક આપણી પડોસમાં આવેલા જંજીરાના ટાપુ ઉપર આજ હોવાને લીધે તેની તરફથી એસરદાર હકુમત ચલાવતો હતો.

રની સઘલી જગેઆઓ ઝેકપી ગોલી ફેકેઆવના રાતરેઆએ જીહતી લીધી
 નેથી ઇઆરેપીઅન શીપાહીઆ ગાબરા પડી જઈને પાછા હટેઆ, અયવા તે
 ફતેહ મેલવનારા સીધીની સંક્રમાં બેલાઈ ગયા હેઆએ એવું યાઈ પડેજ હતું.
 સીધીઆએ પોતાનું મુખીઆ મથક મજગાંમનો સથાપેજ હતું, જાંહાં અઉદ
 ટોપો ગોઠવેસો એક કીલો, ને મધે ખજાંનાથી બરી રાખેલી પેટી ૧૦) ઉપરાંત
 લડાઈના બેસુમાર હીઆરે તથા અસખાઓ બરેસો હતો તે વગર મહેનતે
 તેઓના હાથમાં આવી રાખેઆ એટલુંજ નહીં, પણ એકજ કીલો ને હવડાં
 તોરાખાંનાના કાંમમાં વપરાએઅ તે વતરેગે પોરદુગાશી પાડેથી મલેલું સઘલું
 જંજીરના સરદારે સપુરદ કરી લીવેલું હતું. એ વખતપર કેહેજે કે “મામબે
 ફીઉકીલીઆર” નામની એક ગોરી પલટન, ને હવડાં નામદાર માહરાંણીની
 ૧૦૩ જી રીજમીટ ગણાએઅ, તેની બેએજ દુકડી હાજર હતી તેની મદદથી
 રાતરના પચીસ હજાર માંણુઓની સાંમણે જઈ તેઓને હાંકી કહાડવાનો ફેકમ
 નેકિ કપતાન “યો” ને ધણો અશુરેથી યથા; અને તે મુજબ આટલાં મુઠીબર
 માણુસો સહીત તે બાહાધર અમલદાર હોમસો તો કીધો પણ ને નહીં બની શકે
 તેહેવો મામસો હેપાને લીધે કપતાંન યો પોતાની બાહાધુર દુકડીઆ સાથે પાછો
 હટીને હાલના તોરાખાનાવાળા કીલામાં જઈ બરાચો હતો. એ સીધી સરદાર
 વીરે એવું કેહેલામાં આવેજેઅ કે તે એક અહો લડાએક હતો, અને ને એત-
 ખાર તેના મલિક દીઝીવાળા રાહનરાહ ઔરંગઝેબે તેના ઉપર રાખેઆ હતો તે
 મુજબનું આ કાંમ તેણે પુરતી રીતે પાર ઉતારેજ હતું અને સુબધને ખંચાવવા
 મટે અંગરેજોએ આગલથી ને ને જગેઆ મજબુત કરી ગણેલી હતી તે
 સઘલી શેહેલથી તેઓએ હાથ કરી લીધાબાદ ડુંગરીની ટેકડી ને કીલાની દી-
 વાલથી ૨૦૦ વારને છોટે તેની ઉપરની તેણે ટોપખાંનું ઉતું કીધું હતું પણ
 એવી તકલીદી હાલતમાં દેખાડું હતું કે જો કદાપી સાંમણી તરફથી ગોલી અ-
 થવા ગોલાઓ આવે તો તેથી તેના લરાકરનો મોઢેમો ધાણુ નીકલી જાએ, તે
 છતાં તેના નશીબને જોરે આપણ તરફથી તેવું કશુએ બનેઉ નોહતું અને ને
 જગો ઉપર સીધીએ તે વખતે પોતાની ટોપો ગોઠવેલી હતી તેનીજ નીઆંણુમાં
 હવડાં જ. આઈ. પી. વાળાઓની ફુંકાર મારતી આગ ગાડીઓનું મથક યાઈને
 તાંહાથી વેપારની દોરી એખીલાં હીદુસતાંનમાંજ નહીં પણ આખાં એશીઆ-
 ખંડની ચોમર ફેલાવો પાંમતી આપણે જોઈએઅ. જો કદાપી ડુંગરી કીલા
 ઉપરની ધુરકેઆ કરતી ટોપોને, રાતરની ફેલો તેની હદપર આવતાંવારજ, છોડી
 હોતતો એક કલાકની અંદર મોગોણના લરાકરની બુલધાંણી આપરે કરી નાખી
 હોત; અથવા તો પી. તથા એ. કુંપનીનો વશલવાળો કાફો ને હવડાં મજ-
 ગાંમની છોટના ખારાંમા નીરબએ જીહલા ખાએઅ તે માહેલાં માતરે એકજ
 ખારકસને રાતરનાં કાફલાની અંદર ધુસાડવાની થોડીક હિલચાલ કીધી હોતતો
 એકપણ ગોલી ફેકેઆવના તેનું આખું લરાકર શેહેલથી દુખી મરતો, પણ ૧૯૮૯
 માં સુબધની અંગરેજ હકુમતનો દાહડો એટલોતો નખસો થઈ પડેઆ હતો કે
 એકતો હાલના જેહવી સુધશર્ષ બરેલી કલાઓ કોઈ અંધકાર ગારમાં આધાર

વના રહીને નીંદરા સેવી હતી, અને ખીજું એકે તેઓ પાથે કોઈ હોમત-વાન હાકમ, નહીં હોવાને લીધે થોડુંક સુધી જાનંત ખંચાવવાની ધારાનીમાં તેઓ હેવાતો ફરી પડેઆ હતા કે જો કદાપી તેઓને દરીઆઈ મદદ નહીંજ મલી હોત તો ખેસક બુખમરથી સઘળું લોક રાતરના તાપામાં ચમાલીના રહેત નહીં. તો જોકે તે ખોસમના ચોખાસાંમાં અંગરેજ સેકોના કુખને કથો પારજ હતો નહીં, કેમકે તે વેલાએ સઉથી ખીકટમાં ખીકટ તંગાસ તેઓએ ખેંચી હતી, પણ ખોસમ જરે ખોશી યઈ અને નામદર કુંપનીના ખારકથો લાંગર-વારીપરથી હીલચાલ કરવા લાગ્યા તારે કુખધાએક દેખાવ ફેરવાતો જણાયો, એટલે મોગોસોના દબનના દબન વાંદાંણો જીહવી લઈને તે માહિલા સાંમાંનથી પેરાઈ રહેલાં લરાકરની તંગાસ પુરી પાડવામાં આવી, તોપણ તેટલાંથી કાંઈ અંગરેજોની હાલત સુધરેલી દેખાએઆવના બએબરેલીજ રહેલી હતી, કારણકે અંગરેજોએ પાછી હીલચાલ કરવા માંડી તારથીજ સીધીએ લરાકર વધારવાની પેરવીમાં એટલાતો મરાયુલ રહેઆ કે એરંગજેખના સરવેથી સરસ અને લડાએક માણસોની સંખેઆ ચાલીસ હજારથીખી વીથેસ ખોલાવીને કીજાની દેવાલ આગલ ઉખી રાખી, એટલુંજ નહીં પણ વાંદરાં તરફના રહેવાસીએએખી દગલખાજી રમીને સીધીએને જોઈતી ખોરાકી સારી રીતે ધુરી પાડી તેથી ફરી તેઓને કોઈખી રીતે મોહતાજ રહેવું પડેજ નોહું.

તે વખતના અંગરેજ ગવરનરે હાવી સંકટ બરેલી હાલત જોઈ, અને છુટકો પાંખવાનો કોઈજ એલાજ જરે તેના હાથમાં નહીં રહેઆ તારે થુતરે મારગ ચોધીને સુલેહ આહાવા સારું દીક્ષી તરફ એક એલચીખાનું મોકલાવેજ અને દરેક જાતની નાંમોશીને આધીન રહેઆ પહે કાંઈજ નહીં પણ એક નવી પરવાનગી મેલવવામાં તે ફવેએ હતો તો જોકે કોલકરારેની ખોલીએ એવીતો રારમ બરેલી કેહવાતી હતી કે તે અંગરેજ જેહેવાએને કવચીત છાજે નહીં, પણ સંકટનો કખજો ઊડવવામાં લાચારે તેમખી તે વખતે કજુલ કરવાની તેઓને ફરજ પડી હતી, તે એવી રીતે કે સર જાનં આઈલડે તતકાલ હીંકુસ તાંન ઊડી જવું, મુગોલની સરકારે જે કાંઈ ખોટ ખમી હેએ તેના પુરતો ખદલો વાલી આપવો; અને કુંપનીના શીખાઈએને રઘએત તરીકે નહીં પણ આવતા વખતના ગોલાંમ ઘાખલ ગણવા. હાવી રીતના હીનપસંતી બરેઆ કોલકરારે જોકે ૧૯૯૦ ના એપરેલ મહીનામાં નકી થયા અને તે સંખંધી રાહનરાહી ફરમાણુ દીક્ષીથી લખાઈ આવેજ તોપણ તેવા હોકમને થોડુંક સુધી દીલમાં નાખેઆ પહે તા. ૮ મી જુન સને ૧૯૯૦ માં સીધી સરદાર ઇઆ-કુખખાન પોતાની ફોજ લઈને તાંહાંથી કુચ કરી ગયો, પણ તેની આગમજ મજગાંમનો કીજો ઉરાડી મેલેઆ અને જેવીતો રાકત મરજી મુકીને ગયો કે તલવારથી જેટલાં માણુથો કપાઈ મરતે તે કરતાં વધારે પરાંણીએ ચોડાજ મહીનામાં મરણ પામેઆ હતાં. અંગરેજ હકુમતની હીંદમાં થએલી લડાઈના હોનરની અજમાંએસ તેઓને પેહેલ વેહેલી આજ માણુમ પડીઆથી તેના નોકરો પડી બાગા અને રારંમ પેહિએઆ ઉપરાંત પચાસ લાખ રૂપીઆનો દંડ

ખમવે પડેઆ મોટે હાથી ચીતનો જાએ ખરેણા ધડા તેઆને હેવાતો અરારકારક મલેઆ કે હકુમત ચલાવવામાં હવે નબરવસપણું બતાવેઆ કરતાં પોતાના રાજની કીરતી આગલ વધારવાની કોશિસમાં મસમુલ રહેઆ અને તે પછેના ખંચાવ મોટે ફરતા કોટ તથા ખીજી જગેઆઆને મરાંમતથી મજબુતાઈ આપી એટલુંજ નહીં પણ તે વખતના ગવરનરને તેના આધા ઉપરથી ખરતરફ કીધો હતો અને પેલા પરજેઆત પારસી દોરાખજી નાનાબાઈ તે વખતની ઘોડુંક આગમજ મરણ પામેઆને લીધે તેના દીકરે નામવર રસતમ દોરાખ જે આપની જગેઆ સાચવી સરકારનું કામકાજ ચલાવતો હતો તેને સુરતની કેઠીના વડાએ મુંખઈની હાકમી ઉપર મવકલ કીધો તારથી તે રાજ વહીવટ ઘણીજ આલાકીથી ચલાવવા લાગો હતો.

સીધી લોકો બીજીવાર મુંખઈપર ચહુડી આવેઆ* અને • સીકસતખાઈ પાછા પરાગંદે થયા.

ઉપલી હકામિતમાં જણાવેઆ મુજબ સીધીઆંનાં લરાકરમાંથી હોલી મરકીનો રોગ આ ટાપુને હેવાતો જખરે લાગુ પડેઆ હતો કે લગભગ બે વરસના અરસામાં સધલા ધ્યારેખીઆનો તથા લરાકરી શીખાહીઆ વધારે આજા મરણ પામીઆને લીધે ગરજ વખતે ટાપુ સંભાલવાના હેતુથી આપણા માનવંતા પારસી હકિમ રસતમ દોરાખે* કેટલાક માછીમારે જે ઘણાજ ઉબાઈ જતા હતા તેઆને ભેગા કરીને લરાકરની ફોજમાં મેલવી લીધા અને કવાએક આપી ઘોડીક મુદતમાં લડખેક શીખાહીઆ બનાવી ર્ધને તેઆની મદદથી ટાપુની ચાતરફ અછે બંદાબસત રાખવા માંડીઆ. એવામાં વધી ખીજી એકાએક બનાવ એવો બનેઆ કે પેલા જંજીરાવાજો શીધી સરદાર જે એક વખતે અછી છુટ મેનવીને તથા ખીજી ચીતે ફાવી ગયો હતો તે ઊંચાંની મરકીમાં માણસો મરણ પામેઆં વીચેની ખખર મલેઆ ઉપરથી, લાભનો મારેઆ,

* આપણી વસતીમાં વખણાવેલા અંચલ જેહનના વીદવાન શેક ડોસાબાઈ ફરાંમજી કરાકાએ ઈંગલાંડમાં બનાવેલાં પ્રસિદ્ધમાં આ બાબે લખેલા હાએવાલ જેકે હમારી ખીના સાથે આમેહુજ મલતો આવેછે, મગર ફરક માતરે એટલોજ જણાએછે કે જંજીરાવાજો જે ખેવાર તરાપ મારવા મોટે અઢાઈ લાવેઆ હતો, તેમાં પેહેલે પરચંમ તો તે ફતેહ પાંખીને ઘણું સુધી આ ટાપુ કબજ રાખી પેલા પછે દીલી તરફથી જરે હેકમ આવેઆ તારે જીહતેસો ટાપુ અંગરેજ હકુમતને સવાધીન કરી ગયો, તેટલી વાત એ સાહેબ લખવામાલાવેઆ નથી, અને આ પેહે જરે તેને મારી હટાડેઆ તે ખીનાતો ઘણું કરી ખીજી વાર ખનેલી ચોકસ માણુમ પડેછે, જુએ ૧૮૬૩ ના મારચની ૧૧ મી તારીખનું "દખણ હારલડ" નામનું અંગરેજ વરતમાંન પતર. ના. સ.

ખીજવાર દીક્રીનો હોકમ મેલવેઆવના સને ૧૯૯૭ માં પાછો મહડી આવેએ, તેની સામણે આ સુગ પેહેલવાન શુપેહરાહાર યઈ પોતાની કોલી પપટન સહીત એવેતો બીડી પડેએ કે પેલા સીધી સરદાર જેવી ફતેહ પેહેલા મેલવી ગયો હતો તે કરતાને સરસ શીકસતે હાલતમાં નાહાથી ગયો તારથી તે આજ દીન તુલીક આપણી બલનંત ટેકડીને જીહતી લેવાની કોમ્પેની તાકાદ રાખેલી જણાઈ નથી. આ કીરતી ભરેલી ફતેહની વધામણી સુગતની કોઠી ખાતેના વડા આડતીઆ ઉપર નામવર રસતમ દોરાને કાસદની મારફતે વગર ઢીલે પોહઆડીને મુંબઈની હકુમતને માટે કોઈ ખીજ અમલદારની માંગણી કીધી તે મુજબ તાહાંના વડાએ આવીને આ ઇરાંની તોખમથી ઉતરી આવેલા પારસી બઆની હોંમત માટે ઘણીક રાગાસી આપી, ટાપુની હકુમત ઉપર અંગરેજ અમલદારને મવકલ કીધો અને રસતમ દોરાખને તેની કોંમતી આકરીના બદલામાં કાઈ આપડું જોઈએ એવી ધારણાથી કુંવની સરકારે મેહગબાન થઈને મુંબઈ ટાપુની પટેવાઈ તેના વર્જાપરંમપરા તુલીક ઉતરતી રહે એવી સનદ સાથે, કેહેએ કે, લખી આપી હતી. આ પટેલનો અરથ ગાંમનાં માછી મારેના વડાને કીધામા આવેએ, અને તેઓનીજ મદદ એ સાહેબને જે ઉપીઆગી યઈ તેની ઇઆદગાગીમા સરવે માછી મારેને તેમના સવાધીનમાં મોકી આપેઆ, તેથી તેઓના પધાની ઉપજ દર માણસ દીક વરથે દાહડે રૂ ૧૫૩૩ રૂા લેએ સરકારને હસામે તેવણ હુધડામે, અને તેના બદલામા કાઈક લવાજમે તેમને મુકરર ટેડરી આપેએ હતો. આમ હોવાથી દરસાલે આ પટેલને પંચે ઘણી સારી હાથેલ પડવા બાગી; એટલુંજ નહીં પણ સઘલા કોખી લોકોનાનેહવાર તથા ધરમ સંબંધાનો ઇનસાફની તેમને સવાધીન રાખેલો હતો અને તે ઉપરાત અંગરેજ સરકારને હોંદુસતાનમા લગાઈ હતી, તારે લરાકરને એકથી ખીજ જગેએ મોકલવા માટે જોઈતાં વાહાણોની એજ પરમાણીક પટેલ મેલવીને સઘડું આસાન કરી આપતા હતા. તે હકુમત રસતમ દોરાખના રાતરાઓનીજ હુધઆતી સુધી ચાલુ રહેઆ પડે પાછળથી બાગી પડવાનાં સખખ તેઓના વારસોની બેપરવાહી અથવા અધિઆશીપણાનો માલુમ પડે, નહીંતર હાથી માતેબર સતા તેઓના પરીવારમાથી કવચીત રખસત પામતેજ નહીં; તોપણ જે ખેતાખ તેઓના કપાલ ઉપર ચોઠી જોડાય તેતો તેમનાં ખાંનદાંનની આલખ તરીકે હજીસુધી જોડાઈ રહેલો આજણું સંતોરાથી જોઈને મુંબઈ ખાતે આવેલા પેહેલા પારસીમા તેમના વડવાએનેજ પીછાનતાં રહેઆ છીએ.

ગવરનરો તથા તેઓના ઓધાની હથ.

અપણી ટાપુ ખાતે અગરેજ હકુમતની સરઆતમા વેનાત તરફથી ૩૭૫૦^૦ આંવેના, તથા અતરજ રહીને જ્યોતિ મેનવેના હકિતો, તેને ગવરનર કપી કેહજે તેઓની નેમલુક અને સુદત પુરી યા પછે તેઓ પછ પોતાને વનન શીધારેઆ અયના હોઆજ મરણી પ્રામેઆ તેની હઆદીના આ ઠોરો ઉપજવેઓજે. જ્યો માહેના જેહેર પરચમના ૪ જણા પંદરાહની તરફથી અને તે પછે હિસટ હનીઆ કુમચની તરફથી આવી ગણેના ૪૬ જણાઓ હતા, પછે ૧૮૫૮ મા જાહે હોની સપલી સનતનત નામધર માહર હોના સનાધીનમા પાછી સોપાજ તરફથી તાજની તરફના નેમાઓના જાણ્યા.

હકુમત હીધ ની તારીખ	હાકેમોના નામો	જે ધ હે ડાખાની તેર યો	હકુમતની હથ			હિઆદાસત
			સેટ	સેટ	સેટ	
૧૮ સેપ્ટેમ્બર	૧૬૧૨ અમરસ આણ આરહમરા					
૫ નવેમ્બર	૧૬૧૫ મીંઝ કુક					
૨૨ જુન	૧૬૧૬ સર જાસેસ હીકિસ ૧૬૧૭ કપતાન હેનરી ડોરી (કામ આન હી) ન મહાર હિસટ હિનીઆ કુમ તરફના	સેમે	૧૬૧૭	૦	૧૭	સેન્ટ હાથસે નહીં આંવેઆપો આપો હીધાવના પાણી વેલોન ગણો હોતો સર આ બ હીમ સેપિમનેનો હીકરટો હતા પછે તેની અનથ હો અ હને હીધે બરતરફ થયો સુમર્મી મરણ ૫ મેઆ હોતો
૧૫ જુન	૧૬૧૮ સર જાસેસ આ કોરોલ્ડન ૧૬૧૯ ટાસેસ આ હુ ટામર	જ્યોતિ	૧૬૧૮ ૧૬૧૭	૦	૧૬	સુમર્મી મરણ ૫ મેઆ હોતો
૨	૧૬૧૭ ટામરે ર લડ ૧૬૧૮ સર જાણે હિઆર્લિ જરાજી	...	૧૬૧૮	...	...	સુમર્મી મરણ ૫ મેઆ હોતો સુમર્મી મરણ ૫ મેઆ હોતો

હકુમત સી ની તારીખ	હાકેમીના નામો	આપા થોડેઆની તેરોખો	હકુમતની રકમ		ઉચ્ચાદકાસન
			રૂ.	પૈ.	
૧૬૮૮	સર જાણી આ હાકેમીના નામો	૧૬૮૮	૦૦	૦૦	{ ૧૭૭૧૫ લાનાં હાથમા મુંબઈ જવા દીધાના અનંતમાએ સર જરતરક કીધાસો આપવો હોતો { મુંબઈ ખાવાનો કોરની સરવેઆ પછે પટલાઈ માથે હા કમીપણુ હોડી દીધી હોડ
૧૬૮૯	રૂસતમ દારા મુ*	૧૬૮૯	૦૦	૦૦	
૧૬૯૦	સીમીઉએસ આલોસી	૧૬૯૦	૦૦	૦૦	
૧૬૯૧	મર નાલો આ મુંબઈ	૧૬૯૧	૦૦	૦૦	
૧૬૯૨	સર નીકોલાસ હાકેમી	૧૬૯૨	૦૦	૦૦	
૧૬૯૩	મર રૂમ આ કોરોનડન બારોન	૧૬૯૩	૦૦	૦૦	
૧૬૯૪	હીનીએમ અએસ રૂમી	૧૬૯૪	૦૦	૦૦	
૧૬૯૫	આલેસ બુન	૧૬૯૫	૦૦	૦૦	
૧૬૯૬	હીનીએમ કીપસ	૧૬૯૬	૦૦	૦૦	
૧૬૯૭	રાબરડ કોલોમ	૧૬૯૭	૦૦	૦૦	
૧૬૯૮	જાન હોન	૧૬૯૮	૦૦	૦૦	
૧૬૯૯	સીડીન સામ	૧૬૯૯	૦૦	૦૦	
૧૭૦૦	હીનીએમ હાકેમી	૧૭૦૦	૦૦	૦૦	
૧૭૦૧	જાણી ગીધી	૧૭૦૧	૦૦	૦૦	
૧૭૦૨	રાબરડ બાએમીબર	૧૭૦૨	૦૦	૦૦	
૧૭૦૩	મર રાશી કોરોમી રીન	૧૭૦૩	૦૦	૦૦	
૧૭૦૪	રામસ હાકેમી	૧૭૦૪	૦૦	૦૦	
૧૭૦૫	હીનીએમ કોરોમી	૧૭૦૫	૦૦	૦૦	
૧૭૦૬	રાજી હોર બાઈમ	૧૭૦૬	૦૦	૦૦	
૧૭૦૭	મુંબઈ રામસ	૧૭૦૭	૦૦	૦૦	

* અજએ મુંબઈ કે આ દુરા મરડ લગમગ મે વરસેર હાકેમી આ નવેલી આમકારા દેણા કરના અગરેટા ઉચાલકરે બનાવનારાએ તરફથી ગવરનરોની દોષમાં તેડુ નામ
 લેવામાં લાવવા નહીં
 + હીનીએમ ખોતે જુદી જુદી કેમકમનીએ તરેવાર કરતી હતી તેઓ વએ આ જુ રહ ના જવાએ ઉદેચ કે રેશી થોકોને થ જાલ તુકમલિ કારક હતા કીણ કે તે બેદે બાબુવાલાએ સરના
 દરથી રાના ના માએને લ આ રૂકેવન આપવાની એણીએ આહુસ આડી કરના કે તેઓ માહેલા આ નીકોલાસ હાકેમીને આતે કતેકમી થે વલોએ આ ગળેર ૭ જાનરને તેની સાથના બીબ કે ઉતરીસરે
 હીન હાથમા બેરીએ થાવેને આ રૂગએ સરકનાહીના કમીસે ૧૭૦૨ માં કેદ કરાની થીને ગરનાર થયો તે જુ કે તે પછે આવી પડની જાએ તે તે બેનનારજ હોતો તે પછુ લાચ રૂસ
 નની સખાવતી રશી સખાવત એને ઉતરવાનદ સેકુમનવતેર રહી સર જાન અ એરને વધેરે વખતેથી ઉદય તેલ રખાવેએ હોતો
 આ ગવરનરની દગમ જા કમ પડીના દર ૧૧ ૧ દોડ રૂમનમ આલેકે સર ૧૭૦૫ માં શી થો એ રૂઆ ઉપરથી જુ કે હીનાઈની જાનરજા કોરડના કરમીન જુગલ સર જાન ૭ ડિસરને જુ ડીસ
 મુંબઈ, પછુ તાકુન લાએની સખાના તોસકાર કરી ૧૭૦૭ સુધી હોકેમીપણુ પરથ થો ૧ ખોરોએ તે હોતો

ઉપની ઠીપ મધે જણાવેલા નામવર હકિમેા માહેલા કેટલાક તો હેવાળી
યઈ ગયાઁ કે તેઓની હકુમતથી પરજને યયલા લાભ અને પરજના લોકોના
હીતપર નજર રાખીને તેઓએ પરજ પાલકના મેલવેલા વાજળી દાવાનુ વરણન
દાખલ થકુ જોઈએ, પણ તેવી કોઈ ચોક્કસ ઇચ્છાથી હાથમા નહીં આવેઆને
લીધે તેઓના આધાની અધ સાથે માતરે નામજ ટાકી લઈને સંતોસ પામેઆ
ઉપરાત, એ માહેલા એકજ પરમારથી પુરસની જીદગીનો ટુક સાર જે નોધી
લઈએય તે માનવતો કોઈજ નહીં પણ હાનરેખલ જોનાયન ડકન સકુઆએર,
જે ઇસવી સને ૧૭૫૫ મા લડન ખાતે જનમ પામેઆ પહે ૧૭ વરસની
જામરનો યઈને પેહલવેહસો ૧૭૭૨ મા બગાલ ખાતે સાધારણ લખનાર તરીકે
સરકારી ચાકરીપર આવેઆ હતો, એ અમલદાર પોતાની અમળાઈથી રક્તે
રક્તે પત્નીએ અહડતા છેક શુભઈના હકિમને આધિ પોહાએઆ, તારખાદ ૧૬
વરસ સુધી માન ભરી કારકીરદી ચલાવેઆ પહે તેણે પોતાને રાવદેરા શીધા
રવાની તઈઆરી કીધી, પણ તેટલા જલમ મોહિતે શીતાળી કીધાથી તારીખ
૧૧ મી અગસ્ટ ૧૮૧૧ ને રાજે વરસ ૫૫ ની જામરમા* ૩૮ વરસવેર હોંદને
માયા લગાડીને અતરેજ મરણ પામેઆ હતો આપણી ટાપુ ખાતે વખણાઈ
ગએના આગલા તોજર શેઠ દાદીબાઈ નોચેરવાનજી, અને તેમના બરખુરદાર
બેઠા શેઠ અરદેસર દાદી, ઉપરાત હોંદુ માહજનના વડાનગર શેઠ રામદાસ
મનોરદામ, જેઓ આપણી વસતીમા જણીતા યયલા ધી હાનરેખલ શેઠ
મગલદાસ નથુબાઈ સી એસ. અઈ. ના બપાવા, તથા જરથોસતી ટોલા
માહેલા કદીમ પથના વડા દસગુર બેહસતબેહેરે શુભાશીશઝની* સગાથે એ ના
મદાર ગવરનરે એઠલીતો માહખત રાખેલી હવી કે જાણે એકેકના સગા ભા
ઈએા હેએ એવા સખધ જોડી રાખીને તે વખતને અનુસરતા પરજ ઉપીચેગી
હરેક કામ એ નામદાર શેહલથી પાર ઉતારી રાકતો, અને હાવી લામખી
મુદતસુધી એકજ ઠેકાણેની હકિમી ઉપર જથુક જોડાઈ રહેઆમા સઘલી વર
ણની રીતભાત સખધી અછી માછીતી મેલવી તેઓ તરફ એ નામદાર હમેસા
મોહોખત ભરેલી મેહેરખાની દેખાડેલી માલુમ પડી આસીઁ. એ નામદાર મ
રણ પામેઆ તેને જોકે ૬૨ પુરા યઈને ૬૩ શુ વરસ હવડા અલેચ તેટલા
અરસામા આપણી આ શુભઈ ટાપુની રાણુક ધણી રીતે ફેરફાર યઈને આખા
દીએ પોટવીઁ તોપણ તેના નામની જે માહબારત ઇઆદગારીએ જરથી
પરારખ કીવી હતો તારથી, તેની હસતી તેહવાજ આકારમા જે સલામત રહે
લીઁ તેનુ વરણન નીચલી કવીતાથી સઘલા સાહેબોને શહેજમા માલુમ પડશે.
જે જે ચીજ દેખાડેય તેના કામની યાદ—રહીચ તેથી નેકનામી કમ યા જીઅદ
એકતો તેના નામનો રસતો યચે†—તે બાધીને ખીચારે ખસતો ગયો

* આ કામેલ અને કીરદોરા નીસાનના માહપડીત દસગુરના એખલાસ
ઉપર તે નામદાર એઠલો કીધા હતો કે, પોતાની સગાથે તે જુજોરગને છેક
વેનાતવેર લઈ જવા માટે તઈઅર કીધા, પણ અફસોસછે કે, અજલની
દારીએ તે બેહુ સહેજોની નેક મોરાદ પેસ પડવા દીધીજ નહીં ના° લ
† એ રસતો નલના બજારની ડહવી બોરદુએથી યઈને બાએખલે જ-
વાના નાકા સુધીનો જે “ડકનરોડ” કેહવાએછે તે ના° લ°

જેને આપરે ડુંકન રેડ કહીએય—વાપરવાસમાં રાતને દંત લઈએય.
ગયેછે તે નળને નાંકેથી લાંમખા—મલેય તેને ભાંચેખલા સાંમખા.
ખીજ તે નાંમવરની યાત્રી ગણાએય—કોંગ ખરાકને તે નામે જણાએય.
જે દંકનના ખરચથી ખંધાએલીછે—કીરતી તેમાં તેની સંધાએલીછે.
હતો જરે ગાદીપર તરીજે જરજ—ભોગવતોતો મુંબઈમાં ડુંકન રાજ.
તે વખતે ઉઠાવેજીતું નાંદર કાંમ—ખરચેઆંછે તેમાં મુહબલક દાંમ.
એહલી હોમજીનાં મોહલાને મલેલીછે—તાંહાં કીલા જેહલી એક હવેલીછે.
તે ખાંધીને આપીછે રાજને ભેટ—નીમખહલાલીનું દેખાડી હેટ.
ઓલખાએછે તારથી તે કોંગજ ખરાક—તથી રાક રહેલો તેમાં જરાક.
તેથી ડુંકનનું રેસન નાંમ જહલકેય—તે જાહેરમાં કેહવાથી મન મલકેય.

એની આગમજના ખીજ જે ગવરનરને નામની થોડીક યાદી જે આપણી
ટાપુ સાથે જોડાઈ રહીય તે મહેલા નામદાર હરંખીની એક હવેલી જે કોઠની
ગોદી સાંમજો આંચેલી હાઈ કોરટના કારણસર હજીમુધી વપરાતીછે તે સને
૧૭૮૦ માં ખંધાધને તઈઆરંથએલી કેહવાએછે, એને ખીજો કોટ કોટ આ-
ગલનો (હરંખી'સે નાંમનો) રસતો પણ તેજ સાલમાં અથવા એકાદ બેએ
વરસ આગળ ખાજલ ખાંધેઆમાં આવેઆ હતો. હવેલી તો છેક ૧૮૬૪ ના
સપ્ટેમબરની આંચેરી મુધી એજ નામદારના મરણ પછેથી તેના વારસોની
વતી મી૦ મીર્ઝાગઢન કુંપનીના સવાધોનમાં હવી તે ઉપર સાલ ૩૭,૦૦,૦૦૦
ની કીમતે જરે વેચાઈ તારે, આપણી ટાપુના માંનવંતા મરહુમ શેઠ રસતમજી
જમશેદજી જીજીભાઈએ જોતાની જાહેજલાલીના વખતપર ખરીદ કરી લીધાથી
અસલી માલિકની હસતી અતમ થઈ હતી પણ તે ધેનાર સાહેબના હાથમાંખી
ખરગસતે બખતની બીરદેશીએ જાહજો વખત નીબી નહીં રહેતાં સને ૧૮૬૭
ના જુલાઈ મહીને પાછી વેચાઈ તે ઈઆહુધી ગનાતના તોજર ચોદમર તે
વખતના ધી હાંનરબલ એને હાલના સર અબ્દલા દાઉદ સાસુન નાઈટે
૩૩,૮૫,૦૦૦) વાસતે ખરીદ કરી તારથી તેની મીલકત ગણાય પછે કોરટના
કારણસર આપણી સરકારે પાંચ વરસની મુદતે દર મહીને રૂ ૩૦૦૦) ને બાર
રાખીછે પણ સરકારી રસતો જે તે નામદારને નામે જોડાઈ રહેઆય તેની
હસતી હજીતક કોઈજ બુજતું નથી. એની પછી થઈ ગએલા એક ખીજ
ગવરનર નાંમદાર મી૦ ડીકને નામનો એક તલાવ જે ભાંચેખલા આગલ
સર જમશેદજી હાસપીટાલની પડાસમાં આવેલાછે તે ધરાવી સને ૧૭૯૪ માં
પરજની સગવડ માટે એ નામદારે ખંધાવેઆ હતો; પણ પાછળથી જરે ધણી
ખીસમાર હાલતમાં આવેલા જણાચો તારે તે ઉપરથી આપણી વસતીમાં વખ-
ણાઈ ગએલા મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈનારોનેટની પરમારથી ધણી-
આણી શેકાણી ખાઈ લેડી આંવાંખાઈએ મોહટી રકમ ખરચીને પયરતી ફરસ-
ખંદીશકે ખાંધવાનું કાંમ સને ૧૮૪૯ થી જે રાર કીધું હતું તે લગભગ જે
વરસે સને ૧૮૫૨ માં સમપુરણ થયા પછેખી તે ડીકને નામે ઓલખાતો તલાવ
એ બેહુની કીરતી સંખંધી જહલકાટની યાદી આપતો પરજની કુવા લીએછે.

ગવરનર મી. ઘીકની આગમન થાઈ ગએલા સર ઉલીએમ મેદોસને નામનીબી એક યાદી આપણી પાસે ને રહેલી છે તે કોટના અંગરેજ બનરમા આરીએટલ ખેંકના પાછળા બારથી તે હાલના બોમબે ગેઝેટના છાપખાના સુધી “મેદોસ સ્ટીટ” નામનો સલગ રસતો છે, ને ઈશીવી સને ૧૭૮૯ મા ખંધાઈને તઈઆર થયો હતો, અને ઉપના છાપખાનાનાળો જગેઆપર તે વખતે બાધેલી એમારતમા કેહ્ય કે તે નામધર પોતે રહેતો હતો તેથી તે રસતાને તેનાજ નામ સાથે હસતીમા રાખેલા માણવામા આવેલે.

એ પછે પરજની પરીલી મેલવી ગએલા ગવરનર માર્જિટ સ્ટુઅરટ એલફીનસટન સાહેબનેબી આલમ ધણા હરખથી યાદ કરતી જણાએછે, કારણ કે જરથી તેની હકુમતનો પરકાસ આપણી ટાપુપર પડવા માટેઆ તારથી, અનેક બાબદમાં પરજની જોઈતી સગવડો તે નામધર સામ્યવતો હતો અને જેનીબી ફરીઆદ તેને કાને આવતી તે તે ઉપર અંતીપણાથી તતકાલ ધેઆન આપી તેહવાઓની ઘદ સરંજામ પોતેઆડવાનું હરગેજ બુલતો નહતો. એજ સાહેબના અમલમા ઈનસાનોની કેળવણી માટે સારા પાયાંપર ને સ્કુલ વેહલ વેહી આણુ થઈ તેને હજીતક તે નામધરની યાદમા અહડતે દરજને ઉમીલી આપણે દરરોજ જોતા રહીએમ કે તાહાથી સંજોડા લોકો વીદેઆધન હાસેલ ફરી રાહત પામેછે; એજ માનવતા હકેમની કારકીરદીમા આપણી ટાપુ આતે વરસાદની કોતાઈને લીધે પાણીની અતીઅત ટીપણી પડી હવી તેઆરે સધલી પરજને સેહલથી પાણી મલી રાકે તેવા ટાકીદના ઉપાએ લઈને ધણાક કુવા તથા તળાવો જોઈએ તેવેઠકાણે બાધવાની છુટ પરજને બખશી હતી એટલુજ નહીં પણ કોટની બાહર જવા માટે દેવલની મોહટી બાગલનો મારગ ગાડી ઘોડાઓના ધસારાને લીધે પણીઆરીએને ધણા અગવડ ભરેલા ભરે જણાયો તારે દયા આઈને તેઓના સુખ માટે સારીપોરટ નામનો એક નાધણા દરવાજો કોટેકોટ જાહા હવડે “એલેક્ઝાન્ડર ગેઆરલસ સ્કુલ” કે તેની સામણે ને કોટ હતો તે ફેડીને, એ સાહેબે કરાવી આપેઆ હતો. જો કે તે સધણું આજે નહીં હોવા જેવું થઈ રહેજેમ તોપણ એ નામવરની કીરતી તવારીખના સફા ઉપર ને અપટ ચોટી ષેડીય તે કવચીત બુસરાઈ જનાર નથી અને તેહવી તેની નેકનામીના બદલામા પરજ તરફથી એક શુંદર બાહાવણું એ સાહેબનું ને વેલાતથી બનાવી મગાવેજે હતું તેને આપણી ટાઉન હાલની પાદરાણી જગેએ મોહટા આદર માનથી ગોઠવી બેસાડેજે તેજ તેની સાદત આપવાને બરા ધારીએછે.

અંગરેજ હકુમતની ચહડતી દશા.

લગભગ પાંચ સદીના અરસા સુધીતો હીંઆની અંગરેજ હકુમત, અનુભવની ગેરહાજરીને લીધે, ધણી ડામાડોલ હાલતમા ચાલેઆ કીધો, તે સતરમી સદીના શેવટ સાથે તેખી ખતમ થયા પછે, નામવર રસતમ દોરાખની ઉતમ નોકરીની બરકતથી, પાછલનો જુગ સારે પાએ બેસતો ચાલેઆ, માટે

અંગરેજ હકુમતના મુખારક પગલાં સજર ચોંટી બેઠાથી, આ ઠાપુની જગેઆ ઘણીજ અગતની ગણાઈ એટલુંજ નહીં પણ વખત જતાં તેમા સુધરાઈના કીરણાખી પરકાસવાની વક્રી રખાઈ હતી, કારણ કે હિંદુઆતે તેઓના વેપારનુ અસલ મથક જે મુરત યેહેરમા* હતું પણ તાંહાંની રાજકુવાની બાબદા ગેરકા-
એદે હોવાને લીધે બેકે વેપાર અલાવવાની મુમલાઈ સલતનતથી તેઓને છુટ મલેલી હતી તોપણ તેના લાલચુ અમલદારે મોટી રકમનું નાંણું દરેક બાંહાને બખેડા મચાવીને તેઓ પાસેથી કહડાવતા હતા; અને વધી તે ઉપરાંત મરાઠા લોકોખી તેઓની આંખ વીચાંમનીના લાખ લઈને ઘણીક વાર હોમસા લાવતા હતા વાસતે તેઓના સંકટમાંથી મોકલા રહેવાની કોઈક અલાહેધી જગેઆ જે યોધતા હતા તે ઇંગ્લા જરે સમપુરણ ચાઈ તારે નીરઉખેઓગી પડી રહેલી આ ઠાપુને શેણકદાર કરવાની કુદરતી ઊલટ તેઓમાં ઉસકેરાઈ હતી.

કોટની બાહેરનું મેદાન જે અસલમાં ધીચ વસતીથી ઘણુંજ ષેરાઈ રહેલું હતું તાંહાંથી થોડીક વસતીને ચેહલચેહલાં સને ૧૭૦૭ માં ખીસાડીને તાંહાં એક માઈલ સુધીનું ખાતું મેદાન કીધામાં આવેળ હતું.

ચેહરનાં સંબોલમોડે સને ૧૬૯૯ થી ફરતો કોટ બાંધવાનું કાંમ જે સર ચમ્પેલ્ડ હતું તે સંધરું નામદાર ગવરનર ચારલસ જુનની કારકીરદીમા ૧૭૧૬ ના જુનની ૧ લી તારીખે પુર્વ કીધામાં આવેળ, અને છેલ્લે પાલવા તરફના ખે દરવાજાએ બંધાઈ રહેઆ તેની ઈઆદ્દાસતમાં કુતરની એક તખ્તી તેને મથાસે કોતરીને જે ચોંટાડેલી હતી તે ઉપરથી આ નોંધ મેલવાએકી હતી; પણ તેની સામેતી આજે જોવા જશું તો તાંહાં નહીં તે કોટ, કે નાં તેના દરવાજાએ, કાંઈ સલામત રહેલા દેખાયેજ નહીં.

ગાંમમાં વારંમવાર મરકીનો શેગ જે ઉતપણ થતો હતો તેનું કારણ ચો-
ધતાં ખેતીવાડીનાં ખાતરમા માછલાંના કુટા નાખવાનું માલુમ પડી આવીઆ ઉપરથી ૧૭૨૦ માં તેની સાંમણે સરકારે જરે સકત મનાઈ કીધી તારે ખેતુત લોકોએ નારાજ થઈને વેલાત ખાતે છેક કોટ આવ ડાએરકટરેને એવી અગજ કીધી હતી કે, કુટાનું ખાતર તેઓના ખેતરમા વાપરવાની મનાઈ જે કાઢાડી નખાવો તો દરજાજે સરકારને દશ હજાર રૂપોઆ તેઓ આપે પણ હકુમતના સાહેબને તો પઈસાની લાલચ કગતાં પરબની સુખાકારી તથા જીંદગીની દશ-
જનો લાખ સાચવવા જોઈએ તેથી તેઓની અરજ નામદાર કોટે બાહાલ રાખીજ નહીં. પોરદુગીસ લોકોએ વાંદરા તથા મુંબઈ વચેના સંધેશો બંધ પાડેઆ ઉપરથી નામદાર કુંપની સરકારે તા. ૫ મી જુન ૧૭૨૦ માં એક હોકમનામું જાહેર કરી કોટમાં વસનારા લોકોને એકવીસ ઘણાડમાં માડીમ તરફ જઈ રહેવાનું ફરમાવેળ હતું, પણ તે હોકમ અમલમા આવેઆ અથવા નહીં તેની સાહદત અંધારાંમાજ પડેલી જણાએછે.

દેવલના મોહોલા આગલની બાગલ બાહેર આટો દલવાની પવનથી ફરી એક ધંદી હતી. એ ધંદી ૧૭૨૫ માં ગોઠવેલી હતી; જેથી તે તરફના મેદાનનું નામ “પવન ચક્રી” ને નામે હજીતક પરખેઆત થઈ રહેલું છે, અને તાંહાં દરરોજ સેંકડો ખાંડી અનાજ દલાતો હતો પણ તાંહાંથી તે કેહારે જમકાઈ ગઈ તેની ચોકસ ઇઆદી કોઈને ખબર નથી.

આ વાત એક અચરની બરેલી નોંધેઆમાં આવે છે કે, વાલકેરાવર તથા કોલાખા ખાતે જમીન ખેડણીની ઉપજ દરયામે ૩૧૩૦) સખે સને ૧૭૨૮ સુધી જે સરકાર સતી હતી, તેજ સરકાર અજે તે જગેઆ પાયેથી હજારો રૂપિયાની મહેસુલ હાંચેલ કરતી જણાવ્યે છે.

આપણી ટાપુ ખાતે પોરટુગીસનાં અંમલ વખતથી વાંહાંજો ખાંધવાની કાંમ ચલાઉ ગોરી તો હતીજ પણ વખત જતાં સમપુરણ હાલતમાં તે નક્કી જણાવ્યેઆને લીધે સને ૧૭૩૫ મા મરીન ખાતાંનાં વડા મી. દડલી નામનાં અંગરેજ નાવીકની બલાંમણુ મુજબ મનવારે તથા શેઠાગરી મોટેનાં સફરી વાંહાંજો ખાંધવા સાથે મજબુત પાચે ગોરી સથાપવામાં આવી હતી; અને તે કાંમની પુરવીણતાઈમાં પંકાવેલા સુયારો જે જોઈતા હતા તે મુરતની ગોરી ખાતેના વાહાડીઆ સખાંચોરાના શેરાખજીના હાથ એકલ લવજી નોચેરવાંનજ ચાકરીમાં હતા તેમને પસંદ કરીને પેહલ વેહેલાં મુંબઈ ખાતે પોલાની લીધા, તારથી સરકારી ગોદીનું કાંમ હીંઆં કુમધાકાર ચાલવા માંડજો, અને જમ ધમાજ વધતી ગઈ તેમ તે મકાનને એવું તો મચાવી મેસજો કે આજસુધી સરવેથી સરસ કારખાનામાં તેને સમાવેલી આપજો જોઈવ્યે છે. વાહાડીઆ ખાનદાંનનો પાયો રચનારા શેઠ લવજીની દેખરેખ ઉપર નામદાર સરકારે પેહલ વેહેલાં મી. ડડલીને સુપરીન્ટેનડેંટ ટુડવીને તેમની સાથે મી. વારડવીક પોઠ નામના એક ઇનજીનીઅરનેજી રખેલો હતો, પણ વાહાડીઆજીની અંચલાઈ, અને વાંહાંજો ખાંધવાની હીકમત એવી તો પુખ્ત રીતે માલુમ પડી કે તે જેહુ અમલદારોની કાંઈજ અગત નહીં રહેઆથી વડાપણાનો આવેલો તેમનેજ સોંકવામાં આવેલો હતો, તારથી તે આજ દીન સુધી આ પાદરાહી ગોદી ખાતે વાહાડીઆજીના ખાનદાનનુંજ વહિરા જે વડાપણાનો હક બોગવતા આવે છે, તેજ ધોરણુ મુજબ તેમના નખીરાવેા માહેલા જે એક સાહસીક ગરહસથ આજ સુધી તાંહાં પોતાના માન ભરીઆ ઉદમના હોધા ઉપર ટકી રહેલા આપજો જોઈવ્યે છે તે કોઈજ નહીં પણ મી. જમશેદજી ધનજીભાઈજ છે. આગલા વખતપર ખંધવાવેાને રાખવાનું અલાહેધું કેદખાનું જરે નોહતું તારે તેરી એક મજબુત જગેઆ પણ આવેજ ગોદીમાં કીધેલી હતી; અને તાંહાંથી કેઆરે કાહાડી નખાઈ તેની ચોકસ ખીનાં સરકારી જાહેર ખાંધકાંમોની ટીપ આ નોધમાં નોખી આવેલી છે તાંહાંથી તેની વાકેફગારી વાંચનારા સાહેબોને મલી આવશે.

મરાઠાઓની ધાસવીને લીધે અતરેના દેશી વેપારી તથા સાહુકારોએ મલીને પોત પોતામાં હુધરાવેલા ૩૩૯,૦૦૦ ની એક રકમ, નામદાર કુંપની સરકારને

૧૭૩૯ માં આખીને મામના સંબાલ માટે કોટની બાહર ફરતી ચરેા બિાધવી હતી જે ૧૨૩ વરસ વેર નીબી રહેઆ પછે કોટ બરે ટેડી પાડીને શેહરની શણક શોભાવી, તારે તેપણુ સદાબરી પુરી નાખવામા આવેઆથી તેનીબી જરાયે નીરાંણી હવે રહેબી દેખાવી નથી.

કોટની બાહરના મેદાંનમાંથી ચોડીક વસતી ૧૭૭૭ માં ખીસાડેઆથીબી સરકારની સગવડ નહીં સમવાવાને લીધે મોહટ મોહટા લેડિનાં ધરે, બાગ બગીચાઓ, દેવલો, મસજીદો, અને મંદીરો વગેરેની એમારતો જે હતી તેની કીમત ૬૨૬ ધણીને ધસવી સને ૧૭૫૩ માં આખીને મેદાંન સધલું ખુલ્લું રાખવાની સરઆત એ વરસથી એકેદમ કીધામાં આવી હતી. પણ સમેા બંદલાવાની સાથે રીતબાંતોબી ફેરવએય તેમે હવડે આપણે જોધએય તો તેજ મેદાંન મધે અગાઉના કરતાં જંચી પાંધણીની સરસ એમારતો જોનારા-એને સંતોરા પમાડેછે.

ધરાવી સને ૧૭૬૫ સુધી કોટ મધે હવડાં માલ જરવા માટેની જે વ-આરે હેએય તેહવાં નીચા બંગલાઓ મધે અંગરેજ લોકો રેહતા હતા અને તે બંગલાઓની ધછવાડે (જાંહાં હવડાં સેકરેટરી આફીસછે તેમાં) સરકારી ઘેરની એમાર્તો સરવેથી મસ મોહોટી કેહવાવી હતી, અને કાંઉનસીલનો ખીજો અધીકારી જે ઘેર મધે રેહતો હતો તેને તો “સેક્રેટ હાઉસ” ઇઆને સરકારી એમારતથી ઉતરતું ખીજું ઘેર કરી કેહવામાં આવતું હતું. શીવીલ જે ડીપાર્ટમેંટ, આફ સેકરેટરીની આફીસ તથા તેની પડખે કેમીસરી અને ખીજ બહરે સરકારી ખાતાંએને વાસતે વપરાએલી મોહડી હવેલી જે સેંટ ટાંમસન મોહડાં દેવલની ઉતર બાજુએ હોરાખજરને નાકે હતી તે તો હવડેના વખત પર નહીં સરીખી ઘઘને તેની જગેએ આગલી તરફ નેસનાલ ફીનાનશીઅલ વાક્ષાએએ લઘને તેનો સધલો આકાર ફેરફાર કરી નાખેએા એટલુંજ નહ પણ તેની બોરડુથી તે પાછલીગમ સુધી ધી આનરેબલ સર અખદશ દાઉ સાસુન તથા તેને પડખે મીં એદલજી ફરાંમજીના છોકરાઓએ મોહટ મોહટ હવેલી ખાંધીને અસલી એમારતની ઇઆદાસત જે જુલલ્લી દીધીય તેન માતરે નોધ અતરે લઈ રાખીએછે તે અણજાંએઆ સાહેબોના તો એઆલ માંખી નહીં આવશે લકીન જેનાઓએ અરાલમાં જોધએ તેએા મોહેલા કોઈએ હમઆત રહેલા શહેઓ તો તેની ચોડીકખી ઇઆધી કવચીત જુલસે નહીં.

ખાસ્ત ખનાવવાનું સરકારી કારખાનું અસલથી દેવલ તથા પાલવાન દરવાજાની વચેનાં કોટની અંદર જે રાખેલું હતું તોંહાંથી વસતીના તથા મીલ કતોના વધારાને લીધે ખાસતી જેવું જણાઈ આવેઆથી ધસવી સને ૧૭૭૦ માં તદન કાહાડીને મજગાંમ ખાતે લઈ ગએઆ હતા, જાંહાં લગભગ ૮૨ વરસ તુલીક સાચવી રાખેઆ પછે ૧૮૬૪ નાં આગસ્ટની ૨૫ મી તારીખે તોંહાંથી પણ કાહાડીને પેસવાઈની પુરાંણી રાજધાંણીના શેહર દખણ મોહેલ ખીરકી ગાંમ મધે જાંહાં લસકરી મોહડી છાંવણી કીધેલીછે તોંહાં તે દારખાંનાં કાએમ જગેઆ જોહબી ખેસાડી, અને મજગાંમ પાડું મકાંન તેજ સાલની

તા. ૨૫ મી આગસ્ટે કલેક્ટરની આફીસમાં જાહેર લીલાંઈ કરીને વેચી ના-
ખેજ તે સતોરીઆના રાહ. પરમચંદ રામચંદ (૩૪૦) લાખની કીંમત આપી
ખરીદ કીધું હતું તેથી જો કે નામદાર સરકારને તો સજર ટાંકો પડ્યો હતો
પણ સનારના ભોમે તેમાં એકેદમ ઉછાસો કરી તે જગેઆનું ધાંમ એક કચેડ
રૂપીઆ સુધી ઉપજાવીને પોતાના ગલાંની ટોક આલમને ગસે આલવી હતી,
જેથી કરી તે વખતપર પરજેઆત થઈ પડેલા મજગાંમના ખાડાનો જ સરો
ફેલાયો હતો તેમાં હજારો લોકો બાગીચોયધને આકેળત એવાતો તેમાં પુરાઈ
ગયા હતા કે તેમાંથી કેટલાક જણાઓ હજીતક ઉપર આવી સકેઆજ નથી.

ખાહેરનાં બંદરો તરફથી જલમારગ કાપીને આવનારાઓને વાસતે, કીનારે
ઉતરવાની માતરે એકજ જગેઆ કોટની ગોડી પાચે આગલા વખતમાં હતી,
અને પાલવાનો ધંકો જે તારખાદ ધણે વરયે બંધાએઓ તાંહાંસુધી ખારાં મા-
હેલાં દરીઆવના તથા પરાછમ (જે “જેઆકબે”ના નામથી આવખાએછે) ની
ખારીના પાંણીઓ પુર બરતી વખતે એક ખીજને સદા મલતાં હતાં, અને
તેથી કરી મુંબઈ તથા કોલાણાની વચેના ખડકો ઘોડાકવારયેર દુખત રહેઆને
લીવે હોરકાંઓ તથા બંદરખોટોની મારફતે લોકોની આવનજવન થાતી હતી,
તે સાથે વલી એક વખત એવાખી હતો કે દેરાવરોના સફરી જોડાં વાંહાંજો
બુલથી પરાછમ કીનારા તરફ ખાંસહમજી દાખલ થતાં તો તેહવેસમે તેઓને
વેહલી મદદ મલવા માટે બરતી ટાંકે તેહવા ખડકવાલા મારગમાથી શેહલ
રીતે પસાર થવાઈ સકાવું હતું, અને તેથી કરી તેહવાં બંધાંજેઓ ખારકમ-
વાલાઓ તારે વાલકેરાવરના પોંણટાની માહિતી મેલવી સકતા હતા, પણ જરથી
પાલવાનો ધંકો બંધાએઓ અને તે માટે કેટલીક તરફ પુરણી કરવામા આવી
તારથી તે તરફના પાંણી જોડે ધટતાં ચાલેઆં તે છતાંખી ઇ. સ. ૧૮૩૭
સુધી બરતી વખતે કોલાબે જવાનો મારગ ખોટોનીજ મદદથી જે મલતો હતો,
તે ખીજે સાંખ પુલ બંધાધને ચાલુ થીઓ તે દાહાડથી મુંબઈ સાથે કોલાબ
જોડાઈ રહેજ અને કીનારે ઉતરવાનાં ખીજ ધણા મારગોથી સરવેની સગવડ
સચવાએચ તેનાતો પુલ બંધાએઆની ધણા વરયો આગમજની છે.

કોલાબે જતાં કોપરખાનાની આગલ દેખાવું મોટું જાહાડ લગભગ ૧૫૦)
વરસને સુમારેની જોમરનુ હવડાં કેહવાએછે, અને તેસાથે હેવુંખી બોવાએચ કે
એ કોપરખાના આગલથી તે હાલના “ફરીઅર ટાંઉન”માં જે અની રલીઆ-
મની તથા શેહાંમની એમારતો બંધાઈચ તાંહાંગુલીક અસલમાં મજજુત બેમાં
ધરો, જોધ કુવાઓ અને ખાગળગીચાઓથી મકાંણુ એટલુંતો ધીચ હતું કે
કોપરખાનાથી તે છેક પસછમ તરફના કીનારા સુધીની સપાટ જમીન દરોખ-
સત દેખાઈ સકાતી નોહટી તે સધલું બાંધકાંમ ઇ. સ. ૧૭૬૪ માં જરે
ફરેએને ઉતરી આવવાની ધાસવી માલુમ પડી તારે તે વખતની આપણી
સરકારે લડાઈ માટે જોલું મેદાંણ બનાવવાની ધારનાથી કેહવાવી નાજેઈ હતું
તે બનાવ તરીજી વારનો હતો કેમકે તેની આગમજ ઉપર જણાવેઆ મુજબ
ઉતર તરફનો ભાગતો સફાઈ પાંખી ચુકેલાજ હતો, અને તેથી કરી ફરતા

કોટની સફીનથી તે ૧૫૦૦ વારની પોહવાઈ મુનીના ગેદાણની અધર અગત વખતે તમમુએ શેવાયે કોઈની એમારત માધવાની પરવાણુથી જે કોઈનેની મળતી ન હતી તે ડેકાણે તાર પડે લગભગ પોણેયો વગથે આગળ દરતા સરસ મીનકતો તાહા શીગજવા માડીએ. એ વખત ઉપર મરીન ખાતાના ડાકટર સાણવીમની એક એમારત તાહા હતી તેના સધલો કાઠ પોતે કાહડી લઈને કોલાયા ખાતે જે જગેઆપર ગોઠવેઆ હતો તાહાની તારપછે ઘણી મુદતે માણેકજી પીઠીટની રૂઢી શોખાતી વખાણે બધાઈને વેપાગુ મોટું મધક થાઈ પડેજે.

ઉપર જણાવેલ કોપરખાનુ માણ જનગ નોનસન્યા બાપે ઈં સં ૧૭૨૦ મા સધાપેલુ હુગુ, અને તે ઉપરથી આ ગરહસથ “જહાન સાંખ કોપર” ને નામથી તે વખતે પરએઆત થએલા હતો. આ ગરહસથનુ કામકાજ, જારે આડમીરાન સર એડવરડ હાઉંગની સરદારી હેઠલ પાદગાહી લડાઈના મોટા બાગકસનો કાફલો ઈંડીઆ ખાતે ઘણા વરસો મુધી ફૂતો હતો તારે, ધણુજ મનમાનગુ, અને નફા બડેજે ચાલેઆ કીકુ હુગુ.

કોપરખાનુની પામે દરીઆનરથી ખાતાની જે જગેઆ કેલવાયેઆ તાહાથી તે એક દેનદેના દરવાજાની બાહેર મુધીના અતાની હારે બેમુમાર વડના મોટા જહાડો તે વખતપર આઠો દલવાની જનઅકીને ગેહગમા લઈને ઉભેલા હતા તેપણુ પાઠલથી રસતાની સરદારી મોટે તદ્દન ઢાપી કાહડેઆમા આવેઆએ.

કુખઈના બચાવ મોટે દેહઅ કે તે વખતના ગવરનર ડકને ઘણાખરા ગેવેગરી બખરથી તથા બટલરેને મોનાવી મગાવી તેઓની “વાલેનટીઅર” પનઠણુ બનાવીને દરેજાજ તેઓને લડાઈની કવાયેદ ગીખવી તઈઆર કીધા, પડે તેનુ કલનનપણુ પોતે અનાનતા તે વખતના કેટનાક અમરેજ વેપારીઓને મેજર, કપતાન અને લફ્ટનન્ટો તરીકે અમલદાર હોરેઆ હતા. પણ તે ફોજ ચોક્કસુધી નીભાવી ગએઆ પડે અગત નહીં જણાયા ઉપરથી વીખરી નાખી હતી.

જાહા હવડા મીં ફારખસની કુંપનીની નામીચી પુરાણી પેહેડીએ તે જગેઆથી તે એક એનફીનસટન સરફલ મુધીના રસતો બાંડીના અને તેહ વાજ ખીજા મોટા જહાડાથી ઘેરાઈ ગેલા હતો તે મહેસા ચોડાઝ ભાગ તે વખતના મીં જાન ફારખસે ઉપના કારણસર અરીદી લઈને તાહા દેવેરી બાધો તેની જમરની મોજી વધારે વરસની દેહવાયેએ.

આગલા વખતના ગવરનરે ઘણાખરા કોટમાજ ગેહઆને લીરે પરલવાતો સરકારી મેહેન કોઈ જહાર કારણસરજ વાપરવામા આવતો હતો, અને તેજ મમાણુ અધર દરગાજની તાં ૪ થી જુને તરીજ જગજ રાજની, તથા જને વાગીની ૧૮ મી તારીખે તે નામદારની રાણીની વરસગાઠને દહાડે ખાન આપવામા આવતા હતા, જે વખતે નાનના આગડામા ગોઠવેતા કોચોની ઉપર

ઘોઘારી છોટ જડવામાં તથા ઉત્તમ માટે હાંડીઓની અંદર ગોવાની બનાવેલી મીનબનીઓ વાપરવામાં લેતા હતા અને રાતના ખાનાપર ચંપીન તથા કકાર તના દોરેખી દેખાતા નોહતા, એટલુંજ નહીં પણ જે કોઈ નવા મેહમાં વખતે તાંહાં અશુદ્ધ આવતો તારે તેની ગંભીર માટે આવતો નાંચ અટકાવીને પેહેલથી પાછો સહર કરતા, અને તે સાથે ગાંમડી નાચોખી તાંહાં થતા હતા. પણ તે વખતે એવાતો કંગાલીએતમાં દેખાતો કે હાલી રામમણીને શણકે આપનાર એક પાણું તથા તેને લગતાં વજંતરે શુભલગ હતાંજ નહીં; શેવાએ માહીમ તમ્મથી અરધો ડબ્બ ગોવેગર ફરંગી લોકો પાંચેક શીશીલી, ઉપરાંત “વાઘએ-લીનશીલી” નામનું એક વજનતર લઇને હાજર થતા હતા. જાંહાં ગાંચેણ માટે ચોપડી વઢીકનીખી ખુટ જણાતી હતી તાંહાં વખત બદલાવા પછેથી આને તરેહવાર સણગારની સાથે નહીં સાંભલેલા નવા અખતર જોવામાં આવે છે.

કીવાના દરવાજા આગલથી તે છેક હાલની ટાંઉનબારકની અડાઅડમુધી (ટંકરાજને ઠાંકતી) બેડી બાંધણીની હારખંધ બરાબર અને લરાકરી અમલ-દારેને રહેવાના મકાંણે. અસલમાં પેહેલ વહેલાં જે જણાતાં હતાં, તે એમ-રતોખી સને ૧૮૦૩ ની મોઢી આગ પછે કીલો મોકલો રાંખવા માટે કાઢાડી નાખીને તાંહાં શેહાંમનું ચોરાંણુ બનાવેલ, અને તેમાંથી તારમાદ જોઇતો મુધારો ઘખલ કરી આજ મુધીમાં રસીઆંમનો દેખાવ દીપાવી દીધા છે.

અંગરેજ બજારમાં “ફારબસ સ્ટ્રીટ” નામના મોહલામાં જાંહાં “દાદી ખીલડીંગ” નામની મસ મોઢી ગંજવર હવેથી જે મેદા સ્ટ્રીટને નાંકેથી તે છેક એપાલો સ્ટ્રીટ મુધીના લગભગ પા ભાગ ઘેરીને ઉભેલી છે, તે ઢેકાંણે સો વર-સની આગમચ એક તલાવ હતો, અને તેની આસેપાસે ઉગતી દરોઈની હલી-આરી બાંચેપર સાદડી અથવા ચેતરંજ ખીછલીને કેદમ કે ચેહેરના શીઆઓ તથા પરજના ઘણા ખરા લોકો સાંહાંજની વખતે આવી બેસતા હતા, તાંહાં વસતીના વધારાએ આજે કોઈને નકાંમો ઉભો રહેવા નેઠલીખી ખાતી જગેઆ રખેલી દેખાતી નથી. ઉપની નાખીચી હવેલી ઈ. સ. ૧૮૦૪ અથવા ૧૮૦૫ માં મરહુમ તોજર એક અરદેરાર દાદશિઠ બંધાવી હતી, પણ તેમના ગુજરેઆ પછે જારે વેચાઈ તારે પારકે હાથ ફરતાં ફરતાં ૧૮૧૮ થી સર અબદલા દાઉદ સામુન નાઈટ શી. એસ. આઈને હાથ આવીચ તે છતાંખી આગલાં મુખારક નામથીજ મેહલને મીસાલની તે એમારત આજમુધી જોલખાએ છે.

કુનીઆંની ગીરદેશી કેટલાક સંજોગથી આકૃત લાવીને દરેક મુલુકોની અકડાતકડી જેમ કરેચ તેમ હમારા વીચાર પરમાંણે કોઈ જુગ એવોખી વહી ગયો હેએ કે, તે અરમામાં આપણી આ ટાપુ એકવાર ખુલંદીએ પોહાં-મીને તેની અવધ સાથે ઉજડ વધી ઘણીક સદીઓ મુધી વેરાંણુ હાલતમાં દરીઆવતા મોજાઓની ઊલ ખાતી પડી રહેઆ પછે, આ ખીનાની સરઆ-તમાં જણાવેઆ મુજબ તે ઉપર કેટલાક હોંદુ રાજાઓ ઉપરાંત પોરટુગીશી

હકુમત બોગવી રહેઆપાદ ગરીબી હાલતમા પાછી ઉધરેલી મુંબઈ નગરીને અહડતી દશાપર આંહુવા માટે અંગરેજ અદલ રાજ્યનો અમલ પરકાસવાની સરજત ઉતરેલી અચીત માણુમ પડેછે; અને તે ઉપર એક કવેસરની કેહેવત ને બંધબેસતી લાગુ પડેઅ તેને આ વરણનમાં ફેરફાર ઢપથી પણ તેહવીજ મતલબને સાચવી હોંઆં નોંધી લઈએછે કે—

ઉજડ એડું ફરી વયે, નહીં ધનચો ધન ભોખે,

ગઈ જવાંની નહીં આવે, તેમ મુચ્ચો ન જીવતો હોએ.

એની સહમજ એવી ઉઠેઅ કે, આ દુનીઆમાં જે ચીજ પાછી હાથ આવવાની ને આશેઆ રખાવેઅ તે મારેલી એકતો સારી હાલત બોગવેઆ પછે વેરાંણુ થએલું ગાંમડું કોક વખતે પાડું વસડું થાએછે; અને ખીજી બાજીએલી દામતખી રૂડા ઉદ્યોગથી પાછી હાથ આવી જાયે; પણ બાકીની જે ચીજો ઉપર ધનસાંતેનો કયા એખતેઆરજ નથી તે એકે જવાંનીનો ખાહાર એકવાર વહી ગએલો નેમ ફરીથી પાછો આવતો નથી, તેમજ મરણ પાંખેલો સખસખી જીવતો થઈ રાકતો નથી; માટે છેલ્લી જે ચીજો ઉપર નભરવસ નહીં રહેતાં, થોડેલી બાબદાનેજ વલગી રહેવાનું લીચારી નોખડું તો તે મારેડું આપણને હવડાં પનાહ આપનાર આ ગુલજર શહેર અચીત માણુમ પડેજેછે કે ને પાછલા જમાના પછેથી દનપરદન એવી સુધરાઈ પામડું ઉછલેજાઅ કે તેથી ફરી તેની આગલી અવસથાને સદંતર બુલાવી નાખવા નેવો સંતોગ હોનર તથા હીકમતનાં બધે બનાવી દેખાડેઆઅ, તેનું વરણુન તો આ નોંધમાં દાખલ કરવાનું હજી રહેજેછે.

સરસ્વત્યાઓના નામોની ટીપ

હોઆસુધી આપણી ટાપુનો સરકારી વહીવટ સંવત્તરપણાથી ચાલેઆ પડે, પારલામેન્ટની પાદસાહી સભાએ એક ધારો પસાર કરીને બગાલ પરાતને હોંદની અગદેજી હકિમતનું પચ્ચેતખત રૂડવીજી અંતે તે માટે વાઈસરોય તથા ગવર્નર જનરલના એક મોરોરા આધાની નવી નેમલેક ૧૭૭૩ થી પરશીધ કીધામા આથી તે સુજળ મધરાજ તથા સુજાહિના મરુકો તેના તાબામા સોદાએઆ તે દહિગાધી કલ કતા ખાતેની હકિમતપર આવતા સરસુઆએની એક ટીપ હુકમ દાખલ કરીડે.

હકિમત હી ની ન રીખ	સરસુઆ એ ના ન ન	એ ધ હે રઆની નારીખ	હકિમતની હેય		હિઆ ૧૬ સેન
			સે	સે	
૧૬	૧૭૭૦ ૧૭૮૧ ૧૭૮૫ ૧૭૮૬ ૧૭૮૭ ૧૭૮૮	વ શહી સેનરીંગ સે મીન હીનર (કે મ અ હી) સેર જાન સોડરસેન બ ર નેર અ રુકીસ કે રનવ હીસ મીન સેપીક (કે મ અ ન હી) સેર જાન સાર બ ર નેર મીન સેપીક (કે મ અ રસીન હી) સેર એપીહીઅરેડ કલ રેક બ ર નેર આરસ એ ધ અ રનરીંગ રન			
૧૭	અ રસ એએ				૫ ૧૬૬૫૧ હે રેક હીનર ૭૩ થયો હીરો ૫ ૧૬૬૫૧ એ રેક ને મ ન અ રકીસ એ ૭ વ વ રેકી એએ

એ માહેલા જે જે સરસુખાઓએ આપણી ટાપુ ખાતે પછે આધાની રૂએ, અથવા પરોહના તરીકે બેઠ લીધી હતી તેઓમાં સરવેથી પેહલ પેહલા બખ્તે-ગરાલી મીં નાંન આદમ માણમ પડ્યોએ, કેમકે તે નામદાર તાં ૧૨ મી ડીસેમ્બર ૧૮૨૩ માં કલકતેથી ફરતો ફરતો આવેઓ હતો, અને તરણ દીવસ તુલીક રહીને ૧૫ મી તારીએ પોતાની રાજધાની તરફ પાછો શીધારેઓ.

આ વાતને પા રાદી ઉપર જરે ગુજરી ગઈ તારે નામદાર અરલ આવ ડાલહાઉશી આખાં હીંદુસતાંનનો ચકરાયો લઈને કરાંચીની રહે તાં ૨૬ મી જાનેવારી ૧૮૫૦ ને રાજે આવી પોંહતો, એ માનવંતા જમગવના દરસણથી આપણી વસતીને તે વખતે એટલા ઉપરથી મોટી રહેત હાંચેલ યઈ હતી કે, કેટલાએક સાહેબોની અટકલ ગુજબ આ નામવરે એક સરસુખા તરીકે પોતાનું પણાનું પગલું પેહલ પેહલું ચુપારક કીધુંએ, પણ ઉપલી હકીકતથી ચોકસ યએ-જાએ કે એ સાહેબ ખીજો હતો; અને તે નામદાર પરોહનાએ લગભગ પાંચ દાહડા આપણી હજુર મેહેમાંનીમાં ગુજારેઓ, તેટલા અરસામાં સઘલાં સર-કારી ખાતાંઓ, તથા ખાંધકામોની ખંતીપણે તપાસ લઈ રહેઓ પછે તારીખ ૨ જ ફેબ્રુવારીએ માજી નામદાર કુંપણીની રીમ ફરીગેટ “ફીશામ”માં સ-વાર યઈને સોંગાપોર તરફ હંકારી શીધારેઓ હતો.

તરીજો સરસુખો નામદાર વાએકાંઈટ કાંનીંગ પોતીકી હકુમતની જગેએ જવા મોટે વેલાતથી નીકલેલો પેહલપેહલાં તાં ૨૮ મી જાનેવારી ૧૮૫૬ ની સાંહાંજરે આગબોટની મારફતે આપણને દરસન આપવાના હેતુથી પધારેઓ હતો; જાંહાં આંક દીવસ સુધી પરજાને પેઆર દેખાડેઓ પછે તાં ૬ મી ફેબ્રુવારીએ કલકત્તા તરફ રવાના થયો હતો.

ચોથો સરસુખો નામદાર અરલ આવ મેઓ પણ વેલાતથી રવાંને યઈને પરમારે હીંઆજ તાં ૨૦ મી ડીસેમ્બર ૧૮૬૮ ની ખાંમદદે આપણી મુલા-કાત મોટે પેહલ પેહલા આવેઓ હતો, જાંહાં દસ દાહડામાં મોહોટું માંન હાંચેલ કીધા પછે રૂખસત લઈને તાં ૩૦ મીએ મધરાજીની રાહ ધરતો પોતીકી હકુમ-તની જગેએ શીધારેઓ હતો. જે પછે તે નામવરને આપણી વસતીએ જવતો જોયો તહીં, મગર એક અંડાલ ખુનીને હાથે કટલ થયા પછે તેના પતીતર રવાંને વેલાત લઈ જવા મોટે ૧૮૭૨ માં અતરે લાવેલું માણમ પડેજાં હવું.

આપણો હાલનો સરસુખો નામદાર ખારન નારંગેખરક રીમ ફરીગેટ “ગલાસગો” ની મારફતે અતરે આવીને તારીખ ૨૬ મી એપ્રેલ ૧૮૭૨ ની સંધ્યાકાલે મોહોટા પેઆરથી આપણને બોલેઓ હતો, અને પાકા તરણ દીવસ સુધી અછી મોહબત ખતલાવીને તાં ૩૦ મી એપ્રેલની સહવારે પોતીકી હકુમતના મઠકપર પોંહોંચવા મોટે આગ ગાડીમાં સવાર યઈને રૂખસત પામેઓ હતો, મોટે તેની કારકીરદીની ફતેહ સઘલી અંગરેજી પરજાએ ધિછવી નોધએ.

આજ કેટલાંક વરસો થયાં આપણું રહીઆંમનું મુંબઈ શહેર હીંદની અંગરેજી હકુમતનું પાએતખત થયા લાએકનું જે જણાવું આવેએ તેને ટેકે આપનારી એક વાત આપણા માજી સરસુખા મરહુમ અરલ આવ એલગીને

૧૮૬૨ માં કલકત્તે જતાં જણાવેલી, ૧૮૭૨ ના સાલમાં પરથી થએલાં “લેટરસ ઓફ જરનલસ ઓફ લારડ એલગીન” એવે નામના એક પુસ્તક મધે જે છપાઈ છે તેનો તરજુમો હેકલ જણાવેલા મુજબ તારીખ ૧૯ મી જુન સને ૧૮૭૨ ના જામે જમશેદ પતર મધે ઘખલ કીધો હતો તાંહાંથી હતારી લીધાં છે.

“ફેબ્રુવારી તા. ૨૭ મી-શેલાનની પડોસ-હમારો કપતાંન જે મુંબઈથી “હેકારી આવેઆય તેને આવેલા બીચાર પરમાણે એ જગાનો ગવરનર ઘણીજ “સારી હવામા રહેવો જોઈએ. ખુદ મુંબઈ મધેજ તેને દરીઆવનો પવન “મલવાનો, પુર્ણ ૨૦૦૦) ફટની જીઆંણમાં આવેલું છે; અને મુંબઈથી બે દીવ- “સમાં ૫૦૦૦) ફટની જીઆંઈના પાહાડ ઉપર જવાએ એમ છે. એથી કરીને “તેનું કુટુંબ હંમેસાં ડંડીની રૂઝમાં રહેઈ રાખે, અને જારે તે પેલીકા કાંમથી “ફરામત પામે તારે તેમને તે જઈ મલે. મુંબઈનું શહેર સગવડ બરેલી “જગાએ આવેજો છે, તે ઈંગ્લેન્ડની ઘણીજ નજીકીમાં છે. ધવીઆદી, ધવી- “આદી. તે જોતાં તો કોઈ કાલે તાંહાં ગવરનર જનગલની બેઠક આવે ખરી, “પણુ એવું આપણા (ધ્યાને ગરંથ કરતાના) વખતમાં તો કવચીત બન- “વાનું નથીજ.”

હાલનો આપણો માનવંતો સરમુખો લારડ નારથબરક ૧૯ મહીનાની ટુક મુદતમાં પોતાનો રોસન મુખડો પરજાને પાછો દેખાડવા માટે તા. ૧૪ મી નવેમ્બર ૧૮૭૨ ને રોજે ખીજવારની મોહોબત બતલાવવા અથવા તેમાં વધારે કરવા આવેઆ હતા તારે તે વખતની રચનાં ખરેખરી કોઈ સાહન- શાહની શેઆદી થતી હોય તેહવા આકારમાં આતીઅંત રસીઆંમણી અને શાહાંમણી થઈ પડી હતી; કેમકે તે નામદારની પધરાંમણીને માન આપવાસારે આપણી સરકાર તરફથી થએલાં નોતરાં મુજબ નામદાર મહારાણીના ઈસટ મીતર દેશી રાજાઓ, રાઓ, કોરો, અને નવાબો વગેરે મહાને લગભગ ૧૭ જણાઓ પોતાની હકુમતની જગેઆ ઊડી મોહોદી ધાંમધુમ સાથે ચાર પાંચ દીવસ આગમનથી આવીને ૧૫ દહાડા ગુલીક અંગરેજ સરકારના મેહમાંન તરીકે રહેઆ હતા, અને પરજાએ પોતાને માથે હકુમત ચલાવનારનો પુર વીસવાસ મેલવવા માટે વકાલતીથી જે ધટલી ફરજ બજવી હતી તેટલી વાતતો ખચીત કરીને હીંઆં નોંધાઈ રહેલીજ જોઈએ કે એની આગમન આવી ગએલા કોઈખી સરમુખાને આપું અતીરાય માન કેયેથીની કદી મલેજો નોહું, કેમકે એ નામદાર સાહેબને આવેઆની થોડાજ દીવસ આગમન સધલી વરણુનાં રહેવાશીઓની એક દબલ્યા બરેલી મોહોદી જાહેર સભા ટાંઉન હાલમાં ભેગી મલી હતી તારે તેની કોઈ રૂડી વાદગારી આપણામાં સદા કાએમ રહે એવા હેતુથી લેધરાંણાની મારફતે એક યાવણુ બેગી કરી તે રકમને સધ- લાઓના એકમતથી એ નામદારને નામનો “નારથબરક ખાગ” પરજાની ગમત માટે કોઈ નજીકની લાએક જગોપર બનાવવાનો ચોક્કસ ડેડાવ થઈ ચુકો છે તે મુજબ નાંણું પુરતાં બરાએઆ પછે કામ ચાલ્યો. આવાં મુખ કામને એ

નામદાર મોહિટી ખુની સાથે બાહાર રાખેઆ પછે અતરથી તારીખ ૨૨ મી નવેમબર ૧૮૭૨ ને રાત્રે ગવાના થતી વખતે એ કાગળ માટે થતી થાપુ મધે જામરવા સાર પોતે પાચ દબ્બા રૂપીઆ કામ ચલાઉ મીઠીનીનીપલ કમી સનર ડાકટર હીલેને સોદી ગયોઁ.

સરકારી મેહસુલની બાબતમાં.

નામદાર કુપનીનો અમલ આ ટાપુ ઉપર જરથી ચાલેઆ, તારથી ધણુ વરસો મુધો તેના સભાન સાર લાએક ખાતાઆ રાખવાનો ને કાર્ક અમલ થતો તેના ચોથા ભાગ નેટલી ઉપર ૬૬ દરગાજે મલી ગડતી નોહતી; તેનો એકજ દાખનો એવો જણાઈ આવેઆય કે, સને ૧૬૮૦ મા કેહેચ કે તેની આગળના રાજો કરતા આઠ ધણી પેદાએસ જરે વૃધી તારે તે વખતપર કાબિનીનીના અધીખરીને દરગાજે અપાતો પાર્જિડ ૭૦) અથવા ૩૭૦૦) નો ધજોજ હવકો મુસાઝો વટીક ઉપજમાથી નીડલી સખતો નોહતો, પણ તે પછેથી દર વરસો વરસ વનતા વધતા ૧૮૪૨ મા ફકત એજ ટાપુમાથી પચમ લાખ રૂપીઆની પેદાએમ સગકારને હાય આઈ; એટલુજ નહીં પણ તેના કોકણ તથા મુજરાત મુધા જામેગતા સરકારી ખજાનામા કુલે આમદાની રૂ૧૮,૦૭,૯૮,૬૫૦) ની આડી પડી હતી; અને તે પછેના સધલા રાજો આમ દાનીમાજ ભરપુર થવા બાગાને લીવે એક ઉજડ ટાપુનુ આપાદ શેર બની રહેજે.

માડી ખાતાની જાહેજલાથી જેવી હવડે ભરચકર માલુમ પડે, તેવીજ આગલા વખતો ઉપરની ચાનતી હતી; પણ તેની રીતભાતમા ને ફેરફાર હતો તેનુ ચોક્ક વરણુન એક સાદગારી માટે અનડે નોધી લખએચ કે, આપાત તથા નીકાસ માનની જગાત દર સેકડે ટકા ૧૫ સેમે સગસગી લેવાનો ડેડવ હતો, તે મુજબ ખજરની કીમત જમીને વેપારી લેકેની પચાએત માનનો ને ભાવ ડેડી આપે, તે ઉપર લેવાતી હતી, પણ કોઈવાર ગવતા ભાવને લીરે બે ટકાથી ઓછી જગાત તો આપની પડતીજ નોહતી. પુરજની મેહસુલ ઉધડવનારા અમલદારને ડેડવેલો પમાર નહીં પણ ને વસુખાત થાએ, તે ઉપર સેકડે કેટનાક ટકાનો લનાજમો બાધી આપતા હતા. એ માડી ખાતાની આકરીમા આપણી ટાપુ ખાતે પરખેઆત યઈ ગએલા મી. વીનાબા રાંકર સઝગીરી નામના એક શેનવી પરખુએ સને ૧૭૮૬ થી હલકે મુસારે કાપી બેએ દાખવ રહીને પછે સઉની ઉપર વડાપચુ ચનાવેજે હતુ; તે બાબેની મીના તેમના જનમારાનો અનાલ વાએઆથી જણાઈ આવયે. એ માડી ખાતે દરેજનુ કામકાજ પેહના સહવારે આઈથી તે બપોરના બાર વાગતા મુધી, ચાલેઆ પછે સધલા કામદારને જમવા જવાની છુટી મલતી હતી તે પાછા બે વાગેઆથી આવીને ડામમા રોકાતા હેક સાજના ૬ વાગતે છુડો

ખાંમતા હતા, તે ચીતનો રવખમ્મો છેક સને ૧૮૦૦ ની રાહઆત સુધી આહુ રહેમ્મો હતો, અને તારખછેથી તેમાં ને ફેરફાર થવા માંડેલો તે વખતે વખત રેવાજ બદલાઈને હાલની સુધરેલી હાલત ઉપર આવેલો દેખાએછે.

પારકાં દેસવાલાઓની આવનજાવન વીચેસ હેવાને લીધે આપણાં પંદરના વેપારમાં અગાઉ કરતાં ને વધારા થતો જણાયોય તેમાં ૧૮૬૩ થી ૧૮૬૬ સુધીના માતરે આજ વરસે અર્ધ દેખાડી આપેલો હતું કે તેટલા અંરસામાં ૬૨ સાસે ૭૫ થી ૮૦) કરોડ રૂપીઆ ગુલીકની આંમદરૂત યાઈ હતી, પણ તે પછે ૩૬ તથા ખીજી કેટલીક જાણ્યોની કીમત ઘટી પડ્યાને લીધે ૧૮૬૬ તથા ૧૮૬૭ ના રાજનો વેપાર છેક ૮૬) કરોડ રૂપીઆને ઉતરતે આંકે જઈ પોહોતો હતો જેમાં પારકાં દેસાવરથી આવેલો માલ ૨૨ અને તે તરફ થએલી નીકાસનો માલ ૧૯ કરોડનો કેહેવાયા ઉપરાંત બારાંમાં દાખલ યાઈને તાંદાં-થીજ બાહરે બાહરે પાડો ગએલો માલ રૂપીઆ પાંચ કરોડનો જણાયો હતો. અને એજ રાજમા માંડવી ખાતાંની જગતનાં માતરે ૭૨ લાખ રૂપીઆ આપણી સરકારને મસેઆ સંભલાયાછે. અંગરેજી હકુમતની આગલી હાલત સોયે હાલની જાહેજલાલી સરખાવવા માટે છેલ્લાં પંદરજ વરસની સરકારી 'આવખતનો કોડા અતરે નોધી લઈશું તો તેજ તેની સહતનત સંબંધી મોહઠાઈનું માંપ કરવાને બસ થાયે. એટલા અંરસામાં એ નામદાર સરકારની તરેજુરી અંદર આખી હીંદુસ્તાંનની મેહિયુલમાં જેટલા રૂપીયા જમાં થાએમ્મો હતા તેની વીગત હેઠલા ક્રાંથી માલુમ પડશે.

વરસ	ઉપજના રૂપીઆ	વરસ.	ઉપજના રૂપીઆ	વરસ	ઉપજના રૂપીઆ.
૧૮૫૧-૫૦	૩૩,૯૦,૪૦,૦૦૦	૧૮૬૧-૬૨	૪૨,૯૦,૩૨,૦૪૦	૧૮૬૧-૬૦	૪૪,૧૦,૦૦,૦૦૦
૧૮૫૭-૫૮	૪૦,૨૫,૧૦,૦૦૦	૧૮૬૨-૬૩	૪૫,૩૪,૩૦,૦૦૦	૧૮૬૭-૬૮	૪૮,૪૨,૭૧,૪૪૦
૧૮૫૮-૫૯	૫૦,૪૮,૦૦,૦૦૦	૧૮૬૩-૬૪	૪૪,૭૫,૦૦,૦૦૦	૧૮૬૮-૬૯	૪૭,૦૮,૭૦,૦૦૦
૧૮૫૯-૬૦	૪૬,૪૨,૭૦,૦૦૦	૧૮૬૪-૬૫	૪૫,૧૫,૨૮,૮૦૦	૧૮૬૯-૭૦	૫૦,૯૦,૧૦,૮૧૦
૧૮૬૦-૬૧	૪૫,૪૨,૭૦,૦૦૦	૧૮૬૫-૬૬	૪૮,૭૨,૫૨,૨૦૦	૧૮૭૦-૭૧	૫૧,૦૪,૮૦,૦૦૦
		૧૮૭૧-૭૨	૪૯,૦૯,૮૦,૦૦૦		

ખાડીની ખીના પાછલા સહખોમાં દાખલ થશે.

મુંબઈના માલિકો.

આ ટાપુની હકુમત અંગરેજી તાજને સવાધીન થઈ તારથી ગરેઠ બરીટણની ગાદીએ ખીરાજ ગએલા રાજાઓ, તથા જે તખ્તને હાલ તેમ આપતી ખેલો નામદાર માહરાણી શકિની એક ટીપ હેઠલ જણાવીએ.

ગાદીનસીનના દીવસો.	રાજા અથવા રાણીનાં નામો.	હકુમતનાં			મરણ પાંખેઆની તારીખ.	જામર વરસ.
		વરસ.	મહિના.	દિવસ.		
૨૬ મેએ.	૧૬૬૦	આરલસ ખીજો.	૨૪	૮	૬ ફેબ્રુવારી	૧૬૮૫
૬ ફેબ્રુવારી	૧૬૮૫	જેમસ ખીજો.				
		(૧૬૮૬ મા રાજાનાં આપેણ)	૪	૨		
૧૧ એપ્રિલ.	૧૬૮૬	વીલીઅમ તરીજો.	૧૨	૧૦	૮ માર્ચ	૧૭૦૨
૮ માર્ચ.	૧૭૦૨	હીઆં કોઈ રાજા થા રાણી હેલી જોઈએ				
૧૮ સપ્ટેમ્બર	૧૭૧૪	જારજ પેહેલો..	૧૨	૮	૧૧ જુન.	૧૭૨૭
૧૧ જુન.	૧૭૨૭	જારજ ખીજો..	૩૩	૪	૨૫ ઓક્ટોબર	૧૭૬૦
૨૨ સપ્ટેમ્બર	૧૭૬૧	જારજ તરીજો..	૫૬	૬	૧૬ જુલાઈ.	૧૮૨૧ ૮૩
૧૬ જુલાઈ.	૧૮૨૧	જારજ ચોથો..	૮	૧૧	૮ ૨૬ જુન.	૧૮૩૦ ૧૮
૨૮ જુન.	૧૮૩૦	વીલીઅમ ચોથો.	૬	૧૧	૨૪ ૨૦ જુન.	૧૮૩૭
૨૮ જુન.	૧૮૩૮	વીક્ટોરીઆ રીજાના પેહેલી.				

ઉપલી પીગત પરમાણે જે રાદીના અરસામા ૬ રાજ કરતાએ આપણા શહેરને માથે ધાઈ ગયા, અને દસમી નેક નામદાર માહરાણી વીક્ટોરીઆ (જોદા તેણીને સલામત રાખે) ના રક્ષણ હેઠલ પરમેસવરની કીરપાથી આપણ સર્વતરપણું બોગવીએ છઈએ. આ મલકાંને મલીકાનો જનમ ૧૮૧૬ ના મેની ૨૪ મી તારીએ થયો હતો, તે ગણતરી મુજબ હવડાં ૫૫ મું વરસ તેણીને આલણું માલુમ પડેછે. ઈંગલાંડના રાજાએ પરકરણના કાએદા પરમાણે રાજનો વડા દીકરો તેની પછે ગાદીનસીન થઈ રાકેછે; પણ જેને તાંહાં તેના મરણ ટાંકણે કોઈખી વારસ નહીંજ હોય તો તે રાજથી ઉતરતો બાઈ અથવા તેનું હઈઆત રહેલું ફરજંદ હોય તેને બાએગે ગાદીનો બોગવોટો ચોટેછે, માટે હાવા બંદોબસતની ખુબી ઉપરથી જારે આપણી માહરાણી ૧૮ વરસની વએ પસાર કરી ચુકી તારે, તે નામદારનો કોકો ચોથો, વીલીઅમ વગર વારસે મરણ પાંખેઆથી તેજ દહાડે રાજની પવીતર લગાંમ તેણીએ જાહાલીને (કેમકે મર

હુમ રાજની પછે તેણીના બાપ ડીહિક આવ કૈટ, જે તરીબ જરજ રાજનો તરીજો દિકરા હતા તેને તખત મલતે, પણ તે આગમજથી ગુજરી ગયાને લીધે ધારા મુજબ આ તેની દિકરીને રાજ મલેલેલે) ઉપર નજાવેલાં રાજમાં તાજ પેહેરજે હતું તેથી તેણીના રાજનું હવડાં ૩૬ મું વરસ ચાલેલે. ૨૧ વરસની જર જવાંની આવી તારે જરમનીના રાહજાદા નામદાર પરીનસ ચાલ-ખરડની સંગાથે તારીખ ૧૦ મી ફેબ્રુવરી ૧૮૪૦ ને રાજે પરજોઆથી પરમેસવરે ઈંગલાંડ દેસની આવી હવે પછે સાચવનારી વસતી તે નામવરને તાંહાં ચેટલી તો બખશેલેલે કે જેથી તેની વફાદાર પરજાને જેલો સંતોસ ઉપજેચ તેટલી યાદદાસત ચાલુ રહેવાના હેતુથી દરેક છોકરાંઓનાં સાંમડાં નામોની ઠીપને હીંઆં નોધી લેવાનું વાજબી વીચારીએલે.

જન્મેઆનો કાહડો.	નામો.	કેહારે પરજોઆં.	મેજ્બની સંગાથે
૨૧ નવેમ્બર	૧૮૪૦ પરીનસેસ રાએલ લુઈકા, જેડી	૨૬ નવેમ્બર, ૧૮૪૦	પરમેસવરના રાહજાદા જે લોએમ ફેરેકોરે સાથે
૬ નવેમ્બર	૧૮૪૧ આલખરડ એકવરડ (રાહજાદો)	૧૦ માર્ચ, ૧૮૬૩	ડેનમારકના રાહજાદા કરી-ચાચીઅનની ફીકરી અપેકે-જાંનકરી સાથે.
૨૫ એપ્રેલ	૧૮૪૩ પરીનસેસ એલીસ માટમરી, જેડી	૧ જુલાઈ, ૧૮૬૨	જેપજાએમના રાજકુવર રાહજાદા આરેનજ સાથે
૧ આગસ્ટ	૧૮૪૪ આલખરડ અરનેસ્ટ આલખરડ (રાહજાદો)	૧ જુલાઈ	
૨૫ મે	૧૮૪૬ પરીનસેસ હેલીના આગસ્ટા, જેડી	૫ જુલાઈ ૧૮૬૧	સેલમવોગ હોલમડીનના રાહજાદા કરીચાચીઅન સાથે.
૧૮ માર્ચ	૧૮૪૮ લુઈકા કેઆરો નાઈન આલંચ વડાં મેડી	૨૧ માર્ચ ૧૮૭૧	ડીહિક આવ આરગાઈલના ફીકરા મારકુઈલ આવ લા-રન સાથે.
૧૦ મે	૧૮૫૦ આરથર વીલીએમ પેત્રોક આ લખરડ (રાહજાદો)		
૭ એપ્રેલ	૧૮૫૩ લીઓપોલડ જરજ જેન આવ લખરડ (રાહજાદો)		
૧૪ એપ્રેલ	૧૮૫૭ બીટ્રીસ મેરી વીક્ટોરીઆ ફી એ ટે રાંમેડી		

ઉપલાં ૬ ફરજદામા પાંચ દીકરીઓ, અને ચાર દીકરાઓ મહેલાં જે પરજોઆંચ તેઓને તાંહાં યએલી વસલી વાડીની આબાદીએ આપણી નાં-મવર માહરાણી સાહેબને મનાઈ તથા બપાઈને દરજજે પુગાડીલે, અને ખીલાંઓ જારે પરજોએ તારે તેઓને તાંહાંના છઠ્ઠાંઓથી તેમાં મુહબલકે વધારે યાચે.

ઈંગલાંડ તરફ અસલથી ચાલતા આવેલા રેવાજ મુજબ પાદશાહી કુટુંબની સગાઈ ઘણું કરી રાજપંથી સંગાથેજ જોડાએલે; પણ આગણીસમી સદીના મુધારાએ એક અચરત સરીજો ઘખસો એવો તો બંધ બેસાડેલો દેખાઈ આવેઓચ કે આપણી નામદાર માહરાણીએ પોતાની ચોથી દીકરીના લગન તે નામદારની પરજ મહેલા એક ઉમરાવ નામે ડીહિક આવ અરગા-ઈલના દીકરા મારકુઈસ આવ લારન સંગાથે કરી આપીને; રાહજાદો અથવા રાણીના વરગમાંથી એક ઉમરાવજાદો અથવા ચેડાંણી બનાવીલે.

મેહરજી વાંછાળી આવતા હતા, દેવી વેચીને નોસારી જતા.
 આ નોંધ લેનારના તે વડવા કેહેવાયેય, ઓલખ તેમના બાપથીજ વાછા સેવાયેય.
 કીરતી તો તેમની કાંઈયે નથી, પણ યાદીમાં અટકલથી રાખીય તપી.
 સાતમાં બનાજી લીમજી લઈયે, વસતી તેના પરીવારની કહીયે.
 તો સેકડાની સંખેઆ જરૂર જણાયેય, નાધલાં મોહટાં સહ સાથે ગણાયેય.
 શેઠાંનંદાનની વસતીની પુરાંણીએ, કીરતીની તેઓની નુરાંણીએ.
 નોશીરવાન, ખેહલી, જીજી, હોમજી હતા, દાદીચેડના બાવા ને, કાકા થતા.
 માંકી-હોમજી તરીજ કાકા, રહી નહીં તેણાની કોઠાની ચાકા.
 શેઠાંનંદાનની આગમજ તેવણુ આયેઆ, સકરમી સંપુતની વધાઈ લાયેઆ.
 કાંઈકે ગયા પેલા લવજી વાહાડીઆ, પમરતાં પરીવારને ઉગાડીઆ.
 કુટુંબ જેનું ખોલેલું ચમન કરેછે, તેનાજ નામની હસતીને હાડે ધરેછે.
 ગોત્રીના નાખેઆછે તેણે પાંજી, જાંઠાં વથીલાઓ બાંધેછે મનવાર ને વાંઠાંણુ.
 કોઠાએક કરેછે સોઘગરી, કોઠાતો ધરેછે દલદરાસી.
 રચાયેલાછે કોઠાને તાંઠાં આડત વેપાર, કોઠાતો ખેઠાય ધર્મ મસેકુલ તોળર.
 સખકતાં પગલાંની પાછે નીરાંણુ, સવાસદી ઉપરની ચઢે પીઠાંણુ.
 કાંમાંજીની આવેઆતા લવજીની સાથે, ઓલખ જેની રહીય તેના કુટુંબને હાથ.
 કમસજી હીરજીબાઈ ધાંધી, મુસાફરી તેઓની સાથે બાંધી.
 બેકી દાહડે આવેઆ બે તરછે જણા, તે વખતપર પારસીઓ હતા ધણા.
 ગાંમડીઆની તેની પેહલાં લેવાયેય, ફરંમજી પટેલના તે વડવા કેહેવાયેય.
 પુરાંણીએ હીરજી રેડીમની શેઠ, સખાવતને ખાતર જે કરતાતા વેઠ.
 વારસ જેનાને હતો નહીં, દીલમાંની ઉમેદ તે દીલમાં રહી.
 પણ દીકરીના દીકરાને બોલે લીધે, પચાએ હતો તેને ખાલક કીધો.
 વડી દીકરી નામે મુનાબાઈ, તેને પેટે આવેઆ તો ગાંઠાંગીરબાઈ.
 બનાજીના ખાંનંદાનની હતી તોખંમ, રેડીમનીના વહરાપર લીધે તોખંમ.
 જેને તાંઠાં હીરજી ને કાવસજી બે, દાદીચેડના મંમસારથી કેહેવાયેછે તે.
 ચાચાજી મનચેરજી રેડીમણી, ચચાતા મોહેટી રોલતના ચણી.
 સખાવતમાં ગણાતા તેવણુ મુચ, શોઘગરી કરવામાં હતા પુચ.
 શેઠ મનચેરજી મનાજોગી હતા, ઘરખાનાવાળા તેવણુ કેહેવાતા.
 ખંડુખનો ખારત ખનતોતો જાંઠાં, રખેવાલપનાપર રહેતાતા તાંઠાં.
 નોકરી કીધામા હતા હલાલ, કુટુંબ જેનું ચાયેલેછે તાંઠાંથી કમાત.
 સરની* સખાવતનો ખરજ નહીં, દયાદાંનનો તેમને તો વારજ નહીં.
 હળશ ને લાખે વેરી નાખેઆ, વાવણીના સફલ તેને ચાખેઆ.
 સખાવતથી કેહેવાયેઆ ધરમી ઘતાર, રખીનો ખેર કીધો તેણેજ પાર.
 તેહેવાઓની અંતે ન જીવતા રહેઆ, સખાવતની રાહદતને મેક્કી ગયા.
 રેહીએ જે કુતીઆની હસવી સંગત, દેછે કુઆ તેને સારી જગત.
 હેની જોડે લઈએછે હીંદુની જાત, સરખાતમાં ચોખેછે કપોલ ગણાત.

* મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ ચેહેલા ખારોનેટ.

વતન જેનું હતું ગાંધી ધોધળામાં, ગણાતાતા માહજણના યોગલામાં.
 રાકરમી તે રા. રૂપણ ધનજનું નામ, કરતાતા દીવમાં ધનિરાનું કામ.
 લઈ નશીબાને મુંબઈમાં આવેઆ પેહલા, ગુજરાતી હાંકુમા તેવણ પેહલા.
 વર્ણસ જેમનું આજે સમંન કરેછે, એતાવ તેનો દોતરો* બધે ધરેછે.
 કાઠીઆવાડના રહેવાશી રા. રામદાસ, વતન કીધું મુંબઈમાં આવીને ખાસ.
 કપોલ નાતનો એ ખીજો પુરસ, થયાં તેને પોણી બસો વરસ.
 વર્ણસ જેનું આજઆજેછે નવલખીનું, વેહેવાર વધારી યજ્ઞેજ સખીનું.
 હેતી પુરો લઈએ સખીદાસ નાગરાં, તેમણેજ કહીએ સખાવતનો સાગર.
 સમયાઈ રહેજેજ જાંહાં સદાવરતું, કુટુંબ જેનું બેઠુંય ધરમ કરતું.
 સાંભલીએજ હીંઆંથી થીમતી અંદર, સખાવતનો ઉગારોએજ ચંદર.
 મુકલસ મુસાફર આવેછે તાંહાં, ધરમ પત્રી ઉતારી લાવેછે જાંહાં.
 તે દરએક જણને શીધા મલેય, પોડ તેમની તેથી દન રાજ ટલેય.
 બચેર આટો ને ખાચેર દાર, અપાએછે સરવેને એકેકવાર.
 તોલાબાર ધી ને બલતનની જુહુર, લઈને રીહેછે તેઓ ભરપુર.
 જાગર જેઓના તરપત યાએય, અંતનીં કુઆ તેઓ દેતાંખી જાએય.
 દરરાજ અરયાએછે આડેક હજાર, સખાવતથી દીવેય તેમનું બજાર.
 દાલતતો કેહય કે ધસડાઈ ગઈય, દાંન પુનમા તેવણની કીર્તી રહીય.
 એવા નરનું નામ તો સદાએ અંમર, વશીલાખી તેપર કથેછે કંમર.
 ગુજરાતીઓમાં એ તરણે જુના, કચકાઈ વેપારી હતા રૂંટના.
 તેમાં શેણવીને શોનારો આવેઆ આગલ, ગુજરાતી માહજનો તેની પાછલ.
 જાંબાજ રાંણા મરહુમ હતા, ખખર નથી કેઆરના તે રહેઆ જતા.
 પાંદુરંગ શીવાજ હતા શોનાર, આખુલનાયનાં રહેડાંને પેહલું બોનાર.
 પાંદુરંગ, ને દાંમુલજ શીવાજ એ, ધારેઆમો આવેછે બેહુ ભાઈઓ તે.
 માંધાજ માંણકોજ શેનવી વરણ, ગુપત દાહાડે તેવણની પાંખેઆ મરણ.
 શેનવી સદાશીવ મંગેસ શેઠ, રાંમાજ કાંમટેખી પુરાંના ઠેઠ.
 કાંહાંતોખા વીડાજખી જાણીતાછે, ગંબાજ પુતલાજ માંણીતાછે.
 યાદગારી રહીછે તેની યાત્રી, કોઠમાં ઉમેલીછે ગંબાંચી ખાત્રી.+
 કોઠમાજેચે ચીમનાજનો કુબો, કોનજાંણે તેખી કેઆરનો મુબો.
 પરસોતમ ચીમાજ કરજનદાર, પીકાંના મોહણ રહેઆય યાદગાર.
 મુસલમાનની કોમખી કેહવાએછે જુની, કોઠએક શીહા ને કોઠતો શુની.
 વતન જેનું પરએઆં દેશો તરફ, કુકણીએ જતાવી પેહલી જહરફ.
 ખીજ પછે બાહેરના દેરાથી આવેઆ, મુંબઈમાં પધસાખી સાર કમાએઆ.

* ધી હાંનરેખલ શેઠ મંગલદાસ નંધુભાઈ. સી. એસ. આઈ.

† રા. સખીદાસ નાગરદાસ અમદાવાદી, જેવણ સખીઆ નાગરની અટકથી પરએઆત થઈ ગયાછે.

‡ ખાલવાના લાકડાંની જુહુરી.

§ અંતકરણની.

¶ રૂપઆ.

+ જે ગંબાના કુવાને નામે આજઆજેછે. ના. સ.

પાહુધી સોડેખી હોંઆં કીધું વતન, દીપેઆએ થોડક નવમાં રતન.
એક વજશીતો ખરી પાદરાહી કરેચ, સરાફીને સોદાગરીમાં ફરેચ.
તે બખતાવર દઉદ સાસુનનું નામ, ઉઠાવેજેછે તેણેખી ધરંમનું કાંમ.
એવા ખીજખી થાએલા હશે ઘણા, કેહવાનું નહીં ખીના મલેઆવણા.
યથાચ તેટલા હોંયાં સમાતા નથી, કવીતાની હારમાં જણાતા નથી.
પણ ચાણુ એખારતમાં આવેલાએ, કીરતીમાં તેઓખી ફાવેલાએ.
વરણુન તેઓનું કેહવા થકી, રાખીતો ધારણા તે બાબે નકી.
વખત આવેઓ તારે કલંમ ધરી, બએઓન તેનું હોંઆંથી સહર કરી.
જણાવીએછે વસતીની વાતાવરણ, સમાવીએછે હુધઆત ને યએલાં મરણ.
તેમાં હોંદુની માહજણને પેહેલાં કહીએ, તે પછે પારશી ને ખીજ લધએ.

આ ટાપુની માંપણી લંબાઇએ કોલાખાની દીવાદાંડીથી તે શીમના છેડા
સુધી ૧૫ માઇલ; અને પોહોલાઈમાં વાલકેરાવરની વાઉતાકાઠી આગલથી
મહીમની આડી તુલીક ૧૨ માઇલની ને ગણવામાં આવીએ, તે હસામે એનો
પીસતાર એકવીસ માઇલનો થોડસ ડેડવાએસાએ, જાંહાં પુરાચીનકાળથી કેહેચ
કે પેહલવેહલાં કેટલાક લંગોટીવાલા કોલી લોકો ને માછલાં મારતા હતા તેઓજ
માતરે ઘણાજ સંકટ અને કંગાલ હાલતમાં રહેતા એટલુંજ નહીં પણ તેઓને
મરેના મર્કાણાખી ફક્ત કુડ કાંમરાં તથા જાહવસીના ગ્યુફડાઓ હતાં તે શેવાએ
ખીજું કાંઈખી જોવા તથા જાંણવા લાએકનું તે વખતપર હોંઆં હતુંજ નહીં.
પણ વખતની વલાંણુ જરે બદલાઈ તારે તે ઉપર આવી મલેલી પંચ ભેલી
વસતી એટલી તો થાઈ થકી કે દશાસત સંએઆમાં એકસ ગણાઈ શકાઈ
નહીં; તેનું કારણ અરાલથી એવું માલુમ પડતું આવેજેછે કે વેપારની માસમ
જરે ચાલે તારે છેક દુરદરાજ વેરના દેરાથી વેપારી, ધંધાધરી તથા કાંમદાર
વગેરે આવતા; અને થોડુંક સુધી રહીને પાછા તેમને વતન જતા હોવાને લીધે
માસમ સુધી તો હજારોની ગણતરી ગણાએ, પણ સદાના જથ્થક રહેનારા
પુરોષોએનો તથા ખીજ ગનાતનાએને જોઇએ તો બે ત્રીતીઆંઉસની વસતી
એકસ કેહેવામાં આવે. આગલાં વરસોપર સરકાર તરફથી સત્તા બરી
ગણતરીએ લેવામાં આવીચ તેની નોંધ લખલ કરેઆ આગમજ બાહર
ગાંભી તરફના ને ને લોકેએ પેહલ વેહલાં આપીને હોંઆં રહેઠાંજી. કીધાં હતાં
તેઓની છંદગીના અહેવાલા ને હાથ આવેઆચ તેને સમાવવાની રજા લેવી
વેલા સરવેથી પેહલાં હોંદુ ગણાતનો મેલાવડો મેલવવા આહીએછે.

હોંદુઓની હીલચાલ.

માછલાંઓથી ઉભાઈ જવી આ મુંબઈની અસલી ઉજડ ટેકડી ઉપર
માછીમાર કોલી લોકોનુંજ રહેઠાણુ સરવેથી પુરાણું કેહેવામાં આવેઆ છતાં,
તેઓમાં અસલ વતણી કોણુ, અને કેઆરથી વાણી કરી રહેઆ તેના વરણીની
વીગત જોડે ખાતરી બરેલી જણાવી નથી, તોપણ ધરમના બેએક મંદીર

ઉપરથી તેઓ માહેલા કોઈ સખચોનું પુરાતમપણું સાબિત થઈ રોકે છે. એ કોલી લોકોની જ સંગાથે કેટલાક વાડવેલો, અથવા બંડારીઓની, જે વસતા હતા તેઓની હસતી વીરોનું વરણનની ધણું ખૂં અંધારામાં જ રહી ગયેલું જણાયે છે; પણ તે પછે સંવત ૧૫૮૧ માં જરે આ ટાપુ પેહેલ વેહેલો પોરદુગીશના સવાધીનમાં સોંપાયો, તારથી ધણાખરા તેઓની રાજધાનીના શહેર ગોવા તરફથી જોઈ તથા ચોનાર લોકોએ અતરે આવી રેહવાનું મંડાણ કીધું હતું, અને તેઓ સધલાઓ જુદા જુદા વરગોના પણ જાતે હોંડળ હોવાને લીધે પેહેલ વેહેલા વતનીઓ તેઓને જ સુકરર કીધા, અને તેઓના જ વર્ણસથી ઉતરેલાઓ કહેઆ રાજાથી હોંઆં જાહેરમાં આવેઆ, તેઓનાં નામોની એક ટીપ દુકા મા હેલ આપીએ છે.

સંવત ૧૭૦૦ ની રાજમા બાપાજી માહતરે.

“ ૧૭૩૦ માં માધોજી માણિકોજી મીલકતની માલેકી ધરાવતા; તે વીધે એક સરકારી દસતાવેજ ઉપરથી એક જણાઈ આવેજમ કે, જરે જંજીરાવાલાઓ મુખઈ ઉપર ખીજવાર ચહડી આવેઆ તે વખતે સરકારની તરફ દેખાડેલી બેવકાઈના અનેઆઓના સપડાએઆને લીધે તેમની સધલી મીલકત જપત કીધામા આવી હતી; પણ પાછલથી તે વાતની પત્રી તજવીજતે જરે તે ખીન તકશીર થે-
ડેઆ તારે તારીખ ૨ જી ઓક્ટોબર સને ૧૯૯૪ ઇસવીએ સતા જરેલી સનદ સાથે તેની મીલકત તેમને પાછી હવાલે કીધી હતી. જોનની બાપુ તખ્તે નામનો સખસ પણ એજ રાજાથી સરાફી ધધી બલાવતો હતો.

“ ૧૭૫૦ માં શેણુવી રામાજી કામતે એક ધંધાધરી હતા.

“ ૧૭૮૧ માં ચોનાર ગણાતના માધવજી તાનકેજી સરાફી ધધી કરતા હતા. શેણુવી ધંધુલજી શીવાજી, તથા ચોનાર પાંડુરંગ શીવાજી, એઓ કહેઆ રાજમા હતા તેની શેહધ હાથ આવી નહીં.

“ ૧૮૦૦ માં સહાંનોખા વીઠોજી (તે વીઠોખા કાંહાંનોજીના બાવા) તથા પુતલાજી પરબુ ધંધાધરીમા ગણાતા હતા. ગંબાજી પુતલાજી નામનો એક બંડારીખી પરજેઆત હતો, અને તેના નામની થાડી તરીકે કોટમા તેનાએ બાધેલો “ગંબાનો કુવો” સખસી આવે છે.

“ ૧૮૦૨ માં સધશીવ મંગસચેકખી ધંધાધરી હતા.

“ ૧૮૦૬ માં શેણુવી પાંડુરંગ શીવાજી રોજગારી હતા.

પુરાતમ વતણીઓ માહેલા આટલા જ સહિબોનાં નામો જે હાથ આવેઆં છે, તેઓના વર્ણસથી ઉતરેલા કોઈખી સખચો હજીતક આપણી વસતીમા પરકાસતા જ હોય, પણ તે વીરોની નહીંકત જાહેરમા માગેઆ છતાં કોઈખી રોકાણેથી મલી સકી નહીં, તેથી થોડી જ ખીનામા તેઓને સમાપત કીધા પછે બાહેરના દેરાવરે તરફથી આવી વસનારોઓના વરતાંત ઉપર હવે વલાંણુ લઈએ છે.

સંવત ૧૭૮૭ માં કરસના જોશી નામનો કાબેલ દેશી વધદિ કેવલો મહાંમથી.

સંવત ૧૭૪૮ માં સા ૩૫૭ ધન ૭ (ધી હાંનરેખવ શેઠ મંગલદાસ નધુ-
બાઈ સી. ઝિમ. આઈ, તથા શેઠ વરુવનદાસ માધવદાસના વડવ)
દીવ બંદરથી.

" ૧૭૫૬ માં સા ૧૦ વીરલદાસ કેરાવદાસના બપાવા શેઠ સંમદાસ કાકી-
આવાડના પરાંતમાથી.

" ૧૭૭૧ માં પાચારી પરબુ શેઠ ધાક ૭ દાદ ૭ના બપાવા ધા-
ક ૭ યાનેથી.

" ૧૭૭૫ માં સા ૦ સખીદાસ નાગરદાસ ઉરફે સખીઆ નાગર
અમદાવાદથી.

" ૧૭૬૦ માં ચોનાર ગણાતના યોગીઆ (મરહુમ) ધી હાંનરેખલ ભગં-
નતાથ શંકરચંડના બપાવા બાબુજીયેઠ ગંભાચેઠ, ધોરબંદરથી.

" ૧૮૦૦ માં પરી ૦ પીતાંબર ચતરભોજ, તથા વડીલબુખનદાસ તાપી-
દાસ સુગત તરફથી આપને સગદી ધંધો ચલાવતા હતા, તે પેહેડી
ઉક સંવત ૧૮૪૭ ના સાળ સુધો ચાલુ રહેઆ પછે નાદાર થઇને
બંધ પડી હતી.

૧૮૦૦ માં પરી ૦ જહોરચંદ આતમારાંમ (કાકા પારેખ) ની ધણી
મોહોડી સરાફી પેહેડી સુગતથી આવી હતી અને તે ઉક ૧૮૨૭
ના આસાડ વડી ૦))) સુધી ચાલુ રહેઆ પછે નાદારી હાલતે
પોતાંચીને નીકલી ગઈ તે વીચેની કુખ બરેલી તોંધ લેતાં ખર-
ખરી દલગીરી ઉપજેછે.

" ૧૮૧૪ માં સા ૦ અમીરચંદ સાકરચંદ (મરહુમ શેઠ મોતીરાહના
બાવા) અંબાચેતથી અને સા ૦ મેઘ ૭ અમીરચંદની સરાફી પેહેડી
સમ્બંધનપોરથી.

" ૧૮૨૮ માં રધુનાથ જોશીના બાવા કરસના નાગચેણ, વસાઈની પડો-
સના વીસરગાંમમાંથી વધદિકના ધંધાસર આવેઆ હતા.

" ૧૮૪૦ માં શેણી ગનાતના વીનાબા સંકર સંમગીરી (આપણી માંડવી
આતોના કારભારી) બાળ વચ્ચેના યાના તરફથી.

" ૧૮૪૧ માં ભાટીઆ ગનાતના કા ૦ જીવસલ બાલુ, સંમ ૭ ચતુર,
ધારથી મોચર તથા સુગ ૭ વધદ, કછ તથા તેને લગતાં પરમ-
ણાંચો તરફથી.

" ૧૮૪૩ માં કા ૦ લખગીદાસ ખીમ ૭ના બપાવા કા ૦ ગોવર્દ પચોતમ
કછ તરફથી.

" ૧૮૪૫ માં સા ૦ નાન ૭ જ્યેઠરણ માંગરોવ તરફથી.

" ૧૮૪૭ માં હેલ જહોરચંદ સખચોની પેહેડી હસવીમાં હતી.

વેપારી.

સરાફો.

શાં નાગરદાસ કરસનદાસ.
લાલા જોશં.
ભુખન શુંદરદાસ.
નાથા સંબુ.
હેમરાજ ગોકલદાસ.
પાંદુચેડ શીવાજીચેડ.
સાંમુ શીનાઈની કું.

પરી મનોરદાસ દુઆરકાંદાસ.
નરેતમદાસ મોતીચંદ.
ગોપાલદાસ મનોરદાસ.
ગેરધનદાસ જગજીવનદાસ.
ચાંમદાસ જગવાનદાસ.
મોરલીધરદાસ સંબુદાસ.
મોરલીધર પરસોતમ.
નારણદાસ નરેતમદાસ.
જગજીવનદાસ અનુપરાયે.

સંવત ૧૮૫૬ મા શાં નરશી નાથા, કછ તરફથી; અને ઠાં પુજા જીવરાજ તેજ પરંતમાંથી.

૧૧ ૧૮૫૭ મા ઉપર જણાવેલી આ નીસણીવાલી પેટેડીઓ ઉપરાંત ખીજા નવા ગરહસંધોને નામની પેટેડીઓ આલતી હતી.

કાંઠાંનદાસ જુલાખીદાસ. રશીકદાસ મોરારદાસ.

ત્રવાડી અરજીનજી નાથજી. વીજલાલ જગતીદાસ.

પરસોતમદાસ દુલશીદાસ. નરશીદાસ નાગરદાસ.

૧૧ ૧૮૫૭ મા વીસનઓના માહારાજ શ્રી ગોપોનાથજી પેહેલપેહેલા પધારેઆ હતા.

૧૧ ૧૮૫૬ મા ઠાં તેજપાપ ખટાઉ, તથા નાનજી ખટાઉ, કછ માહેલા મોતે દેઠાગ ગાંમમાંથી.

૧૧ ૧૮૬૫ મા માગવાડી અંમચંદ ખીદરીચંદ જોષાર આતેથી સગડી પે- હેડી લઈને મોહોરા દરવીઅ સાથે આવેઆ હતા.

૧૧ ૧૮૬૬ મા ચોપોઆ વીંકલચેડ, કેવલી મલીમધી.

૧૧ ૧૮૬૭ મા વીસનઓના શ્રી ગોસવામી શ્રી ગોકુલનાથજી માહારાજ પેહેલપેહેલા પધારેઆ.

૧૧ ૧૮૭૫ માં ચેડ વખતરાહ ખુરાલચંદની શોધગરી તથા સરાફી પે- હેડી અમદાવાદથી.

૧૧ ૧૮૭૬ મા ચેડ કરંમચંદ પરેમચંદ અમદાવાદીની સરાફી તથા સોધ- ગરી પેહેડી અમદાવાદથી.

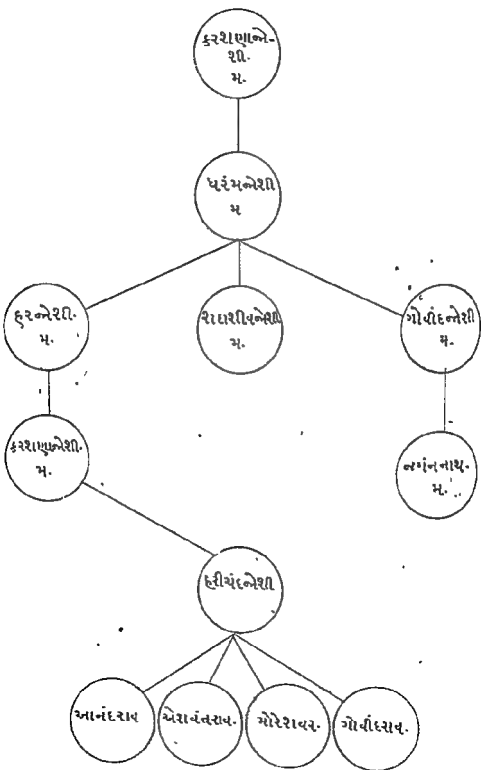
૧૧ ૧૮૭૭ મા શાં વેલજી માલુ કછ તરફથી.

૧૧ ૧૮૮૦ માં ચેડ હકીસીંગ કેસરીસીંગની સરાફી પેહેડી અમદાવાદથી.

૧૧ ૧૮૮૧ મા ચેડ સુરજમલ વખતચંદની સગડી પેહેડી અમદાવાદથી.

૧૧ ૧૮૮૫ મા આપણી વસતીપર વખણાવેલા ડાકટર બાઉ દાજી પોલીકા બાપ વીંકલ રામકરસના સાથે માંદરા આતેથી.

હરજીશીના વડવા તથા વારેશી.

કરસના જોસી.

ધુરોપખંડના કાષિય તખ્તીયોની આવક આ ટાપુ ખાતે જારે નહોતી હતી, અથવાતો તે ધંધાધરીઓ ધણીજ થોડા આપતા હતા. તે વખતની આગમજથી દેવી વધદોની માહિતગારીએ સાગે પગ પેસારે કાષિયા કેહેવામાં આવેછે; તે સઘજાઓની ચોકસ થાકી હાથ આવી નથી. મગર તે પછેના દહાડાએ ઉપર આ ગનાતના કાષિય જોશી લોકો એટલા તો પરખેઆત થઈ પડેઆ હતા કે તેઓની સજાહ માટે સઘલી વરણના દશીઓ તો સું પણ ધણાંક અંગરજો વઢીક તેઓને તાંહાં આવતા હતા; અથવા તો જુરાતવાસાઓ પોતાને તાંહાં પોતાવીને દરદનું નીવારણ કરવતા હતા; અને જોઓના કુટુંબો વર્જીરા દરવર્જીરા ઉતગતા આવીને વધદક સાસતરનું ગનેઆંત જે મેલવતા હતા તેનો પાથો રચનારા પે માહાભારત વર્ષદરાજોના નામોની નોધ હોંઆં જણાવીયું તો તેમાંથી તેઓએ ધણાક ખીમારોને આરાંમ પમાડેઆ વીચેની કીરતી સાંભલવાનું કોઈખી સાહેબોને અનગમનું લાગ્યે નહોં.

એ જોશી લોકો જે પદ્મશીઆ વરાંહમણની વરણનાછે તેઓ કાંઈ તેવા ધંધામા મસચુલ રહેલા નોહતા પણ વર્ષદકની વીદેઆ હાંચેલ કરવા માટે તે ખામે રચાએલાં સાસતરો શીખેઆ ઉપરથી હાવા એલકામે જે પોહાંએઆ તેઓ માહેતો મથાલે જણાવેસો વર્ષદરાજ અસલ કેવલી માંહીમમા રહેતો હતો; તાં-હાંથી પોતાનું પરીવાર લઈને સંવત ૧૭૪૭ ના રાકે ૧૬૧૨ મા પેહેલ વોહેસા આવેઓ અને પોતાના વર્ષદકપણાનું સાર ગનેઆંત હોંઆંના રહેવાશીઓમાં વાપરવા માટેજ તે વાતને પોણાગસેથી લગરીક વધારે વરસ વહી ગયાંછે.

આ વર્ષદરાજ જેકે સાંભલેઆ પરમાણે કાંઈ દરવીઅવાત તો હતાજ નહોં; તોપણ પોતાની કાષેવીએત વાપરીને જેમ રાકતીવાસાઓ પાચેથી ગાજી શેધતા હતા તેમજ ગરીબ ગુરખાંઓને ધરંમ ખાતે અઉરાહ પાંણીની મદદ આપતા; એટલુંજ નહોં, પણ કોઈખી મુફલેસ દરદીઓ છસતી તરફના હરેક બાગમાંથી આવતા તેઓને આરાંમ પમાડેઆ ઉપરાંત વાટ ખરચનું નાણું દઈ વીધાએ કરતા હતા અને તેથી કરીને મુંબઈની આસપાસ કરસના જોશીની કીરતી સજર પથરાઈ પડી હતી.

એમણે તાંહાં ધરંમ જોશી નામનો એક દોકરો જે સંવત ૧૭૫૭ ના રાકે ૧૬૨૨ મા જનમ પામેનો હતો તે વીચેક વરસનો થયો તેટલાં કેહેચ કે તે લગબગ ૬૦ વરસની જીમર બોગવીને સંવત ૧૭૭૭ ના રાકે ૧૬૪૨ ના સુમારમા મરણ પામેઓ હતો.

ધરંમ જોશી જે ઉધરતી વૃએથીજ ખાપની રાહેતામાં સમાઈ રહીને વધદક સાસતરની વદિઆના અમેઆસ સામે દરદીઓની માહાવજતમા મસ-ચુલ હતો તેથી કરી તેની હાંઆવી છતાં જે અનુભવ તેણે મેલવી લીધો તેની મદદ પોતાના ધંધામા ધણીજ કામ આવી, અને ખાપના નામને રાજીવન રાખી લોકો પાચેથી જસનેા એાતમ અધોઓ લઈને ૭૫ વરસની જાંફી મું-જરેઆ પછે સંવત ૧૮૩૨ અથવા રાકે ૧૬૯૭ મા કાંલસવાશી થવા હતા.

એ ધરંમ જોઈ પોતાની પાછલ તરણ દીકરાઓ ને મેલી ગયા હોતે તે મહેતો ગોવિંદ નામનો નાહારો તો પોતાના અસલી વતન કેવલી માહિમમાં જઈ રહેઆને લીધે તેની બામદે તો કાઠજ જાણવાજોગ જાહેરમાં આવેલી નથી, મગર વડા દીકરા હરજોશીએ ખીજ બાઈ સદાશીવને પણ તખીબપણના ધંધા માટે સામેલ રાખેઆથી તેમનું પરખેઆતપણ આ ટાપુમાં આસાર પામેનું છે તેનીજ યાદદાસતને આલમની હજુર ધરીએ છે, કે તે વખલાએના તખીબનો જનમ સંવત ૧૭૮૨ ના રાકે ૧૯૫૭ મા મુબારક થયો હતો અને બાપ તથા દાદાથી ઉતરી આવેના વર્ધના વારસાને ચીવટથી સાચવીને પોતાની કાખેડીએ તમાં એટલો તો વધારો કરેઆ હોતો કે તેથી ગામ ખાતાના હજારે દરદી લોકોની તનદરોસતી જલવાએઆ ઉપરાત ખીજ સંકટો લોકો ખાહેરના દરાવરો તરફથી પણ તેમની સલાહ માટે અતરે ઉતરી પડતા હતા તેઓ માહેલા જેખી ગરીબી હાલતમાં જણાતા તેઓને પોતીકા વડવાઓનીજ મુઆફક મુફતની માવજતથી સતોયેઆ પછે વીધએ કરતી વેલા ગામના ગુઝથી તેમના દરો આતે પાછા રવાના કરી દેવામાં, કેહેમ કે તેનાએ કાઠજ દોનાર્મ રાખેલી નોહતી. એ ઉપરથી એક ટીલંગા ખરાહમણે તેમની ઉપર સસકરત બારામાં જે રાસોક પતર લખી મોકલાવેઆ હોતો તે આ જણારેખી બામદની શાહદતમાં ધરોજ ઉખીચોગી થતે પણ સાંભલેઆ પરમાણે તેમના વારેઆ ખસેથી તે કેષે ગુમ થઈ ગયાને લીધે હાથ આવી રહેઆ નહો, તે છતાં તે મહેતી થોડીક યાગી તેમના વર્જણી માહેલા એક ભલા મીતર જે કહીમ તેટલાજ અડસટાને એકલ જણાવેલી કવીતામાં અતરે દાખલ કરીએ છે કે—

‘જે દુરી દરાનો ગરીબ દગદમાં ફરે—તે શું મર્ધના હરજોશી પાચે જશે,
માહવજત જેની જાહાં ખીતા પેરે થાવ—રહે તાહાંમુધી તે મુફતનું આએ.
ધણાએએ તેવણનો આસારો લીધા—વતન જાએ તારે તો સામણ સંધી.
તે સાચે રસતાનો જોઈતો ખરચ—વર્ધને જલવતા પોતીકી ગગજ,
જેઓ દરામાં જાઈને માગતા દુવા—હરજોશીને માટે લામઆ ઉવા.
એવા નરની કીરતીખી ગવાએલીએ—સખાવતની ગહાલી હીઆ વવાએલીએ.

આ સસારની સગજતમાં જેખી સખસથી હરકોઈ રીતના પણ રૂઝાં ધમો જે થઈ રહે તો તેની ઉપર ગરીબોના અંતક્રાણની દુવા પરમેરાવરની પરમદુગપા માથે સદા ઉતરતીજ રહે છે માટે આ હરજોશી જોડે પોતે કાઈ મેલોટા દરવીશવાનમાં તો ગણાતો નોહતો પણ બાપદદથી ઉતરતો આવેખો વર્ધકપણાનો પરીતઝ ધધો સમારગે વાપરેઆથી એક શીરીમંત સરીઆ વખણાઈને વસી ગરીબોની દુવાથી તેણે લગભગ ૮૦ વરસની જાહફી ધણા મુખ સાથે જે ગુજરી હતી તેમાં કયોએ સધે નહો આણતાં જણાવીએ છે કે તે ખુજોરગ તખીબની ઉદેગી છેક પરાઈમને છેડે જાડે જઈ પોરોતી તારે સવત ૧૮૭૨ મા રાકે ૧૭૩૭ ના પોરાવની ૯ ને મગલવારે પોતાનો પરાણ પરમેરાવરને સવાધોન કીધા પડે આ દુનીઆથી સદંતર દુરી પકડી વધૂંક તરફ કુચ કરી ગયો તે વાતને હવડાંજ પડે વરસ પસાર થઈ ચુકાં છે. હાલમાં

ઓલખાતા કાલખાદિવીના રસતાપર આગલા વખતનાં એ નોશીનાં ઘેરા શેવાયે ખીજ કોઈખી મહાબારત હવેલીઓ તો જણાવી નોહતી. તારથીજ, અને વળી ઉપલાં નામનું દેહેડું તાંહાં આવી ગોઠવાયા આગમજ તે મારગ હરનોશીના રસ-તાને નામે ને ઓખાખાતો હતો તેને હમે ધારીએય કે પુરાંણી વચ્ચેના ઈન-સાનોના ધેઆંતમાંથી હજીતક બુલાચ્ચેલો તો હશેજ નહીં.

હરનોશી જારે મરણ પામેઓ તારે તેનો હકદાર વારસ કરસનારાવ મા-તરે ૧૩ વરસની જીમરનો હતો; તેણે પણ સાંભલેઆ પરમાણે પોતીકાં સગાં સમઘીની સાહેતાથી વર્ષદકપણાનું થોડુંક ગનેઆત હાથ કરી બધને બાપાકાં ધરકો મોહોલા કેટલાક ઘોકોની સંબાલમાં ફરવું રાખેજી હતું; પણ તેમના નેવી નામધારી મેઘવી રોકેલા તેવણ સંબલાયા નથી. એ ખીઆરો ૩૬ વરસની જવાનીપર આવેઓ તેઠલાં હરીચંદ નામના એક ઘીકરાને માતરે તરણેક વર-સનો બાલ અવસથામાં મેઘીને સંવત ૧૮૮૫ ના રાકે ૧૭૫૦ ના અસાડવદી ૨ ને વાર ભાંમે કઠલાસવાથી યધ ગયા, તેને લીધે, હરનોશીને તાંહાંની વધદકપણાની અસલી કીરતી બરેલી જાહેજલાલી ખરેખરી અતમ યધ હતી; કારણ કે તેમની તરફથી ઉતરતી આવેલી માધીને તતકાલ ટેકવી રાખનારો ઉપયા બાલક શેવાયે કોઈજ વારસ હાજર રહેલો નેહતો તેથી કરી તેમને તાંહાંની ધરાકી તેમના ખીજ એશીઓ નેવા કે વીડીયા, જવાનીરાંકર અને જાગંતનાથ વગેરે ખીજ ઘણાક દેશી વધદામાં વેહ્યાઈ ગચ્ચેલી સાંભ-લવામાં આવેછે.

ઉપર જણાવેલા મી. હરીચંદ કરસના નોશી ને સંવત ૧૮૮૨ નાં રાકે ૧૭૪૭ ના બાહુરવાવદી ૧૦ ને મંગલવારે જનમ પામેઆ હતા; તેવણ ખીઆરા વીધવા માતા તથા એશી તરફના ખીજ ગરહસથોની સંબાલપનામા ઉધરીને મોહોટા થયા તેઠલાં પોતીકા વડવાઓને તાંહાંની સધલી ધરાકી તો સાખદી સફાઈ પામેલીજ હતી; તોપણ વર્ષદક સાસતરનું નેઠણું બંડોલ મેલવાએજ તેવતે ગરીબ ગુરખાઓમા પોતાનો અસલી રાજગાર બધ મેદા હતો તેમા જારે ગુ-જારે દેખસત થાતો નહોં નેથો તરે કોઈક સોફારસથી માંડવી ખાતાંમા પેહેલવેહેલા સંવત ૧૯૦૭ ના બાહુરવા મલીનાથી હલકી નેવી આકરીપર જઈ બેઠા અને તે પછે રૂતે રૂતે વધતાં સંબલાએછે કે આ ગરહસથ હવડાં આપરાધતરના ખાતાંપર ૩૧૫૦ નો પગાર મેલવેછે અને આપદાદએ મેલ-વેલાં નામની ઘેડીક યાદી ખાતર દેશીઓમાં વધદાંનીખી મોડીક ધરાકી રાખે-લીછે, પણ તેમાં દગ નેવું જણાવું નથી.

આ ગરહસથને તાંહાં હવડાં વ્રુલીક નાંહાંનાં મોહોટા મલી આર ઘીકરાએ છે તે પેહલા કરસના નેણીના વર્જસથી ૧૮૨ વરસના અરસામાં છઠી પેહેડીએ તેઓ ઉતરેલા ચોક્કસ યડેઆય તેની વીગત આ ખીનાના સંબંધમાં દાખલ કરેલાં તેમના કુટુંબી જાહાડ ઉપરથી માલુમ પડશે.

શાં ૩૫૭ ધનજી.

હોદ્દાની જામી વરણના ચેક સાહુકારે તથા મળદરવારીઓની સંક્રામી રાજનારા કેટલાક નખીરાઓના આ વડવા અથવા મોટા બાવા શાં ૩૫૭ ધનજીએ પેહલવેહવાં સંવત ૧૭૪૮ માં આપણી ટાપુ ખાતે પનોતું પગલું જરે મેલજા દારે, તેમના સવપણામાંથી નહીંજ આવેજ હશે કે તેમની અમ્યાવાદ માહેના થોડાક સાહેબો નામવર નીવડીને બાપદાદાની હસતીને પમરતી રાખ્યે; પણ તેમના નામની રૂડી વપાણુ એવીતો અસરકારક હોયી જોઈએ કે સચોધ ડીઆના સારા આશીરવાદથી પરમરાવરે તેનીજ સેહર અને મેહર ઉતારેઆને લીધે તેમનો વચીનો આપણી વસતી ઉપર ખરેખરે ચોલી ઝડેઆરે.

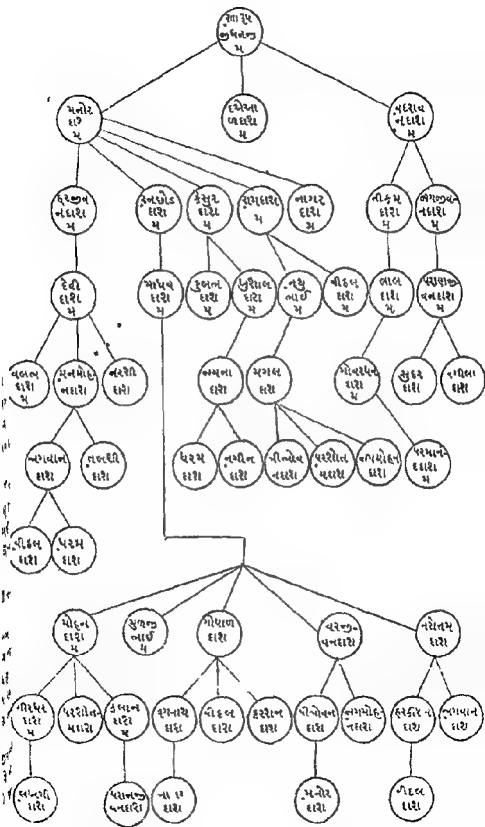
ઉપર જણાવેલા શાં ૩૫૭ ધનજીનું અસલ વતન કેહેત્ય કે ચોરકુમીસની હકુમત હેઠલના દીવની પાયે થોધલા ગામમા હવુ, પણ પોતાના કુટુંબનું પાવણુ કરવા મોટે ઘણા ખરા દીવમા રહીને તાંહાની સરકાર તરફથી જે જે કામોના મકતા મલતા તેને રૂડી થેર પાર ઉતારીને તેમથી ચેજ સાજ રાટલા પેઠા કરી રાકતા હતા; જે થેરે અને અને જલની સરજત આ ટાપુના નથીયા સાથે જોડાએથી હશે તેથી તાંહાનું રહેઠાણ એકેકદમ જામલીને મધાસે જણાવેલાં સાવમા આની મુંમઈવાથી યઈ પડેઆ તે વાતને આજે પોણી બચેથી લગચીક વધારે મુદત વધી ગઈછે. ધારેઆમેલ આ ચોડીઆની આગમજ યુજનાતી હોદ્દા માહેલા કોઈ જુજ મોકોખી અતરે હશે ખરા પણ તેઓની ચોકસ યાદીની ગેરહાજરીને લીધે કશી નોંધ નહી આપી સખતાં એજ કુટુંબની પેહેલવેહલી પધરાંમની સહમજીએ છઠએ.

આ હમેવાલના સંબંધમાં નામોનો જે કોડો આવેલારે તે ઉપરથી જણાઈ આવેત્ય કે ચેક '૩૫૭ ધનજી તરણ દીકરાએને હઈઆત મેલી મરણ પામેઆ હતા; તેઓ માહેલા જે સાહેબોની તો કાંઈખી હમીકત હાથ આપી નથી. મગર સરખેથી વડા ચેક મનોરદાસ ૩૫૭ની હંદગીનો થોડાક હમેવાલ જે માલુમ પડેઆત તેજ હીઆં નોંધી દેખાડીએછે.

મુંબઈમાં આવીને વેપારના મંડાણમા ધણું ખર્ચે કાંમ આપણી સરકારને જોઈતો થોડાક સગણજમ પોહયાડવાનું મગહુમ ચેક ૩૫૭ ધનજી ચલાવતા હતા, અને તેજ ધંધો તેમની પછે આ મનોરદાસ ચોડેખી ચાલુ રાખેઆ તેમા લીલાં સેહર જોયા ઉપરથી જેમ વખત મલેઆ તેમ તેની વલાંણુ બદલીને તેની સાથે સરકારી ધંધોખી હાત કરી લીધો, અને પંચ લોકામાં ઘણું માત મેલવતા રહીને નગરચેકમા ગણાવા લાગા તારથી તે આજ તુલીક એ નામીયો આહથો તેમના વારેશએ મોહોટી જાહોજલાલી અને પરમાણીકપણે જલવી રાખેલા આપણુ જોઈએછે.

હાથી નામીચી કીમતી ને, લાખો રૂપીઆના દઈવત સાથે ચેક હરજીવનદાસ તથા રંણુડોદાસ જેઓ આગમજથી યુજરી ગયા હતા તેઓ વતરેગે ખીજ તરણ દીકરાએ ઉપરાંત જે દાતરએને સુખવાથી હાલતમા પોતાની પાછલ

સા. રૂપાળ્ય ના, અન તમ ગુરુકુલ.

ક્રિષ્ણાત મેલીને આ મનોરદાસ શેઠની સંવત ૧૮૪૮ ના સગવણ સુદી ૧૨ ને શામવારે ૯૫ વરસની પુખ્ત ઊંમરે ક્રમલાસવાસ યવા હતા.

મનોરદાસ શેઠના પાંચ દીકરાઓ ઉપલા કોઠા મધે જે જણાવેલાછે, તે માહેલા નાગરદાસ નામના છેલા બાઈ તો ખીચારા નાહનપણથીજ અધંગ હોવાને લીધે હક્રિષ્ણાત રહેલા ખીજા બાઈઓના આસર હેઠલ ખાપીકા વારસાનું થોડુંક કુખ જોઈને વગર વારણે સંવત ૧૮૬૬ માં ગુજરી ગયા હતા, પણ તે આ-ગમજ એ તરણે બાઈઓ તથા બતરીજઓએ ભેગા રહીને શેઠ કેશુરદાસ રણછોડદાસને નામે તથા અટકે સરકારી આંટ સાચવેઆ ઉપરાંત ગુજરાત તથા કુંદસતાંન માહેલાં ખીજાં દેશો સંગાથે માલમતા સંબંધી આડતની પેહડી યજાવીને લાખે રૂપોઆનો બંડાલ ભેગો કરી ખાપીકા દોખત વધારી લીધી હતી, તે છતાં પણ શેઠ રામદાસ પોતીકા બતરીજ શેઠ દેવીદાસની મજામુખા રામદાસ હરજીવનદાસને નામની એક જુદી પેહડી જે ચલાવતા હતા તેમાંખી દેવી-અની રહેલ છેલ મેલખી લીધેલી જાણવામાં આવેછે; અને તેપછે એ મહિલા રામદાસ શેઠ સંવત ૧૮૬૪ ના માંહાવડી ૬ ને વાર જુદે ગુજરી ગયેઆ; તારે તેવન સાહેબ પોતાની પાછલ રાંમકોર બાઈ નામની લીધવા, અને જે દીકરાઓ મેલી ગયેઆ હતા, જેમાંહેલા શેઠ નથુભાઈની ૯૩, અને શેઠ વીઠલ-દાસની ૩ વરસની બાલવય તે વખતપર હતી.

આ બાપડાઓ નાહનાં હતા તેથી તેઓના સંભાલ મારે રામદાસ શેઠ પોતીકા જે બતરીજઓ નામે શેઠ દેવીદાસ હરજીવનદાસ તથા માધવદાસ રણ-છોડદાસને વશીએત નામાંના વકીલો થડવેઆ હતા પણ માઠાં બાએજે એ મરહુમ શેઠની લીધવા સંગાથે તેઓને હેવોતો મીનાકેશો ખની ગયેઆ કે તેના તોફાળથી શેઠ નથુભાઈ પુરતી વએ પોહતા તેટલા અરસામાં કેહવ કે દાલતની માટી ખરાની યાઈ, જે વાંચેની વહી ગયેલી બાબદને અતરે જાહેરમાં લાવ-વાનું મુનાથેજ જોતા નથી.

હરજીવનદાસ શેઠો પોતાના બાપની હક્રિષ્ણાતીમાંજ સંવત ૧૮૨૮ નાં ફાગણ વડી ૧૦ ને સનીવારે મરણ પામેઆં તારે દેવીદાસ નામનો એકજ દીકરો પોતાની પાછલ મેલી ગયેઆ હતા, જેવન વીથે સાંભલવામાં આવેજેછે કે, અંગરેજ વીરિઆમાં તે વખતની હાલત પરમાંછે ધણા પુરવીણ ગણાતા હેએઆને લીધે કેલવણી આતાંની જાહેર મંડલીમાં એક ખાસ અધીકારી થડેઆ હતા, કેમકે ઈસવી સને ૧૮૧૮ માં જારે સરકાર તરફથી “નેટીવ ઇડીફિકેસન યોસાઈટી” નામની અંગરેજ સ્કુલ, આપણી ટાપુ આતે પેહલવેલી સમાપાઈ તારે, તેનો કારણાર ખીજા દેશી ગરહસથોની સંગાથે આગેવાંનીમાં સામેલ રહીને એ સાહેબ સારી ચાલાકીથી ધણા વરણે સુધી ચલાવતા હતા. અને તેથી કરી પેહલે વાધેના ધણા અંગરેજો સંગાથે એવણને મીતરાચારીખી બંધાયેલી હતી. એ ઉપરાંત એક સતા જરેલા પુગના દસતાવેજ ઉપરથી હેડું જાણવામાં આવેલેએ કે સંવત ૧૮૬૮ ની આલમાં જારે કાલીઆવાડ તરફ ખારે કુકાલ ખડેઆથી તાંહનાં હજારે સોડો ગુખમરાને લીધે આ ટાપુ તરફ

ઉતરી આવેઆ હતા તે વખતે તેઓના પાલણુ મોટે મરહુમ શેઠ પેસતનજી વાડીઆ તથા શેઠ નાગરદાસ હીરજી મોનીની સંગાથે આ શેઠ દેવીદાસે ધણી સારી મદદ કીધી હતી, એટલુંજ નહી પણ જાહેરના હુધરાનામાં લોકો પાથેથી ઘેરેઘેર ફરીને લાખો રૂપીઆ ભેગા કીધા તેમાં પોતે પણ શેઠ રૂપજી ધનજીના પુન મોટે રૂપીઆ ૭૫૦૦) ની સખાવત આપી હતી.

હાથી ઉદારતા ઉપરથી આ પરમારથી પ્રસન્ને હાથે ખીજાં ઉપીઆગી કાંમો ધણાખી થએલાં જોઈએ પણ એમ કરતાં એટલાંધીજ તેવણુ અટકેઆ હેઠે એતો વાંચનારા સાહેબોએ અચીત કરી માંનવું કે તેમનાં માતરે ઉપલાં એકજ માંહભારત કાંમથી મોટી કીરતી જે હાંશેલ થાઈ હતી, તેનો પમરાટ ધણુસુધી પમાડેઆ પછે એ સાહેબ (૬૦) વરસની જીંદગી ગુજારીને સંવત ૧૮૬૨ નાં માંગરાર સુદી ૭ ને ગુરવારે જારે વધકુંડવાસ થીઆ તારે, તરણુ દીકરાઓ નાંમે વલભદાસ, મનમોહનદાસ, અને નગ્નીદાસ તેમનાં વારસ તરીકે હજઆત હતા, જેમોહલા વડા મરણુ પાંમતાં બાકીના જે બાકીઆ વસતી વાડી સીકે તેમના નામની ઈઆદી મોટે સલામત રહેલા દેખાએછે.

રંણુજોડદાસના એકજ દીકરા માધવદાસ શેઠની કીરતી વીરો કાંઈ નોંધ રહેવી જણવામાં આવી નથી, પણ પેપાર વણુજ તથા લેણુ દેણુની બાબદમાં સઘણી મંડલીઆ સાથે પરમાણીક પછે ચાલનારા એક સવર્તતર શેઠીઆ ગણાતા હતા, એટલુંજ નહી પણ સરકાર દરબારમાંખી એકાદખાણુ પીછાંન તેનાએ ધણી પાંચરેલી હતી; જેની જાહેજલાલીમાં અમણો અમાંણુ સજીત સારી જીંદગી ગુજારેઆ પછે સંવત ૧૮૬૩ નાં ચર્ધતર સુદી ૮ ને ગુરવારે (૬૧) વરસની ઊમરમાં જારે સવરગવાસી થીઆ, તારે તે વખતના સતાવાલાએએ તેમની હકુમતના મયકમાથી લાએકીવાલો એક શેઠીઆ જે બોહેએ તેવીએની દલગીરી બરેઆ પાર લખી તેમના દીકરાએ, શેઠ મોહનદાસ, મુલજીભાઈ, ગોપાલદાસ, નરેન્દ્રમદાસ તથા વરજીવણુદાસ વગેરે કુટુંબીએને દેવાએ આપેઆ હતા; એટલુંજ નહીં પણ તે પાએ બાકીએને નામદાર ગવનરે પોતાને તાંહાં બોલાવીને તેએ મોહેલા પેહલા તથા ખીજાને એકકી સાક્ષ પોતીકે હાથે જોડાડી, અને ખીજાએને એકકી પાગડીની બેઠ કરી સારા આહની ઉતમ ઈઆદગારી બતાવી હતી.

મનોરદાસ શેઠનાં ખીજા દીકરા તથા દોતરાએનાં નાંમે જે કોઠામાં જણાવેલાંછે તેઓની બાબદમાં લખવાજેવી હકાએત જોવા તથા જાણવામાં આવી નથી.

શેઠ માધવદાસની પછે તેમનાં જે દીકરાએ નાંમે મોહનદાસ તથા મુલજીભાઈ, બાપીકી પેહડીનો સઘણો વહીવટ પોતાના ખીજા બાકીએને પખસમાં સંભાલી રખીને પરમાણીકપછે ચલાવતા હતા પણ તેઓની કારકીરનીમાંખી કાંઈ ઈઆદગારી નોંધાઈ રેહવાજોગ માહભારત કીરતી બરેઆ કાંમે બનેલાં સંભળાએઆં નથી, તેએ માહજન તથા ખીજી સારી મંડલીઓમાં પોતાની અરીલાઈ તથા મીલનસારીને લીધે મોહરૂં માંન પાંમતા હતા. એએ મોહેલા

મુલજીભાઈ સંવત ૧૮૯૬ ના આગિ વદી ૧૦ ને મંગલવારે ૪૫ વરસની વયેમાં વગર વારયે અને મોહનદાસ શેઠ સંવત ૧૮૯૯ નાં કારતક મુદી ૧૧ ને સોમવારે વરસ '૫૨) ની જામર બોગવીને, કલાંણુદાસ નાંગનો એક નીકરે મેલી કઠલાસવાથી ચાચ્યેઆ હતા.

એ પછે જાપોકી દોલતનો વારશો આકીના તરણુ બાઈચ્યો ઉપરાંત તે વખત પર હચેઆત રહેલા બતરીબચ્યો મૂલીને સરચે હીચે સલાહ સંપજથી થાંદી લીધા પછે એકેકથી સવતંતરપણે નોઆ રહીને પોતપોતાનો વહીવટ અજાહેરો અલાવવા માંડ્યો. એ માહેલા શેઠ ગોપાલદાસ વડા હેચ્યેઆથી પેહડીથી ઉતરતી આવેલી સ્તંભ પરમાંણે તેમની નાતના વડા, અને હીંકુ માંહજનના નગર શેઠના એલકાબથી પરકાસતા રહી નેઆતબતનો ખંદાખસત સારી રીતે જાલવતા સંબલાચેછે, એ રીચ્યાનો જનમ સંવત ૧૮૬૬ નાં કારતીક મુદી ૮ ને જુથવારે ચાચ્યેલો કેહેછે અને ઘણાં એકાંતપણે પોતાનો વખત અમનમાં ગુજરતા દેખાચેછે.

સતારા પામતા માણસ પડે છે; તોપણ વાચનારા સામે એ એટલું તો માનવ જોઈએ એ જ જાણના અને છુપેઆં કોઈની ધરમખાતાનો તેઓના દે. ઉપદ્રાવમાથીની આવી રીતે નથી.

હાર જણાવે ના શ્રીઆઓના બતરીજ એક કલાણદાસ મોહનદાસ (જે કલીયેકના નામથી અતરે મસહુર હતા તે) નો કે જીમરે અને કદે નાહના પણ જુધો બનમા એટલા તો અપાર હતા કે, તેની તારીફ જેટલી કરવા માગીએ તેટલી થોડીજ કેહવાએ. આપનો વારયો હાથ આપેઆ પડે, સર કારી કેમીસારી ખાતા સગાથે કેએ કે ઘણા સખએની પાટીમા મકતાના શેજગારનો સારો ઉપીયોગ કરતા હતા; અને તે જ વેપારનણુજના મનોમા સામેન રહીને થોડક સુધી એક ચીનમાની પોતાના અચીન નામની અથ લખાવી હતી. પણ પાછળથી સેર સટાના દેવાનાપણામા એ શ્રીઆનો લોન લલચાઈ પડેઆને લીધે તેની ફસાનમા રીતે દાનતને મોટો બાગ બરના શ્રીવેલા કેવાએ. એ કલીયેક ની પેલીકા વડનાઓની પડે મોહનનોમા માન મેનવીને મડીઓ ની ચોખા પણ સારી રીતે હાથેન કરતા હતા જતે ઘણજ રાક અને અમીરી અવાસના એક સાહચીક પુરસ હતા. એટલુજ નહીં પણ તે સાથે કોઈનું કે ની ચુચવારા બરે કામ તેમની સામેના એકલ આપવું તે તેને સારી સહમજ વાપરીને એકનાઈથી સફાઈ કરી આપતા હતા, તેહવા પરી પદારી પુરસની સાથેની તેની જીટગીએ જાહજી વફાદારી નહીજ દેખાડઅથી વરસ ૪૨ મુધીનીજ ઉમર જાહેજનાનીમા મોગવીને સવત ૧૯૦૪ ના જીટમુધી ૩ ને વાર મોમે પરાણજીવનદાસ નામના એક નાહાનકર ખાનકને મેની દેવગત પોહતા.

એક નધુભાઈ રામદાસે પોતાની ઘણી ખરી હઈઆની જોડે આપની મીગસ મેનનવા મો કુટનીઓ સગાથે કજીએ લડવામા કોરોજ શેકી રાખી હતી, અને તાહાથી ફરેગ થયા પડે પોતાને હાથ આપેલા થોડાક દરવીયને સારી સમાનથી વધારવા ચીનાએ તેનજ ખીજુ માઈ કરી સખેઆ હાથ એક જણુજ નથી, તેઓએ વાનકેરાવર ખાતે એક ધમરાખા, ને શીવન દેડ ને અધાનવા માડીજ હજુ તે કામ પુર થયા આગમજ મોતે એટલી તો તાકીદ દેખાડી કે ૪૧ વગસની વએ પોતેઆડતાજ સવત ૧૮૯૮ ના બાહુગા મુગી ૮ ને સનીવાર પડે, આ કુનીઆમા તેનાને વધારે જીવતા રહેના દીધાજ નહી. આ સાહેબ પોતાની પાછન હાલમા “સતાર આવ ઈડીઆ” નો માન બડેના એનકામ પામેના થી હાનરેખન એક મગલદાસ, અને એક દીકરીને પરકાસતા રાખી ગયા હતા, પણ તેઓ બાલવએના હોવાને લીધે, પોતાની મીનકત તથા વગતીના સમાન મોટો સાજ ધરમશી કનાણુજ, તથા પાગકલશી અરજુનજી વાધવજીને વરીએતનામાના વકીલો કેડવેઆ હતા આ શ્રીઆના ને માનમે મોટી બાધતો આપી પરમેગવરે સગેલી અખએસ પગમણે પારકે ધરની વગ રાણી થઈ પડેઆને લીધે પોએગના પેઅરમાથી તેણીને અનમ રાખી એક હકદાર વારેસનીજ ઉતપતીને અજવાલે આણુવુ વાજખી ધારીએ.

ધી હાનરેખત શેઠ મંગલદાસ નયુભાઈ સી. એસ. આઈ.

આ શેઠના જનમનો દીવસ યોધ કરતાં સંવત ૧૮૮૮ ના આશિ વદી ૧૧ ને સુક્રવારનો મુળ દાહડો જે માધુમ પડેઆવ્ય તે તેમણે જેજેકાર બ-રેઆ ૩૫૬૩૫ થયોછે.

બાપના મગણ વખતે આ સાહેબ ૧૧ વરમની વયે પોહચેલા હતા; તાંહાં તુલીકતો સાબનેઆ પગમાછે તે વખતના યુજગતી પંતુજની નીરાણે જતા રહેઆ, અને તે વાતને ૧૫ વરસ ગયા પડે, અંગરેજનો અખીઆસ ફરવા માટે મીઁ મેણવાર્ગંગની સ્કુલમા પેહેવવેહયા દાખલ થયા હતા, જાહા ચોંક્રસુધી મસગુલ રહેઆ તેટલા એમના મગહમ પીતાજી ડેડવી ગએના વકીલોની આડી આપ જણાઈ આવેઆને લીધે અંગરેજની પુખ્ત કેલવણી ખમેઆવના સ્કુલ છોડવાની તેમને ફરજ પડી; જે વખતે માતર ૧૬ વરસની જામગમાં આવેલા હતા; તેથી બાપીકી મીસસનો સધલો વહીવટ સંવત ૧૮૦૬ ના સાલમાં પોતાને સવાધીન બઈ લીધો. સંવત ૧૯૦૪ ની સાલમાં સકલ શુણી ચેકાણી રૂબમણીબાઈ વર પેલીકી નેઆતની રસમ પરમાછે ધાંમધુ-મયી લગણુ કરીયા તાડે, ૩૩૦,૦૦૦ ના ખગથથી પેહેવવેહયા દીધી નીકલેઆ હતા; અને તે પડે સાબનેઆ પગમાછે પોતાના બપાવાની દોખત જે તેવણુના પીતા પોતાની આખી ઇમર સુધી લઈ રહેઆ નોહતા તે, આ સાહેબે નેઆવની દરબારની મદદથી મેવવી લીધો.

દરનીયવાનોના કેટલાક દીકગએ આઈતું મલેલું જોઈ જેમ છડી જતા આપણે સદા સાંજવતા આીએવ, તેથી નીશોજા ખારમ આ માનવતા શેઠ મંગલદાસે ઉધગની વએથી એવોતો રૂડો ધારણ કીધેલો હતો કે; એક હાથપર સવારીનમા આવેલી મીગસનો મળાસ ગખવો, અને બીજી તરફ સારી નીતી વરતીને વેહવારીક પણાને વગાગે, એટલુંજ નહીં પણ તેની સાથે વીદેઆ જોડેલા અમુનીય ધનની સગતમાં સમાઈ રહેલું, અને તેટલાજ માટે જે અગરેજ એવમ અધુરો મુઝીને આગલી સ્કુલથી દુઃ થયા હતા તેને તે તેમજ રેડેલા દરને સંવત ૧૯૦૭ ના સાલથી જીંચી કેલવણીના ઉતમ કુએદા હાચેન કરવા માટે આપણા “ઓર્ગાઈઝેશન ટ્રાનમલેટ” મીઁ વીનમ્મિકગવ વામુદેનજની સાગીગરી હાથ કરી લીંચી હતી; જે સાહેબને પોતકે દાનતઆણે દરરોજ ટેકાડીને એઈંત ડેડવેરી જગેએ ધડા પાક કરતા હતા અને થોડીક મુદત મુંચી તેમની રૂડી સંગત મલેઆથી ધણી વાતનો લાભ મેવવી તેએ આજ આસાનીથી પોતાના સંસાર વેહેવારનાં કામે બજવીઆ જાએછે.

મુવરાઈના કાંમની પેહેવવેહલી આમેવાંણી, ધગમને બાંહાને સધલા હીં-દુએ હોતીને ટાકણે સગમ ઝોડીને હીનપગતી બરેલી જે આનો અલાવતા હતા, તે ટોડવા માટેની રૂડી કોયેસ એ શેડે માથે ઉઠાવી લીધી હતી, તે વીચે વાચનારી આખમ ભુલતી તો નહીંજ હથે કે, આગલાં વરમેપર હોલી ટાકણે આપણી

તરફ ને ધણોજ મોઠો, અને કમડમા ઉપજવનારો નીલાજરો રકાસ નીકલતો હતો તે વાત કેટલાક મીતરોની સત્તાદથી એ સાહેબે ખીનકુલ નાખસદ થેડવીને સવત ૧૯૦૮ ના હોલીના હોંગામ ઉપર પોતીસ ખાતાના વડા કોટ વાલ કપતાન ખેનસને જાહેરાત મદદ આપી સતા બરેલી રીતે એ મોઠો રેવાજ બધ ખાડેઓ, તે બાબેનુ મોતોદુ માન અચીત કગી તેણાને ઘટેડે, તે જો કે તેથી કરી એ તેહવાગમા ભગચેરી નજીસાત હજીસુધી સધરી સફર્દ તો થઈજ નથી, પણ તે દાહાડા પડેથી આના પગડીને કેટલાક સાગ માણુ સોતો મોઠો ભાગ તદન નીકલી ગચ્છેલો માડુમ પડેડે, અને બાકીના સગવેથી હલકી વરણુના હોંદુઓ ને આવી બુડી રમતને હજી વલગી રહેઆચ તેમા કાઈજ દમ જેડુ જણાવુ નથી; તોની એટલુ સતાવાનાઓ બધ કરી દીચ્છે તે અબયા જતીઓની હોરમતનો રૂડી પેઠે સભાન થાચ્છે.

સુધારાના કામોમા આ શેઠનુ ખીજુ પાલુ, સવત ૧૯૦૮ ની રાખે “સ્કુડેટ લીટરરી ઑંડ સાઈનટીફીક સોસાયટી” સભાની સાહેતાથી બાહેકેડ તરફ ઉભી થાચ્છેલી હોંદુ ઓકરાઓના અખીઆસ મોટેની નીસાનને બનતો આસરો આપના ઉપર બરેલુ માલુમ પડેજે.

આ શેઠના શુભ કામોના કીરણો જેમ પગસતા ચાલેઆ, તેમ તેણાના મરતબામા બીસેસ વધારોની બેલાતો રહેચ્છો, તેની યાદી એવી હાથ લાગીડે કે પોતાની ૨૧ વરમની પુગલી ડામડે સવત ૧૯૦૯ મા અતરેની “રાચ્ચેન એશીઆટીક સોસાયટી” ની સાખા મધે તથા “રાચ્ચેવ જીઓગ્રાફીક સોસાયટી” ના એક અધીકારી થયા, અને તેની વનતે સાલ ૧૯૧૦ મા સુલેહના અમ લદાર તથા તે વખતપર ચાનતી “ગરાડ જ્યુરી” ની સફમા નામદાર સગરે તેણાને દાખલ કીધા હતા.

સવત ૧૯૧૧ ના સાનમા આ શેઠે “સ્કુડેટ લીટરરી ઑંડ સાઈનટીફીક સોસાયટી” ના સમવમા ચાનતી હોંદુ ઓકેગીઓ ની સધલી (પાચ) નીસાનેડ “એકઝીબીસન” ગીગામ મધે પોતાના રેહેનાના બમનામા કીજુ હડે તાહા આપણા માજી મરહુમ ગવરનર લારડ એલફ્રીનસટને ખીરાજીને એ બાનકીગોને ચોપડીઓ, કપડા તથા શીવવાના બાકમોના ને ઇનામો વેંદેચી આપેઆ હતા તેનો સરવે ખરચ આ ઉદાગ મનના યેઠીઆ તરફથીજ થચ્છેલો કેહેવામા આવેડે.

આપણી ટાપુ ખાતે “ઈનડમ ટાકસ” યાને ઇનસાજોની આચ્છેપત ઉપર ડેડવાચ્છેલો કગાના બરેલો કર પેહનહેલો હોંદુસતાન ખાતે સંવત ૧૯૧૧ ની સાનમા ને લાયુ પડેઓ તારે તેની વસુનાત બેલવતા સરકારી અમલદારથી અણુજાણપણાને સખબે પગ્ગના લોખે તરફ કોઈ રીતનો ગેરઈનસાફ ન થાચ્છે મોટે તેવા ઠેવેદારને મસલહત આપના કીજે, તે વખતના ગવરનર સર જનરલ રસન કલારકની માનવતી સરકારે, હાનના સર કાવસજી જાગીર રેડીમની નાઈટની સગાયે આ જવાન યેઠીઆને કમીસનડે ડેડવેઆ હતા, પણ સાબલેઆ પરમાજે તે હોધો થોડુએકમા તેણાચ્છે ઓડી દીધા હતા.

ઉપર જણાવેલી “સ્કુડેટ લીટરરી એન્ડ સાયનટીફીક સોસાયટી”ની નીસા-લમા શીખનારી હોંદુ છોકરીઓને ધનામી આપવાની એક ખીજ મોહોટી સખા સંવત ૧૯૧૮ ની સાલમાં ગીરગાંમના મેહલની અંદર જે મલી હતી તેમાં સાંમેલ રહેવા સાર તે વખતના આપણા નામદાર માજી ગવર્નર સર બારટલ ફ્રીઅર ઉપરાંત ખીજ ધણાક ઈંગ્લેન્ડ ગરહસથ તથા સેડીઓ, તથા દેશી શે-ડીઓએ દબદબાથી તાંહાં ખીરાજેઆ હતા, અને તેઓની હજુરમાં નામવર લેડી ફ્રીઅરે શીખેલી સદયુણી છોકરીઓની પરીખસા લઈ તેમને ડેડવેલાં ધનામી પોતીદે નાજુક હાથે અને હસતે ચેહેરે જેમ વેહેચી આપેઆં તેમ તે દરએક છોકરીઓએ તેવાજ હેતુથી હાથમાં લેતાં તે નેકબખત બાંનુનો અતીઅંત પાડ માનિઓ હતા; જે વાતને ખચીત કરી હોંઆં નોધી રાખવી યોગીય વીઆ-રીએ છાંચે.

આ ગરહસથની ધણીઆંણી સંવત ૧૯૨૦ ના ભાદુરવા વદ ૪ ને સો-મવારે કઈલાસવાથી થયાં તેની ગંમખારી કુદરતના બનાવથી અલબત્તાં તેમના જીગરમાં ધણીજ પેડી હજી તોપણ જે બનેજ તે સંતોષથી સહન કરી તેણીના પુત્ર માટે ક્લીઆંણી ખાતે ધરમ ખાતાંની એક ડીસપેનસરી સથાપી, તેનું મકાંણ બંધાવા (ઉપર એ શ્રે ૩૫૦,૦૦૦) ખરચીને તેમાં જલુક દવાઈ પોહોંચતી પાડવા સાર નામદાર સરકારના સવાધીનમાં ખીજ ૩૨૦,૦૦૦) જે સોંપી આ-પેઆય તેના વીઆજમાંથી ગરીબ રોગીઓને દવાઈ દાર મલેઆ કરેછે, અને એજ બાઈના પુત્ર માટે ખીજું એક કાંમ એવું ક્રીષુંચ કે પુણા ખાતે “સામુન ઇનફરમેટરી” મધે હોંદુઓની લાચાર બાલ્યેડીઓને રહેવા સાર તરણુ હબર રૂપીઆ આપીને એક અલાહેદુ મકાંણ રખાવેજે તેથી કરી એ મરહુમ શેઠાંણીનું નામ તાંહાંની વસતીમાં જગતું રહેલું કેહેવામાં આવેછે.

હોંદની સરજમીન ઉપરથી નામદાર ઇસ્ટ ઈંડીયા કંપણીનું રાજ્ય ખતમ થઈને ગરેટ બ્રીટન દેસની આપણી બખતાવર મલકાનેમલીકા માહરણીના તાજને સવાધોન સોંક્યેજે તારથી સરકારી ખાતાંમાં બદલાવેલા રેવાજ પર-માણે તરણો મથકેના દરએક ડેકાંણાપર ધારા બાંધવા માટે એકેકી કાંઉનશી-લની સથાપણા જે થઈ તેમાં કેટલાક પેહેલે વાધેના દેશી શેડીઓએ સાંમેલ કરવા સંબંધી ડેડવાવેલા કાએદા મુજબ આપણી ટાપુ માહેચી હોંદુ પરજ ત-રફથી પેહેલ વેહલા મરહુમ શેઠ જીવંનનાથ સંકરચેઠ ખીરાજેઆ હતા, પણ તેમના મરણ પછે આમી પડેલી જગેઆ પુરવા માટે મોહોટી વરાતીમાંથી આએજ નામીઆ નરને જરે સરવે વાતના લાએક થીછાંનીને તે વખતના નામદાર ગવર્નર મોહોટી ખુશી સાથે ડેડવેઆ, તારે તે માન ભરેલા આહધા ઉપર પેહલવેહલા સંવત ૧૯૨૨ ના ફાગણ વદી ૫ ને મગલવારથી ખીરાજ પોતીકાં તીખસન શીતારાના નામની સાથે “ધી હાનરેખલ”ના નામીએ એલ-કાખ નોડી લીધા, એટલુંજ નહીં પણ તે આહધાની પેહેલી મુદત જરે પુરી થઈ તારે, ખીજ, તેની પુઠે તેજ પરમાણે તરીજ અને તે પછે ચોથીવાર તે દબદબા ભરેલી દરબારની બેઠકમાં તેમનીજ નેમણુક બાહાલ રહી જે સ-

ધાની મુદતમાં એ થોડે પોતાને માન મલે એવી રીતે રાજ્ય અને પરજા વચેના દરેક ધાગનાં કામોમાં પોતાની રૂડી સલાહનો લાભ પોતાના બાઈબંધ કાઉન-શીયરને આપીને બનતી રીતે પરજાને ઉપયોગી થવાની તેવણે ને ઉત્તર દેખાડીએ તેનાજ પરજા ઉપર થયેલા આભાર જેવો તેવો ગણાવો ન જોઈએ. કેટલીક બામદોના ધારા બંધાઈને પસાર થતી વખતે એ સાહેબે પુખ્તવયી સવતંતરપણું વાપરીને તે રાજ્ય સભામાં જેટલાં બાસાંણાં કરી વાલિઆએ તે સધલાનો સમાસ આ હમારી નાંધણી નાંધમા પુરતી રીતે થઈ સકતો નહીં તેથી ખચીત દબગીર છઠ્ઠાએ. તે છતાં આટલું તો કેહવાને સખતીવાન થઈએએ કે ઉપર જણાવેલી સભામા પોતાની કારકીરરી, આ થોડે ને સવતંતરપણે દીધાવીએ, તે વીચે આપણુ જો સંતોસથી એ મજા કહીએ કે આ માનવંતા થેઠનો દેખાવ પોતાને જોખ આપનારોએ તો, તેમાં કાંઈની સહગત વાપડેલી કોઈથી ગણાયેજ નહીં; કારણ કે એટલા અરસામા ધાગના જે જે ખરડાએ કાઉનશીયમા ધડાયા તે ઉપર આ સાહેબની તકરારે તથા તપાસે ઉત્તર બેઠેલી હોશીઆરી, અને ઉત્તમ આપએખતે-આરીથી ભાગ લીધેલો જણાઈ આવેએએ, અને વહી આટલુંની વધારે ખુબી ઉપજવવા જોગ એ થડજીએ કે, તેમના મતને સધલી વખતે ધણું નહીં તો થાડું વજણુ પણ મલગુંજ રહેઈ હું. જેવી લોકાના લાભની સાથે અતલગને એવાઓ રાખનારી કેટલીક અગતની બામદોમાં આ થેઠીઆ કાંઈજ નહીં પણ લગભગ એખીલેજ હાથે તકરારનાં તીરની બડત લડીઆએ, તથા પોલીકા ખાએદાર પુરાવાથી ઘણી વખતે સાંમણી ખોરડના સભાસદો વઢીકનેખી પોતા તરફ તેવણુ મેચરી સકેઆએ. આ સરવે વાતોની સામેતી મેચવવાના ઠેકાણાએ આપણુ જો મોઢવા આહીએ તો, તેમા એક શીલકટ કમેઠીના કાંમકાજના રીપોર્ટો, અને ખીજો કાઉનગીલ ખાતે થએલા વહીવટના અહેવાલો જોવાથીજ માયુમ પડી આને, પણ પેહલી બામતને લગતા રીપોર્ટો, તો મુબગા છપાતાજ નથી, અને પાંચલી મંડખીના સભાસદોની વચે આમણુ સામણુ થએલી તકગમે માતરે જાહેરમા આવતી રહીએ, તે વીચે રૂચીનેખી દબગીરી સાથે જણાવીએએ કે, તેટલી વીગતનેખી આ નાંધમાં હમે દાખલ કરી સકતા નથી.

ઉપવા અહેવાલમાં આ થેઠની મનસખતીનો કેટલેક દરજે સમાસ થએલો વામનાસ સાહેબો જોઈ સખએ, મગર તેમને હાથ આનેવા દરવીઅનો મોડાક ભાગ જે રૂડા ઉપીયોગમા તેનાએ વાપડેલો કેહવાએએ તેના સંખસેપનો જુમલો નીચે નાંધી લઈએએ.

વાલકેશવર ખાતે હીંદુ ધગમના ફરમાંણુ પગમાએ આ થેઠના

મરહુમ પોતાએ પરથમ બાંધવા માડેલું શીવનું દેહેડું તેમના

ગુજરી ગયાથી અધૂર રહેલું હું તે સગપુરણુ કરી આપવા

સાહે સંવત ૧૯૦૬ માં ખરએલા ૩ ૧૦,૦૦૦

પોલીકા વકીલના એક ગરીબ કુલારકે તેનાનું કાંમ જીગરની કાલજી રાખીને બળવેઈ હશે તેના બદલામાં આ શેઠે એક ઘેર લઈ તેને ૧૯૦૭ માં વાપરવા આપેલું કેદવાએ છે તે ઉપર થએલી બેઠક ..... રૂ ૫,૦૦૦

કેટલાંએક કેલવણી ખાતામાં સંવત ૧૯૧૦ થી ૧૯૨૮ સુધી ખરચેલા..... રૂ ૪૬,૫૦૦

પરચુટણ જાહેર કાંમો માટે સંવત ૧૯૧૫ થી તે ૧૯૨૮ સુધી આપેલી મદદની રકમનો અડસટો..... રૂ ૧૪,૦૫૦

અરાકત લોકોને આસરે આપવાની મકસદથી ખરચેલા..... રૂ ૧૧,૦૦૦
દરદીઓની દવા દારૂથી દાદ લેવા માટે પોતાની મરહુમ ધણી-આણીના પુન સાર આપેલા તથા ખીજાં ખાતાઓમાં ખરચેલા તે મહાંને ..... રૂ ૭૪,૭૫૦

કેટલાક પરજેઆત પ્રશ્નોને માન પતરો અપાએઆ તેઓની ટીપ મધે એક યાદદાસત તરીકે ખેરણુ ખેરણુ ભેટ કીધા તે. રૂ ૧૦,૦૦૦
પરચુટણ પુસતક ખાનાઓની મદદ માટે ભેટ આપેલા..... રૂ ૩,૭૦૦

હાથી રીતે જાહેરાતમાં થએલી સંખ્યાવનની સંખ્યાઆ રૂપીઆ ૧,૭૮,૦૦૦ ઉપરાંત જીલ સુકની કોઈ ખીજી રકમો નો રહી ગએલી હોય તો હમારી અટકલ પરમાણે એ શેઠ હસતકથી કદાપી બે લાખ રૂપીઆનો ધરમ થએલો તેમના દરવીય તથા દરબજનો મુકાબલો મેલવતાં કાંઈ ધણું કેદવાઈ સકાશે નહીં તોપણ તેમનીજ ગણાતના ખીજા સખતીવાલા સખથો ને હવડાં છે તેઓ કરતાં આ નામવર શેઠને સરસ નીવરેલા હોય ગણીએ છે તો નોકે ઉપલી સંખ્યામાં માતર એક દવાઈ ખાનાનો આસરો બધી વરણના અસકત લોકોને કાંમનો હોવા છતાં બાકીની સખાવત આ સરીમંત સાહેબની નજરમાં નેમ રૂડી આવી તેમ કરીને કીરતી મેલવેલી માણુમ પડે છે.

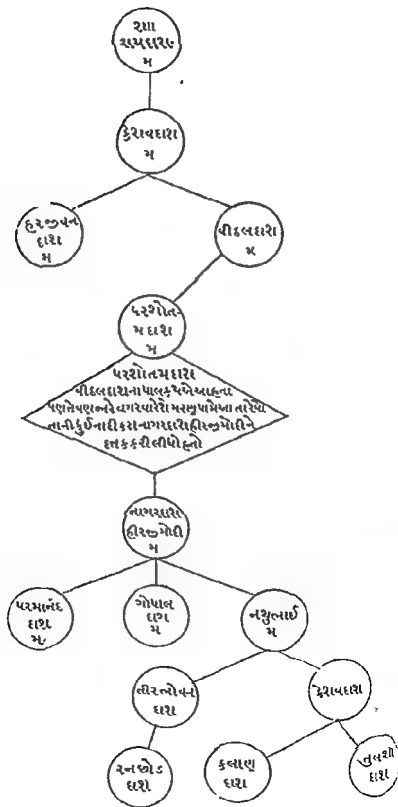
આ ટાપુ ખાતે પરજના હક સંભાલનારી “બોમબે આશોતેઆરાન” નામની એક સભા પ્રથમ ઉભી થએલી કોંક સંજોગથી સુસત હાલત ભોગવીને બંધ પડી હતી; તેને પાછી સજીવણ કરવાની અગતીય જાણુએઆ ઉપરથી આપણા આ હાનરેબલ શેઠે પોતાના મુરખીગીરીપણા હેઠલ એજ નામની સભા સંવત ૧૯૨૩ થી પાછી ચાલુ કીધી, અને તેના પરચુખખી એજ સાહેબ સરખાતથી ચેડવાઈને અતાર તુલીક સામેત કદંમપર કાએમ રહેલા જાણુએ છે અને ઘટતે વખતે પરજની ને શેવા બળવેલી કેદવાએય તેની ખુખી તો એ ખાતાંથી લાખ મેલવનારા શેવાએ ખીજા સાહેબોને માણુમ પડેજ નહીં.

હીંદનું રાજ, તાબને સચાધીન થયા પછે “કંપેનીએન આવ ધી રટાર આવ ઈડીયા” નો માન બરેસો નવો ખેતાબ, આપણી નેક નાંમદાર માહરાંણી વીકટોરીઆએ પોતાના દેસની નીમકહલણીથી નોકરી બળવનારોએ માટે ને

ઉભા કીધોઁ તેમાં નીચાતબતનો કયોએ ફરક રાખેઆ વગર સઘલી વગળા
 દેશી રાજ્યો બિરાંત પોતાની વકાદાર પરજા માહેલા પરમાણીક ગરહસયોનેખી
 સાંમેલ કીધામાં આવેઆછે તે મુજબ આ હાંનરેખલ થેઠ મંગલદાયે રાજ્ય
 તરફ ધણી સારી વકાદારી અને પરમાણીકપાતું દેખાડીને સાત વરસ સુધી
 ધારા બાધનારી સભામા તન અને મનની હીંમત સાચવેઆ સાથે આપમે
 ખતેઆગ્રીથી મેહનત કીધી તે વીચું ઈચું મત બાંધીને ઉપર જણાવે
 એલકાળ તે માનવંતી મલીકાએ ખુની નીચી મોકલાવેલો પેહલવેહલો સવત
 ૧૬૨૭ ના વર્ષસાક મહીને જાહેર થીએ હતો, તે વાતની વધાંમણી જાહે
 આથી આ ટાપુની સઘલી વસતીને ધણો આજુંદ ઉપજેઆ હથેજ. એ ખેતા
 બનો અગ્ય મુજગતી બાસામાં “હીંદના ઝહલકતા તારાના સરીગત” નો
 થયોય તે તેમના માન તથા મગતબાને ધણોજ ડાજતો જણાએઁ; હમે
 બુલતા નહીં હોઇએ તો એ એલકામનો ઉત્તમ મરતબો ધગવનારા આપણ
 વતણીએમા આ ચેકીઆ તરીજ ગણાએ, અને એજ દાહાડાથી એ સાહેબ
 “ધી હાંનરેખલ મંગલદાસ નયુબાઈ, શી. એસ. આઈ.” ફરી કેહવાતા આ
 વેઆછે, માટે એનો બાગવટો રૂડીપેરે હાથેલ કરવા સાર પ્રમત્રીગપાછ પરમે
 રાવર તેમને ધણી લાગી મુદત સુધી મુખ્યચેનથી સંબાલીને, સલામત રાખે.
 એ ખેતામની ધારા પંરમાણે સતા બરેલી કીરીઆ ને થવી જોઈએ તે અતે
 આપણા માજી ગવગનર નેક નામદાર સર શીમોર ફીટઝીર૫૭ અતરેથી રખ
 સત લીધાની ઘોડાક નીવસ આગમજ આવી પોહોએલા નવા ગવગનર સર
 ફીલીપ વોડહાઉસને બેગો રાખીને પઠેલવાયા પાદમાહી મેટેલ મધે સંવત ૧૬૨૮
 ના અર્ધતગ વની ૯ ને છુધવારે એક દબદબા બરેલી દગ્યાર મેલવીને તેની
 હજુર રૂડા આથીગવાદ સાથે એનાએત કગતી વેલા “સ્ટાર આવ ઈડીયા” નો
 મુંદર આન તેમની છાતી ઉપર પોતીકે પછોતે હાથે વલગાવીને તે વાપરવા માટે
 સારા સખદાથી બરેઆ આથીરવાદ તે નામદારે જરે કહી સંબલવેઆ, તારે
 તેનો ધટતો જવાબ વાલીને આ ચેકે મેહરબાંન માહરાણીનો માહટો ઉપકાર
 અંતકરણથી માનેઆ હતો તેની સાખથીમા નીચલી કવીતાથી આ નામદારનો
 અહેવાબ હીંઆં સમાપત કરીએઁ.

જેજેદાર થજે મલેમો ખેતાબ—વધુ માનની આથેઆ રાખજો થેતાબ.
 મુખ્યન આપો કોઇને તે સભાગજે સહી—નીલાસો દઈ દીલને દુખારજો નહીં
 રૂડાં મનથી કેહજો સઘ સગ્કરાજ—તો બગવાન કરથે ઉમગ્દરાજ.
 નીપેહબાતછે માલેક જગત ત્રીસતાર—સંબલેચ તે આંદ સહના પરીવાર.
 નેકીથી ચાહેથી તે બખચેચ મોરાદ—સલાંમતખી રાખેચ તે સહની અઆવાદ.
 જેમા રૂપજી ધનજીનું અમર નામ—જલવતાને પોહોચજો હમારી સલાંમ.

શેઠ નાગરદાશ હીરજી મોદીના મમણાશે ત્યાં રહેવા લાગે

શાળ નાગરદાસ હીરજી મોદીના મમસારો તથા

વસીલાઓનું વરણન.

આ વંશાવધીના વડા શાળ શંભુદાસ શેઠ અસલ કાઠીયાવાડના પરાંતમા રહેતા હતા, તાંહાંથી શેજીને અરથે પેહેવવેહેલા સંવત ૧૭૫૬ મા મુંબઈ આતે આવેઆ તારથી તેમનું પરીવાર હીંઆંજ યરીયામ રહેતું માલુમ પડેછે. આ સાહેબના દીકરા શેઠ કેસવદાસનો જનમ, કેહેઅ કે, સંવત ૧૭૬૬ માં મુંબઈમાં થયો હતો, પણ એ બાપ તથા બેટા એકેકની પુઠે કેવારે મરણ પામેઆ, તેઓની યાદી તેમના પરીવાર પાસે ન હોવાને લીધે અતરે દાખલ કરી શકતા નથી. કેસવદાસ શેઠ જરે ગુજરી ગયા તારે તેમને તાંહાં બે દીકરાઓની વરધી થએલી હતી; જે માહેલા વડા શેઠ હરજીવણદાસનો જનમ સંવત ૧૭૮૬ માં, અને નાંધલા વીઠલદાસ શેઠનો જનમ સંવત ૧૭૮૮ મા થએનો ધારેઆમાં આવેઓઝે. વીઠલદાસ શેઠના વખતથી તેમને તાંહાંના વેપાર વનજનું સારૂ કાંમ જે શુર થએજી હતું તેમા તેમની નીલી ઉસતવાર હોવાથી જેની કાંમ તેવણ ઉઠાવતા, તે કુતેહમંનીથી પાર ઉતારતા હતા; અને તેજ દાહાડથી શાળ વીઠલદાસ કેસવદાસનું નાંમ વેખરી તથા સરાફી મંડળીમાં પરમેઆત થાતું આણેજી હતું. આ સાહેબ સંવત ૧૮૨૦ ની સાલમા જરે ડર વરસની બર જવાંણી વએમાં ગુજરી ગયા તરિ, તે વખતે તેમને ઘેરે છોકરાંઓ તદન નહીં થવાને લીધે પેલીકા વડા બાઈ હરજીવનદાસ, જે તેમની અગાઉ દેવગત પેંહચેઆ હતા તેમના દીકરા શેઠ પરચોતમદાસને પોલીકો પામક કરી આવેઆ, અને તે દાહાડથી તેણીની કારકીરદીએ સરઆત લીધી હતી; પણ તેવણની (ખબર નથી કે કહેઆં સાલમાં) વગર ફરજંદે મરણ પામેઆ, તારે મરહૂમ વીઠલદાસની બેનના દીકરા શેઠ નાગરદાસ હીરજી શાળીને દતક કરી લઈ સરવે મીરાસ તેમને સોંડી આપી હતી તારથી શંભુદાસ શેઠની અઓઝાદ ખાંમ થઈ, તેપણ નાગરદાસ શેઠે તે વાતનું કશુંની અમેમાન દીલમાં વસાવેઆવના શેઠ વીઠલદાસ કેસવદાસનુજ કીરતી બરેજી નામ ઘણાંક વરસો સુધી વેખરી તથા સરાફી વહીવટમા માન સહીત સામથી રાખેજી હતું, એટલુંજ નહીં પણ પોતાની જાતી અંચલાણી સમલી માહજનોમા મીલનસાર રહીને નવખખીના અરા બેતાબથી વખણાયા તથા માહજનણના એક વડા શેઠીઆ તરીકેની ગણાયા હતા. એ નાગરદાસ શેઠ સંવત ૧૮૨૫ માં જનમ પામેઆ હતા; અને જહોજવાલી બોગવીને જરે સંવત ૧૮૬૦ ને સાળ વનકુંવાસ થયા તારે તેમની જામર માતરે ૬૫ વરસની જણાઈ હતી.

આગલા વખતમાં મોદાગરે તથા સાહુકારીની વસતી આ ટાપુ આતે ધણી થેડી હોવાને લીધે એ સાહેબે જેની વહીવટ અલવેઆ તેમાં પરમાંણીકપણું વાપરેઆથી બેહોલા દરનીય ભેગો કીયો હતો, અને તે પહે સગડી આંટમા સારી નામદારી મેલવી હતી. એ આંદધાંનવાલા સાહેબોના ઘર સંગાયે અવ-

લમા મરદુમ દારીગેઠ અને તેવણ પડે તેમના નેકળખત પેટા અરદસાર શેઠ ધરેા મોઢેટા ધરોનો રાખતા હતા જેથી કરી અરમપરસની મોહખતે હરેક બામદમાં એકબીજાને લાભ પરાપત થતો હતો એટલુંજ નહીં પણ સરકાર દરવારમાંથી તે વખતપર સારો વગ અને મોહનો તેવણ ધગવતા હતા. પણ વખતની વધારે આવે તેહેની જાહેજવાથીએ જોડે એ પેગમાથી રખમત લીરેલી જણાએય તોપણ પગસેવરની કીરપા તથા એ મરદુમ શેનીઆઓના પુન પરતાબથી તેમના હાજઆત રહેવા રાતગાએ હજીતક સારી હાવતમા સંતોસ પાંખીને અમન અમનમાં ઝેલતા માયુમ પડે.

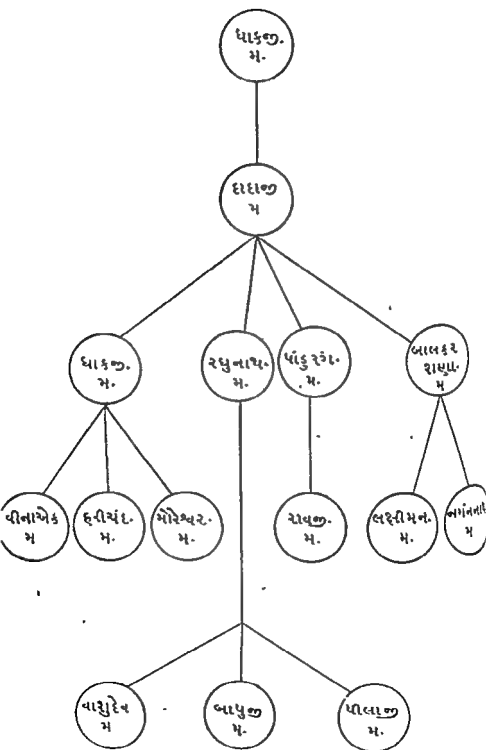
આ શેનીઆની રાખતી પગમારે મળાવતના કાંમોની અજબત થએયાં જોઈએ, પણ સુદત યુજી ગયાને લીરે તેટલી યાની સમવાએયી માયુમ નહીં પડેઆ છતાં, એક પુરાણો દરાતારેજ હમારે હાય આપેએએય તે ઉપથી આ ટપુ તો એકસ પગીધ થએજેડે કે, સંવત ૧૮૬૮ ની સાતમા વગસાની ખીનકુપ ગેરહાજરીથી, ઉતર તરફ જન્મનાક દગાપ ને પડીએ હતો, તેને અગણોતેગના કાજથી હજીમુધી જાણીતા રાખસી વાદ કરતા હશે, તેહવા વખતમા તાંહાથી ખુખમરે પામેલા હજારે લોકો અનરેના આસર મોઢે આવી પડેઆ, તારે તે વખતના વાહાડીઆજી એક પેગતનજી ખમનજી તથા નગરશેઠ દેવીદાસ હજીવનદાસની સંગ થે આ બધા ઝોંની સાંમેય રહીને. પોતાના બાઈમેંટાની પગગથી થાએ તેટલી થાપગ ઉભી કરવાના હેતુથી, ઘેરઘેર ફરેને હધરાંનામા મોઢાગી રકમ લોકો પાસેથી ભગી કરી હતી, અને પોતે પણ એક વીઠવદાસ કેસવદાસના પુન મોઢે ૩૫૨૫૦) ની એક રકમ એ પેગતથી ઉધરાણાની ટીપમાં ભરી આપી હતી.

ઉપર જણાવેવા સાતમા નાગરદાસ એક યુજી ગયા તારે, મેહરા દરવીપની સ થે તેનો રડો ઉખીયેગ કરનાર તમણુ ઠીકગએ પેતાની પાછલ હજીઆત મેલી ગયા હતા; જેમા વડા એક પરમાણુનદાસ, વચલા એક ગોપાલદાસ અને સગવેથી નાહાના એક નયુભાઈ હતા. એક પગમાણુનદાસની પોછાંણત એટલીજ માયુમ પડીએ કે, તે સાહેબ મરદુમ એક દોરાબજી દોગમજજી લસકરીની સંપાર્થ પગમાણુનદાસ દોરાબજીને નામે ચીન ખાતાનો એહોલો વહીવટ ચલાવતા હતા, પણ માઠાંબાએમે તેમા અતી ધણી ખોટ નીપજેઆથી તે બાપડાએનો વહીવટ તદન બંધ થઈ પડેએ હતો; જે પડે સંવત ૧૮૬૪ ની સાતમા પોતે, અને તેની પડે સંવત ૧૮૮૮ મા એક ગોપાલદાસ વગર વારશે યુજી ગયા; પડે એક નયુભાઈ ને નાંધવા કેહવાતા હતા તેમની નોખત શીર ધઈ.

એક નયુભાઈનો જનમ સંવત ૧૮૬૬ મા થએલો કેહવાએજે. બાપથી ઉતરેવા વાગસાની ને પુંજી તેએને હીયેની હતી તે હાય આરી તારે તેનો વહીવટની તેએએ સારી ગવે સામવએ હતો, અને સરથે માહજનોમા રી વરગણુકથી અપીઅંત માંનની તેવણે મેવવીજ દુનું, પણ જમરે જાહાજ વકાદારી ન કીધાથી માતરે ૪૩ વરસ સુધી પોહચીને સંવત ૧૯૦૪ મા વધકુંડવાસ જઈ પડેઆ.

શ્રી ૬ ધાત્રજ દાદાજીનું કુટુંબ.

આ કુટુંબના વડવાઓ હસતકથી થયેલાં સંપાવતોના કાંમ મહેવાં એકની કેકીએત ઉપર જણાવી ચુકાં છઠ્ઠિયે; અને ખીજાંની નાંધ હીંઆ દાખલ કરીએછે:—
 મુંબાદિવીનું અસલી દહેકું મેદાનમાથી જરે જમકાઈને હાલની જગાપર આવી કાએમ થએજ તારે, હીંદુ લોકોને સનાન કગવા માટે એક તલાવની ને અગત જણાઈ હતી તે અગત પૂરી પાડવા માટે, મરહુમ શેઠ હરજીવણદાસની વીધવા શેઠાણી પુતલીમાઈએ, સંવત ૧૮૩૦ ની સાલમા એક તલાવ ખોદાવીને પાટી ફરસાંનીથી તે બંધાવી આપેઓ હતો; અને તરીજી સંપાવત એકે કોઠની બાહેરના મેદાનમાં, મરહુમ શેઠ વીઠલદાસ કેસવદાસે બનાવેલા “પાણવાડી” નામનો ખેડેલો બગીચો ને હતો તે, જોડે આપણી માછી ધરેઈ ઈંડીયા કુંપની સરકારે તેજ વરસમાં, મેદાન માહેલી સઘલી એમારતોની સાથે કહડારી નાખેઓ, તે વાતને આજે એક સગી યદ તોપણ, તેની આગમજ તાંહાના જાહાડપાણેના પેસણ માટે એ એહીઆએ ને કુવો ખોદાવેતો હતો તેજ માનરે, તેમની યાદગારી તરીકે સરકારે રહેવા દીવેછે, ને આજમુખી પરજના ઉપોચોગમાં “પાણવાડીના કુવા” ને નામે વપરાતો આરેછે; અને મીં જાં-ગીર મેરવાંનજી પહોડરે બાવેલા ઘેરની ઉતર બાજુપર દેખાતા તરણ કુવાએ માહેવો તે એકછે. એ કુવો ધણે યુગણે હોવાને લાગે એકવાર માઠી હાલ-તમા આવેઓ હતો તેને મરહુમ શેઠ નયુભાઈ નાગરદાસે સંવત ૧૯૦૦ ની પરથમ સરાવણ સુદી ૨ ને બુધને રોજે ફરીથી દરસત કરાવીને પરજના ઉપ-ચોગ માટે વપરાતો ગણેઓછે. એજ શેઠીઆએ મુંબાદિવીના દહેડારી ફરસાં-દીની કરારી આપેલી રહેવાનો આવેછે.

શેઠ નયુભાઈને તાંહાં પુરાતમ આંનદાનની કીમતી દીપાવનારા બે ત્રી-શઓ પરમેસવરે દીવેના તેઓના પરીવાર સાથે ને હર્ષઆતે તેઓ માહેવા વડા શેઠ ત્રીભીવણદાસ સંવત ૧૮૯૭ માં, અને નાંધલા શેઠ કેસવદાસ સંવત ૧૮૯૫ ની સાલમા એકેકની પત્ર જતમ પામીને અબરથી સંસાર ચલાવતા સંજવાએછે તેઓની જેજેકારી અંતકગણથી એટલા માટે ધંછીએચ કે, એજ શેઠીઆઓના વસીલાથી કુટુંબીઓનો પાએઓ રચી જનારા શેઠ રાંમદાસના નામની ચોક્કસ યાદી સચવાઈ રહે.

શેઠ ધાકજી દાદાજીનું કુટુંબ.

આપણી ટાપુ ખાતે પરએઆત થઈ ગયેલા પાયાગી પરમુ ગણાતના સરીમંત શેઠ ધાકજી દાદાજીના બપાવા ધાકજી, ઉડે ગલ સાજેબ, અસલ યાંણા મમે રહેનાર હતા. એ સાહેબના વડવાઓનો મુગંનો ધંધો ધણું કરી ખેતીવાડી કરવાનો હતો, અને તે કારણસર કેટેમ કે, ધોડીક જગેઆ પણ પોતીકા વતણમાં તેઓ ધરાવતા હતા. સંવત ૧૭૭૧ ને મુદા-બસે રાહિ ૧૯૩૬ માં જરે તેમના અવ જલની સરજત તાંહાંથી ઉડી તરે

પોતે પોતાની બાએડી સહીત પેહેલવેહેલા મુંબઈમાં આવી વરેઆ તે વાતને આજે ૧૫૮ વરસ થયાં તારથી તે તેમનું વર્જણ હોંઆનુંજ વળણુદાર ગણા રહેલું જણાએછે. એ સાહેબે હોંઆં આવીને કહેઆ ધંધામાં વખત ગુજરેઆ તેની ચોકસ હકીકત કેહેનારે કોઈબી દોતરે જીવતો રહેતો નથી; અને જે અતલગના થોડાક બેગીઆએ તેઓ તદંન અનર્જાએઆ હોવાને હીધે આગલી હકાએત અજવાલામાં આવતી અટકી પડીછે. પણ આટલું તો ચોકસછે કે ધાકજીને તાંહાં ઘાઘજી નામનો એકજ પુત્ર મુંબઈ આતે સંવત ૧૭૬૯ અથવા શકે ૧૬૯૧ માં જનમ પામેઆ હતા, અને તેવણુબી કેહેવી હાલતમા કાલ કાહડેઆ પછે, અને જેઆરે ગુજરી ગયા તે વાત પણ ઉપરનીજ મુઆરે અંધારાંમા રહીઅ વાસતે તેવણુના દરજ્જાની કારકીરનીનું ચોક્ક વરણુન જે શેષ કરતાં હમારે હાથ આવેલેછે તેનીજ માતરે નોંધ ઉપર નેધાહ પોહઆડવાની એલતેમાસ વાંચનારા સાહેબાને ગુજરીએછે.

ઘાઘજી શેઠને તાંહાં આર દીકરાએ આવતરેઆ હતા. એઓમાં આ ખીનાના સંબંધમાં આપેલી વંશાવળીમાં જણાવવા મુજબ, સરવેથી પેહલા આપણા ધાકજીશેઠ સંવત ૧૮૧૬ ને મુકાબલે શકે ૧૬૮૧ મા આ ઠાણુ આતે જનમ પામેલા જણાયાછે; અને તેમની પુત્ર ખીજ દીકરાએ કેઆરે આવતરેઆ, તેના રાજની સગદ હાથ આવી નથી, પણ આટલું તો સંભાન એજેઅ કે, સરવે કરતાં પેહલા અને ખીજ બાઈએનીજ કીરતી મુંબઈમાં પરકાસતી હતી, તેમાં રચનાથ ઘાઘજીનું નામ માતરે દોઢ ખાંતેના એક મોહલાથી હજીમુધી કાએમ થઈને જોડાઈ રહેલું જોવામા આવેછે, અને એ સાહેબુબી આગલા વખતપર એક દરવીશવાન વેપારી તથા વાંહાંણુવડીના વરગમાં વખણાઈ ગયા હતા.

શેઠ ધાકજીએ, પોતાને વખતના રેવાજ મુજબની જોઈતી કેલવણી હાંસલ કીધા પછે, પેહલવેહલી આકરી પોલીસ ખાતામા મેલવી હતી; ચોક્ક મુધી તાંહાં રહેઆ પછે તાંહાંથી નીકળીને કોઈવેપાર ખાતાંની અંગરેજ પે-હેડીમાં તેઓ લાગુ પડેઆ હતા, જાંહાંથી તેમના નગીબની વત્રાંણુ અહડવી કલાએ પોહઅવા માંડી તેનું મુખતેસર બએઆન હેલ આપીએછે.

વેપારના કાંમનો અનુભવ હાથ આવતાંજ મી. રીવેટ વીલકીનસનની કુંપની જે હોંઆં તરતની ઉભી થઈ હતી તેની દલાલી કરવામા આ શેઠ પેહેલવેલા મસગુલ થયા હતા. એ શેઠે તે પેહેડીના મલિકોનો વીસવાસ પોતાની ઉપર એવી લીધા પછે, મલખાર આતે રહેલા તેમના તરીજ બાઈ પાંદુરંગ ઘાઘજી, તથા એક જાંની દોસત મી. શેમીત લાડકોળાની બલાંમણુ ઉપરથી, તાંહાંવાલા માપલા મુસા કાકા, મી. ગજરટ ટોરીન તથા મી. બેલ તરફ મુહબલક કાંમ આ ધાકજી શેઠની આડત હેલ આવવા માડેજે હવું.

ધાકજીશેઠ યાજે જેમ પદસો પુસકલ બેગો થયો તેમ તેના ભોગવટા સારે જે વસતીવારીની ઉઠેદ રહી હતી તેપણુ, પરમેરાવરતી કુરખાળી, એકએક પછે જન

મેલા તરણુ બેઠાઓની બરખતથી, પાર પડી હતી. એ તરણુ બેઠાઓમાં વડા વીનાયક-ગવ, વચ્ચે હરીચંદ્ર, અને નાંધણો મોરેસવર હતો,* અને તે તરણે બાઈઓ એવાતો ચાલાક તથા ચંચળ નીકળા હતા કે, જો કંઈપી, હિંદોળીની બેવકાઈના કાંદામાં તેઓ ફરેઆ ન હોત તો તેમના આપનું સુખ સારી રહે સમવાતે, પણ કુદરતનો બનાવ તેપરે એવો બનેઓ કે આ તરણે નિકરણો ખીલતી જવાણીના બાહ્યપર ચહીને જેમ પુગલીવએ પોહોચેઆ તેમ એકેકની પુરે આશતા રહીને તેઓએ, નવ વરસના અરસામાં ખીચારા આપેઆમાં ચકચુર રહેના આપનું વસાએણું ઘર, ઉજડ કરી મેલેઈ; તેમા વડા સંવત ૧૮૭૧ માં, વચ્ચે ૧૮૭૫ માં અને નાંધણો ૧૮૮૦ માં મરણ પામેઆ હતા. એ માહેલો વડા અને નાંધણો મુંબઈમાં; બાઈ વચ્ચે, કેહેચ કે, વરેદરા ખાતે કંઈલાસ-વાસ થએઓરે.

હાલો અકસમાત નીપજેઆની આગમન બરે મીં જેમસ રીવેટ, કુંપ-હીના વેપાર ખાતાનો વડા (જેને ધીનીઅર મારચેટ કરી કેહેવામાં આવતા હતા) એકધી ચલાવતો હતો તારે તેણે પોતાના આ બેરખાહ દલાલની ઉપર મેહોબાન યાદને, સરકારને હસાને, વેપાર ખાતાને વાસતે જથાબધ રૂઢી ખરીદીનું કાંમ, આ ધાકજીએકને સોરેજ હવું, અને તે ઉપરાંત જેની મેહોટાં વાંહાણો જેને “ઈસ્ટ ઈન્ડિયાને” કરી કેહેતા તે બારાંમાં આરે તારે તેની આડત તથા દલાલી ઉપરની એજ ગરહસથને મુકરર કીધા હતા. આ વાતની ખબર વેલાત સુધી પોહોચેઆથી, તાંહાંવાવએ તગ્કના વાંહાણોની એઓની આડત હેઠળ પરબાડાં આવવા માડેઆં હતાં. જેનું કાંમ પણ પોતે પરમા-ણીકપરે પાર ઉતારીને તેના માલિકો તરફથી જરા અને હોરમત મેલવવામાં કોઈજ કસુર કરતા નોહતા.

કોરે મધે હારંખી રૈની પાછલ “રયુનાથ દાઘજી સ્પીટ” નાંમનો જે મા-હોમેરે, તાંહાં આ ગરહસથે પેહેલવેડેલાં સુખવારી હાવતે પોહોચતાંજ પોતે, પોતાના પદસાથી બાંધલાં ઘેર (જેનું મેહું હારંખી સૈ તગ્કની આવેણું દેખા-એકે) મધે સંવત ૧૮૭૧ માં તેઓઆની રહેવા હતાનાં પણ બરે ઉપર જણા-વેઆ જેઠાં કાંમોથી વધારે માતબર થયા, તારે કાલબારેવીના રસતાપર એક મેહોટી જમીન લઈને તાંહાં તેની વચેવચ એક સુંદર એમારત બાંધીને જાધુ-કતા આથી રહેઆ હતા; તે મીલકત જોડે તેમના મગણનાદ ઘણા વરસો થયાં વેચાઈને હવડાં પારકે હાથ પડીએ, તોપણ વાકેફકાર સોકોની પીછાણુમાથી હજી સુધી નહોજ ખીસતા “ધાકજીવાણું ઘર” એવખાતું રહેઈએ.

* એ ઉપગત તેમને તાંહા તરણુ નીકરીઆ જે હતી; તેમા વડીને કરસનાગવ બવાણુજી સંગાથે, વચ્ચેનાં કરસનાજી નારાએણુ વરે, અને નાંધણીને નારાએણુ રાવ લખણીમનજી જેડે પરણાવેલી કેહેવામાં આવીએ; અને વડા નીકરા વીનાયકને તાંહાં જનમેલી એક નીકરીને હરીચંદ્ર નારાએણુ સાથે જે પરણાવી નીધી તેણીને પંટે અવતરેલા મીં વીનાયકરાવ હાવમાં આપણી હાઈ કોરટ ખાતે સનદી વકીલનો માંન બરેલો ધંધો ચલાવતા માલુમ પડેએ. નાં. લં.

† એ ઘર તારપરે વેચાએણું એક હાથ ફરીને હવડાં મરહુમ શ્રેષ્ઠ કસંમજી પે-સતનજી પાટકના હોતરાએ પામે રહેઈએ. નાં. લં.

આપણી ટાપુના આગલા માલિતોળર પારથી એક અગ્નિસર દાગી બરી ગુજરી ગયા તારે તેમના અતીથણા બોગના વેપાર ખાતાના વલીવટનો મુખ વારો સકામથી પાર ઉતારવા માટે તે મરહુમ સમીપત સાહેબે પોતાના વચીચેના નામા મરે બે રીકરાઓ ઉપરાત ખીજ આર ધગ્હસથોને* જે તરસદીઓ જેડ વેચ્યા હતા તેમા એક નામ આ પરમાળીક એકનુની જાણવામા આવેજે, તે કામ પોતાના ખીજ તરસદી ભાઈબિધીની સગાથે એકમત રહીને ચેવીતો મથ લાઈથી સરણાગમ પોતાઆડી રીધુ હણ કે સરપે સાથેના ફેરાલો કમતા તે મરહુમ શેકતા વારેશોના પોરાન વાસતે સારી પુણ કાજલ પાગી અપવાની ધણીજ રડી નેમ સામવી હતી; અને તેટલા માટે કોઈ બાહોસ બાવસતરુ જરે કામ પડેજ તારે તે વખતના શ્રુતધર્મવાનાઓને પડતા મેલી મીં હરખરક કાપતના જે કલનતા ખાતે હતો તાહાથી તેને ગોપેટા ખગમ કરીને આપે ખોનારી મગાનવાની આગેવાની આ ગરહરાથેજ લીધેલી સાબનવામા અડી તે બાહોસ દીમાએતી આવેઆથી ફડગાનુ સરપે કામ ફેતેહમથી ૫૨ ઉતરેજે હુ અને તે દાહાડાથી આ કામેન સખસની સગાથે મોટી દોસાતિના ગાઠ ઠી મજબુત બનાવેલો હતો.

વેપાર વણજની બરકતથી ધાકજીએક પારો જાનતનો બરાલો જે થયે તેના સભાન માટે કેટલીક મીનકતો તેનાએ જે ખગીદ કીધેલી હતી તેમા બેઆપે તરફનો એક બગલો જે હવડા એક મનચેરજી બમનજી પથરીની મીનકત કેવાએજે તે, ભાએખના ખાતેની વાડી, મોઠ, મજગામ, શુપાવ, મારફી, (જાહાની એક આન જોકે પારકે હાથ ગએલીએ તોપણ હજી સુરી તે “ધાકજીની આઈ” ને નામે આનખાતી રહીએ તે) અને એતવાળી (જાહા ધાકજી દાદાજીના નામનો એક મોહરોએ તે) મુધોના એકવર સવતતગ માલિક તેનણુ થએતા હતા, અને તે ઉપરાત યાણા તથા ઊસલી તરફની મોહરો ખેર તથા બગીઆએ બનારીને તેની ઉપજ પેતે ખાતા હતા અને તાહાથી આગલ વખતા એક વરેદરા ખાતે ઠી મીલકતો ખાધી હતી પણ વખતે કોઈને જેમ પાએધારી આપી નહીં તેમજ આ એક પાએનુની સરપે નહીં સરીખુ થઈ ગએલુ માલુમ પડેજ તે ઉપર ખરેખરી દલગીરી ઉપજેજે આ ધાકજી દાદાજીએ પોતાની જાગેજલાનીના દીવમે ઉપર મોહરો વગ અને દગીય ધરોઆ છતા, સગેની સગાથે મીતરાઆરી સાધી રાખીને તેએએ અડીપણાથી લોખેના ધણેક આહ પોતા ઉપર મેલવી લીધે હતા, અને પેહલા વરગની પદવીએ તેઓ પોહએઆ તોપણ ગરીબાઈની કદરને સારી રવસથી પોછાણનામા કવચીત પછાત નહીં રહેઆને લીધે સઘલી વરણની મડલીઓમા સર

* જે રીકરાઓ મધે એક ખરચેદજી તથા જાગીરજી, અને ખીજ આર ગર હસથોમા મીનીઆસ ઉડીએમ સાટણુ, જેમસ કાનદર, લુક આસખરતર અને આ એક ધાકજી દાદાજી હતા

† ૫૭૧થી એ સાડેમ મુ ૧૬૧૧ના વડા નેઆએ રીસનો માન ભરેઆ આહધી લઈને હસવી સને ૧૮૩૧ મા સર હરખરક એમીંગદન દરેપર કાપતન નામકને નામે આવેઆ હતા

તાન પામી પરખેઆત થયેઆ હતા. આગરીઆના કોથાખાનાના તગકનું રકાડી કામકાજની એ સાથે એક આડતીઆ તરીકે ચેડકસુધી બજાવેડા બનનામા આનેજીએ. જરે એ નફીનસઠન સ્કુવનો પેહનધેહલો પરાગમ આ પુ આતે થયો તારે તે કેલવણીના ઉતમ કામની આગેનાની પણ બીજા દેયુહી ગરહસયોની સાથે ભેગા રહી તેઓએ કીધી હતી અને તેની યાગણમા (૫૦૦) ની બખએસની તેનાએ કીધી હતી મુમર્ઝ આતે પીડીઝ અને તે કે ગગડ જુરીમા મેહેરના ચેડીઆએને નામદાર સરકારે પેટલ વેહલા જરે ખખ કીધા તારે તેઓ ઠી સંકમા આ ચેઃ ધાકજીની સામેલ થયા હતા અને ડુનેહના અમ નદારનુ કમીસનળી પેહલા એનાએજ મેનરેઈ હુ.

પોતીકા ધગમ ઉપર એ સાડેય ધણાજ ચુસત હતા, અને તેને આધારે ઘડીય ગુખાએમા એરએરાનની દરેજન ધણે મોકલે હાથે આહુ રાખતા હતા, જેમા ધણુ કી ગણપતીને પુજનારા ધરમઆચારી બગહમદની પગની કગમા ધણુજ પુન સહમજના હતા; ભાગવત ગીતાની માહીતી મેનરીને ધ-મસાસતરનુ સારું ગનેઆન 'પરેઆથી ધણુક પરીતો તથા સસ્તીઆની સાથે વખતે વખત રૂડી વગલુકધી વાદીનાદ અવારીને કેળીક વેટમ ભડેરી બાપો ઉપર તેઓને ધણેનની કરતા પણ તેમની ખખસ ખેંચનાગ તે વખતપર કે ઈજ નહો હોવાને લીધે હોંકુઆમા હાન દેઆતોકેટલોક સુધાગે પછાત ગેલો હતો.

વરેદગ આતેનો માજી દેરાન ગંગાધર સાચી જરે પેસવાઈ રાજના પઢરપુર તરફ કોઈ સતરના યગથી મારેઆ ગયો તારે તેની ખાલી પડેલી મા-નની જગેઆ પુરવા મોટે, તાહાના રેનીડેઝ કપતાન જેમસ રીચેટ કેઆગાકે, આ ધાકજીએકેને ખસેદ કીધેને સવત ૧૮૭૨ ની સાલમા તાહાળી એ ચેઃ ઉપર લખી વાલેજે કે આ દેવાનગીરી તમેએ બાહાલ રાખવી, અને તે બાનેની મનજુરીએત આપણી નામદાર સરકાર ખામેથી જેવી મેલવી આપો તેવાજ, તે સાહેબ પોતાના વેષાર વણજનુ કામ મોરેમવર નામના નાધના રીકરાના સવા-ધીનમા સોફીને, તેજ રાનના અધતર મહીનામા વરેદરા આતેનો રાજદુઆગી વહીવટ સભાનવા મોટે સોહાજીરાવ ગાએકુઆરની ચેરામો રવાને થયા; જાહા મનની અચનાઈ તથા રૂડી જુધીનુ બલ વાપરીને વડા પરધાન તરીકે રાજય વહીવટ એરી વરતાણુકધી અલાવવા માડેઆ કે, તે વાતમા ગાએકુઆર મર-કાર તેણુ ઉપર ધણીજ ફીત થવા લાગી, એણુજ નહો પણ ચારેક વરસના અગસામા તેની બલી કોમેસથી જે કાએદ પોતે જોયો તેની સાખલીમા નામ-દાર સોહાજીરાવ શ્રીમત માહારાજએ તે વખતના નામદાર નવરનર સર મવાન નેપીઅન બાગેને ઉપર એક પતર સવત ૧૮૭૬ ના ફાગણ ચુી ૬ ને મુક-રેની તરીએ લખીને તે બાનેની મુમારક મારી જે જણારી હતી તેના તરજુ માનો સાર એરોકે કે "તમે નામદાર રાસી પો જંગેય કે, હમારી સગદાના "વહીવટમા કેટલીક વાતો ગુચવાગે જે ધુમાઈ રહેલો હતો, તે આ માનવના "ધાકજીના આપેઆથી તેણાની નીતી બરેલી મેસેસવટે બીવકુલ નીમલી ગયો "છે, અને તેમની નેમણુકધી માહારા રાજપરકરણની મજબુતાઈ મોટે આવા

"વખતપર ને પરમાંણીક પુરસની મને જરૂર હતી તેમજ મહેશ્વરે
"લીધે આપણી બેહુ સગકાર વચે મીતરાચારીનું મેલેખત બરજી નાનુ પણ
"સારી રીતે સંધાએજ, તેની ખુસાળી જાહેર કરતાં અતીઅંત સંતોસા ઉપજે."

એક ધાકજીએ ગાએકુઆરી રાજનું પરધાનપણું ચલાવવા માટેજ તેના
બદલામાં નામદાર સીંહાજીરાવ માહરાજાએ (૩૬૦,૦૦૦) નું સાલીઆનું બાધો
આપેઆ ઉપરાંત દર રાત્ર ૩૩૦,૦૦૦) ની આએપત ઉપજે તેવી એક જગીર
સરકારી મેહેસુખની માફી સાથે યુજાયત છદ્ધામા તેણાને વર્જસપરમપગ ને
બખ્શીનદા કીધી તે બાનેની મનજીરીએત, કેહ્ય કે તાંહાંના રેશીડેટની મારફતે
મુંગઈની અંગરેજી સરકારે પણ બાહાર રાખી હતી; અને તે સંબંધો ને સતા
બરેલી સનદ સંવત ૧૮૭૫ ના બાહુરવે મહીને માહરાજાએ કરી આપી હતી
તેનો સાગર્જસ એકલ જણાવેઆ મુજબનો માલુમ પડેઆડે.

"હમારી રાજ્ય ગારી, તથા સરકારની એવામાં પરધાનપણું મેલવીને
"પરમાંણીકપણાથી હમેને સરવે પાંતીની જોઈતી મદદ તમે આપોડો, અને
"તમારી રૂડી ઈજાથી હમે ને અગણીત કુશ્મિદા બેઠેએચ, એટલુંજ નહીં
"પગુ નામદાર અંગરેજી તથા હમારી સરકાર વચે સુસેહ બરેઆં નાતા જ
"લથી રાખવાને તમે બનતી સંભાવ લીએડો તેના બદલામા ડેડી આપેનાં
"સાલીઆંના ઉપરાંત એક જગીર તમેને હમારી સરકાર તરફથી ને વર્જસ
"પરમપરા બખ્શીનદા કીધામાં આપીએ, તેનો બાગવાડો તમે તથા તમારા
"વાડેસ વડીનો અંદેશામા મુધી મેલવતા રહેજે અને જેવી દીલસોજી અતાર
"લગે સાચપેલીડે, તેનીજ કાનજી સદા રાખીને હમારાં રાજ્યની રૂડી યેવા
"બજતવેઆ કરજે, એ બાનેની જામીનગીરી હમારી તરફથી નામદાર કુંપની
"સરકારની તમેને આપીએડે."

સીંહાજીરાવ
સરકારની હોઆં
મેહોર કીધીએ.

ઉપથી સનદ નામદાર ગાએકુઆરે જાહેર દરખાસ્તની અંદર, અને અંગરેજી
રેશીડેટની હજારમા ધાકજીએકને સપુરદ કરતી વખતે તે બાનેની જામીન
ગીરી તથા તેમની નેમણુક મુંગઈની તથા વડી સરકાર સાથે બાહાર રખા
વવાની રેશીડેટ સાડેબને આરજ પણ કીધામાં આપી હતી.

હીઆમુધીજ આ ધાકજી એકના અહડતા શીતારાની હદ આપી અટકી
અને તેટલાં વુધીક જોકે તેઓની મેહનતથી ગાએકુઆરને દરસાલે એક કરોડ
ને ૩૦ લાખ રૂપીઆનો ખંચાવ કરી દેખાડેસા કેહવામાં આવેએ તે છતાં તે
ખીઆગના ધરેહ જરૂર વકરવા માડેઆ તારે બનેજ એવું કે આગસા નાગીએ
રેશીડેટ મીં કેઆરનાક એહવી છોડીને વેલાત ગયો, અને તેની જગેએ
મીં ઉલીએમસ આવી બેઠા.

ધાકજી શેઠ જીરથી સરકારી લખણુટ ખરવતો, તથા શેહેરમાં ચાલતી અનેક તરેહની બેઠાઢીના અટકાવનો બંદોબસત કરવા માંડેઆ તારથી, તાંહાંના ટલાક આહધેદારેઆ પોતાની આડી રીતે મેલવાલી કમાણી એકેદમ બંધ રહી જોઈને, આ પરધાણની પાએમાલી કરવા ઉપર, મીં કારનાકના વખત-જી કંમરતો કશી રાખી હતી, પણ તે અમલદારની એકતો સાહુચેલી સારી, અને ખીજું તેઆ વચે મીતરાચારીનો સંબંધ વીશેસ જોડાએલા તેથી કરી, લા લાજ યધને દાવ શોધવા માટે કોઈ ખીજી જોગવાઈસુધી તેઆ થોભી રહેઆ; અને તેની બદલીપર આવી જોઈલા નવો રેશીડેંટ, જે તેઆના ફીટુરથી તદન જુનાંજોઆ હતો, તે તાંહાંના રહધાતથી પુરો વાકેફ થાએ તેની આગમજ, એઆ પોતાની ફરેખખાજી એવી તો બંધ બેસાડી કે, તે યુકવી અંતે તેઆની રાદ માફક ફતેહમંદ ઉતરી.

આટલી વાતતો ચોકસ હતી કે આ શેઠના હાથમાં પરધંમથીજ મલેહું રેટ ઈંડીયા કુંપનીના વેપાર ખાતાંની આડતનું બોહોરું કામ પરધાણ થયા તારેખી અવાઈ રહેહું હતું; અને તે કારણસર તાંહાંના વેપારીઆ સંગાથે લેણુ દેણુનો હિવટ જે નીરબએધી તેવણુ ચલાવતાહતા, તે વાતની અખર રાજ તથા રેશીડેંટને એ અથવા નહીં, પણ પેલા ફીટુરીઆ આહધેદારેઆ તો હીકમત લગાવીને, યા કેટલાક જોડા પુરાવા રજુ કરીને, માહરાજની હજુરમાં એવી ફરીઆદ જમારી કે, આ ધાકજી ગાંમના લોકો પાસેથી બેહધ લાંચ લઈને પોતાના રાંધાંકાને રાજીવની ખરાખી કરતો ફરેજે. રેશી રાજઆ ધણું કરીને પદસાના પેટલા ભોભી કેહવાએઅ, તેટલા સારાં અથવા નરસાં કમિાની પીછાંન રાખી અખતા માલુમ પડતા નથી; અને તેટલાંજ કારણથી વખતે વખત મતલખીઆ ડોકિાની તરકતી વાતો સાંભલી ઉતાવલમાં મીજાજ બદલી નાએજે; તેમજ આએકુઆર માહારાજેખી આ ધાકજી શેઠની રડી કોથેસથી બોહોટા ફાએદા રેલવેઆ છતાં, અને ઉપલી વાતની તેહકીક કીધાવના રેશીડેંટ સાથે એક િઆર થઈ આ નીરદોસ પરધાણને સાતેક વરસની ટુક યુદતમાં તેના આહધા પરથી એકેદમ કાહડી યુકેઆ; તેને લીધે ડેડવએલા લવાજમ તો િંધ પડેઆ, પણ તે સાથે વર્જસ પરમપરા મલેલી ધનામી જાગીરખી જખત િઈ. આ કારણુ માટે માહારાજને હાથ ખીજું બાંહાંનું એયું જડજે હતું કે, એ જોવાન ગાઢીનો નોકર યધને દરખાસની દરકાર કીધાવના વારંમવાર માલિકની તાંહાંમજે બોલતો હતો; અને તે વાત ધડીબર કજીલખી રખાઈ કે, સાચવ-પણાપર યુસતાક રહીને કદાપી રાજનું બહું આહવા સાર તેમનાથી તેમખી એજે હેઆ તો, એ શેઠના ખીજ રડા યુજો તરફ નીગાહ પુગાડીને તેની રજુજર કરવી સજવાર હતી, પણ તેવું કશું ન કરતાં ચાલકવાડ સરકારે તરકતીઆએઆ ઉઠાવેલાં તોહમત ઉપર એકદમ ઈતિઆર ગેલી ધાકજી શેઠને િલી યુશીખતે પોંહ્યાડી દીધા.

ઉપર જણાવેલા ખજેડાની બાબદમાં અરસપરસની બાંજગડ જે વધી પડી તેની સમાધાંણી માટે, સાંભલેઆ પરમાજે, અંગરેજ રેશીડેંટની મારફતે

એવો ચુકાદો થયો કે લાંચ આધારના બદલામાં ધાકજીએ સાહડા સાત લાખ રૂપીઆ ગામ્મેકુઆર સરકારને વગર દીલે બરી દેવા. આ હોકમ મોટે ભાગે એજ કે અંગરેજ રશીડેટલ જારે વીરધ જઈને ફરજ પાડેલ તારે ધાકજીએ, અંતે માગેલી રકમ તતકાલ સરકારને ચુકવી આપી, અને તે લીધા છતાં ને આપવું કીધેલું સાલીઆંહું બંધ પાડેલ, તે તો વાળખીજ હતું કે ને ધણી ચાકરીથી બરતરફ થયો તેને પગાર મલવો જોઈએજ નહીં, પણ ને ગામ અંગરેજોની જાંમીનગરીમાં બખ્ષીનદા કીધેલું હતું તેની તેમના હાથમાં છીનવી લીધું.

એ પછે મીં ઉલીએમસની ગેરહાજરીમાં મીં નારીસ ને કાંમ ચલાઈ રશીડેટ થયો હતો તેણે આ બાબદમાં એવો અબીપરાએ જણાવીએ કે, જ ગીર ને ઈનામમાં એકવાર બખ્ષીઈ કીધેલી, તે, કોઈ મોહો યુના પુરવાર થયાવીના પાછી છીનવી લેવાનું કામ ધણું ગેરકાયદાનું તથા ગેરલાયકીનું છે, અને એ બાબદમાં જેમ હોંકુનો ધારા કમિટી બંધાએલો છે, તેમજ અંગરેજ કામે દમાંની ફરમાવેલું છે. મોટે એ જગીર ધાકજીને હવાલે કરી દેવાનું ગામ્મે કુઆરને લખી વાલેજ હતું. પણ સરકાર શ્રીમંતે તે ઉપર કશુએ લખસ દીધું નહીં.

દાહડાજ નેનો પડતો બેથ તેને એક પોડાની પુડે અનેક દુખ તડતા દખાએ છે; તેહવો સંજોગ ખીચારા એકવાર પુર સુખવાશી હાલતમાં આવેલા આ ધાકજીને સરજત થયો, જેથી એકતો તેનું પરધાણપણું જવું રહેજે, અને ઉપરથી નાણાની મોટી રકમનો દંડ પડેલો, ખીજી તો તેણાને બખ્ષીસ થએલી જગીર છીનવાઈ ગઈ, અને તરીજો ગળખ એવાંતો સખત ઉતરી આવેલો કે મુંબઈમાં વેપાર ખાતાનો વહીવટ ચલાવતો તેઓનો મોરશ્વર નામનો નાધેલો દીકરો સંવત ૧૮૮૦ ના શાલમાં માંદગીથી એકાએક એવો તો બેહાલ થઈ પડેલો કે તે બાપે અતરેથી ઘણાજ હેતુ મીતરો નામે ધી હાંનરેખલ જનરખ કાલવીલ, અને હાંનરેખલ મીં નીઉનાહાંમે તેઓને વગર દીલે મુંબઈ આવવનું લખી વાલેજ. આ કારણથી ધાકજી શેક રાજ્ય વહીવટમાં ઉઠેલી બાંજગડોની વારો જેમનો તેમ ગેહેવા ઈને મુંબઈ મોટે તાંદાથી નીકલી પડીમ, અને આવીને જોએજો તો તેમનો દીકરો છેક મરણુ કાઠિ જણાયો; પણ બાએગ એટલાજ સારાં કે બાપ તથા બેટાની એકવાર છેલી યુલાકાત થઈ કેમકે તે પછે થોડજ દાહડે તે ખીચારો મોરશ્વર આ દુનીઆની રચણાં જો વાથી એકેદંમ દુરી પકડીને કઈલાસવાસ થયો. એની પાંચ વરસ આગમન વચ્ચે દીકરો વરોદરા ખાતે, અને વડો દીકરો તો તેનીખી ૪ વરસ પેહેલાં મુંબઈમાં ગુજરી ગયો હતો તે મલીને આ શેકના તરજે નાગીઆ દીકરાઓનાં વરસના અરસામાં નહીં સરીઆ થઈ પડેઆથી ખીચારાને ઘડપણના વખતે ને દુખ ઉપજેજ તે કાંઈ જોહવું તેહવું નોહવું.

હવે ગળખ ઉતરેઆથી એકતો તેઓની બાજુ સાખરી વુટી ગઈ, અને ખીજુંતો વરોદરાની મોહટી ખટપટનું કાણું વાદલ માથે બમવું રહેજે, તેની વેદનામાં વેપાર વણજ મોટે ને ચોકસ ધેઆંણ હોવું જોઈએ તે એકાએક

રાંમોસ થયાને લીધે ખીચારાએ સધલો વેપાર એકેદમ બંધ કરી નાખીને મા-
રે મીં અલેકઝાંનદર મેકીનહેસાની કુંપની, મીં સનકીત અને સાનદરસ,
ગેએક મેકગરીગર પાત્રીક સદુઆરટની કુંપની, એ ઈંગલીસની કુંપની તથા
રેકર્ડની કુંપની (આ છેલી બે પેહડીએ ખાતે એવણુ પેહલાં ભાગીઆ હતાં)
મોને તાંહાં વેપાર ખાતાંની દલાલીનું કાંમ એખતેઆર કરી લીધું હતું; અને તે
ઉપરાંત આપણી માજી સુપરીમ કોરટના ખીજ નેઆએધીસ સર રાલફ ગાર્થસ,
મર આરલસ હારકોરટ આંમખરસ, અને તે પછે વડા નેઆએધીસ સર હર-
વરટ કાંપતનનું નાણા સંબંધી કાંમકાજ એક આડવીઆ તરીકે બળવેળું
હું, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત ઘણા સારા સારા યુરોપીઆનો સંગાથે અ-
તલગનો સંબંધ તેએએ આવા વખતમાંખી રૂડીપેર નેડી રાખેલો હતો. ।

આપણે ઉપર. નેઈ વસેઆચ કે, આ ધાકજીએક પોતાના આગલા વખ-
તમાં દરવીયના ભેરથી ઘણીક એરએરાતો કરતા હતા, પણ તેવાજ નીએમ
પાછલે દાહાડે સમવાઈ રહેવામાં ને અડચણ નડતી જણાઈ, અને દરવીયના
વાસાએખી જરૂર તેવણુ પાસેથી વીદલ્યેગીરી લેવા માડી, તારે પોતાના જીગરમાં
એક રૂડી સોચના ને સમાવી તેને બંધ બેસાડવાના હેતુથી પાસે ને સમવાઈ
રહેલું હતું તેમાંથી એક સારી રકમ ખરચીને માહલખસગી ખાતે “ધાકલેખર”
નામનું એક સોબઈનું દેહેકું બંધાવીને સંવત ૧૮૮૭ ના સાલમાં હીંદુઓની
ભગતી, તથા ધરંમનીમના કાંમો માટે એણું મેલેજ, જેની જાતરા દર વરસના
વધરાક સુદી ૧૫ ને દીવશે થતી આપણે હંમેસાં જોતા રહીએએ; અને તે
દેહડાંના બાધુક ખરચ સાથે દેહેએકે કાંઈક નાણાખી અલલેખાં રાખવાનું એ
સાહેબ વસીએત કરી ગયા હતા પણ સાંબલેઆ પરમાંણે તેવણુનાં મરણ પછે
તેવું કાંઈજ બનેજ નોહતું, તોખી એવું માનવામાં આવેએ કે, તેનો ખરચ તે-
મના એરીએથી પુરે પડે.

આ દેહડું બંધાએઆની ઘણા વરસો આગમજ મરહુમ વીઠોખા કાંહાંના-
જીએ કોક બાબદનાં મતરેરથી માધારી પરખુની નાતમાં બે તડ પાડેલી હતી
તેની ભાંજગડનું એવટખી કેહચ કે ધાકજીએક સમાંધાંણીથી હાથે અવસરે
લાવીને જુદા પડેલાએને પાછા મેલવી લીધા, અને સરવે સખશે સાથે બેધીને
એકપંગતે જમેઆ તારથી ઘણા વરસોના મીનાકેશો દહે કરીને તેઓ સલાહ
સંપજમાં રહેલા જણાએએ, માટે હાવાં રૂડાં કાંમની સાખાથી એ ગરહસથે
ને હાંચેલ કીધી તે માહાપણની વખણાઈએ.

પોતાના માહડ સરીખા તરણુ પુતરે મરણુ પાંમેઆને લીધે ખીચારા
ધાકજીએક જમડીને વખત વારેસવીનાના વધ પડેઆ તેથી પોતાની વચલી
દીકરીના દીકરા કાસીનાથ કરસનાજીને પોતાના નામ સાથે નેડી લેવા માટે
હીંદુઓની રસમ યુજળ દતક કરી લેવાની ને ફરજ હતી તે તેનાએ પોતાના
અંતકરણથી અધા કીધી, અને તેથીજ તેના વજસનો વેલો ને હવડાંમુધી ઉતરી
રહેઆચ, તેમા ગણપત તથા બાપુજી કાસીનાથ નામના બે ભાઈએખી ગણાએએ.

ખીચારા ધાકજી ઘઘજીના કુખનું વરણુન હીંઆંથી પાછું સદર કરીએચ

કે વરેલરા ખાતેથી જે અપમાન તેઓને મલેજ હવું તે વાતમાં સુપ્રીમ કોર્ટ
 રેખા કરતાં વેલાત ખાતે નામદાર કોર્ટ આવ ડાયરેક્ટરે ઉપર વીસતારી
 સઘલી ફરીઆદ લખી ચોકલાવવાનું તેનાએ મુનાએજ જાણેજ, અને તે કે
 એત ઉપર નામદાર સાહેબેએ પુરવું ધિઆન આપીને ઇનસાફની રૂએ પોતાને
 વાળખી ચુકાદો, કેહેચ કે, તા. ૫ મી નવેમ્બર ૧૮૨૩ ના કાગલ મધે મુંબ
 ઇની સરકાર ઉપર લખી વાલેઆ હતો, પણ તે હોકમ અમલમાં આવે તે
 ટલાં આ અટપટ સંબંધી ધાકજીની સાંમણે ખીજી નવી સાખશી રજુ થઈ,
 અને તે ભાંજગડ વલી પાછી વેલાત ખાતે ગઈ, તારે તાંહાંથી ખીજવારનો
 ચુકાદોખી, તારીખ ૧૨ મી નવેમ્બર ૧૮૨૮ ના કાગલમાં ધાકજીની તરફે
 છમાં થઈ આવેઆ હતો, તે ઉપરખી જરે પાંજી ફેરવાએલું દેખાએજ, તારે
 વલી ૧૮૩૨ ના ડીસેમ્બરની ૨૦ મી તારીખે નામદાર કોર્ટે તરીજી-
 વારના ચુકાદામાં ૪ થો ફકરો જે જણાવેઆ હતો તેની મતલબ એવી
 માલુમ પડીછે કે, “ધાકજીના ચુકદમાની ઉપર જે સખતાઈ ગુજરવામાં
 “આવીછે, તે બાબે હમો હમારે અબીપરાએ આગમજથીજ આપી ચુકા
 “ઈએ, તે કાંઈજ નહીં પણ અંગરેજી રશીડેટની મારફતે કુંપની સરકારની
 “જાંમીનગીરી હેકલ જે ગાંમ તેને ઇનામમાં મલેલુંછે, તે તેના સવાધીનમાં
 “સોંફી દેવા બાબેની ફરીઆદ ઉપર ચોકસાઈથી ખબર લીધીછે.” જોકે હાલ
 સકાઈ જરેઆ સમાચાર મલેઆ તે છતાંખી હિંઆની સરકારે કેહેચ કે તેની
 બાબદમા નામેહરખાંનીજ દેખાડેઆ કીધી, તે ઉપર વલી ચાપીવારનો ચુકાદો
 નામદાર કોર્ટે તા. ૨૬ મી આગસ્ટ ૧૮૩૫ ના પતરમાં જરે લખી ચોકલા-
 વેઆ તારે, તેમાંથી આટલી બાબદ વધારે જણાઈ આવી કે “રશીડેટના વચે
 “આવેઆથી સીંહાજીરાવને-સાડા સાત લાખ રૂપીઆ આપવાની ધાકજી ઉપર
 “જે ફરજ ઉતરી હતી, તે નાણાખી તેને જરૂર કરી પાછાં મલવાં જોઈએ.”
 આ છેલ્લા સંવેસામા નામદાર કોર્ટે કેહેચ કે મુંબઈની સરકારને એટલીતા તાકીદ
 ફરમાની હતી કે, “નામદાર ગાએકુઆર પાથેથી ધાકજીને તેની ઇનાંમી જમીન
 “અહડલી સઘલી ઉપજ શીકે વગર દીસે સપુરદ કરાવી દેવી;” અને તેમ જ
 તે નહીંજ કરે તો વલી એવુંખી ફરમાવેજ હવું કે “માંલિકાંઠા તથા કાઠીઆવા
 “ડના પરગણાઓની મેહસુલ ગાએકુઆરને હસાબે મુંબઈની સરકાર જે વસુખ
 “કરેચ તેમાંથી કાપી લઈને જરૂરી તેની જગીર જપત કીધીચ તારથી તેની
 “અહડલી આવેપત, તથા તે પછે થનારી ઉપજની રકમ ધાકજીને તતકાજ
 “ચુકવી આપવી.”

ઉપર જણાવેલા સત્તા જરેઆ સંધેશા જોકે મુંબઈની સરકારને ૧૮૩૬ ના
 ફેબ્રવારીની ચોથી તારીખે મલેઆ, તોપણ તે વાત જેમની તેમજ પડતી
 રહી, અને તે બાબે વલી ફરીથી નામદાર કોર્ટ ઉપર ધાકજી તરફથી
 લખાઈ ગયું; જેના જવાબમાં તાંહાંના સત્તાવાલા સાહેબેએ તા. ૬ ડી એપ-
 રિલ ૧૮૩૮ ની તેરીખના કાગલ મધે મુંબઈની સરકારને પડતી મલીને બંગા-
 લાની વડી સરકાર ઉપર તેઓનું આગલું ફરમાન અમલમાં આણવા સંબંધી

સરવે સમાચાર વીસતારી લખીને તાકીદ ફરમાવી, અને તે ઉપરથી હોંઆના સતાવાલાખ્યા તરફથી પડલી દીધનો હવે છેડા આવેલો જણાયો કે, તે વખતના માજી સરસુખા લારડ આકલાંડની કાંઉનસીલ એકેદંમ વરોદરા ખાતેજ લખી વાલેઈ કે હમારી નામદાર કોરટના ચુકાદા બરેઆ હોકમ ને હવે ઢીલમાં રહેશે તો તે દુરસત પડશે નહીં. હવેા ધસારો બરે થયો તારે તે જપત થએલી જાગીરની ચહડેલી ઉપજના રૂપીઆ લાખ પાંચ, (વગર વીઆજે મુદલ) અને ધનામી ગાંમ વડી સરકારના સતા બરેઆં લખાંણથી લગભગ ૧૮ વરશે વાજખી ધનસાફની રહે ધાકજીને હાય આવેજી તો ખરું પણ એટલી લાંમની મુદતમાં લાખો રૂપીઆ બારેવાટ થએઆને લીધે ખીઆરા કરજના મોહટાં દખાંણમાં ફરી પડલા હતા તેના બરણામે પાંચ લાખ પેસી જતાંખી કેહ્ય કે તેમનું દેવું તો પુરેપુરું સફાઈ થાઈજીજ નોહતું પણ ને ગાંમ પાકું હાય આવેજી, તેનાજ આધાર ઉપર સઘસો મદાર તેવણ રખી બેઠા હતા.

મોટી મુશીબત ખંમતાં આટલું તો ધાકજી થોડે હાથેલ કીધું પણ પેલા સાહજાસાત લાખ ને દંડનેમથે તેવણ પાસેથી માહારાજએ કહડાવીઆ હતા, તેના ચુકાદા નેમનોતેમ રહી ગએઆથી તે વાતખી તેનાએ નામદાર કોરટની હજુર તાજીનેતાજીજ રખી હતી.

ઈસાવી સને ૧૮૩૯ ની રાજઆતમાં સર જેમસ રીવેટ કેઆરનાક બારો-નેટ, જે પરથમ ગએકુઆરીમાં રથીડેટ હતો, અને તેનીજ મેહરખાનીથી આ ધાકજી થોડે તાંહાંનું પરધાણપણું બાહાલ રાખેલું હતું, તે નામવરનરની નેમણુક મુંખઈના ગવરનર તરીકે થએઆ વીચેની વાત બરે સીહાજીરાવને માણમ પડી તારે, તે ગએકુઆરની ગુમરાહી એકાએક ટેકાણાપર આવેઆથી પોતાના ખજાનખી ગોપાલરાવ મહીરાજને હેવી અરજ કીધી કે કોઈખી તરફથી ધા-કજી સાથે પેલા સાડાસાત લાખ રૂપીઆના દાવાની સફાઈ તેની વતી કરી આપવી, જે ઉપરથી ગોપાલરાવે ધાકજીને તદખીરથી સહમજાવી લઈ મુદલ તથા વીઆજ મલી ઉધડા દંસલાખ રૂપીઆમાં સઘસો દાવો માંડી વાલેઆ, તે હેવી સરતથી કે રૂ ૪,૯૦,૦૦૦) રોકડા આવેઆ, અને બાકીના સર જેમસ વરોદરા ખાતે આવીને પાછો ફરેઆથી ચુકાવી દેવાની કજીલાત કીધી.

પણ ધાકજીનું બાએમજ ધાસલીમાં ચોંટી બેઠેલું તેથી હેવું વધણ જણા-એજ કે નામદાર સર જેમસ પોતાની હોકેમી ઉપર બેઠા પછે વરોદરની ફરી આવેઆ તાંહાંતુલીક બાકીની હુધરાની વાએદા ઉપર લટકાએઆ કીધી, તેટલાં ગવરનરની તખીએત ખીગડતી વાલેઆ ઉપરથી તેને પોતાનો માત બરેલો આહુશી છેડી દધને વેલાત ખાતે પાકું જવું પડજી, અને તેના ગએઆ વીચેની મોકસ ખબર સાંભળીને ગએકુઆરે પેલા બાકી દેવા ચુકવી આપવાની સાંહ-મને અટકાવ બરેઆ હોકમ કીધો.

ઉપર જણાવેઆ મુજબ ગએકુઆર તરફની જફા સેસવાથી ને કે ધાકજીએક એટલા તો કનઠાલેઆ કે તેમથી મોકલાસ મેલવવાની કાંઈક પેરથી કરતા હતા, તેટલાં આપણી નામદાર સરકાર તરફનો એક સેતમ એકાએક

હેવો ઉભા થાએઓ કે તે સઘલી આફતને એકકોરે પેસાડવા લાએકનો જણા-
એઓ, અને તેમાં કોઈ સતરની સામેલગીરીથી હેવું કાવતરું પેસ પડેલ કે મા-
હારાળ પાસેથી દસલાખ રૂપીઆ જે સને ૧૮૪૧ ના હુનાલામાં ધાકજીએ
લીધા તે સર જેમસ રીવેટ કેઆરનાકને લાંચ તરીકેના હતા; જેમા પાંચલાખ
રોકડા પોહ્યાડેઆ અને બાકીના ધારેલું કામ પાર ઉતરેઆ પછે આપવાની
કબજાત કીધામાં આવીછે. હેવો રીચોરટ કોઈ કાવતરાંબાને કીધા ઉપરથી
ખીચારા એકમારગી થેક ધાકજીના ઘેર તથા આફીરાના જહાડા લેવા માટે
૧૮૪૨ ના ડીસેમ્બર મહીનાની ૮ મી તારીએ વારંટ નીકલેઆં હતાં, અને
તેની ખુખીથી કોટવાલી ખાતાનો વડો ન્યાયાધીશ, કોટવાલ, આડવોકેટ જ-
નરલ, અને એક પરએઆત પારથી થેકીઆ મલી ચાર જણાએ ઉપલાં મક્કા-
ણામાં બેઠકડ પેસી સઘલા ચોપડાએ તથા એકેએક કાગલીઆંએ સવાધી-
નમા લઈ લીધાં, અને તે ચીપીચીપીને તપાસી વાલવામાં તે સાહેબો એવાતો
મરાચુલ રહેઆ કે તેમાથી ગવરનર કેઆરનાકે લીધેલી લાંચના પાંચ લાખ
રૂપીઆ અથવા તે માહેલો કોઈખી બાગ થોધી કાહાડ; અને તેજ ઠાંકણે ત-
પાસના બાકાથો મેલવવાની બાકી રહેઆવીનાં વરોદરા ખાતે લખીને તેની
ધનાંમી જગીરની વસુલાતનો અટકાવ કરાવેઆ ઉપરાંત, મુલેહના અમલદારનું
લાંમખાં વરસથી બખથેલું કમીસનખી તેની પાથેથી છીનવી લઈને ખીચારા
જુજોરગ થેકીઆની અતીઅંત બેહોરમતી કરી મેલી હતી, પણ અંદેએ કે
સાંચના સંગાથીને કોઈ રીતની આંચ લાગતી નથી તેમ ધાકજીએ પોતાના
વાજખી લેણાને પેટે ગાએકુઆર પાસેથી જે રકમ મેલવેલી હતી, તેજ રીતની
તેમના ચોપડા મધેથી જમે થએલી મલી આવી એટલુંજ નહીં પણ તે રકમો પો-
તાના ખરા માગનારાએને દરએકના લેણાને પેટે આપેલી એકસ રીતે જાહેર પડી.

આ કુખ બરેલી બાબદ સાર ધાકજીએ આગલ કરતાં ઘણાજ કડબા
દીલથી ફરીઆદ ઉઠાવીને થેક કોરટ આવ ડાએરેકટરની નામદાર સબાને લી-
સતાગી જણાવી, તારે તે સાહેબો જે અસલથીજ તેમના ઉપર રહેમ રખતા
આવેલા હતા તેએએ વાજખીની ગહે મોહટી મેહરખાંની કરીને એ બાબદસર
મેલાએલાં સઘલાં તોહમતમાથી તેએને હોરમતની રહે એકેદંમ આજબી
બખથી, અને દરસાલે ત્રીસ હજાર રૂપીઆની ઉપજ આપનારી તેએની ધનામી
જમીન જે પાછલથી જપતીમાં જહટકાઈ હતી તે સંકત પણ ઉઠાડી દેવા
સંબંધી ઘણીજ તાકીદનો હેકમ લખી વાલેઆ હતા; જે બાબે તે નામવર
સાહેબોનો અતીઅંત આબાર માણીને થોડુંકસુધી જગીરનો સુખચેતથી ભાગ-
વોટો ગુજરેઆ પછે, પાથારી પરખુની ગણાતનો આ પરમારથી થેકીઆ, અને
સાહુકારોની સંકેને એક સુરો મીતર ધાકજી દાદાજી ૮૯ મું વરસ પુર કીધા
આગમજ કુદરતી હલકારો નોતરું લાવેઆથી સંવત ૧૯૦૨ ને મુકાબલે શંકે
૧૭૬૭ ના પોસ વદી ૧૪ ને સોમવારે કંઈલાસવાસ યધને, પોતા ઉપર સુખની
પાછલ નીપજેલ કુખની એક ખરી યાદગારી હવે પછેના જમાંના મોટે જે મેલી
ગએઆચ તે ઉપર થોડાક હમારો બીચાર કવીતામાં જણાવવાની રજા લઈએ.

એવા કરવી એવાની ઈચ્છાએ-કે કદર જેથી જીવનએ,
 સારા ખવાસનો એકીએ હોય તો-કુખ તેનું રહીએ.
 લોભી લોકથી સાવધમને-સદા કરતા રહીએ,
 નહોતર ખાધરા ધાકજી એકની-હાજત પામતા યશ્ય.
 કેહવી આ એકની ચલગત હતી-નીલીથી ભરપુર,
 સીંહાજીરાવની સલતનતે, ખખડેજીનું ગુર.
 કરોડ રૂપીઆનો કુચ્છે કરી, યચ્છેઆ નીમખહલાલ,
 કુંપનીના વેપાર માટે-રહેલા હતા દલાલ.
 સાહસ દુનિયનું સાલીઆનું-ને ત્રીસની જગીર મેલવી,
 અદેખા ને યુગલીખારે-ફાંચર તેમાં બેલવી.
 તે દોઢજ નહોં પણ ગાચ્છેકુઆરી-હતા શુખા સરદાર,
 માંમની ઉપજ ગાંઠે પાંધી-ને બંનેઆતા જરદાર.
 પણ ધાકજી એકની દવાંનગીરીમાં-કેમ દેખી સકાયે,
 ક્રીધી કોરસ એવી કે, ઉપજ એકટી ચલ્ય.
 અંતું કરીને ગાચ્છેકુઆરનું-ભરી દાંધું ઘેર,
 તેજ લોકોની દુસમેનાઇએ-ઉતારીતી કેહર.
 જો સીંહાજીરાવમાં એઆનપત હોત-તો નજર કરી જોતે,
 સહમજ લઈને પાંધતે-આ દીવાંનજીને તોતે.
 પણ કેહવતછે કે લોભીએ જારે-તેહવા લખસપર પડે,
 મમી આવે ધૂતારે તારે-જુધી તેની ફરે.
 તેહવીજ રહપર ચાલેઆતા-આ લોભી ગાચ્છેકુઆર,
 દરાને ફાચ્છેદો દેખાડેઆ-તેનેજ ક્રીધી ખુદાર.
 પણ સત્યાઈ જેની સાથે હતી-તેનુંજ ચચ્છેજ સાંઠે,
 કલસ કરાવેઆ જેણે-તેનુંજ મોહકું કાંઠે.
 આફત તેપર ગુજરીમ જેણે-કેટલી અપરંમપાર,
 ધાકવનારી મેહનત માટે-વરસ કાહડેઆં અદાર.
 માકું મેલવી લતાં ખાસે-ખાંચે નથી રહેએ,
 વેદના ભાગવી અનેક તરેહની-ને દેવાદારખી થયો.
 ખરાકર ખાપુ વાળા-હવે ખરાકર હાવી કાંહાંની,
 જોમરે તું અદાર થયો-પણ જુધી રાખી નાહની.
 જાંજીતો નહોં તું હજી; આ દુનીઆનો ચાલુ દોર,
 ગમે એવા સરીમંતોખી-તોડેછે તે મરોર.
 પણ આટલું કેહવું વાજેખીછે કે-આકરી જોષને કરવી,
 શ્રેઃ મલે કીરખાણુ તોજ-પનાહ તેની ધરવી.

આ મરહુમ શ્રેઃ ધાકજીને જે જગીર ઇનામમા મલી હતી તેનો ભાગ-
 વાગે વર્જસ પરંમપરા ખખસાચ્છેલો ગાચ્છેકુઆરી સનદથી જોકે ચોકસ સામેત
 થઈ ચુકેલોછે, પણ એકતો તેની સંગાથે લાંખી સુદત સુધી રાજ્ય તરફથી

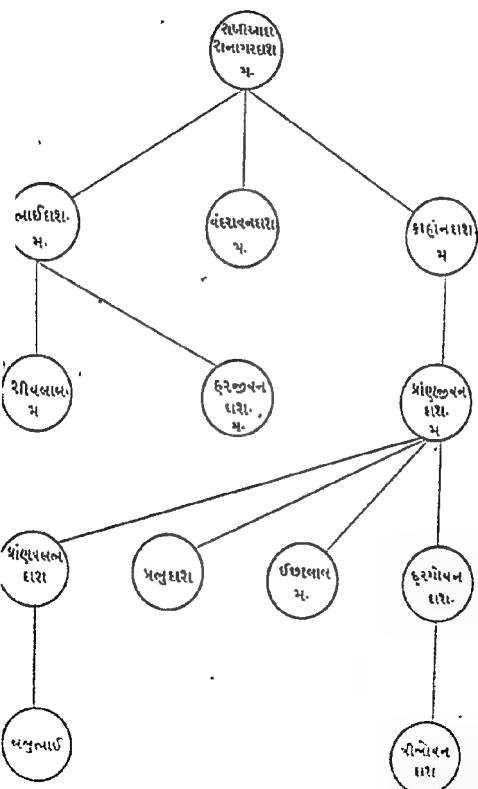
ખીગાડો ચાલેઆ, અને ખીજું એકે તેઓના કોઈજ દીકરો હદઆન નહીં રહેઆને લીધે જે દત્તક તેનાએ કરી લીધો તેને હકદાર વારસ કબજા નહીં રાખતાં તે જાગીર પોતાના સવાધીનમાં લઈ લીધા સાથે પેલા દસ લાખ રૂપીઆ માહેલા બાકી લેણા ઉપરખી કેહ્ય કે પાંણી ફેરવી વાલીને પાલક થ એલાના હાથ ધોવારી દીધા.

૨૧૦ સખીઆ નાગરની વસતીનું વરણન.

ગુજરાતી હીંદુઓમાં તરીજું કુટુંબ સખીઆ નાગરનું હીંઆં વાશે કરી રહેલું જે કેહવાએય તેના વડવા જાણવા ગણાતના ૨૧૦ સખીદાસ નાગરદાસ શેહર અમદાવાદથી સંવત ૧૭૭૫ ની સાલને સુમારે સતર વરસની ઉમરમાં પેહલવેહલા પધારેઆ હતા; અને અસલથીજ ગરીબી હાલતમાં હોવાને લીધે સંપત્તી પરમાણે ખજુર વેચવાના ધંધાથી રોજીની સરઆત તેનાએ ક્રીધેલી જાણવામાં આનીછે; જેમાં પરમાણીકપણું વાપર્યને થોડાક નફા મેલવેઆ પછે જેમ વખત પેહિંચતો ગએઆ તેમ નજર પુગાડી રાજગાર-રઆવતાં, અને પગતી દરપગતી વધતાં તે વખતપર એક પરજેઆત વેપારીમા ગણાવા લાગ્ય, એટલુંજ નહીં, પણ જીગરની અશીલાઈના બલે કરી સધલી વરણના લોકો સંગાથે હેવાતો ખરેટાઇ પડેઆ કે આ ટાપુની આખી વસતી અંદર મધ્યે જણાવેલી અટક જે ફેલાવી દીધી, તેજ આલખથી તેમનો પાંચમી પેહડીએ ઉતરેલો વશીલો આપણ વચે હજીસુધી જાણીતો રહેછાછે. દરથી લોકોમાં પોતીકાં કુટુંબીઓના જનમારાની નોંધ રાખવાનો રવાજ ખીલકુલ ન હોવાને લીધે આ શેઠ સખીદાસની હીલઆલનાં વીથેસ વરણન સાથે તેમના મરણની ચોક્કસ ઇઆદદાસત હાથ આવી નથી, પણ અટકલથી હેતું સાંભલેજોંચ કે પચાગેક વરસની વચે પોંદતા તારે તેમને તાંહાં બાઈદાસ નામના દીકરાએ પેહલવેહલા જનમ લીધો હતો, અને તેની પુઠે તરણેક વરસના અરસામા ખીજા બે દીકરા અવતરેઆ પછે લગભગ પોણામે વરસની બરડીએ પુગીને મરણ પામેઆ હતા તે સુમાર ૫૬ડી જોઈએય તે પુરાણા વખતના આખી એક સાહસીક ગરહસથ સંવત ૧૮૩૩ માં, અથવા તેની એકાત બે વરસ આગલ પાછલ આ કુનીઆમાંથી અસખ્યાળ ઉઠાવી ગએલા માલુમ પડેછે.

આ ગરહસથના મરણ ટાકણે તરણ દીકરાએ જે હતા તેઓમા વડા બાઈ-દાસશેઠ, પચાસ વરસની વચેના હોવાથી ખીજા બે નાંધલા બાઈએને પોતાની પખરામા રાખીને બાઈકા ધંધા તેનાએ ધુમધાકાર ચલાવેઆ, અને તેમા હેવો તે વધારે ક્રીધેલો કેહવાએય કે, તેની મુદજલક હાંસલમાંથી પોતે, બાઈએ, તથા તેઓના વારેમેએ મલીને ધરમ નીમના કેટલાંક ઉતમ કામે ઉપર લાખો રૂપીઆ સખી તખેહપનાથી ખરચવામા કશીએ કસુર રાખી નોહતી જેની હીંઆં દાખલ ક્રીધેલી ટીપ હીંદુ ગરહસથોનું ઉતેજન ઉરાકેરાવા નકામી કેહવાય નહીં.

શ્રીમદ્દેવનાગરની વંશાવલી.

સંવત ૧૮૫૭ ની શાલમા જુનાઘડ ખાતે ઈમજના દેવના ગોખ કરાવેઆ, તે કામ સરવેથી પેહેલ વેહેલું સહર થએલું સહમળએલું.

શીમ મધે માહદેવનું એક દેહું, તથા તેને પડખે ધરમરાલા બાંધવાને પરંબ સંવત ૧૮૭૮ ની શાલથી કીધો હતો; તે કાંમ ૧૮૮૪ મા જરે સમાપત થએલું, તારે તેની સ્થાપના વધશાખ સુદી ૧૫ ને મંગલવારે કરીને આ બેહુ મકાંના હોંદુઆના ઉપોચોગ સાર ખોલાં મેલવામાં આવેઆં. કોઠના ઠાકોરદુઆરના મકાંનની અંદર બે મંદીરે હતાં, તેની પાશે હનુમાનનું દેહું બંધાવેલું, આટલા ઉપર તથા માહેલા એકમાં પયરની લાદીએ જડાવી, આટલાપર લાકડાંના કેટલે કરાવેઆ, તથા અંદર એક કુપો બંધાવીને આટલાં કાંચા ધરંમ માટે અરપણુ કરી દીધાં.

વસાઈ આગલ નીરમલતા તલાવને મથલિની ટેકડી ઉપર જે દેહુંછે, તેના મલાડેળ માટે ફરસબંધીની ફરવી દીવાલ બંધાવીને તેને લગતું ખીજું કામ સંવત ૧૮૮૦ ની શાલમા સંમપુરણ કરાવી આવેલું હતું.

બુલેસવરમા તલાવની જે ખુટ હતી, તે પુરવા માટેનું કાંમ, આ ગરહસથાની સંગાયે પરી. મેરલીધર સંબુ તથા છીપી આતમારામ બાલાજી મલી તરણે ગરહસથાએ જે ચલાવેલું હતું, તે ૧૮૮૮ મા જરે સમાપત થએલું તારે તે ઉપર ખરઆએલી રકમ સરખી રીતે અપાએઆ મુજબ તરીજ પાંતો આ માહેબેએ મુકાવી, આટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત મંદીરના મુખરા આગલ એક સોબઈતા દરવાજે, તથા તેને મથલે નાખતપાણાનું મકાંન પોતે બંધાવી આપવાને ખાનગી ખરમ કીધેલા જુદા કહેવાએએ.

નાસક મધે સંમકુંડની સાંમણે બે ધરમરાણાએ તીરથવાસી હોંદુ લોકોના વીસાંમા માટે બંધાવી આપી, તથા તે કુંડની ઉપર ગગાનો આશ બંધાવી દીધો હતો.

સંવત ૧૯૦૫ ની શાલમાં બેઠ કુઆરકાંમા ગેરધનનાથના દેહડાંના ખારણા ઉપર રૂપાંના સોબઈતાં પતરાંઆ જડાવી આવેઆં હતાં; વેરાવલ અને વરભાસની વચે એક ધરમરાણા બંધાવી, તથા જુનાઘડમા ઈમજનું દેહું જે ધણુંજ ખીસગાર થયું હતું તેને નવેસરથી બંધાવી ધને એકજ વરસમાં આટલાં કાંચા સરંજાંમ પોંદ્યાડેઆં હતાં.

સંવત ૧૯૦૭ ની શાલમાં કોટ ખાતેના ઠાકોરદુઆરમા માહદેવજીની જલાધારી, પંચ ધાનુની બનાવીને બેસડાવી હતી; આ સુધાં ચાર મંદીરે તે મકાનમા ખીરાજે.

સંવત ૧૯૨૫ મા શીમ ખાતે માહદેવજીનું એક ખીજું દેહું બંધાવીને તેની સ્થાપના ફાગણવદી ૨ ને સ્વીવરે કરાવી હતી.

એ ઉપરાંત કેટલેક ટેકણે કુઆએ તથા તલાવો બંધાવેઆય તેની ચોક્સ થાદી બેકે મલી રાકી નથી તોપણ શીમમા એક મેહોડો તલાવ, સીગાર ખાતે એક, અને કોઠના બજારગેટની સાંમણેના મેધાંનમાં, જાંદાં બેસોને

નહવડાવાના ચોરસ ઓવારાવાલા બે કુવાછે, તેઓ માહેલા એક મહીને તે બે કુવાઓ પરાણીઓ તથા પસુઓની ચેઓસ માટે બંધાએલા આ કુટંબીઓની સખાવત સંબંધી સાખશી આપતા સલામત ઉભેલા રખાએછે.

એ માહેલા ૧૯૦૦ ના સંવત પછે થએલાં કાંમો હાલ હધઆત રહેલા શેઠ પરબુદાશે બળવેલાં અને તેની આગમજના મરહુમ બાઈદાસ શેઠને હાથે થએલાં માલુમ પડ્યાંછે. પણ એ સાહેબ જરે સંવત ૧૮૮૮ ની રાત્રમાં ૮૦ વરસની જઈફીએ પોંદ્યી યુજરી ગયા, તારે કેટલાંક કાંમો ને અધૂરું રહેલાં હતાં તે તેમના નાધલા બાઈ કાંહાંનદાસના દીકરા પ્રાણુજીવનદાસે સંમપુરણ કરી દીધાં હતાં; કેમકે બાઈદાસ શેઠના બે દીકરાઓ ઉપરાંત બે બાઈઓ જાહેજલાલીનો બોગવટો જલવવા માટે જીવતા રહેલા નોહતા તેથી કુટંબનો કારોબાર અને પરીવારની પરવરેશીનો વારસો પ્રાણુજીવનદાસને પે બંધાએઆ મુજબ સધલો વહીવટ તેણે આટોપી લેતા હતા. એટલુંજ નહીં પણ ધરંમના કાંમોની અંદરની પોતાના નામની કીરતીને હોંઆંથી સમાવતા છેક નાસક સુધી પોહોંઆડીને તાંહાંના રાંમમંદીરનાં દહેડાંને મથાળે સોનાનો એક કલસ ચઢાવેઆ હતો; ને હજીસુધી તેમના નામની ધંઆદ લેતો તાંહાં ખીરાંનેછે.

શેઠ પ્રાણુજીવનદાસની જીંદગી ૪૦ વરસ ને ૬ મહીનાનીજ ઊંમરમાં જરે ખતમ થઈ તારે હેઠલ જણાવેલા દીકરાઓની વસતી સાથે દરવીખનો સારો બંડાલ મેલીને સંવત ૧૮૯૫ ના વર્ષરાક સુદી ૧ ને રવીવારે વર્ધકુંડવાસ થઈ ગયા. ને વખતપર હધઆત રહેલા માતરે તરણુજ દીકરાઓ હાજર હતા અને છેલ્લો છોકરો ને માના ગરબ અંદર ઉધરતો હતો તે તારખાદ અવ તરેલો માલુમ પડ્યોછે. તે મહી ચારે દીકરાઓનો જનમ દીવસ તથા તેઓના નાંમો જાહેર કરીએછે.

વડા, પ્રાણુવલબદાસ સંવત ૧૮૮૪ ના માગસરવદી ૧૦ ને શુક્રવારે જનમ પામ્યા ખીજ, પરબુદાસ   "   ૧૮૮૬ ના કારતકવદી ૧૦ ને સનીવારે   "   તરીજા, ઈછાલાલ   "   ૧૮૮૮ ના સરવણુવદી ૫ ને શુક્રવારે   "   ઓથા, હરગોવનદાસ   "   ૧૮૯૫ ના આસો સુદી ૨ ને શુક્રવારે   "

આ માહેલા તરીજા ઈછાલાલ સંવત ૧૯૨૫ ના ચર્ધતર વદી ૫ ને શુક્રવારે ૩૬ વરસ ને ૮ મહીનાની ઊંમરમાં યુજરી ગયાય, હવે બાકીના તરણુ બાઈઓ, ને સલામતછે તેઓ માહેલા શેઠ પ્રાણુવલબદાસને તાંહાં સંવત ૧૯૦૬ ના માગસર સુદી ૧૩ ને શુક્રવારે અવતરેલા દીકરા લલુબાઈ, તથા શેઠ હરગોવનદાસને તાંહાં સંવત ૧૯૨૪ ના કારતક સુદી ૧ ને સોમવારે જનમેલા દીકરા ત્રીભોવનદાસ મહી સખીઆ નાગરની વર્જસાવલીના માતરે પાંચ વારેસો શેહલથી ગણાઈ સખાએછે.

આ કુટંબીઓએ કીવેલાં ધરંમના જાહેર કાંમો ને ઉપર જણાવેઆંમ તે તો માંતરે (કુવા તથા તલાવો વતરેગે) હોંદ્યોનાજ ઉપીયોગમા આવનારાં માલુમ પડેછે, પણ તે ઉપરાંત સરવેથી ઉતંમ અને જરૂરીઆત જોગ એક

કાંમ સઘલી વરણને વાસતે એ સાહેબેએ કરીને અતારસુધી નીભાવી રાખેલું છે, તે માહતારત સખાવતનું કીરતન હીઆં નાંધી લેવાથી, જે ખુશી હ-
મને ઉપજેછે, તેમાં આશિઆછે કે, વાંચનારા સાહેબેખી સાંભેલ યમાવના રહે-
શેજ નહીં, કેમકે તેની પાછલ નાણાની જે રાખસી રકમ ખરચાઈ ચુકીય તેજ તેની તારીફ ગાવાને એટલી તો પુરતી દેખાઈ આવેચ કે તે માટે હવે ખીજી સાખસીની કમી અગત નહીં જોતાં, સરવેને સંતોરા પમાડનારાં માહ પુણનાં
મિત્રી કેફીએત જાહેર કહીએછે. સંવત ૧૮૭૮ ની રાજથી તેઓએ શીમ
૧૨૬ જે એક સઘવરતું સથાપણ કીધુંય તે, બાહેરના દેસાવરેથી હરકોઈ ગનાતના
મુક્સેસ મુસાફરે, ઉપરાત વેરાગી આવેએ, તથા સાંઈમવલા કુકીરે ધતીઆ-
દીએ આવે તેઓની સગવડ માટે કેહવાએછે. આ વરગતો જેખી સખસ
તાંહાં ઉતારે બધને જેટલા ઘઠાડા રહે તાંહાં તુલીક, દરએક જાણને દનરેજ
અથેર આટો, પાથેર દાલ, તોલાબાર ધી, મીઠું, મરચાં, તથા જલતનના લાક-
ડાંની જુહુરી શીકે પોહઅવું પાડવામા આવેછે, તેમા જે કોઈ હોંકુ હોએ તે
તાંહાં એજ સાહેબેએ બાંધેલી ધરમરાખામાં આસરે પાંમીને, તથા ખીજી
વરણનએ તેની આસેપાસે રાખેલી અલાહેધી જગેઆપર બેશીને મલતા શી-
ધાધી સંકડા માણુથે ધરમ ખાતાંનું બોજન મેલવી સએછે, જેની સહઆતને
આજે ૫૧ વરસ વહી ગયાંછે તેટલા અરસમાં દરસાલે ૩૮૦૦ ને મુમારે
ખરચાઈ ચુકેલાને જે અડસેટો જાણવામાં આવીએછે તેનો સરવાલો બધએ
તો આર લાખની ઉપરનો યઈ જએછે; એ સઘવરતનું સુબ કાંમ જપેદાનસુધી
આહ રાખવાનો સંભાલ હેઠલ જણાવેલા અંદાજસતથી થેડવાએએ સંભલ-
વામા આવેછે.

સંવત ૧૮૨૫ ની સાલમા મરહુમ શેઠ સખીદાસ નાગરદાયે “પરમાનંદની
વાડી” ને નામે આલખાતી કુંબારકુકડા આગલથી હકીરદુઆરના રસતા
પર જતાં ડાહવી બાજુએ આવેલી મીલકત જે વેચાતી લીધા હતી તે
માહેલા કેટલાક બાગપર હોંકુઓની નાત માટે જમનરાખા, તથા હવન
કુંબેલા કરાવા તથા સંવતએ બેસડાવાના મકાંના બાંધીને ધરમ આતે
વાપરવા આવેલી બાદ કરતાં બાકીના સઘલા બાગપર થતી ઉપજ.
આ સાહેબેએ ખીનગરજે ઘણે ટેકણે કુવાએ તથા તલાવો બંધાવીને અં-
ગરજી પરજના સઘલા સેકિને અતીઅંત સુખ કરી દેખાડેજ હવું તેનું
અહેસાંન દાલતમદાર સરકારે વાજખી રીતે વાલી આપવાના હેતુથી
માહવલ તરફની જગીર સંવત ૧૮૮૬ મા અંદરેકાલ સુધીના થાકાની
માંફી સહીત વર્જસ પરંમપરા ઇનામમાં આપીય તેની ઉપજખી એજ
કારણસર લેવાતી રહેછે.

આટલી ઉપજથી ઉપલું મોટા ખરચનું સઘવરત સચવાઈ રહે નહીં, એવી
અટકલ ધારીને એ ખાને વીસેસ સોધ કરતાં એવું જાવણમા આવેજે કે, એ
શેકીઆના દાતરએએ સંપત્ત પરમાણેની એક ચાપણ જે અલાહેધી રાખેલી
તેમાથી જેમ લાંમખી મુદત યઈ ચાલનું આવેચ તેવીજ સોચનાથી અંદરેકલ
સુધી નીભાવી રાખવાની કાલજી તેઓ પણ જતાવતા બેઠાંછે.

આ કુટુંબના હર્ષઆત રહેલા વારેસો, કેહ્ય કે, આપદિથી ઉતરી આવેલા પરમાણીકપણાના રાજગાર ઉપર જાંહાંમુધી વલગી રહેલા હતા, તાંહાં તુલીકતો દરવીયની રેલછેલ સારી રવેશે સચવાયેલી હતી, પણ જરથી સેર સટાના લોભની અંદર એક ખીજની દેખાદેખીએ તેઓ વીટલાઈ પડ્યા, તેમાં એકવાર તો મોહોટા દોલતવનખી ગણાયેઆ હતા, પણ પાછલા સંજોગે એમાં પરીણાગપર તેમને ઉતારેઆ કે, હાથ આવેલા દગલબાજ દલો ધેરમા સંતાઈ રહેલાંની સાથે શેહારી લઈ ગયો, અને તે દહાડેથી, જણાવવાને ખરેખર દલથીર છધ્યે કે, તે સાહેબો અસલી વેપારના વહીવટથી તદ્દન દુરી પકડીને જે થોડુંક રહેજા હોય તેને જાલવી બોડેલા માલુમ પડેછે, અને ધરમદાનના નેક કામ ઉપર સારી નજર કરતા દેખાયાના પરતાપથી પરમેસવરની કીરપા હજી રહેલી સંભલાયેછે.

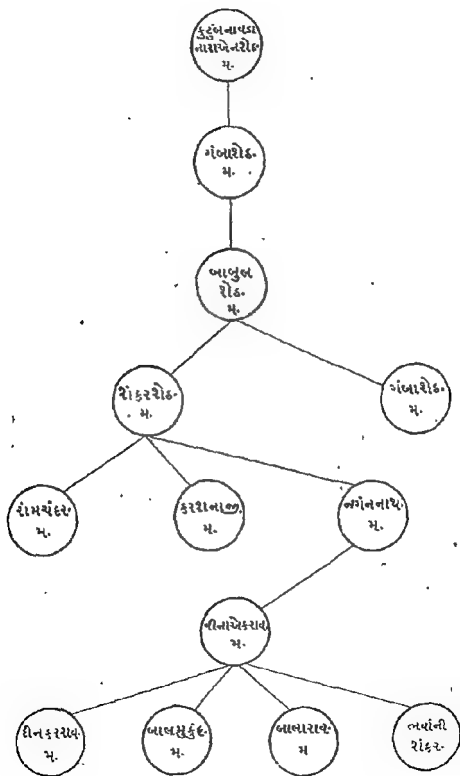

ધી હાંનરેખલ જાંનનાથ સંકરશેઠના વડવા તથા વારેસો.

સોનાર ગનાતના આ નાંખીઆં કુટુંબની અસલ અટક મુરમાડ કેહવાયેછે, અને તેઓનું વટણ છાસડીને છેક નાકે આવેલાં ધોરખંદરમાં પરસીધ થાયેલું હતું; જાંહાંથી બાણલશેઠ પોતે સંવત ૧૭૯૦ ના રાકે ૧૬૫૫ મા પેહલા વેહલા મુંબઈ આવેઆ તારથી તેમના વસીલાની આલખ યાઈ રહેલી સંભલાયેછે. જોકે આ સાહેબો ગનાતે સોનારછે પણ તેમનેા ધંધો કાંઈ તેવોતો મુલગો નહી હોતાં પોતીકા વતનમા બેવીવાડીની ઉતપંતીમાથી ખંચાવેલી થોડીક પુંજ સાથે લાવીને હીઆં વેઆજ વઠાવમા રાકવા માડી, અને વેહવાર સારે આલતાં પરમેસવરની કીરપાથી તેમને તાંહાં લક્ષ્મીની વરધીખી રૂડી પેર થાતી રેહતાં જેમ વખત હાથ આવેઆ તેમ સરાફી આંટમા સારે વધારે કરીને આ ઠાપુઆતે એક નાણાવડીની નોખતે અહરેઆ હતા. આ ગરહસય કેહેઆ સાલમા ગુજરી ગયેઆ તેની ચોક્કસ નોંધ રહેલી માલુમ પડી નથી મગર એટલુંજ જાણવામાં આવેજેછે કે, તેમના નામ લેણાંમા માતરે જે ફરજંદો જે પોતાની પાછલ મેલી ગયા હતા તેમા વડા સંકરશેઠ, અને નાધલા ગંબાશેઠ હતા. આ છેલ્લા છેકરને તાંહાં કોઈ વારેસ નહી હોયેઆને લીધે સંકરશેઠના વડા ઇકરા રાંમચંદરને દતક કરી લીધો હતો, તે પણ પાછલથી વગર ફરજંદે મરણ પામેઆને લીધે ગંબાશેઠનો વસીલા આગલ વધી સંકેઆજ નહી.

સંકરશેઠનો જનમ સંવત ૧૭૯૭ ના રાકે ૧૧૬૨ મા મુંબઈઆતે થાયેલો કેહવાયેછે. એ સાહેબે બાપના ગરણ પછે નાણાવડીના રાજગાર એટસોતો વધારી લીધો કે તેથી કરીને સરાફી મંડલીમા પેહલા વરગના શેડીઆ ગણાયેઆ હતા. હાંદુઓની રસમ પરમાંછે આ શેઠ સંવત ૧૮૫૬ ના રાકે ૧૭૨૪ મા શ્રી નાસક ત્રીબકની તીરથ કરવાસારે મોહોટો સંધ સાથે લઇને

ધી હાંનરે બુલ નગંન નાથ રાંકર રોક ના વડવા ત્યા વોરે રો.

સીધાગેઆ હતા; જે વખતપર તાંહાંનો મારગ હેવાતો દીકર અને ધારાતી બરેઆ કેહવાતો હતો કે, હજારે રૂપીઆના ખરચવીના સલામતી સાથે શેહલધી જવાઈ સકાવું નોહું, અને તેટલા કારણસર આ સખી શેઠને પોતાની સંપત્તી સુજળ મોટા દરવીઆ ખરચવે પડેઆ હતો. ધારેલી સુસઘ સુઆફેકની તીરથથી કસગત થએઆ પછે મુંબઈમાં પધારીને મેવાળીઆ તલાવ આગલની પોતાની વાડીનાં ચોકમાં “બવાંણીસંકર” નામનું એક સુંદર દેહેડું એજ સાહેબે જે બંધાયેજ તેની સથાપણા સંવત ૧૮૧૨ ના રાકે ૧૭૨૭ માંગસર સુદી ૧૫ ને શુકરવારે કીરીઆ કુમથી કીધી હતી; જે મંદીર, આજસુધી મોટી જાહો જલાલી સહીત સંકરશેઠ તથા તેમની ધણીઆંની બવાંનીઆઈના નાંમની ઈઆનીમા સલામત ઉમું રહીને, દરસાવની તેજ તથીએ આ વસતીનાં હજારે લોકોનો મેલાવડો પોતાની હજુરમા મેવવેછે. આ નામવર સંકરશેઠથી ધરમનાં જેખી રૂઠાં કાંમો થએઆંય, તે સંઘવાં તેમનીજ ગણાતને વાગતે માણમ પડેઆંછે પણ કોઈ જાહેર ઉપાઆગના કાંમમા પોતાનું નાંમ જોડેઆવના એક નાણાવડી તરીકે આપણી ટાપુપર પરએઆત થાઇને સંવત ૧૮૭૯ ના રાકે ૧૭૪૪ પોસવદી ૫ ને જુધવારે પોતાના જનમથી ૮૨ વરસની વએ સુખમા ગુજરેઆ પછે તેરણુ દીકરઆંને સલામત મેલી મરણુ પામેઆ હતા; જેઓ માહેલા મેહલા તથા ખીજા મેટાઓનાં કાંમો તથા મરણુની કાંઈખી નોંધ રહેલી જણાઈ નથી; પણ સરવેથી નોંધલા દીકગના જનમારાનો હએવાલ આપણી હજુરમા કીરતી સહીત જે પસાર થએઆંય તેની કેઠીએત માન સાથે હેઠ નોંધી લઈએછે.

ધી હાંનરેખલ શેઠ જાગંનનાથ સંકરશેઠ.

આ સકરમી અને સકલ ગુણી શેઠ સાધારણ રીતે સંકરશેઠના નાહનાને નાંમે જે પરએઆત થએલા હતા, તેમનો જનમ સંવત ૧૮૧૦ ના રાકે ૧૭૨૫ માંહાવદી ૧૨ ને ગુરવાગના શુભ મહુરતે આ માનવંતી ટાપુ ખાતે મુખારક થએલો સાંબલવામા આવેએછે. બાલ વએનો વખત પોતીકા પછેતા પીતાની પખરામા પલોટાઈને રમતમા ગુજરવા સાથે વીદેઆના અમેઆસ ઉપર, કેહમ કે, એ સાહેબ ધણીજ ઉપટથી સઘ ગુતાએલા રહેતા હતા, અને તેથી કચી જારે જામરની પુર બાહારમાં આવેઆ તારે, બાપીકો નાંણાવડીનોજ બંધો આટીપી લવામા કચીએ અડચણ નહી જોતાં સુધા સાહુકારોની સંક્રમા એક સરદાર તરીકે ખીરાજવા લાગા, એટલુંજ નહી પણ પોતાના નગનતાર્જ બરેલા અને ગંભીરી ખવાસથી સઘલી વરણુના શેરીઆએઆખી સારી રીતે માન પાંમતા હતા.

પોતાની જાતી મરાઠી જખાંનમાં જોકે એ સાહેબે અછી કેલવણી લીધેલીતો હતીજ, અને વધી તે ઉપરાંત સંસકરતની માહબારત બારાણુ ગના-

નખી સારી રવેચે ધરાવતા હતા, તોપણ તેઓને, અંગરેજ વાદિઆ ઉપર ઘેટલીતો મમતા હોડતી હતી કે પોલીકાં સંસારી કાંમોની રાકાંણ છતાંપણ ધણોક અવકાસ તેમણે ફાળવ પાડીને તે વખતપર વખણાવેલા મી. મણી તથા મેણુવારીંગ જેવા નાંમીઆ ઉસતાદોને પોતાને તાંહાં બોલાવીને ખાતરી રીતે ઝેલમનો અભેઆસ હાંસેલ કરતા હતા. અને તે સાથે દરરોજ ધણુ નાંમીઆ અંગરેજ મીતરોની યાત્રી સુલાકાતમા બોલવા ચાલવાને અતી મહા-વેરે હોવાને લીધે અંગરેજ જીખાનની અછી સકતી હાંસેલ કરી હતી.

આવી રીતના ઝેલમનો કેટલોક લાભ મેલવવા બાદ, તેના રશીલાં કૃષ્ટ પરજાની તરફ જાહેરમા ફેંકવાની સોચના જરે તેઓએ કીધી તારે તેમની ઉમરના જોકે અઢારેક વરસ પસાર થએલાં હતાં, તેવી બચગીપણાંની હાવ-તમાખી એક દાનાવ સખસના જેટલી કાલજી રખીને પેહલવેહલા તેઓ બાહેર પડેઆ તે વાતને આજે ૫૧ વરસ વહી ગયાંછે, તોપણ એવાંતે મજબુત પાવાના ખાતાં સંગાથે તેઓનો સંબંધ જોડાવેઆ હતા કે તે વીચેની યાત્રી કોઈ કાલેખી આપણથી બુલાઈ જવાચે નહીં, તેવું એક અતી ઉપયોગી કાંમ, તે આપણી તરફ પરકાશી રહેલી હવડાંની “એક-ફીનસટન હાઈસ્કુલ”નું હમો કહીએછે, જે પેહલવેહલું “નેટીવ એડીકેસન સોસાયટી”ને નામે સંવત ૧૮૭૮ ના રાકે ૧૭૪૪ ના બાહુરવા સુદી ૫ ને બુધવારથી, પેહેલે વાગેના હોંડુએ, મુસલમીનો તથા પારશીએ મલી જણ ૧૨ ના આસરાથી ચાલુ થયું હતું. આ કામમાં મરહુમ શેઠ ફરાંમજી કાવસજી બનાજીની સંગાથે સામેલ રહીને જગનનાથ શેઠ, ખીજા કારોબારીએ કરતાં વધારે આગેવાંની કરવામાં મુખીય હતા અને કેલવણીના કીરણો જેમ જેમ ફેલાયા પાંમિઆં તેમ તેણાનો સંબંધ જાધુક એવાંતો જોડાઈ રહેઆ હતા કે તે ખામેની રૂડી સોચના એ સાહેબે પોલીકી હજઆવીની છેલ્લી ધડીસુધી તાંહાંથી ખીચેડી નોહતી.

ઉપલાં કેલવણી ખાતાંનાં સંબંધમાં “સ્કુલ જુક સોસાયટી” નામની એક મંડલી સંવત ૧૮૮૦ ના રાકે ૧૭૪૧ મા નામદાર સરકારની સાહેતાથી જે અતરે ઉભી થઈ હતી, તેમાં પણ આ સકલગુણી નાહાનાયેક એક માનવંતો સભાસદ દાખલ ખીરાજવા લાગ્યા, ને તેથી કરી એ ખાતાંનેખી સારો આસરો એવણથી સદા મલેઆ કીધો હતા.

આ શેઠની કામેલીએતનો પરકાસ એટલો તો ચમકવા લાગો કે પાદસાહી ફરમાનની સતાથી હોંઆંની માજી સુપરીમ ડોરટ ખાતે ફાજદારી મુકદમાએ ચાલતી વખતે પીટીટજીરીમાં બેસવા માટે જરે શેહેરના શેકીઆઓને સંવત ૧૮૮૪ ના રાકે ૧૭૫૦ ના વઈસાખ સુદી ૧૧ ને સુકરવારથી પેહલવેહલા દાખલ કીધા તારે તેની સંક્રમાં આ નાહાનાયેકનેખી નામદાર સરકારે સામેલ કીધો હતા.

આ વાતખી કવચીત બુલવી નહીં જોઈએ કે આપણી વસતીમા વખણાઈ ગએલો પરજાહીનુ ગવરનર નામદાર માંજિનટ સ્ટુઅરટ એલફીનસટનના બપોં

કાંમોની યાદગારી માટે કેલવણીની બાબદમાં તે માનવંતા હાકેમને નામે પરજા તરફથી ઉભી થએલી ચાપણના ટરસવી દાખલ એ સાહેબ પોતાના મરણની છેલ્લી ધડીસુધો કાચેમ રહેલા હતા, અને તેટલા વખતમાં સરવેથી સરસ રીતની આલાહી દેખાડીને તે ખાતાનો લાભકારક વહીવટ બજાવેઆમા કશી આંમી રાખી નોહવી.

હેખીઅસકારપસના પાદસાહી હાકમનામાની સાંમણે આપણા માણ ગવરનર સર જાંન મલકમે ઉકાવેલી દુખ ભરેલી બાંજગડને ભાગે અહરલા તે વખતના સુધા અને સવતંતર નેઆચ્છેધીસ સર જાંન પોતર ગરાંટને તેના પધીતર આહધા ઉપરથી બરતરફી મસેઆ વીચેની ખખર જરે પરજામે ફેલાઈ તારે સુપરીમ કોરટના અદ્ય ઇનસાફી સરવે દેશીઆને જે છુટાપછું મણેજ તેની સોમતા હાઈ ધરી, તે નામદાર જડજની રવાંનગી ટાંકણે, તેના અપ-અસપાની ઇનસાફની યાદીમાં, જે માંનપતર સધલા દેશી રહેવાશીઆએ એના-અત કીધું હતું તેની આગેવાંણીખી આચ્છેજ આપણા સુરા નર નાહાનાયે અંગેજી લખને તે ખાખેની એક દગદગા ભરેલી માહબારત સભા સંવત ૧૮૮૬ ના રાકે ૧૭૫૨ ના બાદુરવા વદી ૮ ને શુકરવારે ભેગી કરવા માટે, ખીજા શેઠીઆએને પોતાની સંગાથે સાંમિલ કીધા હતા; અને તે વધી એવી સંનતલેસધી, કે અદાલતના એક સુધા જડજને જેવું આતમ માન મસેજ તેવીજ હારમત નામદાર સરકારનીખી જલવવામે અહી કાખેલીઅત વાપરી હતી; અને તેથી કરી નહી ગવરનરનો, કે ના તેની સરકારનો કશોઅ ખાફ પોતાને આગે લાગવા દીધા.

ઇનસાફના બાબમાં શેહરના કેટલાક શેઠીઆએની રૂડી વરતણુક વખ-ણાએઆ ઉપરથી તેઓને જરે ગરાંડ જુરીના અધીકારીઆ ડેડવેઆ તારે તેમાંખી પેહલવેહલો ભાગ લેનાર આએ શેઠ જાગંનાથજી જણાએઆ, અને તેની ખુખીથી સંવત ૧૮૮૬ ના રાકે ૧૭૫૫ ના આસાડ વદી ૩ ને વાર સુ-કરેથી ખીરાજવા લાગા હતા; જે વાતને આડેક મહીના પસાર થયા તેટલાં નામદાર મરહુમ રાજા ઉલીઅેમ ચોયાની હુકમતના તરીજા ધારા મુજબ, મુખ-ઈના ગવરનરની કાંઉનશીલે, ઇસવી સને ૧૮૩૪ ના જનેવારીની ૨૬ મી તા-રીએ, સતા ભરેજ જાહેરનામું પરશીધ કરીને, ગરાંડજુરીના સધલા દેશી સભા-સદાને, સુલેહના અમલદારે, તથા પેઠી સેસનની કોરટના અધીકારીઆ જે મુકરર કીધા, તેમાં પણ આ બાએગસાલી શેઠ બેલાધને સંવત ૧૮૯૦ રાકે ૧૭૫૫ ના ફાગણ વદી ૬ ને શુકરવારથી સાંમિલ થયા હતા; અને તેજ દાહ-ડાથી સધલા શેઠીઆએ ભેગા એવંણુખી “રુકુઆએર” ના એલકાખથી સરકારી તથા વેહવારીક સંબંધમા લખાવા લાગા હતા.

શ્રી કેળવણીનાં કામને એ શેઠ અવલયીજ પસંદ કરનાર હોવાથી, આપણી ટાપુમા પરએઆત થએલા મીશીનેરી ડાકટર જાંન વીવસનને સંવત ૧૮૯૧ ના રાકે ૧૭૫૨ મા છોકરીઓની રુકુલ માટે પોતાને રહેવાના મકાંન માહેલી એક અલાહેધી જગેઆ ઘણેજ સસતે બાડે આપી હતી; તેમજ

પોતાની ઠીકરીઓને તેણીની જાતી બાશામાં એવીતો પુખ્ત રીતે ૫૯૫ રી કરાવી હતી કે તેના બલથી તે અબલાબનીઓ કેદ્ય કે, ધડુ સુત લખી તથા વાચી સંજેઠે. એ ઉપરાંત “રુડેડેસ લીટરરી ઓડ સામિતરીફી સોસાએટી”ના હસતકથી રચાયેલી કનેઆરાળાઓને પેહલવેહલુ ઉતેજન અપ નારાઓમાં એ નાના થેક પણ એક માણુમ પડેઆઠે, એટલુંજ નહીં પણ દેરી ડોકરાઓ માટે નીકલેલી નીસાણોની મદદગારીનું માનખી એનાનેજ હાથેન યધર્જ હતુ. વ્હી કેટલાએક હીદુઓના ડોકરાઓ, જેઓ “ગરાટ મેડીકાલ કલેજ” માં તખીબપણાની તારીમ લેવા જવાની ખાએસ રાખતા રખાએઆ, તેઓને પણ ધણીવાર ખનતી કોથેસથી આસરે આપી તાહા ધખવ કરી દીધા હતા.

પોતાના જનમારામાં માતરે બેવાર મુંબઈની બાહર મુસાફરીએ ફરવાવાર આ ચોકીઆએ જે મન કીકુ હતુ, તે કાઈજ નહીં પણ ધરમનીમનુ દેત હકી ધરીને જીદી જીદી જગેઆઓની તીરથોનુ પુન મેલવવા, તથા તાહાના લેકોન અસલી રેવાજોનું પુરાતમપણુ તપાસવા માટે તેમની ઉત્તર જરે ઉસકેરાઈ તરે ચી ૫૬૨૫૨ અને ખીજા કેટલાક પરીતર મકાનોના મદીરોની પેહલવેહલી બેઠ સવત ૧૮૮૩ ના રાકે ૧૭૪૮ માં પોતે લઈ આવેઆ હતા, જે વાતને ખારેક વરસ વહી ગએઆ પહે તેવીજ સુખ ધારણા પાછી ઘેઆણુમાં ઉતારીને ખીજીવાર પોતાના કખીનાસહીત સવત ૧૮૯૫ ના રાકે ૧૭૬૦ ના કારતકમુની ૭ ને ગુરવારે શીધારેઆ હતા અને પરમેસવરે બખથેલી સપતી પરમાણે મેહુ ઠાકણે સારે દરવીષ બેરબેરાત તથા સરસોગાતમાં ખરચી આવેઆ હતા, અને એવાજ વખતપર એ સાહેબ પેસવાઈની પુરાતમ રાજધાણીના સેહર પુણા ખતે ગયા હતા તાહાખી સરકારી સરીમતો તથા સોધગરે વગેરેના વતણીઓની કુનાકી લેતા પોતાની લાએકી મુજબ મોહક માન તેઓ પાસેથી મેલવીને અરે પાછા પધારેઆ પહે બાહરની કોઈખી મુસાફરીએ આ સાહેબ ગએલા સબ લાએઆ નોહતા.

આપણી ટાપુખાતે કોઈ ધણા પુરાણા વખતથી એક નાટકસાલાનુ ધર જેને અગરેજીમાં “ધીએટર, અથવા પલેહાઉસ” કરી કેહેઅ; તે કોટખાતે જાહા હવડા એલફીનસતન સરકલને નામે આનખાતી એમારતો બધાએલીઠે તે મારેના ઉતરબાગમાં જીના જીમખા ખાનાની પાસે હતુ, તે મકાન સરકારે વચી નાએઆથી તે વખતના અગરેજ લોકોની ગમત લગબગ સાત વરસ સુધી તદ્દન બધ થાઈ પડેઆનો દલગીરી ભરેઆ આવજા આ શોકીઆના કાનપર પોહચેઆ તારે, તે રમુજ આપનારા કામને ઉતમ વીચારી ગરાટરોડના લતા તરફ પોતાની ખાલી જગેઆ હતી તે ઉપર એક નાટકસાલાની મુદર એમારત તે વખતના ઈનજીનીઅર કપતાન કરેકસાકના ઉપરીપણા હેકલ સવત ૧૮૮૮ ની સાલમાં જે બધાવી આપી, તેમાં જે મતલબ હેવી સમવાઈ કે, એકતો જેની ખુટ પડી તે તતકાલ પુરાઈ, અને ખીજી એ કે તે મકાણુ બાડુ મલેઆથી તેના મલેકે રોકેલા નાણાની તેગીખ ઉપજતી યાઈ, મરે

ચોખ્ખીયા સખચોની એકેદંમ પંથ પડી ગએલી રસુજ પાછી ચાલુ કરી આપી તેની આ એક સારી ધંઆદગારી રહેલી માલુમ પડેછે.

રાએલ એશીઆટીક શોસાઈટી નામની એક માંનવંતી માહબારત મંડલી જે લંડનઆતે ચાલુછે તેના સંબંધમા અતરે ઉભી થાએલી સાખામધે આગલા દાહાડાઓ ઉપર કોઈની દેશીને સામેલ કરવાનું જેઓ નાપાડતા હતા, તેઓએ જાર દેશીઓની ખુબીને પરકાસતી જોઈ તારે તેટલી અડમ્મણુને પોતાની મેલ સદનતર ટાલી નાખીને પેહલે વાંગેના પરમાણીક પુરોને દખલ કરવાનો જે થેડાવ એ મંડલી વચે બાહલ રાએઓ તે મુજબ આપણા ચેહરના આ સુધા શ્રીકીઆનેખી સંવત ૧૯૦૧ નાં રાકે ૧૭૧૬ માં સામેલ કરી લીધા હતા; જેની આગમજ બે દેશી ચરહસથો દખલ થાઈ ચુકેલા હતા તેમા એવન તરીજન અધીકારી ઠૂલા કેહવાઈને તેમની હુઆવીતા છેલ્લા વખત સુધી બાચુ રહેઆ હતા.

પરજનો હક સંભાલનારી “બોમબે આસોશીએસન” નામની એક જાહેર સભા, સરકાર તરફથી થતાં કાંમકાજને ઉપર નીધેદાસતી રાખવા માટે પેહલવેહલી સંવત ૧૯૦૮ ને મુકાબલે રાકે ૧૭૭૪ મા ઉભી થઈ હતી, તેને જનમ આપનારા ખીતા પણ એજ સાહેબ માપુમ પડેઆછે; તે જોકે તે સભા પાછલથી ખીચારી ધણીજ હુહુલી હાલતે પોંહતી તોપણ તેની આગેવાંની ચરાણુ સુધી પોતે ખીલકુલ છોડી નોહતી.

કેલવણીના કાંમની કાલજી અસલથીજ તેવણુ રાખતા આવેઆ, તેની ધંઆદગારી પરજ વચે જમરતી રહેવાના હેતુથી ગીરગાંમના રસતાપર પોલીકાં નામની “જગંનનાથ સંકરચેઠના ધરમ ખાતાંની સ્કુલ” સંવત ૧૯૦૬ ને મુકાબલે રાકે ૧૭૭૫ ની સાલમા આ સખી નરે જે ચાલુ કીધીઅ, તેમાં જરીબ માખાપના દેશી છોકરાઓ તરખીએત પામીને આ ધરમી દાતારના હકમાં આવીરવાદ હતા માપુમ પડેછે; એટલુંજ નહીં પણ તે વાતને આજે વીસ વરસ વહી ગએઆ તેના દરમીઆનમા કમ કાંઈ છોકરાઓ તેમાથી એવંમ હાંશેલ કરીને શેજીએખી લાગી ચુકાછે, માટે સરવે કરતાં આ પુણુને માહબારત વીચારવું જોઈએ.

આપણા ચેહર આતેની કેલવણીના સંબંધમા ઉમું થયલું “યુનીવર્સીટી” નું મોહોટું ખાતું જે ચાલુછે, તેમાં પણ આ સખી શેરીઆએ પોતાની ઉદારતા સમાવીને સંસકરતની ઉતમ વીદ્યા હાસલ કરનારાઓને માટે પોતાને નામની ૬ સકાલરશીપની ભેટ ચાલુ રાખીઅ, અને તે કારણસર રૂપીઆ ચાલીસ હજારની એક મોહોટી રકમ યુનીવર્સીટીને સપુરદ કરવામા આવેલી જણાઈછે.

જેહવી કાલજી કેલવણીના બાળમાં આ સાહેબ ધરાવતા હતા, તેથી વીશેસ દએઆ દરીએને દવા ઘર પોહવતી પાડવા ઉપર રાખીને પોલીકા નેકબખત મરહુમ ખીતાના નામથી “સંકરચેઠ ચારીટબખ ડીસપેનસરી” ધંઆને સંકરચેઠના ધરમખાતાનું દવાખાનું, તારદેવ તરફ જવાના રસતાપર એ સાહેબે સંવત ૧૯૧૪ ના રાકે ૧૭૮૦ ના બાહુરવા સુદી ૨ ને ચુરવારથી પોતાને ખાસ ખરચે,

સંઘલી વરણના ગરીબ દરદીઓનું દુખ નીવારણ કરવા માટે, ડાક્ટર સામગ્રી નારાઓના ઉપરીપણા હેઠલ પેહલવેહલુ ને આડ કીધું હતું તેનો લાભ પણ સવરની કીરપાથી હજીતક તેહવા વેચાધી લોકો લઈને તેના સ્થાપનારના હકમાં આશીરવાદ દેતા જણાવ્યો.

હીંદ આતેની અગરેજી સલતનત માજી ધરુ ઈંડીયા કુપબીના સવ ધીનમાધી નીકલીને ઈંગલાડના તાજને સપુરદ થઈ તારે રાજનું બધાણ બા લાવેઆને લીધે દરેક પરેશીડેનશી આતે ધારા બાધનારી જુદી જુદી સજ ને ઉભી કીધામા આરી, તેમા પેહલે વાગેના અગરેજ વેપારીઓની સાથે તે વીજ કીસમના દેશીઓનેબી સભાસદો ઘેડવવાની નામદાર પારલામેંટથી મહેસી સતા મુજબ, આપણી ટાપુ આતેની લેજીસલેટીવ કાઉન્સીલ મધે, હીંદુઓની તરફના વકીલ દાખલ આવેજ નરને નામદાર સરકારે પેહલવેહલા ચુરી કહ્ન ડેઆ હતા, અને તેની ખુબીથી, “ધી હાનરેબલ” નો નામીઓ અલકામ ધાગુ કરીને, સવત ૧૯૧૮ ના રાકે ૧૭૮૩ ના પોસ વધી ૭ ને બુધવારથી, કાઉન્સીલમા પરજનો હક સબાલનારા એક માનવતા સભાસદ તરીકે, ખીરાજ લાગા, જાહા હુકે બાબદમા પોતાના પુખત અને ઉમદા વીચારે સંઘલા સભાસદોની હજીર એવાતો બાહલ રેહતા કે તેઓની આ યેવા સરકાર તથા જાને વારમવાર ધણીજ કીમતી યએલી જણાઈ હતી, અને તેટલા માટે જારે પેહલી ગોઠવણની બાધેલી હધ મુજબ જે વરસની મુદત પુરી થઈ તરે ખીજી મરતબે તેજ કાઉન્સીલ આતે સવત ૧૯૨૦ ના રાકે ૧૭૮૫ ના પોસ મુ ૮ ને સનીવારે એજ હાનરેબલ સાહેબને પસદ કરી પાછા ચુટી કાહાડેઆ, તે પવીતર જગેઆ પોતાના મરણમુવી મોહોટી હોરમત સાથે જાલવી રાખી હતી જેવી રીતે ખીચારા હોરાજીઓ ઉપર કહ આતે ઘોડે ખેલી ફરવામા હીંક માહાજન તરફની સંકત મનાઈ હતી, તેવાજ જુલમાત કેહ્ય કે પોરદુગીસ સસથાનના ગોવા આતેના રેહવાથી રથકાર સોનાર જાતના હીંદુઓને પાનખીએ ખેશીને મસાલો સાથે રસતે ફરવાના અટકાવમા હજીતક રહેલાં છે એ વાત જારે આ માનવતા શેઠના કાન ઉપર આવી તારે તે ગનાતના એક વડા તરીકે પોરદુગીસના રાજ ઉપર એક અરજી કરી મોકલાવી હતી, અને તેનો જવબ જોકે તેઓની તરફેણમા તાહાથી ફરી વલેઆ, તે છતાપણુ એ અધિર રજના એટલ અમલદારેએ ટાણુ જાણે તે સતા જરેલા ફરમાન કહે ખુજે ધખી ગવેઆ તેનો કશો યાગ આ હાનરેબલ શેઠના મરણની છેલ્લી ધડીસુધી નીવ રેઆ નહીં, અને તેથી કરી ખીચારા રથકારે ઉપરની જાલમી મનાઈ જમની તેમજ રહેલી સબલાવેએ જે કદાપી એ સાહેબની હઈઆતી એટલી તારીદ અતમ થઈ ન હોત તો માથે ઉઠાવેલુ આ કામખી હરેક તરફદ બનાવીને પાર ઉતારી આપવાથી તેનણુ કવચીત પછાત રહેતે નહીં.

પરજના પઈસાથી આપણી તરફ બનાવેલા ચીચપોકલી આતે “વીક્ટોરીઆ તથા આનબરટ ગારડન” નામનો બગીચો જે સવત ૧૯૧૯ ના કારતક વધી ૧૩ ને બુધવારે ખુલ્લો મેલવામા આવેઆ, અને તેજ વખતે તેની અધર

(હવડાંજ બંધાઈને તઈઆર થાએલી) સંઘરહસથાન મોટેની એમારત જેને મીઉઝીએમ ફરી કેહછે, તેનો પત્નિએ જારે નખાએએ તારે તે બાથે યાએલાં જાહેર હુધરાંણાંની દીપમાં આશેઠે ૩૨૫૦૦) ની સખાવત કીધેલી સંબલાઈછે.

આપણા આ નાહાંનાથે તેમની છંદગીમાં પછે થું જાહેરાંત, અથવા ખાંનગીરીતે બળવેલાં કાંમે જોકે અતી ઉપીએગી, તથા ઘણાજ કાએદાકારક જણાઈ ચુકાછે, તેપણુ એક બાબદમાં જે માહબારત પુણુ કાંમ પોતાની બલી કોયેસ અને રૂડી વસ્તણુકથી પાગ ઉતારી આપેજી હવું તેબાથે હીંદુએ, મુસલમાનો તથા પારશીઓને આએ ટેલો આ સાહેબના ઉપકારમાં એકસોતો આવેએએ કે તેના બદલામાં એ તરણે વરણુના દરએકજણુ તેએની ઈઆદ-ગારીનુ જેખી કરવા ચહેતો તે અચીત કરીને થોડુંજ થાએલું કેહવાએઆવીના રેહજ નહીં, કારણ કે શેહર મુધરાઈ ખાતાંના કેટલાક અંગરેજ અમલદારની ઉસકેરણીથી આપણા સતાવાલાએએ મસાંજો, કખરસતાંજો, અને દાખમાએની એકાંત જગેએએ, જે થોડી વસતીવાલી આપણી મુંબઈ જારે ઉજડનેવી હતી તારથી, તેએના વપરાસ સાંકે કાએમ રહેવીછે, તે હાલની વસતીના વધારાને લીધે મુખસાંતીના બાબમાં હરકત પુગાડનારછે એવું બાંહાંનું વચે લારીને તાંહાથી તે મકાંને ખીચેડી ગાખવાના ઉપાએ લેવા માંડેઆ, તે વખતે કેહવકે સદર અદાલત ખાતેનાં કોઈ હીંદુ સાએીએ યાતો ધરંમ સંબંધી ટુકી સહમજ ધરાવેઆથી, અથવા તો સતાલાવાએને રાજી રાખવાની મક્કસદથી હીંદુએનાં મુડાંએ દુર કાહાડવાની તરફેણ ફતવો આપતાં હેવી દલીલ દેખાડી હતી કે મુએલી સાથેને લઈજવા માટે જે ગાડી બનાવે, અને તેના તલીઆંમાં જડાએલાં પાટીઆંની ઉપર છેએનેના કોષો ફરી લીધેલા હેએતો પછે તે બાનેની કાંઈજ હરકત નડે નહીં. આ બાબદ કાંઉનશીયમા જારે રજી થાઈ તારે ઉપર જણાવેલી સગલી એકાંત જગાએની વીરૂધ બાબનાએએની સાહમણે કોઈજ નહીં પણ આ શુગ નાહના-થેઠે ઘણીજ બલતવારીથી માકુલ દાખલા આપીને સભાસદાને હેવુ દેખાડેજી હવું કે એ એકાંત જગેએએથી કોઈના જીવનેતો થું, પણ શુખ્તારીનેખી કાંઈજ હરકત પોંદ્યતી નથી; અને તે સાથે દશીએની લાસને તેએનીજ કોમવાલાએએ ખાંધે જીંઅલીને લઈ જવાનું ફરમાન દરએકના સાએમા આ-વેલુંછે, તે બાથેની જારે પુરતી સહમજ પોતે આગલ રહીને આપો તારજ આપણા સરવે દરબારીએની મનપતીજ થાઈ, અને તે ઉપરથી તાર પછે એ-ખીલા ઈસાઈ કોમના સોડાને મોટેની આગલી જગેએએ બંધ પાડીને દુરની જગેએ ડેડવતાં તકરામાં પડેલાં મકાંને તેએની અસલી જગેએપર જે કાએમ રહેઆં, અને જેને આપરે હવડાં સંતોસથી જોઈએએ તે રડાવાના ફરીથીખી કહી સખીએએ કે કોઈનાજ નહીં, પણ આપણા આ મરહુમ શેઠ જગનનાથજીની કીરતીના વખણાએએછે, અને તેની ફતેહ બરેલી નીસાંણીમાં એટલી ઈઆદગારીને હોઆ ખુરી સાથે નોધી રાખીએછે.

પોતાની છંદગીને પોંજોં બાગ આ સરીમંત શેઠીએએ સધલી કીસમના જાહેર કાંમે માટે રેજીને સરકાર તથા પરજની ખાતેરી બરેલી શેવા બીનગરજે —

બળવેઆનો બદલો કોઈ ઝોતમ ઉપાએની ધઆદગારીથી વાળી આપવાને હેતુ ધંધીને સરવે વરગના અંગરેજ તથા દેશી ગરહસંધોની એખીટી મલેલી એક મંડલીએ, તે વખતના આપણ સગીર ડાકટર ખરડઉદ ઉપર, ટાઉન હાલ મધે જાહેરે સભા બોલાવવા બાંધે જે અરજ મુજબરી હતી, તે મુજબ સંવત ૧૯૨૦ ના શાકે ૧૦૮૫ ના માહા શુદ્ધ ૧ ને શ્રુધવારે હાજર ગેહવાનાં નોતણ વરતમાંન પતરોની મારફતે ફરેઆં હતાં, જેને માંન આપીને તાંહના મેહા મલી ધણાક સંખ્યો ડેડવેલે વખતે ખીરાજીને તાંહાંનું પાદરાહી દેવાજીનું યોબા બરેજ દીપાવેજ હતું, પણ તેમાં એક કાળી વાદલીએ થોડીક ગાંઠા પાડેલી જે દેખાઈ હતી તેની નોંધ લેતાં અતીઅંત દલગીરી ઉપજેછે કે, ટુકી સહમજનાં કેટલાક સ્ત્રીબાવલા અંગરેજોએ બોલવામા ધટતી સંખ્યા નહી લીધાથી થોડાકવાર સમાધાણીમા એજાલત પડેલી જણાઈ હતી, તેથી આલ કદાપી કોઈ દેસીએ તાંહાં અલાવી હેતતો તેને તોડી પાડવા અથવા ધીકારી કાહડવામા ધણાક અંગરેજો તતકાલ ઉતરી પડતે, પણ હાવા લોકોને વાસતે તેઓ જરે અખાડા કરી ગએઆ, તારે એક શુરા પારસી ગરહસંધે, તેઓએ નાંખેલી બાંજગડના સભીઅતાથી સારો સવાદ અખાડેઆ હતો તેમ વાત સંતોસ પમાડનારી મારુંમ પડીછે.

સભા જરે બેગી થાઈ તારે તેના સરનસીનનું જમદા માંન સરવેનાં એક વીચારથી આપણા ખીજ બારેનેટ સર જમશેદજીને આપવામા આવેજે હતું અને તેનાએ તે કજીલ રાખેઆના ઉપકારમા એક મુબાખીત બાસાંન કીધા પછે આ મરહુમ શેઠ જે તે વખતપર પુર તંદરોસતી સાથે હઠઆત હતા તે મનું સંગેમરમનું એક મુંદર બાહવહું બનવાથી મંગાવીને આ શેહરના કોઈ જાહેર મકાંનમા ગોઠવી બેસાડવાની દરખાસતો થાઈ, જે ઘણીજ બાંજગડો ઉડેઆ પછે વધુ મતથી અંતે બાહાલ રહી હતી. એજ બાબદમા ઉપર જણાવેઆ પરમાંછે સ્ત્રીબાવલાપણું કરનારાઓ માહેલા એક બારીસતર અને ખીજે સખસ વરતમાન પતરોનાં અધીપતી મલી જે જણાએ બાહવહાંની વીરધમાં બોલતાં જરે ધણા આડા ફાટા તારે તેઓની હુલેરાઈનો જવાબ મીં હોરમજી દાદાબાઈ પરીડરે ડાહાપણની રાહે આપીને સભાનું માંણ સારી રવેશે જાલવેજ હતું.

ઉપલાં કારણ માટે સભાની અંદર ફરતી કીધેલી હુધરાંણાની દીપમા સભાસદાએ સધલા મલીને રૂપ૫૦૦) બરેઆ હતા અને તેપછે સાખાસીય પેહલા તરણ પોકારો નામદાર સરનસીન સર જમશેદજી જીજાબાઈ બારેનેટને વાસતે, અને તારપછેનાં તેટલાંજ હાંનરેખલ શેઠ જગણનાથ સંકરજીડરી ખુસાલીના પોકારેથી મુખારકબાદી જણાવી સરવે પોતપોતાને યાંમે સીધારેઆ હતા.

ઉપલી ગોઠવણ મુજબ બાહાવહું તઈઆર યધને આવેઆથી વાકટોરીઆ તથા આલખરટ મીઉત્રીએમ અને ગારડનવાલી રહીઆંમની જગેઆના ચોકમા મેલવાનો વીચાર, અવલ બરાએલી સભામાં યએઆ હતો, પણ પાછલથી તે વાત ફેરવીને ટાઉન હાલમા ખીરાજીનું કરવાની જરે ઉલટ ઉસકેરાઈ, અને તે

ખાખે નામદાર ગવરનર સર શ્રીમાર ફીટઝરલડની પરવાંનગી માંગી તારે, કેહવાને દલગીરી ઉપજેય કે, તે સાહેબે રબ નહીં આપેઆ ઉપરથી, એ બાહાવલું તઈઆર બનીને સંવત ૧૯૨૬ ના બાહુરવા માસમા પેલાતથી આવેલું હકખંધ પેટીની અંદર ટાંઢિત હાલના એક ખુણામા જે પડી રહેલું હતું, તેને પરબએ પસંદ કીધેલાં છેલાં પાદસાહી મકાંનમા ગોઠવવાની પરવાંનગી, હાલના આપણા માનવંતા ગવરનર સર ફીલીપ ઓડહાઉસની શેઆંની સરકારે આપેઆથી, આ નામીઆ નરની શોબાવંતી શીકલ, ટાંઢિતહાલની લાએક જાએઆપર બોડી મેલવાની તઈઆરી યતી સંબલાએએ; મટે આસા રાખીએએ કે, આ પ્રસતક બાહેર પડેઆ આગમલ, આપણી પાસેથી બાહવાઈ ગએલા મેહરઆંન મીતરનો આમેહુબ આકાર દીપતો દખી સબલાએ સંતોસ પામશે.

આ હાંનરેખલ સાહેબ ચેસવાઈ રાજધાંણીના પુરાતંમ પાએતખત શેહેર પુણા ખાતે પોતાનું પનોતું પગલું એકવાર મેલી આવેઆ હતા; તેની પાદગારી જીગરમાં સમાવીને રૂ ૧૫૦૦૦) ની સખાવતથી તાંહાંની નીઉતરાલ પેટીસતાક લાઈનથી તે છેક પારવતી સુધી એક ધારી રસતો બાંધીને પરબની સગવડ મટે આપણી સરકારને જે સોંઢી દીધા, તે સાંબલેઆ પરમાણે સંવત ૧૯૨૦ ના સાલથી “ધી હાંનરેખલ જગંનનાથ સંકરચેઠ રાડ” નું નામ ધારણ કરીને જાહેરમાં વપરાતો થયોએ; અને તેજ સાલમાં એ શેહેર ખાતે રેલવેના મઠક આગલ બંધાએલી ધરમરાળા ઉપર એક મેહોટું ધડીઆલ જે ગોઠવાએજ તેમાખી રૂ ૩૦૦૦ બખસીંદા કરીને પોતાના નામની કીરતી છેક દખણ સુધી કાએમ રાખેલી જાંણવામા આવીએ.

રાએલ એશીઆટીક સોસાએટીની સાખા મંડલીમાં આ સાહેબ એક અધીકારી થડેઆ તારથી ધારેઆમેલે ધણી મોહોટી મદદ આપતા આવેઆ હશે તેની યાદીવના એકસ સંખીઆ કહી સખતા નથી પણ તે ખાતાનાં સંબંધમા જે વાંચણરાળા રચપાએલીએ તેમાં ધણાજ કીમતી પુરાતકોનો સંધરહ કુટી રાખવા મટે મંજૂર. ૧૯૨૨ ના આલમાં રૂ ૫૦૦૦ તેજએ આપેઆ હતા.

એ ઉપરાંત ઘણેક ટેકાંએ આ મરહુમ શેડીઆએ તથા તેમના પીતાએ જે ધરમરાળાએ બંધાવી આપેલીએ તે ઉપરની લાગઠનો હસાખ તો જોકે દેશખસત મલેઆ નથી, તોપણ અટકલથી એવું કેહવાએએ કે લગભગ દોહડક લાખ રૂપીઆ ખરચાએઆ હશે; અને તે ધરમરાળાએ માતરે હીંદુઆનાંજ ઉપીચોગમાં આવી રાકે તેવી બંધાએલી સંબલાએએ.

આપણી ટાપુના કોઈખી જાહેર મકાંનો કે ટાંઢિતહાલના દીવાંનખાંણમાં જેખી જાહેર બાબદની સભાએ બરાઈ હશે તાંહાં જાહેર જોઈએ તારે તેમાં હાંનરેખલ જગંનનાથ સંકરચેઠ હાજર થએલાને થએલાજ હાથ, એટલુંજ નહીં પણ ધણીવારતો પરચુખની પેહેલી ખુરશીએ બીરાજને સભાએલું ખતી મોહટું માંન મેલવતા હતા; તે કાંઈ દેખાવ મટે નહીં પણ પરમાંણીકપણાથી પરબ ઉપીચોગી બાખદા ઉપર દાખલા રહીસાની રહે આછી તકરારો ચલાવીને પોતાનું સભીઆતા, તથા સવતંતરપણું આસકાર કરતા હતા; અને સેહેર સુધરાઈની

બાબદસર કેટલીકવાર પરજા ઉપર આવી પડેલા જીલભાતનો અટકાવ એજ સાહેબની હિમાચ્ચતથી હંમેસાં થતો હતો; જે બાબે મુંબઈની આખી વસતી એ મરહુમ શેઠને આજે ઇઆદ કરતી દેખાએછે કે તેવણુ જે હધઆત હોતો મીઉનીશીપાનીટીના જલમી કરતી જીહસરીમા ગરીબાની ગરદન છેક ચંપાતેજ નહીં. પણ પરજાના ઘણાજ માઠા બાબેગ કે હાલો સુધે, સાચો, સતવચની અને સતવાદી શેઠીઓ હાવી હાવી આપદાઓ આવી પોંદ્યે તે આગમજ માતરે પાંચેક દીવસ સુધા તાવની શેહેજ ખીમારી. બાગવીને સંવન ૧૯૨૧ ના શહે ૧૭૮૭ ના સરાવણુ સુદી ૮ ને સોમવારની સાંહાંજરે ઉપર જણાવેઆ મુજબના સઘલા આહધાઓની સુધંધી હીઆં પમરતી રાખીને જામરના વરસ ૬૧ મહીના ૫ અને દાહાડા ૧૧ પુરા કીધા પછે કહલાસવાશી થયા, તે વાતને જો આઠ વરસ વહી ગયાં તોપણુ તે સાહેબનાં નેકનાંમી ભરેઆં રૂડાં કામિની કીરી જેમ કોઈ જુલુનું નથી તેમજ તેના જેહેવા કોઈ ખીજે સુરા નર ગરીબ પરજાનું રખસણુ કરવા માટે પરખેઆત યાય તાંહાંસુધી કોઈથી કવચીત જુલાશેજ નહીં. આ શેઠીઆનું મોહત એવે વખતે નીપજેજા હવું કે તેની ગંમખારીમાં સઘલી પરજાથી સાંમેલ રેહેવાનું તતકાલ બનેજ નોહવું, પણ તેની બહરવજે સુરીઅ ઉદે થયા પછેથી તે અસત પાંમતાં સુધી આપણાં શેહરે શોગ લીધે હતો તેમાં અંગરેજ વેપારીઓની આફીસો, સઘલી બેંકો ઉપરાંત દેશી વેપારીઓ તથા નાણાવટીઓની પેહેડીઓ, સઘલી કીસમના ધંધાદારીઓની કુકાંજો, જહેર કારખાનાઓ તથા કેળવણી ખાતાંઓ બંધ રાખવામાં કોઈએખી કાંઈન કશુર દેખાડી નોહતી.

એ માનવતા શેઠ, મરણની માતરે એકજ પખવાડીજા આગમજ, બાગચેત તથા જીરાચેત ખાતાંની મંડલી, જેમાં પોતે પરખુખની પદવી ધરાવતા હતા તેમાં સઉથી છેલ્લા ખીરાજને, તાંહાંના કાંમકાજ સંબંધી સારી ગોઠવણી કરી આવેઆ હતા, જેની યાદીમાં તેમનાં જીવરેઆપાદ તે ખાતાના અધીકારીઓએ તે બાબેની નોધ લેતાં પોતાની સંક્રમાંથી એક અનમુલો મીતર જે અંચીતેઆ બેહવાઈ ગયો તેની બેહધ ગંમખારીના વરણુન સાથે એક દીલાસા ભરેઆ પતર તેમના વાહાલા દીકરા શેઠ બીનાએકરાવ ઉપર લખીને પોતાની મોહબતનો માહબત આહ તેઓએ ખતલવેઆ હતા. પણ સરવે કરતાં સરસ અને ઉત્તમ યાદગારી આપણી નામવર સરકારે જે જહેર કીધી હતી, તે ઉપરથી આપણને ખચીત કરી માનવું જોઈએએ કે, આ પરીપકારી જુધીવાલા હાંનરેખલ શેઠના મરણથી પરજાએ જેમ પોતાનો પરખુખ બોએએ, તેમ નામદાર ગવરનરની કાંઉનશીલમાંથી એક સવર્તાતર અને સુધી અધીકારી ઉડી ગયો, માટે તેની જીહધગીરીનું વખાનવા લખેક વરણુન સરકારી જેનેટ પતરની અંદર નામદાર ગવરનરે સાહેબે છપાવીને રાજીય તરફથી ઘણી દલગીરી જણાવી હતી, તેથી તે તે મરહુમ શેઠીઆના સકરમી બેઠા તથા પરીવાર ઉપરાંત પરજાને મોહાટા દીલાસાથી સંતોસ હાંશેલ થયો હતો.

શેઠ વીનાએકરાવ જાનનાથજી,

પીતાએ રૂડી વરતણુકથી સંગરહ કીધેલા દરવીયનો મોટો ભાગ સમારોગે તાપરતાં, અને કુટુંબ પરીવારો વગેરેની પરવરેશી પુરી પાડતાં બાકી રાખેલું સાચવીને તેની નેક નાંમી નીભાવનારા આ એકજ પુરા હકદાર વારસે શેઠ વીનાએકરાવ સંવત ૧૮૮૭ ને સુકાળણે રાકે ૧૭૫૩ નાં સરાવણુ સુદી ૧૪ ને જીવારના સુખ મહુરતે શુભધર્મા જનમ પાંમી જરથી અજવાણો આવિઆમ, તારથી પરમ કુરપાણુ પરમેસવરની અપાર અપ્પશેસ મેલવીને આપણી સાંહમને દીપતા દેખાએછે, એટલુંજ નહીં પણ અવીર્ભાત અસીલાઈ, તથા ગંભીરાઈ પણામાં સમાઈને સારા એખલાસથી પોતાની ગણાતના જન્મ વડા શ્રીઆ ગણાએઆમ તેમજ સઘલી વરણુના ભોડોની સંક્રમા પેહલા વરગનુ જીમદા માંનખી મેલવતા રહેછે, તો જોકે આપના મરણ પછે જાહેરાંતના ધણાંક કાંમોમા પશ્ચાદ્ય પડેલા જણાએઆ છતાં પણ તેમના જેહવી કીરતીના રાસણુ નશીબાને પોંહચવામા હજી કોઈ શુદ્ધતની વકી એટલા માટે રાખવી પડેછે કે, હુરથવાના એકથી તે ખીજ છેડાસુધી પરજેઆત યાએલા સેરસતાના દવાણા પનાનો જેહરી પવણુ આ જેહરમા પુરજોસથી ફેલાએઆ હોતો, તેની જીઆંકાર ગ્રહડક સાંભલેઆ પરમાંછે તેવન ઉપરખી હેવીતો ચોંટી બેઠી હતી કે, તેના શુભવારામાંથી સફાઈ પાંમવાના સાહુએતી બરેઆ બનતા ઉપાએએ લીધાછતાં આ આપણાં ગંભીર શ્રીઆ પાથેની પુંજનો ધણો મોહોટો ભાગ ધણેડાઈ ગએઆ, તે વાત જાંછેઆથી ખરેખરી દલગીરી ઉપજવતી વેલા શાખાસી બરેઆ સરોદથી આટલુંતો કહી સખીએચ કે જે પીડા આધી, તેને સંતોસપણાની હોમતે બનતાં સુધી ધણી ખરી પોતા ઉપર વલગવા નહીં દેતાં મનની અંચલાઈ, સાથે નીતીપણું સાચવીને પોતાના વડવાઓની કીરતી સંભાલી બેઠેલા દેખાએછે, અને તેટલીજ રાકાંણુમાં ધણું સુધી રહેઆને લીધે પરજ ઉપીએગીના કોઈખી માહબારત કાંમો તેવણુથી કદાપી પાર ઉતરાઈ સકએઆ ન હોએ તો તેટલા માટે હવે પછેની તેહવી રૂડી આએઆ ઉપર આધાર પકડી આપણને થોભવું જોઈએ.

આપણા આ જવાંન જેહરી મીતરનાં જીવરમાં પોતીકા મરહુમ પીતાનેજ મલતી રેહમદીલી હેવીતો અસરકારક કયેલી કેહવાએચ કે, કોઈખી સખસનુ કાંઈ કાંમકાજ તેમને આસરે જો જઈ પડેજી હોએચ તો, તે બજાની આપવામાં ધણી સારી કોથેસ કરવાનુ ઘલ દેખાડીને તેટલાં કારણથી ધણા જણાએનો પેઆર પોતા ઉપર ખેંચી લેવાની કશુર રાખતા નથી, માટે એવા જેહરખાંન મીતરની સુલાકાત જેખી કોઈ લેવા આહુએ તેજ તેની કદરને અછી રીતે જીજી સખએ.

આ શ્રીઆ જન્મ મુલેહના અમલદારછે, તેમ કેટલીક અનસારી, સરાફી તથા સોદાગરી ખાતાંની મંડલીઓમા ખીજ સદચુણી ગરહસથોની સંગાયે સાંમેલ રહીને તેનો ખાસ અધીકારખી બજાવતા માણુમ પડેછે. પરજનો હક

સંબાલનારી “જોમખે આસોસીએસન” નામની સબાનો જાર પેહલવેહલો ૫૨ રંબ હોંઆં ઉભા થયો તારથી તે કોકસંજેગે બંધ પડી તાંહાણુલીક ૧૫) વરસ વેર તેમાં સેકરેટરીનું કામ સારી રવેશે આ સાહેબે બજાવેજી હતું; અને તાર બાદ આગલીજ ધારણપર એ સબા સંવત ૧૯૨૪ ની સરઆતમાં પાછી સ- જીવન થઈય, તારથી તેણા નાખ્યે સરનશીનનો ઝોહધો સબાસદોના એકમવધી તેણાને જે એનાએત થયોય તેપણ માનસહીત સાચવી રાખેલો સંબાલએ.

મરહુમ શેઠ જગંનનાથજીને કહલાસવાસ થયાને આઠ વરસ વડી ૫ એઆં તેટલા અરસામા આ શેઠીઆખી બનેઆચ તેટલાં સખાવતના કમિ કરી ચુકાય, અને તેવીજ સુબ નેમપર સામેત કદમ રહેલા જોકે માણુ પડેછે, પણ તેવી વાત જહાજી જહેરમાં નહીં આવેઆને લીધે તેની એકસ સંખીઆનો સરવાલો હીઆ સમાવવાને હમે અસકત હેવા છતા સાબલેમ મુજબ આટલું તો કેહવા માંગીએય કે પચાશક હજારથી એછાતો નહોંજ હક અને પરમેસવર તેમની જીંદગીને લાંમખી મુદત સુધી જલવશે તો એ કરતા હજી ખીજી વધારે સખાવત થવાની જમિદ રહેવી જોઈએ.

આ સકરમી શેઠીઆને તાંહાં ચાર બેતાઓની હસતી થએલી કેહવાઈ, પણ તેઓ મહિલા પેહલા, ખીજા, અને તરીજા પુતરો અઠાર, નવ અને આઠ મહીનાની દુક જમર બાગવીને એકકની પુઠે દેવગત પોંહચી ગયા, અને થોથો દોકરો જે પાછલથી સંવત ૧૯૨૫ ના રાકે ૧૭૯૧ ના અસાડ મુદી ૧૧ ને સુકરવારે જનમેએય, તેજ માતરે પરમેસવરના રખસણપનામા સમર્થ રહેલો સંબલાએછે, માટે સંકરશેઠની સાથે તેમની પુતવંતી ધણીઆણી બચાણીબાઈના નામને જોડી લેધને ઉધરતા આ બાલવએના બવાંણીસંકરને તેમની વડા દાદા જેઠલી જમરે પોહચવા સાથે નામવરી જલવવાની સરજત તે જ ગત કીરતારથી આહીને આ નામીઆં કુટુંબની જીંદગીનો અહેવાલ હોંઆ સમાવત કરીએછે.

શેઠ મોતીસાહુની ઊતપંતી બાબે.

સરાવક મણાતના આ સકરમી શેઠીઆની કીરતને મુંબઈની વસતીના પુરાતંમ લોકો જોકે હજીતક બુલતાતો નહોંજ હશે, તેપણ તે પડેતી અઓલાદમા તેજ મીસાલે પરકાસતી રહેવાના હેતુથી તેમના નેક નામની ઈઆદી હોંઆં નોધી લઈએછે.

અખર જલવતાં માણુમ પડેજાય કે, આ સકરમી એકના બાવા શા અમીચંદ સાકરચંદ ગુજરાત પરાંતના એહર ખંબાએતમા અસલ રહેતા હતાં તાંહાંથી સંવત ૧૮૧૪ ની સાલમા પેહલવેહલા મુંબઈ આવેઆ તારે તેમની વએ માંતરે ૧૩ વરસને આસરેની હતી. મુકલેશીને લીધે બચપણુથીજ મેઢે નતના રોટલા શોધવાની શોચણા રાખી કોઈ ઝહવેરીને તાંહાં ચાકરી રહેઅં જાંહાં સાતેક વરસમા મનની ચંચલાધથી સારી રીતે માહીતી જલવીને પોતે

રહવેગીના ધંધા કરવા લાગ્યા, અને તાંહાંથી સરવે ઠેકાંછો ઝોલખાંણુ પારતાં ઠાડીઆછના નાંમીઆં ખાનદાનમા પોતાનો પગ હેવાતો ચેસારી લીવો કે, ખરસપરસના ધેહવારથી થોડીજ મુદતમા અમીચંદ શ્રેષ્ઠ વેપારીની સંક્રમા મેલાઈ બેઠા. એ શ્રેષ્ઠને ઘેર બે દીકરીઓ ઉપરાંત પાછલથી તરણુ દીકરાઓ મળીને સઘલાં પાંચ દુરજોદા યજ્ઞેઆં, તેમા દીકરીઓના જનમની ઈઆદી ૫૫ આવી નહી પણ દીકરાઓમા વડા નેમચંદ સંવત ૧૮૩૪ મા, વચલા આ મોતીસાહુ શ્રેષ્ઠ ૧૮૩૮ મા, અને નાધલા દેવચંદ ૧૮૪૦ મા અવતરેલા ઈબલાએઆછે.

અમીચંદશ્રેષ્ઠ, કેહવ કે, કરજદાર થાઈને જરે કંઈલાસવાસ થએઆ તારે ૨૨ મુઈબના સરવે બોલે તેમના વડા દીકરા નેમચંદને માથે ને લધાઈ પડએ, તેને સંભાલી લેવાનો કાંઈબી સંભોગ બનાવવાની દુરજ તેની ઉપર ઉતરી, કારણ કે બાપનો વેપાર તો દેણુધરીને લીધે પરચમથીજ બંધ હતો તેથી વાડીઆછ શ્રેષ્ઠ હોરમજાણ બમનજાણે ઘેરના દલાલ યજ્ઞેઆ, અને તેની કમાણીમાથી સાંઠપાણુ માચવીને સંસાર ચલાવતાં વખતે જરે સારી વલાણુ દેઆડી તારે નીતી ભરેઆ થોડોક રાજગાર રચાવીને તેની ખરકતથી પાંચ પધંચે પાછા છુપી પણ યજ્ઞેઆ હતા.

મરહુમ શ્રેષ્ઠ અમીચંદની રૂપબાઈ નામે એક સકલગુણી બાએડી હતી, તે જેમ પોતાના ભરતારની હાલઆતીમાં, તેમજ તેના મરણ પછે ધર સંસારની સંપજ પરીવારમા ધણજા ડાહપણથી સાચવતી હતી તેથી તે બાઈ ધણીજ ભાએગસાની કેહવાઈ, અને તેજ માવતરની રૂડી સજાહથી નેમચંદસાહુ આલેઆ ક્રીધા તો એહજ વખતમા પોતાની નાતના એક એડીઆખી ગણાએઆ, પણ અકુશોસ કે, તે ખીચારાની હાલઆતીએ જાહજોવાર નહી નીબાવેઆને લીધે સંવત ૧૮૬૫ ની સાલમા ૩૫ વરસની જામરે પોંહચવા ઠાંકેછે કેટલાંક હંડાં કાંમ ઉઠાવી લેવાની ઉમેદ પુરી પડેઆવના બર જીવંતમા મરણ પામેઆ, અને તેની પુઠે તેજ સાપમા ખીજાં તરણુ અતલગાંઓએ કુદરતી મોહોતથી જાગ આપેઆ તેઓમા એક તો તેમની મા રૂપબાઈ, બીજી તેમનો નાધલા બાઈ દેવચંદ, અને તરીએ ગુલાબચંદ નાંમનો વડા દીકરો જણાએઆછે. પણ નેમચંદના નાધલા દીકરા વીચેની કાંઈજ હપ્તીકત નહોં મળીઆને લીધે તેની નાધ અજવાલે આવતી અટકીછે.

જોકે નેમચંદ ગુજરેઆ તારે આ સકરમી શ્રેષ્ઠ મોતીસાહુ ૩૧ વરસની વએ પોંહચેલા હતા, તોપણ તેવનથી પોતાના મરહુમ બાઈના જેહથી ચાલાકી કદાચજ વપડાઈ સમવા જેવી જમાણુત તે વેલા કોઈજ આપણું નોહણું, તે વાત એહજ વખતમા આ એડીઆએ ગુમે મોહડ હેવીતો દેઆડી દીધી કે, પોતાની ઉપર જરે ખટલો આની પડએ તારે ગંભીરાધથી તેને જાંચકી લઈને થોડાજ મહીનામા આખી મુંબઈને પોતે પસંદ પડતા યજ્ઞેઆ, કેમકે સંવત ૧૮૭૫ ના સાપ મુધી લગભગ છ વરસના દુક અરસામા ચીનના મોહોલા રાજગાર માટે તરણુ ડાહી મોઠાં વાંહાંછો પોતાની ખાસ પુંજામાથી ખરીદીને

વેપારને વધારી મેલવ્યા હતા, જેમા એકતો દમનખાતે બંધાવેલું ટન ૪૩૦ નું “કોલુડ-દે-રીઆ પારડો” બીજું સુરતમા બંધાવેલું સાહ ચલેખાંવાલાનું ટન ૬૬૭ નું “કારણ વાલીસ” અને તરીજ સકુનર “સમ્પ્રદેશખાન” હતી, જે પડે મુંબઈની ગોદીમા સકુનર “લેડી ગરાંટ,” બરીગ “મોલીચંદ અમીચંદ,” તથા ચીનના કોસતાવ્યા ખાતે ફરવવા માટે ૫૦ ટનની નાધલી “બોમબે” નામની સકુનર બંધાવીને તે ઉપરાંત ગાંમઠી બતેલાવ્યા, તથા કુતેમારીઆના ખુદ ધણી થાઈ પડ્યા હતા અને તે પછે વેચાવેલાં વાંદાણો નામે “હોરમજી બમનજી” તથા “એડમાંણીસટન” બી એજ શેરીઆએ ખરીદ કરી લીધાં હતાં.

હાથી જાહેરલાક્ષીએ પોંદેવ્યા તેની આગમજીજ વાહાડીઆજી શેઠ હોરમજી બમનજીનું ઘેર પરમાણીક દલાલ તરીકે સારી નીતીથી સાચી રાખેઆના પરતાપથી આ શેઠે એવીતો હોરમત હાથેલ કરી લીધેલી હતી કે, મજકુર વાહાડીઆજી સાહેબ જાહેર સંવત ૧૮૮૨ ની સાલમા બેહસતતરીન થયા તારે તેમના તરણે દીકરા નાહાની વચ્ચેના હોએઆને લીવે કુટુંબમા ખીમ ધણાક પીતરાઈ બાઈઆના વશીસા હાજર છતાં, પેશીકા વેપાર આતાને, તથા ઘેર સંસારનો બોહસો વહીવટ આ મોલીસાહ શેઠના વીસવાસપણામા નીરબએ સોંપી ગયા હતા; જે કાંમ તેનાએ એવીતો બાહાડી તથા ઈમ્મનદારીથી બજાવેઆ કીધું કે, જાહેર તે વારસો જેમ જાહેર પુગેઆ તેમ તેએના બાપીકા વહીવટ તેમને સપુરદ કરી મોહોંડું માન મેલવેલું હતું, અને તે પછેબી જેતે વધુંકુંવાસ થયા તાંહાં તુલીક વાહાડીઆજીના ઘેરની દખરેબ કવચીત ભુષેઆ નોહતા; કેમકે જાહેર તેમના હસતકમા વહીવટ આવેઆ તારથી દરરોજ એક ફેરો તેમને તાંહાં મારવાનો જે પયંગો પોતે પાડેલો હતો, તેજ રખેતો વહીવટ છોડેઆ પછેબી હાઈઆતીની હેલી ધડીસુધી જાહેર રાખેઆ; અને તો જો કે મરહુમ વાહાડીઆજી શેઠ બમનજી હોરમજી તે વખતપર સમલી પરકારે કાંમ ચમારી સખવા લાએકના પુરવીણુ હતા, તોપણ મોલીસાહની રૂડી સમહ તો હરેક વાતમા તેવણુ સદા લેતા હતા. માટે એ ઘેર સાથેનો સંબંધ અરસપરસ સંધાએનો રહેવામા તે વખતના જવાણુ વાહાડીઆજીનાએને અરહો લખ પરાપત થતો હતો.

આ મોલીસાહના હાથમા બાઈના મરણ પછે જેમ વખત આવતો રહેઆ તેમ તે ઉપર તેએએ એવાંતો પગલાં મેલવા માંડ્યાં કે, ઘોડીક મુદતમા મુંબઈ ખાતે વાંણીઆ માહજણુની વચે એક વગવાલા મોહોટા બલતંત વેપારી તથા સાહુકારીનું માન હાંચેલ કીધું અને તેવણુની વખત સલાહ શું બુરોપીએનો તથા દશી વેપારીએને ધણીજ કીમતી જણાવા લાગી.

મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ ખારેનેટ સાથે આ શેઠને એવીતો પરીતી જોડાઈ રહી હતી કે, તે બેહુ સાહેબો જાણે એકજ જગરમાથી ઉતપંત થએલા હોય, તેવા એખલાસથી વેપારનું માહબારત કાંમ એકસરખા વીચારથી જે સંપુરણ રીતે તેએ પાર ઉતારી સખતા હતા, તેનું વરણુન જેટલું જણાવીએ તેટલું ઘોંડું કેહવાએ; કેમકે તે વખત ઉપર પારશીઆમાં જેમ મરહુમ બા

રોનેટ સાહેબ, તેમજ હાંડુઆમા આ મોતીસાહ શ્રેઃ પેહેલ વાંગેના પરમાંણીક વેપારી તથા વાંઢાંણુવડી ગણાતા હતા, અને તે સાહેબોના બાહલા વેપારને લીધે હજારો માણસોની એજીબી આલવી હતી; તેમા નાતજાતનો કશોએ અંતરો જાણેઆવના સરવેને સરખી આંખે જોઈને મેહરખાંણુ દીલથી પાલતા હતા; અંટહુંજ નહીં પણ પરજ ઉપોચોગીના હરકોઈ કાંગમાખી સરવેથી પેહલા દર-જાની આગેવાંની તેઓજ સેતા હતા.

સકરમી પીતાનો સપુત જાણુવા હોય તો, આ લાખ્ત્રીવાલા શ્રેઃ મોતી-સાહ કરતાં ખીજો ભાખ્યેગમાલી કેઈને કદાચજ મલી આવશે, અને વખતે જ-ગમા હોવા ઘણાખી ઘઈ ગયા હોય તો, તે વીથેની કશીખી અભિમાની રાખેઆ વીના જણાવીએઅ કે, આ સરીમંત ચેહના બાપ જે કરજ રાખીને મરણ પાં-મેઆ હતા, તેમી સાથે જોકે અંગરેજી ધારા મુજબ તેણીને કશું લાગતું વલ-ગતું નોહતું, તોપણ કુદરતથી ઉતરેલા નીતી કાખેદા મુજબ, તે દેવાંનો હક અદા કરવાના હેતુથી, તે મરહુમને નામનો જુદા વેપાર પોતાના હસતકમા માણુ રાખેઆ હતા; જેમા સાચી દેઆંનતે સચવાએલી ધારણા જરે રડી પેરે પાર ઉતરી, તારે તેના વધારામાથી માંગનાશએને ચુકવી આપી પોતાના પીતા ઉપર કલથી ચોટેલા દાધ સફાઈ કીધી, અને બાકી બચેલું નાણું ધરમખાતાંમા વાપડી દીધું; મઠે હાથી અદાહેત સરવે કોઈના સકલચુણી મેટાઆને વાસતે આહીએઅ કે, તેએએ આ મોતીસાહને મીલીને જાહેજલાલી જાગવવી હોએ તો તેમના હાથા રડા ગુણો પરથમ ખકડી સેવા.

ઉપખી વાત હજોતો એક કાંઠાંખી જેવી જાંણુતા હતા, પણ તે વીથેની ખાતરી મેલવવાનો અંચીતએ અવકાસ જરે મીં ડાસાખાઈ હોરમજજ ડાલાખાઈ નામના એક પારસી ગરહસયની આકરીમા રહીને તેમની સાથે હમો ચીન ગએઆ, તારે તેનાની આડે આગલાં વરથોપર આ શેઠીઆના હસતકથી તેમના પીતાને નામે રકમબંધ અફીન વેચવા મઠે નોધાઈ આવેલું, તેમના જુના દફતરે તપાસવાની જોગવાઈ મલેઆ ઉપરથી માણુમ ખડેઈ હતું; મઠે સાંબલેલી વાત જે સખમા હતી તેની તેહકીકાતને પુરતો ટેકો મલેઆ તારે તેના આધારથી, આ શેઠની કીરતી બરેલી એક રડી કેહવતને હીઆં નોધી લીધીછે.

સકરમીપણાની સારી સેવ્યના આ શેઠીઆએ જેવી રીતે સંધરી રાખેલી કેહવાઈછે કે, દરરોજ સહવારને પરાહડીએ અનાજથી બરેલા ધાતુનો એક વાટકો, અને તેની સાથે કાંઈક રૂપાંનાણાની દક્ષના હાથમા લઈને આટલા ઉપર આવી ઉભા રેહતા, અને તેટલાંમા જેખી જરાહમન તેમની નજરે ખડતો તેને ધાન આપીને પછે ખીજો કાંચે વલજતા હતા; અને તેટલી સખા-વતના પુત પરતાપથી જેમ દરવીઅની વરધી થાઈ તેમ ધરમ ખાતું વધારતા રહી દરરોજ બીખમુખ લોકોને પેટ બરતો અનાજખી વેંહવવા માડેઆ, તેમા પાંચેક ફરાની ખેરાત અપાએઆ કરતી હતી; અને કોઈ કોઈ ગરજવંતાએને પાઈસાથીખી સંતોસ પમાડતા હતા.

આ ટાપુ ખાતે નધણીઆતાં યાદને રહજલતાં કુતરાંઓને કોક સખ-
બધી મારી નાખવાનો સરકારી કાનિષ્ઠો લાંમખી મુદત યાદ અમલમાં આવે-
આને લીધે દેશી લોકોમાં જે કમકમાટ ઉપજેઆ કરતો હતો, તેના નીવારણ
માટે આ ધરમાણુ શેઠીઆએ ખીજ દેશી ગરહસયોની મસલતથી નામદાર
સરકાર સંગાથે હેથી સહમજ્યુતી કીધી કે, ખીચારાં કુતરાંઓને મારી નખા-
વેઆને બદલે જીવતાં પકડી આપવા, કે તેઓને સવાધોનમાં લઈ હમારી
માહજનને ખરચે ગામ બાહર હમે મોકલી દઈએ; જે વાત સતાવાલાએએ
કહ્યું રાખી તારથી તે પરાંણીઓનો ધાત થતો બંધેઆ. પણ તે ઉપરથી
આ દેએઆણુ શેઠના મનમાં એક શુભ વીચાર હોવા ઉત્પન્ન થએઆ કે, હરેક
જાતના પશુ તથા ખખસી જંજીવરો જે અસકત હોએ તેઓને પણ એક
અજાહેદાં મકાંણુમાં રાખીને જાન્યુક પાલવા; જે વીચારને હોંકુની માહજણ
સાથે પારસીના શેઠીઆઓની જરે એક મલતા થએઆ તારે આ સરીમંત
શેઠ જિગા આપણા મરહુમ હોંદી બારોનેટ સર જમશેદજીની રૂડી કોશિસથી
સંવત ૧૮૬૦ ની સાલમાં એક પાંજરાપોલ* અતરે ઉભી યાદ; અને તેના
જાન્યુક નીબાવસ માટે જે લવાજમ થતો કરવાની જોડવણ બંધ બેસાડી તે
ઉપરાંત હોંકુઓની માહજણ તરફથી પેહલવેહલાં હુધરાંણાની મારફતે એક
રાખસશી રકમ જે જિગી કીધી તેમાં આ શેઠીઆએ હેઠલ જણાવેઆ મુજબની
સખાવતથી પોતાની કીરતી દીવાની રાખીછે તેની વીગત.

હુધરાંણાની ટીપમાં પોતીકા મરહુમ પીતા શેઠ અમીચંદ સાકર-

ચંદના પુત્ર કાજે પોતે બરી દીધલા રાકડા રૂપીઆ . . . . રૂ ૧૮,૧૨૫

કાવસજી પટેલવાલીવાડી એ કારણુ માટે વેચાતી આપી તે મા-

હેલા કેટલાક ભાગ પોતે ખંડી લઈને એજ ધરમખાતે

ખખસીંદા કીધા તેના . . . . . રૂ ૩૬,૨૨૫

એમારતોના બાંધકાંમતમાં ઉધરાતથી થએલી વસુલાત કરતાં

વધારે ખરચાએઆ, તેખાને વહીવટદારોના પુછાવેઆ ઉપરથી

આ સખી શેઠના દીકરા શેઠ ખીમચંદ બાઈએ પોતાની ગ-

ણાતવાલાઓ પાસેથી જોગવાઈમલતા જમે લેવાનું કેહવડીને

પોતાના અંગપર અંગેજી લીધા તે રકમ પાછલથી તેનાને

મલી હોએ અથવા નહી તેની ચોકસ ખખર હાથ આપી નથી. રૂ ૩,૬૧૦

પાંજરા પોલના ધરમી કાંમની સરખાત સંવત ૧૮૬૧ મા યાદ

તારથી તે સંવત ૧૮૬૫ સુધીના પાંચ વરસમાં. પોતાને તા-

હાંના વેપાર ઉપર લાગુ પડલા વેરાને હસાપે આપેલા . રૂ ૯,૩૬૦

પશુ પરાંણીઓના પાલણુ માટે આ શેઠીઆ તરફથી થએલી સખાવતના રૂ. ૭૦,૩૨૦
ઉપરાંત હાલું માહબારત ધરમખાનું ઉઠું કરવાની જે કાલજીથી કોશિસ લેવાઈય,

* એ ખાખેની વીગતવારે ખીના એજ નામના મયાલાં હેઠલ, આગલ
જોવામાં આવશે. નોં લે.

તે બાબે રૂપીઆથીબી વધારે કાંમતની વખણાઈને, આને લગભગ ચાલીસ વરસની ઉંમરે આવેલું જેવી આખાદ હાલતમા દેખાવ્યેય, તેમજ તે ઘણી લાંમની મુદત સુધી નીભેજ રહેયે હેવી તેની સથીતી ઉપરથી આશેઆ ર-
ખાવ્યેછે. જણાવડેના સમાસ મોટે હીઆનુ મકાંણુ જરે અગવડ બરેજા માણુમ પડેજ, તારે છાસદી માહેલાં ચીજોરગાંમમા પોતાની બિહોલી જગેઆ હતી તેપણુ આ સાહેબે સખી લીલથી ચંદરોકાલ સુધી બખ્ખરોઈ કરી. તેઓની સગવડ સાચવી આપીછે.

આ સરીમંત, શેડીઆવ્યે સકમાઈથી સંધરહ કીધેલા દરવીઆ માહેલા મોટા ભાગ પરજ ઉપીઆગી ધરમના કાંમિ મોટે વાપડેલા જે સંબલાવ્યેવ્યેછે, તેની કોઈ મોકસ ટીપ કદાપી હમારે હાય આવી હોતતો તે કીરતીના અબુખ-
ણથી આ નોધને સારે સીનગાર યાઈ પડત; પણ તેટલી ખુટને લીધે તેમની નેકનાંમીમા કસીઆ આંચ નહીં જોતાં જણાવીઆય કે, પોતીકા ખુદ ધરમના માનખાતર ભગતીમોટે કેટલાંક માહબારત મકાંણો (જે સરાવકોના અપાસરાંને નામે આ ઠાપુખાતે આલખાતાં, ધરમનાં મકાંણોતી ટીપમા લખલ યાવ્યેલાંછે) તેનાવ્યે બંધાવેલાં હજી સુધી તેમની અંણાતના લોકોને શોખા આપતાં ચલાંમત રહેલાંછે.

એ ઉપરાંત પાલીતાણુમા સરાવક લોકો, તથા તેઓના ગોરજીઓના ઉતારા મોટે-૨૮૬૦૦૦ અરમીને સંવત ૧૮૮૭ ની સાલમા એક યુસાફરખાનુ બાંધી આપેજ હવું. અને તે પછે તાંહાંના પાહડ ઉપર દેરાં સરજી બાંધવાનો આરંભ કીધો, જે તઈઆર ચવા આવેઆં તારે તેની સથાપણા પોતે જતે જઈને કરવાની મોટી ઉમેદ જે ધારેલી હતી તેમા કુદરવી હરકતથી એકાએક ખીમાર યાઈ પડતાંજ અજલનો કાસદ આપીને હેધીતો તાકીદ કરવાલાગો કે, પોતાની મુબ મતલબ પુરી પાડવા જેટલોખી અવકાસ મેલવેઆવના સરજીએલી હોતા-
રતને આધીન યાઈ સંવત ૧૮૯૨ ના બાહુવા સુદી ૧ ને રવીવારે ૫૪ વરસની ઉંમર, મોટી હોરમત તથા જાહેજલાલી સહીત યુજરીને સદા અખઈ રહેવા મોટે વઈકુંડ તરફ સીધારેઆ.

આ મરહુમ સાહેબે પોતાનાં સઘલા સદગુણોની સાથે હર્ષઆતીની છેલ્લી ધડીઆ એક પુન બરેલું માહબાર કાંમ હેવુંતો બજાવેજ હવું કે તેમની સંગાથે લેણુદેણુ કરનારઆ, તથા ધેરના માણુશે વગેરેના ખાતાંઆ તપાસતાં જેજે સખશે આપી નહી સખે તેહવા ઘણાક લોકો ઉપર પોતાના લેણુ નીકલતા જણાવ્યેઆ, તારે તેટલાં ખાતાંઆ (જેમા હીંદુ, પારસી, મુસલમીનો તથા ખરીસદીઆનોખી હતા.) સંદરોકાલ સુધીના અબરોમ કુલનદાવાની રહે પોતાની હજુરમા માંડી વલાવેઆં કે, પાછલથી તેમના વારસનો કયો રાયો તેહવા અસકતો ઉપર કવમીત રહેજ નહીં; અને તેસરવેનો સરવાલો જરે લેવાવ્યેઆ, તારે સાંબલવા મુજબ લગભગ એક લાખ રૂપીઆથીબી વધારેની રકમ હઈડે નહીં ધરતાં કીધેલી બખ્ખેસનુ પ્રણુ પોતાની સંગાથે લઈને ગએઆ; અને બાકીની સરવે દાલત (ધોગેઆ મુજબ પાંત્રીસ લાખને આસરે ~~૨૦૦૦૦૦~~

પુરા દીપરા અને હકદાર વારસે સાં ખીમચંદભાઈને સોપતાં મચ્છિના પેટથી જેહવા આવેઆ હતા તેહવાજ આવી હાથે, પણ કીરતીબરેઆ કામોની નેક-નામીના પમરાતને સાથે બાધી લીધે હતો.

શેઠ મોતીસાહની આખી જીદગીમા પરમેસવરથી બખચેસ પામવા માતરે એકજ રીકરા સાં ખીમચંદભાઈનો જનમ સવત ૧૮૬૦ ને સાં થાચ્છેલો સબલાચ્છેઆં. બાપની હાઈઆલીમા જોકે આ બોલા મનના બાઈસાહેબ પુરતી વચ્ચે પોહચેના હતા, તે છતાંની તેમની સાથે વેપાર વણજના વહીવટમા કોઈ દાહાડે કામ લાગતા જણાચ્છેઆ નોહતા; કેમકે ઘણું કસી રીવસ તથા રાનનો મોટો વખત બગતી પુજામા રોકી રાખીને, બાકીનો અવકાસ એકાત-પણે ગુજરાતા હતા; પણ તેમના મરણ પડે જરે ખુદ મલિક થચ્છેઆ તારે તેમનો રચેલો રાજગાર આટોપી લેવાના હેતુથી સવત ૧૮૬૨ ની આખેરીએ જાહેરમા આનીને સરવે લેણદેણ સાં ખીમચંદને નામથી પોતે ચલાવા માડેલ.

પાનીટાણામા બધાઈને તઈઆર થાઈ રહેલા રેહડાસરની સ્થાપણા કરના સારે બાપની વચ્ચેત મુજબ આ જવાન શેઠ સવત ૧૮૬૩ મા મુંબઈથી મોટો સધ લઈને તાહા સીધારેઆ તારે તેમા સામેલ રેહવા માટે ગુજરાત, સોરથ, મારવાડ, કચ્છ, તથા ઘાટ તરફના પોલીકા નાલીલા સરવકોને કુંકોત્રીઆ લખીને નોતરેઆ હતા; હાલો મોટો સધ જરે પાનીટાણામા બેગો થચ્છેઆ તારે શા લાખ આસામીઆની ગણતરી કેહવાઈ હતી, અને તે લોકો તાહા દોહોડ મહીના સુધી રડેઆ તેટલા અરસામા આ શેઠ ખીમચંદભાઈને સધલો મલી રૂ. ૩૭) લાખનો અરચ થચ્છેઆ હતો આ અવસરમા મોટી ખુબી ચેટ-લીજ જણાઈ હતી કે, હારી જગોપર ગામની વસતી ઉપગત ખાંદરના લોકોની ગીરદી છતાં એકતો બાધાપીધાના મુકાન સાથે સરવે સંજુતોસ પામેઆ, અને ખીજુ એકે, ધીચ મેલાવજથી પરમેસવરની કીરત ચેટલી બિતરી હતી કે, કોઈના જનને તથા સગીરને કમી હરકત પોહચી નોહતી; મીવાચ્છે, સધ કાહડી લઈ જણારા શેઠની મેહરખાણુ માટે આ જેવન કુદરતી બનાવથી તે પરીતર મકાણુમા સવરગવાસ પામેઆ હતા, બાકી સરવે લોકો એમ કુસલતાથી હસતે મોહડ પોતપોતાને મકાણે પાછા ફરી વલેવા સાબલેઆં.

સીપાઈપાથે તેજ અધીઆરની સાથે કવાચેતની કલા તેવાથી રંજમા જેમ મુરાપણાનુ માન તે મેલવી સડેછે, તેમજ વેપારીનીપામે તેવા કામની કુનેહ તથા ગણતરી જેવા મજબુત અધીઆરે જે ગણાચ્છે તે સચવાઈ રહેવા હોચ્છે, તારેજ તેના રચીલા ફલ આપેઆમા આવેછે; પણ આ યુગી-આનો સધલો અવકાસ બગતી પુજામા રોકાચ્છેઆને લીધે વણજ વેપારના વીચારની ગેરહાજરી જાચેઆ ઉપરથી, મરહુમ શેઠ મોતીસાહના ઘણાજ હેતુ મીતરે તથા ગેરખાહ શેવકોચ્છે, જોહલા વેપારમા પડેઆ કરતા હાય આવેલા દરવીઆને વીઆજ વટાવથી ખીલવી રાખવાની રૂડી સલાહ તેમને આપી હતી; જે વાત આ ખીમચંદભાઈના હકમા જે અરેખરી ગુણગારી હતી, તેને આમે પાસે બમતા કેદલાક મતલબીઆચ્છે, પોતાના હાથમા ચરવાનું બિતર આવેલ

નું રેહવાની ધાસતીથી સવીકારવા દીધીજ નહીં; અને બની તેટલી ધુકતીઓ વાપડીને તેવી સારી સલાહ આપનારાઓના સંબંધમાંથી આ શેઠીઆને અલગના અલગ રાખતા રહેઆ.

ખીમચંદલાઈનો શીતારે જાંહાંમુધી જીલંદ રહેઓ, તાંહાંતુલીકતો સાહુકારી રીતના મુધા વેપારવણજના કાંમમાં તેવણ ફતેહમદ ઉતરતા જણાવ્યેઆ; પણ તેની સાથે નાસકારક સટાની યોડ સાંધીને તેજી મંદીના ફાટકાની જુરી રમત પર ફરવા માંડેઈ, તારથી લક્ષ્મી માતાનું દીલ એવું તો કચ્વાઠ પકડતું દેખાવા લાગું કે, જે વખતપર ખીજ વેપારીઓ ખરા રાજગારમાં નરે હાથેલ કરે, તેજ અરસામાં આ સાહેબ બોહલું નુકસાંણ નીપજાવે, એટલુંજ નહીં પણ પોતાને હાથ રાખેલો બાપીકો રાજગારખી ખીમડતો ચાલેઓ, તે ઉપર આ અચીલ તોખંમના માહપુરસથી અવતરેલા યુતરે કાંઈજ લક્ષ નહીં આપતાં કાચી સહમજના કેટલાક કણ્ઠધીઓ અકરમીઓના હાથપર એક રમકડું યાદ બેઠાથી, શીતારે જરે કમખખતીના ઘેરમાં આવેઓ તારે રૂડી સલાહ આપનારા સાહેબોની પરચમ જાણેલી અર્ગમચેલી હેઠલની કવીતા ધુજળ આર્જમમાં આસકાર યાદ.

જેમ વખત ગચ્છેલો પાછો આવેઓ નહીં, તેમ ફરેલી જુધીમાં તે ફવિઓ નહીં.

મરહુમ શ્રેઃ મોતીસાહનો બોહલો વેપાર ખીજ દેસાવરે કરતાં ચીનખતિ સરવેથી ઘણો મોટો હતો; અને તે કાંમમાંટે તેનાએ બે અથવા તરણ ધમાનદાર આડતીઓખી ઘેડવી રાખેલા હતા; જેઓ મોહેલા ઉપર જણાવેલા ગરહસંયતી આકરીમાં આપે નાંધ લણાર હેત્યેઓથી તે નીસચેપણે કહી સંખેષ કે, તેથી કરી એકખીજને અરસપરસ લાભખી મલતો હતો, પણ જરથી વહીવટની પ્રગાંમ, ખીમચંદલાઈને અવાધીન, યાદ તારથી રેખે, ઉપરાંત ખીજ ઘણાક આડતીઓ તેનાંએ વધારી મેલીઓ હતા, તે વીશેતો કોઈની કશી જાણરસતી આવી સંખેજ નહી કેમકે ધણીએ વખતે હેવીખી જેમ રાખી હોએ કે તેમના હાથથી ઘણા જણાએને રાજી મલે. પણ આ વાત ઉપર ધેઆન લગાર પોંહચાડતું જોઈવું હતું કે, જેમ મુહબલક માલ પર ચુટણુ હાથ પેંહેચાઈ જાય તારે તે વચવા ઉપર સરવેને ઉતાવલ ચાએ, અને તેથી બને એમ કે તે મોહેલો એકાદો આડતીઓ ધણીનું સાર જાણી તેહવા કોઈ સમની વકાએ ચાબેઓ હોએ તો તેની ધારનાં કવચીત પાર પડેજ નહીં; માટે તે કરતાં તો બેહતર એજ કે તેહવું બોહલું કાંમ જેમ બને તેમ ચોડેજ હાથ જવું જોઈએ જેમકે તેહવા વખત ઉપર આપણાં હોંદી ઉમરાવ નેકનામદાર મરહુમ સર જમશેદજીનો સરવેથી ઘણોજ મોહેલો વેપાર તાંહાંની માતરે એકજ નાંમીચી પેહુડી પાચે જતો હતો તેમાંથી તેનું રૂડું પચીણાંમ તે સાહેબ જોતાં હતા. તેહવાંજ પગલા ઉપર એ સાહેબખી ઉસતવાર રહી ચાલેઓ હોત તો પોતાના પીતા કરતાં સરસ તો નહીંજ પણ તેટલી નાંમવરી ખચીત મેલવી

ખીસાં તરકરવા માટે તેમની આગેપાછે માર્ગની પેરે બંમતા ફરતા હતા, તેથી તેમનાં કાંમનો અતીશીઅ ખીગાડો યાતો રહેતો, જે વીથે હમો ભુલતા નહી હોધવિતો ચીનમાહમારી હાજરી અસતાં એક કુકણી મુસલમાન જે ધનુકરી કોઇને તાંહાં અસલ જુરસેર પહ્યાંમા હથે, તે પરચુટન માલના દુક ધનધાસર તાંહાં આવતો હતો, જેને કોઇવાર અફીણની પેટીતો શું પણ તેમાહેલી એક ગોટી વટીક નજરે જોએલીજ નહીં તેહવા એક બાંણકોટી* ઉપર કોઇ ખુમાંમલો-આની ભરભલામણ પોંહવેઆથી, આ ખીમચંદભાઈએ બાલાઈપણે એકી રકમે એકજ વાહાંનમધે ધુબધધી માલવી અફીનની પેટી ૨૦:) અને તેટલીજ રકમ બંગાલી અફીનની કલકતેથી અહડાવી મોકલેલી જરે એકાએક તાંહાં આવી પોંહતી, તારે લોકોતો હથે મામલો જોઈ ધણાંજ અજબ થએઆં; કેમકે તેઓ સધલા સારાપેઠે જાણતા હતા કે આ નોધ લણાર જેમની આકરીમાં હતા તે શેક તેમનાં બાપની વખતના ધણાંજ પુરાણાં આડતીઆ કેહવાતા હતા, તેની ઉપરખી કોઈ વખતે એટલી સંખીઆ એક રકમે આવતી નોહતી. તે ઉપરથી સાંભલેઆ પરમાંણે તાહાંવાલા ધણા જણાએએ આ બાલા શકને બોલાસાથી લખીખી વાલેજ હતું, પણ તેઓનું કાંઈજ નહીં સાંભલતાં પોતાને મલાહ આપનારઓની મરજીને વસ યાઈ તાર પછેખી રકમ-બંધ કાંમ તેની ઉપર આણુ રાખેજ. પાછલથી હેવું જણાએજે હતું કે હાટલીબધી જથાબંધ હકસાઈ ખાતાં તેને અંતે બેઈમાંણી તથા નીમખ હતંમી કરીને આ શેડીઆની મોહટી રકમ જે હજમ કરી ગએઆ તેમાંથી એક રાકડાખી તેવણુ પાછો મેલવી સએઆ નોહતા. મોટે પાછલથી હાવી રીતનાં અંધેર (જેમાહેલો આ એકજ દાખલો જે નજરે જોવામા આવેઆ તેજ નોધેઆછે પણ તેહવા ખીજ ધણાં હોવા જોઈએ) કાહરેખારથી બાપીકાં સકમાઈની રખથી દાલત ૧૬ વરસના વહીવટમાં કુમાવેઆ ઉપરાંત મોહટી રકમનું કરજ માંધે હોરીને સંવત ૧૯૦૮ નાં સરાવણુ વરી ૧ ને વાર રવેજને રાજે નાદાર થઇને લણુદણુના ત્રુકાદા મોટે બંધ પડેલો હીમાખ, સારાં માણુશોના વીસવાસ પણાને સપુરદ કરી બેઠા. આ ખીના જે બનીછે, તે ખરખરી અફસોસકારક સહમજ જણાવીએએ કે કુડચો કરનારા સાહેબોએ વસુલાત જમા કરીને ઉપ-જેલી અસકેઆંમત મધથી માગનારઓને પેહલી વેંહચણીમા સંવત ૧૯૧૦ ના વર્ષસાક સુદી ૧૫ ને સુકરવાથી દર ટકા ૧૨૥ લેજે, અને ખીન્ને હકતો સંવત ૧૯૧૧ ના વર્ષસાક વદી ૩ ને સનીવારે ટકા ૭ લેજે મલી કુલ ટકા ૨૦ લેજે સુકાવી દીધા હતા.

આ નોધ લેનાર ખચીત કરી વીથેસ દલગીરી એટલીજ દખાડેએ કે, તેની નોકેસ કલમથી શેક ખીમચંદભાઈની કારકીરદી વીથે કાંઈખી સારા સ-

* આ વાત કોઈખી રીતના વેર બાવથી નહીંજ, પણ હમારા માલિકને વરતા-વનારા એક ખરા મુરખીના અસરક દીકરાને મોટો ધોકો પોંહવેઆય તેનું દરદ હઈડે ધરી હોંઆં નોધી લીધોછે; કે જે ઉપરથી તેવા મતલખીઆના ફરેખમા કોઈ સાહેબ ફસતા હોએ તેનાને આટલી સાહુએતી કાંમ આવે. નાં લં

માયાર નીકલી સજેઆ નધી; પણ ખીજ હાથ ઉપર લગાર સંતોરાખી પાંચેય કે, હાની રીતની ખરી કેદીએત હવે પછે બાપીરી આઈલી દોલત મેલવનારા ભાલા સાહેબાને વાસતે આણક બરેલી એક ચેતવણી યાવ; અને તે ઉપર ભખી સાહેબ સારાં ધેઆંનથી લક્ષ આપતા રહેશે તો, તેમથી અર્ધનદે તેઓ કૃત્તિ-દોલ મેલવી સમ્પશે.

મોતીસાહના અપારપુત આરે આવેઆને લીધે જોકે ખીમચંદભાઈ હસ-તકની સઘણી મીલકતો તેમના દેવાં માટે તરસતપણામા સોંપાઈ ગયા છતાં, રાંબલેઆ મુજબ સરવે માંગનારાઓની મનશુરીએતથી, કોટ માહેલા બજારગેટના માહેલામા આવેલી માહેલી હવેલી, તથા ભાંચિખલાના રહેડાંના ચોક માહેલા એક બંગસો, આ સાહેબના પોસણ સાર તેમને ભેટ દાખલ મલેઆ હોતો અને તેથી કરી નાદારીમા સપડાવેઆ પડેની જકૂ પાંચતી હંદગીના બાકી દહોડા બંગલામા રહીને પેરના બાડાં ઉપર સંતોસ પકડી ગુજરવાનું તેણાને બની આવેજો હતું. દરવીશની ખુહારી ઉપરાંત રહેના દરદમા પાછલથી ખીયાર આ અશીલ શેકીઆની બેહુ આંખોનું તેજખી તદન જતું રહેજો હતું, તેની મુશીબત સાથે પોતાની જામરના ૯૫ વરસ મુખ તથા કુખમા પ્રસં કરીને સંવત ૧૯૨૫ ના સરવણ વડી, ૧૦ ને શુધવારે પોતાની મુરદાદ રહે અગણીના ખોરાકને સપુરદ કરી જીવને વધકુંથ તરફ લઈ ચાલેઆથી માનવંતા મોતીસાહ શેઠનું એટલુંખી નામ લેણુ ખતમ થઈ પડેજો, કેમકે આ મરહુમ શેઠની પીયથી પરધમ થયેલી અઓલાદ આગમજયીજ રૂખસદ પાંચેઆને લીધે, આ માહે-પુરસના પુણ્યવંતા કાંમોની કેટલીક નીસાંણી શેવાએ, તેમના વશીલાની વરધી કાળે હવે તો કોઈજ બાકી રહેલું નથી.

અજબજે આ કરતા જમાનાની ચાલ-બલા યોકપર નાખેજે માહતમની જાલ-સખખએજે હોંઆં માહેરે કેહવાનો-નથી કોઈખી જગમા સલામત રહેવાનો. જે આવેઆય તે અંતેતો જવાને કાલ-સરીમંત કાલે તો કુખીઆરો આજ, પણ ધરમીની રેહવી તો જોઈએ નીસાણુ-વસીલાથી જગમા જણાવા પીછાંણુ, જાંહાં કુદરતથી ઉતરેજે ગેખી મના-તાંહાંથી દોલતને નામોખી ચાએજે કુના-તેહવા હાલ સઉની સનમુખ થયો-મેલીસાહના વર્ણસમા કોઈ ન રહેએ. જેને પેર દોલત ને જુહલતાંતાં વાંહાંણુ-તે સાથે જગમાં મેલવેલું માન. વલી ધરમીપણામા ગણએલા પુરા-દયાદાનમા કવચીત નોહતા અપુરા. તેવા નરને તાંહાં નહોં એકે ચેરાગ-જમાનાનો એતે કેહવા વેરાગ. ગમા નારે દોલત ને બેટા મુકી-જમાનાની ગીરદેશે લીધા કુકી. વર્ણસમા હવે કોઈ રહેજો નહોં-કીરતીજ તેનાની લીધતી રહી. સખાવતના કામો જે કરતા રહેશે-મરણ પછે સઉ તેને વાહવા કેહશે.

રઘુનાથ જોસીના બાપ તથા બેટાઓની બીનાં.

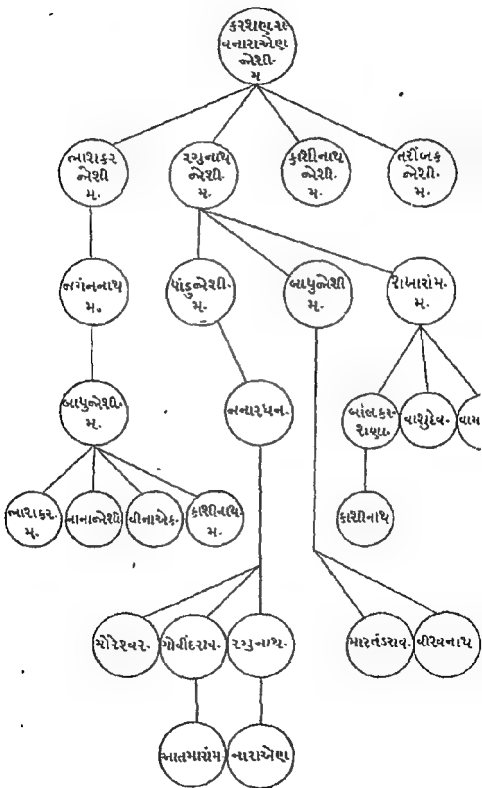
કરસનારાવ નારાયણ જોસી વીરો કોઈ કેહ્ય કે હરજોશીના કુવા અથવાતો કુર્ધના છોકરા કેહવાતા હતા, પણ એ બેહુ જુનરગોના વડવાઓની જામરના બોહલા તફાવતનો મુકાબલો મેનવતા અચીત કરીને તેઓ વચેની ડેધીજ સગાઈ મુકરર ઠડેછે. આ કરસનારાવ પોતીકુ પરીવાર લઈને પેહન વેહલા મુખર્ધમા આવેઆ તે સાલ સવત ૧૮૨૮ અથવા રાકે ૧૬૯૩ નું માલુમ પડજે, તે હસામે તેનાનો જનમ સવત ૧૮૦૦ અથવા રાકે ૧૬૬૫ મા હોઆલો જોઈએ. આ ગરહસય વસાઈની પડાસમા આવેના બીરાંગામનો રેહવારી હતો તાહાથી પોતીકા મમાવાની ૮૧ વરસ પાછલ હોઆ આવેઆને લીધે તેમના કુટબની પહે આ બીજો વર્ધદ ગણુઆએ હતો, અને તબીબપણાના ધધામા વખત જુનરેઆ પહે કેટલીક ડમરે પોહચીને ડેહઆ સાનમા મરણ પામેઆ તેની ધઆદાસત તેમના વારેપાથે થાવી નહી હોઆને લીધે, ચોકસ જણાઈ સકે નહી, મગર ધારેઆમેલે તે વાતને પચાસથી વધારે વરસ વહી ગએઆએ.

આ મરહુમ વર્ધદ પોતાની પાછલ ચાર દીકરાઓ જે હધઆત મેલી ગએઆ હતા, તે મહેના તરણોની હકીકત કાઈજ જણુવામા આની નથી; પણ તેમની જગેઆ સામવનાગે માતરે બીજો દીકરો જે રઘુનાથ જો પીને નામે આ ટાપુઆતે આરાગાર થાઈ ગએઆ, તેનો જનમ સવત ૧૮૨૧ ને મુકાબલે રાકે ૧૬૮૭ ના સાનમા બીરાં તરફ થાએઆ હતો, અને સાત વરસની નાહની જામરમા બાપની સાથે હોઆ આવી વચેઆ પહે થોડીજ મુદતે વર્ધદે સાઅના અબીઆસમા મસજુલ રહીને તે વીદેઆ જરે પુખ્ત થીતે હાચેન કરી લીધી તારે બાપનીજ પથે વર્ધદનો ધધા ચાલુરાખી સધલે ઠેકા જોથી ધણુ સાદમાન મેલવતો હતો.

પોતાના હાથમા આવી પડેલા બીમારેને બનની માહવજતથી સમાની લેવા શીવાએ તેની બીજી માહબારત કીરવી તો કાઈજ નજર આવતી નથી, પણ એક કામ તેનાએ બજાવેલુ જણાડુએ કે, કાનબાદેવીનુ ધણુ પુરાણુ ડેહડ, જે પરથમ કોટની બાહેરના મેદાનમા હતુ તાહાથી બધી મીલકતોની સાથે તેનેબી પાછલથી જરે સરકારે જીતકાવેજ તારે, આ પરમારથી પુરશે પોતાના સવાધીનમા લઈ સવત ૧૮૪૧ ના સાલમા હાનની જગે આગલથી એક દેહડ પોતીકે ખરચે બવાવીને તેમા મુહરતીને હોડુની રસમ પરમાણેની તીરીઆથી માન સહીત ગોઠવી મેસાડી હતી, અને તે ઉપર દરસાલે થાતો ખરચખી એજ સહેજ પુરે પાડતા હતા. કાજબાદેવીનો જાહેર રસતો પોહલો કરવા માટે એ દેહડને ફરીથી ખીશેદવાની સરકારને જરે જરૂર થાઈ તારે, તેનીજ પછવાડે ઠાં ધારસી મોરારની મીલકત* માહેલી થોડીક જગેઆ મેનવી લઈને મીહ

* જાહા આપણી ધારા બાધનારી સમાના એક નવા અધીકારી ધી હાનરેબલ ચેક નારએણુ વાશુદેવજી હવડા રેહેછે.

રગુનાથજીનીના બાપત્યા જેરાંઓની
વંશાવલી.

બાઈએ નામ કાશીનાથ, તથા તંત્રીબક કરી હતા; તેઓનાં વારેશોમાં હવડાં કોઈના હાથમાં રહેલું જણાતું નથી માટે જે હાથે રચુનાથ તથા બાસકર નોશીનીના અગ્નિલાદના કેહવામાં આવેછે.

છીપી આતમારાંમ ખાલાજી.

શાસ્ત્ર દોરાની સંગાથે સત્ત્વ સાચવનારે આ ગરહસય, ગરીબી હાલત-માંથી પસાર થાતો છેક નાણાવટીની નાખતે પોહ્યેઆ હતા; તે સંવત ૧૮૨૨ ની સાલમાં, કોઈણ કાંઠા તરફ ચુકસેસ મા ખાપને ઘેરે જનમ પામિલો માહુમ પડ્યોછે.

એ પછે તેમના વડવાએ તાંહાથી નીકલીને યાંણાખાતે આવી રહેઆથી તેમના ખીજા બેથીએ, હજીતક તે તરફ વથેલા કેહવાયેછે. આ ગરહસય જરૂર આંકે વરસના થયેઆ, તારે તેમના ગરીબ માખાપે તેવીજ હાલતના કોઈ સંતોશી બેથી સંગાથે તેનાને સોફી આપીને હોંઆ મોકલાવી દીધા; પણ પાલણુ પોસણુ કરનારા પરમેસવર શીવાએ કોઈની સાહેતા તેનાને જો જડી હાથેતો, જેની સાથે તેવન આવેઆ તેજ માતર તેમનો રાખણુદાર ગણાયેલો જોઈએ; કેમકે આટલી નાહાંની વચ્ચેના બાલક પોતાના બલથી કાંઈખી કરી સકે તેહવી હાલતમાં તદ્દન હતોજ નહીં, માટે પારકી પખસમાં થોડુંકસુધી પરાઠાઈ રહેઆ પછે, સરખતમાં જણાવેજાય તેમ શાસ્ત્ર દોરાની રમત જરૂર રંમવા લાગા તારે તેમથી શીવવાની વલાંણુપર આવતા પોતાને જોએઆ; અને તે હોનર જેવા પસંદ પડ્યો, તેવાજ કોઈ દરજીની દુકાંણે ખાધા બદલે થોડુંક સુધી રહીને અંમલ મનથી તેમાં સારા અનુભવ હાંચલ કરી લીધો.

પંદર વરસની જંમરે પોહ્યેઆ તેઢલાં માંજી ધસટ ધનડીઆ કુંપણીની આકરીમાં લસકરી પોસાક ખનાવવાના ખાતાંપર સંવત ૧૮૩૭ ની સાલમાં જઈ રહેઆ, અને તાંહાંથી પછે તેનાને શીતારે શસની પકડતો વધવા માડ્યો; કેમકે, તે વખતપર ટીપુ શુલતાંનની સાંહમને ચઢાઈ લઈ જવા માટે લસકરી પોસાકની વધારે જરૂર જણાઈ, તેમાં તેમની રાજી હેવીતો જાગી કે, જે ખાખેનું મુહબલક કાંમ ખીજાએને મલનાં હવું, તે આ આતમારાંમની જહડપે જળરી શીતાખી કીધાથી સરવે કાંમ અંતે તેનાનેજ સોંફવામાં આવેજ; અને તે દાહ-ડાથી તે છેક અધાર જંમરે પોહ્યેઆ તાંહાં ગુલીક એજ કાંમને માટે સરકારની શેવામાં મસયુલ રહીને લાખો રૂપીઆના અધિક ચાંચેઆ.

હાવાં માહબારત કાંમની મદદથી મોટી પડવીના લસકરી અંમલદારે સંગાથે આ ગરહસયને દોસવી દાંધો હેવોતો ગંઠાયેઆ કે, પાથે પુસકલ નાણા હેવાથી તેઓ માહેલા જેખી અમલદારને પધસાની હાજત જણાયે, તે પુરી પાડવા માટે સરફી યેશોખી તેનાએ કરવા માડ્યો; જેથી પધસામાં પધશે

બરે હુંબરોતો આવેઓ તારે દરજીના કામથી તદન હાથ ઉઠાવી, નાણાવટીની પેટેડી હીઆં સચાપી મેઠા, તે વાત જોખી પુરાણા સહિએ હજી હઈઆત હશે તેઓ આસાંનીથી કહી સકશે કે, આ આતમારાંમ ખાલાજી પણ સરાફી મંડ-લીની સંક્રમા ધણા વરસો સુધી સમાઈ રહીને એક પરમાણીક પુરરા તરીકે ગણામ્મલા હતા.

પરમિશવરે બખચેલા દરવીઆનો રડો ઉપીઆગ જોખી કરેમ 'તે તેની સ્ફુટી ગવડાવા કાતે નહીં પણ અંતકરણથી ઉતરેલી ફરજ બળવવા માટે કેહેવામ્મો. તેવીજ નેમ સાચવી રાખીને, આ છીપી આતમારાંમ ખાલાજીએ હોંડુઓના ઉપીચોગ માટે ધરંમનું એક મંદીર તથા મુસાફર સોકોના ઉતારા સાથે મોહોટું મકાણું વીગરે હોંઆં બાંધેજીએ; એટલુંજ નહીં પણ બુલેરાવરમા બંધા-મ્મલા તલાવના ખરચમાંથી તરીજી પાંતીનું પુન હાંચેલ કરી લીધું તો સર-વેની યાદી ધરમના મકાણોની ટીપમા ઘખલ થમ્મેલી આગલ વાંચવામા આવશે; અને તે ઉપરાંત પોતે જ્યારે વીરય સાથે સંઘ ભેગો લઈને જાતરે ગયા, તારે હજારો રૂપીઆનો ખરચ પોતાની સંપત્તી મુજબ તાંહાં કરી આવેઆ પછે, હેઠલ કેહેલાં રસાવરો સુધીખી પોતાની યાદગારી કમ્મેમ રાખેલી જે સંભલાઈએ, તેની ટીપ હોંઆં ઘખલ કરવાની રજા લઈએ.

વેરાવલ તરફ પરભાસ પાટણના ગાંમડાંમા ગવરીકુંડ નામની જગોએ, તાંહાં મુસાફર સોકોની આસામ્મેસ માટે એક મોહડી ધરમરાણા બાંધી આવેલી કેહેવામ્મો.

શીતપોર ખાતે બગતી પુંજ સાર એક રહેજું, તથા રાહદારીઓના ઉતારા માટે એક ધરમરાણા બાંધીએ.

મેટકુઆરકાંમા રેહનારા સોકોની જેઆસ છીમાવાના હેતુથી મીઠાં પાંણીના એક કુવાની જે અગત હતી તે આ સખી નરે બંધાવીને પુરી પાડીએ; અને તે ઉપરાંત એક તલાવખી બાંધી આવેઓએ તે ગોપીતલાવને નામે તાંહો વખણામ્મો.

એ શીવાએ ખીજાં ઘણા મુશુકોમા ધરમના મકાંણા બંધાવેલાં કેહેવા-મ્મે, પણ તેની વીગતની ગેરહાજરીને લીધે વીસતારીને જણાવી સકતા નથી.

ખાલપણથી આખીને છેક ખુધા થયા તાંહાં તુલકી આ શેઠ, ૭૭ વરસ મુંબઈમા મુજારતાં અનેક તરેહની ઉલખાલનો અનુભવ મેલપેઆ પછે, ૮૫ ની વયે પુરી કરીને સંવત ૧૯૦૭ ના વર્ષસાક સુદી ૧૦ ને સનીવારે આ સંસારની મએઆમણી મોકલાસ પાંખી વઈકુંથવાસ થયા તારે તેમની દોલતનો ભાગવટો કરનારો એક દીકરો પોતાની પાછલ મેલી ગયા હતા.

આ આતમારાંમ છીપીના દીકરા વીસવનાથને આપણી ટાપુના ઘણા સહિએ આલખી મુકા હતા તેથી તેમની બાબદમા વીચેસ લખવા જેવું કાંઈજ અગત નહીં જોતાં આટલું તો દલગીરી સાથે ખોલવાની કુખ બરેલી ફરજ અદા કરીએ કે તેમને હાથે બાપીકી દોલતનો મોહટો ભાગ ખરબાદ થએલો કેહેવામા આવેએ; અને જે મોટુંક સંચવાઈ રહેજીએ તે માતરે મી. મોશખા

ખાલાજી તથા કુસનાજી સખારામના રૂઝ વહીવટને લીધે માલુમ પડે છે. આ વીસવનાથ સંવત ૧૯૨૭ ની સાલમા જે દીકરાઓને હાથિઆત રાખી યુજરી ગયો. એ દીકરાઓમા વડા ન્હાનાભાઈ વરસ ૧૮ ની, તથા નાધણા ગોકુલનાથ વરસ ૧૪ ની જંમરે પોચેલા જણાએ, તેઓ ઉપર નોકરદાસી રખેવાણિનો ખંદાજસત સારો હશે, અને બલાઓની સંગત પકડીને સંસાર સામ્યવતારી રૂડી કેશિસ પકડશે તો પોતીકા બપાવાના નામને તેઓ પાશું તાજું કરી સકશે. આંખીન.

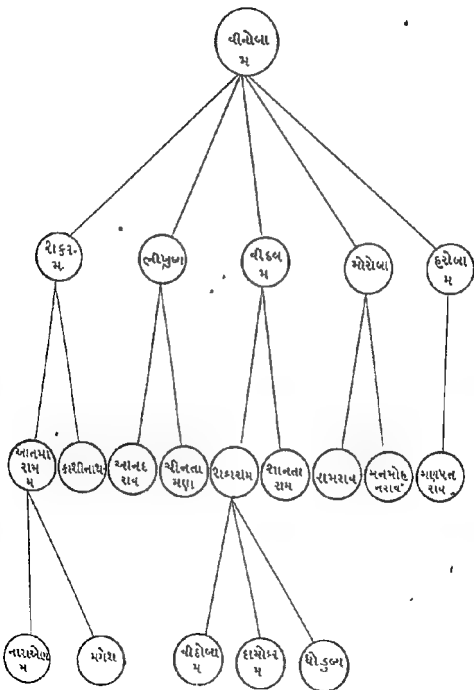
મીં વીનોખા સંકર સંઝીરી.

આપણી માંડવી ખાતાંની અંદર લગભગ ૪૫) વરસ સુધી સરકારી ચાકરીમાં ખરેખર લાગુ રહીને સઘલી વરણનાં વેપારીઓમાં વખણાએલા સેનવી ગણાતાનાં મીં વીનોખાનો જન્મ, ચાંનામધે સંવત ૧૮૩૮ નાં રાકે ૧૦૦૩ પોસ વદી ૬ ને મંગલવારે ગરીબ માં બાપને પેટથી ચાએઓ હતો, પણ ખીચારે તે વખતે નસીમના હેવો બલીઓ દેખાએઓ કે, હજી કુધમલ બાલક હતો તેટલાંજ (સંવત ૧૮૪૦ માં) તેના બાપ મરણ પાંખેઆને લીધે તેની માંએ પોતીકાં નાવારેસ બચાંને લઈ શુંબધમાં આવી રહી હતી, જાંહાં સગાં સેનહી પાચેથી યુજરી મેલવી તેને સંબાલથી ઉધારી થોડાક મોહતો કીધો.

મીં વીનોખા જરે પોતાની સહમજમાં આવેઓ તારે કલવકરથી મેહનત મસાગત ખેંચીને થોડીક અંગરેજી બાસા હાંચેલકરી લીધી, અને ૧૪ વરસની જંમરે પોંહએઓ તેટલાં માંડવી ખાતાંમા તેના બલીએ સંવત ૧૮૫૨ ના સાલમા તેને દાખલ કીધો; જાંહાં આઠ રૂપીઆના હલકા પગારે કાપીખોએની ચાકરી મલી; પણ તેજ દીવસથી બાએગ ખીલવાની કેથી સરજત હતી તેના સંભેગથી પોતાનાં કાંમમા દન બદન તે એટસોતો ચંચલ માલુમ પડેઓ કે દરસાજ પગારમાં વધારો મેલવતો રહીને નવેક વરસ તુલીકમાં છેક સોના અંકપર જઈ પોંહતો; અને જગાતની બાબદના સઘલા સરકારી કાએદા કાંનુનની એટલીતો માહિતગારી તેને હાથ આવી કે, તે પરથી આખી માંડવી ખાતાંમાં દરમાંએ રૂ૩૦૦)ના પગારે વડા કલારકની ચાકરી સંવત ૧૮૬૧ ના સાલથી તેને હેનાઇએટ થઈ હતી. એ ખાતાંમા વડાપણું મસેઆ પછેથી હરેક કાંમની અડચનો જરેખી જણાએ, તારે તેના રસતો શેહલ રીતે સોધી આખીને સરકાર તથા વેપારીઓ વચે ઉઠેલી બાંજગડોનો નીવરે સમાંધાણીથી લાવતાં ઘણીવાર ખેડુ તરફ કાએદા દેખાડીને સારી સાબળી મેલવતો રહેઓ; એટલુંજ નહીં પણ તેહવી ચાલાક બુધીને છેક ૩૫) વરસ સુધી મુખતેઆરી સાથે જાલવી રાખેઆથી દરવખતે એ ખાતાં ઉપર આવીને બદલાઇ જતા અંગરેજ કલેકતરે પાચેથી માન બરેઆં આખર પતરેખી તેને મસેઆ કરતાં હતાં.

પણ ખરેએ કે, ઈણસાંનનો ચહડતો સીંતારે એકજ ઠપમાં સદા સચવાઈ ન રહેતાં વખતની વલાંણુ પરમાંએ ફેરબદલ થવાજ જોઇએ, તેમ

વીનોબાશંકર સંઝગીરીની વંશાવલી.

જાંહાંસુધી મી० વીનોબાનુ બધીસ હાવાં જોહલાં આતાં સાથે સંબંધ પાંમેજી તાંહાંસુધી લોકે એક મોહકા અંમલધરનાં જોટલી સતા વાપરવામા તેની કશી બાકી રહી નોહતી; પણ તેનુ ચકર જેમ ફરવાનું ચલિજી તેમ કલિકટરના હાય હેઠલ અપનારા અંગરેજ અંમલધરે, તથા ખીજા દેશી કાહરબારીઓ હેવું જોલવા લાગા, અને તેવાત એક સેજે વાળેખી પણ વીચારવામા આવી કે, જારે એકજ સખસ આખી માંડવીનાં કાંગકાજની સતા પોતાના કાજજનમા દાખીરાખે તો, તેની એકાએક કલબખને તારે સરકારની વસુલાતને મોટા ઘેડો પોંદ્યેઆવના રેહજ નહી, માટે હેની હર્ષઆતી છતાંજ માંડવીનાં દરએક આતાનું જુદુ જુદુ કાંમ તેના રખેવાલો હસતક સોંકી આપવું જોઈએ કે પછે કોઈ વાતની ધાસવી રાખવાનો સવાલ હોજ નહી. હેવી હેવી વાત થેઠ સરકાર સુધી જઈ પોંદતી તારે આકેખતને અંદેશો વીચારી મી० વીનોબાના હસતકનું સધવું કાંમ જુદાં જુદાં માંજુશોમાં વેહચી નાખવાની સરકારે સતા બરેઓ હોકમ કસકતર ઉપર મોકલેઓ; તેથી આ ધુંધી નોકરનાં સરઉપરને ધણોક બાજે હલકોતો યચેઓ; પણ પોતાની મુખતેઆરીમાં એકદમ ખોચ પડી ગઈ, અને વસી કાંમની હેજગારીમાં ધણા વરસ ગુજરેઆને લીધે લગભગ ૬૦) વરસની જીમર થાઈ તેટલાંજ હેમીની બરતી જોટલી જઈએ તેના બદલ ઉપર ગુજબા આજિઓ, તેખાજે નાંમદાર સરકારની હજુર લાંમબા વખતની નોકરીમા બતલાવેલી નીમખ હલક્ષીનું વરણુવ રજુ કરીને બાકીની જીંદગી સુધી બેઠા ખુસામની મેહરબાંણી માંગી હતી, તે ઉપર ગવરનરની કાઉનસિલે રૂડી વેર નેધાહ પોંદ્યાડીને સંવત ૧૮૯૭ ના શોકે ૧૭૧૨ ને મુકાબલે ખસવી સને ૧૮૪૧ ની સરઆતથી “વારદન પેનસન ફંડ” નાંમની ધાપણ મરેધી દરમચિ રૂ૨૦૦) સેજે જે આપતા કીધા, તે ઉપર સંતોસ પાંમીને ફરી કહી-એચ કે મી० વીનોબાએ ૪૫) વરસે માંડવી આતાંની માંન બરેલી આકરી છોડી દીધી હતી.

હાથી રીતની જોહેર આકરીનાં ઘણસુધી બાણુ રહેઆને લીધે સરકારી મોટ મોટા અમલધરે સાથે કેહચ કે મી० વીનોબાએ સારી બાખેસતા જોડી લીધેલી હતી; તે માહેલા આકારિટોટ જનરલ મી० મારીજે જોખેજ કે આ જ-ધક ગરહસથ જે સદાનો મેહેનજુ હતો, તે વખરે કાંમે પડી રહેઆથી હવે જુહરાપો ખેમીને જલદી મરી જાયે; માટે હેને લાએકનું કાંઈ જોહેલું કાંમ શોધી તેમાં તેને મુટેલાજ રાખવા જોખેજ હેવા વીચારથી તે દ્યેઆણુ સાહેજે પોતા હસતકની આકીમમાં તેડી બેસાડેઓ, અને તેના બદલામા દર માથે રૂ૫૦) નો પગાર પોતાની ગીરેથી દસવી દાખલ આપતો રહેઓ, જાંહાં સોટક વરસ મુખમાં ખેમી કાહરેઆં તેટલાં સંવત ૧૯૦૪ માં ખીચારે બેહુ આં-જોની રીસની બોહીને તદન આંધલા થઈ પડેઓ; અને તેવીજ હાલતમાં નવ વરસ સુધી દુખ ભોગવેઆ પછે સંવત ૧૯૧૩ ના શોકે ૧૭૭૮ ના કાગણુ વડી ૨ ને વાર ગરેહએ ૭૫ વરસની ઉપર બે મહીના, અને ચાર દહાડા જીંદગીના પુરા કરી વધકુંવવાસ યજો તે વખતે પોતાની ખાજલ ધાંચ લીકરા, તથા નવ

દાતરાઓ ઉપરાંત કેટલીક દીકરીઓ અને વહુઓ વીગેરેના મોટાં પરીવાર સાથે તેઓના પાલણુ જોડું થોડુંક દર્ધવટની મેલી ગયો હતો.

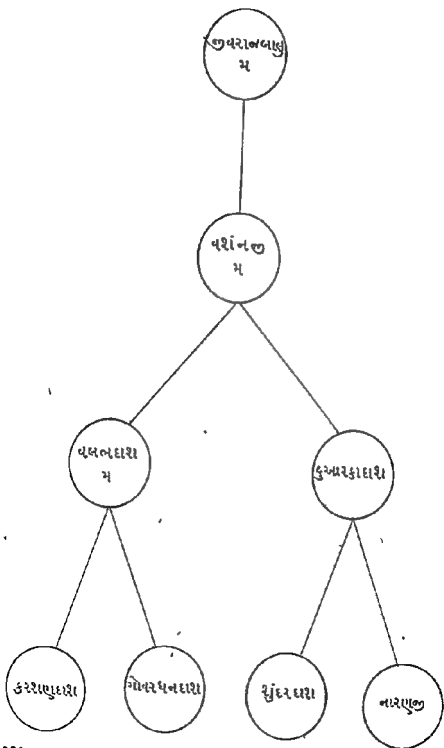
આ મરહુમનો કબીલા ઘણું કરીને ચાકરીથી પોલીકો ગુજારે ચલાવી રોકે છે, મગર તેઓમા એકજ દાતરો જે બાએગરાલી માણુમ પડેઆવ તે મીં સાનતારામ વીઠલને હમે બતલાવીએ છે. આ ગરહસય બચપણથીજ અંગરેજી એલમનો અભ્યાસ કરીને તેમા સારી રવેશે માહિતી મેલવેઆ પછે, આપણી "ગરાંટ મેડીકલ કાલેજ" નામની વધદકરાળામા લાગુ પડેઆ હતા; જ્યાંથી થોડેલી સુદત સુધી તબીબપણાની પદવી ફેલવણી પામેઆથી કા-એલા મુજબની સનદ મેલવીને પસાર થયો, અને સંવત ૧૯૧૮ ને મુકાબલે શકે ૧૭૮૪ ના વધશાખ વદી ૧૧ ને સનીવારથી આપણી ટાપુ ખાતે માન ભરેઆ ધંધો ચાલુ કરીયા, તારથી કેટલાક વેઆધી લોકોના દરદનું નીવારણ કરીને પરજામા જસ મેલવતો માણુમ પડે છે. એજ ગરહસયે સંવત ૧૯૨૮ ના શકે ૧૭૬૩ ના પેરા સુદી ૨ ને સુકરવારથી આપણી ધુનીવરસીતીમા "ફેલાસીપ" ની પદવી પણ મેલવી છે, અને તેની પ્રથે તારપછે સંવત ૧૯૨૬ અથવા શકે ૧૭૬૪ ના પેસ મહીનાની સરઆતથી સુલેહના અમલદારને અધીકારની નામદાર સરકારે તેને બખશેઆ છે; જેને મટે આ જવાન વધ/૬-શબને મુખ્યારકબાદી આપો તેમના વર્જસનું વરણુન હીઆં સમાપત કરીએ છે.

૬૦ જવરાજ બાલુ તથા તેમનું પરીવાર.

શોધ ઉપરથી એવું જણાઈ ચુકે છે કે હીંદુ ગનાત માંહેલા બાદીઆ લોકોના પેહલવેહલાં પગલાં સંવત ૧૮૪૧ અથવા ધરાવી સને ૧૭૮૫ માં, મુંબઈ ખાતે મેલાએઆં હતાં, તેમા આ મહાસે જણાવેલા એક બાએગરાલી પ્રસ કછ તરફથી આવેલા કેહવાએઆ છે; તે વાતને હજી એકશે વરસની પુરાં થએઆં નથી. આ યોડીઆનો જનમ સંવત ૧૮૨૬ માં તેમના સવદરા ખાતે થયો હતો, પણ તે એવાં ગરીબ માળાપને પેટે કે તેઓ બાપડાં પાસે આધાં ખરચી વડીકનું કાંઈની દેખસત હવુંજ નહીં; તેથી કરી ગરીબાંઈમાં કાંઈની કીરતે પંદર વરસની વએ જારે પોંહતા તારે સંવત ૧૮૪૧ ને સાલથી તેમનાં બાએગની વલાંણુ આ ટાપુ તરફ વલી, અને જેમ તેમ મેહનત મસાગત ખેંચીને જનમ આપનારાઓથી જુદા થઈ ઉપર જણાવેલા સાલમાં હીંઆં આવી પોંહિંતા.

કેહય કે એજ સાલમા હવાર તરફથી નીકલેલા ઠકર રાંમજી અતુર, ધારથી મોરાર, અને મુલજી વધદખી આવેઆ હતા પણ તેઓના જનમ-રાની કાંઈએ હકીકત હાયમાં નહીં આવેઆ છતાં આતલું તો ચોકસ જણા-એજ છે કે તેઓ માંહેલા પેહલા અને ખીજો મલી બે સખસો કાપડના વેપારમાં તથા તરીજો બાદીઓ વધદકપણાને પેશે પકડીને એ તરજે સાહેબો આપણી

૬૧૧. જીવરાજબાલુ તથા તેમનું પરીવાર.

વસતીમાં પરમેશ્વર યજ્ઞ મચાડે; તેટલીજ તેઓની યાદીને નોંધી લીધા પછે આપણા આ જીવરાજ ચેકની જીંદગીની જાગૃતતા ઉપર પાછા રજુ થઈએ.

પંદર વરસની ઉછલતી જવાનીમાં આ શેઠ જરે દેસથી આવેલા તારે અસલથીજ અગણ્ય હુવાને લીધે તેમના સોહજતીઓ સરીખો કાંઈજ ઉદ્ભવ હાયમાં લઈ રાખેલા નહીં; પણ પેટને રોટલા પુરા પાડવાના હેતુથી મજુરી કરવાના મારગને મલતા રહેવાનું મુનાસેબ બજાઈ હતું; જાંઠાંથી તેમની નસીબાની, રોસનીનું કીરણ એવી રીતે ફુટતું આવેલું કે એએક વરસ તેમાં વહી ગયાં તેટલાં પોતાનીજ કુકલીથી લોકોને જાણતા મજુરી મેલવી આપવા માટે એક મુકાદમ થઈ પડેલા, અને તેથી હાલતમાં ખીજાં તરફેલ વરસ પુરાં થયાં તેટલા અરસામા એકો અનુભવ હાંથેલ ક્રીધાથી નામદાર ઇસ્ત્રીડીયા કુંપળી સરકારનો જે જોડેલો વેપાર ચાલતો હતો તેના કાંમકાજની મુકાદમીના મોહરો રાજગાર સંવત ૧૮૪૬ ને મુકાબસે ઈરાબી સને ૧૭૯૦ ના સાલથી તેમના હસતકમાં આવી જોડા; અને તે દહડા પછે ૬૧૦ જીવરાજ બાહુ સઘથી મંડલીઓમા જાંઠીતા થામ્યા.

આ જીવરાજ ચેકના બલીસવાંણીની એક વારતા જે તેમનીજ ગણાતનાં એક આખરવાલ મરહુમને મોહરોથી સાંભળવામાં આવીય, તે અજબ જેવી ધારીને તોંધી લઈએછે કે, જરે ખીચારાં ગરીબ માં બાપને ઘેરે અવતરેલા તારે તે દેસના દોષ ગોરજીએ તેમની જનમ પત્રીકા બનાવેલા પછે તેમના ઘરે રાસ વગીરે જેવી ખુસખખતી ફહી હતી કે, આ બાલક મોટપણમાં ધનવાન થાયે. જે વાતને તેમના મુકસેસ માં બાપે, તથા દેસનાં ખીજા ઘણા લોકોએ કેહછે કે, તે વેલા જેવી રીતે દેશી ફાહડી હતી કે જે ખીચારાં-એને ઘેરે આધાનું પુરું અને નહી જડતું તેનું બાલક રાજ તે વહી કાંઈથી ભાગવશે? માટે ગોરજીતો ખીચારો જનમપત્રીકા બનાવી તેની અધેલી ખરી કરવાસારે હાવા સખુનો અસલથીજ જાણતા આવેછે; પણ તે વાતના કરનારાં એને વખતપર આટલુંખી જાન કેયું નહીંજ રહેલું હશે કે, તે પરમ કુરપાહુ પરમેસવર હેવાતો કારસાજ છેકે નહી હતાંનું હતું કડી દેવાને કશેએ વીલમ લગાડતોજ નથી; માટે ગોરજીના કેહવા મુજબ આ જીવરાજ શેઠો સંબંધ એક રાજકરતી સરકારનાં સહેલા હેલ જોડાએઆથી રજકરોજીએ હેવાતો બરપુર યાઈ પડેલા કે મુંબઈમાં પંદર વરસ રહેલા પછે પોતાના દેસની જોડ લેવાસારે જરે સંવત ૧૮૪૬ મા તે તરફ ગએલા તારે ધેઆનમાં રાખેલી વાતને ઈઆડીમા લાગી, પોંદ્યતાં વાર બલીસવાંની કેહનારા ગોરજીને સોધાવી મંગાવેલા, અને તેને કહેલાં પરસનુંમનો પાડ વાલવા માટે પઈસા તથા ખીજી ચીજોથી દેહ્ય કે તેને સાડીપથે સંતોએઆ હતો, એટલુંજ નહી પણ તે ઉપરાંત પોતીકાં ગરીબ સગાં સંબંધીઓ તથા નેઆતના નીરાસરીત લોકોમા પોતાથી બની આવી તેટલી સખાવત રેલી આપોને પોતાનો માન બરેસો ધંધો સાચવવાની સોચનાથી પાછો ફરી મુંબઈમાં આવી રહેલા, અને તે પછે અતલગ

કુંપણી સરકાર જેવું કુહળું દરખત તેમના સવાધીનમાં ડાઈ હવે સ-
ચોધડીએ આવેળ કે તેમા પોતાની દરખાંસતધરીનું ગાહપણ સમાવતાં આ
જીવરાજ શેઠ સધલી વરણના શેઠ સાહુકારિમા લાગવગ બંધ બેસાડીને તેના
સંજોગથી એક તરફ મોટી મુકાદમીનાં કાંમની ધમાલ હસવી સને ૧૮૩૨
સુધી આણ રાખતાં (કેમકે તે પછેથી કુંપણીનો સરવે વેપાર ખારલામેંટે બંધ
કરાવેઆ હતા.) ખીજી બાજુએ ધણક દેસાવરે સંગાથે પોતાનો ખુદ વેપારખી
ફેલાવી નાખેઆ હતા. જેમાં નીતીનાં સચવાતથી નફાના રંધીલાં ફોની રહ-
લછેલ પરમેસવરે હેવીતો કરી દીધી કે, સરવે ડેકાંછે ૬૦ જીવરાજ બાણુની
જેમ થાતી રહી; અને જે સખસ થોડાંક વરસપર જોતાને પેટપુરતો રાહલો.
સોધવાની મસાગત ખેંચતો હતો તેજ ધણી હવે પાંચશો માણુએને ખાજનારો
પરકાશી રહેઆ; મોટે એ જે બનેજાય તે તેમના સચોધડીઆમાં થાએલા
જનમની સાથે પરમાણીક પણાની સારી દરખાંસત, અને જાતી અંગજાતની
અયાગ મેહનતનો ખદલો કુદરતે તેમને ખરેખરે વાલી આપેલો ચોક્કસ
જણાએઆછે.

પારથી ટોળાના હોંદી જમરાવ નામદાર મરહુમ સર જમશેદજીની સંગાથે
આ બુજેરગ કરે બાવાને ધણુંજ ધરવટપણાનું નાનું હતું અને એ બેહુ સા-
હેમો સરખીજ હાલતમા એક ખીજની દશક વરસ આગલ પાછલ આ ટાપુ
પેહલપેહલા આવેલા જે માણુમ પડેછે, તે ઉપરથી જે સાહેબોએ અગાઉ
આપે તેઓએ એવું કહેલુંછે કે એ બેહુ બુજેરગવારે જરે એક ખી-
જની મુલાકાતમાં ખુસ મીજસ હોએ તારે, એકેકની અછી ટકોર, નીખા-
લસ દીલધી એવી કરતા કે, "આ જીવરાજ વુંતો મોટીઆ જીમકતો હતો તે
હવે બુલી ગયો કે," તારે તેનો ઉતર તે સાહેબને તતકાલ એવા મલતો કે,
"નહોં જીખા હું તો તે દાહાને જેમ ધણો સંભારજી તેમ વુંખી ખાટલી" વેચ-
વાની. ઇઆદ રાખતોજ હશે." કેહ્ય કે એવી ખુશ મસકેરીની વાતો ધણી
વખતે નીરદાસપણથી અરસપરસ જાહેરમાં બોલાવી હાજર હોએલા ધણા સા-
હેમો સાંભલી તેઓની અહડતા દાહાની રુટી ગાતા હતા મોટે એવા હોંમત-
વાન નરેના જેહવા જેઓના સાફ દીલ હોએ તેઓને તેમના જેહવી જાહેર-
લાલી ખરાં અંતકરણથી હેમા ઇછીએછે.

જીવરાજ બાણુએ પોતાની જીંદગીમાં સખાવતના જેખી કાંમે કીધાં હોય
તો તે ઘણું કરી પોલીકાં ધરમના પેલીતર મકાંછો ખનાવવામાં, અને સવદેસ
તરફ જાહેર બાંધકાંમતથી સારી નામદારી મેલવીછે, જેમાં એકતો સંવત ૧૮૬૧
ની સાલમા શ્રી ગોકુલ મધુરાંજીની વીરથે તેણુ ગયા હતા તારે, તાંહાં એક
મોહટો તલાવ રૂ૦,૦૦૦) ખરચીને બંધાવી આપેઆ હતા, અને ખીજું એક
કછના જીલામા વનજન તથા જમખ નામના ગાંમે મધે એકેકી ધરમરાજા

* આ ખીમંત શેઠીઆએ પોતે કાંઈ ખાટલી વેચવાનો ધંધો કીધોજ નોહતો, પણ
તેમના સસરા શેઠ કુરાંમજી ખાટલીવાલાની સંભાલમા ધણુ સુધી રહેઆથી તેજ
આલખ તેનાની જાહેર થાએલી જણાછે. નો. લ.

તથા એકેકો કુવો બંધાવી આવેઆ તે ઉપર રૂ. ૧૦,૦૦૦) ની સંખ્યાવત કરી દીધી હતી; એટલુંજ નહીં પણ મુજરાત જીલાના વડવાંજીમાંથી એક ધરમરાજા (૩૫,૦૦૦) ની સખ્યાવતથી બંધાવીએ. મોટે હાવી નેકનાંમીની કીરતી સાથે આતમી વાતની પાદગારીની રહીએ કે ઘણીજ ગરીબી હાજતમાંથી પોતાના ઉદી-આગની સાહેતા મેલવીને એક ખરી આંટવાણા સાહુકાર નીવડેઆ પછે, ખાતાં તથા ખરચતાં ખચસેક લાખ રૂપીઆને આસરેના દરવીષ સાથે, વસંતજી નામના એકપુરા દીકરાને સલાંમત રાખી સંવત ૧૮૯૯ ના બાદરવા સુધી ૪ ને મંગલવારે ૭૩ વરસની જાઈએ પેહલીને સવરગમા વાસ કીધાએ.

તેવણના દીકરા શેઠ વસંતજી જીવરાજનો જનમ સંવત ૧૮૧૨ ના રા-લમાં થયેસો જાણવામાં આવેઆએ. એ સાહેબે પેલીકા મરહુમ પીતાની ખખસમાં રહીને તેનાએ ચલાવેલા વહીવટનો અછો અનુભવ મેલવેલો હતો, તે મુજબ તેમની કુલજતી પેહેડીનું કાંમદાજ પોતાની કુશળ દીકરા શેઠ ખટાઉ મકનજીને સરીગતમાં સાંમલ રાખીને ઘણીજ ચાલાકીથી જાળવી સેતાં દર-વીષમાં કાંઈક વધારેની કીધો હતો, પણ અફસોસ કે તેનો બામવાતો સાતેક વરસની કુક મુદત સુધી તેવણ હાંસેલ કરી સચેઆ. પેલીકા ધરમનીમ ઉપર એ સાહેબ ઘણાજ ચુસત હતા તેનું હેત હછડે ધરીને સંવત ૧૯૦૪ ની રાખમાં શ્રી ગોકુલ મથુરાંજીની જાતરા કરવા સાર એક સખ્યાવતી સંઘ કાઢ-ડીને પોતે શીધારેઆ હતા; અને તાંહાં જે વરસ સુધી રહેઆ તેટલા અરસામાં પોતાના નામ પરમાણે ધણો સારો ખરચ કીધો ઉપરાંત ગરીબ લોકોને ખેર ખેરાતથીની રૂડી પેરે સંતોષેઆ હતા; એટલુંજ નહીં પણ તે તરફના સોરમ તથા નાધવારા નામના ગાંધો મધે એકેકી ધરમરાજા એ. શેડીઆએ જે બં-ધાવી આપી તે ઉપર કુળ રૂ. ૧૪૦૦૦) જેટલા કેહેવાએઆએ; અને તે ઉપરાંત બીજાંની પણાંક ઉપેયોગી કાંમતની ઉલ્લેખ કીધેલી હતા, તેટલાં તેજ ચેકાંણે કાલેરાનો પધીર રેમ તેમનો જમકુત થઈ લાગાને લાધે સારાં કાંમતની તરફ સઘલી ઉમેદ મનમાં રાખીને સંવત ૧૯૦૧ ના કામણ સુધી ૬ ને, કુધવારે ૪૪ વરસની જવાંણુ વચ્ચેમાં બરે જીંદગીને અતમ કરી ગયા, તારે પોતાની પાછલ દરવીષની સાથે નાંમ લેણાની યાત્રીમાં શેઠ વલભદાસ, તથા કુઆરકાં-દાસ નામના જે દીકરાએને મેલી શીધારેઆ હતા.

આ વસંતજી શેઠ મુજરાતના તારે તેમના જે દીકરાએ મહેલા વજની વરસ ૨૪, અને નાંહનની વરસ ૨૦) ની ઉમર બચાઈ હતી; તેપણ તેઓનું રખસણ કરનારી સદ્યણી વીધવા માંગુશીએ રૂડી વરતણુકથી તેઓનું મરતી પાલણુ કરીને મરહુમ શેઠ જીવરાજ બાણની પુરાંણુ અને પનોતી પેહડીને સજીવન રાખી; એ પેડી ખાતેનાં અસલી મુનીમ ખરચાતમદાસ કાઠાં-નદાસ જે ઘણાખરા ઘસને નામે સરવેમાં પરખેઆત યાઈ અચેઆએ, તેનાએ તથા જીવરાજ શેઠના બાંણેજ ૬૦ ખતાઉ, મકનજીએ મધીને રૂ. ૧ લાખારથી શેઠ કુઆરકાદાસ મોહટા વચેઆ તાંહાં ગુલીક પેહડીને સંબાળી રાખવામાં નેહી કીરતી મેલવી હતી, તેહવા કાઈજ પેહડીનાં મુનીમ, અને મામાનાં

બાણેજ કદાચજ નીવડેઆ હશે, કારણ કે એક દુઆરકાદાસ પુત્રી વચ્ચેમા આવેઆ તારે સધસો વહીવટ, અને સાચવી રાખેસો દઈવટ દોકડ પાચ્ચેકે એ દાસજી મલતા ખતાઉ એકે એઆંણપણની રહે બેહુ બાઈચ્ચાના સવાધીનમાં તેઓને હીથે પડતો સોફી દીધા, ને તે પછે મળકૂર શુનીમ પણ સંવત ૧૯૨૬ મા શુભરી ગયા તાહાસુધી એક દુઆરકાદાસને સવાહ આપનાર, તથા તેમનાં કામકાજમા મોહતા મદદગાર થઈ જેમ લાગુ રહેવા હતા, તેમ એ યોડીઆ-ચ્ચેની હાવા પરમાણીક પ્રશ્નને પોતાની પાસેથી હરગેજ અચોડીઆ નોહતા, માટે એજ તેમની સાચી દેઆનતદારીની માહદત અતર નોધી રાખવી ધચ્ચે ગીચ્ચ વીચારીચ્ચે.

આ બે બાઈચ્ચા મોહલા વડા એક વવબદાસ પોતાનો વારસો લઈને નોખો વહીવટ જે ચલાવતા હતા તે સવત ૧૨૮ ના ફાગણ વની ૧૦ ને વાર જુલે ૪૬ વરસની ઊંમર ભોગધીને દેવગત પોહતા, અને તેમના નામની યાદગારી સાચવનારા ઠકર કરસનદાસ તથા ગોરધનદાસ નામના બે દીકરાચ્ચે પરમેશવરની કીરપાથી હઈઆત રહેલા જણાચ્ચે.

એક દુઆરકાદાસની આપતી કારકીરદીમા માતર બે દાખલા તેમના બલા નામની યાદગારી તરીકે જે જણાઈ આવેઆયે, તેમા એકતો એ સાહેબે પોતીકા નામની એક સોદાગરી પેહેડી સવત ૧૯૧૬ ના આસો મરીને અતરથી ચીન ખાતે પેહલવેહલી મોકલાવી હતી (જેની ધણા વરસો આગમજ તેમના ખપાવાના વખતથીજ એ બેહલા બંદર તગાથે લાખો રૂપીઆનો વેપાર આડ ટીઆચ્ચોના હસતકમા ચાલતો આનેચ્ચો હતો) પણ તેમા ખામી માતર એટલીજ રાખેલી જણાઈ કે, પોતે એક ખરા હોંદુ છતા તેનો વહીવટ પરકોમના સખસોને હાથે સેવત સુધી ચાલવા દીધા; જે કદાપી તેમનાજ નેઆતીલાચ્ચો, જે વેપાર વણજના કામમા આજે ધણા ચાલાકી બરેઆ વખણાચ્ચે, તેચ્ચો મોહલા કોઈખી સાહસીક પ્રશ્નેને સધરી લઈ મોકલાવેઆ હોતતો, તેમના નામની યાદગારી મોકસ રીતે એવી ગવાતે કે હોંદુની પેહેડીમા હોંદુચ્ચોજ વહીવટદાર ચીન ખાતેખી જઈ વચેઆ; પણ તેહવું નહીં ખૂનતા સાબલેઆ પર માણે વેપારમા અવગણુ જેવું જણાચ્ચેઆ ઉપરથી તાહાની પેહેડી સવત ૧૯૨૮ ની દીવાનીથી ઈચ્ચકી નાખીએ અને ખીજી યાદગારી તો અરેખરી હેતમ અને અખલાજતીચ્ચોની ધનસાનીચ્ચેતપણુમો અતીસે વધારો કગવા સખધી પુનવતી વખણાચ્ચેકે કે, શુજગતી તથા કછી હોંદુચ્ચોની છોકરીચ્ચોને કેલવણી આપવા માટે ઉભી થચ્ચેલી કોઠની “કનેઆરાળા” જે કેટલીક મુદત સુધી પરચમ જુધી વરધક સખાના ઉપરીપણુમા ચાલતી હતી; તેને આ યોડીઆચ્ચે પોતીકા સવાધીનમા લઈને તેમના સુરખી મરહુમ જીવરાજ બાણુને નામે જીથુકના પાચ્ચેઆપર ચ્ચેસતવારી સાથે નીભાવી રાખવાના ખરા હેતુથી સંવત ૧૯૨૪ ના રાવની સરઆતમા રૂ૨૦,૦૦૦) ની મોહટી રકમ સખાનતની રહે અખલેધી કાહડી આપેઆથી, તે કામમા પડેલી ખુટ સમપુરણ રીતે પુરી થઈએ; કારણ કે રંગ સુધારાના એક બવા કામને ઉતેજન આપનારે, અને

વખતસર જોઈતા ઘણેજ મજબુત ટેકા મલેઆ એટલુંજ નહીં, પણ તેમના મુરખીએ મેલવેલા સવખતની કમાઈના સચવાઈ રહેલા પછસાને થોડાએક બાગ હાવાં મુજ કાંમ માટે રોકાએઆ તેની, તથા તેમા મદદ આપનાર આ જવાંણુ શેઠીઆની ચાદગારી સંબંધી એકજ સરખી વખાંણુ, જ્યાંહાંતુલીક મરહુમ શેઠ હવરાજ બાબુને નામથી સજીવણુ થએલી પાડરાણ સહી સલામત રહેશે તાંહા તુલીક કોઈથીજી કવચીત બુલાએજ નહીં.

આ જવાંન શેઠીઆ જેમ દરખીઆથી બરપુર થાએઆછે, તેમ ધનસાનીએત પણાની સરવે યીતીને સારી પેઠે સંભાલનારા, અને ગરહસથાની મંડળીનાં એક બધા મીતરખી મણાતા આવેછે; બાઠીઆ મણાંતની માહજનને માંથે કેટલાક ચાખલઆ જે છે તેઓમાં આ શેઠ દુઆરકાંદાસ સાંભસેઆ મુજબ પેહલી પદવી ધરાવીને તેમની નેઆત સંબંધી ધરમતુ બાંજગડનું સમાંધાણી બરજ શેવઠ લાવી આપવામાં મુખીઆ બાગ લઈને પોતાની ફરજ બજાવેછે.

એવણુનાં એક દરખીઆવાન અતલગ એશી હાં ગોકલદાસ તેજપાલ જે પોંજ, થાએઈ મરણ પામેઆછે, તેનાની મોહી મીલકતનો પછીવટ તેમનાં વચીએતનામાં મુજબ તેવનનાજ નેઆતીઆ શેઠ લખમીદાસ ખીમજીની સંગથે એકમત રહીને આ શેઠીઆ જે વ્યવેછે, તે ઉપરથી એ મરહુમ શેઠની વીધવા બાઈ સામાંવહુએ કેહ્ય કે, લુછા સેકોની ઉસકેરનીથી કેટલીક વાતોનાં વોંધા ઉઠાવીને છેક હાઇકોર્ટની પવીતર દરબાર મુધી તેઓને લઈ ગએઆ હતાં જ્યાં એ સંબંધી બાબતોની ચોકસ તપાસ નાંમવર નેઆએહાધીયે ધણીજ બારીકોધી ચલાવીને ઉપલા ખેટુ સાહેબોએ બજાવેલાં કાંમો ધણાંજ પસંદ રાએઆ, અને બાઈનાં વાંધાઓ બીલકુલ ખાતેજ કરી આપેઆ, તે વાતનો સંતોસ તો જોકે સરવેને ઉપજવાજ જોઈએ, પણ તેમાં દલગીરી માંતરે એટલીજ બેમાઝ્ય કે અરમખરસનાં શેહજ મીનાકીસાને લીધે એ મરહુમનાં દરખીઆનો કેટલોક બાગ સારાં કાંમોમાં વપરાતો આછો થાએઆ.

હવરાજ શેઠના બાંહેજ મીં ખટાઈ મકનજીનો જનમ કછ તાલુકેના તેશમાં મધે, સંવત ૧૮૭૬ નાં સરાવન સુદી ૧૨ ને સોમવારે થાએઆ હતા. આગીઆર વરસની વયે પોંહઆતાં સંવત ૧૮૮૦ ને શાલ પોલીકા મામાની મેહેરખાંની હાંથેલ કરવા માટે પેહલવેહલા એવણુ મુંબઈ આવેઆ, ને તેમનીજ પખસમાં રહીને સંસાર સરજવાની ફેલવણી પામેઆ પછે, વેપાર વનજનાં કાંમોની હેતો સારી માહિતી મેલવી લીધી હતી કે માહેલાં કેટલાંક દેરાવરે આતે રહીની ખરીદી સારૂ ચોડીક. મુદત મુધી આવન જવન ચાલુ રાખી; અને ખરમાંણીક પનાધી કાંમકાજ બજાવવામાં જેમ મંચલાઈ જણાતી રહી તેમ તેમના મુરખીની મગતાળી વીચેસ વધવા લાગી એટલુંજ નહી પણ પોતાને તાંહાનાં બોહલા પછીવટમાં આ ખટાઈ બાઈને હેવેતો લવેદી લીધો હતા કે, આપના લાડમાં જેમ વાહેણા દીકરો પલે તે કરતાં સરસ બોગવાતા સંબંધી સરવે પાંડીનું મુખ મામાએ દેખાડેઈ હતું. અને તેવન મુજરી ગએઆ

પછે વલતે સાલ સંવત ૧૯૦૦ માં થેઠ વસનજી જીવરાજે પોતીકા મરહુમ પીતાનાં જીવિજી અશીલાઈ દેખાડીને આ ખટાઈબાઈ જે તેમની કુધના દીકરા થાએ, તેનાને પોતાની પેહડી ખાતે એક ખાસ બાગીચા પણાનાંમાં જોડી લીયો હતો, જે સરીગતનો સંબંધ સાંભલેઆ પરમાંજે થેઠ કુઆરકાં-દાસની સંગાથે પણ તેહવીજી પરીતીથી સમવાઈ રહેઆ પછે ખેહુ સાહેબોએ રાજી ખુશી સાથે આરસ પરસનો અખલાસ રાખીને સંવત ૧૯૨૪ ના કારતક સુદી ૨ થી લગભગ પા સદીનું પંડીઆયું છુતું પાડેઆ પછે પોતાને નામે નાખો રાજગાર જે રચેઆછે, તેમા સાંભલેઆ પરમાંજે એવણ સંગાથે કાંમ-કાજ પાડનારા વેપારી તથા વેહવારી લોકો તેનાની અશીલાઈ, મીલનસારી તથા પરમાંજીક પનાની ઘટલી સનુતી ગારા રહેછે; મઠે તેહવીજી રૂડી વરત-છુક પોતાની જીંદગી સુધી સાચવી રાખવામા પરમેસવરની મદદ આહીને આ વરણુન હીઆ મમાપત કરીએછે.

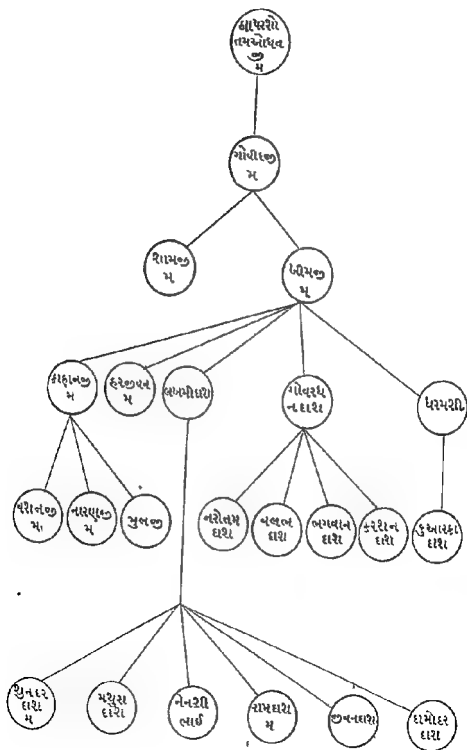

કાં લખમીદાસ ખીમજીનાં વડવા, કુટુંબીઓ તથા વારેસો.

આ સદગુણી મરહુમચના ઘરનું જનમચરીત્ર મેલવી આપનારા એક ઈસત મીતરે એવી ઈલા દેખાડી કે, તે હીંદુનીજ ઠપછપમાં છપાએતો બહુ સારું જે વાત આ નોંધ લેનારે પસંદગીથી બાહાલ રાખેઆ મુજબ તે સાહ-સીક બાઈએ લખી માકલાવેથી કેહીએતને, તેમનો ઉપકારમાંજી બેલબેલ ઉ-તારી લેઈએછે.

સઉસસટ એટલે કાઠીઆવાડમાના હાલાર પરાંતના જામનગર જીલામાના ખંબાલીયા ગામના તેઓ અસલ વતનીછે. તેમનો મુલ પુરસ ઠકર પરસોતમ આધવજી સંવત ૧૭૭૫ ની સાલમાં તેજ ગામમાં જનમેઆ હતો, અને પોતાની ગરીબ અવસથામાં તાંહાંજી ઉછરી માહરો થયો. કેહેછે કે તે વખતના તાંહાંના રાજએ ગામના લોકો ઉપર ચુલા દીક જેવો જુલમાત વેશ નાખવા માંડીયો તે અને તે શીવાએ ખીજ કરે પોતાની ગરીબ હાલતને લીધે નહીં આપી સકાયાથી પોતાનું વતન તજી કછમાં જઈ નીવાસ કરેઆ અને તાંહાં ગોર્વીંદજી નામે એક દીકરો સંવત ૧૭૯૮ માં તેને થયો એવું સાંભલ-વામાં આવેછે. ગરીબી હાલતમાંથી છુટીને પોતાનું નશીબ અજમાવવાની ધારણાથી એ ગોર્વીંદજી પોતાની રાજી સોધવાને સંવત ૧૮૪૩ માં મુંબઈ મધે આવી રહેઆ. પાસે પઈસાનું સાધન નહીં તેથી ઉછીપાછીનું કરી સુતરાઉ જાડાં કાપડની રૂંડી ફરવાનો ધંધો સર કરેઆ અને તેમાંથી જે મલે તે ઉપર સંતોરા રાખી પોતાનો ધંધો જારી રાખેઆ. ગોર્વીંદજી ને સામજી તથા ખીમજી નામનામે દીકરાહતા તેમાંથી વડાને સંવત ૧૮૨૦ ને નાહાનાનો ૧૮૨૩ માં થી કછ મધે જનમ થયો હતો તેમાંથી સામજીતો બાપની હઈઆતીમાંજી સંવત ૧૮૪૨ માં વગર વારસે મરણ પામેઆ એટલે તેના વારસ તરીકે આગલ ઉપર પરખેઆતીમા આવનાર માતર ખીમજીબાઈ રહેલો હતો. ગોર્વીંદજીબાઈ મુંબઈમા આવેઆ

૬૧૧. લખમીદાશ બીમજીનાં વડવા, કુંદ-
બીઓ તથા વારશો.

તારે તેને તથા પોતાના કપીલાને કંઈમા યુક્તિ આવેલા હતા પણ ગોર્વીદજીના મરણ પામવાની તરણ પરસે અગાઉ ખીમજીબાઈ પણ મુંબઈમાં આવી પોતાના પીતાની સાથે રહેલા હતા. ગોર્વીદજી તથા તેઓના બાપ પરસોતમ કાઠારે યુજી ગયા તે ચોકસ અખર મલતી નથી પણ ધારી સકાય છે કે ખીમજી-બાઈ વીચેક વરસની ઉંમરમાં મુંબઈ આવેઆ હેમ તો તે મુખાર પરમાણે તે-મનો પીતા ગોર્વીદજી સંવત ૧૮૪૬ ની સાલમાં ૪૮ વરસની ઉંમરમાં મરણ પામ્યા હેમ અેયું ફરેછે.

ખીમજી બાઈએ પણ પોતાના બાપ ગોર્વીદજીના મરણ પછી પોતાનો અસલ ધંધોજ જરી રાખ્યો અને તેમાં સારાં નરીને ધીરેધીરે ઠીક કાવતા ગયા અને પોતાની પાસે જ પદસાની પુંજનો વધારો વયે તેવડે એક કુકાન કરી ફેરીને ધંધો તજી રૂડી રીતે પોતાનો વહીવટ ચલાવીયો. જેમ જેમ નજર પોઆડી ધંધો કર્યો તેમ તેમ સારાં બાવગે ઉતરેતર અધીક ધન સંપાદન કરી પોતાના નામનો ઉતકરસા થતો ગયો અને કાંપડના એક મોટા અને પરખીયાત વેપારી તરીકે ખીમજી ગોર્વીદજીની પેઠી ગણાવા લાગી. તેઓએ કલકતા વગેરે કેટલે ઠેકાણે પોતાની પેઠીઓ કાઢી વીયાપાર ચેટસાતો વધારી દીધો કે ઈસવર કુરપાથી તેમણે પોતાની હયાતીમાં સારા પદસા મેલવી બક્ષાધીપવીમાં ગણાવા લાગ્યા. પોતાની બાઈયા સાતીમાં અધાપુંધી ઘણી આલતી હતી તેથી એક કાનજી ચતુ તથા એક જીવરાજ બાલુ વગેરેની સાથે મલી સાતીનો ઘણો ખંદોખસાત કર્યો અને તે વખતથી બાઈયા સાતીના હિતકરતા તરીકે તેઓ પોતાની સાતીમાં થેટીઆ તરીકે ગણાવા લાગીયા. આ ગરહસથ પોતાની વરદાવસથામાં શ્રી ગોકુલ મથુરાં વગેરેની યાતરા કરવાસાર પોતાના કુટુંબ પરીવાર મુધાં સંવત ૧૮૯૮ ની સાલમાં ગયા હતા તાંહાં તેઓ કુદરતી નીયમ પરમાણે બીનાય દવારામાં અર્ધતર વહી ૧ ને રવીવારને દીવસ સવર-ગવાસ યયા તેમના પાંચ દીકરા હતા. કાંહાંનજી, હરજીવન, લક્ષમીદાસ, ધરમશી, અને ગેરધનદાસ. તેમાં લક્ષમીદાસ સાથે જે વચીતે પુતરને થયેા પરાકરની નીકલીયો તેનો જનમ સંવત ૧૮૮૦ ના જેઠ વહી ૧૨ ને ગુરવારે મુંબઈમાં થયેલોછે. તે પોતાનો પીતા નાય દવારામાં યુજી ગયા તારે તેઓપણ સરવ કપીદા સાથે બેગાજ હતા તાંહાં તેમણે તથા તેઓના વડીલ બાઈઓએ મલી પોતાના પીતાની ઉતર કીરયા અને ધરમના કામ અદી વરસ સુધી રહી સારાં કર્યાં હતાં. પોતાના બાપની ધારણા પરમાણે તેમણે દરરોજ સેકડો બરાહમણે જમાડવામાં તથા ખીજાં ધરમને લગતાં કાગેઆ સમસા રૂપ૦૦૦) ખરચ કર્યો ને જેટ દવારકાંમાં પણ શ્રી તરીકમજીની ચુરતી આગલ અખંડ ધીનો દીવો બાલવાના ખરચ માર તાંહાં વાટકાવાડી નામની જગા રૂ૪૫૦૦) મટે ખરીદ કરી આપી કે જેમાંથી વરસ ૧ ના રૂ૩૦૦) ને આસરે આવેછે અને તેમાંથી અખંડ દીવો શ્રી તરીકમજી આગલ ચાલે. આ પરમાણે તે સપુત છોકરાઓએ પોતાના પીતાના આતી બનના પેસામાંથી ચોગીવ રીતીએ ધરમ ધનમાં ખરચી પોતાના બાપના નામને મોટું માન આપીકું.

મીમજીભાઈના પાત્ર પુતરો અને તેઓના પત્નીવાળી વીરોની હરીકત તેઓની વસાનરીના ઝાડ ઉપરથી સાફ માનમ પડ્યો. એ પાત્ર ભાઈઓમાં તરીજો પુતર લક્ષ્મીદાસ સરવમા સાંગે ભાગીવસાલી અને પગકગમી થયો તેણે પોતાના બાપના નવો ઘણો ઉતક્રુગ્રીતીએ ચનારી પોતાનો વેડેનાર એવોતો એવો રાખ્યો કે જેથી કરી એના પરમાણીકપણા વીરો ઘણાઓની પુરણુ આતર્ગી થઈ ગઈ. તેમ નગીબનો પણ એવો સારો કે જેમ જેમ પોતાનો રૂડો વેહવાર ગમી નવો કર્યો તેમ તેમ ઘણું ધન સંપાદન કરી બાપની મિલનેલી દોનત અને કીરતીમાં સારો વાગે રૂડેઓ. અને એ પરમાણે વધતા નધતા સવત ૧૮૨૦ ની સાનથી આ મુખર્જી શેહરમાની એક પરખીયાત પેઠી કે જે વાનેસની કપનીને નામે આનખાયે તેના તેઓ દનાન થયા અને તારપછી ઉતરે ઉતર તેઓનો ઉતકગપ થતો જાયે. તેમણે પોતાની જતીમાં મોટાઈ મેનવીએ એલુજ નહી પણ પોતાના સદ્યુલને લીરે આપણા રાજ કરતા અમલદારોને પણ એ ગરહસથ વીરો સારો અખીપરાય બધાવાથી રોરના એક મુલેહના અમલદારનો જેવો આપણી સરકારે તેમને આપીયો અને તે હોધામાં તેઓ સવત ૧૮૨૦ ના માગસગ માસથી ખીરાજે. તેઓની નાતના તમામ લોકો એમના પરમાણીકપણા ઉપરતો રીસનાસ ગમેએ અને તે રાખવાને લાખક તેઓ પુરતીરીતે કે એની સામેતીમાં અમારા જાણુ વામાં આવીયુએ કે બાદીઆ માહાજને પોતાની ઉપજ પરખનો અને તમામ કામનો વહીવટ તેઓનીજ રખરખથી કરવાને તેમને અમરજ કરી મુકરગ કરવાએ અને તેના સવીસતર હીસાગના દર વરસે જે ચોપાનીયા નીકલે તે અમે વાચા તેથી અમારી ખાતરી થાયે કે એ કામમાં તેઓ માનર પોતાના જાતભાઈઓનું કલીયાણુ ઈછીને વગર સવારથે પોતે જાતે મેહનત લઈ ઘણી સફાઈ રાખે. વની આપણી મુખર્જીનો જેવાની તેઓની સાતીમાના રોક ગોકલદાસ તેજમાન જેઓ પોતાની આસરે ૩૦ લાખ રૂપીઆની પુજી મુડી ગુજરી ગયાએ તેમણે પણ આ સદગરહસથ ઉપર એટલોતો વીસવાસ રાખેલાએ કે પોતાના વીનમાં પોતાની બાદી મીનકતના દરસદીઓ તરફ રોક દુઆરકાદાસ વસનજી ભેમા તેમનેખી મુકરગ કહેલાએ.

હાન વનબ વર્જસના માહારાજોમાં જે અનીતી ચાલેએ તે તેમના નડીલા સારી રીતે સમજતા હતા, પણ તેઓથી તે વીથે કાર્ક કરી સકાડ નહુ પરતુ આ ગરહસથે જાહેર હોમત ખતલાની માહારાજોની ખરી અનીતીને ઉઘાડી કરી અનીતીના મારગનો વીરસકાર કરેઓ તથા પોતાની નાતમાં જે ઘણોજ ગેરખદોખસત ચાલતો અને કોઈ કોઈની દાદ ન સાબલવુ હતુ તે સરવનો રૂડા ખદોખસત કરી એક ખરા પરમાણીક, સાવેસ અને પરોપકારી પુરુષ તરીકે પરીપુરણુ રીતે વરતી શેકાઈ અને જસદીસ આફ વો પીસનો માનવતો એધા ભાગવી પોતાના કુટબમાં અને આ રોહેરના સઘલા લોકોમાં રૂડી પરખેઆતી મેનવી મુખ અને સાતીથી દીવસ નીરગમન કરેએ.

કલકત્તાના પેહલા ખાણુ શાં નાંનજી જોડરન.*

શ્રી કાઠીઆવાડના જીલ્લા સાંગરોલ* કચીને સમુદર કીનારે એક ગાંમછે; ત્યાંહાં દસાશીરમાલી સરાવક ગણાતના શાં જોડરન ખીમજી જે રહેતા હતા, તેના દીકરા આ નામવર નાનજીશાહે સંવત ૧૮૩૦ ની સાલમાં જન્મ પામેઆ હતા; જારે ૧૫ વરસની વયે પોંહતા તારે સંવત ૧૮૪૫ માં પેહલપેહલાં મુંબઈ આવીને કાપડનો કુટકલ ધંધો કરવા માંડ્યા; અને તે પછે ઘાટ ઉપર આવતી જતી વનજાર સાથે શેજગાર ચલાવેઆ તેમાં કેહ્ય કે, પાંચ રૂપીઆનું સાં રહવિત તેનાયે મેલવેઈ હતું. પણ માફાંભાએગની એક એવી જાળી નડત તેમને આર્જોતી આવી મલેઆને લીધે સંવત ૧૮૫૮ ની સાલમાં આપણી તરફની સીમખંદર ઉપર જે મોઢી આગ લાગી તેમાં રૂપીઆ લાખ દોહિડની કીમતનો સંધરી રખેલા માલનો મોટો જથ્થો બધીને રાખ વધી ગયામે પોરુંક સુધી બારે સંકટ તેનાને ખમવી પડી હતી. જેનો કચેએ ઘભરાત ઉપજાવેઆવના તે વખતપર ચીન ખાતે (જે વાતને આજે ૭૦ વરસ થયાંછે) બંગાલી અફીનની ખપતી ઘણી નીકલી આવી પણ તેના ધંધાને હાય કરનાર કલકત્તામાં કોઈજ નહોં હોવાને લીધે આ હીંમતવાન નાનજીશાહે મરહુમ મોતીશાહે શેકના બાઈ શાં નેમચંદ અમીચંદ સાથે પંડીઆલાપણાનું નાતુ બાંધીને સંવત ૧૮૫૬ માં તાંહાંની સફર એખતેઆર કીધી હતી; અને રૂડી વરતણુકથી વેપાર ચલાવીને થોડા વખતમાં એટલો તો નહોં મેલવેઆ કે, આગમાં પોટેલી નુકસાની શેહજવારમાં વધી રહેતાં દરવીઆની ભરચકર જોતા રહેઆ; અને ચીન ખાતે બંગાલી અફીનનો ધંધો કલકત્તા મધે એજ ગરહસથે પેહલવેહલો આણુ કીધાની વાતમાં નાનજીશાહે ચીનાઈ કરી તાંહાં પરએઆત થઈ પડ્યા, એટલુંજ નહોં પણ એ વેપારના રૂલાવાથી મુંબઈ ખાતેની આડતનું મુહબલક કાંમખી એવણનેજ હાય આવતું રહેઈ; જેમાં પરમાંણીકપણું વાપરીને સરાડી તથા સોઘગરી મેડલીઓમાં સાજા માન મેલવવા લાગ્યા હતા. નેમચંદશાહે જુજરી ગયા તારે તેમના સંકલચુણી બાઈ શાં મેલીચંદ અમીચંદ જે વેપાર વણજમાં ઉગી નીકલેઆ તેમની સાથે આ બંગાલી ખાણુ નાંનજીશાહે આડતનો તથા રસ ખાતાનો શેજગાર સાંધી લીધા પછે આપણા જમાને હાતમ સરીમંત સર જમશેદજીનો સખીદસત તેમની ખાંધ ઉપર આવેઆથી નાનજીશાહેનો દરજોખી ઘન ઘન જુલંદી કલએ પોંહ્યતો રહેઆ હતો; કારણ કે તે વખતપર હાવા આસરને લીધે બંગાલી અફીણનો અડધ જથ્થો એવણ હસતકથી ચીન ચહડવા લાગો અને અડધમો બીજા સઘલા વેપારીઓ શાકાતા રહેઆ.

આ નાંનજીશાહે મુંબઈમાંખી પોલીકે નામની એક ખાંમગી પેહેડી સયાપીને લોકો તરફથી આડતનું મુહબલક કાંમ મેલવવા માટે કલકત્તાની પેહેડીને

* ગુજરાતી હીંદુઓમાં આ ગરહસથ પેહલવેહલો જલમારગે કલકત્તે એઆ હતો.

સારે આસરે હાસેલ કરી લીધા હતા. અને સધલી છંદગી વેપાર વણજના કાંમમાં શેકી બેઠાથી એક કરાખેલો, સુધી, સારી દેખાંતનો અને ચોખા વેહવારવાલો ગરહસથ કેહવાતો હતો એટલુંજ નહીં પણ એમની સાથે જે લોકો લેણદેણ કરતા તેઓ સધવાની મનપતીજ સારી પરકારે યતી હતી.

આ ગરહસથે કલકતામાં લગભગ ૩૮ વરસ ખરેખુટ ગુજરેઆ પછે સંવત ૧૮૬૭ નાં સામમાં મોતીસાહ સગાધિનું પંડીઆલાપણું એક ખીજની રાજીખુશી તથા એખવાસથી છુટુ પાડીને મુંબઈમાં આવેઆ, અને બેહુ તરફ પોતાના નામની પેહડી કાએમ રાખીને છંદગીના બાકી દીવથો ગણિત પામવાની મતલબથી પોતીકે સવદેસ સીધારેઆ હતા જ્યાં સાતેક વરસ સુખ ચેનમાં રહેઆબાદ સંવત ૧૯૦૪ ના માગસર વદી ૪ વાર સનેઉએ કહાસાવાથી થીઆ તારે તેમની જામર ૭૯) વરસની ગણાઈ હતી.

એ મરહુમ નાનજીરાહ પોતાની પાછલ ૪ દીકરાઓ મેલી ગએઆ હતાં તે માહેલા વડા દીકરા સાં મકનજી બાપની હઈઆતીમાજ સંવત ૧૯૦૩ ના સાલથી ફારગતી કરી દઈને છુટા પડેઆ હતા, અને બાકીના તરણુ દીકરાઓ મધે સુદરજી, જોઝાબાઈ તથા મદનજી જે સામથા રહીને સાં નાંનજી જેકરનનાં હોકરાઓની કુંપનીને નામે આડતની તથા વેપાર વનજની પેહડી ચલાવતા હતા; તેઓ પણ સંવત ૧૯૦૬ નાં સાલમાં એક ખીજ વયે અરસ પરસની સહમજીતીથી છુટા થાઇને પોતપોતાનો અવાહેધો શેજમાર કરવા લાગા.

નાનજીરાહના હાલ હઈઆત રહેલા દીકરા સાં સુંદરજીએખી ધણા વરસ એ પેહડીના સંબધમાં કલકતાખાતે ગુજરેઆ હતાં; પણ ધસવી સને ૧૮૯૫ ના સતાની જેહરી હવા કેટલાક સતોરીઆઓના તોફાન અસર થએઆને લીધે સધલી આંટ બોલીને નાંદાર થાઈ પડેઆ, તે વખતપર સાંભલેઆ પરમાણે તેમના એક બાઈએ આગલુંપાછલું વેરભાવ એખીતું કરી એ ખીચારા શક સુંદરજીને ધણુસુધી હેવાતો સતવેઆ કે જે ફૂડ્યો જોહેજમાં યનાર હતા તેને ફાકતના ૪ વરસ સુધી વીતમના બોગવવી પડી હતી; પણ તેમની રૂડી નીસડા અંતે સાહે થાઈ તારે વગર અડચને આઠાવીસમાં કાએધાનો લાભ પામીને હવડાં તેમની આગલી આલખાંનવાલા જેઓ કલકતા મધેએ તેઓની મદદ મેલવીને થોડાક શેજમાર કરતા દેખાએઅ પણ ગએલો દરવીઅ અને બોહવાએલી આંટ પાછી મલતા કોઈ ધણી સુદત જોધએ હેવ હાલનો સમે આપણને કહી આપેડે.

શાં નરસી નાથા.

આ ગરહસથે સંવત ૧૮૫૯ ની સાલમાં કછ તરફથી પેહલા આવીને મુંબઈમાં વાથો કીપો, તે વાતને હવડા ૭૩) મુ વરસ જણાએએ; એમના વપારનું મજાન પરથમમાં બાહેરના વછીઆતો તથા વેપારીઓની આડતથી

થાએજી, જેમા કેહ્ય કે સાચી દેખાણતના સારા કલ તેમને હાથ લાગેઆથી વેપાર વણજમા વધતા ચાલીને પોતાની નેઆતમા સરવેથી વડા, અને ડાહ્યા પણવાના એક શેઠીઆ ગણાએઆ હતાએટલુજ નહી પણ સારી આતને સદા આધીન રહેઆને લીધે, પેહવારમા હેવાતો પડેઆએઆ કે તેની ખુબીથી વેપાર આતાની સરવે મડ્યઆમા પોતાના નામની પરએઆવીને પેહલે દરજ્જે પોહઆડી દીધી હતી. એમના પરમાણીકપણાને એકજ દાખલો જે.સાબલ વામા આવેએઆ, તે ઉપરથી કેહવાની કસુર નથી કરતા કે આ નરશી એકને, પરથમમા આપણી ઠાપુઆતે મરાહુર યાજ ગએલા મરહુમ શ્રી હોરમજી એદલજી કામાજી જેવણ ચીનાઈ જુખાનમા “પાહવા” અથવા “સેચી”ના એલકાબથી જુએરગી સાથે વખણાએલા હતા, તેવન સગાથે ધણો સારો ધરેનો હતો, અને તેજ નાતાથી તેમના દીકરાએ શ્રી દાદાભાઈ તથા મનચે રજીને ચીનઆતે થાએલા તેએના રેજગારની સરઆતમા કામકાજની લેવર-દેવર સખધી ધણો મોટો આસરો મસેએ હતો, જેવાતને આ સાહશીક શેઠીઆએ આજ્ઞન સુધી માન સહીત ઈઆદ રાખતા જણાએએ; અને તેવીજ લાએકાત ધારીએએ કે, ખીજા ધણાએ સગાથે આ નરસી શ્રી કડી દેખાડી હશે; જે તેની હકીગત કદાપી મલી હોતતો મોગ હેતુથી આ નોંધમા હમે સમાવી સખતે.

એ શેઠીઆની નેઆતમા કેહ્ય કે, આગલા દહાડાએ ઉપર વીધવાએને પુનરવીવાહ કરવાની છુટ બરેએ રવધએ જે સાધારણ થાએલો હતો, તે રેવાજ એવણ સવત ૧૮૮૮ ની સાલમા જરે ગુજરી ગએઆ તારેની, અને તે પહે વરસ એએક સુધો આણ રતીને ખખર નથી કે, શુ સખખથી એકા એક તદન બધ યાઈ પડએ, જે મોટો રેવાજ હજુસુધી તેવીજ હાલતમા રહેઆને લીધે ખીઆરી નીરદોસ વીધવાએના હકમા ખરેખરી પેઈનસાડી ગુજરેએ; મોટે એટલા તેનીએના હીના નસીબ કે, તેમના સર ઉપરથી રાજ નરશીએક ઉઠી ગએઆ, નહીં તર તેનીએના સણસારી સુખમા ખચીત હવિા અતકાવ થવિા સુસંકલ પડતે.

આ ગરહસથ સરાવકનો જે ધરમ ખાલતા હતા, તેની ઈઆદગારી મોટે પોતાની ગણાતના લોકાને ભગતી કરવા સાર એક દેહડાસર ચીઅબદર આગલ પોતાની હઈઆતીમા અધાથી આવેએ. તે શીવાએ તેમની ખીજી દોષની કીરતીનુ ખએઆન દાખલ કરવાએજ હમારે હાથ આવેએ નહી તેથી અચીત દલગીરી ઉપગવીએ.

શ્રી ગોકલદાસ તેજપાલ.

બાઠીઆ ગણાતના સરવેથી પેહલવેહલા આર સખશોની પુટે ખીજા ધણા જણાએએ આપણી ઠાપુમા વસતી આણી દીધી, તેએની જદેગીનો દએવાલ નોંધી રાખવાએજ જણાતો નથી; મગર કેટલાક મેહનગુએ, જે પેતીકા

રેસાણુ બધીસની સરજતથી દૂક અરસાગા પગેઆત થાઈ પડેઆ, તેઆ માહેલા એક તેજપાલ ખટાઈની છદેગી તેના સકરમી વીકસએ વીચારી દેઆ ડીચ, તેનીજ ઈઆદગારીને આ નાધણા સમારી લેવાનુ ઈઆગીઆ વીચારીએડે કાઠીઆવાડ પશતના કુછમધે જોજે ઈઆગ નામનુ એક ગામકુડે તાહા કુછી બાઠીઆની ગણાતના કાઠ ખટાડ કેસનજીને પેરે જનમ પામેના જે વીકસએ માહેસા નાનજી નામનો વડો દયેક વરસની વએનો હતો તે પોતાના સવરેસથી નીકલીને સવત ૧૮૫૯ ની સાનમા પેહનવેહના અતરે આવી રહે આ વીચેની વાતો વાકેફગાર સોઝીથી જે સાબનીછે તે, અને તેની મુફલેગી હાત તને આકાગ મેહનતના બલવટે ઘોઝાજ વખતમા તેને ફેરફાર કરી નાખી તે સખધી આ એક ચાણુક બરેએ ધડા આનસુ લોકોને મારે વાદ રાખવાનેગ વીચારી હીઆ દાખલ કરીએડે. કેહ્ય કે જરે નાનજી ખટાઈ આવેઆ તારે તેની આકમા કાઠખી મુરચ નહીં હેવાથી ઉધાર ઉછીના બેચાર આણુ મેલવીને ખજુર વેચવાની ફેરી કરવા લાગો, જેમાથી દરરોજ આવેા દાહડો બઠકે તારે બેતરણુ આણુ નહો. ઉપજવેઆ ઉપગત રાતરે ઈઆની દુકાણુની ચોરી કરવા રહીને તાહાથી જે મલે તેવરે મુજરે ચલાવા માડેઆ, અને તેહવી હાત તમા વરસ એક વટાવેજ તેજા જેમ નજર પોહચવી મઈ તેહવી જીણુસ લઈને વેચવાનોજ ધધો આણુ રોએ, જે વાતને તરછેક વરસ વહી ગએઆ તારે તેમનો નાધણો બાઈ તેજપાલ ખટાઈ જે વરસ પાયેકની વએનો હતો તેને તેના ગરીબ મા બાપેએ કોઈની સગાથે સોફી આવેઆથી પોતાના વડા બા ઈની પાસે આવેઆ, પણ તે બાપરને પોતાના પેટખાતર રાતને ડીવસ રખડવા નીજ વેઠ લાગેલી તાહા આ બાપકની જાતન સારી રવેશ કરી નહી સકાએ આના સખખધી, કોઈ કોઠીઆ અદર ચહડખી તેને દસ ખાતે પાડે. રવાણે કરી દીધા, જાહા બે વરસમુધી પડી રહેઆ પહે તેના નથીવોખી ફડી સરજત જોનાર હુથે તેથી સાઠ વરસના મુમારની વએમા જરે ખીજવાર પોતાના બાઈની પાથે તેજપાલ આનેઆ તારે નાનજીની સથીલી લગાર સારી હતી, તેથી નાહના તેજપાલબાઈને ખહુ હેતુધી સમારી લીધા. એ વખતપર કેહ્ય કે દશાવરેથી આવેસા ફડે વેચાએ તેના દાગીનાઆ ઉપર છાપ માર વાનું કામ તે કરતા, અને નમુનાનો જે ફડે એખીતો થાએ તેમા નીજે માલ જામેરીને ધધો ચલાવતા એક વીચેક વરસની વએ પોહતો તેજા તો એક નાધલા સરીઆ સવતતર વેચારીમા અપવા લાગે, એજ તેના હેજગારી બરેઆ ઉડી આગનુ ફલ તેને ખરેખર મેલવેઉ, એટલજ નહીં પણ તેજપાલખી બાઈની પખસમા ઉધરીને લગરીક મોટા યવા આવેઆ તારે પરમેસવરની ક્રારપાથી એ બહુ બાઈઆનો સપજ સારી રીતે સચવાએસા ગેઆને લીધે, મલખાર કેસતા તરફનો ઘોડોક રોજગાર પરચુરણ માલનો સર કીધો, જેમા ખતીય છાની મેહનત તેઓને પરચમમા પેટપુરતીજ પેદાસ આપવા લાગી, પણ તેહવી ઉલટમા ઉડીઆગને જેમ ફડી વટાણુકપર વલાણુ મલતી રી તેમ ડીનડીન વેપાર વધારીને કેહ્ય કે તેઆ માહેલા નાહના તેજપાલ જરે સવત ૧૮૮૯ ની

સાલમાં મરણ પામેઆ તારે આ મથલે જણાવેલા નાહની વચ્ચેના ગોકલદાસ દીકરા ઉપરાંત મીઠાંબાઈ તથા માણેકબાઈ નાંમની બે દીકરીઓ મળીને તરણ દુરજંદોની સાથે આસરે તરણેક લાખ રૂપીઆનું દઈવત પોતાના બાઈ નાંમજી શેઠને સંપુરક કરી ગયેઆ હતા. એ પછે ૬૦ નાનજી ખદાઉએ પોતીકાં બાલવચ્ચેના બતરીજંચેને પખસમાં સંભાલી લઈને ચચાચેલા રોજગારને ખીલવી ચલાવેઆ તેમાં રૂડાં બાચેગથી દરવીચ્ચનો બંડાલ વધારતાં સંવત ૧૮૯૫ નું સાલ આવેઈ તેટલાં છચ્ચેક લાખ રૂપીઆ ગાંધે બાંધેઆ હતા, પણ તેમને પેટે કોઈજ વસતી ન હોવાથી એજ સાલમા પોતે જરે યુજરી-ગચ્ચા તારે, તેના હકદાર વારેસ, અને મીલકતના મલેક આ શેઠ ગોકલદાર થીઆ, તેમનો હચ્ચેવાલ હવે હેઠલ જણાવેલી ખીનાથી માણુમ પડી આવશે

કહી બાટીઆની માહજનના આ સવર્તતર શેઠીઆ ગોકલદાસનો જન્મ કેહચ કે સંવત ૧૮૭૮ ના જોડવદી ૭ ને મંગલવારે યુખઈમા થચ્ચેઆ હતા તે ઉપર ગંણતરી સેતાં તેમના કાકા મરણ પાંમતી વખતે માતરે ૧૭ વરસન વચ્ચે પોંહચેલા માણુમ પડેઆ; તોપણ શીતારચ્ચે તેમનું સર એટલુંતો બુલં દીચ્ચે ચહડવાની બેશારત દેખાડી કે, હાથમાં આવેલા દઈવરને લગભગ પચીસ વરસ સુધી વેપારનાં કાંમમા રેચેઆ શીધાથી છેક સાહજ લાખ રૂપી આની પુંજી મેલવી હતી; તે સધલી નહીં સચવાઈ રહેવાના કારણમાં હેયુંચ સંબલાચ્ચેઈ છે, પાછલના બે તરણ વરસ જે યુખઈને માંધે સકત યુજરેચ્ચ તેની આંચથી સુહળલક પધંશો ધુમાવેઆ, તે છતાંખી એવણ જરે સંવત ૧૯૨૪ નાં કારતક વદી ૮ ને મંગલવારે ૪૫ વરસની જવાંણ વચ્ચેમાં કધલા સવાસ થીઆ, તારે જે દરવીચ્ચ સચવાઈ રહેલા હતા તેના સુમાર સાડતાર લાખનો જાચવામાં આવેલા સંબલાચ્ચેઆછે; પછે ખરી સંખીઆની ગણતર તે તેમની વશીચ્ચેતનાંમાના વકીલાને ચોકસ હોવી જોઈચ્ચ.

જવાંણી વચ્ચેમાં ખંતીપણની અજાગ મેહનતની અંદર ચહડતાં નથી ખાની મદદ મલેઆથી, મોટાદરવીચ્ચવાન થચ્ચેઆ પછે, તેને રડી પેરે વાપરવાનો વખત આવેચ્ચે તેટલો મોહોતની તાકીદ જોકે તેહવે નહીં બનવા દીધાની દલગીરી જણાવેઆ ઉપરાંત, ખીજા હાથપર સંતાસ પાંમવાનો હોવા સખખ સંબલાચ્ચેઆચ કે, મેલવેલા પધસામાંથી મોકલે હાથે ખરચવાની બાબદમા આ મરહુમ શેઠનું મન પેટલાં લગરીક કઠણ હતું, પણ પાછલથી જરે રૂડાં કાંમો ઉપર સખીતબેનુ દીલ દોડાવવા લાગા તારે, કેહચ કે સંવત ૧૯૦૯ માં પોતાના સવરેરાની ચેલકાહે શીધારેઆ તાંહાં, ચેક લાખ રૂપીઆ ગરીબ-ચુરખાંચ્ચેને ખેરખેરાત આપવા તથા ધરમનરીમતા કાંમો વગેરે ઉપર ખરચી આવેઆ હતા; અને તે પછે એજ અથવા તેની વચ્ચેસાલ જતમ કરવા ગચ્ચેઆ, તાંહાંખી તેહવાંજ યુખ કાંમો મોટે બેચાખ રૂપીઆની સખાવતથી પોતીકાં નાંમને શીખા પમાડી આવેઆ હતા. આપણી ટાપુઆતે હોંદુચ્ચેના ડઈઆંચ્ચેની તરખીચ્ચેવ મોટે યુજરાતી તથા અંગરેજી શીખાડવાની બે નીસાલા જે તેનાચ્ચે સથાથી હતી, તે માહેલી સરવેથી પેહલવેહલી સંવત ૧૯૧૧ ના

સાલમાં ૩૨૦,૦૦૦) અરબીને બાહેરકોટ માંડવી બંદરના લતા તરફ ચાલુ કીધી; અને તેની પુરે મુંબાદેવી આગલ ૧૧૦ મેલી રૂમનાંથનાં ઘેરમાં કાહડેલી સરકારના હસતકથી ચાલતી નીસાલ પણ તારપછે સંવત ૧૯૧૬ થી પોલીકાં નાંમ ઉપર ચહડાવી લઈને, પોતાને અરબે ચાલુ રાખી; તે દાહડાથી આ શેઠીઆનું પરોપકારીપણું પરજા વચે પરખેઆત થવું રહેલું, અને કેટલીક જતના સુધારા પાછલખી તેમની રૂડી વલાંણુ પરકાસવા લાગી. આટલુંજ કાંમ પોતાની હર્ષ-આતીમા કરીને બેઠી રહેઆ નોહતા, પણ મરણની જીજ્ઞાસા દીવસ આગમજ દોહોડ લાખ રૂપીઆની એક રકમ મેદાનમાં પોતાને નામે એક હાસપીતાલ બાંધવા માટે આપણી નામદાર સરકારના સવાધીનમાં ને સોંડી દીધી હતી, તેવટે એલફીનસ્ટન હાઈ સ્કુલની સાંમણેનાં મેદાન મધે, મરહુમ નાબોદામીઆં મહમદઅલી શેગેના તલાવની ઘોડકુદર, એક કોસાદ જમેઆ ઉપર દરદીઆની માહવજત માટેનું શુંદર મકાંણુ બંધાઈને તર્જઆર થયેલું, સંવત ૧૯૨૯ ના ફાગણ સુદી ૩ ને સનીવારથી ધારેલાં કાંમ માટે બોલું મેલાઈને આ મરહુમ શેઠ ગોકલદાસ તેજપાલનું નાંમ અંદેશકાલ સુધી અમર રહેવાની પુર આશિઆ જણાઈ હતી; પણ તેમા એક હરકતે એકાએક એવો અતકાવ વચે આંજોઆંજો કે, આ હાસપીતાલ ઉપર થનારે આકેખત સુધીનો સધલો અરબ, નામદાર સરકારે તથા શેહર સુધરાઈના આતાંએ મલીને નીમીનીમ પોંહવતો પાડવાનો બંદાખસત પરથમ માજી કમીસનર મીં કરાફરડે ને કીધો હતો, તે વાત સાંબલેઆ પરમાણે સુલેહના અમલદારએ પાછલથી ખીલકુલ નામનજીર રાખીછે; પણ આ મરહુમ શેઠના કુંધી વકીલોને સામાવહુ તરફની કોઈખી અડઅણુ નડેઆ નહીં કરચે તો, તેઓની અંચલાઈ હાવાં સુખ કાંમ સંબંધી સરકાર સાથે કોઈ રડો તોડ સોંધી કાહડવામા સમપુરણ રીતે સર-જાંમ પોંહવચે.

આ નેકનામ ગરહસથની પાછલ કોઈ વારસ ન હોવાને લીધે, દરવીયનો થોડાક ભાગ સખાવતપણામાં વાપરવા, અને બાકીની મતા પોતાની માતેમી તથા વીધવાની હર્ષઆવી સુધી જલવવાના હેતુથી, મરણની રા મહીના આગ-મજ સંવત ૧૯૨૩ ના બાફુરવા સુદી ૮ ને સુકરવારે પોતાની ખાસ ખુશીથી એક વશીએતનાંમું કરીને પોલીકા બાંજોજ શેઠ કુઆરકાંદાસ વસનજી, પોતાની ધણીઆંણી સામાવહુ, શેઠ લખમીદાસ ખીમજી, ધી હાંનરેખલ મંગલદાસ નયુબાઈ, ડકર ફેસવજી જાદવજી અને ડકર નાથા જાદવજી મલી આસાંમી જન ૬ ને વકીલો મેડવેઆ હતા; પણ એવું સાંબલવામાં આવેજોછે કે, એ મહેલા છેલો તરણ સાહેબેએ વકીલાતપણું કબજા નહીં રાખેઆથી, પેહલા તરણ જણાએએ શેઠ ગોકલદાસના મરણ પછે ધારા પરમાણે કોરટથી અખ-તીઆરનાંમું મેલવી લીધા પછે, વશીએતનાંમાનાં ફરમાન મુજબ એક વીધવા બાઈ શેવાએ શેઠ કુઆરકાંદાસ તથા લખમીદાસ અમલ કરતા કેહવાઈને, હે-કલ જણાવેલાં કાગો માટે આ શેઠે આપવા કીધેલા રૂપીઆઓ ઉપર તેજ સા-હેબેએ દખરેખ હસતવાર રાખીછે.

મુંબઈમાં હોંદુ ઓકરાઓને સારું એક બારડોંગ સ્કુલની એમારત બાંધવા માટે રૂ૪૦,૦૦૦ તથા તેના બપુક અરચ નીભવાના હેતુથી અનામત કાહડેલા રૂ૧,૧૦,૦૦૦ મહી રૂકત એજ કારણ સાર આપેલા	રૂ ૨,૦૦,૦૦૦
મુંબઈમાં હોંદુઓને સંસકરત શીખાડનારી પાઠશાળા માટે એક મકાણુ બાંધવાને રૂ૪૦,૦૦૦ તથા તેના અરચ પુરે પાડવાની યાપણુમા રૂ૮૦,૦૦૦ મહી.....	રૂ ૧,૨૦,૦૦૦
મુંબઈમાં હોંદુ ઓકરીઓની નીસાળ કાહડવા માટે રૂ૪૦,૦૦૦, તથા તે મધે અને આગલની ખીજુ બે મહીને તરણુ સ્કુલો મધે પુરવીના યએલી બાજકીઓને ધનામો વહેંચી આપવાના કારણસર દરએક નીસાળને માટે રૂ૪,૦૦૦ લેજે કાહડેઆછે તે સઘલા મહીને	રૂ ૫૨,૦૦૦
મુંબઈમાં વકીલના ધંધાનું કાંમ શીખનારા બાઠીઆ અથવા ખીજ હોંદુ વીદિઆરથીઓની મદદમા અરચવા કાહડેલા.....	રૂ ૫૦,૦૦૦
મુંબઈમાં નીરાસરીત વીધવા બાઠીઆણીઓને મદદ માટે.....	રૂ ૫૦,૦૦૦
મુંબઈમાં નીરાસરીત અપંગ યએલા બાઠીઆ પુરુશોની મદદમાં.....	રૂ ૫૦,૦૦૦
મુંબઈમાં લખમી નારાએણનું રેહકું બાંધવા, તથા તેના બપુક અરચના	રૂ ૩૫,૦૦૦
મુંબઈના ગરીબ બાઠીઆઓની ઓકરીઓને પરણાવી આપવાના કારણ સાર	રૂ ૨૫,૦૦૦
મુંબઈમા બાઠીઆઓના નીરાસરીત ઓકરાઓને મદદ આપવા કાલે.....	રૂ ૨૫,૦૦૦
મુંબઈની માંદવી બેદર આગલ પોતાની હુધઆતીમાં સ્થાપેલી પાઠશાળાને નીભાવી રાખવાની પુંજમા આપવા કાહડેલા ..	રૂ ૨૦,૦૦૦
મુંબઈમાં મુંબાદેવીની ચોકી પાસે શાં ભોલી રમનાયજાનાં ઘેર મહિલી સરકારી આગલી નીસાળ ને પોતાના નામથી ચાલુ રાખેલી છે તેના નીભાવસ માટેની યાપણુમાં આપેલા	રૂ ૨૦,૦૦૦
મુંબઈની ઉદીચાગશાળા, બારડોંગ સ્કુલ, તથા ખીજુ નીરાસોને માટે નોંધતા સરણુજમ લઈ આપવાનાં કાંમમાં વાપરવા.....	રૂ ૧૧,૦૦૦
મુંબઈના નીરાસરીત બાઠીઆઓના મરણુની કીરીઆમા આપવા કીવેલી મદદ માટે અલહેદા રાખેલા.....	રૂ ૫,૦૦૦
<hr/>	
રૂ૧,૧૩,૦૦૦	

કહ માંડવી તરફ અંગરેજી સ્કુલ કાહડવા સાર આપેલા. રૂ૫૦,૦૦૦

કહ માંડવી ખાતે સંસકરત વીદિઆરાળા કાહડવા માટે. રૂ૪૫,૦૦૦

કહના કોઠારા ગાંમમાં એક ધરંમરાળા, અને તેને

લગતું એક મંદીર બાંધવા માટે રૂ૧૦,૦૦૦ તથા

તે મંદીરમાં શ્રી લખમી નારાએણની મુરતી ૫-

ધરાવીને તે ઉપર દર રાત્રિ રૂ ૧૦૦૦ સુધી ખર-
ચવાની થાપણુમા રૂ ૨૦,૦૦૦ રાષ્ટ્રી રાખવા તે
મલીને કુલ ..... રૂ ૩૦,૦૦૦
ઉપલાં ગાંમમાં એક તલાવ બાંધી આપવા સારૂ.. રૂ ૧૦,૦૦૦
ઉપલાં ગાંમમાં એક ગુજરાતી નીસાળ રથાપવા માટે. રૂ ૧૦,૦૦૦
કછનાં માજે જામવમાં ગુજરાતી પાઠશાળા કાઢવા. રૂ ૧૦,૦૦૦
કછના નલીઆ ગાંમમાં ગુજરાતી નીસાલ કાઢડી આપવા. રૂ ૧૦,૦૦૦
કછના વીજાણુ ગાંમમાં ગુજરાતી નીસાલ કાઢવા સારૂ. રૂ ૧૦,૦૦૦
----- રૂ ૧,૭૫,૦૦૦

હેઠલ જણાવેલાં લોકોને વારસા દાખલ

અપાવેઆ તેની વીગત.

પોતાને ઘેરના આકરે વગેરેને રૂ ૬૬,૦૦૦ તથા તે ઉ-
પરાંત તેઓ માહેલા આસાંમી જણુ જે ઉપર ખાતે
બાકી નીકલતા લેણા ખીજકુલ માંડ કીધા તે
રકમ રૂ ૫૦,૦૦૦ ની મલીને સઘલી જામસેસની
સંખીઆ ..... રૂ ૧,૦૩,૦૦૦

પોતાની વીધવા દીકરી જમનાબાઈ તથા જેન મા-
ઝિકબાઈની પરવરશી માટે વીસ વીસ હજાર અ-
નામત રાખી તેનું વીઆજ આપવા ફરમાવેલો,
પણ તેઓની કલઅેલાહીએ તે બધા રૂપીઆ
તેનીઓનેજ નાંમથી વકીલોની નજરમાં ઉપલાં
ધરમ ખાતાંઓ માહેલાં હરેક કાંમમાં વાપરવાની
છુટ જણાવેલીઃ..... રૂ ૬૦,૦૦૦

પોતાની માતાને રૂ ૨૫,૦૦૦, વીધવાને રૂ ૧૦,૦૦૦,
બેહનને રૂ ૨૦૦૦ તથા કાકીને રૂ ૧૦,૦૦૦ મલી
તેનીઓના મોહોટ ખરચ માટે અપાવેલા કુલ. રૂ ૪૭,૦૦૦
વારસા તરીકે માતાને રૂ ૧૫,૦૦૦, વીધવાને રૂ ૧૦,૦૦૦

અને દીકરી તથા જેનને રૂ ૫૦૦૦ મલી..... રૂ ૩૦,૦૦૦
બાંઝોજની દીકરીને પરણાવી આપવાના ખરચ સારૂ. રૂ ૧૫,૦૦૦

----- રૂ ૨૨,૩૫,૦૦૦

પોતાના મોહોટ ખરચ માટે વરસ ૧ સુધીના ..... રૂ ૨૫,૦૦૦

ઉપર જણાવેલો સઘલો વલીવત ચલાવનારે એક ખાતું સ્થાપીને
તેમા રાખવા ફરમાવેલા મેહેતા, મુદસદી, તથા સેકરેટરી
વગેરેનો ખરચ પુરે પડે એતલી થાપણુ જે અલાહેધી કા-
હડી તેની સંખીઆ ..... રૂ ૭૫,૦૦૦

----- રૂ ૧૧,૭૩,૦૦૦

વશીચ્છેટનાંમામાં જણાવેલી વીગત મુજબની સખાવતના સરવાલા અંદર તેની આગમજ પોતાની હર્ષઆત્મામાં ને અપાર્થ ચુકા, તે સાથે ગણતાં શ્રેષ્ઠ ગોકલદાસ તેજપાલની દાલત મધેથી રૂ.૧૬,૭૩,૦૦૦) બખસીંદા યામ્મલા ગવાચ્છેઆછે. આ માહેલાં સઘલાં ધરમખાતાંઆ, તો જો કે ફક્ત હોંદુઆનાજ ઉપીઆગ માટે માલુમ પડેઆંચ, તોપણ એક હાસપીતાલમા રોકામ્મલા રૂપીઆ દોહોડ લાખ ને સરવે ગણાવતના મરીખ વેહાધી લોકાને વાસતે વપરા-ચ્છેઆછે, તેજ માહુ પુન સરવે ઉપર સરદારી ભોગવતું રહીને આ મરહુમ શ્રેષ્ઠનાં નેક નાંમની કીરતી સાથે જાણુક વખણાચ્છેઆ કરશે.

સોરાં નશીબે સચવાચ્છેલા પદસાનેા ગાજ ગાજ રૂડાં કારણમાં ખરચતાં ને બાકી દર્ધવત રહેજાં, તે આ શ્રેષ્ઠીઆચ્છે પોતીકા બાંણેજ શ્રેષ્ઠ દુઆરકાંદાસ વસણુજી, અયવા તેમના દીકરાં માહેલાં જેખી સખસ, તેમની વીધવા સાંમા-વહુની મરણુ વખતે હધઆત હેચ્છે, તેને સપુરદ કરવાનું કરમાંણુ જણાવીને વશીચ્છેટનાંમાની શેવટે, વક્રીસાને તેઓના અધીકાર રૂડી પેરે બજાવવા સંબંધી ઈસિવર પરાચના ને મુજબરહીછે, તેજ મુજબ ધારવામાં આવેછે કે, તેઓ-માહેની એક સામાવહુ વતરેજે બાકીનાં જે શ્રેષ્ઠીઆચ્છે આ કારણુ માટે સઘલી વાતેમા સામેત કદમ રહીને, પોતાની કીરતીમાં નેઅ બરેચ્છે જસ મેલવતા રેહમ; અને તેહવીજ પરતણુક શીકે, આકેબત મુધી રેહશે તેમાં કાંઈજ સંધે નથી; પણ એક વાત ઉપરથી કેહવાને અતીઅંત દલગીરી ઉપજેછે કે, આ મરહુમ મરહસયતી વીધવા બાધ સાંમાવહુ, સાંબલેઆ પરમાંણે તેઓના મતથી સદા જુદાં પડેછે, તેને લીધે સારાં કાંમોની વચે પડીચ તે કરતાં વીશસ હરકતો નડવાની ધાસવી રેહછે; તો જોકે એ કારણુ માટે પરથમ ઉઠેલી મોટી તકરાર છેક નાંમદાર માહરાંણીની હાઈકોર્ટ મુધી એકવાર ચહડી હતી, તાંહાં-પણુ ઉપર જણાવેલા બેહુ વક્રીસાચ્છે બજાવેલાં કામો રૂડી પેરે બાહાલ રહેઆ ઉપરથી બાધ તરફના કેટલાક વાંધાઓ ઉડી ગચ્છેઆ છતાંખી એ સંબંધી મુકદ્દમા વહી ખીજવાર નામદાર નેઆચ્છેધીસ મી. બેલીની હજુર રજુ થચ્છેઆ હતો; સખજ કે વશીચ્છેટનામા અંદર ફરમવેઆ મુજબ સાંતલાખ ને બાણુહજાર રૂપીઆના ખરચ માટે, આ મરહુમની વીધવાના અટકાવથી શ્રેષ્ઠ દુઆરકાંદાસ તથા લખમીદાસ કાંઈ કરી સકતા નહોં, અને તેથી કરી ધર-મના કેટલાંક કાંમો ને અટકા રહેઆં, તે ઉપર તેઓચ્છે જારે કોર્ટનું ધેઆંણુ ખેંચેજા, તારે નામદાર નેઆચ્છેહાધીશ સરવે કેફેચ્છેત સાંબલી લઈને સંવત ૧૯૨૬ ના પોસ વદી ૯ ને ગુરવારે હેવા ચુકાદો કહી જણાવેચ્છે કે, આ મરહુમના ધરમખાતાંની બાબદોનો એક ખરડો થડીને બાધ સામાવહુ અયવા તેનીના વક્રીસો ઉપર, તેમા કાંઈ વધ ઘટ કરવામાટે તા. ૧ લી મારચ ૧૯૭૩ મુધીમા મોકલવો; અને તેમા સાંહમણી તરફથી, ફરફાર યામ્મલી બાબદોનો મુધારેસો ખરડો તા. ૧ લી એપ્રેલ ૧૯૭૩ મુધીમાં, ઉપલા બેહુ અરજદારો અયવા તેઓના વક્રીસો ઉપરાંત, આડગોડેટ જનગલ ઉપર મોકલવો; અને આડગોડેટ જનરલે તેમા ઘટતો ફરફાર કરીને મનજુર રાચેઆ થે, તે બાબદ

એઆંમખરમા બેસનારા હરેક જડજ પાથે તેની પસંદગી સારું રજુ કરવો. બીજું:—ધરમખાતાંઓને લગતાં સઘલાં નાણા આકાઉન્ટન્ટ જનરલની આફીસમા “ગોકલદાસ તેજપાલના ધરમ સંબંધી હસાખ” હેવે નામનું જીહું ખાતું પડાવી અમાણત મુકવાં. આ નાણા જે (વીઆઈટી) વંધીને હવડાં નવલાખ ને બારહજાર રૂપીઆ થયાછે, તેમાથી રૂ૧૫૦૦૦) મીં કુઆરકાંદાસ તથા લખેમીદાથે ધરમખાતાંના કારણસર તેઓ પાથે રેહવા દેવા. તરીકું:—એ બાબદને લગતો જે તરસટીડા કરવામા આવે, તે આડવોકેટ જનરલે પેહલાં પસંદ કરીને પછે એઆંમખરમા બેસનારા જડજની તપાસ સારું મેલવાં. અને છેલું એકે:—આટલી હરકત માટે યાચ્છેલા સઘલાં ખરચ ધરમખાતાંને હસાખે જે નાણા આકાઉન્ટન્ટ જનરલને તાંહાં મુકવામા આવે તેમાથી સઘલાંઓએ પોતપોતાના ખીસા ટાકસ કરાખીને લઈ લેવો.

આટલીજ બાબદા ઉપરથી મેહજમા સહમજઈ સકાચ્ચે કે, જે સદગુણી સખથે ધરમના કારણસર અપાવેલાં નાણા તેમા વપરાચ્ચેઆ આગમજ, અરસપરસની અદાવતથી આડે રસતે ખરચાચ્છે; માટે હાવાં રડાં કાંમિની અંદર હજીખી કાઈક ખાકી રહેલું હેચ્છેતો, તેને હવે બુલી જવાસારું, એ પરમારથી બાઈસાહેબને સજવારછે કે, ધણીચ્છે ડેડવેલા વકીલાનાં મતસાથે સંપજથી મલતાં રહીને સારાં કાંમિમા મદદ આપેઆ કરવી, કે જેથી કરી તેણીના ગરથારે સખાવતમાં જોડલાં નાંમને ઝાંહખ પોહાંચે નહીં.

શેઠ ગોકલદાસની ચલગત સંબંધી કશીખી માંહીવી હમા ધરાવતા નથી; પણ લોકમત હેવું કેહવાચ્છે કે, આટલી મુહબલક દાલત છતાં કોઈખી વાતનો ગરવ મનમાં રાખેઆવના બોલવા ચાલવામાં જેમ ધણા સાધ. અને મીલન-સાર હતા; તેમજ જતે અશીલ, ઉદ્યોગી અને વેપારવણજનાં કાંમિમા ધણાજ અપલ ગણાતા હતા.

આ શેઠીઆના કવખતમાં નીપજેલાં મરણનો કારી થાહ, જેવા તેમનાં માતોશ્રી ધરડાં ગંગાબાઈને કાલજે લાગો, તેડું કુખતો તેમના કુટુંબીઓ મહિલા ખીજ કોઈનેખી ઉપજેઈ હજેજ નહોં; અને તેના કારણે હમા લંખીને મહુનગદીચ્છે તે આગમજથીજ ધાંચનાસ સાહેબોના વિઆંનમો વંસી મુકલું જોઈચ્છે કે, હરેક માવતરને એક ફરજંદ જણતાં, અને તે પછે ઉધારી તેને મારું કરતાં કેટલી મુશીબતો ખંમવી પડેછે; અને તે સઘલું સહન કરવામાં એટલીજ મતલબ તેનીઓ રાખતી દેખાચ્છે કે, તેહવું ફરજંદ સારાં સલુકનું ને સકરમી નીવરી જનમ આપનારીની છંદેગીને રહેત પમાડે; માટે હાવીજ રૂડી આથેઆમા નચીંતાઈ ખાંમતી ગંગાબાઈચ્છે આખા જનમારાની છંદેગીને ચેરાગ કુદરતના જહપાટથી જરે એકાચ્છેક જુજઈ ગચ્છેલો પોતાની જ-ઈફી વચ્ચેમાં નજરે જોચ્છેઓ, તારે તેનીજ ગંમખારીનો મજરે લગભગ ૪૫ વરસવેર મલે ચોરવીને અંતે અજલની દોષી ગુટાથી સંવત ૧૯૨૮ ના સરાવણ સુદી ૧૧ ને ગુરવારે આસરે ૭૫ વરસની વચ્ચેમા દેવલોક જઈ મલેઆછે. અને વશીયામા માંતરે એક વીધવા વહુ, અને તેવીજ હાલતે

પોંહયેની એક દાતરી, ઉપરાંત શેઠ કુઆરકાંદાસ વસણુજી તેમના ઇષ્ટમાં સહીત જે હાથઆત રહેલાં જણાવ્યેય, તેઓની સલામતી મટે રૂડા આશીરવાદ આપીને આ હુકમના સમાપત કરવાની હવે રજા લઈએ છીએ.

હાઈ કોર્ટનાં સંબંધની અતલગ આફીશી ખાતેનાં હેડ કલારક મીં તરીખકરાવ રાધોબા.

કેવલી માહીમમા રહેનારા, સોણાર ગણાંતનાં હોંકુ રાધોબા વીકલશેઠનો જનમ સંવત ૧૮૧૭ નાં સાંકે ૧૧૮૨ માં યાએલો જણાવ્યો છે; અને વડવા આપીજ તેવન તાંહાંનાં વતણો કેહવાતાખી હતા. પેસવાઈ રાજનો અંમલ જારે તાંહાં પુરજોરમા હતો, તે વખતે એવણુ ૨૦ વરસની ઊંમરમાં સંવત ૧૮૩૭ થી ફાજદારની હકુમત-મલવીને વસાઈ તથા ચીચંણુ તારાપોરની વચેનાં સઘલાં ગાંમોમધે હકુમત ચલાવતા હતા; પણ તેની સહતનત જારે તે તરફ એકેદમ કુખવાં માંડી તારે ખીઆરા ખીનજાજારનાં થાઈને રાજી શોધવાની ધારનાઈ, સંવત ૧૮૫૬ ની સાલમાં આપોકાં વતણુને એકેદમ તજી હઈ પોતાના પરીવાર-સહીત, પેહલવેહલા મુંબઈમધે આવી વસેઆ; આ વખતમા ખાબુલશેઠ ગંખાએઠ જે રાચડી ધંધા કરતા હતા તેને તાંહાં આકરીએ રહેઆ; જાંહાં સાત વરસ તેમની તામેદારીમાં ગુજરેઆ પછે આકરીનાં દાહાડા ધડપણની અસકલીને, લીધે, પોતાના દીકરાને મલવી રાજીતા આસરા ઉપર નર્મીતથી પુરા કરીને, વરસ ૭૮ ની વચેમાં સંવત ૧૮૬૫ ને સાત આ કુળીઆંમાધી અસખાખ ઉઠાવી દેવસાક જઈ પોંહયેઆ.

મયાલિ જણાવેલા તેમના દીકરા તરીખકરાવ રાધોબા, પણ કેવલી માહી-મમાંજ સંવત ૧૮૫૨ સોંકે ૧૭૧૮ ના આસાડ મુદી ૧૦ ને ગુરવારે જનમ પામેઆ હતા; અને નાંધણી વચેમાં પોલીકાં માં તથા ખાપની સાથે તાંહાંથી નીકળી આવીને, મુંબઈનાંજ રહેવાથી થાઈ પડેઆ; જાંહાં અંગરેજી જીખાંતની થોડીક કેલવણી હાંચેલ કરીને સંવત ૧૮૭૧ નાં સાલથી ૧૯ વરસની ઊંમરમાં તે વખતની રીકારડર કોર્ટના રજીસ્ટરારને તાંહાં સાધારણ કાપીએવ્યેની આકરીએ પેહલવેહલા હલકા પમારપર જઈ રહેઆ હતા; અને જેમ જેમ તાંહાંનાં કાંમકાજમાં વીજેસ માહીતી મલવી રહી, તેમ તેમ પલ્લી દર પલ્લીએ ચહડતાં છેક રજીસ્ટરાર ખાતાંનાં હેડ કલારક, ઉપરાંત ઈકુઈડીનાં એક-જાંગીનર, આડગીનીસતરેતર જણુરલ, આફીશીઅલ આસાંઈની તથા પરદો-નાતેરીની કીલેદારી, મળીને થાંચ માંહખારત ખાતાંઓમાં વડા કલારકનો આહુધા બેગવવા લાગા; જેમાં પોતાની જતી જુધીસાથે ઈમાંનદારીને દેવીતો ઉસતવાર રાખીને આપાકાંથી આકરી જખવી હતી કે, સાંજલેઆ પરમાંજે જારે ઈસવી સને ૧૮૫૦ માં કલકતાની કોર્ટનાં અંગરેજ રજીસતરાર ઉપર લોકોનાં અમાંણુત નાંણા ગેરવાજખી પછે વાપરી આધાનો અપગધ પ્રરવાર

યાચ્છે, તારે સરકારના હોકામથી ઉપર જણાવેલાં સઘલાં ખાતાંએના હીસાખ તપાસવાની જે તાકીદ યાઈ હતી; તે મુજબ એમના હસતકથી યાચ્છેલા વહી-વટ સંબંધી કેટલાંક વરસનો હીસાખ આદીતરે જરે તપાસે, તારે, જે જે લોકોની અમાંણત થાપણો તેમનાં સવાધીનમાં હતી, તે સંબંધી યાચ્છેલી ઉપજ મધેથી દરએક થાપણવાલાને કોરટનાં શીરસતા મુજબનુ ચકરવરધી વીઆજ સાથે ચુકવી આપેલી રકમો ઉપરાંત, રૂ.૭૮૦૦૦)નો વધારો સરકારનાં ઘેરમાં લઈ નાંચેલો દરખાસત માલુમ પડે, તેખાએ આ નીમખહલાલ મી. તરીખકરાવને સરકાર તરફથી સાબાશીના સખરો શીવાચ્છે, તેના ઘેડવાચ્છેલા પગાર ઉપરાંત ખીજું કશુંએ ધનામ મલેજ નોહતું.

ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં જુદા જુદાં ખાતાંએ મધે એકેજ ટેકાંણા ઉપર લગબગ ૫૫) વગસ તુલીક આ ગરહસથે ખડ પગે પોતાની ચાકરી આપી તેટલા અરસામા, તો જોકે તરણ તરેહનાં નાંમો* કોરટે ધારણ કીધાં અને તેને લગતાં દરએક ખાતાંએ મધે ધણાંક અમલદારો તેની આગલ આવીને પસાર થઈ ગયે, તોપણ આ ધણી પોતાની જઈદી છતાં માણુ બરલી જગાએ ઉપરથી મોહતની છેલી ધડી મુધી હરગેજ અચેઆજ નહોં; અને તેટલી મુદત પેઠા મુસારો મેલવવા થકી તેના હકખી જોકે પોંહચતો હતો તેની પણ કશી દરકાર કીધાવનાં, ચપલ ઘેઆંણુ સાચવી રાખીને વગર થાકે પોતાનું કાંમ આસાંણીથી બજાવતો રહે; માટે એ ખુખી તેનાંમા કાંઈ આછી નોહતી. આપરે જોતા આવેઆચ કે, હેવાં જઈદી માણુશો ધણું કરીને મનની તથા સરીરની સખવી ઘટેઆથી કશુંએ હલકું કામખી બજાવી સખતા નથી; તાંહાં હાવા જોખમ બરેઆ કારણાર ઉપર રહીને તેથી નીરાણા વીચાર આપણાં આ દેશી ગરહસથે સરવેની હજુર દેખાડી આપે.

હમે અલખતાં કહી સખથું કે આ તરીખકરાવ મુંબઈની સઘલી પરજા-માતો કવચીત પરએઆત યાચ્છેજ નોહતો; પણ આટલુંતો મોલવું ચાકસ કરથે કે, લગબગ પોણીવસતી માંહેલા સઘલી વરણનાં હલકાથી તે પેહલા વરગ મુધીનાં લોકો દેવાંણી મુકરદમાંમે, તથા વારસાહીસા વગેરેનો હક મેલ-વવામા ભાગ લેણાર, જેખી આ તરીખકરાવની પાથે આવી ગયેઆ હથે, તેએ તેમની મીલણુસારી, બહુમણુસાઈ, તથા અશીલપણાં વીથે ધણુ સાઈ મત ધરાવતાજ હથે, તેમાંતો કશોએ સનધે હમે જાંણતા નથી. કેમકે, એમનાં હસતકમાં રહેલાં હરેક ખાતાંમા કોઈખી કીસમનું એાલખીવું, અથવા અણ-જાંણે માંણુસ કાંમસર તેમની પાથે જતું તો તે સરવેને એકીજ તરેહનાં એખલાસથી ચાલીને રખડવેઆ વીના તેમનું કાંમ કરી આપવામા આ ગર-હસથ ધણોજ ખંતી હતો; એટલું હમારી ઘોડીક અજમાંએસ ઉપરથીખી જણાઈ ચુકેલુંકે માટે હેવા સદમુણી પુરસની નેટલી તારીફ યાચ્છે તેટલી ઘોડી વીચારીને તેની જીંદગીનો છેલો વખત જે સંવત ૧૯૨૧ ના રાકે ૧૦૬૨ બાહુ-

૨૫ મુદી ૧ ને સનીવારે જસવર વરસ ૭૪ અને એક મહીનાની ઉપર ચોવીસમે દહાડે પુરે ચાએઓ; તેનું મરદીજીક અતરે નોધી સખતીવલા તેમનાં ૩૬ ઉપર ૫૨મેસવરની કીરપા ચાહીએછે.

આ મરદુમની વરસીને દહાડે તેનાં એક પુરા પરમાંણીક દીકરા મી. સદનંદ ને પોતીકા પીતા દસતકનાં સમલાં નહીં પણ એકાદ બે ખાતાંઓ ઉપર હવડાં ખીરાજતા દેખાએછે, તેનાએ આ મરદુમની પુંછમધી ૩૭૦૦)ના એક ઉપીઓગી ધરંમ કીધો હતો; તેમાં ધાતુના વાસણો, કપડાં તથા રોકડ નાણાનાં ધાંતપી તેની નેઆતનાં, ધણુક ગરજવંતાઓને સંતોષેઆ હતા, અને તે ઉપરાંત નેઆતની રસમ પરમાંણે મારું જમણુ પણ આપેજી હતું.

હોંદુઓના મોટા માહારાજો.

જુદાં જુદાં દેશો તરફથી હોંદુ લોકો હોંઆં આવી વસેઆને ધણાંક વરસો પસાર થયા પછે કેહ્ય કે, શ્રી ગોપીનાથજી નામના એક મોટા માહારાજ જેહેસે પરથમ સંવત ૧૮૫૭ ની રાતમા પધારેઆ હતા; પણ તેમની પધરાં-મણાનું પરીણામ પઠીજ બરેજ નહીં જણાએઆથી વરસ બેએક સુધી થોભી રહીને પોતાને ડોકાંણે પાછા ગયા; પછે સંવત ૧૮૬૭ માં શ્રી ગોસવામી શ્રી ગોકુલનાથજી માહારાજ ખીરાજેઆ હતા અને તરજેક વરસ થયાં તારે, તેનાને આએજ ટાપુમાં જાણુક મકાંણુ કચી રહેવા માટે વધરાણુવાની માહજનેએ પીનંતી ગુજરી, અને તે અરજ બરે કજુલ થઈ તારે તેમના સંબાલ માટે હવેલીના અરમનો બંદોબસત વલબકુલના હોંદુઓની વસતી ઉપર સંવત ૧૮૭૦ ના અધતર મુદી ૧ ને મંગલવારને રાત્રે એક સતાબરેઆં લખતની ખુખીથી વેપારની સપલી વસતુઓ ઉપરાંત નગરી તથા હુંડી પતરીઓની આંમદાંની ઉપર વેરે બાપુ ખાડેઆમો આવેએછે; તે કેહ્યકે હજીસુધી હુધરાવી લઈને મોટા માહારાજ શ્રીના મંદીરમાં પોંદ્યતો કરેછે; અને તેમના વખત પછેથી ને ને માહારાજ ગાદીના વડા થએઅ, તેનાને વર્જરા પરંમપરા આ વેરે મનતો રહેછે, અને તે લખતમાં એવો સકત બંદોબસત કીધેલા કેહવાએઅ કે, ને ને ધ-ણાએ કંપી બંધ વેપાર કરે તેઓ ઉપર થેડવેલા લાગે પોતાના મતધરમથી તેઓ આપેઆ જાએ; અને તે વખતપર આવી રહેલા ઉચંત, ખીનખી તેણે કંપી બંધ વેપારીઓ હોંઆં વધે તેઓ પણ મંદયો લાગે આપે.

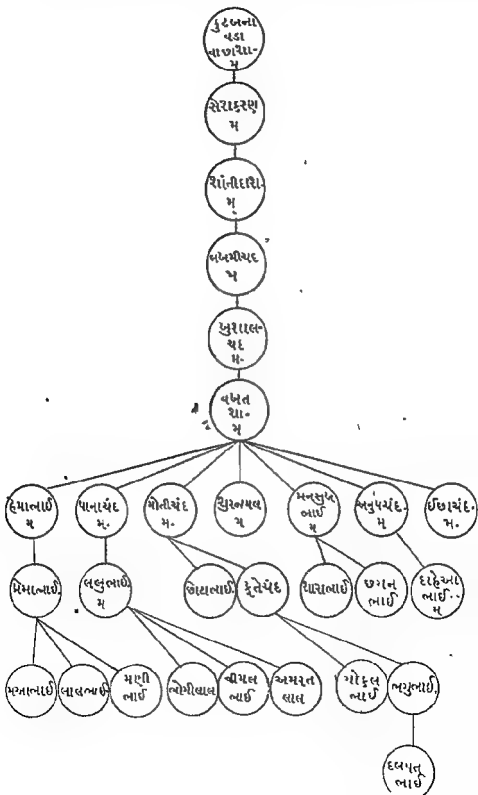
સારાફી ધંધા વડીલ મચાલીને સમઘી વરણમાં પરખેઆત થઈ પડેઆ હતા. આ માહારાજ શ્રીને તાંહાં શ્રી લાલજી નામના એક ચીરણજીવી હતા, તે તેમની પાચેક વરસ આગમજ વગર ફરજંદે યુજરી ગયા, તારથી તેની ગંમ-ખારી બોંગવીને પોતે પણ સંવત ૧૮૯૭ ના ફાગણ વદી ૪ ને ગુરવારે ૭૨ વરસની જઈફીમાં વધકુંડ તરફ જરે ચાલી ગયા, તારે તેમની ગાદીનો હકદાર વારસ હઈઆત નહોં રહેઆને લીધે કેહેચ કે, તે વખતપર હાજર હોચ્છેલા શ્રી જીવણલાલજી માહારાજને ગાદીનસીન કીધા, તેવન અતારસુધી ખીરાજીને માહજજોચ્છે કરી આપેલા ઘેરાની વશુલાત મેલવી અમનો અમાનથી વખત યુજરતા માલુમ પડેછે.

સાહાડ ગાંમ માહેલા શ્રી નાયજીના મંદીરે રહેનારા એક ખીજા મોટા માહારાજ નામે શ્રી ગોસાંઈજી ધનસાંમજી સંવત ૧૮૯૨ ની સાલથી હોંઆં આવી રહેલા હતા; તેવણ વીચેખી વધસનવો સારી વરતણુક વીચારતા સંભ-લાચ્છેઆછે. પણ લાંખી યુદત યુજરેઆવના ખીચારા ગોવરધનજી માહારાજની બે મહીના પછે જરે હોંઆંજ યુજરી ગયા, તારે તેનાની વચ્ચે માતરે સાહુકે વરસની ગણાઈ હતી.

કાચીવાલા જઈફ માહારાજ રણછોડજી સંવત ૧૯૨૬ ની સાલમા આ-વીને હોંઆં રહેકાણુ કરી રહેઆ હતા, પણ બે વરસની ટુક યુદત યુજરેઆ પછે સંવત ૧૯૨૮ ના આસો સુદી ૭ મે પોણોસો વરસની જંમરમા કધલાસ-વાસ થચ્છેઆ હતા.

સવામીનારાચ્છેજીના આચારજી (ગોસાંઈઆના માહારાજ શ્રી બગવતપર-સાદજી રાધુવીરજી) સુરત તરફથી પોતાની સવારી લઈને, આગ ગાડીની માર-ફતે સંવત ૧૯૨૯ ના માહ વંદી ૧૩ ને મંગલવારે, પેહલવેહલા પધારેઆ હતા. આ આચારજીના આવેઆ આગમજ તેમની ચેઆંણુપત બરેલી સારી વરત-ણુકની સ્તુતી ગવાચ્છેઆ ઉપરથી, ધણાક હોંક ગરહસંધા તેમને લેવા માટે મરીણુલેજીના મઠક આગલ જઈ ઉભા હતા; અને સર કાવસજી જાંગીર તથા શેઠ કેસવજી નાચ્છેવાલી ચાર મોડાની ચારતો માહેલી ચ્છકાતમા તેમને બેસા-ડીને તાંહાંથી ચેહરમા લાવેઆ હતા. આ ધરમગુરુચ્છે કેહેચ કે, જાંહાંસુધી (લગભગ એક અઠવાડીજ) અતરે રહેઆ તાંહાં વૃક્ષીક નીતીસંબંધી દરેજાજ બાસાંજો આપી પોતાની ઘટલી ફરજ માનસહીત બળવી હતી; ચ્છેટણુંજ નહોં પણ હેડખીલોની મારફતે લોકોમા જાહેર કીધું હતું કે, જે સખસો ધરમસંબંધી તકરાર કરવા સભા મેલવચે તાંહાં, તેવણ ખુશી સાથે હાજર થઈને વાજખીની રહે વાદવીવાદ ચલાવચે. આ ઉપરથી ફાગણ સુદી ૫ ને જુધવારની રાતરે શ્રી રાંમચંદરજીના મંદીરમા ચાર સંપરધયોની તરફથી એક સભા મેલવીને આ આચારજીને હાજર રહેવાનું નોતરે કીધું હતું; પણ તેજ દહાડે પોતીકાં અગત કારણસર એકાચ્છે તેવણને સુરત તરફ પાડું શીધારવું પડેઆને લીધે (કેહેચ કે તાંહાંથી ફાગણ સુદી ૧૦ ને સનીવારે સાંઢીચ્છેર તરફ ગયાછે) ઠેડવેલે વખતે તાંહાં આવવાનું તેવણથી બનેજ નહોં. અને તેથી કરી આખી સભા જે ખીચોખીચ

અમદાવાદના નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમચંદના વડવાઓ
તથા પરીવરોની વંશાવલી.

બરાઈ હતી, તે નીરાશ પાંખી વીસરજન થઈ. સવાળીનારાંએણના આ આત્મા-
રૂએ શીધારવાની એક દીવસ આગમન અતરેની નવ નાતના બરાંહમીનોની
ચોરાશી જમાદી, ને ઉપરથી દરએકને દક્ષણનું ઢાંણુ જે આપેજ તે લેવા માટે
કેહેચ કે ૪૦૦૦ બરાંહમીનો તાંહાં બેગા થયા હતા.

એ ઉપરાંત ખીજા ધણાક રોલધાણુ માહારાજે મુંબઈમા બટકતા માણુમ
પડેછે, પણ તેઓની ચાલચલગત માટે કેહેથી સારું મત મલી નહીં સત્તેઓને
સખમે તેવાઓનું વરણુન આ નોંધતી અંદર સમાવવાને નાલચેક થેડવવાની
તે ફરજ હમારી ઉપર ઉતરીચ, તેને દલગીરી સાથે અદા કરતીવેલા આતલાં-
માજ તેઓની સમાપતી લાવી રીધીછે.

નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમચંદ.

આ નામીઆ સરપક સાહેકારના બપાવા, વખતરાહશેઠની સરાફી પેહડી
મુંબઈમાં ૩૫ વરસવેર મોહડી હોરમત સાથે પરકાશી રહેલી હતી; પણ તેમના
અખુત દરવીઅની વાંટણી થરીવારમાં વધરવિઆ ઉપરથી તેઓ માહેલા દર-
એક સખસે સરાફી તથા સોદાગરી સંબંધ, આપણી ટાપુ સંગાયે ધણું સુધી
જે સાંધી રાખેઆ હતા, તેઓના વડીએલની ઉતપતીનું વરણુન નીચે નોંધી
લખએછે.

શેઠ પ્રેમાભાઈની આગમન થઈ ગએલા છેક આઠ પેહડી સુધીના નામિ,
જે લખાઈ આવેઆંચ, તે સાથે તેઓના જનમના સણિખી જોડએલાં હોતતા
તેઓના પુરાતમપણાની એક સાડી માદગારી હોઆં નોંધાઈ રહેતે; પણ ધરેઆ
મેલે અખર મોકલનારને હાય તે નહીં આવેઆનો સખખ પીછાંણી, તે માહેલા
શેઠ હેમાભાઈના જનમનું જલવાએલું વરસ, જે હમેને મલેજછે, તે ઉપરથી
અટકલ બંધ ખેસાડીને આ કૂટબના સરવેથી વડા શેઠ વાંછરાહને જનમ
સંવત ૧૭૧૫ મા થએલા બીઆરીએછે; તેમા કદાપી બે યા ચાર વરસ વધારે
અથવા આછાં હોએતો, તેની કશી જમાણુત મલી સકચે નહીં. વાંછરાહ વીથે
એવું કેહચ કે, શ્રી મારવાડ માહેલા પાલી શેહેરની પડોસના એક ગાંમમાં તેવણુ
જનમ પાંમેલા, અને તાંહાંજ પરવેસ થઈને વસતા હતા. જે પછે તેમના દી-
કરા સેસકરણુ સંવત ૧૭૩૬ મા જનમેઆ; જેની થીથે સંવત ૧૭૫૭ માં સાં-
તીદાસ, તેમને પેટે સંવત ૧૭૭૭ મા લખમીચંદ, તેમને ધેરે સંવત ૧૭૯૫ માં
ખુરાલચંદ, અને તેમને તાંહાં વખતરાહશેઠ સંવત ૧૮૧૫ મા જનમ પાં-
મેલા જણએછે.

ઉપર જણાવેલા વડીએલોમા પેહલા, અને ખીજા સાહેબોની તે વખતપર
કેવી હાલત હશે, તે વીથેની કાંઈખી નોંધ અજવાલે આવી નથી; પણ ચહડતી
દસાની શુરઆત કેહચ કે, સાંતીદાસશેઠથી જે થઈ, તે બાળેની દંતકથા એવી
કેહવામા આડીછે, અને તે બાળે “અમદાવાદના ઈતીહાસ” કરતાએ, પોતાના

ગરથમા ને ખીના રમેની જણાવ્યું, તે ઉપરથી મારુંમ પડે છે કે, આ શેઠ પરથમ તો એજ નામના કોઈ સંખસને તાહા દીધી ચેહેરની પડારાના એક ગામડામા આકરીએ રહેલા હતા; તે વખતપર તેમના શેઠ સાતીદાસ એક જોગીસ્વરની શેવાનુ કામ માથે હોયી તેમનુ નીતરેજ પોસણું કરતા હતા. ને વાતને કોઈ મુદત યુજરી તારે એક દાહાડે જોગીસ્વરે વાતો કરતા સાતીદાસ ચેઠને કહી સબલાવેઈ કે, તમે ધણુ થએજ માહરી શેવામા આપા પીધાનુ ને તજવીજ રાખી મને પોહચાડાવ્ય, તે ઉપર તમને પાચ સાત હજાર રૂપી આ ની અરચ થયો હશે, મટે તમેને તેમા શો લાભ થાએજે? તારે સાતીદાસ શેઠ નેરેઆ સાહેબ, તમારી આકરી કરવાનુ કામ ને મલેજેવ્ય તેજ કાએવાનુ છે, કાએજે તમારા નેવા ઉતમ પુરસની શેવા કાહાપી મલે. જોગીસ્વરે મ નમા વીચારેજે કે, એને આતલા વગસ થયા આકરી કીધીચ, મટે માહારે પણ તેમના ઉપર ઉપકાર કરવા નોઈએ, એવુ વમા ડિને બોલેઆ કે સાતીદાસ, એક કામ ને હુ સોડુ તે કરશે? જવાબે દીધો હા સાહેબ, તમારી શેવામા હાજરકુ જોગીસ્વરે જણાવેઈ કે તાહરે વાસતે એક જતર હુ કરનાર હેઈ, અને તે ની કીધી મટે છ મતીનાવેર જુએરામા હુ રહીસ, તાહા આ જલવીવા ટેથી નીતરેજ પાચચેર કુધ અને બસેર સાકર મને આપવી, અને તે પરમાણે ઉપરી મુદતમુધી પોહચાડકુ, સાતીદાસે આટલી શેવા કણુન કીધા પડે જોગી સ્વરે જુએરામા જધને જતર કરવા માડેઈ, અને સાતીદાસે ૬૧ રાજ ઉપલા ખોરાક પોહચતો પાડેઆ, એમ કરતા વખત જરે બરાવા આવેઆ, તારે એક દાહાડે કુધ અને સાકર આપતા જોગીસ્વરને પુછવા લાગા કે સાહેબ, પેલા જતર થીઆ કે? જોગીએ માહેથી જવાબ દીધો કે કલે છ મતીના પુરા થશે. એવુ સાબલીને તે દાહાડે તો તેવણુ પાછા ગયા, અને ખીજે દાહાડે વીચારેજે કે, કાનની ગોડે જતર નહીંખી થએજે હાએ, મટે પોતે જએઆ કરતા મા ધુસને રાતખ મુજબનો ખોરાક આપી માકલો કે, તે પોહચારીને જતર થયા વીચેની અખરખી લેતો આવશે. હવે નસીબની વાત હીંઆ નોવી નોઈએચ કે, આતખી મુશીખત ખેચતા જરે વખત આવેઆ તારે માતરે એકજ દાહા ડાની આલસાઈમા પોતાનુ શીજેલુ પારકાને અવાડી દેવા નેવુ કીધુ, કેમકે ને માણસને માકલેઆ તેનુ નામખી સાતીદાસજ હુ, અને ઘેડપેલી મુદતખી તેજ દાહાડે બરાઈ ચુકી હતી, મટે શેઠના ફરમાવેઆ મુજબ આકરે જધને કુધ તથા સાકર આપેઆ પડે પુડેજે કે જોગી સાહેબ પેલા જતર થયો? બાએ રામા બરાએઆને લીધે બાહેરના ઉબસની પ્રતાઈમા જોગીસ્વરે પાકુ પુડેજે ૨ એ કોણુ? જવાબ આવેઆ આકરે કે એતો હુ સાતીદાસ આ જોગીએ દરીઆફત કરવાનુ એટલુજે કે, તે આકર કાઈ ખોટુ તો બોલેઆજ નોહતો, કેમકે તેનુ ને નામ હવુ તે સાચે સાચુ કહી દીધુ, પણ અધારાને લીધે જોગી સવર બરેખર મોહ જોઈ. સએઆથી, શેઠ તથા આકરને પીછાણવા પામેઆ નહીં, મટે પેકુ તઈઆર થાએલુ જ. સાતીદાસને શેઠ સહમજી આપતા કહેઈ કે હવે તુ તથા તાહરી પેડીમા કોઈ નાગો જુએઆ કવચીત રહેશે નહી

પારકાને માટે ઉતરેલી બંધારણ પોતાના બાલ્યગનીજ હતી, માટે આ વાંછા-
શાહના દોતરા સાંતીદાયે તે જંગ લડને પાછો ફરતાં મારગમાં વીચારેજ કે,
માહારે શેક તાસેવંત થયે તેના કરતાં હુંજ કાં નહીં થાજી, હેવું ધારી શેકના
પેરની પાલ્લેગામા પરબારે જઈને તાંહાંથી છોડી લીધેલા એક પોઝાપર સવાર
યાઈ પેલા જંગની સાથે તાંહાંથી જેહવા નીકળા તેહવા દીલી શહેરમાં
દાખલ થયેઆ.

સાંતીદાસના બાલ્યગ ખુંધાં થવાની વાતને અતેક્ષક હેવો બનેઆ કે,
દીલીના બાદશાહની પાથે એક હીરો હથે તેની પારખ માટે શહેરનાં સમલા
ઝહેવેરીઓને દરબારમાં બોલાવી કહેજ કે, આ હીરો બરખર પરખીઆપો નહીં
તર તમારા જાણુની સલામતીથી તમને હાથવેવા પડયે. હાવા ધાસવી
ભરેઆ સર્વાજયી બંધા ઝહેવેરીઓ ધજરાતમાં પડતાં સાહેને હેવી અરજ
કીધી કે, હમારા ઝહેવેરીઓની માહજનમાં જે વડા છે તેને કલિ તેડી બઈ
આવીશું, અને આ હીરાની બરખર પારખ તે કરી આપયે; હાવાં પાંહાંના
બતારી તાંહાંથી તેઓ નીકળી તો આવેઆ; પણ તેનો ઉપાએ શોધી કાઢવા
સારું હેવો મનસુખી કરવા લાગા કે, કોઈક બાઈને હુલો કરી, આપરે માથેનો
જોખંમ ઉતારીએ, હેવી તદખીર શોધતા હતા; હેવાંમાં આ સાંતીદાસની સવારી
શહેરની અંદર દાખલ થઈને ઝહેવેરીવારમા પેસતાંજ પેલાઓની નજરે કોઈ
નવતરા ખીલુ દેખાએઆ, તેથી તેઓને પુછેજ કે બાઈ તમે કહેઆ ગાંમથી
આવેલા, અને શો ધંધો કરોછો, જેના ઉતરમાં સાંતીદાયે સતાક મારી કે
હમેતો ઝહેવેરી છઈએ; પાછું પુછેજ કે ઝહેવેરાતની પારખ સારી છે? જવાબ
દીધો કે હા તારે પેવાઓએ કહેજ કે બાદશાહ સલામતને આપણું કામ
પડેજો, માટે તાંહાં આવોતો બહુ સારું; આ વાતનું હા કેહતાંજ ઝહેવેરીઓએ
તેમને શાહજો પોસાક જે આવેઆ તે પેહરી લઈને તેઓની સંગાથે શાહની
હજુરમાં જઈ પોંહતા, અને મીજલસ લાએકની. અદા સહીત કુરણરા બજ-
વતા યુથણ મડીએ બેઠા; પેલા ઝહેવેરીઓએ હજુરમાં અરજ યુજરી કે
બાદશાહ સલામત ને હીરાની પારખ કરાવવી હોએતો હમારી માહજણના આ
શેક કરી આપયે. સાંભલતાંજ સાહે પેલો હીરો સાંતીદાસને શોડેઆ; જેને
તલે ઉપરથી આડો અવડો તપાસીને સાંતીદાયે જોકે ઝહેવેરીતો મોહવાજ, પણ
કુદરતી ગણાન મેલવી કહેજ કે સાહેબ, આ હીરાની અંદર તો કીડોછે; તારે
તેની ચોકસી માટે હીરો જેહવો જંગપેઆ તેહવાજ તેમાથી કીડા સરીખે એક
કકડા નીકલેઆ; અને તે ઉપરથી સાંતીદાસ ઝહેવેર પારખ પરદાશી નીકલેઆ;
જેના બદલામાં બાદશાહે તેમને શોતાના કડાં, તથા પાલખી વીગરેનો સરપાવ
આપી પોતાની દરબારમાં દનશજ હાજર રેહવા ફરમાવેજ. જે મોટાં માન-
સહીત કબુલ રાખીને તે રાહડાયી દરબારમાં આવતા જતા થઆ; એટલુંજ
નહી પણ સારી સમીઅંતાને સરણ રહેઆથી રહેતાં રહેતાં શાહનાં જણાન-
આંનામાંની પરવાણુગી મસેઆ મુંજબ જવાલાગા; અને રાંણીઓને બેહન દરી
બોલાવી; તારે રાંણીઓએની તેમને પોતાના વાહલા બાઈને ડેકાંજ બાહજ

રાખેઆ પછે ઘણે ઘણે તેમની જાહેરાતો તથા હોરમત વધતી ગઈ; હાથી રીતની મોહનતમા ઘણા ઘણા સુધી રાજકુમારી અંદર બેઠાએઆ પછે એક વખતે સાંતીદાસ યોરે રાંછી બેઠોને કહેજ કે, હવે હુંતો હીઆંથી જઈશ; તારે તેનીએએ દલગીરાઈથી જણાવેજ કે બાઈ તમારે તો હવે કેથળી જ્યેઆવીના હીઆજ રહેજું, અને તે બાબદમાં ઘણું સમજાવેજ તોપણ સાંતીદાસ જવાનીજ હજી લઈ બેઠા, તારે રાંછીએએ લાચારીથી પરવાણગી આપી; પણ ફરમાવેજ કે, તમે માહરા બાઈ કેહવાએઆ માટે તમને હીઆંથી થાણામાં તો જવા દઈયુંજ નહીં, માટે થોડા દિવસ સજીરી ખર્ચા કે બાદરાહને તે બાબે ચેતાવીએ, પછે તે રાંછીએએ રાહને ખખર આપી કહેજ કે, હમારે બાઈ સાંતીદાસ જ્યેએ તેમને કાંઈ ઉત્તમ વીદાએગીરી આપી જેઠએ અને તે હેથી રીતે કે વંસ પરમપરા પુરી થડ, બાદરાહિ ગામ આપવા માંડી, તે લેવા નાપાડી કહેજ કે, સહેબ હમા વાંછીઆ બાઈને ગામ ન જેઠએ, બાદરાહિ પૂછેજ કે તારે તમને શું જેઠએ? સાંતીદાસે અમદાવાદ શહેરને રક્ષીઆમનું વીઆરી તાંહાંની નગરશેઠાઈને હક માંગેઆ, જે મોટી ખુશીથી બાદરાહિ બખ-શેઆ, અને તે ખાખેની એક સતાબરી સણ્ણી તેનાને કરી આપી, અને દર વરશે અમુક રૂપોઆની રકમ પણ ખાંધી દીધી, એટલુંજ નહી પણ તે ઉપરાંત ખીજી ધણી રીતે નવાજીને સાંતીદાસને દીધીથી રખસત કીધા, જે સધલું લઈને શહેર અમદાવાદમાં આવી વશેઆ, તારથી તે આજની મડીસુધી નગરશેઠાઈને હક તેમના વારસે દર વારશે ઉપર ઉતરતો રહેએએ; અને તે માન મોહી જોહો જલાળી સહીત તેમનો કપીલો બિગવતો જણાએએ. આ સાંતીદાસ યોરે સારી આંતથી કીધેલા રાજગારમા જે મુખલક ચુરય સંધરેઆ હતો, તેમથી કેહ્ય કે લાખો રૂપોયા ખરચીને અમદાવાદનાં કાંલુ-પોર દરવાજાની બહિર સરસપોર ખાતે જવાનાં રસતાપર એક શાભાએમાં દેવલ (દેહડ) બધાવેજ હુંડું જેની બીતરમાં ઝહેવરી વાડમાથી તે ઘેરસુધી બાડી સહીત જવાઈ સખે હેવી એક સર્વગ આદાલીને કોસાદ રસતો કરાવેઆ હતો; તે વાતને જોકે સવાસદીથી વધારે થાએજ હશે તોપણ તેટલી નીસાં-ણીથી હજી તક એ શેકીઆની ધંઆદગારી તાંહાં જણાએએ.

સાંતીદાસનાં મરણ પછે તેમનાં ઇકરા લખ્ખીએંદ યેક, અને તેમની કુળબાદ શેઠ ખુસાંલએંદજ એક ખીજની પુરે નાંમવર નીવરેઆ; જેઆ પણ તાંહાંનાં સરસુખાએ પાયે પોતાનાં બાપ તથા દાદાનીજ પેડે રાજ વહીવ-ટમાં સાંમેલ રહેલા હતા; તેને થોડીક મુદત વહીગયા પછે ખુસાંલએંદ શેઠ તથા સરસુખા વચે કોઈક વાતની તકરાર ઉકીઆથી અરસ પરસ લડાઈને માંમલો વધી પડેઆ, તારે એ શેઠ આરશે આરખ સીપાઈએ બેગા કરીને પોતાનો હક સાચવવા માટે શહેરમધે સુખા સાથે લડવા આવેઆ; જેની સાંહ-મને કેહ્ય કે સરસુખાએ જારે તોપ મંગાવી તારે હરીફની તરફથી જાંબલનો મારો સર થયો; હેવા બએકાંર માંમલો જોઈ શહેરનાં લોકોએ સુખા પાયે જઈ તેને કહેજ કે, જો તમે સમાંધાંણી નહીંજ કરશે તો વાત મુસકેલ

યાદ પડશે; કેમકે એ સાહુકાર ઉપર દીલીનાં પાદશાહની પુર મેહરખાંણીએ, તેથી તેમને બહુ વીટેમનાં ભાગવળી પડશે; સુખાએ જણાવેજ કે એ શેઠ અમદાવાદ છોડીને ખીજે ગાંધ જમ્મેતો સઘણું સમાધાન યાએ; આ વાત ખુસાલચંદરાહે કણુલ રાખી, અને એકવીસ દિવસમાં પાછા આવવાની ચેતવણી જણાવેઆ પછે, પેઠાપુરની નબ્દીક વાંસણાં ગાંધમધે પાંચશો માંણુશોની સાથે જઈ રહીને યુગ ખેડા નહી, પણ દીલી તરફ સઘણી કેફીઅત લખીને જાહેર કીધી અને તાંહાંથી પાદશાહનો પરવાણો મંગાવીને ઉપર જણાવેલી મુદતમાં સુખાને અમદાવાદની હોકેમી ઉપરથી કહગવી, પોતે હસતે મોહરે શેહર-મધે માછા આપી રહેઆ; જાંહાંના નગરશેઠનો હક તારથી હાથ કરીને તેનો ભાગવાતો વર્ષસ પરંપરા ઉતરતો રાખેઆએ. હાની જાહેજલાલી સાથે નાંમ-વરી હાંચેલ કીધા પછે અજલની દારી જારે ફેખી યધ તારે સઘણું જાંહાંનું તાંહાં રહેવા દધને સવરગનો મારગ સહી કરી તાંહાં એવણુખી આલતા યયા. અને તેમના એકપુરા ઘીકરા નામે વખતસાહેબે, ખાપની ખાલી પડલી ગાડીએ ખીરાજવા લાગા; એ સરીમંત વીશેખી કેહ્ય કે તેનાએ ખરી બાહુડી તથા મોટી અંચલાઈથી શેહરની સાહુકારી સાચવેઆ સાથે સરકાર દરબારનું અતી-અંત માંન મરોટખુ મેલવેજ હતું એ સરીમંત સાહુ જોડે મુંબઈમાં તો કવચીત આવેઆ નોહતા પણ સંવત ૧૮૭૫ થી તેમનાં પણીતાં નાંમની એક નામીતી સરાફી પેહેડીની સ્થાપણા ધઈ તારથી આપણી વસતીના સંબંધમા આવી વખ-ણાએઆએ તે વીશે કોઈખી સાહેબ અણુજાંણેઆ હશેજ નહીં.

હેમાભાઈશેઠ તે વખતરાહનાં સાત દીકરાઓમા સરવેથી વડા હતા, જે-મનો જનમ સંવત ૧૮૪૦ માં યએજો મુકરર જણાયેછે; અને તેજ આધાર પકડીને તેમના વડવાએને દરએકના જનમનું વરસ અઠકલની ગોઠવણથી આ ખીનાની સરઆવમા દાખલ કરી આજથી લગભગ ૨૧૪ વરસની લં-બાઈએ પુગારેઆએ. એ શેઠીઆએ પોતાના છએ બાઈએને તેમના પરીવારે સહીત પોતાની પક્ષમાં સંબાલી રાખીને વડામથું ચલાવેઆની સરઆવથીજ સરાફી વંધાતી સાથે કાઠીઆવાડ વગેરેનાં રાજાઓને તેવનાં ગાંધોની ઉપજ કબજાંન રાખી લાખો લાખ રૂપીઆ ધીરવા લાગા; અને તેહવી કુમાંઈમાથી એઠજોતો દરવીઅ સંધરહ કીધો હતો કે, તેના બલથી આછામાં આછી સરપે દેસાવરે યધને તેમને નાંમની વીસ સરાફી પેહેડીએ સારી આંતથી આલતી હતી; અને તેથીકરી આખી યુજગત તથા મુંબઈ ઈલાકાનાં ખીર્ન ધણાક પર-ગણાએમાં તેમનું નેકતાંમ પરજેઆત ધઈ રહેલું હતું.

કેહ્ય કે એ શેઠનાં સઘણા બાઈએ ઉપરાંત કખીજાનાં ખીર્ન માંણુશો મહાને એકજ રચોડ હમેસાં ૧૫૦) જણાએ તેમની પંગતે બેસી જમતાં હતાં. એ કેહલું સુખ, અને કેટલો સનતોરા તેમને દર વખતની રચોઈ લેતાં પરા-પત યાચો હશે, તેની વરતનુંક કરવામા કોઈખી સાહેબને શેહલથી ખની આવશે.

એ સાહેબ અમત કરી સરાવક વૈરા એસવાલ વાંણુઆંતી ગણેઆત, તથા જૈન ધરમને આધીન હતા; તેટલા મોટે એમની બેગા કુટુંબીઓની તર-

કૃષી યામ્બેલાં ધરંમ નીમની ખાળત સર ખરચની ઝીક પાદશાહી રકમ દેકલ ટાંકેલી ટીપ ઉપરથી આપણને લગાર અચરતી પમાડે છે તે વાંચનારા સાહેબોએ પરહી લેવું.

પાલીતાણાના કુંગર ઉપર બાંધેલું દેવલ જેને ટુંક કરી કેહ છે,
અને તે “હીમાંવચી” ને નામે પરગીધ છે, તેની પાછલ
ખરચામ્બેલાનો અડસટો અટકલામ્બે છે ..... રૂ ૨૦૦,૦૦૦

માલીતાણા, જુનાધડ, પંચતીરથ અને અણુ વગેરેની તીરથ
મોટે તેમના બાઈ તથા બતરીનમ્બે તરફથી કાહડેલા ૩૦
સંધને માથેના ખરચનો અટકલો..... રૂ ૧૨૫,૦૦૦

એમના વડવા ખુસાલચંદ્રે આદેસરજી બગવાનનું દેહું જે
બંધાવેલું હતું, તે ઉપર પરથમમા રૂપીઆ ઝીક લાખ તથા
હતા, પણ તારખાદ લલુબાઈએ પોતાના રૂડા વખતમાં
તેમાં કાંઈક સુધારો કરાવેલો, તારે તે પાછલ બીજા રૂપીયા
વીસ હજાર તેમને મેળા હતા, અને તે બાબે એવું કેહ્યું કે
તે દેવલ મોહેલું બાંધ્યું જોવા લામ્બેક વખાણ્યું છે, કેમકે
તેની અંદર તરણ મોહટી ચુરતીઓ દર આઠ ફુટ ઊંચી,
અને છ ફુટ પોહલી બેસડાવી, ને તે મોટે બાંધ્યું જમી-
નની બીતર ૬ ફુટ ઊંડું બોધાનીને તે ઉપર આરસના, યાને
સંગેમરમરના પથરથી જડતર કરાવી લીધેલી છે તેની કુલ મેઠક. રૂ ૧૨૦,૦૦૦

અજીનનાથજીનું દેહું આ યોગે પોતે બંધાવેલું તે માછલ શેકેલા. રૂ ૧૦૦,૦૦૦

માલીતાણા જુનાધડ, પંચતીરથ, અને અણુ વગેરેના પરીતર
મકાંજો જતરા જવા મોટે આ યોગે પોતાની કારકીરનીના
વખતથી તે હામ્બાતીની છેલ્લી ધડીસુધી કુલ રૂ ૨૫ સંધ
કાહડેલા હતા, તેમાં કોઈ વેલા ઝીક હજાર માણસો ઉપર
દસ હજાર રૂપીઆ, તો કોઈ ટાંકેલો પાંચ હજાર માણસો
ઉપર વીસ હજાર રૂપીઆ ખરચામ્બેલા જે સાંભલા છે, તે
હસામે જોતાં સરવે સંધનો ઝીકંદર ખરચનો અટકલો ઝીક
લાખનો થાય છે ..... રૂ ૧૦૦,૦૦૦

સરવે ક્રીસમના જાહેર ધરમખાતાંઓની ટીપની અંદર બરી
આપેલા તથા કીરકુલ ધરમાધમો ક્રીધેલી સખાવતના મલી
કુલ કેહવાતા ..... રૂ ૧૦૦,૦૦૦

અમદાવાદ, સરખેજ, નરોડ, જુનાધડ, કોઠ, ચુંદી તથા પા-
લીતાણામાં આ શેઠીઆમ્બે બંધાવેલી ધરમશાળાઓને માંધે
ખરચેલા ..... રૂ ૭૫,૦૦૦

માલીતાણાના કુંગર ઉપર તેમના મોહેન શેઠાંણી ઉજમખાઈએ
બંધાવેલું દેવલ જે “નંદીસરદીપ” ના નામથી હાલ પર-
ગીધ છે તે ઉપર ..... રૂ ૭૫,૦૦૦

આ શેઠીઆચ્છે અમદાવાડમાં ખોરાં ઢારના પાંજરાનું મુલ શે- પેજછે અને તાંહાં હજારે પરાંણીઆ પંચાવ પાંમતાં તેમને આશીરવાદ દીએછે, તે ઉપરના ખરચની તો ખબર નથી, પણ તાંહાંના ગ્રહવેરીવાડમાં બંધાવેલાં છ દેવસા ને ઘણાજ સારા જોવા લાએકછે, તે માટેલું એક તેમના ચીરણુથી શેઠ હેમાભાઈનું બંધાવેલું માહવીર સવાંમીના નામથી આ- લખાએમ, તે ઉપરજ ફક્ત ખરચેલાં ૫૨,૦૦૦
ચીંતામનજી નામનું દેહકું તેમના ભાઇ સુરજમલે બંધાવેજ તે ઉપર..... ૪૦,૦૦૦
ચામુખનું એક દેવજ બાંધવા પાછલ તેમના બેહન શેઠાંણી ઉત્તમખાઈએ ખરચેલાં ૨૦,૦૦૦
એજ ખાઈસાહેબે અમદાવાડમાં બંધાવેલી ધરમરાખાની બેઠક... ૧૫,૦૦૦
આ શેઠીઆચ્છે કેટલાંક સુધારના કાંખોની ને આગેવાંણી લીધી, હવે તેની યાદગારી ખાતર અમદાવાડમાં પોતાનાજ નામથી “હેમાભાઈ ઇનસ્ટીટુટ” નું એક મકાંણ બાંધી આપેઆ ઉપર રહેલાં ૭,૦૦૦

ઉપલી વીગત મુજબ પોતાના ધરમ પાછલ પોતે તથા કુટુંબીઆચ્છે રૂ. ૧૦,૨૭,૦૦૦
ની ને સખાવત કીધીય, તેમાં ઢારના પાંજરાંની કીંમત નેટલી હેએ તેટલો
હુમેરો થએલો કેહવાએ.

આ હેમાભાઈશેઠને રહેવાની હવેલીનું વરણન એવું જાણવામાં આવેજોએ
કે, શેહર અમદાવાડ મહિલા માંજીકએકથી તે છેક નાંગોરીસરાહ મુધીની લં-
ખાઈ તથા પેહલાઈમાં રતણપોલથી પીરમદરાહના શેળગુલીકની પોહિલી જગેઆ,
એમારત બાંધવામાં ને પેરાએલીછે; તે કોઇ બહિર દેશના અજાંજીઆ આવી
જેએ તો તે એમજ સહમજે કે આ કોઈ રાજનો મેહલછે, એવો ભુલણો
ખચીત આધાવીના રહેજ નહીં; કેમકે તેનું કાંમ જેવું માહભારત ઉઠાવેલુંછે,
તેવીજ તેની પાછલ ખરચાએલા પર્ષસાની રકમખી લખોની સંખ્યાઆમાં બા-
લાએછે; પણ તેની આંકણી માહભારત મકાંણને નજરે જોતાજ, તથા બાંધ
કાંમની માહિતી ધરાવનારા શેવાએ ખીજ કોઇથી ખરેખર જાચી સખાએજ
નહીં. હાથા શુંદર મેહલમાં દબદબા સહીત રહેવા માટે કેહમ કે, આ નગર
શેઠને દરરાલ સંસાર ખરચના રૂપીઆ એક લાખ થતા હતા; અને તેનાની
જાહોજલાલીને ખચીત કરી અનુસારતા હોવાજ જોઈએ. એટલા ઉપરથી વાં-
ચનારા સાહેબાએ વીચારી લેવું કે, જરૂર ફક્ત એક મેહલ જેવી બીલંદ હવેલી
ઉપર જેમના લાએ રૂપીઆ શેકએઆ ઉપરાંત દર વરસે એક લાખ બધુક
ખરચાએ તારે તેમની માથે દરવીખનો દરંગ કેટલો, અને તેની ઉપજ કેહવી
થએલી હશે.

શેઠ હેમાભાઈ સંવત ૧૯૧૨ ની સાલમાં શેલગાહ સાર આપણી ટાપુ
ખાતે પધરાંમની આપી ગયા હતા, તેણાની શેઠાંમની શીકલ ને ને સાહેબાએ

મલવા લાગ્યાં, ઝેટલુંજ નહીં પણ તેમની સાથ સંબંધ જોડનારખિનેખી ધણીજ આશુંદી ઉપજતી રહી, તો જોકે તેવણ કાંઈ મુંબઈનાં જાથુક રેહવાથી તો કવ-
ચીત યાઈ પડેઆજ નોહતા; પણ આવજાવ શેહલ હોખિઆને લીધે સધલે
કેકાંછે કરતા રહેઆ; અને પરમેસવરે બખચેલા દરવીખનો રડો ઉપોચ્ચાગ
કરતા ગએઆ. જેખી લોકેખિ આ શેહીઆની ચોખાખિમાંન ચીકલ જોઈ હયે,
તેઓ ખરાજ અંતકરણથી સાખથી આથી સખચે કે, પરમાભાઈ શેઠ દોઈ
વેપારીખયા નહીં પણ ખરેખર એક સાહજદ, અથવા રાજવર્ણથી નર હોવા
જોઈએ, પણ જેઓની સાથે તેમને પોઈનાંત હતી તેઓતો તેનાને એક સાચો,
મુખી, નીતીવાંન, રૂડી દેખાંનતનો, અને ચીઠા ખવાસનો એક સાહુકાર, તથા
શોદાગર ગણતા હતા; અને એક વખત એવાખી મુબ વહીગચોચ કે, એ
સરીમંત શેહીઆ ઉપરાંત વખતસાહ શેઠનાં વસીલાઓ મહેલા ખીજ સાહેબોને
નાંમની રાશીકી આંત સાથે શોદાગરી પેહડીઆ આ ટણ ખાતે ઉસતવાર પાખિ-
આથી તેમનાં થેડવી ખેસાડેલા મુબીચોની મારફતે જે ચાલતી હતી તેમણે,

મનમુખભાઈ વખતચંદ.

ગોકલભાઈ રૂતેચંદ.

મુરજમલ વખતચંદ.

છગનભાઈ મનમુખભાઈ.

ડોહેઆભાઈ અનુપચંદ.

લલુભાઈ પાનાંચંદ.

સારાભાઈ મનમુખભાઈ.

એ સધલી પેહડીઆ જોકે દરવીખનાં બરપુર બંડોખથી એકેક કરતાં
સરસ, અને સવતંતર પછે ચાલતીઓ હતી; તેઓપણ પાછલથી શેઠ પરમા-
ભાઈની પેહડી વડાખનું ધરાવા લાએક દીપતી હતી; અને તે સધલી પેહડીઆની
સાથે અતરેના નાંખીઆ વેપારી તથા સરાફેના સંબંધખી જોડાઈ રહેઓ હતો;
પણ જરથી એ સંબંધ વજસમાં નાસકારક સતાનો જેહરી રોગ પેવસ થવ,
મોડેઓ, તારથી અરસપરસની હારજીહીતમા સાત પેહડીઆથી સચવાતો
અવિલો સકમાંઈનો પઈશો છુટાવાને સર થયો, તોહોખી જડ ધણીજ મજબૂત
અને ધણાંક દેસાવરે હુંડીનાં કાંમ મોટે તેઓને હાથ હુંધાડાં રહેલાં હોએઆથી,
એક વરસની ખોટ ખીજે વરશે શેહેજમાં પુરાઈ જતી હતી; અને તેહવી
ઉચલપાથલ તેઓ વચે ધણાંક વરયો ગુલીક રહી; પણ જરથી અમેરીકનની
લડાઈએ ફેડરાખની રેલનાં પાંછીને છેક માંયાં પુર મહડાવેઆં, અને શેર
તથા ખાડાઓ વગેરેનાં સતાએ આરકાતરી રીતે મુંબઈ ઉપરાંત ખીજાં દેસાવરે
થેગી લઈને તેનાં ખુંડા હવસમાં લોકોને હોમવિઆ, તારથી એ અમદાવાડી
સાહુકારે પોતાનો ખરો રોજગાર તજીને તે ઉપર એકદમ તરખ મારવા પડેઆ,
તેમાંથી થેવટનો સ્થર માંતરે એટલોજ નીપજેઓ કે, સાંતીદાસ શેરે મજબૂત
પાયામાં ગાડેલી ગુરખની હલીઆરી જડ, હીકમતી સીપનાં વના હાખની
ઓલાદથી અંચીટી કરમાંતી ચાલી; અને જેમજેમ બીતરમાં સડો પેવસ
થતો ગયો, તેમ તે દરખત પોતું યાઇને મુલમાંથી હલી પડેઆ પછે થેવટે તે
કહજનું જાહાડ સાખદું નાસત પાંખેજ-તેમાં પોતાની ખરી ખુંજ બોહોઆ
ઠતાં, લાઓ રૂપીઆનું સાહમનુ કરજ માંથે હોરીને એવાતો લેચકાઈ ગએઓ

જોઈ હશે તેઓએ તેમની ક્રીસ્તીની પીઠાંણતબી અછીરીતે કરી લીધીજ હશે. માટે એ બાબદમાં વીશિસ સમજગતની હવે જરૂર જણાતી નથી.

અમદાવાદમાં દરસાવના દસેરાની સવારી લઈને જરે આ થેઠ નીકળતા, તારે તેમની પાલખી પાછલ ઘોડાઓથી જોતરખેલી પચાસ ગાડીઓ ચાલતી; જે જોઈને ઉપર જેમ જણાવેલું તેમ, બાહેરનો કોઈ અજાણેઓ જોએ તો, તે એમજ ધારે કે આ કાંઈ સાદુકારની નહીં પણ કોઈ પાદસાહની સવારી જાયે; તેની જાહેજલાલીમાં આ એક હીંદુ પંથના ખરા સાદુકારે નીતીની રહે ખુસ ખુસાલી ભરેલી ૭૩ વરસની જીંદગી ગુજારેઆ પછે સંવત ૧૯૧૩ ના માહ સુદી ૧૧ ને ગુરુવારે પોતાની ક્રીસ્તીની વાસના, આ જગતમાં પમરતી મેલીને સવરગનું અખઈ સુખ હાંશિલ કરવા, પરલોકની મંજલ પકડી લીધી તે ઠાંકણેની સાંભળેઆ પરમાણે ધરમદાનના પુન માટે એક લાખ રૂપીઆ ખરચવામાં આવેઆ હતા.

વખતરાહા થેઠના મેહલાં કુટુંબીઓ, જેકે પોત પોતાનો રાજગાર ધંધો ધણાવરસો આગમજથી અલહિંધી પેહડીઓ સ્થાપી કરતા હતા; તે છતાંની મરહુમ થેઠ હેમાબાઈની લાએકાતે સઘલાઓનો સંસારી સંબંધ પડવાઓથી ઉતરતા આવેલા એકજ ભંડાપમા જોડાઈને જે રહેણા હતા, તે દનપરદન તેઓને તાંહાં વસતીમાં વીશિસ વધારે યથાને લીધે આકેળતનો પુખ્ત વીચાર પોંહ્યાડીને આ સવરગવાથી થેઠીઆએ પોતાની હૃદ્યાનીમાજ બાઈઓ તથા બતરીજઓ વગેરેને, તેમના પોંહતતા હીસ્સા યુજખ સાચી મીલકતો વારસા લખલ એવી રીતે પેહચી આપેલી જણવામા આવેઅ કે, તેથી કચી તેમના કુટુંબીઓમાં કોઈની રીતનો ખજેડા કે ખીગાડો કવચીત થયોજ નોહતો; માટે હાવાં સંપીલાં પરીવારને ખરેખરા સુખીજ સહમજવા જોઈએ; અને ઓદા સાહેબ સરવેને એવીજ રૂઢી હેદાએત બખથે, એજ હમારે આધીન આશીરવાદે.

થેઠ હેમાબાઈના મરણ પછે નમરથેઠની નોખત તેમના દીકરા થેઠ પ્રેમાબાઈ ઉપર ઉતરી; જે ભાગવવા માટે ક્રીસ્તાની અપાર ક્રીસ્તાથી તેવણ હાવ પોતાની જનમખુમીમાં જઈ રહેલાં.

આ થેઠની કાંઈ ખેપરવણજની કલાકેલિસલમાં, તેમજ સરાફી ધંધાની બારીક સહમજમાં, પોતાના વડવાઓ કરતાં ઉતરતા નોહતા, પણ, તેઓને વીસરને તેહવીજ લાએકાતથી સઘલી મેડવીઓમાં એવાંતો માંનથી ભરપુર હતા કે, તેમનાં રસંણ દીડા જોવાને એકવાર મુંબઈની વસતી ઘણીજ આવુરતા ખતાવનારી દેખાઈ હતી; અને જરથી સંવત ૧૯૧૮ માં એ સાહેબને આપણા નામદાર સરકારે મુંબઈની ધારા બાંધનારી પરીતર સજાનાં એક અધીકારી તરીકે ચુંટી કાઢીને “ધી હાંનરેખવ” નો માંનવેતો એતાખ પેહલવેહલો હેનાઈએટ કીધો,* તારથી એવણનાં પનોતાં દરસન આપણી વસતીને

* એ નાંમીઆ એહધાપર બેમરતબે થએલી નેમણુક પરમાણે ૧૯૨૦ સુધી કાંઉતરીલમાં ખીરાજેઆ પછે, વેપારની વલગણુમા વીતલાઈ પડેઆને લીધે પોતેજ ઊડેલી જગેઆ પાછી બઈસએઆ નહીં.
નાં સં

મલવા લાગાં, ઝેટલુંજ નહી પણ તેમની સાથ સંબંધ જોડનારાએ નેખી ધણીજ આંહુંદી ઉપજતી રહી, તો જોકે તેવણ કાંઈ યુગ્મધનાં જથુક રહેવાથી તો કવ-
ચીત યાઈ પડેઆજ નોહતા, પણ આવળજ શેહલ હેએઆને લીવે સધલે
ડેકાંછે કરતા રહેઆ; અને પરમેસવરે બખશેલા દરવીઆને રૂડા ઉપોઆગ
કરતા ગએઆ. જેખી લોકેએ આ શેહીઆની યોબાએમાં ન ચીકલ જોઈ હશે,
તેઓ ખરાજ અંતકરણથી સાખથી આપી સાખશે કે, પરમાભાઈ શેહ કોઈ
વેપારીખઆ નહીં પણ ખરેખરા એક સાહજદા, અથવા રાજવર્ણથી નર હોવા
જોઈએ, પણ જેઓની સાથે તેમને પોજાંનત હતી તેઓતો તેનાને એક સાચો,
સુધો, નીતીવાંન, રૂડી દેઆંનતનો, અને મીઠા ખવાસનો એક સાહુકાર, તથા
શોધગર ગણતા હતા; અને એક વખત એવોખી સુભ વહીગએઆ કે, એ
સરીમંત શેહીઆ ઉપરાંત વખતરાહ શેહનાં વશીલાએ મહેલા ખીજ સહેબાને
નામની રાશદી આંત સાથે શોધગરી પેહડીએ આ ટાપુ ખાતે ઉસતવાર પાએ-
આપી તેમનાં ઘેડવી બેરાડેલા યુજીમેની મારફતે જે આજતી હતી તેમધે,

મનસુખભાઈ વખતચંદ.

ગોકલભાઈ રૂતેચંદ.

સુરજમલ વખતચંદ.

છગનભાઈ મનસુખભાઈ.

ડાહેઆભાઈ અનુપચંદ.

લહુભાઈ પાનાંચંદ.

સારાભાઈ મનસુખભાઈ.

એ સધલી પેહડીએ જોકે દરવીઆનાં બરપુર બંડોમથી એકેક કરતાં
સરસ, અને સવંતર પછે આજતીએ હતી; તેએપણ પાછલથી શેહ પરમા-
ભાઈની પેહડી વગખનું ધરાવા લાએક દીપતી હતી; અને તે સધલી પેહડીએની
સાથે અતરેના નાંમીઆ વેપારી તથા સરાફેનો સંબંધખી જોડાઈ રહેઆ હતા;
પણ જરથી એ સંખીવા વર્ણસમાં નાસકારક સતાના જેહરી શેગ પેવસ થવ
મોડેઆ, તારથી અરસેપરસની હારજીહીતમા સાત પેહડીએથી સમવાતો
આવેલો સકમાંધનો પઈશે છુટાવાને સર થયો, તોહોખી જડ ધણીજ મજબુત
અને ધણાંક દેસાવરે હુંડીનાં કાંમ માટે તેઓને હાથ હુંધાડાં રહેલાં હેએઆથી,
એક વરસની જોટ ખીજે વરશે રહેજમાં પુરાઈ જતી હતી; અને તેહવી
ઉચલપાચલ તેઓ વચે ધણાંક વરશે તુલીક રહી; પણ જરથી અમેરીકનની
લડાઈએ રૂઝરાજની રેલનાં પાંણીને છેક માંયાં પુર ચહડાવેઆ, અને શેર
તથા આડએ વગેરેનાં સતાએ આરકાતરી રીતે યુગ્મધ ઉપરાંત ખીજાં દેસાવરે
ઘેરી લઈને તેનાં હુંડા હવસમાં લોકોને હોમાવેઆ, તારથી એ અમદાવાડી
સાહુકારો પોતાનો ખરો રાજગાર તજીને તે ઉપર એકદમ તરાપ મારવા પડેઆ,
તેમાંથી એવઠનો સાર માંતરે એટલોજ નીપજેઆ કે, સાંતીદસ શેર મજબુત
પાયામાં ગાડેલી યુરયની હલીઆરી જડ, હીકમતી સીપનાં વતા હાલની
જોલાઈથી અંચીટી કરમાંતી ચાલી; અને જેમજેમ બીતરમાં સડો પેવસ
થતો ગયો, તેમ તે દરખત પોહું યાઈને મુલમાંથી હલી પડેઆ પછે શેવટે તે
દૂહજાં જાહડ સાખડું નાસત પાંચેજ-તેમાં પોતાની ખરી પુંજ જોહેઆ
હતાં, લાએ રૂપીઆનું સાહમનુ કરજ માંથે હોરીને એવાતો જંચકાઈ ગએઆ

કે ઉપર જણાવેલાં નાંમોની ૭ જુદી જુદી પેહડીઓ મોઢેલી એકબી શું અંતરે કે શું પરચવીનાં કોઈથી ભાગપર ઉભેલી જણાવી નથી; માટે તેમના વડવાઓની કીરતીનાં કક્કત પંચરાત શ્રેવાએ પીચું સમજું નહીં સરખુ યાઈ પડેજો છે તેટલો ગેતવણી ઉપરથી કુણીઓનાં સારાં નરસાંની સરજત ઉપર અભિમાની કરેઆવીના સરવે કોઈએ સદા લક્ષ આપતા રહેવું જોઈ, કેમકે આ કવીતાની કેહવત ખતભેચ કે,

આવતો સમએ કોણ કેહનારછે?—મેલવેલું કોણનું હોઆં રેહનારછે?

સુખનીજ પાછલ સરજાએછે કુખ—જમાનાની કોઈથી ન જલવાતી રખ.

અહરુએ તો પડવોને કાજ—કોઈને કીરી તો કોઈ લીએ રાજ.

જમાનાનું એકુંછે કશું ચકર—ગફલતથી આવી તે મારેચ ટકર.

જોકે પ્રેમાભાઈ શેઠ આજ ઘણું યએજો, પોતાને સવદેસ અમદાવાડમા જઈ બેઠાચ, તોપણ તેમને નામની પેહડી તેવણનીજ મનાતના શાં વીરચંદ દીપચંદની કુણીમગીરી હસતક હોઆં સચવાઈ રહેલી માણુમ પડેછે; અને પોતેથી જનમજુમીમાં ખીરાજીને વડવાઓથી વર્જસ પરંપરા ઉતરતી આવેલી નગરશેઠની સતા માંનસહીત સાચવતા સંબલાએછે. પછંસાની થોડીક પાએ-માખી યયા છતાં જેથી હેરમત તયા ઈજત પરચમ હતી, તેથીજ તેવણને હજી મુધી મલતી રેહચ; તે એટલાજ ઉપરથી કે એ સાહેબની સભીઅતા સરવે ભોકોમાં મસહર યએલીછે, અને વધી ઘણું કરી સુધારના હરેક કાંમોમાં સારી રીતે ઉતેજન આપવાની કોશિસ ખનતાં મુધી તેવણ કવચીત જુલતા નથી, માટે તેટલા પુન પરતાપથી તેણાની જાહેજલાલી નેકનાંમી સાથે જો જોડાઈ રહેલીછે, તેમાં પરમેસવર ઘણો વધારો કરે; અને જાહવાએલા દરવીઅ પોછો તેમને તે કીરતાર પેહલો ખખચે, કે જેથી સુભ કારણોમા વાપડીને પોતીકા વડવાઓની પો ગરીબોના આશીરવાદ પાંમતા રેહ. આંમીન.

શાં વેલજી માણ.

કહી લેતા વાંણીઆની વરણના આ ગરહસય કછ મહિલા કોઠાર ગાં-મમા સંવત ૧૮૬૫ ની શાં જનમેલા જણાએઆછે. એનો ખાપ કછ માંડવી ખાતેના ગુલાબસાહ શેઠને તાંહાંનો વહીવટ ચલાવતા હતા. આ વેલજીશેઠ જરે ખાર વરસની વએ પોંહતા, તારે સંવત ૧૮૭૭ મા તેમના પીતાએ પાંચ હજાર કોરી જેના ૧૩૦૦ રૂપીઆને આસરે યાપ, તેટલા દધવત સાથે તેમણે મુંબઈ મોકલવા માટે, તેના મામા સાંમજી સારંગના હસતકમા સોંડી અપેઓ.

વેલજીશેઠ મુંબઈમા આવેઆ પછે પેહલપેહલા પંજીની નીરાણ ગુજ-રાતી શીખવા માટે બેશીને તાંહાં એક વરસેવર જથુક જએઆ કીધા, અને તેપછે તેર વરસની જમરમાં બાહરેકોટની માંડવીનંદર આગલ એક નાંધલી કુ-કાણ બાડ લધને, તાંહાં કાષો, તયા પરચુટણ માધનો ધંધો પોતાના ખુદ

ઉદીયોગથી માણુ કીધી, જે વખતે કેહ્ય કે તેની સંગાથે તેના એક માઈ લખમથી શીવાયે ખીજું કાંઈજ હતું નહીં.

સંવત ૧૮૮૧ મા જારે ૧૯ વરસના થયા, તારે પોતાને સુખ આપનારી નાતીલી એક સદ્યુણી કનેચ્ચા શેધી લધને, તેની સંગાથે છંદગી સુધીનો પ-વીતર ગાંઠ બાંધી લગણુ કીધાં; અને કરકસરથી ચેતાનો સંસાર ચલાવતાં આગલા ઉધીયોગી ધંધાને કવચીત છોડ્યો નહીં; કેમકે તેમા તેને દીનપરદીન સારી પરાપતી થવા માંદી, જેમા લગભગ ૧૧ વરસ રોકેચ્ચા પછે, વેપારની પરધી મોટે સંવત ૧૮૯૨ માં કેટલોક કીમતી માલ એક ખગલામા બરીને તે સાથે પોતે યુગધથી અરખસતાંન માહેલા સુખા, એકંડન, હેદેશ, અને બ-સરાની સફરે શીધારેચ્ચા. મારગમા તે વખતે ચાંચીચ્ચા બેશિનો બચ્ચે અવી-શીચ્ચ હોવાનો લાભ લધને, તે ખગલાના નાખોદાચ્ચે માલ ખાઈ જવાના એ-રાધાથી આ વેલજીચેઠને મારી નાખવાની દેચ્ચાંણુત કીરીને ખગલાનો મનરે આડકાતરે ફેરવેચ્ચે પણુ સારાં બાચ્ચે તે વીચેનો કાંઈક સંસલાત તેમને કાંચિ પડેચ્ચા, અને તેટલાં એક અંગરજી બારકસ એકચ્ચે તેમને મલી આવેજા; જેના અમલદારે ચેતવણી આપેચ્ચા ઉપરથી ચેતાની જાલી ચંચલાઈ વાપરીને, નાખુદા સંગાથે છણીજ સાહુચેતીથી એવાતો પડેતાઈ પડેચ્ચા કે, તેની છુરી નીસતામા કવચીત તેને ફાવવા દીધાજ નહીં; અને તેવી નેમ બધુક નીભાવીને પરમેસવરની કીરપાથી સુખાનું બંદર પેહલાં સહી કીજું; અને તારખાઈ ખીજાં બંદરે તરફથી તેજ બારકસ સાથે હીમતથી ફરીને આઠ મહીનાના અરસામા મનની આલાકીથી આરખી જીજ્ઞાસનો એવાતો અભિચ્ચાસ કીધો કે તેની મદદ પાછલથી તેનાને ચેતાના ધંધામા ઘણીજ ઉધીચ્ચાગી ચાઈ પડી હતી. પેહલી સફરથી સારા નફા કમાઈને યુખઈ આવેચ્ચા પછે વેપારને વધારતા ચાલી મલ-બાર કોસઠાથી તે છેક ચેલાત સુધીની હથ લંબાવી દીધી હતી; તો જોકે તે વખતે કાંઈ હેયો નોહતો કે, તેમા કાંઈખી હાંચેલ ચાચ્ચે; પણ તે વાતનો કશોખી અંદરો કીધાવના ચેતાના ઉદીચ્ચાગને વલગી રેહવાનું યુનાચેખ જાંછેજા તેથી સારાં બાચ્ચે રૂતે રૂતે રૂવેના બોહોયો વહીવટ ચેતાને હાથ કરી લધને યુખઈ ખાતે એક મોહટા વેપારી દાખલ સરવેમા પરમેચ્ચાત યાઈ પડેચ્ચા હતા.

સાડતરીસ વરસની જીમરના થચ્ચેચ્ચા તારે તેમને તાંહાં સંવત ૧૯૦૨ ના કારતક સુદી ૧ ને સુકરવારે એક પુતર અવતરેચ્ચો, જેનું નામ ત્રીકમજી કરી રાખેજા; અને તેની પુચે તારપછે જીમરથી નામનો એક ખીજો દીકરો, અને પદેમાખાઈ નામની દીકરી મલી તરણુ ફરજંદોના વેલજી ચેક પીતા કેહવાચ્ચેચ્ચા હતા.

૩૭ ઉદીચ્ચાગના રશીલાં કૂલથી જારે આ વેલજી ચેક બેરપુર થચ્ચેચ્ચા તારે, તે માહેલા ચોડા બાજ ધરમના કાંમસારે વાપરવા કાહડીને ચેતાની જનમ સુમીના ચાંમ કોચારા મધે એક મોહું દેવલ “જેન પરતમા”નું બાંધવા મોટે સંવત ૧૯૧૪ ની સાલમા કાંમ સર કીજું હતું, જે ચારેક વરસમાં બંધાઈ

રહેઆથી સનત ૧૬૧૮ માં, તે દેશસરજીની સ્થાપના કરવા કાળે મોટા સઘ કાહડીને પોતે શ્રી પાલીતાણા, રાજકોટ, તથા મોરબી યાઈને કછ તરફ સીધા રેઆ હતા, તાહા સખાવતની રહે સારો ખરચ કીધા બપરથી હેવુ ગવાયેજી હુડુ કે, આખા કછમા હેના નેવુ મોટુ, અને જીભર્ષતુ ગ્લીઆમનુ દેવલ એકે બધાએજ નથી.

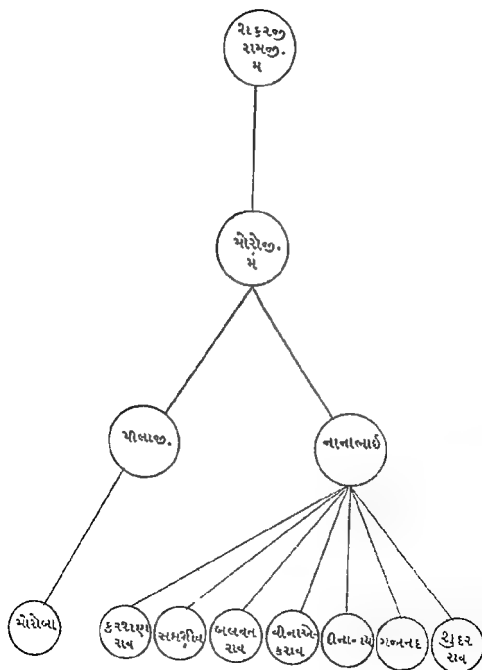
આખા જનમારામા આટલુજ સુખ કામ સપુરણ કીધા પછે, તરજોક વરસમા આ વેલજી ચેકની જીદગીના છેડા ને આવેઆ, તેનુ કારણ એવુ જણાયેજી કે આ ગરહસથને બચગીથીજ ગોલીનુ દરદ હુડુ, તે નેમ પોતે જામરે વધતા ગએઆ તેમ તેની સાથે, તેને પણ બહુ વધારે કરી મેલેઆ હતા આ દરદને સફાઈથી કહડાવી નાખવાની ધારના રાખી ગરાટ મેડીકલ કલિજના તે વખતપર વખણાયેલા ડાકતર બારીગાલને બોલાવેઆ હતા, જેને પોતાની સાથે એજ કલિજમા સીએલા તબોબ બાઉ ઇજી, તથા બીજા દૈચક ગરાડીજીએજીને રાખીને તેઓની હજુરમા દરદી થાયેલા બાગ સાખદે આસાણીથી કાપીતો કાહડેઆ, પણ તેની સાથે બીતરની ગાય ઉપર મહડી નહી સએઆથી ઘન બે મુધી બીમારી બોગવીને બીમારા સંવત ૧૬૨૧ ના કારતક સુદી ૫ ને મુકરવારે ૫૬ વરસની વયેમા આસરે પચાથેક લાખ રૂપીઆની મોટી ઘનત સાથે ઉપર જણાવેલા તરણ ફરજદો મેલીને દેવગત પામેઆ આ ગરહસથની મીલનસારી સેકિમા એવીતો રૂડી હતી કે, તેમની સમશાનની કીરીઆમા નાલીલા જણુ ૫૦૦ થી વધારે સામેજ ધધને મસાણુ મુધી માહતમપેશી કરતા તેમને વારવા ગએઆ હતા.

આ ગરહસથે જોકે પરજા ઉપયોગીના કોઈખી જાહેર કામો એવાતો નથી કીધા કે, જેથી તેમની કીરતી પરકાસતી રહે, પણ એક સાધારણ માણસે પોતાની જાતી ચચલાઈ, તથા અધાગ ઉદયોગના બલવટે અદનામાથી મોટા વેપારી ધધને મરવે માહજણુમા સારો સખધ ને જોડી લીધા હતા, તેનીજ માતરે માદગારી હાલના કેટલાક સાહેબોનેતો રાસણ હથે, પણ તે ઉપરાત હવે પછે યનારા સાહેબોની વાકેફગારી માટે નોધા લેવાનુ ઘટમાન સહમજીએ છઈએ.

શાં પેનજી માયુના વડા ઘેકરા શાં ત્રીકમજીના જનમનો દીવસ ને ઉપર જણાઈ ચુકેઆ, તે બ્રજબ હવડા તેમની જામરે આણુ ૨૮ વરસની ગણાયેજી, એવણુ જાહેર પદર વરસના હતા તારે, સવત ૧૬૧૭ માં આ ટાપુ માહેના મોહટા વેપારી શાં નરશી નાથાના ઘેકરા દરખમની ઘેકરી દેવકુવરની સાથે લગણુ કીવેના કેહવાયેજી. બાપીકી ઘનતનો વારસો હાથ આવેઆ આ ગમજ કેહ્ય કે તેમના મરહુમ પીતાએ પોતાની હઈઅતીમા મીં આર. ક્રીંગ જેનનતી કુપનીને નામે આલેની કોઈ અગરેજી પેહડી અદર તેમનુ પટીઆડુ જોડી આપેજી હુડુ; પણ તે પેહડીની કશીએ નીસાણી હવડા દેખાતી નથી, માટે ધારેઆ મેલે ધણીક મુદતથી તે જાચકાઈગઈ હયે, ને પછે પોતાને ખુદ નામે જકા બધ રૂઢિનો રાજગાર રચીને વેપારીની સફમા પોતાની હોરમત સાચવી રહેવા હતા, પણ કેહવાને દલગીરી ઉપજેઆ કે દાહાજાની ગાથી અસરે તેવણુ

મીા નાના મોરોજને તાંહાંની
વશાવલી.

પાસેથી ધણો ખરો દરવીશ ધસડાઈ ગયેઆને લીધે પાછલથી તેણાનું નામ નાદોર દવાદારની ટીપ મધે નોધાયેલું જેવામા આવેજો હતું; જેના પતાવરાની તારખે કશી ખબર માલુમ પડી નથી.

મી० નાના મોરોજી.

આપણી કોટવાલી ખાતાંની ફોજદારી અદાલતના આ તરીજ નેઆએ-ધીસ (યાને પોલીસ કોટના ઘરડ મેજસ્ટરેટ) મી० નાના મોરોજી, લકમે ત્રીલોકિકરનો જનમ, સંવત ૧૮૭૮ ને મલતા રાકે ૧૭૪૪ ના અર્ધતર સુદી ૬ ને ગુરવારે આ શેહરની અંદર મુખ્યારક યએલા માલુમ પડ્યોછે.

પાથારી પરબુની ગણાતના ધણા હીંદુ ગરહસધો, આપણી ઠાપુ ખાતે પુરાતમ વખતથી જે વસતા આવેઆય, તેઓ માહેલાં આ અશીલ કુટુંબની અસલીઆત કેટલી દુરની કેહવાયેય; તે સંબંધી ચોકસ હકીકત નહીં મલેઆ છતાં, આ મેજસ્ટરેટના જનમ દીવસનો સુમાર પકડી તપાશીએય તો, તેમના બાપના અપાવા સંમજ્યેક સંવત ૧૭૮૦ અને ૧૭૮૫ ની વચે અવતરેલા હોવા જોઈએ; અને તે 'મુદત લગભગ ૧૫૦ વરસની શેહલથી ગણાઈ સકાયેછે.

કેળવણીની બાબતમા હીંદુ કોમની વચે પરબુ લોકો જેવા અપલખુધીના, ચાલાક અને અંચલ જેહનવાલા અસલથીજ વખણાતા આવેઆય; તેથી ખીજ કોઈ વરણના હીંદુઓ તેઓની બરોબર ઉતરેલા વીચારી સકાતા નથી.

વર્જરાવલીમા દાખલ યએલી આ ગરહસધની તરીજ તથા ચોથી પેઢીના પ્રરેશનું વરતાંત, ખબરની ગેરહાજરીને લીધે વીસતારી આપવામા હમો અચીત અરાકત છઈએ; પણ મરહુમ મી० મોરોજીને વાસતે એટલુંજ સાંભ-લવામા આવેજો કે, તે સાહેબ સરકારી કેમસરી ખાતાંમા હેડ કલારકની આકરીપર ધણાક વરસો મુબી રહીને, પરમાણીકપણથી તેમના હસતક સોફા-એલાં કાંમેને જબ આપતા હતા; તે શીવએ તેમની કારકીરની વીશેની વધારે કેફીએત મલી નથી.

પોલીકાં પરીવારમા નામવર નીવરેલા મી० નાનાબાઈએ, સાંભલેઆ પરમાણે ઉધરની વચેથીજ આગલી "એલફીનસટન નેટીવ ઇંડીઉકેસન* ઇનસટીટુસન" મા દાખલ યધને જે કેલવણી સેવા માડી, તેની સરઆત સંવત ૧૮૬૦ થી ધારેઆમા આવેછે; જાંહાં મનની વલાંણને છ વરસ વેર વીરેઆની કસોટીપર અહગવતા રહીને કેહય કે, સંવત ૧૮૬૬ ના અર્ધતર મહીનાથી "એલફીનસટન સકાલરશીય" હાથ કીધો, એટલુંજ નહીં પણ તે પછેની પરીખસામા "કલેર સકાલરશીય"ની તેવણુ લઈ વસેઆ હતા.

હાથી માહબારત મદરેસામા જઈને ફકત અંગરેજીનીજ નહીં પણ તે ઉપરાંત ગુજરાતી, મહરાઠી, સંસકરેત, અરબી અને ફારસી બારાનો અએઆ-

* એ મદરેસાહવડાં એલફીનસટન હાઈસકુલને નાંમથી બોલખાયેછે. નાં.લે.

સખી સારી રવેશ હાંશિલ કરીને, તે બાબેના કેટલાંક સામગ્રી પતરકો વારંમ-
વાર તેનાં જે મેલવેઆં, તેમા એજ મદરસાના પરીનશીપાલ ઝકઠર હારકનેસે,
પરેફેસર મીં બેસે, તથા તેની હાથ હેઠલના (આકર્ષીંગ પરેફેસર) મીં બાલ
મંગાધર સાસ્ત્રીએ સંવત ૧૮૯૯ મા; અને તે પછે પરેફેસર મીં હાંનદરસને, સંવત
૧૯૦૧ મા; તથા સરકારના ઓરીએટલ ટરાંનસેલ્ટર મેજર જનરલ બાંનસ
કેનેડીએ (સંવત ૧૯૦૨ મા) આપેલાં માલુમ પડેઆંછે; અને તે દરેક ગરહ-
સથાએ પોત પોતાના લખાંછોમા, આ બાહોસ નાનાબાઈની કાબેલીઅત તથા
તેમના સાક્ષ બવાસ સંબંધી એકેકથી સરસ રીતની સ્તુતી જણાવેઆમાં કાંઈજ
ખાંમી રાખેલી જણાઈ નથી. અને એટલી ઘુદત સુધી કેલવણી આતાંમા સરવે
સાથે લાએક માલ મલાવેઆથી, સધલાઓનો સારો આહ પોતા ઉપર ખેંચે
લઈને એક પરમાણીક મીતર તરીકે તાંહાં વખણાઈ રહેઆ હતા.

સંવત ૧૯૦૧ નો જેઠ માસ ઉતરતાં, આ ગરહસથની પેહલવેહલી નેમ-
લ્યુક, યાંણા આતેની અંગરેજી સ્કુલમા મુખતેઆર માસતર તરીકે થઈ હતી;
જાંહાં પોતાનો ફરજિઆત બરેસા આહધા એવીતો આબાઈ વાપરી મલાવેસો
કેહ્ય કે, તેની રૂડી કોસેસધી તાંહાં શીખવા આવનારાઓને કેલવણી પાંમવાના
મારજો ધણાજ સવલ કરી આપેઆ; અને તે સાથે યુરેપણાનું કશુંએ અભિ-
માન નહીં લાવતાં, સરવે શીખનારાઓને પોતાના પેઆરમા લપેટી રાખવામાં
એક માનવંતા માસતર કેહવાએઆ; એટલુંજ નહીં પણ તાંહાંની જાહેર મંડ-
લીમાંખી સારો દેખાવ તેનાએ દીપાવી દીધો હતો; જેની સામગ્રીમાં સ્કુલ છેડતી
વખતે તાંહાંની કેલવણી આતાંની કમીતીના યુરેપીઅનો તથા દેશી અધીકારી-
ઓ, જેઓ સરકારી આહધા ધરાવતા હતા તેઓએ તેમની કાબેલીઅત તથા
બલમનસાઈ મોટે સંવત ૧૯૦૩ ના માહ શુદી ૧૦ ને મંગલવારે શુભાખીત
રાખવાના સંગારે સાથેનું એક માનપતર પણ તેમને આપેલું હતું.

મીં નાનાબાઈની ખીજ નેમલ્યુક સદર અદાલતમાં કાંમ ચલાઉ તર-
જુમે કરનાર તરીકે થઈ હતી. જાંહાં લગભગ ૧૩ મહીના સુધી રહીને,
તેમાનાં પાંચ મહીના કાંમ ચલાઉ વડા નવીસંધનો આહધાખી કાબેલીઅતથી
આટાપી સેતાં, ઇનસાફ આતાંની કચેરી તરફથી સારી કીરતી મેલવી હતી;
અને તે બાબે, આહધા છેડતી વખતે, તાંહાંના રીજસટર મીં હારીસને સંવત
૧૯૦૪ મા આપેલી સરટીફિકેટ ઉપરથી તેમની રૂડી વરતલ્યુક વખણાઈ વધીછે.

એ પછે યાંણાની કલેકતરી આતામા એક વરસ સુધી ડીપીઉટી અકા-
ઉન્ટેટ તથા વડા કલારકના કાંમ ઉપર રહીને, સરકારી સંબંધમા કામલ પતરો
ધડવા તથા મરાહીમાંથી અંમરેજી તરજુમે કરતાં પોતાના વડાની સગવડ
સામવી આપીને મીં લાઅ્ય પાસેથી સંવત ૧૯૦૫ ના વર્ષશાક વદી ૫ ને
સનીવારે સાખાસી પતરકનું માન મેલવેલું હતું.

સદર અદાલતના માજી ડીપીઉટી રીજસટર મીં બેલાશીયે, સંવત ૧૯૦૪
ના સરાવણ માસની આખેરીએ આપેલા એક દસતાવેજની અંદર એવો માફુલ
અભીપરાએ જણાવેઆ હોતો કે, “સદર અદાલતમા તરજુમે કરવાના કાંમ ઉપર

“મી० નાના મોરોજી એવોતો આલાક અને મુખ લખનાર માલુમ પડ્યો.”
“કે, એલફીનસ્ટન કલેજમાંથી મેલવેલી ફેલવશીને ધણાજ ચંચલ જેહનથી
“જેવ આપે છે.” મોટે તેની વદિઆ સખવી વીથે (મી० મેલાશીથે) ધણું જીતું
મત ખાંધતાં, સરકારી જાહેર નોકરીપર તેને વધેસા જોવાની જાગેદ વલીક
રાખી હતી.

કોહલાપોર ખાતેની પોતાની ફેલવશીને એવી રીતે કસાવી હતી કે, તે
વખતપર તાંહાંના આકર્ષીંગ પોલીટીકલ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ મી० એનદરસને રાંવત
૧૯૦૫ ને આસે માસે સરકારમાં કાઢેલા રીપોર્ટ મુજબ, તેના હાથ હેઠલ
વડા લખનાર તરિકે આ ગરહસથ અપેઆ ઉપરાંત, તાંહાંના રાજનેા ક્ષીખ-
સક પણ થએસા હતે; અને ફક્ત એટલોજ આહધા બજવીને બેશી રહેતો
નહીં, પણ તે કીવલ્લે ખીલાં ધણાક કારણોમા પોતાનો અવકાસ ખરચતાં
સરવે સાથે સારી લાએકી રાખતો હતો. જે રીપોર્ટના જવાબમા કેહવ કે,
નામધર સરકારે મી० નાના મોરોજીના કાંમો તથા રૂઝ આચાર ઉપર પોતાની
ખહુ પસંદગી જણાવી હતી.

ઉપર જણાવેલી આફીસના સંબંધમા સારી રીતે જોડાઈ રહેઆ પછે તાં-
હાંથી રખશુદ પાંમવાનો વખત આવતો જોઈને, પોલીટીકલ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ-
જર ગરાંહાંમે સંવત ૧૯૦૮ ના પોસ મહીનામા, એક દસતાવેજની મારફતે
મી० નાના મોરોજીની ખુખીનું વરણન એવી રીતે વરલી દેખાડેજવ કે, તેની
નોધ લેતાં અરખરી ખુશી ઉપજવેઆવના હમારેથી રહેવાનું નથી. બએવ કે
“કરાવી સને ૧૮૫૧ મા ખીમારીની રજ મેલવેઆ પછે રાહજો થઇને પાછો
“આવેઆ, તાંહાં વુલીક મારી ગેરહાજરીની મુદતમાં બજવેલાં કાંમો ઉપરથી
“આ ગરહસથની કમિથએવ, તથા અથાગ મેહનતનું પરીણામ પીછાંણવાની
“મને સારી જોગવાઈ મલીછે. સધસો વખત તેને પોતાના કાંમ ઉપર સા-
“વધપણું ખતલાવતાં, તથા જવાન રાજકુંવરને એલમની તરખીએવ આપવામા
“તેને જે માન મેલવેજવ, તેથી મારી પુર ખાતરી થએલીછે; મોટે આહધા
“છોડી જતા હાવા પરમારથી સખસની કીમતી આકરી જોહવાની દલગીરી
“દેખાડેઆ છતાં, તેને મોઢી પડવીપર વધવા વીથેની ખુશી દીલથી મુખારક
“બાદી જણાવી હતી.” એજ માનવંતા મેજર ગરાંહાંમે ઉપલી સરદીફીકેટ આ-
મેઆ પછે, જે મહીના રહીને નામધર સરકાર ઉપર લએલાં પતરમા આ ગર-
હસથના ઉદિઓગી કાંમ સંબંધી સારી સ્તુતી જે જણાવી હતી, તેના જવાબમાં
સરકારે પણ મોઢી ખુશી ઉપજવેઆમાં કાંઈજ કશુર કીધી નોહતી.

કોલાપોર ખાતે આ ગરહસથે ફેટલોક વખત ગુજરેઆથી, તાંહાંના કાં-
મનો અનુભવ મેલવી લઇને સરવે સાથે સહકારથી મોહજત એવીતો સાંધી
હતી કે, તેની સોલાપોર ખાતે રૂપાઉઠી કસેકટરના આહધાની જરે નેમણુક
થઈ તારે મેજર ગરાંહાંમે સંવત ૧૯૦૮ ના જેઠ સુદી ૬ ને મંગલવારે લખી
આપેલી ખીજી સરદીફીકેટની સરઆવમા તેને અસવા બાપે પોતાની ખહુ દલ-
ગીરી જાહેર કીધીછે. કારણ કે હરેક બાબદમા તેમના વીઆરે તેને ધણાજ

અગતના જણાતા હતા; એટલું જ નહીં, પણ ધનસાનીએતપણાના સરને યુનો ને તેમા સમાવેના હતા, તેથી તેની જીદાઈગીરી ઘણી અનગમતી થઈ પડી હતી. પણ એવે તેના નવા આહવાની સુખારખાની જણાઈએ.

ઉપલી સરદીક્રિકેટ ઉપરથી એવું સહમજાએય કે, મી. નાના મોરોજને પેહલવેહણે સરકારી આહવા સવત ૧૯૦૮ ની સાલમા ચાલાયોર ખાતે ઉપીઉટી કલેક્ટર, તથા મેજસ્ટ્રેટને મસેઆ હતો; અને તે પછે ખેરણ ખેરો જીદા જીદા મઠકો તરફ તેવીજ બાબદમા તેણાની બદલી પણ થયા કીધી; તેનું કારણ એવું કેહવાએજાય કે, જાહાનો આહવા તેનાએ હાય ધરેઆ, તાહાનો રાહગાત ઘણા સારા માએઆપર તેવણ ઉસનવાર લાવતા માલુમ પડેઆ; તેથી ધણેક ટેકાણે સુધારે દાખલ કરવાની ધારણા સરકારે રાખી; અને તે સોચના આ નીતીવાન નાનાબાઈએ સપુરણ રીતે પાર ઉતારી આપી.

એ પહે આ ગરહસથ પુણા ખાતે ઉપીઉટી મેજસ્ટ્રેટના આહવા ઉપર હતા, તે વખતે કોઈ બાપુ ડીકઝીત તથા ખીજ છ સખશોએ એક સપીથી માણ નામદાર કુપણી સરકારની સાહમને ચલાવેલા બચ્ચકાર કાવતરાના ફાત્વારી મુકદમા સખધી સારી સહમજા વાપરીને ઉપલા સાતે બધવાએને સજાએ પોહચાડવાના કામ માટે આડવોકેટ જનરલ મી. એડવરડ, હાવરદને કોમતી મદદ આપી હતી; તે બાબદનો રપોરટ જરે નામદાર સરકારની હજુર રજુ થયા, તારે તેનાએ બજાવેલી સારી ચવાના બદલામા સરકારે ૬૫૦૦ ના ઈનામ સાથે, મોટી સામારી બરેઆ ઉપકાર પતરની ભેટ સવત ૧૯૧૩ ના માગસર સુદી રત્ને સનીવારે ને હીનાએટ કીધી હતી, તે વાત તેમના મા નમા અતીઆત વધારે વાએલી વીચારીને ખુશી સાથે હોઆ નોધી રાખીએ.

રેવીનીઉ કમીરાનર મી. કુપરને કેલવણીમા પાહવરદા થાએલા તરણ રેથી ગરહસથોતરફથી મસેયા કાગલો, તે બાહિસ અમલદારે સવત ૧૯૧૩ ના અર્ધતર વડી ૭ ને ગુરવારે નામદાર સરકાર ઉપર ને મોકલાવેઆ હતા; તે માહેણે ખીજે કાગલ આ મી. નાના મોરોજને લખેરા તેને એવિતો પતદ પડેલા કેહવાએય કે, તેની એખારતખી, તથા રાખદાની ગોઠવણી ઉપરથી તેનાની કામેરીએત બાંધે ઘણી વખાણ લખીવાલી હતી.

મી. નાના મોરોજની કામેલીએત પીછાણનારે, અને તેની કોમત આક નારે સરવેથી મરસ અમલદાર, પુણા ખાતેનો મેજસ્ટ્રેટ મી. દકન દેવીડ સન માલુમ પડી આવેઆ હતો. આ અમલદારે સવત ૧૯૧૫ ના ફાગન સુદી ૧૫ ને મુકરવારે, પુણેથી એક સતા બરેઆ કાગલ લખીને સદર ફાત્વારી અદાવતના રેજસ્ટરગર ઉપર ને મોકલાવેઆ તેમા એવી દરખાસત યુનરરી હતી કે, તેની હજુરના ઉપીઉટી નાના મોરોજ ઈસકુઆએરને સુખતેઆર બરેઆ મેજસ્ટ્રેટ ચેડવયા સાદ નામદાર ગવરનરની કહિનરીલમા અરજ કરીને, તેઓ પાશેથી ૧૮૫૧ ના ચોથા કાએદાની સરીએત સુજા સણદ માગી લેવી. અને તેના કારણમા, તે અમલદારે એવી દલીલ દેખાડી હતી કે, આ ગરહસથ સાત વરસ થઆ પુણા શેહરમા મેજસ્ટ્રેટનો એધા બજાવેય; તે

મહિલાં છેલાં તરણ વરસ તો માહુરા નેટલી મુખતેઆરી ચલાવવાને પુરે લામ્પેક માલુમ પડ્યોએ; એટલુંજ નહીં પણ નામદાર સરકાર, તેઓના અમલદાર તથા પરબને કોઈની કારણમા ધીલ નાખેઆવના, અરમ તથા મેહન-તમાં તેને ઘણો બંચાવ કરી જતલાઓએ.

ઉપરી દરખાસત મુજબ નામદાર સરકારે, આ ગરહસયને ફુલપાવર મેન્સતરેટનો એવો બખચોઆ; અને તેની ખુખીયા તાર પછે એકાદ બે જગેએ ખીરાણને છેલે સુરત આતેની પોલીસ કોરટમા તેનાએ બેઠક લીધેલી જણાઈ હતી.

હીઆંના અસલ વતણી છતાં, આ ગરહસય, આપણી વસતીમા સરવે લોકોથી તદન અંજણેઆ હતા; તેજું કારણ એટલુંજ કે, બચગીયા તેનાની મીતરાઆરી કેલવણી આતાં સાથે જોડાયેલી રહી; અને તે પછે જીલાએ તરફ સરકારી નોકરી બળવતાં લાંબા વખત વહી ગઆને લીધે, તેવન મુખધના રૂહવાણી કેહવાઈ સંકેઆજ નહીં. પણ ૪૫ વરસની વયે પોંહતા તારે પરમેસવરની ક્રીષ્ણી આપણી સંગાયે તેણાનો ખીન ધારણે સંબંધ સંધાયો, તેના સમાચાર હેઠલ જાહેર કરીએછે.

આપણી પોલીસ કોરટના તરીબ મેન્સતરેટ મી० ડાસાબાઈ ફરામજી કરાકાને, નામદાર સરકારે આખેપતના કરની વસુલાતના માહુબારત કાંમ ઉપર જારે થેડવેઆ તારે તેમની આલી પડેલી જગેઆ તેનાની ગેરહાજરી સુધી, તેવનના જેવાજ કોઈ સાહસેસ પુરસથી પુરવાનો હેતુ ઈછીને આ નામવર મી० નાના મોરોજીની નોકરી પસંદ કીધી; અને તેટલા ઝાટે તેનાને સુરત તરફથી ખોલાવી લીધા. રાંવત ૧૯૨૩ ના વધસાક વદી ૧૪ ને સનીમારે આ ગરહસય અંતરે આખીને ખીરાણેઆ, તે વાતને હવડાં ૬ વરસ પસાર થાઈ ચુક્યા; તેટલા અરસામા, કોઈ બેસુમાર ફોજદારી મુકદમા એવીતો ચંચલાઈથી મુકવતા જણાએઆય કે, તેની સાંહમને કોઈની રીતની કડવી ફરીઆદ કેથેથી ઉઠેલી સંભલાઈજ નથી.

આખેપતનો કર જેવાનો કાએરો કસથી સને ૧૮૭૭ ના એપ્રિલની વેલ્લી તારીખથી બીલકુલ બંધ થાએછે; પણ તેની વશુલાતનુ કાંમ તરણ અથવા ચાર મહીના સુધી ચાલેઆ પછે, મી० ડાસાબાઈ ફરામજી કરાકા પોલીકા મેન્સતરેટના એહદમા ઉપર પાછા ખીરાજશે; અને તેથી કરી આ મી० નાના મોરોજીને હીઆંથી કેથે ખીસવું પડેતો, તે બાબે નામદાર સરકારને પરબના બલાં માટે હમે એવી અરજ કરીએચ કે, મી० ડાસાબાઈનો હક જે ખીબ મેન્સતરેટની ખુરશી ઉપર પોંહવેચ; તાંહાં તેનાને જોઈવીને આ ગરહસયને હાલની જગેએજ હીઆં કાએમ કરી રાખવો; કેમકે એકને ઠેકાંછે બે દેશી મેન્સતરેટો ખીરાજતા રહેશે તો, હીઆંની પંચમેલી પરબના પરાકરમે પીછાં-ણવા સારે તેઓની વાકેફકારી વધારે કાંમતી ચએઆથી ફોજદારી ઈતરાફની સગવડ સારી રહેશે સચવાયે, માટે એવા નામાજીત નરની નોકરી જોહીને પરબને દલગીરી દેખાડવી નહીં.

આ ગરહસયની જીંદગીનો પુરેપુરો હુએવાલ મેલવવાની હમાએ ઘણીખી કોચેસ કીધી, પણ તેમના કખીલાની કેફીએત શોધી આપનારા સખસની કમ દુરસદને લીધે, અથવાતો વીચેસ હકીકત તેની પાશે હાજર નહી હોવાના સખ-ખથી આટલીજ ખોના જે હાથ આવી, તે જોકે અધુરી દેખાએચ તેપણ તે ખીતરના ઉપકાર સાથે આ નોઘમા સમાવી સેવાની ગણીમત સહમજેઆ છઠ્ઠી.

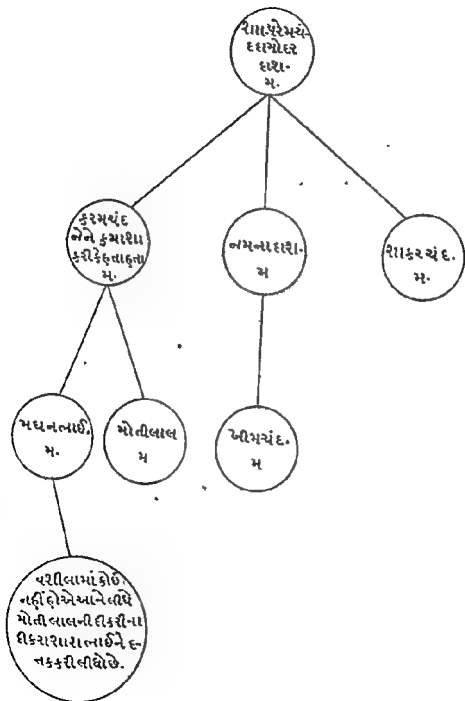
આપણા માનવંતા માજેસતરેટના ખવાસની હમાને જોલકુલ માહીતગારી જે નોહતી, તેની વરતણુક વરણુવા માટે જરે જોગવાઈ લઈને ઘણીવાર પોલીસ કોરટમા એક તમાસગીર તરીકે જઈ જોએજી તારે તે સહિબ સવ-બાવે જેવા યંડા, અને જોલવે સાહલેસાઈ બરેઆ તેવાજ દેખાવમા દમામ વગરના સાદા, અને સમપુરણ સલુકના માલુમ પડેઆ; એટલુંજ નહી પણ ધનસાફને માટે સુકદમો લઈ આવનારાઓના આચાર પોછાણી સેવામાખી અપલ બુધીના, અને સવર્તતર વીચારના વીષક પુરસ જણાઈ આવેઆછે; માટે આ હુએવાલ બંધ કરતાં નેક નામ નાના મોરોજીની જીંદગીને પુર તનદ-રાસતી બરેલી લાંમખી જીમરના આશીરવાદ સાથે, હીંઆની ફાજદારી ખુરશી ઉપર કાએમ રહેવાની તેમને સુખારકબાદી આહીએછે. આંખીન.

રાવ બાહુધર મંબંનભાઈ કરમચંદનાં કુટુંબીઓ.

આ અમદાવાદી સાહુકારેનું કુટુંબખી દસાત્રીમાલી સરાવક ગનાતમા માંન પાંચેનું કેહવાએલુંછે. પરમચંદરાહના દીકરા કરમચંદને સરયે લોકો કમાસોના નામથી જે આલખતા હતા, તેમની તરણુ બાએડીએને પેટથી ય-એલી પાંચ ફરજંદોની વરધીમાં તરણુ દીકરીએ અને એ દીકરાએ હતા; જેએને હઠઆત મેલીને સંવત ૧૮૬૦ ની રાલમા સરાવણુ સુદી ૪ ને સની-વારે કમાસાશિક દેવગત થયા તારે કેહછે કે મધનભાઈ માતરે ૧૧ વરસના હતા.

રામ કરમચંદ ફરેમચંદ અમદાવાદીને જમતી રોડેલરોડેલી સરફી તથા સોદાગરી પેહેડી તેમના એક વીસવાસુ શ્રમાસતા રામ રણુછેડ પારખ હસત-કથી સંવત ૧૮૮૦ ની રાલમા આપણી તરફ આવીચ તારની કોઈ એવે રા મુહરતે ગોઠવાએલીછે કે, તે વાતને આજે લગબગ અડધી સદી થયા આવી તાંહાં વુલીક પરમેસવરની કીરપાટી સારી હાજતમાં સચવાઈને આસુ રહીછે. આ પુરાંણી પેહડી સંગાથે તેની સરઆતથીજ આપણા જમાને હાતમ મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારેનેટને ઘણોજ ઘરેણો હતો; એટલુંજ નહી પણ દેરાવરા ખાતે તે સહિબનું વેપાર સંબંધી જીખી કાંમ હોવુ તો તેમનેજ તાંહાં થવું હતું, પણ પાછલથી કાંઈ એવી હોનારત ખની કે તે પેહડીના ઉપર જણાવેલા મુનીમના ગઠલમઠલ વહીવટથી કાંમ જરે ખીગડેજ, તારે તે પેહ-ડી સાથેના સંબંધ છુટા કરી નાખવામા આવેઆ, તેપણ ખીતરાચારીતો ખેહુ સાહેબોમાં રી પેરે જોડાઈ રહેલી હતી.

રાવજાહુધર મધનભાઈ કરમચંદના
કુટુંબીઓ.

કુમાસાચેઠ કેઠક દાહડે આપણી ટાપુ ખાતેતો કવચીત આવેઆ મોહતા, પણ તેમની પરિપકાર જીવીના માન ખાતર તેમની નીતીવાંન પેહી-ધીન સરવે ટેકાંછે તેણાનું નાંમ પરકાસી રહેલું જણાયેલ છે.

મયાલે જણાવેલા રાવબાહ્યર, ચેઠ મધનભાઈનો જનમ અમદાવાદ ખાતે સંવત ૧૮૭૬ ના વર્ષરાખ ચુદે ૨ ને સોમવારે થયો હતો. તેવણ નોકિ ખા-પતા મરણ ઠાંકણે નાહતી વયેના હતા, તોપણ અંચલમનના હેવાથી દેરાના રવધઆ યુજ્જની કાંમજોગ વીદેઆ બણેઆ, અને જેમ મોહરા થતા ગયા તેમ યુજ્જરાતી તથા અંગરેજી એલમ હાંસલ કરીને પુસતકો વાંચવાનો અભિ-આસખી વીચેસ વધારના રહેઆ. પેહીનો વહીવત જાંહાંસુધી તેવણ નાહના હતા, તાંહાં વુલીક યુમાસતાઓથી આવેઆ કીધી, પણ પોતે જરે ઉમર લાગ્યે-કના થયા, તારે સધલો કારોખાર પોતાની સાહેતાથી ધણી સારી રીતે ખીલ-વતા રહેઆ. અમના બાઈ મેલીલાલખી બહુ હુશીઆરી રાખીને ઘેર ખટ-લાનું સરવે કાંમ પોતે સાચવી બેઠા હતા; પણ કળીલાના માયાબાગ્યેગ કે સંવત ૧૯૦૭ ના ફાગણ મહીનામા તેવણ યુજ્જરી થયાને લીધે મગનભાઈની બાળુ ખરખરી ખોરવાઈ પડી; અને તેનો ગંભીર જીવરમા વીચેસ ધેરા હતો. કુમાસાના વખતમાં એ ઘર ખાતે જોડલી દોલત હતી તે કરતાં વધારે દરવીય આ ચેઠ મધનભાઈએ રૂડી વસ્તણુકથી ભેગો કીધો હતો.

સંવત ૧૮૯૯ ની સાલમાં ચેઠ હકીસંગ તથા સ્ત્રીમાબાઈની સંગતમા પોતે સાંમલ થઈને પંચવીર્યનો સંધ લઈ જાનરા કરવા ગયા હતા, પણ મારગમાં રોગ ફેલાઈ પડેલો જણાયેઆને લીધે તે સરવે સંગ તતકાલ પાછો વળી આવેઆ, એ સાહેબ એકવાર પોતીકાં અરણ્ય ધુંબઈમાંથી લાવીને મરહુમ સર જમશેદજી તથા તેમના બરખુરદાર બેઠાએ સંગાથે બાપોકી મીતરાચારીના હકનો વધારો કરી ગયા હતા. અને તેથી કરી તે સાહેબોના રૂઝાં પગલાંપર ચાલવાનું સર્વ ધેઆન આપવા શીખેઆ હતા; એટલુંજ નહીં પણ નાહતી વ-યમાં દોલતનો દરંગ જે ભેગો થયો હતો, તેનો ઉપયોગખી સારી રીતે કરવા જાગરા યુજ્જરાત જીજ્ઞાનો હોંડુઓમા એક એવી ટેવ ધર કરી રહેલી કેલે છે કે, પોતાની દીકરીએને વીદેઆ બણાવેઆવીના અગણાની રાખવામા બહુ બાહ્યરી બતલાવતા હતા; પણ કેલવણીના ફલ સારાં પ્રાપ્ત થાયે તેનું બાંણ નહીં રાખનારાએને આ ચેઠ મધનભાઈ હલવે હલવે રહપર લાવેઆ, અને પોતાની દેશી છોડીએને બણારી ઈનસાંણપણાના નુકતાપર લાવવા માટે પોતે રૂ. ૨૦,૦૦૦ ની એક મોહી રકમ અબાહિધી કાહડીને સંવત ૧૯૦૭ ની સાલમાં પોતાના સવદરા ચેહેર અમદાવાદમા એક પાઠશાળા સ્થાપી લીધી; એટલુંજ નહીં પણ મજબુત પાચેઆપર તેને જલુક નીભાળા માટે ધુરેખીઅનેની એક મંડલી ડેડવીને તેઓના હસતકમાં બીસ માહેલા ૧૪,૦૦૦ ની સરકારી ટકા પાંચની સાન લઈ આપી કે, દરશાથે તેનું વીઆજ રૂ. ૭૦૦ ઉપજાવી પાઠશાળાનો સરવે ખરચ નીભેઆ રહે; અને રૂ. ૬૦૦૦ ખરચીને સચેપોર ખાતે એજ કારણ માટે એક મુદર એગારત બંધાંતીને પોતાની કીરતી પરકાસતી મેલી છે; અને તેમાં શીખવા ઁતી છોડીએ તેમની રાખાવતનું સરખત આપતી હવડાં ધણી જોવામાં આવે છે.

આ સખી નરનું હાથું ઉદાર કાંમ ધિઆણુમાં લઈને આપણી નામદાર સરકારે ધણીજ ખુશી સાથે તેવણને “રાવખાહપુર” નો એક નાંમીએ એલકાળ એનાએત કીધા, અને તેની યાદગારીમાં સંવત ૧૯૦૭ ના આસો સુદી ૫ ને સોમવારે તાંહાંના નેઆએધીસ મીં હારીસને એક દળદળા ભરેલી દરબાર મેલવીને તેની હજુરમાં સોનાનો ચાંદ સરકાર તરફથી તેણાને ભેટ આપેએ હતા, અને તેથી અમદાવાદની આખી વસતીમાં મોહટી ખુસાલી મચી રહી હતી; કારણ કે કેલવણી મોટેનું આ એકજ કારખાનું તે વખતપર મધનભાઈની સખાવતથી તાંહાં જનમ પાંમેજી હતું.

રાવખાહપુર શેઠ મધનભાઈએ જે ભાંમખા આવરડા મેલવેઆ હોતો, સંધે નોહતો કે ખીજાં અગણીત સારાં કામે સખાવતની રહે અજવાલે લાવતે પણ માઠાંભાએગ તાંહાંની વસતીના કે, આવા રડો થીએ; સંવત ૧૯૨૦ ના આસાડ સુદી ૩ ને જુધવારે જનમના દીવસથી ૪૧ વરસ અને ૨ મહીનાની ઉપર ૮ દાહડાની જામર પુરી કરીને દેવગત થયો. આ સરીમંતની પાછલ કોઈજ હકદાર વારસ ન હોવાને લીધે બતરીજના દીકરા સારાભાઈને દત્તક કરી લીધા; અને તે સાહેબ પરમેસવરની પરમકુરપાથી શેઠ મગણભાઈના નાંમની કીરતી જલવતા અમદાવાદમાં હજીઆત રહેલા જણાએ.

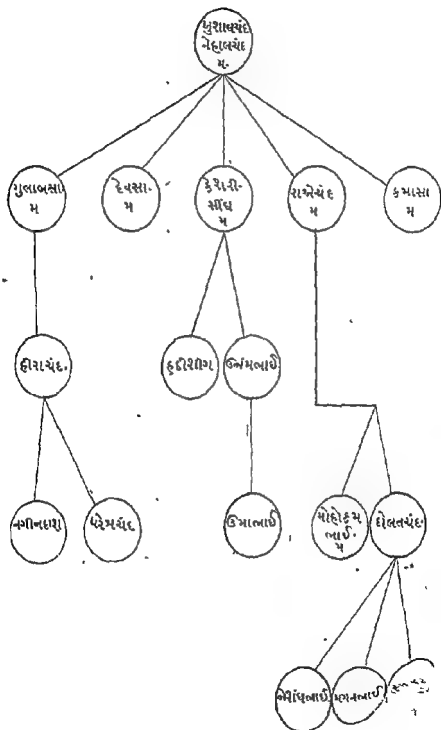

શેઠ હાથીસીંગ કેસરીસીંગ.

સરાવક ગણેઆંતનાં આખી. એક નાંમીમાં કુટુંબની કીરતી છેક ખુસાલ નેહાલના વખતથી યુજરાત તરફ વખણાવી આવેએ; પણ તેએની બાબદમાં જે ચોકસ હકીગત મલવી જોઈએ, તેનીજ માંતરે ગેગહાજરીને લીધે અરો બોલાયો જાહેર કરી સકાતો નથી. એ ખુસાલ નેહાલનાં હોતરા હાથીભાઈ નાંમના જે હતા, તેમનો જનમ અમદાવાદ ખાતે સંવત ૧૮૫૨ માં મુખ્યારક થાએલો કેહવામાં આવેએ. આપણી વસતીની એલખમાં તો એ સરીમંત શેઠ ધણું કરી સંવત ૧૮૮૦ ને સાલથી અતરે સરાફી તથા શોદાગરી પેહડી હુંધાડીઆ પછે પરજેઆત થાઈ પડેઆ હતા.

આ હાંમતવાન હાથીભાઈની બાલવએની ખીના કાંઈખી જાણવામાં આવેલી નથી, પણ આટલુંતો ચોકસ કેહવાએજે છે કે, શેહરને શીરસતે કાંમમાં આવી સખે તેટલું બણેઆ હતા. સરવેથી પેહલા અમદાવાદના નગર શેઠ હેમાભાઈની દીકરી રખાંણીખાઈ વેરે પરણેઆ હતા; પણ પાછલથી તે બાઈ આંજે અપંગ થાઈ તેથી તેનીની એક ખીજ પેહન નામે પરસનખાઈ હતાં તેની વેરે લગણ કીધાં હતાં, અને તેવણ જરે યુજરી ગઆં તારે ધોગાવાલા એક વાંળીઆંની વીદવાન અને હુશીઆર દીકરી હરકુઆરને પરણી વરેઆ; પણ દલગીરી ઉપજે છે કે આ મુખાં તરણે બાએડીએ મોહલી એકને તાંહાંખી હકદાર વારસ જનમ પાંમેએ નોહતો.

બુશાલનેહાલને તોંહાની વંશાવંલી.

હાથીસંગના બાપનો સુખીઅ ધંધો રેસમ તથા કીરમજનો દેહવાતો હતો, અને તેના મોહોલા વહીવટના પરતાપથી તેવન જરે યુજરી ગયા તારે વીસ અથવા ૪૦ લાખ રૂપીઆની એક મોટી પુંજી જે માલુમ પડી હતી; તેને વાપરવા માટે બાધ્યોનું મર્જીઆર્જ* જરે મંદ્યએજ, તારે આ ઉદાર મનના શ્રેષ્ઠ હાથીસીંગ નાહાંની વચ્ચેના હોવાથી પેહડીના વહીવટ તેમના કાકાના દીકરા મોહોકમબાધ્યે આટોપી લીધો; અને રેસમ તથા કીરમજની ખરીદી સારું આપણી ટાપુમા વખનાઈ મચ્છેલા શ્રેષ્ઠ માતીરાહને ખાસ આડતીઆખી થેડવેઆ હતા.

સંવત ૧૮૭૮ ની સાલમાં જરે ચેતવાડે સંધ ગયો, તારે તેમાં મોહોક-મબાઈ તથા આ હકીબાઈ વીગેરે જતરા કરવા ગચ્છેઆ, જાંહાં તે સંધને સાતેક હજાર રૂપીઆ ખરચી પોલીકા આડવીઆ માતીરાહ શ્રેષ્ઠને નાંમનાં નોતરાં ફેરવી જમાડેઆ હતા; જે વાત મુંબઈમાં શ્રેષ્ઠ મજકુરને માલુમ પડી તારે, તેના પાડ રડી જેરે વાખી આપવાના હેતુથી મોહોકમબાઈ સંગાયે બંદા-બસત બંધ બેસાડીને પાખી તથા રતલાંમ મધી બે ડુંકાંછેધી પોતાને હસાવે આડીણુ ખરીદ કરવાનું કાંમ સોંડેજ. આથી કરી બનેહ એવું કે, હાથી આડત આવી તેમાંથી એકતો ઘુહળલક હકસાઈ મધી, અને બીજું એ કે આ શ્રેષ્ઠ-આચ્છે તરફથી ખાનગી રીતે તથા મોતીરાહ શ્રેષ્ઠની મજમુમાં અડીન ચીન ખાતે મોહોકઆ કીર્ણ તેના બિહધ નફેખી હાંચેલ થતો રહેઆ; અને યોગજ અરસામા તરણુ અથવા અર લાખ રૂપીઆ વધી પડેઆ, તેટલાં દહલિંગે મોહોકમબાઈ યુજરી ગયાં, અને વેપાર તથા ઘર સણસારનો સધસો ખટલો.

• આ સંકલગુની શ્રેષ્ઠ હાથીસીંગની સાહેલા હેકલ અવેઆ.

આ સખી શ્રેષ્ઠના હાથમા જરે વડવાઓના વારસાની હકુમત આવી, તારે તેનાચ્છે પોતાની કારકીરદીને પરખેઆવીમાં લાવવા માટે કશીખી બાકી રાખી નોહતી; અને તેના પરતાપથી એ બાચ્છેગસાલી શ્રેષ્ઠીઆચ્છે પણ મેલવેલું માન ગણીજ કુશીઆરી સાથે હંદેગી સુધો સાચવી રાખેજ હું. પ્રોતાના માનવી બાઈબંદુઆ, પછે કોંઈખી કોમનો હેચ્છે તેને વાસતે નેઆત જાતની કશીચ્છે છીટ જોચ્છેઆ વળા તેઓને બનતો આસરે આપવામાં એક હાંતમ સરીઆ કેહવાતા હતા, તેવીચેના એક બે ધણાજ માતેખર ઘખલા જે હાંઆ નોધી લખચેઅ, તે માહેલા એકતો એમનાજ નેઆવીલાચ્છે હસતકથી ખાતરી બરેલા મલેચ્છેએ, અને બીજેતો આ નોધ ઘણારે ચી ચીનમધે પોતાની નજરે જેમ જોચ્છેએ, તેમજ તે વખતપર તાંહાં વસનારા બીજા સાહેબો માહેલા જે હકઆત હચે તેવનખી કવચીત બુલેઆ હચે નહી.

જે વાત સાબલીઅ તે એ કે અમદાવાદથી થોડેક દુર એક નાહાંનું ગાંમકુંછે તાંહાં રજપુત જાતનો એક નાંમીચો ગરાશીચ્છો જે રહેતો હતો, તે રહદારી ઘોકોની એકલીતો મનગાંનવી અરધસત થતો કે, તેચ્છો માહેલા જે કોઈ કુશીસ માલુમ પડે તેઓને આધાવીપાનું આપેઆ ઉપરાંત બીજી

ધણી રીતની સખાવતથી સંતોષ પમાડતો હતો; અને તેહવી રીતનું સદાવરત ધણાક વરથો મુધી તેને માણ રાખેલું હતું; પણ દાહાડો સદા વફાદાર નહી રહેઆને લીધે તેની પેદાએસ દીન દીન ઘટતી ચાલી, અને અરચતો જોનો તેજ રાખી જોડા. તેમાં તેની સઘલી પુંજ પુરી યાઈ, તારે ધેરનો સરસામાંન વઢીક વેચીનેપી સઘના રાખેલા મુજબની સખાવતને દાવથી જવા દીધીજ નહી. પાથેનું જોરે સરવે અપી રહેજ તારે ગીરેફતારીનાં પંમલમાં ખીચારે સજડ કૂચી પડેઆ, અને તેના દબાંનમાથી છુટકો પાંમવાનું નીસચે કરીને પોતીકાં પરીવારની સંભાષે એવો વીચાર બંધ બેસાડેઆ કે, આવતી કાલનાં ખોરાક નેટલુંજ છે તે આપરે ખાવું નહીં; અને ને રાહદારી આવે તેઓને રાખેતા મુજબ આપી દીધા પછે રાતની વેલા ધોલી રાખેલું અફીણુ સરવે જણાએએ પોધને પોહરી રેહવું, એટલે સઘલી જંજલીમાથી આપણુ ટલી જમએ. આ વાતની અપર જોરે હાતમ અંમીરના શેઠ હથીભાધને કાંને ગઈ, તારે તેજ વખતે માણુશો દોડાવી તે રજપુતને પોતાની પાથે બોલાવી મંગાવીએ; અને એકાંત બેસાડી કહેજ કે, કોકોરજ, મેહથીપરાંમા માહરી મોઢી વાડીછે તેની સંભાલ મોટે એકજ કુટુંબના ૧૫ થી ૨૦ માણુશો જોઈએ; તેમા એકતો તમને ૩૫૦ અને ખીજ દરએક જણુને ૩૨૫ સેએનો પગાર આપીસ, અને તેની જામીનગીરીમા તેઠલા જણાએના મુસારા મોટે જ મહીનાનાં રૂપીઆ આંગપર લઈ જએ, અને તમારે ધેરે અરચીપાણીના બંદાબસત કરી આવતી કાલથી, ને જગા કહીચ તાંહાં આકરીપર હાજર રેહજો. હાવી રીતનો સંજોગ બનતાં જો જરાખી ધીલ યાઈ હોતતો તે ખીચારે મંકતમા સપડાએલો રજપુત પોતીકાં પરીવાર સહીત મોઢી મહેિતમ મુજરતે; પણ તેનો ખંચાવ આ સક-
રમી શેઠની સખાવતથી શેહેજવારમા યાઈ સેએએ, અને લગભગ તરણુ વરસ તુલીક તેમની સંભાલમા તે ગરીબ કુટુંબ રાજએ વલગી રહીને સારી રૂપીતી પાંમેજ હતું.

ખીજો દાખલો ને હમારી નજર હજુર ચીન ખાતે બનેઆ હતો, તેનું બએઆન એવું છે કે, એક સારાં કુલના અચીલ હોરાજ સાથે આ શેઠને કાંઈક આલખાન હયે, તેથી અથવા તો તેવણુ બેલીદરાજ હોવાથી સરાહગત બરેલી વાતો ઉપર એતખાર રાખીને સંવત ૧૮૯૩ મા વાંહાંણુ "કારણુ વાલીસ" ની અંદર માલવા અફીણુની પેઠી ૨૦૦ ને આસરે હોંઆંવાલી પોતાની પેહડી હસ-તકથી ચીન મહાબીને વેચવા સાર હોરાજની આડતમા સોંકાવી હતી; ને લઈને મીઆંસાહેબ ચીનની સફર પેહલવેહલા શીધારીને આ શેઠની મેહરબાંની પાંમતા ખુશી સાથે તાંહાં પોંહતા. એતેકાં એવો બનેઆ કે તે વરસ ચીનના દરીઆવમા યાએલાં બએકાર તોફાંણે વાંહાંણો "હારમજજ બમનજ" તથા "હાંમુદી" ને અફીનના માલનો મુહબલક જો લઈને જતાં એવી રીતે દુખી ગયાં કે, તેઓની કાંઈખી નીસાંણી જણાઈજ નોહતી; આવા સંજોગે અછત પડેઆ ઉપરથી ચીનના બજારમા એટલો તો ઉછાસો થયો કે ડાલર ૮૦૦ ની ઉપરના બાવથી દરએક પેઠી વેચાવા લાગી, પણ તેમા હોરાજએ વીથેસ લો-

બમા પડી કથોખી બાગ લેવાનું મન કીધુંજ નહીં; એ વખતે ચીન ખાતેના ઘણાક સાહેબોએ તેણાને સહમજાવી કહેલું કે, હાવા ઠગાકાના વખતમા માલ ધણી નેહાલ ધર્મ જાએ તેવું શીકાર ધમ હાય અવિચ તે લઈને મલિકની મેહરખાંની વીશિસ મેલવેજ નેના ઉતરમા મલકાઈને એવું બેલેઆ હતા કે, મીઆં એનાતો નવશો ડાલર શેહજમા લઈ સખીસ. હાવા વીચારની વડી રાખતા હોરાજી બેઠા રહેઆ, તેવામા બર મોસમના ખીજાં ખારકશો જાણંધ માલ સાથે તાંહાં જઈ પુગા પછે માલની મુહબ્બત જતે બાવ જેમ ઉતરતા આલેઆ તેમ હોરાજીની હવીલાઈપર દરકત પડવા માંડી, અને લોકોના સખુનો સાંબલતાં ખીચારા બેબર લેવા; પણ જે સમા હાયથી ગયો, તે પછે આવે-આજ નહીં. આ ખાખેની અબર શેષ હાથીબાઈને કાંણે ગઈ તાર તેનો કથોખી કાશિં જણાવેઆવના ઉદાર મનથી પોતાની પેહડીવાલાની મા-રફતે ચીન ખાતેની એક માતબર અંગરેજી પેહડી હરાતક પેટીઆ શોઈ દેવાનો હોકમ લખાવી મોકલાવેઆ. એ માલ જોકે પડતા બાવમાં અંતે વેચાયાથી શેષ હાથીસૌંગને મોટી નુકસાણી ખંમચી પડી તોપણ પોતાની ખાઉધરીમા લીધેલા હોરાજીને તેમના ગુજરાંણુ સહ ચોડાંક નાંણા ચીનના આડવીઆ પાથેથી પોતાને નાંમે લખાવીને આપાવેઆં, એટલુંજ નહીં પણ તેના કુટુંબનેખી હંધઆવી વુલીક પાલતા હતા.

ઉપર જણાવેલા મે લખલખ્યાથી આ શેડીઆની સખાવત કાંઈ સંપૂરણુ થાઈ નહીં; પણ ખીજી ધણીક વાતોમા તેમનું ઉદારમણુ જે લીપી નીકસેલું કેહવાએલુંછે, તેમા જમતે ગણાતનો કોઈખી સખસ પોતાની ખારીક અવસથા ખતાવે, તેનો સવાલ આ શેષ ખાહાલ રાખીને ઘણાક આખરુદાર કુટુંબોનું દલી-દર ફર કરતા હતા; માટે હાવા સદ્યુણી સખીનશ આ સરસવતીમા જેમ જાહાજ ધીવસ જીવતા કેહ તેમ ગરીબોની જીંદગી સારી રીતે સમવાએઆ કરે.

આ સાહેબ અફીનની હજારે પેટીઓનો જેમ શેલગાર કરતા, તેમ સતોખી રમતા હતા; પણ તેમા હરેક વાતના દગાથી સદા ફર રહીને હેવું પરમાણીકપણુ વાપરતા કે, તેથી લેણુ દેણુમા સાહજના 'લખીઆ કોઈ ખાર સંકતમા આવી જતા તો, તે ખાખે દમેઆ ઉપજાવી એવી સંતસેસથી બાવ કાપી વાલતા કે, તેથી કોઈનેખી તેમના હાયથી જાહજીંજ નુકસાંણુ ખમવું પડવું નાહતું; અને તેથી ઉદારતા જતાંખી સાંબલવા પરમાણે દરસાલ લાગો રખી-આનો નફો પોતાના ઘરમા આણતા હતા.

સંવત ૧૮૯૯ ની સાલમા પોતાની સંગાથે નગરચેક હેમાબાઈ તથા મગનબાઈ કરમચંદને જોડી લઈ મેચ વીરયની જાતરા કરવા શીધારેઆ હતા, પણ મારગમા મરડીનો બહુ ઉપદ્રવ આવતો જોઈ તાંહાંથી તતકાલ પાછા ફરી આવેઆથી ધારેલી મુગદમા નીસફલ યાંમેઆ હતા.

શેહરની બાહર પોતાની એક વાડી અંદર જે નાહતું દેહડું હવું, તેનો વીસતાર વધારીને સંવત ૧૯૦૧ ના માહ મલીનામા તેની સથાપનાનું મુહરત કરવા પેહલાં ધારેલું હવું; પણ પાછલથી તેનાની હેવી મરજી જણાઈ કે, એ

દેહડું શીખરબંધ બાવનજીનાલયનું બાંધવું; અને અંજનસલાખા કરવી; હેવી આથેઆથી મુહબલક પછિશીખરખીને મસ મોટું દેહડું બંધાવેલ, જેનું થોડુંક કાંમ અધૂરું હતું તેવામાં એકતો તેમના માતોશ્રી મુરજબાઈ માદાં થઈ પડેઆં, અને ખીજી તરફ આ સગીમંત શેઠના હોટ ઉપર એક ફેલી યાઈ; જેના વકરથી આર દાહાડા પોતે ધણીજ કસત ખેંચીને સંવત ૧૯૦૧ ના સર- વણ સુદી ૫ ને સુકરવારની પાછલાપોહરે ૪૯ વરસની વયેમા દેવગત થયાને લીધે, સારાં કાંમ મોટે ધારેલી ઉમેદ તેમના દીલમાજ રહી ગઈ.

આ મરહુમ શેઠ નેકનાંમીમા એટલાતો દીપ્તી નીકલેઆ હતા કે, તેમની દેહને જાગે અગણીદાહ કરવા લઈ ગયેઆ તારે શેહર અમદાવાદની વસતીના હજારો લોકો, સમસાણ સુધી પોંદ્યાડવા મોટે સાંમેલ રહીને, તેમના ખેશી- આની સાથે આંખોમાથી કેહ્ય કે, નવધાર આંસુએ તેઓએ ટીપાવેઆં હતાં; એટલુંજ નહીં પણ જે લોકો કુખનાખારેઆ તેમના આસરથી સંતોસ પામતા હતા, તેઓએ પોતાનો મુરખી બોલેઆથી કીધેલી કલપીતનો તો કશોએ પાર ગણાએઆ નોહતો.

શેઠ હથીબાઈની સવરૂપી શીક્ષ સંબંધી કેફીજિત એવી કેહવામા આવીછે કે, તે મરહુમનો એહરો ધર્મના રંગનો હતો, તે સાથે કદેજેઆ અને લાંમઆ મોહના હતા; બોલવામા જેમ ધણાજ થોડા અને એક મારગી જેવા દેખાતા હતા, તેમ સંખાવતમા મુશ અને માએઆ મેહરખાંણીમા પુરા, એક માહપુરસ હતા તેમાતો કોઈને સખ રહેલો જણાએ નથી.

આ શેઠીઆના માતોશ્રી મુરજબાઈ, જે તેમની પેહલાં કહિલી પડેઆં હતાં; તેનાએ આવા હાતમ સગીઆ વીરાના મોહતનો વીલાપ કરવાંમા ખર- ખર એક મહીનો મસથુલ રહેઆ પછે બાહુરવા સુદી ૫ ને રાજે તેને બેટવા મોટે વધકુંક તરફ શીધારી ગયેઆં.

હાલ હર્ષઆત ગ્રેહા ચેઠાણી દરેકરખાઈને કેટલો એક ઉપજતો હશે, તેની મુનસફી વાચનારી આનમના અનકાર ઉપર ચોરૂઆ શીવાએ ખીજી પ્રાઈજ હમે કહી સખતા નથી

ડાક્ટર બાંડી દાજી.

આપરા રીઆમના ચેહર મધે 'ગરાઈ મેડીકલ કલેજ' નામની વધી દકરાના ને આતુ થઈ, તેમા લાચુ પડેઆ પડે તખીજપણની જાંચી કેલવણી લખને સતા બચેલી સનદ મેનવનારા પેહલવેહલા ■ દેલી ગરહસથો માહેના આ એક વધદરાજના જનમારાનુ ને વરણુન હમારે હાઠ આવેજોઅ, તેને ખરા હેનુથી વાચનારી આનમની હજુર એક બેઠ તરીકે મેલવાની રજા બધએએ.

મટોડી જેવી ખીરજીવ પદારથમાથી જેમ તરેહ તરેહના મુધધી કુલો, અને લેહજતદાર ફૂલોની ઉતપત્તી યાએઅ, તેમ અશીલ ફૂલના ગરીબરા મા ખાપને પેટે અવતરેલા બચાએ ઉપરખી કુદરતની જરે અપાર ખખસેસ ઉત રેઅ, તારે એક દરવીઆવાન કરતા તે વાસેસ બાએગરાલી ગણાએએ, તેહવા અમુલીઅ ધવાહેરે માહેલો માતઝ ચારજ સખદવાલો આપરી વસતીનો માન વતો મીતર યેનવી ગનાતના એક ગરીબ ગોડ બરાહમન નામે વીઠલ રામકરસના ને ગોવાની પાથે માદરા ગામ મધે રેહતો હતો, તેને તાહા સવત ૧૮૭૭ ના રાકે ૧૭૪૩ ના નેઠ સુી ૮ ને મુકરવારે જનમ પામેલો જાણુવામા આવેએએ.

વર્જસાવલીના બાહાડમા આ મીતરનુ જનમ નામ રામકરસના, તથા તેમના ખીતાનુ નામ વીઠન કરીને ને જાણુવેએ, તેજ ચોક્સ અને સહી માનવામા કશેએ સધે જાણુતો નથી, અને બાઉ તથા દાજીનુ નામ ને ધારન ધએજોઅ તે એટલા ઉપરથી કે મરાહથી બોલીમા "બાઉ" તે બાઈને, તથા દાજી તે તેમની ઉપર ને વડા હેએ તેને કેહવાનો માહેવેરે પડેએએ. આ ગરહસથ જરે આનવએમા મુખર્ધ ખાતે આરીને પાઠરાખામા જવા લાગો, તારે એક દાહાડે તાહા હાજરી આપતા બચગી હોવાને લીધે જનમ નામની ચેહજ ફરામોરીથી સાધારણ રીતે બોનાતા બાઉ કરી લખાવી દીધુ, એટલુજ નહીં પણ તે સાથે ખાપનુ અસર નામ લીધાને બદલે દાજી કરી કહેજો, અને તે નામથી જરે ઘોડાવાર રહીને હાજરીમા તેમને પોકારેએ તારે પોતે આગલ હોવા છતા કેટલોકવાર મુધો હાજર કરીને કેહનારે નહીં મલે આથી રેહઅ કે તાહા એક રમુજ બની રહી હતી, પણ સધતાએ પોતપોતા ॥ નામની હાજરી આપી રહેઆ પછે, આ ખાનક જેના માલુમ પડી આવેએ તારથી સેહલ નામે સરપે કોઈ નીરાનમા તેમને બોલાવવા લાગા, અને ઘેર માખી તેમજ આતુ ગ્રેજ તેથી અસલ નામ હસલીમાથી તદન ખરી ગએજો મોટે આ રામકરસનાને આપરેખી બાઉ દાજીને નામથી ને આનખતા આરી એઅ તેજ નામ કાએમ ગખવામા હોય પ્રાઈજ દરકત જેકુ જાણુ નથી.

આ સુરા નરના બાવા વીઠલનો ધંધો તેની ઉપર જણાવેલી જનમભુમીમાં એતરપાદરના ઉદયોગથી ગરીબ કુટુંબના ગુજરાણુ મોટે ચાલતો હતો, પણ ખોલવા તથા કવીતા જોડવામાં એવોતો ચપલ હતો કે, તેના રસીલા સસાક સાંભલવાથી આસેપાસેના રજવાડાંમાં તેમને ઘણું સાર માન અને વખતે વખત ધનામની મલનું તેથી તેમની કેંગલીએત સદા દુર રહેતી હતી; તે છતાંની એ ગરહસયના બપીરાની વલાંણુ જરે આ ટાપુમાં ઉતરી તારે સંવત ૧૮૮૫ નારાકે ૧૭૫૦ માં પોતાના ૮ અને એક વરસની જીમરે પુગેલા પે દીકરાએ (આ બાઉ તથા નારાએણુ) ને સાથે લઈને હીઆં આવી લાગે; ને વખતપર કેહવાતા આ બાવકને કોઈની જાતની વીદિઆનું કમુંએ બાંન ન હેએઆ છતાં માંનવાને લમરીક, અચરતી ઉપજવી જોઈએએ કે સેતરંજની રમતને કેથે સારાં પેઆનથી ને શીખી લીધેલી હતી તેથી હીઆં આવેઆ પછે આ બાઉ સાહેબ ધણાએની સાથે બાજી એલવામાં હીમતથી ભીડી પડતા હતા. તે વાતની અચર કોઈ માહબાવાલા અંગરેજને કાંને ગધ તારે તેને પોતાને તાંહાં બાલાખીને રમાંડી જોએઆ, તે તે બાજીમાં સાહુમના ધણીને ધણી આસાં-ણીથી જીહતી લીધેલા માણુમ પડએ; તેથી તેને ધોડાક રૂપીઆનું ધનાંમ આપતાં તેમના બાવને ધણીજ તાકીદ દરમ્યાં કે, હાવા અંચલ જહેનના ઊકારને હથે પાઠરાવામાં લાંખલ કરી વીદિઆનું ગનાન આપવું જોઈએ.

આઠસી બાવદ બનતાં ચારિક વરસ ગુજરી ગયા પછે આ બાઉ જરે ૧૨ વરસની વયે પોંહતો, તારે સંવત ૧૮૮૬ ના રાકે ૧૭૫૪ માં તેના બાવે તે વખતની ધડીઉકેસન મોસાઈટી હસતકતા મરાહથી વરગમાં પેહલવેહણે લઈ જઈ તેને ખેસાડેઆ હતો; જાંહાં તરણુ વરસ પુરાં નહીં થયાં તેટલાંમાં તાંહાંની પરીખરા પસાર કરીને અંગરેજી શીખવાના વરગમાં સંવત ૧૮૮૨ ના રાકે ૧૭૫૭ પોસ વદી ૮ ને સોમવારે તે લાંખલ થયો; અને મન રાકતીની મદદને લાભ લઈને એટલું તો શીએઆ કે, સંવત ૧૮૮૫ માં દસ રૂપીઆના દરમાહની “કલેર સકાલર સીપ” મેલવેઆ પછે વધારે અએઆસ મોટે આગલ વધેઆ; અને તાંહાંની ફતેહમંદી સાથે પાર ઉતરીને સંવત ૧૮૮૧ માં રૂપાંનાં આંદનું ધનાંમ લીધા ઉપરાંત દર મહીને રૂ૪૦ ની જગેઆ હાથ કરી મેલ.

એલમનો દગીઆવ એવોતો બોહોણો હેએએ કે, તેમાં કોઈની ધનસાંણુની ગમે એટલી જીંદગી લાંમની છતાં તેના છેડા ઉપર કવચીત તે જઈ પોંહયતો નથી; તોપણ ઉછલતી વએના કેટલાક જવાનો ને પેતાકે અએઆસ વધારવાની હોંસ સદા ગખતા દેખાએઆહે, તેએની સંક્રમાં સ્ખેલ રહેલા આ બએગસાની બાઉ સંવત ૧૮૮૬ ની અધવચમાં મેડેલી મદદેગા જેને કલેજ કરી દેહય, તેની દેવડીતાંહાઈ દોડી પુગેઆ, અને તેજ વખતે તાંહાં સોનાના આંદનું ધનાંમ મેલવેલ, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત ૩૦ વરસેર વગર લવાજમે બીચેસ અએઆસ કરવાની પરવાંનગીની હાથ દગી લીધા છતાં એજ રકૂવના હેલવાઈ ખાતાંએમાં ધોડાકવાર ત્રીખસકનું દાંમ પણ ચલાવતા હતા. એઆસુધી આપણો બપો મીનર બાઉ રૂ૩ વરસની જીમરે પોંહયેઆ ૮૨

તેમનું રખસન કરનારો પીતા દાણ અથવા વીઠલચેડ ૪૩ ની વચ્ચેના અતરેજ મરણ પામેઓ, અને ઘર સસારનો સઘણો ખતરાક તેમને માથે ચોટી બેઠો, તોપણ તે બાપેનો કશોપી અફસોસ કરેઆવના પોતાના એલમ અમેઆસને પાસેથી હરગેજ વીહીસો મેસેઓજ નોહતો.

બાપના મરણનો ખરચ આ ગરહસથને તે વખતપર બારે પડેઓ હેએ કે નહીં, તે વાત જણાવવાને હમો અસકત છઇએ; પણ તેનો ખર્ચ શેહજમા નીકલી આવવાનો એક સળોગ એવો બનેલો સાબલેઓચ કે, બાપહંતીઆથી થતી ખરામીના બેઆનમા પુરતા દાખલા તથા દલીલો સહીત ગુજરાતી અને અંગરેજીમા અસરકારક રેસાલો સઘણા વીદિઆરથીઓ પાથેથી નામદાર સરકારે સવત ૧૯૦૦ ની શાયમા જે લખી માગેઓ હતો, તેમા કેહય કે સરવે કરતા સાદે લખાણુ આ વીદવાન બાઉનુ પસદ આવેજો તારે ૩૬૦૦ નુ ટેડવેલુ ધનામ તેણાને મેનામિત થએજો હતુ.

વીદિઆ અમેઆસમા આ અપવલ્લુધીના ગરહસથે ૧૨ વરસ વગર થકે બધુક ગુજરેઆથી, તે એવોતો સકતીવાન થએલો નીવરેઓ કે, તે વખતપર કોઇ વેપારી અથવા સરકારી ખાતામા મોટી પડવી મેલવતે; પણ આ બલા પુરથે તો પોતાનો લોભ શેવેઆ કરતા પારકાઓના લાભની વીશિસ કાલજી રાખેલી એમ જણાઈ આવી કે, આટલા વરસ એલમમા ગુજરેઆ તો તેની અડધી મુદત ગરાટ મેડીકલ કલેજ, જે તરતનીજ આલુ થએલી હતી, તેમા શાકીને તાહા તખીબપણાના ઊનરની માહીતી મેલવી લેવી. આ મુરાદ મુઆફેક એ સાહેબ, સવત ૧૯૦૨ ના રોકે ૧૭૬૭ ના કારતક સુદી ૪ ને શામવારે એજ સ્કૂલના ખીજ ૧૨ ગામઠી વીદિઆરથીઓની સાથે પેહલવેહલા દાખલ થયા હતા; અને સાવધ ધેઆનથી તાહા વર્ધક સાસતરનું ગનાન મેલવેઆની ઈઆદગારીમા સવત ૧૯૦૪ ના રોકે ૧૭૭૦ અધસર સુદી ૧૫ ને મગલારે તરણ વીદિઆરથીઓને જુદા જુદા પગારની જે જગેઆ મલી, તેમા વધતામે વધતી રૂ.૨૦) વાલી ઉપર પેહલો હક એનો હતો; પણ ઉદારમનની સખાવતથી તે આકરી પોતાથી ઉતરતાને આપવા જણાવેઆ મુજબ કેહય કે, ડાકતર મેરવાનજી શેરાબજી ખરાસને તે હીનાઇએટ થાઈ હતી. આ વાતને લગ-ભગ તરણ વરસ થવા આનેઆ, તેટલા પાચ વરસની પાકી મુદત જરે બરાઈ તારે ધારા પરમાજોની પરીખસામા પોતાની સંગાથેના ખીજ પાચ દેથી બાઇઓ થકે પાર ઉતરેઆથી, સવત ૧૯૦૭ ના રોકે ૧૭૭૩ અધતર સુદી ૧ ને શુધવારે સતા બરેલી સણુદ મેલવીને વધદરાજના એલકાળથી ધધી ચલાવવા માટે પેહલવેહલા બાહેર પડેઆ, તેને હવડા ૨૨) વરસ વહી ગએલાં ગણાએજે; અને તેજ દાહાડેથી આ ગબીર દીલના ડાકતર બાઉ દાજી આપણી પાથે પરએઆત થાઈને બેઠાકે. અને તે પહે સરવેથી દીકતમા દીકત વાહાડ કાપના કામે એક સરીખી કુતેહમદી સાથે જે તેને બજાવેઆ તેમા પાયાઓ, પોસાબની અદર બધાએલી પઠરીઓ, તથા વરસુરીઓ વગેરે ચીરી કાહાડવામા, અને સુવાવડના દરદોની સફાઈકરી આપવામા, મોટી ચા

લાકી વાપરી દેખાડી; એટલુંજ નહીં પણ તેટલા અરસામા કોઈ સેંકડા જણાઓના જીવની સાથે જાએ તેહવાં હેખતનાક દરદે ઉપરાંત દેખરે ખીજ સાધારણ ખીમારેખી તેનાને હાથે સફાઈ બરેલી વનદેરસલી થાંભલા આપરે સાંભલતા આવીએછે.

વધ્દકપણના ધંધા માટે પેહલાં બાહેર પડ્યાને જે વરસ પસાર થએઅ પછે, ગરીબોને મુક્ત સલાહ આપીને અઉસદ પાંણી પોંદ્યાડવાની રૂઠી ધાર-ણાથી આ ધરમી તખીએ બારબાઈઆના મોહલામા એક દવાખાનું* મી-ડાસાબાઈ ફરંમજી કાંમાના આસરથી હુંધાડીને જરે ચાલુ કીધું, તારે તે વખતપર પોતીકા બાઈ મી- નાસાએણુ દાજીખી ડાકતર ખનીને કાલેજમાંથી તરતના બાહેર નીકલેઆ હતા; જેને પોતાની સરીગતમાં બેઠી બહને તેમની મદદથી દર વરસે સેંકડો સિદ્ધાપીઆ, પછે તે ગમે એ બણાતનો પણ ખીન-જીરાતવાસો હોએ તેઓની સરીર સાંજુલી સંબાલવા થકી ખરેખરે સકતીવાન થાએઓ અને તેથી કરી તેવા લોકોના જીગરની કુવાખી હાંચેલ કરતો રહેઓ.

કહેજીસાઈ જીવની આલચલણુ, તથા સાંકલા મગજના વીચારોની અસરથી પોતાનું ઘલ તદન નીચું સખીને, થણાં કાંચોના જીખંદા એકીજ વખતે માંથે ઉઠાવી લેવાની સકતી ધરાવનારે, આ આપણો બાઉ હોયોતો અપલ જણાઈ આવેઓછે કે, તેના હાથમાં જધાર્પધ તથા અલી મોહટા નફા-વાલી ધરાકી હોવા છતાં પરજમાં સુધરાઈ તથા તેઓમાં સંપજનનાનું સુખ જલવનારાં બહેર કાંચોનીખી આગેવાની લેવામાં ખીજ દેશીઓ કરતાં સઉથી મોટો ઉપીઆગી, અને ઉલટવાસો એક ખરે ખરખાહ ખીતર થાઈ રહેલોછે; એ ખામેના ધણક દાખલાઓ મહિસો જીતમ ઈઆદવારી બરેઓ આ એકજ જણવાજોગ માલુમ પડેઓઅ કે, આપણી ટાપુખાતે હવડાં પાછી સજીવન થાએખી “ખોમખે આશીર્સમ્પિસન” નાંમની સભા જરે અગાઉ આલતી હતી તારે તેમાં અગત કરી તેને એવીતો ધરમીપણથી આગેવાણી લીધી હતી કે, કેટલુંક સુધી વગર મુસારેદર ચેકરેતરી થાઈને મલલુ ધાંમ અપસાણીથી તેને પાર ઉતારેઈ હતું; અને તેહવા વખતપર જે જે અરજીઓ લેલાત ખાતેની પારખામેંટ ઉપર એ સભા તરફથી મોકલવામાં આવતી તેનો ઘડનારેખી કોઈજ નહીં પણ આએજ કાલેજ કવી કેહવાએસોછે; અને તેવાં લખાણમાં સમજ રાકતીની સારી સલુકાઈ, નરમાંસ, અને ગંબીરાઈપણું જે વાપરવામાં સદા આવતું તે જોઈને તાંહાંની આખી પાદરાહી સભાએ જોડે અરજદારેએ માં-ગેલાં માહેલી કોઈ કોઈ બાબદો કજીલ નહીં રાખી; તોપણ આ બાઉના લ-ખાણુ વીથે સાખાથીના સખદાથી પોતાની પસંદગી વારંમવાર દેખાડી હતી.

આ વધ્દશજનાં ખવાસની લાએકી તથા હોનરની કામેલીએત મુજબ પરજ તરફથી તેમને વારંમવાર માન બરેલી સાખાથીઓ જે મલતી રહીઅ

* અઉદ વરસ સુધી ચાલેઆ પછે તેનો મદદમાર મરદસથ માંડી હાલતમાં આવેઆને લીધે સંવત ૧૯૨૩ ના રાલથી તદન બંધ થઈ પડેઈ. નાં. લ.

અને રહેછે, તેનું કારણ એકે વધદકપણાનો હોતર હાથ કરી લીધા પછે, તે ધંધાને ધેઆંનમાં રાખેઆ ઉપરાંત સોકોની ગરીબાઈ તથા કંગાલીઆતનાં તરે-વાર પોકારો ઉપર ઘણાજ દયાલુ દીલથી સદા કાન ધરતો તે દેખાયોછે; તેનાળી વલી એક ખીતો ઘખણો અતરે નોધી લેવા બસ ધારીએય કે, સંવત ૧૬૧૧ ની શાલમા વીડાળા મલાહરી નામના એક ખીચારા નીરદોસ દરજી ઉપર તેના કોઈ હુલર અંગરેજ થોડે તેના ચહુડેલા પગાર કુખાડવાની નીસતાંધી, કાંઈકે ખાંદાનું કાહડીને પોલીસમાં તે વખતના માજીસટરેટ મીં કારકીલડની સાંમણે મોકલાવીએ હોત; જેને તપાસ કીધાવીના તે ઉપર સજનો જે શર્તમ યુગરેએ તે બાબે આ દયાલુ દીલના ડાકતરે, તેની તરફ યધને મીં કારકીલડને છેક માજી સુપરીમ કોરટમા ધથેડી લઈ જઈને શીખસા કરાવી હતી; અને તે વાત જાહેરમા આવેઆથી નામદાર સરકારે, તે માજીસટરેટને તેના આહવા ઉપરથીખી ઉઠાડેઆ હોતો. તે કારણ મટે જોકે આ નેકનામી હાંથેલ કરનારને અતી મોહો અરચ થયો તોપણ તેને કશીખી ખાતરીમાં નહી લાવતાં એક ગરીબ માંણસને ઘટતે ડેકાંછેથી વાજખી ધનસાફ અપાવેઆમાં માહબારત પુનનું કાંમ કીકું હતું, પણ તે ઉપરાંત દેરાને સુધારવાના અનેક કાંમમાંખી તેની આગેવાની હમેસાં લેવાતી રહીછે. આપણી ટાપુ ખાતે પરજને સુધારનારી અથવા તેઓનું બહું ઇછનારી એવી કોઈખી મંડલી તો નહોંજ હશે, કે જેમાં ડાકટર બાઉ ઇજી સાંમલ નહેએ.

આપણી ટાપુ ખાતે દેશીઆએ ઉભી કીધેલી, કેલવણી ખાતાંની મંડલીના એક ખાસ અધીકારીખી આ વીદવાનને સંવત ૧૯૦૮ માં ડેડવેએ હોત; અને તે આહવા બજાવેઆમાં સારી ઝહડક તેને દેખાડી હતી. ચીચપોગલી ખાતે વીકેટોરીઆ ગારડન નામના મોટા બગીચાની અંદર જે માહબારત સંધરહસ-યાન સંમપુરન હાલતમાં ઉંમું થએલું હવડાં આપરે જોઈએછે, તેમાં જુદી જુદી જાતના એલમ તથા હોનરને લગતી કેટલીક બાબદો મટેખી આ ડાકતરની કોથેસને આબાર મુંબઈને માથે ચેટિસા કેહવાએછે. વધદકપણાને ઉતેજન આપનારી “ગરાંટ મેડીકલ કલેજ સોસાઈટી” નામની મંડલીના પરચુઅની જગેઆ ઉપરખી તેના સધલા સભાસદાએ એકવાર એનેજ મુંડી કાહડેઆ હોતો. આગલા “બોમબે ટાઈમસ” પતરનો માજી અધીપતી ડાકટર ખીડિસત જરે લેલાત ગયો, તારે તેના હસતકમા “જીઆગરફીકલ સોસાઈટી” નું સેકરેટરી પહું હતું તેપણ તેની ગેરહાજરી સુધી આટોખી લેવા મટે આ બાહોસ ડાકટર બાઉનેજ સોંકવામાં આવેજ હતું; અને તે ખાતાંનું કાંમખી તેને એવીતો ચા-લાકીધી ચલાનેજ હતું કે મજકુર સભા તરફથી તેને સાખાથી મલેઆ કીધી એતલુંજ નહોં પણ જરે તેને આહવા છાડેઆ તારે તેઓએ આ પરમારથી બાઉનો ઉપકાર વઠીક માંનેએ હોતો.

સંવત ૧૯૨૧ ની સરખાત સુધી તેણાને મલેલી આખરેઆમાં આ એક અમુલીઆ નવો વધારો એ થયોછે કે, લંડન ગહેલી “રાએલ એશીઆતીક સોસાઈટી”નાં “હાંનરરી મેમબર”ની સતા બરેથી સનદ તેમણે ધાસતે તાંહાં-

વેરથી એનાએત યદ આવી હતી. એ ઉપરાંત પારીસ ખાતેની “એશીઆતીક સોસાયટી” નો, તથા લંડન માહેલી “ઓરીએન્ટલ સોસાયટી” અને “ફીલસોફીકલ સોસાયટી” નો અધીકારી પણ એજ પરમાણીક ડાક્ટર ગણાયેછે; અને મુંબઈની “રોયલ એશીઆતીક સોસાયટી” ના વાર્ષિક પરેસીડેન્ટો માંનવંતો આહવાની એ ડાક્ટર ધરાવેછે.

હાઈ સરીફનો આહવા કાંઈ જોહવા તેહવા ગણાતો નથી; અને આગલા દાહડાએ પરતો તે ફક્ત અંગરેજો શેવએ ખીજ કાઢીને ખી કવચીત મલી સખતો નોહતો, પણ ધરાવી સને ૧૮૫૬ થી તે ખાખેની ધારણ બદલાઈ, તારથી રેશી ગરહસથાને વાસતે એ જગેઆ ને ખાલી રેહલી આવીય, તેમાં ૧૮૬૬ તથા ૧૮૭૧ ના વરસોમાં મધીને ખેવાર આ વધદરાને પોતાનો અમલ ધણી નસારી આલાડીથી બળવીને કોરટના જડને તથા નામદાર સરકાર તરફથી સાખાથી ચેલવી હતી. એ ઉપરાંત સુસેહના અમલદારનો માન ભરેએ આહવા આજ ધણા વરસો થમાં ને મસેએછે, તેપણ આ ગરહસથ પાસે તેમની ફડી વરતણુકથી હજીતક જલવાઈ રહેસો આપણે જોઈએછે.

ઈનસાંનો ઉપર અંગરેજના ગુલબાએ અનેક તરેહથી આવતા રેહ્ય; તેમાં હંદગીનાં સુખથી તદન રદ ફરી નાખતારાએ માહેલું રગતપીતનું દરદખી એક અલીજુર, અને બએકાર ગણુએછે; જેનું નીવારણ કરવા માટેનો પુખત ઉપાએ ને આ ખાહોશ ડાક્ટર પોતાની કાખેલીમિતથી હવડાં થોડુંક ધએઈ સોધી કાહડેએઅ; અને તે જીમદા એલાજથી સાબએઆ પરમાંણે ધણા રદ થઈ પડલા પરંણીએને સુખાકારી ધમાડવામાં ને આવીછે તેનું બીગતવારે વ-રણુન હવે પછે કોઈ લાએક જગેએ લએઆમાં લાવીએ તેટલાં એ ખાખેની પેહલવેહલી તપાસ માટે કેટલાક કાખેલ, અને જોહવાવાલા સખસોની એક મંડલી પોતાના મકાંનમાં સંવત ૧૬૨૫ ના શાકે ૧૭૬૧ ના અઈતર વડી ૬ ને સોમવારે ખેલાવી હતી તાંહાં હાજર રહેલા સહેબોના નામો ને જણુએઆંઅ તેની કેફીમિત હેલ નોધી લઈએછે.

ઈનસપેક્ટર જનરલ મીં રાઈ, મીં અરદેસર ફરાંમજી યુસ, અને ટાંઈમસ આવ ઈડીઆવાયો મીં ઉડ.

હાંનરેખલ મીં જસડીસ નીઉટન (આપણી હાઈ કોરટની આપેમેંટ સાઈડનો નેઆએધોસ).

ડાક્ટર શીલવેસટર, તથા નારએણુ દાજી.

રેવરંડ આખત.

ઉપલી મંડલીમાં સાંમેલ થએલા સાત જણુએ માહેલો ધી હાંનરેખલ નીઉટન જેકે એક નેઆએધોસે, તેપણ કેહઅ કે, તખીખપણાને તે સાહેબ ધણેજ અએઆરી ગણુએછે. આ મંડલીમા મવેલા ગરહસથોની હજીર ઉપલાં ગરજમા ફેલા લોકો (એ તખીખની પાશે રવા લેવા માટે આવનારાએ) ને ખેલાવીને રજી કીધા હતા એ લોકોની આગલી હાલત બીએ મીં ઉડ ને નોધ કરી લીધેલી હતી તે પાંચતો જઈને તેમા તારપછે કેટલાક તજાવત પડએ,

તેની તપાસ મી. રાઈટ પાસે સેવાડી હતી. એ સધલા દરદીઓએ એકીજ આવાજે કેહવા માંડીને કે, આગલ કરતાં તેઓને ઘણાજ ફેર પડેલા જણાએ છે. એઓ માહેલા એક રસતમજ બેરાંમજ નામના પારશીને એટલો તો ફેર પડેલા કેહવાએઓ કે, લગભગ બે વરસ યયાં દવા સેવાનુંખી તેને તદન બંધ પાડેલું હતું. આવી જુદા મરજ લાગુ પડઆવી સરીરનાં જ બાગે શુદ્ધન મારી જાયેચ, તે વીથે એક દરદીએ એવી જુખાની નોધાવી હતી કે, રગત પીતની દવા લીધા આગમજ, તેના હાથને કુંડું અને ઉકલવું પાંણી એકજ સરખું લાગવું હતું; અને નાખવાટે દંમ તથા સાંસ સેવાતો નોહતો, તેહવી સધલી વેદના દુર થએલી તે રમેછે, એટલુંજ નહીં પણ હાથને લાગવાની સખતીખી પાછી આવીછે. એનેજ મલતી એક સાખશી ખીજ દરદીએખી દેશખસત આપી હતી; અને તે ઉપરાંત એક દરદી વીથે એવું જણાએજે હતું કે, તેની તરફ જોતાજ કમકમાત છુટે એવી માથી હાલતમા પેહલાં તે દેખાતો હતો; કારણ કે સરીરના સરવે બાગેમાંથી બેહધ રસી વેહતી હતી, અને છેક માહતનેજ નોકે જઈ પોહચનાર હતો; તેપણુ સારી હાલતમાં આવેલો માણુમ પડેઓ. એ દરદીઓમાં જેમ હીંદુ, મુસલમાન, અને પારશીઓ, તેમજ જુદાખીઓ ખીમારી ભાગવતા હતા તે માહેલા કેટલાકોની પેહલી માંઠી હાલતના લીધેલા ફોટોગ્રાફોની સાથે સાહજ થએલઓની તખીએટને મુકાખલો મેલવેઆથી એ મંડળીવાલાઓએ પોતાની ખાતેરી બરેલી ખુશી જણાવી હતી.

આ કુખબંજન ડાકટરની જસ બરેલી ઉમઘ સોધના બખવટે રગત ખીતમાં ખીખાએલા જે જે દરદીઓ સાહજ થયા તેઓના નાંમે ઉકલ જણાવીને તેની કામેલીએતની કીરતીને આ નોંધ મધે પરકાસતી રાખીએછે.

આપણી પોલીસ ખાતાના એક અમલદાર મી. હાલમસનો ખાફેક વરસની જમરમા આવેલો દીકરો, આ જુદા રોગને ભાગે અહરુએ હતો, તે પુર તનદેશતી પામેએછે. એ છોકરાના બેવાર સેવાએલા ફોટોગ્રાફો ઉપરથી તેના સરીરને પુગેલી જુદી હાલત અરેખરી કમકમાત બરેલી માણુમ પડીછે, અને તેપછે બદલાઈને અસલી ધપમાં આવેલું તેનું બદન જોડેકે જોડા પાંખેઆચ તેઓ કહી સખએ કે, આ કાખેલ તખીખના ઉપાએથીજ તેને નવો જનમ બખસાચોછે. એ છોકરાના ખાપે “ટાંઈ-મસ આફ ઈડીયા” મધે પરચમ તા. ૯ મી જુલાઈ ૧૮૭૧ અને તેપછે ૧૮૭૨ ના આગસ્ટની આખેરીએ છપારીને આ ડાકટર સાહેબની કીરતીના માહેલો આબાર જોહેરાંત માનેએછે, અને તે સાથે ડાકટર શીલવેસટરે તેને લખી આપેલી સરદીફીકેટખી છપારીછે.

સાખા ગોપાલ નામનો એક હીંદુ, એવોતો સાચ થઈ પડેઓ હતો કે તેનો એલાજ કરવવા માટે આ તખીખીને તાંહાં આખી જવાની તેનામા પરચમ ખીલકુલ રાકતી નોહતી; તે દવાઈ લીધાથી સાહજો થયા પછે તા. ૧૧ મી ઓક્ટોબર ૧૮૭૧ ના પતરમા છપારી એવું જોહેર કરેજેચ કે, હવે કેટલાક માઈલ સુધીની મનજલ કાપવાની તે હવડાં રાકતી ધરવેછે.

વીનાએક પાંદુરંગ નામનો એક ખીજો હોંદુ, ચાર વરસ સુધી હેરાંને પાંખીને આ વહંદરાજને પછે પડેઆથી ઘણી સારી તનદરેસતી બિાગવતો મા-લુમ પડેઆયે.

ફરાંમજી હીરજીબાઈ સરાફ અથવા ઘરવાલા જે મંજગાંમની ગોદી આગલ રહેલા પોતાને જણાવેછે, તે પણ લાંમખી સુદત સુધી કુખમા ગીરફતાર હતા; અને પુર તનદરેસતી પાંખેઆથી તાજ ૨૭ મી અક્ટોબર ૧૮૭૧ ના "યુંબઈ સમાચાર" માં ખરે નામે છપાવીને આ બાલ્યેગસાલી ડાકટર બાઉ દાજીનો તેનાએ બેહુધ ઉપકાર માનેઆયે.

મીં એ. એન. રાખરડસન, લગભગ પાંચ વરસવેર હેરાણગતી બિાગવતો છેક લંડનથી તે કલકત્તા સુધી ફરેઆ; પણ કોઈના અઉસદથી કાંઈજ ફાંચેદા જરે તેને નહીં જોયો તારે હોંઆં આવેઆ; અને આ ડાકટરનાં સંભાલ હેઠલ થોડા મહીના રહેઆ તેમા તેનું ધણું ખર્ચે દરદ જે દરે યએજ, તે સંબંધી તાજ ૧૧ મી નવેમ્બર ૧૮૭૧ ની તેરીએ "ટાંઈમિસ આફ ઇંડીયા" માં તેના બહુ આભાર માનેલો છપાવીને એવા દરદીઆને બાઉના સંભાલ તલે આવવાની બલાંમણુ કાધેલીછે.

એ ઉપરાંત, ખીજા ગરીબસોકો, જેઆ આ નાસ કરનારા રાગમાં સપ-ડાએલા હતા; તેઆની સારી માહવજતથી તનદરેસતી સંભાલીને તે માહેલા કેટલાકોને તો આધાનું વઢીક આ બાઉએ પોલીકી ગાંથથી પોંહઆડેલું સાંભ-લવામાં આવેજછે. આ વાતની ખબર જરે પેહલપેહલી આપણી સરકારને કાંને ગઈ તારે તે નામદાર સર જમશેદજી હાસપીટાલમાં પડેલા હેવા રાગીશીને તેમના સવાધીનમાં શોંકો આવેઆ મુજબ પોતાની કોએસ તાંહખી આ જગ-તમીતર ડાકટર બાઉએ જરી રાખી પણ તેના પરીણાંમ વીચેનું કાંઈજ માલુમ પડે નથી.

આ નામાકીત નારી વહંદ, થોડી કાહરેલા ઉપાએ બાબેની સઘલી કેફીએત, સાથે કેટલાક દરદીઆ તેથી રાહજા યએઆ તેઆના ફેટાગરાફે "સેટે સેકરેટરી" નામદાર ડીઉક આવ આરગાઈલની ઉપર ઇસવી સને ૧૮૭૧ નાં આગસ્ટમાં મોકલા હતા, તેના જવાબ એ નામદાર તરફથી આવી પોંહતેલો જણાવતી વેલા આપરી સરકારના ચેકરેટરી મીં હેચ. ઇ. જેકોબે ૧૮૭૨ નાં આગસ્ટમા એક પતરની મારફતે, આ ડાકટરને એવું લખી વાલેજ હવું કે, "તેમની હાલી ઊમદ થોધ માટે નામદાર ડીઉક મોહી ખુશી ઉપજા-વીને એજ બબદમાં આગલ આસતાં બોળે જે વધારો યાએ તે પણ સાંબલવાની તે નામદાર આવેસ રાખેછે."

આટલી બાબથી વાંચનારા સાહેબોએ ખુશીસાથે સંતોસ પાંમવો જોઈએ કે, આપણી ટાપુઆતે "મેડીકલ કાલેજ"ની હસતી જરથી અજવાલે આવી, તારથી તે અતાર ગુલીક કોઈ સેકડો જણાએ. તેમાંથી કામેલીએત પાંખીને બહાર પડેઆ; તેઆ માહેલો આ એકજ તખીજ પોતાના હેનરમાં અનેક તરે-હની નવી થોધ માટે કોએસ કરતો જણાએછે; અને તેમાં પરમેસવરની કીર-

પાથી તેને થોડીક ફેરફાર પણ મેલવીય; માટે તેમના વરગનાં બીજ દેખી બાઈબંધ તબીબોબી હાવી રીતની ઇલેક્ટ્રીસિટી જો વાપરતા હોય તો, તેથી પરજનને મોટા ફાયદો હાંમેલ થાયેઆ બીના રહેજ નહી.

આ લખાણ ઉપરથી કોઈબી સાહેબોએ એવો વીચાર નહી પોંદ્યાડવો કે, એ કાલેજમાંથી કેલવણી પાંખીને પસાર થાયેલા બીજ તબીબોની કામેલી-એત ઉપર હમો સંધે ભરેલી નજરે જોતા હોઈએ; પણ તેવો એઆલ ઉપજ-વનારોએને રાસતીની રહે મનાવવાની રજા લઈજાયે કે, તેઓ દરએકની તબીબપણા સંબંધી સમજ સખતીનું પુરતું માન રાખીને તેઓના પવીતર પંધાને અંતકરણથી સદા ચાહીએ. કેમકે એ સાહેબો આતંત્ર કેલવની લઈને જરથી બાહર પડેઆય, તારથી સેકડો તરેહના દીકત દરદેનું નીવારણ તેઓને હાથેથીથી થાતું રહેછે; મગર રગતપીત જેવો જુરે અને જીઆંકાર મરજ, જે હજી મુધી કોઈબી ઇચ્છારાપીએનોની કોયેસથી દરે થાયેલો જણાયેઆ નથી; તે આ એક પરમારથી પુરસની બહી ઇલેક્ટ્રીસિટી શાધે સારે ઉપાયે જે તેના હાથમાં આવેઆય તેની સાબાવી ખચીત કરીને એજ બાયેગસાલી બાઉને ઘટેછે.

ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં પ્રસકલ માહબારત કાંમોમાં, હમેસાં રાકાઈ રહેવા છતાં, આ લાયેટીવાલા ડાકતરે કેટલોક અવકાસ હાથમાં સાચવી લઈને યુગ્મર્ધની આશિષાથી તે છેક હોંડસતાંનના ઘણાક ભાગે મુધોની બેઠ માટે મુસાફરીએ ફરી વલીને જગો જગોને અનુભવ હાંમેલ કીધા ઉપરાંત કેટલીક બાબદાની શાધબી એ મુધી મુસાફર મેલવી લાયેએછે.

હોંડસતાંનનો સરમુખો નામદાર લારડ નારથબરક આપણી બેઠ માટે સંવત. ૧૯૨૯ ના કારતક મહીનામાં હોંઆં આવેઆ હતા, તારે તે નામદારને ઇલારાના નાંમીઆં ગોઠાએ વગેરે જેવા થકી ચાહેલો શાખ પુરેમાં ડવા, તથા તે બાબેની સહમજ તેના ઘેઆંનમાં ઉતારવા માટે આપણી સરકારે આ અંચલ જેહનના કામેય સખસનેજ પસંદ કરી મોકલાવેઆ હતા; જ્યાં વાઈસરાએને તેની ઇજા મુજબ સરવે વાતથી વાકેફકાર કરીને એક અથવાડીઆંની અંદર અતરે પાંડો વલી આવેઆ હતા. ફેરફાર કે આ વીદવાન વધદની સહમજ રાકતીની સ્વુટી આપણા ગવરનર જનરલે ઘણી સારી રીતે વખાંણી હતી.

આ વધદરાજને ખરેખરે બાયેગસાલીજ નીવરેલો કહીએ તો તેમાં કાંઈજ વાંધા ભરેજો જણાયે નહી, કેમકે આપણા વાઈસરાએની બેઠ માટે અતરે આવેલા કેટલાક ગજવંશીઓ મહિયા જુનાઘડના નવાળ, કેહલાપોરના માહરાજ, કુરનદવારનો વીનચુરકર તથા આંગરીઆના સરદારેને સંવત ૧૯૨૯ ના કારતક વરી ૧ ને ગુરવારની સાંહાંજરે ગીરગાંમ ખાતે આરાસતે કીધેલા પોલીકા મકાનમાં નોતરેઆ મુજબ તેઓ પોત પોતાની સવારી સહીત મોલા-કાન માટે પધારેઆ હતા. જેઓ આવતાંવાર જેહલવેહલાં બાગની ઘટા થો-ડાકવાર પોરેઆ પડે, ઉપરના દીવાનખાનામાં ઘખેલ થયદ જ્યાં આગમજથી ગોઠી રાખેલા વીજલી વગેરેના કેટલાક હીકમતી અખતરાઓ કરી બતલાતીને,

તેની સહમજ પણ કહી સંબધાવી હતી; જે જોઈ રાજ તથા નવાજ સાહેબો ધણાજ અચરત પામેઆ હતા. તે ટાંકણે આ ડાકટરનું ધર રાસનીથી એવું તો રીપનું હતું કે, તેનું બચ્ચેઆન થઈ સકતુંજ નથી. આ પરીણાએની ગંભીર માટે ગાંમડી ગવર્ધઆએની બોલાવેઆ હતા, જેએનું ગાએન સાંભળેઆ પછે ગીજલસ બરઆસત થતી વેલા પાંણ કુલ અને ગોલાખ વમેરની મુગંધી ભે-
ટથી તેએને બીરાએ કીધા હતા.

જેવી કામેલીએતને પેતે પેતોછે, તેવીજ રૂડી સોચનાથી પેતીકા જે દી-
કરાએ ઉપર ધણી સારી દેખેઆ રાખીને તે મહેલા વડા મીં વીડલને તખી-
અપણના હેંનરમા મરાંટ મેડીકલ કાલેજ ખાતે, અને નાંધલા મીં કુઆર-
કાંનાથને વકીલાતની વીદેઆમા પ્રવીન કરવા સારૂ મીં ડાલાસ વકીલને તાંહાં
લાયુ પાડેએછે. એએ મહેલા વડા ધરાવી સને ૧૮૭૨ માં થાએલી યુનીવર-
સીટીની પરીક્ષા અંદર “મારાતર ગ્યાવ આરટ” ની પડવી મેલવીને, “સાએનસ”
ના ગણાન માટે જેમ આગલ વધેએઆ, તેમ નાંધલાની હથે થોડીક કુદતમાં
ધારાને લગતો ધંધો હાથ કરવાની ઉમેદવારીપર આવતો દેખાએછે.

પઈસા ખામેના લોખની નખલાઈ જેડે ધણાએને હેપછે, કે જેમાં પેવસ
યતા સડાથી બદમાંથી મેલવાયતીના રેહતીજ નથી; પણ તેટલી બાબદમા આ
માનવંતા તખીબની દરા કોઈ ખીજીજ તરેહની જણાતી આવેછે; કારણ કે
જોડી મસાગતથી મેલવેલો પઈસો ખરચી નાખવા સારૂ જરૂરી તેને પરજ
ઉપયોગી કાંઈ કાંમ દેખાયાંજ, તારે ઉદાર મનથી તેને વાપરવામા ખરખર
લખલુતપણુંજ કેહવા વના રેહવાનું નથી. પણ પેતાની ગતી એવીતો સંભા-
લમાં રાખીજ કે, તનથી તો જેમ ઘટે તેવી રીતે પેતે સાદો રહીને કસારી-
આમા ગણાયોછે.

રગત પીટના મરજનો ઉપાએ જરથી આ કામેલ તખીબને હાથ આવેલો
જે કેહવાયોછે, તારથી આરાંમ થામેલા દરદીએની સંખીયા સેંકડે ૬૦ ની ઉત-
રેલી, અને તેમા પ્રર ફતેહ પામેલો થોતને સહમજને તેની કેરીએ આલમર્મ
આસકાર કરવાની તજવીજમા હતો; એટલુંજ નહીં પણ તે ખામેનો અહેવાલખી
માગેઆ યુજ્ય નામદાર સ્ટેટ સેકરેટરી ઉપર ગોકલવાની તકઆરીમા યુતા-
એલો હેવાથી, પેતાની કામેલીએતના કૃષો આખવાના સારા સમાપર આવતો
જરે દેખાયો, તારે તેની સુખવાથી કાષાએ ખીન ધારેલો દ્રો એવો દીધો કે,
સંવત ૧૯૨૬ ના પોસ વરી ૧ ને મંગલવારને રાજથી તે ખીઆરો લકવાના
સગવેથી જીઆંકાર મરજને જોગે એકએક ચહડીને ઘાટ ભરેલી માંદગીમાં
પોતેજ ફેરી પડેએછે; અને તે બાબે જીધવારની બચાર પછે તો તેના મરણ
વડીકની અકવાખી ખહેર ફેવાઈ હતી, પણ સારાં બાએગે થોડાજવારમા તે
વાત જોડી પડેઆ સાથે જેડે તેની માંદગી ઉપર ધણાખી ઉપાએ લેવાતા
ગહેઆ, તે છતાંખી આ ખીના* ધર્મંતરમા ગઈ તાંહાંસુધી આ વઈદરાજ

પુર તનદરેસતી પાંખીને ચોતીકા પવીતર ધંધામા પાછો મસયુલ થયેલો મુ-
તલક માલુમ પડ્યોજ નથી.

ઈનસાંનોના જીવની સાથે તેની છંદગી સુધી વલગી રેહનાર કુસત દરદ, જે પુરેપખંડના કાખે અને વીદવાંન વધદાને હજીસુધી હકાવતું જણાયેછે, તેવા જીઆંકાર સતરને જડ મુલમાથી નાજુદ કરવાનો ઉત્તમ ઇરાજ, આ બાએગવંતા બાઉને હાથ જે આવેચોચ, તેની સોધ મેદાનમા તેનાથી વેહલી મેલાઈ હોત તો, જેમ તેને હાથે જેટલા ઘોડો સાહજ થયા, તે કરતાં વીથેસ દરદીએ કરાર પાંખી રાકતે; પણ તેને બાગે પડીને ચીખતાઓના પરાજનમા હજી સંકત સહણુ કરવાની સરજત બાકી હશે, તેથીજ આ યુણવંતા વધદને હવડાં હાથી ગતીએ ફરી પડેલા જોઈ સરે સજ્જાને મોટી દલગીરી ઉપજતી હશે; અને તેનાઓની સાથે આ નોધ લેનારખી સામેલ રહી ખીચારા બાઉને તેની બચ્ચકાર ખીમારીમાથી મોકલો થવા માટે પરમેસવરની પરાધના યુજરેછે.

થોડા રીવસની ટુક ધુસફરીમા આપણા સરમુખએખી આ બાએગરાખી બાઉની સાથે એવી તો પરીતી બાધેલી દેખાઈ આવીચ કે, તે નામદારને તરે વરતમાન પતરેની મારફતે તેની બચ્ચેબીત ખીમારી સંબંધી સમાચાર મલેઆ, તેણે તે નામદારે કલકતાવેરથી પોતાને ખુદખતે એક કાગલ ડાકતર નારા-એણુ ઉપર લખી મોકલાવેચો; અને તેમા પોતાની તરફથી દલગીરી જણાવેઆ પછે એવી ખાએસ કરમાવી કે, આ બધા મીતરની બાબદમા દરરેજના સમા-ચાર તે સાહજે થાએ તાંહાંસુધી લખતા રહેવું. એવીજ ચીતના એખલાસથી ધી હાંનરખલ મીં એલીથે તથા વડી કાંઉનચીલના ખીજ અધીકારીએએખી આ ખીમારી વીથે પોત પોતાની દલગીરીના કાગલો મોકલી દેસતીના હક બહેર કીધો હતો.

સધકી બાબદની બલાઇમા બેલાએલો આપણો આ બાઉ ડાકતર, જેમ પોતાની અંચલાઇ અને પુરવીણતાઈમા રૂડો વખણાયોછે; તેમજ પોતાની સારી આબરૂ અને નકલ કરવા લાએકની સફાઈદાર છંદગી યુજરવામા સધકી તરફ પરએઆતખી થયેલોછે. એની જામર હવડાંજ પર પસાર થઈને પડ માં વર-તરતીજણાઇછે, તથા તેની સધકી સજ્જાને એવી આસેઆ રાખવાનો રાજોને સખખ મલેઆ હતો કે, પરમકુરપાણ પરમેસવર તેની હઈઆતીને હજી લાંમખી કરશે; કે જેથી કરી વહી ગએલા ઉપરાંત ખીજ વધારે દહડાનું સારું સુખ તે જોઈ વલે; અને જેવા રૂડા દાખલા પોતાની સનમુખ તેને ધરેલાછે, તેમા એવુંજ ગણાન સમાવી રાખે, કે જેથી પોતાના વડવાઓનો વેહમી વીચાર તદન તજ દઈને ધરમના ખાલેરા બાગેને અતાર તુલીક જે સાવધ મનથી વલગી રહેલો જણાયોછે, તેનેજ સઘ બાહાલ રાખતો રેહ. પણ તે સરવે ધારણા આજે લગભગ ત્રણ મહીના થયા લકવાના મરજે તેને લાઇલાજ કરી મેલેઆથી તરતવેલા તો તે ખીચારાને નીસફલ જણાઇછે.

બલાઇની જોવી હેથ જેને નીસાંણુ-તો મલશે તેને આ બાઉની પીછાંણુ. કામેલીએત સાથે નમનતાઈ ઘણી-સરખી આંખે જોનારે સરવે બણી.

ન રુએઆ ગરીબોને તોભરશે દુર-જોવા ઈઆરો હોમતનો કેહવો તે પુર.
 ઈનસાનને ઈનસાન ને સદા નમે-તે સધલી ખલકતને પેઆરો ગમે.
 તેઆ હેતુ રાખનારો આ ભાઈ દાજી-રહેઆએ તેથી સદે ખુશીને રાજી.
 કોઈ ધારનું નોહનું તેને કાહિલી કેહશે-લકવો સરીર તેનું શોહરી સશે.
 છતી રાકતીએ તે પડુઆ પે કાંમ-જાએઈ તારથી તેને કીરતીનું કાંમ.
 જો ધરિવર કુદરતથી સાહજો કરે-તારેજ ભાઈ દાજીને જીંદગી જરે.

પ્રકર નારાએણુ દાજી.

પોતાના બાઈની સાત વરસ પછવાડે સંવત ૧૮૮૪ ના રાકે ૧૭૪૬ ના ફાગણ સુદી ૧૪ ને સુકરવારે આ નારાએણુ દાજી પણ ઉપર જણાવેઆ મુજબ તેના સવદેસમા જનમ પાંમેઆ પછે એકજ વરસની ઉમરનો થયો, તારથી માઆપની સાથે હોઆ આવી વસેલો માલુમ પડેછે. આ ગરહસયખી પોતાના બાઈનીજ મુઆફેક મનની વલાંણુને બચગીથી કેલવણીમા કસતો રહેઆ; અને થોડાંક વરસ તેવીજ કોએસમાં મુજરેઆ પછે વર્ધકરાળામા લાગુ રહીને તાંહાંથી સંવત ૧૯૦૮ ના અધતર સુદી ૧૦ ને જુધવારે સતા બરેલી સનદ તેને મેલવી લીધી હતી.

તખીબપણનો ધંધો ચલાવવા મારે બાઈનીજ સાથે જોડાઈને આપશં સેહરના સધલા બાગપર આ વર્ધરાજ એવોતો પરખેઆત થએલો સંબલખેચ કે, તેનું નામ કદાચજ જુલાનું હશે. એની કાખેલીએતનું વરણુન ધણું ખર્ડે તેમના ઉપદા બાઈને મલનું હોવાથી હોઆ વીસતારી જણાવવાની કશી અગત નહીં વીચાગતાં, તેમના ખવાસ વીથે આતહું તો નોધી રાખીએચ કે, આ નીતીવાત નારાએણુ સવળાવે ધીરે, બોલવામા નરમાસ સાથે મીઠાસ બરેલો, ડાહ્યાપણુનો હોસત, મીલનસાર અને હસતા મુખડનો હોવાને લીધે સધલી વરણુમા સારું માન પામતો રહેછે; અને તે ઉપરાંત કેટલાંક બહેર આતાંઓમા રૂડી વરતણુકથી સારો સંબંધ ને ધરવેચ, તેમા મુસેહનો અમલદાર, રાએલ એથીઆઠીક સોસાઈટીનો અધીકારી તથા યુનીવર્સીટીનો "રૂલાસ" થઇને દરેક મંડળીમા જોવા રીપતો દેખાએચ, તેવીજ તેની રૂડી સોચના જીંદગી સુધી સ-અવખેલી રેહવાના આશીરવાદ આહીને આ ખેઉ વીદવાન વર્ધદ બાઈઓનું વરણુન હોઆ સમાપત કરીએછે.

રાવ બાહાધુર મોરોબા કાહાનોબા.

હોંકુ ગણાતના ધાવારી પરબુની વરણુનો આ પરખેઆત ગરહસય, સંવત ૧૮૧૭ ના રાકે ૧૭૩૨ અથવા ૧૭૩૩ મા જનમ પાંમેલો માલુમ પડેઆછે. શોધ કરતાં આટલુંજ માતરે જણાઈ આવેજેચ કે, આ રાવ સાહેબ પુણતી

વચ્ચેમા આવેઆ તારથી સરકારનીજ શેવામા સામેલ રહેલા હતા. પેહલપેહલી નોકરી માછી સદર અદાવતના ઇનસાફી ખાતાંમા એક સાધારણ લુપ્તનાર તરીકે મેલવી હતી, અને તાંહાંથી પછે પોતાની અંચલાઈના બજવટે પડવી દર પડવી વધતાં, સંવત ૧૬૦૨ ના રાકે ૧૭૧૮ ના વર્ષશાક વદી ૧૧, ને ગુરવારે ભર્ય ખાતે સદર અમીનના આહવા ઉપર તેવણ જઈ બેઠા હતા.

ઈનસાફ કરવાની સખતી જેમ વખણાઈ, તેમ એવાંજ ખાતાંએ ઉપર ધણે ઠેકાંએ તેણાની બદલી થયા કીધી; અને તે પછે છેલું મથક પુણામા, યરી થામ થચ્છેઈ હતું; તાંહાંથી આપણા શેહરની સમાલકાજ કોરટ તરફ તેમના પગલાં મેલાએઆં. એ કોરટના માછી તરીજન જડજ મીં માછેકછી અરથેદછી જરે શોરૂક સંધી ગેરહાજર હતા તારે તેમની જગા કામ બલાઉ તરીકે જાલવવા માટે સંવત ૧૬૨૨ ની અધવચમા નામદાર સરકારે આ ગર-હસથને હીંઆં બોલાવી બેસાડઆ હતા. અને તે પછે એક વધારે નેઆએધો-સની જરે જણાએઆ ઉપરથી ચોથા જડજની જગા ઉપર તેણાને કાએમ ગોઠવેઆ હતા; તાંહાં રૂડી વરતણુક વાપડીને પોતાનો આહવા અપખસપાતપણે ને અલાવતા રહેઆ, તે વાત સરવે સાહેબોને જણાવી યએલીછે.

કેલવણીના બલથી આ મીં મોરોખા એટલાતો સવતંતર જણાતા હતા કે, સુધરાઈનું કોઈખી કાંમ માથે ઉઠાવી લેવાની આગેવાણીમા સરવેથી પેહલા પોતે બાહર પડતા; અને તેમા મોહબો જાલવીને તેવું કામ પાર ઉતારી દેવાની કાલજખી રખતા હતા; પણ ધણા ઉતાવલા તથા હવીલા સવભાવતા હોવાને લીધે ખીઆરા અરેખરા બેનસીય રહીને નારીખાએસ થએલા ને દેખાતા હતા, તે એટલાજ કારણથી કે તેમની રંડાએલી દીકરીને પુનરવીવાહના પવીતર ગાં-કમા જોડી આપવા માટે કોઈ કુલવંત વર તેનાએ શોધો કાહડએ તારે કેહઅ કે, તેના આફ ધરીને તેમની પેહલી બાએડીએ અગણાનપણાની બુલધી આ-પધાત કરી પરાંણુ આહી દીધા હતા; તેથી ધારેલી નેક મુરાદ જેમની તેમજ અટકી રહી. જો કદાપી તેમ તહીં બનેજ હોતતો આ સાહશીક ગરહસથની ધારણથી બાપડી વીધવા થઈ બેઠેલી તેમની દીકરી પાછી શોહાસનના શીન-ગારમા આવી સરવે વાતનું સંસારી સુખ શેહલથી મેલવી રાકતે.

એટલીજ વાતથી એ ખીઆરાનો એખલાસ જોકે ધુલમાં મલી ગયો હતો, તોપણ પુનરવીવાહ જેવાં સુખ કાંમની તરફ લાયુજ રહીને જેખી કોઈ તેથી સાહજવારી માટે જણાતો, તેને પોતાની હીંમત બરેલી મદદ આપવામાં પોતે કવચીત બુલતા નોહતા; અને તેવીજ એક રૂડી યુક્તી પોતાની ઉપરખી કરી લધને તેના દાખલો સધલી વરણુના હીંડએને ને દેખાડી આપેઆ હતા, તે વાત તોધી ગખવાજોગ ધારીને જણાવીએઅ કે, આ કાએલ સખથે જાહેર વરતમાંન પતરે મધે પેહલાં અખર છપાવીને પોતાને વાસંતે તેનીજ ગણેઆ-તની, પણ સારાં કુલની એક વીધવાની માંગણી કીધી હતી; જેની સાંમણે તેનીજ ગણેઆતવાલાએએ અલખચારીથી ઠકા મસકેડીમાં જાહેર લખાંણે છપાવી તેની ઉલટમાં અલેલ નાખવાની ચેરવી સોધી, તોપણ તેની કશીખી

દરકારે ક્રીધાવણા અંતે જરે તેમની મુસદ્દા મુઆફેકની વીધવા તેને મલી આવી તારે સંવત ૧૬૨૧ ના રાકે ૧૭૯૧ માં કુમણુ વડી ૧૦ ને સનીવારે તેનીજ નેઆતના મી. બવાંણીરાંકર રઘવાનંદ મુમીનની ઘીકરી, અને મરહુમ વાસુદેવ રઘુનાથ દાદાજીની વીધવા બુલીબાઈની સાથે, નીરબજેથી પુનરવીવાહ ક્રીધા; જેની પવીતર ક્રીડીઆમા સાંભલ રહેવા માટે સાંભલેઆ પરમાણે તેમનીજ ગણેઆતના કેટલાક સદગુણી ગરહસંધોના કખીલા ઉપરાંત આપણા માનવંતા તરીજ મોજસદરેટ મી. નાના મોરોજીની પોતાનો પરીવાર લઈ તાંહાં હાજર થયેલા હતા.

રંગપા.જેવાં કકલાટ બરેઆં ગાટાં કુખમા દટામેલી એક કુલવંતી અ. બલાને ચાંદાસણના રીનગારથી ચાંદાંમણી કરવાનું આ ઘણુંજ રૂંડું, અને પુન વંતું કાંમ, જે પરમેરાવરની આગણેઆને અનુસરનું થયેજ, તેને નેઆવીલા. આમે અંતકરણથી આધીન રહેવાને બદલે વીરધ જાળને તેઓ માટેલા કેટલાક અણમડ લોકેએ પાછલા વખતમાં ધારણ ક્રીધલા જંગલી રેવાજને વલગી રહી ખીઆરાં પરમાણીક જોડાને કાંઈજ નહીં પણ કુખ આપવા માટે સતાવવા ની. કલેઆ, તેમા વલી કેદવ કે તેવણથી જનમ. ધરીને પરણી અભેડીને પેટે અવતરેલા વડા દીકરા મી. ખંડરાવે પણ નેઆતની ખીલીક પકડીને પોતાના પીતા સાથેના સંબંધ ટોડવામા પરમેરાવરની આગણેઆથી ઉલતા ચાલેઆ હતા; તેથી જોકે એ જોડાએ સંપજ સામવીને કુટેળ કખીલામા બેલાઈ રહેવા ઘણુંખી ચાહેજ, તોપણ તે જોડું પોતાની ધારણા પરમાણીની રહેત કવમીત પાંમિ. જીજ નોહવું.

સંસારનું મુખ મેલવવા જતાં જેમ એક તરફથી નહીં ધારેલી હરકતોએ આ ગરહસંધને કુખ દેઆરેજ, તેમ ખીજ તરફથી જમર બરાએઆને લીધે તેમની મનસખતીમાંખી કાંઈક કોટાઇ માલુમ પડતી જણાઈ; અને તેથી કરી ધનસાફના અતીધણા ખારીક કાંમિમા બુલ થતી આવેઆ ઉપરથી, પાછલી વ. ખતના ધણાક શુકદમાઓમા આ ગરહસંધે આપેલા સુકાધાની સાંમણે જરે અપીણા થવા માંડી, તારે જડજપણની જગાપર હવે વધુવાર ખીરાજેઆ કરતાં, મેઠા મુસારથી મુજરે કરવા માટે સરકારે તેમને ફરજ પાડી તારે પોતાનું રાજનામું મોકલીને સંવત ૧૬૨૫ ના રાકે ૧૭૯૧ ના સરાવણ વડી ૪ ને મુર. વારે જડજપણનો પવીર આહવા તેવણ ખીલકુલ છોડી મેઠા.

જોકે આ રાવ બાહુપુર ધનસાફ સુકવવાના કાંમમાંથી ધડપણને લીધે બા. ટેલ થયા, તોપણ એવાં કારણની લડત લડવામા સરીર રાકતી આછી થયા છતાંખી આપેલેટ સાઈડ ઉપરાંત સમાલકાત્ર, તથા પોલીસ કોરોમા પવીડરનેા ધંધો ચલાવવાની દરએક મથકના વડાએ પાસેથી પરવાનગી મેલરીને કામ ચલાવવા લાગા, અને તેથી કરી ગરીબ લોકોને તેમની મદદ ધણીજ ક્રી. મતી થઈ હતી.

પણ ખરૂંજે કે દએઆને અંતે દાકણ દસેછે, તે કેહવત મુજબ ૧૫ વરસ પેર ખીઆરા ગરીબોનો માખાપ ઘઈ પડેલા આ મી. મોરોબા અને તેની વાહલી

બાંચેડી બુલીબાઈની જંદગીનો અંત એકજ ચોથડીએ સરજેલો હતો, તેથી એવી જુરી રીતે અચીતેએ આવી ગયો કે, તેનો આવુંબો હજીબુલીક પરબના ધિઆનમાંથી ખીશી રાખેએ નહીં હશે; કેમકે મોહતતો સરવેને કપાલે એકવાર ચોટિલુજ હોએચ, તે ધારણ મુજબ અકસમાતપણે, અથવા કબીથી નીપજેઈ હોતતો, તેના અતરે કોઈની ધરતે નહીં; પણ આતો એક કમકમાત ઉપજનારા બનાવથી સંવત ૧૮૨૭ ના રાકે ૧૭૯૨ ના માહ વદી ૧૪ ને સનીવા રતી સહવારે કલાક ૬ ને અમલે ગોઆલીઆ તલાવ આગલ પોતે રેહતા હતા; તે બંગલાના ચોકની એક બાજુએ આવેલા કુવામાં બેહુ માલી બધંચેર, એક ખીજને ગલવલગીને પડેલાની લોથ ને મલી આવી, તે ધારેઆમેલે તેની આ ગમજ મધીઆ, અથવા પાછલી રાતના કોઈના વખતે પોતાને હાથે આપધાત કીધો ધિઆ કોઈ અધલોના કરપીણપણાને ભોગે તેએ અહડઆ હોએ; તે વી શેની તપાસ કરતા કારિનરને હાથ મનપવીજતો કશે મુરો નહીં આવેઆને લીધે, બરાએલી જુરીએ બેહુની લોથ કુવા અદરથી મલીઆ સખધી અમીપ રાએ આપેઆ પડે, તેએને મસાણમાં લઈ જઈને અગણીધ કરી આવેઆ; અને તે દાહડેથી એખલાસ બરેઆ જોડાએ આ દુનીઆ તરક કરી, અને પરલોકમાં વઈકુંથવાસ થયા. એએમાં વરની વરસ ૬૦ ની, અને બાંચેડીની ૨૩ વરસને આસરે જિંમર જાણવામાં આવી હતી.

આ જોડાની એક રૂડી ધઆદગારી કાએમ રાખવાના હેતુથી આપણા માનવંતા તરીજ માજસતરેટ મીં નાના મોરોજના દીવાનખાતામાં તેજ રાજના અધતર સુદી ૧૪ ને મંગલવારે પાધારી પરબુએની એક દબદબા બરેલી સબા મલી, તાહા સરવેના અનુમતથી એવો ઢેડાવ નકી થયો હતો કે, હુધરા છોની એક ટીપ જાહેરમાં ફરતી કરીને ને થાપણ એખીતી થએ તેની ઉપજનામાંથી હીંદુએની કેલવાએલી છોકરીએ મહેલી ને સસારી, વેહેવારી અને નીતી સંખધી સુધારા ઉપર સરવેથી સરસ રીસાખાએ લખતી જણાએ તેણીને દરરાજ ઉપના મરદુમ જોડાને નામનું ધનામ આપતા રેહવુ આ સુબ સજેગથી સુધારાના એક સાથીનું નામ આપણુ વએ સદા કાએમ રેહવાની આશેઆ પેહલા તો જખરી ઉરાકેરાઈ હતી; પણ તેની સમપુરણતાર્થ મોટેની જરે શોધ કરવા માડી તારે દબગીરાઈથી એવું જણાઈ આવેજેચ કે, હડી વરસની વાત ઉપર ભગી થએલી સબા અદર બરાએલા રૂપાં ખી પુરા મલી રાકેઆ નથી; અને ને કારણસારે મોટી રકમ જોઈએ તેની ગેરહાજરીને લીધે કીધેલા ઢેડાવ જેમનો તેમજ અટકી રહેએડે. તે વાત સુધારકોમાં ખપનારા હીંદુએને સોબા આપનારી કેહવાતી નહીં

પોતાની ગણતના સુધારા મોટે “પાધારી રીફારમ આસોશીએસન” નામની મંડળીના પેહલવેહલો પાએએ નાખનારે પીતા, કોઈજ નહીં પણ આ મરદુમ મીં મોરોખા કેહવાતો હતો; એટલુજ નહીં પણ તેને ટેકાવી રાખવા સાર પોતાની ગીગથી ધણા ગુરચો વડીક ખરેએઆ હતા. જુદા જુદાં પુરાણા પુરાતકો શોધીને તે મહેલી સાગી સાગી બાબદોના ચોપાણીઆ તથા રીસાખા

આ લખાવી સરેરાશ ફેલાવનારની યેશીવાએ ખીજે કાંઈ જાણવામાં આવેલો નાહતો; તે જોડે તેના દેખાઈતાં પરીણામે તે વખતપર કાંઈ મોટાં ગણાએમાં નાહતાં, તેપણ તેની ગણાતના માનવાએક તે ખચીત માલુમ પડેઆં; તે છતાં તેમના કેટલાંક રૂડાં કાંમિએ તેનીજ સાહમએ કુસમણીખી દેખાડી હતી. આ બાબે આટલુંતો ચોકસાએ કે, સુધારાના કાંમિની સરઆત જે ધણી પોતાને માથે અંગેજી લીએ, તેના સતરએખી ધણી યાદ નીકલે; પણ પાછલથી જેમ તેની ખુની પરકાએ તેમ તેની કદરખી જુલએએ. માટે એટલાંજ દરસતાંત ઉપરથી આ મરહુમ મીં મોરોનાની મેહનતનું ફલ આખવાની આવેઆ તેમના નાતીલાએને હવે પછે માલુમ પડશે. કેમકે પોતાની જાતનું સારું કરવા સદા તેની નેમ રહીજ હતી. તે સવબાબે આકસા, પણ પરમાણીક પણામાં પેઆરે, અને ભાલામનનો એક બધો પૂરો હતો. આપએખતેઆરી તે એટલી ધરાવતો હતો કે, કેટલીક જાપદા વીએ, અમસથો કહીને બસતો નાહતો, પણ તે ફરી દેખાડવામાં ધણેજ ખંતો હતો. માટે પાયારી પરબુએની સાહસીક ગણાતે પોતાની હાલત મુધારતાં વેહમી વીઆરેના બંધાણમાંથી છુટવુંજ હોએ તો, તેએને વાસતે હમારી એટલીજ બલાંમણએ કે, મરહુમ મીં મોરોના, અને તેની બલી ખાએડી ભાખીયાધનો ઘખલો સદા પકડતા રેહું. અને તેએની ઇઆદગારી માટે ધારેલું જાપલું સુભાખીત કાંમ વેહલું સરજમ ઉતારીને જગમાં સાખાથી હાંમેલ કરથી.

મીં કરસનદાસ મુલજી.

હાંદુએમાં ધરંમને ખાંહાંજી આલતી કેટલીક નધારી રસમોને ટોડવામાં પરએઆત થાએલા, આ કપોલ વાંણીઆંની નાતના હાંમિતવાંન મીતરનો જનમ આપણી ટાપુ ખાતે સંવત ૧૮૮૮ નાં અરસાડ વરી ૧૩ ને જુધવારે થયે હતો. આ જાહેરસંધનું આરંભું અસલ પંતેન કહીઆપાડ જાણના મહવા ગાંમની પડોસમાં વડાજ નામની જગોપર હવું. એમના મમસારની એલખ આપણી ટાપુખાતે નવલખીને નાંમથી પરચીધ થાએલા થેક નાંગ-રદાસ હીરજી મોદીનાં કુટુંબથી જણાતી આવીએ, અને આ બાધનો ધણો ખરો બવખી તેહમાંજ હુધરીને મોહરો થાએઆ હતો.

એ બાઈ જરથી સહમજમો આવેઆ તારથી તે લગભગ ૨૦) વરસની જમર તુલીકનો સધલો વખત કેલવણીમાં યુબરએઆ હતો, જે માહેલાં છેલાં રા વરસ કેહએકે એલફીલસટન કાલેજમાં આલાકીથી તરખીએત હાંમેલ કરવામો રેડેઆં હતાં, પણ એલમની સરઆત યતાંજ ધરમના નામથી વેહમી વીઆરે જેમ જોતો ગએઆ, તેમ તેને હાંમિતથી તરક કરીને સુધારા ઉપર વીચેસ વલાંણુ સેવાની કચીએ કશુર રાખતો નાહતો; તેથી કરી બનેજ એવું કે ઉછલતી વએમાં પકડેલા કેલવણીનાં રૂડા મારમપર કુલોનાં ખીસતરાવએ

ધણાંક કાંઠાએ આવી નડતા હતા; તે વીથે એવું પણ સંભલાએજેય કે સણસારી મુધારાની હીંમતને કાળે એ ક્ષવી કર્સનદાસે આ સરસતીમાં પાછલથી ને કીરતી મેલવી હતી, તેની ઉલટનું મંડાંણુની ગમગીના વખત-થીજ તેની સાથે વલગી ગેહું હવું; એટલુંજ નહી પણ પોતાના જાતબાધઆનાં મુધારકી મુખની તલજ કરતાં, ને સંકટો સહણ કરવાનો સહમજી લોકોનો આહ તથા પેઆર પાછલથી ને મેવપેઆ હતો, તે સંકટની સરઆતખી કેધી બચપણુથીજ આવતી આવેલી હતી; તેનો એક દાખલો એવો દરસટી પડેઆય કે નેવેલા મીં કરસણદાસ કલેજમા એક જવાણુ શીખાઉ તરીકે હતો, તે વખતે ગનેઆણુ પરસારક નામની રાબાએ હાંદુઆમાં પુનરવીવાહ લાગુ પાડવાનાં કાએદા માટે ઇનાંમનો એક નીમંધ માંગેઆ હતો, તે વીથેનું લખાણ એ બધા અભેઆથીએ ઉલટથી કરવા માંડેજ, પણ અકસીસએ કે એ બાપડો તે વખતે પોતાની માએની કાકીનાં કબજાણુનો રહેલો હતો, તેથી તેના કામનો એવો કચરો પડેલો જણાએઆ કે, તે નીમંધના કાગલીઆંઆ કોઈએ ચોરી લઈ પેધી બાધને બતલાવેઆં; નેનો કરેલ અહડાવી બાધ કરસનદાસને ઘેર મરેથી કાહડી મેમઆને લીધે, તે ખીચારને ત્રણ વાતનો અવગણુ પોહએઆ; તેમાં એકતો ઇનામ મેવવવાની આશેઆ ખીલકુલ વુટી ગઈ ખીજું તો ખીચારે આસર વગર રહજલતો રહેઆ, અને તરીજું એકે પોતાની કેલવ-ણીને અભેઆસખી સદનતર ઝાહી દેવાની ધાસતી ખાવા લાગો. પણ ધન હવું તેની હીંમતને કે આટલો ગજબ આવી પડેઆ છતાં પોતાના સવંતર પણાના પુખત વીચારથી કવચીત વેગસે અશેઆજ નોહતો; અને તેનું પરી-ણાંમખી અંતે રૂંજ હાંસલ થાવું તેને જોએજ હવું.

કેહએકે હડી વરસની મુદતમાં કલેજ ઓડેઆ પછે આ જવાંન વીદેઆ-રથીને "ગોકલદાસ તેજપાવ વીદેઆયએ" નાંમની નીરાળ મધે શીખરાક તરીકેની પેહલપેહલી જગેઆ મલી હતી. તે પછે મુરતનો કલેક્ટર મીં હોપ જરે સંવત ૧૯૧૨ ની રાજમાં કેળવણી ખાતાંનો ઇનસપેક્ટર હતો, તેને ઉપવી નીરાળમાં મીં કરસનદાસના કાંમની આલાકી જોયા ઉપર પરસણુ ધધને નીરા ખાતેની અંગરેજી સ્કૂલમાં વધારે મુસારાની જગેઆ બખથી હતી. પણ તાંહાંની હવા એ બાધને કુઆફેક નહો આવેઆને લીધે દશેક મહીનાંનો મુંબઈ ખાતે તેને પાર્ક વલવું પડેજ હવું.

ઉછળતી વએથીજ આ ગરહસથ ધણા અંચલ મન, અને અપવણુધીનો તોચાથી કુક ઝંમરમા વીદેઆની સારી કેવવણી સંધગહ કરીને તેના રૂડા ઉપી-યોગ માટે પરજની અંદર પરીટાઈ રેહવાનું એક મજબુત હતીઆર ને "સત્ય પ્રકાસ" નામનું છાપા ઇઅંતર કેહવાવું હવું, તેને હાયમાં જાહાલી રાખીને તે-માંથી એક મુજરાલી બાસામા દર અથવાડીઆંના ગવીવારે વરતમાન પતર છાપવાનો પેહલપેહલો પરરંબ સંવત ૧૯૧૧ ના સગવણુ વરી ૧૩ ને રવીવારથી શુર કીધો, તારે તેમની જંમરે માતર ૨૩ વરસ પસાર કીધેનાં હતાં, અને તેજ વખતથી આ બાધ ધાવું કરી આલમની આલખમાખી આવવા લાગા; પણ

આંખની ખોવાએજેમ કે તેની 'આગમજ' "હાંદુ જુધીવરધક" ની મારફતે પોતાના જાતબાઈઓની પેહલવેહલી થેવા સાચા એતેકાદથી બળવનાર, અને પેલા પાખંડી માહુમજોને નાંમે આલખ્યાએલા મનુસરથી દઈતોના અનીતી બ-
રઆ પંજતમા ફરી પડેલઓને ખંચાવવાની કાલજી રાખનાર, અરે નર તે એજ કરાએલો કરસનદાસ હતો; જેની અડી બાહુધીનો ઉતમ નમુનો પરએઆત "માહારાજ લાખખલ કેસ" નામના ગરંથથી વીચારવંતી આલમની હજુર ખૂબી રીતે ઘીપી નીકલેઓછે, તો જોકે પેલા મસતાંણુ અને કોરગા માહારાજોનો દોર તેથી ફરી આજગુલીક પુરેપુરો તુટેઓ નથી; તોપણ આ બાઈની બલી કોશિસ તેહવા વીભીચારીઓના હુંધાડા પડેલાં ઘોષાલાં તે વખતપર આલતી સુપરીમ કોરટની પવીતર દરનાર વઢીકે જાંણી લીધાં હતાં, અને તીતીવાંન નેઆએ-
ધીશો તરફથીની તે બાબેનો ધીકાર જાહેર થઆથી આજ કાલ તો ઘણાક વર્ધરાનઓની હુંડાવી લાજોનો કાંઈકે દરજે અટકાવ અચીત થએલોજ છે. આ કારણુ માટે જરે "સાથ પ્રદાસ" નામના પતરમાં સખત લખાંણો થતાં રહેઆં, તારે માહારાજોની તરફથી આ પરમારથી બાઈ ઉપર પેહલવેહલી લાખખલ મં-
ડાઈ હતી, જેની સાંમજે મી० કરસનદાસ તરફના કેટલાક સાખશી આપના-
મુઓનો અટકાવ કરવા માટે કાવતરું ચલાવનારા આગેવાંણો થએલા બાકીઆ જણુ ૬ ને સુપરીમ કોરટની ફાજદારીમાં ધસડેઆ હતા, તાંહાં તેઓ ઉપર અપરાધ સાબિત થડેઆથી સંવત ૧૯૧૮ ના માગસર સુધી ૧૫ ને મંજલવારે નામદાર પુની જડજ સર જોશેફ આરનોલડ નાછટે હેઠલ જણુવેઆ ચુલખના દંડની સજા કીધી હતી.

ગોકલદાસ કીસાધર તથા લખમીદાસ ધાંમજી દરેકને રૂ૧૦૦૦ લેએના રૂ૨૦૦૦ આડત કીરખાલ, ખુલજી મોરારજી, દયાલ જેરાજ, કાંહાંનજી સાંમજી, ધાંમજી હીમ, રાધુ સાંમજી તથા બગવાનજી દુઆરકાંદાસ એઓ દરએકને રૂ૫૦૦ લેએ તે ચુલખ જણુ ૭ પાચેથી લીવેલા.... રૂ૩૫૦૦ આ દંડના જમા મલેલા રૂ૫૫૦૦) મધેથી બાઈ કરસનદાસને થએલા મોઠા અરચને ટેકા મલવા માટે નામદાર કોરટે રૂ૬૫૦ રૂ૧ રૂ૧૦૦૦) તેણે અપાવેઆ હતા.

બાપા ખરચ શીકેનો અપખસપાત મુકાવે નામદાર નેઆએધીયોએ કડી આ પેઆથી તેમની ખરીજ કીરતી પરકાસ પામી, જેની સાખથી ઉપર જણાવેલા મથાનાવાલા અગરેજી તથા યુજરાતી પુસતકોથી વાચનારા સાહેબોને વીગત શીકે મલી સખથે

આ ગરહસયની કામેલીએતનો જેમ જેમ વીચાર પોહ્યાડીએચ, તેમ તેની કચોઠી ઉપર વીથેસ પરખ પરકાશી રહેલી જણાએછે, અને તેની નોધ સેતા ધણેજ સતોરા ઉપજેચળી ખરે; કેમકે એ બાધ ઉપલી બાખતોથી પર-એઆત થયા તેની આગમજ ધણાક નીમધો, તથા નાનલા પુસતકો છપવીને પોતે જાહેર કરતા, એટલજ નહી પણ જુધીવરધક, સ્ત્રી બોધ, તથા નીતી સધરહ" નામના જુદા જુદા ચોપાણીઆએ ઉપરાત " રાસ્ત ગોફતાર અને સાચ પ્રકાસ" વગેરેના વરતમા પતરેજુ અધીપતીપાગળી આ ગરહસય કેટ-લીક મુદત મુધો આલાખીથી ચલાવતા હતા, એ ઉપરાત " નીતી વચન" નામનો એક યુજરાતી ગરથ સવત ૧૯૧૫ મા, અને તે પછે ૧૯૧૯ ની સાનમા યુ જરાતી તથા અગરેજી રાખદ કોરાની ફરગ પણ રચીને જાહેર પાડનારની એજ બાએગરાખી બાઈ માલુમ પડેઆ હતા.

હાથી પરકારે જેમ એક તરફથી જાહેર લખાણો સાથે મલતી સબાએના સખધમા પોતાનો અમુલીઅ અવકાસ રોકેઆ તેમ વલી ખીજી તરફ વેપાર વણજના કામની પછવાડેખી અપલ ધેઆણુ અછી કામેલીએતથી પુગાડતા જણાયા હતા; તે વીથે આટલુ કોલુ કાઈ સહરાંગાત બરેજી નહોજ ગણાશે કે એ બા-ધની જાતી કોથેસ તથા ઉલટ બરેઆ વીચારથી સવત ૧૯૧૭ ની સાનમા ત્રણેક જણાએજુ પતીઆલુ જોડાઈને ચીનાઈ રેસમી કાપડની એક કુડાણુ માહટા પાયાપર જે અતરે નીકલી હતી, તેનો વેહવારીક વલીવટ તેમની ખુદ દખરેખતસે "મીં કરસનદાસ તથા હરગોવનદાસની કપણી" ને નામે ચલાવે ને તે સખધી ટુક ચીન સાથે સાખા કુધાડી બેએક વરસ તુલીક તેમા સામેલ રહેલા હતા, પણ પાછલથી ઈંગલડ તરફ જવાની ધારનાએ પેતાનો સખધ છોડવા પડેઆ હતા તે વાતને જોકે આજે બાર વરસ વલી ગયા તોપણ એ કુકાણુ તેમના રાહથીક બાગીઆ મીં માધવદાસ રગનાયદાસને એક અતી ઉપીયોગી સાધણુ થઈ પડીઁ; કેમકે મીં માધવદાસખી તેમનાજ જેહવા મુધા વીચારના, હીમતવાન, અને નીતીની રહે વેહવાર સાચવનારા જણાતા હોવાથી મીં કરસનદાસે રચી આપેલી કુકાણુ તેમના માલકપણમા આખાદ હાલતે હુબી રહીને ચહડતે દરજે પોહતેલી દખાએછે, તેખી એક પરકારે મીં કરસ નદાસના નામની યાદગારી કાએમ રહેલી હેએ, તેમ આપણી પરતીના ધણાક સાહેબો તેને એજ નામથી હજીતક ચીનએઁ

આટલી કીરતી મેલવેઆ પછે, આ કુનીઆની જીનતમાથી વીદેઆ હો નરેનો અનુભવ મેલવવા માટે સવત ૧૯૧૯ ના ફાગણ વદી ૮ ને સુકગવારે રવાજે થએલા થલ મારગના મેલ સાથે લડન શેહરની મુસાફરીએ આ બાઈ વેહલવેહલા શીધારેઆ હતા, તે વીથે પાછલથી માલુમ પડેઆ મુજબ આપરી

માંડવી ખાતાના રાવ બાહુર રામચંદર ખાલકરીસણાની સાથે પંતીઆલાપણામાં વેપાર તથા આડતના કાંમની એક પેહડી હુંધાડીને તાંહાં જે અથવા તરખું વરસવેર રેહનાર હતા; પણ એ બાપડાને કેથો છાતીનો મરજ અસલથી લાગુ પડ્યો હશે, તેથી તાંહાંની સરદારી બેથે તે આગમજ ઈંગલાંડ છોડી જવાની બલાંમણુ ડાકતરેએ કીધી, તે ઉપરથી માતરે સાતજ મહીનામાં પાછા ફરી આવેને તેજ રાલના બાહુરવા વડી ૧૪ ને રવીવારે અતરે સહી સેલાંમત પોંહતા; અને તે પછે સાંબલેઆ પરમાણે પાલીતાણાની જગીર બાબેના મુકદ્દમા લખને સંવત ૧૯૨૩ ના ફાગણ વડી ૧૪ ને જુધવારે ખીજી વખતની સફરે આ અંચલ મનના ગરહસય શ્રીધારેઆ હતા; પણ ઉપલીજ રીતની અશુભાકારીએ પાછી ધાસતી આપી તેથી થોડાજ મહીનામાં તાંહાંથી પાછા ફરી આવેઆવાદ તે તરફ ફરીથી જવાનું મન કીધુંજ નહીં.

કસેઠી પર કરાઈ ચુકેલા આ કવી મીતરે બેવારની સફરમાં સંધરહ કીધેલી હકીગતો ગુજરાતી તથા મરાઠી બારામાં જુદી જુદી છપાવીને તેના નાદર પુરાતકો પરસીધ કીધાં હતાં; અને છેલ્લીવારના એહવાલનું ખીજું દર્-તર છપાવા માટે રચવા માંડેજ હતું તેટલાં સારાં બાબેગથી નામદાર સરકારે તેનાને કાઠીઆવાડના પોલીટીકલ એજેન્ટ ખાતામાં એક સારે આહવા આવેએ તે માટાં માન સહીત અંગીકાર કરીને સવાધીનમાં લેવા સારું સંવત ૧૯૨૪ ના માગસરવડી ૧ ને ગુરવારે તે તરફ રવાણે થવાને લીધે ધારેલું ઉપરું કામ જેમનું તેમજ અટકી પડેજ, કેમકે એ દાદાજથી સરકારી ખાતાંઆની સેવામાં લાગુ રહેઆ માટે ખાનગી કામના અવકાસ તેનાને મલી સંકેએજ નહીં.

ઉપરો આધી જે વરસમુધી આ ગરહસયે પરમાણીકણે બળવેએ તે ઉપરથી તેનાની કાબેલીએત રીતજેરે વખણાઈ, તારે તેની કદરખુજીને સંવત ૧૯૨૧ ના અષ્ટતરવડી ૧૩ ને ગુરવારે નામદાર સરકારે કાઠીઆવાડ તરફ લી-મડીમાં “આકટીંગ સપેસીઅલ આસીસ્ટેન્ટ પોલીટીકલ”ના માન બરેએ આધી તેનાને જે એનાએત કીધો તેથી સરકારી સંબંધમાં આ અંચલ જેહનના બાઈ એક સુધા અંમલદાર તરીકે પેહલપેહલા જોડાએલા માલુમ પડેઆ હતા; એટલુંજ નહીપણુ ઉપલા આહવામાં આજાકી વાપડતાજેઠ, આપણી શેઆંણી સરકારેલીમડીના રાજ વહીવટને એખતીઆરખી તેજ સાવના આશીસુને ૧૨ ને બરસપતવારથી તેમને સોંડેસા સાંબલેઆહતા; તેનું કારણુદેખું કેહવામાં આવેજઅ કે લીમડીના કાકાર મરણુ પામેએ, તારે તેનો ગજઅ વહીવટ એક ખાલ વ-એના વારસને નામથી જે ચાલે, તેનું વડપણુ આ બાઈની સાહેતા હેઠલ સોંપ-વામાં આવેજ હતું, એટલુંજ નહીપણુ તે ખાલ ગજકુવરની ફેલવણીની એજ કવીના રાંવાલપણમાં નામદાર સરકારે સોંડી આપી હતી; અને તે ઉપરથી જા-હેરરાંત હેવી તરકે અંધાઈ હતી કે એ ગરહસય પોતાની ચપલશ્રમીના બચ તથા અસીતપણાની ખચી લાએકીથી હવે પછે એ કરતાંખી કોઈ ધણીજ ગોહડી પદ્ધતિએ અહરઆવીના રેહએજ નહીં. પણ જમાનાનાં જમકુતે તેની ઉપોઆગી ઉમેદગો અતીશીઆ અરેખાઈ દાખલ કરીને સંવત ૧૯૨૭ ના પરચમ બાહુરવા

સુદી ૧૩ વાર સોમિની સહવારે કલાક ૬ ને અમલે ૩૯ વરસની ઉપર ૧૥ મહીનાની બરપુર જવાણીમાં લીમડી ખાતેથી જામલીને સવરગી કુણીઆં તરફ તેને ખેંચી લઈ ગયો; તેથી કરી સઘલી આશિઆ એકેદમ કુલમે મલી ગઈ અને તેહવા અફસોસકારક મરણની માંઠી ખખર પોંહતાથી સઘલી તરફની સુધારક મંડલીઆમાં મોહટી મહેતમ ને વરસી રહી હતી, તેનો કકલાટ કોઈ લાંમખી-મુદતસુધી તેઓથી કવચીત બુલાયેલ નહો.

આ મરહુમ જેમ વીદિઆ હોનરની પુરતી કાખીચિત ધરાવતો હતો, તેમ પોતાના સવર્તતરપણાંની સાહેતા સાથે ધણાજ ગંભીરી સવળાવની કમાલીચિતથી એક અમીર જેવા દીપતો હતો; અને ને કારણ મોટે ઉપર જણાવેઆ પરમાણે પાખંડી માહરાજોના આચારની સાંમણે એ બાધચે કીધેલાં સખત લખાણોની વીરધ જેટલા વીરાનચો એક વખતે હરેક પરકારે તેમને હેરાંનગતીચે પોંહ-આડવાની જોગવાઈચો શોધવા ફગતા હતા, તેઓ વટીક પાછળથી આ મરહુમની વગર સવારથી શેવાને પોતાના તથા ખીજ જતબાઈચોના બલાં કાજે તેનાચે લીધેલી મેહનતની કદર જુજી, તેમની તરફ માંન બરી નજરથી જોવા લાગેઆ હતા; પણ એક વાતે તે સાહેબોચે વેહમી વીચારેને વસ રહીને, આ બાઈના દેરાંતર જઈ આવેઆની શુભ મતલબ સહમજેઆ છતાં, તે બાપડાને નેઆત બાહેર કાહડેઆથી સુધરેલી આલમમાં તેઓ ખચીત અલખાંમણાં યઈ પડલા જણાયાછે; તો જોકે વખતતો સરવે વહી ગયો, તે એટલે સુધી કે તથી કરી નેઆતની કશીચે અડચણ તો તે મરહુમને કાંઈજ માલુમ પડી નોહતી, મગર હાથી બેવકુફાઈ બરેલી આલ અલાવનારઓની કેહવત માતરે કેઆંમત વુલીક ઠપકામાં આંબેલ યઈ રહીછે.

મિલાઓતો હેવા નરખી નેઆતબાર-જણાતોતો જેવો સાધુ અવતાર. જાંહાં હંધેર નગરીમાં ગાફેલ રાજ-તાંહાં ટકેસેર બાજી ટકેસેર ખાજ. દખાવ તેહવો નાતીલચેચે દીધા-પણ હાપો પાછો વીચાર કાંઈ ના કીધો. દેરાંતરથી કોઈનોખી વાંક ન કેહવાચે-એવુંજ હોય તો જગમાં કેયે ન જવાચે. કેટલાક હોંદુચો મલચે એવા-બાટીઆ ને વાંણીઆંની વરણ જેવા. કોઈએકો મુંબઈથી કલકતે જઈ-આવેઆથી વાંહાંજોની સફર ગણાઈ. કેટલાકો જગબારને મસકત જેએચ-દરીઆવની રાકતી તેમનેખી હોએચ. જાંહાં જીલમી રાજના હેવાં કરંમ-તાંહાં મુસકેસે જલવાચે તેમનો ધરંમ. પણ તેહવાચેને કોઈખી પુછતાં નથી-મેલાં દીલને પોતેખી નુછતા નથી. ને વેલાત જેવી જીનત જગો-તાંહાં જઈ આવનારને દીએછે દગો. જાંહાંછે અંગરેજી જરકતી રાજ-માહરાંણીને માંચે ખીરાજેછે તાજં. તાંહાં જવાની તેઓ અડચણ લીએચ-જઈ આવેચ તેને ઈજા દીએચ. વીચારશે નહોં કોઈ તાંહાંનો વીકાર-તે ઉપર ખતાવેછે ફાકટ ધોકાર. ને લાગલા મેસેછે નીઆતની બાહેર-જેથી સહમજી સજણો થાયછે કાએર. તે વાત કાંઈ સારી જણાતી નહોં-ધરમની અડચણ ગણતી નહોં. પણ શોધએછે ધણું કરીને વેર-તે ઉપર મુજરવી જોઈએછે મેહર.

આ વેદમી વાતને હવેતો ખુબી જાણે-દેરાંતર જનારાને મદદ યાવો.
સંહમજીને આટલો એસારોછે જસ-સાગં કાંમની સાહેતાથી મેલવે ને જસ.
વધુ કેહવાની ન રાખતાં ગરજ-ગુજરીએછે હોંઆં એટલી અરજ.

ને ધણીએ પોતાનીજ નેઆતવાલાઓનાં બધાં કાજે છંદગીની છેલ્લી
ધડીમુધી કોચેસ કીધી તેના ઉપકારનો બદલો જારે આખી રીતે તેઓએ વાલી
આપેઓ તારે બધુ થએજો કે નામદાર સરકાર પાચેથી કાઠીઆવાડ તરફની
આકરી તેમને મળી કે તે લઈને જાણે જલાવતણુ થતો હોએ તે મીસાસે મું-
બઈ છોડી વાંઠાં ચાલી ગયો; જાંઠાં તેની ધીરજ ભરેલી હોંમતનો બદલો આતે
તેમને એવોતો માકુલ મણેઓ કે, કાઠીઆવાડના હજારે વાંણીઆઓ પોતાની
આસ ખુશીથી તેમની સંગાથે જમણુવારમો વગર અડચણે સંમિલ રેહવા
લાગા; અને જારેખી નેઆત જમવી હોએ તારે તે લોકો મી० કરસનદાસને
તેમના મકાનમે આવીને તેડી લઈ જતા હતા; તેથી નોકે નેઆત સંબંધી
સંકટનું જારે વગર માંગે નીવારણુ થએજો, અને વખતે જારે તેની ખુશીમાં
હસતો કીધો, તારે માહતે અંતે એવો દગો દીધો કે તેથી મલજા સંતોરાનું સુખ
બોગવવાને સાફ વધારે વરમો તુલીકે તે ખીચારે જીવવા પામેઓજ નહોં.

આટલી બધી વારતાઓથી એ કીરતીવાંન કરસનદાસની છંદગીનું વરણુન
આપરી પીછાંનમે એક સતા ભરેલી સનદ તરીકે નેહરું પરકાસતું રેહયે, તેહરું
છેલ્લી વરતાણુકનું બએઆંણુ તેમની નેઆતમે કલેસ ઉતપણુ કરનાર ને ચડ-
જાચ, તેને વાળેખી થએજું તેઓ કવચીત નહોંજ કેહયે; આ વીથે ખીજા સાહે-
બાના મત સાથે મલતા રહીને હમેખી જણાવીએચ કે, પુનરવીવાહના માહ પુણી
આતમાં નેહરું સુધારનું રૂઠું કાંમ વાંણીઆની જાતચી વરણુમાં ને પેહલવેહરું;
યેવસ થએજાચ, તે આ મરહુમની છંદગીમાં સરવેથી શેવટની કીરતી ભરેજો હરું
પણુ તેમાં આ બલા બાધએ ઉતાવલપણે બુલ કીધાથી ને અચીલ કુલમાં માહરો
વીનાસ વધી પડેઓ, તેનું શેવટ હવે સેહલ રીતે આવવું ઘુસકેલ જણાએછે.
આવું પરજ પસંદગીનું શુભ કાંમ છુપી ગોઠવણે બંધ થઈ તેમાં એ કુલવંતી
વીધવા* તરફનાઓની મનજીરી મેલવીને તે માહેલા એકાત બે અતલજ એથી-
ઓનેખી કીરીઆ વએ સંમિલ કરી લીધા હોતતો આ મરહુમ બાઈ એટલા
કપકામોથી સદનતર માકલા રેહતે; પણ હોનારતે તેહવી ઈઆરી નહોં આપેઆને
લીધે તે કીરતી પમાડનારી કોચેસ ગ્રાંહખ મારવી રહીચ, માટે તેટલી ખીના
વાળેખીની રહે નોખી સતાં હોને અતીર્મત દલગીરી ઉપજેછે.

લાએક માંણુએને લાએક ડોકાંણી નેટસો દરજજે જાળે, તેટલો પર-
બારા લોકાના જીહરાબંધ લખાંણોમાં ગમે એવી સમાઈ બેલાએલી હોય, તોખી
તેની બરાબરીજ માન મેલવએજું બણાએ નહોં. પણ આ સકલગુણી ગર-
હસથની કેટલીક વાતે સાહશીક કાંમોની સમપુરણુતાઈના સમાચાર પરીછતાં

* આપણી ટાપુ આતે વસનારા મી० માધવદાસ રૂગનાયદાસની સંગાથે
પધરનું કરી ગએલી ધનકોરખાધ.

સઘલી તરફથી થયેલી તારીફો એક સરખી રીતે ઉતરેલી સાબલેઆથી બનીત કરી તેનું મરણ એક સતોરાકાર સહમજાએ જે કે સરકાર સગાથે રાજકુઆરી વહીવટમાં એ મરહુમ થોડાજ વખત થયો લાગુ પડેલો હતો, તે ટોલો દુક વખત પી એવી કમાલીએતથી સરવે સાથે પડેલાવવાનો ગુજરેઆય, કે જાણે કોઈ ધણા વરસોનો તેઓના સખધમાં સમાઈ ગયેલો હોય તેહવા માહ પોતાની ઉપરના અમલદારનો ખેંચી લીધો હતો, જેની ઈઆદગારી હેઠલ જણાવેલ સરકારી જહેરનામું દેખાડી આપેલ કે, એના ખીન ધારેઆ માહતની કુખ બરેલી અખર તારની મારફતે કાઠીઆવાડના પોલીટીકલ એજેન્ટ ડલનલ એનદરસનને રાજકોટ ખાતે પોચતાવાર તાહાના “કાઠીઆવાડ પોલીટીકલ એજેનશી ગ્રેન્ટ” નામના પતરનો સતા બરેઆ એક વધારે બાહર પાડીને સરકાર તરફથી જે દલગીરી પરજનમાં જણાવીય તે જહેરનામાની નકલ નીચે આપીએ છે

“હીબડીના સપેસીઅલ આસીસ્ટેન્ટ સાહેબ આજમ કરસનદાસ મુલજી
“આજ સહવારે નવ વાગતે સવરગવાસ થયા હોવી અખર તાર મારફતે આ
“વતા હમે ખુજ દીલગીર થયા છધએ

“એ બાહધુર અમલદાર આએ પરાતમે આરેઆ પડે જે જે કમી તે
“મને સોપેઆ હતા તે હોવી અખરદારી તથા દીસો જણપણેથી તેનાએ બ
“જવેઆછે કે, તેમના ઉપરીએની અતીઅત પરસતા મેલવીડ સસારી
“બાબદમાં તેમના મલતા વડા ગુણે તથા કાઠીઆવાડમાં તમામ જાતના દેશી
“લોખો જે વખાણ તથા પરીતી તેમના તરફ ખતાવતા હતા, તે વાતથી તેમની
“ઈઆદગારી સ્પીરકાલ રેહવાની

“સુધારાનાસાથી તરીકે તેમને કીવેના કમી ધણાજ પરમેઆત છે
“માટે તેમના ગુજરવાથી સરકારે એક ધુનની અમલદાર જાહેર્યોડે નાહાની
“ઉમરમાં કવખતે તેમનું મરતીલક થયાથી તેમના દાસતો બેગા હમે પણ
“અફસોસ કરીએ છેધએ

“તેમની ઈઆદગારીના માણુ દખલ આજનો દીવસ તમામ કચેરીએ
“બધ કરવાનો હમે હેકમ ફરમાનીએ છધએ”

(સદી) ડબલીઉ, ડબનીઉ, આણુડરસન

કાઠીઆવાડ પોલીટીકલ એજેસી

પોલીટીકલ એજેન્ટ.

તા ૨૮ મી આગસ્ટ ૧૮૭૧ ઈસવી

એ ઉપરાત ખીજુ એક વીથેસ સતા બરેજ મરતીલકી જહેરનામું આ પણી નામદાર ગવરનરની કાઉન્સીલ તરફથી જે બાહર પડેલો હતો, તે એટલુ તો વજનદાર ગણાએજય કે તે ઉપરથી ખીજ દેશી ગરહસથાને એ મરહુમ મી તર કરસનદાસના પગલાપર રડો દખલો પકડીને સાહસીકપણે આનવા માટેનો એક ઉમદા ધડા થાઈ પડે તેમાં કસોએ સનધ રેહતો નથી, કેમકે તેમાંથી

કાંઈજ નહીં પણ એ મરહુમના સરગુણને મોહી હકુમત તરફથીની સવી-
કારીને જે અલ્લ ઈનશાફ આપવાનો આવેલો, તેની નોંધ હીઆં દાખલ કર-
વાને ચુકતા નહીં.

પેલીટીકલ ખાતું.

"કાલીઆવાડના પેલીટીકલ એજેન્ટનાં સપેશીઅલ આસીસ્ટેન્ટ લીમડીના
"રાજનો હવાલો ધરાવનાર મીં કરસનદાસ મુલજીનાં ગીયા માસની ૨૮ મી
"તારીખે યાવલો મરનના સમાચાર નામદાર ગવરનરની કાઉનસીલે ધણીજ
"દક્ષગીરી સાથે સાંભલેઆણે. એક સરકારી અમલદાર તરીકે મીં કરસન-
"દાસ મુલજીએ સરકારની રાખાસી હમેશાં મેલવી હતી અને પોતાની ખા-
"નગી કારકીરદીમાં તેમના દેશી બાઈઆ પમે મુધરેલા અને છુત ભરેઆ
"પીઆરે દાખલ કરવાની તેનાએ કાલજીથી મેહનત કીધી હતી.

ગવરનરની કાઉનસીલનાં હેકમખી.

(સહી) ડબ્લીયુ. વેલરબરન.

સરકારનો કામ ચલાઉ સેક્રેટરી,

બોમબે કાસતલ તાં ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૧.

જારે નીકસેઆ તારે તેમની સહણ રાકતી રાથે રાકલચુણની સંમયુગ્ધતાઈનો એક અજાણ્યો નેહવો અમતકાર આ દુણીઆનો તેવન પાંચરી ગયાછે.

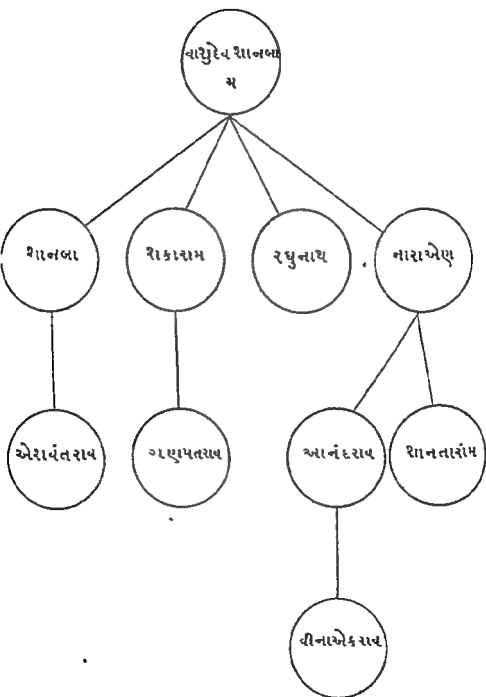
આ દેરાહીતકારીએ વગર સવારથે સીવતપણું વાપરીને પરજા ઉપાચોગી કેટલીક થેવા બનવતાં ને દુઓ તેમને સોસવાં પડેઆં હતાં, તેની કદર જીવનારા કેટલાક દેશી ગરહસથેા મલતા એ મરહુમના ખરા એરખાહ મીતરે તારીખ ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૧ ની તેરીએ આપરી ટાપુ આતે એક મકાંણ મધે બેગા થયા હતા તાંહાં તેમની યાદગારી રાખવા માટે, નાણાની રકમે એખીતી થાએ તેના આધાર ઉપર સળાનું કાંમ મુલતવી રાખીને હોંદ, પુરેખીઅનો, પારશીઆ તથા મહમદીઅનો મલી જણુ ૩૦ ની એક કમેટી બંધ બેસાડી; અને તેનો વહીવટ અલાવવા માટે તેએઆંધીજ મી. શેરાળજી રાધુ-રજી બંગાલીને માનવંતા ચુનચી તરીકેનો ડેગવ ગ્રેઝવાને ઉઠેઆ હતા. સાંબ-લેઆ ધરમાણે તે વખતપર ફરતી થાએલી દુધગંજાની ટીપમા સથલા મલી રૂપીઆ તરણુ હજારથી લગરીક વધારે બરડ ચુકાછે; પણ વહીવટદારના અવકારાની રાકાણુને લીધે, તે માહેલી કેટલીક રકમે ને વમુલ થવાની રહીઅ, તે મલેઆપછે મંડલીના અનુમતે ઉપથી થાણુ કાએમ રાકાઈ રહીને તેની ઉપજનો ઉપીઆગ કોઈ સારાંજ કામથી આપણા મરહુમ મીતરની હિઆદગારીને વેહલી દીપાથી દેશે; અને તે બાબેનો ખંદોખસત આ નોધ બાહર પડેઆ આગમજ જાહેર થવાની વકી પણ રાખીએછે.

આ મરહુમની વીધવા તથા તેણીના છેકરાંએને દરમાથે રૂ૩૫૦ નો ખેડા મુસારે કાઠીઆવાડના લીંમડી સર્વિસયાંનની દરખાર તરફથી કેહઅ કે, મુકરર કરી આપેએ એટલુંજ નહોં પણ તે ઉપરાંત એજ દરખારે તે છેકરાંએને કેલવણી લેતાં ને ખરઅ થાએ તેખી આપવાની મનજીરી બાહાલ રાખી હતી; પણ જણાવવાને હમેા દલગીર છઈએ કે મુંબઈની સરકારે તે વાત કબુલ નહોં રાખેઆથી તેમના આથેઆવંત બચાંએ ઉપમા મુસારાના હાએધથી બે નથીઅ રહેઆં.

જમાનાની શું કહીએ તારીર હિઆર-જામદુત જગેજગ હોયછે તઈઆર. નહોં જોતો તે તણેવન કે ફજીર-હોય કોઈ ખાદરાહ અથવા અમીર. પીછાંણતાં નહોં કોઈ જઈક કે જવાન-સરવેનો એકં સરએ વાલેછે ધાંત. પેહલવાંનીમાં હોય જોવા સાંમેસવાર-ફીલચુફી મેવવે, યા રહી જાએ ગંવાર. દેખાએ ને સખાવતથી સકરમી-પુનઘંનથી લેખાએ માહ ધરમી. બખીલાતમાં કાહરેનનાં જોખી થાએ-છતી પુંજાએ તે બીખારી ગણાએ. નેજીરવાનની ચેરે ને ઈનસાફ કરે-અદલની ધજને આંધપર ધર. દેઆંનત સાચી ને રાખનાર હોય-હિઆ પાપી નજરથી કરતુકને જોએ. બલાં માટે જગમાં ને ઝીરતી બતાવે-પુંડસથી સોડને જાધુક સતાવે. નહોં રાખતા તેહવાએ જમરાનું ભાંણુ-મેથેછે ગારૂલી પાંખી અજાણુ. તેને ખેંચી પકડીને લઈ જાયછે સાય-સું મગદુર કે તેનો કોઈછોડવથે હાય. તેહવો આ કવી નર દેખાતો નોહતો-અજલની ઘેરીને બમતી જોતો.

ધી હા નરે બલ શૈઠ નારાએણ વાશુદેવજીને
તંહાંની વંશાવલી.

જનમ જન્મે લઈને તે આપ્તેએ જગમાં-કીરવીના કીરણ ધરી રગમાં.
તારથી વળતોતો શું કાંમ આપવાનુંછે-તે પછે જીંદગીનું શું થાવાનુંછે.
વીચારી એવું મનમાં વધિકી કાંમ-અજાણતા દેખાડતોતો નહીં ધુમધાંમ.
સતવાનીને સદા સરણ રહેઓ-રડાં કાંમથી પરજનમા કુચ્છેરા થયો.
કપટ જાંમ તેપરખી જઈ રહેઓ-હાવા નરનો જીવડાખી લઈ મેલેઓ.
ખીલતી જવાંણીનો આવેઓ તો ખાહર-જમાનાના ઝહટકાએ કીધાછે ઠાર.
જો દરા વીસ વરસ હજી જીવતો રહેતે-તો પ્રજાપતીનું માંન અંતે મેલવતે.
પણ સરજત જીંદગીની એટલી હથે-કે આલીસની અંદર કરસન જથે.
મટે કુદરતની સાંમણે આરે નથી-જણાવીછે મરણની ઉપર તપી.
તે સાથે મહીનો ને વરસ વાર-મેલી ગયો વીધવા ને છોકરાંઓ આર.
ખોશ તેમને જીવતાં રાખે સંજાલી-થાએ તેજ તેઓના પીતા ને વાલી.

આ મરહુમ વીધવાંને આગલા વખતો ઉપર જાહેર વરતમાન પતશ્રેમાં
સંસાર સંબંધી વીરાયો ઉપર કેટલાંક નામજીત લખાણો જે કીધાં હતાં, તે
મહેલી નોધી રાખવા જોગ ઉપીચોગી ખાખરા નીવડીને, “નીર્બંધમાળા” ના-
મના એક પ્રસતકની મારફતે જાહેર પાડવા મટે મરણની થોડાજ મહીના
આગમજ તર્જમાર કરી રાખેલી હતી, તે ધુનીયન પરસમાથી તેજ (ધરાવી
૧૮૭૦ ના) શાલમા છપાઈને હવડજ જાહેર રૂલાવે પાંચવી દેખાએઆ ઉપ-
રથી તેમની કાવેલીઅિતની આ એક નવી કસોટી નમુના તરીકે આલમમા
વખણાઈ રહીછે.

ધી હાનરેખલ શેઠ નારાયણ વાસુદેવજી.

પીકીતરોડની પડોસમા વાવેલાં કેલવણીના દુહજતાં જાહાડનું ગણાની
દરખત, જે મજબૂતાઈ પકડીને ઇનસાનોના મનખીલવનું ઉમેલુંછે; તે માહેલા
એકાદા પીલાની અંદરથી વીદિઆના ખોરાક વટે પ્રખત થાએલું આ રશીલું
હલ, આપણી વસતીને પમરાત આપવા લાએક જે જણાઈ આવેલુંછે,
તેની તાલીર પોહાણવાનુ કામ તો જો કે પરજનની મુનસફી ઉપર કેવારનુ સોં-
કાઈ ચુકેલુંછે, તોપણ તેવા સદગુણી ધરહસયના નામની ઇઆરી ખચીત કરી
આ નોંધમાં લખલ થાએઆથી તેઓની તપાસ મટે એક સારી શાહદત
મલી રાકથે.

આટલી સતરે ઉપરથી વાંચનારા સાહેબો જોહજમાં પામી લેથે કે, આ
શાહશીક ગરહસય તે કોઈજ નહીં પણ આપણે મટે ધારા બાંધનારી પવીતર
સબામાં હવડજ પેહલવેહલી નેમણુકથી ખીરાજેલા “ધી હાનરેખલ શેઠ નારા-
યણ વાસુદેવજી,” જે આલખાઈ આવેઆગ, તેનાનો જનમ ટોકણ કોઠેના
વીગિરલાને લજતાં રાજુલ ગામમાં ગૌદ બચદ્રમીનની ગણાતના શેઠ વાસુદેવ
સાજખાને તાંહાં સંવત ૧૮૬૧ ને મુકાબલે રાકે ૧૭૫૬ ના ફગણ પરી ૧૩ ને

મુકરવારના મુળ ચોપડીઆમાં મુ મારક થાએલો જણવામાં આવેલો, અને તેટલા ઉપરથી આ કુટુંબીઓ “દાનુલકર”ની અટકે તેઓની નાતમાં આવેલાતા માણુમ પડે છે.

આ શ્રીશ્રીઆના વડવાઓની અસલ જનમ બુમી તો ઉપર જણાવેલી જગેઓની જ કેલવાએ છે; પણ તેમના જાણવા સાંજળા વાસુદેવ ગોઆનીઅર ખાતે જઈને નોકરી કરતા હતા; તાહાથી ધોડીક મુદતે પાછા વળી આવીને અસલી જ મકાણુમાં પોલીકા ખાસીવાર સહીત વાસો કરી રહેલા હતા.

પરાવલીના જહાડ ઉપરથી જણાઈ આવેલ કે, મરહુમ વામુદેવ સાંજ ખાને તાહા આર દીકરાઓની જે વરધી યાદ તેમાં આવેલા આ માનનતા મિમખર સરવેથી નાધલાડે. એવન જરે આરેક વરસની ખાત વએના હતા તારે કેલ્ય કે, તેમના મા તથા બાપ ઘણી જ ગરીબી અવસથામાં સરવે છઠ્ઠાઓને લઈને સવત ૧૮૬૫ ને સાન મુખર્ધ ખાતે આવીને વતણી યાઈ પડેલા, અને આ નાનકડા નારજીણુરાવ છ વરસની જંમરે પોએઆ તારે કોઈ પતુજીની નીસલે તેમને બેસાડી દીધા, જહા ધોડીક મરખી બારા પાક કરતા જેમ વરસે મોગ થતા ગએઆ, તેમ સરકારી કેલવણી ખાતાની મોટી સકુલમાં દાખલ થાઈને મનની ચચલાઈથી વીરેઆનો અએઆસની વધારવા લાગ્યા, આ ખીઆરા નેકે વરસની વએના થએઆ તેટલા તેમના બાપા મરણુ પામેઆને લીધે, આર દીકરાઓ ઉપગત બે દીકરીઓની પરવરેથી કર વાનુ કામ, જો કે તેનાની કુખીઆરી વીધવા માતાને ઘણું જ ભારે પડેલું, તોપણ સાતપણાથી મેહનતમસાગત એવી તેઓને સભાનથી ઉધારી મોટા કીધા, હાવા સકત જરેઆ સમાની અસર શેઠ નારજીણુરાવતા મન ઉપર ઘણી જ થવા લાગી, મોટે ખતવી કોશિરાથી અગરેજી એજમ વેહલો હાથેન કરીને સાબલેઆ પરમાણે ૧૫ વરસની જંમરમાં તો પી. તથા આ. કુપનીની મેલ પોહઆડનારી આગબોટ ખાતાની આહીસ મધે “પારસન ડીપાર્ટમેન્ટ” મા હલકે મુસારે આકરી મેલવી લીધી, તેનુ સાલ સવત ૧૯૦૫ નુ ગણતા જોઈએ તો તે વાતને લગભગ પાસડી બચવા આવેલી માણુમ પડે છે, તેઆ રથી તે જ મકાણુમાં મન થોભાવીને રૂડી વરતણુક જેમ વાપરતા રહેઆ, તેમ પોતાની રેજીકેસાદ બોતા મારેકો તથા આહીસખાતાના અદનાથી તે આના મુધીના સરવે માણુમો સગાથે હેવાતો પડેટાઈ પડેઆ કે, જેથી કરી જેખી કામ હેએ તે તેવણના જ વીસવાસને આધારે સોફાવા લાયુ, અને તે વગર અડચણે પરારખી થએઆ કીધું, જેમાં આગબોટના આખા ખાતાનો, તથા તે સગાથે કામ પાડનાર વેપારીઓનો સરખી રીતે લાભ સચવાએલો માણુમ પડેલો છે; અને તેથી કરી શુ ઇએરિપોઆને કે દશી વેપારીઓ, તથા શેઠ સાહુકારો વગેરેમાં સારે માન મેલવીને પરએઆત યાઈ પડેઆ, એટલું જ નહી પણ પરમાણીકપણાથી મેલવેલી જવી ચચલાઈનું કઉઆત સાચવીને એ જ લવત આહીસના બોહલા વહીવટ સખધીનું જેખી કામ નીકલે તેના એક આસ મકતેદારખી થાએલા હતા, અને તાહાપણ સરવે વતની સાખાશી મેલવીને સાબ

લેખ્યા પરમારો તેજ મકતાના રૂડા ધંધામા હજીતક નેકનામી મેલવતા રહેછે. મોટા હાથીજ કોથેરાના બદલામાં એક ગરીબાર્ધના વરગમથી નીકલીને તુક મુદતમા દરમીઆના ભંડોલની સાથે મીલકતોની મલિકી ધરાવનારા પેહલેવાંગેના ગંભીરાઈ બરેઆ પણ સંવતંતર શેઠીઆમાં ગણાએઆછે.

સાહેબસાઈપણની સઘલી વાતનું સુખ સંધરહ કરી લેતાં, પરજા ઉપીચાગી કાંમિમાંની જરે રૂડી કાલજી રાખતા એવણુ દેખાએઆ, તારે આપણી માનવંતી સરકાર તરફથી આ શેઠીઆને સંવત ૧૯૨૨ ના રાલમા મુલેહનાં અમલદારોની સંક્રમાં ખીરાજવા મોટું માન બરેજી કમીસન એનાએત યાએજી; ને અધીકાર આજની ધડી સુધી પુર અપખસપાતીથી પોતાના સવાધીનમાં સાચવી રાખેએછે; ને વાતને સાત વરસ થયાં, તેના દરમીઆન ધણીવાર મલેલી સબામા પોતાનો રૂડા આવાજ પરજના લાભ તરફ વગર પેંધાતે કાહડતા જણાએઆ, એટલુંજ નહીં પણ શેહર મુધગાઈના ધણાંક જરેઆત નેવાં કાંમિમા માજી મીઠીનીસીપાલ કમીસનરને સારી સલાહ આપતા હતા. પરજ પાસેથી મીઠીનીસીપાલીટીને લગતા સઘલા કુરોની વસુલાત છછ મહીના આગમજથી હુધરાવી લેવાની વાતો જરે જસવીયોની સબા હજુર આવી, તારે તે વખતેથી આ નામવર શેઠ નારાયણરાવે ખરી દીલશોજીથી પરજની પખસમાં એવી બાથ લીધી હતી કે, હાલો જુલમાત ગરીબ લોકોના ધણા મોહટા ભાગથી કવચીત ખમાઈ સંકાશે નહીં; અને તે બાબેની બાંજગડ જોસા જોશીથી ચાલેઆ પછે જોકે તેહવે સમે સઘલા દેથી અમલદાર. તેમના મતને એકમલતા થયા, તેપણુ કમીસનરની તરફેનમાં બે મત વધારે પડેઆને લીધે આગમજથી કર લેવાનો કાએદો ને બાહાલ રહેએ, તેથી આ સાહેબ હજીમુધી પોતાનાં જીગરથી અત્તીઅંત દલગીરી દેખાડતા ચાલુમ પડેછે.

એ પછે સંવત ૧૯૨૩ ના રાલથી આ વીદવાન ગરહસયને યુનીવરસીટીના ફેલોઝની એક હોરમત બરેલી પદવી તે ખાતાના સરવે અધીકારીઆના એક વીચારથી ને મલેલીછે, તે એલકાજને એ સાહેબ સઘલી વાતે લાએક દેહવાએઆ છે.

આશ મેલવીને માકુલ દાખલાઓથી ચોતાનું હીર નામદાર સભાસદોને દેખાડી આપેજ; અને તેમનો વાળેખી આવાજ ઘણે દરજ્જે બાહલી રહેઓ; પણ સભાના કાચ્છેા મુજબ વધુ મત પડેઆથી, તેનાની કેટલીકવાતો જોકે ૨૬ ગ-ઓલી જણાઈછે, તોપણ વાળખીપણાથી ખીન ગરજે જાહેર હીમત વાપડીને ને શેવા આ પરમારથી શેઠીઆઓ જળવી, તે બાળે આ દેશ તથા તેને લ-ગતા તાંબુકાઓની સઘથી પરજ ઉપર તેણાનો તથા ખીજ દેશી અધીકારી-ઓનો અગણીત ઉપકાર થયોછે તે કોઈથીખી કવચીત બુલાશેજ નહીં.

સકરમીનું રાવરૂપ હસતુંજ હેઓ-દયાનું મુલખી તે વસતુંજ નેઓ.

જીગરની સોમના નેમા હેઓ રૂડી-બલાં કાંમમાં તેથીજ પડાઓ કૂડી.

ઓવા નર મસઓ આ નાશઓણ શેઠ-પરજઓ રાખેઓછે તેપર ફેઠ*

પરીણામ તેનું પેહલીજવાર-દેખાઓજનું પ્રણામા કાંઉનશીલને બાર.

શેહરની સુધરાઈના કારણસર-બેઠાતા કાચ્છેઓ બાંધવા ઉપર.

જુના ખીલની અંદર ખાંખી ને જોઈ-ધારેજ ઓવું તેને નાંખવી ધોઈ.

તે મોટે ધડઓ નવા કાચ્છેરા-જેઓઓ નહીં તેમા જરૂર કાચ્છેરા.

હતી તેટલી ખાંખી દેખાડી દીધી-સંભાલ પરજના હકની લીધી.

• નથી રાખી તેમાં કાંઈખી કસર-બલી વાતની ઘોડીક યઈછે અસર.

ઓથી રીતપર હમેસાં રહીને કીદા-તાલશે જો તેઓપર આવતી પીડા.

તો મલશે તેઓને પરજથી માન-સહમજશે તેમાં સદા નીધાંન.

આહીઓછે તમપર ઈસવરની મેહર-ખાંમજો તે દાતારથી બખશસની ઘેહર.

આ શેઠીઆની જીંદગીમા હજી ઘણાક મુબ કાંમો તેમને હાથે પસાર થવાની ને આશિઆ રાખીઓછે, તે માહેલું પરજની સગવડનું ઓક કાંમ હવડાં માલુમ પડેજોછે, કે આપણી તરફ ફરતી બાડુતી બગીવાલાઓ ઉપર પો-લીસ કમીસનર મી સાહિત તરફથી ઓવું દબાણ થઓજો હવું કે, સંવત ૧૯૨૬ ના મામસર માસથી છાપો વધારવો, અને બગી તથા ઘોડાઓ ઓકજ રંગના વાપરવાની ફરજ પારવી; ને બેહુ ખફૂરી વાતો હાવા બારીક હાંગામમા તેઓથી ખીલકુલ બની રાખે નહી ઓવી હેવાથી, તેઓ વચે અરસપરસ ઉઠેલી બાંજમડો અંદર આ નામાકીત નારાઓણશેઠે ખીન ગરજે બાગ લખને ગરી-બોના બલાં ખાતર બેહુ તરફ ઓવી સમાધાની કરી આપી કે, જોથી કરી અસલી રેવાજ મુજબ અને આગલે વરશે ડેડવાઈ ચુકેલા છાપા ઉપર તેઓ ચોતાને ધંધે પ્રાજ વલગતા રહેઓ; મોટે આ ખીના જંધ કરતી ઘલા તે મા-નવંતા મેમબરની આટલી વીશેસ યાદગારીને ગોટી ખુશી સાથે નાધી લઈઓછે.

વાંહાંણુ વટીઓનું વરણન.

આ ઠાણુ ખાતેના અસલી હોદ્દાઓ જેમ વેપારી તથા સરાફી ધંધામાં સારી વસ્તુઓ વાપડી ગયેઆવ, તેમ વાંહાંણુ વટીઓના માનમાંની ધણી બરપુર જણાવેલા હતા; જેઓની વંજીરાથી ઉતરેલા આજે સેકડા સાહેબો જોવામાં આવેય પણ તેમાંથી વાંહાંણુ ધરાવનારોએકબી આસાની કોઈને મલીરાકચે નહીં. તેનું કારણ કાંઈજ નહીં પણ અર્ધઆશીપણામાં રહેઆને લીધે તેહવી વજાણુ તેઓ પાસેથી રૂપસત લીધેલી વીચારવામાં આવેછે. કેટલાક સખશો, મહિલાં દેશાવશે સાથે સંબંધ રાખનારઓ પાસે બટેલા તથા કુતેમારીઓ ખેસુગાર ફરતી જે માણુમ પડેછે, તેની ગણતરી આપવાની કરી જરૂર નહીં જોતાં આજલા વાંહાંણુવટીઓ જેઓ ચીન, બંગાળ, અને તેવનાઓના માટમાટાં સોદાગરી ચેહરે સંગાથે સંબંધ રાખનારઓ યદ ગયેઆવ તેઓની સરાસરી ટીપ જોટલી હાથ આવીય તેને હોંઆં ઘાપલ કરીએછે.

વાંહાંણી.	ટન.	ધણીઓ.
કરોકેટ.	૨૮૩	} બીમજી રાંમચંદ.
ગુ હરેકસ.	૦	
હામસ હાંચે.	૦	
ડાફીણી.	૦	
નરબદા.	૭૮૧	ખાંડુચંદ શીવાજીચંદ.
ધઉનીઆન સતી.	૦	આરાસાંમ વેનક.
જીવાની.	૨૫૦	સાણુ કરસતના શીનાઈ
કાનદીદેટ.	૭૦૦	સંકર મકુનચંદ.
તરક (બરીગ.)	૧૩૭	} રા. રાંમધસ મનોરદાસ.
સાંનન (બરીગ.)	૬૦	
ખીખાજ (બરીગ.)	૧૦	} રા. મોતીચંદ રૂગનાથદાસ.
ચીજોલીકિરાન.	૧૦૦	
કાનદી-દે-ચીઓ પારડા.	૪૩૦	} ધાકજી દાદાજી.
કારનવાલીરા.	૧૧૭	
હોરમજી બમનજી.	૦	
એડ માંણીરાતન.†	૦	
લેડીગરાંટ (સકુનર)	૦	} રા. મોતીચંદ અમીચંદ.
સહચંદઆન (સકુનર)	૦	
મોતીચંદ અમીચંદ.	૦	
બામબે (સકુનર.)	૬૦	

* એના અસલ માલિકતા મરહુમ વાડીઆજી ચંદ હોરમજી બમનજી હતા. પાછલથી વેચાએજી તારે તેના માલિક એવણુ થયા.

† એખારકરા ચંદ ચોરાજી કાવસજી પટેલનું બાધિલું હતું. પાછલથી વેચાએજી તારે આ ઈ લીધું.

વાંદાણા.	ટન.	ધર્ણાઓ.
એથીઆ ફીબીકરા.	૩૨૪	સાગ પરમચંદ કરમચંદ.
કારનવાલીરા.	૪૨૩	{ સાગ વુલશીદાસ માણિકજી.
હેલિન.	૫૦૬	
દારેવાઈ.	૨૫૫	{ સાગ નરશીદાસ પરશોતમદાસ.
એનનીવર (બરીંગ)..	૧૦૯	
એલીગામિક.	૨૫૫	{ સાગ વીજલાલ હેરમજીની ફ્રાં
નન બનારમન.*	૭૫૪	
લવલી વીસ.	૨૫૭	સાગ જવેરચંદ ખુરાલ.
કોંગલતરજ ધી ફોર.	૭૫૪	સાગ વમલચંદ તારાચંદ.
લારડ કેઆરાટલ (બરીંગ)..	૩૩૦	સાગ કરસણદાસ માણિકચંદ.
સાહુલ આંમદ.	૦	પાંડુરંગ દલવી.
લારડ કેઆરાટલ રૂએ.† ...	૭૮૫	{ નાગદાસ હીરજી મોની તથા હેરમજી દોરાબજી.
હાંના.	૨૫૦	
ખારકઆણા.	૦	{ સાગ અંમરચંદ ખીમચંદ દમણી.
બનારસ.	૦	
જમશેદજી જીજીબાઈ.	૦	{ સાગ રાંમદાસ હીરાચંદ.
અસરૂવી.	૦	
પ્રીનસ આવ વેલસ.	૦	{ સાગ દયેઆરાંમ ચીનીવાલા.
મયેઆરાંમ દયેઆરાંમ.	૦	
આરલસ માવકમ.‡	૮૦૦	કાગ રણમલ લખા.
જીવીઆ.	૪૦૦	બાવનગરના રાજા.
અગણેરા.	૦	સાગ મનજી રવજી.
પ્રીનસ આનખરત.	૫૦૦	સાગ રણજીદાસ મનજી.

ઉપર જણાવેલા વાંદાણા વડીઓમાં હજી ખીજ પુરાણા થેડીઆઓ પુરા. કલ જોઈએ, પણ તેની ચોક્કસ દીપ હમારા હાથમાં આવી નહી, તેથી તેને પડતી મેલીછે, આ ધઆદી પોણોસોથી લગરીક વધારે વરસની જે જણાવ્યેછે, તેમાં કેટલાંક ખારકસો તો સંવત ૧૮૪૬ થી છેક ૧૮૮૧ સુધી ૩૫ વરસના અરસામાં બંધાવેલાં માલુમ પડેઆછે; અને તે પછે આ ગણતવાવાઓએ ખીજાં નવાં બંધારેલાં હોએ, એમ નહી માણતાં આ દીપ માહેલું એક ખારકસખી

* હેરમજી તે થેઠ નવરોજી કાવસજી નક્ષીએરવાલાના વડા દીકરા હતા; તેવજી જરે મરણ પામેઆ તારે આ પેટનું પંડીઆયું બંધ કરીને થેઠ નવરોજીએ ખંડી લીધું હતું.

† પાછલથી તેના ખુદ માલિક હેરમજી દોરાબજી કેહવાએઆ હતા.

‡ એનો અસલ બંધાવનાર થેઠ હેરમજી ધનજી પટેલ તથા મનચેરજી જમશેદજી વાડીઆ હતા, પણ તે સાહેબો જમાનાની ગીરદેશીમાં આવેઆથી જરે સંવત ૧૮૯૩ માં વેચાએઈ તારે આ લોહાણા થેઠ લીધું હતું. નો. લ.

આને હૃદયમાંથી બેગવીને હસતી પામતું હશે. દેખાડતા નથી; તેને સખખ એટલેજ જાણ્યો કે, જેમ જેના આવરણ બરાઈ ગયેઆ, તેમ તેઓ કુદરતી કળથી તેજાનમાં એક ખીજની પુઠે ભાગી વુટી, અથવા કુખીને ધ્રુવા આગને બેગે ચહીને પરાઈ યાઈ ચુકા પછેથી, હમાસ હોંદુ થેડીઆએને (પોતીકા વડવાઓની પેઠે) વાહાણવડીઓ ચવામા ખીલકુલ કાહેલી પકડી બેઠા જોઈ પારખરી દલગીરી ઉપજવીએચ.

વેલાત તથા ચીન ખાતે જઈ આવેલા હોંદુઓની યાદી.

કુનીઆમાં સઉથી આ મોટા ટોલાના કેટલાક વેહમી વીચારવાલા સખથો, દેરાંતર જવાની હવડાં ધણીજ છીટ ગયેચ; અને કોઈ તેવો હોંમતી સજન શુભ ટકને હાથ લઈ ચક્રની ચેનધાહ જરે એખતેઆર કરેચ, તારે તેને નેઆત બાહેર કાહડી તેના સંધલાં મુખને છંદગીથી ઉખેરી નાખવાના નીચ ઉપાએ શેધવામા મોટી બાહુધરી સહમતેછે; તેઓએ રસતીની રહે જાણવું જોઈએચ કે, આ ટાપુ જરે એક ઉજડ જંજીરે હતો, તારે તમે માહેલા કેટલાકોનાં વડવાઓ છેક દુર દરાજ દરાવેરથી આવેઆ, તે અલખતાં ખુસમી સાથે દરીઆ સાગરખી ઓલાંગીનેજ હથે. મોટે તે વખતે તેઓને કશો વીતાલ નહીં નડેઆ, તારે હવે હવડના મુધારકો વેલાત તથા ચીન જઈ આવેઆ તેમા સાંને વીતાલ યઈ પડેઆ? જોયો પેઆરા હોંદુ માહજણો, તમે માહેલા કેટલાકો મુખધથી એક છેડે જેમ રીંધ, પંજખ અને પેસાવરની ઉપરવેર તેમજ ખીજે છેડે કલકતા, જંગખાર અને અરખસતાંનના ધણીજ ભાગોમાં, કે જાંદાં એક શીવાએ સરવે કેકાંણે કોણખી રીતે ધરમનીમ જલવાઈ રાકાતો નહીં; તેખી જગેએ જઈ આવેલા, અને જનારઓ ખરેખરા વીતાલ ખનવા જોઈએ; તેને તથા તે ઉપરાંત કેટલીક વરણના હોંદુઓ મુખધમાંજ રહીને ધરમ વીરધ જાએચ, અને તમારી નજર હજુર આધા પીધામે અખખરચલાવી ખીગાડો કરતા કરેચ, તેઓને તમે કાંઈજ પુછી રાકતા નથી; તારે ચીન અને વેલાત જવામા સંધલી વાતે ધરમને રડા સંબાલ લઈ રાકાએછે, તાંદાં જઈ આવનારઓ ઉપર ફોકતનો થેગંમ શુજરેચ; એ ખચીત કરી વાળેખીથી ઉલતી, અને ગેરધનસાહી વાતો માલુમ પડી આવેછે. હમારી પાથે જે નોધછે તે ઉપરથી એવુંજ પરશીધ થએચ કે વેલાત ખાતે આગલી સદીઓ ઉપર એકાતમે જોડો હોંદુઓને જે જઈ આવેઆ હતો, તેઓ કોણખી રીતે વીતાલ યઈને નેઆતબાહેર કવચીત રહેઆ નોહતા; મોટે તેઓની થોડીક ઈઆદી વાંચીને હવે આગલા તમારા વેહમી વીચારે ખીલકુલ છોડી દેઆ; અને મુધારકનું શેઆંતપણુ એખતેઆર કરી, દેરાંતર ખાતે જઈ આવેલાઓ સંગથે નેઆતમાં ભેલાઈને કીરતીવાન થાએ; અને ખીજઓ જે જવા ચાહે તેઓને ખનવી કોથેસથી ઉતેજણુ આપે, કે તેથી તમારા દેરાની આખાદીમા વધારે થાએ, અને તમારી ગણે.

આત ગણેઆની કેહવાએ, એજ હમારી આધીન અરજ સાથે દેસાંતર જઈ આવેલા તમારા હોંકુ ગરહસયોની ટીપ હેઠલ જાહેર કરીએછે.

વેલાત આતે હોંકુઆની મુસાફરી સહથી ઘણીજ પુગણી કેહવાએછે, કેમકે ઈસવી સને ૧૯૮૧ માં બાંનતાંમના રાજ તરફનું એક એલચીઆનું મુંબઈ થઈને પેહલવેહલું જે ગએલું હતું તે પોતાનું ગજકુઆરી કાંમ સમપુરણ કરી આવેઆ પછે

૧૭૮૧ માં રચુનાયરાવે પોતાના રાજ વડીવત સંબંધી ઘટ મેલવવા માટે પોતીકા મુખતેઆર કારખારી હનમંતરાવને કેટલાંક માણસો સાથે મોકલાવેઆ હતાં.

૧૮૩૦ માં બંગાળી બાજુ નામ માહર્ષીનત રાજ રાંમમાહનરાએ કલકતેથી પાંધરા શીધારેઆ હતા અને તાંહાંજ તારીખ ૨૬ મી સપ્ટેમબર ૧૮૩૩ ઈસવીએ તે મરણ પામેલા માલુમ પડેઆ.

૧૮૩૨ મા તા. ૧૫ મી જાનેવારીએ નડીઆડ ગાંમનો દેસાઈ સાંમલદાસ ડાસાબાઈ પોતાનો હક મેલવવા માટે મુંબઈથી ફરેબ વાવતાનાં વાંહાંણુમા અહીંને ગયો હતો, જાંહાંથી ફલદરૂપ થઈને તા. ૨૮ મી જુન ૧૮૩૪ મા ખુશી સાથે પાછો ફરી આવેઆ પછે તેનો લાજ ભોગવવા માટે પોતાને સવરસ શીધારેઆ હતા.

૧૮૪૨ માં તા. ૧૦ મી જાનેવારીએ કલકત્તાવાસી દરવીશવાન બાજુ દુઆર-કાંનાથ તાગોર ગએઆ હતા.

૧૮૪૫ માં એજ બાજુ ખીજી એવે શીધારેઆ હતા, જે પછે તા. ૧ લી આગ-સટ ૧૮૪૬ માં તાંહાંજ મરણ પામેઆ.

૧૮૫૪ માં તા. ૧૪ મી અક્ટોબર "હોંકુ હારખીનજર"ના અધીપતી મી. શી-વરાંકર બાજુજી પોતાના હોનરમા વીચેસ વધારે કરવાનું ગણાન મેલવવા માટે મેલ ખોટમાં અહીં ગએઆ હતા.

૧૮૬૦ માં તારીખ ૨૦ મી મારચે કેલવણી ખાતાંને ડીપીઉટી ઇનિસપેક્ટર (નાગર બરાંહમીનની મનાત માહેલો) મી. મહીપતરાંમ રૂપરાંમ તાંહાંની કેલવણી ખાતાંની રીતી જોવા માટે પોતાની સાથે એક બરાંહમીન રસોણાને લઈ ગયો હતો; તે એકાત વરસ રહીને તા. ૧૩ મી એપ્રેલ ૧૮૬૧ ને રાત્રે પાછો વધી આવેઆ તારથી તેમના નેઆડીલાએએ અનેક તરહની વીતમના તેવણ ઉપર ગુજરવામા કાંઈજ બાકી રાખી નોહતી.

૧૮૬૩ મા તા. ૧૫ મી ફેબ્રવારી આપણી માંડવી ખાતાનો છોડા આશીસટ્ટે કમીસનર રાવ બાહાધુર રામ અંદર બાલકરીસતના સરકાર પાસેથી રજા મેલવીને શીધારેઆ હતા.

૧૮૬૩ માં તા. ૧૩ મી મારચે મી. કરસનદાસ મુવજી ઉપલા ગરહસયની સાથે વેપાર ખાતાનું પંડીઆતું જોડી ગયા હતા, પણ તખ્તીએત ખીગડવાના સમયે ડાકતરોની સલાહ મેલેઆ મુજબ સોતેક મહીનામા પાછા ફરીને તા. ૧૧ મી અક્ટોબર ૧૮૬૩ ને દીને મુંબઈ આવી પોહતા.

૧૮૬૧ માં તા. ૧૪ મી એપ્રિલે ડા. બારમલ ધરખતને હસાણે પેહડી કાઢવાના હેતુથી, દસાશીરમાથી વાણીઆ નામે રા. પરાગજી ભીમજી ગયા હતા.

૧૮૬૭ માં તા. ૩ જી એપ્રિલે મી. કરસનદાસ મુલજી ખીજી એપે ગએઆ હતા; અને તેજ ટાંકણે ઠકર મુલજી યાકરથી, રા. છખીલદાસ લલુભાઈ, પરમાણંનદાસ બંતરાણી, ઉપરાંત એક પંખખી હોંકુ નામે ધરખરજીંગ બવાં-નીરજીંગ મલી જણુ ૪ પેહલવેહલા ગયા હતા.

૧૮૬૯ માં તા. ૨૩ મી જુને ડા. મુલજી યાકરથી ખીજી સફર પોતાની સાથે હેકલ જણાવેલા સખચીને લખને શીધારેઆ હતા.

૧. ડા. રામદાસ બાણજી.

૨. ડા. મુંદરદાસ હીરજી.

૩. ડા. મધુરાંદાસ એતથી.

૪. જોથી તુલસીદાસ જલવજી પોકરનો બરાંહખીન.

૫. બગવાનદાસ આતમારાંમ પોરખંદરી બાવાની પંથવાણી.

એ માહેણા પેહણે સખસ કેલવણી પાંખેણા એક પરખેઆત પ્રસ કહે-વાતો હતો, અને બાજીનાઓ સધલા નોકર તરીકે ગએઆ હતા.

સુરતવાથી રા. ગીરધરલાલ રતનલાલ દફતરી; ખખર નથી કે કહે રાલ શીધારેઆ હતા, પણ તાંહાંથી તેવણુ સનદી ડાકટરનો માન બરેઆ આહણી મેલવી આખીને તા. ૧૨ મી નવેમખર ૧૮૭૨ ને રાત્રે પાછા સુરત ખાતે સહી સલાંમત પેચેઆથી આ વધાંમણી ને માલુમ પડીઅ તેની નોંધ મોટી ખુશી સાથે લખએછે.

એજ પરમાણે મી. શ્રીપત બાખાજી ડોકર, શ્રીવીલ સરલીસમાં પસાર થવા મોટ ગયા વીચીની રવાંનગીનો ચોક્કસ દીવસની યાદ નથી; મગર પોતાની મુસાદમા ફલદરૂપ થઈને તા. ૨૪ મી ડીસેમખર ૧૮૭૨ ને રાત્રે આવેલી મેલખેહ સાથે અતરે સહી સલાંમત પોતાથી માલુમ પડેઆછે.

૧૮૭૧ માં તા. મેએ એક ખીનધારેલી મુસાફરી સંબંધી બનેણા બનાવ ને જાહેર થયેઅ, તેને તેની અસલી હાલતમાજ અતરે નોંધી રાખીએછે કે, કલ-કતાના મહીમારે જણુ ૯ એક બરમા ખેચીને માછલાં પકડવા મોટ મે આવ બંગાલ તરફ ગયા હતા; જેની આગમજ કેહછે કે કેટલાક દીવસમુધી હુગલી નદીની બાહેર બટકેઆ પછે નેકહાખીનામની જગા જારે તેએએ સહી કીધી તારે, તેની નજદીકમા આવેલા મંદલધાત આગલ લાંગડ નાખીને પડી રહેઆ; યાક અહડઆને લીધે તેએ સધલાજના ઘણાજ જેમાંનું દુંધાઈ ગએઆ તેહવાંમા એક જગરે તોડાન અહડી અવીને ઉપરથી વરસાવની એવોતો જોરમા વરસેઆ કે, તે વખતે પેલી બરનો સંખાદ કરનારે કોઇખા માછી બગરત ન હોઆને લીધે, સરવે શુતેલાં ધરંણી સહીત તે હોરકું મોટે દરીએ જારે ધસડાઈ આવેજા, તારે તેના બારે નેહિંકાથી તેએ જન-રત થાઈને જોએઅ તો કોંહાં આવી લાગ, અને કહી દયાનરુ બર હેક-રેઆથી જમીન લાગશે, તેહું પડીક તેએને કાંઈજ માલુમ પડેઅ

આવી ભરખંડાર હાલતમાં સાત દિવસ સુધી બર દરીઆવમાં બટકેઆ પછે, તેઓ દરમ્મકના ઘણા સારાં ભાગ્યે "સતાર આવ ધરીન" નામનું એક વાંદાંણુ, જે લંડન ખાતે જવું હતું, તેમણેલાં માંણુશીની નજર આ માંડી હાલતમાં ક્ષી પડેલી બર ઉપર પડી; અને તેના કપતાને નજદીક જઈ તેમાંથી સઘલાઓને પોતાનાં બારકસ પર સહી સલામત લઈ લીધા; પણ તેના મજરોતો વેલાત તરફ હતા, તેથી આ અંચીતી સફરને સરન થાવેલા પરાહણુઓની સારી બરદાસત લીધા શીવાય કપતાન પાથે ખીતો કોઈખી ઉપાય રહેઓ નહી; અને ઘણી માહવજતથી તેઓને સંભાલી રાખેઆ છતાં, અંતે એક પરાંણી યાકથી ખીમાર યાઈ પડેલો જે મરણ પાંખેઓ, તેને જલવારા કીધા પછે બાકી ખચેલા ૮ સખશીને ઘેઠ લંડન ખાતે સહી સલામત પોંદ્યાડી દીધા હતા; જાંહાં ગફલતીની સળમા લાંબખી સફરથી ઘોડાક દીવસ વીસામો પાંખેઆ પછે એજ બારકસ પાકું કલકતા ખાતે મંડાએજ તેમાં તાંહાંણી સરકારનાં અરમ્મથી તેઓને અહાલી મોકલા મુજબ મુફતની મોજ મારીને તે રંગીલા મછીમારે તા. ૧૬ મી જાનેવારી ૧૮૭૨ ને રાત્રે પોતાને અસલ વતન ખુશી સાથે પાછા આવી પોંદતા હતા.

૧૮૭૨ માં તા. ૨૫ મી માર્ચ અંમરાવાદ ખાતેની ટરનીંગ કલેજના બા પરાફેસર મી. વાસુદેવ જગનનાથ, તથા મુંબઈના પલીડર મી. આત-મારાંમ જગનનાથ, કોઈદેમી રાજ તરફનો મુકદ્દમા ચલાવવા માટે શીધારેઆ હતા; તે માહેલો છેસો ગરહસથ જાંણેઆ મેલે તા. ૨૬ મી ડીસેમ્બર ૧૮૭૨ ઈસવીએ મેલબોટ સાથે પાછો ફરી આવેઓ હતા.

આ નોંધમાં ઘખલ થાએઆ ઉપરાંત તાંહાં ગમેલા ખીજા હોંદુ ગરહ-સથોના નામો નહી લખાએલાં માલુમ પડેતો તેનો સખખ ઇઆદાસતની ગેર હાજરી શીવાયે ખીજે કશો સહમજબો જોઈએ નહીં; કેમકે ખનીઅ તેટલી શોધ કરતાં જે સાહેબોના નામો હાથ આવેઆં, તેટલાં અજવાલે આંણેઆંછે; પણ તેમ કરતાંખી ઉપલાં કારણથી કોઈ સદ્ગુની સજનો સ્ત્રી ગમેઆ હુએતો તે બાએની દરમુજર આંણેએ.

જેમ વેલાત ખાતે જઈ આવેલા ગરહસથો વીથે આપણ ખુશીથી સાંભલી તથા જાંણી મુકા છઈએ, તેમ અતાર વુલીક કોઈ એવો નર દરસદી પડેઓજ નહીં કે પોતાની પેઆરી, અને દીલપસંદ મોહરદારને પોતાની સાથે લઈ ગયો હેએ. આયો એક ખુસખખતી બરેઓ બનાવ અચીત કરી મુંબઈએતો પાછાત પાડેઓ, પણ કલકતાવાલા એક ભાએગસાલી બાશ્રુ નામે સાધીકપરસાદ બાંનરજીએ, આલંમની હજુર તેવો રડો ઘખલો દેખાડી દીધો અને પોતાની ઘણીઆંની સાથે સને ૧૮૭૧ ના સાલમા મેલ સદીમર "આલગા" મેલે અહીંને ઈજલાંડની બેટ લેવા માટે કલકતેથી પેહલવેહલા શીધારેઆ છે; જેઓની શુખાકારી બરેલી સઘલી રીતની મોજ મજાહ આખવા વીથેની મુખારકબાદી આ હમારી નોંધની મારફતે ચાહવી વેલા ઇછીએએ કે તેનો

શુભ દાખલો પકડી હમારા દેશી હોદ્દા બાધ્યો પોલીસોં એખલાસ બરેઆં
જોડાંએને લઈને ઈંગલાંડની રચના જોવા મટે જરૂર ભયે. દરીઆવની
સફરમાં હોદ્દાએને જે બાબેની ઈશ્ટ અથવા અડચણ નડતી હેય, તે ધિઆ-
નમાં લઈને ઉપલી આગચોટનાં કપતાંને એ જોડાંને સઘલી વાતની સગવડ
કરી આપવાનાં સારા ધલાએ વાપરેઆ તે બાબેની તેણે પણ અગણીત
સાબ્યાશી એખતેઆર કરી લીધી હતી.

ઉપલી હકીગતમાં જણાવેલા સખ્યેએ જે જે કારણસર વેલાત ખાતાંની
સફર એખતેઆર કીધી, તેનો યોગીય માલુમ પડીછે; પણ આ એક કાંદાંણી
બરેઆ કીસાએ સતાવાલાએના નબરવસપણાથી જે જનમ આપેએ, તેનું
વરણ નાધી લેતાં બે વાતો અજવાલિ આવી રોકેછે; તેમાં એકતો એકે, જે-
આએ કેદખાણેના કંઠાલામાંથી બેધડક છુટકો પાંચવા જતાં થોડાકવાર મોઢા-
તની મુશીબતમાં ફરી પડેઆ તેના અહેવાલ; અને બીજું તે જાંહાંના કબ-
જાંનમાં તેએ હતા, તાંહાનો ખંદાલસત ખારેખર નહોત હયે, તથા તેએએ
લીધેલા લાભનું કિતેજન ખીજાએનેખી મલવાના સાંધેલો થઈ પડેઆં; મટે
હાવા સખત ઠપકામાંથી તાંહાંની સરકાર કદાપી મોકલી રેહવા આહવી હેએતો,
આટલાજ ધડાધી હવે ફરીઆર રહીને તરીપાર થઈ આવેલા ઢોઈખી કેદીને
ફરી વાતની છુટ લેવા સાંમણે ચોકાસીપણાનો જાખતો સખવો જોઈએ, નહોતર
અગાઉ બનેઆં તે કરતાંખી કોઈ વીચેસ માઠાં પરીણામો નીપજવાની ધાસલી
રેહયે. આ તરીપાર યએલાએની સફરનો સારાંજેસ એવો જણાયોછે કે,
લેણાસીંગ તથા તોલક નામના શીખ બંધવએ, જેએને આણદેમાન માહેલા
પોરટ ખસર ખાતે જનમ દેરાનીકાલ કાહડેલા હતા, તેએ તાંહાંના કેદખાનામાં
ધોંધાઈ રહીને ખરખાક હાલતમાં છંદગી શુજરતાં કંઠાલી ગયા ઉપરથી, કેહય
કે, તા ૨૨ મી નવેમ્બર ૧૮૭૧ ની રતરે, "લેઠી જસલીન" નામના વાંદા-
ણનો એકાત મછવો ન ધણીઆતા જેવો થઈને કીનારે પડેલો હતો, તે કીલી-
આંણ અંધારામાં શુપચુપ ચોરી લઈને, તેની અંદર તરણ દાહડાને ખોરાક
બરી તાંહાંથી લાગેલા તેએ હંકલી ચલેઆ; અને પાંછીની છોલધી ધસડાતાં
છેક ગસો માઈલ ચુધી ટાપુની બાહેર દુર નીકલી ગયા. સાથે લીધેલા
ખોરાક સઘલો ખવાઈને પુરો થયા પછે, ખીજા તરણ દાહડાવેર જુખ તથા
પેઆસથી મરતી હાલતમાં પેલા મછવા અંદર પડી રહેઆ; તેટલાં નારવેજ-
અન વાવટાનું એક વાંદાંણ નામે "જેલેલ" તાંહાં આવી લાગુ; જેને કોઈ
બાગેલાં ખારડસમાંથી ખીસમાર યએલા ખલાથી સહમજ, તેએને તતકાલ
જામલી લીધા. પણ તે વખતપર આ લોકો એવાતો બેમુઘ હતા કે, તેએને
પાછી અસલી હાલતમાં લાવતાં વાંદાંણવાલએને ધણી મેહનત લેવી પડી હતી;
સારી માહવજતથી તેએ જરૂર ફરીઆરીમાં આવેઆ તારે હાવી હાલત નીપ-
જવા સંબંધી વાંદાંણના કપતાંને કેટલાક સવાલો તેએને પુછેઆ; પણ તેના
જવાબમાં એટલુંજ બોલેઆ કે, "મુજે માલુમ નાંહોં;" એ ઉપરથી એવું સ-
હમજએજ કે, આ હોદ્દાસતાંની લોક મુબઈ, ખંગલે અથવા મધરાજ જતાં

કોઈ નુકસાન પામેલાં બારકસના ખસાસીઓએ; જેઓને ટૂંકાંણે પોંદ્યાડવા મોટે કષ્ટતાને ધણીખી આતુરતા રાખી, પણ તે તરફ ચોતા થેવાએ બાજુ કોઈ વાંદાંણુ નહોં મલી આવેઆને લીધે; લાચારે કેપને મારગથી એનતવરપ ખાતે તેઓને લઈ જઈને તાંહાંના અંગરેજ કોનસલના સવાધીનમાં સોંડી આવેઆ. જે અમલદારેખી પુછપરછ કરેઆ છતાં, બેરદ બંધવાએએ ચોતાની ખરી હકીમત છુપાવી રાખી; પણ સોંડી આવનારા કષ્ટતાંનથી એટલીજ ખબર તેને મલી હતી કે, આનદેમાનના દરીઆવ આગલથી ખીસમાર હાલતમાં તેઓ મરેઆ; આ બેહુ પરદેશીઓને આંતવરપ ખાતેથી લંડન મોકલતી વખતે તાંહાંના અંગરેજ કોનસલ સાંભલેસો સમાચાર સતાવાલાએને જે લખી વા- લેઆ હતો, તે ઉપરથી હીંદુસતાંન ખાતે જરે ટેલીગરાફની મારફતે પુછપરછ કીધી, તારે આ બેહુ સખશે પોરટ બલેરમોથી નાહાશી ગએલા માણુમ પડેઆ; જેઓને કબજાનમાં રાખીને વાહાંણુ “મોડુશીલાઈટ” જે મુંબઈ હંકશાઈ હાઈ તેમાં ચહાવી કષ્ટતાન રેએને સોંડી આવેઆ. તરણુ મહીનાની થેહલી સફરથી તનદેસલતી પાંમતા ચોતાની કંઠાલેલી જીંદગી પાછી તેહવીજ હાલતમાં ગુલા- રવા થકી તા. ૨૧ મી જાનેવારી ૧૮૭૩ ને રેજે ઉપલાં બારકસ સાથે આ બંધવાએ હીંઆં આવી પોંતા થે, ઈંગલાંડ તથા હાલંડ દેરાની ધણીજ તા- રીફ કરતા તેઓ માણુમ પડેઆ હતા; પણ સવતંતર રેહવા થકી એધેલી સો- અનામાં નીરાફલ પામેઆથીજ માતરે દલગીર દેખાએઆ હતા; કારણ કે તેમના અસલી કેદખાનાની જગાપર સરકારે તેઓને હીંઆંથી પાછા મોકલી આવેઆએ; મોટે હવે થે જે કદાપી એજ અથવા ખીજા કોઈખી બંધવાએ આંખ વીઆંમની કરી નાહાશી જશે તો કેદખાનાનો સરકારી બંદોબસત સરમ બેસે કેહવાયે તેમાં રાક સહમજવા નહોં.

ચીન ખાતેની સફરમાં જે કે થોડાજ હીંદુએ જઈ આવેઆય, તોપણ તેઓ ઉપર નેઆતે જકા પાડેઆમાં કાંઈજ હાઈ પાછું જેએજો નાહાઈ; તે છતાંખી નીચલી સંખીઆ સારી દેખાએ.

૧૮૧૦ મા તા. ૧૨ જુને સરથેથી રેહલવેહલા સરાવક ગએઆતનાં ૧૫૦ તારામંદ મોતીમંદ વેપારને અરથે હીંદુ રથોઈઆ તથા ખીદમતગારાને લઈ શીધારએ હતા.

૧૮૧૪ મા તા. ૧૭ મી જુલાઈ એજ ગરહસથ ખીજા એપ કરવાસાઈ ચોતાની સાથે મી. જાંગીરજી ખરથેદજી લીકીમનાને ગુમાસતા તરીકે લઈને ગયો હતો; જાંહાં આડેક વરસવેર રહેઆ છે તા. ૨૧ મી ડીસેમ્બર ૧૮૨૨ માં ઊપલા પારથી ગુમાસતાને રાખી ચીનને છેલી સલાંમ કરી આવેઆ હતો. ચીના સોડીખી જૈન ધરમ પાલનાર હેએઆને લીધે, આ ગરહસથે ચોતાના નાંમની ઇઆદગારીમાં કનતાંન ખાતે ચીનાએએ બંધાવેલું હોનામનું જે મોહકું પુરાતમ દેહુંએ, તેમાં પારસનાથની એક મોબાઈલી પોતલની મુ- દરતી મેઘાવેખી હજીતક સલાંમત જેવામો આવે.

૧૮૩૩ માં તા. ૩૧ મી જુલાઈએ મારવાડી મગણીરાંમ આંદનમલની અત-
રવાલી પેહડીએ મારવાડી ફેજમલ તથા ઉનરાજને વાંહાંન “હેરમજી
ખંમનજી” મધે અહડાવી મોકલા હતા; જાંહાં સાતેક મહીનાં તેઓ રહીને
વજતી મોસમના નીકસેલા વાંહાંણુ “અરલ આવકસેર” સાથે તા. ૧૧ મી
એપ્રિલ ૧૮૩૪ ને ફેજ અતરે પાછા આવેઆ હતા.

૧૮૩૪ માં સા. હરજીવનદાસ અમયા સાહ ખંબાવી વાંહુઓ
ગએઓ હતો તે ૧૮૩૮ મુધી રહીને ખાંચે આવેઓ.

૧૮૪૦ માં તા. ૨૮ મી જાનેવારીએ મારવાડી ગણેસદાસ ક્રીસનાજીની પેહડી
તરફથી મારવાડી સકતમલ નયમલ શુરાંણુ, પોતાની ગંણાતના રશોર,
હજાંમ, તથા તેવનાએના કાંમદાર માંણુઓ ઉપરાંત મી. શેરાખજી પેસત-
નજી નામના એક પારશી અરહસયને સાથે લઈ કલ્હીપર “અરદેસર” માં
પેહલવેહલા અડી ગએઆ હતા; જાંહાં તરણુ વરસ મુધી રહેઆ પછે
૧૮૪૩ માં પાછા વસી આવેઆ, અને બીજી એવે ૧૮૪૮ માં રવાંણે થએલા
૧૮૫૨ મુધી રહીને સધલો વહીવટ જીવ્યલી આવેઆ; કારણકે તે વખતપર
ફેજગારમાં નુકસાંની દેખાઈ તેથી ફરીને એ મજકુર પેહડીએ પોલીકા
જતવાલને તાંહાં મોકલેઆજ નહીં.

૧૮૪૦ માં મારવાડી મગણીરાંમ આંદનમલે બીજીવાર પોતાના નાતીલા ગુમા-
સતાનામે ગોમાજીને મોકલાવેઓ હતો; અને તેની બદલીએ તારપછે ૧૮૪૨
માં મારવાડી બાલમચેદ સુણીમ, તથા સુનકરણુ ક્રીલીદાર તરીકે ગયા હતા;
એઓ તરણુ વરસ વુલીક તાંહાં રહેઆ પછે, વેપારમાં કાંઈજ ફાએદો નહી
દેખાએઆને લીધે ધણીના હેાકમથી પેહડી જીવ્યલીને ૧૮૪૫ માં તાંહાંથી
વાંહાંણુ “કેઆસઠલ હંઠલી” માં અહડી મુંબઈ આવતા હતા; તે બારકમ,
મારગમાં પારસેલ નામના અરાબા સાથે અથડીને તદન બાણું, તેથી
બીચારાઓ ધણીજ હેરાંણુગતી બોગવતા નાંધલી ખોટની મારફતે કેઆ
ચીનની રાહ ધલતા સીંગાપોરને ક્રીનારે લાગીને તાંહાંથી મેલખોટ
“સીમીસીહડ” સાથે અતરે સલાંમગ આવી પેંહતા હતા.

૧૮૪૮ માં મારવાડી આણુંતરાંમ શીવપરસાદની તરફથી થેઠ લખમીચંદ નાં-
મનો મારવાડી ગયો હતો અને તે પેહડીનો વહીવટ આનંતરાંમ સાગર-
મલને નાંમે જુદા જુદા મુનીમા હસતકથી ચાલેઆ પછે ૧૮૬૧ ની
આખરીએ વેહવાર બંધ પડેઆથી તેના વહીવટદાર પેહડી જીવ્યલીને
ખાંધરા કલકતા તરફ ઉતરી પડેઆ હતા.

૧૮૫૪ માં થેઠ કેસવજી નાચેકનાં સંબંધમાં મી. કેસવજી શીવજીની કુંપનીને
નાંમની એક પેહડી ને પેહલવેહલી ગઈ હતી તેનો વહીવટ અસલી
બાગીદારનાં બીચારથી બંધ ખાડીને ૧૮૬૦ માં જે પેહડી જુદે જુદે
નામથી સચાખાઈ તેમાં સા. પેલાબાઈ શીવજીની કુંપની ને નીકલી, તેના
માલેકો ૧૮૬૧ માં ખુદી પડેઆથી જીવકાઈ બધ; અને મી. નરશી
કેસવજીની કુંપની ને ચાલુ થઈ, તેનો વહીવટ માલેકની સારી જુરત

વને લીધે હજી ટક નીળી રહેઓછે. પણ એ બેહુ પેહડીઓ મધે અ-
સલધીન બોળ લોકો શેવાએ એકબી હોંદુ તાંહાં ગયોજ નથી.

૧૮૯૦ માં ૨૧૦ ધમોદર ધસવરદાસ નાંમનો ક્ષત્રી બરાહમીન અતરવાલા
જાણીતા બોળ કાંસમબાઈ નાવાની પેહડીઆતે યુમાસતાની નોકરીએ
ગયો હતો; અને તાર પછે તાંહાંજ રહીને પોતાના જુદા ધંધા કાંધાને
કાંધ નોકરી ન ભેગ્યાથી ૧૮૯૩ માં પાછો વધી આવેઓ.

૧૮૯૦ માં મારવાડી તારાચંદ શીતાચંદ, તથા તારાચંદ સંમચંદને નાંમની બે
પેહડી તેમની નેઆતવાલા માંણુઓ હસતકથી પેહલવેહલી ગઈ હતી;
તેમાંહેલી છેલીતા વરસ બેઓમાજ નીકલી ગઈ; અને પેહલીનો વહીવટ
હજીતક ચાલેસા માણુમ પડેછે.

૧૮૯૦ માં તા. ૩૧ મી અક્ટોબરે કા. ૬ આરકાંદાસ વસંણુજીની કુંપણીને નામની
એક પેહડી રવાણે યાઈ, તેના વહીવટબી હોંદુ શીવાએ હારાજી હસતક
બાર વરસ સુધી ચાલેઆ પછે, સાંબલેઆ પરમાંણે નુકસાંણી માણુમ પડે-
આને લીધે તા. ૨ જી નવેમ્બર ૧૮૭૨ ને રાજથી તદ્દન બંધ કરી દીધીછે.

૧૮૯૨ માં અતરની આપરી ગરાંટ મેડીકલ કલેજમાંથી કેલવણી પાંમીને
પસાર થાએસો એક નાંમીઓ હોંદુ તખીબ શેલધાહ આતર બંગાલી
બાબુ મલનું નાંમ ધારન કરીને એક મેલમાં ગયો હતો; તાંહાં એક
અથવાડીઈ તેહવાંજ નાંમથી રહેઆ પછે, વલતા મેલ સાથે રવાંણે યઈ
અતરે આવેઓ હતો. આ ગરહસથ ખરખરે બાએગરાલી કેહવાયો
કે, નેઆતબહેર રેહવાની કાંઈજ ધાસતી તેને રાખવી પડી નેહલી; કેમકે
તેના જઈ આવેઆની જેમ ચીનમાં તેમજ સુંબઈમાં કોઈનેબી જાહાજી
ખખર જાહેરમાં માણુમ પડી નહીં. આ નોંધ સનાર તે વખતપર
તાંહાં હતો તેથી આટલી વાત ઇઆદ રહીછે.

હુમારી માદદસત પરમાંણે ૧૮૯૨ ના રાજ પછે, કોઈબી હોંદુ ગરહસથ
વેપારને અરથે અથવા શેલધાહની મતલબે હોંઆંથી ચીન તરફ ગયોજ નથી;
અને તાંહાં પણ આજ દન તુલીક (કલકતેથી ગએલા) બે મારવાડીઓ શેવાએ
ખીજ કોઈ રહેઆબી જાણવામા આવેઆ નથી તેનો સબબ કાંઈજ નહીં પણ
નેઆત જાતની દરકત નાખનારાઓની ધાસતીને માણુમ પડેછે. તેરમી. ન.જન.
ઉપર જણાવેઆ મુજબ હવે નીકલી જાએ તો ખચીત કરી કહીએચ કે ચીન
તરફ ધણા હોંદુઓની વસતી થયાવના રેહજ નહીં.

ભગતી પુંજ માટેના મંદીરો તથા દેહપંચો.

પૃથ્વીની સપાટીપર સરવેથી મોટા વીસતારવાલા હોંદુઓ જે આપણી
ટાપુ ઉપર વસેછે; તેઓની ભગતી પુંજ તથા તીરથો સાચવનારાં મંદીરો એ-
ટલાંતો મુહબ્બત કેહવાએચ કે, તે સરવેની વીગત મેલવવી મુશ્કેલ માણુમ
પડી; તોપણ જેટલાં પરજેઆત યાઈ ચુકેલાંછે, તેઓની ટીપ હોંઆં જાહેર
કરવાની રજા લઈએછે.

મધ્યપ્રદેશના દીવસ.				મંદિરોના નામો.	રૂકાણા.	મંધાવનારા ધર્મીઓ.
સંવત.	મીતી.	તથી.	વાર.			
૧૯૧૭	જેઠ સુદી.	૧૪	સરેહ.	લાખાદેવી.	વાલકેશવર જવાના જ્યુના રસતાપર.	દેવા લખા નામના કુંબાર.
૧૯૧૯	કારતક સુદી.	૧૫	"	વાલકેશવર.	વાલકેશવરની વાવડાકાડી આગલ.	મરઠા સરદાર જીખાજી ચાણુઓ.
૧૯૨૫	કારતક સુદી.	૧૫	"	કુંબારેવી.	મારવાડી બજારમાં.	માછીમાર કોલી લોકોઓ.
૧૯૧૯	કારતક સુદી.	૧૫	"	બુલેશવર.	જેન નામના લટાપર.	બુલા નામના માછીમાર કોલીઓ.
૧૯૪૧	માગસર સુદી.	૫	"	ગાંધેવી.	જેન નામના લટાપર.	બાપાજી મહતર.
૧૯૪૧	કારતક વદી.	૧૧	"	વંકટેશ(નિરજુલિડનોરવ).	કોટના બાકીઆવાડમાં.	રાંમાજી કાંમટ.
૧૯૪૧	સાગવન સુદી.	૧૧	"	સાંમલીઆલાલ.	કોટના કંદેર કુઆરામાં.	રાંમાજી કાંમટ.
૧૯૫૯	કારતક સુદી.	૧૫	"	વાલકેશવર.	જેન નામના તલાવ આગલ.	રાંમાજી કાંમટ.
૧૯૭૧	વહિવાડ સુદી.	૧૧	"	પરબાદેવી.	માકીમમાં.	રાંમાજી કાંમટ.
૧૯૧૯				મારલીધર.	કુંબારેવીના ચોકમાં.	શ્રવ્ય માહજળુના હાથસટથી.
૧૯૩૦	માગસર વદી.	૦)))		મીરધાસીલાલ.	કોટના કંદેર કુઆરામાં.	દામુલજી શીવાજી.
				બાણુવનાથ.	પરશીઓના દોખાના કુંગરની હો.	કુન્નરશી હોડ માહજી.
				કલ્યાણદેવી.	રાનુ રામદાસ હીચારાના પેરની પામે.	પાંડુરંગ શીવાજી સોનાર.
				વણિશાઈ.	પરેલમાં.	ખબર નથી.
				શીવામંદીર.	કુંગબાઠની મલીમાં.	બાલાજી સાંમજી.
				રાંમમંદીર.	વોંદરામાં.	સખારામ પાંડુરંગજી.
				માદદેવમંદીર.	વરલીમાં.	પરશોતમ મહારજી.
૧૯૧૧	માતિર સુદી.	૧૫	ગરેહ.	માહલક્ષ્મી.	જેન નામના લટાપર.	ખબર નથી.
	માગસર વદી.	૧૫	સુકર.	રાંમમંદીર.	રામવાડીમાં.	રાંમાજી શીવાજી.
				બર્વાનીસંકર.	ગોઆલીઆ તલાવ આગલ.	લીડાળા કાદાનોજી.
						રાંકરજીઠ બાણુલજી.

સથાપનાનો દીવસ.			મંદિરોના નામો.		ઠેકાણા.	અંધાવનારા ધણીઓ.
સંવત.	મીતી.	તથી.	વાર.			
૧૮૬૫				વોડોબાગંદીર.	નાચેગાંમમા.	અખર નથી.
૧૮૬૬	કુલીની વહશાક મુદી.	૮	સુકર.	રાન્તીનાથ (સરાવકનું).	કોટના પારથી બજારમા.	શાં નેમચંદ અમીચંદ, તથા પ્રેમચંદ રંગજી.
૧૮૭૧	માહ મુદી.	૧૩	સુકર.	અનતામણીનું "	બોડી બજારને નાકે.	{ શાં નેમચંદ અમીચંદ.
૧૮૭૮				રાન્તીનાથનું "	ગલાલવાડી આગલ.	શાં મોતીચંદ અમીચંદ.
૧૮૭૮				અનતામણીનું "	બુલેરાવર આગલ.	મારવાડી અમરચંદ ખીદરીચંદ.
૧૮૮૦				ગોવરધનજી મહારાજનું	કોટના કોકોર કુઆરામા.	વરાનગોની માહજને.
૧૮૮૪	વહશાક મુદી.	૧૫	ભીમ.	હનુમાનમંદીર.	પાચેધાની આગલ.	શાં ભાઈદાસ સખીદાસે.
૧૮૮૫	માગસર મુદી.	૬	સુકર.	ગોરીજીનું (સરાવકનું).	શીમમા.	મોતીરાહના પીતરાઈ ભાઈદાસે.
				માહદેવમંદીર.	ભોંચિખલે.	શાં ભાઈદાસ સખીદાસે.
				આદિશર ભગવાનનું.	ચીમચંદર આગલ.	શાં મોતીચંદ અમીચંદ.
				(અપાસર).	બુલેરાવરની પટાસમા.	શાં નરશી નાથાચે.
૧૮૮૭	ફાગણ મુદી.	૧૦	સેતિ.	{ કાશીવીરોશવર. ગન- ૨ પતી તથા કાલજેરવ	માહલક્ષમીમા.	છીપી આતમારામ બાલાજીચે.
૧૮૮૮	વહશાક મુદી.	૧૫	સેતિ.	ધાકલેરાવર.	વાનકેરાવરમા.	શ્રેષ્ઠ ધાકજી દાદાજીચે.
૧૯૦૬		૦)))	ગરદ.	શીવમંદીર.	પાચેધાણી આગલ કુવાની સામે.	ધી હાનડેખલ શ્રેષ્ઠ મંગલદાસ નથુભાઈચે.
૧૯૦૭	અહિર વદી.			મેહરાજપથીમંદીર.	કોટના કોકોર કુઆરામા.	પંચલેલી માહજનના હુધરાતથી.
૧૯૦૭				માહદેવજીની જલાધારી	ભાત બજારમા.	શાં પ્રભુદાસ પ્રાણજીવનદાસે.
૧૯૧૬				(અપાસર).	પાચેધાણી આગલ (ખીજું).	વીસાવાણીઆની માહજને.
				આદિશર ભગવાનનું.	પાલવાના રસતાપર.	ગોલવાડીઆ મારવાડીઆચે.
૧૯૨૫	ફાગણ વદી.	૨	રવેલ.	બાવાનું કોકોરકુઆર.	શીમમા.	આતમારામ નામના બાવાચે.
				માહદેવજીનું બીજું મંદીર		શાં પ્રભુદાસ પ્રાણજીવનદાસે.

ઉપલાં મંદીરો માહેલાં ક્રેટલાંકોની ઇચ્છાદી.

લાખાદેવી નામનું એક નાંધણું દેહડું ચોપાડી આગલ મરહુમ દાદીશિંવાલી વાડીની પછવાડેથી વાલકેરાવર જવાના અસલી પુરાંણા પગરસતાની ચહડાન-પર જમની બાળુએ, કોઈ દેવા લખા નામના મુંબારે બંધાવેલું જાણવામા આવેલું છે. એ દેહડું ધણુંજ પુરાંણુ યાદન બાળી પડેલું; અને તે માહેલી દેવીની સુરતી ઉપલી વાડીની પાછલી ભીત સાથે યુગ્મરીના મઠ પાશે અટલાવી રાખેલી, હજી સુધી તેનીજ હાલતમા માલુમ પડે છે.

વાલકેસવરનું અસલી દેહડું, કેહ્ય કે હવડાં જાંહાં સરકારી મેહલની આગલ ખનામેલી ખતેરીવાલી જગેઆપર જાંબાજીરાંણા નામના એક મરાઠા સર-દારે બંધાવેલું હતું; તે ફરંગીના અમલ વખતે (માલુમ પડેલું નહીં કે શું સખખથી) તેઓએ જાંબાજી તોડી નાંખેલું હતું; જાંહાંની સખવાઈ રહેલી સુર-તીને, પાછલથી આપણી નામવર સરકારે હવડાંની જગેઆ ને ઘેડવી આપેલી છે, તાંહાં રામાજી કાંમટ નામના એક સેનવી યેરીઆએ સંવત ૧૭૫૯ ની સાલમા દેહડું બંધાવીને તેમા બેસાડી છે.

પરબાદેવીનું મંદીર ભીમરાજના વખતમા બંધાવેલું હતું; પણ ઉપલા કોઠામા જણાવેલા 'સુજળ પ્રભુ માહજને માતરે સંવત ૧૭૭૧ માં હુધરાતથી નાણા મેલવીને નવે સરથી તેની મરાંમત કરાવી હતી.

મુંબારેવીના દેહડાં બીસે એવું સાંભલેલું કે, કોઈ કોલી સોઠાએ સંવત ૧૪૨૫ ની સાલમા, આગલા ખજારગેટના હરવાળની પાહેરે જાંહાં કાંશીનો તલાવ* હજી સુધી રહેલો છે, તેની નજીકમા બાધેલું હતું; જાંહાંથી મેદાન જોઈ શખવાની જરૂર જણાએઆને લાગે, સગલી વસતી જરૂરે કાંહાડી નાખી, તારે તે વખતની આપણી માજી કંપની સરકારે તેની કાંમત આપીને તે મંદીરની જાંબાજી હાંડી. એ વખતપર પાંડુરંગ શીવાજીશિંહ નામનો એક ચાનાર સારી સ્થિતીવાળો હતો, તેણે પોતાના હવાલામા લઈને સરકાર પડેથી મલકી કાંમત ખરચીએ મંદીર હાલની જમાપર બાંધીને તેમા દેવની સુરતી સંવત ૧૮૦૯ ની સાલમા લાવી બેસાડી; તે હાહાથી કેહ્ય કે, તેજ યેડની પંશના વારેયો તેનો વહીવટ ચલાવતા આવેલો. હાંહાએને સ્થાન કરવાની જરૂર હોવાથી, એ મંદીરમા એક મોટો તલાવ મરહુમ રોહરજીવંદચંદ્ર વીઠ-લદાસની બીધવા યેડાંની પુતલીબાઈએ, સંવત ૧૮૩૦ ની સલમા બંધાવી આપેલો હતો; અને તે પછે કોઈ ધણી સુદતે એ દેહડુંની ફરજબંધીનું કાંમત એજ પંસના યેડ નથુભાઈ નાગરદાસ નવલખીએ કેડની ચીરેથી કરવી આપેલું હતું.

બુલેસવરના દેહડાની કેફીઅિત એવી કેહવાઈએ કે, બુલા નામનો એક માછીમાર કેલી, જે ઘણો માતખર હતો, તેને પેટે-મોઈ ફગજંદ નહી હોવાને લીધે દરવીઅનો થોડાક ભાગ ધરમખાતે અરચવાના હેતુથી એક દેહડું (જેના સનેની સનદ હાય લાગી નથી) બંધાવીને પોતાના નામથી તેની સથાપણા કીધી હતી. આ મંદીરના એકમા ભોડાને સનાન કરવા માટે એક તલાવની જે ખુટ હતી, તે સંવત ૧૮૮૮ ની સાવમા શા. સખીઆ નાગરના વારેશો બેગા પડી. મારલીધર સંખુ તથા છીપી આતમારામ બાબાજીએ જોડાવીને મજથુત ફરસબંદીથી બાધી આવેઆ. એ દેહડાનુ બાધકામ પાછલથી જારે ધણુજ ખીસમાર યઅેલું માલુમ પડેલું, તારે તે વખતના સદાસીવ મંગેસ નામના શેઠે સંવત ૧૮૯૨ મા ફરસત કરાવેલું હતુ; અને તેની પુઠે તારપડે, તરીજી વારની મશમત કોઈ બાબાજી કામઠ નામના ગરહસથે જે કરાવી હતી તેના સાલની એકસ ખખર મલી નથી.

ગામદેવીના મંદીર વીશે એવું માલુમ પડેલું કે, તેનું અસલ નામતો “લીપાવતી” હતું; અને તે બેશો વરસનીખી ધણુ આગમજ વાલકેસવરના ડુગરની કોઈ કદણુમા હતુ, તાહાથી બાબાજી માહતરે નામના એક ખતરીઅ સંવત ૧૭૧૯ મા જીઅલીને, ગીરગામ ખાતે હાલની જગોપર લાવી રાખેલું છે; તારથી તેનુ આગલું નામ બદલીને “ગામદેવી” રાખવામા આવેલું છે. એ મંદીરની એમારત જારે ધણી ભાગી પડી, તારે શેમવંડલી માહેવા બાબાજી બીખાજી નામના ખતરીઅ સવત ૧૮૬૨ મા નવિસરથી બધાવી આપી હતી, તે હજી સુધી નીબી રહેલી છે.

પેકટેરાનુ મંદીર, જેને જેરણુડોડનો રથખી કેહવામા આવેલું છે; તે સંવત ૧૭૪૬ ની સાવમા રામાજી કામઠ નામના સેનવીઅ પેહલવેહલુ બનાવીને કારતક વદી ૫ ને રાજે ધામધુમની કીરીઆ સાથે કોઠમા ફેરવવા કાહડેલું હતુ; અને તેજ યુજખ તારપડે દરસાલની એજ તથીઅ ફરતો જોવામા આવેલું છે. સવત ૧૮૫૯ ની સાવમા કોઠ ખાતે ધણી નારાકારક આગ લાગી હતી, તેમા કેહવ કે આ રથખી (લાકડાનો બનેલો હોવાને લીધે) સાખદો બલીને બસમ યથો હતો; પણ તેનું નામ સજીવણુ રાખવાના હેતુથી ઉપમા ગરહસથના તે વખતે હઈઆત રહેલા વારેશઅ નેવા બનવલીને સંવત ૧૮૬૦ ના કારતક વદી ૫ ને રાજથી પાડો આજી કીધો તે વાતને હાલ ૯૮ વરસ વહી ગએલા જણાએ છે.

કોઠ ખાતે થોડોહુઆરનો બંધાવનારખી અસલ ધણી રામાજી કામઠ માલુમ પડેલું છે. આ એમારતની અદર સધલા મધીને ૪ દેહડાએ હેલ જણાવેલા સખશીઅ જુદે જુદે વખતે સથાપેલા સબલાએઆ છે. તેમધે:—

સરવેથી પેહલુ “સામલીઆલાલ” નું સવત ૧૭૪૬ ના સરાવણુ સુદી ૧૧ ને દીને ઉપર જણાવેલા ગરહસથે બેસાવેલું છે; અને તેના વહીવટ તે ઘહડાથી તેમના વારેસ ૬૨ વારસો છેક સવત ૧૮૪૧ ના સાલ સુધી ચલાવતા આવેઆ; પણ એજ વર્ણસના છેલા વહીવટદાર બાપુ નારાએણુ

કાંમટ જારે મરણ પામ્યા તારે તેની આગમજ તેજ શાલના નેઃ મહીનામા કીધેલાં વધીએતનામાની ખુખીથી આંહુંતા કેસવ ભંડારી, જે આગલી મીથીઆરસ રીમંગટન કરાકરડની કુંપણીને તાંહાં વડો કલારક હતો, તેણે પોતાની હાજ્યાવી મુધી વહીવટ આણુ રાખેઆ હતો; અને તેના મરણ પાદ જાનનાથ ગોપાલ પદ (આપણી માણુ મુપરીમ કોર-ટમા તરજુમે કરનારની આકરીમા હતો) ના હસતકમા સોંકાએલો હતો. એ મરહસથ જારે મરણ પામ્યા તારે તે દાહડાથી "સાંમલીઆલાલ" ની શિવાનો સધમા કારેખાર મીઁ કેરેખા નારખેણુ બેડેના હસતકમા રહેલો સંભલાએછે. ઉપર જણાવેલી તથીએ દર વરથે ગોઆલીઆ આગીઆરસ થાએવ અને તેજ દાહડે આ મંદીરમા ભીમસવરની જાત-રાખી જરાતી કેહવાએછે.

ખીજું મંદીર યુજશવી હાંકુ માહજનોએ ગીરધારીલાલનું બંધાવેજા, તેના સનેની ચોકસ નાંધ તેએા માહેલા દોઈખી ખતલાલી સકતા નથી; મગર સોંધ કરતાં એક ટેકણીથી એવું જાણવામા આવેજાછે કે, એ કાર-ણસર થેડવેલા પુંજરી વીઆસજના યુજરાંણુ માટે અરમનો લાગો માહજન પ્રાસેથી હુધડાથી લેવા સંબંધીનું એક લખત સંવત ૧૮૧૬ ના અસાડ વદી ૧૧ ને મુકરવારે જે કીધું હતું, તેની થોડીક મુદત આગ-મજનું બંધાએલું હેએ.

તરીજું દેહડું માહદેવનું સાં જાહદાસ સખીદાથે બંધાવેજા હતું તેના સનેની પણ ચોકસ માદી કેથે રહેલી નથી. આ મકાંણમા એજ મરહસથે પુનનું કાંમ સહમજને લાદીની ફરસબદી તથા આઠલાને કટેસ જડાવેઆ ઉપરાંત, બીતરમા એક કુખીખી બંધાવીને પોતાની ફરજ અદા કીધેલી કેહવાએ છે.

ચોથું માહદેવજની જલાધારી સાં પ્રજુદાસ પ્રાંણુજવનદાથે સંવત ૧૯૦૭ ની શાલમા ખેસડાવી હતી.

જોડે આ થાકારકુઆરાની અંદર સધલાં મહી આર મંદીરેછે, તોપણ તે મકાંણનો અસલ માલિક તો રાંમાણ કાંમટ કેહવામા આવેછે.

કાલખાદેવીનું મંદીરખી અસલ મિદાંનમા કેઈ ઘણા પુરાંના વખતનું હતું; તાંહાંખી સરકારે જારે આમારતની કીમત આપીને કહડાવી નખાવેજા તારે રધુ-નાથ કરસના જોશીએ તેના વહીવટ સપાધીનમાં લઈ સાં રામદાસ હીરાચં-દના ધેરની પડાસમા ખાલી જગેઆ ઉપર સંવત ૧૮૪૧ મા લાગી ખેસાડજાં હતું; અને તે દાહડાથી કાલખાદેવીના રસતાને નામે તે મારગ પરખેઆત વ-એલો નીસામે યડેછે. એ રસતો પેહલાં ઘણે સાંકડો હતો, તેને પેહેલો કરવા માટે સંવત ૧૯૦૬ ની શાલમા તાંહાંની કેટલીક આમારતો માહેલો ખાગ સર-કારને લેવો પડેઆ; તેની સાથે આ દેહડાંનેખી તાંહાંથી ખસેડવાની જારે જરૂર થઈ તારે એજ મંદીરની પાછલ કકર ધારથી મેતારની થોડીક જગેઆ લધને તે ઉપર શેહર મુધરાઈ ખાતાંમાથી મલેલી કીમત, જોશી મજકુરે ખરચીને

બંધાવેલી એમારતમા દેવીને ગોઠવી બેસાડીછે; અને તેનો ખરચખી તેમનાજ વારેશો કરતા રહેછે.

રાંમવાડીમાં આવેલું રાંમજીનું મંદીરખી ધણુંજ પુરાતંત્ર કેહવાય્છે; જેને પેહલાં 'સથાપનાર કાશીનાથ સોઠાજી' નામના પરજુ હતા. એ મંદીર જારે ધણીજ ખીસમાર હાલતમાં આવેજે, તારે ઉપલા કોઠામાં જણાવેલા શેઠ વીઠોબા કાંહાં-નોજીએ સંવત ૧૮૫૨ ની રાલમાં તેને નવેસરથી બંધાવી આવેજે હતું.

મટુંગા મધે "સેકમીસડી હીલ" નામની એક ટેકડી ઉપર આવેલાં પારસર નામના દેહડાં (જે કોઠામા જણાવેલું નથી) નો સને, તથા તેને બંધાવનારના નામની કચી યાદી હાથ આવી નથી; મગર દર રાલના માગસર સુદી ૧૩ અથવા પુનેમને રોજે તેની જાતરા તાંહાં જરાતી માલુમ પડેછે.

કોઠ મોહિલાં સરાવકના અપાસરાનો ખરચ તેના અસલ બાંધનારા સા-હેબોએ સરખે હીશે પરચમ કીધા હતા; જેની વસુલાત કેહવ્ય કે, ધીરધીરે પેદાએસ ઉપજાવીને ધણી ખરી મેલવી લીધા પછે બાકી રહેલી જીજવી ખુટ તેએએજ પુરી કરી દીધી હતી.

૧૧૦ તેમચંદ અમીચંદના ખુદ પર્ધસાથી બંધાયેલાં દેહડાંસર ઉપર પર-ચમ ૩૩૦,૦૦૦ બેઠા હતા, પણ તારપછે ખીજી જગેઆ લઈને મંદીર જારે મોટું કીધું તારે, સધલા મલીને કુલ રૂપોઆ એક લાખનું આ અપાસરૂં થયેજે હતું; જેનું ઉપરીપણું બંધાવનારના બાઈ શેઠ મોતીરાહ, તથા વીકમજી કલાંણજી કાંહાંનજી ચલાવતા હતા; હવડાં તેનો વહીવટ સરાવકની ગનાતવાલાઓના સવાધીનમા માલુમ પડેછે.

બોંડીખજરને નાકે રાગ્તીનાથના દેહડાંસરનું નામ "સગરગજવાલા" કરી રાખેલું કેહછે. એ મંદીર ઉપર ૩૪૦,૦૦૦ ની બેઠક મરહુમ શેઠ મોતીરાહને થઈ હતી; જેનું ઉપરીપણું પેહલાં તો ૧૧૦ સોમજી તારાચંદના દીકરા આંપરીએ ગાંધે લીધેલું હતું, પણ હવડાં સરાવકની પંચને સવાધીનછે.

મારવાડી અમરચંદ ખીદરીચંદનાં દેહડાંસરનો વહીવટ તેમની હઠઆ-તીમાં તેવણ પોતેજ ચલાવતા હતા; અને તેમના-જીજરી ગયા પછે તેવણના બાઈ જોમલ, તથા જાતરીજ હીરાચંદ ઉપરાંત મોતીરાહશેઠ હસતકથી ચાલતો હતો; પણ હવડાંતો ધારેઆમેસ તેમના નાતીલાઓનીજ પાયે હશે.

વલખઆરીયના સંપ્રદાય ચલાવનારા માહરાજોના જીવેસવર તરફ આવેલાં બંદીશ સધલાં મલીને ૬ કેહવાયેચ, તેમા સરવેધી મોટું મંદીર શ્રીગોવરધ-નજી માહરાજને નામે મુસહુર થયેલું, સંવત ૧૮૭૮ ની રાલમા શ્રી ગોકુલ-નાથજી માહરાજને માટે પેસનઆ માહજને બંધાવી આવેજે હતું; (જે હવડાં જીવનલાલજી માહરાજના હસતકમાછે); અને બાકીના તારપછે ધણી મુદતે જે બંધાયેઆંચ તેને લગભગ ૩૦ વરસથી વધારે થયાં નથી. એ પાંચ મંદીરોના નામ હેઠલ લખેઆ મુજબ ચાલયેછે.

ચીમનલાલજી માહરાજનું.

ધીરાજી માહરાજનું.

લાલમનજી માહરાજનું.

મંદ્રાવલી માહરાજનું.

માધવરાયજી માહરાજનું.

એ ઉપરાંત એક સાતમું મંદીર કોટમા ઠકર ગોકલદાસ લીલાધરના ઘેર આગલ “ગંગામેટજી” ને નામે પરખેઆત થયેલું માલુમ પડે છે.

ખાંચેધાણી આગલ બંધાએલાં “ગોદીજી” ના અપાસરાં વીચે એવું કહેવું કે, તે ઉપર ચોડાજ પદ્મના બાઈદાસના અરખાએઆ હતા; અને બાકીનું જોઈતું નાણું તેમના ગોરજી નામે દીપવીજીએ પૂરું પાડેલું હતું; જે સેણ તારપછે ગોલવાડીઆ મારવાડીઓએ તે ગોરજીને ચુકાવી દીધાં હતાં. એ દેહડાંસરનાં કારીખાર મરહુમ શેઠ મોતીરાહના હેઠમથી રા. અમરચંદ ખીમચંદ દંભણી તથા ગોલવાડીઆ મારવાડીઓ મલી ચલાવતા હતા, પણ પેહેલા સખસ મરણ પાંખેઆ પછેથી હેલા સખશોનીજ દખરખમા તે નીભેલું છે.

માહલસુખીના મંદીર આગલનો તલાવ સંવત ૧૮૮૦ ની રાલમા શેઠ તુલશીદાસ ગોપાલદાસ નામના સદચુણી ગરહસથે ૩૪૦,૦૦૦ અરચીને બંધાવી આપેઆ હતા.

બાંચેખલા મધે રા. મોતીચંદ અમીચંદ પોતાની વાડી અંદર બાંધેલાં દેરાંસરનું નામ “આદીસરબગવાન” રાખેલું છે; અને તેના સંબાલ માટે એ શેઠીઆએ અસલધીજ એક યાપણ અલાહેધી કાઠાડી રાખીય, તેમાધી તેનો અરચ પુરે પડે છે. એજ દેહડાંની જોડે તે માહપુરે એક ધરમરાલા પણ બંધાવી આપીય, તે હીંદુ યુસાફરને ધણીજ ઉપીયોગી થઈ હરવખતે તેઓની સગવડ સાચવે છે.

આતમારામ બાવાનું એક ઠાકોરજીઆર કાલબાદેવીનાં રસતા પર જે આપેલું છે, તેને બાંધેઆનું રાલતો ખખર નધી; પણ બાંધનારે બાવા સંવત ૧૮૯૨ ના રાસવણ મધે સમાધીષ્ટ થયા અને તેમની સમાધી તેજ મંદીરની સાંમણે કીધેલી કેહે છે.

વાલકેરાવરમા શીવનું દેહડું, અને તેનીજ પડએ એક ધરમરાખા બાંધવાનું કાંમ શેઠ નથુભાઈ સંમદયે સંવત ૧૮૯૩ ની રાલથી રાજ કીધું હતું; પણ તે તઈઆર થયા આગમજ તેવણ ગુજરી ગયા પછે, તેમના રાકરમી દીકરા હાંનરેખલ શેઠ મંગલદાસે બાકીનું બાંધકાંમ સધણું સમપુરણ કરીને સંવત ૧૯૦૬ મા હીંદુઓના ઉપીયોગ માટે બાંધું ભેલેલું છે.

મેહરાજપંથીનું મંદીર જે ખાંચેધાણી આગલના કુવાની સાંમણે આવેલું ખીજડામંદીરને નામેખી ચોલખાએ છે, તે સંવત ૧૯૦૭ ની રાલમા બહુરાલી, બવસાર, બાદીઆ, લુહાના, વાંણીઆ, અને તેવનાએના હીંદુ લોકોના હુધરાતધી બંધાએલું જણાએ છે. સાંબલેઆ પરમાણે તેઓના સંપ્રદાય રાધાવત્રબી તથા કુસાંતના મતનો ખીચીત છે. જે સેવકો કાજની કંઠી બાંધે છે તથા કપાલ ઉપર ઉભાં દીલાંની વચે બીંદી કરેઆ ઉપરાંત એક ખીજને પ્રણામ કરે છે, તેથી તે લોકો પ્રણામી પંથના કેહેવાએ છે. આ મેહરાજ મંદીરમા તેની બનાવલી પોથીઓની સઘ આરવી થાએ છે, પણ તેમાં કોઈખી કીરામની મુરતી બેસાડેલી નધી; માટે તેના મત મુજબ તે પોથી વાંચીઆથી મોક્ષપદ પમાએ છે. કેહવું કે મેહરાજ પોતાની પોથીમાં એવું લખી મથેવું કે, તેના મુર દખચંદ

તે ઇસા રૂઝાનાં યાને પેગાંમબર સાહેબનો અવતાર છે, અને પોતે ઇમામ મેદીનો આવતો અવતાર છે; જે વીચેની ચોખાઈ “શુંબઈના બેખીઆ” હેઠલ મુજબ જણાવે છે.

નવસે નીવાસી મસલુ, હુથે રસુલફું જમ્મ;

ઈસારૂઝાનાં મીસલ ગાજઆ, મોમન ઉતરી તમ.

એજ પુસતકવાલા બાઈ તેનો અરથ એવો સહમજનવે છે કે, નવસે વરસ અને નેવેઆથી મહીના, એટલાં રસુલને મુવે થયાં. તેપછે ઇસા રૂઝાનાં અવતાર જે દેવચંદજી (ગાજઆ) એટલે અવતરેઆ. તે વખતે મોમન યાને તેની સખીઆ પણુ તેનીજ સાથે અવતરી.

પરશયના સમાજ નામનો જે મુધારક પંથ કેટલાક હીંદુઆમા હવડે રવાજ પાંચેઆ છે, તેઓની રીતી મુજબ બગવી કરવા માટે એક મંદીર ગીરગાંમ ખાતે સાંઆથી અસલ જરૂ જનાવવાનું કારખાનું ત્યાં હવું તે મકાંણમાં બંધાએમ, તે સમાજ ધરનો પેહલ પેહલો પાથે નાખવી વેલા સંવત ૧૯૨૬ ના માગસર વદી ૧૪ ને રવીવારે મોઢી ધાંમધુમથી કીરીઆ કીધામા આવી હતી.

પાંજરાપોલ.

મુધરાઈને નુકતે અહોલાં આ શેહરના અસકત જણાવશની પરવરેશી થનાઈ કોઈખી ધરંમખાનું જે નહી હવું, તેની સરઆત એહવાં કારણથી યા-ઈઅકે, તેનુ કુખ બરેજ વરણુન એક કેહવાત તરીકે અતરે નોધાઈ રહેવું જોઈએ. દરસાલે ગરમીના પુરા હીંગાંમમા રહજલતાં કુતરાંએ, હરખાં યાઈ પરખને ઇજા આપેમ; એનો વીઆર સરકારનાં ધેઆંણમા કોઈ મુદતથી ઠસી રહેઆને લીધે, તેવે વખતે ખીઆરા નીમકહલાલ અને નીરદાસ પરાંણીએને પોલીસ ખાતાંની આગેવાંનીથી, સરકારના માંણુશો બેધડક મારી નાંખીને જયામંધ ધગ કરતા હતા, તે કમકમાટ સઘથી વરણુના હીંદુઆ તથા પારશીઆથી ખરદાસત નહી યાઈ સજેઆને લીધે, જોકે હીંદુઆતો એકકોરે રહેઆ પણ હલકે વાગેનાં કેટલાક પારશીઆએ ફાકટની પીડા માંણે હોયીને તારીખ ૭ મી જુન સને ૧૮૭૨ ને રાજે ખીનધારેલું હુલડ એકએક હુમું કરી કુતરાં મારનારાએ ઉપરાંત, પોલીસ ખાતાંનાં સીપાઈએ તથા કનસ-ટેબલેને માર મારેઆ પછે, આખાં ગાંમમા ફીસાદ મચાવીને હરતાલ પારી હતી; તારે તેની સાહમને સખત ઉપાએ લેવાની ધારનાથી સરકારે લસકરને બહિર કાઢાડીને ટુક વખતમા સઘલો બજેડો સમાધાન કરી નાખતાં, બંડ-ખોરાએ ઉપર જે ધરાપકડી યાઈ, તેમાં કેટલાક આખરવાલા સખથોખી કોઈ દવાહુસમેનોની અદાવતને બોગે અહી સપડાએઆ હતા. એ પકડાએલામાં જેઓ સારાં માંણુશો હતાં તેઓતો જાંમીન આપીને છાંદન થતાં મુધી છુટા ફરેઆ; પણ જેટલા લુછાએ માલુમ પડેઆ, તેઓ લગબગ ચાર મહીના તુલીક પેહલાંખીજ કેદખાંને પડી રહેઆ હતા. એ બાબદનું ફેજદારી કાંમ

તે વખતની શુપરીમ કોરટ મધે નામદાર સ્ત્રીકુલસદીસ સર હરખરત કાંપતન તથા જુરીની હજુર કેટલાક દીવશો સુધી અલિલ, તેમાં પારસી ૮ તથા હિંદુ ૨ મહી ૧૦ જનઅમે ને તકશીરવાર ચડેઆ, તેઓ દરએકને તા. ૧૩ મી અક-ટોબર ૧૮૩૨ ને રાંજે ૧ થી તે ૧૮ માસ સુધીના આશાન કેદની શીખસાએ પોંદ્યાડેઆ, એટલુંજ નહી પણ તેઓ માહેલા બે જણાએ પાથેથી ૨૨૦૦) રૂપીઆ દંડ, તથા ૮ જણાએ પાથેથી ૪૦૦ થી ૧૦૦૦) રૂપીઆ સુધી ચોકસ મુદતવેર મુજેદથી આશવાની જાંમીનગીરી લખાવી લીધામા આવી હતી.

એ બંનેમાં જો કે ધણા લોકો પકડાએલા હતા, તેમાંથી માંતરે ૧૦) જણાએજ સજાએ પોંદતા; અને બુકીનાએ ઉપર પુરાવો નહી મલેઆને લીધે નાંમદાર જડને તેઓને શીખાંમન દધને છોડી મલેઆ હતા; જેઓ મધે એકતો આપરી ટાપુને જોબદનાર નાંમીઆં પટેલ ખાનદાનના તે વખતપર વડા શેઠ રસતમજી કાવસજી પટેલ, ખીજ પરએઆત શેઠ ખાંનદાન માહેલા ખરશેદજી નવરાજજી ચેઠના, અને તરીજે એક માતખર વેપારી રા. રાંમ-ચંદ ગોર્ખાદજી કોઈ કાલેખી એવા હીનપસતી બરેઆ બંનેમાંની વચે પડે નહી તેહવા આખરવાજાએ હતા; પણ કોઈ ચંડાંસાનાં કીતુરથી તેઓ ખીનફાકટ સપડાએઆ પછે, તેઓ પોતપોતાના જાંમીનો આપીને તતકાલ છુટા થએઆ અને આલતા શુકરદમાની સાંહમને વજીલ જારીસટરાની મારફતે સંભાલ કીધો તારે, વાજેખીપનાની વજાદારી જતાવીને તાંહાંથી હસતે માહડ પેરતો અરિઆ, પણ શીતારાની ગીરદેશીથી મેહટા ખરખને બોળે તેઓને માથે ફાકટ થાએઆ હતા. આ બંનેડા ઉડેઆમા બે વાત ખુશી ઉપજાવવા જોગ ધણી સારી માલુમ પડી, તેમાં એકતો એ કે તે દાદાગપર ઉપર જણાવેલા સખશે ને શીખસાએ પોંતા, તેની આંજુકનો ધડા પકડીને પારસી લોકોમાં ખીનધારેલો સુધારો પેવસ થાયો; અને ખીજું એક એ બાહાંનુ હાથ આવેઆથી હિંદુ તથા પારસીઓનાં વગવાલા શેડીઆઓએ દાહપણ વાપરીને એક પાંજરાપોલને હસતી આપવાની અછી ગોઠવન કાંમે લગાડી હતી; પણ તેની સફઆત થાએ તેટલાં આપરી નાંમદાર સરકાર સાથે એવો બંદોબસત કરી લીધો હતો કે, હવેથી રહજબતાં કુતરાંઓને જનથી મારી નાંખવાં નહી; પણ તેઓના ખરખથી જીવતાં પકડી આપવાં કે, તેઓ હવાયામા લઈને બાહેરનાં દેસાવરે આતે મોકલાવી દેશે. આ વાજખી માંજુની વગર હરકતે સરકારે બાહાલ રાખી હતી; અને તે દાદાગથી કુતરાં મારવાનો કમકમાટ બરેઆ રવાજ રહેતે રહેતે નીકલી જવાલગો, અને ખીજી તરફથી પાંજરાપોલની સચાપનાં માટે હિંદુ માહજનની સાથે પારસીઓ પણ અંતકરણથી જોગ થએઆ હતા, તેનું બધાનું હેઠલ જણાવેલા ફકરામા વાંચનારા સહેબોની વોકેફગારી માટે નોધીએછે.

પણ જણવરેની થરવરેથી માટે પેહલવેહું પુનનું કાંમ માથે ઉઠાવી લેનારાઓ નેક નાંમદાર મરહુમ સર (તે વખતતા શેઠ) જમશેદજી જીજીબાદ ખારનેટ, અને શેઠ સાહેબ રા. મોતીચંદ અમીચંદ જવણુ મોતીરાહના નેક નાંમથી પરએઆત થાલ મઆચ; તેઓ કીરતીવાન ગરહસથો આગેવાન હતા, જેઓએ

અરેખુત મેહનત લઈને એક માહબારત પાજશપોલ બાધવાના કારણસર ૩૧૪૧,૭૫૦ સરાવકજણ ૩૩ પાંચેથી* દુધરાલી લઈને; તેમા આસરે પામનારા અસકત જણાવરેને આકેખત શુધી પોહચીવલે તેટલા દરસાવના અરથ માટે હેઠલ જણાવેલી વેપારજોગ જીનશે વગેરે ને મુંબઈમા આવે, તે ઉપર દેશી વેપારીઓ પાંચેથી લવાજમે સેવાનો ચોક્કસ થેડાવ સમજાવ્યોના અનુમતથી એક લખતની મારફતે કીધામા આવેઓ હતો.

૩૬ દરમુરતી ખાડી એકે ૩૦ લેખે.

અફીણની દરપેટી એકે ૩૧ લેખે.

હરેક દેરાવરની ખાડના દરએક ડાગીનાને માથે રામ ૧ લેખે.

હરેક દેરાવરથી આવવી સાકર ઉપરાત મોરીસની ખાડનાં દરએક ડાગીનાને માથે રામ ૦૧ લેખે.

અતરેથી લખાવી, અને દેરાવરો તરફથી લખાઈને અતરે આવવી હુડી ઉપર દર સેકડ રામ ૦ લેખે.

મોતી ને વેપારીઓ અતરે ખરીદ કરે તે પાંચેથી સેકડ ૮૬૧૦ લેખે.

ઉપના લવાજમામેથી જોકે અગરેજ તથા મુસલમાન ગણેઆતના વેપારીઓને અલગ ગણેઆડે, પણ તેઓ પાંચેથી નેની કોઈ હોંદુ તથા પારશીઓ, માલ વીગરે ખરીદ તે લખત મુજબનો લવાજમા આપે એવો એકરાર તેજ વખતથી બાહલ રખેઆમે આવેઓછે; અને તે મુજબ સેવાની સરઆત સવત ૧૮૯૧ ના કારતક મુદી ૨ ને વાર સોમિથી હેઠલ જણાવેલા ચાર સાહેબોના હસતકથી કીધામા આવી હતી.

શ્રે ૨૧૦ મોતીચદ અમીચદ.

શ્રે ૭ જમચેદ ૭ જીજીબાઈ.

શ્રે ૨૧૦ વખતચદ ખુરાલચદ.

શ્રે ૭ ખમનજ હેરમજજ વાડીઆ.

જોકે એ કામ અલાવવા માટે સરવેથી માહબારત સાહેબોને વહીવટદાર થેડવેઆ હતા; તોપણ જણાવરેની દેખરેખ સાથે તે સાહેબોના હાથ હેઠલ ખીજા ૬ વેપારી ગરહસથોને લખતની સરતથી તેજ વખતે નેમનુક કીધાહતા.

૨૧૦ કલાનજ કાહાનજ.

૨૧૦ ખીમચદ પરમચદ.

૨૧૦ દુલચદ કપુરચદ.

૨૧૦ ચોમજ તારચદ.

૨૧૦ ગોપાલજ ખીમજ દલાત.

૨૧૦ રામચદ ગોર્વીદજ.

એ ઉપરાત નો અગત પડતો ખીજા ૭ ગરહસથો ને સારી આખરના, અને પરમારથી પ્રરેશો નજરમા આવે તેવાઓને વધારવાનો અખતેઆર દાખલ કરીને અસલ લખતોપર આસામી જણ ૮૪૬ એ પોત પોતાની સહીઓ કીધી હતી, જેઓ મધે સમજી કીસમના હોંદુઓ જણ ૪૦૧, પારશીઓ જણ ૬૭ અને વોહરે ૧ જણાએછે.

આ પાજશપોલને આરભવાની અસલ મુલ મતલબ તો ચોક્કસ કરીને કૃતચઓ મારી નાખેઆ ઉપરથીજ માલુમ પડી હતી, પણ તે ઉપરાત કેટલાક

* એમા પારશીઓએની સામેલ રેહવા ચાહેજો હતુ, પણ માહજનના મતમા એવુ થયેછે કે, ઉપના સખશે રીવાએ ખીજા કોઈનો પપ્પશે સેવાજ નહીં. નો લે

ન ધણીઆતાં ઢોરો રસતે રસતે રહજીની બઠકેઆ કરતાંઓનેખી સરકારના માંણસો તરફથી ધણી ઈજા પોંહવવી જણાઈ તારે તેની પણ દમ્મિઆ ઈ દતાર સાહેબેએ ઉપજીવીને હેમે કેડાવ કીધો કે, આસકત થાઈ પડેલાં ન ધણી-આતાં ઢોરો, જેવાં કે ગામ્મે, ઘોધા બકરાં બેસ, ઘોડા, અને કૂતરાં કેઈખી કામમા તદન નહોંજ આની રાકે તેહવાંઓને શોધી લઈને, તેઓની છંદગી તુલીકની પરવરેથી મોટે લાવી રાખવાં. અને તેટલા કારણસર બાહેરકોટ અ-મરેલી તરફ મરહુમ શેઠ કાવસજી પટેલના તલાવની પછવાડે એજ ગરહસ-થની ખીલંદ જગેઆ હતી તે તેમના વારેશે પાથેથી માહેલા બંગલાઓ તથા ખીજી એમારતો સહીત કુલ રૂ૬૧૦૦૦) બદલે વેચાતો લીધો, પણ તેટલું બરા નહી જણામ્મિઆ ઉપરથી આજીવ્યાજીની ખીજી જગેઆઓ મેલવીને તે ઉપર બાંધ કામ જે કીધું તેમાં હુધરાટના સઘલા રૂ૧૪૧,૭૫૦) અરમીયા હતા.

એ પાંજરાપોલનો અરચ પુરે પાડવા સાહે ઉપર જણાવેલી કેટલીક જી-ણસોને માથે જે લવાજમો સરવે ગરહસથાએ બાહલ રાખેઓ હતો, તે મુજબ દરસાલની ઉપજ વસુલ કરીને વહીવટ ચલાવવાનું કામ પેહલાં આઠ વરસ તુલીક માહજન માહેલા જીદા જીદા ગરહસથાની આગેવાણી હેઠલ જે કે આ-પણા માનવંતા મરહુમ સરજમચેદજી જીજીભાઈ બારેનિઠ જે વખત ઉપર એ એતાબ પામેલા નોહતાજ તે સાહેબની દેખરેખ હજીર ધણી સંભાલથી યામ્મિજે હજાં તોપણ હીસાબ કામ્મેદા સર રાખવામા વારેવાર ચુચવાતો જે જણામ્મિઆ કીધો, એટલુંજ નહી પણ આ માહ પુનર્ના કામમા મનપુરવી કોશિશથી જોઈતો વધારે તેઓને હાથે ખની નહી રાખેઓને લીધે, એ રાહેએ પુખત વીચાર પોંહઆડીને સઘલા વહીવટ તથા હીસાબ ચોતાના સવાધીનમા લઈને સર જમચેદજી જીજીભાઈનાં છોકરાઓની કુંપનીવાલી ચોતાની પણેતી પેહડી મધે રાખેઓ હતોજ તો જો કે તે નામવરનો બોહેલો રેજગાર તે વખતપર ચોમર હેપો તો ફેલાયલો હતો કે, તેમની જગેએ કેઈ ખીજો હોતતો હાવી પારકી ઘેઠ તેથી કવચીત અંગેજાઈ ગદ્ગતેજ નહી; પણ જે ધણીએ દેશે, હેવાંજ કારણ મોટે જનમ ધરેઓ હતો, તે માહાપુરશ, અમ્મિ પુનર્નું કામ આસાની સાથે પાર ઉતારી આપવાની ખરી દીલશેજી દેખાડીને આગેવાણીમાં સરવેથી પેહલા મરાચલ રેહવા લાગ્યા; તે બાબેનો મોટો ઉપકાર માહજીજીનો શેઠીઆઓ હજીમુધી બુલેલા જણાતા નહી. કેમકે તેની ઉપજ પેહલેનાં કરતાં વધારીને અરચમા કરકાર કરી દેખાડેઆ પછે, એ રાહેએ છપાવીને બાહેર પાડેલા સોલ વરસ સુધીના એકંદર હીસાબની પેહલી ચોપડી તપાસી વાલેઆ ઉપરથી હેવું જણામ્મિજે છે કે, એ માનવંતા માહપુરશના હસતકમાં સંવત ૧૮૯૯ થી વહીવટ આવેલો હતો, પણ તેની સંગાથે પરચમના આઠ વરસનો હીસાબ બેગો લઈને તેમાં સંવત ૧૮૯૧ ની સુરઆતથી છેક ૧૯૦૬ સુધી દર વરસની ઉપજનીપજ જીદી જીદી તફીશવાર જણાવેલીછે, તેની તાત્તીજનો સાંમોટો સરવાલો પરજની પણ મોટે બાહેરમાં લાખીએછે.

૧૮

૬

૮,૮૫,૬૨૫) પેહલા સોલ વરસની ઉપ- ૪,૭૦,૧૮૦) તેટલાજ અરસામાં કુલ
જના જમા થયેલા. અરસાએલા.

ચોથ વરસની સઘલી ઉપજને સરેરાસ જોતા દરસાલે રૂપ૫,૩૭૦ લેખેની
આવક; ખીચારા પશુ પશંછીઓના આસરા માટે આપગ હાતેમ દીલના હોદી
જામરાવની આગેવાણી હેઠલ જેવી સનતલસથી જાળી થઇ, તેવીજ સંભાલ
તેઓના પાંજરા ઉપર લીધા ઉપરાંત, ખીજા કેટલાંક પરમારથી કામો, એ સાહેબે
તેમાથીજ કરી વાનેઆ તેના અરસની તક્ષીલને ઘેઆણુમાં લઈજીએચ તે
તેટલીજ મુદતમા દર એક વરસે રૂ૨૬,૩૮૫ લેખેનુ પરમાણુ કાંધ લખ્યુટપણે
નહોં, પણ અરેખરી ઘટતી રીતનુંજ માલુમ પડજાએ; અને તેમ કરતાંખી
આવક માહેલા લગભગ અડધ બાગ ફાજલ પડેઆ વીચેની જે કારતી એ
સાહેબ એક ઈઆદગારી તરીકે મેલી ગયાચ, તે આ ચેહરના સરવે સંસારી-
ઓને રહેત ઉપજવા જોગ વીચારીને સરવધઆં બાકી વધારાની વીગત હેલ
નાધી લખ્યેછે.

સરકારી ટકા ૪ તથા ૫ વાલી વીઆચુકી નોટા ૧૨૦ કુલ

રૂ૩,૩૧,૦૦૦ ની અરીદ કીધી તેની લાગતના કુલ. . . રૂ૩,૩૬,૫૬૮૩૩
પાંજરાપોલ આતે મીલકતો જે અરીદી લીધી તેની કીમ-

તના આપેલા . . . . . રૂ ૭૬,૧૮૮)૧૫

રૂકડા હાથમા રહેલા રૂ૨,૯૮૬૧૧૭૩ દોકરાની વીગત.

સર જમચેદજી જીજીબાઈના છેકરાઓની

કુંપણીને તાહા સંવત ૧૯૦૬ ના આચે

વદી ૧૧ ને વાર ગરેબની તેરીખના

બાકી નીકસેલા એ ધરમ આતાના

તરસડી જણ ૧૧ ના આડટીઆ મીં

રીમીંગટનની કુંપનીને તાહાં પાંજરાપો-

લના વહીવટ આતે બચીને તાં ૨ જી

મધ્યમખર ૧૮૫૦ ઇરાલીની તેરીખની

પોહચ લખાવી લીધી હતી . . . . . રૂ૧૯૮૩) ૬૩

એ આતાના મેહતા મોહનલાલ નરોતમ-

દાસ પાચે અનામત રહેલા . . . . . રૂ૧૦૦૩૩૧૦૩

૨,૯૮૬૧૧૭૩

પાંજરાપોલના વહીવટમા ૧૬ વરસનો નકી વધારો. . . રૂ૪,૧૫,૭૪૪)૧૧

ઉપર જણાવેલી વીગત ચુજબ મોલવરસ સુધીનો સમાવ્ય જેહવી રીતે
મરહુમ સર જમચેદજીએ કરી દેઆડેઆ તેહવીજ રીતે ચંદેરાકાલ વુલીક એ
આવું સચવાઈ રેહવાની શુભ મતલબથી, એ સાહેબે દુર અદેશી પુગારીને
પોનાનીજ હઈઆલીમા તાં ૩૧ મી અક્ટોબર સને ૧૮૫૦ ઈસવીને રોજે

એ ખાતાંનો વહીવટ હેઠલ જણાવેલી (પોતે સુધાં) આરાખી જણા ૧૧) ના બીસવાસપણા હેઠલ સોંફી આવેઆ તે સહિયોના નામો આ મુજબ હતા.

નેક નામદાર સર જમચેદજી જીજીબાઈ (તે વખતપર) નાઈટ-સરનશીન.

વાડીઆજી શેઠ બમનજી હોરમજી.

શેઠ ખરચેદજી (હાલના ખારિનેટ સર) જમચેદજી જીજીબાઈ.

શેઠ રસતમજી જમચેદજી જીજીબાઈ.

શેઠ ખરચેદજી ફરુદનજી પારખ.

શા. હોમતરાંમ તરીસનાંધર.

શા. ગંગાદાસ બીજમુખંણદાસ.

શા. ઉમેશ્વંદ ભદવજી.

શા. શુંદરજી નાંનજી.

શા. કાંહાંનજી અગુર.

મારવાડી. રૂગનાથદાસ બખશીરાંમ.

એ કારણ માટે જે ટરસટડીડ સત્તા બરેજ ખનાવેજ તેમાં ધરમ ખાતાંનો વહીવટ ચલાવવા સંબંધી સધસો એખતેઆર એ સહિયોના થેડવેઆ અને તેઆ માહેલા કોષનીની જગેઆ, કલચેલાલીએ, અથવા ખીતે સખમે જે આધી થડ, તે પાછી પુરવાની મુખતેઆરી ખાત્રીના અધીકારીએને સોંકવામા આવીછે. ઉપલાં સરવધઆંમા જણાવેલા ૩૩,૩૧,૦૦૦)ની સરકારી નોટો મુંબઈનાં આકાશિનટોટ જનરલના સવાધીનમા જે ચાંફી આપીછે, તે એવી સરતથી કે તે નોટોનું દર ૭ મહીને ઉપજતું વેઆજ વચુલ કરીને એ ધરમ ખાતાંનાં ઉપમા તરસટીએએ નમેલા આડટીઆ મી. રીર્મીગટણની કુંપણીને તાંહાં બરી રૂઝ; અને કોઈકાલે એ નોટોનાં નાણા સરકાર બે પાછાં આવે તો, તે લઈને ખીજી તેહવીજ નોટો જે તે વખતપર ચાલુ હોએ તેહમાં યાપણ રાકવી; પણ તેને હરજેજ યાઈ ખીજ કોષનાં હાથમે આપવી નહીં. એ નોટોની એક ટીપ, ટરસટડીડ તથા તરેજીસીમાથી આવેલી નાણાની પાવતી, સર જમચેદજી જીજીબાઈનાં છેકરઆની કુંપણીનાં સવાધીનમાં રખીને, તે ડીડની ખરી નકલ મી. રીર્મીગટણની કુંપણીને તાંહાં તા. ૧૧ મી નવેમબર ૧૮૫૦ ને દને મોકલાવી હતી.

એ કારણ માટે થેડવાએલા આડટીઆ મી. રીર્મીગટણની કુંપણી સાથે એવો બંદોખસત કીધામે આવેઆ હતા કે, ઉપલી સોણોનું જે વીઆજ આકાં-ઉનટોટ જનરલમાંથી મસ, તેમાંથી પાંજરાપોષનાં ખરચ માટે ઉપર જણાવેલા તરસટીએ જારે નાંણા માંજે તારે આપવાં.

એજ ખાતાંને હીસામે ૩૧,૪૧,૭૫૦ ની જે મીલકતોછે, તેના પણ સંબાલ માટે એક જીહે ટરસટડીડ કચવીને તેના ટરસટી શેઠ શા. ખીમચંદ માલીચંદને થેડવેઆ હતા; અને તે લખતમાં એની સરતો સમાવી હતી કે, સધલી જમીનો તથા તે ઉપરની એમારતો વગેરે, અથવા તે માહેસો હરકોઈની બાગ કવચીત વેચવોજ નહીં, એ બાબેનાં સધલાં દસતાવેજો, જેહવાં કે

અતપતરે વગેરે અને તે ઉપરાંત અસલ ટરસટડીડ પાંજરાપોલ ખાતેની તરજુરી મધે તે વખતના મેહતા મેહનજાલ નરેશમદાસનાં હસતકથી મેલાએલાં હતાં.

આવી રીતનાં મજબુત ખાંધાથી પાંજરાપોલનો વહીવટ, ૧૬ વરસ સુધી ચલાવેઆ પછે, એ મરહુમ માહપુરશે મોહટાં માંન સહીત છોડીને, ઉપર જણાવેલા સાહેબોનાં અખતેઆરમાં જોડે સોફીતો આપેઆ હતા, તેપણ સદાની ઉદારતા મુજબ તે ઉપર પોતાની દેખરેખ એવણ મરણ પાંમેઆ તાહાંતુલીક બનતી કોથેસથી આણુ રાખેલીજ હતી; માટે એ પથુ પરાંણીએનું ધરંમખાતું હજીતક તેવણની રૂડી કોથેસને ધંઆદ કરતું નીળીને ચાલેઆ કંરેછે.

આ પથુ જંણવરોની પરવરેશીનાં પુણીઆતમાં કાંમને વહીવટ ઉપર જણાવેલા બંડાલ શીકે નવા કાહારેખારીએનાં સવાધીનમાં સંવત ૧૯૦૭ થી શોફાથો, તે સંબંધી ફૂલે ૨૦) વરસનો હીસાબ દરસાલે ૭પાઈ બાહર પડેલા એના જુમલો મેલવીને તપાસી જોતાં પરજનને આનંદ પમાડે તેહવી રીતે મનમાંણુતો સર્ધ ઉતરેજોછે; તેખામે એમાં મદદ કરનાર, તથા ખંતીપણે મેહનત લેણારા સાહેબોને સરખી રીતની સાખાથી ઘટેછે. સંવત ૧૯૨૬ ના સાલનો છેલ્લો હસાબ જો બાહર પડેઆ, તેમાં વરસની આખેરીએ અરચ-ખુટન ખાદ કરતાં હેકલ જણામેલી યાપણુ તે સાહેબોના હાથમાં સચવાઈ રહેલી માણુમ પડીછે.

સરકારી ટકા ૪ તથા ૫ વાલી બીઆજુકી નોઝી.....	૩ ૪,૮૦,૫૦૦
બંગાલ બેંકના સેર ૨૦).....	૨,૦૭,૬૧૪
મી. રીમોંગટનની ફું ઉપર ખાતેખાકી લેણા.....	૧,૦૧,૦૮૬
શીલકમો રેકડ.....	૫૬૨

૭,૫૦,૦૬૫

એજ કારણુ માટે લેવાએલી મીલકતોની અસલ બેઠક.....

૧,૪૧,૭૫૦

૬,૦૮,૩૧૫

આપણી સરકારી કેમેસરી ખાતાંનો આગસો હેડકલારક, મી. પેસતનજી ડાસાખાઈ પાહડખાં, જેવન ઘણા વરશેવિર ઇમાંનદારીથી સરકારની શેવા બજાવેઆના બદલામાં જુંદેગી સુધી બેઠા ખુસારની મેહરખાંની મેલવીને ચાકરી છોડી બેઠા હતા; તેનાએ આ ઉખીએગી ખાતાંનાં ચેકરેટરી પણાનાં સંબંધમાં સંવત ૧૯૧૬ ના સાલથી જોગઈ રહેલા હતા; જંહાં પથુ પરાંણીએનાં શેવા બજાવતાં નવેક વરસ પસાર કીધા પછે હઈઆવીનું શેવટ આવી પોંહતાને લીધે માતરે એકાત દાહાડની સખત ખીમારી બોલવીને સંવત ૧૯૨૮ ના માંગસર વડી ૦))) ને બુધવારે ૧૨ વરસની જીમરમાં ખુજરી ગએઆ; તથા તે ખાલી પડેલી જગેઆ સાંબલેઆ પરમાંણે માહજનનાં અનુમતથી મેતા પોતાંખરદાસ નાનાબાઈ નામના એક હોંકુ ગરહસથને ચોફાખા આવીછે; જેના વીથે એવી આશેઆ ખાંધીએછે કે, આ પાંજરાપોલની ચખરામા પડેલાં ઠોરે વીગેરે જણાવરેનું સારી રીતે પાલણુ યાએ, અને તે માટેની યાપણુખી

રૂઢી રવેશે સમવાયે તેહથી તરતુદ વાપડીને ૩૯ વરસની વયે પેંચેલાં આ ઉપીઆગી આતાંની આપ્પાઘીમા વધારે કરતા રેહ.

કુતરાંઆને મારી નાખવાની બંધ પડેલી ચાલ, ચાલીસ વરસ પછે ૧૮૭૩ ના ફેબ્રુઆરીની અધવચ્ચી પાછી ચાલેલી ને જોવામા આવી, તેમા ફરક માતરે એટલાજ જણાવ્યા હતા કે, તે વખતમા જાહેર રસતાવ્યા ઉપર મલતાં સંગેને યોગથી મારી નાખતા હતા; અને હવડાં તેઓના આધામા જેહર બમ-શવીને બોંચે સુવાડી દીધાં. આ માટે એવું સાંભળેજાય કે, થોડુંક યાવેજાં કોઈ હરખાં કુતરાંઆએ ને ને સોકોને કરડીને હેરાંન કીધાં, તેઓ માહેલા કેટલાક સમયે મરણ પામેલા માણુમ પડેઆ, તે ઉપરથી, પોલીસ કમીસનર મી॰ મુદરે પરજાનું હેત ધડીને જાહેર ખખરની મારફતે ધરગતુ કુતરાંઆને સંભાલી રાખવા સંબંધી પરજામા પેહલાં ચેતવણી આપીને, પછે તેવાં પરાંણી-આની કમખખતી-સર-ગ્રીધી, તારથી તે તા॰ ૨૮ મી ફેબ્રુઆરી સુધીના પંદર દીવસમા સબલાં મલી આછાંમા આછાં ૪૦૦ કુતરાંઆને ને મારી નાખેલાં કેહવાયેઆંચ, તેટલાં બધાંઆને એકેદમ તો હરખું લાગેલું હશેજ નહીં. આટલી બધી સંખ્યાઆ જારે ધીજાઈ રહી તારે મજકુર પાંજરાપોલના હાપી રખેવાલો તરફથી, તેવાં રહજલતાં કુતરાંઆને પોતાના સવાધીનમા લેવા માટેની જાહેર ખખરે છપાવીને, દરએક જણાવર લાવી આપનારને ઈનામ દેવા જણાવેજાં તેથી તેવા પરાંણીઆને પરાંણુ ધાત થતો બંચેઆછે. ને કદાપી આગલા બંદાબસત મરમાંછે પોલીસવાલાએખી આગમજથી જીવતાં પકડાવી પાંજરાપોલને હવણે કસાવી દીધાં હાતતો, હાથી ચીતે તેઓના ધાંણુ નીકલતેજ નહીં.

પાંજરાપોલનું પ્રણવું કાંમ સરે ચઆની બારેક વરસ આગમજ સંવત ૧૮૭૮ ને સાલથી કેહવે કે, હલાઈ બાઠીઆની માહજનના ધોકિએ પોતપોતામા હુધરાતથી ઉભી કીધેલી એક યાપણુને કા॰ કાહાંનજી ચતુરની આગેવાંણી હેંલ શોકીને, તેની ઉપજમાથી માએએને ધાંસ આરે નાખવાનો રવખઆ ને આર-એઆ હતા; તેની ઉપજમાથી બંચેલા ૩૬૮૦૦ ની સરકારી પીઆજીકી નોટો, તથા ૬૬૨ રણીરદાસ કાહાંનજીના ચોપડામથી ખાતે બાકી નીકલેલા ૩૨૨૬૬ ઉપર જણાવેલા બાપ બેઠા, ને મરણ પામેઆ, તેઓના વધીએતનામાના વકીલ ૬૬૨ લખમીદાસ દાંમજી પાયેથી લઈ લેવા માટે, સંવત ૧૯૨૯ ના માગસર વદી ૪ ને ગુરવારે મલેલી તેઓની જાહેર સભા અંદર વધુ મતથી, માહજણુ મચકુરના હાલી વહીવટદાર ૬૬૨ લખમીદાસ ખીમજીને અખતેઆર સોંડેઆ હતા. આ બાખદમા એક ચુકદમે નામદાર હાઈ કોરટની સાંમજે કેટલુંક સુધી ચાલેઆ હતા, તેનો ચુકદો તેજ રાજના પોસ વદી ૯ ને ગુરવારે નીઆએ-ધીસ મી॰ ખેલીએ કીધા પરમાજે. ઉપલી ૯૦૬૬ રૂપીઆની પુંજ માહજણુના સવાધીનમા આરી; અને તેની ઉપજમાથી આગલી મકસદ માફક હલાઈ બાઠીઆની માહજનને નામે પશુ પરાંણીઆનું પાલણુ હવાએપું યતું સંભલાએછે.

સતીના રેવાળની ઉતપંતી, અને તેમા થયેલા અટકાવની યાદી.

પરમેશ્વરે ધનસાનેને બપોરેથી અમુલીઅ પરાંણ કોઈની બાંહાને ધાત થયેલ, તેમાં આ સતીનેની માહ પાપી અપરાધ કેહવાયેછે; એ વીશે હમારી અટકલ એવી પોંહયેઅ કે, જરથી પુનરવીવાહની પુરાંણી રસમ બંધ પાડવામાં આવીઅ, તારથીજ કોઈ રાકત હજાંના કરપીણ સખશે ધરમને બાંહાને હાવો કમકમાટ ઉપજતો રવધ્યો આણ કીધેલા હેઅ; કે જ્યથી કરી કોઈ ધરજ અથવા જવાંણુ વરની બાયેડી રૂંડાયેઆ પછે, પુનરવીવાહની બંધીને લીધે કદાચને કોઈ અનીતીના જુંડા હવસમાં રૂશીને, કુલને તથા નેઆતજાતને ન-કાઈ લગાડે તે કરતાં બરચારની સંગાથે બાલી મારવાનું માહ પાપી કાંમ કોઈએ શોધી કાહડેલું સહમજમા આવી રોકેછે; પણ “નીબંધમાલા” નામના એક પુસ્તકમા એવી વાત વાંચવામા આવેછે કે, હોંદુસતાનના ઉતર ભાગમા રહેનારાં હોંદુઓની બરચકર વસતી અંદર એક વખતે (જેના શાલની તથા ગાંમની ચોકસ પાઠી તે પુસ્તકમા સમાવેલી નથી) કેટલાક પુરૂષો મરણ પામ્યા, તારે તાંહાંના શાલની તળવીજાત ઉપરથી એવું માણુમ પડેલું કે, બીલીચારી બાયેડીએ બદરૂકીમા વધારે કાવવા માટે તેણીએએ પોત પોતાના બરચારના કોઈ રીતે ઘાંણુ કાહડેઅછે. શાલ જોકે તેવીજ રીતની માલમજાહના શાખમાં સમપુરણ હતા, તોપણ ઉપલી કરર આલનો અટકાવ કરવા માટે એવો ધારો બનાવીને તતકાલ અમલમા આંજેઆ કે, જે સ્ત્રીના ધણી મરણ પામે તારે તેણીએની તેના મુરદાં સાથે બાલી મરવું. આ લુકવીથી, કેહઅ કે, સતીની માલ હોંદુઓમા પેહલવેહલી પેસાડીછે; અને તેને ટેકો મલવા માટે તે વખતના રૂશીએએ તેવી સ્ત્રીએને સ્વરગમા મુખની તથા ખીજ કેટલીક લાલુએ સાસ્રની રહે દેખાડી લલચાવી કે, તેથી કરી કોઈની બીધવા થતી સ્ત્રી આનાકાની કરેજ નહીં.*

ઉપમા બરચકારના કેહવા મુજબ, ધનસાનેને કમકમાટ ઉપજવનારા સતી થવાના રેવાળને કેટલીક સમરૂલીમા ઉતેજન આવેલું જણાયેછે; જે મા-હેલી એકની અંદર તો એવુંખી લએલું કેહવાયેલુંઅ કે, “જે પરમાણુ કોઈ ગારીડી એક સાંપને તેના ખીજ માહેથી બાહર કાઢી ઘણું મુખ પાંમતો હોય, તેમ રૂંડાયે આવેલી બાયેડી પોતાના પતી સાથે બાલી મરે તો, તેને નરકમા પડતો તે બંચાવી રોકેછે.” અને ખીજ સમરૂલીમા તરણુ તરાંહની સહમજ સમાવી દેખાડીઅ, તેમાં પેહલી એકે “જે સ્ત્રી પોતાના પતી સાથે સત ચહાવી મરણ પામે તો પોતાના પીતાની સાત પેહેડીએને તે તારશે; એટલુંજ નહીં પણ સવરગમા અઉદ ઈંદરા દેવ શાલ કરે તાંહાં પુલીક તેણીના પતી સાથે તે સવરગનું મુખ બાગવશે; અને તરીજ રીત એવી કહીઅ કે, “જેના વરે

* એ સખબખી પુનરવીવાહના અસલી રેવાળને અટકાવનારો શેહલથી સહમજા રાકાયેછે.
ના. લ.

બરહમ હંતીઆ કીધી હેય, યા કોઈ મીતરને મારી નાખેઆ હેય, અથવા નીમકહરાંમી દેખાડી હેય, અને તેની સ્ત્રી પોતાના બરધાર સાથે જો બધી જાએ તો, ખચીત કરી તેણીનો પતી સઘલાં પાપથી છુટો થાયે.”

આ કુખ બરેલી વાતોનો કંપારો જેમ પારકા ધરમવાલાઓને લાગેછે, તેમ ખુદ હોંદુઓનેપી અલખતાં લાગતો હશે; કારણ કે તેઓ માહેલા કેટલાકો ધણું કરી વેહમના વમાસણને નીવારવા ઉપર હવડાં સારું લખસ આપતા જાણેછે; પણ ખાંમી માતર એટલીજ રહીએ કે, સંસકરત ભાસામાં લખાએલાં સરવે ક્રીસમના પુસતકો (જેમા ઘણા ખરા વેહમી વીચારોપી દાખલ થયેલા હોયેમ) ને તેઓ હજીમુધો ધરમપોથી પરમાણે ગણીને કેટલીક વેહમી, જંગલી તથા જીવનો નારા કરનારી કીરીઆઓ જે થાયેમ, તેમાં આ સતીની રસ-મને પણ ઉત્તમ ગણતા આવેઆછે; અને તે કાંઈજ નહીં પણ ઉપર જણાવેઆ મુજબ સવરગના મુખની ઝોટી લાલુએ દેખાડવા માટે ધરમના નામને વચે લાવેઆછે; અને તેથી કરી ખીચારા કેટલાક અગનાત હોંદુઓ તેમા સાબળને નહીં જાળતો કરેર અમલ કરે તે વાત નવાઈ જેવી લાગેજ નહીં; પણ અજા-એપી ભરેઈ હાવુંપી કેહવાએમ કે, શેઆંણા અને સહમજી હોંદુઓપી તે આલને નાસકારક નહીં સહમજતાં ધરમને ખાંહાને પરશીધ કીધલા વેહમી વીચારમાં હજી એટલાતો વીટલાઈ રહીને એવું ધારેછે કે, તેઓના વરણની ખાએડીઆ પોતાના પતી સાથે બધી મરે તો તેથી તેણીને કોઈપી ધન થાવીજ નથી.

પુરાણને પ્રખત રીતે પઢેલા કોઈપી માહર્પંડીત ધરમને આધારે હોંમ-તથી તો કદીપી કહી સખશેજ નહીં કે સતી થઈને બધી મરવાનું કરેર કાંમ પરમેસવરે સરજેલુંછે; કેમકે સાધારણ અકલથી સરવે કોઈ વીચારી સ-એછે કે, જે પરમ કીરણાણુ સાહેબ પોતાની કુદરતથી જેને જનમ આપેમ, તેની જીંદગીનો અંત લાવવાનો હકપી તેજ ખાવંદ ધરપેછે; માટે આ સરસ-ટીમાં અનેક સંલેગથી જેલા આપધાતો થાયેમ, તેના બાજો તો જોડે તેહવું કાંમ કરનારનેજ સર હોએછે, પણ આ સતીની સરઆત શોધી કાહડનારની સંગાથે તેથી કરેર છુટવીને નેટલા મદદચારો મહી આવેમ, તેઓ સઘલા એક સરીખા ખુની અપરાધના મોઢામા મોઢા પાપી ગણાવા જોઇએ; અને તે કાં-મનો અટકાવ કરવા જેવી અખસ મેદાંન પડશે તેજ બેહુ બવનું પ્રણીઅ હાંશેલ કરી લેશે, કેમકે ધરમને ઝોટે ખાંહાને ધુતારા બરાંહમણોના બેવકુદાઈ બરેઆ બોધ ઉપરથી ઘણીક અજલાબદીઓના પેઆરા પરાંણો ખીન ફાકટ બરખાદ ગયેલા જે આપણે સાંબલતા આવેઆમ, તેની જો ચોકસ ટીપ આપવા બેશીએ તો તેથીજ આ નોંધ બરાઈ ચુકે. એ બાબે આપણી મએ-આણુ અંગરેજ સરકારે પણ ટેકાણે ટેકાણેથી કેડીએત મેલવીને તેના અટકાવ માટે એક સત્તા બરેઓ સખત ધારે, મરહુમ લારડ ઉલીએમ બેનડીક બરે હોંદનો સરમુખો હતો તરિ, તેના અમલમા ધડાઈને તા. ૪ થી ડીસેમ્બર સને ૧૮૨૯ થી અંગરેજી સલતનતની સઘલી જગોએ પસાર થયે, તારથી તેમા

ફરમાવેલી સકત સભની ધાસતી રાખી આ કમકમાટ બરેઆં કાંમિયા લોકો અચકવા લાગા; ને વાતને આને ૪૪ વરસ વહી ગયેઆંચ, તોપણ હાવી મનાઈ છતાં તેટલા અરસામા કેટલીક બાએડીઓ બરવાર સાથે ગુપ્તગુપ્ત ને બલી મુક્યો, તેમાં મદદ આપનારા સખશો બરેખી સપડાયેઆંચ તારે તેઓએ સાચી રીતની સભ ભોગવેલીછે; અને તેથીજ નેમ એ અદલ રાજ્ય તરફથી આણ રહીચ તે કાંમ માહપુનનું અને ઘણું પરતાપી થયેલું જાણીએછે. બીજી મરવાની બાબદમાં કોઈ બેસુમાર દાખલાઓ ને અજવાલે આવી મુકાચ, તે માહિસા આ એકજ ને જાણવા લાએક નજર પડ્યોચ, તેની નોંધ હીઆં લઈએછે; ને ઉપરથી જણાઈ આવશે કે ધસવી રાતે ૧૮૫૯ ના જુનની ૧૯ મી તારીએ કુનધરગાંમ, ને હાંચી શેહરથી ૯) માઈલ દુરછે, તાંહાં રેહનારો એક ચમાર મરણ પામેઓ, તારે તેની નનુ નામની જવાન બાએડી પણ તેની સાથે સત અહડવાની બીજી મરવાને તકઆર થાઈ હતી; પણ ગામના લોકોના અટકાવથી તે દીવસ તો વહી જવા દીધા, પછે તરીને દાહડે તેણીએ જરે બોહોરા પકડી તારે તેને બાજવામાં આવી; અને તે બાબતી ચોકાશી કરતાં સતાવાલાઓના હાથપર સપડાયેલા મદદગારોને ને સખ થાઈ, તેમા ધણી આગેવાની સેનારાઓ દરએક જનને ૧૦) વરસ મુધીના કેદખાનાની; અને ૧૧ ચમારો ઉપરાંત ૩ ચેખીદારો મલી ૧૯ જણાએએ લાકડાં એકઠાં કીધાં હતાં, તેઓ દરએકને પાંચ પાંચ વરસ યેરનું કેદખાનું બાગવનું પડેળું હતું; એટલુંજ નહી પણ સરકાર તરફના ને માણસને ચોક્કસ ચોકીપર ખબર કરવા મોકલાવેઆ છતાં તે નહી ગયો તેના અપરાધ માટે તે બે વરસવર ખંદીખાને પડ્યો હતો; અને તે ઉપરાંત કેહચ કે, કુનધરના સરવે રેહવાશીઓ ઉપર ૩૫૦૦) ના દંડખી નાખવામાં આવેઓ હતો; તે એટલાજ માટે કે હાવાં કરેર કામની હવે પછે કોઈ આગેવાની લીએજ નહીં. આટલુંજ કરીને સરકાર બેચી રહી નેહતી, પણ તાંહાંની પેલીસ ખાતાના સધલાં માણસો તથા યાજોદારોને, વાલીઅણુનું લક્ષતનેટ ગવરનરે આકરી-માંથી ખરતરફ કીધા હતા; કેમકે એ વાતની ને તેઓને ચોકીધણી ખબર હોએઆ છતાં સતાવાલાઓને વખતસર ચેતવણી આપી નહી; તથા સતીને અટકાવ ખીલકુલ કીધા નહોં; માટે આ સભ પણ ધણી ઇએગીચ થાયેલી માણુમ પડીછે.

આ કામના અટકાવ સારું સતાવાલાઓ તરફની સાહુચેતી હોવા છતાં, નરશીંગપોર ખાતે વળી સતી થયા સંબંધી શેતંમ બરેલી વાત સંવત ૧૯૨૬ ના અષ્ટમર સુદી ૧૩ ને ગુરવારે બનેલી માણુમ પડીછે. એ દીને મુનરાકાંન નામનો એક હીંદુ સરાફ તાંહાં મરણ પામેઓ; જેની લાથને મસાણુમા લઈ જઈ બાલવામાં આપી, તાંહાં ઘુલીકતો સત અહડવાની કાંધએ વાત કોઇને જણાઈ નેહતી; પણ કેહચ કે, મુરહું બલી રેહવા આગમજ સમસાને ગએલા લોકો ચેહને ધકધકતી હાલતમા સલગેલીજ રાખીને તાંહાંથી નીકલી ગયા પછે, તેની બીધવા ચોતાની મેસ ધેરમાથી છુપી રીતે એખીલી દોડી જઈને ચેલી

બસતી ચેહની અંદર એકેદમ જોહકાવી દઈ ધણી સાથે ચોતેખી બધી મુઠ. આ બાબતે શક જરેલી સહમતન્યેઆ ઉપરથી તે મરનારના ખેશીઆ, તથા નાતીલાઆ મલી આસામી જાણુ ૧૫ ને સતાવાલાઆએ તતકાલ કેદ પકડી લીધાછે; મોટે તજવીજત ઉપરથી આ કર્મીણ કાંમ મા કદાપી તેઓનીજ મસ- વત માયુમ પડયે તો, તેઓ બધા અથવા તે માહેલા કોઈ કોઈનેખી ચચેલી સજા ચોગીય ગણાયે. ●

સતીનુ કામ મરકારે તદન બંધજ ખાડપું હોએ તો, હમાશ વીચારવામા આવે છે, એ બાને બધાએલા ધારાની અંદર કાંઈક ફેરફાર કરીને, તેવાં કામમા આગેવાણી લેનાગ, અથવા સામેલ રહેનારઓને મેહિતની, નહીંતર તેઓની મીલકત જપત કરીને અંગરેજી સલનતતમાથી હાજી કાહડવાની સખત સજા સંબંધીની કલંમ, જો લાયુ પાડીને તે કાએદ અમલમા આણે, તો તેટલા તગદસથી સંવેહ નથી કે, પરમેસવરની પેદાએસના પરાણીએ મહેલી, અખલાનદીઓને સત અહાવનારઓ ચેહજમા પગાંદે થઈ સખયે. બાકી હાજ યાતી સગયી સરકારની રૂડી સોચના કવચીત પાર પડયે.

મસાણો વીશિનું મુખતેસર ખયાન.

હોંદુઓની વસતી, પોરદુગીસના અમલ આગમજથી આ ઠાપુમા હતી; મોટે તેઓમા મગણુ પામેનાં મુડાઓને વગે લગાડવા, (ઈઆને અગણીધ કગવા) સાહે મસાણોની કોઈ જગેઆ મુકરર હોવીજ જોઈએ. તેહવી એક એકાંત જગો ચેહરને નાકે પછમ દગાએ આવેલા દગીઆ કાઠિ તેઓએ પેહ- લવેહલાં મેલવી લીધેલી માણુમ પડેછે; (જેની પરએ મહમદીઓને તથા ઈસાહકામ વાલાઓના કબરસતાનોખી આવેલાછે, અને તેની કેરીએત, દરએકની હુકમેત સાથે અપાડેધી જાણુવેયીછે) અને તેપછે તેઓની વસતી જરે વધતી ગઈ, તારેછેક દુરદગજ ચેરના રેહકાણે તરફથી એ મકાણુપર સધલાઓને આવવાનુ નહી ખનેઆને લીધે તેઓને તેમની નજદીકીમાં જુદી જુદી જગો મેલવવાની ધરેઆમેલ અગત પડી હયે, તેથી કચી આ ચોતાપોર ઉપરાંત કોપાણે, ટાંક- બેદર, તથા બોએખલાનું (માતરે ડાટવાજસાહે) ખાલી મેદાણુ દાખ કરી લીધું, પણ તેથીખી આગલ વધીને “તનદરેસતી” નામનાં દગાશીક ચોપાણીઆનો ખતાવનાર ૪૦ સને ૧૮૯૯ ના સપ્ટેમબરના આકને સફે ૨૫૮ માં જણાવેઅ કે, વાંકેસવરમા ૨, જુલેસવરમા ૧, પરેવમા ૧૫, તથા માલીમમા ૪ મસાણો આપુડે; જેઓની સંખીઆ મામઠી લેતાં સગલા મહીને મુંખઈમા ૨૬ મસાણો તો ફકત આ મોટી કોમની મુહબબક વસતીનાજ મુડા મોટે સંવત ૧૬૨૭ ની સરઆત મુંદી વાપગવારામા આવતા હતાં; પણ વખતની વધાંણુ પરમાણે ચેહગની ગાણુકમાં જેમ મુવાગએ પગ પેસાડેઓ, તેમ પરબની મુખસાંનતી ચામવનાગ અમલદગોના અબીપરએને આધીણ રહીને ચેહર મુંધરઈ ખાતાંના

માછ કમીરાતર મીં કરસરડે સતા ભરેલા જાહેરનાંમાની ખુખીધી ઉપર જણાવેલા મસાણે મધેથી માતરે કાલાખા, ટાકબદર* અને બાચેખનાં મેદાણ મહેના મલીને તરણ મસાણે તાં ૧ લી જાનેવારી ૧૮૭૧ થી તદન બધ પાડ્યાં છે, પણ એ ગણાત મહિલા કેટલા લોકોને બોમીદ કરવા જોઈએ તેટલા સાર વરલીને છેક ઉડેની ખાતી જગેઆ તેઓને યુક્ત કરી ગીધામા આપી છે. ખાતીના મસાણે જે વપરાશમા ગ્યામુ, તે માટે સરવેથી પેલુ અને મોટું મસાણુ ચોનાપોરનુ મણુએ છે આ જગેઆની અસલ ગીનાતેથી મજબુત દીવાન સાથે આગલા દાહડાઓપર દરીઆવના મોજાઓ, ભરતીની વખતે આપીને એસતો જોસથી અથડતા હતા કે, ટ્રાઈ ટ્રાઈવાર તેના કેટલોક ભાગ તદન ભાગી પડતો હતો, પણ ગયા થોડાક વરસની વાતપર એક રાખમી કદની ઉભી થાએલી મડલીએ તે તરફનો દરીઆનો થોડાક ભાગ પુરીને બોચે કીધાથી તેહવી મુશીબત તાહાથી તદન નીકલી ગઈ છે, અને તેથી કમી તે લતાને દાહાડો હવડા એસતો ફરવાઈ ગયોએ કે, જાહા ગામનો અસન ઉડા હતો તાહા સજીઆની બાહેધરીથી આણંદ પામવી પરબની આનાદીએ શાણકદાર મુખડા બનાવી ગીધાને લીધે, વાનકેસવર તથા ગામની વચે આવેના દરીઆ કાંઠે લોહના પાગપર અગનીરથ ઉપરાત તેનીજ ખોડુએ બધાએસો “આલકુરેડરોડ” નામનો નવો રસતો ગાડી થોડાએ, તથા પાઉ પેઆદાએથી દરેજા ભરમકર થવા લાગોડે; મોટે તેનીજ સાથે આ મસાણુની આગલી હાનતમાખી માહજામુને ખરે, અને થી હાનરેખેસો ચેક મગલદાસ નયુબાઈ તથા નારાએણુ વાસુરેવ ઉપરાત શેરીઆઓ સાં કાહાનદાસ મછાગમ, તથા ગાં ગગાદાસ કીશીરદાસના મેહનત ભરેઆ બિપરીપણુ ટેકન, એવો તો મુધારો થયેએ કે, આ જગેએ મુડદાએ* બેચે એવું ટ્રાઈ બાહેરનો અજાણેઆ આવેતો તે એકાએક પોજાણી સખેજ નહીં, તેવી તરફથી જમી મુદર દીવાલ જે બધાનીએ તેનુ મજબુત કામ આર માસની કુક મુદતમા સવત ૧૯૨૭ ના વધરાક વડી ૧ ને ચુરવારે પુરે કરાવી લઈને મસાણુને માં ભરેજો જેબદાર બનાવેજો, તે આવેની સાખાથી એ કામના સધલા મદદગારને એક સરખી થોહચી છે.

આ પથમા મરણુ પામેલાઓના મુડદાએ જે બાલવામા આવેગ, તેમાથી જે વરસની અદરના બાનકો ઉપરાત સીતલા, રગતપીત અને તે વગેરેના શાગીસ મોગા મુડદાએનેખી ખાતલ રખીને મસાનમાજ એક અનાએધી જગેએ ડાવનુ તેઓને ફરમાણુ છે, તેની સાહમને હવડા ચેહર મુધરાઈ ખાતા તરફથી અટકાવ કરીને તેવા મુડદાએને વસતીની બહેર છેક વરલી તરફ લઈ જઈને ડાવનુ ફરમાવેઆને લીધે તેઓના વીચાર પરમાણે દલગીરી ઉપજવા જેવુ થાએજો, કારણ કે, જાહામુધી દરકોઈ મુએલી લોચને ટકાણે

* હમારી જન પરમાણે કાલાખા તથા ટાકબદર ખાતેના મસાણે હજી મુધી બાલવા મોટે વપરાશ રહેલા છે, પણ ડાવની જગા કાહડી માએલી કેહવાએમ.

પાડવામાં ન આવે, તાહા તુલીક તેના સગાઓથી બોળણ તથા પાણી ખીલકુલ લેવાઈ સકએજ નહીં, માટે વરલી જેવી દુરદરાજ જગેઆ સુધી મુડદાએને ખાધપર લઈને પાછો પેઆત ચારી જતા ગરમી તથા વરસાદ રૂમમાં ડેટો વખત જોઈએ, અને કેહવી મુશીબત બોળવવી પડે તેનાતો ડશીએ વીચાર સારીર સાનતીના આતાએ જરે નહીજ કીધેલો માલુમ પડેઆ, તારે એવા લેધીને ડાપવા માટે વગલી વેર લઈ જવાનો દોકમ કાહડી નાખવા બાબે એ ગનાતના આસરે ખશો ગરૂહસથોએ મસાણ ઉપર મવકલ રહેલા સુપરધન ટેણડેટની ઉપર સવત ૧૯૨૮ ના અસાડ અથવા સરાવણ મહીનામાં કીધેલી એક અરજીની અદર એક જણાવેડુ સબલાએજીઅ ડે, જે મુડદાએને ડાટે આથી રોગ ફેલાતોજ હોએ તો મસાણની પડાસમાં આવેલા મુસલમીનોના કબરસાતાનોડે, તાહા પણ ખીજાએની પેડે એવા સેકડા રોગીશો સદા ડડાએએ, તારે તેથી રોગ કેમ ફેલાતો નથી? આ અરજી, કેહમકે, તેઓએ તઈઆર કરીને એક માતખર અને વગવાલા હોંડુ ઠીઠીઆને ઘટતેડેકાણે ધાખલ કરવા માટે ધણી આજેજી સાથે આપી હતી; તે જાણેઆ પરમાણે આ ખીના* છાપામાં ગઈ તાહાતુલીક ધગીવાર ખેંઠેલી સુલેહના અમલદારોની સભા રાહમને આવીજ નોહતી; અને તેઓની વાળેખી ઘદ તાહાતુલીક લીલના કેમ પડી રહી તે બાબેનો ખોલાશો મલેઆ આગમજ હમાગી તરફનો કશીખી અભીપ રાએ જાહેર કરેઆવીનાએ એટલીજ આશેઆ રાખી બેરીએઅ કે, તેઓની અગજ જે વગર વાધે બાહલ રૂહવા જોગએ તે મુજબ કીધેલો અટકાવ નીકલી જતએ તો બહુજ સાર, કેમકે તેઓના એકગર પરમાણે એવા દરદીઓની દર સાલે સરાસરી સખીઆ ૨૦) થી વીચેસ તો થતી નહીંજ હશે, માટે એ અટકાવ અમીત કરી સદનતર નીકલી જવોજ જોઈએ.

વની ખીજા કેહલાકે હોંડુએએ ટાકબદર આગલ ડાઠવાની જગેઆ બંધ પાડેઆ ઉપરથી નારાજ યાઈને શેહર સુપરધ ખાતાને એવી અરજી કીધેલી સબલાઈ હતી કે, તેઓને માટે વરલી આતે ઘેડવી આપેલી જગેઆ ૨૬ કરીને આગલ (ટાકબદર) મકાણુ પાણુ વાપરવા દેવુ તે બાબે સવત ૧૯૨૬ ના પોસ વદી ૨ ને બુધવારે ખોડી સુલેહના અમલદારોની સભા અદર ઘોડીક બાજગરા સાલેઆ પડે તે અરજદારોને માટે એવા ટેડાવ નડી નોધાએ, અને જવાબ વાનવા વીચિત્રો હોકમ થાએ કે, તેઓની અરજ એ કારણથી બાહલ રાખી સકાતી નહી, જેમાં એકતો ટાકબદર કરતા વરલી કાઈ તેઓને દુર નથી; અને ખીજુ એ કે ટાકબદર આગલની બધી જગા બસાઈ જવાને લીધે, મુડદાએને એકેકની ઉપર ડાઠવામાં આવતા હતા, તે બરતી વખતે ચહડી આવતા દરીઆવના પાણીની છોન તાહાનુ મટોક ધાઈ નાખેઆથી ડડાએલી થોડો ખોરી યાઈને હલાકી પામવી હતી તેથી તાહાની જગેઆ બંધ પાડીને વરલી તરફની જે ઝાઠવણ કરી આપીએ તે ધણીજ સારીડે.

— ૦ ૦ ૦ —

પરજિઆત હીંદુઓના મરતીઉકો.

અહંછે કે આ ઠાપુ ખાતે હીંદુઓ આરી વરોઆ પછે તેઓ માટેના મુહ-
બલક સખશો મરણ પામી ચુકાઁ, પણ જુગ વહી ગયાને લીધે બધાઓની
ચોકસ નોધ કેથેની સમવાઈ રહેલી નહીં જણાવ્યેઆને લીધે તેઓ મોટેલા
જાણીતા સખશો જે છેલી ૦૦ સદીના અરસામા ગુજરી ગયા, તેઓ માટેના
જેટલાઓની ઈઆરી હાથ આવી તેટલીજ હીંઆ દાખલ કરતા, આટલી ખા-
તરી જણારીએકે કે, તેમાની વખતે પરજનની પોછાણવાના દોષ સાહેબોના
નામે લેવાતાં રહી ગયા હોએતો, આ નોધ લેણારની કશુગી દેહવાનું જોઈએ
નહી; કારણ કે તેનાથી બનીચ તેટલી જોસતેજોઈ તે કડી સખેએકે, તે
છતાબી જરે ખખર આપનારઓ પછાત પડના દેખાએઆ. તારે તાહાજ
તેનો ઉપાએ અચીત ખુટી પડેઓ એવું મનાવીએકે. ખાહેરવાના સખશોના
મરતીઉકો આ મધે જે જોવામા આવશે, તે માતરે તેઓની પદવી ખાતગ,
અને કોઈકોની લામખી વએની એક યાદગારી રાખવનું મુનાએખ જાણેછે.

૧૮૭૧ ના આસાડ શુદી ૮ ને સુકરવારે વડોદરાની આએકુઆરી માનીના
દીવાન દાદા પટવરધન ગંગાધર રાસ્ત્રીને પુણા ખાતે પેસવાઈ રાજીઅ
વાલા તરફથી કોઈએ મારી નાખેઓ હતો. આ ગરહસથને પેટે અઢાર
વરસની વએનો એક દીકરો જે હતો, તેને આપણી નામદાર સરકારે
પોતાની બાહેધરીમા સામવી લાઈને ૬૨ માથે ૩૫૦૦) નો પગાર બાધી
આપેઆથી તે મરહુમના કુટુંબીઓને સારો સતેસ હાથેલ ધાએલો
સંભલઓ હતો.

૧૮૭૬ ના આસાડ શુદી ૫ ને સતીવારે-ખારવાએઆના પરજિઆત વંકસને
નામીઓ વેપારી શાં પડેમજી ભગવાનજી ૫૪ વરસની વએ ભાગવીને
કઈલાસવાસ ધયો. આ ગરહસથ શાં પડેમજી પરજોર્તમને નામે તે
વખતપર મુખઈમા આવતી પેહડીનો એક સુધા, અને તીર્તમાન સવર્ત
તર ભાગીઓ હતો, એટલુંજ નહી પણ માહુધરની સાથે દયાવતોની
દેહવાતો હતો.

૧૮૮૦ ને શુગણ મહીને શાં નરભેશમ ભવાણીદાસ, ઠંકરાલ ખાતાનો અસલી
ઈજરદાર સાઠ વરસની ઉમરમા મરણ પામેઓ હતો.

૧૮૮૦ ને જાહુરમે મહીને શાં મોલીચંદ રંગનાથદાસ ગનાતે લાડ વાણીઆ
જે આ શેહરનો એક નામીઓ સચક હતો, તે મોટો દરવીઅ મેલી મરણ
પામેઓ.

૧૮૮૩ ના માગસર વરી ૫ ને મંગલવારે-મારવાડી અમરચંદ ખીદરીચંદ,
જેપોરથી સચકી પેડી લઈને સવત ૧૮૬૫ ની સાલમા આવેલો હતો; તે
લગભગ ૧૮ વરસ સુધી મોટી જોહોજલાવી ભાગવીઆ પછે તીસ
લાખ રૂપીઆનો દરવીઅ મેલીને ૬૦ વરસની ઉમરમા મરણ પામેઓ.

આ ગરહસયની દોલત તેમના જે ભત્રીજાઓ નામે જેઠમલ તથા હીરા-
મંદે અપસ આપસમાં કોરટ લડીને બરબાદ કીધી હતી.

૧૮૮૫ નાં વહસાખ વતી ૧૩ ને સતીવારે-પરખુ ગણાવતો દરવીશવાન શ્રેઠ
બીડાખા કાંદાનોજી મરણ પામેઆ.

૧૮૮૭ ની સાલમા રા. તારાચંદ મોલીચંદ ચીનાઈ, ગણાતે વીરાઓરાવાલ
સરાવક વાંછીઆં વરસ ૭૪ ની જીમરના ચાઈને મરણ પામેઆ. હીંદુ-
ઓમા સરવેથી એજ હીંમતવાંન ગરહસય વેપારને અરથે પેહલ પેહલો
સંવત ૧૮૮૬ ની સાલમા ચીનની સફરે શીધારેઓ. હતા, અને તેહવાજ
હેનુથી વલી ૧૮૭૦ માં ખીજી વારખી તાંદાં જઈ આવેઓ હતા.

૧૮૮૮ નાં જેઠ વતી ૫ ને શોમવારે પુણા ખાતેના સરકારી શીખસક ખાતાનો
વડા ખાલ સાચી ધગવી, જેને પોતાની કાબેલીએતથી પંડીતોમા મોટું
માન મેલવેહું હતું; તે ૩૬ વરસની જવાની વયેમાં તે તરફ યુજરી
ગયો; ન્હી કરી તાંદાંના શીખસક ખાતાને મલતી મદદ તે વખતપર
થોડુંક સુધી ટુટેલી દેખાઈ હતી.

૧૮૯૨ નાં કારતક વતી ૪ ને સોમવારે આપણી વસતીમાં વખાણાઈ ગયેલા
સરાફ રા. મોરશીધર સંજુની દીકરીનાં દીકરા ચોતોરાંમ અનુપરાંમ, જે
હીંદુ માહજણનો એક સુધો ચેડીઓ કેહવાતો હતો તે ૩૮ વરસની વયેમાં
વર્ષક્રંઠ તરફ ચાલી ગયો.

૧૮૯૨ નાં માંગસરે સુતી ૧૨ ને મંગલવારે આપણી વસતીનાં મોટા માહરાજ,
અને સરાફોની સંકુના મુખીઅ નાણાવદી શ્રી ગોવરધનજી નાયજીના
ચીરણજીવી શ્રી લાલજી માહરાજ વરસ ૪૦ ની જીમરમાં ધરજા ખાપને
જીમરમાં જખમ લગાડી કંઈલાસવાશી થયા. આ માહરાજ સવખાયે
સહકારે જરેઆ, અને ઘણાંજ નીતીવાન તથા વમાના પુરસ હતાં
તેથી કરી હીંદુની સઘલી માહજનોમાં તેવન માહપરીતી જરેઆ તથા
સમપુરણ વીચારનાં કેહવાતા હતા.

૧૮૯૪ ને કારતક મહીને રા. હંસરાજ દરીદાસ નામનોએક નાંમીયો વેપારી
મરણ પામેઓ હતા.

૧૮૯૬ નાં અથો સુતી ૫ ને શુક્રવારે મારવાડી હીરાચંદ ખીદરીચંદ, જે આ-
ગલા ઘહાડપર નાંમીયો સરાફ ગણાતો હતો, તે ખીચારે ખીરગસતે
બલીસના વીજ્નેગથી મરહુમ અમરચંદ ખીદરીચંદની બાળદમાં, પોતાના
કાકા તારાચંદ જેઠમલે માંડેલી કુરીઆદીની જખતી ઉપરથી સંવત ૧૮૯૩
ની સાલમાં કરજને લીધે કેદખાંને પડેલા હતા, તાંદાંજ પોતાની મુશી-
બતનો કાલ પુરો કરીને કુદરતી મોહિતે મરણ પામેઓ, અને તે મહે
જેઠમલખી નાદાર ચાઈ હીંઆંથી નીકલી ગયો હતો, તેની નાંધ લેતાં
ખચીત દલગીરી ઉપજે.

૧૮૯૭ ના ફાગણ વતી ૪ ને ગુરવારે હીંદુઓના મોટા માહરાજ તથા સરવે
સાહુકારોમા સારે દરજ્જે ધરાવનારા શ્રી ગોવરધનજી નાયજી વરસ

૭૨ ની જાહેરી યુજીનીને ડ્રાઈનાસવાસ થયે આ ધરમચુર માહગજ બધી વરણના શેઠ સાહુકારે તથા અદનાથી આ ના સુધીના સણસા રીએ સગાથે ધણ જ મીલણસાર હતા, એટલું જ નહીં પણ સાબલેઆ પરમાણે સનસારી તથા ધરમ આચારીના બેહુ નામીઆ આહધાએ સારી વરતણુકથી ખીજ માહરાજે કરતા તેવન સરસ રીતે ચલાવીને સરવેના જે આહ મેલવી ગયાય, તે ઉપરથી કેહવાને બની આવેય કે તે મરહુમ માહરાજ પરીતરશ્વમા પુરા અને નેક નામીમા ચુરાજ હતા.

૧૮૬૭ ના વર્ષસાખ વી ૧૨ ને મગલવારે હીંદુઓના ખીજ મોટા માહરાજ શ્રી ગોસાઈજી ધનરામજી જેવણ પરચમ સાહાડ ગામના શ્રી નાથજી માહરાજના મદીરમા રહેનારા હતા, તે વરસ ૫) સુધી હોંઆ આખી વશેઆ પહે વરસ ૬૦) ની વએ ભોગવીને યુજરી ગયાડે

૧૮૬૬ ના કારતક સુદી ૨ ને સુકરે વડેદરાની ગાદીનો પદભરસઠ થાએને માજી દીનાન વેણીરામ આગીતરામ પોતાની ૬૮ આહવા માં કલકતા તરફ જઈ રહેલો હતો તાહા ૬૨) ની ઉમરે તે મરણ પામેઆ.

૧૯૦૦ ના ફાગણ સુદી ૫ ને સુકરવારે આપણી ટાપુનો પરખેઆત ઝવેરી શાં ફતેચદ ખુસાભચદ, જેણે એક લાખ રૂપીઆનુ દહવિત બિશુ કીધું હતું તે એમનુએમ મેલીને જે મરણ પામેઆ તે વીશે એવું કેહવાએલુંકે કે, આ ગરહસથ છતી પુજાએ હઈઆવીમા અતીશીઆ બખીલ ગણાતો હતો, પણ મરણની યોગક દીવસ આગમજ વચીએત ડરીને તે દાન તનો મોગો ભાગ પોતાની નાતને લગતા ધરમ આતાએમા, અને પા ભાગમાથી બાચીડી, ડોકરાએ, તથા બીઆને વેહુચી આપવાનું ફર માન જણી ગયો, આટલા કારણ ઉપરથી તેમની નાતવાનાએમા આરી સંખાવતની વીશેસ વખાણ ગનાઈ હતી

૧૯૦૦ ના વર્ષસાક વડી ૧૪ ને ચુરવારે મોટા ધરમઆચારી અને માહ નીતી વાન માહરાજ શ્રી મેસાઈજી ગોકનનાથજી જેવન શ્રીનાથજી માહરાજને ગામના એક વગણી હતા, પણ મરણની હોહડેક વરસ આગમજ મુંબઈ આરી પોતાના શિવકોને ધણેજ રૂડ મારગે ચાલવાનો સદા મોધ કરતા હતા, તેવણુ ૫૫ વરસની ઉમરમા મરણ પામેઆ

૧૯૦૨ ના વર્ષસાખ વી ૭ ને રવીવારે એનફીનસઠન કલિજમા ગણીવગા સ્ત્રનો આ પીસેઠે પરીફેસર મીં બાન ગગાધર સામ્બી, જે રાજપોરની નજીક પુગારેન ગામમા સવત ૧૮૬૬ ને રાજ જનમ પામેઆ હતો, તે વીધવાન ગરહસથ આસરે ૩૬ વરસની બરજવાનીમા કઈનાસવાસ થયે આ પરીત ૧૮ વરસની ઉમરમા ઉપની મદેરસા આતે પેહલવેહોલા દાખલ થયો હતો, જાહા તરણુ વરસ સુધી કસઠ ખેંચીને અગરેજ વીઆની સારી માહીતગારી દાશેન કરી લીધા પડે, સવત ૧૮૬૧ મા કામ અનાઈ પરીફેસરનો માન બરેઆ એહવા મેલવેઆ હતો, જે ૧૧ વરસવેર સાચવીને તેજ એનકાન પોતા II સાથે બાધી લઈ સવરગનું

મુખ પાંખવા માટે શીધારેઆ. આ જવાન, જેવો વીધવાન તેવોજ સવ-
ભાવે ધણોજ ઉમરવ સમીએ, અને નમનતાઈમાં નેત્રી બરેઆ હતોઃ
“સુંખઈ દરપણુ” નામનું અંગરેજી તથા મરાઠીમાં તે વખતપર નીક-
લનું વરતમાન પતર પણુએજ ગરહસથે ધણીજ ચાલાકીથી ચલાવેજ હતું.

૧૬૦૬ ના વરસમાં ઠકર પરચેતામ રણછોડ, લકને “નીલીવનીઆ” નામનો
ગરહસથ દસ લાખ રૂપીઆની પુંજ મેલીને જે મરણ પાંખેઆ, તેનો
સુખીય ધંધો અંગરેજ સોકોને અંગઉધારે નાંણું ધીરી તેની જાંમીન-
ગીરીમાં તેઓની ખીલકતો, અથવા હાઈઆવી ઉપર ઉતરેલા વીમાની
પલેશીઓ કપજ રાખતો હતો; અને સરવે સાથે ખતી ખીલનસારી તથા
નમનતાઈ સાચવીને ચોખા વેહવારથી ચાલેઆને લીધે આપણી ટાપુ આતે
એક પરજેઆત નાણાવટીમાં ગણાએલો હતો.

૧૬૦૬ ના હુવીવી વર્ષરાખ વટી ૧૧ ને બરેસપતવારે રાગ અમરચંદ ખીમ-
ચંદ દંમણી જેવણુ મરહમ શેઠ મેતીરાહની સાહેતાથી એકવાર વાંહાંણુ
વટી શોદાગર થએલો હતો, તે રાંમલાલ સંગાથેના સદામો ખુદારી પાં-
ખેઆ પછે ખીમાર પડીને વસાઈ તરફ હવાની ફેરવણી માટે જઈ
રહેઆ તાંહાંજ, ૫૧ વરસની વયેમાં મરણ પાંખેઆ હતો.

૧૬૦૭ ના વર્ષરાખ મુદી ૪ ને શોમવારે બંદુચેક રાખવચેક નામનો મરાહો
ગરહસથ મરણ પાંખેઆ.

૧૬૧૦ ના વર્ષરાખ વટી ૧૦ ને રવીવારે કલકતાવાલો નાંમીઓ સાહુકાર બાબુ
મેતીલાખ શીલ, તે તરફ મરણ પાંખેઆ, જે વીરો એવું સાંભલવામાં
આવેજ હતું કે એક કરોડ રૂપીઆની દાલત પોતાની પાછલ મેલી ગયેઃ
જેમાંથી પચાસ લાખ તેના ખેરીઓના પાપણુ માટે ટરસટપણામાં શેક્ષ-
તીને બાકી તેટલાજ પોતીકા પાંચ દીકરાઓ વચે સરખે હીશે પહેલી લે-
વાનું તેણે વરીએત કીધું હતું.

૧૬૨૧ ના જેઠ વટી ૩ ને સોમરે ગોપાલરાવ બંદુચેક મરાહો મરણ પાંખેઆ.

૧૬૨૧ ના સરાવણ વટી ૨ ને જુધવારે સકારાંમ રાખવચેક મરણ પાંખેઆ.

૧૬૨૨ ના કારતક સુગી ૮ ને મુકરવારે શેઠ સકારાંમ લક્ષ્મનજી વરસ ૭૫
ને આસરેની વયે પુરી કરીને દેવગત થયાહે. આ ગરહસથ આપણી
વસતીમાં પરજેઆત થએલી મીં ફારખસ કુંપનીની ધણીજ પુરાંની પે-
હડીમાં પરચમ એક સાધારણ કલારક દાખલ રહેલો હતો; જાંહાં ધણી
મુદત તુલીક રૂડી વરતણુકથી કાંમકાજની માહિતી મેલવેઆ પછે, તાં-
હાંનોજ એક ગુલા વટીવટદાર થઈને પાછલથી દલાલીનું બેહલું કાંમખી
ચલાવતો હતો. આ શેડીઆની ખીલનસારી સરવે ઢેકાંણે વખણાઈ રહે-
આને લીધે તે એક જાંણીતો પુરસ થઈ ગયોહે.

૧૬૨૫ ના પોસ મુદી ૯ ને જુધવારે આપણી ટાપુનો નામીઓ સરકારી ઇન્દ-
રદાર ગરહસથ રાગ કલાંણુજી શીવજી સાહે નામ મેલવી મરણ પાંખેઆ.

૧૯૨૬ ના વધરાખ વદી ૨ ને વાર ભામે આપણી હાઈ કોર્ટના દેરી વડા દુભાશીઆ મીં નામચેણુ ઘીનાનાથ જવાની વચ્ચેમા મરણુ પામેઆ. આગલા દાહાડાઓ ઉપર સથાપેના ચેહર મુધરાઈ ખાતાના તરણુ કમી-સનરો મહેલો આ મરહુમની એક હતો, તે સાથે મુસેહનો અમલદાર અને ખીજી ઘણીક જાહેર મડલીઓમા સારો દેખાત દેતો હતો.

૧૯૨૬ ના વધરાખ વદી ૪ ને જુધે આગલી સદર અદાલતના આનીસ્ટેટ રેજીસ્ટરાર, અને મુસેહના અમલદાર મીં બારાકડ મુદરજી મરણુ પામેઆ.

૧૯૨૭ ના કારતક સુગી ૭ ને સોમે ઠકર કરમશી રણુમલ લખાની વીધવા પડેમાખાઈ દેવસાક ગયા તે વીધે એવુ સબખાએજેઅ કે, એ ખાઈ ઘણા સારા યુજોથી બરપુર હતા અને પોતાની ગનેઆતના લોકોમા સુધારા સખધી ધણુ ઉતેજન આપતા હતા, એટલુંજ નહીં પણ રૂઝ કામે કર નારને પોતા તરફનો આસંગેની આપતા હતા; અને તે સાથે ગરીબ યુરખાઓને પણ તેનીથી સારી મદદ મળતી હતી, જોયી કરી લોકોને આહ તથા પેઆર તેણીની ગબીરાઈ ઉપર ધણુ દાડતો હતો. આસરે તેરેક વરસ ઉપર સવત ૧૯૧૪ મા તેણીનો બરથાર જરે મરણુ પામેઆ તારે તેણીનો એકજ પુરો દીકરો મીં હરાશજ ધણુ ખાનવચ્ચેમા હતો, તેથી પોતાના મરહુમ બરથારની પેહડીનો વહીવટ ધણીજ આનાકીથી અને રૂડી પેરે એજ ખાઈ અલાવતી હતી, એટલુંજ નહીં પણ, તે પડેખી મરણુની ડેની ઘડીમુધી તે વહીવટ મા પોતાની સનાહ લાયુ રાએધી જણાઈ હતી. કેહઅ કે તેણીના બરથારે ધરમના કેટલાક કામે કરવાનુ પ્રથમ આરમેજે હવું પણ તેટલા જમદુતની સવારી તેને વધકુક તરફ ખેંચી લઈ ગઈ તેને લીધે કાઈજ બની સએજ નોહુ તે તેમના મરણુ પડે આ દચેઆનુ ખાઈએ નીચે જણાવેઆ મુજબનુ સંધણુ કામ સમ પુરણુ રીતે સરજામ પોહચાડેજે હવું; તે ઉપરાત ઘણુ પુણુ કરવામેખી એ ખાઈ ધણીજ સખી ઘીતની પરએઆત ધઈ ગઈડે.

૫૦,૦૦૦) શ્રી તરીમબેકેસવરમા ગમાદુઆરની અદર ૫૦૦) પાએરી જારી રશરની ઝોબઈલી જીહીરીએ જનખી આપી તેમ.

૧૫૦૦) ધારાપોરીના ગેહા આગલખી પાએરીએ બધાવી આપી તે પાછઅ.

૧૦,૦૦૦) વસાઈની નજદીક નીરમલના તનાવ આગલ એક ધરમ-રાણા બધાવી આપી તે ઉપર ખરએલા.

૪૫,૦૦૦) પનવેની મધે એક તલાવ તથા ધરમરાણા બધાવી તે ઉપર

૧૦૬,૫૦૦)

એ રીતના દેખાઈતા ઉપરાત ખીજા કેટલાક છુપેઆ ધરમ તથા સખા-વતના કામે પોતાની નેઆતના લાભ જોયા કીધાઅ, તે મલી કુસે રૂપીઆ લાખ બેએ મુધીના સખનઅએઆડે. એવી સખાવતી ખાઈ જોકે મરણુ પાગીઅ પણ તેની કીરતી ઘણુમુધી અમરરેહયે મોટેતેહી રૂડી સુકતી વાપરવા

સાહે સરવે કોઈ દરવીશવાંન ખાધઆને તે મરહુમના દાખલા ઉપરથી અછો ધડા લેવા વીચેની સુચના કરીએછે કે એવાં સારાં કાંગીથીજ તેણીઆનું નામ સદા વખણાવું રહેશે.

૧૯૨૭ માંદાં વડી ૦))) ને રવીવારે આ ટાપુનો એક બરહમચારી નામે વીસનું ખાવા ૫૦) વરસની વયેમાં મરણ પામિએ. કેહ્ય કે એ ખાવા ધણાજ ખાહિસ, અંચલ, પઢેલો, અને ધરંમ સંબંધી અધું ગનેઆંન ધરાવીને સરવેથી સરસ બાસાંણુ કરતા હતો. ૪૦ સને ૧૮૫૭ માં ઇસાઈ ધરંમનાં ઉપાધીઆએ સાથે તેને દરીએ કીનારે તકરાર કરતાં ને સાહેબો ન્યાયા અથવા સાંભલેઆથી તેની મનચકતીની સારી થાદી રાખતા હતા, તેઓ તેનાં મરણની ખબર સાંભલી ખચીત દલગીર થયાવીનાં રહેઆ નાહતા. એ મરહુમ ખાવા વીચે એવુંખી સાંભલેજીએ કે તે પોતાની જવાંનીમાં સરકારની નોકરી કરતો હતો, પણ ધરંમ અમિઆસ ઉપર વીચેસ ચેઆર હોઆને લીધે નોકરી તેણે સાબદી છોડી દીધી હતી. એ મરહુમે કેટલાંક પુસતકોખી ધરમના ખાખમા ખનવિઆં હતા, અને તેની કાખેલીઆત ઉપર દખણીઓ આટલાતો ફીધ હતા કે આએ મરણથી તેઓને મોટી તોટા ગએલો પુરાવવો મુસકેલછે.

૧૯૨૭ નાં વર્ષસાખ સુને ૧૨ વાર ભામે ગોપીકાખાઈ નાંમની એક ૯૦) વરસની ઉંમરે પોંહચેલી પરખુ ગનેઆંતની જાઈકુ સ્ત્રી ને નવીવાડીનાં રેહતી હતી તે ખીઆરીની પરવરેશી કરનાંરી દીકરી તથા દીકરાની દીકરી મહી બે જણીઓ એકજ મહીનાનાં અરસામા મરણ પામિઆંથી આસરા વનાં મોટી વેદનામા આરી પડી હતી, તેના ખાઈથી છંદગીનો છેડો લાવવા મોટે તે ખાપરીએ કુવામા પડીને અપધાત ઈ.ધા. આ વાત ઉપરથી લોકોને દ્યેઆ ઉપજાવવી લાગેમ બલકે ફરજછે કે પોતપોતાની ગનેઆંતમાં એવું કોઈ નાવારેસ થાએલું જણાઈ આવે તો તેની બરદાસત રાખવાના સારા ઉપાએ લેવા બોધએ કે નેથી કરી હાવું કમકમાઈ બરેજી આપધાતનું મોહોત નીષળવવાનો અટકાવ થાએ.

૧૯૨૭ નાં આરાહ વડી ૩ ને બુધવારે લુહાંનાની નેઆતનો વડો, અને આપણી ટાપુમે પરખિઆત થાઈ ગએલો નાંમીઆ ૬૦ રંજમલ લખાનો દોતરે ૬૦ હંસરાજ કરમશી ૨૮ વરસની બર જવાંણીમાં અસરે ૧૧ વરસની ઉમરના એક વારેસ સાથે બેએ વીધવઆને પોતાની પાછલ મેલીને કુર્ધલામવાથી થએઆ. એ વીચે માંમ મધે એકી અવાજે એવું કેહવામા આવેજીએ કે, એ મરહુમ મરહસથ સવબાવનો ગંબીર અને ખવાશે નમનતાઈ બરેલો એવોતો અસરદ હતો કે, તેની ખુખીથી પોતાની આસપાસ ધણાક અસીલ મીતરેને મેલવી રખેઆ હતા; નેની સાખરી દાખલ આટલુંતો સામેલ થાએજીએ કે, મરનારને છેલ્લે માંન દેવાના ખરા હેતુથી દાંણાખંદર તથા માંડીખંદરના ખબર માહેલી સઘથી દુકાદે તથા પેહીઓ એક દીવસ સુધી બંધ રખેઆમા આવી હતી. એ

હુમથી કાઈ એવા કામો થામ્મિલા સાબલેઆ નથી કે તેને આ નોધમાં દાખલ કરી સંખ્યાએ, પણ જે સાહેબો તેને પીછાનતા હતા. તેઓથી એવા શેનશેસા બહાર થાયેલ કે, એ મરહુમ ધણાક પુતના કામો કોઈનેથી જાન પાડ્યા વના જેમ અને તેમ છુપી રીતે કરતા હતા, એટલુજ નહી પણ ધણાકો નીચસરીત તથા અનાધીઆઓને જોઈતો આરાશ આપી તેઓના આતકરણનો છુપેએ આશીસ પામતો હતો. આટલુતો જાહેર થામ્મિલુ હતુ કે, આપણી નામદાર સરકારે આ મરહુમને આજ કેટલાક વરશે થયા સુધેહના અમનદારની સફા માનથી દાખલ કીધેસો હતો. ધણુ સાર અને સતોસકારક એ અનેજ હતુ કે, એ પીઆસના આના કવખતે થામ્મિના મેહત ઉપર માટેતમ રૂડવા માટે તેની ધરડી માતાને પરમેસવરે જીવાડી નોહવી, કેમકે યોડાજ માસ થયા તે આપડી પોતાના આ વાહવા સ્પીરનજીબીને કુદરતના સમાર હેઠલ શોફીને સદાની સુખી યાઈ ગઈ. નહી તર તેની ગરબજ અવ સયા મોટુ કુખ પામતે આવા લામ્મિકી બરેલા પુરેશે પોતાના ઘાઘ રણમલ લખાનુ વામ્મિક પડેલું નામ અચીત રી પરજભાપી જુનારી ઘેરુ હતુ માટે એવો નર કંઠાપી લામખી જીવગી જોગવવા માટે જે જીરેઆ હોત તો અચીત કરી કોઈ વીચેસ રૂડ કામોની આશેઆ રખાતે, પણ આઘઉસની ઘોરી જે તુડી તેને કોઈપી પાછી સંધાઈ સંખાતી નહી. તે ઉપર સનતોસ પામીને તેના બાનવમ્મના વારેસનું સુખ પરમેસવરની કીરપા હેઠલ શોફીએડે.

૧૯૨૭ ના સરાવણ વદી ૮ વાર બામિ સોહવાયોરની કસેકટરી ખાતાના હજીર ઘીપીઉઠી કસેકટર મી. વીસનુ પરસરામ રાણારે પ્રણા મધે મરણ પામેઆ એ પરમારથી ગરહસથે મુધારકે મંડલીમા સામેલ નહીને પુનરવીવાહની જે આગેવાણી કીધી હતી, તે કારણ માટે તેમને નેઆત બાહર કાહડેઆ હતા; જેની કશીએ દરકાર કીધાવના પોતાના પુખત વીચારને વલગી રહેલા હોઆથી તેની લોધને કેહવ કે બસહમનોની રીતી પરમાણે મરણની કીચીઆ થઆવના અગનીદા કીધાથી તેના કુટમખીઆ તથા મીતરેને ઘણો એદ ઉપજેઆ હતો.

૧૯૨૭ ના પરધમ બાહુરવા સુદી ૧ ને બરેસખવવારે કલકત્તાની હાઈકોર્ટના પુની જડજ હાનરેખલ બાણ અનુકલચદર સુકરજી, નેઆએની પવીતર ખુરશીએ ખીરાજને એક સુકદમાની છાડન ચલાવતો હતો, તેહવામો કુદરતી બનાવથી તે નામદારનું માણુ એકાએક કુખવા માડજ; જેની બેકરાચીમા કોરટનુ કામ બધ પાડીને તતકાવ પોતાને ષેર ગમ્યા; જાહા પોહમતાવાર બેશુધ થાઈને મરણ પામેઆ એ નામવરના ધારાસબધી મનેઆનની તથા લામ્મિકી બરેલી આશીલાઈની ધણીજ તોચીક થાતી હતી, માટે હાવા માહપુરસના કવખતના મરણની ગમગીનીમા તાહાની હાઈકોર્ટ આખો ઘીવસ વ્રણીક બધ રાખવાનો જુકમ કીધામો આવેઆ

હતો; એટલુંજ નહી પણ તે વખતે નામદાર મીં જસડીસ ફીઅરે આ મરહુમની અલીઅંત સગુલી સાથે પોતાની સંકુ મહેલા એક બાઈબંધ દેશી જડજને અંગીતો એહેઆ વીચેની દલગીરી વટીક જણાવી હતી. આવીજ રીતનું કફેરં મોહત એક વખત આપણી જન પરમાંણે ૪૦ સને ૧૮૧૫ માં આડવેકિટ જનરલ હાંનરેબલ મીં લુઈસનું અતરેની હાઈકોર્ટ મધે કોઈ ચુકદમામે પોતાના કુલની તરફથી બાસાંણુ કરતાં થાએઈ હનું તેહવુંજ આ ખીજું મોહત હમારી નોધની કતારમાં દલગીરી સાથે દાખલ કરવાની ફરજ સહમજીએ છઠ્ઠાએ.

૧૯૨૭ ના પરથમ બાહુરવા વદી ૯ ને સતીવારે શ્રી અમદાવાદનો બક્ષાપતી સરકાર નામિ પરીં જોડાબાઈ વરસ ૯૦) ની જર્જરીએ પોંચીને તે તરફ જરે કહલાસવાસ થયા, તારે તેમની રહે ડેકણિ પાડવા મોટે લઈ જતી વખતે કેહ્ય કે, રૂમાં નાણા ઉપરાંત અણાજનું મોટું ઘણુ રસતામાં આવી ઉમલા બેથુમાર બીખસુકોને વેચી આવેણે હતું. કેહ્ય કે આ નાણાવટીના એક પુરા દીકરે જે હતો, તેનો તેમની હાંઆતીમાજ મરણ પાંચેઆ હતો, મોટે. તેના દીકરા ઉપરાંત દીકરીનાં દીકરાએ જે હાંઆત રહેઆ તેઓ વચે વારસાની વાંટણી ખાલે જખરે વાંધા ઉભા થયા હતા તેનો પતાવસ ધારેઆમેલ સહમજીનીથી આવેઆ હય.

૧૯૨૭ નાં કુવીતી બાહુરવા વદી ૧૪ ને ચુકરવારે ખેંગલાર તરફ એક જોગી ખાંચા ૧૩૫ વરસનો હતો તે મરણ પાંચેલા સાંબલવામાં આવેઆછે.

૧૯૨૭ ના કુવીતી બાહુરવા વદી ૦))) ને સતીવારે પોધારી લોહાંનાની નાતનો એક ઘીરોઆ ૬૦ ગોવરધન આણંદજી જે સુખડનો મોટો વેપારી કેહવાતો હતો, તે ૭૦ વરસની વચે પોંહચીને કહલાસવાસ થઈ અસિઆ. આ ગરહસથ વીચે એવું સંબલાએઈ હતું કે, પોતાની ગનાગના સુખ મોટે ધરંમના સારાં કાંમે તેણે કીધા ઉપરાંત દેસાવરે તરફ ચોડીક ધરમસાલાખી બંધાથી આપી હતી.

૧૯૨૮ નાં કારતક સુદી ૧૦ ને મંગલવારે જંગખાર આતેની મેહશુલના મોટા ઇન્ડિસાર ૬૦ જેશંમ શીવજીની માલિના આડતીઆ ૬૦ લધા દાંમજી તે તરફ ચુલરી ગયા. આ બાબેતી દલગીરી અતાવવા મોટે કેહ્ય કે, તાંહાંની સગલી પરદેશી કોડીવાલા કાંનસસેએ તે મરહુમના માન આતરે એક દીવસ સુધી વાવઠાએને અડધો કાડીએ ઉતરતા રાંગી રાખેઆહતા.

૧૯૨૮ નાં માંગસર વદી ૦))) ને શુધવારે નવીખાઈ નાંગતી જર્જરી હિંદવાંની જે રાંકી આગલથી ખસાર થતાં બારખરદારી ગાડાંતસે અકસમાંત અંખાઈને મરણ પાંખી, તારે તેણીની જંમર ૮૦) વરસની માલુમ પડી હતી.

૧૯૨૮ ના પોસ સુદી ૧ અરવારે વડોદરા આતેના માંજી દીવાંન મરહુમ ગંગાધર રાસ્ટ્રોના દીકરા મીં વીનાએકરાવ, જેવન અંગરેજ સરકાર તરફથી તેમના પીતા પુણામાં મારેઆ ગઆના બદલામાં દરમાથે ૨૫૦૦ ના મેદા મુસારપર સનતોસથી ચુલસંણુ અલાવતાહતા, તે પુણા આતેની

- બુધવાર પેઠામા વરસ ૭૫) ની વચ્ચે પુરી કરી મરણ પામેઆ. આ ગરહસય પોતાની પાછત વારસ દાખવ એક દીકરીને મેલી ગયો. આ મરહુમ સાથે જે જે સાંપોને સંબંધ થામ્મોસો હશે, તેઓ કહી સંખ્યે કે તેવણ ઘણાજ શક સવભાવના અને એક મારગી પુરસ હતા.
- ૧૯૨૮ ના પોસ સુદી ૧૦ ને સનીવારે સુરત મેહરના મોટા વેપારી ગોદારા-મજી કુવરજીનો ગોડીઆ નામનો દીકરો જે મારગમા પીસાબની હાજતે પોંકો હતો, તાહાજ ખીચારો અકસમાતથી સાહજો સમો એકાએક મરણ પામેઆ; આ વાત એક અજાતએખ જેવી નીપજી પડુ એવીજ રીતે તેના મોહતની સરજત હશે તેમ બનેડો.
- ૧૯૨૮ ના પોસ વદી ૭ ને ગરજીએ સોનાર ગનેઆતના એક સદાચીવ પુત-લાજી વરસ ૮૧ ની જીમર પેહચીને કંઈલાસવાથી થયાં.
- ૧૯૨૮ ના આમો સુદી ૭ ને બુધવારે વર્ષરાનઓના કાલીવાના માહારાજ રણ-છોડજી જે વરસ ૯૯ થયા હોઆ આવી રહેવા હતા, તેવણ ૭૫ વરસની જઈડીએ પોચીને કંઈલાસવાસ થયા; જેની ગમખાડીમા સમ્મલા વર્ષસ-નઓએ પોત પોતાનો વધો શ્રેજગાર બંધ પાડીને તે મરહુમના મરણને માન આપેજો હતુ.
- ૧૯૨૯ ના માહ સુગી ૧૫ ને બુધે ઠકર સમદાસ બાનજી, હજડાના દરદથી વરસ ૩૬ ની જીમરમા કંઈનાસવાસ થયા. આ ગરહસય મુધારાવાળી હોંકુ ટેરીને આગેવાન, અને મરહુમ મીતર કરસનદાસ મુલજીને જોડીએ હતો; બાદીઆ ગણાતમા અંમરેજી બારાનો સહથી સરસ વીરઆરથી કેહતાઈને કાલિજમા કેવવણી સેવા જનારો પેહલવેહસો પુરસ આએજ ગરહસય જણાએસો હતો, અને તેની પડે કોઈખી જવાન બાદીઆએ છુનીવરગીડીમાથી પડવી જનવી રેએ તેજ હજીમુધી માહુમ પડજો નથી; માટે આ ગરહસય જેવો પેહતો તેવોજ તે છેસો વીદવાને વખણાએએડો; પણ હવે પડે કોઈ માતાનો પુત તેહવો નીવર, તારેઆ ગરહસયની આવી પડલી જગેએ પુરાએ. કારેજમાથી બાહર પડઆ પડે શેડુક મુધી. શીખરકુનુ ધુમખી. તેજી. ચલાલેજી હજુ અને તે પડે કંઈ ખાતે રવાના થાઈને શીખાડવા માટે ગયા હતા. “ઓજ દાસત” નામના પતરનું અધીપતીપણું ચલાવતા, તે કોમમા મુધારો પેસાડવાની મકસદથી આ ગરહસયે એવાતો સવાસો ઉઠાવેઆ હતા કે, તેમાથી એક વાર માહરાજના જેવો બદનકર્તીના મુકદ્દો પણ ઉભો થયો હતો “સવધરમોધક” નામનુ એપાનીજી રચીને તેમા માહરાજોના પાખડ ઉઘાડા પાડનારો સખસખી એજ મરહુમ માહુમ પડએ હતો. કરાચી તરફ વેપાર ખાતાની પેહડીએ, તથા આગલી “બોમબે બેંક” ની શાખા ખાતે સાવધ મનથી શેવા બજવીને પોતાની કાખેલીએતને આ ગરહસયે દીપાવી હતી. અને તે પડે તાહાથી પાડો ફરેઆખાદ ઠકર મુલજી ઠાક-રથીની સાથે તેની ખીજી સફરમા આ ગરહસય એકવાર ચલાતખી જઈ

આવેઆ હતો. આ બાઈની સુધારા ઉપર એવી સોચના ઉરકિશ્મિલી હતી કે, તેવાં સુભ કાંમો ખલ્લવતાં નાતનેળી રાજી રાખવી; પણ નાતન હટીલા ભોડોએ તો આ બાઈ વેલાત નઈ આવેઆ પછે, પગસચીત કીધા છતાં હસદની રહે તેને જરે જહુ સતાવા માંડેઈ, તારે શેઠ લખમીદાસ ખીમંજી જેવા સાહસીક સુધારકે વચે પડીને સમાધાની કરી આપી હતી તેથી તેવણુ નાતમા પાજા બેલાઈતો રહેઆ હતા; પણ તેટલી ખાખદના ઝોફે ઉપરું દરદ તેમના જીગરમાં દાખલ કીધું તેના ભોગે ચહુડી આ જગતમાથી અસખાખ ઉઠાવી આવેઆ. કેહય કે, આ મરહુમની લાસને છેલી કીરીઆથી ઠેકાંજે પાડવા માટે તેમના સગાં સનેહીઆ ઉપરાંત નાલીલાઆ તથા ખીજ સુધારવાલાઆ મલી બેમુમાર ભોડો મધ્યમતની સાથે માનુ આપવા ગયા હતા.

૧૯૨૯ ના અર્ધતર સુદી ૪ ને મંગલવારે મહીમ આતે રહેનારી સાહુ નામની સ્ત્રી અકસમાત દરીઆવમા દુખી મરણુ પામીલી માલુમ પડી, તેની ઉંમર વરસ ૯૫ ની હતી.

૧૯૨૯ ના અર્ધતર વદી ૭ ને સનીવારે, યુનીદર સનવીજ નામનો અમદાવાદી સખમ, જેણે ૧૯૨૨ થી સંસાર તજીને દીક્ષા લીધી હતી, તે ૪૧ વરસની વયે પુગી પાળીટાણાની ખવીતર જગમ્યે મરણુ પામ્યો.

૧૯૨૯ ના વર્ષશાક સુદી ૨ ને સોમવારે, અમદાવાદના સચવકોની નાતના જાણીતા શેઠીઆ શા. રવચંદ જયચંદ, તે તરફ ૫૦ વરસની ઉંમરમા કુઈલાસવાસ થયા. આ જરહસથ સોખાજીના નામથી ઝોલખાઈને શાશવીઆરો ધરાવેઆ છતાં ધણો ધરમી અને સખાવત કરનારો હતો. જન ભોળાને માટે તેઓનાં પુરાના પુસતકોનો સારો સંચરહ, આ શેઠ કરી ગયેસો કેહવાયેછે.

એ ઉપરાંત ખીજ કેટલાક હોંડુ શેઠીઆઓ જે યુજરી મયામ, તેઓના મરતીઉકનું વરણુન દરમ્યેકનાં જનમાગના અહેવાલ અંદર વીચનારી જણાવેકું છે; માટે આ ટીપમા દાખલ કીધું નથી.

વર્ણસની સાહુસાહતના વખતપર (ઈ. સને ૧૪૮ મા) વેપારને અરથે મેહલ વેહતા હોદના બાગમા દાખલ થાઈને, નાગાપાટામ ખાતે એક કોળી બાધી તાહા કોઈ મુદત સુધી રહેઆ હતા; અને તે પડે ઘણાક લોકો આજ એક સદી થાઈ તારના પોલીકા સવરસથી નીડીને મલાઈકાસતા, સાએમ, શુરબાવા, સીંગાપોર, પીણામ, તથા મનાકાથી તે એક કનકતા સુધી વેપાર માટે આવી વચીના કેહવાએ; પણ આ મુખર્ષ જેહવા આગાદ ચેહેરમા મેચી, હજામે અને શુયારા શીવાએ તેહવા એકબી વેપારી ને ખીરાનેલો નોવામા આવતો નોહતો, તાહા ચીના વાકુંગ* પોલીકા સાહુસાહ કીઆર્કીંગના રાજના ૭ મા વરસને મુકામલે ઈ. સને ૧૮૦૨ ની આખેરીએ પેહનવેહલો આવેઆ; તાહા ૧૪ વરસવેર જાયુક રહેઆ પડે એજ સાહુસાહની કારકીરદીને ૨૧ મે વરથે ઇઆને ઈ. સને ૧૮૧૯ ના ડીનેમગરમા મરણ પામેઆ હતા એની પુટે ખીજ વીથેક ચીનઆયી, વેપારનેજ અરથે મુખર્ષમા આવેના હતા; પણ તેઆ ૧૮૧૭ મા પાછા ગઆ તારથી લામખી મુદત તુલીક ઉપની કીસમના શીવાએ કોઈબી ચીનના વેપારીએ આપણને ને દેખાવ દીધો નોહતો, તે વાતને અરથી સદી ઉપર વહી ગયા પડે હાનના સાહુસાહ યોગચીના રાજવના ૧૦ મા વરસના ખીજ આદને ૨૧ મે દાહડે (તા. ૧૦ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧) ચીના અહોણ તથા વોણસીંગ મહી મે જણાએ રસમનો મોટો જથ્થો લઈને વેચવા માટે આવેઆ હતા, આ ફેક્ટીબાઈઆને પોલીકા રાજગારમા કાંઈ લાજ નહો દેખાયા ઉપરથી આર મહીનાના ટુક અરસામા પાયેનો માન ખલાસ કરીને તેજ સાનના આઠમા આદને ૧૪ મે દાહડે ઇઆને સપ્ટેમ્બરની ૨૭ મી તારીએ ઉપરલી જલમો "એવોકા"મા ચહડીને પોલીકે વતન પાછા ગયા હાનના સમી જોતા બીઆરવાને કાઈજ સથે રેહતો નથી કે, આ ફેક્ટીબાઈ આને તેઆના રાજગારમા કામદો જડઆ હોત તો, તેઆ ઘોડીક મુદત સુધી વધારે રહીને પોલીકા વેપારને આગલ ચલાવતે, એટલુજ નહો પણ તેનો દાખલો પકડીને ખીજ સોડા ચીના વેપારીએ આવી પડેઆથી તે ગરહસથો નીખી એક સારી વસતી આપણામા સમાઈ સખતે

આ ચીનાલોકોના સઘલા ઉતમ હોનરેની તારીકે એખડ પુરુષવીપર ને અસલખીજ પરકાસવી રહીચ, તેઆ મહેલો એક ચીતારો નામે યોર્વોગ તેના સાહુસાહ યોગચીના નવમા વરસના છઠા આદને ૨૫ મે દાહડે તા. ૨૩ મી જુલાઈ સને ૧૮૭૦ ઇસવીએ આપણી બેટ માટે પેહલવેહલો આવી વચેઆચ, તારથી સરથે વરણના સખચોની સખી ચીતારવામા હોઆ અતી શીઅ વખણાઈ રહેલો; અને તેથીજ માતરે આજદન સુધી તેજે તરણ વરસ ખેચી કાહડેલા અણુમ પડે; તે ઉપરથી ધારી સખાએચ કે તેના કીસખનુ સાહ ફલ તે સદા હાથેલ કરથે તો અતે હોઆનોજ રેહવાથી થાઈ પડથે.

* આ ફેક્ટીએ મુખર્ષ કોરીઅર નામના અંગરેજ છાપાખાનાના પેહલવેહલો માલેક મી. લીઉક આસખરનરની સાથે બાઈપ ખાતે ગલાતા રેકદારના રાજગારમા ઘણા વરસ સુધી સખધ રાખેલો હતો.

આ પંથના સરવે લોકો જૈન ધર્મને આધીન રહેલા જણાવેલા છતાં, તેઓના રવાજ, પેહરવાસ, તથા ખોરાક* હોદના સરવકોથી તો શું પણ સધલી વરણના હોદુઓથી જેમ નીરાણો છે, તેમજ તેઓને અદાલતની અંદર સપત લવાની રીતખી અજાણ ગ્રીસમની જે હજો જાણીએ, તે બાબે હોંઆં બનેલા એક દાખલા સાથે વાંચનારા સાહેબોની વોકેટમારી સાર દાખલ કરી-એમ કે, ઇરાલી સને ૧૮૭૧ ના નવેમ્બરની ૨૦ મી તારીખે આપણી હાઈ કોર્ટની ફાજદારીમાં, એક ચુકદમાં સંબંધી સામ્યથી આપનારા ચીનાએ સપત લેતી વખતે તેઓના રવાજ પરમાણે કોરીની એક રકેખી પોતાના હાથમાં લઈને બાંચેપર પટ્ટી બાંજેલી તાંદા હાજર રહેલા ધણા સાહેબોના જોવામાં આવી હતી; અને તેમ થવાથી તેના સપત પુરતી રીતના ચોકસ કેહવાએઆ હતા. એની મતલબ તેઓમાં એવી પરશીધ પાંખેલી છે કે, સામ્યથી કદાપી જુદું બલે તો, બાગી ગએલી રકેખીની ચુઆફેકે તેનું મરણુ વેહલું નીપજે. એ ઉપરાંત સપત લવાને એક ખીજે રવઈએ, એ લોકોમાં એવોતો રાકત છે કે, જો કદાપી અરસપરસના વાદવીવાદમાં કોઈ વાત આપરપર આવી જએતો, પોતાની સમાઈ સાથેતરવા માટે મરઘીનીખી કાપી રાકેછે; પણ તે વાત જરૂર જવપર ધણી રાકતી યુજરતી હોય, તારેજ મોઢી મુરાકેશીએતથી તેવા સપતને સવાધીન થવું પડેછે; બાકી આણુ રવાજતો ઉપર જણાવેએમ તેજ તેઓમાં સાધારણુ સહમજવો જોઈએ.

આ ચીનાઓના બે એવાદતખાનાં આપણી ટાપુ ખાતે જે માણુમ પડેછે, તેમાં સરવેથી પેહલું નજબજર આગલ ચીના વાકુંજે પોતીકા પઈસાથી ઇરાલી સને ૧૮૦૩ માં, અથવા એઓના સાહનસાહ કીઆકીગના રાજના ૮ મ વરસને ચુકાવસે, ૬૨ ૬૦ વરસના ૭૪ મા દોરના ૬૦ મા વરસના પરમાણુ મુજબના સને ૪૪૪૦ માં એક ધર બાઉ લઈને તેમાં ભગતી પુંગતું કામ સયાપેલું હતું તે મકાંત હવડાં ચીનાઓની ખુદ મીલકતમાં ગણાએછે; અને તે પછે એજ લોકોની ગણાતના ખીજ સખશિએ, મજબાંમની ગોદી આગલ મુઆવરખાઆડીની ગલીમાં ઇરાલી સને ૧૮૪૮ માં, અથવા સાહનસાહ ટાઓ-કુઆંગના રાજના ૨૮ મા શાલને મલતાં, ૬૨ ૬૦ વરસના ૭૫ મા દોરના ૪૫ મા વરસના પરમાણુ પરમાણેના સને ૪૪૮૫ મા સયાપેલું સાંભલવામાં આવેછે.

ફેરેર મુધરાઈ ખાતાં તરફથી ઇરાલી સને ૧૮૭૨ મા થએલી છેલી ગણતરી મુજબ આ ટાપુ ખાતે જાણુક રેહનારા ચીનાઓની વસતી ૩૦૦ ની માણુમ પડેછે; પણ તે ઉપરાંત રાજગારને અરથે આવતા જતાઓની સંખીઆ જો ઉમેરવામાં આવે તો વધારે હોવા જોઈએ; માટે તેઓમાં કોઈખી મરણ પામે તેને તેઓની રીત પરમાણે બોલીધ કરવા સારું (ચીના વાકુંગના મરણ ટાંકેછે)

* એ લોકોના ધરમચુરેએ ફકત આવલ, બાજ અને ફૂલફૂલારી શીવાએ ખીજે કશો ખોરાક લેતાજ નથી.

આપણી નામદાર સરકારે કાંમાટીપોરાના લતા તરફની કોઈ ઉત્કળ જગો આપી હતી; જે નાનકડી હોવાથી જરે બરાબ મઠ તરે રાહનરાહ હીંમતકુંગના ચ-
જના ૧૦ મા વરસપર (ધરાવી સને ૧૮૬૦ મા) શેહેર સુધરાઈના અમલદારે
તેઓના મુરદાને માટે છેક મરુઆતમ્ કમ્મેનની જગા થેડી આપેની સંભલાયે છે.

પોરદુગીસ લોકોનો પગ પેસારો.

આ ટાપુ ખાતે પોરદુગીસ લોકો હોંદુઓની પછે આવેઆ ઉપરથી, ખીલ
જામાં માલુમ પડેઆછે; પણ પુરાણખંડની રાજ્ય કરતી ઇરાધકોમિમાં હોં-
દની સરજમીન સોધી કાહડવાવાલા સરવેથી પેહલવેહલા એજ લોકો જે પર-
વેઆત થયાએ તેઓનો ટુક અહેવાલ હોઆ સર કરવા માહીએ છે.

“હોંદ રાજેસથાન” નામની એક પોથીમા એરી હકામત પૂરશીધ થાએ-
લી છે કે, પોરદુગીસના રાજ પેહલા જાનના એક નાહના દીકરા, રાહજા
હેનરીએ અલાનેલી હીકમતથી આ લોકોની હોંમતને વીશસ જોર મણેઈ હતું;
અને તેજ આધાર ઉપરથી સમુદરની સફર તેઓના જાનને ગંભત આપનારી
થઈ પડી હતી; પણ તે વખતે નાકાસાસતરનો હોનર, તેઓને પુરા માલુમ ન
હોવાને લીધે, ચોધ કરવાનું કામ આગલ આપનું અટકી રહેઈ હતું. આ
ગણાતી લોકોને સમુદરની શોધમાથી પેહલવેહલા “પોરો સેનટો” નામનો એક
ટાપુ તેઓને હાથ આવેઆ; પણ તે નાહનકરે જાણેઆથી, કોશિસને જોર
આગલ અલાવી, તારે ખીજવારની ચોધ પેદાએસથી બરપુર થએલા મદીરાનો
એક આખા ટાપુ તેઓને મેલવી આપેઆ હતો.

લગભગ પચાસ વરસવેર સમુદરની સેતમ બરેલી સફરમાં, મુશીખતની
અથાગ મેહનત આણુ રાખેઆથી, તેઓ માટેલા એક ઘણાજ ધુંધી, અને હોં-
મતવાન આડમીરાજ વારાકો-દી-ગાંમા, ધરાવી સને ૧૮૮૬ માં પેહલવેહલા
આખો કેપ આવ ગુડ હોપ ફરી વલેઆ; અને તે પછે એક્ટ્રીકા દરાનો પુરવ
ક્રીનાશ એડતો હોંદનો માહસાગર આજાંગીને ૧૪૯૮ મા મલખાર કોસતાના
શેહર ફલીકાદનું અંદર તેઓ પેહલવેહલું સહી શીધું હતું. વારાકો-દી-ગાંમા તાંહું
જઈ પોંહેએ તે વખતે, હોંદસતાંનના પરાચમ ક્રીનારા ઉપરનાં દેઓ, કેહ્ય
કે, બે માટા હોંદ રાજઓના હસતકમાં હતા, જેમાંએલા એકની ઉપર અંબા-
એતના, અને ખીજા ઉપર જંમુરીનના રાજની હક્રમત આલતી હતી, જંમુરી-
નના રાજ્યની હથ, આખા ક્રીનારાપર છેક મુંબઈથી તે કેચ કાંમરીનના પાહ-
ડની નોક સુધી હતી. એ માહેલા એક રાજ સાથે વેપાર સંબંધી ટોલકરાર
કરવા સાર વાસકો-ની-ગાંમાએ જે પુકતી અલાવી, તે મહમદીઅન વેપારીઓની
અદાવતથી જરે પડી બાંગી, તારે તે લીરાખન ખાતે પાડો ફરેઆ, અને તેની

• આ નામીયો નાવીક ખીજવારખી હોંદમાં આવેલા એટલા ઉપરથી સા-
મેત થાએએ કે તે ધરાવી સને ૧૫૨૫ મા કોચી ખાતે મરણ પામેઆ તારે તેની
લાસને તાંહાંથી લાશીને ગોવા અંદર બામીગ ક્રીધી હતી. ના. લ.

પછે શીનાર કાપચણ તાંદાં આવેઆ; પણ તેની મેહનતથી તેહનીજ દરકતથી કોઈ રીતે પેસ પડીજ નહીં; ને ઉપરથી તે શીનાર સાહેબ કોંગી તથા કાંદાં-નાનાર તરફ ગયે; જાંદાંના રાજાએ જોકે ઘણું કરી જંમુડીનના તાપેદારે કેહવાતા હતા, પણ તેની મુહસરીમાંથી છુટકો પાંમવાની ને તક તેઓ શ્રોધતા ફરતા હતા, તે મતલબથીજ તેઓએ શીનાર કાપચણને માટાં માન સહીત પોતાના દેશમાં ઉતારે આવેઓ અને તારપછેથી થોડાજ દીવસમાં જોકે પોર-ટુગીસ લોકોનું જોર તાંદાંના આખા કીનારા પર વધી પડેલું જણાવિએ, તોપણ સને ૧૫૧૦ માં આડમીરાલ આલજુકરક આવીઆ આગમજ તે લોકોને કોઈજ તેહયું સાર ખંદર મલી રાખેજ નાહતું. આ સરદારનો કાફો આવી પોંહતાથી કોચિસ ચલાવીને એ લોકોએ તેજ શાલના નવમખરની ૨૫ મી તારીએ પેહલવેહલું ગોઆનું ખંદર ને હાથ કરી લીધું, તેની જમર આને ૩૨૩ વરસની ગણાવેછે; અને તેજ દાહાજથી તે આજની ધડીચુધી એ ગોવું પોર-ટુગીસના સંસર્ધાનમાં રાજધાનીનું મોટું શહેર થઈને હીંદનું પાવિતખત ખની રહેલુંછે; એટલુંજ નહીં પણ તારપછે ખીજી જગેઆઓખી તેઓએ કુતેહ કરી લીધા ઉપરથી, પુરવના સમુદરમાં પોતાનો કાણુ મજબુત ખેસાડીને વેપારને વધારતા રહેઆ.

પુરવ પરાંતનાં દેશોમાં નવે મારગે તેઓનો વેપાર ને ચલાવા માંડેઓ, તથા કુરુપખંડ માહેલાં વેનીસ ખાતેના લોકોને, તથા મીસરના રાજ્યને જરે મોટું નુકસાંન પોંહવડું દેખાઈ, તારે પોરટુગીસ લોકોએ કુતેહ કરી લીધેલાં દેશો છીનવી લેવા માટે ખંજાવેતના રાજા સાથે મલીને, કેટલીકવાર ને ને કુકતી તેઓએ ચલાવી, તે કોઈ રીતે પાર પડીજ નહીં; અને પોરટુગીસ લોકોએ તે વખતપર પોતાના ખલથી ને મોટાઈ મેલવી હતી, તેને તેઓએજ કાચિમ સાચવી રાખી, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત એફ્રીકા, તથા અરબસતાંનની વચેના સમુદરોમાં, અને ખસરાની નાલમાંખી વગ મેલવીને તાંદાંના નાકાંઓ પણ તેઓની સાંમને ખંધ કરવામાં ફાવી રાખેઆને લીધે તે મારગથી સામેવા-લાવેનાં ચાલતો વેપાર તદન અટકીજ પડેઆ. પોરટુગીસોએ જરે ભરેસાથી જાંબિજ કે, તેઓની ઉપર ચહાવો કરનાર હવે કોઈજ રહેઆજ નથી, તારે ની-રમએથી ખીજી જગાઓ ઉપરથી કુતેહ મેલવવાની મેહનતમાં તેઓ ગુતાયા હતા. આ વાતને થોડાક વરસો વહી ગયાં તેટલાં તો વેપારને પાસતે એક મોટું દખાળા જરેલું, અને દરવીશવાત રાજ હીંદુસતાંનમાં તેઓએ ખરખરે ઉપું કીધું હતું; અને તેના જાળથી આફ્રીકાના પુરવ કીનારા ઉપર તથા અરબસતાંન અને ધરાંનના કેસતઓ ઉપરાંત હીંદુસતાંનના બેહુ માહડવીપો ઉપર, તેમજ મલાકા અને જોલાંનના રાજાઓની સરહદ તાંદો નીરખએંથી ચમલ કરવા લાગા; અને તે પછે એક ચીન, તથા જપાંનમાંખી વેપારની આછી વલાંણ તેઓએ લીધી હતી.

પોતાની કારકીરની કહિઆતથી, આ પોરટુગીસ લોકોએ યોગમાં યોદા ૧૫૦ રાજઓ પાશેથી ખંડની અથવા સલાંમતી લેવી કીધી હતી; અને દરેક

બારકસ ને તેઓની પરવાનગી લીધા વીના કેષેખી હંકારી જાએ, તે તેને હોંદના સમુદ્રમાથી એકેદંમ કાઢી મેલવાના હકનો જાલમી ઘણો પણ એકવાર તેઓ ને કરતા હતા, તેજ પરખેઆત પોરદુગીશો ધરમની પુત્ર માંધે મહાગાથી લોકોને જખરદસતીથી “ક્રીડીસટાંઉ” કરવા માને વટલાવવા લાગાથી, આહેસતે આહેસતે સધલાં રાજાઓમાથી, પોતાની સલતનતો જાહીને હવડાં માતરે ધો-ડાંજ દેશે, નેહવાં કે, ગોવું, દીવ, દંમન, વીગેર, મોરાંખીક, અને મકાઉ હજી-તક તેઓ હાથમાં રાખી ખેડેલા જણાએ; પણ તે દેશોખી સાંભલેઆ તથા કોક ટેકાંશે નજરે જોએઆ પરમાણે, તેમના જીવંમને લીધે દનપરદન ધીદર-પણાની હાલતે પોહસતાં ગયાંમ, અને જાએ; ને ઉપર પોરદુગાલની વડી સરકાર કેહવ કે, કસુંએ ધીવાન રાખીને તાંહાંની ગરીબ પરજના રક્ષણ માટે કોઈખી રીતના રૂડા બંદોબસત કરવા ઉપર મુલગે ધેઆંન આપતી નથી.

પોરદુગીસ લોકોના પેહલવેહલાં પગલાં સને ૧૫૩૦ માં આ ટાપુ ઉપર મેલએઆં તેને આજે ૩૪૩ વરસ થયાં; તેટલા અરસામાં એ ગનાતના કોઈ અતીઅંત કુટુંબો, જનમ લઈને છંદગી ખતમ કરી ચુકાં; તે છતાં તેઓ માહેલા કોઈનુંખી વર્ણસ હોંઆં હસવી ધરાવતું હાય તે, તે વાતમાં કાંઈખી અચરતી જણાશે નહીં. ને ગનાતે આ ટાપુ ઉપર સવા સદી સુધી જાહેજ-લાલી સાથે રાજ ચલાવેલું, તે લોકોની પરજ મહેલા ઘણાંક પરમારથી પુર-શાની વરતણકનું વરતાંત તે ખચીત કરી હોંઆં નોધી રહેવું જોઈએ; પણ દલગીરી માતરે એટલીજ ઉપજે છે કે, આ પુરાતમ વસતીના લોકોના કોઈખી વારસ પોતાના નેઆગાંનીની છંદગીના અહેવાલ ખતલાવનારે સોધ કરતાં મુલગે માલુમ પડેઆ નહોં; માટે એટલી ગેરહાજરીને લીધે તે લોકોની તવા-રીખ ખરેખરી અધરી રાખવી પડે.

પોરદુગીસોના પુરાંના કુટુંબોથી ને ને વસતી ઉતરીને હાંઆત રહેલી અટકલવામા આવે છે, તેના મોટા ભાગ તે મછીમાર કોલીઆ, તથા તેવાજ ખીજા હલકી વરણના હોંદુઓને વટલાવેઆથી વસતીમાં વધારો કરી દીધો હતો, તેની ગણતરી નહોં થતાં બાપદારથી ઉતરેલા ખરા ખરીસટીઆ મહેલા તે માતરે ડીગા, પરેરા, ખરેરા અને મોંગલ ડી-સૌઆનાજ કુટુંબો કેહવાએ; અને તે ઉપરાંતખીજાઓ ને ઘણા પાછલા વખતના માલુમ પડેઆમ, તે સાહેબો હાલ જણાવેલાં ઈરાવી રાજમા મોટી જાહેજલાલી સહીત હોંઆંની વસતીમાં રૂડી વરતણકથી વખણાઈ ગએલા ને કેહવાએ; તેની દીપહોંઆં નોધી દેખાડીએ.

૧૭૧૧ મા રીઆરા નેસખીટ નાંમની એક માતખર શેઠાણી હતી.

૧૭૮૦ મા મોંગલ ડી-લીમા ઈ-સૌઆની સરઆત યાદને છેક ૧૮૧૦ સુધી રહેલી માલુમ પડે; અને તેટલા અરસામાં તરણ મોટાં સફરી વાંહાં-હોના તે માલિકખી ગણાતો હતો. “એરાપીરાંણરા” ટન ૨૫૦ નું. “અમેલીઆ” ટન ૬૫૦ નું. “શીડી આવ ગોવા” ટન ૪૨૦ નું.

૧૭૯૩ મા સૌઆ મોંગલ-ડી-લીમા, ધારેઆ મેલે ઘણા વરસ આગમજનો વેપારી હશે; પણ એ રાજ પછેની અંગરેજ કેઆલનડરમા તેનું નામ જોવામા આવતું નથી.

- ૧૭૯૯ મા શીનોર જ્યુને ગોરાળા ડી-સીમીસન હસતીમા હતો, અને એજ રાજમા શીનોર ડી સોમા પરખેઆત યધને ૧૮૦૮ સુધીમા ટન ૮૦૦ વાલાં વાં- હાંણુ “હર્ધનડહાંમ” તથા ૨૯૫ ટનવાલાં વાંહાંણુ “દોણા મારીઆ” મલી જે ખારકથોનો ખુદ માલિક રહેલો જણાયો.
- ૧૮૦૪ મા લીઆનારડ જોઆપ્રીસ ખીસકો નામનો સોધગર ૧૮૧૦ સુધી હ- સતીમા હતો.
- ૧૮૧૭ મા શીનોર પરશની કુપની ટન ૩૦૦ વાલાં વાંહાંણુ “આનજીલીકા” નું માલિકપણું ધરાવતા હતા. પણ ૧૮૧૯ પછેથી તેનું નામ અટકેલું કેહવાયેછે.
- ૧૮૧૭ મા શીનોર રાજર-ડે-ફારીઆ, નેનો અહેવાલ હેઠલ બખવામા આવે- આંછે તે સહિબ પાયે “ગસારીઆસો” નામનું ૪૯૦ ટનનું એક વાંહાંણુ હતું.
- ૧૮૨૦ મા શીનોર રાજારીઆ કપરાંન-ડી-નો, પણ એક વેપારી તથા ૧૩૫ ટન વાલા ગોરાળા “મીનારવા” ની માલિકી ધરાવનાર વાંહાંણુ વટી કેહવાતો હતો. આ ગનાતવાનાઓમા માતરે જે ગરહસથોની હંદગીને થોડાક અહેવાલ ને હાય આવેઆય, તેને હેઠલ જાહેર કરવાની જોગવાઈ લખાયેછે.

સર રાજર-દે-ફારીયા.

આ માંનવંતો સીઆર સને ૧૭૧૮ મા ગોવા ખાતે જનમ પાંખેઆ પછે, લગભગ ૩૯ ની વયે પોંહચેઆ તારે સને ૧૮૦૭ મા પોતીકું પરિવાર લખને પેહલપેહલો આવેઆ; અને હીઆનાજ વતણી યર્ધ પરઆ હતો. સંપતી મુ- જબ વેપાર વણજમા ધણું સાહે પેઆંણુ યસાવીને, થોડીજ સુસ્તમાં જરે મોટો દરવીયવાન ગણાયેક તારે સને ૧૮૨૦ મા પોરદુગાલના રાજા તરફથી તે નામવરને સરનો ખેતાખ પણ મલેઆ હતો. આ શીનોર પાંચે વેપારનું કાંમ બોહીકું હોવાને લીધે સેંકડા માણસો તેની સાહેતા હેઠલ પલતાં હતા; અને સરવે મંડલીઆમાથી તેવણુ વખનાયેલા હતા.

એનાડીથી અકસમાત તોજન એકું તો બાબનાર હોત હુ કે, તેની મુની તમા
જીને સધા પારકો તે મહેલા જાન તથા માત્ર સચિત જાનાથી થઈ
પડ્યા; અને થોડા જણાએ જે જાય્યા તેઓ અન્નાઈ છુટકાઈને ખાતી
હાથે માછા મુખાઈમાં આવેઆ દતા.

આ કારણ મોટે કેદમ કે રાજના હોડમ વના લાખો રૂપીઆ જે સર
રાજરે કાઢી આવેઆ, તેમાં એક ધર્મના તેણાને પોતાની સરકારથી પાછી
મલી નહીં; અને તેટલા ગોદમાં વની ખીન્ને વધારા એવો થયો કે, પોતાના
આલુ રાજગારેખી ઉતરી વલાણો પડીને અતીઅત નુકસાની નીપજવી દેખાડી,
તેથી એકવાર નેકનામીમાં બરપુર થએલા સગ રાજર-દે-કારીયા, જે આગલા
દાહાડાએ ઉપર મુખી હતો, તે તા. ૧ લી ડીસેમ્બર ૧૮૭૮ ઈસવીને રાજથી
ધણીજ નબલી હાજતને બાગે ચહીને એવો તો નહીં સરીઓ થયો કે, અતે
નાદારીના આસરે પકડીને માથે ચોટેલા મોઠા કરજના બોલમોથી છુટકો પા
મવાની કુખ બરેલી ફરજ તેને અધ કરવી પડી હતી; અને તેની ગીરફતારીમાં
દયેક વરસ બેકારપણે મુજરીને તારીખ ૨૦ મી મારચ ૧૮૪૮ ને રાજે તરે
મરણ પામેઆ, તારે તેની જામર વરસ ૮૦ ની કેહવાઈ હતી.

આ ખીઆરાની છુટગીમાં એક પુરો છોકરો હતો, તેખી જવાની વયેમાં
મુજરી ગયાને લીધે પાછલા વખતના દરિસામાં સતેરા આપનારે કોર્મલ વારસ
નહીં હોવાને લીધે, તેમની પરવરથી અતે પારકે હાથ ગએલી જે સંબલાઈમ,
તેનુ કુખ બરેજ વરણન જોકે હોઆ લખડુ લાજેમ તો નથીજ, પણ જે
સખથે સારા વખત પર સરખે સાથે કીધેલી ખુખીના ખરે બદલો એક માહ
પુરસથી તેને મલેઆ, અને તેણેજ સખી દસત હજુમુથી તેમના પરીવારની
અદર આલુ રહેઆથી તેઓની હોડમત સમવાએલી દેખાએડે; મોટે હાથી ઉપી
ચોગી બાબદને એક યાદી તરીકે હોઆ ધખજ કરીએમ, તે આ અનીલકુલના
કુટુંબીઓને હીનુ લગાડવા મોટે નહીંજ, પણ ખુખીવતાઓને લાએક બદલો
આપવાથી જેઓ મોહ છુપાવતા હોય, તેઓને આ વાત ધિઆનમાં કસાવવાની
માતરે એતવણી જણાવીએ.

આપણા હાતમ સરીઆ મરહુમ ઉમરાવ, સર જમશેદજી સાથે આ
ગરહસથને તેના સારા વખત પર ધણે ધરણો હતો; તેટલી મોહખત ધિઆનમાં
રાખીને તે ઉપર આવી પડેલ સકટ તે સાહેબે એવું તો સખાલી લીધેલું સંભ
લાએજાય કે, સર રાજર જીવેઆ તાહામુર્ધી પોતાને તાહાની પરવરથી મોટે જે
જોઈએ તે સરીમત શેક પામેથી તેને મલેઆ કીધું, અને તેની હર્ષઆતી બાદ
તેજ સખી તરે તેના પરીવારના પાલણુ મોટે દર મહીને એક અમુક રકમ
પોતે જીવતા વુલીક જેમ જાધુક પોહઆડેઆ કીધી, તેમજ તે નામવરના

* સારા બાએજે મવરનર પોતાના રેસાલા લઈને મનવારમાં બેશી ગયો
હતો તેથી તે બેએઆ, પણ આલુ મજબુત પારકસખી તોફાનથી દોડર થઈને
આપણા બારામાં પાકુ વલી આવીજે હતું, ના. લ.

દુઃખાન રહેવા એક વારસ તરફથી હમેશાં મલતું રહેત્ય; ને ઉપર આ સર સરની વીકરીઓ વીગેરે મનમાં આતે એજ સાહેબે બાપચેલા બંગલામાં સંતોરાથી મહીને સોફર ગુબર કરનાં દેખાવેછે.

ડીગાનું કુટુંબ.

આ પુરાતન કમ્પીલાની કેફીજીત મેલવી આપવાની કબુલાત, તેના એક જવાન નખીરા, શીનોર આંનતોનીઓ ડીગા પાંચથી મલવાની હમીને ને આસા હતી, તે ઉતાવળથી હાથ આવી હેતતો, આ નોખને ઘણી ઉપીયોગી થઇ પડતે; પણ કેહવાને દલગીરી ઉપજેછે કે, તેના કુટુંબમાં કોઈ કુસંધ રાખનાર કરપીછે એવીતો કલાપીઠ કરાપી મેલી કે, તેના વીળેગથી આ કારણ મોટની હમારી ઉલટ એકેદમ તુટી ગઈ.

આલમના દુર્ઘડાંમાં ચોક્કાથી થયા વીનાની ને વાત હજીસુધી એક ધા-સતી તરીકે ડસી રહેલીછે; તેનું વરણન આકેજત સુધી તહીં જુલાએઆ જેવું સહમજી હીંઆં જાહેરકરીએય કે, કોઈ ખવીસ ખસલતના કરે સખ્યે તાં ૧૨ મી નવેમ્બર ૧૮૭૨ ની સાંહાં નીચ ચુકતીથી બનાવેલાં “સર્પન કેક” નામની જેહેર બેલેલી મીઠાઈ, કોઈ અજાણેઓ નેચો ધાટી મીં જોએ મારીઆ ડીગા, તથા ઉપર જણાવેલા અનતોનીઓ ડીગાને વાસતે લઈ આવીઓ; અને તે ઉપરથી એવું અટકલાઈ સકાએજ કે, તે બિટ હમેસના રાખેતા મુજબ એ કુટુંબીઓના ડાકતર રાજાચીઓને તાંહાંથી આવી હયે; કારણ કે તે ઉપર એજ ડાકતરના નામનો રામાલ પણ ઢકિલો હતો, તેથી વધારે પુછપરેછ કીધાવના કેહ્ય કે, શીનોર જીએએ એક રેકેપી પોતાને વાસતે રાખી, અને ખીજી તેના બાઈ અનતોનીઓ સાઈ હતી, તે વાંદરા આતે તેને રેહવાના બંગલામાં માક-લાવી. આ મહિતને ધેરની મીઠાઈમાંથી, જેમ શીનોર જીએએ તેની મા તથા બેહનની સાથે સવાદ લખને આધા પછે, તે માહેલો ચોડાક બાગ પોતાના એક મીતર મીં હીમાને વાસતે બેઠ માકલાવેઓ (તે તેના આધામાં આવેઓ અ-થવા તહીં તેની ચોકસ અખર માલુમ પડી નોહતી), તેમજ મીં આનતોની-ઓએખી ચોડાક પોતે નાસ કરીને બાકીનું મીં અલાસ વકીલનો કલારક મીં પરેશ ને તાંહાં રેહતો હતો તેને માટે માકલાવેજી હતું.

રાતરે દયેકનો સુમાર થયો તેટલાં અતરવાલા મીં જીએ મારીઆ ડીગા ને મરાંટ રોડ ઉપર રેહતો હતો, તે એકએક એકવા લાગો; અને જારે ધ-જોજ ધબરાયો તારે તેની મદદ માટે પડોસના કોઈ ડાકતરને બોલાવેઓ; પણ ટાંકણાસર તે ઘરમાં તહીં હોવાને લીધે છેક મનમાંથી તેના કુટુંબીઓના ડાકતર રાજાચીઓને તતકાલ તેડી મંગાવેઓ; ને આવીને તરજો જણાવેજી ખીમાર હાલતમાં જોઈ જારે પુછવા લાગો, તારે ડીગાની માએ કહેજ કે, ત-માએ માકલાવેલાં કેકો શેવએ ખીજું કાંઈ પણ આધામાં આવેજ નથી. આ

સાંભલી ડાકતરે અચરત પાંખતાં જણાવેજ કે, કેક કાંઈ તેણે માકલેઆંજ નથી; તે ઉપરથી ડીગાની માંએ તેને નામના ઢંકાઈ આવેલા રેમાજની નીસાંણી જરે દેખાડી, તારે તો તે જોતાંજ વમાસનમા પડી બોલેઆ કે, આ કામમાં અચીત કોઈ કીનાબોરનું સજડ તરકટ થએલુંછે; પણ તે વાતની તલાસને તતકાલ એકકોરે રેહવા દધને, ખીમારીમા પડલાંઆના જીગરમાથી જેહર આકાલી કા-હડવાનું અહિસદ આપો તરણે જણાવેઆની માહવજત માટે જોઈતા ઉપાએ લીધા; પણ પાછલી રાત થાએ તેટલાં તો ખીમારે જીએ ખીનફેકટ મરણ પામેઆ અને તેની મા તથા બેહન પરમેસવરની કીરપાથી સલાંમત રહેઆં.

આ બાબદમા વધારે પુછપરછ કરતાં ડાકતર મજકુરને માલુમ પડેજ કે, તે કેકો ખીજઆને વાસતેખી માકલાવેઆંછે; જે ઉપરથી ડાકતરે સંધલે ઢંકાંણે તાકીદની અખર કેહવડવીને તતકાલ ઉપાએ લેવાનું જણાવેજ; અને એક સંધેશ વાંદરા ખાતેખી દોડાવેઆ, પણ તેઆનાં રેહકાંણે વસતીથી લગરીક દુર હોવાને લીધે ડાકતરેની મદદ જઈ પોંહચે તેટલાં તો તેઆના બદનમા જેહેર પચી ગયાથી મીં પડેરા તથા તેની મા મલી બે જણાઆ જીંદગીથી હાથ ધો-ધને જીનત તરફ આલતાં થયાં; અને તેઆને વાસતે સોગાદ માકલનારે સં-અસ મીં આનતોનીઆ ડીગા તરણેક દીવસ સુધી મુશીબત ભોગવીને તાં ૧૬ મી નવમખરે ગુજરી ગયા હતા. હવે બાકીના જે તેવીજ હાલતમા જણાવેઆ હતા તેઆના આવરદા હઈઆત રેહવાની સરજત હશે તેથી ડાક-તરેની તરફદે થોડીક ખીમારી ભોગવેઆ પછે આરાંમ પામેઆ.

ઉપર જણાવેલાં આર મોહોત જે નીપજેઆં, તે બાબેની તજવીજ માટે તેઆના મરણ દીવસથી તે છેક તાં ૧૮ મી ડીસેમખર સને ૧૮૭૨ સુધીમા ધણીવાર કારેનરની જીરી બેઠી હતી; અને તાંહાં બેથમાર સાખશીઆ લેવાઈ, પણ કરપીણ કરમ કરનાર કોઈખી નાતરસ ખરે ખુની સજનના પંજમા સપ-ડાયા નહીં; તો જોકે તાં ૪ થી ડીસેમખર મથેલી જીરી હજીરમા ડીગાની એક બેહને આપેલી સાખશીના સખ ઉપરથી માઈકલ ડીગા નામના એક બાઈને પોલીસે નજર કેદ રાખેઆ હતા, પણ છેલી તારીખે તજવીજતનું કાંમ જરે સમાપત થએજ, તારે તે ઉપર મુદા સાખત નહીં થડેઆને લીધે જીરીએ તેને છોડાવી દતાં એવો ચુકાદો જાહેર કીધો કે, ઉપલા આર જણાઆ જેહેર બેસેલી મીઠાઈ આધાથી મરણ પામેઆં, પણ જેહેર બેલનારે સંઅસ જણુ-વામા આવેઆ નથી.

માઈકલ ડીગા જે ઉપલા મરણ પામેલાઆનો તરીજે ભાઈ કેહવાએછે, તે અસલમા મીં લાએન ખરાધરસની કુપતીને તાંહાં દફતરદારીની નોકરી પર હતા. આ સખથે સાંભલેઆ પરમાણે વેલાતની ફુંડીઆ ઉપરના સટાંપો બાબે જોઈએ તે કરતાં વધારે નાણા આફીસમાથી જીંદે જીંદે વખતે ઉપાડેઆ કરીને રૂ૪૦,૦૦૦ અટકાર મારેઆ હતા; અને તે બોપાણં જાહેર નહીં પડવાના અસદાથી પેહડી ખાતાંના અગતજોગ ચોપડાઆ ચોરી લધને પોતાને ઘેરના ચોકમા બાલી નાખેઆ હતા; તે બાબેની તપાસ હાઈ કોરતની રેજીસ્ટરીમા

નામદાર નેઆએધીસ તે વખતના હાંનરેખલ વેસતરાખની હજુર લગભગ ૩ દીવસ સુધી ધણી બારીકાથી યથા પછે જુરીએ તેને યુનેહગાર ડેડવેઆધી તારીખ ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૭ ઈસવીએ તરણુ વરસ સુધી સખત મજુરી સાથેના કેદખાનાની સજા તે ઉપર પસાર થઈ હતી.

નામીઆં કુટુંબના આ નખીરાની હાલી બદનીવી વીથે કોઈનેખી વકી નોહતી, તેવું જણુન કાંમ તેનાથી નીપજેલું જરે જણાએઈ, તારે તેના ઉપલા બે મરહુમ બાઈએ જે ધણી સારી આખરવાલા હતા, તેઓએ કેહ્ય કે ચોંટાએસા અપરાધ તેની ઉપરથી ઉરાડી મેલવા બાબે ધણું નાણું ખરમીને ધારાના હીમાએલીએને રાખેઆ હતા; પણ ખરી વાત અજવાલે આવી તેની બેબલ-તથી જરે તેઓ લાઇલાજ થયા, તારે તેને મેલવી સજા બાકીની મુદતને વાસતે મેહનત તથા વગ ચલાવીને નામદાર જવરનર પામેથી માંડી મેલવી બે વરસની અંદર કેદખાંનથી તેને છોડવી લીધા હતા; તેનું અહેસાંન એ દાહગેલ સખસ માનતો હેલ અથવા નહીં, તે વાતતો તેનું અંતકરણ જાણે; પણ આ કમકમાટ બરેઈ કાંમ જે બનેઈય, તેના સખ, સાંબલેઆ પરમાણે તેના કુટુંબીએ જે ધણું કરી તેનીજ ઉપર રાખેછે, તે બાબે તા. ૨૦ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૨ ના “યુનિયર્ડ જાંમે જમ્સેદ” પતરમા એવું જણાવેલું જોવામા આ-વેઈછે કે, જરે આ માઈકલ ડીગા ચોખીસના પંબમથી છુટો તેજ વખતે તેની મા, બાઈ અને બોબઈએએ એટલી તો ધાસતી ઉપજાવી કે, તેઓની નજર પડેઆ આગમજ તેની માએ વકીલને તાંહાંની નોટીસથી તેને ધરમા આવવાની તદ્દન મના કીધી, અને જણાવેઈ કે તેના જે સામાણુછે તે જાંહાં કેહયે તોહાં પરભાડા મોકલી આપવામા આવયે; અને તેજ પરમાણે તેના નાધલા બાઈ મી. નીકોલાસ ડીગાએ પણ ખેતાના ધેરમા મુદલ નહીં આવવા દેવાને ડેડાવ નીસએ કીધેલા કાએમ સંબલાએછે; એટલુંજ નહીં પણ તેવીજ ચીતની શકત મનાઈ મરહુમ મી. અન્ટોનીએની કુખીઆરી વીધવા તરફ થીખી થએલી જણાઈછે. આ સખસની સાંમણે કુટુંબીએ તરફથી લેવાએલા સખત ઉપાએ ગમે તેહવા સાચા હએ, પણ જાંહાંસુધી તેની ઉપર જોઈતા મજબુત મુદ્દ સાબેત યાએ નહીં, તાંહાં ગુલીક આ બાબદમાં તે ખરે તક-શીરવાર કેહવાઈ શકાતો નથી.

ડીગા ફેમેલીના આર બાઈએ માહેલા એકની હાલતતો ઉપર જણાઈ ચુકીય; મોટે મરણુ પામિલા બે અને હુધઆત રહેલા એકની વરતાણુક સંબંધી દુક વરણુનની યાદી હીઆં નોધી લખએછે.

સરવેથી વડા શીનોર જુએ માસીઆ ડીગા, પરથમ જુની બોંમબે બેંકમા નોકરી કરતો હતો, પણ પાછલા વખતની ખખર નથી.

ખીજો શીનોર આન્ટોનીએ ડીગા, મી. ફારબસ કુંપનીને તાંહાં હુધઆતીના છેલા દીવસ ગુલીક વીગા ખાતાંની નોકરીપર રહેલો હતો.

ચોથો શીનોર (સરવેથી નાધલો) નીકોલાસ ડીગા જે આરટરેડ મરકેનટાઈલ બેંકની નોકરી પરછે, આ ગરહસથને તેની બાએડી સહીત, વારસાહીસાની

લેણદેણ બાબદમાં હાઈ કોર્ટના વકીલ પેસતનજી દીનરા, તથા સકા-
શમ રાધોબાએ એકમના જોરે મારી નખાવવાના અપરાધ માટે સાત
સાત વરસની સકત મજુરી સાથે કેદખાનાની શીક્ષા અંગેજી લીધી, તે
સંબંધી મુકદ્દમે ચાલેઆ તે દાદાગથી આખી આલમમા જાણીતો થયો.
એકવાર આ ટાપુ ઉપર રાજ કરી ગએલી મણાતના સોકોની આટલીજ
હકામત ને અધુરી માણમ પડેચ, તેને દલગીરી સાથે હીઆં દાખલ કીધીએ.

ભકતી પુંબનાં મકાણો.

પોરદુગીસ સોકોનો પંથ, જોકે ધંસા તથા તેની મા મરીએમના પ્રતલાં-
આની પુંબ કીધા ઉપરથી શમનકેઆયોલીકમાં ગણાએએ; તોપણ તે ઉપરાંત
કરકસટના બાર શીથો (જેઆ સેંટ કરી કેહવાએચ) ની માનતાખી તેઆ કવ-
ચીત બુલતા નથી. એ સોકો ભકતી માટે જાંહાં, જાંહાં દેવસો બંધાયેચ તાંહાં
તાંહાં તેના નામો ધાર્યું કરીને સેંટોનાજ રખવામાં આવેએ, ને માહેખી સેંટ
મારગરેઠા નામની એક ઘણીજ પતીવરતા બાધના ઇરાવરી અવતાર સંબંધી
ને કાંહાંની કેહવાએલીએ, અને તે ઉપર સધલા કેઆયોલીક સોકો ઘસોલાંનથી
એતેકાદ રખેચ, તે વીથેની સામેતી નીચે જણાવેલી વાત ઉપરથી માણમ પડેએ.

સેંટ મારગરેઠાનો બાપ ને ઇસાઇ ધરમ શીએસો હતો, તે છતાંખી
આંતરીઆક નામના દરોનો તે એક ધુરવી પુંબક ધરમ આચારી હતો; અને
તાંહાંનો ગવરનરખી કેહચ કે તેજ પંથનો હતો. આ ખુબસુરત મારગરેઠાને
જોરે તે હાકમે નજરે જોઈ, તારે તેણીને પરણી સેવા માટે ધણીજ આગુર
ધયો; ને વાત કાંછે પડતાંજ આ કુંવારી કનેઆએ પોતાની પતીતરાઈનું માંન
જલવીને અતીઅંત ઉપકાર સાથે તેનું માંગવું નાપડેએ; તેથી કરી તે હાકમે
પેહલાં જેમ પેઆર દેખાડેઆ, તેમ કુધનું દહી બની જઈને મોહબનને બદલે
તેણીને ધીકારવા લાગે; અને તેના પરણવાની આએસ નામનજુર રહેઆના
કરકધથી તેણીને અતીઅંત કુખમાં નાખેઆ પડે, અંતે તા. ૨૩ મી જુલાઈ
સને ૨૭૧ ધરાવીને રોજે સુખીપર ચઢાવી તેની હાંદગી ને ખતમ કરી દીધી,
તે વાતને આજે ૧૯૦૨ વરસ વહી ગયાંએ. આ ઉપરથી સમસા કેઆયોલી-
કોના વીચારમાં તે ખરી ભગતાંણી એવીતો ઠંથી રહી કે, કકત તેણીનેજ
નામના ૨૪૦ દેવસો ને હવડાં ઈજલાંડમાં યઈ પરઆંગ, તે માહેખાં બરાઈ-
ટણના દેવલને એક ઘણાંજ જિઆં શીખર પર આવેયુંએ, એટલુંજ નહીં પણ
તેની આજુબાજુએ ખીજાં તરણ નાહનાં શીખરેસે હોવાથી, કેટલાક ઠાંણાએ
તેને “મગ તથા તેની તરણ બેનો” ના નામથી બોલાવેએ. ને કરપીન હાકમે
આ ખીચારી ગરીબ અને નીરદોસ મગરેઠાને મારી નખારી તેના બદલા
વીથે ઇતીહાસમાં તો કાંઈજ નોંધ રહેલી કેહવાતી નથી, મગર આટલી વાતથી
આપણે સંતોસ પાંગવું જોઈએ કે, તે ચંદાલને તેના કરતુકનો બદલો ખચીત

કરી કુદરતથી તે મસેઓજ હશે. હારી રીતે આ દેવલની કેહવાતનું વરણન કીધા પછે પોરદુગીશીએ આપણી ટાપુ ખાતે બાંધેલાં દેવલો મહેલાં ને ટલાંની યાદી હાથ આવીત્ય તેને હીંઆં નોધી લઈએછે.

એએનો પગ પેસારે ધરાવી સને ૧૫૩૦ માં થયા પછેના જીજ્ઞ વખતથી એકેકની પુરો બંધાએલાં સઘનાં મલીને ૬ દેવલો ને ઘણા પુરાતન કેહવાએ છે, તેમાં એકતો કોઠ ખાતે મેદા સીટીની ઉગમને આવેલું સરવેધી પેહલું, ખીજું મજગાંમના બજાર આગલ, તે વખતપર વટલાએલા મછીમાર કોલી સોકાએ બંધાવેલું હતું. તરણ દેવલો ને કાંપના મેદાનમાં અસલની થીત વસતી વએ હતાં; તે વસતી જરે સને ૧૦૦૭ થી તે ૧૭૫૩ સુધીમાં આપણી કુંપની સરકારે ઈચ્છાવી નાંખી, તારે તેની સાથે એ દેવલોની એમારતોખી બાંજવામાં આવી હતી; પણ તેને બદલે સરકારના અરબથી ને ને જગોએ પાછાં બંધાએઆં તેઓ મહેલું "નોસાર્સીઆરા-દી-એરા-વેરાંણુસા" નામનું મરીણપલટનવાલી લાઈનથી ઘોડક કુર હતું, તે બુલે-સવર તથા કુંભારદુકા પર જવાના રસતા વએતી ડાહવી બોરદુપર આવેલી ગલીમાં ગોઠવાએછે; ને ધાઈ ખીસમાર થઈ પડેઆને કીધે પાછલથી ૧૮૩૩ માં પોરદુગીશીએ તેની મરાંમત કરાવી આપીછે. ખીજું દેવલ "એલફીનસટન હાઈ સ્કુલ" ને માટે હવડાં બંધાતી ગંજતવર એમારત વાલી જગોપર હતું, તાંહાંથી કાહાડીને માહીમનું અગર વઠાવી બજાર તરફ જવાના રસતા આવેત્ય, તેનાં નાંકાં ઉપર સંચાપો દીધુંછે. અને ત-રીજું "નોસાર્સીઆરા-દી-સાઉડ" નામનું કાલબાદિવીના રસતા પર આવેલી રા. રામદાસ હીરાયાહની હવેલીને પડખેતી ગલી અંદર લાવી પેસાડેછે. આ તરણ દેવલો ને જગોપર અસલ હતાં તેઓની સામણેના કરશે" તેજ મેદાનમાં હજીસુધી ઉભેલાં માલુમ પડેછે.

એ ઉપરાંત એક છૂટું પુરાંનું દેવલ ને પરલમાં હતું, તે કેહત્ય કે, સને ૧૭૨૦ માં ગવરનર ઉચીએમ અએરાસીખીની હકુમત વેલા સરકારે જપત કરી લીધું હતું, તેના સખખ કાંઈ જાણવામાં આવતો નથી; પણ આટલું તો ચોક્કસ છે કે તે જગો ઉપર તારપછે કેટલીક ખુદતે સરકારી મેહલ બંધાયો હતો, અને તેમા તારપછે ઘણો વધારો થઈ પડેઆથી અસલ દેવલની હસતી તાંહાં ખીવકુલ રહી નથી.

ગીરગાંમના રસતાપર આવેલું "સેંટ થરીત્રા" નામનું દેવલ આ ટાપુના વખણાએલા ડીગા કુંટબના વડવાએએ ધરાવી સને ૧૭૭૩ માં બંધાવેલું હતું, તેની પછે ૬૩ વરશે ૧૮૩૬ માં એજ કુંટબના એક નખીરા નામે શીનોર જોઝ મારીઆ ડીગાએ પોતાના વડીએલોની યાદગારી હસતીમાં રાખવાના હેતુથી તેની રડી પેરે મરાંમત કરાવીને નવા આકારમા ચોળાવી દીધેલું દેખાએછે.

* એ મહેલા બે કરશે આપણુ જોઈએછે, અને તરીજતની કરી ની-સાંણુ દેખાતી નથી તે વીથે કેહત્ય કે, દેવલની રામે તેનેખી તાંહાંથી કાહાડી લઈ ગએઆ હતા.

નો. લે.

મદમ નેસખીત નામની સદ્યુણી સ્ત્રીએ મજગામ ખાતે એક દેવન સને ૧૭૭૧ માં જે બધાવી આપેળે હતુ, તે તેજ નામની (નેસખીત લેન) ગલીમાં સનામત રહેતુ દેખાએડે.

એ ઉપરાત ખીજા જુદા જુદા મકાનોમાં બેસુમાર દેવલોડે, તેઓના વખ તની ઈઆદદસત ચોકરા જણાઈ નથી; પણ સરવેથી છેલુ દેવલ ગીરગામ ખાતે મરહુમ હાનરેખલ શેઠ જગનનાથ સકરચેઠના ઘેર પાચેની “બરેસ લેન” નામની ગલી અદર “સેંઠ ફરાણીસ ઝેવીઅર” નામનુ બધાએલુ કેહવાએડે આ છેલુ મકાન તા. ૧૨ મી મેએ સને ૧૮૭૨ ને રાજથી કેઆધોલીક પોર ટુગીમેની બગતી માટે વાપરવા માડળેડે.

મધ્યેત મુકવાના મકાણો વીર.

ઈનશાનેને છદગીના સુખ માટે રેહવાની, અને ઈરાવર પરાયણા કાળે બગતીની એકાત જગેઆની જેવી જરૂરીએત જણાએચ, તેવીજ બલકે તેથીવી વીરરા અગતીઅ મરણુ પામતાઓના હાડકા ટેકાળે પાડવા સાર આરાઓરાની જાધુક જગેઆનો વીમાર ધેઅણુમાં લઈને આ પોગટુગીસોએખી પોતાના રવાજ મુજબ સુરદા દાટવાના કબરસતાને છેક કોઠથી તે માહીમના છેડા મુધીના જુદા જુદા સાત લતાએ. ઉપર કુલે ૨૫) કીધેના હતા; જે મધે કોઠના દેવ લની અદર ૧, બુલેસવરના લતા તરફ ૮, કામાટીપુરા ખાતે ૧, ગીરગામનુ ૧, મજગામમાં ૩, પરેલમાં ૧ અને માહીમમાં ૫ મહી ગણવામાં આવે, જેઓ માહેની છેલી જે જગેઆના તો જાણેઆ મેલ જેમનાતેમજ વપરાતા કાએમ રહેનાડે, પણ બાઝીની બીજી જગેઆએ ઉપરના ૧૪) કબરસતાને, ગીચ વસલીના ઘેરાવમાં આવી પડેઆને લીધે, પરજની સરીર સાતલીના હેતુ સાચવીને શેહર મુધરાઈ ખાતાના માજી વડા અમલદાર મી. કરફરડે સતા બરેઆ હોકમનામાની ખુખીથી તા. ૩૧ મી ડીસેમબર ૧૮૧૬ મુધી તેઓને વાપરવા દીધા; અને તેપડે મટુગા તરફ ચીનાઓના કબરસતાની પડાસમાં એક કોસાદ જગેઆ હેવાજ કારણુ સાર જે સપુરદ કરી દીધીઅ, તાહા તારીખ ૧ લી જાનેવારી ૧૮૭૦ ને રાજથી એ પથવાનાએ તેઓના મરણુ પામેલાઓની મધ્યેતને ભોમીદા કરવા લઈ જાએડે, અને વસતી તર ફના બરાઈ ગએના સઘલા કબરસતાને જે કે એ દાહાડાથી વપરાતા તદન બધ પડેઆડે, તોપણ એ બાને ધારિ બધાઈને જે પસાર થાએઓઅ, તેમાં અગતના કારણુસાર શુખ શાનલીના તખીબની રાલાહ મએ તો કોઈ આબરદાર પોરટુગીસની અરજ મુજબ તેઓને તાહાના સુડા તેઓના દેવલ અદર દાટ વાની પરવાનગી અપવા સખધીને એખતીઆર મુખઈની નામદાર સરકારે પોતીકા હાયમાં રાએસાડે; અને તેના લાબ તેવા આહેરામદ સખસોને મજ તોખી રહે.

પારસીઓની ધરમાંભણી.

આ ટાપુ ઉપર જુદી જુદી ગનાત વાલ્યાઓની અસલ વસતીમાં આવીને જલાઈ પડેલા પારસી કોમની ગણતરી આપરે અઝમચેવી બરી આંખે જોઈ-
એતો, કેહવાનું આઠલુંજ બની આવશે કે, ધરંનવેજથી જલાવતણુ યાદ
નીકલેલા તેઓના વડવાઓને ચેહરે સંજાણુના જાદીરાંણાએ જો કદાપી રૂઢમ-
દીજથી, અને સરકતની રહે ઉતારે નહીંજ આવેઓ હોતતો, એ અસીજ
કોમના લોકોની હસતી વીથેના વરણનની વરતાણુંક કોઈ ખીજાજ અપંકારથી
કદામ લખાઈ સકાતે; પણ જે જગેએ ધણી મુદત વુલીક કાંચેમ મકાંણુ
કરી રહેઆ પછે જરે હાલેસાના વીથેસ દોરે તાંહાંથીખી તેઓને હારમારી
આપીને હાંકી કાઢેઆ, તારે હાંદનાં ધણાક બાગોમાં તેઓ પેહવાઈ જઈને
ચોમર પંથરાઈ પડેઆ; જે માટેલા મોટા બાગ જોકે આ ટાપુમાં આજે વતણી
યાઈ રહેલોછે, તોપણ તેઓ ઉપર યુજરી ગએલા જમાંનાંઓ આગલ તો
હાંઆનું વતન માતરે સરવેથી છેલુંજ કેહવાઈ સકાએછે. આ ટાપુ જરે
અંગરેજી રાજાઅનાં સવાધીનમા પેહલવેહણી આવેઓ તારે તેમાં હમારી શોધ
પરમાણુ તરણુ જણાઓના* બાએગસાલી કુટુંબ શીવાએ ખીજ કોઈખી પારસી
હોએલા આપરે સાંબલી નહી સખતાં; આટલુંતો અખીત માંનવું જોઈએઅ કે,
તેઓના પણોતાં પગલાંની રૂઢી અસર તાર પછે એ કોમનાં લોકોની આખા-
દાની ઉપર એવીતો થાતી રૂછી કે, ઈ સને ૧૮૧૬ નું વરસ ખેસતાં તેઓની
વસતી ૧૩,૫૫૦ ની, અને તેપછે ૧૮૫૧ મુધીમાં એક લાખની લગભગ
ગણાઈ હતી, (આ છેલી ગણતરી પાછલથી ભુલ જરેલી જણાઈછે) મગર
૧૮૭૨ ની ચોકસ ગણતરીએ ૪૪,૦૦૦ ની સંખીઆ જે રખાડી આપીઅ, તેટલાજ
માતરે મરદો, એારતો અને બાલકો મલી હોવાં જોઈએ, કારણ કે, હાંદની
આખી સર જમીનપર પારસીઓની એકંદરે સંખીઆ એક અથવા સવાલાખ-
નીજ કેહવામાં આવેછે, તે યિઆંણુમાં થેતાં પુરુષવીની સંખાઠી ઉપર વસનારો
ખીજી ગનાતોની નજદીક તો તે કાંઈજ ખીસાદ ધરાવતી નથી; પણ જાહો-
જલાલી તથા કીરતી કલામા સરવે ઉપર સરદારી ભાગવતારા જે રાજે
અવધથીજ કેહવાતા અને વખાણાતા આવેઆઅ, તે બાપેની સાદત હેલની
કવીતાથી ચેહજમા સહમજાઈ સખાયો.

વધાર કેહવાએછે પારસીની કોમ-હાંમતે શુર ને મએઆમા ધામ.

એાખખાએછે ધરંને જરતોસતી-મેલવેછે સહથે સાચી દાસતી.

જેઓએ ખોડેજે ધરંનનું રાજ-દેસને દોલતથી યએઆ તારાજ.

* એઓ મધે પટેલનું નાંમીચુ ખાંતદાંન અંગરેજી અમલતી ૨૫ વરસ અને
ખીજાં જે કુટુંબીઓ એક અથવા બે વરસ આગમજના આખી વથેલાં માપુમ
પાછે.

નોં. ધ.

લેતાતા તેઓ બલમશે ખાચ-ફેચે તોઓની જંગલીને હાથ.

જે દાહાડથી તખત ને તાજ ખોલેજીએ-દેસ છેડતા કુખની બહુ જોએજીએ.

હકાચેત તેઓની હોંઆ કહીએજીએ-કીરતીના કામોની નોખ લઈએજીએ.

સરઆતમા આ કોમનાં કહેઆ કહેઆ સખસોનું પરીવાર હોંઆ આ-
વેઆમાં બાએગરાલી ગણાએજીએ, તેની શેહલ રીતે સહમજ પડવા સાંએક
દીપ જાહેરમા મેલવાની રજા લઈએજીએ અને તેમ કરતા તેઓનાજ યજ્ઞ-
જરદી સનેનો આક ઘખપ કરીએજીએ. (જે સાહેબોને ઈં સને જાણુવોહોએ
તો તેની ઉપર ૧૩૧ વધારીને વાંકેક થાવુ.)

૧૦૦૬ મા સરવેથી પેહલા બાએગરાલી શેઠ દોરાખજી નાનાબાઈ (પટેલના
નામીઆ ખાનદાનના વડવા) સુરતના ગામ મોરા મુમારી તરફથી આ
વીને પોરકુગીસ સરકારના ખાસ કાહરોખારી તર્ફકે રહેઆ હતા.

૧૦૩૨ મા શોરાખજી કરવાજી, થોડુંક ચએજીએ મરણ પામેલા મીં જમશેદજી મન-
ચેરજી (લકમે ચીકા ઘડીઆલી)ની પામમી પેહડીએ ધઈ ગએલા વડવા
ખીજ આવેલા અટકલાએઆએ.

૧૦૩૪ મા ભીઆ મેરામના ખપાવા (શેઠ મેરવાંનજી પાડેના વડવા) ખરશેદજી
પોંઆજી બરચથી.

૧૦૩૬ મા મોદી હીરજીબાઈ વાજાગાધી સુરતથી.

૧૦૪૬ મા મેહરજી વાજા (આ નોખ લેનારના વડવા) જોકે હોંઆં જાધુક
વસવા મોટે નહોં પણ પોતાને તાહાની વનાવટનું સુતરાઉ જાડું કાપડ
નોસારીથી લઈને વેચવા સાર એક વહીઆત તરીકે એ સાલથી તેનાએ
આવવાની સરઆત કીધો; અને તે પહે દર વરશે એક જમ જે તેનાએ
આડુ રાખી હતી, તેજ રખેતા મુજબ તેના વારશે પણ આ ટાપુની
મિટથી પોતીકા રોજગારમા થોડોક લાભ મેલવી લઈને પાજા જતા હતા.

૧૦૫૮ માં શેઠ હેમજી મેરામજી (મરહુમ દાદીશેઠના ખપાવા) સુરત તરફના
કોઈ ગામડા તરફથી આની વસેલા કેહવાએજીએ.

૧૦૬૬ મા શેઠ ખનાજી લીમજી સુરતના કોઈ ખરગણા તરફથી.

૧૦૭૭ મા શેઠ ભીઆજી(મેરવાંનજી મુગાના મમાવા)સુરતના કોઈ ગાંમડા તરફથી.

૧૦૭૯ મા કહીઆની તરફથી જસાજી જવનજી જે આવી વશેઆ તારથી
તેજ નામની અટકે તેવણના પરીવારે આજ દન સુધી “જસાવાલા”ની
આવખથી પરજેઆત ચએલાએ.

૧૦૮૯ મા શેઠ જમશેદજી ભીમજી (આપણા બુજોરગ અકાબર શેઠ ફરામજી
નોમેરવાંનજી પટેલના વડવા) સુરતની સોડેના ટેનાગામથી આવેઆ હતા.

૧૦૯૦ મા શેઠ મનચેરજી લકમે મનાજોગી, સુરતના મદરેઈ ગામથી આવીને
નામદાર ઇસ્ટ ઈંડીયા કંપની સરકારના ખારત ખનાવવાના કારખાનામાં
નોકરી મેલવી રહેઆ હતા; વારથી તેણાનું વજેસ દારખાનાવાલાની અટક
કથી આલખાઈ રહેલું.

૧૦૯૨ મા શેઠ ખાંનદાનનો પાત્રો નાખનારા રસતમ માણેકના વચલા દીકરા શેઠ બમનજી સુરત શેહરથી આવીને હીંઆના રેહવાથી યયા.

૧૦૯૪ મા એજ ખાંનદાનના નાધલા દીકરા શેઠ નવરોજજી, જે સુરતથી પરભારા ઈંગલાંડ ખાતે ગયા હતા; તાંહાંથી પાછા ફરી આવીને હીંઆંજ વશેઆ હતા અને તેની પુત્રે તેમના વડા બાઈ શેઠ ફરાંમજીખી સુરતથી આવી રહેઆ.

૧૦૯૭ મા શેઠ જીવનજી કુકાજી (મરહુમ શેઠ હીંગજી, મનચેરજી તથા ટેહમુલજી રેડીમણીના બાવા) નોસારી કસબાથી; અને શેઠ દાદાબાઈ બરજોરજી (લકમે દાદી બરજોર) સુરત તરફથી. આ છેલા સાહેબ આપણી સમાલ કામ કોરટના માજી ખીલ નેઆએધીસ શેઠ માણેકજી અરશેહજીના વડવા કેહવાએછે.

૧૦૯૮ મા શેઠ માણેકજી રાંમજી કોપર (કુંવરજી બાબાના વડવા) સુરતના રસતમપોરથી, અને શેઠ જીજીબાઈ માણેકજી (મરહુમ શેઠ જીજીબાઈ દાદાબાઈના વડવા) સુરતના કોઈ ગામડાં તરફથી.

૧૦૯૯ મા શેઠ ધનજી અરાસ બરચથી; એમના બે દીકરાઓમા વડા બિહલી અરાસ ૧૧૨૫, અને નાધલા ફકીર અરાસ (મીં એદલજી બમનજી મારીસના બપાવા) ૩૧૩૧ મા આપણી ટાપુ ખાતે હઈઆત હતા. એજ સાલમા સુરત તરફથી શેઠ ફરહુનજી નવરોજજી (મરહુમ શેઠ હોરમનજી દોરાબજી લસકરીના બપાવા) આવેલા કેહવાએછે; આ ગરહસથના દીકરા દોરાબજી લસકરી ૧૧૧૦ મા આપણી તરફ હઈઆત હતા.

૧૧૦૩ મા શેઠ હોમાજી પેસતનજી પટેલ (મરહુમ શેઠ હોરમનજી ધનજી પટેલના બપાવા) સુરતના મોરા સુમારી તરફથી.

૧૧૦૮ મા સરકારી ગોદીના પેહલવેહસો પાઓ નાખનારા વાડીઆજી શેઠ લવજી નોસરવાનજી પોતાના બાઈ દોરાબજીને લઈને સુરતના સીંગનપોરથી આવેઆ હતા. એજ ટાંકણે શેઠ કાવસજી હીરજી (મરહુમ દીનીઆર ગાંધો, તથા દાદા જંઠલમેનના બાવા) સુરતથી; અને શેઠ કાંમાજી કુંવરજી (પરજેઆત ધાએલાં કાંમા કુટુંબના વડવા) સુરતની શોડના ટેણા ગાંમથી; મલી જણુ માર સાહેબો આવેઆ હતા.

૧૧૧૨ મા શીઆપક્ષ ખીન દીનવાર નામના ઈરાંની જરપોસતીની પતીવરતા પુતરી પીરોજખાંનું, કોઈ જરમેન મુંસાફરની પનાહ પકડીને હીંદના જરપોસતીની સાથે કુદખુદાઈ કરવા માટે છેક ઈરાંનવેરથી આવીને તે વખતના પરજેઆત શેઠ બીઆ પેહરાંમને તાંહાં પશેહની તરીકે રહી હતી. એ બાઈ તાર પછે પટેલ ખાંનદાનને અજવાલ લાવનાર સુરા રસતમ દોરાબ સાથે પરણી હતી.

૧૧૧૪ મા શેઠ સંતોકજી બરજોરજી; આપણી ટાપુખાતે પરજેઆત યાઈ ગએલા પોડના દલાલ મરહુમ દાદી સંતોકના બાવા, તથા હાલ હઈઆત

રહેલા શેઠ પેસતનજી હોરમજી સતોકના વડવા સુરતના કોઈ પરગણા તરફથી આવેઆ હતા. આ ગરહસય ૧૧૩૧ સુધી હઈઆત રહેના માણુમ પડેઆઝે.

૧૧૨૦ મા શેઠ ખરબોરજી સાપુરજી પટેલ (લકખે મેજરના) ઊંમરા ગામથી.

૧૧૨૨ મા શેઠ કાવસજી માણેકજી સાયર સુરત તરફના કોઈ ગામગામથી.

૧૧૨૪ મા શેઠ રસતમજી ઘઘભાઈ નાદરસાહ (આપણી ટાપુના પરખેઆત દુબાસ મીં મેરવાનજી નસરવાનજી નાદરસાહના બપાવા) સુરત તરફથી આવીને પહે ચીનઆતે વેપારને અરથે ઘણીવાર ગએલા માણુમ માણુમ પડેઆઝે. આ ગરહસય ૧૧૬૦ સુધી આપણી તરફ હઈઆત હતા.

૧૧૨૫ મા શેઠ માણેકજી નવરોજજી (લકખે માકાટબાક) કરાખે નોસારીથી.

૧૧૩૦ મા શેઠ ભીમજી ધનજી ઊંમરીગર, ઊંમરા ગામથી.

૧૧૩૧ મા શેઠ લવજી શેરાબજી લાકડાવાલા બરમથી.

૧૧૩૨ મા આ નોધ લેણાગના બપાવા શેઠ એદલજી જીજીભાઈ વાછ પોલીકા બાઈઆની સાથે. નોસારીથી આવીને જયુક રેહનારા થાઈ પડેઆ તારથી તેઓનું વર્જેસ હોઆનું વતણી કેહવાએઝે.

૧૧૩૫ મા શેઠ કાવસજી રસતમજી નારીએલવાના (મરહુમ શેઠ નવરોજજી તથા પેસતનજી નારીએલવાનાના બાવા) હાથેઠ ગામથી આવેઆ હતા.

શેઠ પેસતનજી ૧૧૬૦ મા આપણી તરફ હઈઆત રહેના માણુમ પડેઝે.

૧૧૩૮ મા શેઠ જમશેદજી નાનાભાઈ જળધર (લકખેસપના) ગણુદેવીથી.

૧૧૪૧ મા શેઠ હોરમજી સાપુરજી ડાવાખાઈ ખંભાએતથી.

૧૧૪૪ મા શેઠ ભીખા મેહરજી ઊંમરેથી.

૧૧૪૯ મા શેઠ ફરામજી માણેકજી કરાણી (મરહુમ શેઠ એદલજી આનબ-લેસના બાવા) સુરતથી; અને કદીમી પયના ક્રુપાઈ આતે ડેડવાએના પેહલા દસગુર યુલાકાકિસ રસતમ લકખે જનાનના ને અસલમા બરે અખાતે રહેતા હતા; તાહાથી સુરતની રહે પોતાના આઠ વરસની વએના દીકરા પેસોતન (તે પહે થાએલા યુલાકીશાહ) ને સાથે લઈને થેલુ ધરાણુ ગએઆ હતા; જાહા ૧૨ વરસ રહેઆ પહે તાહાથી પાછા ફરેલા સુરત થાઈને આ ટાપુના આવી કાએમનો મકાણુ કરી રહેઆ હતા.

૧૧૫૦ મા શેહનસાહીના દસગુર જામાસપ આસાના દીકરા દસગુર જમશેદજી નોસારીથી આવીને થોડકમા પાછા શીધારેઆ હતા.

૧૧૫૨ મા કદીમી પયના ખીજ મોખેદ મરજખાન કાકિસ મનજમી સુરતથી.

૧૧૫૪ મા શેઠ નેસરવાનજી કાવસજી પીટીટ સુગતથી, અને શેઠ એદલજી બિરામજી ખીસની રહેરથી.

૧૧૫૫ મા જોદાખખસ મેહરવાન, ઈરાન તરફથી વેપારને અરથે આવીને હોઆનો વતણી થાઈ રહેઆ હતા.

૧૧૫૬ મા શેઠ નવરોજજી શેરાબજી ઊંમરીગર, (આપણી ટાપુના વખતા એલા શેઠ શેરાબજી બગાલીના બપાવા) ઊંમરાગામ તરફથી.

૧૧૬૦ માં શેઠ ફરાંમણ નોસરવાનજી ખાટલીવાલા, નેસારીના મહેસર ફરીઆથી; અને નામદર જવીદ નસરાખાની, ઈરાંણથી.

૧૧૬૧ માં શેઠ કાવસજી માણેકજી આસખરનરના, અથવા બાંદૂપવાલા, હાંમરથી.

૧૧૬૪ માં કેઓસરો ચેજવીઆર ઈરાંણખાતેથી પોતાની એક દીકરી નાંમે યુલેસતાં ખાંનુને લઈને આવેઆ હતા; અને ખીજી એવે જઈને વલતે સાલમા પોતાના સરવે કખીલાને બોલાવી લાવીને હાંઆનો વતણી પાઘો હતો. આ ગરહસયની પછે ખીજા ઈરાંણીઓખી એકેકની પુઠે હાંઆ આવવા લાગા.

૧૧૬૫ માં નામદર સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખારીનેટનું પેહેલુંવેહલું કદમ મુખારક થાએજી.

૧૧૬૭ માં મોવેદ ડાસાભાઈ શેરાખજી મુહુસી ભરચથી.

૧૧૬૮ માં શેઠ એદલજી રસતમજી ખાટલીવાલા (આપણી ડાપુઆતે ચેપારમાં વખણાઈને નાધરી હાલત ભેએઆ પછે હવડાં મરણ પાંમેલા શેઠ રતનજી ખાટલીવાલાના ધરમખાપ) કસમે નોસારીના મહેસર ગાંમમધેથી.

૧૧૬૯ માં શેઠ ફરકુનજી શેરાખજી પારખ સુરતથી.

૧૧૭૦ માં શેહનઝાહી પંથના વડા દસતુરનો આહધો લઈને નોસારીથી અરશેદજી જમશેદજી જાંમાસપ આસાના આવી વસેઆ હતા.

૧૧૭૧ માં ખાંન બાહાધુર પેસતનજી શેરાખજી (પુનેવાલા) અરાજનથી.

૧૧૭૨ માં શેહબુસહી ટોલાના છેલા વડા દસતુર એદલજી શેરાખજી સંભાંના સુરતથી; અને કાવસજી સાપુરજી કપતાંન નોસારીથી.

૧૧૮૫ માં શેરાખજી મેરવાંનજી સખલાતવાલા, (લકમે લજીમેહલા) નોસારીથી.

૧૧૮૬ માં શેઠ વીકાજી તથા પેસતનજી મેહરજી ખેઠલ તારાપોરથી.

હેઠલ જણાવેલા ધરએઆત પારસીઓ, અથવા તેઓના વડવાઓ કેહાર અને કાંહાંથી આવેઆ, તેની કાંઈજ ખબર મલતી નથી. પણ તે સાહેબો મના જો સાલમાં આપણી ડાપુઆતે હઈઆત હતા, તેઓના નાંમની ઇઆદી પુરણી કેઆવેણુદરે, તથા ખીજા દસતાવેજો ઉપરથી હાથ આવેઆ મુજબ અતરે દાખલ કરીએછે.

૧૦૬૪ માં જમશેદજી પેરાંમજી, તે ખરજોરજી સપેનસરના બપાવા; તથા નવશેજી હેરમજી, તે જઈના હીરજનો ખાપ.

૧૧૨૪ માં આસાંમી જણુ ૧૦ હઈઆત હતા તેઓના નાંમની ટીપ.

કાવસજી આદરજી.

અરશેદજી રસતમજી.

કાવસજી હીરજી.

માંદજી માંણેકજી.

કૂકાજી કુંવરજી.

જમશેદજી રતનજી.

કુંવરજી ખરજોરજી.

જીજી નરાસજી ?

કુંવરજી લેહોરસજી.

જીજીભાઈ વીરજી.

કુંવરજી હેમજી.

જીવનજી દાદાભાઈ.

જીવનજી બીખાજી.
 જાંભાસજી મનજી પટેલ.
 દાદાજી જીવાજી.
 દાદાબાઈ ખેરાંમજી લીમજી.
 દાદા મોહરામ.
 ધનજી કુંવરજી.
 ધનજી ખેરામજી.
 નસારવાનજી ખેરામજી.
 નવરેશજી ખરચેદજી.
 નવરેશજી જીજીબાઈ.
 નવરેશજી મનજી ગાધી.
 નવરેશજી હેમાજી.
 નાનજી ગતનજી.
 નાનાબાઈ રસતમજી.
 મોહિઆ અસમંદીઆર.
 કુકીરા ધનજી.
 બમનજી ખરચેદજી.
 બમન જીવા.
 બમનજી નસારવાનજી.
 બમન ખેડેલા.
 બમનજી માણેકજી.
 ખેરામજી જરાખાજી.
 ખેરામજી ખેરવાનજી.
 ખામજી ધધેમન.

બાઈજી ચાંદજી.
 બીખાજી દોશખજી.
 બીમજી દાદાબાઈ.
 મનજી દાદાબાઈ.
 મનચેરજી બમનજી.
 મનચેરજી ખેરાંમજી લીમજી.
 માણેકજી કામલેનજી.
 માણેકજી જીજીબાઈ.
 મોતાબાઈ સાપુરજી.
 આછાજી હીરજી.
 એદલજી બીખાજી.
 એદલજી લીમજી.
 રતનજી નવરેશજી વાડીઆ.
 રતનજી કુરામજી.
 રસતમજી કુંવરજી.
 રસતમજી ખેરાંમજી.
 રસતમજી માણેકજી દલાલ.
 વંદીનાથી વીરજી.
 સાપુરજી જીવનજી.
 સાપુરજી ખરચેદજી.
 શેરાખજી રસતમજી.
 શેરાખજી એદલજી.
 હીરજી હેમાજી.
 હેરામજી નસારંગજી.

૧૧૨૫ મા રસતમજી કેરસાસજી; આ ગરહસયે ધરાવી સને ૧૭૮૦ મા પેહલ મેહલી અંતરજી કેઆનેનડર છપાવીને પરગીધ કીધી હતી, તે ઉપરથી તે ૧૧૮૯ મુખી હુકમ્યાત રહેવા માનુમ પડેલે.

૧૧૩૧ મા મોટારાહ મનજીચાહ; વીરજી જોમી; રસતમ કુરાંમ; કુકાજી કાંઈ નજી; કુંવરજી અથામટનેરીઆ; તથા જીયસજી ટાડીવાલા.

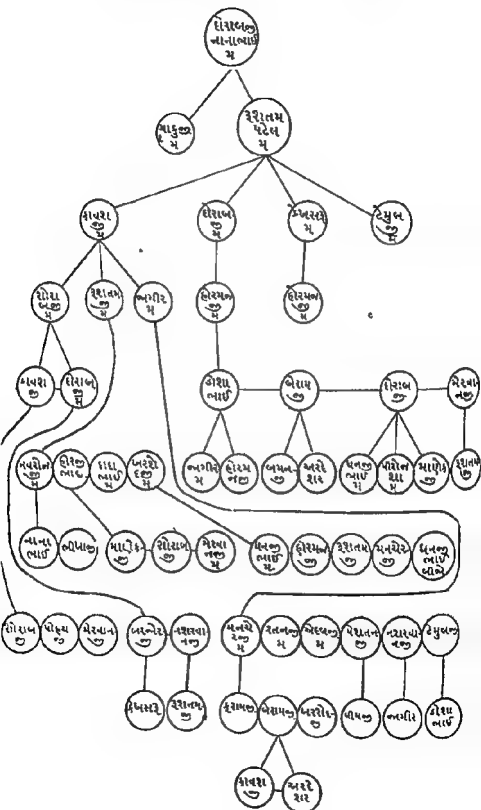
૧૧૫૫ મા હીરજીબાઈ રતનજી લકમે હીર વાડીઆ. એ ગરહસય મરહુમ મો કાવસજી પટેલને તાંહા મરવાયી હતા.

૧૧૫૯ મા મુરતવાલા દસગુર કાવસજી રસતમજી.

૧૧૯૦ મા ખેરાંમજી મોટાબાઈ.

૧૧૭૦ મા કુરદનજી જમચેદજી નવાજ; એદલજી બમનજી કાકા (ચીન આતે જનારા); રસતમજી મનચેરજી ગોટલીવાળ; તથા લુલા સાપુર રતનના (લકમે લુલા વાડીઆ) આ છેલા ગરહસય તારપડે ખીજાં પ્રણા વરમો

પટેલના પુરાતમ જ્ઞાનદાનની વંશાવલી.

મુખી હજીઆત રહેલા હમારા જીવામા આવેઆ હતાઃ અને લગભગ ૮૫ વરસના તરફકુ થઈને ને મરણુ પામેઆ તેનો સને યાદ રહેતા નથી.

આ ટોપાના ખીજા ધણક પુરાતમ સાહેબોની હસલીનું બચ્ચેઆન અધુરું હોવાને લીધે ઉપલી યાની સમપુરણુ થયેલી હમારેથી તો કદી કેહવાઈ સકાતી નહીં; અને તેનું કારણ એટલુંજ સમજાયેઆ કે, લાંમખી મુદત વહી ગયાને લીધે એકતો કોઈના પરીવારે પાસે તેઓના વડીએલોની પુરાંણી નોંધી સમજાઈ રહેલી નથી; અને ખીજું એકે કેટલેક ડોકાંણીથી વગર આધારની મ-લેલી ખબરે હમારી સોધથી સખ બરેલી જણાઈ; માટે તેવી ખાખરોને પડતી રહેવા દઈને ને ને સાહેબોની જીંદગીના અહેવાલ જાણવા લાએકને માલુમ પડેઆ, તેનેજ વાંચનારા સાહેબોની વાંકેગારી માં આ નોંધમાં હવે સમાવી લેવાની રાજઆત હોઆથી કરીએછે.

પટેલનું પરીવાર શેઠ દોરાબજી નાનાભાઈ.

પોતાનું પુરાંતમ રાજ પંશગનદે થાએઆનો હાદેશો અંમતા પારસી ધોડો ધરાંન છોડી આવીને હોંદની સર જમીનમા શહેરે સંજનને આસરે કેટલીક સદીએ મુખી પડી રહેઆ પછે, જુદે જુદે દસ પંધરાઈ ગયા હતા; તે મહિં ભોરા મુમારીનું ગાંભે ને મુગલાઈ હકુમતના સુરત શહેરની સહતનતમાં હતું, તાંહાં રેહનારા ધણએક કખીલદારે મહિલા એક હોંમતવાન ગરહસથ નાંધે દોરાબજી નાનાભાઈ, પોતાનું પરીવાર લઈને પેહલવેહલા ૫૦ ૧૦૦૯ ના સમયમાં આ ટાપુઆતે આવી વસેલા મુકરર ડોડેઆછે. અને તેની આગ-મજ કોઈખી પારસીએ મુંબઈને નજરે તો થું, પણ સવપનેખી જોઈ નોહતી; માટે જોખી સાહેબો અવિઆથ તે તારપછે થોડી ધણી મુદતે એકેકની દેખાદખીથી પુર પડીને પોતીકું બાએમ અત્રમાવતા માલુમ પડેઆછે.

આ સાહેબ જરે અતરે આવેઆ તરે પોરદુગીસ રાજનો પુર અંમલ આજતો હતો; અને તેઓની હકુમતને જોકે તે વખતે એક સદી લગભગ પસાર થાઈ હતી, તેપણુ હોંઆના સોફ્રાની આલઅલણુ, ચીતખાત, અને બા-સાથી કેટલાક સતાવાલએ તદન બેખબરજાનેવા હોએઆને લીધે, આ મજકુર શેઠ દોરાબજીની નોકરી તેઓને ધણીજ કીમતી યાઈ પડેલી જણાઈ હતી; તે વીએ એવું ધારેઆમાં આવેછે કે, એ સાહેબને સુરત તરફ તે વખતપર આવતા પોરદુગીસનું કાંઈ કાંમકાજ કીધાનો વધારેએઠો માહવેશ પડેઆના સખખથી પોરદુગીસ ખાસાનું ગનાન તેનાએ મેલવેઈ હશે; તેથીજ હોઆની સરકારે તેનાને ઉપીએંગી ખીજાનીને રાજકુઆરી કાંમોનો જોજે વહીવટ શોંડેઆ, તે તેનાએ પોતાના વડાએની મનપવીજવી ચીતે ખબરેએ, અને તે ઉપરથી તેનાના મરતખામા દન ૫૨ દન વધારે થતો રહેઆ.

તે વખતની હાલત મુજબ સરકારી વહીવટને આધારે થોડાક પઈસા

જેમ જેમ થોડું દોરાબજી પેદા કરતા રહેત્યા, તેમ તેને વગે લગાડીને કેહ્ય કે, કોઠમા હવડા પટેવનો મોહલો મસહુરછે તાહા સરકારે આપેલી ખાલી જગેઆ ઉપર* પોતાને રહેવાનું એક ઘેર તેનાએ જે બાવેજ, તે કોઈએવા સચોદડીઆનું દેખાએમ કે આજે ૨૨૫ થી વધારે વરસની ઉમરનું થએજ, તાહા તુલીક તેજ દૃપથી પણ બેરણુ ખરણે જોઈતી મરામત લેવું આ બખ તાવર મકાણુ તે જીન્નેરગવારના વારેશો પાથે સલામતી સાથે સચવાઈ રહેલું, દરરોજ તે તરફથી પસાર થાતા પરાણીએને પુરાતમપણાની ધમ્માદગારીના દરસન આપેઆ કરેડે.

પોરદુગીસની સરકારના સવાધીનમા રહીને પા સદીસુધી ધણીજ ઈમાણદારીથી આ ગરહસથે નોકરી બજાવેઆ ત્રીધી હતી. મુખર્ષીને ઠાપુ તેને લગતા પરગણાઓ શીકે, સાલે ૧૦૩૮ મા અગરેજી રાજને સવાધીન થાએઆ મુજબ આગલી હકુમતના સધલા અસબાબોની સાથે આ પરમાણીક પારશીની નોકરીથી નવી સરકારને મોટી બલામણુથી શોફવામા આવી; અને તેઓએ પણ થોડું દોરાબજીને પોતાની નોકરીમા ખુશી સાથે બાહાલ રાખીને લઈ લીધા; કારણ કે આ અમલ જેહનના રાજ કરતાઓની તે વખતે નવાસવા હોવાને લીધે હોઆના રહેવાશીઓની રીત, રસમ, અને બોલીથી તુલન અજાણેઆ હતા; મોટે દેસના બદાબસત સાર તેમની મદદ તેઓએ ઘણીજ કીમતદાર ગણી હતી.

પારશીઓની વફાદારી બીથે ઘણી કોમના ગરથકારીઓ જે જામદા બીચારે જણાઈ ગયાઅ, તેની સાથેની સધલી જગેઆએથી એવી મલતી આરેડી કે, એ અસરાફ તોલા મહિલા ઘણાક પરમારથી લોકો પોતાને માથે હકુમત ચલાવનારી સરકારની થેવા, પડે છુ રાજકુવારી સંબધમા કે વેપાર વનજમા, અને કેલવણીના કામો ઉપરાત સખાવતના બાખમા, દીલશીજીથી બજાવીને વારનાર મદદ આપવાથી હરગેજ પછાત પડેઆજ નથી; અને તેવીજ વરત-જુદથી આ ડાહાપણુ બરેઆ થોડું દોરાબજીએની પોતાની ઈમાનદારી સારી રીતે દેખાડી આપી હતી.

તે વખત ઉપર આ દેસ કાઈ હાખના જેહુ મોહક થેહર નહી, પણ માતરે એક નાધલો ઠાપુ હતો; અને તેની આથેપાથે ધણું કરીને ખારી જમીનોમા માછીમારે વસતા હતા; મોટે દેસની ઉપજ જમાવ કરવાની ધારણા રાખીને તે વખતની આપણી સરકારે ઇ. સને ૧૯૧૮ મા દરએક માછીમાર પાથેથી વરથે દાહડે ૩ ૬૩૩ રેસનો “બાડી ટાકસ” નામનો અગવેરે સર કરીને તેની વથાવાત મુકવી લેવાનું કામ આ થોડું દોરાબજીને શોફવામા આપેજ હતું; અને તે નોકરી તેનાએ બજાવીને સરકારના ખજાણામા મોટી માહસુલ આણી દીધી હતી.

* એ મોહલાની એકથી તે બીજા નાકાસુધી ચેતિરની ખાલી જગેઆ સરકાર પાથેથી તેણાને મુક્ત મલેલી હતી, તે જેમ વસતી થાઈ તેમ લોખને રહેવાના પેરે આધવા મોટે વેચતા રહીને ઘણે વરથે મોહલો વસાવી દીધા હતા. નો. ૯૦

હીઆ સુધી આ શેઠની કારકીરદીનો હીસાખ મલી સખેચ્છો, પણ તે પહેલાં વરણીની વાતો, દસતાવેળાની ગેરહાજરીને લીધે અધારમા રહેલી જણાવ્યેછે; અને તે સાથે તેમના બેશીઆને ખખરખી નથી કે, તેઓના બુલેરમ મોટા બાવા કહેઆ વચસમા, કહે રાત્રે, અને કેટલી ઉમરમા મરણ પામેઆ હતા; માટે આટલીજ દરીકતવી આ પેહલવેહલા પશોતા પારલીને હીઆંજ યુજરી ગચ્છેવા નીસચે ટેડવીને તેવનના બરખુરદાર બેટાના જનમા-રાખર આવવાની રજા લઈચ્છે.

મરહુમ દોરાખજીની જીંદગીમા માતરે બે બેટાઓ હતા, તે મહિલા વડા માર્કુજીતા સાથે ૧૧૧૯ ને સુમારે વચર વારશે પોતાની હસવી ખતમ કરી ગયા; પણ પટેલ ખાનદાનનો પાથો રચનારા ખીજા બેટાની કીરતી ને પરશીધ થાઇ ચુકેલીકે તેનીજ ટુક નોધ ઉપર વાચનારાઓની નજર પોહચા-ડવા માગીચ્છે.

શ્રેઃ રસતમજી દોરાખજી પટેલ, અથવા રસતમ જંદરાલ.

આ ખાનદાનની ડાહ્યાલીઆનું ઉપલુ દરખત, પેહલવેહલુ યં ૧૦૩૬ મા ઉગીનીકલેલુ માણમ પડેલે; ઈઆને એ વચસમા તેનાનો જનમ થાચ્છે. હોચ્છે એની અઠકલ હવે પહે આવાની હકચ્છેત યુજખ તેનાચ્છે ખતવેલા એક માહબારત કામ ઉપરથી બાધી સખાચ્છે, એટલુંજ નહીં પણ ખીજાની ઈઆદી અટકલાચ્છે કે, તેવનના બાવા મરણ પામેઆ તે વખતે એ સાહેબ સરકારી નોકરી બળવવા લાચ્છેકની ઊંમર ધરાવતાજ હશે, તેથી કરી તે મરહુમ હસતકનો બધો વલીવટ ને તેવનને સપુરદ થાથો હતો, તે આટાપી લઈને બાપની કીરતી સારી રથેશે પરકાસવી રાખી હતી,

હાજ જમાનેના આ રસતમ પેહલવાનની બાહાધુરી, તથા આનાકીવીશે યોગ્ય બોવાચ્છે કે, નેત્રે વલીવટનું ઉપરીપણુ તેમના સવાધીનમા ચોક્કસલું હતું તેની સરદારી સવર્તતરમણે સાચવેઆથી રાજ પરદરણુમા જોકે એક મોટા વગવાવા થાઈ પડેઆ હતા; તોપણ તેનાને માથે હકુમત ચલાવનારા અગરેજ અમલદારોના હોકમને જોઈતું માન આપીને, સરવેનો સારો આહ મેલવવામા કોઈવાર મળત રહેતા નોહતા. ઇં સને ૧૬૮૦ મા હબલીના જંજીરાવાલા-ઓએ પેહલી વખતે મુબહન કબજ કરી લીધી, તારે તેનાની પાથે સતા બરેથી હકુમત ન હોવાને લીધે તેવન કાઈજ કરી સખેઆ નોહતા; પણ તે વાતનું સમાધાન ચચ્છેઆ પહે આ ટાપુની હાકમી એ સાહેબના હસતકમા યોગ્ય સુધી આનેની હતી, તે વખત પર તેનાની હીમત વીચે આટલી ઈઆ-દગારી રહેલીકે કે, માછીમારો પાચેથી યેરાની વશુલાવતુ કામ ને એ સાહેબ અસલથી ચલાવતા હતા તેને લીધે આ ટાપુના સધવા કોપીઓમા જખરે કાણુ બેસાડી તેઓને વખતની હાલત મુજબ કવાચ્છેદ શીખાડીને લડાચ્છે

શીપાહીઓ જેવા બનાવી રાખેઆ હતા. એ વખત પર અંગરેજ લસકરના ઘોડા રહેલા શોખનરો મરકીને બોગે ચઢી મરણ પામેઆં, તેના લાભ લઈને ઉપમા સતર શીંગઓ ૪૦ સને ૧૬૮૨ માં ખીજવાર મુંબઈ લેવા યત્ન ચઢી આપેઆ તારે કોલી શીપાહીઓની મદદથી આ નામવર રસતમે તેઓને મારી હટાડીને રેસનો કબજો પોતાની હકુમત હેઠલ જેખંઆવી રાખેઆ હતો, તે વીચેની સરવે હકામ્તે આ નાંધ પાને ૨૧ માં વીસતારી સમાવેલીઁ, તે વાગેઆથી આ શુરા સખસની બાહુરી તથા વફાદારીનું વરણન વખ- છાઈ સકાયે.

આ મુશ શુપેસાહારની બાહુરી હીઆંજ અટકી રહેઆ પછે આગળ લંબાઈ સત્રી નહી; તે વીચે તેનાની ધારના યેવી પુગી હેમ્મે કે, એક વખતની જહડક જેકારીના પરીણામે જેહવી પાર પડીચ, તેહવી દુસમેનો બલવંત હોવાને લીધે ખીજવાર કદાપો તેઓ ચઢી આવેઆથી શીકસત મસેતો હાંસલ થાએલી કીરતી સઘલી અકારત જાએ; એની સંહમજથી વખતે તેનાએ ડાહ- પણ વીઆરીને એ બાબદની કેફીએત વગર દીસે સુરત ખાતે કોઠીના વડા ઉપર કાસદોની મારફતે લખી મોકલાવીને, આ જોખમ બરેઆ આધા ઉપરથી પોતાનો છુટકો માગેઆ; તે મુજબ કેહચ કે તાંહાંથી હકુમત અલાવનાર અંગરેજ અમલદારો જે આવેઆ, તેઓએ હીઆના રાજની લગામ સવાધી- નમા લઈ લીધી; અને આ સાહેબે વફાદારીથી બળવેલી આકરીના બદલામાં મુંબઈ ખાતેની ખેલાઈનો હક ભાગવવાની મુખતેઆરી વર્જસ પરમપરા મુધીની જે તેનાએ માહી, તે મુજબ મુંબઈ, મજગામ, માહીમ, વરલી, ધારાવી, શોવરી, શીમ, મારી, કેવલી માહીમ, વાંદરકર, અને વાંદરકરબાઈ, તરફ રહેનારા સરવે માંછીમાર કોલી લોકો ઉપર શેક રસતમજીની ખેલાઈ મુકરર કરી આપી; અને તે દાહાડથી આ સાહેબ પોતાનો કબજો રાખીને તેઓ પાશ્વથી આગલા શેઝાવ પરમાંજે સરકારી માહમુલની વથુલાત લીધા ઉપરાંત, તેઓ વચે માલતા દીવાની તથા ધરમ સંખંધી મુકદમાઓ પણ વાળેખીની રહે મુકવતા રહેઆ; તારથીજ ખેલાઈનો નામીએ ખેતાબ તેવનના વશીલાએ ઉપર ઉતરતો આવેઆચ, તેટલોજ માતર હવડે મુધી ખાનદાનની આલખ તરીકે નીભા- એલોછે; મગર આગલી જાહેજલાલી બરેલી સરવે પાંતીની સતા તેઓ પાશ્વથી જે જતી રહીચ, તેનું વરણન હવે પછે આગલ જણાવેઆમાં આવયે.

એ કોલીઓ પાશ્વથી સરકારી “બાડીટાકસ” નાંમની વથુલાત ઉપરાંત તેઓની માહલી બરીને બાહેરથી આવતી દરએક બોટે એકેકી માહલી લેવાનો હક સરકારે તેનાને જે આપેઆ હતો, તે મુજબ પોતાના લાભ માટે તેવન સદા લેતા હતા; અને તે ઉપરાંત ખેલાઈની આકરીના બદલામાં સરકાર પાશ્વથી દર મહીને રૂ૬૯) તેનાને મલતા હતા.

આ ટાપુની પાશ્વેપાશ્વે ખારી જમીનો ઉપર જેઓ બાત ઉગાડતા હતા, તેઓ પાશ્વથી દરવરસનું સરકારી દેણું વથુલ કરવાનું કાંમખી આ ખેલ- નાજ હસતકમાં હવું; અને તે સાહેબ કમ્પેદા મુજબ આગમજથી માહમુલ

લીધાવતા, કોઈની ધણીને ભાત કાપવાની પરવાણાગી ખીલકુલ આપતા નોહતા; કારણ કે તેઓએ સરકારી ફરમાંન તેનાને એવુંજ મસેલું હતું, અને તેથી કરી સરકારી આમ્મિપત ધણી વેહલી વશુલ થતી હતી.

આગલા વખતમાં મુંબઈ ખાતે બારબરધારી ગાડાંઓ, તથા બલદોની અતીથીઅ ખુટ હોવાથી એવી બેઠારી માલલી હતી કે, જેની કરનારાઓને અગત પડતો જેની સોકોના ગાડાં અથવા ઠોરો હાય આવે તેને જામરીથી બેધડક પકડી લઈ પોતાનું કાંમ ચલાવતા હતા; તેમાં કેહવ કે ધણીવાર આ પટેલ સાહેબના ગાડાં બલદીઆઓ પણ સપડાતાં હતાં; જેની મનાઈઓએ તે વખતની રીત પરમાંણે ગાંમમા પોતે એવો ઢંઢેર પીટવેઓ હતો કે, “કોઈ એની પારકા સખશીના ગાડાંઓ, અથવા બલદો તેનો લવાજમો આપેઆપના બેતરનાં કાંમ સાથે જામરીથી લેવાં નહી” આ હેઠમ અમલમા આવેઆપી બેઠારી તદ્દન ખંધ પડી હતી.

એ ઉપરાંત સરકારનું ધણીજ તાકીદ બરેજ કાંમ તેવન પાથે એવું હતું કે, નામદાર કુંપણી તથા ખીજ વેપારીઓનાં આવતાં જતાં સઘલાં પારકાઓને અગતસર જોઈતા નેહાવ પુરે પાડવો અથવા તેમાંથી ખાલી કરી લેવો; અને તે કાંમ દરોઅસત બલલીને તેનો પુરતો લવાજમ સારીપો તેવન વશુલ કરતા, એટલુંજ નહી પણ ખીજાં અનેક તરેહનાં સરકારી કાંમો જે બલવતા તેનો માસુલખી મેલવી લેતા હતા.

આ પછોતો પટેલનાં તરણવાર લગન થએલાં કેહવાએઅ, તેમાં પેહલી પરણી બાએડી મરણ પાંમિઆ પછે, ખીજ કરી લાવેઆ હતા. હોંઆં વુલીક પોતે અધાર જામર પોંહવેઆ છતાં, તેની પાછલ નામ રાખનારો કોઈની વારસ અવતરેઓઅ નોહતો; પણ તરીજી સદ્યુણી બાઈ જે ધરાંણુ દસથી આવી હતી, તેની સાથે પરણેઆથી વસતીનો વધારો થયો તે વીચેની જાણવાજોગ હકાએત નીચે દાખલ કરીએછે.

એ ધરાંણી અખલાજીને મુંબઈ આવવાનો સખખ એવો સંભલાયોછે કે, તેણીના સવરેસ ખાતે તેણીને જગત આપતરો શીઆજજ ખીજ કીલીસર નામનો બાપ, તથા ફરંગીઝ નાંમની માને પેટે, એ મુધાં પાંચ દીકરીઓ પેદા થએલી હતી; જેઓ ધણીજ અખસુરત હોવાને લીધે, તે માહેલી તરણ જણી-એને તો મુસલમાન સોકો જાલમી દોરથી છીનવી લઈ ગયા હતા; અને ખી-આરી બેને ધણીજ માહવજતથી છુપા છુપ ખંચાથી રાખવામાં તેણીઓનાં મા બાપને એટલી તો મુસોહેલીએત નડી કે તેણીઓને હોંદ તરફ મોકલી દેવાની પેરવી તેઓ કરતાં હતાં, તેહવામાં તેણીઓના રડાં બાએએ એક જરમેન મુ-સાફર, જેના નામની એકસ યાદી મલવી નથી, તે તાંહાં જઈ લાગો; જે ઘણોજ બસો, અને રહેમ નજરવાલો જરે તેઓને માસુમ પડેઓ, તારે ખીઆરા દુખીઆરા એઆવશે તેની આગલ આજેજીથી અરજ ગુજરી કે, તેની આ બે દીકરીઓ જાલમીં દારને લીધે જરથોસતી ધરમમાં ધણીજ મુસોહેલીએતથી જલવાઈ રહીઅ, તેણીઓને હોંદની જમીનમાં જાંહાં પારથીઓની વસતી હોય

તાહા લઈ જઈને ટ્રેઈ સારા માણસના સવાધીનમા સોફી આપયો તો, તેણી ઓનો સસાર રૂડી પેરે સમવાયો. આ વાત કબૂલ રાખતા પેલા જરમેન મુસાફરે જે માહેલી એક ડોકરીને પસંદ કરી પોતાની કદખુદાઈમા લેવાની ઈચ્છા બતાવીને એક કહેણ કે, "તેણીને મુસલમાન નેવા જીનમાતમા હું રામીરા નહીં પણ ઘણુંજ સુખ દેખાડીસ, અને બાકીની એકને પેહનને ડોકાણે ગણી હોંદુસતાન આતે સમાનથી લઈ જઈને તમારા જાતબાઈને હવાલે કરીસ" જે ઉપર સતોસ પામી એઆવજો તેની જે, ઠીકરીઓ સાથે એવા ડોકાવ કીધો કે મુસલમાન જખરદસતીથી ખેંચી જાએ, તે પ્રતા આ સખસ બેલા કે સારી કબૂલાતથી સુખ દેખાડવા ચાહેચ, માટે તેઓ માટેની એકને જરમેન મુસાફરે પસંદ કીધી, તેણીએ તેની સાથે, અને ખીજ ને પીશજન નામની બાઈ હતી, તેણીએ પોતાના હમદીન સાથે પરણવા માટે, તે જેટુ બેઠીઓ મા બાપ પાસેથી ઇલી રખસત પામીને જરમેન મુસાફરની સગતમા જનમ જુમીને તણદઈકુખઈ આતે આની આવીઓ. તાહા પેલી પતીવરતા પીશજને અતરેના નામીઆ કુકાણુદાર શેઠ ભીખા બેરામને હવાલે કરતા મજકુર મુસાફરે કહેણ કે કોઈ આખરવાલો પારશી ગરહસથ જેને આ ડોકરી પસંદ કરે, તેની સાથે પરણાવી આપવી, અને તે ગરહસથ જેણીને પોતા નેકામા લીધી હતી તેણીની સાથે પોતાને સવદેસ તરફ શીધારી ગયો.

પીશજબાનુનો જનમ તેણીની ઈઆદદાસત ઉપરથી અનરે ઉપજવેના ટપકા મુજબ રાજ ૧૫ મે માહા ૭ મે ચેહનસાફી સાલે ૧૦૯૮ થા એ ઇરાન આતે થાએલો માણમ પડેઓડે એ બાઈ જર પેહલપેહના મુખઈ આવેઆ તારે ૧૩ અથવા ૧૪ વરસની ખીલતી જવાણીના બાહારમા તાહાના બાઈ બેરાકની ખુમીથી જાણે લીથેક વરસના હેએ એવા મજબુત બાધાના દેખાતા હતા. કોટ આતે ફારખસ સત્રીત આગલ જાહા દાદી ખી લડીંગ નામની મોટી હવેરી હવડા હુમેલીએ, તાહા કેટલ કે અસલ તુલાન હતુ, અને તેની અસપાસના ચોગાનમા સાહજને સમે પરશી શીઆએને હવા ધોરવા માટે મેસવની જગેઆ હતી, તાહા ઉપર જણાવેના શેઠ ભીખા બેરામ પોતાની આ પશહણીને લઈને બરથાર પસંદ કરવા માટે જઈ પેઠા, પીશજએ પેહનાતો સરવેની તરફ ટીકીટીકી નજર ફેરવતા આ મુરા શેઠ રસતમ પટેલખી તાહા બોંડલા હતા તેનાનો હાથ પગડી લીધો, ખીઆરા અધાર જામરના પટેન સાહેબે જોએજ, કે આ પીડા ફેકટની ગલે વનગેચ તેથી તેવન તતકાલ તાહાથી જતા રહેઆ, અને પીશજએ તો તે શીવાએ તાહા બોંડલા ખીજ કોઈનેખી પરનવ માટે પસંદ કીધાજ નહી ખીજ સાહજરે તેજ મીસાલે તેણીને લઈને ખીખાજ શેઠ તાહા પાછા અવી પેઠા, પણ રસ તમ પટેલ તો ખીહકના મારેઆ ખીલકુન આવેઆજ નહીં, તારે તાહા બોંડ લાએમાથી ખીજ કોઈની આવદ પસંદ કરવા તે બાઈને ફરમાવેજ, તો સાફ નાપાડી તેણી બેલેઆ કે કાલવાલા સખસનીજ સાથે પરચુ. હવો આહ તે બાઈનો જોઈને સઘલા સાહેબોએ મનસુબો કીધો, અને રસતમ પટેલ પાથે

જામને ધણું સહનજાવી કહેજે કે, જારે તે ખાઈ તમારી ઉપરજા ખુશીછે તારે તમે તેની સાથે જરણા કે જ્યે તમારે તાંહાં વસતીવારીને વધારા થાએ. હાવી રીતનું દખાંણુ સરવે દોસતો તરુથી થએલું જોઈ શ્રેષ્ઠ રસતમ પટેલ આ ધરાંણી તોખમની ખીરાજ સાથે જરણાં અને ઘેર લાવેઆ પછે યોડાજ વેહવારથી તેનાનીખી પુર ખાતરી થઈ કે, આ ખખલા તો ખરેખરી કોઈ સારાંજ ખાંનદાનની અને ઘેર રાખુ સકરમી ઓરતછે; જે ઉપર દનપરદન મોહખત વધારીને ઓખલાસથી આહ રખેઓ, અને કરખું ઓદાનું ઓરું થએજ કે તે ખાધએ ઓકેકની પુરે સુનંદા ચાર દીકરાઓ જાની આખીને પોતાના બરથારનું ઉજડ ઘેર વસતીથી જે બરપુર કરી દીધું, તેઓના નામે નીચે મુજબ હતાં.

વડા કાવસજી, જેનાનો જનમ સાલે ૧૧૧૩ અથવા ૧૧૧૪ માં થએલો અરકલાએજે.

ખીજ દોશમજી, જેનાનો જનમ સાલે ૧૧૨૩ ના વારમાં મહીનાને ખીજે રાજે ચોક્કસછે.

તરીજ કેખસર, જેના જનમનો સને અથવા દાહાડાવાર ધઆદ નથી, પણ રાજ ૬ મો માહ ૨ જે સાલે ૧૧૬૩ માં મરણ પામિલા માનુમ પડ્યાછે.

ચોથા ટેમુલજીના, જનમનીખી ખખર નહીં હોવાને લીધે, તેણાનું મરતીઉકે રાજ ૧૬ મો માહ ૧૧ મો શહેનસાહી સાલે ૧૧૯૭ માં થએલું જણાએજે.

મુંખઈ ખાતે અંગરેજ સરકારથી થેડવાએથા આ વેહલવેહલા પટેલ રસતમશ્વ પોતાના અમલમાં જરમાંણીકપણાથી સધલી જાહોજલાલી ધણી સારી રીતે ભાગવી હતી; અને સકરમી ખાએડીને સબકતે જમણે ગાંધે દરવીય પણ સંધરહ કરી તેને રૂડાજ ઉપીયોગમાં સદા લાવતા હતા. એ સાહેબને તાંહાં ધરડી વએમાં અવતરેલા દીકરાઓ મોહલા વડા તથા ખીજાને સાલે ૧૧૩૧ ૫૦ માં, પોતાનાં દેથી અખીરી એલકાખને જખ મણે તેવી ધાંમધુમથી જારે જરણાવેઆ, તારે કેહવ કે તે વખતની રીતને અનુસરતો ખરવ કરવામા કાંઈજ કોતાઈ રાખી નેહતી; અને તેની ખુસાખીમાં જખ મુંખઈ, તેમજ સુરત, મુમારી, મોરા, અરાજન, કુમસ, અને ખીલીમોરા વગેરેના દેશે રસ ખાતે ખાંડા વેહખીને તાંહાંના ધણાક લોકોને મેજખાંનીમાં સાંમિલ રેહવા સાદે ખાલાવેઆ હતા; જાંહાં ૨૬ દીવસનો માંદવસરો સધને તેટલા અરસામા પોતાને તાંહાં સારી રવેસની રાંમસણીના રંગ રાગ ગજાવી લીધા હતા, અને તેવી ખુસાલી હસતે મોહડે પસાર થઈ ચુકતે અખીઆરેક મહીના ગુજરેઆ, તેટલાં પોતાની જંદગી છેક ૯૬ વરસની જઈકીએ પુગાડીને રાજ ૨૭ મો માહ ૬૭ શહેનસાહી સાલે ૧૧૩૨ ૫૦ એ, મીનાઈ જાંહાંનમા કુવ કરી ગયા ઉપરથી તેમની માત બરેલી પટેલાઈના વેહસા વેહરો પુરે થયો.

શેઠ કાવસજી રૂસતમજી પટેલ.

પટેલાઈની ગાદી જલવનારા આ ગરહસય બાપના મરણુવખતે ૧૯ વરસને આસરેના હતા, તેનાને સંસ્કારે મોટીખુસી સાથે બાહર રાખેઆ ઉપરથી તે મરહુમની પંકાએલી પેહકીનો સંઘલો વહીવટ પોતાના હસતકમાં કરી લઈને કુટુંબનાં વડા તરીકે પરીવારને પક્ષમા સમાવતા રહી સરકારી તથા સનસારી કાંપો ચલાવવા લાગા; અને પોલીકા બાપના વખત જેવી સઘલી સંતા સારા વીઆરિથી હેવીરીતે બાગવવા માંડી કે, જેથી કરી વડીએલાએ પુખ્ત પાએ બંધ બેસાડેલી કીરવીને ખીલતા બાહર ઉપરજ દીધલી દેખાડી.

અંગરેજ સરકારને ખીજાં રાજીઆ ઉપર લગાઇ લઈ જવામાં યુતાવડું પડેઆના સખે બરાકરને જલમારગે એકથી ખીજે ડેકાંછે તાકીદે હેરફેર કરવાસાઈ જોઈતાં બારકસો મેલવવામા જરે ઘણી મુસકેલ જણાઈ, તારે તે કાંમનો મકતો આ શેઠ કાવસજી પટેલને આપેઆ હતા અને તો જોકે તેનાની પાસે બોહોલો વહીવટ હેમ્મેઆછતાં, બરાકરગીરીને હેવીતો સવલ કરી દીધકે, તેના બદલામાં એ કાંમખી આ ગરહસયની હુધઆવી બાદ ઘણી લાંમખી મુદતસુધી તેમનાજ કુટુંબીએ હસતક સમવાઈ રહેજો હુવું.

ઈસવીસને ૧૭૭૪માં મરાહકા સરકાર રધુનાથરાવ દાદાસાહેબ પાસેથી થાણા અને વસાઈની હકુમત આપણી અંગરેજ સરકારે જરે લઈ લીધી, તારે તે જગેઆનો કારેબારખી આ પટેલને તેનાની અંચલાઈ ઉપર પુર વીસવાસ રાખી સોફેએ; અને તેઆના ફરમાવેઆથી તે છતા માહેલા ચરણી બંદર, મનપેસર, દુરંદ્ર, મઠ, મરવે, મનોરી, વેસાકું, દાંડા, વાંદરા, કલીઆંછી તથા બીંવડી મલી ૧૧ તાલુકા તરફનાં માછી મારે ઉપર સરકારે ઘેડવેલા “બાદી ટાકસ” નો કર હુધડાવવખુ કામ તેવણુ બજવતા હતા. આ ટાકછે તેમના ખીજા બાઈ શેઠ દોરાબજી પટેલખી પુગતી ઉમરના હોવાથી, નવા કામમાં પોતાના વડા બાઈને ઘણાજ મદદગાર થાઈ પડેઆ હતા; અને તાંહાંની વસુલાત મોટે થાણા તથા વસાઈની વચે ફરતા રહીને સરવે પાંતીની સારી દેખરેખ રાખવા લાગા.

જો કે ઉપર જણાવેલાં ગામોમાં તાંહાંના રખેતા મુજબ એકેકો પટેલ તો નેમાએસોજ હતા; પણ તે સરવે ઉપર વડાપણું આ શેઠ કાવસજીને જ મલેજ તે હોઆં સુધી કે, તેવનની પરવાણુગી લીધાવના ઉપકાં ગાંમડાંઆમાં કોઈ સખસથી જવાઈ રાકાવું નોહવું; અને જેને જવું હેએ તેને તેમની પાસેથી ચીડી લેવી જોઈએ; હેવા કાનુન જો હતા તેની ચાખશીમાં એક પુરાનો અંગરેજ દરાતાવેજ તેમના વારેશો માહેલા એક બાઈ પાથે સમવાઈ રહેલો જો જણાએઆય, તેના તરજુમો નીચે મુજબ વંચાઈ રાકાયછે.

“આંદર રામસે સકુઆએર.

“સાહેબ,

“મેહરબાની કરી આ ચીઠી લાવનાર પારશી હીરજીને યાણા અંદર ધ-
“અલ થવા દેજો.”

કું છેજી સહિબ

“તમારે તાબેદાર સેવક.

(સહ) કાવસજી રૂસતમજી પટેલ.

મુંબઈ તા. ૧૮ મી ફેબ્રુઆરી ૧૭૭૫.

શેઠ કાવસજી પટેલની ફડી કોએસથી આપણી સરકારના કામે હવાતા શેહલ રીતે પાર પડી સખેઆં કે, તેની ઇઆદગારી તેમના પરીવારમા પર-
કાસતી રેહવાના હેતુથી તે વખતના આપણા નેક નામદાર માજી ગવરનર
મી. ઉલીએમ હાર્ડીએ સરકાર તરફથી “દરેરા આવ હાનર” નામના ના-
મીઆ પોસાકની માન ભરેલી એક એલાત આ સાહેબને બખર્શીદા કીધી હતી.

યાણાને તાલુકો અંગરેજોને હાથ આવેઆની આગમજ કહેય કે, એકબી.
પારશીની વસતી તાંહાં ખીલકુલ હતીજ નહી; તાંહાંનો વહીવટ આ શેઠ કાવ-
સજી પટેલને સવાધીત થાએઆ તારે તેનાએ પોલીકા હમદીનાને બાહિરથી
બોલાવીને તે જગેએ વસાવેઆ; અને તેઓના ધરમને લગતી અગત પુરી
પાડવા માટે સાલે ૧૧૪૪ ૫૦ માં હજરે રૂપીઆ ૫૬૨ના ખરચેને
એબાદત તથા કીરીઆ કરમ કરવાસાર એક આતસ કદેહ, અને મરણ પા-
મનાશઆની આરાએરાને સાર દોખમુ બંધાવી આપેજી હવું; માટે એટલી સગ-
વડથી તે તરફ થોડીજ ખુદતમાં ઘણા જરથોસતીએ જઈ ચીએઆ હતા.

એ તરફનાં મેહસુલની તપાસ કરવાસાર આ ખુખીવંતા પટેલ તે વખ-
તના ગવરનર હાર્ડીને પોતાની સંગાથે લઈને ઇસવી સને ૧૭૮૨ ના મેએ
મહીનામા મનપેસર, ઘંડા, અને તેવનાએની જગે તરફ ગએઆ હતા;
અને તાંહાંનો અમતસર બંદોબસત જે તેનાએ કીધેલા હતો, તે સરકાર તથા
રહએતના લાબ જોગ સરઆ ઉતરતો જોઈ ગવરનર સાહેબ ધણજ રહેત
થાએઆ હતા.

આ ફકરે લખતાં જેમ હમે રમુજ જેવું સમજાએય તેમ વાંચનારા
સાહેબોનેખી હસવું આવેઆવતા રેહશેજ નહીં કે, ગોટા માતખર પટેલ યાઈને
એક હલકો જેવો હુધીએ દાકમના ઇકરાને ભેટ કીધે; પણ તેના શેહજ બો-
લાસો યાઈ સખાએય કે, એ સાહેબો પટેલ તો માતરે માછીમાર લોકો ઉપ-
રના હતા, અને તેના લવાજમામાં પણ તેઓને દરરોજ તાજી માલી મલેઆ
કરતી હતી; જે માહેલી કેટલીકતો ગોટગોટા અંગરેજ અમલદારને તાંહાં
નાસતા વખતે, અને કેટલા પારશી ઇસત મીતરેને તાંહાં સોગાદ દાખલ જતી
હતી; અને એ ચીજની ભેટ હવડાં કદાપી હલકી જણાએ, પણ આગલા
રાહડાએ ઉપર ધણી માહબારત અને વલી પટેલને તાંહાંથી મલે તે તો ખરે-

ખરી ઉકમાઈનીજ ગણવામા આવતી હતી; મોટે આ સહિષ્ણે, પોતાને તાહાના રામેતા માફક જરે ઈસિવી સને ૧૭૬૫ મા આપણા માનવંતા મરહુમ ગવરનર જ્ઞેનાયન ડકનના દિકરા વેલાચ્ચેત શીધારેઆ, તારે ૧૧ ટન સુકા ફરમાયુ બ્ર-મલા, અને ૨૦ કુડી સુકા છમના આડવા તરીકે સોગાદ મોકલા હતા; અને તે બેટ વલી મોહરા ઉપકાર સાથે કબુલખી રાખવામા આવી હતી.

શેઠ કાવસજી તથા દોરાબજી પટેલે (બેહુ બાઈઆ) સારી વરતણકથી વહીવટ ચલાવીને જે મીંચકતો મેલવી હતી, તેમા નાધલાં મોટા ઘેરે, તથા બંગલાઓ મળી ૮ એમાગતોના, અને એતરની ખાલી જમીનોના જુદા જુદા મેસુમાર ખાજરોઆ ઉપરાત ચીન ખાતે રાજગાર મોટે “માહ જાગીર” નામનુ એક વાહાણુ ટન ૮૦૦) ને આસરેનુ બંધાવેજી હતુ; અને સરકારી મકતાના તથા પટેરાઈના કામે કીધા છતાં દેસાવરે આલેને મોહલો રાજગાર રચેઆને લીધે વેપારી સફમાખી તેઓ સાડ માન મેલવતા હતા, એટલુંજ નહી પણ વીમે ઉતારનારી મડલીમા તેનાનો બાગખી લે વખતે મોટી-ઉક-માઈ ભરેઆ ચાલુ રહેલો હતો.

• કુભારગુકડા તથા એતવારીની વચે આવેલા મારગની સોડમા શેઠ કાવસજી પટેલની મોહટી મીંચકત, જે હવડા પાજરાપોયને નામે ચોલખાચ્ચે, તેનીજ પાથે બાધેલો એક જુનદ તથાવ એ સહિષ્ણે પરજના ઉપીયોગ મોટે ધરમ ખાતે આપેલો; તેના સનેની તો ચોક્કસ ખખર નથી પણ ઘણું કરીને તે ૪૦ સને ૧૭૮૦ ની આસપાસ હોવા જોઈએ. એ તલાવની મરામત ૧૮૩૪ સુધી તેમનાં કુટુંબીઓ કરતા હતા, પણ તે પછે બારીક વખતમા ગુજરેલી ફરમાસ મુજબ આપણી સરકારે પોતાના હસતકમા લઈને ઘણી મારી હાવ તમા તેને સાચવી રાખેઆ છતાં, તેજ નામે “કાવસજી પટેલનો તલાવ” કરી હજી સુધી પરખેઆત થાઈ રહેલો. આ પટેલ સહિષ્ણે બાહિર કોઠ એક નસાખાનુખી ધરમખાતે જે બાધી આપેજી હતું, તે ઘણીજ ખીસમારે હાલતમા આવેલુ જોઈ તેમના દોતરા મરહુમ એક દાદાભાઈ રસતમજી પટેલે સલે ૧૨૧૮ ૫૦ મા પોતાના બાવા રસતમજી કાવસજીના પુત્ર મોટે નવેસરથી બધાવી આપેજી હતુ.

પોતાના રૂઝ બીચારથી પારશીની પચાચ્ચેતના એક માનવંતા અધીકારી થાઈને લોકોના ઘેરકુવલાના તટાચ્ચેખી સાબલેઆ પરમાણે આ સહિષ્ણ ઘણીજ ચાખાકીથી ચુકવતા હતા, એટલુંજ નહી પણ તે ઉપરાત એક સાદરીક વેપારી તરીકે સઘલી મંડલિઓમા પોતાની હાજરીથી માન પામેઆ પછે રાજ ૨ જો માહા ૧૧ મો એહનસાહી રાલે ૧૧૬૮ ૫૦ એ ૫૪ અથવા ૫૫ વરસને આસરેની ઉમર ભોગવી, તરણુ દીકરાઓ તથા તે ઉપરાત કેટલીક દીકરીઓ, અને દોતરાઓની સારી આખાઈણી હસતીમા રખી જવેદાંની કુનીઆ તરફ કૂચ કરી ગઆ, પણ પુનવંતાં કામની કેટલીક નીસાણીઓ સાથે એક ઉપી ચોગી તલાવ જે હજી સુધી પરજની હાલત પુરી પાડેચ તેથી તેમના નેજી ભરેઆ કાવસજી પટેલના નામને કોઈ જુલનાર નથી.

નામ તેનો નાસ, પણ રેહ્યે નકી ઇઆદ,
 ને કરશે જગમાં ખુબી, તેજ દીપશે જીઆદ.
 જવાનીના પુર બાહર ખર, પટેનાઈ જેણે ખીલવી,
 સુખવાંચીની છંદગી તેવી, જમે લીધી છીનવી.
 આફસોસ તેના મોહતને કહીએ, ન થવા દીધો ધરડો,
 આ માહતાખ જેવા ચેહરા ઉપર, પારેઓ ગેબી પરડો.
 જનમ આપેઓ જેણે, તે માતા રડવી ચર્ધ,
 તેનાજ ગંમનો નવેક વરસ,* રહીને ચક્ષી ગર્ધ. ●

આ મરહુમ પટેલ કાવસજીના ચેહરાની ખુબસુરતી વીચે ગામમાં ધણીજ તારીફ ગવાયેલી છે; અને તે ઉપરથી તેવણના બખતે ખીલદ માતા ખીરાજ આઈએ, તેણીના આ વડા દીકરાના બદનને ઇરાંનીજ પોસાકથી એવોતો શીન-ગારી મેલેઓ હતો કે, તે તેણાને યોગ્યંતો દેખાવાથી પોતાની છંદગીના છેડા સુધી મમસારના પેહરવાસને દરજેજ વીહસો મેલેઓ નોહતો. આ ગરહમયની તસવીર તેજ પોસાકથી ચીતારેથી તેમના કુટુંબીઓને તાંહાં હજીસુધી સંબાલથી સમવાઈ રહેલી જોખી સાહેબો જોસે તેને અગણીત ખુશી ઉપજશે.

શ્રેષ્ઠ દોરાખજી રસતમજી પટેલ.

મરહુમ રસતમ દોરાખના આ ખીજ બેટાનો જનમ ને ઉપર જણાવે-ઓએ, તે દાહડથી તેવણ ઉધરીને ૧૪ વરસના થયા તેટલી સુદત સુધીમાં સુજરાતી તથા અંગરેજી વીરિઆતી કેલવણી તે વખતના રવાજ સુજાખ પાંખી રહેઓ પછે, પોતાના વડા બાઈ કાવસજીની સાથે હતી મલીને સંપત્તી કાંમ કાજ કરતા હતા; અને તેમાં ધણે સારે અનુભવ એખતેઆર કરી લીધાથી બાઈની ખાતી પડેલી પટેનાઈ પોતાના સ્વાધીનમાં મેલવીને જેમ તે મરહુમ સઘલાં પરીવારનો પરતીવાલ કરતા હતા, તેવાજ હેતુથી આ સાહેબ પણ સરવેનો સંબાલ રૂડી રવેચે રખવા લાગા.

વડા બાઈના મરણ પછે રાસ ખાતાંનો હીસાખ જરે આ સાહેબે નકી કીધો, તારે ઘોઠોની ઉપર રહેલી હુમરાણી ખાતી તથા વેપાર જોગ ખાત ઉપરાંત વાંહાંણ મલી સઘલી પુંજ રૂપીઆ સાડા ખાંચ લાખને મુમારે મણવામાં આવી હતી; જેમાંથી નીમોનીમ દેવું સુજરે કરતાં રાસ ખાતાંના રાજગારની નકી પુંજ રૂપીઆ પોણાતરણ લાખની આસપાસ રહેલી માહુમ પડી હતી; અને

* ઇરાંની તોખમતા નેકબખત ખીરાજ આઈ, જેણીના સખકતાં પગલાંથી કેહ્ય કે આ પટેલ ખાનદાંન જાહોજલાલી બરેઈ ચએકું હતું; તેવણ પોતાકા ખુરાનોમા વડા દીકરાના મરણની ગીરફતારીમાં એટલી સુદત સુધી કુખી દીલથી જીવેઆ પછે, રાજ ૧૧ મો માહા ૪ મો સાસે ૧૧૭૭ ૫૦ એ ૭૬ વરસની જામફીએ પોંદ્યા બેહસતનશીન થયાંછે. નો. લે.

જમીન ઉપરની મીલકતો જે આ નાંધમાં ઉપર દાખલ કીધેલી છે તે, તથા સરકારી મકતાના વલીવટની હાંસલ જીદી જાણવામાં આવી હતી; જે સંબંધિતને બેગી સેતાંબી હાથ જમાનેના કોઈબી સરીમંત સાહેબોના ખજાના આગલ કાંઈજ ખીસાદ ધરાવતી કેલવાયે નહીં, પણ તે વખતપર એટલી પૂંછ ધણીજ માહબારત વખણાવી હતી. આ યાદીમાં જણાવેલું દેવું કેલચકે પૂંછની ફેરવની સારી રીતે કીધાથી જીજ વખતમાં થેક દોરાળજીએ દાકડ પાચ્ચેકે કીટાડી દધને દરવીયમા મોટા વધારા કીધા હતા; અને તેવા મોહાલા વલીવટ ઉપરથી મરહુમ થેક કાવસજી તથા તેમના આ જાંચ્ચેનશીન થેક દોરાળજી સાથે મુંબઈના મોટા મોટા હોદ્દાઓ, પારશીઓ, મુસલમાનો તથા અંગરેજ વેપારીઓ, સરાફે, અને ગરહસથો, લેણદેણ સંબંધો સારા ધરોળો રાખતા હતા.

મનની અંચલાઈ જેમ વધતી ગઈ તેમ તેનાચ્ચે વેપારનાં કાંમમાં સારે અનુભવ મેલવીને મલખાર કેસટા તરફથી સાગલી લાકડાં, કેપરેલ તેલ, તથા તેવનાચ્ચે પરચુટન માલનો શેજગાર પણ દોરાળજી રસતમજીની કુંપણીને નાંમે અવન કરતા હતા, અને તે કારણ સારું કલકતા ખાતે મી. કાલવીનસ તથા બેજેટની પેલડીને પોતાની આડત સોંડી હતી. એ ઉપરાંતબી વેપાર વનજમા પોતાના પગલાં વધારે લંબાવીને આ સાહેબ સાથે ૧૧૬૨ ૫૦ માં (કાવસજી પટેલની હાજરઆતી છતાં) પેલલવેહલા ચીન ખાતેબી શીધારેઆ હતા; જાંહાં દર વરસની એકેક મલીને તરણ સફર લાગટાગ કરતાં રૂ. ૫૦૦૦૦ નીમતી માલ લઈ જઈને તેના બદલામાં આહે, સાકર, રેસમ, રેસમી કાપડ અને તે વગેરેનો જ્યાંખંધ માલ તાંહાંથી લાવી હોંઆં વેચતા તેમાં મનમાંગતો નહે મેલવતા હતા; અને તેપછે મુંબઈમાં પોતે રહીને જે વેપાર તે તરફનો કીધો, તે માટે તાંહાંનાં એક હોરા વેપારી નાંમે સમસુદીન અબ્દુલ રજકને ખાસ આડતીઆ દાખલ ઠેરવી રાખેઆ હતા. એ વખતપર તેનાચ્ચે જે રૂ. ૫૦૦૦૦ ચીન મોકલતા, અને તેનો અવેજ ફરી-વલેઆથી જારે નકી હીસાબ ઉપજવતા તારે સધસો ખરચ ખાદ જતાં દાહડથી બમનો નહે તેનાને હાથ આવતો હતો, તે સુમાર ઉપરથી સહમજાઈ સખાચ્ચેય કે રકમખંધ માલમાં તેનાચ્ચે તે વખતપર ધણી સારી કમાણી હાંચેલ કીધી હશે.

હાવા મોહાલા વેપારને પોતાની આસપાસ ફેલાવી દીધા છતાં, આ પર-મારથી થેક દોરાળજીએ બાપથી ઉતરી આવેલી પટેલાઈનો હક ઉસતવારીથી જાલવી રાખીને, સરકારી કાંમકાજબી અસલનાજ રાખેતા મુઆફેક, સારી વરતછુકથી આટાબી સેતાં, પોતીકા પુરાંના મસિકેનો રૂ. ૫૦૦૦૦ મેલવતા હતા. એજ કારણસર આ સાહેબ જારે ધરાવી સને ૧૭૮૩ માં વસાઈ તરફ જમા ખંદીના કાંમપર રહેલા હતા, તે વખતે મારહાજોના દરોરાની ધણીજ ધાસતી તાંહાં ચાલતી હતી; તો જો કે પેસવા પાયેથી તરતની લીધેલી જગેઆ અંગ-રેજ હકમતમાં ગણાવી હતી, તોપણ તેની કશીબી ખરવાહ કીધાવના એ મ-રહમ સેકે તાંહાં આવીને ધાલે દીવશે ધાર પાડી લોકોને હુંદતા, એટલુંજ નહીં

પણ જે સાંમણે ચાખે તેને બેધડક કટલખી કરી પોતાને ડોકાણે નીરબખે ચાલી જતા. તેવા દોંગાંમમાં આ શેઠ તાંહાં પુર દોંગમતથી રહી પોતાનું સર-કારી તથા આંતગી કાંમ બજાવતા; અને તેવામાં જો કદાપી કોઈ લુછા લોકો બોગ બોગે તેમને મલતા તો પોતાની લાખિકાતથી તેણાને ડોકાણે લાવી સખતા હતા; તેવું છતાંખી એકવેલા એવો બનાવ બનેઓ કે, આ શેઠના ઘેરનીજ આગલ તેવણના હસતકમા રહેલા શીવબંદી ખાતાના એક સરકારી શીપાહીને લુ-ટારા મહારાઠ્યાઓ બેધડક કાપી નાખેઓ, અને સોરાબજી નામના કારબારીને કેદ પકડી લઈ ગયા, તારે તે વખતે આ શેઠનો જીવખી ઘણાજ નોખમમાં સપડાએલો માલુમ પડેઓ હતો; પણ સારાં બાએગે તેણાની નેક જુધીનું બલ આડ આવેઈ કે, કોઈ પુકતીથી તેવણુ બંચી ગયા; પણ પોતાના હસતક સોદા-એલા વહીવટ પડતો મેલીને હીચકારાની પો તાંહાંથી તેવણુ દરગેજ ખીશિઆ નહીં.

આ શેઠીઆના સઘલા મુખમાં એકાએક એવી હરકત યઈ હતી કે, તેમની પરણી મોહરદાર કબજેલાહીથી મરણ પાંગી; અને તે પછે સંસારની સરજત પરમાણે બનાજીના પરજેઆત આંતઘન માહેલા શેઠ બેરાંમજી નાના-ભાઈ દાવરની એક દિકરી સાથે ખીજવાર લગણુ કીધાં; પછે તેણાને તાંહાં રાજ ૨૧ મો માહા ૮ મો શેઠનસાહી સાલે ૧૧૬૬ ૫૦ એ હોરમજી નામના દિકરાનો જનમ થયો.

આ શેઠ દોરાબજીનાં સેવાધીનમાં આવેલાં સરકારી કામકાજો માહેલાં કેટલાંકતો તેમના બાવા શેઠ રસતમજી દોરાબજીના વખતથીજ મસેલા, અને બાકીનાં ભાઈ કાવસજીએ મેલવી લીધેલાં હતાં; તે ઘણીજ ચાલાકીથી તથા નીમકહલાવી સાથે ચલાવતા બોધને, તે હિપરાંત ખીલાં બે નવાં કામો નામ-દાર સરકારે મોટી ખુશીથી તેનાને સોંડેઆં; તેમા એકતો માજી ધરાટ ધન-ડીઆ કુમપણી જે બોહેલો વેપાર ચલાવવી હતી, તેના હરાખને જયા બંધ રહિ સુરત, ભરૂચ, જંજીરા, અને તેવનાએનાં દશે તરફથી મોતોની મારફતે લાવીને ખુબધના ખારામાં પોંદ્યતો કરી આપવો, અને એજ કુમપણીને હસાખના લાકડાંએ મલખાર તરફનાં જુદાં જુદાં ડોકાણાએ ઉપરથી લાવીને શોદી ખાતે પોંદ્યાડવા બાબેનાં મકતાએ માલુમ પડેઆ; અને ખીજું ઇસવી સને ૧૮૦૧ માં મજગામ ખાતે ખાહત બનાવવાના સરકારી કારખાનામાં દરએક બોઈવી જી-ણશી પુરી પાડવાનો જે ઇન્નશ મરહુમ શેઠ અરસેજી મજુકજી સરફ પામે હતો તેમાં તેમની પાંતી રાખી આપી હતી.

કરવાનો ધનશેખી જાહેર ખજારની મારફતે લોકો પાસેથી માંગવામાં આવેલો; જે ઉપરથી પોતાને બેબલત પોંદ્યતી જાહેર જોઈ તારે તે વખતનાં ગવરનર નામદાર બેલ્ગ્રાથન દંકનની શેવામાં એક અરજી મોકલાવી, અને તેમાં પોતે લાંબા વરસથી બજારની સરકારની શેવા સંબંધીનું જે વરણન વીસતારી ગુજરેજ, તે વાત ઘેઆણુમાં લઈને મજકુર ગવરનરે આ બાબેનો મકતો પાઠો તેનાનેજ આવેલો હતો.

પોતાના બાઈની ગાદી ઉપર માતરે પાંચેક વરસની દુક મુદતમુધી ખી-રાજને જેમ સરકારી મકતાના કામો સાચીરીતે બજારવેઆં, તેમ પેહલે વધિના વેપારી તથા વાંદાણુવટી તરીકેની રૂડી વરતણુક વાપરીને આ ટાપુ ખાતે મોટું માન મેલવેઆ પછે, બજારની દારીને આધીન રહી શેઠ દોરાબજી પટેલ રાજ ૧૦ મે માહા ૧૧ મે શેહજુરાહી સાલે ૧૧૭૩ ય૦ એ વરસ ૪૯ મહીના ૧૧ ની ઉપર ૯ દહાગની જામર પુરી કરીને જાહેર બેહરાત નસીન થાવેઆ, તારે ઉપર જણાવેલા ચાર વરસની બાજ વચ્ચેના એકજ બેઠાને પોતાની પાછલ હકદાર વારસમાં રાખી ગચ્ચેઆ હતા; તેવન પણ હાથઆત રહેલા એક કાકા ઉપરાંત પીતરાઈઆના સવાધીનમાં સચવાઈને બાપના પદસાથી પર-વરેલી પામી મોઠા થયા પછે રાજ ૩ જો માહા ૩ જો શેહજુરાહી સાલે ૧૨૩૪ ય૦ એ ૬૫) વરસની ઉમરમાં વંશાવલીની ટીપ મુજબ ચાર દીકરાઓને હસ-તીમાં રાખી મરણ પામેલા માલુમ પડેઆછે.

દોરાબજીના મરણથી ખાલી પડેલી પટેલાઈ મરહુમ કાવસજી પટેલના વડા દીકરા સોરાબજીના સવાધીનમાં જાહેર આવવાનો વખત પોંચેઆ, તારે તેમાં હરકતી બનાવ એવો બનેલો કેહવાએછે કે, એકાંત બે મોહબાવાલા પાર-શીઆએ પટેલાઈના હક તેઓના પરીવારમાંથી પરાંગે કરવાની મતલબ સાંધીને તે વખતના ગવરનરને એક અરજી કરી એવું જણાવેજ હતું કે, કા-વસજી તથા દોરાબજીના ગુજરી ગચ્ચેઆથી એ ખાનદાનમાં પટેલાઈ ચલાવવા લાએકનો હવે કોઈજ રહેઆ નથી, માટે એ એખતીઆર તેઓ (અરજદાર)ને આપવો; આ કુખ જરેલી વાતની ખબર તે વખતપર વખતાએલા શેઠ પેસ-તનજી ખમનજી વાડીઆ, જેવન પેલા મરહુમ બેહુ બાઈઓનાં અસલધીજ ઘણા હેતુ મીતર હતા, તેનાને માલુમ પડેઆથી દોસતીનો ખરે હક બજાવી દેવાનો રૂડો પરસંગ જોઈને તે કાવસજીના તરણુ દીકરાએ નામ શેરાબજી, રસતમજી, અને જંગીરજી ઉપરાંત દોરાબજીનાં બાક દીકરા હોરમજી મળી જણુ આરિને સાથે લઈ નામદાર ગવરનર પાસે તેવન ગચ્ચેઆ; અને જો કે તે વખતપર સાંબલેઆ પરમાણે એ સાહેબને હાકમ સાથે હરેક બાબમાં વારંવાર વાધવીવાદ ચાલતો હતો; તેવન પોતાના પેઆરા મીતરોનાં કૂંટબના બહાં કાળે તાંહાં જવા માટે કસીની અડચણ નહીં જોતાં ગવરનર સાહેબને જણાવેજ કે, તમારી હજુરમાં આવી હુમિલાએ તે મરહુમ કાવસજી તથા દોરાબજી પટેલના હકદાર વારસોછે; માટે સરકારે તેઓના બાપદાદાને બખશીલા પટેલાઈના, તથા સરકારી મકતાઓનો સમ્મલ હક તેનાનેજ આપવો જોઈએ.

હાની આતરી પુરવી રીતે મલેઆથી, નામદાર ગવરનરે ખુશી યાદને પેહલવે-
હલીજ મુલાકાતે આનિલાઓ મહેલા કાવસજીના તરણુ નીકરઓ ને ઊમર
પુગેલા હતા, તેઓ દરએકને એકેકી સાવ, તથા દોરાળજીના બાવક બેટાને
સેઆલનો રોમાવ હોરાડી તેઓના વડવાઓથી ઉતરેલી પટેનાઇ, તથા સરકારી
મકતાઓનો સંપલો હતક, એક શોરાળજીને સપુત્ર કુઠી લીધાથી વાડીઆજી
સાહેબ પેરાતનજીએ ખગ હતકદાગેને અજવાલિ આણેઆનો હેતુ, મોટી સાખાલીને
લાએક વખણાએઓ, એટલુજ નહી પણ પટેનના પગીવારે ઉપર તે સાહેબે કી
મતી ઉપકાર ને કુઠી દેખાડેઓ તેની ધ્વજાદગારી આ અસગર વહિસના બ-
આઓ, તો ને કે તારપહે કેટલીક મુદત થઈ તેઓ પામેનો બધો હતક જતો ર-
હેઆ છતાંપી, હજીતક બુલેલા જણાતા નથી.

શ્રેષ્ઠ સોરાળજી કાવસજી પટેલ.

પટેલાઈની ગાદીપર આવેલા આ ચોયા એક સોરાળજી સાબલેઆ પર-
માણે રાજ ૨૧ મો માહા ૧૦ મો સારે ૧૧૩૭ વૃષે ને જનમ પામેઆ
હતા, તે ગણુતરી ઉપરથી પોતાનો એહધો બજાવવા માટે ૩૯ વરસની ખાત્રી
વચ્ચે પોતતા મુધી સરસો વંદીવઠ અલાવવાની માલીતકારી આગમજથી
મેલવીને એવાતો પુખ્ત થાઈ રહેલા માલુમ પડેઆ કે, કાકા, બાપ, બાપાવા,
અને પરદાદાથી ઉતરતુ આનેક સરકારી તથા ચોદાગરી કામ ધણીજ એહલા
ધથી આટોપી લેવા લાગા; અને તેનામે સરકારનેપી વારવાર ખુશી ઉપજતી
રહી. આકું છતાંપી જરે પરજ તરફના કેટલાક લોકો જેમા એજ સાહેબને
તાહાના અજમલેસા વાના ધણાખરા આગલા કાહરેખારીઓએ મહાગમહડી
કરવા માડી, તારે નામદાર સરકારને પણ પોતાની માહુરુતમા વપારે કરવાની
ઉલટ ઉસકેરાઈ; અને તે ઉપરથી, આ સાહેબના સવાધોતમા હોએલા કામો
માહેલા વરતી તરફના દરીઆની માઝી પકડનારાઓ પાથેથી માહુરુલ વશુલ
કરવાના મકતાની પેહલવેહલી માગણી પરજ પાથેથી માગવામા આવી, અને
તે માતરે એકજ વરસની હધપર રાખી, આ મકતો ખીજને હાઝ નહી જવરિતા
૩૭૦૦) વાસતે ધં સને ૧૮૧૬ મા એજ શેડે લઈને પોતાના વડવાએલુ
માન ટેકવી રાખેજી હતુ.

સરખાના લસકરી, દરીઆવરધી, તથા વેખારના સરવે કામોમા જોઈતા
બારકચો વગેરે પોહતતા પાડનાનો મકતો ને આ પુરાતમ પટેલ ખાનદાન-
નાજ હાથમા ધણા વરસોથી સચવાઈ રહેલા હતા, તેને માટે કાઈજ નહી
પણ માતર નામને ખાતર દર તરણુ વરસની મુદતની માગણીઓ તેઓ પાથેથી
જનથુક લેવાએઆ કચી હતી; પણ તેમા વધન પાડવાનો કશોખી સખખ બતા
વેઆવના ધં સને ૧૮૨૦ થી ઝીપના કામ્પેદામા સરકારે એકએક ફેરફાર
કરીને દર એકજ વરસની મુદતના મકતા આપવાનુ જરે થેડવેજી, તારે તે

ઉપરથી રોક શોરાબજીએ તે વખતના વખતખેલા, અને મએઆવતા નામ દાર ગવરનર માર્જેટ સ્ટીલઅરત એનફ્રનસટનને સરકારી ના વીમારની વીરધ એક અરજી કીધી; અને તેમા પોતાના વડવાઓના વખતથી બબલી આવેલી મનપતીજ માકરી વીથેનુ વરણુન વીસતારી જણાવતા, પાછી મુદતના કામોમા ને નુકસાન પોતુ તેનો બદલો મેલવવાની મતનજથી અરજી ગુળરી કે, એ મકતામ્મિને આગલનીજ મુંઆરેક દર તમ્મુ વરસવેરનો ફેરવી આપનો, પણ તેના જવાબમા લસકર ખાતાના મુનથી તરફથી એક લખાઈ આવેલું કે, “એ મકતાની મુદત ને એકજ વરસની થેડવાઈ મુકીએ તે મુજબ તમને આપવાનો હેકમ તેને મલેલો.” આવા જવાબથી નાસીપામ્મિસ થાઈ થેક શોરાબજીએ તે વખતની મરીન બોરડના વડા મી. ટેનરી મેરીટન ઉપર એક પતર લખીને ખાતરીથી જણાવેલું કે; ખારકમો વગેરે પોહ્યાડ વાનુ કામ, ને રીતે મેરવાનજીએ આગલ કીધેલુએ તેવીજ રીતે ખી આનાકીથી ચલાવીસ; પણ ગયા તરણુ વરસની છેલી મુદતમા એ કામ બબલવતા ને અતી ઘણુ નુકસાન પોતુએ તેનો ખગ વલી રેહવા માટે તરણુ કરતા વધારે ઈઆને ઓછામા ઓછા ૯) વરસવેરનો મકતો મેનવી અપાયો એનો જવાબ એટસોજ મલેલો કે, ને અચલાઈ તથા જહડક આગલના તથા હાલના સરવે કામોમા તમેએ ઈમાનદારીથી બબલીએ, તે વાત ઈઆનમા લઈ તમારે મકતો પાછો તરણુ વરસવેરનો તેમને મલવાવીથે મરીન બોરડે સરકારને સારી રીતે બલામણુ કીધીએ.

મરહુમ થેક કાવસજી પટેનના વખતથી સોદાગરી સાચવનાર વાહણુ “સાહજગીર” ને જવાઈને ઇસવી સને ૧૮૧૨ સુધી સફરે ફરુ હુ, તેની નસલ તારપડેના વરસોથી ખીનકુલ માલુમ પડતી નથી, માટે ઈઆતો તે જાન્યેલાહીધી સદનતર નારા પામેજ, અથવા તો તે પુરાનુ થયાધી વેચાઈ ગએજ હોએ એક આગલાઈ સખાએછે આ થેક શોરાબજીની પાસે “એક માણસતન” નામનુ એક સફરી વાહાન ૧૮૨૩ થી ફરુ રહીને ઘણી મુદત સુધી સચવાએઈ હુ; અને તેની મારફતે પોતે બોહિલા વેપાર ચીન તથા કલ કતા તરફનો કરતા હતા, તેથી ફરી સોદાગરી તફમા તેવન સારે વગ ધરા વતા હતા.

પટેનના પકામ્મિના ખાનદાનનો આ નામીઓ નખીરે, પોતાના પરીવારમા સરવેથી છેલો જહોજલાલી બરેએ અને સર્વતર શેકીએ અણાએએએ, કેમકે તેમની પહેના બાઈઓના વખતથી વડવાઓએ મેલવી આપેલી સમલી હકુમત માકાબાએગને લીધે જતી રહી, તે વીથેનુ કુખ બરેજ વરણુન જણાવેઆ

* એ મેરવાનજી અરેદજી ને મેહલા પટેનને નામે મસહૂર થાઈ ગઆય તે, તથા તેની આગમજ હીરજબાઈ રતનજી લકખે હીરવાડીઆ, મલી બેહુ સા હેબો આ પટેલને તાહા માકરીમા ઘણા વરસો સુધી રહેલા હતા; પણ પાછળથી પગબર થાઈને એકેકની પુઠે નીકલી ગયા પછે પોતાનો એવીજ કીસમનો ધધો તેઓખી નોખો ચલાવતા હતા.

આગમજી આ શેઠીઆની અશીલાઈ, નમનતાઈ, બહુમનસાઈ અને નેકનાં-
મીની એક સારી ઈઆદી અતરે નોધી લઈએએ કે, તેવનમા આવા સારા
યુજો સમાએલા હોવાથી મુદ્દબલક મીતરેમાં મીલનસારી મેલવી લીધા પછે
રેજ ૭ માં માહ ૧૨ માં શેહનસાહી સાલે ૧૧૬૪ ૫૦ એ ૫૭ વરસની
ઉપર એક મહીનેને ૧૭ દાહડાની વચ્ચે પુરી કરીને મીનોઈ જાહાંનમાં જારે
પ્રય કરી ગયા, તારે તેમનો વશીલા વધારનાશ બે દીકરાઓ જે હાઈઆત
હતા તેમહિલા વડા કાવસજી બારેહકતાપાની બખશિસથી સલાંમતછે, અને
નાથલા બાઈ દોરાબજી જે ચીન તરફ ગયા હતા, તાંહા (મકાઉ ખાતે) રેજ
૬ માં માહ ૩ માં શેહનસાહી સાલે ૧૨૧૦ ૫૦ એ ૨૨) વરસની બર જવા-
નીમાં બેહસતનશીન યાએલા માલુમ પડેઆછે.

શેઠ રસતમજી કાવસજી પટેલ.

પટેલાઈનો પ્રાચી નાંખનારના નાંમરાશીઆ, આ ગંભીર નખીરાનો
જનમ સાલે ૧૧૪૭ ૫૦ માં યાએલા માલુમ પડેઆછે. બાલવચ્ચે પસાર
કરીને જેમ સહમજપર આવતા ગયા, તેમ રૂડી વરતણકથી પરજામાં પર-
દાઇને પોતાની અશીલાઈ સરવેને બતાવતા રહેઆ હતા; બાઈના મરણ
ટાંકછે ૪૭ વરસની ધાડી જીમરે પોંદેઆને લીધે, વડવાઓની મોં સરકારી
તથા પેપાર વણજના કામો ધણીજ આસાંનીથી આટોપી લેવા લાગા, પણ
વખતની વવાણુ જેમ બદલાવા માંડી તેમ તે ઉપર બાએગનું જોર કારગત
ન લાવે ખાને લીધે લગભગ ૧૬૭ વરસવેર આ નાંમીઆં ખાંનદાનના હસત-
કમાં સંવાઈ રહેલી સરકારી સતા આ પાંચમા અને છેલા પટેલ પાણેથી
ખતમ થાતી ચાલી તેની શેડીક કુખ બરેલી ઈઆદી દલગીરાઈથી અતરે
નોધી લઈએછે.

કેહવતછે કે, હરેક કામની ઉપર જાંહાંસુધી ખુદ ધણીની રૂખરેખ
ખંતીપછે હોએ, તાંહાં તુષીક તેમા કશીએ હરકત નડેજ નહી; પણ જારે
માંણુઓનાં આચાર તપાયેઆવના તે ઉપર એકેદંમ બરેશો રાખીને જે કોઈ
નબરવસ રેહ, તો તેની ખરાખી થવામાં કશી વીલંબ લાગેજ નહોં; કેહવ્ય કે
મરહુમ શેઠ શોરાબજીના વખતથીજ હાય તલેનાં કારબારીઓ કેટલાંક કાંમોમાં
માહીતકારી મેલવી ચુકા હતા, તેઓ માહિલા કોઈ કોઈ સખશો તેમના મક-
તાએને આડે આવવા લાગા; પણ તે મરહુમની જાતી ચંચલાઈને લીધે જોકે
તેઓ જાહાજ કામી સકતા નોહતા, તો પણ આ કુટુંબીઓના લાભમાં હરેકત
યયા કીધો; અને તેમના મરણ પછે આ શેઠની સહેબી જારે યાઈ, તારે
તેમના બોલાવણુએ પ્રચંનાં માંણુશો ઉપર રાખેલા વીસવાસનો વેરબાવ જે
હુબરાઈ નીકસેઆ, તેનું પેદુલું પરીણાંમ ઈ સને ૧૮૨૮ નાં જુન મહીનાની
૧૭ મી તારીખે એવું નીવડેજ કે ખારની જમીનનું મેહશુલ, તથા માછીમારો

પાણેથી “બાડીટાકસ”નો ફર હુધરાવવાનું કાંમ સરકારનાં હોકમથી છીનવી લેવા માટે તે વખતના કલેક્ટરે એક પત્ર લખીને તે વહીવટ સંબંધી હિસાબને લગતા સરવે દમતાનજો તેવન પાસેથી મંગાવેઆ હતા. એ બાબેનો સબબ તપાસતાં એનું માણુમ પડેલ કે, આગલાં વરશો ઉપરાંત સને ૧૮૨૭ તથા ૧૮૨૮ ની સરકારી વથુલાતના હજારે રૂપીઆની મોટી રકમ સરકારની લેણી નીક-લેલી તેનથી ટાંકણુસર નહી બરાધ સકાવાને લીધે, તેમની સતા છીનવી લીધામાં આવી

આ ઉપરથી એક રસતમજીએ ઈ. સને ૧૮૩૦ મા નામદાર ગવરનર ખર જાન મલકમની જનાબમા એક અરજી મોકલાવીને માછીમારે પાણેથી વથુ-લાત કરવાના કાંમમા નડતી મુશીબતનું વરણુન વીસતારી જણાવેઆ ઉપરાંત, હજારે રૂપીઆની હુધરાણીના જોખમમા રહીને પોતાની વદરથી સરકાર દેણું બરેઆ છતાં કલેક્ટરની જાપતી બરેલી તલબ વીથે ફરીઆદ યુજરેઆ પછે, તે હિસાબમા માતરે થોડીજ રકમ લેણી રહેઆ વીથેની જોગવાઈ માંગવી વેલા, પોતાની સતા પાછી હાથ કરવાની જરે આજરઆઈ આહી, તારે તે ઉપર સરકારે સારે ઘેઆંણુ પુગાડીને કલેક્ટરે છીનવી લીધેલી સઘલી સતા તેનાને સપુરદ કરી દેતાં, આટલી ચેતવણી સરકારે લખી જણાવી હતી કે, “તમારા વડવાઓના પગલાંપર ઉસતવાર રહીને સરકારની માહસુલ આગલા રાખેતા મુઆફેક જાધુક બરતા રેહજો.”

રસતમજી પટેલનાં કચડાએલાં બાએગમાં તેવણુના વડવાઓના પુણી ઇઆરીએ નામદાર ગવરનરની ખરે ખરી મેહરબાની જરે મલી તારેજ ગએલો આહુધો તેનાને હાથ પાછો આવેઆથી સરવે કોઈને ખુશીતો ઉપજી હતી; પણ તેવણુનો શીતારોજ જાંહાં આથમવા પર આવેલો, તેથી નાંમદાર હોકમની ચેતવણી તેમનાં જીગરમા ઠથી નહી રેહતાં, વલી ઉપલા કરોતી વથુલાતને હસાપે ૧૮૩૧ તથા ૧૮૩૨ નાં જબરિશતાં બધા મલીને ઘેકે હજાર રૂપીઆને સુમારે લેણા નીકલતા ચુકાવી દેવાની વારંવાર તલબ થઈ; અને તે બાબે કણુલાત કીધા છતાં સરકારમાં તે રકમ નહી બરાધ સકાએઆ ઉપરથી કલેક્ટર મી. ડવટને તા. ૨૬ મી મારચ ૧૮૩૩ થી કોપીઓનો કર, તથા ખારની જમીનેનું માહસુલ હુધરાવવાનાં આધા ઉપરથી તેનાને પાછા ખરતરફ કીધા.

એ વખતપર મુંબઈની હકુમત નેક નાંમદાર જાંન અરલ આવ કસ-રનાં હાથમાં હતી, માટે પોતાની જગેઆ પાછી મેલવવાની આરોઆ રાખી તા. ૨૨ મી એપ્રિલ ૧૮૩૩ ઇસવીએ એક અરજી કરીને તેમાં પોતે પોતાના વડવાઓના વખતથી બજાવેલી સરકારી શેવાનું વગણુન આગલ માફક જણાવેલું હતું; જેના જવાબમાં તાંહાંથી એટલુંજ લખાઈ આવેલ કે તમેને ખરતરફ કીધાનો હોકમ ફેરવવાની બાબદમાં કોઈ નવું કારણ અરજીમાં દઆડેલું નથી. આથી કરી એક રસતમજીએ મુંબઈમાં અંગરેજી રાજની સ્થાપના થાઈ તારથી સઘલી ઉતપંતીના હેવાલની એક લાંમબી અરજી ધડીને તા. ૨૫

મી જુલાઈ ૧૮૩૩ ને રૂને મોકલી હતી; તેમાં જંજીરના હપ્તી સતરઘોનાં હાથમાંથી આ ઠાપુને તેમનાં બપાવલ્લે બાહુકડી બતલીને જે ખંચારી લીધે, તેના બદલામાં દર માસે રૂ.૬૯) ને લવાજમે મલેલી પટેલાઈનો હક કેહવી પરમાંણીક પણાથી વર્ગસ દર વર્ગસ તેઓ બળવતા આવિઆવ્ય તેની કેરી-એતથી નામદાર ગવરનરને વાકેફ કીધા ઉપરાંત, ખીજું એવું પણ જણાવેલ કે "માછીમારની આવડી મોટી સંખ્યા પાથિયી કરની વસુલાત હુઘડાવતાં "કેહવી મુસકેલીએત પડવ્ય તે તમે નામદારની ખેરડને સારી પો રેરાનછે; "અને પટેલ ખાંનદાનમાં હાલના વડા તરીકે મારે માથે આવિહું કાંમ, "નાદરસત તખીએતને લીધે ખીજાએતને પુરતા બરસાથી મોંફેલ હતું; તાંહાં "માઠાં ભાએગે મેહશુલનું નાંહું તેઓએ ચપરવાલિયા ચઢવિઆ કીધું, તેથી "કરી મેહશુલ ખાતાંના કલેક્ટરે માહર વડવાઓથી ઉતરતા આવેલા લાંમખા "વખતના ઓહધા ઉપરથી મને દુર કીધા." એ ઉપરાંત ખીજા ધણીક અસરકારક આતેજીથી પોતાના ગએલો ઓહધા પાછો ચેલવવાની અરજ કીધી; પણ માઠાં ભાએગે તેનો હેવા નાંખુસ જવાખ ચેકરેટરી તરફથી મલેઓ કે "કોલીએતનો કર વશુલ કરવાનો ઓહધા તમને પાછો આપવા "મોરે આવેલી તમારી અરજ બાહાલ રાખવાને નામદાર ગવરનરની કાનરીલ "હાએસ બરેહું નેતી નથી."

ઉપલા જવાબથી ખીઆરા જઈદીએ ચેચિલા આ પટેલ, નાગીપાએસ થયા છતાં એક નવી ઉમેદ ધારીને ૧૮૩૪ ના જુલાઈમા ખીજા અરજ મા-કલાવી; અને તેમના કુટુંબને યાએલી નુકસાંતીનું તેમા બએઆન જણાવિઆ પછે, છીનવી લીધેલો ઓહધા પાછો માગેઓ, અને તેમ નહીતો તેના બદલામા માહલા હખીલુઓના ગુજરાત મોરે મેહા મુસારાની અરજ ગુજરી હતી. આ અરજને જવાબ ભરે ઘણા મહીના મુધી પાછો નહી વએઓ, તરિ તેખાશિની આ કુખી દીલના ઘેરીઆએ તરીજ અરજ તેજ સાલના સપ્ટેમબરમા લખી મોકલાવી હતી; તે જાએઓ મેલે હીઆંની સરકારે કલકતા ખાતે વાઈસરએની મનજુરી મોરે રવાને કીધામા આવી હતી. કેહવ્ય કે પટેલ સાહેબે એખાએ બાહરેખારથી ધણીખી શીકારસ પોંહચડાવી, તે છતાં તાંહાંથી પણ આએઓ ભસતનોજ જવાખ ફરી વલેલો તેમની ઉપર હીઆંની સરકારે લખી વાલેઓ; નેનો સાર એવા જણાએઓ કે, "સરકારી નોકરીના બદલામા માગેલો બેંકો "મુસારા-તમને આપવાનું વડી સરકાર કાંઈજ કારણ નેતી નથી."

આ ઉપરથી વાંચનારા સાહેબને સેહલથી જણાઈ આવશે કે, બે બાબદો સર ગુજરેલી અરજના જવાબમાં માંતરે એકજ વાતનું નાંપાડીને ખીજાનાં અખાડા કીધાથી આપણી નામદાર સરકારે પોતાના ૧૮૫) વરસથી વંદાઈથી બતલાવતા આવેલા નીમકહલાલ નોકરને ખરેખરે ગેરઈનસાફ આપેલો આ કુટુંબીઓ હજી મુધી બીચારી સડેછે. આવી મુશીબતપર રાજ્યરી પકડી બેઠાને બદલે નો કદાખી એ પટેલ સાહેબે વેલાત ખાતે નામદાર કોરટ આવું ડાએર-કટરે ઉપર પોતાનો પ્રભાવથીલ હએવાલ તેજ વખતે ખીસતારી લએઓ હોતતો,

સંધે નેહતો કે ને હીમતવાન નરે પેહલવાંની બતલાવીને (અંમરેજી અમલદારોના વખતમાં એકવાર સતરજીના હાથ પર શીકસત ખાંભી ચુકેલી) આ મુંબઈને ખીજ વારના હોમલામાંથી ખંચાવી સનાર બાહ્યરે રૂસતમ દોરાબની કીર-તીને ધીઆંનમાં લઈ તેમનાં કુટુંબનું સારું પાલન તાંહાંના મોઠા નામ પર સાહેબો જરૂર કરી આપવાનો હોકમ મોકલાવેઆવણું રહેતેજ નહીં; પણ એકવાર તેનાના બવીસવાળીનો વરતારો ને વરતાઈ વસેઆ, તે પરમાંછે આપો રડો મારગ સવાનું કોઈનિજ બાએજ નહીં તેથી આ નાંમીયાં, અને પુરાણ પટેલ આનંદાનની શુભ આશીઆ નીસફલ ગઈ.

ખીચાર પટેલ સાહેબ, એહેલી સતાની સખરી લગભગ બે વરસેર પકડી બેઠા; તેટલાં દાકમ અને કસેકટરની બંધી થયા પછે ૪૦ સને ૧૮૩૭ માં વધી પોતાની ઉલટ ઉરાકેરીને તે વખતના ગવરનર સર રાબરટ બેરોટની શિવામાં એક અરજી તેનાએ પોંદ્યાડીને પોતાની પટેલાઈ પાછી મેલવવાની ધણ જણાવી હતી; તે સારાં બાએજે ને સરતથી બાહ્ય રહી તે વીચેને ખુશી બેઠેઆ એક પતર કસેકટર તરફથી હેલ જણાવેઆ મુજબનો લખાઈ આપેલો તેનાં મલેઆ, જેનો તરજુબો હીઆં નોધી સવાળેગ વીચારીએછે.

ઈસવી સને ૧૮૩૭-૩૮ નો આંક ૫૦ માં.

રૂસતમજી કાવસજી પટેલ જોગ.

સાહેબ,

મુંબઈ,

“નારખેન ગોર્વીદજીની મારફતે તમને ને સંધેશ ગયા મહીનાની ૧૦
 “મી તારીએ કેહવાડેઆ હતો, તેના સંબંધમાં તમને અરજ કરવાની ફરમાસ
 “મને થાઈએ કે, જેમ બને તેમ જગર દીસે કોલીઆની પટેલાઈનો તમારો
 “આધો પાછો મેલવો તેની આગમજ જોઈતી જાંમીનગીરી તમેએ આપવી.”

મને માંનછે સાહેબ,

તમારો તાબેદાર શેવક ધાવાને,

મુંબઈ કસેકટરની આફીસ,

(સહી) આર. એફ. બારા.

તા. ૧૨ મી જુલાઈ ૧૮૩૭.

કસેકટરના હાથ હેલનો.

ને ધણીઆ દોહડથી વધારે સઘી સુધી પોતાની સાચી આંટથી સતા ભરેઆ સરકારી આધો બજવતા આવેઆ, તેમનાજ કુટુંબ માહેલા આ બુત્તેરજ પટેલ સાહેબની ઉપર માઠાં બાએજે જાંમીનગીરીનું દખાંન થાએજો; જેને સરજુ રહી પોતાના હાથમાંથી ગએલી પટેલાઈ જેમ તેમ કરતાં પાછી મેલવીને પોતાની હાથઆતી સુધી તેહવીજ હાલતમાં બલવી રાખીને કાંમ બજવેઆ કીધું; અને તે પછે ઈસવી સને ૧૮૪૪ થી સરકારે એ કાંમ અંતે

પાણું લઈ લીધું. પણ તેમના કોઈની વાર્થેને બીલકુલ આવેજો નહીં; માટે એટલી ઈઆદગારી રહેલી કેહવાઈ કે રસતમ દોરાને મેલવેલી પટેલાઈની હકુમત તેજ નાંમના તેમના દોતરા પથેથી બોજી બધી સવા સાથે સાળવી જતી રહેતાં નાંમને ખાતર તેમના કુટુંબીઓમાં એ એતાબ એક એાલખાણ તરીકે સમવાએલો સલામત છે.

આ પટેલ સાહેબની જીવગી, એકે સુખમાં પસાર થતાં સઘલી વરણના શ્રેષ્ઠ સાહુકારી અને શોદાગરોથી તે સરકાર સુધી સારા મોહ્યો જાલવીને, એક પેહલે વધેના પરમારથી પુરસમાં તેવણુ અરેખરા ગણાયેલા હતા; તોપણ તેમનાં ખીરગસતે દાહડાના જોગથી એક વાત એવી બની હતી કે, જે તેનાએ સવ. પનેબી કદાચજ વીચારી હશે. સને ૧૮૩૨ ના જુનની ૭ મી તારીખે મુંબઈ મધે રહજલતાં કુતરાંઓને મારી નાખવાના સરકારી હોકમ ઉપરથી ખેસહમજ લોકોએ ઉઠાવેલાં હુલડમાં તેનાની સાંમિલગીરી હતી, એવી બાઈ ખબર કોઈ સમયે કપડીપણથી કોટવાલી ખાતાંમા જાહેર કીધા ઉપરથી તેણાને માથે એવો અપરાધ મેલવામાં આવેઆ હતા કે, મકતેદાર થઈને સરકારી કાં-ગ્રામાં હરકત પોંદ્યાડવા માટે સઘલી બોટા બંધ કરીને હુલડ કરનારાઓની સાથે તેનાએખી સાંમિલ રહીને હડતાલ પાડી હતી. આ મુકદમાનું કાંમ કોટવાની ખાતાં તરફથી માંજી સુપરીમ કોરટની ફાજદારીમાં નોંધાયેઆ પછે થેડવેસે વખતે જરે છાંદણ આલી, તારે જે કરપીએ બોટું બોહતાંન ઉઠાવેજ હવું તેનાજ હેરફેર બોલવાથી તે વખતના આડવોકેટ જનરલે સરકાર તરફથી મુકદમે આગલ બલાવવાનું બંધ કીધું; અને વગ નેઆએધોસ સર હરખરઠ કાંપતવના વીચાર પરમાણે જુરીએ એકમત થઈ તેણાને સઘલી બદનામીમાંથી માન સહીત મોકલા કીધાથી તેમની આખરતો ખચીત વધી, પણ તેટલી વીતમતા માટે ખીઆરાને ફાકટની મેહનત ઉપરાંત હજારે રૂપીઆનો અરમ પોતા ઉપર આવી પડેલી આફતના સંબાલ માટે કરવો પડેઆ. આ બાબે પટેલ સાહેબે પોતાનો મકતો મેલવવાની અરજ તેજ વરયે જે કીધી હતી, તેમાં નામદાર સરકારને તે વીથે જણાવેલું જોવામાં આવેજોય કે, “આ સરમ બરેલા “હુલડમાં માહરૂં નામખી અરડાએજ હવું, અને તેને લીધે માહરી ઉપર સુપ-રીમ કોરટમાં ફરીઆદ પણ મંડાઈ હતી. માહરી આખરને ખાતર આ “નાલાએક બદનામીમાંથી મોકલો થવા કીજે હું ઘણીજ ગંભીરાઈથી જાહેર “કરવાની રજા લેજોય કે, હાવાં હીનપસલી બરેઆં કાંમમાં હું ખીલકુલ સાં-મેલ તો નોહતોજ, પણ તે બાબેનો જરાખી વીચાર અથવા બેઆલ વડીક “કીધેતો નહીં; તે બાબે માહરી તપાસ વખતે અગરજો અગત પડતે તો “સામેત કરવાને હું એટલો તો સખવીવાન હતો કે, બોટા પુરી પાડવાની વીરધ “માહરી ઉપર તોહમત મેલનારનીજ સાખસીથી સઘલું બોટું પાડી આવતે; “કારણ કે માહર હસતકની સઘલી બોટા તેના ટંડેલા તથા ખલાશીએ સાથે, “તે દાહડે સરકારનો રૂઠ અથવા ખીજો જેખી સાંમાંન આવે તેને વગર ઠીસ “ઉતારવા માટે તખઆર શખવોની ખીજ દીવસો કરતાં વધારે સાહુમેતો હુંએ

“લીધેલી હતી.” તેના ઉત્તરમાં નામદાર સરકારે લખેલાં પત્રના બીજા ફકરામાં આલે હરેરે એકું જણાવેલું કે “આ જગ્યાએ સરકાર તમોને ખાતરી આપે છે કે, “ગઈ તા. ૭ મી જુનના હુકમમાં સાંમેલ હોવાનો જે કપકો તમારી ઉપર “મલવામાં આવેલો હતો, તે તદ્દન વગર પાચેલાનો સામેલ થયો છે.”

દરીઆ વરધી ખાતાને નામે આલખાતો ખેડોનો ઇન્કાર શેઠ રસતમજીએ લાંમબી મુદત સુધી પોતાનાજ હસતકમાં સાચવી રાખેલા પછે, જરે લીધાંઉમાં વેચાવા લાગે તારે ઇશવી સને ૧૮૩૨ થી પોતાના દીકરા દાદાબાઈને નામે લેવાડેલા કીધા હતો; તેપણુ આડેક વરસવેર સમાધાણીથી ચાલુ રહેલા પછે ૧૮૪૦ માં જરે સરકારે તેનો દર ઘણેજ આંકે ચેડવેલો, તારે તેમાં બીલકુલ નહીં ખાલવેલાને લીધે શેઠ દાદાબાઈએ તે કાંમબી અંતે છોડી દીધું.

પટેલાઈનું ફેટલુંક કાંમ પાછલથી શેઠ રસતમજી પોતીકા તરીજ દીકરા દાદાબાઈને નાંમથી લેતા હતા, તેમાં વડા દીકરા નવરાજજીની નોકરીબી તેણાને ઉપીચાગી જણાઈ હતી; પણુ અફસોસ છે કે, તે બીચારા કયા વરસની બર જવાની વચ્ચેમાં દુસરે કાલેજની ઝુંગાલમાં રૂંધીને થોડાક કલાકની બીમારી બાગવી રાજ ૨૪ માં માહા ૪ થી શેહનસાહી સાલે ૧૨૦૭ ૫૦ ને દીને જુલરી ગયાથી તેમના ઘરડાં માખાપને ઘણો મોટો ધાહ ખવાડેલો હતો.

આ પટેલની સરકારી કામકાજ સંબંધી કામગીરીનું વરણુન જેટલું લંબાણથી લખાવેલું છે, તેટલી બધી બીના તેવણુના રાજગાર ખાખેની હાય આવી નથી; તેપણુ, એટલું તો જણાવેલું કે, આ કુટુંબના વડાઓથી ચીન તથા બંગાલા તરફ જેમ બોહલો રાજગાર થતો હતો, તેહવીજ રૂડી વરતણુકથી આ શેઠની થોડુંક સુધી વેપાર ચલાવીને સરવે મેંડકીઆમાં મીલનસાર રહેલા હતા. “એડમોનસટન” નામનું એક મોટું તરણુ ડાહી વાંહાંણુ જે તેણાને દુઆરે રાજનું હતું, તેના પેહલા મલિક તો તેમના વડા બાઈ સોરાખજી હતા પણુ તેવણુ જુલરી ગયા પછે આ સાહેબે પોતાના નાંમલા બાઈ જાંગીરજી સાથે મલીને ખંડી રાખેલા પછે ઉપર જણાવેલાં દગાવડે ખાતેના વેપારમાં તેને શેકેજી હતું; અને ઘણા વરસો સુધી તેઓના સવાધીનમાં રહેલા પછે ૫૩તે દાહાડો જરે આવેલો, તારે એક તરફથી પટેલાઈની પુરતી સતા જતી રહી; અને બીજી તરફથી વેપારેબી અવધી વલાંણુ પકડીને તેવણુ પાચેથી રખસત લીધી, એટલુંજ નહીં પણુ ખેડી બેકારીએ મેલવેલા પદ્ધતીથી ઘસડાઈ ગયેલા પછે, કુટુંબીઆએ સારા વખતમાં મેલવેલી નેકનાંમીની ચાની ચેવાએ હવડાં સઘલું નહીં સરીખું યઈ પડેલું બેઈને જમાનાની ગીરદેશીથી આપણને સદા બીહતા રહેવાની નસીબત મલે છે.

શેઠ રસતમજી કાવસજી પટેલે પોતાની હઈઆવીમાં જાહેરાંત તથા ગુપત રીતે મલીને એક લાખ રૂપીઆને આસરેના ધરમ કીધેલા ફેહવાએ છે; પણુ ચોક્કસ વીગતની ગેરહાજરીને લીધે જે કાંમે તેવણુથી જાહેરમાં થયેલાં ૫૨ કાચે છે, તેનીજ ચાદી અતરે નોંધી લેવાની રજા લઈએ.

થાણા મધે પારશીઆની વસતી વસાવનાર મરહુમ શેઠ કાવસજી પટેલ

તેઓના ઉપીચોગ માટે એક અગીઆવી, અને દાખરું બાંધી આપેલું તેવણની
 હરદીના અહેવાલમાં જણાવી ચુકા છદ્ધએ; પણ તારપછે તે કોમના લોકોની
 વસતી તાંહાં વધી પડી, અને તે સાથે જાપીકી દરમેહરું પુરાંણું મકાન જરે
 બાગી હાલતમાં દેખાએજા; તારે તે ઉપર નેધાહ પેંદ્યાડીને આ સખી શેઠ
 દસતમજીએ નવે ખાએ સાં મકાન બનાવીને તાંહાં મહજબના દરમાંન મુજબ
 આતસ આદરાંણુને પનીતર કેબલો ને ગોઠવાવીને જરથોસતીઓના વપરાસ માટે
 ખાલું મેલવાની કીરીઆ સેલ ૬ મો માહા ૭ મો મેહનસાહી સાલે ૧૧૬૮ ૫૦
 ને રાજે તેવખતના દસતુર જારથેદજી જમથેદજી જાંમાસપઆસાનાને હાથે
 મોહટી ધાંમધુમથી કરાવી હતી; તારે મુંબઈ તરફના તથા આસપાસના જરથો-
 સતીઓને, તાંહાં સાંમેલ કરવા સાં જારાં માહેલી પોતાની સધલી બંદર ખેટો,
 તથા ખુસપ્રીથી જનારાઓને વાસતે બાકુતી ગાડીઓની ધણીજ સારી મદારત
 પોતાને ખરથે બજાવીને જવા લઈ ગયા, તેવીજ માહવજતથી કાંમ પુર્વે થયા
 પછે, પાછા મુંબઈ પેંદ્યાડી દીધા હતા. એ ટાંકણું મુંબઈ આતેના સરથે
 સરીમંત શેઠીઆઓની આ પટેલ સાહેબના રૂઝાં કાંમને માંન આપવાના હેતુથી
 તેવણની સાથે ગયાને લીધે તાંહાં એક સારી મીજલસ મલી હતી, એ આદ-
 રાંનના મકાનની મરાંમત, તથા તેને લગતો સધલો અરથ શેઠ્ઠ દસતમજી
 પટેલ પોતાની હુધઆવી સુધી પટેલાઈ આતાંની પેહડી મથેથી ચલાવીને ઘટી
 દરજ બજાવી હતી; અને તે પછે સાંબસઆ પરમાણે તેવણના દીકરા દાદાબા-
 ઈએ દેઠલીક કુદતવેર પોતાની ગીરથી તેનો અરથ પેંચાડેઆ પછે, આદિખત
 સુધીના નીબાવનો વીચાર કરતા હતા, તેટલાં તેવણની ધણીઓની જરે સાલે
 ૧૨૨૬ માં મુજરેઆં તારે તેણીના ઉકમનાંમા એક યાપણ પેહલવેહલી પોતે
 ઉભી કરીને તેમાં પટેલનાજ દુઠંથીઓ ખાસેથી અગતસર ઉધરાત મેવાની છુ-
 ઠનો ખંદાણસત કીધા મુજબ સધલા મલી ૩૭,૫૦૦ ને મુમારે ને ભેગા થયા
 તે અલાહેધા રાખીને તેની ઉપજમથી દરરાખનો અરથ એજ વર્ગસના વા-
 લીઓ હોરમતની રાહે બધુક કરીઆ જાએછે.

એજ ગામ માહેલે તેમનું પેહલું દાખરુંખી વખત વહી ગઆથી ઘણું
 જીનું થાએજા; અને વહી આખાં ગાંમમાં એવું મકાન એકજ હોવાને લીધે,
 નકરે ખોદાને કાંઈ દરકત પેંદ્યે તે, જરથોસતીઓનાં મજહબી દરમાંણુ
 મુજબ તે વાપરવામાં આવી રાખેજ નહીં; એવા વીચારથી તેમના આ બરખુ-
 રદાર ખેટા શેઠ્ઠ દસતમજી પટેલ તેનીજ પડોસમાં એક ખીજું દાખરું પોતાના
 નેક બખત બાવા કાવસજીની નઈએતે બંધાવાની સરઆત સાલે ૧૨૧૦ માં
 જરે કીધી, તારે ટાંછો પુરવાની કીરીઆ વખતે મીજલસ મેલવવાની મત-
 લબથી પોતાને ખરથે ઘણાક સાહેબોને ખેટે તથા ગાડીઓની મારફતે લાવ-
 લઈ જવ કીધા હતા; જાંહાં સરીમંતોથી તે ગરીબમાં ગરીબો સુધી આસરે
 ૫૦૦૦ જરથોસતીઓ ભેગા થાએઆ હતા; તેઓને સારી મદારતથી તરણુ
 દીવસ સુધી જમાડેઆ પછે, સરથે પેંદ્યાડીઓને થામેથામ વીધએ કરી દીધા
 હતા. એ વખતની રચના સંબંધી કોઈ હમદીન બાઈએ મુંબઈ સમાચારમાં

લખી મોકલાવેલી ખીના અંદર જે ફારસી બેહત ઘખલ કીધેલું છે તેજ માતરે તેના અરથ શકિત આ પોલ સાહેબની કીરતીની ધમ્માદી માટે અતરે નોંધી લઈએ છે.

બેહત.

બનામે જોદા કસકે બખસીદા જોરદ-આં નેકનાંમી આંકસ ખુદ બે પોરદ.

માએની-“જે કોઈએકે બખશેસ કીધી, અને ધરમ કીધી, અથવા પોતે ખરચેજ, અને ખવાડેજ, તેજ સખસ પોતાની સાથે નેકનાંમ લઈ ગયો; કેમકે આ દુનીઆમાંથી તે શીવાએ ખીજું કાંઈજ સાથે લઈ જવાનું નથી.”

ટાંજો પુરાયા પછે દોખરું બંધાઈને જરે તઈઆર થાએજ; તારે તેને જરથાતીઆનાં વપરાસ માટે જોહું મેલવાની કીરીઆનો* જોકસ દીવસ રોજ ૧૬ મો માહ ૭ મો શેહનસાહી સાલે ૧૨૧૨ નો થેડવવામાં આવેઆ હતો; અને તે વખતેખી આ હાતમસાની શેઠીઆએ પોતાને ખરચે ઘણાક હમદીનેને અતરેથી તાંહાં લાવી મેલવેઆ, એટલુંજ નહી પણ આશેપાશિનાં દેસાવરે તર-કૂથીખી ઘણા ભેડો તેમના નોતરાને માન રઈને આવી પોંહતા હતા; અને હીંઆના વગવાલા શેઠીઆએખી હાજર થાએલા હતા; પણ આ શેઠ રસતમજી સરીરની ખીમારીને લીધે તાંહાં ખીરાજી સખેઆ નોહતા, તેથી કરી તેમના દીકરા દાદાબાઈએ તેવણની વતી હાજર રહીને મીજલસનું માંન ઘણીજ રૂડી પેરે જલવેઆમાં કરી ખાકી રાખી નોહવી. ધરમ નીમની કીરીઆ સમાપત થયા પછે આ દોખરું જરથોસતીએને વાપરવા માટે જોહું મેલવામાં આવેહ, તે વીચેને એક અનજુમન પતર મીજલસની હજુર વાંચી સંભલાવેઆ; અને તેની ખુસાલીમાં મુંબઈની અનજુમન તરફથી તે વખતના વડા અકાબર વાડીઆજી શેઠ નવરોજજી જમશેદજીએ, દોસતીની ધમ્માદી ખાતર વાડીઆજી શેઠ બમનજી હોરમજીએ, અને થાંતાની અનજુમનની વતી તાંહાંના એક અકાબર સાહેબે (જેનું નામ જાહેરમાં જણાવેલું નથી) એકેકની ખુડે કીમતી શેઆણિનો વધાવો શેઠ રસતમજીને નામે તેમનાં મજકુર પેટાને હોરાડેઆ હતો. જે પછે ધરમજીએને તેઓની પદવી પરમાંજો સારી દક્ષતા આપી; અને સધલા મેહમાણિને સુતરે બાજણુ જમાડી આખરે ઈજતથી વીધાએ કીધાથી આ માહ પુનનુકાંમ સરનજાંમ પોંહતું.

શેઠ રસતમજી પોલે સારી નેમથી આ શુભ કાંમ સંપુરણ કરી દીધું, પણ તેટલી બલાઈ નોવા માટે ઉપર જણાવેલા સખખથી મીજલસમાં ખીરાજી સખેઆ નહીં, તે વાતને ગણીમત સહમજી સરવે ભેડો તેનાની તનદરેસતી જે આહતા હતા, તેનો ઉલટો બનાવ એવા બનેઆ કે, દોખરું ધજનઆ પછે ખરોખર તેરમે દાહડે રોજ ૧ લો માંહા ૮ મો શેહણસાહી સાલે ૧૨૧૨ ૫૦ એ (હઈઆતીમાં એક વડા દીકરાનો ઘાહ ખાધાપછે) હીરજીબાઈ, દાદાબાઈ, અને ખરશેદજી નામના તરણ દીકરાએ ઉપરાંત ઘણાક દોતરાંઆ તથા ભરેજ

* એ દોખમાના ટાંતાની તથા ઈજલએઆની બેહુવાર કીરીઆ તે વખતના વડા દરાવુર એદલજી દરાખજી સંજાંનાએ કીધી હતી. નાં ૧૦

કુટુંબ પોતાની પાછલ હમિઆત મેલીને ૬૫ વરસની જર્મનીમાં આ જાહાન-માંથી અસખ્યા ઉઠાવી અંદરેકાલ સુધીની સવરગી દુનીઆ તરફ ચાલી ગયા.

આ મરહુમ ગરહસયનાં કામકાજોની થોડીક તપાસ તો ઉપલી ખીનામાં લેવાઈ ચુકી છે; પણ તેવનના જીવનની ખુબી વીથે હીંઆં આટલુંજ જણાવતું જોઈએ કે, એ સાહેબ જેહવા પરેહજગાર, તેહવાજ દીનદાર, અને ધરમી પુરસ હતા; અને તે સાથે માથાલુ દાલ રાખીને મેહરખાની ભરેલી મેહબત, ઉપરાંત નમનતાઈથી સરવે ગનાનના લોકોમાં મીલનસારી એવીતો ઉમદા મેલવતા હતા કે, જમાંનો જાણે તેનાનો દોસત થાયેલો હોયે તેમ કોઈપણી તેનાએ કુસમેનાઈને વ્યાહી નોહતી. આવા અંગીરી સવખાવને લીધે ગરીબ, તથા તવંગરે તેમની નજરમાં એક સરીખા હતા; અને તે ઉપર કશીખી ગરરી ધરેઆ શીવાએ ગંભીરાઈને તેવન વીથેસ આહતા હતા. ઉપર જણાવેઆ મુજબ પોતાની પાથે બોહલાં કાંમોની અતીશીઅ ધમાંલછતાં ઘાહોડા તથા સત મલીને રજ કલાકનાં અરસામાં બદલાતો વખત જેને પારશીએ મેહ કરી કેહછે, તેમાં આદની ખંદગી યુગ્મરવાનું તેવન હરગેજ જુલતા નોહતા; અને તેહવાજ રખેતો પાછતના પડતા ઘાહડામાખી ઉપલા સરવે ખવાથોની સાથે સામવી રાખીને સજુરી પકડી બેઠા હતા. મોટે હાથે નેકનાંમી ભરેઆ જુગેરગ, પટેલ ખાંતદાનના વડા દોરાખજી નાનાબાઈના વચીલાઈ ઉતરી આવ્યાને, તેનાએ મેલવી આવેલી સઘલી જાહોજલાલી માઠાં બાએગે પોતાનીજ સાથે ખાંધી લઈ ગયો અને તેથી તેમના પરીવારે સારું રૂકત પટેલાઈની અઠક થિવાએ હવે કોઈપણી તેહવી હકુમત ખાત્રી રહેલી જણાતી નથી.

જમાનાનું ચકર એવુંજ હોયઅ-સુખની પછે કુખ સંઘલાએ જોએઅ. કુદરતથી સંરજએલી એછે નીસાણુ-કરી લેવી જોઈએ તેમાંથી પીછાણુ. આ કેહવા હતા દોરાખજી નાનાબાઈ-મેલવીવી રસતમે પટેલાઈ, હતા તેઓ બેહુ જણ ખાપ ને બેઠા-કીરવીમાં સદા સમાએલા રેહતા. આવીતી રસતપર એવી ધમાલ-મુંબઈનો એકવાર કરવા સમાલ. જોજીરાના હખશીએ મહડી આવેઆ-આ ટાપુ લેવા મોટે લરાકર લાએઆ. જેની સાંમજો થયોતો રસતમ શુરો-ખલવંત હખશીને પડેઆ પુરો. લાવી ઉભો સરવે માછીમારને-હટાવેઆ હીંઆંથી જુલમગારને. મુંબઈનો કીચો ખંઆવી લીધો-સંધિયો સુરત* માકલી દીધો. બોલાવેઆ તાંહાંથી અમલદારને-સવાધીન કીધો ટાપુ સરદારને. કોરીદારને સુરતમાં થઈ જારે જાંન-આવીને દીધું આ રસતમને માંન. બખજેઆ પટેલાઈનો સતવડી હક-જણાવો નથી તેમાં જરાએ સક. તે ધરાવી સોલસો ને જાંનુને સાલ-થમાં એકએ એકાલી વરસ હાલ.

* એ વખતપર મુંબઈનો ટાપુ સુરત ખાતેની અંગરેજી કોઠીના અંમલ તલે હતો, તેજ ટાપુ હવડાં સરદારી મેલવીને અસલી સુરત ચેહરને પોતાના સંબાલમાં-રાખી બોસો આપરે જોઈએ.

નોં લ.

તારથી આ મુખર્ધ રંગે સલામત-નથી પોહ્યો કોઈથી કાઈની અનામત,
 પણ દસા તેની દરેશન ચહડવી રહી-હકુમત ઘેરે અમરેશ સહી,
 રહીએ રસતમની બાહાધુગી યાદ-કીરતીમા નહીં કાઈ કમ યા જીઆદ,
 ભાગવતાતા સતાથી જાહેજતાની-તે સાથે સામ્યવતા નીમકહતાની,
 તે નોકરી કાહાતક ચાલુ રહી-દોહડ્યો વરસ તેમા ગયા વહી,
 બની તેટલી કીધીતી કરજ અધ-પણ હોંગામ તેહનો ન રહેઓ સદા,
 ખીરગસતે દહડો આએઓ જાહે-હકુમત ને દોનતની મધે તેાડે,
 મીનીઆર મીનકત ને જાગીર ખરી-તેઓ ખાસથી રસાદને છુટી થરી,
 તે સાથે હુ મોઢુ સફરી વાહાણુ-તેની યઈ ગએલેએ કચર ધાણુ,
 પણ રહેઓએ ધરમનો તલાવ એક-ખતાવેએ કાવસજી પોનનો નેડ,
 દરમેહરને દાખમા યાના અદર-ગીપતા રહેઆચ જાણે સુરીઅ અદર,
 દીએએ પોનનો મોહો સાખરી-નીસાની રહીએ તાહાની ખાલી,
 જાહા પેર એક નાહણુ કુસણુએ-તોગખજી નાનાબાઈ કુસાનુએ,
 પાહલ તેની મોટી હવેની જણાએચ-તેની કાવસજી પોનની ગણાએચ,
 જોની આગલ બાધેએ એક કુપો-પરજાની સગવડને મોટે જુવો,
 એવાની ધરમી ન રહેઆ હોઆ-કીરતી દીપાવીને ગયા તીઆ,
 તે જીનતની કુનીઆ કેહવાએએ-જાહા ધરમી ને દાતારથી રેહવાએએ
 તાહા જાહેને મુખમા લીવોએ વાસ-એદા તેમના વર્ણસપર રાખે તપાસ,
 જો પોનાઈ તેઓની પાયે હતે-તો હકુમતમા વડવાની માફક થતે,
 પણ તકદીરની આગળ તદખીર નહીં-ધારણુ ગએશ અકારત સહી,
 જોઈએચ તે તેઓ દેવા રહેઆચ-હકુમત વના સતોશી ચયાચ,
 ગરીબધી જેઓ કાહડેએ કાન-ગુજરેલેએ તેમા તરીસમુ સાંપ,
 અને યાશે તે પર ડી કચ કાઈ વરસ-બવાસ જોએ દાહાડો જો આવે સરસ,
 તો તેહમા તે કીરતારની મદદ કેહવાએ-કુદરતની ખખચેસ તારે લેવાએ,
 હવો કોઈની પોનનો રોથે વીરો-યા હવે પહે નીવરનારો નખીરો,
 તે સહ મોટે આડીએએ અતની કુવા-બરપુર રહીને લંબાવો ઉવા,
 ને કીરતીઆ મેલવો વડવાની પેર-કીરતારથી પામો અતીઅંત મેહર,
 (આમીન)

જે નખીરઓની નોંધ.

આ પુરાતમ ખાનદાનના જે નખીરઓએ એવમની કસોટી ઉપર તર
 ખીચતનો થોડાક ટચ જે કાહાડી દેખાડેઓચ તેની કુક યાદી હોઆ ટાકી
 લેવાની હશે એટલીજ મકસદ ધરાવીએએ કે, તે ઉપરથી આ બાધઓ મલતા
 પરજાના ખીજ અરીલ કુલના જવાનીઆએને પોત પોતાની કામેલીએતના
 અમેઆસની ઉનઠ ઉસકેરવાનુ બની આવે, અને તેકલા મોટે હાવા નમુનાની

નીસાંણુ તેઓ જોતા રહે. આ કપીલાના પેહલા ગરંથકારી મીં કાવસજી શેરાખજી પટેલ કેહવાયેઆય, તેને યં ૧૨૧૩ ને યુકાખલે ઈરાવી સને ૧૮૪૪ માં “ચીન દેરાના અહેવાલ” નું યુજ્જણી પુસતક (જેના બે વાલમ જોવામા આવેઆછે) યુનઈ કોરીઆરના છાપાખાનામાં છપાવીને બાહર પાડે હું, અને તે મરહુમ શેઠ બમનજી હોરમજી વાહાડીઆને આરપણુ કીવેલું માલુમ પડે-જાછે; જે પછે ૧૨૩૫ અથવા ઈરાવી સને ૧૮૬૬ માં જુદા જુદા ધરમવાલા-ઓમા આલતા સનેના સંઘરહું “કરોનાલિજી” અથવા “કાલમાન રાજ” નામનું એક અંગરેજી પુસતક છેક ઈંગલાંડ વેચી છપાવી મંગાવીને પરશીધ કીવું હતું. ખીજા બાઈ બમનજી ખેરાંમજી પટેલ તેમની પુઠે હેકલ જણાવેલાં યુજ્જણી પુસતકો જુદે જુદે વખતે જે આસકાર કીધાં તેમા :—

“આપણા મોખેદાની હાલત” હવે નામનો એક ચીસાલો સાલે ૧૨૪૦ માં લખીને તેના ચોખાંનીઆંખી તેજ વરસમા છપાવી બાહર પાડેઆં હતાં. ઈરાંણુની અસલી તવારીખ ઉભી કરનાર સાહેર ફીરદોશી તુસીના જનમારાને લગતું “અહેવાલે ફીરદોશી” નામનું ૧૩૦ સફાવાલું એક પુસતકખી ઉપલાં રાજમા પરશીધ કીવું હતું.

જરથોસતી બાલકોને સીખાડવા માટે “ઈરાંતની મુખતસર તવારીખ” નામનું પુસતક ૧૬૦ સફાથી સંમપુરણુ કીધેને સાલે ૧૨૪૨ માં ફેલા-વેજ હતું, જે મકતબોમાં અભિઆસ કરનારાઓને ઘણુંજ ઉપીઆગી માલમ પડેજાછે. આ પુસતકને સરકારે પાછલથી સારે આસરે આપેઆને લીધે ખીજી આવડતી છપાઈ તેખી ખખીરહીછે.

ઉપલાં બે ખીતરાધ્યામા માહેલા મીં કાવરાજીતો હવડાં જઈરીએ પોંહવતા જણાએછે; મમર મીં બમનજીના અભિઆસ ઉપર આસાછે કે, તે જર્વાન મીતર પોતાની કેલવણીને હજી વધારે કસતા રહેસેતો, આગલ આલતાં ગરંથ કારીઓની સંક્રમા સમાધને પરજ તરફનો સારો પેઆર મેલવી જસ પાંમસે.

પરમેશ્વર તથાએકી પુતલીખાઈ.

જે ખાનદાનના વડાએ આ ઠાપુઆતે પેહલવેહલું પગલું મેલીને પોતાની પાછલ પારસીઓની પધરાંમની ખેંચી લીધીહી; તેજ તોખમના એક દોતરાની દીકરીખી હેવીજ ભાએગવંતી માલુમ પડીછે કે, જે ડેકાંછે સંકડો વરસથી વપારને આરપે જતા પારસીઓ પોતાની મોહરદારને સાથે લઈ ગએઆ નોહતા, તેહવી દુરદરાજ દેરાની સફર એખતેઆર કરવામા મીં કાવસજી શેરાખજી પટેલની પેઆરી દીકરી પુતલીખાઈ પોલીકા ભરવાર મીં હોરમજી રસતમજી ઘવરની સંગાયે રાજ ૯ મે અને માહ ૭ મે સેહણુસાહી સાલે ૧૨૩૫ યં એ મેલ પોટમા સવારથાઈને ચીન આતે પેહલવેહલાં સીધારેઆં; જે વા-તને સાત વરસ વહી ગએઆં તારના તેવણુ તાંહાંજ રહેલાછે. આ બાધએ

તારથી આ મુંબઈ રહી છે સલામત-નથી પોહતી કાઠથી કાઠની અલામત.
 પણ દરમ તેની દરરોજ અહડતી રહી-હકુમત દીપે છે અંગરેજ સહી.
 રહી છે રસતમની બાહાધુગી યાદ-કીરતીમા નહીં કાઠ કંમ યા જીઆદ.
 બોગવતાતા સતાથી જાહેજલાલી-તે સાથે સામવતા નીમકહલાની.
 તે નોકરી કાહાતક ચાલુ રહી-દોહડયો વરસ તેમા ગયા વહી.
 બની તેટલી કીધીતી ફરજ અધ-પણ હોગામ તેહવો ન રહેઓ સદા.
 ખીરગસતે દાહડો આએઓ જાર-હકુમત ને દોલતખી ગઈ છે તારે.
 ખીરીઆર મીલકત ને જગીર ખરી-તેઓ પાસથી રસાધને છુટી પરી.
 તે સાથે હુદુ મોટું સફરી વાહાણુ-તેખી યઈ ગએજે છે કચર ધાણુ.
 પણ રહેઓ છે ધરમનો તનાવ એક-ખતાવે છે કાવસજી પટેલનો નેક.
 દરેમેહરને દોખમા યાના અદર-દીપતા રહેઆચ જાણે મુરીઅ અંદર.
 દીએ છે પટેલનો મોહલો સાખશી-નીસાની ઝી છે તાહાખી ખાશી.
 જાહા પેર એક નાહાણુ પુરાણુ છે-દોરાળજી નાનાબાઈ મુરાણુ છે.
 પાછલ તેની મોઠી હવેલી જણાએચ-તેખી કાવસજી પટેલની ગણાએચ.
 જેની આગલ બાધેણુ છે એક કુવો-પરજની સમવડને મોટો જીવો.
 એવાખી ધરમી ન રહેઆ હોઆ-કીરતી દીપાવીને ગયા લીઆ.
 તે જીનતની કુનીઆ કેહવાએ છે-જાંહા ધરમી ને દાતારથી રેહવાએ છે.
 તાહા જઈને સુખમા લીવે છે વાસ-ખોદ તેમના વર્જસપર રાએ તખસ.
 જો પટેલાઈ તેઓની પાયે હતે-તો હકુમતમા વડવાની માફક થતે.
 પણ તકદીરની આગળ તદખીર નહીં-ધારેલું ગએજે અકારત સહી.
 જોઈએચ તે તેઓ હેવા રહેઆચ-હકુમત વના સતોશી યથાચ.
 ગરીબધી જેઓ કાહડે છે કાલ-ગુજરેજે છે તેમા તરીસમું સાંલ.
 અને યાજે તે પરની કમ કાઈ વરસ-ભવીસ જોગે દાહડો જો આવે સરસ.
 તો તેહમા તે કીરતારની મદદ કેહવાએ-કુદરતની બખશેસ તારે લેવાએ.
 હેવા કોઈખી પટેલનો હોયે વીરો-યા હવે પછે નીવરનારો નખીરો.
 તે સઉ મોટે ચાહીએ છે અંતની કુવા-જારપુર રહીને લંબાવો ઉવા.
 ને કીરતીઆ મલવો વડવાની પેર-કીરતારથી પામે અલીઅંત મેહર.
 (આમીનો)

એ નખીરાઓની નોંધ.

આ પુરાતમ ખાનદાનના એ નખીરાઓએ એલમની કસોટી ઉપર તરખીએતનો થોડોક ટચ જે કાહાડી દેખાડેઓચ તેની ટુક યાદી હોઆ ટાંકી લેવાની હમો એટલીજ મકસદ ધરાવીએ છે કે, તે ઉપરથી આ બાધઓ મલતા પરજના ખીજ અગીલ કુલના જવાંનીઆઓને ચેત ચેતાની કામેલીએતના અમેઆસની ઉવટ ઉસકેરવાનુ બની આવે; અને તેટલા મોટે હાવા નમુનાની

નીસાંણ તેઓ જોતા રહે. આ કપીલાના પેહલા ગરંથકારી મીં કાવસજી શેરાખજી પટેલ કેહવાએઆય, તેને ૫૦ ૧૨૧૩ ને સુકાળસે ધરાવી સને ૧૮૪૪ મા "ચીન દેરાના અહેવાલ" નું યુજરાતી પુસતક (જેના જે વાતમ જીવામા આનેઆહે) મુખર્ધ કોરીઆરના છાપાખાનામા છપાવીને બાહર પાડે હું, અને તે મરહુમ શેઠ બમનજી હોરમજી વાહાડીઆને આરપણુ કીધું માલુમ પડે-છે; જે પહે ૧૨૩૫ અથવા ધરાવી સને ૧૮૬૬ મા જુદા જુદા ધરમવાલા-ઓમા આપતા સનેના સંધરહું "કરુનાલોજી" અથવા "કાલમાન રાસ્ટ્ર" નામનું એક અગરજી પુસતક છેક ઈંગલાડ વેચી છપાવી મંગાવીને પરશીધ કીધું હું. ખીજા બાઈ બમનજી બેરાંમજી પટેલ તેમની પુઠે ફેકલ જણાવેલા યુજરાતી પુસતકો જુદે જુદે વખતે જે આસકાર કીધા તેમા :—

"આપણા મોખેદાની હાપત" હેવે નામનો એક ચીસાલો સાલે ૧૨૪૦ મા લખીને તેના ચોપાનીઆખી તેજ વરસમા છપાવી બાહર પાડેઆ હતાં. ઈરાણની અસલી તવારીખ ઉભી કરનાર સાહેર ફીરદોસ્તી તુસીતા જતમારાને લગતું "અહેવાલ ફીરદોસ્તી" નામનું ૧૩૦ સફાવાલું એક પુસતકખી ઉપલા રાલમા પરશીધ કીધું હું.

જરથોસતી બાપકોને સીખાડવા માટે "ઈરાનની મુખતેસર તવારીખ" નામનું પુસતક ૧૬૦ સફાથી સમપુરણ કવીને સાલે ૧૨૪૨ મા ફેલા-વર્જે હું, જે મકતબોમાં અભિઆસ કરનારાઓને ધણુંજ ઉપીઓગી માલુમ પડેછે. આ પુરાતકને સગકારે પાછલથી સાગે આસગે આપેઆને લીધે ખીજી આવરતી છપાઈ તેખી ખપીરહીછે.

ઉપલા જે ખીતરાધઓ માહેલા મીં કાવસજીતો હવડા જઈશીએ પેહચતા જણાએછે; મગર મીં બમનજીના અભિઆસ ઉપર આસાછે કે, તે જવાન મીતર પોતાની ટેલવણીને હજી વધારે કસતા રહેસેતો, આગલ આલતા ગરંથ કારીઓની સફમા સમાધને પરજ તરફનો સાથે પેઆર મેલવી જસ ખામસે.

પરખેઆત થાએલી પુતલીબાઈ.

જે ખાનદાનતા વડએ આ ઠાપુઆતે પેહલવેહલુ પગલુ મેલીને પોતાની પાછલ પારસીઓની પધરામની ખેચી લીધીહતી; તેજ તોખમના એક દોતરાની દીકરીખી હેવીજ બાએગવની માલુમ પડીછે કે, જે ડેકાણે સેંકડા વરસથી વપારને આરથે જતા પારસીઓ પોતાની મોહરધરને સાથે લઈ ગએઆ નોહતા, તેહપી દુરદરાજ દેરાની સફર એખતેઆર કરવામા મીં કાવસજી શેરાખજી પટેલની પેઆરી દીકરી પુતલીબાઈ પોતીકા બરથાર મીં દોગમજી રસતમજી ઘાવરની સગાયે રોજ ૮ મો અને માહ ૭ મો સેહણસાલી સાલે ૧૨૩૫ ૫૦ એ મેલ બોટમા સવારથાઈને ચીન આતે પેહલવેહલા સીધારેઆ; જે વા-તને સાત વરસ વહી ગએઆ તારના તેવણ તાહાજ રહેલાછે. આ બાઈએ

કોઈ હેવે સમુદર તે રવાંનગી લીધી હતી કે, તેની પુઠે તેણીની ખીજ બેહુણ-
પણીઓએની તેહવોજ ઉતમ ઘખણે પકડીને તે મહિલી કેટલીક પોતપોતાના
બરથારીની સંગાથે, અને કોષકોતો તાંહાં રહેલા તેનીઓના ખસ મોહખતદારને
સુખ દેખાડવાના હેતુથી જઈ વસીછે. આ પારસનોની સંખીઆ અડધી ડગલ
ને આસરે જે જાણવામા આવીય, તે તેનીઓને તાંહાં ખેંચી લઈ જનારી કોઈજ
નહો, પણ આ પોલ ખાનદાનની પુરલીખાઈ વખનાઈછે.

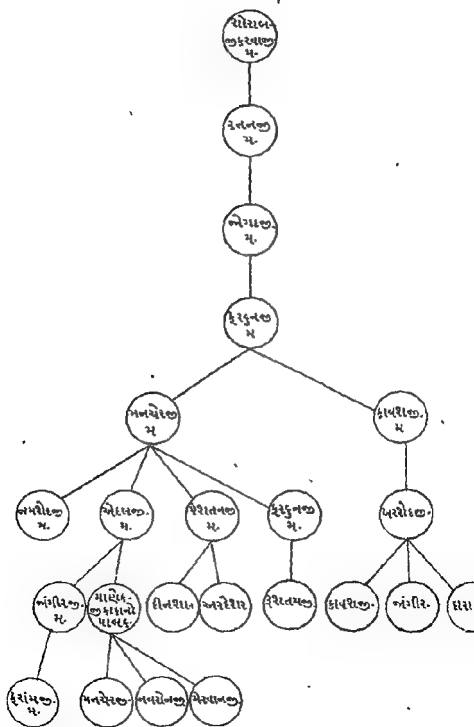
મીં જમરોદજ મનચેરજ (લકખે ચીકા) ઘડીઆલી, તથા તેમના વડવાઓનું વરણન.

પોલની પછે જરીવાર લકખે આ ટાપુ અંદર વસવા આવેલા પારશીનો
ખીજો જયો શેરાખજ કરવાજનો દેહવાયેછે. આ ગરહસયની ઓખખ
મથાલે જણાવેલા મરહુમ ચીકા ઘડીઆલીના વડવા ઘખલ જણાઈછે; અને
તે બાચ્ચેગસાલી સાલે ૧૦૩૨ ૪૦ માં પેહલવેહલા ગરીબી હાલત સાથે આવીને
પોતાની રાજી શોધવા મંડેઆ હતા, પણ કહેઆ શેજગારમાં રોકાઈને થું થું
કાંમો કીધાં તેની કચીએ હકીકત જાહેર પડી નથી, માટે એક પુરાણી વસ-
તીનાં પુરૂષ તરીકેજ તેનાંની ઇઆદી નોધી રાખીએછે.

આ ગરહસય જરે મરણ પાંખેઆ તારે તેનાને તાંહાં રતનજ નામનો
એકજ બેટો હઈઆત હતો, તેવન બીચે એવું સાંભલેજાય કે, વજનતરવાનો
કોઈ ઇઉશીખીઆન અતરે હતો તેની સાથે દાસતી સાંધીને શીતાર બનાવવા
તથા વજાડવાનો ઘણો સારો હોનર તેની પાથેથી હાથ કરી લીધો; અને તે બાખ-
દમા એ સાહેબ સઘલે ડેકાંછે એવાતો પંકાઈ પડેઆ કે, તેથી થોડી મુદતમાં
રૂડી રથેથે ગુજરાંન ઉપરાંત નાહાનીજેવી મીલકતના માલેક ગણાઆ; અને
તેના ભાગવટો ઘણું મુધી ગેલવેઆ પછે આપણી અંગરજ સરકાર તરફથી
એવો અપરાધ તેવન ઉપર ચોંટાડવામાં આવેઆ હતો કે, જંજીરાવાલો જરે
આ ટાપુ ઉપર (પેહલી ઇઆ ખીજવાર તે ચોકસ માલુમ પડેજ નથી) મહડી
આવેઆ તારે રાજ તરફ જોઈતી વફાદારી તેનાએ બતલાવી નોહતી; અને તે
ઉપરથી તેનાની મીલકત જપત કરી લીધી હતી; પણ પાછતથી વધારે તજ-
વીજત કરતાં ઉપલો અનેઆ લાગુ નહી પડેઆ, તારે તેનાની મીરાસ જે
પાછી સપુરદ કરી લીધી તે બાબેના સત્તા બરેઆ સરકારી દસતાવેજ તા
૧૮ મી જાંજીવારી ૧૮૬૪ નો સરકાર પાથેથી તેનાને મલેલા કોઈ ડેકાંછે હજી
થુધી સચવાઈ રહેલો એક મીતરની કીરપાથી હમારા જવામાં આવેઆછે.
અને તે ઉપરથી પકી રીતે સાબેત થાયેછે કે આ ગરહસયના બાવા પોલની
પછે ખીજ આવેલા હતા. અને જોહી લીધેલી મતા સરકાર પાથેથી પાછી
ગેલવીને તેનું શુખ ભોગવેઆ પછે જોગાજ નામનો એક દીકરા ગેલીને તેવન
મરણ પાંખેઆ; જેના રાજ, માહ અને સનેની ચોકસ ઇઆદી સચવાઈ રહી નથી.

મી. ૦૦૨૧૬૭ મંનચેરજી (લકુબેચીકા) ઘડીઆ-
લીનાં ઘરની વંશાવલી.

જોગાજી જારે જનમ પાંખીને મોટા થયા તારે કેહ્ય કે, ઈં સને ૧૭૨૭ અથવા ૧૭૨૮ માં કોઈ ફરેય ધડીઆલી અતરે આવેલા હતા તેની પનાહ પકડીને ધડીઆલ સમારવાનો ઉતમ હોનર તે પામેથી પુખ્ત ગીતે હાથેલ કરી લીધા પછે ઈં સને ૧૭૩૦ થી પોતે સર્વતંતર ધડીઆલીમાં અપેઆ ઉપરાત પોતીકા વારેશનિખી તેજ ધંધામા લાગુ પાડીઆને લીધે, ધડીઆલીનો નામીઓ રાજગાર હજી સુધી તેમના વહિસ દરવંજસ ઉતરી આવીને આણુ રહેલોછે, અને આવા હોનરથી તેમના દોતરાના દીકરા મરહુમ મીં જમશેદજી (સ્ત્રીકા) ધડીઆલીએ પરમાણીકપનુ સાચવીને જીંદગીના છંડાસુધી વખાન લાએક એકુંતો માન મેલવેજી હતું કે, તેથી કરી સઘની વગણનાં સંસારી તથા રાજગારી ઉપરાત સરકારી અમલદારોનાથી રૂડા આહ પોતાપર ને ખેંચી લીધા હતા, તેમણે જાહજી સરેહ કરવી જોઈતી નથી.

જોગાજી ને યુજરી ગયા તેનાનો સનેથી ઠપો રહેલો જણાવ્યો નથી; પણ આટલુંજ સાબલવાગા આવેજોછે કે, ફરહનજી નામનો તેનાનો એક દીકરાનો બાપીકો હોનર હાથમા રાખી ધડીઆલીનુંજ કામ કરેતો હતો. વધારે હાસલ મેલવવા માટે પેરાવાઈ રાજધાનીના યેહર પુના ખાતે જઈ લાગા, તાહા કેહ્ય કે, કોક સખખધી તેનાને કેદખાને નાખેઆ હતા; તાહાથી છુટકો પામવાના ઉપાયેમા પોતાનો હોનર તેનાને એવોતો કામ આવેઆ કે, તેની મદદથી થાણુએકે છુટકો પામેઆ હતા; તે એવી રીતે કે કોઈ વ્યાણું અમલદારની સાહેતા મસેઆથી કેદખાનામા મેકા મેકા તે વખતની ૬૫ મુજબ ગગની એક નાનકરી પેટી બનાવીને રાજને ભેટ કાઢી; અને તે સરીમતે આવિા અખતરે રશીને હાથે બનેલા જોયો, તેથી ખુશી થાઈ તેનાને બનીખાનેથી ખલાસ કાઢા એટલુંજ નહી પણ તે ઉપગત કાઢક નજરાનુંખી આવેજો હતું; ને લઈને કેહ્ય કે તાહાથી તતકાલ પાછા મુંબઈ તરફ આવેઆ, અને ફરીથી કેથે ખાહેર જવાવના હીંઆજ રહીને પોતાને હાથ આવેમા ઉતમ હોનરથી સારી રેવેશ યુજરાત કરતા હતા. એવન જારે મરહુ પામેઆ તારે વારેસ તરફકે જે મેટાવ્યા મેલી ગયા હતા; જેમા વડા મનચેરજી, અને નાધલા કાવસજી નામના ધણીજ બાનવએના હતા.

એ મેહુ બાઈએખી એજ ધંધામા મસગુલ રહીને આપરી વસતીમા પરખેઆત થઈ પડેઆ એવાએ બીજી કોઈજ વાદગારી રાખી મએલા જણાયા નથી; ને માહેલા નાધલા યુજરેઆ તેના દાહાડા દીરાની તો ખખર નથી, મગર વડા શેઠ મનચેરજી ધડીઆલી રાજ ૫ માં માહા ૩ જે કંદીમી સાલે ૧૨૨૬, ૫૦ એ બગબગ ૮૦ વરસની જઈડી યુજરીને બેહસતનરીન થયાછે.

એ સાહેબના ચાર દીકરાઓની ધડીઆલીનાજ ધંધામા ધેઆત રાખી ગયાછે; પણ તેમા માતરે એકજ દીકરો મીં જમશેદજી (સ્ત્રીકા) ધડીઆલી સઘની વાતે મસહુર થએતો હતો, તેનું કુક વગણન ઉપર જણાવી ચુકેઆ હજએ. એ ગરહસય સરવે સાથે મંબીરાઈપણથી મીંવનસારી સાચવીને પોવીકા રાજગારમા એવોતો પરમાણીક નીવરેઆ હતા કે, લોકો હજારે રૂપીઆના

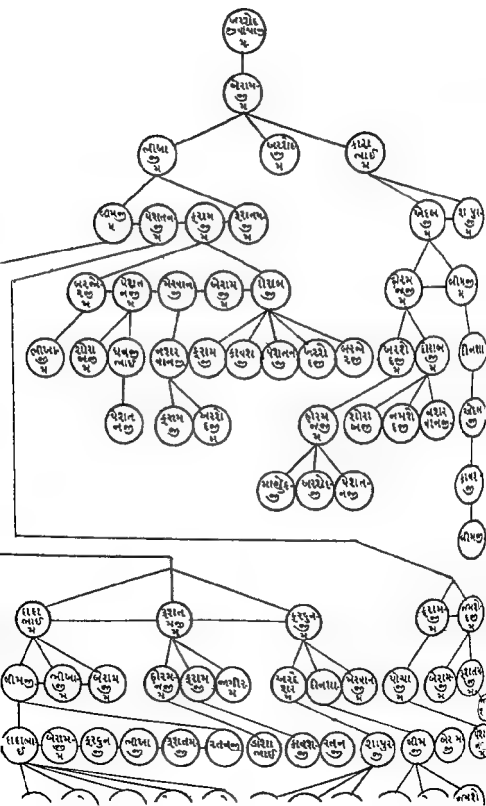
ખીંગરૂલાં ધડીઆલી, કરાંનામીતરે તથા મોઠા કલાકો તેના વીસવાસ હેઠલ સોફીને નીરાંત રેહતાઃ અને ગમે એવું ખીકટ કાંમ હોય, તે આ આપણા મરહુમ ચીકાજી ધણી સેહવાઈ સાથે ઉતાવલે કરીને વલી ધણીને પેર ખેડાં તેમના દાગીના તતકાલ પોંદ્યાડી દેતા હતા; મુંબઈની વસતી માંહેલા કોઈની સાહેબો એવા નહીં હોય કે, આ ચીકાજી તેઓની પીઠાંણુમાથી કોઈની વખતે કરાંમાસ રહેઆ હોય. હાી મીતરઆરી ભરેઆ મીતરે ઈમાનદારીથી રાજગાર કરી પાંગ પર્ધસા મેલવેઆ હતા, જેવે પોતાના બાઈ ભાંડુએ વગેરેની ખરદાસતખી એવણુ રૂડી રીતે સંભારી લઈને વારસ વના ૬૫ વરસની વયે યુજાઈઆ પછે રાજ ૨૪ મો માહ ૫ મો કદીમી સાલે ૧૨૪૧ ને દીને આ કુનીઆના દારમાથી કુરી પકડી મીનાઈજેહાનનું સુખ જોવા મોટે આલતા થયા.

આ મરહુમ ગરહસથે રૂડી વરતણુકથી રચાવેલી ધડીઆલીની કુકાંણુ સાંભસેઆ પરમાણે તેણાની વીધવાના સંભાલપણા હેઠલ હઈઆત રહેલા ભતરીજાએ માહેલા માણેકજી એદલજી, જે હકદાર પાલક થયોઅ તેના હસતકથી આણુછે; જાહાં ખીજ બાઈઓના બેટાઓખી સંપજથી સાંભલ રહીને કાઠાએ શીખવેલા હોનરનો ઉપયોગ કરી પોતાનો યુજારે સોધી રાખેછે.

ઉપર જણાવેઆ મુજબ મનચેરજી ધડીઆલીના નાધલા બાઈ કાવસજીને એક દીકરે નામે ખરચેદજીખી પોતીકા આ મરહુમ પીતરાઈની પક્ષમાં ધણા વરસો સુધી શીખવા મોટે રહીને એક સારા ધડીઆલી બનેઆ પછે, પોતાની કુકાંણુ જીદી કાહડીને રૂડી પેરે કાંમ બજાવતો દેખાએછે; અને તેથી કરી ગરેટ ઈંડીયન પોતીનસુલા રેલવે કુંપણીનો એક ખાસ ધડીઆલી કેહવાએછે; મોટે એ બાબે જેમ તેને મુબારકબાદી થયેઅ, તેમ તેના મરહુમ ગુરેનો મોટા ઉપકાર તેની ઉપર ચોંટી રહેસો તેનાએ જરૂર સહમજવો જોઈએ.

જે કે આ ધડીઆલી વર્જસની સરઆતને આ ટાપુ ખાતે લગભગ દો-હોડ સદી થવા આવીઅ, તોપણ તેપછેના દીવશે ઉપર ખીજ ધણાક પરમાણીક પારશીઆ એકસ વખત દેખાડનારા ધંધામા મસગુલ હતા; તેમાં એક બેરાંમદાર, ખીજ દાદાબાઈ, તરીજ ભાંણેકજી, અને ચોઠા મનચેરજી ■ આંગલીઆ (હવડાં હઈઆત રહેલા મીં એદલજી ધડીઆલીના બાવા) હેમારી બચગી વખતપર જઈકીએ પોંદ્યેલા જણાતા હતા; અને તેઓની આગમજ ખીજ સાહેબોખી અલખતાં યઈ ગયા હશે; પણ તેઓ માહેલા કોઈનીખી પુરાંપુરી કેડીએત નહીં મંલી સએઆને લીધે આ મરહુમ ચીકાજીના વડવાઓજ મુંબઈમાં સઉથી પેહલવેહલા ધડીઆલી ચોક્કસ થયેછે; પછે ધણા વરસોની મઈ યુજારેલી ગેખી વાતનો વાકેફગાર તો તે બારે હકતાલાએ.

પાંડેના જ્ઞાનદાનની વંશાવલી.

૧. શ્રી અરજદત્ત પોંચાણ પાંડના.

આપણી વસતીપર ધન્યતાએલા શ્રી મેરવાંનજી ક્રાંતિજી પાંડનાની પાંચમી પેઢીના ઉપલા મોટા બાવાની અસલી આજ્ઞાતો હસલીમા રહી નથી, પણ પાછલથી તેમની સાખાએ બીજા બેહસંમ તથા કારા બેહસંમની વર્ગસાવલી ને અજવાસે આંણીએ, તેમાં ધણું કરીને તે બેહ કુટુંબીએ વચે “પાંડના” નીજ આજ્ઞા મળજીત પેવસ થએલી એટલા ઉપરથી માણુમ પડે છે કે, આ શ્રી અરજદત્ત ભગ્નમા રહેતા હતા તાંહાંથી શેજના કારણસર જારે ૫૦ ૧૦૩૩ ના સાલમા મુખ્ય મોટે રવાંને થયા તે વખતે કેહ્ય કે, મરાહકાઓની અહંકાર હિસાબી રાજ ઉપર આવેઆના સળખથી મારગમા તેઓનું બરાકર ઠાંવણી કરી ને પડેલું હતું, તેઓએ તેણાને સતર તરફનો જાણુસ જાણી પકડી લીધા અને વલસાડની ખાંચે આવેલાં પાંડરાધડ નામના પાહડી કીલામા ધોડુંક મુખી પોંધી રાખેઆ હતા; પણ ઘણી તકરારે આજતાં પુરવી તળવીજતે જાણુસ માણુમ નહીં પડેઆથી તેમને જારે તાંહાંથી છોડી મેલેઆ તારે તે તરફના નીકલેલા ૧૦૩૪ ની અધવચમા હોઆં આવીને પોતાનો કામ્યેમ મકાંણુ કરી રહેઆ; તે ઘાઠાગની યાદગારીમા તેમના પરીવારે વચે ઉપસી અઠક કેહવાની આવીછે.

આ મરહસવ કોઈ હેવે સળકતે પગલે હોઆં આવેઆએ કે તેજ રાજમાં પોરદુગાલના પાદરાહ તરફથી લગણની રીતમા મેલેલા મુખ્ય ટાપુ અંગરેજ હકુમતને હવાસે તરતનોજ થએલા હતા; અને તેની પછે જારે ફરતો કોઠ ખાંધવા માંડેઆ તારથી તે કાંમ સધલું સમાપત થએજ તાંહાં તુલીક સરકારને જોઈતા બેગારીએ તથા ટાપલીએ બીગેરેનો સરતજાંમ પુરે પાડવા મરિનો ઈજારે લઈ તે કાંમમાંથી પોતાના રૂડાં ભાગ્યે સારો લાભ હાંચેલ કરી લીધા, અને ભગ્નથી પોતાનું પરીવારખી હોઆંજ બોલાથી રાખેજ.

સરકારી કાંમમા લાજુ પડીને આગલ કરતાં જોમ સારી હાજતમા આવેઆ, તેમ તેનો ભાગવટો જલવનારેખી કેહ્ય કે બોધતાલાની બખચેસથી સાથે ૧૦૫૦ મા બેસંમજી નામનો એક બેટો તેણાને તાંહાં જનમ પાંમેઆ હતા; અને આખી જીંદગીમા માતરે એકજ ચેરાગની રોસનીથી સંતોસ પાંમીને યુજી ગયા, પણ તેનો રોજ માહ તથા સને માણુમ પડેઆ નથી.

ઉપલા સાહેબની ઉત્પત્તિનું આટલુંખી બધાન હાથ આવેજે, પણ તેમના બેટા બેસંમજીની કારકીરની હકાએત ઉપરાંત મરણના દીવસની યાદીખી કોઈને તાંહાં ધવી રહેલી નથી. એ બેસંમજીને તાંહાં તરણ દીકરાએ ને અવતરેલા હતા, તેમા વડા બીખાજી અને નાંધલા કારાબાઈ વીચે એક દસતાવેજ ઉપરથી એટલુંજ માણુમ પડેજ્ય કે, રાસે ૧૧૨૫ મુખી આપણી ટાપુ આતે પરખેઆત થઈ હજીઆત રહેલા હતા; અને તે બેહ સાહેબોનીજ આજ્ઞાથી ઉપર જણાવેજ્ય તેમ તેઓના પરીવારમા “પાંડના” ઉપરાંત બીખા બેસંમના તથા કારા

બેરાંમતાની ઝાંખા હજીતક કેહવાની આરે છે. વચ્ચેથીયે ખરચેજની વસતી આગલ નહીં વધેઆને લીધે તે સાહેબની દસતી તેણાની છંદગી જોડેજ ખતમ થયેલી કેહવાયે છે.

શેઠ ભીખાજી બેરાંમજી લકખે ભીખા બેરાંમ.

ભીખા બેરાંમને વાસતે એવું સંબલાએજાય કે, તેનાએ પોતાનો રાજગાર ધણું કરીને વેલાતથી આવતા ૬૨ કામ તથા ખીજે સામાણુ યેમવા તથા લેવામાં ગેકેઆ હતા, અને તેથી કરી પોતીકા બાપ તથા બપાવા કુર્તાં તે વખતની વસતીમાં આપણી ટાપુ ખાતે ઘણા વખનાતા હતા. એ સાહેબ પોતીકા જરયાસતી મજબૂત ઉપર અંતકરણથી ઘણાજ ચુરાત હતા, અને પાંચે વખતની બદળી હરજેજ યઈ ખુલવા નોહતા, તેની સામેતીમાં પવનચક્રીના અસલી મોઠા દરવાજાની બાહરથી દરીએ કીનારે (હવડા રેલવેના મથકપર) જવાના રસતાની જમણી બાજુએ સહાંમત રહેસો એક કુવો, તથા તેની પાંચે ઢાંચેને પાંણી પાનાનો અભારો પ્રથમ એજ સાહેબે ખનારીને મજબૂત બંધાવેઆ હતા; જેને સાધારણ રીતે હજીમુધી પરજના કેટલાક લોકો કાવરાદારના કુવાને નામે ઝાંખાએ; તેનું કારણ એટલુંજ કે તે યોગેદ પાછલા વખતપર તેમાથી તાજું પાંણી કાહડીને બંદગી કરવા આવનારા પારશીઆના હાથ ધોવરાયતો હતો; અને તેના બદલામાં લોકો તેને કાંઈ નાણું આપતા હતા. એ કુવાની રખેવાળી, તથા તે ઉપર ફરતી રેહતનો ખરચ પ્રથમ શેઠ ભીખા બેરાંમ પોતે અને તે પછે તેમના પુતરે માહેવા મીં લીમજી ભીખાજીની કુખનીને નામથી ધણું મુધી ચાલતી પેહડીએ આવેઆ કીધા, એટલુંજ નહીં પણ એક અથવા બે વખતે જોઈતી મરાંમતખી તે સાહેબે દસતકથી થઈ હતી, અને તે કુવો રાવા સહીથી વધારે વરસાનો પુરાતમ કાએમ રહીને તેના બંધાવી જનારા શેઠ ભીખા બેરાંમના વર્જીશીઆના હકમાં આગીરવાદ દેતો માણુમ પડે છે.

આ ભીખા બેરાંમની અઓલાદથી ઉતરેલા તરણુ દીકરાએ* જે ઘણાજ રાકરમી, અને રાકલગુણી યધને આપણી ટાપુ ઉપર વખણાઈ ગયામ, તેઓમાં વડા શેઠ લીમજી ભીખાજી રાલે ૧૧૧૦ મજ ખીજા શેઠ પેરાતનજી ભીખાજી (ઉરફે પેસી કાકા) રાલે ૧૧૩૪ માં; અને તરીજા અથવા છેલા શેઠ ફરામજી ભીખાજી (લકખે કયા કાકા) રાલે ૧૧૪૩ માં જનમ પામેઆ પડે થોડા ઘણા જહેરમાં આવેઆ હતા, તેઓ દરએકનો કુક અહેવાલ નીચે જણાવીએ છે.

* એ ઉપરાંત રસતમજી નામના ચોથા દીકરાની જનમ પામેલા જે કેહવાયાય, તેવણુ યાતો બાપની પેહલા અથવા તેમની પછે, બાપ વએમાં યુજરી ગયા હેએ તેથી તેણાની નોધ કેચે રહેલી નથી.

શેઠ લીમજી ભીખાજી.

આપણી વસતી માહેલા ઘણાક ઘરડા સાહેબાની પીછાંનમાંથી આ શેઠ લીમજી ભીખાજી હજીવક ફરંગિસ તો ચમ્મેલા નહીંજ હશે; કેમકે તેણાની સઘલી કીસમના અંગરેજી માલિયાી ચીકાર બરેલી દુહુળતી દુકાંત અંગરેજ બજારમાં, (જાંહાં હવડાં મીં મેહરજી જાંનસનની કુંપનીએ લીલાંઉખાનું કાહ-ડુંછે) પોતાની મોહટી હવેલીમાં ઘણા વરસો પેર જાહેજલાલી સાથે ચાલુ રહેલી હતી, અને ખીજી પાદમારીમાં એજ સાહેબનાં સકમાઈના પધસાવડે કોટમા મરહુમ દાદીચેકના આદરાંણના મકાંણની દક્ષીણ દસાપર હવડાં પારકે હાથ થયા પછે હાલતમા બદલાઇને સલાંમત ઉમ્મી મેહલ જેવી મીલકત પાછલી તરફથી આડકાતરી છેક કાંમાવાલા મોહલા વુલીક લંખાએલી માણુમ પડેછે. એ સાહેબ જરે ૬૩ વરસને આસરેની જીમરે પોંહતા તારે તરણ દીકરાએ નામે શેઠ દાદાબાઈ, રસતમજી અને ફરદુનજીને સારી હાલતમા હુધારીને રાજ ૧૪ મો માહા ૯ મો કદીમી રાલે ૧૧૭૩ ને રાજે મેહસતનસીન થમા હતા, અને તે મની પછે ઘોડીજી યુદતે તેમના વડા તથા વચલા બેઠાએ પોતાને તાંહાં વસાવેલી વસતી વાડીને હસતીમાં રાખી એકેકની પુઠે યુજરી ગમ્મેલા જણાપાછે.

શેઠ ફરદુનજી લીમજી.

લીમજી શેઠના ખાકી હમેઆત રહેલા આ તરીજ દીકરાએ ધણી મુદત સુધી બાપીકી દુકાંત ચાલુ રખેઆ પછે, આપણી ટાપુ ખાતે પરખેઆત થએલી મીં રીચી રકુઅરઠની કુંપણીને તાંહાં દલાલીનું મોહેલું કાંમ મેલવી લીધાથી વેપારી મંડલીએમા વેહવાર બધારીને છેક ચીન સુધી પોતાના દીકરા નામે અરદેસરને પેહલવેહલા ૧૦ ૧૨૦૩ ની રાલમા મોકલાવીને તાંહાં આડત બીમે-રનું કાંમ કાજ મોહટા પાયાપર રચાવી મેલેજી હતું, અને તેનાજ કારણસર ઉ-પીચોગી થયા માટે “મેરી ગારડન” નામનું એક તરણ દોલી વાંહાંણુ પોતાને ખુદ પછયે ખંધાવીજી તથા “રપારેલ” નામના સરકારી ખારકસને આઈવું ખરીદી લઈને તાંહાંના વેપારમાં રેરવેજી હતું. એજ શેઠના ખીજ દીકરા મીં દીનરાહને અંગરેજી એલમની ઉતમ કેળવણી આપવાના હેતુથી હજારો રૂપીઆ ખરચીને ૧૨૦૧ ની રાજમાં છેક વેલાત સુધી મોકલાવેઆ હતા; જાંહાં તે ચીરતજીવી ચારેક વરસવેર રહીને શીખેઆ પછે યુંબઈમાં પાછો વળી આપે-આપી તેણાનેખી ચીન ખાતેની પેહટીમાં મુદદ લાગવા સારે ૧૨૦૬ માં અત-રથી રવાંછે કરી દીધા હતા. આટલું તો ખરુંછે કે કોઈનીખી જાહેજલાલી, અને મેલવેલી દોલત સદાકાજ ખરકાર રેહતી નથી; તેમ તેણાને વખત જરે મગરેખ તરફ ફરવા માંડેઆ તારે સઘલું અફઝાતફડી થઈ પડેજી હતું; તે વા-તની સજર હેમતખાઈને, ચીનમાં રહેલા શેઠ દીનરાહજી મજબબી ને એકે-

૧૯મી જાણી ગયા હતા, તાહાથી ૧૨૧૧ ના કુબર્જ આવીને તેવીજ હાલતમાં હજી સુધી રહેલા માણસ ખરેખર સવતરપણાથી વેપારીઓની સંક્રમણ સાથે માન મેલવેઆ પછે આ યોદ્ધા કુરુક્ષેત્ર ખીરગસતે દાહાડાની બારીક ટુંગાલમાં ફરી ખરેખરની લીધે જાણેલા વખત ઘણાજ મંમખારીમાં ગુલગીને રેલ ૪ થો માહા ૧૦ મા કદમી રાસે ૧૨૧૬ માં ૫૦ વરસની વયે બોગવી મરણ પામેઆ. આ યોદ્ધાને તાહા મેરવાનજી નામનો તરીજો દીકરો હતો, તે તેમની ૧૧ વરસ આગમન અઠાસે મહીનાની વયે પોહચી કુબરુબર થયો હતો.

શેઠ પેસતનજી ભીખાજી.

વેશીકાકાને નામથી પરખેઆત થયેલા આ શેઠનીબી અંગરેજ કુકાણ તેમના વડા બાઈ મીં ભીમજી ભીખાજીની પડાસમાં જે આવતી હતી, તે હવડા તુલક તેમના દોતરા મીં પોચાજી ફરામજીને નામે આપાદ હાલતે હુલ્લી દેખાયેછે. એ સાહેબ પાકી પરદાજમારીમાં આવેલા ચકચુર હતા કે હાલ બોહિલા રેલગારમાં રોકાયેઆ છતાં પોતીકા મહાબે ફરમાવેલી પવીતર બદગીની ચેલા કોઈ વખત બુલતા નેહતા, અને તે સાથે પરજ વયે પરમાણીકપણ સારી રીતે જાલવીને કીરતીવાનખી ગણાયેઆ હતા. આગલા વખત પર પારસીઓની પચાયેત જે ચાલુ હતી, તેના એક ખાસ અધીકારી* દાખલ પણ એ સાહેબ ઘણા વરસો સુધી લાગુ રહીને પોતીકા કોમના ધરગતુ તટાને સમાધાનીપર લાવી આવતા હતા. આ બુલેરગ ચેક ૭૮૨ વરસની જામર ૪ છાંજ સુખમાં પસાર કરીને રેલ ૨૩ મા માહા ૭ મા કદમી રાસે ૧૨૧૬ ને દીને પોતાને તાહા વર્જસ વધારનારા જે વારેચો નામે ફરામજી તથા જમચે હજીને પાછલ રાખી જીનતવાસ થઈ ગયાછે.

શેઠ ફરામજી ભીખાજી.

ભીખા બેહરામના આ તરીજ દીકરા, ફલાકાકાના વડાદારી બરેઆ એલકાખથી, પરજમાં પસદગી પામતા, પોતાના બાઈઓનીજ કુઆરકે છુરો રેલગાર ચલાવીને સરવે મડલીઓમાં સારી હેરમત મેલવતા હતા. આ સાહેબ લગભગ ૨૧ વરસની જામરે પોહચેઆ તેટલા, તેમની પેહલીવારની મોહરદાર તરણ બેરીઓ જણેઆ પછે, ટુંક ઉમરમાં બેહસતનસીન થયા તેના બીજોગથી આ ગરહસયનો વશીસા જે અટકી પડેઆ હતો; તેની વરધીનો અધ્યામ બરે દેખાયેઆ તારે કુદરતથી એવી બખચેસ ઉતરી કે, આપણા કુઆરની ચેહર ધરાન તરફથી બેહદીન કેખોરાસે ચલદેઆર પોતાની બીજી દીકરી નામે

* એ આહવા તેમના બાવા શેઠ ભીખા બેહરામથી તેવણ ઉપર ઉતરેઆ હતો. ના.સ.

મુલેસતાંન પાંનુ* ને ૧૫ વરસના પુર જાહરપર લીધી હતી, તેણીને લઇને ૫૦ રાત્ર ૧૧૬૪ મા અતરે આવી પોંદતો; તે જાણેની કેદીએત જીવી કેદવામાં આવી છે કે, તે બાઈ એહરાવંદી હોવાને લીધે તાંહાંના જીહાકી દીનદુસમેના મા- હોલા કોઈ મોગલ પડાશી ચોરી જવાની આગવણી કરતો હતો, તેની અખર મલતાંવાર પોલીસી જાએડી તથા બીજી બાલક દીકરીએને તાંહાં પડતી મલી તેણીનેજ લઈ છુપી રીતે તેનો બાપ તાંહાંથી નીકળી પડ્યો.

આ બીચારો કેબોસાર અને તેની મુલેસતાં પાંનુ બેટી જતરે હોંઆં આવી પોંચેઆં, તારે તે વખતપર કેદ્ય કે પરદેશના હમદીનેને વાસતે ઉતારાની કોઈબી જગેઆ કેથે નહીં હોવાને લીધે તેઓ દલગીરી ભરેઆં દીલથી કાવ- સજી પટેલના ચકલાપર આવી ઉભાં; અને એક ખીજનું મોહિડું જોઈ વીચા- રવા લાગાં કે, એકતો પુરાંતમ વતણ તથા ચેઆરાં કુટુંબથી કુર ચર્ષ પડેઆં, બીજું તો મુસાફરખાનું નહીં મલે, અને તરીજું એકે હોંદના લોકોમાં વપરાતી જીખાંનથી ખીનમાહીતી તેનું હવે કરવું કેમ. હાવી જમાસનમા હતાં તેટલાં બારેહકતાલાની બખશીસથી શ્રેષ્ઠ એદલજી દારાખજી લરાકરી જેવણ આપણી ટાપુ ખાતે વખણાઈ ગએલા મરહુમ શ્રેષ્ઠ હોરમજી દારાખજીના બાઈ દતા, તેનાઓ તાંહાં આવી લાગદ અને આ પુરાંણા હમવતણીએને શરાન રાખ- સારા સાથે ગંમગીની ભરેઆં જીગરથી જોતાં વાર દીલમાં દએઆ આણી તે બાપ તથા બેટીને પોતાના મકાનમાં લાવી આસખીસ આપી; અને પુછપરેછ કરતાં તેઓની સોચના સાંબલેઆ પછે દીલાશો દધને નેક બખત મુલેસતાં પાંનુને પોતાની દીકરી દાખલ કણલ રાખી. સારી રીતનો દલાશો મલેઆથી તેનીને મજદુર શેઠના-સવાખીનમાં શાંદેઆ પછે સંતોસ પામેસા કેબોસાર પોતે ધરાંન તરફ ગયો; અને બની તેટલી તળવીજથી પોતાના કખીલાને છુપી રીતે બે તરણ એક ફરી મુખધમા લારી પોતે પણ હોંઆંના વતણી યાઈ પડેઆ હતો.

કેબોસાર યજ્ઞદીઆરની સધલી મલી પાંચ દીકરીઓ મારેલી શીરીન નામની વડી તો ધરાંન ખાતે બેહદીન રસતમ પલામરજની સાથે પરથમ પરણી ચુકેલી હતી, તે હસાબે ખાડીની કુમારી ૪ બેટીઓ એકેકની પ્રે હોંઆં આતીને હેઠલ જણાયેલા જીદા જીદા સખશોની શેઆદીમા શોહાસન યાઇએ, તેમધે—

મુલેસતાંખાનું, આ શ્રેષ્ઠ કૃતિમંત્ર બીજાજી ઉરે કલાકાકાની સાથે ૧૧૬૫મા નાજખાનું, શ્રેષ્ઠ હોરમજી એદલજી કાંમાજી સાથે.

ખોરશેવખાનું, નામદાર જવીદ નસરાખાદી (ધરાંની) સાથે.

પીરાજખાનું, શ્રેષ્ઠ પેસતનજી મેરવાનજી મેહર હોમજીનાની સાથે.

આવી પરકારે પાંચ પુત્રીઓ સરીએત મુજબના સાસરાં પાંચી રહેઆ પછે, પેહલાં તેનીઓનો ચેઆરો પીતા કેબોસાર, અને તેની પ્રે લાંમખી મુદતે મેહરખાંન મા મુલનાર બેહસતનશીન યાઆં હતાં.

* પટેલ ખાનદાનમા પરણેલી પીરાજઆઈ પછે, બાવણ વરશે આ મુધાં તે-ણીની તરણ બેઠેના મલીને ધરાંની તોખમની ૪ અખલાઓનો જમી ખીજવાર આવેલો કેદવાયો; અને તે પછે ઘણા ધરાંનીઓની વરધી થતી રહી. ના. લ.

આ બુલેટમાં કલાકાકાના સારાંરીઆં તરફનું મુખતેસાર બધાંન આપીને હવે તેનાની હિંદીના હિંદીવાળાં પાછા આવતાં જણાવીએ કે, તેમની સાથે બીજી વારની કદમુદમમાં જોડાએલાં ગુલેસતાં બાનું પેટે પાંચ પુત્રોની જે વરધી થાઈ, તેઓના નામો પંસાવલીમાં લખાઈ ચુકા બિપ્રાંત ચાર દીકરી-ઓની અવતરી હતી, જેઓની સાથે પેહલી મેહરદરે જનેની તરફોને મેલ-વતાં કુલ ૧૨ ફરજદો તથા તેઓને તાંહાં યાએલાં બેશુમાર છઠ્ઠાઓથી આ મુખવારી જોડું ધણા સંતોસથી રહેલું જોવામાં આવતું હતું.

ધરાંનું રાજ પારથીઓ પામેથી પરખેદે યાએલ તે વખત પર તાંહાંથી નીકળી આવેલા જુખંડા પછે, કેહ્ય કે, ધણી લાંમની મુદત સુધી કોઈની ધરાંની જરૂરોસાતોએ હોંદ તરફ નજર કીધી નોહતી; પણ પાછલથી જેઓને જોમ વોકેફકારી મળતી રહી, તેમ તેઓ છુટા છવાયા સૂરત તથા ગુજરાત છુટાના જુદા જુદા બીજાગોમાં આપીને પોતાના હમદીત બાઈઓની બેઠ લઈજતા હતા. આ મુંબઈ ખાતેની આગલા વખત પર કોઈ ધરાંની આવી ગયા હોએ તેની કશી નોંધ નહી જડતાં આટલુંતો માણુમ પડેજે કે, આ “બાહાર”માં લખલ કીધા મુજબ સવાશે વરસની વાત પર એક ધરાંની અખલા* કોઈ જરમન મુસાફરના સવાધીનમાં સમવાઈને પરણવા માટે અતરે આવીને આ શેઠના બાવા બીખા બેહરામને તાંહાં પરીહણી ઉતરી હતી, તેજ માતરે પેહલપેહલી કેહવાઈછે; અને તેની પુરો અરધી સદી ગુજરેઆ પછેતો આ બીજો જોઈ કોઈ એવે રૂડ પગલે પધારેઆ કે તેઓને આવી વધેઆને થાએક વરસ પસાર થયાં, તેટલાં થોડા થોડા ધરાંનીઓએ હોંઆ આવવા માંડેજ.

ઉપર જણાવી ચુક્યા તે પરમાણે ધરાંની મુસાફરને માટે ઉતારાની કોઈની અલાહેધી જોએઆ અતરે નહી હોવાથી, તેહવા સોફો આવતાં વાર ગુલેસતાં બાનુંને બારને પરીહના તરીકે જરે પધારી પાંથરવા લાગા, તારે કલા કાકા જેવન ધણાજ દેએઆણુ હતા, તેનાએ દરીઆફતી પોંદ્યાડીને તેઓમાં જે મોખેદો માણુમ પડેઆ, તેઓને તો મરહુમ દાદીશિવાલાં આદરીઆતની ખીદમતમાં, તથા કીમી બેહરીને તાંહાંની કીરીઆ કરમના કાંમ રાઈ જોઈવી દીધા, અને બેહરીનામાં જે મુક્સેયો દેખાએઆ તેઓની ખની આવી તેટલી માહવજતથી પોતે પરવરેશી કરવા માંડી, તારથી આ સા-હેબ ધરાંનીઓને પાળનારા પીતા કેહવાએઆ; અને તેહવા સંજોગ ધણા સાજ સુધી પોતે સાચવી રાખેઆ હોતો, પણ તે પછે ધરાંનીઓની આવગ વધવા લાગી તારે તે બાએ જોહર હુધરાંણાની મારફતે એક પુંજ ઉભી કરવાની

* જોવો આ નોંધ પાને ૨૪૫ તથા ૨૫૪ એ.

† સાંબલેઆ પરમાણે તેઓના ઉતારા માટે મરહુમ દાદી શેઠ હીરવાડી આની પોળ માહેલા વચલા ઘેરનો પેહલો માલ તથા બાએતલીજી ગીરવી લઈને આ દાદાબાઈ ફોંમજીના ઉપરીપણામાં શોંડી આપેજ હતું; જાંહાં ધણી મુદત સુધી તેઓ રહેઆને લીધે તે મજકુર મોખેદ દાદાલેલાતીને નામે આલખાઈ પ-નાં સ.

આગેવાંણીની એજ સકરમી થોડે જો પરથમ લીધી હતી તેનું વરણન ઘટતી જગેએ કીધામાં આવશે.

શ્રેષ્ઠ ફલાકાકા પોતાની અધાર જિમર પોંદ્યેઆ તારે, યં ૧૧૯૪ ની સાલમા કોઈ અગતના કારણસર એકવાર અરખશતાંનની સુસાફરીએ શીધારેઆ હતા; જ્ઞહાંથી પોતાના કાંમમા ફતેહમંદી સાથે પાર ઉતરીને હોંઆ પાછા પધારેઆ પછે બાકીનો જઈફી વખત સાંતપણે સાચવતાં જિમરને છેક ૭૩ વરસપર લાવેઆ તેટલાં અજલનો હલકારો અંચીતેઆ આવી તેમના પેઆરા પરાંણની જો તલબ કરવા બાગે, તેથી રોજ ૧૩ મા માહ ૫ મા કદીમી સાલે ૧૨૧૬ યં એ આ ફાંતી દુનીઆંથી દુરી પકડીને મીનોઈ જાહાંન તરફ કુચ કરી ગયેઆ.

આ નોંધ સનાર પોતાના અનુભવ પરમાંણે કહી રાખેછે કે, મરહુમ શ્રેષ્ઠ ફલાકાકા પચીતરાઈમા પુરા, સાહેબેસાઈમા સુરા, દમ્યેઆનું દરખત અતે રોજમાં, ખરકત પાંમનારા એક મુધા, શેઆંણા અને સમપુરણ મનસણીના જુલેરગ ગરહસથ હતા, તે વીશેની સાખથી તે વખતના કોઈની પુશતમ પારથી શેકી-આએ જો હજઆત હશે તે શેહલથી આપી સાખશે; મોટે તેણાની ખુણીનું ખચેઆંન આટલીજ નોંધથી હોંઆં ખતમ કરવાનું કરસત વીચારેછે.

શ્રેષ્ઠ હોરમળજી એવલજી પાંડેના.

પાંડેના વર્ણસના કારા બેહરાંમની અઆલાદથી ઉતરેલાઆના જનમાસની કથી હકાએત પરથીધ થયેલી નથી; પણ તેમના રોતરાએ હોરમળજી તથા લીમજી નામના બે બાઈએ કોઈ મુદત ધઈ મધરાજ ખાતે જઈ વશેલા હતા, તેઓ માહેલા વડાની નીતીનો એક નમુનો એવો માલુમ પડેઆછે કે, તેવણ જરે એક વખત ધંધા રોજગારમાં અવડા પાસાથી ઘણાજ તંગાસમાં આવી પડીને લોડોના કરજદાર થયા; તારે તે દેવું પોતાની હજઆતમાં અદા કરવાની ખરી કાળજી દીલમાં રાખીને, બધીસ અજમાવવા થકી એકવાર હોંમતનો એવો પાસો ફૂંકીઆ કે, ઈરાબી રાને ૧૮૨૪ મા કલકતા ખાતે નીકલેલી સરકારી સોરતીની એક ટીકીટ ખરીદ કરી લઈ રાખી હતી; તે જિમર મનસતી મુજબ જરે એક લાખ રૂપીઆ તેણાને મહેઆ, તારે તેમાથી પોતે જાહેલી સોઅના વિઆનપર લઈને પેહલાં પોતાનું કરજ ફીટાડી દીધું; અને બાકી રહેજ તેને છંદગી સુધીના રૂડા ઉપીચોચ વાસતે જાલવી રાખીને તેવડ છેલ્લા વખત સુખ-વાથી હામતમાં પાછો યુજારેઆ; અને તેજ ડેકાંણે ૧૧૯૯ ના કદીમી પાંચમાં ગાયતને દીને ૫૧ વરસની જિમરમાં બે દીકરાએ મેલીને મરણ પામેઆ. આ ગરહસથનો બાઈ તથા બતરીજેની તારપછે એકેકની પુઠે તેજ તરફ યુજરી ગયેલા સાંબલવામાં આવેઆછે; મોટે તેઓની અઆલાદમાં જો હજઆત રહેલા હોય તેની વીગત વર્ણસાવધીમાથી પાંચનારા સાહેબોને ચોકસ માલુમ પડી આવશે.

ફલાકાકાના ફરજદો.

ફલાકાકાના પાચ દીકરાઓ મારેલા વડા શેઠ બરબોરજીએ ઉધરતી વચ્ચેથી આપાકી સાથે એટલીતો સાહેલસાઈ મેલવી હતી કે, તેથી કચી ધણા લોકો તેણાની ખુમીને લામખી મુદત સુધી બુલેઆ નોહતા. એવણુ પેહલવેહલા સાલે ૧૧૬૨ માં વેપારસર ચીનની સફરે સીધારેઆ હતા; જાહથી એકજ વરસમા પાછા આવીને કેટકલી મુદત સુધી મુંબઈમા રહેઆ પછે, ૧૨૦૩ માં તેહવાજ કારણસર મનબાર તરફ જઈ વસેઆ હતા; તાહાં પણ થોડુંક સુધી મરહુમ શેઠ મોલીસાહની તરફથી આડતનુ કામ પરમાણીકપણે ચલાવેઆ પછે, માહીસુરના શળ સગોડે મોહબતનો સંલોગ સારીરવેસે સંધાએઆને લીધે, બાકીનો વખત તાહાના રાજીઅ વહીવટમા ગુજરેઆ; પણ જામરે જાહજી વફાદારી નહી બાવેઆથી રાજ ૨૨ માં માહ ૩ જો કદમી સાલે ૧૨૧૪ ૫૦ એ વરસ ૪૮ ની વચ્ચેમા તે તરફ ગુજરી ગએઆ. ખીજ દીકરા પેસાતનજી, પેહલાતો પોતાના બાઈ મેહરવાનજીની સરીગતમા રહીને, અને પાછપથી ખાનગી નામે ધણા વરસો સુધી વેપાર કરતા હતા; પણ બાએગની ઈઆરી તેમા કમતી માહુમ પડેઆથી, નફાને બદલે મોટી તુંકસાણીના દબાનમા આવી ફસેઆ, તે બીસેની નોખ લેતા ખરેખરી દલગીરી ઉપજે. આ ગરહસથખી પોતાના ખીજ બાઈઓની પેડે સવબાવના અસીલ, અને ધણાજ મીલનસાર હતા; તેટલી ખુખી અંતે આડે આનેઆથી સકટનું વાદલ શેહલમા વીખરાઈ ગએજા; અને ફડચો કરનારાઓ હસતકધી નીકાલ પણ યથા. એ શેઠ વરસ ૫૩ ની વચ્ચે પોહચતા રાજ ૨૦ માં માહ ૧૦ માં કદીમી સાલે ૧૨૨૨ માં મરણુ પામેઆ હતા. ચોથા દીકરા શેઠ મેરામજી વેપારના કારણસર કરાચી ખાતે આવનજાવન કરતા હતા, તાહા જીંદગી આખર આવેઆર્વા રાજ ૧૬ માં માહ ૪ થો કદીમી સાલે ૧૨૧૭ ૫૦ એ ૨૮ વરસની જવાન વચ્ચેમા ગુજરી ગયા. હવે એઓ મારેલા માતરે જે બાઈઓની હસતી બારે હકતાલાએ તે બરકશરી સાથે સાચવી રાખીઅ, તેમા સરવેથી નાધલા શેઠ દોરામજી હપાએ, અને તેવણથી જે પગતી ચહડતા વડા બાઈનું વરણુન હેકલ જણવીને આ સાહે બના પાચો પુતરાની પરીક્ષા કરવાની મુનસફી વાચનારી આલમને સોફીએ

શેઠ મેરવાંનજી ફરંમજી પાંડેના.

ભીખા મેહરંમતા નખીરચ્છો મહિલા આ સકરમી, અને સપુત શેઠનો જનમ શેઠ ૧૪ મો માહ ૧૦ મો કદીમી સલે ૧૧૮૧ ૫૦ એ, આપણી ટાપુ ઉપર ટાડચીઠ નામના મોહલામા પોલીકા ખીતાના ગણેતા ઘેરની અંદર યુખા-૨૬ યચ્છેલા સાંભલવામા આવેચ્છે.

આ ટેકીઆ પોતાના જમાના મુજબની શેઠજ કેલવણી મેલવી લીધા પછે પીતાની વખરામા રહીને, મી૦ લીમજી ભીખાજીની અંગરેજી સામાંણુ તથા દાર કાંમ વીગેરેની કુલજી પુરાંણી કુકાંણુ જેમા શેઠ કલાકાકાનેામી ભાગ હતો તાંહાં પેહલવેહલા લાયુ પડેઆ. એ કુકાણુના આગલાં માલેકો વહીવટ માંડીવાલીને જારે એક ખીજથી છુટા પડેઆ, તારે તે કુકાંનને ખરકો આ શેઠ મેરવાંનજીએ ખંડી લઈને, પોલીકા ખીજ ભાઈના પંતીઆલાપણથી મી૦ પેસતનજી તથા મેરવાંનજીને નામ શેઠગાર આણુ કીધા; અને તેમાંથી મેહુ સાહેબો પોતાની શેજ હોરમતની રહે મેલવવા લાગા.

૫૦ ૧૨૧૧ અથવા ૧૨૧૨ ની સાલમા આ શેઠ પોતાનો ભાગ ઉપલી કુકાંનમાંથી ખીલકૂલ કાઢાડી ગાજેચ્છો; અને તે પછે ચીન તથા વેલાત આતાનો ખાનગી વેગાર પોતે ચલાવા લાગા, એટલુંજ નહીં પણ તે પછે જેમ વખત હાય આવેચ્છો તેમ અંગરેજ પેહડીચ્છોની દલાલીના કાંમોમી મેહુ મેલવતા રહેઆ; અને ઘોડાંજ વરસમા પેહલ વાગેના વેપારીમા વખણાઈને તેમાંથી મેલવેલી મોઢી દાલતનો ઘણું ખરે ભાગ સારે મારગે ખરચવા માંડેચ્છો.

શેઠ મેરવાંનજી પોતાના એક મારગી સવબાવને લીધે ઘણા વરશે મુખી આલમની પીછાંતમા પુરા આવેઆ નોહતા; પણ જરથી સખાવતનો દસત પોતાની યુંજસ માંડક તેનાએ લંબાવતો કીધા, તારથી તેવનની કીરલી પરકાસવા માંડી; અને હેઠલ જણાવેલાં સનસારી કામોમા લાયુ પડેઆ તેમા—

પારથી પંચાચિતના દસતકમા રેહતી આવેલી અનજીમનની ધરમ ખાતાંની પુંજના એક તરસટી તરકિનો એહધે, પેહલવેહલો સલે ૧૨૨૮ ના કદીમી ગાયા ૪ થાયી કબુલ રાખેચ્છે.

સર જમચેદજી જીજીભાઈ પેહલા બારિનેઠની સખાવતથી ચાલતી “પારસી બેનીચ્છોલેટ ધનસટીટીઉસન”ના એક અધીકારી દાખલ શેઠ ૮ મો માહ ૩ નો કદીમી સલે ૧૨૨૯ થી ખીરાજતા રહેચ્છે.

પરજનો લાભ સંભાલનાથી શુબેહના અંમલદારની સળામા શેઠ ૧ લો માહ ૪ થો કદમી સલે ૧૨૨૯ થી નાગદાર સરકારે તેમની નેમનુંક કીધે, જેની ખુખીથી વારે આવેચ્છ તારે પીઠીચેસનની કોરકમા મેનેસતરેઠની સાથે મેશીને ધનસાક ઉપરખી ધેઆન આપતા દેખાચ્છે.

ધરંન દેસમા મહમદી રાજનો જીલમાત તાંહાંના જરથેસવીચ્છો ઉપર શેઠે અવલથી જે પડતો આવેચ્છ, તેનું કુખ નહીં ખમાઈ સકાયને સખબે

કેટલાક લોકો હોંઆ ઉતરવા લાગ્યા તે વખતથીજ તેઓની પરવરેલી આ ચેકના મરહુમ પીતા કરતા હતા; પણ પાછળથી જરૂર તે લોકોની આમદાની વધવા માડી, તારે તેઓના સભાન મોટેનું હુકમનું કરવાની કોચેસ, તેમના વડા બાઈની આગેવાની હુકમ થાઈ તેમા તેનાએ સારી ઉતર દેખાડી હતી. તે હુકમનાની સરખાત સાલે ૧૨૦૪ ના કદીમ અરવીએહસત મહીનાના બહમન શેખથી થાઈ, તારથી તે આજ દહાડા સુધી ખીબ સાહેબોની સમાચે એવન બેગા રહેઆને લીધે તે મોટેનું ઉપોચ્ચાગી ધરમ આવુ સારી હાલતમા નીબી રહેલુ માલુમ પડે.

ઉપના કારણ મોટે અનજીમન તરફનોખી પુરાકલ પઈશે લેવામા આવે, મગર આ શેઠે પોતાની ખાનગી સખાવતથી ધરાન ખાતે ધરમના કેટલાક કામો કીધા અને હજી સુધી તેવન કરતા રહે; તે જોકે જાહેરમા લોકોને દેખાડવા કુળે નહી, પણ એક તરફથી ઉતરેલા બખચેસ મુજબ પોતાની એક ખાસ ફરજ અદા કરે. આ બાબે હમેને કાઈક સચેલા ને માલુમ પડે, તેની એકસ બીગત મેલવવા સાર જરૂર ધણીજ તજવીજ કરવા માડી, તારે મોઢી મુરાકેલથી થોડીક ખાતમી ને હાથ આવીછે, તે માઈ તેવનની સુતી ગાવા મોટે નહોંજ પણ સખાવતના એકી સાહેબોને સતોસ પમાડવા, તથા તેવા શુભ કામેનું ઉતેજન બીજાઓમા ઉતપન વવાના હેતુથી હેલ ૫૨ ગટ કરીએ.

પોલીકી તરફની સખાવતમા; એકતો તાહાના નાવારેસ હમદીનો (તેમા મરદો, ઓરતો, અને ડોકરાઓ) ને મહમબાર જેવી શુભ તીરથે શુતરા બાજનથી ને તરપત કરે તે પુન કાઈ જેનું તેક ગણાવુ નથી; ખીજુ એકે, તેવા મોહતાએનું બદન ઢાંકવા મોટે રકમ બધ કાપડો મોકલતા રહે; તરીજુ, તેથીજ હાનતના ડોકરાઓ તથા ડોકરીઓ (જેમા કેટલાક ખાડખા પણ વાલાઓખી બુલાતા નથી) ને પરણાવી આવે; એકુ એકે, કેટલાક લાઈલાજ લોકોની પરવરેલી મોટે પઈસાનું દાનખી દેખાડે; અને તે ઉપરાત પાચમુ કામ એવતો વખાણવા જોગ માલુમ પડેછે કે, ૧૯૧૬ શહેરની પાચે “આવુનખાનુ” તથા હમઆત ખાનુ,” હેવે નામે જીઆરત ધાહની પુરાતમ જગાઓએ, તાહા દરવરયે જરૂરોસતીઓ જે સહમજથી દીન દુરામેનો તરફનો મોઢો રેવાજ પકડીને જીઆરત સાર ગાએ કાપી તેમા મોટું પુન હાથેલ કરે

* આ આવુનખાનુ ૧૧ ને ૧૨ કયા ધરાની બાઈઓમા એવી રહેવાએ કે, આપણા હેના સાહનસાહ ૧૯૧૬ શહેરનીઆરની દીકરીઓ માહેલી તે એક અંશે ખસવતની ને પરહેજગરીમા પુરી પતીનરતા હતી, તેખાપની સલતનત ખતમ થતા દીનદુરામેનોના હામલાની ધાસતી ખાઈ, પાચેતખતના શહેરમાથી નાહીને જરૂર એક ૧૯૧૬ની પડાસમા આવી લાગી, તારે સતરઓના યેગમા પોતાને સપડાએથી જોતાવાર પાહાડને એક મોઢે ને નજર આવેઓ તેની અદરતતકાન બરાઈ મંદ, અને તેજ વખતે તાહાનો મારગ પોતાની મેલ એકાએક બધ થઈ પડે. હોં મામલો દુમખાને લાગેના દીનદુરામેનેએ જોવા જોયો, તેવાજ તેઓ ૧૧ દીનમા ગોધનો ૩૨ પેઠો, અને તે કરામત કુદરત તરફનીજ સહમજેઆ ઉપરથી તાહાના

વાની આરજી રાખતા હતા; તે કમકમાટી જરેઆં યુનાહનાં કાંમથી તેઓને સદા દુર રાખવા માટે, બાઈ, માણેકજી લીમજી હાસંગ આંતરીઆ જરે હો- આંની મંડલીવાલા સાહેબોની તરફથી આડતીઆ તરીકે તાંહાં ગયા, તારે તેનાએ દીનની સરીએત સહમજવીને તે જગેપર આફ્રીનગાન બીગેરની પવીતર કીરીઆઓ કરવાનું ફરમાવેલું, અને તે વાતપર તાંહાંના સરવે લોકો રાજીખી થીઆ; પણ તે રવાજ કોઈ સદીથી ચાલતો આવ્યાને લીધે, તાંહાંના જીવ- દીન યુજવરે તથા રખેવાલોએ ગાએ કાપવાની મનાઈ સાહમજી ખખેડા ઉઠાવેઆ, તેથી તેની સમાધાની સારું તેઓને કાંઈ આપવું પડેજી, તથા તે ઉપર શાહ તરફનો કોઈ કરખી લાગુ હતો તેની ખંડનીના મલી એક અમુક રકમ મજૂર આડતીઆના ગાંગેઆ યુજળ આ શેકીઆએ અતરથી જાક- લાવીને તેઓના દાવો માંડી વલાવેઆ, અને યુદ્ધેબલક પઈસા ખરચી તાંહાં એક ચોતરેખી બંધાવી આપેઆ છે, તેથી કરી તે જગેપર અનન્ય પછે થાતો કમકમાટી જરેઆ અપરાધ અટકીને તેને બદલે તાંહાં હવે દીન ધરમની પાકીજેહ કીરીઆના યુજ કાંમો તેવનના ખરચથી ચતા રહેછે.

મારસી તોલામા કોઈ સખશો પોતાની પાસે પુસકલ કરવીઆ હોવા છતાં સખાવતના યુજ કાંમોની શુંહમીઅતને સદા આધીન રહેલા જણાઈ આવેછે; તે છતાંખી એ કામને જોટો બાગ, તેવી તંગદસતીને પોતાની પાસેથી દુર રાખી, સકમાઈના પઈસાને સારે મારગે વાપરવામા, સકરમીપણું બતલાવનારા માણુમ પડી આવશે; અને તેહવખીની સંક્રમા આ શેકી સમાએલા હોવાથી તેનાએ એવાં રૂઠાં કાંમોમા સખાવત રેલીઆ કે, પોતીકા હંમદીન બાઈ ખંડુઆ જે બાબદની અગવડ બોગવતા હતા, તેમા સવલ કરી આપીને તેઓ તરફથી અંતકરનના આશીરવાદ પામતા રહેછે; માટે તે સંબંધી આસકારાં થાઈ ચુકેલી ઇઆદીને હોઆ નોખી સધી નીરઉખીઓગી કેહવાયે નહી.

સાલે ૧૨૩૦ મા આ શેકીઆની પેહલપેહલી જાહેર સખાવત કોઈ હુમે સચોધડીએ સાર થાઈઆ કે, તે પછે જે જે કાંમો અનેઆં તે માહબારત અને ઉપોચોગમા ધણાજ વખણાતાં રહેલાંછે; તેઓ માહેલું આ મંડાણ ખરેખર સંતોસ પામવાખેગ જણા- વ્યજેછે કે, પોતાના એક પુરા પેઆરા દીકરા નોશીરવાંનજીને મજહબની સરીએત યુજળ સુદરેહ પેહરાવેઆ તેની ખુશા-

લોકોએ ૯૨ વરસે આ ખાતુનખાતુની વાદમાં જીઆરત કરવા માડી; તે હોવી રીતે કે, તે દાહાડે આ જગેએ ગાંધો કાપવા લાગા; અને તે પછે ઘણે વરસે તાંહાંના જરથો- સતીઓએ પોતાની સાહનરાહબદીની વાદ હઈડાંમા લાખીને પાછલથી જરે હોયો રવખેઆ પકડી લીધો, તારે તાંહાંના યુરીરાએ તથા સરકારે લવાજમો લેતો કરીને ગાએ કાપવાની જીઆરતનો હક તેઓને વેચેઆ હતો; તારથી મજહબની વીરધ યાતું આવેલું કમકમાટી જરેજી કાંમ કોઈ લાંમખી સુદતે આ પરાપકારી શેકની સાચી સહમજવી ખીલકૂલ બંધ થઈને રહી રાહપર આવેલું માણુમ પડેજી; જોવા પડાંન દેશમા રેહનારા મરીખ જરથોસતીઓની હાલત સુધારવા સારું સ્થાપેલાં ધરમ ખાતાંની ઉપજ નીખજના અહેવાલના પુસતકને સફે રરપ થી ૨૪૩ મુધો. નો. લે.

લીમા રૂ ૧,૨૫,૦૦૦ ની સરકારી ટકા ૪ વાલી વીઆન્ટુકી નોટા આર સાહેબોના સંભાલપણામા અલાહેધી કાહડી આપીને, એવો ખંદાખસત કીધોછે કે દરસાલે ઉપજતા રૂ ૫,૦૦૦ જરથોસલી રોજાના આખરદાર તથા કુલવાન ગરહસથો જે જમાનાના હદિસામા ફસીને તંગદસલી બોગવતા માલુમ પડે, તેઓને છુપેઓ આસરો આપવા કાળે વાપરવા. આ રડાં કાંમની સરખાત ધાર્ધ્ય તારથી તે આજ દન શુધી સાંબસેઆ પરમાંછે ઉપજમાથી રૂ ૫૦,૦૦૦ ને શુમારે ખરમાઈ ચુકાથી કેટલાક લાએકીવાલા પણ લાઈલાજ જરથોસલીઓની હોરમત સારી રવેશે સમ્પાદીછે; અને તેજ કારણ મોટે અસલ થાપણ જે જલવાએલીછે, તેનું પરીણામખી તેવીજ રીતે જાથુક નીવરતું રહેઆથી તેહવા મોહતાજોની મુસકેલીએત આસાન પાંમેઆ કરશે..... ૧,૨૫,૦૦૦

ઉપલીજ તીરથ તાંકછે પોલીકા પીતા મરહુમ શેઠ ફરાંમજી ભીખાજી પાંડેના પુણુ મોટે દર સાલે ધાહંમખાર કરવા, તથા આંધલા લુલા, અને લાઆર ઈરાંની પારશીએને જમાડવા સારં પરથમ રૂ ૨૫,૦૦૦ ની ટકા ૪ વાલી નોટા એજ આર સાહેબોના સંભાલ હેઠલ તેહવાજ ખંદાખસતથી આપી હતી; પણ તેની ઉપજના રૂ ૧૦૦૦ ધારેલાં કાંમોને પ્રરતા નહીં જણાવાને લીધે, તેમાં ખીજ રૂ ૨૦,૦૦૦ જામીનીને કુલ રૂ ૪૫,૦૦૦ ની થાપણ મોટી કરી આપી; જેની ઉપજના રૂ ૧,૮૦૦ મધેથી દર વરશે કદીમી તીર મહીનાના ધાહંમખારની એક નેઆતમાં સધલા જરથોસલીઓનું જમન થાએછે,* અને તે ઉપરાંત મરહુમ મુરખીના રોજમારને ઘહાડે ઉપર જણાવેલી હાલતવાલા ઈરાંનીએને જમાડવામા આવેછે..... ૪૫,૦૦૦

મુંબઈ જેવાં પરમેઆત ચેહરમા બાહેરના દેસાવરેથી આવતા અંજાંએઆ જરથોસલીએને ઉતારો મલવાનું જાહેર મકાંણ ખીલકુલ નહીં હોવાને લીધે મુસાફરોને વીસાંમો લેવાની બહુ અડચણ પડતી હતી; પણ પારશી સોકો પોતાના હમદીનોની

* કદીમી અનજુમનના આકાખર સાહેબો ખાશે ધાહંમખારના કારણ મોટે કોઈ મુદતથી ઉભી કીધેલી થાપણ વધીને આજે મોટી થાએલી કેહવાએછે, પણ તેમાથી તેહવે ટાંકછે નાંધલી મોટી અનજુમનની નેઆત કોઈ ઘહાડેખી જમાડવામા આવેલી સંબલાઈ નથી; મોટે એ બાબેનું પેહલવેહલું પગલું જરનારા તેહવાં માન લાએક આ ગરહસથ ગણાએછે, અને તેની પુડે તેમના મશીઆઈ બાઈઓ શેઠ દાદામાઈ તથા મનચેરજી હોરમજી કામાજીખી તેવીજ ખુખી લેતા જણાયાછે કેમકે તે સાહેબોખી પોલીકા મરહુમ પીતાની નાઈએતે દર સાલના ધાહંમખાર ટાંકછે નાંધલી મોટી અનજુમન જમાડવાની એકેક નેઆત કરેછે, તે પ્રણ કાંઈ થોડું નથી થાનું.

પરોહણગતને અસહયીજ રૂડી રવેશ પીછાણતા આવેચ, તેથી તેહવા પરદેશીઓ પછે સગા. સનેહી, કે ઝાલખીતા અથવા અંભાંજેઆ જોખી હેમ, તેની થોડીક સગવડ તેઓને રેહવાના ધરોમા સમવાઈ સખાતી હતી; પણ પાછલથી મેરોના બાડાં મોઢાં થવાને લીધે જાંહાં રેહવાશીઓને સંકડાસ ભાગવતી પડી તાંહાં પરોહણની દરકારખી આસતે આસતે બુલાતી ગઈ; એટલુંજ નહીં પણ આગ ગાડી એમેર ફરતી થયાથી અગાઉ કરતાં ઘણા લોકોએ પોતાના કારણુરાર અથવા શેલધાહ માટે જારે હીંઆં આવવા માંડેજ, તારે તેઓને વીસાંતો મલવાના હેતુથી આ સખી શ્રેષ્ઠ હીંમત કરીને કુરેલવાડી* આગલ મરહુમ શ્રેષ્ઠ કાવસજી મેરંમજી ખનાજી વાલાં આતસમેહરંમતી સાંમજે પોતે લીધેલી મોઢી જગેઆ-માથી રૂ. ૬૯,૦૦૦ ની કીંમતવાલો એક કોસાદે ભાગ અલા-હેધો કાઢીને, તે ઉપર ઘણી શોભાતી બીલંદ એમારત રૂપીઆ એક લાખ અરબી જે બંધાવી આપી, તે એમેર દેરાવરેના “ખાંડની ધરમરાળા” ને નામે આજે આસકારાં થઈ રહીછે.† આ ધરમ ખાતું શ્રેષ્ઠ મેરવાંનજીએ પોતાની મેહેરખાંન માતાઓ બુલસતાંખાંનુ રાજ ૧૬ મો માહા ૭ મો કદીમી સાલે ૧૨૩૪ થ. એ વરસ ૯૫ ની જર્જર જીંમરે જીનતનધીન થયાં તેણીના પ્રણુ માટે સ્થાપણ કરીને તેવણની વરસીને દાહાડે (૧૨૩૫ મા) પારથી મુસાફરોના વીસાંમા મારે જે એહું મેલવામા આવેજ, તે વાતને હવડાં સાત વરસ પહી ગયાંછે; તારથી દેરાવરેના જરથોસતી લોકો પોતાની સગવડ સાચવના, આ સકરમી શ્રેષ્ઠના હકમાં સોકર બુજારી સાથે અંતકરણના આરીરવાદ દેતા દેખાએછે. આ માહ-બારત મકાંણની અંદર રેહવાવાલોએને જોઈતો સર સામણુ તથા માહવજતને માટે એક જરથોસતીને નોકરીએ રાખેએછે, તેનો પગાર તથા તે મકાંણને જથુક મરંમતથી સારી દા-લતમાં રાખવાના અરબની એક અલાહેધી યાપણુ, જે ચાર સાહેબોના સવાધીનમાં સોંડી આપીય તેની સંખેઆ જાહેરમા નહીં જણાયાને લીધે જગાની કીંમત તથા બાંધકાંમતી લા-ગત મલી જે થયા તેજ માતરે હીંઆં રાખલ કરીએછે. ૧,૩૬,૦૦૦

* મેહર મુધરાઈના ખાતાંએ આ રસતાને “હવડાં અરણીરાડનું” નામ આપેજેછે. ના. લ.

† એ ધરમસાજા બારિડા રેલવેના મઠકથી થોડેજ છેડે આવેઆને લીધે મુસાફરોને સવલ પડતી જણાએછે. ના. લ.

ધનસાંજોને ખીમારી ટાંકણે દવા દારની નેટલી જરૂર હોયેચ, તે કરતાં વધારે અગત તેઓના સાબલ યવા પછે તનદરેસ-તીને પુરાતી આપવા મોટે સારી હવા લેવાની જણાવેછે. એવે અવસરે રાકતીવાલા સાહેબો ખાસે તેવાં મકાંઓની હો-એચ, અગર નહીં તો એકના દરા અરચી પોતાને તથા પરીવારને સંતોરા ખમાડેછે; પણ વચસે તથા ઉતરતે વધિના ખારસીએને તેહવાં મકાંજો મલવાં ધણાં મુસકેલ પડતાં, અને અરખુસાંમદથી મસે તો છેક દુરદરાજ જવાના અર-અને લીધે બનતાં મુધી મુખાકારીનો લાભ લઈ રાખાતો નોહતો. આ વાત ધેઆંજુપર લખને થેક મજકુરે વચસે કોલાખે પરાચમ દરા તરફના દરીઆ કીનારે નીરમલ હવા વાલી જોગેઆ ઉપર એક ગંજવર એમારત (“મેહરવાંન બાગ”) ખંધાલીને રાજ ૧૩ નો માહ ૪ થો કદમી રાસે ૧૨૩૧ ૫૦ થી જાહેર વખસાસ સારું બાક્ષી મેલવામા આવીછે.* આ

* હાલું નાદર મકાંજુ ખંધાઈને તધઆર યએઆ પછે ગરીબો ઉપરાંત રાખતી વાલા સેકડો સાહેબોની સાંભલેઆ પરમાણે તાંદાંની ચોખી હવાનો લાભ લઈ આવેલાછે; તે સરવેનો સરવાલો આજ દન મુધી ને હજારનો ગણાઈ સકાએ, તેટલી માટી સંખીઆ એકી આવળે આ મકાંન ખંધાવનારના હકમા કુવા રેતા હજી હજઆત માણુમ પડેછે; અને તેઓ માહેલા ધણાં ઘોકિએ પોતપોતામા આ-નગી રીતનાં હુધરાંનથી એક સારી ચાપણ ઉભી કરીને આ સકલચુણી થેકના અરધઅંગુનું એક બાહવણું છેક વેલાતવેરથી બનવાવી મંગાવી તેમની ઇઆદગારી પરકાસતી રેહવા મોટે એજ બાગમા લાએક જોગેએ ગોઠવવાનો ઘેડાવ કરી દીધાચ, તે “બસત” હમારા સાંભલવા પરમાણે તાંદાં તધઆર યવા આવેજાંછે, મોટે ધારી-એચ કે, આ નોધ બાહેર પડવા ટાંકણે આવીને ધરતી જોગેએ ગોઠવાઈ બેસશે.

ધનસાંજોને આરાંમ ખમાડનારે આ મકાંન તધઆર યએજાં, તારે તેની બેટ લેવામોટે તે વખતના આપણા નામદાર ગવરનર સર બારટલ ફ્રીઅર, તથા ચેનાધીપતી સર રાખરટ નેધીઅર (હવડાં લારડ નેધીઅર આવ મગદલા) પોતપો-તાના રીસાલા સહીત તાંદાં ખીરાળેઆ હતા; અને તે સાહેબોએ સધલી જગા સારાં ધેઆંનથી જોઈ વલીને ખસેદ કરતાં, થેક મેરવાંનજી પોતાના મીતરે સાથે તાંદાં હાજર હતા, તેનાને મુખારકપાદી આપો કહેજાં કે, “હાવાં એક મકાંનની” તમારા ઘોકોમાં ને અરેખરી ખુટ હતી, તે તમે એખીલાએ સખી દીલથી પુરી પાડીછે, અને તેના અગણીત ફાએદાહો એટલા સહમજીએચ કે, ને ને સોકોની” સરીર સાતતી નેમ-મુધરશે તેમ તેનું અતીઅંત પુન તમે હાંચેલ કરશે.” આવા માટી પદવીના માંનવતા હોકેમ તથા સરદારે આપેલી સાખાશીના સખુનો ને સાહેબો તે મકાંન પર હાજર હતા તેઓ માહેલા એક નેકનામ ગરહસયને માહડ સાંભલેઆ મુજબ આ સરેહમા એક સાખાશી તરીકે સમાવી લખએછે.

આવાં મકાંનીથી થતા મેહધ ફાએદાની તારીકમાં તા. ૨૦ મી જાંણીવારી તથા ૧૩ મી એપ્રેલ ૧૮૭૨ ના લંડન ખાતે છપાતાં “લાંસેટ” નામના અંગરેજી વરતમાંન પતરે મધે ને ખીનાએ લખાઈચ તેના સાર આ જોગેએ લાયુ પડતો જોઈ દાખલ કરીએછે કે, “તંદેસતી બખસનારાં મકાંજોનીના દરદીખાના (ધ-

મહલ નેવી અમારતને ચારે તરફ ફરતા ચોકની અંદરથી
અવી રીતે બાંધીચ કે, તેમા ખીમારીથી થોડા ઘણા મોકલા
યાએલા પોણેસો સખસો સેહલથી સમાઈ સકેછે; અને
હવાની સાથે ઉભસતો લાભ તથા અગીઆનો ચમચટ ખી
પાંમેછે. મીં રસતમજી જમચેદજી નાદરસાહ નામના એક
કામેલ દાકતરને મુસારે દાર વાંદાં રખીને તેમની સાથે હેવી
પોલી કીધેલી કેહવાએચકે, વાંદાં જઈ રહેલા કોઈખી દરદીને
તેમની સલાહની જરૂર પડતો તે મુક્ત આપે, અને દવાઈ
વાપડવાની અગત જણાએ તો તેની વાળેખી કીમત તેઓ
પાસેથી લીએ. એ મકાંણખી આર સાહેબોના સવાધીનમાં
સોંદેજે, અને તેની લાગટ ઉપરાંત આકેબતની મરાંમતનું
તથા જેખી જોઇતો ખરચ લાગે તે માટે અલાહેથી રાખેલી
થાપણ વતરેગે આ મેહરવાન આગપર રોકેલા ને કેહવાએચ
તેની સંખીઆ .....

૪૦૦,૦૦૦

૧૨૩૨ તથા ૧૨૩૩ મા અમેરીકાની લડાઈએ રૂઉચળની ખરકત
મુંખખખ ખાતે બેમુમાર આંણી, વારે તેહવા વખતપર નહી
મનાએ તેહવી રીતે દાલતની ઉકલ પાડલ થવામાંડી; તેમા
સરવે ચીજની માધવારી સાથે રેહવાના ધેરાના બાડાંઆખી
એટલાંતો આકરાં થાઈ પડેઆં હતાં કે, તેથી ખીઆરા થોડી
કમાણીવાલા ગરીબ ભોકિને તે વીચેની બહુજ દીકદારી ખંમવા
પડી; જેખાનેની અખર માલુમ પડતાંજ, આ શેઠીઆએ
કરેલવાડી આમલની ખરીદ કરી લીધેલી જએઆ, ને
ગીરગામ તરફના રસતાથી તે છેક ઉપર જણાવેલી પોતીકી
ધરંમસાલા મુધીની ખાધી પડેલી હતી, વાંદાં તેહવા ભોકિને
વસાવવામાટે લાએક મકાંણો ખંધાવીને અને તેટલાં સસતાં
બાડાંથી રાખવાનો ધણેજ નેક વીચાર કીધો હતો; પણ
ખીઆરા ગંરીબોના બાએગ એવાંતો હીના માલુમ પડેઆં કે,

“આને હાસપીતલો) ચાલેલાં નકાંમાછે, એવું અકલમંદ ભોકો જોકે દુધે પ્રીછાંણવા
“લાગા, તોપણ એ બાબદમા કોઈ ચોકસ ધાર બનાવવાની જરૂરછે.” આ
ઉપરથી વાંચનારા સાહેબોને વીચારવાનું બની આવશે કે, “મેહરવાનખાગ” બન-
વાની બાબદ બાદતાબાનીજ ખેસારતથી શ્રેઃ મેરવાનજીએ થોવાની ફરજ અદા
કીધેલીછે.

આ રહીઆંમનું ચમન જરથી બોલું મેલએજેચ, તારથી તે ૧૨૪૨ ના કુદીમી
પાંચમા મહીતાના ૧૨ મા રોજ મુધી તેમા રેહવા જણાએને મુંદત રજા મલતી
હતી; પણ તે પછે રજા મેલવનારઓ પાસેથી રૂ ૧ ની દમગુરી લેવાનો નેડાવ
થાએલો સંબલએછે, તે આપેલો હમો ધારીએચ કે, કોઈખી બારે પડતો
હયેજ નહી.

નોં સ.

કાંમની સરખાત થયા આગમજ મુંબઈના આખા વેપાર ઉપર સેરસટાનું તોફાંણી વાદલ એકાએક એકત્રિત સખત ફરી વલણ કે, તેના ઘેરાવામાં નાંધલાથી તે નાંગીઆ, અને ક્રીરતી-વાંન વેપારીઓ સરવે સરખી રીતે ફરી પડ્યા; જેની જહાજ આ શહેરની વલગેઆ છતાં, શોકરહે તે ક્રીરતા-રની બખશેસના, કે પોતાની મનસની સાચવીને બનતી કોથેસથી આંટ ને હોરમતની રહે નીબાવીતો સખેઆ; પણ તેમાં નુકસાંણી એવી જખરી નીચજ કે, તેથી પોતે ધારેલ નેક મુશદ નીસફલ યાઈ; તે છતાંની મુખડાની સધર્ષ જગેઆ પોતીકાજ હંમદીનેને વેચાતી આપતાં બીતરની જગા જેટલી બાકી રહી, તે ઉપર તજરીખતથી ફરતી ચા-લીએ પોતે બંધાવીને લેવા આવનારા પારશીઓને સસતી કીંમતે વેચાંન કરી દીધી; તે એટલીજ મતજળથી કે, બી-આરા ગરીબોને રેહવાની સગવડ મલે; મોટે નફા ઉપર ખીજકુલ નજર નહોંજ કરતાં તે સધલી આખીઆ (જેમાં આજે નાંધલાં મોટાં મલી ૫૦૦ પારશીઓ સમાએલા સંબ-લાએછે) જરે વેચાઈ તારે તેના એકંદર વકસ સાથે ખરીદ બાવનો મુકાબસો મેલવતાં સાંભલેઆ પરમાણે જે આછા ઉપજેઆ, તે સખાવતની રહે પોતાના ગરીબ હમદીન બા-ધએ ઉપરથી સદેકે ક્રીધા તેની એકંદર સંખીઆ ૨૫,૦૦૦

પોતાના હમદીન બાધએનું મુખ સાચવવા મોટે ક્રીધેલી સખાવતના ૩૭,૩૧,૦૦૦ તો જહેરમાં જણાઈ આવેઆછે; પણ તે ઉપરાંત કેટલીક રકમો તેવણથી ગુપત રીતે જે ખરચાઈ ચુકીય, અને હજી અપાતી રેહ્ય તે બાબેની ચોકસ હકી-ગત મેલવવાની હમારી સધલી કોથેસ ફેકટ ગયાને લીધે તેટલી સંખીયા હીંઆં સમાવી શકતા નથી. જથુકના ચાલુ રખેલાં ધરમ ખાતાંઓની જલવણી મોટે ચાર સખશે જે "તરસદીઓ" તરીકે મવકલ થયાય, તેઓમાં એકતો આ શેઠ પોતે, ખીજ તેમના બાઈ હોરાખજ ફરાંમજ પાડેના, તરીજ શેઠ દીનસાજ માણેકજ પીટીટ, અને ચોથા શેઠ રાપુરજ અરદાર પાડેના ધણી રૂડી રીતે વલિવટ કરતા માલુમ પડેછે; અને તેઓનાજ સવાધીનમાં તે કારણ સરની અપાએલી પુંજ ઉપરાંત કોલાખા ખાતેના "જેહરવાન બાગ," તથા કંરે-લવાડી આગલના મુસાફર ખાનાના મકાંજો સદા સારી હાલતમાં રાખવા, તથા અગતસર જોઈતી મરાંમત વગેરેનો ખરચ પોંહ્યો રહે તેટલી અધુક રકમની એક યાપણુ આ શેઠીઆએ અલાહેધી કાહડી આપેલી સંબલાએય તેથી હાવાં માહબારત કાંમોની ક્રીરતી વીથેસ દીપતી રખાએછે.

સાંભલેઆ મુજબ આ શેઠ પોતીકા હમદીનેના મુખ મોટેની સખાવત ક્રીધા ઉપરાંત, મલતી જોગવાઈએ પોતાની સખતી સંબારી પરકોમનેની કદી બુલેઆ નોહતા; પણ તેહવી વાતો એટલીતો ગુપત રાખેવી જણાઈય કે, આ-

પનાર અને સેનાર શીવાએ બનતાં સુધી તરીજે કાને તેના સંશ્લેષે જવા દી-
ધાજ નથી; મારે એટલી તેણાની છુંપી રાખાવત સ્તુતી પાંમવા જોગ વીચારતાં
આટલું તો ધારી રાક્યોછે કે, તેવી કીરકુલ રુખો જો આજ દન સુધી કોઈ
બગી કરીને કેહવા ચાહે તો મિ લાખથી કાંઈક વધારે થાએ, તારે આ સખી
શ્રેષ્ઠની સખાવતનો સઘસો સરવાસો ઓછામાં ઓછા દસ લાખ રૂપીઆનો
અટકલવામા કાંઈ સરાહગાત જેવું તો કોઈથી કેહવાયેજ નહોં.

અમેરિકા ખાતે મોહનહિ હોડી લગાઈ ઠાંકણે લાંનકેસાચ્ચેર ખાતેના
વણકરેની રાજી બંધ પડેઆ ઉપરથી, તેઓના પેસણુ મોટે આપણી ટાપુમા
જરે હુધરાંણુ ચએજો; તારે તેની ટીપમાં આ' શેડે ૨૧૨,૦૦૦ ની રકમ જાહે-
રમા જે બરી આપી હતી, તેજ સાખથી ઉપલા ફકરાની મજબુતાઈ રખાડ-
વાને બસ ધારી, આ બાબદમા હવે વીચેસ લખવું મોકુફ કરીએછે.

આ ગરહસથના ખવાસની પુરતી માહીતી, જોકે હમો કરતાં તેવણની
સાથે રાત દાહોડો સંબંધ રાખનારા ધણાક સહિયોને સારી પેટે માલુમ હોવી
જોઈએ; તેપણુ તેવણની પેસાંણી ઉપરથી ખરેખરા એક બાહિરા, પંડા સવ-
બાવના, અપલખુધી ધરાવનારા, ખુરા મીઠસમા સમાચ્ચેલા, મયાણુ અને
મેહરખાંન મનના તેવણુ અટકલાઈ સખાએછે, અને તેવીજ ખાશીચેતની
સમપુરણુતાઈથી સખાવતના હાવાં માહરુજ કાંમે આરંભ થઈને જેમ સચવાતાં
આસેચ, તેમ આરેઆ રાખવી જોઈએચ કે, અંદરકાલ સુધી તે સજીવણુખી
રહી સકશે.

શ્રેષ્ઠ મેરવાંનજીને તાંહાં પરચમ ધણાંક બાલકો જનમેઆં હતાં; પણ
બચપણુમાજ તેઓ મરણુ પામેઆ પછે, પાછલથી ખારેહકતાલાની બખચેસ
જરે ઉતરી, તારે રોજ રપ મો માહા ૮ મો કદીમી સાલે ૧૨૨૦ યા એ એક
ખરખુરદાર બેટા હસતાં પામેઆ; અને તે બાએગરાલીએ નાશીરવાંનજીનું નેક
નામ હાંચેલ કરી લઈને પોતાની લાએકાતથી સારી અલગત સાચવી તેમના
મા તથા બાપને તેઓની બઈદીએ પેંદુચવા આવેલી જીદગીમા ખુશી સાધી
મગરર રેહવાનું કારણુ આપેજોછે. આ સપુત શ્રેષ્ઠની ચેઆદી રોજ ૨૦ મો
માહા ૬ હો કદીમી સાલે ૧૨૪૦ ને દીને એક અથો ખસલતના નેકનામ મર-
હુમ શેઠ ધનજીબાઈ દુરાંમજી બાટલીવાલાના નાંધલા દીકરાની દીકરી બાઈઆઈ
સાથે મુખ્યારક યથ હવી; જે પછે તેમને તાંહાં રોજ ૭ મો માહા ૬ મો કદીમી
સાલે ૧૨૪૧ ને રોજે એક બેટા જે જનમ પામેઆચ, તેનું નામ દુરાંમજી
રાખવામા આવેજોછે. આ બાલકના અવતરેઆથી શ્રેષ્ઠ મેહરવાંનજીની ચસતી
વાડીમા વધારે ચવાની જે ઉમેદ રેહચ તે પરવરદેઆર પુરી પાડે; અને જી-
જોરગ ફલાકાકનું નામ લઈને આવેલો આ નખીરો તેમના જેવો બઈદ તથા
બાએગરાલી નીવડે; એવા આશીરવાદ ચાલીને આ ખીનાને હવે હોંઆંજ સ-
માપત કરી દઈએછે.

મોદી ખાનદાનની સરખાત.

ચુરત ખાતે માજી ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ કંપનીના વેપાર ખાતાંની કોડીવાલા અંગરેજોના રીસાલાને અનાજ વીગેરેના શીધા સામાણ પોંદ્યતો પાડવાનું પેહલવેહું કામ, તાંહાંના વતની ચેઠ હીરજીભાઈ વાછાગાંધીએ પોતે અથવા તેમના પીતાએ ૫૦ સાલ ૧૦૦૦ માં જરે માથે લીધું, તારંથી તેવણ મોદીની અટકે ઝાળખાવા લાગા; એવી વાત તેમના પરીવારેથી પરીછવામાં આવીછે.

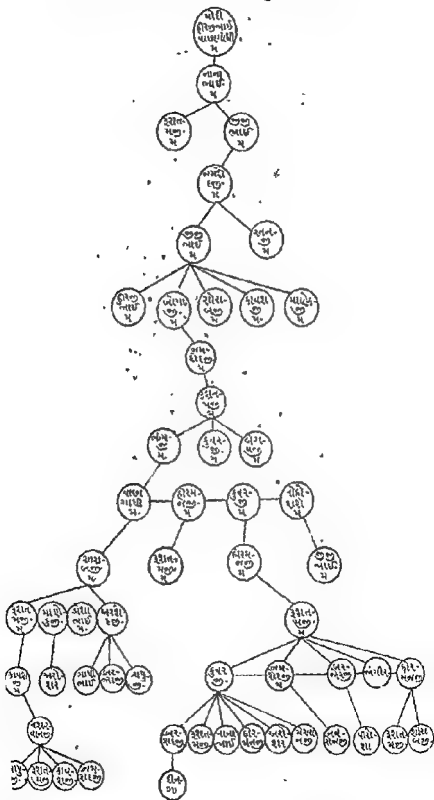
આજથી ૨૦૬ વરસની વાતપર જરે આ ટાપુ અંગરેજી તાજને સપુરદ થયો, તારે સરકારી માણસોને ઉપલી કીસમનો ઓરાક પુરે પાડનારા અનુબવી મોદી તરીકે સુરતના સત્તાવાલખ્યોએ આ ગરહસયને હીંઆં મોકલાવી દીધા મુજબ, તાંહાંનું કાંમ પોતાના એસીઆને સોંડેઆ પછે પોતાના દિકરા નાનાભાઈ ઉપરાંત પરીવારને લઈ પેહલવેહલા સાલે ૧૦૩૬ માં આવી વસેઆ; જેની સાદત મુજરાતી કવીતામાં છપાઈને બહાર પડેલાં “સીઆવક્ષ નામાના” દિખાઆ અંદર તેના અસલી બનાવનાર મોવેદ રસતમ હમજીઆરે પણ દાખલ કીધેલી આલમમાં હવડેજ આસકાર થાઈછે.

હમારી સોધ પરમાણે ખેલની ૨૭ વરસ પાછલ પારસીનું આ ચોલું પરીવાર આવેલું જે માલુમ પડેજાય, તે ઉપરાંતખી એટલા અરસામાં વધારે જરેઠાસતીએ હીંઆં હોવા જોઈએ; પણ તેવાઓના અહેવાલની યાદી હાથમાં નહીં આવેઆને લીધે તેટલીજ વાત અંધારામાં રહેલી વીચારીએછે.

મજહૂબનાં ફરમાન મુજબ તે વખતના પારસીઓને માટે એખાદતખાઈ, તથા મરણું પાંમતાં રવાંછોને અવલમંજલ પોંદ્યાડવાનું એકાંત મકાંણ તેતએ જરે હીંઆં નહીં જોએજ, તારે ધરમની તાશુખી હઈડે ધરી પોતાને ખજાનીથી ચોપાટીના ડુંગરની ઘોડીક જગેઆ વેચાતી લીધી; અને વસતીનું પરમાણ જતેને તાંહાં એક નાધલું રાખ્યું, તથા તેની સાથે નીસબત રાખનારી એક સગડી બંધાવીને તે બેહુ મકાંણો રોજ ૧૬ માં માહ ૧ થો સાલે ૧૦૩૯ ૫૦ એ દીનની રસમ મુઆરેક જસંણની કીરીઆથી અનજીમનને અરપણ કરી દીધાં હતાં. એજ ટાંકણે કોટના મોર્નખાનામાં પોતાને રહેવાના પેરની સાહમી ગલીની ઉતર દસાએ આંક ૭ તથા ૮ વાલાં બે પેર ને હવડાં જોવામાં આવેય, તે મકાણુ અસલમાં આંહીરજી ચેઠનું હતું તે ઉપર એક અગીઆરી પણ એજ દીનદાસતે બંધાવીને સરઅવસરે પોલીકા હંમજતીઓને વાપરવા સાઈ જાલી મેલી હતી.

ઉપર જણાવેલાં ધરમના મકાંણો માહેલી અગીઆરી, લગભગ ૧૩૩ વરસ સુધીના આવરદા બોગવીને ઈ સને ૧૮૦૩ માં જરે આદત બરેલી આગથી પોણું કોટ બલી ગએજ, તારે તેની સાથે બસમ થઈછે; પણ આરાંમધાં હની જગેઆ આજે ૨૦૪ વરસની જોમરે પોંદ્યેઆ છતાં, પરવરદેગારની પીરેજગરીથી હજી વધારે લાંમખી જંદગી બોગવવાની આશેઆ સહીત સારી

મોદીખાનદાનનીવંશાવલીનોમુખીઅભાગ.

હાલતમાં સલામત દેખાએ છે, અને તેટલી જ મુદતની સગડી ને તારપછે એજ ડુંગરપર બંધાએલાં ખીજાં દોષમાએની અંદરથી રાતરે પ્રાસનીની જોત આપતી રહીય, તેની અસલ બાંધણી એવીતો અગવડ બરેલી હવડાં માલુમ પડીય છે, તાંહાં જરાણુ ઠાંકણે, તથા રવાણાના સચકાર સાથે જનારાએને તે સગડીની અંદરના આતસ ઉપર સુખડ મેલતાં ને અજબ થતો હતો, તે વાત જરથોસતી અકાબરે મહેલા દીનમાસીધર શેઠ દીનસાજી માંછેકજી પીઠીઠે ધેઆનમાં લેઇને, સંગેડીની ચોતરફનાં ખાલી એટલા ઉપર નવી ધપનું એક મકાણુ ને બંધાવેલ્ય, તેની સાથે આ સગડી જોડી લઈ તેનેની ઘણી શારી રાનક આપીછે; માટે એ અસલી ધપની સગડી જાંહાં એખીલી દેખાતી હતી, તાંહાં હવે એવાદતખાનાનું રાનકદાર ખીલંદ મકાંણુ બની રહેજેછે; માટે તેને બંધાવનાર સાથે મોદી ખાનદાનની અસલી કીરતીને કોઇથી બુલાઈ રાકાયેખી નહીં.

આ મોદી ખાનદાનનાં વડવાએ પાંચે, આગલા વખત પર સરકારને શીષો પોંદ્યાડવા મેટિનું મોટાનું કામ હાવણી, તેઓના હાથ હેઠલ કેહ્ય કે હજારો યોદ્ધાની રાજી હતી; પણ જનરથી તેવું કામ પરચુટન હાથ જઈ પેડુંય, તારથી તેઓના વારથો વીજરાઈને જેમ જેને વંગ કાવેય તેમ જુદા જુદા ધધાને તેઓ વમગી રહેતા જણાએછે.

કેટલીક બાબદામાં આ માનવતાં કુટુંબીએની કીરતી ઘણીવાર રૂડી પેરે પ્રસાર થાએલી કેહવાએછે, પણ તેની સાદતમાં ઉપર જણાવેલી થોડીક યાદી શેવાએ ખીજું કાંઈજ સલામત રહેજી નથી. આનો સખખ એવો સમજાયો છે, ઇ. સ. ૧૮૦૩ ની આગે તેઓના બરઆપેરે ને બસમ કરી નાખેય તેમાં સધલાં દફતરે તથા દસતાવેજો નાસ પાંખેઆં; તેથી કરી પ્રધાન અરેવાલ મેલવી સકાએઓ નથી.

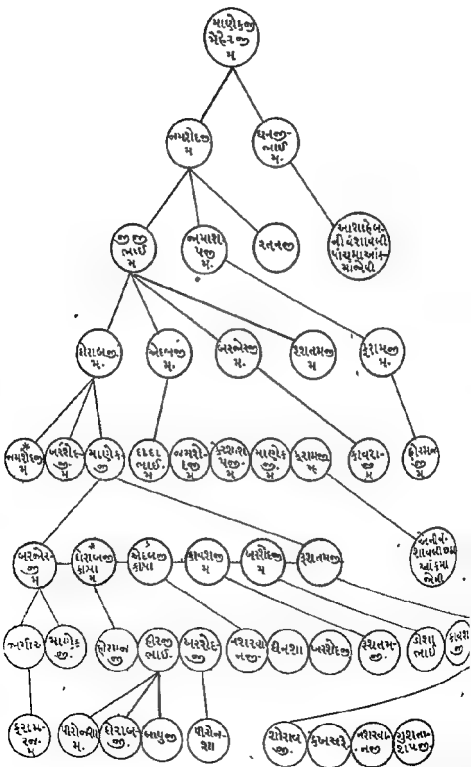
વંસાવલીની ટીપમા આ ખાનદાનનો માતરે મુખીય ભાગ જે જોવામાં આવ્યો, તેવું કારણ એકે તેમના પરીવારનો વીસતાર અતી ખોલેલો ફેલાવ્યો અને લીધે, હાલના નખીરવ્યો અપસઅપસની ચોકસ સગાઈને પીછાનવામાં અંજાણે આ દેખાવ્યે છે; તેથી મેહનત લેતાં જેટલા સાહેબોના નામે શોધાઈ સખાવ્યે આ, તેટલાંએને જ દાખલ કીધાં છે.

એજ કુટુંબના એક સકરમી શેઠ દાદાબાઈ નાસરવાનજી મોદીનું નામ ઉપલા સખખથી ટીપમા આવેલું નથી; પણ તે સાહેબ વીથે એવી વાતો હોંઆની વસતી વચે ધઆદગાર રહીચ કે, તે ગરહસથે પોતાની જવાનીમા ચીનના દેસ સાથે મોટા વેપાર ફેલાવીને દરવીખનો સારો બંડાલ બેગો કીધો હતો; અને તેનો બોગવટો રૂડાં મનથી એવોતો કરતા હતા કે, તેથી પોતાના દાસત આસનાઆ ઉપરાંત ગરીબ ખેરીઆ, પોતાની કોમ તથા પરગણાત વાધાએને સરખી આંખે જોઈ તેઓની હાજત પુરી પાડવામા કોઈવારખી પછાત રહેતાતા નહોં; અને તે સાથે ખેરખેરાતખી સારાં ધેઆનથી સખાવતની રહે મોકલે હથે કરતા હતા. સાંબલેઆ પરમાણે આ શેઠને તાંહાંખી ફરજંદોની વરધી યાઈ હતી, પણ તેઓ બાલવએમાં મરણ પાંખેઆને લીધે, તેનાની છંદગી બરે રાજ ૧૧ મે માહ ૧૨ મે શેહુસાહી સાલે ૧૧૭૯ યં એ ૫૦ વરસની ઉમરે મગરેખની કોરે પોંહતી, તારે મોટી દાલત અસતાં વારેસ વીના પોતે મેહસતનસીન યએઆ. આ શેઠની મીલકતો મુંબઈમા મુહબલક હતી, તે તેવનના ગુજરેઆ પછે વસીએતનામાના વકીલાએ ધણીખરી વચી નાખી; જેઓ માહેલી માતરે એકનીજ યાદ હમેનેછે, તે કોઈજ નહી પણ હારંખીસેના રસતાપર, અને ઠાડીતને નોકે ઉતર તરફ આવેલી એક મોટી ચેહલી, જે પેહલાં મરહુમ ફસતમજી નવરોજજી ખંગાલી, અથવા મેડકીએ લીધેલી હતી; પણ હવડાં તે મીલકત આપણી વસતી વચે પડેલેલા શેઠ ખેરાંમજી જીજીબાઈ પાચેછે; તે મોદીની અથવા મેડકીની ચેહલીનેજ નામે હજીયુધી લોકોની આલખમા સમાવેલીછે. એ ઉપરાંત એક મોટું ઘેર મોદીખાનામા સલામત ઉમેલું કેહવાએછે. આ સખી શેઠીઆના મરણ બાદ તેમના મેહરખાંન માતાજી નવાજખાઈએ એક પુનવંતા કાંમની એવી સોઅના કીધી કે, આ મરહુમની નધએતે આતસમેહરાંમ બાંધવા. એતેકાક એવા બનેઆ કે તે બાઈ તો ખીઆરાં ગુજરી ગયાં, પણ તેણીની વીધવા વહુ જાઇજી મોદીને પોતાના પેઆરા બરથારના પુત્ર મોટે આ માહબારત કાંમને માથે ઉઠાવી લીધે અને વાડીયાજી શેઠ હેરમજી જમનજીની તેમા સાંમેલગીરી મેલવીને આ મરહુમની યાપણ મધી મોટા દરવીખ ખરખીને સુરતમા આતસમેહરાંમ બંધાવેજ. એમારતનું કાંમ સરવે સમપુરણ થએજ તારે પવીતર કેબલાને રાજ ૧૭ મે માહ ૨ મે શેહનસાહી સાલે ૧૧૬૩ યં એ શેહનસાહી ટોલાના દસગર એદલજી દારાજી સેજાણા હસતકની કીરીઆથી તખતનસીન કીધા હતા અને તે દાહડાથી પારખીએની ખાંનુઓમા સરઅવસરે મોટી ઉવટથી આન-

● એ વખતપર આ ખાનવંતા ધરમચુરને દસગુરી મેલેલી નોહતી. નાં સં.

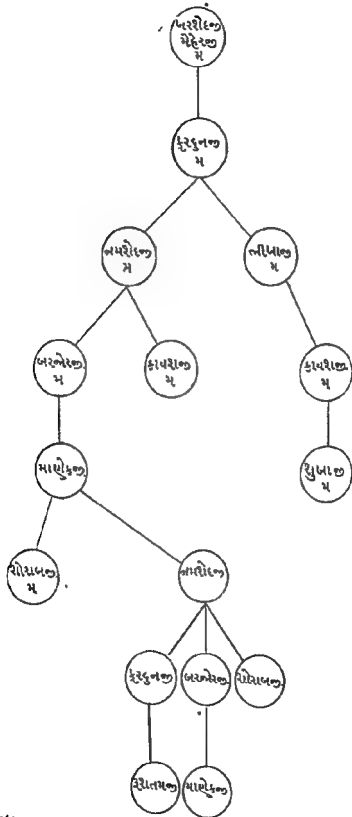
મેહેરજી વાઘાની વંશાવલી.

પેઠેલી.

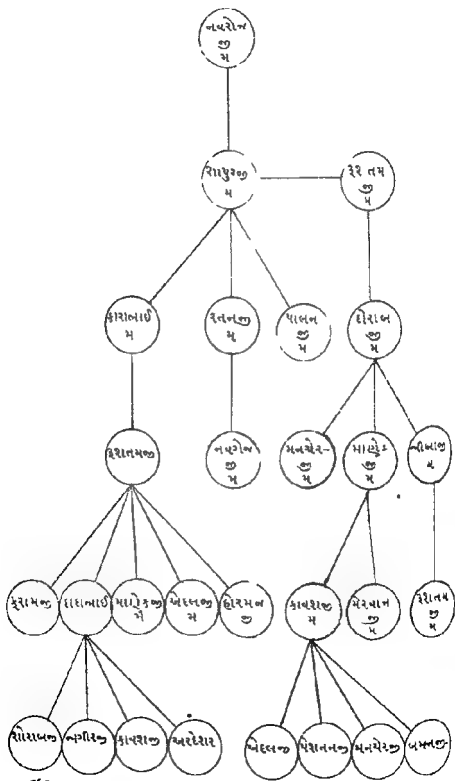
મેહેરજી વાછાની વંશાવલી.

બી.જી.

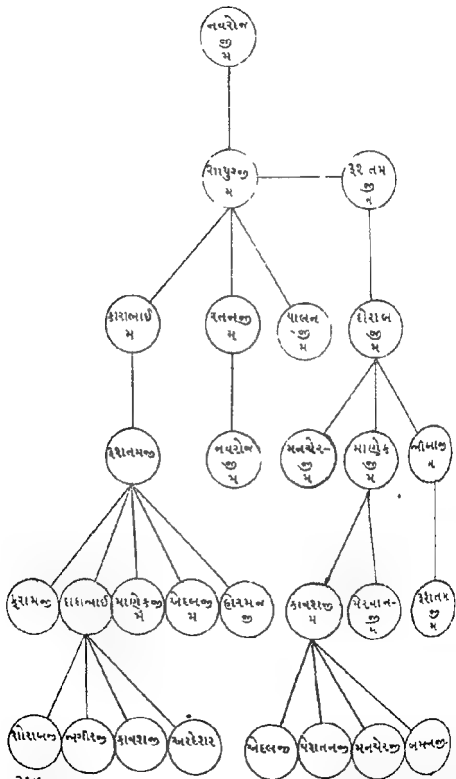
મેહરજી વાઘાની વશાવલી

તરીજી

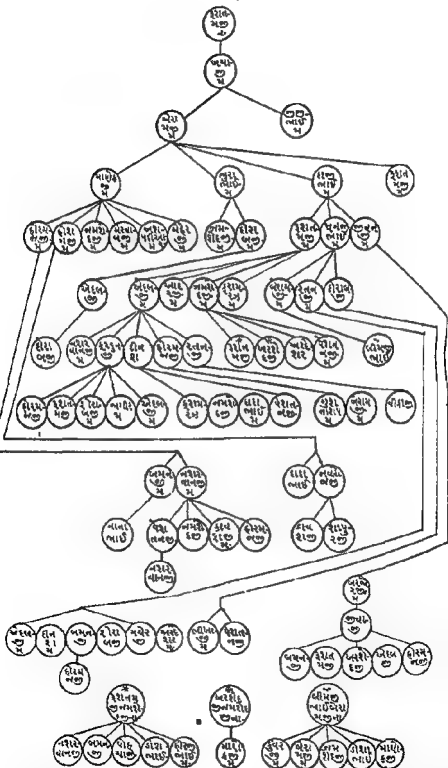

મેહરજી વાછાની વંશાવલી

તરીજી

મેહેરજી વાઘાની વંશાવલી. ચોથી.

આ કુલના પડવાળો કોઈ મુદતથી ચાલુથી તરફનઈ વસોઆને લીધે, તેમના વાગેચી વાઘાને દેશાલો કરાઈ, મન

મોળેકજી વાજાની વંશાવલી.

પાંચમી.

ધનજી
ભાઈ.
મ.

માણેક-
જી.
મ.

કૃરામ-
જી.
મ.

ચેરીઆ-
જી.
મ.

ચેરાતમ-
જી.
મ.

પાલન-
જી.
મ.

હિરજી
ભાઈ.
મ.

બરબેર-
જી.
મ.

શાંપુર-
જી.
મ.

દોરાબ-
જી.
મ.

ચેરાતમ-
જી.
મ.

કૃરામજી
મ.

હોરમન-
જી.
મ.

શાંપુર-
જી.
મ.

બમન-
જી.
મ.

હિરજી-
ભાઈ.
મ.

બેલામ-
જી.
મ.

કૃરામ-
જી.
મ.

ચેરાતમ-
જી.
મ.

દોરાબ-
જી.
મ.

કોચા-
ભાઈ.
મ.

ચેરાતમ-
જી.
મ.

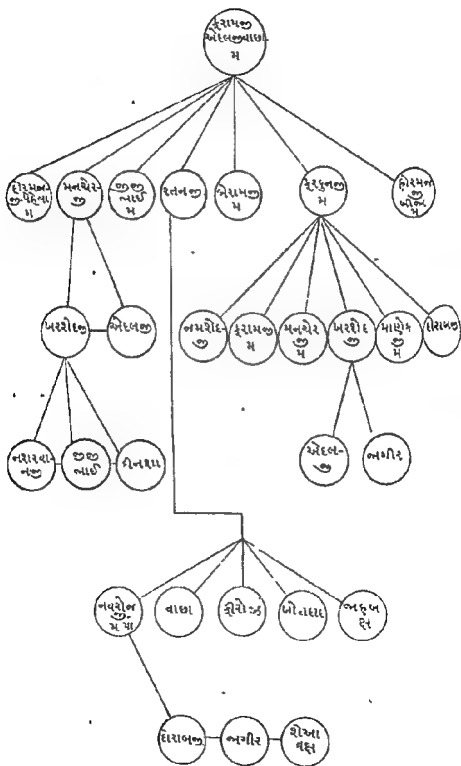
હિર-
ભાઈ.
મ.

બરે-
શર-
જી.

શાંપુર-
જી.

આનોંધે લેનારના બાવા ફરામજીની વંશીવલી.

છઠી.

સના ગીતો એક માનતા તરીકે ગવાતાં આવેછે. આ દાદા મોદીનું કીરતી બરેલિ નામ, દાવાં માહબારત કાંમથી ચંદ્રેશકાલ સુધી પરકાસવું રહે, એવી પરારથના પાક પરવરદેગારની જણાવમાં આહીએછે.

આ ખાનદાનના એક બુદ્ધિમાન શેઠ શેરાબજી વાછગાંધીએબી, સાંભ-લેઆ પરમાણે પોતીકા વડવાએથી ઉતરતો આવેલો મોદીનોજ ધંધો માણ રાખેલો હતો. પોતાની કારકીરદીમા ધરમનું એક કાંમ માથે ઉઠાવી લઈને પોતીકા પછ-સાથી મોપાટી તરફની કુંમરવાડી મહિલી પોતાની આલી જગેઆ ઉપર, આતસ આદરાંનના કેવલા સાહે એક મકાંન આ શેઠ રૂડી ધારના રાખી બંધાવા મા-રૂઈ હતું; અને તે લગભગ તઈઆર થવા આવેઈ તેટલાં ૭૯ વરસની જાઈકી પુરી કરીને રાજ ૧૨ મો માહ ૧૨ મો કીમી સાલે ૧૨૨૬ ૫૦ એ, આ કુની-આંમાથી અસલાખ ઉઠાવી મીનાઈ જાહાંનનું સુખ શોધવા કીધારેઆ.

મરહુમ શેઠ શેરાબજીને તાંહાં અસલમાં ૪ બેઠાઓની જે વરધી થાએલી હતી, તેઓ મહિલા બે સાહેબો મરણ પાંમી ચુકાછે, અને હાલ હજઆત રહેલા બે બેઠાઓ ઉપરાંત દોતરઓ વગેરેની સંખીઆ, બંસાવધીની ટીપ જોએઆથી જણાઈ આવશે. આ બે બાઈઓ નામે ગી. માણેકજી તથા અરશદજીએ પોતીકા મરહુમ પીતા હસતકથી બંધાએલી દરમહરનું અધૂરું રહેલું કાંમ તેમની થાપનમાર્થી પુરું કરામીને, તે મકાંનની અંદર રાજ ૧૭ મો માહ ૬ ઠો કીમી સાલે ૧૨૨૭ ૫૦ એ આતસઆદરાંન સાહેબને તખ્તનસીન કરાવેઆ; અને તેની કીરીઆ કીમી બંધના વડા દસતુર અરદેસર રસતમજી મુલાકીશાહનાએ અન-જુમન હજુર કીધા પછે, તે પાક મકાંનને જરથોસવીઓના ઉપીઆગ માટે મરહુમ શેઠ શેરાબજી વાછગાંધીને નામે ધરમ ખાતે આલું મેલવામા આવેજેછે.

વાછા ખાનદાનનું વરણન.

જરથોસતી ટોલાના કેઠલાક લોહો ૫૦ રૂપ ના સાલમા પેદલવેહલા શેઠર સેજાણીની નીકલીને યુજરાત તરફ પંથરાઈ પડેઆ; અને તાંહાંથી સવાસદી પસાર કીધાપછે, તેઓ મહિલા થોડાક સખસો પોતીકાં પરીવાર સાથે ફરતા ફરતા રાજ ૨૪ મો માહ ૧ લો સાલે ૫૧૧ ૫૦ એ કસબે ગૌસારીના નસી-બાને જે જાઈ વલગેઆ તેઓની સંક્રમા આ કુટુંબના વડવાએબી હતા; માટે તે ઘહડાથી હમે તાંહાંનાજ વતણી કેહવાતા આવીએછે.

પારસી લોકોના પરીવારે પારો તેઓના નેઆમાનેની હકઅત સંબંધી ધણી પુરાંણી નોધો નહીં રહેવાનો સખખ એટલોજ સહમજાએચ કે, તેઓ હીંદમા આવેઆ પછે ધણો લાંમઓ વખત વેર પડેલા હાદરાઓ ઉપર હાદરાની હેજ-ગારીમા એટલા તો બીરેકતાર હતા કે, એક ધાડ પુરી નહીં થાએ તેટલાં ખીજ દેશોની ધાસતી ઉપજવતાં એલમની ગાફેલી સાથે કાખેલીએતનું કઉ-અતખી ભુલતા ચલેઆ; જેમા હમારા વડવાએ તરફનુંખી પુરાંણું વગણન અંધારાંમાજ અટવાઈ ગએલું જણાએજેછે. પાછલનો વખત જર નીગતનો

મલેઆ તાઝે કોઈ કોઈ સાહેબોની પોઝે તેનાઓની કુટુંબની ઘોડીક કેફીઆત યાદ રાખવા લાગ્યા, અને તે ઉપરથી એકેકની પુઝે ઉતરી આવેલાં કસબદારો પોતાના બાપદાદાઓથી સાબલેલી વાતોનો સંઘરહ ૬૩ વરસ પર થઈ ગએલા હમારા બુનેરગ મોટા બપાવા પ્રગેથી સમવાઈ રહેલા એક વારસા તરીકે હમારે હાથ આવેઆ હતા, તે ઉપરથી ને માલુમ પડેજેત તેજ માતરે હોઆ નોધી લઈએ. એ યાદી ઉપરથી એટલુજ કેહવાનું બની આવેએ કે, આ નીચે આવેલી વર્ણસાવલીની સરઆતથી તે મરહમ છુછુભાઈના જમાના સુધીની સાત પેહડીના સમયો પોત પોતાની ગુજાએસ મુઆફેક નોસારીમા જનું મુતરાઉ કાપડ વણીને ગુજરાણુ ચલાવતા હતા; અને તે માહેલા કોઈ કોઈ સાહેબો તે તે વખતની હાવત પરમાણે તાહાની અનજુમન તરફથી આગેવાણીનો હક્કી ભોગવી ગએઆએ.

હમારા ખાનદાનના બુનેરગવારોની છંદગીનો કુક અહેવાલ ને ઉપર જણાવેઆય, તે શીવાએ ખીજો વધારે નહીં મલી રાકતા હમારી તરફ નેનો વરીણા ઉતરેઆએ તેનાજ વડવાઓના જનમ તથા મરણનો ઘહડો ને સમવાઈ રહેસાએ, તેજ માતરે એક પુરાતમ યાદદાસત તરીકે હેહલ જણાવેલા ૫૦ શાનના રૈજ તથા માહુથી સહમજાઈ સકાયે. આગલા વખતમા પારશીને ફીરકો એકજ તરીકાપર આવતો હતો તેથી ચેહનરાણી અથવા કદીમી માહકરી હોઆ લખવામા લાવેઆ નથી.

જનમ.			નામે.	મરણ.			જીમર.		
રોજ.	માહ.	સાલ.		રોજ.	માહ.	સાને.	વરસ.	મહીના.	દહડ.
૨	૬	૮૮૫	કેકોબાદ.	૧૫	૧૦	૧૦૦૧	૫૬	૪	૧૦
૭	૫	૮૭૦	રાણા*	૮	૮	૧૦૭૧	૭૧	૩	૨
૨૨	૩	૮૬૬	વાળા†	૬	૬	૧૦૭૧	૭૫	૨	૧૫
૩૦	૪	૧૦૨૧	મેહરજી‡	૨૫	૬	૧૦૮૦	૫૬	૪	૨૬
૧૬	૧૧	૧૦૪૪	માણિકજી.	૩	૧૨	૧૧૨૦	૭૬	૦	૨૦
૧૪	૨	૧૦૬૯	જમચેદજી.	૩	૧૧	૧૧૩૫	૬૬	૮	૨૦
૫	૭	૧૦૮૧	છુછુભાઈ.	૨૮	૩	૧૧૪૬	૫૭	૮	૨૪
૨૦	૧૦	૧૧૧૬	એદલજી	૫	૫	૧૨૦૨	૮૫	૬	૨૧
૬	૩	૧૧૪૩	ફરમજી.	૧૬	૯	૧૧૬૨	૮૬	૬	૧૬

* નોસારીમા હરેક બાબદના ટટા વચે પડીને સમાધાની લાવેઆથી તાહાની અનજુમનમા પરજેઆત થએલા હતા.

† આ સાહેબથી હમાર ગરીબ કુટુંબ ઓળખાતુ આવેએ, અને એ નામના ખીજા ઘણા સમયો નોસારીમા થઈ ગએલા સબલાએ.

‡ આ બુનેરગવાર પોતાને તાહાની વણાવનું કાપડ વેચવા માટે પેહલવેહલા ૧૦૪૬ ની સાલમા આ ટાપુ ખાતે આવેઆ હતા, અને તેપડેથી ૬૨ વરસની મોસમપર પરદેસીની પોઝે આવનજવન કરવા લાગ્યા; એ રવાજ એક છુછુભાઈના જમાના સુધી આજુ રહેલા હતા.

ઉપલી ટીપમા જણાવેલા હમારા મોટા બપાવા છુલ્લભાઈએ ૫૦ ૧૧૧૬ તા રાખથી આ ટાપુની પનાહ પકડવા માડી, પણ જાન્યુકના રેહવાથી થવાને બદલે મોરામશરની ફેરી તેનાભેળી પોતીકા વડવાભેળી પોંચે પસંદ રાખેલી હતી; તે છતાં કાઠવાર ધંધાને લીધે જે અથવા તરણ વરસ ખેંચી કાઢવાની તેણાને ફરજ પડતી હતી; જે પછે મરણની યોગ વરસ આગમજથી હોંઆં આવવાનું બંધ પાડીને નૌસારીમા જઈ બેઠા, જ્યાં વણાવટનું કાંમ આજુ રાખી તેમા પોતાના તરણ દીકરાએને રોકેઆ હતા, પણ તેઓ માહેલા વચલા દીકરા (આ નોંધ લેનારના બપાવા) વડવાભેળો વેપાર નાખસંદ કરી, પોતાની સહમજને સવાધીન થયા તેનું વરણ નીચે જાહેર કરીએછે.

શ્રેષ્ઠ એલેલ છુલ્લભાઈ વાળા.

આ શ્રીઆએ શાલ વરસની જામરથીજ સવતંતરપણું સામવીને પોતીકા વડવાભેળી ઉતરી આવેલા વણકરનો ધંધો ગુજારી કાઢેઆ હતા; અને તે ઉપરથી બાપની સાથે ખીગાડ વડવાનો બેઠુ પકડીને સાલે ૧૧૩૩ મા આ ટાપુઆતે લાગલા ઉતરી પડેઆ, તારથી પરજા વંચે પરખેઆત થાઈ ગએલા આ એલેલ વાળા મુંબઈવાથી રેહવાયા હતા. હોંઆં આવેઆ પછે પેલલવેહલા ધંધામા ધાંધીની એક કુકાંન કાઢી બેઠા તારે તેવનની ગાંઠે પચીચેક રૂપીઆની પુંછ હતી; પણ સરખે સાથે નમનતાઈ નીબાવી રાખીને રેહતાં રેહતાં ગામ ધરાકી એટલીતો વધારી લીધી કે, તેવા રૂડા સંતોજથી ટુક મુદતમાં સારી કમાણી જમાવ કરીને તેમાથી યોડીક રકમ નૌસારી આતે પોતીકા પરતીપાલ કરનારા પોતાના ગુજરાંન માટે મોકલતા રહેઆ, અને તેથી કરી બાપ બેઠા વચેનો ગુટેલો એખલાસ પાછો સંધાગો હતો.

એવનના વડા ભાઈ દોરાજી, તથા નાથલા ભાઈ બરજોરજી (ઉરફેમજી વાળા) જેઓ નૌસારીમા હતા; તેઓએ પણ આ વચલા ભાઈની વરતણુંક ઉપર વલાણ પકડવાના વીચારથી પોતીકા પોતાની રજા મેલવેઆ મુજબ, વનાવટનું કાંમ ઊંડી દબને પરીવાર સહીત લાગલા હોંઆંજ આવી રહેઆ; અને તરણે ભાઈઓએ એક ખીજના સંબાલમા સમાઈને ધાંધીના ધંધો બહુ વધારી મેલેઆ. યોડીક મુદત ગુજરેઆ પછે નાથલા ભાઈ છુટા પડીને પોતાને નામે જુની કુકાંન તેજ હારમા કાઢી બેઠા; અને વડા ભાઈ મરણ પામેઆ પછે આ એલેલ છુલ્લભાઈ સાલે ૧૧૪૬ મા અંગરેજ જાલરમા વેશાતી સાર્માનની વખાર કાઢેઆથી પોતીકી ધાંધીની કુકાંન મરહુમ ભાઈના જે દીકરાએ નામે ખરચેલજી તથા માણેકજીને સંપુરદ કરી દીધી. તેજ અચલી મકાંનમાં બેહુ ભાઈઓ, તથા તેઓના મગણ પછે તેઓના વારિયો ધણા વરયો મુધી ધાંધીનો ધંધો ચલાવતા હતા; જે માહેલા હાલ હર્ષઆત રહેવા એક સખશે પાછલથી કાંઈ નફા જુડે નહીં વીચારેઆથી પરગુટન કરીઆનારું

મલેઆ તારે કોઈ કોઈ સાહેબોની પો તેનાઓની કુટુંબની થોડીક કેફીએત યાદ રાખવા લાગા, અને તે ઉપરથી એકેકની પુઠે ઉતરી આવેલાં ફરજિયાત પોતાના બાપદાદાઓથી સાંબસેલી વાતોનો સંઘરહ ૯૩ વરસ પર થઈ ગયેલા હમારા બુલેરમ મોટા બપાવા ખચેથી સચવાઈ રહેલા એક વારસા તરીકે હમારે હાથ આવેઆ હતા, તે ઉપરથી જે માણુમ પડેલું તેજ માતરે હોંઆ નાધી લઈએ. એ યાદી ઉપરથી એટલુંજ કેલવાનું બની આવેછે કે, આ નીચે આવેલી વર્ણસાવણીની સરઆતથી તે મરહુમ જીજીભાઈના જમાના સુધીની સાત પેલ-ડીના સંખ્યો પોત પોતાની યુગ્મએસ મુઆફેક નૌસારીમાં જડું સુતરાઉ કાપડ વણીને યુગ્મરાંણુ ચલાવતા હતા; અને તે માહેલા કોઈ કોઈ સાહેબો તો તે વખતની હાલત પરમાંછે તાંહાંની અનજીમન તરફથી આગેવાંણીનો હકબી ભોગવી ગયેઆછે.

હમારાં આનંદાનના બુલેરમવારોની જીંદગીનો દુક અહેવાલ જે ઉપર જણાવેઆય, તે શીવાયે ખીજે વધારે નહીં મલી રાકતાં હમારી તરફ તેનો વશીલો ઉતરેએછે તેનાજ વડવાઓના જનમ તથા મરણનો ઘહડો જે સંખ-વાઈ રહેલોછે, તેજ માતરે એક પુરાતમ યાદદાસત તરીકે હેલ જણાવેલા ૫૦ શાલના રાજ તથા માહથી સહમજાઈ સકાયે. આગલા વખતમા પારશીનો ફોરકો એકજ તરીકાપર ચાલતો હતો તેથી ચેહનસાહી અથવા કદીમી માહ કરી હોંઆં લખવામા લાવેઆ નથી.

હમારાં આનંદાનના બુલેરમવારોની જીંદગીનો દુક અહેવાલ જે ઉપર જણાવેઆય, તે શીવાયે ખીજે વધારે નહીં મલી રાકતાં હમારી તરફ તેનો વશીલો ઉતરેએછે તેનાજ વડવાઓના જનમ તથા મરણનો ઘહડો જે સંખ-વાઈ રહેલોછે, તેજ માતરે એક પુરાતમ યાદદાસત તરીકે હેલ જણાવેલા ૫૦ શાલના રાજ તથા માહથી સહમજાઈ સકાયે. આગલા વખતમા પારશીનો ફોરકો એકજ તરીકાપર ચાલતો હતો તેથી ચેહનસાહી અથવા કદીમી માહ કરી હોંઆં લખવામા લાવેઆ નથી.

જનમ.			નામો.	મરણ.			જીમર.		
રાજ.	માહ.	શાલ.		રાજ.	માહ.	શાલ.	વરસ.	મહીના.	ઘહડા.
૨	૬	૯૪૫	કેકોબાદ.	૧૫	૧૦	૧૦૦૧	૫૧	૪	૧૦
૭	૫	૯૭૦	રાંણા*	૮	૮	૧૦૪૧	૭૧	૩	૨
૨૨	૩	૯૯૧	વાછાઈ	૬	૬	૧૦૭૧	૭૫	૨	૧૫
૩૦	૪	૧૦૨૧	મેહેરજી	૨૫	૯	૧૦૮૦	૫૬	૪	૨૬
૧૬	૧૧	૧૦૪૪	માણિકજી.	૩	૧૨	૧૧૨૦	૭૬	૦	૨૦
૧૪	૨	૧૦૬૯	જમચેંજી.	૩	૧૧	૧૧૩૫	૬૬	૮	૨૦
૫	૭	૧૦૯૧	જીજીભાઈ.	૨૮	૩	૧૧૪૯	૫૭	૮	૨૪
૨૦	૧૦	૧૧૧૬	એલજી.	૫	૫	૧૨૦૨	૮૫	૬	૨૧
૬	૩	૧૧૪૩	ફરાંમજી.	૧૯	૯	૧૧૯૨	૪૯	૬	૧૪

* નૌસારીમા હરેક બાબદના ટંકા વચે પડીને સમાધાંની લાવેઆથી તાંહાંની અનજીમનમા પરએઆત થયેલા હતા.

† આ સાહેબથી હમારે ગરીબ કુટુંબ એલખાનું આવેછે, અને આ નામના ખીજા ઘણા સંખ્યો નૌસારીમા થઈ ગયેલા સંબલાએછે.

‡ આ બુલેરમવાર પોતાને તાંહાંની વણાવટનું કાપડ વેચવા માટે પેહલવેહલા ૧૦૪૬ ની શાલમા આ ટાપુ આતે આવેઆ હતા, અને તેપછેથી ૬૨ વરસની મો-સમપર પરદેસીની પો આવનજવન કરવા લાગા; એ રવાજ છેક જીજીભાઈના જમાના સુધી ચાલુ રહેલો હતો.

ઉપલી ડીપમા જણાવેલા હમારા મોટા બપાવા જીભાઈએ ૫૦ ૧૧૧૫ ના રાજથી આ ટાપુની પનાહ પકડવા માડી, પણ બધુકના રેહવાથી થવાને બદલે મોસમરાની ફેરી તેનાઓની પોલીકા વડવાઓની પેડેજ પસંદ રાખેલી હતી; તે છતાં કોઈવાર ધંધાને લીધે જે અથવા તરણ વરસ ખેંચી કાઢવાની તેણાને ફરજની પડતી હતી; જે પછે મરણની થોડાં વરસ આગમજથી હીંઆં આવવાનું બંધ થાડીને નૌસારીમા જઈ બેઠા, જ્યાં વણાવટનું કાંમ ચાલુ રાખી તેમા પોતાના તરણ દીકરાઓને રોકેઆ હતા, પણ તેઓ માહેલા વચલા દીકરા (આ નોધ લેનારના બપાવા) વડવાઓનો વેપાર નાપસંદ કરી, પોતાની સહમજને સવાધીન થયા તેનું વરણન નીચે જાહેર કરીએછે.

શ્રી ઐતલ જીભાઈ વાળા.

આ શ્રીઆએ જોલ વરસની જામરથીજ સવર્તતરખું સામ્યીને પોલીકા વડવાઓથી ઉતરી આવેલા વણકરનો ધંધો તુછકારી કાઢેઆ હતા; અને તે ઉપરથી બાપની સાથે ખીઆડ પકવાનો ખાફ પકડીને સાલે ૧૧૩૩ મા આ ટાપુઆતે લાગલા ઉતરી પડેઆ, તારથી પૂરજ વચે પરખેઆત થાઈ ગયેલા આ ઐતલ વાળા મુંબઈવાસી ઠેહવામા હતા. હીંઆં આવેઆ પછે પેહલવેહલા ધંધામા ધાંધીની એક દુકાન કાઢી બેઠા તારે તેવનની ગઠિ પચીચેક રૂપોઆની પુંજ હતી; પણ સરગે સાથે નમનતાઈ નીબાવી રાખીને રેહતાં રેહતાં ગામ ધરાકી ઓટલીતા વધારી લીધી કે, તેવા રૂડા સંતોગથી દુક મુદતમાં સારી કમાણી જમાવ કરીને તેમથી થોડીક રકમ નૌસારી આતે પોલીકા પરતીપાલ કરનારા પોતાના યુજશંત મોટે મોડલતા રહેઆ, અને તેથી કરી બાપ બેઠા વચેનો તુટેશો એખલાસ પાછો સંધાયો હતો.

એવનના વડા ભાઈ દોરાબજી, તથા નાવલા ભાઈ બરજોરજી (ઉરફબજી વાળા) જેઓ નૌસારીમા હતા; તેઓએ પણ આ વચલા ભાઈની વરતણુંક ઉપર વલાણ પકડવાના વીચારથી પોલીકા પોતાની રજ મેલવેઆ યુજબ, વનાવટનું કાંમ થોડી દહને પરીવાર સહિત લાગલા હીંઆંજ આવી રહેઆ; અને તરજે ભાઈઓએ એક ખીજના સંભાલમા સમાઈને ધાંધીનો ધંધો બહુ વધારી મેલેઆ. થોડીક મુદત યુજરેઆ પછે નાવલા ભાઈ છુટા પડીને પોતાને નામે જુરી દુકાન તેજ હારમા કાઢી બેઠા; અને વડા ભાઈ મરણ પાંખેઆ પછે આ ઐતલ જી વાળાએ સાલે ૧૧૪૯ મા અંગરેજ બજારમા વેલાલી સાર્માનની વખાર કાઢેઆથી પોલીકા ધાંધીની દુકાન મરહુમ ભાઈના જે દીકરાઓ નામે ખરચેદજી તથા માણેકજીને સપુરદ કરી દીધી. તેજ અસલી મકાનમાં બેહુ ભાઈઓ, તથા તેઓના મરણ પછે તેઓના વારેશો ધણા વરશો સુધી ધાંધીનો ધંધો ચલાવતા હતા; જે માહેલા હાલ હાઈઆત રહેલા એક સખચે પાછલથી કાંઈ નક્કા જેવું નહીં વીચારેઆથી પરચુટન કરીઆનાણું

વેચાન પીતૃલ કાહી નાખીને ખીજે રોજગાર હાથમા લીધાચ, પણ પુરાના મનાનને હજીમુધી તેજે સાચવી રાખેલુ માતૃમ પડે.

આગલા વરસોપર વેનાલી સામાન વેચવાની દુકાનો ઘોડી હોવાને લીધે, તેમનો રોજગાર ઘણા સાસ ધાવાપર રચી રહીને નફા બરેચો થાઈ પડ્યો હતો; અને તેથી કરી પોતાના કુટુંબીઓમા સરવે કરતા વધારે સુખવાસી હાન તમા ગણાધને, થીકીઓની સફા સાર્ માનખી મેલવી ગયાં.

એકે આ હમારા જીનેરગ બપાવાનો તે વખતપર ચાલતો રોજગાર કાઈ એવો માહબારત નોહતો કે, તેમાથી મુહબલક દરબીચ હાથ કરીને સરીમત થયા હોયે, પણ આપણતો ચોકસ હતુ કે, જાતી દોચિસ જરી રાખીને ફક્ત ધધામાથી સારી વેદાએસ હાથેલ કરતા હતા; અને તેવટે પોતાના મેહલા પણ ગરીબ કુટુંબીઓને ખખસમા સાચવી સસારનુ સુખ ઓગવતા હતા.

ખરૂં કે વખતના રોર આગલ કોઈનોખી દમામ સદા પાએધાર રહેયો નથી, તેમ આ હમારા જીનેરગ બપાવાએ જારે છુટાપાની નોકપર આવવા માડે, તારે તેની સાથે તેમના શીતાગએખી મગરેખ તરફ મોહક મરેચો કીધાથી અવલતો એ નીપજેજ કે, પરવરદેમારે ખખસેલા પાચ દીકરાઓ મા હેના (આ કીદવીના એક પીતા વતરેમે) આગલુઓ; અને એક શેવાએ કેટલીક દીકરીઓ, એકેકની પુરે મરણુ પામીને દુનીઆમા નહીં હોએલા તેવા થાઈ ગયા, અને ખીજ તરફથી ને ને આસામીઓ સાથે ધીરધારને મોટા ધધા ચલાવેસા હતો, તેઓ મોહવા કોઈ કાચા પડ્યા, અને કેટલાકો તે નાણા ધખી લખને હોઆથી ને બાહર નીકલી ગયા, તેઓ પાચેથી રોકડો એક પાડે ફરેચોત નહી; તેથી કરી જમકીને વખત પોહચતા મોહોતની સુરીખત સાથે સધરેસા પધરે. ખરખાદ થયાની મેકરરીએ મતની તથા સરીરની સકતી એકે દમ ધરાડી મેલી, અને તો એકે હમારા પીતા તેનાની ફરમાખરદારીમા સદા હાજર હતા, પણ તે મરહુમમા કાઈ એવી ચાલાતી નોહતી કે પોતાનો ખાપીકો રોજગાર હોમતથી આટોપી લીએ આવા સળેગો સામકા મલેઆથી જવા નીમા ખેતે રચવિના રોજગારની રેસાની આહખીપડી, તેમા વલી એક કુદગતી ગળખ એવો ઉતરેઓ કે, તેમના ખચી રએલા માતરે એકજ દીકરા (આ કીદવીના પીતા) ફરામજી ચોડક મહીના સુધી સકત આદગી ઓગવેઆ પડે. રોજ ૧૯ મો મોહા ૯ મો શેહનસાહી સાલે ૧૧૯૨ ૫૦ એ ખીચારા ધરડા ખાપને વીચેસ વીલાપમા નાખી જીવરી ગયા, તારથી આ જીનેરગ બપાવાની હોમત સાખડી તુટી ગઈ આ ટાકણે હુ મુધા ચાર નખીરાઓ ને નાધલી વએના હતા, તેઓ મધેથી કોહનેખી પોતાની ખાજુપર બલવત નહીં નેએચોને લીધે હારી ખાધને ૪૩ વરસની રચએલી દુકાન કોઈનુખી દેવ માથે રાખેઆ વીતા, ખાસ જુરીથી તદન જીવકી નાખીને લડપણને દહાડે સુખને બલે મેકારીપણુનુ કુખ જોતા થેરે મેહા હતા.

આ એદલ વાજના નામની માતરે એકજ જીવતી નીસાણી, એકે હવડા નથી તેમની પોતાની ગણતી, કે ના તેમના કોઈખી વારેસ પાચે રહેલી.

પણ એ હાથ વેચાયા પછે, હમારાજ વડીએલોના તોખમથી ઉતરલા કોઈ ધણા કુરદરાજ એથીના હાથમા આવેલી જે દેખાએછે, તે કોઠમયે પીઠાના મોહલામા શેઠાંણી મોહટલી બાધએ બાંધેલી દરેમેહરની પડએ દખરાણુ દરા તરફ તરણુ મળલાણું એક ધેર જે વરસ ૮૩ ની વાતપર તેવનનાં પધસાથી બંધાએલું હતું, તેજ આરાલીયાવાપર હજી વુલીક ઉસતવાર ઉખું રહીને વાછાવાલાં ધેરની આલખથી કેટલાંક લોકોમાં આસકાર યાએલુંછે; એનીજ જોડે એવીજ ધણું એક બીજું ધેર જે તેજ ઠાંકણે હીરાલાહેરું બાંધેલું હતું, તેતા તેના આવરદા પુરા થયાને લીધે દરેમેહરનાં બાંધકાંમતો ખપી ગએજાં. એ મોહલામા તે વખતે જે શીવાએ ખીજા કોઈનાં માઠાં ધેરા ખીલકુલ હતાંજ નહી, પણ માંતરે મારવગરના નીચા અંમલા અથવા ઝડુપડાં સાથે જે નાંમથી એ મોહલા આલખાએ તેહવાં તાંહાં ધરનાં ફર તથા પીઠાં હતાં; અને તાર પછે રહેતે રહેતે ખીજા સાહેબોની હવેલીએ બંધાયાને લીધે તાંહાં એકબી જુપડું આજે જોવામા આવતું નથી.

આ સાહેબની કીરતી જોડે કોઈ રીતે પરજા ઉપીચોગી તો જણાવીજ નથી; પણ ધણું કરી ચોતાના ગરીબ કુટુંબ પરીવારની અંદર આંખેજ થએલી જે પરશીધએ, તે વીથે હમારી અજમાએસ ઉપરથી હોંઆંસુધી ચોક્કસાઈ સાથે જાહેર કરીએજ કે, આ માનવંતા મુરખીએ પાછલના નખલાવખતમાખી જાંહાં સુધી નીબાઈ સખાએજ તાંહાં સુધી, સદાની ગંભીરાઈ સાચવીને તેએ ઉપર સખાવત પણાનો સખી દસત લંબવિઆ કીધા; અને તેટલા મઠે ચોતાના ખુદ પધસાથી જાહેર કોઠના લતા તરફ લઈ રાખેલી જે અથવા તરણુ નાધલી મીલકતોખી વેચવાનું કુખ હધડે નહીં ધરતાં, છેલ સરવાલે ચોતાને રેહવાના જે ધેર વીથે ઉપર બીસતારી જણાવેજ; તે પણ વચીને જીરેગી સુધી હમો મલતા ખીજા હમારા બાઈએ વીગેરેનું આપરથી પરતીપાલ કરતા હતા. મઠિ, આવા ખુખીર્વતા મુરખીની હમારે મનથી કેહવાએલી માઠી, કીરતીનું થોડુંક વરણુન વાંચનાર અસરક સાહેબોની શિવામા સરનમાની રજુ કરતાં, રાસવીની રહે તેએને આઠલુંજ મનાવીએછે કે, પરીવારને પાલવાનું કાંમખી ખચીત કરી સખાવતમાજ ગણાએછે; અને તેના હએસાંનમા એક દાનાવની કેહવાતો નમુનો નીચે જણાવેલી કવીતા મુજબનું પરીણામ દેખાડેછે.

સખાવતનો શેઠી અકલમંદ કેહવાએ-બહું નામ જગમા તેમનુંજ લેવાએ.

વાછા ખાંનદાનના વડીએલોની મુંબઈ ખાતે યાએલી પેહલવેહલી પધર્મ-મની, જે મરહુમ મેહરજી વાછાથી ગણવા ચાલીએજ તો, તે વાતને આ ચાલુ સાધ સાથે સરખાવતાં ૧૬૬ વરસ માલુમ પડેછે. પણ તેવનથી ઉતરતા છેક ૪ પેહડી સુધીના સાહેબો ફકત રાજગારને અરથે આવજાવ કરતા હતા; તેને લીધે ઠાંઈ હોંઆના જાલુક રેહવાલી કરતા નથી. મઠે હંમેસતા રેહવાવાલા ઉપર જણાવેલા હમારા બપવા તથા તેએના બાઈએને પરીવાર સહીત આવે-આનું વરસ જોતાં એક સરીની ઉપર લગભગ એક દાએકા યાએજ તારથી તેએનો વશીરો મુંબઈવાલી કેહવાએછે.

વંસાવળીની વીગત ઉપરથી આ એલ્લજ વાળાની સાથે ગણુતા, તેમના બાપને પેટે અવતરેલા ચાર દીકરાઓ ને એકેકની પાછળ હેઠલ જણાવેલા સાક્ષમા મરણ પામેઆં, તેઓની ઈઆદી હીઆ આપીને આ હમ્મેવાવનુ સમા પત લાવીએ.

સરવેથી નાધલા દીકરા રૂસતમજી રાલે ૧૧૨૬ ના મીજ ગયાને રોજે રા. વરસની નાહની વએમા નૈસારી ખાતે.

વડા દોરાબજી રોજ ૨૧ મે માહા ૩ ને ચેહનરાહી રાને ૧૧૫૩ મા મુંબઈ ખાતે ૩૯ વરસની ઊંમરમા.

તરીજી બરજેરજી રોજ ૨૭ મે માહા ૬ ઠો ચેહનરાહી રાલે ૧૧૭૬ મા મુંબઈ ખાતે ૫૬ વરસની ઊંમરમા.

ખીજી એલ્લજના મરણનો દીવસ સફે ૩૦૦ મે જણાવેલો.

આ મરહુમ એલ્લજ વાળાના મરણ વખતે ઉપર જણાવેઆ મુજબના હમે નખીરઆ ઉપરાત પોતાની એક દીકરી નામે કુંવરબાઈ (મીં ૬૨ પરસકાઠ તથા વીનતર વક્રીસોની આફીસના કારભારી મીં એલ્લજ બમનજી ખરાસના માતા) ને હઈઆત મેલી ગયા હતા. એ બાઈ પણ લગભગ ૫૪ વરસની વએ પોહચીને બાપની ૧૨ વરસ પાછળ રોજ ૩૦ મે માહા ૫ મે ચેહનરાહી રાલે ૧૨૧૪ ૫૦ એ મેહસતનથીન પામેઆં તે ઘહાડાથી હમારા માનવતા કુરખીની હસતી ખતમ થઈ; પણ તેણાની વસતી વાડીમા હવડા હમે પે બાઈઆ અને તે ઉપરાત હમારા તથા મરણ પામેલા બાઈના બચા કચા આની વસતી પરકાસતી સ્ત્રીમ, તેઓ માટે હેઠળ જણાવેઆ મુજબની આજ-રખાઈ સાથે સોદર ઝુજર આહીએ.

અએ દાદગર દાવરે દાદર-જેડી હાથે તાહરી સોડે હું તઈઆર. અપરાધી ધુનાહનો તો હું છેજ બારી-છુટીસ તારોજ ને કીરપા હેથે તાહરી. હકીકત ને માહરા વડવાની કહીચ-કીધીચ તાજી નેને તે પુરાણી યઈચ. અગરએ તેમા કાઈ જુલ સુક હેએ-કુદરતની તાહરી નેધાહથી તું જોએ. તો બખચેસની રહે મને માફકર-હર હાલમા સદા તું માહરે હાથ ધર. થશે નહીં માહરેથી તુંજી નીન કામ-હથે તું પડએ તો સંભારશે ગામ. તુજે સઉમા છુપેઆ ને સઉમા જાહેર-તુંજે સધિમા અને સંધિથી બાહેર. તે માટે અરજજે તાહરી હજુર-દેએ તુ હેમા કાઈ માહરી કથર. તે કીરખાની રહે તું કરજે એમા-વએલું વધુ યા આકું હુએ હેમા. પનાહ પકડી આયેઆજે ઉપલા રવાણુ-હસતીમા રાખીને તેમના જવાણુ. મેહસતમા નેધાહ તું તેઓપર કર-સદા તેમની દામાન આથેઆની બર. પરીવારને હીઆં તું રખજે આબાદ-સેતો રેહજે તેઓની હમેસા દાદ. બંઆવજે તેઓને જો કંઈ પરે કેહર-રાખજે તેઓની હોરમતપર મેહર. તેઓના રાતર ને બદખાહ ને હુએ-હેક કરકે તેઓખી નેકીજ જોએ. સઉમા બાપા માટે કાહડી કલામ-ચોહયાકુંકું માહરી જીગરની સલામ.

આ ખાનદાનના ઘણાક નખીરાઓ માહેલા માતરે જે સખચો, જે બલી કાસેસધી અગરજી દિવ્યાની પુખ્ત કેલવણી ખામેઆ પછે, તેનો ઉત્તમ ઉર્પી યોગ હાથેલ કરનારાઓ મીં જાગીર બરજોજી તથા તેમના કાકા મીં રૂસત-મજી માણેકજી જે માલુમ પરજીએ, તેઓની ચોડીક ધંઆધી આ નોધમા ઓર ખરા અને અતલગ જેવી તરીકે હમો ઘખલ કરીએએ.

● એ માહેવા પેહલા પગાણીક પુરસ કેલવણીના બલથી આજ કેટલીક મુદત યાદી એવમ તથા હોનરના અગણીત અખતરા તેની સહમજ સહીત જાહેર સભાઓની હજુર પરજની સાહમને જેમ પરગટ કરતા રહીને આપણી વસતીમા પરજેઆત ધાએવાએ, તેમજ તેનાની જીદગી બરકરાર રેહતા મુધી આવા ઉપોચ્ચોગી કામો કરી જુલનાર નથી, એવી હમો અતકરણથી આચેઆ રખતા જણાવીએએ કે, આ બાઈ જે વાર પોતાની રાજીનેસર વેલાત વઢીક જઈ અવિઆ પછે, હવડા સારીઆટથી પોતીકો ખાનગી વેપાર સાતપછે અલાવી સમાર સમારેએ

● ખીજ ગરહસથે જવાણીનો ઘણો ખરો વખત પરજેસમા ગુબરેઆને લીવે, તેવન આ ઠાપુ સાથે જાહાજ પરાઠાએલા જણાઆ તથી; માટે તેનાની પીછાણત પગલ સાહમછે ધરતા હમારે અધીકાર બલવીએએ કે, આ હમારા પીનાઈ બાઈને એદન ખાતે સરકારી હીસાબ તથા કીલીદારીના કામ માટે આપણી નામદાર સરકારે પેહલવેહલા ૫૦ રરરપ આ મુંઠી કાહાડીને તે તરફ રવાણે કીધા હતા. આ ગરહસથ તાહા પોહતા પછે ઉપલા આહધા ઉપરાત વેપાર ખાતાની નોધ ગખવા માટે તાહાની માડવીનું કામખી જે સપુરદ ધાએજ, તે મલીને બેહુ અધીકાર દર માયે માતરે રરરપ ના પગાર ઉપર સતોસ પામીને કમિશીએતને જેખ પમાડે તેવી રૂડી પરતજીકથી નીતીની રાહે લગભગ ૯ વરસ મુધી અલાવી તાહાની સરકાર તથા પરજનો અતી મેટો પેઆર પોતા તરફ જે ખેચી લીધા હતા, તે સંખધી તેમને માથેના ઉપરી અમલદારેએ ઘણીવાર સરકારમા, તથા પરજેસ ખાતાના નામદાર પરધાન (સંઠે શેકરેટરી ફાર ઈડીઆ) ઉપર સારા રીપોરેસો મોકલેઆ; અને તેના વલતા જવાખમા બેહુ તરફથી આ નીમકહલાલ નાધલા અમલદારને સાખા નીએ મલેઆ કીધી હતી, એટલજ નહી પણ એદનના જે જે અમલદારો તેમને માથે યઈ ગયા, તેઓ દરએકે આ મુંધી પુરસને તેની સારી આલ મોટના આખર પત્રકો (સરરીફોકેટો) ખી ગાદી ખુશી સાથે હીનાએત કીધલા જે હમારા જોવામા આનેઆએ, તે આપનારા સાહેબોના નામો નીચે જાહેર કરીએએ.

રશીડનગી ખાતાનો એખતીઆર રખનારા આર. એલ. પલેકેરે ૧૮૬૦-૬૧ તથા ૬૨ મા

પોલીટીકલ રશીડેટ તથા હકુમત અલાનનારા બરીગેડીઆર ડબ્લ્યુ. એમ. કાગલાણે તા. ૪ થી સપ્ટેમબર ૧૮૬૧ મા.

મેજર જનરલ આર. ડબ્લીયુ. હાંનરે તા. ૧૦ મી જાન્યુઆરી ૧૮૬૩ માં.
રેશીડેનશી ખાતાંનો એપ્પીલીઆર રાખનારા એચ. રાસાંમે ૧૮૬૩ તથા ૬૪ મા.
પોલીટીકલ રેશીડેન્ટ લફ્ટેનન્ટ કલનલ ડબ્લીયુ. એલ. મીઅર્સીવેધરે તા. ૨૬ મી
મેચ, ૨ જુલાઈ, તથા ૬ મી આગસ્ટ ૧૮૬૫ માં.

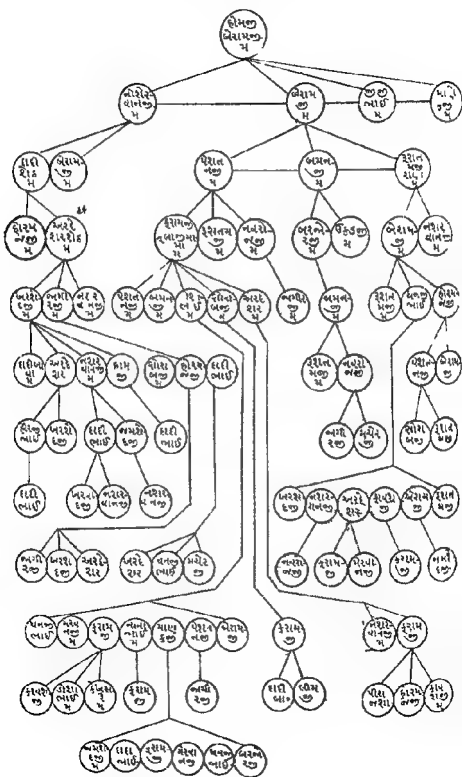
આશીસટેડ પોલીટીકલ રેશીડેન્ટ જી. આર. ગુડફ્રાએ તા. ૧૮ મી મેચ તથા
૧ લી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૫ માં.

ઉપલી નોકરી બજાવેઆની પેહલાં વીઆરના તલાવ બાબેની જરૂર સરકારે
ચાલતી હતી, તે વખતે કષતાંન કાંનીખીઆરના હાથ હેઠલ હેડ અકાઉન્ટન્ટની
જગેઆ જે ચાલાકીથી ચલાવી તે માટેની સરટીફિકેટ પણ એ બાઈ ધરાવેછે.

ઘણી અંચલાઈથી સરકારી ખાતાંઓ ઉપર સંબાલ રાખવા માટે આ ગ.
રહસ્ય ખંતીપણે જે કોયેસ ચલાવતો હતો, તેટલી સખતાઈથી તેમના રાશીર
ઉપર જરૂર ખીમારીનો ગુલબો એકબેક આવી પડ્યો, તારે લાઆરે પોતાના
આહવાનું રાજીનામું આપીને ચાકરી છોડવાની તેણાને ફરજ પડી હતી; જે
વાત બાહાલ રહેતાં તેમના વડાએ આપણી સરકારમા એવો ચીપોરટ કીધો કે,
આવા મેહનતુ અને અનુભવી પુરસની ખાલી પડેલી જગેઆ પુરાવવી મુશ્કેલ
પડશે; અને તે ઉપરાંત લાઆરીને લીધે આહવા છોડ્યા, તે માટે તેની સારી
ચાલના બદલામા નવ મહીનાના ખચાર ઉપરાંત, ખીજ તરણ હજાર રૂપીઆના
ધનામતી જે બલામણ કીધી હતી, તે મુજબ આ અચીલ અમલદારને આ-
પણી સરકાર તરફથી બેઠ મલેઆ હતા; જે બાબે તા. ૪ થી જુલાઈ ૧૮૬૫
ની તેરીએ મેહશુલ ખાતાંના સેકરેટરી મી. હેચ. ઇ. જેકોબે સરકારની વડી
કાગલ લખીને આહવા છોડ્યા બાબેની દલગીરી જાણાવતાં, તેનાએ બજાવેલી
કીમતી શેવા સંબંધી સારું મત જાહેર કીધું હતું. એ બાઈ હવડાં શ્રેષ્ઠ બેરંમજ
જીજીબાઈને તાંહાં આજ લખબખ સાત વરસ થયાં, અંગરેજી લખવાના કામ
ઉપર રાજીએ વલગીને નમનતાઈની રહે નીમખહલાલીથી વીસવાસ બરેકી
નોકરી બજાવતાં પોતીકા નવા માલેકનો અતીઅંત ચેઆર મેલવતા માણુમ
પડેછે; માટે તોખમને જલેહ દીવાવનારા હાવા કાગલ સખશાતી રૂી વરતણક
ઉપર આ કુટુંબીઆના સરવે સજણોએ સારા ધેઆનથી મગર રહેકું નેધએ.

દાદીરોઠના શાંખધની વશાવતી

દાદીચેઠની દીપ-પક.

આ ટાપુખાતે પેહલપેહલા પરશીધ યાચ્છેલા કદમી ટોલાતા મુખીઅ તુરા, અને સખાવતમા પરકાશી યાચ્છેલા સુરા દાદીચેઠના બપાવા હોમજી બેરાંમજી બાપે ચેવું કેહવામા આરિય કે, તે સાહેબ સુરતના કોઈ જીલામાથી સાણે ૧૦૫૮ મા પેહલપેહલા અતરે પધારેઆ હતા. એ જુલ્લેરમ ગરહસધનાં ધંધા ધાપા, તથા ઉદીયોગપણા ઉપરાંત તેમની કારકીરદીના બનાવની કાંઈબી અબર હજાઆત રહેલા બેશીઆને ખીલકુલ માણુમ નથી; અને તે સાથે તેવતના ગુજરેઆનો રાનેખી કેષે નહીં સમવાચ્છેલા રહેઆને લીધે ફકત તેનાની હસતી સંબંધી આઠલીજ ઈઆદી હીઆં ઘાખલ કરી સખીચ્છે.

વંસાવલીની ખીજી આલમા આર નાંખે ઉપર જોઆની નેધાહ પોંહચે, તેઆચ્છે આ સકરમી શેઠીઆના સપુતોના સહમજવાની એલતેમસ ગુજરીચ્છે છે. એ સાહેબના જનમની યાદીને અટકાવખી ઉપર જણાવેઆ મુજબ અબરની ગેરહાજરીતોજ સહમજાચ્છે; પણ તેઆ માહેલા માતરે પેહલા અને ખીજા ભાઈઆની હકાચ્છેતો જેમ પરકાસતી રહીઅ, તેમ તરીજા તથા ચોથાની હસતી સાથે તેઆને તાંહાંની વસતીનું વજુદખી આગલ વધી સકેલું સાંભલેજ નથી. શેઠ નોશરવાનજી, તથા બેરાંમજીના વજુજ વેપારની સરઆતને સંશ્લેષી તો થાહ્યો નથી, મગર પાછલા વખતપર દેસાવરે તરફથી આવતાં બારકશીને નોલ મેલથી આપવાનું બેહોલું કાંમ તે સાહેબે કરતા હતા; તે ઉપરથી “વાંહાંજી હોરીવાલા” ની અટક આલખાઈ રહેલીકે. હાવા ધંધામાથી સાચી કમાંણી હાથ લાધને આ ટાપુ ખાતે તેઆ એવાતો સવતંતર શેઠીઆ બની રહેલા હતા કે, પોતાની રૂડી વરતજુકથી પારથી પંચાચ્છેતની માનવંદી મંડલીમા તે વખતના કેટલાક શેઠીઆઆની સાથે આ બેહુ ભાઈઆ ખીરાજીને અંનજીમનનો હક પરમાણીકપણે સામવતા હતા. એઆ માહેલા શેઠ બેહલી હોમજી સાણે ૧૧૧૯ ના આર્ષા મલીના સુધી, તથા શેઠ નરાલી હોમજી ૧૧૨૫ સુધી હજાઆત રહેલા કેટલાક દસતાવેજો ઉપરથી સામેત યાચ્છે; પણ તે પછે કોઈખી કારણમા તેઆના નામે માણુમ પડેઆં નથી, બાંટિ ધારેઆમિસે તેજ વરસોની આખેરીચ્છે તેઆનું રહ એકેકની પુઠે આ જાંહાંનથી રખસત પાંખેજ હયે.

નરાલી હોમજીનું નામ તો દાદીચેઠના કીરતી ભરેઆં કાંચોની સાથે જેમ પંચરાઈ રહેલું જણાચ્છે, તેમ બેહલી હોમજીને તેમના ફરજંદાચ્છે ફાચ્છેરા કીધા હોચ્છે ચેવું માણુમ પડેજ નથી; મગર તે સાહેબનું નામ તેણાનીજ સખતીથી આજ સુધી આપણુ વચે જોડાચ્છેલું છે, તેની સાખશીમાં કોંગખરાકની પછવાડે આવેલો “બેરાંમજી હોમજી ઘન” નામનો એક ગોહલો સલાંમત ઉભેલો સરવેની નજરે દેખાતો છે.

આ દચ્છેઆવેતા દાદીચેઠનો જનમ સાણે ૧૧૦૩ માં મુંબઈ અંદર મુખા-રક યાચ્છેલો ઉપની હકાચ્છેતને આપરે માણુમ પડે છે. એ સાહેબના સકરમી

પગલાથી તેમના પોહલા પરીવારે ઉપરાત, હમજત તથા પરકોમના બેશુમાર લોકો એટલાતો પરખેઆત થએલા હતા કે, તેમના પસ્તાપની પીછાણત તેઓ દરએકને તાહાની હાઈઆત રહેલી વસતીના વારેયોમાથી હજીસુધી બુલઆવી સમલાવીજ નથી.

બાવાએ રએલો રાજગાર નો કદાપી આ રાત્રીમંત થેડે હાય ધરી રખેઆ રાય તો, તે કાઈ નીરઉપીચોગી નહીં થડતા તેમની જતી ચમલાઈ તથા બુધી બળથી તેમા એપસો તો વધારે થએલો વીમારી શકાયેડે કે, ગામઠી ખારક થેને બદલે વેલાત તરફથી કીમતી માલ બરેલા ધણાક મોટા વાહાણોની આડતનુ મુહબનક કામ તેમની પાથે આવવા લાગુ, અને તેવા વહીવટમાથી પોતે કમાઈ કરી લેવા ઉપરાત હજારે આસામીઓની રાજી તેનાએ ખાલી દીધી હતી, અને તે ઉપરાંત એવુ બનેજો હતુ કે, તે વખતમા ને ને લોકોને રાજી મેલવવાની મુશીબત એવવી પડતી તેઓની ગાંઠે દોનતના દવા જરે બધાના લાગા તારે ધણાક લોકો થીડીઆઓની સફમા ચેહનથી સમાઈ ગયા હતા.

આ થેડેને તાહા ઘેરનો બેહિસો વેપાર જરે બુલદીએ પોહચેલો હતો, તારે ને પાચ મોટા વાહાણોના તેવણુ ખુદ માસેક રેહવાતા હતા, તેઓના નામો તથા તે બરાવિઆના સને હેડલ મુજમ માલુમ પડેઆછે.

૧૧૪૮ થ૦ મા, રાહ અરહેરાર ટન ૮૩૯ વાલુ.

૧૧૫૨ થ૦ મા, કીંગ જરજ ટન ૧૦૧૨ વાલુ.

૧૧૬૨ થ૦ મા, ફ્રેડ સીપ ટન ૮૭૨ વાલુ.

ખરીગ ઉલિમિમ ટન ૩૯૦ વાલી.

વાહાણુ દેવીડ સ્કાટ ટન ૩૫૦ વાલુ.

એ ઉપરાત જરેમી જરે જણાતી તારે ખીજા બેશુમાર ખારકથેને નેજે માડી તેમા પોતાનો મુહબલક માન ચીન, બમસિ, તથા વેલાત ખાતે ચહાડી મોકલાવતા હતા, પણ ધણુ કરી ચીન તરફનો રાજગાર અની મોટો હોવાને લીધે, ધણાક પારશીઓને પોતાની આડત સોફી તાહા મોકલતા હતા અને તે સાહેબની વડી જઈ આવેના નેટલા ધરહસથોના નામ ને જણાવાય તેને હીઆ ઠાકી દેખાડીએછે.

સરવેથી પેહલા થેડ એદલજી બમનજી (લકબે એદલ) કાકા.

ખીજ થેડ રસતમજી દાદબાઈ નાદરરાહ.

તરીજ પોલીકા વડા દીકરા થેડ હોમજીબાઈ માતરે એકજ સફરે શી ધારી આવેઆ હતા.

ચોથા થેડ જમચેદજી નાનાબાઈ ગજધર.

પાચમા થેડ ડોસાબાઈ માણેકજી પારેખ.

છઠા થેડ ફરામજી કાવસજી બનાજી.

આ સરમે સાહેબેએ (માતરે દીકરા વતરેએ) ધણા વરથો સુધી ધરેખી સાચવી રખેઆથી તેઓ સારે ફેજ પામેઆ હતા, અને એકાત બે જણાઓ તો પાછનથી રાત્રીગતને દરજને પોચેઆ હતા.

આ શ્રીકૃષ્ણાનો મુખીય રાજગાર રૂઢો હોવાથી, તેની ગાસડીઓ દાખ વાનો સ્ફુરક પેહલવેહસો રાસે ૧૧૪૪ અથવા ૧૧૪૫ થી મા પોતે બંધાવીને માલુ કીધો હતો.

આ સખી યોરે સરવેથી પેહલવેહસું જાહેર ધરમનુ શુભ કામ પોતીકા હમદીનોને વાસતે સાસે ૧૧૪૦ થી મા એક બજવેણ કે કોટના " ટાડસીટ " નામના માહલા અંદર જાહા હવડા મીઠા પાલણુજી દોરાબજી રાણુજી રેહસ, તે મીલકત જરે આ એકની હવી તારે તાહા આતસ આદરાણુની પાકદરે મેહર બધાવીને જરથેસતીઓને આપાદત કરવા, તથા તેઓના મજહબ મુઆફક કીરીઆના કામો યવા મટે બોલી મેલવામા આવી હવી. આ દરમેહર શેહણસાહી તથા કદીમીઓના તડા હોઆ પડઆ આગમજ બધાએકી હોવાને લીધે, તેની કીરીઆ નૌરાસી તાબેના મોખેદાએ કીધેલી રેહવામા આવેલે.

દીનઆઈનના કામમા ઈરાની તથા હોંદુસતાની જરતોસતીઓ વચ્ચે એક મહીનાનો તફાવત માલુમ પડઆ ઉપરથી ઉંઠેલી તકસરની તજવીજત મટે સુરતવાલા મરદુમ યેક ધનજીસાહ મનજીસાહે મુલા કાઉસ રસતમ જલા બનેઈ છેક બરસ તરકથી બોવાવી મગાવીને ઈરાનઆતે મોકલા હતા તે બા હેરા મોમેદ બાર વરસવેર તાહાના રવઘઆથી માહિતી મેલવીને સાસે ૧૧૪૬ મા પોતીકા દીકરા (સુલાહીસિંઝ)ની સંગાથે સુરત ધલતા હોઆ આવી લાગા. એ વખતપર સુરતવાલા શેક ધનજીસાહખી અતરે હતા, તેનાએ આ મુસાફરોનો મીલાપ દાદીએકની સંગાથે મેલવી આપેએક ઈરાનમા આલતા રાજમાહતા રવાજની વાત મુલા મજકુરથી દાદીએકે તેહકાક કચી લઈને, તે ઉપર પોતાનો એતેકાદ ફરાવેઆ; એટલુજ નહી પણ તેગની પક્ષના કેટલાક પારશીઓનેખી તેમા મેલવી લીધા.

નવો રાજ માહ આલુ કરવા મટે કીરીઆની જરે અગત પડી, તારે તેવાજ તરીકાના આતસમેહરામની સધાવતાનુ નીસચયે પડઆથી, આ દાતાર

* એપાસા સીટપર સામુન ખીલડીંગ નામની હવડે આલખાતી માહજારત હવેલીના આગલા થીતે મરીન લાઈનના પાછલા છેડા સુધીમા એ સ્ફુરનું અસલ મકાણુ હતું. નો. લે.

† આ પવીતર કેબલને મટે દાદીએકના ગુજરેઆપાદ, તેમના રાકરમી શેક અરસરે રાસે ૧૧૭૨ મા શેક નરાજવાનજી રસતમજી બનાજીના પાથેથી પેઆતા લીધેલા હારખી એ નામના કોટે કોટવાયા હવડેના મકાણુ ઉપર મજબુત એમારત બધાવીને ૧૧૭૩ મા તાહા લાવી રાખેઆ, તારના તેજ જગોપર કાએમ રહેલા દે-આએકે, અને તેની કીરીઆ કરમના કામોખી આતસમેહરામ થયા પહે કદીમી મોખેદાના હસતકથી થડુ આવેલે. નો. લે.

‡ આ કાબેલ ધમમુદની સાથે તેમના આંકે વરસની બાવવએના પેશા-તનનું જનમ નામ ધરવનાર એક મેટાની તરખીએત પામવાના હેતુથી રીધારેઆ હતા; જાહા તેનાએ અનેક તરેહના એલમ ઉપરાત મજહબને લગતી સરવે કીરી આનુ કામ ક્તેહમંદી રાહીત વેહલુ હાથેય કીધાથી ઈરાનના દસતુરએ તેણાને " ફી-શા " નો ખેતાબ ને બખશેઆ, તેજ નાગ તારપહે રેવાજ પામેલેલે. નો. લે.

શે કોઠની ખાહેર “આર્થ ડીગર” નામની વાડીનું એક મકાણુ વેચાતું હીંકું; અને તેની અંદર એક માહવારત મકાણુ પોતાના ખુદ ખરચથી બંધાવીને આતસમેહરાંમ સાહેબને, ૧૧૫૨ ના શેહણસાહી સપંદાદ મહીનાના ગુઆદર-જને દાહડે રાજ ૧૭ મે માહ ૧ થા કદીમી, અને ૧૧૫૩ નું ૫૦ સાલ ગ-ણીને તખ્તનસીન ક્રીધા; અને તે દીનથી આ ટાપુઆતેખી કદીમીનો એક નવો પંથ ચાલુ થયેઓ, જેના મુખીઅ વડા આ સાહેબ ગણાયેઆ હતા.

આતસમેહરાંમ સાહેબને તખ્તનસીન ક્રીધા તારે આ સખી શેકીઆએ (જેના પંથમાથી જુદા પડેઆ તેઓ સુધાં) નાંધલી મોટી અનજુમનને જરા-નમા સામેલ કરી સુતરાં બાજનથી સરવેને સારીપડે સંતોષેઆ હતા; અને તેજ દાહડાથી કદીમીઓને નામે દરખતના એકેકા ધર્મખારનું જરાન પોતાને ખુદ ખરચે જીવેઆ તાંહાં વુલીક તેનાએ જરી રાએજે હું; અને તેવન ગુજરેઆ બાદ શેક અરદરજીએ ખીજા કદીમી શેકીઆઓ તરફથી હુધરાતની એક પુંજ એખીટી કરીને તેની ઉપજમાથી મજહબના ફરમાન મુજબનું આ પુન-વતું કામ જે ચાલુ રાએજું છે તે હજીસુધી મજબુત પાએ ઉસતવાર રહેજું જ-ણાયેઆ; પણ દહગીરી માતરે એટલીજ દેખાયેઆ કે ખીજા સાહેબોને તાંહાંના ધાહમખારની ખેડે આખી અનજુમનની નેઆત જમાડવામા આવતી નથી.

સાલે ૧૧૬૦ માં ગુજરાત તરફ ગજબતાક દુકાલ જરે પડેઆ હતો (જેની કેહવત શડતાવાના કાલને કદરે પામે હજી મરાહુર રહેલીછે), તે વખતે ગરમાંમડાંના સેંકડા પારશીઓ વાખાના મરિઆ અતરે આવેઆ તારે આ નરે નેકનામ ઉપરાંત વાડીઆજી સાહેબો નસરવાનજી માણેકજી તથા પેસતનજી ખમનજીએ તેઓને મરહુમ માણેકજી શેકની વાડીમા ઉતારે અખાવીને દરામહીના સુધી પરવરેશી ક્રીધી હતી; જેને માથે ધાએલા ખરચમા પોતીકા હીરાની તરીજ પાંતીએ રૂપ૬૦૦) આપેઆ, એટલુંજ નહી પણ તેજ ઠાંકને ખીજી વરણના હજારે સોકો તેવીજ મુગીખત બામવતા હીઆ ઉતરી પડેઆ હતા, તારે તેઓ માહેલા ૨૦૦૦) જણાએને આ સખી દાતારે પોતીકા ખુદ ખરચથી ધણી મુદતસુધી દાહડામા બેવાર ખવડાવેઆ ક્રીધું; તેમા હજારે રૂપીઆને હાડે નહી ધરતાં ખીનસવારચની મેરખાંનીનો ખરે દાખસા હીઆની હીંકુ માહજનો તથા મુસલમીનની જમાતને દેખાડી રીધો હતો. એ ઉપરાંત સુરત ખાતે ધણાક પારકશે જરીને બંગાલી ચોખાની હજારે ગુણે ગરીબોને

* આ પત્રીતર મકાણુની મરાંમત જે કે તારખે ધણીવાર થયેખી માલુમ પડીછે, તેપણુ આતસમેહરાંમના તખ્તવાલો જે મુંબજ, અને મેકકું પાતરે કોઈ એવું તો મુસતક્રીમ બનાવટથી કરવેલું કેહવાયેછે કે, તેઓને સમારવા અથવા ખદલવાની ગરજ ૯૦ વરસ પસાર થયાં છતાં જેમ પડી નથી, તેમ ચાહવું જાણું છે તો ખીજાં ધણાક વરસો સુધી તે ખાખેની જરૂર જણાયેજ નહીં. ના. સ.

† એટલીજ આસાંમીઓને તેજ ઠાંકલે મરહુમ શેક સોરાખજી મનગેરજી રૂડીમનીએખી પોતાના સખી દસતનો આસરે આપેઆ હતો તે ખીના તેણાની જંદગીના અહેવાલમાં આગલ જણાઈ આવશે. ના. સ.

રાસતે બાવે પેચાલી આપવાના હેતુથી, આ સખી નરે પોતીકા આડતીઆ શેઠ રતનજી એંઠી ઉપર ગોઠલાવી હતી; પણ તેવણના હમ્ડાંની સખતાઈ બરેલા રાંજોગ સંબંધી ને ખીના આલમમા આસકાર થઈ ચુકેલીછે, તે વાત હિંઆં વીસતારી જણાવવાનું મુનાસેબ નોતા નથી.

ચોપાઠી આતે ખરેતા નામના ફરંગીની જગા હતી તે આ સરીમંત શેઠ ખરીદી લઈને તાંહાં એક શોભાએમાન બગીચો, તથા ખંજસો બનાવેઆ; તેની સરઆત સાલે ૧૧૫૪ મા માલુમ પડીછે; અને તેનીજ પડાસમા પાંચકલશી-આની જગાખી, એજ સહિબે ૧૧૬૫ મા લઈને બાગની આરાસતા વધારી દીધી હતી; અને પોતીકાં પરીવારે તથા જેથીઆમા ને કોઈ મરણુ પાંચે તેઓના રવાંછાને આસાએસમા અલાહેધાં મુકવા માટે તેજ મકાનની અંદર એક દાખમુ બંધાલીને ૧૧૬૭ મા ધારેલાં કામ સારું વાપડવું કરીને તેની પાસખાનીનો હક પોતાની પછે ફરંગદેમા ને વડો વારેસ હોએ તેનો વર્જસ પરમપરા રાખેલો. કેહવામા આવેછે. આ દાખમને વાસતે સરકાર પાશેથી રજા માંગવાની જરૂર જણાયા ઉપરથી, તે વખતના ગવરનર જોનાથન ટૂંકન ઉપર આ શેઠ એક પત્ર ને લખી ગોઠલાવેઆ હતો, તેનીજ હેઠલ નામવર હાકમે પોતીકા ખુદ ખતથી જવાબ વાલીને તેમના મુખ માંમની પરવાનગી આપી હતી.

કદીમી ટોલાના જરબોસતી છોકરાંએને જંદ અવસતા થીખાડવાની બરે અગત જણાઈ, તારે તે વખતના અંધાર દાદાબાઈ ફરાંમજીના ઉપરીપણા હેઠલ, એક નીસાલ કાહડી આપવા તથા ફરાંમદેસથી આવતા ગરીબ હંમદી-નોને ઉતારે મલવા માટે હીરવાડીઆની પોલના વચલા ગાલાનો એક માલ તથા બાંચિતલીજ આ સખી શેઠે સાલે ૧૧૬૫ મા ૩૨૧૪૧ વાસતે ગીરવી લઈને તે મકાન મજકુર મોપેદના* સવાધીનમાં શેંરેજી હતું. ફરાંની અસાફ-શને માટે પાછલથી અલાહેધી જગેઆ થયાને લીધે, તે છોકોનો ઉતારો તો આગમજથીજ બંધ પડેલો હતો; અને નીસાલખી ૧૨૦૧ મુધી રૂડી પેર અલેઆ પછે તદન નીકસી ગઈ; તે છતાંખી ઉપલા મોપેદની વીધવા વહુ બાઆરીને લીધે તેજ મકાનમા અફત પડી રહેલી હતી; જેણીને ૧૨૧૭ ના છેલા મહીનામા આ શેઠના જંબીર નખીરા શેઠ ખરશેદજી અરદેસરે ગીરવીની પાછી મલેલી રકમમાથી રૂ૧૨૦૦ તે બાઈને ધરમ દાખલ આપી તાંહાંનો કબજો છોડવેઆ હતો; માટે સરવાતથી તે ૧૨૦૧,૬ તથા તે પછે ચેવટના સાલ

* મકાનની આગેવાની કણુલ રાખેઆથી મજકુર મોપેદ દાદાદાર વેલાવીની અટકે આલખાતો હતો. નોં લે.

† દાદાદાર વેલાવીના મરણુ પછે તેનો દીકરો જંગીર નીસાલ અલાવતો હતો, તેની બરે યુજરી ગયો તારે તેની વીધવા આરત ચેવાએ વર્જસમા કોઈખી વારેસ હમ્ડઆત હતોજ નહો. નોં લે.

‡ એ વરસમા ચેરધણીએ રૂથીઆ બરીને ગીરવી છોડવેઆ ઉપરથી વપરાસમા રહેલી જગેઆનું બાકું લેવું કીધું હતું. નોં લે.

સુધી ગીરચીના રૂપીઆનું ભાડું ઘાપલ વેહવારે વીઆજ ગણાતાં લગભગ બાવન વરસમા ફક્ત આઠલાંજ કાંમ સારું દસ હજાર રૂપીઆ ને ખરચાયા, તેની અંદર ઉપર જણાવેલી બખચેસના હુમરાતાં રૂ ૧૧,૨૦૦ ની સખાવત ઘણી શેઠગી થએલી શેહજમા સહમબઈ સખાએછે.

માહલક્ષમીના ડુંગરની સાહમએ દરીઆ કીનારાપરની સઘલી ખાતી જમીન આ સરીમેત શેઠની હતી, તે હીંદુએને રેહડાંઆ તથા ધરમસાલાઆ વગેરેને માટે ધરમની વાત સહમજીને એરણુ એરને કેહમ કે કાંમત લીધાવના તેનાએ તથા તેમની બાદ ધરમ ખાતાંનો વહીવટ ચલાવનારાએએ આપેલીછે; માટે તેનાની મોટાઈનું માપ આંકનારાએને સારું કોઈખી સરાહજાતની હીંઆં જરૂર જણાશેજ નહીં.

ઉપલા ડુંગરની હેડાંનમા એક જગેઆપર આ થોડે જરથોસતીએને માટે પાંશીનું પરબ રાખવા, તથા તેનો સંભાલ લેનારા પારશી ચાકરને તાંહાં રેહવા માટે એક મકાન ને પાંધી આપેલું હતું; તે અસલી જગેઆ સાંભલેઆ પરમાએ પાછલધી શેહર મુધરાઈના અમલદારે તાંહાંધી કાહડીને તેનીજ સાંહમએ જાંહાં સરકારી ખાલી જગેઆ હતી, તાંહાં હાલની રીત મુજબ ઘણી રલીઆંમણી એમારત પાંધી આપીછે; અને તે મકાણુના કબજે આ શેઠના હકદાર વારેસનો હજીતક સગવાએલા હેવાને લીધે, ઘણીશેઠનું ધ્યાવંતું નામ અમર રહેલું કેહવાએછે.

ધ્યાલું ઘીલના આ ઘીનદોસત ઘણીથોડે ચાલીસ વરસ સુધી મોટી જાહેજલાલી સાથે પોતાની કારકીરદી ચલાવી; અને તેટલા અરસામા ખરી જાહેજ નતધી ને દરવીષ બેગો કીધે, તેને તરીને હીથે દરા લાખ રૂપીઆ ધરંમ તથા સખાવતના કાંમિમા ખરચી નાખેલા સંજલાયાછે; પણ તે બાખદોની ચોકસ વીગત હાલના કોઈખી વારેસ પાથે સમવાઈ નહીં રહેઆને લીધે જોઈલી હકીકત હાથ આવી, તેટલી આ નોંધમા તુલોતવીલ લખ્ખલ કરી રાખેઆ છઠ્ઠએ; અને બાકીની વાત અજવાલે આવવી અઠકી રહીમ તે સંબંધી દલગીરી ઉપજાવતાં તેણુની હિંદગીનો છેડો કુદરતી બનાવધી ને દખાવો, તે ઘણાં શેજ ૧ સા માહા ૮ મા કઠીમી શાલે ૧૧૬૮ ને રલીવારનો જાહેર કરીએછે કે, એ વખતે પોતાના જનમધી ૬૫ વરસની જાંમર અમનો અમાતમા ગુજરીને મુંબઈ નગરીના આ સખી અને સક્તંતર શેહીઆ, સારાં કામોધી મેલવેલી કીગતીનો રૂડો અવેજ, ને બેહસતનો તોચો કેહવાએમ, તે શેજે રસતાખેજ સુધી મેલવવા માટે હકની દરધા તરફ ચાલી ગયા.

આ મરહુમ થોડે ગુજરવાની પચિત્ર વરસ આગમજ પોતાનું વધીએતનાઈ ને કીધું હતું, તેમા નાહના વીકરા શેઠ અરદેસર ને સરથે વાતે લાએક અને બાપના કાંમમા સઘ જાંહફેસાંની ખતલાવતા હતા, તેણુને પોતાનો હકદાર વારસા ચેડવીને સઘલી મીરાસ સોંડો આપી, અને તેમાથી પેલીકાં સગાંસને લીએ ઉપરાંત, સઘલી વરણુના દોસત આસનાએ, તથા ચાકર નફરો વગેરેને વારસા લખ્ખલ સારી ગકમની મીલકતો તથા શેકડ વેહરી આપવાનું ફરમાણુ નેડે વીરાતાડીને બખેજ તો હતું; તોપણ તે બામે મોટું અહપણુ બાપડીને

એટલી ચેતવણી જાહેર પ્રાપ્તિ હતી કે, પોતાનું ઘેર તપાસીને જે જે લોકોનું દુનું હોય તે તેઓને સરવેથી પેહલાં દોકડ પાચેકે ચુકાવી દીધા પછે, જે દબિત વધે તેનો શુભાર જાઓ ફરમાણને અમલમાં લાવવું. એજ વધી-એતના વધારામાં પોલીકા વારસને વાસતે એક નસીએત બરમાળા ફકરે એવા જણાવેલા જોવામાં આવેઆવ કે, હમજાત તથા પરજાતની સંગાયે પરીતીથી સદા હકી મલીને ચાલવું; અને કોઈપણ સખસ છુરે કરે તોપણ તેનું બહુજ કરવાની કાલજી રાખવાનું કદી બુલવું નહીં.

કેહવ કે પોલીકા પીનાની નસીએતને માનસહીત સવીકારી ચાલેઆ, તેમાં અરદેસર શ્રેષ્ઠ અતીએત ફાએદા જોએઆઃ એકબુંજ નહીં પણ બાપ કરતાં વધારે જાહોજલાલીએ પોહતા તેની કીરતી હવે રાફ કરીએછે.

શ્રેષ્ઠ અરદેસર ઘડીભાઈ.

આજમમાં આસડાર થઇ ગએલા શ્રેષ્ઠ અરદેસર, રાસે ૧૧૨૫ માં જનમ પામેલા, તેમના મરણ વખતે કેહવાએલી વચ્ચે ઉપરથી માણમ પડેછે. સાંભલવા કુજબ આ સાહેબ ઉપરથી વએથીજ ચાલાકી અને ચંચલાઈ એવી વાપડવા લાગા કે, થોડીક સહમજ આવતાંવાર બાપના ખોહોલા વહીવટની વચે પતોટાઇને જામરે જેમ વધતા ગયા, તેમ સરવે મંડલીઓની અંદર ખીલ-નસાર થઇને પરમોણીકણમાં વખાણાઇ રહેઆ હતા; તે છતાંપણ બાપના હો-કમથી હરજેજ ઉભટા ચાલેઆ નહીં.

દાદીશ્રેષ્ઠ જરે થુજરી ગયા તારે આ થકરખી શ્રેષ્ઠની જામર ૪૩ વરસની પકી હોવાથી, સારા અનુભવના સંજોગે તેમના ખોહોલા ચેપારનું કાંમ પોતાની મનરાકવીનું માપ જાચીને એટલું તો વધારી એવેજ હતું, કે તેમની સાહેતાથી બાપના વખતમાં હતા તે કરતાં વીએસ આસામીઓની પરવરથી થવા માંડી; અને તેથી કરી દાદીશ્રેષ્ઠની દએઆને જોકે સરવે કોઇ બીસરવા લાગ્યા, તોપણ તેણાની કીરતીને આ રાસીએત શ્રેષ્ઠ બનવી કેએસથી તર્દન જાંહાંપણી પડવા લીધોજ નહીં.

આ શ્રેષ્ઠીઆને તાંહાં તરણુ દીકરાઓની હસવી ચાએલી હતી; તેમાં વડા અરદેજી રાજ ૨૨ માં માહા ૬ માં કદીમી રાસે ૧૧૪૮ માં, વચલા જાંગીર ભાઈ ૧૧૫૧ માં જનમ પામેલા હતા; અને સરવેથી નાહતા નસરવાંનજના જનમ દીવસની વાદી તો જણાઇ નથી, પણ તે સાહેબ બાળવએમાં રાસે ૧૧૭૬ ના કદીમી ૪ માં ગાથાને રાજે મરણ પામેલા માણમ પડેઆછે.

અરદેસર શ્રેષ્ઠની સખાવતખી જે શુભાર ખોલાએછે, પણ તે બાબેના સંધરહતી ગેરહાજરીને લીધે સરવે હકીકત વીસતારી કેહવાની અસકતી જોઆ છતાં, જેટલી વાત જાણવામાં આવીય તેટલીજ હોંઆ નીરબએથી રાખજ કરવા ચાહીએછે; જે મહેલી સરવેથી પેહલી લજન સરીખાં મુજ કાંમની નોંધને સરઆતમાં લઈએથ કે, તેમના વડા તથા વચલા ખેટાઓની શેઆડી

સાલે ૧૧૭૨ ના કદમી અમેરેદાદ મહીનાના ચુઆદરેજે સુબારક થાઈ, તેની ખુસાલીમા માસ એક આગમનથી તે લગભગ તેટલાજ પાછલા વખત સુધી ચીવીતો ધાંમકુંમ ક્રીધામા આવી હતી કે, તેમાં સખાવતની રહે ખરચાએલા રૂપીઆની સંખીઆ લાખોની કેહવામાં કાંઈજ સરાહગાત જેવું સહમભય નહી. આ કારણુ મોટેના ખરચની ટીપ એટલીતો લંબાણુ દેખાએછે કે, તે સરવેના સમાસ હમણી દુક નોધમા લેવાનું બનતું નથી; પણ વાચનારી શોખીલી આલમને તે માટેલી એકજ રકમ અચરવી પમાડવા માટે હીઆ જણાવીએછે કે, આ માસે તોજર શેકીઆએ પોતીકા પેર આગલ પાદસાહી સબાને છાજતો એક રોકણુકદાર માડવ જે બંધાવેલા, તેના કાંમપર ફક્ત વીસ હજાર રૂપીઆ ખરચેઆ હતા; માટે તે હસાને ખીજાં કાંમે ઉપર ફેટલા થયા હોએ તેના અટકણા આંકવાનું આસાનીથી સહમજી સકાયે; કેમકે આ લગનની રચના વીથે તે વખતપર નજરે જોનારાઓની ઈઆદદસતમાં હજી એટલીતો વખાણુ રમી રહેલી સંબલએછે કે, ચુંબઈ વંશેઆ પછે એજ શેકીઆ શેવાએ કોઈને તાંહાં હાથે મેહલ સરીઆ માડવ નખાવેજ નોહતો.

પોતીકા પીતાએ પરચાવેલાં આતસ આદરાંણુને પધીતર કેખસો, આજ ઘણા વરસો થયાં જે મકાંનમા ગોઠવાએલાં, તેની સાહમનેના અસલી કોઠની કંઠણે એક મંજવર કુવો, તથા અબારે ૧૧૭૩ ની સાલમા આ સખી શેકે હજારે રૂપીઆના ખરચથી બંધાવીને સઘલી વરણુના ઈનસાંને, તથા સરવે ક્રીસમના પથુ પરાંણીઓની સગવડ માટે ધરમ ખાતે વપરાતો મેલએ હોતો તે લગભગ ૫૮ વરસવેર રૂઝ ઉપીચોગમા આવેઆ પછે, સાલે ૧૨૩૧ થી રાખરો નીકલી મયજ તેનું કારણુ એકે શેહરના સંબાલ માટે પરચમ બંધાવેલા કોટ, પાછલા વખતપર નકાંમી માલુમ પડેઆથી સરકારે બંજવી નાખીને, તાંહાંને રસતો બાહરના મેદાન સાથે જરે જોડી લીધો, તારે તે કુવો વચોવચ આવેઆને લીધે તાંહાંથી તેનેખી પુરી નાખવાની ફરજ પડી; અને તે ઉપરથી ધરમનું કાંમ ખુલમા આંમિજ થએલું કેહવાએજી.

આગલા દાહાડએ ઉપર ચુજશતના લોકોને પગવોટે જેમ હીઆ આવજાં તેમજ અતરવાલાએને તે તરફ જવું પડતું હતું; તારે મારગમાં કેટલે ટોકણે ખુસાફરેને ઉતારના મકાંણોની જે બહુ જરૂર હતી, તે આ શેકીઆએ સખી દીલથી સાલે ૧૧૭૪ મા વશાઈની પેલીપાર આવેલાં દંતોરા નામના ગાંમમાં સઘલી વરણુના ખુસાફરેને માટે એક મોટી ધરંમરાખા બંધાવીને તેઓની સગવડ સાચવી હતી. આ મકાણુની જથુક જળવણી માટે ખરી નામના ખારશીને મેસારેદાર રખીને તેને હાથે સરવેની માહવજત સારી રવેજ લેવાડા હતા. એ મકાણુની મરંમત તથા માણસના મેસારાનું પુરું પડે તેટલી ઉપજની એક જગીર પણ તે તરફ જે લઈ આવેલી, તે તેમના વારંશોના હસતકમાં હજીસુધી સમવાઈ રહીને આ મલિકની મુરાદ માંફક (જેકે આગ ગાડી ફરતી હોવાને લીધે તે મકાણુમાં હવડાં કોઈનીખી હાજરી અપાતી તો હોજ નહીં તે જતાંખી) તે મકાંન સારી હાલતમા હજી નીબી રહેલું સંબલએછે. કેહમ કે

મરહુમ ઘટીચેકે વસાઈની અંદર એક ધરમરાજા બંધાવેલી હતી, પણ તેની હસતી લીથેની ચોકસ હકીકત જણાતી નહીં.

કોટમાં મેઝે સ્ત્રીટના છેડા આગલથી તે છેક ફારુખસ સ્ત્રીટના અડધ ભાગ ઉપરાંત, એપાલો સ્ત્રીટ તરફની વધાન સુધી ફેકેલી જગાપર આ સકરમી થી-આએ મોટા દરવીશ અરમીને “ઘટી બીલડીંગ” નામની એક ગંજાવર હવેલી* ૧૧૭૩ અથવા ૧૧૭૪ ની રાજમા બંધાવીને પેલીકા નેકબખત પીતાની ચાદગારી પરકાસતી રાખી હતી. આ મીલકત જોકે જમાનાની ગીરદેશીએ તેમની હાઈઆતીબાદ તેમના વારિશ પાણેથી છીનવી લીધી; તેપણુ બે અથવા તરણ હાથ ફરતાં હવડે સર અબ્દુલ્લા ઘઉંડ સાસુન નાઈટના સવાધીનમાં ગ-એલી જણાએઆ છતાં, પોતાની અરાલી હાલત સાથે તેજ નામ કાચેમ સાચવી રાખીને ઉભી રહેલી આપરે દરેશજ નેહાએ.

હારંપી ચે નામના માહુલામાં મરહુમ ચેક વીકલદાશ કેસવદારના વારેસ પાસેથી હરજીવણુ બાલાની નાલીએર વાડીને નામે આંલખાવી (દક્ષીને ગોલવા-રની ગલીને નાકેથી તે ઉતરે છેક બાકીઆવાડના છેડા સુધી) મીલકત તં ને આ થીકીઆના મરહુમ ખોતાએ વેચાતી લીધી હતી; તે મકાંણુ જરે ધી સં ૧૮૦૩ ના ફેબરવારીની ૧૭ મી તારીખે લાગેલી આફ્રીએત બરેલી આગની અંદર બહીજી બસંમ યઈ અઈ, તારે તે બસેલી બેચે તે વખતના નામદાર ગવરનર જોનાથન ડેકને કુરેખીઆન હાસપીતાલ બાંધવાના એશદાથી સરકારને હસામે આ ચેક પાણેથી ૪૦ સને ૧૮૦૪ અથવા ૧૮૦૫ માં ખરીદી લીધી.

ઉપલી જગેઆની ને કીમત ઉપજી, તેમાં વધારે રકમ ફાકીને ચેક અરદેસર એજ રાજમા નામદાર સરકાર પાણેથી બસતી તરફના આઠ ગાંમે દર શાલે ફરદ૦૦ નો ડોઠો કજીલ કરી ને વેચાતાં લીધાં હતાં, તેઓના નામે નીચે નોંધી લખ્યેછે.

કનેરી.	ગુલશી.	દધરા.	પાહડીનો ઘોડો ભાગ.
મલાહર.	માગાયાન.	આરં.	એકસર.

આટલી હકીકત ઉપરથી અંગરેજી હકુમતમાં અતરેના પારથી સરીમંતો વચે આએજ થીકીઆ પેહલવેહલા જગીરદાર થડલા જણાયા હતા; પણ તેથી જાહેરબાલી અંદર જમાનાની ગીરદેશીએ ને ખાંચ પાડી, તે લીથેનું વરણુન હવે પછે કેહવામાં આવશે.

૧૧૭૪ અને ૧૧૭૫ માં હદિસતાંન તરફ થડલા કુકાલ વખતે તાંદાંથી ઘણા ઘોડો અતરે ધસડાઈ આવેઆ હતા, તેઓ નાંધલા મોટા મલી ખાંચ

* એ મકાંણુપર આગલા વખતમાં ચોમરની દરીઆલી જગેઆ વચે એક ખીનંદ તલાવ હતો, જુવો આ નોંધને પાને ૩૪ મે.

† જાંદાં હવડે નામદાર સર જમશેદજી જીજીબાઈ પેહલા પારોનેટની સ-આવતથી સ્કુલ બંધાઈય, તેની આખી દાર.

નો. લ.

હજાર જણાઓને આ માનવંતા શેડીઆએ મેહરબાંન દીલથી લગભગ ૧૩ મહીના સુધી પોતાને ખરચે ખવડાવીને તરૂપત રાખેઆ હતા; અને તે ઉપરાંત કેટલાક અજાણેઆ સખસો ઉપર રોકડ નાણાથી બનવી સખાવતનો ને સખી દસત લંબાવેઆ હતા, તેનો જીદ જણાએ; માટે હાવા પરવીપાલ ઉપર કેટલી રકમ વપડાઈ હશે તેનો ખેઆલ શેહજમા સહમજાઈ સખાએ; કેમકે હજારે માણુશોના પેટ બરવાનું કાગ કાંઈ શેહલું હેખેજ નહીં.

પારશીઓના અસલી કમેઆની વતન ઈરાંન માહેલાં “મુબારકા” નામનાં ગાંમમધે એક આદરાણીની જાહે અગત જણાઈ, તારે તે બંધાવી આવવા માટે આ સખી શેડે રાસે ૧૧૭૭ માં અવેજ તથા અસખાખ અતરથી તાંહાં મોકલાવીને પોતાની ઘટલી ફરજ અદા કીધી હતી; એટલુંજ નહીં પણ તેના જાપુક નીભાવસ સાર એક વજીરે વઢીકખી તે તરફ લઈ અપાવેઆ હતા. એ બાબે પાછલથી એવું સબલખેજ છે કે, કેટલીક મુદત બાદ તે જાગીરતો તાંહાંના જીલમી રાજના અંધિર કાશિખારને લીધે બેહદીનાના હાથમાંથી જતી રહી, તે અલખતાં મુસલમીન લોકોએ બલતવારીથી છીનવી લીધી હશે; અને તે પછે આદરાંનની એમારતખી મરાંમત વીના એવી યાઈ પડીચ કે, તેને બંધાવનારા જીજેરગ સાહેબનું નામખી હસતીમાથી ખીસતું જાએ. આ બાબે માંજીકજી લીમજી હેસંગ આંતરીઆનાએ રાસે ૧૨૩૪ માં જાવેલાં “રીસાલે એજહારે શીઆતે ઈરાંન” (ઇઆને ઈરાંન દસની મુસાફરીના હખેવાલનો સાર) નામના પુસતકને પાંને ૧૫ મે એવું જણાવેલું છે કે, “હવડાં તે મકાંન જેવી હાલતમાં (ખીસમાર યાએલું) છે, તેલુંજ ને લાંમખા ઘહડા રેહશે તો આગલ જતે નહીં સરખું બનવાનું” ઉપલાં લખાંનને આઠ વરસ વહી ગયાં, તેટલા આરસામા ધારીએચ કે તે કેખસેધા સાખદી યાએમાલ તો પાંખી હશેજ નહીં; માટે આ કારણમા લાગતા વલગતા જેખી સાહેબ સખતી ધરાવતા હેએ તેઓને સજવારે છે કે, પોલીકા જીજેરગવારથી યાએલી સખાવતને બનવી કોથેસનું સાંધન કરી આપે, કે જેથી કરી તેમની તથા તેમા બાગ લનારની કીરતી સરખી રીતે પરકાસતી રહે.

આ સખી નરની સખાવત તો ખીજી ઘણીખી યાએલી જોઈએ; પણ તે બાબેની ઉતમ ઈઆદગારીની નોંધ, તેમના હઇઆત રહેલા વારશે પાથેથી વીખરાઈ ગએલી જણાયા ઉપરથી, કેટલીક વાતો અજવાલે આવતી ને અટકી પડીચ, તે સંબંધી દલગીરી જણાવીઆ શેવાએ હીઆં ખીજી કશું બોલી સકતા નથી.

વેપાર આતાંના ઉપીઓગ માટે આ સાહસીક શાદાગર પાથે સઘલા મલાને ૧ મોટાં સફરી વાંહાંજો ને જીહલતાં હતાં, તે માહેલાં પાંચતો મરહુમ દાદીશેહની અસકેઆંમતમાંથી તેનાને મલેલાં, અને તે પછે મીનારવા નામનું એક વાંહણ ૯૫૮ ટન વાલું પોતે બંધાવેલું હતું; એટલુંજ નહીં પણ પેલીકા બેટાઓને હરાખના બે ખારકશે નામે “અપટન કેઆસટજ,” તથા “એલીકા બેક”ખી પોતાના ઉપીઓગમા લાવતા હતા; અને તે ઉપરાંતખી જાહે અગત પડતી તારે ખીજા સખશોના કેટલાંક ખારકશે નામે માંડી કાંમમા લેતા હતા.

આ સહિબનો વેપાર મોટાં મોટાં મુલુકો સાથે એટલાંતો વીટલાઈ વલેઓ હતો કે, તેનો ફસલો સફાઈથી લાવેઆવીના પોતાને સંતોસમંદ વીચારતા નોહતા; અને તેજ કાંમચા સંબલેઆ પરમાણે સાવધ રેઆંતથી પોતે યુતેઆપી હતા; પણ દુરદરાજ દસાવરે તરફથી માગેઆ મુજબ હીસાબો ફરીવલતાં ઘણી જીલ યાઈ પડી; તેટલાં તેમની ખીમારીએ એટલુંતો જોર કરી દેઆડેજ કે તેમાંથી હુંદેગી ખંચાવવાની કશી આશેઆ જરે રાખી સકાઈ નહી, તારે મરણની માતરે ચારજ દીવસ આગમજ વધીએતનાંકું કરીને તેમા પોતાની અસકેઆંમતનો અખતેઆર હઈઆત રહેલા પે દીકરાઓ નામે શેક અરશેદજી તથા જાંગીરબાઈ જેઓ તે વખતપર હાજર હતા તેઓને શેકવા બાબેના વકાલો થેડવેઆ તો ખરા, પણ ઉપર જણાવેલી બાબદોનું સારા સમવાટથી સમાપત લાવવાની અગત જોવા ઉપરથી પોતીકા ધણાજ અતલમ મીતરે નામે મી. ઉલીએમ સાતન, મી. જેમસ કાલદર, મી. લીઉકસ આસપરનર તથા શેક ધાકજી દાદાજી મલી જાણુ ઈ ને વધારે વકાલો થેડવેઆ હતા. પોતાના વડા બાઈ હોરમજી જે તે વખતપર હઈઆત હતા, તેનાની પરવરેશી જેવી ફડી પેરે પોતે કરતા હતા, તેવીજ રવેથે પોતીકા વકાલોને તેમના સંબાલ મોઢે ધણી તાકીદ ફરમાવી હતી. સાં વીઠલદાસ કેસવદાસના ધેર સાથે આ શેકને જેવી બાબેસતા હવી, તેવાજ હક સાચવી રાખવાનું ફરમાનખી પોતાના મિહુ દીકરાઓને વીસતાવી જણાવેજ હતું.

કોઈખી ઇનિસાંનની હુંદેગી સદા કલ્મિમ રેહનારી નહીં સહમજેઆ ઉપરથી આ સરીમંત શેકે સાહુમેવીના ઉપાયે લીધા પછે, ૫૪ વરસની વયેમાં રાજ ૨૬ મો માહ ૧૦ મો ફદીમી સાથે ૧૧૭૯ ૫૦ મુબજ શહેરના શ્રી-આમ્મોનો આ મુપેસાલાર, સરવે વાતની નામવરીનો પંમસદ લઈને હંનતવાથી થયે, તે દીવસ કેહ્ય કે આ ઠાપુપર ધણેજ અંધકાર જોવા ખીહાંમણે દેઆયો હતો.

આ નોધ લેનારની જાણુમા કોઈખી ચારશી શ્રીઓ એવો મરણ પાંમણા માણુમ પડેઆ નથી કે, તેની પાએદસ આપણા રાજ કરતાઓની જગતીપુંજના મોટાં દેવલ આગલથી પસાર થતાં ગંમગીનીનો ઘાંટ તાંહાં વળડવામા આ-વેઓ હોએ; પણ આ સરીમંત યોડીઆની લાએકાત અને જાહોજલાલી એટલીતો દીધી નીકલી હતી કે, તે વખતના નેક નામદાર ગવરનર જોનાથન ડંકને આગમજથી હેકમ ફરમાવી મુકેઆ મુજબ, દસવીની એક ઇઆદગારી નોપાઈ રેહવાના હેતુથી, આ અરદેસર એકનો સમકાર તેમના પેરમાખી ખાહેર પડીને તેની સાથે મીજલસ ચાલુ યાઈ, તેજ વખતે તેમની પડાસના સેંટ ઠાંમસ દેવલની અંદરથી ઘાંટનો ગંમઆર સરેદ જે નીકલવા માંડેઆ, અને રવાંણુ છેક તાંહાંની અસલી બાગલ વટાવી ગએજ, તાંહાં તુલીક કેહ્ય કે તેનો આવાજ બંધ પડેઆજ નોહતો; આ સાન આપણી ઉપર હકુમત અલાવનાર હાકમે ઇઆગીઅ આપેલું તે વખતે વીચારવામા આવેજ હતું.

આ મરહુમ ચેઠ ગુજરેઆ પછે તેમના વેપાર વણજના બેહોવા કામનો વહીવટ, વહીવેતનામા મધે જણાવેલા સંકલીવાવા આર સાહેબોએ એક મત રહીને બનતી કોથેસથી સારી રવેચે ફડચો કરી આપવામા ઘટતી ફરજ અદા કીધેલી કેહવાઈએ; પણ તેમા પેહલા જરે કેટલીક બાબદેનો ગુચવાડા માલુમ પડેઆ તારે તેની સક્ષાઈ સારે છેક કલકત્તાવેરથી તે વખતપર વખણાએલા મીર હારખટ કામખતનજ જેવા બાહેસ બારીસટરને મોટા ખરચથી બોલાવી મગાવેઆ હતા; અને તે સાહેમે બતલાવેવી સલાહ મુજબ સધર્મ કામ એવીતો રૂડી પેર પાર ઉતરેઈ કે, સધલા માગનારાએને અસંકેઆમતની ઉપજમાથી હીસા પરખું ચુકાવી દઈ ગણ કીધા.

જમાનાના જાજ મદોરે જો કદાપી કોઇનીબી હસતીને એવટ સુધી સભારી હાતતો, તેની સાહેતાથી આ સરીમત શોદાગરની જાહિજલાલીબી હરજેજ જાહાખ પામતેજ નહી; પણ આટલુતો અસલથીજ સરજાએજ સદમજાએજ કે, નામ તેનો નારા-અને ઉમેદ સદ નીરાસ યાતી આવેઆ મુજબ, અરેસર ચેઠની દાક્ત અને મોટમોટી મીનકતો વીગેરે વેચાઈને તેમના નામ પરથી સદનતર નીકલી ગઈએ; અને નેકીની માતરે ચોડીજ ધંઆદગારી જે સચવાઈ, તેટલી હીઆ નોધાઈ રહેલીડે.

દાદીચેઠ જેવા દએઆવતા, અને દુખર્જનન ચેડીઆના ધુતો માહેલા વડા ઠીકરા હોરમજાએ ખાપ તથા બાઈના જેવી નામવરી મેલવેઆ વીચેની કેડીએત હાથમા નહીં અપેઆને લીધે તેટ્રાને તેહવો કચો હએવાલ હીઆ આપેઆવના ફકત તેમનું મરતીઉક નોધી લઈએછે, કે બાઈની પુઠે તરખ વરસની અંદર ૧૦) ની જમરે પોહએઆ પછે, સાલે ૧૧૮૨ ના કદીમી ટમા મહીનાને ૨૬ મે રાજે વગર વારચે આ જાહાનથી અસખાખ ઉઠાવી ગયા; અને તેમના પાલક અરચેદજ ચેઠ ધધને મજહબની સરીઅત તેનાએ બજવી હતી.

આ સાહેબ ઈ. સને ૧૮૩૩ મા તે વખતની માજી સુપરીમ કોરટ ખાતે વડો ન્યાયાધીસ યાદ આવેઆ ઉપરથી, નામદાર સર હરજરત કામતપત નાઈટના એલ-કોપથી આપણી તરફ વખણાઈ ગયોછે.

શેઠ ખરશેદજી તથા ઑંગીર અરદેસર.

રાકરમી બપાવાના આ શેઠાણુપત બરેઆ નળીશએનો જનમદીવસ ઉપર લખાઈ ચુકે છે, તે સુજળ બાપના મરણુ વખતે વડા ૩૧, અને નાધલા ૨૮ વરસની પુર્ગતી જીમરમા હતા.

અરદેસર શેઠનો વેપાર જારે ધુમધીકાર ચાલતો હતો, તેજ વખતથી આ બેહુ બાઇએની સારી સંપત્તિ રહીને વડવાએની પોંડે અલહિયા શેજગાર શસમાં ફરતા હતા; અને તેપછે મીં મીલખરન, પાતરીક સ્ટુઅરટ તથા આદમ સકીનરની કુંપનીની નાંમીએ પેહડીએને તાંહાંની દલાલીનું કાંમ પણ હાથ લાઈને રૂડી કોથિસથી સરવે મંડલીમા સાદે માન મેલવતા હતા.

આ શેડીઆએની સચીગતમા બે મોટાં સકૂરી પાંહાંજો ને હતાં, તેએમા "અપટણુ કેઆસતલ" ઢન ૫૯૦ વાલું, અને "એલીમાબેહ" ઢન ૧૫૦ વાલું જાણવામા આવેઆછે; અને તે બેહુ બારકચો બેહોમા શેજગારમા શેકાઇને પોતીકા મલિકો મોટે સારું નોલ ઉપજવતાં હતાં.

મરહુમ શેઠ અરદેસરના વહીવટનો જારે ફૂડ્યો થયો, તારે આ બેહુ બાઇએ ને તે વખતપર સખતીવાલા કેહવાતા હતા, તેએએ ફૂડ્યો કરનારાએ પાયેથી છાસતીના આંડે ગાંમે, ઉપરાંત કોટ મહેલાં કુટંબેને રેહવાના મોટાં પેરેખી તેએની વાળેખી કીંમત આપીને વડવાએના નામને સજીવન સાખવાના હેતુથી ખરીદી લીધાં હતાં; અને તેએ માહેસા કેટલોક બાગ હજીસુધી તેજ સાહેબેના કોઈ કોઈ ખરીવારે પાથે સખવાઈ રહેસો મંબલાએછે.

હાવી રીતે બાઇની સાથે એગણીસ વરસવેર જાહેજલણી બરેઆ વહીવટ ચલાવતાં ઑંગીરશેઠ ૪૭ વરસની જીમરે પોંહએને શેજ ૮ મો માહા ૧ સો કદીમી રાસે ૧૧૯૮ થં એ જારે મરણુ પાંચેઆ, તારે તેમની પીંધી અવતરેલા તરણુ ઘીકશએ ને હુધઆત હતા, તેએના નામે વર્જસાવલીની ડીપમા જણાવેઆછે તાંહાંથી વાંચનારા સાહેબેને માલુમ પડશે.

ખરશેદજી શેઠના વડા ઘીકરા દાદીઆ, જેવણ કાકાની પછે કાંમકાજ ચલાવવામા ઘણી ચાલાકી બતલાવતા હતા; તેવણુ લગભગ ૨૮ વરસની જીમરપર આવેઆ તેહવામા, સરીરની ખીમારીથી એવાતો નાતવાન થઈ ગયા કે, તેમનુ શોહરાઇ રહેલું સરીર નોઇને તેવણુના મેહરબાન માતાજી શેઠાણી બીઆઈજી હેબતઆઇને શેજ ૧૯ મો માહા ૨ જો કદીમી રાસે ૧૨૦૬ એ મરણુ પાંચેઆ; અને તેણેને સાતમે દાહર ૨૫ મે રાજે આ જવાન શેઠ પણ પોતીકા ઘરડાં બપાઇ, બાપ તથા જવાન બાઇએને ગમગીનીમા નાખી બેહસતનસીન થએઆ.

* એ મહેલી બીજી પેહડીના ખુદ મલિક પાછલથી નાદાર થઇને ચીન તરફ જઈ બેઠાને લીધે આ સાહેબેનું મોટી રકમનું સણું તેમા સાખાંડું કુખી ગએજ હું.

ઝાંગીરશેઠ મરણ પાંચેઆને કીધે બાઈ સાથેના વેપાર ખાતાંમાંથી તેમને હક તથા ધંધાકો ને બંધ થયો, તેના કુડઆની સફાઈ કરવા સારું સાંભલેઆ પરમાણે શેઠ અરશેદજીએ શાલે ૧૨૦૬ મા મરહુમ બાઈના હોકરાઓને કોટ માહેલાં રહેવાના ધેરનો એક ભાગ, તથા જાસવીની મીલકતો મધ્યથી દધરા, પાહાડી, માગાયાન અને એકરાર મલી ૪ ગાંધો નાખ્યાં પાડી આપીને તેઓ પાથેથી અભરાંમકુલ ન દાવાની ફારમગી લખાવી લીધી હતી, અને તેજ તરફના ખીજાં આર ગાંધો નામે કનેરી, ગુલશી, મલાહર, તથા આર્હ ઉપરાંત, કોટના ધેરનો બાકી રહેલા ભાગ તથા વેપાર ખાતાંનું જેની હેબ્બે તેના જીહુમા પોતાને સર રાખેઆ હતો.

આ સાહેબોના વેપાર ખાતાંને અરથે અગાઉ જણાવેઆ મુજબના જે વાંદાંજો હતાં, તેઓ આતો પુરાંણા હેવાને કીધે વેચી નાખેલાં, અથવા કુદરતી બનાવથી પાચેમાજ થયાં હોય તેની ચોકસ ખબર માલુમ પડી નથી; પણ શેઠ અરશેદજી પાથે જે વાંદાંજો ને પાછલા વખતપર હતાં તેઓની હકીકત હેઠલ જણાવીએ.

વાંદાંજુ “પાસકુઆ,” ટન ૫૦૦ વાલું ઘણા વરસો મુધી સફર કરેઆબાદ, છેલ્લી એપે ૪૦ સને ૧૮૩૬ મા ચીનથી મુંબઈ આવતાં રીંગાપોરની બાહેર “વેદર ખરાંજુકો” નામના ખડક સાથે જોરમા અહરઆથી ધાંમટ કરું છેક તાંદાંના ખંદરની અંદર જઈને કુખી ગમેજી હતું.

વાંદાંજુ “સંકેલખી કેઆસટલ,” ટન ૧૫૦૦ વાલું ૪૦ સને ૧૮૪૦ મુધી એ વણુ પાથે હતું અને તે પછે વેચી નાખેલું સંભલાએજીએ.

આ રાફરમી શેઠીઆઓના ધેરમા પુરાંણી વસતીના પતીવરતા બાઈ, ને જઈકીએ પોંહેએલાં હુધઆત હતાં; તે મરહુમ શેઠ અરદસર દાદીના મોહરદાર શેઠાંણી ખચુબાઈ, જેણીએ પારથી કોમમા મોટું માન મેલવેલું હતું, તેવણુ રોજ ૧ લા માહા ૧૧ મો કદીમી શાલે ૧૨૧૦ ૫૦ એ ૮૦ ની જમરે આ જાંદાંનથી અસખાળ ઉઠાવી જઈ જીનત તરફ અખધવાસ લીધે.

શેઠ અરશેદજી સરવે પાંતીએ મુખી હાલતમા હેવા છતાં કોઈખી વાતની જોટાઈ મેલવીને આજમમા આસકાર થવાનો દાવો કીધાવના સાંતપણે પોતાનો સંસાર ચલાવતા હતા; અને પોતાની પક્ષમા દીકરાઓ કરતાં વડી દીકરીના દીકરાઓને એટલી તો પનાહ આપેલી સંભલાઈએ કે, તેના પુત્ર પરતાપથી તે બેહુ બાઈએ આને સરવે પાંતીએ સખતીવાન થઈને તે માહેલા એકતો સગી-મંતને દરજ્જે પોંહેએઆ ઉપરાંત “સટાર આવ છીડીયા” તથા “સર-નાઈટ” ના નાંમીઆ ખેતાઓથી આપણી વસતીમા પરકાથી રહેલાં.

કદીમી કોમના વડા અને પારથીની આખી અનજીમનના અકાખરીની સંક્રમા સમાએલા, આ ગંભીર શેઠ અરશેદજી પોતાના જનમથી ૭૨ વરસની ઉપર ૩ મહીના ને ૮ દહાડાની જઈકીએ પોંતા પછે રોજ ૨૬ મો માહા ૧૨ મો કદીમી શાલે ૧૨૨૦ ૫૦ એ બારેહકતાલાને તાંદાંથી નોતરું લઈ આવેલા અજલના ફરેસતા સાથે વગર અડચણે આલી જઈને બેહસતનો રાસત મકાંવ

પાંચેઆ; અને તેવણથી ઉતરણું વગાપણું તેમના હૃદયમાં રહેલાઓ મહેલા વગા દીકરાને ઝેનાએત થઈ.

આ મરહુમ શેઠનું ઉકમણું કદીમી પેહલા ગાયને રાજે થયું, તારે તેની કાઠીઆમાંથી ફરાગાત પાંચેઆ પછે મીલ્લેસની હજુરમા એક અનબુ-મન પતર ને વંચાયો હતો; તેની મકસદ તા. ૨૮ મી આગસ્ટ ૧૮૫૩ ના સુંબઈ સમાચાર પતર ઉપરથી એની માલુમ પડીચ કે, આ શેઠીઆના તરણે દીકરાઓ ઉપરાંત દીકરીના દીકરાઓ, તથા બે દીકરીઓએ મળીને રૂ. ૧,૦૦૦ ની એક રકમ ઉભી કીધી; જેમા આ મરહુમ શેઠની પુણમાંથી રૂ. ૧,૦૦૦ લઈને કુલ રૂ. ૨,૦૦૦ વડે એપાદી ખાતે ગરીબ ઈરાંતી પારશીઓને વાસતે, તેઓના સંભાલ કરનારી મંડલીના આગેવાનો હસતકથી લેવાએલી ખાસી જમીન ઉપર મરહુમ શેઠને નામે એક ધરમસાજા બાંધી આપવાનું નીસમે ઘેડવેળું હતું. આ બાબેની તંદરિસતી પઠાઈ રહેઆ પછે ધારણાં નેક કાંમની સરઆત તાંહાં મલાલીને જે ઈમારત તઈઆર કરાવી, તેનું મુદરત રાજ ૨૦ મી તાહ ૧ લા કદીમી સામે ૧૨૨૨ થા. નું લઈને, મજહબની સરીએત મુજબ જસન કરવેળું; અને ઈરાંતથી આવનારા ગરીબ જરયાસતીઓને રહેવા માટે ધરમનું આ જાહેર મકાન મરહુમ શેઠ અરશીદશ અરદેસરને નામે તેમના સાહેબ જનદાએએ ઈરાંતીઓની હાજત મુધારનારી મંડલીના આગેવાનોને હવાલે શાંદી દીધું; પણ તે ઉપર ચંદરકાળ મુધીની મલિકીનો સરવે હક ઘડીએકના ધરમખાતાંના વહીવટ ચલાવનારના કબજાનમા રહેલો સંમતાએએ. આ બાબેનું એક સતા બિરજ તરસટ ડીડ તા. ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૫૩ ઇસવીએ ને થએ-જાચ, તેમાં તે સંમંધી સરવે જીકરી વીમતારી જણાવેલીએ; એટલુંજ નહી પણ તે ઉપરાંત એજ ધરમસાજાને મધારી મજલાએ ઉઠાવવા, અથવા તેની આશિયાએની ખાસી જગેઆ ઉપર એવાંજ કારણસર જેખી જરયાસતી બીજી ઈમારત બાંધવા મહે, તેા તે અમલા તથા મકાનના મુતવક્તીઓની પરવાનગી મેલવીઆથી તેહવા સખસ અથવા સખએને છુટ* આપવાનુંખી દાખલ કીધેલું કેહવાએએ.

* આટલી જાણદનો એક સારો ઉપીઆગ એવો સહમજબોએ કે, ઈરાંત તરફ ગયાં બે વરસની વાતપર પડેલા બચ્ચકાર દુકાનથી દુખ પાંચી સેકડો ગરીબ જર-યાસતીઓ પેલીકાં ખરીવારો સહીત તાંહાંથી જે નીકલી આવેઆ હતા; તારે તેઓને માટે ઉપરી ધરમસાજાની ઈમારત બસ નહી જણાયા ઉપરથી આપણા જમાને હાતમ સર કાવસજી બાંગીર રૂડીમનીએ એજ ધરમસાજાની પડોસમા મજલા સાથેનું મકાન બાંધી આપી તેઓનો સમાસ સાચવી રીધાએ. ના. લં.

ચૈઠ અરદેસર ખરચોદજી દાદી, તથા બાઈઓ.

મરહુમ ચૈઠ ખરચોદજીની જીવેગીમા ચાર દીકરાઓની હસતી, જે કીર- તારે બપોરેલી હતી; તેજ આવદે તે માહેલા વડા ચૈઠ દાદીજાને તેમની ૧૪ વરસ આગમનથી ખેંચી લીધાપછે, બાકીના સાહેબ જીવદાઓને તેમના મરણ માફલે સલામત રાખેલા હતા; જેઓના નામો તથા જનમ દીવસની ધંઆની ડેકલ જણાવીએ છે.

ચૈઠ અરદેસરનો, રાજ ૨૫ મો માહ ૧૨ મો કદીમી સાલે ૧૧૮૪

ચૈઠ નસરવાનજીનો, રાજ ૭ મો માહ ૮ મો કદીમી સાલે ૧૧૮૬

ચૈઠ હામજીનો, રાજ ૨૮ મો માહ ૮ મો કદીમી સાલે ૧૧૬૪

જાહાસુધી સારા ભાગ્યેગની સરજત સાથે આ તરણે બાઈઓ જોડાઈ રહેઆ, તાહા તુલીક તેઓ એક તફીયી વેપાર ચલાવીને એટલાતો દાખીઅવાત થએલા કેહવાયા હતા કે, જો ૧૮૧૫ નું નખોદ વાલનારું સીદા વરસ આ ટાપુ ઉપર નહીં ખેડું હોત તો, પોતીકા બપાવા તથા પરદાદા કરતા તેઓ વધારે સરીમત થઈ પડતે; પણ ઉપર કહેલો કદરવો કાલચદર આને તેની બે વરસ આગમન, આ સાહેબો સગલી કીસમના બાગલાગમાથી અરસપરસની સહ- મજબૂતીએ છુટા પડેઆ પછે, તે માહેલા વચલા બાઈ રાજ ૩૦ મો માહ ૧૦ મો કદીમી સાલે ૧૨૩૨ મા મરણ પામ્યા. જે માહતને ઘોડીક મુદત ગુજરી તેટલા દેહ્ય કે આ માનવતા કૂટંબમા કોઈ તરેહની ગેરસહમજબૂતીએ કૂસ પનો સડો એવોતો પેસારેઆ કે, બાઈ બાઈઓ તથા કાકા ભતરીજીઓ વચે ભાગી મીનાકીયો ઉઠેઆ; અને તેમા વધી આલમને આકૃતમા લાનનારા વરસની મુંગામમા (નાહની વચેના એક ભતરીજી વતરેગે) સરવે મોરેખો એવોતો ફરી પડેઆ કે, એક ગમથી અપસઅપસ વચેની વલગણ, અને બીજી તર- ફથી તેઓ દરએક સાથે લેણદેન કગનારઓનું સકટ સામઠું આવી લાગાથી, બીઆરા સધવા સરખી રીતે પાચેમાલીની નાખતે પોહચીને કકાસનો ફેજ તેઓએ આવી રીતે હાથેય કીતો કે, બાપ દાદાથી મેલવાએથી જનમ મુધી પુટતે નહીં એવી ઊસદી માહેલા ચાર મામની જગીર તેઓના દેવા માટે દેહ્ય કે પાણીને મુલે વેચાઈને પારકે હાથ ગઈ; અને તે ઉપરાત બાપીકી બીજીબી મીરાસ બારેવાટ થાઈ; માટે આવી કુખ ભરેલી વાતથી હોઆની વસતીમા ભારે દલગીરી જે ઉપજીએ, તે હજીમુધી ગેઈખી બુલવું હયેજ નહીં.

હવે ધરમના મકાનો જેવા કે આતસઆદરાણ, આતસખેદરામ, દોખક, ચોપાટીની વાડી, દંતોરા તથા ચોપાટીની ધરમસાનાઓ, અને માહલક્ષમીમા પછીતુ પરબ, ઉપગત જે બીજીબી હોએ તેના મુતવનીનું કામ ધાગ પરમાણે ઉપના બાઈઓ માહેલા વડા ચૈઠ અરદેસરને હાથ ગેયુછે; તેની તપસ ઉપર આવતા એક માહુમ પડગ કે, તે મકાનોની મસમત વીગેરેના અરચ માટે વખતની દાવત પરમાણે આગલા ગલેકો જે જગીર તથા મીવકતો અનારેધી ફાહી

ગયા હતા, તેની ઉપજ હવડા ઝોટપી તો થોડી હાથ આવેચ કે, સધવા મકાનેના કામિને તે દગબસત પુરી પડતો નથી; અને તેમા કાંઈખી હુમરો થાએ એવા એરણથી આતસ મેહરામના ચોકમા દસવરેને રેહવા માટે દાદીચે બાધી આપેવા ખીલેદ ઘેરનો કેટલોક ભાગ તેઓ પાયેથી ખાધી કરાની લઈને, હવડા બાઈ આપવાનું જે કારણ પડેલેચ, તેટલી ફરજ સાબલેઆ પરમાણે ચેઠ અરદેસર અનીઅંત દયગીરાઈથી બજાવવા ચાહેહે; કેમકે ઘેર બાડાનું કાંઈખી ઉપજે તો ધરમના કામિનો નીભાવસ કરવામા આવે. આ બાબદમા એક દાખલો હવડેજ અજવાલે આરેચ્ચોહે કે, આતસમેહરામ બંધાવાને આતે ૯૦ વરસ વહી ગયા, તેટલા અરસામા એમારતની મંરામત અગાઉ ઘણીવાર કીધામા આખી ચુનીહે; પણ છેલ્લી વારની મગંમત સાલે ૧૨૪૨ મા જે થાઈચ, તે પામે સાબલેઆ પરમાણે ઘણી પંચાતીચ્ચી ચાનેઆ પડે, ચેઠાણી ભીખાઈજના મરણ ટાકલે જે થાપણ તેણીની ખારા પૂંજમાથી મરહૂમ ચેઠ અરચે-દજીએ ઉભી કરીને પોતાને તાહા બીઆજથી વધારી હતી, તેમાથી ચેઠ, અરદેસર અરચેદજીની સગાષે ચેકીઆઓ અરચેદજી કાવસજી આસખર-નરના, તથા મનચેરજી હેરમજી કાંમાજીની રખરખ હજુર કેટલીક રકમ ખરચીને મોઢા કેબલાનુ કામ સરનજામ મેહચાઈલે છેડા અને તેના દીવાન-ખાનાના રીંગાર માટે મુતવલી સાહેબની રજા મેલવીને ચેઠ કાવસજી માણેકજી કીધાઉવાપાએ પોતીડી મરહૂમ મેહરદારના પુતની પાદશાહી રેહવા સારં આરથી, હાડીચ્ચી, હુંદમરે તથા બાબીચ્ચી મલીને રૂ ૩,૫૦૦ ને સુમારેનો સામાણ આ-તસમેહરામ સાહેબની શેવામા જે અરપણ કીધા, તે ખાનેતો ઉપકાર મુતવલી તરફથી રાજ ૬ મો માહ ૬ મો કદીમી સાલે ૧૨૮૨ ને રાજે ચચેલા જસનની મીજલેસ હજુર જાહેરમા માનેચ્ચો હતો. આ બનાવ ઉપરથી હમારે આધીન અબીપગચ્ચી.હીઆ જણાવવો જોઈએચ કે, દાદીચેકના વર્ષસથી ઉતરેવા સાહે-બોમા જે જે રાખી રેહવાચ્ચેહે, તેઓને સજાવાર જવકે ફરજખીહે કે પોતીકા મુરમીઓના નામની કીમ્બી અંદરકાજ સુધી દીપતી રેહ તેહવી રૂડી સુકતીથી ધરમના મકાનેને સધ ચાપી હાવતમા રાખવાને હેતુ ધઈને તેના જલસુક ખરચ માટેની એક થાપણ પોત પોતામા બેગી કરી હાવતા મુતવલીને ચ્ચી ચીતે સોફી આપવી કે, તેની ઉપજમાથી ખરચ કરેઆ જાએ, અને મુદલને અનામત રાખે તો, તે કામ આટેપી સવાને ચેઠ અરદેસર રાગે વાતે લચ્ચેક અને પરમાણીક માલુમ પડેહે; માટે તેવણના વડાપણાનો હક કોઈગીતે

* આટલું બનેઆ છતા આતસમેહરામ સાહેબના તખ્તને, અગાઉ જણાઈ ચુકેની હકામત મુજબ, અસારી જોએ ઉપરથી ખીલકુલ ખીસાડક તો પડેલ નથી.

† હવે આ માહમાત કેવવા અદરના ચેઠ મરેઆ જમનવાગના અરાલી ઝોટલાચ્ચો, કોઈ મુદતથી બાગીને જોએ બગીચર ધઈ પડેઆચ, તેઓને પાઠા ઉગા કરવાની વાતે આતની હતી; તેટલા કોઠના આદરાનવાળી એમાગતની મરા-મત જે નીકળી આ રીતે, તેનુ ૧૫ સંપુગણુ કાઢું જોઈએ; માટે ઉપના ઝોટલાચ્ચો વાગતે કાંઈખી પુજી ફાજલ રેહ મેરી વડી જણાવી નથી. નો. લ.

હરકતમા નહીં નાંખતાં આ આતસબેહરાંમ તથા આદરાણના માહબારત મકાં નોની માવજત જેની સાહેબ સામ્યવશે, તેનો બદલો વારેહકતાલાની બખ્શીસથી તે ખચીત પાંમશે.

હમારો ઉપરો અબીપરાએ તો હજી પંતરમા જવાની તર્કઆગ્રીપર હતો. તેટલાં હાલના મુતવધીની બેહુ યેઠાંણી માણેકબાઈ, રેજ ૫ મો માહ ૧૦ મો કદીમી રાત્રે ૧૨૪૨ ને રેજ.બેહસતનશીન થયાં, તેને તરીકે ઘણાં હુમનાની કીરીઆ કરી રહેઆ પછે, રૂ ૫,૦૦૦ ધરમ ખાતે આપવા મોટે જે ઉમા કીધા, તે વીચેની ખીના વરતમાન પતરોમા છપાએથી વાંચવા ઉપરથી માલુમ પડેલ છે, તેમાથી માતરે એક હજાર રૂપીઆ મરહુમ બાઈની દીકરીના દીકરા શેઠ મનચેરજી નવરોજજી બનાજી, તથા દીકરી મુનાબાઈ તે શેઠ હીરજીબાઈ અરદેસર દાદીચેઠનાની ધણીઆનીએ નીમોનીમ અબ્બાહિયા કાહીને ઉપરો માહબારત બેબાદતખાનાના અરચ મહં ટકા ૪ વાલી સરકારી નોટમા રોકવા જણાવેલો; અને બાકીની રકમને ખીજા ધરમમા અરચવાનો એસામે જે કીધાય, તે ઉપરથી કેહવાને અરેખરી દલગીરી ઉપજે છે કે, બેહસતન બાઈના વડવાએના ઉપરો ધરમખાતાં સામ્યવવા મોટે તેણીના વહીવટદારેએ તંદરોસથી પઠાવેલા બધા રૂપીઆ, જે કદાપી આપેઆ હેતતો તેના વીઆજમાથી સધવી અગત તો પુરી પડતેજ નહીં, પણ તેટલાંએ ઘોઠાક સધીઆરો મલેઆથી, એકતો આ મરહુમ બાઈને મોટું પુન લાગતે, અને ખીજું એકે તે બાબેની સરઆત સંબંધી કીરતી પણ વહીવટદારેને જરૂર હાંમેલ થાતે.

દાદીચેઠની તોખમથી ઉતરેલા હાલના મુતવધી ચેઠ અરદેસરને તાંહાં હકદાર વારેઓની જે વરધી ચએલી છે, તેઓની વીગત હેઠલ જણાવીને આ માનવંતા કુટુંબનુ વરણન સમાપત કરીએ છે.

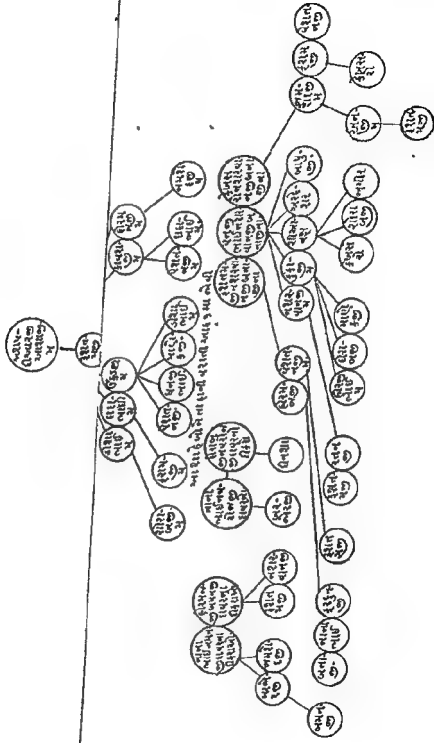
૫૭. દીકરા હીરજીબાઈ રેજ ૨૫ મો માહ ૫ મો કદીમી રાત્રે ૧૨૨૦ મા જનમેલા જણાયો; અને તેવણને તાંહાં દાદી ચેઠ નામના અરખરદાર બેટાનો જનમ, રેજ ૬ મો માહ ૨ જે કદીમી રાત્રે ૧૨૪૧ મા મુંબારક થએલો માલુમ પડેઆ છે.

નાધલા દીકરા અરચેદજી રેજ ૨૪ મો માહ ૬ મો કદીમી રાત્રે ૧૨૩૦ મા જનમેલા કેહવાએ છે.

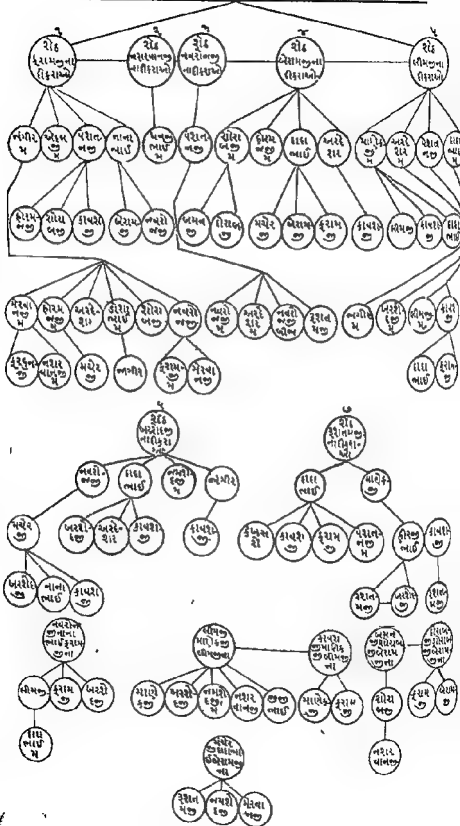
બાદતાલાની બખ્શીસથી એ ઘેરની વસતીમા હજી વધારો થાએ, કે જેથી કરી દાદીચેઠના ધરમખાતાંને સામ્યવનાગ વાખીઓની હસતી હમેસાં બરપુર રહે.

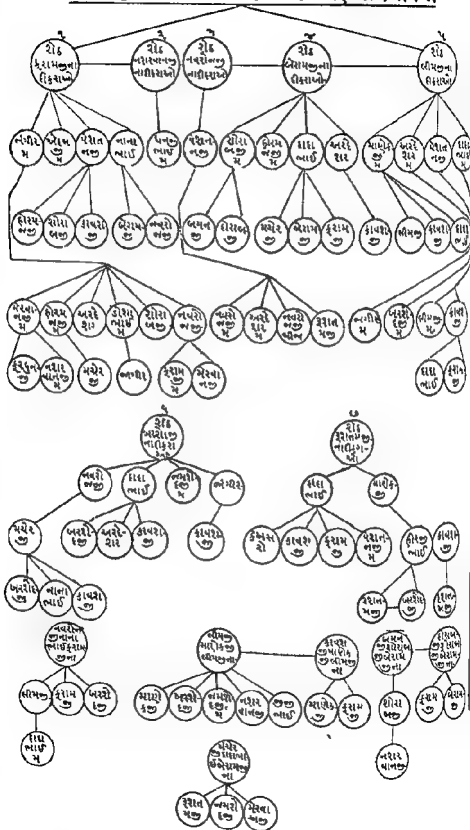
જન્મજી જાનદાનના પડવા, તથા વારેશોની વંશાવલી.

કાવશીજી બાવાના સાત દીકરાઓને ત્યાંહાંની વંશાવલી.

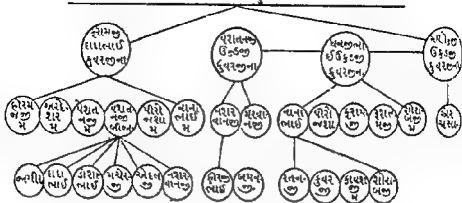

કાવશાળી બાવાના સાત દીકરાઓને તાંહાંની વંશાવલી

બનાજીબાનદાનનાબાકી રહેલાવારશોની વંશાવલી.

આ નામીયાં કુંડબના નર વારેશોની એકંદર રાંખીઆ ૨૬૧ નાણાઓની બે થઈ છે. તેમાંથી ૮૭ શાહેઓ બેફરતને બારેશીધારી ગએલાઓ બાદ કરતાં ૧૫૪ નાણીરાઓ (આ દીપ ચતુરમાનતાં સુધી) બારેફરતાલાની બબશેશથી બે ફૂઈઆત રહેઆચ. તેઓની ચેંદુચણી નીચે મુજબ માણુમ પડે છે -

પરબેઆત થએલુ પરીવાર.	અરાલવશતી.	મરણુ પાંખેલા બાદ.	બાકી ફૂઈઆત રહેલા.
મરકુમશેઠ કાવશજી બાવાથી ગણુતાં	૮૬	૩૦	૫૬
દાવરબાનદાનના	૭૫	૨૧	૫૪
કુંવરજીમાણેજીના	૩૫	૧૩	૨૨
હીરજીશેઠની દીકરી શુનાઈજીના.	૩૨	૧૩	૧૯
બનાજીલીમજીના બાકી પરીવારો.	૨૦	૨૦	૦
એકંદરશરવાલો.	૨૬૧	૮૭	૧૫૪

એમથે શેઠાણી શુનાઈજીના વડા દીકરાનું નામ ગણાવામાં આચેલું છે, પણ તેશા ફેબ્રુઆરીના મમાવા શેઠ હીરજીવેડીમનીના પાલક થયા તેથી તેનાનો વડીલો તે કુંડબના દાબલ કીધેલો છે.

બનાજી ખાંદનનું બ્યાન.

પારથી તોલાની વસતીમા પોલીકાં વર્ણસનો વધારો કરી આપનાર એક બનાજી લીમજી, સુરત એહરની પાથે આવેલાં બગવાદનડી નામનાં ગાંમડાંની અંદર સાલે ૧૦૨૩ માં જનમ પામેલા કેહવામા આવેઆછે, આ ગરહસય ૩૬ વરસની વયેના યધા પછે સાલે ૧૦૫૬ ને સુમારે હોંઆં આંવી વાથો કરી રહેઆ, તારથી તેમનો વશીલો જોકે તે માહેજા કેટલાક સાહેબો જુદી જુદી અટકથી આજખાયા છતાં બનાજીની પીછાંનવને ઉસતવાર પકડી બોલા માહુમ પડેછે.

બનાજી એક મુંબઈમા આલીને કહેઆ ધંધાની ધમાલ, ધરી પેલા તેની અખર જોકે કોઈ પાયેથી હમોને મલી નથી, તોપણ આટલુંતો ચોક્કસ જણાઈ આવેજાછે કે, એ સાહેબ પોતીકા વખતમા સઘલી વાતે સુખી રહીને હૈમીને ઉપર એવીતો રૂડી વરતાણકથી અકાબીનો આહુવો અલાપતા રહેઆ કે, તેનો વારથો એક ઇઆદગારી ધખલ વર્ણસદર વર્ણસ ઉતરતો રહેઆ સુજળ તેના કપીલાઆ માહેલા કેટલાક ગરહસયો ધણા વરથો સુધી પરમાણીકપણાથી જાલવી પેલા હતા, આ સાહેબ પારથી ખંઆતની અંદર દાવરનો દરજ્જોની ધરાવતા હતા.

આ જુઓરગવારના નામ સાથે તેમના વંહિસની આજખ ઉપરાંત બીજી ચીજો ને જોડાએલી જણાએછે, તેમા બનાજીનો રહેલો, બનાજીની પોલ, અને તેનીજ અંદર બનાજીની દરમેહગ, ને આવેલીછે તે મલીને સરવે અવૃંતો ઉસતવારીથી સમવાઈ રહેજાય કે, પારેહકતાવા તેઓને સલામત રખજે તાંહાં છુલીકે તે માહેલી કોઈનીખી હસતી કેયે જુલાઈ સકચિજ નહી.

ઉપર જણાવેમા રહેલો કોઠના હનુમાન ગલીની અંદર ને આવેલાછે, તેમા આ કુટુંબીઓના આગલા કેટલાક સાહેબો રહેતા હતા; પણ તે મીલકત ધં સને ૧૬૦૩ ની સાલમા આ ટાણ ખાતે લાગેલી મોટી આગની અંદર ખણી ગયાં પછે તાંહાંની ખાલી જગેઆ ૧૬૪૦ સુધી એજ કુટુંબના એક નેકખખત નખીરા એક ઉડડજી કુંવરજીના હાથમા સમવાઈ રહેલી હતી; અને તારખાદ જોકે ધણું યકું તે વેચાઈને પારકે હાથ ગઈય, તોપણ તે માહેલી એક જગેઆ બનાજીની કોઠડીને નામે હજીમુધી તાંહાં ઉમેલીડે.

જરથોસતીની વસતી આ ટાણુપર યાઈ, તારથી લગબગ પોણી સદી બરાવા આવેઆ છતાં, તેઓને માટે એવાદત ખાનાખું કોઈખી પથીતર મકાંન હવુંજ નહીં; ને ઉપર આ સાહેબે પકો લીમાર લોડલીને પોતે રૂડી વરતાણકથી પેદા કીધેલા પધસાનો ચોટાક બાગ સારાં કાંમમા શેકવાના હેતુથી ઉપર જણાવેલી પોતાની પોલ અંદર એક અલાહેથી એમારત તેનાએ ખંધાલીને તેમા આતસ આદરાંન સાહેબને રેજ ૯ ચો માહ ૯ ચો એહણસાહી સાલે ૧૦૭૮ થં એ તખત નસીન કરાવેઆ; અને જરથોસતીઓના, ધરમનીમના કાંમ

વાસતે આ કેબલેલાદ જોતી મેલીને બેઠસતનો તોયો હાંચેવ કરી લીધો* આ દરમિહરની આગમલ, કેલ્ય કે, હીઆં નેળી આગીઆગીઆ હતી, તાંહાં ફકત કીરીઆ કરગનાં કાંમે શીવાએ બેહરીનેથી ખંદગી માટે જવાબ સકાવું નોહાવું; માટે તેઓની તેટલી સગવડ સાચવી આપવાનું ઉત્તમ માન એવ શ્રી-આને સાહે થાએલ. આ મકાન ને પેહલવેહલું કેલવાએલું, તે વાતને આને ૧૯૪ વરસની વહી ગએલાં આપણુ જાણી સખીએ.

પોતાની કીરીતી ગવાતાં આટલાં (અને તે ઉપરાંત ખીજાંની તેવથી થાએલાં ને છુપેઆં હાએ તેટલાં) કાંમે બજવીને આ જુલોરગ બાવા ખનાજી પોતે શાન ૨૦ મા માંહ ૧૦ મા શિહાજુસાહી સામે ૧૧૦૩ થાં એ ૮૦ વરસની મુખવારી જામર ગુજરી જીતત ગુજત થવાં.

વંસાવરીની ટીપમા નોધાએલા આ ખનાજી એકના તરણ બેઠાએ ને હતા; તેઓ માહેવા વડા બેરામજી સામે ૧૧૨૨ મા, નાંધલા લીમજી ૧૧૨૬ મા, અને વચવા માણેકજી ૧૧૮૪ મા ગુજરી ગએલા સાંબલેઆં; અને તેજ પરમાણે તેઓના કેટલાક ફરજદોની વખત પરમાણે ખનતી જાહેજલાથી જાગવીને એકેકની પુટે છંદગી ખતમ કરી ગએલા મારુંમ પડે.

શેઠ નાનાબાઈ બેરાંમજી દાવર, અને તેમનું પરીવાર.

ખનાજીના આ વડા દોતરા ને પાકી પરહજમારી ઉપરાંત ધનસાહી વાંતોમા ધણા અપક્ષખાત સહમજવા ઉપગથી અનજુમને તેનાને તેમના બાપોંધ દાવરનો ખેતાજ આપેઓ, તારથી તેમનો વચીલો નવા એલકાખને આધીન રહે-આથી અસલ દરખત માટેની એક દાહાની છુટી પડલી કેહવાઈ.

દાવર ખાનદાનના નખીરા એક નાનાબાઈની કીરીતીની હસતીમા રહી નથી. એ સાહેબ સામે ૧૧૫૭ મા જરે મરણ પામેઆ, તારે તેનાની બીધી

* આ એમાલત ખાનાનો વહીવટ, ખનાજી એક થઈ તેમના બેઠાએ જમ બલાવતા હતા; તેમજ તેવનના નખીરાએ એક રાસાબાઈ તથા ઉકડજી કુંવરજી એ, અને તારખાદ એક હોરમજી રતનજી એ ખી બલાવેઓ હતા. એ કેબવાની એમારત ધણીજ પ્રસંજી યાઈને ખીસમાર હાલતમા જરે માણુમ પડી, તારે એજ કુટુંબના એક નેકખખત નખીરા એક દાદાબાઈ રસતમજીની એલતેમાસ ઉપરથી, શ્રી આએ ફરાંમજી, ખરશેદજી, તથા રસતમજી કાવસજી મલી તરણો બાએગ સાખી બાઈએએ તેને નવેસરથી ફરસત કરવી આપવાની આગેવાંણી જામકી લીધી; અને તેમા આ જોહલા કુટુંબના ખીજ બાઈએખી કેહવા કે, સાંમેજ રહીને પોતીકા વડવાએનું આ પેહલવેહલું પરીતર મકાન થા ૧૨૧૪ મા તેઓએ સારી હાલત પર સમપુરત કરવી લીધું; એટલુંજ નહિ પણ તેના જાધુક ખરખની એક અલાહેથી ચાપણુખી આ સખી સાહેબએ તેજ વખતથી ઉભી કીધેલી કેહવામા આવે; અને તેનો વહીવટ સાંબલેઆ પરમાણે હવડાં એક દાદાબાઈ રસતમજી ખનાજીના સવાધીનમા રહેલો.

નો. થા

અવતરેલા ૪ દીકરાઓ ને હધઆત હતા, તેઓમા વડા ફરામણ, ખીબા બેગમણ તરીબા અગ્રેદણ અને નાધના જરજોરણના નામો જણાયાછે.

કેટલાક દસતાવેળે ઉપરથી જણાયછે કે ચેક ફરામણ નાનાભાઈ દસાવડે સાથે થયો બેહેલો વેપાર કરતા હતા; અને તેનાજ હાથોમા માટે બે મોટાં સફરી વાહનો (૩૦૦ ટનવાળું "કઆરટીઆર," તથા ૫૦૦ ટનવાળું "ગંગાવર") ના ખુદ માનેક મણાઈને રાત્રે ૧૧૦૦ ના રેજ ૧૨ માં માહા ૩ બે ચેહન-સાહીએ યુજગી ગયા. આ ચેક પોતાને તાહા તમણ દીકરાઓની હસતી મેલી ગયા હતા, તેમા જાગીર અરદેસર અને નાનાભાઈ માડુમ પડેઆછે.

ખીબા તથા તરીબા બાહ્યોના કામો સર્ગરી કાઢજ ધઆદી હાય આવી નથી મગર સરરેથી નાધના ચેક જરજોરણ નાનાભાઈ દાવર પોતીકા વખતમા રેજમારના બાહારપર સારી ગીતે ઉગી નીકલેઆ હતા. આ ઠાપુ આતે પરથમ મીં મીચલ તથા બાઈસ, અને તાર પછે મીં હેપ નામના અંગરેજ સાપકીપરો તથા લી.ઉખાનુ રાખનાગઓની રાસમા, આ સાહેબ ધણાક વરેશો મુધી જોડાઈ રહીને નીલીની રહે મોટા દરવીયવાત ઉપરાંત બની જના બેહોવા કુટુંબમા જુજોરગી જરેઓ દરબજો ધરાવતા હતા. પાછલથી જરે મીં ગરેજીય ફરીય* આરેઓ, તારે તેની સંગાથે પોતીકા વડા દીકરાને જોડી આપીને મીં ફરીય બમનજની કુંવનીને નામથી પરમાણાકપણે તેજાજ વહીવટ અસાવેઆમાખી કાંઈજ કશુર રાખી નોહવી; પણ જવાણીના બાહરપર ખીવતા મીં બમનજ ૧૨૦૯ ની સાગમા યુજગી ગયાથી, જાહજીએ પોતેલી પોતાની જંદગીને લીવે કામકાજ સધકું છોડી દહને બાકીના દિવસો રાતપણે યુજરવા પાછવા વખતનુ ચોકટ સેહન કરીને રેજ ૨૩ માં માહા ૮ માં કદીમી સાલે ૧૨૧૦ ૪૦ એ પદ વસતી જામરમા જરે યુજગી ગયા, તારે પેસતનજ નામના એક નાધના દીકરા ઉપરાંત, મરહુમ મીં બમનજના છોકરાએ તથા પોતાની દીકરીએને તાહાના છાંઆઓની મોટી વસતી મેલી ગએઆ હતા.

બનાજના કુહજતા દરખતમાથી નીપજેલી દાવર ખાનદાનની ગહાખી જે કે ચેહનસાહી પંથનેજ હજમુની વનગી રહેલી માણમ પડે; પણ મરહુમ મીં અરજોજએ પોતે તેમાથી નોખા રહીને કદીમી તરીકાપર આપવા મારેજ હવે, તેથી તેણાનુ પરીવારની તેજ રવાજને આધીન થઈ રહેકું કેહવામા આવેછે.

* આ ગરહસય અસાજમા સફરી વાહાણુનો એક કપતાન હતો, તે નોકરી છોડ્યા પછે વેપારીની સંક્રમા ચમાઈને પરજેઆત થઈ ગયોછે. નોં લે.

વાસતે આ કેબલિયાહ બોરી મેલીને મેહસતનો તોચો હાચેવ કરી લીયો* આ દરમેહરની આગમજ, કેહ્ય કે, હીઆ જેની અગીઆરીઓ હતી, તાહા કુકત કીરીઆ કરમના કાચો નીવાએ મેહદીનોથી બદલી માટે જવાબ સંકાતું નોહવું; માટે તેઓની તેટલી સમવડ સાચવી આપનાં હિતમ માન એજ શ્રેષ્ઠ-આને સાહે યાએજ. આ મકાન જે પેહલવેહતુ કેહવાએતું કે, તે વાતને આજે ૧૯૪ વરસની વહી ગએલા આપણુ જાણી સખીએ.

પોતાની કીરીની ગવાતા આટલા (અને તે ઉપરાત બીજાની તેવનથી યાએલા જે છુપેઆ રોએ તેટલા) કાચો બજારીને આ જુલોગ બાવા બનાજી પોતે રાજ ૨૦ માં માહ ૧૦ માં મેહલુસારી સાથે ૧૧૦૩ ૫૦ એ ૮૦ વરસની સુખવાલી ડામર ગુજરી જીનત ગુજીન યવાહે.

વસાવનીની દીપમા નોધાએના આ બનાજી શેઠના તરણ મેટાએ જે હતા; તેઓ મહેના વડા બેરામજી સાને ૧૧૨૨ માં, નાવલા લીમજી ૧૧૦૯ માં, અને વચના મારોજી ૧૧૪૪ માં ગુજરી ગએના સાબનેઆહે અને તેજ પરમાણે તેઓના કેલકા કુજદો દી વખત પરમાણે જનતી જાહેજવાલી ભાગવીને એકેકની પુઠે જીદેગી ખતમ કરી ગએના માત્રમ પડે.

શેઠ નાનાભાઈ બેરાંમજી દાવર, અને તેમનું પરિવાર.

બનાજીના આ વડા દોતગ જે પાત્રી પરેહજગારી ઉપરાત ઈનસારી વાતોમા ધણા અપક્ષપાત સહમજ્યા ઉપગી અનજીમને તેનાને તેમના બાપીકા દાવરનો ખેતાય આપેઓ, તારથી તેમનો વળીસો નવા એલકાબને આધીન રહે-આથી અસબ દરખત મારેની એક દાહાની છુટી પડેલી કેહવાઈ.

દાવર ખાનદાનના નખીરા શેઠ નાનાભાઈની કીંગીની ટસતીમા રહી નથી, એ સાહેબ સાને ૧૧૫૦ માં જરે મરજી ખામેઆ, તારે તેનાની પીઠથી

* આ એવાદત ખાનાનો વહીવટ, બનાજી શેઠ પહે તેમના મેટાએ જેમ ચલાવતા હતા, તેમજ તેવનના નીરાએ શેઠ રોસાભાઈ તથા ઉડજી કુંવરજી એ, અને તારબાદ શેઠ હોમજી રતનજી એ બી ચલાવેઓ હતા. એ કેબલાની એમાગત ઘણીજ પુરાણી યાદને ખીસમાર હાલતમા જરે માલુમ પડી, તારે એજ કુળના એક નેકબખત નખીરા શેઠ ઘદાભાઈ રસતમજીની એલતેમાસ ઉપરથી, શેઠીઆએ કુરામજી, અરચેદજી, તથા રસતમજી ધવસજી મલી તરણે ભાએગ સાની બાઈએએ તેને નવેસરથી દુરસત કરાવી આપવાની આગેવાણી ઊંચકી લીધી, અને તેમા આ મોહના કુળના રીજ ભાઈએની કેહ્ય કે, સામે ન રહીને પોતીકા વડવાએનું આ પેહલવેહલુ પરીતર મકાન ૫૦ ૧૨૧૪ માં તેઓએ સારી હાલત પર સમપુરન 'રાની' પુ, એજીજ નહી પણ તેના જથ્થે અરચની એક અનાહિધી ચાપણની આ સખી સારેગેએ તેજ વખતથી હબી કીધેરી કેહવામા આવેહે; અને તેનો વગીવટ સાબલેઆ પરમાણે હવડા શેઠ ઘદાભાઈ રસતમજી બનાજીના આધીનમા રહેલો.

અવતરેલા ૪ દીકરાઓ ને હૃદય્માંત હતા, તેઓમા વડા ફગમજી, ખીજા બેશંમજી તરીજા અરથેદજી અને નાથલા બરજોરજીના નામો જણાયાછે.

કેટલાક દસતાવેળે ઉપગથી જણાયછે કે ચેક ફગમજી નાનાભાઈ દેસાવરે સાથે થજો બેહોસા વેપાર કરતા હતા; અને તેનાજ હાથીઓગ માટે બે માટાં સફરી વાહાનો (૩૦૦ ટનવાનું “કમ્પાર્ટીમન્ટ” તથા ૫૦૦ ટનવાનું “ગેન્ગવર”) ના ખુદ માનેક ગણાઈને રાત્રે ૧૧૦ ના રાજ ૧૨ માં માહા ૩ ને ચેહન-સાહીએ યુજરી ગયા. આ ચેક પોતાને તાહાં તગણ દીકરાઓની હસતી મેલી ગયા હતા, તેમા જાગીર અરદેસાર અને નાનાભાઈ માલુમ પડેઆછે.

ખીજા તથા તરીજા બાહ્યોના કામો સંબંધી કાઠજા ઇઆદી હાથ આવી નથી મગર સગ્યેથી નાથલા ચેક બરજોરજી નાનાભાઈ દાવર પોતીકા વખતમા રાજગારના બાહારપર સાગી રીતે ઉગી નીકલેઆ હતા. આ ટાપુ ખાતે પરથંમ મીં મીઅવ તથા બાઈસ, અને તાર પહે મીં કેપ નામના અંગરેજ સાપરીપરે તથા લીંગાઉખાનુ રાખનારાઓની રાસમા, આ સાહેબ ઘણાક વરથો મુધી જોડાઈ રહીને નીતીની રહે મોટા દગીયવાન ઉપરાંત બની જના બેહોસા કુદબમા બુજોરગી બરેઆ દરજ્જે ધરાવતા હતા. પાછલથી જારે મીં ગરેફીય ફરીયક આરેઆ, તારે તેની સંગાથે પોતીકા વડા દીકરાને જોડી આપીને મીં ફરીય બમનજીની કુંપતીને નામથી પરમાણીકપણે તેવાજ વહીવટ અકાવેઆમાખી કાઈજ કથુર રાખી નોહવી; પણ જવાણીના બાહરપર ખીલતા મીં બમનજી ૧૨૦૧ ની રાગમા યુજરી ગયાથી, જઈફીએ પોતેલી પોતાની છંદગીને લીધે કામકાજ સધણું છોડી દધને બાકીના દિવસો સાતપણે યુજારતા પાછલા વખતનુ સંકટ સહન કરીને રાજ ૨૩ માં માહા ૬ માં કદીમી સાલે ૧૨૧૦ ૫૦ એ પદ વસતી જામરમા જારે યુજરી ગયા, તારે વેસતનજી નામના એક નાથલા દીકરા ઉપરાત, મરહુમ મીં બમનજીના છોકરાઓ તથા પોતાની દીકરીઓને તાહાના છઈઆઓની માટી વસતી મેલી ગએઆ હતા.

બતાજના કુહજતા દરખતમાથી નીપજેલી દાવર ખાતરાનની ડાહાલી જો કે ચેહનસાહી પંથનેજ હજીમુરી વખતી રેલી માત્રુમ પડેછે; પણ મરહુમ મીં બરજોરજીએ પોતે તેમથી નાખા રહીને કદીમી તરીકાપર આવવા માટેજે હવું, તેથી તેણાનુ પરીવારની તેજ રેવાજને આંસીન થઈ રહેલુ કેહવામા આવેછે.

* આ ગરહસથ અરાવમા સફરી વાહાણુના એકકપતાન હતો, તે નોકરી છોડ્યા પછે વેપારીની સંક્રમા સમાઈને પરખેઆત થઈ ગયોછે. નાં ૯૦

તેનાને કોઈ વાતની બોલાચાલી થાઈ તેમા સાહમણા ધણીને અંગરેજીમા પોતીકા કુદરતી આવાજથી “ધોધો” ના સખદો ને કહેઆ, તેનો અરથ જા-જાને, થાએછે. આ સખદોતો અસલ ઉચ્ચાર પરમાણે ગો ગો બોલાવા નોઈએ, પણ તેમનો આવાજ તે રીતે નહીં નીકલી સકેઆને સખબે પેલો સાંબલનાર તેનાની કુકાંન પાશે થોડાવાર યુસામા ઉભા રહીને ને કોઈ ધરાક આવે તેને કહેવા લાગો કે “દાંત ગો ધીસ ધોધો સાપ” યાને આ ધોધો કરી કેહનારની કુકાંને નોજા. હાવા સખુનો ખીજાએને તે વખતે ધણા રમુજ ભરેઆ લાગ્યા, તેથી જરૂરી તેઓ તાંહાં આવે તારે આ જુજોરગ બાવાને ધોધોને નામે બોલાવીને થોડાવાર મજાહ મેલવે, તેથી કરી તેનાની આજખ આસકાર થાઈ પડેલી હવડાં સુધી જુલાઈ નથી; અને તે ઉપરથી કોટ માહેલી “ટાડ સ્કીટ” ખી જોડે ધોધાના મોહલાને નામે છપાઈ રહેલીછે, તોપણ તે સાહેબની ખરી અટક તો બનાજીનીજ કાએમ કેહવાએછે. આ બોલાયો તેમના કુટુંબીઓ માહેલા કોઈખી સાહેબને અપમાન યુગાડવા મટે નહીં, પણ તેમના અહેવાલને અનુસરતો જોઈ એક યાદી તરીકે હોંઆં ને જણાવીએછે, તે કદાપી તેમને અનગમતો માલુમ પડેતો તે બાબેની દરમુજર ચાહીએછે.

એ ઉપરાંત કાવસજી બાવાના ખીજા વેપાર વણજની વાત વીથે પત્રી માહીતી મલી નથી; પણ પોતાના વખતમાં એક સુખવાશી થેડીઆ સાથે વંસાવલીની ટીપમા જણાવેઆ યુજબ સાત દીકરાઓની ઉપર ધનબાહજી નામની એક દીકરી, તથા સરવે ફરજંદને તાંહાં થાએલી વસતી વાડીની આખારી સારી રવેથે તેવણુ જોઈ વલેઆ હતા; પણ જમ્હરીએ પોંહઅતાં હેડલ જણાવેલા પાહડ સરીખા ૪ દીકરાઓ ને એકેકથી સરસ નીવરેલા હતા, તેઓનાં મરજી સુધી જખરા જખંતો ખાધા, તેમાં:—

થેઠ નસરવાનજી ૧૧૮૮ ના કદીમી ૪ થા મહીના ને ૧૩ રાજી.

થેઠ નવરજી વેપારને અરથે કલકતે ગએલા હતા, તાંહાંજ ૪૦ વરસની વયમા ૧૧૮૮ ના કદીમી ૧ ઠા મહીના ને ૧૩ રાજી.

થેઠ લીમજીખાઈ રાજ ૯ મા માહ ૧૦ મા કદીમી ૧૧૯૭ ૫૦ એ વરસ ૬૫ ની વયમા.

થેઠ બેરાંમજી આંખા રાજ ૪ થા માહ ૪ થા કદીમી ૧૨૦૩ ૫૦ એ વરસ ૫૩ ની જંમરમા.

આવા નાંખીઆ બેટાઓ બોવા પછે થેઠ કાવસજી બાવા પોતે ૬૦ વરસની જમ્હરીએ પોંહચીને રાજ ૧૭ મા માહ ૪ થા કદીમી સાલે ૧૨૦૬ ૫૦ એ સરીમંત સરીખા ત્રણ દીકરાઓ, અને એક દીકરી ઉપરાંત બેહધ દાતરાંઓના મોહલાં પરીવારને પરકાસતાં સખી જીનતયુજીન થયા.

આ કાવસજીના ધણીઆંણી જાઈજી, મરહુમ દાદીથેઠની બેહનની દીકરી યતાં હતાં; તેણીને વારસા તરીકે “ટાડ સ્કીટ” મા આવેલી પોતાની મીલકતો માહેલુ એક ઘેર બખરોંદા કીધું હતું; અને તેની અંદર આ બાએગરાખી જોડું પોતીકા પરીવાર લખને જાએઆગેસે સાલે ૧૧૯૯ મા જમ્હ રહેઈ, તારથી તે

ધેર કાવસજી બાવાનું કેહવાયેજી; અને તે ઉપરથી મોઘાનો મોહલો પણ ગણાતો આવેયોજી. આ ધેર કાવસજી બાવા મરણ ઠાંકણે પોતાની એકપુરી દીકરી ધનબાઈજીને અરપણ કરી ગયા હતા; અને તેજ મુઆફક તે બાઈ જરે જેહસતનસીન થયાં, તારે પોતીકી દીકરીના દીકરાએને રાપુરદ કરી ગયેલાં સંબધાયેજી.

હીંકુસતાંનમા વસેલી પારશીની આખી કોમ માથે સચવાઈ રહેલા જે રાજ માહને આધીન શેઠ બનાજી હતા, અને તેજ તરીકાથી તેણુએ પરધાવેલાં આતં-સમ્માદરાંનખી આજ દેન સુધી તેમના વર્જસથી ઉતરેલા વારસેાની સંભાલ હેઠલ સલામત રહેલા આપરે જોઈએજી; એટલુજ નહીં પણ તેમના દાતરાંઓખી પોતાના વખત સુધી આજલાજ રવાજ ઉપર ચુસત હતા; પણ પાછળથી જરે દરાંનવાજાએનો રાજ માહ હીંઆં દાખલ થયો, તેમા આ કુટંબીએ મધેધી પેહલાં મરહુમ કાવસજી બાવા પોતે, અને તે પછે ઘણીક મુદતે તેમના યિરી શેઠ અરજેરજી નાનાબાઈ દાવર મલી નધને કદીમીની રસમ તેએએ અખ-તીઆર કીધી, તારથી તે સાહેબાનું પરીવાર તેજ તરીકા ઉપર એતેકાદ રાખવું માલુમ પડેજી.

શેઠ કરાંમજી કાવસજી બનાજી.

પારશી કોમના પમરતા વુરા, પરાકરમી કાંમિમા વખણાયેલા પુરા, અને સરીમંતોની સંદેને સોબાવનાર મુરા શેઠ કરાંમજીનો જનમ યં ૧૧૩૭ ના કદીમી ૭ મા મહીના ને ૨૩ ને રાજે કોટની હનુમાન મલીમા આવેલા બનાજીનાં દેહલા અંદર પોતાના બાપીકાં મેરમા મુખારક થયેલો માલુમ પડેયોજી. આ સાહેબને પેહલપેહલો જનમ આપનારાં નેકબખત માતા જાઈજી તે મરહુમ દાદી શેઠની બેહેન નાનીબાઈની વડી દીકરી હતાં; અને તેણીની નાહની બેહેન બ-ચુંબાઈ જરે મરહુમ શેઠ અરદેસર દાદીની સાથે પરણેઆં, તારે આ કરાંમજી શેઠની સગાઈમા એટલોજ વધારો થયો કે, જેમ દાદીશેઠ તેમની માના મામા, તેમ અરદેસર શેઠ તેવણના મારા કેહવાયા હતા.

સકરમી માખાપોને તાંહાં સપુતો અવતરેલા કાહરે કેહવાયે, કે જાળવ-અધીજ તેના ચેન આતા અબરાકીની નોખતપર ચલકતા હેવ. આવા મુજ શીતારાની અંદર આવેલા કેટલાક ચરણુજીવીએમા આ શેઠ કરાંમજીની એવા માલુમ પડેઆ કે, જરે તેવણ સાત વરસની વયે પોંહવા તારે મહમદ શુકીની* પોલમા બેસનારા એક અરાંહમીન મેહતાજી બાપુબાઈ સોબારાંમની નીરાલે તે-મના વડવાએએ પેહલપેહલા ધાંણી ચના સાચના ઉખીઆંણાની ધાંમધુમ

* એ મકાંણુ હવડાં મુરા માખલાની પોલને નામે પીછણી રાકાયેજી; અને તે માહેલી નીરાળ પાછળથી હરી મેહતા અથવા ત્રીબકરાંમના નામથી ઓલખાતી હતી.

બરેલી કીરીઆથી બેસાડેઆ હતા; જાહા ચારેક વરસસુધી સરેસતા મુજબના વીથે આંકો ઉપરાત કંકો બારકડી તથા લખવાનુ થોડુક શીખેઆથી પોતાની બચગીને લગરીક શેઆનપતની રાહપર લેતા જરે ૧૧ વરસની જામરના થયા તારે પતુજીની પાઠરાખામાંથી રખસત પામી, લા ફેરડ નામના માસતરની સબાલ હેઠપ અગરેજી વીરેઆ હાથેલ કરવા માટે જઈ બેઠા.

વખતની વનાણુ મુજબ મુજરાતી તથા અગરેજી શીખી લેતા વીથેક વરસની વખેપર આવેઆ, તારે કેળવણીની કસોટીઆથી નસીબાનો ટથ ઉતારવા માટે પેહલવેહલા પોતીકી માના મામા દાદીશેઠની સાહેતા પકડી લીધી; કારણ કે તે સાહેબને તાહા વેલાતી વાહાણોની આડત બેસુમાર આવતી હતી, જે માહેલા કેટલાક બારકસનુ કુબાસપણાનુ કામ પોતે ચલાવવા લાગા.

કુબાસના કામ ઉપરાત ખીજ વહીવટમા સઘલા મલી આઠ વરસ મુજબેઆ પછે, દાદીશેઠની દયા ઉતરેઆ ઉપરથી શેઠ ફરામજી રાસે ૧૧૬૫ મા પેહલવેહલા તેમની વડી આડતીઆ યધને તેવણનાજ વાહાણુ “સાહ અરદેસર” મા ચહડી ચીનની સફર શીધારેઆ; અને તે પછે ખીજવાર ૧૧૬૭ મા જઈ આવેઆ હતા. જે બેપમા ધણીનુ કામ ચેપુતો કુબાસકારક બજાવેજે કે, તાહાનો વહીવટ ધણી મુદત સુધી તેણાનેજ હાથ નીબેઆ રહેતે, પણ આ સાખ છેલ્લી સફર પુરી કરીને મુખર્ષી આવેઆ આગમજ દાદીશેઠ મરણ પામેઆ, તેથી અરદેસર શેઠને હાવા મેહનતુ અને અનુભવી શેઠનો વધારે બપ પોતા પાથે હોવાને લીધે તેણાને હીઆજ રાખેઆ હતા.

શેઠ ફરામજીની સરવેથી પેહલી મીલકત “ટાડ સ્કોટ” અથવા ધોધાના મોહિબા માપુ એક ઘેર રાસે ૧૧૭૪ મા અરદેસર શેઠ તેમણે રહેવા માટે સસલી કીમતે વેચાણુ આવેઆથી માટુમ પડે એ ઘેરની અદર મરહુમ દાદીશેઠ પરથમ આતસઆદશન પરથાવિના હતા (જાહાથી કેબસા જામલીને હાલના મોટા મકાનમા લઈ જઈ મોઢવેઆ પછે તે મીલકત ખાલી પડેલી હતી), અને જેમા હવડા મીં પાલણુજી દારાજી રાણુજી રહેછે, તે ચેમારત કાઠ હાલના જેવી હવેલી નહીં, પણ માતરે એક મજલાનુ સાધારણુ ઘેર હતુ; તેને આ સાહેબે વેચાણુ લીધા પછે પોતાને રહેવા લાએકનુ તે વખતની ટપ મુજબ શેણુકદાર બનાવેજે.

હીઆસુધી કેટ વરસની વચ્ચે પોહતા તારે રાસે ૧૧૭૫ થી શેઠ ફરામજીએ, તાબેધરી તદત ઝેડીને પોતીકા નામનો નાખો ધધો સર કીધો. ચીનના વે પાર માટે કેટલાક વેપારીઆની ઉસકેરની ઉપરથી હસન અબદલા નામના અરખ વેપારી પાથેથી તેનુ વાહાણુ “સલેમાણી”* પોતીકા બાઈ નસારવાનજીની રાસમા ખરીદ કરીને તેની અદર પોતાનો તથા વેપારીઆનો રૂઠ નોલે લઈ ચીન આતે મહશવી મોકલાવેઆ એજ ટાકણે ખીજ વેપારીઆના તરણુ વાહાણો નામે “ચેશીઆ,” “જેમસ દરમમડ” તથા “પરણુરાવીક”ખી તે તરફ હકારી ચાલેઆ

* આ બારકસ ઈ. સને ૧૭૯૭ મા મરાકતના ઇમામને વાસતે દમણુ આતે બધાએજે હતુ.

હતાં. એ વખતપર અંગરેજ તથા ફ્રાંસ વચે ચાલતી લડાઈને લીધે, ઉપલાં આરે ખારકશો મલખાર કોરાટાની હારપર જઈ પોંદઅતાંજ ફ્રેન્ચનો આડમીરાલ મેરેગો મનવરેનો કાફો લઈ તાંહાં ફરતો હતો તે તેઓને કુંબાલિ દોડ્યો. "એશીઆ"ના કપતાંને કેદ પકડવાની ધાસતી ખાઈ પોતાનું ખારકસ તાંહાંના કોઈ ક્રીનારાપર ચઢાવી દીધું, અને "બરંનસવીક" તથા "નેમસ દરંમંડ" સતરચોના હાથપર સપડાઈ ગયાં; પણ "સલેમાણી" ને મસકતના ઈમામને વાસતે મેનવાર તરીકે બંધાવ્યું હોવાને લીધે ચાલમા સરસ હતું; તે કુસમિનની સુંગ્રામમાથી છટકીને સહી સલામત ચીન ખાતે જઈ પોંદમીળાં.

સંજ્ઞેગ એથા બનેચો કે એની સાથના તરણ વાંદાણોના માલ તદન નહીં પોહતાને લીધે, ચીનના બજારમા રહેના બાવ એટલો તો ઉછલ્યો કે, "સલેમાણી" માહેલો સુધલો માલ ધણી જમી પંડિ વેચાવાથી માલ તથા વાંદાણુ ધણીઓને ખેહધ નહો ઉપજેચો; અને તેના પરતાપથી શ્રેષ્ઠ ક્રાંતિચે પોતીકા બાઈનો બાગ સુકતો કરી દધને આખું વાંદાણુ પોતાને હસાવે ફરતું રાખેળું.

સારાં નસીબે ચીન ખાતેના પેહલા રાજગારમા શ્રેષ્ઠ ક્રાંતિચે પાચે એથાતો ઉસતવાર યથો કે, તેના સંબંધમા એક રાખા પેહડી પોતે કલકત્તા તરફ હુધાડી; અને તેનો વહીવટ ચલાવવા માટે સાલે ૧૧૮૦ મા પોતીકા બાઈ બે-શંમજીને તાંહાં રવાંજી કરી દીધા હતા. એ બાઈને જરે તાંહાંથી ચીન ખાતે મોકલા, તારે તેની બદલીએ શ્રેષ્ઠ અરચેદજીને કલકત્તે કાહડેચો હતા; અને તે પછે શ્રેષ્ઠ નવરેજી તથા રસતમજીને પણ દરએકની બદલીએ ચીન તથા બંગાલે મોકલાવીને બધી વાતે માહીતકાર ક્રીધામાં કાંઈજ કશુર રાખી નહો.

હમારી માદદાસતમા એક સારે ડેકાંજીથી સાંબલેલી વાત ને સચવાઈ રહીચ, તેને અતરે દાખલ કરીએચ કે, ચીન ખાતે પરખેઆત યએલી અને પેહલા વરગમા ગણાઈ સુકેલી મીં જરદીન માથીસણની કુંપનીનો અસલી વડા બાગીચો મીં હલીએમ જરદીન, જરે નામદાર ઈસઠ ઈંડીઆ કુંપનીને નાંમે ચાલતા વેપાર ખાતાંના એકાદ વાંદાણુજો ડાકતર હતો, તે વખતે આ શ્રેષ્ઠની સાથે તેને ધણેજ ધરેળો થયાથી, પેહલપેહલો અફીનનો ધંધો ખેલુની રાસમા ચાલુ ક્રીધા; અને તેહવા સંજ્ઞેગ થાકુંક મુધી ચાલેચા પછે તેમાં સાર જરે સારે નહી જોયે, તારે પોતે એવાજ લીઆર નીસચે ડેડવેચો કે, એ જેહરી ધંધાની શોડ હવે ફરીથી કોઈવાર ઉંચું રેહવુંજ નહી; અને તેજ નેમ પોતે એવીતો ઉસતવાર પકડી રાખેલી હતી કે, જાંહાંમુધી વેપારમા વપરાતા રહેચા તાંહાંત્રીક દરમેજ યાઈ અફીનનો રાજગાર પોતે ક્રીધેજ નહો.

ક્રાંતિચે શ્રેષ્ઠનો વેપાર કાંઈ એખીલો ચીન અને બંગાલા સાથે હતો એટ-લુંજ નહી, પણ તે ઉપરાંત મધરાજ તથા વેલાત વગેરે ખીજાં ધણાંક દેશો સાથે વીટલએલો હતો; અને તેમા પાંચ વાંદાંનો* પોતાના ખુદ તથા ખીજાં નેલે લઈ વાપરવાગા લાવતા હતા.

* પેહલું "સલેમાણી," ખીજું "મીનારવા" (દાદીએકની અસંકેઆંમત માહેલું વેચાનું લીધું હતું,) તરીકું "બેમબે કેઆસટલ" (મીં લીકી કુંપનીની રાસમા

આ સરીમત થોડે એક પરમાણીક વેપારીમા પોતાનું નેક નામ નેવી રીતે સગલી વરણના શોદાગરે વચે દીધાવેલો હતુ, તેવાજ હેતુથી પોતાના જમીંઓ માખી ઝેવાતો પેઆરા થઈ પડેઆ હતા કે, તેઓને સુખી રાખવા કાળે પોતે આગેવાન યાદ પઈસા ખરચવા, તથા કરાઈ ખેંચવાની કચી ખેતાઈ દેખાડતા નોહતા એવનના બાઈ લીમજી શેઠ જરે ૧૧૯૭ મા ગુજરી ગયા, તારે શેઠ ખરચેદજ ને ધધાવીના ખેકાર હતા તેનાને મીં ગીર્મીગટન કમકૂરડને તાહાની દલારીના મોટા ડામ ઉપર મરુમ બાઈની જગેએ પોતે આગેવાન થઇને લઈ જઈ ખેસાડેઆ હતા, અને તેજ ધુઆરેક ખીજ બાઈએનેખી બનતી કોથેસથી હરેક કામકાજમા મદદ થતા હતા તેથી બનાજીના બાહલા ખાનદાનની મોટાઇનું નામ આ સકરમી શેઠને મલગુ હતુ

વેપાર ખાતાની રડી વલાણુ જાહાસુધી આ યેઠને હાથ મહડતી રહી, તાહા વુલીક પોતાના ઉઘીઓગી વહીવટમા વીગલાએઆ છતા પરજ ઉધીઓગી કામે મોટે હેવીતો કાલજી રાખેલી માલુમ પડી આવીચ કે, તેજાને વાસતે જાણે આ સખી નરે જનમ લીધા તારથીજ પોતાને વેધ કરનાર પરમેસવરની હજુર અતકરણુની કજીનાત આપી દેએ કે, હુધઆતીની છેતી ધડી સુધી પોતીકા બાઈબહુએની ખરદાસત સેવામા બનશે તાહાસુધી દરવીઅને કોઈ વાતે હુધે ધરચેજ નહોં; અને તે કજીનાત આ માહપુરશે ખરી શોઅનાથી ને પુરી પાડીઅ, તેની વુસોતવીલ કેફીએતતો આ કુક નોધમા સમાઈ સકતી નથી, મગર જેટલી જાણવાજોગ ખાખદાએ તેમની કીંગતી સાથે તાહુકો જોડી લીધાઅ, તેજ માતરે એક ધઆદી તરીકે હોંઆ દાખલ કરીએછે

પારશીઓના ધરકુથલા સખધી તટા ચુકવવા મોટે આગલા વરથોપર જ રાતી પચાતનો અધીકાર બજવવામા ખીજ શેઠીઆઓની સાથે બનાજીના ખાનદાન વાનાએ સામેલ રેહતા આવેઆઅ, તે તરીકા મુજબ આ યેઠખી પોતીકા કુટખના વડા તરીકે સાલે ૧૧૮૧ થી પેહલવેહલા ખીરાજીને ૨૫ વરસ સુધી અનજીમનની ચેવા ખીન સવારથે, અને સવતતરપણુ જનવીને બજ વતા રહેઆ, પણ તેવણુ ની પડે એ કખીના માહેસો કોઈખી સખસ પચાત ॥ અકાખરનું માત મેલવાએલો માલુમ પડેઆ નહોં

આ ઠાપુ ખાતે જાડે કેલવણીમા હવડા જેટલો વધારો થાએલો નોહતો, તેવા વખત પર સાલે ૧૧૯૧ મા એક નામદાર ગવરનર માર્જેટ સીકિઅરટ એલફીનસટન ની ચોદારસથી, અને ધનજીનીઅર ખાતાના કપતાન જગવીસના ચેકરેટીપણા હેઠલ “નેઠીવ ધડીઉકેસન ચોસાઈઠી” નામની અગરેજી તથા

લઈને પાછનથી વેચેજે હતુ તે ખે હાથ ફરેઆ પડે છેલે સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખારેનેટને તાહા ધણા વરથો સુધી રહેલુ હતુ, ચોણુ “ગોવકદા” અને પાચમુ “બકોંગહામસાવર” આ માહેલા ખે ખારકથો તો ધણા વરથો સુધી સલામત રહી ધણીને નેહાલ કરતા હતા, પણ ચોણુ જરે ઈ સને ૧૮૪૧ મા મધરાજથી લસકર લઈને ચીનની લડાઈસારે જતા તાહાના દરીઆવમા કુખી ગયુ, તારે છેલુ વાહાણુ વેઆનુ લીકુ હતુ

દેશી બાપા શીખાડનારી સકુલ પેહલવેહલી દુધાડીને, તેની દેખડેખ મોટે બો-
રડ આવ ઈડીઉકેસનની મડલી ને સથાપવામા આવી તોતે તેના કેટલાક
અધીકારીઓની સાથે આ સાહસીક શેઠીઆએ કેલવણી ખાતાની યાપણુમા
પોતાની તરફથી દસ હજાર રૂપીઆની બખશેસ આપેઆ ઉપરાત, તે નેક
કામના વધારા વાસતે યેવીતો આગેવાણી અગેજી થતા રહેઆ કે, મરણની
માતરે સાતેક મહીના આગમન જઈશીએ તેનાની સરીર સકલી ઘટાડઆને
લીધે પોતીકો આ સરવેથી પેહલવેહલો જાહેર અધીકાર સાથે ૧૨૧૬ ની આખે-
રીએ (૨૮ વરશે) છોડઆ હતા.

આ શેઠની જગા પુરવા મોટે મોરડના સરનસીન મીં બીજેટની સાથે
માજી સુપરીમ કોરટના વડા નેઆધીસ સર યેરસઝીન ચેરી, તથા ધી હાનર-
બલ જગનનાથ સકરશેડે, વાડીઆજી શેઠ બમનજી હોરમજીને ચુઠી
કાહડીને તે વીચેની બાહાલી સાથે નામદાર સરકારને લખતી વખતે, આ શેઠીઆની
બાબદમા ને રામાઆર જણાવેઆ હતા; તેનો જવાબ સેકરેટરી તરફથી નીચે
ટાકેલા રાખદોમા સંપુરન થાઈ આવેઆ હતા કે, “છેસે સરવાલે તમેને સુચ-
“વવા મોટે મને હાકમ થયેઆ કે, શેઠ કુશલજી કાવસજી વીચે મોરડ પોતીકા
“રીપોરટના ખીજા કુકશમા પોતાનું ધરખું માન ને જાહેર કીધેઆ; તે આ વખતે
“એક નામીઆ અને આબરદાર ગરહસથની યાદગારી લખલ બરોબર તકસર
“કેહવાયેજીછે. નામદાર ગવરનર તથા તેની કાઉનસીલ પોતે તથા તેઓની
“જગાપર થાઈ ગયેલાએ આ શેઠની લાએકાત વીચે તોફા વીઆર ને ધરા-
“વતા હતા, તે આ જોગવાઈએ કરીથી જાહેર કરીએજી. કેલવણીના માહ-
“બારત કામને મદદ આપવાથી પોતાના ખુલુકની યેવા સારીપેઠે બજાવી રાખાએ;
“એવો વીઆર આ રાદચુણી શેઠીઆનો હતો, અને તેજ માફક તેનાએ કરી પણ
“દેખાડેએજી, તેથી તેણાની લાએકીની કોમત હમે સારી પેઠે સમજાયેજી.”

આ સખી નરના ખીજા ગણુત શેઠ એલજી, ચીનથી વાહાણુ “હરકી
ઉજાશ” મથે ચહડીને મધરાજ તરફ ઉતરી પડેઆહતા; જાહાથી પગવોટે મુ-
ખઈ આવતા, ધણીક મનજેલો ખસાર કીધા પછે, પનવિધીનો છ માઇલ ઉપર
એક નામના ગામમા રાજ ૩ જો માહ ૮ મો કદીમી રાસે ૧૧૯૩ યં એ
સહીસલામત પોહયેઆ, તાહાસુધી તો તેવણુ સરવે પરકારૂની ખુશી ખુરમીમા
હતા; પણ અફસોસ, તેની જીદગીના છેડાપર એકાએક એવો જળખ ઉતરેઆ
કે, તાહાના ઉતારાની જગાએ તેજ રાતરે પોતાની પાએ હમેસના રાખેતા મુજબ
ભગેલી બુદક લદને શુના; અને જા હુગમા હતા તે વખતે ચેલી જીઆકાર
બુદક કોકસળેગે અકસમાત છુટાથી, તે મહેલી ગાળીએ તેણાનો અનચુલો પરાણુ
પનકવારમા લઈ લીધા. એ વીચેની માઠી ખબર તેમના આ જુજોગ બાપને
કાને પડેઆથી, તે સાહેબને મોટો ગમ વેદ થયો હતો; મગર કુદરતના બ-
નાવ સામે જાહાજો બીલાપ કીધામા ક્યેએ નહીં જોતા, ને અનેજ તેના શોકર
ગુજરેઆ પછે, તે મરહુમના અથો રવાનને તાહાથી કહીઆનીને દેખમે
અવલમનજન પોહચડનિર્જી હણુ. હાથી મીતે મરણુ પામેલા બેટાના પુન મોટે

આ સાહેબ જીવેદાન સુધી નીચે તેવા કોઈ રૂકા કામનો વીચાર કરતા હતા, તેવામા એક વાત તેણાને એવી માનુષ પડી કે, કામાદીપુત્ર તરફ પીવાના પાણીની અતીત્થત તગીને નીચે તાહા વસનારા હજારો ગરીબ લોકોને ગરમીના દાહાડાઓ પર પોતીકા રેહકાળે વઢીક ડોડવા પડે; અને પીચારા છીમાનવા માટે એકથી બીજા ડેકાણે બટકતાની તેઓનું કુખ કુર થઈ રાખ્યું નથી. આ બાબતને શેઠ કુરામજીએ તતકાલ ઈચ્છી લીધી, અને ખતરવાડીની ગલીને નાકે આરેલી મુખબાત વાડી નામની એક ખેતની જગેઆ પોતે ખરીદ કરીને તે માહેલી અહોધાની વાડી અદર ચાર મોગા ખસાદે કુવાઓ ખણાવેઆ. આ કુવાઓ માટે મીઠું પાણી પરચમ તો સાચાવટે* ચનાવીને જમીનમા ગાંડલા મોગા નહોતી મારફતે, તાહા પોચાડવાની રૂડી ગોઠવણ બધે મેસાડી હતી, અને તેના માટે દકન તથા ગરાટરેડના ગસતાઓની વચોવચ બે ઠાકીઓ† મજબુત બધાવેઆ પછે ઉપલા કુવાઓ માટે પાણી તેમા લાવીને સંઘલી વરણના આશિઆત લોકોની હાજત સમપુરણ રીતે પુર્ગી કરી દીધો. આટલા પુનીઆતના કામને માટે શેઠ મજબુરે કાબલેઆ પરમાણે એઆલીસ હજાર રૂપીઆ સદકે કીધા; અને તે ઉપરાંત ૬૦ મહીને ૩૨૫૦ લખેને ને અરચ એ સાહેબની પદરથી થતો ગહેઓ, તેની સફઆત ૪૦ સને ૧૮૨૭ થી ગણતા ૧૮૨૮ સુધીના પાચ વરસમા ૩૧૫૦૦૦ પોતે પુરા પાડેઆ; અને તે પછે આકેબત અરેશો વીચારી સરકારને એવી ગોઠવણ બતલાવી કે, “પવાઈની જગીર ૬૨ રાલે ૩૫૦૦૦ ને થોડે ચોક્કસ મુદતે ને (તેનાએ) રાખેલી, તેને જીવેદાન સુધીના પંચા કુર્ગી આપેતો તાહાની આચેષતમાથી પાણી હમેસા પો હમયુ પાડવાના ખરચની રકમ સરકારના સવાધીનમા સોંપવાને તેવણ રાજીડે” આ હુકમી સરકારે પોતા તરફની બલામણ સાથે નામદાર કોરઠ આવ ડીરેક તરે ઉપર જરે લખી વાલી, તારે તે માઠી સબાના માનવતા સાહેબાએ શેઠ કુરામજીનું માગવું પુર્ણીથી બાહાલ ગખીને પવાઈ ગામના એક જાઈત તર સઠી દાખલ તેમની સાથે રેહવા માટે હીઆની સરકારને ફરમાવેઈ હુ; તે એટલાજ માટે કે કોઈ સન્નેગે શેઠ કુરામજીના વારેસ વખીસો ઉપરી ઠાકીમા પાણી પોહમયુ કરી નહીં રાખે તો, સગકાર પોતે તરસતી દાખલ પવાઈની ઉપજમાથી તે મુબ્ કામને સદા સરજામ પોહચાડેઆ કરે. આ રૂડી મન સનીના શેકીઆની નેક ધારણા તેણાની હમઅવીબાદ ઘણા વરસો સુધી ઉપરી ગોઠવણ મુજબ સરકારના વચે પડેઆવના આરાણીથી ચાલુ રહીને તેજ ધોરણ મુજબનું કામ આજ સુધી કાચેમ નીજેઈ, અને તેનો વહીવટ સાબલેઆ પરમાણે હવડા શેઠ નાનાબાઈ કુરામજી કાવસજી ઘણી સારી રીતે ચલાવે, માટે શેઠ કુરામજીની ફક્ત આટલીજ સંખાવત ઉપર ૧૮૭૩ સુધીના પાછલા

* સાચો જરે પાછલથી ખીગડીને તદન ૨૬ થયે, તારે ચાર માહેલા બે કુવાઓના પાણીને બેની અદર બીતરથી મેનવી લીધા, અને આકીના દરેક કુવા ઉપર આચ બલદાની ચોટ ઘણા વરસો થયા દાહાડામા તરણ વાર ચાલુ રાખેલી. † માટે માનવી જગેઆથી લગભગ બે માઈલ દુરડે. નો સં

૪૫ વરસમા ખીજા ૧૩૫,૦૦૦ રૂપીઆ, પરાંણીઆની પેઆસ છીમાવવા માટે અરઆઈ સુકા ઉપરાંત તેજ સાહેબે બાંધી આપેલી બે ટાંકીઆ, જાંહાંસુધી સલાંમત રહીને તાંહાંની વસતીનું સુખ સામવશે, તાંહાં તુલીક શ્રેષ્ઠ કુરાંમજીની વાદગારી કોઈથીખી કુરાંમીસ થવાશે નહીં.

ઈનસાફ ખાતાંની ફોજદારી (સુપરીમ કોર્ટ) અદાલતમા છંડાતા મુકદ્દમાની વખતે આગલા દાહાડાઓપર પેઠી તથા ગરાંડ જુરીમા માતરે અંગરેજ લોકોજ બેસતા હતા; પણ કેટલાક સાહસીક અમલદારોની બલાંમણુ મુજબ નામદાર સરકાર તરફથી શેહરના દેશી શેઠીઆઓને પેહલવેહલાં પેઠી જુરીમા બેસવાનો હુક જરે મલેઆ તારે આ નામવર શ્રેષ્ઠ કુરાંમજીખી પોતીકા વરગના ગઝલસંઘોની સાથે પેહલવેહલા રાજ ૨૧ મે માહા ૮ મે કદીમી રાસિ ૧૧૬૭ થી તેમા ખીરાજવા લાગા; અને જરેખી તેમનો વારો આવતો, તારે પોતાની પકી જુધી ઈનસાફ ખાતાંમા રૂડી રવેશે વાપરીને દીધી નીકલતા હતા.

અંગરેજી હકુમતના આ ઈલાકાની અંદર આવેલી ઇસકી મહુલી પવ-હની મોટો વજીર જે પરથમ ઝકતર હેલેન સ્કાટ પાથે હતો, તેનું બરનું તેણીથી અપાઈ નહીં સખાવાને લીવે સરકારે તેના હાથમાથી છીનવી લઇને રાસિ ૧૧૬૭ મા આ શેઠને દરરાસિ રૂ ૫૦૦૦ ન શેકિ કોષ ચોક્કસ મુદત સુધી જે સોંફી આપેઆ હતો, તેમાં સઘલા મળીને હેકલ જણાવેઆ મુજબના જ ગામો આવેલછિ.

કોપરી.

ટુંગવાન.

પવઈ.

તીરંદાજ.

પમકોલી.

રાંકી.

આ ગાંમની ઉપજમાથી બે ટાંકી અંદર જાધુક પાણી પોંચનું પાડવાનો અરમ આપવા માટે સરકાર સાથે તેજ રાજમા જરે બંદોબસત થયો, તારે મુદત ફેરવાવીને અંદેશકાજ સુધીની કરાની લીધી હતી; અને તેપછે ૧૨૦૬ મા થોકાને હસાબે અમુક રકમ એકેદમ બરી દીધાથી આ જાગીરો સરકારે જાધુકની પેઆંણુ કરી આપી હતી. આ વજીરે જરે પેહલવેહલો શ્રેષ્ઠ કુરાંમજીના હવાલામા આવેઆ, તારે તાંહાં ધણામા ધણી એકશે માણસોની વસતી હતી; અને પેદાએરાખી સરકારનું બરણ માનમાન પ્રેં થાએ તેટલી ઉપજ રાકતી હતી; પણ આ હોંમતવાન શેઠીઆના પનોતાં પગલાં તાંહાં મુખારક થયા પછે જેમ વસતી વધી પડી, તેમ તાંહાંની ઉપજને ઉતેજન આપવાના હેતુથી અવલમા તેનાએ શેરડીનો પાક વાવીને તેમાથી સાકર બનાવવા માડી; યુધીનો પાક કરી દેખાડેઆ; અને સેતુતના બહારો રોપીને રેસમ કાહડી આપેઆથી ગરીબ ગાંમડાંને સવરગી રાજના ચીન જેવી મોટાઈએ પોંહવાડી દીધું; એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત અનેક તરેહની વનસપતી તે જમીનમાથી તેવણુ ઉપજવવા લાગા. હોંઆના ગરીબોની હેવી ફરીઆદ આ શેઠે સાંભલી કે મુંબઈ જેવાં મુલજર શેહરમા કેરીના મેવાની લેહજત તેઓને મલતી નથી, માટે તેઓની આશેઆ પુરી પાડવાના હેતુથી આ દયાલુ શેઠે તાંહાં પુસકલ આંખાએ રોપા.

વીને તેપરથી ઉતરવી કેરીના* રસ વઢીક તેઓને ચખાડ્યો હતો. આ ગામને આબાદી હાલતે પોંદ્યાડવા સાંઈ શેઠ કુરાંમજી એટલાતો ફીદા થઈ પડેઆ હતા કે, પોતીકા બેહોવા વેપારવણજના ઉપોચોગી કાંમની કચીએ દરકાર કીધાવના માતરે પવઈનાજ પેઆરપર લપેટાઈને તેની ઉછઠમા પાંચ લાખ રૂપીઆ ખરચી નાખેઆ; પણ તેની ઉતરતીમણી ધણા વરસો. સુધી આથેઆ પ્રતી ઉપજ થએલી તેનાએ ખીલકુલ જોઈજ નોહતી. આ વજીફ ઉપર શેઠ કુરાંમજીએ લીવેલી અંતકરણની કોથેસની કંદર આપણા માજી મવરનર સર જન માલકમે જીજને તેમની સ્ત્રી પોતીકાં પુસતકમા તે નામદારે જે જણાવેલીછે તેની નોધ નીચે જાહેર કરીએમ.

“કુરાંમજી કાવસજીના પવઈની મીલકત જોવા મોટે તા. ૩૦ મી નવે-
 “મખર ૧૮૩૦ મા હું ગયો હતો; જાંહાં મજને જેટલી ખુશી ઉપજ તેટલી
 “કુથેખી માલુમ પડી નોહતી. આ નાંમીયા દેશી ગરહસથે અગતના કેટલાક
 “સુધારા સાંઈ પોતાનું ધાધુંક ઈર્ષવત ખરચેલું દેખાએછે; જેમા કેટલાક કુવાએ
 “તથા તલાવો બાધાવેઆ, એટલુંજ નહીં પણ રસતાએનેખી રાણુકદાર બંધા-
 “વીને સોહામના કીધાછે; તાંહાં એમારતો બંધાવી, અને તે ઉપરાંત સેરડી,
 “ચુલી, અને રેસમના પાકનીખી સારી અજમાએસ કરી દેખાડીછે. સાકર
 “ખતાવવા સાંઈ ઉમદા કેહેલું જે ખનાવેજ હવું, તેમાથી નીકલતો નીતરે રસ
 “માહરી નજરે કુંએ જોયો હતો; અને તેજ જગાપર ચુલોને સાંઈ બાધેલાં
 “મકાંનાંખી સારાં દેખાયાં હતાં. આથી ઉમદા ~~નજરે~~ ખનાવેઆથી શેઠ કુરાં-
 “મજીને આહ પોતાની મીલકત ઉપર થોતો જોઈ મને અચરતી ઉપજેઆવના
 “રહી નોહતી. વળી એજ મીલકતની અંદર એક બગીચો જે રાંગારવામા
 “આવેએમ, તાંહાં ગાંમિ ગામના મેલા મોટે તરેહવાર આહડો રાપેલાંછે; અને
 “તેથી થોડક દુર જતાં જોએજો તો અંગરેજોના ઉતારા સાંઈ ધરમરાજા જેવી
 “એક સોહાંમની એમારત બાધેલી દરસતી પડી. આ ધર મુંબઈથી થાંને જતાં
 “વચોવચ આવેજેમ, તેથી પ્રસાદેશને રસતાની કરાઈથી વીસાંમિ લવામા ધ-
 “લુંજ સંતોસકારક માલુમ પડેછે. હાથી રીતે શેઠ કુરાંમજી પોતાના લખતની
 “સરત પાલવામા કેહવા આકીનદારછે, તે તેણાની જતી હાંમતથીજ પોતે
 “પરકાશી નીકલેઆછે; કેમકે જમીનને સુધારવાનું સરવેથી ઉતમ કાંમ એ
 “સાહેબ જેમ સહમજેછે, તેમ આ મીલકતમાથી કુંએદા મેલવાનું તેવણ હ-

* આ ગાંમમા ઉગાડેલા આંખા ઉપરથી પેહલા ફાલની ઉતારેલી ઉતમ કેરીને આપણી નામદાર મલકાંને મલીકા માહસંજીને મોટે ઈ. ૧૮૩૮ મા મેલપોટની મારફતે, પોતીકા ઉદયોગની વાદગારી તરીકે બેઠ મોકલાવી હતો; અને તે એવી તરફથી પેક કરાવી હતી કે, તાંહાં પોંદતી તારે જહાડપરથી તરતની તોડી હોય તેવી તાજને તાજ રહી હતી; અને તે બાળેડે પચ્ચેતખતવેરથી સાબાશીના સરોદ સાથે આ શેકીઆનો મોટો આબાર નામદાર રાણી સાહેબે માનેઆ હતો. - ના. લ.

† શેરડીનો રસ કાહડનારાં યંતરેને દેશી લોકો કેહેલું, અથવા કેહેલું કરી કેહેછે. ના. લ.

“વડાં કાંઈજ ધારતા નથી; તોપણ જેમ બનેમ તેમ સુધારાને સારું પોતાના
 “દરવીય ખરચવામા મોટું ઈલ દેખાડે, અને તેથી કરી સુધારાની રીતીને
 “યુરોપીઅનોની તદ્દનીર સાથે બરોબર સરખાઈ શકાએ. આ વજીરે શ્રેષ્ઠ
 “કૃતિઓને નામદાર સરકારે જાહેરાત સુધીના હકથી જે આપેઆપે, તેથી
 “સરકારનેથી કોઈ રીતનું નુકસાન પોહચવાનું નથી. મગર તેના બદલામા
 “ધણે દરજ્જે કામદાર હાથેલ થશે. મોટે આ બાબતમા શ્રેષ્ઠ કૃતિઓની
 “આબરૂ તથા તનદરેસનીનો વધારો ચાહું. એ શ્રેષ્ઠીઆની બુલંદ હિમત
 “જેમ અને દલગીરી એટલાજ મોટે ઉપજેમ કે, તે બાબતની યાદગારીનો હડો
 “બદલો આપવા સારું તે વખતે માહરથી પેહલાં તજવીજ થઈ શકી નહીં;
 “તેથી હાજર હોએ તેને હજુર કરવાની કેહવત ઉપર તવકલ કરીને માહર
 “પાથે સોનાનું ધડીઆત સાંકરી સાથે હતું તે તતકાલ ગલાંમાંથી કાઢાડીને
 “તાંહાંના રૂહવાશીઆ જે તોલાં બંધ આવી ઉભેલા હતા તેઓની હજુર માહર
 “બીઆરે કહી સંભાળી પેલી બેટ શ્રેષ્ઠ કૃતિઓને ગલે હુએ બાલકીને ધટવી
 “કરજ અથા કીધી હતી.” આટલી યાદગારીથી જેમ શ્રેષ્ઠ કૃતિઓને, તેમજ
 પવર્ધની પરજને ધણો મોટો સંતોસ ઉપજેઆ હતા તે બાબત જાણી લખવાની
 કથી અગત જણાતી નથી.

જરૂરસતી કોમમા જનમ પાંખીને, આ શ્રેષ્ઠીઆએ પોતાનો સંબાલ લેવા
 ચાહેઆ, તે કરતાં વીઘરા કાલજી પોતીકા હમદીન બાઈઆના બલાં કાળે
 રાખીને રાલિ ૧૧૮૬ થી પંચામિતના એક અકાબરમા પોતાનું નેકનામ નોધા-
 વેળાં; અને તારથી તે ૧૨૧૦ સુધી પોતાની પાથે તે આહુધા જાલવી રાખતાં,
 અનજીમનનો હક સંભાલવા મોટે બાઈબંધ અકાબરને સવતંતરપણાથી સારી
 સલાહ આપવામા, તથા વાજેખી ઈનસાફ ચુકવવામા સદા સમિલ રહેતા હતા;
 પણ પંચના યોગલાઆ મહેલા કોઈ કોઈ સાહેબાએ જારથી ઈનસાફના કાંમોમાં
 રાખ રખાવત ચલાવવા માડી તારથી આ શ્રેષ્ઠીઆએ કચવાટ ઉપજવીને પંચા-
 મિતમા ખીરાજવાનું તદ્દન બંધ કીધું હતું.

શ્રેષ્ઠ કૃતિઓની વીકરી વનખાઈ રાજ ૫ મે માહ ૯ મે કદીમી રાલિ
 ૧૨૦૦ ૫૦ એ બેહસતનશીન થયાં, તારે તેણીના પુણુ મોટે મુંબઈમાં એક દા-
 ખત્રુ બાંધવાનો એરદો કરી તેણીના માથીસાને ઘાહડે પંચના ડુંગરપર ટાંચો
 પુરાવેઆ; અને તે પછે કાંમ એટલી જહડકથી સંમપુરણ કરાવેળાં કે, રાજ ૫
 મે માહ ૯ મે કદીમી રાલિ ૧૨૦૧ ૪૦ એ વરશીને ઘાહડે જીંજવીને જરૂર-
 સતીઆના રવાંચોને અવલમંજલ પોહચાડવાના કારણસર વાપરવા મોટે પંચાતને
 હવાલે કરી વીધું, તે ઉપર આ સખી નરે રૂ ૭૦,૦૦૦ ખરચેલા સાંભલેઆએ.
 દોખમાનું કાંમ ચાલુ અસતાં તે વખતપર આ ટાપુ આતે એવી અફવા ફેલાઈ
 હતી કે, કોઈ મરણ પાંખેલા જરૂરસતી દોખમે ચહડઆ પછે જીવતો થયો
 હતો; અને પોતાને મારી નાખનાર નસાલાશની ધાસતી રાખીને બની તેટલી
 કસટ ખેંચી (બંધ બારનેના દોખમાં અંદરથી) તજવીજ કરી તતકાલ બાહર
 નીકલેઆ પછે, ચાણુ તરફ નાહશી ગયો. આ બાબે શ્રેષ્ઠ મજદૂર ધણીખી

તલાસ કીધી, અને મુઝેલાં જીવતાં યતાંને મારી નાખવાની યુક્ત વાત પરીજવા સારું નસાસાલાશને ધનામ વઢીક આપવા કહેજી; પણ દુર્મખી ગતે ખાતરી ભરેજો ખોલાસો જર નહીંજ મલેજો, તારે તેવાં નીરદોસ પરાંણી-જોના જીવ ખંચાવવાના હેતુથી એક સુકલી આસાહેબે જો લગાવી કે, પોતીકાં દોખમાની અંદરથી પથરની એક સીંદ્રીડી ખંધાવીને તેનીજ પાથે સાંકર જડાવી લીધી કે, મખાદા કોઢખી મરણ પાંમેલા જરથોસતી જીવતો યાજ્યે તો તેના આધારથી બાહર નીકલી રહે. આ દોખમુ ખંધાઈને વપડવાને આજે લગ-ભગ અડધી રાદી યવા આવી, તાંહાં તુલીક તેની અંદર મગજુ પાંમેલા સેંકડો રાખજોજઈ પડેઆ જતાં, તે માહેલો કોઢખી જીવતો થઈ બાહર નીકલેલા જોવા તથા જાંણવામા આવેજો નથી; પણ કુકત લોકોના વસવસા ઉપર આ શેઠીઆજ્યે સરવેને સંતોસ પમાડનારું કામ બજાવેજી હવું.

પારશી શેઠીઆજ્યો પરથમ પેટીજીરીમા ખીરાજીને ધનસાફના કામિાની જરે વખાણુ મેલવી લીધી, તારે તેજોમા જે પેહલે વાગેના હતા તેજોને ગરાંડ જીરીમા દાખલ કરવાનું કમીસન રાજકરતાજ્યો તરફથી જ્યેનાજ્યેત થયા મુજબ, આ સાહેબ પેહલવેહલા રાજ ૮ મા માહ ૧૧ મા કદીમી રાલે ૧૨૦૨ થી ખીરાજવા લાગા; અને તેપછે રાજ ૪ થો માહ ૮ મા કદીમી રાલે ૧૨૦૩ થી સુલેહના અમલદારાની સંક્રમા નામદાર સરકારે તેજોને સામેલ કીધા હતા; જે જ્યોહધાજ્યો આ શેઠ મરણની છેલ્લી ઘડીસુધી સાચવી રાખીને ધનસાફના તથા ખીજાં સંસારી કામિામાં સરકારને તેવણુ અજા મદદગાર થઈ પડેઆ હતા.

પારશીજોના ગરીબ તથા નાવારેસ છોકરાજ્યોને જંદ અવસતા ધીખાડવા માટે મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારેનેઠ, તથા શેઠ જીજીબાઈ દાદા-બાઈની સાથે આ સાહેબ સામેલ રહીને રાલે ૧૨૦૫ મા એક નીરાણ* પેહલ વેહલી સ્થાપી, તારે તે ઉપર યજ્યેલા ખરચની તરીજી પાલીના રૂ ૩૦૦૦ તેનાજ્યે આપેઆ હતા.

મરીન પલટતની છાંવણી પાથે આવેલા ધાભીતલાવ, જે વીથે જ્યું કહે-વાંજ્યેજ કે, પોરદુગીસ લોકોના અંમલ વખતે તેનીજ ગનાતના કોઈ ધાભીજ્યે પોતીકા તથા પરજના ઉપીયોગ માટે જોદાવેજો હતો; અને તે કોઈ સદીજ્યો સુધી “ધાભીતલાવ” નેજ નામે જ્યોલખાતો હતો; પણ લોકોના કુવરપજો વપ-રાતો રહેજ્યોને લીધે, પાછલથી તે માહેલાં પાંણી ધણજ ખરાખ થઈ ગયાં હતાં; અને તેહવામા જરે ટીપણી આવી તારે તેવા સમાપર આ ઉદાર મનના માન-વતા શેઠીઆજ્યે રૂ ૩૫,૦૦૦ ને આસરે ખરચીને તે તલાવનું તલીજી સાફ કરા-વેજી, તથા જંદાંજુમા વધારે જોદાવીઆ પછે નવેસરથી મજબુત ખંધાવીને, રાજ ૧૧ મા માહ ૫ મા કદીમી રાલે ૧૨૦૮ ને દીને સધલી વરણની પરજના ઉપીયોગ માટે વાપરવા આપેજો. આ ઉપરથી નામદાર સરકારે રૂં ધેઆણુ પોહવાડીને હાવા ધરમી શેઠનું નામ કાજ્યેમ રાખવાના હેતુથી સતા બરેજ જાહેર નામુ કાહડીને તે તલાવના અસલી નામને બદલે ઉપલાં રાજથી “ક્રાંમજી

* એ નીરાણ શેઠુંક સુધી આવેઆ પછે ખંધ થાયલી માલુમ પડીછે. નો.લે.

કાવસંત્ર તલાવ" ને નામે ઝોવખવા તથા ખોલવાની કૃત્ત્વ જોડે પરમા ઉપર પાડીછે, તેપણુ વસતીના મોટા ભાગ હજીસુધી આગલીજ અટકને હધડે ધરી ખોલેા માણુમ પડેછે.

આપણી ટાપુ ખાતે જરે વેપારનો વધારો અતીચ્છંત થવા માડ્યો, તારે નાણાની મગવડ સાચવવા થકી મજબૂત પાયાપર એક સરાફી પેહડી, જેને અંગરેજીમા ખેંક કરી કેહય; તેવું જાહેર ખાતું હુધાડવાના હેતુથી આ શેઠીઆએ પોતીકા અંગરેજ તથા દેશી વેપારી મીતરે સાથે ધણું સુધી મસલહત કરતા રહીને સરકારની સાહેતાથી ઈ. ૧૮૪૦ મા પેહલવેહલી "ખેંમખે ખેંક" અતરે આણુ કરાવી હતી; જે બાજેની આગેવાંણીમા કેહય કે સરવે કરતાં સરસ મે-હનત એજ શેઠીઆની સમત્પેલી હતી.

શ્રેષ્ઠ કૃષ્ણમંત્ર જેમ પછથે સુખી તેમજ હરેક વાતની અવનવી ચીજના શોખીખી હતા; જેની સાદત હોંઆં એવા નોધી લખ્યેય કે, એ સાહેબે શાલે ૧૨૧૧ મા મજશાંમ ખાતેની પોતીકા વાડી અંદર ખે વાર વગર ટેલથી જહલ-કતા દીવાની (યાને ગેઆસ" લાઈટની) રેસની દીપાવી હતી; તેમા એક વખતે આપણાં માનવંતા મરહુમ ઉમરાવ સર જમશેદજીને નાઇટનો ખેતાખ પેહલ વેહલો મલેઆ, તારે તેની ખુસાલીમા તે સાહેબને નોતરીને મીજલેસ મેલવી હતી; અને ખીજવાર તેણાને તાંહાં કોઈ તીરથ ટાંકણેખી તેવીજ રેસનીધી તે મકાણુને આરાસતગી પમાડી હતી.

આ સાહેબ અંગરેજ તથા ગુજરાતી કેતાખો વાંચવાના જોડેા અખીઆસ રાખતા હતા, તે કરતાં વધારે કાળજીથી પોતીકા ધરમ ઉપર ઘણાજ શુસત રહીને અશોષપણું બીથેસ જલવતા હતા; પરજ વખે બીદઆનો ફેલાયો કરવાના હેતુથી પરથમ "તજકરતોલ હોકમા" નામની એક ફારશી કેતાખ, જેમા આગલા કુનાની આપમાએના અહેવાલ સાથે, તેઓની નશીએત તથા નીતી ગરેલા વ-ચનો સમાયલાછે, તેના ગુજરાતી તરજુમો મરહુમ એખેદ ડાસાબાઈ સોરાખજી મુનથી પાસે કરાવીને શાલે ૧૧૮૭ મા છપાવેઆ હતા; અને તે પછે ખીજા ઘણાક ગરેયાના તરજુમા ઉપર તેનાએ ગરથ અરચેલા કેહવાયાછે; પણ તેની ચોક્કસ અખર નહીં મલેઆને લીધે તેટલી વાત પડવી રાખી, આ સાહેબે પા-છલા વખત ઉપર રૂ. ૪૦૦૦ ની સંખાવતથી જરથેસવીઓના ધરમને લગતાં પબીતર પુસતકો નામે "વંદીદાદ", "વીરાપરદ" તથા "ધજરાને" નો તરજુમો કરાવીને તે પરશીધ કીધા આગમજ કેટલાક દસતુરેની મંડલી આગલ તેનાએ મેલવેઆ હતા; અને તેના અરાપણા બીથેની સામેતીમા કેટલીક સહીઓખી તે

* યુંખઈમા જરે હામી રેસની રસતે રસતે થવા માડી, તેની ઘણા વરયો આગ-મજ પેહલવેહલાં મરહુમ શ્રેષ્ઠ અરથેદજી માંણેકજી સરાફે ચોપાટી ખાતેની પોતીકા વાડી અંદર કરાવી હતી; ખીજવાર શ્રેષ્ઠ અરથેસર અરથેદજી વાડીઆએ પોતાના ખંગલામા દીપાવી દેખાડી હતી; તે હસાખે શ્રેષ્ઠ કૃષ્ણમંત્રને તાંહાં બનેલો અખતરે તરીજવારનો કેહવાયોછે; અને તારે પણ કોઈના સવપણામાંખી પીચાર નહોજ હથે કે ગેઆસની રેસનીધી યુંખઈનું શેહર રાતરે જાહેરાંત દીધી નીકલયે. નો. લે.

તરજુમાપર લવાએલી સાંભલી હતી; પણ કેહવાને દલગીરી ઉપજે એ, પાછ-
લથી તે તરજુમા સંઘલાએને સખમંદ માણુમ પડેઆને લીધે, જે મતલબથી આ
મેહરબાંન શેઠે રૂપીઆ વેચીઆ, તે ધારણા તેનાની રૂડીપેરે પાર ઉતરીજ નહોં.

શેઠ ફરંમશુના જીગરમા એકાએક એવી ઉલટ ઉસકેરાઈ છે, પોતીકા
મરહુમ પીતા કાવસજી બાવા તથા મેહરબાંન જઈજી માતાનુ નેકનામ અંદરે
કાળસુધી આ દુનીઆ અંદર જોડાઈ રહે, તેહવું કેઈ પવીતર મકાંણુ બાંધવું;
અને તેવાં નેક કાંમમા પોતાના બાધ ખરચેજી તથા બતરીજ દાદાબાઈ
રસતમજીની સાંભલગીરી આલી; જે વાતને તે સખી શેઠેએ અંતકરણથી
જરે અંગીકાર કીધો, તારે આ સાહેબે ફરેલવાડી આગલ દરીઆ કીનારાપર
કોસાદ જગેઆ હાથ કરી લઈને, તાંહાં શેહરને શોભા મલતું એક શુંદર મ-
કાણુ બંધાવેજ; જેમા રોજ ૧૭ મો માહ ૪ થો કુદીમી રાસે ૧૨૧૫ ૫૦ એ
આતસમેહરાંમ સાહેબને માણેદ* ખેજનજી રસતમજી પાસે તખતનસીન કરા-
વીને, તે પાક કેબલાને “કાવસજી મેહરાંમજી બનાજીના આતસમેહરાંમ”નુ જે
નેકનામ આપેજ, તેની સાખશીમા એજ કેબલા ઉપર હેલ જણાવેઆ મુજબ
કોતરાપી જડલી એક તખતી જેમ જેમ દીએછે, તેમજ હાથું માહબારત કામ
ઉઠાવી લેનારાએની ખુખી સંબંધી ઘોડીક કવીતા તેની નીચે જહેર ફરીએચ.

તખતીની નકલ.

પાક દાદગર દાદાર હોરમજદની મદદ હોજો.

કાવસજી મેહરાંમજીના આતસમેહરાંમ.

આખ મુખારક મકાનમા મેહરાતનશીન મરહુમ શેઠ કાવસજી મેહરામજી બનાજી
લીમજી તથા એવણની ધણીઆંણી બાઈ જઈબાઈ પેસતનજી
એવાની નહએતે તથા એવણના પ્રુનને વાસતે એએના ફરજંદા

ફરંમજી તથા ખોરસીદજી

- - તથા નખીરા

દાદાબાઈ રસતમજી હમસરીક થઈને,

મુંબઈ શેહરમા

ફરે જરથેસતી ફીરકાના પોકોને બાદતાલાની ખંદગી કરવા સારું
માજદીઆસની દીનના ફરમાન મુજબ નુરાંની પાક પાદરાહને
તખતનશીન કીધાછે,

રોજ ૧૭ મો સરસઈજદ માહ ૪ થો તીરઈજદ કદમી સને ૧૨૧૫ ૫જદજરદી.

સંવત ૧૯૦૨ ના માગસર સુદ ૧૫ ને વાર સનેહ.

તા. ૧૩ મી ડીસેમ્બર ૧૮૮૫ ઈસવી.

* એ દાહડેથી આ ધરમશુરને આતસમેહરાંમની દસગુરી તેના માણેકોએ વ-
જસ પરમપરા આપેલી સંબલાએછે.
નો લ.

બેટા જોઈએ હેવા કે, બાપનું નામ ઉગારે,
લાખો રૂપઈઆ પોતે ખરચી, કીરતી બેહરાત પુગારે.
તરણુ શીડીઆએ એખટા રહીને, કાંમ ઉતારેઈ પાર,
ચુનરેલા બાઈએ હાઈઆત હોતતો, વધતે તેમા ચાર.
બનાવના આનંદાન અંદર, આ નવું બી વવાએઈ,
હાઈઆત રહેલા સપુતોથી, રડું કામ ગવાએઈ.
બે સાહેબો તો ચુનરી ગયા, પણ રહેઈ નામ અંમર,
ધરાવર તેહીક હાંચેલકરી, ને બાંધી જખરી કંગર.
બાહસઃ વરસના* અરસામા, જોયો મુંબઈ અંદર,
આ આતસબેહરામની સ્થાપણાનું, રાજએ બારસો પંદર.

આ આતસબેહરામના કાંમ ઉપર રાહઆતથી તે શેવટ સુધી થાએલા ખરચના આસરે રૂપીઆ વ્વડી લાખની અંદર શ્રેષ્ઠ કૃષ્ણમંત્રએ પોતા તરફથી એક લાખ આપેલા કેહવાવાએ; પણ તે ઉપરાંત કેમલાના જાણુક નીબાવસ માટે દરસાસે થતા ખરચનો બોલે, તેવણુ શેવાએ ખીજ કોઈથીજ જાંચકાઈ રાકાએવો સાંભલેઆ નથી; તો જોકે એજ સમાપર શ્રેષ્ઠ કૃષ્ણમંત્ર પોતાને તંગ-દસતીમા આવતા જોતા હતા, તે છતાંબી મન મોડું કરીને હાથું નેકકાંમ સદા સમવાએલું રખવાના હેતુથી બાંડુપની હેલવાનમા આવેલાં બે ગાંમે નામે "કાનજીર" તથા "બીખરેલી" જે ૧૨૦૬ મા (દરસાસે સરકાર દેતુ રૂ ૬૦૦, કપ્પલ કરીને) લીધેલાં હતાં; અનેજેઓની નજી ઉપજ દરસાસે રૂ ૨૫૦૦ મલતી માણુમ પડીછે, તે જગીરને આ પડેપકારી શ્રેષ્ઠ પકા બંદોબસતથી અરપણુ કરી દીધી, કે જેથી આકેળત સુધી કોઈને આશીઆસે રહેવું પડેજ નહીં. એજ આતસબેહરામના સંબંધમા આણુ થાએલા ધર્મબાદે વીચેની ખીના તેની ઘટતી જગેએ દાખલ કીધામા આવશે.

આ શીડીઆના ખવાસ સંબંધી કેહીએતને રજી કરતાં આઠણું તો અલ-ખતાં કેહવું જોઈએઅ કે, તેમનો સવગાવ દેખાઈતો તાતો, અને મીજસ ગરમ ગણાતો હતો; પણ સચાઈ તથા સવર્તરપણાપર તેવંણુ એવાતો ચુસત હતા કે, ગમે એવો જાંણી દાસત અથવા અતલગ સંગો, કે જોઈએ તેટલો જરદાર, મા રાહજીવોળી હોએ તો, તેઓની ગેરવાજબી તરફદારી માટે પોતાની રાચાઈ દરજેજ હોડતાતા નહીં; અને તેવાઓની નજરમા વાહલા દેખાવા કાજે, અથવા તેઓથી મોટાઈ મેલવવાની મતલબથી ખરખુસાંમદને બેહદ ધીકારતા હતા; પણ જે બીનામા રસતી જોતા, તાંહાં પોતાની પનાહ પરકાસવામા ખરી ફરજ સહમજતા હતા; અને તેથી કરી તેણાની નજરમા તવંગર તથા ગરીબ સરપે એક સરીખા સમાઈ રહેલા હતા. સાદા ખોરાકને એ સાહેબ જોયો પસંદ કરતા, તેટલો પોસાકખી સાદિજ પેહરવામા ખુબી સહમજતા હતા.

* દાદીશેઠના આતસબેહરામ પહે ૬૨ વરશે તેજ પંથના કાવસંત્ર બાવાનું નામ આ નેક કામથી જોડાએઈછે. નો. લ.

હાથી નેકનામીથી તેણીની પોછાણત જેમ પોતીકા હંમદીનોમા વીઠલાએલી હતી, તેમજ સરવે વરમના સુરોપીઓનો ઉપરાત હીંદુઓ, તથા મહમદીઓનો, વગેરેમા જે પરખેઆત થાએલી હતી, તેનુ વળુન હવે પછેના કોઈક ફકરામા બીસતારીને કેહવામા આવશે.

આ સરીમંત શેરીઓનો ગોહલો વેપાર કલકતા, ચીન, મધરાજ, વેપાત અને તેવનાએ મણાક દેરાવગે સગાથે રૂલાવો પામેલો હતો; પણ ધાણું કરી વેપાત તથા ચીન તરફની વળાણુ વીચેસ માત્રમ પડતી હતી. પોતીકા જવાની વચ્ચેમા ધધો સર કીધો તારથી તે એવઠની ધડીસુડી સઆધપછે વેહવાર અલાવતા ચોખી દેઆનત સાચવી રાખીને વેહલા વરગના એક સુધા અને સવતંતર શેરીઓ બની રહેલા હતા; પણ પાછલા દહડા તેમના સર ઉપર એવાતો પડલા આવી બેઠા કે, જમાનાના બેવકાઈ બરેલા અકરની ચુંગાવમા ફરી પડેઆ છતાંબી, પોતાના સત આરીનને ઘણીજ ઉરાતવારીથી જાહાલી રાખેજ; અને તેના પુન પરતાપથી આઠને કરી રીતે અનવલ આવવા નીધાવના જેવી હીંમત પીકતા વખતપર રાખતા, તેવીજ સાહુએતીથી જુઠાપાને આરીક રાખીની સંભાવથી સાચવતા દેખાએઆ.

આ શેરીઓને માથે ગામનુ દેવ જે થએજ, તે કરતા રોહીડી અથવા બમની કોંમતની મીલકતો તેના ધગવતા હતા; જેની કારસાજ કરી આપ નારો કોઈની સરાફ જે તે વખતપર તેણીને મલી આવેઓ દોતતો, પોતીકે હથેજ કરજ ફીટાડી દધને મોટી ફતેહ મેલવતો; પણ તે નેકખખતની નામીચી ધારણા કુદરતના બનાવથી જારે પાર નહીંજ ઉતરી તારે તેની ગમખારીમા લગભગ આડી મછીના સુધી ખીમારી ભાગવેઆ પડે, રાજ ૧૯ મો માહ ૬ ટો ફરીમી રાજી ૧૨૨૦ ય૦ એ ૮૨ વરસની ઉપર ૬ મછીના, અને ૨૭ દહડાની જામરે કાવસજી બાવાના સાત માહેલો આ નામીચો નર; જે માહ દયાણ, રાખીદાતાર, અનુરાઈ તથા આબાકીનો બંડાગ, સરવે ગનાતના સોકોમા મીનનસાર, જગમા વખણાએલો, મયા અને ડીરપાને પતી, વેપાર તથા વેહવારનો જાડી, ધનસાકને તોલનાર, સતવચણથી સાચાનો બાવનાર, વેહવારીઓમા વરા, વીદેઆ અભેઆસની વરધી ધંછનારો; માહ ગનાની, ઈરાવર ધેઆણી, સત જરથોસતની જામતનો બસતે કુસતીઆન, દાનાઈનો દરીઆવ, એઆણુપતનો સમુદર, સંભાએને શોભાવનાર, અને અનજુમનનો સુખીય શેઠ ફરામજી બેહસતનસીન થયો.

હતો આ શેરીઓ સખીને દાતાર-રેહમની નજર જે કરતો એકવાર. તો માટીની નીરાચે બનવું હેમ-એવી તેમા યુવગારી મયા ને ઝેહમ. વેપાર જેને થઇ રહેલો હતો આધીન-વેહવારખી સુધો તેને સવાધીન. સગત જેની રસતી જે સાચાનો યાર-રહેઓ વેગલો જુઠાથી જનમતાવાર. અમેઆગી વીદેઆનો સહિમા સરસ-અનેક કામમા ધરાવરથી પામતોતો જરા. સુખથી દેખાતો ધુસાનો ધણી-પણ મયા હતી મનમા ને દયા ધણી.

વહેઆં કઈક જીગ ને વેહશે અપાર-ઈઆદમા રહેશે આ દયાલુ દાતાર.
ત આપતી આ કલમથી વીશિસ વખાંણુ-ખતમ થાયછે જીંદગીનુ હીંઆં લખાંણુ.
ખીના થોડી કેહવાની રહીછે બાકી-એખારતમા સમાવા અહિંછે બાકી.

ઉપર જણાવેલી ખુખીનાખાં જોકે આપણી વસતી અંદરથી ચાલી ગયો,
પણ તેમની કેટલીક બાબદમા હૃદઆત રહેલી નેકનાંમીના બદલો પરજ તર-
કથી રૂડીપેર વાલી આપવાની કોઈ ઉતમ યાદગારી કાએમ રાખવાના હેતુથી,
જાન ૨૯ મે માહ ૧ લા કુલીમી રાલિ ૧૨૨૨ યં એ આ ચેહરના હુરોપીઅન
તથા દેશી સરીમંત ચેરીઆએએ, એક દબદબા બરેલી મોઢી સભા એલફીન-
સતન કાલેજમા ભેગી ક્રીધો હતી; ત્યાંહાં તેમના ભણાં કામીની તારીફમા માજી
સદર અદાલતના ચેઆંના જડજ મીં લીલેટ (સરનસીન), માજી સુપરીમ
કોરટના વડા નેઆએએએ નામદાર સર એસકીન પેરી, મરહુમ હાંનરેબલ
જર્જનનાથ સંકરશેઠ, પશેફેસર પાટણ, મરહુમ વાડીઆજી શેઠ બમનજી હોરમ-
જી, સમાલકાજ કોરટના માજી ખીન જડજ મીં માણેકજી ખરચેદજી,
તથા આચીસટ્ટેટ પશેફેસર દાદાભાઈ નવશજીએ મલી, એકેકથી સરસ બા-
સાંજી ક્રીધા પછે, આ મરહુમ ચેરીઆનુ નામ સજીવણ રેહવાની યાદગારી સારું
કોઈ લાએક જગેઆપર “કૃષાંભજી કાવસજી હનસડીદીઉટ” નામની એક
માહબારત જાહેર એમારત બાંધી, તેણાની લાએકાતને લાંમખી મુક્ત મુખી
દીપતી રાખવાનો ડોઝવ સરવેના અનુમતથી આકસ થેડવેઆં.

આ કારણુ માટે ફરતી ક્રીધેલી હુધરાંણાની ટીપમાં પરજ તરકથી લગભગ
રૂ ૧૦,૦૦૦ બરાએઆ, અને તેમાં પશેફેસર દાદાભાઈ હસતકથી “રુડેડેટ
સોસાઇટી” ને નામે પોત પોતામા ભેગા ક્રીધેલા રૂ ૧૦૦૦* ઉપરાંત નામદાર
સરકારે બે હુમસે આપેલા રૂ ૧૧,૦૦૦† (૪,૦૦૦ તથા ૧૨,૦૦૦) મલી કુલ
રૂપીઆ બતરીસ હજારની એક થાપણુ ઉભી થઈ હતી.

જો માહબારત કારણુનો થેડવ થઈ ચુકો, તેને માટે જગેઆની સોધ ધણે
ઠેકાંજી કરવા જતાં લગભગ લા વરસ ફેકટમાં યુમલેઆ પછે, અંતે આએજ
ચેરીઆને નામે પરજેઆત થઈ રહેલા “કૃષાંભજી કાવસજી તલાવ” માહેલો
થોડાક ભાગ પુરણી કરી લીધો; અને તેની પડાસમા આવેલી ખીજ જગેઆ
મેલવીને આ એમારત ત્યાંહાં બાંધવાનુ મુકરર હોઆથી, રાજ ૨ જો માહ ૭
મેા ફરીમી રાલિ ૧૨૭૧ યં એ મોઢી લામખુમની ક્રીરીઆ સાથે આપણ!

* આ રકમ અવલમા એવી મતલબથી ઉભી થએલી બાસાણુ કરતાએ કહી
સંભલાવી હતી કે, તેની ઉપજમાથી યુજરાતી મડલેઆ માટે વેલાતથી મંતરે મંગા-
વવાં; મગર તેની હાલત જોતાં પાછળથી તેણાનો વીચાર એવો રોડેઆ કે, છ હજાર
રને મોઢી થાપણુ સાથે મેલવી નાંખીશું તો તેમાંથી ધણા ફાએદા હાંશેલ થશે. પણ
સાંભલેઆ પરમાણે, એ રકમ કેમેડીવાવાએએ પાછળથી મીઉગ્રીએમના ઉપોચોગ
માટે આપીછે.

† એ ઉપરાંત એમારત બાંધવા સારું ખાલી જગેઆ મુક્ત આપવા જણા-
વેજ હું.

નો. લે.

માનવતા મરહુમ મીતર હાંનરેબલ જગનનાથ સંકરશેઠને મુખ્યારક હાથે પામે નખાયો હતો; જે પછે રાવાળે વરસના અરસામા બાંધકાંમત સમપુરણ થવાથી રાલે ૧૨૩૩ ના કદીમી ખીજ ગયાને રીજે હેઠલના બાગમા “નેટીવ જનરલ લાઈબરેરી” નામનુ નાંમીયું પુસ્તકખાંનુ, તથા મથાલે “ઈનિસીટીટુટ” નુ દેવાણુખાંનુ જાહેર મેલાવડાના ઉપયોગમા આવવું રહેછે.

હુધરાંણાની ટીપે આ કારણસર બતરીસ હજાર રૂપીઆ જે ભિગા ક્રીધા, તેમાથી ઉપરની નોટમા જણાવેઆ મુજબ ૬,૦૦૦ તે ખીજ ઉપયોગમા જાહેર અપાવેઆ, તારે તે હસાળે બાકી રહેલા રૂ. ૨૬,૦૦૦ થી હાંતું માં હબારત મકાંણુ કાંઈ તથાપર થઈ રાકાએ તેવું જણાવેજ નહીં. એને સબબ એવો જાહેર થયોએ કે, આ એમારતનો પેહલવેહલો નકસો ઉતરાવેઆ તે વખતે મલનારા સરંજમના બાવ ઘણા સસતા હતા; પણ મોટી કીલ નખાયા પછે બાંધકાંમત જાહેર આણુ થએજ, તારે સરવે વરાતુના બાવ જે અતીઅંત મોઢા આપવા પડેઆ, તેમા ૨૬ હજાર પુરતા જણાવેલા નહીં જેએઆ ઉપરથી, આ મરહુમ શેઠના એક નખીરા શેઠ શોરાળજી પેસતનજી ફરાંમજી, જેવણુ તે વખતપર મોટા દરવીયવાન કેહવાતા હતા, તેનાએ રૂ. ૫૬,૦૦૦ પોતીકા મુરખીનુ માન આસકાર કરવાના હેતુથી આપીને કુલ રૂ. ૮૨,૦૦૦ ની કીંમતવાલી વખનાતી એમારતને તેની જગોપર શોખાલી દેખાડીછે.

છતી જુરરાતે આ શેઠીઆ દણુધારીના દબાંનમા રહીને જોકે મરણુ પામેઆ, તેપણુ તેમના અંતકરણની રૂડી મનસની એવીતો મસહુર હતી કે, તેનાજ પુત્રની, તેમના મુજરેઆબાદ વહીવટનો કડવો કરવાનુ કાંમ, કાંમાખાનદાનના એક હીંમતવાન શેઠ ખરશેદજી નસરવાનજીના હાથમાં આવેજ; અને તેની અંદર આ મરહુમ શેઠની નેકબખત વીધવા શેઠાંણી બચુંબાઈ, તથા રાકરમી દોતરા શેઠ શોરાળજી (તથા ખીજઆ જે હાએ તેએના નામની યાત્રી મલી નહીં તેથી દાખલ થઈ રહેજ નથી) તરફથી ઘણી સારી મદદ લેવાવાને લીધે, એવી તરફદ વપડાઈ કે, સરવે માંગનારાએને દરરાલે સેંકડે ટકા ૪ લેખેના બીઆજ શીકે પુરેપુરાં દાંમ મલેઆં; અને તેમ થતાં પવધને આએ વજીરે તે સાહસીક શેઠીઆનાં પરીવારના પોરાણુ મોટે ફાજલ પડેઆ હતા. આટલી ખીનાથી સરવે રાજંજાએ ખરખરી ખુશી ઉપજવવી જોઈએ કે, જે શેઠીઆની અવવથીજ સારી દેઆંનત દેખાતી હતી, તેના કચડાએસો કારેખાર અંતે તેમની ગેરહાજરેખી સંપુરણુ રીતે પાર ઉતરેઆ; જે બાળે ઉપર જણાવેના શેઠીઆએ તથા શેઠાંણી બાઈને અગણીત ઉપકાર આ મરહુમના પરીવારે ઉપર ચોટેઆછે. અને તે ઉપરથી આટલું તો ચોક્કસ થઈજે કે, હાલી રીતે પુરેપુરેં રેવું મુંબઈ વશેઆ પડે, આ શેવાએ ખીજ દોષખી પારથી સરીમંત શેઠીઆની ગેરહાજરીમા અપાવેલું હેએ એવું સાંબલવામા ખીલકુલ આવેજ નથી.

આ શેઠીઆની જાહેર સખાવતો સંબંધી જે ખીના ઉપર વીસતારી લખાઈ મુકીછે, તેએના એકંદર સરવાલો લેતાં ૪,૧૨,૦૦૦ રૂપીઆની સંખીઆ હમારી સહમજ પરમાંજો ઘણીજ મોટી માણુમ પડે; અને કદાપી તેટલીજ જો મો-

કસ થડોતો, તેનાં બળવેલાં કાંઠાની માહબારત યાદગારી સરવે કરતાં સરસ રીતે માર ચીંજેથી ને સમવાઈ રહેલીછે, તેમા એકતો બે ઠાંકી અંદર હંમેસ પોંહચું પાણી; ખીજે મરીણુ પલટનની પાસેનો “કૃતિમંત્ર કાવસંત્ર (અસલનો ઘોળી) તલાવ; તરીજ તેનીજ અંદર બંધાવેલી “કૃતિમંત્ર કાવસંત્ર ઇનસ-તીકુટ;” અને ચોથો પવાઈ તથા બાંકુપ વગે પાછળથી નામદાર સરકારે (તેણાનીજ આપેલી જગેઆ ઉપર) ખાંધેલા “કૃતિમંત્ર કાવસંત્ર રાડ” નામનો રાહદારી રસતો, આપણી તથા હવે પછે આવતી અગ્નિવાદની જાણમાથી હર-ગેજ ખુલાશે નહીં.

વગર ભરેલાની આ જગતમા સહ કોઈએ મરવાનેજ મટે જનમ લી-ધેલા ચોક્કસ કહે; પણ પરાણુ પટકાઈ જતી વખતે કેટલાક જનાવો એવાખી બનેછે કે, જેની ઉપર ઇનસાનનાં હવે પછે આવતાં સુખની આશેઆ રાખ-વાના આધાર રહેલો જોઈએ. ને બાળેના એક બનાવ ને અરુપર બનેએ હતો, તેને હમારા અસરક વાંચનારાઓની હજુર મેલશું તો, તે સરવે સાહેબો સંતોસથી સાંભલેઆવતા રહેશેજ નહીં. માનવંતી શેકાની બચુંબાઈ, શ્રેષ્ઠ કૃતિ-મંત્રના યુજરવાથી ને વીધવા થએલાં હતાં, તેવણુ અશોઈ તથા પરેહનગારી સાથે નીતીની રાહપર ઉસતવાર રહીને, હર વરસની જુલેરગી બરેલી જંમરે પોંહચેઆ પછે રાજ ૯ મે માહ ૩ જે કદીમી રાસ ૧૨૨૮ ના પાછલા પોહરે હકની દરધાએ આવી ગયાં. મરણુની આગમન માદગીના ખીજાના ઊંચર સુધને છેક મેહિતને કઠિ આવેઆં, તારે પોતાના મરહુમ ધણીના ઉપલા વકીલોને તેણીએ પોતાની થાથે બોલાવેઆ; અને તેઓને એવા સવાલ પુછેએ હતો કે, “માહરા ધણીની હજુરમાં જવાની હવે હું તઈઆરી કરૂંચ; વાસતે તમે સા-હેબો મને કેવી રીતની ખુરા ખખરી આપોચ કે, તાંહાં જઈને તેણાની હજુ-રમા હું શુરખ રહે ઉભી રહેવું; અને તે ખુરાલી બરેલા પેર્ગામ માહરા “માનવંતા ધણીને હું કહી સંબલાઈ.” જેના ઉતરમા વકીલો માહેલા મજકુર શ્રેષ્ઠ અરશદજી કાંમાજીએ જણાવેજ કે, “મરહુમ શ્રેષ્ઠ કૃતિમંત્રના સરવે મા-ગનારાઓની હિસાબ રોકડ પામેકે ચુકવી આપેઆછે, અને તેણાની મોલક-“તમાથી તેમના પરીવારના પેરાણુ મટે કાંઈ બંધાવેજબીછે.” હાવી વાતની જાહે તે બાઈએ વકીલો થાથે આતરી માંગી, તારે તેઓએ બધા માંગનારાઓને તતકાલ બોલાવી મંગાવી બાઈના ખીજાંના આગલ ઉભા કીધા; અને પોતાના બોલવાની સમ્યાઈ તેઓનેજ માહરૂથી સાચેત કરી આપી હવી; ને સાંભલીને સંતોરા પાંચેઆં. પછે જંદ અવસતાના પવીતર કલાંમો પઢતાં પોતાનો પેઆરે પરણુ કીરતારના કદંમ નીચે ધરી દીધો.

મરણુ ટાંકે આ મરહુમ શ્રેષ્ઠ પોલીકાં બેહિલાં પરીવારમાં આંગીરજ,* પેસતનજી તથા નાનાબાઈ નામના તરણુ દીકરાઓ, ઉપરાંત બેસુમાર દીકરીઓ, અને તેઓને તાંહાંના છોકરાઓને પેરે છઠઆંની બેહિલી વસતી ને આબાદ

* આ ગરહસંથ રાજ ૨૩ મે માહ ૧ લા કદીમી રાસ ૧૨૩૩ ૫૦ એ વરસ ૭૫ ની વચ્ચેમા યુજરી ગયાછે. નો. લ.

મેલી ગયા, તેઓના નામોની ટીપ આ તાહનકરી નોંધમાં આપી રાકાતી નહીં તેથી ખચીત દલગીર છાડ્યો.

શેઠ ફરામજીને કુલચુબર થયાને બરે ૧૩ વરસ વહી ગયાં, તારે રોજ ૨૧ મો માહ ૮ મો કદીમી રાણે ૧૨૩૩ ૫૦ એ, આપણી ટાંબેનહાલના દબ-દબા બરેઆ દેવાનખાનામાં “ધુનીવરશીટી” ના કાંમ બાબેની મોટી સભા બરે મલી હતી; તે વખતે આપણે માથે હકુમત ચલાવનાર નામવર હાકમ સર બારટલ ફરીઆરે કીધેલાં બારાંણુની અંદર એક ઉતમ વાત ને કહી જાણવી હતી, તેની નોંધ ખુશી દીલથી હીંઆં દખલ કરીએછે.

“ખીજ બે મોટી સ્થાપના બે સખસોના નામની યાદગારી માટે કરવાનો અશકોએ; અને મારી ખાતરીએ કે, તેઓની યાદગારી આ ધુનીવરશીટી કરી “પણ બુલશેજ નહીં. મારા માનવંતા મીતર મરહુમ શેઠ ફરામજી કાવસજી, “જેવણ પેતાની બતી પુરવીનતાઈ તથા આપમેખતેઆરી સવબાવ કરતાં દેશી “મુધારાની દરેક લાએક બાબદમાં, તથા કેળવણીને પુરતો ટેકો આપવામાં કાંઈ “ચોડા જાંણીતા નેહતા. તેજા એક માહપુરસની યાદગારીની હાવી એક ની-“રાંત રાખવાના યોગીયપણા બીએ સભાના જીના અધીકારી માહેલા ધણાક “શીઆએ માહરી સાથે એકમત થાયે.”

આ મરહુમ શેઠના બાકી રહેલાં બે બારકશો મહેલું “સલમાની” ને મધરાજની બંદરમાં લાંગરેલું હતું, તાંહાં તા. ૨૪ મી મેએ ૧૮૫૦ ના સખત તોફાન વખતે ધસડાનું કોઈ અરાખાપર જઈને તે સાથે અઠડી તદન બાગમાં આવેળ, અને ખીજું “બકોંગહાંમમાવર” કલકતેથી કીંમતી માલ તથા ધણાક ઉતારએ લઈ પેલાત જતું, તા. ૪ થી મારચ ૧૮૫૨ ની રાતરે ખાડીની બાહર ખજીરીની પડોસમાં આગથી બલી ગએજી હતું; અને તેઓની નુકસાંણીના નાણાં બીમાવાલાએ પાથેથી મલેઆં હતાં.

પવઈનો વજરે બરે સઘલાં દેવાંમાથી મોકલા થઈને આ મરહુમ શેઠ ફરામજીનાં ફરજંદોનુ પોરાણુ સાચવવા માટે સલાંમત રહેઓ, તારેજ તે સતા બરેઆં લખતની ખુખીથી તરસટપણા હેઠલ સોંકાએલો હોતતો, તેની આએખત અંદરકાગ કુધી જજીસમરમજજ પોંહવેઆ કરતે; જણુ ખઈએ કે હોનારતની અગમમેલી કોઈનેખી રેહતીજ નથી, તેમ આ વાતની લગરીક બુલે તેનુ પરીણામ એવુંતો અનગમનું આણી આપેજીએ કે, તે જાગીરનો વહીવટ આ જીરગવારના એક દીકરા શેઠ પેસતનજી પાથે ધણુ વરસેથી સાધારણ રીતે ચાલેઆ કીધા પછે, એક તરફથી તેમના બાઈ શેઠ નાનાબાઈ ઉપર માંગનારાઓની ફરીઆદીએ એકાએક જાપતી આણી; અને ખીજી તરફથી શેઠ ફરામજીના વડા દીકરા મરહુમ જાંગીરજીના પરીવારેએ પેતાના પોસણુનો કોઈરડો ખંદાજસત કરાવા કાંતે નામદાર હાઈ કોરટમાં મુકદમો ચલાવેઓ. આ બેહુ વાતો ઉપર નામદાર નેઆએધીસેએ બારીક બીચાર પોંહઆડીને સઘલાં પરીવારોનો (એની અંદર તેઓ માહેલા કોઈક ઉપર માંગનારાઓખી દખલ થયાંએ) હક સરખી રીતે સાચવવાનો હેતુ ઈછીને આ કહજતો વજરે હાલતો નામદાર કોરટના

કબજનના સોંકવેઆંચે; મોટે મોટે યા વેહને તે ખચીત કરી વેચાશે; અને તેની ઉપજમાંથી શેઠ ફરાંમજીના ભાગી દીકરાઓ દણુદારીના દયાંણુમાં હશે તેનો હીથો તેમના સાગનાગઓને મલશે; અને બાકી રહેલું અટલકના પરીવારને પથે જશે પણે, તારે તે દીવસથી પવન ગામની મલિકી શેઠ ફરાંમજીના નામ ઉપરથી ખીણીને બલતાંને બાંચેને ચોંટશે તેમા તો હવે કશો સકમુખેદ રહેતો નથી.

શેઠ નવરોજી કાવસજી.

આ ગરહસંયતી ઉપરના (ખીજા) બાઈ નરાસવાનજીનો અકાહેરો અહેવાલ હાથ આવેઆ નહીં, તેથી એટલીજ વાત પછાત પાડી શેઠ નવરોજી વીથેની ઘોડીક કેદીઆત જાહેર કરીઆંચે. આ સાહેબનો સંબંધ ઘણું કરી ઘેલીકા વડા બાઈ શેઠ ફરાંમજીની સંગતથીજ રાજ થયેલો હતો; અને તેમના કામનો વહીવટ લઈને રાજે ૧૧૭૭ માં પેહલવેહલા ચીનની સફરે પણ શીખારેઆ હતા. એકાંત મોસમ રહીને તાંહાંથી પાછા ફરી આવેઆ પછે, ૧૧૮૧ માં કલકતે ગયા; અને ઘેલીકે નામે ધંધો ચલાવીને તાંહાંનાજ રેહવાથી થઈ પડેઆ હતા; પણ જોમરે વફાદારી નહીં દેખાડેઆથી તેજ જગોઆ રાજ ૧૭૮૧ માં ૧૭૮૧ માં કલકતે ૧૧૮૮ માં ૪૧ વરસની જોમરે પેસાતનજી નામના એક દીકરાને હસતીમા રાખી મરણ પાંચેલા માણસ પડેઆંચે. આ શેઠની પાથે વેપારના ઉપીચોગ મોટે “રાહ બેહરાંમ” નામનું એક સફર વાંહાંણુખી હતું.

શેઠ બેરાંમજી કાવસજી

કાવસજી બાવાના આ ચોથા બેટાનો જનમ રાજે ૧૧૫૦ માં થયેલો જણાયોંચે. આ સાહેબ પણ ઉધરીને મોટા થયા પછે વડા બાઈને આસરે પાંમતા પેહવાર ઉપીચોગમાં આવીને પાછલથી એક સવતંતર શેઠીઆ ખની રહેઆ હતા. વેપારના કારણસર બેનઓખી એક બે બેખ ચીત, તથા તેપછે કલકત્તા તરફની કીધેલી કેહવાંચે, પણ તેના સનેની સાલત મલી નથી. આ શેઠ એકવાર મોટા દરવીશવાન કેહવાંચેઆ હતા; પણ તે છતાં કોઈખી રીતની મોટાઈ, કે ગુરરાજી કવચીત નહીં રાખતાં સરવે સાથે મીલનસારી સાચવીને નમનતાઈ પકડી ચાલેઆથી ઘણાક મીતરે મેલવી લીધા હતા. સરકાર દરબારમાં વગ એટલો ધરાવતા હતા કે, તેવા વખતપર કોઈખી સખસ અકસમાત કેદ પકડાંચે, તેને તતકાલ છોડવી લાવવામા મોટી નામદારી જે તેનાંચે મેલવી હતી, તે વાતને હમે ધારીઆંચ કે ઘણાક સાહેબો હજી બુલતા નહીં હશે. દરવીશના જોરથી ઘણીક મીલકતના મલિકખી આ શેઠ કેહવાતા

પોતાના પેહલવેહલા વહીવટ ઉપર જેમ નીતી સાચવીને ઉસતવાર રહેચ્યા, તેમ ખારે હકતાનાની બખચેસથી તેણાની ડમાનીમા ધીનબધીન વધારે થયા કીધા, અને હાય ધરેલા ધનામા જરા પામીને કામ પાડનારાઓનો અતીઆત પેઆર પોતા ઉપર ખેંચી લેવા લાગા.

રાજાની બરકતથી જારે સારી સ્થીતીપર આનેઆ, તારે બાપીકુ ધર ડોડીને કોઠની અદર દવલના મોહના મહેલી જગેઆ વેચાલી લઇને તાહા એક ગળવર હવેલી (જે વીકાજવાના ચેરને નામે પરખેઆત ઘડને પાછલધી તરીજે હાય ગએલીછે) બાધી, અને તેમા ધણા વરસો સુધી અમનો અમાન સહીત વયેઆ પછે, તે મકાણુ વેચીને મળગામ તરફ જઈ રહેઆ હતા, અને તાહાના હોલા મોવાનીઆ તનાનની ઉપરની એક પાડી (જે અસલ બરસ ફાસતવાલાની કેહવાતી હતી) ખરીદ કરી લઇને તે માટેલા મોઠા બગલામા વાંચી કરી રહેઆ, અને તે મકાણુને એટલુ તો વધારી મેલેજો હતુ કે, તે માટેલા મોહામના શીતગારથી બાદશાહી મેહલ જેવુ આરાસતા કરીને જેવા દરબજીથી દીપારજો, તેવાજ દબદબા સાથે હમઆવીના છેડાસુધી પોલીકા બાલગોપાલ સહીત ખુશી વ ખુરમીથી જીવેગી ગુજરી હતી.

એવણુ જારે કોઠમા રહેતા હતા તે વખતે રાલિ ૧૧૯૨ મા થાએલાં સખખ તોફાનથી જે હોનારત તેણુને પોહતી, તેના સખખ એવો સમજાએછે કે, રાતરે વાડીએથી જમેઆ પછે શીગરામમા બેગીને ચેર આવતા, શીરગામના રસતાપર જોર પવણના જહુપાટખે કેટલાક માહારો જે ઠડમાથી ઉખરીને ઠગણ થઇ પડેઆ, તેની નડતથી ચાલવી ગાડી જંધી વળી, અને તેના દબાણમા આ શેક એવાતો સપડાએઆ કે તે વખતપર તેમને જીવવાની આશેઆ ખીલ કૂલ ગહી નોહતી, પણ સારા બાએમે કવી ડાકટરોની કોશિસથી ડાંહવા હાયની તરણુ આગલીએ સાબદી કાપી કાહડેઆથી તેણાનો બચાવ થયો હતો, અને તેહવા જોખમાએલા હાયને આ સાહેબ રામાન વટે હમસાં એવી સતલસથી વીગાલી રાખતા હતા કે, કોઈ અબાજીએ સખસ તે બામે કાઇજ બીજાની સખે નહો.

શેક ખરશેદજીના બાઈ લીમજીશેક મરણુ પામિઆ તારે કુબાસપણાના કામને દુર કરી દઈ તેમના હસતકમા મીં શીમીગટન કરાફરડને તાહાની દલાનીનુ કામ વડા બાઈ ફરામજીશેકની કોશિસથી પોતે મેલવી લીધુ, અને તે ઉપરાત ખીજ કેટલીક પેહડી ખાતાની દલાલીના બોહલા વહીવટની પોતાના સસરા શેક ખરશેદજી અરદેસર ઘડીની સાહેતાથી તેમને હાય જારે આવેઆ, તારે બવીશે પાછી અહડવી કલા તેણાને એવી બખશી કે પોતે મરણુ પામેઆ તાહા તુલીક મોટી જાહેજનાતીની નામતે પોહચીને સરીમતોની સફમા એકવાર વડા તરીકે વખણાએઆ હતા.

જે માહબારત અગરેજ પેહડીની દલાલી આ સાહેબ પરથમ કરતા હતા, તેમાથી આહેસતે આહેસતે છુગ પડીને મીં મેકવીકર બરણુની કુપનીને નામે ચાલતી નામીચી અગરેજ પેહડીમા ધણી મુદત સુધી ખીઆના થઇ રહેલા

હતા, અને તે વહીવટમાં આ શેઠની આગેવાણીથી તેઓએ મોટા દરવીયખી ભેગો કીધો હતો; પણ તેપછે એક ખીલ્લની રાજી ખુશીથી પોતપોતાનો હક ધલકા કાઢી નાખીને તે પેહલીમાં માતર પોતાની દલાલનિજ હક તેઓએ સાચવી રાખેલો.

શ્રેષ્ઠ અરથેદજીને વેપારનો અનુભવ ઘણો હતો તે વાપરતો રાખવાના હેતુથી કેટલાક સંખ્યોના પંતીઆલાપણામાં મોટા પાયાપર ચીન તથા વેલાત બીજેના મુખીય દરજાવરે ખાતે રાજગારને રચવેલો હતો; અને તેજ હોંગામ પર સંખધમાં ખંધાવેલી ક્ષીપર “અરદેસર” ઉપરાંત વેચાતાં લીવેલાં વાંદાંજો “આરલસ ગરાંટ” તથા “કેઆસટલ હંતલી” ના આ સાહેબ ખુદ માલિકખી હતા.*

શેહરના શેઠીઆઓ જારે પેહલવેહલા પેટીટ તથા તારપછે ગરાંડજીમાં દાખલ થયા, તારે આ સાહેબ તેની અંદર ખીરાજતા રહીને ધનસાદના કામોમાં પેત્રીકા અપક્ષપાત વીચારીથી મોટી મદદ કરતા હતા; અને તેજ ઠાંકણે મલેહું મુલેહના અમલદારનું કમીસનખી સારી વરતણકથી માનસહીત તેનાએ જાલવી રાખેલું હતું; એટલુંજ નહીં પણ સરકાર દરબારથી સારા મરતબા હાંચેલ કરતા હતા.

આ ઠાપુના નાંધલા કોલાખાનો સઘલો ભાગ, જે કોઈ સદીથી વેરાણ પડીને દરીઆવાના મોજાઓની હોલખાતો હતો; તેને આખા હાલતમાં લાવવાની પેહલવેહલી પેરવી, કેહ્ય કે, આ શેઠે ચલાવીને ખીલ અંગરેજ તથા દેશી વેપારીઓની ઉલટને ઉરાકેરી હતી; અને તેથી કરી એક જંગલ જેહવી જગેઆ ઉપર ગંજાવર “ગરાંટ ખીલડી” નામની હુપેલી, તથા તેનીજ નજ દીક્રીમાં લાખા રૂપીઆની ઉલ પાથલ ચાતું વેપારનું મોટું મકક હવડાં આપરી નજર હજીર આખા રહીને તે ઉપરાંત બીજા રેલવેનું મથકખી તાંહાં યાદ પડેજો, એજ શેઠીઆ પોતાની કારકીરદીના સઘલા સારા વખત સુધી સેકડા વેપારીઓ, ફકાણદારો, તથા કાપડના ધંધાદારીઓને મોટી મદદ કરતા હતા; એટલુંજ નહીં પણ તેઓ માહેલા ધણા સંખ્યો દખાનમાં આવે-આવી, લાખા રૂપીઆ આહેરયાદ થયા હતાં, કેટલેખી આ સાહેબે કહ્યું કે, નહીં પોંહચાડતાં કેટલાક આખરદાર કુટુંબોનું જાથુક પોસણ પણ પોતે કરતા હતા.

વેપારને અરથે જેમ એક હાથપર વાંદાંજવટી હતા, તેમજ ખીજ તરફ રૂડી નેધાહ પોંહચાડીને છાસટી માહેલાં સાત ગાંધાની મોટી જગીરના આ શેઠ, ૧૨૦૦ ના રાજથી જે ખુદ માલિક થયા હતા, તેઓના નામો નીચે મુજબ માલુમ પડેઆં.

વેરાગાંમ.	પાહાડી.	વેપારાર.	ખાંનદોલી
માલસ.	મોધરા.	વેશીરવા.	

* રેસન શીતાશની પાએધરી એકજ વેરાણપર નહીં કેહવાની સરજતથી, વખતે જારે વલાણ ફેરવી, તારે હાવા હાલત સરીખી હોમતના સરીખેત શેઠીઆની હધઆતીનેખી સાચવી નહીં રાખેઆને લીધે, કેઆસટલ હંતલી તો કલ્યાણલાહીથી જોખમાધને સદતતર બાથું હતું; અને “અરદેસર તથા આરલસ ગરાંટ” વેચાઈ ગયેઆં.

નો. લ.

આ વજ્રક્રિયાને બનતી કોશિસથી આબાદી દ્વાસતમા પોંદ્યાડીને તેના ભાગ-વટો ઘણા વરથી સુધી રૂડી વરતણુકથી હાંથેલ કરતાં, અને તે વખતપર તાંહાંના રેહવાશીઓને સાંભલેઆ પરમાણે સરવે વાતની સવલ કરી દીધી હતી; પણ જમાનાના ફરતાં ચક્રની ઝુંગાલમાંથી જેમ કોઈ બંધી સંજેલ નથી, તેમજ આ શેઠના ખીરગસતે દાહાડાની સરજતથી તેણાની છંદગીને અંત આવેઆ પછે, તે સરવે ગાંભે ૧૨૧૭ અથવા ૧૨૧૮ ને સાલ વેઆંધને પારકે હાથ પડેઆ હતા; અને તાંહાંથીની તારપછે ૧૨૩૦ અથવા ૧૨૩૮ મા નીકલીને તેઓએ તરીજે મલિક ધુંડી લીધેલા માલુમ પડેછે. એ ઉપરાંત કેહ્ય કે કોર્લમળે આતે કાફીના બોહલાં ખેતરે આ શેઠ ને ખરીદલાં હતાં તેઓની ગતીની ઉપર પરમાણે યદ્ધે.

આ યદ્ધને હાથથી કેટલાંક સાહસીક કાંભે જે ફતેહમંદી સાથે નીપજેઆં હતાં, તેને જોકે સુદત ગુજરેઆથી આજતુલીક. બુલવામા આવેઆંછે; અને તે એટલાજ માટે કે તેહવા વખતપર તેમની યાદગારી કાચ્ચેમ રાખનારી કોઈ જાગતી તીરાંણી જાહેરમાં લેવાધ નોહતી; તોપણ એકવાતે બગાર સંતોગ ઉપ-જેછે કે, તેમની કીરતીને કેટલાક અનુભવી સાહેબો હજી તક માનસહીત સ-વીકારતા દેખાએછે. આટલુંની લાંમળે દાહાડે કથથી તેવાઓની ગેરહાજરીથી ફરાંમોસ થાએ, તારે આ શેઠની કીરતી સંબંધી મોહડાંની વાતો જે નહીં સરીખી જણાએ, તેના વીચાર કરી તેમની નેકનાંમીની નેટલી યાદી હાથ આવીચ તેને આ મધે નોધી લેવાની ફરજ બજાવીએછે.

એવણુના મરણ ઠાંકણે કેટલાંક અંગરજ વરતમાન પતરવાલાએએ તેણાની કીરતી વીથે જે ખીના જણાવીચ તેને મથાલે મેલલા “The death of a Parsee Lion.” અંગરજ રાખદો પરમાણે આ શેઠીઆ જોકે તેમની પેસાંતી ઉપરથી એક સીંહ જેવા દેખાતા હતા; વ લેકીન ભીતરથીતો ખરખરા દ્યાણ દીલના અને ગરીબોનું કુખ દેફે કરનારા એક હોંમતવાન દાતાર હતા; તે કાંઈ નાંમને આતર નહીં પણ આ સદરાદીપર પરમેસવર ને સખતી તેમને બખશી હતી, તેનું બલ વાપડીને કુનીઆંધારીની ઉર્તમ ફરજ અદા કરવાની રૂડી સોખના જગરમા ડસલેલી હતી.

સખીતમેહના કાંભેમા પોતાનું સર એવું તો જીલંદીએ પ્રગાડેલું હતું, કે હજારો રૂપીઆને કાંકડાની પેર એમિર પેરીને જોકે બનતાં સુધી તેહવી વાતોને ગુપત રાખવાની કોશિસ કરતા, તોપણ તેની રૂડી વાસના પોતાની મેલ જાહેરમાં ખમરાડે પાંમતી રહીછે. અને તેમા વલીવીથેસ ખુબી એવી દીપતી દેખાધ્ય કે, કચ કાંઈ ગરજખંતાઓની હાજત પુરી પાડવા માટે બુએઆંઓને ભાજન, અને નાગાંઓને વસતર દેવામા, કોઈને ફાંશી જતો બંધાવી લેવામા, તો કોઈને દરા નીકાલ જતો અટકાવવામા અને ઘણાકોના અપસઅપસમા ઉડેલા દીકત બ-રેઆ તંટાએ ચુકવીને સરકાર દરબારની દેવડીના કુખથી મોકલા રાખવામાં, કોઈ વપારથી વેરાણુ થતાએને કેકાંણે પાડવા, કોઈના ઘેરે અથવા વાંહાંણોપર બોલી જપતી ઉઠાડી દેવામા, આ સાહેબે બહુ બાહુકરી બતલાવીને અતીઅંત કીરતી ને મેલવી હતી, તેનું બએઆંન જે વીસતારીને બતલાવીએ તો, તેહવા

વખતપર જામાંનાની ગીરદેશીમા ફરેલા ધણાક પરમાણીક પ્રસેને અથવા તેઓના પરિવારને બેળવત પોંદ્યેઆવના રહે નહીં; એવું સહમજી તે વાતને અંત આટલાજ એસારથી હીંઆં લાવીએછે.

સખાવતની સરીએતથી માથે ઉઠાવી લીધેલાં પરજ ઉપીચાગી અતીધણાં કાંમે આ સખી-નરે નાતબતનો કથેએ ફરક જાણેઆવના એટલાં તો બળ-વેલાં સંબલાએઆંચ કે, કમ કાંધ નાવારેસ દીકરીએને જરણાવી આપવામા જેમ ઉદાર મનથી મેહરખાંની કરતા, તેમજ તરથેઆ રાહદારીએની પેઆસ છીમાવવા માટે ઘણે ડોકાંછે કુવા તથા તલાવો બંધાવેલાછે. આ બાબેની બધી વાતો સંધરહ કચીને જાહેરમા આણવા યજી હમાએ શાધ કીધી, પણ ચોકસ હકાએત કોંથી હાથ નહીં આવેઆને લીધે વાંચનારા સાહેબોની સનમુખ રજી કરવાને અરાકત થયા છતાં, તેમના બે માહબારત કાંમેએ જે જડ પડેકી જણા-ધમ, તેનીજ નોખ હીંઆં લખેએછે. એ મહિલી એકતો પારશી કોમના ગરીબ આંધલા પાંગલા, તથા લાઆરીને ભાગે પડેલા ઘોકેને વીસાંમે મેલવી આપવા માટે, આ સાહેબે પદરના પદસાથી ચોપાટી આતેની કુંગરવાડી મહિલી એક કોસાદ જગેઆ ખરીદ કરી લઈને, તાંહાં બંધાવેલાં મકાણુ સહીતની ધરમશાળા ૧૨૦૫ મા પંચાએતના સવાધીનમા ચંદરેકાજ સુધી સોંકી દીધી; અને બીજું એકે પોતીકા વડા બાઈ તથા જતરીજતની સંગાથે હમસરીક યધને કરેલવાડી આગલ બંધાવેલાં આતસખેહસંમના કાંમમા પોતા તરફથી આપેલા એક લાખ રૂપીઆથી તેણાની કીરલી સમાધ રહેલીછે.

ઈઆદધસતની ગેરહાજરીને લીધે આવા નેકનામ નરની જીંદગીને અહેવાલ હમારી નોંધમા જે અધુરે સવાધાય, તે વીચેની દલગીરી ઉપજવતાં એટલું તો જણાવીએએ કે, આ હીંમતવાન શ્રેષ્ઠ અરથેદ્વ, આ કુનીઆં અંદર હસતી પાંખેઆ પછે સંસારી વપરાસમા આવેઆ, તારથી સવતંતરપણું સાચવતાં સરવે વાતની ઈજત, હોરમત, અને દખલ્યા સાધના સુખથી જીંદગી ભોગવતા હતા, જેવાંમાં પહીદ જાંદરના જીઆંકાર દરદની સુંગલમા સપડાઈ પડેઆથી લગ-ભગ તરણ મહીના સુધી સખત માંદગી ભોગવીને રાજ ૮ મા માહ ૪ થો કદીમી શાલે ૧૨૧૦ યં એ આ કુની આલમમાંથી જાહેજલાલી ભરેઆ અસખાખ ઉઠાવી જાવેદાંની જાહાંનમા જાઈ અંમરવાસો જાહે લીધો, તારે તેણાની જીમરના ૫૮ વરસની અંદર માતરે ૩૨ દહાડા એાછા માણમ પડેઆ હતા.

અરેખરે જોતાં આ પછેાતા રીંદની પુરે તેમના બે બાઈએ મહેલા અથો અસલતના શ્રેષ્ઠ ફરાંમજી, તથા પેલા ખંગાલી બાજુ શ્રેષ્ઠ રસતમજીના પગલાં ગુમ થયાથી બનાજીના બોહુલાં ખાંનદાનનો રાજ જે એક રાજવંશી જેવો જાહલકતો હતો, તે ઉપર કુદરતના બનાવથી એવીતો જાંહાંખ પોંદતેલી માણમ પડેએ કે, તે મહેલા કેટલાકો સાહેબે દાલત હોવા છતાં આ મરહુમ શેરીઆ-એના વખત જેવી જાહેજલાલી જણાતી નથી.

કેટલીક બાબદમા આ સવતંતર શેરીઆએ, હીંમત તથા દરવીય ખરસીને ધણા સારાં કાંમે કીધા વીચે આગલ ગોધમમાં હમેએ જે જણાવેએછે, તેના

બદલામાં આવતી અગોલાદ વંચે પરકાસતી રહે એવી કોઈપણ યાદગારી નેવું અફસોસછે કે, તે સાહેબથી અણેક તરેહની મદદ મેલવનારાઓ ઉપરાંત, કેટલાંક કાંમોમાં લાભ લઈ ચુકેલા સઘણી વરણના ગરીબોથી તે સરીમંત નેવાઓએ જાહેરમાં આવીને કાંઈજ કરી દેખાડેલું નથી; તો જોકે એ શેઠને મરણ પામેઆને પા સદી ને પસાર થઈ ચુકીછે, તેટલા અરસાની અંદર ખીજ ઘણાક સાહેબોના નેક કાંમોની યાદીમાં કાંઈને કાંઈ બની રહેલું; અને તેમાં આ દયાવંત શેઠને ને ફરાંમોસ કીધા, તે બાબે તેમનો ઉપકાર પામેલાઓ તથા તેવણથી લાભ મેલવનારાઓને માથે બદલાંમીનો બેહુધ બોલે ને ચોંટી બોઝા, તેની સફાઈ નેઆ બાહતા હોએ તેઓને હુમારી નમનતાઈ બરેલી અરજ એટલીજછે કે, શેઠ અરશેદજી કાવસજીના નાંમની કોઈ ઉપીયોગી યાદગારી જાહેરમાં મેલવી જોઈએ.

આ શેઠના બીસમા તરણ મોહરદારીની સરજત હોવાથી પેહલી મરણ પામેઆ પછે ખીજ, અને તેની કળએ તરીજીને ને પરણેઆ હતા, તે હર્ષ આત રહીને વીધવા થએલાં બાઈ આપણા આગલા તોજર દાદીશેઠના દોતરા શેઠ અરશેદજી અરદેસરની દીકરી જાઈજી જણાએછે, અને આર દીકરાઓની વરધી ને તેમને તાંહાં થએલી હતી તે માહેલા જમશેદજી તો તેવણની હર્ષ આવી છતાં યુજરી ગયા, તે હસાબે મરણ ઠાંકણે માતરે નવરોજજી, દાદીબાઈ તથા જાંગીર મહી તરણ દીકરાઓ ને હાજર હતા, તેઓ પોત પોતાના પરીવારે સહીત વખતને આધીન રહેલા જોવામાં આવેછે.

શેઠ રસતમજી કાવસજી.

કાવસજી બાવાના સાત મહેલા સરવેથી નાધલા દીકરા તે આ શેઠ રસતમજી, રોજ ૭ મો માહ ૨ જો કદીમી શાસિ ૧૧૯૧ ૫૦ એ મુંબઈમાં જન્મ પામીને સંસારની સરજત ખુજખ, માએ તથા બાપ ઉપરાંત વડા બાઈના સંબાલમાં ઉધરીને મોટા થએલા માલુમ પડેઆછે. થોડી ધણી કેળવણી પામેઆ પછે, એજ માનવંતા મોટા બાઈના આસરે હેડલ રહી ૧૧૭૫ શી વેપારના કામની માહિતી મેલવવામાં મરાગુલ થયા; અને ૧૧૮૧ મા જલ મારગથી પેહલવેહલા કલકતે ગયા; જાંહાંથી એક વરસની અંદર પાછા ફરતી વેલા મધરાજ તથા શેલાણની શેહલધાહ કરતા આવેઆ પછે, ખીજતાર ૧૧૮૨ માં કલકતે જઈને તાંહાંથી તેજ શાલમાં તેનાએ પેહલવેહલી સફર ચીતની એખતેઆર કીધેલી કેહવાએછે. થોડીક મુદત સુધી તે તરફના રોજગારમાં શેકાવા પછે, મુંબઈ આવીને ૧૧૮૯ મા ખીજીએ ગયા, તે માતરે છેલ્લી ગણાઈ; કેમકે એકજ મોસમ રહીને તાંહાંથી ૧૧૮૭ મા પરબારા કલકતે-રવાંને થઈને પોતીકા બાઈ નવરોજજી કાવસજીની સાથે તેમના મોહોલા વેપારની અંદર પડેટાઈ પડેઆથી, આ શેઠની જાતી ચંચલાઈ એવીતો ઉસતવાર થતી રહી કે,

ચોડીજ મુદતમા બાઈને નામની પેહડીનો વહીવટ પોતે ચલાવવા લાગ્યા. કબાળી ઉતરેલા હેકમ મુજબ ૧૧૮૮ માં શ્રેષ્ઠ નવરોજજી જારે તે તરફ ગુજરી ગયા, તારે તેમની પેહડીનો ચાલતો વહીવટ પોતાના નાગપર ફેરવી લઈને વેપારને હિતજન આપવામા કાંઈજ કથુર રાખી નહીં; અને ચહડતા શીતારાની તાશીરે મીઠા રાખરત ટરનર જેવા ચંચલ અંગરેજ સાથે ખંતીઆલું જોડાયાથી, મીઠા રસતમજી ટરનરની* કુપનીને નામે રફતે રફતે તાંહાં એવાતો પરમેઆત થઈ પરઆ કે, કુશડપતી બંગાલી બાબુઆને એકજ દોરે જે બેસાડી દીધા હતા, તે વાત કોઈનેખી અંગાંણીતો હથેજ નહીં.

આટલી વાતને હોંઆં નોધી દેખાડીએએ કે, આ સાહેબ જારખી કલકતે જઈ બેઠા તારખી તે મરણ પાંખેઆં તાંહાં તુલીક ૩૪ વરસના અરસામા પોતાનું મહક બેલી અસલ જનમ ભુમીમા કોઈજવાર આવેઆ નોહતા.

આ સાહેબ પેહલપેહલા જારે કલકતે જઈ રહેઆ, તારખી તે કેટલીક મુદત સુધી તેનાને કોઈ જાંણતું નોહતું; પણ પોતાની અશીલાઈ સાથે સારી કેશિસ વાપડીને તાંહાંના શ્રેષ્ઠ સાહુકારો, તથા સોદાગરોની વચે મોટા મરતબા, અને નામીએ દરજ્જે મેલવી લીધા; એટલુંજ નહીં પણ પોતાના મોહિલા વેપારની સાથે આંઠ સાચવીને વેહવારખી એગર વધારી લીધી હતો.

અકલથી જેવી બલમનસાઈ સરવેને દેખાડી, તેવીજ રૂઢમની નજરથી સખાવતખી તેવણ સારી રવેથે કરતા રહેઆ; અને વખતપર જખી ગણાતવાણો (પછે તે મરીખ યા તપંગર હેખ) પરદેથી તેણાની નજરે પડતો, તેની માવજત બરેલી પરેહણાગત આ શેઠીઆથી કહી ખાલી જતીતી નહીં.

પોતાનો વેપાર જારે પુર જોરમા વધવા માંડેઆ, તારે શ્રેષ્ઠ રસતમજીએ વડા દીકરા દાદાબાઈને રાણે ૧૧૯૧ માં પેહલપેહલા ચીન તરફ રવાને કીધા; અને તે પછે ખીજા બેઠાને તેમા સમિલ કરીને ૧૧૯૬ થી તાંહાં મીઠા દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીને નામની પેહડી સારા પાયાપર આણ કીધી હતી.

જેને તાંહાં ઘણા દેશાવરો સાથે મોહિલા વેપાર ધીકતો હેઆ, તેને સફરી વાંહાંણીખી જરૂર હાજતાં જોઈએ; કેમકે તેખી કરી કેટલાંક ધારેલાં કામો ઠાંકણાસર પાર ઉતરી રાખેછે, મોટે હાવા મુજબ એરાદાથી શ્રેષ્ઠ રસતમજીએ કેટલાક બાગીદારોની મજબુઆં અને પોતાના સેકરેટરીપણા હેઠલ ખીદરપોર તરફ એક ગોદી ઉભી કરીને તેમા પોતાના વેપારને હિતજન મલવા સર્હ ખનવી જોગવાઈએ ખારકશે આંધવા માંડેઆં; જે ઉપરથી ખીજા લેઠોખી ઉલટ પકડીને તે ગોદીનો લાભ સેવા લાગ્યા.

આ સાહેબે એકેક પછે વાંધેલાં, તથા આઈતાં વચાતાં લીધેલાં ખારકશે ૪૦ સને ૧૮૨૦ થી તે ૧૮૫૦ સુધીમા સરવે મલી ૨૪ ગણાયાં હતાં, તેઓના નામો હેઠલ જહર કરતાં જણાવીએએ કે, તે મહેલાં કેટલાંકો તેમના બેઠાએ મીઠા દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીને હસામે ચીન તરફ કરતાં હતાં.

* મીઠા ટરનર ઘણાં વરસોવર લાગુ રહેઆ પછે પોતાનો બાગ છોડવી ચીન તરફ જઈને તાંહાં પોતીકે નામે વેપાર ખાતાંની પેહડી ચલાવતો હમારા જોવામા આવેઆ હતા.

ના. લે.

પાપા	સ્કુનર.	ફારથ	વાહાણુ.
કારથેયર	બરીક.	બરીમાર	વાહાણુ.
કારે-ડી-મનીલા.	વાહાણુ	બલાકબેક	સ્કુનર
કાનસજી રેમેલી	બારક.	મગ્નેડ	બારક.
ખરથેદજી કાવસજી	વાહાણુ.	અગણેસ	વાહાણુ.
બવેનકોચીના	સ્કુનર.	આરનાડ†	વાહાણુ.
તરનેટ*	બારક.	રબ્બલ એકસથેન્	બરીગ.
ધીરાલ	સ્કુનર.	રસતમજી કાવસજી‡	વાહાણુ.
ડવીલ	સ્કુનર	લીનેટ	બરીગ.
પરલ	સ્કુનર	વીનસ	સ્કુનર.
પરીમારીરા	બરીગ.	સરખરન	વાહાણુ.
ફરામજી કાવસજી	વાહાણુ	ચીલફ¶	બારક.

આ બારકસો તથા તેમા આવતા જતા માણીની કુળ એલાહીએ કૌંમત પાછી હાથ કરવાના હેતુથી વીમા ખાતાનો વહીવટખી પોતાને તાહા ખીજ બાગીદારે મેલવીને ઉભા કીધો હતો, એટલુજ નહીં પણ એવીજ કીસમની ખીજ પેહડીઆ તરફથી કેટલીક આડતખી આ શેઠીઆને તાહા આવી હતી; અને તેથી કરી વેપારને કેટલીક ઝુદત સુધી સારા બાચ્ચે કોઈ રીતનો ધિક્કો પોહચી સકેઆ નોહતો.

ફરતી ગાસડીઆ ડાખવા મટે આ શેઠ પોતાને હસાણે સ્કુરના બે મોઠા કારખાનાઆ, કોઈનેખી હીશે રાખેઆવના જોમ સ્થાપેઆ હતા; તેમ યુક્ષીના કારખાનાપણ પોતાની ખુદ માલિકીપણા હેઠલ કાઢડલા હતા.

કલકત્તામા જરે ખીન રેલગારી જરઘેસતીઆ કોઈખી ડેકાણેથી જઈ પડતા, તારે તેમ્ને રેહવાનુ મકાણુ તથા ખાધા પીધાનો આસરે, આ સખી શેઠ રસતમજી મોઠી ખુશી સાથે આપતા; એટલુજ નહીં પણ તેહવાચ્ચે આકરી ધવેખી વલગાવીને ડેકાણે પાડતા હતા, અને તેહવાજ હેતુથી તાહાની આસપાસના ઝુલુકોમા રેહનારા હમદીનેને પણ ટાકણારાર બેઠતી મદદ પોતે પોહઆડતા હતા. મરણ પામતા પારશીઆના રવાનેને ડેકાણે પાડવાનુ એકાત મકાણુ, જેને દોખમ્ કહેડે, તે મરહુમ શેઠ નવરોજજી ચોરાબજી ઉંમરીંગરે

* અસલમા હાનરેખલ ઈસ્ટ ઈંડીઆ કુપનીની લડાઈની સલુપ હતી

† એ બારકસખી પેહલા ઉપધીજ કુપનીની કરજરમા ફરતુ હતુ

‡ આ નામીયુ વાહાણુ બંગાળી અફોણની ૧૦૦૦ પેટી ઉપરાત ખીજ રકમખધ નીમતી માલથી ચીકાર બરાઈને ૧૮૫૦ ના આગસ્ટની ૨૦ મી તારીએ કલકતેથી ચીન ખાતે હકારી ગચ્ચેલુ નવેમબરની આખરી સુધી તાહા નહીં પોતાથી ચીનના દરીઆનમા સપ્ટેમબરના હાથીઅનુ સખત તોફાન ખાઈને માલ તથા જન સહીત ડુખી ગચ્ચેલુ નીરાચે ધચ્ચેઈ હતુ

¶ આ કલીપર પેહલવેહલી ૧૮૩૨ મા બધાઈને ૧૬ દાહાડા ને ૧૭ કલાકમા ચીન પોહતા ઉપરથી ચાલમા ઘણીજ વખણાઈ, કારણ કે સડવાલા કોઈખી બાર કથે એટલી ઉતાવલી મનજલ કોઈ મી વખતે કાપી નોહતી નો. લે.

બંધાવીને તેને લગવી વાડી તથા સગડી લીગેરેની જગેઆનો સંભાલ પોતાની હાથઆતી તુષીક સાચી રહેશે મલાવેઆ હતા; પણ તેવણના યુજ્યી મયા પછી હાવાં માહભારત મકાણુને, આ દાતાર શેકે પોતાની દયા હેલ રાખીને, હાથ-આતીની છેલ્લી પડી યુધી તે ઉપર જોઈતો અરમ્ય પોતાની ષદરથી પોંદ્યાડેઆ કીધો હતો.* એ ઉપરાંત અનજુમનને લગતાં કેટલાંક ધરમના કામિનો અરમ્યની એજ સરીમંત શેક તરફથી જન્યુક થતા રહેઆને લીધે, કેહ્ય કે, તેહવા વખતપર તે તરફ કોઈખી કીસમનું ધરમઆતું હુધરાતથી ઉર્મું કરવાની કથી જરૂર માણુમ પડતીતી નહીં.

કલકતા જેવાં હાંદના અંગરેજ પામ્મેતખત શેહરમાં કોઈખી કીસમના સરકારી ખાતાંઆ, અથવા જાહેર યાદગારીના કામો ખાખીની મંડલીઆને માથે આ શેરીઆનો કાંઈખી ઉપકાર નહીંજ હોય એવું એકખી ખાતું તેણાની રાખા-વતથી તદન ખાલી તો હતુંજ નહીં; અને તેથી કરી એક હલકા અમલદારથી તે છેક તાંહાંના માનવંતા સર સુખાઆ પટીક આ સરીમંત શેકને વારંમવાર મોટી જોરમત આપી, નામદાર માહરાંણીની રધએત મહેસા એક વફાદાર રૂકીક તરીકે તેનાને પેઆરથી આહતા હતા.

ઉપર જણાવી. ચુકેઆ પરમાણે આ શેકે જરૂર મુંબઈ તરફ પાછું ફરવાનું મન નહીંજ કીધું, તારે જીગરથી તેણાની ઉત્તર એવી ઉરાકેરાઈ કે પોતાનું પરીવાર, તથા તે ઉપરાંત કલકતામાં લાંમખી મુદતથી પડી રહેલા કેટલાક પારથીઆના કખીલાઆને પોતાના અરમ્યથી બોલાવી લઈને હમદીનાની વસવી વધારવી. હાખી મુજા ધારના પાર ઉતારવા સાર વાંહાંણુ “જન ઉગામ” ને છેક તાંહાંવેરથી માંડીને મુંબઈમાં મોકલવિર્થે હતું; જેમાં આ સખી શેરીઆની રાકલ યુધી ધણીઆંની ધનખાણજી, ઘીકરી મીઠીખાઈ (કેમકે તેણાના આર્વદ મરહુમ મેરવાનજી ઝાંગીર બનાજી તે વખતપર તાંહાં હાથઆત હતા), તથા પોતાની નાધલી વહુ ડાગીખાઈ (જિનીનું નામ સાસરીઆંમાં સાકરવહુ કરી કેહવાએછે), અને તે ઉપરાંત પોતાને તાંહાંની પારસણ દારીઆ મલી ખાર ખાંનુઆ સવાર ધધને જાન ૨૧ મા ગ્રહ ૧૧ મા કુદીમી રાણે ૧૨૦૭ ને દીને આ શેહરના કીનારે છોડી પેહલવેહલી જલવાટની સફર કરતાં કલકતે રવાંને થયાં હતાં.

* કલકતા ખાતે જરથોસવી અનજુમનના ધરમખાતાંની યાપણ ઉભી કરવાથીજેના અહેવાલ સંબંધી ૬૦ સને ૧૮૧૪ માં છપાએલાં ચોખાંનીઆં મધે એક ચાદીની અંદર જણાવેઆ મુજબ આ શેકના યુજ્યેઆનાદ તેમના બરખુરદાર ખે-ટાઆ શેક દાદખાઈ તથા મણિકજીએ લગભગ ખાર વરસવેર ખાપની પોં ઉપલાં કામો નીખાવી રાખેઆં હતાં; એટલુંજ નહીં પણ જરથોસવીઆંની વસતીને તે તરફ વધારવાના હેતુથી, આ બેહુ બાહજીએ એવી આએસ દેખાડી હતી કે, ઈરાનમાં રહે-નારા જરથોસવીઆં જે ધણી ચુકલેસ હાલતમાંછે, તે મહેલાં કોઈખી સારાં માણુસો પોતાનું પરીવાર લઈને તાંહાંથી કલકતે જઈ વથેતો તેવાઆને વરસ એક સુધી મરહુમ શેક રસતમશવાલી દરેમેહરમાં મુકત રેહવાનું મકાણુ કરી આપવા તથા તેવા લાએક સખસોને લાગવગથી આકરી ધંધે લગાડવા; અને તે બીથે ઈરાંન ખાતે શેક દાદખાઈએ મી૦ મણિકજી લીમજી આંતરીઆ ઉપર લખી પણ વાસેજ નો. ધ.

જોકે એની આગમન ધણીક પારખી બાનુઓ પગવાટે હેક પુણાથી તે જાલના સુધી કોઈ મુદત થઈ જઈ વચેલીઓ હતી; મગર ચેવાણનો તોફાની દરીઆર વઠાવીને બેંગાનનો અખાત, કોઈની પાસેજો ને નહીં જોયો હતો તે બાબેનુ પેહનવેહલુ માન નામીઆ ખાનદાનના આ સાહશીક શેરીઆની સતવાદી મોહરદાર તથા તેણીની મોહખતનીઓએ ખેખેખર હાથેલ કરી લીધેલ જણાએજ છે; કેમકે તેથી કરી ખીજ બેનપણીએને તેણીએના પગલાપર તારપછે ચાલવાની હોંમત છુટી, અને તેની પુઠે ખીજ ધણીક ખાધઓ તે તરફ સેહલધી જતી આવતી થઈઓ.

પારસીઓના પરીવારો જરે કનકતે જઈને પેરખારીતા થયા, તારે તેઓના ધરમનીમના કામો સાચવાવાની જે જરૂર જણાઈ આવી હતી, તેમા છદ્દગીની આખેગીએ વીસામો પામવા માટે જબીરાઈની ચિકાત જગેઆ તો, ખારેહકતાનાની બખચેસથી ઘણા વરસો આગમન મરહુમ શેઠ નવરોજી શે રાખજી ઉમરીગરે બનવાડીને જરથોસતીઓમા વપરાતી રાખેલી તથાઆરજ હતી; પણ મજહબના દરમાન પરમાજો બદગી સારે એવાદતખાના તથા રવાનોના રોજગાર સચવાએ તેની કીરીઆ કરમના મકાણની માતરે ખુર જણાઈ, તે આ સખી નરે પુરી આપવાના હેતુથી, મુખર્ષ ખાતે નખીને પોતીકા કરીમી પથના બરસનુમવાલા મોખેદોને આનાત સહીત તાહાથી પગવાટે બોલાવી મગાવેઆ. આ કારણ માટે કુમતોલી નામના મોહલામા એક મકાણ બધારીને તેની અદર આવી પોહતેના ધરમશુરઓ પાથે કેબલાની પરીતર કીરીઆનુ કામ સર કરાવેજ; અને તે સરવે સમાપત થએજ તારે રોજ ૧૦ મો માહા ૧ લા કરીમી રામે ૧૨૦૬ થા એ મરહુમ મોમેદ બેજનજી રસતમજીની આગેવાની હેલ આતસ આદરાનને તખતે બેસડાનેઆ પછે જરથોસતી અનજુમનને બધુક વાપરવા સાર તે દરેમેહરને ખોલી મેલવામા આવી; અને તે ઉપર સઘલા મલીને એક લાખ રૂપીઆ ખરઆએલા ગણાવાહે * બાહરથી આવનારા અજા છેઆ જરથોસતીઓના ઉતારા માટે એક અનાહિધા મકાણની જે જરૂર જણાઈ તે સાબલેઆ પરમાજો એજ દરેમેહરની પડાસમા એક ચાલી આ રાખી શેઠના બરખુરદાર મેઠાએ શેઠ દાદાબાઈ તથા માણેકજીએ બધાવી આપીને નામવરી મેલવેલી માલુમ થડીછે.

શેઠ રસતમજીની સખાવત જેમ તેણાની કોમ ઉપર થાતી હતી, તેમ સઘલી વરણના પરજણાતોને વાસતેખી કાઈજ કશુર કીધેલી રહેનાઈજ નોહતી. કલકતા ખાતે બધાયલી હાસખીટલની થાપણુમા મોટી રકમ બખસીદા કીધા ઉપરાત ખીજા ઘણાક કામોમા જુખી રીતે મદદ આપેરીઝે, પણ તેની ચોક્કસ દીપ જાહેર કરવા જોગ હાય આવી રાખી નહીં. ઘણા ખીન રોજગારીઓને રોજીએ વલ

* આ દરેમેહર ઉપર સઘની કીસમના બધુક ખરચ માટે એ સાહેબે એક અલહેધી જગેઆ એવી બનાવીચ કે, તેનુ દર મહીને ઉજળુ ભાડુ બધી સંગવડ સાચી રાખે; અને તેનો વડીવટ પોતાની હદઅનીબાદ મે દીકરાએ નામે શેઠ દાદાબાઈ તથા માણેકજીના સખાન હેલ ચાડુ રહેલો સાબલવામા આવેઓઝે. નો.સ

ગાયવા, કેટલાકોને દેશાવર આતેની આડત સોફીને સોધગર ખનાવવા, અને કચ દોષજીને પોતાને તાંદ્રાં તથા લાગતાં વલગતાં ઠેકાણુઓ ઉપર મોટા પ-ગારે રાખવામાં સઘ મોટું દીલ દેખાડેલું સાંભલવામા આવેજોછે; એટલુંજ નહીં પણ પોતીકાં કેટલાક કુટુંબીઓને તો ષગર ઉપરાંત, ઓરાકી મોસાકીના સુખથી સઘ સંતોરા પમાડતા હતા.

જે મુઆફેક આ સખી યેકના આસરાથી ગરીબ તથા વચલે વાંગેનાઓએ સુખ સુચવેજ, તે કરતાં વધારે કાએદા મોટ મોટા વેપારીઓએ પણ તેવનથી વારંમવાર મેલવેમા માલુમ પડેઆછે; જે વાતની બધી ખાતમી તો મુદતની સાથે વટાવમા વહી ગયાને લીધે હોઆં દાખલ કરી રાકાતી નથી, પણ જે દાખલઓ ધેઆણુમા રહેલાછે, તેજ માતરે એક ચારે તરીકે આ જોગવાઈએ જાહેરમા લાવીએછે; એ માહેલા પેહલા એકે, માજી ઈસ્ક ઈડીઆ કુંપનીના અમલ વખતે ઇ. સને ૧૮૨૫ માં થએલાં સરકારી જે લીલાંઉના ખંગાળી અફીનનો મોટો સંદો, માહેલાં દેશાવરે આતે જોસમા ચાલેઆથી, તેના ભાવ એટલાતો જિઆમહુડેઆ હતા કે, આકરી પીઠનો માલ ખરીદ કરીને જેઓએ ચીન માકલાવેઓ તેઓને, તાંદ્રાંની સરકારે તે ઠાંકણે અફીન બાબે પોતાની પરજતપર ફરમાવેલી રાકત મનાઈને લીધે, વગર ખચે ભાવ અતી-શીઅ ઉતરી ગયા, તેમા મુંબઈ, કલકત્તા તથા ખીજાં દેશાવરે આતેની ના-મીચી વેપારી પેહડીઓ નુકસાંનીના સંકટમા આવી રૂથી હતી. આ સમે શ્રેષ્ઠ રસતમજીએ સરકારમા સાર્ફ માન ધરવેઆના નાતાંથી વગ લગાડીને ફરી-આદ મુજારી હતી, અને તેમના લખાણુની રૂડી અસરથી આકરા ભાવે લીલાં-ઉમાથી પેટીઓ ખરીદનારઓને અસલી કીમતમા મોટો ફરદો થઈને નાણાની મુબલક રકમ પાછી મળી હતી; અને તે બાબે તેનાએ વગર હાંસલે લીધેલી મેહનત ઉપરાંત હજારે રૂપીઆ ગાંઠથી જે ખરચેઆ, તેની કશીએ દરકાર દ્યાને આતર કીધી નોહતી. ખીજી બાબદ વાંચનારે સાહેબોની માદીમાથી હજી ખીશી તો નહોંજ હયે કે, ૧૮૪૬ મા મથુરાંવાલા કરોડપતી સાહુકાર મની-રાંમતી તરફથી મરહુમ મારવાડી રામલાલે રાધલાં દેશાવરેમા હલકા ભાવે (તેજ રાલના નવેમખરની ૩૦ મી તારીએ યનારાં લીલાંઉની) પટણાઈ અફી-નની હજારે પેટીઓ સેવી કરીને તેની એવરેજ દર પેટીએ રૂ૨૫૦૦) મુધી લાવવાની શુકતી ચલાવી હતી. આ વહીવટની વચે આવેલાં મુંબઈ, ખંગાલ તથા ખીજાં દેશે દેશના વેપારીઓ અને સરાફે વઢીક મંદીમા રહીને સંકટના સેકંજમા એવાતો દખાતા દેખાયા કે, જે કદાપી રામલાલે રચેલા સંદો તેની તરફેનમા ઉતરે તો, ઉપર જણાવેલાં ઠેકાણુની બધી પેહડીઓ એકજ ઠાંકણે પાએમાલી પાંમીને તદન જિઅકાઈખી જાએ; પણ તેઓ માહેલા કેટલાક વગ-વાલા વેપારીઓએ આ સરીર્મત શ્રેકની જરે મદદ માંગી, તારે કેહય કે, તેવણ ખીજું તો કાંઈજ કરી રાએઆ નોહતા; પણ જે દીવશે લીલાંઉ યનાર હતું,

તે ઠાકણે એવીતો સતલેસ ચલાવી કે* લીલાઉની સરખાતથી તે સાહજ પડતા તુલીક તેમા મેલખેરી પેહલી પાચળ પેટીના લાઠને સાર મદીવાલાઓ તરફથી એક ખીજની પોંઠી છુપાઈને ઉભા રહેલાઓ માટેલા એકેક પર ચડાચહડી કરતા દર પેટીએ રૂપીઆ એક લાખ ને તરીસ હજારનીખી ઉપર મુધા માગણી આપતા કાઈજ મુગા નહીં રહેઆને લીધે તે શોદા જરે નોધાઈ નહીં રાકાયો, તારે લીનાઉ કરનારાઓએ કામ બધ પાડીને તે બાબેની સરવે કેફીએત સગકારમા યુગ્મરી હતી. આ યુકવી કાઈજ નહીં પણ લીનાઉના ઘણાડા ચુકવવા માટે થઈ હતી, જેની સામણે રામલાન તરફના આડતીઆએ પરોસેસત કીધા ઉપરથી એક અઠવાડીઆ પહે તે પેટીઓનુ લીનાઉ જરે પાકુ થએજ, તારે સરકારે તેને તા. ૩૦ મી નવેમબરનુજ થેડવેજ હજુ, પણ ગએલી તક પાછી હાથ નહીં આપતા મદીવાલાઓના બાએએ આ યેગીઆની ચાલુ રહેલી કોથિસથી દર પે ટીએ રૂ ૧૭૬૩-ના ની એવરેજ ઉતરેઆમા મદીવાનાઓ જોડે મોટી મુશીબત બરેલી નુકસાનીમાથી બચેઆ છતાખી કેટલાએકોની પાએમાની યયામા કાઈજ બાકી રહી નોહતી

મીવાનાઓ ઉપર મએઆ રાખીને આઠણુ હરીફાઈ બરેણુ મુસકેલ કામ આસાણીથી બજાવી દીધામા શેઠ રસતમજીએ પોતાને તાહા આવતો મોટો લાભ ખરેખરો એહિસા કેહવાયોઃ; કેમકે તેજીવાલા તરફથી શેઠ ઘણાબાઈની મારફતે આ શેઠ ઉપર એવી શેફારસ ગઈ હતી કે, જે લીનાઉને જોચુ લાવવામા જોઈતી મદદ આપે તો તે અરાબાની જોટલી પેટીઓ તેમને હાથે ખરીદ થાએ, તેની હકસાઈ ઉપરાત બધી પેટીઓ તેમના જારકસમા ચહડાવવી, તે ઉપર વીના પણ તેનાનેજ તાહા ઉતરાવવા, અને ચીન આતે તેમનાજ બેગઓની પેહડી આતે આડતે નોધી મોકલવી આથી કરી શેઠ મજકૂરને તાહા આજામા આજા પાચ લાખ રૂપીઆની લક્ષમી ચાલી આવતે, પણ આજમનુ બણુ ઈછવાના ખરા જેતુથી, તેવી કમાણીને તતકાજ ગુછકારી કાહડી હતી, જે બાબેના ઘણાક મોટામોટા મદીવાના વેપારી તથા સાહુકારેએ આ શેઠના બેહુ ઉપકાર માનીને તેના હએસાનમા દર એક જણાએ આજર આઈ બરેલા પતરો જે લએઆ હતા, તે આ નોધ લેણારના વાચવામાખી આવેઆડે.

દસત અને ઘણાડા ખીનદી પર પોહચતો રહેએ, તાહા મુધી આ યેઆના શેઠ રસતમજીએ જેખી માહબારત કામે ઉઠાવેઆ, તેમા બધે વાતે ફલદરૂપ થાઈને પાર ઉતરેઆ કીધા, પણ ધરેહ જરે ચકરાવો લઈ આવીને વાકી વ લણુ પર વકરી બેઠો, તારથી તેમના વેપાર માટે ફેકતો સવડો પાથો પોતાની જલ ઉનરાતો રહીને, એમરથી તેને નુકસાણુ નીપજવવા માડજ, અને તે વધી

* હાલી લીકમત કેવલાક વાચનારાએને કદાપી અપરમાણીક જેવી લાગે તો, તે બાબે એજોસાજ એલાસો બસ થાયે કે એક માણસ પદસિાનુ બજ વાપડીને પોતાના તાબ માટે હજારને ખુહાર કરે, તેની સામણે એવાજ ઉપએ વાનેખી ગણાએ, નહીંતર તેટ નએા II સાથે નીસબત રાખનારા ખીજ ઘણાકોનો ધાણુ નીકલી જએ મોટે આ કામ શેઠ રસતમજીએ માહ પુનવતુ કીધેણુ હમો વીચારીએડે. નો લ

હેવી રીતે કે લાખો રૂપિયા બેગા કીધેલા યોતના પાંણી પો તેમની પાથેથી રૂપસત પાંખતા આવીને છેક ૧૨૧૭ નું સાલ આપ્પી ધવા આવેલ, તેટલાં તો એક હાથપર તેવનના હોમતવાન બાઈ અરશેદજી હોઆં મરણ પામેઆ પછે તેમનો વહીવટ નાદારી હાલતમા આવેલો માલુમ પડ્યો, ખીજી બેરદુપર મુરખીને તોલના વગ બાઈ કસાંમજીને માથે કાલ ચંદર બેડો, અને તરીજી તરફ પોતાના પેઆરા કીકરઆ ઘઘબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીની કુંપનીને નામથી ચીન તથા શુંબઈમાં ચાલતો રાજગાર રંજના કસાંણુ પર ચોંદડી રહેઓ, તારે આટલા સંજોગથી પોતે કરજના દબાણમાં ને વીટલાએઆ, તેમાંથી માફલાસ મેલવી નહી રાખેઆને લીધે, તેજ સાલના કદીમી ૧૧ મા મહીનાને ૬ જે રાજથી વેહવાર સાબદા બંધ કડી પોતે પણ નાદારી હાલતમા આવી પડ્યા; નહીતર ઉપર જણાવેલા તરણ સાહેબો તેઓના આજતા વખતમા વગ તથા વેહવારને જોઈ પારકાઓને આરાશે આપનારા હોમતવાન હતા; તેઓ કદાપી આગલીજ સધીતીમા સમાએલા હોતતો, પોતાના આ જગરને આવી વેદના-માથી બંધાવી સખતે.

ચેઃ રસતમજી ઉપર ઉતરેલા સંકટના કારણે તો ઘણા હોવાં જોઈએ, પણ ને મુખીઆ જણાઈ આવેઆંચ તેમાં એકતો, તાંહાંની ઈંઉનીઆણુ બેંક, અને ખીજો માજી સુપરીમ કોરટનો રજીસ્ટરાર મીં ઠામરા તરટન, જોઓએ આ સખી તરને એવીતો સેહ આપેવી કેહવાઈચ કે, તેઓની સાથે ચલાવેલા વહીવટના અરસપરસ એકમાથી પોતાની બાજી ખીરગસતે દાહાડાની સરજતે સંભાડી નહીં સખેઆને લીધે, માફું કરજ માથે ચોંદી બેઠું હતું. હાવા સંકટને સમે ને વપારીને પાસતે વીથેસ દ્યા, અને બારે દરદો ઉપજે તેવા પરમાણીક પુરસને સંભારવા આહીએ તો, આ પરિપકારી ચેઃ રસતમજી કરતાં ખીજત યો-ડાજ હોવા જોઈએ. સારા વખતમા લોકો ઉપર આ સાહેબે કીધેલા બેહધ ઉપકારનો હેતુ હાલે ટાંકણે ને માલુમ પડ્યો, તે કાંઈજ નહીં પણ આ અપીલ ગરહસથે, પોતાના ઘણાદરે, ખાચેથી, માફી, ગુમતુ રવું, ચુકવી, આપવાની, જોગ-વાઈ માટે તરણ વરસની મેહતલ ને માંગી લીધી, તે સઘલાઓએ ખુશી સાથે એનાએત કીધી; પણ કચડાએલો કાહરેખાર એવોતો કફોરે હતો કે, ઉપલી મુદત અટવાઈ ગયા છતાં તે સુધરેઆ વના જોમનો તેમ રહેઓ; અને રવું અંતે અઘ નહીં યઈ રાકાવાને લીધે પારસીના ફીરકામાથી હાવા એક અહલકતા હીરએ અંહાંચ પકડી, તે બાજે ઉપજેલો અવીઅંત સંતાપ તેમના પરીવારે ઉપરાંત તેવણુથી આસરે પાંખેલા હજારે લોકો હજીસુધી ખુલેલા જણાતા નથી.

બરેસા વનાની છંદગીના પાછલા દાહાડા ચોંક મુધી માફી હાલતમા મુજરીને વરસ ૬૦ ઉપર ૬૧ મહીનાની જામર પુરી કીધા પછે, કાવસજી બાવાના આ સાતમા અથવા સરવેથી નાંધલા દીકરા ચેઃ રસતમજી રોજ ૨૨ મા માહ ૮ મા કદીમી રાલે ૧૨૨૧ ચં એ મરણ પામેઆ અને ને મકાનમા (કલકતે) જાહેજલાલી જોગવી હતી, તાંહાંજ પોતાનું ખાલી બોખું આપને

સપુરદ કરી નેકતામીની સુધંધી ભરેઆ પાક રહેને પરવરદેગારની પનાહમાં
સોંફી નીધું; જેની ગંભીરતામાં કવીતો રૂપી ચોડાક મરશીઆ જણાવી, આ
અહેવાલને હવે હીઆજ સમપુરણ કરીએ.

અજબ છે બાદપંદી ઉત્તમ કગંમત-શું મગદુર કે તેપર કડે કોઈ મગમત,
જમાનો તે દાતારની કુંમક ધરે છે-ધગ્તીની તેનાજ હોકમથી ફરે છે.
જેમ કુદરત પાણીમાં પવન મલાને-જાંદા ખુરાકીના ગ્રહડોને યત યત હલાવે,
તાહાં ધનસાત તે કેટલી તાકાત ધગે-છલતેલાને પગમાં બાએગ હગવે.
તેનો આ માતેપર દાખલો લઈ-જમાનાની ગીરદેસથી ડરતા રહી.
જેવો બનાજીનું કેહવું બોહોલું ફૂટળ-અહડતી કલાપર ગણાએલું ઉત્તમ.
કાવસજી બાવાના દીકરાએ સાત-એકેકથી સરસ હતા પરએઆત.
તેહવા નરખી જહાજ ન બચી રહેઆ-ચાઉક જણા પેહલે આવી ગયા.
બાગવીની તેઓએ જહોજલાલી-કોઈતો વેપારમાં, ને કોઈએ દલાલી.
પણ છપેલા તરજાએ જોયો છે ગંમ-પાછવા દાહાડનો ભરે શેતંમ.
જેઓને વાસતે ન ધારવું કોઈ-ખુરી થતા તેઓની લાએકી જેઈ.
રસતમજી નાહના, ફરામજી વરા-ગણાયાતા અરશેદજી વમલા અરા.*
હોકમતથી પધસાને જલવી લીધા-સખાવતમાં હુબરે વેરી નીધા.
જોકે પધરો તો કાહાને કાહા વગે લાગો-ચોધવા જતાં નહીં મલતો યાગો.
અરએજી તેટલું ગવાએજી-રામારગ ને બગીચે વવાએજી.
અમર નામ તેઓના પરકાશે છે-ચોપાટીમાં, ને તલાવ પાશે છે.
તરીજાએ કલકતે કીરતી બતાવી-કરોડપતી બાબુઓની હોંમત હટાવી.
પણ હવથ જરે તેઓની ખુરી ચાઈ-પેહલે શીધાગેઆ અરશેદજી બાઈ.
તારથી બેહુઓની બાજીને ટોડી નાખી-રેસતીની તેઓની પડી આંદાંખી.
હતા પેહલાં તેવાજ પાછવ થયા-ગંમની ગીરફતારી લઈને ગયા.
હવું જે બવીસમાં લએલું સહી-બલાં કામથી તેઓની યાદી રહી.
તે ઉપર જે કોઈ આપે લક્ષ-કરમથી બાદ તેને રહેત બક્ષ.

* આ તરણ સાહેબો પાછલથી ધણું સુધી હજીઆત રહેઆને લીધે હાવી રીતે
ગણાય છે. નો. લ.

શેઠ દાદાભાઈ-રૂસતમજી.

બંગાળી બાબુઓની સંક્રમા ખીરાજી ગએલા સકરમી શેઠ રૂસતમજીનાં બે માહેલા આ વડા બેટાની જીંદગીની ઘોડાક હાથેવાલ જે હુમાગ જાંણવામા આવેઆવ, તેની ઇચ્છાદગાત્રી હોઆં નોધી સખવા જોગ વીચારીએછે.

જે ઇનસાને પોતાના આવતા વખતમા સારાં કામેને સાહે થાઇ સરંજમ પોંદ્યાડેછે હોએ, તેની છુપી વાતને તેમના પડતા વખત પર પારકો સખસ જાહેરમા આંજો, તો તેથી જેમ તેને તેમજ વાંચનાગી આલમને સરખી રીતે સંતોસ ઉપજેઆ વના રહે નહી.

શેઠ દાદાભાઈની તોખમ બાપ તરફથી બનાજી, અને મા તરફથી હાજીનાની નીસખત ધરવેછે; ઇઆને હાજીના ચોરાજીની ધનવાન પુતરી ધનબાઈજીને પેટથી રાજ ૨૮ મા માહ ૬ ટો કદીમી રાસે ૧૧૮૦ થી કોઠ મધે સાપુરજી શેઠના મકલા આગલ મરહુમ માણેકજી ખીંગના ઘેરની પડોયે આવેલાં મમાવાને રેહવાના મકાંણુ અંદર સુખારક થાએલા, તેનાની ૬૨ રાસે ચીન ખાતે ધાતી વરસ ગાંઠની મેજાની ઉપરથી જાંણવામા આવેએછે. અને એજ સાહેબ આપણી ટાપુના માનવંતા શેઠ બેરાંમજી જીજીભાઈના મશીઆઈ ભાઈની કેહવાએછે.

ઉધરની વએને સધમા વખત સરીમંત બાપ તથા સાહેસીક કાકાઆની પનાહ પકડીને, બનતી કોશિસથી ગુજરાતી તથા અંગરજી વીદઆની કેળવણી પામેઆ પછે, તે સાહેબાની રાહિતાથી રાસે ૧૧૯૧ મા પેહલ વહેલા ચીનની સફરે શીધારેઆ; જાંઠાંથી એકજ મોસમમા પાછા ફરી આવેઆ પછે, કલકતે ગયા; અને બાપની આગના બેલબીને તાંહાંથી ૧૧૯૯ મા ચીન તરફ જઈ પોતીકા નાધલા ભાઈ માણેકજીના પંલીઆલા પણામા મીં દાદાભાઈ તથા માણેકજી રૂસતમજીને નાંમે આડત તથા વપાર ખાતાંની એક પેહડી હુંધાડી જાણકના રેહવાથી થાઇ પડવાને પેહલવેહલા પાએઆ નાએઆ હતા; કારણ કે તે આગમજ જેખી પારથીએ ચીન ખાતે જતા, તે એક, બે ઇઆ તરણ મોસમ રહીને અરાબાબ ઉઠાવી પાછા ફરતા; પણ આ સાહેબે તો સધલી મોસમને સરખી ગણવા માંડી તોપણ ધણ વરસો સુધી ખીજાં દોઢખી પારસીઓએ ઉપર જણાવેલી રીત ચેવાએ આ શેઠનો દાખલા પકડેલા જણાએઆ તો નહી. એ પેહડી પારસીઓમા લાંમખી સુદત સુધી પેહલા વરગમા ગણાધને સારી રીતે જે વખણાઈ હતી, તે બાબની રાહદતો તે વખતના જેખી રાહિયો સલાં મત હશે તેઓ સારી ખેડે આખી સખએ.

આ શેઠીઆની કારકીરગીમા હરેક દેસાવરેથી ગરીબ ધંધાદારી, તથા ખીન રાજગારી પારસીઓ ચીનમાં આવતા, તારે તેઓનો ઉતારો કેવેજ નહીં પણ તેમના મકાણની અંદર નીરબએ થતો હતો; અને જાંઠાં સુધી તેહવા સખશે તે તરફ રેહતા, તાંહાં વુલીક આ સખી શેઠનો આસરે હાંચેલ કરીને, વલી

તેમને તાહા આવતા વાહાઓની મારફતે વગર ખરચે પાછા રવાનેની થતા હતા. આ રવખચ્છો જાહા મુધી તેમની પેહડી સનામત રહી તાહા તુલીક ને આડ હતો, તેટલા અગસામા ચીન જેવા દેસ ખાતે કેટલીક રકમ તેનાની ૧૧ રમાઈ હશે, તેનો સુમાર શેઆના વાચનારા સાહેબોનીજ મુનસફી ઉપર ચોક્કીએ કે

ચીન તરફ જરૂરી ચીજ કુઆરી બાબદમા ગેર સહમજીવીથી પરદેશીએ સાથે ખીગાડ થાએ, તારે ચીના સતાવાનાઓના હાથમા શેહ ના ઉપાય એટલાજ હતા કે, ઉડેલી બાજગડગુ શેવર આવતા મુધી સધતો વેપાર તદત બધ પાડીને પરદેશીએ પાશે રહેલા ચીના આકરેને તેઓને તાહાથી કાહડી મેલવા; અને વધારે જસતી વાપડે તારે તો તેઓને તાહા જતી જોગફી વઢીકખી અપકાવતા. હાવા વખત પર યુરોપીઅન ગરહસથો જેમા વેપારી તથા સરકાર તરફના અમલદારો મુધીના વેશમા ચીના ચીવાએ ખીજ કોઈજ આકરે, તથા એક ઘાહડો આનેઆ ઉપરાત વધારે જોરાકની ચીજો ન હોવાને લીધે ને દીકદારી તેઓને જોગવરી પડતી હતી, તારે ખારસી લોકો જેઓ પોલીસીજ ટેમના એકથી વધારે આકરે ઉપરાત વરસ ઘાહડો પોહચી વસે તેટલી જોરાકની જરૂરીઆત જણશે સખતા હતા, તેઓ અગરજે તથા ખીજ યુરોપીઅઓને જે મદદ આપતા, તેમા મોટી આગેવાણી આ સદગુણી ગરહસથની ગવાએની ઘણીવાર સાબલવા, તથા કોઈ વખતે જોવામા પણ આવી હતી.

શક રસતમજ કાવસજીના દેવાલમા તેમના વેપાર ખાતાને લગતા જેટલા વાહાઓ ઘખલ કીધેલાએ, તે મલિા કેટલાકોમા આ શકને સમધ હતો, અને “કારથીઅર તરનટ, થીસન, પરત, પરીમારીશ, બનાકજેક, મરમેડ, આગજેસ, રાએલ એકસએજ તથા લીનેટ” ના તો તેવન ખુદ માનેક” માણુમ પડેઆ; એટલુજ નહી પણ તે ઉપરાત એ તરફના દેસાવશે ખાતેથી દર વરશે ઘણા વાહાઓ તેનાની આડતે નોધાઈ આવતા હતા, જેમા ઉતાવરી આલની કલીપરો “ગીનઈ” તથા “કાવસજી રૂમેલી” જરૂરી ચીન આવે તારે તે દર એકને વલતા નોજમા રકમ નગી તથા જયામધ કીમતી માન મેનવી આપી (હવડા જેમ મેલની આગમેરો ફરેઅ તે મીસાલે) એક અઠવાડીઆની અદર પાછા રવાને કરી દેવામા આ ગરહસથ ઘણીજ જહડક વાપરતા જણાયા હતા.

વેપાર ખાતાનો સબાત કરનારી મડની જેને “આમખર આન કામરસ” કરી કેહડે, તે કનતાનમા જરૂર ઈ સને ૧૮૩૧ ની આખેરીએ પેહલવેહલી ઉભી થઇ, તારથી તે ૧૮૩૬ ની અધવચમા ચીનની સરકારે સધલા પરદે

* ચીનના બદરમા અફીણ ઘખત થવાની સરકારી સખત મુનાઈ ઉપરથી, તે માન ખડકવા મોટે લીનટીન તરફ વખાર વરીકે મીં જરૂરીન, ડેટ તથા રસલ કુપનીવાલાઓના એકેકા વાહાઓ અસલમા જાણુક રહેતા હતા, તેમા આ શેડે પેહડી સથાપેઆ પડે તેમની તરફના એક અથવા બે ખારકશો તાહા દુએરાએ સ્થાપી વેપાર ખાતાને સારી સગવડ યાઈ હતી નાં જાં

† જે મડલીનુ કામ તારપડે અગરજી પરજ મકાદિમા જઈ રહેઆને લીધે ઘણી જલત મુધી બધ પડેજી હતું. ના. લ.

શ્રીમ્મા પાણિનુ અડીન બલતવારીથી લઈ લીધું, તાંહાં વુલીક તે સબામા એક અધીકારી તરીકે તેવણુ ખીરાજતા રહીને, પરમાણીકપણથી ઘણે સારે દેખાવ દીપાવતા હતા, અને તે ઉપરાંત નાંખીઆ અંગરેજ, અમેરીકેજ તથા ચીના હાંગમારએતો વગેરે મોટી પદવીના કેટલાક અમલદારોમા સારું જાન પણ મેલવતા હતા.

શ્રેઃ દાદાબાઈની પેહડીમાં પરચમ બેહુ બાઈમ્મા પંતીઆલા હતા, તેમા તેમના મશીઆઈ બાઈ શ્રેઃ મેરવાનજી જીજીબાઈ મુંબઈથી મકાઉ તરફ જારે જઈ પેતા, તારે તેવણુને શાલે ૧૨૦૯ મા તરીજ બાગીઆ તરીકે સાંભલ કરીને આગલી પેહડી તે ઘહડથી મીં દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીની કુંપનીને નામે ફેરવી હતી; અને તરજે બાગીઆઓનો રાસન શીતારે બુલંદીપર પોંદ્યેઆ તાંહાંમુધો તેઓનો પેહવાર સારી આંટથી ચાલતો રહેઓ હતો.

તે વખતપર કેહવાતા આ જવાન શ્રેઃમ્મા પોતાની પેહડીને હમિરાં મહડના વરગમા પરકાસતી રાખવાના હેતુથી ખુદ જતે ખંતીપણે અતીઅંત મેહનત લેતા હતા, (અને તેવામા કોઈખી વેપારીનુ ખુશકેલીમા આવેલું કાંમ આજેવાન યઈ દરસતાર્પર લાખી આપવામા કાંઈજ કશુર રાખતા નોહતા) તેથી ખીમારીએ જેમના સમીર ઉપર શાલે ૧૨૧૦ મા એટલો તો બુલબો કરી મેલેઆ કે, એકવાર તેનાની જીંદગી મોટા જોખંમમા આવી પડી હતી; પણ કામિલ તખીમોની રૂડી તરતીખથી તનદરસતી પાંખેઆ પછે, યોંક મુધી તાંહાંથી નીકળીને કલકતે જઈ રેહવા સારું સમયો વહીવટ જીજર રહેલા પંતીઆલા શ્રેઃ મેરવાનજીને સપુરદ કીધા પછે તેજ શાલમા રખસદ પાંખેઆ હતા.

કલકતામા થોડાક મહીના મુધી રહીને પેતીકા મા બાપ, બાઈ તથા મેહન ઉપરાંત મોહખતદાર મીતરોની સુલાકાતથી સહેત પામેઆ પછે, તાંહાંથી ૧૨૧૨ ના કદીમી તીર મહીનાની આખરીએ વાંહાંણુ “અક્ષાઅલવી” ની અંદર મહડીને મુંબઈ સારું રવાંણે થયા. થોડાક ઘહડા વુલીક ખીંડનો પવણુ લેવું વાંહાંણુ સારી રીતે ચાલેજ; પણ એકાએક તોફાંન લાગાથી વાંહાંણુના આડકતરા મજરાએ પકડેલી ઉપડી વલાંણુનુ કશુએ ભાંન કપતાંન તથા માલમાએ નહીં રાખેજ, તેથી તરીકામલાઈ તથા શેલાંણુની વચે “વેંડલુસમે” નામના નવતરાં જંજીરા આગલ ખડક ઉપર વાંહાંણુ જઈને અંધરી રાતરે એપું તો છીટી મેકું કે ઘણીખી તદખીર કીધા છતાં તાંહાંથી તે સલાંમત નીકળી સખેલેજ નહીં, વાંહાંણુ જરે સાંધામાથી છુટું પડવા માંડેજ, તારે તે મહેલા સમલા પરાંણીઓના ખંચાવ મોટે કપતાંન પાથે એકજ ઉપાએ જો હતો, તે અમલમા આંણીને નાધલા મછવાઓની મારફતે તેઓને કટકે કટકે કરી કીનારે ઉતારી પાડેઆ; અને માલ તથા અસબાબથી બરેલું બારડરા દરીઆ સાગરને સપુરદ કરી દીધું. આ ટાંકણે શ્રેઃ દાદાબાઈએ જીવતા રેહવાની આશેઆ ન રાખતાં અજબ તરાંહની હીંમત પકડીને પોતાની સાથે મહેડેલા ખીજ ઉતારેઆ, જેમા શ્રેઃ હોરમજી જેરાંમજી ગંણુ, શ્રેઃ ધનજીબાઈ રસતમજી વાહડીઆ, તથા ખીજ પારશી રાસતો ઉપરાંત એક ખીચારી ધરડી પારસણુ (આ બાપડી કીનારે ઉત-

રેઆ પહે નંગલમા મરણ પામી હતી) તથા વાહાણના માણુશે મહી ૧૫૦ જ-
ણાએ ઉપર ગુજરેલી મુશીબતમા સ્થીર વેચાણથી તેઓને સંધીઆરે આપતા રહે-
આ, અને પોતેખી જે નીચળેજ તેના સતોસથી સોકર ગુજરતા" દસ દાદાડાની
સકત મુસાફરી કાપેઆ પહે, "બેતીકોવમ" નામના અંગરેજ હકુમતવાલા
ગામમા પોહચીને, મુંબઈ તથા કલકત્તા ખાતે ખબર મોકલાવી. જોઈતી મદદ
મોટે સ્થીમર "સર જેમસ રીવેટ કારનાક" જારે આ યેઠને હસામે અતરેથી
માફ મોકલેલી તાહ જઈલાગી, તારે સફરમા નીચળેયુ સકટ ખમેઆ પહે તરણ
મર્ગના ઉપલા ગામમા રહીને સરવે પગણી સહીત પોતે જેજ ૧૭૦ માહ ૭ મો
કદમી રાસે ૧૨૧૩ ને નીને હોઆ સહી સલામત આવી પોહના.

આટલી કલથી વાહાણના અમલદારે, ખલાશીએ તથા ઉતારેએ ઉપરાત
યેઠ દાદાબાઈ પાયે જે કીમતી અસખાળ હતો, તે સરવે જલવાથી થઈ પડે-
આને લીવે દરએકે માટી મુશીબત ભોગવી હતી; તે છતાખી આ શેઠ મુંબઈ
આવેઆ પહે રેહમની નજર પુગાડીને, પોતાની સાથના ખીસમાર થયેલા
સગવે સખચોને પોતેની નુકસાણોના ખદલો સારી રવેશે વાલી આવેઆ; અને
તે કીવાએ જગા જગાએથી મગાવેલી મદદ મોટે જે ખરમ યએઆ, તે એક
ધરમાતમા પણાને યોખા પમાડવા લાએક વખનાયોઠે.

શેઠ દાદાબાઈ ચીનથી નીકલીને કલકત્તે, અને તાહાથી મુંબઈ આવેઆ
તેજ સફ તેનાની સરવેથી છેલ્લી માધુમ પડીઠે; કેમકે તે દાદાડા પહે કોઈ
ટુકાઠે તેવન શીધારેઆજ નથી, એજ મુજબ તેમના બાઈ મીં માણેકજીખી
૧૨૦૫ ની સાગમા ચીનથી મુંબઈમા આવીને તેની વલતે સાલ કલકત્તે જઈ
બેઠાએ, તારના તેવન પણ તાહાનાજ રેહવાથી થયાઠે.

મુંબઈમા થડીયામ થયા પહે ચીન ખાતેની પેહડીનુ વડુ મથક, પોતાના
હરાતકમા લઈને, આ શેઠ દાદાબાઈ પેહલા વરગના વેપારી બની રહેઆ હતા;
અને સરવે સાથે રૂડી વરતણુક વાપડીને બાબેરાકારી મેલવેઆથી તાહાની પે-
હડી ઉપર આફટનુ બોટાઈ કામ પણ ભોઠો તરફથી જવા લાયુ હતુ.

ચીનની પેહડીના ઉપના જે પંતીઆલાઓની મેરહાજરીને લીધે, તરીજ
ભાગીઆ યેઠ મેરવાનજ જે તાહા મેહના હતા, તેવણુખી જારે ૧૨૧૩ મા
મુંબઈ આવેઆ તારે તે દાદાડાથી તાહાનો વહીવટ યેઠ દાદાબાઈના કાકા તથા

* કીનારે ઉતરેઆ પહે જંગલીસોડોના એક ટોળાએ આવીને આ ખીચારા માહા
બાએગના ઉતારેએ ઉપર મેરો ધાલેઆ હતા, પણ તેઓને પરેસાન હાવતમા જો-
યાથી, અને રાહમજીનીના કાઈક ડારો થયાથી કોઈખી રીતની જસતી અપાવેઆ
વીના રેહમ કે, તે ભોમિએ જંગળમાથી મદદ સહીત પસાર કરીને અંગરેજ હકુમ-
તના "બેતીકોવમ" નામના એક ગામમા સલામત પોહઆડી આવેઆ હતા;
જાહા દય તથા લીવમા જેવાઓની જુજ વસતી જોવામા આવી હતી. તાહાના અં-
ગરેજ અમલદારે ઘણી સારી રીતે સરવેની ખગદસ જાઠે કીધી, તારે આફતની
મુશીબતને તેઓએ જાહજ ઈઆગીમા લીધી નહીં.

કુમના લોકગણો નામે દાદાબાઈ ખેસમજી બનાજી, તથા ધનજીબાઈ ખેસમજી રાણા* હસતકથી આવેઆ કીધી હતો.

૪૦ રાને ૧૮૮૫ માં જરે પેહલવેહલી “બેંક આવ વેસતરણ ઇંડીયા;” તથા તે નામ જુજન વખતમા બદલીને “આરીએટલ બેંક” અતરે તથા ચાન ખાતે આણુ યઈ, તારે તેની આગેવાની આ શેડે સરવે કરતાં સરસ રીતે કીધી હતી; એટલુંજ નહીં પણ તે સરસી વહીવટ સારં લાએક માણશે વેલાત તરફથી આવેઆં તાંહાં વુલીક જેહુ ડેકાણાની બેંકને લેણુદણુ સંબંધી બેહોલા કારોર આ શેકને તાંહાંજ આડતીઆ તરીકે આણુ રહેલો હતો. એજ વરસમા ખીં તથાઆં કુંપનીની મેલબોઝિને ચાન ખાતે ફરવવાનું મંડાણુ જરે શેલાન તરફથી થએંજુ હતું, તારે તેનો મુંબઈ ખાતાંની સાખાનો વહીવટદાર કપતાંન ગરીબલ પોતાની ગેઠહાજરીએ તેના હસતકનુ સરવે કાંમ આ શેકને જે સોંદી ગયો, તેખી ઘણા મહીના સુધી સારી આલાકીથી તેનાએ ચલાવેજે હતું; અને તેવા સમાપર પોતાની ખીલાનવાલા ઘણા સખસોને તે બેહલાં કારખાનામા રાજીએ વખગારેઆ, તથા એકને કુખાર બનાવેઆ હતો.

આ શેકના વડા કોકા અને પેહલા સસરા શેક ફરાંમજી કાવસજી બનાજીએ પોતીકા મરહુમ પોતાને નામે આતસબેહરાંગ બનાવવાના નીસચેપણા અંદર સાંમેલ રહેવાની જે દરખાસત કીધી, તે સવાલ તેનાએ તતકાલ જાંચકી લીધાથી કાંમ જરે સરવે રૂડી થેરે સરંજમ પોતું, તારે તે ઉપર અરઆએલી આડી લાખને મુમારેની રકમમા આ સખી શેડે પોતા તરફથી રૂ૫૦,૦૦૦ આપેલા સંબલાએઆછે.

આ ઉઠીચાગી શેડે પોતાના હાથમા બેહોલા વેપારનો અરાબો હોવા છતાં ચોટુંક સુધી મીં નીકલ કુંપની, મીં કોમખ કુંપની તથા મેકવીકર બરનની કુંપનીને (આ છેલી પેહડી ખાતે શેક અરશેદજી કાવસજી બનાજીના યુજરવા પછે લાયુ પડેઆ હતા.) તાંહાંની ફલાલીનું માહમારત કાંમખી આસાંની સાથે ચલાવેજે હતું; પણ માઠાં બાએગે લાંમખા વખતવેર નીબી રહેજે નહીં.

લગભગ અઠાર વરસવેર શેક દાદાબાઈને નામથી ચાનમા ચાલતો પેહવાર ખીંચંદ શીતારાના પરકાસ સાથે બહેજલાથી ભાગવતો હતો; અને તેટલી મુદત સુધી તાંહાંના પારસીઆ વએ તે પેહડી જેમ પેહલા વરગમા ગણાઈ, તેમ ચીનાઆ, અંગરેજે તથા અમેરીકેણુ બીગેરે ખીજ બધા વેપારીઆમાખી માહમાદર કેહવાતી હતી.

પણ નસીબના રંમલે જરથી અવડો પાથો ફેંકવા માડેઆ, તારથી વેપારની ઉલટ પાલટ એવીતો સેહ ખવાડતો રહેઆ કે, અરસા પરસની ધીરધાર અથવા મદદ એકેદમ અટકી પડેઆને લીવે આ મંબીર શેક દાદાબાઈને સાલે ૧૮૧૦ થી મુંબઈ ખાતાંનો પોતીકો વહીવટ બંધ કરવાની ફરજ પડી; અને તેનીજ આંચથી ચીનની પુરાંણી પેહડી પણ પાએમલાએ પોંહતી; જેની મુશી-

* આ મામા કુમના બાઇઆ કાંમ બાગીઆ તરીકે નહીં, પણ મુસારદાર મુનીમપણામા હતા.

બતમા તે દાહથી તે અતાર તુલીક સનસારનું તથા શેનગારનું કાંઈની સુખ આ એક મારગી શ્રીઆને મેલેઈ, અથવા મલનું હેએ એવું બીજકુલ માલુમ પડતું નથી.

આ શેકની આગલથી દરવીઆના દરવાજા જોડે હાલની ઘડી સુધી એકે-દમ બંધ રહેલા આપણુ દલગીરાઈથી જોઈએ, મગર તે વાતનો જાહાજને ગંમ નહીં આણતાં પોતાની હોરમત જાળવવાની વીચેસ કાલજી રાખતા તેવન દેખાએ.

ખેલુ તરફની પેહડી ખાતે કચડાએલા વહીવટનો ફડચો થયા પછે, આ શ્રે ઘોડા ધણે શેનગાર પાછો રચેઆ હતો, પણ તેમા તેનાએ કાંઈની નોકારી જોએલી જણાઈજ નહીં.

આ વાત જેમ શેક દાદાબાઈના માનમાં વધારે કરનારી, તેમજ ધુંપઈની વસતીને રોહિત પમાડનારી જે પસાર થઈઅ, તેની નોંધ લેતાં ખુશી ઉપજે. કે, મસકતના ઈમામ તરફથી મોહમદ નુખીખાન જે કોનસલ તરીકે હોઆ હતા, તે રાજદુઆરી કારણસર યુરોપ ખાતે જરે મરે તારે તેની ખાલી પડેલી એલચી ખાતાની જગેઆ, રાજ ૧૦ મા મહા ૨ જે કદીમી રાત્રે ૧૨૩૮ થી કાંમ ચલાઉ કોનસલ તરીકે આ શેકને એનએવિત થઈ હતી; અને તે નેમણુક આપણી સરકારે ખુશી સાથે જાહાલબી રાખી હતી. આ એલચી ખાતાની એધા શેક દાદાબાઈએ એકાત વરસ સુધી ધણીજ મનમાંનવી રીતે ચલાવીને ઈમામ તરફથી સાબાથી પણ મેલવી હતી. પોલીકા બાએગવંતા બાઈ માફેકજીને ઈરાંનની દરબાર તરફથી કલકતા ખાતે કોનસલનો એધા જે મેલેઆ, તે પણ આએજ શેકની લાગવગ તથા જર બલાંમણુથી રાંબચેઆમા આવેઆ.

શેક દાદાબાઈથી ખીજાં ઘણાંક સારાં કાંમો થયા વીજે બોલાતું આવે, પણ તે બાબતી ચોકસ હકીકત શોધ કરતાં કેધેથી મધી નહીં સજેઆને લીધે, તે માહેલી પરાપકારીપણાની જોટલી કીરતી જાહેરમા જણાઈ ચુકીઅ, તે ઉપર સંતોરા પકડી પરજની જાંણ મોટે હોઆં તેને નોંધી લઈએ.

પારશીઆને મોટે વારસાહીસા, તથા જગજુ તલાકના સતા જરેઆ ધારા વડી સરકાર પાથેથી બંધાવી મંગાવવાના કાંમમદ, આ શ્રે કલકતા ખાતે વગ ચલાવીને તેમના બાઈની મારફતે સારી મદદ કીધેલી કેહવાઈ; અને તે ખેલુ સાહેબોના વગથી તાંહાંની લા આસોશીએસનના સબારસેને હાવાં શુભ કારણમાં સારી સહમજ જે મળી હતી, તેથી કરી તેની વીરધવીચારવાલાએએ મોડ-લાવેલી અરજીએ એકેદમ અકારત મઈ હતી. આ ધારે અમલમા આવે-એઅ તારથી “પારશી મેવરીમોનીએલ કોરટ” મા નામધર સરકારે બખચેલા ડેલીગેટનો એધા તેનાએ હજસુધી સાચવી રાખેઆ.

ઈરાંન ખાતે રાત્રે ૧૨૪૦ મા પડેલા રાકત દુકાલ વખતે તાંહાંના ગરીબ જરથોસતીઆ, તેઓના હમદીન બાઈએને આધારે આસારે પાંમવા મોટે હોંદ તરફ ઉતરી પડેઆ, તારે બંદરઆણસ ખાતેના ઈરાંની હાકો જાળરદસતી ચલાવીને તેઓ પાથેથી રાંગગીની દસગુરીને નામે કર ઉધડાની લેવા લાગા.

થોડાક સખતીવાલા સખચો તો તેવો જીલમી કર આપીને નીકલી આવેઆ, પણ જેઓથી અપાઈ નહીં સખાએજ તેઓને તાંહાંજ અટકાવી રાખેઆ હતા; આ વાતની ખબર સખી દીલના શ્રેષ્ઠ દાદાબાપને કાંને જાહેર પોંદવી, તારે તે પા-
વદમા સફકતની રહે તાંહાંના સતાવાલાઓ ઉપર કોઈ સંજોગથી સોફારસ કરીને
જેઓ પાસેથી લીધેલાં નાણા તેઓને પાછાં અપાવેઆં, અને જેઓને તેજ
કારણસર અટકાવી રાખેઆ હતા, તેઓને છુટકોખી કરાવેઆ; એટલુંજ નહીં
પણ હવે પછે જે કોઈ જરવોસતી તાંહાં આવે, તારે તેની માવજત પણ આ
ધરમી શેકની બલાંમણુ પરમાણે સેવાતી હતી. મોટે હાથી રીતથી ગરીબ હમ-
જતીઓ ઉપર ખાતલા વખતમાખી તેનાએ જે રૂઢમદીલી દેખાડી તે વાત ખર-
ખરી તેનાને માન મલવા જોગ થકીછે.

આ શેકની હંદગીમા ચાર દિકરાઓની જે વરંધી યાઈ હતી, તે માહેલા
મીં કેપસરે વડા, કાવસજી ખીજ, તથા ફરાંમજી તરીજત મલી હઈઆતછે;
અને સરવેથી નાંધલા મીં પેસતનજી જે લગભગ તેર વરસાની ઉંમરમા
આવીને સંચલાઈથી પોતીકાં માખાપને અચરતી પમાડતો હતો, તે પહેલ આતે
અમારખાગની અંદરના પોતીકાં રેહકાનની ચોડેક દુર આવેલા વગર વરાના
ધાસતી ભરેલા તલાવની અંદર સદાના શીરંસતા પરમાણે નાહવા ઉતરેઆ; જાંહાં
અજલ તેનો અંત આંછેઆથી અકસમાત દુખીને રાજ ૨૬ મે માહા ૭ મે
કદીમી રાલે ૧૨૪૨ યં એ મરણુ પાંમેઆ; જેથી કરી જમદીઆ પોચેલાં તેને
જનમ આપનારાંઓની હંદગી ગંમની ગીરફતારીમા જે પેવસ યાઈઅ, તેનુ
દુખ તેઓથી જીલાવડું મુરાકેલ જણાએજછે.

શ્રેષ્ઠ માણિકજી રસતમજી.

આપણા ખંઝાદી બાજુ શ્રેષ્ઠ રસતમજીના ખીજ બેઠાનું જે નામ મયાણે
જણાવેજઅ, તેનાનો જનમ સાલે ૧૧૮૫ ના કદીમી પેહલા મહીનાને ૨૫ મે
રોજે આ ઠાપુ આતે મુગારક યાએલો કેહવામા આવેછે.

વડા બાઈ સામેના પંખીઆલાપણામા ઘણા વરસો વેર પરાંઠાએલા હતા,
પણ તે પછે માઠાં બાએમે જરથી તે પેહડી પડી બાગી, તારથી કલકતામા રહી
પોતાને ખાનગી હસાણે ધંપો રોજગાર કરતા દેખાએછે.

આ શેકીઆ ઉપર ખારેહકતાલાની જે ખખશસ ઉતરીઅ, તેની નાંધ
સતાં જેમ હમાને ખુશી ઉપજેઅ તેમ સરવે વાંચનાશ સાહેબોનો આતમા આ-
નંદ પાંમતોજ હશે કે, ફરાંન જેવાં દુરદરાજ શેહરના રાહની પીછાંણુમા કોઈવાર
નહીં આવેલા, અને ખલવંત રાજની રમંચેત માહેલા એક ખેગાંના સખસને

* આ બાબેની એક સાખથી પતર ખોદાજમ્મ ખીન મોખેદ ખસર ફરાંનીએ
તા. ૨૧ મી જુન ૧૮૭૨ ના “મુંખઈ સમાચાર” મા છપાવેલો વાંચવામા આવેઆ
છે, પણ તે લંખાન હોવાને લીધે હીંઆં લઈ રાકાયો નથી. નો. લ.

તે નામવર સાહ નાસરનીને પોતાની દરબાર તરફથી રાજકુઆરી કામ ચલાવવા માટે સાતે ૧૨૩૯ ના કુદીમી ૧૦ મા મહીનાને ૬૩ે રાજથી હોદ્દાના અગરેજી પાસે તખ્ત યેહેર કલકતા ખાતેના ઓલચી પશાનો માનવતો ઓહધી બખરોઓ; અને તે નેમનુક આપણી મેહરબાન મલીકા માહરાણીની માટી દરબારે ખુશી સાથે ખાહાલ રાખી; જે બીચેની ખુસા ખખગી જરથી ચોમેરે પયસાઈચ, તારથી જરથોસતી ફીરકાને માટી હેખમત હાથેલ થાઈએ; કેમકે રાજકુઆરી ખાતાના આવા નામીઆ ઓહધાઓ ધણુ કરીને રાજ કરતી ગનાતનેજ મલતા રહેચ; અને તેરી રીત આપણી ઉપર હકુમત ચલાવનારાઓ તરફથી ની સદા જોતા આરીએએ કે, એનચી ખાતાના ઓહધાઓ તેઓનીજ ગનાતનાના અમલદારો ચવાએ પરજોમને કબુ આપેના સબલાયાજ નથી; માટે પારસી લોકો કોઈ સગીઓથી હીદમા આરી વચેઆ પડે પરાઈ ગનાતની દરબાર તરફથી પેહલવેહલો ઓહધો મેલવનાર કોઈજ નહી, પણ આ સાહસીક શેઠ માણેકજી રસતમજી ખરા ભાગ્યેસાથી માણુમ પડેઆએ.

આ ઓહધાની સતા ભરેલી સનદ સાહ તરફથી આવીઆ મુજબ સાતે ૧૨૪૦ ના કુદીમી ૮ મા મહીનાને પેહલે રાજે, અને મુનતાની નાશજને મુબ મુહરતે તાહાના ચેઠ સાહુકારે, તથા સરકારી ઓહધેદાગની એક દબદબા ભરેલી સબાની હજુગમા તેનને સપુગદ થાઈ હતી; અને તેની ખુખીથી આ ચેઠ તે તરફ રહેનારી ધરાની પરજ ઉપર એક હાકમ તરીકેની હકુમત ચલાવતા રહીને સુગોજ ધજા પોતાને મકાને ઉરાડેએ; તે જાહે જલાખીનુ સધણુ મુખ લામખી વચે સુધી સલામત રહીને પરમાણીક પડે ભાગવવાની હેદાએત જગત કીર તારથી તેનાને હાથેન થાએ આ ઓહધો મલેઆતી ધણા વરસ આગમજ તાહાના હાનરેરી માજેસટ્ટેટી એકવાર થયા હતા, અને હવડા શુસેહના અમનદારની સનદ પણ તેવણુ ધરાવેએ.

શેઠ માણેકજીની લાએકી બીચ, જેની સાહેબ કલકતે જઈ આવેઆચ, તેઓને માહુડથી ધણી સંતુતી સબલાએએ; એમુંજ નહીં પણ તે તરફ ગેલા જરથોસતીઓ ઉપરાત ખીજી સગસી વગણના વરનેખારીઓ બીગેઝમાખી તેવનને માહબો માહબારત વખણુએએ.

આ સાહેબ તાહાની જરથોસતી અંજુમનમા સગવેથી વડા અકાબર તરીકે જે ગણાતા આવેઆચ, તેનુ પરજોન એ કોમને વાસતે વારસા હીસા તથા લગણતલાકના ધારા બવાતી વખતે એવુ બીચાવી દેખાડેલુ દેહવાકુચ, તે સમધી મુ ઈની કારેનાર મડલીના માનવતા મિમખરેની આએસ મુજબ પોતાથી બનતી કોએસ તાહાની ધાગ સબામા લાગેવગે વાપડીને તેઓએ ઉઠા વેડુ માહબારત કામ થાગ હતાગી આપવાથી હરમેજ પજાત પડેઆ નોહતા, માટે એના કાએતની સાથે આ શેઠની કીરતીખી જોડાઇને કાએમ ઉઠવી જોઈએ.

મરુમ શેઠ રસતમજીના વખત સુધી, અને તેપડે તેવનના બે પેઠાઓ (જેમા એકતો આ સાહેબ અને ખીજા ચેઠ દાદાબાઈ) હસતકથી ખીજા પાર વરસવેર તાહાના હમીનોની બનતી ખરદાસ જે રીપેરે લેનાલી હતી, તે ખાતે

૫૦ ૧૨૩૩ માં જરૂરીસતી અનજીમનના ધરમ ખાતાંની એક યાપણ ઉભી કરવા માટે તે તરફ મહેલી અનજીમની સભા અંદર સરવે સહિએએ એકી અવાજે આ માનવંતા બાપ તથા બેઠાએનો બેદુર ઉપકાર માનીને, તે કીર-તીવાન કુટુંબને માથેના બેઠે* તાંહાંની અનજીમને તતકાલ જિંમતી લીધો; જેની સાહદત તેજ વરસમાં છપાએલાં ચોખાંનીઆંમાં દાખલ થાએલી જેવામાં આવેછે.

એજ ચોખાંનીઆં ઉપરથી જણાઈ આવેચ કે, આશુ એક ધરમખાતું પર-થમ ઉશું કરવાની સરખાત તાંહાં યદ્યહતી; અને તે વખતપર બરાએલાં નાણા મર્યા ૨૨૦૦૦ ની સરકારી ટરેન્ચની નોટ, તથા ૫૦૦ રૂપીઆ ખેંકમાં આ નામત રાખેલા હતા, તે મહી ૨૨,૫૦૦ નો અવેજ શેઠ મણિકજી પાચે જે સમવાએલો હતો; તે જરૂર ઉપર જણાવેલાં સાક્ષમાં નવું ઉધરાંણુ થએજી, તે વખતે બરાએલા ૨૭,૧૨૩ ની અંદર જામેરી રીધા તારે બધા મહીને ૩૬,૧૨૩ ની એક સારી યાપણ જમા થઈ; જેના તરણ રાખનદારેમાં વડા તરફે એજ શેઠને અનજીમનના અનુમતે ચુંદી કાઢાડેઆ ચુજળ, તે ખાતાંના સંભાલ ખીજી તરસઠી બાઈબંધની સાથે સંપજમાં રૂહીને સારી રવેચે તેનો વહીવટ અલાવતા માણુમ પડેછે.

આપણા આ ધરાની એલચીની અએલાઈથી એદતાજાએ ઉતારેલા જે બેઠાએ મધિ વડા હીરજીબાઈ, તથા નાધલા કાવસજી જાણવામાં આવેઆછે; અને તેએ મહેલા એકાદને તાંહાંખી ફરજદ થાએલાં ફેલવાએચ, પણ તે બા-બેની ચોકસ હકીકત માણુમ પડી નથી; માટે ખનાજીનાં બેઠોલાં ખાનદાનનુ અયાંન સમાપત કરતી વખતે તેમની વર્જસથી ઉતરેલા નખીરાએને માટે ખારે હકતાલાની બખશિસ આહિએછે કે, તેએ મહેલા કોઈખી નરેને તેમના નેઆ-ગાંતોના જેવા નામવર કરે, કે જેથી એ કુટુંબની કીરતી પાછી સજીવન થાએ.

મી० લીમજી નવરોજજી નાનાભાઈ ખનાજી.

શેઠ કુશંમજી કાવસજી ખનાજીના વંજીશીખાગ મહેલી એક ડાહ્યાલી ઉપર ઉગેલું, આ ખુસનોમાં કુલ જે ખીલીને હવડાં પમરું દેખાએચ, તેની પીછા-ણત તે જોકે આપણી વસતીમાં થોડી ઘણી થઈ ચુકેલીછે; તેપણુ એક માન-વંતા મરહુમ શેઠના પરીવારે મહેલો નખીરે, કામેલીએતના બજથી નામવડીના જે નુકતાપર પોંદચવા લાગેચ, તેની કુક નોધથી ખનાજીના બેઠોલાં ખાનદા-નની ખીનાને વધારે જલેહ આપેઆ વીના રેહચે નહીં. આ ગરહસથ ૫૦ ૧૨૧૬ ના કદીમી ચેલેયા મહીનાને ૨૦ જે રાત્રે જનમ પામેલો જણાયોછે.

* એ બાબેનુ માન શેઠ સોરાજજી સાપુરજી બંગાલીને ધટેછે; કેમકે એ સા-હુબ તે વખતે તાંહાં હતા, અને તેનાનીજ રૂડી કોચેસથી હાવાં નેક કામનો આરંભ થએલો મજકુર ચોખાંનીજ કહી આવેછે. ના. લે.

પોલીસ મોટા બપોવાની આગેવાની હેઠળ, આ ટાપુ ખાતે પેટલવેલો પાયો નખાવ્યેલી સરકારી સંબંધવાળી કેળવણી ખાતામાં અંગરેજી વીદ્યાના અભી-આસ કીધા પછે, આ જવાન ગરહસથ ૧૮૬૩ ના માર્ચની ૨૬ મી તારીખે ઈંગ્લાંડ ગયા હતા; જ્યાં ધાગની કાગેરીચિત પ્રખત ચીતે પાંખીને તાંદાંધી ૧૮૭૦ માં ૨૨ મી જાંનેવારીએ અતરે પાંગા આવેઆ; અને તેજ મહીનાની ૨૮ મી તારીખે હાથ કોરટની હજુર કામ્મેધ પરમાણે સપત લખને બારીસટરના હોરમત ભરેઆ ધંધામા મસયુલ થયલા માલુમ પડેછે.

દેશી બારીસટરમા આ લામ્પેકી બરેઆ લીમજીભાઈ ને બામ્મેગરાલી કેહવાચ્છે, તે ચ્છેટલા ઉપરથી કે નામદાર કોરટના સંબંધમા ચ્છેક વરસ પસાર કરી રહેઆ પછે, તાંદાંધી “કલારક આવ ધી કરાઉન” યાને તાજના મેનાની ખાખી પડલી જગેઆ ઉપર નામદાર નેયાવાધીસોચ્છે તારીખ ૧૬ મી ફેબ્રવારી ૧૮૭૧ થી ચ્છેવણને કામ ચલાઉ તરીકે નેમણુક કીધા, ચ્છેટલુંજ નહીં પણ તેજ શાળના ચ્છેપરેલની ૨૭ મી તારીખથી ડીપીઉટી રેજીસતરારને ચ્છેધોખી તેનાનેજ આવેઆ હોતો.

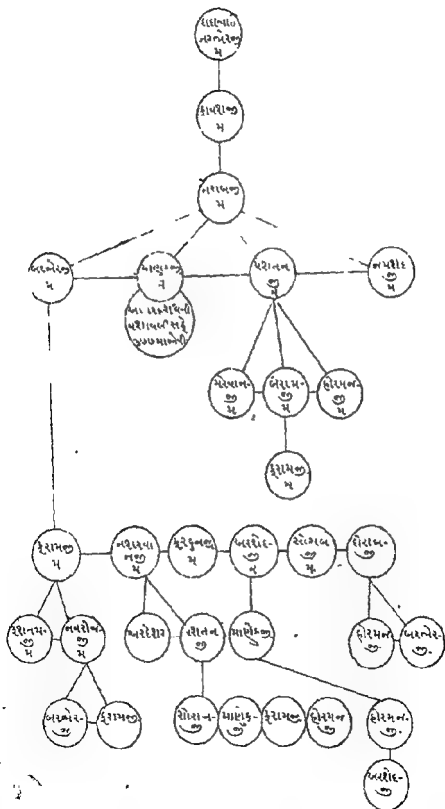
ચ્છેજ કોરટના નામદાર નેયાવાધીસ બેનીનો કલારક મીં બેંટલી જરે રજા ઉપર વેલાત ગયો, તારે તેની જગેઆનુ માનખી આચ્છેજ રાકરમી સપ્પસને તારીખ ૮ મી આગસ્ટથી ચ્છેનાયત થચ્છેજ હું.

૨જા પુરી થતા મીં બેંટલી જરે વેલાતથી પાછો આવેઆ, તારે તેની ડીપીઉટી રેજીસતરાર, તથા જડજના કલારકની જગેઆ, તારીખ ૮ મી ફેબ્રવારી ૧૮૭૨ ઈશીયીએ આ ગરહસથે તેના સવાધીનમા સોંફી દીધી; અને તેટલી સુદત સુધી ને પરમાણીકખણું તેનાચ્છે વાપડજ હું, તે બાપે વલતે દાહાડે ૧૦ મી તારીખની સાંદાંજરે હાઈ કોરટની કચેરી બરખાસત થતી વેલા નામદાર વડા નેયાવાધીસ સર વેસટરાપે ખીતર ખુરશી ઉપરથી જાહેર બાગે છુવંદ સરવેને કહી સંજનાવેજ હું કે, “મીં લીમજી બનાજીએ પોતાના બેહુ “આહધાનુ કામ ધણુંજ મનમાનતી ચીતે બજરેજેછે; અને તેટલા વખતમુધી “સરપે સાથે સાહસેશાઈ બરેલી ચાલ ચલાવેઆથી આ કોરટ મોટા સંતોરા ઉપ-“જાવેછે, ચ્છેટલુંજ નહીં પણ મીં જસતીસ બેનીનેની તેમના કલારકપણાનુ “કાંમ રૂડી રવેચે સચવાવાથી બહુ ખુશી હાંચેલ થયે.”

ઈનસાફ ખાતાંના સંબંધમા જોડાઈને આ મીં લીમજી બનાજીએ કોરટ તરફથી ને માન ચેલવેજ્ય, તેની શોબા જેમ તેનાને, તેમજ તેના નાંખીચાં કુટુંબ તથા પારશીની આખી કોમને હાંચેલ ચચ્છેલી સહમજની જોધચ્છે.

જે કાંમને માટે પોલીસ વડાને સંતોસ પમારેઆ, તેની ખુખીમા આ જવાન પુરસ ચ્છેટસોતો સમાઈ રહેલો માલુમ પડેઆચ્છે કે, મીં બેંટલી જરે ૧૫ મહીનાની વધુ રજા ચેલવીને ૧૮૭૨ ના આગસ્ટમા ખીજવાર વેલાત ગયો, તારે તેના ઉપર બેહુ આહધાઓની માનવંતી જગેઆ પુરવા માટે નામદાર કોરટે ચ્છેજ રાદયુણી ગરહસથને પાછો પસંદ કીધા; અને હોકમ મલેઆ મુજબ તેજ મહીનાની ૨૬ મી તારીખથી કાંમ ચલાઉ અમલદાર તરીકે તે

દાદી બરબેરને તાંફાંની વંશીચલી

આતાંઓ ઉપર મોઢવાઈ રહેવાછે; જાંઠાં ૧૮૭૩ ના નવેમબરની આખેરી સુધી થોમિઆ પછે, મીં બેઠલી પાછો આવેઆથી તેવણુ બરે ઉપલી જગેઆ છેડચે તારે આસાછે કે, આગલ કરતાં વીથેસ સાખાથીના રાખદો નેવાયાધીસો. પાથેથી સાંબલવા માટે પરજ સખતીવાન થયે.

મરહુમ શેઠ કરાંમજીના વખતમા તેમની ધુસદ માફક જોડલા સખસો ઉમદા કેલવણી લઈને સારે દરજ્જે પોંદ્યેઆ, અને તેહવાએને પોતાની નજરે જોઈને જેમ ખુશી થતા હતા, તેમ આ નખીસને હાકું માન મેલવતો જોવા માટે તેવણુ જો આતાર વુલીક જીવવા પાંમિઆ હોતતો, તે કરતાં અતીધણી શહેત હાંથેલ કરતે; કેમકે તેમના બોહોવાં પરીવારમા હવો નર નીવરવાની તેનાએ કશીની વધી રાખી નહોંજ દુયે, તે આથેઆ તેમના મરણુ પછે ૧૯ વરથે જે સંમપુરણુ થઈ, તે ગાથે કુદરતી બેસારતથી રેસન બેહસતમા તેમનું અયો રવાણુ ખરાનુદો મેલવતું રહે એવી પરચથા ચાહી આ ખુખીવંતાં આ નદાનનો અહેવાલ ખતમ કરીએછે.

દાદી બરજોર.

આ શેઠીઆની જાહોજલાખી જોકે જમાનો વહી ગયાને લાંબે ધણી પુરાંણી થાઈ પડીછે, તોપણુ તે વખતની હકીકત સાથે સરખાવી જોતાંતો, તે અરેખરી જબ આપનારી જણાએછે. હાંતની વસતીના કોઈકોઈ સહેબો તેવણુથી કદાપી અંજાંજિઆખી હોએ, તો તેમા કશીએ નવાઈ જ્યું આપરે વીચારવું જોઈએજ નહોં; કારણુ કે દેશી લોકોમા તેમના વડવાએની, અથવા જાહેરમાં કોઈની વખણાઈ ગયવાએની કીરતીનું વરણુન નોધી રાખવાનાં રૂઝ રવાજની ગેરહાજરીના સખબ ધણું કરી માલુમ પડેછે; પણ સોકરછે કે ઉપર ટપકેની સેહજ ઈઆદીનો આધાર પકડી કીધેલી ઓધનું જે પરીણામ આ શેઠના પરીવારે મોહલા કેઠલાક અનુભવી નખીરખાનો મેહરખાંનોથી હાંથેલ થયું, તેની નોખ મોટી ખુશી સાથે હોંઆં દોખલ કરીએછે.

પરીવારમા પોતાની ઓચખ પાંધરી જણામ આ શેઠીઆનું નામ દાદા-બાઈ બરજોરજી હતું; અને તે સાહેબ સુરત મેહરમા કહે સાલ જનમેઆં તેની ઈઆરી તો કાંઈજ મલી નથી, પણ ૫૦ ૧૦૬૯ માજ આ ટાપુ આતે-તેમનું પેહલવેહતું પગલું મેલાએયું માતરે માલુમ પડેછે.

દાદી બરજોરેખી સારી આંટ સાચવીને સરઆતથીજ વેપાર વનજમા જોડલો વખત રોકેએ, તેટલો તેનાને બહજ લાભકારીક જણાએઓ; અને તેનીજ બરકતથી થોડી મુદતમા સરવે મંડલીએના રૂઝો ગાહ પોતા ઉપર ખેંચી લઈને મોટી હોરમત મેલવતા હતા.

વંસાવલીની પેહલી ટીપ જોતાં આ દાદી બરજોરનો માતરે એકજ દીકરો,

* પારસીઓની પધરાંમણીમા આ સાહેબને આવેઆનું સાલ ૧૦૬૭નું જે જણાવેજાય, તેમા ખુલ થાએલી પાઝવથી માલુમ પડીછે. નોં લં

અને તેટલાજ દોરારે હોવાને બીજે તેમનું પરીવાર તે વખતપર જાહાગું ફેલાયે પાંચેજ નોહતું; પણ એક દોરખજીને તાંહાં થાએથી ચાર વીકસાએની વસતીથી તેઓના વધારે ઘણાજ મેલેડોના દેખાઈ આવેછે: હાંઆં સુધી ઉપત્તા તરણે શેરીઆએની છંદેગીનો આટવોજ હએવાત જડેઆ છતાં, તેઓ દરએકનો મરણ દીવસની આ કુટુંબીઓના કાઈની નખીગ પ્રાપ્તથી મલી શીએએ નથી.

એક દોરખજીના વડા મેટાનુ નામ બરજોરજી હતું, અને તેમના જનમનુ શાલ ૫૦ ૧૦૯૯ જાણવામા આવેજ છે.

આ મરહસથની પોલીકા વડવાએની પહે રાજગારમા રાકાએવા રહીને સાસ નશીબાને પોંદતા હતા. અને મરહુમ ધની બજારેના પનોતાં નામથી પોતે પણ પરમેઆત થએઆમા કાંઈજ ખાંમી દેખાડી નોહતી.

દસાવર ખાતેના વેપારસાર્થે બે મોટા વાંહાંણો આ એકે જે બંધાયેઆં હતાં, તે મલેઈ "વીક્રિસ" ૧૧૬૮ સુધી, અને ૮૭૭ ટન વાઈ "એશઆરા-તર" ૧૧૬૯ સુધી તેમને નામે સફરમા ફરતા સંબલાયા છે; અને તેપછે ઇ-આતો તેઓ નાસ પાનેઆં, અથવા જઈએને લીધે વેપાર બંધ પાડીને તે વચી નાએઆં હેએ, તેની એકસ અખર જાહેરમા રહેથી જણાઈ નથી.

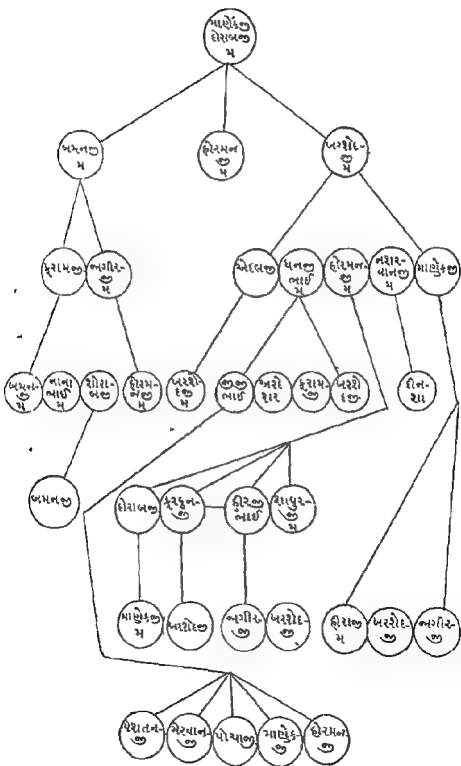
દરરીઆના જોરથી આ ટાપુ ખાતેની જુદી જુદી ઘણીક જગીરો તથા મીનકતો જે તેનાએ મેલવી હતી, તેમા મરહુમ સર જમશેદજીએ કોટની અંદર બંધાયેલા મેહલવાથી જગેઆના માલેકની પેહલવેહલાં તેવજળ હતા, અને પોતાનું રેહાણુખી તાંહાંજ કીધેલું કેહવાય છે; પણ તેમના યુજરેઆ પહે ઘણી મુદતે ખીજી અસકેઆંમતોની સાથે તેની વેઆઇને પારકે હાથ જઈ બેઠીછે.

જેમ એક બરજોરજી વેપારી મંડલીમા માન મેલવતા હતા, તેમ સગકાર દરખારમાખી સારે વગ ધરાવતા હતા; અને તેહવા વખતમા કોઈની ઉપરની કાંઈ સંકટ આવી પડતું તો તે ટાપી આવવા માટે નાતજાતનો કસોએ ફરક તેવણુ સહમજતાજ નોહતા.

આ એકના ઉધાર મનની બાબદમા એકજ ઘખલો ઇઆદીમા જે રહેલો છે, તે ઉપરથી તેનાની રેહમદેલી એવી વખણાએલી માલુમ થડીઅ કે, એવ-નના વીકસા નામે કરદુનજી પોલીકા દોરતોની સંગાથે વાડીએ મોજ મારવા હંમેરાં જતા હતા; જાહાં એકખીજા વએ મજબબ મરાફરી આલતાં, એક ઘાહડે કોઈ દોરતથી તેમની મોહરદારતા પરીવરતાખણુની બીરધ લાજવીતાના કાંઈ ખરાખ સુખનો જે ખોલાઈ ગયા, તે ઉપરથી અથો ખસલતના મજકુર કરદુનજી જે ઘણાજ પરેહજગાર કેહવાતા હતા, તેનાએ નાંવાએક વાત સાંબ-લીને જુગ પેહેમમા એવાતો પડેઆ કે, પેલા દોરતની સાથે તેની મોહરદાર રારમ છોડીને સંમંધ સાંધેઆની વાત સાચી માની. આ બાબેનો ખાફ ધરતા વાડીએથી* મોડી રાતર પેર આવીને, તે નીરદોરા અખલાબદી જે પેહલવેહલી ધરમયંતી થાયેની હતી, તેણીના તથા પોલીકા કાલજાંમા પેહતી છુરીના કારી ઘાહ એવાતો જોરમાં

* રાજ ૨૨ મો માહ ૧૦ મો શેહનશાહી શાલે ૧૧૭૧ ૫૦ એ પોતે વરસ ૨૦ તથા મોહરદાર વરસ ૧૬ ની ગએપર આંતું આ જોરું બરજોરજી થયુંછે. નો. લ.

હાદી ખરબેરના ચંડાના માફી સરાફને તાં ફાંની વંશાવલી.

ક્રીધા કે, તેથી પત્રકીવારમા તરણુ જણાવ્યોનો પરાણુ રાત, યથો. બુઝી મળ્યો
અથી નીપજેલા ખીન ફેફટના મેહોતની માહેતમ બરેલી વાત પરેહડીજી પ-
ડતા ફેનાઈ, અને તેનુ કારણુ જરે માલુમ પડેઈ, તારે જો કે થેતો નીરલા-
જરી મળ્યામ કરનારો ગમ્મગ તો જીવ વધને ગામમાથી કેથે નાહતી ગથોઃ
અને સરકાર તરફથી તેને સોધી કાઢીને ચાલ્યે પોહવાડવાની મેહનતની
થવા માકી, તોપણુ આ મચ્ચેઆનુ જીગના માનવતા દારી બગ્ગેરે બની
તેઈથી કોચોરાથી ધડા પકડીની વાત માકી વખતીને પેલા કરપીણનો જીવ
બચાવેમ્મો. આ બાબતની સમાચારની થવા જતાની કેદમ કે, પેલા સરમમા
પડેલો સખરા ને પોતાની મેલ દરા નીમગ ગથો, તેજો ફરીથી મુંમધનું
મોઢોઢુ ખાકું જોએજો નોહતુ.

સમલી વાતના મુ' સાર્થે જાણી વખતે ઉપર જણાવેઆ જોડુ દુ'મ,
ચોન વગસ મુ'ની સતોસથી સહન ક્રીયા પડે ચેઃ બરજોગજી પોતાની પાઠક
પાત્ર વીકગમ્મોની વસતીને હસતીમા ગમ્મી, રોજ ૩ જો માહ પ મો મેહનસાહી
સારે ૧૧૮૭ ય' એ ૮૮ વરસની ઉમરમા આ જાંદાનથી જીવેગીનો અસાખાગ
ખા'રી વધ' મેહસતનમીન થવાઃ અને તે દાહડાથી દાદી બરજોરના નામની
અટક મંવાએ તેમના પરીવારમા ખીજું ધાઈજ રહેલું માલુમ પડું નથી.

દાદી બરજોરના દોરાબજીની તોખમથી અવતરેવાએ માહેલા વડા મેઠાની
હકાલત ઉપર આપીકે, અને તરીજ તથા ચોથા બામેની કાઈજ ઈઆદી મલી
નથીઃ માટે ખીજ મેઠા ચેઃ માણેજી પોતાની આપખ અપાહેધી લઈને,
ઉપરી સાખામાથી ને છુટા પડેઆ, તેની તથા તેમના પરીવારોની પીઠાનત
ચાટે નીચલી નો' ઉપર નેધાહ પોઆડવા માગીએ છે.

શ્રેઃ માણિકજી દોરાબજી, ઉરફે માકી સરાફ.

દારી બરજોરના વર્જીરામાથી હસતી પામેલા આ ચેઃ માકી સરાફનો
જનમ ૫૦ ૧૧૦૨ ની રાત્રમા મુખારક થયેલો માલુમ પડેઆ. એવણને
માટે એપું કેહવાએઈએ કે, પેહલવેહના ચેઃ ખાનદાનવાવા મરહુમ મનચેરજી
બમનજીને તાહા ક્રીલીધરીના મેહોવા કાગખારપર રહીને, ઘણા વગસો રૂડી
પેરે ગુજરેઆથી સરાફની અટકે પોહતાઃ અને તેજ આજખ હજીમુધી તેમના
પરીવારમા પયરાએલી જોનામા આવેએ.

એપડે સરકારી તરેજુરીમા વડા સરાફના ખાતા ઉપર જઈ મેઠા અને
જેમ જેમ તાહા માહીતી મેલવતા રહેઆ, તેમ સારા બાયેગની મદદથી જો
કે ખીજ લાબકારી મંવાએ* ઘણાની હાય ક્રીધા, તોપણુ તરીજુરી ખાતાની

* તેમા અકતો એવો ઉપીઆગી યધ પડેઆ હતો કે, અમજોને નાણા
ધીરવાનુ કામ કુમધાકાર આલુ રાખેઆથી સરકારી મોટમોગ આરેદાર સગાયે
સારી મોહનત મારાઈ, એટલુજ નહી પણ તેઓ દરએકના ઘણા વાહલા અને
માણીતા યધ રહેના હતા.

માન ભરેલી જગેઆ લામખી મુદત મુધી હૈરમતની રહે જલવી રાજેઆથી માફી સરાફની અટકે વધારે મજબુતી મેલવી લીધી.

આ શેઠીઆનો નસીબો જરે ચહડતી દર્રાપર દેખાવા માંડ્યો, તારે નીતી સાચવવા માટે કુદરતી કહિઅતને જેમ હાંમેલ કરતા રહેઆ, તેમ તવં ગરીને પધસો મલેઆથી નહીં પણ દાનાઈ હાંમેલ કીધામા, અને જુજોરગીને ઉમર ઉપર નહીં પણ એલમની ઉલટ લીધામા સારી સહમજ સદા વાપરવા લાગા; અને તેવાજ બંગોલનો વારસો પોતીકા એક ખેટા તથા તે પછેના નખી-રને વાસતે જાણે આગમજથીજ સંધરી રાજેઆ હેએ, તેથી આગમએતી આજમમા આસકાર કરતા હતા.

સાંભલેઆ પરમાણે શેઠ માંફી સરાફ પરચમ ઘણા ગરીબી હાલતમા હતા, પણ નીતીની રહે સાગ ઉદીઆગને આધીન રહી પગતી દરપગતી વધવા માંડી; અને વખત જેમ હાથમા આવેઆ, તેમ રા કમાઈના મેલવેલા ખર્ચ-સાનો ઘોડાક ભાગ સારાં કમામા ખરચેઆથી નામઘરીના ખરે અધીઆ જે હામેલ કીધા, તે માહેવી માતરે નીચલી બાબદો શીવાએ ખીજીની ઈઆદગારી હરાતીમા રહી નથી.

ચોપાટીખાતે પોતાના બંગલાની પડાસમા* એક અલહિંદું મકાણુ પોતીકા ખુદ ખરચથી બંધાવીને તેમા આતરા આદર્શન સાહેબને ૧૧૬૦ ના શેહણ-શાહી અંરઘીખેરાત મહીનાને આરાતાદ રાજે તખ્તનરશીન કરાવીને જરથોસતી અનજુમનના ઉધીયોગ માટે ધરમખાતે બોલા મેલેઆ હતા.

મરણ પામતા પારશીઆને અવલમનજેલ પોંદ્યાડવાની જગેઆ, જે ચોપાટીના કુંગર ઉપર આવેલી; તાંહાં તે સોજાના લોકો તેમના ધરમ દરમાન મુજબ કીરીઆ કરવા હંમેરાં જાએમ, પણ તેઆને છાંએડા મલનાઈ કોઈખી બાંધેલું મકાણુ તે તરફ પેહલાં ખીલકુલ નહોવાને લીધે, જેમ શીઆલાની સરઘી, અને ધૂપકાલાનો સખત તડકો, તેમજ ચોમાસાના ચાલુ વરસાદની વેદના ખંમચી પડતી હતી. એ બાબેના વીચાર આ શેઠે ધારીને તાંહાં એક મકાણુ બાંધી આપવાની ગોઠવન કીધી, તેટલાં અજલની દોરીએ તેમની શંદગીનો અંત આણેઆથી રાજ ૯ મો માહ ૧૦ મો શેહણશાહી સાલે ૧૧૬૩ યં એ ૬૧ વરસની વયે પુરી કરીને જુજરી ગયાથી તેમના દીલની નેક મુ-રુદ તેવનથી પાર ઉતરી નહી.

પોતે જે વધીએત કબી ગયા હતા, તેની ખુખીથી આ મરહુમ શેઠના તરણુ દીકરાઓ નામે જમનજી, હૈરમજી અને ખરચેદજીએ ઉકમનાને દા-હાડે કીરીઆ પુરી થયાં પડલેલી તનદરેરાતી મુજબ, કુંગર ઉપર એક મ-કાણુ બંધાવા માંડી; અને તાકીદથી પુરું કરાવી તેનાની વરસીને દાહડે રાજ ૧ મો માહ ૧૦ મો સાલે ૧૧૬૪ યં એ ઈજલવીને જરથોસતીઆના જાહેર

* એ મકાણુ દોખમાઓના કુંગરની હેઠાણુમા દક્ષીનદર્રાપર અસલ ઉમેલું હતું; પણ તાંહાંની ખાલી જગેઆ હવડાં બેઆકબે કુંખની, અથવા તેઓની વતી સરકારના રાવાધીનમા થયથી સંબલાએલો.

વાપરવારામટે એકું મેલવામા આવેલેલે. એ જગાપર, બંધાવલું આ પેલેલ વેહલું મકાણુ પોણાસોથી વધારે વરસનુ પુરાંલું હજીમુધી સારી હાલતમા સલામત રહીને મરહુમ શ્રેષ્ઠ માંકી સરાફના માનવંતાં નામની ઈઆદી આપણને આપવુ દેખાએલે.

આ શ્રેષ્ઠના મરણુ ટાંકલે હઈઆત રહેલા તરણુ બેટાઓ માહેલા વડા શ્રેષ્ઠ બમનજી તો તેમની પુઠે આઠ મહીને રાજ ૮ મા માહ ૧૭૦ શેહજુરાહી સાથે ૧૧૬૪ ૫૦ એ મુંબઈમાં અને વચલા શ્રેષ્ઠ હેરમનજી વેપારને અરથે કલકતે ગયલા હતા, તાંહાં ખારદાદ મહીનાને તીર રાજે યુજરી ગયા, પણ તેના સનેની સનદ માલુંમ પડી નહી. હવે તરીજ અથવા નાખલા દીકરાએ જે સધીતીથી હંદગી યુજરીને જહેરાંતમા માન મેલવેલે, તેનો હએવાજ હેકલ આપીએલે.

શ્રેષ્ઠ અરશેદજી માણેકજી સરાફ.

પારશી પંચાએતમા પરમુખની પદવી પાંચેલા આ શ્રેષ્ઠીઆ ૫૦ ૧૧૩૨ ના દે મહીનાને મેહોરરાજે જનમ લઈને, આ સરસતીમા પરકાએઆ હતા.

આ સાહેબ પંદરેક વરસની જંમરમા આવેઆ, તારે તેમના પીતાએ ચોતાના એક માહણતદાર અંગરેજ દોસત નામે મી. એંદર રાંમથે, જે તે વખત મા સરકારી જુદાં જુદાં ખાતાંઆ હપર આહધા બજાવેઆ પછે, પાછળથી આપણી ટાપુ ખાતે ગવરનરની ગાદીએ પણ ખીરાજી બેઠેલે; તેના હાથ હેકલ તેનાને સોંદેઆ હતા; અને તે સાહેબે ચોતાના બચાંપેરે કજુલ રાખીને અંગરેજીની સારી કેળવણી તેનાને આપેઆ પછે જે જે ખાતાંઆપર તે ગયો, તાંહાં આ શ્રેષ્ઠને પણ ચોતાના હાથ હેકલ લખનારની આકરી આપી રૂડી રીતે નવા નેમ કરતો રહેઓ; અને તે સાહેબની અતીઅંત મેહરબાંનીથી આ શ્રેષ્ઠ સરકારી કાંમકાજના મકતાએ પણ મેલવવા લાગા.

કાંમકાજની ઉચ્ચપર જેમ વધાંજો લેવા માંડી, તેમ આદાની બખશીસથી જતી ઉદીચગ બલાલીને, વેપારી તથા વાંહાંણુવડીઓની* સંક્રમા સારી રવેથે ખીરાજેઆ હતા; એટલુંજ નહીં પણ ખરી તવંચરી તથા બુલોરગી સામાએ, તે ઉપર મરહુમ માંકી સરાફના અહેવાજના તરીજ ફકરામા જણાવેઅ મુજબ સઘ લક્ષ આપતા રહી જેવાં પચલાં પોતે જરવા માંડેઆં, તેથીજ હાલતે પોંહચવા સારૂં પોતીકા સરથે સપુતરોનેખી શીખાડવામાં કાંઈજ કોતાઈ રાખી નોહતી; પછે જેમના ક્રીસમતમા જેટલું હાંમેલ કરવાની સરજત હતી, તેટલું તેઓને પણ હાથ આવેલે.

* “રાંમથે” નામનુ ટન ૩૮૩ વાડું એક વાંહાંણુ બંધાલીને, પોતીકા મુરખીની મેહરબાનગીનો પાર આ શ્રેષ્ઠે હાથી વફાદારીથી વાવેઆ હતા; અને તે ખારકસ તેમની પાથે વેપારના કારણાર ઈ. સને ૧૭૬૫ મુધી ફરજું માલુમ પડેલેલે. ના. લ.

આ મથાણુ દીલના યેહીઆએ જેવી પીછાંણત સરવે વરણના વેપારીઓમાં પરમાશી દેખાડી, તેવોજ લાગવગ સરકાર દરબાર સુધી રૂડી લાએકાતથી ચલાવીને તેઓનો સાદખી પોતા તરફ ખેંચી લીધો હતો; અને એટલો બધો દબાવો વધારીઓ કે, કોઈખી મંડલીમાં થેક ખરચેદજી માણેકજી વગર કામ આગલ ચાલી શકુંગું નહોં.

પોતાની છંદેખીમાં એક ઉકમાઈ જેવો અખતરો પર્ધસા ખરચીને પેહલ પેહલો નજરે જોઈ પરખને દેખાડનારો બાએગરાલી નર કહીજીએ તો, આ એક શીવાએ ખીજે કોઈજ ઘેઆંનમાં આવી સખતો નથી. યં ૧૧૮૫ માં પોતીકા ચોપાડીવાલા ખંગલામાં મીં દામસ ખાઈસ નામનાં એક અંગડેજની કોચેરા કાંમે લગડાવીને ગેઆસના દીવાથી ઘીલા દીવસના જેવો ગહલકાટ કરી દેખાડેઓ હતો; જે વખતની એક કેહવત રહેલીછે કે, આ એકની વાડી અંદર સાઆની મદદથી વગર તેલના દીવા ચલા હતા. આપણા યેહરમાં ગેઆસની શેસની રસતે રસતે પેહલપેહલી મેલાઈ, તેની લગભગ ૫૦ વરસ આગમજ, તે વખતના લોકોએ જોએલી અજબખી ઉપરથી કદાચજ ધારેજી હોય કે, હાથા અખતરો પાછમથી સાધારણ થઈ પડશે.

યં ૧૧૮૭ ના શેહરીવર મહીનાને હોરમજરોજથી, પારશી પંચાએતમાં એક સાઆ, સુધા, અને સવતંતર અધીકારી થઈ ખીરાજવા લાગા, તારથી તે ૧૨૦૫ ના રાજા મુધી શું ગરીબ કે તવંગર, બેગડ કે અશીલ, સરવેને સરખી આંખે જોઈ લોકોના ધરગણુ ચુકદમાએ વાળેખીની રહે ચુકવતા રહેઆ. જરથોસતી લોકો મોહોત પછવાડે વગર કારણે એક ખીજતની દેખાદેખીથી અગણીત ખરચ કરતા જણાયા, તારે તે મોડો રિવાજ ચાલેઆને લીધે ધણા ગરીબોને ફાકટમાં તણાઈ પડું હતું; તેનુ દરદ હાઈ ધરીને યં ૧૧૯૨ માં તેવા નીરઉપીચોગી ખરચના અટકાવ મોટે સતા બરેઓ એક કાએદો આ સા-હેને ખાધેઓ હતો; પણ જલણવાથી દલગીરી ઉપજેછે કે, તેવણની સાથે બેસનારઓ મોહોલા કેટલાક ચોગલાએને તે કાંમ અણુગમતું બાગેજ, એટલુંજ નહોં પણ ધનસાફની આડે વારમવાર હરકત તાખતાની તેઓ જરે માણુમ પડેઆ, તારે આ વરસેવર જાનથી રખેલી પંચાએતની સામેલગીરીમાંથી જોકે તેવન બેધડક નીકલી ગયા; તેપણુ જેની કોઈ આયેઆવતા લોકો દાદ આહવા મોટે તેમને કુઆરે જતા, તો તેઓને એક અધીકારી તરીકે નહોં, પણ ખા-નગી મીતર અયવા સુરખી દાખલ વાળે મી ધનસાફ આપતા હતા. હાવા ધગમી કામો મોટે આ નામવર થેકની બુજેરગી બરેલી તીરતીને હજીસુધી તેમના ગરીબ હમદીનો બુલેવા જણાતા નહોં.

હમારી પાથે જેટલી યાદદાસત એખીલી ચાએલીછે, તે ઉપરથી કહી સ-ખીએચ, અને તે વખતના કોઈખી બાએગરાલી સાહેબો હજીતક હઈઆત રહેલા હયે તેઓખી સાર્પથી આપથે કે, આ નામવર થેક યં ૧૧૫૭ થી વેપાગ વણજના વહીવટમાં લાગુ પડીને ૧૧૯૭ માં ફરેગ થયા, તાહા બુલીક લગભગ ૪૦ વરસનો અવકાસ તેનાએ તેમાં રોકેઓ હતો; અને તેપછેખી તેમનો એકાત

દામ્યેકો છુસદમા પસાર થયો હેમ્મે એવું જણાવું નથી, કેમકે મહાલીઆમા મોટી આલખાણને લીધે હરખેનું કાઈને કાઈ કામ આ સાહેબની મુનસફી ઉપર સપુરદ થયા કરવું હતું, મોટે મરણની આર અથવા પાત્ર વરસા આગમન એ કાત વાણે કરીને અમનો અમાન રહેઆ હેમ્મે તો બામ્મેગે.

સરથે કોઈ એકમતથી કબુલ રાખતા આવેઆમ, અને તે વાતને સચાઈથી ખાલી નહોતજ સહમજની જોઈએ કે, ધનસાન માતર હરેક વાતની ખામી અથવા ખતાઈ બહેણુ હેમ્મેછે; પણ શ્રેષ્ઠ અરથેદજી માણેકજીમા, પરાપકારી પ્રધીના બના યુજ એવા હતા કે, જ્યેથી કરી તેવી ધઉગતાને પોતાની યોડ બનતા સુધો આવવા દીધી નહોત જરથી દુનીઆના સનસારમા તેવણુ પરાગવા લાગા, તારથી તે તેમની હર્ષઆતીના જેના નુકતા સુધી આ પરીતી બરેલા પરાહણુ સાથે જે સહિમ્મે સખવ જોડેઆ હતા, તેમ્મેને મોહડથી તારીફના સખરો સરથે આવાજે સાબલવામા આ વતા હતા; તો જોડે તેવણુને સવરગવાથી થએઆને પાત્ર સરીતો વહી ગઈએ, તો પણ તે વખતથી હર્ષઆતી પામતા આવેલા હાલના કેટલાક સાહેબોના જીગરમા તેમની ખુબીનો પહજરાત હજી તક જરોજ રહેલો હયે; અને તેમા આ નોધ લેનારની એક બાગીચો થવા માગેચ, તે એખાજ ઉપરથી કે તેના મરહુમ ખખવા તથા આ બામ્મેગસાલી નરની વચે હેમ્મેલી મીતગઆરીના સખધમા એક બાનક દાખલ પણ અછી સહમજ સ ખતી ધરાનીને તે શેરીઆની પાથે જવા આવવાનો તેને સજોગ બનતો હતો; એટલુજ નહી પણ તે પછે ઈસવી સને ૧૮૨૮ થી તે ૧૮૩૨ સુધી (તે પછીના વરથો તો મુસાફરીએ બેઠકવામા યુજરેઆને લીધે તેટલી મુલાકાત બધ પડી હતી) એ નામીઆ વખીલ મીઠેનરી વીરીએમ મારીસની આફીસમા નીખાઉ દાખલ રહેલો હતો, તે અરસામાની આફીસના વડા કારબારીના દરમોવેઆ યુજળ્ય કોઈ કોઈવારે કામકાજ સારે જરે આવજવ થાતી, તારે વાત ચીતના દરમીઆનમા આ નેકનામ સાહેબની ખતી વહી ખુબી બરેઆ અમીરી અવાસના કેટલાક દાખલા જે નજરે જોએઆમ, તેની સાખશીમા નીરબએથી કહીએચ કે, આ શ્રેષ્ઠ અરથેદજી માણેકજી, મુલેશોના મા બાપ, પરમાણી સોકોના મીતર, લુહાઓના કઠા વેરી, તથા અરાકતો ૧૧ મદદગાર થવામા ખરા બાહાધર હતા.

આ સાહેબે પોતાની કારકીરીમા ધરમના ઘણાક છુપેઆ કામો કરી ગરીબને સનતોરેઆ વીથે જે સાબલવામા આવેજમ, (જેની કરી વીગત મલી સખતી નથી) તે ઉપરથીખી અટકલવાને બનેચ કે, સોકોમા મોગઈ દખાડવાની ઇતરાજી પછાને આ સાહેબ અસવધીજ પસદ નહી કરતા, ખોદાતાનાની ચેદાએસ મહેના કોઈબી બાધબિધને આસરે આપવામા પોતીકી ખાસ ફરજ સહમજી મુગે મોહડ બનતી થેવા બજારીને બેદસતનો તોથો અખતીઆગ કરતા હતા આ બાવેની વીગત જોડે હાય આવી નથી, તો પણ એક જાહેર પુતવતા કામની ઈઆદગારી જે પગડાસતી રહીચ, તે એજકે જરથેગતી ફીરકાના

ઉપીયોગ માટે તેમના મરહુમ પીતાએ ચોપાટીમાં સથાપેલા આતસ આદમન સાદેમના કેબલાને ટ્રેડ આતે લાવવા માટે, પોલીકા અસલી ધેરની પઠવાડે એક અનાહેક મકાન બધાવીને તાહા રેન્ ૨૬ મો માહ ૨ ને રોહનસાહી સાને ૧૧૮૬ ૫૦ એ લાવી રાખેઆ, તાગથી તે આનદનસુધી તે પવીતર કેબરો તાહા સલામત હોયો ગીને દરરેન્ સોકો જણાવ્યોને દરસણુ આપેહે આ દરેએહરનો અરમ પોતાની હાજિઆવી સુધી તો તેનાએ ચલાવેઆ હતા, પણ તે પહેથી અદરેકાલ સુધીના નીબાવસ માટે, સાબલેઆ પરમાણે ને ધગની અદર તેમના બતરીજ એક ફગમજી બમનજી રેહહે, તે મીલકત નાખી કાહડી ગયાઅ, તે છતા તેનો ઉપોયોગ માલિકની મગજી માફક થતો માણુમ પડતો નથી, માટે એ બાનેનો કાઈ ચોકસ બદાબસત બધ બેસાડવાની ફરજ આ મરહુમ શેઠના વારિશો તથા કેબલાના વહીવટદારોએ જરૂર આ કરવી જોઈએ.

જમાનાની ગીરચીના ફાદામાંથી ટ્રેડખી મખસ નો બચી રાખેઆ હતા, તો આ શેઠીઆએ મેલવેલો દરવીષ, જઈફીના વખતપર તેમની પાચેથી રૂખસત લઈને ચાલતો થતા ખચીત આગ્રકતે, પણ બવીસની વનાણે જરૂર વકરવા માગે, તારે તેને તેવુ બનવા દીધુજ નહીં, અને તેમ થતાની મનને મોકલુ રાખી ખરી મોઠાઈ તથા જુલેરગીને શેવટની ધરીસુધી જલવવામાં પોતાની જાતી જુધી સાથે અચનાઈ તથા ગબીસઈને પેતાની પાચેથી હરગેજ વેગલી રાખી નહીં.

વસાવતીમાં જણાવેઆ મુજબ આ શેઠને તાહા પાચ દીઠરાએ ને અવ તરેઆ હતા, તેમાંથી તરીજ એક હારમજી, બાપની પાચેક વરસ આગમજ રેન્ ૨૧ મો માહ ૪ મો શેહણુસાહી સાલે ૧૭૦૬ ૫૦ એ મુજરી ગયા આ ટના સખમધી શેઠ અરેએહજીનુ જીગર જોકે જખમીતો થયુજ હતુ, તોપણ બારી રહેના પરીવારને સારા ધેઆણુથી સદા જોતા રેહવામાં ૮૧ વરસની ઉપર ૧૦ મહીનાની મુસાફરી પુરી થયા પહે, ૧૨ મો મહીનો પેઠા તેજ દાહડે ૫૦ ૧૨૧૪ ના ૮ મા મહીનાને ૧૨ મે રેન્, પોતાની તરફથી બજારેના સાસ કામેની ઈઆદગારી, આકેબત નાસત પામનારી આ હુણીઆમાં મેલીને હમેસગીના રેસન બેહસતમાં શીધારેઆ આ બાબેની મમ બરેલી ૧૧૫૨ ગામમાં જરૂર એમર ફેલાઈ, તારે તે મરહુમ નરના અથો રવણની લાએજીને જાજુ હેડ માન આપવા સારે હેક હનકેથી તે વચલે અને પેહલે વાગેના જરેસતીઆની એટલી તો થક તેમને મકાણે બેગી થક હતી કે, ધેરની બેહ બાજુના મોહલાઓના એકથી તે ખીજ નાકાસુધોના રસતા મીચોખીઅ બરાઈ રહેઆ હતા, અને તેનીજ થક તેમના સચકાર સાથે ૧ એક પાદરાહી દરજને અનુસારની સવારી અવન મનજેલ પોહચાડવા માટે સીધારી હતી.

આ મરહુમ શેઠના શેઠનુ વરણુન તે વખતના બધા દેરી તથા અગ રેજી વરતમાણ પતશમાં ને આનેઈ હતુ, તે બાનેનુ એક ચોપાણીઈ જોતા તેમાં જુગી જુદી ઢપથી જણાવેની એબાગત બધી સાથે સરખાવતા આ હમારી નાકેસ કલમનુ લખાણુ જોઈ કાઈજ વજનદાર ગણુતુ નહી, તોપણ સધડુ

સપાયેઆથી તેમના સારાં કાંમો ઉપર થાપ્પેલી ઘટલી સ્તુતી સંબંધી સરવેની મતલબ એકની એક ઉતરેછે.

બહોળલાક્ષીમા પંકાઠ મયસો આ શુરો નર અને અરો નરયોસતી બંદગી ઉપર રાધ સુસત રહીને, જીવતાંજીવત જેવી રૂડી જીધીથી પોલીકી કોમ ઉપર સરદારી ભાગવી માન મેલવતો હતો; તેવાજ હેતુથી તેમની હૃદ્યાતી ખાદ, એક સુંદર બાહવલાંની મારફતે આપણી વસતી મહેલી સઘલી વરણની પરજનને સારાં ધિઆંનથી સંભાલવા માટે આજ આરેક વરસથી કાંઈક વધુ યજું, આ માહપુરસ પોસાગ પેહડી ઝોધીને ઝાંઝેખલા, નાગપાડા, બેલાશીસ તથા ડંકન-ગોડ પર જવાના ધોરી રસતાઓની વચોવચ એક જોયા મીનારા ઉપર ઘણીજ ગંભીરાઈ બરેઆ બપકાથી ઉભા રહી આજમને પોતાની પીછાણત આપેછે; એટલુંજ નહીં પણ પોતાના કદમ નીચે આર મોરહુએ ગોઠવેલી પુતલીઆના મોહડાંમા આપેની વાંસલીના આકારની નલીઓ વાટે કુંવારામાથી ઉડતું નીરમલ પાણી તેજ કેકાંછે પયરથી બાધેલી હોજની અંદર જીલીલાઇને રાહદારીઓ ઉપરાંત તે તરફના રેહવાશીઓ વટીકની પેઆસને છીમવેછે; માટે આ નામ-વરનું રવાંન તેમના પનોતા (નાધલા) પુતર શ્રેષ્ઠ માણિક્યની બલી દોશસથી રાસન બેહસતમા જેમ ખુરા રેહતું હયે, તેમ આ નીચથી કપીતાની કેહવત મુજબ એક ઉતમ ઈઆદી હજારે લોકોના આશીરવાદ લેતી હોંઆં જેમ આપેછે.

રખસ મયો હોંઆંથી રાખીને ઘાસ—કરમાએલું કુલ જેમ આપેછે વાસ.

શ્રેષ્ઠ અરથેદશની રૂડી વરતણકનુ દુક વરતાંત, તેમની ખતમ થાપ્પેલી હંદગી સાથે હોંઆંજ પુરં કરતીવેલા થોડાક બાહાસો નાધી લહાએય કે, જનમથી બેવાએલા કામ મુજબ આ મરહુમ શેકનુ નામ ફારશીને કાએદે “ખુરસીદ” આપેજો હતું; જે રાખદો મહેલા પેહલા “ખુર” નો અરથ સુરીય, અને છેલ્લા “સીદ” નો અરથ અહલકાટ કરી થાએછે; પણ મુજરાતીમા તેટલા રાખદો બોલતાં ટોછડાઈ જાણ્યાને લીધે, તેને છેડે “જી” નો એક હરફ વધારીને ખોરસેદશ રાખેજો, પછે તેના આસતે આસતે મુજરાતીમા અરથેદશ, અને અંગરેજીમા કરથેદશના ઉચારથી વપરાતું રહેજો છે.

આ શેકનુ મુખ્યારક નામ જે રાસની જેવું અહલકાટ પાંમતું હતું, તેવાંજ તેનાએ સવતંતરપણે બજાવેલાં કાંમોની વીચેસ યાદી હમારે હાથ નહોં આવેઆને લીધે, હાવા પરીપાકારી શેકીઆની હંદગીના અહેવાબ સંમપુરન થએલા કેહવાઈ સખાતો નહોં.

હવે ખુરસીદના કીરણમાથી એક અનમુલું માણિક્ય (જેને ઈઆકુત અથવા લાલ કરીની કેહવામા આવેછે) જે પરકાથી નીકલેલેય, તેની પરખ કરવાનુ કામ પરજનની રાનમુખ ધરતી વેલા ચાહીએય કે, જે ખરો અહવરી હયે તે તેની સાચી કીમત આકેઆ વના રેહશેજ નહોં.

શેઠ માણેકજી ખરશેદજી સરાફ.

અકીકમાથી છિરકણી, ને પુઠે આવેજી લાખ,
 જનમ આપતાં માળાપોચે, જોયો રૂઠો ફાલ.
 હકીકત જેની ઉત્પત્તિની, રહેલી નથી છાંની,
 ખરી વાતની યાદી લેતાં, નથી કેહતા કાંદાંણી.
 તવંગરી જેણે પધાર્યો નહી, પણ મેલવીચ વીદિઆથી,
 હારમત ન જોઈ વરસમા, પણ જુધી ભીદિઆથી.
 આંતકરણથી બે વાતોને, ગોખી રાખેઆ કલાંમ,
 હેવાજ નરની હીંમત ઉપર, પોંહ્યે સઉની સલામ.

માકી સરાફના મુલમાથી ઉત્પત્તિ પાંચેલી ધણીક ડાહ્યાખીઆ જે વર્ગીસા-
 વખીની હારમા દાખલ થઈછે, તે માહેલા શેઠ ખરશેદજીના સરવેથી આ નાધલા
 દીકરા સંસારની સરજત એખતેઆર કીધા પછે, પગતી પગતી અહીંને છેક
 નાં'વલી દેવાંની અદાયત (જે સમાવકાઝ કેારટ કેહવાએય) મા ખીજ નેયાયા-
 ધીસની પવીતર જુરથી ઉપર ધણા વરસો સુધી ખીરાજીને, તાંહાંથી હારમત
 સહીત હવડેજ પરવાર પાંખીને બેઠા મુસારાપર આસાએસ લેતા જણાએછે; તે-
 નાની છંદગીના અહેવાલ ઉપર રજુ થયા આગમજ તેમનો જનમ દીવસ
 જણાડીએય કે, રોજ ૯ મો માહા ૬ ઠો શેહનશાહી રાત્રે ૧૧૭૭ ૫૦ નુ મુબ
 મહુરત લઈને તે જગત કીરતારની બખસેસથી આ કુતીઆમા ધરતી ફરજ
 અદા કરવા સાંઈ સવતંતરપણાની હીંમત સાથે અવતરેલા માલુમ પડેછે.

કેટલાક અનુભવી સાહેબોને માહેડથી એવું સાંભલવામા આરેજીય, અને
 પછોતા પુતની પરખખી તાંહાંથીજ જણાઈછે કે, આગલા વખતમાં લોકોના
 છંદઆંપો બાલ અવસથાને વીખરવા દઈ જેમ ખફારી રમત તથા તોફાન
 મસતીમા વખત યુજરતા હતા; તેહવા અનધરતા રેવાજથી શેઠ માણેકજી
 ઉલટોજ ખવાસ ગખતા હતા. જરે કેળવણી લેવાલાએકના થયા, તારે તેમના નેક
 ખીતાએ પેહલવેહલા ૫૦ ૧૧૮૯ માં સમે પરમાંછે આલવી પાઠરાગાને સપુરદ
 કરી દીધા; જાંહાં કેહય કે, સાવધ મનને ઉતેજનનુ વલાંણુ આખી વીદિઆના
 'અમેઆસમાં મસગુલ રહેઆ; અને જેમ જેમ જીમરે વધતા ગયા તેમ ખીજ
 રીતના આડા અટારા લાડમા વખત ગુમાવેઆ કરતાં, એલમનોજ બંડાલ
 સંધરવા ઉપર પોતાનુ નીરમલ ધેઆંણુ રાકવા લાગા; એટલુંજ નહીં પણ પો-
 તાના માનવંતા જુજોરગ ખીતાને મોટે વાધેના ધુરેખીઅન અમલદાર તથા
 સધલી વરણના ગાંમઠી ગરહસથો સંગાથે હેએલી મીતરાચારીનો લાભ મેલ-
 વીને, જતી અનચલાઈમા એટલો તો વધારો કરી લીધા કે, તે વખતના વાવેલાં
 ખીંધનુ રૂકું ફલ આખવા મોટે આજ દીન ગુણીક સધલી પરકારની લાએકાત
 તેવણુ ધગિછે.

ધર્મગુણ જીવ્યાન બોલવામાં આવેલાની લક્ષણ અસંલયીન અગ-
તેવને મળતી ને જાહેર થયેલી છે, તે હોંઆસુધી કે કોક સાથે હરેક જોડે
ગીતે તેવન ને વાત ક્રમતા હોય તો, અજાણ્યો સખસ એમજ સહમને કે
બે આગે વાત કહે; અને જરે તેમની નજર પડે તારે તો તે અમરત
પામેઆવના ઉદ્દેશ નહીં. હમો કજીલ કરીએય કે આ સાહેબના કરતા અ-
ગરજ એવમ વધારે જાણનાગ નીલ ધણાળી ગામઠી ગઠ્ઠસથો હાલ મો-
જીવે; તોપણ બોલવાની ઉપની લક્ષણમાં તેમની બરોબર કોઈની ઉતરી સકે-
આ હોય તે વાતમાં હજીસુધી સવે ગેસાં છે; અને તે ઉપરાંત એ જીવ્યાન
લખવામાં તેમની સખતી કોઈ ગીતે આછી જણાતી નથી. જેઓ સગાથે
એવણને કામલ પતરનો વેદવાર ચાલેલાં છે, તેમાં સરવે લોકોએ એકીજ આ-
વાજે તેમણની કામેલીએતની અચ્છી પીછાન કીધેલી છે; અને તે બાબેના ચોપા-
નીઆઓની જેઓએ વાચેઆ હોય તેઓને તેમાંથી માલુમ પરજોજ હોય,
એટલું નહીં પણ હવડા જેની સાહેબોને વાતચીતનો સંબંધ તેમની સાથે
નેડાએસાં છે, તેઓથી ની એવાજ અખીપરાએ મલતો રહે છે, માટે એ બાબે વધુ
સરેહ કરવાની કશી અગત જોતા નથી.

આ શેકીઆની કામેલીએતનું દુક વરજીન આપેઆ પડે, જરથી તેવન
પરજ ઉપીએગી બાબદોમાં પસાગાઈને જાહેર મંડળીએથી માન મેલવતા રહેઆ,
તેની ઉમ્મીદો જેમ હાય આવીય, તેમ હોંઆ નોધી લખ્યો છે.

પારથી કોમમાં વારસા હીરાની પેહચણી કરવાના ચોક્કસ કાએદા પરચમ
નહી હોએઆને લીધે, કુટુંબીએ વચેના જઘડ વારંમવાગ કોરે મહડતા લો
કોની હોલતને અગનો થાય, તેના અટકાવ ચારે સતાવાજાઓની ભલામણ
વેઆનમાં રાખીને, તે વખતની પચાએતના અકાબરો આરા ધારે બધારી
મગાવનાની ગોઠવણ કરવા હમેશા ભેગા થતા હતા; પણ મત ફેર પડેઆને
લીધે તે માહેલા વડા અકામર મરહુમ શેઠ ફરામજી કાવસજી બનાજીએ, એક
અગડા કરીને જાડે પંચાએત તરફથી કલકતે મોકલાવેઆ, તારે તેની સામને
નીજે અગડા તેજ મડી માહેલા શેઠ વીરાજી મેહરજી તારાપોગવાલાએ ધ-
ડીને તાહા જીવે ગવાને કીધો. એકજ મડલીના અકાબરો પાયેથી ગએલા
દસતાવેજોની બીના એકબીજને આડે આવતી જોઈને, આ શેઠ માણિક્ય
ધર્મ મને ૧/૩૦ ના એપ્રિલની ૧૨ મી તારીએ મજબૂત દાખલા દલીલથી
તકશર ઉઠાડીને તે બાબેના ખુરાદો ઉકે કલકતાની ધારા બાધનાગી સભામાં
પોહચાડેઆ; અને તે દાહડથી આ શેઠ જાહેરમાં આવતા જણાયા. પચાતના
અકાબરો તરફથી એક મતનું લખાણ નહીં ગએઆ ઉપરથી સતાવાજાએએ
તેને ૨૬ કરી અગરજી માનુન મુજબ પણ ચોડાક ફેરફાર સાથે એક કાવરો
બાધીને વાગના આકારમાં ને પરસીધ કીધો, તેમાં ધણાખગ વીચારે આ
શેઠના અતે પેસ પડેઆ હતા.

માડીખાતામાં માહજુન હુડાવનારના હાય તેકલ, વગર મનરી અગ-
લદાને સરકારી માન જોસો આગે, સગેથી પેહચેતેસો આ ગઠ્ઠરાયને

તાં ૫ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૩૮ ધરાવીએ દર મહીને ૩૨૫૦ ના પગારથી મલેઆ; અને તે બળવવાસારે મરાજેદ બંદર ખાતે જઈ બેઠા હતા. સાતેક વરસ તાંહાં યુનિટેઆ પછે, ૧૮૪૫ ના જુલાઈથી તેવાજ ઓધા બળવવા મટે કોટની માંડવીના નીકારાખાતાં ઉપર ખીરાજવા લાગ્યા. એ અરસામા રૂઠી અપાત તથા નીકારમા ધણી ધાલમેલ ને ચાલતી હતી તેના, તથા ખીજ કેટલીક બાબદનાં સુધારા ઉપર એનાએ પ્રશ્ન ધેઆંન આપીને ચોરીના અટકાવ મટે પોતાના વડા ઉપર કેટલાક બાબતો લખી મોકલાવેઆ હતા; ને ઉપર તતકાલ લક્ષ અપાએજ હોવતોસંધે નોહતો કે સરકારની ઉપજમાં અતી વધારા થતે; એટલુંજ નહીં પણ ચાલતાં કાવતરાંખી સદનતર અટકી પડેઆથી ખીજ કેટલાક સુધા વેપારીઆને કુએદો મલતે; પણ તેહવો રૂડો મારમ માઠાં બાએજે કોઈને ન મુલેઆથી ચોરીના કાંમમાં વીચેસ ઉલટપાલટ થવા માંડી તારે આ નીરદારા અને સુધા અમલદાર ઉપર તે ખાતાનાં વડાએ સરકારમાં ફરીઆદ લખીને ઓધા બળવેઆમા ગફલતી કીધાનો અનેઆ મલેઆ; ને ખીલકૂલ નામનજુર રાખવામા આ હાંમતવાન અમલદારે ખરી બાહાધુરીથી તે બાબેના માકુલ દાખલા દલીલ સાથે ઘટતો બાબતો કરીને સરકાર પાસેથી વાલેખી ધનસાફ આહેઆ, પણ ખીરાજસતે ઘણાંજની સરજતથી તે ઉપર કમુંએ ધેઆન આપેઆવના ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૪૦ ની તેરીએ સતા બરેઆ કાગલ લખીને તેમની પાસેથી સરકારે ઓધા છીનવી લીધા; ને ઉપરથી પોતાના નીરદારાપણાંની રાખેતીમાં છપાવેલાં ચોપાંનીઆંની નકલો આલખાંણવાલાએ વચે વેહચીને તે બાબેની ફરીઆદનો વાલેખી પોકારો છેક વેલાત સુધી આ અંચલ નેહેનનાં અમલદારે ઉઠાવેઆ હતા; તે વાતથી તો અલખતાં ધણા સાહેબો વાંકેક હયે. આવા પોકારથી તાંહાંવાલા ગાંમઠીએજ બહુ ઈછનારાએએ વાલેખીની રહે ધનસાફ આપી, તેવણને માંથે અરખાધથી ચોટેલું ઉપલું બાહતાંન સફાઈ કરી. રીકું એટલુંજ નહીં પણ તે વખતના નામદાર ગવરનર કલારકની ડાહી સરકારે તેવણની માફરીની કદર જુજને અહડતે દરબનેનો કોઈ ઓધા બખસવાની કણખાતખી જણાવી હતી; ને વીચે હવે પછે લખેઆમા આવયે.

આ ગરહસથના કાખેખીએતપણાની કદર જુજને, ચેહરના મોહબાદાર થેડીઆએ. નામે ફરાંમજ કાવસજ ખનાજ, નવરોજજ જમથેદજ વાડીઆ, જમથેદજ જજબાઈ, ઝાંગીર નરાવંનજ વાડીઆ, ખમનજ હોરમજજ વાડીઆ, ખરથેદજ કાવસજ ખનાજ, તથા દાદાબાઈ પેસતનજ વાડીઆ, એએએ સફકતની રહે માજ સુપરીમ કોરટના વડા સરીફ ઉપર તાં ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૩૯ ધરાવીએ કાગલ લખી તેનાનું નામ ગરાંડજુરીના અધીકારી-આંની ટીપમા દાખલ કરાવેજે હતું; અને તેનીજ ખુખીથી આ થેક તે પછે જુજ વખતમા મુલેહના અમલદારીની સંકમા ખીરાજને તેનું માન આજ દન સુધી હોરમત સાથે જલવી રાખેલું જણાએજે.

રએલ એશીઆટીક સોસાઇટી ખાતાંની રાખામંડવીમા આ અંચલ ગરહસથને એક અધીકારી થેડવવાની પેહલવેહલી દરખાસત, તે મંડલીના માનવંના

અંગરેજ અધિકારીઓ તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી ૧૮૩૬ ધરાવીએ સભાની હજુર લાવેઆ હતા; પણ કોઈની ગાંઠીને દાખલ નહીં કરવાના ઐરાદાથી તેની વીરુધ્ધ મત પડેઆને લીધે અરજદારોની ધરજા આકારત ગઈ. આ બાબેની ખબર જાહેર લંડન પોહતી, તારે તાંહાંની વડી સભાએ વાળેખીની રહે હાવા કાબેલ થીકીઆને મોટાં માનથી કબુલ રાખીને, તા. ૧૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૩૫ ની તેરીએ સરવે સભાસદોએ એકમતથી આ શેઠનું મુખારક નામ ગેરહાજર રહેલા અધિકારી તરીકે દાખલ કીધું; અને તે દાખલો, થકડીને તારપછે હોંઆંની રાખામંડળીએ પણ તા. ૨૬ મી જાન્યુઆરી ૧૮૪૦ ધરાવીએ શ્રેષ્ઠ માણિક્યને મોટી ખુશીથી બાહાલ રાખેઆ. આથી માહુઆરત મંડળીની અંદર દેગી ગર-હસથોમા આ શેઠ પેહલવેહલા આંબેજ યયા, તારથી તે આજ દન સુધી તે નામીથી સભામા સોબાવંતો દરજ્જે સાચવતા દેખાએછે.

આ ગરહસથ માંડળી ખાતાંના અમલખર હતા, તે વખતે સરકાર પાસેથી રજા મેલવીને ૧૮૪૧ ના મારચની ૧ લી તારીએ પેહલવેહલા, જાહેર વેલાત શીધારેઆ, તારે તે વખતના નામદાર ગવર્નર સર જેમસ રીચર્ડ કેઆરનાકે નામદાર દોરડે આવ ગચ્ચેકટરના વડા ઉપર બલાંમનનો પતર જે લખી આપેઆ હતો, તેની ખુખીથી કેટલાક વગવાલા જોમગુઓ સાથે આ શેઠને મીતરાચારીની અવીધણી મોહાત પંધાર્હ હતી; અને વલી હાવા હુનરમેંદ મુ-લુકમા ગયાથી પોતીકા અનુભવમાવીશિસ હુંમેરો મેલવવાનું બની આવેજો હવું. માંડળી ખાતાંમા વેપારીઓના કાંમને જે સગવડ કરી આપતા હતા, તેનો હેતુ-ઈછીને મુંબઈના કેટલાક વેપારીઓ તથા વાંહાંણુવડીઓ મલી દોહોડસોથી વધારે રાખસોએ (જેમા ૯૧ હોંકુ, ૪૨ મહમદીઆનો, તથા ૨૬ પારશીઓ હતા.) એક મુલાખીત માનપતરની મિટ રવાનગી ટાંકણે આપી હતી. વેલાત ખાતે સહી સલાંમત પોહતા પછે, જોરડે આવ કનતરોલના વડાએ આપણી નામ-દાર માહરાંણી સાથે સેંટ જેમસ મેહલમા આ શેઠની મુલાકાત કરાવી હતી. અને તે જોડે માહરાંણીએ મેહરખાન ઘીલથી લીધી હતી.

અમલાજીઓના જીગરમા અંગરેજી વીદેઆ પેસાડવાની પેહલવેહલી ઉપર આ ગરહસથે રાખેઆ મુજબ, વેલાતથી પાછા આવેઆ પછે ૧૮૪૨ મા પોતીકા મરહુમ બાઈ હેરમજીની ઘીકરીને મીસતરીસ ઉઆરડ નામની સ-દગુણી લેડીના સવાધીનમા સોંફી હતી; અને તેની ખીલે વરશે પોતાની ઘીક-રીઓને મીસ બરટન નામની આબરદાર ઘેડીના શીક્ષકપણા હેલ કેળવણી અપાવવા લાગા. હાવાં કામને જાહેરના ઉપીચોગમા લાવવા માટે, એક સ્કુલ ઉભી કરવાની ધરજા આ શેઠના જીગરમા એજ વરસથી બમતી રહેતી હતી; અને તે વખત જોડે તેમના વડા પુતર મી. હીરાજીના રોજ ૮ જો માહ ૧૦ જો શેઠનસાહી રાલિ ૧૨૩૨ ૫૦ એ મુજરી ગયાથી ઘણો કહવંગો આવેઆ, તોપણ ઉપજેલાં કુખને સંતોસથી સહન કરતાં તેમના ઉમનને દાહોડે કેટલાક મીતરોની મસલતથી બાલકીઓની તરખીએત સંબંધી ઉપીચોગી કાંમના આંખ માટે આ શેઠ પેહલવેહલાં ૩૪૦૦૦ બરીને, જાહેરના હુધરાતથી ફલ રૂપીઅ

૧૦,૫૦૦ ની એક મજબૂત યાપણ તતકાલ જમાની લીધી હતી. મી કેપ્-
લીની વાતો જરૂર આપણી તરફ અંધારામાં હતી, તારે કેદ્ય કે એકાત બે
સરીમંત થીડીઆએનેજ તાહાની દીકરીએ અનુજનના સવારોનમાં રહીને યા
ડીક કેળવની જે પામતી હતી, તેની આ ગરુદસર્યનીજ કેશિમથી તેએ એક
ધારેઆ છતા તેણીએનો અમેઆરા આગલ વધેલો જણાયોજ નાહતો; પણ
આ થીડીઆએ તો ઘણી બાલકીએને પાદવરની કગવાની કાવજી રાખેલી, તેથી
ઉપની યાપણને આધારે ૪૦ સને ૧૮૬૩ ના જુલાઈ મહીનાથી “અલેકઝાનદરા
નેટીવ ગેઆરક્સ ઈંગલીસ સ્કુલ” પોતાની અગેવાની હેઠલું ઉભી કીધી;
અને તે વાતને આજે એક દાએકો પસાર થઈ ચુકેલે. આટલા વખતની
વગે હાવા મુજ કામની સાંમણે જેમ ખાનગી તેમજ જાહેરમાં જેટલી ચર-
આએ આલી હતી, તે ઉપર ટીકા કરવાનું હમે કાઈ આહતા નહીં; મગર તેનું
પરીણામ જે રૂડીપેરે પાર ઉતરતું દેખાએચ, તે બાને ૧૮૭૭ ના ડીસેમ્બરની
૧૧ મી તારીએ પરેલ ખાતે “લવજી કેઆરા” ની મા એ સ્કુલની શીખેલી
છોકરીએને ધનામ પેહચી આપવાની જે રામરાની બહેલી કીરીઆ અગરેજ,
હીંદુ, અને પાગથી મરદો તથા મ્ત્રીએ મલી ૨૦૦ થી વધારે આસામીએની
હજુર થઈ તેની યાદે આતરે નોધી લખએલે. એ શીખસકરાખાના મુનથી
ઝાકટર ધીરજરામ દલપતરાગે જે રીપોર્ટ જાહેરમાં વાચી સબલાયેઆ, તે
મુજબ સ્કુલ સંધાપવામાં આવી તારથી તે ડેરી તેરીખ મુધી સંઘલી મયીને
૧૬૧ છોકરીએ તેમાં દાખલ થઈએ હતી; જેમાંથી તેટલાજ અરસામાં ૮૯
ઝાકરીએએ નીરાજ છોડી, (ધારેઆમેલે રીખી રહેઆથી હશે) તે હસામે
૭૨ જનીએએ ઉપલે ડેકાણે હાજરી આપી હતી; એ મીનલેસની અદર થએતા
મુખાખીત બાસાનોમાં રેવરેંડ ઝાકટર જન વીનસનનાજ વીઆરે નોધી લેવા
જોગ જણાએચ કે, “આ (કેળવની) ખાતાએ જેમ હીંદુસતાનમાં તેમજ
“ધુશપમાંથી સાગે આસરે મલવેએડે; અને તેથી કરી એ ખાતું આજે એક
“ખુસનોમાં બાગનીઈ મીસાલે ખીસેલું દેખાએડે; કારણ કે તેને જનમ આપ-
“નાગ પીતા (ચેક માણેકજી) ની માન પામેલી મેહનતથી નીએ જણાવેના
“નામીઆ નગ તથા નાગીએ પાસેથી આસગે મેલવવામાં બાએગરાલી ગણા
“એજેડે; જેમાં.—

* તેમાં એકતો ચેક કુરામજી કાવસજી બનાજીની નાધલી બેટી મરહુમ
પીરોજબાઈ માલુમ પડેઆડે, પણ ખીજન થીડીઆનું તથા તેમની દીકરીનું નામ
જણાવું નથી. નો. લે.

† હેવીજ કાસમની એક ખાનગી સ્કુલ સાબલેઆ પગમાણે આ થેકને રેહ-
વાના “વીલા બાએખધા” વાલા બગલા અદર ઈં સને ૧૮૬૦ થી ચાલુ કીધામાં
આવી હતી. નો. લે.

‡ એ કારણ મટેની યાપણ જે ઘટ્ટી પડીચ, તેને વધારીને અરચ પુરતી
ઉપજ થાએ તેટલી તખીઆપર જરૂર પાછી મેલાએ તારેજ તે આખાદી હાલતમાં
આવેલી ગણાએ. નો. લે.

નામદાર પરીનરો તથા પરીનચેસ
આવ વેલરા.

પુરૂષીઆ તથા ગરેટ બર્ડિનની
સાહજબી.

સાહજબી લુધસા.

• ડચેસ આવ કેમબર્ગીજ.

સાહજબી મેરી.

ડચેસ આવ ટેક.

ડચેસ આવ ધનવરનેસ.

રાંબી કુજીની.

ડચેસ આવ સાકસકોબરગ.

ડચેસ આવ ચોલડનબર.

લારડ લારનસ.

લારડ મેચ્ચો (મરણ પામેચ્ચો.)

લારડ નારયબરક.

ડીઉક આવ ચેડીનબર.

માહજબી કુલીપર્સીંગ.

ડીઉક આવ વેર્નીગટન.

કછના મવ.

કુપરચનાના રાજ.

જામખંડીના રાજ તથા રાંબી.

ધરાંગધરાના રાજ.

જુનાધડના નવાબ.

સર પારટ્ય ફરીઅર.

સર સીમિર ફીટમરવડ.

અને તે વગેરે ખીજા ધણાક ગરહસચો.

હવે માહજબી આવે પામેલું એક કેલવણી ખાતું લોકોનું ધ્યાન
જેટલું ખેંચે તેટલું મોડું જોવાયે. એની યોડીક નબલી હાવતના વખતમા
સરકારી નારમલ સ્કુલને તેમા જોડી લીધા ઉપરથી એટલીજ ખુશી ઉપજે
કે, તેથી આ ખાતાને હવે ફાવેલે જોડેલ થયે.

આગલ જણાવેઆ પરમાણે નામદાર ગવર્નરે આવેલી કબુલાત પુરી
પાડવાનો જરૂર વખત આવેચ્ચો, તારે ધૃં સને ૧૮૮૭ ના મે મહીનાથી “કોરટ
આવ રીકુએસટ” પાને તે વખતપર જોવાલી નામલો મેઅરની આફીસ ખાતે
હાજરી રકમના દેવાંની ચુકદમા ચુકવવા મટે કાંમ ચલાવે કમીસનરની જગેઆ
સોફી, જે માંડવીના આહવા કરતાં અલખતાં ચહડતે દરજ્જેની જોવાઈ હતી.
એ ધનસાફી ખાતાંપર દર અથવાડીઆમા મેવાર ચુકદમાચ્ચો ચુકવવા સારું આ
જોડને હાજર રહેવું પડતું હતું, અને ખાત્રી લેવચો પોતાના અનુભવને વીચેસ
અભિઆસમા રોકવા લાગા. ધનસાફના કાંમમા સરકારની પુર ખાતેરી જરૂર
ધઈ, તારે ૧૮૪૮ ના ફેબ્રવારીથી તે જગેઆ ઉપર આ જોડને કામ્મેનના
ખાસ આહવાદાર તરીકે જોડથી મેસાડેઆ; અને તે ઉપરાંત ધારાની પ્રખત
માહીતી હાંચેલ કીધાથી, સદર અલખતને તાએખાની મુકરીલ કોરટોમા વકી-
લની એક પદવીખી સરકારની મેહરખાંનીથી તેનાએ મેલવી લીધી હતી.

ધનસાંનને જે સઘલી વાતનું સુખ સાંમરુંજ મલવું હોતતો હનીઆં
અંદર તે સમાધ સખત નહીં, પણ કુદરતે તેમાં અતાર લગે કોઈનેખી ફાવવા
નહીંજ નીધાથી તે કીરતાજનું માંહ જનેઆંના માલુમ પડેછે; અને જેટલું તેને
ખખાશેનું હોએ તેટલુંજ હાંચેલ કરી જે ધણી સંતોરા પકડી બેશે, તે જોવા
જોએ પુરસ ખીજે કોઈજ નહીં જોવાએ. હાથી સહમજ સખવીના વરગમાં
શ્રેષ્ઠ માણેકજીને જે મેલવા આહીએચ, તે એટલાજ ઉપરથી કે એવાજને સંસાર
તથા સંપત્તનું સઘ સુખ આપનારી તેમની પતીવરતા મોહરદાર રાજ ૨૩ મે
માહ ૧૦ મે રાણે ૧૨૧૮ થં ને રાજે યોડીક માંદગી ભોગ મીને મેહસતનશીન

થયા, તેના જન્મનો જન્મ પોતાની છાતીમાં ચોગારેઆ પડે તે મરદમ પાઈના નામ લેનામાં જન્મશેસ થયેલા છર્ષઆઓના પરીતી બરેઆ ઓખ-ભારા ઉપર ચેવટની ધડીમુધી સજુડી પકડી ખેસવાની ધારનાથી આજ દન તુલીક નીલી સાચવીને ગેઝઆય, નેમા તેનાએ અગેજરી રડી બુધી વાપડલી વખણાએ છે.

અમદાવાદની કોટવાની ખાતાના માણ ફાજલદાર મીં હીમજાવ ગોવર • ધનદાસને, જે સપરો પાયેથી રૂ.૧૮૮૦ ઉપરાત સોનાની એક સાકલી લાચ દાખલ લીધાના અપરાધસર તાહાના શેસન જડને પાચ વરસના કેદખાનાની સજા કીધી હતી; અને તે ઉપરાત એરીજ કીસમના ખીજ ઘણાં મુકદમા તેની સામણે ઉભા થયેલા હતા; પણ તે સધલા અનેઆએ વીથે સાબળવા પરમાણે તે ખીચારે તદન અણુત્તણાએ હતા; મટે તેના સબાન સારં આ શુરા વકીલે તેલી તરફથી યુખતેઆરતામુ મેવવી લીધા પડે; મુખઈની સદા ફાજલદારી અદાલતમાં અખીન કરીને, ધારાની રદુએ ઘણીજ પુખત કાબેલીએત વાપડી તકરાર બેઠેઆ હતા; જેની કેફીએતના છપાએલા ચોપાનીઆથી એક જીવતી સાખવી જે મલીચ, તે ઉપરથી કેહવાને ખની આવેચ કે, પરથમના જે અપરાધસર થયેરી કેદખાનેની નીખસા, મોઢી અદાલત પાયેથી ઈનસાફની રહે તદન રદ કરાવીને તાં રદ મી સપટેમખર ૧૮૪૬ ની તેરીએ તેને છોડી મેલાવેઆ હતા; અને ખાકીના અનેઆની સામણે પણ તેવીજ બહોશી સાથે લડત કરીને ૧૮૫૦ ના સપટેમખરની ૩૦ મી તારીએ તે ઉપરના સધલા વાકની સફાઈ કરી આવેઆ પડે, તેની આગલી ફાજલદારી નોકરી ઉપરખી પાડે. રખાવેઆ વીથેનું કામ તેનાએ સરનજામ ઉતારેલું સંબલાએજે.

કોરટ આવ રીકુએસટ તથા રમાનકાઝ કોરટ (જે નાધલા તથા મોઢા મેઅ-રની ઈનસાફી ખાતાની જગેઆ) એ બેહુને જોડી નાખી તેની એકજ “રમાલ-કાઝ કોરટ” મોઢા પાયાપર સ્થાપીને તાં ૧૧ મી મારચ, ૧૮૫૨ ધરાવીથી આજ કીધાને લીરે, પેહલી કોરટમાંથી એવણુની બેઠક જરે નીકલી મઈ, તાજે નામ-દાર સરકારે, એક વરસના પગારમાં રૂ.૬,૦૦૦ આપીને રાજ કીધા; અને તે પહેલાં ખાતી પડતો સારો જગેઆ ઉપર ગોઠવી ખેસાડવાની કજીલાત દીધી હતી.

મુંમઈમાં અગરેજ અમલ રહે થયો તારથી સેહરના વડા સરીફનો આહવા જે અગરેજ લોકાનેજ અખાતો આવેઆએ, તેમાં પોતાનો નશીખો મેલવી લેનારા દેશી ગરહસથોમાં પેહલપેહલા કોઈ નહીં પણ આ માનવતા શેઠ માણે-કજ માણુમ પડેઆએ; અને તેમની લાએકી મુજબ નામદાર સરકારે સફકતની રહે ૧૮૫૬ નાસાલનો હાઈસરીફ તેનાને બનાવેઆ; અને તેઆહવા રડી વરત-ણુકથી બળવતા પાચ મહીના પસાર કીધા, તેટલા તેજ સાલના મેની રદ મી તેરીએ નરી “રમાનકાઝ કોરટ” મા તરીજ નેયાયાધીસની પવીતર જગેઆ તેણાને એનાએત ધઈ. આ માન બરેઆ મોઢા અમલપર આવેઆને લીધે સરીફની જગેઆ તેણાને છોડવાની ફરજ પડી, અને તે આહવા મેજર પારકી-નસના સવાધીનમાં સોકાયો હતો. એ કોરટના ખીજ નેયાયાધીસ મીં જાન-

સનની ગેરહાજરીમા તેની જગેઆ ઉપર ૭ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૩ ની તેરીખથી ખીરાજતા રહીને કામ ચલાઉ ખીજ નેચાયાધીસનો આદેશ ચોક્કસ સુધી સાચવેઆ હતા.

આ ચેકને વેલાતની ઉપર એટલી તો મમતા બેસી કે, એકવાર તે તરફ જઈ આવેઆ છતાં પોલીકા આદેશ ઉપરથી ચોક્કસ મહીનાની રજા મેલવીને ખીજવાર તા. ૨૧ મી એપ્રિલ ૧૮૯૨ ઇસવીએ શીધારેઆ હતા; અને તેહવે સમ પોલીકા બે બેઠીએ નામ આઈમાએ તથા શીરીનખાંનુ ઉપરાંત મી. ખરચેલું તથા ઝાંચીર નામના નીકરએને પણ તાંહાંની રચના દખાવના માટે સાથે લઈ ગયા હતા. આ અખલાજીએ જરૂર નામદાર રાંછીના દરસણુ માટે ગમ્યા, તારે તે માનવંતી મલીકાએ, મોઢી મોહવાતની રહે તેઓની મુલાકાત બધને રજાધાણીના ચેહરમા પારસણો પધારતી થઈ, તે બાબે ખુશી દીલથી મુખારકબાદી ફી સંબલાવી હતી. આ એવે ચેક માણિકજી પાંચેક મહીના મુજરેઆ પછે પોલીકા બે દીકરાએને જોયે દરજ્જેની કેબલણી લેવા માટે તાંહાંજ રાખીને બે દીકરીએ સહીત તા. ૨૮ મી અક્ટોબરે અતરે સહી સલામત આવી પોહતા હતા.

આ નર તે ખરેખરે ભાગ્યગરાજીજ ગણાયોએ, કારણ કે ૧૮૯૩ ના વરસને માટે હાઈ સરીફની જગેઆ ઉપર નામદાર સરકારે તેણાને જે મુંઢી કાઢાએ, તે નેમણુક ખીજવારની માણુમ પડી હતી.

સવતંતરપણમા સમાએલા આ નીતીવાન નેઆધીરાના રૂડા આચારની વીરધ, અદેખાઈની આંખથી જોનારએને સકતમા સકત વીરરાજો લાગતાં જેલો હપકો પોંદએ, તેટલો થોટાજ ગણાએ; પણ આ નોખ કાંઈ ખચીત કરી તેહવી અંડકાટા ચલાવવા સારું બનતી નથી, માટે જે ખીના આબેહુખ નીપજેલી જણાએ, તેજ માતરે એક ધંઆની તરીકે હોઆ ઘખલ કરીએએ કે, આ સાહેબની હજુર કોઈ રામનાથ મગણીરામ નામના મારવાડી, જી. આઈ. પી. રૂલયે ડુંખની ઉપર કાપડની એકલ ગાંસડી આછી હવાલે આપવાનું ધામ બરી લેવા બાબેનો મુકદ્દમા ૧૮૯૪ ના આગસ્ટ મહીને લાવેઆ, તારે તેની સાંહમણે પરતીવાદી તરફથી મી. કરાફરડ વખીલ હીમાએતી તરીકે હાજર થયો હતો. અરસપરસ તકરારે આલતાં ગાંસડીનો સવાલ નીકલેઆ, તારે તે ડાગીનો આખો નહોં પણ હરધીઆં જોવા જણાયો. અને તેની સહમજ શેહલ હોવા છતાં મી. કરાફરડે તે હરધીઆંને ટેકાંને “હરધ” ના બોલ મોહમા લીધા, એટલુંજ નહી પણ તેનો અરથ નીસએ નહોં યાએ તાંહાં વુધીક મુકદ્દમાનું એવઠ લાવવા થકી હટ પકડી બેઠા. આ જડજ સાહેબે ઘણાજ ગંભીરી સવભાવથી કહેજ કે “તમે જો ગાંમઠી હોવ તો એ બોલનો અરથ શેહજમા સહમજ સખતે.” હાવા બોલના સવાલના ઉતરમા મી. કરાફરડે જણાવેજ કે “પણ હું ગાંમઠી નથી, અને તે બોલ હું જાણુતો નથી.” એ ઉપરથી જડજ સાહેબને પરતીઉતર આપવાની ફરજ પડી કે, “તારે તો આ મુકદ્દમા હું મુલતવી રાખુંમ, માટે મારવાડી બજારમા જઈને શોધશો તો તાંહાંથી તમે જાણુશો,

અને તેટલા વખતમા ચોહોનાપોગથી સાખનીનેની મોજાવી મંગાવવાનો અવ-
કાસ વાનિને મળ્યો.” મીં કરાફરડ જેવો કાચેલ વકીલ પરવીવાનીની પક્ષ
ખેંચવા આવ્યો, તો તેની આગમજ એક માદા સગદનો અરથ સહમજવાની
તેહરીક તેને ડરડી જોઈતી હતી; તેને બંને એક નેઆવાધીસ, પાયેથી તેની
સહમજ માગવા પર જાણી હોમત ચલાવી; અને જારે એક ગામડી થઈને
ગોરા સાહેબની સાહમને (ધરતા બોવાસાથી) મોતેઆ તારે મીજનજને એકે-
દમ બોહી નીધો, એટલુંજ નહીં પણ પોતીકા કુપના લાભની તો કશીએ દરકાર
કીધાવણા, આઝા અઢારા ઉતરી પડેઆ; પડે જડજ સાહેબે વાનેનીની શહે
ઈનસાફનુ વજન તપાસીને વાદીના લાભમા હાકમનામુ કરી આપેજો. આ
ચુકાદા ઉપર નારાજ થઈને મીં કરાફરડ કુપ કોઠમા તે છાડન પાછી લાવેઆ,
અને તાહાબી વધારે આકુ પરીશી રહેઆ પડે કજઆનુ ચેવટ અને વાનીના
લાભમાજ ઉતારી આપેજો. અરસપરસની તકરાર ઉપરથી અપમાનની વાત
તેને ફાકટમા ખેંચી લીધો, એટલુંજ નહીં પણ બંનેડો વધારવાની મનનયથી
જહેર વરતમાન પતરમા ઘોડીક ખીના છપારી; જે ઉપરથી એ બાજગડ નામ-
દા સરકારે જોચકી લઈને આ જડજ સાહેબ પાયેથી તે બાનેનો જેવો આ-
લાશો આહેઆ, તેહવાજ ખુશી સાથે પોતાની કોરમા બનેલી ખીનાનો આપેહુખ
ચીતાર નામદાર સગકાગી ઉપર મોકલી આપેઆ. આના જવાબમા જે પતર
સરકાર તરફથી વડા જડજની ઉપર આવેઆ, તેમા થેઠ માણેકજીની કાનેખી-
અત તથા ઈમાનદારી ઉપરાત કીરવી બરેલા ખીજ ઉમદા યુજોની જેમ
પુરની તારીફ કીધી, તેમ કોઠવાર તેમની હજુર આવતા વકીલો તરફ સવભાવ
બોહીને જે સખત સખુને કારણસર વપડાયા હશે, તે વીચે દલગીરીના આકા-
રમા તેનાને ઇપકાબી આપેઆહે; અને ખીજ હાથપર મીં કરાફરડ જેવા વીચાર-
વાદા વકીલોનેથી તેહવા ઇપકામાથી મોકલો ન કરતા જણાવેજો હવું કે, “તેઆએ
“એમ નહીં સમજવું કે મીં માણેકજી એક દર્શી કે, માટે તેમની તરફ
“અપમાન બરેલી ચાલ બતલાવવી; અને એક નેઆવાધીસના આહવાને
“જેટલું માન ધટે, તેની બેપરવાઈ કરવી.” જે યુજોથી આ નામવર નેઆ-
વાધીસ પરકાશિઆહે, તેવનથી ચહેજ વાતમા ઉપજેલા યુસાને લીધે જે કદાપી
તેહવી કોઈ ખામી થઈ હોએ તો, તે બાબે જે ધડા તેનાને મલેઆ તે કોઈ રીતે
ગેગવાજેખી ગણાયઆ તો જોઈએજ નહીં; પણ દલગીરી માતરે એટલીજ જણાઈ
કે, જેમ એવણની ચાલ ઉપર સરકારે ટીકા કીયા, તેમ તેવનની હજુરમા
આવતા અગરેજ વકીલો માટેલા કેટલાકો, તેવન તરફ જે અનધટતી ચાલ
ચલાવીને ઘણી વાર ફારી ગયાઅ, તે માટે તેઆને કારજ કેહવામા આવેજો
નહીં; અને ખોજ વાત એવી બની કે તા. ૧૧ મી અક્ટોબર ૧૮૯૪ ની
તેરીખનો સમાલકાઠ કોરટના (તે વખત ઉપર કામ ચલાઉ) વડા જડજની
પાયે આવેલો ઉપવા ચુકાદા સખધી સરકારી કાગલ, મીં માણેકજીને તેજ
દાહાડે અથવા તેની બાહરવજો મલયા જોઈઆ; પણ તેને બદલો “બામબે ગેઝેટ”
મા સામદો ડખાઈને તે બાહે પડેઆ હતા; માટે ઉપલી બે વાતે પોતા ઉપર

યવની ગેરઈનસાફીની સાંભણે, આ બધા નેયાયાધીશિ વાળેખી ફરીઆદની એક
 મોટી મીનીટ, સર બારટલ ફરીઆરની નામદાર સરકાર ઉપર લખી મોકલાવી
 હતી; અને તે એટલી તો લંબાણુ જણાઈય કે, તે માહેલી સરવે ખીનાનો સ-
 માસ લેવામાઆ દુક નોંધનુ કદ પોસાનું નથી; પણ તેનો સર માતરે એટ-
 લાજ જણાઈ આવેઆ કે, આ બાબદમા સરકારે જોઈનું ધેઆંન ન પોંદ્યાડઆ
 ઉપર નારીપાસ થઈને પોતાનો આહવા છોડી દેવા બાબેનુ રાજનામુ જાત્રે
 આપેજ તાર તેના જવાબમા સર બારટલ ફરીઆરે તે નામનજુર રાખીને
 તે વાતથી તેણાને દોસતીની રહે પાછા વાલેઆ. પણ જે બાંજગડે તેણાનુ
 દીન દુખવેજ, તેની સફાઈતો કોઈખી રીતે કરવાની કાલજી રાખી આ નેયાયા-
 ધીસે પોતાના આહવા ઉપર હાકમની બલાંમણુ મુજબ મોકવાઈ રહેઆ છતાં,
 ધારા પરમાણેની રજા મેલવીને ૧૮૬૫ ના એપ્રિલની ૨૯ મી તારીખે ઉપડલા
 મેલ સાથે પોતાની નાધલી ઘોકરી શીરીનખાંનુને લઈ રવાને થયા; અને
 પોતાને પોહચેલી ગેરઈનસાફીની દાદ ઉમરાખેની સબા ચોડયા મેલવીને સર-
 કારી ચેવામા હમેસાં બતલાવેલી વફાદારીનો બદલો એજ કોરટની અંદર એક
 મહગતી પદવીના માનથી હાથેલ કરી લાવ્યા હતા.

વખણાયા, અને તેથી કરી ખીજે દાહાડે તે મડવીની ખાએસથી તાહાં પાછા ખીસાજીને હોંદુસતાન ખાતેની કેળવણીના ફેલાવા ઉપર એક કોમતી બારાણુ કરી રહેઆ પડે, તે સભાએ તેણાને આપેલા બેદખ માન સંબંધી તે સભા સદાનો ઉપકાર વટીક કહી સંબલાવેઆ હતો.

એ પછે માઠયાંમચટન ખાતેની માહબાગત હેનરશાયા અદર શીખતાએ માહેલા સરસ નીવરેલાએને ધનામ આપવાની ને સભા ૧૮૬૬ ના જાનેવારીમા મલી હતી, તાહા પણ આ નામીઆ નગને નોતર્ગી સભાના પરમુખ બનાવેઆ, અને તેણાનેજ મુખાગક હાથે ધનામની એનાયતખી કરાવી હતી. કીરીઆનુ કામ સમાપત થયા પછે, સભાસદોમા અરસપગસ બારાનો આવતાં ડાકટર જોશેક બુલરે એવું જણાવેલું જાણવામા આવેજેકે, "ને કેળવણી આખી "પગલ સાથે તાલુકો રાખે, તે કેળવણી માઈ નીગાળો અથવા કલેજેથી અ "પાતી નથી. બહુ અને સાચુ શુદ્ધે, તેટલી ફરજે બજવવાના મુલ કાણુનો. "માતાએ શીવાએ ખીજી કાઈજ શીખાડી રાખે નહીં; પણ તેહવી માતાએ જો "પોતેજ અગણાન હેએ તો, તેણીના બચાએખી તેવીજ અધુરી હાલતમા "ઉધરતા રહે. આપરીજ મીસાસે આ મીં માજેકજખી આપણી વાહાલી "રાણીની રઘમિતછે, અને આપરીજ મીસાસે એવણુ પણ ધણા આતુરછે કે, "તેમના રૂળી ભાઈએ પોતાની માતાએના માહમાથી ગતાન તથા કેળવણીનો "લાભ લીએ; વાસતે એવણુનો ઉપકાર ને આપરે માનીએ સે તેનાએ "બજવેલા સરનસીનના એહધા મોટેજ નહીં, પણ તેણાએ હોંદુસતાનની "ખી કેળવણી માઈ જીગરથી ને મેહનત લીએઅ, તે મોટેખી તેમના ઉપ- "કાર માનીએછે."

વેલાત તરફની તરીજી સફર, વખાણુસહીત હાથેન કરતા, આ કાનેવ સખસ તેમની દીકરીને લખ તાહાથી મુખર્ધ રવાને થવા મોટે, આલિકઝાનદ- રીઆની આગ ગાડીના મઠકપર જઈ આવી પોહતા, તારે તાહા પણ તેએને સાઈ માન મલેજે હતુ. રેલવે ખાતાના વડા ડીરેકટર મીં કરરીટએએ તેએને વાસતે એક ખાસ ગાડી આગમજથીજ અજાહેધી તર્કઆર રખાલી હતી, એટલુજ નહીં પણ ખીજ નામાકીત પુરેશને જેવું માન મલેઅ, તેવીજ હોર- મત આ શેઠને આપવા, તથા તેણાની પુરતી બરદાસત લેવા સાઈ તાહાના સગવે શેવકોને હોકમ ફરમાવેઆ હતો; અને તે ઉપરથી આ માનપંતા મુસાફર સાગી માહવજત પામતા ૧૮૬૬ ના જુલાઈની અધવચમા આપણી તરફ સહી સલામત આવીને સરકારે જણાવેલા જાહેરનામા મુજબ તારીખ ૨૬ મી જુલાઈથી સ્માવકાજ કોરટના ખીજ નેવાયાધીસનો એહધો સવતતરપણે બજવવા માડેઆ.

આ રાકરમી શેઠીઆએ સાચી સોચનાથી ઈ સને ૧૮૬૭ મા વીસ હજાર રૂપીઆની સખાવત કરતા આ નોધ પાને ૩૮૩ મા જણાવેઆ મુજબ એકજ રેકાણાપર બે મતલબખી મોતેખરીને ને મેલવી રાખીછે, તેમા એકતો એકે,

તાંહાંની વસતીને મીઠાં પાણીનું* જાણુક સુખ કરી આપીને માહપુણ હાંશિલ કાંઈ, અને ખીજી તો પોતાના નેક બખત બાવાની જુજેરગીને પરજા વચે પરકાસતી રેહવા માટે કુવારાને મથાણે તેણાનું બાહાવણું ગોઠવીને નીમકહલાલીની પાળખી ફરજ બજાવી દેખાડીછે; માટે આટલી વાદગારીયા બાપ તથા ખેટાની કીરતીને રોજે કેઆમત સુધી કોઈથીની બુલાઈ જવાશિજ નહીં.

ઉપરો બનાવ બનવાનું કારણુ એવું માણુમ પડેજાય કે, મીઠ તરીચર કુંપનીની સાખા કુકાણુ, તથા વખારવાલા હાલના મકાણા ને ઉભેલાછે, તે ૫૦૦ ચોરસ વારના વીસતારની અરાલ જગેઆ કોઈ મહમદીઆનના સવાધોનમા હતી; જેની ઉપર ભોમ્મે બાડાંનું ચહડી ગએલું સરકારી દેવું તે આપી ન સએઆને લીધે, કલેક્ટરે જપત કરીને ૧૮૪૨ અથવા ૧૮૪૩ મા જાહેર લીખાઉથી વેચી, તારે રૂ ૩૫૦ વાસતે આ શેઠે અથવા તેમના બાવાએ વેચાતી લીધી હતી. એ જગેઆ ઉપર કેહય કે, જાહાવલીના ખુપડાએ ને ખીચોખીચ હતા, તે તેની પડાસમા આગ લાગ્યા પછે ધાસવી ઉપજાથી સરકારે ખીલકુલ કાઢાડી નખાવેઆ, તેથી ઉપરના વીસતારની જગેઆ વગર ઉપજ આપવે ખાલી પડી રહી હતી. આ માહિલી થોડીક જમીનની અંદર જારે કુતર માણુમ પડેઆ, તારે તેને બણારી કાહડતા ભીતરમાથી મીઠું પાણી ને મલી આવેજ, તેને તાંહાંની વસતીવાલાએના વાપરવાસ સારું આ શેઠે ફરતો વરે બંધાલીને પોતાના મરહુમ બાવા અરશિદજી માણિકજીના નામની વાદમા તલાવ કરી દીધી; અને તેની દેખરેખ તથા જાણુક મરાંમત શેહર સુધરાઈના ખાતાને સવાધોન સોફો આપી હતી. બાકીની ખાતી જગેઆ લેનાર મજકુર કુંપનીવાલા ધરકો મલેઆ, તેઓએ વેચાતી લાઈને તાહા કુકાન ખાધી. ઉપરો તલાવ ઉપીયાગમા આ-વેઆ પછે, તેની અંદરના મીઠા પાણી કોકસંજેગે અરાળ થઈ ગયાને લીધે વપરાતા બંધ પડેઆથી તે તલાવ એવી હાલતમા આવેઆ કે, અંતે તેને પુરી નાખવા શીવાએ ખીજો કોઈ એલાજ જડેઆ નહીં; પણ તેના આ અરાલી મલિકની પરવાનગી મેલવેઆવીના સંતાવાલાએ તે વાતમા અરાકત જણાયા. આ બાબે અરસપરસ સંધિસાએ ચલિઆ પછે, સાર એવો સોધો કાહડેઆ કે, પુરણી યાતી જગેઆ વેચેઆથી ને કીંમત ઉપજે તેને મરહુમ શ્રેઃ અરશિદજી માણિકજીને નામના કોઈ ઉપીયાગી કાંમમા વાપરવી. એતેકાક એવો બનેઆ કે તે જગેઆ પુરમાપર જેટલો અરચ શેહર સુધરાઈ ખાતાને યથો તે કરતાં આછી માગની મલતી જારે જણાઈ, તારે આ હીંમતવાન શેઠે અરઆએલું દામ ચુકવી આપીને પુરેલી જગેઆ પોતાના સવાધોનમા લીધા પછે, કેહય કે, ઉપલીજ કુંપનીવાલએને પાછવથી સારે બાવે વેચી; અને તેની ઉપજમા ખીજી રકમ હુમીરીને પોતાના મુરખીનું માન જલવેજ, તેની જ્યકારી ચાહીએ છઈએ.

* શેહેર સુધરાઈના અમલદાર સાથે થએલા બંદાબસત મુજબ તે કુંવારામા વીઆરનું પાંણી તથા સતની વેલા તાહા ગેઆસના દીવાનો ઉભસ વગર લવાજમો લેવે તેઓ જાણુક આપતા રેહ્છે. નો. લ.

એ પહે ૧૮૬૭ ના મેની ૧૬ મી તારીખે છ માગની ૨૨૧ વર્ષને વડી
ચોથીવાર વેલાતની ચેલધા તેનાએએખતેઆર ત્રીધી હતી, ત્યાંથી પાડ ૨ ની
વેલા ફરનસ પાતે સાહનસાહ નેપેરીઅનની મે લખને રીને દહાડે અંગે
યનાર હતા; પણ તેવણને અતરગલનો મગજ ડાઈ લામ ॥ મુદતથી વાગુ
તોવાને લીધે, તેજ રાતરે (તા ૧૭ મી જાનેવારીએ) પાડે તે એકાએક ભરી
આવેઆ, અને બીતરના આટગડા તેકલની કોઠવીગા ઉતરી પડ્યાથી ચોટાકવા
તેણાનો જીવ ડેક અતને આકે જમ મેડો. આ વાતની અખર જેવી તાહાના
અગરેજી એનચી લારડ લાખનને યહ, તેપોજ સર જોસેફ આર્મીક નામના
કાનેત તનીઅને તેમની માહવજત મટે તેડાનીને તતમાન મોખલાવેઆ, જેને
પરોડેસર જરજેવે તથા ડાકટર કરીસતોફર સમીકની સાથે એકમત યહ ઉમદા
હીકમતથી બદનનો બાગ જોષો કરી ઉતરી પડેલા આટરડા અથવા ગોનાને
આસતે રહી તેની અસલી જગેઆપર જરે દરોગસત ગોઠવી નેસાડેઆ, તો
તેવણ સજીવન થયા; અને તે પહે પુર તનદરેસતી પામીને તાહાના નીપસેલા
૧૮૬૮ ના મારચની ૨૬ મી તારીખે પોતાના પેઆસ પગીવારે તથા માહવજત
જરેઆ મીતરેને ખારા ખુશી સાથે આવી મલેઆ, અને તેજ તેણાની ડેડી
સફર ગણાઈ રહેતીહે.

જેની માહબારત કામો શેક માછેકજના હાથ ઉપરથી પસાર થઈ ગયાઅ,
તેમા કેટલાક હસદઆરાઓની અદઆઈથી તેમના અપહવાત વીઆર, તથા
વાળેની હકને નુકસાન પોહઅનારી નીઅ મુકતીઆ ચાલેઆમા કાઈજ બાકી
રહી નોહતી; પણ પરમકીરપાલુ જગત કરતાની બખસેસ બરેલી મદદથી પોતાનુ
સત સાઅધીને ખરી બાહકુચીના બલવટે તેહાઓની સાહમને યહ એકેકની
પુઠે આવતા રહેના હોમલાઓને હવા ઉપર ઉરાડી દઈ મોટી સરફરાજી સાથે
નીરદોસપણાની કીરતી હાથેલ કરી લીધેતીહે, અને તેની મુમારખાનીના જેટ-
લાક માન પતરેખી આપણા રાજકરતા અમલદારો ઉપરાત, અમીરલ ઉમરાઓ
તરફથી આ લાએરીવાલા પારસી નેવાયાધીસને મેરણુ ખેરજો મલેઆ કીધાઅ;
મટે હાવા એક બુલદ હોમતના શેરીઆની કીરતી બરેલી કુતેહ ઉપર આપજો
કેલા મગર રેહજ જોધએ તેનો એઆન વાઅનારી આલમની મુનસફી
ઉપર મોફીએહે.

નેવાયાધીસના આહવા ઉપર સવતતરણુ સઅવાયાથી, જોકે એકને સાફ
તેમ ખીજને અનગમત્ર યહુ હેએ તો, તે વાતમા તેક બનવજ જોધએ; પણ
આ શેકની સામજે આવેના મુકદમાઓને દએઆની દરસદીથી તેવણ જોતા
હતા, તેના ધણાક દાખલઆ મોહો આ એકજ બતાવેા બસ ધારીએઅ કે,
૧૮૭૨ ના એપરેલમા તેમની સાહમજો કોઈ હોદ, દોરામજી ખરેશદજી
નામના પારસી ઉપર ૨૭૫ ની ફરીઆદી લાવેઆ હોતો, જેનો મુકદિ વાળે તી ૧
રહે વાદીની તરફ તેનાએ કરી આપેઆ નીકસેલા હાકમનામાની ખુખીથી
તે પારસીને નવેમખરની ૬ ઠી તારીખે પકડીને જરે તેનાની હજુરમા લાવી
ઉમો રાખેઆ, તારે તે જાપડા આજે તદન અખમ, અને વહી તે સાથે ધણીજ

માડી અવસથાને લીને પોતાનું યુગ્મન ચલાવવાને અસકત માણુમ પડેઓ, તેથી તે ખીચારને છોડી દીધા; અને ચેલા હોંદુના ઉપચા લેણા પોતે આપી મારું પુન હાથેલ કીધું; મોટે છેલ્લી કારકીર્તીની આ કીર્તીની હોંઆ નોધી ગાળીએછે.

આ માનવંતા નેપાયાધીરાની મનસખતી જો કે હજી ખીજાં દરા વગરા વેર પરજની શેવા મોટે પોહચી વવવા જેવી જણાએછે, પણ સરકારે કાએ-દામા કેડવેઆ ઉપગંત વધારે જામર થવાને લીધે ૧૬ વરસ સુધી નેપાયાની પચીતર* પ્રરશીયગ ખીરાજીને સગકાર તથા પરજની ખાતરી બરેલી શેવા સરખી રીતે બળવેઆ પછે, તા ૬ હી ફેબ્રુવારી ૧૮૭૩ થી આહધા છોડીને બાકીની જીંદગી મિહા મુસારાપર યુગ્મગતા થયાએ. આ નેપાયાધીરાની શાહમને આવેલા દરેક મુકદમાના મુકાદા, સવનંતરપણ વાપરીને કોપનીખી રવાદાગી કે ખાતર ખાઈ રાજેઆવતા તેવન સદા આપતા હતા; અને તેથી તેમની ઉપર પરજનો વીસવાસ ઉસકેરાએ તે તો કુદરતીજે. ઈનસાફમા જેમ મયાનો મરાણો તેમજ પુરાનો ગરમાણો ને બેલાયલો હોએમ, તેની ઈઆની હુકમ કરીને ગરીબો તરફ દયા બતાવવામા, અને તરફથી ઉભા થઈ આવનારાઓનુ જોઈ પકડી કાઢવામા, આ રાહેને કોપની જોગવાઈ વેચ્ચરથ જવા દીધીજ નોહતી. ગરજવતા લોકોને વીઆને નાણા ધીગવાનો ધરો ચલાવનારા માગવાડીઓ, તથા ખીજા સખયો, જેઓ નહીં ખમી રાકાએ તેવું આકડું વીઆજ આકરિએ, એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપગત ઠગાઈખી ચલાવી નાણા લેણારાએને ખનતાં સુધી કરજના દબાણમા હોમાખીને તમે ઉપર અણિક તરે-હના જોરા દાવાએ બાવનારાએના કરગુક પકડવા તથા તેઓની મુંગાનમા ગરીબો નહીં ક્યે તે ખામેની જોઈતી સલાહ લેવામા, આ માજી નેપાયાધીરા કોઈવિગખી બુલેઆ નોહતા; અને તેથી કરી તેહવા છુટારાએ ખનતા સુધી પોતાના મુકદમાએ તેમની શાહમજો બાવજની આનાકાની કરતા ધણીવાર જણાયા છે. કોરટમા જણારા કામદારેથી હેપુંની જણાવામા આવેજોઈ કે, આ શેકના ખીરાજેઆ પછેથી તેવા કાવતરાના કામોમા ધણી દરજને ધટાડો થયો હતો; પણ હવડા પાછી ધસતી ઉપજેચ કે આ શેકનો સંબધ તાહાથી નીકલી ગયાને લીધે રએને તેવા કરખીણ કામોનુ બજાર તાજુ થએ, તેથી માતરે હાલના બધા જડજેએ શેક માણિક્યનો દાખલો પકડીને રાહુએત રેહવું જોઈએ.

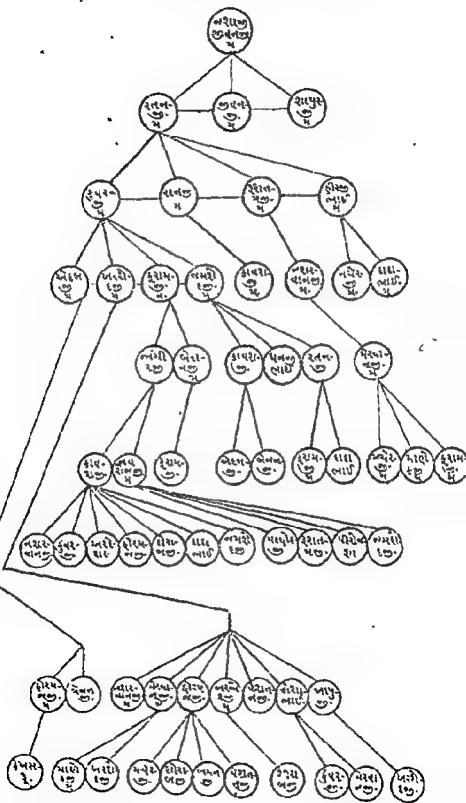
ઈનસાફની કદરને અંતકરણથી પીજાનનાગએ, આ વાતથી ઘણાજ દલગીર થઈને એવા મતો આપતા માણુમ પડેએ કે, મી. માણિક્યને તેમના આહધા ઉપર સરકારે રેહવા દીધા હોતતો બહુ સારે થાત; પણ તેહવા રાખ-ગેએ આટલુ તો ઈઆદ રખવું જોઈએ કે વગસનરી અમલદારોને મોટે

* જેમા દરાવરસ ને બે મહીના તરીજ, તથા ૬ વરસ ૬ મહીનાને ૧૨ દાહડા ખીજા જડજ તરીકે રહેઆ, પણ સરકારી માફરીમા બધા મહીને ૩૫ વરસ તેનાએ યુગરેઆ હતા.

નો. લ.

નામીચી માલીતકારી કૃતેહમની સાથે હાથેલ કરી આવીને ૧૮૯૮ ના સપ્ટેમ
બરની ૨૦ મી તારીખથી આપણી હાઈ કોર્ટમા બાગસટરના માન બરેઆ
૧ધામા મરાયુલ થયાહે. નાથવા બાઈ ને કેમબરીડમ “ચીનીટી કલેજ”
મા કેળવણી લઈને ખારઉતરેઆ હતા, તેનાચે લરાકરી ફેજમા લાયુ પડવાની
ખાચેસ દેખાડીને તે બાથે “હારસ ગેઆરડ” ના “ફીનડ મારસન” ઈઆને
સંઘલા લસકરના વડા ચેનાધોપવી નામદાર ડીઉક આવ કેમબરીડમને અરજ
કીધી; પણ તેના જવાબમા એવુ જણાવું કે “હીંદુસતાનના કોઈખી દેશીને
“અગઉછ ગજની સનરી ચાકરીમા લેવાનો કાચેદો ખીનકૂલ નથી.” આ
બાથે નીસકૂલતાનો સમાચાર મલેઆ ઉપરથી થેક માજેકછાચે તે નામદાર
ડીઉકની જનાખમા એક દસતાવેજ ને કરી મોકલેઆ, તેમા એવો દાખલો
નખી દેખાડેઆ હતો કે, “ને વખતે નામદાર માહરાણાચે હીંદની સરવે સન-
“તનત કુપની પાયેથી લઈ લીધી, તારે બાહેર પડેલા સતા બરેઆ જાહેરનામા
“અદર સંઘલી વરણુના દેવીઆને નાતજતનો કથોખી ફરક મનવા વીના બધા
“હોક તથા આહધાચે બખસવાની ને છુટ આપેલી, તેની ખુખીથી-લરાકરી
“ચાકરીમા લાયુ થવાની ને અરજ ચુલરીચ તે બહાલ રાખવી જોઈએ.”
હાથે બોલાસો આ યોગીઆચે અતરથી લખી મોકલાયેઆ તે છતાખી જવાન
થેક જાગીરબાઈની તરફ ચુકાદો નહીંજ મલેઆથી તેવણ ખીચારા નાચીપાસ
થઈ તારીખ ૯ મી એપરેલ ૧૮૭૦ ઈરાવીના યુગર્ધમા આવી બેઠાહે. સાબ-
લેઆ પરમાજે આ બામદનેખી આપણા માછ જડજ સાહેબે હછ પડતી મેલી
નથી, માટે દેવીઆના એકબાલ જો રેસન થનાર હયે તો તે ઉપર તેણાની રૂડી
કોચેસ પણ આખેરસત કૃતેહ મેલવીઆખીના રેહયે નહીં; અને તેનાચે વાયેલા
ખીના ગસાલ ફોનો સવાદ સગવેને આખવા મલે તે બાથેની મુખારકળાદી
આપવાની વકી કોઈ ખીછ જોગવાઈપર રાખીને મરદુમ માકી સરાફના આ
મેહરબાન નખીરાની છદગીનો દુક અવાલ હીંઆજ સમાપત કરતા તેમની
હછઆતીને લામખો વખતવેર સરવે પાલીના ચુખ સાથે સમવાઈ રેહવા વીથે
બારે દકતાનાની બખથેસ આડીએહે.

જશિયાવાલાને તાંદ્રાની વંશાવલી.

જરાવાલાના કુટુંબીઓની હિંદીનો અહેવાલ.

આ ટાપુથી ૩૫ માઈલ દુરના કરાખા ક્ષીઆની ખાતે રહેનારા શેઠ જરાજી જીવનજી રાણે ૧૦૫૬ માં જનમ પામેઆ પછે, ૧૦૭૬ ની આખે-રીએ હોંઆં આવી વશેઆ, તે વાતને હવડાં ૧૬૪ વરસ યાએઆં તારથી તે-મનુ પરીવાર જરાવાલાની અઠક લખને આપણુ વચે ઝોળખાઈ રહેલુંછે. આ ગરહસંધની ગરીબી અવસથાનો ગુજરા શાંભલેઆ પરમાણે મેનતમરાગતથીજ લગભગ ૫૦ રાદીમુધી સમવાતો હતો; પણ તે પછે કોઠના સંભાળસાહે જાદે ફરતીચરે ખાદાયા માંડી, તારે તેના ધોડક બાગના કામનુ ઉપરીપણું ને હાથ આવેજો, તેની મદદથી પાછણા વખત ઘણી સારી સ્થિતીમા પસાર પામેઆ હતા. જરાજીના જનમનુ રાજ તેમના એક નર્પીરાની ઉમરને સુમાર પકડી જેમ જાહેર કીધુંઅ, તેમ તેવનના મરણનો ઘાહો વાર ઇઆદદાસ્તની ગેરહાજરીને લીધે હોંઆં દાખલ થાઈ રાકતો નથી; તોપણ શોધ કરતાં આઠલું તો સંભ-લાએજોઅ કે, તે સાહેબ તરણુ દીકરાએને હસતીમા રાખી ગએઆ હતા; ને-એના નામો વંશાવલીની ટીપ જોવાથી વાંચનારા સાહેબોને જણાઈ આવશે.

જરાજીના તરણુ દીકરાએ મહિલા માતરે વડા શેઠ રતનજીનો જનમ ૧૦૮૬ ની સાલમા યાએસો અઠકલએ છે. જહવેરાતના વરમમા જોડાએલાં નામનુ આ અનકુલું રતન, કોઈ હેવે અહડતે ચોધડીએ અજવાલે આવેલું કેહ-વાએછે કે, તેમના પશોતાં પમલાં આ સરસતીપર પરકાશિઆથી પીતાનુ ધર સુખી હાલત પકડતું રહેજો. આ ગરહસંધના ધંધાની સરઆત રાણે ૧૧૦૬ માં વેલાતી સામાણુ વેચવાની કુકાન કાઢાડી બેઠાથી યાઈછે; અને તેજ રાજ-ગાર વંજાંથી પરમપરા દિતરતો આવીને, આજે તેનાની ચોથી પેઢીના પરીવારે પાશે જે બાગમાં વેહઆધને સમવાઈ રહેસો આપણુ સંતોરાથી જોઈ રાખીએ છે. શેઠ રતનજી ૭૪ વરસની જાહડીએ પોંદ્યતાં તરીજ દીકરા રસતમ-જીના મરનનો ઘાહ આધને તેની છ મહોના પછે, રાજ ૭ માં માહ ૧૦ માં શેહનરાહી રાણે ૧૧૬૩ ૫૦ એ બેહરાતનસીન થએઆ; અને તે વખતે વડા ખીજ અને ચોયા મલી તરણુ દીકરાએ હાધઆત રહેલા હતા.

શેઠ રતનજીના હાધઆત રહેલા તરણુ દીકરાએ નામે કુંવરજી, રાનજી તથા હીરજીબાઈ, બાપની કુકાન સાચવીને માન બરેએ રાજગાર ચલાવતા હતા; પણ મરણુ પામેલા રસતમજીના દીકરા નરાયણંનજીએ પાછલથી પોતાને ખાનગી નામે ને વેપાર કીધો તેની વલાંણુ માઠાં બાએગે અવડી ઉતરેઆને લીધે, સાંભલેઆ પરમાણે ૧૧૮૨ ની રાજમાં તેવણુ નાધર થઈ પડેઆ હતા; અને તેજ ગંમમા બારેક વરસ ગીરફતાર રહીને રાજ ૧૮ માં માહ ૬ માં શેહનરાહી રાણે ૧૧૯૪ એ ગુજરી ગયા.

આ કુટુંબના વડવાએથી જેમ પરજા ઉપીચાગી કોઈખી કાંમે યાએલાં જણાયાં નથી, તેમજ તેણાની અએનાદથી ઉતરલાએએખી અજવેલાં એનાતાં

નહીં; પણ એક પુરાંની વસતીમાં પરબેઆવ યાએલાં પરીવારેએ, તેઓના વડવાથી રચાએલા શેલગારને લાંમખી જામરપર લાવી રાખેએ, અને તેની છંદગી વધારે વરમોસુધી નીભાવવાની હમેદમા તેઓ મરાઠુલ રહેઆમ, તેટલી યાદગારી સાથે ને ને ગરહસથો મરણ પાંખેઆં તેઓની નાંધ હીંઆં દાખલ કરીએએ; કારણ કે તે સાહેબો આપણી વસતીમાં એખલાસથી વીટલાઈ રહીને પરબ તરફથી સારો આહ મેલવી ગએલા માલુમ પડેઆએ. આ કુકાંણમાં મરહુમ શેઠ અરશેદજી કુંવરજીના છેલ્લગએનોખી હક તથા ધલિકો હતો, પણ તેમાંથી બધા ભાઈએ સાંભલેઆ પરમાણે ઈન્ સને ૧૮૫૧ ના સપ્ટેમ્બરથી ખીલકુલ જુદા પડીને આલહેધી કુકાંણ કાહાડી બેઠા પડે, તેઓના વહીવટ બહાજેવાર નીખી રાખેએ નોહતો.

શેઠ કુંવરજી રતનજી શેજ ૧૧ મો માહ ૭ મો ૧૧૬૦, વરસ ૭૬ ના.

શેઠ એદલજી કુંવરજી શેજ ૨૬ મો માહ ૮ મો ૧૧૮૨ મા.

શેઠ અરશેદજી કુંવરજી શેજ ૨૬ મો માહ ૭ મો ૧૧૬૫ મા.

શેઠ ફરાંમજી કુંવરજી શેજ ૬ મો માહ ૨ જો ૧૧૬૬ મા.

શેઠ જમશેદજી કુંવરજી શેજ ૮ મો માહ ૬ મો ૧૨૩૪, વરસ ૭૪ ના.

શેઠ હેરમજી એદલજી શેજ ૨૦ મો માહ ૬ મો ૧૧૬૬ મા.

શેઠ ખેરાંમજી ફરાંમજી શેજ ૧૭ મો માહ ૭ મો ૧૨૦૬ મા.

શેઠ મેરવાનજી નરાયણજી શેજ ૨૪ મો માહ ૪ મો ૧૨૧૩ મા.

શેઠ નરાયણજી અરશેદજી શેજ ૨૮ મો માહ ૮ મો ૧૨૧૫ મા.

શેઠ ફરાંમજી મેરવાનજી શેજ ૬ મો માહ ૫ મો ૧૨૨૦ મા.

શેઠ બરજેરજી અરશેદજી શેજ ૨૫ મો માહ ૨ જો ૧૨૨૧ મા; આ ગર-
હસથ સ્તીમર “સુરત” મા સવાર થઈને ફરાંમજી જતાં, તોફાનથી
આગબોટની સાથે કુખી ગયા હતા.

શેઠ મેરવાનજી અરશેદજી શેજ ૧૭ મો માહ ૫ મો ૧૨૩૪ મા.

શેઠ નવરોજજી જાંગીરજી શેજ ૨૬ મો માહ ૫ મો ૧૨૩૬, વરસ ૩૬ ના.

શેઠ ફરાંમજી રતનજી શેજ ૩૦ મો માહ ૩ જો ૧૨૪૨, વરસ ૨૫ ના.

વેલાવી અસખાબથી બરેલી જરાવાલાની નામીએ કુકાંણ આ ટાપુ ખાતે અસલમા એકજ ખીરાળતી હતી; જેમાંથી મરહુમ શેઠ જમશેદજી કુંવરજીના સાહેબજાએએ સંવત ૧૯૨૧ ના કારતક સુદી ૧ ને રોજ પોતાનો હક તથા ધલિકો અરસપરસની સહમજુવીએ નોખો પાડીને, તેજ દીને તરણે બાઈ-ઓના પંતીઆલાપણામાં જુદી કુકાંણ ને કાહડીય, તારથી આ કુટુંબીઓની બે કુકાંણ કુહજતી દેખાએએ; અને તેઓ દરએકના પેટાંમાં ને ને દેરાવરે ખાતે સાંખા આલુ રહીય, તેની વીજત હેઠલ જણાવીને, આ પુરાંતમ ખાન-ધનના પરમાણીકપણ માટે મુબારકબાદી આહતાં તેઓનો કુક અહેવાલ ખતમ કરીએ છમએ.

तथा वारेशो-

શેઠ જાગીરજી ફરામજીની કુપણીને હસાવે આવતી સાત રાખા કુકા
જોના હેઠળ જણાવેલા ડેકાણા.

કરાચી.	પેસાવર.	ગવલપીંદી.
	મરીઈલ.	
જેહલમ.	મુલતાન.	સકર.

શેઠ જમશેદજી કુવરજીના ઊકરાઓના હસાવની રાખા કુકાણા ૬ ના
ટેકલ જણાવેલા ડેકાણા.

જલદર.	ફીરજપોર.	અનાકલી (લાહોર તરફ)
દીધી.	મીઆનમીર.	શીઆલકોટ.

શેઠ જમશેદજી ભીમજી પટેલ તથા તેમનું પરિવાર.

સુરત શહેરને તાલ્યેયે ટેણા નામનું એક ગામડું છે, તાહા તાનાભાઈ કાહા-
નજીભાઈ પટેલ પોતાના પરિવાર સહીત રહેતા હતા; જેની ચોથી પેઢીએ
ઉતરેલા, અને હાલમાં આપણી ટાપુ ખાતે વખણાતા પારશી અનંજીમનના
બુભેરગ અકાબર શેઠ ફરામજી નેશિરવાનજી પટેલના બાપના બાપા શેઠ
જમશેદજી ભીમજી પોતાનું બાલ્યેય અજમાવાની નેક મોરાદ રાખીને તાહાથી
પેહલપેહલા ૫૦ શાલ ૧૦૮૬ માં અતડે આવી વયેઆ; અને તારથી તેમના
કુટુંબીઓની મીલનસાચીનો સંબંધ આ ટાપુની વસતી સાથે જોડાઈ રહેલો
માણુમ પડે છે.

કેહવ કે એ સાહેબે પેહલપેહલા ગામડી દારની કુકાણુ મારીને પોતાની
વહીવટ ચાલુ કીધી હતો; અને જેમ જેમ વખત પસાર થાતો ચાલેઆ, તેમ
તેની કમાનીમાંથી તેઆર પડે અગરેજી દાર કામ ઉપરાંત ખીજા અનેકતરે-
હના વેલાવી સામાણુનો ખેલેલો રાજગાર ફેલાવીઆયા, તે વખત િ ગતી પર-
માણે થોડીક સુદતમાં એક આબરુદાર વેપારીમાં ગણાયા હતા; અને તેવાજ
જાહેજલાલી તેમના વર્ણસ પરમપરા ઉતરી આવેલી આજતુલી; આપણી નજર
હજુર જેવી ખીલતી રહીચ, તેવીજ તેની બરકગમી આડેખત મુખી ચાહીએડે.

અરીલ કુવથી ઉતરી આવેલા, આ અસરક જરહસયતા જનમારાની
ગીજ વધારે હકાએત સોધ કરતા હાય આવી નથી; મગર એક સત્તા બરેલા
દરાતવેજ ઉપરથી તેવણુ રાલે ૧૧૩૧ મુખી સાહેકે વરસની જઈકીએ પોહ્યીને
આપણી ટાપુ ખાતે હઈઆત રહેલા કહી સખાએડે.

જમશેદજીની અઓલાદથી આર બેઠાઓની જે બખસેસ થઈ હતી, તેમાં
વડા શેઠ દાદાભાઈ રાલે ૧૦૯૦ માં અને નાધવા શેઠ બેરામજી ૧૦૯૬ માં
જનમ પામેલા માણુમ પડેઆછે; અને તરીજ રતનજી તથા નાધલા ડાસાભાઈ
વીથે કાઈજ જાણવામાં આવેજી નથી. બાપના મરણ વખતે પેહલા તથા
ખીજા બેઠાઓ પુખત જીમરના હોવાને લીધે, સાજતેઆ પરમાણે તેઓ સલાહ

સંપન્ન થઈને તેમનો ચાલુ શેજગાર રૂડી વરતણકથી ઓટાપી લેતાં, વખતના રવઈઆ યુજળ દાદા ગામડીઆ, અને બેહલા ગામડીઆને સાધારણ નામે સારી રવેશે પરજેઆત થઈ ગયાછે; અને તેની પાછગારીમા મજગાંમ ખાતે, એજ સાહેબોના એકાદ નખીરા પાથે સત્વવાઈ રહેલી ધણીજ પુરાંણી વાડી અંદર પરજનના ઉપીચોગ માટે બંધાવેલા “સુરજકુન” ને નામે ઓલખાતો ધુસંદ તલાવ હજીમુધી સલાંમતી સાથે ઉભો રહીને, સામેતી આપતો જણાવેછે.

જાંહાંમુધી ઉપલા બેહુ ભાઈઆ વચેનો સંબંધ એખલાસમા બેલાઈ રહેઓ, તાંહાં તુલીક સઘલી ક્રીસમનો બોહેલો વેપાર બેરાંમજી દાદાબાઈને નામથી ચાલેઆ ક્રીધા; પણ તેઓ માહેલા વડા શેઠ દાદાબાઈ; શેજ ૧૧ મો માહ ૩ જો કદીમી રાસે ૧૧૬૨ મા, ૬૫ વરસની વયે પોંહચી મરણ પાંચેઆને લીધે, ઘેર સંસાર તથા વણજ વેપાર સંબંધી સઘલો વહીવટ આગલાંજ નાંમથી શેઠ બેરાંમજી ચલાવતા હતા. નરાસવાંનજી ભરે પુરતી વયે પોંહતા, તારે ૧૧૬૬ મા તે વખતની રીકારડર કોરટથી ધારા પરમાણે અખતેઆર નામુ મેલવીને, મરહુમ બાપની મીરાસ પોતાના તાખામા તેનાયે કરી લીધી; અને તે પછેનો શેજગાર બેરાંમજીને નામે જો ચાલેઓ, તે અલખતાં તેમના ખાનગી હીસાખનેજ હેવલો જોઈઓ.

અનુભવ ઉપરથી જો અટકલ હજો ધારીઓ, તે જો ચોકસ હોય તો, વારસાની વાંટણી થવા ઠાંકણે ધણે ઠેકાંણે કુટુંબ કસેસના જુસાઓ જેમ ઉભરાઈ ઉઠેછે, તેમજ આ એકસંધી સગવળોમા પણ મીનાક્રીસાની ધુરી જડ જો વવાઈ હોય, તેનો ઈઆતો કડાદ ચહડાવીને, અથવા બેજાંના ખલેલની માફી અસરથી, કેહય કે, પોણેશો વરસની જઈદીએ પોંતેલા શેઠ બેરાંમજી છુરીના ઘાહ વટે આપઘાત કરીને શેજ ૨૬ મો માહ ૩ જો કદીમી રાસે ૧૧૭૩ યં યે મરણ પાંચેઆ; અને તે બાપની કમકમાટ ભરેલી બાંજગડ ઉઠાથી, આ નામીયાં કુટુંબીઓ વચે અપસ અપસમાં ગંધાવેલો, બેશીપણનો એખલાસ ભરેઓ સંબંધ જો છુટો પડેઓ, તે આજ દહાડા તુલીક પાછો સંધાવેલો સંબલાતો નથી.

શેઠ બેરાંમજીના તરણ દીકરાઓ માહેલા, વડા મનચેરજી ૧૧૮૫ યં મા શેજગારને અરથે કલકતે ગયેલા હતા; જાંહાં ૬ વરસ યુજરેઆ પછે, શેજ ૨૬ મો માહ ૧ જો કદીમી રાસે ૧૧૮૫ યે વરસ ૫૦ ની જીમરમાં બેહસતનસીન થવા; અને તેમનો માતરે એકપુરો દીકરો ફરાંમજી, જો ધણોજ એકમારગી સવભાવનો, તથા સરવે સાથે મીલનસાર હતો, તેણુ આપણી તરફ ૫૫ વરસની વયે પોંહયેઆ પછે, જો દીકરાઓ ઉપરાંત એક નખીરો મેલીને શેજ ૧ જો માહ ૩ જો કદીમી રાસે ૧૨૪૧ યં યે મરણ પાંચેઓ. શેઠ બેરાંમજીના બીજા જો દીકરાઓ જો બાકી હતા, તેઓ માહેલા નાધલા જાંગીરજી એક દીકરાને હસતીમા રાખીને, શેજ ૬ જો માહ ૨ જો કદીમી રાસે ૧૨૧૮ ને દીને ૫૩ વરસમાં, અને વચલા ખરચેરજી ૬૫ ની જીમરે પોંહયેઆ છતાં વગર વારશે શેજ ૨૬ મો માહ ૧૦ મો કદીમી રાસે ૧૨૨૨ માં યુજરી ગયાછે.

શેઠ જમશેદજી બીમજીના નખીરાઓ માહેલા, નોશેરવાંનજી વીચે જે જાણુવા તથા જોવામાં આવેલેલે, તે ઉપરથી કેદવાની કાંઈજ કશુર રેહતી નથી કે, એ સાહેબના હાથમાં જરથી ખાખીકી મીસસ આવી, તારથી દોઈની રીતનો ધંધો ધાપો કીધાવના અર્ધઆશીપણામાં સધલો વખત ગુજારવા લાગ્યા; અને તે સાથે બોહોલાં કુટુંબનો ખટલો જે માથે પડેલો હતો તેઓનું પરતીપાત્ર કરવામાં ઘણાક પધરાં મોકલે હાથે ખરચીને વડવાઓનું માનપાત્ર જાલવતા હતા; જેથી કરી તેમની પાસેથી દોઝત સફાઈ ધાઈ; અને પોતે પણ ૭૩ વરસની બુજોરગી વયેમાં રેજ ૨૮ મે માહ ૧૦ મે કદીમી સારે ૧૨૧૫ ૫૦ એ કુલગુજાર થાઈને જરે હકની દરધાએ આવી ગયા, તારે તેમની પોઠથી અવતરેલા શેઠ કુશંભજી, મેરવાંનજી તથા હીરજીબાઈ, મલી તરણ દીકરજી ઉપગંત દેટલીક દીકરીએ, તથા તેઓને તાંહાં યજ્ઞેલાં છઠ્ઠાંઓના મોટાં પરિવાર સાથે મજગાંમતી એક પુરાંણી વાડી,* અને કોટ ખાતે પટેલના મોહલા માહેલું એક ઘેર સહાંમત મેલી ગયાછે.

શેઠ કુશંભજી નોશેરવાંનજી પટેલ.

પારસી ટોલાના અકાબરોની સંક્રમાં ખીરાજી રહેલા, આ બુજોરગ શેઠીઆનું મુખારક નાંમ જે મથાલે પરકાશ્ય, તે વખતેખીલંદના જનમનો ચોક્કસ દીવસ રેજ ૧૯ મે માહ ૧૦ મે કદીમી સારે ૧૧૭૩ ૫૦ નો જે સાંબલવામાં આવેએછે, તે દાહાડને દર વરશે થાતી તેમની સાલગીરી વીચે આપણી વસતી માહેલા ધણા સહેબો હરજેજી બુલતા હશેજ નહી.

ખાખીકા અર્ધઆશી પણાનાં અંમલમાં, આ સાહેબ ઉધરીને જેમ જેમ મોટા થતા ગયા, તેમ તે વખતની વલાંણુ પરમાંછે ગુજરાવી, તથા અંગરેજીમાં મલતી કેલવણી હાંચેલ કરીને છેક ચોલ વરસની જમરે જરે પોહતા, તારે સારે ૧૧૮૯ માં મીસીઉઅરસ સાઠણ મલકમની કુ ને નાંમે ચાલતી અંગરેજી વેપારી પેહડી ખાતે દર મહીને રૂ૩૦ ના પગારથી આકરીએ રહેઆ; જાંહાં કેહ્ય કે તેમના મરહુમ મીતર શેઠ માંછેકજી પીટીટની તે વખતે પોલીકા સસરા શેઠ જીજીબાઈ દાદબાઈના આસરથી લાયુ પડેલા હતા. આ સાહેબની નોકરી તે વખતે એટલીજ હતી કે, હુરોપ તરફના આવતાં જતાં વાંહાંછો મહેલો માલ માંડવીમાંથી પસાર થાય તેની ચીડીએ, તથા તેને

* એ વાડીની સાંમણે મરહુમ શેઠ દાદબાઈ ગાંમડીઆએ, જરવાસતીઓને તાંહાંની કીરીઆ મારગના ઉપીચોગ મટે એક અગીઆરી જે બંધાવી હતી, તે મકાણુ ઘણુંજ પુરાંણું થયાને લીધે, તેમના નખીરા શેઠ કુશંભજીએ પોતાની પદરના મુખલક પધસાધી એક નવી એમારત તેજ જગોપર બંધાવીને તેમાં આતસઆદશાંન સાહેબને તખ્તનશીન કરાવેઆછે; તેની યાદી ધરમવાં મકાંણેની અલાહીધી ટીપમાં દાખલ કીધેલી હવે પછે જોવામાં આવશે.

લગતુ લીમ્બુ કામકાજ કરવું; અને તેનાજ કારણસર જે વગસ સુધી તાંહાના દયાન શેઠ જીજીબાઈની ટેબલ પાસેની એક પેઠકમા બીગજીને ચાકરીએ વનગી રહેના હતા. આ શેઠના સસરા મરહુમ શેઠ ખરજોરજી નાતાબાઈ દાવરે સાથે ૧૧૯૧ મા તાહાથી તેનાને કાહડી લઈને પોતાના ટસતકમા ચાલવી મીં કૅપની કું ના હાઉસમા લાવી રાખેઆ; જાહા વગર પગારે દરરોજ ધાતા માણના પેચાનની નોંધ તેવન પાસે લેવારતા હતા, અને તેવી હાનતમા પાચ વરસ યુજાવેઆ, તેટલા અરસામા જોકે પગાર નહીતો પોતીકા આ દામાદની ખરવરેથી પણ તે સાહેબે અચીત કીધીજ હતો.

શેઠ ફરામજીના સુબ શીતારાએ જારે મહુડતી દસા જોવા માડી, તારે પાચ વરસનો ખગ એવી રૂડી રીતે વલવાના નુકતાપર વખત આવેઆ કે, તે વત પોતેની સવપણે વીચારી નહીંજ હતો. ૧૧૯૧ મા મીં કૅપની કું ને નામનો વહીવટ જારે જેહુ પતીઆનાએની રાજી ખુરીથી બધ પડેઆ, તારે તેવા વખતમા એક વાહાનો કપતાન નામે ગરફીય ફરીય વેલાત તરફથી રાજ ગારને અરથે હોઆ આવી લાગો. આ કપતાન શેઠ ખરજોરજીની આગલી ધામેસતાવાણો હતો, તેથી તેની સાથે બરાબસત કરીને પોતીકા વડા હીકરા મનજી, તથા આદામાદ શેઠ ફરામજીનું પતીઆજી નોડી આપોને, મીં ફરીય બમનજીની કુપનીને નામથી લીનાઈઆના ઉપરાત, કમીસનરૂમ, વેપાર ખાતાની આડતના ધામે તથા તેવનાએના રાજગારની એક પેહડી ઉભી કીધી. સરવે કરતા શેઠ ફરામજીએ પોતાનો બધો વખત એવી રીતે રોકવા માડેઆ કે, સહવારથી તે સભકાળ થાએ તાહાગુલીક પેહડી ખાતાનો જોખી વહીવટ હોએ, તે યુગે મોહરો, અને ખડે પગે ચલાવતા રહેઆ, અને તેથી કરી દન ઉગત તેનાને નવો નવો અનુભવ જો મલવા લાગો, તેમાજ પોતાની સઘલી માજ અને મહુજ સારી રથેઈ સમજતા હતા. અનેક તરેહનો માન વેચવો, ખરીદ કરવો, અને બાહેરના બીજા ધણાક દેસાવરે ખાતેના યુજવક ધરકો તરફથી આવતા હોકમો અદા કરવા, એટલુજ નહી પણ તે સખધીનો ચોકસ અને સઘ હીસાગ રાખવાનું માહબારત કામખી તેનાએજ એખીસે હાથે જો કરતા રહેઆ, તે વાતની કદરને કુકાનદારી કરનારા શેવાએ ખીજો કોઈજ જીજી સાથે નહીં.

ફરીય બમનજીની કું ને નામનું જેહોજી કામ બગેબર ૧૦ વરસ વેર ધણુજ મનમાણુ આસેઆ પડે, ૧૨૦૧ મા જારે શેઠ બમનજી મરણ પામેઆ, તારે તેમનો હક તથા ઈલાકો સદનતર નીકલી ગયાથી મીં ફરીયની સાથે આ પરમારથી શેઠ ફરામજી જોડાએલા રહીને આગલીજ ધારન પર વહીવટ તેનાએ ચાલુ રાખેઆ. મીં વલસ નામનો એક અગરેજ ગરહસથ વેનાતથી આવી પોહતો તેને પણ આ જેહુ બાગીઆએ સામેલ કરી લીધો, અને તરણ પતીઆ લાએની સારી સહમજથી વેહવારખી ધણો વધી પડેયો; જો વાતને આઠ વરસ થયેઆ તારે આ પેહડી ખાતેથી મીં ગરફીયે ૧૨૧૪ ની સાલમા પોતાનો હક તથા ઈલાકો છોડી દીધો. લીલાઉ ખાનાનો વહીવટ જો આ તરણ જણા-

ઓની રાસમા આજતો હતો, તે મીં ગરફીથે પોતીકા બાઈ મીં રાખરત ફીયને ખીજ પંતીઆજાઓની મનજીરીએત મેલવી શેંકી આપેઓ, અને તેની સાથે એજ આતાંના અસલી કાંમદાર મીં ધનજીબાઈ જાંગીરજી દાવગું પંતીઆજાંની જોડી દીધું; પણ બાકીનું બધું કાંમ મીં વાલેસની સાથે આ શ્રેષ્ઠ કુશંભજીએ ચાલુ રાખેજી.

મીં ગરફીથ કડીય પોતાનો ભાગ કાઢી લઈને વેલાત ગએયા પછે, થોડીજ મુદતમાં આ શ્રેષ્ઠ પેહડીનું આગલું નામ બદલીને મીં વાલેસની કું રાખેજી અને તેમથી દુકાંનદારીનો ને ધંધો હતો તે સાબરો દાહાડી નાખીને આ નવે નામની પેહડીનો વેપાર બોહોલા વીસતારમા વધારી દીધો.

બાર વરસ સુધી મીં વાલેસની સાથે પંતીઆજા પણામાં જોડાઈ રહેઆ પછે, આ શ્રેષ્ઠિઆએ તેમથી ૧૨૨૫ મા પોતીકો હક તથા ઇલાકો છુટો પાડીને, તેની જગોપર પોતાના વડા દીકરા શ્રેષ્ઠ ધનજીબાઈનું પંતીઆજું જોડી આપેજી; તોપણ પોતાની સુરખીગીરી ચાલુ રાખી તે પેહડી આતાંને નાણાની જોઈતી મદદ કરતા રહેઆ.

મીં વાલેસની કુખનીનો વહીવટ બાગીઆઓની રાજી ખુશીથી ૧૨૩૨ મા બંધ કીધો; અને તેજ સાલમા મીં જન શાંડસ નામનો એક અંગરેજ ગરહસય વેલાતથી જરે આવી પેહોતો, તારે તેની સાથે પોતાના બે દીકરાઓ નામે શેંક ધનજીબાઈ તથા શેરાખજીને પંતીઆજાપણામા લાગુ પાડીને, પોતીકા વગથી મીં કુશંભજી શાંડસની કુખનીને નામે પેહલા વરગની પેહડી ચાલુ કીધી; અને તેજ નાંગથી તેનો વહીવટ ફેલાવો પાંચીને અતાર તુલકી સારા પાયાપર સમવાઈ રહેલો સંબલાએછે.

આટલી દુકાએત ઉપરથી માલુમ પડી આવેછે કે, શ્રેષ્ઠ કુશંભજીએ તરીસા વરસ તુલકી પરમાણીકપણું વાપડીને વેપારી મંડલીઓમા નીતીને સારી આંટથી સાચવી રાખતાં અવાગ મેહનત ને કીધી, તેના બદલામા બારે હકતાલાએ તેનાને ધણી દાંજત બખરીછે; અને તેહથી સકમાઈના કેટલાક ભાગ સકરમી-પણાથી સખાવતનાં કાંમોમા પોતાને મુંગે મોહડે, અને વગર ઘોંઘોટે ને બખ-શેલો બોલાએછે, તેજ તેનાની છુતોરગીને બહુ ડાજતો માલુમ પડેછે.

આગલા વખત પર આ ટાપુ આતે માતેબર કેળવણીના કસાંએ કીરણે પરકાસતાં ન હોવાને ધીધે, આ શ્રેષ્ઠ જોકે તેહવો અબેઆસ પાંચી સખેઆ નોહતા; તે છતાં જરે તેનું ખીઈ વવાએજી તારે કેળવણીની અસુલીઅ ખાંત મારેલ અખુટ ખજાનો જેમ પોતીકાં કરજેદાને, તેમજ બાઈબંદુઓના ખાતકેનખી મેલવી આપવાના ઉપાએ સારું, આપણા કેટલાક શેહરી શ્રેષ્ઠિઆઓની સાથે પેહેલવેહલા મેદાંન પડેઆ; અને તેજ દાહાડાથી તેનાની નેક નામીને આવાજ સધલી તરફ ફેલાતો રહેઓછે. ને જે ક્રીસમની જાહેર સખાવતના શુભ કાંમોમા પોતીકો સખીદસત આ શ્રેષ્ઠ ને લંબાવેઓ, તેની વીગત જોકે હમારી ધારના મુજબ સંપુરન જણાતી નથી, તોપણ જેટલી હાથ આવી તેને અતી ઉપીચોગી સહમજીને હેઠલ જાહેર કરીએછે.

- ૧૨૦૪ મા, આપણી ટાપુ ખાતે "નેટીવ ટ્રીડીઉકેસન સોસાયટી" નામની દેગી બાવડોને ગુજરાતી, મરાઠી તથા અંગરેજી બીજાડવા સારૂ સરકારના સંમત મા ચાલતી સ્કુલની યાપણ વધારવા માટે જે હુમરાનું થયું તેની ટીપમા આ દેગીઆએ પોતાની સામેલગીરી રાખેઆ ઉપરથી દર રાસે ગરીબના ચાર હોકરા મુધી તેનાંતી ચીડીથી સીખવા માટે વગર લવાજમે ધાખ્ય કરવાનો હક મેલવેઆ હતા, અને તેના બદલામા પરચમના પોઝાક વરચો વર દર રાસે રૂ ૧૨૦ લેએ, અને તે પહેના કેટલાક વરસો મુધી દર રૂ ૧૦ લેએ આપતા હતા, પણ તેની પુરોના પાછલાં કેટલાક વરસોની આજ દન ગુલીક રૂ ૩૦ લેએ જે અપાએએ તે સંઘલાનો એકદર સરવાલો. ૩,૦૦૦
- ૧૨૦૪ મા, આખના દરદીઓની દવા કરનારો નામીયો ડાકટર જેફરસન વેલાત મયાને લીધે, તેની જગોપર કોઈ નહીં રહે-આપી જે સોદા બહુ હેરાન થતા હતા, તેઓના સંભાળ માટે વેલાત તરફથી એજ રાલમા આવી પોચેલા ડાકટર લાકવરધીની નોકરી સાચવી લેવામા આ સાહેબે પેહલવેહલી આગેવાની હાથ ધરીને તેના ફંડમા બરી આપેલા... ૨,૦૦૦
- ૧૨ ૪ મા, સરકારની આગેવાની હેઠલ ધોળીતલાવ આગલ ચાલુ કીવેલી "નેટીવ ડીસપેનસરી" નામના દવાખાનાની મદદ માટે આપેલા, ૧,૦૦૦
- ૧૨૧૫ મા, પોતાના મરહુમ બપાવા દાદાભાઈ મામડીઆએ મજ-ગામ ખાતે જરથોસતીએને લગતી કીરીઆ માટે એક અગીઆરી બધાવેલી હતી, તાંહા (પડોસની બીજી જગેઆ બધને) સારા પાયાપર એક એમારત ઉભી કરાવીને, તેમા ૧૨૧૫ ના કદીમી ખોરદાદ મહીનાને ખોરચેદ રાજે આતસ આદરાત પરચેઆ તેની ઉપર સંઘલા મલી ખરચેલા ૨૫,૦૦૦
- એજ એવાદતખાંનાને સારી હાલતમા રાખવા, તથા દર રાલ ટેલ, કાથી, ઉપરાંત ધરમને લગતી કીરીઆ કરનારા મોખેદોનો પગાર તથા તેવતાએ અગત જોગ જલધુક ખરચ દર રાસે રૂ ૧૦૦૦ જે યાએચ, તે આ સાહેબ પોતાને ખતાનેથી પુરો કરતા રહેચ તે ઉપર રાસે ૧૨૧૫ થીતે ૧૨૪૩ ના રાજ ૧૧ મો માહ ૩ જે કદીમી મુધી* વરસ ૨૮ મા ખરચાએલા કુલ . ૩૩,૬૦૦

* આ કારણ માટે એ સાહેબે પરચમથીજ એક વજુ ફે અથવા સરકારી નોટ અપાહેધી કાહડી આપી હોતતો, તેની ઉપજમાથી સંઘલો ખરચ નીકલેઆ છતાં તેટલીજ પૂંજ કાએગની ગણાતો; પણ તેમ નહીં બનેઆને લીધે જોકે ઉપર જણાવેઆ પરમાણે મુદલ ઉપરાંત વધારે ખરચાઈ તો ચુકાહે; અને તેમની હાલઆતીને ખારેહકતાવા ખરકરાર રાખશે તાંહા ગુલીક ખીજ જે ખરચાશે તે જુદા વીચારી, આ જુનેરગ થીડીઆને હોમા એટલીજ એવતેમાસ કરીએચ કે, આ પરીતર કેબ-લાના જલધુક નીભાવસ માટે એક યાપણ અપાહેધી કાહડીને ટરસટપણામા સોંડી આપે તો તેની ઉપજમાથી હાંક શુભકામ સંઘ સંપુરણ યાતું રહેશે. નો. લ.

- ધરાંન દેરાના મરીબ જરથોસતીઓ ઉપર તાંહાંના ઇસલામી રાજ તરફથી નખાચ્છેલા જજીઆના જલમી કરના બરના મોટે, તથા તેઓના છોકરાંઓની પરવરેથી સાથેની કેળવણી આપવા મોટે તાંહાં હુધડાનેલી બોરડોમ સ્કુલની યાપણુ ને અનરે ઉભી કીધી હતી, તેમાં તથા ખીજી ખાનગી રીતે આ સાહેબે સરઆતથી ઘણી ઘીજયોજી બરેલી આગેવાંની લઈને ખેરણુ ખેરણે આપેલા કુલ..... ૧૫,૦૦૦
- ૧૨૧૮ માં “સ્કુલોફ સ લીટરેરી અને સાયનસીફીક સોસાયટી” ના સભાસદોની આગેવાંનીથી, જરથોસતી શેઠીઆઓ જણુ ૪ ની મદદ મેલનીને સમજી વરણુની છોકરીઓને ગુજગતી ભારાનુ ગનાન આપવા મોટે પેહલવેહલીએક સ્કુલ હુધાડી, તેમાં આ સાહેબે અખવાજમીઓનાં બધાં કાળે મુખીય ભાગ લીધો હતો; અને તેની યાપણુમા પેહલવેહલાં ૧૫૦૦ રૂપીઆ ભરી આપેઆ હતા; પણ તે વાતને આથેક વરસ વહી ગયા પછે કોઈ કારણથી જરથોસતી છોકરીઓનો વરગ નોખો પાડીને તે સ્કુલો આ શેઠીઆઓ પોતાના હસતકમાં લીધા પછે હજી-રુધી ને આણુ રાખીછે તેમાં વખતે વખત કીધેલી મદદના.. ૧૫,૦૦૦
- આપણી ટાપુ ખાતે બીક્ટોરીઆ મીડીટ્રીઅમ તથા મારડન ઉભી કરવા મોટે યચ્છેલાં હુમરાંણાની ટીપ મધે વારંમવાર ભરી આપેલા કુલ..... ૧૨,૦૦૦
- કેટલીક જગેએ ચાલેલા કુકાલ ઠાંકણે દેરાવરે ખાતે મોકલી આપેલા અથવા હુધરાંણાંની ટીપમા ભરેલા કુલ ૧૦,૦૦૦
- નોશારી ખાતેની જરથોસતી મદદેસાને આપેલી મદદમા..... ૩,૦૦૦
- છાસડીમહેલાં પાહારી ગાંમ આમલ રેલવેના મકક પાથે લોકોની સગવડ મોટે એક ધરમરાજા બંધાવી આપી તે ઉપર ખરચેલા.. ૫,૦૦૦
- ૧૨૨૧ માં, પેહલવેહલી બોમબે આસોસીઅસન નામની સભા પર-જનાં સંભાજ મોટે અતરે ઉભી યધને આણુ રહી તાંહાં ગુલીક દર રાલે ૩૨૦૦ લેખેનો લવાજમ આપેઆ કીધો તેના ૩૨,૦૦૦ તથા હુધરાંણાની ટીપ પેહલાં ફરતી યઈ હતી તેમાં ભરી આપેલા ૩૨,૫૦૦ મધીને એકારણુ મોટે અપાચ્છેલા.. ૪,૫૦૦
- ૧૨૨૧ માં, સમજા જરથોસતીઓના હુધરાતથી કોટ ખાતે ડાકટર બરજોરજી દોરાજીજી કોપરના ઉપરીપના હેઠલ પેહલવેહલું ધરમનુ દવાખાનુ ઉમું કીધામા આપેજ, તેમા વારંમવાર ભરી આપેલા કુલ..... ૨,૦૦૦
- ૧૨૨૮ માં, શીતારેથી મામલેસવર જવાના રસતાની વચે મેહરા ગાંમમા મુસાફરે અથવા ચેવઘાહ કરવા જનારઓના વીસાંમા સાહે એક ધરમરાજા બંધાવી તે ઉપર ખરચેલા ૩૧,૨૦૦

- તથા તેની જાણુક મર્યામત માટે એતીવાડીની એક જગેઆ ઉપરાંત દર સાલે રૂ ૫૦ લેખે આપતા રહેત્ય તેના આજ દન સુધી ખરચાએલા રૂ ૭૦૦ મલી કુલે અપાઈ ચુકેલા..... ૧,૬૦૦
- ૧૨૨૮ માં, એતવાડી મધે સધલી વરણના છોકરાએને અંગરેજી, ગુજરાતી અને મરાઠી ભાષાની કેળવણી આપવા માટે એક સ્કુલ લાએકનું મકાન જે વેચાતું લીધું, તેના રૂ ૫૦૦૦ અને તેની ઉપર જે મળવા અહાલીને ખીજું ખાંધકામ કીધું તેની લાગત રૂ ૫૦૦૦ મલી જીમલે ૧૦,૦૦૦
- એ સ્કુલ મધે શીખવા આવનારા છોકરાએ પાણેથી રૂ ૦૫ થીતે રૂ ૧ સુધી દર મહીને લવાજમો લીધામાં આવેલ, તે ઉપરાંત જાણુક ખરચતી ખાટ પુરી કરવા માટે પેહલાં ૧૦ વરસ સુધી દર સાલે રૂ ૧૦૦ થી ૧૨૫ સુધી આપતા હતા, અને તે પછેથી તે આજ દન સુધી દર વરસે રૂ ૫૦ લેખે અપાએ છે તે મહીને સધલા ૧,૪૦૦
- ૧૨૨૮ માં, ફારટ ઈમરેશનમેંટ લાઈબ્રેરી નામના કોટના પુસ્તક ખાનાની મદદ માટે આપેલા..... ૬૦૦
- સરકારના આસાર હેકલે વાંદરા મધે ધરમનુ દવાખાનુ જે એજ સાહેબના વહીવટ હેકલે આજ રહેલું છે તેમાં આપેલા..... ૧,૫૦૦
- શેલર હોમ ખાંધવાના હુધરાણામાં ભરેલા ૫૦૦
- મામલેશવર મધે એક ધરમરાજા બંધાવી, અને તેને હમેસાં સારી હાલતમાં રાખવાના ખરચની રકમ સરકારને સવાધીન કીધી તે ઉપર કુલે લાગેલા ૫,૦૦૦
- એજ જગેઆના રહેવાસીએને પાંણીનું સદા મુખ્ય મલવા માટે એક બંદ બંધાવી સરકારના સવાધીનમાં આપેલો તે ઉપર ખરચેલા..... ૫,૦૦૦
- ૧૨૩૦ માં, શેજ ૧૧ માં માહ ૩ ને કદીમી, બાબદ ગોદી ખાતાના ગરીબ મુસારિને બેડા મુસારે આપવા માટે હુધરાઈથી ઉભી કીધેલી થાપણુમા બીચેસ મદદ જેલવી આપવાની મતલબથી મરહુમ વાહીડીઆ નવરેજજી જમશેદજીના પુત્ર સાર એક રૂંડ ચએજી હતું તે મધે ભરેલા ૭૫૦
- ૧૨૩૩ માં, શેજ ૧૪ માં માહ ૫ માં કદીમીએ, કદીમી ટોલાના વડા દસગુરને જાણુકનો મુસારે ખાંધી આપવા કાતે ચએલાં હુધરાંનામા આ સહેજે સખી દીલથી આપેલા ૧,૦૦૦
- ૧૨૩૭ માં, જેમિ આમેલીએસનની સખા કોલસંજેયથી બંધ રહી હતી, તે હાંનરેખલ થીંડ મંગલદાસ નયુબાઈ શી. એસ. આઈના રાનરશીનખનાંમા તા. ૧૪ મી ડીસેમ્બર ૧૮૬૭ થી પાછી માણુ થઈ તેના નીજાવસ માટે એક અધીકારી તરીકે દર

- રાણે રૂ ૧૦૦ લેખે જે આપતા રહેત્ય તેના આજ દન સુધી
કુલે વરસ ૧ ના અરસામાં અપાયેલા..... ૬૦૦
- આપણી ટાપુ ખાતેના સઘલાં પ્રસતકખાનાંઓમાં એ સહિયે વાર-
મવાર કીધેલી મદદનો એકંદર સરવાલો રૂ ૬૦૦૦ નો કેહવાયે છે
અને તે ઉપરાંત કોટ ખાતેની “ફેરટ નેટીવ લાઈવરરી”
ને દર મહીને રૂ ૧૫ લેખેનો લવાજમો અપાતો રહેત્ય તે જુદો. ૬,૦૦૦
- માતખર પારશીઓના છોકરાઓને જીવી કેળવણી આપવાના હેતુથી
કોટ મધે એક “પરોપકારી સ્કુલ” પરચમ ઉભી કીધી હતી
તેના નીભાવ સેહ યજ્ઞેલાં દુધરાંણાની ટીપમાં આ શ્રેયીઓએ
ભરી આપેલા ૧,૫૦૦
- ઈરાંન દેશના લાઆર જરથોસ્તરીઓ હીંઆં આવી પશ્ચિઆત્ય, તેઓની
પરવરેશી કરવાનું આનું આજ ધણાક વરસોની વાતખર પેહલ
વેહલું આલુ યજ્ઞેજ, તારથી આ માનવંતા યો પોતાની ઉદા-
રતા બતલાવીને, તેના વહીવટમાં સાંમેલ રહેઆ ઉપરાંત
વખતે વખત નાણાની મદદ આપતી કીધી તેના એકંદર
સરવાલો ૨૦,૦૦૦
- ચીમરથી અણીક નામના પોતાના ચાંમ ઉપર જવાનો રસતો
પરચમ ધણીજ અરાખ હાલતમાં હતો, તેની વચે આવેલાં
મારવલી, વારવલી, અને માહવલના રેહવાશીઓને જે
ધણી હેરાંનગતી પડવી હતી તે મટાડી આપવાના હેતુથી આ
સખી નરે એક રસતો બંધાવેઆ અને કુવા બાંધવેઆ તે
ઉપર સઘલા મહી અરચેલા ૧૨,૦૦૦
- એ ઉપરાંત કેટલીક ક્રીસમના ખાતાંઓ જેવાં કે, સેંટપાલની ધરમરાળા,
વેલાત તથા હીંદની જુદી જુદી જગેએ પડેલા કુકાલ વખતે,
ગરીબ લોકોની પરવરેશી સર્હ તથા તેઓને પરણાવી આ-
પવા, જુદી જુદી જગેએ ધનસાંનેની જેઆસ મટાડવા માટે
કુઆઓ, અને ટરિ મોટે અભારાઓ બાંધી અપાયેઆ,
પાંજરાપોલના ટરિ મોટે મદદ મોકલી, કેટલાક દેશાવરે આતે
બંધાવેલાં હાખમાઓ, અને દરેમહરેશની મદદ માટે, મુરતના
ગરીબ રેહવાશીઓને પગાર બાંધી આપેઆ, સુંબધ આતે
શીખનારા ગરીબોને પગારની મદદ આપી, અને તેવણાએ
ધણીક બાબદોના જાહેર કાગિમા કીધેલી સખાવત સંબંધી
જે જાનવામા આવેલેઆ, તેની સંખેઆનો સુમાર..... ૧૦૦,૦૦૦

કુલ રૂપીઆ ૨,૮૮,૮૫૦

આડતરીસ વરસના અરસાની અટકલ ખુલ્લ આ શ્રેયીઓની જાહેર
સખાવતનું જે પરીણાંમ ઉતરેલું જણાયે છે, તેમા જો કદાપી તેમના લાગતા

વલગતા કોઈની સાહેબ પાસેથી ચોકસ વીગતનો પટો મેળવ્યો હોત, તો એવીની કાંઈ વધારે રકમ અજવાબે આવી રાખતે; પણ સાબલેઆ પરમાણે આ રાખી નેરે અઘા કીવેડી ફરજનુ રણુર્શીગરું વજાવવાનો કોઈની હેતુ અસલથીજ રાખેઆ નથી, તે છતાં આટલી ખીના જાહેરમા જણાઈ ચુકેલી હતી, તેજ માતરે હાથ કરી લઈ અતરે નોંધો રાખવાનુ ઘટારત જોડુંછે.

આ રાકરમી થેડીઆ પાસે જોટલી મીલકતોની માલિકી હોય, તેની ખરી ખાતેખીતો તેવણુ જાણે; પણ છાસતી તરફ કેટલાક દુહજતા વણુકાઓ જાહેરમા જે માલુમ પડેઅ, તેની વીગત હેઠળ જણાવેઆ પરમાણેછે.

ખીમાર તરફ જવાનો રસતાની જમની બાજુએ માહવલની પટાસમા દર્શીઆ કીનારાપર આવેલું અણીક નામનુ ગામ જે પરથમ થેડ બેરામજી કાવસજી બનાજી પાસે હતું, તે તેમના ગુજરેઆ પછે ૫૦ ૧૨૦૬ મા સરકાર પાસેથી દર રાસે થોડાની રકમ આપતી કરી ધજાઈ લીધુંછે.

માનજીજેરગ તથા માનજુદ નામના બે ગામો ૧૨૦૭ મા ખરીદ કીધેલા માલુમ પડેછે.

પુરખાતી પાસે આવેલું ખારલું નામનું ગામ જે પરથમ થેડ ધાકજી રાઘજીની મીરાસમા ગણાઈ હતું, તે તેના માંગનાગમ્યને હસાવે ૫૦ ૧૨૧૯ મા કોરટ તરફથી જાહેર લીધાંઉમા વેચાએજ તારે લઈ લીધુંછે.

આ ચાર ગામોનો બાગવડો થેડ ફરાંમજી ઘણીજ રૂડી વરતણુકથી કરતા માલુમ પડેછે; અને હાવા નેકળખત થેડીઆનુ પગલું જારથી તાંહાં દાખલ થએજેઅ, તારથી તે તરફના રેહવાણીઆની બરઘસત પણ સાંબલેઆ પરમાણે સારી રવેચે લેવાએજે; મોટે તેઓના આર્થરવાદથી પરમ કુરપાણ પરમેસવરની બખસેસખી તેમની આબાદીમા સદા સમાઈ રેહવી જોઈએ.

જારથી આ સાહેબ પરજની પીછાંનમાં આવેઆઅ, તારથી કોઈની સખથે તેણાતી ખાંનગી, અથવા જાહેરાંત મેલાકાત લીધી હએ; અથવા કાંઈની કારણનો સવાલ નાએઆ હએ, તો, તેની સંગાથે ગંબીરાઈ બતલાવીને તેનુ કામ રૂડી પેરે સરંણુજાંમ ઉતારી આપવાથી હરજેજ પછાત રહેલા સંબલાયા નથી.

જેહવી રીતે સરકારી, તથા સોઘગરી મંડલીઆમા આ સાહેબ મસહુર થઈ રહેલાએ, તેમજ સરકાર દરખાસીઆમાંની વખતે વખત સાહે માંન મેલવતા જણાએછે. સુલેહના અમલદારનો નાંગીચો આહુધી પણ આ સાહેબ આજ ઘણાક વરસોથી ધરાવતા આવેઆઅ, અને તે ઉપરાંત ધારા ખાંધનારી પવીતર સખામાં પારસી અધીકારીની ખાલી પડેલી જગેઆ રાસે ૧૨૩૫ મા નામદાર સરકારે આ સાહેબને જે એનાએત કીધી હતી, તાંહા જે વરસ મુધી “ધી હાંનરેખલ” ના એલકાળ સાથે મોટા દખાળાથી ખીરાજેઆ હતા; અને તે મુદત પસાર થયા પછે જઈએ જઈએ પોંદઅવા આવેઆને લીધે, ખીજવાર મલતી બેઠકને ઘણીજ નમનતાઈની રહે નાકજુલ રાખીને ૧૨૩૭ માં પોતીકો અધીકાર રજી ખુશીથી છોડેઆ હતા.

પારશીઓને વાસતે વારસાહીસા, તથા લગન તલાકના સત્તા બરેઆ ધારાની જે ખુદ હતી, તે આપણી નામવર સરકાર પાસેથી સંમતપુરણ રીતે માંગી લેવા માટે આ ટાપુ આવે છે. અશીલ કોમની નાહની ગોઠી અનશુભન બેગી યદને તેમાંથી ચુંટી કાઢેલા સભાસદોમાં* પરથમ શ્રેઃ માણેકજી નેશીરવાનજી પીટીટને સરનશીન ડેડવેઆ હતા; પણ તે સાહેબ રાસિ ૫૦ ૧૨૨૮ માં શુજરી ગયા ઉપરથી તેમની ખાલી પડેલી જગેઆ, અનશુભનના અનુમતથી આ માનવંતા શેઠને રાજ ૩ જે માહ ૧૦ મે કદીમી રાસિ ૧૨૨૮ ને દીને સપુરદ ધાર્જ, તારથી તે ઉપજા ધારાઓ ખંધાઈને અમલમાં આવેઆ પછે રાજ ૧૮ મે માહ ૫ મે કદીમી રાસિ ૧૨૩૮ માં આ સભાનુક્રમ સમાપત થયું, તાંહાં તુલક ૧૦ વરસની મુદતમાં ઘણીવાર મલેલી સભાની શેવા આ સાદુશીક શેકી-આવે પરમુખની ખેડે ખીરાજીને ઘણી સારી રવેશ બળવેઆ કીધી હતી, તેટલી વાદગારી જરૂર કરી હોઆં નોખી રહેવી જોઈએ.

આપણા જમાને હાલંમ સર જમશેદજી જીજીભાઈએ પારશીઓને વાસતે કીધેલી સખાવતના ધરમ ખાતાંઓનો વહીવટ ચલાવનારા અધીકારી મરહુમ શ્રેઃ રસતમજી જમશેદજી જીજીભાઈની ખાલી પડેલી જગેઆ, તે મંડલીના હર્ષઆત રહેલા ખીજ સાહેબોની પસંદગીથી આ શ્રેઃ દ્રશંમજીને રાજ ૧૭ મે માહ ૧૧ મે કદીમી રાસિ ૧૨૪૧ થી જે સપુરદ યદય, તારથી તેમાં ખીરાજીને તે ખાતાંઓનો વહીવટ પણ રૂડીપેરે બળવતા સંભાળ્યો.

આ ખુજેરજી શેકીઆ સરવે પરકારનું સુખ જોતા બરે જરૂરીએ પોંદતા, તારે બગંદરના બાંચકાર દરદને બાગે એવાતો ચહડેઆ હતા કે, તેમાંથી ખંચવાની આવેઆ ખીલકુલ રહી નોહતી; પણ પરવરદેગારની પીરજગરીથી કાપેલ તખીમે જે ટાંકણાસર મલી આવેઆ, તેઓની રૂડી તદખીર કારગત લાગાથી, લગભગ બે મહીને આ ચિકમારગી શ્રેઃ અસલી તનદરસતી પામિઆ; અને તે સાહેબને હવડાં પાછા શુખાકારીમાં આવેલા જોઇ પારશીનો ફીરકો જે શાકર ગુનરેય, તેમાં આ નોંધ લેનારખી બાગ લઇ તેવણની હર્ષઆતીને દરાજી માહે.

શ્રેઃ ધનજીભાઈ દ્રશંમજી પટેલ.

શકરમી પીતાઓને તાંહાં સરજાએલા સેંકડો સપુતોની સંક્રમા ખીરાજતા આપણા માનવંતા ખુજેરજી અકાખરના આ વડા વીરાનો જનમ શોધ કરતાં, રાજ ૨૫ મે માહ ૧૦ મે કદીમી રાસિ ૧૧૯૨ ૫૦ આ મુખારક યએલા જે માલુમ પડેઆય, તે હસામે ૫૦ વરસની ઊંમર તેનાએ રૂડીજ વરતણુકથી પસાર કીધેલી હેહવાએ.

* આ રાખાં રાસિ ૧૨૨૪ ૫૦ આ વેહલવેહલી સર યઈ તેજ વખતથી આ શ્રેઃખી એક અધીકારી તરીકે દાખલ યએલા હતા. ના. લે.

આ શ્રીઆના જનમાસનો અહેવાલ જે બાગમા જાહેર કરવાની ફરજ પડેલા મોટે વીમારીએય કે, એક શુખવાશી કુટુંબના બચાએ ઉધરવી વચ્ચેથી માખાપ તરફના લાડને તરફ કરી વીદિઆનુ બલ મેલવવામા મસયુલ રહેવા માંડેલ; અને તેનો ઉપયોગ જેમ પોતાના ખુદ લાભસર વાપરવા લાગ્યા, તેમ પરજની શેવા બળવેઆથીની હરજેજ કુશભિસ થયાજ નથી; મોટે તેવાં કારણો એક બીજાથી અલહેધાં પાડીને તે માહેધી તેમની થોડીક ફીલશુદ્ધી બાબદ સરવેધી પેહલાં અજવાલે આણવા સારું વાંચનારા સાહેબો પામે રજા માંગીએછે.

એવું જાણવામા આવેજેય કે, આ શ્રી જરે ૧૨૦૫ થી ૧૨૦૯ સુધી ખાનગી સ્કુલમા માહબારત કેળવણી પાંચતા હતા, તેજ વખતથી જરથોસતી ધરમ સંબંધી તકરાર ચલાવી, તથા તે ઉપર રસાલાઓ લખીને પોતાના ગાનનની અજમાએસ જાહેરમા આપી હતી; અને તે પછે વરતમાન પતરમા “આપએખતેઆર” તથા “જરથોસતી” એવાં છુપેઆં નામે એજ ધરમને લગતી માકુલ બાબદોપર ચરચા ચલાવી તેની પવીતરધ પરકાસતી કરતા હતા.

માજી “બાંબે ઠાંઈમસ” ના કામેલ અધીપતી ડાકટર બીહસત, પારશીઆના પેગંબરની હસતી વીધે વાધો ઉઠાવીને ઇ. ૧૮૪૯ થી ૫૧ સુધીના કેટલાંક પતરમા સખ જરેઆં લખાનો જે કરેઆ કરતો હતો, તેની સાંમણે આ પુંધી શ્રી ધનજીબાઈએ પુનાની, રૂમિન, જરમેન, ફ્રેંચ, લાટીન, હીબ્રે તથા અંગરેજી ગરથોના આધારથી ધણાક દાખલાઓ આપીને હજારત જરથોસતની હસતી કુતીઆને દરમેઆન જરે દેખાડી દીધી, તારે મજકુર ડાકટર એવોતો કાચેલ થયો કે, તે પછે હાથી બાબદમા તેણે એક હરફ વઢીક ફરીથી કાઢેઆજ નોહતો.

પારશીઆને એબાદત કરવાના અવસરતે, જે જંદ બારામા હોએય; તેના પેહલવેહો અબેઆસ આ શ્રી ૧૨૧૨ ને શાલથી કરવા માંડેઆ; અને તેપછે જુજ વખત પસાર થતાં તે બારાને ગુજરાતીમા સહમજવાની શેહલ રીત “કમપારેટીવ ફાઇલસોજી” ના કાચેલથી ઉકલાવવા મોટેની સોધ ઉપર સરવેધી પેહલવેહું ધેઆણુ, સારી સતાથી સાંબલવા પરમાણે તેનાએ આપેજ હતું; અને ખનતી કેશિસથી આ વીદિઆનુ કહિઅત પ્રખત રીતે હાયમા જાહેરેઆ પછે તે બાબે પુરોપખંડના ધણાક આલમઆની સંગાથે ૧૨૧૪ ની શાલથી સંધિસાએસ ચલાવીને પોતીકા અબેઆસમા અછો વધારો કરી લીધો; અને તેનો લાભ કેહય કે, પોતાની પામે સંતાડી રાખેઆ કરતાં તે વખતના ધણાક દસપુરો, મોખેદો, તથા પેહલોના વીગેરેને તે વીદિઆની ખુબી ખતલાવા લાગ્યા; એટલુંજ નહીં પણ “સર જમશેદજી જીજીબાઈ ફીલાસોફીકલ ઇનસ્ટીટુસન” નામની એક જાહેર સભામા ઈરાંની અસલી બારાના પુરાંતમણા વીધે જરે વાચન કરી દેખાડી, તારેની “કમપારેટીવ. ફાઇલસોજી” ની બાબદને આ ગરહસાથે વીસતારી સહમજવી હતી. એ વખતપર તાંહાં હાજર રહેલા ધણાક વીદવાનો ઉપરાંત સભાના પરચુખ ડાકટર ફેરેજરે આ બાહેસ ખુધીવાન અબેઆશીને સારી સાખાથી આપી હતી.

એજ સમાપર કેહ્ય કે, જરથોસ્તી ધરમ સંબંધી ચાલતી બાંજગડા વીથે દસતુરે, મોખેલ તથા પટેલા પેહલીનેની ખાનગી મંડલીઆ ને મલતી હતી, તેની બેઠકમા ખમ્મુ આ શેઠે ખીરાજને "કમપારેડીવ કાષલાસોજી" ના ગનાનનુ પુખ્ત બધ તેઓને બતલવેલો હતું, તે વાતને આજે જોઈશું તો પા રાદીથી વધારે વરસ વહી ગયાંછે.

ધરાનવેળના હાજીઆબાદ જોહમાથી મલેલી ધણી પુરાણી તખ્તી જરે હોંઆં આવી હતી, તારે તે ઉપરના અસલી હરફે આ અમેઆરી ગરહસથે ૫૦ ૧૨૧૭ અથવા ૧૮ માં મોઢી ઉપર સાથે પેહલવેહલાં ઉકલાવીને તેનો તરજુમે અતરેની "શએજ એશીઆઠીક સોસાઈટી"ને સપુરદ કીધો હતોજ નેની તપાસ સાંભલેઆ પરમાણે તે માહબારત મંડલીના વીદવાન મેમબરોએ ઘણીજ ખારીઝીધી કરીને, પુરાતમ વખતની બારાનુ ઉકલાણ અઈ ડેડવેલો હતું. આ ઉકલાણને છપાવી જાહેર કરવાની ધણી મરજી યાઈ, પણ કેહ્ય કે તે વખતપર પેહલવી હરફેના ડીખાં મલી નહોં આવેઆને લીધે, ધારફું કામ બની સંબેજ નોહતું.

એજ વરસમા "વજર કરદીની" નામની કોઈ પેહલવી કેતાબ પુરાતમ જમાનાની હેઝી, એવાં રૂપથી જાહેરમા આવીને નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ તરારનસલરાન ફંડને અરએ છપાવા માંડેઆ વીથેની વાત, જરે આ ગરહસથને માણુમ પડી; તારેજે કાંઈજ નહોં પણ પાછલા વખતની બનાવટ થાએલી તેનાએ સાબેત કરીને, તેનુ અસલીયતપણુ હવા ઉપર ઠેરાડી દીધું હતું; અને તેથી કરી સાંભલવામા આવેલઅ કે, તે બનાવટ બરેઆં પ્રસતકની સેંકડો નકલો છપઈ ચુકેઆ પછે, પંચાતના તોરાખાનામા ઉપાઈના બેરાક માટે પડી રહીછે.

આ કાબેલકવીએ જંદબારાની ફરહંમ (જેને અંગરેજમા ડીકસનેરી કરી કેહછે) અંગરેજ તથા યુજરાતીમા બનાવવાની સરઆત ૧૨૦૬ થી અલાવીને લગભગ ૫૦ વરસે વગર થોંગાટે પુરી કીધી હતી; અને તેની પ્રે "ધી એશીજન ઓડ ઓડનતીશીઠી આવ એરીયન ફેમેલી લાંગવેજરા" નામની એક ચોપડી તેના પાછલા વધારાની નોટો સાથે અંગરેજમા બનાવીને, તે બેહુ મરંથમા "કમપારેડીવ કાષલાસોજી"ના કાએદાની ખુખી સંબંધી ધણા માતેબર દાખલા સારી કાબેલીએતથી દેખાડી આવેઆ હતા; એટલુંજ નહોં પણ ૧૨૨૪ માં "હુજવરસ" અથવા પેહલવી બારાનુ વીઆકરણુની તેજ કાએદાથી આ શેઠીઆએ યુજરાતીમા રચીને પોતીકા પીતાના અરઅથી છપાવેઆ પછે, તેની નકલો ધુરેખીઅનો તથા જરથોસ્તી ગરહસથેને તાંહાં બેટ મોકલી હતી; માટે હાવા માહબારત કામો પાછલ જે સાહેબે તન અને મનની કસટ ઉપરાંત દર-વીઅ અરએઆ તેની કદર કોઈએ નહોં પણ ધુરેખખંડના માહ વીદવાનેએ યુજેલી માણુમ પડીછે.

જરથોસ્તી ધરમની સચાઈ વીથે માહતારપાખાડી આતે મરહુમ કાવસજી માંજરાની વાડીવાજાં મકાણુ અંદર ૫૦ ૧૨૧૩ ના સાલથી આ ઉતતમંદ અ-બેઆશીએ દર આઠવાડીએ સબાએ મેલવીને (જેના પરખુખ વાડીઆ ડોરા-

ભાઈ જમગેદછને ડેડવેલા હતા) તેની દમ્ભ વાચ્છેશ્યો કરી તાંહાં સાંભલવા આવનાગચ્છોના છગરમા પરીતર મજદુખનો એતેકાદ ઘણી સાગીગીતે ઠગાવતા હતા; અને તેણે સમેતો બનતી ક્રોશીગથી બે વગમગુધી ચાલુ ગચ્છેઆપડે, ખીન્ન કમોમા રોકાઈ રહેવાની કમ કરમુંદે તેવાને જરે તાંહાં હાજર રહેવાનું માડી વાતવું પડેજી, તાઉ તે વખતે હોયો કડા મારગ એખતેઆર કરનારા કોઈની હમીન ભાઈએ તે જગેઆ પુડી દેતતો, સંચે નોહતો કે તેમાથી એ અગીય કોમને અગબીત કાચ્છેદા હાંસલ થાત.

જંદ ભારાની તથઆર કીધેથી ફરહંગ છપાનીને બાહેર પાડેઆ આગમજ તે માહબારત ગરંથનો નમુનો આપણી નામદાર મગકાગી પમંદગીને માટે આ શેઠે જરે મોકલવેઆ, તારે તાહાથી તપાસ સારં કાચેખ મીઝીઆનાગી ઉવરેડ ડાકતર જ્વન વીચસનના મવાધીનમા તે સોદાચ્છેઆ હતે; અને તે વીધવાને બારીકીથી તેની તપાસ લઈને તે ઉપર પોતાનું જીમદા મત નીચે મુજબ સરકારમા જાહેર કીધું હતું કે:—

“આ નમુનો હુંએ ચોકસ ગીતે તપાસી વાલેઆહે; અને તે ઉપરથી “હેહવાને હવડાં ખુલી ઉપજાઈચ કે, આ શેહરના પારગીઆની કોમમા પુર-
“વની વીગીઆ સંમંધી જે માહીતકારી ઘણુ થાચ્છેજ હું જ્વેતો આજેચ તે
“કરતાં આ ગરંથ ઘણેજ માહબારત ગણાઈ શીખવા લાચ્છેકનો માપુમ પડી
“આરેઆહે, અને તેના બનાવનારે જેમ મુજરાતી તથા અંગરેશમા સહી
“તરજુમો કીધાચ, તેમ સંસકરતની તેમા સમારે તો એ ગરંથ ઘણે વજન
“પાંમચે.” એટલી બધામણુ શેઠ ધનજીભાઈએ જાચકી લવાની આચ્છેરા
દેખાડેઆ ઉપરથી હેહચ કે, તે વખતના નામદાર મવરનરે આ ફરહંગની છપા-
મણીને બધો ખરચ સરકારને હસાને આપવા જણાવેઆ; જે વાત મોટા ઉપ-
કાર સાથે નામનજુર ગખીને હાલો નામીચો, અને નવાઈ ભરેઆ પેહલવેહસો
ગરંથ પોતાનું મગીપાચ કરનાર નેકખખત પીતાની નજર આગમ ધરવાની
ધારના જરે સરકારને લખી વાપી, તારે મ. ૧૨૨૧ મા બાહેર પડેખી મરેહ
નજરની ટીપમા સાંભળેઆ પરમાણે સરકારે તે ગરંથની સાચી સંખીઆ ભરી
આપી હતી; એટલુંજ નહી પણ ડાકતર વીચસન તથા માછ મુપરીમ કોગટના
વખનાઈ ગચ્છેયા બે નેવાયહાધીચો (સર અરમજીન પેરી, તથા સર ઉબીચ્છેમ
યારદલી) ઉપરાત ખીજ ઘણાક વીધવાન અંગરેજોના નામોખી તે ટીપમા દાખલ
થાચ્છેયા જાણવામા આવેઆહે.

આ ફરહંગને એક ખીજો નમુનો હોંઆની “રાચ્છેલ એશીઆટીક સોસા-
ઈટી”ની સમા અંદર જે દાખલ કીધો હતો, તાહાંખી તે રૂડીપેરે વખણાચ્છે
આથી સમાના સરનસીને મંડલી તરફથી આ કોરા-ગરંથકારીને સાનાથી આ-
પતા તેની ચોડીક નકલો ખરીદવાની બાહેરા જણાવી હતી; અને તે બાબેનું
વીગતે બચ્છેઆન તે વખતના અંગરેશ તથા મુજરાતી વરતમાન પતંગમા
વીસતારી જાહેર થાચ્છેતું જે જીવામા આવેજેચ, તે સાચક ઉતાચી લેવા માટે
આ નાહનકરી નોધનું કદ પેરાણુ નથી.

જરથોસત્રી મજહબને જસેહ આપનારી જદ ફરહંગની મદદનજર વીથે જરમેની ખાતે તાહાના માહપદીત ફોનસુક સપીગલને જરે ખખર પડી, તારે તે વીધવાને પોતાની તરફનો વાજેખી વોચાર રવરેડ મીં મરે મીચલની ઉપર ને લખી મોકલાવેચો હતો, તે અતરેની “રચેલ ચેશીઆઠીક સોસાઈટી”ની સભા હજુર તાં ૧૪ મી અક્ટોબર ૧૮૫૨ ની તેરીએ જરે રજુ થાચેચો, તારે તે સખદો હેક ન જણાવેચો મુજબ માલુમ પડેચો. ડાકટર સપીગલે લખેલો કે “મીં ધનજીભાઈ કુરામજીની જદ ફરહંગ બાપેની મદદનજર ખાતેર “પડલી જણી ૬ ધણેજ ખુશી થાચેચો, અને દીલાજાનથી ઉમેદ રાખુચ “કે ચે ગરથ વેહસો પુરે થાચે. હેને ચકી હજુસુધી ખરીદદારો હુચે ચે “ખીના કીધા નથી, પણ હવે નીકલનારો “જરમેન ચોરીઓંલ સોસાઈટી” ના “ચોપાનીઆના ૬ ઠા અકમા ચે બાપેની મદદનજર દાખલ કરીરા, અને તે “ઉપરથી આસા રાખુકુ કે, તે ગરથની ધણીડ નકલો જરમેનીમા મેહલથી “ખપી જશે” ડાકટર સપીગલનો આવેલા પતર લખેને મીં મરે મીચલ કોઈ અડચણને લીને સભામા હાજર થઈ નહી રાખતા ઉપરી બાબદને પોતાના પતરમા સમાવેચો પડે, એવટે તેણે હેવા અભીપરાચે જણાવેચો હતો કે, “મીં ધનજીભાઈની જદ ફરહંગ બાપે પરીફેસર સપીગલ ને ખુશી બતલાવેછે, “તેથી પારસીઓને પોલીકી પુરજામ બારાની જોન કરના ઉપર ઉરકેરની થાયે, “અને વગી આપણા ધણાજ આચેરામદ મીજલેશી મીં ધનજીભાઈને, પોતાના “ખાતેર પડનારો ગરથની બાબદમા, કાનવીનોના પુરવ તરફની પુરાતમ બારા “સહમજનારો સઉથી કામેલ સખસ ને ખુશી બતલાવેચ તે જાણેઆથી ધણી “હિંમત આનશે.”

હાથે માહબાગત મેરા ગરથ છપાઇને આલમમા આસકાર થયા આગમજ ફકત તેના ખગડાચો ઉપરથીજ ધણીક વીધવાન મડલીઆમા વખણાઈ ચુકો હતો, તે છતાં સાબલેઆ પરમાણે તેના બનાવનારની ઉલ્લટને આડે આવનાગ કેહલાક તેમના હમડીલ ધરમચુરુચેચો, તે ગરથની તથાસ આકકતરી રીતે ચલાવીને અસલી રચનાને બીગાડવા ચાહેઆ ઉપરથી, તેહવાઓની મરજી મુજબ આલીને પોતાની કામેરીચિતને જાહાખી પાડેઆ કરતા, તે ગરથ પરગટ કરવાનુજ માડી વાનવાની આ ચેકને ફરજ થઈ; તો જોકે તે ડી ઉપર જોડુ નાણુ ખરચાચે તેનો પા બાગ વશુલ થવા જોડલા યુરેખીઅન ધરોકો તો તેમના હાથમા તઈઆર હતા, પણ પારસીઓની પચાચેત તરફનો પુરતો આરાદો મ લવામા ગેરરીતની તથાસ કરનાગચોના તોફેલથી જરે હરકત નડી, તારે આ ગરથકારીચે કેહય કે, યુરેખીઅન વીધવાનોની કમેટી થાયે પોતા ડી બનાવેની ફરહંગની, તથા તેની તપાસમા હરકત નાખનારાઓની કામેરીચિત રાખધી પડી ખરા કમવા મારે પચના અકાખર સાહેબોને ચોચનાખી કીધી હતી; પણ તે કણુ નહીં રહેઆને લીધે આકુ અતી ઉપીયોગી કાગ અજાને આવનુ અતે અટકી રહેલો.

પારશી ટોલાના છએક દસતુરેએ પેહલવીના અસલી હરફે ઉપર નુકતાએ મેલવાની સુકતી જરૂરે ૫૦ ૧૨૨૦ અથવા ૧૨૨૧ મા કરવા માડી, તારે આ વીદવાંન સખસે “પેહલવી બારાના અમેઆશી” ને છુપે નામે તે બાબેના ગેર કાએદા, તથા અનધટારતપણા વીચે માકુલ ઘખલાએલી જાહેરસંતમા તકરારે ચલાવી તેઓને કાએલ કીધા; અને તે વીચે આ કાબેન શેકનો અબીપરએ એલમાએને પસંદ પડતો હેવા જાહેર થેવા હતો કે, પેઆકરણના કાએદા વડે પેહલવી બારા જોટલી સેહલથી વંચાઈ તથા સહમજઈ રાકાએ, તેટલા નુકતા મેલાયાથી વાંચનારએ તથા શીખનારએને મોટી ગુમવનમા લાવી નાએ. આ બાબદરાર થએલી અરસપરસની બધી તકરારે જરૂરે જરૂમેની ખાતે ડાક-ટર રૂપીગલની તપાસ મટે ગઈ, તારે તે માહ ગનેઆંની ફીલશુદેખી આ પેહલવી બારાના અમેઆશીનીજ તરફેનમા પોતાનો વાજેખી ચુકદો કરી મોકલાયેઆ; અને તેથી કરી પેલા નુકતા મેલનારએની મરાલત મરાંણુ તરફ નાહશી ગઈ; નહીંતર કેટલાક સોકોનુ એવું મતછે કે, તેઓની હાવી સુકતી પાર પડતે તો પેહલવી બારાનુ કહિઅત ધટીને તેના પુશતંમપણાની અચીત પાએમાની યમાનીના રહેતેજ નહીં.

કુરેખખંડના ડોઈ વીદવાંનો તરફથી એવો સવાલ પ્રછવામા આવેઆ હતો કે, દુનીઆંમા સરવેથી પેહલપેહસો ટોલો કહેઆ હતો; અને ધરાંની સોકિએ શીમીટીક ઉપરથી પોતાની બારા ઉપજવીઅ કે, શીમીટીક સોકિએ ધરાંની બારામાથી લઈ લીધુંછે? આ બાબદ જરૂરે ૫૦ ૧૨૨૦ અથવા ૧૨૨૧ ની રાક્ષમાં અતરે પોંહતી, તારે “સર જમશેદજી જીજીબાઈ ફીલાસોફીકલ ઈનસાફુસન” ની અંદર એક માહવારી સભા જે મલી હતી, તાંહાં આ વીદવાંન શેકિઆએ લગભગ અડી કલાક સુધી ખડે પગે ઉભા રહીને, કીધેજાં સુખાખીત બારાં-ણથી સાબેત કરી દેખાડેજ કે, પુરૂષવીપર પુશતંમમા પુશતંમ ટોલો ધરાંનીનો સરવેથી પેહલાછે; અને તેઓની બારાખી કદીમ જમાનાથીજ કુદરતે તેઓને બખમેલીછે; જેની સાહદતમા હેડલ જણાવેઆ મુજબની સાત દલીલા ઉપર જે તકરારે આલી હતી તેઓના નામોની વીગત હીંઆં આપીએછે.

“જીઓગરાફીકલ પોસેસન” યાને પુરૂષવી ઉપર પેહલાં વસતી કાંહાં થઈ તે વીચેનું બગોલ વરણુન.

“એકનાગરાફીકલ ડીવીજન” યાને અસલમા દુનીઆં અંદરનાં ઇનરાંનો કેટલા ટોલામા વેહઆએલા હતા તેનુ પ્રકરણ.

“હીસ્ટોરીકલ અકાઉન્ટસ” યાને તવારીખોની સાદતો.

“ધી શેકરેડ રીકારડસ” યાને ધરંમ પુસતકો સંબંધી નોંધો.

“ગેનીઉમેંટલ રીલીકસ” યાને તખવીઓ તથા ગોફાઓ માહેલા નકસો બા-બેની દલીલા.

“કુરેનાસોજીકલ ડેટા” યાને ગણીત વીદઆ વીચેની તવારીખો.

“ધી શીકર ટેસટીમેનીસ આવ લાંગીઉજેસ” યાને બારાએની એકસ સાબેતી.

એ વખતે સભાના પરમુખ ડાકટર અલેક્ઝાંદર ફેરેરે આ બારાન કરતાનો માહબારત ઉપકાર માનેઆ હતા; અને તે માફલ ખીના તે વખતપર આજતાં “પારસી ફરેડ નામના ચોખાંનીઆં અંદર તથા અંગરેજી વરતમાન પત્રોમા વીસતારીને છપાઈખી હતી.

ઉપર જણાવેઆ મુજબ હુજવરસના વેઆકરણની છાવેલી ચોપડીઆની એક નકલ પુરોષ આતેના વીદવાંના માહેલા આપણી કાઉનશીલના માણ આધીકારી, અને એકવાર કામ ચલાઉ ગવરનરના આહવા ઉપર ખીરાણ ગએલા હાંનરેખલ મીં જાન રામર પાસે જારે ગઈ, તારે તે નામદારે તે માહેલી પુરાતમ બારાઆની સામે એવો વાંધો ઉઠાવેઆ હતા કે, પારસી લેકિઆ સંસકરત ઉપરથી તે ઉપભવી કાહડેલીછે; આ વીચારની વીરધ કેહ્ય કે શ્રેષ્ઠ ધનજીભાઈએ તકરારે ચલાવીને તેઓનું અસલીઅતપણું સાબેત કરી આપેજ; તે છતાંખી મીં રામરે છપાવીને બહેર પાડેલાં ચોખાંનીઆં અંદર અતરેની “રઅેલ એથીઆટીક સોસાએટી,” તથા તેના એક સભાસદ તરીકે આ શેઠને હારેલા જેવા સહમજ એકું જણાવેજે હતું કે, તેના લખાણનો જવાબ મનમાનતો તેને જો નહીં મલશે તો, તે ચાકસ ધારશે કે ઉપલી બારાઆ પાછલા વખતપર ખતાવટ કીધેલીછે. આ તકરારે યં ૧૨૨૯ મા જારે પુર જોસથી ઉભી થઈ તારે તે વખતે ઉપલી સભાનો સરનસીન હાંનરેખલ ડખલીઉ. ઈ. ફરીઅર હતો; તેણે આ વીદવાન ગરહસથ સાથે મીં રામરના ચોખાંનીઆંના જવાબ આપવા માટે ગેફતેગો ચલાવી, તે ઉપરથી શ્રેષ્ઠ ધનજીભાઈએ એક મહીનાની મુદતમા મજબુત દાખલા દલીલા સાથે તઈઆર કીધેલા જવાબ તે સભાસદોની હજુર એલે આવાજે બારાણની મારફતે વાંચી સંબલાવીને ઉપલી બારાઆનું પુરાતમપણું પ્રખત રીતે પુરવાર કરી આપેજે હતું. આ જવાબ અતી લંખાણ થયાને લીધે બહેર વરતમાન પત્રોમા છપાવેઆ કરતાં પોતાના મુરખીને ખરએ પુસતકોમા પરસીધ કરીને તેની નકસો પુરોષીઅન વીદવાનો, તથા ગરહસથે ઉપરાંત, જરથોસતી ટોલામા વેહ્યીને પોતાની કામેલીઅતનું કહ્યઅત આલમની હજુર આરાકાર કીધું હતું. “રઅેલ એથીઆટીક સોસાએટી” ના સરવે વીદવાન સભાસદોએ ઉપલો જવાબ સારાં ધેઆંનથી સવીકારીને આ ગરહસથને માટી સાખાશી આપી હતી, એટલુંજ નહીં પણ તે પુસતકો જરમેની તથા ફરાં સમા એટલાંતો પસંદ પડેઆ કે, તે માહેલી ખીનાઆ તાંહાંની મકતબો અંદર શીખનારએને સખક તરીકે અવીઉપીયોગી થઈ હતી; અને તે ખાવે કેહ્ય કે ઘણાક વીદવાંનો તરફથી આ ગરહસથ ઉપર ઉપકાર સાથેના કાગલો વટીક લખાઈ આવેલાં હાલ મોજુદ તેવન પામે સચવાઈ રહેલાં સાંબલવામા આવેછે.

સાન પરસારક નામની મંડળીમા જારે ધરમ તથા સંસારને લગતી તકરારે ઉઠવા માડી, તારે કેહ્ય કે તે ખાખીની કજબેહશી સારં આ રીંડે એક અલાહેધી સભા ઉભી કરીને તેની મારફતે મજહબ સંબંધો અજવાલું પરકાસવું રાખવાની જે દરખાસત મુજારી, તે ઉપરથી “રહનુમાએ માજદીઅસાની” સભાએ શાલે ૧૨૨૦ મા જનમ લીધા હતો; અને તેની અંદર આ શ્રેષ્ઠ ધાણ

સુધી સભાસદોની સાથે મીતરાચારીથી સાંમેલણી રહેલા માલુમ પડેઆ હતા; પણ તે પછે કેટલીક મુદતે દેહમ કે, કોઈ કોઈ મીત્રસેનીના વીચારો ધરમની વીરધ જતા તેણાને જણાવા, તારે તેનો કચવાટ પકડીને તે સભા સાથેનો પોતીકો સંબંધ દુર કરી મેઠા; અને તેની સામણે ૫૦ ૧૨૨૫ ની સરઆતમા “રહેસાતનુમાચે જરથોસતીઆન” નામની એક ખીજી સભા ઉભી કરીધી હતી; ને ચોક્ક સુધી ચાલુ રહેઆ પછે બંધ પડી તેનો સળળ સમજાયો નહીં.

એમુંખી સાંબલવામા આવેજછે કે, આ વીદવાન શેઠે “જરથોસતી વેહવાર ઉપીચોગી સાન પરસારક” મંડલી, મરહુમ દાદીચેકના આતસમેદશંગની સાંમણે મુશ્કાંડીશાનતા કેતાળખાનાની અસલી જગોપર સ્થાપીને તાંહાં એલમ તથા હો- નશીની બાબદમા કેટલુંક સુધી બારાંનો ચાલુ રાખેઆં હતાં.

તારીખ ૨૬ મી એપ્રિલ ૧૮૫૨ ના “મુંબઈ સમાચાર” નામના પુરાના લખતમાન પતર ઉપરથી એમું માલુમ પડેજાય કે, મુંબઈ ટાંઈમસના અધીપતી તથા આપણી વસતીપર વખનાએલા એક વીદવાન ગરહસથ વચે સત જર- થોસતની હસતી બીથે અલેલી તકરારનું ચેવટ જરે બરોબર ઉતરેલું આ શેઠે નહીં જોએજો; અને તેહવામા મજકુર અધીપતીએ પોતાને હાવેલો વીચારી હેવો સવાલ કરીધો કે “જરથોસતની હસતી સામેત કરી આપનારો કોઇખી ઈરાંની બચેછે?” આ ઉપરથી શેઠ ધનજીબાઈએ “મયીવીસ ઇમ્માસ”નું* નામ ધા- રણ કરીને એજ ટાંઈમસ પતરના અધીપતી સાથે, ખારેહકતાલાખી બુજેરગી પામેલા બરહક પેગંમબર સત જરથોસતની હસતી વીથે ઘણી સખીઅતથી તકરારે અલાવવા માડી; અને ચોક્ક સુધી અરસપરસ વાદવીવાદ થયા પછે, છેલ્લાં તરણુ પતરો (૩ જી નવેમબર, ૨૨ મી તથા ૨૮ મી ડીસેમબર ૧૮૫૨ ની તેરીખે) ટાંઈમસે ને છાપેઆં, તેનો રીએ દખલ દલીલશોકે તા. ૨૪ મી જાનેવારી ૧૮૫૨ ને રાજે આ શેઠે તઈઆર કરીને ટાંઈમસ પતરમા લાગુ પાડવા માટે જરે માકલવેઆ; તારે તે મજબુટ લખાણનો જવાબ વાલવાના જાણેઆમેલે સધલા ઉપાએ પોતાની પાસે ખુટેઆને લીધે, તે પતર ખીતકુલ છાપેઆજ નહીં. ને પછે તે પતર ખીતનાં અંગરેજી પતરમા દખલ કરવા માકલેઆ, તો તેએએખી જરે બાહાલ નહીં રાખેઆ, તારે આ કામેલ રાખશે પોતાની ગીરેના ગુરથ ખરચી દફતર આસકાર જાણખાનામાથી તે પતરના અંગરેજી ચોપાંનીઆંએ છપાવીને સરથે ડેકાંછો† મુક્ત વેહચી આજમથી વાજેખી ઈનસાફ ને આહેઆ, તે તો તેણાને મધી ચુકે; પણ તે મહેલું એક ચોપાં- નીજ ટાંઈમસના અધીપતીને મલેજ તેની પોંચ કજીલ રાખતાં તા. ૨૬ મી એપ્રિલ ૧૮૫૨ ના પોતીકાં પતરમા નીચે જણાવેઆ મુજબ ને લખી જણા- વેજછે, તેના તરજુમાની નકલ હીંઆં નોંધી લખેજો.

* આ રાખ્દ યુનાનીછે, અને તેનો અરથ ઈરાંની જમાનો યાએચ. નો. લે.

† એ મહેલું એક ચોપાંનીજ તેજ વખતપર આ નોંધ સનારને તેના એક અચીલ મીતર પ્રથીથી મલેલું હાલ મોજુદછે, પણ તેમા જણાવેલી ખીના ઘણી લાંમખી હોવાને લીધે, તેનો સમાસ હીંઆં હમો લખ સકતા નથી. નો. લે.

“ગઈ તારીખ ૩ જી નવેમ્બર, અને ૨૨ મી તથા ૨૪ મી ડીસેમ્બર
 “૧૮૫૧ ના “મોંચે ટાંઈમસ”ના, જરથોસાવીઆની સામણે એક પછે એક ને
 “તરણુ ડીકાઓ લખાયા હતા; તેના જવાબ એથે નામનુ એક ચોપાંનીઈ હ-
 “માને ક્રીરપાથી મલેજાઈ. એ પતર જાપવાની હોમોએ ઘણા મજબુત કારણ
 “ઉપરથી ના પાડી હતી, અને તે એટલા માટે કે ને હાલતમા હમારી ઉપર
 “ગ્રાહ્યોલેલું પતર, તેજ પરમાણે રાખવા સારું તેના લખનારે હોમોને બરાબર
 “થયો હતો; પણ ને ખીના એકબી અંગરેજી વાંચનારને લાગ્યેક નોહતી, તે વાતને
 “તેના બનાવનાર એક ચેહજા પાંહાંઈ કરી કેહછે. હોમો જાણીએચ કે, ઘણા
 “બરા વરતમાન પતરો બનાવનારો એમ ગણેછે કે, કોઈ બાબદ તેઓ ઉપર
 “જાપવા આવે, અને તેના વાંચનારો જોરે તે નહીં વાંચે તારે તે કાહડી
 “નાખવાને (વાને નહીં જાપવાને) દુનીઆમાં સરવેથી સરસ કારણછે; અને તે
 “તરીકાથી તેઓ ને ખીજી ચીત ચાલે (વાને જાપે) તે, તેઓના ધરાકો ઘણા
 “જલદી બંધ થાએ. એ બાબદ જાપવાનુ ને હોમોએ બંધ કીધુંચ, તે વાતને
 “હવે પાછી હુંધાડવા હોમો માંગતા નથી. “દનથીઆદ” ની અંદર (વાને જે
 “વકુફોની માફક) જોરા બરેલા બનાવનારની પો હમારા લખનારે કહેજોચ કે
 “મઈ પણ હું જાપીને ચુરખ લોકોને સરમીદગીએ પોંહચાઈ, પછે વાંચનારો
 “તમાથી પોતાનો વીચાર કરી લાએ.” હોમોને સારી પો માણમછે કે, હમારો
 “હમનખરદ દોનછે. તે એક ધણી શીખેલો, શુધો, અને પારશી કોમમા ધ-
 “જોજ રૂડો ગરહસથછે; જેને ખુશી કરવા સારું હોમો ઘણાં લાંમણે જતે, પણ
 “તેનુ લખેલું એક અંગરેજી પતરને પૂરું લાએકનુ થયા અગાઉ તેની મંતકી
 “એલામ તથા અંગરેજી એખારતમા થોડોક સુધારો થવો જોઈએછે. આ બનાવ
 “ને એક પારકી જુખાનમા લખે તેને કચોખી કપડો નથી; અને તે ગરંધકારીના
 “ધંધાને નવોજછે પણ હમારી પોતાની તરફને વાસતે તો એ પૂરું વાળેખાછે.”

ઉપરું લખાણુ ગમે એવી કાબેલીએત બરેજી ડાકતર ખીઉસટે વીચારેજો
 હોએ, પણ તે ઉપરથી આટલુંતો સાબેત થઈ ચુકુંચ કે, આ “ધરિંની બચા”
 ના છેજાં ચોપાંનીઆંથી તે સજર શીકસત પાંચેઓછે; નહીંતર આગલાં લખાં-
 જોના નેમ રદીઆ આવેઆ, તેમજ આ બાબદને તે દરમેજ ખરી રહેવા
 દેતે નહીં; મટે આ શેરીઆની એટલી તો કુતેહ થએલી માણમ પડીચ કે, જુદ-
 ઘીન હરીફને કાએલ કરી પોતાના ટોલાને લીપાવી દેખાડેઓછે.

એજ એકને આસ ખજાંજોથી એતવાડી આતે યં ૧૨૨૯ મા એક વાં-
 ચણુરાખા ને જાહેરમા ઉભી યાઈચ, તે આજ દંન સુધી ૧૪ વરસની જિંમર
 પસાર કરી ચુકા છતાં બારે હકતાલાની બખસેસથી તે ઘણા લાંમખી જિંદગી
 સારી હાલતમા બોગવતી રહે હેવી આશેઆ રખીએછે.

કેજવણીના બાબમા આ ગરહસથની કાલજી ઘણા સારી હોવાને લીધે,
 પોતીકા બાઈબંદુઓના જગ્યાઓની તરખીએત સારું મજગાંમ આતે યં ૧૨૩૨
 ની રાડઆતમા એક સ્કુલ પોતાના ખુદ ખરચે હુંધાડીને લગભગ સાત વરસ
 સુધી સારા પાયાપર ને આણુ રખી હતી, તે ઉપર દર મહીને ૩૭૫ થી ૨૦૦

સુધી થયતા પરચના પરમાણુનો અટકણો અસરકારક વાચનાગણોની મુનસફી ઉપર સોફતા જણાવીએએ કે, એ મુદત પછે નામદાર સરકારે તે કેળવણીનું કામ પોતાના સંવાધીનમાં લઈને આ એકને તેમથી સદનતર મોકલા કરી દીધા હતા.

આ બીજાના યોગી એકને રેહવાના ખગલા માહેવા એક અનાહેધા મોટા આરડાની અંદર જે પુસતકખાનું ખીરાજે, તેમાં ધણીક દેતાઓ અવી ઉપયોગી, અને બારે કીમતદાર જાણીતો આવેએ. કેટલું કે આ પુસતક ખાના ઉપર ફક્ત ૩૫ હજાર રૂપીઆને આસરે તેવણના રાકાવ્યેલાએ, (પછે વધુ મા આછાની ગણતરી એવણુ નીવણે મધથી જાણી રાકાવ્યેજ નહી.) પણ તેના આધારથી કેટલીક તકરારોમાં જે તેનાએ રૂતેલ મેલવીય, તેની કીમતનો હુમો ધારીએએ કે એહજમાં વની રહી દયો.

હમારી ધારણા પરમાણે એક ધનજીબાર્જની કાવેલીએત સમધીનું વરણન જાહેર વરતમાન પતંગે ઉપરથી ઉતારી લીધેલુ જોકે પુરેપુરે લેવાઈ રાખાએજ નથી, તેપણુ સાધારણ કેહવત મુજબ ચોરે લખવે ધણુ કરી જાણેઆ પછે, તેવણના સસાર સમધી કામોની ઘોડીક હકીકત જે અજવાલે આવીય, તેની યાદી હોઆ નોધી લઈએએ

રૂકલ એડઆ પછે કેટલોક વખત સુધી મીં ફરીય કુપનીને તાહા શી-ખાઉ દાખન રહેઆ પછે પોતાના જનમથી ૨૧ વરસની વએના થયા, તારે યં ૧૨૧૪ ની શાળમાં પેહેલવેહલા તેજ આફીસમાંથી લરાકરી અમ લદાશીની મિસા પાતાની આડતનું કામ આ એક જે માથે લીધું, તેમાં મીં ધુઆગ, પોતાના કાકા એક મેહરવાનજ પટેલ તથા મામા પેસતનજ બર જોરજ દાવર પતીઆલા તરીકે જોગાઈને આરોની એકસફીથી સારો વહીવટ આલેઆ કીધો, અને તેમાં લગભગ ૩ વરસ ગુજરેઆ પછે તાહાથી પોતે છુટા પડીને યં ૧૨૧૭ મા મીં વલેસની કુપનીને તાહાના કામમાં લાગુ પડેઆ, અને તેજ ટાકણે મીં લાનકેઆસતર કુપનીને તાહાની દલાલીનું કામ હાથમાં લઈને ૧૨૨૦ સુધી સારી પડે અલાવીને તેજ શાળની આખરીએ તા હાથી નીકળી ગયા

મીં વલેસ કુપની મધથી એક ફરામજીએ ૧૨૨૫ મા પોતાનો હક તથા ઇલાકો જારે કાહાડી લીધો, તારે તે જગેઆપર આ એક ધનજીબાર્જનું પતી આણુ તેનાએજ જોડી અપેજે હતુ, જે વહીવટ છએક વરસ પરમાણીકપણથી આલેઆ પછે, સરવે બાગીઆએ રાજ ખુશી થઈને સલાહ લપજમાં એક ખીજથી છુટા પડેઆ, અને તે નામની પેહડી સદનતર નીકળી ગઈ.

યં ૧૨૩૨ મા મીં જન સાનસ નામનો અમરેજ ગરહસથ વેલાતથી અવીને એક ફરામજી સગાથે મસેએ, અને વેપાર સમધી તેએ વયે થએલા ખદોળસત મુજબ તેની સાથના પતીઆલાપણમાં આ એક ઉપરાત તેમના બાઈ ચોરખજ સામેલ ગહીને મીં ફરામજી સાનસની કુપનીને નામે જે બોલેલો

વેપાર ચાલુ કીધો, તારથી તે પેહડી શ્રેષ્ઠ કુંભાંશની સાહેતા પાંગતી પેહલા વરગમા ગણાઈને વેપારી મંડલીમા સારે દરજ્જે ધસવતી દેખાવ્યે છે.

સેરસટાનુ વેલાપણુ જરે આ ટાપુ ઉપર ચોગેર પંચરવ્યેઈ હતું, તે વખતે સાંભલેઆ પરમાણે આ શેરીઆવ્યેની પોતાને ખાનગી હસાપે તેમા અતી ઘણી ઉચલપાચલ ચલાવીને લાખો રૂપીઆનો ભંડોલ ભેગો કીધો હતો; પણ તે વહીવટનો યુગવટો એકખીજમા એટલો તો વીટલાઈ પડેલો દેખાવ્યેઆ કે, તેમાથી રાક્ષાઈ પામવાની જેમ ઈઉકત્તી કરવા ગચ્ચેઆ, તેમ નવી વલગણુમા તેવન ફસતા રહેઆ; અને કુલાવ્યેલો પરપોટો જરે એકેદમ ફુટેઆ, તારે તેના ખાડામાં સઘલાવ્યેની પેઠે તેનાને હાથ આવેલો મોટો દરવીઆ ડટાઈ જતાં રાંદાનનુ ફરજ માથે ચોંટી ખેડું; નથી આ શ્રેષ્ઠ શેરીક મુદતસુધી ધણો મુહબવરે સોસવો પડેઆ હતો; પણ રાહસેસાઈની સાથે સંતોરા અપતેઆર કરી બની તેટલી કોસેરાથી તેહમા બોળે રહેતે રહેતે ઘટાડીને તેની હરેશભાથી એકેદમ માફલારા મેલવી લીધા પછે, હરજેલ યાઈને તેહવા ધાસતી બરેઆ ધંધાની સોડ નહીં સાંધતાં પોતાની માનવંતી પેહડીના કામમા ખંતીપણે યુતાવ્યેલા રહીને સારી શોભા હાંસેલ કરે છે.

વીદેઆના ખજાની આ શેરીઆવ્યે આપણી હજુરમાં નેટલું કરી દેખાડેજ, તેનો ઘોડાક ભાગ હમારી જંલુમા આવેઆ મુજબ આ નોંધમા દાખલ કીધે છે; અને ખીજ ખીનાવ્યો જે પછાત રહી હેવ્યે તે માતરે હકીકત મલવાની ગેરહાજરીનો સખખ વાંચનારા સાહેબોવ્યે સમજવા જોઈવ્યે. હમા કબુલ કરી-વ્યેઆ કે શ્રેષ્ઠ ધનશુભાઈ કરતાં ખીજ ઘણા સખશે. વધારે વીદવાન, અને ફીલમુકીને લામ્પેકના ચોલમા હોયે; પણ બીન આઈનને લગતી ખાખદમા નેટલું કામ આ ગરહસયે પોતાની કામ્પિનાત મુજબ વગર ધામધુમે કરી દેખાડેલું કેહવાવ્યેજાય, તેટલી ફતેહ ખીજ સાહેબોવ્યે મેલવેલી માલુમ પડતી નથી; અને અમ કરતાં તેવી વાત બનેલી સાંભલવામા આવશે તો તે ખીનાને મોટી ખુશી સાથે આ નોંધમા દાખલ કરી, તેની સરખામતી પરજની મુનસફી મઠિ તેઓની હજુર મેલવાની ફરજ હમા બુલમુ નહીં.

શ્રેષ્ઠ ધનશુભાઈવ્યે પોલીકા આવતા વખતમાં સખાવતના જાહેર કરતાં છુપેઆં કામો ઘણા કીધેલાં સાંભલવામા આવેઆ, તેની વીગેત જો મલી હોત તો ખુશી સાથે હોઆં નોંધી લેતે; પણ તે બાબે શોધ કરનારની મેહનત અકારત ગચ્ચેઆ છતાં, આટલો તો અટકલો જણાયોઆ કે રૂપીઆ રોહડ લાખથી કાંઈકે વધારે રકમ આ શ્રેષ્ઠ સખાવતના બલાં કામોમા ખેરણુ ખેરણે ખરવેલી છે. આ ગરહસયની પીછાણુતનો સંબંધ જે જે જાહેરખાતાંવ્યો સાથે, સંધાઈ રહેઆવ્ય તે હેહલ આવેલી ટીપથી માલુમ પડશે, પણ તેના સનેતી ધંઆવીવના કેટલી મુદત યાઈ તેવણુ તેમા લાચુ પડેલા છે તેટલું જણાવી રાખતા નથી.

ગેહર મુધરાઈ ખાતાની અંદર સુવેહના અમલદારનો અધીકાર, કેટલાંક વરસ યયાં બજાવતા દેખાવ્યે છે, અને તેની ખુબીથી જરે વારો આવેઆ, તારે પેટીચેરાનની કોરટમા મેજેસતરેટની સાથે ખીસજીને રજુ થતા મુકદમાવ્યો ઉપર સારી તપાસ રાખતા કેહવાવ્યે છે.

ગયલ એનીઆઠીક સોસાઈટીની માનની શાખા મહલીના એક સભાસદ થયાને આજે ૨૫ વરસ વડી ગયલા અટકલાએ.

યુનીવર્સિટી નામની માહિયારત કેળવણી આતાવાસી મોટી સભાના “ફેલોશીપ” ના એલકાબ સાથે આપણા માણ ગવરનર સર ખારટલ ફરીઅરે તેમની જદ અવસતા, તથા પેહલવી બારાની માહીવગારી સખધી સુબાખીત બારાન જહેર મહલી હજુર કરીને તેમા એક સભાસદની ડેડવેઆહે.

પારસીઓને વાસતે વારશાહીરા તથા લગણુતલાક સખધી સતા બરેઆ ધારઓ સરકાર પાસેથી બધાવી મગાવવા માટે જરૂરોસવી અકાબરેએ જે સભા શાલે ૧૨૨૪ મા ઉબી કીધી હતી, તારથી તેનુ કામ ૧૨૩૮ મા સમાપત થકુ તાહા તુલીક, તેની અદર એક ખારા અધીકારી રહીને તેને લગતા કેટલાક કામો સરકારી અમલદારોમા લાગવગ લગાડી પારઉતારી આ પવાની આગેવાની તેનાએ જે લીધી હતી, તેનો દુનુ ધંછીને જહેર ‘મેટરીમોનીએલ કોરટ’ હિઆ ચાલુ થઈ, તારથી તેમા ડેલીગેટની બેઠક નામદાર ગવરનરની કાઉનસીલ તેમને આપેલી.

છાઓગરફીકલ સોસાએટી, તથા બોમે મેકાનીક ધનસટીટીઉસન નામની ના મીચી મહલીઓના મેમબરનુ માનખી આ થેક આજ કેટલાક વરસથી ધરાવતા આવે.

પચીસથી વધારે વરસ થયા, “આગરી-હારનીકલચુરલ સોસાએટી આવ વેસ ટરન ઈડીયા” મહલીમા સભાસદ થઈ રહેલાહે.

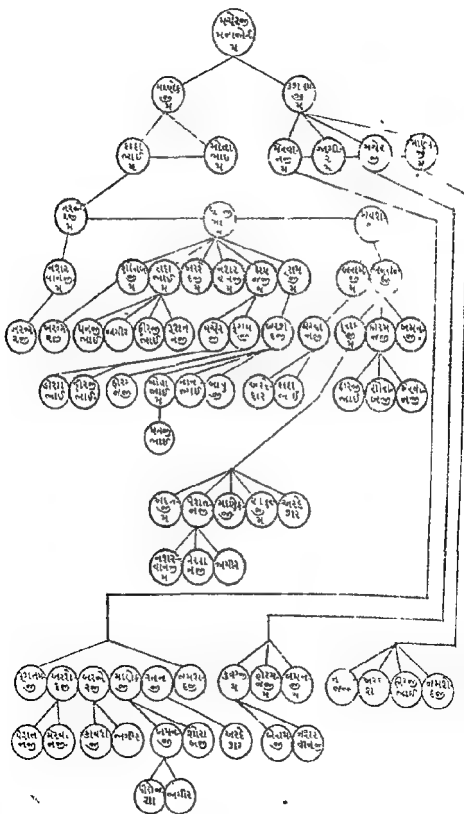
જુવીનીલ ધમપરવમેંટ લાએખરેરીના આસ મુરખી તરીકે નેમાએ નાહે.

સુલાફીરોઝ મદરેસા, તથા એજ નામના પ્રસતકખાનાની મહલીના જનધુક સર નસીન થયલા સબલએહે.

નેટીવ જનરલ લાએખરેરીના સદાકાલ સભાસદ થઈ રહેલાહે.

એ ઉપરાત ખીજ ધણીક સભાએ, પ્રસતકખાનાએ, તથા જહેર આ તાએ સગાથે આ થેડીઆને જે સખધે તેની ચોક્સ ખખર જણાઈ નથી, માટે આટલીજ હદમા તેમની જુદગીનો બગકારી બરેઆ અહેવાલ બધ કરવાની રજા લઈએ.

દારૂખાનાવાલાની પંદરાગણી.

છરખાનાવાલાઓનો દેખાવ.

સુરત તાલિના મદદરૂઠ ગાંમમાં રહેનારા એક મનચેરજી મના જોગીના જનમ, તેવણુ પેહલવેહલા ૧૯ વરસની વયેના ૫૦ ૧૦૯૦ મા અતરે આવેઆ, તે હસામે ૧૦૭૧ મા હાએણા જણાઈ આવેછે.

આ ગરહસયની અસલ અટક તેમના શિવદરામાં “મનાજોગી”ની હતી, પણ હાંઆં આવીને જે ધંધામાં ઘણા વરસોસુધી લાગુ પડેઆ, તે નામપર ફેરવાઈને રાજાખાનેવાલાની ઓળખાઈ રહીછે.

સરકારી તોપખાનાને વાસતે ખાસ્ત જનાવનાર એક ચોરડીઉગીસ હતો, (જેનુ નામ આ કુંઠખીઓ તદન ભુલી ગયેઆછે) તેના હાથ હેઠલ એક મનચેરજી હલકે યુસારે આકરી રહેઆ; અને તેની મેહરખાનીથી આવા અભે-આસમાં જેમ વધારે માહિતી મેલવી, તેમ શીનાર સાહેબનો ઉપીઓગી હોન-રખી સારીપેઠે સીખી લીધા. કંજલએલાહીથી જારે તે સીનાર મરણ પાંખેઆ, તારે તેની જોગેઆપર પોતે ગોઠવાઈને સરકાર માટે તેટલો સરસખાસ્ત તાકીદથી બનાવી આપવા લાગા, તેથી કચી તેવનના હસતકનુ કારખાનુ ધણુંજ વખણાવું ચલિઈ.

ખાસ્ત જનાવવાનુ સરકારી કારખાનુ એક મનચેરજીને હાથ આવેઈ, તારથી પોતાના દીકરાઓને તેમાં લાગુ પાડીને તે ધંધામાં દરરોજને એટલા તો પાહવરદા કીધા કે એકના મરણ પછે બીજો અને તેની પુઠે પેદરપે ઉતરેલા વારસોએ પેવરા રહીને માન બરેલો રાજગાર ઘણા વરસોસુધી જલવી રાખેઆ હતો.

આ રાજગારનો વારસો જારે એક મેરવાનજીને બાએગે ૫૦ ૧૧૬૬ ની સાલ ચોટેઆ, તારે તેનાની જામર માતરે ૧૮ વરસની જાંણવામાં આવીછે. એ સાહેબે સરકારી કારખાનાને ઘણી ચંચલાઈથી ચલાવીને અંગરેજી હકુમ-તના બીજાં ગોઠાં ગથેકો કરતાં આ ઠાપુના ખાસ્તખાનાને પેહલા દરજ્જા ઉપર લાવી દેખાડેઈ હતું; અને તેના ખરદામાં કેહ્ય કે, બાંડુપની પડાયે આવેલું હરીઆલી નામનુ અડધું ગામ સરકારે ઇનામ દાખલ તેનાને હીનાયત કીધું હતું. આ ગામનો બા બાગ જે સરકારના હાથમાં ખાત્રી રહેલો હતો, તેનુ દર-સાલ રૂણુ આપવાની સરતથી ચંદરે કાલસુધોના પેટા તેજ ટાકેઈ લખાવી લઈને આખા વજીફના પોતે માલિક થઈ પડેઆ. અને તે પછે ૫૦ ૧૧૯૮ મા હાસદી માહેલા બીઆર, યુણુગાંમ તથા રાઈ મલી તરણુ ગમિા સરકાર પાસેથી ચંદરે કાલસુધી ઇબરે લઈને તાહાંના જગીરદાર કેહવાયેઆ હતા; એટલુંજ નહીં પણ પોતે જાતે કસટ ખેંચીને તે ગામોને એવાંતો ફલદપ કીધાં હતાં કે, દરસાલની ઉપજવી બીજા ધંધા કરતાં તે વજીફઓ તેનાને બીજેરા લાભકારક ગણુમ પડેઆ.

લગભગ ૫૨ વરસસુધી એક મેરવાનજી આ કારખાનાના સંબંધમાં લાગુ રહેઆપછે રાજ ૨૯ મા માહ ૫ મા મેહનસાહી સાલે ૧૨૧૮ ૫૦ મા ૭૦ વર-સની જામરે પોંદેઆને મેહરાતનસીન ચયેઆથી, તેમની આલી પડેલી જોગેઆ તેવનના વડા દીકરા એક રસતમજીને હાથ આવી, તારના તે સાહેબ ખાસ્ત જનાવવાના કારખાણા ઉપર વડા તરીકે અમલ ચલાવવા લાગ્યા હતા.

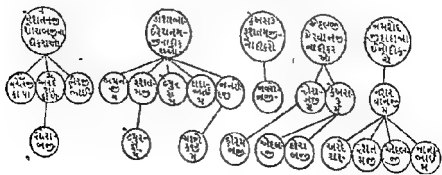
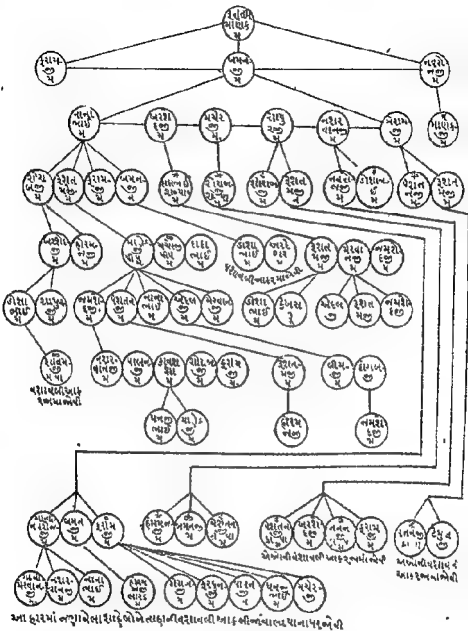
ખાપની અરકેઆમતનો વારસો શેઠ રસતમજીના વહીવટપણા હેઠલ આવેઆપછે, મુંબઈની પરબને પાણીના સુખ માટે ગંભીર તવાવ બાધવાની સરકારને જરૂર અમત પડી, તારે ઢાસટી મહેલી સરવેથી સરસ જગેઆ વી-આર તરફની જાણા ઉપરથી અરસપરસ આવેલા સંધેરા કુળખ ગાલે ૧૨૨૩ મા વીઆર, યુનગામ, તથા રાઈ મલી તરણ ગામે તેની કીમત લઘ સરકારને સપુરદ કરી દીધા; અને એમું હરીઆની જે બાકી રહેલું હતું તેની તેની પુરે દશેક વરસ પછે ૧૨૩૩ મા મરહુમ શેઠ બેરામજી હોરમજી કામાને વેચેલું સાબલવામા આવેજે.

હોંદની હકુમતના તરણે વડા મઠકો (કલકતા, મધરાજ તથા મુંબઈ) ખાતે બાહત બનાવવાના કારખાનાઓની અંદર, વેલાત તરફ વીરઆબળથી ધામ્મેલી નવી શોધ કુળખનો સાચો લાગુ પાડવા માટે સરકારે જરૂર શોખના કીધી, તારે ખીજા ખાતાંના ઉપરીઓની કુઆરક આ શેઠ રસતમજીની તેવા અખતરાની માહિતી મેલવવા માટે સરકાર પાસેથી રજા કાઢાડીને તાંહાંના અમલદારે ઉપ-રના બલામણુ પતરે સહીત રેજ ૨૧ મે માહ ૮ મે શેહણુરાહી સાલે ૧૨૩૦ ને દીને ઉપડેલી મેલ ખોટમા બેસી રીધારેઆ હતા. તાંહાં જઈને કારખાના-ઓની તપાસ લીધાથી મુંબઈખાતે ખોતા હરાતકના કારખાના કરતાં કાઈ નવી તરલીખ તો માહુમ પડી નહી, પણ માતરે સાંચાની મદદથી કામમા વોશિસ જહડક થાતી જે જણાઈ, તેના અનુભવ મેલવીને ચાર મહીનાની અંદર અ-તરે પાછા વળી આવેઆ પછે, તે ઈઉકલી હોંઆના કારખાના અંદર લાગુ પા-ડવા વીશે સરકારને જાહેર કીધું; અને તે અખતરો ચાલવા લાગો.

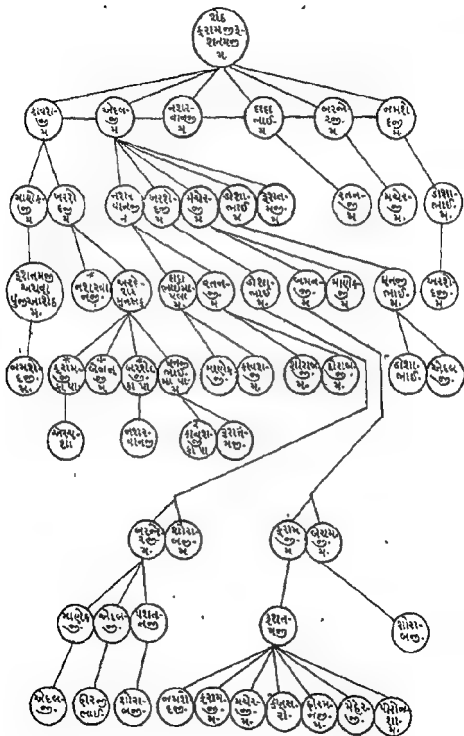
બાહત બનાવવાનું કારખાનું મજમામથી જીવકારને ખીરકી ખાતે ગ-વિજા તેની એક વરસ આગમજીથી શેઠ રસતમજીએ વડવાઓનું રચાએલું મથક હઈઆતી મુધીના બેઠા મુશારાપર એકેદમ છોડી દીધું તે રાહડાધી આ કુટંબીઓ મહેલો કાઈખી નખીરો તેમા લાગુ રહેલો જણવામા આવેઆ નથી. દારખાને વાલાના ખાનદાને પાસે આવેલા વખતપર ઢાસતીના ગામે ઉપરાંત ખીજા જેને મીલકતો હતી, તેઓમા મહલદારી તરફ શેઠ બેરામજી જીજબાઈના બગલા સાહમનેની જગેઆ, કોટના બબરગેટ મોહલામા પેરના તરણ ગાવા, હીરવાડીઆને નામે હવડા ચોલખાતી પોવ, પીઠાંના મોહલામા પારખવાની આગલી પોવ (જાંહાં હવડાં શેઠ દીનસાજી માણેકજી પીટીટ, તથા મરહુમ મનચેરજી ધનજીબાઈ ફલાકુકાની મોટી હવેખીઓ ખીરાજે), અને ચરનીરેડ તરફ આવબલેસ બાગની સાહમનેનો જહવખી બાગ (એક શે વરસથીખી વધારે વરસ પગેવાએલો) જાણવામા આવેછે. આ મહેલી છેલ્લી જગેઆ મીં નવરેજજી કાવસજી દારખાનેવાલા પાસે, તથા બબરગેટના મોહલા મહેલા પેરના એક ગાલો તેમના બતરીજ મીં મેરવાનજી બેરામજી દાર-ખાનાવાલાના હાથમા મલીને જે મીલકતો આ કુટંબના નખીરાઓ, બારેહક-તાનાની બખશિસથી સાચવી બેઠેલા જણાએ; અને બાકીનું બધું ધણા વરશે પચેઆ વેચાઈને ખરકી મીરાસમા ગણાએજે.

રોઠ ખાન દાન ને તાંદાંની વંશાવલી.

શ્રીકૃષ્ણતત્ત્વમાલ્યેકનાચક્રદીક્રાનેતાંકાની વંશાવલી.

આ કુટુંબીઓનાં એટલાં નામો મળેલાં તેટલાં ફક્ત દાખલ કર્યા છે, અને બીજાં અને નીચેનાં નામો
હાથ આવી શકે એ નહીં.
નોં. લે.

શેઠ ખાંદાનનો રાક્ષસાત.

આશરે ૬૦૦ વરસની વાતપર પરજેઆત યાજ ગયેલા, મેળેદાન મેળેદ નેરીએ સંગધવણની આઠની પેટેડીએ ઉતરેલા, ફરેદન હોમને તાંહાં આરા, માહીઆર તથા આંદા મલી તરણ દીકરાએ ને હતા; તેએ માહેલા રારવેધી નાધલાના નખીરા નામે આંખેણા વીથે હેવું સાંભણેજાએ કે, તે રાહેખ કોઠે રાંજોગથી નૌશારી છોડીને મુગલાઈ રાહણુરાહતને તાબેના શેહર શુરતમા જઈ વણેઆ. આ ખીઆરા પોતાના વખતમા કોઈ રીતની જુરીએત ધરાવેઆ વીના ધણીજ કંઠાલ હાલત પર રહીને કાલ ગુજારનારા હતા, પણ તે પછે થોડીજ મુદતે તેમની અઓલાદના વશીલત્તે મથાલે જણાવેલા નામીઆ દરજ્જાને ઉરાતવાર પાથે ને નાખેએ, તેજ અલકાખથી આ કુટુંબ કુનીઆમા આરાકાર થઈ રહેલુંછે.

મેળેદ આંખેણાના દીકરા જંમશેદને પેટે માણેકસાહ નામના ખરખુરદાર મેઠાએ ને જનમ લીધો, તેના દીવરા તથા રાંનેની નાંધ કેથે રહેલી નથી; પણ અઠકલથી કેહવાઈ રાખાએ છે કે, જે તથા તરણથી વરસની વયેના કોઈ રાખમા આ નેકઅખતની હરાતી થઈ હશે.

માણુકસાહના જનમ વખતે કેહ્યકે તેના બાપ પાથે પેરની શુવાવર સમવાએ તેહુખી નાણું મહેરાનેહાણું; પણ તે કચીમે કારરાજ આદતાલા નેની ઉપર કુદરતથી નવાજેરા કરે, તેને કોઈ રીતની ચુરાકેલી જેમ નડતી નથી તેમ આલીરાંનુ રાંકટ પણ તે ગાહેખની રાહેતાથી પસાર થઈ ગયેજા; અને તેમને તાંહાં અવતરેલા આ બાલકે જેમજેમ ઉછલીને મોઠપણ પકડી, તેમ તેનાની સ્વીતીખી શુધરતીજ દેખાઈ.

ગરીબ મેળેદના ઉપલા મેઠાને પેરે લીલાં સેહર કરનાથ રસાતમ માણેકનેા જનમ થા ૧૦૦૨ મા શુરત ખાતે કોઈ ધણેજ રારે આધડીએ મુખારક થાએલો માલુમ પડેએછે; અને તેમનીજ જુલંદ હોમતથી શેઠ ખાંદાન હરાતીમા આરીને, આજદન ગુલીક ને પરકારાનું દેખાએએ, તેની જીંદગીના હમ્મવાલનુ મેંદાણુ હોંઆંથી અજવાલે આવેછે.

આ રાહેખ રાંશારને રાંબારવા લાખિકના થયા પછે, શુરતની રાલતનતથી તે છેક લીલીની રાહણુરાહત શુધી પોલીકું નામ, તેનાએ હેવું તો મરાહુર કીધેલું કેહવાએજાછે કે, રાકરમીની સાહેતા ને પોતાની રાથે લાવેલા હતા, તેને નેક નહાએત તથા રાતધરમથી રાત્રવીરાખીને મુગલાઈ હકુમતની બાહરે પણ કીરતી બરેઆ કાંમો રાંમંધી પાંચરેલી નેકનાંમી વીથે, શુરતવાવા મેળેદ જંમશેદ ખીત કેકોબાદે થા ૧૦૮૦મા ફારશી બેતો બેડીને ને કીચો બનાવેએ હતા, તેના ગુજરાતી તરજુમાની રાહી નકલ આ ખુખીવંતાં ખાંદાનના એક નેકઅખત નખીરાની મેહરઆંણીથી હમારા જોવામા આવીએ, તે ઉપથી જણાવા જોગ ખીના આ નોંધની અંદર દાખલ કરીએછે.

શેઠ્ઠાશ્રીશ્રીશ્રી તથા તેમના બાપા માણેક જમશેદનો પેહલવેહલો ધધા કહેવો હતો, અને હાની ગળવર દોલત તેઓને સામાથી મળી તે વીથેની કોઈ કેફીએત ઉપના કીસામા ખીલકુલ જણાવેલી નથી એ બાબે પુછપરેછ કરવાની કેસેસમા આ નોંધ લેનાર ધણુ સુધો ચીવટથી રોકાયેલો હતો, પણ તેનો કાર્બન મુરો જરે કેથેથી હાથ નહી આવેવો, તારે તેટલુ પડત રાખીને તે કીસા માહેની હકીકત ઉપરાત છુટી છવાઈ ખીના તેમના કોઈએક કુટમીને તાહા રહેલી યાદી ઉપરથીજ હાથ આવીત, તેજ માતરે વાચનારા સાહેબોની સાહમણે રજુ કરતા આ શેઠ્ઠા મજકુરના જનમનો અડરોઝે, તેમના નખીરા શેઠ્ઠા માણેકજી નવરોજજીની મરણ ઠાકણે હેમ્પેલી ઉમર ઉપરથી ઉપજાવીને ઉપલા ફકરામા જે સાલ જણાવેલો, તે વાતને ૨૪૦ વરસ પસાર ધાઈ મુઠેલા ચોકસા હોડે

હુરૂપખડ તરફથી પોરદુગીસ થોકો જરે વેપારને અરથે પેહલવેહના મુરતમા આવી વથેવો, તારે આ સાહેબની છુદેગીએ હસવીખી જોખેલી નોહતી; પણ જનમ ખામેવો પહે સનસાર ચલાવવાની સખતી ધરાવવા લાએકતા થવા, તારથી તે સોદાગરીની કોઠી ખાતે દલાલીનુ ખેડેલુ કામ હાથમા લઈને તેથી અચલાઈથી પેહવાર ચલાવેવો કે, તે વીથેની ખુખી છેક તેઓની ચળધા પીતા શેહેર લીસખન તુલીક વખનાઈ એના કારણમા એમ પેહવાએ લુછે કે પોરદુગીસ તથા દીલીના રાજ વચે હરવખતે ઉડતા બખેડાની સમાધાણી આ શેઠ્ઠા સારી તદનીરથી કરી આવેવો ઉપરથી, મુઝલાઈ વાવજના શોદાગરી વાહાણેને દરીઆવની સફરમા નડવી હરકતો સદનતર નીકળી ગઈ, અને તેના બદલામા આ રસતમ માણેકને દીલીની સાહનરાહત તરફથી શેઠના માન બરેલા એનકાબ ઉપરાત સરીમતને લાએકને સરેખાવખી હેનાએત થયો હતો.

અગરજી રાજીઅ તરફથી નામદાર ઈસટઈંડીઆ કુપનીની વેપારી કોમી, પોરદુગીસ પહે ધણે વરથે મુરતમા આવેલી હતી, તેના કેટલાક વહીવટ દારે સાથે વખત પોહવતા આ શેઠને મીતરાચારીનો સખધ સધાએવો, તેઓને તાહાખી એક માનવતા દતાન ધાઈ પડેવો હતા, તે એટના મોટ કે વેપાર ખાતાના વડાએ આ શેઠ મજકુરની પેહલવેહલી મુલાકાત લેતાવારજ તેમની યેઆણુખત બરેલી લાએકી, તથા કામ ચલાવવાની અલાકી જોઈનેજ પોતાની મુશકમા ફોતેહ પામવાનો અધાર તેવન ઉપર રાખેવો હતો. અને પેહવારમા બેહુના વીચારે સરખા ઉતરતા રોઆથી એક ખીજ વચે રોસતીનો ગાઠ રોતો મજબૂત નહાયો કે, જાણે બેહુએ એક છગરના હેએ તેમ એક ખીજને સમજવા લાગા, અને અરસ પરસના સુધા વગીવટની બરકતથી કમા છીની સારી રીતે હાથેન કપવામા તેવન સખતીવાન થવા પણ એક વાતની ખાતી હરકત અગરજીને હેરી નડતી હતી કે, મુરતના મુઝલાઈ અમલદાર તેઓને કચરથી ગામમા રેહવા દેતા નેહતા, અને હરેક બાહાને તેઓન રાજગારને હરકત પોહવાડેવો કરતા આ બાબે જરે સાહેબોએ હેવા ઘેઘાવ કીધા કે, યે રાહસાસાહતમા ફરીઆદ પોહવાડીને તાહાથી દાદ માગવી વાન બધ

બેઠાથી અંગરેજ કોઠીનો વડો તથા આ શ્રેષ્ઠ મળકુર થા ૧૦૨૬ માં દીક્ષી તરફ રવાણું ચલા. એ વખતે તાંહાના તખ્ત ઉપર સાહસુસાહ અમ્બારંગતેજ ને ખીરાજતો હતો, તેની હજુરમાં જઈને શ્રેષ્ઠ રસતમે અરજ રજુ કરતાં હુવી ફરીઆદ યુલ્લસી કે, “આ કોહલાપોસ (અંગરેજ) એક શોદાગરછે; અને “પોતાના કુરદારાજ દેસ (ઈંગલાંડ)થી મોટો દરીઆવ આલાંગીને હોંદ તરફ “આની પોંતોઅ; મગર જુલોસગ દરધાહના અમીરો તેમની કોઠીને શેહરમા “દાખલ કરવા દેતા નથી. આ અંગરેજ શોદાગર ધણોજ નેક, બસો તથા “સુધીરાહપર ચાલનારો છે; અને તમો નામદાર સાહસુસાહના શાહેઆની “ઉમેદ રાખી હોંઆ તક તસદી ખેંચીને માહરી સાથે આવેલોછે કે, શેહર “સુરતપણાહમા તે લોકોને રેહવાની કોરાદ જગેઆ મલે; જાંહાં રહીને પોતાના “વેપારનું કામ ચલાવે, અને તેઓનો ને માલ આવે તેને સલામતી સહીત “ખડકવા મઠે વખાશે તથા તેમનો વહીવટ ચલાવવા સાઈ કોઠી બાંધવાની “પરવાનગી હેનાએત થાએ.”

ઉપલી અરજ યુલ્લસેઆની પેસતર, સુલાકાત વખતે આ મળકુર શ્રેષ્ઠ કેટલાક કીમતી અધીઆઓ, ને પોતાની સાથે લાવેલા હતા, તે નામવર સાહસુસાહ તથા તેના અમીરલ ઊમરાવો ઉપરાંત કારાવ્યારી તથા અરજ બેગીઓની સનમુખા ધરી સરવેના દરજજા માફક બેઠ કીધા; અને તે ઉપરથી આખી દરબારે મોટી હેરતમંદી સાથે શ્રેષ્ઠ મળકુરની બેઠક વખાન કીધા પછે, તેનાએ યુલ્લસેલી અરજને દરેક દરબારીએ ઉઠાવી લઈ, અંગરેજ લોકોના કામ મઠે શેઠની તરફથી સાહસુસાહની હજુર ધણીજ બલાંમણ જરે પોંહ-આડી, તારે તે ઉપર ધટનું ધેઆન આપીને સાહસુસાહ સલામતે પોતાના વડા પરધાન અરાદખાનને તાકીદ કરમાવીને સુરતના સરમુખા ઉપર એવો હોકમ લખાવેઆ કે, “અંગરેજ શોદાગરને વેપાર કરવા મઠે આઆખરથી શેહરમા “દાખલ કરવા; તેઓને રેહવાના પેરે, કોઠીઆ તથા માજની વખારો બાંધવા “સાઈ જોઈતી જગેઆ આપવી; અને તે લોકો તાંહાં નેખી બાંધકાંમ કરે, તેની આડ કોઈજ આવે નહીં.” હાથી ચીતનું ફરમાન ને મલેજ તે લઈને શ્રેષ્ઠ મળકુરે અંગરેજ કોઠીદારને સંપુરદ કરી લીધું, અને સાહનસાહ પાશેથી રૂખસત માંગી પોતાના મકાણુ તરફની તલપ આહી.

દીક્ષીથી પાછા ફરતી વખતે આ બેહુ સાહેબો એક ખીજાથી છુટા પડીને તે માહેસો અંગરેજ શોદાગર પરબારો સુરત તરફ ચાલતો યયો; અને આ રસતમ શ્રેષ્ઠ આડકતરે રસતે પોતાની સુસક્ષ્મી લંબાવી; કારણ કે કેટલાંક ના-મીઆં શેહેરની રચના જોવાનો શોખ હતપંત યયો, તે ઉપર ખુશીના નસીમાથી મોટી રહેત સાથે મનજલ દરમનજલ સહ કાપતાં દાનડા રાજપોરના એક ગાંમમાં આવી પોંહતા. કીદી હંઆકુખ* નામનો એક નામીઓ યુખો ને તાં-

* આ સખસ ધારેઆ પરમાણુ તાર પછે અખલીનાં જંજીરાની હકુમત પર આવેઆ હતો, અને અંગરેજોના હાથમાથી એકવાર આપણી સુંબઈતેણુ છીનવી લીધી હતી.

હાંની હકુમત પર ખીમજતો હતો, તેણે આ ચેઠની સારી મેદમાનદારી બનવી એટલુંજ નહીં પણ થોડાક દિવસ પોતાને તાંહાં રાખીને અનેક તરફની મોજ મજલ તેવનને દેખડાવી હતી; અને વીદ્યએ યવાનો વખત બદલે આવેલો, તારે કેટલીક તોફાં ચીતે બેઠ આપી ખુશી સાથે તેવણને રૂબરૂ કીધા. ખાગમા ખી-લનાં કુલો મીસાને પોતાના જીવને ધમશર આપતા મુસાફરીને આગળ વધા-રેઆ પછે પોરકુમીસની હકુમતના ચેહર દંમનમા આવી લાગ્યા. એ વખતે તે સોકોનો એક પાદરી (ધરમગુરુ) ને રાજની હકુમત પર સરદાર હતો, તેની સાથે પેહલવેહલી મોજાકાલ ધર્મ. આ ચેઠ મજકુરને પોરકુમીસના દવાત ત-રીકે પીછાણીને, તે હાંકેને ઘણી આખર સાથે ખુરાદાલ કીધા; અને છેક નીચી સુધીની કુરદરાજ મુસાફરી એવવાનું ભરે ખર કારણ તે સરદારના જન-ણવામા આવેજો, તારે તેણીની ચાખાકી તથા ખાધુરીને સારી રૂપરાથી વખાણી ને સુરત ખાતે રાજકુઆરી કારણુરાર પોતાની તમકના ખારા આડતીઆ તેમને ને ડેડવેઆ, તે માન સહીત કજીન રાખીને કીમતી સંગેષાવની પેહરામણી સાથે વીદ્યએગીરી લઈ તાહાથી તેવણ આગલ ચલેઆ. આ નામીઆ નર બર નૌસારીને કરાખે આવી પોહતા, તારે તાહાના જરથોસતીએ મહેલા કેટ-લાક દાનાવ દસગુરુ મોમેદો તથા મોહબાવાલા જીનેરજ પેહરીનેએ તેમને એ-રાતેકમાલ જઈને ઈજતથી આ ચેઠના કદમને કરાખામા દાખલ કીધા. મુ-સાફરીથી આણુદે થએલાં બદનને ઘીનની સરીએત મુજબ પવીતર કીરીઆથી સફાઈ કરીને તાંહાંની સરવે સમસત અનજીમન સહીત આતસખેહરાંમ સાહે-બની દરઘાએ જઈ બંદગીથી કુશાલ પામેઆ પછે, પોતાનું નેક કાંમ ને આ-ખર ઈજતથી પાર ઉતારી આવેઆ, તે ખાતે બાહરેહકતાવાની જનાખમા ચેકર મુજરી માટે સર નમાવેજો. દસગુરુ તથા મોમેદો પછે નેએ તાંહાં હાજર હતા, તેઓ સરવેને દરકના દરજ્જા મુઆફેકની દક્ષનાથી તરપત કીધા, એટલુંજ નહીં પણ એ કસબાનાં ખીબ ધણએક મરીખ સોકોનેખી એવી ચીતે નવાજેસ બખણી કે, તે માહેલા કોઈનેખી સવાલ આ ચેઠ રૂપતમ માણેકે ૨૬ જવા દીધો નહીં. હારી નાંખવરી ઉપરાંત તાંહાંના સરથુખા, દરાઈએ તથા ખીબ સરીમંતોને માટે પણ તેઓ દરએકના મરતખા મુજબતા તોફાં અધીઆએની મિટ કરી પોતાની ખરિરી નેક જીવરખાં ખખીત ખંતોલ પામેઆ. તાંહાંથી આ ચેઠની ભરે ચલ ક્રમ ચાઈ તારે તે તમકના સધલા સોકોએ ને તેમનાં અધીઆએ દીધા હતા, તેઓ પરતેએકે આ ચેઠના નેકનામને જાજતાં નજ-રાનાતા વધાવા એટલા નો નવાજેસ કીધા કે, તે સવાને આ સાહેબ કથુ ઘટમાં નહીં જોતા જણ તેઓને માતરે રાજ ખુશી રાખવાની ધારખાથી તેઓના મોટા ઉપકાર સાથે કજીલ રાખેઆ પછે દરએકને છેલી સલામની બેઠ આપી પોતાનું સવદેસ સુરત ને તાંહાથી ખાર કોરાને છેટે છે તાહાનો મારગ તેનાએ ધરેઆ.

ચેઠ મજકુરને સુરતમા સહી સલામત આવી પોંદ્યેઆની નેહવી ખખર ચેહરના સરવે લતાએ તરફ ફેલાઈ, તેહવીજ તાહાં અતીઅંત ખુશની

બધી વરણના લોકોમાં એવસ થઈ; અને તેની ચાદગારીમા મોટાથી તે નાંધલા, તથા તવંગરથી તે ગરીબો મુધાંનુ એક દબદબા ગરેલું સાહજન તેમને સાંહ-મનાં લેવાં મોટે બાહેર પડેલો; જાંહાં અરસપરસ મોલાકાત થયા પછે લેવા આવનારી સવારીમાથી આશીરવાદના મુંદર સરોદો સાંબલતા તથા દીલને રા-હેત પમાંડતા તેઓની સાથે પોતાને થેરે પધારીને એવાતો આશુદા થએલા દે-આશુ કે, જાંણે કોઈ રીતની મુસાફરી તેનાએ કીધીજ ન હોએ.

હવે પેલા અંગરેજ શાદગર જે આગમનથી આવીને પોતાનાં કાંમને સરનજાંમ ઉતારી આપનારા આ ચેકની રાહ જોતો હતો, તે તેમનાં આવી પોંહતાથી બેહુ જણાએ બગા રહીને શુળા સાહેબની દરબારમાં દાખલ થયા; અને પેલું સાહનસાહી ફરમાન જે દીલીથી લાવેઆ હતા, તે તેની હજુરમા રમ્ય કીધું. હાવું હોકમનામુ જિતાંજ હકેમે મોટાં માંનથી સરખસમે અહડા-વીઆ પછે મોહર ખાલીને જરે વચિજી, તારે તે માહેલા મેહરખાની બરેલા હોકમે સાંબલીને દરબારના સરવે અમલદારો ઘણાજ અચરત પામેઆ; અને એ કારણુસર જે મેહનત તથા રંજ રસતમ એકે અખતેઆર કીધી, તે વીચે તેમની હીમતને સ્તુતી સાથે સાળાથી આપવા લાગા. અંગરેજ શાદગરને સપુરદ થએલા સાહનસાહી હોકમ તાકીદે ખજાણાવવાની સુરતના શુખાએ પુરવી જમાંનત આપી; અને તે અમલમા આપેઆથી તેઓની સઘલી મુશીબત દે દે થાઈ.

આ વાતની ખુશ ખબરી વેલાત આતે પોંહઆડવા થકી પેલું અરાજ ફરમાન અંગરેજ શાદગરે પોતાના રાજ ઉપર રવાંજી કરી દીધું; અને તે સાથે એક રસતમ માણેકની મેહનત વીચે પણ વાસતારી લખેજ, તારે તે વાત વાં-ચીને તથા ફરમાન માહેલી લાખજોગ ખીના જોઈને એક મજકુરની કાપે-લીખિત તથા દાંનાઈ બરેલી હીમત ઉપર રાજ ધણેજ ખુશી થયો; એટલુંજ નહો પણ આ એક, દલાલ તો અરાલથીજ થેડવાએલા હતા, તે ઉપરાંત કેટ-લોક સજકુઆરી વહીવટ વટીક સોંકીને થોડુંકસુધી પોતાની તરફને એક વકીલખી તેમને થેડવેઆ હતો. આ એકની ધનાઈ તથા હુશીઆરીથી સાહ-નરાહ અઓરંગજેખનુ હાવું માહબારત ફરમાન જે અંગરેજને હાથ આવેજી તારથી તે લોકો હીંદુસતાંનમા પગબર થઈને મોટી દોષત મેલવેઆ ઉપરાંત રકતે રકતે રાજ વધારવાના નશીખાને પોંહયેલા તેઓએ અચીત સહમજખું જોધએ; અને તેમ તેઓ સમજતાખી હથે તેમાં તો કચો રાક નથી.

અંગરેજનેની એક વાત ઉપર મુજબ પુરી થયા પછે, ખીજી ફરજ આ એક મજકુરને માપે આવી પડી હતી. એવું જણાએજીમ કે તુરકી ગનાતને એક માલેતોત્તર, અને મોટો શાદગર ઉસમાંન ચસેખી સુરતમા રહીને (જેને સા-ધારણ રીતે “સાહ ચસેખી” ને નામથી હજીતક ઘણા સાહેબો પીછાંણતા હથે, કારણ કે, પાછલથી તેના વચાએલાં કેટલાંક સક્કરી મોટાં વાંહાંજો હીંઆના વુખારીએએ ખરીદ કીધાં હતાં) વેપાર વણજનાં બોહલાં કાંમથી ઘણાક દેશાની અંદર જે મસહુર થાએમા હતો, તેનું એક મોટું વાંહાંજુ જે આલમાં

ધણુંજ સરસ, અને દરીઆવરથી ખાતાંમા ખલવંત ગણાતું હતું; તે જુદાતા-
રૂપી કીમતી માલ તથા નગદી મલી રૂપીઆ લાખ ચારથી વધારેનો અવેજ
લઈને સુરત તરફ આવતાં મારગમાં પોરબુદ્ધીસ લોકોની “આરમાર” (જેને
આપરે મનવાર અથવા લડાઈનું પારકસ કહીએછે) સાથે કાંઈકે બાપદનાં શે-
હજ ખખેડા ઉપરથી જોસ બરેલી લડાઈ થઈ; જેમાં પરચમ તો ચલેખી તરફ
જીતીત હતી, કેમકે તે લોકોનાં મારથી ફરંગીના ધણાક માંસુશો મારેઆં ગયાં
પણ તેઓનું ખલ વીચેરા હોવાને લીધે, જેવટે વેપારી વાંદાંણુ તે માહેલા માલ,
તથા નગદી, ઉપરાંત સઘલાં માણુશો સહીત “આરમાર” ના હાપપર સપડાઈને
જપત થાએજી. આ વીચેની કુખ બરેલી ખખર જરે ઉસમાંન ચલેખીએ
જાંણી, તારે તેની ફરીઆદ હાકમના કાંનપર તેણે પોંહચાડી. તે વખતે સુરતની હકુ-
મતપર નવાબ અમાંણુતખાં કરી હતો, તેને હાવાં દીકટ બરેલાં કાંમની સફાઈ થેક
રસતમ માણેક શેવાએ ખીજ કોઇથી યવી મુરકિલ વીચારી. આ સોહેખને
નવાબે પોતાની હજુર ખેલાવી મંગાવેઆ, અને મોટી હેરમત આપી ફરમાંસ
કીધી કે, “આ સખત કાંમનો ઉપાએ તમારી રૂડી તદખીરથી કરીને ચલેખીનું
“પારકસ હોડવી આપો; કેમકે તમારીજ મારફતે એ લોકો સાથે કોબકસાર
“થાએલાછે કે, મુગલાઈ હકુમતના કોઈખી વેપારી વાંદાંણુને એ લોકો દખલ
“પોંહચાડ નહીં; તેહવા અપેલા કોલથી હવડાં એ લોકો એકેદમ ને ફરી ગવાય
“તેનો ખોલાશો યવો જોઈએ. તમે તેના વેપાર ખાતાંના દલાલ ઉપરાંત કે-
“ટલાંક રાજકુઆરી કારણુમાખી સમિલ છેએ, અને તે લોકો તમારા ઉપર
“જે મંમતા રાખેચ તેથી હું ધારંચ કે તમારા સુખનથી આ મુરકિલ કાંમ
“પાર ઉતરશે; મોટે માહેરે ખાતર તસરીફ લઈને તે હાકમ પાશે તમે પોતે
“જાએ, અને ચલેખીનું વાંદાંણુ હોડવી લાવો.” આવા સવાલ હકુમત તર-
ફથી આ થેકને શેફારસ યવો, તારે તેને મોટાં માંન સહીત કજીલ રખીને
તેટલાં કારણુસર વલી ખીજવારની મુસાફરીને અંગેજી લીધો.

હોમતવાન થેક રસતમ માંણુકે ખીજવાર આવી પડેલું માહેદીકટ કાંમ
ફતેહમંગીથી પાર ઉતારી લાવવાનાં નેક એરાદાથી સુરત શેહરની મુલબર વસતી
હોડીને જંગલની મંજેલ કાપતા પેહલપેહલા દંમણુ પોંહચવાનો કરાદ કીધો.
મારગમાં નેશારી ખાતે ઉતારો લઈને પોતાની જતી સખાવતના દસતથી
તાંદાંના ગરીબ લોકોનાં સવાષો ખર લાવેઆ, અને તેઓના આશીરવાદ પાંમતા
તાંદાંથી આગલ વધેઆ. આ થેક મલકુર જરે દંમણુની લગોલગ આવી
પોંહતા તારે તે વખતનાં હકીમ કમતાંન કરાંણને ખખર થઈ, તેહવાજ પો-

“માણિકની,) રહે બરહ યામ્બેલા કેલ મુજળ બારકસને અટકાવી રાખવું સ-
 “નવાર નથી; માટે કીરપાની રહે તેનાં અસખાખ તથા માણસો સહીત તે
 “વાંદાંણુ માહરે હવાલે કરી દીધાથી મોટી સરકરાજી મને હાંશિલ થશે.” એના
 જવાબમા કપતાંન સાહેબ બોલેઆ કે “એ શુરવી બારકરામા તમામ તુરકી લેકો
 “હતા, તેઓએ હમારી આરમારને અપમાન આપેજી એટલુંજ નહીં, પણ સાં-
 “મણી લકાઈ બલાબીને હમારું કેટલાંક માણસોને મારી નાખેઆ તથા ધાહિલ
 “કીધાં; તારે હમારી તરફથી રાખત ઉપાત્તે ચલાવી તે બારકસને જખલીમા લઈ
 “લીધું; જે હવડાં હીંઆના બારામા લાંગરવાર પડલુંછે; પણ એ બાબે હમારી
 “વડી સરકારને ગોવા ખાતે હુંએ લખેજીએ, તેના હોકમ તાંહાંથી ફરી વસે અને
 “તે ફરમાવે તારે એ બારકસ તમારા માંગેઆ મુજળ પાછું હવાલે યામ્બે.” હાવા
 જવાબ સાંબલી શ્રેષ્ઠ મજકુર રાજી નહીં રહેતાં વળી વીચેસ આજેજી કરતી
 વેળા એ વીચે તેમની સલાહ પુછી; તારે તે કપતાંને કહેજી કે, “અગરચે તમે
 “એવુંજ આહતા હોય કે તમારી મુસદ્દ જલદી હાંશિલ યામ્બે, તો માહારી (યાને
 “તે કપતાંનની) સલાહ એવીછે કે તમે વગર ધીસે ગોવા તરફ શીધારો; તાંહાં
 “હમારો મોટો સરશુખો સીઆર વીઝરેલછે તેની હજુર જઈ અરજ કરશે તો
 “તાંહાંથી તમેને એ વીચેનો વહલો ખાલાશે મલશે; અને હું ધારંએ કે વખત
 “પર જપત ચમ્બેલું બારકસખી તમારે હવાલે મલવાનો તે હોકમ આપશે;
 “માટે એ બાબે માહરી તરફથી તાંહાંના વડા હોકમ ઉપર તમારી ખુબી તથા
 “બલાઈ સંબંધી બલાંમણુનો કાગલ લખી આપું કે તેથી કરી તમારી મુસદ્દ
 “વેહલી બર આવે.” હાવી સલાહને સરણુ થઈ ગોવાના ગવરનર જનરલ
 સીઆર વીઝરેલ ઉપરનો બલાંમણુ પતર લઈને શ્રેષ્ઠ મજકુરે તે તરફ ચાલવા
 માંડેજી, અને ઘોડેક ઘાહડે વરાઈ જે તે વખતપર પોરદુગીસનેજ તામ્બેને હુવું,
 તાંહાં આવી પોહતા; જ્યાં શીનેર ચેરાંણુ નામનો અમલદાર હકુમત ચલાવતો
 હતો, તે પોતાના રેસાળા સહીત શ્રેષ્ઠ મજકુરને એસતેકખાલ આવી મોટી જા-
 હાજલાલી સાથે ચેહરમા દાખલ કીધા; અને ચાલાકાતની સઘલી કીરીઆ
 પુરી થઈ રહેઆ પછે શ્રેષ્ઠ મજકુરને મુસાફરીની તસરીફ વીચે જારે રાવાલ
 પુછેઆ, તારે પેલી ઊરામાંણુ ચલેખીના બારકસની બાબદ જાહેર કીધી; જે
 સાંબલીને શીનેરે પણ પોતાની તરફથી ગોવાના હાકેમની ઉપર બલાંમણુનો
 એક કાગલ લખી આપેઆ. વરાઈ ખાતે કપતાંન સેરાંણુના નાદર ખગીઆથી
 સોબા પાંમતો જે ખંગણો હતો, તેમાં શ્રેષ્ઠ એક ઘાહડોને આખી રાત તેમની
 મેહમાંનદારીમા મુજરેઆ પછે, ખીજે ઘાહડે તાંહાંથી રૂખસત પાંખેઆં; જે
 વખતે તેમનાં દરબજા લામ્બેકને એક શેખાએમાન સરેપાવ તેણીને નજર
 કીધા; અને મોટી ખુશી સાથે તે કજીલ રાખીને વીધાએગીરી લઈ ગોવા તરફની
 રાહ એખતેઆર કીધી. ચેહરથી ઘોડેક દુર પોંહએઆ વીચેની ખખર ગંવરનર
 જનરલ વીઝરેલને યાઈ કે, સુરત ખાતેથી આપણા દલાલ શ્રેષ્ઠ રસતમ માણેક
 અતરે આવેછે; તારે તેમને સેવા માટે નામદાર સરસુખાએ પોતાની કાંઉનશીલતા
 અધીકારીઆ તથા ખીજા અમલદારોને સાંમણે ચોકલેઆ; અને તેઓની સાથે

ધણુજ સારસ, અને દરીઆનારથી આતામા બલવત ગણાવુ હતુ, તે જુદા તરફથી કીમતી માલ તથા નગદી મલી રૂપીઆ લાખ ચારથી વધારેનો અવેજ લઈને સુરત તરફ આવતા મારગમા પોરબુજીસ લોકોની “આરમાર” (જેને આપરે મનવાર અથવા લડાઈનું ખારકસ કહીએ) સાથે કાઈક બાબતના જે હજ બખેડા ઉપરથી જોસ બરેલી લડાઈ થઈ, જેમા પરથમ તો ચલેખી તરફ જીલત હતી, કેમકે તે લોકોના મારાથી ફરગીના ઘણાક માણસો મારેઆ ગયા પણ તેઓનું બલ વીચેરા હેવાને લીધે, એવે વેપારી વાહાણ તે માહેલા માલ, તથા નગદી, ઉપરાત સઘલા માણસો સહીત ‘આરમાર’ ના હાથપર સંપડાઈને જપત થાએજા. આ વીચેની કુખ બરેલી અખર જારે હિસમાન ચલેખીએ જાણી, તારે તેની ફરીઆદ હાકમના કાનપર તેણે પોહચાડી તે વખતે સુરતની હકુમતપર નવાબ અમાણતઆ કરી હતો, તેને હાવા ધીકટ બરેલા કામતી સફાઈ શેઠ રસતમ માણેક એવાએ ખીજ કોઈથી યવી સુરાકેલ વીચારી. આ સાહેબને નવામે પોતાની હજુર ખેલાવી મગવેઆ, અને મોટી હોરમત આપી ફરમાસ કીધી કે, “આ સખત કામનો ઉપાએ તમારી રૂડી તદખીરથી કરીને ચલેખીનું “ખારકસ છોડવી આપો, કેમકે તમારીજ મારફતે એ લોકો સાથે ટાલકસાર “ચાએલાએ કે, મુગલાઈ હકુમતના કોઈખી વેપારી વાહાણને એ લોકો દખલ “પોહચાડે નહી, તેહવા આપેના ઠેલથી હવડા એ લોકો એકેદમ જે ફરી ગયાચ “તેનો ખોનાયો થવો જોઈએ તમા તેના વેપાર આતાના દલાલ ઉપરાત કે “ટલાક રાજકુઆરી કારણમાખી સામેલ એએ, અને તે લોકો તમારા ઉપર “જે મમતા રાખેચ તેથી હુ ધાર્ચ કે તમાગ મુખનથી આ સુરાકેલ કામ ‘પાર ઉતરશે, મોટે માહેરે આતર તસરીફ લઈને તે હાકમ પામે તમા પોતે “જાએ, અને ચલેખીનું વાહાણ છોડવી લાવો” આવો સવાલ હકુમત તરફથી આ શેઠને શેફારસ થવો, તારે તેને મોટા માન સહીત કબુલ રાખીને તેહલા કારણસાર વલી ખીજવારની મુસાફરીને અગ્રેજ લીધો.

હીમતવાન શેઠ રસતમ માણેકે ખીજવાર આવી પડેલુ માહુધીકટ કામ ફતેહમીધી પાર ઉતારી લાવવાના નેક એસદાથી મુગત શેહરની મુલજર વસતી છોડીને જગલની મજલ કપતા પેહલપેહલા દમણ પોહચવાનો કરાદ કીધો મારગમા નેરાચી આતે ઉતારે લઈને પોતાની જવી સખાવતના દસતથી તાહાના ગરીબ લોકોના સનાલો ખર લાવેઆ, અને તેઓના આશીરવાદ પામતા તાહાથી આગલ વધેઆ આ શેઠ મજકુર જારે દર્મણની સગોનગ અવી મોહતા તારે તે વખતના હોકમ કપતાન કરાણને અખર થઈ, તેહવાજ પોતાની તરફના કેટલાક માતખર ફરગીએને તેમની સામણે લેવા મોટે મોકલેઆ, જેઓની સાથે શેહરમા દખલ થઈને કપતાન કરાણની હજુરમા આવેઆ, જાહા અરસપરસની મોતાકાત મુખારક થયા પછે, શેઠજી તોફાન અધીઆ જે લાવેઆ હતા તે હાકમની સામણે ધરેઆ, અને પોતા તરફથી કેટલીક દાવા નવાજેરા કીધા પછે, પેના હિસમાન ચલેખીના ખારકસની વાત છેડી ધણીજ લતીફ જુવાનથી અરજ મુજરી કે “જેહુ ગજ વચે માહરી (વાને રસતમ

“માંજોડની,) રહે બરહ થાએલા કોલ મુજબ બારકસને અટકાવી રાખવું સ-
 “બવાર નથી; માટે ક્રીરખાની રહે તેનાં અસખાખ તથા માણસો સહીત તે
 “વાંદાંણુ માહેર હવાલે કરી દીધાથી મોટી સરકારી મને હાંથેલ થયે.” એના
 જવાબમા કપતાંન સાહેબ બોલ્યા કે “એ શુરવી બારકરામા તમામ ઘુરકી લોકો
 “હતા, તેઓએ હમારી આરમારને અપમાન આપેજાં એટલુંજ નહીં, પણ સાં-
 “મણી લગઈ ચલાવીને હમારું કેટલાંક માણસોને મારી નાખ્યાં તથા ઘાહેલ
 “ક્રીધાં; તારે હમારી તરફથી રાખત ઉપાએ ચલાવી તે બારકસને જાપતીમા લઈ
 “લીધું; જે હવડાં હોંઆના બારાંમા લાંગરવાર પડેલુંછે; પણ એ બાપે હમારી
 “વડી સરકારને ગોવા ખાતે હુંએ લખેલ્ય, તેના હોકમ તાંદાંથી ફરી વલે અને
 “તે ફરમાવે તારે એ બારકસ તમારા મનિઆ મુજબ પાછું હવાલે થાએ.” હવે
 જવાબ સાંભળી શ્રેષ્ઠ મજકુર રાજ નહીં રહેતાં વળી વીચેસ આનેજી કરતી
 વળા એ વીચે તેમની સલાહ પુછી; તારે તે કપતાંને કહેજાં કે, “અગરએ તમે
 “અવુંજ આહતા હોવ કે તમારી મુરાદ જલદી હાંથેલ થાએ, તો માહારી (પાને
 “તે કપતાંનની) સલાહ એવીછે કે તમે વગર ધીસે ગોવા તરફ શીધારો; તાંદાં
 “હમારો મોટો સરશુખો સીઆર વીઝરેલછે તેની હજુર જઈ અરજ કરશે તો
 “તાંદાંથી તમોને એ વીચેના વેહલા આલાશો મલશે; અને હું ધારંચ કે વખત
 “પર જાપત યએલું બારકસખી તમારે હવાલે મલવાનો તે હોકમ આપશે;
 “માટે એ બાપે માહારી તરફથી તાંદાંના વડા હોકમ ઉપર તમારી ખુબી તથા
 “બલાઈ સંબંધી બલાંમણનો કાગલ લખી આપું કે તેથી કરી તમારી મુરાદ
 “વેહલી બર આપે.” હાવી સલાહને સરણુ થઈ ગોવાના ગવરનર જનરલ
 સીઆર વીઝરેલ ઉપરનો બલાંમણ પતર લઈને શ્રેષ્ઠ મજકુર તે તરફ ચાલવા
 માંડેજા, અને ઘોડેક ઘણે વરાઈ જે તે વખતપર પેરદુગીસનેજ તાએમે હવું,
 તાંદાં આવી પેહતા; જાંદાં શીનાર શેરાંણુ નામનો અમલદાર હકુમત ચલાવતો
 હતો, તે પોતાના રસાળા સહીત શ્રેષ્ઠ મજકુરને એસતેકખાલ આવી મોટી જા-
 હોજલાલી સાથે શેહરમા દાખલ ક્રીધા; અને મોલાકાતની સંઘલી ક્રીરીઆ
 પુરી થઈ રહેઆ પછે શ્રેષ્ઠ મજકુરને મુસાફરીની તસરીફ વીચે જારે રાવાલ
 પુછેઆ, તારે પેલી ઉશમાંણુ ચલેખીના બારકસની બાબદ જાહેર ક્રીધી; જે
 સાંભળીને શીનેરે પણ પોતાની તરફથી ગોવાના હોકમની ઉપર બલાંમણનો
 એક કાગલ લખી આપેઆ. વરાઈ ખાતે કપતાંન સેરાંણુના નાદર ખગીઆથી
 સોળા પાંમતો જે ખંચેલા હતો, તેમાં શ્રેષ્ઠ એક ઘણાંડોને આખી રાત તેમની
 મેહમાનદારીમા ગુજારેઆ પછે, ખીને ઘણાંડે તાંદાંથી રૂપસત પાંચેઆં; જે
 વખતે તેમનાં દરજ્જા લાએકનો એક એળાએમાન સરેખાવ તેણીને નજર
 ક્રીધા; અને મોટી ખુરી સાથે તે કબુલ રાખીને વીદાએગીરી લઈ ગોવા તરફની
 રહે એખતેઆર ક્રીધી. શેહરથી ઘોડેક દુર પેહચેઆ વીચેની ખખર ગેવરનર
 જનરલ વીઝરેલને યાઈ કે, સુરત ખાતેથી આપણુ દલાલા શ્રેષ્ઠ રસતમ સાણેક
 અતરે આવેછે; તારે તેમને ધેવા માટે તામદાર સરશુખાએ પોતાની કાંઉનશીલના
 અધીકારીઆ તથા ખીજા અમલદારોને સાંમણે મોકલેઆ; અને તેઓની સાથે

આ શેઠ શેહર મધે આવેઆ. વાઘરાસાએ દબલ્યા બરેલી દરબાર આરાસતે કરીને તેમની મુલાકાત બરે લીધી, તે વખતે નામદાર હાકેમને લાખેકનુ પોતાની સાથે હાજર રાખેલું કોમતી નજરાંણું કુરનસ બબલી તેમને મુખારક કીધું; જે મોટા પેઆરથી લઈને કબૂલ રાખેઆ પછે મુસાફરી ખેંચવાની મ-કરાદ પુછવા લાગે. શેઠે પોતાની વીનંતી સુન્દરી કહેજ કે “અમે નામવર “સરદાર, સુરતના સોદાગર હિસમાંન અસેખીનુ માલ તથા નગદીધી બરેલું વાં-“હાંણુ તમારી આરમારે પકડીને જપત કીધુંઅ, તેનો છુટકારો મેલવવાની “આરગ્યુથી હાવી સખત મુસાફરી સહન કરી હું અતરે આવેઆહું કે તમારી “મોટી મેહરખાંણીથી તે બારકસને પાંચું.” અટલું કહી પેલાં બલાંમણના બેએનાંમાં શીનોર વીઝરેલને સપુરદ કીધાં; જેમા શેઠ મલકુરની નીહાએત ખુખી બરેલી ખીના વીચેનુ વરણુન લખાએલું હતું, તે વાંચી મોટી ખુશી ઉપજવી; અને ખુશ મીજાજથી હસતે મોહર હાકેમ સાહેબે બરેશો આપી કહેજ કે, “અમે રસતમ શેઠ, મુસાફરીની સખતીથી તમેા ધણાજ યાકેલાછો, માટે “થોડા દીવસ વીસાંમો પાંમવા માટે અતરે આસાએસ લઈ રેહવો; અને ખાતર “જમાં રાખો કે અંદરજમાં તમેાઈ કાંમ હું પાર ઉતારી આપીસ.” અટલો દીક્ષાશે દઈને આરાસતે બરેજ એક ખાસ મકાંણુ શેઠને રેહવા માટે આપેજ; જાંહાં લગબગ નવ મહીના તુલીક હોરમત સાથે રહીને ગવરનર જનરલની અતીઆંત પરીતી મેલવી લીધી, અટલુંજ નહીં પણ તેટલા અરસામા સુરતથી તરેહ તરેહની તોફા આજે મંગાવીને તે સરગુખા ઉપરાંત તાંહાંના ખીજા મોટ મોટાએને બેઠ આવેઆથી ગોવા જેવાં શેહરમા રસતમ શેઠ આસકાર યાદ પડેઆ. દેહઅ કે આ શેઠ મલકુર તે શેહરની અંદર એક નાહનકારો પણ શનકદાર મેહલ પોતાને ખરેખે ખંધાવીને, સધલી તરેહના શીનગાર સાથે એવા તો થોખા બરેસો કીધો કે, તેની રચનાં જોધ સરવે કોધ હેરત રહેઆ. તે અમારત જરે સમપુરણુ યદી તરે તેમા તાંહાંના ગવરનર જનરલ તથા તેની કાંઉનશીલના નાંમીઆ અધીકારીઆ ઉપરાંત ખીજા અમલદારો વગેરેને આ

આતે ધણીજ તાકીદ બરેઆ હાકમ માકલાવેઆ; તે ઉપરથી ગવરનર વીરરેલે
પેલું જપત કીધેલું વાંદાંણુ; તે માંહેલા માલ તથા નગદીથી જેહવી હાલતમાં
અસલ હવું તેવાજ આકારમાં સધલાં માણસો સહીત દેખણથી તતકાલ ગોવા
તરફ ખોલાવી મંગાવી શ્રેષ્ઠ રસતમ માંછીકને હવાલે કરી દીધું. આ શ્રેષ્ઠ ધણી
મહીના મુધી ગોવામાં રહીને પોતાની સમ્પાવતથી કીરતી બરેલી બલાખ જે
કરી દેખાડી, તેના બદલામાં ગવરનર જનરલે એક પાદશાહી લાગ્યેક પોસાકને
જીમદા સરેપાવ તેણને પેહરવેઆ. હવું માન મલેલું બોધને તાંદાંના લોકિયે
તેમની બીદાએગરી ટાંકણે પોત પોતાની મગદુર પરગણેના હધીઆએ જે
નજર કીધા તે તેઓ દરએકના માહબારત ઉપકાર સાથે કબુલ રાખેઆ; અને
સધલાએએ બળવેલી પરાહનાગતથી સંતોસ પાંખેઆ પછે પોતાની નેક મુરા-
દમાં ફર્લદરૂપ થઈ પેલાં છુટકા પાંખલાં વાંદાંણુ મલે મહડીને દરીઆની સફર
કાપતા શેહજ દાહાડામાં મુરતનુ આપાદ બંદર સલામત કીધું. શેહરમાં જઈ
ચોતરફ ખખર ફેલાઈ, તારે શ્રેષ્ઠ રસતમ માંછીકની ફતેહ બરેલી કીરતી વીથે
ખરાં જીગરથી લોકિયે આપાદી આહી. વાંદાંણુમાંથી ઉતરીને કીનારે આવેઆ
પછે શ્રેષ્ઠ મજદુર સરસુખાની હજુર હસતે મોહડ રજુ થયા, તારે તે નામદારે
ગાઠાં માંત તથા પેઆરથી તેમની બેઠ લખને ઘણીવતે સરફસજ કીધા; અને
દાક્ષતની તો જોડે આ સાહેબને કશી કોતાઈ નાહતી, તોપણ નવાખ મુસતેતા-
બની તરફથી એક જીઆ સરેપાવની જે બેઠ થાઈ, તે શાહનશાહ પાથેથી મ-
લેઆ જેટલા મરતખામાં લેખીને હાકમને ગોટાં આબાર માંનેઆ.

પેલા મલકુલ તોજર ઉસમાંણુ અલેખી, જે પેહલાં તો ગાદી બહેજ-
લાલીમાં મકમુર હતો; તે આ શ્રેષ્ઠ રસતમ માંછીકના આબાર નીચે હવે ખ-
રેખરે દેખાઈને ખખર મલતાંવાર શ્રેષ્ઠને મકાંને ગાદી આજરખાઈ સાથે
તેમની મોલાકાત લેવા સારું આહી આવેઆ; અને વીપતમાં પડેલાં પોતાનાં
ખારકસ વીથેની સધલી કેફીએતથી વોકેક થયા પછે, શ્રેષ્ઠ મજદુરને પોતાને
મકાંને તેડી ગયો; જાંહાં કેટલાક મોદાગરે તથા હસત મીતરેની એક મી-
જલસ મેલવીને તેઓની હજુરમાં શ્રેષ્ઠની ઘણી વખાંણુ કીધા પછે તેનાએ
ખેચેલી રંજના બદલામાં ગાદી કીમતનો સરેપાવ તથા ઘણી તરફનાં ખીનાં
નજરાંણાને અધીઆ આવેઆ; એટલુંજ નહીં પણ આ શ્રેષ્ઠને તસદી પોંદ-
ચેઆ સાથે ઘણા મોટા ખરચ જે થયો હતો, તેવીથે નમતતાઈથી માફી આહી
તેમના હકમાં રાદહબર દુવા આફરીને ગુજરીને મીજલસ ખરખાસત કીધી.

હાવી રીતનું પરાપકારી બરેજ માહબારત કાંમ એક તરહેતને ખાતર
પોતાનો જર ખરચી, જીવને જોખમમાં વાંખી જેહવું શ્રેષ્ઠ રસતમ માંછીકે સર-
જીનાંમ પોંદચાડેજ, તેહવું તે વખત ઉપર ઉસમાંણુ અલેખી પોતે સધલી પુંજ
ખરચીને ખુદાર વાતે, અથવા તેની તરફથી મુગલાઈ સરકાર લડાઈ ઉઠાવતે,
તોપણ તેઓ હરગેજ બળવી સખતે નહીં; માટે એજ વાત ઉપરથી આપણને
ગળજીત સામેતી મલેચ કે, જાંહાં પરબનાં જાંન માલના ક્યોએ સંબાલ
નહી થાએ તેહવા બરેસા વગરનાં રાજમાં એવોખી એક સખી નર ઉગી નીક-

લગ્નો હતો કે, જાદાની બાબતેસ ઉપર સદા આધાર રાખીને કોઈનુંની સંકટમાં પડેલું મુસકેલ કાંમ માથે ઉઠાવી લેવામા સારી સખલી ધરાવતો હતો. હાથી કીરવીના બદલામા છેક દીક્ષીની શાહણસાહતથી આ રસતમ માણિકને સુરત મધે કોઈ સેકડા વાંધા ખાલી જમીનની નવાજેસ યાઈ. પરથમમા માંન ભરેલો જતાબ અને તેપછે જમીનધારીનું માલિકપણું મલઆધી તેમનું પરીવાર શેઠ ખાનદાનની અંદકે આજે પરચવી ઉપર પરકારી રહેલું જણાવ્યેછે.

ઉપલી બાબતમાં જોકે ધણું કઠીને આ શેઠ મજબૂરનો લાભખી સચવાયેલો જણાઈ આવેલોછે, પણ હવે પછે નાંધાની વાતો તેમની ખરેખરી સખાવત ભરેલી કીરવીનું બાંકું જે વળડશે, તેમાંથી મનને રીજવે એવા નીકળતા શુંદર સરોદ ખચીત કરી આપરે સાંબલવા જોઈએ. દીક્ષીનાં શાહણસાહ એરંગજેખનાં હાકમથી સુરત શહેરનાં જરથોસતી લોકો ઉપર જજીઆનો જીલમગાર કર હુકમડાવવાનું કાંમ જે સર ચકું, તે વાતને આપણ સારી પેઠે જાણી ચુકેલા છઈએ કે, હેવા ચેતમગાર વારાથી ઈરાંન તરફ રેહનાંસ આપણા હંમદીનો ઉપર અગાઉ કેહવી ચુકીયતો ગુજરવી હતી. અને તેનો છુટકો જે કદાપી ચુંબકનાં જરથોસતી સરીમંત સાહેબો નહોંજ કરતે તો, આજ દન વુલીક સખવીવનાનો એકખી ઈરાંની પારસી પછે જીવથી અથવા ધરમથી તે તરફ સખાંમત રેહવો મુસકેબ હતો; તેહવો અશ્ચોસ ઉપજવનારો હોંગાંમ સુરત શહેરનાં જરથોસતીઓને માંથે ચોંહટી બેઠો; જેનો બોલો સખવીવાલાઓને તો કચવાટ યધા છતાં કાંઈજ બારે પડેલો નહી, પણ ધણા ખરા લોકો ગરીબ તથા મુશ્કેલીમાં ગીરફતાર રહીને મોટી મુસકેલથી પોતાનો સનસાર ચલાવનાર હતા, તેઓ મલતા તેમના ખર્ચાં છોકરોઓ ઉપર જજીએ નહી બરાઈ સખેઆની બીરધ અવીશીઅ ચેતમ જરે ગુજરવા લાગે, તારે તેઓ સધલા જણાવે. એખીટા યાઈ મોટી માહેતમ પોથી સાથે કકલાટ ભરેઆ પોકાર મારતા શેઠ રસતમ માણિક પાથે આવીને આજેજીથી અરજ કરવા લાગા કે, “આ આકૃતમાથી હમારો બંચાવ કરો; નહીતર હમારી જીંદગીનો અંત ઘણી મેહિરમતી સાથે આવશે.” જરે હાથી ચીતનાં પડતાં દુખ ઉપર મીનત જારી પાવેલી સાંબની તારે શેઠ મજબૂરે પોતાનાં દીલમાં રેહમનો અંસ ઉતારીને વગર ઠીસે શહેરની કચેરીનો દીવાંન જે મોઠો અંબીર હતો તેની પાથે ગયા, અને જે લોકો તદન ખમી નહોંજ સખે એવા કોઈ રોકડા પારશીઆ ઉપર નખાવેલા જજીઆનો જીમલો એખીટા કરી તેટલાં નાણાંની મોટી રકમ પોતાની ખાસ પુંજ મધેથી સરકારમા આપી; એટલુંજ નહી પણ તેહવા માહતાજ લોકોની તરફનો ખીજો એક બારે બોલો પોતાનેજ સર ઉઠાવીલક સરકારને અરજ કીધી કે, દરસાલનાં જજીઆની તેટલીજ રકમે તેવન જાપુક આપેઆ કરશે, માટે તેઓ પાચેથી હવે એ બાબદમાં કશી તેવેશીલ કરવી નહી. હાથી ચીતનાં આરકતર જીલમી કરની રકમનો કચો આંકડો ક્રીસસામા લગેલો જણાતો નથી, પણ અટકલથી ધારી સખાવેછે કે, દરવરશે એજાંમા એજા રૂખીઆ હજાર પાંચને અસરેના પરમાણ પરમાણે

ચોક્કસુધી ભરવો હતો. આ હાતમ સરીખી સખાવતથી ચેક રસતમ માંછિકે ખીચારા ગરીબ હંમદીનેનાં જે છુટકો કરી આપેવો, તે જોઈ સધલા-
ઓએ ખરાં અંતકરણથી તેમના વહિસ પરંપરા સહીત ચાહેલી આખાંદીના
આવીરવાદ, હજી સુધી આ ખાંદાંનમા ફલદરૂપ ધાંમતા રહેલા આપણી
નજર આગલથી ખીચેઆ નથી.

રસતમ ચેકની ઉપથી સખાવતનો આવાજ ભરે ચેહરમાં ફેલાયો, તારે
એવા એક જુલંદ હોંમતનાં સખી દાતારનો આસરે ઝાંમવાની પુર જોગેદ
ખીજી ક્રમવાલઓનેખી યાદ. ખરેખે કે એક ધણી કદાપી પોતાનાં જેથી
અથવા તોલાના સોકોને જેખી ખાંદાંને વખતસર કાંઈ નવાજેસ કરે, તેતો
કુદરતથી ઉતરેલી તેની ફરજ અથ યાએલી કેહવાએ; પણ જે સખસ તેખીખી
આગલ વધીને ખોદાની સરવે ખલકતને સરખી આંજે જોઈ તેમાં ભેલાઈ
જાએ, અને નેઆત જાતનો ફોજો ફરક નહી જાણતાં પરકોમનેખી પોતા-
નાજ ભાઈખંદ જેહવા પોજાંની તેઓનાં કુખનુ નીવારણુ થાયે, તે ખરખરે
માંહ ધરખી દાતાર અને ખોદાની રેહમતને પોંદચવા લાએકોનાજ ગણાએ.
એવાઓની સંક્રમાં સમાઈ રહેજા આ ચેક મજકુરની હજીરમાં ઘણાએકે હોંક
બનેઆતનાં ગરીબ લોકોની સંકટમાં સપડાએલી માંતાએ, બાએડીએ, બેહેને
તથા છોકરાંએ વગેરે, આંજુઓના રેલા ઉતારતાં આવીને કરજોડીસાથે મીનત-
જારી કરવા લાગાં, કે “હમારા ખાપ, બાઈ, બાએડા, તથા વીરાએને, તેઓથી
“જહીઆનો જીલમી વેરે અપાઈ નહી સખાવાને લીધે નીરદયાલું સરકારે
“બલતવારીથી પકડીને કેદખાંને શેતમ ચુલરતા ઘોંધી મેસેઆય; અને તે
“ઉપરાંત ઘેરખાડો ઉપરખી જાપતી બેસાડીએ; તેમાંથી હમેને છોડખી આપવા-
“લાએકોને તમે શેવાએ હમારે ગંમખાર, તથા દાદનો લેનાર ખીજો કોઈ
“જણાતો નથી. માટે હમારાં જાંન તથા માલની સલામતી જે તમારીજ
“મદદને આધારે લટકાઈ રહીએ, તેને સંભાલી લેવો; કેમકે હમે ખીનરાક-
“તીનાં લોકો ધણીજ મુકલેશી તથા કુખી હાલતમાં એવાંતો ગીરફતાર
“છઈએ કે, મેહનત મજાગત ખેંચીને મજુરી કરતાંખી હમારે પેટ ભરાઈ
“સખારું નથી, તાંહાં હવે શેતમ ભરેઆ જહીઆનો જીલમી કર દેહાંથી
“ભરીએ.” જારે આયો માંમલો ચેકે જોયો તારે તેઓની હાલત ઉપરખી મેહ-
રખાંણીની નજર પુઝારી, પોતાનો એક નાએખ નોશરવાંનજ નાંમનો હતો
તેમને સરકારનાં દેવાંત પાથે મોકલાવીને તેહકીક કરાવેઆ પછે, જેટલા
હોંકલોકો એ કારનસર કેદમાં પડેલા હતા, તેઓને માથે નાંખેલા કરના કેટલાક
હજાર રૂપીઆ જે યથા, તે ચુકતે હસાએ તતકાલ પોંદચાડી સધલઓને
જહીઆની જાંનજાલીમાથી મોકલા કરી આપેઆ. લોકો ખીચારા કેદખાંનેથી ખ-
લાથી ધાંમતાં વારજ સધલઓ હસતે મેહડે ચેક મજકુરની હજીરમાં રજુ યાદ
તેઓને માથેથી દફેડીધેલી મુશીખત વીશેનો બેદખ ઉપકાર માંછેઆ; અને
ખોદા સાહેબની જનાખમા આ ચેકના હકમે હજારે હજાર કુવા આડીન
ચુલરી પોતપોતાને મકાને આવતા યથા.

જાજીઆના વેરાની બીનમનાગાથી મગીબ લોખિને જવિદાન સુધીની મોક-
લારા ગેવડી આપનાનો હેતુ ઈંછી રોક મજકુરે અતે દીલીખાતે દાદ પોહ-
આડીને તાહાથી માફી મગાડી તેઓના સર ઉપરનો ખોળે તદન કાઢી ના-
ખેઓ હતા.

આગલા વખતના જીવમી સજની પરજ, માથે હાડમ ધગવેઆ
છતા સંગાવવના ઝલિને પારકે હાથે ધબીવાર ને લુંટાએઆ કરતી હતી, તેહવા
એક બનાવ ઈસવી સને ૧૬૬૪ મા જરે ત્રીવા ગણી (શ્રીવાજી) નામનો મ-
રાહડો લુતારે સુરતની આસપાસના ગામડાએને પેસમા લઈ ખોડો, તારે
તાહાના પારમી લોકો ઉપર બનેઓ હતા; ને વીથે શ્રીરાસાનો જોડનાર એક
જણાવી ગએઓએ કે, એ જહનુની સહ માફએ ગામડાએની વસતીના મરદો,
એરતો અને બચાએ ઉપર કરપણાની મોઢી જકા પાડી તેઓના પેરે મધેથી
નેખી હાથ આવેજ તે સધડ લુટી લેતાખી જરે નહીં ધસએઓ, તારે તેઓ
ઉપર ખીજે વીથેસ વેરા નાખેઓ. કેહ્ય કે એ ગીઝરી વખતે ધણાએક
જખમી થએમા લોકો એની સુગાવમાથી છટખીને ને નાહારી ગએઆ તે તો
મુખ જાહતા જનથી બચેઆ; પણ જેટલાએ સપડાએઆ તેટલાએને જાહ
સુધી માગેસો વેરા નહીં આપે તાહાગુલીક પોતાની ડરામણી છાવણીમા તેઓને
કેદ કરી મલેઆ; એટલુજ નહીં પણ ગામડાએમા એઓ તરફ આગ સલ-
ગાનીને રેહવાગીએને આપદમા નાખવા માટે તેઓના પેરણારો વટીક બાજી
નાખેઆ. હવે ને લોકો ખીચારા છતે હાકમે નધણીઆતા થાઈ લુટાઈ લગ-
ડાઈને શેતમગારના સેકનજમા સપડાઈ પડેલા હતા, તેઓ માહેલા કેટલાએના
નાહારાબાગથી બચેલા બાએડી છોકરાએ ઉપર કેદીએ તરફથી એનો પેગામ
આવેઓ કે, આ નાપેકાર ખારેસતીએ તરફથી કેદખાનામા, તેઓ ઉપર ને
અતીધણો જીવમ યુજરેય, તેહવા બદકારિને હાથથી દડ આવેઆ શેવાએ
તેઓનો કરી છુટકો થાશે નહીં; તારે તે વાત સાંભળી નીચારા ધણાજ અફ-
સોસમા પડેઆ; કેમકે એકતો તેઓની સધળી મીસરા લુટાઈ ગએઆથી
ફકીરે હાલ બનેઆ, ખીજી તો રેહવાના પેરેવટીક આતરાને બોગે ચહડીને
બરામ થાઈ ગએઆ, તેમા વળી આ તરીજી કુખ એ જબિરએજ કે, તેઓનો
પરતીપાન કરનારાએ જીવમગારને હાથ ખીનતકશીર કેદખાને પડેઆ. આ
લોકોના છુટકારાને એલાજ સોધવા માટે સધલાએ એખીતા થધને પડેસાણી
હાલતે શેકે રસતમ માણેકની દેવડીએ દાદ માગવા ગએઆ; ને વાત સાંભ-
લતાજ દએઆલુ દીલના ઘતારે તેઓ ઉપર રેહમની દરસદી પોહઆડી ખીચારા
ખીનતકશીર ઉપર નખાએલા વેરાના રૂખીઆ દરાહજર તતકાલ મોકલી તેઓને
શ્રીવાગણીના બદમથી ડોડરી મગાવેઆ. અને તે ઉપરાત ને ને લોકો ખીસ-
માર હાનતમે આવી પડેઆ, તેવા દરએકના પેરણારો જરેસીએતની ચીતેથી
પાછા ઉભા કરાવી આપીને પોહતેલી મુશીબતમા સનતોરા પમાડેઓ.

એ શીવાએ શેકે રસતમ માણેકના ખીજા કેડલાક ઉપીચોગી ધરમના
પ્રમો ઉપર નેધાહ પોહઆડતા એક માણુગ પડેજાય કે, સુરતની જાહેરના

જીવાઓ તથા જંગલો તરફ રસતાવચે આવેલી ખાડીઓ તથા નદીનાલાઓની કેટલીક નડતથી રાહદારી તથા બારખરદારી મુરાદરોને વરસાદનો દીવસોપર અતીત્વ હેરાનગતી ને પોંદ્યતી હતી; તેહવી દીકટ જગાઓ ઉપર આ શ્રેષ્ઠ પોતાની ગીરોનો દરવીઅ ખરચીને ઘણે કેદાણે મજબુત પુલો બંધાવી આપેઆપી સંઘલી અડચનો મટાવી દીધી. કેટલીક વેરાણુ જગો વસાવવા માટે જાહાડ-ખાનો ઉગાડીને બાગબગીચાઓની લીલાતરી અવી તો રચાવી દીધી હતી કે, તે બે-યાથી દુખીઆરાઓ જલદી આરામ પામે. ગ્રેહરની અંદર એક સુંદર અને કોરાદિ મકાન જૂથોસતીઓને સર અવસરે વાપરવા માટે બંધાવીને જોઈતા અરાખા-ખાની આરાસતાઈ શીકે ધરમખાતે બખરોઈ ઝીકું; જ્યાં કેહ્ય કે, આજતુલીક તેનો લાભ તાહાંની અનજુમન લેવી આવેછે. અને તે ઉપરાંત આસપાસના ગરગાંમડાંઓ, તથા ખીઆખાન જંગલો તરફ જ્યાં મુરાદરો તથા પશુપરાણી-ઓને આવજાવ કરવાના મયકો હતાં, ત્યાં તેઓની પેઆરા મટાડવાના હેતુથી કોરાદિ કુવાઓ* તથા અબાડાઓ બાંધવીને મજબુત બંધાવી આપેઆપે; એટ-લુંજ નહીં પણ તેઓની જાથુક મરામતના ખરચ માટે જંગીશ લઈને અલા-હેધી રાખેલી, હાલની ધડીસુધી તે તરફના રખેવાંતો પાથે સલામતી સાથે સમ-વાઈને તેની ઉપજાવી આપું પુનનું કામ ચાલુ રહેલું છે.

ને પાકીનેહ ધરમમા આ શ્રેષ્ઠ જનમ લઈને દુનીઆ અંદર આસકાર થયા, તેનું માન જાલવી રાખવા માટે તેવન એટલાતો કોશિરામંદ હતા કે, મ-જહબનુ કોઈખી ફરમાન પોતાની છંદગી સુધી વચ્ચરય જવા દીધું તો નહીંજ; પણ તે પછીથી તેવી કીરીઆનું કામ હંમેશાં ચાલુ રાખવાના હેતુથી, પોતીકા પારેસોના હસતકમા એક જાડી પુંજી અલહેધી આપીને તે વીથે અવી સખત વસીઅિત કરી ગયાવ્ય કે, તેની ઉપજ તેજ કારણુ વતરંગે ખીલાં કોઈ કામમા ખીજકુલ વાપરવી નહીં; અને તેજ કાએકાકાનુવ મુજબ તેમની પેહડીધી ઉત-રતા આવેલા પુંજીના રાખનદારો પોતીકા મુરખીના હોકમને તાએમે રહીને અમલ કરતા જણાએછે.

એ ઉપરાંત એક ઉતમ ઈઆદી શ્રેષ્ઠ રસતમ માણેકની સખાવત સંબંધી ને આસકાર થાએલીછે, તે એકે, ને કોઈ આદમી ધણીજ ગરીબી હાલ-તમા રહીને પોતાના ફરજંદો પરણાવેઆમા અસંકેત જણાયા, તેહવા સખસો ઉપર મેહરખાની ફરેઆમા એવાતો ખંતી હતા કે, કેટલાકો તો તેહવી ગીરેક-તારી ભાગવેઆ છતાં આખરને ખાતર એક હરફ વઢીક બાહેર કાહડવામા

* એ માહેલો એક કીરતીવાન કુવો ખારકરાના હજીરા આગલ તેમના નેક નામની ઈઆદી ધરાવતો ને હજીસુધી ઉમેલાછે, તે ય૦ ૧૦૬૮ મા કોઈ એવે રા-મુહુરતે બંધાએઆવ્ય કે, આને ૧૦૫ વરસની લાંમખી વએ પેંચીને નેવીને તેહવી હાલતમા સલામતી સાથે પેઆરાએને સંતોરા પમાડેછે. એ ઉપરાંત ખીજ કુવાઓ રૂરાતમ પરામા, સમીનમા, લાજપોરમા અને અમુદરમા નેછે, તેઓની ઉમરખી તેટલીજ ધારેઆમા આવેછે; પછે ચોડાંક વરસ આગલ થાછલ હાએ તેની ચોદરા ખખર ગલી ગથી.

નો. લે.

સરમાતા હતા, તેહવાઓનેની હરેક બાંદાને પોતાને તાંદાં બેસાડીને ગુપતદાન
દીધાથી દર વરસે તેમના આસર હેઠળ ઘણાક નાવારેસ જોડાઓ બંધ બેસતાં હતાં.

થોડાં રસતમ માણેકનું આ કામ જ્યોતો હસતવાર પાવાપર ઠરી ગયું છે
કે, તેની સાથે તેનાનું નેક નામ જે ચીકટ ચોટી બેઠું તે દોહનાની મિહ-
ગમાથી દર દહાડાને એક કલાક પણ જુવાનું તો હશેજ નહીં. આ મુખારક નામ
તે મુરત શેરના રસતમ પરાંનું લીધેલું; અને તે વીથે એકું કેહવાએય કે, ઘીરીની
શાહપુરાહત તરફથી આ થોડને થોડરની આરાપાસ મુખારક જગેઆ જે નવા-
જેરા થાએની હતી; તે માહેલો કેટલોક બાગ પોતાના બેસીઓ, તથા ઇસિત-
મીતરી વગેરે લાગતા વલગતઓને અમલા બાધી રેહવા માટે તેનાએ જરૂર
મુંકૂત આપી, તારે તેના હાથેસાનમા વગતી કરી રેહનારાઓએ તે બાધલા
પરાને તેમના નામ સાથે જોડેલું; અને તે દહાડાથી તે ચંદગાકાવ મુખીની
એક છવળી સનદ ફનીઆની હજુર પરકાસની રહેતી. થોડાં રસતમ માણેકની
હાથઆની બાદ ઉપર જણાવેલી માહેલી કેટલી જગેઆ તેમના ફરજદોમા વેહ-
આઈ ગયા પછે, તે માહેના ને માહેનાના હસતકથી તેવીજ સંખ્યાવતમા અપા
એવાને સીધે “ફગમપર” તથા “નાહનપર” જે વચેઈએ, તેમા એકતો આ
થોડના વડા ઠીકરા ફગમજી, તથા નખીરા નાનાબાઈ બમનજી* ના નામે
જોડાઈ રહેવા કેહવામા આવેલું.

બારેહકતાકાએ થોડાં રસતમ માણેકને જે અખુર ખજાનો બખશીઓ
હતા, તેની સાથે અજોવાદની આબાદી ફેલાવનાગ તરણ બેઠાઓની નવાજે-
સાની દીધી હતી; જેમધે વડા ફગમજી, વચલા બમનજી અને સગવેથી
નાથલા નવરોજજી હતા; જેઓ કેહ્ય કે બાપના નામને જેજ આપે એવા
નામવર નરે એકેકથી સરસ બખણાઈ ગયાય, પણ અફરીસછે કે તેઓ માહેલા
એક (નવરોજજી થોડનું થોડુંક બચાંન હવે પછે આવશે) શીવાએ ખીળઓની
કારકીરની સખધી હકીકત નોધી ચખવામા તેમના કુટુંબીઓએ અતીશીઅ
ગફલતી કીધેલી જણાવેલું, નહીંતર તેટલી વીથેસ કેરીએતથી આ “બાહાર”
અઝો શીનઆર મેલવી સખતે.

બાપથી જનમ પામીને જીવેલી મુખી પાદસાહી લાએકની જાહે જલાખી
જાગવેલા સખી થોડાં રસતમ માણેકને આ જાહાનમાથી કુચ કરીને જાવેદાની
જગેએ રવાને થયાનો રોજ ૧૦ મે માહ ૧૦ મે થોહપુરાહી સાથે ૧૦૮૮
૫૦ નો હતો; અને તે ઉપરથી આ ખીનાને મથાલે દેખાડેલા જનમ સાલનો
મુકાબલો મેલવતા ૮૯ વરસની જાઈશીએ તેવન પોહતેયા માધુમ પડ્યાં.

* એજ થોડને નામનો એક માહેલો આ ટાપુની અદર કોટમા “નાનાબાઈ
બમનજી સીટ” કરી મસાદર ચાઈને દનરોજ આપણને દરસન આલેલું. નો. ૯૦

રોઠ નવરોજી રૂસતમજી.

રૂસતમ માણિકના સરવેશી આ નાંધલા દીકરાનો જનમ થો ૧૦૩૨ નો અટકલવામા આવેઆંછે. અથીજ માખાપની પીઠથી પરકાશલાં તરણુ ગોહિરે માહેલા આ નાહનકશ હીરાએ મુરતથી છેક ઈંગલાંડ સુધી, અને તાંહાંથી પછે મુંબઈ ઉપર ને રાસની દીવાલી હવી, તે વીરો સતાથી સાંભલેલી ખીના હીઆં ઘાખલ કરીએછે.

આ રોઠ અસલ તો મુરતખાતે રહીને બાપના અંબલમા મોટી જાહે-જલાલીથી અંમીરી બાગવતા હતા; મગર ગોગલાઈ શાજની તરફ તેવનના બાપ વખતથી ને વફાદારી ખતલાવતા રહેઆ, તેનો બદલો આડકતરી રીતે પાંચેઆને લીધે તાંહાંથી તેનાને નીકલી જવા માટે મલેલા સખખની કેફીઆત એવી કેહવાય કે, અંગરેજી દોડીવાલાએ સાથે મરહુમ રોઠ રૂસતમ માણિકને દલાલીના મુખલક કામ સંબંધી બોહોલો હીસાખ નેમ આલેઆ હતે, તેમ તેવનના મરણ પછે અરસપરસની ગેરસમજીતીએ ઉડેલા વાંધાને વાસતે (આ થોડે વેલાતમા જઈને કોરટ આવ ડાએરેકટરોની હંજુર જાહેર કીધા મુજબ) તે કોઠીદારોની ઉરફિરનીથી ઈં ૨૦ ૧૭૨૭ ની આખિરીમા તેમના બાપીકાં ઘેર ઉપર નવાખ માખીનઆને વગર તેહકીકાતે એકાએક જપવી બેસાડી, એટલુંજ નહોં પણ મરહુમ રોઠ રૂસતમના વડા દીકરા રૂગંમજીને પકડી દરબારમા કેદ કીધા.

જાંહાંની રાહણુરાહતથી બા મુદત યાઈ નેઆ ઉપર આજવી આવેલી અપાર મેહરબાંણીનો તીરાકાર જારે તેનાજ હાકમ કરી દેખાડેઆ, તારે તેહવાની હકુમત હેઠલ રેહવાની ધાસતી ઉપજેઆથી વચલા બાઈ ખમનજીને મુંબઈ તરફ મોકલી દીધા, અને આ હોંમતવાન નર “રાલસખીઉરી” નામની અંગરેજી મનવારમા અહીંને પોતાની ઘદ આહવા માટે લંડન ખાતે નીકલી ગયા.

તે વખતપર કેહવાતી સખતી બરેલી સફર એખતીઆરં કીધામા, આ મુખવાથી થોડે બે મતલબ ને સાચવેલી સંબલાઈમ, તેમા એક ધરક ઈંડીયા કુંપનીના વેપાર ખાતાંની કોઠી સંગાથે તેમના મરહુમ પીતાએ દલાલ તરીકે ચલાવેલા બોહોલા પહીવટ સંબંધી તેઆના કારિખારીઆ વચે ઉડેલા વાંધાની ફરીઆદ નામદાર કોરટ આવ ડાએરેકટરોની હંજુરમા ચુબડીને, તેઆ ઉપર ભણા નીકલતા લાખો રૂપીઆ વચુલ કરવા; અને ખીજું એકે ઉપર જણાવેલા નવાખે જલતી દાર ચલાવીને તેમના બાપીકાં ઘેર ઉપર બેસાડેલી જપવી ઉઠાવેઆ ઉપરાંત વડા બાઈને કેદખાનેથી છોડવવા વીચેની મદદ માગવી.

જેવી રીડી નઈએત ઉસતવાર રખી, તેનો બદલો આખિરસ તેણાને હેવા મલી આવેઆ કે, ઈં સને ૧૭૨૪ ના અપરેલની આખિરીએ પોતાનુ પેહલ-વેહું પગલું લંડનના કીનારાપર મેલેજ, તેજ વેલા થેહરની વસતીમા હીંદ તરફી એક અંજાંજેઆં પુરસને એકાએક આવેલા બેઈ મોટી અમરતી સાથે ખુરાલીની ઉપજી. ઠરીઠામ થયા પછે ધારેલે કેકાંજો જારે તેવણ હાજર થયા,

તારે દોરટના માનવતા સંભાષણે આખરની રહે તેણીની બેઠ બધને મુખ-
જીભાંનીથી સમજી કેડીએત સાંભળી તથા તેઓના વહીવટદાર તરફથી લખાઈ
આવેલી ખીના વાંચી ધણાજ દલગીર થયા; અને શેઠજી મુદતમા ઘટતા બંદો-
બસતથી આ શેઠનું કાંમ રૂડીપેરે પાર ઉતારી આવેલું.

નામદાર ડાબેરેકટરેએ હીંઆંની હકુમતના વડા (ગવર્નર ફીપરા) ઉપર
જે કાગલ લખીને આ શેઠ નવરોજજીને એજે આવેઆ હતા, તેની કુપચિટ
એજ આંનદાનના એક નખીરા પાથે સમવાઈ રહેલી કીરખાની રહે હમારા જો-
વામા આવીએ, તેમા તેઓએ હેવું જણાવેલુંછે કે વગ લગાડીને શેઠ રસતમ
માણેકતા પેર ઉપરથી જપટી ઉઠાડી મેલાવીને શેઠ ફરાંમજીને છાડવવા, અને
ખમનજી શેઠ જો શુંબઈમા રહેવા ચાહે તો તેણાને કચી દખલ થવા દેવી નહીં.
હાવું તાકીદનું ફરમાન તે વખતની અંગરેજી હકુમતના વડા સાહેબોએ પોતીકા
વકાદાર દલાલથી વારંભવાર થયલાં હએસાનનો વાળેખી હક જે પીછાંજેઆ, તે
સંબંધી જોટલી સાબાથી તેઓને આપીએ તેટલી થોડી કેહવાએ.

ઉપલાં ફરમાનથી જોકે ગવર્નર મજકુરનો સોદારસ પતર નવાખને થોં-
હએઆથી પેર ઉપરની જપટી ઉઠી ખરી, પણ કેદ પડેલા શેઠ ફરાંમજી પાથેથી
ખયાસ હજાર રૂપીઆ દંડના લીધા; અને પેર ઉપર જપટીએ બોલાં માણુશોના
આધા પીધાની રાતખને નામે દરરોજ રૂ ૨૦૦ લએ ખીજા એકાવેઆ પછે
તે નીરોસનો છુટકો કીધા છતાંખી તેમના પેર મધે નજરકેદ તરીકે રહેવાને
હોકમ આવેઆ હતા; જોથી કંટાણા આધને તે શેઠખી પોતાના વચલા બાઈની
પો ખનતી જોગવાઈએ શુંબઈ તરફ નીકળી આવેઆ હતા.

મરહુમ શેઠ રસતમ માણેકતા વખતથી ચલેલા લીસાખ સંબંધી પાછ-
લથી જે બાંજગડ ઉઠી હતી, તેટલી બાખદ બેહુ તરફના એક વીમારથી ડાબે-
રેકટરેની દોરટના અધીકારીઓ મહેલા ચાર ગરહરાથોની લવાઈ ઉપર જઈ
સોંકાઈ, તારે સરવે દસતાવેજો તેઓએ ચોકસાઈથી તપાસીઆ પછે વાજખી
ચીતે ચુકાદો કરીને ઈસ્ટ ઈંડીયા કંપની પાથેથી સાત લાખ રૂપીઆને આસરે
તેમને અપાવેઆ; અને નવરોજજી શેઠની ધારેલી બેહુ મતલબો ચારી રવેજ
સમવાઈને પાર પડી.

ઉપલાં કારણુરાર જોટલી મુદત આ શેઠ વેલાતમા રહેઆ, તાંહાં વુલીક
ધણાક જમરાએ, તથા સદ્યુની ગરહસથો સંજાથે તેમને સારી પીછાંણત પડી
એટલુંજ નહીં પણ પોતાની ખુખી બરેલી ચાલથી સરવે ટેકાંજો માનખી જલ-
વતા હતા; અને શુંબઈ ખાતે જઈ પાછા ફરેઆ, તારે કેહય કે નામદાર દોરટ
આવ ડાબેરેકટરેએ પોતા તરફની વાદગારી તેવણુના જીગરમા યરી રહેવાના
હેવુથી એક કીમતી ચોસાક (જેને અંગરેજમા “કોટ આવ આરંમ” કરી
કેહછે) ના સરોપાવની તેમને બેઠ પણ કીધી હતી; અને તેવાજ શુંદર શીન-
ગારથી તે વખતપર ચીતારેલી તેનાની ચોબાઈ સખીઓ તેમના નખીઝ-
એને તાંહાં હજીમુધી જોવામા આવેછે.

આ રાકરમી શેઠના વચલા ભાઈ બમનજી તો ૧૭૨૪ ની રાજઆતનાજ સુરતથી પેહલપેહલા નીકલી આવેઆ હતા; જેની પુઠે શેઠ ફરાંમજી પણ તાં-હાથી છુટકો પાંચેઆ પછે પધારેઆ; અને આ શેઠ વેલાત તરફથી રવાણો થમલા ૧૭૨૫ ની રાજઆતમા આવીને પોલીકો કાચેમ મકાંન હીઆંજ કરી રહેઆ, તારથી શેઠ આનંદનની વસતી વધીને આજ્ઞદન તુલીક સેંકડોની ગ-ણાઈ રાકાચેછે; પણ કીરતીવાન તો રસતમ માણેકની પછે તેમના તરણ દી-કરાચો, અને એક નખીરા ઉપરાંત તેમનેજ તાંહાં સુરત ખાતે ચાકરીચે રહે-આથી શેઠમા ખપેલા મનચેરજી ખરચેદજી શીવાચે ખીજ દોઢખી સાહેબો જાહેરમા જણાચેલા માણુમ પડેઆ નથી.

આ નવરોજજી શેઠના નામની વાદગારી દેવાડવારે મજગાંમ ખાતે એક દુહાજતો ડુંગર જે દેખાચેછે, તેની રખેવાલી તેમના વારેશાથી પેદરપે ઉતરવી આવેઆ પછે હવડાં એક જવાન શેઠ અરદેસર મેરવાનજીના હસતકમા રહેલી છે; અને તેજ તરીકાથી એહનરાહી ટોલાના સધલા માખેદા ઉપર વડા તરીકેખી તેજ ગરહસથ ગણાતા માણુમ પડેછે.

શેઠ નવરોજજી એહનરાહી મેહર મહીનાના બહમન રાજે બેહસતનશીન થયા, એતો દરરાજે તેણાની ધતી ખાજ ઉપરથી ચોકસ થડેજેછે; પણ સને બીચે તેમના કુટુંબીઓને કાંઈજ માણુમ નહીં હોવાનું કારણ એવું કેહવાચેચ કે, ઈ. સને ૧૮૦૩ મા કોટ ખાતે લાગેલી ધણીજ હેલતનાક આગમા તેઓની કેટલીક એમારતોની સાથે પુરાંણા વખતના ધણાંજ કાંમતોગ દસતાવિજો તથા દ્વિતરે ખલી ગયાને લીધે ખીજ ધણી હકીકતોની સાથે તે વાતખી અંધારાં-માજ રહી ગઈછે.

શ્રેષ્ઠ મનચેરજી ખરચેદજી.

આ દુનીઆમાં ફેલાચેલો મહમદી દોર જરથી ખીચારા મજરીઓસની મજહૂબવાલા પારશીઓ ઉપર ધરમસંબંધી મજબનાક જુલમાત યુજારવા લાગે, તારથી તેઓ સધલી વાતે પાચેમાલી પાંખીને ઈરાંનનું અરાલી વતન છોડેઆ પછે હીંદમાં આવેઆ; તાંહાં પણ તેજ ખીજ તેઓને કપાલે જે ચોંટી મેડી હતી, તે માહેલી એક વાતનું વરણન એવું માણુમ પડેજેછે કે, સુરત ખાતે મુગલાઈ અમલમા રહેનારા જરથોસતીઓએ પોતાને તાંહાંની મરણ

* આ સુરતવાલા શેઠ મનચેરજી કાંઈ એજ આનંદનના નહીં, પણ બેહરાંમ ફ-રાંમના કુટુંબથી ઉતરેલા હતા; એવણના ખાવા ખરચેદજી વીચે એવું માણુમ પડેજેછે કે, મુખર્જવાલા મરહુમ શેઠ માણેજી નવરોજજીને તાંહાં તેવણ કીલીધરની ચાકરી પર હોવાને લીધે ખરચેદજી ખર્જાંનચી કેહવાચેલા હતા; અને તેમના આ નીકર તો બમનજી રસતમજી શેઠની અઓલાઈથી ઉતરેલા શેઠ ચોરાખજી મનચેરજી તથા દાદાભાઈ ખરચેદજી જેઓ માણેકજી શેઠના જમાઈ નાહની ઉમરમા સુરત ખાતે હતા, તારે તેઓની જેહલખમાં ધણી મુદત સુધી રહીને કામકાજ કીધા ઉપરથી પરજમા શેઠની ઓણખાંને પરખેઆત યાચેલા કેહવાચેછે. નો. લ.

પામલી મધ્યએતને માટે આરામઘાહની બાવેલી જગેઆ, જે દોખમાએને નામે
 અસલથી બોલખાવી આવેછે, અને તે મકાનને સરસતા મુજબ એકજ દર
 વાળો હોયછે; જેની સામણે રાકરમી ચેક રસતમ માણેકના મરણ પછે
 કોઈ ધણી લામણી મુદતે ચેક મનચેરજી ખરચેદજીના વખતમા તાહાની હ-
 કુમતવાવા ધરાલામી હોકેમીએ બેવા હોકમ કાહડેએ હતો કે, મરદો તથા
 આરોતોના રવાણોને એકજ દરવાજેથી દોખમા અદર દાખલ કરવુ મલાહેજથી
 ઉતરુછે, માટે ખીજો એક દરવાજો મુકીને તેઓ દરએકની મધ્યએતને જુદે
 જુદે રસતેથી અવલમનજેલ પોઆડવી. હવે જીલમાત ભરએ દરમાન
 અમલમા લાવવાની ધણીજ તાકીદ જણાયા ઉપરથી જરથોસતીએના ધરમને
 એજલત પોઆડનાર યડેજ; પણ કેહવત મુજબ દોર તેનીજ દીન દીપી ની
 કલવા જેવી હાનત જારે જોઈ, તારે મજકુર મનચેરજી ચેક નવાનને દાખલા
 દલીની ધણાખી સહમજવેઆ; પણ જેના મજખમા ધુમરાહીનો જહનુની
 ધુએ બરએસો, તેના નીરદયાલુ દીલમા તે વીચેની સહમજવતે કાઢખી અસર
 કીધીજ નહી; અને નવાને જેએજ કે આ ચેકને નીતી તરફ મોટો વગછે,
 માટે તાહા તેવણ નહીં જવા પામે હેના એઆલથી તેમને ખારને ચોકી પેહરાખી
 રખાવેઆ; પણ જેનું નામ મનચેરજી ચેક, અને જેનો હાથ એવી બાબદામા
 સખી દીલથી સદા મોકલો, તેનાએ તેહવા અટકાવની કશીખી પરવાહ કીધાવના
 બાહરો બાહરથી છુપી રીતે સુસાફરીની તઈઆરી કરવી અને એક દાહડે
 તેવણ એવાતો ડુપડુપ તાહાથી નીકલી ગયા કે, પોતાનું ધારણ કામ પાર ઉ
 તારીને પાછા ફરી વલેઆ તાહાસુધી કોઈનેખી કશી ખબર પડવા દીધીજ
 નહીં; અને ખીજા પારશીએએ નવાખના ટોકમને તેટલો વખતવેર અછેક
 તરેહના બાહના કાહડીને અટકાવેઆ કીધો. આ શુચ ચેકે દીતી જઈને રા
 હનરાહની દરખારમા અરજ મુજરી સાથે દીનની સરીએતથી ખુલશો કીધો;
 અને નવાને અમલમા આણવા બાપેના બેહુધા હોકમની માફી આહી. જે
 વાત નામદાર રાહનરાહે બાહલ રાખીને સુરતના સરદાર ઉપર હેવા દરમાન
 લખી આપેએ કે, પારશીએએ બનાવેલી મધ્યએતની જગેઆએને કોઈખી રીતે
 હરકત પોહચાડવી નહીં, અને એ લોકો પોતાના રવઈઆ પરમાણે જેમ ચાલતા
 આવેઆમ તેમજ તેએને ચાલવા દેવુ. હવે હોકમ જારે રાહનરાહી સહી
 મહિર શીકેના લઈને સુરત ખાતે નવાખની હજુગમા આ મનચેરજી ચેક એકા
 એક આવી ઉભા, તારે તે ધણીજ એમખામા પડેએ કે હવે જવતી રાખેઆ
 છતાં ઠેક દીતી તુલીક એ જઈ આવેએ, અને પોતાની સાથે ધણીજ તાકીદનુ
 દરમાનખી લાવેએ, તેથી તેના જીલમાતની વાત જાહાની તાહાજ અટકી રહી;
 અને પારશીએની ફીકર તથા ધાસવી ફતેહમદી સાથે ટલી ગઈ. હવે
 જલમી રાજની સામણેખી જાજનીનીરાહે સરજોરી કરનારા ચેકીઆએ
 જે સુરતમા યજ ગયા તે માટેલા આ મનચેરજી ચેકની અપાર ખુખી સખધી
 ધણીક વાતો માહેલી માતરે આ એકજ કીરવી પરકાચેલી દેખાઈ આવીછે.

શેઠ માણેકજી નવરોજી.

મરહુમ શેઠ રસતમ માણેકના નખીરા, અને નવરોજીજીની ગાદીના આ એક હકદાર વારેસના જનમનો દાહડાવારખી મલેગ્યા નથી; મગર મરણ ઠાંકણે જણાવેલી વય ઉપરથી ય૦ ૧૦૫૭ મા હેમ્મિસો નોંધાયે. બાપીકી મીરાસ હાથમા આવેગ્યા પછે કૂટેખમા તથા મેલેદાના પંથમા સરવેથી વડા એજ શેઠ ગણાતા હતા, અને દરવીશનો ઉપીચોગ સારી તદખીરથી કરીને મંડલીગ્યામા ઘણા માનવંતા યઈ રહેગ્યા હતા. પોતાની હદખાતીમાં ધરમના ઘણાક કાંમો તેનાએ કીધેલાં જે સંબંધાયેય, તેની સઘથી હકીકત તો હાથમા આવેલી નથી પણ જરથોસતી ફીરકાના ઉપીચોગ મોટે નેટલાં જાહેર કાંમો તેવણુધી ઉતરતા આવેલા વારેસની રખેવાલી હેઠલ ઉભાં રહીને આ માણેકજી શેઠના નામની યાદી આપેય, તેજ માતરે નાંધી લેવાની અગત ધીઆરીએછે.

૧૧૦૨ મા, મુંબઈના કોટ ખાતે બજારગેટ સ્ત્રીઠ નામના રસતાપર આતસ આદરાનનુ એક એખાદતખાનુ બંધાવેજ હઈ.

૧૧૧૯ મા, મુંબઈના કોટની અંદર પારથી બજાર નામના મોહલામા, જરથોસતીએને સરઅવસરે વાપડવા મોટે બાંધવા માંડઈ ધરમખાતાંનુ મકાણુ તેમના યુજરેગ્યા પછે તઈઆર યઈને માણેકજી શેઠની અથવા પંચએતની વાડીને નામે આપાયેછે. આ વાડીની પછવાડે કાવસજી પટેલના મોહલામા આવેલું નશાખાનુખી કેહય કે, એજ શેઠે બાંધી આપેજ હઈ. (જેનો કબજો ય૦ ૧૧૯૩ થી પંચએતના સવાધીનમા રહેલો માહુમ પડેછે) એજ વરસમા આ નેકનામ નરને નામે નૌશાની ખાતે એક દાખયું તેમના વારેશએ બંધાવીને તાંહાંની અંજુમનને હવાલે કીધેલુંછે.

૧૧૨૮ મા, મુંબઈ ખાતે મરણ પામતા જરથોસતીએના રવાંજીને ડેકાણે પાડવા મોટે ચોપાટીના કુંગર ઉપર મોઢીએ બાંધી આપેલું પેહલવેહલું એક દાખયું, નાહનકરં હોવાને લીધે વધતી યએલી વસતીને પુરૂં પડઈ જરે નહીં જણાયેજ; તારે અનજુમનના હુધરાતથી ખીણું બાંધવાનો અરદો તે વખતના અકાબર સહેબએ કીધા; અને તે વારાતે ફરતી ટીપમાં આ જોડે પરચમ રૂ ૨૦૦૦ બરી આપેગ્યા હતા; પણ તેપછે તેવણુના મરણુની છેલ્લી ધડીસુધી હુધરાતના બધા પધસા અરચાઈ જતાં તેનુ કાંમ તો અંતે અધૂરંજ રહેજ હઈ. આ બાપે શેઠ મજકુરે અગમ-ચેતી ધારીને ચોતીકા વારેશને આગમજથી જે ફરમવેજ હઈ, તે મુજબ, તેવણુના યુજરેગ્યા બાદ ધણે વરથે બાકીના કાંમ સારં નોંધઈ રકમબંધ નાણું તેમની પુંજંમાથી અપાયેજ; અને એ મકાણુ જરે તઈઆર યએજ તારે તેની કીરીઆ વખતેએ દાખમાને મરહુમ શેઠ માણેકજીનુ નામ આપવામા અવેજ.

એ ઉપરાત ધરમના ખીલા ઘણાક કામો આ શેઠ દસતકથી થયેતા
 દેહવાયે, અને તે સધળા ખાતા સદા સમવાઈ રેહવા માટે ડેહલ જણાવેલી
 ભગીશ વાગેસના સવાધીનમા આપી ગયાય કે, તેની ઉપજમાથી નોંધતો ખ
 રચ ચલાવવાનું તેઓથી જની આવે.

નવરોજી હીલ નામનો મજમામવાલો કુહુજતો કુમર. *

માણેકજી શેઠની વાડી ખાચે બાધેલી ચેદધીઓ.

બાહેરદેઠના કોકોરડુઆર પાચેની કુટડવાડી.

કરેલવાડી આગલુ કાવસજી બેચમજીના આતરાચેદશમપર જવાની મલીમા
 પેસતા જમની ગોરડુએ આવેલી જુધનવાડી.

માહીમ ખાતેની વાડી જેને જમન થાવ કરી કેહડે.

અગરજી રાજના માલેકોએ બાધેના કાચેદશમા પોતાની ગાદી વડા દીકરા
 અથવા વડી દીકરીનેજ બખસવાનો બદાબસત જેમ આલુ રાખેલો, તેવોજ
 રવધમ્મિ આ મરતુમ શેઠ માણેકજીએ પોતાની ગાદીના સબાલ માટે પેદલ
 વેદલો ને પેસાડેઓ, તેનું કારણ માતરે એટલુજ જણાઈ આવેજે કે, આ
 શેઠની ચેરાગ શેક્ષન રાખનારો કોઈખી જેટા તેમની પીઠથી અવતરેઆવના બે
 દીકરીઓએજ તેમને તાહા જનમ લીધા હતા; અને તે માટેની વડીને શેરા-
 બજી મનચેરજી સાથે, અને નાપણીને દાદાબાઈ અરશેદજી (જેઓ એજ
 ખાતદાનના હતા) વરે પરણાવી હતી. આ માહેલા હેતા ગરહસથને પોતાની
 હજઆલીમા સારી પેઠે વારશે આવેઆ પેઠે, પોલીકી શેઠાઈ પણાની હક્રમત
 તથા ધરમના મકાણીની જલવની વડા જમાઈ શેઠ શેરાબજીને સોંકતી વલા
 હેધુ વચીએત ઉસતવાર કરી મવાડે કે, તેની કજએ શેઠાઈપણાની મલિકી
 સરવે અરકિઆમત સહીત વડા વારસેનેજ પોદેઅવી રેહ; અને તેજ ધોરણ
 મુજબની શેઠાઈ વર્જેશ દરવર્જેશ ઉતરવી આવેડે.

હવે પકે બદાબસત પોલીકા થરીવારેમા બધ બેસાડીને શેઠ માણેકજી
 રાજ ૧૨ મે માહ ૭ મે. મેહનશાહી રાસે ૧૧૧૭ થ. એ સાહક વરસની
 ઉમરમા આ દુનીઆના દસતમથી છટકીને જવેદાન મુધીનો વાશે કરવા
 માટે હકની દરઘાહ તરફ શીધારેઆહે.

માણેકજી શેઠની ગાદીના થોડાક વારેસોનું ટુક વડતાંત.

ઉપર જણાવેલા મરહુમ શેઠની મસનદપર પેહલપેહલા તેમના વડા જમાધ શેઠ શેરાખજી મનચેરજી મવકલ યદને માટી જગીશ સાથે ધરમ ખાતાંના મકાંઓની જલવની માટે જરૂરી મુખતેઆરી ચલાવવા લાગ્યા, તારથી તેવન શેરાખજી માણેકજીનું નામ ધારણ કરીને ૫૦ વરસવેર ગાદી સંભાલી રહેઝ્યા હતા; આ શેઠ તરણ દીકરાઓને* હસતીમા રાખેઝ્યા પછે રાજ ૬૭૮ માહ ૭ મેા શેહનસાહી સાલે ૧૧૬૭ મા મરણ પાંખેઝ્યા હતા.

શેરાખજી શેઠના વડા દીકરા નવરોજજીએ પંદર વરસ સુધી બાપની ગાદી સામવી રાખી હતી, અને તે અરસાના પેહલા પાંચરામા એક ઇઆદ-ગારી બરેજ જાહેર કાંમ તેનાએ જે બજાવેજ હવું, તે વાત હીંઆં નોંધી લેવાજોગ માણુમ પડીછે કે, આપણી ટાપુ ખાતે ૪૦ સને ૧૮૦૩ મા લાગેલી આગે સરકારી એમારતો બાલી નાખેઝ્યાને લીધે તેમના અમલદારે તથા કાંમ-ગારીને માટે રેહવા લાએકની કોઈ જગેઝ્યા નહાવાથી, આ શેઠ પોતાને રેહવાની માહબારત હવેલી તતકાલ ખાલી કરી વમર બાડે સરકારને સપુરદ કરી દીધી, તારે કેટલીક મુદત સુધી તેઓના અમલદારે આશંખથી તાંહાં રહેઝ્યા હતા; આ ઉપકારના બદલામા જેકે તેનાએ ઉદાર મનથી બાજાં ધખલ એક દોકડાખી નહીં લીધાને લીધે નામદર સરકારે તેવનનું મોટું હુએસાન માણેઝ્યાં ઉપરાંત કોટની જોલવાર શેરીને નાકે આવેલી, તેજ વખતની આગથી બલી ગએલી કેટલીક સરકારી ખાલી જમીન જે હતી, તે જાંહાંસુધી આ શેઠના સવાધીનમા રેહ, અથવા તેમનાજ જેથી માહેલા કોઈખી સખસના હાયમા પેહચાઈ જઈને તેઓ પાચે હુએ તાંહાં તુલીક તે જગેઝ્યાનુ મિએ બાંહે તથા તે ઉપર બંધાતા અમલાના છાપે લીધાવના અંદેશકાલ સુધી ઇનામ તરીકે જખચેસ કરીને હુએસાનના પાર રૂડી પેરે વાલી આપેઝ્યા હતા. આટલીજ ઇઆદી આ શેઠના અમલ વખ-તની જે હાય આવીઅ, તે ઉપરાંત ખીજું કશું જણાએજ નથી. આ શેઠના આવરદાની દોરી રાજ ૨૯ મેા માહ ૨ જેા શેહનસાહી સાલે ૧૧૮૩ મા જારે કુદરતી કાએધથી કપાઈ, તારે પોતાને તાંહાં મેહરવાંનજી તથા નસરવાંનજી નામના જે દીકરાઓને હધઆત-રાખી જીનતને મકાણે પોતે બાલી ગયા.

વધીએતના ફરમાણ મુજબ મસનદ મેલવનારા શેઠ મેરવાંનજી, પોતીકા બાપ તથા બપાવાને જેટલાં વરશે સુધી સાહેબી ભોગવવા પાંખેઝ્યાં નહીં; પણ માતરે ૭ વરસના ટુક અરસામા સરવે સાથે સારી પરીતો ખાંધી લીધા પછે, રાજ ૭ મેા માહ ૩ જેા શેહનસાહી સાલે ૧૧૮૯ ૫૦ એ પેહસતને ખારે શીધારેલા સંબલાપાંછે. આ શેઠની પીકથી અવતરેલા તરણ દીકરાઓ† માહેલા વડવાના થેડાવ ખરમાણે જેને બાએગે શેઠાઈપણુનો વારશે વવાયે, તેનું વરણુન હેકલ જેવામા આવશે.

* વડા નવરોજજી, વચલા જમનજી તથા નાધલા ફરાંમજી જાણુવામા આવેઝ્યાછે.
† માણેકજી, ફરાંમજી તથા દારસાહ. નોં સં

શેઠ માણિકજી મેરવાંનજી.

આ માનવંતા શેઠનો જનમ ૫૦ ૧૧૬૬ માં મુબ્બારક થયેલો જનાયે, પણ ઉધરતી વયની ઉત્તરેલી બાળેની હકાયેત મલી નથી.

શેઠ માણિકજીને મોટે પરજામત એવું મલેલુંછે કે, તેવન જાગીરાની ઉપજ વધારવા, તથા તેનો સંભાલ રાખવામા જોહવા આલાક હતા, તેવા જોહ-રના કોઈની ઉપીચોગી કાંમોમા મોકલે હાયે ખરચી સકતા નોહતા; પણ હેઠલ જણાવેલી બે બાબદો જોહરમા પરકાસતી રહેલી જે માલુમ પડીચ, તેટલી ઇઆદ-ગારી તેનાની કીરતીને વખાનેછે, મોટે તેની નોંધ ખુશી સાથે હીઆં લખાયેચ.

પુણા ખાતે જરયાસતીઓની વસતીના વીસતાર પરમાણે તેઓમા મરણ પામતાં રવાંજો ટુકાંજો પડે, એવું એક દોખમુ મરહુમ શેઠ શિરાબજી રતનજી પટેલ પોતાની હાઈઆતીમા ખુદ ખરચે બંધાવીને અનજીમનના વાપરવાસ વાસતે જોહું મેલેલો હતું; પણ તે પછે થોડીક મુદતે આંકાં બાચિગથી ફેલે બાબદની ગેર સહમજીતીએ અપસ અપસમા હોંધી કળખેહીને લીધે, તેઓ મોહેલા શેઠ નોસર-વાંનજી તથા અરસર અરચેદજી શેઠ તથા તેઓની પક્ષવાલાઓને તાંહાં થતી મહાવ્યતની સાહમને દરેમેહેર તથા દોખમાના દરવાજાઓ જોરે તેના મોહેલે તદન બંધ પાડ્યા, તોરે તે જંભીર ગરહસપોએ બીજું દોખમું બનાવવા મોટે પોત-પોતામા ઉધરાંણાની ટીપ કીધી, તો તેમા જોઈએ તેટલાં પુરતાં નાણા ન બરાવાધી આ શેઠની ઉપર આવેલી શોકારસ તેનાએ તતકાલ જીચકી લઈને પોતીકા બેશી મરહુમ શેઠ હોરમજી બમનજીને સાથે સામેલ કીધા; અને તે બાબિનાંબધાં નાણા બેહુ સહેજેએ અતરેથી પોંહચતાં પાડીને આવું સુબ કાંમ ૧૨૦૪ ૫૦ મા મરહુમ શેઠ માણિકજી નવરોજીની નહમતે સંમપુરણ કરી આપતાં સવાબનો તોચો મેલવી લીધો હતો. અને મજહબ માફકની કીરીઆ મોટે ખરસનુમવાલા મોમેદાની એક જોડ પોતા હસતકના આદર્શ-જુમાપી તે તરફ મોકલી આપી ને સાહમેવાલાઓની દરકતને ભોગે તેઓને જવા દીધાજ નહીં.

સાધારણ રીતે પંચાતની વાડી કચી કેહવામાં આવેછે) વગર બાડે, પણ ૬૨-
શેજ સહવાર તથા સાંહાંજ મલી જે વખતે પાંચધાઈને સાફસુદ રાખવાના
ચહેજ અરમ્ય શીવાચ્છે ખીજી-કોઈખી રીતની દસગુરી લીધાવના (એક ગાચ્છે
કસાઈ વતરેગે) સધલી કીસમનો ખોરાક વેચનારાચ્છેને એક ખીજાથી જુદી
જુદી જગેઆપર- ખેસવા મોટે સરકાર સાથેની બાંજગડ મટે તાંહાં તુલીક
એનાઈચ્છેત કીધું હતું; જાંહાં રાજ ૨ નો માહા ૧૨ મો ચેહજરાહી સાલે
૧૨૧૫ યં થી તેચ્છેચ્છે ખેસવા માંડીને છેક સવા વરસ સુધી સરકારી
ખજાનરને ઉજડ પડી રેહવા લીધું; અને તે બાબેનો છુટ બરેચ્છો હેકમ બરે વડી
સરકાર તરફથી તેચ્છેની વરફેનમાં આવેચ્છો, તારે તે લોકિને વગર દસગુરી
લેવે જઈ ખેસવાની પરવાનગી મલી; અને રાજ ૫ મો માહા ૩ ને ચેહજરાહી
સાલે ૧૨૧૭ ને લીને અસલી જગેઆ ઉપર તેચ્છો જઈને બેઠા; પણ તેની આ-
ગમજ સવા વરસ સુધી સુદત મલેલાં મકાણના આ મેહરખાંન મલિકને બેઠા
ઉપકાર માનેઆ ઉપરાંત તેમના હકમા હજારે હજાર દુવા આહી હતી; મોટે
આટલી મુદત તુલીક ધરમ ખાતાંનુ ધારી મકાંણુ તેના ઘટતા ઉપીયોગમાથી
દુર રાખીને સધલી વરણુ સુખ સાચવેજી, તે સખાવતખી આ રાકરમી શેરી-
આચ્છે કાંઈ ઘોડી કચી દેખાડી નોહતી.

શ્રેષ્ઠ ખાંદાંનની ગાદીનુ માન લગબજ ૫૦ વરસવેર મેલવતાં એવણુ
બરે ૭૨ વરસની બુજેરગીચ્છે પોંદેચ્છો, તારે જીંદગીને અંત આગલ આ-
વતો જોયા ઉપરથી પેલીકે નામે છુપેચ્છો ધરમ કરવા મોટે પેતાની ખાંદગી
પુંજમાથી એક લાખ રૂપીઆની મીલકત અલહેધી કાહડીને, તેવણની પછે
જગેઆ જલવનારા જાંચ્છેનસીનના સવાધીનમા સોંડી આવેઆ પછે, રાજ
૧૨ મો માહ ૬ મો ચેહજરાહી સાલે ૧૨૩૮ યં એ બેહસતનસીન થયા; પણ
તેમનુ કીરતી બરેજી નામ ઉપલી બાબદોની સાથે અલહેધી કાહડલી મીલકતની
ઉપજમાથી દુરમાન મુજબના છુપેચ્છો ધરમી કાંમો ને આણુ રહેઆંચ્છે, તે
સાથે કોઈ કલિખી બુધાવયું તો જોઈચ્છેજ નહીં.

શ્રેષ્ઠ મેરવાનજી માણિકજી.

મરહુમ માણિકજી શ્રેષ્ઠ પેતાની પાછળ ચાર લોકરચ્છો* ને મેલી ગયા
હતા, તેચ્છો મહેલા ગાદીનું વડાપણું ભોગવનારા આ ઉપલા નખીરાં, રાજ ૨૬
મો માહ ૭ મો ચેહજરાહી સાલે ૧૧૯૧ યં એ જનમ પાંચેઆ પછે, સુધરાઈ
પર ચાલતી રાદીમા ઉર્તમ કેળવણી હાંચેલ કરીને, હેવાતો નીરમલ નીવરેલા
દેખાઈ આવેઆ હતા કે, તેમની જીંદગી જો લાંમખી રહી હોતતો પેતાના
અંતકરણની રૂડી સોચનાનુ વધારે સુખ પાંમવાથી તેવણુ હરગેજ પછાત પડતે નહીં.

* મેરવાંનજી, અરશેદજી, નવરોજજી તથા દાદાબાઈ.

આ ગરહસથ બાબે જેને વાતો જાહેરાંત જાણાઈ ચુકીય, તે ઉપરથી કેહવાને હમે સખ્તીવાન યદ્યપ્યેય કે, તેનાં પોતીકી કારકીરદીની રાગ્યાત * સારાં કાંમિમાજ સામ્બી હતી; અને તેની કેફીઅેત જરે હવેના ફકરાઓથી અજવાલિ આવશે, તારે તે બાબેની મુનસફી આપોઆપ માલુમ પડશે.

કાએક પરમાણેની કેળવણીનું કામ સમાપ્ત કરી લીધા પછે લગભગ ૨૩ વરસની ઉંમરે પોંહતા, તારે યં ૧૨૧૪ મા મીં ઇંદિઅરત લાયાંમની કુપનીને તાંહાં દર મહીને રૂ૪૦ ના પગારપર પેહલવેહલા સાધારણ લખનાર તરીકે આકરીએ રહેઆ હતા; જાંહાંથી પદવી દરપદવી અહડતાં બધાં ખાતાંઓમા ફરી વલીને છેલ્લે દફતરની દેખરેખ ઉપર તથા દેશી વહીવટ અલાવનાર તરીકે* ૪૦૦ રૂપીઆના દરમાહપર જઈ બેઠા હતા. એ આફીસમા પોતાની પાચે કાંમની અતીઅંત ધમાલ હોવા છતાં કુરસદ પાંમતા રહીને, આ ગરહસથે યં ૧૨૨૦ માં બીઆજ ગણીતનું એક સુંદર પુસ્તક પોતાની કલમથી આસરે રાહડી આરથો સફાનું અંગરેજીમાં જે પરશીધ કીધું હતું, તેમા તેનાંએ વગર ભુલે સારી કાબેલીઅેત વાપડલી માલુમ પડીછે.

એરખાહીથી આકરી બળવતાં બતલવેલી ઇમાનદારીના બદલામા આ થકને તેમના મલિકો તરફથી ૧૨૩૪ મા ચીનાનું કામતી ઘડીઆલ ખણુ બેઠ મલેજ હતું, અને તેપછે બાપના મરણથી તેમની ગાદીને વહીવટ અલાવવા મોટે ધણીઓની જરે રજા મેલવી, તારે તેણાની લાએકી મુજબ આખર ૫-તરના ઇનાંમ સાથે તેઓએ આસ ખુશીથી રૂખસદ આપી; અને તે પાંડેખી બેહ ખોરહુપર દાસવી દાવા સમવાઈ રહેલો સાંબલવામા આવેઆ હતા.

નારાયણી ખાતે મરણુ પાંખતા જરથોસતીએને અવલમનજેલ પોંહવાડનારાં માણુએને માટે એક નરાખાનાની ઘણી જરૂર જે જણાઈ હતી, તેટલી ખુટ પુરી પાડવાના હેતુથી આ શેઠીઆએ એક અલહિંદું મકાંણુ તાંહાં બંધાવીને રોજ ૧૫ મેા માહ ૧ લો શેહનરાહી સાલે ૧૨૪૧ ને રોજે અંગુમનને સોંદ્રી આપેલિછે. આ કારણસર ખરચાએલા રૂ ૩૫૦૦ ને આસરે તરીજી સંખાવ-તમા ગણાયછે.

એથી બાબદ એવી પરકાસતી દેખાઈ હતી કે, ધરાંન તરફથી દુકાલને ભાગે અહીંને આવેલા મરીખ જરથોસતી મુસાફરને રેહવા માટેની શેઠ ખર-શેહજી અરદેસરવાલી ચોપાટીની ધરમરાણા ધીચ વસતીના વપરાસથી જરૂર ધણી મેલી દેખાઈ, તારે તેને યુનો ધાનાવા તથા જોઈતી મશંમત કરાવાની અગત જણાયા ઉપરથી તાંહાંના સરવે રેહવાથીએને કોટ માહેલી મરહુમ માણિકજી શેઠની વાડીના કોસાદ મકાંણુમા લાવી રાખવા માટેની પરવાનગી આ મુતવલ શેઠ મેહરખાંન દીલથી આપેઆ મુજબ રોજ ૧૩ મેા માહ ૫ મેા શેહનરાહ સાલે ૧૨૪૧ થી જે જઈ રહેઆ હતા, તે લગભગ ૫ મહીના મુધી સંતોરાઈ તાંહાં યુજરેઆ પછે તેઓ માટેનુ અરાલી મકાંણુ તઈઆર થયાથી રોજ ૧૨ મે માહ ૧૦ મેા શેહનરાહી સાલે ૧૨૪૧ ૫૦ એ પાછા ગયા. પેલીકા પુરાતા હમદીનોની સગવડ આ અંચલ શેઠે જે સાચવી તેની વાદગારી અંદરકાળ મુધ જુલાશે નહીં.

આ શેઠીઆના અમલમા પાંચમી સંખાવત એવી જાહેર ઘડમ, કે ઉપ જણાવેલા ધરાંનીએની સ્ત્રીએ જરૂર કોટમા આવી રહેલીએ હતી, તારે તેનીએન ઉદંમ માટે શીવવાનો એક વરગ આપણા દીનદોસત શેઠ બમનરાહ કાવસદ બરુઆની કોથેસથી જે ઉભો યથો, તેમા તેનીએનું કાંમ શેહલાઈએ પારપાડ વાના હેતુથી મોળાં યુંડવાનો એક વેલાલી સાંચો રૂ ૬૦૦ ની કીંમતે વેચાતે લખતે બેઠ કીધો હતો. આ સાંચો કદાપી દરોખસત ગોઠવીને આંમડાંના પઠાર્થ ચાહુ રાખેઆ હોતતો, તરણુ અથવા ચાર એવરતો તેની મદદથી એક મહીનામ ૧૦૦ ડજન આખા મોઠાં મોળાંની જોડ તઈઆર કરી રાકતે; પણ સોંબલે આથી જણાવવાને દલગીરી ઉપજેચ કે, કેટલીક સ્ત્રીએના આલસપણાની ખેરડાઈને લીધે હાલું રૂંડ કાંમ ધરમ કરનારની ધારના મુજબ પારઉતરેઈ નહી.

વાંદરા ખાતે મરીખ ચોરટુગીશોના છોકરાએને કેલવણી મલવા માટે નાંધલા પાયા ૫૨ એક સકુલ જે ૧૨૪૧ ના દેએ મહીનાથી ચાલુ પડછે, તેની એમારતના બાંધકાંમ ઉપર બેંડેલા રૂ ૧૦૦૦ ના અડધ ભાગે રૂ ૫૦૦ આ મ-ચાલુ શેઠે સંખાવત તરીકે આપેઆ હતા; અને તે ઉપરાંત સકુલના જાથુક ખરચ સાંદે દર મહીને રૂ ૧૦ ની મદદ જે આપતી કીધી, તે હસામે દરવરથે થતા રૂ ૧૨૦ ને વાસતે દરટકા ૪ લખેની વીઆજુકી લાણુ મળીએતો રૂ ૩૦૦૦ રોકાએલા જોઈએ; માટે આ છકી સંખાવતથી અતી ઉપયોગી માલુમ પડીછે.

આ શેઠીઆની સાતમી સંખાવતથી કાંઈ એાછી અગતની દેહવાવીજ નથી કે, પુણા તાલુકાની અંદર આવેલાં દાહપોરી ખાતેના સરકારી અસલી

આ ગરહસથ બાબે જેને વાતો જાહેરાત જાણાઈ ચુકીય, તે કેહવાને હમો સંખ્યાવાન થઈએમ કે, તેનામ્ને પોલીસી કારકીરદીની રસારાં કાંમોમાજ સાચવી હતી; અને તેની કેફીએત જરે હવેના ફક અનવાલે આવશે, તારે તે બાબેની મુનસફી આપોઆપ માલુમ પડશે.

કામ્નેધ પરમાણેની કેળવણીનું કામ સમાપ્ત કરી લીધા પછે ૮૨૩ વરસની ઊંમરે પોહતા, તારે યં ૧૨૧૪ મા મીં ૬૬અમરત લાકુપનીને તાંહાં દર મહીને ૩૪૦ ના પગારપર પેહલવેહલા સાધારણ તરીકે આકરીએ રહેઆ હતા; જાંહાંથી પદવી દરપદવી અહડતાં બધાં ખાકરી વલીને છેલ્લે ફકતરેની દેખરેખ ઉપર તથા દેશી વહીવટ અલાવનાર ૪૦૦ રૂપીઆના દરમાહપર જઈ બેઠા હતા. એ આફીસમા પોતાની ખાશે અતીઅંત ધમાલ હોવા છતા કુરસદ પામતા રહીને, આ ગરહસથે યં માં લીઆજ ગણીતનું એક સુંદર પુસ્તક પોતાની કલમથી આસરે આરશી સફાનું અંગરેજીમા જે પરશીધ કીધું હતું, તેમા તેનામ્ને વગેસારી કાબેલીએત વાપડેલી માલુમ પડેલીછે.

અરખાહીથી આકરી બળવતાં બતલાવેલી ઇમાનદારીના બદલા શકેને તેમના માલેકો તરફથી ૧૨૩૪ મા જાનાનું કીમતી ધડીઆલ પ મણેજ હતું, અને તેપછે બાપના મરણથી તેમની ગારીનો વહીવટ મોટે ધણીએની જરે રજા મેલની, તારે તેણાની લાએકી મુજબ અતરના ધનાંમ સાથે તેએએ આસ ખુશીથી રૂપસદ આપી; અને તે બેહુ ખોરફુપર ફાસતી દવો સમવાઈ રહેલો સાંબલવામા આવેએ હતો.

એક આનંદાનના વડા તરીકેની સત્તા સવાધીનમા લીધા પછે, ૨૬૨૬ પેહલવેહલું એક કાંમ જે ધરમીપણાનું માંષે ઉઠારી લીધું હતું, તે નહીં પણ પેઆસાએને સંતોરા પમાડવાનું માલુમ પડેલીછે; કારણ કે જવાના રસતામા ગરીબ રાહદારીએને ખીવાનું સોહાજું અને નીરમલ મલવાની ધણી પીડા નડતી હતી, તે દરે કરવાની સોચનાથી, હેઠવાઈ ઠાંકી બંધાવીને છેક કુંગર ઉપરનું પાણી નલીવટે તેમા લાવવાના ખર યં ૧૨૩૬ ની શાળમા ૩૩૦૦ ની એક રકમ આપણી સરકારના સવા મોફી આપેલી સંબલાઈછે.

ખીજી સંખ્યાવત કેળવણીના કાંમ સાર્ફ કીધેલી કેહવામા આવેછે ડીબજરના બતા તરફ રેહનારા પારશીએની બાલક છોકરીએને શીખ, ધણુ કુરેર જઈ પડતું હતું, તે વાત પેઆનમા લઈને કાંદવાલા મે એક મકાંણની અંદર કાહડી આપેલી કનેઅમરાજા રાજ ૧૩ મે માહ શેહનરાહી સાલે ૧૨૪૦ થી આણુ કરાવીછે; અને તે ઉપર દરશાલે ૩૬ ખરમ પણ એજ સખી નરને બજાણેથી સંખ્યાવત તરીકે જે અપાએ મોટે ટકા ૪ વાલી લોનનું લીઆજ ગણીએ તો ૩૨૨,૫૦૦ ની થાર કારણ વાસતે રેકામલી કેહવાએ.

* જેને અંગરેજીમા “ચુકકીપર” અને “નેટીવ આર્શીસ્ટેટ” ફરી આવેછે.

થઈને લગભગ વીંચેક વરસ સુધી લાગુ રહેલા હતા, અને પેહેલવેહલી “પાર-
શી લાન્”મા તથા “આપટર”મા એક “પાસત માસતર” ગણાવેલા હતા.

પોતાની પ્રથે મોટી દોલત, અને શેઠાઈપણની સત્તા ધરાવેલા છતાં,
કેલવણીના કુદરતથી ગરીબ તથા તવંગરને એક સરીખા ગણવાની સારી
સંતોષ રા વાપરી જાણુવા માટે તેવનની જાતી ખુખીમા સવર્તતરપણુ, સાધર્મ,
સારી સહમજ, સાહસેસાઈ, અને સુધરેલા વીચારે ઉપરાંત જુધીની અપલતા
અવીર્યંત જણાતી હતી; અને તેવીજ નેકીમા જીમરના ૫૦ વરસની ઉપર ૧૦
મહીના વઢાવીને ૧૨ મો દહાડો પુરે કરતાં ૫૦ ૧૨૪૨ ના શેહણસાહી શેહરી
વર મહીનાને આવાંશિજે ભરે આ મયાર્વતા મેહરવાંનજી શેઠ મરણ પામેઆ,
તારે તેવણના રવાંણને અવગમનજલ લઈજતી વખતે તેમના બંગલા આગલ
જરથોસવી કોમની મીજલસ અવીતો મોટી જમાવ થયલી હતી કે, તેમા પેહ-
લાથી તે છેક છેલા વરગના સખચો શેજધને સાર્ જંભીરાઈથી હાજર રહેલા
જોવામા આવેઆ હતા.

આવા શુણવંતા શેઠ, પોતાને મણેલી ગાદી ઉપર પુરાં પોણાઆર વરસખી
નીભી ન સખેઆથી, તેમના ખાહલાં પરીવારમા ભારે કુકલાટ જો ઉતપંત થયો
હોએતો, તેની કાંદાંની એક આયંબા તરીકે તેઓમા રેહવી જોઈએ.

આ સખી શેઠે પોતીકી હઈઆતી સુધીમા ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં
જેટલાં ધરમખાતાંએને મદદ આપી હતી, તેનું કાંમ તેવીજ રીતે સદા આજુ
રાખવા માટે તેમની જગેપર થયેલા વારસને વશીએતનામામા ધણીજ તાકીદ
ફરમાવી ગમા ઉપરાંત, ખીજ દસહજાર રૂપીયા ખેજણાએને જુદાં જુદાં ધર-
મના કારણસર આપવાનો હોકમ લખેલો સાંબલવામા આવેએછે; જેમા:—

કેલવણી ખાતાંને મદદ આપવા સાર્ નામદાર સરકારને . . . . . રૂ૫,૦૦૦

પારશી પંચાએતના તરસદીએને, તેઓની નજરમા આવે તેહવાં

ધરમના ઉપીચોગી ખાતાંએમા વાપરવા વાસતે . . . . . રૂ૫,૦૦૦

શેઠ મેરવાનજીનો વશીલા વધારનારા તરણુ દીકરાએ નામે મીં અરદેસર,
જાળભાઈ, અને કાવસજી જે કેહવાએમ, તેઓ માહેલા વડાની ઉપર મરહુમ
મોઠા માણેકજી શેઠની ગાદી જલવવાનો વારથો હવડાંજ ઉતરેએછે. આ નવાં
શેઠનો જનમ રોજ ૧૯ મો માહ ૨ જો શેહણસાહી રાણે ૧૨૧૨ ૫૦ એ થયો,
તે હસાપે મીં અરદેસર ૩૦ વરસની જીમર પસાર ક્રીધાથી જવાનીના પુર
પાહારપર આવેલા જે જણાએમ, તેવણથી હવે એટલીજ ઉમેદ રાખીજોઈયે
કે પોતીકા વડાએની અખુટ દોલતનો ઉપીચોગ સારા મારગપર કરવા સાર્
મરહુમ શેઠ મેહરવાંનજીનો સુધરાઈ ભરેલો દાખલો પકડે; અને સરવે ખાખ-
દોમા રૂડા શુણ દેખાડી તેઓ કરતાં વીંચેસ માનવંતા નીવરે.

મોટા બંગલો, તેના છેલા મલિકો પાશ્વેથી તેનાએ ૧૨૪૧ મા વેચાતો લીધેલો; તે મહિલું એકાદું મકાંણુ તાંદાના રેહવાલીઓના છોકરાંઓને એલમનું ગણાન મેલવી આપવાની મતલબથી વગર બાડે સપુરદ કરીને તાંદાં સ્કુલ હુંધડાવીછે; અને તે ઉપરાંત દર મહીને રૂ૩૦ ષષ્ઠેના ખરચખી તેનાનેજ ખર્ચાંછોથી બાથુક પોંદ્યતો ચાએછે; મોટે એટલાં કારણસારે ચારટકાની ધાનને હસાએ રૂ૬૦૦૦ તેમના રોકાઈ રેહવા બેઠાએ.

આટલી સખાવત તો ખરખરી જાહેરના ઉપયોગની ગણાઈછે, પણ તેમના ગુપ્ત દાંનની જે વાત બરેશો રાખવાજોગ ટેકાંછોથી હમેને માહુમ પડીછે, તેને અજવાલે આણવાની અગત વીચારીએચ કે, કેટલાક આખરવાલ, સખશો જે ધણીજ લાચારી હાલતમા કસેલા તેમની નજરે પડતા, અથવા તેહવાઓ ખામેની ખખર સાંભલતા, તો તતકાલ તેઓને આસરે આપવામા દર મહીને મોટી રકમ ખેલુનજ મન જાંછે તેથી તરહુદથી છુપીરીતે આપીને પોતાનાં પુનમા વધારો કરતા હતા. આવા તેમના દીલચુરદા ઉપરથી સરવેને સધીઆરે મલવાનું કારણ એટલુંજ હતું કે, ખારહકતાવાની બખશસથી તેનાની છંદગી જેમ લાંમખી સુદત સુધી ખરકરાયી સાથે સમવાઈને સલામત રેહતે તો, સંધે નાહતો કે ચએમાં તે કરતાં ખીજાં અનેક કાસમના રૂડાં કાંમથી પોલીકા ખુદ, તથા નેઆગાંનોની નેક નામીમા વીશિસ વધારો કરી દેખાડતે; પણ અકસોસછે જમાનાની જલમ શુંગાલપર કે, આવી ખીલધી કસીને તેની ડાહલી ઉપરથી તે વેહસો તોડી લઈ ગયા; અને તેથી કરી આશિઆવંતઓ ખરખરા નાશીપાએસ થઈ બેઠા.

શેઃ ખાનદાનના જાંમાં તોખમનું ખયાંન આ હએવાલની શીરઆતમા જેમ જણાઈ ચુકેલુંછે, તેમજ તેઓની તાથીરનું તતવખી તારપછેની અપોલાદ સંબંધી સમાઈ રેહલુંછે; મોટે તે ખામે વીશિસ સ્તુતીની હવે કશી જરૂર નહીં જાંછતાં એક વાત હોંઆં નોધી લઈએછે કે, આ સકરમી શેઃ પોલીકા નેઆગાંનોની ગાદી જલવનારા જેહવા સવતંતર હતા, તેવાજ માખેદાના પંથ ઉપર સરવેથી વડાપણું અલાવનારા, તથા તેઓનું બહુંજ ઈછનારા કેહવાતા હતા; અને તેના આધારથી એકજ જમતના અથોરનાનો વએ પઠવાની ખાખદમા લાંમખી સુદતથી આલતા આવેલા કુસંખીબરેઆ કુચલાઓ પનાવવાનું કાંમ આ શેઃ પોતાને સર અંગેજી લીધું હતું; અને તેટલા મોટે પોલીકા મકાનમા ધણીવાર તેઓની સભાઓ બરી, મંડલીઓ મેલવી, તથા ખીજી અગણીત ઉલટ ઉપર ધનતે-જારી દેખાડી હતી; પણ હઠીલા લોકોની ઓટાલી સાહમને જોડે તેવનનું કાંઈજ વલેજ નહીં, તોપણ અકાખર સાહેબો તરફથી તેવન ઉપર શેંકાએલી લવાદીને વાળેખી ચુકાદો, આ શેંકે અપક્ષપાત પણાથી એવો જણાવેઆ હોતો કે, જરૂર-સતીઓને તાંદાંના રેવાંણેનું કાંમ એકજ સરીખું, અને અસલ પરમાણે કરતા રેહવું.

આ શેઃ માખેદાના મોટા પરગમા જનમીને મજદીઅસની મજહબ ઉપર પુર એતેકાદથી ચુસત હોવા છતાં, ફરીમેસનના (આબદી) તોલા અંદર સાંમેલ

યદને લગભગ વીશિક વરસ સુધી લાલુ રહેલા હતા, અને પેહેલપેહલી “પાર-
શી લાલ” મા તથા “આપટર” મા એક “પાસત માસતર” ગણાવેલા હતા.

પોતાની પાંચે મોટી દોલત, અને એકાધપણાની સત્તા ધરાવેલા છતાં,
કેલવણીના કુટુંબતથી ગરીબ તથા તવંગરને એક સરીખા ગણવાની સારી
સંતોષા વાપરી જાણવા માટે તેવનની જાતી ખુખીમાં સર્વતરપણુ, સાદાઈ,
સારી સહનજ, સાહસેસાઈ, અને સુધરેલા વીચારે ઉપરાંત બુધીની અપલતા
અતીત્વંત જણાવી હતી; અને તેવીજ નેત્રીમાં જીમરના ૫૦ વરસની ઉપર ૧૦
મહીના વટાવીને ૧૨ મેા દહાડા પુરા કરતાં ૫૦ ૧૨૪૨ ના શેહણસાહી શેહરી-
વર મહીનાને આવાંરેજે જાડે આ અચલતા મેહરવાંનજી શ્રેઃ મરણ પામ્યા,
તારે તેવણના રવાંણને અવલમનજલ લઈ જતી વખતે તેમના ખંગલા આગલ
જરપોસતી કોમની મીજલસ એવીતો મોટી જમાવ થયલી હતી કે, તેમા પેહ-
લાથી તે છેક છેલા વરગના સખચેા શેજધને સાઈ ગંભીરાઈથી હાજર રહેલા
જોવામા આવેલા હતા.

આવા ગુણવંતા શ્રેઃ, પોતાને મલેલી ગાદી ઉપર પુરાં પોણામાર વરસખી
નીભી ન સખેઆધી, તેમના બોહલાં પરીવારેમા બારે કકલાટ જે ઉતપંત થયે
હોએતો, તેની કાંઠાંની એક આખંખા તરીકે તેઓમા રેહવી જોઈએ.

આ સખી શ્રેઃ પોતીકી હર્ષઆવી સુધીમા ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં
જેટલાં ધરમખાતાંએને મદદ આપી હતી, તેનું કાંમ તેવીજ રીતે સદા ચાલુ
રાખવા માટે તેમની જોખર ચડલા વારસને વધીએતનામામા ધણીજ તાકીદ
ફરમાવી ગયા ઉપરાંત, ખીજા દસહજાર રૂપીયા ખેજણાએને જુદાં જુદાં ધર-
મના કારણસર આપવાનો હોકમ લખેલો સાંબલવામા આવેઓછે; જેમા:—

કેલવણી ખાતાને મદદ આપવા સાઈ નામદાર સરકારને . . . . . રૂ. ૫,૦૦૦

પારશી પંચાએતના તરસટીએને, તેઓની નજરમા આવે તેહવાં

ધરમના ઉપીગેગી ખાતાંએમા વાપરવા વાસતે . . . . . રૂ. ૫,૦૦૦

શ્રેઃ મેરવાનજીનો વરીણા વધારનારા તરણુ દીકરાએા નામે મીં અરદેસર,
જાળબાઇ, અને કાવસજી જે કેહવાએચ, તેઓ માહેલા વડાની ઉપર મરહુમ
મોઠા માણિકજી શ્રેઃની ગાદી જાલવવાનો વારથો હવડાંજ ઉતરેઓછે. આ નવા
શ્રેઃનો જનમ રોજ ૧૬ મેા માહ ૨ જો શેહણસાહી રાને ૧૨૧૨ ૫૦ એ થયો,
તે હસાને મીં અરદેસર ૩૦ વરસની જીમર પસાર કીધાથી જવાનીના પુર
ખાહારપર આવેલા જે જણાએચ, તેવણથી હવે એટલીજ ઉમેદ રાખવી જોઈયે
કે પોતીકા વડાએાની અખુટ દોલતનો ઉપીગેગ સારા મારગપર કરવા સાઈ
મરહુમ શ્રેઃ મેહરવાંનજીનો સુધરાઈ બરેલો દાખલો પકડે; અને સરવે બાબ-
દમા રૂા ગુણુ દેખાડી તેઓ કરતાં વીશસ માનવના નીવરે.

મોટે બગલો, તેના છેવા માલેમે પાંચેથી તેનાચ્ચે ૧૨૮૧ મા વેચાતો લીધેલો; તે માટેલું એકાદ મકાણુ તાહાના રેહવાલીઓના છેકરાઓને એલમનું ગણાત મેલવી આપવાની મતલબથી વગર બાઉ સપુત્ર કરીને તાહા સ્કૂલ ધૂંધગવી; અને તે ઉપરાત દર મહીને રૂ૦ લેએનો અરચખી તેનાનેજ ખજાણેથી નળુક પોહચતો થાએ; માટે એટલા કારણસાર આરટકાની ધાનને હસામે રૂ૦૦૦ તેમના રોકાઈ રેહવા બેઠાએ.

આટલી સખાવત તો અરેખરી જાહેરના ઉપીચોગની ગણાઈ, પણ તેમના ગુપત ધાનની જે વાત બરેશો સખવાતોગ કેકાણેથી હોએને માલુમ પડી, તેને અજવાને આણવાની અગત વીચારીએચ કે, કેટલાક આખરવાળા સખશો જે ધણીજ લાચારી હાલતમા રૂસેલા તેનની નજરે પડતા, અથવા તેહવાઓ બાનેની ખખર સાબલતા, તો તતકાલ તેઓને આસરે આપવામા દર મહીને મોટી રકમ મેહુનુજ મન જાણે તેવી તરહુદથી છુપીરીતે આપીને પોતાના પુનમા વધારે કરતા હતા. આવા તેમના દીલચુરદા ઉપચી સરવેને સધીઆરે મલવાનુ કારણુ એટલુજ હતુ કે, બારેહકતાવાની બખશરથી તેનાની જીદગી જેમ લામખી સુદત સુધી બરકરાચી સાથે સચવાઈને ચલામત રહેતે તો, સધે નોહતો કે ષએવા તે કરતા ખીજા અનેક શ્રીસમના રૂડા કામથી પોલીકા ખુદ, તથા નેઆગાનોની નેક નામીમા વીચેસ વધારે કરી દેખાડતે; પણ અફેસેસે જમાનાની જલમ સુગાજપર કે, આવી ખીલિયી કીને તેની ડાહલી ઉપરથી તે પેહલા તોડી લઈ ગયો; અને તેથી કરી આશિઆતતાએ અરેખરા નાશીપાએસ થઈ બેઠા.

શ્રેઃ ખાનદાનના ઊંચા તોખમનું ખયાન આ હએવાલની શીરઆતમા જેમ જણાઈ ચુકેલું, તેમજ તેઓની તાલીશું તતવખી તારપડેની અયોપાદ સંપધી સમાઈ રહેલું; માટે તે બાએ વીચેસ મુતીની હવે કથી જરૂર નહો જંણતા એક વાત હોઆ નોધી લઈએછે કે, આ સકરમી શ્રેઃ પોલીકા નેઆ મોણીની ગાની જલવનારા જેહવા સવતતર હતા, તેવાજ મોખેદોના પંથ ઉપર સરવેથી વડાપણુ ચલાવનારા, તથા તેઓનુ બહુજ ઈછનારા કેહવાતા હતા; અને તેના આધારથી એકજ જમતના અધોરનાનો વએ પઠવાની બાખદમા લામખી સુદતથી ચાલતા આવેલા કુસખી બરેઆ કુચલાએ પતાવવાનુ કામ આ શ્રેઃ પો તાને સર અગેજી લીધે હતુ; અને તેટલા માટે પોલીકા મકાનમા ધણીવાર તેઓની સબાઓ બરી, મડલીઓ મેલવી, તથા ખીજા અગણીત ઉવટ ઉપર ઈનતે-જારી દેખાડી હતી; પણ હઠીલા લોકોની ઓગલી સાહમને જોડે તેવનનુ કાઈજ વલેજ નહો, તોપણુ આકાખર સાહેબો તરફથી તેવન ઉપર શોફાએ તી લવાદીના વાળેખી સુકારો, આ શ્રેઃ અપક્ષપાત પણાથી એવો જણાવેએ હતો કે, જરથો સતીઓને તાહાના રવાણેનુ કામ એકજ સરીખુ, અને અસલ પરમાણે કરતા રેહવુ.

આ શ્રેઃ મોખેદોના મોગ પરગમા જનમીને મજલીઅસની મજહુબ ઉપર પુર એતેકાદથી સુમત હોવા છતા, કરીમસનના (આબની) તોલા અદર સામેલ

યદને લગભગ વીશેક વરસ સુધી લાણુ રહેલા હતા, અને પેહેલવેહલી “પાર-
શી લાજ”મા તથા “આપટર”મા એક “પાસત માસતર” ગણાવેલા હતા.

પોતાની પાસે મોટી દોલત, અને શેઠાઈપણની સત્તા ધરાવેઆ છતાં,
કેલવણીના કઠિન્નતથી ગરીબ તથા તવંગરને એક સરીખા ગણવાની સારી
સંતસરા વાપરી જાણવા મોટે તેવનની જાતી ખુખીમા સવર્તતરપણુ, સાદાઈ,
સારી સહમજ, સાહસોર્ધ, અને સુધરેલા વીચારો ઉપરાંત બુધીની અપલતા
અતીઅંત જાણાતી હતી. અને તેવીજ નેત્રીમા જીમરના ૫૦ વરસની ઉપર ૧૦
મહીના વઢાવીને ૧૨ મેા ઘહાડો પુરો કરતાં ૫૦ ૧૨૪૨ ના શેહણસાહી શેહરી-
વર મહીનાને આવારોજે જરે આ મયાર્વતા મેહરવાંનજી શ્રેઃ મરણ પામિઆ,
તારે તેવણના રવાંણને અવલમનજલ લઈ જતી વખતે તેમના ખંગલા આગલ
જરથોસતી કોમની મીજલસ એવીતો મોટી જમાવ થયલી હતી કે, તેમા પેહ-
લાથી તે છેક છેલા વરગના સખશો શેજધને સાઈ ગંભીરશઈથી હાજર રહેલા
જોવામા આવેઆ હતા.

આવા ગુણવંતા શ્રેઃ, પોતાને મલેલી ગાદી ઉપર પુરાં પોણાચાર વરસખી
નીખી ન સખેઆથી, તેમના બોહલાં પરીવારોમા બારે કકલાટ જો ઉતપંત થયો
હોએતે; તેની કાંઠાંની એક આત્મઆ તરીકે તેઓમા રેહવી જોઈએ.

આ સખી શ્રેઃ પોતીકી હઈઆતી સુધીમા ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં
જેટલાં ધરમખાતાંઓને મદદ આપી હતી, તેનું કાંમ તેવીજ રીતે સદા ચાલુ
રાખવા મોટે તેમની જગેપર થયેલા વારસને વશીએતનામામા ધણીજ તાકીદ
ફરમાવી ગયા ઉપરાંત, ખીજ દસહજાર રૂપીયા મેજણાઓને જીદાં જીદાં ધર-
મના કારણસર આપવાનો હેકમ લખેલા સાંબલવામા આવેએછે; જેમા:—

કેલવણી ખાતાંને મદદ આપવા સાઈ નામદાર સરકારને . . . . . રૂપ,૦૦૦

પારશી પંચાએતના તરસટીઓને, તેઓની નજરમા આવે તેહવાં

ધરમના ઉપીયોગી ખાતાંઓમા વાપરવા વાસતે . . . . . રૂપ,૦૦૦

શ્રેઃ મેરવાનજીનો વશીલો વધારનારા તરણુ દીકરાઓ નામે મીં અરદેસર,
જળબાધ, અને કાવસજી જે કેહવાએમ, તેઓ માહેલા વડાની ઉપર મરહુમ
મોઠા માણિકજી શ્રેઃની ગાદી જલવવાનો વારથો હવડાંજ ઉતરેએછે. આ નવા
શ્રેઃનો જનમ રેજ ૧૭ મેા માહ ૨ જો શેહણસોહી રાસે ૧૨૧૨ ૫૦ એ થયો,
તે હસામે મીં અરદેસર ૩૦ વરસની જીમર પસાર કીધાથી જવાનીના પુર
ખાહારપર આવેલા જે જણાએમ, તેવણથી હવે એટલીજ ઉમેદ રાખવી જોઈયે
કે પોતીકા વડવાઓની અખુટ દોલતનો ઉપીયોગ સારા મારગપર કરવા સાઈ
મરહુમ શ્રેઃ મેહરવાંનજીનો સુધરઈ જરેલા ઘખેલા પકડે; અને સરવે બાળ-
દોમા રૂબ ગુણુ દેખાડી તેઓ કરતાં વીશસ માનવંતા નીવરે.

ગોઠિ બંગલા, તેના છેઝા માલિકો પાસેથી તેનાએ ૧૨૮૧ મા વેચાતો લીધેલાહે; તે માહેલું એકાદ મકાણુ તાહાના રેહવાલીઓના છેકરાઓને એલમનું ગણાન મેલવી આપવાની મતલબથી વગર બાડે સપુરદ કરીને તાહા સ્કૂલ દંધગવીહે; અને તે ઉપરાંત દર મહીને રૂ૩૦ સંજેનો અરમખી તેનાતેજ અજાણેથી નળુક પોદ્યતો યાએછે; માટે એટલા કારણસારે ચારટકાની ધોનને હસાએ રૂ૬૦૦૦ તેમના રોકાઈ રહેવા બેઠાએ.

આટલી સખાવત તો અરખી જાહેરના ઉપયોગની ગણાઈછે, પણ તેમના ગુપ્ત ધાનની જે વાત બરેશો રાખવાજોગ કેકાણેથી હોતેને માત્રમ પડીછે, તેને અજવાલે આણવાની અગત વીચારીએચ કે, કેટલાક આખરવાલ, સખશો જે ધણીજ લાચારી હાલતમા ફસેલા તેમની નજરે પડતા, અથવા તેહવાએ બાબેની અખર સાબલતા, તો તતકાલ તેઓને આસરે આપવામા દર મહીને માઠી ગકમ બેહુનુજ મન જાણે તેથી તરફથી છુપીરીતે આપીને પોતાના પુનમા વધારે કરતા હતા. આવા તેમના દીલચુરદા ઉપગ્રી સરવેને સધીઆરે મલવાનુ કારણ એટલુંજ હતું કે, બારેહકતાલાની બખશોસથી તેનાની જીદગી જેમ લામખી મુદત સુધી બરકરાચી સાથે સચવાઈને સલામત રહેતે તો, સંધે નોહતો કે યએયા તે કરતા ખીજા અનેક ક્રીસમના રૂડા કામોથી પોતીકા ખુદ, તથા નેઆગાનોની નેક નામીમા વીચેસ વધારે કરી દેખાડતે; પણ અફશોસછે જમાનાની જલમ ચુગાપપર કે, આવી ખીસી કીસીને તેની ડાહલી ઉપરથી તે વેહલો તોડી લઈ ગયા; અને તેથી કરી આશિઆવંતાએ અરખરા નાચીપાએસ થઈ બેઠા.

એક ખાનદાનનો જિયા તોખમનું બયાન આ હએવાયની શીરઆતમા જેમ જણાઈ ચુકેયુછે, તેમજ તેઓની તાચીરનું તતવખી તારપહેની અથોવાદ સંબધો સમાઈ રહેયુછે; માટે તે બાબે વીચેસ સ્તુતીની હવે કચી જરૂર નહીં જાણતા એક વાત હીઆ નોધી લઈએછે કે, આ સકરમી શેઠ પોતીકા નેઆગાણીની ગાદી જલવનારા જેહવા સવતવર હતા, તેવાજ બાબેદોના પય ઉપર સરવેથી વડાપણુ ચલાવનાય, તથા તેઓજ બહુજ ઈછનારા કેહવાતા હતા; અને તેના આધારથી એકજ જિમતના અથોરનાનો વચે પઠવાની બાખદમા લામખી મુદતથી માલતા આવેલા કુસખીબરેઆ કુચલાએ પતાવવાનુ કામ આ શેઠ પોતાને સર અગેજી લીકુ હતુ; અને તેટલા માટે પોતીકા મકાનમા ધણીવાર તેઓની સભાઓ ભરી, મંડલીઓ મેલવી, તથા ખીજા અચણીત ઉશટ ઉપર ધનતેજરી દેખાડી હતી; પણ હટીલા સોકોની એટલી સાહમને જોકે તેવનનું કાઈજ વલજ નહીં, તોપણ અકાખર સાહેબો તરફથી તેવન ઉપર શેઠાએલી લવાદીનો વાજેખી ચુકાદો, આ શેઠ અપક્ષપાત પણાથી એવો જણાવેઓ હતો કે, જરૂરો સતીઓને તાહાના રવાણેનુ કામ એકજ સરીખુ, “અને અસલ પરમાણે કરતા રહેવુ.

આ શેઠ બાબેદોના મોગ વરમમા જનમીને મજદીઅસની મજહુબ ઉપર પુર એતેકાદથી ચુસત હોવા છતા, કરીમેસનતા (આબદી) તોલા અદર સામેલ

યધને લગભગ વીશેક વરસ સુધી લાણુ રહેલા હતા, અને પેહેલવેહલી “પાર-
શી લાજ”ના તથા “આપટર”ના એક “પાસત માસતર” ગણાવેલા હતા.

પોતાની પાસે મોટી દોલત, અને શેઠાઈપણાની સત્તા ધરાવેલા છતાં,
કેલવણીના કઠિન્યતથી ગરીબ તથા તવંગરને એક સરીખ ગણવાની સાચી
સંતોષિત વાપરી જાણુવા માટે તેવનની જાતી ખુખીમા સવતંતરપણુ, સાદાઈ,
સાચી સહમજ, સાહસેસાઈ, અને સુધરેલા વીચારે ઉપરાંત બુધીની અપલતા
અતીત્વંત જાણાતી હતી; અને તેવીજ નેત્રીમા જીમરના ૫૦ વરસની ઉપર ૧૦
મહીના વટાવીને ૧૨ મેા દાહાડો પુરે કરતાં ૫૦ ૧૨૪૨ ના શેહણસાહી શેહરી-
વર મહીનાને આવાંરેને જરે આ મયાવંતા મેહરવાંનજી શ્રેષ્ઠ મરણ પામ્યા,
તારે તેવણના રવાંણને અવલમનજલ લઈ જતી વખતે તેમના ખંગલા આગલ
જરથોસતી કોમની મીજલસ એવીતો મોટી જમાવ થયલી હતી કે, તેમા પેહ-
લાથી તે છેક છેલા વરગના સખશો શેજદાને સારું ગંભીરશઈથી હાજર રહેલા
જોવામા આવેલા હતા.

આવા મુણવંતા શ્રેષ્ઠ, પોતાને મધેલી ગાદી ઉપર પુરાં પોણાચાર વરસખી
નીમી ન સખેઆથી, તેમના બાહલાં પરીવારમા બારે કકલાટ જો ઉતપંત થયો
હોએતો, તેની કાંઠાંની એક એવંઆ તરીકે તેઓમા રેહવી જોઈએ.

આ સખી શ્રેષ્ઠ પોતીકી હઈઆતી સુધોમા ઉપર જણાવેઆ મુજબનાં
જેઠલાં ધરમખાતાંએને મદદ આપી હતી, તેનું કાંમ તેવીજ રીતે સદા ચાલુ
રાખવા માટે તેમની જગોપર થયેલા વારસને વશીએતનામામા ઘણીજ તાકીદ
કરમાવી ગયા ઉપરાંત, ખીજ દસહજાર રૂપીમા મેજણાએને જુદાં જુદાં ધર-
મના કારણસર આપવાનો હોકમ લખેલો સાંબલવામા આવેએછે; જેમા:—

કેલવણી ખાતાંને મદદ આપવા સારું નામદાર સરકારને . . . . . રૂ૫,૦૦૦

પારશી પંચાએતના તરસટીએને, તેઓની નજરમા આવે તેહવાં

ધરમના ઉપીયોગી ખાતાંએમા વાપરવા વાસતે . . . . . રૂ૫,૦૦૦

શ્રેષ્ઠ મેરવાનજીનો વશીલા વધારનારા તરણુ દીકરાએ નામે મી૦ અરદેસર,
જળભાઈ, અને કાવસજી જે કેહવાએમ, તેઓ માહેલા વડાની ઉપર મરહુમ
મોટા માણિકજી શ્રેષ્ઠની ગાદી જાલવવાનો વારશો હવડાંજ ઉતરેએછે. આ નવા
શ્રેષ્ઠનો જનમ રેજ ૧૯ મેા માહ ૨ જો શેહણસાહી રાસે ૧૨૧૨ ૫૦ એ થયો,
તે હસામે મી૦ અરદેસર ૩૦ વરસની જીમર પસાર કીધાથી જવાનીના પુર
આહારપર આવેલા જે જણાએમ, તેવણથી હવે એટલીજ ઉમેદ રાખવી જોઈયે
કે પોતીકા વડવાએની અખુટ દોલતનો ઉપીયોગ સારા મારગપર કરવા સારું
મરહુમ શ્રેષ્ઠ મેહરવાંનજીનો સુધરાઈ બરેલો દાખલો પકડે; અને સરવે ખાખ-
દોમા રૂ૭૭ ગુણુ દેખાડી તેઓ કરતાં વીશસ માનવંતા નીવરે.

રેડીમણીની રહીઆત.

ઉપજા મથાલાંપર અંગરેજી સબ્દ ગુજરાતી હરફે ને લખાયેય, તેને ખરે અરથ શેકડીઆનો થાયછે; અને તે એકકાળ કોઈને નહીં પણ કરાખે નૌસાફીના રેહનારા જીવનજી કુકાજી સુધના* તરણ બેઠાએ, ને રેકડીથીજ પોતાને વેહવાર અલાવી ગએલાં હોવાથી તે દરએક બાએગવંતાએને લાગુ પડી, તેઓનાં વંજીરા ઉપર ઉતરી રહેલા આપરે સંતોસથી જાણીએછે.

વંસાવલીની ટીપમા દાખલ થયા મુજબ જીવનજી શેકના તરણ દીકરાએ ને જોવામા આવ્યે, તેઓમા વડા, વચલા અને નાધલા કહેઆ હતા, તે સંબંધો ઈઆદીની ગેરહાજરે અટકલપી તેઓને અહડઉતર વરગમા ગોઠવીને તેમહેલા વડાનુ કુક વરણન હેલ જાહેર કરીએછે.

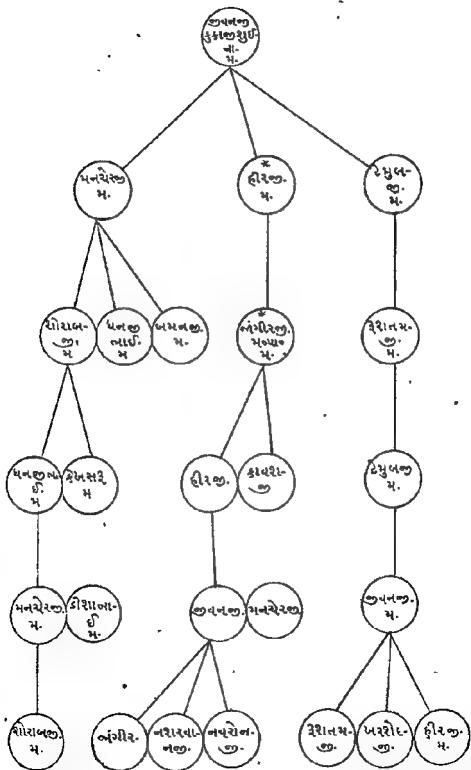
શેઠ મનચેરજી જીવનજી રેડીમણી.

આ માનવંતા મનચેર રેડીમણી વીચે એવું સબલાએજીછે કે પોતીકા બાઈએ સાથે યં ૧૦૯૭ મા વતનથી નીકલી આવીને હોંઆંજ ધરીયામ થઈ રહેઆ હતા. વખતની વલાણુ રૂડી હાથ આવેઆને લીધે વેપાર વનજમા શકાઈ રહેઆથી સુધા વેહવારે શેહજવારમા દરવીઆવાંન થયા. ચીન ખાતેના શાજગારખી આ શેકનો ખોહમો કેહવાએછે, અને તેઠલા માટે પોતાના એક દીકરા ધનજીબાઈને પણ તે તરફ મોકલેઆ હતા; જાંહાં એકજ માસમ રહીને તાંહાંથી તેવણુ મુખઈ ખાતે પાછા આવતાં, વાંહાંણુની અંદર શાજ ૧ ટો માહ ૨ ને શેહણુસાહી સાથે ૧૧૪૮ યં એ ગુજરી ગયાથી ખીચાર જલવાશી થાઈ પડેઆ હતા. પોતીકા બાઈ હીરજીની પછે એક સફર ચીનનીખી તેવણુ કરી આવેઆ હતા; પણ તેના સનેની ચોકસ ખબર મલતી નથી. આ મનચેર રેડીમણીની ઈઆદગારીમા દોઢ ખાતે પટેવના મોહલાની અંદર, અને તેનીજ પડાસમા એક ગંજનર ઘેર ને ઉનેલુંછે, તેતો તેમના મરણ પછે ધણી સુદતે વેઆઈને મારકે હાથ જઈ બેઠુંચ; પણ ચોપાટી ખાતેની ખાગેબેહસત નેવી ખીતંદ વાડી હજીવક સલાંમત રહીને તેમનાજ પરીવારે હસતક સચવાએલી દેખાએછે.

એજ વાર્ડાના ચોકમા આ સરીમંત શેઠ પોતાને વાસતે એક અજાહેરું દાખમું ખાંધવા માંડેજી હવું, જેને તઈઆર થતાં તેમા ચોકુંક કાંમ ખાટી રહેજી તેઠલાં તો અજલને હવકારે તાઈદ કરતો આવી તેમની છાતી ઉપર જરે ઉભો, તારે લાઇલાજ થઈ શાજ ૩ જો માહ ૧૦ મો શેહણુસાહી સાથે ૧૧૫૫ યં એ પોતાના રૂડાં કાંમેનો હીસાખ આપવા હકને કુઆરે ચાલી ગયા.

* ચોધ કતાં આ શેડીઆ પોતીકા સવદેસમા ઉપનીજ અટકથી અસલ એક-ખાતા માણમ પડેઆછે.

રેડીમણીને તાંફાંની વંશાવલી.

આ શ્રેષ્ઠ જોડે જીવતા જીવત તો અનજીમન સાથે સભીઆતાથી હલી મહીને રેહતા હતા, પણ મરણ પામેઆ પછે પોતીકાં રવાણુને તેઓથી જુદું મેલવાની ફરજ જણાવાને લીધે, આકેળતનું મકાન બનાવવા સાર કીધેલી ઉતાવળ જારે અકારત મર્ધ, તારે દોષ્યું તધઆજ થતા સુધી તેમના અથો રવાણુને કાચિદા મુજબ પેહસારનાની પવીતર કીરીઆ કીધા પછે, તેજ વાડીની પછવાડેનો ડુંગર જે તે વખતપર અધર હતો, તેના એક ચોતરા ઉપર* અવા-હું મેલી તે લાસને બરણર એક માસ સુધી લોદાની ગેહાન હેઠલ ઢાઠી રાખવી પડી હતી.

લોકમત એવુંછે કે મરણ પામેલી લાસ ઘણો વખત સુધી સામેત રહી સજે નહોં, પણ આ મનચેર રેડીમણીનું રવાણુ પારશી કોમને એવી સામેતી આપી ચુકેલું આસકાર થએલુંછે કે, જરથોસ્તી મજહબની પવીતર કીરીઆ તે ઉપર રાત અને દાહડો જાયુક આણુ ગેહઆથી તેને કાંઈજ અખવર આવી નોહતી; અને દોષ્યું જારે અંધાધને તધઆર થએજો, તારે આ મરહુમ શેકના માસીસાપર (બહમન મહીનાને અરદીએસતરજો) ઈજાલીને તેજ દાહડે ખીજવાર પેહસારવા મઠે તેમના રવાણુને ગેહાન તલેથી જારે કાહડેજો, તારે તરતનું મરણ પામેલુ હોય એવી રીતે તરેતાજગી બરેજો સેકડો જરથોસ્તીઆના જોવામા આવેજો.

શ્રેષ્ઠ સોરાખજી મનચેરજી રેડીમણી.

મરહુમ મનચેર રેડીમણીના તરણ દીકસઆમા ધનજીભાઈ વીથેનો શેહજ એસારો ઉપર દાખલ થએલોછે, પણ નાધલા અગનજીની હકાએત તો કાંઈજ હાથ આની નથી. મથાણે જણાવેલા શેકીઆ જે અરેખરા સંખાવતના સાહ હતા, તેહવા નેક નામ નરના કીરવી બરેલા કેટલાક કામે ઇઆદગારી રહેઆ-વના અટવાઈ મથાને લીધે તે બાળેની હમારી શોધ અતે નીરાફલ થયા હતા જે દુક હએવાય માણમ પડેઆય તેનીજ નોધ મોટા માન સહિત લઈ થેઠે.

આ શ્રેષ્ઠ વેપારીઆની સંક્રમા ઘણા વખણાએલા રહીને, તેહવા કારણસર જે મોટા વાહાણોની† મલિકીખી ધરાવતા હતા; અને ચીન ખાતેનું પોતીકું બોહોલું કામ આપણી વસતીમા થરએઆત થઈ જએલા મરહુમ નાજોદામીઆ

* ચોખાટીથી વાનકેસવરપર જવાનો સલગ રસતો સરકારે જારે કાહડેઓ, તારે તેના કારણસર વાડી માહેલી જએઆ અપાવાને લીધે ઉપલો ડુંગર તાહાથી અલા હોવા વધને તેની પછવાડે પડેલા જે દખાએય, તાહાજ પેલા ચોતરાખી હજી સામેત રહેલોછે. નો. લ.

† “રાહ મનચેર” ટન ૧૦૪૨ વાહું, અને “રાહ કેખરાઈ” ટન ૧૦૪૫ વાહું; એ ઉપરાત “હરખી” નામના પોતીકા કાકા મરહુમ શેક હીરજી રેડીમણીવાવા વા-હાણુનો વહીવટખી, કેહય કે તેમના મરણ પછે આ શેકના સવાધીનમા થોડું સુધી રહેઓ હતો. નો. લ.

મહમદખાની ખીન મહમદહુસેન ઝેગેની આડત હેઠળ ઘણા વરસો સુધી પર-
માણીકપણે ચાલેઆવી, તે બેઠું સાહેબોને અસપાવગસ અવીઅન કાએદાની
હાથેલ થયા હતા.

વેપારના ઉદ્યમથી જેમ બેઠું દરવીશ તેનાને હાય આવતો રહેઓ, તેમ
તેને ઉદાર મનથી સંખ્યાતના કામોમા સારી પોં વાપરીને જે નામવરી મે-
લવી હતી; તેમા:—

એકતો એકે, સડતાખાના* કદરૂપા દુકાને જરે તેનું કારું મોહ આપ્યા
ચુલસાતમા દેખાડીને બારે ચેતમ ચુલરેઓ હતા, તારે તાહાની વસતી માહેવા
ઘણાક લાચાર લોકો ભુખમરને લીધે મુખઈ તરફ આસરે મેલવવા માટે આ-
વેલઓને આ સખી શેઠે સફકતનીચહે દસ મહીના સુધી જુગી જુગી વરણના
નાહના તથા મોઠા મહી ૨૦૦૦ સખીઓને દાહડામા બેવાગ પેટ બરતા બિજા-
ણથી સંતોએઆ હતા; અને તેટલીજ સંખ્યાઓનો મરહુમ દારીયેઠે પણ તેવે રામે
સારે સબાખ ડીવેઠે તેથી કરી બેઠું સાહેબોએ ખીન સવારથની મેહરખાનગીનો
ઉતમ દાખલો હોઆની હોઈ માહજન મલલી મુસામીનની જમાતને દે-
ખાડેઓ હતા.

ખીજી સંખ્યાવત પોતાને તાહાના છેકરાઓની ચેઆરી રાજ ૨૨ મા માહ
૪ થો શેહનરાહી રામે ૧૧૭૨ યં એ મુબારક થાઈ, તારે તેની ખુરામીમા
હજરે રૂપીઆનું દાનપુન, તથા ખાનુ પીનું કરી આપમનો આગીરવાદ પામેઆ
હતા. એ વખતે કેહવ્ય કે પોતીકા ઘેર આગલ ખીજારેના માદવ ઉપર રૂપીઆ
દસ હજરને સુમારે ખરચેઆ હતા, માટે હાવા ખુશી બરેઆ મહીમામા આ
સરીમત શેકીઆના સખી હાયથી કેટલા લોકોની રાજી જગીને, કેટલાકોના
શોદા ખરેઆ હશે, તે જાને વાચનારા સાહેબોએ ચેહલથી સહમજી લેવુ જોઈએ.

આ નેકખખત શેઠ દુનીઆમા જનમ પામીને કુદરતે ખખચેની સખતી
મુજબ સારા કામોની શુધધી લેતા, ૧૧૭૪ ના રાહતી આખરી રાજ પાચમા
ગાયને દાહડે, જીદગીનો અસખાખ ઉઠાવી મીનાઈ આપમમા આમેજ થયા
માટે બે દીકરાઓને હસતીમા રાખી રવાણે થયલા જણાયાહે.

શેઠ ધનજીભાઈ સોરાખજી રેડીમણી.

સોરાખજી રેડીમણીના બે બેટાઓ માહેવા આ વડાની જીદગીના અહેવા-
લમા કાઈજ નહીં પણ અઈઆસીપણાને આધીન રહી અનેક તરેહની મોજ
મજાહમા ખધે વખત રોકેઆ વીચેની વાતો અસલથીજ સબલાવી આવીછે.
કેહડે કે બાપના મરણ પહે આ શેઠ ધોડક સુધી વેપાર વણજ ચલાવીને, તે

* એ બચ્ચેકાગ દુકાલ સંવત ૧૮૪૭ ને મુકાગલે ૫૦ સને ૧૭૯૦-૯૧ તથા
૫૦ ૧૧૯૦-૯૧ મા પડેઓ હતા.

નો. લે.

કારણસર "અલેકઝાંદર" નામનું ૮૧ ૧૦૦ વાલું એક સફરી વાંદાંણખી* રાખેલું હતું; પણ તેવા ઉપીચોગી કાંમમા પોતાની દેખરેખથી જોઈતી સાહુચેતી ભરેલ્યા સંભાલ નહીં લેવાયોને લીધે, લુછા કારેખારીઓના વીસવારા ઉપર રહેલ્યામા મોટી દોષત ખરખાદ યતાં ખીચારાની હુધ્યાતીનો અંતખી જરે આપેલ્યા તારે રાજ ૬ ઠે માહ ૨ જો શેહનરાહી રાજે ૧૧૮૭ ૫૦ એ મરણ પામેલ્યા; અને તેવનનું વાંદાંણખી મોટી હાલતને લીધે વેચાઈ ગયેલું હતું. એ વખતે તેમની પીઠથી અવતરેલા મનચેરજી તથા ડાસાબાઈ નામના બે દીકરાઓ જો હતા, તેઓખી તારપછે ધણે વરથે એકેકની પુઠે નરવારેસને હુધ્યાત રાખેલ્યાવના મરણ પામેલ્યાને લીધે તેઓને તાંહાંની વસતી આગલ વધતી અટકી પડીછે.

શ્રેષ્ઠ કેપ્પસર સોરાખજી રેડીમણી.

અશીલક્રુધથી અવતરીને અમીરી ખવાસ ધરાવનારા આ શ્રેષ્ઠ કેપ્પસરને જનમ ૫૦ ૧૧૬૪ માં થાયેલો જાણવામા આવેલોછે. ખાપના મરણ વખતે ખાતરે દશેક વરસની નાનકરી વયના હોવાથી તેમની જાહોજલાલીનો ભાર બચગીમા જો જોયો તેજ ખાતરે ગણીમત ગણાયો, પણ તેપછે વડા ભાઈની બેપરવાહીથી મોટી દોષત ખરેખર થયાને લીધે, આ સાહેબ પાચે કોઠના ઘેરને અડધો ભાગ, તથા ચોપાદીની વાડીનો કખજો સારાં બાચેગે તેવનને વાસતે સમવાઈ રોકેલો હતો.

અંચલ મનના કહેવત ઉપર પોતાની કેથિસને સારી રવથે કસાવેલ્યાથી પુખ્ત કેળવણી લીધા પછે પોતાને નામે વપાર ચાલુ કીધો, અને "ખોમજે કસતબ" નામનું એક સફરી વાંદાંણ ખુંબઈથી ચીન તથા કલકત્તા વચે ધણા વરથો મુખી ફરતું રાખેલું હતું.

અંગરેજી બીદેઆ સારી રીતે લખી તથા બેલી જાણતા હતા, તેના બલથી ડાહ્યાપણ વાપડીને સરથે મંડલીઓ ઉપરાંત સરકાર દરખાસ્તમા આ શ્રેષ્ઠો મરતબો પેહલા વરગનો ગણાયો હતો; અને સરથે સંગાથે એઠલાતો મીલનસાર ધર્મ પડેઆ હતા કે, જાંહાંખી જોઈએ તાંહાં કેપ્પસર શ્રેષ્ઠની કીરતી માનસહીત વખણાતી હતી.

આપણી વસતીપર ફીલશુદ્ધીમા ફચેસ યઈ ગયલા બેહસતબેહરે મુલાં ફીરિજ, જેવણ ધણીક જુખાન જાણવામા એક અછા ઉસતાદ કેહવાતા હતાકે મગર અંગરેજી બીદેઆ હાથ નહીં હોવાને લીધે આગલાં વરથોપર "દરાતીર" નામની તેવનતી કેતાબ સાંમણે અંગરેજ એલનાચેએ જરે રાક ખતલાવા માંડેલો તારે તેની સામેલી સાર્ જાહેરમા તકસરો જો ચાલવી હતી, તે વખતે

* આપીકાં જે વાંદાંણો તો સાંભલેઆ પરમાણે તેવણની હુધ્યાતીમાજ ભાગીને નારા પામેલ્યાં હતાં. નો. લ.

† એ આરકસ તેવનના મરણ બાદ વેચાએજ, તારે સર જમચેદજી જીજાભાઈ ખારેનેરે પોતીકા વપારના ઉપીચોજ સાર્ ખરીદી લીધું હતું. નો. સ.

અંગરેજીનું બહુ લખાણ સુધે એબારતથી આ યેઠ તે કાપેલ કવીને દોસવી દાવાની રહે સઘ લખી આપતા હતા; એટલુંજ નહીં પણ ખીજી ધણીક બાબ-દોમા ખીજા સાહેબોનેખી એવનથી છુપી મદદ મલવી હતી.

એઠ કેબસરની હાલ્યાતી જો લાંમખી રહી હોતતો, સંધે નોહતો કે પોતાની લાએકાતથી બાબ કરતાં સરસ નામવરી મલવી રાખતે; પણ જામર જાતે પાંતરીસ વરસને આકે આવી તેટલાં વેપાર વણજના બોહોલા આરાખા સાધે ખીજી હેજગારી અંગેજી લીધાથી તેનાનું સરીર એટલુંતો ચોહરાઈને દુરખલ થતું રહેજ કે, તેટલા સખખોથી ઘણા મહીના ખીમારીનું ખીજાંનું બોગવેઆ પછે, રોજ ૧૨ મા માહ ૪ થો ચોહણરાહી રાસે ૧૧૯૯ યં એ નર વારસની હસતી રાજેઆવના યુજરી ગયા, અને તે દનથી મનચેર રેડીમણીનું કીરતી બરેજી નામની ખતમ થયું; તો જોકે મરહુમ એઠ ધનજીબાઈના દીકરા નામે મનચેરજી તે વખતે હાલ્યાત હતા, પણ વગર જીરસતે તેવન કોઈ રીતે જાહેરમા આવી રાજેઆ નહીં.

મરહુમ મનચેર રેડીમણીની મીલકતમાં સમવાઈ રહેલી ચોપાટીની વારી ને ઉપર જણાવેલા મીં મનચેરજી ધનજીબાઈની વીધવા માણેકબાઈના સવાધીનમાછે, તેનો વહીવટ બાઈ પોતાની હાલ્યાતી સુધી ચલાવેઆ કરશે; અને તેનીની કજબાદ બે દીકરીઓના છોકરાઓ વચે વારસા તરીકે વેહઆઈ જવાની વાતો જેવી સાંભલીચ તેવી એક યાદી તરીકે હીંઆં નોધી રાખીએછે.

એઠ જીવનજી કુકાજીના એક દીકરાના પરીવારેનું ટુક વરતાંત સમાપત કીધા પછે, ખીજા પેટાની કીરતી કેહવાની રાજઆત લેતાં, તરીજા ટેહસુલજી વીથેની હકીકત ખીલકુલ અજબાસે આવેલી જણાતી નથી; માટે ધારેઆમેલે તે સાહેબ બે બાઈઓના બાએગથી પોતાનો સંસાર સાચવીને મારગ લાગા હશે; અને તેથી કચી વંશાવલીની દીપઆ આ ટેહસુલજીની તોખમના માતરે બે બાઈઓને નાહની વયના હાલ્યાત રહેલા રખાડેઆ શીવાએ, તેમની ખીજી કોઈખી થેવા હમારેથી બજાવી રાકાતી નહીં.

શેઠ હીરજી જીવનજી રેડીમણી.

હાલમશાંતીના આ સખી નરનો જનમ દીવસ જતાવનારો કોઈજ ન મલેઆ ઉપરથી તેમની યં ૧૦૯૭ મા અતરે ચાએલી પધરાંમની વખતે જો કદાપો ૧૫ વરસની જામર હોય તો ૧૦૮૨ મા વેદ થયલા એકસ થરેછે.

મુંબઈ આવેઆ પછે કહેઆ રોજગારમા રગગયા તેની યાદીખી હસતીથી દુર રહેઆને લીધે, આટલું તો અટકલી સખાએછે કે સારા વખતપર નીતીને રૂઝ મારગે ચલાવેઆથી પોતે ધારેલાં નેક કાંમોમા કલદરેખી પામેઆ હશે તેમાં તો કાંઈજ સંધે નથી.

આ હીરજી એઠ પ્રાકી જામર પર આવેઆ તારે ૧૧૨૫ યં ના રાજમા વેહલવેહલા સ્ત્રીનની સફરે પોતીકો વેપાર લખને શીધારેઆ હતા, તે ઉપરથી

ચાકસ રીતે હેતું માણુમ પડેછે કે, પારસીની કામના મુંબઈ તરફથી હાવાં દુરદરાજ શાધગરી દસમા જવાની સરખાત કોઈએજ નહોં, પણ આ હોંમ-તવાન હીરણ્યે કરીને પોલીકા હંમદીન બાઈએને વાસતે તાંહાંનો મારગ બાકી આપેઆ હતા.

હેતું કેહ્ય કે બાહરના પરદેશી વેપારીએને માટે તેહવા વખતપર ચીન માહેલાં એક નીંગપુનું શેહર માતરે તાંહાંની રાહનરાહત તરફી ને થેડવી આપેલું હતું, તાંહાં શ્રેષ્ઠ હીરણ્ય પોતાની પાથેનો રૂઠ તથા વેપારભોગ ખીગે રકમખંધ માલ (અફીન વતરોગે, કેમકે તારે હાલો નેહરી પદારથ તાંહાં દાખલ થયતા નોહતો) થેચીને લગભગ ૨૦૦ ટકાની નફી નફે હાથેલ કીધો હતો; અને તેના બદલામા મુંબઈના જરનો કીમતી માલ તાંહાંથી ખરીદીને ને લવેઆ, તેમા એકના બમના કરીને એકજ સફરની હેજમારીનો ખંગ સારી રવેથે મેલવેઆથી મોટા દરવીશવાંન થયા હતા.

આપણી ટાપુ ખાતે મીંઝ ફારબસ કુંપનીની આટકે આલતી પુરાંણી પેહીનો અસાલ માલક, મીંઝ જાન ફારબસે જરે નામદાર ઇસ્ટ ઈન્ડીયા કુંપનીના વેપાર ખાતાંની આકરી છોડીને પોતાને ખુદ નામે હોંઆ રાજગાર રચેઆ, તારે આ હોંમતવાંન હીરણ્ય શેકની સાથે પેહલવેહલી. આલખાન ૧૧૪૬ મા. ધર્ધ; અને પોતાના અનુભવથી તે અંગરેજ વેપારીનું કાંમ તેનાએ હેતું તો જમાવી આપેજ કે, મેહુતો અરસપરસ વહીવટ આલતાં જેમ વખત વેહતો ગયો, તેમ તેઆ વયે દાસતી દવો વધી પડેઆથી સારા નસીબાને પોંહવેઆ હતા; એટલુંજ નહોં પણ પોતાની અવલજીથી હાઈઆલીની છેલ્લી ધડીમુધી પેહલ વાંચેના મોટા વેપારીએની સંકુના સરદાર તરીકે વખનાઈ રહેઆ હતા.

આ શેકીઆ પાથે વેપારના કારણ માટે પોતાને ખુદ ખર્ચાથી બંધવેલાં મે સફરી વાંહાંણો ધણા વરચો મુધી ને મુંબઈથી ચીન તથા બંગાલા વગેરેના દેશો ખાતે દૂરતાં રહેઆં હતાં તેમા એક ૮૨૩ ટનવાલું “હાર્બી” અને ખીજું “રાયલ ચારલટ” ટન ૧૦૮ નું જાણુવામા આવેજે.

ખરી મેહનતથી મેલવેલા દરવીશનો જેવો મોટો ભાગ મીલકતો તથા જગીશ લેવામા આ શેકે રાકી રાખેઆ હતા, તેમ તેહલી મુખલક રકમ સ-ખાવતમાખી વગર પોંગાટે સદકે કીધેલી કેહવામા આવીછે; પણ તેહલી વાત બાહરમા લાવવા ધકી તેમની મરજી અસલથીજ નહોં હોવાને લીધે, પોતે આપેલું પારકાએને તો શું પણ થેરના લાગતા વલગતાએ વટીકેખી માણુમ પડવા દીધુંજ નહોં. આ સખી નરની સખાવત એવી સંતલેસથી યાએલી સંગલાઈછે કે, કોઈખી કામનો આજરદાર ગરહસથ ખીરગસતે દાહાડાની ખારીક મુંગાલમા રચેઆ હોય, અથવા કોઈખી કુટુંબ ખીન રાજથી રંજદા થવું હોય તો, તેની ખખર મેલવીને બને તો તેહવએને પોતાને તાંહાં કામને મચે પોલાયે, નહોં તો તેમને મકાંણે મલવાને આંહાંણે ખુદ જઈને હાથે હાથ પોંહચવું કરી તેએની મુરકેલી ટાલી સકતા હતા; અને તેવાં કારણસર જેખી નાણુ શીલકમાથી ઉપડે, તે મેતા પાથે મેલમા પોલીકે ખાનગી નામે ઉપરાવી થતા કે તેથી નાણુ કાનને

આપેઆ તે વીથે તેઓની કોઈ કાળે વાંકેફકારી મેલવી રાકતા નોહતા; માટે ધરમ કરવાની ખરી શીક્ષત તો હારીજ જોઈએ કે, આપનાર અને લેનાર શીવાએ તરીજને કાઈજ ખબર પડ નહીં, અને તારેજ તેહવા અસકતોની આખરખી આસાણીથી જલવાઈ સકાએ.

માહાપુત કેહવાએ, જે યુષતદાન કરે-તે લેનારની હોરમત ન આહાખી પડે.

શેઠ હીરજ રેડીમણીની અઓલાદ વધે તેવા કોઈખી નર વારસ તેમને તાહા જનમેલો સબલાયો નથી, પણ જીદેગી જરે જઈફીપર પોહચવા આવી, તારે એકેકની પુડે તરણ દીકરીઓ અવતરી હતી; જેમા વડા શુનાઈજ રાલે ૧૧૩૨ મા, વચલા જીવણાઈ ૧૧૩૮ મા અને નાધલા બીખાઈજ ૧૧૫૦ મા માહુમ પડ્યાએ.

ઉપલી દીકરીઓને સંસારના શુખ સાહ મોટા દરવીષ ખરચીને જીદે જીદે ટેકાણે, પણ પોતાની આખરલાએક પેહલા વરગના ગરહસથો સાથે જે પરણાવી આપી હતી, તે સાસરીઆની વીગત નીચે જણાવીએ.

શુનાઈજને શેઠ નરારવાનજ રસતમજ ખનાજ સાથે.

જીવણાઈને શેઠ નવરોજજ રસતમજ નાદરસાહ સાથે.

બીખાઈજને શેઠ ખરશેદજ અરદેશર દાદીશેઠનાની સાથે.

આટલી ફરજો બજાવેઆ પડે, સારી સંતતણેસથી બેગા કીધલા મોટા દરવીષના બંડાલ સાથે એક વીધવા શેઠાણી કુવરખાઈ, તથા ઉપરી તરણે શેઠાસણ દીકરીઓને હસતીમાં રાખી, આ હાતમ જેવા હોમતવાન શેઠ હીરજ રેડીમણી રોજ ૧૮ મો માહ ૫ મો શેહનરાહી રાલે ૧૧૬૩ યં એ આસર ૮૧ વરસની જઈફ જામરે પોનાની કીસ્તીનો પમરાટ મધમધાવતા જીનતનસીન ચલા.

આ શેઠના મરણ દાકણે, મજહબના માહુલ પગાણેનો પાલક તો તેમના જ એથીઆમાથી કોઈને કરી આપીને, તેનો લવાજમાખી તારપછે, તેને ખલે પાડેઆ હથે; કેમકે હીરજ શેઠની દાક્ષત તેમના મરણથી તરણ દીકરીઓ ઉપરાત એક વીધવા વચે પેહચવામા આવી હતી; અને તે પછે નાધલા દીકરી જીવણાઈ રોજ ૧૫ મો માહ ૩ મે શેહનરાહી રાલે ૧૧૮૭ યં એ ૪૬ વરસની ઉમરમા કોઈખી ફરજની હસતી રાખેઆવના યુજરી ગયા હતા.

બાકી રહેલી બે દીકરીઓએ આદાની ખખથેસથી પોતાના ધણીઓને તાહા જે વસતી વધારી આપેલી હતી, તેમાથી કેહચ કે, આ હીરજ શેઠની વીધવા શેઠાણી કુવરખાઈએ શુનાઈજના વડા દીકરા જંગીર, તથા બીખાઈજની વડી દીકરી મેહરખાઈને પોતીકે એલે લઈને મરહુમ હીરજ શેઠને નામે એકને જાણકનો હકદાર દીકરો, તથા ખીજને તેહનીજ રીતની વહુ થડ વેઆ; અને દીનની સરીએત યુજળ મેહુ મરીઆઈઓને ધણી ધણીઆણીના એખલાસમા મેલવી રાખેઆ પડે, પોતા પાથેનુ દઈવત તેઓના સવાધીનમા શોરી ૧૪ પોતે યં ૧૧૯૯ ના શેહનરાહી અમરદાદ મહીનાને દેપાદરશેને હકની દગાહ તરફ પોતીકા ધણી હીરજ શેઠની યુલાકાત માટે શીધારી ગયા.

શેઠાણી શુનાઈજી.

પારથી કોમની અખલાબદીઓમા સરવેથી બાહેસાખાંનુ તે ઉપલાં શેઠાણી વખણાઈ ગયાંછે. આ બાઈની યશ્યે બાપ તરફથી મલેલા વારસાને ઉપોયોગ રૂઠી પેરે કરતાં રહીને તે વડ પોતાના બેહિલાં પરીવારનુ પાલણુ ધણા વરસો શુધી અંગેજી લીફું અને ને બાકી રહેજી તે તેઓનાં છઠ્ઠાંઆંચાનેજ વેહરી આપવાની વચીએત તેનીએ કાપી હતી.

આ નેકનામ શુનાઈજી મુંબઈમા એકવાર મોટાં જાગીરદાર કેહવાતાં હતાં, પણ વખતના દોર આગલ તેટલુંખી ટકી ન રેહતાં ગોવાલીઆના તલાવની સાંહાંમણે હારખંધ ઉભેલી ઘોડીકે બીલકતો તેનીના નામની ઇઆદ આપતી દેખાએછે અને તેજ લતાપર આ સદચુણી શેઠાણીએ પોતાની હઠઆવીમાં એક આતસઆદરાંણુનો પવીતર કેબલો બનવાલીને તેની સથાપના રોજ ૨૦ મો માહ ૧૨ મો ચેહણુસાંહી રાલે ૧૧૮૨ યં એ કીરીઆથી રાંમપુરણુ કરી જરથોરાતી અંનજીમનના વપરાસ સાહેં ધરમખાતે બોલી મેલીછે; અને તેના બધુક નીબાવરાતેખી પુરતો ખંદોખરાત કાપેલા કેહવાએછે.

છંદગીનો છેડો ૮૪ વરસની જામરે કુદરતે જરે લાલી આજીએ, તારે આ બાઈ બધાં કચાંચાંનુ બોહાલું પરીવાર પોતાની પાછલ રાખીને રોજ ૧૯ મો માહ ૮ મો ચેહણુસાંહી રાલે ૧૨૧૬ યં એ કુલચુબર થયાંછે.

સર કાવસજી જાંગીર રેડીમણી નાઈટ, શી. એસ. આઈ.

મરહુમ શેઠ હીરજી રેડીમણીનો વચીસો વધારવાના હેતુથી, તેમની વીધવાએ બેલે લઈને ધણીને નામે પાલક કરી લીધેલા દીકરા જાંગીર, ને બનાજીના ખાંનદાનમાથી નીકલીને રેડીમણીના સંખંધમા સંધાયા, તેણે પોતાની તોખમધી બે દીકરાઓ* ઉપરાંત બે બેઠીઓ† મધી ચાર કુસંદા ને ઉતારી આપેઆં, તે માહેલા આ નાંધલાની કીરતી ઉપર કલમ કરાતાં તેમના બલાકાંમને, બંધ-બેરાતી કવીતાથી અવજ તેનાને સુખારકબાદી આપીએછે:—

રાખીતર બેઈએ સદા અકલમંદ—સખાવતરી સર જેનુ રેહછે જીર્જંદ.

ધરમીમા શુરો કાવસજી કેહવાવચ—બહું નામ સઉમા તેનુજ લેવાવચ.

આપણા હીંદી ઉમરાવ મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારીનેટ,† જારથી આ જાંબલી જાહાંન તજીને છંનવવારા થયા, તારથી પરતાપી કામે.

* જેઓના નામે પંસાવલીની દીપમાંથી મલી રાખ્યે.

† એ માહેલાં બચુંખાઈ તો ધણાં વરસો થયાં મરણ પામેઆછે; અને ધનખા-હજી ને મરહુમ શેઠ કરાંમજી પાટક સંગાથે પરણેલાં હતાં, તે વીધવા યએલાં બાઈહાલ હઠઆતછે.

‡ જેનાની આજાર ખુખીનું વરણ તેમની છંદગીના હએવાલમાં વીરાતારી જ-ણાવેનું આગલ જોવામા આવ્યે.

નો. ૯૦

મોટે તેમની થોડીક જગેઆ પુરનારો, અને તેવણનીજ માફક જતી ઉદ્યોગના બલવડે ખુદ ક્રમાઈથી સધરેલા દરવીઅને કેટલાક વાખવાખી ભરેઆ રૂડા કા રણેમા વાપરનારો સખીનર, તે હાલ જમાનામા આ શેઠ બાએગરાલી જણાઈ આવેહે; તો જો કે તેમની કીરતી પુરયવીની સધલી સપાટીપર આપણા મરહુમ બારનેટના જેટલી હજી પરકારાલી રખાઈ નથી, તોપણ થોડીજ મુદતના અર- સામા તે નામવર માહપુરનાની નીમોનીમ નોખતે તેનાને આવી પોતેલા આપરે હવડા સતોરાથી જોઈએ છે; અને તે ઉપર હજી ખીજા ઘણાક માહબારત કામે તો તેમના આરાશની વક્રી રખતાજ હશે, તે જરૂર તેવણથી સમપુરણ ધર્મ રહેશે તારે તેટલીજ હુધની બરબર અથવા તો તેથીખી જેઆદા ગણા- વવામા તેમની જીદગી બરકરાર રહેશે તો કાઈ જાહાજો વીલમ લાગશેજ નહીં. એ બાબતની આશેઆ જો કે તેમના જીવનની ખરી ચોખના ઉપરથી રખવાનું ખની આવેહે, તોપણ હાલની ધડીસુધી તેવણથી યાએલી સખાવતેમા કેટલીકો જે વખણાઈએ, તેની રાખવી આપનારા થોડાક જાહેર મકાણો આપણી સાહ- મનેજ મરેડથી ઉભેલાહે, મોટે એવા નરની જીદગીનો અહેવાલ જેટલો લખા- નથી લખાએ, તેટલો ખુબી દીનથી તે વચ્ચેતો રહેશે તો આ નોધ લેણારની કાશિરા અકીરત ગએલી ગણાયેજ નહીં.

બાપ તરફથી બનાજી, બપાઈની પોરડુએ રૂડીમણી અને મમરાશની માહબતના માનવતા દાદી શેઠ, મલીને નામીઆ તરણ ખાનદાનના તોખમની સગાઈમા સમાવલા આ સખી વજુદ સર કાવસજીનો જનમ, ૫૦ ૧૧૮૧ ના શેહજીરાહી આદર મહીનાને અમરદાદ રાજે મુબારક થયો હતો, તે હરાખે ૬૧ પસાર કરીને બાહસઠ વરસની જુલોરગીપર તેવન પોહચેલા માલુમ પડેહે.

આ સાહેબના આગલા હએવાવની ખરી હકીકત આપનારા તો તેમના કોઈખી અતલક હોવા જોઈએ, પણ જરૂર તેહવે ટેકાણેથી માગેઆ છતા કા- ઈજ બાતમી હાય આવી નહી, તારે હમારા અનુબવમા રહેલી થોડીક ઇઆદી જણાવવાની ફરજ બજવીએએ કે, આ શેઠ હમે કીખવા જતા હતા તે ખી ઉનીએમ સાઈઝલાડ નામના એક પોરડુગીઝ મારાતરની સકુલ જે કોઠના બજારગેટ આીમા હવી તાહા પેહવા વરગમા રહીને તે વખતની રીત મુજબ અગરેજીની કેળવણી પામતા હતા, અને તે દાહડાથી હમે તેમના સકુલ બરાધર કેહવાઈએ તો તેમા કાઈજ ખાદુ જણાયે નહીં.

મઉદ અથવા પદર વરસની વએ પોહતા તારે આ શેઠ સકુલ છોડીને પોલીકા મમાવા મરહુમ શેઠ અરશેદજી અરદેસર દાદીના હરાતક માહેલી, એ કાદી અગરેજી પેહડીખાતે એક શીખાઉ દાખન રહેઆ; જે અરસામા થોડક સુધી તાહાના પારસી કુબાસના હાય હેઠલ વાહાણો ઉપર જવા આવવાનું કા મખી બજવતા સબલાયાહે; અને તે વખતપર તેમની માતા કાકા, મરહુમ જાગીર શેઠના તરહસથી જેખી કામ, પહે ગમે તેવી સખતીવાલુ હોએ, તેપણ ગભીરાઈથી બજવીને એવાતો ધડાયા કે, ઈજરાનાના આચાર પીછાણવાની સાચી સહમજ પાછળથી તેનાને અની ઉપોચોગી ધર્મ હતી.

એ પછે મી. ડેકનગીજની આફીસ ને પચરમ તેમના નેકળખત પીતા જાગીર હીરજી રેડીમણી, જરજોરજી ફરંચજી યાંડેના તથા લક્ષ્મીમણ હરીચંદ (લકમે રાવનો ભાઈ), અને તેપછે શેઠ દાદાભાઈ તથા મનચેરજી પેસતનજી વાડીઆને હસતક દલાલીપણમા આલવી હતી, તાંહાં ગોદાંદિનકીપરની અથવા તેવીજ કીરામની નોકરીપર, વધુ પગાર મેળવીને ઘણા વરસો વેર પરમાણીકપણે થાભી રહેઆ હતા; અને કામકાજમા જેમ માહીતી મળી તેમ સરવે સાથે ઝોળખાણુ વધારી તેઓના માણીતાળી ચલા લાગા.

ઉપલી આફીસનુ કાંમ શેઠ દાદાભાઈએ છેડીઆ પછે કેહ્ય કે, આ પુંધી ગરહસથે પોતીકા મમાવાની અથવા શેઠ ખ. કા. જનાજીની મદદ મેલવીને તાંહાંની દલાલીના બોહોલો વહીવટ પોતાના માસા શેઠ ડાસાભાઈ ફરંચજી મામાની સંગાયે ભાગમા સર કાધા; અને થોડીક મુદતે તેનાનો હક ધલાકા છુટો પાડીને ૧૨૦૧ થી પોતાને ખાનગી નામે દલાલીનુ કામકાજ ચલાવવા લાગા, અને તે દલાલીથી તેમને શીતારે પગલી પગલી અહીંને બુલંદીપર પેંહચતા રહેથો.

સર કાવસજીના સંધાં કાંમિઆ તેવણની જતી હોશીઆરી, તથા નીતીનુ પ્રમાણુ એવું તો સમાઈ રહેલું સંબલખ્યેય કે, તેમના સારાં બાલ્યેમની સાહેતાથી નેખી રાજગાર રચેઆ, તેમા મોટા નહે જોતા રહેઆ; અને પધસાથી પધથો વધારવાની ને હીકમત જોઈએ, તે કુદરતની જખચેસથી હાથમા આવી વારે તેના ઉપીચાગ રૂડીપર કાધાથી આને સરીમંતમા ગણાઈ રહેઆછે.

તે વખતપર જાહેર સરાફીખાતાંઆ (બેંકો) આપણી તરફ વેપારના સંબાલ મોટે પ્રતાં હતાં, તેહવે સમે આ શેઠ તે માહેલી કેટલીક માહુબારત બેંકોમા અચેરકતરનેા આહેવા ઘણા વરસો શુધો ચાલાકી સાથે ચલાવી બાગી-દારીને સાથે લાભ દેખાડતા હતા; અને તેપછે અમેરીકાની લકાઈ ઠાંકણે રૂઠ રાજના વેપારથી કશેડા રૂપીઆનો દરવીય અતરે ધસડાઈ આવેઆને લીધે, કેટલાક સખથેએ વીથેસ બેંકો, ફીનાનસો, ખાડાઓ અને તેવાંજ ખીજાં જાહેર કાંમો ઉઠાવેઆં, તે માહેલાં થેડાંક મોટાં ખાતાંઆ આ સકરમી સર કાવસજીની આગેવાણી હેઠલખી ઉભાં તો થયાં હતાં, પણ ઘણે ઠેકાંણે વહીવટદારેને હાથે અપરમાણીક-પણુ હદથી જલ્દા વપડયાને લીધે જાદે બધા પરપોઠા કુટા, તારે તેની સાથે આ નેકનામ નર હસતકના ખાતાંઆખી નહીં સરખાં ચલાયી, તેમના અખુટ ખર્જણા માહેલા થોડાક ભાગ જોડે ધસડાચો, તેપણુ તેમની જતી ચાલાકીથી તેના મોટા ખંચાવ ધર્ રહેલો જાંણવામા આવેછે.

સખીઅતાથી સંધરહ કાધેલા દરવીયનેા મોટો ભાગ સખાવત તરીકે ખરચીને આ સખી નર ને કીરવી હાંચેલ કાધેલીછે, અને જે બાબદો વરત-માન પતરેની ગારકતે જળજળ જાહેર થાયેલી જોવામા આવીચ, તેની એક ટીપ ઉપજવતાં લગભગ વીસ વરસના અરસામા પંદર લાખનો સરવાલો ને થયોચ, તેની તકુશીલ હેઠલ વાચેઆથી માણુમ પડશે:—

* આ સખાવતની સરખાત ૧૦ ૧૨૨૨ ના બહમન મહીનાથી માણુ થયલી જણાયેછે. ના. લ.

ચીમપોગલી તરફ એલફી સડન કસિજ બાધી આપી તેની લાગ	
ટના રૂ ૨,૦૦,૦૦૦, તથા તે મકાણુ તઈઆર થતા મુધી	
શીખવા જનારાઓને માટે ગોઆલીઅ તનાવની પાયે આ	
વેસા બગસો દર મહીને રૂ ૧૦૦ લેએ જે રાખેસો હતો, તેનુ	
બાકુ ૧૨૩૧ થી ૧૨૪૦ શુધી વગસ ૧૦ નુ રૂ ૧૨,૦૦૦ મહી	
ફક્ત એજ ખાતા ઉપર થયલી સખાવતના	૨,૧૨,૦૦૦
એનનની આગેવાની હેઠલ ઉભી થયલી " રીનાનશીઅલ એગ્રોશી	
એસન" ને મદદ તરીકે ભેગુ આપેલા	૨,૦૦,૦૦૦
મુરતની વસતીને પોનાના પાગીનુ સખ કડી આપવા માટે ખરચેલા	૧,૫૦,૦૦૦
નામદાર મરહુમ સર જમશેદજી હાસપી નના ચોકની અદર આ	
ખના દરદીઓ માટે બધાથી આપેતા મકાન ઉપર થયેલી	
લાગગના	૧,૨૦,૦૦૦
નામદાર પરીનસ આવ વેનસ પરજીઓ તેની ખુરાલીમા મુખર્ષ	
ખાતેતી કુનીવરશીટીને માટે મેદાનમા બધાતી એક શુદર	
એમારતમા	૧,૦૭,૦૦૦
મુરત ખાતે બધાથી આપેલી હાસપીતાનની બેઠકના	૭૫,૦૦૦
'એનજર હોમ" નામનુ મકાણુ બાધી આપવા માટે કીરેલી મદદના	૫૦,૦૦૦
પુણા ખાતે શીવી ન જીજીની અરીંગ કસિજ બધાધ તેમા કીવેલી મદદ	૫૦,૦૦૦
એલાવ ખાતે દવાખાનુ કાહડવાના હેતુથી સરકારને સોફેલા	૫૦,૦૦૦
રીધ હેધરાખાદ ખાતે દવાનાઓની હાસપીત ન બાધી આપી તેના	૫૦,૦૦૦
મુખર્ષ ખાતે જુગી જુદી જગેપર બધાવેલા ૪૦ કુવાસને માથે થ	
એલા ૧૧૨૨	૪૦,૦૦૦
નારાણી ખાતેની જરથોસતી મદદસા ઉપર ખરચેના	૩૭,૦૦૦
પોતીકા મરહુમ નેઆગાનેની નઈએતે પારસેની પચાએતને આપેલા	૩૦,૦૦૦
મુખર્ષના આધલા પાગલા ગરીબ જરથોસતીઓની પગવરથી માટે	
પચાએતને આપેના	૩૦,૦૦૦
એતવાડી ખાતે જરથોસતી ઊકડીઓની નીગાળ કાહડી આપી તેમા	૩૦,૦૦૦
ગટેવી ખાતેની અગરજી નીરાનમા આપેના	૨૦,૦૦૦
લડન ખાતે રીજેટ પારક તરફ બધાવેલા મુદરકુનારા ઉપર ખરચાએલા	૧૫,૦૦૦
મુખર્ષની રાય ન એશીઆટીક સોસાઈટીને આપેલી મદદ	૧૩,૦૦૦
રાદરના દવાખાના માટે આપેના	૧૨,૦૦૦
વલસાડના દવાખાનાને કીવેલી મદદ	૧૧,૦૦૦
ઈરાન દરાના જરથોસતીઓને માથે એટેના જજીઆના કરની	
મદદમા આપેના રૂ ૧૦,૦૦૦ તથા તેઓની પરવટેશીસાહ	
આપેના રૂ ૧૦૦૦ મની	૧૧,૦૦૦
કરાનસ તથા જરમેની ખાતે ઉડેલી લગાઈમા ધાહે ન થયલા શીખા	
ડીઓની મદદ માટે જેહુ તરફ નીમો ડીમ પોહચતા કીવેના	૧૦,૦૦૦

કપડા તથા મધરાજ આતેના ગરીબોનું સંકટ ટાલવાની સેવા- નાથી મોકલેલા	૧૦,૦૦૦
ગરાંટ મેડીકલ કૌશલમાં પોલીકે નામની જે સ્કાલરશીપ આપવા માટે તાંદાના વહીવટદારોને સોંડેલા ...	૧૦,૦૦૦
ચોપાટી આતે રેહનારા ગરીબ ઇર્શની જરૂરોસતીઓ માટે બાંધી આપેલી ધરમરાખાની એમારત ઉપર ખર્ચાએલા	૧૦,૦૦૦
લંડન આતે જુદાં જુદાં ધરમઆતઓની મદદ માટે બેવાર મોકલેલા. કોનાખા આતે બંધાએલાં “સેંટજન” ના દેવલને માથે મીનારો બાંધવા સારું	૮,૮૦૦
યુંબર્જના મેદાનમાં પોરટુગીસના છોકરાઓની તરખીએત માટે “સેંટ એબીઅર” સ્કુલ બંધાઈ તેની ઉપર મીનારો બાંધવા તથા ધડીઆલ મેલવા સારું	૭,૫૦૦
સેંટ ટાંમસ દેવલના ચોકમાં બાંધી આપેલા કુંવારાઓ ખર્ચ	૭,૦૦૦
“અલેક્ઝાંડર નેટીવ ગવારમસ ઇંગલીસ સ્કુલ” ની મદદ સારું પેહલાં રૂ૫૦૦૦ આપેઆ હતા, અને તે પછે શીએલી છો- કરીને લારડ નારથબેકને નાથે દરરાખ બનામ આપવાના હેતુથી મોકલેલા રૂ૫૦૦ મથી	૫૫,૦૦
ગનદેવીના દવાખાના માટે મોકલેલા	૫,૫૦૦
નૌરાત્રી આતેના મોટા ફક્ષીઆમાં દરદીઓને મદદ દવાખાનું ચાલુ કરી આપેજો હું તે ઉપર ખર્ચેલા	૫,૦૦૦
વીક્ટોરીઆ તથા આલબરટ મીડલઅમની મદદ માટે	૩,૫૦૦
સર જમશેદજી જીજીબાઈ ઈનસટીટુટમાં મોકલેલા	૩,૫૦૦
ચોપાટીની ધરમરાખામાં રેહનારા ગરીબ જરૂરોસતીઓને દરરાજે ચોતાની રાહગીરીને ઘહડે મેજખાંની જમાડવા સારું પંચા- એત હસતક સોંડેલા	૩,૫૦૦
નામદાર પરીનરા આવ વેલસ સખત ખીમારીમણી સર્લામત ઉ- ઝેઓ, તેની ખુશાલીમાં લંડન આતે “ફીવર હાસપીટલ” ને મદદ કીધેલા	૨,૦૦૦
ફીમેલ નારમલ સ્કુલની મદદ માટે આપેલા	૧,૫૦૦
મરહુમ ચેક રસતમજી જમશેદજીના કીરતી ભરેઆં કાંમોની યાદગારી કમ્મેમ રખવાના હેતુથી થયેલાં જાહેર હુધરોણાની ટીપમાં ભરી આપેલા	૧,૪૦૦
પેહલવી વેઆકરણ કેતાખની ૧૨૫ નકલ લીધી તેના દસતુર પેચા- તને આપેલા	૧,૨૫૦
યુંબર્જ એશીયેસનની (ખીજવાર બીની થયેલી) સભાને મદદ કીધેલા.	૧,૦૦૦
અકટર લીવીંગસ્ટનની થોધ માટે જનારા કક્ષાને આપેલી મદદના.	૧,૦૦૦

મુંબઈના ખારાંની બેઠ સારું વેલાત તરફથી “ફ્લોઈઝ સ્કુઆદરાણ” નામની અંગરેજી મનવારોનો કક્ષો ને આવેઓ હતો, તેના અમલદારો તથા સેલરોને જીઆફત આપવા માટે થયલાં હુધરાંના અંદર બરેલા	૧,૦૦૦
ખાનદેરા તથા નાસકમા આવેલી રેલથી પાએમાલ થયલાઓની મદદ સારું મોકલવેલા	૧,૦૦૦
બામબે “ફીલ હારમોનીક સોસાઈટી” ને ગાએન પુસતકો ખરીદવા સારું બખચેસ કીધેલા	૬૦૦
મંદાવાલા મોહલામાં પુસતકખાનાને બખચેસ કીધેલા રૂપ૦૦ ઉપરાંત વેલાતના વરતમાન પતરો બે વરસવેર પોંચતાં પારેઆં તેના લવાજમો મલીને કુલે સખાવત કીધેલા	૫૮૬
શીતલા સારું ગાએની રશીનો અખતરો અજમાવનાર ડાકટર બલાંકને એક વરસ તુલીક	૫૪૦
કોટ ખાતેની “ફોરટ હિમચરેન્ટ લાઈબરેરી” નામની વાંચન-શાળાને બખચેસ આપેલા	૫૧૦
સેંટવીનસેન્ટ-ડી-પાલના હુધરાંણાની ટીપમાં બરી આવેલા	૫૧૦
કસરતરાજાની મદદ માટે પરથમ ઘણીવાર આવેલાં નાણાની યાદી હાથ આવી નથી, પણ હવડાં પોંહચતા પારેલા ને જણાવાય તે. પોલીકા મરહુમ મીતર શેઠ દાદાબાઈ રસતમજી પટેલની નહઅતે “કાવસજી જાંગીર મદરેસા” નામની મકતબમા ચીખનારાઓને ધરમની કેળવણી આપવાના હેતુથી બેઠ કીધેલા . .	૫૦૦
પુણા ખાતે “કાનવેન્ટ સ્કુલ” પારથી બાલક સ્કુલ, નેટીવ જનરલ લાએમ્બરેરી” તથા જાંવણી માહેલી સ્કુલના સંબંધમા સ્થાપેલી કસરતરાજાજી મલી આર ખાતાંઓને સરજે હીથે વેંહચી આપેલા કુલ	૫૦૦
પોતાને પેરના જઈક પંચક્રી આ૦ નરારવાંનજી અરચેદજી કાંગા મરણ પાંચેઆ, તેની નહઅતે નેરાચી ખાતેની “કાવસજી જાંગીર જરથોસતી મદરેસા” મા જંદ અવસતાના વરગ ઉપર થતા અરચની મદદ માટે મોકલેલા	૫૦૦
મી૦ અરદેરા રશંમજી મુથે હીંકુસતાન તરફ કીધેલી મુસાફરીનું પુસતક છખાવેજ તેની નકલ ર૦ ખરીદ કરતાં આપેલા . .	૪૦૦
“મધરાજ મેલ” નામનું અંગરેજી વરતમાન પતર તાંહાંના મેને-સતરેટ કાંઈ કારણથી લેવું બંધ કીધું હતું, તે પોલીકે નામે કોઈ ગરીબ ખાતામાં વરસ ૧ મુધો પોંહચવું પડાવીને આપેલા લવાજમો	૫૨

હાથ આવેલી વીગત મુજબની આટલી સખાવત ઉપર રૂપીઆ ૧૪,૨૬,૪૩૧ થયાછે; પણ જહેરાંતમાં પુરા પંદર લાખ પરકાશી ચુકેલા ને કેહવાયય, તે

માહેલા ૭૩,૫૬૯ રૂપીઆ કહેઆં ઉપયોગી ખાતાંના અપમા આ સખી શેઠે આપેઆ, તેની પછી અખર હમારી એધે મેલવી આંખી નહી; મારે તેટલીજ ખાખદ અધૂરી રહેલી વીચારતાં ઉપલી સખાવતો મધેની કેઈકોમાથી તેમના હાય ને ખંચાપસા સાંભસેઆ તેની નોધ સેવા ચાલીએમ.

નોસારી તથા ગણુદેવી ખાતેની જરથેસતી નીરાળો ૫૭,૦૦૦ રૂપીઆના ઉપકાર હેઠલ આણેઆ પછે કેહ્ય કે, આ શેઠે તેઓને માથેનુ મુરખીગીરીપણું છોડી દીધાને લીધે, તાંહાંના વતણીએ શેઠ હેરમજજી નવરોજજી રાખલાતવાલા, તથા જમશેદજી નસરવાંનજી ઠાઠા ઉપરાંત ખીજ હમદીન બાહચોની આગેવાની હેઠલ તે કેળવણી ખાતાં ગયાંછે. એ ખાતાંએ જો કદાપી તેવણીની હોંમતનેજ આધારે નીબી રહેઆં હોતતો, તે કીરલીમા ખીજતએ લીધેલા બાગ અચીત અટકી પડતે; પણ તેમ નહીં થવાના પુરતા સખયો અલખતાં આ સખી શેઠ પામે કાંઈખી હયે.

એતવાડી ખાતે કાહડી આપેલી જરથેસતી છોકરીએની નીરાળ ખાલીસ હજાર રૂપીઆની ખખથેસથી લગભગ ૧૨ વરસવેર નીબાયેઆ પછે, તેના બોજે તાંહાંનાજ રેહવાથીએએ ઉલટથી ને જમ્યકી લીધે, તેએએ આ શેઠના બેહુધ ઉપકાર માનતાં એજ શેઠને નામનુ એક પાટીજ તે પાઠરાજાને મથાસ ઠાંગીને પોતાની વકુલારી દેઆડી દીધીછે, આ નીરાળને આકેખત મુધી નીબાવવા ખામે થયલાં હુધરાંણાની ડીપમા (ઉપલીરકમ ખરવી ચુકા ઉપરાંત) ખીજ ૮૦૦૦ રૂપીઆ આપેઆછે.

નોસારીના મોટા ફૂલીઆ અંદર સ્થાપેનું દવાખાનુ બે વરસ મુધી ચાલુ રાખેઆ પછે, સાંભસેઆમા આવેજેમ્ય કે, તે ઉપયોગી ધરમ ખાનુંખી તદન બંધ પાડજેછે.

ધરમ કચી ખાનું ને નીબાયે નહીં-ચરીબોની આશિઆ તે રીખાયે સહી.

આફલાકનું મોગાણુ જરે બધી તરકથી બોહું હેએમ્ય, તારે આફતાખી જહલકાઠ ઈનરાનીથી જેમ જોવાઈ શકાતો નહીં; તેમ સખી નરોની સખાવતખી બભુક બરેલી પરકસતી રેહછે. પણ વાદલાં જરે ફરી વલીને તે ઉપર ગુખાર બલિમ્ય, તારે તેની જાંહાંખ મારતી રાસનીપેરે ઉપલી થોડીક ખાખદાં જોકે જણાઈ આવીછે, તોપણ ધરમીપણાની ધારણા આ હાતમસાની શેઠ તરફ જલતી જોતાં તે માહેલાં થણા ખરાં માહમુબ કાંમો વખાણુ બાયકનાજ વીચારીએ છધએ.

જરથેસતી ફીરકાને પ્રરથવીની સપાડી ઉપર પરકાસતો કચી જણારા મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારોનેટ પછે, જેટલાખી પારસી થેઠીયાએ મુંબઈમાં દીપતા દેખાયમ્ય, તેમા આ “રૂડીમણી” શેઠને પણ આલમ ખુલતીતો નહીંજ હયે. આ પરોપકારી દીલના સખી નરે, પોતાની રાજતનો એક મોટો બાગ, સખાવત તરીકે ખરવેઆ સાથે, તેમાહેલાં કેટલાંક કામો મારે એવી તરતીખ વાપડીછે કે, તેમા જત કે પરજતનો કથોએ અંતરો ખીલકુલ રાખેઆજ નથી; અને તેી નેમથી ઉભા કીધેલાં કેટલાંક ધરમખાતાંએ અ-

તાર વુલીક ચાલુ રહીને, આ શેડીઆની હાથઆતી હજુર તેનાચે ધારેલી નેક નઈઆત મુજબ કામો કરતા દેખાએડે.

સરકારી સમયમા સેહર મુધરાઈના ખાતામા આજ ઘણી મુદત યામ મુસેહના અમલદારનો આહુધા મેલવીને પોતાથી બનવી કોચેસ પરબની શેવામા સાચવી રાખેલીડે; પણ જરથી સરીરની ખીમારી બિગવતા તેવણ થયામ, તારથી તે જાહેર ખાતામા જોકે કેટલુક થએજે હાજરી આપી સખતા નહીં, તોપણ તેથી ઉપોચોગી બાબદમા પોતાના રૂકા વીચારે જણાવી, તે સભાને સદા મદદ કરતા સંજલાયાડે; અને તેજ ખાતામા હવડા ટાઉન કાઉન્સીલ ને દા ખામ ધાઈઅ, તેખી તેનાની આગલી મુચના અતે પાઠ પડેલી આપણુ દેખીયેડે.

ઈ. સને ૧૮૯૦ મા જારે હીંદની અગરેજી સલતનતને માથે આમ્મિપતના કરનો સરકારી બોજો પેહલવેહલા નખાચો, તારે આ શેહરની પરબ ઉપર તેઓની કમાની મુકરર થેડવવા માટે, ખીજ દેશી ગરહસથોમા સાથે આ સવતતર શેકનેખી “આયેસર”ના એખતીઆર નામદાર સરકારે ને શેડેઆ હતો, તે આહુધા પણ દીલોજનથી કબુલ ગખીને પરમાણીક પછે બજલવતા પરબ તરફનો એઆર પોતે ખેચી લીધો હતો.

ઉપર જણાવેજેઅ તેમ તેનાની રાચીરાકવી જો સારી રહી હોતતો, તેમની ઉમદા જુધીનું ઉતમ બલ આપણી ધારા બાધનારી સભા અદર કાઉન્સીલર તરીકે ખીરાજને જર બતલાવતે; પણ કુદરતથી એવોજ અટકાવ થયો કે- કચરાએરી તખીએત ચાલેઆ છતા ૧૨૩૪ થ. ની સાલમા ઘણીજ સખત ખીમારીએ એકવાર જીરેગીને મોઢા જોખમમા લાવી મેલી હતી; મગર ગરી બોની કુઆ, તે બારેહકતાલાની દરખાસ્તમા મનજુર રહેઆથી જીવની સલા મતી પામેઆ અસતા ચાલવા હાલવાનુ તદન બોહી બેઠાને લીધે પરબ તરફની તેટલી ઉમેદ પાર ઉતરીજ નહીં.

આપણા શેહરને શોભા પમાડવાના હેતુથી મેહલ જેવી રાણુકદાર હવેલીઆ, ને “અલફીનસટન સરકલ”મા ઉભી થાઈઆઅ, તે બાધવાની પેહલી મુઅણા જોકે તે વખતના માજી કોટવાલ મી. આરલસ કારનેટની હતી, તોપણ તે માટેની ખાલી જમીનો વેચવાની સગલી ગોઠવણુ કરી આપવામા, આ નામીઆ નરની સારી સલાહ તથા માઠી મદદ તેને મળી હતી; અને તેથી તેનુ ધારેજુ મુજ કામ સરજમ પોહતુ હતુ.

“સતાર આવ ઈંડીઆ”ના નામીઆ એતાબો જારે આપણી મલકાને મલીકા માહારાણીની મેહરખાનીથી હસતીમા આવેઆ, તારે તેવા માનમા મેલવી લેવા માટે આપણી ટાપુખાતેના દેશી ગરહસથોમા સરવેથી પેહલવેહલા આ સરીમત ચેકને તે નામવરે થ. ૧૨૩૮ ના શેહજુરાહી આદર મહીતાને ૨૪ મે રોજે સુદી કાહડેઆ, અને તે કાહડેથી આ સખી શેઠ “કાવસજી જાગીર

* એનો અરથ હીંદનો જહલકતો તારો થાએડે, અને તે તેમની સારી સખા વતની ઈઆદગારી માટે ને બખસવામા આવેઆઅ, તે તેનાને લામખી જીરેગીની પરકારી સાથે મુખારક હોજો.
નો લે.

રેડીમણી શી. એસ. આઈ” (વાને કમપાંનીઅન આવ ધી સતાર આવ ધી-ડીઆ) ના એલકાબથી આપણી વસતી વચે પરખેઆત થઈ રહેલાછે.

આ ખેતાબની ઇઆદગારીના અનો જાહે તઈઆર થઈને પાયા તખત તરફથી આવી પોંહતા, તારે તે બેઠ આપવાની કીરીઆ તારીખ ૧૬ મી નવેમબર સને ૧૮૭૨ ઇ. એ મુંબારક થઈ, તેમા સામિલ રેહવા માટે આપણા નામદાર સરમુખે બારણે નારથબરક ને અતરે આવેલો હતો, તે નામવરને નામે આ શેહીઆને રૂકાની મારફતે પુછાવેલ કે, તેવન જો યદી કીરીઆમા હાજર રેહવાં આહતા હેખેતો, તેમની ઈજત તથા સુખાકારી લાએકની જગેઆ કરી રાખવામા આવે. ચણ પોતાના સરીરની કહેલીને લીધે તાંહાં જવાઈ ન સખાયા સંબંધી જવાબ વાલીને તે નામદાર તરફના નોતરાંને મોઢા ઉપકાર સહીત પાછું વાલેલો હતું. કેહ્ય કે કીરીઆ પુરી થયા પછે નાંગીઆ એલકાબને શોબઈતો આન આ ગંબીર શેઠને ગણે એલવાયો હતો.

અંમીરીખવારાના આ શેહીઆએ રાખી દીલથી દીપાવેલી કીરીતીની કદર, તેમના બહાં કાંમો પોતીકી નજરે જોનારા સદચુણી દેશી તથા સાહસીક અંગરેજ ગરહસથો તરફથી જાહે ખુશવામા આવી, તારે તેતાની એક ઉતંમ ઇઆદગારીને આલમની હજુર પરકાસતી રાખવાના હેતુથી, તેઓ મહેલા મોઢા નામદાર ધી હાનરેખલ સર જંમશેદજી જીજીબાઈ બારોનેટ શી. એસ. આઈ. આઈ. આગેવાણી ઉઠાવી લઈ પોતાના મજગાંમ કેઆસટલમા રેજ ૨૦ મે માહ ૧૯૦૧ શેહેણસાહી રાણે ૧૨૪૧ ઇ. એ ને ખાનગી સભા ખોલાવી હતી, તાંહાં સરયે ગણાતના શેહીઆઓ ખુશી સાથે હાજર થયા હતા.

એ સભાની સનખુખ હેવી દરખાસત મેલવામા આવી, અને તે એટલીતો ઉલ્લેખી બાહાલ રહી કે, આ સખાવતના સાહાની રાવરથી સીકલ પરજ વચે કાએમ સુધી જોવાઈ સકે, તેવું સંત્રિમરમરનું એક શુંદર બાહાવલું વેલાતથી બનવાથી મંગાવીને, જાહેરની કોઈ લાએક જગેએ મોઢવી બેસાડવું. આ શુબ કાંમ માટે મીજલેથીઓના અનુમતથી ને મંડલી થેડવાઈ, તેનું પરખુખપણું મજકુર બારોનેટ સાહેબે અને સુનશીનો મરતખો આપણી પોલીસ કોર્ટના તરીજ ભાલેસરેટ શેઠ રામાબાઈ ફરાંમજી ફરાંકાએ, માનખાતર કબુલ રાખે-આથી તેઓની દખરેખ હજુર વાએલાં હુધરાંણાંની ટીપમા બધા મલી રૂ૨૦,૦૦૦ બરખેઆ હતા. કેહ્ય કે વશુલ વાએલી રકમનાં અવેજ સાથે બાહાવલું બનાવવાનો હેકમખી તાંહાં જઈ પોંહતોછે; માટે ધારલું કાંમ સંમ-પરણ થઈને તે બાહાવલું વેહલું આવી પોંહતવાની વકી રખાવા મુજબ, હમે ધારીએએ કે આ નોંધ બાહેર પડેઆ આગમજ પરજ વચે પરકારી રેહયે.

હોંદના આ જહલકતા તાસની શેરાનીના વીચેસ કીરણો જાહે નેક નામ-દાર માહ રાંણીની નજરે પડેઆ, તારે તે માનવંતાં માવતરે તેમને પાસતે “નાઈટહુદ” નો એક અંમીરી ખેતાબ હેનાએત કીધો; અને તે બાને રાતા બરેજ જાહેર નામ તા- ૨૪ મી મેહ ૧૮૭૨ ઈસવીએ (તે નામવરની રાત-ગીરીને શુબ રાહડે) બાહેર પડેઆથી, આ શેઠ હવે સર કાવસજી જાંગીર રેડીમણી નાઈટ, શી. એસ. આઈ. એલકાબે પોંહતાછે.

ઉપલો નામીએ એતાળ મેલવનારા પારગી ઝામમા પેહલવેહલા મરુમ સર જમશેદજી પટે, ૩૦ વરસે આ જુલોરગ શેઠ ખીજા માલુમ પડેઆડે, અને તેની મુખારકખાદીમા તેવન ઉપર કેટલાક માનપતરોનો ને વધારો થયે, તેની નાધ હાંઆ સેવાનુ લાજમ જાણીએડે

સરવેથી પેહલુ પતર વલસાડના જરથોસતીઆ તરફથી આવેજે, તેનો જવાબ રાજ ૧૮ માં માહ ૧૦ માં રાસે ૧૧૪૧ યૌ એ મોઠા ઉપકાર સાથે વાલેઆ હોતો

ખીજુ અતરેની ખાદેરકોટવાલી “ઈમખરૂવમેંટ લાઈખરૂચી” ના અધીકારીઆ તરફથી રાજ ૧૯ માં માહ ૧૦ માં શેહનરાહીએ મોહઆડવામા આવેજે હતુ

તરીજુ ગણુલી આતેથી ૧૨૪૨ ના પેહલા મહીનાને ૧૦ મે રાજનુ લખાઈ આવેજે, તેનો જવાબ આ સખી યેંડે રાજ ૧૩ માં માહ ૩ ને વાલેઆ

ચોધુ મુખર્ષીની વસતી તરફથી મે હજરની ઉપર સદી શીકેનુ એક માન પતર ને તર્કઆર થએજે હતુ, તે આ નામવરને હાથે હાથ સપુરદ કરવાની શુભ મતલબથી હેલ જણાવેલા ધણા આબરવાના ગરહસયોનુ એક ડીપીઉ ટેસન રાજ ૧૧ માં માહ ૧ લા શેહનરાહી રાસે ૧૨૪૦ ને રાજે આ સાહેબને રેહવાનુ અસાધી મકાણુ ને કોટ આતે દેવવના મોહલામા આખાદ હાનતે હુમેલુએ, તાહા મોઠા દબદબાથી પધારેજે હતુ, નેમા —

આપણી હાઈકોરટના એક નેવાયાધીસ હાનરેબલ મીં ગીબસ (પરમુખ) હાનરેબલ મીં ફારબસ, પોલીસનો વડો મેન્સટરેટ મીં જાન કાનન, મીં જરજ ટેલર, મીં નીકલ, ડાકટર ડલાસ, ડાકટર મેકેનજી, શેઠ ફરામજી નોરાવવાનજી પટેલ, શેઠ દીનરા માણેકજી પીટીટ, શેઠ અરદેસર તથા હેમજી અરશેદજી લદી, શેઠ ખટાઉ મકેનજી, શેઠ બીનાએકરાવ જગનનાથ રાકરમેંટ, દસતુર પેચોતન મેહરામ સજાના, દસતુર ચોરાખ રસતમ મુલાફીશીઝના, શેઠ ચોરાખજી રાપુરજી બગાલી, શેઠ નવરોજજી ફરકુનજી, શેઠ અરદેસર ફરામજી મુસ, શેઠ ડાસાખાઈ ફરામજી કરકા, અને તે ઉપરાત ખીજા અડીચેને આસરે હતા.

આ સમલા સાહેબેનુ સરથસ ઘેર મધે લખલ થધને પોત પોતાની ઘેડ વેલી જગેઆપર બેઠા પટે, નામદાર મીં જસદીસ ગીબસ (હાથમા માનપતર લધને) મીંબલેસની હજુર એક સુબાખીત બાસાણ કીક હતુ, નેમા તે ના મવરે જણાવેજે કે, “હાવા સારા અને ઉદાર દીલના ખરા કામે કરનારા એક ‘ગરહસયને માન આપવા સારે બેગા થએલા મેલાવડા તરફથી આ અવસરે ‘ચોક્ક બોલવાનુ ને મને જણાવવામા આવેજેઅ; તે ચેવા બજાવવા માટે “ખરા દીલથી હુ તર્કઆર હેજે” એટલુ કહીને સર કાવસજીએ કીવેલી જુદી જુદી સખાવતોનુ વીગતે વરણન કીક, અને તે સખાવત કેટલી અગતીયની થાઈઅ, તે વીચેના ઈશારા ઉપરાત હાની રૂડી ચાલ ચલણની કીમત પીછાણી નામદાર માહરાણી વીકટોરીઅએ તેનાને “મુનાઈટેડ કીંગદમના નાઈટ” નો માન બગેઆ એનકાગ ને બખસેએ, તેના વાજખીપણની સ્તુતીમા એ ના

મદાર જસદીસ બોલ્યો (હોંઆં ખુરાહાલીના ટાવડાઓ વાગેઆ), અને તેની મુખારકબાદીમા હાથ જાહેલું પેલું શુભાખીત માંનપતર મીં ગીયથે ખુશી દીલથી સર કાવસજીને સંપુરદ કીધું; જેની અંદર સરવેથી પેહલપેહલી સહી આપણાં હોંદી જાંમરાવ હાંનરેખલ સર જમચેદજી જીજીબાઈ ખારેનરે શ્રી. એસ. આઈ. ત્રી મુખારક ચમોલી હતી અને તેની હેડલ,

હાઈ કોરટના નામદાર જડજો સર ચારલસ સારજોટ, હાંનરેખલો ગીયસ, મેલવીલ, મેલી, કેમખાલ, અને ગરીન. કાંઘિનશીલરેમા હાંનરેખલો

મીં ફરખસ, મેહેપુ* ખાઈયલ તથા નારાઓણ વાશુદેવજી.

મુંખઈના લારડ ખીરાવ, રેવરેડ મીઠીચીન, તથા દસતુર પેથુતન બેહરાંમ સંજાંના, અને સોરાખ રસતમ મુલાંફીશીઝના.

ચેહરી ચેઠીઆઓ ફરાંમજી નોચેરવાંનજી પટેલ, નાખોદા મહમદઅલી ખીન મહમદઅમીનરેગે, વીનાઓકરાવ જર્ગનનાય રાંકરચેઠ, વરજીવનદાસ માધવદાસ, અને તે વગેરે સખલી કીસમ તથા વરણના ચેઠીઆઓ તથા રેહવાશીઓ.

આ માંનપતર અંગરેજીમાં લખી કાહરું જે સબાની રાનમુખ નામદાર જસદીસ ગીયથે ખીલંદ અવાજે અને હસતે મુખારે જે વાંચી સંબલાવેઈ તેનું બાંસાંણતર હેડલ જણાવવાની રજા લખ્યેછે.

સર કાવસજી જાંગીર રેડીમણી નાઈટ, સી-એસ-આઈ.

સાહેબ,—“આપણી નામદાર રાંણી વીક્ટોરીઆએ તમોને જે માનબ-
“શ્રેણી ખેતાખ બખચ્યેઓછે, તે કારણ મટે હવડાં ચોતરફથી ખુસહાલીના
“આવાજો નીકલેછે; અને તેવે સમે હમો તમારા હેતુ મીતરે, આ લખેઆથી
“તમોને મુખારકબાદી આપીએછે.

“જોયાથી હમોને અતીઅંત સંતોસ ઉપજેછે કે તમારી હાતમ જેવા
“દીલની સખાવતો કાંઈ આ તરફ પરસીધ થાઈછે એટલુંજ નહીં, પણ છેક
“વેલાતના મુલુકોમાંખી તે ફેલાવો પાંમીછે; અને તેજ સખખથી નામદાર
“મખકાંનેમલીકા માહરંણીએ તમોને માર્ગદેશ આગળરેજો એમકામ, તમારી
“બ્રહ્મંદ ખસલતની ખીછાંણ તરીકે હેનાઈએત કીધાછે; કે જે હોંમતે બાહધુર
“સખસ બા મુદત યાઈ ખોતે સરીરે અસુખ હોવા છતાં સરવે ગણાતનાં ગરીમો
“તથા કેંગાણોની કદર જીજી તેઓની ખીગકારીનું નીવારન કીધામાં પોતીફું
“સવાખ સહમજેછે.

“તમારં પરીપકારી કાંમો, દુનીઆંના સોડોમા જે આસકાર થાઈ ચુકાંછે,
“તેનો વીસતાર હીઆં કરી તમોને તસદી આપવા હમો આહતા વધી; પણ
“હમો તમારા હંમસેહરીઓ જે પરથમથી હેવાં કાંમના પરીણાંમ જોતા આવે-
“આ છઠ્ઠે તેથીજ માતરે એટલું તો કેહવાની રજા લખ્યેએ કે, તમારી
“સખાવતનાં કાંમો જેવાં પરીપકારી, તેવાંજ સારા વીચાર, તથા દુર અંદેશી-
“થીજ થાએલાછે.

“મુંબઈ જેવા શહેરમાં જે સખીનરો યાદ ગયેલા છે. તેવા સખીનરોની સંખ્યા

“સર કાવસજી જાંગીરને

“જોઈ હોય અગણીત મધન છઠ્ઠાએ; વાસતે તમે સર કાવસજીને બારે-
“હકતાલા સાંમખી છંદગી બખશે, અને મુંબઈ શહેરને માથે તમોને સર-
“તાજ બેઠેલા રાજે, એવી હમારી અંતકરણની કુઆ તમોને અમીન હોજો.”

ઉપલાં માનપતરનો જવાબ, સર કાવસજીની ફરમાંસથી ડાકતર મેકેન-
જીએ નીચે પરમાણે સભાની સાંમને વાંચી સંબલાવેલો હતો.

“હાનરેબલ સાહેબો અને ગરહસથો—માહારા સરીઆ ગરીબડા પણ
“એક વફાદાર, અને ઉપકારી પરજાને જે મોટો ખેતાબ નામદાર માહારાણીએ
“આપેલો, તે મોટો તમોએ ભેટ કીધેલી મુબારકબાદી માહારા જીગરના ઉપકાર
“સાથે હું અંતકરણથી કબુલ રાખુંકું.”

“આજ દને તમોએ આપેલું માનપત્ર લેવામાં માહારા દેશી બાઈએ તર-
“ફથી એક મોટાંમા મોટી હોરમત મલેલી હું સહમજુંકું; અને આ ખીના
“જાણીને ખસુસ મને માહ સતોસખી ઉપજે છે કે, જુદી જુદી જાત નાતમાં
“આટલા બધા માગ મીતરે છે; અને તે માનપત્ર મને આ દેરાનાજ નહી
“પણ ગરેટખરીટન ખાતેના હોરમત અને મોહબા બેરેલા ગરહસથોનાં નામો
“રમાએલા છે.”

“સરવ સફલીમાન કીરતારની મરજીથી જે દરદની હું ધજા ભાગવુંચ,
“તે મોટો તમોએ કીધેલા ઈસારોનો જવાબ હું કેમ વારું તેની મજને ખીવકુલ
“સમજ પડતીજ નથી; પણ હું તમોને ખાતરીથી કહુંચ કે, ગરીબ લોકોને
“આસરે આપવાની મારી નખની કોશિશમાં મારા વડવાએએ કીધેલાં નેક
“નામીના કામો, જેનો ઘખલો આ ખરેખરીએ ખાતે એકથો વરસથી વધા-
“જની મુદતપર યાદ ગએલા એક ગવરનરેની કબુલ કીધો હતો તેની હું નકલ
“કરુંકું. હું કુવા માયુચ કે માહારા નામનો વારસો મેલવનારાએમાં આ શો-
“અના જરી રહે, અને જેટલા જમાના મુધી રેડીમણીનું નામ હજીઆત પામે
“તેટલા જેર આ નામ વફાદારી અને પરમારથના કામો સાથે જોગઈ રહે.”

“માનવંતા સાહેબો, અને ગરહસથો—આજે તમે તસદી લખને
“હીઆ હાજર યવાચ, તે મોટો તમારો ઉપકાર માંનુંકું; અને અરજ ગુજર્ચ
“કે, મારી તરફની ખાતેરી તમોએ કબુલ રખતાં સધલા મારા મીતરે
“(આ માનપત્રમાં સહી કરનારાએ) નેખી પોહચાડવી, કે આ માંનપતરને એક
“મોટી વાદગારી તરીકે માહારા કુટુંબમાં ધણી ગરરી સાથે જાવવી રખ-
“નામાં આવશે.”

હું છેજ ધતીઆદી,

તા. ૧ લી ઓક્ટોબર ૧૮૭૨.

(સહી) કાવસજી જાંગીર

ઉપલી ડીરીઆ યાદ રહેઆ પછે આપણાં આ નવા નાઈટના બાહવલા
ખામે અપાએના પાચમાં માન પતરનો ઉતર જે તેનાએ વાંચેલો, તે પણ
ડાકતર મેકેનજીએ દેઠલ જણાવેલા ચુલખ વાંચી સંબલાવેલો હતો.

“સાહેબો! અને ગરહસથો—પરભના લોકેત્યે ને માન મને આપીલેલે,
 “તે માટે તેઓનો ઉપકાર દીલનાંનથી હું માંનું છેલ્લું; કે તે વીથે મોટી મગરૂરી
 “સાથે હું જોઈસ, અને વીચાર કરીસ. હું હેવીની આથેઆ શખુચકે, માહરું
 “બાહવરું જરે ઉચું કરવામાં આવશે, તારે સધલી જાત તથા નેઆતના મા-
 “હરા મીતરેને યાદ કરવાની હેવી કરજ પડશે કે, લીધા કરતાંને આપવામા
 “માફું, અને ખરું શુખ સમાયેલે; અને આપણી ઉપર તે કીરતારે ને બખશેસ
 “કીધો હાથ, તેનો એક ભાગ બખશેસમા આપવો, એજ આપણી આર્ધન કરજશે.
 “મંડલીના પરચુખ, અધોકારી, અને માનવંતા મુનથી, એઓએ મારા
 “વીથે આટલી બધી મેહનત ને કીધોલે, તેઓનો ઉપકારની કરીને હું માંનું છેલ્લું.”

(સહી) કાવસજી જાંગીર.

સુરતના રેહવણીઓ તરફથી એતાબની મુબારકબાદીમાં આવેલું એક
 છઠું માનપતર, તેજ વખતે એક દીનસાજી માંલેકજી પીછીટે રજુ કીધું હતું;
 અને તેનો જવાબ આ જહલકતા હીરાની તરફથી એક ડાસાબાઈ ફરાંમજી ક-
 રાકાએ હેઠલ મુજબ વાંચી સંબલાવેલો કે,—

“સાહેબો—સુરત ચેહરના વતનીઓની દીલદારી તથા એરખાહી માહરી
 “તરફ ધણીલે, તે તમારાં મોકસેલાં માંનપતર ઉપરથી પરછીને હું ધણોજ
 “હુસાંનમંદ થયોહું.”

“આદાતાબની મેહરખાંનીથી ને ધરમખાતાંઓ મારે હાથે ઉભાં થયાંલે,
 “તે મારા બાધર્મદોની નજરમાં ફાવેદારક લાગેલે, હેવા જરા બરેઓ વીચાર
 “જુદાં જુદાં ચેહરના રેહવાણીઓની તરફથી ને મસેઓમ તથા પણ મને
 “ધણોજ સંતોરા ઉપનેઓલે.”

“જે કાંઈ હુંએ કીધુંએ તે મારી ફરજ બળવેઆ ઉપરાંત વધારે થાયેલે
 “તથા; અને એ ફરજે બળવવાની મુમના, અને ઉક્ત તે દાદગરદાર મારા
 “જીગરમાં ઉતારેઆથી એ કાંચો નીપનેઓલે, તે વીથે ખચીત કરી તે સા-
 “હેબનો હું મોટો ઉપકાર માંનુંહું.”

“આદાતાબ સુરત ચેહરને, અને તેના વતનીઓને સુખી અને આબાદી
 “સાથે રખે. આંમીન.”

હું છેલ્લું ધીતીઆદી,

(સહી) કાવસજી જાંગીર.

ઉપલી સમલી કીરીઆ ખુશી બરેઆ આવાજે વચે સંમધુરણ થયા પછે
 ડેપીઉટેસનના સાહેબો કુલેના તોરા અને જોલાબની પચરડી બેઠ લઈને, નેહવી
 ખુશી સાથે દાખલ થયા હતા તેવીજ રહેત પ્રાંમતા ગોત પોતાને ઠેકાંએ ચાલી
 ગયા; ડેપીઉટેસનની જોલાબત સેવાના દીવાનખાનાંમાં સંજકાળનો વખત હોવાને
 લીધે ધણીજ બબુકદાર રોસની કીધામા આવી હતી; ને રચના જોવા માટે
 હજારે તમાસગીરની મોટી બીડ તેમના ઘેરની સાંમણેના ધોરી રસતા ઉપર
 ખીચાખીચ ઉભેલી હતી, અને સધળો મેલાવડો સમાધાનીથી ખસાર થયો હતો.

જેતવાડી ખાતે સગ કાવસજીએ સ્થાપી આપેલી ઊંઢરીઓની નીચા મંડળીના અધીકારીઓએ એજ મહીનાને રથ મે રાજે પોહવાડે માનપત સાતમું સહમજવામા આવેલું; અને તેનો ઘટતો ઉતરગી આ સાહેબે વાપ તેઓનો ઉપકાર માનેઓ હતા.

નૌરાત્રી કસમાની અનજુમન તરફથી આઠમું માનપતર અરદીબેસત મહીનાને પાચમે રાજે, દસગુર સાહેબો પેમોતન બેહરામ સજાણા, એર સોહરાય બેહરજીરાણાવાલા, જમચેદ નાથીરવાન દારાજ પાહલણના, તથા શેર હોરમજી નવરોજી સખલાતવાલા ઉપરાત ખીજ ગરહસથોના ડીપીડેસને કોટના પેરમા હાથે હાથ પોહવાડીને આ યેઠની હજુર વાચી સબલાવેજે હજુ જેનો સાર અટસોજ કે, તે તરફ મોટો દરવીય ખરચી તેનાએ એક મદદશ કાહડી આપી, તથા ગરીબ દરદીઓ મોટે દવાખાનુ હંધાડીને બેહુ ખાતાએ કેટલીક મુદત મુધી જારી રાખેઆ હતા, તે બાબેની ઘટતી સ્તુતીના રાખદો તેમા સમાવીને આ સખી નરના હકમા સારી કુઆ ચાલી હતી. આ માન પતરના જવાબમા લાએકાત બરેઓ ઉપકાર વાનતા, પરમેરાવરે બખશેલી સખતી મુજબ તેવણથી જે થઈ ચકેજે, તેમા ઘટતી ફરજ સીવાએ ખીજું વધારે કાઈ નહીં કીધા વીશે જણાવીઆ પડે, આવેલા સાહેબોને કુબ ગોનાખના વધાવાથી વીદએ કીધા હતા.

ગરીબોની ઉપર ઉપકાર ફરનારા સખી ઘટારોની સ્તુતી અરેજે હએસાન યાદ રાખવા, તથા વફાધરીના નવા ધખલાએ તેની હુમરવા થકી પરજ તરફથી જહેરમા માનપતર મેનારને જેવી રહેત મલેજે, તેવીજ મોબા માનપતર આપનારાએને પણ હાથેલ થાએ એવી સામેલી ઉપલા મેલાવડાએ આપણને ખરખરી દેખાડી દીધી; મોટે સખાવતના આ શુરા ચેઠની બાડી રહેલી જુદગીમા તેવણથી હજુ રડા કામે વીચેરા થવાની આશેઆ રાખતા, જે બની ચુકાજે તેની યાદગારીના હેતુથી લખાએલી ઉપલી બાબદોનુ એક તાતપરી અકવીતામા સમાવી દઈ, આ "રેડીમખી"ના વર્જસનુ વરતાત સમાપત કરીએજે.

જોવો કાવસજી જાગીર રેડીમખી-દીધોઅ તેને કીરતારે હોમત ધણી. પલેજે જે ઘટારથી સધવી જગત-મદદગાર તેનો, તેજ હસિવર બગત. બખશેઆ જનમથીજ સારા સગણ-રાખેઅ તે આવંદ સદા મધન. ધન તેની માતાનુ જીવેજ પરમાણુ-તે સાથે ખીતાનુ જનત રવાણ. સખાવતમા હીરજી બપાવા જેવા-મમાવાના વડવાની હતા તેવા. ખખર તેઓ મોહતાબેની ભેતા-ગરજતોને ધેરે જાધને રેતા. ગુપત દણુ જેઓનુ વખણાયલું-જગતમા સરવેને જણાયલું. નેકતામીમા હતા જેહવા પોલાદ-ઉતરીજે તાહાથી આ ઉતમ બોલાદ. નખીરા તેઓનો જહેર થાયો-સખાવતનો વારજોખી સાથે લાયો. નીતીની રહે કીધી કમાઈ-સતવાદી ધર રહીજે લક્ષમી સમાઈ. જે કીરતારે કીધા તેને સરફરાજ-કરે તેજ તેની જમરદગજ જીવેજા તે જગને ધણી કામનો-આશીરવાદજે તે પર આશીઆમનો.

ને યોગજાતા હયે તેને બચપનથી-સપત લઈ તે કેહયે ખરાં મનથી.
 હતો તેં સહિ પર અતી મેહરખાંણુ-જલવીચ હજીતક તેવીજ વત્તાંણુ.
 સ્ટુતી જો ગાઈએ તેની સજ્જવાર-ઝરીબેનો યથોચ તેજ ગંમખાર.
 સરીર ને સંસારનુ ધરનારે દુખ-બોગવેછે તેનાજ આસરાથી સુખ.
 કેળવણીમા પુગેછે તેનાજ દસત-બાંજેછે કસરતરાણાની કસત.
 સંતોરા ફીનાનસ (જુની) નેખી પમાડી-જે લાખ રૂપઈઆ દીધા જમાડી.
 ક્રીરતી તેમા તેની મહલકવી રહી-તે વાતખી કજી કોઈથી બુલાતી નહીં.
 હાસપીટલ ને કાલેજ હવડાં દીપેછે-જેમ કુહજતા જહગમાથી અંમરત ડીપેછે.
 કારકાર કુંવારા તેને નાંમના-થયાછે સહને અજળ કાંમના.
 જોધી પેઆસાને પાંણીનુ સુખજ મલેછે-પશુ પરંણીનુ દુખજી તળેછે.
 ધરાત સરજમીનને બલમ જજીઆ-ચેતમ તેની મદદથી થોડાં તજીઆ.
 યોછી થતી ગઈ તેની ચાપણુ-પોંહચાડેજી તાંહાંખી તેનાએ ડહપણુ.
 રખેવાલો કરતાતા ખેશી વીચાર-જાંહાં દીધા રૂપઈઆ તેને દસ હજાર.
 જોધી તેમ્મને ટેકો યથો-જજીઆનો કરખી બરાતો રહેએ.
 આંખના દરદીખી રાહજ યાએચ-જગરથી તેમને કુઆ દઈ જાએચ.
 જાંહાં યોધના બંધએ સરખા જણાએ-તાંહાં ક્રીરતીની કૃતેહખી ઉતમ ગણાએ.
 નાત જાતેનો ફરક રાખતા નહીં-દીએછે તેની આ એકજ બુઆઈ.
 રૂપઈઆ તે કારણે લાખ પંદર-ખરચી દીધાએ સુખાવત અંદર.
 હજી કેટલાંક કાંમો તો યાવાનાએ-વધુ ક્રીરતી સહ તેની ચાવાનાએ.
 ખણુ થયલી સખાવત હેવી વવાઈ-કે મુંબઈથી લંડન તુલીક ગવાઈ.
 તે વાત જારે રાંછીને કાંને ગઈ-જે સાંબલીને ખુશીથી પરસન યઈ.
 એલકાખ ખખસવાનો હેકમ કીધો-“રહાર આવ ઈડીઆ” નો મોકલી દીધો.
 આરથ જેનો આપણામા સાદો આએછે-હીંદનો જહલકતો તારો યાએછે.
 તેપછે આએઆ જેતાખ “નાઈટહુદ” નો-વધેઆ મરાતખ સખી વજીદનો.
 જો કેવુંછે અંગરેજી ઉતમ રાજ-ધનસાફી અદલનુ ધરીને વાજ.
 ધરીનામ સખાવતનુ-તેને આણેજી-ધરમી કામ તેનું જારે જાણેજી.
 તે ઉપરાંત હવડાં જે યગલાં નખાએચ-મુંબઈની વસતીનો સવાદ ચખાએચ.
 ક્રીરતી તેનાની રાખવા અંમર-તે યાદીમાં ખાંધીતી સહએ કંમર.
 આખાં કદનુ ખાહવણું ઉમું કરવા-ખનાવીને લાએક જગો ધરવા.
 જે હુકતીને ઉત્તરથી કજીલ કીધી-પંચ બેલી વસતીએ જંચકી લીધી.
 તે ખાતર ઉધરાતની ડીપો ફરી-રૂપઈઆ હજાર વીસ દીધા બરી.
 અવેજ સધલો વેલાત ઉપર યથો-ખાહવણું ખનાવવાનો હેકમ યથો.
 ખની આવીને જારે જાંહાંખી ચોબચે-આ સખી નરનો મેહરો અતી ચોબચે.
 જગમા રેહયે તેમની પીછાંણુ-આવતી આલાદને માટે નીસાંણુ.
 તે જોવા થકી આ નર જો જીવતો રેહયે-તો જગમા જગરની દુવા મેયે.
 તે માટે ખુશીથી કાહડી કલામ-પોહચાડેછે તેમને આ વાંચે સલામ.

શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈના વડવા, તથા વારેસોતું વરણન.

શેઠ જીજીભાઈ માંણેકજી.

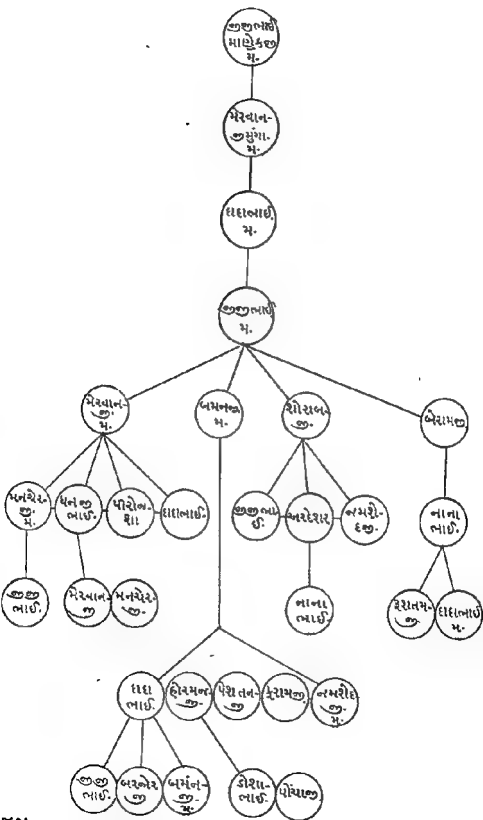
આ નાંમીયાં ખાંનદાનની વર્ણસાવલીમા છેલ્લે જણાવેલા વારેશોની સાતમી પેઢીના વડા શેઠ જીજીભાઈ માંણેકજી, જે સુરત શેઠરના કોઈ પરગણામા રહેતા હતા; તાંહાંથી રાલે ૧૦૯૮ ૫૦ માં નીકળી આવીને પેહલપેહલું પણેખું પગલું મુંબઈ ખાતે કોઈ હવે રૂઝ ચોધડીએ મેલેજી હતું કે, તેમના નેકનાંમની માદગારી સમવાઈ રહેવા માટે તેવણથી ઉતરેલા વારેશો માટેલા, કોઈએક સાહેબ તો આજે બારેહકતાવાની રહેમ બરેલી બખશીસથી ચોમર પરખેઆત થઈને પોતીકા વડવાઓની હસવીને ચમનમાં જે પમરતી રાખેછે, તે વાત કાંઈ આછી પ્લશીની જણાતી નથી. આ શેઠના જનમારામાં કોઈની અગતના કાંમિ યાએમાં હેએ તેની નોધ, તથા મરણનો ચોક્કસ દીવસ હાયમાં આવેઓ નથી; પણ શોધ ઉપરથી આટલું તો કેહવાને બનેછે કે, તે સાહેબને તાંહાં રાલે ૧૧૦૩ માં જનમ પાંમિલા મેરવાનજી નામના એકપુગ બેઠા તદ્દન મુગા હોવાને લીધે, તેજ અટકથી આ કુટુંબ હવડા મુધી આપણી વસતીમાં આલખાતું રહેલુંછે.

હાની મુંગી હાલતમા આ પુરૂષવી ઉપર પરવાસ પાંમિઆ પછે, ગરીબ માંબાપના આસરથી ઉધરીને જરે મોઠા થયા, તારે પોતાનો સંસાર ચલાવવાની શક્તી સોધતાં કાંઈજ નહીં પણ શીવવાનો એક હોનર એવીતો મહડપથી એ સાહેબે હાથ કરી લીધો હતો કે, તે વખતપર સુરત તરફથી આવેલા તેમના એક અતલગ બેથી શેઠ રાંતોકજી બરજેરજીએ અતરના લરાકર આતાંના શીપાહીઓનો પોસાગ બનાવી આપવાનો જે મકરો રાખેલો હતો, તેમથી તેણાને મલતું થોડું ધણું કાંમ મેરમાં મેરીને શીવી દેતા; અને તે ઉપરજ પોતાની રાજીનો આધાર બંધ બેસાડી સારી રેસથી યુજરાંનખી મેલવી રાકતા હતા. શેઠ બીખાજી નામના ગરહરાયને પેટે કેહવ્ય કે એક દીકરી થવાએ વા-મેસ દાખલ ખીજું કોઈજ ફરજંદ નોહતું, માટે તેણીના આ મુગા દીકરાને પોતાનો દત્તક કરી બધને કોઠનાં ગોલવારની ગલીને નાકે હોરાખજારના રસતા પર હવડાં જાંહાં મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈને નામથી હુબેલી મોઢી હ-વેલીછે, તે જગેપર તેનાએ અસલમાં બાંવેલું એક નાહતું જેવું ઘેર તેણાને બખશીસ તરફકે સોંફી આપેલું હતું; જાંહાં નીરાંતે પડઆ રહીને ઉપર જણાવેલા ઘંધામા જીંદગી યુજરેઆ પછે, રાજ ૧૭ મે માહ ૬૭૦ શેહનસાહી રાલે ૧૧૬૫ ૫૦ માં ૯૨ વરસની જમ્દીએ પોંહચી મરણ પાંમિઆછે.

એ શેઠ પોતાની પાછલ આખી જીંદગીમાં માવરે એકજ વારેસ મેલી ગયા હતા, તેવણનું નામ વર્ણસાવલીના મેલાવડમા દાખલ કીધા મુજબ દાદાભાઈ

* રૂઝ પેસતાનજી હોરમજી સંતોકના વડવા.

શ્રી કજ્જલ્લાઈ દાદાલાઈને તાંદુરની વંશાવલી.

શેઠ જીજ્ઞાસુ દાદાભાઈ.

આ નામવરની હકામત ને ટીઆઈ શરૂ થાયેય, તે પેહલા તેમના જનમની ચોકસ નોંધ જણાવીએય કે, સાલે ૧૧૫૫ વ. ના શેહનસાહી રૂએ મહીનાના સંપંદારમદ રૂએ આ સરસવતીમા પચેનુ પગલુ ધરેલું હતું.

પોતાના બાપ તથા બપાવાની સલામ દેકત દુધરીને જરે વીથેક વરસના થયા તારે પેહલુ કે, પેહનવેહલા વ. ૧૧૭૫ મા મી. લીકી તથા મલકમને નામે સરઆતમા નીકલેલી અગરેજી વેપાર ખાતાની પેહડી અરે ૨૦ ને પગારે એક સાધારણ ગોદાળનગરની આકરીએ રહેઆ હતા, ને પડે ૧૧૮૯ મા જરે ઉપના પટ્ટીઆનાપણા મધેથી મી. માનકમ છુટો પડીને મી. સાતણુ માલકમની કુપનીને નામની પેહડી અલાવના લાગે, તારે તેની સગતમા જઈને કાઠકે વધુ હાસનથી તેવીજ રીસમની આપી પેહલા સાચવી લીધી; જાહા સાતેક વરસ પસાર કીધા પડે, બાએગની વલાણુ અહડતી દેખાયાથી ૧૧૯૬ મા એજ પેહડી ખાતે ખાસ દલાલ થયા; અને તે ઘહડાથી વેપારીઓમા તેવણુની પીછાણુત આબુરની રહે પયસવા માડી હતી ઉપરી જગેઆની દલાલી માર્હ હેવે સચોવડીએ હાય આવી, કે તેના પરતાને કરી ૧૧૮૮ મા મી. દાએરમ કેઆરદરની કુપનીએ પેહલવેહલી પેહડી અતરે હુધાડી, તેની દલાલીનુ બેઠેલુ કામખી આ બાએગસાની શેઠના સવાધીનમા સોદાએજ હતું. આ સાંકેબના પરમાણીકપણાને આધારે જેમ આત વધવી ચાલી, તેમ ખીજ અગરેજી પેહડીએ જેહવી કે મી. ગીરાબરણુ મેનજીસ, મી. જી. એસ. કીંગ, મી. ઇંગલીતન મેકલીન, ગમસ લાનકેઆસદર, ગેબરીએલ પોપ, અને મી. એડમડ મીખીની કુપનીના મુખીય દલાલ ગણાયા હતા, એટલુજ નહીં પણ તે ઉપરાત ખીજા ઘણાક હાઉમે જોએ ૧ ચોકસ માઘે હાય આવી નથી, તેઓની સગાથે પણ તેવાજ સખધ આ શેઠે જોડી લીધાથી દર સાળે હજારે રૂપીઆની દુહનટી આવગનો સઘગહ કરી રાખેએ હતો કેટલાક દૂરેય વાવતાના વાહા ણાની તેમની આડતે આવતા રહેઆથી જેમ આ ટાપુના તેમ બાહરે દશાવરે ખાતેના મોટ મોટા સરાફે તથા સોદાગરોની મડલીમા બેલાઈને અતી મોટો વહીવટ ચલાવેઆથી પેહના વરજના નીતીવાન વેપારી કેહવાતા હતા; અને એવા બેહલા રેજગારમા સરઆતથી તે એવટ સુધી લગભગ ૪૦ વરસ મોટી જ હોજલલી સહીત આ સાહેને ગુજરેઆ વીથેની વાત ને સરવે લોકોમા આ સગર યાદ ચુકેલીછે, તેને વધારે લખાન રેઆ કરતા આટલુ તો અચીત જણાવી સખીએય કે, આ સાહેને જોકે કેટલાક અગરેજી હાઉમે તથા ખીજ વરવેપારમા અતીઘણા નાણા* ખાયા, તે છતાખી પોતાના રૂડ ઉદીયોગથી લાખે રૂપીઆનો મોટો બડોન મેલવીને ખરેખર લક્ષાવવી ગણાયા હતા

* અટકલે સાબલેઆ મુજબ જે વરસના ટુક અરસામા સોલ લાખ રૂપીઆની રાક્ષી રકમ ધસડાઈ ગઈ હતી; તોહોખી આ સાહેબ જીતારાના ખીનદ હોવાને લીધે

આત્મી પાદી નોંધી લેતાં અચરવીની સાથે અતીત્ત ખુશીની હાંચેલ યાચેછે કે, જેમના બાવાચે ગરીબાઈમાં ગંભીર ગુણરેલી, અને જેમના બાવાચે રાધલી છંદેથી આકરીમાંજ આણુ રાખેલી, તેમના આ રાકરમી દીકરાચે જોકે શુરઆતમાં નોકરી પકડેઆ પછે, થોડાંજ વરસમાં તેવણુ ગરીબાઈની અરાલી હાલતમાંથી નીકળીને એક સરીમંત શેઠીઆના જે પેહલા વરગમા આવી પોંહ-એઆ, તેમાં બોધાની તો ખરેખરીજ બખચેસ ઉતરેલી, પણ તે સાથે પોતાના રૂડા આચારનોખી સખખ સંધ્યેસાજ હેલો જોઈએ. આ બાબદ ઉપર એક કેહવાતમાં નીચલા દોહરેઓ જે હમારા જીગરમાં રમુજી તથા ગાણાંક બરેલા ઉતપન થયાચ, તે આ નેકનામ શેઠીઆ તથા તેમના કુટુંબીઓનુ માન જા-બવીને દાખલ કરવાથી તેમાં વાપડેલી તોજડાઈ વીચે કશીખી બેઅદખી જેહપું સહમજતા નથી.

જીજલાના થયા શુભ્રાધ, જે કેહવાતા અટકે મુંગા,
કીરપા કીધી કીરતાર, તો શેઠીઆ ચંકમાં પુગા.
સત વચનને સાહે રહીને, વેહવાર રાખેઓ શીધો,
ભવીરાં બેળાણું ઉદ્યોગમાં, તો દરવખી મેળવી લીધો.
નીતીની રીતતો ધણીએ છે, ને તેના મુણ અપાર,
અગુર એઠણુંજ એટી ભેસે, કે મુલ નીતી છે ગાર.
સતધરમને પાલતાં, જે સાચો વચંણુ રાખે,
તે ભોક નમીને ચાલતાંજ, ગરવને ઠાલી નાંખે.

આ કેહવત જણાવવાની જરૂરીઆત. એટલા ઉપરથી ચાઈચ કે, આગલા દાહાડાઓમાં આ શેઠ તથા તેમના બાપની જાહોજલાલી દરતીમાં આવેઆ આગમજ, એકને મુગાનો દાદા, અને ખીજને મુગાનો જીજલા કરી ધણાં લોકો બહેરોતમાં કેહતા હતા; તે વાતની સાહ્યદત હમેા બુલતા નહીં હોઈએ તો તે વખતના પુરાનાં સખચો આજેખી આખી સખચે કે, એમાં રોજડાઈ વાપરવા જેવું તેઓ કાંઈજ સહમજતા નોહતા; પણ હાલનો સમો જે મુધરાઈને નુકતે અહોઓ બખેચ, તે માતરે એવાં બોલવાને તકન નાપસંદ થયેછે.

શેઠ શુભ્રાધ, જોકે ખરેખરી ગરીબાઈમાંથી કશુખી સંકટ સોસેઆવના તવંગરના તરીકાપર આવી લાગા, તોપણ ઈનસાનીએટપણમાં સંસારી લોકોને પોંહચતાં શુખ, તથા હુખ, અને ઠડકા તથા છાંચેડાની કદરને એવા હેતુથી જીજલા જણાતા હતા કે, કોઈખી ગરજવંતો સખસ તેમની પાથે જઈને પોતાની વીપતની વાત કરતો, તો તે ઉપર રહમદલથી વિઆન આપી તેહવા ગરજવંતાને રહેત પમાડવામાં આ સાહેબ દરજેજ પાછા હટતા નોહતા. હાવા આસરાથી પોતાનો બોહલો વહીવટ સારી આંતરી સામવીને આણુ રાખતાં જોકે તે વીચેની કાં-ઈખી દરકાર તેનાચે કીધીજ નોહતી, તોપણ બોહીથી રકમનો અડધ બાગ કોઈખી ઉપોચોગી ધરમના કાંચોમાં સખાવતપણાથી આ સાહેબને ખુદ હાથે અપાસે હોત તો, કેટલીક બાબદોથી તેમની વખનાએલી નેકનાંમીની કીરતીમાં એટલો વીચેસ હુંમેરો ખમીત થાતે.

જેમ તેવણના ગરીબ કુટુંબીઓ, તેમજ ખીજા ઘણાક પરભારા લોકોની પર-
વરેશી પણ જાતગતાતનો કશોએ અંતરે ગેહવાવના રૂડીપેરે ને થતી હતી,
તેના માતરે એકજ દાખસો હોંઆં નોંધી લઇએય કે, આ સાહેબની કુદજતી
પેડી ખાતે સાં તાપીદાસ વરજદાસ નામનો એક શુરતી વાંનીઓ ને વાંનો-
તરીમાં ઘણાક વરસોવેર રહેલા હતો, તે તેમના સાહેબા હેઠળ સમજી વાતે
પાહવગડા યધને આપરી નજર હજુર એક સવંતર શેરીઓ સરીઓ દેખાએછે;
અને તે ઉપરાંત ખીજા ઘણા સખસો એવણની કીરપાના બહુજ આભારી ને
થાએલા કેહવાએય, તેઓ મધવાનુ વરખન હોંઆં સમજી સકાતું નથી.

પોતાનો જાતી ખવારા તો ખરેખરે એક અમીરી રાડીઓજ હતો; પણ
રાંતરાંતની રાજજતમાં જેહવા આચારનુ ઈણગાન તેવણ જોતા, તેહવા બીચારથી
તેને વરતવામા ખરી બાહોશી રાખે અપય જુધી વાપડઆને લીધે, કોઈનાંખી
લાંહજ તને આ રાએજ હરગેજ આવતા નોહતા; અને તેવા ડગારાઓનો
ડાગખી તેઓની ગટીએ પોહ્યાડી દવામા મહા પુનનું કાંમ ને સહમજતા,
તે રાખે વાતે વાજખીજ ગણાતું હતું.

પારસીઓનાં પેર કુઠના રાંધંધી રાંણરાડી મુકદમાંઓ મુકવવાને માટે
આગલા વખતની પંચાએતનાં એક ખારા ચોગલા તરીકે ખીજાજને ઘણાક
લોકોનાં કંકારાનું શેવટ રામાંધાણીની રહે લાખી આપવામા, અને તેવી ટકે
અગત પડે ગાયથી ચોગક પઈસા બખસવામા, મગ્દુમ શેઃ ખરશેદજી
મંજીકજી સરાફની પછે, આ સાહેબે બાઠી કીરતી ને મેલવી હતી, તે વાતને
તેમનાં મરણ દીવરાથી તે આજદન ગુલીક પંચાએતનાં બાગી પડઆની
ગંમખારીમાં ઘણાક ગરીબ પણ આખરદાર કુટુંબો જરે રાહમના રાખ્યોનાં
કુલરાની અંદર સપડાઈને કુશ્ય, તારે આ શેઠને ઇઆદ કરતાં તેઓ જણાએછે
કે, તેવન જો અતાર ગુલીક જીવતા રહેલા હોતતો, ખીચારા પારસીઓની પંચાડી
પારકે હાક હરગેજ જતેજ નહી.

આઠલીજ વાતોથી એવણની ખુખી સમાંપત થાઇ રાકતી નથી, પણ
પોતીકી ગણાત ઉપરાંત ખીજી સમજી કેમોતી સમવડ સાચવવામાં જેજે
ઉધોઆગી કાંમો આ સખી નરે પોતાની સકમાઈના દરરીઅમાંથી ને કુગી
દેખાડઆંય, તેની એક ટીપ શોધ -કગતાં હમારે હાક સાંપડેલી હેઠલ જાહેર
ગીધાથી તેમની કીરતીમાં બીચેસ વધારે થાતો દેખાઈ આવેછે.

૧૨૦૫ મા, શેઠ ફરાંમજી કાવસજી બનાજી તથા સર જમશેદજી

જીજીબાઈની સંગાથે પોતે સાંમેલ રહીને મુંબઈમાં ગરીબ
નાવારેસ જરથોસતીઓના ઇકરઓને જંદઅવસતા ગીખા-
ડવા માટે પેહલવેહથી ચાલુ કીધેલી મકતબના ખરચ સાહે
પોતાની તરીજી પાંદીએ આપેલા .....

૩,૦૦૦

૧૨૦૫ મા, રેજ ૧૭ મા માહ ૬ ઠો શેહનસાહીએ માટે કોલાબે
બંધાવેલી દરેમેહરના પવીતર મકાંણની અંદર આતસ આદ-
રાંણને તખ્તનસીન ગીધા તેના બાંધકામ ઉપર ખરચેલા

- તથા તેની જાણકારી જાણવની માટે અલાહેધા કાઢેલા મ-
લીને કુસ..... ૫૦,૦૦૦
- ૧૨૦૬ ના રોજ ૨૪ મે માહ ૧૦ મે શહેનસાહીએ, સુરત શહે-
રનાં જરથોસતીએ એ માંગેઆ મુજબ, તાંહાંનાં ગરીબ
માણેદો તથા બેહદીનોના એકસાંચોને જંદઅવસતાની કેલવણી
આપવા માટે એક નીરાળ આણ કરી દીધી હતી; અને
તેની પુઠે તારપછે ભરખાતેબી ચીલીજ એક નીરાળ
હુંધારી આપી તેઓ ઉપર આ સાહેબની હુકમીથી ગુલીક
દરસાલે યાએલા ખરચનો એકનદર સરવાણો..... ૩,૦૦૦
- ૧૨૦૭ મા, આપણી ઠાણ ખાતે દોખમું* ખાંધવાની જરૂર અજત
જણાઈ તોરે અનજીમનમા દુધરાંણાની ફરવી યાએબી ડીપ
અંદર આ શેઠે બરી આપેલા ૨,૦૦૦
- આ સાહેબે રાંખી દીલથી ખીજાં ઘણાંક ધરંમ ખાતાંઆમા ના-
ણાની રકમો બરી દીધા ઉપરાંત, ગુપત રીતે સંક્રિને જે
આસરે આપેઆ હતો, તેની ચોક્કસ ડીપ તો હાથ લાગી નથી,
પણ તેમનાં ઉધાર મણું માપ તપાસનારઆની અટકલથી
જે સંખ્યાઆ જણાઈય તે કરતાં તો ઓછી નહીંજ હયે.. ૪૪,૦૦૦

જીલ્લે ૩ ૧૦૨,૦૦૦

એ ઉપરાંત ખીજાં નેકનાંમીનાં ઉતંમ કાંમો આ શેઠની સાહેતાથી જે
ખળીને પાર ઉતરેઆંછે, તેઓ મહિલું એકંતો સુરત તથા ખીજાં દેરાવરોના
રેહવારીઓને મુંબઈ આવતાં, તથા મુંબઈથી દેરાવરો તરફ જતાં ખુસકી મા-
રગપર ચોરાના દોરાસાની, તથા મુસાફરીની અતીઅંત સુશીખત મુજરતી હતી;
અને જલ મારગે સડવાલાં કાંમથી ખારકશોમાં ફરતાં દરીઆવનો મોટો ડર
મખલો પડતો હતો, તેરલા માટે એકએણી વધારે માર્ગલને છેરેની આવણુ-
જવનમાં લગભગ એકથી જે અઠવાડીઆં ભાગતાં હતાં, તેમાં સવલ કરી
આવવાની ભઠ્ઠી કેશોસથી ખીજા શેઠીઆઓની સાંભલગીરી મેલવીને "ફીમ
નેધીગેસન કુંપણી" નો એક વરગ હુબો કીધો; અને તેને આધારે "સર જેમ્સ
રીવેટ કેઆરનાક" નામની એક આગખોટ ખંધાલીને ધરાવી સને ૧૮૪૧ થી
સુરત તથા ગુજરાત જીલ્લાના ખીજાં ખંદેરો ખલતે ચેહલચેહલી ફરવી કીધી હતી.
આ કાંમથી સઘલી વરણના સફરીઓને વખત તથા ખરચમાં ઘણાંક કાંમોદો
યયો, એટલુંજ નહીં પણ ચેહલ રીતે એકથી ખીજે ટેકાંછે જવા આવવાની
સારી જોગવાઈ સરવેને મલતી રહી; અને ખીજું એકે પરબની સમવડ માટે

* ખાંધવા ધારેલાં દોખમાંનું કાંમ મરહુમ શેઠ કાવરા ખીસનીએ માણે ઉ-
ઠાવીને, પોતાને ખરચે સમગ્રણ કરી આપેઆથી તે વખતખર ઉભી થએલી રૂપીઆ
૯૦,૦૦૦ ને આસરેની યાપણ પંચાએતની પૂંજના રાખનદારો જાણે સમવાઈ મેહલી
સાંભલવામા આવેછે.

ખીજ સખ્યોને પાંતીમાં રાખીને છેક વેલાત વરથી મંગાવેલા “સાઈગ મીસીન” નાંમનો ખાફનાં બળથી કરાઈ થોડોની મદદ વીનાં લાકડાંઓ મધથી પાટીઓ, તથા પેહડીઓ વગર ધણીજ સફાઈ તથા સેહલાઈ સાથે એક સરીખાં પેહ- રાએ તેહવો કરવતીનો સાચો મજગાંમ ખાતે હેનસાહના ફંગરની નજદીક એક અલાહેધાં મકાંનમાં ગોઠવાવીને ધરાવી સને ૧૮૪૩ માં પેહલવેહલો આણ કીધો હતો; અને તે બેહુ કાંમનો વહીવટ આ સાહેબની દેખરેખ હજુર ધણુમુધી ચાલેઆ પછે, જોકે પારકે હાથ મચેછે, તોપણ ગાંઠના ગુરથ પેહલાં શકીને હાવાં માહબારત કાંચો આણ કીધાં, તે વીચું માંન ખચીત કરી એજ સાહેબને હાંચેક થએજાં; અને તે બાબેની કીરતી પણ હજુમુધી કાંઈની યાદદાસતમાથી ખીશી નહીંજ હયે.

ઉપરના એકાદ ફકરામા જણાવેઆ મુજબ આ શેઠ અંગરેજ પેહડીઓની દલાલીનુ બોહોલું કામ પોતાના હાથમાં ગખીને, તેનો વહીવટ ચલાવવા માટે ચારી દીકરાઓને જુદે જુદે ટેકાંછે ગોઠવી બેસાડેઆ હતા; અને તે એટલાજ વીચારથી કે તેમની હજુરમા દરએકને અનુભવ મલે તો, તેવણની પછે પોત પોતાનો જાજમાર અંતેષી લેવાની કશીએ હરકત તેઓને નડે નહીં. વડા દી- કરા શેઠ મેરવાનજીને ખાજલથી સફરનો શોક બાવેઆને લીધે, હીંઆંના કાંમ- માંથી તેણાને નોખા પાડી ય૦ ૧૨૦૮ ની રાજમા પેહલવેહલા ચીન તરફ મોકલાવેઆ; જાંહાં સહી સલાંમત પોંહતા પછે, તેમના મશીઆઈ બાહઓ નામે મી૦ દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીની નાંમીથી પેહડી જે ધણી જોહોજલાલીથી તાંહાં ચાલતી હતી, તેમા ધ૦ સને ૧૮૪૦ ની રાજઆતથી એક પંતોઆલા તરીકે તેણાને ગોઠવી આપેઆ; જે બાબેની ખીના તેમના અહેવા- લમા અલાહેધી જણાવેઆમાં આવીછે. આ સાહેબને સરવે ચીતના મુખ છતાં, જે વાતનુ કુખ એકાએક સોસવું પડેજા, તેની ગમખાચીની ખીકટ ખીમારીએ હેવી તો બર્મકાર અસર નીખજવી કે, તેમાથી મોકલા થયાને બદલે જાજ ૧૮ મા માહ ૮ મા શેહનશાહી રાસે ૧૨૧૮ ય૦ એ ૧૨ વરસની ઉપર ૧૦ મહીનાને ૧૪ દાહાડા, આ કુનીઆઈ દોરના પુરા કરી શેઠ જીજીબાઈ હજરત જરથોસ- તની પનાહ પકડવા માટે હકની દરઘા તરફ ચાલી ગયા; અને તે દાહડાથી પારસી ટોલાએ આ પરદુખર્જન સેઠીએ જોલી દીધેલા કેહવાયોછે.

બેહસતનસીનની નોખતે પોંહચેલા આ દલાજી ઘાતાર શેઠ પોતાના વશીએત નામા અંદર રહેમની નજર પુગાડીને કેહઅ કે, પોતીકાં હમઘીનો માહેલા જેબી લોકો લાચારી હાલતમા જણાએ તો, તેઓની પરવરેશી કરવા, તથા જરથોસતી ટોલાના ગરીબ બાલકોને કેળવણી આપવાના કેટલાંક ધરમ ખાતાંએ પોતાની હર્ધઆતીમા જે આણ કીધેલાં હતાં તેના સંબાલ સારું, અને તે ઉપરાંત ખીજે કોઈ ઉપીચાગી ધરમ તેમના વારેશોની નજરમા રડો દેખાએ તેમા વાપરવા માટે પોતીકી રાકમાઈની પુંજમાથી સખીતબેપછે રૂપીઆ બે લાખ અલાહેધા કાહડીને તેની ઉપજમાથી તેહવાં ખાતાંઓનો વહીવટ ચલાવવાની મુખતેઆરી પોતાના બધા દીકરાઓને વર્જસપરંમપરા જે મોંડીછે, તે બાબે તા૦ ૧૭ મી જે

૧૮૪૬ ના “મુંબઈ સમાચાર” નામના ગુજરાતી વગતમાન પત્રમા જણાવેલી ખીનાને એક સનદ તરીકે નીચે નોધી લખ્યોછે :—

“એ સવરગવાણી ગરહસયની ઉડમનાની કીરીઆ યઈ તે વખતે એ “મરનારના પુત્રને વાસતે ધરમ ખાતે આપલી કીવેલી મોટી રકમનુ એક કા-
“મલીઈ પારશી પંચામ્મેતના મેતા’ અરદેસર ઘઘબાઈએ ખીજલસમા વાંચી
“સંબલવેઈ, તે ઉપરથી જાણેઆમા આવેઈએ કે, એ સવરગવાણી ગરહસય
“કુખી, દલીદર તથા લાચાર માણુચીની મુદદ અને દોદને વાસતે રૂપીઆ બે
“લાખની એક મોટી રકમ પોતાના વશીએતથી ધરમ ખાતે મેલી ગયાછે
“એ મરનારે પોતાના વશીએતથી આપેલી રકમના તરસટીએ પોતાના ઊકરા-
“એને થેડવેઆછે; અને તે પુંજનુ વીઆજ ને ધરમના કમિઆ અરચેઆમા
“આપે, તે કમિઆ વહીવટ ઉપર અંમલ ચલાવવાને અખતેઆર તેઓના
“હાથમા રાખેઆમા આવેઓછે; અને વીઆજની ઉપજનો જઈ ઉધારનો દર
“વરસતો હીસાબ તેઓના આપના વશીએતમા’ ફરમવેઆ પરમાણે મુંબઈની
“પારશી પંચામ્મેતના આધીકારીઓમાથી હરેક ૪ ગરહસયોને રૂપાડવામા આવશે.”

આ મરહુમ શેઠની સખાવત સાહે અલાહેધી કાહડી ઉપલી રકમની કીમત પોસાતી એક મોટી હુવેલી ને કોટમા હસંખી ચે તથા મેડેઓટની વચે ઉભીછે, અને નેમા “બામબે બશાઠ તથા સેટરલ ઇડીયા રેલવે” ખાતાંની આડીસ તથા તેવનાએ ખીજ કુકાંજોછે, તે મકાણુની બધી ઉપજ ઘણા વરચો સુધી વગર ઉપીચોગે વધેઆ કીધી, તેનુ પરીણામ ખાજલથી રૂડું નીપળ્યોછે ને બરોસા બરેજ સાંબલવામા આવેઈછે, તેની નોધ મોટા હરખથી હીઆં સમાવી સખીએચ. ૧૨૩૪ મા, રેજ ૧૩ મો માહ ૨ જે શેહનરાહીથી પરેલ ખાતે સઘલી વર-
ણાનુ ઊકરાએને ગુજરાતી મરહુમી તથા અંગરેજીની કેળવણી આપેઆ ઉપરાંત જરયાસતીઓના બાલકોને જંદ અવસતાખી શીખાડવાનુ ને શુર કીધુંએ તે ઉપર દર માસે રૂ૧૦૩ નો અરચ અપાતો આવેછે.

૧૨૩૪ મા, રેજ ૧૯ મો માહ ૨ જે શેહનરાહીથી બીડીબજાર ખાતે સઘલી વરણના ઊકરાએને ઉપર મુજબની કેળવણી આપવા મઠે આણ કીવેલી નીરામ ઉપર દર મહીને રૂ૧૧૧ નો અરચ થતો સંબલાએછે. આ થેકાંજી મરહુમ શેઠ પોતાની હુધઆવી સુધી હેડું ધરમી કાંમ ને કીધું હતું, તે હવડાં પકા પાપાપર સુરાતકીમ રાખેઈછે.

૧૨૩૪ મા, બરચ ખાતે પરથમ એજ શેઠની સખાવતથી એક મુસારદાર મો-
મેદની આગેવાંનીમા જરયાસતી ઊકરાએને જંદ અવસતા શીખાડવામા આવતી હતી, તાંહાં આ રાગથી જાણુકની નીરામ કહડાવી તીધી, તે ઉપર દર મહીને ચતા અરચની સંખીઆ રૂ૬૦ ની કહેવાએછે.

૧૨૩૫ મા, રેજ ૧ સો માહ ૧૧ મો શેહનરાહીથી ખેતવાડી ખાતે જરયા-
સતીઓના ઊકરાએને જંદ અવસતા શીખાડવાનુ કામ આ મરહુમ શેઠના વખતથીજ ચાલુનું હતું, તે ઉપરાંત તાંહાં સઘલી વરણના ઊકરાએને રાખવ કસીને ગુજરાતી, મરહુમી તથા અંગરેજીની શીખાડવાનુ કામ

પુખ્ત પાયા પર લાવી આવેલેલે; અને તે મકતબને માથે દર મહીને રૂ.૧ નો અરચ્ય જારી રહેલો છે.

૧૨૩૯ માં, રેબ ૧૫ માં માહ ૧૨ માં ચેહનરાહીથી કોટ ખાતે જરથોસતી મોબિદોના ફરજદોને, ખુરદેઅવસતા, ધજસને, વંદીદાદ, વીરાપરદ તથા ખાજધરના વીગેરે શુધ ઉચારથી શીખાડવા, તથા તે ઉપરાંત ગુજરાતી ભાશાની કેળવણી આપવા માટે એક નીશાળ, જે પરચમ તેમની હુધ-આવી વખતે તેમના અરચ્યથી ચાલતી હતી તેનું મંડાન હીંઆથી મજ-ખુત પાયા પર ખેસાડી આવેલે, અને તે ઉપર દર મહીને રૂ. ૧૦૧ નો અરચ્ય રાખવામાં આવેલો છે.

એ ઉપરાંત કેટલાંક દરજાવરે ખાતેના ગરીબ જરથોસતી ખાલકોને જંદઅવસતા શીખાડવા માટે એકકો મોબેદ મુસારેદાર રાખેલો છે તેની વીગત :—

ગોપીપરા ખાતે મોબેદને રૂ. ૫   રાદર ખાતે મોબેદને ... .. રૂ. ૫
 મારા શુમારી .. .. રૂ. ૫   રીંગનપોર .. .. રૂ. ૬
 એલાવ .. .. રૂ. ૧૫   શીઆતપુરી (નોશારીની નજદીક) .. રૂ. ૭

આ છ ટેકાંણાની નીશાળમાં પઠાવનારને માતરે દર મહીને જે પગાર મલેચ તેની સંખ્યાઆ રૂ. ૪૩ ની થાય છે.

ઉપર જણાવેલાં કેળવણી ખાતાંઆને માથે, આ રાખી ચેકની સખાવતથી દર મહીને અરચ્યાતી રકમનો સરવાલો લેતાં, વચે દાહડે રૂ. ૬,૦૦૦ ની લગરીક ઉપર થવા જાય છે; અને તે ઉપરાંત મુક્સેથી હાલતમાં આવેલા કેટલાકોને પગારો પોહચતા થાયેચ તથા કોઈકોઈના મોહિત અરચ્યને મદદ મલેચ, અને તે ઉપરાંત કચકંઈના ખચઆંને પરણવા માટે હવડાં જે અપાતું રેહચ, તેનો અડસોટો રૂ. ૪,૦૦૦ નો અટકલેચે તે ખધા મહીને દસ હજાર રૂપીઆથી મરહુમ ચેઠ છજીભાઈ દાદાભાઈનું નેકનામ સજીવન રહેલું સહમજવું જોઈએ.

આ મરહુમ ચેઠના વધીએતનામાં અંદર એક ફકરો હેવાખી લખાયેલો કેહવામાં આવેલે કે, અલાહેધી કાહડેલી ઉપલી થાપણની ઉપજમાંથી, ફરમાવેઆ મુજબના ધરમ ખાતાંઆ સારી રીતે સાચવતાં જે કાંઈ વધારો રેહ, તે આરો બાઈઆ સરખે હીચે વેહચી લેચે. આ વાત જો સાચી હોય તો, જે ખાખે આ મરહુમ ચેઠીઆએ પોહચાડેલી આકેજતની ફરઅદેશી ઉપરથી હેવી સહમજ ઉડેચ, અને તે વલી હાલને સખે વાજખી પણ વીચારી રાકાયેચ કે, તેમના સધલા વારેશોને સરખી રીતે સારી થોડે આખીને શુખી કરી ગયા છતાંખી, તેઓ માહેલા જખી સખચો પાછલથી ધરેહની ગીરદેશીમાં ફરી પડે-નાચોનું સંકટ સાચવવા સારું, હાવાં ખાતાંઆમાંથી બંચેલી રકમ તેઓને આવી ઉપીચોગી માલુમ પડવી હશે.

આ ધરમ ખાતાંના વહીવટ કેળવણી ખાતાંના ઉપીઉઠી ધનસપેકટર મી. જાંગીરજી હોરમજજના સેકરેટરીપણા હેલ ય. ૧૨૪૦ થી જે ચાલુ પચોચ, તે ઉપરથી આચેઆ ખાંધવાને જની આવેચ કે, તે કાચેલ ગરહસથની બધી કોચેસથી સધલાં શુખ કાંચો સારી રીતે સાચવાઈ રેહચ.

શેઠ મેરવાનજી જીજ્ઞાસુ

સુગા ખાનદાનનો ઉપલો નખીરો મગધ પાંચેઆ પછે, આ મથાલે જણાવેલા શેઠ સરવેથી ને વડા જણાયા હતા, તેમનો જનમ શેઠ ૨૫ મે માહ ૧૧ મે શેઠજીરાણી રાણે ૧૧૭૮ થી એ થયેલો જણવામા આવેઆછે, હુધ-રતી વયથીજ સાધારણ કેલવણી પાંચેઆ પછે, સહમજમા આવેઆ તારથીજ પોતીકા પીતાની પક્ષમા સમાઈ રહીને, તેમના શેઠજારની વલાણપર સારી નેધાહ પોંહઆડવા હતા. આ શેઠને જરે જલમારગની સફરનો શોક ઉસકે-રાયો, તારે મરહુમ શેઠ જીજ્ઞાસુએ હીંઆના વહીવટમાથી તેમને નોખા પાડીને ૧૨૦૮ મા ચીન ખાતે રવાંણે કરી દીધા; તાંહાં પોંહવેઆ પછે પોતીકા મચીઆઈ બાઈઆ નામી મીં દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીની તે વખતપર ચાલવી જાહેજલાલી બરેલી નાંમીચી પેહડી ખાતે ચપાર વહીવટના સંબંધમા ૧૨૦૯ ની સરઆતથી એક પંતીઆલા દાખલ લાગ્યું પડેઆ, અને તે દાહડાથી પેહડીનું નામ મીં દાદાબાઈ તથા માણેકજી રસતમજીની કુંપ-નીની અટકપર રાખવામા આવેલું.

ચીનમા લગભગ આરેક વરસ ચુબરીને ૧૨૧૩ મા પેહડી ખાતાંના ખીજ ભાગીયાઓની ગેરહાજરીને લીધે, તાંહાંના વહીવટની ચુખતેઆરી મીં ધનજીબાઈ બેરાંમજી રાંણા તથા દાદાબાઈ બેરાંમજી બનાજીને ચાંફી પોતે પણ મુંબઈ તરફ આવી રહેઆ.

મજકુર પેહડી અસલથીજ સારાંખાપર આવવી હેવાને લીધે, તેના કાશિખારખી અતી ખોહસો ફેલાયો પાંચેઆ હોતો; પણ અંદેકે કે કોઈનુખી ભાગ્યેજ સદાકાલ પાંચેધારી સાથે ઉસતવાર નહી રહેવાના ધણા સખખો ને સહમજાએછે, તેહવા સંજોગથી પેહડીના વડા શેઠ દાદાબાઈ રસતમજી બનાજી ને મુંબઈમા હતા, તેનાની આંટ ઉપર થી ૧૨૧૭ મા એકઅેક ગળખ આવી પડેઆ, તારે તેની વચાર છેક ચીન સુધી નઈ પોંહવી હતી.

હીંઆના હુમલામાથી ચીનની પેહડીને સાચવી રાખવાની આશેઆ પર આ શેઠ મેરવાનજી તેજ ટાંકણે તતકાલ તાંહાં ગયા, પણ દલગીરી સાથે જોવામા આવેલ કે, તે તરફનો વહીવટની નાદારીની હાલતમા થઈ પડેલો હતો; અને તમા વખી હીંઆની માઠી ખખરે તેનો અંત હોયો આણેઆ કે, તેને ઉભી રાખવા ધારેલી કોઈખી ઇકતી પેસ પડીજ નહીં; કારણ કે માગ-નારાઓના તકાદા એવાતો તરાતરી પર ચહડી આવેઆ કે, તે માહેલા એક સખથે ફરીઆદી માડીને ચેલવેલાં હેકમનામાની ખુબીથી તે પેહડી ખાતાંની મીલકતો વેચાવી સધલું લેણું દોકડે પાંચેકે વસુલ કરી લીધું; અને ખીજ ધણીક બાબતોમા આ અશીલ શેઠીઆને અનેક તરેહની વીઠેખના ને નડેઆ કીધી, તે વીથેની માઠી ખખર જરે તેમના સરીમંત પીતાને યઈ, તારે ચીન ખાતાંની પેહડી ઉપર તાંહાંના તથા મુંબઈ તરફના ખીજ માંગનારાઓ

સાથે દેવાનો હસાળ ચુકતે રૂપીઆનો અરધો આપીને તેઓના દાવાનો પતાવસ કરી પોતીકા પેઆરા દીકરાને દેનદારીના દબાણમાંથી મોકલાસતો પમાડી, પણ કોઈખી વખતે સવપણે નહીં ધારેલી વાત એકાએક એવીતો એખીટી થઇ કે, એક તરફથી દીકરાને કુખી હાલતમાં આવી પડેલો જાણેઓ, અને વધી ખીજી તરફ અતરેની કેટલીક અગરેજી તથા ગામઠી પેહડીઓ ખુટી પડે-આથી તેનાની મોટી દોષત જે કુખત ખાતે અરખાદ ગઈ, તેના જખુન દરદે તેમની જીદગીના અત આણેલો કેહવાયોડે.

ખાપના મરણ ટાકણે આ શેઠ મેરનાંજી પેહડી ખાતાના ફેસલા મોટે ચીનમાં ગોવાઈ રહેઆને લીધે, પોતીકા પરતીપાવ કરનાર મુરખીના અચોરવા-ણુને જેજદા વધીક કરવામાં નાસીપાસ થયા હતા; અને આથી નાખુસ ખખરે તેમના જીગરમાં એવોતો ધાહ જે મેઓ હતો કે, તેના જખમથી થોડક સુધી પોતાની જીદગીખી તેનાને અકારી જણાઈ હતી; કેમકે જોવાએથી દોષત તો ઉદોષગ ક્રીધાથી કદાપી પાછીની આવશે, પણ પાછી પોથીને પરીતી લગાડી ગયલા ખાવા સરીમત ખાવા, આ કુનીઆમાં તેમને હવે નહીં મલવા વીથેનો વતવતો કરતા, આ નોધ લેણારે તે વખત પર ચીનમાં, અને તાહાથી તેમ-નીજ સાથે ૫૦ ૧૨૧૮ માં ઉતાર દખલ મુખઈ આવતા સુધી આગખોટની આખી સફરમાં તેનાને જોવા હતા; અને તે વાત હમરેથી હજી તુલીક જુલી જવાઈ નથી.

આ શેઠની કારકીરદીમાં ઉપર જણાવેઆ મુજબના થોડાક મુખની સાથે કુખ જેના સીવાએ, િજી વધારે મોઈખી ટેફીએત દખલ કરવા લાએક પર-એઆત થયલી સાબલવામાં આવી નથી, મોટે એટલીજ વાતની સમાપતી ઉપરાંત તેમની જીદગીના અત વીથે જાહેર કરીએચ કે, ચીનથી આવેઆ પડે પોતાના વાહાના બાઈઓના એખલાસમાં રૂડી, વરતણકથી સમાઈ રહીને થોડાજ વરસ આસાએસમાં ચુનરેઆ, તેજલા નાપેકાર પ્રસેરાની મુગાલે એકા એક ગુલબો ક્રીધાથી, શેજ ૧૬ માં માહ ૩ જે શેહજુરાહી શાસે ૧૨૦૩ ૫૦ એ પોતાના જનમથી ૪૪ વરસ, ૩ મહીના, અને ૨૭ દહગની ભર જવાણી વયમાં પેઆરા પરીવાગે તથા દોસત આસનાઓની મેહબતમાંથી જુદા પડીને પોતીકા પોતાની પશુમાં જઈ બેઠાડે

શેઠ ખમનજી જીજભાઈ.

મરહુમ મી૦ મેગવાનજીથી કિતરતા ખીજ બાઈનું નામ જે મધાને જણા રેજાચ, તેવણુ શેજ ૨૮ માં માહ ૬ ઠે શેહજુરાહી શાસે ૧૧૮૨ ૫૦ એ જનમ પામેઆ હતા આ શેઠીઆની સાથે હમેને બચગીના વખતથી પડલી પીછા-ણતનો સખમ, ઘણુ કરીને યુજરાતી તથા અમરેજી શીખવા મોટે એકજ નીસાલે તથા સફલે જઈને, તાહા એક ખીજના જોડીઆ થઇ રહેઆને લીધે

હતો; અને તારથીજ હમો જોતા અવિઆમ કે, સધલાઓની સાથે તેમની અશીલાઈ, મીલનસારી, રેહમદેલી અને સબીઆતા પણાની કીરતી ને ચાલુ હતી, તેમા તેમની ઈમરના વધારાએ વીચેસ દેખાવ દીધાએ. હતો; પણ જનનાં સતસારને અરથે એક ખીજથી હમો છુટા પડેઆને લીધે, જોકે તેમની મુલાકાતનો સંબંધ સમવાઈ નહીં રેહવા છતાં, કાંમખી મુદતે જરૂખી એક નજરે થતા, તારે તેમની અસલી ખુખીમા કુશીએ આંગી હમારા જોવા તથા જાણવામા આવતી નોહતી. આ વાતતો હચો વચેની આંનગી હોવાથી જોકે-સાંતમા નીરવિધીયોગી કેહવાય, પણ તે ઉપરાંત આપણી વસતીના ઘણાક સાહેબોએ હરેક બાબદ સર તેવણ સાથે વેહવારની રહે કાંમ પાડતાં તેમની બાએકાત વીચે રૂડી ચેરે આતેરી કરી લીધેલીજ હશે; મોટે તેની અંદર આટલી હમારી ખાનગી બાબદ બેલાએલી જો વાળેખી ગણાશે તો તેનાની બહાઈ પણાની શાઅનાને વીચેસ ટેકો મલેસો સહમજી હમો સતોસ પાંમીથું.

બાપની હાઈઆતી મુધી તો તેમના મોહોલાં કાંમમા પતોટાઈને એવો અનુભવ મેલવી લીધો હતો કે, તેમની વઠી ખીજ તરણ બાઈઓની સાથે સંપજથી સામેલ રહીને વહીવટ ચલાવવામા અછી ચલાકી વાપડેઆથી, વેપારીઓના વેહલા વરમમા ગણાવા લાગ્યા; અને તેમના મરણ પછે તો કુદરતે સરજેલા રંજિગ પરમાણે વારસામા તેમને હીચે આવેતો દહવત લઈને એક સવતંતર ચોદામરની મુઆફેક મેળોકે નામે વેપાર રચીને સારી આબરૂ મેલવતા રહેઆ, વડા બાઈના મરણ પછે પોતાના કુટુંબીઓમા મોટાઈનું માનખી એજ સાહેબને ઐનાયત થયું હતું.

આ સાહેબ જયપોસતી કોમના હોવાથી તે મજહૂબ ઉપર એટલા તો મુસત હતા કે, તેવણના મરહુમ બાવાએ મોટે કોલાએ બંધાયેલી દરમેહરમા દર માથે જસણો કરાળીને તાંહાં ઘણાક હમડીનેના મેલાવડો મેલવતા હતા; અને તેથી કરી ઘણા મોકીને ચેજદો કરવાની સારી તક મલેઆ કીધીને લીધે, સાંબલેઆ પરમાણે તેઓનો ખમંદો તાંહાં હજી મુધી જાયુક રહેલોછે.

હાવાં નેકી જરૂઆં કાંમની ખુખી ઉપરાંત, તેમનું ગાહામણખી વીચેસ દેખાતું રહેઆથી, ઘણાક વરસો થવાં આ ચેઃ પારશી પંચાએતના એક ખાસ અકાબરને દરજ્જે પોંહતેલા હતા; અને તે સાથે મુસેહના અમલદારાની સંક્રમા પણ તેવણનું નેક નામ ખીરાજેલું જોવામા આવતું હતું.

ચેઃ જમનજીની જાહેર સખાવત જોકે હસવીમા જાહાજી માલુમ પડી નથી, તોપણ તે વીચે જોટલી વાતો જણાઈ આવીચ, તેની વીગત નીચે દાખલ કરીએછે :—

પરેલ તરફની જુદી જુદી જગેએ, તથા માહીમ જવાના રસતા પર પરજતે પોવાનું ચાણી જાયુક મલવા મોટે મજજુત ટાકીએ બંધાવી આપી, તથા કેટલેએક ડેકાંણે કુંવારએ મેલાવીને શેહર મુધરાઈ ખાતાંના સંબાલપણાને સપુરદ ને કરી દીધું, તે ઉપર ખરચેલા કુલ .....

ધરોન તરફના જલમ કુકાલનુ કુખ અંમતા તાંહાંથી નીકલી આવેલા
 મેંકડા લાચાર જરથોસતીઓ, જે ચોપાટીની ધરમરાજામા આવી
 રહેઆ હતા; તેઓના બોજન માટે એ લોકોના વહીવટદારે
 પાસેની પુંછ પુરતી નહીં જણાવાને લીધે, રોજના ચાલુ ખોરાક
 સાહે દર મહીને રૂ ૧૦૦ ની રકમ એક વરસ સુધી પોંદ્યતી
 કીધી તેના ૧,૨૦૦

એ માહેલી છેલી બાબદ વીથિ એવું કેહવામા આવેજોછે કે, કષ્ટલાત મુજબ
 બનો અરમ મોકલાવેઆને હમ્મેક મહીના થયા, તેટલાં આ દયાહું દીલના
 ગંભીર શેઠ બમનજી બે ચાર દાહાડાની માંદગીમા રોજ ૧૪ મેા માહ ૧ લા
 શેહણસાહી શાલે ૧૨૪૧ ય. એ ૫૮ વરસ, ૬ મહીના, અને ૨૨ દાહાડાની
 જામરે પોંદ્યતી આ જાંહાંનમાથી અસંખ્યાબ ઉઠાવી મીનાઈ ચાલમ તરફ ચાલી
 ગયાને લીધે, જેમ એક તરફથી તેમના પરીવારે પોતાનો પરવીપાલ કરનારા
 પીતાની ગમગીની હાંચેલ કીધી, તેમજ બીજી ખોરદુપર આશિઆર્પત
 ગરીબ ધરોનીઓએ દર રોજનો ખોરાક મોકલનારો મદદગાર બોહવાથી જે
 હરકત જણાઈ હતી, તે આ મરહુમના નેક બખત બેટાઓએ બાપની કષ્ટલાત,
 બાકીના મહીના સુધીનો અરમ તેમની પુંછમાથી પુરો કરી, પાર ઉતારી હતી.

આ મરહુમના હામનાને દાહાડે કીરીઆનું કાંમ કરી રહેઆ પછે, મીજ-
 લસની હજુરમા જાહેર થયા મુજબ હેઠલ જણાવેલાં ધરમ ખાતાંઓની મદદ
 સાહે સંઘલા મહી રૂ ૮,૩૫૧ ની જે રકમ ઉભી કીધી, તેમા ૫૦૦૦ એજ
 શેઠની ખાસ પુંછમાથી લીધા; અને બાકીના ચાર દીકરાઓ ઉપરાંત તેટલીજ
 વહુઓ, વીધવા, દીકરી, તથા બેહનો વીગેરના કુટુંબીઓએ તેમા આપેઆ હતા.

આ મરહુમ શેઠ કેટલીક મુદત ચર્ધ ઉદવારા ખાતે વસનારા આંધલા
 તથા પાંગલા ગરીબ જરથોસતીઓની પરવરેથી માટે પોતાની
 હામખાતીમા જે મુસારે પોતે આપતા હતા, તે કમ્પેરો કમ્પેમ
 રાખવાના હેતુથી રૂ ૪,૦૦૦ ની સરકારી ટકા ૪ વાલી નોટ
 લઈને બેહસતબેહરે શેઠ જીજીબાઈ દાદબાઈના ધરમખાતાંની
 પુંછ જલવનારા રખેવાય સાહેબોના સવાધીનમા સોંફી આપીને
 તેના ઉપજતાં વીઆજમાથી તાંહાં જથુક મોકલવાની તેઓને
 તાકીદ કરમાવેલીછે તે ચાપણના ૪,૦૦૦

મુંબઈમા મરણ પામતા જરથોસતીઓના રવાંછોને અવલમંજલ પોં-
 દ્યાડવાની ચાપણ ખાતે નોટ રૂ ૧૫૦૦ ની ટકા ૪ વાલી તેના
 વહીવટદારેને ઉપલી સરત મુજબહવાલે કીધીછે .; ૧,૫૦૦

મરહુમ શેઠ જીજીબાઈ દાદબાઈને નામથી મુંબઈ ખાતે ચાલતી
 જરથોસતી હોકરાઓને ધરમ ખાતે જંદમ્પવસતા શીખાડનારી
 નીરાજની પુંછ રાખનારાઓને રૂ ૧૦૦૦ ની ટકા ૪ વાલી નોટ
 આપીને હેવી કરમાસ કીધેલીછે કે, તેના વીઆજમાથી જે વી-

દેખાડેથી ધણો અંચલ નીવરે તેને આ મરહુમ શેઠને નામથી

ઈનામ આપવું ૧,૦૦૦

જુદા જુદાં નવ ધરમ આતાઓની મદદ માટે વેંદેશી આપેલા..... ૧,૮૫૧

સખાવત આતે જાહેરાત અગાએલા સઘલા મલીને કુલ રૂપીઆ ૧૫,૫૫૧ ને યમા, તેની અંદર આ મરહુમ શેઠની પુજામાંથી તો માતરે રૂપીઆ ૧૨,૨૦૦ માલુમ પડેઆછે; અને તે ઉપરાંત તેમની હુઈઆતીમા છુપી રીતે કોઈને કાંઈ આપેલો હોય, તેની ચોક્કસ ખબર જાણવામા આવી નથી.

શ્રેષ્ઠ સોશાયલ જીજ્ઞાસુ.

શ્રેષ્ઠ જીજ્ઞાસુના આ તરીબા બેટાનો જન્મ રાજ ૩ નો માંહા ૮ મા શેહશુરાહી સાથે ૧૧૮૯ ય૦ એ યોગ્યેસો જણાયોછે. આ સાહેબેની બાપના બાહલા વહીવટમાં બચ્પણથીજ પશ્ચાદાધને વેપારનાં કાંમતી સારી સહમજ મલવેલી હતી, અને તેટલાંજ કારણસર સઘલા બાઈઓ તે વખતમા એકેકથી સરસ ગણાતા હતા. બાપની હુઈઆતી બાદ જોકે વારસામા આવેસો દરવત સહ્યે સરખે વાટે વેંદેશી લીવે, તેમાં તો કાંઈની વધ ઘટ યાંજ નોહતી; પણ આ સાહેબ નસીબનાં એવાતો નાંધલા નજર આવેઆ કે, સાંભ-લેઆ પરમાણે, રાજગાર ધંધામા જોઈલી સાહેબેલી વાપડીને નીતીની રાહને બનતી કોઈસથી આધીન રહી અંચેઆ છતાં, દોવતે દોરાતી રાખેઆ પછે ઘોડીજ સુદતમાં એવાતો જખરો દગો દીધો કે, તે બાબેનુ કશુંયે વરણના હોઆં વીસતારી સકાઈ નથી. આ શેઠીઆ યાગે ને ને અંગરજ પેહડી આતાંની દલાલીનું કામ જરૂર આવેજે, તારેતો તે ઘણાજ મજબુત પાયાપર ચાલતો જણાતો હોયેઆને લીવે, તેની સાથે રાખેતા મુજબ નાણા સંબંધી બોહસો વહીવટ નીરબંધે પછે આણ રાખેઆ; પણ તેમાં ખીરગસતે બખતની તાસીર એવી નીવરી કે, તે સધર જણાએલી પેહડીઆ ખુટી પડેઆતા જખરા આચકા સાથે, ચોલીકા ખીબ ખાનગી વેપારની ગોઠી નુકસાંહીએ તેનાને એવા તો જીંઘડી નાંજેઆ કે, તાર પછે જિએજું નાહું પાકું હાથે કરવાના અણેક ઉપાયે યોધેઆ, પણ સારું ભાગ્યેગ તેમની યાગેથી રસાઈને ને અંકદમ રખ-સત પાંખી ગએજે, તેથી આ અસરાક શેઠીઆની નેક સુરાદ કોઈની રીતે ખર આવેલી જણાઈ નથી. સારાં કુટુંબ માહેલા આવા અંકમારગી શેઠીઆને માંઠી હાજતમાં રહેલા જોઈ મુંબઈની સઘલી પરખેઆત મંડલીઆમાં બારે ઉદાશી પેવસ યાએલી કેહવાએછે, પણ તે માહેલા કોઈની સાહેબો પડી ગય-લાનો હાથ પકડી તેનાને પાછો ઉઠાડી સજેઆ નહી, એ વીચેસ વીલાપ કગવા જોગ વીચારી પરમકીગપાણુ પરમેશવરની દયા તેમને માટે અંતકરણથી ચાહીએજે.

શેઠ બેરાંમજી જીજીભાઈ.

હવે આ હકીકત જોનાની લખાવ્યેય-હરફોની હરફોમાં હીરા નખાવ્યેય,
 ને નરને જો કોઈ ના બોલખનું હોય-તો શુભેથી તારવેવર જઈને જોયે.
 છે મુંગાના ખાનદાંતનો ચોથો નખીરા-રાકરમી જીજીભાઈ શેઠનો બીરો.
 ફોતેહમંદ પાંચેએ જોરાંમજી નામ-રેહછે તે ઉપર જણાવેલે કામ,
 જેને કીરતારે ચાહીને પસંદ કીધો-આ જગમાં શોભાવતો જનમ દીધો.
 રાકરમીના લીધાં છે શુભ લક્ષણ-દયા, મયા, ને સાથ વચણ,
 ને જાલવીને પાંચે સદા ગમેછે-રશીલાં ક્ષણે સવાદ ચાખેછે.
 જીવતર આ જગમાં તેનું પરમાણુ-નેકનાંમીથી પરજમા પાંચે ને માણ,
 સખાવતળી તેહવાજ નર ધર સોભે-જાંહાં લક્ષ્મીની તાબામાં રહીને ચોભે.
 કેળવણીને જોથી ઉત્તેજન મળે-તે સાથે દરદીની પીડા દલે.
 ને કાંમીથી સદા તે રેહછે મધણ-સખાવતી પુનઃ મેલવી સગણ,
 વરગ ને સરીમંતની સફનો પેહણ-દનાઈથી મેલવીને લીધો વેહણ.
 ને કેહવાયછે મુશ્કેલીના અમલદાર-તે પછે ખીરાજોઆતા રજા દરબાર.
 “હાનરેખલ”નો બેલકાખ ધારણ કીધો-કાંઉનશીલના હાલને સોભાવી દીધો.
 થાવ્યેછે જાંહાં ધારા બાંધવાના કામ-ખજવીને મેલવેજો પરજમા નામ,
 હતી જેમાં તેમની ખુખી અપાર-બોધા રજો તેમને સદા બરકાર.
 ખુશી દીલથી હંદગીને યુગરે સહી-દાદ ગરીબોની પુગરે જીવતા રહી.
 આકેખતનો તેમથી કાંઈદોષછે-કુદરતનો એવી એક કાંઈદોષછે.
 તે કાંનુતને સદા ને સાચવી લેશે-જેજોકાર કીરતીને સદે કોઈ કેહશે.
 આશીરવાદ ફીદવીનો તેમને ફોજે-આલમનો આવાજ-તે સાથે મળે.

૫૦ શાખ ૧૧૯૩ ના શેઠનરાહી આદર મહીનાનો મેહર રાજ, બેપોતો રૂઠો
 પાંચે તણુ યથો હતો કે, તેના શુભ ચોધડીઆંમાં માનવંતા શેઠ જીજીભાઈને
 તાંહાં, ચેરાગોની રાસની અંદર એક ચોથું કીરણ દીપેઆથી, આ શેઠ બેરાંમ-
 જીને જનમ પાંચેઆની વધાંમની એજ દાહડે આસકાર થઈ હતી.

આટલું તો આપણું જોતા તથા જાણતા આવીએછે કે, સુખવાર્ષી માખા-
 પના લાડમાં તેમના બચાવેને કોઈ વાતની મોજ મળહમા કરી કોતાઈ ન
 હોવાથી, કેટલીક વાતની છુટ જોએને જોરેની મલીય, તારે તેઓ માહેલા કે-
 ટલાક પંચીએ તો ચેઆનપતનો તડીકાથી વેગલા જણાવાય અગ; પણ આ
 શેઠ બેરાંમજી જોડે સંઘવી તરંહની શુખી હાલતમાં હુધરીને ઓટા થયા, તાંહાં
 ગુલીક તેહવી કોઈની માહી ચલગતની અસર પોતા ઉપર લાગેઆવના, ખુધી
 બળનું વલાણુ તેનાએ હેવી રીતે વાપરવા માટે હેવાયુંછે કે, મોજ બેકમાંથી
 ધણો ખરો અવકાસ કાજલ પાડીને મંસારના શુખ સારું ઘટતા એલાજો સોધ-
 વામાં સદા રોકાઈ રેહતા હતા; અને જોઈતી કેળવણી હાંચેલ કીધા પછે,
 પોતીકા પોતાની પનાહમાં સામેત કદંબ રહીને તેમના રચલવા શાજગારની રાહ

ઉપર ચંચલ મન લાગુ પડેઆથી થોડાંજ વરસના અરસામા ખીજા બાઈઓ કરતાં સરસ રીતે મોટા મદદગાર થઈ પડેઆ હતા. આ વાતથી બનેછ હેવું કે એકતો તેમનો મોહોલો વહીવટ સચવાયો, અને ખીજું એકે તેમા સારા અનુભવ મેલવી લીધાથી, તેવણના યુવરેઆપ્પાદ આ શેઠ જાહે સવતંતર થયા, તારે કાંમકાજનુ કારખાનુ મોટી જીલંદીએ પુગાડવામા કોઈ વાતની હરકત તેનાને નડીજ નહી.

વેપાર વણજના કાંમેમા આ શેઠની સહમજ રાકવી સરવે મંડલીમા હે-વીતો પરખેઆત થઈ રહીચ કે, તેને લગવી કેટલીક ખેંકે, ફીનાનસો, વીમાઈ પેહડીઓ, સ્પોનીંગો અને રેલવે કુંપની ઇલીઆદી ખાતાંઓ, આ સાહેબનો આભાર માનતાં આપણી નજર પડે. હાવા વહીવટની ઉપર જાગરી એવણ ડામ્પરેક્ટરપણાને અમલ ચલાવવા લાગા, તાગથી તે જાહેર ખાતાંઓની સ્પીલી સુધરાઈને દરજ્જે પોંદ્યતાં, તેઓનુ સધલું કામ સારી રીતે ચાલેઆથી, તેમા ભાગ રાખનારાઓના હોકા વગર ધાસતીએ સચવાયછે; અને તેટલા ઉપરથી આ સાહેલીક શેઠીઆને તે બાબેની સાખાથી પણ સદા મલતી માણમ પડે.

સેહર મુધરાઈના ખાતાંની હાલત ઉપર દખરેખ રાખવા માટે, જે હકથી કેટલાક દેશી ગરહસથાને મુસેહના અમલદારનુ કમીસન આપણી સરકારે જે એનાએત કીધુંચ, તેના લાભમા પણ આ મેહરબાંન ઘીલના શેઠ ધણા વરશે થયાં લાગુ પડેલા જણાયછે; અને પરજા ઉપોધોગી કાંમિમા જાહે તેનાની વપ-ડાલી ચાલાકી વખણાઈ, તારે તે ઉપર નેધાહ પુગાડીને ધારા બાંધનારી મોટી સભાની મંદર, પારશીઓના હક સંભાલનારા વકીલ તરીકે, આપણી નામદાર સરકારે રાસિ ૧૨૩૭ મા એક ખાસ અધીકારી ડેડવીને “હાંનરેખલ” નો માન જાહેઓ એલકાખ તેનાને બખથેઓ હતા; અને તે દહાડાથી આ સાહેબ રાજ-દુઆરી મંડલીમા ખીરાછને તાંહાંની સંકુના ખીજ સભાસદાને થોતાની બાહોશી દખાડતાં મરતખામા અતી ધણે વધારે જે હાંશલ કીધેલો જણાયો, તે આ-પણી વસતીના ષિકિને ખુરાખખતી જમાડનારે કેહવાયછે; માટે હાવા હીંમત વાંન નરની જાહોજવાલી બરેલી નેમણુક જેટલી સુદત તુલીક તેમા લાગુ રહી તાંહાં તુલીક કેટલાંક રાજદુઆરી કાંમિમાં સવતંતરપણાની આગેવાંનીના બળથી દેરાની આખાની ઉપરાંત પરજના હકની અછી સંભાલ જે સેવાઈ હતી તેનુ કેક વરણન હેઠલ જણાવીએછે.

આ શેઠે ધારા બાંધનારી સભામાં જેવાર એહધા લઈને ચાર વરસની સુદત તા. ૯ મી આગસ્ટ ૧૮૭૨ સુધી પસાર કીધો, તેમાં જેમ પરજની પક્ષ એચવામાં તેમજ એક કાંદિનશીલર દખલ સવતંતરપણાથી સરકારનો હકખી સાચવીને બેહુની શેવા સારી પરકારે બજવી દેખાડી હતી. રહિમા થતા કાવતરાંને અટકાવવા સંબંધી ધડાએલા કામ્પેદાની સાંમજો થઈને દેશી વેપારીઓ ઉપર આવી પડતી જરૂ વીથે પુરતો બોલાશો સભાના ધેઆંનમા આ સાહેબેબા ઉતારેઓ હતા; અને તેપછે ટાંલેણુ ડીઉટી સેવાતા ધામની વીરધ બલતવારીથી બાય લેવામા કાંઈખી બાકી ગખી નોહતી; કારણ કે અનાજ જેહવી ઉતમ

પદારથ ને ગરીબોનું ચોસણુ નીખાવનારી છે, તેને માહશુનમાથી ખાતલ કરીને તેને બદલે સઘલી જીતનાં વેનાવી દાર ઉપર કર નાખવાની બલામન ક્રીધી હતી, કે તેનો બોળે ગરીબો કરતા સકતોવાનાઓએ ડાંચકેલા હરગેજ બારે દેહવાળેજ નહોં; અને તે ઉપરાંત સીંગી સરૈના કાએદા બાધતી વખતેની પરજની તરફદારી એવવા ખાતર સભા ડી સામણે મળજીત તકગર ચલાવી હતી કે, હાલો કાએદા અમલમા આણેઆથી તેની રહે સોગિના ઘેરમા બેધડક ધુશી જવાનું સરકારી માણસોને ઘણુંજ સવન પડશે માટે તેમા કાઠકિ સુધારો કરવા તથા જમીનો માપવા માખદમા મુદત ચેડવવાની આ સાહેબે સાવધ ધે આનધી બાહોશી ખતલાવી હતી; એટલુંજ નહોં પણ એહર સુધારાઈના નવા બધાતા ધારાના ખરડાની વેલાએખી પરજનું નાણું સમાલપણે વાપરવાની વાત સભાની સહમજમા પુર બલથી ઉતારી હતી. હાથી રીતના થોડા પણ અરા રકારક કામો માટે પરજને પનાહ આપીને મેલવેની ત્રીગી તેનાએ ઉપની તેરીએ હાલો પધીતર એહધો ડોડઆથી ચદરોકાન સુધી વખાણ પામતી પર જાની પામે સમાઈ ડેહી જોઈએ; અને તેવણની જગેઆ ને સાહેબથી પુરા ઈચ્છિ, તેનાએ પણ પરજ ખજાની વાળેખી ફરજ અદા કરીને આલમના આ શીરવા પામતા રહે તેહવી અ સા અતકરણથી ચાલીએછે.

ચાર વરસના અરસામા કાઉનશીલની અદર સભાસદાએ બળવેલા અ ધીકાર સખધી ને આલેવાન છપાઈને બારે પડેઆ હતા, તે ઉપરથી આ હાન રેખલના એનકાબમા તે વખતપર ખીરાજેલા એકની મનસકતીનું માપ હેઠ માહુમ પડેડે કે, કાઉનશીલમા બધી મલીને બાર બેઠકો થઈ, તેમા તેનાએ બેવાર બારાણો ક્રીધા, બેવાર નાહની જેવી દરખાસતો ગુજરી, બેવાર ખીજ અધીકારીઓના વીચારને ટેકા આપેઆ, અને બેવાર શીલેકટ કમીટીની અદર લાગુ પડેઆ હતા, પણ આટલી બેઠકોમા માતર એકજ વખતે કોક સખખથી ગેરહાજર રહેલા કેહવાયા હતા.

ઉપર જણાવેઆ મુજબ આ થોડે કાઉનશીલમા ખીરાજતા રહીને, પરજ માટે બળવેખી ક્રીમવી એવા સખધી લેવાએલી નાધ “મુબઈ જામે જમયેદ” ના અધીપતીએ કાઉનશીનમાથી મેલવીને તે ડી નકલ તારીખ ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ ના પેલીકા વરતમાન પતર અદર ને લખલ ક્રીધેલી હમારા જે વામા અ રીચ, તેને એક સનદ તરીકે હીઆ ઉતારી લઈએછે.

“તારીખ ૭ મી આગસ્ટ ૧૮૬૮ ને રાજે પેહવેહલા સપત લઈને “તેની ખીજ બેઠક તેજ મલીનાની ૨૮ મી તારીખે ને મલીહતી, તે વેલાએ “શીલી સરયે”નું ખીન પેહલી વાર વાચવા માટે હાનરેખલ મી. એલીએ ક્રીધેલી “દરખાસતની સાહમને થઈને, તે માહેલી કેટલીક કામો ને વાધા લેવાજોગ “જણાઈ, તે ઉપર એકેક પછે નખાનથી તકરારો ચલાવીને પોતાના વીચારો “કટી સબલાવેઆ હતા, કારણ કે કલેકટરના ચુકાદાની સાહમણે આપીલ “કરવાની કોઈખી છુ” તે ધારમા ને તદ્દન નોહતી, તેની જરૂરીઆત આ “શીલીઆએ ખતલાવી, તથા જમીનના મલિકોના હક જલવાએ તેવા અગતના

“ફેરફારે જીરી જીવી કલમેમા કરવા જણાવેલું હતું. આ તેમના વાળેની
“ધીઆરે સભામા બાહ્ય રહેઆ, તે માટેની નોંધ ૧૮૬૮ ના ધારા બાંધનારી
“સભાના પુસતક પાને ૧૨ તથા ૧૩ મા લેવાયલી માહુમ પડી છે.

“દાંડિન ડીહીના સંબંધમા બંધાએલા ધારાનું ખીલ હાંતરેબલ મીં
“બેલીએ જરે વાંચવાની દરખાસત કીધી, તે વખતે અનાજ ઉપર નખાતા
“કરોની વીરધ એજ શ્રેષ્ઠીઆએ પોતાનું મત કહી સંબલાવેલું હતું કે, અનાજ
“જો ગરીબોને ખોરાક છે તેના ઉપર જાયો નખાવાથી, તેઓને ધણુંજ ખમવું
“પડશે; અને કનીઆં લોકો જગતના બાહાંનાનો લાભ લઈ તે ઉપર ભાવળી
“વધારે મેલવશે. આ મતને મીં એલીથે જોડેકો આપેઆ હોતો, તે બાબેની
“નોંધ ૧૮૬૬ ના ધારા બાંધનારી સભાના પુસતક પાને ૭૬ તથા ૮૦ મે
“જણાવેલી છે.

“તારીખ ૨૫ ધી અક્ટોબર ૧૮૬૬ મા યએલી બેઠક વખતે રૂઢી અંદર
“યતાં કાવતરાંનો અટકાવ કરનારે ખીલ તરીજીવાર વંચાવીને પસાર કીધામા
“આવેલું, તારે પછું તેની સાહમણે આ જો બલતવારીથી બતલાવેલું હતું કે,
“પરજાને પુરતા વખતની ખબર આપેઆવતા ધારામા અચજીવ ફેરફાર માથે
“જો વધારે કાંઠિનશીસે કીધા છે, તે પસંદ કરવા જોગ ઠડતો નથી; કારણ કે
“કેટલાંક કાંમો અતાર ગુલીક નીરદોસ પણામા ગણાતાં હતાં, તેને હવે ધારામા
“ચુનાહ બરેઆં ડોડવેઆં છે; માટે તે લોકોને આ બાબદમા મત આપવા જો-
“ટલા વખત મલવો જોઈએ; અને તેટલા સારે આ ધારે તરીજી વાર
“વાંચવાથી બે મહીના ચોબાલવો, કેમકે એકવાર તેને પસાર કીધો તો તે મા-
“હુલી જીલ મુધારવા માટે ધણું અસુરં થયાનું. આ બાબે વધારે મત પડે-
“આથી જોડે તે ધારે એકવાર પસાર તો થયો હતો, પણ તે અંમલમા
“આવેઆ આગમજ છ મહીનાનીજ અંદર નામદર વાઈસરાએ નામનજીર
“કીધાને લીધે, તે હસતી પામેઆજ નહીં. એ સંબંધી તકરારની નોંધ મને
“૧૮૬૬ ના દફતરને સરે ૧૭૩ મા લીસતારી જણાવેલી છે.

“એઆંમખર આવ દાંમરસ નામની વેપાર મંડલીએ રૂઢી જગત બાબે
“સરકારને એવી શામણા જણાવી હતી કે, મુંબઈથી નીકાસ થતા માલ ઉપર
“જો જાયો લેવા ડોડવેજમ, તેને બદલું જો જો બંદરે તથા મધકો તરફથી
“હોંઆને વાસતે રૂઢ રવાંણે યાએ તે ઉપર જગત તાંહાંજ લેવી. હામી બલા-
“મણ મુંબજનો જાયો જો કદાખી તાંહાંજ લેવાયો હોત તો, બંદરે આતેથી થતી
“ચહડત ધીલમા પડતે, અને જો જગાએ ઉપરથી આવતા માલની જગત
“લેવા માટે તાંહાં ચોકીએ, અને માણુયો રાખવાની સરકારને ફરજ પડતે;
“એટલુંજ નહીં પણ તેના સંબંધમા ખીજો વીચેસ ખરચ યાતે. ઉપલી મંડલી
“વાલાએએ પોતાની બલામણના ટેકામા એમની જણાવેલું હતું કે, મુંબઈની
“સપીનીંગો” ઇઆને વનાવટના કારખાનાએ દર વરશે ૧૦ હજાર ગાંસડીએ
“ખપમા લીએ છે, માટે મુંબઈથી નીકાસ થતા માલ ઉપર જગત લેવાએ તો
“એટલી ગાંસડીએની જગત સરકારને મલશે નહીં; આના જવાબમા, આ

“હાંમતવાન નરે જણાવેજ કે, મુંબઈના કારખાના વાલ્યાઓ ૧૦ નહી પણ
 “૫૦ હજાર ગાંસડીઓ અપમા લીધે, અને ફક્ત એટલીજ ગાંસડીઓ ઉપર
 “છાપો મેલવવાને ખાતર ઘણો વાંધો લેવામા આવે. માટે નીકારસ થતાં બંદરે
 “અને જગ્યાઓ ઉપરથી જગ્યાત મેવી નામુનાચેજાહે. એ બાબદમા કેટલીક
 “તકરારો થવાબાદ આ ચેકની ચોચના સભા અંદર બાહ્ય રહી હતી, તે બા-
 “બેની નોંધ કાઢિનશીવ ડીપોટને સરૂ ૨૦૫ તથા ૨૦૬ ની અંદર વીસ-
 “તારી લખેલીછે.

“સરકારી બંદરે ઉપર દસગુરી લેવા બાબેના ધારાને શીલકટ કમીટી
 “તપારી રહેઆ પછે, એ સભા અંદર ૧૮૭૦ ના અક્ટોબરની ૧૨ મી તારીખે
 “નીકલેલી તકરાર વખતે આ ચેક બેરમજીએ તેઓને બોલાયો કરી કહેજો
 “કે, બાકુતી ગાંડાઓ ઉપર દસગુરી લેવા બાબે ને જણાવેજામ, તેને ડેકાંછો
 “બાર બરધારી માગ્યા ઉપર લેવાનુ દાખલ કરવું જોઈએ. અને તેના દાખ-
 “લામા હેવી દબીલ દેખાડી કે મુંબઈમા કેટલીક પેહડી વાલ્યાઓ પોતાનો માપ
 “લાવ લખજાવ માટે પેરના ગાંડાઓ ને રાખી બેઠામ, તેઓ બાકુતીનો માલ
 “કાચેદામા કાચેમ રહેઆથી દસગુરીના દખાનમથી છટકી જશે. આ વાધો
 “તેમનો એટલો તો ઘેઆણુ આપવા જોગ વાલ્યાની કડેઓ કે, બાકુતીનો માલ
 “જો બાહ્ય રહેઓ હોત તો યુકાદમો તથા બીજા લોકો પોતાના ધર ગાંડાઓ
 “બનવાબીને દસગુરી આપવાથી સજર બંચી જતે; પણ આટલો બોલાયો આ
 “શ્રેષ્ઠીઆએ કીધાથી કાચેદાની અસહી કલમમા અગતનો ફેરફાર થયો. આ
 “બાબેની નોંધ તાંહાંના ડીપોટને સરૂ ૩૪ તથા ૩૫ મા લેવાઈછે.

“૧૮૭૨ ની શાસમા જમન-ઉપર કર નાખવા બાબે એક બીલ સભાની
 “આગલ ને રજુ થઈ હતું, તે તદન કહડાવી નાખતાં જો વાલ્યાની જણાવે
 “તો તેને બદલે લગણુ જેવી મુબ તીરથો પર તેહવો છાપો નાખવાની શેમ-
 “ણાબી આવેજા શેઠ સભામા કહી સંબલાવી હતી; પણ તે ધારે તાર પછે
 “અંમલમા આવતો અટકી પડેઓછે.”

ધારા બાંધનાર્ગ પરીતર સભામા આ રાકરમો શ્રેષ્ઠીઆએ જેવી આંદાજી
 તથા હેશીઆરીથી પરજની થેવા બજાવી, તેની નોંધ કાઢિનશીલના દફતરે
 અંદર લેવાઈ રહીછે; પણ તે ઉપરાંત આલમ તરફથી તેવાં રડાં કાંમોની ને
 કદર જુલએલી બહેરાંતમા જણાઈછે, તે માહબારત ધઆરથી આ ચેકની
 કીરતી સદા પરકારાતી રહેશે તેમા તો કસો સંધે નથી.

જે ઇઆદગારીનો એસારો હમોએ કીધામ, તેની રાહદતમા આ શેઠ
 આર વરસસુધી કાંઠિનશીલની અંદર ખીરાજેલા રહીને બતલાવેલી આલાકી
 પસંદ પરીતી પીછાંણી જુદા જુદા દેશોની પરજએ મંમતા બરેઆ માનપતરે
 મોકલાવેલાં નેટલાં હમારી જાંણમાં આવેઆંચ, તેની એક ટીપ ઉપજાવી
 દેખાડીએ છે.

એ માનપતરમા સરવેથી પેહલવેહલું મુંબઈના રેલવારીઓ મહેલા મોટા બાગ
 તરફથી તારીખ ૭ મી સપ્ટેમબર ૧૮૭૨ ને રોજે હાંનરેબલ શેઠ

નારાયણ વાસુદેવજીની ચીઠી સાથે એક સદ્યુની પારથી ગરહસથે પુણા-
ખાતે તેમને હાથોહાથ પોંદ્યાડેઈ હતું.

ખીચું—નૌરાણી તરફથી જલાલપોરવાલા ચેઃ ગોખાસજી રતનજી, તથા ખીજત
૯૬ ગરહસથોનાં સહી થીકે તારીખ ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ નું
આવેઈ હતું.

તરીચું—નૌરાણી કરાખાથી તારીખ ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ ધસવીએ વડા
દસગુર માહીઆર કેડેખાદની આગેવાની હેઠલ તાંહાંની જરથોસતી અ-
નજુમનની સહીથીકે આવેઈ હતું.

થોપું—અમદાવાદથી તા. ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ ને રાત્રે લખાઈ આવેલું
રાવસાહેબ બેહઅરદાસ અમખાઈદાસની ચીઠી સાથે તેનાને પુણાખાતે ને
પુરું હતું, તેમા તાંહાંની હોંક માહજણ તથા જરથોસતી અનજુમનની
પુરાકળ સહીઆ સમાવેલી કેહછે.

પાંચમું—નૌરાણી કરાખાના કુખીઅ રેહવાણીઆ તરફથી તા. ૫ મી અક્ટોબર
૧૮૭૨ ની તેરીખનુ લખાઈ આવેઈ હતું.

છઠું—એલાવખાતેની જરથોસતી અનજુમને તા. ૧૧ મી અક્ટોબર ૧૮૭૨
ને રાત્રે મોકલવેઈ હતું.

સાતમું—બરમ તરફથી હોંક માહજન તથા જરથોસતી અનજુમને બેના રહીને
તારીખ ૧ લી નવેમ્બર ૧૮૭૨ ધસવીએ મોકલેઈ હતું.

આઠમું—મુરત શેહરના વરાનારા હોંક, કુસલમીન તથા પારશીઆએ એક
મતથી મોકલવેલું તારીખ ૨૫ મી આગસ્ટ ૧૮૭૨ ની તેરીખનુ તાં-
હાંના વતણીઆ શેઠ રતનસાહે પેરાતનજી વકીલ, પીરજીરાહ શાપુરજી
કેમીરાણીવાલા, ડોરાખાઈ પેરાતનજી ઝકટર, હીરજીભાઈ જીવણજી રે-
જદાર, અને તે ઉપરાંત ખીજ ધણાક ગરહસથો તાંહાં વેરથી તસદી
લખને ને માનપતર લખીઆ હતા, તે ઘટતા રાખસેથી કેાતરેલા એક
રૂખાના નલાતી અંદર ઉતારીને તારીખ ૧૬ મી નવેમ્બર ૧૮૭૨ ને રાત્રે
આ શેઠને હાથોહાથ પોંદ્યાડેઈ હતું.

નવમું—સચીનના નવાજ સાહેબની સહી મોહરથીકેના શીનગારથી તા. ૨૬
મી અક્ટોબર ૧૮૭૨ ને રાત્રે લખેલું મુરતવાલા ઉપલા સાહેબો હસત-
કથી તેનાને મલેઈ હતું, તે જ્યાં કરાખી શીનખાખતી અંદર લખેટાઈ
આવેલું કેહવાયું છે.

અ ઉપરાંત ખીજે કેકાણેના માનપતરેખી આ શેઠ પાચે કેકાખંધ આવેલાં હશે,
પણ તેની મોકસ અખર નહી મલેઆને લીધે આ ટીપમા ઘખલ યતાં
અટકેઆં છે.

ઉપલાં પતરે ને જાહેરાંત છપાવલાં જોવામા આવેઆંછે. તેઓની અંદર
આ સાહેબના રૂઝાં કાંમોની જુદી જુદી ધપથી જણાવેલી ઘટતી સતુતી સરખી
રીતે સમાઈ રહેલીછે; પણ તે જધાઓને હોંઆં ઘખલ કરવા નેટથી ફાલતુ

જગેઆ ન રહેઆને લીધે, તેઓ મહેલું સચીનના નવાળવાયું રશીકું લખાત
નોધી દેખાડીશું તો તે ઉપરથી બોલ્યાંઓની અપાર ખુબી વાંચનારા સાહેબોને
ચેહલથી માણુમ પડી આવશે.

માનવતરની નકલ.

મોહનત વ મદતપનાહ, ધરાતેહાક નીરાન

હાંનરેખલ ખેરામજી જીજીભાઈ, મુકામ મુંબઈ.

દામે મોહનતહ.

"અનહીન એખલાસ સરકાર નવાળ સાહેબ રીધી હીબરાઈમ મહમદ
"બાકુતખાન સાહેબ મુબાનરવિલ દઉના નુસરત જંગબાહુરની સલામ બાદ.
"લખવા મકથુદ એહે જે, સરકાર સવારી મુંબઈ આવી, તે વખતે તમારી
"મુલાકાતમા જેમ લીઆકત, અકલમંદી તથા મીલનસારી તેમજ ખુરા મી-
"જીજી તમારામા જેમ હવી; વલી મુંબઈ ઈલાકાની ધારા બાંધનારી સભાથી
"જઈથી વીમરના કારણેને લીધે હાલમા તમા કીનારેકસ થયા, તે સાંભલી સ-
"રકારને નાખુશી ઉપજીછે; કારણ કે તેમ થવું મુંબઈ ઈલાકાની રઈમતના
"હકમા નુકસાન કરવું દેખાયછે. જે સદગુ સભામા ચાર વરસ સુધી તમે
"સાંભલ રહીને, તે દરમીઆન પોતાનો કીમતી વખત લોકોના લાભમા, તથા
"તમારા ઉમદા વીચારો ગવરનર સાહેબને, તેમજ કાંઉનસીલના ખીલ મેમબ-
"રને આપવામા યુગરેઓ, અને જે ધારાઓ બંધાયા તે બાબે મુંબઈ ઈલા-
"કાની તમામ રઈમત તમારા હકમા ચોકર કરેછે. હાવા મોટા જોખમ બરેલાં
"કાંમતમા મરાયુલ રહીને, લોકોની મરજી સંપાદન કરવી ધણી સુસકેલછે; પણ
"ખુદાના હોકમથી તમેએ તે બાબદને ચેહલથી પસાર કીધી, તે વાત સાંભલી
"સરકાર ધણા ખુરા થયા. ખુદાતાલા તમેને, તમારાં બચાંઓના શીર ઉપર
"કામિય વ દામિય રખે, અને કુનીઆનો હજ લાંમખી સુદત સુધી ઉઠા-
"વવે તમેને નસીબ કરે. તા. ૨૨ મી મહે સાબાંન સને ૧૨૮૬ હીજરી."

સચીનના
દરબારની
મોહર.

દરએક કેકાંણેથી આવેલાં મોહનત બરેઆં માન પતરોનો જવાબ, કેહ્ય
કે, આ શેકીઆએ ધણી લખ્યેક રીતે વાલતાં સરવે સાહેબોનો અતીઅંત ઉપ-
કાર માનવી વખતે, કુદરતથી ઉતરેલી ફરજ બજાવેઆ શેવાએ ખીલું વધારે
કાંઈજ કીધેલું તેવન જણાવી સજેઆ નહીં; પણ તેનાએ ખીનગરને કડી
દેખાડેલાં કેટલાંક કાંમોની જે નોધ હોઆ દાખલ થઈય, તે ઉપરથી જાહે-

રના મત ઝિવાંખી માણમ પડેઆંચ નેકે, આ દયાલુ શેઠ કાંઠિનશીલમા. વધારે વખત ખીરાજતા રહેઆ હોત તો ઝુંબાઈ ઇલાકાની પરજનને તેવન વીચેસ ઉપી-ચોગી થાતે.

આ ગંભીર શેઠે પોતાની જીંદગીમા કુદરતથી સરજાવેલી કુનીઆંદરીની બલાઈ, બે વાર કરી લીધેલી જે જણાઈછે, તેમા સરવેથી પેહલાં ૫૦ ૧૨૨૫ ને સાલ પોતાના પેઆસ-દીકરા શેઠ નાનાભાઈને પરણાવેઆ તારે, અને તેપછે ૧૯ વરસે ૧૨૪૧ મા નખીરાંઆના લગણુ ટાંકણે કપાસે કંકું ચોંટાડેઆ હતા; જે માહેલી છેલ્લી રાંમસનીની યાદગારીમા કવીતારૂપી આંદલાની બેઠ હમારી તર-ફથી પરજનને આપવાની રજા લઈએચ.

પરનાવેઆતા પેહલાં નાનાભાઈને-હાંચેલ કીધી ખીજી આ વધાઈને, જે વાતને વરસે શોષ વહી ગયાં-તેપછે લગન દોતરાના ધયાં. આગણીરાશી અયાલીસનો સંમત-તારદેવના મેહલમા યઈતી ગંમત. માહ વધી અગીઆરસ ને મંગલ-જાંહાં હરીઆલી ખાગપર હાંતું જંગલ. મારમ મહીનાની તારીખ પાંચ-અઠારથોને ખોંહતેર ઈરાઈ પાંચ. તે સાથે સેહરીવર મહીનાનો રાજ-મેહરદાવરે સોભાવી ખુશીની મોજ. હાંતું ખારથોને એકતાલીસનુજ રાજ-તે પારશીના યજ્ઞદેવરદીને ફાજ. તે ઘણે રસતમના થયાં લગણુ-મુનારકપાદીમા દીપેજ ગંગણુ. રાકરમી ખપાવાની નજર હજુર-ન રહીતી કોઈખી વાતની કથુર. જોવાડેજ તે કારણે સુહરત શુભ-પાંખવાડીઆંની મુદતનુ આવેજોતું ખુખ. સર કીધું તારથીજ સુતર્ જમન-મેહમાનોએ આવીને ભરેજ અમન. સોભાવેઆ તે કારણે જીનતનો ખાગ-સમસનીમા લીધેતો બધાએ ભાગ. કોઈજ જે કબુ તાંહાં ગયો નહી હોએ-શોભાવંતી રમનાને કાંહાંથી તે જોએ. બે હકતા મુધી યઈતી ગંમતની વાત-મુજરતાતા સજ તેમા દીવસ ને રાત. આ સખી શેઠને તાંહાંના અરમની સેહર-જે માટે રેલાલીતી પછસાની નેહર. બયાંન તેનુ હોંયાં જેટલુંખી યાએ-સ્તુતી કલમથી ન કબુ સમઝે. શેઠ મંગલદાર તેમના મીતર એક-તેવણનીખી સોચના જણાઈતી નેક. આ તીરથમા તેનાએ લીધેતો ભાગ-તે માટે સોભાવેઆતો પોતાને ખાગ. નોતરેઆતા હોંકુના ચેઠીઆએને-આપેજોતું સુતર્ જમન તેએને. જાંહાંથી સરવે સાહેબો ફરેજ યઈ-રાંમસનીના મેહલમા ખીરાજેઆ જઈ. મોલાકાત એકમેકની સારી લેવાઈ-એઆદીની સહએ તાંહાં દીધી વધાઈ. જે વાતને રખીએછે હોંઆં યાદગાર-ને ચાહીએચ હેવાં કાંચા યજ્ઞે અપાર.

લગન જેવી શુભ અને કુનીઆને જાજની તીરથ, ઈનસાંનિને સદા મુખ આપનારીછે, તેવી ખીજી કોઈજ નથી; માટે તેહવે અવસરે જેખી કોઈએ પોતાની જીંજીએસ અને મગહર મુજબ કીધેલો અરમ એટલેતો હરખ ઉપ-જનારો કેહવાએચ કે, તેની માંમણે જેટલું મોલાએ તેટલું દસદની આંજે જોવા સારીખું, અને નીંનદા જરેલું યાએ. આ કારણુ માટે રાકતીવાલા સાહેબોને તો સધલું સજવારેછે, પણ કોઈની દેખાદેખીએ મોઝાઈ મેલવવાના કામથી

અરાકતો નેમ ખીનકુલ વેગલા રેહ, નેમ તેઓના હકમા ક્ષમ્પિદાનડે. કેટલાક સખાઓ ડેવુની ધારણ, અને તે વાતને હમો પણ એક મલતા ધધને ધીર્યેય કે, મોટાઓને જોઈને કેટલાક મુક્તિના લોકો ફાકટમા તણાવડે; પણ તે વાતમા ખુબતો તેઓનીજ માનુષ પડેછે; કેમકે તેનું કરવા માટે દબીઅવાન સાહેબો કોઈખી નાતવાનોને કાઈ ધીખાડતા, અથવા દુરજ આપતા નથી; માટે હારી શુભ અવસરે સરીમતોથી ધામધૂમ યજ્ઞ અથવા ધનારી હોયે તો, તેઓને આટ આવીને તોછડાઈ જાયે. વધારે ઓડો લવાડો કુનારાઓની મતલબ કાઢજ નહીં, પણ સ્પટપણાની અદખાઈ, હટીલાઈ, અને બખીનાત નેવી જણાઈ આવેડે; અને તે ઉપર આ નીચવી કવીતા ખચીત કુગી મુજરબ કેહવાઈ શકેછે કે:—

બખીબને બવાયો હોયે જે વાતોથી-નહીં સખે દેખી રૂઝ ન થાયે હાતોથી.
ભલાઈના કામો નેથી હુમેજ ન થાયે-હમેસા યો. તે કહે હમ્પિવાયે.

પણ તેમા તેનું અતે કાંઈ નહીં વસે-સાકરમીના સફલ સખીનેજ મલે.

આ કેહવતપર જે કાંઈ ન હોયે ધિઆણુ-ગેહવા જોઈયે તે તો મદા અગણાન.

આ હીમતવાન ચો પોતાને તાહાની ચેઆરી મમસનીમા નેખી, અને નેટસો ખરચ કીધો તે, અને તેટલો તેમના દરજ્જાને અનુસરતો ગવાયેછે. નેમ આગલા દાહાડાઓ પર મરહુમ પટેલ રસતમ દોરાબ, શેઠ અરદેસર દાદી, શોરાબજી રેડીમણી અને નામદાર સર જમશેદજી જીજીબાઈ (પેહલા) ખાશિ-નેટ ઉપગત, મુરતમા વખણાઈ ગયલા શેઠ બમનજી બાવનગરીઆને તાહાના લગનમા ગવાયથી વાખવાખીની વાસના ધણે વરચે જે પમરતી યજ્ઞ, તેહમી રૂડી તક જરૂર જોઈની બખચેસથી વખી કોઈ ખીજે સાહેબ લામખી મુદતે રામસની રચાવચે, તારજ તે જોવા તથા જાણવામા આવચે. આ ચો લગન ઉપર નેજો ખરચ કીધો, તે કરતાને દોહોડીથી વધારે રકમ જવેદાનના પરમ ખાતે જરૂર સખાવતની રહે અવાહિધી કાહાડી આપીડે, તારે તેવા સરીમતની સ્તુતી આપણાથી નેટલી ગવાયે, તેટલી થોડીજ કેહવાથી જોઈયે. આ લગન ખાખેની નોધ આપણી તરફના નેટલા અગરજી તથા મુજરલી પતરેયે બી-સતારી લીધેમી હમારા વાચવામા જે આવીચ, તેની મુખમતલબને માનસહીત હમો સવીકારતા કહીએચ કે:—

એ બાબદ લખવામા લીધાડે રસ-તે ઉપરાત જોઈતો તો વીરેસ અરસ.

આટલીખી મતલબ સરખી ગણાઈચ-સખાવતની સ્તુતી રૂડીજ યઈચ.

રાસત ગોફતાર નામના એક મુજરલી પતરે આ કારણની નાપસદગીમા કેટલાક ફીલશુફે, અને નીલીવાન સાસતરીઓના લખી દેખાડેલા માકુલ બી-આરે જોઈકે ઘણાજ મોતેખર તથા ધિઆણુ પોહમાડવા જોગ જણાયેચ, તો પણ તે વાતતો જીરસતવાલા સારેમો કરતા પારકે પઈચે તેહવાર કરનારાઓ, અને ઉધાર ઉછીના કરજમા ફસનારાઓને માટે એક ઉપીયોગી આણાક સરીખીડે; ખાકી જેમની પાસે પરમેશવરે દોનત બખસેલી હોયે; તેહવા સરીમતો લગન નેવી શુભ તીરથે ચેતાને તાહાની ખુસાલીમા લાખો રૂપીઆ ખરચે, તો તેમણી

કાંઈજ નહીં પણ એક તરેહનુ યુગતદાન ક્રીધા જેહવી સહમજ નીકલી આવેછે; અને તે એ રીતે કે, હવે અવસર જે જે ચીજો બાહરથી ખરીદ થાય, તેમા જુદા જુદા ધંધાદારીઓને પંચે ઘોડા ઘણો નફો પડેછે; અને તેથી તેઓના ખર્ચાઓનુ પાલણુની થાય; મોટે એકનાં હાથમાથી પાંચ પચાસ હજાર નીકલીને સેકડોને તાંહાં યચ્છેલા પધસો, કાંઈ ફેકડમા યુમાએલો નહીં કેહવાતાં ગાંમની રેલછેલમાં ફેલાયેછે; તેટલાસારે ઓધ સાહેબ સખતીવાંલા શેરીઓએને હેવીજ રૂડી હેદાયેત બખશે, અને દરરાજે સખતીવાલા બે ચાર કે પાંચ સાહેબો હાથે રૂડ અવસર સખીપણું બતાવતા રહેતો, તેથી પરજાને ખરેખરે સંતોસ હાંચિત થાય.

આ શેકને તાંહાંના લગનની રચનામા ફક્ત મુંબઈનાજ જરયોસતીઓ નહીં, પણ તે ઉપરાંત દખણના શેહર પ્રણા તરફથી તે એક મુજરાત શુભાના નૌરાશી, સુરત, ભરૂચ અને અમદાવાદ બીજે ખીજા ઇલાકાના મુખીઅ રેહવાશીઓ વટીકેને પોતાને તાંહાંની રાંમસનીમા મેલાવેઆ હતા; અને એ ખુશાલીમાં બાગ લેનારા સરથે મેહમાંના, આ શેરીઓના ઇજાનને માંનસહીત ઈજત આપીને પધારેઆ હતા. પોતાને તાંહાંની રસીઆમની મેજબાંનીમાં એક ઉતમ બનાવ કોઈએ સખ્યેખી નહીં ધારેલા હેવા પરકાથી નીકલેઆ હતા કે, પારથી ટોલાના અસલી વતન ઇશાંન તરફથી કુકાલનુ કુખ ખમી આવેલા સધલા ગરીબ હમજાતીઓને ધરમરાજા મધેથી આંમનીબશોમાં પેરાગાવીને એક રાતરે પોતાને દોલતખાને મેહમાન તરીકે બેલાવેઆ હતા; જાંહાં તેઓની પેરાહનાજત સરીમંત શેરીઓઓની થાય તે કરતાંખી સરસ રીતે પોતે તથા તેમના બરખુરદાર પેટા શેઠ નાનાબાઈએ, ખરેખુટ આગલ રહીને બજાવતાં તેઓને હેવાતો ખુરા કરી મેલેઆ હતા કે, તેઓ મહેલો દરએકજણ જાંહાંવેર શુવતો રહેશે તાંહાં તુલીક આ મેજબાંન શેરીઓની ખુખીને જાનહાર બુલચેજ નહીં. આપણ જોતા આવીએચ કે, લગન જેહવી શોહાંમની તોરથસર રાકતાઓને તો સહ કોઈ નોતરેછે, પણ હાવી ઉદારતા જે બતાવે તેનીજ સ્તુતી કુનીઆની ચોખ્ખુન સપાટીપર જેટલી વખનાએ તેટલી ઘોડીજ સહમજવી જોઈએ. હવે અવસર જેમ આ સાહેબે પોતીકા હમજાતીઓને જેહવા સંતોશ આ, તેહવાજ હેતુથી આપણા શેહરમાં વસનારા હોંકુ તથા મુસલમાન ગનાતના આગેવાંન ગરહસથો ઉપરાંત બાહર દેરાવરો ખાતેના કેટલાક રાજવંશીઓ તથા સરદારોને પણ સાંગેલ ક્રીધા હતા; અને જેઓને ખાનખાન ન અપતું જોએજ તેઓને નાચની બેઠક સાથે ખીજા ગમતેથી જોડે આ શેરીઓએ સારી રથેશે ખુરા કરી નાખેઆ, તોપણ હમારા સાંગેલવામા આવેલી આટલી વાતખી સાત્તીજે કે, તેમના જાંની મીતર, અને કાંઈનશીલની સખાના તે વખતપર રહેલા હમસરીક શેઠ મંગલદાસ નયુબાઈએ પોતાને મકાંણે આ સાજવારીની ખુસાહીમાં કેટલાક હોંકુ શેરીઓએને એક રાતરે નોતરીને તેઓના રવાજ મુજબ શુતરે બોજાવખી જમાડેજે હતું.

લગનની મુખારકળાદીમા ખાતાપીના તથા નાચરંગની ધાંમધુમ, ઉપર જણાવેલા મુજબ લગભગ એક પખવાડીઆં સુધી ચાલુ રહેલા પછે, તે કારણ માટે થેડવેલા દીવસની હકીકત આગલી રચનાને વીસરાવે એવી યાદ-ગારી ભરેલી જે દેખાઈ હતી, તેના વરણન ઉપર વાંચનારી આલમનુ વેઆંન ખેંચવા ચાહીએછે કે, તે શુભ દાહાડને પેહલે ચહડતે પોહરે જરથોસતીઆના કાંનુન પરમાંછે નવજોતની કીરીઆ જે યાઈ, તે વખતેખી સઘલી વરણના શેહરી શેરીઆઓ તાંહાં હાજર રહેલા જણાયા હતા; અને તે કાંમથી ફરાગત ખાંમતાંવાર એક અગતીય બાબદસર જે અનજુમન પતર મીજલેસની અંદર વંચાયા, તેનો સાર હેઠલ જણાવેલા જેહવો માલુમ પડેઆથી સઘલી વાતોમા અતીઅંત ખુસાલી ભરેલું આખી એક શુભ કાંમ પરકાશી નીકલેજ કે, તે ઠાંકછે ખાતાપીના તથા ખીજી બાબદે ઉપર જેટલો ખરચ થયો હોય, તે કરતાં સરસ રકમ તેમના નામને જલેહ પમાડવા જેવી સખાવત માટે રૂપીઆ ૨,૧૨,૫૦૦ ની, ધરમ ખાતે અલહેધી કાહડી; અને તે ઉપર પોતાની સંગાથે શેઠ નાનાબાઈ ખેરાંમજી જીજીબાઈ, હાંનરેબલ મંગલદાસ નથુબાઈ, શેઠ દી-નસાજી માણિકજી ખીટીટ, વાડીઆજી શેઠ હેરમજીજી બમનજી, શેઠ મેરવાં-નજી ફરામજી પાંડેના, તથા મીં જેફરસન નામના અંગરેજ ગરહસંય મલી જન ૭ ને તરસડીઆ ડેડવેઆછે. આ થાપણની ઉપજ પેહલે વરથે રૂપીઆ ૬,૦૦૦, ખીજે શાલ ૨૬,૧૦૦, અને તેજ પરમાણુ મુજબ દરશલે એકેક શા રૂપીઆ વધતા રહે, જેવી ઉપજની ગણતરી, આ શેઠ ડેડવીને તેમાથી દર વરથે ૨૨,૦૦૦ નો ધરમ હુધઆવી તુલીક પોતાની મરજીપર એવી રીતે રાખે-એછે કે, તે માહેલા ૨૧,૦૦૦ જરથોસતી મજહબને લગતાં કારણમા વાપરવા, તથા ૨૧,૦૦૦ હરકોઈ સારાં કામોમા ખરચવા; અને બાકીની ઉપજ તરસ-ડીઆની નજરમા જેમ સારું દેખાય, તેવા ઉપોયોગમા નાવજોતનો કથોએ ફરક રાખેઆવના વાપડ; હેવાસતા ભરેઆં લખતથી તે સાહેબોને મુખતેઆરી આપીછે.

ઉપલી સખાવત બાબેનુ અનજુમન પતર* માલિકની ફરમાસથી આપણા શેહરી મીતર મીં નવરોજજી ફરહુવજીએ વાંચી સંભાલેઆ પછે, આ સખી નરની સ્તુતીમા એક શુભાખીત બારાંન કરેજી હતું; અને તેવીજ મતલબથી આપણા માન પાંમેલા મેજેસતરેટ મીં ડાસાબાઈ ફરાંમજી કરકા, તથા ઘોરી-અંટલ તરાનસેટર મીં વીનામ્પેકરાવ વાશુદેવજીએ તારીફ લામ્પેક બારાંણો કીધાં.

* એજ ઠાંકછે આ રાસીમંત શેઠે પોતાના બચાંઓનો મોહબો કાએમ સુધી વ-લસ પરમપર જલવાઈ રેહવાનો હેતુ ઈછીને, કેહ્ય કે, ૨૨૬ લાખનો એક મોટો બંડોલ પોતાની પુંજમાથી અલહેધી ખાડેઆ; અને તેપણ ઉપર જણાવેલા શેરી-આઓનાજ તરસડપણમા રાખેઆછે. એ બાબેની ગોઠવણ જેવી કીધેલી સાંબલ-વામા આડીછે કે, તેની સઘલી ઉપજનો પેહલો બોગવડો શેઠ બેરાંમજીની હુધઆવી મુધી તેનાને મલે; અને તેપછે શેઠ નાનાબાઈ તથા તેવણની પાછલ જે વડા વારેયો ઉતરતા રહે, તેઓ દરએકને પેદરપે મલેઆ કરે. આ બાબદ જેકે તેમના સંસાર સંબંધી ખાંનગી હેવાને લીધે જાહેરમા આવવી તો જોઈએ નહીં, પણ એક નવાઈ તરીકે આલમની જાણ માટે હીંઆં લખલ કીધીછે. નાં ૯૦

નવજોત વખતની વાત પુરી કીધા પછે, પાછલેપોહરની ઠાઠમાટનો ચી-
તાર હાવી રીતે મેલાઈ રાખાએછે કે, લગનની મીઠાસમા સાંમેલ રેહવા યકી
તે વખતના આપણા માજી ગવરનર ધી રાઈટ હાંનરેખલ સર શીમાર ફીટમી-
રલડને જે ઇજન યએઈ હતું, તે ખુશી સાથે કજીલ રાખીને નામદાર હાકમ
પોતાના હમસરીક* કાંઉન્ટીલરને માંન આપવા માટે રીસાલા સહીત દબદ-
બાથી હાજર થયા હતા; અને તે સાથે પોતાનું ખાતગી વર્ગતરખી મીઠાસની
ગંમત માટે તાંહાં બોલાવેઈ હતું; એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત નામદાર રાંણીની
૮૩ મી રીજમીટનું શુંદર વર્ગતરખી આવીને તેમાં સાંમેલ યએઈ હતું. રાહ-
જનની મીઠાસરા એટલી તો ખીચોખીચ બરાઈ હતી કે હેવા મોટા મહીમાં
કોઈ કદાચજ કેથે મલી રોકે, કેમકે તેમાં પેહલે અને વચલે વાંગેના સરવે દેશી
ચેડીઆઓની સઘલી વરણો જેમ આવી મલી હતી, તેમ ઘણાક પુરોષીઆન
મરહુસથોની તેઓની શુંદર ખાંનુઓ સહીત તે મેહમાનીમા ખીરાજેઆ હતા.
એઓમાં મુખીઆ કચી લરાકચી ચેનાપવી, હાઈ કોરટના જડજે તથા કાંઉન-
ટીલના મેમબરો વગેરે જોવામા આવતા હતા; અને તે વચરંગી મેલાવડની
રચના દરએક જોનારાને અરસપરસ ઘણીજ ખુશી પમાડવી હતી, સાંબલેઆ
પરમાણે તેહવા રલીઆમના મહીમાનો એક ફોટોગ્રાફની આબેહુબ ઉતારી
લીધામા આવેઆ હતા. લગનની રચના છેક પાછલાપોહરથી તે પાછલી રાત
તુલીક ચકચકીત રહી હતી, પણ નામદાર ગવરનર સાહેબ તો માતર ૮ વાંગતાંને
શુમારે મોડું માનખાંન લઈને રખસત પાંમેઆ હતા; અને જેમ પધારતી વ-
ખતે, તેમજ રવાંનગી ટાંકને હાજર રહેલાં શુંદર વર્ગતરેના ખુરાહાલી બરેઆ
સરોદથી તે નામદારને સાઈ માન મલેઈ હતું. આટલી વાત કેહવાની જે
બાકી રહીઅ, તેને અતરે સમાવવી જોઈએઅ કે, ખંગલાના પોહલા ચોકમાં
છેક બાહેરના દરવાજા આગલથી તે આટલા સુધી રંગ બેરંગી ગાલીઆઓ
પાંધરેઆથી અછી આરાસતગી દેખાઈ હતી.

હાવી રીતનું રામ રચીલું કાંમ છેક ધરાવી સને ૧૮૩૬ પછેથી લગભગ
છતરીસ વરશે જે સમપુરણ રીતે સરનજાંમ ઉતરેઈ તેની સરખાંમની અચીત
કરીને તે વખતપર પાદશાહી દબદબા લાએકેનો મેલાવડો મેલવનારા આપણા
પેહલા બારેનેટ સાહેબ મરહુમ સર જમશેદજીને તાંહાંના મોટાં લગનની સાથે
થઈ રેહવામાં કચીની કશુર દેખાઈ નોહતી, જેની સાખથી દાખલ આહેજ
બોધાનુછે તો આ હમારી મરીબડી નાંધ ઘણી લાંમખી મુદત સુધી સાચવી
રાખનારા સાહેબોને વખતે વખત સામેતી આવેઆ કરચે.

આપણાં જમાને હતાંમ મરહુમ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારેનેટ,
પોતાની પુર જાહેજલાલીના વખતપર, વરસમાં એક અથવા બેવાર પોતીકા
પુરોષીઆન મીતરેને મોઢી ધાંમકુમથી ખાલો આપતા હતા; જેમાં ગવરનર,
જડજે કાંઉન્ટીલરે, લસકચી તથા સીવીલ ખાતાનાં મોટા અમલદારો, ઉપરાંત

* એ વખતપર આ ચેક બેરિંગનું ધારા બાંધનારી સભા અંદર “ધી હાંનરેખલ”
નો એલકાબ ધારત કચી ખીરાજના હતા. નો. લે.

મોટે ધમ્મેના ધરમ ખાતાની મદદમા તાહાના દસતુર ખાણુ-
બાહધર નોથિરવાનજી બમાસપજીને સપુરદ કરી લીધા હતા;
અને તે પહેલાં જે વરસમા ઉપલા વીઆજના રૂ. ૨,૦૦૦ ની
એક નોટ ટકા ૪ વારી ખરીદ કરીને મુંબઈની ધુનીવર-
ગીટીના સીંદિકેટની મડખી ઉપર તારીખ ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર
૧૮૭૧ ની તેરીએ મોકલાવીને એવી ખાચેસ જણાવીડે કે,
તેના વીઆજના દર સાને ઉપજતા રૂ. ૮૦ તે ખાતાં-
મધી કેલવણી પામીને ફતેહમદી સાથે પસાર થતા સૂરસ
વીદ્યાગધીએને આ મરહુમ બાઈને નામની સ્કાલરશીપ
આપરી. આ પુજીમાંથી તરણુ વરસની ઉપજતા રૂ. ૫૦૦
તરણુ હજાર જુદા જુદા જે કાગળના ઉપીયોગમા આવેઆ
પહે અસલ થાપણુને સાબલેઆ પરમાણે લગણુ ટાકજી
ધરમ ખાતે અબાહેધા કાહડલા જે લાખ ને સાહજા બાગ
હજારની રકમ અદર મેનરી લીધાડે. ૩,૦૦૦

૧૨૩૮ મા, ગાબદએ ને ૧૭૩૭ ની સાખ શુજરાત તરફ આવેલી
કેલધી એડા તથા અમદાવાદના ગરીબો ને ખાચેમાય થયા
હતા, તેઓના આસર મોટે ઉભી કીધેલી થાપણુમા હાંનરે-
બલ શેઠ મગલદાસની સાથે આ સખી નરે નીમોનીમ બગી
આપેવા કુલ રૂ. ૫,૦૦૦ એડાના કસેક્ટર પાથે ને અણામત
ગેયા હતા; તે ખાતે તાહાના સતાવાખાએ પેહલા નડીઆડ
ખાતે આ શેઠના સવરગવાશી મોહરદારની હિઆદગારીમા
"માણેકબાઈ ધરમસાના" બાધવાની દરખાસત થઈ હતી;
પણ પાછળથી તે વીઆર ફેરવીને મેહમુદખાદમા ગરીમ
દરદીએને દવાની ને જરૂર પડી, તે બાબેનો અંદામસ્ત મેહુ
સાહેબએ બાહાન રાખેઆ મુજબ "માણેકબાઈ દીસપેણુશેરી"
નામનુ ધરમ ખાતે દવાખાનું તાહા સધાપેજી, તારે તેના
કામમા વપડાએલી ઉપલી સગખી રકમ મધે આ શેઠી-
આના અપાએલા ૩,૫૦૦

૧૨૩૯ મા, એવાવ ખાતે બધાએની અગીઆરી ઈબ્રાઈ, તેના
જરાણુમા સામેય રેહવા મોટે આ સહિબ તાહા શીધારેઆ
હતા; તારે તેની ખુસાલીમા તાહાના જરૂરેસતીએએ તેવ-
ણુના ખણોતા પગવા પેહલવેહલા મુબારક થયલા નેએએઆ,
તેની હિઆદગારીમા એક સુબાખીત માન પતરની સાથે
એઆનજોગની તેનાને ને બેટ કીધી હતી, તેના પાર પાડે
વારી દેવા મોટે તાહાના ધરમ ખાતે આ સખી શેઠે આપેલા.

૧૨૩૯ મા, કસકરડ મારકેટની સુદર એમારતની શોબા વધારવાના
હેતુથી તરેહવાર કુસોના જાહાડવાના કુંડાએ બેટ મોકલા
તેની કીમત ૪૦૦

- ૧૨૪૦ મા, સર કાવસજી ભંગીર રેડીમણી શી. એસ. આઈનું
બાહાવરું બનવારી મંગાવા થકી યાએલાં જાહેર હુકમરાંણામા
બરી આપેલા ૪૦૦
- ૧૨૪૧ મા, રેજ ૧ લો માહ ૬ ઠો શેહણરાહીએ પોતાના નખીરા
શ્રેષ્ઠ રસતમજીને જરથોસતી મજહબના ફરમાન મુજબ બસતે
કુસલીઆન કીધા, તેની ખુસાલીમા ધરાનદેસના લાચાર
જરથોસતીઓના ધરમ ખાતાંની પુંજમા આપેલા..... ૫૦૦
- ૧૨૪૧ મા, રેજ ૧૬ મો માહ ૬ ઠો શેહણરાહીએ ઉપર જણા-
વેલા નેક બખત નખીરાની શેઆદી મુખારક યાઈ, તેની
ખુસાલીમા આ નોંધને ૫૦૦ મે પાંને દાખલ કીધેલી હકીકત
મુજબ ધરમ ખાતે અમલદેધા કહડેલા (જેની અંદર તેમની
મોહરદારના પુન માટે પરચમ આપેલા રૂ.૫૦૦૦ ખી આં-
મેજ થયાછે)..... ૨,૧૨,૫૦૦
- ૧૨૪૧ મા, મરહુમ શ્રેષ્ઠ રસતમજી જમશેદજી જીજીભાઈના નેક
નામી બરેઆં કાંમોની ઈઆદગારી જરથોસતીઓ વચે
જલવાઈ રેહવાના કારણસર થયેલાં જાહેર હુકમરાંણાની ટીપમા
બરેલા ૧૦૦
- કેટલાક ગરજવંતા ગરહસથોની તંગદેસતી ઉપર રેહમતી નજર
પુગાડીને આ સાહેબ છુપી રીતે તેઓને સંતોસતા રેહવ,
તેમા ખેરજી ખેરજી અયાઈ મુકેલી રકમેનો અટકલો જે
સાંભલેએછે તેની સંખ્યા..... ૧,૫૦,૦૦૦

ઉપલી યાદી મુજબ આ સખી શેઠની સખાવતમા અપાએલા રૂ.૩,૭૬,૬૭૫
ના સરવાણા, તેમના દયાણુ દીલજુરધને સુકાળલે સમપુરણુ કરી કહીએ, તે
કરતાં વધારે-રકમે તેમના અજાણામણી અરથાએથી પીચારથી જાઈએ; પણ
કેટલીક બાબતો ઈઆતો જાહેરમા આવતાં પછાત રહી હોએ, અથવા તેનાએ
કાઈને જાણ પડવા ન દીધી હોએ તો તેવા સખબધી આ ટીપ અધુરી રહેલી
સહમજાએછે.

આ સાહેબના ખીર્જા કેટલાંક પરમારથી કાંમોમા જે ઉતંમ નમુનો બેલાવાની
વકીપર હતો, તેએ રીતે કે, ધરંન તરફથી દુકાલની આફત અમતા ૫૦ ૧૨૪૦ મા
આવેલા લાચાર જરથોસતીઓ માહેલા આસાંમી જણુ ૧૦ ને એક ચોકસ
સુસારે આપતો કરીને પોલીકા પોર ગાંમના* મોઠા વજીર અંદરની કેટલીક

જ આ વજીરે પેહલાં મરહુમ શ્રેષ્ઠ ખરથેદજી કાવસજી બનાજી પાયે હતો, જે
પછેની મળિકી મરહુમ શ્રેષ્ઠ માણેકજી લીમજી બનાજીને હાય ગઈ હતી; પણ
તેમના બે દીકરાઓ પાછલથી દેનદાસીના દખાનમા ફક્ત પડેઆ તારે તાંહાથી ઈ
સને ૧૮૬૮ અથવા ૧૯ માનીકલીને આ બાએગવંતા શ્રેષ્ઠ વેચાણુ લીધા મુજબ તેનાની
મીરાસમા ગણાયોછે. એની અંદર સાત ગામો જોછે તેઓના નામા—પેરગાંમ,
પાહાડી, પોઈસર, બાંનદોલી, માળસ, મોઘરા, અને વેસીરવા. નોં સં.

આની જમીન તરણુથી તે પાચ વરસની મુદતે એમી ખાના યોદ્ધા હતી. આથી કમી બનતે એવું કે, જાહા સુનો તે જમીન ઉપજ આપના જોગ એકાદને તઈઆર થાતે, તાહા તુલિષ્ટ એકતો મનતો મુસારે તેઓનું આખરથી મુજરાણું નીભાવતે, અને ખીમ્તુ એ કે, તેવા ઉદ્યોગમાં ઉતેજન ની તેઓને ઘણું સારું હાય આવેઆથી, આ ઉદાર ચેકનું હાનમપણ વાનાયા બીના રહેતેજ નહીં; પણ અફસોસકે તેઓની આનસાઈ તથા બેરડાઈ ઉપર કે, તાહા ચોડાજ મહીના રહેઆ તેટલા ગામના મરીન લોકો સાથે તટા રીસાદા મચાવીને તેઓએ જે માગમાર કરવા માડી, તે ની પચાની પતારના અને તેઓને સગાની ગમ્મતા, આ માનનતા થીઓને બહુ મેહાત પડી હતી, તોપણ એક રીતે પોતાના જગલી તથા જહનુની ખવાસ તનેઆ વના તાહાથી તેઓ નીકળી જાનને રહે જલતા થઈપડેઆ, તેને લીધે આ ચેકની રીડી ડાયેગ રીડવી પામી સમી નહીં.

બરચ પાતે મરુમ ચેક જીજીવાઈ ઘામખાઈએ પોતાની તઈઆતીમા સમી ની વરણના લોકોની કેલનણી સાર, જે સકુન તેમનીજ સખાવતથી સધા પેરી આણુ રહીકે, તેને સારા પાયા પર લાનવાના હેતુથી તેમના આ પછોતા પુત વારમવાર રીડી કોચેસ કરતા માણુમ પડેઆકે; અને કેહમ કે તે તરફ બેવાર થયની પોતાની ચેનઘાહ વખતે નીસાનના લીટઆ અખીઆવીઓને ઈનામો તથા બખચેચો પણ તેનાએ આપી હતી.

વાચનાસ સાંકેઓએ આટલી વાતની ખચીત કરી ધિઆનમાં રાખવી જોઈએ કે, “બોમને બરેડા અને ચેનટરલ ઈડીયા રેલવે કંપની” વાનાઓએ, પોતાનું વડુ મથક પરથમ ગરાટરેડ ઉપજ ગણેક હતું આથી નગી બહિર દેરાવરે તરફથી આગ માડીઓમા મોડી રાતકે આથી પોહવનારાઓને કોટ તરફ જતા ઘણી આપદા સાથે અગવડ ખમવી પડતી હતી, તે સાબલેઆ પરમાણે આ ચેકીઓએ તેના વડા વલીવટદાર ઉપરાત સરકાર ઉપર લખીને તાહાથી ચરખીરેડ, મરીણનાઈન તથા કોટ મહી તરણુ મથકો નવરાખી આપના તથા ઉતારેઓના આકરા દરમા ઘટાડો કગલી અપાનાની આગેવાની ખરી ઘેલચોજીથી લઈને પરજનને શુખ અને સવન બખચેજીકે. આસા એક ખીતે જમરે આટના મરી ઘેલો કેહવાએકે કે, ૫૦ ૧૨૪૨ ના ચેહનસાગી આદર મહીનાના પેહનાથી તે ૩૦ મા રોજસુધી, ઉદવારાના આતસમેહરામના પરીતગ તથા પુરાના કેબલાને ચેજદો કગવા જનારા પારલીઓ માટે, આ માનનતા અ કાબર સાહેબે વગ લગાગીને તેઓ સાથે એમી ગોઠનણ બધ બેસાડી હતી કે, ઉપના આખા મહીના સુવી દરરોજ જતી તથા આવતી જે ન તરેનો તાહાના મથકપર તેઓને લાવ લઈ જવ સર તાહા ચોબેઆ કરે આ ચેકીઓની હારી રીડી કોચેસ જે દર વરચે તેટલે ટાપ્લે આણુ રહેચે તો, તેમના હમ-દીનો ઉપર તેનાએ અગણીત ઉપકાર કરી બતલાવેલો કેહવાશે, એમજન નહીં પણ પાક અતસમેહરામની અજમતી બરેલી બખચેસથી તેમના માન તથા મરતખામા કે, તે કરતા ની અતી મોટો વધારો થયે.

આ ગરમી ચેકીઓની ત્રીસીનો મહી અરેલો ટુક અહેવાલ હોઆ

સમાપ્ત કરતા હતા, તેટલાં વધી એક માહબારત કામ ગ્રંથોંધી માથે ઉઠાવી લીધેલી આગેવાની વીચેની યાદગારી ભરેલી જે વાત પરકાસતી જણાઈએ, તેને પણ ખુશી રીતથી સમાવેઆમા આવેએ કે, આપણી મરકાર તરફથી હવડાં અનધટની ઉતાવળમા ગંધાર્જને પમાર ચએલા કેટલાક સકત ધારાએ (જેમા નીમખ બાબેનોખી લાગુ પાડેઆછે) પરજને જીલમાત ભરેઆ માલુમ પડેઆ છે, તેની ફરીઆદ ધરતે ઠેકાંછે પોંહઆડવા સાહે તેવનના વાજખી વીમાર સાથે આપણી વસતી માહેલા પેહલે વાંધેના પારશી, હીંદુ, મુમલમાન, યાહુધી, પોર-દુગીસ તથા અંગરેજો મલી મુમારે સવાસો ગરહસથો જે સાંમેલ યથા, તેટલા બધાઓની સહી થીકેનો એક પતર ૧૮૭૩ ના અક્ટોબરની ૨૭ મી તારીખે હાઈ સરીફ ઉપર તેનાએ માફલાવીને ટાંઢિનહારની અંદર એક જાહેર સભા બોલાવવાની એલતેમાસ મુજરીછે. આ અકારા ધારથી પરજ ઉપર આવી પડતું કુખ દરે કરવા માટે સવર્ગતરપણુ સાચવીને જે વાત હીંમતથી ઊંચકી લીધીએ, તેને યેવઠ મુધો પોંહઆ વખી પાર ઉતારી આપયે તો, તેવણની સારી સહમજ સરકાર તથા પરજ વચેના એખલાસમા સરખો લાભ પરાપત થએલી વખનાથે તેમા તો કયો સંધે નથી.

શ્રેષ્ઠ ગેરાંમણની સખાવત ઉપર જેટલા સખયો સંતોસ પાંમવાની આ-થેઆ બાંધી બેઠા હથે, તે કરતાં અનેક કીસમના વીચેસ કાંમો હજી તે દયાણ દાતારની કારકીરતીમા થવાના જે બાકી રહેઆંએ, તે રૂડી પેરે પાર ઉતારી દેવા માટે બારેહકતાલા તેમની હજઆતીને દરાજી બખયે, હેવી કુવા માહતાજોની વઢી સરવે સજીઓએ અંતકરણથી આહવી જોઈએ.

ગાંભીરાઇમા બેલએલાં આ ગવાહેરને તાંહાં તેમની આખી હંદગીમા, માતરે એકજ ફરજંદની હસતી કીરતારે જે બખચેલીછે, તે ચીરનજીવીનુ નામ ન્હાનામાઈછે, અને તેમનો જનમ રેલ ૧૬ મો માહ ૨ જ્વે ચેહનસાહી રાલે ૧૨૧૧ ૫૦ મા મુબારક થએલો માલુમ પડેઆછે. આ જવાબ શ્રેષ્ઠ જોકે પો-તીકા મુરખીની મેહરયાંની હેઠલ માહીતી મેલવીને સંસારી કાંમોમા ઘણું થયું સવર્ગતરપણુ પરીટએલા દખાએછે, તોપણુ તેમના હેકમને તાએમે રહી ધટતી ફરજ અથા કીધામાં સાહે ડાહપણુ ખરચેછે.

વેપાર ખાતાંની તથા ખીજી કેટલીક જાહેર મંડલીઓ અંદર પોતાનો રૂડો દખાવ લીધાવેઆ ઉપરાંત કેટલુંક યક્ષ મુચેહના અમલદારોની સંજ્ઞાખી ખીરા-જતા રેહએ, એટલુંજ નહોં પણુ ચેહર મુધરાઈ ખાતાંનો વહીવટ ચલાવવા માટે જરથી ટાંઢિન કાંઢિનથીજ અતરે પરશીધ યાઈએ, તારથી પરજની પસંદગી મુજબ તેઓનો હક સંભાલવાના એહધાનુ માનખી તેનાએ ખરી લાએકાંતિયા મેલવી લીધુંછે.

સરકારી ચેવીંગ ખેંકની દખરેખ માટે ચેડવાએલી માનવંતી મંડલીના એક અધીકારી શ્રેષ્ઠ વીતએકરણ જાનનાથ સંકરચેઠના મુજરી ગયાથી, તેમની આલી પડેલી જએઆ પુરવા માટે જે લાએક ગરહસથની ગરજ હતી, તેવાજ

આ સદ્યુની યોડીઆને નામદાર સરકારે યોધીને ૧૮૭૩ ના અક્ટોબરની ૩૦ મી તારીખથી તેનાને નેમલ્યુક કીધા તે વાત ખબરને ખબદ પડવી વીચારવામા આવી છે.

યેઠ ન્હાનાબાઈને તાંહાં ખે નર વારેશીની વસતી ને યચ્ચેલી હતી, તેમા વડા દીકરા યેઠ રસતમજી રાજ ૨૯ મે માહ ૬ ટો ચેદનરાત્રી સાને ૧૨૩૨ ય૦ એ જનમ લઈ પોલીકા નેઆગાનેને ગુખ પમાડતા જણાવ્યે; અને તે મની પુઠે આલેલા દાદબાઈના જનમ રીવમની તો અખર મલી નધી, પણ મરણની ઠીપ ઉપરથી માણુમ પરજે છે કે, તે ચંચલ બાલક સવાપાંચ વરસની વયમા રાજ ૬ ટો માહ ૮ મે ચેદનરાત્રી માને ૧૨૪૧ મા બેહસતનસીન થઈ.

શેઠ દોરાબજી તથા ખેરાંમજી કરદુનજી લરાકરી.

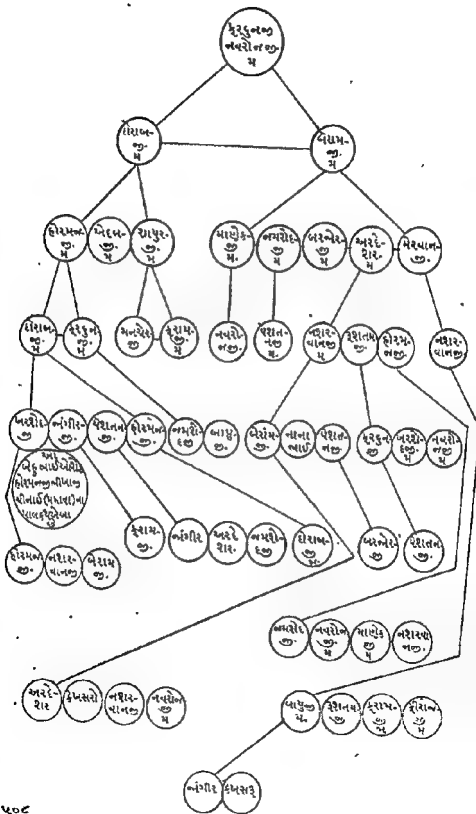
મથાસે જણાવેલા આ બેહુ બાઈચ્ચો, આપણી ટાપુના માનવંતા મરહુમ યેઠ હેરામજી દોરાબજી લરાકરીના બાવા તથા કાકા કેહવાતા હતા. આ બેહુ બાઈચ્ચોના બાવા યેઠ કરદુનજી નવરાજજી વીચે હેવું સાંજલેજીય કે, તે ગરહસથ સુરત ચેદરની અંદર ય૦ ૧૦૮૮ ને રાજ અંધેઆર પંથના ગરીબ મા બાપને ઘેર જનમ લીધા પછે, ૧૫ વરસની વયે પોંહચેઆ તારે, ૧૦૯૯ મા પોતાની શેજી સોધવા સાર અતરે આવેઆ; પણ કહેઆ થંધામા રાકાઈ રહેઆ તે બાબેની હકીકત હાય આવી નથી.

મજકુર કરદુનજીને તાંહાં ઉપલા ખે બેરાચ્ચોની ને બખચેસ થચ્ચેલી હતી, તેમા વડા ય૦ ૧૧૦૬ મા, અને નાધલા ૧૧૧૪ મા મુંબઈ ખાતે જનમ પાંખેલા જણવામા આવેઆ છે.

આ બેહુ બાઈચ્ચો વીચે કેહ્ય કે, તેઓના વખતની વલાણ મુજબ, અંગરેજી, વીદેઆની કેળવણી હાય કરી લીધાથી ઘણા કાપેસોમા ગણાતા હતા; અને તેટલીજ ખુબીથી સરકારી કમીસરી ખાતાંમા લખનાર તરીકેની આકરી લઈ રહેલા હતા. આ નેકખખતોના નશીબજેગે ધીપુ શુલતાનના બાપ મીર હમ્મધર સાચે આપણા રાજ કરતાચ્ચોને પેહલવેહલી લડાઈ હતી, અને તે તરફ આ ખરાંતનુ ને લરાકર ગચ્ચેજ, તેની સાચે રવાંણે કીધેલાં કમીસરી ખાતાંના હીસાબ રાખવાસારે નામદાર સરકારે તેઓને મોડલેઆ હતા. હાવાં માહબારત કાંમના સંબંધમા ઘણા વરચેવેર રહેઆને લીધે, તેઓની આપખ લરાકરીના અલકાબથી ને આલખાઈય, તેજ તેઓના પરીવારે વચે સચવાઈ રહેલી છે.

કમીસરી ખાતાંનું કંટાલા જરેજ કાંમ યેઠ દોરાબજીને નહી બાવેજ હથે, તેના સખબથી પોલીકા બાઈને તેમા જલુક રેહવાને બંદોબસત કીધા પછે, યોડીજ મુદતમા સરકારી આકરી છેડીને તેજ મુંબઈ આવેઆ; અને પાંચ પર્ધસા ગઠિ થયા હતા, તેને રેજગાગમા ૧ માં મોદગર બની રહેઆ.

ભરૂકરીનાં બાનદાનની વંશાવલી.

આગલા દાહડખા ઉપર ચારશીઆને માથે હેખેલી પંચામૃતના અકાપ-
રની ટીપમા આ શેઠ દોરાબજીનું નામ ૫૦ ૧૧૪૩ ને સાળથી નોવામા આ-
વેજે, અને તે પવીતર ઓહપા પોતાના મરણની છેલ્લી ધડી મુધી કેહ્ય કે
સારી વરતણુકથી અપક્ષપાતપણે સાચવી રાખીને પોતાની તથા પરાધ કોમોમા
અતીર્થત માન મેલવતા હતા.

વેપારી વરતમા શેઠ દોરાબજીનું નામ ધરાવી સને ૧૭૯૩ ની અંગરેજ
કેપ્ટેનનડર આપણને દેખાડે, પણ ૧૭૯૫ મા કાંઈજ નીરાંની જણાતી નથી;
મટે ૫૦ ૧૧૬૨ અથવા ૧૧૬૩ ના વરસની વચ્ચે તેવણુ કદાપી વધકુંવાસ
થયા હોયે એવું અટકલવામા આવેછે.

આ ગરહતથ પોતાની પાછલ વર્ણિસાવલીમા દાખલ થયા મુજબ તરણ
દીકરાઓ ને મેલી ગયો હતો, તે માહેલા ખીજ તથા તરીજની તો કાંઈજ
યાદી હાય આવી નથી; પણ વડનો અહેવાલ નેચો જણાયા, તેવાજ હીઆં
નોધી લખ્યેછે.

શેઠ હોરમજી દોરાબજી લરાકરી.

આ રાકરમી શેઠના જનમનું સાલ, તેમની મરતી વખતે જણાવેલી વચ
ઉપરથી ૫૦ ૧૧૩૩ નું માનવામા આવેછે. સંસાર સરજવાની સહમજમા આ-
વતાંજ, બાપને તાંહાંના વેપારી વહીવટમા વીટલાઈ પડ્યાથી જેમ ઉમર વધી,
તેમ સાથે અનુભવ મેલવી લીધો હતો; અને તેપછે થોડુંક મુધી આ ટાપુના
મલેતોજર શેઠ અરદેશર દાદીની સાથે, વહવારનો સંબંધ મલેઆપી, પોતાને
માઠા બાંચેગરાલી ગણુવા લાગા.

ઉપલા શેઠની સાહેબા પામેઆ તારે કેહ્ય કે, ધરાવી સને ૧૮૦૦ ના
માસર, તે સહેજુ આજુ સંજો. એટલું જાણકાર જાહેર વેહસેમહતા ચીતની
સકરે શીધારેઆ હતા; અને તે પછે તાંહાંની કેટલી સકર એનાચે કીધી, તેની
અરી ખબર મલી નથી.

આ શેઠીઆનું બાપનું એટલું તો આકલું અને ઉતાવળું હતું કે, સાહમનો
સખર નો તદન અજાણેઆ હોયે તો, તેનાને વરહકના અથવા કજઆખોર
કહેઆવતા ખીજે કોઈજ અલકાર લગાડી સંજેજ નહીં; પણ અરખરી રીતે
બેતાં તો તેમનું ઉતાવળું બિલવું આકલાપણામા ગણુલું હતું, અને તે ઉપરથી
ચીનમા ચીના લોકો પેલીકી જુગાનમા તેનાને “કાહુકાહુ ટાંચેપાન” (યાને
વહડકના શેઠ) ને નામે ઓલખવા લાગા. ચીનમા બીજાંની તરકારી તદન
હતીજ નહીં, તાંહાં આ શેઠે તેના ખીજ મુંગધથી લઈ જઈને વાવેઆપી સર-
વેના ખપમા આવનારી આ ઉતમ તરકારીનું નામ ચીના લોકો પણ “કાહુ
કાહુ છેપ” શીવળે ખીજું આપી રહેઆ નહીં; અને તેથી કરી આ શેઠને
નામની એક સાચી વાદ્યારી ચીન દેરામા હજમુધી સગવાઈ રહેલીછે.

આ ચેકનો ખુદ વેપાર જરૂર વળેલો, તો તે ૧૧ કારણો સાથે વાહાણો ગમવાની પણ તેનાં કુરબી વીચારી હતી, અને પેલી નામે બે બારકડો ને ચી ૧, તથા ૩૧૩૮૧ વીગેરેના બદલે તરફ ફરતા હતા, તેમાં ૬૫૩ ૮૧ વાહુ “મીનારવા” આશુગી હસાને ૫૦ ૧૧૭૫ થી તે ૧૧૭૮ મુધી જણાવે; અને ખીજી ૭૮૫ ૮૧ વાહુ “લાગડ કેઆમલડે” ગાં નાગરદાગી ૧૨૭ મીની રાસમા ૧૧૦૩ થી કેટલીક મુદત મુધી આડુ ગેઆ પડે, પોતાને ખુદ નામે ફરતુ હતુ. આ કેડુ બારકડા આતમા એટલુતો સરસ હતુ કે તેની આઠ દીવસ આગાઈ ધળા બાગરો જેમ હોંઆથી તેમજ ચીનથી હકારે તે તેઓને પડત મુજીને વેલુ પોહચી સકતુ હતું; અને તેથી કરી ઉતારોએ તે તથા માન ધળીઓને તે આની ઉપીચોગી થાંચેડુ કેહનાડુ ૮૫, કારણ કે તેની હાઈઆની મુધી આ બદરના કોઈ ની બારકડો તેને આનમા હરાવેજન નોહતુ એ નામીચુ વાહાણુ થોડુ મુધો એવનની લગાઈમા મગાવુ હતુ તાહાથી ૪૦ સને ૧૮૪૦ માં લસકર લખને મુખ્ય અવતા બારાની બાહો સકત તોફાનમા સપડાઈને તાનમા ધસડાડુ એક ખગાપર લાધીને એવુતો જોસમા આફઝાઈ કે, તેના જરૂરથી અતે તે તદન બાગી ગયુ, પણ તેના અચનકપતાન ટોક-સની બરી બાહાવરીથી તે માહેના એકે એક પરાબીઓને તરાપાની મારફતે અધેરી રાતરે ડીનારા તરફ સનામત પોહચાડેઆ હતા.

બારસીની કોમમા પરબેઆત થયના આ ચેક દોરમજી દોરાબજીની જાહેરાતના પાના વખત પર તેનાથી જાહેરના ઉપીચોગી કાગો એના તે નથી થયા કે, તે બાને ની કીરતીને હોંઆ રાખન કરી દેખાડીએ, પણ એક વાત તે સાહેબની બની શોચનાથી જે પરકાગેરી કેહવાઈએ, તેટલીજ ખુબીનો ચોગડ પમરાઈ હોંઆ મુંધાડીએડે, અને તે એકે, આ ચેક પોતાના નામીચા વાહાણની અદર દર મોસમની સફરને સમે સાથે પગાર આપીને, કામ કરી સમે તેવા મુનનદા અનારીએ લેતા હતા, કે તરતેફાની વેના ખીજા બાગરોની પો દરીઅવની જાહેરાતી રીકારી બોગવરી પડેજ નહોં આ ગલા વખત પર આપણી ટાપુ ખાતે વાહાણે અહડતા અનારીએ ની સ બાન રાખનારી સરકાર તરફથી “રીજસતરી આફીરા” નેમાએલી નોહતી, તેહવા અર્ધઆમપર અલાખીએ પોહચાડનારા કેટલાક લુછા લોકો વાહાણુ ધણીઓને તાહાથી જોઈતા માણુઓને મુસાઈ સાગી રવેયે લીવા છતાં કામને સહમજનારા થોડાક સાસ માણુઓને સરવેથી પેહલા અહડારી આપે, અને બાકીના મીચાગ હેનકગી, ઈઆ ફકીરે, અથવા ટોલકડા વગાડનારા જેવાઓને ઠગ વીદિઆથી બારકડા નાગર ઉપાડીને સફર આનતુ થાંચે તારે તે ઉપર લઈ જઈને મેલી આવતા, અને જે ખીચારોએ દરીઆ વની મુખીબત કોઈ દહાડે ન જોએલી, તેહવા થોડો કામ બની નહીં સમે આની સજમા બેધડક માર આઈને હથમુવા થતા, આ નોંધ લેનાર પોતાની ધણીક સફરમા નજરે જોયાખીડે, પણ “લાગડ કેઆસલડે” તેવી બદના-મીમાથી સઘ મોકલુ રેહતુ માણુમ પડેજ હતુ.

વાંહાંણના ખલાશીએને સફરના યોગક માટે વગર માલેલા જાડા ચોખ્ખા, અને ગાંધું ખખરે તેવું ચોડુંક જોઈ ધીધ વાંહાંણ ધણીએ પાચેથી દર રોજ દાહડામા તરણ વાર મલેઆ કરવાનો ને શીરેસતો હતો, તેમા આ ચેઢના ખારકચો અંદર ચહડેલા ખલાશીએ ખરે ખરા બખ્ખેગસાલી ગણાતા હતા; એનું કારણ એવું કેહવખ્ખેહુછે કે, દર મેતામે ખારકસ હપડવાની થોડા દિવસ આગમજીની તેવા લોકોને જરના ધણા જાડા નહીં પણ માફક સરના સારા ચોખ્ખા, તેનીજ કીસમની દાળ, તથા ચોળ્યું ધીધ ચોતાને તાંહાં મંગાવીને તજરે જોતા, અને આનાજને ચલાવીને સાફ મુદ્દ કરાવેઆ પછે વાંહાંણ ઉપર મોકલાવતા હતા, તેથી કરી જે વાતનું મુંખ ખીચારા દરીઆઈ દડકાએને ને પરાપત થવું તેમા, એક તો પ્રરતો પગાર તેએને મજે પડતો, અને ખીજું મુતરે બિજન સદા મજનું; તેથી જાંહાં મુંધી ખારાંમા “હારડ કેઆસઠધરેએ” હંકારવાની તઈઆરી પર હેએ, તાંહાં છુલીક ખીજાં ખારકચોની નોકરીમા કોઈખી ખલાશી જવા માગતો નેહતો.

આ ચેઢની સાહેતા હેઢલ ચોતાના વડા હીકરા દોરાળી, તથા રાજ પરમાણુંદાસ નાગરદાસની જબજુમાં “પરમાર્દ દોરાળી”ની આટકથી ને બોહોદા વેપાર ચલેઆ હતો, તેની જવાબદારી ચોતાને સર હેવાને લીધે ઇન સને ૧૮૭૫ મા જરે તે પેહડી દેવાનાં જખર્શ દળાંણમા ફરી પડી, તારે તેની આંએ આ બુલેશરો ચેઢનેખી હીસલાખી નાખેઆથી તેનાને તાંહાંના રોજગાર ચોડુંક મુંધી આછવાતો રહીને પછે જમ્મીને લીધે સાખજો બંધ પડેઆ હતો, તે વાત જાહેરમા આણુતાં ખરખરી દલગીરી હપજે.

ઉપર જણાવેલાં વાંહાંણો શીવાએ આ ચેઢની ખીજી માહબારત મીલકતો જે હતી, તેમા એકતો દેવળની બાગલો પસાર કરીને કોઈ તરફ ઉગમને જતાં જમના હાતપર તેજ ધપથી હવડાંમુંધી ઉભેલું પેહલુંજ ઘર (તેને લગતી હુકાંણો શીકે,) અને ખીજી તારદેવ આગલ મીન કાવરાજી નાનાબાઈ દાવર પાચે “અમાવનસ ફીનીંગ કુંપની”નું ને કારખાનું ચલેછે, તે માહેલા અસલી બંગલા સાચેની મરા મોટી વાડીના ધણા વરચો મુંધી ખુદ માલેક હતા; પણ બાએગના બીજેમથી સરવે નહીં સરીખુ થઈ જતાં, આ ચેઢની છંદગી જરે ૭૮ વરસપર આવી આટકી, તારે કુનીઆંના દોરમાથી કરી પકડીને રોજ ૪ થો માહ ૯ મો કદીમી રામે ૧૨૧૧ ૫૦ એ જીવત તરફ ચાલી ગયા; અને તે દાહડાથી આપણી વસતીના પ્રસતમ વેપારી, તથા લગબજ પા સદી મુંધી ખરેખુત રહેલા ખારશી ખંચાવતના સવંતર અધીકારીનું નેકનામ અતમ મઈ પડજા છે.

શેઠ બેરાંમણ ફરદુનજી લશકરી.

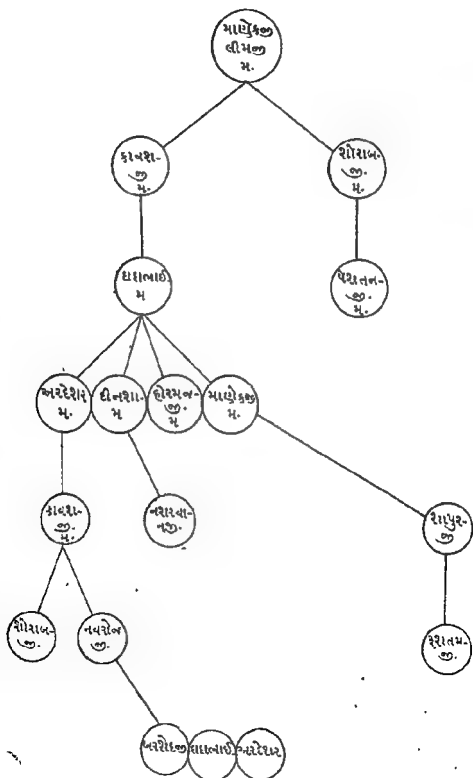
લશકરીની અટકનો પાયો નાખનારાઓ માહેલા આ ખીજ ગરહસથનું નામ મથાલે ખીરાજેઝે, તેનાને ઘણા ખરા લોકો “મેહલાઈ લશકરી” કેહતા હતા. દીપ્ત મુલતાન ઉપરની લડાઈ જરે પુરી થવા પડે કમીસરી ખાતાની સાથે એવણુ મુખધ આનેઆ, તારે પોતાની મેહનતથી મેલવેલા ૫ હશિા ઉપર કનસત પકડી તેનો ભોગવટો કરવા લાગા; અને તેમાથી ઘોડો ભાગ કોઠની અદર પીઠાના મેહલામા રાકીને એક ધેર ને બધાવેઈ હતુ, તે આને લગભગ ૭૦ વરસનુ પુરાણુ થતા તેમના નાધલા દીકરા ચેઠ મેહલુજી, ૫૨-વરદેગારની પીરૈજનગીથી હુઈઆત રહીને હવડા જઈફોએ પુત્રેલા ને જણાએઅ, તેવણુ પાથે સચવાએડુઝે આ ગરહસથ ૮૦ વગસની બુભેરગીએ પોહચીને રૈજ ૧૫ મેા માહ ૯ મેા કદીમી રાસે ૧૭૯૪ થં એ મેહસતનશીન થવા, તે વખતે વર્જસાવલીમા જણાનેઆ મુજબ પાચ માહેના (વડા વતરેગે) આર દી-કરાએ હુઈઆત હતા.

આ મેહલાઈ લશકરીના બધા ખેટાએ બાપે એવુ જોલાવલુઝે કે, તેઓ પોતાના વખત પરમાણે મલેલી અગરજી વીર્યામા સારી માહિતકારી પામેઆ હતા; એ માહેના વડાની તો કશી કેફીએત માલુમ નથી, મગર ખીજ જમ-શેદજીએ ઘણા વરસો ખજાલ તરફ વેપારને અરથે મુજરેઆ હતા; અને તાહાથી પાચ પધથે શુખી થઈ આવીને મુખધમા ચોકકસુધી રહેઆ પડે, દમન જઈને જીરેગીના ખાકી દીવથે અમનોઅમાનથી પુરા કીધા હતા. દમણુ ખાતેના જરથોસલીઆમા ને કોઈ મરણુ પામતા તેનુ રવાણુ છેક ઉદવારે લઈ જવુ પડવુ હતુ; અને તેથી કરી ફરદરાજ સુધીની મજલ ઘણીજ હેજગારી બરેની જણાયા ઉપરથી, આ ગરહસથે પોતે નાધલી દમણુમા એક દોખમુ પોતાના મરહુમ પુતર પેસતનજીની નઈએતે બધાવાનુ કામ અલાવેઈ હતુ, પણ તે તઈઆર થવા આગમજ, રૈજ ૯ મેા માહ ૩ જો કદીમી રાસે ૧૧૮૯ મા જળની જગતને ફર કરી મીનોઈ જાહાન તરફ ચાલી ગયાને લીધે, હાના પુનવતા કામને સરજામ પોહચેલુ જોવા પામેઆ નોહતા એ દોખમુ જરે બધાઈને પુર થયુ, તારે તે મરહુમની વીધવા માણેકખાઈએ રૈજ ૧૩ મેા માહ ૮ મેા મેહનરાહી રાસે ૧૨૦૦ થં એ, મજહબના કાણુન મુજબ ઉદ વારીઆ મેખેટો પાથે ઘટતી કીરીઆ કરાવીને, હમદીન બાધએના રવાણોની આરાએસ મોટે વાપરવા આપેઆથી બરી બાઈએ પોતાના બરથારની કીરતી પગકાસવી રાખીઝે.

તરીજ ખેટા બરજોરજી ને ઘણા ખરા ખીનાગ તથા ચીન વચે પોતાના રૈજગારસર ફરતા હતા, તેવણુ રૈજ ૩ મેા માહ ૪ મેા કદીમી રાસે ૧૧૯૭ થં એ ચીનમા જરે મરણુ પામેઆ, તારે તેના રવાણુને વામપુ તરફ લાલ પાહાડ નામની જગેઆઝે તાહા બેલીધા કીધામા આવેઆ હતા.

શામરખાન દાનની વંશાવલી.

એવા ચીરણુથી જે અરદસર બેઠાની અટકથી પરખેઆત થઈ ગયાય, તેવણ કેહ્ય કે અંગરેજ વીરિઆમા બધા બાઈઆ કરતાં પીચિસ ખખરધાર હતાં. આ ગરહસયની કાગેલીએત તે વખતપર વખનાયાથી મરહુમ વાહાડીઆ અરશેદજી ફરાંમજી ઇં સને ૧૮૧૬ મા પોતાની તરીજી એવે તેનાને ચીન ખાતે લઈ ગયા હતા; જાંહાંથી તરણિક વરસમા માછા વધી આપેઆ પછે ઇં સને ૧૮૨૩ થી, આપણી માજી સુપરીમ કોરટ ખાતે દુબાસીઆ તથા તરણુમે કરનાર તરીકીની નોકરી મેલવીને, તે ઈનસાફી ખાતાંમાં મોટી મુદત સુધી કોડાઈ રહેવા હતા. આગલાં દાઉડાઓ ઉપર દેશીઆના ધિકરાઓને અંગરેજ પઠવામા જે અડચણો નડતી હતી, તે વાત આ ગરહસયે ધેઆતમા લઈને મીં મરેની ખનાયેલી અંગરેજ ગરાંમરનુ ખારાણુ તર યુલ્લશીમાં કરીને તે સાથે “વાકીઈનીમેરી” નામનુ એક પુસતક પણ હસતીમા આણેઆથી ચીખનારાઓને સગવડ કરી લીધી હતી. અંગરેજ અલમમા વખત જતે જેમ કુશખંડથી સુધારે આવી પેડા, તેમ તેનાની અપાસી કેળવણી નકામી પડવા લાગી; અને તે સાથે જઈફી ખાંમતા જણાયા ઉપરથી, મેઠા મુસારાની અરજ યુલ્લરી સાથે આફરીનુ રાજનાહુ જરે સરકારમા મોકલાવેજી, તારે ઇં સને ૧૮૮૫ થી દર મહીને રૂ ૨૦૦ નુ પેનસન જે આપનું કીકું, તે ઉપર પાંચેક વરસ સુધી છોદેગીને સંતોસ પમાડેઆ પછે, રાજ ૨૦ મા મહુ ૧ લા કલમી રાજિ ૧૨૨૦ ૫૦ જે આગલી કોરટને આ અરીશ દુબાસીઆ ૭૦ વરસને સુમારેની જામરમા મેહસતનચીન થયેજી.

સામ્ર ખાનદાનની સરખાત.

આ કુટુંબીઓની કેરીએત મેલવતાં વરવમ એકું માણુમ વરેજી હતું કે, એક કાવસજી માણેકજી ૫૦ ૧૧૨૨ મા સુરતના કોક ગાંમડાં તરફથી આવેઆ હતા; અને તેજ નામ પારસીઓની પધરાંમણીમાની હમે જણાવી ચુકા છઈએ. પણ પાછલથી એજ એકના એક દસતાવેજે એકું રૂપાડી આપેજામ કે, તેમના ખાવા માણેકજી લીમજી પરીવાર લઈને પેહલવેહવા ૧૧૦૨ મા જરે અતરે આવેઆ, તારે તેમના મેટા કાવસજી માતરે તેજ વરસમા જનમ પાંમલા હતા.

સામ્ર મખદ જે અંગરેજ (“Shayor”)કે તેને અરથ લાકડાં પેહરનારા કરાધનો યાએચ, માટે જે બંધા હાથ કરી લીધાથી ઉખી અટકે જે આલખાતા આવેઆ, તે ખાનદાનને હવડાં રાહિરના સખદાથી વરજ પીછાંણેજી.

ઉપજા બંધામા વખત યુલ્લરીને એક માણેકજીએ જરે આ દુતીઆની મમતાથી દુરી પકડી, તારે થોડી પુંજ ઉપરાંત કોઠમા પટેલના મેહલા અંદર મરહુમ એક પેશી કાકાની રાહમની હારમા એક ઘેર પોતીકાં જ્યાંએને રહેવા માટે તેવણ મેલી ગયા હતા.

અવનની પીઠથી ઉતરેલા બે બેઠાઓમાં કાવસજીના જનમનો રાને ઉપર જણાવેલો છે. પણ નાધલા ચોરાળજી બાપે ઝાઈજ ઈઆદી હાય આવી નહીં.

શેઃ કાવસજી રાઅરે બાપીકી પુજીનો ઉપીચોગ ધણી રૂડી રવેચે કરેઆ કીધો, તેથી થોડીજ સુદતમાં એક સવતતર વેપારી જની રહેઆ આ સાહેબે નાધલા પાપાપર આણુ કીધેલી અગરેજી ચામાણુની દુકાણુ, પરમથ તો વાડી આજીના મકલાપર જાહા હવજા ધધાદારી રોરઆ તથા પારશીઆ બેથેછે, તે માહેલા અકાદા મકાણુમાં હતી; અને તેપહે કામ વધેઆથી તાહાના ઉંભા અંગરેજ બબરમાં “મેટા સ્પીટ”વાલા માહેલામાં અરમાણી લોકાના દેવલની સાહમને અમારત વેચાવી લઈને લાવેઆ, તારાનુ તે પુરાનુ મકાણુ હજીસધી તેમના એક વારેસ પામે સમવાઈ રહેલુ સબલઆયે.

દુકાણુદારીમાંથી રૂડી વરતણુક વાપડીને સધરેલા દરવીઅને અગરેજો વચે વીઆજ વઢારે ફેરવવા લાગા, તેથી નાણા ધીરનારા સાહુકાર તરીકે તેના આ પરખેઆત થયા, એટલુજ નહીં પણ વેપારી મડલીઆમાંથી એક માનવતા શેરીઆ ગણાતા હતા.

શેઃ કાવસજી રાઅરે જરે મરણુની છએક મહીના આગમજ વશીઅેત કીધુ, તારે તેવન પાસેની મીલકતો હેલ સુજળ માડુમ પડી હતી જેમાં —

૧. પટેલના માહેલામાં એદલજી વઈદની પડારાનુ બાપીકુ પેર, જેની ફેફડી-અેત ઉપર આપેલી છે, એ પેર અસલમાં ધણુજ ભાગી ગયલુ હતું તેને આ શેઃ પોતીકે પછથે નવસરથી બધલેલું હતુ
  ૧. અજ માહેલામાં શેઃ દાદાબાઈ જમથેદજી પટેલ (જામડીઆ) ની પડારામાં, અને નસાખાતાની ગલી સાહામથે આપેલી મોટી હવેલી.
  ૩. અગરેજ બબરના ભાગ પેરે અગરેજો જણુ તરણુ પામેથી વેચાતા લીધેના.
  ૧. મજગામઆતે બગલા સાથેની મોટી વાડી
  ૧. બાહેરકોટ દાદીચેડના આતરામેહરામની પછવાડે આવેલુ અમરતરીનુ છાપડુ.
- એ ઉપરાંત જરજણુસો, સરસામાણુ, રોકડ તથા હુધરાણી વીગેરેનો દધવત જુરો કેહવામાં આવેઆ હતા.

પોતીકા ભાઈ ચોરાળજીના કપીલાનુ પાલણુની આ શેઃ કાવસજી સારી રવેચે કરતા હતા, અને જીદેગીનો અત જરે નજીક આવતો દેખાથો, તારે વરીઅેતનામાંની ખુનીથી ઉપની મીરાસ માહેલો થેડોક ભાગ, તેમના દીકરા પેરાતનજી જે તે વખતપર વચે પોહચેના નેહતા, તેને વાસતે આપડેધો કાહડતા બાકીનુ દધવત પોતાના એક પુરા દીકરા દાદાબાઈને સપૂરદ કીધા પહે, રાજ ૧ ડો માહ ૧ સો કદીમી રાને ૧૧૬૩ ચં એ વરસ ૬૧ ની ઉમરે મેહરાત નમીન થયા હતા.

અમની પહે શેઃ દાદાબાઈનો ઘર ચાલેઆ તારે, બાપીકી દુકાણુનો દબદબો અનીલીઅ વધારીને દરવીઅનો બડાવ પણ તેનાચે મુબલક હાય કીધો હતો. આ શેઃ જે કે પોતીકો સનસાર સબાતવા જેટલુ શીખેઆ રીવાચે

ખીજ કોઈખી માહબારત કેલવણી તો પામેલાજ નોહતા, તોપણ માહવેશથી મેલવેલી દાનાઈ એટલીતો ધસવંતો કે, ઘણીકે ખાખદોખા તેમના રૂડા વીચારે પડેલો ઉપોચોગી યાદ પડતા હતા.

પારશી પંચમ્મિતના અઢાળાશની હારમા આ એક ઘણા વરસોસુધી ખીરા-જતા રહીને સવતંતરપણથી પોતાનો અધીકાર બજાવતા હતા, તેની સાહદતમા એક વાત ને વખાણાએલી જાણવામા આવીછે, તેને હીંઆં નોધી લઈએ છે. કેહ્ય કે કોઈ ગરીબ પારશી પોતાની પરણી બાએડી ને બેડાન દેશે, તેથી તેણીને તજ ખીજ બાએડી કરવાની રજ ભેવા માટે તેમની પાસે જરૂર ગયો, તારે સંધલી કેરીએત સાંભલી લીધાપછે, તેણીની આલચલણ તથા નીતી સંજંધી પુછપરછ સારી રવેસે કીધી; જેનો બોલાયો મનમાનતો મહેઆ ઉપરથી, ફરી-આદ આવનારની હજુરમા પોતાની માનવંતી મોહરદારને તતકાલ તેડી મંગાવી, અને તેણીનો ઘટમ દેખાડતાં સવાજ કીધો કે, એના કરતાં તાહરી બાએડી કેહવા ઘટમ તથા રંગનીછે? જોઈને જવાબ આલેએકે સહેજ તેણીના કરતાં તો લગાર સારીછે, પણ મને ગમતી નથી, માટે તેની સાથે છુટાછેડા કરવાની રજ આપે; હવું સાંભલતાંવાર ફરીઆદ આવનારને નસીમિતના નાદર મુખન સંભાળી કહેશે કે, માહરી જોહોજલાલી છતાં તાહરાજ કેહવા મુજબ તાહરી કરતાં આ બેડાલ બાએડી ઉપરથી માહશે પેઆર હું દુર કચી રાકતો નથી, તારે તને રજ તે કેમ અપાએ; માટે ગરીબને હવેા ગરબ કદી કરવો જોઈએ નહી. તાહરી આજરે આહતો હેમ્મિતો તે બાપડીને વગર વાંધે તાહરે તાહાં લાવીને સનસારના મુખમા તેની સાથે સમાધ રેહ, નહીંતર પંચની ઇતરાજી ઉતરેઆથી તને ઘણું ખમખું પડશે. હાવા સરેપાવ સાથેનો શેઆનપત બરેસો મુખ સુકાદો મહેઆથી, એક દાદાબાઈની થીખામણની પેલાને એટલી તો અસર ધઈ કે પોતાની અનગમતી બાએડી તેને અમુઘીઆ દેખાઈ, અને થોડુંક સુધી એરંબે પડેલું જોડું વગર ધાસવીએ સહવાતમા આમેજ યદને અરસપરસતા મુખથી સંતોરા પામેજે હતું. બાપતા મરણપછે ૩૪ વરસ સુધી શાવધ બે-આણથી સવતંતર રહીને પેલીકો વણજ વેપાર પરમાણીકપણે અલાવતાં દરબીઆતા બંડાન સાથે તેનો બોગવડો સાચવવા માટે જનમેલા ૪ બેડાએમા માતરે બેને પોતાની પાછજ હાજઆત મેલીને એક દાદાબાઈ સામ્યર રાજ ૨૬ મો માહ ૭ મો કદીમી રાસ ૧૧૯૦ ૫૦ એ ૭૦ વરસની ઉમરમા છંતત મુજબ થયાછે.

* દુકાણદારી ઉપરાંત અંગરેજોને ચોકસ જામીનગીરી કબજે હોયરે રૂપીઆ મુખલક વીઆને આપી રાસદીમા નામ લખાવેજે હતું.

† બે બેડાએ ને તેમની આગમજ મરણ પામેલા માણસ પડઆમ, તેમા વડા અરદેસર રાજ ૧૦ મો માહ ૮ મો કદીમી રાસ ૧૧૯૨ એ વરસ ૪૫ ને સુમારેની ઉમરમા, અને બીજા દીનરાજી રાજ ૫ મો માહ ૩ જો કદીમી રાસ ૧૧૯૫ એ વરસ ૪૦ ની વયે વધુંકવાસ થયાછે.

નોં. ૯૦

ચેંઠ હોરમજી તથા માણેકજી દાદાભાઈ સામ્બર.

ચેંઠ દાદાભાઈના હયાત ગેવાં આ બે ડીકરાઓ માહેવા વડાની ૪૦, અને નાધલાની ૩૫ વગસની વધ તેવણુ યુજરેઆ તારે ગણાવી હતી; અને તે સાહેબો સાબલેઆ પરમાજે પોતીકા મરહુમ ભાઈઓના પત્રીવારેને ગારી સંપન્નમા સમારી રાખીને યુગ્મીએ મેલરી આપેરી મોટી દોષત ઉપગથી માનવતા યોરીઆઓમા પરમેઆત થએલા હતા.

આ મેહુ ભાઈઓએ પોતીકા મરહુમ પોતાની નહએતે હમનનોની સગવડ સાચવનારા જુદે જુદે ટેકાએ બે મકાણો બધાનીને તેઓના ઉપીયોગ માટે ભહેરમા જાંહાં બોલ્યા મેલેઆચ, તાહા ધરમનીમના પ્રમા થતા રહીને ચેંઠ દાદાભાઈ કાવસજી સામ્બરની યાદી નીચે મુજબ દેખાડે.

ચોપાટીના ડુંગર ઉપર જાહા મગણુ પામનાગએને માટે આગમધાહની એકાત જગેઆએ, તાહા ૬૨ વખતે બદગી તથા કીરીઆમારગ કરવા જનારાઓ સાહેં જાએડા જેવા મકાણુની તમારા હતી, તે મટાડવાની મતલબથી એક સગડી બધાવીને રાજ ૨૨ મો માહ ૭ મો કદીમી રાસે ૧૧૯૬ ૫૦ એ ઈન્લેવેઆ પહે ઉપીયોગી કામના વાપરવાસમા બોરી મેલીએ.

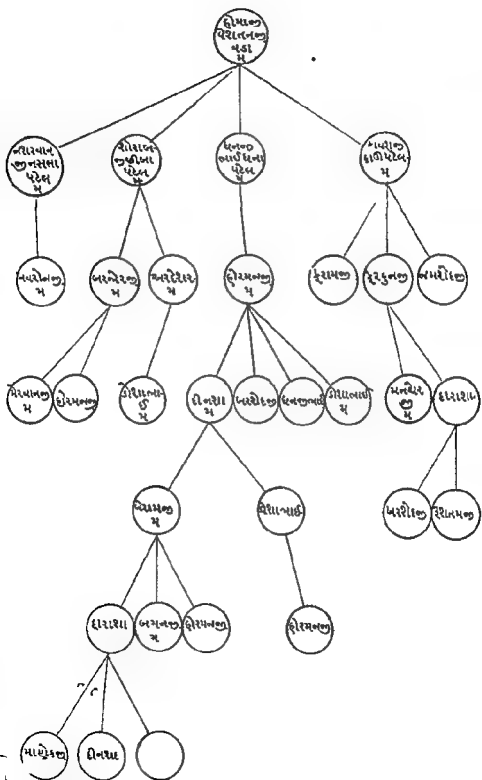
માહલક્ષમી તરફ પોતાની વાડીના ચોકમા એક ચોભાએમાન એમારત બંધાવીને તાહા આતસઆદરાનને પરવાવેઆ, અને તેની કીરીઆ રાજ ૧૭ મો માહ ૭ મો કદીમી રાસે ૧૨૧૫ ૫૦ એ કદીમી પધના તરીકા મુજબ કરાવેઆમા આરી હતી.

એ ઉપરાત પરજા ઉપીયોગીના બીજા કોઈની જાહેર કામોમા આ કુટુંબીએ જાહાજી પરમેઆત થએલા માલુમ પડેઆ નથી, તોપણ તેઓની મીલનસારી તથા મીતરાચારી ધણે ટેકાએ આપરથી પથરાએલી કેટલાકોના જેવા તથા જાણવામા આનેરીજ હશે.

ઉપના મેહુ ભાઈઓમા વડા ચેંઠ હોરમજી ૫૭ વરસની વયે પોહચતા રાજ ૧૮ મો માહ ૭ મો કદીમી રાસે ૧૨૧૪ મા, અને નાધલા ચેંઠ માણેકજી ૭૦ વરસની જમ્દી યુજરીને ૧૨૩૨ ના કદીમી પાચમા ગાથાને રાજ મેહસતનશીન થયા પહે, આ કુટુંબીઓમા જે કોઈ બાકી રહેઆચ તેઓનાં નામો વજસાવલીની ટીપ જોવાથી જાણાઈ આવશે.

* મરહુમ ચેંઠ આદેગાના એકપુગ ટીકગ મી. કાવસજી પણુ સારા સવખાવના અથીય પુરરા હતા, તે ૪૭ વગસની જુદેગી ખતમ કરીને રાજ ૧૭ મો માહ ૨ મો કદીમી રાસે ૧૨૨૪ ૫૦ એ જીવત તરફ આપી ગયાએ.

ધના પટેલની વંશાવલી.

શેઠ હોમાજી પેસતનજી પટેલ.

સુરત જીલ્લાના મોરા સુમારી ગાંધીની વસતી માહેલા આ હોમા પટેલનો જન્મ ૪૦ ૧૦૬૭ મા તે તરફ થયેલો જાણવામા આવેઆછે. કેહ્ય કે, આ ગરહસથ વડવાઓથી ઉતરતી આવેલી તાંહાંની પટેલાઇનુ કાંમ કરી પોતાનો રાંસાર અલાવતા હતા, પણ તે પછે પેસવાઈ રાજની જાતીએ બધા કાસેબાર અકરા તરફી કરી નાખેઆને લીધે, તથા સરકારની ચહડી ગએલી ગરાસ આવી નહીં સખાયા ઉપરથી કેદખાનાની ધાસતી આઈ પોતાના પરીવારે સહીત તાંહાંથી નીકળીને ૧૧૦૩ ની રાજમા આ ટાપુ આતે ગેહલવેહલા આવી વસેઆ અને તે દાહડાથી તેનાનો વેલો હીંઆનો વતની થઇ રહેલોછે.

ગામના જેથી હકુમત તો આ શેડીઆને હાથ હીંઆં આવીજ નહીં, પણ ગુજરાતી દરાકતની વલાણ મરેડદાર હેવાને લીધે, પારશીઆ તથા ખીજી બાબદોની આગલી હકુમ્મેતોના નામઆ સોકોને લખી આપવાના ધંધામા રાકાઇને પોતાનો ગુજાર કરવા માંડેઆ; અને તે ઉપરથી જેમ આલખાન પીછાન વધી તેમ તે વખતના શેડીઆઓ સાથે ઘસતીખી સારી રવેશે સાંધી લીધી, તેમા વાહડીઆજીના આંનદાનમા તે ઘણાજ પરિટાઈ પડેઆ હતા.

આપણા અસલી કોટની સંભાલ માટે ફરવી અરે જરે ૪૦ ૧૧૦૮ મા, ખનવા માડી, તારે કેહ્ય કે તે માહેલા કેટલાક બાગ તરફના કામનુ ઉપરી-પણુંખી શેડીઆઓની લાગવગથી તેનાએ મેલલીને રડીપેર બળવળ હતું.

હોમા પટેલની અઓલાઈથી આર મેઠાઓ અવતરેલા હેવાતો ચુનંદા હતા કે, તેઓના નામની પરખેઆવી શીવાએ ખીજાં કાંમોની કાંઈખી ફેડીએત હસતીમા હોએલી જણાવી નથી; અને તે નામે આ ટાપુ સાથે હેવાંતો ઓઠી મેઠાંચ કે, તેઓના પરીવારેમા વડવા તરીકે નસલા પટેલ, છીખા (મોરાબજી) પટેલ, ધના પટેલ, અને કાઈ પટેલની અટક હજીસુધી ઉસતવાર રહેલીછે.

આ જીવેરગના જન્મનો અટકલો, તેમના તરીબ દીકરા ધના પટેલની મરતી વખતે માણમ પડેલી ઊંમર ઉપરથી સવામા આવેઆછે; પણ ગુજરેઆના દાહડા નીરાની કાંઈજ યાદી તેમના પરીવારે પાસેથી મલી રાકી નથી, માટે આટલીજ ખીનાથી તેમની જીંદગીનો આ ટુક અહેવાલ હીંઆં ખતમ વાએછે.

શેઠ ધનજીભાઈ હોમાજી, લકખે ધના પટેલ.

મરહુમ હોમા પટેલના આર મહેના આ તરીજ દીકરાનો જે અહેવાલ હાથ આવેઆમ, તેને અતરે નોધી લેવાની રાશઆત કરતાં ૫૦ ૧૧૦૭ મા તેનાનો જનમ થાવેલો જાહેર પારીએછે.

આ ગરહસથે ઉધરતી વચ્ચે કેહવી ગતીમા ગુજારી હેએ, તેની આનેહુળ હકીકત જોકે માલુમ પડી નથી, તોપણ તે સાહેબ કોટના હોરાબજારની અંદર પરચુટણ સાંમાંણુ વેચવાની એક નાહનકરી દુકાણુ માડીને તેની ઉતપંતીમાથી પરીવાર સહીત સંસાર ચલાવતા હતા. પોલીકા પીતાને વાહડીઆજીના ખાત-દાન સાથે અરામથીજ મીતરાચારીની મોહખત બંધાએલી હતી, તેની પીછાણત જમીને તે વખતના માસતર ખીજદર માણેકજી લવજી તથા તેપછે તેમના ખેટા કુરામજી માણેકજી વાહડીઆની મેહરખાનીથી ગોઘી ખાતે મરાંમતને મોટે આવનારાં વાંહાંજો માહેસો ૨૬ કીધેસો સામાણુ કીકખેત બાવથી મેલવી લઈને જે વેચતા, તેમણીની શારે નફો હાથેલ કરતા હતા.

વાંહાંજોને વાસતે દોરડાંએનો અપ જરે નીકલવા લાગે, તારે મજકુર વાહડીઆજીની સાહેતાથી, મરીન ખાતાંના કપતાન હેમીલટનની રાસમા બુધ-રાવરના લતા તરફ સારા ખાયાપર એક કરદારી ઉભી કરીને, વેલાતી તારના સફાઈદાર અને મજબૂત દોરડાંએ વણવાનુ કારખાનુ અતી મોટું વધારી દીધું; અને તે મોટે વાંહાંણુવટીએ વચે એકખાન જમણેઆથી આ ધના પટેલ સરવે ડેકાંજો જાણીતા થયા.

સારી સ્થિતીમા આનેઆ પછે આપણા આ ધના પટેલને પારથી પંચાએ-તના એક અધીકારી દાખલ, તે વખતની અંનજીમને ૧૧૪૭ થી ઘેડવેઆ હતા; અને તે એવો હઈઆની ગુલીક પરમાણીકખણે બજાવીને સરવેનો સારો આહ મેલવી લીધો હતો.

છેલ્લા ઉપીચોગી ધંધામા ઘણું સુધી ગોવંએલા રહેઆથી આ ધના પટે-લની જામર ૭૦ વરસની જાઈફીપર જઈ પોંહવી, પણ અજલના ફીરસતાએ તેથી વધારે અવકાસ નહોં આવેઆને લીધે, રાજ ૨૮ મો માહ ૩ મો શેહન-સાહી રાતે ૧૧૭૭ ૫૦ એ પોતાની અઓવાદથી ઉતારેલા માતરે એકજ ખેટાને હસતીમાં રાખી જીંનતવાસ થયાછે.

શેઠ હોરમજી ધનજી પટેલ.

આ ગરહસય ગાંમમાં ધણુ કરી ધના પટેલના હોરમજીને નામથી આસકાર વયજા હતા. એવનનો જનમ રાજ ૫ મે માહ ૪ ચો શેહણાહી રાસે ૧૧૪૩ ચં એ જાણવામાં આવેલા હોવાને લીધે, જાપના મરણ વખતે ૩૪ મરસની વયપર તેવણ પોંદ્યેલા હતા.

જાપની પરવરેશી હેઠલ પલાઈને યુજત સહમજી તેનાએ રચેલી કર-દારીનું કાંમ યોજુંક મુધી ચાલુ રાખેઆ પછે, તેની કીમત લાભકારીક ઉપજે-આવી કેહ્ય કે, તે આપું કારખાનુ આપણી માજી કુંપની સરકારને વચી નાખેજી; અને તે હાથ આવેલા અવેજ ખીજા ધંધા રાજગારમાં રોકીને ચોદા-ગરેની સંક્રમા લાચુ પડેઆ હતા.

કરદારીનુ કામ સરકારના હસતકમાં દરોજસત નહી ચલેઆને લીધે, તે કારખાનું જારે ખર્ડું વેચાએજી, તારે આ ગરહસયે મીં ને, એ. પોપ નામનો અંગરેજ ગરહસય, ને આગલાં "જોમખે એક્ટ"ના અધીપવી, અને તે ઉપરાંત રીકારડર કોરટનો એક આમદરમેનની હતો, તેની પાંતીમાં ખરીદી લઈને અરાલી હાલત મુજબ સારી રવેચે ચલાવેજી; અને તે પછે પંતીઆહું છૂટું પાડીને તેનો વહીવટ પોતાને એખીસે નાચે ધણુ વરસો મુધી માન સહીત જાલવી રાખેઆ હતા.

મીં હેમીલટન મેકીનતાસની કુંપનીવાજા ને નેખીખાતાંના આડતીઆએ હતા, તેઓની સંગાયે આ શેઠ ચં ૧૧૮૯ થી ભાગમાં જોડાઈ રહેલા હતા; અને તેપછે સર રીચરડ કીંગ આડમીરાલ યઈ આવેએ, તારથી મનવાર આ-તાંનુ બધું કાંમ પોતે હાથ કરી લઈને તેની બદલીએ આવી ગયજા ખીજા ધ-ણાક આડમીરાસીની ચેવા સારી પડે બજાવતા હતા. આ કારણ મોટેનો વહી-વટ વડા દીકરા દીનસાહેને ને મોંડેલા હતા, તે ધણી લાંમની મુદત મુધી તેઓ પાસે સમવાઈ રહેલા સંભલાયેહે.

ખાહિરના દરોજરે સાથે ચેપાર જારે મોહોલો રૂલાવા માડેએ, તારે કપતાન કરાકરડ, વારીઆ મનમેરજી જમચેદજી તથા પોતે મલી જન તરણની પાંતીમાં એક પેહડી રથાપીને, તેજ અરસામાં મજગાંમની ગોની પાચેના ઘેલાવ ઉપર "આરપસ મલકમ" નામનુ ટન ૮૦૦ વારું એક મોટું વાંદાંણુ ચં ૧૧૯૮ મા બંધાવેજી હતું.

શેઠ હોરમજીએ પોતાના શારા વખતમાં ભેગા કીધેલા દરવીયના બંડા-લનો યોડાક ભાગ હમદીનાના કુએદા મોટે ને રોકેએ, તેની ચારી કોઈ દાહડે મુજાએ નહીં તેહવી હસતવાર રહીને, ડંકનરોડની વચે આવેલા આગલી-રાક રોડ નામના આડા રસતાને નોકે સઉનો ચેબદો સેવા લાએક ઉમિસી દરમેદર વીચે હેતું સાંભલવામાં આવેજી કે, તેમના મરણ પામેલા નાધલા દી-કરા ડોસાખાઈની નહએતે પોતાની જગેઆ ઉપર એક એમારત બંધાવીને

તેની અંદર રાજ ૧૭ મો માહ ૫ મો ચૈત્રનાસી રાત્રે ૧૨૦૩ ૫૦ એ આતસ
'આદરાતને તખતનશીન કરાવેઆ; અને તે દાહાડથી જરથોસતીઆની આપા.
૬૮ સારે તથા ધરમને લગતી કીરીઆઓ માટે જાહેરમા ખોલા મેલેઆછે.

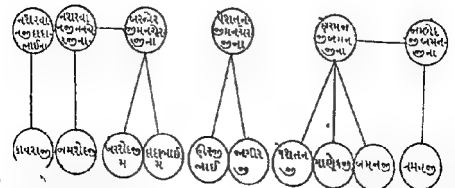
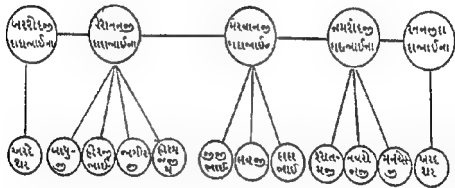
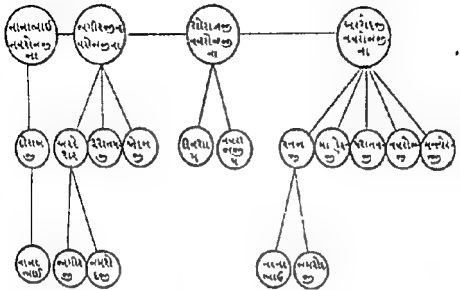
. આ આગાધત ખાનાના જથ્થક નીબાવસ માટે કેહ્ય કે, ગલાલવાડી
આગવનું એક પેર અપાહેલું કાહડીને પોલીકા જમાઈ મીં ચોરાખજી રસતમજી
ગોખલીના સવાધીમા શાંફી આપેલુંછે; અને તેની આગ્રિપત વરથે દાહાડે ૩ ૬૦૦
ઉપજેચ, તેટલાથી તેનો માનમાન ખરચ પુરે યાઈસજેછે, પણ તકરે ખાદને
કોઈ અકસમાતથી વધારે કામ આવી પડે, તારે તેની મદદ માટે આ કુટુંબી-
આમા જે કોઈ સાહેબ જુરરાતવાના હોય, તેઓએ તેનો વીચાર આગમજથી
નકી કરી રાખવો સજાવારછે.

ઉપલા વખત મુવી ચૈત્ર જોરમજજીનો શીતારો સારા પાયા પર ખોલો જે
સંભાતો હતો, તાંહાથી એકાએક ખસિતો યવાની રાઈઆત હેવી-જાણાઈ કે,
એક હાથ પર વેપારમા નુકમાની નીપજવા માડી, અને ખીજા હાથપર તેમનો
અંગરજ ભાગીયો કપતાન કરાકરડ વાહાણુ “આરલસ મલકમ” ને માલથી
ચીકાર ભરાવી લઈને ઇં સને ૧૮૩૫ મા જાડે ચીન ગયો, તારે તાંહાંથી
વજતા અરેજની સાથે માસમસર મુંબઈ આવેઆને જલ્લે તે ખારકસને લઈ
પરમારો વેપાત તરફ હિતરી પડેઆ. આ ખાખેની અખર હીઆ આવેઆથી
મોશ ધભગટ હોંઆ, અને ટાંકણાસર અવેજ ફરી નહી વનેઆની વેદના હેવી
નડી કે, માંગનાશએના અધીરાઈ ભરેઆ તકાદા જખરા આવવા લાગા; જે
ધસારો જાડે ખમાઈ નહી સજેઆ તારે જાકી રહેલા ખેલુ ભાગીઆઆને
પોતાનો વેલવાર લાચારે બંધ કરવો પડેઆ. આ કારણમા કેહ્યકે, સરને કરતાં
વીથેસ સંકટ ચૈત્ર જોરમજજીને માથે જે ચોંટી ભેલું, તેની સફાઈ નાદારી કોર-
ટના આસરાથી મેનવેઆ પછે ૧૮૩૭ ના મે મહીનાની ૨૦ મી તારીએ દેન.
દારીના દખાનમાંથી સદનતર મોકલાસ પામેઆ હતા.

હાની દલગીરાઈ ભરેલી હાલતે પોંહેએઆ ઉપરાંત જીંદગીએ વલી જમીનીની
જામલી જોઈ, તેથી ખોહવાએથી દોલતને ખાલી મેલવવાનો મારગ તેવણથી
ચોંધી રાકાયોજ નહોં; માટે વીચક વરસ ખેકારીમા ગુજરેઆ પછે રાજ ૩૦
મો માહ ૬ ડો ચૈત્રનાસી રાત્રે ૧૨૨૫ ૫૦ એ આ દુનીઆવા દારમાંથી દુરી
પકડીને ગીનાઈ જાહાન તરફ કુચ કરી ગયા; અને તે વખતે તેનાની જામરના
૮૨ વરસનો ઉપર ૨ મહીના, ને ૨૬ દાહાડા પુરા થયા હતા.

આંક ૩ ને.

આંક જીન્નવાલીઓલ પુતયા છ મીમાં નણુવેલા રાહે જોને તાં હાંની
વંશાવલી ફિમાં પુરી દીધી છે.

વાડીઆ ખાનદાનના વડવા, શેઠ લવજી નસરવાનજીનું વરણન.

આ રતીઆમની ટાપુઆતે, જેમ આગલા વખતપર પટેલ ખાનદાનને પેહલવેહલો પાએઓ નાખનારે શેઠ રસતમ જંદરસે, અંગરેજી હકુમતને એકવાર પોતાના પુરખલથી ખંચાવી લીધે; અને તેનીપર તરખ મારવા આવેલા, જંજીરાના શીહદી સરદારને મોટી ખુદાસીસહીત સીકસત દબને કીરતી હાંથેલ કીધી હતી; તેમજ એ નામવર રજનેા દરબને ખુલંદીએ પોંદ્યાડવાની ઉતમ હીકમત વાપડીને લડવા લાએકની માહમારત મનવારો તથા શોદાગરી સફરમાં ફરનારા ખારકસો ખાંધો આપવાની બાહાદુરીમા વખતઅમેલા આ નામીઆ વાડીઆ લવજી* નસરવાનજીએ જે અતીઅંત ખુબેરગી વરસાવીછે; તેના પુન પરતાપે તેમનાજ વશીલાથી ઉતરેલાઓ માહેલા કેટલાક નખીરાઓ હજીતક તેહવાજ સંબંધમાં ગોદીઆતે, અને કેટલાક સાહેબો વેપારની વલણપર બેડાઈ રહીને પોતીકા વડવાઓની હસવીને રૂડીપેરે રાણુક આપતા જણાએછે, તે કુટુંબીઓની કીરતીના વરણનથી આ નોંધના શીનગારમા વીશિસ હુંભેર કરવા આડીએછે.

એ કીરતીવાન કુટુંબીઓના નાંધલામાં નાંધલા નખીરાઓથી ગણતાં, છેક રાત પેહડીએ પરખેઆત યાઈ ગએલા, આ લાએકીવાલા શેઠ લવજીનું અસહ વતન સુરત શહેરને તાએબિના રાંગિનપોરમાં હતું; જ્યાં એક ગરીબ માનાપના ઉત્તમ કુલને હસતીમાં દીપાવી દવાનાં હેતુથી, બારેહકતાલાએ હાવા નામીઆ બેઠાની જે બખશેસ કીધી, તેના જનમ દીવસની બોક્સ ખબર જોકે પરીવારે માહેલા કોઇની પાસે સચવાઈ રહેલી જણાતી નથી; તોપણ એ સાહેબ પેહલવેહલા આપણી તરફ આવેઆ તે સાંભળે સુમાર પકડીને શોધતાં ૫૦ ૧૦૦૬ નો સને ખચીત હોએસો માણમ પડેછે.

વાંહાંજો બાંધવાનો અતી ઉપીચોગી હોતર જોકે ધણાજ પરાચીતકાલથી સર થએલો સંબલાએછે; અને જેમ પુરેખખંડના લોકો તે ઉપર પોતાનો ધણો કરેચ, તેમજ હીદની સરજમીનવાલાઓની તેહવાજ હક મેલવવાને પછાત પડલા જતાતા નથી; તોપણ આપણને આટલું તો મનજીર ગખવું જોઈએ કે, તેની કલાકર્જસહમા જેટલો સુધારો, અને વંધારો ધર્યાઈ કોમનાં રાજ્ય તરફથી આસકાર થયોછે, તેટલો પુરથવીના ખીજત કોઈની બામવાસત્યેથી વારો હોએ એવી સાબિતી કેયથી મલી રાકયેજ નહીં.

દરીઆવના તોફાંની પવનથી ઉજલતા બખંકાર મોબએની સહમને ટકર લડીને, સફરમા મારગ કાપતાં હાવાં બખવંત ખારકસો બાંધવાનો હોતર, આપણી ટાપુ આતે પેહલવેહલો પુરેખખંડથી ચોરદુગીસ રોકો જે લતેઆ હતા, તે વાતને ૩૫૦ થી લગચીક વધારે વરસ થાએલાં કેહવએછે; અને દેનો સખજ હેવા સહમજતયોછે કે, એ લોકોના ખારકસો બરે દોંદ તરફ ચાલી આવવા

* આ ખુબેરગનું અસહ નામ તો નવજી હતું. એ કુલંદી પેહડો દરેક બદલાયને લવજી કરી બોલાવા લાગું તેજાજહેરમા અસહન થઈ ગયેહો.

લાગાં, તારે તેઓને દરીઆવની મુગીબતથી પોંદ્યતી વધારે ઓછી નુકસાનીની મર્યામત માટે કોઈ જગેઆ ને તેઓને જોઈતી હતી, તે સોધ કરતાં આ મુંબઈનો પ્રીતાગે ધણોજ સરસ પસંદ પડ્યો, અને તે ભાગ માતાના ગળ પડેથી સાંગી લઈને તે વખતના રવઈઆ મુજબની કાચી ગોદીઓ બાંધીને પોતાનું કાંમ ચલાવતા રહેઆ, અને તે પછે તો આખા ટાપુના સર્વતર માનેકળી તેઓ થયા હતા.

એ પછે અંગરેજ લોકો જરે વેપારને અરથે હોંદમાં આવવા લાગા, તારે તેઓએ પોતાના બારકડોની મર્યામતનું મકાન મુગલાઈ હકૂમતને તાબેના સો-દાગરી શહેર મુરતમા કીધું; અને તાહની વસતી ઘણી માતબર હોવાથી કેટલાક વાંદાંણવટીઓને તેઓના બારકડોની બાંધનીમાં મુધાગે તથા વધારે કરવાની ઉચ્છે ઉચ્છેરીઆ, તેને લીધે મુંબઈ કરતા તાંહાની ગોદીઓનાં કાંમમા બોહસો ફેલાયો થાઇ પડ્યો હતો; અને કેહ્ય કે તાહાના શેરાબજી સખાંઓના નાંમના એક કાબેલ પારગી, જે હાવા માહબારત હોનરમાં પેહલો દરજ્જે ધરાવતા હતા, તેમના હાથ હેઠલ ઘણાક લોકો યેગા આ બાંધેગરાની લવજી વાડીઆઓની પરીકાઓલા રીતે મનની આજાકીથી એ વીદેઆને હાથ કરી લીધી હતી; અને તેપછે થોડીજ શુદ્ધતે આ સહેબના જે સખકતાં પગલાં મુંબઈમાં મુબારક થયાં, તેનું પરણન હેઠલ જણાવેઆ મુજબ વખાંણવા લાએક માણુમ પડી આનેછે.

પેહલી વાત એવી સાંજલીચ કે મુંબઈમાં વાંદાંણોની મર્યામત માટે, છેક મોરટુગીસ સરકારના વખતથીજ બનારેની કાચી ગોદીઓ અંગરેજી અમલ-માંની કાંમ લાગવી હતી; અને તેની અંદર ઘણા ખરા હોંકુ તથા ધરાસખલ લોકો ધં સને ૧૭૩૫ ની આગમજ મુધી મીસતરીમાં અપતા હતા. એ વખતપર કેહ્ય કે એકાની મનચારને તેમાં છુટેલું અગણીત ધાંમટ દુરસત કરવા માટે ગોદીમાં ઘણી વાર લઈને અનેક ઉપાએ ચલાવેઆ, પણ કોઈથી તેનો ઈલાજ જરે ખીલકુલ થઈ રાએઓ નહોં; તારે તે સમાપર મુરતની ગોદી જે અહડતો દરજ્જે ધરાવતી હતી તેથી તાંહાના કોઈ કાબેલ મીસતરીને બો-લાવવાની ફરજ પડી, અને સોધ કરતાં આ બાંધેગવેતા નરને એ કાંમમાં આપણી સરકારે પસંદ કરીને મોટી શીફારસથી મુંબઈમાં ટેડાવી લીધા. ખીજી વાત, મરીનખાતાનાં મુપરીનટેનંડે ડબલીઈ. ડી. મની રુકુઆએરે ધં સને ૧૮૧૦ ના સપ્ટેમબરની ૨૮ મી તારીએ નામદાર ગવરનરની કાંઉનશીલ જોગ લખેયાં કાગલના ધનતેખાળ-ઉપરથી જણાઈ આવેછે કે, ૧૭૩૫ ની આગમજ મુંબઈમાં ગોદી મુલગી હતીજ નહોં; પણ મુરત શહેરમાં મજબુત પાવાપર ગોદી હોવાને લીધે આખી હોંકુમતાંનમા મોટું મઠક ગણાતું હતું; જાંહાં નામદાર કુંપ-ણીની આકરીને વાસતે “કુઈન” નામનું એક વાંદાંણ બાંધવાના કારણસર આપણી સરકારે તે વખતના વાડીઆ ધનજીબાઈની સાથે બંદોબસત કરવા

* ધારેઆમેલે સખાં ઓસના શેરાબજી ગુલરેઆ પછે આ ગુલરાય તાંહાની ગોદીના વડા વાડીઆ ચએલા હયે.

મોટે માસતર આરેનડો મીં ૩૬લીને તે તરફ મોકલવેઆ હતો. આરકસ બાંધવાનું કાંમ જરૂરી તાંહાં સરે થયું તારથી તેનાએ સોંદ્રી આપેલા આ બાહોસ લવજી વાડીઆની આલાકી બરેલી જહડક તથા હીકમતની હરીફાઈ બોધી મીં ૩૬લી ધણોજ ખુશી થાયે; અને વાંહાંણુ બંધાઈને પાંણીમાં ઉતરેઆ પછે પેતાની સાથે થોડાક કાળેલ કારીગરો લઈને મુંબઈ આવવાનું તેમને ફરમાવેલ; કેમકે સરકારની પુર મરજી હોંઆં ગોની આણુ કરવાની જે ઉચકેશઈ, તેની કેફીએ તથી તેવણને સહમજવેઆ; પણ ઉપર જણાવેલા પોતાના શેઠની મનજુરીવના તે વાત કુણલ રાખી રહેઆ નહીં. મીં ૩૬લીએ વગ લગાડીને તેમના વડાનો હોકમ મેલવેઆ ઉપરથી આ લાએકી બરેઆ લવજી વાડીઆ ઈં સને ૧૭૩૫ માં પેતાની સાથે વાંહાંણુ બાંધવાના કાંમને સારી પડે સહમજનારા પોતાના બાઈ સોરાખજી ઉપરાંત ખીજ થોડાક સુંવારેને લઈ પેહલવેહલા મુંબઈ પધારેઆ જે વાતને આજે ૧૩૮ વરસ વહી ગયાં તારનું આ પુરાતંમ આનંદાન આપણી વસતીમાં વીટલાઈ રહેયુંછે.

ઉપર જણાવેલી જે વાતો જોકે જુની જુરી ક્રીસમની જહિર થાએલીછે, તોપણ તેની મતલબમા કાંઈજ ફરક નહી રાખતાં આ સાહેબે હોંઆ આવતાં વાર હવડાંની ગોઠી નરકનો એક નાંહાંનો બાગ પરાંદ કરી લીધે, અને તાંહાં વાંહાંણો બાંધવાની અલાહેધી જગાએ ક્રીધા ઉપરાંત દરીઆ વરધી આતાંનાં અમલદારો તથા અલાશીએને રેહવાના મકાંણો ઉપરાંત બંધવાએ મોટે કેદઆનું* વગેરેની કેટલીક એમારતોખી બંધાવી.

એ વખત ઉપર આરકડો બાંધવાના કાંમનેખરનો ધણો થોડો સરનજાંમ હોંઆં મલતો હતો, પણ લાકડાંનો તો કાઈની જયો મુલગો હતોજ નહી; અને તેટલા મોટે આ લવજી વાડીઆને અતરે આવેઆને એક વરસ વહી ગએઆ પછે, સરકારે ઉતર તરફ મોકલાવીને તાંહાંનાં દરીઆ સાથે એ બાળેનો વેપાર હુંધાડવાનો બંદોબસત કરવેઆ; અને તાંહાંથી પાછા ફરતી વખતે સરકારની ફરમાસ મુજબ પોતાના પરીવારનેખી હોંઆંના વતની યાદ રેહવા સારે સાથે લઈ આવેઆ હતા.

લાકડાંના વેપારીએ જરૂર મોટો જયો લઈને આવેઆ, તરિ આપણા વાડીઆજીને સરનજાંમની જોખતી રાગવડ મસેઆ ઉપરથી નામદાર કુંમણીને વાસતે દરીઆવર્મા ફરનારી લડાએક કરજરો બાંધવાનું કાંમ તેનાએ સર કરવ માંડેલ, અને તે પછે જેમ જેમ વખત પસાર થતો એસેઆ તેમ ગોઠીની જગેઆ તેમના પરીવારોમાથી થેડવાએલા વાડીઆએના હાથપર મોટી થતાં આજે તેમાં અજબ તરેહનો ફરકાર આપણને જે દેખાએઅ તે લવજી વાડીઆના પરતાપથી સહમજવો જોઈએ.

વાંહાંણો બાંધવાનાં કાંમમા આ વાડીઆજીની કીરતી એ તરફ એટલીતો ફલાઈ કે તે વાત ધેઆંનમાં રાખીને પાદશાહી લડાએક આરકડોનેખી તેનાં

* એ કેદઆનું તાંહાંથી ઈં સને ૧૮૦૫ મા કાહડીને બાણુલાના તલાવ આગલ બંધાએધી કાંમન જેલ નામની જગોમાં સેધ ગયાછે. નોં સેં

અમલદારે મરાંમતને માટે તેવનના હસતક ચોંકવા લાગ્યા, એટલુંજ નહીં પણ નવી નવી મનવારોળી બાંધવાનો હોકમ પ્રાપ્તિ તરફથી મળતો રહેતો; અને તે સધલાં કાંમેમાં તેવનની સાથે તેમના બે બરખુરદાર બેઠાએ. માણેકજી તથા અમનજી બોલાયું રહીને, મોટી ચાલાકીથી ચાકરી બબલતાં સરકારની આતેરી તેઓએ કરી આપી; જેના બદલામાં નામદાર કોરટ આવ દાખલેક-ટરે તરફથી તેઓ બાપ તથા બેઠાએને સારી સાબાશી ઉપરાંત પગાર તથા ધનાંમતની વરધી મળતી રહેતી હતી.

મુંબઈ આતે આંતે બાંડના મકાંલુમા રહેતાં આ લાખેકીવાલા લવજી વાડીઆએ ૧૧ વરસ પસાર કીધા, પણ કુદરતથી તેનાને-બેસારત થાઈ હોએ તેમ પોલીકાં પરીવારેને વાસતે કોઈ સદીએ સુધી સમવાઈ રહે, તેહવાં જલ્દી-કના રહેવાંજો કરી ગજવાની મકસદથી પેહલવેહલાં ધં સને ૧૭૮૬ મા મોદી આનદાંનના તરજી નખીરાએ નામે હીરજીભાઈ, બોધાજી તથા માણેકજી જીજીભાઈ પાણેથી પેર એક રૂ ૧૩૭૫ ની કીંમતે વેચાણું લીધું; અને તેની પુઠે તાર પછે બીજું એક પેર ધં સને ૧૭૫૩ મા મરહુમ માણેકજી શેકના વહી-વટદારે પાણેથી રૂ ૧૨૦૦ બદલે જે ખરીદજી હતું, તે મલીને જે મીલકતોની પુરવથી તે પછમ સુધીની અતુરદથી જે સાહેબેને જાણવી હોએ, તો કોટમાં વાડીઆજીનો ચકલો તથા પોલનો પરખેઆત મોહલા તેઓને માટે સાખશી આપતો હજી તક સલાંમતછે. મોદી પાણેથી મેલવેલી મીલકત અસમમા કોઈ નાનામા શીનાઈ નવરીકરની હતી; તાંહાં હવડાં મરહુમ શોરાબજી ફરાંમજી, તથા મેરવાંનજી હીરજીભાઈ વાડીઆના વારેશેને વસવાની બીલંદ હવેલીએ ઉગમનનુ દરસન લઈ ઉમિલીછે; અને પછમ તરફ પટેવના પુરાંના પેરની પડખે આવેલી હવેલીમા મરહુમ વાડીઆ નવરેજજી જમશેદજીના પરીવારે મોહલા કેટલાક સાહેબો સમાઈ રહેલા માલુમ પડેછે. એ બેહુ મીલકતોએ જોકે ઘણી વારના બાંધકાંમતી ફેરફાર થપ મેલવી લીધીછે, પણ તાંહાંની જગેઆ આ સકરમી સાહેબે જે લીધી તે વાતને તો સવાશેથી વધુ વરસ વહી ગયાંછે. એ મીલકતોના અસલી માલિકો મોહલા એકનુ નામ તો ઉપર જણાવી ચુકા છઈએ, અને બીજો ગરહસય મીં રીચરડ હાલીમાર નામનો અંગરેજ હતો; અને તેની પાણેથી કેહ્ય કે મરહુમ માણેકજી ચેડે વેચાણું લીવેલું હતું. ઉગમન તરફ આવેલી મીલકતોની ઉતર દરાએ હીરા પાંહલણ કાંમા,* તથા ધનજી ખરાસનાં પેરે હતાં, તે પણ વખત પોંહચતાં આ આનદાંનના નખી-રાએએ પાછલથી ખરીદી લઈને પોતાની હવેલીમા મેલવી લીધાથી (માતરે ખગસ આનદાંનના એક નખીરા નામે મરહુમ મેરાંમજી અમનજી, તથા તેમના પીતરાઈ વાણું પારકે દાય પડેજાય, તે મલીને તાડ ચોટ તરફ મોહ કરી ઉમિલાં જે પેરે શીવાએ) તેઓનુ અસલીઅતપણું ચુરખ થઈ ગયુંછે.

* એ ગરહસય મરહુમ શેક દોરમજી એદલજી કાંમાના મમાવા હતા, તે કાંઈ કાંમા આનદાંનના નહીં પણ તેમા વેહવાઈના સંબંધનું સગાઈપણું જોડાયેલી તે અટકે આજખાતા માલુમ પડેઆછે.

ગોદી ખાતાંની માહિતીમા આ જીજ્ઞાસુ વાડીઆજીએ પોતાના જે બેટાએને જેમ પાઠવરદા કીધા, તેહવીજ દીવરોજીથી તેમના મરણની ચોડાજ વરસ આગમજ ૪૦ સને ૧૭૭૧ માં જે નખીરાએ નામે ફરામજી માણિકજી, તથા જમચેદજી જમનજીનેની તેમાં જોડી લીધા; પણ તેઓ મુસતીપણામાં બેસી રહીને ફાકટની રાટલી નહીં ખાએ, હેવા એસાદથી દરએકને ખાર રૂપીઆ લખેનાં ૬૦માંએઆની આકરી આપોને ખીજ શુંચારેની પોંડે હાથમાં અર્થી-આરે પકડાવીને તેઓ પાથેથી દરેજસત કામ લેતા હતા, અને તે માટેની સઘથી હીકમતોખી તેઓને શીખાડતા હતા.

આ નાંખીઆં ખાનદાનના યડને જુરે-ખારેહકતાલાની તરફથી અજલનેા ફરેસતો તેડવા આવેઓ તારે ૩૬) વરસ તુલીક સર્વતર પછે મોઢી જાહે-જલાકી સહીત ઇમાંનદારી સાચવીને નાંમદાર કુંપણી સરકારની નોકરી તેવન ખજાવી રહેલા હતા; અને જનમ ગાંઠનાં ચોધડીઆંએ ચોંટાડેલી ૧૪ વરસને આસરેની વએ પુરી કરીને રાજ ૨૨ મે માહા ૬ મે શેહજીસાહી રાસે ૧૧૪૩ ૫૦ એ આકેખતનાં મુખમાં સંમિલ થવા માટે હકની દરઘાએ આલી ગએઆ; તે વખતે કેહએ કે ખજારમાં બાંધેલાં એક ધેર ઉપરાંત વીસ હજાર રૂપીઆને મુમારેની શેકડ પુંજી શેવએ, ખીજું કશું દધિત પોતાની પાછલ રાખેજ નોહતું; પણ પોતીકી હીકમતનુ પુર ખલ તેમનાં પરીવારમાં હેવુંતો પેવસ કરી ઘણું હવું કે, તેના પરતાપથી કેટલાક નખીરાએ આજે સરીમંતની સંક્રમાં ખીરાજી તેમનાં નેક નામની હરાતીને વીશેસ ઘીખાવતા દેખાએછે.

ગોદીની સથાપણા યાદ તારથી તે આ જીજ્ઞાસુવાર બેહસત પાંમેઆ તાંહાં તુલીકમાં નાંમદાર કુંપણીની આકરીને વાસતે લડએક મનવારે જેવાં ૨૦ તથા સોદાગરીને માટેનાં ૧૪ મહીને નાંધલાં માઠાં ૩૪ ખારકશે, તેમની આગેનાંની તથા હકુમતની હજુર નરદમ નવાં ખંધાયાં; અને તે ઉપરાંત આવતાં જતાંઓની જે મરાંમતો યદએ, તેનો તો કશે મુમાર જણાયો નથી; માટે આ ખીનાંની સરઆતમાં જે જાહેર કીધાખો આવેજએ, તે મુજબ જેમ આપણા રાજની, તેમજ તેની સાહેતા હેઠલ આસેલા બોહલા રાજગારની વરધી એજ સદગુણી શેડીઆની અચરવી ભરેલી હીકમતે કીધેલી સારી મદદની સાખથી મલી રાદેછે.

હાવાં માહજારત કાંખોની ધમાપ છતાં આ સાહેબ પાયે રહેલી ઉપર જણાવેઆ જેટલી દુક પુંજી મગજ પાંમતી વેવા જે માયુમ પડી, તે ઉપરથી એકતો તેનાની ખરી પખીતરાઈ ભરેલી ઇમાંનદારીનો રૂડા દાખલો એવો દેખા-એછે કે, પોતાના વહીવટમાં વીસવાસને અંતકરણથી સાચવી રાખેઆ શેવએ કોઈ રીતની લાલુચમાં કબુ સાબાએલાજ નહી; અને ખીજું એકે પોતાની મહેનતથી મેલવેવું, પરીવારે ઉપરાંત ગરીબ ગુરખાઓની સંજાલ માટે મેદર-ખાંતગીની રહે ગોડલે હાથે ખરઆએજે હવે; જે વીશેની કોઈખી નોધ શોધ કરતાં હાથ આપી નથી, મગર પોતાની કોમમાં એક ઉતમ વાદગારી અતાર તુલીક એરેલીજ રાખી ગયાછે કે, આ સાહેબ ૫૦ ૧૧૦૪ ના રાજથી ૬૨

પરથે ચેહનસાગી વીર મી ૧૧૧ તરીજલ ધહમખારનુ પુનનુ કામ જાહેરમા સર કરીને અનજુમન જમાડતા આવેઆ તે વખતપર જે પાગથી ઓની થોડી વસતી સાથે મુકાન હોવાને લીધે, દુઃખ અરચથી મોટી વાખ વાખી ગવાતી હતી, અને તેજ સ્વધઓ તેમના પરીવારે વચે એક વારસા તરફ ઉતરતો આવીને, બોહલી વસતીના વીસતારમા ગાધવારી છતાખી મુખલક અરચથી તે ધરમ પ્રખત પાચ્ચે જનવાઈ ગેરોડે, મોટે હારી ખુખીનુ વરણ ! જેટલું વખાળીએ તેટલું થોડું કેહવાએ

આ માનનતા વાડીઆજીનુ સધલુ પરીવાર કાઈ તેમની મુઆફે એકજ ધધા પર ઉતરેડું નથી, પણ વખત પોહચતે જેમ જેઓને બાચ્ચે બચ બે સતો મારગ જણાયો, તેમ તેઓ જુગી જુદી વનાનમા પેહચાઈ ગયાહે; મોટે તેઓને અલિવાનખી તેવીજ રીતે નોખો પાડીને સરવેથી પેહલા ગોગી ખાતાના સખધમા લાગુ ગેનાઓ ઠી કીગતીને વર્જસ દર વર્જસ ઉતરેલી જાહેર કરવાની રજા લખએહે

શેઠ માણેકજી તથા બમનજી લવજી.

સરકારી મોદીને કુનીએ પોહચાડી આપનારા આપણા મરહુમ વાડીઆ લવજી ચેઠની ખાતી પડેલી જગેઆ તેમના આ મે બેગાઓથી જે પુરાધ તેમા માણેકજીને વડાની, અને બમનજીને તેમના હાથ દેહલની નેમણુક યઈ હતી. આ બેડું બાઈઓએ સાગ એખલાસથી અરસપગસનો સપજ સાચવીને, વાહાણો બાધવાના કામમા મોટું માન મેનવેજે હતું; એટલુજ નહીં પણ તેઓના પર માણીકપણાની ખુ િનો આવાજ ઠેક લડનના પાચ્ચેતખત ગુલીક પોહતાથી નામદાર કોરખ આન ડાચ્ચેરકટગેએ ય૦ સને ૧૧૮૫ મા તેઓ દરએકના પગા રમા વધારે કગવનુ ફમાણુ લખી વાલેઆ ઉપચત વડા વાડીઆને વારસે રૂપાની એક ફલર તથા કીમત શેઅ ની બેડું ધનામ તરીકે મોકલાતી હતી.

તે વખતપર લગાઈનો જોશો વીશેસ ઉરાકેશએલો હોવાને લીધે, મુખઈની ટાપુને બલવત ટોપખાનાના સબાનમા રાખવાની અગત પડેઆથી, આડમીરાન સર એડવરડ હીઉજસની સરદારી હેઠલ મનવારોનો એક કૂરલો અતરે આવી લાગો હતો, પણ તેમા મશમતનુ મોટું કામ જે નીકલજે હતું, તે આ બેડું બાગેરા બાઈઓએ ઘણીજ જહડકથી હેક તો હિસતવાગ કરી દીધું કે, તે મન વારો આખી કુનીઆના દુસમેનોની સામણે પુરી પડી રોકે, અને તે ઉપગત નામદાર કુપ ઠી સગડારની આકરીને સાર દર ૯૦૦ ટન વાના બે ખારકશો નવા તતકાલ બાધવા માડીને ટુક વખતમા તેઓએ તઈઆર કરી આપેઆ હતા.

હાલો જહડકથી સરકારની શેવા તલકાન બજાવેઆની યાદીમા, મજદૂર આડમીરાલે પોતા ઠી તરફથી દરએક બાઈને આનોના ધનામ આપેઆ પહે, તે બાગેની ખુખીનુ વરણુન વેનાત ખાતે લખીને તેના મદધામા દર શાલે ૮૦

મુડા (વાને ૩૨૦ આંડી) બાત નીપજે તેટલી જમીન તેઓને ધનામ તરીકે આપવાની મનજીત બલાંમન કીધી હતી; જે ઉપર નાંમદાર કોરે મેહરખાંની ભરેજ ધેઆંત પુગારીને, આ મેહુ બાધઓને પરેલ તરફ દર રાસે ૪૦ મુડાના પરમાણુ જેટલી ખેતીની જગેઆ સાથે નીજી તેટલીજ ખાલી ઉજડ જમીન કશુએ મેહશુલ લીધાવના વહિસ પરંમપથ જખયેસ દાખલ આપવાનો હોકમ મોકલાવેઓ હતો. આ ફરમાન મુજબ ૪૦ સને ૧૭૮૩ ના ડીજેમબરની ૨૬ મી તારીખે હોંઆંની સરકારે ઉપલી જગીર સપુગદ કીધી હતી; જેની ઉપજ દેહમ કે તે વખતપર દર રાસે રૂ ૧૦૦૦ ને આસરે ચાતી હતી; પણ તે પછેના પરીવારની બધી કોશિસથી વીસેસ ઉતપતી જરે ઉપજતી જણાઈ, તારે સરકારી મેહશુલ હુધડાવનારઓની કસકેરનીથી તાંહાંના જલહડપાંનો ઉપર ૩૨ નખાચો હતો; જેની સાંમજે એ કુટુંબીઓએ જરે ૪૦ સને ૧૮૪૦ માં વેલાત સુધી ફરીઆદ પોંહઆડી, તારે તેમાં કાંઈક ધરાડો થયો હતો; પણ ઉપની સમસી જગેઆ પાછલથી વધેલા વારેઓમાં પેહઆઈ ગયા ઉપરથી તેના કકડાઓ છુટા પડેઆ; અને તે મહિલા મોટા ભાગ કેટલાક વારેઓના માફાં બાળિગે વેઆઈને પારકે હાથ જઈ પડેલા આપરે હવડાં દલગીરીથી જોઈએ; અને જેટલી જગેઆ રાકતીવાના સપુતોના હાથમાં રામવાઈ ગલીઅ, તેટલીજ શાદગારી તેઓના વડવાઓને મલેલાં ધનામની તીરાંણુ બતાવી રાખેછે.

આ બે સાહેબો મહિલા વડાની ખીજી ઇઆદમારીનુ વરણુન કરવાજોગ કોઈખી હકીકત મલી નથી; પણ વાડીઆજી ચેઢ બમનજીખાવા વીથે એક આખદસર વગર આધારની બદનાંમી આબમમાં આસકાર થાએલી જે રહીઅ, તેની પરપુછ કરનાં એકું માલુમ પડેછે કે, ૪૦ સને ૧૭૮૨ માં ભરૂઅ ખાતે થાએલી મોટી ભાગ મારીની અંદર હોમાજી નામનાં એક પાગરી ઉપર ખુનને અપરાધ અતરેની કોરે સામેત થેડવી તેને ફાંસી દીધેા હતો, તે કાંમમા મજકૂર વાડીઆજીએ મેનત લઈ તેને બચાવેઓ નહી; પણ તે વખત પર ચલેલા મુકદમાની કેરીઅત ઉપર નેલાહ પોહઆડતાં એ સાહેબ તરફની કોઈખી મુર થાએલી જણાતી નથી; કેમકે ધરમની વીરુધ હોલા બુખેડામાં કાંઈજ નહી પણ અરસ પરસનું કપટપણું એક ખીજના ઘીલમાં જે વયેહું હતું, તેમાં ઘવાદાગે તરફથી એક સંપોલી સાખશીઆ એવીતો મજજીત પુરાઈ હતી કે, તેને તોહમતવાલા કોઈ રીતે તોડી સંજેઆજ નહી; અને આટલુંતો સર- રને જાંણીતું છેકે અંગરેજી ધનસાફ કોઈની બર બલાંમનથી નહીજ, પણ રાજ્ય કરી મુકદમાની કેરીઅત સાથે મલતી આવનારી સાખશીઆ ઉપર આ- ધાર રાખેછે; અને તેમાં જેખી બાજુ લયરતી હોએ તેની વીરુધ ચુકાદો થાએ; મોટે ફાંસી ગએલા સાખસ તરફનો ખંચાવ ધર પાએથીજ લુલો દેખાયો હોય, તારેજ તેની વચે પડવાના કાંમને (મેહનત થવી આકારત સહમજી) આં માંનવંતા અને મોહબાવાના સાહેબે કદાપી ગાંથે નહી લીધું હોએતો, તે માત વાજેખી ગણાવવી જોઈએ.

આ મેડુ બાઈઓના ઉપરીપણા હેઠલ ચોલ વરસના અગ્રસામા મુખર્ધની મરકારને સાર ૧૩, કલકત્તાની સરકાર માટે ૩, અને વેપારીઓને વાસતે ૧૩ મહાને નાહના મોગ ૨૬ બાગકચો તેઓએ નવા બાવેઆ ઉપરાત, બાપના મરણ વખતે બનાતા સરકારી બે બા ગ્યોનુ અધુર રેલુ કામ પુર કરી આ પોને પોતાના પેનરની વખાણ બધી તરફ ફેનારી નીધા હતી, અને સરનેની સાથે પરીતીધી પરોઠાઈ જુદા દરમ્યેક વણુના યેઠ સા' કાઠે તરફથી માન પામીને તેઓ માટેના બમનજી બાવા રાજ ૧૭ મો માહ ૭ મો ચેહેનસાની રાતે ૧૧૫૬ ૫૦ એ જાહેર મુજબેઆ, તાઠે રેલુ કે તેવન ૫૫૦ કાઈજ પુજી ફાજન રોની નોહતી.

ઉપના ગાહેબની ૫૭ ૫ વરસમા જુજ દાહાડ બાકી હતા તેના કનએ વડા વાડીઆ માણેકજી ઉપર તગપ મારેઆથી, તેવનની ડાજ ૧ લો માહ ૭ મો ચેહેનસાની રાતે ૧૧૬૧ મા પોતીકા પરીવારે ધા પેસ ૧ માટે થોડુ નાઝ મેનીને મગજુ પામેઆ, અને તેઓની જગા ઉપર દરમ્યેકના વડા દીકરએ યેઠ કમમજી તથા જમચેજીની નેમનુક થાઈ

યેઠ દીરજમાઈ માણેકજી વાડીઆ વીચે એકુ રેલુવાલુય કે, તેવનની થોડક મુરી મોદી ખાતામા લાયુ મેના હતા, પણ જતે મોજલા દોવાથી આકરી જેવા સકત કામનો કટાનો આઈ, તાટથી નીકલી ગયા પહે બાકીને બયો ૫ ૧૮ બાઈઓની મિહરખાલીથી અધઆલીપણાની મજાદ મેલવતા ૫૦ ૧૧૭૩ ૧૧ ચેહેણગાડી ૩ જા માથાને મેજે ૮૦ વરસ ૧૧ જામગમા મુ જગી ગયાઠે

યેઠ ફરામજી માણેકજી, તથા જમચેજી બમનજી.

દરેક પોતરાઈએ પોતીકા પોતાઓની જગેઆ મેલવી લીધા પડે, તેઓના પેનરોની અજમાએસ જે આણુ કીધી, તેમા વાડીઆજી યેઠ જમચેજી ૧૧ ૫ ૧૧૭૩ એટલા માટે થવા લાગી કે, પોતાના વડવાઓ કરતા પીથેસ મદના મોટા વાહણો તેણુ જહડકથી, અને વની સરસ આવના મજબુત બાધતા રોઆ પાદરાહી મનરાશિનો જેવી કાફેસો મરામત સાર આપે તેને ડની ૧૧ દીન ૫૦૨૫ વના રૂડીપેર દુગસત કરી આપનાનુ અતીઅત માન આ મેડુ સા હેનો જે મેલવતા હતા, તેની સાખશીમા મરીન ખાતાના વડા મીં પીં ૬૬મે ઈં સને ૧૮૦૧ મા પોતાને વતણુ જતી વખતે તેઓની આનાકી બાબે લખેલા કાગલ ઉપરથી એકુ શીધ થાયુકે કે, નામદાર કુપની સરકારની આકરી માટે ૭ વરસના દુઠ અરસામા તેઓના 'મારકુઈસ આવ કારણવાલીસ', 'મરણીગટન' 'ટીંધણુમાઉક', 'ટરને', 'મમે', અને 'આનખરત' મક્કી ૬ બનવન ખારક ચોની બાનની કે વેલાત મુધી વખણાઈ હતી, અને તાટાની આડમીરાઈ દીના લાગેનુ વેઆણુ આપથી તેઓ માલલી 'મારણુવાલીસ' ની મજબુ

તાર્ક જોઈ લાગતી તેને ૫૦ તોપની પાદચાલી મનવાર ખનાવી લીધી; એટલુંજ નહીં પણ, ૧૮૦૨ માં હોંઆનીજ ગોદી આતેથી મનવારે, ખાંધી મંગાવવાનો વીચાર વઠીક તેઓએ કીધો હતો.

ઉપરના વીચારની પેલ્યાં લારડોએ હેવા રૂઝાવ નીસરે કીધો હતો કે, વ-લાતથી અંગરેજ મીસતરીઓ તથા વાડીઆને ગુંગળની ગોદી મોટે મોકલવા; પણ તેઓની મંડલીનાં સર ટાંમસ ટ્રેવરની જે આ માનવંતા વાડીઆ જમ-શેદજીના હોનરની રાખતીને સારી રવેસથી પોછાણતો હતો, તેણે પાદચાલી સરકારને આતેરીધી હેઠું કહી સંભલાવેજ કે, એક ફીરંગેટ તો શું પણ સફ-ખેમીને હારેદાર હુબી રહે તેવી મનવારેનો મજબુત કાફસો અંગરેજ કાસીગ-શના વચે આવેઆ વના ખાંધી આપવામા આ ગરહરાય ઘણા સખતીવાનહે. આ ઉપરથી તે લારડોએ અસલી ધારનાં ફેરવીને ૭૪ તોપવાલી એક ગંભવર મનવાર ખાંધવાનો તતકાવ હેકેમ હોંઆની ગોદી આતે, લખી વાલેઆ. હેતી આગમજ ૩૬ તોપવાલી તેનએ ખાંધેલી કેટલીક ફીરંગેટ ઘણીજ વખણાઈ, હતી; પણ જરે ૭૪ તોપની મોટી મનવાર ખંધાઈને આપણાં ખારામા ખીરાજી, તારે દરી આપરધી આતાંના આતીઉપીચોગી હોનર તથા સધલી કીરામના ધંધામાં શેક જમશેદજી વાડીઆ ખરેખરા મગર ગણાયા હતા.

આટલી વાતતો વખાંણવા જોગ વીચારવામા આવેછે કે આ બેહુ સાહે-બોએ તેઓની આગલી જગેઆ ઉપર પોત પોતાના બાકઆ નામે રસતમજી માણિકજી તથા રતનજી ખમનજીને ૫૦ રાજ ૧૧૯૮ માં ગોઠવી રાખેઆ હતા; અને તેની પુઠે ચારેક વરસ પછે ૧૨૭૨ માં નવશજજી જમશેદજીનેખી લાગુ કીધા હતા, કે જેથી ફરી વડવાઓથી ઉસતવાર કીધેલી ગોદી આતાંની અમ-લદારી તેઓનાજ કુટુંબીઓમાં લાંમખી શુદ્ધ સુધી હોરમતની રહે સચવા-એલી રહે; અને તેજ ધોરણ હજી વુલીક ટકી રહેલી જોઈને સધલાઓમાં સંતોરા ઉપજેલો સહમજાએછે.

ગોદી આતાંના વલીવટ વધી પડઆને લીલિ નામદાર સરકારે તેની એક રાખા મજગાંમ આતે ઈ સને ૧૮૦૨ મા પેહલવેહવી હુંધાડીને તાંહાંનો વલી-વટખી આ સાહેબોનાજ અખવીઆરમા સોંડેઆ હતો. આ બેહુ પીતરાધઓએ ગોઠવણ બંધ બેસાડીને તાંહાંના ઉપરીણાનો અખતેઆરવાડીઆ રસતમજીને અપાવેઆ; અને તે ઉપર ચોંક સુધી પોતાની દખરેખ આણ રાખેઆ પછે, તેણાનો હોનર જરે ખુખત થયો તારે તે આતાંનું વડાપણુ તેણાને સપુરદ કીધેલું જે સંભલાવુંચ, તેનું વરણન હવે પછે લીધામા આવચે.

આ બેહુ પીતરાધઓના અમલમાં કાંઈ એટલાંજ ખારકશો બંધાયાં નોહતાં; પણ તેઓ દરએકની હદઆતી સુધીમાં ઘણાંક સોદાગરી વાંહાંણો, અને લ-અએક મનવારે જહડકથી ખાંધી આપવાની કીરવી તે સાહેબોએ આતીઅંત મેલવી હતી; જેની વાદીમાં આડમીરાલડીના લારડો, કોરટ આપ અએરેક્ટરે તથા ખીજ ઘણાંક અમલદારે તરફથી વરંમવાર આવેલાં માંનપતરે અને બેહુ ધંનાંગે તેઓને એનાએત થયાં હતાં. ફગંમજી વાડીઆ જોજ ૯ ગો

આ બેહુ બાઈઓના ઉપરીપણા હેઠલ ચોલ વરસના અરસામા મુંબઈની સરકારને સારે ૧૩, કલકત્તાની સરકાર માટે ૩, અને વેપારીઓને વારાતે ૧૩ ગલીને નાહના મોટાં ૨૬ બાગ્કચો તેઓએ નવાં બાંધેઆ ઉપરાંત, બાપના મરણ વખતે બંધાતાં સરકારી બે બાગ્કચોનું અધુરું રહેલું કામ પુરું કરી આપીને પોતાના હોનરની વખાણ બધી તરફ ફેલાવી દીધી હતી; અને સરવેની સાથે પરીતીથી પડેટાઈ રહેતાં દરએક વરણના થોડા સાહુકારો તરફથી માંન પામીને તેઓ માહેલા બમનજી બાવા રોજ ૧૭ મો માંહા ૭ મો શેહેનસાહી રાત્રે ૧૧૫૬ ૫૦ એ જાહેર ગુજરેઆ; તારે કેહત્ય કે તેવન પાથે કાંઈજ પુંજી ફાજલ રહેતી નોહતી.

ઉપના માહેબની પછે બે વરસમા જુજ દાહડા બાકી હતા તેટલાં કન્યએ વડા વાડીઆ માણેકજી ઉપર તગથ મારેઆથી, તેવનખી રોજ ૧ હો માંહા ૭ મો શેહેનસાહી રાત્રે ૧૨૬૧ મા પોલીકા મરીવારોના પોસન માટે થોડું નાથું મેલીને મગણ પાંચેઆ; અને તેઓની જમા ઉપર દરએકના વડા દીકરાઓ થોડા ફરાંમજી તથા જમશેદજીની નેમનુક થાઈ.

થોડા હીરજીબાઈ માણેકજી વાડીઆ વીથે એવું કેહવાયુંત્ય કે, તેવનખી થોડુંક મુખી ગોદી આતાંમા લાયુ રહેલા હતા; પણ જતે મોજીલા હોવાથી આકરી જેવાં સકત કાંમનો કંટાળો આઈ, તાહથી નીકલી ગયા પછે બાકીના બધો વખત બાઈઓની મેહરણાંણીથી અછઆલીપણાની મનહ મેલવતા ૫૦ ૧૧૭૩ ના શેહણસાહી ૩ જા ગાયને રોજે ૪૦ વરસની ઉંમરમા ગુજરી ગયાં.

થોડા ફરાંમજી માણેકજી, તથા જમશેદજી પૂમનજી.

દરેક પોતરાઈએ પોલીકા પોતાઓની જગેઆ મેલવી લીધા પછે, તેઓના હોનરોની અજમાયેસ જે ચાલુ કીધો, તેમાં વાડીઆજી થોડા જમશેદજીની વખાણુ એટલા માટે થવા લાગી કે, પોતાના વડવાઓ કરતાં વીથેસ કદનાં મોટાં તાંહાંજો તેણુ જહડકથી, અને વધી સરસ ચાલના મજબુત બાંધતા રહેઆ. પાદશાહી મનવારોનો જેખી કાફલો મરાંમત સારું આવે તેને કરીની દીવ પાડેઆવના રૂડીપેરે દુરસત કરી આપવાનુ અતીઅંત માન આ બેહુ સાહેબો જે મેલવતા હતા, તેની સાખશીમાં મરીન આતાંનાં વડા મીં પીં દંદમે ઈં સને ૧૮૦૧ માં પોતાને વતણુ જવી વખતે તેઓની ચાલાકી બાબે લખેલાં કાગલ ઉપરથી એવું શીથ થાયુંકે કે, નામદાર કુંપની સરકારની આકરી માટે ૭ વરસનાં દુક અરસામાં તેઓનાં “મારકુઈરા આવ કારણવાલીસ”, “મરણીંગટન” “દીંધણુમાંહુ”, “ટરનેટ, કાંમેટ”, અને “આવખરત” મલી ૬ બલપંન બારકચોની બાંધની છેક વેલાત સુધી વખણાંઈ હતી; અને તાંહાંની આડમીરોઈની લારણુ ઘેઆંણુ ખેઆયાથી તેઓ માહેલી “કારણવાલીસ” ની મજબુ-

તાર્ક જોઈ લાગણી તેને ૫૦ તોપની પાદશાહી મનવાર બનાવી લીધી; એટલુંજ નહીં પણ ૧૮૦૨ માં હિંમ્ચાનીજ ગોદી ખાતેથી મનવારે બાંધી મંગાવવાનો વીચાર વઢીક તેઓએ કીધો હતો.

ઉપજા વીચારની પેઠલાં લારડોએ હેવો ડેઝવ નીસચે કીધો હતો કે, વેલાતથી અંગરેજ મીસતરીઓ તથા સાડીઆને મુંબઈની ગોદી માટે ગોઠવવા; પણ તેઓની મંડલીનાં સર ટાંમસ ટ્રોયરીજ જે આ માંનવંતા વાડીઆ જમશેદજીના હેનરની સખતીને સારી રચેસથી પીછાણતો હતો, તેણે પાદશાહી સરકારને ખાતેરીથી હેવું કહી સંભલાવજ કે, એક ફીરંગેટ તો શું પણ સફ ખેંચીને હરેદાર હુબી રહે તેવી મનવારેનો મજબૂત કાફલો અંગરેજ કારીગરના વચે આવેઆ વના બાંધી આપવામા આ ગઠ્ઠસથ ઘણા સખતીવાનછે. આ ઉપરથી તે લારડોએ અસલી ધારનાં ફેરવીને ૭૪ તોપવાલી એક મંજવર મનવાર બાંધવાનો તતકાલ હોકમ હિંમ્ચાની ગોદી ખાતે લખી વાલેઆ. હેની આગમજ ૩૬ તોપવાલી તેનાએ બાંધેલી કેટલીક ફીરંગેટો ઘણીજ વખણાઈ હતી; પણ જારે ૭૬ તોપની ગોદી મનવાર બંધાઈને આપણાં બારમા ખીરાજી, તારે દરી આવરથી ખાતાંના અતીઉપીયોગી હેનર તથા સઘલી કીસમના બંધામાં શ્રેષ્ઠ જમશેદજી વાડીઆ ખરેખરા મગરર ગણાવા હતા.

આટલી વાતતો વખાણવા જોગ વીચારવામા આવેછે કે આ બેહુ સાહેબોએ તેઓની આગલી જગેઆ ઉપર પોત પોતાના બાધઓ નામે રસતમજી માણેકજી તથા રતનજી બમનજીને ૫૦ રાજ ૧૧૯૮ માં ગોઠવી રાખેઆ હતા; અને તેની પુઠે આરેક વરસ પછે ૧૧૭૨ માં નવરજીજ જમશેદજીનેબી બાણ કીધો હતા, કે જેથી ફરી વડવાઓથી ઉસતવાર કીધેલી ગોદી ખાતાંની અમલદારી તેઓનાજ કુટુંબીઓમાં લાંમબી મુદત મુધી હોરમતતી રહે સચવાએથી રહે; અને તેજ ધોરણ હજી વ્રલીક ટકી રહેલી જોઈને સઘલાઓમાં સંતોરા ઉપજેલો સહમજબેછે.

ગોદી ખાતાંનો વહીવટ વધી પરઆને લંચિ નામદાર સરકારે તેની એક ગાખ, મજાગાંમ, ખાતે, ઈંડો મને, ૧૮૦૧ માં પેહલવેહુબી હુધાઈને, તાંદ્રાનો વહીવટબી આ સાહેબોનાજ એખવીઆરમા સોંડેઆ હતો. આ બેહુ પીતરાઈઓએ ગોઠવણ બંધ બેસાડીને તાંદ્રાના ઉપરીપણાને એખતેઆરવાડીઆ રસતમજીને અપાવેઆ; અને તે ઉપર થોડુંક મુધી પોતાની દખરેખ ચાણ રાખેઆ પછે, તેણાનો હેનર જારે પુખ્ત થયો તારે તે ખાતાનુ વડાપણુ તેણાને સપુરદ કીધેલું જે સંભલાઈમ, તેનુ વરણન હવે પછે લીધામા આવ્યે.

આ બેહુ પીતરાઈઓના અમલમાં કાંઈ એટલાંજ ખારકયો બંધાયાં નોહતાં; પણ તેઓ દરએકની હઈઆતી મુધીમાં ઘણાંક સોઘગરી વાંદાંજી, અને લાઝએક મનવારે જહડકથી બાંધી આપવાની કીરતી તે સાહેબોએ અતીઅંત મેલવી હતી; જેની ચાતીમાં આડમીરાલ્લીના લારડો, કોરટ આવ ડાએરેકટરે તથા ખીજ ઘણાક અમલદારે તરફથી વારંમવાર આવેલાં માંનપતરે અને બેહુ બંનાંમે તેઓને એનાએત થવાં હતાં. કગમજી વાડીઆ ગેજ ૯ ગા

માહા ૩ નો ૫૦ શલે ૧૧૭૪ માં મુબ્તી ગયાથી થેઠ જમથેદજી વડા વાડી-આની જગોપર ખીરાજવા લાગ્યા; અને તેનાં આ મરહુમના ઘીકરા ખેરામજી તથા લવજી ઉપરાંત રસતમજીના ઘીકરા ખરથેદજીને ગોદી ખાતાંની આકરીમાં ગોઠવી લીધા.

ગોદી ખાતાંમા વડાપણું ભોગવનારા થેઠ ફરાંમજીએ પોતાની રૂડી વર-તાણુક સાચવીને ખારશી પંચામ્મેતના પરમુખની પદવી પણ ધણા વરથો સુધી ધરાવી હતી; અને તેટલી મુદત માટે કોમના સંસારી હકનો સંભાલખી સારી રેથે સેતા હતા. એ યોજાના ઘોકોને તાંહાં મરણ ઠાંકણે તરણ દીવથો સુધી કુંટખીઆ ઉપરાંત લગણવગવાલાઓમા પધારી માંદોને ભાતી ખાવાની ખુંડી આલ, આગલા ઘણાપર ને સાધારણ યર્ષ પડેલી હતી, તે પોતીકાં ખાનદાન-માધી આ માનવંતા વાડીઆજીએ કેદ્ય કે ખીલકૂલ કાહડી નખાવી, ઘેઠલુંજ નહીં પણ ખાજ શજગાર વખતે ઘેર ઘેર બોણાં વેહ્યવાની રસમખી બંધ પાડીને, પોતીકા હંમદોન બાઈઓને તહેલો રવધ્યા વાપડવા માટે એક સારે; ઘખલો દખાડ્યો હતો; અને તે રૂડા રવાજ નેજા સાહેબોને તાંહાં સચવાઈ રહેલા હ્યે, તો તેઓએ પોતીકા પવીતર મજહબનું એક ઉતમ ફરમાન બ-બયલું કેહવાયું નેધ્યે.

ખાર વરસના અરસામા બેહુ પીતરાધઓના હસતકચી બંધાં મક્કીને ૩૦ નવાં વાંહાંજો ને બંધાયાં હતાં તેની ટીપ હેઠલ મુજબ માપુર પડીછે.

નામદાર કુંપનીને વાસતે .. ૧૪ મસકતના ઈમામને માટે .. ૧

બંગાલાની સરકાર સારં .. ૩ વેપારીઓને હસામે .. ૧૨

થેઠ ફરાંમજીનાં મરણ પછે જમથેદજી જંરે વડા વાડીઆ થયા તે ઘી-વસથી તે તેમના મરણ સુધી ૧૬ વરસની મુદતમા તેણાની ખુદ દખરખ હજુર ૫૬ ખારકથો બંધાઈને ગોદીમાથી બાહર પડ્યા હતાં, તેઓમાં:—

પાદશાહી લડાએક મનવારો..... ૧૬

૭૪ તોપવાલી..... ૬ ૧૮ તોપવાલી..... ૨

૩૮ " ..... ૩ ૧૨ " ૧

૩૬ " ..... ૨ ૧૦ " ૨

નામદાર ઈરિટ ઈડીઆ કુંપનીને હસામે લડાએક તથા સોદાગરી માટેના .. ૨૧

બંગાલાની (આપણી વડી) સરકાર સારં બાંધી મોકલાવેલાં..... ૯

મસકતના ઈમામને માટે બાંધેલી મનવારો..... ૨

વેપારીઓને વાસતે ૮

નાધલાં માઠાં મક્કી ૫૬ ખારકથો ને બંધાયાં તે ઘણાજ તારીફ લાએક, અને તેને બંધાવનારાઓના હકમા હેવાંતો લાભકારક નીવરેલાં વખણાયાં હતાં કે, તેથી કરી આ માનવંતા વાડીઆજીની માહિતકારી પીછાંણીને તેની તારી-ફમા દરીઆવરધી ખાતાંના જુદા જુદા અમલદારોએ ને ઉમદા બીચારો જા-હેર કીધેલા કેહવાયા, તે માહેલા એકાત બેને હીંઆં ઘખલ કરીશું તો તે

બાપેની વાંચનારઓને ખાતરી બરેલી સાખથી મલેઆ ઉપરાંત, વાડીઆજીના પરીવારને પણ સારે સંતોરા ઉપજતો રહેશે.

વાહરા આડમીશલ સર ઝેડવરડ પેલીઉ બારેનટે ચલાઈમાઉધી ૧૮૧૦ ના ડીલેમબરની રમ મી તારીખે મરીજીખાતાના સુપરઈનટેન્ડેન્ટ મીન્ડ બલીઉ. ડી. મની ભોગના ચતરમા હેલું જણાવેલું હતું કે, “તમે માહરા પેઆરા મ-
“હીને નમનતાઈથી હું જણાવેલું કે, જમશેદજીએ લડાઈના જે જે બારકશે
“સરકારને વાસતે બાધેઆંચ, તેઓ વીચે તેનાચે ખરેખર મગર રહેલું જો-
“ઈએ. ‘સાલસેઈ’ નામની મનવારને હુંએ જે જોઈએ, તે આપણી (વેલાતે)
“તરફ બાંધેલી ફીરગેટો કરતા ચાલમા જેમ કચી પાંતીએ ઘેલી નથી, તેમજ
“પાંણીની અંદર તેઓ કરતાં સારી ધપથી ઉભી રહેશે. બાલકીકના દરીઆ-
“વમા નવ અઠવાડીઆં સુધી તે મનવારની આસપાસ પાણી બંધાઈ રહેલું હતું,
“અને તે આગમજ તોફાનમાં તેને હેવાતો આંચકા લાગા હતા કે, તે ડેકાણે
“આપણી (વેલાત) તરફ બંધાએલી મનવારો હોતતો તેથી કબુ ખમાઈ રાકાતે
“નહીં; પણ જમશેદજીએ બાધેલું બારકસ જેહવીને તેહવી હાલતમા ઠકી રહેલું
“હતું. મટે તેમના હોનરથી વખણાએલી ફીરગેટ વીચેના આ માહરા બીચારે
“ધણી ધણી સલામ સાથે તે શેરીઆને જર રહેલો.”

બીજો દાખલો એકે કે તેનાએ બાંધી માકલાવેલી “મીનદેન” નામની ૭૪ તોપવાની માટી મનવાર જરે વેલાત પોંહવી, તારે તેનું બાંધકામ ચોક-
સાધથી તપાસીને આડમીશલટીના લારડોએ એટલીતો ખુશી ઉપજાવી હતી કે,
તેની તારીખમાં તેને તાષિ મેનારા કપતાંન ઠાંમસ મેકઆરથર સાથે તા ૨૬
મા ફેબ્રવારી ૧૮૧૩ ને રાત્રે એક માનપતર લખી વાલેલું હતું; એટલુંજ
નહી પણ ઉપર જણાવેલા લારડો તરફથી રૂપાંનુ એક પેઆનું માકલાયેલું સર-
કારની મારફતે ૧૮૧૪ ના ડીલેમબરમા તેનાને બેટ મલેલું હતું.

વાડીઆજી શ્રેઃ જમશેદજીએ જેહમત ખેંચીને સર્વતર પણાથી સર-
કારી ચાકરી સારી રહેશે બજાવી, તેના બદલામા જેકે મનપુરતા પગાર ઉપરાંત,
ફેરારે આજ ડિસ્ટ્રિક્ટના તરફથી વર્લેવાર ઇર્ષામીપી તેમને મલેઆ દરતાં હતાં,
તોપણ તેમનું પરીવાર અંદરેકાળ સુધી પલટું રહે તેથી ઉપજાવી કોઈ જગીર મેલ-
વવા મટે તેનાએ તલબ આણીને નામદાર સરકાર સાથે ઇ સને ૧૮૧૮ થી સંધિ-
સાએ અલાવવા માડેઆ હતા. આ બાબદનુ ચેવટ ઘણું અશુર આપેલું હતું તેની
આગમજ કેહય કે, તેવણના બાઈ હોરમજી બમનજી પાચેથી છાસટી મા-
હેલા કાલીકલીઆન તથા સાર નામના જે ગામે સગકારે કોઈ બંદાબસતથી
ઉછીના લઈ તેણાને સધીઆરા મટે ચાકુંક સુધી સવાધીનમા આપેઆં હતાં.
એ ગામિની ઉપજ દર રાત્રે બધા ખરચ બાદ જતે નકી રૂ ૬૦૦૦ ની જે
થતી હતી, તેટલીજ આએપતવાલાં એરલાપારલા, તથા જોજે ઝુંહઉ નામના ગાંમે
૧૮૨૨ મા સપુરદ કરી ઉખી જગીરે તેના આગલા મલિકને સવાધીન કરાવી
દીધો હતી; અને પાછલથી તેણાને અંદરેકાલ સુધી મલેલાં ધનામી ગાંમેની
પેદાએસ તારીખ ૧ લી મે ૧૮૨૧ થી તેમને મલવાનો હક સગકારે જે ચેડવી

આપેઓછે, તારથી તેનો ભોગવેટો તેમના પરીવારો સાચવીને મેળવતા મા-
લુમ પડેછે.

આ સાહેબે પોતાના વડવાઓથી ઉતરેલા ધંધામાં જેમ માન મેલવેજ
હતું, તેમજ પોતાની કોમમાંની કમાળીએત જલવીને પંચમ્મિતના પરમુખનો
અધીકાર* ધણા વરસો મુઘી અપક્ષપાતપણે બજાવતાં નામવર્ગી હાથેલ કર્મી
સીધી હતી; એટલુંજ નહી પણ આ ટાપુની બધી વરણમાં પોતાની રૂડી વર-
તાલુંકનેની અતીઅંત વખણાવી હતી. ગોઠી ખાતાંમાં બધાં મહીને ૫૦ વરસ
જે ગુજરેઆં તેમાં છેલ્લાં ૧૯ વરસવેર વડા પચું ભોગવીને રેજી ૨ નો માહ
૧૨ માં ગ્રેહણસાહી સાથે ૧૧૯૦ થી ૧૭ વરસની ઊંમરે પોંદ્યા બેહસ-
તનશીન થયા. આ જાહાંનથી કુચ કરી જવાનો વખત પાસે આવતો જોઈ,
મરણની એક દીવસ આગમજ, આપણા બુજેરગ વાડીઆજીએ નામગર ગવ-
રનર તથા તેમના ચીફ શેકરેટરી ઉપર જુદાં જુદાં કાગલો પોતે લખીને સર-
કારે બખણેલી ધનામી જાંગીર, તથા તે ઉપરાંત ખીજી બાબતોમાં કીધેલી
માટી મેહરખાની માટે તેઓનો બેહુ ઉપકાર માંનીને, પોતાની જગેઆપર
તેમના વડા દીકરાને જોડવવાની જે બહાંમણુ જણાવી હતી, તે મુજબ નામ-
દાર ગવરનરની કાંઉનસીસે સત્તા બરેઆં જાહેર નામાની મારફતે આ વડા
વાડીઆના મરણ વીચીની દલગીરી દખાડેઆ પછે, તેની ખાલી પડેલી જગેઆ
પર શેક નવરેજનજીની નેમનુક બાહાલ રાખી હતી.

આ ખાતાંના સંબંધમાં વાડીઆ રતનજી બમનજી જે હતા, તેનાચ્છે
થો ૧૧૯૧ ના પેહલા માસા ધર્મબ્યારને રેજી ૫૮ વરસની વયમાં ગુજરી
ગયા પછે, તેનાની જગેપર તેમના વડા દીકરા અરદેસર, તથા મગફુમ રસ-
તમજીના ખીજા બેટા ધનજીબાઈ ધારેઆ પરમાણે, લાગુ પડેઆ હતા.

* આગલા દાહાડાઓપર પારસીઓને તાંહાં સર અવસરે યાત્રી જાહેર કીરી-
આનુ મંડાંન દરએકને ઘેરે ડેડવાએલા પંથકી (ધરંમગુર)આ કરતા હતા, પણ તે
વખતના અકાબર સાહેબેએ, નેસારીથી આવેલા દસગુર બોરચેદજી જમ-
શેદજી જાંભાસપ આસાનાને, સરવે જોખેદા ઉપર વડાપણાનો હક અનજીમનના
અનુમતે જે આપેઓ, તેની સરઆન પંચના આ માનવંતા પરમુખે પોતાની વડી
વહુ, અને એક પેસતનજી વાડીઆની દીકરી સુતાબાઈ ગુજરેઆં, તારે તેનીના
ઉચમનાની કીરીઆ થો ૧૧૮૧ ના મેહર મહીનાને બહમન રેજી જાહેરાંતમાં યતી
વખતે, પેહેલપેહલી પતેત દસગુર મજકુર પાથે મંડાવી, અને ઘાસખી તેવન પાથે-
જ પઠાવી હતી. આ વાતની સરઆતને હવડાં ૬૨ થી વરસ અભિય, તારથી
દસગુરેની પાથે પતેત મંડાવવા, નવજોત કરાવવા, તથા લખનના અસીરવાદ નખા-
વવા વીગેરેના રેવાજ આ બુજેરગ વાડીઆજીની ઇઆદગારી સાથે હસતીમાં રહે-
લોછે પણ અનજીમનના અનુમતેના કોઈ દસગુર ડેડવાએલો હવડાં દખાતો નહીં.
નો. સં.

શેઠ નવરોજી જમશેદજી.

બાપની જગેઆ સખીઆતાથી જાલવનારા આ શેઠનો જનમ, યં ૧૧૪૩ ના શેહનશાહી ખારમા મહીનાને પેહલે રોજે થયો હતો. ગોદી ખાતાંમા સવર્ગતર-પણ બોગવી ગએલા સરવેથી છેલા સખસને કહીએ તો, આ માનવંતા શીવાએ ખીજે કોહજ માણુમ પડ્યે નહોં; કેમકે તેવનની પછે જેખી વડા વાડીઆ તરીકે ગણાયાય, તેઆ પાથેથી આ જુજોરગ વાડીઆજી જેટલી મુખતેઆરી આસતે આસતે ખીસતી ગએલી સાંબલવામા આવેછે.

સોલ વરસાની ઉંમરમા વાંહાંછો બાંધવાની વીદિઆનો અબીઆસ કરવા મોટે અવન જરે પેહલપેહલા ગોદીમા દાર્પણ થયા, તારે પોલીકા વડવાએની પક્ષમા પોસાધને મનની અંચલાઈથી નાખીચો હોનર અપોતો પુખ્ત રીતે હાથેલ કરી લીધા કે, તેની ખુખીથી બારેક વરસના અરસામા મોટા પગારની અહ-ડવી જગેઆ ઉપર પોતાનો હક લાગુ પાડેઆ હતાં; અને બાપના મરણ પછે ૬૦ સને ૧૮૨૧ થી વડા વાડીઆ તરીકે ૩ ૯૦૦ નો દરમાહ મેલવતા રહેઆ.

આ રેહમ દીલના વાડીઆજી પણ પોતાના હોનરને માંન સહીત જાલ-વતાં સરવે કાંમિમાં તેમનાં મરહુમ પીતાની બરખોર કાબેલીઅિત બતાવતા હતા; અને પોતાની કારકીરદીમાં જેમ ઘણાંક સડવાલાં તેમજ અગનીનાં સાંચાથી આલનારાં બારકશો બાંધી આપીને મોટી જુજોરગી મેલવી ગયાછે; જેઆ મા-હેખી “અંધીઆ, બોમખે” અને “કલકતા”, નામની મોટી મનવારો ઉપરાંત “હીઉર્મીડયે” નામની આગબોટની વખાણ છેક વેલાત વેર અંધલીતો યાદ કે, તેની ઈઆદગારી કામિમ રેહવાના હેતુથી નાંમદાર કોરટ આવ ડાઅેરકટરેઅે રાલિ ૧૨૦૧ યં માં રૂખોંત્રી, એક રૂલર તેમને મોટે જે કોટ મોકલાવી હતી, તે ઉપર નીચે જણાવેઆ મુજબનાં સખરો કોતરવેલા રેહવામા આવેઆછે.

“નવરોજી જમશેદજી મુંબઈની મોદી ખાતાંમા નામદારી તથા અંચ-“લાઈથી વડા વાડીઆ તરીકે જે ચાકરી બજાવેછે તેના બદલામા “ઈસ્ટ “ઈડીઆ કુંપણીનાં અખીતા મણેલા ડાઅેરકટરેની કોરટ તરફથી બેટ કીધીછે. “લંડન ૧૮૩૧.”

(સહી) ઉલીએમ આસલીસ પરમુખ.

“ રાખરટ દેઆંઅમેલ નાઅેખે સરનસીન.

“ સર જાંન મલકમ મુંબઈનો આગલો ગવરનર.

હેવીજ કીસગની એક ખીજી રૂલર તેમના હાથ હેકલના વાડીઆજી શેઠ ખરશેદજી રસતમજીને મોખેખી આવેલી હતી, અને તે મુંદર બોટો ખેલુ સાહેબોને મરીન ખાતાંનાં મુખરીનટેનડેંટની ફરમાસ મુજબ કાંમ ચલાઉ ગવરનર થી હાંનરેબલ જાંન રોમરે પરશીઅન શેકરેટરીની આફીસમાં તાં ૨૮ મી ડીસે-મ્બર ૧૮૩૧ ને રોજે દરબાર બરીને માન સહીત સપુરદ કરવી વખતે તેની સાથે દરએક જણને સરકારે એકેકી કોંમતી શેઆલ પણ હોરાડી ખુશી દીલથી તેઓને વીદાએ કીધા હતા.

ગોળી ખાતાના આગલા સઘલા વાડીઆઓ કરતા, ધરિઆ પરમાણે, આ સાહુશીક ચેક નવરેજીએ પોતાની લાચ્છિકાતથી, સમ્ભારના મેલવેલા પધસાનો ઘણો સારો ઉપયોગ ચલાવી દરવીઅને જેમ અતીઅન વધારી દીધો હતો, તેમ તેનો મોકલે હાથે ધુપી રીતે ઘણા સારા કામો માટે ખચખી કરતા હતા; જેની જાહેરમા કેહ્ય કે કશી નોધતો ગેરી નથી, પણ એક માહબાગત કામ આ સાહેબે જે બજાવેલ્ય તેની ધંઆગારી છાસટી મોલા યોગ્યદગમા હજીતક રાહદારી મુસાફરો તરફના આબીરવાદ પામતી દુનૈલીડે. એ ધરમ શાના યં ૧૧૮૭ મા જરે બધાથી, તારે તે વખત પર મુખર્ધ તથા યુજરાત વચે ખુસમીને મારગે આવતા જતા સઘરી વરણના રાહદારી મુસાફરોને જે અતીઅન ઉપયોગી યાદ પડી હતી, તે હવડા રેનવેની સગવડ જોકે તેહવા કામમા જાહેજ આવતી નથી, તોપણ તે તરફ યેનધાહે જણાસઓનો વીસામો સમવાધ રકેડે.

પાછાના મુધરતા વખતથી ગોઠી ખાતામા અનેક તરેહનો વધારો પેવ સ થયા કીધો, તોપણ આ સાહેબની પુરાણી કામેરીઅિતની સાહમને નવી ધપથી ફેલવાએલા સખશોખી હરજેજ પોહથી વસેઆ નોહતા; અને તેથીજ કરી નામદાર સરકારને જોડે તેનાની નોકરી ધણીજ કીમતી જણાતી હતી, તો પણ આ દાહપણ બરેલા શેરીઆએ આકેબતનો અદરો વીઆરીને પોતાના એક દોકરા જાગીરજી તથા બાણેજ દીરજબાઈ મેરવાનજીને નરી ધપનો અમેઆરા હાથેન કરી લેવા માટે શાને ૧૨૦૭ યં મા ચેટ વેનાત મુધી મોકલાવેઆ હતા; જાહા તરણ વરસપેર રહીને પુખત રીતની ફેલવખીમા ખસાર થયા, અને તે બાબેની સતા બરેલી સનદો તાહાથી હાથ કરી લીધા પડે ૧૨૧૦ મા જરે પાછા ફરી આવેઆ, તારે તેઓના આ મેહગબાન મુરખીએ ખરચેના હજારે રૂપીઆ એવાતો ગવાએઆ કે, પાછલા વખતપર તે મેહુ જવાન વાડીઆએએખી તેઓની દારકીરદીમા પોતાને મલેલા એહધાનુ સારે માન જાલવીને સતાવાનએ તરફથી સાબાળી મેલવી હતી તે બાબેની ખીના હવે પડે જણવેઆમા આનશે

સરકારી આકરીમા ૫૩ વરસ માન સહીત ખસાર કીધા પડે, યં ૧૨૧૩ ના શાનથી દર માયે રૂ૫૫૦ નો ખેડો મુસારો નામદાર સરકારે બાધી આપેઆ ઉપરાત, એહવો બજાવતા વફાદારી સામવી રાએઆના બદલામા રૂ૫૦૦૦ ધનામ તરીકે જે બખરારીદા કીવા, તે કજુલ રાખી બાકી જીદગીને આરામ ખમાડવા માટે તેનાએ નોકરી ડોડી દીધી હતી.

આકરી બાબે જણવેલી ઉપલી મુદતની અર ૨૩ વરસ જે વડાપણામા યુજરેઆ, તેહલા અરસામા અ માનવતા વાડીઆજીએ સડ તથા બાફથી ચલનારા નાધલા મોઠા મલી કુલ ૭૫ બારકશે નવા બાધી આપીને તેઓ દરએકની મજબુતાઈ ઉપરથી પેતાના હોનર વીથેની સામી સાબાળી તેનાએ મેલવી લીધી હતી, તેની ટીપ હેઠલ ઘખલ કરીએડે

પાદસાહી મનવારો..... ૫ જેમા ૪૬ તોપવાલી ૨ તથા ૮૪ તોપની ૩.
કુંપની સરકાર સહિં .....૪૫ મસકતના ઈમામને માટે..... ૪
અંગાલાની સરકારને હસ્તામે.. ૫ વેપારીઓને વાસતે.....૧૬

આં નામવર વાડીઆ નવરોજીએ ચાકરી છોડવાની જીજ્ઞા વખત .
આગમજ હેઠલ જણાવેલા પોતાના જવાન ખેત્રીઓને ગોદી ખાતે વાડીઆ
પણાનો હોનર શીખવા માટે દાખલ કીધા હતા, જેઓમાં:—

ફસતમજી અરદેસર વરસ ૧૬ ના.

જમશેદજી નવરોજી વરસ ૧૫ ના-આ ગરહસય તારપછે મરણ પામ્યા.

જમશેદજી ધનજીભાઈ વરસ ૧૫ ના-આ ગરહસય હવડાં વડાતરીકે.

નરારવાનજી અરદેસર વરસ ૧૭ ના- આ ગરહસય ચાકરીમા જણાતા નથી.

જમનજી નવરોજી વરસ ૧૧ ના-આ ગરહસયખી પાછલથી મરણ પામ્યા.

આ જવાનો દાખલ થયાથી તેઓને વાસતે કેહવ કે, મરીન ખાતાના
સુપરીન્ટેન્ડેન્ટે સરકારના હોકમ પરમાણે હેઠલ જણાવેલા ચેડાવ તા. ૨૦ મી
એપ્રિલ ૧૮૪૪ ને રાજી નકી કીયો હતો કે,

પેહલે વરયે તેઓ કોઈનેખી લવાજમો ખીલકુલ આપવા નહીં.

પેહલા વરગમા શીખનારાને ખીજે વરયે દર મહીને રૂ ૫ નો પગાર આપવો.

તરીજે વરયે તરીજ વરગના સીપરાઈટને દર મહીને રૂ ૧૨ નો પગાર આપવો.

ચોથે વરયે ખીજ વરગના સીપરાઈટને દર મહીને રૂ ૧૬ નો પગાર આપવો.

પાંચમે વરયે પેહલા વરગના સીપરાઈટને દર મહીને રૂ ૧૬ નો પગાર આપવો.

ઉપરાં કારણ માટે દર વખતે તેઓની ચોકસાઈથી પરીક્ષા લેતા મજ-
બુતાઈ તથા ઉદ્યોગમા જેમ જે સરસ નીવરે, તેમ તેને સહડતી પદ્ધતી
આપવાનો ખંદાબસતખી ફરમાવેલો સાંબલવામા આવેલો હતો; અને તે છતાં
પણ તેનું પરીણામ હઈઆજ રહેલા જે જવાંમરદોએ ફતેહમંદીથી ઉતારીને
કમાલીએત હાંસલ કરી લીધી છે.

પારશીઓનો પેચખિતના અકાબરોનો હક ધણી લાંમખી મુદતથી જે જે
ગરહસયો ભાગવતા આવેઆ, તેમા આ નાંખીઆં ખાનદાનના વડા શ્રેષ્ઠ લવજીખી
લાયુ હતા; અને તેમની પછે તેવણથી ઉતરેલા વારેશોએ પણ અનજીમ-
નાના અનુમતથી જે અકાબરી જાલવી રાખી, તે માટેલી એક જગેઆ શ્રેષ્ઠ
રતનજી કાકાના ઝુજરી ગયાને લીવે, આ જીજ્ઞેરગવારને ૧૦ ૧૧૬૨ ની રાજ-
આતથી સપુરદ થઈ એટલુંજ નહીં, પણ એકેકતી પુરો ઝુજરી ગયેલા પંચના
પરમુખોની ખાલી પડતી જગેઆખી છેલ્લે એવનથીજ પુરાઈ હતી. આ કાંમમા
વીરા વરસ વેર કાંચિમ રહીને પોતાની કોમના ધર કુધલાની બાંજગડો સમા-
ધાનીની રહે પઠાલી આપવામા આ સાહેબ ધણુ ડાહપણુ દેખાડતા હતા; અને
તે ઉપરાંત મુલેહના અમલદાર થઈને ગગંડ જુરીનો અધીકારખી રૂડી વરત-
ણુકથી ખબવતા હતા; પણ પાછલથી જઈએ પોંહવેઆ, તારે નાતવાણીને
લીવે બધા અખતીઆર ૧૨૧૨ થી તેઓએ એકદમ છોડી બેડા હતા.

અમી મેહનતથી મેનવેલા પઈસાનો રૂડો ઉપયોગ કરવામા ધણી વરસા મુંબઈ સાંતપણે જીવેલી ગુજરતા, માતરે એકજ વખત આ સાહેબને ખીન ધારેલી હરકત એવીતો સજ્જ નડી હતી કે, ૧૦ સને ૧૨૧૮ મા સળડાલે તેમની ટાંગમા રેહવાની મોઢી હવેની સઘવા સગનજામ સહીત આગ લાગાથી ખરીને બસમ ચઈ ગઈ હતી; જેને ખચાવા માટે સગકાર તથા પરજ તરફથી અનેક ઉધાથો લેવાયા, પણ તેનારતની સામણે સગવેની તદ્દ નિરે વેચારથ ગઈ તે છતાખી સોકરજે તે કીરતારની બખચોસના કે, એકાત જે અલકાતુ કામ-દાગના સરીરને એહજ જોખમ પોહચેઆ થેવાએ, આ બુજોરગ વાડીઆજીના પરીવારે મહેલા કોઈનાખી જીવને કરી અનવચ આવી નોહતી. હાથી અચીતી હરકતથી આ સાહેબને પોતીકા છધઆ સહીત થોડુક મુઢી પાગકા ઘેગમા રેહક પડેલે હુ, પણ સામરથી ચીકાર હોવાને લીરે તે ખલેલી અરાલી જગા ઉપર નવી ધપમા હવેલીને પાછી બરાનીને તાહા જઈ રહેઆ પડે, તાહાથી રેજ ૬ મો માહ ૨ જો રાને ૧૨૩૦ ૧૦ એ ૮૯ વરસની ઉપર મહીના ને ૧૪ દાહાડાની જામરમા જરે બેહસતને મકાણે આરી ગયા, તારે પોતાના નેકનામની યાદગારી તરીકે તેનણનીજ અઓનાદથી ઉતરેલી નાહતા મોગા છધઆની સખીઆ આસરે એકયો જણાઓની હાજર હોનાથી તેમના બોહલા કુટુંબમા એજ સાહેબ આ જમાનાના એક ખરા મોગા બારા કેહવાયા હતા.

આ બુજોરગ વાડીઆજી ગુજરેઆ તારે ગતનો સમો હતો, તેથી વનતે દાહડે જરે તેવણુનુ અથો રનાણુ એવગની આરામધાહ પર અવનમજલ પો-હચેજ, તે વખતે મુંબઈની ટાપુએ લીરેના યોગનો દેખાવ હેવોતો ડરામણો અને સહમસાણુ જોવા દેખાથો હતો કે, તેનુ બચાન ચઈ રાકાવુંજ નથી, તેનણના દરજ્જાને જેહું માન આપવા માટે સતાવાલાઓના હોકમથી સઘલી ગોઠીઆ આજો દાહડે બધ રખીને તેજ મુઆફેક ખારામા લાગરનાર પડલા સરખારી બારડયો પર દોલની અધવચમા યોગના વાવગ વડીક ટાગવામા આવેઆ હતા; એજુજ નહીં પણ તે ઉપરાત કુલે જરથોસતીઆએ તેઓની કોમતા એ- બુજોરગ અકાગર સાહેબની ગમીમા જેતાની દુકાણો તથા વેપાગ આતાની પેહડીઆ જોમ ખન રખી હતી, તેમજ સર જમયેદજીવાલી તથા ખીજી ખાનગી નીસાજોની ખન કીરામા આરી હતી જેડવેલે વખતે આ મરહુમનો સચકાર તેમના રેહકાણુમાથી જરે રવાણે થયો, તારે મલેની મીજ લેરામા ધારીએચ કે કોઈજ સખસ કોક સજોગથી (તેમા આ નોધ લેનારોની પોતાની દતગીરી જણાવી કેહમ કે, આ માનવતા સાહેબને ગુજરવાની માતરે બેજ દીવરા આગમજ ચીનની સફરે ગએલો હતો, તેથી તેમના પાક રહેને એજદા કરવામા નીસફન રહેઓએ) કદાચ આવેલો નહીંજ હથે હેવી ઠક માકુમ પડેલી કેહનાઈએ.

જરથોસતી મજહુમના રવઈઆ પરમાણે, આ મરહુમ ચેકના અથો રેહ ઉપર તરીને દાહડે થાએલી ત્રીગીઆ વખતે, મીજલેસની અદગ એજ સામે પોતાની હધઆતીમા તેમના કુટખીઓ જોગ લખી રાખેલો ડાગલ જે જાહેરગા

ધર્મિની નીરામત તેમની વર્ણસાવલીમા જોડાયલીછે; અને તેજ ઠીપની અંદર આ નેકનામના ૬ છોકરાઓ ને દાખલ કીધામા આવેઆમ, તે ખીજવારની* મોહરદારે જનમ આવેલા જણાયાછે.

શેઠ ખરશેદજી રસતમજી.

સરકારી ગોદી ખાતાંની રાખા જરે ઇ. સને ૧૮૦૧ મા મજગાંમ ખાતે આણુ થઈ, તારથી આ ચેકના બાવા રસતમજી માણેકજીને કોટ ખાતેના વડાં મહકમાપી લઈ જઈને તાહાં ગોઠવી ખેસાડેઆ હતા; અને તેજ સાહેબે તારપછે પોતાની હાથઆપીમા આ ચેક ઉપરાત ધનજીભાઈ મલી ખેલુ ખેડાઓને હાથ હેઠલ રખીને તાંહાનો અખતીઆર સાચવી લીધા હતા. વાડીઆ રસ-તમજીના યુજરવાનો ચોકસ દાહડાવાર હાથ આવેઓ નથી, પણ આટલું તો માણુમ ખડેજી કે તેવણુની ખાલી પડેલી જગેઆ આ શેઠ ખરશેદજીએ પુરી લઈને, પોતાના હાથ હેઠલ નાધલા ભાઈ ધનજીભાઈ તથા અરદેરાં નામના દીકરાને લાગુ પાડી રખેઆ હતા.

આ શેઠીઆનો જનમ ય. ૧૧૫૦ ના રાજમા મુબારક થયો, તે હસાબે જરે સરકારી આકરીમા પેહલપેહલા લાગુ પડેઆ તારે ૧૭ વરસની વયેના તેવન કેહવાતા હતા.

વડવાઓથી ઉતરતો આવેલો હોનર સારી રવેશે શીખી લીધા પછે, જરથી મજગામની ગોદીમા ખાપના હાથ હેઠલ જઈ રહેઆ, તારથી પોતાની અંચલા ધને હેરી તો અનકતી કીધી કે, તેમના ઉપરીપણા હેઠલે જેટલાં ખારકશો નવાં બંધાયાં, તથા પુરાંનાઓની મરંમત થઈ, તેટલાં દરીઆવરથી ખાતાંમા વખાણુ પાંખેઆં; અને તેની સાબાશીમા સરકાર તથા વાંહાંણુ ધણીઓ તમ્મથી તેમને ધણીવાર ધનામો વડીક મલેઆ કીધાં હતાં.

મજગામની રાખા ગોદીમા ધણા વરયો યુજરેઆ પછે, ઇ. સને ૧૮૪૪ મા જરે કોટની ગોદીના વડા વાડીઆ નવરજીજીએ ખેડા ઝુસારાપર નોકરી છોડી, તે દાહડેથી તાંહાંનો વડો આહથી આ ચેકને ને યેનાચેત થયો, તે પણ તેનાચે પરમાણીકપણે બબલીને પોલીકા માનેકો તરફથી સાંઈ માણુ ખેલ-વેજ હવું; તેના દાખ્યાઓ મહેલો યેકજ ને જાણુવામા આવેઓઅ તેને નીચે જરે કરીએ છઈએ :—

ઈસ્ટ ઇંડીયા કંપનીને હસાબે સ્ટીમ ફરીગેટ “ફીરોઝ” જરે બંધાતી હતી, તારે તેનું ઉપરીપણું આ વડા વાડીઆજીએ ચતુરધથી ચલાવીને સરસ ચાલની ને બનાવી આપી, તેના બદલામા સરકાર પાયેથી રાશેપાવ મલેઆ ઉપગંત

* આ બાઈ મરહમ શેઠ ખરજોરજી નાનાબાઈ દાવરની વડી દીકરી હતાં; અને તેણીના યુજરેઆ પછે તરીજીને પોતાના નેકામા લાવેઆ હતા, તે વીધવા બાઈ ખીનીમોરાની રેહવાસન હાથ હઈઆત રહેલાં માણુમ પડે. નો. લ.

નામદાર કોરટ આવ ડાબેરકટરેએ તેનાને માટે નકસા પાડવાના કાંમમા આવે તેવા રૂપાના આગવરેના એક બાકસ છેક વેલાત વેરથી બેટ મોકલાવેએ હતો; અને તે સોગાદ નામદાર સરકારે ૧૮૫૧ ના જાનેવારીની ૮ મી તારીખે ટાંદિન હાલમા મેલવેલી દરખાસ્તના દખતાં મોટાં માન સહીત તેણાને સપુરદ કીધી.

ગોદી ખાતાંની માન બરેલી નોકરી જળવતાં, ૫૩ વરસ (જેમા ૧૪૧ વરસવેર વડાપણું ભોગવેજે હતું) રાજીને શ્રેષ્ઠ અરથેદજી બરે ૭૦ વરસની જર્ઝરી પર આવી પોંહતા; તારે ૪૦ સને ૧૮૫૮ ના સપ્ટેમ્બરની ૨૫ મી તારીખથી બેઠા મુસારાની તલખ આહીને આકરી છોડવાની જે અરજ ચુભરી, તે નામદાર કોરટ તરફથી ચુથી સાથે બાહાજ રાખવામા આવી. આ ગરહસયને નોકરીના દર મહીને રૂ ૬૦૦ મલતા હતા, તેના અડધ યગાર રૂ ૪૫૦, તથા તેનાએ સારી લાએકાતથી ગોદી ખાતાંનું માન જલવી રાખેજે હતું, તેના બદલામા ૪નામ તરીકે રૂ ૨૦૦ વધારીને કુલ રૂ ૬૫૦, નો દરમાહ તેનાની હર્ધઆતી મુધી થેડવી આપેએ હતો; જેનો ભોગવાતો ૪૧૧ વરસ મુધી હાંચેલ કરીને રાજ ૮ મો માહ ૮ મો જોહનરાહી રાવે ૧૨૩૨ થં એ પોણેશિ વરસની ઉમરમા સવરગવાસ થયાછે.

શ્રેષ્ઠ ધનજીભાઈ રસતમજી.

ચોનીકા વડા ભાઈની પુરો ખારમે વરથે ૫૦ ૧૧૬૯ ના જોહનસાહી તરીજ મહીનાને ૬ ટે રાજે જનમ પાંમેલા આ ગરહસયની જીંદગીનેા દુક હએવાલ, અમરતી બરેએ જણીને તેહવા ધંધાધરીએને ઢડો લેવા લાએક જે વીઆ રીએએ, તેની નોંધ કોઇનેખી અનમમવી લાગથે નહીં.

મજગાંમની ગોદીમા સરકાર તરફનું કાંમ આણુ રહેજે, તાંહાં તુલીકતો આ ગરહસય પોતાને મેલેલી જગાપર ગોઠવાએલા હતા; અને તે પછે આગા મહંમદ રહીમ શીરાજી નામના એક માતખર મોગોલ વેપારીએ તે તરફ ગોદી ઉભી કીધી, તારે તેનું ઉપરીખયુંખી એજ એરીઆએ વડા વાડીઆ તરીકે સવતંતર પણથી અલાવેઆ કીધું; પણ તેએ વચે કોક સંજોગે ગેર સહમ જ્યુતી ઉએઆને લીવે, તાંહાંનેા આહવા ખીલકુલ છોડીને થાંકું મુધી પોતે કોચી તથા કલકતા તરફની મુસાફરીએ ગયા હતા.

પાંહાંજો પાંધવાના હોનરમા આ ગરહસયે મનની અલાકીથી એવી હીકમત મેલવી લીધી હતી કે, ઉપર જણાવેલ બધે ટેકાંછે તેનાએ કેટલાંક ખારકથો ધર પાએથી ટેડાવ ઉપર પાંધીને સમુદરની સફરે જાએ તેવી રીતે રોલો તથા સડો સાથે તાંહાંજ તઈઆર કીધા પછે જોહલાઈથી પાણીમાં ઉતારી દીધાં; અને તેવી તેનાની ઈંઉકવી જોઈ ધણાક કામેલ વાડીઆએ હેરત પોંમેઆ હતા. હાવી હીકમતથી પાંણીમા ઉતારેલાં ખારકથોની દીપ મેલવવા માટે હમારી કો-એસ જોકે વેરથ ગઈ, તોપણ તલાસ કરતાં જોઈલાંની ઈઆદી હાથ આવીએ તેના નામે નીચે જણાવીએછે.

આપણી તરફ મજબૂતના ઢોલ પરથી કહીપરો “સ્ટીગરાંટ” “સા હરખ-
રટ કામપટન” તથા “શીટી આવ શીરાલ.”

કોચી ખાતે વાહાણો “એડીલડ,” તથા “ચીલાઈના.”

કલકત્તા તરફ વાહાણો “કાવસજી ફેમેના” “રસતમજી કાવસજી” તથા
“ફૂગમજી કાવસજી.”

એવો મહેલા જેના બારકસને ઉતારતા કાઈક અડચણ નહીં હતી, તે
વીથે શોધ કરતા કોઈએ દુસમેન દાવાથી લોકડાની ઠેલી એવી તો સજર પેસા-
રેલી માલુમ પડી કે, તાહાથી તે કાહોઆ ચીવાએ બારકસ ખાણી તરફ ખેંચાઈ
સકાએજ નહીં. પહે તે નડટ જરે ખીસાડી તારે પોતાની હીકમતમા આ
વાડીઆજી ફલદરેય થયા હતા.

કલકત્તામા વાહાણુ બાધવાનુ કામ જાહાજી નહીં મલેઆને લીધે, થેક
ધનજીબાઈ ઈં સને ૧૮૪૭ ના ડીસેમ્બરની આખરીએ તાહાથી વાહાણુ
“અનાઅતવી”ની અદર સવાર થઈ મુંબઈ આવતા હતા. મારગમા તોફાન
લાગાથી તે બારકસ જરે ખરાબા પર ચહીને તદન બાજુ, તારે સમુદર તથા
જગલોની મુશીબત તરણ મહીના મુધી ખમેઆ પહે, ૧૮૪૭ ને મારચ
મહીને અતરે સહી સલામત આવી પોહતા, તે બાબેની વીથેસ દેફીએત માટે
ખતાજી ખાનદાનના નેક નામ નખીરા થેક દાદાબાઈ રસતમજીના હુએવાજ
ઉપર વામનારા સાહેબોને હવાલો ચોફીએહે.

આ ગરહસથે મુંબઈ આવેઆ પહે ૧૧ વરસનો લામબો વખત પોતાના
અસલી ધધામા મસજુબ ચખીને થીં તથા એાં કુપનીવારી મજબૂતની ગોળી
ખાતે માન સહીત મુજરેઆ હતો, તાહા ગુલકીતી હુક ખીના સમાપત કરતા
દલગીરાઈ સાથે જણાવીએહે કે, વાડીઆ ખાનદાનના આ કાબેલ વીરા ૫૪
વરસની જીરગી બોગવીને રાજ ૧૩ માં માહ ૧૧ માં ચેહનરાહી શાસિ ૧૨૨૭
યં એ જીનત મુજીન થયોહે.

શેઠ અરદેશર ખરોદજી.

ગોળી ખાતામા લાગુ પડેલુ સાચાનુ હીકમતી કામ ચેહલાઈથી પેહલપેહલા
અટોપી લેનારા આ હીમતવાન ગરહસથનો જનમ દીવસ યં સને ૧૧૭૭ ના
ચેહનરાહી પામમા ગાયાનો તેમના પત્રીવારે પાચેથી જે પરીજવામા આવેઆહે,
તે હસાએ હવડા તેવણુ ૯૫ પસાર કરીને ૯૯ માં વરસની જઈફી પામતા
(બોડા મુસારા મેલવીને) લડન ખાતે અમનોઅમાનથી રહેલા જનાએહે.

અગવ ઉપરથી હેવુ કેહવાયુ કે આ ગરહસથ પદર વરસની જવાની
વયમા પેહલપેહલા હલકા પગાર પર શીખાઈ તરીકે ગોદીમા દાખલ થયા હતા.
વીદેઆ અમેઆસની સાથે વાહાણો બાધવાના તેનરની પુખ્ત કેજવણી લઈ
રહેઆ પહે, આ થેક કોઈનીખી મદદ મેલવેઆવના સવતરપણાથી સરકારની

શેવા બળવતા રહીને, ઇનજીનીઅરની બીદિઆમાળી સાંચા કામ બનાવવાના હીકમતી અપ્પતરાની પુરવીણતાઈ હાથેલ કીધાથી સરકારની સગવડ તેવણુ ધણે દરુજે સાચવી બેઠા હતા.

આ અંચલ મનના વાડીઆએ કાબેલીએત વાપડીને પોતાના ખીતા, જેવણુ તે વખતપર મજબાંમની આગની સરકારી ગોદી ખાતે વડા માસતર ખીલદર હતા, તેણાને વાસતે “ઈડસ” નામની એક નાહનકરી આગબોટ બાંધીને તારીખ ૧૪ મી આગસ્ટ ૧૮૩૩ ને દીને ચેહલંથી પાંણીમા ઉતારી હતી; અને તે બારકસમા વરાલ યંતરનો બધો સાંચો પોતાના ઉપરીણુ હેડલ બનાવીને કોઈનીની મદદ મેલવેઆવીના તેની ઘટલી જગોએ પોતેજ દરેખસત ગોઠવી બેસાડ્યો, તે ઘણાકથી ઇનજીનીઅરોગના કાંમમા તેણાની વખાણુ થવા માંડી.

આપણી ટાપુ ખાતે ગેઆસના દીવાલો જે હવડાં સાધારણુ થઈ પડેઆમ, તેવી રાસની હીઆં સર થયાની ધણુ વરસ આગમજ કોઈના એઆલમાળી બહાજી નહીંજ હશે, તેહવે દીવાલો અપ્પતરે આ ગરહસથે પોતાની કાબેલીએતથી પેહલવેહલો ઈ. સને ૧૮૩૪ ના ફેબરવારીની ૨૦ મી તારીખે મજગામ ખાતે પોતાને રેહવાના બંગલામા દેશી તથા યુરોપીઅન મીતરોની હજુર પોતે કરી બતલાવેઆ હતા. આ અપ્પતરે જેકે લગબગ ૧૮ વરશે* હીઆં પાછો દેખાએલા ખીજવારનો કેહવાયો, તેવણુ એક દેશીએ વતનમાજ રહીને પોતાનો હોનર ફોતેહમંદીથી ખાર ઉતારેલા પેહલીજવારનો ગણાયો હતો; અને તેના જહલકાતથી જોનારાએ ધણજ ખુશ થએલા જણાયા હતા.

પોતાની અંચલાધથી મેલવેલા ઇનજીનીઅરના હોનરમા મુધરાઈ બરેઆ વધારે કરવાના એશદાથી, આ ગરહસથ ૧૮૩૬ ના સપ્ટેમ્બરની ૧ લી તારીખે ઉપડી મેલબોટની મારફતે પેહલવેહલા વેલાતની સફરે શીધારેઆ હતા; અને તાંહાં થોડાક મહીના મુધી અબીઆસ કીધા પછે, રૂમરના મુધરેલાં સાંચા કાંમના વખાવવાતથા ખીગડેલાંની મરાંમત કરવા સંબંધી ખાતરી બરેલી પરીક્ષામાં પસાર થઈને સતાવાલાએ પાયેથી સનદ મેલવી લીધી હતી. પોતાની ધારનામા ફોતેહ પાંખીઆ પછે નામદાર કોરટ આવ ડાયરેક્ટરે તરફથી મુંબઈની ગોદી ખાતાંમા વડા ઇનજીનીઅરની માન બરેલી પડવી દર મહીને રૂ. ૬૦૦ ના પગારથી હાય કરી લઈને તે ઉપર અંચલ ચલાવવા માટે શ્રેષ્ઠ અરદેસાર ૧૮૪૦ મા પાછ ફરી આવેઆ હતા.

આ ગરહસથને ઇનજીનીઅરના ખાતાંપર વડાપણું મલેઆથી, તેમની હાય હેડલના યુરોપીઅન ઇનજીનીઅરને અલીઅંત અદેખાઈ ઉપજવા લાગી; પણ જેની કાબેલીએટે તેના વાજેની હક ઉસતવાર કરી દીધી, તેને તેએથી રોડાઈતો રાકાયોજ નહીં; કેમકે ગોદી ખાતાંની અંદર તેમની કારકીરદીમાં સાંચા

* ઈ. સને ૧૮૧૧ મા મરહુમ શ્રેષ્ઠ અરશેદજી માણેકજી સગરે પોતીકા “સંમર હાઉસ” નામના ચોપાટીવાલા બંગલામા, પેહલવેહલી ગેઆસની રાસની એક અંગરેજને હાથે કરાવી હતી. જુઓ આ નોંધ ખાંને ૩૮૦ મે. તા. ૧૦

સંબંધી જેની દીકત કાંગા નીકલેઆં, તેને આ ગરહસથે ધણી શેહવાધથી સરંજામ ઉતારી આપેઆં; અને લગભગ ૧૮ વરસના અરસામા મરીનખોર-ડના ખાતાં પર થઈ ગએલા મોટા તરણ અમલદારોની મનપતીજવી સરકારી શેવા બજવતાં પોતાના દરબજાનુ સારું માન જે જલવી રાખેજ, તે ખાખેની સાખાથી છેક વેલાત ખાતાંની વડી કોરટ વેરથી તેમને મલેઆ કીધી હતી.

ઈનજીનીઅર ખાતાં પર વડા અમલદારનો ઓહધો બજવતા હતા, તે વખતે ઇં સને ૧૮૫૬ મા છ માસની રજા મેલવીને આ અંચલ વાડીઆ ખીજી વાર વેલાતની એપ કરી આવેઆ હતા.

સરકારી ગોદી ખાતાંમા શેઠ અરદેસરે ૩૫ વરસ સુધી પરમાણીક પણાથી જે શેવા બજવી, તેમા છેસા અઢાર વરસનો અરખો સકત કામમા યુજરે-આને લીધે, તેનાની તનદેસતીમા એવો તો ખીગાડો થયો કે, પોતાનો માન ભરેના ઈનજીનીઅરી ઓહધો છોડવાની કુદરતે તેનાને ફરજ પાડી; અને તે ખાખે નામદાર કોરટ આવ ડાખેરેકટરેને યુજરેથી અગળ, ધણી દલગીરાઈ સાથે બાહાલ રહેઆ મુજબ ૧૮૫૭ ના આગસ્ટની પેહલી તારીખથી દર માસે રૂ ૪૦૦ ના તેઓએ ખાંધી આપેલા પગાર પર પોતાની જીંદગીના ખાડી રહેલા દાહડા રાંતપછે યુજરવા મોટે પંસાવલીમા જણાવેથી વસતી વાડીને આખાદ મેલી ઇં ૧૮૬૪ ના સાલથી* વેલાત ખાતે તેવન જઈ રહેલાછે.

આ ગરહથના જે દીકરાઓ નામે રસતમજી તથા નસરવાંનજી પણ ઇં ૧૮૪૪ થી ગોદી ખાતાંમા ધખલ થયા હતા, પણ તેઓ મોહેવા નાંધલાએ ધણું થયું તાંહાનો સંબંધ છોડી પોતાનો ઈનજીઅરી ધંધો ખાનગી રીતે ચલાવવા મોલો માલુમ પડેછે. વડાભાઈ જે અતાર નુક્કીક તાંહાં ગોઠવાઈ રહે-આઅ, તેનાઓ જરે તરીજ વરગમા હતા તારે પોતાની તખીઅતના સુધારા સારું ૧૮૬૦ ના મારચની ૩૦ મી તારીખે નામદાર સરકાર પાસે વેલાત જવા મોટે વરસ એકની રજા માંગી હતી; અને તે ઠાંકછે એવી પણ આએસ દેખાડી હતી કે, “તાંહાં આલસપછે ખેથી રચા કરતાં તાંહાની ગોદી ખાતાં-ઓમા લાયુ રહીને અખીઆસથી હોનરમા વધારો કરીસ.” આ વાત નામ-દાર સરકારે ખુશી સાથે કબુલ કરતાં, દર મહીને મલતો આઓ પગાર આલુ રાખીને આપેલી રજા વીધે તારીખ ૮ મી મે ૧૮૬૦ ના સરકારી જાગા અંદર જાહેરનામુ પણ પરશીધ કીધેયું જોવામા આવેજછે.

* પેનસન મેલવેઆ પછે વેલાત શીધારેઆ આગમજ કરાંચી ખાતે જઈને તાંહાં ઈનદસ નરીમા શેહવાધથી ફરી સંકે તેહવી આગમોડો ખાંધી આપવાનુ માહ-બારત કાંમ આ હોનરમદે માથે લઈને કોતેહમંદીથી પાર ઉતારી આપેજ હતું.

શેઠ જાંગીર નવરોજી.

સરકારી મોઢી ગોદીમા વડા વાડીઆ તરીકે ઘણા થોડા વખત પેર ખી-
રાજી ગએલા, આ જાંગીર ખવાસના ગરહસય રાજ ૪ થો માહ ૬ થો ચેહ-
નરાહી રાત્રે ૫૦ ૧૧૬૦ આ જાંગીર ખામેલા જણાઈ આવેઆ છે.

વીદિઆ અખીઆરા કરવામા આ જાંગીરખાધનુ જેહન ઘણું જામલ
જોઈ, તેમના પીતાએ ૫૦ ૧૨૦૦ ના ચેહનરાહી આવાં મહીનાના બહમનં
જાળ્યા, ગોદીખાતાંમા એક શ્રીઆઈ દાખલ લઈ જઈ ખેસાડેઆ હતાં* અને
તે વખતે તેનાની ઉમર માત્ર ૨૨ વરસની નાંધલી હતી.

ગોદીના કારખાના અંદર સાતેક વરસ રાખેઆપ છે, સુધંચંધપર આવેલા
નવા હોનરોની માહીતી મેલવવા માટે તેમના પીતાએ મેટ્રી દરીઆ અર-
મીને સરહુમા જણાવેલા પોલીકા બાંજોળની જોડે આ ચેકને પશુ* વેલાત
ખાતે મોકલવાવેઆ હતા; જાંહાં તરજોક વરસ ગુલીક રહીને બેહુ મોરાઈ*
બાધઆએ ઘણો સારો અનુભવ હાથે કરી લીધો હતો. આ ગરહસય જાં
તાંહાંધી પોતાની કામેરીઆત સંખંધી સતા બરેલી સણુદ લઈ ધુંખઈમા પાછા
આવેઆ તારી તેમના વડાઆએ રચાવેલાં માહબારત કારખાનાની કસોટી
ઉપર (૩૩૫૦ ના દર માહધી પેહલા આશીસઠોટની પદવી મેલવતાં) પોલીકા
ધંધાને તેઓ માહ બધથી કસતા રહેઆ.

હીંઆંસુધી હાથ હેઠલ ગોંને ચેવા બળવતાં ૨૮ વરસ જાંદર ખસાર
કીધાં, તારે માજી વડા વાડીઆ ચેક અરજીઆએ થેલા મુસારાપર નોકરી
છોડઆપ છે, રાજ ૧૪ થો માહ ૮ થો ચેહનરાહી રાત્રે ૧૨૨૮ ૫૦ થી તે
વખતપર હેહવાએલા આ જાંગીર જાંગીરખાઈ વડા વાડીઆતો મુકરર થયા
પશુ નથીખના ખીઆરા એવા બલીઆ માલુમ પડેઆ કે, જે જાંગેઆપર
અગાઉ થઈ ગયલા વડા વાડીઆએ ૩૬૦૦ નો દરમાહ પામતા હતા, તાંહાં
સરકારે વેહીકાતર ચલાવેઆથી એ વરમના દેશી અમલદારોને લવાજમા
ઘટોડીને નામદાર વાઈરાગએ હેઠલ જણાવેઆ મુજબ કીધેલા ડેડાવ તારીખ
૧૨ મી માર્ચ ૧૮૫૬ ના સરકારી છાપાની મારફતે જાહેર પડેઆ હતો.

* એજ ટાંકજો આપણા મુઠ્ઠુમા વાડીઆ નવરોજીએ, પોલીકા મેહનના
થેલા મીં હીરજીઆઈ મેરવાનજીનેખી દાખલ કીધા હતા; અને પોતાના ઉપલા ધી-
કરાની જોડે વેલાત પશુ મોકલવી માહવરડા કીધા હતા. આ ગરહસયેખી ઘણા
વરસો પેર વાંહાંણ બાંધવાના હોનરમા બહુ હુશીઆરી ખતલાવીને સરકાર તરફથી
સારી મમતા પોતા ઉપર ખેંચી લીધી હતી; પણ તાંહાં જાંહાં કામ ન હોવાથી તે
ખાતાંમાં કેટલોક ઘટાડો થવાને લીધે ૫૦ ૧૨૩૨ મા તેવણને થેલા મુસારાપર નોકરી
છોડવાની ફરજ પડી; અને તેપછે વેપારીની સંક્રમાં ખીરાજતા માલુમ પડે છે. નોંલે
† જાપની તરફના એશીઆ જેમ પીતરાઈ હેહવાએ, તેમ મામા કુધના-
આને મોરાઈ બાધમા લાયક કીધા છે. નોં લે

વડા વાડીઆને રૂ૭૦૦, હાથ હેઠલનાને રૂ૫૫૦ અને તેની નીચેના બે માહેલા દર-
એકને રૂ૧૫૦. હાથી રીતે ચાર જણાએને દર મહીને રૂ૧૫૫૦ નો પગાર પેઢ્યો
આપવાનો બંદાબસત ધારેઆ મેલે હજીસુધી ચાલુ રહેલોછે, અને તેમાં કદાપી
તારપછે કાંઈ વધઘટ થાઈ હોય્મેતો તે વાત આપનાર તથા લેણાર શીવાએ
ખીલ કોઈનેખી જણવાની કસી અગતીઅ સમજતી નથી.

• આપણા આ વડા વાડીઆએ હોરમતની રહે મેલવેલી જગેઆ જલ-
વતાં સઘલા વખતસુધી હેવીતો એવા બજવી દેખાડી હતી કે, તેથી તેવા
કામોમા સંબંધ રાખનારા લોકાર તથા દરીઆવરધી ખાતાના નાહના મોટા
અમલદારે હંમેશાં ખુશી રેહતા હતા; એટલુંજ નહીંપણ સરકાર તરફથી રા-
ખાથી તથા ઇનામો વતીક મલતો હતાં. આ ગરહસય હસતકના ખાતાં તરફથી
ફરેઅ મનવારેપર થાએલી મરાંમતની માહવજત રૂડી રવેથે લેવાયા કીધી,
તેની ખુબારકબાદીમા કેહ્ય કે, ય૦ ૧૨૩૨ મા ફરાનસના માજી રાહનરાહ
મરહુમ નેપોલીઅને તેનાને વાસતે સોનાનુ એક “પાકેટ કરાંનામીતર” નામનુ
કીમતી ધડીઆલ મોકલાવેજે હતું.

વડા વાડીઆનો આહધા સાત વરસાવેર વખાણલાએક બજવેઆ તે સુધાં,
બધાં મહીને ૩૫ વરસ સરકારની એવામા પરમાણીકપણે ગુજરેઆ પછે,
અજલનો હલકારે તેવણુ પાથે એકએક આવી ઉભો, તેને કશોખી વાએદો
દીધાવના આ એક જાંગીરજી રાજ ૨ જો માહ ૬ઠો એહનરાહી રાલે ૧૨૩૫
ય૦ એ ૪૫ વરસની જીમરમા એક વીધવા ઉપરાંત તરણુ દીકરએ અને એક
દીકરીના ખુદ ખરીવારને નીરઆસ રડતાં મેલી મીનાઈ આલમ તરફ કુચ
કરી ગએઆ.

આ જવાન વાડીઆજીએ પોતાની હાલઆવી છતાં ય૦ ૧૨૨૭ મા ગોદી
ખાતાંના ગરીબ ધુંથારને ખોડા ખુસારે સરકાર તરફથી ખીલફૂલ મલતો નોહતો,
તે બાનેનુ કુચ હાઉ ધરીને તેહવાએનો અશકત વખત સાંટપણે સમયવાએ તેહવા
હેતુથી પોતીકા પોતાની આગેવાની હેઠલ હેવી સંતલેસ એધી કે, તાંહાના દરેક દેશી
કામદારેના પગારમાથી ઘોડીક રકમ દર મહીને કાપો લેવી; ને તેની જે થાપણુ થાએ
તેની ઉપજમાથી જે શુથાર જરે અસકત દેખાએ, તારે પગારના પરમાણુ મુજબનો
ખોડા ખુસારે તેને મલતો રેહ. આ મોઢવણુ દરેઅસત ઉતરીને ઉપજા રાલધી
તએને ખેડા ખુસાર આપવાનુ કાંમ સર કીધુંઅ; અને તે મોટેની પુંજ અંદર
જેખી કોઈ સખી સખસ સખાવત તરીકે નાણા આપે, તે તેએનો ઉપકાર
માની લેવાની જે છુટ રખીછે, તેથી સાંબલેઆ પરમાણે તેમા સાથે બરાવો
થાએછે; મોટે એ બાનેની સાખાથી સાથે તેમની આ એક અની ઉપીયોગી
યાદગારીને હોઆં નોંધી લઈએછે.

શ્રેષ્ઠ જમશેદજી ધનજીભાઈ.

લવજી વાડીઆની વર્ણસથી ઉતરેલા આ છોડો નખીરો હાલમા ૯ મે માસતર ખીલદર ને ખની રહેઓય, તેનો જનમ જાણુઆમેણે રાજ ૧૩ મે માહ ૬ ઠો શેહનસાહી રાસે ૧૧૯૮ ૫૦ એ થયોછે.

આપતા મામા મરહુમ નવશજી જમશેદજી વાડીઆની અપાર મેહર-ખાતીથી, આ ગરહસથ ૧૫ વરમની વચ્ચે પોંહચતાં ૫૦ ૧૨૧૩ મા ગોદી અંદર દાખલ થઈને વાંહાંણો બાંધવાના હીકમની હોનરની તાલીમ લેવા લાગ્યા અને તે વખત પર થયલા સરકારી બંદોબસત* મુજબ અબીઆસને જેમ વધારતા રહેઆ, તેમ પડવી દરપદવી મહુડેઆ કરીને છેલ્લે મરહુમ વાડીઆ જાંગીરભાઈની આજી પડેલી વડ ખીલદરની જગેઆ પર તેવણ મુજરેઆ તેજ દાહાડે નામદાર સરકારે તેણાને ગોઠવી ખેસાડેલા કેહવામા આવેછે,

આ ગરહસથને ગોદી ખાતાંમા પેહલવેહલા દાખલ થયાને હવડાં તરીસમુ વરસ ગણાએછે, તેટલા અરસામા વાંહાંણો બાંધવાની વીદેઆ એટલી તો સુ-ધરાઈ પર પોંહચી વર્તીએ કે, તે ખાણેનુ ગણાન આ ગરહસથે કોથિસ કરીને આગમજથી મેલવેઆને લીવે, પોતાનો માન બરેઆ અધીકાર બજાવતાં કાંઈજ મુસકેલ તેવણ જોતા નથી; અને તેમને તાએયેના બધાં ખાતાંઆ ઉપર ખંતીપનાથી એટલી તો ચોંપ ગમતા સંબલાએય કે, આજનુ કામ આ-વવી કાજને બરેઆ રાકવા દેતા નથી.

આ જવાન વાડીઆજીના જમાનામા જોકે મનવારે તથા દેશી વેપારી વાંહાંણો બાંધવાનુ કાંમ ખીલકૂલ બંધ પડેઆને લીધે, વડવામ્મીના જેવી કીરતી તેવણ મેલવી શકેઆ નહીં; તોયણ દુક અરસાની પોતીકી કારકીરદીમા જહ-ડકી નેટલી માવાકી તેનાએ મલાવેલી એક રાહશીક રહીકની મેહરખાંનીથી હમારા જણવામા આવીએ, તેની અચરતી બરેલી યાદીને ટીપના આકારમા હેકમ નોંધી દેખાડતાં કેહવાને મગરર છધએ કે, કેટલાંક ખારકશો તેમના નેઆખેનો કસતાં કદમા કદાપો નાહનકસાં બસેઆં; પણ સંખીઆમા મુસકેલ, અને વલી મુધરેલી કુલાને યોખા પમાડે તેવાં વખનાયાંછે.

* જોવો આ નોંધ ખાંને પૃષ્ઠ ૫૪૫ મે.

નોં સં

† હમારા જણવામા હેવું આવેલેચકે, વડ વાડીઆને દરજ્જે પોંહચવાનો વા-જખી હકતો મીં રસતમજી અરદેશરનો હતો; પણ તે ગરહસથે કોંઈ કારણથી મરહુમ શ્રેષ્ઠ જાંગીરભાઈની હાજીઆનીમા પોતાની જગેઆ પેલા મુસારાપર છોડી દીધી હતી, તેથી તેવણની પુકપર આ શેઠીઆ ને હાજર હતા તે વડ વાડીઆ યયા; અને મીં રસતમજી તારપછે ગોદીખાતાંમા પાછા જોડાયલા હવડાં તેવણના હાથ રેહલ ગણાયાંછે. વડ વાડીઆની જગેઆ સાચવી લેજારા હાલતો તેવણ જ-ણાએછે, પણ તેમની પછીને વાસતે એજ ખાનદાનના ખીજ વધારે નખીરઆ હવડાંથી ગોદીખાતાંમા ગોઠવાઈને અબીઆસ મેલવતા રહેતો ઘણુ સારું. નોં સં

કહી ક્રીસમના અને ક્રાનને વાસતે.

સખઈ તથા બહિરની સરકારને વાસતે બાધી આપેલી તરફવાર નવી મોટા સરકારી તથા શોહાગટી વાહાણો અને આગળોટા બાધી મરામત કરી આપેલા સરકારી સડવાલા, તથા અગળી સમાના સરકાર તથા વેપારીઓને હિસાબે વેલાતથી બની આવેલા કહાણો. આતરે હાલ કરી આપેલા બારકશો. આ બંદીને શોહાન તરફ લીઠબખામીસ નામના ખરાબા આગલ રાતર બંદી આપવા સાહે બાધિજ. આપવાની કસમીને વાસતે નવી બાધી આપેલી સડીમટગ “મનોરા” ખારાના સબાલ સાહે “સાડબજેઆક બારજો” બાધિઆ. સોદી બે તરફની પ્રેરની કરવાના કામ માટે બાધી બોટા. લસકર બાવ લખજીવ માટે ગોદીના માસતરને હસાજી બાધિ. આ બાધાનો મુખર્જીના ખારાની બહિર રાતર દીયો દખાડવા માટે બાધિય વાહાણ. કનકાક નામની ગોદીને વાસતે તરતો દરવાજો બનાવેઆ. બાધિ “બોમજી”

દર સાયની

ખીઆ ...

પ્રસવીના કહિઆ સનેમા.

૧૮૬૬	૧૮૬૭	૧૮૬૮	૧૮૬૯	૧૮૭૦	૧૮૭૧	૧૮૭૨	૧૮૭૩	જુમલ
૨૪	૧૩	૧૩	૮	૧૫	૩	૨	૫	૮૨
૨	૦	૦	૦	૧	૫	૦	૦	૮
૧૬૩	૧૦૦	૧૪	૧૧૮	૬૪	૬૬	૧૩૫	૬૧	૬૪
૩	૦	૦	૦	૧	૨	૦	૦	૧૧
૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧
૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧
૬	૨	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૧૨
૦	૧૬	૦	૨	૦	૦	૦	૦	૧૬
૦	૦	૦	૦	૧	૦	૦	૦	૧
૦	૦	૦	૦	૧	૦	૦	૦	૧
૦	૦	૦	૦	૧	૦	૦	૦	૧
૨૦૩	૧૨૬	૧૫૭	૧૨૮	૧૧૬	૧૦૬	૧૩૭	૧૦૧	૧૦૮૩

ઉપનાં ખારકચોની ખાંધણી, જોડની તથા મરંમત માટે તેઓના માલિકે તથા લાગતા વલગતા તરફથી વખાણુ સાથે આ વાડીઆજીનો વારંવાર મોટો ઉપકાર માણવામા આવેઓછે. આ માલિકા મનવાર ખાતાના ક્રેટલાક નાંખીયા અમલદારેએ કીધેલી તેનાની સત્તુવી સંબંધી જે દસતાવેજો જાહેર વરતમાન પતરમા હપાએલા દેખાવાય, તેઓનો સાર એક ધઆદગારી તરીકે હોંઆં એટલા માટે નોધી રાખીએછે કે, તથા કચી હવે પછેના વખતપર તેમના અચાંચોને પોતીકા આપે બતલાવેલી જાહેશીની એક સારી સાખશી મલી આવે.

મરીણુ ખાતાના કાંમ ચલાઉ મુપરીનટેનડેટ જે. ડબ્લીઉ. ખારકચે ૧૮૬૬ ના એપ્રેલની ૧૩ મી તારીએ આવેલાં એક ખાતરી પતરમા એવો સંતોસ જણાવેઓછે કે, તે ઉપલા એહધા ઉપર એક વરસ રહેઓ, તાંહાં તુલીક આ વાડીઆજીએ પોતાના હોનરનું બલ વાપડીને ગોઠી ખાતાના બધાં કાંમોમા વખતે વખત તેને મોટી મદદ આપેઆ કીધી હતી.

નામદાર રાંણીની મનવાર “પેણકુધણુ”ની અમલદારી ચલાવનારા લક- ટનેટ એડમંડ ગેઆરફોરથે, પોતાના કાંમદાર હીલીઅર ઉપર એક કાગલ ૧૮૬૭ ના એપ્રેલની ૮ મી તારીએ લખીને એવી સત્તુવી ગાઈ હતી કે, ૧૮૬૪ થી સુબઈમા આનીને ઉપલા વખત વેર તે રહેઓ, તેટલા અરસામા તેની સરદારી હેલની “પેણકુધણુ” મનવાર અંદર યાએલી મરંમત આ વાડી- આજીએ હાજરી આપીને એવીતો ચંચલાધથી કરી આપી કે, તેની મજબૂતાઈ મોટો મોટો આબાર માનવો જોઈએ.

ઉપલો કાગલ કામોંદારને પોંહતાથી તે નામદારે મરીણુ ખાતાના મુપરી- નટેનડેટ કપતાંન ધઆંગ જોગ એક પતર તા. ૧૩ મી એપ્રેલે લખીને એવી રહેલ પમાડી કે, “નામદાર રાંણીની મનવારે “વીજલાંટ” તથા પેણકુ- “ધણુની બારીકીથી તપાસ કીધા પછે ગોઠી ખાતાના વડા વાડીઆજીએ તેઓની “મરંમત સારું અખરદારી વાપરીને ઘલચોજીથી જે મેહનત લીધીય તે બાપે “તેનાનો પુરતો ઉપકાર માણેઆ બીના આ ખારકચોને જાહેર હંકશવી સખતો “નથી.” આ સંબંધી પોતાનો સંતોસ તેનાને જણાવવાની ચોચના તે નામદારે કીધા મુજબ અસલ પતરની ખરી નકલ આ ચેડીઆ પાથે કપતાંન ધઆંગે તતકાલ મોકલી આપી હતી.

આ કાબેબ વાડીઆજીએ લાઈઠવેસલો, પાઇલટ બોટો, સર્કુનરે અને તેવનાએ આરકાદીઓના ઉપીચોખમા આવનારાં ખારકચોની મરંમત માટે પોતાની સારી કાબેબીએત વાપડીને, આપણા બારાં માલેલી પાઈલેટ જોરડને ખુશી રાખેઆ, તેની ધઆંઘે ખાતર તે ખાતાં તરફથી તેમના ધંધા લાએક રૂપાંના ઓળરોનો એક બાકસ તા. ૨૨ મી અક્ટોબર ૧૮૬૮ ને રોજે ઘટવાં માન સાથે તેનાને ભેટ આપેઓ હતો. એ ઉપરાંત આ વાડીઆજીના હોનરની વખાણુમા યાએલો

* એ બાકસ ઉપર આ મુજબના ઘટતા લેઓ કેતરવેલા જે જોવામા આવે- આય, તેનો તરજુમો લઈએછે. “નામદાર રાંણીની ગોઠી ખાતાના વડા વાડીયા “જમશેદજી ધનજીભાઈ સકુઆપરે, ખારકચો ખાંધી આપવામા બારાં તથા આન

ખીજો વધારો હોયો સાંભલવામા આવેઆમ કે, લંડન ખાતે “ઇનસ્ટીટુશન આવ નેવલ આરકાઇવ્સ” -ઇઆને દરીઆવરધી ખાતાંની હોનર સાલાની માનવંતી મંડલીએ એજ વરસમા બરાએલી છેલી સભા અંદર તે ખાતાંના એક અધીકારી તરીકે તેનાને બાહલ રાખેઆછે.

દેરાવરે ખાતેથી આવતાં વાંદાણાને રાતની વેલા દીવાનો ઉબસ આપવા માટે, દીવા દાંડીની બાહર પડી રેહનારે એક સરકારી બારકસ નામે “ખોમખે”, આ વાડીઆજીએ હોવી તો કાબેલીએત વાપડીને મળજીત બાંધી આપેજીએ કે, તેને તા. ૬ મી મે ૧૮૭૨ ને રાત્રે પાંણીમા ઉતારતી વેલા મલેલી માનવંતી મીનલેસની અંદર મીરા રીડ નામની સદ્યુની લેડીએ પોતીકે કોમલ હાથે તેણાને એઆલ હોરાડી સરકારજ કીધા હતા; અને તે યાદગારીમા વધારો કરવા માટે બારાંનો બંદાબસત ગખનારી બોરડ તરફથી એ કુટ લાંમખી રૂપાંતી શોભઈતી આંકણીનો એક બાકસ ૧૮૭૨ ના આગસ્ટની ૧૩ મી તારીએ ધટતાં માન સાથે તેણાને બેઠ મલેઆ હતા. આ વડા વાડીઆજીની કાબેલીએતની કદર નામદાર સરકારે સારી રવેથે પીછાંની એજ સાલમા તેણાને “ધુનીવરથીટીના ફેસાસ,” યાને તે માનવંતી મંડલીના એક મીનલેસ થેડવેઆછે.

હોંદની હકુમતપર ખીરાજવા માટે, વાઈસરાએનો મોટો આહવા લઈને ઇ. સને ૧૮૬૮ મા પેહલવેહલો આપણી તરફ આવેલો, નેક નામદાર અરલ આવ મેઆ, † તારીખ ૨૬ મી ડીસેમ્બરે ગોરીની બેઠ લેવા જારે ગયો હતો, તારે તે વખતે તાંહાંની રચના તથા ખનતાં કામોની જહડક જોઇને તે ધજોજ ખુશી થયા ઉપરાંત મોટી અબજેખી હોવી દેખાડીને કેહવા લાગો કે, “હાવાં “માહબારત અને દીકત કામો માટે વાડીઆ ખાનદાંનના પારથીઆ, માતરે “તરણુ અથવા ૪ વરસના કુક અરસામા અમેઆસ મેલવીને આરાંનીથી પાર “ઉતારેછે.” એ પછે ગોરી ખાતાંની સંઘલી જગો આ વાડીઆજીએ બારડ સહિબને દેખાડતાં, તે નામદારે જે જે બાબદનો રવાલ કીધો તેના ખાલાસા સહીત જવાબ દેતા હતા; અર્ધ જોઈ રહેઆ પછે થોડોકવાર તે નામદારે આ વાડીઆ સાથે ઉભો રહીને એર આકીએતની વાતો પુછી; અને તાંહાંથી રખ-

“રકાટીનો બંદાબસત ગખનારી મંડલીની કીમતી આકરી જે મનપૂરતી રીતે “બજવી, તેના માન ખાતર સને ૧૮૬૮ ના મેની ૨૩ મી તારીએ બેઠ કીધામા “આવેઆછે. નો. લે.

† જેની ઉપર કોતરજેલા લેખનો તરજુમે આ રીતેછે. “બારાં તથા આરકાટીનો બંદાબસત ગખનારી મંડલી તરફથી, નામદાર રાંણીની ગોરી ખાતેના વડા “વાડીઆ મી. જમશેદજી ધનજીબાઈએ બારાંની બાહર રેસની દેખાડવા માટેનું “વાંદાણુ ખોમખે જે પાંણીમા ઉતારી આપેલું, તેના ખાંધકાંમ ઉપર તેનાએ સારી “દખરેખ રાખેઆની યાદગારી સારું ૧૮૭૨ મા તેમને બેઠ આપીછે.” નો. લે.

† આ કીરતીવાન સરશુખો પોરટબલેર ખાતે સેહરઅલી નામના એક ખુની બંધવાની છુરીના જખમથી ઇ. સને ૧૮૭૨ ના ફેબ્રવારીની ૮ મી તારીખની રાતરે મરણ પામેઆછે. નો. લે.

સત લેતી વેલા, આ માસતર ખીલડરને મોટો ઉપકાર માનતાં હાથશે હાથ મેલવીને છેલ્લી સલામથી સંતોષ પમાડી ખુશી થતો છુટો પડ્યો હતો.

આપણા આ વડા વાડીઆની વખાણ છેક ફરાંનસની મજધાની ગુલીક ને જઈ વધીય, તેનું કારણ હેઠું કેહવાયું છે કે, કર્મ વાવટાની સરકારી સ્ત્રીમરે નાને "મરશીઆન" તથા "દોકોનાલાઈ" ની મરાંમત કરી આપતાં, તેઓના હપતાંનો તથા ખલાશીઓની સારી ખરદસત લીધો હતી, તેના બદલામાં તાં-હાંતી સરકાર તેવણને વાસતે પેહલા વરચનો યેનેરી ચાંન માન ખાતર મોક-લનારછે; ને આ નોંધ બાહર પડતાં સુધી, અથવા તો તેની આગમજ આવી પોંહચવાની વડી રખાયેછે.

શ્રેષ્ઠ રસતમજી અરદેરા અરશેદજી વાડીઆ પગતી દર પગતી મહડતાં છેક સખ આશીસટ્ટે માસતર ખીલડરને યેહધે આવેઆ પછે, મોતાના હોન-રમા સારી ચંચલાઈ ખતલાવતા રહેઆ, તે ઉપર નામદાર સરકારે ખુશી થઈ ૧૮૬૭ મા તેનાને એક પડવીએ વધારીને આગીસટ્ટે માસતર ખીલડર થેડવી ખેસાડેઆછે; મોટે આપણા આ વડા વાડીઆની ખાત્રી પડતી જગેઆ પુરવાનો (વખત આવેઆથી) વાંજખી હક તેવણનો લાઘુ પડેલા જણાયેછે.

ગોદી ખાતાંના કામનું વડાપણું સાચવી રહેલા આ બે ખીલડરે ઉપરાંત મરહુમ જાંગીરભાઈના વચલા પીરા મી. રસતમજી ને "દરાફ્ટસમેન" ના યોહધા બલવતા દેખાયેછે, તે મલીને માતર તરણ મરહસચો કાંઈ પુરતા હોયે હેવું કોઈખી સાહેબ કબુ વીચારશે નહીં. વાડીઆ ખાનદાંનતા નામીઆ નખીરાઓને હાથ ને હિતમ હોનર આવેલા આપણું સંતોરાથી જોઈએછે, તેનું ગણાન આગલ વધારવા તથા શુધારવા મોટે યે કુટુંબીએ માહેલા ખીજ જવાંતેએ હવડાંધીજ સમિલ રેહવું સજલવારછે; કેમકે તેઓના વડીએસા મવા મદીની આગમજથી જેવી આખર મેલવતા આવેઆય, તેખીજ ઈજત હવડાં મહડવી કક્ષાના હીજાંમપર તેએએ પણ હાંચિલ કરી લેવી જોઈએ. ને ને જવાનીઆએ વેપાર તથા ખીજ ધંધા રેજગારમા કમાણી મેલવવાની આચેઆથી રોકાઈ રેહવા ચાહતા હોયે, તે સાહેબોને હમારી ઈટલીજ બલ-તેમાસછે કે, તેઓ માહેલા ચોડક સખયોએ વાંહાંણો ખાંધવાનો હોનર પોતે શીખવો, અથવા તેઓના મેટાઓને તેમા લાઘુ પાડીને જરૂર શીખાડવો. આ છકતી હવડાંધી ચાલુ રેહયે તો માસતર ખીલડરની ખાત્રી પડતી જગેઆ એજ કુટુંબીએમા ઘણી લાંમખી મુદત સુધી જલવાઈ રેહયે એટલુંજ નહીં પણ તેમાં વીચેસ આખર અને અગણીત કીરતીખી મલેઆ કરયે.

આ નામીઆં ખાનદાંનતા મરહસચો માહેલા વાંહાંણો ખાંધનારા હોનર-મંદોની હકાએતનો પેહલો બાગ બરપુર કીધા પછે, વેપાર વણંજમા વખણાધને કીરતીવાન યએલા નખીરાઓની વારતા વાંચનારા સાહેબોની સતમુખ ધરીએછે.

શેઠ નોસરવાનજી માણેકજી.

આ નામીયાં આનંદાનમા વેપારને વાવનારા પેહેલવેહલા નખીરાનુ નામ ને ઉપર જણાવેલ્ય, તે શ્રીવાચ્યે ખીજો દોહજ માલુમ પડ્યો નથી; પણ નેખી પરખેઆત થયાય, તે તાર પછે તેમના પગલાં પર ચાલનારા કેહવામા આવેછે.

૫૦ ૧૧૩૫ મા જનમ પાંચેઆં પછે વીથેક વરસની વચ્ચેપર આવેઆ, તેટલાં કેહ્ય કે આ શેઠીઆચ્ચે વેપાર ઉપર અનીશીઅ ઉલટ દોડાવી; અને પોલીકા બાપ તથા કાકાના વગનો આધાર પકડીને વેપારી મંડલીમા સારી આં-તથી લેણુ દણુનો વેહવાર ચાલુ રાખેઆ. એ વખત પર ફરેઅ વાવતાના વાંદાંણોનુ કાંમખી તેનાને ને મલેજ તે બરીબાહેરીથી બજવી દીધાના બદલામા તાંદાંની સરકારી તથા વેપારી ખાતાંની બધી આડત તેનાને તાંદાંજ આવતી રહી; અને તે દાહાડથી તેમનો શીતારો પણ રાસન થવા મડેઆ.

વેપાર ખાતાંમા પોતાની નીતીને ઉસતવાર સાચવી રાખેઆનો લાભ તેવન હોવાતો મેલવવા લાગા કે, પાંચેક વરસ પસાર થયાં તેટલાં “બોમબે” નામનુ ૫૬૧ ઠનવાણું એક વાંદાંણુ બંધાવીને પોતાના ઉપીચોગ મોટે ચીન તથા કલકતા તરફ ફરું કીધું; અને તે પછે જેમ અગત જણાઈ તેમ એકેકની પુઠે વધારીને “હોરમજીઆર, કારણ વાલીસ તથા બોમબે મારચેટ” મલી ખીજાં તરણુ બારકચોના ખુદ મલેક થયા હતા.

પારશીઆના પરમાણીકપણા સાથે પરથમના વખત પર ધંધા રાજગારની રૂડી વધાણુ એવીતો જોડાઈ રહી હતી કે, તેના પરતાપથી આ શેઠ નોસરવા-નજી વાડીઆખી આપણી ટાપુ ખાતે એક દરવીઅવાન વેપારીમા અનીઅંત વખણાયા હતા; અને સારી કમાઈના પર્ષસાને સખાવતના કાંમોમા તેનાચ્ચે મુબલક અરચેલા કેહવાચ્ચેછે; પણ તે બધાંની શોધમા ફરતાં જરે એકાંત બે બાબદની ઈઆદી ને હાથ આવી, તારે તેનેજ માતરે ઉતમ વખાંણી હોંઆં નોધી લઈચ્ચેછે.

સડતાલાના કુકાલનું કુહાર નામ આપણી તરફના પુરાંણા સખચી હજી બુલેઆ નથી, તેહવા વખતમા ગરગાંમડેના નાંદના મોટા મલી રોકડો પાર-શીઆ બુખમરાને લીવે પોતાના પેરખારો છોડી હોંઆંનો આસરો પામવા મોટે જરે આવી પડેઆ, તારે તેઓની પરવરેશી તરણુ સખી ઘતારેથી થાચેઆ વીથેની ને ખીના મરહુમ દાદીશેકના હચેવાલની અંદર આ નોંધ પાંને ૩૧૦ મા જણાવેલીછે, તે મુજબ અરચાચ્ચેલી રકમની તરીજ પાંટીચ્ચે રૂ ૫૬૦૦ આ સકરમી શેઠીઆચ્ચે આપેઆ ઉપરાંત, કેહ્ય કે, સુરત તથા બરચ આતેખી અતાજની હજરો ગુણો વાંદાંણો બરી મોકલાવીને પોલીકા આડતીઆને એવી તાકીદ ફરમાવી હતી કે, સરવે મણાતના ગરીબોને તેઓના અપ પુરતો અણાજ થેડવી મોકલાવેલા મુદલ બાવે પેહલાં આપવો; પણ કોઈખી ધંધાધરીને જયા-

બંધ યુનો હરગેજ વેચવી નહી. આજુ ધરમીપણાનું કાંમ દુકાન જેવે સખત સમે આ દ્યાણુ શેઠે જે બજાવેજી, તેથી તાંહાંની ગરીબ પરજાને કશી રીતે મુશીબત ખમવી પડીજ નહી.

દુકાનના દુખ બરેઆ ઘણાજ તો વહી ગયા, પણ તેની કેલવત દુની-આંની ઇઆદમા હેવી રહીચ કે, તેવી મુશીબતનું દુખ હજી ધરી પોતીકા બાઈબંદુઆની સગવડ માટે, લાખો રૂપીઆને વેપારના ઉપીયોગમાથી ચોટુંક મુધી રોકીને, જે શેઠીઆએ હજારોના નફાની કશી દરકાર કીધીજ નહીં, તેહવા ઘાતારનો ઘીલચુરદો કેહવો દવાઈ હયે; અને તેહવા શેઠીઆને પછે પડલા રોકડા આસાંમીઆએ કેટલું સુખ બોગવેજી હયે, તે બાજે ઉપર જણાવેલી થોડીજ ખીનાતી મુનસફી પાંચનારા સાહેબોની સહમજમા ચેહલથી ઉતરી સખયે.

પણ જમાનો એવો નીરદવાઈ દેખાએચ કે, સખી તથા મુહુમનો કાંઈજ તફાવત રાખેઆ વના તેના જહુપાતામા જે આવેચ, તેને પલકી વારમા પલકી પાડવાનું તે હરગેજ બુલતોજ નથી. આ શેઠ નસરવાંનજીએ વેપારી મંડલીમા પા સંધીપી પુરી નહીં કીધી, તેટલાં તેમના બાએગને જાલમ જમાનઆએ એનું તો ભારવેજ કે, વેપારનું ચકર એકાએક ઉલતાઈ પડજ; અને મેલવેલી પુંજી પરગંદી પાંમતાં કરજના કબજાનમા બહુ ફેરેઆને લીધે ૫૦ ૧૧૭૬ ને સાલથી પોતાનો વહીવંદ બંધ કરીને ખેકાર ચઈ બિહા. આવી દુખ બરેલી વાત જણવાથી તેહવી મંડલીમા બારે દલગીરી ઉપજ, પણ વેપારનો ખાડો એવોતો જિદા જણાયો કે, તે પુરાએ તેહવી મદદ કોઈથી મલી સખીજ નહીં.

ખીરગસ્ટે ઘણાંનું દુખ લગબગ ચાર વરસવેર સહન કરતાં શેઠ નસરવાનજી વાડીઆ, ૪૮ વરસની વયે પોંહચીને રાજ ર જે માહ ૬ મે શેહનસાહી રાસે ૧૧૮૩ ૫૦ એ, આ જંજલી જાંહાંનમાથી અસખાખ ઉઠાવી બેહસતનશીન થયા; અને તે ટાંકજે તેમના બે જવાન બેઠાએ નામે શેઠ જાંગીરજી વરસ ૨૬, અને નવરાજજી વરસ ૨૪ ની ઉમરે પોંહચેલા હતા. આ ઉપરાંત હોરમજજી નામના વડા દીકરા બચગીમા મરણ પામેઆ હતા, તેથી તેવણની કાંઈજ યાદી હસતીમા રહેલી નથી.

શેઠ નસરવાનજીની નોખત બરે વેપારના ખીલતા બાહાર ઉપર ખીરાજતી હતી, તે વખતે ફરાંનસની સરકાર તથા વેપારી મંડલી તરફથી તેવણ ઉપર આવડું આવડતું બેહોઈ કામ, પરમાણીકપણાથી બજાવેઆને લીધે, તાંહાંની દરબારમા તેવણને સારી હોરમત મલવી હતી; એટલુંજ નહીં પણ અરસપરસની રોસતીનો ગાંઠ ગંધાવાથી, પોતાનો દસતખી દબદબા સહીત લાચુ રાખેઆ હતા. આ ઉપરથી એક સખયે મેલવેલા લાખ વીચે સાંબલવામા આવેલી એક વાત હેવી યાદમારી આવેજે કે, ફરાંનસ તથા અંગરેજના રાજ્ય વચે છેલીવાર ઉઠેલી લડાઈ ટાંકજે આપણી ટાણના એક ખારથી વેપારી શેઠ રસતમજી મનચેરજી બંગાલી (લકબે મેટકી) અંગરેજ વાવતાના જે વાંહાંણમા સવાર ચઈ ચીન અથવા બંગાલાની સફરે કરતાં, તે માલથી બરેલાં ખારકસ સહીત ફરેચ મનવારના સમાઠામા સપડાઈ ગયા. કબજ થયલાં ખારકસને તે

માટેના માખ તથા ઉતારાઓ સહીત કુશંસ તાબેના કોઈ સંસ્થાન ખાતે બઈ જઈને લગાઈના બંધવા તરીકે સઘલાઓને રાખેઆ, તેમા મજદૂર રસતમજીની સામેય હતા. આ ગરહસય દેખાવે ઘણા શુદ્ધીઆના, તથા ડાહ્યાપણવાના માયુમ પડેઆથી કેહવ કે, એક દાહાડે તાંહાંની દગબારમા તેણાને બોલાવેઆ. જાહાં જતાંવાર આ નેકનામ વાડીઆજીની એક મોટી તસરીર ટાંગેવી જોઈને નવ ધાર આશુ ટીપાડીને બેશુમાર રડવા લાગા; અને કલાખીતથી કહેજ કે, જેના સંબંધમા આ માહરા કાકા જોહોજલાલી બરેલી દોસવી બાધી બેઠા તેનાજ કબજાનમા હું તેનો બતરીજો હાવી પરરાન હાવતમા કેડ પડેઆ, તે વાત ખરેખરી દુખ ધરવા જોગ નીપજીછે. આ બોલવું દગબારીઓએ સાચું માનીને રાજ સભાને લખી વાવેઆથી, તેમના જપત કીધેલા માલ તથા અસબાબ સાથે તેણાને તતકાલ તાહાથી આજાદ કીધા; અને કોઈ ખીત્તાં વાવતાવાલાં બારકસમા સરકારના ખરચથી તેણાને ચહડાવીને તેમની ખુશી પડતે મુલુકે મોકલી આપેઆ હતા.

ઉપરી વાત કાંઈ કલપશાથી ઉભી થાએલી નથી, પણ ખરેખરી બનેલી ખુદ ધણીએ ઘણા ગરહસયો આગલ તે વખતપર કીધેલી આપણી તરફના પુરાંતંમ સાહેબોના સાબનવામા જે આરી હતી, તેને આ નામવર નરની પારકાં રાજમા પરકાચેની ખુનીની સાખથી તરીકે હોંઆ નોધી રાખતાં તેવણની જીંદગીનો દુક અહેવાલ હોંઆ ખતમ કરીએછે.

શેઠ જાંગીરજી, તથા નવરોજજી નસરવાનજી.

આ નેકનામ બાઈઓ માહેલા વડા યં ૧૧૫૯ ના તરીજી મહીનાને ખીજે રાજે, અને નાધલા ૧૧૫૯ મા (જેનો રોજમાહ જણાયો નથી) જનમ પામેલા કેહવાએછે.

બાપની હાથઆતી ખતમ થવા ટાકણે આ સાહેબોની ઉમર એટલી તો પુખ્ત હતી કે, વેપાર વણજનુ કામ અટોપી સેવામા કોઈ વાતની મુશકેબી જણાઈજ નહીં; કારણ કે તેઓના પીતાના પડી બાગવાથી, ફરાનસ તરફની આડટનુ કામ સાંભલેઆ પરમાણે આ બેહુ બાઈઓના હસતકમા આવવુંજ રહેજ; અને તેનો ઉડલા માલિકોના લાભમા ઉતારી આપેઆ કીધો, તેથી પોતાકા બોહાલા વહીવટને અતી મોટો વધારી દીધો.

બેહુ બાઈઓની મજમુમા ખાનગી વેપાર રચાવેઆ ઉપરાંત દરાવરે તરફથી આવતી આડત, અને હોંઆની અગરેજી પેહડીઓ તરફથી સોંકાએલું દવાખીનુ કામ* લગભગ એક દાયેકાની ઉપર સંપજથી ચાલેઆ કરવું હતું

* મીં. ઉપીએમ નીકલની કુખની બરે પેહલવેહલી ઇં સને ૧૮૨૪ મા આવી, તારથી તેઓને તાહાંની દવાખીનુ કામ આ સાહેબોને મસેયું હતું; અને તાંહાંનો સંબંધ જાંગીર શેઠ ગુજરેઆ તાહા ગુલીક જોગાઈ રહેઆ હતા. ખીજી મીં. મેકવી

તેટલાં શ્રેષ્ઠ નવરોજજી ૩૮ વરસની બરજવાણીપર આવીને, જેમાર દીવસની ખીમારી ભોગવેઆ પછે, રોજ ૧૨ મે માહ ૯ મે શિવરાત્રી રાત્રે ૧૧૯૭ ય. એ, માણેકજી નામના એકજ પુરા દીકરાને લાઘવા સવાધીનમા સોંડી, હકની દરયાહ તરફ ચાલી ગયા. અને તેથી કરી હર્ષઆત રહેલા જાંગીર શેઠની બલવંત બાથુ તુટી તો ખરી, પણ તેમની આંખને ચંડક યમાડનારા બતરીજી જે તેમના દામાંદખી ચતા હતા, તેની ઉપર હોમતનો કોઠ ખાંધી સંતોરા પકડી બેસવાનું તેનાએ યુનાયિય જાણેજી હતું.

મરહૂમ શ્રેષ્ઠ નવરોજજી જેમ વેપારવણજીમા આગાધી દેખાડતા હતા, તેમજ ખીજી ખીશીઆર બામદોમા પુર હોમત વાપડીને લોકોનું ધુરંડેઝ કામખી આશાનીથી બતરી આપતાં કોઈ વખતે કરી કથુર તેનાએ કીધી નોહતી; અને તેથી વાતોની ઈઆદગારી તેવણથી મદદ મેલવી સુકેલા ઘણા સખસોના જીગરમાથી કેટલીક સુદતસુધી જુલાઈખી નોહતી.

જાંગીર શેઠના સંબંધમા જોડાએલા તેમના બતરીજી શ્રેષ્ઠ માણેકજી, થોડુંકસુધી કાકાની સંગાથે વેપારવણજીમા સારી સંપત્તી લાથુ રહેઆ, અને તે પછે કોઠ રાખબની ગેર સમજીતીએ મેહુ વચેની ગ્રાહજતમા એકએક ખલલ પડેલી જણાઈ હતી; પણ ઉઠેલી જાંજગડ સમાધાનીપર આવેઆથી એખલાસ પાછો મારૂ થયો, તે ખાખેની વાતો સાંજથી સુષિહવા આહવારાએએ અતીઅંત ખુશી ઉપજતી હતી. શ્રેષ્ઠ માણેકજી જાહે ૨૮ વરસની જાહે પોહવેઆ, તારે અજલતા હલકારાએ આવીને એટલીતો તાકીદ કીધી કે તેમને વધારે વરસવેર જીવવા દીધાજ નહીં; નેથી કરી કુદરતના કાએદને આધીન રહી રોજ ૨૭ મે માહ ૨ મે શિવરાત્રી રાત્રે ૧૨૦૭ ય. એ જાંજગીને ખતમ કરી જાવેદાની આજમ તરફ આવી ગયા. હાથી રીતની જુલાઈથી પોતાના પેઆરાં પરીવાર ઉપરાંત, મેહુલાં કુટુંબ તથા દોસત આસનાએને દલગીરીના દરીઆવની ગંમ-આરીમાં થોડુંકસુધી ગીરફતાર રહેવું પડેજી હતું. મરહૂમ શ્રેષ્ઠ માણેકજીના માનવંતાં મોહરદાર માતલીખાઈ, જે જાંગીર શેઠની જાંજગીમા અવતરેલી માતરે એકજ પુરી દીકરી દેખાએએ, તેણીને પેઠથી પેદા થમલા મી. નવરોજજી તથા નરારવાનજી નામના બે દીકરાએ, બાપના મરણ ઝાંડેએ ઘણીજ નાહતી વએતા હતા. આ મેહુ બાલકો બારેહકતાયાની બખચેસથી હવડાં પુરતી જાહે પોહવેઆને પોલીકા વડવએના નામની હસતીને જે પાછી પરકાસવી રાખતા માપુમ પડેએ, તેટલીજ તેએની ધઆદી ઉપરાંત વધારે વાતોનું વરણન લખવા લાએકનું હજી જાહેરમા જણાઈ નથી; પણ તેએના માનવંતા મમાવએ દીધા-વેલી કીરતી જે વખણાઈ રહીમ, તેને હવે હોઆંથી રારૂ કરવા પર રજુ થવા માંગીએએ.

બાઈ તથા બતરીજીના જવાંની વએમા કવખતે એકેકની પુઠે થમલાં મરણથી, આ જાંગીર શેઠને ઉપજેલાં કુખનું નીવારણ કરનારા ઉપલા તેમના

કરબરણની કુપસીની પેહડીનું કાંમ ધં. સને ૧૮૩૦ થી ૧૮૩૯ સુધી, અને તરીજી મી. લાનકેઆસતરની પેહડી ૧૮૩૭ થી ૧૮૪૧ સુધી તેવણ પામે રહી હતી. નો. લે.

બે દાતરાઓ ત્રેકે બાર કરતા પાચે હતા, તેપણ તેણાની બાજુને હોમત આપનારાઓની જીલ્લાધીનીના ગમ તે સાહેબ યેવટની ધડી મુંડી બુનેલા નજા-માલ નહો.

જેમ સરકારી મંડીમાં, તેમજ સાહુકારની સભા અને રાજકુઆરી દરબારની અદર આ જાગીર ચેકની જાહેજનાલી એટલી તો પગારી રહેલી હતી કે, તેઓ માટેના કોઈની ઠેકાણાપર અગતના કારણગર તેણાની સારી સલાહ ધણીજ ઉપીયોગી થઈ પડતી હતી; અને તેથી કરી આપણી વસતીમાં સધળી વરણના સખચો તરફથી મેટું માન પામતા હતા.

ફરેચ વાવટાના સરકારી તથા ચેપારી વાહાણોની આડતનુ કામ આ સાન જેમ ધણીજ આપાકીથી જે બળવતા હતા, તેની યાદગારીમાં તાહાંની રાજકુઆરી સભા તરફથી તેમને ધણી વખતે ધનામ સાથે આગર પતર આપેઆ કરતાં હતા; જે માટે એક ઉતમ માન માજી રાહનરાહ લુધ ફીરીપે ઇગરી સને ૧૮૪૦ મા જે મોકલાનેશ હુડ, તેને હીઆ નોધો લેવા જેગ વીગારીએકે કે ઘટતા રાખદો કોતરાવેલો યોબાનનો યોનાનો એક આન આ યેરીઆને બેટ કાવો; અને તે ફરેચ કોનરાન મોનનીઓર બારેતે એક દબદબા બરેલી સભા મેલવીને તેઓની હજુરમાં મોટી હોરમત સાથે તેવણના ગલામાં ચોરરેઓ હતો.

આ યેરીઆને હાથે તેમના દરબજા પરગાજો ધણી સખાવતો થએલી સખમાઈકે, પશુ બનતા સુધી કોઈની જાણમાં જરેર લાવેઆ નોહતા. એવણની હુમઆતીમાં નીવ આતેના હમીન બાહ્યોને એવાદત કરવા તથા ધરમ નીમના બીજા રૂડા કામો માટે આતરા આદરનનું એક પરીતર મકાણુ પોતાને ખાસ ખજાણેથી બધાનીને ડાલ ૨૯ મા માહ ૫ મા ચેહનગ હી રાલે ૧૧૯૯ થ. એ મજાનના કુમાન મુજબની કીરીઆ સાથે ઈજલેઆ પહે તેઓના ઉપીયોગ સાથે જે સપુરદ કરી નીધુચ, તેથી તેમની યાદગારી અદરેકાજ સુધી લેવાતી રહેચે. આ કારણસર સધલા મલી રૂ ૧૪,૦૦૦ અરઆપાકે, અને તે ઉપરાત તેના જામુક નીબાવસ માટે અનાહેધી ડાહોડલી રૂ ૨૦,૦૦૦ ની શરકારી વીઆ જીકી નોટો તેમની વડીલાનજો ચેકાણી માણેકબાઈ તથા માતલીબાઈના સવાધીનમાં જે સમવાએલીકે, તેમાંથી દર રાલે જોઇતો અરચ પોહચતો રહેકે. એવાતખાનાની પુકે તેજ ગામના મરણ પામતા જરેસતીઓને માટે થ. ૧૨૦૦ મા એક દાખમુ બધાલી આપેજ, તે ઉપર રૂ ૬૦૦૦ થયા. માટે એકજ ગામના હમીનોની સગવડ સાચવતા આ ચેકે સખી લીલથી રૂ ૮૩,૦૦૦ ની સખાવત ડીલેલી કેહવાઈકે.

મુબર્કમાં અનજીમનના હુનરાતથી એક દાખમુ બાધવાની અગત જરે થ. ૧૦૦૭ મા જાણાઈ, તારે તેની રરેલી ટીપની અદર આ સખી નરે પોતાને નામે રૂ ૧૦,૦૦૦, અને તેમના મરહુમ બતરીજ ચેક માણેકજીની નધએતે શેકડા રૂ ૫૦૦૦ ઉપરાત દાખમાની દવાન પાચેનો કુમર મરહુમ ચેક ફરદનજી લીમજી પાડના પાચેથી વેચાણ કરી લીધેલો પચાએતને ધરમ આતે આપેઓ, તે મલી રૂ ૨૦,૦૦૦ ની બખચેસ કીધી હતી; તો એકે દાખમુ તો તે પહે

રહીને બાહર કાઢી નખાવી હતી. આ બાબદસર જરૂરથીસાની કોમમાં થોડીક ચરચા ચાલી હતી, પણ જેમ જેમ સોડોના ધિઆનમાં તે બાબેની સહમજ ઉતરવા માડી, તેમ તેઓએ એકેકની પુઠે લાગીઆને રવાણનીજ સાથે ઘેરમાથી બાહર કઢાવી નાખવાની ચાલ એખતેઆર કરી લીધેલી કેહવાએચ, તોપણ હજી ઘણે ઠેકાંએ અસલી રવાજ તેઓની સહમજ-સાથે વલગી રહેલા માણસ પડેછે; તે છતાં આટલીતો અસર થાઇચ કે મહીનાનું પાંચરનું ચાર દાહાડાપર આવી અટકેપુંછે; અને થોડક ઘેર દસ દાહાડા બેએચ તો તાંહાંથી ઘણા વેહનાં ઉઠી જાએચ; મોટે આ બાબદમાં થોડાક સુધારો જે થયોચ, તેની સરખાત કરનારા આ જાંગીર શેઠ શીવાએ ખીજું કોઈજ માણસ પડેજ નથી.

ઉપર જણાવેઆમાં આવેજાએ તે મુજબ, આ જાંગીર શેઠને તાંહાં એક બેઠી શીવાએ, નરવારેસાની કોઈખી અઓલાદ હસતીમાં નહીં હોવાને લીધે, તે બાબને ઘેટે વેઠા થએલા બે બેઠાઓ મધેથી નાધવા નસરવાનજીને પોતાના પાલક તરીકે એણે લઈને કાએમનો હકદાર વારસ થેડેઆ પડે, થોડા દીવસ સુધી સખત માંદગી ભોગવીને રોજ ૨૩ મો માહ ૮ મો શેહનસાહી શાને ૧૨૧૨ ૫૦ ની પાછલી શતરે કલાક બેને અમસે મુજરી ગયા, તારે તેનાની જામર ૫૬ વરસની ઉપર પાંચ મહીના ને ૨૨ દાહડાની માણસ પડી હતી.

જાંગીર શેઠ જેમ પછશે પુર હતા, તેમ ગરીબ ગુરખાંએ ઉપર મયા મેહરબાણી રાખવામાં ખીન કથુર કેહવાતા હતા; અને ગંભીરી સવભાવની સાથે નમનતાઈ બરેઆ ખવાસને સહુકાઈમાં સમાવેઆથી, મુંબઈની વસતીમાં એક માહબાદાર શેઠીઆ તરીકે સરવેનો સારો ચાહ મેલવી ગયાછે.

શ્રીધાંણી મોટલીબાઈ.

આ સદગુણી બાનુની એલખ ઉપર આપી ચુકાચ તે પરમાણે મરહુમ જાંગીર શેઠની એક પુત્રી પુતરી, અને શેઠ માણેકજી નવરોજજી વાડીઆનાં બીધવા થાએછે.

બાપના મરણ ઠાંકણે તેનાએ કરી લીધેલા પાલક, તથા બરથારનો હકદાર વારસ મલી બેહુ નાહની જામરના બાલકો હોવાથી તેઓના વહીવટનું સત્તા બરેલું વકીલાતન પાછું ચલાવવામાં આ નેક ખખત બાઈ એટલાંતો આલાક માણસ પડેઆંચ કે લાખો રૂપીઆના લેનદેન સંબંધી બોહેલી ઉપલ પાયલ એક મરદ નહી કરી સખે તે કરતાં સરસ રીતે સરફી કાચ બજાવીને બેહુ મરહુમ સાહેબોની અસલી થાપણને અતીશીઅ વધારી મેલેઆથી તેઓને તાંહાંનો દરવીઅ હવડાં કરોડની કીરતીએ પુગેલા સંબલએછે.

આ બાહેસ બાઈના બેહુ બેઠાએ (શેઠ નવરોજજી માણેકજી, તથા નસરવાનજી જાંગીરજી વાડીઆ) પુતરી વએ પોંહચીને વેપાર વણજ ચલાવવા લાએકના થયા, તારથી તેઓને જુદા જુદા વહીવટનું કાંમ તેનીએ શોફી

આપેલો; તેપણ તે દરમિયાન ઉપર વડાપણાને હક પોલીકો રાખીને બેઠું બાઈ-
એને સારા સંપત્તિમાં સામવી બેઠાંય, તે ખુખી ખરેખરી વખાણુ બાંચેકની
બીચારવામાં આવેલો.

સખાવતના સુખ કાંઈ જોના કીસમતમાં જોટલાં સરખાવેલાં હોય, તે-
ટલાંજ તેનાથી ખની સખેલો; પછે આલમને જોઈએ તેવી સહમત દોડાલીને
તે સંમંધો ધ્યાતો જાહેરાંત અવવા ખાતેના ગમે તેટલા સખકો સંબલને
તેની અસર કદાચ જ થાયેલો; પણ આ સંકરમી ચોટાણી જે ધરમમાં જનમ
પામીઆંય, તેની વાણી હઈડ ધરીને માહપુણના કાંઈ જે સખી તબેથી
તેનીએ ખાર ઉતારી દીધાંય, તેટલીજ તેનીની ધ્યાદગારી હૈલ જણા-
વેઆ મુજબ વખણાઈ રહેલી.

પારથીના ધરમચુરેઆનુ વડું પંથક કસબે નૌસારીમાં રોકડો વરસથી
સમવાઈ રહેલો, તાંહાંની અગીઆરી વાળી પુરાંણી એમારત ધણીજ ખીસ-
માર હાલતમાં આવેલી તથા સંકડારા બરેલી જણાવા ઉપરથી, આ ખાઈએ અસલ
મકાંણને પડખેની ખીજ જોએઆ મેલવી લઈ મોકલાસ બરેલી માહતારત
એમારત બંધારી આથી; અને તેમાં આતસ આદરાનના પરીતર કેળલાને,
શન ૨૬ મે માહ ૮ મે જોહનરાહી રાણે ૧૨૨૦ યં એ પાછા તખ્તનસીન
કરાવેઆ, તે ઉપર તેનીને ખાસ ખજાંણેથી કેટલા હજાર રૂપીઆ ખરવામાં
તેની સંખીઆ સાંબલવામાં આવી નથી.

આપણી ટાપુ ખાતે કોટમાં પરચોળાંમ ચીમાજી, અથવા પીઠાંના મોહલા
અંદર, મરહુમ હીરા લાહેરના પેરથી તે છેક પારખની આપ મુધીની બધી
મીલકતો ખરીદ કરીને તે ઉપર એક મજબૂત એમારત જે બંધાવીય, તાહાં
શન ૨૦ મે માહ ૯ મે જોહનરાહી રાણે ૧૨૩૨ યં એ પોતાના મરહુમ
પીતા જો જાંગીરજીની નઘઅતે આતસ આદરાંણને તખ્તે જેસડારી તાંહાંના
તમામ જરોચસીઆની સગવડ સામવી આપતાં સવાળનો મોટો હંમેશ હાથેમ
કરી લીધેલો; અને તે કાંમ સંપુરણ થતાં મુધી સગમાં મલીને રૂ ૧૪,૩૦૦
જે થયા, તે ઉપરાંત તેના બધુક નીબાવસ મોટે રૂ ૪૦,૦૦૦ ની સરકારી વીઆ-
જુકી મોટો અપાહેધો કાહડીય તેની ઉપજમાંથી દરસાને જરૂરીઆત જોગનો
બધો ખરચ મલેઆ જાયેલો. આ નેક કાંમમાંની મજકૂર ખાઈની સાથે તેનીના
મેહરખાંન માતાજી માણેકખાઈએ પુનનો હીચો હાંચેલ કીધેલો સંબલાયેલો.

એ ઉપરાંતની ચોટાણી મોટલીખાઈની મયાવંતી મેહરખાંણીથી મુરતના
કેટલાંક પરગણા તથા દમન ખાતેના આવસઆદરાન અને દાદગાહનો ખરચ
જે આધુ રહેઆય, તેનોતો ચોકસ હીસામ મલેઆજ નથી. અને તેનીની
હઈઆવી મુધી હજી ખીલાં ઘણાક પુનંતાં કાંઈ જે થવાના હોય, તેની
અગમચેતી આવેઆ કરતાં આરેઆવંતાંએને તે ખાઈના આસરાની વડીપર
રાખવાનું મેહતર સહમજીએ હઈએ.

શેઠ પેસતનજી પંમનજી.

પારશી કોમની ઈઆદીમા હજીશુધી પડાઈ ગેલા આ હોમતવાન નર, અને શવતતર ચેપીઆનો જનમ યા ૧૧૨૭ ના મેહનગાડી બહમન મીનાને સમરેજે મુબારક ચચ્ચેલા માનુમ પડેડે આ શુરા ચેક ડી કીરતી વીચે ધણી વાતો બોનાચ્ચેડે, અને તેની સામેની મોટેચોધ કરતા નેટલી દનીડન આતરી બરેલી જણાધચ તેટલીનીજ નોધ લેવાનો વીચાર કરીને હોઆધી તેમનુ વર જાન વીરાતારી કરીચ્ચેડે

વીચેક વરરાની જામર પસાર કીધી તાહાશુધો તેનાની છદંગીના ચ્ચેડે વાલે રેહડું પચીણામ ઉતારેજ, તે બાનેની ખરી ખખર અજવાનેથી દુઃ ગહેડી દેખાઈડે, પણ યા ૧૧૪૯ મા મીં બરસ કાસતની કુપણીચ્ચે, (જે હવડા મીં રીમીંગટનની કુપણીને નામથી ચાલેડે) અતરે પેહલવેહલી પેહડી, ધાડી, તે રાહડેથી તેચ્ચેને તાહા ડી દવાનીનુ કામ આ ચેક લઈ બેઠા, અને તેહવો સળેગ સધાયાથી ઘોડી મુદતમા ખુબ વેપારી તથા વાહાણુવડીને દરજ્જે પોહતા.

પોતાના વેપારને વાસતે આ શેઠીઆચ્ચે બધા મીને ધાય વાહાણો આ પશી ગોદીમા જુદે જુદે વખતે બધાવેઆ હતા, તે મી —

યં ૧૧૫૦ મા “બહમનીઆર” ટન ૭૫૦ નુ ચ્ચે બારકસ ૧૧૬૦ ને ગાલ બાગામા આવેજેડે.

યં ૧૧૫૪ મા ‘મીતકરડ’ ટન ૬૨૫ વાલુ. આ બારકગ ૧૧૭૯ મુધી સફરે ફરુ હડું.

યં ૧૧૫ મા “આના” ટન ૭૪૯ વાલુ, તથા “છીરે” મલી બે બારકચે ૧૧૭૧ મુધી ચ્ચેવણુની માત્રીપણામા રેલા હતા.

“ટાન્નખક્ષ” ટન ૮૧૫ વાલુ કેઆઠે બધાલુ તેની તો ખખર નધી, પણ સફર કરતા લડાઈ વખતે ૧૧૮૪ મા ફોચ મનનારના સપાટામા સપડાઈ ગયુ હડું

રૂઉની ગાસડીચ્ચો રાખનાના સ્કુરચ્ચો હવડા સેંકડો બાગીદારની મદદથી બધાઈને આડું થતા આપણુ જોઈ રાખીચ્ચેડે, તેહવા સ્કુરચ્ચેલુ ચ્ચેક માહબારત મંજાણુ આ ચેકે પોતાને ખુદ ખરચે યં ૧૧૫૪ અથવા ૧૧૫૫ ની રાત, કોઝ મોડેલા સેંટ ટામસ દેવલની સામણે અવેરી અગ્નેનીચ્ચેન લેન નામની ગલી અદર બધાવેજે હડું. જાહાથી તે વખતની ઢપ પરમાણે “બફુલુબેલ” નામની મોટા ઉઠાવવાની હજારે ગાસડીચ્ચો દળાડીને દેરાતરે આતે ચ્ચેવણુ મોકલાવતા હતા ચ્ચે કારખાનુ ચેક દાદબાઈ તથા માયરેજ પેસતનજીની જોહાજવારી બરેલી કારકીરદી મુધી તેચ્ચો ધાયે રહેલુ હડું, અને તે બાદ પારકે હાય અહીંને તેજ મકાણપર હવડા “ફેર” પરસ કુપણી” ને નામે વરાળ પતરથી ચાનતા નવી તરેહના સ્કુરચ્ચો ગોઠવાચ્ચેલાડે.

જાહાશુધી ઉપના બચેલા બારકચે આ ચેકના શવાધીનમા રહેઆ, તાહા વુલીક તેનાને ઘણાજ લાભકારી થયા હતા; પણ તે પછે ઇઆતો વેપારમાથી

કુશલતામાંથી તેનાં બે બે નાખેઆં, અથવા તો તેણે તેઓનાં અંત આણેઆ હોય, તે ચોકરા કહી શકાયું નહીં.

આ શ્રેષ્ઠના હાથમાં વારંવાર માહેલા એક ગરહસથ પાથે જે ૬-રાતવિજ રાત્રવાઈ રહેલો, તે જોવા ઉપરથી તેનાની જાહેજલાથી હેવી જણાઈ આવીત કે ૪૦ રાતે ૧૭૮૯ માં એક વાંદાણુ બાંધવા યકી તે વખતના ગવરનર, મેજર જનરલ મેઝેસ પાથેથી ગોદીની રજા મંગાવી, તારે તેના જવાબ પરથમ એવો મલેઆ હતો કે, ખીજા લોકોના ખારકયો માટે બધી ગોદીઓ ફાડાઈયે તેથી તમને જોગેઆ ગલી સકયે નહીં. આ બાબેની ખબર કાહડતાં હેયું માલુમ પડેલ કે, તેણેનો કાગલ યોંદતો તે વખતે એક ગોદી ફાલતુ હતી, પણ લાગવગથી કોઈ ખીજા શ્રીઆને વાસતે સાચવી રાખવાના હેતુથી એવણેને જરૂર નાપાડેલ, તારે એક ખીજો પતર આ હાંમતવાન નરે ગવરનરની ઉપર લખીને કાઢતી ખાતરધરી સહં તેમના કામને પછાત નાખવા સંબંધી કપકો આપેઆ; અને તેની અસર હેવી યઈ કે, તેજ કાગલની હેડલ ગવરનરે પોતાના ખતપટે ફાલતુ રહેલી ગોદીની પરવાનગી તતકાલ લખી મોકલાવી હતી. સાંભલેઆ ખરમાણે આતો માતરે એક સાધારણ ખાખદ હતી, પણ તે ઉપરાંત પરજા ઉપીયોગી ઘણાક માહબારત કારણે વાસતેની સરકારની સાંમણે કાચે-ધાની હાથમા રાંધે, બલતવારીથી સરકશી કરતા અને તેમા આ શ્રેષ્ઠ વારંમવાર ફોતેમંદ ઉતરતા હતા.

ધરડા ગરહસથોથી હેવી વાતખી સાંભલવામા આવેલીએ કે, હરેક ખાખ-દના સરકારી ધારા જરૂરે પરજાની વીરુધ નીકલતા જણાવે, તારે તેની સાંમણે આ સાહેબ સવર્તતરપણાથી યધને તેહવા કાચેધ કહડાવી નખાવતા, અથવા તો તેમા કાંઈક સુધારે કરાવેઆવના રહેતા નોહતા; અને તેથી કરી તેણેને ગવરનરે ઉકન સાથે સદા અનખનાવ ચાલતો હતો. હવે સમે આપણા પુરાંતમ પેટેલ ખાંતધાનના નખીશઓના હાથમાથી, સરકારે સોંડેલી ચોડીક હકુમતને અખતર મેલવવાની મતલબ સાંધી, કોઈ સાહેબોએ મજબૂર ગવરનરને ૪૦ અને ૧૮૫૪ માં અરજી કીધી. હતી, તે વાતની ખબર આ ગવરને જોવી મળી. તેવાજ તેઓને સાથે લધને ગવરનર પાથે પોતે ગયા. ખેલુ સાહેબોની મુલાકાત થતાંજ અરસપરસના અનખનાવની વાતો ચોડાકવાર તેઓ તદન બુધી ગયા, અને જે કારણસર રજી થવા તેના ખાલાસામા શ્રેષ્ઠ મજબૂરે સહમજવી કહીને સાથે લઈ ગએલા શ્રીઆઓનું કાંમ પાર ઉતારી આપેલ, તે ખામેની ખીના આ નોંધ પાંને ૨૬૨ માં જણાવેલી, તાંદાંધી વાંચનારા સાહેબોને તેની સાહદત મલી આવશે.

શ્રેષ્ઠ પેસતનશ વાડીઆના સાહસીક કાંમોની સાથે તેવણેથી યાએલી સખાવતો સંબંધી જે સમોચાર હાથ આવેઆય, તેનો સમાગ હેડલ કીધેલા નેકે ઘણો થોડો જણાવેય, તોપણ અગતના કારણ માટે તેટલો ધરમ માહપણવંતો મણાવેલો.

ઉદવારાની પાથે પારડી નામના ગાંમ મધે રાહધારી મુસાફરના વીસામા

સાર એક પરમશાળા પોતાની પેહલી મોટરદારની નહિમિતે ૫૦ ૧૧૫૭ મા
૩૨૦૦૦ અરમીને બધારી હતી. એ મકાણુ આગલા દાહાડાએ ઉપર મુખર્ધ
તથા ગુજરાતની વચે આવતા જતા મુસાફરોને ધણુજ ઠીકેગી હતુ, પણ
હવડા આગ માડીએ ફરતી થયાને લીધે તેનો જાહજો લાખ લેવાતો નથી

મરણ પામે ના પારનીએના રનાઈને અવનમજન પોતઆડનાના ચોપાટીનાના
પાહડી મકાણ ઉપર ચલડવાનો અરાત રસતો દેખોતો દીપ્ત હતો કે, સચકારને
ઠાંચકનાગ નીવાએ સાથે જનાગએથી ઉપર વેર જવાઈ રાખા નોહડુ, અને તેથી
કરી તે લોકો લાઆરે રેકવાઈની વાડીમાટેલી ધગમની જગાપર જઈ પોતાની ફરજ
અધ કરતા હતા. તાક ડામ મજલખના ફગમાનથી ઠનકુ થયુ જોઈ, આ
ગકરમી ચેક તેનો કોઈ ઉપાએ ચોવતા હતા, તેલવામા તેમના મેહરખાન મા
તાજી અમાનાઈ રેજ ૭ મો માહ ૭ જો ચેહનસી ગારે ૧૧૫૬ મા મરણ
પામેઆ તારે તેણીની નહિમિતે ફગગવાડીની રેકનાથી તેડેક ઉપર મુખી પથરની
પગતીએ પોતાના ખુદ પછસાથી મજજત બધારીને તે વખતની પચામિતને
સવાધીન ડ્રી દીધી, તારથી સચકાગ ની સાથે હમસરીક થતા જરથોમલીએ
છેક રાખમા મુધો જાહેન રવાણેને છેલો ચેજો કરેઆ, ઉપરાત લીધેલી બાજ
દરોખસત મુકવા પામેઆએ એ શીટડીએના બાધકામ ઉપર આ સખી ચેક
૩ ૧,૩૦૦ અરએઆ હતા, પણ તારપએ જેમ સગો બદલાતો ગયો, તેમ પચા
મિતના અરએથી ધણીવાગ મરામત થયાને લીધે અસલી હાતમા ફેરફાર પા-
મીને આજ દન મુખી તે સલામત રોની મહુમ પડે

સડતાનાના કાન ની વખતે ગરગામડા તરફથી રોકડો ગરીબ જરથોસ
તીએ બુખમગને લીધે બચા ડોપરાએ સહીત ૫૦ ૧૧૬૦ મા અતરે ધસડાઈ
આરેઆ હત, તેએનો પરતીપાત ડરવા સાર આ ચેક પોતાની સાથે મરહુમ
દાદી ચેક તથા નસરવા ૧૭ વાડીએને બેગા લઈ માચેકજી ચેકની વાટીમા
સગનાએને ઉતાઈ અપની દસ મીના મુધો રાખેઆ હતા. એ મુસાફરોને
તેજલા વખત મુખી દાહડામા બેનર પુગતા બોજનથી તરપત કરવાનો વડીવટ
પોતા ની આગેવા ની હેન સાચવી ગએએ, અને સારી તરફ વાપરી ને અરએ
ક્રીપી, તેનો જુમલો કુલ ૩ ૧૬,૮૨૫૧૫ દોકરનો જણાયો હતો * અરએ
એરી ગકમને તરમ બાગે વેહ્યતા ૩ ૫૬૦૭)૧૩૩ દોકર પોતે આપેઆ, અને
બાકીના ઉપર જણાવેલા બે સરીમત શેડીઆએસરને સરને બાગે ચુકાની દીધા
હતા આ વાતનો વખત તો જોકે વહી ગયો, પણ એક સાગ કામની ક્રીરતી
બરેલી રેહવત ને રીચ, તે આ મુધા તરજે સકલ યુદ્ધી સખી દાતારોના
પરીવારોને બે સતોસ પમાડવા લાએક સહમજાએ.

* એ બાબેના હીસાબનો આકરો આ ચેકના એક વારેસની પાએ સચવાઈ રહે
એસ ત હાથી હમારા જવામા અવેએ, અને અરએમા ને કરકરાર કીધેની
જણુએસ, તેનો એ નાચો એજ હીસાબ રેવા દેખાડેકે કે તેટલી મુદતમા ૫૨શી
એન તાહા ધણીવર થ મેલા જમણોના બોના અવતા રહેઆ, તેથી તેટલા દાહ
ડામા અરએ કરવા પડેઆ નોહતો

સુરત તથા બરમનની વચે આવેલાં ગોળે અકલેસર મધે રેહનારા જર-
થોસતીઓના રવાંણોને આરાંમ ઘાહ માટે, એક ઘોખમુ આ સખી નરે બંધા-
વીને રાજ ૧૯ મો માહ ૬ ડો ચેહનરાહી રાસે ૧૧૭૬ માં ઈજાવેઆ પછે,
તાંહાંની અનજીમનને સવાધીન કરી દીધું તે ઉપર ખરચેલા રૂ ૬૦,૦૦૦ જાણુ-
વામા આવેઆછે.

સડતાલા કરતાં મરસકાવ ઝોગછોતેરમાઁ (તેની આમલે સાલ વરસાદ
ખીલક્રલ નહી પરચેઆને લીધે) ઉતર તરફ મળળ નાક પડેઆ હતો, તેની
મુશીબત પાંમતા તાંહાંના હજારે હોંદુઆ તથા ગુસલખીના જરે આપણી તરફ
ઉતરી આવેઆ, તારે માહજનના ચેડીઆઓ રાં દેવીદાસ હરજીવનદાસ, તથા
નાગરદાસ હીરજી મોદીની સાથે આ સાહેબ સખી દીલથી સાંભલ રહીને, તે
જીભરતાઓના આરામ માટે પેર પેર કરી મોઢાં હુગરાંનાથી સુમારે સવાધાખ
રૂપીઆ ને બેગા કીધા, તેની અંદર પોતે પણ રૂ ૧૦,૦૦૦ ની સખાવત
સમારી લઈને સવાખને હાથેસ હાથેલ કરી લીધા હતા.

આ ચેઠની સદ્યુછી ખેડી મુનાખાઈ રાજ ૩૦ મો માહ ૬ ડો ચેહનરાહી
રાસે ૧૧૮૧ ૫૦ એ ગુજરી ગયાં, તારે તેનીની નમ્રઅતે જલુક પુન કરવાનો
હેતુ ઈછીને અંગરેજ બજારની અંદર ફારખસ સ્ત્રીઠ માહેતું વીથેક હજારને
આસરેની કીમતનું એક ઘર, પોતાની અસકેઆમતમાથી અજાહેરું પાડીને,
તેના દસતાવેજ સહીત તે વખતની ધંચાએતના અકાખર ચેઠ ફરાંમજી નાના-
બાઈ દાવરના સવાધીનમા ચોંકવા માટે એક લખત તઈઆર કીધુ હતું; પણ
સાંભલેઆ પરમાછે તે દસતાવેજ તેનાને આવેઆ વળા તેના વહીવટ હઈઆતી
સુધી ચેતેજ રાખીને, તે પેર બાડાના વચે દાહડે બવે ખરચ ખાદ જતાં
નકી ઉપજતા રૂ ૧૧૦૦ હેઠળ જણાવેલાં ધરમ ખાતાંઓમા પોંદ્યતા કરતા
હતા. તેમાઁ—

જરથોસતીઓમા ને લાઆર લોકો હેલ્લે, તેઓના ખચાંઓને પરણાવી

આપવાના કારણસર ૪૨૫

એરીજ હાલતના હમલીન મરદ તથા આરતોની પરવરેશી માટે..... ૪૨૫

એશી વગગના નાજીલાઓ મરણ પાંમે તેના મોહતપર ખરચવા સાર્હ.. ૨૫૦

આ ચેડીઆની હઈઆતી ખાદ ઉપલાં ધરમ ખાતાંના વહીવટ તેનાએ કરી
લીધેલા પાનકે માહેલા ચેઠ દાદાબાઈ તથા મનચેરજીના સવાધીનમા આવેઆ, તારથી
હેઠળ કે ઘણી મુદત સુધી દરોખસત ચાલેઆ કીધા હતા; પણ પાછળના પનલા
વખતને લીધે તેની ઉપજને ને ગેર ઉપીયોગ ચતા હેલ્લે તો, તે ખાખે હમારી
જામના ધેઆનમા લઈને તે ધરમ ખાતાનું પેર ખેહુ ચેડીઆએએ પોતાની હઈ-
આતીમા તરસટ દીડ કરી ધંચાએતની પુંજ સાખવનારા અકાખર સહેબોના
સવાધીનમા ચોંકી દેવું જોઈએ, કે નેથી કરી તેઓની મેહરખાન માતાજીના
નેક નામની ઉતમ સખાવત અંદરોકાવ મુધી હસતીમા રેહ.

* એ હુકાલ સંવત ૧૮૬૯ ની સાલમા ગુજરાત તરફ પડેલા સહનજયો. નોંલે.

આ શેઠીલા શેઠીઆએ પડેલ આતે ય૦ ૧૧૬૦ માં બનાવેલા "લાલ-બાગ" નામનો એક રીઆમનો ચમન, તેના પુર બાહાર પર એટલો તો વખ-નાયો હતો કે, બાહરના દેશાવશે તરફથી આવનાગ મુસાફરો આખમુસ તાહાની ભેટ લઈને* આરાસતે ડીંગલા બંગલા, તથા બગીચાની ગમતથી મોટી ખુશી ઉપભવતા હતા; પણ કેહવાને દલગીરી ઉપજેડે કે, જમાનાના જાલમી દોરનો સાહમજો તેનો દબદબોળી કાચેમ રહેતો નહોતો નહોતો, પણ તેની માલિકીની હકદાર વારેશો પામેથી સદનતર નીકળી ગઈએ.

ચેક પેસતનજીની પેહલી પરથી બાએડી (બનાજી ખાનદાનના મરહુમ ચેક નાનાબાઈ ખેરામજી દાવરની દીકરી માણેકબાઈ)ને પેટે મુનાબાઈ નામની દીકરી સીવાએ કોઈની નરવારસ નહીં થયા ઉપરથી તે બાઈ હુધઅત છતાં આ ચેક ખીજી આરત પરણી લાવેઆ, તારે તેનીને પેટેની કોઈજ ફરજદની વરધી થાઈજ નાહતી; પણ તે સાદેખ કોઈ હોંદવાની અબલાને કુપી રીતે પોતાની માહબતમા મેલવી લીધાથી તેનીએ એક દીકરા અને એક દીકરી મલી બે ફરજદો જે જણી આવેઆ,† તેઓને એવાતો યુપતમા રાખેઆ હતા કે, તે બાઈ બહેનો મોટા થઈને મજબબમા આવેઆ, તથા મકતબમા જઈને વીદ્યા હાથેલ પ્રવા લાગા, તે છતાં પણ પોતાના મરણુ મુધી બે વીસવાસુ માણુઓ સીવાએ કોઈનેખી અખર પડવા દીધીજ નહોં. આ વાત અધારામા રહેઆને લીધે, તે સાદેખ જાહે રાજ ૨૦ મો માહ ૧૧ મો ચેહનરાહી રાલે ૧૧૮૫ ય૦ એ બશમર ૫૮ વરસની જામર પુરી કરીને યુજરી ગયા, તારે તેનાની દીકરી મુનાબાઈને પેટથી અવતરેલા ચેક ધનબાઈ તથા મનચેરજી ઉપરાત, જરબાઈ, ખચુબાઈ અને ધનબાઈજી નામની તરણુ દીકરીએ મલીને પામે ફરજદોને તેઓના સાવકા મમાઈએ પાલક લખલ લઈ હકદાર વારસ ગણેઆ હતા; અને તે પડે કેહઅ કે કોઈ લામખી મુદતે પેલી માહબતવાલી હોંદવાનીને પેટથી પેદા થએલા બાનકો જાહેરમા જણાઈ આવેઆ હતા.

આ મુખવાલી શેઠીઆ જોકે કોઈ બઅંજાર મરજની સમત ખીમારીમા કેટલુકમુધી ધણા હેરાણ રહેઆ અને તે દરદની ખીજા પોતાથી નહીં અમાઈ સકી, તોપણ સેવઠની ડેલ્લી ધડીમુધી તેમથી તેવન આરામ પામસે, દેવી ઉમેદ બતલારીને પોલીકા એસીએ તથા મીતરોને સદા સધીઆરે આપતા હતા.

* એ વખત પર મુખઈમા માતરે પડેલ આતેના તરણુ મકાણો જે તારીફ લાએક જણાતા હતા, તેમા સરકારી મેહલ, સીતોરીબાગ, અને આ યુલજાર બ ગીચો હતો; જે જોવા જનારા દેખીએને આ સખી શેઠીઆથી તે છેડ ચેક દાદબાઈની જાહેજલાલીના વખત મુધી છુટ મલવી હતી, એટલુજ નહીં પણ ૧૮૦૩ ની આગથી પેરખાર વી ૧૧ વેરાણુ યઈ પડવા પારસીએને કેટલીક મુદત મુધી તાહાના ચોકમા વીસામે આખી તેઓની જરદસત વટીક સેવાએની માલુમ પડીએ.

† દીકરાનુ માણેકજી અને દીકરીનુ આવાબાઈ નામ રાખેજ હજુ અને તે બેહુનુ પાનણખી આ મરહુમ ચેકના પધસાથીજ તેઓ દરએકની હુધઆવી વુલીક આવેઆ કીધુ; જે પડે ચોકક થયુ બેહુન (મુખઈમા) અને બાઈ (મુના તરફ) યુજરી ગયા તેનો દાહજોવાર જાણવામા આવેઆ નથી.

પણ મરણની યોગજ્ઞ કલાઃ આગમજ્યથી તેનાને માણુમ પડેછે, અજ્ઞની દારી
ગુઠવાનો વખત હવે નજીક આવેચ્છે. આટલી ખેસારત ચેતીઆથી પેલી
જાહાન તરફ જવાસાર્થે પોતાને પેદા કરનાર પરમેસવરના દહપણુ, તથા તેની
કૃદરતી કરાગત ઉપર પુરતો આધાર રાખીને તેમની પાસે આવી ખેંઢલા ખે-
સાનદોની હજારમા હોંમતથી પોતે સતોસ પકડતા જણાયા હતા.

છદગીની આખરી વખતે પણ પોતાનું ચાંતકેકાણે રાખીને, ઘણા પેઆર
તથા ને બીસે તેણે આગમજ્યથી વખણાવેલા હતા, તેવી સલીસ બાસાથી પાસે
ખેંઢલાચ્છેને કહી સબલખેજી કે, "બાઈચ્છો માહરે વખત આવી પોતેલો મને
"માણુમ પડે, મોઢે જગત કીરતારની મરજી ચુજ્ય તે આપંદની હજારમા
"જવા સાહે તેના ભેખને તાપે થાંચિય. આ કુનીઆમા અદા કાવાનુ છેજી
"કાજ મરણજે, અને તે દરજ કુલે ધનસાણેને ને લાગેલીછે તે મોડે ધઆ
"વેલે મરણેને બલવથી પડે. આઘ જાર ને દીવસ ચેડવે તારે, અને તે
"વખતે વગર ધીલે આપણને જવુજ જોઈચ્છે. હુએ જોડુ કે આ માદગીમાથી
"આરામ મલવાની ઉમેદ જાડે ફેકડે, તારે કોઈખી મનુસથી કદાચજ બની
"સજે હેવી રીતે જીવવાની આચેઆ હું ખીવકુલ રાખતો નથી; અને તેજ
"પરમાણે તમે સરવે જણાવેચ્છો વખત આનતા તાપેહ યવા સાર્ માહરી
"નકલ કરવી (વાને મરણ ટાડજો તેમના જેવી હોંમત રાખવી); માહરી છદ-
"ગીમા હુએ ને કાઈ કીધુચ, તે ઉપર તમારી નજર દોડાવજો, અને તે છ-
"દગી હુએ સારી રીતે ચુજગી હવી હેવી તમારી ખાતરી નો થાચ્છે તો, માહરા
"અથા પડે તેટલી યાદશતને તમે સતોસથી સમારજો; કેગકે તે આનંદની
"મેહરખાનીબરેલી મદદથી માહરા કામોમા સદા મહને કૃતેહ મલતી હતી;
"અને હીકુસતાનથી તે છેક ઈબ્રાહીમ સુધી મહને હેવાતો બલવત ખીતરે મ-
"સઆ હતા કે, તેઓની મમતાથી ચેવટે સારજ પરીનામ હુએ ઉતારેડુ. જેવી
"આન હુએ અલાહીય તેવીજ તમેની જગી રાખજો, અને આ કુનીઆમા
"હવે માહરે કાઈખી ઈછવાનુ બાકી રહેવ નથી; જીવાચ્છે કે આદતાલાચ્છે જેવી
"મેહરખાની માહરા ઉપર કીધીય, તેજીય જાચેસે નાહરા જવા અ-અખજી તે
"કીરતાર પાથે માણુચ કે માહરા કખીલા ઉપર તે સાહેબ સદા રાખે."

જરથોસતી મજહબ ઉપર ચુમત રહેતલાતી મરવી વખતે હારી ગબીરાઈ
બરેલી નેકી, અને આઘ ઉપરનો પકે બરેસો હતો. એવણના મરણથી એ-
ખીલા કખીલા અને દોસતોમાજ નહી, પણ દરેક ક્રીસમના દોરીઓને તેમની
ખુટ ખચીત માણુમ પડી હતી. પોતાની જાતી દુહીઆરીથી મેલવેલો દર-
વીષ તથા વગ વાપડતા તેણે હેવાતો અનંત યધ પડેઆ હતા કે, કોઈખી
રીતની લાણુમ રાખેઆવના હોંમતનો ઉપીચોગ સખીપણથી કરતા હતા. પો-
તાની બરજવાણીના વખતથી વેપારના કામની અદર ને પરીઠાઈ રહેલા હતા,
તે બીથેનુ વરણન તો ઉપર સગાવી ચુમ છઈચ્છે, પણ તે ઉપરાત સાબલેઆ
પરમાણે પુરેખીઅન ગરહસંધેને ને ને એરીઆટીટા મલેઆ, તેમા આ મર-
હુમ શ્રેષ્ઠ અગરેજી બારા, ઘહપણુ બરેલા બીચારે, સસારી તથા સરકારી

કાચ્છિયા કાંચુનોથી સારી રીતે વાંકેકારીમા ઘણા સરસ જણાયા હતા; અને તેહવા સદગુણો સમાવી રાખેઆને લીધે પોતાના હંમરીનો માહેલા ઘણા માતખર સોકા વચેના ટેકાઓનો ફસલાખી તેવણ હેવીતો સંતલેસથી ઘેરમેલે કરી દેતા કે, તેમ જો નહોં બનેછ હોતતો કેહ્ય કે તેવા વખતપર તેઓ પાચ્છેમાલ થઈ ગયેઆ હોત. °

શીકલ ઉપરથી શ્રી પેસતનજીનો દખાવ જેમ ઘણો બધો, તેમજ દખાવી બરપુર સંભલાયોછે, અને તે સાથે જલી મનાન તથા પુખત વીચારથીજ તેવણ પરકારી ગયાછે. સકમાધથી મેલવેલી દાયતનો મોટો ભાગ જરથી તેનાચ્છે અમારત બાંધવામા રોકવા માડ્યો, તારથી તે છેલીવાર ખીમાર થયા તાંહાં તુલીક ખેસુમાર બંગલાચ્છે અને ખાત્રો બનાવીને આ શુંબઈ ટાપુની કેટલીક ઉતડ જગાઓને શુભજર કરી દેખાડી; અને તેથી કરી દર્શાઓની દાક્ષત કુરેપીઓનોના મુખ માટે રોકવાની તમેહ જાણે આ ગરહસથીજ પડી હોચ્છે તેવું તે વખતપર કેહવાવું હતું. જે જે કુરેપીઓનો આ સખી ચેકના બંગલાઓમા રહી ગયાચ્છ, તેઓની મરજી મુજબ મીલકતમા મુધારો તથા સગવડ કરી આપવામા જે ઘણાજ ઉવટમંદ દેખાતા હતા, તે પેસતનજી વાડીઆ ઉપર જણાવેલાં વરસ તથા મહીનાને રાજે આપણી વસતીમાથી અસખાખ ઉઠાવી મીનોઈ આલમમા જઈ મલેઆછે.

શ્રી દાદાભાઈ તથા મનચેરજી પેસતનજી.

મમાવાના પાલક યચ્છેલા આ ખેડુ બાઈઓ માહેલા વડા રાજ ૧૨ મે ૥૬ ૮ મે શેહનસાહી રાણે ૧૧૭૧ મા, અને નાંધલા રાજ ૨૬ મે માહ ૪ ॥ શેહનસાહી રાણે ૧૧૮૧ ય. ચ્છે જનમ પામેલા માલુમ પડેઆછે.

ધરંમ બાપની મોહલી અસકેઆંમતો હવાલામા આવેઆં પછે, તેને ઉપી-ચોગમા લાવતાં બવીસના માહજલની મદદથી આ સાહેબોચ્છે દરવીઓનો બંડાલ ચ્છેટલો તો વધારી મેલેચ્છો હતો કે, તેની જડ જાણે પાતાલ સાથે લાગીને ઉપજતાં ફોલા તરાંખાંની તરેજીરીમા સચવાતાં હોચ્છે, એવો આવાજ આલ-મને મોહડેથી વગર સંધે સંભલાયા કરતો હતો; ચ્છેટલુંજ નહોં પણ પધસાના પરતાપથી વેપાર ખાતાંના મોટમોટાં મયકોમા મી. દાદાભાઈ તથા મનચેરજી પેસતનજીનાં નામે પરખેઆત થઈ રહેઆં હતાં.

શુંબઈના ચ્છેકથી તે ખીજા છેડા મુધીના વીસતાર માહેલી કોઈખી જગેઆ, આ સાહેબોની મીલકત વના ખાલી હોચ્છે એવી જણાઈજ નહતી; અને તેથી કરી અડધું ઊંહર તેઓની અમાગતો સારું રોકાઈ રહેલું કેહવાવું હતું.

પોતીકા સારા વખતમા આ સાહેબોચ્છે ખજાણાની ચેલી માહેથી કેટલીક રકમો કાહડીને ધરમનીમના સારાં કામ સારું જે સદેકે કાધેલીછે, તે વીચેની

બધી ખાતમી તો હમોને મળી નથી; પણ જેટલી હકીકત જાહેરમાં જણાઈ ચુકીય, તેનોજ સમાસ હીંઆં નોંધી સેવા ગાહીએછે.

૫૦ ૧૧૬૯ મા ઉદવારા ખાતેના શરવેથી પુરાંનક, અને સંજ્ઞાનવાલા પેહલ-વેહલા ખાતસમેહરાંમના કેબલા વાહું અસલી મકાન ખીસમાર હાલ-તમા આવેજી હતું, તેને નવેસરથી બંધાવીને અસલ કરતાં મોટું કુરવેજી તે ઉપર રૂ ૨૫,૦૦૦ ખરચેઆ હતા.

૫૦ ૧૨૦૦ મા વાડીબંદર તરફ રેહનારા જરથોસતીઆને તાંહાંના ધર-મતીમના કામો માટે એક અગીઆરી* બંધાવી આપી તે ઉપર ખરચેલા રૂ ૨૦૦૦

૫૦ ૧૨૦૩ મા પરેલ ખાતેના લાલબાગની અંદર એક અલાહેધી જગોએ એમારત બંધાવીને તેમા ખાતસ આદરાનાં તખતે પેસાડેઆ હતા, તેના કાંમ સારું બધા મલી ખરચેલાનાં સુમાર રૂ ૬,૦૦૦ નો સાબ-લવામા આવેઆછે.

૫૦ ૧૨૦૫ મા વસાઈ ખાતે ગામની બાહેર હવાવાલી જગેઆ ઉપર મુંબઈ તથા યુજરાત વચે ફરનારા મુસાફરોને માટે બંધાવેલી ધરમરાહાને માથે ખરચેલા રૂ ૪,૦૦૦—આગગાડીઆ ફરતી યાઈઅ તારથી એ મકાન મુસાફરોના કાંમમા તો આવનું નથી, પણ જે જે સાહેબો તાં-હાંની ચેલધાહ સારું શીધારેઅ, તેઓને અની ઉપીયોગી માલુમ પડેછે અને તેટલા માટે તેને હમેસાં સારી હાલતમા રાખવા તથા તેની નીચેદાસતી સારું પેસાડેલાં માણસનો ખરચ હજી મુધી તેનાને તાંહાંથી પુરો પડતો દેહવાએછે.

૫૦ ૧૨૧૩ મા સુરતના સમ્રાટ ધરાંની અંદર તાંહાંના જરથોસતીઆનાં ઉપીયોગ માટે એક અગીઆરી બંધાવીને અનજુમનને હવાલે શોધીઅ તેની લાગટના રૂ ૪૦૦૦ થએલાં સંબલએઆછે.

૫૦ ૧૨૧૫ મા બેસાન નામના ગામડાંના જરથોસતીઆને વાસતે એક અગીઆરી પોતાના બેધેવી મરહુમ વાડીઆ ચોરાબજી ફરોમજી રાજ ૧૧ મો માહ ૫ મો ચેહનરાહી રાવે ૧૨૧૪ ૫૦ એ મરણ પામેઆ, તેની નધઅતે રૂપીઆ બે હજાર ખરચીને જે બનવાથી આપી, તે તેનાની વરથીપર ઈજતવી તાંહાંની અનજુમનના સવાધીનમા શોધી દીધીછે.

* વાડીબંદરની બધી જગેઆ જાહેરના ઉપીયોગ માટે સરકારે ઈ સને ૧૮૬૮ અથવા ૧૮૬૫ મા વેચતી લઈને તાંહાંના અંમલાઓ બાંજી નાખેઆ, તે વખતથી એ અગીઆરી સદનતર નીકળી ગયેછે. ના. સ.

† માહાં બાએમે આ આદરાંન સાહેબને ૫૦ ૧૨૨૧ મા તાંહાંથી કાહાડી લઈને-દશેક વરસ મુધી વાડીઆ હોરમજીના ખાતસમેહરામ વાલાં મકાનની અંદર અલાહેધી જગોપર લાવી રાખવા પડેઆ હતા; અને તે પછે પરેલ તરફ મર-હુમ શ્રેષ્ઠ મનચેરજી જમશેદજી વાડીઆએ બધાવેલાં ખીજાં મકાનમા ૧૨૩૨ ૫૦ એ તખતનસીન કીધા, તાંહાં હવડાં મુધી સચવાઈ રહેલાછે. ના. સ.

આટલીજ બાળદોમા ખરચાએવા માતરે અડધાનાખ રૂપીઆની અંદર જાહેરમા જણાયાય, તે હસાને છુપેએ ધરમ કેટલો થયો હોએ તેની મુનસફી વાચનારા સાહેબોએ કડી લેવી જોઈએ.

અહડતી દસાનો દસત જાંહાં મુધી લંખાતો ગેએ, તાંહાં વુનીક અ રોડીઆએગી સરીમંતમા ગણાયા કીધા; અને મમાવાના મરણ પહેધી તે છેક ય૦ ૧૨૧૯ સુધી લગભગ ૩૪ વગસવેર સારી આંટથી સગરી તથા ચોદાગરીના વહીવટ ઉપરાંત કેટનીક અંગરેજ પેહડીએ આતાની દલાલીના કામો આપુ રાખેઆં; પણ નવીન ઉપર નાનીપામીની રોહ અવી નડેઆથી જણાવવાને અતીઅંત કુખ ઉપનેચ કે, તેએનો આપુ વેહવાર ઈ ૧૮૫૦ ના ડીનેમબરની ૩૦ મી તારીખથી એકેદમ અટકી પડેઆ; એટલુંજ નહી પણ દેનદારીનું દલાંન સફાઈ કરવા માટે ને તરસડીએ થેડવાયા, તેએના હસતકમા સરખે અસકેઆમત તથા અસળાખ જઈ પડેઆ; અને તે દાહાડથી તે આજદન સુધી આ બેહુ બાઈએ પોતાનો અસલી જોડેજાલી બરેએ પરકાસતો દાહાડો પાડો જોવા પામેઆ નહી.

મરહુમ શેઠ પેસતનજી વાડીઆએ મેવવેની રાજતને આ સાહેબોએ સવાધીનમા લીધા પહે અતીઅંત વધારી, અને તે માહેતો જોડલો બાગ ધર-મના કામોમા ખરચેએ, તેટલીજ ઈઆદગારી હાલના જમાના સાથે જોડાઈ રહેવી આ બેહુ બાઈએને તેએની હઈઆવી સુધી જમ સતોસ પમાડનારી સહમજાએચ, તેમજ તે પહે તેએના નેક નામોની કીરતીખી કેહવાવી રહેશે તેમા તો કશો સંધે નથી.

શેઠ હોરમજી બમનજી.

બમનજી બાવાના પાંચ પુતરો માહેલા સરવેથી આ નાધલાની નેક નાંમીનુ વરણુન વરતાવેઆ આગમજ, તે નામવરનો જનમ ય૦ રાત્રે ૧૧૩૫ મા થએલો જણાયોય, તે હીઆ જાહેર કરીએછે.

વાડીઆ આનંદનના નખીરુએમા વેપારની વ્યવ પકડનારા આ સંકરમી શેડીઆ ને તરીજ કેહવાએચ, તેની સરઆત ય૦ ૧૧૫૫ થી સાબજવામા આવીએ; અને તે દાહાડથી પોતાની બની જીદગી ફણીઆના ઘણાક મુખીઅ બાગો ઉપર રાજગાર રચવામા તેનાએ ગુજરી હતી. તરીસથી વધારે વરયો મુધી મી૦ ફારખમ કુંપનીની નામીચી પેહડીના વજ સર ચારવસ ફારખસ બાગેનેટ સાથે* બાઈઆગ સાધોને અરસા પરસના વેપારમા ઝાપાવાને લીધે, શુંબઈ આતાનો વેપાર ને ને જગોએ રેવાપેએ, તે તગક પેહલે વાગેના એક નામીઆ રોહરી ચોદાગર તરીકે વખણાએલા હતા.

* જાણવા મલે ય૦ ૧૧૬૩ મા શેઠ હોરજી રેડીમણી ગુજરી ગયા પહે આ સાહેબનો પગ કોઈ પછોતે ચોધડીએ પેડો હતો.

પુરાણી કેઆલેણુદેશમા ખારકચોની જે દીપો નોધાઈઅ, તેમાંથી હેઠમ જણાવેલાં સફરી મોઢાં વાંહાંજો આ ચેડીઆની ખાલેકીમાં બંધાવેલાં માણમ પડેઆં છે.

સરવેથી પેદલું “લવજી કેમલી”.. ટન ૯૨૫ નુ ૫૦ સને ૧૧૬૦ મા ખીલ્યું—“અપટન કેઆસલ”.. ટન ૧૨૭ નુ ૫૦ સને ૧૧૬૨ મા તરીલ્યું—“અશીઆ” ..... ટન ૭૪૦ નુ ૫૦ સને ૧૧૬૭ મા ચોલ્યું—“કુંડન” ..... ટન ૪૦૦ નુ ૫૦ સને ૧૧૭૨ મા પાંચપું—“પગાઈમ” (ખરીમ).. ટન ૧૫૩ નુ ૫૦ સનેની અખર નથી. છડું—“મીલફરડ” ટન ૬૫૫ વાપું મરહુમ વાડીઆ પેસનનજીના ગુલ-કેઆ-પહે વેચાઈ, તારે વાડીઆજી ચેક નવશેનજી જમચેદજીની પાંદીમા પોતે ખંડી રાખેજા હર્નું.

અમા મહિલાં કેટલાંક ખારકચોના પોતે ખુદ ખાલેક હતા, અને કેટલાંકેમા તેમના હસટમીતર મી- ફારખસ કુંપનીની નામીચી પેહડીની પાંદી હતી; પણ સરવેની જીંદગીના જેમ અંત આવેછે, તેમ આ મહિલાં અકબી ખારકસ આજે સર્લામત ગ્રેહું નથી.

વેપારને વાસતે જેવાં વાંહાંજો કીધાં, તેવાજ રૂઢિ ઘણવા મટે ઘેરના રૂકુર-આની અક અમારત આ ચેકે કોટના મરીત સ્ત્રીટ નામના જાહલામા બંધાવી હતી; અને તાંહાથી હજારો ગાંસડીઆ પોતાની, તથા ખીજ વેપારીઆની અંધાધને દરાવજા આતે જતી હતી.

આ ચેડીઆની સખીપણમા સમાવેલી ઘણી વાતો મહિલી માતરે અકજ માદી જે ઉતંગ જણવામા આવીઅ, તેને હાપના હાંમાંમપર જાહેર કરવી જોઈઅઅ કે ઉપલાં ખારકચો મહિલાં અકે ૫૦ ૧૧૭૨ ના ગાવની મોરામમા જે ઘણો નફો મેલવેઆ, તેમાંથી રૂ ૩૦,૦૦૦ પોતાની તગણુ બેહજોને સરખે હીજી મેટ કીધા હતા; જેમાં ગુલખાઈ તથા જાહખાઈને મરકારી વીઆજીકી મોઢા, અને મેહરખાઈને મટે દોરડાં વણવાની કરચેરી આગલ અક ઘેર લઈ આપેને જાહિયણીને સાથે હંડ અજલેઆ હોતો. હાંકી અકે સો નોકે તેમની ઉદારતા ગુલખ પોતાના કુટુંબીઆ તથા અતલક દેસતો ઉપરાંત મરીખ ગુર-ખાઆમા ઘણીવાર યાદ હશે, પણ જેટલી હકીકત હાય આવી તેટલીજ હાંઆં ઠાંકી દેખાડીઅછે.

ચેક હોરમજી વાડીઆનો દેખાવ, તેમની માલખથી અંજાંજોઆ સોકોની ખીજાંજીમાં કૂજ ખીસાદ ધરાવવારો નોહતો; પણ જેમ તે જોલો તેમ જાણાં મનનો અને જોહનાવાનો હતો. જાહેરના હાવા દેખાવની સાથે આ સાદેખ અકલમા અકે માહપૂરસ જેવા, અને બધી જાખજોની અખર અંતર રાખેઆથી પોતાની ખાજી સંજલાવામા ધખાજ સાદચેત કેહવાતા હતા.

સાધની વરણના રંગીઆનો લાખ ચોધવાની મોચનાથી તેઓની શ્રીતખાત તથા દરેક વગગના કાચેદા કાંણનો સંબંધો જે તજવીજ ગખતા હતા, તેથી આ રાકરમી ચેક તેઓને અટલા તો અગતના યઈ પડેઆ હતા કે, જેની

કોઈ પોતાનો ઈનસાફ આનગી રીતે તેમને સોંકતા તો, તેમના ફડચાથી બેહુ ખોરડવાલાઓ રાજી થાઈને સંતોસ પામતા હતાં. એ ઉપરાંત આ શેઠીઆ હેવીની કાલજી રાખતા જણાયા હતા કે, કોઈની ક્રીસમના દેશીઓ તથા ધુરે- પીચ્છોના બને તેટલું શુષ્ક મોઢવું; અને તેવી સારી આથીએતને લીધે આ શેઠનું નેકનામ સારીમંતોની સંક્રમા સરવેથી પેહસો દરબને ધરાવતું હતું.

ઈ. સને ૧૮૦૩ માં આપણી ટાપુ ખાતે લાગેલી બર્મિંગહામ આગથી કો- ટના પોણા ભાગ બહીને બસંમ થયો હતો, તે વખતે કેહ્ય કે, સરકાર તર- ફથી હેવો હોકમ નીકસેઆ હોતો કે, કોઈની દેશીએ હવે કોટમા રહેવું નહીં; પણ તેની બહિર મકાંણો સોધી લીએ તાંહાં ગુલીક ચોખવા ફરમવિર્જો હતું. આ ઉપરથી આપણા રાકરમી શેઠ, ચંદનવાડી તરફ એક મોટી જગેઆ તતકાલ હાય કરી લઈને, તેના થોડાક ભાગપર ચાર ગાલાની એમારત* પોતાના રહેવા માટે બાંધવા માંડી; અને બીજી તરફ વેલાત ખાતે મુકદ્દમા મોકલવી હેવી દરખાસત ચાહી હતી કે, દેશીએને કોટમાથી ખરોડવા નહીં જોઈએ. કેહ્ય કે હાવી અરજ ક્રીધામા આ શેઠની સંગાથે બધા દેશીએ સંપજ રાખી સાંમેલ રહેઆ; અને તેની અસર હેવી ઉપીચોગી થાઈ કે, હીઆંની સરકારના હોકમ વડા સતાવાલાઓએ ૨૬ કરીને દેશીએ ને કોટમા વસતા આવેઆય, તાંહાંજ તેએને જયુક રહેવા દેવાનું ફરમાન મોકલવિઆ મુજબ બધા દેશીએ ભિઆ આ શેઠની કોટ માહેલાં પોતાના અસલી મકાણામાં કાએમ રહેઆ; અને ઉપલી ચાલીએ તથા તેની પછવાડે ૧૭ ગાલાની બીજી ચાલીએખી† બંધાવીને પોતીકા હંમદીન બાંધએને તેમા બાડે રાખેઆ.

એ ઉપરાંત મારવાડી બજારને નાકે, અને મુંબાદેવીના રહેડાંની સાહમણે, “અલાઈ બાગ” ને નામે એલખાતું એક માહબારત મકાંનખી આ શેઠીઆએ (ખખર નથી કે કહેઆ રાજમા) બંધાવેલું હતું; અને તે સર અવસરે જરથોસતીએને વાપરવા માટે અપાતું હતું; જેની લંમખાઈ, હાલમા સા. મોલી રૂગનાથની હવેલીને નામે એલખાતી એમારતથી તે તેની પાછલ ૧૧ મોટી એમારતો ઉપરાંત

* આ મીલકતો મરહુમ વાડીઆજીના નખીરાએ માહેલા શેઠ હોરમજીજી ખમનજીના વારસામા આવેલી હતી, પણ જમાનાની ગીરદેશીથી તેમના કરજ માટે કોરના આફીરીઅલ આસાંધનીએ ઈ. સને ૧૮૦૩ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૦ મી તારીએ જહીર લીલાંઉમા જરે વેચાવી, તારે આ મરહુમ શેઠના સકરમી તથા સદ્યુણી પુતર શેઠ અરદેસર હોરમજીજીએ રૂ ૫૦,૦૦૦ બદલે આતસ બેહરાંમના હસાગની યાપણમાથી ખરીદી લઈને, પોતાના સુરખીનો મરતખો જેમ દીપતો રાખેએછે; તેમ એની પાછલ આવેલી ખીબ નખીરા શેઠ જમશેદજી ખમનજી હસતકની ૧૭ ગાલાવાલી ચેહલીખી, એજ ઉપીચોગી ધરમ ખાતાંમા હવડાંથી તે જવાન શેઠ પોતાને નામે, અથવા વેચાણ તરીકે તરસટપણમા શેંફી આપશે તો, નેઆગાણોના નેક નામની સાથે તેનાની કીરતીખી ગવાવી રહેશે. ના. લ.

† એ ઉપરાંત સામસામી એક ચેહલી આ શેઠ કોટમાખી બંધાવેલી હતી, તે જો કે ધણું થયું વેચાઈ ચુકીય તોપણ તેનું અસલી નામ હજીમુધી હસતીમાંથી તદ્દન અજોજ નથી. ના. લ.

હોંદુએએ બંધાયેલા ધરમ આતાંના ઓઠવાએ (જેઓના મોહર્ડ કાલકાદેવીના રસાપર ખીરાજતાં દેખાએય) મુધી હતી, એ મકાંન અસલમા ધરમ આતે અપાએલું ન હોવાને લીધે, કોઈ સંજોગથી ધૃં સને ૧૮૩૧ અથવા ૧૮૩૨ માં આ શેઠના સાહેબ જલદાએને વેચી નાખવાની ફરજ પડી, તારથી એકની પાથેનુ મોહોર્ડ મકાન અનેક હાથમા જઈને તે ઉપર મોટામોટી હવેલીઓ બંધાવી બેઠુંછે.

અરનીવાડીની આંધીને પડજે બાકીની જગેઆ રહી, તે ઉપર એવાદત-ખાના માટે એક અંમસો ઉઠાવીને, તેમા રોજ ૨૦ મો માહ ૨ જો યેહનરાહી રાસે ૧૧૭૭ ય૦ એ પોતાના મરહુમ બાપા બમનજી લવજીની નધઅંતે, અને તેમના પુત્ર માટે આતરા આદરાને તખતનશીન કીધા; અને તેજ ચોકની અંદર જરથોસતીએને સરઅવસરે વાપરવા કાળે જમનવારના ઓઠલાઓ બંધાવી આપેઆપી લોકોની સગવડ આજગુલીક રાચવાઈને આ રાકરમી શેઠની કી-રતી ગવાતી રહીછે.

કુંબજની રચનાને શેણક આપનારે “શંટારી બાગ” નામનો એક રસી-આંમનો મેહુલ, આ રાકલગુણી શેઠીઆએ પરેલ ખાતે ય૦ ૧૧૬૨ ની રાત્રમાં બંધાવીને હેવા તો રીંગારેઓ હતો કે, તેહવા વખતપર બાહરના દરાવરે તરફથી જે લોકો હીંઆં આવતા, તારે કુંબજની અવનવી ચીજોમા પરેલ ખાતેના સરકારી મેહુલ તથા લાલબાગ ઉપરાંત આ યુજનર અમનની મિઠ પણુ તેઓ મોટા હરખથી બઢીને તરપત થતા હતા; કારણ કે તેહવે સમે એ શીવાએ ખીત્યાં કોઈખી મકાંઓ ગંમત આપનારાં હીંઆં હતાંજ નહીં. આ મકાણુ “લવજી કેઆસઢક” ને નામે પરખેઆત થઈને તેમના રાકરમી નીકરા શેઠ અરદેરા પાથે હેવી તો જલદાજલદીના પુર બાહારમા સમવાઈ રહેજેય કે, ફક્ત બાહરનાજ દેખાવથી જોનારઓના ઘેલને સંતોરાકારક કરેય, તો તેની અંદર જઈને જે જોએ તેને ગનશે છંનત શીવાએ ખીજી કાંઈજ માણુમ પડે નહીં. આ શંટારી બાગની તારીફમા આપણી ટાપુ ખાતે માનારીઓમા વખ-ણાઈ ગએલી બાગી તથા ગંગા નામની મરાહણુ રાંમસગરેએ જે લાવણી ગમડી હતી, તે ખાંધી તો વખત વહી અપને લીધે ખુલાખા પડીતમ વધુ જે ગંમત આપનારે આખું ગએણુ ઘણા વરસો મુધી ગવાતું હતું; તેનુ મથાઈ આ રીતે હોનેને યાદ રહેજુંછે:—

“કુંબજ શેહર યુજનર, ઉંચીં માર્હીમ પરેલકા જંગલા,

રમીઆને ખુબ જોર હવા, હૈરમનજી શેઠકા બંમલા.”

પારસી પંચાએતમા ય૦ ૧૧૮૨ ની સાલથી પરખુખ તરીકે ખીરાજીને પોતાના ગરીબ ટોલા ઉપર ઘણે રૂઠો ચાહ ચખતા હતા. ધરમઆતાંની પું-જીખી તે વખતના રખેતા મુજબ એજ સખી નરના સવાધીનમા જે રેહવી હતી, તે આકેજતનો અંદસો કસી ય૦ ૧૧૯૩ ની સાલમા પોતાને તાંહાંથી કાહડીને, એજ કોમના ૪ શેઠીઆઓના વીસવાસ હેલલ સોંદી; જેનો વહીવટ ચલાવવા માટે વડા તરીકે પોતે, ખીજા શેઠ ફરાંમજી કાવસજી, તરીજા વાડીઆજી શેઠ

નવશેષજી જામશેજી, અને ચોથા શેઠ (તે પહેલે યજ્ઞેલા બાકેનેટ) જામશેજી જીજીભાઈ મુકરર થઈયા હતા; અને તે થાપણ જે રૂપીઆ અઠાસ હજારને આસરે હતી, તે યજ્ઞેમાહેલા છેલા સરીમંત સાહેબની મોતનાથી મી. ડી. મીંગટન કરાફરડની કુંપનીમા વીઆજે જમે કરાવી, તારથી તે આજ દાહડા તુલીક એ નામીઆ (હવડાં મી. ડી. મીંગટની કુંપણીને નામે ચાલતી) સરકારી પેટ્ટી આપણી પંચના આડતીઆ તરફ સમવખ્તેલીડે.

જેમ એક બરધાર અને પીતાના પેઆર બેલાએલા હોએચ, તેમજ આ શેઠીઆ પરજના એટલા તો પશ્ચિમએલા હતા કે, જરથી તેવણ શેઠજી માંદગીના બીછાંણપર પડેઆ, તારથી તેણાની સરીસાણની સંબંધી આમીરવાદ ચોતરફથી વરસવા લાગા; પણ દિન ઉપર દિન વધતી ગએલી બીમારીની ખુસીખત લગભગ છ અવવાડીઆ સખુરી સાથે ખમેઆ છતાં, કંજએ જરે તેણાને તનદરેસતીપર તદન આવવા નહીંજ દીધા, તારે આ શેઠ સાહેબ વરસની વએ અમનમા ગુજરેઆ પછે, પોતાની અબોલાદથી ઉતરેલાં વંશાવલીની ટીપમા જણાવેઆ મુજબ તરણ દીકરાએ ઉપરાંત, આધમાએ તથા અરશેદખાં નામની બે દીકરીઆ મલી, પાચ ફરજદાને, જનમ આપનારી એક હોમતવાન વીધવા નામે મેહરખાઈની રએવાલી હેડલ સોંફીને શન ૧ ટો માહ ૧ ટો શેહણસાહી સાલે ૧૧૯૫ ૫૦ ની બામદાર, પોતાનું પરીતર રહ બારેહક-તાલાની બખસેસપણામા અરપણ કરીને મીનોઈ આપમનું મુખ સરજવા માટે આ જાહાનથી આલી ગયા; અને તેથી કરી તેમના ધણાક તામેદારે, અત-લકીઆ મીતરે ઉપરાંત દુરના ગરીબ એસીઆમા તેઓના આ પરતીપાલ કરનારની ખુટે શેફુંક મુધી અવીસીઅ કુખ ઉપજાઈ હું; એટલુંજ નહીં પણ આ મરહુમના નેકનામની ઇઆદ તેમના હોંદ તથા ધરેપખાતેના મોહલા મી-તરે, તેમા અગત કરી જેઓ તેમની સાથે કામકાજના વહીવટમા અરસપરસ મુથએલા હતા, અને જેઓ તેણાની ઇમાનદારી તથા સાહેસાઈ બરેઆ ચોખા વેહવારથી લાભ મેવવતા હતા, તેઓના જીગરમાથીબી લાંમબી મુદત મુધી ખુબાઈ નોહતી.

આ સરીમંત શેઠીઆએ દરવીઆનો બંડાલ અરચીને નેટલી અસકે-આંમતો મેલવી, તેમા છાસતી માહેલાં મોઠા વીસતારવાખું કુગલાનું ગાંમ સર-કાર પામેથી ઇજરે રાખીને અતીઅંત વધારા કીધો હતો. કેહ્ય કે એ રસીલું ગાંમ ૫૦ ૧૧૮૫ મા દર સાલે રૂ. ૭૦૦૦ ના થોકાનું બરનું કખુલીને સવાધીન લઈ લીધું, અને તેની આખેપત લગભગ ૧૦ વરસ વેર ઉપજાવેઆ પહે બાકીનો બોગવેટો, પોતીકા હકદાર વારેસોને વાસતે જે મેલી ગયા, તે વીસેનું વરણન પટતી જગેએ જણાવેઆમા આવસે.

શેઠ બમનજી હોરમજી.

બાપની કીરતીને પરકાસ પમાડનારા, અને પોતાની નેકતામીને બ્રહ્મદેવને પેંહચાડનારા જે બરપુરદાર બેઠાઓ માહેલા આ વડા શેઠ બમનજી બાપા, ય૦ ૧૧૭૭ ના સેહણસાહી ૪ થા મહીનાને આસવાદ રાત્રે જનમ પ્રાપ્તિ થયેલા આવેઆહે.

તેમનો પરતીપાત કરનારા પીતા બારે યુજરી ગયા, તારે આ શેઠ માતર ૧૮ વરસની ખીલતી જવાંણીના બાહાર ઉપર આવેલા હતા; અને જોકે મનની અંચલાઈથી એકમનો અબીઆસ, તથા સંસારની સરજત સહમજવા ઉપર તેવણુ બારે દોમેસ કરતા હતા, તોપણ કાએક પરમાણે તેનાની જામર પુગતી નહીં મણુયાને લીધે, મરહુમ વાડીઆ હોરમજીએ પોતાના વેપાર આતાંનો મોહોલો વહીવટ મગણ ઠાંકણે આપણી ટાપુપર પરખેઆત થઈ ગએલા મરહુમ શેઠ મોતીરાહના વીસવાસપનામા (એક વકીલ તરીકે) સપુરદ કીધેલા હતા; અને તે સરીમત શેઠીઆએ પરમાણીકપણુ જાવવીને, મુરખી તોલના એક મેહરખાંણુ મીતરના માન આતર તેનાને તાંહાંનો કારોબાર ધણીજ દરસતાઈથી બજાવતા રહેઆ પછે, આ શેઠ જરે કાંમ અટોપી લેવા લાએક જણુલા તારે મરહુમ વાડીઆજીની બધી અસકીઆમત તેમના હવાલામા સોંપી દીધી; અને તે છતાંખી આ શેઠીઆની મોહખત શેઠ મોતીરાહ ઉપર એટલી તો ઉસકેશએલી હતી કે, તે સાહેબ જાંણુધી જાવતા હતા, તાંહાં તુલીક તેમને તાંહાંના કામ ઉપર નીતીની રહે સારી દેખરેખ રાખતા હતા.

બાપીકી મીશસ હાય આવેઆ પછે, પોતાના બાઈઆ નામે રસતમજી તથા અરદેસરની સંમિલગીરીમા, મી૦ બમનજી તથા અરદેસર હોરમજીને નામે વેપાર તથા આડતખાતાંની પેહડી સથાપીને તેનો વહીવટ એટલો તો બ્રહ્મદેવે પેંહચાડેઆ કે, હીંદ તથા યુરોપથી તે છેક ચીન સુધી પેહલે વાગેના મુખા, શેઆણા તથા નીલીમાન વેપારી તરીકે વખનાવા; અને તે પછે તેવીજ કીંગતી એખીલા શેઠ અરદેસરના માયેકપણુથી તે પેહડીએ આજ દનગુધી હોર મતની રહે જલવેલી આપણુ સંતોસથી જોતા રહીએ.

પોતાને તાંહાંના વેપાર આતાંનો વજન વધારવાના હેતુથી, આ સાહેબીને નામે ય૦ ૧૧૯૦ માં ખંધાએલાં ૮૧ ૭૫૭ વાલાં એક વાંહાંણુ નામ "હોરમજી બમનજી" રાખવામા આવેજી હતું; જે સાતેક વરસ સુધી ચીનની સફરે ફરેઆ પછે, આપખી એજ માટે ય૦ ૧૨૦૪ અથવા ધ૦ સને ૧૮૩૬ માં હંકારી ગએલું, ચીનના દરીઆવ તરફ તોફાનની આફતમા સપડાઈને માલ તથા જાંણુ સહીત જલવાણી થઈ, તેની કાંઈજ નીસાંણી હાય આવી નોહવી.

તરછો બાઈઆ ય૦ ૧૨૧૦ સુધી વેપાર વણજમા વીટલાઈ રહેઆ પછે, તે માહેલા વચલા બાઈ રસતમજી રેજગારમાથી પોતાનો લાજબાગ તથા બાપીકી મીશસનો હીથે આવેલો વારસો મુકાલી લઈને છુટા પડેઆ; અને આ રાકરમી શેઠની સાથે તેમના નાધલા બાઈ અરદેસર જાણુક જોડાએલાજ રહેઆ.

મરહુમ માપે વળીચિતનામામાં તેની ઇચ્છા જણાવેલી હતી કે, તેમને ત્રણ વ્રાતસબેહરામનો એક માટભાગત કેમતો તેમનીજ થાપણમાંથી બનાવવો. તેટલો સુબ વખત જરૂર સાહે થયો, તારે આ ગકલગુણી શેઠીઆએ પોતાના બેકુ સાહેનીક બાઈઆના એ-વીઆથી, બાપનો હેકમ અમલમાં આણવાની તઈઆગી કીધી; અને મદનવાડી તરફ જાહા એજ મરહુમ રોડે આદરાન ગોઠવેલા હતા, તાહાથી તે કેબલાને પઞનાડેની એક એમારતમાં કાએમ મઢાણ કરીને, આગલા અમલા માથે પાયે આવેલી દક્ષીણ દરમ તરફની ખાલી જગે આનો થોડા ભાગ બાપકામમાં લીધાથી એઆદતખાનુ વગરેઆ પડે, મજહ બની સરીચિત મુજબ આના વરરા સુધોની સમપુરણ કીરીઆ સમાપત થયાથી વ્રાતસબેહરામ સાહેને* ડાન ૧૭ માં માહુર નો ચેહનગાહી રાલે ૧૭૦૦ થી એ જરથોસતી નાધલી મોટી અનગુમનની હજુરમાં તખતે બસાડેઆ. મરહુમ દાદીશેઠની ૫૩ ૪૭ વરસને મેં મહીનાની મુદતે સ્થાપેલા આ ખીજ કેબલાને હવડાજ ૪૩ વરસ પુરા થયા, તાહાગુલીક તેને હસતીમાં આણનારા રાકરમી રોઠીઆએના નેકામો, પોતાના પુત્ર મોટે જોમ પમગતાડે, તેમજ એ મુબારક કેબલોઈ સલામત રહેતા મુધો તેઓની કીંગવી પરકાશેઆ કર્યો. એ કેબલા ઉપર મુતવલીપણનો અખતીઆર આ રોડે પોતાની હાથઆતી સુધી જેથી વરતણકથી વાપડેઆ હતા, તેવીજ સતા તેણાની કબખાદ તેમના વડા દીકરા શેઠ હોરમજીના હવાનામાં સોરઠેની સબલાએડે.

આ રોઠીઆના અમીરી ખનાસ તથા ગભીરાઈ બરેલા જીગર વીર જોટલું સહરાથી લખીએ તેટલું થોડુંજ કેહવાએ, અને તે બાબેની બધી ખીના હજુસુધી ધણાક સાહેબોને અજાણી નથી, મોટે દુકામાં એટલીજ ઈઆદી હીઆ આપની ખસ ધારીએચ કે, આ જમાતેના ખમનજી બાવા વેપાર વણજની સાથે રાજ-દુઆરી કામોમાં બેલાઈ રહેતા તેવણનો આખો જનમાગે વહી ગયાને લીધે હેકલ જણાવેલી કોઈખી મંડરી તેવણની હાજરી વગર ખુબ ખારી દેખાઈજ નોહતી, જેમાં.—

સરકાર ડી સાહેતાથી સ્થાપણ થાએલી કેબવણી ખાતાની મોરડમાં થી ૧૨૧૮ ની આખેગીથી મરહુમ રેક કસમજી ડાનસજી બનાજીની બદલીએ એક અધીકારી થેડવાએના હતા

થી ૧૨૨૧ માં પેહનવેહલી ઉભી થાએલી આગવી બોમબે એસોશીએસનની સભાના નાએને સરનખીનનુ માન ડી એનાએજ મેલવેડુ હતું.

* ઉપરી એમારતનુ ગાનગમ મરહુમ મીસતરી બીખાજી સંતોકજીના ઉપરીપણા હેકલ થકુ હતુ, અને તેમાં વ્રાતસબેહરામને તખતે બેસાડનાની કીરીઆ ચેહનગાહી તોનાના ૧૩ દસતુર મરહુમ એદલજી હાગબજી સજનાનાએ કીધી હતી ત જેની સામ્યવ ડી મોટે બેબીની પેદએસવાની અગકેઆમતો અલહિધી કા હડીને તેના ગખ દાશે પાયે આપેલી એલી તો ખીશીઆર સબલાએડે કે, આ ધગતી ઉપર કોઈ ગીતની આફત નહીં મુજરે તો સુરીય પરકાસતો રે તાહાસુધી તેને નીબાવવાનુ તેઓથી બની સમથે.

ગુનેહના અમલદારની જગેઆ સાથે, માજી મશંડ જીવીને અધીકાર પણ તેણી પાસે હતો.

કોલાખા કુંપની, તથા પરોપગાઈતરી સ્કુલનુ અચ્ચેરકતરપણની તેનાચ્ચે અલાભેઈ હતું.

અલક્ષીનસટન કુંડના તરસદી ઉપરાંત, ખારસીઆને માટે વારસાહીસા તથા લગણુ તલાકના ધારા સરકાર પાસે બંધાવી મંગાવવા સંબંધી યં ૧૨૨૮ માં સ્થાપેલી "લા આસોત્તીઆસન" નો આદેશીની હદઅંતી તુલીક માનથી તેનાચ્ચે જાલવી રખેઆ હતો.

એ સીવાચ્ચે બીજી કેટલીક જાહેર સભાની અંદર આ શેઠને સમાઈ રહેવા વીચીનું સાંભલેઈઅ, પણ તેની ચોકસ ખબર નહી મલેઆને લીસે હાય આવેલી ધઆદીનેજ માતરે ઉપર જણાવીછે.

"કોરઠ આવ ડીકુચ્ચેસટ" નામની નાધલી રવાંની અદાલત, જે આગલા વખત પર દેશીઆમા નાધલા મેઆરની અક્ષીસને નામે આસકાર હતી; તેમા નેપાય ચુકવવા માટે આ કાગેલ શેઠને નામદાર સરકારે યં ૧૨૧૦ ની સાલમા ૬૨ મહીને રૂ ૪૦૦ ના પંચારથી કમીસનર તરીકે નેમેઆ હતા. હાલો માન બરેલા આદેશો કુંડમા દેશીઆને માટે પેહલવેહલી જે જાહેર યથો, તે જગબગ ૧૧ વરસ વેર સવતંતર પણાથી સાચવીને સરકાર તથા પરબ તરફનો એકસ-રખો આદ તેનાચ્ચે મેલવી લીવો હતો. યં ૧૨૨૧ માં નાધલા તથા મોઠા મેઆરની આક્ષીયો, જે જુદી જુદી કમીસનના નાધલી રકમના રવાંની ચુકદમાઆ છાંડનારી "કોરઠ આવ ડીકુચ્ચેસટ" તથા "સમાલકાઝ કોરઠ" હતી; તે બેહુને એખીટી દરીને એકથી તે એક હબાર રખીઆ સુધીના ચુકાદા માટે મોઠા પાપાપર "સમાલકાઝ કોરઠ" હબી કીધી, તારે આ સાહેબની નોકરીની ગરબ નહીં રહેઆને લીધે, તેનાચ્ચે પોતાના આદેશો પર દેખાડેલી સાલાકી માટે નામદાર સરકારે જાહેરમા મોટા ઉપકાર માનવીવેલા વરસ એકનો પમાર બેઠ દાખલ એનાયત કરીને બંધ પાડેલી ઉખી કોરઠના કમીસનરપણપરથી માન સહીત તેનાને રખસત આપી હતી.

ધનસાફના કાંમમા કીરતી પાંચેલા આ શેઠ જમનજીને નામદાર સરકારે બીજી વાર ધઆદ કરી ઈં સને ૧૮૫૬ નો વરસને વાસતે આ શેઠના હાઈ સરીફનો સરકારજી બરેઆ આદેશો જખશેઆ હતો. આગલા વખતપર એવાં માનનો લાભ ધણુ કુટી અંગરેજોનેજ મલતો હતો, પણ વેલાત આતાંની રબહવારી મંડલીઆની મેહરખાંણી ઉતરેઆથી તેમા દેશીઆનેખી સાંભેલ ફરવાની જે ફરમાસ સરકારને યથ, તેની પેહલવેહલી નવાજેસ ઈં સને ૧૮૫૯ માં શેઠ માણેકજી ખરશેદજીએ મેલવી હતી; અને ખીજા બાચ્ચેગસાલી ગરહસય આ નરે નેક નામ ગણાયા હતા.

કુરલાંનુ ગાંમ આ સકરમી શેઠના સરતાજે પેહલવેહલાં વરયે ઘહાડે રૂ ૭૦૦૦ ના ધોકાથી જે ઈંબરે રખેઈ હતું, તેની માહસુલ, માલુમ પરઆ મુજબ ૨૩ વરસમા દોહોડ લાખથી વધારે રખીઆ સરકારને અપાઈ ચુકા હતા.

અને તેહવાળ વેરો વગરો વગસ આડુ રહેતો લાભની મુદતે લાભોની સંખ્યા યથા જાણે; માટે આ શેઠીઆએ એક અછી ગોઠવણ ચોધી કાઢીને, જે વખતે આપણી ઉપર હુકમત ચલાવનારો ગવર્નર સર જોમસ રીવેટ કેઆરનાક અતરે હતો, તારે યાં ૧૨૦૮ ની સાલમા મજાકુ ગામના થોડાને દસાને રૂ ૨૦,૦૦૦ નો ઈન્કેસ એકેદમ સરકારમા બરેઆપી તાડ તથા અજીગાંની ઉત્પત્તીનું માહચુકલ લેવાનું સગરે જાગી ગયતા બાકી તાહાની બધી ઉપજની માફી સતા બરી સગદથી ચરદોકાલ મુધીની કરી આપેલી રહેવામા આવેલે.

શેઠ બમનજીના ઉદાર મનની વધાન પરમાણે તેવનથી સખાવતના કામોની ખીરીઆર થયાજ દુરે, પણ તેની વીગતવાગ ટીપનો યાગ ન જડે-આથી જે વાત જાહેરમા જણાઈએ, તેનેજ માતરે દીઆ નોધી લઈએએ કે, ઉપર જણાવેના ગામના ગરીબ રહેવાનીઓને તેઓની ખીમારી વખતે અઉ-સદની અવકાશ જાહેર બહુ પડના લાગવી પોતે જોઈ, તારે તે ઉપર ઘાતાર દીવની દવાથી ધેઆન પોહચડીતે યાં ૧૭૨૫ મા પોતાના મરદુમ માતાજીના પુત્ર માટે ધગમનુ એક દવાખાનું હુંગાડીને આડુ કરી આપેલું; અને તેવનના માગેઆથી દરદીઓની માહવજત માટે તે વખતના આપણા નામવર ગવર્નર લાગડ એનફીનસટને સરકારના અરજથી એક તળીખને પણ તાહા ચોફી દી-ધાથી, હાક માહપુતનું કામ તેમની નેક નાખી સાથે હજી મુધી નીબાઈ રહેલું માણુમ પડેલે. કેહએ કે, તે દવાખાનાનો આસરો પામવા સારું સારી માસ-મમા દરરોજ ૩૦ જણાઓ, અને કચડાએથી રૂપર સવારોથી વધારે આવતા રાગીઓને સરખી મદદ મળેલે.

હરેક બાબદના સુધારા ઉપર આ શેઠની ચોચના જે સદા ઉસકેરાતી હતી, તેની સામેતીમા એકજ દાખલો તેમની ઇઆદગારી માટે મલી આવેએએ કે, આપણા માજી કોઠવાલ તથા ચેહર સુધરાઈના કમીસનર મીં ફારજે ઈં સને ૧૮૯૧ મા કોટના મધીઅભાગને ઓભાનતો કરવાનું કામ જારે ઉઠાવેલું, તારે શેઠ બમનજી બાવાની બાહાધુરી બરેલી મદદ તેને નહીં મલી હેતતો, પોતાની ધારનામા તે કદાચજ રહેલુંમંદ થાતે; પણ આ સખી નરે બાપીકી મીલકતો બાઈની મસલતથી મધેઅમ બારે ચેચી, અને તેથી કરી તે તરફ “એનફીનસટન સરકલ” બનાવવાનું તેને સવન પડેલું. ઠાઉનહાલની ખચે માડી, તથા હેનસાહવાલી અફીનની વખારને નાકે થઈને મીં ફારખસ કુખની નામીચી પેડીને પડખેની એમારતો સાહમને આવેલા અસથી ગરીબ ચોકધી* તે આ વાડીઆજીની પુરવ તથા પગમની પુરાણી હવેલીઓ ઉપરાત, તેની

* એ જગેઆના મધીઅ બાગપર રહેનો, અને માડરીની બાહરના લતા તરફ લોટાનો જથો, આગલા વખતમા પડી રહેતો હતો; તે ઈં સને ૧૮૨૩ મા તે જગેઆ લાગેની આગ પડે રહેનો જથો તાહાથી તતકાલ ઈંચકારીને પાલવાની બાગલ બાહર ગયો, અને ઠાઉનહાલ તઈઆર થયા પડે લોટાનો જથોખી કાહાડીને બજારની બાગલ બાહરે લઈજવામા આવેએ હતો; પણ સગો ફરવાલાને લીધે તે જેહુ ફીસમના માવની જગેઆ દરેક ડેકાણેથી બદલાએલી માણુમ પડેલે. નાં સં

આશિવાયે આવેલી સરકારી મીલકતો બાંજવામાં લીધાથી, હાલની ગોલાકાર મીલકતો તરફ આવેલી ધપની કચીએ નીસાંન હવે બાકી રહેલી નથી.

આ યોદીઆએ પોતાની કાબેલીએત બરેલી કારકીરદીમા જનમ દીવસથી ગણુતાં ૫૮ વરસ, ને પાંચ મહીના પસાર કીધા પછે, જમના પગ ઉપર રસ-વીકારનો મરજ એકાએક હેવા તો શેતમ લાવેઆ કે, તેની મુશીબતમા ખીજા અઢારેક દાહાડા મુધી બારે પીડાકાની બોગવી રહીને, રોજ ૧૩ મો માહ ૧૦ મો શેહનસાહી રાત્રે ૧૨૩૧ ય૦ એ બારેહકતાલાની રેહમત પ્રાંમવા બેહસ-તનસીત થયા.

જરથોસતી ત્રોલા માહેલા એક જહલકતો હીરો ને જતો રહેઆ, તેનો શોગ સાબલેઆ પરમાણે મુંબઈની વસતીના મોટા બાગે પાસેઆ હતો; અને ને ને કારખાંનાઓ સાથે તેનાનો સંબંધ નોડાએસો હતો, તેએએ તથા તે ઉપરાંત ખીજા ધણાક કાંમદારો અને વેપારના મથકાએ એક દાહાડા તુલીક પોતપોતાનો વહીવટ બંધ રાખીને આ મરહુમ તરફ માનવી-છેલી નીસાંની ખતલાવી હતી.

મરહુમ શ્રેષ્ઠ અમનજી બાવા પોતાની પાછલ એક વીધવા, બે દીકરાએ અને તરણ દીકરીએ ઉપરાંત બાધ બતરીજાએ બેગા ધણાક પોતરાઈઆ તથા ખેરીએને, દરએકના છઠ્ઠાંઆએ સહીત ને મેલી ગયા, તેએ ખધાએને હાથું અનમુહું જહવેરાત આહવાયાથી ચોડી સુદત મુધી મોઢી ગમગીની ઉપજી રહેલી હતી.

મરણને તરીકે દાહડે વએલી ઉંચમનાની કીર્તીઆ વખતે તેમની આસ પુંજમાયી રૂપીઆ અડી હજારને આસરે પારસીએને લગતાં જુદાં જુદાં ધરમમા વેદઆવાને લીધે તેહવાં આતાંએને ઉપોચોગી મદદ મલી હતી; પણ તેનાની લાએકી મુજબની કોઈખી ધઆદગારી કાએમ રાખવાનો હેતુ ધંધીને, જાહેર હુગરાતથી ઉભી કીધેલી થાપણ ને બીઆજ રીકે બગબગ રૂ ૧૩,૦૦૦ ને મુમારેની હજી મુધો વગર ઉપોચોગે પડી રહીઅ, તે જોઈને અરખરી દક્ષગારી ઉપજેઈ. આ બાળે નમઆએલી કમોઢીના સોહેબોને સોબલવા પરમણે ધણી વાર પુછવામા આવેઈઅ કે, આટલો વખતવેર એક સારાં કાંમને રાા મારે તેએએ અટકાવી રાખેઈછે? અને તેકલા તેના બોલાસાની ગેરહાજરીને લીધે આ મરહુમની નેકનામી સંબંધી છેત્રી નોંધ હમારેથી સંપુરણ ચીતે હોઆં લેવાઈ સકાતી નહીં.

શેઠ અરદેસર હોરમજી.

લવજીના ખાનદાનને વીસેસ જહલે આપનારા આ મુખવામી યોગનો જનમ ૫૦ ૧૧૮૧ ના મેહનસાહી બહમન મલીતાને આસતાદ ડાલે મુખારક યાચ્છે. માયુમ પડ્યો.

આ યેડીઆચ્છે પોતાના વડા બાઇની સગાથે લામખી મુદત સુધો જોડાઈ રહીને મી. બંમનજી તથા અરદેસર હોરમજીને નામથી જે રાજગાગ રચાવેલો હતો, તેજ બાચ્છેસાની નામ તેમના મરણ પહેલેથી તે આજ દન મુ'ની કાચ્છેમ સાચીને કોઈની બાગીચ્છો રાજેઆવના પોતાને ખાનગી હસાખનો વહીવટ મોટા પાયાપર હોતો હોતો હોતવાગ કરી દેખાડેઆચ્છે કે, તેથી કરી મેહરના યેડીઆચ્છેમા ચ્છે પોતાની પેહડી ઘણીજ નામીચ્છી, અને વની પેહલા વરગમા વખણાઈને આપાદ હાલતથી સગેને સતેસ પમાડે.

વડા બાઇની હાલઆનીમા તેવન સગાથે ચ્છેના બદોનસત મુજબ, ફરવા ખાતેના બાપીકા વજીફાની મનિકી મેનવેઆ પડે, તેની ઉતપત્તી આ સાહેબે ચ્છેટલી તો વધારીચ્છે કે, છાસટીના ખીજ ઘણાક રૂગી જગીરદારમાથી કોઈની સાહેબ તેમના જેટલી પેદાચ્છેસની ખગેખર પોહચ્છેમા માયુમ પડેઆ નથી. આ વાતની સામેલી સાહ તારીખ ૩ જી ફેબ્રુઆરી ૧૮૭૩ ના “મુંબઈ સમાચાર,” આરગસ નામના અગરેજી વરતમાન પત્ર ઉપરથી લીધેલી ખીનાનો સાર હોયો સહમજી સખાચ્છે કે, તાહાના ફુંગરમાથી મોટાં ખણી લેવા ખાખતનુ જે લખત પરથમ “ચ્છેલફીસટન લાડ ફુંપની” સાથે આ સાહેબને થઈ હોયે, તે જોઆ પાછપથી સરકારે ખરીદ કીધા પડે કેહ્ય કે, મોટાંની કશી ગરજ નહી જણાઈ હોચ્છે તેને લીધે અથવા તો કોઈ સખખથી લખત જે ટોડાખુચ્છે, તેની સાહમજી હોઈફસતાનના રોટ સેફરેટરી ઉપર આ હોમતવાન નરે લગભગ ૧૪ લાખ રૂપીઆની જે ફરીઆદી માડીછે; તેના ચુકાદો જો તેવનની તરફેન ઉતરે તો આપણને જણવાનુ ખની આવમે કે, જે જગીર માહેલા મોટાંની હાની રક્ષી રમ પોસાચ્છે, તારે તેની ખીજ ઉતપત્તી કેહવી મોટી હોયે, તે સહમજીવાનુ કાઈજ મુસકેવ પડમે નહીં.

આજના ખારીક હોગામ પર આ સરીમંત યોગની સખાવતો જાહેરમા જેટલી જણાઈચ્છે, તે કગા વીસેસ દાનપુણ તેવણથી છુપાં ચ્છેનાં હોવા કેહ્ય કે, આપનાર તથા લેનાર સીવાચ્છે તગહેત સખસને માયુમ નથી; અને તેથી કરી તેનાને આસરે પડેલા ગરીબી હાવતના ઘણાક ગીરહસથ કુટબોની આખરથી જે ગુપત ખરદસત લેવચ્છે, તેના બદલો ખારેફતાવાની બખસેસથી તેમને સદા પાંડો મલતોખી રેહછે; માટે સખાવત કરવા આહનાચ્છેને આટલો ધડો હમેસા ધેઆનમા રાખવો જોઈચ્છે કે:—

સખી નરનો ખેગે હમેસા પાગ-બાંડું નામ રેહછે તેથી ખરકગા.
સખાવતનો સાથી સદા સરફગાજ-ખોદા તેની કરેજે જામરદસજ.
મેહતાજે ઉપર જે દયા ગખયે, રશીયા ફળ તે સદા આખશે.

આપણા આ સુખાવતે જાહાપુરથી જેટલાં જાહેરના ઉપીયોગી ધરમખા-
તાંઓને આસરે મલેઓચ, તેની ટીપ વરતમાન પતરો ઉપરથી શોધ કરતાં
જેટલી હાય આપીછે, તેટલી હીંઆં દાખલ કરતાં જેકે માઠી ખુશી ઉપજાવી-
એચ; તેપણુ તેમાં ખુબ ચુકથી વધુ ચા એહું થયું હેએ તે, તે વીચેની દરચુબર
એટલા માટે માહીએછે કે, એ બાગેની ચોકસ અગર મેલવી આપનારો કોઈ
રફીક મલી રાખેઓ નહીં; અને તેથી કરી પરખાઈ જે મલેજ તેને હેકસ જા-
હેરમા લાવવું પડેછે.

- ૧૨૧૭ માં, કુરલા ખાતેના દવાખાનાની મદદ માટે સરકારને સ-
વાધીન કીધેલા ..... રૂ૨૦,૦૦૦
- ૧૨૩૬ માં, “નેટીવ જનરલ લાઈબ્રેરી” ને ઉપીયોગી પુસ્તકોની
જે ભેટ કીધો તેમા આપેલા..... ૫૦૦
- ૧૨૩૮ માં, પરીલ ખાતે સ્થાપાએલી “લવજી વાડીઆ ડીસપેનસરી”
ખાતે દર મહીને આપતા કીધેલા રૂ૨૫૦ ને હસાળે વરશે
દાહાડે રૂ૩૦૦૦ જે ચાએછે તેને વાસતે ટકા ૫ ની સોનમા
જો રહેલા હેએ તે તેની સંખ્યાઆ ૬૦,૦૦૦
- ૧૨૩૮ માં, મારવાડ ખાતે પડેલા કુકાલ ટાંકણે બંધાલી ચોખાની
ચુણુ ૧૮૦૦ મોકલાવી હતી તેની કીમતતા ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૩૯ માં, નૈસારી ખાતેના દવાખાનાની મદદ સાર્વ દર મહીને
રૂ૧૫૦ જે મોકલતા રહેએ, તે હસાળમા કદાપી રોકાએલા
હેએ તે તે ૩૬,૦૦૦
- ૧૨૩૯ માં, એલાવ નામના ગાંમમા દવાખાનુ બાંધવા સાર્વ સર-
કારને આપેલા ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૩૯ માં, મારવાડ તરફ ચાલુ રહેલા કુકાલમા ગરીબોને મદદ
કરવા માટે બીજીવાર મોકલી આપેલા..... ૫,૦૦૦
- ૧૨૪૦ માં, ખેલગામ જીજ્ઞાના સટાલિલ ગાંમ મધે લાગેલી આ-
ગયો તાંહોના રહેવાળીઓના સુહૃદ્દાંઓ જે બધી બધાં હતાં,
તેઓને આસરે આપવાના હેતુથી કલેક્ટર ઉપર મોકલી
આપેલા ૨૦૦
- ૧૨૪૦ માં, ઈરાંનમા પડેલા સખત કુકાલ ટાંકણે તાંહાંની પરખાને
મદદ કરવા માટે પરચમ રૂ૫,૦૦૦ આપણી સરકારની મા-
ગફતે તે તરફ વાલેઆ હતા; અને તે પછે તાંહાંથી કુખ
ભોગવતા અતરે આવી પડેલા ગરીબ જરયાસતીઓની પર-
વરેશીને વાસતે વરસ એક સુધી બખસેસ કીધેલા રૂ૪૮૦૦
મલી જીમલે..... ૯,૮૦૦
- ૧૨૪૧ માં, સર કાવસજી બાંગીર રેડીમની નાઈટ, શી. એસ.
આઈની ઇઆદગારીમા તેવણુ બાહવણુ બનાવવા સંબંધી
હુધરાંનું થયું તેની ટીપમા ભરી આપેલા..... ૫૦૦

- ૧૨૪૧ માં, કુરલા ખાતેના દવાખાતામાં વસતીના વધારાથી જે તંગાસ પડવા માડી તેને દુર કરવાના હેતુથી તાંહાં એક હાસપીતાલ બાંધવાના કારણસર કાઢેલા..... ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૪૧ માં, મારવાડ તરફ ખીકાંનેર તથા રતનઘડની વચે એક તલાવ (જેની લંબાઈ ૬૮ ૪૫૦ તથા પોહલાઈ ૬૮ ૧૮૦ ની જાણવામા આવીછે, અને તે વસતીના માતરે ૬ મહીના સુધી તાંહાંની વસતીને, તથા પણ પ્રાંણીઓને અવીરૂપી-યોગી થતો જણાવ્યો) બનવાથી જે તદ્દયાર કરાવેલો તે ઉપર અરચેલા ૧૫,૦૦૦
- ૧૨૪૧ માં, પુણાની મીઠીનીશીપાલીટીની કમીટીના પરમુખ મી. બેલની ઉપર એક પત્ર લખીને તેના હાથમા નાણાની એક ચોક્કસ રકમ આપવી કરીને તેમાથી તાંહાંની વસતીના સો-કાને પાંણી પોંદવતું પાડવાના કાંમમા વાપડવાની એલતેમાસ ગુજરી હતી. આ મુજબ સંખ્યાવતથી જોકે ખીચાસ પુણેક-રેને માથેથી ટીપણીનું કુખ તો ખચીત ટાલેજી, પણ તે કારણસર કેટલા રૂપીઆ સદેકે કીધા તેની તો સંખીઆ જાણવામા આવી નથી.....
- ૧૨૪૧ માં, આ શાલ ગરમીની મોસમપર પોતાની નેકબખત ધણીઆણી સાથે જે તે મામલેરાવરની શેલઘણ માટે શીધા-રેઆ હતા, તારે મારગના કેટલાક ગરીબ સોકોએ ગુજારેલી અરજ પરમાણે તેઓને નડતી અડચણો દાલવાના હેતુથી તેમની નેકનામ મોહરધરે તાંહાંના વેહતા જહરઓ મહેલું પાણી સાંચવી શખવા સાઈ જુદી જુદી બે ટાંકીઓ બંધાવી આપી તે ઉપર અરચાવેલા ૫૦૦૦
- ૧૨૪૧ મા, તારીખ ૨૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૨ ના "મુંબઈ સમા-ચાર" ટાઈમસ આવ છંડીયાની સત્તા ઉપરથી હેવું જણાવેજીએ કે ગરાંટ મીડીકલ કોલેજની અંદર દાઈપણાની હિતમ કેળવણી સનારી ૬ ગુજરાતી ઓરતોને ૬૨ માથે એકેક જણીને રૂ. ૧૦ મેંજેનો પગાર અથવા સકાલરસીષ આપવા માટે પોતાનો ઓરદો જણાવેલો હતો તે મુજબ જો આપતા હોયે તો તે માટે ૬૨ શાલે રૂ. ૭૨૦ જે અરચાવે; અને તે સાં રૂ. ૬૨ ૮૩ ૪ મેંજેની લોનમા રોકેઆ હોયે તો તે રકમની સંખેઆ... ૧૮,૦૦૦
- ઉપલી સંખ્યાવતનો સગવાસો માતરે એકજ રકમની સંખીઆ માલુમ પડેઆ વતરેગે રૂપીઆ લાખ જેનો જે યાવેચ, તેની અંદર આ સખી નરની હોંમ-તના પગમાણ મુજબ ઘણું વધારે હુંમેરાવવું જોઈએ; પણ આગલ જણાવેજીએ તેમ હપીકતની ગેર હાજરે તેમની સંખ્યાવત સંપુરણ નહીં કેહવાયા છતાં, એટલુંતો ખારવામા આવેચ કે શેઠ અરેસરની જાહેર તથા હુપી સંખ્યાવતની

જુનેરી આજ દન સુધી દસ લાખની સંખ્યાઈપર પોંદ્યેલી હશે. અને તેવની છંદગી જાંઠાં સુધી બારેહકતાતા બરકસર રાખશે, તાંહાં ગુલીક ખીજાં ધણાક સારાં કાંમે હાલી સરકસાજી હથેલ કરવાખામે તેમને વાસતે સહચે ઉમેદવાર રેહ્યું જોખ્યે. એલાવ ખાતાંનું દવાખાનું તો, ખરખરી ગીતે જોતાં. તાંહાંના લોકો ઉપર આશીરવાદ સરીખુંજ યઈ પડ્યુંછે, કેમકે તેના લાખ આસપાસના ખીજાં ૪૦ ગાંમડાં સુધીના લોકો લેતા જણાયેછે; અને દરેજ દોહોડશે દરદીઓની ઘદ, સાંભલેઆ પરમાણે તાંહાં સારી રવેશે લેવ્યેછે. નૌસારીના દવાખાનાંની અંદરની કેહચ કે દર દીવશે ૩૦૦ વેઆધીઓને અઢરાડ ખાણીની મદદ મલતી રેહ્યે.

જેમ ચેક અરદસર યુપતદાન દેનારા કેહવાયેચ, તેમજ બીચેસ કરીને એકાંત રેહનારા જણાયેછે; કારણ કે હાલી જાહેજલાલી છતાં કોઈખી જાહેર કાંમેની અંદર આ સાહેબની સામેલગીરી જોવામા આવતી નથી, તોપણ બીતરથી પોતાની તથા પારકી કોમની બલાઈ ઈછવા માટે તો ધણાજ અંતી રેહતા સંભલાયેછે.

આપણી ટાપુ ખાતે આજદન સુધી હજારે પ્રસતદે તથા ચોપાંણીમાંઆ છપાઈને પરચીધ યએલાં કોઈખી કીસમના પુર્યોનેજ અરપણ કરવામા આવે-આંછે, પણ તારીખ ૧૩ મી ડીસેમ્બર સને ૧૮૭૨ ના "જાંમેજમચેદ"મા જણાયેઆ પરમાણે કોઈ ગરંથકારીએ રચેલી "બીમન ઈન બહુ કલોક" નામની એક વારતા પેથી આ રાખી નરના નેકનામ ધણીઆંણને અરપણ કરતાં અખલા જાહીને જે પેહલવેહલું માન આપેજાય, તે સંતલેસ સરવેમા સરસ વખણાઈ હતી; માટે હાની સદગુણી બાઈએને અંતકરણના માનથી જે કોઈ ઇઆદ કરવા અહતા હેચ્ચે, તેઓને હિલક આપનારી આ વાત ધણીજ ઉપો-યોગી સહમજી અતરે નોધી લખને ચેક અરદસરની હકાએતનો અંત આંણીએછે.

વાડીઆ ખાનદાનના થોડાક વીરાઓનું વરણન.

હેલ જણાયેલા કેટલાક સાહેબો, પોતપોતાના વખતપર પરગની પીછાં-નમા હતા, અને જે છે તેઓની ટુક ઈઆધી હીઆં લખલ કરીએચ.

ચેક ફરામજી માણેકજી વાડીઆના વડા દીકરા અરદસર બીચે એકું સાંભલેજેછે કે, તે સાહેબ ૫૦ ૧૧૮૬ મા ચેક વીકાજી મેહરજી તથા હોરમ-જી ખીખાજી આગાઈની સાથે પંદીઆડું જોડીને પાંચ વરસવેર વેપાર વણ-જમા ચેકાઈ રહેલા હતા. એ યુદ્ધ વહી ગયા પછે તે તરણે સાહેબો એકખી-જાથી રાજી ખુશી યધને જુદા પડ્યા હતા, પણ આ ચેક કહેઆ વરસમા મરણ પામેઆ તેનાં દાહાડાની ચેકસ ખખર જણવામા આવી નથી.

ચેક મનચેરજી જમચેદજીનો પેહલવેહલો વેપાર ૫૦ ૧૧૭૬ અથવા ૧૧૭૭ થી થતો સંભલાયેછે, અને ૧૧૭૮ મા તો "ધદલાઈ" નામના એક સફરી

વાહાણની માણેરી મેલવી હતી. એજ ગઠ્ઠસથ તાર પહે શેઠ હોરમજી
 ધનજી પટેલ તથા કપતાન કરાફરડની સાથે, પતીઆદ્યા પણામા જોડાઈને
 ઘણા વરસો સુધી બોલેના ડોલગારમા ડોકાએલા હતા, પણ પાછળથી તે પેહડી
 પાએમાન મલી તેમા ખુહારી પામીને યં ૧૨૦૨ થી ચીન તરફ તેનાએ જવા
 માડેઈ, જાહાની તરણેક સફર કીધા પહે, યં ૧૨૦૭ મા મુખર્જી આવી રહેઆ;
 અને સારા બાએગે પોતાના એથી વાડીઆજી જાગીર શેઠની સાહેતા મલે
 આથી એકાત બે અગરજી પેહડીના બોલેના ડામની દલાલી મેલવીને ડેલો
 વખત ઘણી સારી સંધીતીમા ગુજરેઆ. લાલબાગ માટેલુ આતસઆદરાણુ
 અનાએધા મઘાનપર કાએમ કરી રાખવાના હેતુથી એ સાહેને પરેલ ખાતે પોતાની
 ખાલી જગેઆ ઉપર એક એમારત બધાવા માડી હતી, પણ તે તઈઆગ યવા
 આગમજ પોતે ગુજરી ગયાને લીધે તેમના સાહેબ જાદાએ શેઠ નસરવાનજી
 તથા ખરજોરજીએ તે કેબલાને રાજ ૨૦ મા માહ ૧૧ મા શેહનસાહી સાલે ૧૨૩૨
 યં એ તખ્તનસીન કરાવેઆ; આ એમાગત ઉપર કુજ રૂપ ૩૫૦,૦૦૦ ખરઆયા
 ઉપરાત, ખાલી જગાની કીમતના રૂ ૩૦૦૦ ગણતા બધા મલી રૂ ૬૦,૦૦૦
 યવા કેહવાએહે, અને તે ઉપર દર રાગે ચતા ખરચના રૂ ૭૫૦ શેઠ ખર
 જોરજી પુરાપારતા સબલાએહે, આ શેઠીઆની ખીજી સખાનતો સબધીના
 સખદો સાબલવામા આવેઆ નથી, પણ એટલુજ માલુમ પડેજે કે બે
 બેઠાએ ઉપરાત, કેટલીક બેઠીએ તથા ખીરીઆર દોતરાએ સાથે માટી દોલત
 મલીને, ૮૨ વરસની જીમરમા રાજ ૮ મા માહ ૨ મા શેહનસાહી સાલે ૧૨૩૨
 યં એ બેહસતનસીન થયાહે, એ સાહેબ આપણી ગોદી ખાતાના માજી વડા
 વારીઆ મરહુમ શેઠ નવરોજજીના બાઈ હતા આ મરહુમના પુત્ર માટે તેમના
 દીકરાએ શેઠ નસરવાજી તથા ખરજોરજીએ, પરેન ખાતે "લનજી વાડીઆ દીસ
 પેનઝીરી" નામનુ એક દવા માલુ બધાવીને રાજ ૧૧ મા માહ ૪ મા શેહનસાહી સાલે
 ૧૨૩૪ યં થી આલુ કીજી હજુ એ કારણ સાર પોલીકી બાપીકી જગેઆ-
 માથી ૮૬૦ ચોરસવાર જમીન રાકી, તેની કીમતના રૂ ૨,૧૦૦ ઉપરાત અમણા
 બધાવેઆ તેની બેઠક રૂ ૨૩૫૦૦ મલી કુલે રૂ ૨૬,૧૦૦ નુ દવાખાનુ તઈઆર
 યજ હેના બાપુક નીબાવસ માટે કેહ્ય કે, તેમના બેરીએ તરફથી એક
 સારી યાપણ ઉભી કીધામા આવી હતી, અને તેની ઉપજમા જોઈતી રકમ
 જામરીને બેહુ સહેબેએ યં ૧૨૩૭ ની આખેરી સુધીના ખરચ સારી રપેશે
 ચલાવેઆ કીધા, પણ તે યાપણ કુખત ખાતે ગઈ, અને તેએખી અસખત
 યઈ પડેઆથી સાબલવા પરમાણે દર મલીનાનો ચાલુ ખરચ રૂ ૨૫૦ જે
 યાએચ, તે એજ ખાનદાના ચકરમી શેઠ અરદેસર ાગમજી બમનજી
 વાડીઆ યં ૧૨૩૮ ની સરઆતથી આપતા રેહ્ય તેને લીધે તાહાનુ ઉપોચોગી
 ધરમ ખાનુ સચવાએજે.

શેઠ ફગમજી વાડીઆના પાચ માહેના તરીજ દીકરા શેઠ ખરચેદજી
 વીરેની એટીજ ઈઆગી જણાઈચ કે, તેનાએ વેપાર તથા આડતના કારણસર
 ચીન ખાતે પેહડી સકર યં ૧૧૮૦ મા કીધી હતી; અને તેની પુત્ર ખીજી

ધણીવાર તેવન તાંહાં જતા આવતા રહેઆ; જાંહાં પરમાણીક યણથી વહી-
વટ ચલાવીને મોટું માન મેલવેજી હતું. છેલ્લી એવે તેનાની જીંદગી ખતમ
થવાનો વખત જારે નજીક પોંહેએ, તારે લાગુ પડેલી ખીમારીમાથી આરાંમ
પાંમવા માટે કનતાનથી નીકળીને મકાઉ ખાતે જઈ રહેઆ; તાંહાં રાજ ૧૭
મા માહ ૬ થો શેહનસાહી રાલે ૧૧૮૮ ૫૦ એ વચાસ વરસની વખત મુજરી
ગયા. જાંહાં દાખરું ન હોવાને લીધે શેહરની ખાહેર, દરીઆવના કીનારાની
થોડે આવેલી જિંઆણુ જગે* પોરટીઉગીસ સતાવાલાએએ સફકતની રહે મુકત
આપી, તાંહાં આ ગરહસયના અથો રવાંણુને જોખીધ કરીને ધયરની એક કબર
ખાંધીછે; અને તે ઉપર આ લખ્મીકીવાલા શેકીઆના મરણુ ધવસની સાથે
આકેખતની ઇઆદગારીનાં ગંબીરાઈ જારેઆ થયો ને કોતરી રાખેઆમ, તેની
નકલ નીચે મુજબ વાચવામા આવેછે.

The sign is sweet, and a pleasant thing; it is for the eyes
to behold the sun: But if a man live many years, and re-
joice in them all; yet let him remember the days of darkness
for they shall be many. All that Cometh is vanity. આ લખ્મ-
ણુના સખદો જાણે કબરપાથી પોતે કાહાડતા હોએ તેવી રીતે સમજેલાછે;
અને તેના અરથખી શેહલથી સહમજાઈ સખેછે કે, “શુરીઆ ઉપર નજર
“કરનારી અસમોને વાસતે આ નીસાંન મીઠી અને ખુશી આપનારી ચીજછે;
“પણ કોઈ ઇનસાન કદાપી ધણાક વરયોવેર જીવે, અને બધી વાતે ખુશી વ
“ખુરમી ઉપજાવે, તો તેને પણ ગમીના ધણાક અંધકાર ધવશો ને આવશ્ય તેવીશ
“તેને ઇઆદ શખરું જોઈએ. કાંને જેની સગલું આવેઅ તે ખાલી અજમાનીછે.”

શેક હીરજીભાઈ માણેકજી વાડીઆના એક પુરા દીકરા મેરવાનજીના
માન જારેઆ ધંધાની ઇઆધવના કાંઈજ ખોલાશો તોધી સેવાતો નથી, પણ
તે સાહેબ ૪૩ વરસની જર જવાંણીનો ખીલતો રાયો કુમલાવીને રાજ ૨૦
મા માહ ૪ થો શેહનસાહી રાલે ૧૧૮૯ ૫૦ એ આર દીકરાએ ઉપરાંત એક
દીકરીને વીધવાના મવાધીનમા રેંફીઆ જાંહાંનથી કુચ કરી ગયા, તેનું દુખ-
જારેજી મરતીઉક માતરે જણાવવું પડેછે. આ ગરહસયના વંડા દીકરા શેક
ડાસાખાઈએ, ઘણું સુધી વાડીઆજી શેક ખમનજી તથા અરદેસર હોરમજ-
જીની નાખીચી પેહડી ખાતે ગોડાંઉન કીપરની માનવંવી નોકરી પરમાણીક

* આ શેકનુ રવાણુ જોખીધ થવાને લગભગ ૧૧ વરસ વહી ગયા પછે
જેની જરથોસતીએ મકાઉમા મરણુ પાંમેઆ, તેઓના આરાંમઘાહ માટે તાંહાંની
સરકારે તેનીજ પડોસ મહિલી જગેઆ આવેઆ કીધી; અને રવાંણીના બરાંયો
થોડાંજ વરસમા વધી પડેઆના સખબથી, તે તરફની આસેપાસે આવેલી ખીજ
ખાલી જમીનો વખતે કોઈ પરકોમના મુડદાં માટે સેવાએ, તેની ધાસતી ઉપજાવી
છેક કીનારાની હેડવાન સુધી ચીનના પારશીઓએ ઇ સને ૧૮૪૭ મા સરકાર
ખાતે શેહજ દેણુ જરીને પોતાના હમદીનોના મધ્યવેખખાના માટેઅંદરેકાજ સુધીના
પટાથી માંગી લીધેલી તાંહાંની અનજીમને સાચવી રાખીછે. નો લે.

પણાપી બળનેઆ પહે, પોતાના ખીજ બાઈઓ તથા બતરીજીઓની સામેલ-
ગીરીમા મીં ડાસાબાઈ મેરવાનજીની કુપણીને નામે મુળર્ધ તથા કરાચી તરફ,
આડત ખાતા િ વેપારી પેહડીઓ સથાપીને ઘણા વરસો મુધી માન મેલવેલ
હુ કુણીઆદારીને સહમજનારા આ ચેઠ ડાસાબાઈએ, લાખેકી સાચવીને
સાચેસતગી પણામા સારી રીતે જીવેગી ગુજારી હતી; અશીનાઇ બરેજ અસ
રાકપણુ તેવનમા અતીઅત સમાચેડ હુ, અને તેમા વની એક ખુ િ હેરી
જણુતી હતી કે, ગરવ તથા મેચો તદન નહી ગખતા ગરીબોને જેઆરપી
આહવા, તનગરેને મુરવતથી રીજવવા, મીતરેને માનથી જોવા, અને મુદ્ધ
આને હુએસાનથી આહવા સખધો સારી સહમજ તેવન ધરાનતા હતા, એટલુજ
નહી પણ તનની પરેહજગારી, અને મનની એકીનદારીને ઉસતવાર રખી
નીતી બરેઆ ધધાની અદર રાજમા રસ, અને કામકાજમા જસ મેલવતા
ગરીબી હાનતમાથી નીકલીને કેક તનગીરીના તરીકાપર અહી રોડીઆ બની
રહેઆ હતા અટલી ખુ િએને પોતાના જીગરમા સમાવેઆથી, કેક અમે
રીકા ખડ મુધી પોતાની ડીરતી વખણાનીને, તાહાના ખેહોલા કામોની મોઠી
આડત પોતા તરફ ખેચી લીધી હતી. પેનકીનર નામની ઉતમ દવાઓ આ ચેઠને
તાહા આવતી રહેઅ, તેનો કુએદો ગરીબોમા હેચો તો ફેલારી દીધો કે, તે
દવાની રોકડા શીરીઓ અતરે તથા કરાચી તરફ ધરમ ખાતે શોગાદ કરી
હજારે પરાણીઓના અશીરવાદ પોતે મેનની લીધાકે આ ચેઠ ૫૮ થી વધારે
વરસા જીવવા નહી પામતા, હકની દરધાદના કુદગતી નોતરાને માન આપો
રોજ ૧૬ મો માહ ૮ મો ચેહનસાહી સાલે ૧૨૩૪ યં એ જેહસતનસીન થયા.
આ ગરહસથે પોતાની હધઆતીમા રેહરી રીતતી અને કેટલી ગુમની સખા-
વત કીધી, તેની નીગત તો અજવાલે અવી નથી, પણ મરણુ પહે તેવનના
બતરીજી ચેઠ રોરાખજી ધનજીબ ધચે પેલીડ આ મરહુમ કાકાની પ્રજામાથી,
હેકન જણુવેના ધરમના ખે કામો કરાચી ખાતે તેમને નામે બળનેલા જે
માહુમ પડઆઅ, તેટલીજ ધઆગારીની નોબ હીઆ લઈ સખીએકે —

તાહાના જરેસતી બાનકોને કેલવણી મોટેના મકાણુ િ જે હાજત હતી, તે
પુરી માડવામોટે બધાથી આપીને રોજ ૧૬ મો માહ ૯ મો ચેહનસાહી
સાલે ૧૨૩૭ યં એ તેહવા લખીચોગ સાદ ખોલી મેલી તે ઉપર અર-
મેના ૨૫૦,૦૦ સબલાય કે

એજ મકાનના હમદીનોને તાહાની ધરમને લગતી ડીરીઅ, તથા તેઓને
એખાદત ડરવા સર એક અગીઆરી બધાવીને રોજ ૮ મો માહ ૯
મો ચેહનસાગી રોજ ૧૨૩૮ યં થી તેઓના વાપરવાસ મોટે તાહાની
અજુમનને સવાવીન કરી દીધીકે

આ ગરહસથના મરણુ પહે તેમની પેહડી ખાતાનો મરોખાર કચરાયાને
લિધે, હધઆત રહેના બાગીઆઓએ વેહવાર તદન બધ ખાડીને, તેનો વહી
વટ કુઓ ડરનારા ચેડવી તેઓના સવાધીનમા ચોડેઆ હોતો, અને તેજ સાહે

બોચે પાછલથી આગલાંજ બાચેમસાલી નામે નવો રેજમાર રચાવેલો સાંબલ-
વામા આવેચોછે. એવનની પુઠના બીજા ભાઈ ધનજીભાઈ જેવન મીં ઉલર
કું ને તાંહાં ગોડાંઉત કીપર હતા, તેવન ૫૭ વરસની ઊંમર યુગરેઆ પછે,
રેજ ૨૨ મો માહ ૧૨ મો શેહનસાહી રાસે ૧૨૩૬ યં એ મરણ પાંમેઆ, તે
સાહેબને સાંબલેઆ પરમાણે ઉપલી પેહડી સાથે અસલથીજ કચો હક તથા
ધલાકો બીલકુલ હતોજ નહો. એ મરહુમખી સવભાવે ધણા સાહેબેસ, અને
સરવે સાથે મીલનસાર હોવાથી દોસત આસનઆ, તથા કુટુંબ કબીલાઓ
તેનાને ધણાજ હેતુથી આહતા હતા. હવે તરીજા ભાઈ ખરચેદજી, જે ઉપલી
પેહડીના એક પંતીઆજા હતા, તે સાહેબની તબીબીત જે નાહરસત ચાલેઆ
કરતી હતી, તેમા ચાંનવી ચેલવવાની મતલબથી પુણે શીધારેઆ; જાંહાં
એકજ દાહરો રેહતાં ખીમારીમા ધણા હાલહવાજ દેખાવથી તતકાલ પાછા
વધી આવેઆ; અને અતરે પોંહતા પછે માતરે એકજ કલાકમા ચેતાના
એસવંદો તથા પરીવારની ભેટ લઈ, ને રેજ ૧૯ મો માહ ૯ મો શેહનસાહી
રાસે ૧૨૩૮ ની સાંહજરે છ વાગતે છંનત તરફ અખઈ વાસે ચેલવવા માટે
ચાલી ગયા; અને તે વખતે તેનાની ઊંમર ૫૬ વરસની માલુમ પડી હતી.
હાવા ખનાવથી એક વાત અજાએજ જેવી જણાઈ આવીછે કે, કુદરતથી જેઓ
જેટલો ફરક રાખીને એકેકની પુઠે જેમ જનમેઆ હતા, તેમ તેઓ દરએ-
કની પાછલ તેટલેજ તકાવતે મરણખી પાંમેઆ; ધઆને આ બાધઓ જે
એકેકથી તરણ વરસ નાહના હતા, તેઓ જામે વરસનેા ગણે રાખીને ચાર
વરસમા આ કુણીઆંથી કુડી પકડી ગયાને લીધે, તેઓના પરીવારની અંદર
બારે દલગીરી ઉપજી હતી. મરહુમ મેહરવાંજી વાડીઆના ચાર માહેલા માતરે
એકજ નાધલા દોકરા હીરાજીભાઈ જે હઈઆત રહેલાછે, તેનાની ટુક તવા-
રીખ આ નોધ પાંને ૫૪૩ માં નોટની અંદર જણાવીછે; અને તે ઉપરાંત ખીજી
ઈઆદી જાહેર કરવા જોગ હાય આવી નથી.

હાલ જમાનેના જવાન વાડીઆઓ માહેલા એક નાંમીઆ નખીરા શેઠ
નવરેજજી માણેકજી જે આપણી વસતીમા હવડાંજ વખણાતા જણાએચ, તેવ-
નના સવતંતર પણાની હાય આવેલી એક સારી ઈઆદીને સનદ તરીકે હીઆં
નોધી લઈ આ ખાનદાનની ખુખીનું વરણન અતંમ કરીએછે.

કોઠખી સાહેબોને અંજાંજીઉ નથી કે, પારશીઓના દોખમાવાલી એકાંત
જગાપર વગર જરૂરીઆતે પોલીસ ખાતાંએ પેશીને જે ગેર ઈનસાફી યુગરી
હતી, તે સંબંધી સરકાર પાયેથી દાદ માગવા માટે પાંચ હજાર પારશીઓએ
સહી કરીને એક અરજી પંચની પુંજના રાખનદારે પાંચ અકાખર સાહેબોની
શેવામા જે મોકલી હતી; તેની આગેવાણી આપણાં મરહુમ ખારેતેટના નાધલા
દોકરા શેઠ શેરાખજીની સાથે આ શેઠીઆએખી ઉઠાવી લીધી હતી. પણ તે
અરજીનો આવેલો જવાબ અરજદારોની માગણીને અનુસરતો જારે નહીં મ-
સ્યો, તારે તે ખામેની કેફીએત અનજીમનને જાહેર કરીને તેઓના વીચાર
પુછવાની સોચનાથી તે બેહુ સાહેબોએ ૫૦ ૧૨૪૩ ના નવાં વરસની બાહરવણે

જરથોસ્તીઓની જાહેર સભા "આલબલેસ બાગ" માં બોલાવી હતી. એ વખતે સરનશીનની ખુરશીએ બીરાજેલા, શેઠ શોરાબજી જમચેદજી જીજીબાઈની અરજ ઉપરથી, શેઠ મનચેરજી હોરમજીજી કાંમાંજીએ પોતાનો અપક્ષપાત વીચાર જણાવતાં, અકાબર સાહેબોનો જવાબ નાપસંદ થેડવીને સભા તરફની દલગીરી ને જાહેર કીધી, તે દરખાસતને ટેકા આપવા માટે આ શેઠ નવરોજજી મા-જીકજી વાડીઆએ જે હજારથી વધારે મલેલા ગરહસથોની હજુરમાં ખુબંદ આપાને કહી સંબલાવેલ કે:—

“મીનલસાના સાહેબો,

“શેઠ મનચેરજી હોરમજીજી કાંમાંજીએ ને દરખાસત હવડાં વાચી સંબ-
“લાવી, તેને હું ટેકા આપુંછું. પાચ હજાર સહીનું અથવા બરાબર પોલીએ તો
“આખી પારશી આલમનું ને ચીકુવીજીસન તરસદી સાહેબો જોગ મોકલવા
“સાહે તેની સાથે મારું નામ જોડવાનું મને માન હતું, અને હું ખાતરીથી
“કહુંચ કે, જરે તે ચીકુવીજીસન મોકલવાની ચીરી ઉપર શેઠ શોરાબજી જમ-
“ચેદજીની સાથે મેં મારી સહી કીધી, તારે મેં જીહુંજ ધારેલું હતું. એ ચીકુ-
“વીજીસન મોકલતી વેલા તેને તરસદી સાહેબો આ પરમાણે “ડાનટ કેર” કરશે
“(માને વુજકારી નાખશે) હેવું આપણુ કોઈ માનતા નોહતા. માહરી ખાતરી
“હતી, અને માહરી ખાતરી કરવામાં આવી હતી કે, ટરસદી સાહેબો ચીકુવી-
“જીસન મોકલતી માંગણીને જરૂર પાહાલ રાખશે, અને આપણી પવીતર મી-
“લકત ઉપર પોલીસ ખાતાંએ ને આજબ ખુબંદએ, તેને માટે તે સાહેબો
“સરકારમાં જરૂર અરજ કરશે. તેવા બરસા સાથે આ ચીકુવીજીસન મોકલતી
“વેલા ટરસદી સાહેબો તેને આ પરમાણે વુજકારી કાહડશે એમ મને લાગતું
“નહોં હતું. મેં આસા રાખી નોહતી કે, ને ટરસદી સાહેબોને આપણે માન
“આપી એટલા માટા કીધા, તેઓજ સાચું આપણને એટલું અપમાન આપશે
“કે આપણી માંગણી બજા નહોં લાવશે. એટલુંજ નહોં પણ તેના ઘટતો
“જવાબબી તેઓ ઉડાવશે. હું ફરીથી કહુંચ કે હેવી વકી મને નહોં હતી.
“આ ચીકુવીજીસન મોકલવા પછે, આજના સરખી એક મોટી સભામાં સામેલ
“થવાની ઉમેદમાં હું હતો ખરે, પણ તે આજની સભાથી તદન જીદીજ સ-
“ભાની ઉમેદ રાખતો હતો, અને તે એકે ટરસદી સાહેબો તરફથી બોલાવેલી
“સભામાં આવવાની આસા હુંએ રાખેલી હતી; અને તેને બદલે આપણનેજ
“આ સભા આજે બોલાવવી પડશે હેવું મારા બેઆલમાખી હતું નહોં.

“કુંગરવાડી આગલની જસતીના સંબંધમાં પોલીસે ને કુખ બરેલી રીતે
“આપણને મારું લગાડેલે, તેને વીથે સરકારને ફરીઆદ કરવાની સભામાં
“હાજર થવાની માહરી પાચેસ હતી, અને તેને બદલે ટરસદી સાહેબોની
“પોતાનીજ ફરીઆદ કરવા આપણુ જોગા મલકું એમ હું વીચારતો નોહતો,
“પણ અફસોસ કે ચીકુવીજીસન મોકલતી વખતની આપણી બધી મતલબ
“અને મરજી તદન ઉલટીજ રીતે આપણને મલકું પડેલે.

"હેવી રીતે શેડીઆઓના કાંમની સાંદમે આપણને વીચાર આપવા પડે છે, તે ઘણું દલગીરી ભરેલું છે, પણ જરૂર એ દલગીરી ભરેલી ફરજ આપણે માથે આવી પડી, તારે તેમા આપણે હદીશનું નહીં જોઈએ.

"પારશીઓની હાલત હાલમા ઘણી માલી ચાલે છે, તેવામા સતાવાલાઓ આપણી સાંમે વીચાર ધરાવે છે તે કુખમા, વધી ઠરસડી સાહેબો પણ આપણી માંગણીની સાંમે યયા, એ રાહથી મોટું કુખ છે; અને ટોલાના લોકો ને વેલા સંપત્તિ ચાહે છે, તે વેલા એ સાહેબોએ આપ્ના ટોલાને અપમાન લગાડી મત ફેર ઉમા કરેઓ છે તથા કુસંપ પેશા શ્રીધા છે, એ અરેખર પારશી ટોલાના માઠાં નશીબ સમણું છેજી.

"ખીજા હાથ ઉપર આજની સભામા એક ખુરાશી તથા દીલશોશ ને હું જોઈએ તે એ છે કે, મુખીઅ શેડીઆઓનું કાંમ અગરએ નાખસંદ પડે તો તે શેડીઆઓની ખુરામત કરવાને ખરે પોતાના અરેખરા તેઓની વીરધના વીચારે, જાહેર કરવા સારું ઘડો વગર ધાણતીએ બેગા મલે હેવું પારશીઓની તવારીખમા પેહલીજ વાર બનેજ છે, અને તે ઉપરથી લોકોમા સવર્તતરપણાને ઘણો વધારો થવાની નીસાન મલે છે.

"હું પણ સંતોરા પાંચુકું કે, આપણે ખાલીઆરીને સરસ નીસાન તરીકે આજની સભા દેખાડી આપણે કે, પાંચ હજાર માણસોનો પોકાર ઘણી દેવાને પાંચ શેડીઆઓ માહતા હયે તો તેમા તેઓ કાવશે નહીં. શેડીઆઓએ કદાચ આપણુ બીથે ધારેજ હયે કે, એ લોકો શું કરવાના છે? પણ આજની સભા દેખાડશે કે, આપણુ આ અપમાન ખમીને મુંગા બેશીશું હેવી ધાર-ણમા ઠરસડી ગાહેબો ખુલેઆ છે.

"તેઓના જવાબે દેખાડેજાય કે, આપણાં ધરંમના પવીતર મકાંણની આજત ઉપર, એ શેડીઆઓ મરતા ઉપાયે સેવાને ડરે છે, તો ને વેલા ટોલા ઉપર કાંઈ વધારે (ખાદા નહીં દેખાડે) આકૃત આવી પડે તે વેલા એ સાહેબો હીમત ભરેઆં કાંમે થવાની આપણે કેટલી થોડી આશા રાખવી જોઈએ. આ હીસાફો આખતાં મને ઘણું કુખ લાગે છે, પણ ફરજતે ખાતર એ હીસાફો ને આપવા પડે છે, તે જણાવીને શેડ મનમેરણની દરખાસતને હું ટેકો આપું છું."

મરદ બચે પોતે હેએ ને સુરે-તે લાખે હજારને પડે પુરે.

હેવા નરને કહીએ ખરા અપહુપાત-તજવીજથી કરે બલ્લખોને માહાત.

ન ધારણું કોઇ આ નરની હીમત-યઈ છે નેની તે સજામા કીમત.

અશીશ લોકની આઘ છે બલાઇ નેકીની-ન થાએ વાતો તેથી કાંઈ સેજીની.

પરીણામ તેવુંજ દીખાવેજ છે-આઘાકીનુ પાંછીની શીખવેજ છે.

શોકર કરે તે પર વાંચનારા ઇઆન-ખોદા રાખે તેમને મદ ખરકરાર.

ઉપલા ટેકાની બાબદમા આ એકનું ખોલવું પૂરું થવા પડે, સરનસીને શેડ મનમેરણની દરખાસત ઉપર સજાના જરૂર મત માંગેઆં, તારે સરવે સત-

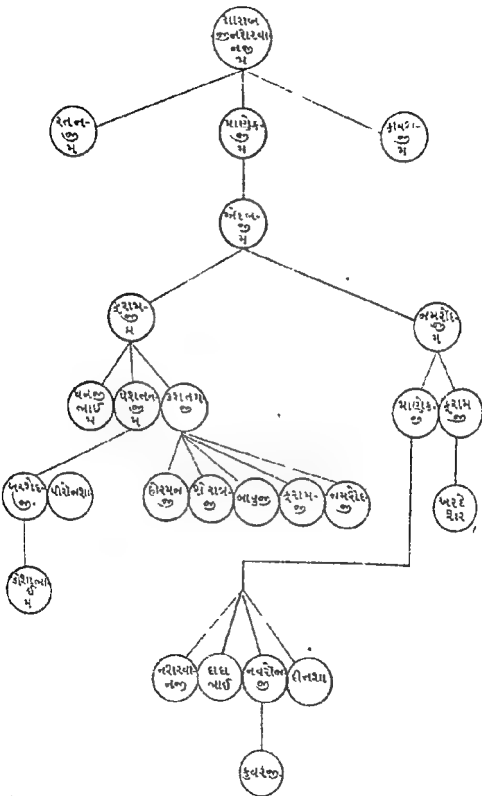
છોઝ્મે ખેલુના બાસાંનો સરખી રીતે. ખાહલ ગએઆથીની તેવનના સવંતર પણાની સનદને મોટું માન મલેલ હું.

આ કુટુંબની કીરતીને વીચેસ કહિઆત આપનારી એક વાત ને પરકાસ પાંમલી દેખાએચ, તેને નો હોઆં દાખલ ન કરીએ તો આ અહેવાલ અધૂરો કેહવાએ. મીં હોરમતજી અરદેસર ધનજીબાઈ વાડીઆ, જેણાએ અંગરેજી વીદિઆ સારી રવેચે હાંચેલ કીધેલી છે, અને જેવન બારીસાટરનો અમેઆસ કરવાસાઈં પેલાત સુધી ગયા હતા; જાંહાં પોતાની ધારણામા ફતેહમંદ ઉતરેઆ પછે, તે બાબેની સનદ તાંહાંથી મેલવી લાગીને છં સને ૧૮૭૧ ના મારચની ૨૧ મી તારીખથી આપણી હાઈ કોરટ ખાતે પોતાનો પતીતર ધંધા ચલાવતા રહે-આને લીધે તેમના નામીઆં ખાનદાનની હોરમતમા અતી ઘણો જામિરો થયોચ; અને તેથી કરી તેમના અસરાફ માખાપને તેઓની જઈફીએ પોચવાના વખતપર આવેશી છંદગી માહ સંતોસ પામવી હચે તેમાતો કાઈજ સંધિહ સહંમજતો નથી.

આ કુટુંબીઓની કીરતી બરેલી કેફીએતનો સમાસ હોઆ ધઈ ગહેઓ, તેટલા એક ખુરા ખખરી હેવી જણાઈછે કે, વાડીઆજી ચેં અરદેસરની સખાવતથી “ગરાંટ મેડીકલ કાલેજ” ની અંદર દાખપણાનો હોનર સીખવા રહેલી દેશી સ્ત્રીઓ માહેલી પાચ પારસછોએ ડાકટર રસતમજી નરાવંતજી આરીના હાથ હેડલ લીધેલી શુક્ત કેલવણી સંબંધી પરીખરા આપેઆ પછે, સનદો મેલવીને સુવાવડીએને સંતોસ પમાડવાનો રોજગાર યોધવા સાઈં છં સને ૧૮૭૩ ના ડીસેમ્બર મહીનાથી જાહેર થઈઓછે. આ યોડીઆના સખી દીલની અજમાએસનો ઉતંમ અખતરો ઘણો વેહલો અજવાલે આવેઆથી, હવે વરગ જેમ પેહલો વખણાયોચ, તેમ તે છેલ્લો નહો કેહવાવા માટે ખીજી બાઈએનેખી તેવું ઉતેજન સદા અપાતું રેહચે તો, સંધિ નથી કે જનવાના કુદરતી કાંમની અંદર અગત વેલા કેલવાએલી દેશી દાઈએની મદદ અતી ઉપોચોગી ધઈ પડચે; અને તેથી કરી બાહંતીઆની ધાસવી કાઈક દરજ્જે ઘટેઆ વીચેનું માહ પ્રત તેમને અંદરોકાલ સુધી મલવું રેહચે.

જવણ વાડીઆના ભાઈને તાંફાંની ચંશાવત્રી.

શેઠ સોરાબજી નોસરવાનજી વાડીઆ, તથા તેમનું પરિવાર.

વાંઠાંજો બાંધવાના હોનરમા વખણાઈ ગયેલા મરહુમ લવજી વાડીઆ પોતાની સાથે તેમના આ બાઈને જે અતરે લાવેઆ હતા, તે સાહેબની કેદઅ કે બાઈની પક્ષમા બેલાઈને જીંદગીના છેડા સુધી ગાદી ખાતાંની નોકરીમા રહેલા હતા; પણ તેવનના મુજરી ગયા પછે તેમના તરણ મહેલા એકબી બેઠાએ ખાપીકે રાજગાર હાથે નહીં ધરેઆ વીથેનો સમ્મજ અજવાલામાથી દુર રહેસા જણાવોછે.

વર્ણસાવણીની ટીપમા દાખલ વચ્ચેલા તેમના ખીજ તથા તરીજ બેઠા-એને તાંહાંના ફરજદો તો હસતીમા આવેઆંજ નોહતાં, પણ વડા માણેકજી માતરે એદલજી નામનો એક વીકરે, મેલી જે મરણ પાંચેઆં, તેના દાહડા વારની વાદીખી તેમના પરિવારે બુલી ગયેલાં માણુમ પડ્યાંછે.

મરહુમ એદલજીને તાંહાં ફરાંમજી તથા જમચેદજી નામના બે બેઠાએ જનમ પાંચેઆ હતા, અને તે સાહેબોથી વસતીનો હતરેચો વેલા તેઓના પરિ-વારે તરીકે ગણાયેછે.

ફરાંમજીએ બધે જનમારે જાણવા મુજબ પોતીકા એથી મરહુમ વાડી-આજી શેઠ હોરમજીજી બમનજીને તાંહાં, અને તારપછે તેમના બેઠાએ શેઠ બમનજી તથા અરદેસરની ચાકરીમા રહીને ૭૨ વરસની જીંદગી સંતોસથી પસારે કીધા પછે, રાજ ૨૯ મે માહ ૭ મે શેહનરાહી રાલે ૧૨૨૭ ૫૦ એ હકની દરઘાહનો રસતો પકડી લીધોછે.

જમચેદજી જરે નાહની જમરના હતા, તારથી આપણે વસતીમા પર-એઆત ધઈ ગયેલા કાપડના નામીઆ વેપારી ઠકર ધંમજી અતુરની ચાકરીમા રહેઆ હતા. કામકાજમા જેમ આલાક દેખાયા, તેમ વધતાં વધતાં તેજ વખનાએલી પેહડીના સંબંધમા એક પરમાણીક પંતીઆલા તરીકે જોડાઈને બધે જવ તેમાજ રાજી રાએઆને લીધે, વાડીઆને બદલે દામજી અતુરના જમચેદજીની અઠકથી હીંઆં આલખાયેલા હતા. એ સાહેબની પોતાના વડા બાઈની પુઠે ૭૨ વરસની વચ્ચે પુગીને, રાજ ૮ મે માહ ૭ મે શેહનરાહી રાલે ૧૨૩૩ ૫૦ એ બેહસતનસીન થયાછે.

ઉપલા મરહુમ ગરહસયના વડા વીકરે મી. માણેકજી, જે બચગીધીજ ખાપની તાપેદારીમા રહીને કાપડના ધંધામા મરાયુલ હતા, તેવણની આજ કેટલીક મુદત યાઈ એજ પેહડી મહેલા આગલા વલીવટદાર ઠકર લખમીદાસ દામજીની સાથે પંતીઆનું જોડીને મી. લખમીદાસ માણેકજીની અટકે સારી આંટ સાચવી કાપડનો વેપાર પરમાણીકણથી આણુ રાખી બેઠોછે. એજ ગરહસયના એક ખીજ બાઈ, તથા કાકાના વીકરેઓની ખાખદમા કાંઈ જાં-ણુવાજોગ ખીના નહીં હોવાને લીધે, વર્ણસાવણીની ટીપમા તેઓના નામોની માતરે વાદી આપી આ નામીઆં ખાનદાંનનો અહેવાલ હવે બંધ પાડીએછે.

કાંગાંજીના કુટુંબની કક્ષીએત.

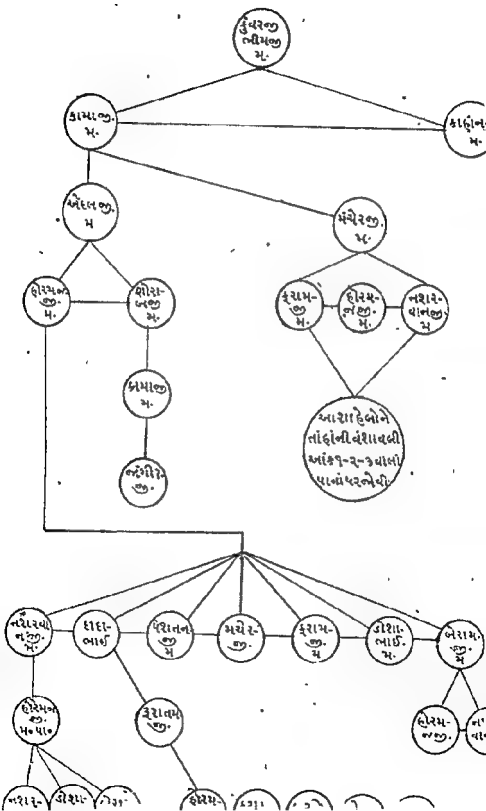
અખર કાહડતાં હેતું માયુમ પટેલજી કે, મયામે જણાવેલી અટકવાનું અસલ નામ પરાવનાર ચેક કાંગાંજી કુંવરજી મુરતની પચ્છમે પેલે પાર આવેલાં “ટેણા” ગાંમના રેહવાથી હતા. તે ૧૦ ૧૧૦૮ મા વાડીઆ ખાંનઘાનને પરખેઆત કરનારા વડા ચેક લવજી સાથે ગહના સાથી વધને પોલીકા ખાંનગી કારણે વતન છોડી પેહલવેહલા જરે મુંબઈમા આવેઆ, તારે તેમની ડામર વરસ તીચકની હતી; અને તે હુમાને જોતાં ગારે ૧૦ ૧૦૮૮ મા જનમ યએલા જે ધારીએછે, તે એટલા મોટે કે એવણની જેડુ અરેડુ કોઈનુ ઘેર ૪૦ રાને ૧૭૮૬ મા વેચાએજી હયે, તેના અવ ઉપર તે વતનના ઉવાજ પરમાણે આ રાહેમે પટાથી દાખલ કીધેલી રાખાની એઅદત એજ કુટુંબખીના એક બાએગરાલી યોડીઆએ હમાને રેખાડીઅ, તેને પુત્રી રીતે બહલ રાખી કહીએઅ કે કાંગાંજી ચેક તારે પકી જામરના મુંબઈમા પરખેઆત યએલા જણાતા હતા. મુંબઈમા આવેઆ પછે કેહઅ કે રારકારની તરેજુરી ખાતે કોઈ પરખુ વડા કાહડેખારી હતો, તેના દાખ હેકલ જુજ પગારે આકરી ગહીને પોતાને સંસાર ચલાવતા હતા; અને વખત સારા તેથી હુક મુરતમા ખોદાની મેહરખાની પાંખી ચોડાક સુખીખી થયા હતા. આ ચેક મુંબઈમા આવેઆ તેની ઘણાક વગર આગમ-જથી અતરે વતન કરી ગેલા ચેક જમચેદજી બીમજી ગામડીઆ (આપણાં હાવના બુજોરગ અકાખર ચેક ફરામજી નોચેરવાનજી પટેલના વડા) તેમના મામા થતા હતા.

આ કામાજી ચેકના એકલજી તથા મનચેરજી નામના બે દીકરાએ હતા તેઓના જનમ અતરે અથવા ગામમા થયા તેની પકી અખર મહી નથી, પણ એટલું તો ચેકસેછે કે તે સહેમે પોતાના બાપની સંબાલ રેકલ હુધરીને જે માઠા થયાઅ, તારે તો અલખતાં હીઆજ અવતરેલા રેવા જોઈએ. એ માહેલા

* એવણની સાથે એકજ વખતે આવેલા (દીનીઆર ધાંધીના બાવા) ચેક કાવસજી હીરજી, ધાંધીની કુકાણ કાહડી બેઠા; અને તે પછે બીજા ધધામા પકીને જે પરખેઆત થયા, તે બાપેની ચેકસ હકીકત દાય આરી નહીં. પરતીએતી પધરાંમણીના મયાલા હેકલ આવેની ટીપમા મગહમ લુલા વાડીઆનું નામ જણાવેલુછે તેવણ નહીં, પણ તેમના બાવા રાપુર રતનનેખી પાછલથી અખર મસેઆ મુજબ લવજી વાડીઆ ગોઘીના કામ સાર પોતાની સાથે પેહલવેહલા સુર-તથી લાવેઆ હતા. એજ ટીપમા દાદા જટલમેનને દીનીઆર ધાંધીના બાઈ જણા-વેઆઅ, તેમ નહીં પણ પાછલથી પકી અખર મસેઆ મુજબ તે સહેમે એક બી-જના પેહવાઈ હતા; અને તેવણના બાવા કાવસજી આદજીને અસલ ધધે ક-ડીઆનો હોવાથી કેહઅ કે, કેટલાક ઘેરની બીત વગેરેનું કામ તેનાએ બાંધીને સંપુરણ કરી આપેઈ હતું. દાદા જટલમેને સાબલેઆ પરમાણે બાપથી નીરાવા રાજગાગમા રેકાઘને પોલીકા બાઈ માણેકજીની સાથે પેહલવેહલુ લીલાંઉઆનું કાહરેઈ હતું, અને તે દાહડથી તેઓનું પરીવાર લીલાંઉ વાલાની અટકથી પરખે-આત યએલુંછે.

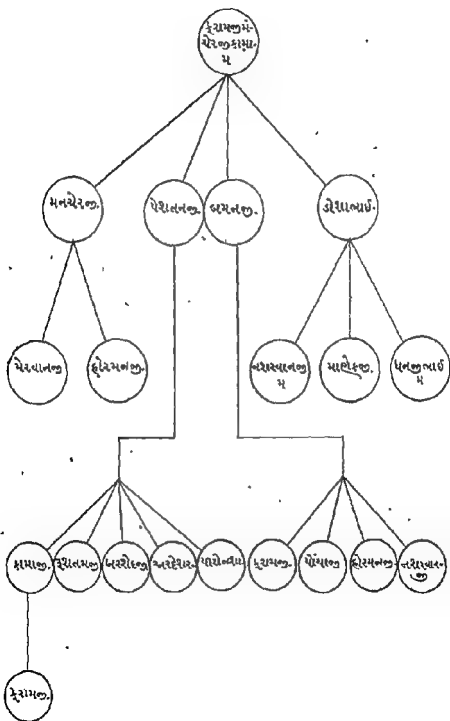

श्रीमान्श्रीकुटुम्बजीवंशावली.

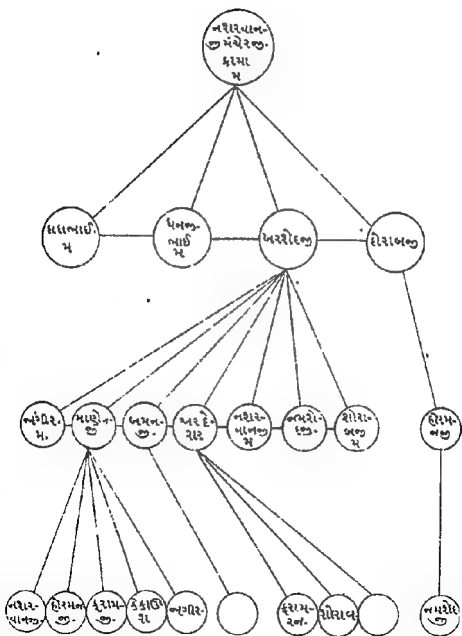
કામાળનો કુટુંબની વેશાવલી.

(૧.)

કામાજીના કુટુંબની વંશાવલી.

(૩)

એદલજીની કારકીરદી વીચેની કેફીએત તો હાથ આવી નથી, મગર મનચેરજી વીચે એટલુંજ સાંભલેજીએ કે તેવણ ચીન સાથે મેહોસા વેપાર ચલાવીને એકવાર વાંહાંણવટીના દરબન સુધી પોંહતા હતા. જમ્માંનાની બલમીએ કોઈને સદા ધમ્માંરી આપી નથી તેમ મનચેર કાંમાંજી તેની ગીરદેરી યુંગાલમા આવી પડેઆથી, પાછલે દહડે ધણુંજ સંકટ ખમીને મરણ પામેઆ હતા. તેમના વડા બાઈ એદલજી તેણાની પછે અથવા આગમલ મરણ પામેઆ તેની, તથા મલકુર શેઠ મનચેરજીના મરણ દીવસની સનદ બેહુ બાહજીના પરીવારે માહેલા કોઈખી ચરહસયની પાસે સમવાઈ રહેલી નથી.

એદલજી કાંમાંના જે દીકરજીઓ મધે એક હોરમજી અને ખીજા સોરાખજી નામના હતા જે માહેલા વડાને જનમ તેમના મરણ વખતે હોએલી જીમરના પરમાણુ યુજ્યે રાતે ૫૦ ૧૧૩૫ મા યએલો મુકકર થડેછે; અને ખીજા સાહેબના જનમ તથા કારણાર વીચેની કેફીએત બણનારે તેવણને એકજ પ્રેર દીકર કાંમાંજી નામનો હજસુધી હજઆત રહેલો હોતો, તેવણ ચોડીક નોંધ આપો રાખતે; પણ તે ખીચારે ઘણી મુદત યઈ યુજરી ગયાને લીધે તેમની હકાએતની સાથે નસલખી ખતમ યઈ મુકીછે.

શ્રેઃ મનચેરજી વધદે કાંમાંજીના પરીવારેની પરખેઆતી.

ઉપલા યુજેરગ જારે યુજરી ગયા તારે તેમણે તાંહાં આદતાલીએ બખ્ખ-શલા તરણ પ્રતરે હજઆત હતા, જેઓ મધે શેઠ ક્રાંમરજ, હોરમજી, અને નોચેરવાંજી કાંમાંને નાગથી આપણી ટાપુ પર એલખઈતા હતા; એ માહેલા વડા બાઈએ તો ચીન ખાતે અડીક તથા ખીજા માલનો મેહોસા વેપાર ચાલુ કીધો હતો, કેમકે તેહવા વખત ઉપર પરચુટન જનસનો તાંહાં ખપ સારો હતો, અને તેનો રેજગાર કરનારા ચોડા બણાં હોવાથી તે સાહેબને તેમાં નફોખી મન માંગતો મલતો હતો. તેમનાં વચલા બાઈ આપણી ટાપુ ખાતે મરહુમ શેઠ ખરજેરજી જ્હાનાબાઈ ઘવંરને તાંહાં અસલધીજ મેહતામીરીમાં જે મસ-ચુથ રહેલા હતા, તેથી તેમને એજ આલખાત વણાં કોઈ પીછાંણુ નોહડું, અને નોંધલા બાઈ વીચે સાંભલેજીએ કે, મરહુમ શેઠ નોચેરવાંજી પીછીટના હાથ હેઠલ કુખાસનું કાંમ કરતા હતા; પણ તેમના વડા બાઈ એક ક્રાંમરજ કાંમાંનો વેપાર જારે વીસેસ રેલાયો, તારે ચોતાના બેહુ બાહજીને તેમાં સાંમલ રાખીને એકસંપીથી પહીવટ ચલાવવા લાગા. જ્યાં ખીચારકાંમ વીગેરે વેલાતી સાંમાં-ણુનોખી ધંધો એકવાર તેઓએ ચોતાને હાથ હેવાતો કરી લીધો હતો કે, જે ચીજ કેયે નહીં મલે તો કાંમાંને તાંહાંથી હાથ આવી સખતી. એ તરણે બાહજી મધે દરએકને તાંહાં ચાર ચાર દીકરજી ઉપરાંત કેટલીક દીકરીઓ-એખી જનમ લીધો હતો, અને તેઓ સમલજી વસતીવારીથી આજે એટલાતો ભરપુર યાએલા દેખાએય કે, આ કાંમાં ખાંનઘંતનાં નોંધલાં તથા મોટાંએને

અખીતાં ક્રીધાં હોય તો, બાદતાલાની બખસેસથી એક નાંધલાં સરીખાં ગાંમડાંની વસતી નેટલાં દેખાઈ આવે. ઉપજા તરણે બાઈઓ માહેલા વડા શેઠ ફરાંમરજ શેજ ૧૪ મો માહ ૧૦ મો કદીમી રાણે ૧૧૯૨ મા વરસ ૪૩ ની ઉમર બોગવીને, તથા વચલા શેઠ હોરમજજી ૧૧૯૭ ના કદીમી મોધા માધાને શેજ ૪૪ વરસની વયે મુજબીને મરણ પામેઆ છે. આ બેઉ બાઈઓના વહીવટનો બધો જોનો તેઓના બાલક હાઈઆંઓના સંબાલ સહીત, હાઈઆત રહેલા નાધલા બાઈ નોચેરવાંનજી કાંમાને મૌધે ને આવી બોઠા, તે મુજબ તેનાયે પરમાણિકપણે સઘણું કામ આટોપી લઈને છોકરાઓ તથા બતરીજઓને અછી કેળવણી આપેઆમા કસી કશુર રાખી નાહતી. બતરીજઓને જેમ જામરે પોંચતા જોયા, તેમ તેઓના બાપીકા વારસાનો હક દરએકને હવાસે કરી તે બાબેના જર જોખંમમાથી ફારજ થયા પછે, શેઠ નોચેરવાંનજી કાંમાયે પોતાના વેહવા-રને સારી આંતથી સાગવીને સરાહી ધંધાની સાહેતાથી મોટો દરવીય મેલવી લીધો હતો. ઘણા વરશે સુધી કાંમાં કુટુંબમા વડાપણું બોગવીને શેજ ૨૦ મો માહ ૪ થો કદીમી રાણે ૧૨૨૫ થાં એ ૭૨ વરસની જઠફીએ પોંહથી બેહ-સતનથીન થયા. આ ગરહસયની પુંજમાથી તેવણુના હકદાર વારશેએ હીથે પડતો દધવત ને વેહથી લીધો, તે આગમજ પોતીકા પીતાની યાદગારી કાંએમ રહેવાના હેતુથી રખીઆ સવા લાખની એક થાપણુ અલાહેધી કાહડીને એથીએ માહેલા શેઠ દાદાબાઈ હોરમજજી, પેસતનજી હોરમજજી અને મર-હુમના દીકરા ખરશેદજી નોચેરવાંનજી મલી તરણુ સહેબોના સંબાલ હેલ રાખી, એ બાબેના લખતમા હેવા બંદોખસત કીધેલા કેહવાએછે કે, ઉપલી થાપણુની ઉપજમાથી મલવી જોગવાઈએ શેઠ નોચેરવાંનજી કાંમાને નામે ઉપીચોગી ધરમખાતાંમા ઠરસવીએ ખરચતા રહે, અને મુદલને સંબાલથી સાચવી રાખે. હાથી મુજ સરત મુજબ મરહુમ શેઠ નોચેરવાંનજી કાંમાંની નહઅતે ઘણાક ગરીબ કુટુંબોનો સંસાર સચવાયા ઉપરાંત તે મરહુમના નામથી તેવણુની હાઈઆતીમા સ્થાપેલી જરથોસતી છોકરીઓને મલવી કેળવણી બાબેની નીરાળનું આનું પણ સારા પાયા પર ઉસતવાર રહેલું સંબલાએછે. શેઠ નોચે-રવાંનજીના વારશેએ પોતીકા પીતાના પુત્ર સાહે કુલ રૂ૨૮૦૦૦ ની એક રકમ અપસ અપસમા ભેગી કરીને, જુદાં જુદાં ધરમમા વાપરવા માટે તે ખાતાં-ઓના દરએક વહીવટદારને સપુરદ કરી લીધી હતી.

ઉપર જણાવેલા ત્રણે બાઈઓનાં હાઈઆત રહેલા મધથી કેટલાએક દીક-રાઓએ તેમને હાથ વારસાનો મલલાં નાંણાના ઉપીચોગ કરવા માટે વેપારની સરઆત વેહલવેહલી થાં ૧૨૧૦ ની સાલથી ચલાવી. જાંહાં સુધી દાહાડા મોહ-એઓ તાંહાં ટુલીક, સઘલા પીતરાઈ બાઈઓ એકેક ઉપર સરસાઈ મેલવીને એવાતો ઉગી નીકલેઆ હતા કે, એકવાર વાંહાંનવડીઓખી યાદને ચીન, કલ-કતા, સીંગાપોર, વેલાત, તથા માહેલાં કેટલાંક પરાંતો મધે દરએકે પોતાને નામની

* પાછલથી તેમા શેઠ મનચેરજી હોરમજજી તથા કેઅસર રસતમજી કાંમાં હુંમેરાયા, તેઓ સુધાં એ ધરમખાતાના હવડાં પાંચ ઠરસડીએ કેહવાએછે. નોંલે

સાખા પેહડીની પેસારી હતી; અને કાંમકાળની ચાલાકીએ સરાંડી બજારમાં
એવીતો આંટ દોપાવી દીધો કે, તેઓની સાથે સંબંધ રાખનારા કેટલાક વેપારી-
ઓને કોઈ કોઈ વખતે તેઓનાં નાંમની જાંમીનગીરી મેલવવાની અગત પડતી,
તો તેહવાઓનું કામખી કરી આપવાની આગેવાંણી 'એ સાહેબો ભુલતા નોહતા.
પણ આસમાંની દોરનું ચકર જરે બદલાએજ તારે ધન સને ૧૮૬૫ માં સેર-
શટાની આફત બરેલી કાલી વાદળી કોઈએ સપણેખી નહી ધારેહ હથે તેહવી
જહડકથી એઓ માહેલા કેટલાક જણાઓને માથે એવીતો આવી બેઠી કે, છતી
પુંજ ઉપરાત વેપાર વણજથી ગેલવેસા મુખલક નરે. જોહતાં ગાંમનાં માટાં
કરજમા રાપડાઇ ગયાને લીધે, તેહમાંથી તેઓ સમાંધાંણીની રહે પાર ઉતરી
સએઆજ નહી. એ પાંનદાંનનાં ચાર અથવા પાંચ સાહેબો જોઓ અસલ-
થીજ તેમનાં ફડાં બાએગે તેહવા લોખમાં પડ્યા નોહતા, તેઓજ માંતરે
આપણે સાથે પંચી રહેઆ, અને બાકીનાં સંધલઓને પોતપોતાનો વહીવટ
બંધ કરવાની જે ફરજ પડી, તેમાં સેકડો જણાઓની રાજીનો નથીજો તેઓને
હાય હતો તેની સદનતર નીકળી ગયાથી તે બીચારાઓ એકેદમ નીરાસ પાંમીને
ખીનરોજમારે ધણુંક મુધી રહજલતા રહેઆ; જે વીથેની વાત જણાવતાં
અતીઅંત કુખ ઉપજેછે. એ કાંમા કુટુંબના નખીરઓ મધેનાં ચોડાક જણાઓ
હાલ પહેલી આફતમાથી એકવાર મોકલા યુદ્ધને પાછો ધનધો રોજમાર અલા-
વતા હવડાં માલુમ તો પડઅ, પણ ગઈ મુજરેલી જોહજલાલી તેઓને હાય
આવતાં ધણી લાંમખી મુદતનાં વાએધાની વધી રાખવી જોઇએ.

શ્રેષ્ઠ હોરમળજી એવલજી કાંમાંજી.

આ શેઠની હકાએત જેટલી દુકમા જણાવીશું, તેટલી તેમની નેક નાંમી
બરેલી કારકીરદીનું વર્જન ધણુંજ યોજદાર તથા માન જરેજી વખણાશે. બાર-
હકતાએએ તેનાને બુખશેલી સખતી, તથા નીતી ઉપર હકઆતીની છેડી ધડી
મુધી પોતે એવાતો ઉસતવાર રહેલા હતા કે, તેટલીજ બરકતથી સંકટના
વખતામાખી સંતોસ પાંમતા જોઓએ તેવનને જોયા હથે, તે સાહેબો તેનાની
મુધીની કીંમત ખીલાંણી સખથે; માટે વીથેસ સરેહ કરેઆ કરતાં તેમના
સનસારી સમાચાર લેવાનીજ માતરે રજા માંગીએછે.

આપણી ટાપુ ખાતેના મરહુમ શેઠ એવલજી ખમનજી (ઉરે એવલકાકા)
જરે મોહલા વેપારની આડતનું મુખલક કાંમ લધને ચીન જતા હતા, તારે
આપણા આ હોરમળજી કાંમાએ તેણાને તાંહાં વાજોતરીની ચાકરી મેલવીને
રાણે ૧૧૫૫ યં મા ચેહલવેહલી સફર તે તરફની એખતેઆર કીધી એટલુંજ
નહો, પણ તેમની સંગતમા ધણા વસ્સો મુધી રહીને વેપારના કાંમની સારી
માહિતી મેલવી લીધા ઉપરાંત, મનની અંચલાઈ વાપરીને ચીના સોડાની સખત
ખોલી સહમજવાની વલાંણુ દેવીતો પ્રસ્તી પકડી હવી કે, તેથી કરી તેવણને

“પાહાવા” ની અટક હાથેય થાઈ; કેમકે કોઈની પગેથી એકમાથી ખીણ જુળાનનો તગજુમો કરી સહમજનવે તેને ચીના લોકો “પાહાવા” કરી કેહ્યું. આટલી માહિતીને લીધે ધણીવાર આપણી માછ ગીકાગદગ, તથા સુપરીમ કો-રટમા આ સાહેબ ગામમાં હાજર અસતાં ચીના બંધવા અથવા માખડીઓને સહમજનવા માટે તેમનું કામ અગ્રીઉપીચોગી થઈ પડતું હતું; અને તે બારે નવાયાધીસો તરફથી તે જુનેગને બહુ માનની મલત્રું હતું.

એ ઉપરાંત એક હોરમજનજી ખીણ અટકથીની આપણુ વચે જે આલ-આમિયા હતા, તે આટલા માટે કે તેણુ ધણી મુદત મુધી અદ્ય કાકાને તાહા મેતાગીરીમા મસજુબ રહેઆને લીધે ચીના લોકો તેણાને “ચેચી”* કરી કેહતા હતા. આ સાહેબના પરમાણીકપણાની ખુબી વીચે, ધણાક ચીના વેપા-રીઓ તથા ગરહસયોને મોહડથી આ નોંધ સનારે ચીનમા વખાણુ શાબલી હતી; અને તે વખતપર આપણી તરફના જેની માહેબો તેણાની સગાથે વચેલા હતા, તેઓ માહેબા જે હઈઆત હચે તો, તેઓની તેની સાઅદત આપવાને કમુ જુલચેલ નહીં.

હાહાડમિ બરે ચહડલી દગા દેખાડી તારે આ એક હોરમજનજી કામાં ચાકરીમાથી ચાકયા થઈને સવગતરપચે પોતાનો ખાનગી વેપાર તથા લોકોની તરફથી મલતી આડતનુ કામ ચલાવવા લાગા; અને તેવા સખબથી વેપારી મંડડીમા એક નીલીમાન ગરહસયે ધખવ પગેઆત થઈ પડેઆ હતા. કે-હ્ય કે આપણી કોમના મરહુમ અકાખર સાહેબ વાડીઆછ હોરમજનજી ખમ-નજના બોહલા વેપારના કામની આડત મેવવીને ધણાક વરચે મુધી તેનાએ જાલવી રાખેલી હતી; અને જાતી મેહેનત ઉપરાંત બહી મીલનસારી, અને ચોખી દેઆનતદારીનુ રૂક ફલખી તેનાએ હાથેય કીધું હતું; પણ હોનાગત ધણી વખતે ધનસાણુને હેવી સકટમા એકાએક રૂસાવેચ કે, તેનું બાણુ હાથમા નહીં રહેઆને લીધેની ન ધારેલી ખીડાને બાગે તે ચહડેચ, તેહથીજ કોઈ ખુંડી નડત આ અથો અસવતવાલા હોરમજનજી પાહવાના બવીરા ઉપર આવી બમેઆથી સંબલાએઈચ કે, મેહેજ વાતની બોયા ચાખીના અતસનો વેરભાવ રાખી, તેમના આડતીઆઓ માહેબા કોઈએકે કેટલાક વરચે તુલીક કોરટમા તેમની સામણે વાધાઓ હુબા કરી જે મુકદ્દમો આડુ રાખેઓ હતો, તેની સફાર વાસતે જવાખ આપી નીતીને સંભાવ કરવા જતા દેવતની/પખ્તેમાલી સાથે આ ખાઆરા દીનદાર જરચેસતીની ખાવ નીકલી ગઈ હતી; જે ઉપર કચોખી ગમ પકડેઆ વના ધીરજથી સતોરાને સવાધીનમા રાખી અસલનીજ મુઆફેક દયા, હાતા-રપણુ, તથા પાક દેઆનતદારીને ધણીજ ઉસતવારીથી વલગી રહેલા હતા; એટલુંજ નહીં પણ તેહવા સકટના સમાપર જેની કોઈ આયેઆનતો તેમની દેવડીએ ખેરાત માગવા આવે, તેને ખાખી હાથે કમુ જવા દેતા નોહતા; અને

* ચીનાની બોલીમા “ચે” લખનાર, અને “ચી” કાગલને કેહ્યું; અને તે બેડુ રાખે બોડાયાથી “ચેચી” માને લખનાર અથવા મેતાનો ખરે અરથ થાએકે.
નોં લ.

તે એટલાં વેરકે પધસાની તંગાસમાં ઘણાજ આવી ગયા છતાં પેર માંહેથી કો-
ઈ ખી ચીજ વસત આપી તેહવા મોહતાજેની છુપા આતમાંનો ગુપત આશીર-
વાદ પાંમતા હતા. આટલી સખાવતના બદલામા તે જગત કીરતારની જરે
અપાર કીરપા પાછી થાઈ; તારે તેમનાં એક બલ્લા મીતર મરહુમ શ્રી કર્મજી
કાવસજી બનાંજીનાંમે આપેલી ઉચ્ચથી આ નેકબખત પાહવા સાહેબે જમ્મી
વખતે યં ૧૧૮૮ માં ચીન ખાતેની સફર જરે પાછી એખતેઆર કીધી, તારે
આપણી ટાપુના કેટલાક વેપારીઓ તરફથી આડતનાં કાંમની તથા તાંહાંના
મોઠ મોઠા હાંમવાલા ચીના મીતરોની અછી મદદ મલી; અને તેથી થોડાંક વરસ
તાંહાં રહીને અસંખ જેહવા તો નહોંજ પણ પોતાના બચાંઓનું સુખ ચેનથી
માનણુ થામે તેટલું મેલનીને યં ૧૧૯૨ માં સવરગી રાજની વસતીને છેલ્લી
સલાંમ કરી ખુંબઈ ખાતે પાછા પધારેઆ. જાંહાં સાત વરસ તુલીક બાકીની
જીંદગી જોહોજલાલી સહીત પુરી કરીને તાંહાંથી જીવેદાંની આબમમા નીરાંતે
વાયો લેવા સારું રાજ ૦ મો માહ ૧૧ મી કદીમી રાણે યં ૧૧૯૬ માં ફુલ-
ગુજાર થયા તારે તેમની ઊંમ વરસ ૬૪ આસરેની જણાઈ હતી. આ સા-
હેબ યુગરેઆ તારે શ્રી નસરવાનજી, દાદાબાઈ, મનચેરજી તથા બેશંમજી
નામના દીકરાઓ ઉપરાંત એક દીકરી મલી તેમના પાંચ ફરજંદો જે હજીઆત
હતાં, તેઓમાથી વડા તથા નાધલા મલી બે દીકરાઓ તારપછે એકેકની પુઠે
મરણ પામેઆ; અને બાકીના ફરજંદો તથા બીનાં પરીવાર કીરતારના ફરજો
કરંમથી બરકરાયે સામે આપણી વસતીમા બેલાએલાં માલુમ પડેછે.

શ્રી મનચેરજી હોરમજી કાંમાં.

કેઅસરે જેજદીઆર નામના ઈરાંની જરથોસતી સાથે તાંહાંથી આવેખી
તેમની ૪ મહિંબી નાજબાનું નામની તરીજી દીકરી, જે શ્રી હોરમજીજી એક-
લજી કામાંજી સાથે પરણેઆ પછે, તેનીને પેટથી એકેકની પુઠે પેદા થએલા
૭ મોહલા આ તરીજી સપુત યં ૧૧૮૪ ના કદીમી પેહલા મહીનાને છો
રેને જનમ પામેલા માલુમ પડેઆછે.

આ શ્રીની જીંદગીના હજીવાજની સરખાતમા આટલી વાત અતરે
દાખલ થવી જોઈએકે, એવણુ જરે વેહવાર વરતવા લાગ્યા તારે તેનો ઉત્તિ-
શોગ હાય ધરીને પેહલવેહલા પોતાના બેથી શ્રી નસરવાનજી મનચેરજી કામાંને
તાંહાં, ૧૨૦૩ ના કદીમી બોરસદ માહથી તે ૧૨૦૭ ના કદીમી અરદી બેસત

* તેમની પેહલી મોહરદાર નસરવાનજી નામના એક દીકરાનો જનમ આપીને
મરણ પામેઆ પંડે, ઉપલી ઈરાની અબલા સાથે પરણેઆ હતા; અને તેનીનું
અમલી નામ બદલીને કેહમ કે હીઆંના રવાજ પરમાણે મીરીબાઈ રાખવામા
આવેજ હતું. જુલો "ચીસાલે એજ હરે સીઆતે ઈરાન" નામના પુસ્તકને
પાને ૧૬૨ મે.

નો. લે.

માહ સુધી, અને તે પછે થોડાં અરથેજી કાવસજી બનાજીને તાંહાં તેજ સાલના કઠીમી થેહીયર માહની સરઆતથી યુનીમગીરીમા રહીને ૧૨૧૩ ના કઠીમી તીર મહીનાની આખરી તુલીક નોકરી કીધી હતી. આ બેહુ ટેકાંછિના બોહોથા કારોબારનો ઘણો સારો અનુભવ હાંચલ કરી લીધો હતો; અને તેનો પરતાપ અથા ઉસકેચા કે, પેહલે ટેકાંછિની વાંછોતરીમા જારે હતા, તારથીજ પોતાના વડા બાપ થોડા દાદબાઈના પંતીઆલા પણામા થોડા થોડા વેપારખી સર કરવા માડ્યો; અને તાંહાંથી પછે વખતની વલાણુ જેમ હાથ આવતી રહી, તેમ વેપારની અંદર આપણી વસતીમા વખણાવેલા થોડા નસરવાનજી બમનજી મોદી, બરજોરજી ફરામજી કોલીદરના* તથા પોતીકા નાધલા બાપ બેરાંમજીને સાંમેલ કરી કારખાનાનાં મોટા પાથપર અર્થૂતો રચાવી લીધું કે, મુંબઈથી ચીન તથા તાંહાંના કોસતઅો વચે "અમા" નામની અેક સકુનરખી તેમની પેહડીઅે ધી સને ૧૮૪૩ અથવા ૧૮૪૪ માં વેચાતી લઈને ઘણી યુદત સુધી ફરતી રાખી હતી.

મુંબઈ વચેઆ પછે ઘણીક વરણુના સરીમંત સાહેબો લાખો અથવા કરોડો રૂપીઆનાં વેપારની ઉપલપાયલ કરી ગયેઆથ, પણ તે માહેણા કોઇખી રૂથી થોડીઆ વેખાત તરફ પોતાનાં નાંમથી વેપાર, અથવા આડત ચલાવવાની પેહડી લઈ જવાને કબુખી હોંમતવાન થઇ સજેઆ નોહતો. હાલું કીરતીવાન કાંમ ઉઠાવી લેવાનું ખીડું જહડકનારા પેહલવેહલા પરમાણીક પ્રસ મથાલે, જણાવેલા ગરહસય પરજેઆત થયા, અને તેમા તેવનના બાપઆ ઉપરાંત કેટલાક પીતરાઇઅો અેક* મતથી ભેગા મલેઆમા, નહીં બનેહું કાંમ કાંમા ખાતદાને થેહલથી બજાવીને ખીજઅોની આંખો ને ખોલી કરી આપી, તે વાતને જરૂર કરી હોંઆં નોધી રાખવી જોઈઅેઅ કે, આ સકરમી થોડા પોતાની સાથે થોડા કેખસર રસતમજી કાંમા તથા ખરોફસર દાદબાઈ નવરાજજીને પંતીઆલા દાખલ લઈને પેહલવેહલા ય. ૧૨૨૪ માં મી. કાંમા કું. ને નામની પેહડી હુંધાડવા માટે કોઈ અેવે રૂઝે મોઘડીઅે લંડન ખાતે ગયા હતા કે, લગભગ ૬ વરસ તુલીક તાંહાં માત્ર બરેલી ચીતે વલીવટ ચલાવીને જારે ૧૨૩૩ ની સાલ (ઉપલા બે સાહેબોતો યુદતની ઘણાક વરસ આગમજીની પંતીઆલું છોડીને જુદા પડલા સાંબલવામા આવેઆથ તેઅો વતરોગે ખીજ) સઘલા પંતીઆલાઅોની રાજી ખુશીથી પેહડી જારે કાહડી નાખી, તારે દરઅેક ભાગે વધારા તરીકે લાખો રૂપીઆ તેમા લાગતા વલગતઅોઅે વેહચી લીધા.

* આ ગરહસયખી ઘણા વસથોવેર જોડાઈ રહેઆ પછે મરણ પાંમેલા માસુમ પડ્યાઅે.

† આ સાહેબોના સંબંધમા મુંબઈ ખાતે મી. દાદબાઈ તથા મનચેરજી કાંમાની કું. ચીન ખાતે (૧૮૪૨ ના સાલથી) મી. દાદબાઈ તથા નસરવાનજી મોદીની કું. સીંગાપોર ખાતે (૧૮૪૬ માં) મી. બેરાંમજી હેરામજી કાંમાની કું. તથા કલકત્તા ખાતે મી. બરજોરજી ફરામજીની કું. મહી આર ટેકાંછે અરસપરસના વેપાર તથા આડત ખાતાંની પેહડી ઉખી કરીને ઘણા વરસો સુધી આણુ રાખી હતી.

પેહડી જીવકેઆની આગમન તેના બંડાલ માથા આ શ્રેડીઆએ પોતાના ખાનદાનની ઈઆદગારી તે તરફ કાંચેમ રાખવાનો હેતુ ઈછીને, રૂ ૪૫૦૦ ના બે મોટાં ધરમખાતાંઆ ને આયુ કરાવેઆં; તેમા એકતો એ કે, “ધુની-વરસીદી કાલેજ” ને ઈ૦ સને ૧૮૬૩ મા આપેલા રૂ ૩૦,૦૦૦ બાપે તેની કાંઉનચીલને એવું લખી વાલેજીએ કે, “કેલવણી ખાતાને આગલ વધારવા સારું કાંઉનચીલની નજરમા દુરસત આવે તે રીતે રકમને રૂકવી,” આ બેડને કાંઉનચીલમા મોટા ઉપકાર સાથે કબુલ રાખતાં એવો ટેડાવ નોધાયેલો કે, “જે વીદ્યાચાર્યીઆના લાભ માટે અપાએલી રકમ વધડાયે તેમા મી૦ કાંમાં “કું” ના આ બલાં કાંમ તથા ઉતેજનથી હાંકુસ્તાંનના વધારે દેશીઆ વીદ્યા “અને હોનશી હાંચેલ કરવામા અતરે (ઇઆને લંડનમા) સાંમિલ થાય.” બીજી સખાવત એવી સંબલાઇએ કે, આ શ્રેડે લંડનને છેત્રી સલામ કરી મુંબઈ આવવી વખતે આપણા દેસની એરખાહી ચાહી ગયલા મરહુમ સર આરબસ ફારબસ ખારનેટના બરખુરદાર મેટા ઉપર રૂ ૧૫,૦૦૦ મોકલાવીને એવી દરખાસત કીધી હતી કે, તેમના ખીતા સર આરબસની ઈઆદગારી માટે આ રકમમાથી તેને બગે તેહવી જોડવણુ કરવી. આવી સખાવત મોહમતા વાર તે અંગરેજ મરહુસથે, પોતાને રહેવાના ગાંમની આસપાસ વસનારી ગરીબોની છોકરીઆને શીખવા સારું એક પાઠશાલાની ને ખુટ હતી, તે પુરી પાડતાં “કાંમાં રૂમેલી સકુલ” નું નેક નામ સંમેજીએ; માટે આ સાહસીક અને સકરમી શ્રેડીઆએની સખાવતથી ઉપલાં માહબારત કાંમાં તે તરફ હસતી પાંમલાં નોઈ અંગરેજો મલતા અતરેના દેશીઆએ ખરેખરી ખુશી ઉપજાવેલી માહુમ પડેલો.

જો કે કાંમાં કુંપનીના કેસાએલા કુટુંબી બાગીઆએ, વેલાતના કાંમમા લાખો રૂપીઆ કમાઈને એક બીજથી છુટાતો પડેઆ; પણ ઉપલાં બે ઉપી-ચાગી ધરમખાતાંઆ નાંહાં સુધી સારી હાલતથી સચવાઈ રહેશે, તાંહાં વુલીક તેઓની સંગત મહિલા આ શ્રેષ્ઠ મનચિરંજીવની કેથિસથી તેમા સખાવત તરીકે અપાએલાં નાણા વીથેની કીરતી બરેલી નેક નામી તાંહાં જાણુક નોડાએલીજ છે.

વેલાત મયા પેહલાં ૫૦ ૧૨૧૮ મા આ ગરહસથ સીંગાપોર ખાતે પોતાના સંબંધમા મી૦ બેહરાંમજી હોમનલજી કાંમાંની કુંપનીને નામે પેહડી સ્થાપવા માટે સીધારેઆ હતા, નાંહાં તરણુ વરસ રહેઆથી પોતાની પેહડીને આખાદ હાલતપર લાવેઆ પછે તાંહાંથી ૫૦ ૧૨૨૧ ની સાલમા અતરે પાળ આવેઆ હતા.

હમારી ઈઆદદસતમા હમો જો ખુલતા ન હોઈએ તો, આ ગરહસથે બધો મધીને બે સકરે વેલાવની કીધેલી કહી સખાવેલો. તાંહાંથી જરે છેલ્લા રૂબસદ પાંમી મુંબઈ આવેઆ, તારે પોતાના પાક મજહુબને લગતા જંદ અવસતાના પુરાતમચણાની સામેતી સંબંધી, જરમેનીમા ચાએલા તરજુમા ઉપરથી અંગરેજમા છપાવેલી ઘણીક નકસો ને લાવેઆ હતા, તે પુસતકો અતરેના મોહમતાધાર મીતરે, તથા એરખાહ એસલંદો વચે સોગાદ મોકલાવીને, સરવે ઠેકાંએ તેની રાસની વીધાવી વીધી હતી; અને તેથી કરી કેહવાને ખુશી ઉપ-

જે છે કે હંમદીન બાઈચો ઉપરાંત પરાઈ કોમના પરમાણીક પ્રશ્નને પણ જરથોસતી દીનની ખીતરાઈને સારી રવેમથી પોછાંણી લીધી છે.

મુંબઈ આવેઆ પછે આ ગરહસયની કાવેલી સાથે કમાલીએત ઘટલીતો કાએસ થાઈમ, અને તેની સાખસીમા હમારી જયગી વખતથી હમા જે જોતા આવેઆય તેને ખીન રહેસતે અતરે જાહેર કરીએ છે કે, શેઠ મંતચેરજી ઉધરતી વચ્ચેથી જ કોઈની ખી સવારથ અથવા ખુસામંદ રાખેઆ વના ખાલેસ મનથી સવતંતરપણું જેવું સાખવતા હતા, તેજાન કાએસ હવડાં જઈકીએ પોંદ્યતાં સુધી સવાધીનમા જાહરી ખેસીને સારી મનસખતીથી જાહેર હોંમતના ખલ વડે સરથે પરાંણીએાનુ બહું આજ્ઞતા માલુમ પડે છે. હમારા આ ખોલવા ઉપર જેખી સાહેબ સખમંદ હોએ તે, તેઓની ખાતરી સારું માછ ઇસટ ઈંડીઆ કુંપનીની આગલી ખોરડોને એક ડાએરેકટર, અને પાછલથી નામદાર રાંણીના "રોટરા સેક્રેટેરી ફાર ઈંડીઆ કાઉન્સિલ"ના અધીકારી કપતાન ઇસટવીક જેવા નાગીઆ નરે હંડનની કોઈ જાહેર સભામા કહેલા સખસોને સંધરહ* એક ખીતરની મેહરખાણીથી હમારા જોવામા આવેઆ હતા, અને તાર પછે તે તારીખ ૭ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૨ ના "જાંમે જમશેદ" નામના દેશી વરતમાન પતર અંદરખી જે છપાએણા છે, તેટલીજ ખીના તેનાજ ખોલિમા અતરે દાખલ કરીએ છે. "I am not personally acquainted with Mr. Muncherjee Cama, but I know him well by character, and that he bears a high reputation for integrity, ability, public spirit, and generosity." હેનો અર્થ એમ થાએએ કે, મી. મનચેરજી કાંમાં સાથે રહખર ખોલઆલની તો મને કાંઈજ ખાખેસકારી નથી, પણ તેમના આમરણથી હું તેનાને સારી ખો જાંણું કે, પરમાણીકપણા, સાંમરથી જાહેર હોંમત, અને ઉદારતાને વાસતે તેવણુ મોહું માન મેલવવા લાએકનાં છે.

જરથોસતી મજહબમા જનમ પાંમેલા કેટલાક જવાંણીઆએ જે પર કોમનો એલમ એખતેઆર કરી લીધાથી, તેનુ કહેઅત વાપડીને પોતાના પાકી-જેહ મજહબની ખારીકીને પોછાંણીઆવતા તે ઉપર અનેકતરેહની નુકતેસીની અલાવતા જરે આ ગરહસયને માલુમ પડેઆ, તારે તેઓના જીગરમા તે વી-જેની સારી સહમજ ઉતારવાની શોચનાથી આ દીનદાસત કાંમાંજાએ જાહેર વરતમાન પતરમાં ઘણુંસુધી દાહપણની રહે દાખલા દલીલના દરંગ વડે કલમ કરીને પોતાનુ કહેઅત પરજ વચે પરજેઆત કીકું; જેની સાખસીમા "જાંમે જમશેદ" તથા "સુરીયોદ્યે" નામના કોઈ ખેશુમાર ખુજરાતી પતરે આજે હસતી મોગવતાં આપણી નજર આગલ ઉમેલાં છે. હાવાં કારણુ સારું "સુરીયોદ્યે" નામનું પતરતો એજ સખી શેઠના ખરચે તારીખ ૧ લી જાં-નેવારી ૧૮૯૪ થી લાગતાજ તરણુ વરસ તુલીક આણુ રાખેજ હવું, અને તે

* એનાની ખુખી સંબંધી ઘણાક ગરહસયો તથા ઉમરણો તરફથી આવેલાં કોઈ કુડીખંધ કાગલો કેહએ, આ શેઠ પાસે સનદ તરીકે એખીતાં થયલાં છે, પણ તે જાહેરમા લાવવાને દુરસત જોતા જણાવા નથી.

મહેલી માકુલ બાળકો વરણી વહીવટાથી મળાદ વેસંણ ચાચે, હેવી ધારના પોહચાડતાં દરેક સાલના જીવંજીવં મહી તરણ પુસતકો પાછતથી પોતાને ખરેખરે પરીધ કરીને, પોતાનાં હમડીન બાઈચો સાહે મજહબની મોતેખરી સાચવી આપીછે; અને તે બધો કેતાવો ઘણે ડોકણે તેવણની તરફથી એક ઈચ્છાદારી તરીકે બેઠ પણ થાઈચો.

સરકાર તરફથી આવતાં રાજકુઆરી કાંમોના સંબંધ શીવાચે, કેટલીક સંસારી સબાચોમા સાંભલેઆ પરમાણે આજ ઘણું થઈ, શ્રેષ્ઠ મનચેરજી સમાધને સાહે માન મેલવેછે; જેમા મુખીઆ કરી મુલેહના અમલદારની, પા-રસી મેટરીમાનાચેખ દોરડમા ડેલીમેટની, નામદાર સર જમસેદજી જીજીબાઈ પેહલા બારેનેટની સખાવતથી પારસીચોને વાસતે ઉભાં ચચેલાં ધરમ આ-તાંની મેંડલીના આધીકારની, તથા બીજાં ઘણાક ધરમ આતાંચોની પુંજી જલવ-નારી સમાની જગેઆ હોરમતની રહે સાચવી રખેલીછે; એટલુંજ નહીં પણ લેણરેણના કાંમોમા બાંધાનુ ચેરવસાથી લડનારા સેકોની લવાડીઆ જેમ નામદાર દોરડ તરફથી, તેમજ આનગી રીતે આ શેઠના સવાધીનમા જે સોંકાચેચ, તેના કુચોની ચેવી સંતસેસથી કરી આપતા સંખવાવાચ કે, તેવણના મુકાદા ઉપર મેહુ ચોરડવાલાચો રાજપણાથી સંતોષ પાગેછે.

માજદીઆસની મજહબ ઉપર આ શ્રેષ્ઠ અંતકરણથી ચેતવાતો મુસતછે કે, તેના ફરમાન મુજબ દરસાલની ફરજના છ ધાહંજારો મહેલા કદીગી અરદી-ખરાત, તથા તીર મહીનાની જે તીરચોનો એકેક ઘણાડો સાચવવા સાહે ચેવન પલાતથી ઊંચા આવેઆ પછે પોતાના જે બાઈચો નામે શ્રેષ્ઠ દાદાબાઈ તથા બેગમજી* ને સાહે મેલવી લઈને ૫૦ ૧૨૩૪મા નાણાની એક મોટી રકમ તેચે-ચે ઉભી કીધી. આ થાપણની ઉપજ જે વસુલ થાય તેમાથી ઉપર જણા-વેલી તીરથ ટાંકણે પોતાના મરહુમ બાવા શ્રેષ્ઠ હોરમજી એલજી કાંમાંને નામે દર પેરને મલેમાસ તથા ચોરડે ચોરડે બા આખરથી નોતરાં ફેરવીને જરથાસલીની આખી જમાતને જસંતનુ બોલન જમાડવા માટે મેલવેછે; અને તેમા ગરીબથી તે તવંમરે મુધી ઘણાક સાહેબો હાજર થઈ તેમના ઈજનને સદા ઈજત આપેછે.

ઉપરના એકાદા ફરમામા જણાવેઆ મુજબ આ શ્રેષ્ઠ પોલીકા ધરમને જેમ પેઆરે ગણેચ, તેમજ પારકા મહજબને વગેલી તે ઉપર ચેતેકોદ રાખ-નારાચોના લીલ નહીં કુખાવવા વીચેનો ચેચરો તેવણથી ઘણીવાર જણાઈ આવેચેછે; પણ તેમ છતાંની દોકસંજાચે જરે તે સંબંધી તકરારમા તેનાને ઉતરપું પડેચ, તારે કાંઈજ નહીં પણ માતરે વાજેની ફરજ આદા કરવા માટે લગાર છુટ સેવલી રેહછે; તો જોકે તે વખતેની સબીઅતાના કાચેદાથી તેવણ હરજેજ વેગસે જતા જણાતા નથી. જેની દિવાધીઆચો પેનાના ધરમ-ની, આંનીઆ છુપાઈને, પરકોમમા નહીં હવી જોડ આજુ કતપણથી ઉતરન

* આ શ્રેષ્ઠ તારપછે જે મરણ પામિઆ તે વાતને દવસંજા મે વરસ વહી ગયાંછે.

કરીને તે જાહેર લાવવામાજ પોતાની તથા પોતાના ધરમની જુજોરગી વીચારે, તારે તેઓને એખીલા ખોટારાંજ નહોં પણ તે સાથે મોઢી ખતા કરનારા સમ-જેછે; અને તે એટલાજ માટે કે, તેથી કરી એકતો તેઓની તેહવી ફરેખી મન-તકી કોઈનાની નખલાં મન ઉપર નરસ અસર પુગેઆથી, તેનો અસહી એતેકાદ અધરમીપણાને આધીન નથાએ; અને ખીજું એકે, જેમ એક હૃદીસા અને હસદખોરો સખસ ખીજવથી યતાં સાસ તથા સવાખી કાંમની બસખરી કરવાથી બેનસીખ હેએ, તેમ લાઆરે બત્રાઓની નેજી તથા કીરલીનો ઉન્ટો ચીતાર આપવા પર તેનું મન સદા દોડઆ કરે, તો તે વાતથી આ ગંભીર ગરહસથ જેમ નાખુસ રહેછે, તેમ તેવનના આ જામદા મતને રૂડાં ધેઆવથી સરીકાગનારા ધણા સાહેબોખી મવતા યતાજ હશે.

શેઠ મનચેરજીના સવતંતર પણાના ધણા માહેસા આ તરતનો એકજ દાખસા એનો ઠીપી નીકલેઆવ કે, પારખીઓમા મરણ પામતાઓને આસાએસની છેલ્લી આરામધાએ પોહ્યાડવાની પાકીજેહ જગેઆ ઉપર ૪૦ સને ૧૮૭૩ ના મારચની ૨૭ મી તારીખે પગકોમ વાલા કોઈ સખચોની ઉસકેરનીથી આપણી તરફનું પોનીસ આતું તે મકાનના મુતવલીઓને કશીખી ચેતવણી આપેઆવના, અને તે બાબેની ખરી કેરીઆત જાહેઆ છતાં, એકાએક ધુરી ગઈ, અને પોતાની સતાનો ગેર ઉપીયોગ એવો કીધેલો કેહવાયો કે, નામદાર માહ-શંણીને અંતકરણથી આહનારી વફાદાર પરજની અથીલ કોમને અપમાન આપવાની મતલબથી તાહા બદગીમા મસખુલ રહેલા આસરે પોણેચો પારસી-ઓને ખીન તકથીરે હાથમા લેતાના દસતકલા ઢેકેઆ પછે, બે હોરમતી સાથે કેદ પકડી લઈ ગયા હતા. આ બાબેની તુલેતવીખ ખીના તો આ નોંધમા ઘટતી જગોપર જણાવવામા આવશે, પણ તે વાતનું દરદ હૃદય ધરીને શેઠ મનચે-રજીએ કોઈનીખી ખાતરદારી રાખેઆ વના સવતંતર પણાનું જે પગલું બરેજી, તેનીજ ઈઆદી અતરે દાખલ કરીએછે કે, પોલીસની આપખુદી ચાલ બાબે નામદાર સરકાર ઉપર અરજીની માગૂતે ફરીઆદ યુજરવા સાઈ પાંચ હજાર પારસીઓની સંજીનું એક અરજ પતર નેકનામ શેઠ શોરાખજી જમશેદજી જીભાઈ, તથા શેઠ નવરેજજી માણેકજી વાડીઆની આગેવાણી હેલ્લ પારમી પંચની પુંજ જલવનારા પાંચ અકાખર સાહેબોની શેવામા જે શાકલા-મેજ હતું, તેનો તાંહાંથી આવેલો જવાગ અરજદારોની ઈચ્છા મુજબનો જારે નહોં મલેઆ, તારે તે ઉપર અનજુમનનો વીચાર લેવા માટે ઉપલા બે આગે-વાન સાહેબોએ બોલાવેઆ પરમાણે ૧૮૭૩ ના સપ્ટેમ્બરની ૨૨ મી તારીખે બે હજારથી વધારે જરથોસતી ગરહસંધોની એક મોઢી સભા “આપખલેસ ખાગ”ની અંદર મલી હતી, તેની હજુર આ જુજોરગ ચેકીઆએ સભીઆતા પછું સામ-વીને ખાગે ખુલંદ કહી સંબલાવેજી હતું કે, “આપણી અનજુમનના ૫૦૦૦ “આસાંમીએએ ગયા (૧૮૭૩ ના) આગસ્ટની ૬ મી તારીખે આપણી “અનજુમનનાં ફંડના તરસદી સાહેબો જોગ ડુંગરવાડીની આપણી પરીતર “જમા ઉપર જે જસની યુજરવામા આવીછે તે સંબંધી, આપણા તરસદી

“સાહેબોની મારફતે નામદાર સરકારથી દાદ માહવાને રૂકુવીજીસન મોકલેજી
 “હું, તેના પરતીઉતર તે તરસદી સાહેબોએ આલતા (૧૮૭૩ ના સપ્ટેમ્બર)
 “માસની ૪ થી ને દીને મોકલેજીએ, તે આપણી માગણીનો ખગેબર ઉતર
 “નથી, તેથી આ સભા દલગીરી જણાવેજી.” આ દરખાસતને વાડીઆજી
 શ્રેષ્ઠ નવરોજી મારોજીએ ટેકો આપતાંવાર* આખી મળાએ ઉઘટમા આ-
 વીને બાહાલ રાખેઆથી પારશીનો ટોણા આ ટાપુ ખાતે આવી વચેઆ પડે,
 પંચના અકાબરો સાહમજો તે સાહેબોની હેરમત જાલવતાં કુતેહમંદીથી તેઓએ
 બળવેલો સડો પેહલવેહલો મારુમ પરજો, તેનું માન ધણુંકરી આ હીમતથી
 ભરપુર કેહવાતા કામેલ કાંમાંજીને ધટેજી; અને તેમનીજ સાથે, વાંચનાર
 સાહેબો, હુમને ખોલવા રેવો કે, જનાજી ખાનદાનના એક નેકઅખત નખીરા
 શ્રેષ્ઠ નવરોજી જાનાબાઈએખી તેમા સરખો બાજ હેવો લીધો હતો કે, સભા
 તરફના ઉપલા બીચારો, અથવા પરોડેસતને અકાબર સાહેબોના અખતેઆરમા
 અનજીમનના દફતરો ને સમવાઈ રહેત, તેની અંદર નોંધાવી રાખવા લીધે
 તેનાએ મેલેલી દરખાસતખી સરખે સભાસદોએ એકમતથી સવીકારી હતી. આટલા
 ઉપાએખી વખતસર જો નહીંજ યેવાયો હોતતો પરકોમ તરફથી પારશીઓને
 પોંહતેલાં કુખની ઉપર એક જગરો ડાંહાંમ રેવાએધો કેહવાતે.

કાંમાં ખાનદાનના આ કામેલ નખીરાને આજ કેટલીક મુદત થઈ, કોઈજ
 નહીં પણ ફક્ત “રાસત મોકતાર” વાલાઓજ, “સ” હરફના માત્રાને મથાલે
 મોકી મોકી “સેંચી” ફરી આલમની ઓલખાંનમા લાવતા જણાએજી. એના
 ઓલાસા માટે હમારી સહમજ રાકતીને વાપડવાની હુમો અગત જોઈએત કે,
 તેઓએ ઉતર્પત કામેલા ઉપજા સખદનો કાંઈજ અરથ થતો નથી; પણ સેંચીની
 ખરી અટક તેમના મરહુમ પીતાએ ચીનમા મેલવેઆ લીધેનું બયાન તેવણના
 અહેવાલની અંદર હુમેએ ઉપર જણાવેલુંજી, તે મુજબ ચીનાઈ બાસાનો અરથ
 ગુજરાતીમા મેતા શીવાએ ખીજો છેજ નહીં. આ શેંચી આપણી ટાપુ ખાતે
 મારુ. વરસો. મુધો. બ. રૂંજી. મેતાગીરી. મિલકીતે, ને. ઉપરથી. જોઈએતો તેમને.
 મેતા નહીંતર કુદમેમા સમવાઈ રહેતી અરાસી કાંમાંજીની અટકથીજ ઓલ-
 ખવું અથવા ઓલખાવવું સરખેને સબવારજી.

* એ લીધે તેનાએ કામેલાં બારાંજીની નકલ આ નોંધને પાને ૫૮૬ તથા ૫૮૫ માં લીસતારી જણાવેલી છે. નાં સં.

† આ ઉલ્લી સોઅનાખી સાંબલેઆ પરમાજી તરસદી સાહેબોએ ગુઠકારી કાઢી છે. નાં સં.

શ્રી હેરામજી હેરામજી કાંમાં.

ઉપવા કામેન કામાના આ નાધલા બાઈનો જનમ ૫૦ ૧૧૬૭ મા ધએસો તો ચોકસાઈ, પણ મહિના તથા દાહાડાની અખત મહી નથી, આ બોવા દીવના અગ્રીલ ગરહસથ બાતપણુમા બાપનો લાર તો તદન લેવા પામે. આન નોહતા, પણ બાએગસાથી બાઈઓની પનાહ પકડતા ઉધગતી વએ ઘણી ખરી રમતની અંદર રોકેઆ પડે, મનની સકતી જરે સમજ ઉપર આની તારે શેઆણપતને પોતાના સવાધીનમા સાચવતા ગેઝેઆ; અને બાઈઓની બહુ-મનસાઈ બરેની અસર પોતા ઉપર એવીતો અંચવા માડી કે, થોડીજ મુદતમા કમાલીએતની કથોટીને બાહોળીના બાહાર પર ચહડાવી ખેડાથી બાઈઓને તેઓના વહીવટ અંદર ઘણાજ મદદગાર થતા જણાયા.

બાઈઓના સંબંધમા વેપાર તથા આડત ખાતાની ને પેહડી સીંગાપોર ખાતે ૪૦ સને ૧૮૪૬ મા ઉભી થઈ હતી, તે આ ચેકના સકરમી નામની પેહલવેહથી આખાદી બગેલી નીસાણી હતી; અને તાહા તથા કલકતા ખાતેની થોડીક એપ પોતે જાતે કરીને સાગી નામધરી મેનચેરી સરે કોષને માલુમજે મોટે વધારે લખવાની જરૂર જોતા નહીં.

૪૦ સને ૧૮૬૨ મા જરે પોતાના બાઈઓ તથા ખીજ બાગીઆઓ સાચેના સમ ન એક ખીજથી છુટા પડેઓ, તારેકેહર કે સીંગાપોરવલી પેહડી પોતે ખડી રાખી; અને ચીન માંજા હાગકાગ, કુચાઉ, તથા સાહંગાહી ખાતે તેમના ખેડાનું નામ દાખલ કરીને મીં હેરામજી પેહરામજી કામાની કું ની અટકથી પેહડીઓ ચાલુ કીધી હતી.

વેનાત ખાતાની કામા કું માખી આ ચેકનો કાઢક ખાનગી હક તથા ખલાકો હતો તે બીચેની ચોકસ વાત કહી રાકતા નથી, પણ મુંબઈની પેહડી તો સામેલજ હતી; અને તેની ખુશીથી જરે સધા ખતીઆનાઓ લાગભાગ લઈને ખુશી થતા તાહાનો વહીવટ બધ કરી ખેડા તારે તેના નરમાથી ના-ણાની મોટી રકમ આ ચેકને હીથે આવેઆ ઉપરાત પોતાને ખાનગી વેપારખી તે તરફ બોલેલો કરેઆ કીધો હથે તેનો નરો મેલીને બે કરોડ રૂપીઆને શુમારેનો દરીઅ તેમના હાથમા આવેસો લખલાયો. આગળજરેજાવતના બ ન ઉપર પોતાના ખીજ એગી બાઈઓની પેડે, વેનાત ખાતે પોતાને નામની પેહડી દુધાડીને ઘણાજ ચહડતા બાવના રૂઢીની રમત મેધડક કરતા રહેઓ, એટલુંજ નહીં પણ તે વખતપર મુંબઈ ખાતે જોસથી જાગેના સેર સઠાના દેવાનાપણામાની પોતાનો પરીતર હાય લખાડી રાખેઓ. બવીસ રૂડા હતા તાહાગુલીક તો વેપારનો પાથો સવડો ફેકાતો રહેઓ, પણ ગામમા જરે ચેમેરથી અતેર થવા માડેજ તારે કુદરત તરફનો કેહર ૧૮૬૫ ની સરખાતથી હેવા ઉતરેઓ કે તે કદરપા રાન-ની જેહરી હવા તેમના પાદરાહી ખજાનામાની જઈ પેડી; અને ને સાહેબ તેની આગમજ મોટી વાખવાખી સાથે વખણાયા હતા, તેજ બીચારાથી માયા બાએગનું બાણ સચવાઈ ન સખાવાને લીધે દરીઆવના મોજની ઊલ જેમ

ક્રીનારા આગલ પડેલી પદારથો ધસડી લઈ જાય, તેહવી રીતે તેનાયે ટુક વરસના અરસામા ભિગો ક્રીધેલો દરવીશ નુકસાંનીના આકામા સાપછે કુખી જતાં સાહ-મના દેવાદાર થઈ ખેડા; અને કાંઈજ નહી પણ તેનાજ ગંમની ગીરફતારીમા લગભગ એ વરસવેર જહલંદરના જીઆંગાર રાગની મુશીબત ભાગવીને ૪૪ વરસની બર જુવાણી વયેમા ૫૦ ૧૨૪૧ ના કદીમી ગાથા ખીજ ને રાત્રે મેહસતનસીન થયા. નાંમીઆં કુટંબના આ સોભાવંતા નખીરાને જીવ તથા જીવનગારો ધણો પેહેલો ને ધરાજઈ ગયો તેની ગમગીનીમા થોડીક અસર કારક કવીતાથી આ ચેકની જંદગીનો હુએવાલ ખતમ કરવા આહીએછે.

પદસો મલવેલો કારે કેહવાયે-સંતોસથી સાચવીને તેપર રેહવાયે.
પણુ જેના જીવ પદસાની ઉપર લોભ-તાંહાં આવેલી લછમી કબુ નહીં સોભી.
જેના બાવાને ધણું તો મલેજાનું નહી-પણુ કનાવત થોડાં પર હતી સહી.
તેના બેઠાએ મેથી તે તરણેક કશર-મેલવી રેખાડીવી બારે મરાર.
પણુ ખર્ષે છેકે પેહેલાં મલે એક જેને-દસ પર આવેઆ દારે તેને.
લસ્યાએ છે લેવા સો ને હજાર-તેની પુઠે જાયેછે લાખપર વીચાર.
પણુ આ યિતો ક્રીધા કરેડો કપાળ-તોખી લોભેઆ દોડી મેલવવા અખાલ.
જુડમમા તેની બધું જનું ગફ-ભવીસમા હતું તેવું અંતે થયું.
જેને હુએછે થોડાંની ઉપર સખર-મુખી જીવથી જમમા તેં રેહો જખર.
મેલી અડધો, આખી ને લવા ને જાયે-તોહાએ ને પોતાનું તે પારકુંજ થાયે.
ને ઉપરથી લેખી જોઈએછે સીખ-લોખી હવસને વીચારી વીખ.
થોડાં પરખી સખરી ધરવી જોઈએ-રાખવી આ ધઆદીને સહ કોઈએ.

આ મરહુમ ચેક જારે ધણી સારી સ્વીતીમા હતા, તારે અનેક તરેહની છુપી સખવાતમા હજારો રૂપીઆ ને અરથેઆ ક્રીધા તેની વીગત તો કેવથી મલીજ નથી, પણુ એક કામ ને જાહેરમા તેવણથી થયુંજ તેટલીજ ધઆદીને અતરે ખુસી ઘેલથી નોધી રખીએછે કે, રાજ રોઝ માહ પતો કદીમી સાલ ૧૨૭૨ ૫૦ એ પોતાને તાંહાં થાયેલી કોઈ ખુસખખતીની ક્રીડીઆ ઠાંકણે કેહએ, એક લાખ રૂપીઆની સરકારી ટકા ૪ વાલી નોટ પોતીકા મરહુમ પોતાના પુત્ર, મોટે ખીચારા ગરીબ હમદીત બાઈએને આસંગે આપવા, તથા ખીજાં તેખાંજ ધરમના કાંમો કરવા સારું અઘાહેથી કાહડીને, એક પકા બેઠાખસતથી પોતાની સંજાયે તેમના બાઈએ નામે ચેક ઘાઘાઈ તથા મન-ચેરજીના સંભાજપણમા સોંકી હતી, આ ગખસી રકમની ઉપજમાથી સાંભલેઆ પરમાણે ધણીની ધજા મુજબના કાંમો ને નીવીની ગહે જશથી ગાણું થયાંજ, તારથી તે અસલ પુંજ સચવાતાં વુલીક તેનાંની નામઘરી ધણી સારી રવેયે પરકાસવી રેહસે તેહમાતો કમો સંધે જણાતો નથી. આ કારણુ સારું નેમએલા તરસદીએ મપેથી પોતે મરણુ પામેઆ પહે, તેનાની ખાલી પડેલી જગેઆ તેવનના ભતરીજ ચેક રસતમજી ઘાઘાઈ કાંમાંથી પુસએલી જંલુવામા આવીછે.

શેઠ ખરશેદજી નસરવાનજી કાંભાં.

મરહુમ શેઠ મનચેર કાંભાંના નાધલા દીકરુની નસલથી ઉતરેલા આ નામવર ગરહસથનો જનમ, શેજ ૧ લો મહા ૫ મો કદીમી સાલે ૧૧૮૯ યં એ મુંબઈમા મુબારક થએલો માણુમ પડેઆછે. બાલક બુધીના બંધાંનમાથી બદલાધને જરે સહમજના સમાપર આવેઆ, તારે નેકબખત પીતાના પરતા પથી કેલવણીના લાભમા મનને એવુંતો રાકી રાખેજેકે, ૧૭ વરસની જીમરના થયા, તેઠલાં વેપારનો અભિઆસ હાથ કરવાના હેતુથી પેહલવેહમા મીં ફરીમ બમનજીની કું ના લીલાંઉખાતામા સીખાઉ તરીકે ચાકરીએ રહીને તાંહાં છ મહીના યુજારેઆ.

ઉપલાં ખાતાંનો અનુભવ અંચલ જેહનથી ટુકે યુદ્ધતમા મેલવી લીધા પછે, પોતાના બાવા તથા કાકાઓની મજબુમાં મીં હોરમજજી તથા નસરવાંનજી કાંભાંની કું ને નામે બીધાર તથા કોરી કામનો મોટો વેપાર જે ચાલતો હતો, તેનો અભિઆસ હાંચેલ કરવા મટે તાંહાં લાગુ પડેઆ; પણ તે વખતપર અંધ બનેજ કે, આગલી પેહડીનું નામ બદલાધને તેજ શેજગાર મીં મનચેરજી ફરીમજી કાંભાંની કું ની અટકે ચાલેઆ; અને તેમા આ શેઠ તેવનના હાથ હેઠલ પોરુંકે સુધી રાજીએ વહગી રહેઆ હતા.

વેપાર ખાતાંનું બોહોલું એતર એરવા ઉપર મન લલચાયાથી પીતરાઈ બાધના સંબંધ છોડીને આ ગરહસથ શેઠ ખરશેદજી કાવસજી બનાજીની આફીસમા જે જઈ રહેઆ, તેની સરઆત યં ૧૨૦૪ ની જાણવામા આવીછે. એ ઠાંકજે મુંબઈની ગોદી ખાતે શેઠ મજકુરને મટે કલીપર અરદસર બાંધવાનો પઠાણુ નખાયા હતો, અને તેના બાંધકામનો વહીવટ અરોપો લેવા સારું તેમને તાંહાં પારથી એદલજી પોસા નામના એક મેતા હતા, તેના હાથ હેઠલ આ ગરહસથને તેમના મામેકે શાંફી આવેઆ. વાંહાંણુ બંધાધને તઈઆર થએઆ પછે, કેહવ કે પોલીકા પીતરાઈ બાધઆ શેઠ પેસતનજી તથા ડાસાબાઈ હોરમજજી કાંભાંજીએ બોલાવેઆથી તેનાની પેહડી ઉપર ચાકરી મેલવીને આ શેઠ પેરુંકે સુધી જઈપેઠા હતા.

સફરનો જરે શોખ થયો, તારે યં ૧૨૦૫ ની સાલમા પીતરાઈ બાઈઆની નોકરી છોડીને, શેઠ ખરશેદજી કાવસજી બનાજીએ ચીન ખાતે મોકલારેલી પેહડી અંદર વાંનાતરીની જગેઆ મેલવી તે તરફ શીધારેઆ; અને તાંહાં દોહોડિક વરસ રહીને યં ૧૨૦૭ મા પાછા વળી આવેઆ, તેજ તેનાની પેહડી અને સરવેથી છેલી સફર સહમજાઈ છે.

ચીનથી આવેઆ પછે પાંચ વરસનો અવકાસ આ શેઠે કેહેઆ વહીવટમા રોકેઆ, તેઠલી વાત, હકીકતની ગેર હાજરીને લીધે વાંચનારા સહેબોની ચેવામા રજુ થાઈ સખતી નથી; પણ તે પછેનો હજેવાજ જે માણુમ પડેઆ તેની સરઆત હેઠલ જાહેર કરીએછે.

પેહલવેહલી વેપાર ખાતાંની પેહડી યં ૧૨૧૨ મા નાંધલા પાયાપર હોઆં મુખી કરીને, તેની અંદર પોલીકા નાંધલા બાઈ ડોગળજી ઉપગંત બીજા ગર-

હસથેને બાગીઆ તરીકે બેગા લીધા; અને વહીવટ વધારવા માટે તેજ વર-
સમા એક સાખા પેહડી ચીન ખાતે મોકલાવીને તેનું નામ મીં પેસતનજી
તથા હોરાખજી નસરવાનજી કાંમાંજીની કુળ રાખેજી, તથા મુંબઈ ખાતેના
વહીવટ મીં અરશિદ્દી નસરવાનજી કાંમાંની કુળ ની અટકે ચલાવેજો.

વેપાર તથા આડતનું હાથ આવેતું મુબલક કાંમ અરોમી લેવા માટે,
ચીનની ઉતરે શેહાંગાહી સુધી આવનની પેહડી પોંહચી હતી; અને તેજ અર-
સામા કલકતા તરફથી એક પેહડી સયાપેઆ ઉપરાંત, આપણી ટાપુને તાલુકેના
કેટલાંક માહેલાં પરાંતોપર પણ ચોતાનો વહીવટ અતીઅંત ફેલાવેજો હતો.

આવનના અતલક એથી શ્રેષ્ઠ મનચેરજી હોરમજીજી કાંમાં સાથે માહબત
મલેઆથી, અને ખીજા પીતરાઈઓ વચે અરસ પરસનો મનશુમો બંધ બેઠાથી,
વેલાત તરફ આડતની એક માહબારત પેહડી ઉભી કરીને તેમા પણ આ શ્રેષ્ઠ
હાથ બેલી રાખેઆમા તાંહાંની કમાણીથી ચોતાને હીશેપરતું ધણું નાણું ધેરમા
આજોઈ હતું; જે બાળેનું વરણન વાંચવા થકી મજકુર શ્રેષ્ઠ મનચેરજી કાંમાંના
હવેવાલ ઉપર હવાનો શોંક્ષિએ.

રૂડી ધુકતીથી મેલવેલા પર્ડસાને આ સાહેબે અિવાં પરમાણીક પણામા
વાપડેલા સાંબલવામા આવેઆમ કે, તે બાળેની ચોકસ હકીકત જો જડી હોત
તો તેની નોંધ મોઢી ખુશીથી હોંઆં લીસતારી દાખલ કરતે; પણ હમારી શોધનું
સાંધન સમકુરણ નહીં થવાથી જેને ધરમ આતાંઓમા તેનાની આગેવાણી
સમાઈ રહેલી જણાવેચ તેનીજ માતરે એક દીપ નોંધી બધએ.

કોઠમક, તથા વાંદરામા આલતાં દવાખાનાઓમા.

ધરાન દરાના ગરીબ જરથોસલીઓની હાલત સુધારનારી મંડલીમાં.

મુંબઈમા વસનારા ગરીબ ધરાંની જરથોસલીઓને સંભાળવાના આતાંમા.

કુદીમી જરથોસલી અંનજીમનના દસ્તુર બાળેની યાપણ જલવનારાં આતાંમાં.

મરહુમ શ્રેષ્ઠ કાવસજી બેરાંમજી બનાજીના આતસબેરાંમમા થતા કુદીમી

ધંધ્યારની પુંજ સાચવનારી મંડલીમાં.

નોસારી ખાતે કાવસજી જાંગીરવાળી જરથોસલી મદરેસા ઉપર દેખ-
રેખ રાખવામા.

મઉ ખાતેની જરથોસલી મદરેસાની મદદમાં.

મુલાંડીશીઝ મદરેસા, તથા પ્રસતક ખાનામા.

સ્કુડેટ લીટરેરી એંડ સાયનસીકીક સોસાયટી હસતકની છોકરીઓની સ્કુલમાં.

અલેકઝાંનદગ નેડીવ ગેઆરલસ ઈંગલીસ ધનરૂદીકુસનમાં.

જરથોસલી છોકરીઓની સ્કુલમાં (મુંબઈ ખાતે).

બરચ ખાતેની છોકરીઓની સ્કુલમાં.

સુરત ખાતેની ફારશી સ્કુલમાં.

શહેનુમાએ માજદીઅસની સબાની પુંજ જલવનારી મંડલીમા.

* આ ગરહસથ શ્રેષ્ઠ પેસતનજી નવરોજજી પોહેંઆ તે વખતથીજ તાંહાંના
પંતીઆલા પણામા સમાવેલા હતા.

નોં. લે.

નેદીવ જનરલ લાઇબ્રેરી તથા સ્ટુડેન્ટ સોસાયટીમાં.
વેઆરા તથા મુનધંડમા બંધાએલાં દોખમનો વહીવટ ચલાવવામાં.
તારાપેર ખાતે બંધાએલાં દોખમનો વહીવટ ચલાવવામાં.
સમાચાર દરપણ નામનું ગુજરાતી ગ્રાન્ટુ પતર પેહલવેહલું ચાલુ કરીધામાં.
સાન પ્રસારક નામની મંડલી ઉભી કરવામાં.

દર અપવાદીઆનું રસ્ત ગોફતાર પતર ઉઘું કરવામાં.

બોમ્બે આસોસીએસન (પેહલવેહલી) ઉભી કરવામાં.

ફરોમજી કાવસજી ઈનસ્ટીટુસન ઉભી કરવામાં.

પેરી લાઆ કલાસ ઉભી કરવામાં.

પારસીએને વાસતે વારસાહીસા તથા લગન તલાક સંબંધી ધારા બંધાવી
મંગાવવાની મંડલીમા સરઆતથી તે ઈવટ સુધી સાંમેલ રહેલા હતા.
વીક્ટોરીઆ મીઠ્ઠીએમને ઉઘું કરવાના કામની આગેવાણીમાં પણ
એવણુ સમાએલાછે.

એ ઉપરાંત વેપારને ઉત્તેજન મલનારા કેટલાંક જાહેર ખાતાંએ ને ઉભાં
થયાં તેમા, તથા ખીજાં ઉભાં કરવાના કામમા પણ આ રાકરમી યેઠની આ-
ગેવાની ધણીજ ઉપીચગી ગણાએલી ને જણાઇત્ય તેની ટીપ નીચે મુજબછે.

પાણી પર ઉઘેલું વાંહાંણુ સાંઆની મદદથી મુકાં પર ચહુડાવી મેનારી
વૈગાસ સલીપ કુંપની ઉભી કરવામાં.

ફરીઆર લાંડ કુંપની ઉભી કરવામાં.

વીક્ટોરીઆ પેટ્રો બરીકસ યાને ઈતરડી બનાવનારી કુંપની ઉભી કરવામાં.

સુનાઇટેડ વીક્ટોરીઆ કુંપની ઉભી કરવામાં.

સેંટરલ બેંક આવ વેસ્ટરણુ નામની સરાફી પેહડી ઉભી કરવામાં.

રાએલ સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

આરીએટલ સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

ગરેટ ઈસ્ટરણુ સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

અલેક્ઝાંડરા સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

સુનાઇટેડ સ્પીનીંગ તથા વીવીંગ કુંપનીમાં.

મુરત ખાતે જાફરઅલી સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

કોલાબા સ્પીનીંગ એંડ વીવીંગ કુંપનીમાં.

આ ખાતાંઓમા ડાયે-
રેક્ટરોએ હિંદી પણ એને
સિંહ જાળવતામાણુમ પડેછે.

ઉપર જણાવેલાં કાંમોની આગેવાની (જેમા કેટલાંક ખાતાના અધીકારી,
અને કેટલાકોના અજનબી તરીકે રહેલાછે) ઉપરથી થેંડ અગ્રેદજી કાંમાં
કેટલા ખુબીવંતા કેહવાએય, તે સંબંધી સરાહજત હમે જણાવીએ તે કરતાં
તેની મુનસફી વાંચનારા સાહેબોનેજ સાંફીએછે; અને તેની સામેતી સાફ હેવી
સાખથી પણ મોતેખર દાખલાથી નાંધીએય કે, તેવણુના ધણાંક કાંમોની અં-
દર મે જાખરાની સરવેથી સરસ યાદગારી કોઈ કાલેની નહોંજ જુલાએ તેવી
પરકાસતી રહેથ; જેમા એકતો, આપણા જુજેરજ આકાખર સાહેબ મરહુમ
થેંડ ફરોમજી કાવમજી બનાજીની મોટી અશકેઆંમતનો ફેસલો કરવામા હેવી

મંચસાઈ, અને તરફ વાપડી હતી કે, તેણાની બધી ખીલકતોના શીકાર દાંમ ખંતીપણે ઉપજવેઆ પછે બધા માંગનાશયેને કાંઈખી કાપકૃપ કાધાવના ૪ ટકાના વીઆજ શિકે પુરેપુરે આપી તે મરહુમને માથેનું કરજ ફીટાટજી, અને પવર્ધનું આપ્યું ગત્ત તેમાથી બંગાલી રાખેલું તેમના પરીવારના પેરાણ મટે તેઓને સમુરદ કરી દીધું; અને તે બાજે શ્રેઃ ફરાંમજીના અથો રવાણુને છંનતની અંદર સંતોસ પમાડવા સાંઈ તેમનીજ વાહલી વીધવા સાથે સંવેશો મોકલાવેઆ હતા; અને ખીજું એકે, આપણી સરકારી સ્કુલમાથી વીદ્યા હાંચેલ કરીને બાહર પડેલા સધલી વરણના સખસેને તેઓના અબીઆસ તથા ઉદીચોગમા વીથેસ ઉતેજન મલનારાં સાંધણો કરી આપવા કાન્તે ચોતાની સકમાઈના દરવીષ મધધી પર્ધસા પેરવાની કાંઈજ કશુર કીધેલી જણાઈ નથી; અને તેટલી ખુખીધી આન્તે ધણા સહિયો પંડીતપણાના વરગમા ખપેલા માલુમ પડેછે.

શ્રેઃ અરશેદજી, કાંમાંની પરખેઆતી પરખમા પંચરાતી છેક સરકારી સલતનત મુધી નેમ ચાંહચી, તેમ તેણાની કદર તાંહાંખી જણવામા આવી; અને તેથી કરી પેહલવેહલાં તેણાને ગરાંડ જુરીનોઈ અધીકાર તથા મુલેહના અમલદારના મલી ખે આહધા એનાએત કાધા; અને તેપછે રાએલ એશીઆ-દીક સોસાઈદીની માનવંતી મંડલીના સબાસદ, ધુનીવરચીદીના ફેસાઝ, અને ખારસી મેટરીમેનીએલ દોરટના ડલીગેટની જગેઆ ને બખસીદા થઈ, તે મુધાં પાંચ આહધાઓનો અધીકાર તેવણ હજીમુધી સાચવી રહેલા સંબલાએછે.

આપણા આ કાંમાંજીની કીરતી એટલાંમાજ સંમપુરણ નહીં કરતાં હજી આગલ વધોને કેહવા માંગીએચ કે, રાજના કારણસર ચીનની સફર શીધારી આવેઆ પછે, સુસાફરીના શોખ થયાથી આરવાર માહેલાં મથકોના જુદા જુદા ધણા ભાગોમા ને ફરી વલેઆ, તેમાં :—

૫૦ ૧૨૦૬ મા, પુણા, આમદનગર, અએરંગાબાદ, દેલતાબાદથી છેક હમીરા મુધીની શેહલધાહ કરી આવતાં માસ ૧૧ ફેડેઆ હતા.

૫૦ ૧૨૨૬ મા, રદીમર “વીકટોરીઆ” ની મારફતે ગોવે મપા હતા; જાંહાં સેંટ એલીઆરના તેહવાર જોધને તાંહાંથી દોમટા, હોનાવર, ગેરસખા (આ ટેકાંણે માહુડ ઉપરથી જોસબંધ પોતનું પાંણી જોગ તામની નદીમા ને પડચ, તેપણ તેનાએ જોઈ હતું), શીદાપોર, અંદનગુપતી, ખનવાચી, સરશી, એકંમખી, પાજાં, મંદયુગ, તથા તરસ તરફ થઈને ઉજલી ગમા; જાંહાંથી ધારવાર ધલતા તેજુર તથા મુચુતખાનમાં ફરી પાછા ઉજલીમા આવેઆ; અને તાંહાંથી ખેલગાંમ, મુતકતીત, ઉડગી, દોનુર, ગોડાક (જાંહાંનો વાતર ફાલ જોધને), કલાડગી, મધરાજ,

* એ બાજેનો આલાસો આ નોંધ પાંને ૩૪૦ મે શ્રેઃ મજફૂરના અહેવાલમાં વીસતારી જણાવેયોછે. નો. લે.

† સમા પરમાણે જુરીની ધોરણ જદલાઈને ૬૦ સને ૧૮૮૫ મા કાંમન તથા રેપેરીઅલ જુરી નીસચે થઈ તે માહેલી છેલી પેઠકનું માનખી તેજાહયાથી તેવણને મલેલુંજોછે. નો. લે.

જાંમખંડી, ખીજપોર, તથા શોલાપોર યદ્યપે પ્રુથ્વં પકડવા જે માસની મોજ મારી પાછા મુંબઈ આવેઆ હતા.

૫૦ ૧૨૩૨ મા, મુંબઈથી નીકલેલા પેહલાં પ્રુથ્વં ખાતે જઈને પછે તાંહાંથી સોલાપોર, ખાનપોર તથા નલદરે સુધી ગયા; અને તે તરફથી પાછા ફરી કલીઆણી ખાતે આવેઆ; જાંહાંથી નીજમના શહેર હેધરાબાદ ગયા, પછે કરનુલ, કડપા, તરીપતી યદ્યપે આગ મોડીની મારફતે મધરાજ ઉતરી પડેઆ હતા; અને તાંહાંથી આગખોટમા સવાર યદ્યપે જલવાટે કલકતે ગયા હતા; જે પછે બરદવાન, રાંણીગંજ, પટના, બનારસ, આગરા, મથુરા, બીંદરાખીન, ગોકુલ, દીલી, લખનાર, કાંહાંનપોર, ગોઆલીઆર, ઈંડોર, બરહણુપોર, અને આલીસગાંમ યદ્યપે પાછા મુંબઈ આવેઆ, તારે તે મુસાફરી ૪ મહીનાની કીધેલી કેહવાયછે.

૫૦ ૧૨૩૩ મા મુજરાતની બેટ લેવા માટે સીધારેઆ, તારે પેહલ પેહલા હોંઆંથી વજરાખાઈ ગયા; અને તાંહાંથી વસાઈ, સોપારા, અગાસી, દનતેહં, તારાપોર, દંમન, ઉદવારા વલસાડ, ગંનરવી, ખીલી-મોરા, નૌસારી, સુરત, રાંડલ, બરચ, વરેડરા, તથા અંમદાવાદ સુધી પોંહતા હતા; અને તે મુસાફરીખી જુજ મહીનાની માલમ પડીછે.

ઉપલી મુસાફરીઆમાં કાંઈ પોતાકા જીવ સાથેજ મોજ મેલવી હોય્તે તેમ નથી, પણ ધણેક ડેકાંણે પોતાની મગદુર મુજબ ઘટતી બેરબેરતોખી કીધેલી કેહવાયછે.

પોતાની કારકીરદીમાં આ શેઠે જેખી કાંમો આગેવાની હેઠલ જામ્યકી લીધાં, તે મહેલાં (બાગ્યેગનો પરતાપ પરસન થયાથી) કેટલાંક ફતેહ મંદી સાથે પારખી ઉતરેઆ; અને કેટલાકો જે નીસફ ગયાં હોય્તે તે ઉપર તેનાની અજાજ નહી પેસપડેઆનો સખખ સહમજાયેછે. હાંકુના માહરાજેમાં અનીતીના કાંમો યતાં જે સંબલાયેઅ, તે ખીલકુલ બંધ પાડવા, તથા વીધવામા પુનરવીવાહાનો રેવાજ પેસાડવા સારે આ સાહેબે ખરી દીલસોજીથી મોટી મદદ કીધી; પણ તે બેંકું કાંમો સમપુરણતાથી હજીતક પસાર નહી પાંમેઆંછતાંખી કેટલેક દેહાને તેમા જે મુધારો સમાયેલોછે, તેથી આ-શેઆ રખાયેઅ કે મોડે ધઆ વેહલે તે બાબેનો કોંપારો તદન નીકલી જશે.

આ શેઠીઆના સવાધીણમાં બોહોલા વહીવટની બરકતથી કેહયકે મગબગ હેસીલાખની પ્રંજી તેણાને પછે પડી હતી, અને સમે જે ચોંકુંસુધી સારી રવેસે સચવાઈ રહેઆ હોતતો, સેહેજમા તેવણુ કરેડ પતીની કીરવીખી પાંમતે; પણ સેરસટાના બેલાપણાનો બેશવો તેનાને ધેરખી હાડતો આવેઆ, તેથી બગો અયેલો બંગાલ કાંહાં નીકલી ગયો તેનુ યાગ કે ડેકાંણું કાંઈજ માણમ પડેજ નહીં; અને તેના વીજેગથી વેધાર આતાંની પેહડીખી બધેથી જામ્યકી નાખી; તો જોકે તેહવું બનેઆં છતાંખી સંતોસ પકડીને હરેક રેજગારમા પોતાની કેસેસ કામે લગાડી કાંઈને કાંઈ રસતો સોધતા માણમ પડેછે; એટલુંજ નહી પણ પોતાની આલાકીથી ઉપર જણાવેલાં જાહેર કાંમોનો વહીવટખી હજીસુધી સાચવી ચેલા સંભાળેછે.

તે મનહુખમા પોતે જનમ લઈને તેની અરકતથી જાહેરલાલીના પુર ખાહાર ઉપર આ શ્રેઃ આવેઆ હતા, તેજ કોમના ધોકોના કેટલાક રેવાજ અસલી ફરમાન કરતાં તેનાને જાહેર ઉલ્લેખ જણાવ્યો, તારે તેને સુધારવા સારું રૂડી નેમથી પેહલપેહલાં કમર કસતા માણુમ તો પડેઆ; પણ પાછલથી એ ફીરકાના મોઠા બામની હેવી ફરીઆદ સંજલતી રહીચકે, આ સહિબ સુધારા બાબેની સહમજ વાપડવા જતાં ધ્યા તો કોઈ દીન દુસમનોએ બોટા ફરેબ અવાડેઆથી, અથવા પોતાની ખીન માહિતીથી ધરમ નીમના કેટલાંક કાંમે ઉપર સખ નાખવા લાગા, તેથી તેઓના દીવ અવીસીઅ કમડમેઝે, આટલી વાતતો અચીજહે કે, હરેક બાબદના સારાં કામોની સંગાથે માફા ખનાવનો જોડીઆ તે ગુણ રહીને સદા હરકત કરતો ફરેબ, તે ઉપર ધનસાંજોનું બાન દરવીઅને જોરે અથવા તો કોઈ ખીજ સંજોગે જાહેર ઉસતવાર ન રહે, તારે તેનાં ઉઘાણેનાં મુજ કામોની વધાણને આડા મારગ પર ઉતારી પાડતાં કેટલાક ધોકોને કાંઈજ બીજમ લાગતો નથી. માટે તેઓના કેહવાની મતલબ હેવી માણુમ પડે છે કે, પારસીઓના કેટલાક જવાણા સુધરાઈને બાહાને આપખુદીથી સવ-તંતરપણું ભાગવવા જતાં કેટલાક સહોબા મનહુખના મામુલથી ઉલટી ચાલ પર ને ટલી પડેઆ, તેના આગેવાનથી આ શુભજે; પણ તે બાબેનો ડપકો આપનારાએ આટલું તો ધિઆણુમા રાખ્યું જોઈએકે, જમાનાનું ચકર જાહેર ઉલટું ફરેબ તારે કેટલીક સારી વાતોની વચે ખીનધારેલી હરકતોથી એકાએક આડે નડે; માટે તે જવાણીઓ પોતીકા મનહુખના તરીકાથી ઉલટા જતા તેઓને જણાતા હોએ, તો તેવાઓને સુધારવા સારું આ શ્રેઃ ઉપર દોસ નાખેઆ કરતાં કાબિલ ધરમ શુરૂઆ અથવા અંચલ દીન દોસતોની માએરફતે જાહેરમાં વાખજો કરાવીને હેવી રીતનો બોધ સીઆડવો જોઈએ કે, તેની રૂડી અસર તેઓના જીગરમા પાછી ડસીરહે; કેમકે આપણા તોલામા એકતો ઉપલી બાબદો હસ-તીથી તદ્દન દુર રહેબ, બીજું એકે ઉધરતાં બાલકોને સરઆતમા દીનઆઈનની ફેલવતી સહમજ સાથે પુરતી રીતે મલતી નહીં, અને તે સાથે અદબ પકડીને અંદાજથી ચાલવાનો રેવાજ ને બીલકુલ નીકલી ગયો, તે મલીને તરણુ બાબદો (તેઓને વાસતે આ સદગુની શ્રેઃ અસલથી ધણાજ ખંતી માણુમ પડે છે) ને ઉસતવારીપર લાવતારે કોઈ હોએ, તારે ધારણું કામ સેહલથી સફલ થાંએ.

ચુસતપણે મનહુખપર નેથી રેહવાએ-તેજ નરખી બાએજ સાધી કેહવાએ. તે સાથે સખાવતનું ને બીધ બોથે-જનતાનું મુખ તે આકેવત નોથે.

આટલી દુક કવીતાની માહબારત મતલબ ને શેહેલથી સહમજાઈ સખા-એબ, તેના બોધ આ શ્રેઃને નહીં પણ તેઓને માથે ગુમરાહી મેરત્તેલી હોએ, તેઓને વાસતે આસકાર કરવા અહીએથ કે, આકેવતની ખેર તથા હમાનતી સલામતી સાચવીને તેઓ માહેલા નેખી સખસ તે ઉપર લક્ષ આપથે તો-તેના સીંગરે જીવતાં વુલીક રેસણુ રેહથે, અને જીંદગીની આમેરીએ પેલી જાહાંનનું મુખ પણ તે હાંથેલ કરથે.

આ શ્રેઃઆએ તેમના ફરજદોમા કેળવણીનો ને પરકાસ પેવસ કીધો, અને

તેના લાભ લઈને તેઓ માહેવા ચોથા દીકરા શેઠ જમશેદજી અંગરેજી નેપાથ ખાતાના કાચ્છેલા છેક વેળાત વેર જઈને હેવાતો પકેપણે શીખી આવેઆવ કે, તેટલી પુરવીણતાઈનો પરતાપ મેળવી ઈ સને ૧૮૭૨ ના એપ્રિલની અધવચ્ચી વકીલનો વહીવટ ચલાવી શુકદમો લડનારા ઘરોકોની ચેવા, માન જાલવીને મનપુરતી જાળવતાં પોતાના આ જુગેરમ પીતાને સંતોરા પમાડતા જે માણુમ પડેચ, તેની મુદ્દારકબાદી જણાવી તેણાની જીંદગીને ટુક આહેવાત હીઆં સમાપત કરી દધ્યેચ.

શેઠ કેપસરૂ રસતમજી કાંમાં.

કાપેલીની સાથે કાંઈકે કમાળીએત ધરાવનારા આ જવાન શેઠખી મરહુમ મનચેર કાંમાંના નબોરઓ માહેવા એકના બેટા ગણાયેછે; અને તેનાનો જનમ યં ૧૨૦૧ ના કદીમી જોરદાદ મહીનાને જોરશેદ રાજે થયેલા જણવામા આવેએછે.

બાવવએમા બાપને જોહવાથી તેની ગેરહાજરે વીધવા માંતા ઉપરાંત કાકાઓની પક્ષમા પરાઈએલા રહીને જાતી કોચેસથી વીદેઆ ઉપર બારે અભિ-આસ રાખી અવલમા ગુજરાતી, અને તે બાદ અંગરેજી જુબાનને તેનાએ સારી રવેશે હાંસલ કરી લીધી.

પુખ્ત ઊંમરપર આવેઆ તારે કાકાએએ મીં હોરમજી મનચેરજીના છોકરાઓની કુળ ના સંબંધમા ચીન તરફ મીં રતનજી હોરમજી કાંમાંજીની કુળ ને નામે હુંધાડેલી પેહડી ખાતે યં ૧૨૨૦ ની સાલ બાગીઆ થઈને બે વરસવેર તાંહાં જઈ ગેઆ હતા. મુદત પુરી થયા પછે મુંબઈ તરફ પાછા આવેઆ, અને યં ૧૨૨૪ મા મીં કાંમાં કુળ ને નામની પેહલવેહલી પેહડી વેલાત ગઈ, તારે તાંહાંખી પોતાનું પંતીઆર્થુ નેડી શેઠ મનચેરજી હોરમજી કાંમાં, તથા પરાઈસર દાદાબાઈ નવરાજજીની સાથે ગ્વાણે થયા હતા. એઆ વયે થયેલા બંદાબસત પરમાણેની મુદત થોકેઆથી તાંહાંનું પંતીઆર્થુ છોડી યં ૧૨૨૮ મા અતરે પાછા આવી રહેઆ પછે, બાપોશી મીરાસ ઉપરાંત બેહુ તરફની કમાળીનો દરવીઆ જે મલેઆ, તેના બલથી વેપાર વનજને બીલકુલ તજી દઈ અનેક તરેહની વીદેઆ ઉપર પોતાનો વખત જે રાકવા માડેઆ, અને જંદ પેહલી, ફારમી, જરમેની, તથા સંસકરૂત વીગેરની બાસાઓનો સાથે અમીઆસ જે કીધો, તેમા બારેહકત્તાવાની અખચેસથી ફતેહ પામીને કાપેલીની સંદમા પંડીતની પદવી લાએકના ગણાવા લાગા.

જરથોસતી તોયા અંદરથી તેઓનો ઘણો પુરાનો એલમ અગણીત હાદેસાને લીધે અંધારાંમા છુપાઈ રહેઆને કાંઈકે સમીઆ વહી ગઈછે, તે છતાં તેને કેટલેક દરજ્જે અજવાને આણવા માટે કાંઈકે વરથો થયાં અંતકરણથી એજણ મસગુલ રહેલા જણાયેછે; પણ તેમા જેડે હજી મુધી પુરતી રીતે પાર

ઉતરેલા કેહવાયા નહીં, તોપી એ ફીરકાના દસગુરે તથાં મોખેદાની કોચેસને ખરેખરી રીતે માછલ નાખીને આગલ વધેઆથી આલમઆલો વધે તો તેવણ અચીત વખણાયા છે.

કાંમાં ખાનદાનના આ જહાજકતા હીરાએ ઈઆતો એલમના કહ્યઆતથી, અથવા તો કોઈ ઉસતાદની સાગરેદી કીધાથી, “કમચારેદીવ કાષ/મણિજી” ના કાએદાનો અહો અબીઆસ હાથ કરી લઈને, ૫૦ ૧૨૩૧ થી જંદ તથા પેહલવી જાશાનો તરજુમો યુજગામીમા ધણી ચેહલ રીતે કરવા શીએઆ; અને તેહયોજ કાએદા પોતાને તાંહાંની એકાદ મકતબમા આપુ રાખીને બીજા મોખેદાનેપી તેની તાલીમ આપતા માપુમ પડેઆથી, જરયોસવી કોમના દરવીઆવાન ધીકરાએ મહેલા ચેક ધનજીબાઈ કરામજી પટેલની પછે, આ જવાન કાંમાંજી બીજા મણાઈને વીદવાનના દરજજમા આછી રીતે પરકાસ ખાંમેલા સામેત થયાછે. આવા આલમઆલોની સાથે એ ટોલાના દસગુરે તથા મોખેદા અપસ અપસની હસદખોરી, તથા અંટરા બરેલી કુસમનાઈ એકેદમ તજી દહને અપનાસથી એક વીઆર થાએ તો સંધિ નથી કે, ચેહજવારમા આ પુરાંણા ટોલાનો અસલી ધરમ પાછો ઉસતવારી પકડતો સારવે મજહબો ઉપર સરકારી બાગવે.

પોલીકા મજહબની ખુબીના પરકાસ ખાએસમંદાના જીગરમા ઉસાવવાનુ હેત ઈછીને, આપણા આ જવાંણુ કાંમાંજીએ પોતાની સહમજ સકવી મુજબ બોલ કરતા રહી ધણાક રેસાદાઓ, તથા ચોખાંનીઆઓ છપાવીને જે આસકાર કીધાછે, તે બધાંની નોંધ તો દીપની ગેરહાજરીને લીધે હીઆં વુસોતવીલ લેવાઈ સકાતી નથી; પણ જેની હમેને ઈઆદહે તેજ માતરે દાખલ કરીએએ કે, ૫૦ ૧૨૩૫ ના કદીમી ૧ કા મહીનાના ૧૨ મા રોજથી “જરયોસવી અબીઆસ” નામના ચોખાંણીઆં છપાવતા રહીને ૧ થી ૯ આંક શુધીનુ એક પુસતક પુર્ક કીધું; અને બાબાંની સરઆત ૧૦ મા આંકથી અલસીને ૧૧ મા બહુર પડેઆ પછે, તેને ઉતેજન આપનારાં પુરતાં ધરકો ન મલવાને લીધે, તે અવી અપસગી, ચોખાંણીજ, બંદ કસવાની, રેતાને, દૂરજ પડી, બીજે, અરંદ, “જરયોસત, નામા” નો ૫૦ ૧૨૩૬ મા ૫૨મીધ કરીને, તેમા પેગંમખર જરયોસતના જનમાશનો અહેવાલ અવસતા ઉપરથી ઉપજાવી જહેરમા મેસએ હતા. એ ઉપરાંતુ ધણીવાર મુંબઈ તથા દર રેસાવરે આતે હમદીનોની અનજીમન એખીલી કરી, તેઓની હજુરમા ધરમ સંબંધી સબીઅતાથી વાઆજોખી તેનાએ કીધી હતી; પણ તે મહિલી કેટલીક બાબદા તેઓના મતથી યેમલી જણાવાને લીધે, તેનાએ આપેલા વીઆરે વાજેખી અણાવા નોહતા; અને તે છતાંપી હાવાં કાગમુ મટે તેમની કામેચીએતના પરવાપથી ધણીક છુપી વાતો જહેસંત આંએથી એ ટોલામા સુધરાઈ દાખલ કરવા ઉપર વીચેસ સાહુએલી લેવએવી જે માપુમ પડીછે, તે બાબે તો એ એને તેમનો ઉપકાર સદા માનવાજ નેહએ.

આ કાંમાંજીએ પોતાની સેહાધ ઉપરથી હેવી મહમજ અધીચ, અને સેઆંતા સખસો તેને સડીકારતાથી સંજવાયાએ કે, જરવેચડી ઘોડો પોતાના અસલી વાતન ચેહર ઈશાંનમા જરે જહેજવાની બદલે ના નોંધવાતા હતા

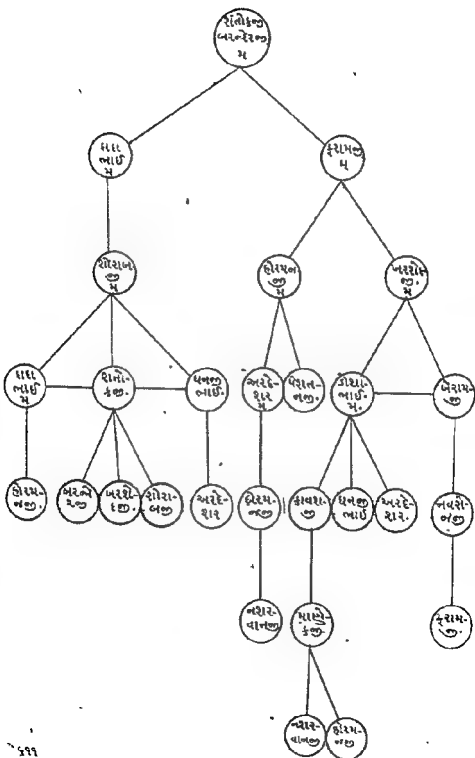

તારે તેઓના મજબૂતને મલતી પવીતર ક્રીડા વરસની છ ફસલ જેને તેઓ ગાહંબાર કેહે છે, તે ઉપર આધાર રાખતી હતી; અને દર વરસની સરખાત મેસના પેહલા ખરેખરા મુરીએ પેસવાના સમાપ્ત થતી (જેને નૌરોજનું મુખારક નામ રાજાએ અવલથી આપ્યું હતું કેહે છે); અને તે પછે દર રાત્રિ આવતી પાઆ દાહડાની કસરનો જીભલો લઈ એકથોને વીસમું વરસ જે તેર મહીનાનું કરતા, તેથી કુદરતે સરજેલી રૂબા કથો ફરક પડતો નોહતો; પણ જરથી રાજા જોહીને જલાવતન થયા, તારથી અનેક તરેહના હદિસાએ તેઓને અરાલી રવાજ હોય તો ઉલટાવી નાખેઓ, અને તેમા વલી તેઓના ધરમ ગુરુઓની અંટસ બરેલી ગાફેલીએ એટલી તો ગુમરાહી પકડેલી માલુમ પડીય કે, ઘણીક સદીઓ સુધી તેઓ પાંચે કસરના દાહડા સમવાઈ ન સમેઓને લીધે હોંદના તથા ઇરાંનના જરથોસ્તીઓની યાદમા જે રાજા માહ રહેઓ, તે ઉપરજ એતેકાદ રાખતાં ફસલના મેહલપરથી આસતે આસતે ખીચી જઈને હવડાં શીઆલાની રૂતમા તેઓ નવું વરસ બદલી રખીયવન (યાને ગરમી) ની ક્રીડા કરતા જણાએ છે. આ યાતાનુ દરદ હાડે ધરી તેઓને અસલી રવાજપર પાછા લાવવા માટે* દીનના દુતરે તથા ખીજી પુરાંણી હકાએતેમાથી એકસ ખાખદો સોધી કાઢીને દાખલા દલીલ સાથે આ પુંધી ગરહસથે આલમની હજુર જાહેર કીધી, તે બાબે તો તેમની કાબેલીએતને ઘણીજ સાબાલી પોંદ્યવી જોઈએ છે; અને તેમ બનેજીઅખી ખરૂં; પણ તેમા જે વાતે તેવણની એટલીજ જુલ જણાઈ આવી કે, એકતો અરાલી રવાજની વીરધ ઉતરીને ૧૨૦ મે વરશે એક મહીનો અઢીક કરાવાને બદલે દર ચોથે વરશે એક દાહડા વધારવા વાસતે પોતાના વીચાર ઉપર વીથેસ બાર મેલેઓ કીધા; અને ખીજું એકે જે કારણુ સાઈ હોંધી તે ઇરાંન સુધી દેશે દેરાની અનજીમનના અકાખરે મલતા દીનના દાનાવ દસતુરે ઉપરાંત માનવંતા મેબેદો તથા ચોજદાયરગરનું કામ કરનારા એરવદોના ધિઆનમા એકસ ગણતરી ઉતારીને પોતાની સાથે તેઓનેખી સાંમલ કરી સેવા જોઈતા હતા; તેટલાએને પડતા મેલીને હાવું માહબારત કાંમ એખીસે હાથે ઉઠાવી સેવાની પોતેજ હોંમત ચલાવી, તેને લીધે ગયાં જે તરણુ વરસપર અનજીમનને એક તરીકાપર લાવવાનો ખરે હોંગાંમ હાય આવેસો અકારત ગયો.

આ રાજા માહેને ફસલપર લાવવા સંબંધી તકરારે ચાલતાં, એજીનની ઉલટ ઉપર અનેક તરાંહના અગીઅંત અલાપો જે સેવાયાય, તેમા કેટલાક વજન પાંમવા જોગખી વીચારવામા આવે છે; અને તેથી કરી આ વીદવાન ગરહસથ પોતાની કોથેસને જો હટાવી બેઠા હોએ તો, તે બાબે તેનાને એટલીજ એલતેમાસ કરીએય કે, જેને સાહેબોએ સભીઆતા સાચવીને સવાલો પુછે-

* એ બાબદ સર મરહુમ યેઠ વીકાજ મેહરજી તારાપોરવાલાએ ૫૦ ૧૨૨૨ મા પંચાએતના અકાખર સાહેબે ઉપર દાખલા દલીલથી બરેલી એક દરખાસત ગુજરી હતી; પણ ખાગીક બાબદના બજેડા વચે પડવાનો કંઠાલો આઈ તે ઉપર કશુંએ લક્ષ નહોં આપતાં તે દસતાવેજ પંચાએતની પેઢીને તલીએ વુઆ આતો નાખી મેસેસો માલુમ પડેઓ.

શંતોક ચર્ડિશની વંશાવલી.

આછે, તેનો હિતર માકુલ દાખલાથી તેઓને આપી ચોતાના બોલવાની વધારે સાબિતી દેખાડવી, અને ચોતાના હમીનેને એકજ રેલ મહુપર લાવી મેલવા તેવણ આહતા હોયે તો, અવલમાં બેઠું પંચના અધોરનાનો જે અપસ અપસમાં અંદસ રાખી અપડેઆ કહેમ, તેઓને સહમજીવીથી સમાધાની પર લાવી બેસાડવા; અને પછે આ વાત ધેઆનમાં રાખવી કે આખી પુરંધવીપર કુચેસ યહ ગચેલા ફીલશુફોના સરદાર, સત વખથુરને વખથુર જરથોસતે જરે શાહનશાહ યુસતાસપ, તથા તેની દરબારના અમીરલ ઉમરાવો ઉપરાંત આન-માઓના છગરે ચોતાની તરફ ખેંચીને તેઓની મદદ મેલવી, તારે માનદીઅ-સની બધી દીનને આશ્રમમાં આસકાર કરવાપર જેમ તે અથો નર કુવિઓ હોતો, તેમ હુમેચી ઉપર જણાવેઆ મુજબ રથે દેસના દાતાવ દસગુરે, મોબેદો, ચિરવદો અને બેહદીનોની બાહેધરીમાં રહીને, તેઓની મદદથી ધારેલું કામ તેવન આગલ ચલાવચે તો ખારેહકતાજાની અખચેસથી તેમાં ફતેહ પાંખેઆ વના રહેયે નહીં. જો કદાથી તેમ કરવા જતાં હરકત જેવું જણાવું હોયે તો બેહતરફે કે શેથીઓસના સમા સુધી એ રોજાને તેઓના ધરમગુરુઓની હઠી-લાઈનો આધાર પકડી જુલાવામાં પડેલા રેહવા દીધાની ગણીમત સહમજીવી.

શ્રેષ્ઠ સંતોકજી ખરભેરજી.

ઉપમાં નામવાલો નર ચોતીકા સવરેસ (મુરત તાલુકાનું કોઈ પરગણું કેહછે) મા જનમ પાંખેઆ પછે, યં ૧૧૧૪ ની સાલ આપણી ટાપુ ખાતે શેજી સોધવા સહ અવેલા માણમ પડીઆ; અને તે દાહાડાથી તેમના પરી-વારે અંદર સંતોકની ઓળખ ઓઢી રહેલીછે.

આ શેરીઆનું સગપણ મરહુમ શેઠ છજીબાઈ દાદાબાઈના વડવાએ સાથે અસલમાં સંધાચેલું હતું, પણ તારપછે વજસોની સાખા વધી ગયાને લીધે જેહિ બેઠું કુટુંબી એકેકથી અચાહેધી અટક લઈ બેઠા છતાં, તેઓના એસી-પણાનો થોડોક સંબંધ જાણુ પીછાણવાલાઓ વચે સમવાએલો સંબલાએછે.

હોઆં આવીને શેઠ સંતોકજીએ સરકાર તરફથી લસકરી સીપાહીઓના પોસાક બનલી આપવાના કામનું ઉપરીપણું હાત લીધેલું હતું, અને તેની કુ-માનીમાંથી પોતીકાં પરીવાર સહીત મુખી હાલતમાં વખત મુજારતા હતા. બજાર ગેટવાલા મોહલામાં તેમની તોખમથી ઉતરેલા વારેસો જાંઠાં હવડાં વ-સેછે તે જગપર પરચમ એક ધેર તેનાએ જે બંધાવેજી હતું, તે તેમના મુજ-રેઆ પછે ધણે વરસે ઇં સને ૧૮૦૩ ની નાસકારક આમના ખોરાકને બોગે ચહડી બસમ યવા વીસેની ઇઆધી એક દસતાવેજથી દેખાઈ આવેછે.

ચોતાની અઓલાદથી ઉતારેલા બે બેઠાઓમાં વડા દાદાબાઈ, તથા ના-ધલા કુશંમજીને હસતીમાં રાખીને તેવણ કહે સાલ મુજરી ગયા, તેની સણદતો કેથે સમવાઈ રહેલી નથી; પણ યં ૧૧૩૧ સુધી આ વસતીમાં હજઆત રહેલા હતા હેવું સાંબલવામાં આવેજી.

શેઠ દાદાભાઈ સંતોકજી.

સંતોક ખાનદાનના આ પેહલવેહલા પછોતા વીરા યૌ ૧૧૧૪ મા જનમેઆ ઉપરથી દેવી અટકલ બાંધી સકાએ છે કે, એજ વરસે તેમના માતા પીતા હોંઆં પધારેઆ પછે પેદા થયા હોએ.

બાપની બાહેધરીમા ઉઘરીને મોઠા થયા પછે તેમનાજ ધંધાપર, અથવા બીજા શેઠગારમા આ ગરહસય શેકાયા વીસેની વાત દેહનારે તે વખતનો કોઈપણ ધરડો સખસ સલામત નહો રહેઆને લીધે, તેટલી ખીના ચોકસ જણાઈ સકાતી નહી; પણ યૌ ૧૧૫૦ મા અરબસતાનથી પેહલ વેહલા અરબી મોડાએ આ ટાપુ ખાતે વેચાવવા આવેઆ, તેના માલેકોને પોતાના વહીઆત પણામા લીધા, અને કોઠના મોદીખાના તરફ એક તમેલો ઉમા કરીને મોડા આની દલાલીને ધંધા સર કરવા માડેઆ; અને તે દાહાડથી હોંઆના અંગરેજ તથા રૂશી ગરહસયોમા ઘડી સંતોકને નામે સારી રવેસે પરખેઆત થયા.

વહીઆતોના મોડા વેચવાનો આ પેહલવેહલો તમેલો અસલી મકાનપર બાલીસ વરસ સુધી રહેઆ પછે, તાહાથી લેચકાઈ જવાનો સખબ હોવા સહમજ્યો કે, મુખબના કોઠની અદર ધૌ સને ૧૮૦૩ મા જરે બમ્બેકાર આગે ગજબ ગુજરેઆ, તારે કેહ્ય કે એ તમેલો વદન બલી ગયો હતો; પણ પોતાની રૂઠી દાસેસથી તેમા બાધેલા મોડાએને સલામત કાહડીને મોડુંક સુધી બાહેરની કોઈ બેધી જગાપર સાચવી રખેઆમા વહીઆતો તરફથી સારી સાબાસી પામેઆ હતા. સમાધાની થયા પછે પોતાની અસલી જગાપર તમેલો પાછો બાધવાની સરકાર પાસે જરે પરવાનગી માંગી, તારે તે નહોં આપેઆ ઉપરથી ધોખીતલાવના લતાપર હાલમા આપઆતા નવા સોનાપોરના રસતાની દક્ષીને આવેલી ખાલી જગેઆ તતકાલ વેચાતી લઈને તેનો મોટો ભાગ તમેલા સાર્ રોકેઆ, અને તેની પડખે પોતાને રૂહવાનુ એક ઘેર ઉપરાંત આસેપાસેની જગાએ બાધો બાંધી લીધી. આ મીલકતો આને ૭૦ વરસ થયાં તારની સલામત રહીને તેમના નખીરઆ પાસે સચવાએલી સંભલાએ છે.

એ ઉપરાંત ઘડી સંતોકની ખીજી ખીસીઆર જગા અંદનવાડી તરફ હતી,* અને તેની ફરજંધરીને હકે છેકે પોતીકા લોકરાના વખત સુધી ભોગવાતો રહેઆ પછે તેનીજ હકઆલીમા વેચાઈને પારકી મીરાસ થયાથી હવડાં તાંહાં લોકોની મોટ મોટી હવેલીઆ ઉભેલી છે.

ઘડી સંતોકે કોઈપણ સખાવતનાં કામોમા સરકરાજી કીધેલી સાંભલી નથી પણ આ ટાપુ ખાતે મોડાની દલાલીમા પરમાણીકપછું વાપડતા રહી પેહલા વરગનું માન મેલવેનું ચોકસ કેહવાઈએ; અને તેટલીજ તેમની ઈઆદગારી

* જે મહેલી માતરે એકજ નીસાંણી ફરીરાના તમેલાની ઉતરે આવેલી જગેઆ હજી “ઘડીસંતોક લેન” નામે આપઆવા મોટ સેહર સુધરાઈ ખાતાએ ધણા વરસ થયાં મોલા પટ્ટીઆં ઉપરથી માલુમ પડે છે; અને તે સચવાઈ રહેસે તાંહાં ગુલીક મરહુમ ઘડીસંતોકનુ નામ બુલામેજ નહી.

સાથે તેવણ ૭૨ વરસની વયેમા સોરાબજી નામનો એક દીકરો દસતીમા રાખી, શેન ૨૪ મા માહ ૭ મા સેહનસાહી સાથે ૧૧૬૩ ય૦ એ બેહસતનસીન થયા, તેનું મરણીક નાંધી લખ્યેછે.

એવણના દીકરા સોરાબજી બાપના મરણ વખતે માતર ૨૩ વરસના હતા, તેનમ્મે બધા વહીવટ હાથ કરી લખને તબેલાનુ કામ ઘણા વરસો સુધી ચલાવેલું, અને બાપની પોજી હુરપોચન તથા દેશી ગરહસથોમા પોતાનું નામ પરખેઆત પાડેલું હતું. આ ગરહસથ કુદરતી બનાવથી આંખે તદન અંધોપો લઈ બેઠા હતા, પણ સારાં બાપ્પેએ કવી ડાકતર કેઆરદરની કલાથી બીતરમા યએશા મોતીઆ કાહાડેઆ પછે, યોડાંક વરસ પેર પાછા જોતા થકને શેન ૭ મા માહ ૧ મા સેહનસાહી સાથે ૧૨૩૨ ય૦ એ ૬૨ વરસની વયેમા મરણ પાંખેઆ, તારે વર્ણસાવલીની દીપમા જણાવેઆ મુજબ તરણ દીકરાએને જે હર્ષઆત મેલી ગયા, તે માહેલા વડા ઘઘબાઈ તેવણની પુઠે પાંચ વરસની અંદર, શેન ૫ મા માહ ૬ મા સેહનસાહી સાથે ૧૨૩૬ ય૦ એ ૩૬ વરસની જવાની બોગથી છંનતથુછન થયો. હાલ હર્ષઆત રહેલા જે દીકરાએ નામે સંતોકજી તથા ધનજીબાઈ બાપ ઘઘનો ધંધો હાથ પરી બેઠાછે, પણ તેઓના વખત નેવી આવદાંણી જણાતી નથી.

શ્રી ક્રાંતિ સંતોકજી તથા તેમનું પરીવાર.

આ ગરહસથના જનમારાની કાંઈજ હકીકત હાથ આવી નથી. તેમના જે દીકરાએ માહેલા ખરસેદજીની નાંધખી નહીં મલતાં, હેરમજી નામના વડાની વાત ઘેટલીજ જણાઈછે કે તેવણ મરહુમ વાડીઆજી શ્રી જંગીરજી નસરવાંનજીની સાહેતા હેલ રહીને લેલાની ધંધો કરતા હતા; પણ એક અસીલ પુરસ તરીકે સરવે શેડીઆએમા સહ માન મેલવેલું હતું. એ સાહેબ જરે ૫૦ ૧૨૦૧ ના સેહનસાહી ૧૨ મા મહીનાને પેહસે શેન ૬૫ વરસની જામરમા મરણ પાંખેઆ, તારે અરદસર તથા પેસતનજી નામના જે દીકરાએને હર્ષ આત રાખી ગયા હતા.

ઉપલા મેહુ બાપએ કેહ્ય કે, મી૦ ઉધેમ્મ નીકલની કુખણીની નાંખીએ અંગરેજ પેહડી ૪૦ સને ૧૮૨૪ મા અતરે આણુ થઈ, તેજ ઘાહાથી તેઓને તાંહાં ગોડાંબિનકીપરનો આહવા હાથ પરીને ઘણા વરસો સુધી રહેવા હતા; પણ રજક પાણીએ તાંહાંથી રખસત લેવાડી તેથી ૧૮૫૦ મા તે જગેઆ છેડીને વેલાત ખાતાંના પોલીકા શેજગર કરવા લાગા, તેજ વેખરને નાધલા બાઈ પેસતનજી સારી આંઠથી હજમુધી વધૂમી બેઠાછે; અને વડા અરદસર તો શેન ૧૫ મા માહ ૮ મા સેહનસાહી સાથે ૧૨૨૬ ય૦ એ મુજબી ગયા, તારે તેમની ૬૨ વરસની વયે વરનવામા આવી હતી.

શેઠ ખરબોરજી શાપુરજી મેજરના.

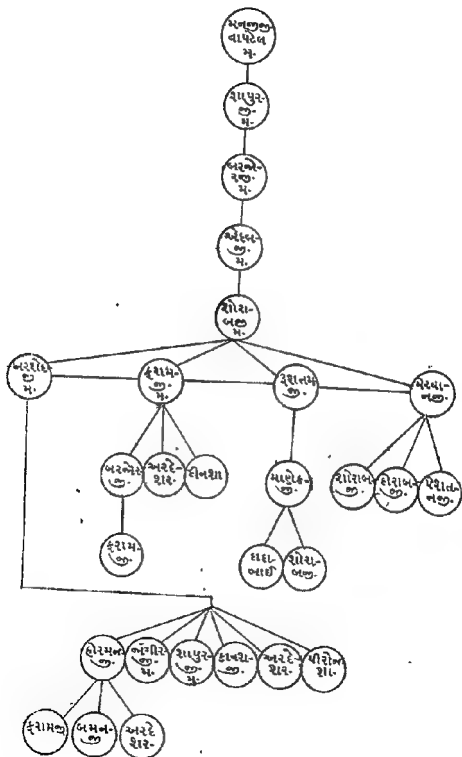
મુરતની સોડે આવેલાં ઉમરા ગાંમના પટેલ મનજી જીવાનો આ નખીરો, પોતાના વતન તરફ ૫૦ ૧૧૦૦ મા જનમ પામીને ગરીબી હાલતને લીધે રાજી થુંદવા માટે ૧૧૨૦ મા મુંબઈ આવેઆ પછે, લસકર ખાંતાની અમલદારી ધરવનાર કોઈ મેજરની નોકરીમા રહેઆથી મેજરના ખરબોરને નામે આસકાર થયેને, તેજ અટક પોતીકાં પરીવારમાખી પાંચરી ગયા મુજબ તેઓ પણ મેજરનાજ કેહવાતા રહેઆછે.

આ શેઠ જેમ આકરી કરીને આખરથી છંદગી ચુલરી, તેમજ તેવણના બધા વસીલાઓનું વરણન જણાઈ ચુકેલુંછે; પણ તેમા ખુબી માતરે અટક લીજ કેહવાઈએ કે, તે સાહેબોની હાવી સ્થીતી છતાં પોતાની તથા પરાઈ કોમમા તેઓ સારું માન પામતા હતા.

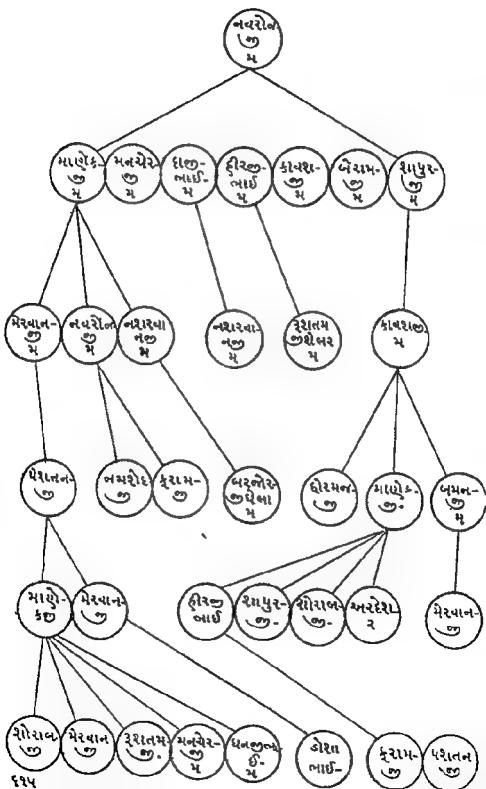
મથલે જણાવેલા શેઠ ૫૦ વરસની વયે પોંહતા પછે રાજ ૬ મા માહ ૧૧ મા સેહનસાહી સાલે ૧૧૫૦ ૫૦ મા મરણ પામેઆ. તેમના ખેટા અદલ-જખી તેટલીજ જામર ભાગવીને ૧૧૮૭ ના સેહનસાહી ૧૨ મા મહીનાને ૧૦ મે રાજે જીંતતચુજન થયા. આ ગરહસયનાખી અકજ પુરા દીકરા સોરાખજી નામના હતા, તેનાઓ પાંચ પદસાના સુખ સાથે બાપ તથા બપાવા કરતાં અઠારેક વરસ વધારે જીવેઆ પછે ૬૮ ની જરતીમા આવીને રાજ ૭ મા માહ ૧૨ મા સાલે ૧૨૩૦ ૫૦ એ ખેહસતને બારે ચાલી ગયા.

શેઠ સોરાખજી મેજરના ચાર દીકરાઓમા શેઠ ખરસેદજી જે વડા હતા, તેની સાહેલેસાઈ તથા મીલનસારી વીસે હમારા કરતાં આ ઠાપુ ખાતેની બધી વરણના ગરહસયોને વીશિસ માહીતી મળી ચુકી હશે; તોપણ તેમની ખુબીનું થોડુંક બપાંન હોઆ નોધી લીધેલું બાદું તો કેહવાસેજ નહીં. આ ગરહસયે નાદારોના છુટકારો કરવારી કોરટના કલારકની આધીસમા વડા વહીવટદારનો આહવા ધણા વરસો સુધી હેવીતો અંચલાઈથી જાલવી રખેઓ હતા કે, તેના સંબંધમા જેખી કોઈ પીછાંનવાલા અથવા અંગંજેઆનું કાંમ તેમની પાસે જતાં કસોખી અંતરે જોવાવના બજવી આપવાની દીલ તેનાએ કબુ કરીલી સંબલા-ધન નોહતી; અને તે સાથે ખીજી ખુબી તેવણમા એ હેતી કે, હાવાં કારણસર કોઈને કાંઈ ગુમવણ પડેઆથી તેવણની સલાહ જોઈતી તો, તેવણ મેહરખાંનગી તરીકે આપીને કાચેલ જુજખનો ખરો ખુલાસો કરી દેતા હતા, તેથી ઘણા લોકો દેનદારીના દખાનનું સંકટ બોગવેઆથી ખંચી ગયાછે. હાવા ગુણવંતા ગરહસયને માટે ગાંમના નાધલાથી તે મોટા ગુલીકમા સારી વખાણ થતી હતી, માટે આ દુનીઆમા વધારે વરસ તેવણ જે જીવવા પામેઆ હેતતો, પરજને તેથી અગ-ણીત રહેત ઉપજતે; પણ અક્સોંસછે જમાનાના અવીતરાં ચકર ઉપર કે, આ અસીધ ખવાસના ખસર મેજરનેખી થોડાક દિવસ ખીમારીના ખીછાંણા ઉપર ગફલતીમા પડી રહેવા દીધા પછે, જંમદત આવીને રાજ ૧૪ મા માહ ૭ મા સેહણસાહી સાલે ૧૨૪૧ ૫૦ એ પેધી દુણીઆં તરફ ખેંચી લઈ ગયા; અને તે જખતે તેમની જામર ૫૪ વરસની ગણાઈ હતી.

મેનરના બરબેરની વંશાવલી.

तथा कुलानां नाना वंशीवती.

આ મરહુમ ગરહસયના વડા દીકરા મીં હોરમજી ને નામદાર રાંછીની શોધને લગતાં “રોટાકીપર”ના આતાંમાં માન બરેલી નોકરી બજાવેચ, તેવણુની બાપનાજ નેવો ગંભીર ખવાસ રાખી સરવે સાથે સાહેસસાધથી મીતરાચારી મેલવતા માણુમ પડ્યા ઉપરથી, આસેઆ રખાએછે કે આગલ આલતાં તે બાઈ પણ બાએગસાધીઆની સંક્રમા ખીરાજવા બોધવ્યે; અને તેહવો રૂડા દા-હડા તેમને પહોલો મુખારક ચાએ.

તખાક ખાનદાંનની તકસીલ. શ્રેષ્ઠ માણેકજી નવરોજજી,

લકખે માકા તખાક.

નોસારી કસબામા, નવરોજજી નામના ગરહસય સાત હોકરાએ ઊપરાંત, કેટલીક દીકરીએ વીગેરેના મોરો કબીલા પક્ષમા લઈ વસતા હતા; પણ રોજ-ગાર રૂડા ન હોવાને લીધે પરીવારના પેસન મરે કેહત કે, તાંહાંના દસાઈઆ પાથેથી કરજે નાણા કહડાવી પોતાનો સંસાર તેનાએ ચલાવેઆ કીધો.

તેવન જારે યુજરી બચા, તારે પરીવારની પરવરેથીના બોલે આ શ્રેષ્ઠ ને તેમના વડા દીકરા હતા, તેનાને માંથે ચોંટી બોડો અને ગરીબાઈની વમાસ-નથી વખતને વીચારમા લેતાં મેહનત મસાગત ખેંચી જેમ તેમ ઉદર પોરાન મેલવવા લાગા, પણ તેટલાંમા બાપના કરજ વીચેતી જખરી તેહરીલ દસાઈ તરફથી થવા માંડી. ખરેછે કે તાંહાંના દસાઈઆ તંગદસતીમા કૂચી પડેલા હંમદીનેને આગલા દાહડાપર અંગઉધારે નાણા ધીરવામા જેમ બાહુકરી ખતાવતા હતા, તેમ તેઓના બચાં ક્યાંઓ પાથેથી પાછાં મેલવી લેવામાખી જખરા ચપલ હતા. આ માકા તખાક ઉપર તકાદા જારે વીચેસ થવા લાગા, અને તેટલો હક અદા કરવાની પોતામા સકતી બીલકુલ ન જોઈ, તારે સહમની તરફથી કાંઈ જખરદસતી ચાએ તેની ધાસતી આધને યૌ ૧૧૨૫ ની સાલમા પોતાના બાઈઆ ઉપરાંત બધા કબીલા સહીત તાંહાંથી અચજ્જમ નીકળી મુંબઈમા જાપુકનું રેહકાણું કરી બેઠા.

આ કુટુંબીઓની અટકમા મથાલે જણાવેલાં નામની આશિપાશ મેલાએલા તરણ હરેફે અસલ પોરદુગીસ જુખાનના જે જણાએચ, તેનો અરથ યુજ-સતીમા તંબાકુનો યાએછે. એ ખાનેનો ખુલાશો શોધતાં એવું સહમજાધુંય કે, મરહુમ માંકા તખાક પોતાનું સવદસ હોડી હોંઆં આવેઆ તારે પેહલવેહલો ધંધો તંબાકુના ઈજરાથી તેનાએ સર કરીને ઘણો ખજા વહીવટ પોરદુગીસ સહીતની સાથે રાખેઆ હવો; અને તે યુતો લાંમખી સુદત સુધી તેવણ પાસે જલવાઈ રહેઆથી એ આલખ પોતાના પરીવારમા જે પાંચરી ગયાચ, તેની ધઆદગારી હજી સુધી તેઓ ખુસેલા માણુમ પડ્યા નથી.

આ માકા તખાક તથા તેમના બાઈઓ ઉદીચોગી હોવાથી મનની વલાં-
નને નીતીના આધાર પર ઉસતવાર રાખી, તંખાકુ ઉપરાંત બીજા માનનો
થોડો થોડો ધંધો કરવા લાગ્યા; અને સરવે સાથે અશીલપણથી માનતા રહી
કુક મુદતમા પોતાના હાથમા મોટો વેપાર જારે તેઓએ વાપી લીધો, તારે
આમલી ગરીબી દાલત પસાર કરતા તવંગરીની નાખતે પેંચેઆ.

જે કારણથી પોતાની જનમજુમી તજી દીધી હતી, તે વાતને હાથ સારા
વખતમા હમે ધારીએય કે આ માકા તખાક તથા તેમના બાઈઓ ભુલેઆતો
હશેજ નહીં; કેમકે સાંભલેઆ પરંમાણે ઘણી વાર તે સહિષ્ણે એકેકની પછે
અવાર નવાર તાંહાં જઈ આવેઆ હતા, મોટે પોલીકા બાપના કરજનો ચુકાવો
તે તરફ ગયા આગમજ અલખતાં તેઓથી વચ્ચેલા જાંધવો, નહીં તર તાંહાં
જવાનું તેઓને બારે પડેજ હોત.

માકા તખાકનો વેપાર જારે પુર જોરપર આવેઆ, તારે ફરદરાજ દસ મુધી
તેનો સંબંધ સાંધવા મોટે, તેમના નાંધલા બાઈ થેઠ સાપુરજ પેહલવેહલા ૫૦
૧૧૫૦ મા મીન તરફ રવાને થયા; અને તેવાંજ કારણસર તાંહાંની દર મોસમે
એકેક પછે અદાર સફર તેનએ કરીને વેપારી વરગમા મોટી વખાન વરસાવી હતી.

તખાક ખાનદાનના ફકત નામ થીવાએ તેઓ માહેલા કોઈનાબી આગલાં
તથા પાછલાં રૂઠાં કાંમોની હસવી વીથે કથી ઈઆદી કેથે જલવાચ્છી નહીં
જણાતાં, મુંબઈના કોઠની અંદર સાહમસામા સાત ગાલાવાલી એક પર-
એઆત પોલ પુરાણી યધને તેમનાજ પરીવારે પાથે સમવાઈ રહેલી મા-
લુમ પડેછે. એ મકાન પોલીકા બધા બાઈઓનો તેઓના પરીવાર સહીત
સમાસ થાએ તેવી તરફથી બાંધવા મોડેજ, પણ તે તઈઆર થયા આગમજ
પોતે બીઆરા ૭૦ વરસની જાંધીએ પેંહતાથી રાજ ૨ જે માહ ૧૦ મેા શેહ-
નરાહી, સામે ૧૧૭૦ ૫૦ એ તરણ દીકરાઓની વસવી આખાદ રાખી પેહ-
સતનસીન થયા; અને તેમની પુટે તેવનના નાંધલા બાઈ સાપુરજ પણ રાજ
૧૨ મેા માહ ૧૦ મેા સામે ૧૧૭૧ ૫૦ એ કાવસજ નામના એક દીકરાને
મેથી ૪૧ વરસની વએમા મરણ પાંચેઆ. આ પેહુ બાઈઓના મરણ પછે
પોતનું બાકી રહેલું બાંધકામ પૂરું થઈ, તારે હઈઆત રહેલા બાઈઓ ઉપરાંત
બધાઓનું પરીવાર ૫૦ ૧૧૭૨ ની સદઆતથી તાંહાં જધને જે વજેજા, તે
વાતને હવડાં ૭૧ પુરાં યધને ૭૨ થું વરસ આણેછે.

* એજ કારણ મોટે “જેમસ દંમમંડ” નામે ટંન ૧૪૩ નું એક વાંદાણુ પણ
તેનાએ દંમનથી બંધાવી મંગાવીને તાંહાંની સફરમા ઘણા વરસો મુધી કરવું
ગએજે હતું.

શેઠ મેરવાનજી માણેકજી તખાક.

મરહુમ માકા તખાકના તરણુ માહેવા આ વંડા દીકરાનો જનમ ૫૦ ૧૧૩૭ મા થયેલો અટકલાખી, આપના મરણુ ઠાંકણે ૩૩ વરસની પકી વયેના તેવન કેહવાના હતા. બાવીસ વરસની જીમરથી પોતાના કાકા સાપુરજીની સાથે ચીન જવા લાગા, અને પેહલી સફર ૫૦ ૧૧૫૯ મા તેનાયે કીધી હતી.

આપની હાઈઆની છતાંજ તેમને તાંહાંના બોહોવા વહીવટમા વીટલાઈ રહેઆનો લાખ તેનાયે એવો ચલવેઆ કે, કાકા સાથે ચોક્ક મુધી સફરની સરીમત ગએઆ પછે, તેવને જરે તાંહાં જવાનું બંધ પાડેજી, તારથી આ મયાનું દીપના મેહરવાન શેઠની ઉવટ વધારે ઉસકેગઈ; અને પોતીકા ધરના બોહોવા વેપાર ઉપરાંત બાહેરની મુખલક આડતનું કાંમ હાયમા લઈને ઘણા વરસો મુધી ચીન આતેના એક સવતંતર ચોદાગર* બની રહેઆ હતા.

વેપાગનુ કામ જરે ઘણું વવેજ તારે હાય હેઠનના કામદાર માણસોની તેણાને પીચેસ રખવાં પડેઆં હતાં, પણ પોતાની આજી સંભાવનારાની અગતીઅ જણાયા ઉપરથી તેમના મરહુમ કાકા સાપુરજીના બેટા મીં કાવસજીને પેહલવેહલા ૫૦ ૧૧૭૫ મા, અને તેપછે ૧૧૮૦ મા મલી બેવાર ચીનની સફર લેતા શીધારેઆ; અને મુખઈનો વહીવટ તેમના બાઈઆ તથા પીતરાઈઆ આતોથી લેતા હતા.

તખાક આનદાંનનો તોર દુટવાનો મોઝ વખત જરે તેઓની દેવડી પર દોડી આવેઆ, તારે ચોતરફથી નીપજાયેલી નુકમાંનીએ રેપારને હેવી તો સેહ બાવાડી કે, તેના બીજાગથી દરએક બાઈ તથા પીતરાઈની મંચમાઈ ભરેલી તીકમત કાંઈજ પેસ નહી પડતાં, ઘણા વરસોથી માન સાથે આપતો તેઓનો પેહવાર તદ્દન બંધ થયો; અને તેની ગીરફતારીમા બધાઓની સાથે આ ચેઠનેબી ઘણા વરસો મુધી બેકાર બેગી રહેવું પડેજી હતું.

સારાં જાણેજી સર જમચેજી જીજીબાઈ બારેનેટ જેવા સરીમંત સોદાગર તે વખતે વેપારીઓના વરગમા સમાયેલા હતા, તે સાહેબે પોતાનો લાગવગ વાપડીને કેહમ કે આ તખાક આનદાંનના દુટેલાં દીબને રહેત મલે તેવી તરફથી તેઓના કચ્ચાએવા કારેખારનો નીવેશ લાની આવેઆ. આ શેઠનુ મોટું અહેસાન તેવણુ જ માણુતા હતા, તેના બદલો રૂડીપેર વાપી આપવાના હેતુથી તેમના હસતકમા કેટલુંક કાંમ સોડીને પેહલાં પીનામ આતે મોકલાવેઆ

* આપણી વસતીમા બલકે આપી પરચવીપર વખણાઈ ગયેલા મરહુમ રાજ જમચેજી જીજીબાઈ બારેનેટને, આ ચેઠ પેહલવેહલા ૫૦ ૧૧૮૮ મા પોતાની સાથે ચીન આતે લઈ ગયા હતા; અને તે સાહેબ મચીઆઈ બાઈ તરીકે ગણાતા ઘણીજ ગરીબી હાલતમા હોવાને લીધે, તેનાનો બનતો ખરદાસ ગામી વેપાર વતનના કામથી તેમને હેવાતો માહીત કરી દીધા કે ચોડીજ શુદ્ધતમા તે નામદારથી વેપારીના વરગમા ગણાવા તારથી આ ચેઠનુ હચેસાન કબુ ખુલેઆ નોહતા. નોંલે.

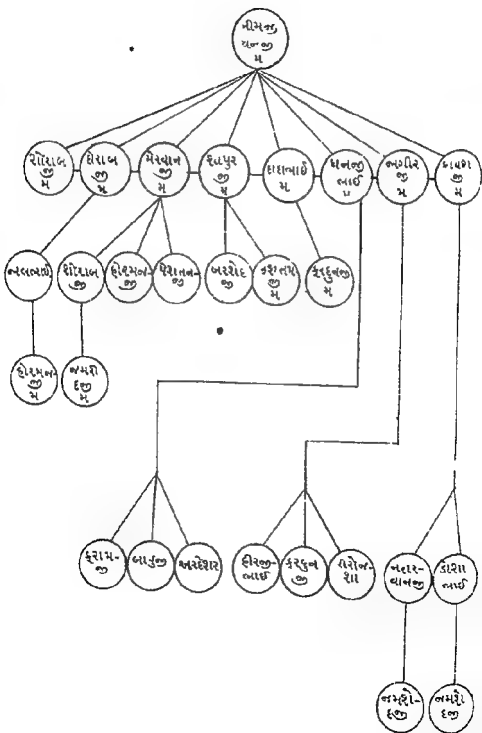
હતા; પણ તે તરફ કાંઈ કાંઈ નહોતું નજીવવાને કીધું તાંદાપી તેણીને યગ-
બારા ચીન રપાંણા કરી પોતાના આડવીઆ તરફકે રાખેઆ હતા; જ્યાં કેટ-
લાક વરસ સુધી તેમની સેવા બળેનેઆમાં હકસાધની હાથેથી ચતોસ પાંખી
મુંબઈ આવેઆ; અને પાછલો વખત જોકે આરાવના જીવી જાહેજલાની બ-
રેઆ નહોત, પણ થોડીક સુખવાની હાલતમાં યોગવતા ૬૨ વરસની વયે
પોહચી, રાજ ૨૨ મે માહ ૧૨ મે ચેહનસાડી રાત્રે ૧૧૯૯ થી એ પેસતનજી
નામના એકજ પુતરને આબાદ હાલતમાં હાથઆવ મેલી મરણ પામેઆઁ.

એજ ખાનદાનના એક નખીસ નામે થેક રસતમજી હીજીબાઈ તબાક,
જેવણ ઘણા ખરા રસતમ ચેસરની અટકથી મરાદુર હતા; તે સહેબ ઘણા
વરસની મેકારીમાં મેકા મેલર પામેઆ પઁ, સર જમચેદજીની સહેતાથી ધં
રાત્રે ૧૮૩૬ મા વાહાણુ “હેરમનજી ખમનજી” ની અદર સવાર ધધ ચીન
ગયા હતા; પણ કલએ તેનો કાળઅદર આણેઆથી ચીનના દગીઆવમાં તેજ
સાવતા જીવનાઈની ૩૧ મી તારીખે “ટલ્મેકુન” નામના આફ્રીએતી તોફાનમાં
જાન તથા માવથી બરેલાં મજકૂર ખારકસાની સાથે તેવણ ખીઆગ જીવવાની
ધધને જાપેધાની જાહાન તરફ પોતાના જીવને માકલાસી લેધા; અને તેથી તેવ-
ણના નીલની મુશદ નીલખાજ રહી ગઈ.

ઉપજાજ સખખથી થેક કાવસજી રાપુરજી તબાકખી અતરે તવાઈ રહેવા
હતા, તેણીને પણ એજ સચીમંત સાહેબ મર જમચેદજીએ પનાહ આપી થં
૧૨૦૬ ની રાજ ચીન ખાતે માકધીને સુખી હાલતપર લાવવા માડેજા; પણ
થોડીક મુદત ગુજરેઆ જાદ બવીયે તેણીને ખીજવાર મારેઆથી કામની
વલાજી ઉપડી રીતે થયાલુ સંકટ જેએક વરસવેગ યોગધીને ખીઆરા મકાઉમાજ
રાજ ૨૪ મે માહ ૮ મે ચેહનસાડી રાત્રે ૧૨૧૬ થી એ મરણ પામેઆ.
આ ગરહસંધના એક કાનમાં સોનાની કડી જડેલી હતી, તે ઉપરથી ચીના
લોકો તેણીને “કમધાઈ” ની અટકથી ઓળખતા હતા.

એ પઁ માકા તબાકના ખાકી રહેલા જે નીકરઓમાં નવરેજજી થં ૧૨૧૮
ના ચેહનસાડી ૪ થા ગાથાને રાજે, અને નરાવવાનજી રાજ ૨૧ મે માહ ૬ઠો
રાત્રે ૧૨૧૯ થી એ ગુજરી ગયા; અને તેઓ દરએકની જામર વરસ ૭૨ થી ૭૫
સુધીની કેહવામાં આવી હતી. તબાક ખાનદાનના જે નખીસઓ હવડાં હજ-
આતઁ, તેઓની જીદગીના અહેવાલ જાણવાજેગ કાર્જન નતર નહીં આવે
આથી આ ખીના બંધ કરવી વેલા તેઓના નામોના હવાસો વર્જસાવવીની ટીપ
ઉપર સોફીએઁ.

શ્રેષ્ઠ ભીમજી ધનજી ડિમરીગર ની વંશાવલી

શેઠ ભીમજી ધનજી ઊંમરીગર.

સુરત જીલ્લામાં લંમચ ગાંમઠે, તાંહાં મથાલે જણાવેલા ગરહસયનો જનમ સાલે ૧૧૧૫ યં મા થામ્મેલા, તેમના વારેશો માહેલા એક અશીલ મીતરથી માણમ પડ્યોએ. આ ભીમજી શેઠના વડવાઓ અસલ વતનમાં કહેઓ ધંધો કરતા તેનીતો કશીએ કેડીએત કોઇને માદ નથી, પણ કેહ્ય કે એવણુ પોતે પંદરેક વરસની વયેના થયેઆ તારે સાલે ૧૧૩૦ મા પેહલ પેહલા મુંબઇ આતે. આવીને, પોતાના પેટનું દુક યુજરાંણુ શોધવા માટે આકરી કરતા હતા; જેમાં થોડાંક વરશો વેર શેઠાઈ રહેઆ પછે ભાએગ ખીલવાની જાહે નોખત આવી, તારે મલબાર કોસતા તથા કોમ્બેલાનના બંદરે વયે પોતે કરતા રહીને દુક રાજગાર કરવા માંડ્યો; અને બખતે તેનાને રૂડી વલાંણુ દેખાડેઆથી કરાઈ જારેલી કોચેસના રશીયાં ક્લેસા સારાંજ પાંમવા લાગેઆ; એ પછે કાંહાંનાંતર આતે જાણુકનું મથક જોડવી બેસાડીને તાંહાંના રાજની બોહલી આડત પોતે મેલવી લીધો; કારણ કે તેની પાથે થોડાંક સફરી વાંહાંશો હતાં, તેમાં વેપારજોગ માલ બરાબી તેઓને મસકત તથા ચીન તરફ પોતાના હસતકથી મોકલાવેઆ કીધાં; જાંહાં માલ વેચાએઆથી મલવી હકસાઈને હીશો તથા પોતેની આંનગી રાજગાર કીધો તેના નફાથી થોડીક સુદતમાં તે તરફ બખસા પતીમાં ગણાવવા લાગા; અને તેટલાંમાં પોતાને તાંહાં કીરતારે બખશીલા દીકરાઓની એકેકની પુઠે જનમ લઈને જેમ જોટા થયેઆ, તેમ આ બુજો-રગ ભીમજી શેઠનાં કાંમોમાં આવીઅંત મદદ મલવી રહી. આ સાહેબે પોતાની જંદગીમાં એકની કળબાદ બીજી બાએડી પરણીને તેનીઓથી આઠ દીકરા-ઓની હસતી જે હંસલ કીધી, તેઓના નાંમે વંસાવલીની ટીપમાથી વાંચતરા સાહેબોને માણમ પડ્યે કે, તે સધલા બાઇઓ જોટા થાએઆ પછે બાખને મુંબઇમાં એસ અરંમ પમાડતા રાખીને તેનાએ રચાવી આપેલા રાજગાર બોટોથી લેવા લાગા. આ શેઠ રાજ ૧ લો માહ ૧૨ મો સાલે ૧૨૦૭ યં એ ૬૨ વરસની ઉમરનાં વાઈને યુજરેઆ પછેની, ઘણીક સુદત સુધી સારા એખલા-સથી બધા બાઇઓ સંપજમા સમાએલા રહીને કાંહાંનાંતરની પેહડી આણુ રાખી; અને એક ખીજની. બદલીએ એકેક બખે અથવા કોઈવાર તરણુ બાઇઓ તાંહાં સાથે રહીને રાજગારનો રસ સારી પેઠે મેલવી લેતા હતા; પણ બવીસ જાહે અસત પાંમવા પર આવેજા, તારે તેઓ માહેલા કેટલાક બાઇઓ એકેકની પુઠે યુજરી મવાને લીધે, બાકી રહેલાઓ વયે અરસપરસ જોરસહમજીતી ઉઠવા લાગી; અને તેમાં પેઠેલા સડએ એટલોતો વીનાસ વધા-રેઆ કે, વારસાની વેહચણી અને દુકાંણોના લાગબાજ સારું બાઈ બા-ઇઓ વેરથી યાઇને માજી સુપરીમ કોરટમા લગબગ પાંચ વરસ વેર કજીઓ લડેઆ; જેમાં કાંઇજ નહીં પણ રૂપીઆ હજાર વીસને આસારે વકીલ બારી-સરેશ વયે ખવાઇ ગયા, એટલુંજ નહીં પણ તેના વીજોગથી ધંધો ધાપોની રાદનતર જતો રહેઓ. લડવાના વંમલમા વીટલાઈ પડેઆથી જાહે બેહુ બો-

રહવાલાઓ બેબાર થયા. તારે કોરટ તરફનો ચુકાદો મળેઆ મુજબ પાર્સીકો પધંચો આંધ બાઈઓ અથવા તેઓના વારંચો વગે ને વેંહઆયો, તે કરતાં એ શાહિબો અપસ અપસમા આગલોજ એખલાસ સામ્યવી રાખીને સહમજ્જીતીની રહે વાંટી લીધો હોતતો સંધે નોહતો કે કુસંપમા કતશએલી રકમનો હીશાબી તેઓનેજ પહે પડતે; પણ તેમ નહીં બનતાં આ બુજોરગ શેડીઆએ મેલવેલી રોડત ઉપર ને કુખ પરછાં તેટલીજ વાતની દબગીરીમા ચોડીક કપીતા નીચે જણાવીને આ બીના બંધ કરીએછે.

ખુરેછે સહીયા કુટુંબમા કલેસ-સંપત્ત દુટાથી સરજનએછે નહેસ.

થાએછે લક્ષ્મી ને શજીનો નાસ-બચા ધરમા દલદર કરેછે વાસ.

પાંમેછે વેરાંણુ પરીવાર બહુ-તે વીધે વાંચનારને કેટલુંક કહું?

દાખલા જેના જે જણવાજ હાએ-તો ઘણા પેરમા ઉંડલા કંકાએ નાએ.

તે પરથી જાણાને રામશે ને દુર-ભાએગવાનમા હેલવાશે તે બરપુર.

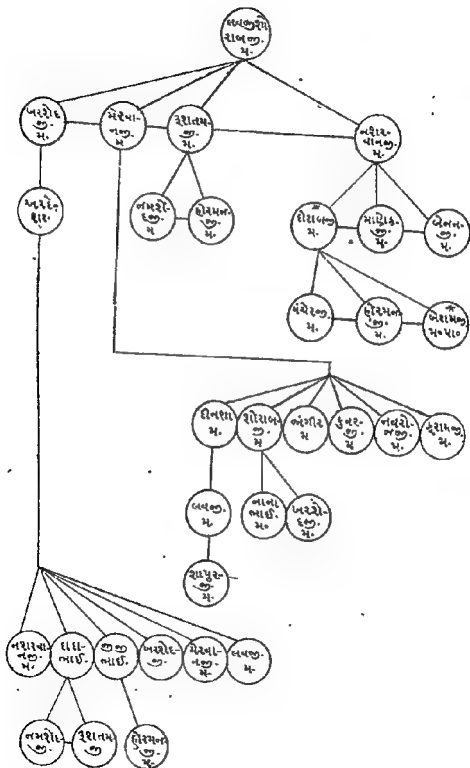
શેઠ લવજી શોરાબજી લાકડાંવાલા.

બરમની સહતનતનો બોગવેટો જરે નવાબી નોયતપર હતો, તારે ૫૦ ૧૧૧૬ ની રાજમાં મધાલે જણાવેલા ગરહસય તે તરફ જનમ પામિઆ પછે, ગરીબાઈને લીધે આર વરસની બાળવએ પોંદ્યતાં ૧૧૩૧ મા તાંહાંથી નીકળીને આ ટાપુ અંદર આવેલા માણમ પડેઆએ. આ અંજાંણી ટેકડીપર તેમના વાલી દોષજ નહીં હેવાને લીધે, એક પાંચસી પસદાકીઆને તાંહાં પોતાના પરાલખને પાશે નાખી દલકે પગારે આકરી મેહઆ; તાંહાં ચોડીક મુદત બુજરેઆ પછે એક દાહાડે હેવો બનાવ બનેઆ કે, તેવણુના શેઠ દુરમવેઆ મુજબ તેની ગેર હાજરીએ ધરકેને હેલેલી તરકારી તદન નહીં વેચી, તેથી તેની ઈતસજીમા આ શેઠ હેવાતો આવી પડેઆ કે અરસપરસ બોલચાલ થતાં શેઠ આપેલી ધ-મકીને ધીકારી તાંહાંથી આકરી છેડી ગયા.

એવા બળવતાં પરમાણીકપણુ જાલવેઆથી જોડે, શેઠને તો અનગમનું થયું, પણ લોકો તરફથી તેમની નીતી ને વખણાઈ તેટલોજ સંતોસ પાંખી કોઈ લાકડાંના વેપારીને તાંહાં વગ લાગાથી તેની આકરીમા જઈ મેહઆ. તે સમય કાંઈ બાલવાના નહીં પણ વેરાં તથા અમારતો બાંધવાને બરના લાકડાંનો રોજગારી હતો, તાંહાં પોતાની ગણક બુધીથી તે વેપારનો અનુભવ મેલવીને, મહિલાં મુલકો તરફ પોતે ફરવા લાગા; અને વેપારીઓમા ગોખા વેહવાર વીટ-લાવીને તે ધંધો પોતાને હાથ કરી લીધો તે દાહડથી આ લવજી શેઠ લાકડાંવાલાની અટક ને ધારણુ ગ્રાધી, તેજ એલકાબથી તેણુ પરીવાર આલખાઈ રહેજોછે.

લાકડાંના રોજગારને વાસતે આ શેઠ લવજીને પોતાનું મધક વસાઈ ખાતે રાખવાની અગવીય સહમજ્જયા ઉપરથી તાંહાંના બબરની બોગડુપર પોતાને રહેવાનું એક નાંધણું પેર, અને તેની પછવાડે તે વખત પર પગ

શ્રી લલજીશીરાજજીલાકડાંવાલાનીવંશાવલો.

પોટે મુસાફરી કરનારા પારંગીઓના ઉતારા માટે ધરમશાળા પોતાના પડમાથી બનાવીને તે બેઠાનું વાસચુદ્ધત રોજ ૧ લો માલ ૩ જો ચેહનસાહી રાત્રે ૧૧૫૮ ૫૦ એ કરીને ઉપર જણાવેલા કારણો સાર વાપરવાસમા જે લાવેઆ, તે વા તને હવડાજ ૮૫ ૧૨૨૨ વહી ગયાહે.

ધરમશાળાની અદર મુસાફરી કામ આવે તેવા તગવ્યા ૥ પુરતા વાસણો વીગેરે મેલાવીને, તેઓની મદદરત માટે એક મુસાફરિદાર પારંગીને આકરીએ ગએસો હતો. (તે પગમાણીક પારંગીને આપણી તરફના ધણા સારિયો એદલ દઉઆને નામે ઓગળતા હતા, અને તે જરે દુરસદ પામી મુખાઈ આવતો તાઉ કેવલ દેડાણેથી તેની લાએડી મુજબનુ ધનામખી તેને મલેઆ કરુ હતુ) હાથી રીતની ગોઠવણ ચેઠ લવણ પહે તેમના ઘેરચે, અને નખીચાએની ધણી લામખી મુદત મુધી આતુ રાએઆથી વસાઈ જેવા ગામમા તેઓની અપાર કીરતી વખણાતી હતી; પણ અફસોસહે કે તે સાહેબે એકેકની પુઠે મરણ પામેઆ પહે, બાકી રહેના વારચેએ તે મકાણેની મણિડીપણના હક જાનવી રાએઓ નહીં હાતુ છતાની ઉપલો નીમક હજાન નોકર તેની સામવણી સારી ગેસથી જે કરતો હતો, તે ઉપર એકાએક હેયો ગજબ મુજરેઓ કે, તે ખી આરએ મસાગતથી મેનવેતુ થોડુક દઈવત પોતાની પાસે સધરી રાએતુ હતુ, તે છુટી લેવાના એરાદથી ધણા વરશેની વાતપર કોઈ અદાન બોલેએ તેને કતન કરી નાએઓ; અને તે દાહડાથી ધરમશાળા પુનવાણી થતી જણાઈહે, આમા વની ખીજી આટલુ રુબરુ કે, જાગી બરેડા કૂપનીવાનાઓની આગ ગાડીઓ કરતી થઈ, તારથી રાહદગી મુસાફરીઓ તેના લાબ લેતા બધ પડેઆ અને મણે ના હઈઆત ગેના વારેઓ તરફથી નીવેદાસતી જુલાતી જોઈ પારકા પુરેઓ તે મકાણેના ધણીધેરી થઈ જોવા સબલાએહે, એકલુજ નહીં પણ જેના વગ કાવેઓ તેઓએ તાહાના વાસણે વીગેરે સરજામ ઉપરાત તે મીલકતોના બારીબારણા વઠીક ચોરવાનુ અચુક રાએઈ નથી, હજાગે મહદારીઓના આગી અવાદ પામેલુ એક માનવતા ગરહસથનુ પુગણુ મકાણુ છતા વાગ્યે હવડા આવી અવસથામા આની પડેઈમ, તેને સારી હાલતમા સામવી રાખવા સાર આ એકના નખીરા મીઠુ અરેગર અરેદજીને સજવાર બધકે ફગજહે કે, પોતાના જુલોગમ બપાવાની ઉતમ ઈઆદગારી બરેઆ ઉપરા મેનુ મકાણેને બનતી મેચેસથી સવાલીનમા લઈ જરજોગ મગમત કરાવે, અને તે તરફ ચેદધાહે જાગર શાંડેઓના નીસામા સાર વપસતા રાખશે તો નેઆમાણી ॥ નેકતા મની એટલી પુગતમ કીરતી મામે તેનણુ ધણીપણુની અદગદાગ મુ રી ૫૦. નાસનુ રેહચે

ઉપરા મકાણે રીવાએ ચેઠ લવણ લાખડાવાનાએ ટેહના “ગડ રૂપી” નામના મોહનામા એક થેગી બધાવેઈ હતુ, જેમા તેમનુ પગીવાર ધણા વગશે વેર રહેઆ પહે વસલીના વધારાએ જાઉં અગવડ પાડી, તાઉ ખીતગધએ વચે નેમાણુ ॥ ઉછાનખી થતા વખત મુજબની કીમત આપી ઉપર જણાવેના નખીગ મીઠુ અરેસરે ખડી લીધુ, અને તેપહે તેની ઉપર વધારે મજા ન

ધારીને પોતા પાસે જાવડી મળેઆથી એ પેર હજીમુંડી લવજી લાકડાવાનાની યાત્રી આપતું ઉમેરું છે.

વર્ણસાવળીની ટીપ ઉપરથી હું માનુમ પડેચ કે આ લવજી કુંડને તાહા ચાર દીકરાઓ જન્મ પામેલા હતા; જે ઉપરાત કેટલીક દીકરીઓ અને તેઓ માહેવાં કોઈકોને તાહા યચ્ચેના બચાઓની ખીશીઆગ આપાદી સાથે તેઓના પોસણ પુરતા પછસા મેલી ૫૦ ૧૧૭૪ ની આખરીના પાચમા ગાયને શ્રેણે ૫૫ વગસાની વચ્ચેમા વર્ષદુઠવાત થયાછે. આ મરદુમ ચેક પોતાના વખતમા સખીઆતા બરેલી લાચેકાતથી જરૂરોસતી અનજુમનમા સારું માન જે મેલ વતા હતા, તેની યાદગારીમા કેહચ કે, તેવણુના મગજને ચોથે દાહડે ચેહાદમની ડીરીઆ થઇ તારે ગામની નેઆત તેમના દીકરાઓએ જમાડી હતી.

નારીએલવાલાનો નકશા.

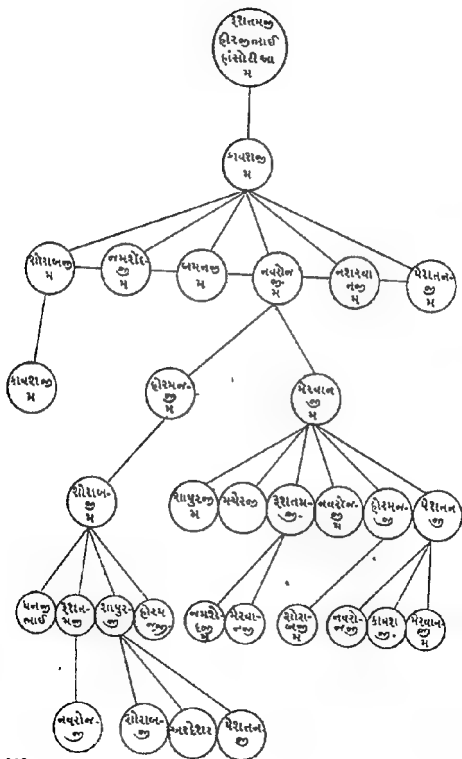
અકસેસગની પાસે આવેલા ઠાસોન ગામમા રસતમજી હીરજીભાઈ નામના એક ગઠસથ રહીને તાહાની પટેનાઇ ચલાવતા અને ઉનનો ડાનગાગખી કગતા હતા. તેવણુ જાહે સારી રોઝત સાથે છ અથવા સાત દીકરાઓ મેલી તાહાજ મગજ પામેઆ, તારે બધા ભાઈઓએ બાપનો વારમો સલાહ સંપજથી વાઢી લીધા; પણ તે પટે કેહચ કે કોક સંભેગથી તેઓ વચે વીનાસ રવો તો જામરો ઉડેઆ કે, તેનો ફેસલો પોતપોતાની તરફેન મેલવવાની મકસદથી એકેકની મેહોસ પર સગકાગ દગ્ગારમા પ્રસકલ પછસા ખગચી પાચેમાય થયા. તે છતાખી કોઈના લાખમા તેનું રૂં પરીણામ તો અતે ઉતરેજેજ નહીં.

મરદુમ ચેક રસતમજીના ધણા ઓકગઓમા માતરે એકનુજ નામ તેમના પરીવારે પાસે ધંઆની તરીકે જે રહેજેચ, તે કાવસજીનું કેહવામા આવેડે; અને તે સાહેબખી ઉપલા કંકાસતી અંદર બેખાઈ રહેઆમા પર્ષસાની ખુટાગીને લીધે ધણા લાઈલાજ થઈ પડેઆ. જોકે તેમને તાહા ઓકરાઓની વસતી સારી રવેશે યચ્ચેલી હતી, પણ તેઓનું પોસણ પુરે પાડવા જોગ પાસે કાઈજ નહીં રહેજે, તારે લાચારીએ પેર ખટલાને ગામમાજ પડતો મેલી કોઈનેખી કેહવારીના તાહાથી પગવાટે નીકલી ગયા; અને મનજલ દરમનજલ રહ કાપતા ૫૦ ૧૧૭૫ ના સાનમા આ ટાપુને ઉડે આવેલા માહીમ અંદર દાખલ થઈને કોઈ પરખુની વાડીમા ઉતાગે લીધા. હાવા અખણેઆ સખસને કુખલી હાનતમા

* એજ દાહડે આપણી વસતીના સરીમત ચેક ચોરાજી રેડીમણીખી યુજ રેઆ હતા, અને તેવણુ સાથે આ ચેકને સારી મીતગચારીનો સખધ હોવા છતા અચરત બેજેજે આટલુજ જણાય કે તે સખાવતનો સાહ પોતાના બાપીકા અલાહેધા રોખમા અદગ/ચયા, અને આ ચેક અનજુમનના ગ્વાણો સાથે આમેજ થમા હતા.

† એ વખત પર કોઈખી ખારશીની વસતી માહીમમા ખીલકુલ ન હોવાના સખમથી આ કુખીઆરા મુસાફરને પરકોમનો પચેહણો થવાની ફજ પડી હતી.

નારીએ લવાલાની વંશાવલી.

ધારીને પોતા ખાંચે જાતની ગમિઆથી એ પેઠા હજીમું સવણ લાકડાવાતાની યાત્રા આપતું ઉમેરતું.

વડિસાનીની ઠીપ ઉપરથી તેણું માતૃમ પડેલ કે આ લવણ ચેકને તાહા માર દીકરાઓ જનમ પામેલા હતા; જે ઉપગત કેટલીક દીકરીઓ અને તેઓ માહેના કોઈકોને તાહા થએલા બચ્ચાઓની બીગીઆઝ આગાની સાથે તેઓના પોસણ પુગતા પધરા મેરી યૌ ૧૧૭૪ ની આખરીના પાત્રમા ગાથાને ડાંગે પપ વગરની વએમા વર્ષક્રુકવાસ થયાહે. આ મરુમ ચેક પોતાતા વખતમા સખીઆતા બચ્ચી લાએકાતથી જરથોસતી અનજુમનમા રાફે મા. જે મેલવતા દત્ત, તેની માદમારીમા રહેલ કે, તેનણના મગળને ચોથે રાહડે ચેહાઈમની ડીરીઆ થમ તાહે મામની નેઆત તેમના દીકરાઓએ જમાડી હતી.

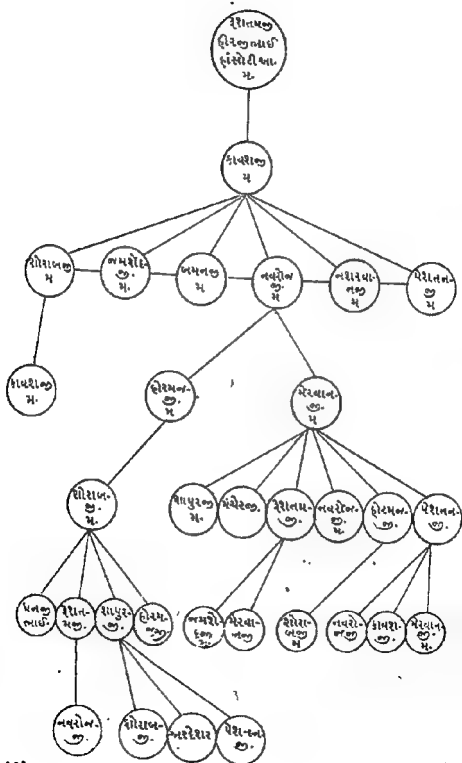
નારીએલવાલાનો નકશા.

અધેસરની પાસે આવેલા હાસેત ગામમા રસતમજી હિજીબાઈ નામના એક મગહસય રહીને તાહાની પટેલાઈ અવાવતા અને ઉનને ડાંગમારખી કુગતા હતા. તેનણુ જાહે સારી દારત સાથે છ અથવા સાત દીકરાઓ મેલી તાહાજ મરણ પામેઆ, તાહે બરા બાઈઓએ બાપનો વારમે સવાહ સપજથી વાઢી લીધા; પણ તે પહે રહેલ કે કોઈ સંજેમથી તેઓ વએ બીનાસ રેથો તો નબરો હોઆ કે, તેનો ફેસલો પોતપોતાની તરફેન મેલવવાની મકસદથી એકે કની મોહિસ ૪૨ સગકાર દગબારમા પ્રસન્ન પધરા ખગચી પાએમાન થયા, તે છતાખી મોઈના લાખમા તેનું રૂઝ મગીલામ તો અતે ઉતરેલજ નહો.

મરહુમ ચેક રસતમજીના ધણા ડોકગઓમા માતરે એકનુજ નામ તેમના પરીવારે પામે ઈઆની તરીકે જે રહેલેલ, તે માનસજીનું કેહવામા આવેહે; અને તે સાદેમની ઉપના કમાસની અદર મેલાઈ રહેઆમા પધરાની ખુહારીને લીધે ધણા લાઈલાજ થઈ પડેઆ. જોકે તેમને તાહા ડોકગઓની વસતી સારી રવેથે થએલી હતી, પણ તેઓનું પોસણ પુર પાડવા જોગ પામે મોઈજ નહો રહેજ, તારે લાઆરીએ પેર અટલાને ગામમાજ પડતો મેલી મોઈનેખી કેહવારીના તાહાથી મગવોટે નીડલી ગયા; અને મનજલ દરમનજલ રાહ કાપતા યૌ ૧૧૩૫ ના સાનમા આ ટાપુમે હોડે આવેલા માલીમ અદર દાખલ થઈને કોઈ પરખુની વાડીમાઈ ઉતામે લીધો. હાવા અજાણેઆ સખસને કુબલી હાલતમા

* એજ રાહડે આપણી વસતીના સરીમત ચેક ચોરાખજી રેડીમણીખી ગુજ રેઆ હતા, અને તેવણુ સાથે આ ચેકને સારી મીતગઆરીનો સખધ હોવા છતા અચરત બેરેજ આટલુજ જણાયુ કે તે સખાવતનો રાહ પોતાના બાપીમા અનહિધા રોખમા અદરગયા, અને આ ચેક અનજુમનના મ્વાણે સાથે આમેજ થયા હતા.

† એ વખત પર કોઈખી પરચીની વસતી માહિમમા ખીનકુપ ન હોવાના સખખથી આ કુખીઆરા મુસાફરને પગકોમનો પગેહણો થવાની કુજ પડી હતી.

સાથે ચાકરી રહેઆ, અને થોડુંક મુધી તેની પક્ષમાં પડેલાવા પછે તેનેજ તાહા કરાણીના કામ પર ધણા વરસ ગુજરેઆ હતા. એ થોડાં જ પાપલથી વેપારીના વરગમાં પરજેઆત થઇને યં ૧૧૬૦ મુંગી હઈઆવ માત્રમ પડેઆ, પણ તેપછે તેણાનું નામ સાબલવામાં ખીચકૂલ આવેઈજ નથી. ખીજા ભાઈ જમશેદજી વીરો કેહનારે તેવી ખગર આપીજ કે, તે સારેજ વધકું જાણતા હતા તેથી તમીમપણાનો ધંધો કરી પોતાની જીંદગી સંતોસથી ગુજારતા હતા. આ બે બેટાઓ ઉપગત તેઓના મજકુર બાના કહેઆ વગસમાં વધકુંક વાસ થયા તેનો ચોક્કસ ઘટ્ટાવાગની તેમના કુટુંબીઓ આપો સજેઆ નહોં મારે એટલીજ વાત લગાર અવારે રહેવી વીચારીને થોડ કાવરાજના ચોળા ચીંગણીથીની જીંદગીના અહેવાલ ઉપર ગજી થવાની રજા લઈએ.

થોડ નવરોજજી કાવસજી નારીએવવાલા.

નારીએવ વાનાની નોક જાનવનારા આ નેકનામ નર પોતીકા સવરસ ખાતે યં ૧૧૧૬ મા જાનમેઆ પછે લગભગ અઠાદેક વરસના થયા, તો ખાપના બોનાવેઆથી ૧૧૩૭ ને મુમારે મુંગઈ આડીને વતન કરી રહેઆ હતા. ખાપના વંધામાં પોતાની અગત થકવા જેક નહી જતાપથી કેહજ કે, તે વખતપર વાડીઆજી થોડ માણેકજી લવજીને તાહા હલકા મુસારાની ચાકરી મેવવી થોડુંક મુધી રહેઆ; અને તે પછે ક્રીસમતે તેનાને કલકતાની કસઠ* એવવા કાહડેઆ, તારે તવકલ કરી યં ૧૧૪૦ મા તે તરફ શીવારેઆ હતા. હાવા અજાણેઆ દેસમાં એક અગરેજ સાથે તેનાને દોસતીનો સબ્ધ સધાયો, અને તેની સનાહથી તાહાના બરનો થોડો થોડો માત્ર મુબઈથી મગાવીને જે વેચવા માડેઆ, તેમાં તેનાને સારે નફો પડપત થયો. વેપારમાં જેમ અનુભવ મલતો રહેઓ તેમ તેને વધારવાની જાગવાઈ હાથથી તેનાએ હરગેજ જવા લીધીજ નહી; અને તેમાં મદદની જાહે જરૂર જણાઈ તારે પોતાના બાઈ પેસતનજીની સામેલગીરી મેલવી લઈ, તેનાને મુંગઈમાં ગણેઆ, અને પોતે કલકતામાં કેટલીક મુદત સુધી રહેઆથી અરસપરસના પેહવારે સારે વહીવટ ચલાવેઆ કીધો.

કલકતેથી સારી કમાઈ કરી લઈને થોડ નવરોજજી મુંગઈ આવેઆ પછે, કેટલાક ગામઠી બારકચો જેહવાં કે બટેલા તથા કુતેમારીઓ બધારીને, તેની મારફતે બાહેરના દેસાવરો તરફ પોતાનો શજગાર લખાવા લાગા; અને તેનો વહીવટ પોતીકા પરમાણીક બાઈ પેસતનજીના સવાધીનમાં સોંપી આવેઓ હતા.

* આગલા સંગ્રહની દરીઆવની સફર તથા ખુરાકીની મુસાફરી સારે હવડના જેવા શેહલ નહોં હોવાને લીધે, જતા આવતાઓને માફ મુસકેલીએત યોગવલી ૫ ડી હતી.

રાખખ તેસે રાગળચો કે જે બતેલામા મજકુર ચેઠ પેસતનનું હતા, તે બારમી મુનઈ એડ્યા પડે મારામા સખત તોફાન ખાંડ; અને તેના ટડવે આગળ વધવનું ખીનકુન જોખમ બડેજી જેવા જે કીનારે નજીકમા મલિએ, તેને જાન તથા માનની સલામતી સાચવનારો સહમનું સહી મરી લીધો, પણ તાહા જઈને જેણુ તો તે મલખાર કોસતા મારેતુ વીરનેનદમ નામનું એક આખા બદરુ માખુમ પડેજી.

એનું કેહવામા આવેજીએ કે ઉપર બદર અસલમા અગરેનું મજની ગધ એત મોઢે ખીનકુન એણુ મેનાએતુ નોહણુ, અને તેથી કરી તોફાનની મુનીબત- માધી બચવાની મતનમે તે બદરમા ઘખન થએના બતેનાને તાહાના સમમજના માણુએએ જપત કીયો; અને તે માહેલા ઓધાગર યેઠ પેસતનનું પંડી દગ્યાગી હજુર લઈ ગયા ખરેકે કે જાએજ જેના રામન હાએએ તેને કોઈ વાતનો જેમ કેષે બએ મેહતોજ નથી, તેમ ચેઠ મજકુરે મુનીબતની વાત જરે રામને નીરબએ સહમબરી કહી, તારે ઘેઆનથી તેને સાબલેઆ પડે પોતાના જીવરની ખાએસ એવી જણાવી કે, “માહાર બદર સાથે તમે વેહવાગ “અનાયોતો વેપાર જોગ જીણુએમા સાગલી લાકડા, મરી, એલાએએ અને તે “ઉપરાત તરાનેનકોરમા ઉતપન થતો જેની માન જોઈએ તે હલકી જગાતે “પસા થવા દહસ.”

ગળ સાહેબની કરમાસ ચેઠ પેસતનનુંએ લાલકારી વીમારી માન સંતીત બાહાન રાએઆથી, જે બારમીમા તેનાનો માન હતો તે માગેના બાન મુજબ રાગળએ ખડી લીધો, અને તેને બને તાહાનો જોઈતો (જેમા સાગલી લાકડાનો જયો પીચેસ હતો) માન બરી આવેએ, જે લઈને તેવન મુખઈ આનિએ, અને તેજ કારણુ મોઢે પોતા પાએના બધા બાગકયો સાથે તેવન તતકાન તાહા રસાશે થયા. પોતાના ઉપોચોગ મોઢે આનપાઈનું બર સલા મત જેવા ઉપથી રાગળની પરવાનગી મેનવી તેને વસાવેજી, અને તાગથી કેજીકે કુરત મુરી તેવન તાહાના રેહવાલી ધઈ જડેઆ હતા.

સાગલી લાકડાએને વાહાણો તથા મનવારો બાધવાના કામમા આવતા જોઈ ચેઠ નવશેઠનુંએ તેનો જયો બધુક પોહમતો કરી આપવા વીચે આપણી માજ કુપની સગાર સાથે બહુબસત કેડેએ, અને સમસાલના મોનારેએથી તેવણુ પણ આનપાઈમા જઈ ગેઆ.

ચેઠ નવશેઠનું આનપાઈમા રેહણુ મરી બેઠાથી રાગળ તથા તેની દગ- બાર સાથે તેનાને દોસતી ધવો એવોતો જવતો આવેએ કે, પેતાની અપીનાઈ પલાના એખ નાસતી તેઓની મોહોગત પોતા ઉપર ખેંચી લીરી એતે ન એવો બનેએ કે રાગળની એ- બાલેજ હતી, તેનીને આમરીપર કોઈ જુદા મરજ હોવા લાગેએ કે, કોઈ ઘણી ॥ દવા કરતા જરે કાઢજ ફે પએએ નહીં, તારે દરખાર તગ ॥ કોઈ સખરો મજને એતો જમારેએ કે, આ નવ મજનું પાએ દગેએ તેને માગી લેએ તો તેથી ડોગીસ બાઈ આરામ પામે આ વાત જોડે સચાદથી ખીનકુન વેમલી હતી, પણ તેવન ઉપર મજની

વધેલી માહબત દેખી નટી સખનારો દીલમાં કપટ રાખી જોડુજ ખોતેઓ; અને ગળાએ તે સાચું માણી એક નવગોળજીને કોઈકે, આ રાગીરા અખવા સહ તમારી પાંચેની દવા આપવી. એક મલખૂરે સાફ દીલથી ના પડેઆ હતા રાજાએ જરે વગરે મોહોસ કરવા માડી, તારે તેમાંથી કાઢ માફ પડીણામ નીપજવાની ખીણિક પકડતા ગળ પાંચેથી રૂખરાત પામીને ઘેર આવેઆ ખોતે જતે પરેહજગારી સાથે અચો ખસલત ધરવતા હતા, તેથી નીંદર તજીને આનસ ઉપર મુખડ સોજાનની ખુસમે મેલતા આખી ગત અન રાતા પડેઆ ક્રીધા; અને પાછલી ગતરે જરે જુદુકણનો મુનમે થયો, તારે ખીછાણાપર જઈ શુતા. દવાઈ વીચેનુ વમાસણની બીચાગમાળ બમેઆ કરતું હતું, તેથી નીંદ લાગતાજ વાર સ્વપણમાં એવું કેહવાનું તેનાએ સાંભળેલું કે "ઘોડા િવસ મુધી માહમા ખીગલાનેખી ખાડ રાગીસના બધા બદનપર ચોપડી "તેનીને તડકે મેસાડેઆ ને, અને તે મુકાયા પડે શાહજા પાણીએ તેનીને "નહવાડે તો રાગની સફાઈ થાએ."

સવપણાની વાત સાચા દીનથી વિચાણુમાં રાખી એક નવગોળજી સહવારના રાજા પાંચે જઈને ઉપરો ઉપાએ કરવા ફગમેલેલ, અને તે તરતીબથી નામદાર રાજાની બાણેજ અદરેજમા અગી થવાથી રાજા તથા પરજામા તેનાનો મગતમે કીરતી સાથે અલીઅત વધી પડેઆ હતા.

આ રોડીઆના ફજલો કરમથી કેહ્ય કે મલખાર તરફ પારનીએના પગલા જરે વીચેસ પથરવા લાગા, તારે તેએના ધરમ નીમની સાચવણી સમધી રોચના ગખી આનપાઈમા એક અગીઆરી તથા એક દોખમુ મરી બે મકાનો પોતાને પછેચે બધાવેઆ હતા; અને તે જોડે હજી મુધી આ પુનવતા એકની ઈઆગારી જણાવતા ઉઠલાડે, પણ તેના સને વીચેની રાનદ મુમ થવાને લીધે અખર નથી મલતી કે, તે કેટલા વરસના પુરાણાડે.

ધણા વરસ આનપાઈમા મુજરેઆ પડે એક નવગોળજી જરે જઈકીએ પોહઅતા જણાયા, તારે તે તરફ પોતાના વીસવામુ માણુશો (જેમા એક ફરહનજી તથા દાદાબાઈ પેસતનજી આનપાઈવાના મુખીઅ હતા) ને મુખતેઆરી શોફી મુખઈ આવેઆ; અને વેપારનો વધારો આગલ કરતા વીચેસ હોવાને લીધે બતેલા તથા ફતેમારીએ મલી ગામડી ૨૮ બારકશો મલખાર તથા મુખઈ વચે ફરતા રાખેઆ હતા.

એવનનો વેપાર ચીન તથા ફલકતાના મુખીઅ મયક મુધી પોહચેલા હતા, અને તેટલા માટે તેમને તાહા દેઠલ જણાવેલા મોગ બારકશોએની સફરની શેવા ધણી મુદત મુધી બજાવી હતી. જેમા —

"શાહ મેહરામ" (અમેરીકા તરફ બધાએડ) ૮૧ ૨૫૦ નુ ૫૦ ૧૧૬૦ થી તેનનના બાઈ પેસતનજી કાવસજીને નામે જે સેવાએહું હતું, તે કાહા મુધી સમવાઈ રહેજી, અને પાછળથી તેનુ શુ થયુંતેની અખર મલી નથી. મુરત ખોતે ૫૦ ૧૧૮૬ મા એક મેરામજી કાવસજીએ બાધિલુ ૮૧ ૭૫૪ વાડ "જનન બાનરમેન" કહેઆ સાલમા વેમાનુ લીધું તેની ઈઅદીની

હાથ આવી નથી; પણ ૫૦ ૧૧૮૯ થી જેહલાં પોલીસ વડા લોકગ હોરમજી તથા સાં બીજલાય હરખમંદની સસમા ફરતું જણાવું, અને તેમના યુજી ગયા પછે પોતાના નામથી ફરતું રાખેલું હતું. એ બારકસ મુંશ્ર્ધ આવવા માટે ૪૦ સને ૧૮૩૯ ના ડીસેમ્બરની આખરી તારીખે ચીનથી ઉપડ્યા પછે, પાસેલના ખરાબા સાથે અથડાને તલન કુખી ચલું હતું.

ખરા ઉદીયોમથી મેલવેલા દરવીઅનો મોટો બાગ, દેહચ કે, આ મોં મીલકતો ખરીદવામા રોકેઆ હતો; તે સંધાની રાનદ તો હાથ અપાઈ સકાતી નથી મગર નેટવી જાણવામા આવીચ, તેટલીજ હકીકતને અજવાલે આણી-એચ કે, કોટમા મરહુમ સર જમશેદજીના મેહલ વર્ણુ અસલી મકાન દાદી ખરજોરના બેટાઆ પાથથી વેચાંણુ કરી લઈ પોતાને રેહવા લાગેકની હવેલી ઉઠાવી હતી; અને તેનેજ યડખે પોલીસ મેહલા મગહુમ રાપુરજી પેસતનજીને વાસતે એક પેરળી તેનાએ ખાંધી આપેજ હતું. આ મેહુ મીલકતો નોકે જમાનાના દોર તેઓના પારેશા વચે જલવાવા નહીંજ દીધાથી, ઉપલા મેહલને માટે ૫૦ ૧૨૦૦ મા વેચાઈ ગઈ; પણ ખીજું મકાણુ જે મોઢમા લીધું હતું તે ધરમના કારણસર રોકાયાથી તેમના નખીશઆ પાસે રાચવાએલું સંબલાએછે. મોઢ તરફ રેહનારા જરથેસતીઆને સર અવસર મજહુબને મલતી કીરીઆ કરાવવાની જે અમલડ પડતી હતી, તે કાલવાના હેતુથી આ રાખી નરે પદસા ખરચી મજકુર જગામા એક દરમેહર બંધાવી; અને તેમા રાજ ૩ નો માહ ૧૦ મો મેહનરાહી રાસે ૧૧૯૧ ૫૦ એ આતંસઆદરાંન તખતે બેસાડીને, પોતાના હમીન બાઇઆની સગવડ માટે બોલા મેલેઆથી પોતાના પુણની પકી યાદગારી આ જાંહાંનમા નોડી રાખીછે. એ ઉપરાંત બરચમાખી એક અગીઆરી તેનાએ બંધાવી આપી હતી, પણ તેના દહડોવાર તેમના પરીવ રાની જીહાંનમાથી ખીજી ગખતે લીરે હીઆં સોંધવતે જલેજ નથી.

ચેક નવરશજીના વેપાર ખાતાંના વહીવટ સંબાલનાગ તથા લીસાબ દરે-અસત રાખનારા મુંખાઈમા તથા મલખાર તરફ મખી પોર્નાની કેમના ૧૯ મે-તામ્મિ આકરીપર હતા, તેમા યુખીય જે મહેલા એકતો ઉપર જાણતેમા રાપુરજી અને ખીજ હોરમજી ફરાંમજી નામના જણવામા અરેઅછે. એ બેદુ રાદુણી મગહસયોએ ધણા વરસ યુધી પોતાના માલેકની મેવા રૂડી વરનાયુ-કચી બજાવેઆ કીધી, તેનો બરસાખી તેઓને કુદરતની જખમેસથી માલેજ મલેઆ; એટલેજ નહીં પણ ચેક રાપુરજી તથા હોરમજી મેવા પાડવધી વેપારી મંડલીની પીછાંણુમા પરખેઆત વધ ગેઆ હજ.

નારીએખીના જાહાંનમાથી ઉતપણુ યતી બધી વેમજુએ કિચાંન તેનુ યડની

* આ ગરહસવ મગહુમ દાદાજઈ તથા ફરતુનજી વેમખનજી અહીં પાયાના બાઈ હતા.

અકારત જાણીતા* ધનસાંણોના વેપાર વાસતે જેમ અતીઉપીયોગી થઈ પડેય, તેમ તે પરથી ઉતરેલાં નારીઓના ધંધા કરીને તેની અટક પોતાના પરીવારમાં પાંચરી જનારતા, આ નેકબખ્ત દીકરા નવરોજી ગરીબાઈમાંથી તવં ગર થયા; અને નીતી સાચવીને જે જે ઉદ્યોગમાં પડ્યા, તેમાં પરકત પાંચેઆથી બાવીસ લાખ રૂપીઆને આસરેનો દરવીશ મેલવેઆ હતો, પણ માઠાં બાળ્યે લાકડાંના વેપારમાં પાછલથી પોંતેલી અતીઅંત નુકસાંનીએ પુંછનો મોટો ભાગ ઘસડી નાખેઆ છતાંની પોતાની આંટને આંચકો આવવા દીધો નોહતો; પણ પૈદા કીધેલા પઈસામાંથી જેટલા જતા રહેઆ તેની ગમીમાં ૭૫ વરસની જુજોરગીએ પોંહઅતાં ૧૦ ૧૧૯૪ ના શેહનરાહી દેએ મહીનાને ૩ જે રોજે પોતાનું પાક રૂહ પરવરદેખારની પનાહમાં સોફી દીધું; અને આ જંબલી જગતથી દુરી પકડી મીનોઈ લોડામાં ચાલી ગયા.

અહંછે કે જે નેકબખતનું સખકતું પગલું જારે જતું રહેય, તારે તેની પાછલના પરીવારમાં અનેક તરેહના અવગણો જેમ સામે આવેછે, તેમ તેની નડતથી જેની કાંમો યાએઅ તેની વલાણની ઉલટાવીજ જાએછે. જોકે શેઠ નવરોજીના મરણ પછે તેણે તાંહાનો વહીવટ સાચવનારા, ઉપર જણાવેઆ મુજબના પે માનવંતા મુખીય મેતાએની મદદ તે મરહુમના દીકરા મેરવાનજીને મલતી હતી, અને બાપ હસતકના ગામઠી બારકસો ઉપરાંત એક મોટું સફરી વોહાણું “જન બાતરમેન” છતાં ૫૦ ૧૨૦૧ મા “અરબ આવ કસર” નામનું ૯૧૦ ટનવારું એક બીજું બારકસની તેનાએ બંધાવીને વેપારને ચાલુ રાખેઆ, તોપણ કીસમતની ક્રાંમતે અવડા પાથો ફેકેઆ કીધો તેને લીધે નારીઓલ વાલાને તાંહાંનું ખર્ચું નહીં સરખું થઈ ગયું; અને શેઠ મેરવાનજી બીઆરા ગરીબી હાલત જોધને રોજ ૧૭ મા માહ ૮ મો શેહનરાહી રાસે ૧૨૧૧ ૫૦ એ વરસ ૫૦ ની વએમાં મરણ પાંચેઆ.

વઈસાવલીની ટીપ તપાસતાં શેઠ કાવસજી નારીઓલવાલાના છ માહેલા માતરે આ ચોથા દીકરાને તાંહાંનીજ વસતી હસવીમાં રહેલી માલુમ પડેય. શેઠ મેરવાનજીના વારેશો માથે મોડવાલી દરમેહેર તથા તેને લગતી જે જગીર છે, તેની વીપતનુ ચોરૂંક વરણન વાંચવા જોગ સહમજી હીઆં નોંધી લઈએછે.

મોહની જમેઆ પરચમ ધં સને ૧૭૫૮ મા માજી ધરેટ ઈંડીયા કુંપની

* એના જહાડમાંથી દુહુજતો રસ તાડીને નામે ઓલખાવને તે તથા તેનો બંનતો દારૂ પીધામાં આવેછે. ઉતપંન થતાં નારીઓલની અંદરનો મવાદ જે કોપર કેહવાએઅ, અને જેમ તે ધનસાંણોના ખોરાકમાં લેવાએઅ, તેમ તેએનાજ ઉપીયોગ મોટે તેમાંથી કોપરેલ તેલની બનેછે. કાચલીએ બલતનમાં અપેઅ, અને હંકા સાહે પાણી બરી રાખવાના કાંમોમાંની આવેછે. ઉપરના છુંછા અથવા તરફ ડાંના સાકાથી દોરડાં વનાએછે. તરસારાંની જાહવધી તથા તે માહેલી ચોટીએના જુતારા બનેછે, અને હડનુ લાકડું એક તરફથી કાટરી કાઢીને માછીમાર કોલીએ નાંધવાં દોરકા બનાવેછે, અને તે ઉપરથી જણાઈ આવેઅ કે એ માહેલી કોઈની સીજ કબુ અકારત જાલીજ નથી.

સરકારે મીં ભીલકસ આસખરનર નામના અંગરેજ ગરહસથને ૯૯ વરસને પટે આપેલી હતી; અને તે ગાહેણા "નારેલ વાડી" ને નામે ચ્છલખાતો બાગ જે સરકારી માહશુલ ખાતાંની માધણી મુજબ ૪૧૨૨૦ ચોરસવાર ફેલવાચ્છે, તે, તેની પાચીથી શ્રેષ્ઠ નવરોજી રસતમજી નાદરસાચ્છે ખરીદ્યા પછે, તેનાચ્છે જાહેર વેચેચ્છે, તારે ૪૦ સને ૧૮૧૨ મા આ મરહુમ શ્રેષ્ઠ નવરોજીચ્છે દરસાલ સરકારી ભોંચ્છેબાડાંના ૩૫૦ ના બરણ સાથે વેચાતો રાખેચ્છો હતો. ચ્છે વાડીની અંદર ૪૦ સને ૧૮૨૨ મા ચ્છેબાદતખાનાને જે કેબલો બનાવેચ્છો, તેની ખીના ઉપરના ફં કરમા જણાવી ચુકા છધ્છે. આ બાબદમા આઠથી વાતતો ચોંકસે જણાચ્છેલીછે કે, આપણી ઠાપુનુ મસિકગણ્ણું જાહેર અંગરેજી સહતનતને સપુરદ થઈ, તારથી ઈંડીયા કાંઉનથીસે પસાર કીધેલા ધારા મુજબ તેચ્છોની હકુમત પેહલાં બની રહેલાં, તથા તે પછે બંધાતાં આવેલાં સરવે મજહૂબવાલાચ્છોના ધરમના હરકોઈ મકાંણોના બાડાં વીગેરેની માહશુલ સખી તખેહથી મહુ થચ્છેલીછે, તેજ કાચ્છે ઉપલા કેબલાની માહશુલખી લેવાથી તે જોઈચ્છેજ નહીં; પણ તેનુ ઉલટું હેવું બનેછે કે, મજહૂર જગાના પઠાની મુદત ૪૦ સને ૧૮૫૦ મા પુરી થાઈ તાંહાંતુલીક તે ઉપલા ચેડાય પરમચ્છે ભોંચ્છેબાડાંની રકમો અપાતી રહી; અને તેપછે તાંહાંની બધો જગેચ્છા સરકારે પોતાના સવાધીનમા લીધી, તારથી તે વખતના કસિકદરે તેમા અસાલ કેરતાં અતીધણો વધારો કરી ધેલા, જે આપવાનુ હાલના વારથેને ધાચ્છુંજ ગેરવાળેજો જેવું રૂખાઈ, અને વધી બાંધખી પડજ. હાવા રાખબને લીધે વરસો વરસાની વશુલાત અટકી પડ્યાથી જાહેર તેચ્છો ઉપર સરકારના જે લેણા થયા, તે અદા કરવા સહેલું કસિકદર મીં ઉઠીચ્છે ૪૦ સને ૧૮૬૯ ના મારચની ૫ મી તારીચ્છે ધરમના મકાંણુ શુધાંની સંધી જગા હરસાલથી વેચી કાહડવા વીથેની જાહેર ખખર જપાવી, તારે માટી મુરાકેસે કારસાજી ફરી અહીં ગચ્છેલું રૂચું તોં ચુકાવી ધેલું; અને તેના ખોળે હલકો થવા અથવા ધરમના મકાનની માહશુલ માફી કરાવવા બાબેની ધારનાથી ૧૮૭૨ મા આપણા માજી ગજરનરે સર શીમાર ફીટજરલડની સરકારને શ્રેષ્ઠ નવરોજીના નખીશ મીં રસતમજી મેરવાનજી નારીચ્છલવાલાચ્છે ચ્છેક અરજી આપી હતી; તેનો જવાબ જોકે તે નામદાર ચ્છાહધી છોડી ગયા પછે આ શેહરની હકુમત સર ફીલીપ ચ્છાહહાઉસને હાથ આવેચ્છાને જે વરસ થવા આવેચ્છાં, તાંહાં તુલીક ઉપલા આરોઆપતાને બીલકુલ મલેણા સાંબલેચ્છો નથી; મટે પારથીની પેચ્છા માનવતા અકાખર સાહેબોને સંજવાર બલકે ફરજ છે કે, આપણા આ પુર્ણતમ શ્રેષ્ઠ નવરોજી નારીચ્છલવાલાના નામ તથા માનખાતર આગેવાન થધને તેનાચ્છે સથાવેલાં ધરમના મકાંણુની માહશુલને માફી બખરાવી અથવા તેમાં કાંઈ કીકચ્છેત કરણી આપવી જોઈચ્છે.

શેઠ જમશેદજી નાનાભાઈ ગબધર (ગિરફે સપલા*)

ગામ્હેડાચી હકુમતના ગાંમ ગનદેવીમાં હેસંગજી દોરાબજી નામે એક ગર-
હસથ રેહતા હતા, જાંહાં પેશ તથા વાંહાંજો બાંધવાને બરના સાગલી લાકડાંઓ
ને વેચાએ, તેની ગજ તથા દોરી વટે માપણી કરવાના કાંમમાં મસયુલ રહીને
તેમાંથી ને મલે તે ઉપર પોતાનો યુગલે ચલાવતા; અને તે વખતથી પોતીકી અટક
ગબધરની ઓલખાવીને, પરીવારમાંની પરકાસતી રાખી ગયાએ. હેસંગ-
જીની પીઠથી પાંચ પુત્રો ને પેદા થયા, તે માહેલા આરના પરીવારએ ઉપર
જણાવેઆ મુજબની અટક સાચવી રાખીએ; અને સરવેથી નાધલા ખેટા
રતનજીની પીછાંત “મુસ”ની દેહવાલી આવેઆને લીધે, તેઓનું પરીવાર તેજ
એલકાએ અલાહેષું ઓલખાઈ રહેજે. ગબધર આનદાનને હસતીમાં આનનારા
હેસંગજીનો જનમ ૪૦ ૧૦૭૦ ની સાલને સુમારે ચએસો અટકલવામાં આવેઓએ,
પણ તેમના મરણની ધંઆદી કોઈ પાશેથી મલી નથી. એવણના વડા દીકરા
ધનજીભાઈને જાંહાં યએલાં ફરજદો માહેલી એક દીકરીને, હીરજી રીમણી
સાથે પરણાવેઆથી તે સરીમંત થેઠને પોતાની સગાઈમાં સાંમેલ કીધા હતા
અને નાનાભાઈ નામના બીજા ખેટા, જેવન ૪૦ ૧૧૦૬ ની સાલમાં જનમ
પાંખીને તરણ દીકરીઓ ઉપરાંત મયાસે જણાવેસો એક દીકરા મલી આંર
ફરજદો પેદા કીધા પછે, ૧૧૩૮ માં મરણ પાંમેલા માલુમ પડેઆએ.

શેઠ જમશેદજી રેજ ૧૧ મો માહ ૫ મો શેહનસાહી સાલે ૧૧૩૩ ૪૦
એ પોતાના ગામ ગનદેવી અંદર જનમ પાંમેઆ હતા. પાંચેક વરસની ઉમ-
રના થયા તેટલાં, તેમના બાપા યુજરી ગયાથી ખીચારી બીધવા માતાને માથે
આ દીકરા ઉપરાંત વગર પરણેલી બે બેટીઓ, તથા મરણ પાંમેલી વડીનું એક
કુધમલ બાનક મલી આર જણાવેઆના પાલણુનો બોલો આવી પડેઆ; અને
તેના બીબાવસનો કચો દીરગ ગામમાં નહીં દેઆએ, તારે ધણીના મરણ પછે
જુજ દાહાડે (૪૦. ૧૧૩૮ માં) ઉપલાં ફરજદો લઈને ખાઈ ખીચારાં આ ટાપુ
ખાતે આવી લાગાં; તે વાતને એકથોની ઉપર ૪ પ્રમાર યઈને હવડાં પાંચકુ
વરસ ચાલેએ.

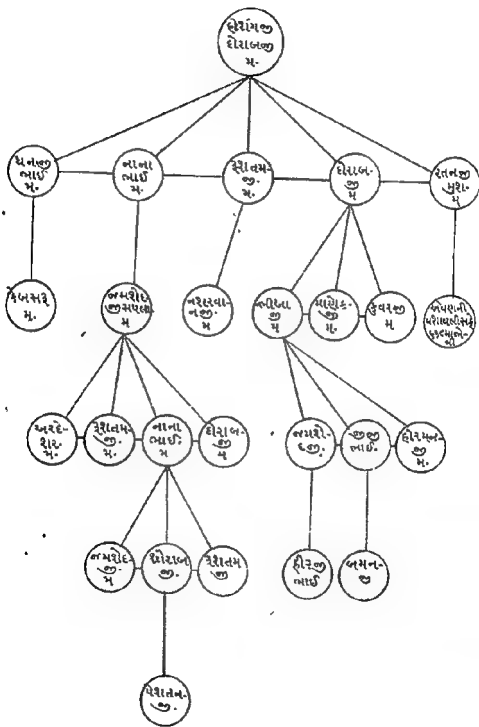
* એ બાબે એવું સાંબલવામાં આવેજેવ કે, આ યેઠ સારી સંધીતીપર આવેઆ
પછે મરહુમ હોરમજી વાડીઆ સાથે દેસની સંધાવાથી તેમની વાડીમાં જતા
આવતા હતા; જાંહાં વાતચીતના દરમીઆન બોલાઈ પણથી ઠાવકી ચોકસાઈ ન
રાખતાં કોઇની છુપી વાતો બોલી કરી નાખતા હતા, તેથી તેમના બોલવાને કેટલાક
મીતરો સીફલા સરખું સહમજી મસકરી કરવા લાગા; અને તે ઉપરથી અસલી
સખદો ફેરવાઈને સપલાની અટક આસકાર થઈ રહી.

નોં લ૦

† ને માહેલી વડી મોતીબાઈ વધસાર ખાતે બીખાજી નામના ગરીબ સામેદ
સાથે પરણેઆં હતાં, અને તેનીને પેટે અવતરેસો એક દીકરા આપણી ટાપુ ખાતે
હોરમજી ચીતાઈને નામે પરજેઆત થઈ ગયેએ; તેને જનેઆ પછે ચોડજ
મહીને ગાંમમાં તેવન યુજરી ગયાં.

નોં લ૦

ગાંધીજીના જાનકી વંશાવલી.

યુક્તેશી હાજત ઉપર સંતોસ પાંમતાં આ ચેડના માવતરે હોંઆં આવીને એક દોષડી રૂપીઆ બેને બાઉ સીધી અને પરીવાર સહીત તાંહાં તેવન રહેઆં. કામતા દાંણા જેને મનીઆઈ કરી કેહવામા આવેછે, તેનો વેપાર આગલા વખત પર વીચેસ હોવાને લીધે, તે ઉદીચોગી બાઈએ તેની ચેડ ભરી આપવાનો ઉદ્દેશ ચલાવેઆ, અને તેમાથી જે મહે તે વડે પોતા સાથે પરીવારને પોસત પુગાડતાં રહેઆં. હાની કાંહાંની કીરતથી આ ચેડને તેમના માતાજીએ ઉધારીને જરે બારેક વરસના કીધાં, તારે દોષ્ટ વાણીઆ સરહની દુકાન ઉપર શીખવા ખેસાડેઆ; જાહાં ચંચલ જેહનના બલથી તેવનને આલાકી વાપડતા જોઈ, તેમના ચેડે સાત રૂપીઆનો પગાર આપતો કીધો.

આ દીકરાની આટલી કમાણી છતાં તેમના માતાએ ચોતરફ ઉપલો ઉદ્દેશ આણત રાખેઆ, અને વીચેસ ઉપર વધારેઆને લીધે પેહલા મુંબઈ આવેઆં તારની જેએલી સધીતીમા પણ લગગીક મુધારે થતો રહેઆ. એમ કરતાં આ ચેડની ઉમર જરે વીચ વરસની વર્ષ, અને આલાકીમા અપલ, તથા શીકંચે શોહામના દેખાવા, તારે આ ટાપુના પુરાતંમ ચેઠ દાદાબાઈ ગાંમડી-આએ* નવાજબાઈ નામની પોતીકી નેક અખત દીકરીને તેવન સાથે ૫૦ ૧૧૫૩ માં પરણાવી દીધી.

કુદરતે અખશેલું આ જેહું પાંચેક વરસવેર એક બીજની મોહબ્બતમા એખલાસથી હસી મઠી રહેઈ; અને તેટલા પરતાપના પરીણામે ચેઠ જમશેદજીનું બાએગ એવું શરાણુ કીધું કે, એક તરફ તેમના મોહરદાર ગરબવંતાં થવાં, અને બીજી મોરકુપર આગલા સરીખેત તથા મસિતોજર દાદીચે તેનાને બોલાવેઆ; અને વાતચીત થતાં તેવન વીસવાસુ નજર આવેઆ, તેથી પોતાના વેપાર ખાતાંની આડત ચોંકી ૫૦ ૧૧૫૮ માં તેનાને ચીત તરફ ચાકલાવેઆ.

જે કારણ સર ચોદગરી ચેહરની સફરે શીધારેઆ, તાંહાંથી જરે પેહલીજ એવે સારું નાણું લઈને આવેઆ તારે, તેમની વીધવા માતાથી એઆ-એકી રૂઝનો બદલો ખાદતાલાએ અખશેલા ચોડાક ગંજથી તેનીને વાણી આવેઆ અને તેમા વલી આ ચેડની મોહરદારે આગમળથી જની આવેલા અરદેસર નામના દાતરાની હસલી જોઈ ખેવડી ખુસહાલી તેનીને હાંચેલ યઈ.

ચીત તરફ બીજી મગતબે જઈને આ ચેઠ પાછા આવેઆ, તારે પોતીકી બે કુમારી બેહણો જે માથે પડેલી હતી, તેનીઆ મોહેલી મેહરબાઈને કરામજી દાદાબાઈ ગણુદેવીગરા નામના એક અરહસય સાથે, અને આવાંબાઈને ચેઠ હોરમજી ધનજી (ધણા) પટેલ સાથે પોતે પરણાવી દઈને, જાપ તરફની ફરજ અદા કરતાં મેહરબાઈ માતાજીને રહેત પમાડી હતી.

* આપણા જીજેરાગ અકાળર ચેઠ કરામજી નસરવાનજી પટેલના તેવન બપાવા હતા.

† ઉપલી ખેપતો પેહલી હતી, પણ બધી મઠી દેનવ્યે સાત સફર દાદીચેની સાહેતાથી કીધેલી કેહવાએછે.

ના. સ.
ના. સ.

ધધા શેઠગરના બાબમા આગલા વખત એવાતો લાભકારક હતા કે, તેની બગડતથી ચેંઠ જમશેદજી તરીજી સફા મુધીમા મોટા વરીઅવાન થયા; અને તેનો રૂડો ઉપયોગની પોતાના ગરીબ ખેરીઓની સભાન સાથે જે કુળતા ગહેઆ, તેથી તેઓના અંતકરણનો આસીરવાદ પામવા લાગ્યા. આ વખતપર તેમનો એક પુત્ર દીકરો અગ્દેસર જે લગાર મોટો થએલો હતો, તેને વાસતે પોતાના કાકા રસતમજીની દીકરીને ૮૬પુદાઈમા લીરી; એટલુંજ નહી પણ પોતીકા મામાની તગણ દીકરીઓને, ખીજ કાકાના તેટલાજ દીકગઓ સાથે સગાઈમા જોડીને વર કનેઆ મહી આઠ જણાઓ (માર જોગઓ)ને સાગી ધામધુમથી પરણાવી વધારે પરએઆત થયા હતા.

ઉપરી સાજવારીની ખુસહાલીમા કેટલાક દીવસ આગમજથી આતાપીના તથા રગરાગ રમવેઓ, અને લગનને દાહાડે પેર ફટખીઓ તથા ગામના બધા જરહસથો વીગેરેની મીજલસ પોતાને તાહા એવીતો મીલાવી હતી કે, તે વખતના હાઈઆત રહેલા કોઈની સાહેબો તેમના સાજનની રહીઆત રમણાની વાત કમુ ખુબતા નહીંજ હયે. આ અવસરે એક ગમુજ બનાન બનેસો દેવો સાબલવામા આવેઓઅ કે, સાજનની મીજલસમા તેમના માનવંતા મુરખી દાદીશેઠની આવી ખીરાજેઆ હતા, તેનાએ શેઠ મજકુરને એવી ફરમાસ કીધી કે ઉપલા પરણતા જોગઓના આસીરવાદ કદમીમા સરાવવા; એ બાને સાજન મેલવનાર ચેંઠ પોતાની માતાનો હોકમ લેવા પેરમા ગયા, તેવાજ તે બાઈ બા- હેર આનીને ખીનંદ આવાજે બર મીજલસની હજુગમા દાદીશેઠને વીનંતી કરવા લાગ્યા કે, “બાપા મરીજાજીરે મુરીગરના આસીરવાદ નહીં ધાએ, જો તેમ “મરીએ તો આ બધા ફટખીઓ જે હાજગે તેઓ બધા હમે મા તથા દીદરા “ઉપર લેઆનત નાખી હીઆથી ઉપી જશે.” આટલુ સાબલતાજ દયાલુ નીલના દાતાર દાદીશેઠ જનાબ દીધા કે, “વાઝ વાહ બાઈ જેમ તમારી ખુની.” બાઈ બીમારા ચેંઠના સધીઆરા બરેઆ સખુનથી સતોસ પામેઆ, અને લગ-ણનો મહીમા ખુશી સાથે સંપુરન ઉતરેઆ.

હેંક સાબલવામા આવેજીઅ કે દાદીશેઠ મરણ પામતા મુધી દસ વરસના અરસામા સાત સફર ચીનની પુરી કીધી, અને તે પહે આ ચેંઠ પોતાનો આન-ગી વેપાર લઈ ય૦ ૧૧૭૦ની સાબ ગેવે ગયા. થોડાક મહીના તાહા ગહેઆ તેજલા તેમનો એક પુત્ર દીકરો અગ્દેસર, જે બારેક વરસની ખીલતી કમીના બાહર પર આવેસો હતો, તે કજાએ નાહીધી મગણ પામેઆરીશની દુખ બઝેલી અબગ મલેઆથી પોતે પણ સગીરમા ગમનું પોડાકાગ દરદ લઈને તાહાથી પોતાનો અસબાબ ઉઠાવી મુખધ આવેઆ.

જાહાસુરી મીતારે શેસન દેએઅ તાહાં ગુલીઃ ઈનસાણમા સગવે વાતનુ ગુખ સગખી રીતે સમાએડ રહેડે; પણ એકદો ઘરેહ જાડે વડરવા માડેઅ, તારે તે અનેક તરેહનો અવગણ તેના એસઆગમમા જેમ હરકત નાએડે, તેમ આ શેઠખી તેવાજ સપાટામા સપડાવાથી દગીઅના દમામ આગલ એક તો દીકગના મોટાતે દગો દીધો, અને ખીજુ એકે પોતાની મોહગાડે પણ

દેહમા ચમક વા, અને તેવાંજ અવગણુ બરેઆં દરદા અંગેજી લીવેલાં માલુમ પડેઆથી પોતાની છંદગીને યોડાકવાર અકારત ગચ્છેલી નેવા લામા; કેમકે તેથી ફરી પોતાને તાંહાં વારસની વસતીનેા સભર અટકાવ યઈ પડ્યો હતો.

ઉપલાં બે કારણોથી શ્રેઃ જમશેદજી સરીફે બરે વીચેસ કહેલીઆલેઆ કીધા, તારે તેમના માતાજીએ બસનેદ થઈ ફરમાવેઆ મુજબ હવાની ફેર બદલી માટે પોતે મુરત તરફ ગયા; તાંહાં પાણી મુંઆફેક આવેઆથી ચોડુંકમા સાંણતી પાંચેઆં પછે, વસતી વધારવાના હેતુથી તે તરફ રેહનારા કાવસજી ડોસાભાઈ દોષરની કુમારી દીકરી હમાબાઈ સંગાયે પેઆર બાંધી પરજોઆ. લગન કીધા પછે સારાસરીઆં વાલાં ચેહરમા છ મછીના મુધી ચેસઆરામથી રહેઆનેલીધે તાંહાંના માહુકારો, શોદગરો તથા સરીમંત શેડીઆચો સાથે દોસતી દાવાનો મારો સંબંધ સાધેઆ હતો; અને યોડાંક નાણા ગરીબોમા પ્રણુ માટે દાન કીધાથી પોતાની કીરતીબી લેખાની લેધી હતી.

શ્રેઃ જમશેદજી પોતાની બીજી બાચ્ચેડીને લઈ મુંબઈ તો આવેઆ, પણ તે વાત પોતાની પેહલી મોહરદારને અનગમતી લાગાથી તેનીએ રડી કુંડીને પેરમા મોઢું તોફાન જારે મચાવેજી, તારે તેનીના આ મંબીર ખાવંદે દાહપણુ વાપડી તે બાઈને પોતાના એખલાસમા હેવાં તો સમાવી લીધાં કે, યોડા વખત પર કંકાસનું જે વાદલ ઉતરેજી હતું તેને એકદમ વીખસવી લીધું, અને પોતે નેને કણુલાતો તેનીને આપી હતી તે વફાદારી સોકે ચેવટ મુધી પાલેઆ કીધાના બદલામા, બાચ્ચેલું સણુસાની મુખ તેનાએ પાકું હાથ કરી લીધું.

આટલી મુલત મુધી તો પોતે બાડના પેરમા રહી વખત મુબરરેઆ, તેમા પાછળના યોડાંક વરસ પડેવના મોહોલામા કાવસજી સાવરના પેરની સાહમે, અને નસાખાનાની ગલી પ્રયે આવેલું દાદાભાઈ આવપાદવાલાને નામે હાલ એખખાનું પેર જે પરથમ હોરમજી વાડીઆનું હતું, તે તેવન પાસેથી આપું બાડ રાખેજી હતું. જારે પોતાની મીલકત કરવાનો વખત પોંદ્યેઆ, તારે તેજ મોહલામા હવડેના નસાખાનાની સાહમે આ બેરામદાર દોરડીની જોગ્યા પડ્યાથી લઈને તાંહાં હેપેલી હિલ્લવનું કાંમ આનું કીડુંક અને તે તઈઆર થયેજી તારે તેમા પોતીકાં પરીવારો લઈને વાથો કીધા; જે ધણા વરસ થયાં તારનું સમવાઈને તેવણુ પછે લીકરાના હાથ પર થવું હાતરાચોના સવા ધીનમા રહેલુંછે. એજ પેરની પ્રાછલ આવેલાં પીઠાંના મોહલામા જોગ્યા લઈને તાંહાંના જરથેસતીએને માટે બાજ ઈજવાના ઇઠાલા, તથા એખાદત સાઈ આતસ દાદાહની અગીઆરી આ શેડીઆએ બંધાવી હતી; અને તાંહાં દરરોજ પોતે બંદગી માટે જવાની ધારણા રાખી ઉપલાં મોહાણુમાથી એક મારગ પણ કીધો હતો. તે અગીઆરીએ ધણા વરથો મુધી તાંહાંના મોહલેદારની સગવડ સાંપીરીતે સાચવી હતી, પણ તે પછે ૧૦ ૧૨૩૨ મા શેઠાણી મોતલીયાઈએ તે તરફ આતસ આદરાંણુ તખત નસીન કરાવેઆ તારથી ઉપીઆગમા આવવું ઉપલું, મકાંણુ બંધ પડેજી, અને તેના પાછલા માલેકે તેમા ફેરફાર કરી લોકોને બાડે આપવા માંડેજી.

એક ગમથી ઘેર તકરબાર થતું હતું, અને ખીજી બેરહુ પર તેમા વસનાર વારસોખી નવી બાબ્બેડીને પેટથી જનમ પાંખવાં લાગ્યાં; જેમા પેહલે બોરેની દીકરી મેહરબાઈ સરવેમા વડાં માલુમ પડ્યાંછે; અને તેની પુઠે તારપછેખી પેદાર પે ખીજી ચાર દીકરીઓજ* આવેઆ કીધાથી શેઠ જમશેદજીને લગરીક દલગીરી તો ઉપજી, પણ બોધના બખચેલાં ઉપર સજ્જરી પકડી સંતોસ પામેઆ, તેનો બદલો તે કીરતારે હેવા વાલી આપેઓકે, તેપછે તેનાને તાંહાં દીકરાઓની જે વરધી થઈ તેની વીગત વંસાવધીની ટીપ તપાશેઆથી જણાઈ આવશે.

શેઠ જમશેદજીની વડી બેહનના બેઠા હોરમજી ખીચારા બાપની મુકલેસ હાલતને લીધે બચપણથીજ મમાઈ તથા મામાની પક્ષમા પેશીને બધી વાતે પરવરેસ થએલા હતા; તેવન જારે વીચેક વરસની પુખ્ત જીમરે પુગલ તારે વાડીઆજી શેઠ હોરમજી બમનજીને તાંહાં પોતે બલામણુ કસી તેણાને ચાકરીએ રખાયેઆ; અને તે સાહેબે તેવનને મામાઠ જોઈ પોતીકાં વાંહાણુમા ચહુડાવી યં ૧૧૯ મા પેહલવેહલા ચીન મોકલાવેઆ, તારથી તેવન ચીનાઈની અટકે ચોલખાવા લાગા.

સકમાઈના પધસાનો કેટલોક ભાગ આ શેઠ સારાં કામેમા જે અરચતા રહેઆ, તેની થોડીક ઈઆવી તો ઉપર જણાઈ ચુકીછે; પણ સરવેથી એક માહબારત કામ પોતાની જનમખુમીના મામ ગનદેવીમા બજલવેજ તેની કેફીએત હોઆં નોંધી લઈએછે કે, મરણ પાંખતાં જરથોસતીઓને માટે આરાંમધાહની એકાંત જગેઆ, જેને દાખરું કેહછે, તે બંધાવીને રેજ ૯ ડો માહ ૧ લા શેહનસાહી સાથે ૧૧૮૯ યં એ મજહૂબ મુંઆફકની કીરીઆ કરાવેઆ પછે, તાંહાની અનજીમનના સવાધીનમાં ચોંડી આવેજ, તેને હવડાંજ ૫૮ વરસ વહી ગયાંછે.

ગનદેવી ગાંમથી બાલવએમા સંકટ ખમતા હોઆં આવેઆ પછે, સારાં બાબ્બેગની સાથે ઉદીચોગના બલવટે શોદાગરેની સંક્રમા સમાઈ રહેલા, આ શેઠીઆએ આટલે લાખ રૂપીઆનું દધવત જે એખીનું કીધું હતું, તેને શેહારી લેવાનો સમા હેવા સંજોગથી આવેઆ કે, મજબૂમ ખાતે આપણી અંગરેજ સરકારની દેખરેખ હજીર નવાખનીજાંમ અલીખાન, રહીને જે નવાખ હઈઆતને નામે ચોલખાતો હતો; તેને પોતાનું કરજ ફીટાડવા માટે નાણાની જારે અગત પડી, તારે કેહય કે, તેનો જોલાંમ મોજીદીન મેતો, તથા રણોડાસ નામનો વાણીઆ દલાલ, મલી શેઠ જમશેદજી ઉપર જલ પાંચરી તેમને લાભમા

* એ મહિલી મેહરબાઈ, શેઠ હોરમજી અરશેદજી સરાઈ સાથે; ખીજી માલોકબાઈ, શેઠ હોરમજી ફરંમજી ચીનાઈ સાથે; તરીજી બીખાઈજી, શેઠ ધનનજીમાઈ નસરવાનજી બનાજી સાથે; ચોથી રતનબાઈ હાલતા સર કાવસજી જાંગીર રેડીમણી નાઈઠ શી. એસ. આઈ. સાથે; અને પાંચમી અથવા સરવેથી નાંધલી મોતીબાઈ, શેઠ ચોરાબજી હોરમજી પુછેકર સાથે પરણેઆં હતાં. એ માહેલી ખીજી તથા ચોથી બાઈઆ ધણા વરશે થયાં એકેકની પુઠે મરણ પાંખેઆં, અને તરણ બાઈઆ વીધવા થએલાં હઈઆતછે.

લપેઈ લેવા આવેઆ. શ્રેઃ મજધરને બોલાઈપણામા બોરવાતા બોધ તેઓએ તેણાને કહેઈ કે, નવાખ સાહેને એક સારે ડેકાણે કુખરાલ અવેજ બોરાદમા આપોને દસલાખ રૂપીઆ ને કરને લોધાઈ, તેટલી રકમ તમે આપો તો તે બધા અવેજ તાંદાંથી કાઢી લઈ તમારે સવાધોન શેંડાલીએ; અને તેમા તમેને ધણોજ કમ્મિદો થશે. હાની ચીતની ધણીક વાતોથી તેનાને કમાઈની લાખુચમા જરે લાખેઆ, તારે તે ઉપર બોલાઈપણે બીસવાસ રાખી, આ શ્રેઃ ઉપલો કરાર કજીવતો કીધો; પણ પોતા પાચેની પુંજ તે કારણસર પુરતી ન હોવાથી શીકારઆંરને લીધે અંગઉધારે બે લાખ રૂપીઆની કારણાજ બે ડેકાણેથી કરી લઈને દસ લાખ રૂપીઆ ઉપલા સંખશોની મારફતે નવાખને ધીરેઆ.

રૂપીઆ આવેઆ તેની આગમજ જાંબીનગીરી વીણે ચોકસાઈ રાખી હોતતો, આ શ્રેઃને છકડ આવી પડતેજ નહોં; પણ બવીસમાથી ચોરોક દર-વીચ દોડી જવાની સરજત દુષે તેથી પારકાઓના બોદવાને અટલાજ ઉપરથી સાચું સહમજેઆ કે ને સહિજને તાંદાં પરચમ જમાનત મેલાએલી હતી તેને મનમા પુરતી સહમજેઆ; તેના અવગણુ પાછલથી તેનાને એવા માલુમ પડેઆ કે, ધીરેલાં નાણાની સાણમા નવાખ પાચેથી મસેલી જાંબીનગીરી સમ-પુરણુ નહોં ગણાતાં હેઠલ જણાવેઆ મુજબની જાહેર યાઈ.

માજી કુંપની સરકાર પાચેથી મજધર નવાખને દર મહીને મલતા રૂ ૨૦૦૦ ના પગારમાથી રૂ ૧૫૦૦ વીઆજને વેંટે સેવાનો કરાર કીધામા આવેઆ હતા.

રૂપાનો વાસણો જેની કીમત રૂ ૬૦૦૦ ની અંકાઈ હતી.

ચીઅપોકલી તરફની તથા મજગામની તલાવવાળી મલી બે વાડીએ કીમતે રૂપોઆ બે લાખની અટકલવામા આવી હતી; અને તે ઉપરાંત ચોના, માતી તથા હીરાની જર જણ્યો વીગેરે ને હુનું, તેની કીમત સંમધી કથી આંકની તે વખતપર ખરેખર યાઈજ નોહતી.

ઉપલાં કારણમા શ્રેઃ જમશેદજીના બધા નાણા શકાયાથી ચીનનો વેપાર ને તેવન કરતા હતા, તે કામ તદન બંધ પડેઈ. લેકિના કાનઉપર જેમ વાતો પોંદ્યેઆથી તેઓ કેહવા લાગા કે ધીરેલાં નાણા પાછાં કરનાર નથી, તેમ આ શ્રેઃના જીગરમા ધાસતીએ બહુજ મેકરાયી વેસાડી, અને તે સખબથી સખત માંદગી પાછી ભોગવવા લાગા; તો નેકે જીવને સંતોસ આપવા માટે એકથી બીજી અને તાંદાંથી તરીજી વાડીએ જઈ ગેહ્યા, તોપણ સરીરને કથો સધો-આરે નહી મલતાં અજલનો હલકારો એકએક આવી પોંદતો તેની સાથે રોજ ૧૩ મો માહ ૧૦ મો શેહનરાહી સાથે ૧૧૮૯ ૫૦ એ વરસ ૫૬ ની ઉપર પાંચ મહીના ને ૩ હાહડાની ઉમર પુરી કરી હકની દગ્ધા તરફ આવી ગયા.

શ્રેઃ જમશેદજીની છંદગી આખર આવેઆ પડે, માજી કુંપની સરકાર પાચેથી મજધર નવાખને મલતો પગારખી બંધ થયાને લીધે, કુકાલમા અદીકમાસ આવેઆ જેવી હરકત નહી. આ બાબે મરહુમ શ્રેઃ વણીએતનામા અંદર નેમેલા

વક્રીય શેઠ હોરમજી બીઆજી ચીનાઈ, તથા વક્રીલાતન વીધવા હમાબાઈએ વાડીઆજી શેઠ હોરમજી બમનજીની મદદ મેળવી મરહુમ સર ચારલસ ફારબસ બારનેટ ને વેલાતમા હુકમ્યાત હતો, તેની મારફતે નામદાર કોર્ટ આવ ડીરક્ટરો ઉપર ફરીઆદ ચુલ્હરી, તારે મોઠી મુસકેલે રૂ ૨૦,૦૦૦ ની રકમ તાંહાંથી હાય આવી; અને નવાબે કબજનમા આપેલી મીલકતો, તથા જર-જાણુશો બીગેરેનુ દબવત તબવીબતી વેચેઈ તારે તેની કીંમતના મલી ધીરેલાં મુદ્દા નાણાનો માતરે અડધો અવેજ સંધરહ થઈ સંખેઆ હતો.

જીવનગારાની સાથે જીવ ખેલેલા શેઠ જમશેદજીના બાહોસ ધણીઆંની હમાબાઈએ કેહ્યકે, પોતીકા ખાવંદનો વહીવટ ધણા વરસો સુધી સાવધ-પણથી સવાધીનમા રાખીને ચલાવેઆ હતો; અને આપ લે કરતાં ને બચેઈ તે હકદાર વારેશેને વખતસાર હવાલે સોંડી આપેઆ પછે તે બાઈબી ચુલ્હરી ગયાં.

ગજધર ખાનદાનની એક અબલાબદી, અને મરહુમ શેઠ જમશેદજીની વડી ડીકરી મેહરબાઈ વીચે હેવું સાંભલેજીય કે, તે બાઈએ ચુલ્હરાતી વીદઆના ગણાત સાથે અંગરેજી એલમનો થોડાક અબીઆસખી કીધેલોછે; અને પાર-શીઆમા અબલાબદીઆ ને સવતંતરપણું હવડાં બાગવેછે, તેની સંજ્યાત પણ એજ મેહરબાઈથી થએલી માલુમ પડેછે. આ બાઈ યં ૧૧૭૩ ના શેહનસાહી સર્પદારમદ મહીનાના માહારાસર્પદર્શને જનમ પાંમેલાં જણાયાંય, તે ગણતરી ઉપરથી હવડાં ૬૯ વરસની વયે પસાર કરી ચુકાંય; અને આઠલી જઈકી છતાં મનની સકતી હજી જેમની તેમ સચવાઈ રહેલી જોઈ તેનીના પરીવારે સંતોસ પાંમતાં દેખાએછે.

શેઠ જમશેદજીના તરણ મહેલા વચલા વીરા નાનાબાઈએ ખીજ બાઈઆ કરતાં વધારે ઉમર ચુલ્હરીલી જોવામા આવીછે. તેનાની કારકીરદીમા એક ધરમનું કામ જેહવી હીંમતથી ઉઠાવીને મજગાંમ તરફ એખાદતખાનાનું મકાણુ બાંધવા માડેઈ, તેવીજ ઉશટમા કામ વેહેલું સમપુરણ થયું હોતતો, તેથી તેવત લગરીક રહેત પાંમતે; પણ અજલની તાકીદ આગલ એટલી ઉમેદ બર નહીં આવતાં, રોજ ૧૪ મે માહ ૮ મે શેહણસાહી સાલે ૧૨૩૫ યં એ ૫૨ વરસની જીમરમા ચુલ્હરી ગયા; અને તે પછે ઉપલી દરેમેહરનું બાંધ કાંમ બધું પુરું થયાથી ૧૨૩૬મા વરસીને ઘહાડે તેમના હુકમ્યાત રહેલા બે બેટાએએ અત-જીમનની હજીર મજહબ મુઆફકની કીરીઆ સાથે તેમા આતસ આદરાન તખતનસીત કરાવીને જરયોરાતીઆના ઉપીઆગ મોટે ખોશી મેલવામા આવીછે.

મરહુમ જમશેદજી સપલાની જીંદગીના હજ્યેવાવ હીંઆ પુરા થયોય, તાંહાંતુલીક તેમની સકમાઈના પઈસાએ જેટલી ધઆદગારી જાગતી રાખીય, તેમા ગણુદેવી ગાંમનું દોખમું, અને આ ટાપુ ખાતે પટેલના મેહલા મહેલું તેમને રેહવાનું ધર તથા મજગાંમ ખાતે તેમનીજ વાડીના એક બાગ પર બાધેલી એખાદત ઘાહ માલુમ પડેછે; અને બારેહકતાલાની બંખશેસથી તે બરકસાર રેહ્યે, તાંહાંતુલીક તેવનનું નામ કોઈથી કબુ બુલાયેજ નહીં.

શેઠ હોરમજી ભીખાજી ચીનાઇ.

વલસાડમાં વસનારા ભીખાજી નામના એક ગરીબ માનેદની સાથે ગણ-
દેવી ગામના નાનાભાઈ હોસંગજી ગજધરની વડી ઘીકરી ચોલીખાઈ પરણ્યા
પછે, તેઓના સંબંધથી આ શેઠનો જનમ યં ૧૧૩૭ ની સાલમાં થયો; અને તે
રાહાડાથીજ મમસારની મથામા પલોટાઈને ગોટા થયા તાંહાં તુલીક બધી વાતની
પરવરેથી પણ તેઓથીજ પાંચેઆ હતા. મા તથા મમાવાના મરણ પછે વીધવા
મમાઈની સાથે યં ૧૧૩૮ મા જરે પેહલવેહલા મુંબઈ આવેઆ, તારે તેમની
ઉંમર માતરે એક વરસને આસરેની હતી. પેહલાં ચોડાંક વરસેર મમાઈ,
અને તે પછે માંમાની સાહેતા હેઠળ પેર્સીઈ થઈને વીથેક વરસની વયેપર
આવેઆ, તારે તેમનીજ બલામણથી આપણી ટાપુના સરીમંત શેઠ હોરમજી
બામનજી વાડીઆને તાંહાં આકરી રહેઆ, અને તેપછે તેનાનોજ આસરે પડકી
પેહલવેહલા યં ૧૧૬૯ મા ચીન ખાતે ગયા. એ ડોઠીઆના સંબંધમાં કેહ્ય કે
કેટલુંક મુધી સમાઈ રહેઆ પછે, બાકીની મુદત સવર્તતરપણથી પોતાને ખાનગી
હસાને તાંહાં જ્યા કીધા, તે મલી ઘણીક સફર તેનાની મણાવામાં આવીછે.

શેઠ હોરમજી ચીનાઇએ જરે પોતાનો શેજગાર આણુ કીધો, તારે
તેનાની સરીમતમાં તેમના મુરખી હોરમજી વાડીઆએ તારાપોરવાલા શેઠ
વીકાજી તથા પેસતનજી મેહરજી, અને પોતાના પીતરાઈ શેઠ અરેસર ફરાંમજી
વાડીઆને પંતીઆલા ચેડવી આવેઆ; તે મુજબ આશની રાસના શેજગાર
યં ૧૧૮૧ ની સાલથી પાંચ વરસની બાંધી મુદતનો સર થયો; અને તે
અરસામાં “એશીઆ” નામનું એક સફરી વાંહાંણ વેચાણ લીધું, અને ખીણું
૯૧૭ ટનનું યં ૧૧૯૦ મા કલકત્તા ખાતે ખંધાવીને તેનું નામ “આરબસ
ફારબસ” કરી રાખેજી હતું.*

ઉપલી મુદત પુરી થયા પછે બધા પંતીઆલાઓ એક ખીજની રાજ-
ખુશીથી ભાગલાંમ મુકતો કરી યં ૧૧૯૧ મા છુટા પડેઆ, અને રાસ
ખાતાંના ઉપલાં મેહુ ખારકશે પોતાને હસાને આ શેઠ ખંડી લીધાં.

આ શેઠીઆએ શાદગારીથી દરવીઆના બેગા કીધલા ભંડોલનો કેટલો ભાગ
સારાં કાંમોમાં વાપડેઆ હેએ, તેની તુલોતવીલ વીગત મલી સખી નહીં; મગર
એક જાહેર ધરમનું કાંમ તેમને હાથે ને બનેલું માલુમ પડેજમ, તેનેજ હીઆં
નોધી દેખાડીએછે કે, પોલીકા મમસારી માંમ ગનદેવીમાં જરથોસતીઆને માટે
એખાદત કરવા, તથા ધરમની ખીજ કીરીઆઓ કાળે એક મકાન બનાવીને
તેમાં યં ૧૧૯૦ ના ચેહનરાહી આદર મહીનાને સરેસ શેઠે આતસઆદર-
નને તખ્તનસીન કીધા હતા. એ દરમેહેરના નીખાવસ માટે દર સાલે

* આ બખ્તાવર ખારકસ ઘણા વરયો મુધી શેઠ હોરમજી ચીનાઈ પાશે
સમવાઈ રહેજી હતું, પણ તેની અજલ જરે આવી તારે ઈં સને ૧૮૫૧ મા અત-
રથી ચીન જતાં મલાકાના દાનદાપર ચહીડીને તદન નાસ પાંચેજ. નોં લે.

૩ ૩૦૦ થી ૪૦૦ સુધીના જોઈતો ખર્ચ થઈ મજકુર પોતાની હર્ષિઆતી તુલીક પોંદ્યતો પાડ્યો હતો, અને તેપછે તેમના વારેયો હસતકથીબી જીથુક અપાયા કરતો હતો; પણ કેહવાને દલગીરી ઉપજેછે કે, તે સાહેબો ખીરગસતે ઘણા ડાની જુરી ચુંગાલમા ફરીને પાંચેમાલ થઈ પડેઆના સળખથી તેનો સંબાધ રાખવાનું કામ ૧૦ ૧૨૪૧ થી થઈ હેરમસજી કાવસજી કપતાન નામના એક સદ્યુણી ગરહસથને આસરે રહેજેછે.

વેપારની વલાંણુ સારી રવેથે સચવાઈ રહેઆને લીધે આ થઈ જોટલા સકરમી હતા, તેટલા, એક વાતે હેવાતો કમનસીબ કેહવાપચ કે, તેમને તાંહાં બાવીસ બાલકો જનમ પાંચેઆ છતાં તેમની ચેરાગ રેરાન રાખી વસતી વધારનારે એકબી નરવારેસ જીવેઆ નહી; પણ છેલ્લે ઘણાં એક દીકરી, અને બીજી મરણ પાંચેલીને પેટના બે દીકરાઓ મહી તરણ ફરજંદો જે હર્ષિઆત હતાં, તેઓ ઉપરજ થોકરગુજરી સાથે જીંદગીને ૭૪ વરસની ઊંમર પર આણેઆ પછે રોજ ૩૦ મે માહ ૯ મે શેહણસાહી સાલે ૧૨૧૧ ૫૦ એ આ જાહાંનથી અસખાબ ઉઠાવી મીનોઈ લોકમા વસવા માટે હકની હજુર રવાંજો થયા.

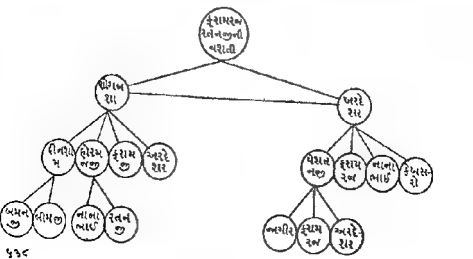
ઉપલા ફકરામા હર્ષિઆત દીકરી જે જણાવવામા આવીછે; તેણીને આ થઈ પોતીકા મામા થઈ જમશેદજી નાનાબાઈ ગજધરના નાંધલા દીકરા દોરાબજી સાથે પરણાવેલી હતી, તેનીને પેટે એકજ પ્રતરી પેદા થએલી જણાવેછે; અને બીજી બેટીને મરહુમ થઈ દોરાબજી હેરમજી લસકરીની કબંધુદાઈમા જે સોંદ્રી હતી, તેણીએ જનીદીવેલા બે બેટાઓ નામે ખરશેદજી તથા જાંગીરજી ને આ સાહેબે દત્તક કરી લઈ સરવે અસકેઆંમત તેઓને સપુરદ કરી ગયા; પણ ઉપર જણાવેલા સળખથી તે ખીઆરા અસરાફ, એકમારગી અને બાકા-મંનના બેહુ બાઈઓ બાઈલાજ થઈ બેંડેલા જે માલુમ પડેછે, તેઓ ઉપર ખારે હકતાલાની ખખથેસ બરેલી રેહમત આહી આ દુક હએવાલનું હીંઆં સમા-પત લાવીએછે.

શેઠ રતનજી હોસંગજી મુશ.

મણુદેવી ખાતે ગજધર ખાનદાનને હસતીમા આંજોલા થઈ હેરાંગજી દોરાબજીના, આ સરવેથી નાંધલા બેટા ૫૦ ૧૧૧૯ મા જનમ પાંચેલા જણા-યાછે; અને ૨૧ વરસની વયેના થયા, તારે ૧૧૪૦ ને મુમારે આ ટાપુની પેહલવેહલી બેટ તેનાએ લીધી વારથી તેમનું પરીવાર હીંઆંની વસતીવાલું કેહવાનું આવેછે.

આ થેહના નાંમની સાથે જણાવેલી નવી અટક જે જોડાઈઅ, તે વીથે ચોધ કરતાં હેવું સમજકુજે કે, એ સાહેબ ધણું કરીને લાકડાંના વેપારી છતાં ખાપનીજ મીશાલે ગજ તથા દોરી પકડવાના ધંધામાખી પરથમ શેઠાએલા હતા; પણ તેવનની મોહખત તે વખત પર વાડીઆ ખાનદાંનમા ધણી સંધાએલી

ગાન ધરના વારશામાથીઉત્પન્નથએલી મુશાબાનદાનની વંશાવલી.

હોવાને લીધે તેઓને તાંહાં દય તથા કૃત્ય વાવટાના વાંદાણાં ને આવતાં હતાં, તેના કૃપતાનેનું કાંમકાજ કરવા લાગાથી, તે યોડો પોતાની જીવ્યાનમાં તેનાને "મોસીએ" કૃત્રી બોલાવતા રહેઆ; અને તે ઉપરથી રક્તે રક્તે અસહી ઉત્થાર બદલાઈને મુસની આલખ આસકાર થઈ.

વંસાવલીની કીધમા મુસ આનંદાનનું મંડલ જોતાં આ શ્રીઆને તાંહાં સાત દીકરાઓ જનમ પામેલા માણુમ પડેછે, જેમા પાંચ પુત્રોતો ગણદેવી આતે અને છઠા તથા સાતમાનો જનમ આ ઠાપુ પર થએલો હતો. ગણદેવીની જન્મે શ્રેષ્ઠ રતનજી મુસ મુંબઈ આવેઆ, તારે પોતાની સાથે ચાર ડોકરાઓને ખી લવેઆ હતા; અને સરવેથી વડા શ્રેષ્ઠ મનચેરજી ને ગાંમમા રહેલા હતા, તેવણુ પણ તારપછે હીઆંજ આવે આવી થયેઆ. શ્રેષ્ઠ રતનજી મુસે પેહલું રેહ્યાણુ કોટમા હાલના નસાખાનાની સાંમણે જાંહાં નાધલાં ઘેરો હતાં, તે માહેલી એકાત એમારત અંદર કીધેયું કેહવામા આવેછે; અને તે પછે ચરનીવાડી આગલ વાડી-આજી શ્રેષ્ઠ હોરમજી અંમનજી એ બંધાવેલી ચાલીના (અસહી આદરાનની પડાસ માહેલા) બે ગાલા ૫૦ ૧૧૭૭મા બાડે લઈને તેની અંદર પોતાના પરી-વારસહીત જઈ રહેઆ હતા; અને તેજ મકાંણુમા પોતે મરાણુ ખી પાંમેઆ, પણ તેનો દાહડો વાર જાણુવામા આવેઆ નથી.

શ્રેષ્ઠ કૃશંભરજ રતનજી મુસ.

મુસ આનંદાનનું માન જાલવનારા આ શ્રેષ્ઠનો જનમ રાજ ૨૦ મેા માહ ૪ થો શેહણુસાહી સાથે ૧૧૫૪ ૫૦ એ મુંબઈ આતે મુખ્યારક થએલો માણુમ પડેઆછે. બાપના મરણુ વખતે જો કે તેમના છ બાઈઓ તેવણુ કરતાં મોટા હતા, તેપણુ શ્રેષ્ઠ કૃશંભરજની અંચલાઈ અને હોસીઆરી હોવી તેા પરકાથી નીકલી કે, તેના પરતાઈથી પોતાના બાઈઓ તથા તેઓના ડોકરાં છઈઆંઓની બનવી કોયેરાઈ બરદાસત રાખવામાં કાંઈજ કમુર તેનાએ કીધી નોહવી. અને તેથી કૃત્રી બંધાઓને સારો પેઆર તેનાએ મેલવેઆ હતો.

આ શ્રેષ્ઠ જન્મે શિદાગરીના સંજોગ સાંધતા પોતાની સંગાથે ચેરખંદર-વાલા સરાફ રાજ નેઅચંદ લાવચંદ ઉપરાંત મનચેરજી ફરુકનજી વજીહવાર તથા માણેકજી જમશેદજી મુલાને પંતીઆખામા મેલવી લીધા, તારે તેમની જામર માંતરે ૨૪ વરસની હતી. તે ચારો બાગીઆઓના બંદોબસત મુજબ શ્રેષ્ઠ મજકુર ૫૦ ૧૧૭૮ની સાલમા પેહલવેહલા ચીનની સફર રીધારેઆ, જાંહાં તરણુ વરસ રહીને સારો નફો હાંચેલ કીધા પછે મુંબઈ આવેઆ; અને પાલી પરમાણે, તેમના ખીજા પંતીઆલા શ્રેષ્ઠ મનચેરજી તે તરફ ગયા. તેવજો જન્મે તેઓને મુદત પુરી કીધી તારે તરીજ બાગીવાની વારી આવી, પણ તેનાએ જવાને નાપાડેઆથી શ્રેષ્ઠ કૃશંભરજનેજ તાંહાંની સફર પાછી અખતેઆર કરવી પડી; અને તેહની રીતે બધી મલી પાંચ વખત તેવન ચીનની સફર

કરી રહેઆ પછે, સરવે બાગીઆઓ એક ખીજની રાજી ખુશીધી, તથા સ-
લાહસંપન્ન રાહીત છુટા પડીને પોતપોતાનો રાજગાર અલાહેધો કરવા લાગા,
તેમા પણ વખતની મુજ વલણે શેઠ ફરામરજો એકવાર લખસાપતીમા ગણાધને
સઘલી વરણના વેપારી તથા સરાફેની મંડલીમા સારું માન મેલવેજી હતું.

શેઠ ફરામરજ પોતાના બાઈઓ તથા ભતરીજાઓ ઉપર એક પીતા
તરીકે ધણીજ પરીતી રાખતા હતા, અને પોતાના વગથી તેઓ માહેલા
કેટલાકોને ચીનના વેપારીખી બનાવી દીધા હતા. આ શેઠ જારે દરવીખના
પુર બાહર પર આવેઆ, તારે ચરણી વાડી તરફ (શેઠ હોરમજી બંમનજી
વાડીઆજીના આતસ બેહરાંમની દક્ષીણ બાજુએ) તરણ ગાલાની મોઢી હવેલી*
પોતીકે પધયે બંધાવીને તેમા કેટલાક બાઈ તથા ભતરીજાઓને દરકના પરી-
વારે સહીત રાખી તેઓનું પાલણુ તેવણે કાંધું હતું; અને એ પરમાણે ધણા
વરજો મુધો તેઓને સાચવી રાખેઆ હતાં, પણ જમાનાની જલમીએ
તેમના બવીસનો બક્ષ કરી નાખેઆ, તેથી તેમના પક્ષમા સમાઈ રહેલું બોહોલું
કુટુંબ વીખરાઈ પડેજી; અને વની આ સાહેબખી જલકીનો થોડાક વખત બે
કારીમા રહેઆ પછે, બે નર વારેજોને હસતીમા મેલી રાજ ૧૪મા માહ ૧૨
મે શેહનસાહી સાલે ૧૨૨૦ ૫૦ એ બેહસતનસીત થયા તારે તેમની ઉંમર ૭૩
વરસની ઉપર સાત મહીનાને ૨૫ ઘણાની ગણાઈ હવી.

શેઠ અરદેસર ફરાંમજી મુસ.

પોતીકા બાપને તાંહાં ખરકરાર થએલા બે માહેલા આ નોંધલા ખેટા,
રાજ ૨૦ મે માહ ૯ મે શેહનસાહી સાલે ૧૧૯૧ ૫૦ એ જનમ ખામેલા
જણાયાછે.

બાપમણની પેહલી કેલવણી કેહ્ય કે એક પંતુજીની નીસાલે ખેશીને તેનાએ
લીધી હતી. તાર બાદ અંચલ જોહેન હોવાથી એલકીનસદન સાલા અંદર ૫૦ ૧૨૦૮
મા ઘખલ થધને તેની વલતે સાલથી અંગરેજી વીદિઆની કેલવણી સારી રીતે
હાંસલ કરવા લાગા. આસરે ૧૬ વરસની ઉમર પર આવેઆ તારે, ૫૦
૧૨૧૨ મા પેહલી પરીક્ષા આપીને પસાર થયાથી દસ રૂપીઆના દરમાહવાલી
“વેસટ સકાલરસીય” હાથ કરી લીધી; અને તેમા તરણેક વરસ ગુજરેઆ
પછે ૧૨૧૫ મા વધારે પરીક્ષાનો બદલો રૂ ૧૫ ના પગારથી “કેલર સકાલર-
સીય”ના દરબજમા ખામેઆ.

* આ હવેલી બંધાતી વખતે આતસ બેહરાંમની એમારતનુંખી બાંધ કામ ચાલતું
હતું, તેથી તે પવીતર મકાણના ઉપીચોગ મોટે મજૂર હવેલીની પસંદગ દસા તરફ
આવેલી જમીનને એક મોટો કકડો, તથા હવેલીને લગતા ઉતર બાજુ પર આ-
વેલા કુવાનો અડધ બાગ, કેહ્ય કે શેઠ ફરાંમરજો અરણ્ય કાંધેસાછે. ના. લે.

આટલી વાતો ખરે ખરી દલગીરી બરેલી જણાઈ આવેલી, અને તે બનાવ વધી હોય છે એ જાણે અને સંબંધિત કે, જે વખતે પોતાના અભિવ્યક્ત સને વધારવાની પુર ઉપર આવીએ તેટલાં યં ૧૨૧૬ માં તેવનના બાવાનો વેપાર વહીવટ ધણીજ તંત્રી ભાગવતો દેખાયો; અને પેર યુજરાંણની બાબદ બરે માડી જણાઈ, તારે તેના સંબંધ સહ અને તે ઉપરાંત પોતાની કેલવણીને ઉત્તરન મલવા માટે આ ગંભીર ગરહસયે તેજ સ્ક્રલમા આસીસ્ટેટ માસતરના આહુધા મેલવવાની માંગણી કીધી; તો જોકે કસેર સ્કાલરસીપમા રહીને તરણ વરસ પુરાં કરવાં, અને તે પછે નારમલ સ્કાલરસીપની રૂ ૩૦ ના પગારવાલી પરીક્ષામા પસાર થવાવના કોઈની સંખ્યાને આસીસ્ટેટ માસતરની પદ્ધતિ ઉપર નહીં રાખવાનો કામ્પેરો અસલથીજ ગંધાવેલો હતો; તે છતાં તે વર્ષતના પરીન-સીપાન કાકતર હારકનેસના જીગરમા એકતો ઉપલી હાથત બાબેની ખીના અસરકારક ઉતરી, અને તે સાથે તેવનની સીપવા સંબંધી સારી અંચલાઈખી તેને પસંદ પડતી રહી, તેથી તે પરાપકારી સાહેબે મેહરખાંન ચાઈ દર માંથે રૂ ૪૦ ના પગારવાલી આસીસ્ટેટ માસતરની જગેઆ તેનાને તતકાલ હેનામત કીધી; અને તે સાથે એટલીખી છુટ બખથી હતી કે, માસતરના કાંમમાંથી થોડાક અવકાસ પોતાના અભિવ્યક્ત માટે ફાજલ પાડીને નારમલ સ્કાલરસીપની પરીક્ષા જરૂર આપવી.

ઉપર જણાવેલી છુટનો લાભ લઈને શ્રેષ્ઠ અરવેસરે યં ૧૨૧૮ માં નાર-મલની પરીક્ષાની સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારી આપી હતી; અને હાવાં કામમા રોકાયા છતાં તેની એક વરસ આમમલ "સુડેસ લીટરરી એંડ સાયનટીફીક શોમાઇટી" ને હસ્તાકથી ઉઘડેલી પારથી છોકરીઓને કેલવણી આપવા માટે પેહલી નીસાલી જે આજુ ધઈતે માહેલી અંદનવાડીની નીસાલ પોતાના બાપોકાં ધેરની અંદર જાંધાડીને તેનું સીક્કપણું પણ તેનાએજ ચલાવેલું હતું.

આસીસ્ટેટ માસતરના માન બરેઆ આહુધા કેટલાંક વરસવેર જાનવેઆ-બાદ એલકીનસટન કલેજની અંદર પરાફેસરેનું કાંમ વધી પડેઆથી, આર જવાંન દેશીઆ* પસંદ કરી, તેઓને મલતા મુસારા વધારી આપતાં "આસી-સ્ટેટ કુ ધી પરાફેસર"ના એલકાલ સાથે મદદનીસ દાખલ જે ડેડવેઆ, તેમા આ એક જહલકતાં જવાન મીતરેખી ૧૨૨૭ થી લાગુ રહીને ઘોઘાંક વરસ મુધી બહુ બાહોશી સહીત પોતાનું કાંમ બજાવેલું હતું; અને તારબાદ તે જમા સદનતર કાહડી નાખેઆથી તેવન પાછા આસીસ્ટેટ માસતરના પેત્રીકા આગલા આહુધાપર ખીરાજતા રહેઆ.

યુજરાતી સાનપ્રસારક મંડળીનું માનવંતુ કાંમ જરૂર યં ૧૨૨૭ માં સરૂ થયું, તેનું મુનથીપણું પેહલવેહણું મેલવનારખી એજ સદયુણી ગરહસયે હતા; અને તે જગેઆ પણ તેનાએ જરૂર પાંચ વરસ મુધી પરમાણીકપણે જાનવી

* જેમા એક પોતે, ખીજા મીં જાંગીરજી બરજોરજી વાજા, તરીજા મીં નવ-રોજજી નાનાબાઈ બનાજી, અને ચોથા મીં કાવસજી એલજી ખંખાના માંખલ-વામા આવેઆછે.

રાખી હતી, એટલુંજ નહીં પણ તે મંડલીને લગતું પેહલવેહલું બાસાંણખી યુગ-
રાતીમા તેનાએજ આપેલું હતું; અને તે પછે ઉપર જણાવેલી મુદત સુધીમાં
વીદિઆ તથા હેનરે અને રસાયન શાસ્ત્ર* ઉપર મળીને કુલે ૫૦ બાસાંનો
ખેરણ ખેરણે તેવન આપતા રહેઆ; અને તે ઉપરાંત જ્ઞાન પરમારક નામનાં
ચોપાંણીઆંઓ ને પરસીધ થતાં તેના અધીપતી પણાનું કાંમખી કેટલાંક વર-
ચાવેર તેનાએ મારી રીતે ચલાવેલું હતું. એજ સમાપર રાસતગોક્તાર નામનું
યુગરાતી પત્ર ને એવનની નીસાલ મંડલી તરફથી પેહલવેહલું ચાલુ થયું.
તેમાખી આ શેઠ લાંમખી મુદત સુધી ઘણી સારી એખારતથી રસીલાં લખાણે
કરતા હતા, તેટલી વાતતો એલમની કદરને જુજનારા સાહેબો સીવાએ ખીજાએ
કદાચજ સંભારી સખશે.

રુકુળની અંદર મસ્તરપનામા રહેઆ તાંહાંતુલીક છોકરાએને શીખવવા
બાબે તેનાએ વાપડેલી કલાથી તરખીએત આપવાની જખજ તારીફો થાઈછે.
આ ગરહસથ પોતે જેવા દેલશેજાછે, તેવીજ દેલ સોજીથી ચોતીકા ચેલાએને કેળ-
વની આપી ને મહવરદા કરતા હતા, તેના આજે ઘણાક નાદર અને ધનેતર
દાખલાએ જોનારાએની સનમુખ દીપતા રહેલાજાછે; અને તેવા કેળવણી
પાંમેલા ખેસુમાર અંચલ જવાનોને હવડાં કાંધને કાંઈ કીરામના આખરદાર
ઉદમમા ઈજત સાથે પોલા જોઈ મીં મુસા ચોગ મગરર થતા નહો હશે.

આપણી ટાપુખાતે પેહલવેહલું તારખાનું ઈં સને ૧૮૫૩ મા જાઈ ઉઠું
થયું, તાઈ તે ખાતાંની અંદરખી મીં મુસા સઉથી પેહલા (દેશી ઈનસપેક્ટર
તરીકે) દાખલ થયા હતા. એ ખાતાંમાં દેશીએ મુદલ આલી રાકવાના નથી
એવો તેના વડા ડાકટર ગરીનનો અખીપરાય હતો, અને તેથી તેણે દરેક
નાહાનાં મોઢા એધાએ ઉપર ઈંગરેજો તથા ઈનડો યુરોપીએનોને મુકરર કરીઆ
હતા; પણ મીં મુસે રસાયનરાસતરના સંબંધમાં વીજલી વીદીઆનો ખહુ
સારો અખીઆસ કૈસો હેવાથી, તથા તે બાબેની માહિતગારી એલફીનસટન
કલેજના કેમીસટરીના પશરૂસર ડાકટર જીરેને હેવાથી તથા મીં મુસની એ
રાસતરના સંબંધની પેહેલે દરજાનેની કાખેખીઅત વીથે ડાકટર જીરેનું ઘણું
જીમું મત હેવાથી તથા મીં મુસ જેવા એક કાખેલ ને સધલી વાતે લાયક
ગરહસથને તાર ખાતાંમાં માનવંતો હેલો મલેસો જોવાની સેની ખહુ ઈતેજારી
હેવાથી ડાકટર જીરેએ મીં મુસ બાબે ડાકટર ગરીનને મોઢી શીફારસ કર-
વાથી તેણે આપણા આ લાયકીવાળા પારસી વીદીઆરખીની મુલાકાત લઈ તેમ-
નામાં કેલવણીનું કઉઆત, તથા વીથેસ કરી રસાયન રાસતર અને વીજલી વીદી-
આનું કેટલું જહરછે તે વરતી લઈ ગુરત પોતાના હાત એટલ એક ઈનસપેક્ટર
મુકરર કરી મુંબઈ ખાતેની વડી આફીસના વડા તરીકે તેમને ગોઠવી સધલું
કામ તેમને હવલે સોંપી દીધું. મીં મુસે એકાદ એ માસની ટુક મુદતમાં

* પોતીકા ચઢતા અખીઆસ વખતે આ એલમમા ઘણો સારો અનુભવ મેલ-
વેઆથી આજની ધડી મુધી એક અજા રસાયન સાસતરી તરીકે તેમની એલખ
આપણી વસતીમા સારી રવેશે જણવાઈ રહેલી જાંણવામા આવેછે. નાં લં

ડાકટર ગરીબની આતરી ફરી આપી કે તેણે નહીં ધારેલું એટલું જાન' મુસે પોતાના હુનર પાછલ વાપરીજ નેથી તેણે તેમના કોઈની કામ' વચે ન પડતાં એર સઘણો જરજોખમ પણ તેમને સરજ રાખીઆ તથા ખીલાં માણસો વગેરે રાખવા કરવાની સઘણી મુનસફી તેમનેજ સોંપી પોતે લાગણી ફરવા નીકળી પડીએ તથા પોતાનું વડું મયક બેલગામ તરફ કીધું.

આણી તરફ મીં મુસે પોતાની જાનપહાનના ને જોએની રાકવી તથા કાબેલીઆત બીએ પોતે આગમજથી ખબર ધરાવતા હતા તેવા ઘણાક પારસી જવાનેને રાગલા ટેલીગરાફ આતાંમાં ઘખલ કરી નાખીઆ અને તેથી બનીઈ એમ કે બેચાર માસમાં લગભગ આખું ટેલીગરાફ ખાતું જુદી જુદી પદવીના પારસી અમલદારથી બરાઈ રહેજે; અને તે દુક સુદતમાં આ મીં મુસ તથા તેમના નવા મદદનીશોએ પોતાના આતાનું કામ બારે ઉલટ તથા ચોપપી એટલું તો સરસ રીતે બજવી દીધું કે નેથી એ આતાનાં વડા ડાકટર ગરીબ તેમને રાખાસી આપવા સાથ પોતાનો આબસો બીચાર ફેરવી ઘણાક દેશીઓને તે આતામાં ઘખલ થવાની છુટ આપી હતી-અને વચે જો કંઈક ગેર રામજુતી થઈ નહતે અને ડાકટર ગરીબના ગરમી બરેલા વુંદ સવભાવને લીધે કેટલીક નાપસંદ જીકરીએ ઉભી ન થઈ હતે તો આજની ધડી-સુધી ટેલીગરાફ આતામાં ઘણાક એવિદાર પારસીઓ અને ખીજા દેશીઓ આપણુ જોઈ રાકતે. ઉપર એસારે કરવા જોયા કંઈક મોઢો સંભેગ જનવાધી મીં મુસે ટેલીગરાફ આતાની નોકરી તતકાલ છેડી, અને તેનાની સાથેજ જટલા પારસીઓ તે વખતે એ આતામાં હતા તેઓએ પણ એકીવારે પોતાના રાજીનામાં આપી પોતપોતાની નોકરીઓ છેડી હતી. ટેલીગરાફ આતું છેડવાથી વરસેક સુધી ખીજા નોકરી રહેવાખાદ મીં મુસ પાછા એલડીનસટન ઈસકુલમાં આસીસ્ટન્ટ માસતર તરીકે સામેલ થયા હતા અને તેણે તાંહાંની લાચર સકુલમાં હેડ માસતર તરીકેની ખીરાજીને છેક ૫૦ ૧૨૨૯ સુધી તાંહાં રહેવા હતા. ઇ. સને ૧૮૫૨ માં ઉભી થયેલી એળેને રાયલ મીલના ડરેક્ટરોએ મીં મુસની કાબેલીઆત ઉપરથી તેમને પોતાની મીલમાં સેક્રેટરીના હોદા ઉપર સુકરર કરીઆ હતા. હમાસ ધારવા મુજબ તે વખતપર કોઈની મીલો આતે સેક્રેટરીની જગા દેશીઓને મલખી નોહતી, પણ એજ બાએમવંતા નરને પેહેલવેલી એવી ખાન બરી જગા હાથ આવી હતી. એ મીલના આતાંમાં પણ સરઆતથી તે મીલ ખંધાઈને પુરી થવા પહે કામ ચાલવવિર એક ટગરે અને એક નીરાટાથી મીં મુસે ઘણીજ વફાદારી તથા નીમકહવાલીથી પોતાના હોવાની ફરજ બજવી હતી. મીં મુસની એકીનદારી ઉપર બાગીદારી તથા ડરેક્ટરોને એટલે તો બીસવાસ ખેંડો હતા કે તેઓ ફકત તેમના એક સંજુન ઉપર એતખાર રાખી પોતાની મીલના સંબંધમાં સવધું કામ કરતા હતા. સેક્રેટરીઓને કેટલીક હકસાઈ સેવાની છુટ ચાલતી આવેલી હતી તેની સાથે મીં મુસે અવલ વાંધા લીધે-ખમારદાર સેક્રેટરીને યગાર શીવાએ ખીજા કોઈની જાતની હકસાઈ અવવા દસગુણી આપવાનું કામ

આગલ ચાલતાં મીલના હકમાં નુકસાન બરીજ છે એમ તેઓએ પોતાના અંતકરણના ફરમાવવાથી જાણીજી હું તેનાએ ડરેકટરને સાફ જણાવીજી હું કે તેવન તે કસું લેવા ચાહતા નથી. અગરજો તેનાએ ચાલતા આવેલા શીરસતા મુજબ તે હકસાધ લેવા માંડી હોત તો ખાંચ વરસની એ મીલ સાયની તેમની કારગીરદીના સંબંધમાં તેઓએ જાણામાંજાણા જાપ ખે લાખ રૂપીઆ પોતાના ખીસામાં નાખીઆ હતે. પણ જે નરનો મજબૂત ફરાવ પોતાની ખીતર ફરજો અદા કરવા શીવાએ બીજી કશી વાતપર નહી તેજ આવી લલચાવનાર રકમો પડતી કુદે, અને તે સાથે એ દસતુરી કે હકસાધ કાપી લેવાની વાત કંઈ ચોરીછુપીની કે હરસેની નહી હતી-ધમધુકાર લોદો લેતા આપતા, અને ડરેકટર તથા બાગીદાર તે જાણતાખી હતા-તોપણ એવણે તે તે લેવીજ નહી એટલે યહું.

એનાજ સંબંધમાં એક બીજી નોંધી લેવાજેવી વાત જે જાણવામા આવીય, તે એજે કે એ મીલનું કામ હાર પડી ચુકા પછે તુરતજ રૂઢ રાજના બાવ ધણા મઠી જવાથી મીલમાં પુરતું કામ ન થઈ શકવાને સખખે બાગીદારને માથે ધણો ખરચ આવી જતો હતો તેને સમે આ મીં મુઝે કોઈના પણ કહેવા વગર પોતાનાં મનમુજબજાણ પોતે ડરેકટરને લખી વાલીજ કે તુરતવેલા મીલના કામમાં હાંસલ જેવું કંઈ જણાવું નથી પણ એર ખરચ ધમધુકારે આલીએ જાએજે તે વાત બાગીદારને નુકસાન કરનારજે મઠે જાંહાવેર મીલનું કામ મુધરે તાંહાંવેર તેઓ પોતે હરખે પગારે નોકરી કરવાને ખુશીજે. અલખતાં દર માસે પોતાના ગીરના બસોથી હડીસો રૂપીઆ મુકી ખેસવાની હીમત સહ કોઈને આવતી નથી. ખીજાએ જરે પોતાના પગારે વધરાવવાની શીકારસનાં કાગલો લઈ રખડે, તારે મીં મુસ જેવા મયલંતા ગરહસથ પોતે પોતાનો પગાર ઘટરાવા નીકલે એ બનાવથી ડરેકટરે, બાગીદારે તથા મીલના તમામ માણસોમાં કંઈ ધણીજ નવાઈ લાગી-ગમેતે યહું પણ મીં મુસેતો તાર પછે ફક્ત હરખીજ પગાર લેવા માંડીજો. આ મામલો જોઈ ડરેકટરેએ તેટલી મુદતની પોતાની ફી મુકી લીધી તેમજ જીજનેરે તથા ખીજ અમલદારેએ પણ અરધા પગાર પર જવાની પોતાની આવેશ જણાવી, જેથી બનીજી એમ કે મહીને ઘણા લગભગ રૂપીઆ હજાર અથવા બરસોની કસર થઈ.

સાંબલેઆ પરમાણે રૂઢ અરદસરે બેપલી મીલનું કાંમ ધંઆતો ૫૦ ૧૨૩૮ અથવા ૧૨૩૯ થી ખીલકૂલ છોડી દીધુંજે, અને તે પછે પોતાને આનગી હસાખે રાજગાર રચતા રહીને પરમાણીકપણાના પરતાપથી ચોદાગરોની સફા દીપતા દેખાએજે.

મીં મુસ સવબાવે ધણા રાંક, નમાના તથા પશંપકારી કેહવાએજે. તેઓ સવારથ કરતાં પરમારથ સાંધનાર સરવેમા જણાઈ ચુકાજે. તેઓ જરે એલફીનસટન ઈસકુલમા હતા તારે અને તાર પછે પણ ધણુ મુધી અને આજ મુધીખી, ધણાક ગરીબ છોકરાએને ઈસકોવના પગાર, ચોપડી, અને કાગલ વીગેરે ખરીદવા નાણુ તથા કોઈ કોઈને આધાખરચ

વહીક તેવન પ્રેરે પાડતા આવીઆ છે. અને તેટલા ઉપરથી એમની બલમ-
ણસાઈ તથા મીનનસારી જાળજા વખણાવે છે.

એવણે સાન પ્રસારક મંડલીના સંબંધમાં આગલાં વરસોપર રસાયન
રાસતર ઉપર અને પાછલાં વરસોમાં નીલી રાસતર ઉપર આપેલાં બારણોની
એક આવાળે તારીક યદ્યે. સર જમચેદજી કીલાસેદીક ધનસદીદીદની
સબામાં એનાએ વાચેલા સમાઈ વીચેના નીચે લેકે ઉપર અતી જબરી
અસર કીધી હતી.

આ યેડીઆની ઉત્તમ ફેલવણી તથા, સાહેબસાહેબે કેટલાક જાહેર
આતાંઓ ઉપર જે સરકારી મેલવી આપોચ, તેની એક દુક ટીપ મોટી ખુશી
સાથે હોઆં નોધી લઈએ છે.

૫૦ ૧૨૨૮ થી નેટીવ જનરલ લાઈબરેરીમાં શીકરેટરીપણું લીધેલું.

૫૦ ૧૨૩૧ માં સર કાવસજી જાંગીર ટ્રેડીમણી નાઈટની સખાવતથી એતવાડી
તરફ પેલપેલવી ઉભી થાએલી ધરમખાતાંની નીસાધના શીકરેટરી
પણું કાંમ આ એઆંના શેઠ પાશે તેજ વખતથી સમવાઈ રહેલું
જેમ સંબલખે છે, તેમ તે સરીમંત સાહેબની સાહેતાથી મણુદેવી
તરફ ૫૦, ૧૨૩૩ માં ધરમ ખાતે સયાપેવી અંગરેજી તથા યુજ-
રાવી નીસાધો ઉપરાંત, તેવીજ કીસમના દવાખાનાનો વહીવટ પણ
ખીજા સાહેબીક યેડીઆઓની સાથે તરસડી તરીકે બેગા રહીને,
તથા શીકરેટરીમાં સમાઈને આ ગરહસય તેજ હાહાડેથી જે મલા-
વતા આનેઆચ તે બીજે એવું સંબલખેચ કે, ઉપલાં ખાતાઓ
તેવન મલતા એક હોરજી સખલાતવાલા તથા નાનાબાઈ માણે-
કજી મજધરની દખરેખ હજારે હવડાં ધણીજ આખારી હાવત
જોતાં રહીને મરીખોના આશીરવાદ પેતા ઉપર વરસાવે છે.

૫૦ ૧૨૩૪ થી મુનેહના અંમલદાર તથા સ્પેશીઅલ જુરીના અધીકારનો
ઓહધો નામદાર સરકાર તરફથી હેનાવત ચએસા છે.

૫૦ ૧૨૩૬ માં શેહર મુધરાઈ ખાતાના વહીવટનો હીસાબ તપાસનારા તરીકે
આડીતરનો ઓહધો પેહલાં એકજ વરસ ચલાવેઆ હતો; અને
તારખાદ ૧૨૪૦ થી તે ખાતાં ઉપર મવકલ યદ્યે અતાર ટુલીક
ખીરાજતા માણુમ પડે છે.

૫૦ ૧૨૪૦ માં ધુનીવરથીદીના ફેસાસીખની જગેઆપર નામદાર સરકાર તર-
ફથી નેમનુક થયા છે.

હવે આ ખીના બંધ કરતાંમાં એટલીજ આશેઆ સખીએચ કે, મીં મુસ
પાશે સમવાએલા માનવતાં ઓહધાએ, અને તે ઉપરાંત ખીનાં કેઈખી સાંધણો
હાએ, તેનો બિાગવેટો તેવન લાંમખી જામર મુધી જીવીને ધણા મુખ સાથે
મેવવતા રહે. આ શેઠે પોતાની કસાએલી કલંમ વટે ધણક રેસાલાએ રચેલા,
અને પુસતકો પરસીધ કીધેલાં હશે, પણ તેઓની એકંદર ટીપ શોધ કરતાં
હાય નહીં આવી; તે છતાંખી એકાત એ વાતની જે ધઆદી હોને મલીચ.

તેમાં એકતો “જાલાયે જાદુ” નામના ચોખાંણીઆંચો લાગટાગ બે વરસ સુધી પોતાને ખાનગી ખરચે છપાવીને ચરજમા ભેટ તરીકે વેદ્યેઆં હતાં; જેની અંદર કાંઈજ નહીં પણ વીંદીઆ તથા હેનરથી બનતા અખતરચો કરી ખતાવીને લોકોના દીલમાથી જાદુ તોના તથા ભુત ખીંદ અને ડાકણ વીથેનો વેદ્ય ખરતરફ કીધેલો કેહવાયેછે; અને તેની અસર અગત કરી પારથીઆ ઉપર ધણીજ સારી થઈ હતી. ખીજું પુસતક હીંદુસતાંન ખાતેની પોતીડી મુસાફરીમા મેલવેલા અનુભવનો આખેહુખ હચ્ચેવાલ ૫૦ ૧૨૪૦ મા ૫૨૫૨ તાલીને તેની કેફીઅેલ આલમની હજુર આસકાર કીધો, તેજ તેનાની છેલ્લી ધ્યાદગારી હમારા સાંબલવામા આવીછે.

શેઠ હોરમજી શાપુરજી ડોલાખાઉ.

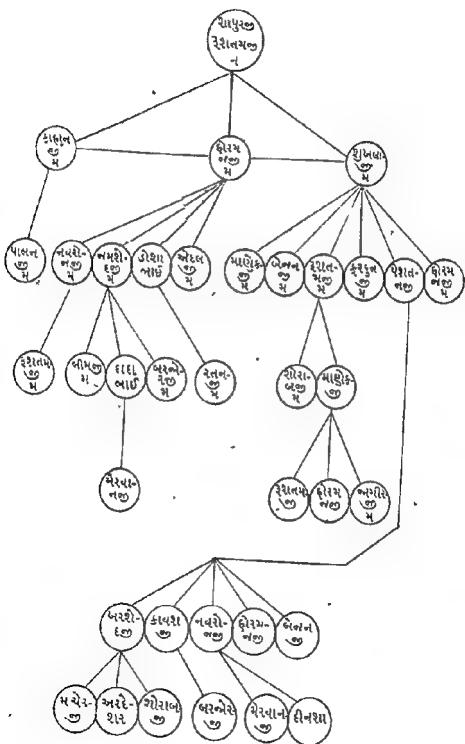
આ ગરહસયની જનમખુમી ખંભાતમા કેહવાયેછે, અને તાંહાં એક ગરીબ મા બાપને પેટે, રોજ ૧૭ મા માહ ૩ જે શેહજીરાહી સાલે ૧૧૨૧ ૫૦ એ તેવન અવતરેઆ હતા. એવનના ખીજા બે બાધચોખી તેમની સંગાયે અંધવા આગલ પાછલ અતરે આવીને તે મહેલા વડા કાહાનજી તો ગોદીમા મુધારને પંધે લાગેલા હતા; અને નાંધલા મુખલાજી ચોંક મુધી કુખાસપણામા ફરીને પડે ચીન તરફની છચ્ચે સફર કરી આવેઆ હતા, પણ તેના સનેતી ચોકસ ખખર જણાઈ નથી. એ મુખલાજીના જ મધિથી માતર પાંચમા દી-કરા ખેનેટના પેસાતનજીને નામે આલખાતા પોતાના ચરીવાર સાથે હવડાં મુધી મુખવાથી હાલતમા હજાઆત રહેલા માણુમ પડેછે. આ હોરમજી ડોલાખાઉ ૫૦ ૧૧૪૧ મા પોતાનુ વતન છોડી એકેદમ મુંબઈ આવી વસેઆ પડે, તર-છેક વરસ રહીને ૧૧૪૪ મા રોજગારને અરથે વેહલવેહલા ચીનની સફર ગયા; અને ૧૧૬૪ મા છેલા મુંબઈ આવી રહેઆ તાંહાંમુધી લગભગ ૫૦ વરસના અરસામા ૩૦ થી વધારે સફર તેનાચે કીધેલી કેહવાયેછે. આ બા-પડાને કોઈખી જુખાણુનો એક હરફ વઠીક લખતાં અથવા વાંચતાં આવડતો નોહતો, પણ તથીબના હેવાતો ખીલંદ હતા કે પોતાના રૂડાં ધેઆણુની સખ-તીથી જેખી વેપાર કીધો તેમા નફેજ મેલવી લીધો હતો. આ શેઠ મનથી જેવા બોલા, તેહવા સખુનના એટલાતો સાચા હતા કે, તે ઉપરથી ચીના લોકોએ તેમનુ નામ પોતાની જુખાણુમા “આઉકુંગાં ટાચેખાન” આવેજે હવું, જેનો અરથ નીખાલસ દીલનો બોલો શેઠ થાયેછે.

* એવું સાંબલવામા આવેજેઅ કે તેમના બપાવા ચાલતાં હાલતાં કુદરતી સં-જોગથી જખરા જોહોંકા ખાતા હતા, તે ઉપરથી ડોલાખાઉની અટક તેમના ચરીવારે અંદર પંથરાઈ રહેલી છે.

† આ નામ તેઓના એક દેવતાનુ કેહવાયે છે.

નાં લં
નાં લં

ડોલાબાઉના બાનદાનની વંશાવલી.

આપણી ટાપુના જાણીતા મીતર ચેઠ ચોરાજી રાપુરજી બંગાલીના બપાવા, મરહુમ ચેઠ નવશૈલજી ચોરાજી જિમરીગર પણ આ બોલા ડોલાખાઉની સાથે મેતાગીરીની ચાકરી લઈને પેહલવેહલા ૪૦ સને ૧૮૦૦ માં ચીન તરફ ગયા હતા; અને ઢેઠલીક મુદતમુધી તેમની પાસે રહેઆ પછે, તેવનથી છુટા પડી પોતાનો શેજગાર ચલાવેઆ તે છતાંબી આ બોલા મલિકને હર્ષ-આતીની ડેહડી ધડીમુધી તેવન મેઠું માન આપતા હતા.

આ ગરહસયની કારકીરદીમા તેવનથી કીરલી બરેઆં કામો તો કાંઈજ નીપળેલાં જણાયાં નથી, પણ એક અબણુ પુરશે જીગરની ઉલટ લઈને રથેલા શેજગારની મારફતે ગરીબાર્થમાથી મુખવાણી હાલત જે જોઈ, તેની શ્રેજી હિઆદી નોધી લીધીછે. આ શેઠના બોલાવણાની રમુજ વાતો જે ધણીક સાંભલવામા આવીચ તે મહેલી જે બાબદે હિઆં ઠાંકી દેખાડીએછે કે, જરે ચીનાએ પ્રથેથી ખરીદેલા જેબી માલ પોતે તોલાલી લીએ, તારે તેનું ખારદંણુ વળનમા બારી વલાવવું જોઈએ તેને ડેકાંછે તેઓ રમુજ ખાતર તેનાને આછું કેહ, તો તેધાનેબી એછું કરવાની પોતે ધણીજ ચીકણક કરે; પણ તે વીથેનો બોલાયો પોતાના મેતાથી હાંચેલ થાએ તારે વાતને સહમજમાં ઉતારીને તેમના કહેઆ જીજબ ચાલે. હાથી બાંજગડા જોકે ખીઆરાની બોલાઈને લીધે ધણી વખતે ઉઠેઆ કીધી, પણ તે વખતના સતવાદી ચીના વેપારીઆની પોતાને રમુજ મેલવેઆ સીવાએ ખીજી કોઈ ચીતની બુલથાપ તેમને આપતાજ નોહતા. ખીજી વાત હેપી જણાઈચ કે એક વખતે ચીનથી મુંબઈ આવતાં મારગમા સીંગાપોરનું બંદર કીકું, તાંહાં પોતાની સાથેના ખીજી ઉતારેઆ સહીત તેવનખી કીનારે ઉતરેઆ; અને તે વખતે વાંહાન મહેસા કેટલાક માલ તેહવે ડેકાંછે વેચવાનો જે સીરસતો હતો, તે જીજબ થોડાક માલ સાથેના ઉતારેઆ મહેસા કોઈએ એકના રોહોડ થતા સહમજવેઆ ઉપરથી ડાલરના ૧૫ રૂપીઆને બાવે વેચવાનું સાદું કીકું; અને ખરીદનારા રાખશે રમુજ ખાતર હેવુંખી કહેજ કે, આટલા દુક મારગમા એકના રોહોડ થાએચ મઠે બધો માલ હિઆજ વેચી કાહડીને તેને બરે મુંબઈ જરનો માલ લઈ જવો કે તાંહાંખી તેમા તેટલોજ નરો મેલવશે. આ વાત પોતાના બોલાં મનમા ઉતરેઆથી વાંહાંજીના કપતાન પાસે તેવણુ ચલા, અને થટલીને પોતાના હસાખતો માલ હવાલે લેવા માંગેઆ; પણ કપતાને જરે એકના રોહોડ થવાનો હીસાખ કોખીની ચીતે તેનાને સહમજબી કહેઆ તારે પોતાની બુલ જોઈ, અને તે વાતનીખી તાંહાં ધણી હસાહસ થાઈ હતી; અને તેમા પણ સારાં બાએથે રમુજ સીવાએ કોઈએ તેણાની સાથે દેવો કીધોજ નોહતો.

હાથી બોલાઈ અસતાં પોતાનો મોહ્યો ધણુ માનથી તેનએ જલવી રાખતા હતા, અને તેના થરતાપથી સારી સારી અસાંમીએ સાથે પોતે જે મીતરાચારી મેલવેલી હતી, તેમા મુખીઅ કરી પોતાનાજ જેટલી વએવાલા જીજોરોની મંડીમા તેવનને સમાવા વીથેની ઈઆદી મુગાના દાદાબાઈની હકાએત અંદરથી વાંચનારા સાહેબોને જણાઈ આવશે.

આ શેઠની અમ્મોવાદ્ધી ચાર દીકરાઓ હસતી પામેઆ હતા, તે માહેલા એકલજી નામના નાથલા દીકરાતો બાલવયેમાજ મરણ પામેલા માલુમ પડેઆ છે; અને તરીજી ડાસાબાઈ તો દુબાસના કામમાજ પરચમ સતોરા પામતા હતા; પણ વડા નવરોજજી તથા ખીજા જમશેદજી જે ગુજરાતી નામુ થામુ લખવે બરા બાહોસ હતા, તેઓને પોતાના આજતા વખતમા પામે ગમેઆ કરતા મરહુમ વાડીઆજી શેઠ ખરશેદજી ફરામજીને તાહા મેતાગીરીના કામ ઉપર યોફી દીધા હતા; જેઓ વીથે એવુ બોલવ્યેય કે તે બેહુ બાઈઓ ધં સને ૧૮૨૪ મા આકરી છોડીને અપસના પંતીઆના પણામા બોડેલો મજગાર ફરવા લાગા.

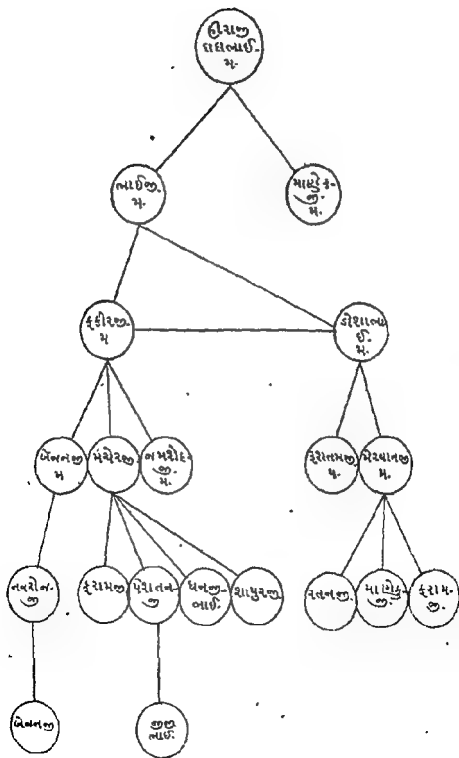
પોતાના જે દીકરાઓને વેપારી વેસમા આવેલા નોપાથી, ખુધી ઉપજ વતા આ બોલા ડાનાખાઉખી જઈફીએ પોહ્યેઆને લીધે ઉપલા વરસથી મુંબઈમાજ રહેઆ, અને તરીજી દીકરાને દુબાસના ધધામાથી કાહડી તેમના જે બાઈઓના આસરા હેઠલ જે શેફી આપેઆ, તે ડાસાબાઈએખી ધં સને ૧૮૨૫ થી ચીન તરફ જવા માડેજી.

ડાનાખાઉના જે દીકરાઓનો પોહેલો વેપાર લગભગ તરથેક વરસ ચાલેઆ, તેટલા તેઓના બાલ્યેગ માઠી હાલત પર આવેલા એવા માલુમ પડેઆ કે, એક તરફ આ જઈફી ડાનાખાઉએ ચાર દિવસના તાપની માણી ભાગવીને રોજ ૧૯ મો માહ ૧૨ મો શેહનશાહી સામે ૧૧૯૯ યં એ ૭૫ વરસની ઉપર ૬ મહીના ને ૩ દાહાડની વચ્ચેમા તેવણ મુંબઈ ખાતે મરણ પામેઆ, અને ખીજી તરફ તેમના જે બેટાઓ ચીન ખાતે દેનદારીના દબાણમા આવેઆથી પોતાના વેપાર બધ કરી બેઠા; અને દેવ અદા નયઈ સંખેઆને લીધે કેટલીક મુદત મુધી ચીનમા બેકાર પડી રહેઆ પહે માગનારાઓની મનજીરીએત મેનવી તેઓ એકેકની પુઠે તાહાથી નીકલી મુંબઈમા આવી રહેઆ, પણ તે દાહાડા પહે ખીઆરાઓએ સારી હાલત પાછી જોઈજ નોહતી.

એવનના તરીજી દીકરા ડાસાબાઈ,* જેવન ચોતીકા બેહુ બાઈઓની આકરીમાથી બેકાર થઈ પડેઆ, તે ઉપર આપણી વસતીના માહ વગ્મી મરહુમ શેઠ મોતીસાહ, અને શેઠ અમરચંદ ખીમચંદ દમજીએ દયા દેખાડેઆથી તે સાહેબેલુ તથા ખીજા વેપારીઓ પામેથી આડતનું સાર કામ મલવા માડેજી; જે લઈને ધં સને ૧૮૦૮ થી સવતંતર પછે પોતે ચીન જવા લાગા. આ ગરહસથ ધં સને ૧૮૫૨ મા જરે છેલી એથ પુરી કરીને મુંબઈ આવી બેઠા, તારે તાહા તુલીકના ૨૪ વરસની મુદતે તેનાની અઠારેક સફર થએલી ગણાઈ હતી. એવનની સાથે આ નોથ લેનારે વાણેતરીમા રહીને ધં સને ૧૮૩૭ થી તે તરફ જવા માડેજી, તારથી તે ૧૮૪૯ સુધી બાર વરસ હંડીખુગીથી જે ગુજરાતેઆ, તેની ઈઆદગારીમા આ બોલા કુટબનો દુક હએવાલ હીઆ નોધી

* આ ગરહસથને ચીનાલોકો “આદિગુમચાઈ” (ઈઆને બોના શેઠના દીકરા)ને નામે પેહલા બોલાવતા હતા, પણ તે પહે તેનાઓની આપના જેવાજ ઓખીઆ દેખાવા ઉપરથી “કુસાઈ” નામના એક દેવતાના એકકામથી એવખાવા લાગા, નોંલે.

ફૂફીરાભાઈજીનાવડવા તથાવંશીભાનીવંશાવલી.

લેવાની ખરી ફરજ અલ કરતાં આટલીજ દલગીરી ઉપજાવીએય કે હમારો પ્રાંના દોસત ચેઠ ડોસાબાઈ લગભગ ૭૦ વરસની બાઈકીએ પોંદ્યેઆ પછે, સરીરની નાતવાનીને લીધે કેટલુંક થયું બીમારી બોગવતા ને માલુમ પડેછે, તેના સંબાલ માટે પરમેસવરની પ્રારથના કરીએય કે, તે કીરતાર તેમની જીંદગીના બાકી દીવસો સુધી સુખ ચેનમા તેનાને અપાંમ પમાડે.

આ ખાનદાનના એકે નખીરા મીં હોરમજી પેસતનજી (ઉરફે બેનેટના), અંગરજી વીરેઆ અતરે હાંસલ કરી રહેઆ પછે, નેવાવખાતાં સંબંધી કાએ-દાની કેળવણી પાંમપા માટે છેક વેલાત સુધી ગયા હતા. જાંહાં પોતાની રૂડી ધારણા મારઉતારેઆથી સત્તા બરેલી સનદ મેલવી લઈ હીઆં આવેઆ, અને તેની ખુખીધી આપણી હાઈ કોરટની અંદરે એકાદ નેવાયાધીસની હજુરમાં ઈં સને ૧૮૭૧ ના આગસ્ટની ૧૦ મી તારીખે ધારા પરમાણે સપત લઈને તે દીનંધી ખારીસટરનો માન બરેલો ધંધો ને ચલાવવા લાગ્યો, તેથી પોતાના કુટુંબીઆની વચે તેનાએ સારો પરકાસ દીધાવી દેખાડ્યોછે. પોતાનો ધંધો બહિરના દેશો તરફ ક્યેસ પાડવાની મતલબથી, મીં હોરમજી, ૧૮૭૩ ના મેની ૫ મી તારીખે ઉપડેલી મેલબોટમાં સવાર થઈ ચીન ખાતે ગયા હતા, પણ તાંહાંની અંગરજી અદામતોમાં કાંમ મલવાની કાંઈજ જામેદ નહીં જણાયા ઉપરથી ચારેક મહીના થોભેઆ પછે, તાંહાંથી તેજ સાગતા અક્ટોબરમાં આસ-ટરેલીઆ તરફ રવાણે થએલા માલુમ પડેઆછે.

તેના સંબંધથી જે બેઠાઓની વસતી યાએલી જાઈ પ્રણાજ સંતોસ પાંમવા લાગ્યા. એઓમા વડાનું નામતો મથાલે જણાવેયુંજ છે, અને નાધલાનું ડાસા-બાઈ ગણેલું હતું.

બાઈજીનો ધંધો જોકે ધણીજ સાધારણ હતો, પણ તેમના ધરકોમા એટલા તો પરમાણીક પછે વખણાતો રહેતો કે, દરેક અમલદારે એકેકથી સરસ ચાહ તેવન તથા તેમના જે બાલક બેઠાઓ ઉપર બતલાવવા લાગ્યા; અને તેથી ફરી આખા કોલાબાની વસતીમા સરવેના માનીતા મીતર થઈ રહેતા પછે જઈક ઉમરમા યુજી ગએલા કેહવાયેછે, પણ તેના સનેની સનદ કોઈ પામે સચવાયેલી સાંભલી નથી.

બાપના વગથી થોડ ફરીશ તથા તેમના બાઈ લસકરી મોટા અમલદારને તાંહાં કેહ્ય કે, કોચમેન પણામા રહીને આખરથી યુજરાંન ચલાવતા હતા, તેમા નાધલા બાઈએ તો પોતાનો બધો જનમારો તેજ ધંધામા પુરો કીધેલા કેહવાયેછે, પણ આ બાએગસાની ફરીશનું બવીરીઅકાલ જારે ઉંચી કલાપર ચહડવા માડેજ, તારે કોચમેનનો ધંધો છોડીને ખંધારી ધોડાએ વેચવાની દલાખીનો વહીવટ છું સને ૧૮૨૨ ના ડીસેમ્બરની ૯ મી તારીખથી સર કીધો; અને તે કારણ માટે જુના સુનાપોરની ગલી માહેલા મરહુમ દાદા માદીનો તખેલો બાડ રાખેલો હતો.

આ બાએની અખર અરખસતાનથી ધોડા આણનાર અરખોમા ફેલાયાથી તેઓ માહેલા ધોડાક જણાએએ પોતાના ધોડાએ વેચવાનું કાંમ થોડ ફરીશને જારે થાંજેજ, તારે ઉપલા તખેલાની નાહની જગેઆ તેનાએ છોડીને અરણી વાડીના રસતાપર થોડ આનદાનના નખીરાએ હસતકનું મોટું મકાન છું સને ૧૮૨૩ મા બાડ લીધું; અને તે દાહાડથી તેવનનું પરીવાર એજ ઠેકાંજી હજી સુધી પોતીકા વડવાએએ રચેલો રાજગાર હાય જાહાલી પોંડું જોવામા આવેછે.

ગરીબ માખાખને જે અવતરેલા આ ફરીગ શરની દુખાલીએત એટલીજ સાંભલવામા આવીછે કે, તેનાએ જતી મેહનતથી અરખ વછીઆતોની શેવા જે પરમાણીક પછું સાચવી બજવેઆ કીધી; તેથી તેવનને તાંહાં ધોડાઓની આવદાણી એટલીતો થવા માડી કે, દર માસમે તેમના તખેલાનું મસ મોટું મકાન બરપુર રહેજ; અને જણાવરેના વકરાખી જેમ શીકાર ઉપજેઆ, તેમ તેના માલિકોની મમતા પોતા ઉપર ખેંચતા રહેઆ. આ થોડ જારે ૬૦ વર-

* આપણી ઠાપુ તરફ તથા દેરાવર આતેના મોટમોટા અંગરેજ અમલદારોમા પરખેઆત થાઈ ગએલો અરખ સોદાગર હાજી અબદુલ વાહાબ પણ આ ગરહસ-ધના યુજરેઆની પાંચેક વરસ આગમજથી તેવણના એક એરખાહ વછીઆત તરીકે જે ખંધાઈ રહેતો હતો, તેની મેહનત હીજરી સને ૧૨૮૭ ના સફર મહી-નાની ૧૦ મી તારીખે તે મરણ પામેઆ તારે તેમના પરીવારે વચેથી છુટી પડી હતી.

સતી બરલીમા આવીને રાજ ૨૮ મે માહ ૧૧ મે ચૈત્રનાહી સાલે ૧૨૧૦
૫૦ એ ચુલ્લરેઆ, તારે તેમની પીઠથી જનમ પાંમેલાં તરણુ બેઠાએ અને
તેટલીજ બેઠીએ મલી છ કુરજો ઉપરાંત તેઓ માહેલાં કોઠકોને તાંહાં યએલાં
છઠ્યાઓની હર્ષઆત હતાં.

શ્રેષ્ઠ બેળનજી કૃતીરજી.

મરહુમ કૃતીશના તબેલાનો વહીવટ કૃતેહમંદી સાથે ફેલાવનારા તેમના
આ વડા બેઠા, રાજ ૧૦ મે માહ ૯ મે ચૈત્રનાહી સાલે ૧૨૭૯ ૫૦ એ
જનમ પાંમેઆ હતા. આ ગરહસથ ખચગીધીજ ચંચલાઈ પડડતા રહેઆને
લીધે, પંદર વરસના વયે તેટલાંમા બાપોકા ધંધા ઉપર ખંતીપણે ધેઆણુ
આપતા રહેઆ; એટલુંજ નહીં પણ અરણ વછીઆત ઉપરાંત સંધલા વરગના
અંગરૂજ અંમલદારે તથા વેપારીએ વચે પરમાણીક પણ બતલાવીને તે બધા-
ઓનો વીસવાસ એટલોતો મેલવી લીધે હતો કે, તેમના બૃંશસાપર જોખી
પોઢાએ વેઆએ તથા ખરીદાએ, તે ચોરામા સરવે સખચેને સરખી આંખે
જોખને, પોલીકા તબેલાની કીરતી મુંખઈ ઉપરાંત બહિરના ખીળાં દેશાવેશ મુધી
તેનાએ આસકાર કીધી હતી; અને તેટલી લાએકાતથી તે તરફના ઘણા ધરા-
કોખી તેનાએ હથ કરી લીધાં હતાં.

બાપના મરણ મુધીતો તે તબેલા તેમનેજ નામ ચાલતો હતો; મગર તે
પછેનો વહીવટ આ ગરહસથે પોલીકાં નામપર કરી લીધે, અને તેમની કુળ
બાદ તેવનના એક પુરા દીકરા નવરોજજી (જેનો જનમ રાજ ૯ મે માહ ૨
મે ચૈત્રનાહી સાલે ૧૨૦૯ ૫૦ એ થયેસો જે જણાશેચ તે હસામે તેવન
હવડાં ૩૪ વરસની વયે પમાર કરી ચુકેલા કેહવાએએ) ને સપુરદ થયે, તે
છતાંખી કૃતીશના તબેલાનું આસલી નામ બહિરાંતમા તાહુકે સખડું હજી મુધી
ફરમાસ પાંમેજોજ નથી.

મથલે જણાવેલા માનવંતા મીતર જેમ પોલીકા ધંધાને સર સરવેમા
પેઆરા હતા, તેમજ એસ કખીલા ઉપરાંત દોસત આસનાએ સાથેખી તેનાએ
ઘણીજ મીલનસારી બરલી માહબત જોડેલી હતી; અને વચન ઉપર એટલીતો,
સચાઈ સાંધેખી જણાઇએ કે, જે સખચેખી તેમની સાથે કાંમ પાડેજ હયે,
તેના માહગાંધી વખાણુ સીવાએ ખીળે કોઠખી સખદ સંબલાએજ નહીં. હાવા
બોહલા વહીવટ છતાં એવનની આટલી ખુખી તો પરકાસતીજ દેખાઈએ કે,
કોઠખી વછીઆત સાથે વાઢવીવાદ, તથા ધરડો વચે જેર સહમજીવીનો સખખ
તેનાએ કોઠવારખી આપેઓજ નોહતો; મોટે હાવા સદચુણી સખસ જો આ
સરરાટી પર લાંમવો વખતવેર જીવતો રહેતે તો પરજ તરફની પચીવીખી
તેવણુ આસાંતીથી ખેંચી લેતે, પણ આફરોસએ જંમરાની જાલમી મુંગાલ
ઉપર કે, તેવાની છંદગી, જાફૂરિયે મુગાડેઆ આગમજ માતરે ધયાસ વર-

સની વચ્ચે પુરી કારણેઆ* વીના જે અતમ કીધી, તેના વીજોગથી રાજ ૭
 નો માહ ૫ નો શેહનશાહી સામે ૧૨૨૯ ય૦ એ ફકીરાના બેજનજી પોતાના
 બેહધ વહીઆતો, ધરકો, પરીવારો તથા મીતરોથી જુદા પડી અંદરકાલની
 પવીતર દુહીઆ તરફ આવી ગયા.

મુંબઈવાલા શેઠ ભીખા મેહરજીનું મંડાણ.

મુરતની અસલી મુગલાઈ સલતનતને તાબેના જામરા ગાંમના, શેઠ
 મેહરજી† જીવનજી રહીને, તાંહાં પટેલાઈનો અમલ ચલાવતા હતા. એ
 ગરહસયને પેર સાત દીકરાઓ જે જનમ પામેલા જણાયા, તે માહેલા
 છેલ્લા તરણીની હકીકત તો અજવાલે આવી નથી; મગર આર બાઈઆ (જેમા
 ભીખા મેહરજી, નવરોજજી મેહરજી, દોલી મેહરજી અને હીરજી મેહરજી)ની
 થોડીક ખીલાંજી આપણી ટાપુપર પંથરાઈ રહેલી માલુમ પડે.

આપણા આ ભીખા મેહરજી તેમના સવરેરાની અંદર ય૦ ૧૧૨૪ મા
 જનમ પામેઆ પછે, વીસેક વરસના થયા તારે આ ટાપુ સાથે પોતાનું નથીખ
 જોડાડવા માટે ય૦ ૧૧૮૪ મા આવેલા કેહવાયે છે. એ વખતપર પારથી
 કોમના અકાબર શેઠ ફરાંમજી નોરારવાનજી પટેલના બપાવા શેઠ દાદાબાઈ ગાંમ-
 ડીઆ જે જોટા વેપારમા વખણાવેલા હતા, તેનાને તાંહાં જોડાંઉણ કીપરની
 આકરી મેલવી રહેઆ હતા. દુકાંણધારીના કામનો અનુભવ મેળવી લીધામા
 ધણા આતાક જણાયાથી કેહઅકે, થોડુંક સુધી માલિકની સંગાથે પંવીઆણું જોડેજો;
 પણ તેપછે તાંહાંથી તૂદન છુટા પડી પોતાને નામનો વેપાર ચલાવી સરવેમા
 પરજેઆત થઈ પડેઆ હતા.

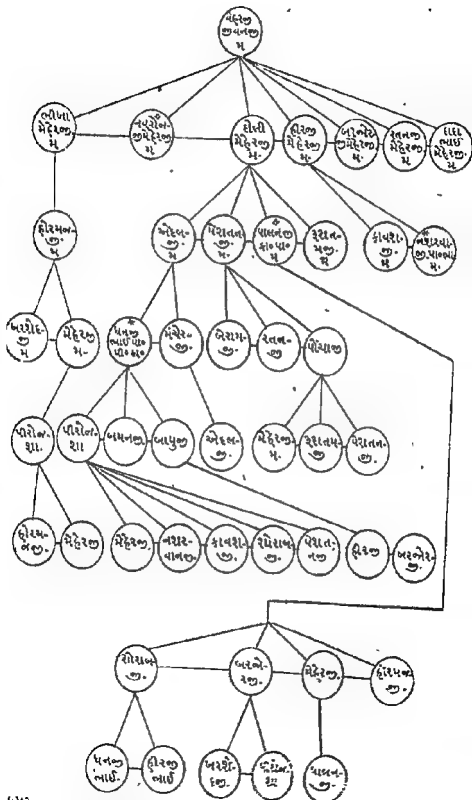
ઉપર જણાવેલા એવણના તરણ બાઈઆ તેવણની સંગાથે સાંમડા,
 અથવા એકેકની પ્રે અલહેધા આવેઆ તે વીંચે સુકરર માલુમ પડું નથી;
 પણ આપણી અજાણે, એકસાથે કે, એકસાથે વેપાર એવેલ નીસતારમા ફેલાયો
 તારે તેનો લાભ આપવાના હેતુથી તેઓનેખી કાંમની અંદર સામેલ રાખીને
 સત્તાહસંપજથી ધણા વરસો સુધી રહેઆ હતા.

શેઠ ભીખા મેહરજીની સઘલી કીસમના અંગરેજ સાંમાનની દુકાણ
 મેડોસ સ્કીટ નામના મોહલાની પુરવઠા પર આવેલી ટાંમરીન લેન નામની
 ગલી આંગલથી તે હંમમ સ્કીટ નામના મોહલા સુધીના ચોરસ ભાગમા જોટલી
 હવેલીઆ હવડાં ઉભેલીછે, તાંહાં પોતાની મીલકત ઉપર મોટી જાહેજલાલી સ-

* જનમ તથા મરણ વચ્ચેનો સુકાબસો મેલવતાં ૪૯ વરસ, અને ૮ મહીનાની
 ઉપર તરણ દાહડા વહી ગયેલા માલુમ પડેઆ છે. નો. સં.

† આ ગરહસયના ખીજા બે બાઈઆ નામે ભીમજી તથા કરાતમજી હતા,
 પણ તેઓની હકીકત હસતીમા સચવાઈ રહેલી જણાતી નથી. નો. સં.

ભીખા મેહરજીના કુટુંબીઓની વંશીવલી.

હીવ ધીકલી હતી; અને તેવનની સંજાએ સાંજે રહેલા બાઈઓ ઉપરાંત પોતાના દીકરા, બતરીનજી, એસીજી તથા બાહિરના ખીલાં ઘણાક આસામીઓ શેજીએ ને વલગેલા હતા. તેથી કરી તેમનું નામ આ ટાપુમાં એમિર મરાહુર થાયેલું હતું.

એવું સંભલ્યાએ કે શ્રેષ્ઠ ભીખા મેહરજી પાસે પુરાકળ પૂંજી ચર્ધ, તારે તેમના તરણ બાઈઓ પોતપોતાની પાંવી પરમાણેના પર્ધસા ચુકાવી લઈ જુદા પર્યાય અને કુકાણુનો વહીવટ વડા બાઈના બવીસ ઉપર સોંપી દીધા. પતી-આલાપણાને હીસાબ નકી થયા પછે, શ્રેષ્ઠ ભીખા મેહરજી ૫૦ વરસની વયે પોંદ્દમી શેજ ૪ થો માહ ૩ જો કદીમી સાલે ૧૧૦૪ ૫૦ એ હોરમનજી નામના એક દીકરાને હર્ષઆત મેલી મરણ પામેઆ; અને તેવનની પુત્રી શ્રેષ્ઠ નવશેજી મેહરજી શેજ ૧૦ જો માહ ૩ જો કદીમી સાલે ૧૧૬૧ મા, તથા શ્રેષ્ઠ દોલી મેહરજી શેજ ૧૧ જો માહ ૧૦ જો કદીમી સાલે ૧૧૬૪ ૫૦ એ ૭૦ વરસની વયમાં ગુજરી ગયેલા જણાયા; પણ શ્રેષ્ઠ હીરજી મેહરજીના મગીઉકતી ઇઆદી માણુમ પડી નથી.

શ્રેષ્ઠ હોરમનજી ભીખાજી મેહરજી.

આ મરહુસવનો જનમ જાણવા મેસ મુંબઈ મંદર ૫૦ ૧૧૫૫ મા થયો હતો. આપની કુકાણુમાં ઘણા વરસો મુધી રંગાઇને કાંમકાજમાં ને માહિલી મેલવી હતી, તેથી તેમના મરણ પછે તેજ કુકાણુનો વહીવટ પોતાના નાંમપર કરી લઈ એવીતો બાહાંપુરીથી અલવિઆ કે, તેમાં બવીરાની મદદ જાંહાંમુધી મેસઆ કાંધી તાંહાં તુલીક તો કાંમકાજની કીરવીને જેબ બરી રાખી; અને તેટલી હીમત ઉપરથી પોતાના ફોસત આસનઓમાં પોતાખરટની અટકે તેવન આજખાવા લાગા. પણ જમાનો તેવન સાથે બધુક ખાચેદર ન રહેઅને કીધે, ફોરનસના ઉપમા નામવાયા પદબરાવ રાહનરાહનીજ પો એસત પાં-મતાં ૫૦ ૧૧૬૬ મા આલતો વેહવાર બંધ ખાડીને પિકાર હાપતમઃ દેવને ઘણા વરસો મુધી મેસવું પડેલું હતું. આ શ્રેષ્ઠ પાસે બાપીજી ઉપરાંત ફોતે મેસરથી ખીચીઆર મીવકતો આ ટાપુપર ને ઉમેવી હતી, તે કરજમાં તરૂંધને અંતે પારકે હાથ નઈ પડી; અને તેની ગમીમાં નવેક વરસ એકાંત ગુજરીને ૫૦ વરસની વયમાં ૫૦ ૧૨૦૫ ના કદીમી ૨ જો અહીં-ને ૧૨ જો રોજે મેહસત-

નસીન થવા પછે, તેમની પુત્રે જે દીકરાઓના મરણથી બીખ્યા મેહરજીના કક્ત નામનીજ હસતી દેખાડનારા વર્જણાવતીની ટીપમા એકેકથી ઉતરતા માતરે જે નખીરઓ શીવાએ દવડાં બીજું કાંઈજ બાકી રહેલું જણાતું નથી.

શેઠ ખરશેદજી હોરમજી.

બીખ્યા મેહરજીના નખીરઓમા આ વડાનો જન્મ ૫૦ ૧૧૭૭ માં થયેલા અટકલવામા આવેઆછે. આ ગરહસય ઉત્તમ કુલની અઓબાદથી છુંદેગીને હસતીમાં આજેઆ પછે, ઉધડીને મોઢા ચતાંજ વીરઆનો અબેઆસ કરવા મોટે જે જે મકતબોમા જઈ મરાયુલ રહેઆ, તેમા ગુજરાતી, અંગરેજ અને ફારશી બારાતું સર્હ જ્ઞાન મેલવેલું માણમ પરજીછે; અને તેટલાંજ કઉઆતથી તેમના ગહાપણમાં કાંઈજ ખાંખી નોવા તથા જાણવામા આવીજ નોહતી. આ શેઠનો મીજાજ જેમ મયાછ તેમજ સવબાવમા તેવન શેઆંણપતથી સમપુરણ, દેઆવે સદિ દેલ, અને નમનતાઈમા નેક પુરસ હતા; એટલુંજ નહીં પણ તેવણમા એક બીજી ખુખી એટલી વીશિષ્ઠ સમાયેલી સંબલાઈઅ કે, સંસારનો દરદી કોઈખી સખસ તેમની પાશે આવે તો, તેના ઈલાજ મોટે ચોતાથી બનતી કોશિસમાં હરગેજ ભુલતાખી નોહતા; અને તેથી કરી આ ઠાપુમા ખીજા ગર-હસથોની પો એક ગુણ્યતા મીતરમા ગણાયેલા હતા. આ શેઠથી બનેજ તેમ અનેક તરેહના રાજગારની અંદર ચોતાના અવકાસને રેકિઆ ક્રીધો. ૬૦ સને ૧૮૭૪ માં આન મુધીખી એકવાર જઈ આવેઆ, અને તેપછે મુંબઈમા એક અંગરેજ સાથે પંતીઆઈ નોડીને મીં બલાકવેલ ખરશેદજીની કુપણીને નામે હકસાઈ દાખલ આડતની તથા લીલાંડિઆનાની કુકાણખી મોઢા પાપાપર થોડુંક મુધી સારી રવેશે રચાવી મેલી હતી, પણ બાએમની મરદ તેણને કોઈ વાતમા મનમાંગતી મલી રાજીજ નહીં. મુંબઈ સમાચારનું છાપા-ખાનું જે ચોતાના બાઈની રસમા લીધેલું હતું, તેમથી નીકલતાં વરતમાન પતરના એક મુધા અધીપતી તરફકેતો આહવા જે પાછલથી ચલાવેઆ, તેમાખી કાપેલીઆતનું કઉઆત વાપડી સર્હ માન જારે મેલવવા લાગા તારે સરીરમા માંદગી હેવીતો ચેવસ થઈ કે તેની બેકરાચીમા થોડા દીવસ બેજર પાંખી રાજ ૧૧ મો માહ ૭ મો કદીમી રાવે ૧૨૧૪ ૫૦ એ આ વગર બરાસાની, અને જોડી મયાવાલી કુનીઆં અંદરથી ચોતાની છુંદેગીનો અસખાળ ઉઠાવી આકાસ વાલી સોડોમા જઈ વથેઆ; અને તે વખતે તેણની જીમર માતરે ૩૦ વર-સની જાણવામા આવી હતી.

શેઠ મેહરજી હોરમજી.

મરહુમ શેઠ હોરમજીના જે માહેલા આ નામલા વીકરા ઉપરું નામ લખને યં ૧૧૮૦ ના કલિગી ૪ થા મહિનાને ૧૩ જે રોજે જનમ પમિલા નણ્યાયિ. બાપની બહેનલક્ષી વખતે ઉધડીને જવાનીના બાહરપર આવતાને વારન અંચલ જેહનથી તેવણ અનેક કીસમની વીદિઆ હાથેલ કરવા લાગા; અને તેની અંદર ઘણાક વરસો પેર શેકાઈ રહેઆથી બુજરાતી, અંગરેજી, પોરટુગીસ, લાટીન, ફારસી બીજેની ભાષાઓનું પ્રખત જ્ઞાન મેલવી કીયું હતું. અંગરેજી વીદિઆમાં નેવાવસાસતર તથા તવારીખને લગતી મોઢી માહિતી મેલવેઆ ઉપરથી આપણી ટાપુ ખાતે મીં જોમસ પાટચ નામના એક પરખેઆત વકીલ હતો, તેની આફીસ ખાતે આ ગરહસથે યં ૧૨૦૦ ને સુમારે વહીવટદારની નોકરી મેલવી લીધી; અને તાંહાં ચુકદમા લાવનારા ધરા-કોનું કાંમ પોતાની કાપેલીએતના કઉચ્ચતથી હેવું તો સંભાનવા લાગા કે, તેથી કરી આખી આફીસ ઉપર તેણનીજ સના ઉસતવાર થઈ, એટલુંજ નહીં પણ તેમની રૂડી કોથેસને આવાજ એમિર ફેલાવાથી મીં પાટચના ધરમા અગાઉ કરતાં બુબલક ધરાકીખી વધી પડી હતી. યુબઈ સમાચાર નામનું પુરાંછું છાપખાનું તેના આગલા મણિક મરહુમ મોવેદ ફરકુનજી મરજવાનજીના રવાંમાં યં ૧૨૦૨ ની રાઝઆત રાલે હરશજ વધ વેઆએઈ, તારે આ ગરહસથે પોતાના વડા ભાઈ ખરચેદજીની યસમા તે ખરીદ કરી લખને ઘણી મુદતસુધી બલવી રખેઈ હતું; અને તે પછેનો વહીવટ તેમના બરખુરદાર બેઠા મીં ખીશતરાહની સલેકીપણામાં ઘણું વેર ચાલેઆ હતો. અંગરેજી કાંચુન પરમાણે કજીઆ લડવાના કમ્મિસ સંબંધી મીં મેહરજીબાઈના જ્ઞાનની કીરતી ખુંબઈથી ફેલાતી છેક વરેડરાની આએકુઆરી સુધી જરે જઈ પોંહતી, તારે તે વખતપર તાંહાંનો ઘેવાંન વેનીસંમ, અંગરેજ સરકારની સાથે વાંધો ઉઠેઆથી રાજ્ય ખટપટની મોઢી બુચીવત બરેલાં તોફાંની વાલ્લી વચે જે ફેસેઆ હતો, તેનો ફેસલો કરી આપવાનો પોકો બંચેખસત કરી તેની સાથે આ શેઠ યં ૧૨૦૭ ની રાલમા ચુકદમા લખને ગવરનર જનરલની પાથે રજુ થવા સારું તેના એક વકીલ તરીકે કલકતે ગયા હતા; જાંહાં થોડુંક કાંમ ચલાવેઈ, અને તેમાં ફલદરૂપ ખાંમવાની વકીખી યાઈ, તેટલાં બેહુના નશીબા ઉપર કુદરતથી હેવી કેહેર ઉતરી કે આ ગરહસથ બર્બંદરતા દરદની થોડા ઘેવસ ખીમારી ભોગવેઆ પછે, રોજ ૩૦ મો માહ ૬ ઠો કલિગી રાલે ૧૨૦૮ યં એ ૨૮ વરસની ઉપર જે મહીના ને ૧૮ ઘઠાગપર આવેલી બરજવાની ખરખાદ કરી તે તરફ મરણ પાંખેઆથી ઘેલમા ધારેલી તોણાની નેક મોશદ તેવણના ઘેલની અંદર રહી ગઈ.

શેઠ પાલનજી દોરાબજી, લકખે દોલી મેહરજીના.

મરહુમ બીખા મેહરજીના કુટુંબીઓના ખીજા ઘણાક બેઠાઓ આગલા વરશે ૫૨ જનમ પામીને જે જીવનવાસ યઈ ગયાય, તેઓ મોટલા મયાસે જણાવેના માતરે એકજ ગરહસયની ઘોડીક હમ્મત હમારે હાથ આવેલી હોઆ હાખય કીએડે.

આ શેઠનો જનમ તેવણના મરણ ટાકણે કેહવાએલી જંમર ઉપગ્રી ૫૦ ૧૧૫૯ મા થએલો જણાયોડે. પરચમની ઉછનતી વએમા તો પોતાના પીત રાધ ભાઈ શેઠ હેરમજી બીખાજીની કુકાણ અદર રહીને વેપાર વણજનો શાશે અનુભવ મેલવેઓ હતા; પણ તેપડે જરે ૩૯ વગસના થયા, તારે ૫૦ ૧૧૮૭ મા પેહલવેહવા કલકતાની સફરે શીધારેઆ હતા.

સારા ભાએમે તે તરફ સાં રણુડોડધસ મનજી, શેઠ મેગવાનજી લીમજી ખીતીમીરીઅ, અને શેઠ કાનસજી ધનજી પાઉવાના સાથે તેવણને નીસાળત સધાઈ, તેથી તેઓના પત્નીઆનાપણામા સચવાઈને વેપારને બોહોના બીસતારપર ફેનારી દીધા; અને અરસ જગસની સનાહ સપજથી જાહાણુવી સરે ભાગી આવેઓ જોડાઈ રહેઆ, તાહાજીક વેપારીના મોગ વગમમા વખણાયા હતા.

કલકતે જઈ થરીયામ થયાને તરણેક વરસ વહી ગયા, તારે ૫૦ ૧૧૯૦ મા તાહાધીજ પરભાગ આન તરફની સફરે પણ આ શેઠ સીધારેઆ હતા, અને ઘોડુક મુધી તાહાનો લાભ પોતાના નસીબ સાથે સારી રવેડે સાધી લીધા પડે, બાકી રહેલુ તથા તે પડે જાધુક જણુરે કામ સભાનવા સાર્ઁ એકાત આડતીઓ મેડવી તાહાથી પાછા ફરેઆ હતા આ સાહેબોને તાહાના રાજગારનો ઉપીઆગ સાચવનારા જે સફરી વાહાણો હતા તેઓમા “અગજોમ રીત્રોતીસન, સટાલકરટ, અને પરીણસ આલખરટ” મલી આર ખારકશોના નામે જાણનામા અનિઆડે, અને વખત પોહયતા જેમ વેપારને ઓડો કરતા ગયા, તેમ તેઓને એકેકની પુઠે વેચી નાખેઆ હતા.

જરથી એવણે કલકતે જવાની સરઆત ચલાવી તારથી તાહા જાધુ નુ રેહઠાણુ નહીં કરતા ૬૨ જોગવાઈએ ઘેર તરફની ફેરા મારવા નેમ રાખી હતી, અને હેરી એથે ૫૦ ૧૨૦૭ મા જઈને લગજગ પાચ વગસ જે ગુઠેઆ, તેજી મુદતમા પેહડી આતેના પવીઆલાપણામાથી પોતાનો હડ તથા હિલિંગ ખીલકુન કાહડી લઈને ૫૦ ૧૨૧૨ માં મુંબઈ આવી બેઠા પડે કોઈની દેરાવર તરફ તેવણુ ગયા નોહતા.

પરદેરા પોતાના વહીવટમા પચીસ વરસ મુધી રાકાઈને જેટલી રજ ખેચી તેટલા તેમાથી મજ મેનવી લીધા પડે તેનો ઉપોચગખી સાતપણે રહીને આ શેઠ સારી રવેથે કરવા લાગા. હેવા વખતપર બાહેરકોઝ તરફ કેહનારા જરે ચોસતીઓને સરઅવસરે વાપરવા વાસતે જાહેર મકાણુની જરે જરૂરીઆત જણાઈ, અને જે બાબેનો સવાલ પોતાને થયો, તારે તે વાત સરજામ પોહઆડી આપવાના ઉગ્રથી તે તરફ મરહુમ મનચેરજી શેઠની અગીઆરીવાલા મોહોલાની

અંદર એક કોસાદ જગા ઊપર મળજીએ એમાસત વગર ધોસે બંધાયા માડી; અને તે તરફઆર થઈ તારે રેજ ૧૧ મો માહ ૧૧મો કદીમી રાસે ૧૨૧૪ ૫૦ એ મળહળના ફરમાન મુજબની કીરીઆથી પોલીકા હમદીન બાઈઓની સગવડ માટે તે મકાણને ધરમ ખાતે ને બોલ્લું મેલવેલ, તારથી તેની અંદર અછોક તરહના ધરમનીમનો રૂડો ઉપમિલ થતા રેહવાને હવડાં ૨૬ મું વરસ ચાલેછે. એ મકાણનું મુતવધી પલ્લું આ ચેઠની હથાળી તુલ્કી તેનાએ જલવી રાખેલું હતું, અને તે પછે તેમના સપુત ઇકરાએ પાચે સમવાઈ રહીને તેઓના હસતકધી જોઈતી મરંમત, તથા અમતજોગ ખરચ સંતુ સારી હાલતમાં જેમ ઉમિલુંછે, તેમજ તે અંદરકાજ મુધી નીલે તેહવા બંદાખસતખી તેજ સાહેબેએ કરી રાખેલા કેહવાએછે.

એ ઉપરાંત તેવણથી ખીજી સખાવત જાહેરમા ચએલી જણાઈ નથી; પણ અપત રીતે ને કાંઈ આપણું હુએ તો તેઠથી બીચેસ ખુબીને આ કુનીઆ અંદર પરકાસતી રાખતાં, દેલી મેહરજીના આ તરીજ ઇકરા ૬૭ વરસની વએ પોંદરીને રેજ ૮ મો માહ ૧૨ મો કદીમી રાસે ૧૨૨૬ ૫૦ એ જેહસતનશીન થયાછે.

શ્રેષ્ઠ એવલજી કરાંમજી કરાંણી, અથવા આલખલસ.

આ શુણવંતા ગરહસથના ખાવા કરાંમજી મલ્લેજી સુરતમા રેહતા હતા, તાંહાંધી ૫૦ ૧૧૪૯ મા પેહલપેહલા મુંબઈ આવીને મરહૂમ શ્રેષ્ઠ માંકી સરાફને તાંહાં અને તેવણ મુજદેઆ પછે તેમના ઇકરા શ્રેષ્ઠ ખરચેજી મલ્લેજી રાસા હસતકના એકાત ગાંમઠી ખાસકસની અંદર કરાંણીના કાંમની આકરી મેલવી રહેઆ ઉપરથી, મયાસે જણાવેલી પેહલી અટક તેમના પરીવારમા પંદરએલી હજીમુધી મચવાઈછે; અને ખીજી એકખ આ ગરહસથથી ને કેહવાવી આપીય, તેની રેફીએત હેજના કોઇ ફકરાથી વાંચતારા સાહેબેને મારુમ પડયે.

કરાંણીની આકરીમશી શ્રેષ્ઠ કરાંમજીએ જોડે કાંધખી દરવીય તો મેલવીઓજ નોહતો, પણ પોતાના બધા ઉદ્યોગમા ધણા વરસો મુધી મસખુલ રહેઆથી પરીવારનું પાલણ આપર સાચે કરતા હતા; અને છંદેમી જરે જાકીની તોખતપર આવવા માડી તારથી પોતાના જે બરખુરદાર ખેટઓના સંભાલ હેઠલ મુખ બોઝવીને ૫૦ ૧૨૦૪ તા ચેહનસાહી ૪ થા ગાયને રાજે જરે મરણ પામેઆ, તારે ૮૧ વરસની જીવોરગીએ પેરિંતેલા કેહવાયા હતા.

શ્રેષ્ઠ એવલજીનો જનમ રેજ ૧૯ મો માહ ૭ મો ચેહનસાહી રાસે ૧૧૫૮ ૫૦ એ યાએલા સાંબસેએછે; પણ મુંબઈમા અથવા સુરત તરફ તેની ચોકસા ખબર મળી નથી.

પીતાની પરવરેશી, હેઠલ ઉધરીને, પંદરેક વરસની થયા, તારે તેમની ગરી-

ક જેમા વડાનુ નામ તો મયાસે આપેલુંછે; અને નાધલાનુ ને મેજનજી હતું તે સાહેબ રેજ ૧૪ મો માહ ૫ મો ચેહનસાહી રાસે ૧૨૨૬ ૫૦ એ ૭૦ વરસને આસરેની વએમા મુજરી થયાછે.

નો સં

બાઈ હાલત ઉપર નબરવસપછે બેઠી રહેઆ કરતાં કોઈખી ઉદંમ સોધવાસાઈ ઉઘટથી ને મેઘાંન પડેઆ, તેમા પેહલી જોગવાઈએ આપણી ટાપુ ખાતે વખ-ણાઈ ગએલા તે વખતના મીં (પણુ પાછલથી બારેનેટ થએલા સર) આરલસ ફારખસને તાંહાં ખાનસામાની ચાકરી તેનાએ મેલવી લીધી; તાંહાં ૫૦ ૧૧૧૬ મા રહીને હાથ આવેલા દયાજી શીનાર તથા તેમની મયાવંતી લડીની તાપેદારી હેથી તો ચાલાખી ચલાખીને પરમાણીકપણથી બળવવા લાગા કે, તે મયાવંતાં માટીબધએરનો આહ પોતા પર દનઉગત ખેંચતા રહેઆ; અને તેટલી ખુખીએ હેવા સંજોગ ઉતારેઆ કે, આ ગંભીરાઈ ભરેઆ નોકરને પોતાની પાથેથી બી-સાંમે લેવાના વખત શીવાએ એક ધડીબરખી તેએ વીહીલા મેલતાંજ નોહતાં.

ધુરેપીઅન ગરહસથેએ કેટલીક તરેહના પકવાનેના જુદાં જુદાં નામે ને આપેલાં હોએચ, તે મહેરું "આલખલાસ" નામે ધણીક વસતુઓની મે-લવણીનું એક સવાદીસ પકવાનખી તેઓમા પરખેઆત પાંમરું કેહવાએછે; અને તે ઉપર આ શેઠીઆના શીનારની મમતા વીચેસ જણાવી જોધને, યાતો તેજુજ તેહજતદાર પકવાન રાંધનીઆ પાથે વારંગવાર તર્કઆર કરાવી તેવણુ ખવાડના લાગા ઉપરથી, અથવા તો "આલ" અને "ખલેસ"ના અંગરેજી જુદાજુદા રાખદાને એખીટા જોડેઆથી "આલખલેસ" નો અરથ યુજરાવીમા સાહમના સખસને બખચેસ ભરેઆ આશીરવાદ આહવા માટે ને પોસાએચ, તેવી ફડી વાણી કદાપી આ શેઠીઆના જોહમાથી વખતે વખત નીકસેઆ કીધાની માદ-ગારી સાઈ "આલખલેસ" નો એક નવો એલકાખ તેણાને એનાખત ધયા હોએ, તો તેને વાસતે રાક વના કહી રાખાએચ કે બે મહેલા કોઈખી સખખથી તે મુબ રાખની ઉતંમ એલખખી તેમના પ્રીવારે વચે વગર જુલપે પરકાસવીજ રહેલી આપણુ જોધએછે.

અપખજુધીના નામવર આરલસ ફારખસની ચાકરીમા આ ગરહસથે ૯ પરસ માનસહીત યુજરેઆ પછે, તે સાહેબ ૫૦ ૧૨૭૮ મા પોતીકે રાવદસ ઈંગલાંડ તરફ ધીધરેઆ; અને તેજ વખતથી થેઠ એલજીએ પણ ઉપલી નોકરી છોડી દીધી હતી.

પરીવારના ખાસણુ માટે રેજી તો સોધવીજ જોધએ, માટે સંજોગ બને-આથી તે વખતપર મીં તાસકર નામનો એક અંગરેજ વેપારી હતો, તેને તાંહાંનો વહીવટ ચલાવવા સાઈ આ ગરહસથે દલાલ તરિકે લાગુ પડેઆ; અને પોતીકા બાઈ ખેજનજીનેખી તાંહાં સરાફના ખાતાં પર ખેસાડી દીધા.

હાથ આવેરું કાંમ અતોપી લેવામા કેટલોક વખત પસાર કીધો તે વાતની ચોકસ હકીકત નહીં મલતાં એટલું તો જાણવામા આવેજેચ કે, તેવણુની ઉપર કોઈ ખીજ સખસે સરસાઈ મેલવીઆને લીધે જેહુ બાધઓ તાંહાંથી રખસદ પાંખી પોતાના ખાનગી વેપારમા વીટલાઈ પડેઆ; જિમા થેઠ ખેજનજીએ કોટના અસલી વોહરા અને હાલના પારથી બજારમા એક ખાંક માંડીને ખુરદો વેચ-વાનો સરાફી ધધી ચલાવેઆ, અને આ થેઠ તો હવડેનાજ મકાન ઉપર નાધલી રકમનો અંગરેજ દારૂ તથા તેવીજ કીસમનો ખીજો સામાણુ વેચવા માટે એક

સાધારણ દુકાણદારી લઈ બેઠા. શોકરહે કે આ શેઠે જે જગાપર પોતાનો પેહલવેહસો રાજગાર રચવા માટે બેઠક કીધી, તેને હાઈઆવી સુધી જાલવી રાખતાં અડધી સઘીની ઉપર કાંઈક વરસો વહી ગયેલાં ગણાયાં; એટલુંજ નહીં પણ તેપછે તેમના પરીવારે પણ આજની ધડીસુધી તે મુખ્યારક મકાણુનેજ પકડીને રહેલા જણાયેછે; માટે એ ખુબી કાંઈ નેવી તેવી વખણાતી નથી.

એલજી બાવાની દુકાણદારીનો વહીવટ નાધલા પાપાપરથી ઉછરેલો જેમ પગતી દર પગતી વધવા માડે, તેમ તેણાનું પરમાણીકપણું હેતુતા પરકાસતું રહેજે કે સફરી વાંહાંજોના કપતાનો સાથે મોટી રકમોની ઉઠલપાઠલ ચાલેઆ કીધી; અને તેહવી કીસમના સેંકડા અમલદારો તેમના વીસવાસ ઉપર હજારે રૂપીઆની યાપણો જે સોંકવા લાગ્યા, તેમા તેઓનેબી કુચ્છેલા કુચી આપતાં પોતાના કામનો વહીવટ સારી રીતે સાચવીને ખરેખર કીરતીવાન થયા.

વહીવટ જરે વધતો ચાલેઆ, તારે તેની સાચવણી માટે પોતાના બાઈ બેજનજીનેબી તેમની દુકાણ છોડાવી પોતાની સરીમતમા લઈ લીધા; અને બેહુ સાહેબોની એખલાસ બરેલી સરખી કાચેસ કારગત લાગાથી સનસારમા તેઓ મુખી પણ કેહવાયા.

બાદાતાબાએ દરવીઆની સાથે આ બેહુ બાઈઓને દીકરાઓ જે ખખ-શઆ, તેઓ જામરે પોંદ્યતાં એકાતો સકરમી નીવડેઆ કે, પોતીકા પીતઓનું કાંમકાજ ચાલાકીથી ચલાવી લેતાં તેઓને રહેલ પમાડતા રહેઆ; એટલુંજ નહીં પણ વેપારને આગલ વધારવાની શોખનાથી ચીન જેવાં શોદાગરી શેહર તરફ નજર પોંદેઆડી. આ કારણુ સાર્થ ૫૦ ૧૨૧૪ ની સાલમા શેઠ બમનજી તથા શાદાબાઈ મલી જે બાઈઓએ પેહલવેહસી સફર એખતીઆર કીધી, અને તાંહાં દાખલ થવાથી મી૦ એલજી કુરાંમજીના છોકરાઓની કુંપનીને નામે હકસાઈ દાખલ આડતીઆ, તથા વેપાર વનજની એક પેહડી રચાવી.

ચીન તરફનો વહીવટ અટોપી લેવા માટે જે ગોઠવણુ બંધબેસાડી હશે, તેની ખુબીથી પેહલે ગચ્છેલા બાઈઓની મુદત જરે બરાઈ, તારે તેઓની બદલીએ શેઠ ધનજીબાઈ તથા હેરમજી ગયા; અને તેવીજ તરવીખથી આરે માહેલા હરેક બાઈ પાલી પરમાણે તાંહાં જતા રહીને તે રવઈએ છેક ૫૦ ૧૨૩૧ ની સાલ સુધી આણુ રાખેઆ હતા; પણ તે પછે તેઓ માહેલા કોઈબી સાહેબનું પગલું તે તરફ જણાતું નથી. આ બાબે એવી અટકલ પોંદેએ કે તેઓના જઈકી પીતાની છંદગી જે ઘોડાજ વખતને વાચેદ હતી, તેઠેલા વાર કોઈબી ફરજને પોતા પ્રાણેથી વીહીસા મેલવા તેનાએ કદખી ચહેજે નહીંજ હશે; માટે ચીનનો વહીવટ હાથ હેડલના વીસવાણુ ખેરીઆ તથા માણુથી* આણુ રાખેલા સહમજાયેછે.

ચીનનો વેપાર જરે બેહિલા વીસતાર પર ફેલાયો, તારે તેના ઉપીચોમ સાર્થ વાંહાંજો નામે “અરલ આવ કલર”ને આપણા હાંદી ઉનગવ મરહુમ સર

* પાઠલથી મી૦ જાંગીરજી કુરાંમજી બખાશીને તાંહાંના વહીવટની મુખતે-
આરી શાંકી મોકલાવેલા માણુમ પડેઆછે. ના૦ લ૦

જમશેદજી જીજીબાઈ પારિનેટની રસમમાં તથા તેપછે “જમશેદજી જીજીબાઈ” ને પોતીકે હીસાને વેચાણું લખતે બેઠું પારકચો થણા વચ્ચે ગુધી રાખેઆં હતાં; પણ પાછલથી તેઓ નફો આપનારાં નહીં જણાયાં, તારે પેહલાંમાથી પોતીકો ભાગ કાઢી નાખેઓ; અને છેલાંને વેચી કાઢેહું કેહવાયેછે.

આ સદચુણી ચેઠ ખરેખરી ગરીબી હાજતમાથી ઉદયોગના ખતવડે વધીને તવંગર થયા હતા; અને અગત કરી સરવે મનાતના સખચો સાથે સારી વરતણુંકે સઘ સાચવી રાખેઆને લીધે મોટું માન પણ મેલવેજે હતું. સવખાવે જેમ યંડા, તેમ ખેલવે મીઠાસ જરેઆ, સદમજી અને મીત્રનસાર હતા, એટલુંજ નહીં પણ પોતીકા ધરમની સાથે તોલાની રાહ રસમનેખી ઘણા દીન ચુરકથી વધતી રહેતા હતા. પંજસાવડીની ટીપમા જણાવેઆ મુજબના બાંધકામોના ખોદલા કબીલાને પોતાની પાછલ આખા હાજતમા રાખીને મુખ ચેનથી અમર જગોએ અખઈ વારા પાંખવા માટે રેજ ૨૨ મો માહ ૬ મો ચેહનરાહી સાલે ૧૨૩૪ ૫૦ એ જરે કુલચુલર થયા, તારે તેમના જનમ દીવસથી ગણતાં ૮૦ વરસ, અને ૨ મહીનાની ઉપર ૪ હાડા વહી ગયેલા માલુમ પડેઆછે.

અવણના ચુલરેઆ પછે તરીજે દીને હંમનની કીરીઆ જરે પુરી થઈ, તારે તેમના ખરખરદાર બેઠાએતે તંદરેસવી પઠાવેઆ મુજબ તે મરહુ-મની પુંજમાથી કોહડ લાખ રૂખેઆ જે અલાહેધા કાઢેઆ હતા, તે માહેધા એક લાખ ને પાંતરીસ હજાર ખરચીને ગીરગાંમ આગલ ફરંગીના દવસની સાહમને આનેલી ચરનીશડ નામની ગલીને નાકે “આલબલેસ બાગ” નામનું એક શોખાર્જું અને કેસાદ મકાન બંધાવેજે; જે તર્જઆર થયા પછે રેજ ૨૨ મો માહ ૧ મો ચેહનરાહી સાલે ૧૨૩૮ ૫૦ એ મજહબના ફરમાણ મુજબ જસનની કીરીઆ કરાવીને જરથોસતીએને સર અવસરે વાપરવાના ફારણસર ખોલું મેલેજેમ,* તારથી અનેક તરેહના રૂડાં કાંમે તાંહાં જે થતાં રેહ્ય તેના પુણુનો હંમખેરે તેમના અચોરવાણુને પેંચેઆ કરેછે; અને જેજે

* આ બાગની બુજોરગીને બીથેસ બ્રહ્મદીપર જોવાની મકસદથી તેના મુ-તવળીએતી. શેવામા હેવી એલતેમાસ કરવા આહીએચ, અને તે વાતને સપીકાર-નારા ઘણાક સહેજો ટેકોખી આપી રાકચે કે, “જેઆસ લાઈટ” નામની બબુકદાર શેસની માટે તાંહાંની એમારેત વચેના એકમા કીવેલા કેઆરાની બાહરથી ફરવી ગોલ નહી મેલાવીને તે ઉપર કાંથીઆઓ સમાઈ રાકે તેટલી જોતની બુંગલીએ જડાવવી; અને તેની આસપાસ એક ખીજની સનમુખ સોબઈતાં ફાંનસે તથા નહીએ સાચેના બાર સર્થએ તે સહેજો બનવી જેમવાઈએ જોમાં કરાખી રાખે, કે, સરઅવસરે જેએને જોઈએ તેએને પોતપોતાને ખરચે તેવી મહલકતી શેસતીના લાભથી મેલવેલી મીજલસને સોબા પમાડવાનું બની આવે. આટલી આરાસતા માલિકોની મેહરબાનીથી જે થયે તે, તેથી કરી એકતો હંમલર તથા કનીરની ટેલવાલા ખોલા દીવા જોર હવથી બ્રજઈ જવાનો કમકમાટ જરેઆ આજબ દુર થયે, અને ખીજું તે “આલબલેસ બાગ” ની રેણુક હવડે કરતાં વધારે વખણાયે.

સોડાની સમગ્ર સમવાયેય તેઓ તરફથી તેમના નેકજાજત પુત્રોનો અગણીત ઊપકારની મનાતો માણુમ પડે છે. આ માહબારત મકાનને બાંધકની મરામતથી સારી હાલતમાં સદા રાખવા સર્વ ૧૫૦૦૦ ની પાંચ ટકાવાળી સરકારી નોંધા જે લઈ રાખીય, તેથી તેની મદદ માટે કોઈ ચીતની હસ્કતથી હરગેજ નડેશે નહીં.

એજ ટાંકણે ૩૨૦,૦૦૦ ની એક મોટી રકમ પ્રાર્થી પંચાએતની પુંજના વીસવાસુ રાખનદાર અકાબર સાહેબોના સવાધીનમાં રોંડીને, તેની ઉપલ ૬૨ શાણે હેઠલ જણાવેલાં ધરમખાતાઓની મદદ માટે અરમવાંની જે આએસ શ્રીધી, તે ખુલખની સખાવત સદા આજુજ રહેલી છે.

પંચાએતના જનરલ ફૂડમાં આપેલા ૮,૦૦૦

મુંબઈના આંધલા પાંગલા, તથા લાચાર જરથોસવીઓની ૫૨૫.

૩૨થી ખાતાંની પુંજમાં આપેલા ૧,૦૦૦

ફૂલે જરથોસવીઓના ૨૫ાંણેને અવલમંજલ પોહ્યાંડવાતા આ.

તાંની મદદ માટે આપેલા ૧,૦૦૦

સદમાઈનોજ ૫૪થી જે પાથે હોએ-સમારગે અરમવાનું શુખખી તે જોએ.

પ્રનનું કાંમતો માહબારતછે-૬૨૨જા તેમની તાંહાં જરતછે.

વીઆરના તીરમલ પાંણીનો લાભ જોડે આ ચેહરની સમલી જગોએ કેવારનો લેવાઈ ચુકે, તે છતાં ખીચાર સીધમ તરફતા રેહવાસીએ તેથી ખેનસીખ રહેલા આ મહુમ ચેકના સાહેસીક ઈકરએને જેવા માણુમ પડેઆ, તેપુંજ તેએએ દયાલુ ધેઆણુ પ્રગારીને તે લતાની વસતીને બાધુક પાણી મલતું રેહવાની મતલબથી તે તરફ યા ૧૨૮૦ ના ચેહનરાહી મેહર મહીતામર એક મજબુત ટાંકી ખંધાવીને તેની અંદર, ઉપલા તલાવને સરકારી નલ લાણુ પકાયેઆ પછે, તેના સંબાલપણાની કેપરેખ ચેહર મુધરાઈ ખાતાંના કમીસનરને સપુરદ કરી દીધી. એ બાંધકાંમ ઉપર જોડે ચોડાક ચો રપોઆ અરમાયા હશે, તોપણ તે ઉંવાતો સમારગે અને સારાં કાંમમાં વવાયાય કે, તેથી તાંહાંના ગરીબ રેહવાસીએને મનશે તો લાખો લાખની બખચેસ યાઈછે; અને તેની મુબારકબાદી માટે હમારી નાકેરા કલંમે કવીતાનો જે મુબાખીત સરેત કાહરેએઅ, તે આ સખી સાહેબોની શ્રીરતી ગાવાને પુરતી લાખેક સદમજી હાંઆં રાખલ કરીએ છે.

છીમલાય જેએએ પાંણીની પેઆસ-તે ઉપર ઘંણાએ કરે છે કેઆસ.

કે બાગે છે જેથી સોડાની તરસ-ખીજાંણે છે એખી ધરમને સરસ.

જાંહાં જાંહાં કુંવારએ આપેલા છે-તાંહાં સખીએએ ૫૪સાને વાવેલા છે.

તે કરતાંખી આ એક ઉતંમ મણાએઅ-જંગલમાં જહેવેરાત તરીકે જણાએઅ.

આ નાખીઆ નરના છેકરએને નામની પેહડીએ ચીનમાં ખાર વરસ પુરાં નહીં કરતાં તે માહેલાં પાછલાં ચોડાંક વરયોવેર કું આડતના કાંમથી, કે ધર વેપારમાં ગેરુએએ જરે જોયા કીધી, તારે તાંહાંનો અસખાખ સંવત ૧૯૨૯ ના આશો વદી ૦)) થી (યા ૧૨૪૩ ની સરખાતમાં) તદન જમકી નાખેએ, તે વાત ઘણીજ દહાવણુ જરેલી વીચારવામાં આવી છે.

નેક નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખારોનેટ.

જરણેસરી તોલા માહેલા જે તલવારીઅભ્યે પોતાનું પછોડું પગલું આ ટાપુની અંદર પેહલવેહલું પેસાડીને તેના મુખમક નાતીલાઅને વાસતે મારગ ખુલ્લો કરી આપેઆવીયેની યાદગારી જેમ પરકાસ પાંગેચ, તેમજ તે મજાહબના એક માનવંતા માહપુરસે પોતાની ખરી જાહેજલાલી પ્રદ્યવીના એકથી ખીજા છેડામુધી પાંચરતાં તેવણના હમદીનાના નામને જે આસકાર કીધું, તેણાની જંદગીનો આ અહેવાલ સરચે ઉપર સરદારી મેલવવા લાએકનો માધુમ પડી આવશે.

મસહુરછે નામ જેનું કસબે નાસારી-પંચકની કીરતી ન કોઈએ આસારી. મસસરફલીઆ તાંહાં આવેસાછે-આ સરીમંતે તેને સોખાવેસાછે. જેને સરઆતમાં નોહડું કશુંએ માન-તાંહાં વાદલાંની અંદર છુપાએસા આન. નીકલેઆ જરણી તે પરકાશી બાહેર-સકરમીની શીકલને દીપાવી જાહેર. વતણીએ તો તે વીધે જાંણતા નોહતા-સંતોસધી સરજાએલી હાખત જોતા. પણ જોદાની કુદરત હતી એ શુમાર-ન બાકી રહેઆ તેની બખશસનો પાર. તે ખાવંદનો જરે ઘણે હુકમ-શીતારએ ખેએઆ બારી જોખંમ. લાવી દખાડેઆ શુરે જમશેદ-સરફરાજમાં કીધોતો સઉપર હેદ.† જેના વડવાએ જનમ લીધોતો જાંહાં-જાંહને મકાણુખી કીધોતો તાંહાં. શીકલ જેની જોઈએ તો શુરીય ધણે-ખુખમુરતીપર પડીઆંખી પડે ગતે. જુધીવંત પુરે, ખવાશે અમીર-સરફીમાં શુરે, ને વેપારનો વીર. સખાવતમાં હતો જે હાંમ નીસાંણ-કુખ બંજન જેવો વીકરમ જાંણ. ધરમીનાં કોઠપર ટેકાવીતો ઢાલ-તે ખાતર ખજાંનાથી જરીને થાલ. આપો દીધી પારકાની સંખાલપછે-ન રાખી એક કોરીખી પોતા કછે.

હાવા ધરમીદતાર, અને માંનવંતા માહપુરસની કીરતી વીધે જે કદાપી કોઈ અતીધણા કામેલ કબીની કસાએલી કલંમવડે, રશીલી એખારતથી લખાઈ આવેજો હોતતો, ખચીત કરી કહીએચ કે, હમારી આ નાકેરા નોંધના શીનગારને એક શુંદર અખુખન મસેલું વીમારતે; પણ તેમ ન બનેઆથી કીદવીનાં ફીકા હાપ ઉપર કાંઈજ નહીં પણ એક વાળેખી ફરજ જે ઉતરીચ, તેનો હક ખુશી

* જેને વાસતે હેવું કેહવાયંચ કે, નૌસારીનો કસબો જરે દીક્ષીની સલતનતને સવાધીન હતો, તારે મલેક નામના કોઈ શુખા અથવા અમલદારે પોતાનું રહેઠાણ કીધાપી અસલમાં તો તેણે “મસેકસરાહ” નું માન મેલવેલું હતું; પણ પાછલથી ઉચ્ચારમાં ફેરબદલ થવાને લીધે મસેસરફલીઆને નામે તે આલખાઈ રહેઆછે.

† આ રાખદ અંગરેજ જુખાંનનો (Head) છે; જેનો ખરચ વડો કેહવા-એચ. એ સહેબનો જનમ મુંબઈમાં થયા પછે, બાલકઅમે મા પોતાના માબાપની સાથે મલેશર તરફ જઈ રહેઆ હતા, તેની ઈઆદી સાથે ઉપલી કવીતાઓ સ-હમજવી.

સાથે અદા કરતી પેલા વાંચનારા યોખીલા સહેજોની શેવામાં આટલીતો અરજી યુઝારીએય કે, આ નાંખીયા નરની ખુખીના જ્યાંનમા મળયી કાંઈખી ખુટ પડેલી રખાઈ આવે તો સફકતની ચહે તેની દરમુજર કરવી.

પુરુષવીના ધણાક ભાગે ઉપર રાજે અવલયી કોઈ ખીશીઆર લોકો હેવાખી ધઈ જમ્મેલા આપણ સાંભલતા આવીએય કે, જેઓ મહેલા કેટલાએકો મુક-લશી હાલતનાં મા ખાખને પેટે જનમ લઈને ઉધરતીજ વચ્ચેથી સારી નીતીની સાથે સાચવટને આધીન રેહવાનું કલેખી બુલેઆ નોહતા; અને તેનીજ વારકતથી કોડીનું મણુચીઆ કરાઈ પોસાઈને જેમ એક રાજવર્ણશીને માહબારત દરમ્જે પોંહચી વલેજાય, તેમજ આ નાંમવર જીમરાવની સરઆતને તેહવા વરગમાં કુદરતે દાખલ કીધેલા જણાયા વીથે જેમ જેમ તેમનાં નેકી બરેઆં કામોની નોંધ લેવાતી જયે તેમ તેમ તેવણુની બુજેરગી ધીપીજ નીકલયે.

ઉપલી કવીતામા ગોઠવી મેસાડેલા વ્યલકાખવાલા એક ખરા જરથોસતી નાંખે આંણજીભાઈ રતનજી વાજ, નૌસારી કસબાનાં મલેસર ફૂલીઆમા રેહતા હતા; તેવન જેકે કોઈખી ચીતે પરએઆત યાએલા નોહતા, તોપણ સારી આખર સાચવી પોતાને સરજાએલા ગરીખી સનસાર ઉપર તવકલ પકડી વખત યુજરતા હતા. તેમને પેટે જારે જીજીભાઈ નામનાં એક યુતરે જનમ લીધો, તારેખી કાંઈ તેહવી કોઈ રેહલછેલ તેનાએ જેમ્મેલી સાંભલવામા આવી નધી; પણ જેહવી હાલતમાં પોતે હતા તેહવાજ વારથો ફરજંદ મટિ મેલીને જવેદાંણી આલમમા અખઈથી રેહવાસાર્ તેવણુ થીપારેઆ. જે પછે જીજીભાઈ પોતાની પુરતી વચ્ચે પોંહએઆથી જારે સંસારને સપુરદ થયા, તારે હોકમ યજદાંતાશનો એવો ઉતરેઆ કે, કોક સંજોગથી તે સહેજ પોતાની મોહરદારને લઈ આ ઠાપુ તરફ નીકલી આવેઆ; પણ તેના સનેની હિઆદી કેહવાઈ સકાતી નહીં. એ વખતપર કેહઅકે ખાહિરકોઠ તરફના મેદાંનમા, જાંહાં “કરાકરડ મારકેટ” બારે બપડાથી હવડાં ઉભી રહીને તે લતાને શોભાવેઅ, તેના થીસતારમા પારસીએને રેહવા મટિ “અચાહુવેલીઆ” નામને એક મોહસા હતા (જે જાણેઆ મેલે ૬૦ સને ૧૭૯૪ મા મેદાંનને છેલ્લીવાર મોકલું કરવા કાળે તાંહાંની વસતીને સરકારે સાળડી ખીસાડી તારે તેવણુ તાંહાંથી નીકલી ગયો.) તાંહાં એકાદ જગેઆ બાડે લઈ તેનાએ રેહકાણુ કીધું હતું. ચેક જીજીભાઈની ધણી-આંણી જીવીખાઈ હમલદાર થયાં, અને ખારેહકતાલાની અખથેસથી જનવાનો વખત જારે નજદીક આવેઆ, તારે તેનીને ઘેરનાં મેરાગની રેસણી આખી દુણી-આંમા ધીપી નીકસે, તે યુજળ રેજ ૬૭ માહ ૧૦ મા મેહનસાહી સાસે ૧૧૫૨ ૫૦ ને* મુંખારક ફાલે, સુખ થકીકાએ, અને રૂઝે ચોધડીએ આ પતેતા જમચે-

* પારસીએની પધરંમણમા જણાવેલી ડીપની અંદર આ જીમરાવને ૫૦ ૧૧૬૫ માં આવેલા દાખલ કીધાઅ, તે પાછલની પકી શેધે ખીજ વારતા સહમજવે-આછે; અને તે સહેજનો જનમ જે મુંખમાજ યાએસા મોકસ માણમ પડેઆછે, મટિ તેમને આવેઆનો સનેખી તે દીવસથીજ જાંણવા જોઈએ. આ સખી નરતા જનમ વીથે જે સહેજો હજી એવુંજ જાંણતા હેએ કે નસારી કસબા તરફ યથાય,

૬૭ પોતાનું નેત્રી બરેજી નાંમ સાથે લઈને અશીલ કુલની ખુખી દીપાવતા પેદા થયદ
અ ઉપરાંત જીજીબાઈને તાંહાં ખીજા બે દીકરાઓ નાંમે માંણેકજી, તથા રસતમજી
અને દીકરીઓ મધે નવાજબાઈ તથા બાઈઆઈ મહીને સધલાં પાંચ ફરજ-
દાની બખશેસ થાએલી હતી; અને તેઓ ગાહેલા તરણ નર વારથોનાં નામો
વંસાવલીની દીપમા ને દાખલ કીધાંચ, તે ઉપરથી આ માનવંતા ઉમરાવ સર-
વેથી નાધલા રખાઈ આવેછે.

તે વખતનું આ ઉધરનું બાલક પાંચેક વરસ પર પોંહચવા આવેજી,
તેટલાં થેક જીજીબાઈ હીંઆથી ઘેરખટસા જાયલી પોતાને સવદેસ તરફ ને
ગયા, તે પાછા અતરે પધારેઆજ નોહતા.

બહાડની કહી ઉપર જોણું ફલ જેમ પુખ્ત થાએ, તેમ આ જમશે-
૬૭ થેક સેલેક વરસની વયે પોંહચેઆ, તેટલાં તો તેવનના મેહરખાન મા
અને પરતીપાલ કરનારા ખીતા બેહુ જણા એકજ વરસના અરસામા મરણ
પામેઆં હતાં; પણ તેની આમમજ તેઓને કાંઈ સારું શુજ પડેજ કે બચગીધીજ
પોતાના આ ખીતાર જેવા બાલકને મુંબઈ ગોકલી દીધા; ને વખતે સાંબલવામા
આવેજીચ કે તે નાંમવરની જીમર માતરે ૧૩ વરસની હતી. આ સાહેબ ખીજી
વાર અતરે આવેઆ તારે તેમનાં મારા, અને પાછલધી થએલા સરસા થેક
ફરંમજી નોથેરવાંનજી બાટલીવાલા એવણુ નાહની જીમરે નૌસારી ગમા પછે
હીંઆં રેહકાણુ કરી રહેવા, અને કોટમા સરકારી દાર તથા ખીજા સરંજાંમની
વખાર સાંહમને અસબના પદરખાંનાની પડોસમાં આલી બાટલીઓ બીગેરે
વેચવાની એક નાંપલી દુકાન કાહડી પોંડેલા હતા. થેક ફરંમજીએ પોતાનાં
આ ગરીબ મણુ રાસનતાલિની નોખતે પોંહચનારા બાંણેજ અથવા જમાઈને
ઉતારે આવેઓ, અને તેથી કરી તેમના કાંમકાજમાં ઉદીચોગી થેક જમશે-
૬૭ ધણાજ મદદગાર થાઈ પડેઆ. સસરાનાં પેઆરમા સકરમી જમાઈ
લપેટાયાથી ગરીબી હાલતખી બુલવા લાગા; કેમકે એ વખત ઉપર કેહમ કે
જમશેદજી થેક ગુજરાતી લખવા તથા વાંચવા શીખેઆ ઉપરાંત આલાક
ધેઆંનનાં જેહનથી તે વખતની કેલવણી મુજબ અંગરેજી જુખાંનનીખી
થેહજ માંહીતી મેલવી સખેઆ હતા.

લગભગ તરણ વરસ મુધી પોતાના મેહરખાંણુ સસરાની સાથે પડેટાઈ
રહેઆ પછે, યં ૧૧૯૮ ના શાલમાં તેવણના મશીઆઈ થેક મેહરવાંનજી
માંણેકજી તખાક, જેવણુ મોહોલા વેપારના બાહરમા પંકાઈને મોટા સફરી સો-
દાગર ગણાતા હતા, તેવણની સાથે પેહલવેહલા ચીનની સફરે શીધારેઆ;
અને તાંહાં થોડુંકમુધી તેવણના હાથ હેલ વેપાર વણજની કલા તથા કુહનેમા

તો તેઓની વાકેફકારી સારું ખરી જગેઆની બાતમી ખતલાવનારા, તથા વંડસાવ-
લીની દીપમા વડવાઓના નામો વધારી આપનારા તેવનના સપુત થેક શોરાખજી
જમશેદજી જીજીબાઈનો અપરમપાર ઉપકાર એટલા મોટે માનવો નોઈએચ કે,
જે બાબદમા આપણે બુલાવો ખાતા આવેઆચ તેમાથી ગોકલા થઈને હવે ખરી
ખખર યાદ રાખતા રહીશું.

અચ્છી અંચલાઇ એખતેઆર કીધા પછે, તેવણુથી છુટા પડી સવતંતરપણું મેલવવાને, જરે થોડાક સાંભરવવાંન થયા, તારે થોડીકા સંસરા ચેક ફરાંમજી નોશરવાંનજીની પદ્ધતિ પંતીઆલાપણું નોડીને ચીન ખાતે જવા લાગા; અને તે દાહડી થીતાશે રોસણુ થવાની વકી તેણાને હાથ આવવી જણાઈ. જોદે તે વખતે તેણાની ખાસે બેગા ચાચેલા રૂપીઆ હજાર વીસની ઉપરાંત વધારે પૂંજી નોહતી, તેપણુ સારી આંટના પરતાપે કરી સંસરાની મદદથી ઉછીકું નાણું જાદે મસેઈ, તારે જીમસે રૂ ૩૫૦૦૦ ના બંડાલવડે વેપારને રૂડી દોશેસથી વધારતા ચાલેઆ.

થોતાના સરસાને યુંબઈમા રાખી આ જમચેદજી ચેક ચીનની સફરે જવા લાગા; અને તાંહાંથી ૫૦ ૧૧૭૨ મા પાછા ફરવી વેલા કેહચ કે, “ધંદલ ઈડીઆમિનસીપ” યાને કુંપણીના સોદાગરી વાંહાંછો જે લડાઈનાં કાંમમાંખી આવી રાખે, તેહવાં એકાધાં આદમીરાલ સર નાયાનાંએલ દારાણુની સરદારી હેકલતા ખારકસમા હિતારે થાઇ યુંબઈ આવતા હતા; જે વખત ઉપર અંગરેજ તથા ફરેચ રાજ વચે ઉંઠેલા જમડાને લીધે બેએ આવ બેચાલના દરીઆમાં ફરેચ મનવારની સાથે જમચેદજીવાર્ધા ખારકસને બારે લડાઈ થઇ, તેમાં અંગરેજી વાવડાએ ફતેહ મેલવીને વાંહાંણુ સહીત યુંબઈનું બંદર સલાંમત કીધાથી આ બહલકતા ચેક જમચેદજી ખુશી સાથે થોતાનાં એચીએને હસતે મોહડે આવી તો મસેઆ, પણ એક વાતે અપરાગણુ ચચેલા નોઈ અતીઅંત દલગીરી હાંશિલ કીધી હતી; કારણ કે તેથી કરી તેવણુના આખામાંનીપર ખીલતા વેપારને હરકત નડવાની જે ધાસતી વેદા થાએ, તેહવો એક મઠિા બનાવ એ વરસની (પાને ઈરાલી સને ૧૮૦૩ મા લાગેલી) આફત બરેલી મોટી આગે બનચેઆ હતા; અને તે વીચે કોઈનેખી અંતરાંણુજી નમી કે તેઆર કોઈ મોહોલા લમબગ પોણો ભાગ બહીને બસંમ થયો હતો; તેથી કરી એવ-ણુના ઈંતીઆલાપણુને ધેણુક આજ આદસના એરડે અપાલી કીધા ઉપરાંત, આ ચેકને થોડુંક ખાંનગી નુકસાંનખી થોંહતું હતું; પણ મનસની તે બેહુ સસરા તથા જમાઈની હેવીતો રૂડી હતી કે, તેના આધાર ઉપર સંતોસ પકડેઆના બદલામા બારેહકતાલાએ તેહવો અર્ધઆંમખી ઘણી આસાંની સાથે જે ખારઉતારી આવેઆ, તેખી એક તેવણુની ચહડતી દસાનુ મુલ સહમબઈ હતું.

ગણુનરી ઉપરથી હેવું અટકલી સખાએચ કે, જમચેદજી ચેકે સમખી મલીને ચીન ખાતે કીધેલી પાંચ મોહોની છેવી સફર ઈરાલી સને ૧૮૦૭ ની હતી; જેમાં એક શીવાએ સમધી તો દોશસત પસાર થઇ, પણ ચોપી એથે તાંહાંથી યુંબઈ આવતાં જે વાંહાંણુની અંદર એવણુ ચહડેલા હતા, તેને મારગમાં ફરેચની બે મનવારેએ થેચીને પકડી લીધાથી તેમનાં આંગ ઉપર પેહરા-એમાં વસતર શીવાએ સાથેના સરવે દઈવત કુસમેનોને હાથ હુંટમા મયો; એટલુંજ નહીં પણ તાજનાં બંધવા દાખલ તે વાંહાંણુના બર્ધા માંણુસો સહીત ચોપી પેહરામા કબજ રાખી કેપ આવ શુદ હેપ તરફ લઈ ચાલેઆ પછે તા-હાંને કીતારે ઉોડી મસેઆ હતા; જ્યાં પોઆરા તે વખતના જમચેદજી મમરં

બોહીને ફક્ત ખાલી હાથે જારે જઈ પોહ્યેઆ, તારે કેપનું સંસથાણુ દમ થાને વચંદના રાજતણે હતું. હાથાં સંકટમાં સપડાવ્યેલા આ સકરી યેકની, તાંઠાની કેટલીક કોમલ મનવાલી દયાળુ સેડીએલ્લે જો મદારત કીધી ને રોતતો, તેણાને ઘણીજ વેદનાં ખમવી પડત; પણ તેનીઓની સાહેતાથી ગીરદેશીમા ફરી પડેલા એક પરદેશીનું થોડુંક સંકટ દુઃ થયું; અને તેહવામાં વપી તેમના સાંબલવામા આવેજ કે તે સેડીઓ દનીરા વાવઠાના વાહાણુમા સવાર થઈ કલકતે જતાછે. સાધારણ રીતે બોલીએ તો તે વખતે ગખડતા થઈ પડેલા આપણા આ હંમવ-તની જામરવે તેનીઓની સંગતમા રહીને તાહાંથી નીકલવા માટે પોતાની આએસ કહી સંભવાની અને તે વાતની તાહાના અંગડેજ કોનસલને ખબર કીધી, તારે તે મયાવંત આમલદારે વીચેક ડાપર ડાકડા અને થોડાક ખોરાકની મદદ આપી મેલી દયાળુ ઈલની અબલાબનીઓની સાથે સોકી દધને તાહાથી કલકતા ખાતે રવાણે કીધા; જાહા સહી સલામત પોહ્યેઆ પછે થોડુંએકે મુંબઈમા આવી લાગેઆ. ચીનથી રવાણે થયા પછે ખાગડસ બાબેની ફરીએ ખાતગી નહી મલેઆ ઉપરથી માટી ધાસતી રાખી આ સખી વજીદ રોકીઆને જીવતા જોવાની આરોઆ જોઆ તદન મેલી ખેઠા હતા, તેઓએ તેમના એકએક આવી પોતાથી અગ-ધીત ખુશી હાસેલ કીધી.

જમાંનાની ગીરદેશીમાં કેટલીકવાર સપડાઈ ગયા ઉપરથી ફુનીઆંધરીનાં સુખ તથા કુખની સાથે હરેક કામની ઉતમ પોહાણુતના માહબારત ધડા, આ માહપુરશના જીમરમા હેવા તો ફરી ખેઠા હતા કે, તેની ઉપર સદા લક્ષ આપી હરકોઈ બાબદને માથે ઉઠાવી લીધામા, અથવા કોઈને આપેલા વચન પાળવામા ગમે હેવી સુશીળત ખમવી પડતી તો, તેની ફરી પરવા રાખેઆવના તેહવાં શુભ કાંમને ખર ઉતારી દેવાને હોંમતથી તેવણુ કબુ પાછા હટતા નોહતા; એ બાબદમા આ એકજ દાખલો જે હમારા સાંબલવામા આવેઆય, તેજ તેવણુનાં ઈલચુરદની સાખથી માટે ઠાકી લઈએસ કે, ઉપર જણાવેલી પાંચ માહેથી એકાદી એપે ચીન જતાં જે વાંહાણુમાં આ સાહેબ ચહુડેલા હતા તે ખારકસ સમાવરના કોસતા તરફ કોઈ ખડક સાથે જારે અથડીને તદન બાણું, તારે તેમાથી બંચીને કીનારે પોહ્યવા સારું નાંધલા મજવામા ઉતરવી વેલા તેવણુ પાચે બારે કોંમતી મોતીના શુરઆ જે વીમે ઉતરવેઆ વના માથે રાખેલા હતા, તેને બંચાવી લેવા સારું તેવણુની સાથે ચાકરીમાં હાજર રહેલા હોરમજી અરશેદજી બગણી નામના એક પરમારથી પારશીએ પોતાનો જીવ જોખંમમાં નાખીને ઘણીની ચાકરી માટે ઘણીજ મરદાનગી ખતાવી હતી; જેના બદલામાં આ નામવર નરે તે બાહધર પારશીના મરણુ સુધી સઘલી વાતનાં સુખથી તેનો સાગી રવેચે પરતીપાલ કીધો, એટલુંજ નહી પણ પોતાની આગલથી એક ઘડીની તેને બીહીસો મલેઆ નોહતો; અને પા-છલથી પોતાની પછોતી પેહડીનીજ પડાસમાં ઉતરદરાએ આવેલી એક ખાની જગેઆ વેઆની લઈને તેના કુટુંબને આસાએસથી ઉહવા માટે બે મજલાનું એક મજબુત ઘેર વટીક આ પડોષકારી બુધીના બુજોરમ સાહેબે બંધાવી

આપણું તો ચોકસાઈ છે, અને તે ઉપર આ નામવર ચોકની પુર ખાતેરીની હતી કે, આ સરસાદીમાં મળુશીઅને કેવલ પઈયો મેલવીને શુદ્ધમની પોં સધરી રાખવા, તથા પોતાના જીવને અપ્પલપેટાણાનું સુખ દેખાડવા મટિલ પરમે-રાવરે સરજેલું નથી, પણ તે ઝરને રૂઝ ઉપીચોગમાં વાપડી ઈનાસાનીઅતના કાઅેદાથી ભોળા બહુ ધાઅે તેહવી ફગલ સોફેલીઠે; કે જેથી કરી તે ઝીરતા-રતી બાપસેગનો વાજેની લાભ સમવાઈ શકે. હાવા જમલ વીઆર ઉપર ઉસતવાર રહીને શેઠ જમશેદજીઅે પોતાની તથા પરાઈ સાતના બાઈઆનું સદા બહુ ઈછવા યત્રી, અને તેઆનું કુખ બરેજ સંકટ ટાળવાના ખરા દેવથી સખાવતનો દસત લખાવેઆ વીચેની નેકનામી જગતમાં આસકાર કરીને જે ફીરકામાં તેવણુ પેદા થયા, તેની રોરમતને અતી બુવદીઅે અહવાવી આપીઠે.

જેમ જેમ વખત વેલ્લો અપિઅે, તેમ તેમ વેપારના કામોને વીચેસ મદદ મેલવવાનો અિરદો રાખી ઈં સને ૧૮૧૮ થી વાહાણપટ્ટીની સફા જમશેદજી શેઠ ખીરાજવા લાગ્યા; અને જેમ બનેજ તેમ તેની સખેઆમાંની કુમેરો કરતા રહીને “યુડ રાકચેસ, (અે સરવેમાં પેલુ અને ઘણું બખતાવર મનાઅેલુ હતું) મેહરામગોર, બોમબે દેઆસતલ, આરનત, ફેરત ઉબીઅેમ, માર, અિણાનીમાં, અને લાણુરીક મલીને આઠ વાહાણોના મલિક ગણવા હતા, જે માહેમાં પેહલા ૫ તો ૪૫૦ થી ૧૨૫૦ ટણના બરત સુધી રહે, અફીણ તથા ખીજો વેપારજોગ માલ ઉપાડી રાખે તેહવાઅેના ખુદ મલિક પોતેજ હતા, અને છેલ્લી તરણુ કલીપરો ૨૫૦ થી ૩૫૦ ટન સુધીની ફક્ત અફીણનો જથ્થો સ્ત્રીન લઈ જઈને તાટથી નવદીનો ખજાણો લાવી આપવાના કામ સાર તેમના ઘણાજ જેરઆહ અુને ઈસ્ટ ઈન્ડીયા કંપની સાથેના પત્રીઆનાપણામે ફગતી હતી. વેપાર તેણાનો મોગેલો ફેલાઈ ગયાને લાંબે અેટલા વ્યારકયો છતાંપી દરસાજ ખીજા અેઆર અથવા પાત્ર મોટા વાહાણો નોલે માડવાની તેમને ગરજ પડતી હતી, અને પાછળથી વાહાણુ “અરલ આવ બાનકારસ” તથા “અરલ આવ કલેર” ખી આ સાહેબની નોંધરીમાં રૂરતા હતા; અને તે ઉપગત સ્ત્રીનના કોસતા તરફ અફીણના કામસાર ફરતી કેટલીક કલીપરો મધેની તેવણુનું કાષક લાગતું વલગતું જાણવામાં આવેલુઠે.

આ સાહેબના પરમાણુપણાની વરતાણુકનું બયાન જેમ જેમ ઈઆદ કરીઅે, તેમ કાઈજ નહોં પણ તેહમાંથી ખરી મોટાઈ પોતાની મેલ પરકાવી નીકલેઠે; અને કોઈખી કામ અેવણુનું હેવ નથી દેખાડ કે, તે વાખવાખીનો પમસઠ પમાડેઆ વનાઅે ફોફટમાં પસાર થયુ હોઅે, અે વીચેના કોઈ મેસુમાર મધેથી આ નામીસી બાખતાના જેલ દાખનાઅે જે નોંધી લેવા જોગ વીચારીઅે, તે માહેની અેકતો અેવણુ ગરે પેહલવેહવા શેઠ મેરવાનજી તખાકની મેહરબાની હેઠલ ચોડકસુધી સ્ત્રીન જતા આનતા હતા, તારે તેનાઅેખી

* એની અદર ચોડક સુધી શેઠ અેલજી ફરામજી કરાણીનો બાગ હતો, પણ પાછલથી પોતાનેજ હસાખે આ સાહેબે રાખેજ હતું.

નોં. લં.

પોતાના મશીનના મલિકની બહેનવાણી સાચી પોઠે નોંધ હશે; પણ જમાણાની ગીરેચીના કાંદામાંથી કોઈની છટકી ગયું નથી, તેમ બીરગસતે દહાડાનું ચકર તેમને માંથે ચોંટી બેઠાથી પાછો વખત ભરે ઘણા સંકટ બરેઓ યદ્યપિ પડ્યો તારે તે વેળા બેઠાતાવાએ જમશેદજી ચેકને સઘસી વાતે જે સુખ બખશેલું હતું, તે ઉપર કચીબી અમેમાંની રાખેઆવણા પોતાના મલિકનો પડેલો હાથ ખરી ઇમાંનદારીથી લેવાથી લઈને પેલ્યાં પીનાંમ તથા તેઆર પછે તાંહાંથી માધરા ચીન આતે પોતાના કાંમની આડત સોંકી મોકલેઆ હતા; અને તેણાંને એટલું તો માંન આપતા હતા કે, જેમ એક સુખાસતો પોતાના મલિકને લખે તે કરતાં વીશેસ તવાળથી જમશેદજી ચેક પોતાના આરાધી ચેકને કાગલ પત- રામા “મુરખી સાહેબ” કરી લખતા હતા; અને તેજ ચીતે પરવી હાલતમા આવેલા ચીબી પોતા ઉપર અદેરાંન મેલનારનાં કાંમ પછવાડે ખરી દીલથીથી ચેકુંક મુધી શેવા બજાવીને પરચમ નેડેલો તો નહોત, પણ પોતાનું પરીવાર સુખ ચેનથી સંસાર સુખથી રાખે તેટલો દઈવત પાછો હાથ કરી સુંબઈ આ- વેઆ હતા; જેના પરતાપથી આતે તેમના એકપુરા વીકરા પેસતનહાને અમણુ અમણુમા રહેલા સઘલા સાહેબો જોએછે. અને બીજું એકે પેરદુગીસ તાતના મગહસય સર રાજર ડું ફરીઆ નામના એક નાંમીઆ પેપારીએ આ નામવર ચેકનો પરચમ કાંઈક સંભાલ રાખેઓ હશે, તેનો રડો બદલો પોતાના ધણાજ પડતા વખતગા હઈઆની સુધી તો તેવણથી તે પાંચેઓ હતો; પણ મરણ પડેબી તેના ઊકસંચે મજબાંગ આતે એક માટા બંગલા અંદર વગર બાડ રહીને તેજ સખી નરની મુંજામાંથી જેમ પરવરેલી પાંચે, તેમ તેઓની ઇંદગી સુધી તેઓને બધુક મલવા વીચે આ હોંમતે બાહાદુર વરે એક ધા- પણ અલાહેધી કાહડી ગયાથી તેણાની પરોપકાર જીધીનુ પરમાણીકપણું ખરેજ પરકાસનું રહેયુંછે.

મરણ પડે દુરુજી ચેકસાજી ખરેજને. વ્યસતે રેલું ચાલુમ, પડેલો કે, તેવણ પરચમતો અતરે આલની સાં તલથીસસ માંજેકજીની પેડીમાં એક કારભારી તરીકે હતા; પણ કોકસંબોગથી તેનાનું ખરે મોતનું મલિકાના હકમાં વીરૂધ ઉતરેઆને લીધે, તાંહાંનો સંબંધ ઊઠાએલો આ સખી ચી- આએ જેવો જોઈએ, તેવોજ તેનાનો હાથ પડકીને પોતાની પસમાં ખેચી લીધો; અને ઘણા વરયો પેર સાથે રાખેઆથી તેનાની કોચેસનુ પડીણુ ને રડું નીવરેજ, તેની ઇઆદગારીમાં તેનાને બી પોતાની મલેખી પેડેડી આતે સાલે ૧૨૦૫ વૃષ્ટી એક પંતીઆલા તરીકે દાખલ કીધા હતા; અને તેજે હક તેનાની હઈઆની તુલીક આ ચીકીઆએ સખવી રાખેઓ હતો; એટલુંજ નહી પણ તેમના દુરજો વડીકને બી પોતાના હેએ તેવીજ મમતાથી પાલીએની પરખેઆન કરી મેલેલા માપુમ પડેછે; અને તેજ બીસાવનો ઘરેબો આ બેહુ સાકેબોનાં પરીવારમાં હજી તક અરસપરસ નંદાઈ રહેલો જણાયેછે.

“બેનાસએ પંચાલેત” નાંમનું જે સુખદારીનાં છપાએલું એક પ્રસન્ન .૫૦ ૧૨૧૨ ના સાલમા આ માહ પ્રસન્નની પડેલી કસમથી લખાઈને

પરતીધ થઈ હતું, તેની સત્તા પકડી જાણીએએકે ૧૧૯૨ ના સાબધી પારતીની પચાએતમા એક અધીકારી દાખલ પોતાનો સંબંધ જોડીને આપી અનજ્ઞમનની એવા મન પુરતી મીતે બળવવામા તેનાએ કાંઈજ કાએલી અથવા કશુર કીધી નોહતી; તો જો કે પેલીકા બોહોલા વેપાર વણજના જોખંમ બરેઆ કાનોમા રાત અને દીવગ રોકાઈ રહેતા, તેની તેમાધી કાઢજ નહીં પણ ગરીબ તોજાના બધા કાજે દયાને દુહડે ધરી પુગ્તો અવકાશ મેળવતા હતા; અને કોઈ ખી વાગ ખાનગી બેઠક ચાલી, અથવા જાહેરમા નાધણી મોટી અનજ્ઞમન બગતી તાહા પણ જાથુક ખીગજીને સરવેને એક સરખી રીતે વાજેખી ધનસાહ આપતા હતા; જ્યો કચી તેમના હંમ સારીકોને અમછી મદદ મલતી હતી, અને તેમા વલી ચેઠ અરચેદજી માણેકજી જોહવા અંચલ જોહનના ધુનધી અકાગર સાહેબ જે આ લેમશવની ધણા વરસ આગમજના લાથુ રહેલા હતા, તેનાની સાંતાથી ધણાક કામો રૂડી પેરે સારંજામખી પોહઅતા હતા; પણ જાગ્યો મંડળિતા બધાનમા કાઈક આચ પડતી જોવામા આવી તારે ચેઠ અરચેદજીએ તો જોકે ૧૨૦૫ થીજ પોતાનો ઓધો એકેદંમ છોડી દીધો હતો, પણ આ હાતમ ચેડીઆએ મન મોટું ગખીને પોતાની શુભ નેમમા કચી પાતીની બે પરવાહી રખાડીજ નહી; અને જરથી તેમને લાએકનાં ખીજ ચેડીઆઓખી હાએસેતે હાએસેતે અનગ થતા ગયા, અને ખીજઆમા વધારે ઓછી રખરખાવત ખી આનવા લાગી તારે તેની નાપસદગી બીઆમીને બીસ વરસ વુલીડ આધગ જોહનતનો કચવાઠ પકડી સાથે ૧૨૧૨ મા તેવનખી નીકલી ગએઆ; અને તે પહે પંચાએતમા બેસવાનુંજેપણ તેનાએ તદન બંધ કીધું, તોપણ ખાકી રહેવા નામનાં બે વણુ અકાગર સાહેબોને તે બીચે પોતાનો બીઆર કહી સબખાનેએકે, “જો કદાખી સારી આખર વાયા તથા ધનાવ જુધીના ધણાક અપક્ષપાત ચેડીઆઓ પંચાએતની મંડળીમા સામેલ - રહીને અગતવેલા” હાજર થવાની ઓકસ કજીયાત આપેતો, મોટી ખુનીથી હું પણ તેમા પાછો. “જોગે રજીસ; નહી તો હવેથી પંચાતમા કજુ બેસનાર નથી.” હાથો રૂડો અખીપરાએ કોઈના દીવમા અસર નહી થયાને લીચે, ગરીબ અનજ્ઞમને આ મુંબા બે માનવતા અકાગરને જોપણ ખચીત બોહી રીધા; તોપણ સદરહમતકે જમચેદજી ચેડના દીલચુરધને કે, એટલા કારણસર પોતાના મુખણને સીવટથી વવગી રહેઆ છતા, ધરમ ખાતાની જે પુંજ હતી તેની જલવણી મોટેતો પોતાની હજઆવીની છેલ્લી ઘડી મુધી કશીએ કસુર રખીતીજ નહી; એ બીચેનો એક જીવતો દાખલો એવણનીજ કલમ વટે લખાએલી ઉપરી કેતાખના ૧૪૦ મા સફા અદર સમાઈને જે સર થયોચ, તાહાથી જીતારી લખને વામનારી આલંમની હજુર ધરીએછે.

“મુંબઈ મધે જાગ્યોરાતીઓની વસતીને ૧૦૦) થી વધારે વરજો થાએઆં “હરે; અને એટલી લામખી સુદતમા ધણા એક મોટા કુટુંબ તથા જુરાત-“વાના સાહેબો યાઈ ગએઆએ કે તેહના ધણીઓના નામ આજ દનમુધી “આસકારાએ અને તે સાહેબો આપડી કોમને વાસતે ધણા એક સારા સારાં

"કાંમે કરી ગએઆએ તે કાંમે હાથ મોજુદએ તથા લજા રૂપીઆ ખીજે
 "મારગે ખરએઆએ. પણ કોઈ સાહેબની હેની નજર નહોં મોંહચી કે આપસ
 "ગરીબ તોલાને સારું કાંઈકે પુંજ આપડી કોમનાં લોકોમાંથીજ મેહનત લઈને
 "એખડી કરે કે પાછલ હરેક તેહવાં ચારાં કરેણુ સર કાંમ લાગે. એવા
 "હુરદરાજ અને લાંમબા અંદસાથી કોઈએ તેહવી નજર મોંહચાડી નહી અને
 "જે ધણીનાં હાથમે પંચાતનુ જુલખી આંમદ રક્તનુ નાંચું રહીજે તેની કોઈ
 "સાહેબે તલવીજ રાખી નહી કે શું ઉપજેઉ તથા કેટલા ખરચ થએએ અને
 "કેટલોકોના હાથમાં મેનીજ રહી તેની તલવીજ તથા ખજારદારી કોઈએ રાખી
 "નહી ને સરથે વાતે રૂપીઆ ખારેવાટ ચવા દીધા ને જેને તાંહાં હતા તેગેજ
 "તાંહાં પંચાતના રૂપીઆ રહી ગયા તે વીચેની કોઈને આજની ધડી મુધી
 "અખરખી નથી જો તે પુંજ શું હતી ને તેની પાથે શું રહી ગએજ. એવી
 "મેદાનીને આપસ જરથોસતીએએ મુધારી નહી તેથી હરેક સાસ વખત ઉપર
 "ધરંમ ખાતે આપવાની કોઈ સાહેબની ઇમેદ થએ પણ તે તરત હડી જએ
 "ને ધારે જો જેને આપીશું તો તે ખાઈ જએ તેહકું સમજીને ધરંમ ખાતે
 "આપવાની કોઈની મરજી થએ નહી. અને વખત ઉપર પંચાએતના ધરંમ
 "ખાતામાંથી કાંઈકે અરચવાને જોઈએ તો પછસા વગર બેસી રહે ને એક
 "ખીજનું મોહકું જએ અને કદી કોઈની ધરંમ ખાતે આપવાની મરજી થા-
 "એતો તે ધણી તનદેશસલી પઠાવીને તે નાંચું પોતાની પાથે અનાંમત રાજે
 "ને તે સાહેબ પંચાત વાઘાને કેહેજે તમે રથીટ આપીને મેથો આપવાને હાજર
 "છેજ-તો તેને કોઈ રથીટ આપે નહોં કે રજોને બંધાંતમે આવશું એવા પેલા
 "પેલા વીચાર કરીને વાતને પડવી શુકે પણ આએ એક વાત શુકરર ખરીએ
 "જો જો ધણીને તાંહાં એ ધરંમ ખાતાનો પધયો તેના પોતાનાં ખરચમે
 "આવએએ. તેનુ પેર સલાંમત રહેજ નથી અને એ ધરંમનો પધયો રાખવા
 "ધણી નેહમતએ કાંમેજો પાછલથી હેવી રીતે મરેજા જોલખા આવજેઉ. તે
 "ઉપરથી વાડીઆજી જેક હોરમજીજી ખમનજી પાથે પંચાતની કાંઈકે મેનીજ
 "સંવત ૧૮૬૮ (૫૦ ૧૧૮૧) ના સાલથી હવી તે ફકત લગનસરનો લવાજમે
 "આવતો હતો તેખી પંચાતના તે વખતનાં અંધેઆરનાં ખાતાં પીતાં વધે તે
 "વરસ દાહડ તે અંધેઆરની નજરમાં આવે તેઠલાં નાંણાં તાંહાં ભરે અને
 "એ વતરગે એવનને તાંહાં પોતાની આગલી ધણીઆંની ખાઈ મેહરખાઈનાં
 "પોતાનાં તથા બાઈ વાડીઆજી રતનજી ખમનજીનાં ઉઠીઆંનામે તનદેશ-
 "સની પઠાવીને તે નાંણાં પોતાની પાથે રાખલાં હતાં તે બામે પંચાતનાં સાહે-
 "બોને વાડીઆજી હોરમજીજીએ એક ચીડી લખી જો હવેથી એ પંચાતના
 "રૂપીઆ મહિરે રાખવા નથી તારે એ બામે એવણુનાં પેર મધે તા ૨૮ મી
 "નવેમખર સને ૧૮૨૩ ને દને પંચાતનાં મેમજરા મધીને ડરાવ કીધો જો એ
 "રૂપીઆ તથા ખીજા બાહેર લોકો પાથે અનાંમત પડલાએ તે રૂપીઆની
 "રથીટ લીધા થેવાએ તે લોકો કોઈને આપતા નથી વાસતે તેનો ચોક્કસ પેડાવ
 "મેડવીને પંચાતની પુંજ રાખવા સારું તરમટી જણુ ૪) મધે વાડીઆજી હોર-

“મનજી બમનજી, શેઠ ફરાંમજી કાવરાજી, વાડીઆજી નવરોજી જમશેદજી
 “તથા શેઠ જમશેદજી જીજીબાઈને ચુકરર કીધા તે મધે શેઠ ફરાંમજી કાવ-
 “સજીને ખબરનચી થેડવેઆ તે એવી સરતથી કે હુધરાતનાં જે તાંણાં વધુલ
 “યાએ અને રૂપીઆ એક હજારની રકમ બંધ બેથે તે એજ કારનસર થેડ-
 “વલા આડતીઆ મીં રીમીંગટન કરાફરડની કું ને તાંણાં ખરસીની પંચાએ-
 “તને નાંમનું ઉપર જણાવેલા ચાર તરસડીઓ હસતક જે ખાતું પડેજમ તાંણાં
 “બરીને જમે કરાવે.”

આવી રીતનો પકો બંદોબસત આ માહુ ધરમી શેઠ જમશેદજીની ઉદાર
 દેશીસથી નકી વધાવી વાડીઆજી સાહેબ હોરમજી બમનજી પાથે
 પંચાતની પુંજીમાં એખીઠા યાઈ રહેલા રૂ ૧૫,૮૬૩૧૬૧ દોકડા, તથા સરકારી
 ટકા ૫ ના વીઆજની નોટ રૂ ૨૦૦૦ ની મલી કુલ રૂ ૧૭,૮૬૩૧૬૧ દોકડા
 ઉપરાંત વાડીઆજી સાહેબ નવરોજી જમશેદજી પાથેથી તેમના બાવા જમ-
 શેદજી બમનજીના ઉમણામાં બરાએલા રૂ ૨૦૦૦ હતા, તે પણ તેના વીઆજ
 શીકે એખઠા યાએલા રૂ ૨,૧૯૮૧૧ મલી જીમલે રૂ ૨૦,૦૬૨૧૬૧ રેસ લખને
 તે મોઢી રૂ ૨૦૦૦ ની નોટ પંચાએતમાં અણાંમત રાખીને રોકડા રૂ ૧૮,૦૬૨૧૬૧
 રેસ તાં ૩ જી ડીજેમબર ૧૮૨૩ ઈસવીએ પકો બંદોબસતથી તે વખતની
 મીં રીમીંગટન કરાફરડની કુપનીને તાંણાં વીઆજે ચુકેઆ; અને તે પછે
 સર અવસરે જરથોરાવી અનજીમનનાં સધલે વાંચેના સાહેબો પાથેથી બરાવવાની
 રૂડી મેહનતખી એજ સાહેબે આગેવાંના યાદને લએઆ કીધી તો, તેના
 પરતાપથી ગએઆં સંવત ૧૯૨૮* નાં આયો વડી ૦)) સુધી ૪૯ વરસના
 અરસામા ઉપજ નીપજ થતાં પગંત ખાતે પંચાએતની પુંજી રૂ ૫,૯૬,૯૬૮૧૬૧
 દોકડાની, અને તેમનાજ હસતકમાં એજ કોમના જીદા જીદા સાહેબો તરફથી
 ધરમના ૪૪ ખાતાંઓ જે તાર પછે ચાલુ થયાં, તેની ચાપણુ રૂ ૬,૯૬,૯૨૦૨૧
 દોકડા મલીને કુલ રૂ ૧૨,૯૩,૮૮૮-૧૪ આનાનો એક યાદસાહી ખબાંજો
 ખાહેર પડ્યા છેના હીસાબ ઉપરથી માંહુમ પડેજ; અને આપણુ તેને મોટી
 ગરૂથી જોઈ સખીએજે.

સુરતમાં વસનારા જરથોરાવીઓના દોખમાંએને વાસતે, જમીનનો એક
 મોટો કકડો તેમની પંચાએત તરફથી માંગેઆ મુજબ લીધીના રાહનશાહ
 અકબર જે મુક્ત ખખસીધ કીધો હતો, તે ઉપરાંત તારપછે તેનેજ લગવી
 આસપાસની કેટલાંક વીંધા ખીજ ફાલગુ જમીન મુજલાઈ રાજમાં દર સાલે
 રૂ. ૧૧૦ લખેનુ દેણું આપવાની સરત કરીને પાછલથી મેલવી લીધેથી માંહુમ
 પડીએ. તે કરાર માફકનો કર જેકે તાંણાંની પંચાએત વાચાએ ધણી મુદત
 સુધી બરતા રહેઆ; પણ તે તરફ વરાનાસએની પાછથી હાલત જોતાં કદાપી

* જરથોરાવી તોલાના ધરમ ખાતાંની પુંજીનો હસાબ તેઓના દર સાલે બદ-
 લતા પત્રદેજરદી સનેથી ચાલુ રહેયેતો, તેથી કરી તેમાં બરાતી રકમે, જે તેઓના
 રોજ માહુ સાથે તાલુકો રાખવી જમે યાએચ, તેનો મુકાબલો મલતો આવે; અને
 ખીજું એક એ અચીલ કોમનાં કેટલાક સાહેબો પોતાની તારીખોને હવડાં ફરાંમેસ
 રાખતા દેખાએચ, તે પણ તેઓની ઈઆદીમાં સદા સમાએલી જણાએ. નોંલો

એવું થાઈ પડે કે, હવે પછે તેઓ હરાતકની પુછમથી એ દણાને ભાળે કદાપી ઉપાડી નહીં સખાએ તારે મોઢી મુસકેલ નડે; મટે તે ઉપર આ સખી શેડીઆએ લક્ષ આપીને આપણી મયાણુ અંમરેજ સરકાર, જેઓ તાંહાંની હકુમતના હવડાં ખુદ માલેકોએ, તેઓ પાચેથી આઠલાં દણાની માંફી કરાવી લેવાની જે અરજી ૫૦ ૧૨૨૭ ના સાલમાં ચુભરી હતી, તેને ચુંબધની નામવર સરકારે આ સખીવજીદ ઊંમરાવની ખેલધ સખાવત ઉપર નજર પુગાડીને તે જમીન ઉપરનું દેહું અંદરકાલ સુધી માંફ કરવા રાંબંધી ફરમાંન સુરત ખાતે બખી મોકલવિજે, આ સાહેબના આસરથી એક અપરંપાર સખાવત એવીતો ઉતમ થાઈય કે, પરદેસમાં રહેનારા પોતાના હંમદીનેતી આવતી હાલતનેખી તેનાએ આગમમથીજ સંભાલી લેવાની દયા દેખાડી.

ઈનસાંજીની કંઠાપીચિત સાચવવાનાં રૂડાં સાંધણે આ માહપુરે જેમ કરી દીધાં, તેમજ વગર વાચાનાં અસકત પશુ પરાંણીઓનું પાલણખી જમુક થાએ તેવા ખરા હેતુથી, ચુંબધમાં તથા તેને બમતાં ખીલાં દેરાવરે ખાતે પાંજરાપોલો હખી કરવા સારું પોતાના ઘણાજ હેતુ ખીતર મરહુમ ચેક મોતીસાહની સંગાથે યકી ગોઠવણ બંધ બેસાડીને હીંકુ માહજનેને તેહવાં ચુબ કાંમમાં સાંમેલ કરીલાંધી; અને તે બાબદને સમયો વહીવટ (પોતા પાચે વેપાર વણજનું બેહિહું કાંમ હેવા છતાં) રાંવત ૧૮૬૧ થી સર કરીને ૧૯ વરસ વેર ખંતી પછે પોતે અલાવેઆ પછે, સંવત ૧૯૦૬ ના સાલની આખરીએ જરે તે ખાતું છોડીને પોતાનીજ દખરેખ હજીર ઉપલી માહજનને શેડીઆ, તારે તેની ઉપજવેલી આવકમથી મોકલે હાથે ખરચ ખુટન કરતાં બાકી સવાઆર લાખ રૂપીઆને સુમરિની રોકડ પુંછ ઉપરાંત માહજનના હુકરાતથી અસલમાં ખરીદી લીધેલી મીલકતોને તેમાં સારી ઉપજ થાએ હેવા વધારે લાચુ પાડીને તેઓના સવાધીનમાં સંધું શેડી આપીજી; જેથી કરી તે ઉપીઆગી ખાતુંખી આજતી ઘડી સુધી આ સાહેબની સખાવત બરેલી કોચિસને આશી-રવાદ દેતું આખાદ હાલતમાં હઈઆલી બોગવતું આણુ રહેલુંએ.

આ માંન પાંમેલાં માહ પુરસને જરે વેહલવેહલો "નાઈ/હુદ" નો ખેતાખ હેતાવત થયો, તારે તેની ખુસાલીમાં પોતાને ખારા ખજાનેથી તરણુ લાખ રૂપીઆ રોકડ તથા બેંગાલ બેંકના ષેર ૧૫ મરીખ જરથેસતી ઓની મદદને મટે આ કુખખંજન સાહેબે સખાવત તરીકે જે અલાહિયા કાહેઆ હતા; અને તેમાં એજ બેંકના શેર ૫ લેખના નેકખખત માહરદાર શેડાંજી આવાંબાઈએ, તથા ૩૫ શેર પારથી પંચાએતની પુંછ મહેલા તેના વહીવટદારએ જે હુંબરેઆ, તે મલીને એક માહખારત થાપણને રૂડી વરત-ણકથી અંદરકાલમુધી નીબાવી રાખવાની સુખ મતલબ વીચરિને પોતાનીજ હઈઆલીમા તે વખતની નામદાર હરેટ ઈડીઆ કુંપની સરકારનાં આસરા તલે શેડી; પણ તેનો વહીવટ અલાવવા યકી પંચાતના અકાબરોનીજ નેમણુક થેડવી આપીને તે ઉપર સરનંસીનપણુનો હક હઈઆલી ગુલીક પોતે જલવેઆ હતા. એ બાબેનો સતા બરેઆ એક લેખ રાજ ૧૫ જો માહ ૪ થો ચેહતસાહી રાણે

૧૨૧૮ થી ને મુકાબલે ૬૦ સને ૧૮૪૬ ના જાનિવારીની ૯ મી તારીખનો કરાવી લીધેલો. તે કરારનામામાં હેવી કબજાત બાહલ રહીય કે, અનામત રૂપીઆ તરણ લાખનુ નામદાર સરકાર દર રાણે સેકંડે ટકા ૬ લેખેનુ વીઆલ જાયુક આપે, તે, અને બેંગાલ બેંકનાં કુલે સેરે થપ ના નફાની જે વેહમણી મલે તેની એકંદર આચ્છેપત મધેથી જરૂરીઆત જોગના યાતો ખરચ બાદ જતે બાકી વધારાને દર વરસ હેઠલ જણાવેલાં જરૂયાતીઆના કારણમા વાપરવા માટે ૪૦૦ હીસામા વેહમણી આપવાનો અખતીઆર વહીવટદારને થોડેઆછે.

કહેઆ કારણમાં ખરચવા.	મુંબઈ ખાતે.	ઉદયપલ ખાતે.	નોસારી ખાતે.	સુરત ખાતે.	ભરૂચ ખાતે.	કુલ હીસા.
૭ થીતે ૧૪ વરસ મુધીની છોકરીઆ તથા છોકરઆને વીદઆની કેળવણી આપવા તથા અને તો તે ઉપરાત એક ટેકાણે રાખીને તેઆની પરવરેશી કરવા માટે	૧૮૦	૨૦	૧૦	૩૫	૫	૨૫૦
કંગાલ તથા મુકલેસ જેઆ બુઢાપાધી, અંધાપાધી, બદનની ખીજી આપણ થી અથવા મગજ ફરી ગયાના સખ બધી જેઆ ગુજરાણ ચલાવાને અ-રાકત હાએ તેઆને એકાંત મકાંનમાં રાખીને પરવરેશી કરવી, અથવા હ-લકા જેવા પમાશ આપવા સાર્ ..	૨૦	૧૦	૧૦	૩૦	૮	૭૮
ગરીબ છોકરીઆને પરણાવવા ઉપર દર એકને માટે રૂ ૧૦૦ મુધી ખરચવા...	૨૦	૭	૭	૧૦	૪	૪૮
નાવારેસ મરણ થામે તેઆ જણ એકના મિહિત ખરચમાં રૂ ૨૫ લેવા	૧૦	૩	૩	૫	૩	૨૪
દરએક ટેકાણે વાપરવાના એકંદર હીસા.	૨૩૦	૪૦	૩૦	૮૦	૨૦	૪૦૦

આ મરહુમ નામદાર બારેનેટ સાહેબની સખાવતનાં ઉપલાં ધરમ ખાતાંની સ્થાપનાને જ સદી પસાર થઈય તેઠલા અરસામા અસલ પૂંછની ઉપજમાંથી ખરચ કીધા છતાં કારણાર મુંડલીની દાદપણ બરેલી દખરેઅથી તે થાપણમાં એટલોતો મુખલક વધારે થાયો કે, તેનેજ આસરે કોઠમાહિલા આ મરહુમનાં મહેલની ઉતર બાજુએ જરૂયાતીના છોકરાંઆને ગુજરાતી તથા અંગરેજી શીખાડવાની સ્કુલ માટે તરણ મજલાની ગંજવર અને મુંદર હવેલી બંધાધને જે વપરાતી થઈય, તે ઉપર (છપાધને બાહર પડેલા હસાળ મુજબ) ખાલી જગેઆની ખરીદી માટે અપાએલા રૂ ૬૪,૪૪૪)૬-૩ પધ, તથા મકાંન બાધનાર મકતેદારને તા ૩૦ મી જુન ૧૮૭૩ મુધીના અર-

સામાં ખેરણ ખેરણે આપેલા બધા રૂપીઆ ૨૧૧,૨૩૧)૫-૮ ૫૪ મહીને જુમલે રૂ ૩૦૫,૧૩૫)૧૪-૧૧ ૫૪ તેા ખરચાઈ ચુકા, અને જીજીને હસાવે હવે પછે બહેર થવાથી એ માહબારત મકાન ધારેઆમેલે સવા તરણ લાખ રૂપીઆને સુમારેની ક્રીમતનુ ચોક્કસ કહેવાયે; અને આ સકરમી શીકલના સરીમંત સાહેબની સખાવતનું કુહળું થડ (ઈઆને અસલ થાપણ) તેા જોહીને તેહવીજ આજાદ હાવતમાં ઉપજ આપું સચવાએકું રહેયે.

* ઉપની રાણકદાર એમારતના બાંધકાંમતી સરઆવમા કાચેલા પરમા-
ણી બહેર કીરીઆ જે થવી જોઈએ, તેની કીરતી આપણા માનવંતા માણ બવરનર નામદાર ધો રાઈત હાંનરેખલ સર શીગેર ફીટઝરલડના બાચેગને ચોંટી હતી; મટે. તે હકૂમતના એસવાએ દબદબા બરેલી સબાવી હજુર કેલવણી ખાતાંની એવા આ રીતે સંપુરણ બજાવી હતી કે, કાચની એક ખરતી અંદર મરહુમ સર જમશેદજીની સવરૂપી તસવીર, તથા તેના દરસ-
ણનો નકશો, રકુલ થાપણા સંબંધી ઉપજવેલી ટુક તવારીખ, ટાંધમસ આવ ઈડીઆમાંથી નીકલેલું ઈં સને ૧૮૭૧ નુ નાહાંનુ અંગરેજી કેલેનદર, ૫૦ ૧૨૪૦ ના સાલનુ પારસી કેલેનદર, જુજરાતી પંચાંગ, મુંબઈ ગેઝટ, ટાંધમસ આવ ઈડીઆ, જાગે જમશેદ તથા રામાઆર વીગેરેના અંગરેજી તથા જુજરાતી વરત-
માન પત્રે, ઉપરાંત શીકાઓમા ચોનાનો એક સાવરન, રૂપાં નાણામા એકેક રૂપીએ, અધેલી, પાવની તથા મેઆંની; અને તરાંગાના ખુરદમા એકેક ઠણુ, રોહાડીજી અને અરધીઃ એકથું બરીને તે ખરણીને પાવાની નીચેના એક ખાડામા ઉતા-
રીને તે ઉપર જુજરાતી, અંગરેજી તથા પેહલવીમા કોતરેલી તખ્તીવારો જે ૫૫૨ ગોઠવેલાં, તેની વીગત હેલ જોવાથી માણુમ પડયે.

પાકે દાદાર હોરમજદની મદદથી

નામદાર

સર જમશેદજી જીજીભાઈએ પારસીઓને વાસતે કરેલી

સખાવતના ધરમ ખાતાંની

ઈમારતના મુખીઅ ખુણાનો આ પદ્યર

રોજ ૩ જો માહ ૬ ડો ચેહનસાહી તથા માહ ૭ મો ૬૬મી

રાસે ૧૨૪૦ ઈઆજદેજરદી,

તારીખ ૨૧ મી ફેબરવારી ૧૮૭૧ ને ધીને

મુંબઈના નામદાર ગવરનર સાહેબ

સર ઉલીએમ રાખરટ સીગેર વીસી ફીટઝરલડ. જી. શી. એસ. આઈ.

બાહાદુરે પોતાને હાથે મેસાડ્યો.

બાપગસાહી નર, જે પાલે દુઃખી દુઃખીઆરાં,

આપે અજ ને કેળવણી, તે કરે તેમને મુખીઆરા.

નામદાર ગવરનરે રૂપાંતરી થાપી તથા રૂપાંતરી મઢેલું હાથીદાંતનું સાંધન અને ઓલંબો હાલના નેકબખત ખારિનેટ સર જમશેદજીના હાથમાંથી લઈને યુનો પાંચરી તથા તે ઉપર તખ્તી કાતરેલો પથ્થર તેની બેઠક પર ગોઠવેલા પછે ઓલંબો તથા સાંધન લગાડી તથા રૂપાંતરી મઢેલી હાથીદાંતની હથોડી વટે તેને થોડેઝા તારપછે તે પથ્થરને દરિયાસત મેલેલા વીથેની વધામણી હાજર રહેલી મીનલસને જે કહી સંભલાવી તેજ વખતે તેની મુખારકબાદીમા ખુસાહલીના સરેદાર સરવે તરફથી નીકસેલા, અને પાંચો પુરવાનું યુબ ગ્રહરત સંમપુરણુ રીતે પસાર થયું.

કેલવણી ખાતાંના આ માહબારત મકાંણનું ખાંધકાંમ જે વખતે થયું તે બાકી રહેલું હતું, તે ટાંકણે હિંદુસતાનની હકુમતનો નામદાર સરમુખો ખારણુ નારાયણજી જે આપણી બેટ માટે અતરે પધારેલો હતો, તેને પછોતે હાથે પાસમહુરત કરાવાની નેક ધારણા રાખીને એ ખાતાંના પરમુખ ધી હાંનરેખલ સર જમશેદજી જીજીબાઈ ખારિનેટ સી. એસ. આઈએ, જે ઇલા નામદાર વાઈસરાએને જણાવી હતી, તે જોટા હરખથી કબુલ કરીને રાજ ૧ લો માહ ૩ જે શેહનસાહી સાલે ૧૨૪૨ ૫૦ ની સહવારે પોતાની સાથે આપણા ગવરનર સર ફ્રીડીપ ઓગલુસ, મેજર જનરલ નારમણ, લારડ દેનોગમેર, હાનરેખલ મી૦ ટકર, ડાકતર જાંણુ બીલસન, મી૦ લી વારનર તથા ઐડીકાગેને લઈ ખીરાજેલા હતા; અને ઉપર જણાવેલા પરમુખની સાથે સ્કુલ ખાતાંની મંડલીના માનવંતા અકાખરે તથા ખીજ કેટલાક દેશી શેરીઆઓની તાંહાં હાજર રહેલા હતા; જેઓની હજુરમા પરીફેસર ખરજીએ આ કેલવણી ખાતાંની ઉત્પત્તીનો હમ્મવાલ જે વાંચી સંમલાવેલો, તે ઉપરથી જણાઈ આવેલો કે, આ સખાવતની સાહિત્યથી મુંબઈમાં તરણુ અને દેસાવરેમા ૮ મહીને ૧૧ સ્કુલો મધે ૧૪૩૦ છોકરાઓ, અને બેટુટકાંણેની તરલીજ ખીજ ૧૧ સ્કુલોમાં ૧૨૮૦ છોકરીઓ મલી કુલે ૨૭૧૦ જરતોસતી છોકરાઓ કેલવણી પામિછે; જેમા ૧૧૦૦ જણા મુંબઈમાં અને ૧૧૧૦ જણાઓ દેસાવરે ખાતે કેલવામાં આવેછે; અને તે ઉપરાંત ખીજું ખુશી ઉપજવા જોગ એમખી કહી સંમલાવેલું હતું કે, એજ કેલવણી ખાતાં મધેથી અગાઉ થણાક નીસાલીઆઓ માહવરદા થાકતે જે બાહર પડેલાં, તેઓ આખરથી પોતાનું પોસન પણ કરી સખેછે; અને તે માર્હલા કેટલોડો તો માનવંતા ઓહધાઓ ઉપરખી ખીરાજે. આની ઉપીયોગી બાબતનું વરણુન વીસતારીને કહેલા પછે, આ નવાં મકાંણને હંધાડતી વેલા નામદાર વાઈસરાએ પોતાની અતીઅંત ખુશી જણાવીને માન સહીત રૂખસત લીધી હતી. આ મકાંન સંધર્ણ સમપુરણુ હાલતમા તઈઆર થાઈ ચુકેલા પછે રાજ ૧૪ મો માહ ૫ મો શેહનસાહી સાલે ૧૨૪૨ ૫૦ ને

* આ ગરહસય માફરી છોડી ગયા પછે તેમનો ખાલી પડેલો પરીનશીખલનો માનવંતો ઓહધો મી૦ ડાસાબાઈ નસરવાનજી વાડીઆને ઈ૦ સને ૧૮૭૩ ના દીનેમખરની ૧ લી તારીખથી ૬૨ માથે રૂ ૩૦૦ ને પગાર મેલેલો. ના૦ ઇ૦

મુકાબલે તા. ૧ સી ફેબ્રુઆરી ૧૮૭૩ ઈસવીથી નીસાલીઆમ્મોની કેલવ-
ણીના ઉપીયોગ માટે ને વાજરતું થાણું, તેની કેસિમિત નીચલા ફકરાથી
જાણાઈ આવશે.

સ્કુલવાલી નવી હવેલી જમીનની સખાટીથી તે છેક મોળ મુધી ૮૦
કુટની જમ્યાઈએ ને ઉમેલીછે, તેણે લંબાઈમા કુટ ૧૦૨, અને પોહલાઈમા
આગલી તરફથી કુટ ૮૬ તથા પાછલી તરફથી કુટ ૪૨ ની જગેઆ બાંધકાંમતમા
લપેટાવી લઈ બધી જમીનને ૧૬૬૦ ચોરસવારના બીરાતારમા ઘેરી રાખીછે
(તેમા આમારતે શેકેલી ૧૩૨૨, તથા ગલી અને ચોકની ખાલી જગેઆ ૩૭૫
જાંણવી;) અને તે અમલાની અંદર નેટલાં મકાંછો જુદા જુદા બાગોમા
વેહુએઆંચ, તેની તરફીલ હેકલની પીગત મુજબ જાણાઈ આવેછે.

કોમિતલીએ—રસતા આગલ ઉબાં કીધેલાં આંરકાંમોની ૧૨ કુટને છેટે આવેલી
સીડીડીધરથી અહીં જતાં આગલી તરફ વચોવચમા એક કોસાદ
ચોપાલો, અને તેની બેહુ બાજુએ એકેક ચોપાડા દેખાએછે. વચલા
જૂનમા દક્ષીણ દરાએ ને ટાકમા મરહુમ સર નમચેદછનું શોબાર્થનું
બાહવરું બેસાડેજેચ, તાંહાંથી તે માહપુરસના દરસન લઈને માલા-
ધર અહડવાનો દાદર, અને બાકીની સલગ ચાલ રાખેલીછે. પા-
છલા ખનમા પેસતાં ડાહવી બોરડુએ બે ચોવડા બનાવીને, તેની
પડએ તેટલીજ જગેઆ કસરતરાળા માટે કાહડેલી દેહવાએછે,
અને તેની સનમુખ આવેલી (જમની તરફ) ખાલી જગેઆ રમ-
તને વાસતે ("પલે ઝાંજડ" તરીકે) ચેલાહેધી રાખીછે.

પેહલા તથા ખીજા માલા ઉપર આગલી તરફ તરણ, તથા પાછલી તરફ ચાર
મલી દરેક કેકાંજી સાત સાત ચોવડાએ કીધાછે.

તરીને માલે—આગલી તરફ સલગ લેવાણખાનું રાખીને, પાછલીગમ પાંચ
ચોવડાએ બનાવેલા, હવડાંતે ધરમ ખાતાંના મેતા મુલ્સદીએના
વપરાસમા આવેછે; પણ તેની મુલ મતલબ હેવી માલુમ પડીચ
કે, શીખનારાં છોકરાંએની રાંખીઆમા વખત જતે હાલ કરતાં
બીશસ વધારે થાએ તારે તેએની સગવડ સાચવવાને સવલ પડે.

આગલી તરફના ગોટા દાદરા ઉપરાંત છેક કોમિતલીએથી તે તરણ મજલાએ
મુધી પાછલા બાગના ચોવડાએની વચોવચ એકેકો દાદરા, અને
સરવેધી છેડેના બાગપરખી તેટલાજ દાદરા ને ચેલવામા આવેલાછે,
તે અંટલા માટે કે રોકડેલાંધ છોકરાંએને સ્કુલમા આવતી, તથા
તાંહાંથી છુટી લઈને ઘેરે જતી વખતે અહડવા ઉતરવાની અડચણ

* એનો દાખલો હવડાંથીજ એવો દેખાયેછે કે, દરેક કેકાંજીના ચોવડાએ
બરાવાને લીધે તેવા વરગોના છોકરાંએને વાસતે કોમિતલીએથી તે જે માલ મુધી-
ની ચાલે અંદર એકેક પરદો કરી લઈ તાંહાં તેએને બેસાડેઆંછે. ના. સ.

નહીં પડતાં છેકરચ્છો તથા છેકરીચ્છો બેલામિત ધધને ચ્છે પીળ સાથે મેલાપ કરી સખેજ નહીં. અને બાંધકામનો દેખાવ ઘેવા-વવાની મતલબથી દરેક મળતે આગલી તરફ મોટી, અને પાછલી તરફ નાપલી ગેઆનરીચ્છો પણ કાઢીછે, કે નેથી કરી હવા તથા ઉત્તમનો સરખો લાભ સરવેને મલતો રેહ.

હાથી રીતના જુદા જુદા ખનો ને બનાવેઆમ, તેમાં બાંચેતલીચ્છે યુજરાતી શીખનાર છેકરચ્છોના બધા વરગો જેમ ગોઠવેલાછે, તેમજ પેહનો આખો માત્ર બધી છેકરીચ્છોના વરગો વાસતે રાખીને ખીજ માલાપર અંગ-રેજી અમેઆસવાલાચ્છોના વરગોના સમાસ કીધેલા જણાચ્છે. ઉપથી તરવી-બધી સેકડા બંધ છેકરચ્છોના સમાસ જેમ સગવડ સાથે સમવાયેમ, તેમ તેઓની કુદરતી હાલતોખી પુરી પાડવા સારું છેક બાંચેતલીચ્છેથી તે તરણ માત્રો તુલીક પાચેખાના, તથા તેઓનીજ પડખેના દરેક ચ્ચારડામાં મોટી પણ બનાવેલીછે; અને તેથી કરી કોઈ રીતની અડચણ નેવા તથા જાંણવામાં આવતીજ નથી. આ સખી સાહેબની સખાવતથી તર્જ્યાર ધધને બપકામાં ઉમેલાં ધરમ ખાતાંના માહબારત પણ અલી રાનકદાર, અને મજબુતાઈમાં સંપુરણ બાંધતીના મકાંતનો નકસો બનાવનાર મીન દીનસાહ દોરાબજી બતુ-સાહ, અને તે ઉપરથી રક્ષીઆંમણી હવેલી બાંધી આપીને પોતાના ક્રીસખમાં ફતેહ મેલવનાર મીસતરીચ્છો નામે જીવનજી જાંમાસપજી, તથા દોરાબજી દોરાબજીની કામેલીચ્છેત ને પરખાઈ આવીચ, તેની નોખખી મોઠાં માનથી હોંઆં લધચ્છે.

ખરી દીલસોજથી જંગરમાં રખેલી ખાચેસ યુજખનુ આ અતીધણું શુભ કાંમ, જરથી સરખચ્ચ; તારથી તેજ ધોરણ ઉપર ઉસતવાર રહીને આજની ધડી સુધી ધાપણનાં સંભાલ સાથે જેમ સમવાઈ ચાલેછે, તેમજ પારશીની પંચાચ્છેતના હસતકમાં રહેલી ખીજી પુંજનાં વહીવટ સંબંધીના બંદા-ખસત પણ ચ્છેજ સાહેબે પોતાની સાથેનાં ખીજ અકાખરેનાં અનુમતથી પુખત પાચે ને કરી આપેચ્છે, તેખી તેજ રીતે હવડાંની મુઆફેક જે ચાલેઆ કરચે તો ધનસાચ્ચા જરયોસતી અંનજીમનની હવે પછેથી વધતી જતી પુંજને કચોચે ધોકો લાગનાર નથી; મટિ ચ્ચે બાનેનાં સધલાં રડાં વાના નેક નામદાર, અને માંહધરમી દાતાર, મરહુમ સર જંગશેદજીનીજ અતીધણી દીલશેજી ખરેલી કોચેસનાં ખચીત વીચારીને તે પાકબદના અચો રવાણુ ઉપર હજારે દરેક અને લાખો ચેપારા દરપે પોંહચાડવાની અંનજીમનનાં મોઠાથી તે નાધલા સુધીના સરવે સાહેબોને સજવર બલકે ફરજછે; અને તેવીજ શોકર યુજરી તેમની પછે યાદ મચ્ચેલા ચ્ચે કાંમના મદદગાર સાહેબો વીચેખી આહતી વેલા હાલના આગેવાંજો ઉપરાંત, હવે પછે યનારચ્છોને વાસતેખી ચ્ચે કાંમની મદદ-ગારી સંબંધી નેક હેદાયતની બખચેસ તે પરમકુરપાણુ પરમેસવરની દરધાહથી માંગવી યોગીઅછે.

આ નાંમવર ઉમરાવ થોડાક પગબર યથા પછે પરચમતો બહિરકોટ

“અખદુલ રહેમાન સ્કોટ” નામનાં મોહલામાં રહેતા હતાકે જ્યાં ધણી મુદત ગુજારેઆ પછે કોઠ મધે “હરંખી રે” આગલ ચોલવારની ગલી પાથે દખણ બાજુએ મરહુમ ચેક નવરોજજી કાવસજી નારીએલવાલાની (દારી બરજોરવાની અસલી) મોઢી હવેલી વેચાવી લઈને તે જગો ઉપર નવે પાએધી બાંધેલા સુંદર મેહલ મધે સાલે ૧૨૦૩ થી પોતાના પરીવાર સહીત આવી પથેઆ હતા; તે વાતને હવડાં લગભગ ૪૦ વરસ થયાં.

ધરમખાતે ગરીબ લોકોને સખાવત કરવાની આજતો આ દવાલુ ઘીલનાં દાતાર શેરીઆમાં અસલધીજ રેવાજ પંખિલી હતી; તો જોકે તે વેલા તેવંન પાથે મોટો દરબીઅ નોહતો; તો પણ તેની વડીએ ચોખી રહેવા કરતાં હાથમા જેખી આવડું તેમાંથી, મોડાકે બાગ બોદાનાં નામ ઉપર ગરીબોને બેશત સાઈ અરચતા હતા; તે એટલે તુલીકે કે જાહેરકોટથી જારે પગે આલીને દર-શેજ કોઠમાં આવતા તારે મેઘાંન મધે હારેકતાર જોલા મીસકીનેતિ તે વખતની શુંજાએસ મુજબ એકેકે અરધીનું દાંત બખસતા હતા; તે વીચે હેવું જાણવાગા આવેજાંએકે, હીંઆંથીજ તેમની સખાવતે સરઆત કીવેલી હતી; અને તારથીજ એક સાધરણ રીતે બાટલીવાળા ચેકને નાંખે તે લોકોમાં તેવનની ખીઠાંનતખી થાએલી આજની ઘડી સુધી એક સનદ તરીકે છાપે મારી રહેલીછે; તો જોકે ખારિનેટને નાંખીએ એલકાખ હાંચેલ થયે તેખી રફએતને મોહડે મોહલા ખેતાખમાં કસું અપમાંન જેવું આ સહિખ સમજતા નોહતા; અને તેહવાં દાંતની બરકતથી જેમજેમ રોજમાં વધારે થતો ચાલેઓ, તેમ તેનાની સખાવ-તેખી પગતી દરપગતીએ અહડવા માંડજા; અને તેપછે જોકે, આપણા આ ઘીસહાતેમ જામરાવ વેપારી મંડલીમાં મોટું માંન મેલવતા રહેઆ તોપણ આ ટાપુની સમલી વસતીના આજખાનમા ઇં સને ૧૮૨૨ સુધી જાહાજ પરજેઆત જણાતા નોહતા; પણ તે સાલમાં તેવણના વડા પુતર (બાદએ આપણે વાસતે બર-કશર રાખેલા હજનાં ખારિનેટ સહિખ) ચેક અરચેદજીનાં પેહલાં લગન મોઢી ધાંમ-પ્રમથી કાઢ્યાં, તેની ખુસાખીમાં કાજીડી જેલ મધે કેટલાએકે હલકાં રેવાં મટિ પડેલા કેરીએને તેમનું કરજ આપી ઊડવેઆ, તારથી સરકસજી હાંચેલ કરતા રહેઆ; એટલુંજ નહી પણ એ સાલ પછેથી જમશેદજી ચેકની પાદસાહી સખાવત નાંધલાં નાલાંમાથી વેહતી નીકલીને નવીના મોઢા રોહની ખુઆંરેક રેલાવી આલી અને તે માંહેલી વસી કેટલીકતો રેવા મજબુત પાએઆ પર ઉસતવાગ રાખી ગએ-આથ કે જાવે મંદરે કાલસુંધી જેઓના લાભ મટિ જે છે તેમાંથી તેઓ કમુખી નીસકૂળ થાયજ નહી. આ સહિખની સખાવતથી પેહલાંતો પોતાનાં ગરીબ સગાંએને, પછી હમજતીએને રીતોસથી પાલવા લાગ્યા; તેમાં કેટલાકે જણએને તો આંનગી રીતે હેવું યુપત આવતા કે, તે વીચે પોતાના કર્જ-દાખી તદન અણજાંએઆ રહેલા સંબલાયાછે; અને તે બાબેની એકસ ગણતરી નહી મસેલી પડત રખીને રેહલ જણાવેલી વીજત મુજબ માહબારત જાહેર ધરમખાતાંની પરજ ઉપીઓગી સખાવત જે બધી વરણ મટિ રેલાઇઅ તેનીજ માતરે નોધ મોઢી ખુશી સાથે લઈએછે.

- ૧૧૯૧ ચં મા ઉપર જંજીરેલાં લગન તાંકણે, તથા તારપટે ૧૧૯૫ અને ૧૨૧૨ મા હલકી રકમના દેવાદારોના છુટકો તેઓની વાળી કરજ આપીને કરાવેઆ હતા તેમા અરએલા ફૂલે રૂપીઆ.. ૩,૦૪૦
- ૧૧૯૭ મા, રાજ ગાયા પેહલાથી દર રાવના છ ધંદમખાસે મા- હણા દર વખતને એક દાહડા જસણ કરીને મુંબઈથી તે ભરચ, સુરત, નૌસારી, ઉદવારે, ગણુદેવી, ખીલીમોરા, વલસાડ તથા પુણા મુંબીના જરથોસતી અનજીમનને (જેમા કેટલેકે કેકાણે વરસના ૬ અને કોઈ જગેએ એકજ વખત) જમાડવા માટેના અરચ યકી અલાહેથી કાહ- ડલી યાપણમા રોકેલા..... ૧,૭૫,૦૦૦
- ૧૨૦૫ મા, રાજ ૧૫ મા માહ ૧૧ મા મુંબઈ મધે પારસીઓના જરીખ તથા નાવારેસ છેકરઓને જંદ અવસતા શીખાડવા માટે એક કામ અલાહ મકતબ ચીકો ફરંમશ કાવસશ ખનાશ, તથા શુશભાઈ દાદખાઈની સાથે બેગા રહીને આ સાહેબે પેહલપેહલી હંધાડી આપી હતી, તેના અરચ માટે ચોતાની તરીશ પાંવીમાં બરેલા ૩,૦૦૦
- ૧૨૦૭ મા, મુંબઈ ખાતે અનજીમનના અરચથી એક રાખમું બાંધ- વાની જરે અગત જણાઈ, તારે તે વખતપર જાહેરમાં યએલાં હંધરાણાની ઠીપમા બરીને આપેઆ હતા; પણ તે રાખમું તેા મરહુમ ચીક કાવસા ખીસનીએ બંધાવેજ તેથી હંધરાણની એખડી કીધેલી બધી રકમ અનજીમન તરફથી વહીવટ અ- લાવનારા અકાખર સાહેબે હસતક સમવાઈ રહેલી સંબંધાએ. ૧૧,૬૫૦
- ૧૨૦૮ મા, રાજ ૨૪ મા માહ ૫ મા, બાહેરકોઠ ખાતે આ ઉમ- રાવના અરાલ રેહઠાણની સાંમણે એક કોસાદ જગેઆ ઉપર જરથોસતીઓને સરઅવસરે જમનવાર તથા કીરીઆ માર- ગના કાંમોમા વાપરવા સહ બાંધો આપેલી એમારત જેનુ નામ “અમાહીબાગ” ચખીને ધરમ ખાતાંનો વહીવટ અ- લાવતાય તરસતીઓના સવાધીનમાં સોફી રીધી અને એજ મકાણુપર ચં ૧૨૧૨ ના રાજ ૧૬ મા માહ ૧૦ મા મેહ- નરાહીથી ચોતાને તાંહાંના ધંદમખારોનુ જરાણખી સર કરજ છે જેની આગમજ કોઠ ખાતે મરહુમ ચીક માંજેકશની વાડીમા સદા યતું હતું. આ નવી એમારત ઉપર સધલા મ- લીને જે અરઆયા તેની સંએઆ ૭૦,૦૦૦
- ૧૨૧૩ મા, રાજ ૨૬ મા માહ ૮ મા પુણાની પરજને પાંણીની ધણીજ તંગી બોગવવી પડી હતી, તે યકી તેઓના આતમા સંતોરાવા સહ મુલા નદીનુ પાંણી નબવટે ગાંમમાં લાવી આપેજ તે ઉપર અરએલા ૧,૮૦,૨૭૪

- ૧૨૧૪ મા, રોજ ૩ જો માહ ૩ જો પુણા ખાતે જરથોસત્રીઓની સગવડ માટે આતસઆદરણું કરાવી આપેલું, તથા જમન વાર માટેના મકાણો ખાંધી દીધાં તેઓ ઉપર સધલા મહીને ખરચેલા..... ૪૫,૦૦૦
- ૧૨૧૪ મા, રોજ ૧૧ જો માહ ૭ જો, ગણદેવી ખાતેના જરથોસત્રી રેહવાશીઓને હરેક વીરથસર જમનવાર સારું તરણવાના વાં- સણો મેલવવાની બારે અડચણો જે નડવી હતી, તે બારે તેઓની અરજ ઉપર આ મણાજી દીવના મેહરબાન ઉમરવે બેઆન પુગાડીને જોઇતાં વાંસજોની ફરગાત કરી આપી તેની લાગટ..... ૧,૦૦૦
- ૧૨૧૪ મા, રોજ ૧૩ જો માહ ૭ જો, માંહીમ તથા વાંદરાની વચે આવેલા દરીઆવની ઉપર એક મજબુત પુલ ખાંધી છારાટી ને ઝૂંપાઇ સાથે જોડી લીધી. એ કાંમ ઇનજીનીઅર ખા- તાંના કપતાંન કરેકસાંકના ઉપરીપણા હેકલ રોજ ૧૩ જો માહ ૫ જો રાત્રે ૧૨૧૨ થી રાત્ર ચડે હવું; જે ઉપર કુલ રૂ૨૦૩,૮૫૩-૦-૫ પધ ખરચાઇ, તેમાં રૂ૪૮,૦૫૩-૦-૫ પધ નામધર સરકારે, અને બાકીની જોટી રકમ નેકનામ લેડી આપ્યાંબાઇને નામે આ હાતમ ઉમરવે આપીને તે પુલ એજ બખતાવર બાઈ સાહેબની માદગારીમાં પરજના ઉપીયોગ સારું જોટી કારીઆ કરી બેસા મેલેઆપી દરરાજના ચોમાસાં ઠાંકને સેંકડો ઇનસાંનો દરીઆવની મુશીબતમાંથી હુખતાં બંચી સંચિઆહે ૧,૫૫,૮૦૦
- ૧૨૧૪ મા, રોજ ૬ જો માહ ૮ જો, બાબુલાના તલાવ તથા બાં- ઝખલાની વચે આવેલી એક દોસાદ જગેઆ ઉપર સધલી વરણના દરોઝીઆને તનદરેસતી બખસવાના કારણસર બંધા- વેલી “જમચેદજી હાસપીઠાલ” જે તઈઆર ઘડને રોજ ૩ જો માહ ૬ જો રાત્રે ૧૨૧૪ થી પરજને માટે વપસસમાં આવવા માંડી, તે ઉપર સરકારની આગેવાંનીપણામે રૂ૨૬૨,૪૨૮ જે ખરચાયા તે મધે આ નામવર નરે પોતાનો સખી દસત લંબાનીને આપેલા..... ૧,૧૦,૫૦૦
- ૧૨૧૮ મા, એજ હાસપીઠાલના એક મધે એક ઘુંદર એમારત ઉભી કરીને તેમાં “ગરંટ મેડીકલ કસિન” નામની મકતબ દેશી લેકિને વધદાનો એવમ તથા હેનર શીખાડવાના હેતુથી જે આજુ કીધી, તેના બાંધકાંમ સારું નામધર સરકાર તથા પરજ તરફથી અપાએલાં નાણાં ઉપરાંત એક શુવાવડખાનું તેજ કેકાંજી બંધાવી આપેલું તે ઉપર આ રાખી એકીઆએ પોતાને ખાસ ખર્ચાનેથી આપેલા રૂપીઆ તરીસ હજાર

માણુમ પડેઆછે. [ઉપલી હાસપોટાલ ઉપર રૂ૨૬,૦૦૦ તથા
આ કોલેજ ઉપર રૂ ૧૫,૬૦૦ મલી દર સાલના ખર્ચ સાર
રૂ ૪૪,૬૦૦ નાંમદાર સરકાર તરફથી જન્યુક અપાતા રહેત,
તે સરવે રૂડાં વાના આ ધરમી ઘતાર થેડીઆની બહી દોથે-
રાનાં પરકારોછે] .....

૩૧,૦૦૦

૧૨૧૪ મા, શેન ૧ લોમાહ ૧૨ મો, વાંહાંજી “ભારડ કેઆસટલ રે”
ના મરહુમ કપતાંન ટોંકસની લાત્તાર યધ પડેલી વીધવા માટે
ઉમાં યચ્છલાં હુધરાંજીની ટીપ મધે જાહેરાંતમા આ સાહેબે
રૂ૧૦૦૦ બરી આપેઆ ઉપરાંત ખીજ રૂ૬૦૦૦ ચે ખાઈ ઉપર
પરબારા મોકલાવીને ચીડીની મારફતે તેણીને હેવું જણાવેજી હતું
કે “મરહુમ કપતાંને અગાઉ જાળવેલી આકરીને હસાચે હમારી
પાચે ચેટલા ખાકી રહેલા હતા તે તમારે લેવા.” આ સખાવત
હેવી હીકમતથી કીધામા આવી કે તે લેવા સાર્ પેલી વીધવાને
કશી અડચણ પેહતીજ નહીં, અને વધી તેની હેરમતખી
અછી જાલવીને જે આપેઆ તે સધલા મલીને.....

૭,૦૦૦

૧૨૧૪ મા, માહીમના અગર આગલ મરહુમ વાડીઆજી થેક
જાંગીરજી નરાયણજીની વાડીપરથી છેક પુલ મુધીનો ચેક
પાધરે નવો રસતો પરજ માટે બંધાવી આપીને તેનું નામ
“લેડી જમથેદજી રેડ” રખીજેછે તે ઉપર ખરચેલા....

૨૨,૦૦૦

૧૨૧૫ મા, શેન ૨૨ મો માહ ૭ મો થેહનરાહીએ આ સાહેબના
બેન નવાજખાઈ યુજરેઆં, તારે તેણીના જન્યુક પુણ માટે
ચેક રકમ પંચાચેતના સવાધીનમાં સોંડીને હેવો કરાર કરાવી
લીવેછે કે, યુદલ રૂપીઆ અનામત રખીને તેનું દરસાલ
ઉપજનું વીઆજ નૌસારી ખાતે નાવારેસ જરથોસતીએ યુ-
જરે તેના મેહિત ઉપર ખરચવા, અને તે ઉપરાંત આંધલા
પાંગલા તથા લાત્તાર જરથોસતીએની પરવરેશી માટે મુસારે
ખાંધી આપવાના કારણસર તે તરફ જન્યુક વાલવું અને તે
ખાખે પંચાચેતના દફતરમાં ચે મરહુમ ખાઈને નામનું આજું
પડાવીને જમે કરાવેઆછે.....

૫,૧૦૦

૧૨૧૬ માં, ૧૬ મો, શેન ૮ મો, ખારસી વતરેગે સધલી વરણના
ગરીબ આંધળા, પાંગલા, તથા તેહવાજ લાત્તાર નાવારેસ
લોકેતે આસાએસથી રખીને તેમની પરવરેશી સરકારનાં
ઉપરી પણામા ડંકણરેડને નાકે અને બેલાલીસ રેડપર જ-
વાના રસતાની ડાહવી ખાજુએ, આવેલી “દીસતરીકટ બેની-
વોલેટ” નાંમની ધરમરાલા જે ઈસવી સને ૧૮૩૪ નાં
મે મલીનાની ૯ મી તારીખથી પેહલવેહલી માણુ યાઈ હતી;
પણ તેમાં પુરતા અચરાની ખુટને લીધે કામ હાલ હવાલ

- યાજું જોઈ, આ નામધર જીમશેવે તેજ ડેકાંણે એક ચોખ્ખા-
એમાન મકાંન ખંધાવી આવેજ, તથા તેમાં રેહનારાઓની
પરવરેથી યકરી ચાખેલાં ઉગરાંણાની ટીપ મધે ખીજ બરી
આપેઆ તે સરવે મલીન..... ૧,૫૦,૦૦૦
- ૧૨૧૭ માં, રેજ ૨૨ મે, માહ ૯ મે, “મરુટમેડીકલ કલેજ”
મધે તખીબપણાની કેલવણી લેનારાઓ માહેલા પરીક્ષામાં જે
અહડતા નીવરે, તેઓને ધનામે આપવાની નેક ધારણાથી
બખ્ષેસ કીધેલા .. ૧૫,૦૦૦
- ૧૨૧૭ માં, રેજ ૭ મે, માહ ૧૨ મે, આ મરહુમ બાચિનેટનાં
અતલગ હંસટમીતર, સુરતવાલા અસલી શોદાગર શેઠ મન-
ચેશ્વરજી એદલજી ધનજી મેતાના મુંબઈમાં મુજરી અથા,
તારે તેવનના પુત્ર માટે સુરતની જરથોસ્ટી અનજીમતના
હસંતકથી તે મરહુમને નામે દરસાલ બધુક ધરમનાં કામો
(કરવા સારું રૂપીઆ ૯૦) અરમાઈ સંકે તેટલું ટકા જા લખેનું
વીઆજ ઉપજનારી થાપણ તેઓને સવાધીન કરી દીધી.. ૧,૫૦૦
- ૧૨૧૭ માં, નૈસારી મધે જરથોસ્ટીઓને માટે સર અવસરે જમ-
નવારનું એક મોટું મકાંન, તથા તેને લગતી આલ ખંધાવી
આપી તે ઉપર અરથેલા..... ૨૦,૦૦૦
- ૧૨૧૮ માં, રેજ ૧ જા માહ ૨ જા, થોલીકા વડા બાઈ મરહુમ
શેઠ માજીકજી જીજીબાઈ વાહાનાં વહુ મીઠીબાઈ મરણ
પામેઆ, તારે તેનીના પુત્ર સારું નૈસારી આતેનાં આંધલા,
પાંગલા મરીબ જરથોસ્ટીઓની પરવરેથી કરવા માટે એક
થાપણ અબાહેધી કાહડીને મુંબઈની પારસી પંચાએતના હવા-
લામાં અપીજે રેજા..... ૨૦,૦૦૦
- ૧૨૧૮ મા, મુંબઈના પારસીઓને વાસતે કીધેલી સખાવતના ધરમ
આતાનું એક હંક સથાપેજ તેમા..... ૪,૪૦,૦૦૦
- ૧૨૧૯ માં, નૈસારી આતે વસનારા મરીબ પારસીઓને માથે
ગાએકુવારી સરકારે “અંનતોપ્પાનો વેશ” એવે નાંમનો એક
જીલમી કર જે નાખેલા હતે, તે અપવાની સાંમરથી તેઓમાં
ન હોવાને લીધે આ સાહેબ પોતાને અજાનેથી દર સાલે મોક-
લીને તેઓ ઉપરનું કુખ ટાલતા હતા; પણ જારે એ સાલમા
મરહુમ માહરાજ ગણપતરાવ મુંબઈમાં અવિઆ, તારે તે
નામધારની સાથે સહમજીવી કરીને આ વરાની માંડ્રી અંદ-
રેકાલ સુધીની લખાલી લઈને તેના અવેજમાં એકેદમ
આપેલા..... ૧૭,૦૦૦
- ૧૨૨૦ મા, રેજ ૪ મે માહ ૨ જા, પોતાના મરહુમ હંસટ મી-
તર, અને આગલા બાગીઆ શેઠ જોલીચદ અમીચંદના

પુન સારું એક ધરમ ખાતું પોતે ઉભું કરીને મુંબઈની
પાંજરાપોલની રખેવાલી કરનારી મંડળીના સવાધીનમા હેવી
સરતથી સોંફી આપેજીછે કે, તેની ઉપજ માતર દરરાલે
મુરત તથા અંબાએતના ગરીબ અને લાચાર હીંદુઓની
પરવરશી સારુંજ ખરચવી, અને મુદલને સંભાલી રાખવા;
એ કારણ માટે આપેલા .....

૩૦,૦૦૦

૧૨૨૫ માં, મુંબઈના મિદાંત મધે એક કોરાદ કુચ્ચા બંધાવી આ-
પેચ્ચો તે ઉપર ખેડેલા .....

૨,૧૦૦

હેઠલ જાણાવેલી માહભારત રકમો જે ધરમ ખાતે અપાએ-
લીછે તેનો સેને તથા રોજ માહ મલી સખેઓ નથી.

મુંબઈની પારશી પંચાએતના પરમુટન ધરમ ખાતાંઓમાં જીદી
જીદી વખતે બરી આપેલા કુલ .....

૧૫,૦૦૦

મુરતના પારશીઓને વાસતે કીધેલી સખાવતનાં ધરમખાતાંનું એક
ફંડ સ્થાપેજી તેમા .....

૧,૨૫,૦૦૦

મુરત, તથા નૌસારી ખાતેની પારશી અતજીમનના ફંડમાં જીદી
જીદી વખતે બરેઆ ઉપરાંત, મુરતમા મોટી આમ લાગી
તે પેલા રવાંજી કીધેલી ખખચેસ, તથા મુજરાતના ગરીબ
પારશીઓના કુચ્ચેદ સારું આપેઆ તે સરવે મલીને.....

૨,૫૦,૦૦૦

જીદાં જીદાં દરાવરા મધે અગીઆરીઓ તથા દાખમાઓ બંધાવા
સંબંધી ધાએલાં હુધરાંણાની કીપમા બરી આપેલા કુલ ..

૪૭,૦૦૦

મુંબઈમાં પાંજરાપોલની સ્થાપના આ સાહેબની બક્ષી કોચેસથી ધધ
તારથી તે પોતાની હર્ધઆતી ગુલીક દરરાલે યેડેલા લવાજમા
મુજબ પોંચતા કીધેલા કુલ.....

૭૩,૦૦૦

ખાતન ગાંમની પાંજરાપોલ ખાતે મદદ તરીકે મોકલેલા .....

૩,૦૦૦

દશીઓના કુટુંબને આપેલા આસરમા .....

૪૪,૦૦૦

ભાંચેખલાના રસતા ઉપર દીકવાણા એક પુરાંજી તલાવ, જે પછી
માડી હાલતમા આવેઆ હતો, તેને નવેસરથી બંધાવી આ-
પેચ્ચો તે ઉપર ખરચેલા .....

૨૩,૦૦૦

પુણે જતાં બારધાટની ઉપર ખંડલા ગાંમ મધે બંધાવેલી ધરમ-
શાળા ઉપર .....

૨૦,૦૦૦

મુંબઈ મધે ચીતાર તથા ખીજી ઉમદા કારીગરીના ઉતમ હોતર
દેથી લોકોને શીખાડવા માટે ઉભી કીધેલી “સ્કુલ આવ
આરટસ” ને માધે જે રકમ શેકાઈછે, તે હેનરશાળાનું
કાંમ મુમારે ૧૨૩૪ થી સર થએલું સહમળએછે, પણ તે
માટેનું ચોકસ મકાંણુ હજીમુધી તબઆર નહીં હેવાને લીધે
પરચમ બાહરકોટ તરફ આ મરહુમ સાહેબને રહેવાના જીના

ધેર મધે સખેજી હળુંઁ જાંહાંચી કાહડીને પહે મેઘાંણ મા- હેલી કરાફરડ મારકેટમાં લાવેઆ; અને તે જગેઆ પણ બદલીને સાલે ૧૨૪૧ ના મેહર મહીનામા ધાબીતલાવ આ- ગલથી કોટ તરફ જવાના વમલા રસતાની ડાહવી બાજુએ આવેલા સરકાચી છાપડાંની લાંમબી હારવાલાં મકાંજીની એક જગેએ લાલીને જે સખેલીછિ તે આજું જાણુક નીબી રહે- વાની નેમથી સરકારને આપેલા.....	૧,૦૦,૦૦૦
મુંબઈ ખાતેની પરચુટણ જગેએ જોધતા કુવાએ તથા તલાએ બંધાવી આપેઆ તે ઉપર ખરચેલા.....	૧૫,૦૦૦
મુરતની નજીકના બાઝાં ગાંમ મધે બંધાવેલા પુલ ઉપર ખરચેલા. એલફીનસટન કાલેજ મધે “પરોફેસર સીપ” ના ફંડ મધે બખશેલા. નોસારીના પારશીએને વાસતે કીધેલી સખાવતના ધરમ ખાતાંનું એક ફંડ સ્થાપેજી તેમા	૭,૩૦૦ ૧૧,૦૦૦ ૬૨,૫૦૦
નોસારીના ગરીબ આંધલા પાંગલાએના ફરિયા માટે આપેલા .. નોસારી ખાતેના પારશીએને વાસતે ધરમ સંબંધી બાબદમા બંધાવી આપેલી એમારત ઉપર ખરચ કીધા	૫,૦૦૦ ૮,૪૦૦
નોસારીનાં દાખમાંએની આરે બોરડુ ફરતી દીવાલ બંધાવી તે ઉપર. નોસારી મધે બંધાવેલા “જમશેદ બાગ” ઉપર ચએલી બેઠક..... નોસારીમા મકતબને માટેની એમારત બંધાવી આપી તે ઉપર..... નોસારીની કાલીઆવાડી તરફ નવા રસતો બાંધેઆ તથા વીક્ટોરીઆ ડીસપેનચરી બાંધી તે ઉપર.....	૮,૬૦૦ ૨૨,૫૦૦ ૧૨,૦૦૦ ૨૧,૪૦૦
નોસારીમાં કરવા ધારેલાં દવાખાના માટે અલાહેધા કાહડી રાખેલા. ગણુરેલી ગાંમના ગરીબ પારશીએના રવાંજોને અવધમનજેલ પોંહઆડવાનાં ખરચની થાપણુ મધે બરી આપેઆ	૬૫,૦૦૦ ૫,૦૦૦
મુરતના રસતમપરાં મધે બંધાવી આપેલી ધરમરાજા ઉપર .... મુરતના રસતમપરાની અગીઆરીમાં ચાલી ધરમની કીરીઆને આસરે આપવા થકી ચોકલખેલા	૩,૪૦૦ ૫૫,૦૦
મુરતના કરારીમતવા (બારકરાના હજીરા આગલ) નામની જગેએ એક ધરમરાજા બંધાવી આપી તેમા ખરચેલા	૪૫૦
કુરેલીઆન મરદાને બેઠા મુસારા તથા તેજ મનાતની વીધવએને આસરે આપવા બાબે ચએલી ઉઘરાંણાની ટીપ મધે બરેલા. જાંએખલા વાલી આંગરેજી સ્કૂલની ચાપણુમાં ચોકલેલી મદદના. મુંબઈ ખાતે આંધલા પાંગલાએની પરવરેલી કરનારી ચાપણુમાં. મુંબઈ ખાતે બંધાએલાં “ચેલરસ હોમ”નાં ફંડમાં બરી આપેલા. ટાંધમસનાં માજી અધીયની મરદુમ ડાકટર બીહરાતના હસતકચી સીવરી ખાતે જે ઉદીચોગ સાવા પેહચવેલી ફુંધડી હતી, તેને મદદ કીધેલા.....	૫,૦૦૦ ૧,૦૦૦ ૧૦,૦૦૦ ૨,૦૦૦ ૧,૫૦૦

કલકત્તા ખાતે ચાલતી ધરંમની સ્કુલના ફંડમાં આપેલા.....	૨,૦૦૦
વેલાત ખાતેનાં દુકાણ ટાંકણે સ્કાય તથા આઈરીસ લોકોને મદદ આપવાના હુઘરાંણા મધે કીધેલી બખ્ષિસ	૧૦,૦૦૦
દીવાન પોરત ખાતેની “નેવલ સ્કુલ”ના ફંડ મધે.....	૧,૦૦૦
નામદાર ફીલડ મારસલ કીઉક આવ વેર્લીગટનની હિઆદગારી કાએમ રાખવા માટે યાએલાં હુઘરાંણાનો દીપમાં બરી આપેલા	૭,૦૦૦
ગરીબ લાચાર લોકોને માટે યાએલાં “વેટરીઆટીક” નામના ધરંમ ફંડમાં	૫,૦૦૦
સંકટમાં સપડાએલાઓનો છુટકો કરનારાં “ચીલીફ ફંડ”માં	૨,૦૦૦
મરહુમ જનરલ હેવલાકની હિઆદગારીના ફંડમાં આપેલા	૧,૦૦૦
વાંદરા મધે એક નવો રસતો બંધાવેઆ તે ઉપર ખરચાએલા..	૩,૧૨૦
વાંદરામાં એક તલાવ બંધાવેઆ તે ઉપર ૬૫૦૦ તથા એરલા પાર- લાની ખીન ઉપર પુલ બંધાવેઆ તેના રૂ ૪,૦૦૦ મળીને.	૧૦,૫૦૦
બિભારીસ રાડ આગલની “ડિસતરીકટ બનીવોલેટ ગ્રાસાઈટી” નામની ધરમસાલા ને આ મરહુ શેડ બંધાવી આપી તેની ખાખ- દમાં ખીજ વધારે બખ્ષીસ કીધા.....	૨૦,૦૦૦
ગરાંટ મેદિકલ કલિજનાં વીદ્યારથીઓને “સ્કાલરશીપ” આપવા માટે. ઈશન દેરાનાં ગરીબ જરથોસતીઓ ઉપર તાંહાંની ઇસલાંમી સર- કાર જજીઆનો જાલમીકર ને રાજી અવલથી લેતી આપિચ, તેનું બરનું કેટલાક અસકત લોકોથી યાદ નહી સંખ્યાને લીધે, હોંઆવાલા જરથોસતી સાહેબો તેઓની વઢી ને વાલતા રહચ, તેના હુઘરાંણાની દીપ મધે આ સાહેબે સખી દીલથી બરેલી રકમ કાંઈક જેર સમજીતીને લીધે અપાઈ નોહતી, તે પોતાની હઈઆતીમાં (મરતી વખતે) આપવાનો હાકમ પોતીકા વારથોને કરી ગયાહતા, તે મુજબ પાછલથી અપાએલા.	૨૫,૦૦૦
“એજ હારે શીઆતે ઇશન” નામના પુસતકને પાંતે ૫૬ મા જણા- વેઆ મુજબ ઇશન તરફના ગરીબ જરથોસતીઓ વચે વેહચી આપવા માટે રૂ ૫૦૦ નું કાપડ આ સાહેબે પરચમ ચોકલવિજ હતું, અને તે પછે તેમની મરહુમ પોતરી જીવ- નખાઈની નઈઆતે તાંહાંની કુંવારી કનેઆઓની કદખુદાઈ કરાવી આપવાના એરાદથી રૂ ૫૦૦૦ ની સંખ્યાવત બખ્ષી તે મળી કુલ.....	૫,૫૦૦

આ સાહેબથી હઈઆતી મુધો યાએલી સંખ્યાવતનો સરવાલો. રૂ૨૬,૩૪,૦૮૦

સકરમી માખાપના સપુતો જરે હાથી ચીતનાં માહબારત કાંમે ઉઠાવી
લેવાની હંમત કરે, તારે તેહવા નરેને મોટાંમાં મોટી હોરમત આપવાની રાજ
કરતાઓ ઉપર કુદરત તરફથી ફરજખી ઉતરે. આ સખી શીઆએ

સઘલી વરણના પોતીકા બાઈબિંદુઓ તરફ ખીનગરજે રૂડી સોમણાથી કાંધેલી હાંમદા સખાવતનો યુલેદ આવાજ જારે ગરેટખરીટનની માહબબવંત, અને મોઠા દરજ્જાની મલીકા નેક નામદાર માહરાંણીને કાંને પોચેઓ, તારે હોંદ ખાતે વસનારી પોતાની ષરજના પંદર કુશડની સંખીઆમાથી એક કેહિનુરના જેવા ઝહલકતા આ માહપુરસને ચુંદી કાહડી, તેમને વાસતે તાજ તરફથી “નાહટહુદ” ના નાંખીઓ અંખીરી એતાબજ તે નામવર માંવતરે ચેઆરની ધમ્માદદાસત તરીકે મોઠી મેહરખાંણી સહીત હેનાવત કાધો. એ વીચેની ચેહલવેહલી ખુસ ખખરી તાં ૪ થી જે ૧૮૪૨ ઇસવીએ આલમમા આસકાર યઈ, અને તારખાદ તેની સતા બરેલી સનદ જારે ચુંબધમાં આવી ચોંહમી, તારે તેજ મહીનાની ૨૫ મી તારીએ તે વખતનાં કાંમ ચલાઈ ગવરનર થી હાંનરેખલ મીં આંનદરસને પરેલના સરકારી મેહલ મરે દેથી તથા ધુરેખીઅન ધરહસ-થોની એક દખલખા બરેલી સખા મેલવીને, તેઓની હજુરમાં આપણા આ સખીવજુદ શેઠ જમશેદજીને તેમની ખેચુલી સખાવતના બદલામાં આવેલો બાહ-ધુરીનો અધીઓ એક સુખાખીત બાસાંણુ કરીને સોડી આવેઓ, તે દાહાડાથી શેઠમાં લખાએલા “સર જમશેદજી જીજીભાઈ નાહટ” કેહવાતા રહેઆ.

આપણે મધિ રાજકરતા કોઈ ઘણા રાજાઓ ગરેટખરીટનની ગાદી ઉપર ખીરાજી ગયાઅ, તેના વર્ણસવસીલાથી ઉતરી આવીને સઘલા ધરમનેા રાંભાવ કરનારી નેક નામદાર માહરાંણી વીકટોરીઆ તરફથી આપી હોંદનાં કોઈખી સખસને “નાહટહુદ” ના ચેહલવેહલો એતાબજ જે બખસાયો હાએતો. (જે મોઠે મોઠી ખુથી સાથે ચુસતાક રહીને હમેા કહીએઅ, અને વાંચનાર સહિષાએખી પરછી લીધુંઅ કે) તે કોઇનેજ નહી પણ આ માનવંતા શેઠ જમ-શેદજીનેજ મલેઓએ; જેની સુખારકખાધીમાં તેજ દીને એક મોઠી ખાંસાહી ઢપની જીઆકૂત એજ ખરેલનાં સરકારી મેહલમધે આપણા આ હોંદી ઉમ-રવે આપીને એ કારણસર તરસદી લઈ સજાની અંદર ખીરાજેલા ધુરેખીઅ-નેનો પાડ વાલેઓ હતા.

જેકે આટલાં બધાં માહમારત કાંમો મધિ ઉઠાવેઆ સાથે પોતાનાં બાહોલા શેજગારની શેકાંણુમા સઘ મસચુલ રહેઆ છતાં, આ નામદાર ઉમરવે એક ગરેથકારીની સંક્રમાખી પોતાનું સુખારક નામ નોધાવેછે. એ વાત કોઈથી છાંતી તો નહોંજ હથે કે “ખાલાસએ પંચાત” નામનું એક નાદર પુસતક પોતાની કલમ્થી તઈઆર કરીને “જામે જમશેદ”નાં ચંતરખાતામા છપાવેઆ પછે રાજ

*એની ઘણા વરસ આગમજ દેથી ગરરહસથો ચેહલવેહલા પીટીટ, અને તે પછે ગરાંડજીમીમા જારથી ખેસવા લાગ્યા; તારથી આ સહિળખી સુખીઅ અધીકારી તરીકે તેમા ખીરાજતા રહેઆ; અને ચુલેહના અંમલદારનેા આહધો પણ તેજ વખતે પોતાના જેવા ખીજા માહબબદાર ચેકીઆઓની સાથે ચેહલવેહલો તેનાએજ હાથ કાધેલો હતા. “રાએલ એથીઆટીક શાસાધડી”ની અતરે ઉંબી ધએલી મંડલી અંદર તેના ધુરેખીઅન અધીકારીએએ એજ સહિળને છં સને ૧૮૪૦ મા માનવંતા સખાસદ તરીકે લખલ કાધો હતા.

નોં લેં

૨૨ મે માહ ૮ મે શેહનસાહી સાલે ૧૨૧૨ ૫૦ એ બાહેર પાડેલ હતું. તે કેતાબની અંદર પારસીની અનજ્ઞમનના આગલા સાહેબોની સલતનત વખતે ને કાંઈ બનેલ તેની નોંધ પંચાતના પુરાંના દફતરે ઉપરથી ઉતારી લઈને તેજ ટોલાની સંસારી બાબદોને લગતી ખીજ કેટલીક ઉપીચોગી ખીના વીસ-તારી જાણાવેલીછે; પણ તેની નકલો હવડાં ઘણીજ કમઘમ્માખ નજર આવેઆ ઉપરથી આ પુણીઆતમા સાહેબના સપુતો માહેલો કોઈખી સબજણ જો કદાખી ફરીને હપારી આસકાર કરશે, અથવા તે બાબે કોઈ તરહેત સખસને છુટથી પરવાંનગી આપશે તો, તેથી આ મરહુમ બાશનેઠની એક સારી ઇઆદદાસત આપણી વસતીમાં પાછી તાજ થાશે.

“નાઈટહુદ”નાં નામીઆ એતાબની મોટાઈને માંન મલવા માટે આપણી નામદાર રાહુએ સોનાનો એક સુંદર આંન (જેની એક બેરકુએ તે મલકાએ મલીકાની સપરથી તસવીર, અને ખીજ તરફ “સર જમશેદજી જીજીબાઈને તેવનની સખાવત તથા દેરાહીતકારી પણાના માન દાખલ બરીડીસ સરકારે બેટ આપેઆછે” હેવી રીતના લાએક સબદો કોતરાવીને) સજ તરફથી બેટ મોકલવેઆ હતો, તે આપવા માટે પ્રેલવાલા સરકારી મેહલમધે ફરીને એક મોટી બપકાદાર સબા તા. ૧૫ મી ડીસેમ્બર ૧૮૪૩ ને દીને તે વખતનાં નામદાર ગવરનર સર જમજ આરધર બાશનેઠે બરી હતી; જેમાં ગામનાં દેશી તથા હુરાબીયન ધરહસથો બેગા કલકતાનો બાજુ કુઆરકાનાય ટાગેર અતરે આવેલો હતો તે પણ પોતાના રસાલા સહીત એક મેહમાંન દાખલ તાંહાં હાજર હતો. સબા જરે સમપુરણ બરાઈ તારે તેઓની હજુરમાં આપણા પછોતા હાકમે મીઠા સખદોથી એક સુબાખીત બાસાણ ફરીને તે માંન આ સાહેબને સપુરદ કીધો; અને તેની ખુબારકબાદીમાં મુંબઈનાં જર-થોસતી ગરહસથોએ પોતપોતામા રૂ. ૧૫,૦૦૦ હુધરાવીને તે થાપણથી “સર જમશેદજી જીજીબાઈ તરાંનસલસન ફંડ” હેવાં નાંમથી પુસતકો પરથીધ કરાવા સાર્ એક ખાતું ને ઉખું કીધું, તે હજીસુધી નીજેલું નજર આવેછે.

સર જમશેદજી નાધપણમા એકવાર નોસારી તરફ જઈઆવીને જરનાં મુંબઈમા રેહકાંણુ કરી રહેઆ, તે વાતને જોકે અડધી સદી ઉપર મુજરી ગઈ તાંહાંબુલીક, કોઈખીવાર તે તરફ પાછા ગયાજ નોહતાપણુ અન અંને જલ આખવાની સરજત જેવી યાઈ તેવાજ તાંહાંનો એરદો દીલમા દાખલ કરીને રોજ ૨૭ મે માહ ૫ મે શેહનસાહી સાલે ૧૨૧૯ ૫૦ એ પોતાના પોહોલાં કુટુંબ બરીવાર, તથા દોસત આસનાઓ બીગેરેનો એક મોટો રાંધ સાથે લઈને સાહતી મુંઆફકના દબદબાથી ગાએકુવારી રાજીઅની ધરતી ઉપર પોતાના બાએગસાખી કદમ મુબારક કરવા સાર્ શીધારેઆ હતા; જાંહાં રા મલીનાસુધી થોભી રહીને તેટલા અરસામાં રૂપીઆ લાખ પાંચની રકમ લોકોને સરથોગાત ઉપરાંત એરથેરાત, અને જમનવાર કીધામા સખાવતપણથી અરચીને, તેના બદલામાં તાંહાંની મરીખ વસતી પાસેથી અંતકરણના રૂડા આશીરવાદનો ઉર્તમ અધીઆ પાંચેઆ હતા; એટલુંજ નહી પણ ઉપલાં કારણસર પોતે ધારલી

મુશકેમ અમનોઅમાન સહીત જે ફલદરૂપ થયા તે વીચેની કીરવી બરેલી નેકનાંમી હાંચેલ કરી લીધા પછે, તાંહાંથી પાછા ફરેલા રાજ ૧૦ મે માહ ૮ મે ચેહલુરાહીએ મુંબઈ ખાતે આવી મસેઆ હતા.

આ હીંદી નાઈટે છડકાપેલી બેહુધ સંખાવતની કદર જેમ હીંઆંની પર-
જતએ બ્રજીએ, તેમજ આપણી ધણજ દુરદશજ, અને મોટી સળધાણીનાં
ચેહર લંડન ખાતે વસનારા અંગરેજ ગરહસચેએની ખરોદેતુ પોર્છાણીને,
પોતાના ચેહરમાં બોગવાતા છુટાપણનો ધણજ નાંમીએ, અને આબરુ ભરેએ.
“ફરીડમ આય ધી ફ્રીટી આવ લંડન” નાંમના સર્વતરપણનો હક તા. ૧૪
મી એપ્રિલ ૧૮૫૫ ને રાજે તાંહાંની “કાંમન કાંઉનસીલ” નાંમની દરખાસ્ત
મધે તે સભાના અધીકારીએ સર જમશેદજી જેહવા પંકાએના માહપુરસને
આપેએ, તારે તે પરસંગે આલદરગેન કેનડીએ, ઉપીઉટી ડાકીને, મી. ઉવીએ,
મી. એનદરસને, અને મી. રોજે એકેકથી સરસ સંજામાં જે નાંમાકીત
બાસાંને કહી સંજાસંચેઆં હતાં, તે સંજાસંચેઆં સાર હેવા ખેચી લઈને
અતરે ઘખજ કરીએએ કે, જે પરમારથી પુરસ પોતાના આદમજતની મધે
દુકાં નસીખના સખસોને સાહે ઘનાધથી પોતીકા પછણે ધરમખાતે ખરએ,
અને ઇરાઈ, હીંડ, કુસલમીન, તથા પ્રારથીએને પેલ કરનારા સખતીમાન એકજ
ઈસવરની પરચના કરે, એટલુંજ નહી પણ મુંબઈમાં જે મંડકી મલી હતી
તેમાં પોતીકા હેટની ઉપર નાંમદાર ચંણીના નામપર હીંધ યાઈને હમાન-
દારીથી આપણી બાહર હોજ, તથા ચાંહાંણખાતાંના માણસોની વીધવએ
ઉપરાંત બાપરીનાના બચાએ સાહે પોતાના હાથમા એક ઉમરાવ સરીખી
બખચેસ રાખે આવી ખીરાજેજ તેહવાં માણસની આબરુમાં વધારે
કરવા જેવી કોઈ માનબરેલી ચીજ ચંણી આવી સકે તેહવી તેણીની પાથે નથી.
ચંણીની છાવી ઉપર હેવા કોઈ તારા અમકતો જણાતો નથી કે, જે તેણને
આપેઆથી તેવણની આબરુએ તે કરતાં વીચેસ હેવે; મારે હેવા સકલચુણી
સખસ કે જેની હકીમતથી મગર રહીને તેઓનાં દેથી રેહવાથીએના નાંમાકીત
દફતરમા મોઠમોઠા રાજ કારબારીએ ઉપરાંત માજી મરદે, અને કાપેલીએત
ધરાવનારા વીદવાનો એકે સમાઈ રહેલાએ, તોપણ (તેએએ જણાવેલ કે) આ
મુંબઈ વતની પ્રારથી વેપારીના વખણએલાં કાંમ કરતાં વધારે લાએક નાંમને
ખીને કોઈજ મતવાનો નથી. બારાંણો યઈ મેઆપેએ કીધી દરખાસત સરવે
સભાસદોના ખુટી બરેઆ એક વીચારથી બાહલ રહેઆ સુજબ, ફરાબાનાં જે.

* આપણી ટાણખાતે “વેતરીઆટીક ફંડ” નાંમની એક યાપણ જાહેર દુધગતથી
હુબી કરવા મારે ઇ. સને ૧૮૫૫ નાં જાનેવારીમાં જે મોટી સભા ટાંઉનહાલ મધે
નાંમદાર ગવરનર મરહુમ લારડ એલફ્રીનમટનના પરમુખપણથી મલી હતી તે
વખતે આ બાહર નાઈટ મોજે જાઈને સીધે તાંહાં અવી સખેઆ નેહતા;
પણ જે કાગલ તેતએ લખી મોકલાવેતો તેમના બેટા ચેડ ગોગળજીએ વાંચી સંજા-
લાવેએ હતો, તે ઉપરથી સભામા યએમાં ધણક મુખાખીત બામાંણે કરતાં આ
ઉમરાવના લખાનમા ચંણીની ઉપર વીચેસ આહ સખીને દુખ પાંમનારાએને સાહે
જેટની ધ્યા દેખાડી; તેટથી ખીજ કોઈથી સંજાવવામા આવી નેહતી. નો. સ-

તાની સહી સાથે નકશીદાર ચોણાંમા રીંગારેલો ઉપસો એલકાબ ને એનપત યાઈ આવેઆ, તે સવતંતરપણાની નાંમીચી બેટ આ માણવંતા સહેબે પોતાની હંદેમી મુધી જાહેજલાનીથી જલવી સખી હતી.

સર જમશેદજીએ પોલીકી તાત ઉપરાંત ખીજી બધી વરણનો કુચ્છેદો ધંધીને ને માહબારત અને નાંમીચાં કાંમો ખીનગરને કીધાં, તેની વફાદારી બતલાવવા માટે આપણી ટાપુના સધલા કુરેખોઆણો તથા દેશી લોકોની સરવેથી એક મોટી જાહેર સભા આ માહપુરસનું મુંદર બાહવડું બનવાની મંજાવીને લાચ્મિક જોખેર ગોઠવવા સારું રાજ ૩ નો માહ ૧૦ થા મેહનસાહી સાથે ૧૨૨૫ ૫૦ એ ટાંબિનહાત્રમાં મલી હતી, તારે તેના સરનસીનની બેઠક આપણા નેક નાંમદાર માજી ગવરનર હારડ એલકીનસટને મોટી ઊલશેજીધી બાહાલ રાખીને સભા અંદર ને સમાચાર મુબાખીત સળદોથી કહી સંબલાવેઆ હતા, તે સર જમશેદજીને ઘણાંજ માંન આપનારા તથા પરજનને અતીઅંત ખુધી ઉપજનારા પીચારી હેકબ નોધી લઈએ.

“આ સભામા ખુરશી સેવાની ને અરજ મને કરવામા આપી તે કુટુબ
 “રાખતી વખતે હું અતીઅંત ખુશી ઉપજાજીચ, કારણ કે આને સર જમશેદજી
 “જીજીબાઈને માંન આપવા સારું આપણ ને મતલબથી હોંઆં બેગા મલેલા
 “હઈએ, તે સધલાએને પસંદ પડ્યો તો ને સહેબો આ દેશનાં રેહવાશીઓની
 “હાલત કુખારવાનાં કાંમ પછવાડે ઉલટ લીચ્છેચ તેઓ તેમાં વીચેસ મધન
 “પાંમશે. ને વખતે સવરેશીઓ પોતાની રાજી ખુશીથી તેમના વતની એક
 “પરેપકારી બરેઆ સખી નરનાં કાંમોની કદર પીછાંણી તેને માંન આપવા
 “કાળે સભા બચી મોટી ઉલટથી તેમા સાંમેલ રહેઆ, એ સારા વખતની
 “ઉતંમ નીસાંનીછે; એટલુંજ નહી પણ તેટલા માટે તેઓ પોતાના ઊલનેખી
 “મોટી જ્બ આપતા જણાવો. આ સભા આને એખીટી યાઈચ તે
 “પોતાનીજ મેલે એકી રીતે કહી આપેચ કે, સર જમશેદજી જીજીબાઈ
 “ઉપર લોકો કેહવી રીતનો આહ રાખી તેમનાં નાંમને તેઓ કેટલુક મોટું માંન
 “આપેછે; અને તે માંન એ ઉમરાવે ને હાંશિલ કીધુંચ તેના સમસો આધાર
 “તેમની સખાવત ઉપરછે. એ જમરાવની સખાવતથી ફકત આએલ
 “ટાપુનાં રેહવાશીઓને કુચ્છેદો થયોચ, એટલુંજ નહી પણ આખાં ઈલાકાનાં
 “લોકોએ તેના મેહધ લાભ ને હાંશિલ કીધોછે, તે બાબે બોલીને તમારે
 “કીમતી વખત રોકવા હું ચાહતો નથી; પણ દુકમા એટલુંજ જણાવવાની
 “રજા લેજીચ કે, તેનાએ ખચીસ લાખ રૂપીઆ* સખાવતનાં કાંમ પછવાડે
 “ને અરવેઆછે, તેવી પાદશાહી સખાવતનો દાખલો આપણને કહેઆં દેસની
 “અંદર, અને કહેઆ જમાંતામા એથી ખીજો વધારે તે શું મલી આવશે?
 “આપણી ટાપુ ખાતે પાંણી લાવવાનાં બાંધકાંમ સારું અરચનો અડરોટો
 “ખચીસ લાખ રૂપીઆનો ને અટકલાયોછે, તેની આગમજ બે કરોડ

* સરવાલો તો તેથી વધારે કેહછે.

ના. લં.

† પાંણીતો તે પછે હપથી કરતાં દુબાલવીખી વધારે રકમ અરચાઈને આવેજોછે.

ના. લં.

“રૂપીઆની મોઢી દોલત ખરચીને ગરેટ લીવરપુલ, માંનચેસવર, અને ગલા-
 “સગે મલી ત્રણે નાંમીયાં સેહરા મધે પાંણી લાવવાનાં બાંધકાંમ તથાઆર
 “ક્રીધામા આવેઆંચ. એ ત્રણે સેહરાની દોલત આપણી ટાપુ માહેમી દોલેત
 “કરતાં આઠ ધણી વધારે છે ખરી, પણ તે સેહરા મધેથી એવો કોઈ એકળી
 “નર પ્રકારી નીકલેઆ નથી કે, જેણે સખાવત પછવાડે પચીસ લાખની
 “મોઢી રકમ સર જમશેદજીની કુઆરેક ખરચી હેલ્લે. સર જમશેદજી
 “જીજીભાઈ વીચે જે સારો વીચાર માંહારેછે, તે કાંઈએ ઉમરાવની કંકત
 “સખાવતમાં ખરચાએલી મોઢી સંખેઆને લીધે નહી, પણ તેમાં કોચેસ કર-
 “વાની ભલી રીતથી છે. જે હજાર વરસની વાતપર છુદ્ધ ધરમ પાપનારા
 “લોકો તથા થોડીક સદીની વાતપરનાં ખરીસતીઆનો પોતાના ચેરખાર તથા
 “કુટુંબો તથાને જીતભાઈઓનું કલેઆન કરતા, તથા પોતાની દોલત જે ખખ-
 “ચેસ આપતા હતા; તેની સાથે સર જમશેદજીની સખાવતનો પ્રકાખલો
 “કરવાનો માંહરો વીચાર નથી. સર જમશેદજીની સખાવતનાં સધલાં જાહેર
 “કામો પારથી બેનીવાર્મેંટ ઇનસ્ટીટ્યુશન’ જતરોગે એખીલા પારથીએનેજ
 “સાર નથી, પણ હોંડ, મુસલમીન, ક્રીસ્ટીઆન, પાહુધી, અને તે ઉપરાંત
 “ખીજી ધણીક વરણના લોકો સારું હુબાં કરવામા આવેઆછે. સર જમશે-
 “દજી જીજીભાઈની સખાવતના ઉપલા સારા ગુણને લીધે, તથા તે સખાવત
 “જે ગરીબ ગુરખાંના હુખ ટાલવાની ખારનાથી ક્રીધામા આવીછે, તેને લીધે
 “એ ઉમરાવનું નેક નાંમ સધમે ઠેકાણે પંધરાઈ ગએજેછે; અને તે નામને
 “સધલી કોમના લોકો એક સરખી રીતે માંનખી આવેછે; માટે હાવા આખીરી
 “ખાવાસના ગરહથને માંન આપવા કાળેજ આપણુ સધલાંઆ આ જગોપર
 “આજે એખટા ભલેઆ છાઈએ. જેવી મોઢી સખાવતથી આ ગરહસથે પોતાનું
 “નાંમ પરથીધ કીર્ત્ત્વ, તેહવીજ રીતે તેમનું નાંમ કુનીઆંમા વખણાએલુંછે.
 “પરમાણીકપણથી પોતાના ધંધામા જીતી ઉઠીયોગ અને આલણી વાપરીને,
 “તેનાએ મોઢી દોલત મેલવીછે; તે ઉપરથી કેહવાને ખની આવેચ કે દોલત
 “મેલવવાનો રસતો એવા ઉમદા ગુણો ખુશ કરેછે તે જાણે સર જમશેદજી
 “જીજીભાઈનો દાખલો એક નકલ કરવા લાએકનો થડેછે. આ ગરહસથને
 “આપણે સામાટે માંન આપવું જોઈએ, તે જાણે માહર જેટલું મોલવું થટે
 “તે કરતાં હું ઘણું થોડું જોલેઆઈું; તોપણ એ નાંમીયા ગરહસથની ઈઆદ-
 “દાસત કેહવી રીતે કાએમ રાખવા સારું આપણુ આજે આ સખામા આવે-
 “આચ, તે જાણે મોઢાક આવશો કરવાની તમો પાચેથી હું રજા માંગી સર્જેચ.
 “માંહર સાંખલવામા આવેજેચ કે કેટલાક લોકોનો વીચાર સર જમશેદજીની
 “કોઈક ઈઆદાસત કલ્પેમ રાખવા માટે તેમનું એક પુતલું જતાવવાનો નથી;
 “પણ તેના ખુજોરગ નાંમને જેજ આવે એવાં કોઈ પરિપકારી કાંમ માટે
 “જોડવાનો જે વીચારછે, તે સાથે માહરે અબીપરાએ મલતો આવતો નથી;
 “કારણ કે એ ઉમરાવ ગરહસથે દરેક પરિપકારી કાંમની અંદર પોતાને હામેજ
 “પોતાંની સખાવત કાંમે લગાડેલીછે; જેહવી કે હાસપીટાવ, કેજાતી આતાંની

“નીસાણા, કૃપા તથા તલવો, પ્રેમ અને તે ઉપરાંત ખીજા ઉપીવાળી કાંતો
 “પોતાની જાતી કમાઈના પઈસાથી બંધાવી ચુકાંછે; અને તે સઘલાં એ ઉમ-
 “શવની ઇઆદદાસત કાચ્ચેમ ચાખ્યે; પણ ઠાંઉનહાલ મધે તથા મોહવાચ્ચામાં
 “જે માંહાં પ્રેર્યોનાં પુતલાં મુકવામા આવેઆછે, તેઓની મંદમાં આ પરખે-
 “આત નરનું એક સુંદર બાહાવલું ગોઠવવાનો વીચાર મને ઘણોજ પસંદછે.
 “સર જમશેદજીએ સઘલી કોમના લોકોને સારું જ કાચ્ચેમ કીધાચ તે તથા
 “સકમાઈથી મેલવેલા પઈસાનો રૂડા ઉપીચોગ કેમ કરવો, તેનો એક મહલ-
 “કાઠ ભરેઆ ચીતાર, આ ઉમરાવનું બાહાવલું આવતા જમાનાના લોકોને
 “બતલાવ્યે. અસલી તથા હાલ જમાનેના લોકોમા નાંમકીત તથા ખુની-
 “વંતા પ્રેર્યોને માંન આપવા કાંતે તેઓને જાહેર જગેઆમાં ગોઠવી ખેસાડ-
 “વાની જે વાલ પડેલીછે, તે મુજબ સર જમશેદજીનું બાહવલું તેમના દેરીઓની
 “પરીતી સાથે બેલાચ્ચેલા જાતીયુઓની એક અછી ઇઆદદાસત આવતી
 “અચ્ચેલાદ મોટે જેબ આપ્યે.” આવા કીમતી વીચારથી આ સાહેબના માહા
 પરતાપી કામોની ઇઆદગારીમાં સઘલી વરણના નાંધલાથી તે મોટા લોકો
 મુધીના હુધરાતને આધારે તેવણના આખા કદનું બનેલું સંગેમગમનુ એક
 ચોહાંમનું બાહાવલું આપણી ઠાંઉનહાલ મધેની લાચ્ચેમ જગેઆ (આપણા માંજી
 મવરનર સર જાન મલકમનાં બાહાવલાંની સાહમને) તા. ૨૩ મી જુલાઈ
 ૧૮૫૬ ને દીનેથી ગોઠવી ખેસાડેલેછે; જાંહાં તે સાહેબની ગંભીરાઈ ભરેલી
 સવરૂપી શીકલ જોઈ હાલની વસતીના લોકો જેમ આર્તદ પામેછે, તેમજ
 હવે પડેની અચ્ચેલાદનેની તેથી કાંઈ આછી ખુશી હાંચેલ યાય નહી. આ
 બાહવલાંની ખેઠકના પથર ઉપર “સર જમશેદજી જીજીબાઈ ખાશેનેટ ૧૮૫૭”
 ચેવી રીતે કોતરેલી તખતી જે જોવામાં આવેચ, તે, તેને સમપુરણ હાલતમાં
 તઈઆર ધવાનો સને સહમજાચ્ચે. એ ઉપરાંત તેવતની સવરૂપી શીક-
 લના ખીજાં બાહવલાંઓ જે જુદી જુદી જગેઆર જેબ આપતાં ગોઠવાયાંચ,
 તેમા એક ગરંઠ મેડીકલ કોલેજમાં ખીજું આ સાહેબની સઆવતથી બંધાઈને
 વપરાતી કોઠ વાલી ગાટી શીખસક રાલા અંદર, અને તરીજું મુરત ખાતે
 એજ સખી નરના સપુત શેઠ ચોરાળજીની મુરત વાલી સ્કૂલમા નજર પડેછે,
 અને તે તરજો શેઠ ચોરાળજીનાજ પઈસાથી બની આવેલાં કેહછે.

“નાઈટહુદ”નો ખેતાળ એકે ધણો માંન ભરેલા માણવામા આવેછે, પણ
 જને એ એલકાળ મસેચ તેનો બોગવોટો તેની જીંદગી મુધીજ કાચ્ચેમ રહેઆ
 ઉપરાંત તેનાં કુટુંબીઓ તેનો લાભ લઈ સખતા નથી. હાવા સખજને લીધે
 સર જમશેદજીએ કીધેલાં એકેકથી સરસ કામોની હોરમત તેવણના વંજસ
 ખરમખરા ચાલુ રેહ તેટલા સારું નેકનાંમદાર ચંણીએ તે કુટુંબ એક પધવી
 મહડતો “ખાશેનેટ”નો ખેતાળ રેજ ૧૯મા માહ ૧૧ મા જીહનસાહી સાલે
 ૧૨૨૬ ૫૦ એ જે બખશેઓ, તે આ નાંમવરનાં પરીવારમાં વડા દીકરાથી
 તેમની હઈઆતીબાદ ચાલુ રહેઓછે; અને તે અંમીરી ખેતાળના બોગવટા
 મારે પચોસ લાખ રૂપોઆની એક ગાટી થાપણ, તથા મજગાંમ કેઆસતલ

નામનો મેહલ પોતાની ખાસ પુંજમાંથી છુટો પાડી આવેઆ; અને તે વીથે હોંડસતાંનની ધારા બાંધનારી સમાવ્યે, બાંધી ઘેરેલા સતા બરેઆ કાચેદાથી હેવા બંદોખરાત મુકરર કીધેએ કે, રોકડ પુંજની દરસાસે રૂપીઆ એક લાખની ને ઉપજ થાવ્યે તે બારોનેરનો એકકાળ ધરાવનારને જાણુક મલેઆ કરે; અને ઉપજા મેહલમાજ તે રીહે સઈ.

સર જમચેદજી જીજીબાઈ બારોનેરની ખરી મોટાઈ દુનીઆની સખા-
તીપર ને ચોતરફ ફેલાયો પાંખી ચુકેવેછે, તે વીથેની ખુખીમાં અવજ એકે તેમની બોહોપી સખાવત, ખીજું તેણાની સાથે સંબંધ રાખનારઓનો પેઆર મેલવી સવા લાએકના સારા ગુણો, તરીજું પોતાની તેમજ પરાઈ કોમના કૂંટો વચે પડેલા ખીકટ તંદાઓમાં યુવવાઓનાં કાંમોનો આરાંતી સાથે પતાવસ કરી આવતા હતા; એટલુંજ નહીં પણ કેક વખતે તેહવા કોઈ મુંધારામાં પો-
તાની ગીથેથી કાંઈ નાંણા વઢીકખી આપીને સમાધાનીપર લાવી રેતા; અને એજું અથવા છેલું એકે તંગદસત હાલતની ચુરીખતમાં કુશી પડેલા પોતાના ઘણાક દોસતો, અને ખાંનદાનવાલા ખીજ તરહેતોને તેઓના કૂંટખ સહીત પામતા હતા; અને તે સપલાં યુનગારાં કાંમો પોતીરી હઈઆવીની છેલી થડી મુધી આ નામવર ને આજુ રાખેલા હતાં તેટલી તેણાની અપાર ખુખીની માદગોરી મંદરાકાળ મુધી કોઈથીખી હરમેજ ભુલો જવાયેજ નહીં.

જેવી મોટાઈ ઉપવાં કારણેથી આ માનવંતા માહ પુર્યે મેલવી લીધી હતી, તેનીજ મવાજ ઘેલની તારીરખી એજ જમરાવ પોતીકાં જીગરમાં હેવી તો ગાંભીગાઈથી સાચવી રાખતા હતા કે; તે સરવેનુ વરણુન બીસતાચી કહેઆ કરતાં માંતરે આ એકજ જાત ને અરેખરી બનેલી કેટલાક માહેમોતી માઘીમા હજીમુધી સમાએલીજ હથે તે નાધી લખએજ કે, ધસવી મને ૧૮૫૧ માં એક દાહડે માંહજરે વેમાતી મોટા ખુખસુરત પોડાની ભેડી જોતરેલી મુંદર રથમાં બેસીને આ મોહખ પોતાનાં નાંધલાં ચોતરખોની આથે મહાજમીર નરકથી ચોટનાં મેહલ ખાતે જતા હતા, તે વખતે ગીઝાંમના રસતા આગલ આરી પોંહત્યાં કાંદાવાડીની ગલીમાંથી નીકલેલી એક બાકુલી બગી મેદરકારપણે સાંહમની રોડી આવીને તેવનના પોડાએ સાથે હેવી તો બેરમાં અથડી કે, તેથી કરી તે બગીનો પ્રલ તે માહેજા એકની ડાલી અંદર પેથી ગએઆથી ખીજાં અશીખ જનવર તેજ જગેએ લોડીલાઆન થકું અને તેથી પોંડ દાહડે તે મરંજુખી પાંમેજી હતું. એ સમે જોકે સર જમચેદજીનો પેઆર જીવ તેમનાં જીવકાંઓ સહીત ઘણા ધાસવી બરેઆ જોખંમમા આવેલો જાણુએજો હતો; પણ બારેહકતાલાની પુર ખખથેસથી, અને સહદારીઆ ઉપરાંત ગાડી પોડે કરનારાઓ ટાંકણાસર આવી પોંહતાથી એટલી તો મદારત યાદ કે તે કીમતી મોટોજ માંતરે જખમ પામેઆ શીવાએ ખીજ વાતે એર ચુજરી હતી. હાવા લબરાઈની વખતે પોતીસખાતું ને તાંહાં હાજર હતું તેણે અપરાધ કરનાર બગીવાલાને તેના બાગ-
કસ સહીત પકડી લીધો, અને ઈનસાફમાં અલજતાં તે તકશીરવાર યાદને મોટી સજા જોગવતે તેમાંની કથો સંધે નોહતો; પણ તેની ઉપર આ સાહે-

બતી જેહવી નજર પોહતી તેકજ પોતાનુ મયા બરેઈ મન દેખાડી સકટના સપાગમાથી તેને સજર ખચાવીને એકદમ ડોડાવી મેલેઆ, તારે આ માનવતા સાડેબને બેહુ હાથે પગે લાગીને મોટી આજર તાઈથી માફ માગતો ચાલી ગયે, અને પોતેની પેતા બુનકાઓ સહીત તાહા હાજર હોએલા થેક ફરકનજી હોરમનજી, લસકરીની નાનકરી ગાડીમા બેસી માહનક્ષમી તરફ પાછા ફરેઆ હતા. પોતાનુ સકટ બરેઈ ચોવડીઈ આ સખી રે સતોસ પકડઆથી ને હેવુ સમારાતીની રાહે પસાઁ થકુ તેવાજ તેના ચોકર ગુજરતા ખરા અપરાધોને કુખ દીધાને બસે તે ઉપર ને દયા દેખડી તેમાજ તેનાની ખગી ખુ િએ જીતમ રીરતી પમાડી હતી.

પરજા ઉપોચોગી બહેરકામોમા જાહાસુધી સગીગની મજબુતાઈ તેવણની સાથે સરીક ગી, તાહા તમ દરવીય તથા દેહથી લોટોને મદદ આપનારખી એજ જીમરાવ આગેવાન હતા મુંબઈ ઉપરાત ખીજા દેસાવરે ખાતે જરથોસતી અનજ્ઞમ નની ધરમાદા પુજી આજે ધણીજ સનામતી બરેલી સચવાઈ રહીય, અને તેના સમાધ માટે ખરી દીલચોજીએ ને પુખત બદાખસત થએઆય, તે કામેખી એજ જુલોરગવારની રૂડી મેશસથી બનેલાઁ. પોતાની કોમતા ખાનકો તથા ખાનકીઓને કેનવણી આપવાના કામની આગેવાણી કાગાગ આના ઉપોચોગી મીતરખી એજ સર જમચેદજી થાઈ ગહેલા હતા, તે સધ લાની છવતી સાખરીઓ આપણી આખો હજુર હજઆત રહેલી જોઈને સરથે વાચનારા સાહેબોમાથી જેખી કોઈ આ જીમરાવના સદચુગોનુ ગનાવ જગરમા ગોખી માનવા ચાહયે તો ઈતસામના મદરોજમા તેમના જેવી જુનદ હોરમતે પોહચી ફનીઆને દરેમીઆન આસકાઁ થાઈ સખથે

આ એક કેહવત મુંબજ હરેક સારા વાતને માથે જેમ સતઁઆ સધ લાગેલા હોએજે, તેમજ સર જમચેદજી પોતાની સધલી ખુખી જતા કેટલાક વરથોની વાતપર મે હુમલે હુમલોનામા લગરીક અનગમતા ને થઈ પડઆ હતા, તેના મુન કારણો તો તેજ વખતે કોઈનેખી માલુમ પડલા નહીં જણાયાને લીધે, પારથી ટેલાના ધણાક લોકોએ હુલકાન મચારી મેલીને હાવા માહ પગતાખી પુરમતા રેહમળીને ફેકટનો કચવાઁ આપેઆ હતા એ મે કારણોમા એકતો ઇરાવી સને ૧૮૩૨ મા કુતગ મારવા બાબેનુ મોટુ દુલડ, અને તેની પુઁ તાપકે બેએક દએકે ૧૮૫૨ મા સુસલમાનોનુ પારગીઓ સામણે ઉસકેશએકુ જાહન. બરેઈ ગમખા. પગેઆત થઈ ગયુઁ આ માહેલી પેહલી તકે પરજાને માથે આગેવાન નહીં થતા લોકોના જેહવા મુંબજ આ જીમરાને સગકારને મદદનીવી હેએ તે, તેમા મણુજ ડમદા ગાહપણ વાપરેલુ પાછનથી તેઓનેજ માનુમ પડેલુ જોઈએ કે, ૧૮૩૨ ની આગમન ધણા ખરા હનકે વાગેના પારથીઓ લુછા લોટોની સગતમા રહીને પોતાના ટોનાને િતપસતીમા નાખવા જેવા ફીસાદ મચાવતા હતા, તેમાથી તેઓને મેહ ખવાડીને સારી હાનતપર લાવવાની આ ચેપીઆએ ધણુ થએઈ રાખેલી ધાગણા તેને પગસને ગોવસત બધ જેથી, અને તાગથીજ તેઓમા ગતે ગતે જેમ

સુધારે પેસતો ગયો, તેમ ગીલો કરનારાઓનેની તે વીચેનું થોડુંક સાત મહત્ત્વ રહેલું. અને તેહનીજ મતલબથી પાછલી બાબતમાંની જેકે બહાર રીતે બચે-
ડાની વચે નહીં આવેઆ, તેવણ છુપી ગોઠવણ હેવી બંધ પેસાડી હતી કે,
તેનું શેવડખી સરકારી મોઠા અમલદારને હાથે લેવાડીને તેનાએજ સમાધાની
કરી આપી; મોઠે હુસેરાઈની વચે બહેરાત નહીં આવેઆથી પોતાના બતબા-
ઈએને તેવણ કુદાથી અનગમતા થઈ મડેઆની હોએ, તેવણ તેમના અવીધણ
ખીજ ગુણેને મેલવી જોતાં તો તે ખાખે એક રવીબારનો ઇપકો સર જમશેદજીને
અંગે લાગી સમ્પતો નથી; કેમકે ને સડો અમાલ ફક્ત એટલાંજ કારણથી
નરસ મોલતા હતા, તેજ લોડો પાછલથી પોતાની બુલ જોઈને વીચેસ પેઆરથી
આ માહપુરસને માંન આપવાનું બુલેઆજ નોહતા.

આ રાખી ઘતારની કીરતીનું ખર્ચાન સમાપત થાએ તેની આગમજ
આઠલું તો હમારે નોંધી લેવું જોઈએએ કે, ને સાહેબ એલમને વધારવાનો
આહ રાખનાર, અને એલમનીજ વાતો ધીરજથી સાંભળીને તેના ફેલાવા મોઠે
પ્રસતકો છપાવી બહાર પાડવાનો ખાખેસધર, એટલુંજ નહીં પણ ને ધણીએ
હજી ખીજાં ઘણાંક રૂઠાં કાંમો કરવાની વીચેસ ઉઘટ રાખેવી તેજ માનવંતા
નરની છંદેગીને જાહે અજલના હલકાગએ મગરેજ તરફ ખેંચવા માંડી; તારે
જહલંદરના મરજની ઘોડા દીવસ સમ્પત ખીમારી બાગવીને રાજ ૨૨ મો માહ
૭ મો શેહનશાહી રાલે ૧૨૨૮ થા ની ચતરે કલાક ૨ ને અમલે આપણા
હાતમ સરીખી હોંમતના હોંદી ઉમરાજ બપાા વરસની ઉપર ૨૨ હાહડામા થો-
ડાજ કલાક એઠાની વચે પુરી કીધા પછે, આપણી આખા વરાતીને એકા-
એક જાંહાંખી કરી નાંખી; એટલે ને તેમનું પાક રહ આકી કાલજીદમાંથી
નીકલીને હંમેસગીના મોઠાં રાસન બેહસતને મકાંણે ને શીધારેજ, તેની મહિતમ
પોસીમાં નીચલી કવીતા અંદર જણાવેલી ચેતવણી સુલખ ને નરે અવી મોઠી
દાલત ખરચીને લાખો માણસેનો પરતીપાવ કીધો, અને ને નરે એક માખાપ
તરીકે મોહતાજોને મદદ આપો; તે જુજોરગવાર નો પણ હાવી પાકી જાંમરે
પોહચીને કુલગુલરી પાંચેઆ; તેવણ તેમનાં મોહિતનો સંતાપ કોઈનેની લા-
ગેઆવના જેમ તે વખતે રહેઆ નોહતો, તેમ કોઈ કાચીની બુલાવો જોઈ-
એજ નહીં.

મેલવેએજી કીગીમા જમશેડેકો-મેસકહે કે તેપર ન પડએ છોકાં.

હેવો નરખી અંતે તો ગયો ઉધી-છોડી દીધી કુનીઆની માયા જુડી.

વરશેને જુગોખી જયે વહી-તાંહાં તક તેવણ કોઈથી બુલાયે નહીં.

મોહતાજો તે મોઠે રડેઆ કરેએ-તેહવા નરને જમમા સોધતા કરેએ.

ને મલે તેની ઉપર આહાજો કુવા-કે વાએ તેહવા સખીના લાંમખા ઉવા.

ગંબીરાઈની ઘટામા લંગચટ થાઈને આ સાહેબ ને ગાખી ગયા, તેની
ગંમખાવીના સોગની એક છેલી ચાદગારી ને નોંધી રાખવાજોગ જણાઈહતી,
તે એકે આ નામવર ઉમરાજનું અયો રજાંણ અવલમનબલ પોંદેએજ તે ઘહડે,
તથા તેની ખારવને ઉકમનાને ઘહડે મલી આખા બે દીવસ મુધો બધા પારધી

વપારીઓ તથા દુકાનદારોએ પોતાનો ધંધો બંધ રાખેલો હતો; એટલું જ નહીં પણ પેહલે દીવએ તો બધી બ્રાંડે ઉપરાંત સંધી વરણની ગાંમડી તથા પુરેણી-અન પેહડીઓ, અનાજવાધાઓના જથ્થાઓ, રૂઢિના રુકુઓ, નીરાંણો અને તે વીગેરે સરવે વહીવટના જાહેર મથકો જેમ બંધ રહેતાં હતાં; તેમજ સમકા-રની દબાવના બરેલી પાછાણી સવાળી જારે સેવટની જગેએ જવા સર્વે આ નેક નામદારના કોઠ માહેલાં મેહલ મધેથી રવાણે થાઈ, તારે દેવલનાં મોહલાને નોકે તે વખતપર સલાંમત ઉભેલા યેહરી દરવાજાઓ પસાર કરીને બાહેર નીકળતાં જોયા તો સધલી વરણના તથા દરએક ક્રીસમના કાંમદારે તે ડોકાણેથી તે છેક ધોળીતખાવની હથસુધીના રસતાની બેહુ બોરડાએ સર્વે ખેંચીને હેવાતો ગંભીરા-ધથી હારબંધ હુમિલા જણાયા હતા કે, જાણે કોઈ મોટા અમલદારના અવકાર માટે બસકર આવેલું હોય, તે કરતાંની સરસ દપથી જેમ જેમ રવાણુ તેઓની નજરીકથી પસાર થાતું આવેજો તેમ તેઓ દરએક જણાઓ પોત પોતીકાં કાંમનાં હથીઆરે આંધ ઉપર જોયલી તે મરહુમ જામરાવના સમકારને નમી નમી હેલો નમસકાર કરતા આ નોધ લેનારે તથા શાએદસ સાથે ખીરાજેલા હજારે જરથોસતીઓએ જોયા હતા; અને તે ઉપરાંત વની આટલું કાંમની ધાથુંજ નેક થએલું હતું કે, ઘેરને આંગણેથી તે ઘેઠની મનજલે પોહવતાં સુધી; આ મરહુમના માંન સર્વે તેમની પદવી લાએક પોતીસ તરફના ખેંચેખસેતે મારગ હેવા તો મોકલે રાખેલો હતો કે, તેથી કરી પારકી કોમનું કોઈની ઇનસાંન વચમાં ફટકી રાખેજો નોહતું; જે બાબે તે વખતના ધૂંધી કોઠવાલ મી. આરલસ ફાર્નેટનો મોટો ઉપકાર જરથોસતી ટોલાને માંધે ચોંટી રહેલા કોઈ કાલેની ખુલાવેલો તો જોઈએજ નહોતો.

સખાવતનાં સાહ સર જમશેદજીએ ક્રીષ્ણી વણીએત મુજબ તરીકે રાહડે તેમનાં ઉકમણાની કીરીઆ પુરી થઈ રહેઆ પછે, તે નાગવરનાં પશોના પુતરે માહેલા યેઠ ઊરાખજીએ મીજલસની અંદર ખીલંદ આવાજે એક અંન-જુમન પતર વાંચી સંબલાવેલો હતો; તેની કેફીએત પરમાંણે તારપછે આ મરહુમ સાહેબને નાંમના હેલ જણાવેલાં ખીલાં નેકી બરેઆં ધરમના હેલાં કાંમે જે સંમપ્રરણ ચીતે પાર ઉતરેઆછે તેમાં અરઆએલી રકમને એજ નાંમદારની હાથઆતી છતાં તેણાને હાથે ચએલી સખાવતની ગંજવર સંખીઆમા હુમિરી લઈએછે.

આ પ્રસતકને પાને ૧૮૦ થી રાર થાઇને ૧૮૧ સુધીમાં
સમાધ ચુકેલી સખાવતના સરવાણા ૨૧,૩૪,૦૮૦
૧૨૨૮ મા, રેજ ૨૪ મો માહ ૭ મો, ગોઘીનાં સુધારેને જોડો ગુ-
સારો આપવા બાબે ચાએલાં હુધરાણાની દીપ મધે બરી
દીધેલા ૫,૦૦૦
૧૨૨૯ મા, રેજ ૨૨ મો માહ ૭ મો, મુંબઈના કોઠ મધે ગોઘા-
વરા મોખેદને મણાંક વરસોની પાતપર પંચએતે બાંધી આ-
પેલી રેમેહરનુ મકાંણ, વસોતીના પરમાંણુ મુજબ હાલને

રાગે ચંકડાસ બરેજી જણાવેજી હતું; એટલુંજ નહીં પણ તે બાગવાં જેવી બીસમાર દાખલે દેખાયા ઉપરથી પાણેની બીજી જગેઆ લઈને નવેસરથી ચોકાસાં બરેજી મકાંણુ બંધાવી આપેજી, તેની લાગટ હીઆં જણાવેજી, પણ એ દરમે- હરની જોઈતી મર્યામત ઉપરાંત તેજ, લાકડાં વગેરે દરજેજીના ચાલુ ખરચ મોટી વરસ ઘણે ૨૭૦૦ થાવેચ તે, આ નેક નામે પરચમ જરગોસડીઓને સારું કીધેલી સમાવતની થાપણુ મધેથી જાન્યુક પોહ્યાડવા સંબંધી થેડવી આપેસા બંદોબસત મુજબ મલતું રેહજે .....

૩૨,૨૦૯

૧૨૩૨ મા, રોજ ૧૨ મે માહ ૫ મે, નૌસારીના દોખમાં આમલ જવા સારું વચે આપેલી ખાડી ઉપર એક મજબૂત પુલ બાંધવાની પરચમ ધારનાં હતી; પણ તે જાણે પાછલથી ચોકાસી કરતાં હેવું માલુમ પડેજી કે, ફક્ત ચોમાસાંને ટાંકણે કોઈ વેજા બરે ધણો જોરમા વરસાદ પડેમ, તારેજ બે અથવા તરણુ દીવસ મુખી ખાડીમાં પાણીનો પુર ચઢેજી; અને તેહવે સમે કોઈબી રવાંણુ જો નહીં થાવેજી હેવે તો તે બાંધેલા પુલ કસાખી ઉપીચોગમાં આવેજ નહીં; મોટી તે ઉપર ફેકટનો ખરચ કરેજા કરતાં બીજા કોઈ જોતમ પરગનું કાંમ જોધીને તે મરહુમ બારોનેટ સાહેબની રાવે- જર થેડી જમશેદજીએ પોતીમ બેહસતનસીત ખર્ચેની નેક નાંમીને વધારવાની જોઅનાથી અતરે વસનાગ જરથેસતી જોખેદાનાં ઊકરંબોને જંદ, જેહલવી, તથા ફરસી વગેરે વીદેઆની પુખત કેલવણી સાથે દીન ધરંમના રૂઝ કાવેદા કાંબુનો શીખાડવા મોટી રૂ ૮૦,૦૦૦ ની થાપણુ ખરસી પંચાવેતની પુંજી સામવી રાખનારા સાહેબોનાં સંબાલ પણામાં શાંફી આપીતે “જરથેસતી મદરેસા” ચાલુ કરાવી; જેનું જેહલવેહલું મુજ કાંમ ઉપલા દીવસથી સર થાવેજી. એ કારણસર ઉપલી થાપણુને વધારે મજબૂતી પર રાખવાનાં હેતુથી જે જે સાહેબોએ મરહુમ બારોનેટના પુતની ઈઆ- દગારીમાં નાંણા આપેઆ તેઓ મધે મરહુમ થેક રસતમજી જમશેદજી જીજીબાઈ જે તે વખતપર હમઆત હતા તેનાવે જેહલાં તરણુ વરસ વુલીકના ખરચ મોટી રૂ મલીને રૂ ૧૦૦ લખે આપતા કીધા હતા; અને તે ઉપરાંત થેક ખરશેદજી ફરહનજી ખારજે જે વાર મલીને સરકારી ટકા ૫ પાલી વીઆગુકી નેટો રૂ ૫૫,૦૦૦ ની, તથા થેક નેચેરવાંનજી બહમનજી મોલીએ ટકા ૪ પાલી નોટ એક રૂ ૫૦૦૦ ની જે આપી તે ઉપલી થાપણુમાં હુંમેરનાં કુલ રૂ ૧૦૦,૦૦૦ ની

સારી પુંજ ચાઇ, તોપણ તેમા સર અવસરે જરથોસતી
 ટેવાના કોઈખી સાહેબો તેઓની ખુશીથી જેખી રકમ મોક-
 લ્ય, તે તેમના ઉપકાર સાથે લેવાની છુટ રાખેલીહે; કે
 નથી કરી હાથ નેક કામ ચદરેકાન સુધી નીબાએણ રેહ.
 એ મદરેસા મધે શીખવા આવનારઓને બેસવા માટે વાડી-
 આજી હોરમજજી બહમનજીના આતસ બેહરામના એક
 માહેલા એક મકાણુને મથાલે કાસાદ જગો તે કેળવાના
 મુતવધી સાહેબે વગર લવાજમે વાપરવા આપી તાહા આજ
 ૬૧ તુલીક કાએમ રેલેહીહે

૧૦,૦૦૦

૧૨૩૮ મા, રોજ ૨૬ મા માહ ૩ જે શેહનરાહી, મુબરકના દોષ-
 માઓની આજુબાજુએ ખખાલા તરફના કુમરની ખાલી
 જગોઆએ જે હતી, તે વેચાવી લધને પચાએતના સવા
 ધીનમા શોફી આપી, તથા તે તરફથી એક નવો રસતો
 ગાડી પોડાએ શેહલથી થેક ઉપર સુધી જઈ સકે તેહવો
 બધાવીને વપરાતો કીધો તે ઉપર ખરચાએ ૧૧ ..

૩૩,૭૫૫

મરહુમ સર જમશેદજીએ કીધેલી જાહેર સખાવતની મુએઆ રૂ ૨૭,૪૫,૦૧૪
 ની એકસ યાએલી સદમજાઈહે, પણ તે સાહેબના ગુપતધાનની ખખર તો તે
 નામવરના વારેશોનીની ધારેઆ પરમાણે થાહવી ન હેવાને લીધે કોઈના જાણુ-
 વામા આવીજ નથી; તોહોખી તે મરહુમ સાહેબના હાતેમ સરેખા દીલગુરદા
 ઉપરથી આટલુતો અટક નાઈ સખાએહે કે જીવધી સખેઆના સરવાનાને લગ-
 બમ મલતી તેહલીજ રકમોથી તો આછી હોજ નહી

આ માહપુરે, જેકુ માન પોતાની હઈઆવીમા માહબારત કામે બજવી
 મેલવેજી હતુ, તેવીજ તેમના જીમરની ખરી સોચના જરથોસતી અનજીમનના
 દફતરેની અદર એક વાદદાસત તરફે નોધી રાખવા માટે રોજ ૨૦ મા માહ
 ૮ મા શેહનરાહી રામે ૧૨૨૮ થ૦ એ નાંધેલી મોટી અનજીમન આ મરહુમ
 જામરાવના “અવાહીબાગ”મા બસાઈ હતી, તાહા તેમની ખુખી બીથેની ઘણીજ
 નાદર વાખવાખી આપણા આકાખર સાહેબોએ જાહેર કીધી હતી; એટલુજ
 નહો પણ સઘતી બાબદોમા તે માનવતા મરહુમે આપેલી મદદને અતીઅત
 ઉપકારખી જાહેરમા કટી સબલાવેએ હતો, અને તે સાથે આ માહેબના મર-
 ણથી જે કુખ આખી આતમ ઉપરાત તેમના કુટુંબીઓમા ઉપજેજી, તે ખા-
 બેનો એક દીનાસા પતર લખી તેમના સાહેબજાએ ઉપર મોકલવાનો થેડાવ
 નકી કરી ઉઠેઆથી, આ માનવતા માહપુરેસની કીરતીનુ વરણુત હોઆજ
 સમાપત થઈ રેહહે.

વર્ણસાવલીની ટીપ તપાસતા આ નામવર ઉમરાવને તાહા પરવરદમારે
 મુબરક ફરજવાની બખશેસ કીધેલી કેહાએહે, પણ તે માટેલા ઘણા
 ખરા તો એ નાખખણીજ એકેની પ્રે મગજ પામેઆ હતા, અને જે

સરકારી શેડીઆઓ તેમના મરણ વખતે સલામત હતા, તેઓએ, પોતાના મેહરબાંણુ મુરખીનાં કાજીતલે મોઢી હોરમત સાર્યવીને સઘલી તરેહનાં ગુણો મેલવી લીધેલા આપણી નજરમાથી ને ખીસનાર નથી તેથીજ કરી જઈદીની વખતે આ માહપુરસને અખુટ દરવીઅની સાથે દીલને ખુરા કરનારા તરણ વીકરાઓ, ઉપરાંત તેઓને તાંદાં વધેલી વસતીનુ સંતોસ બરજી સુખખી હાંમેજ યાતું હતું. એ વીકરાઓ મધે વડા શેક ખરચેદજી (ને સાહેબ હવડાં સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખીજી બારિનેટનાં એતાખથી આપણી વસતીને જેળ આપેછે), વચલા શેક રસતમજી (નેવણુ થોડુંક ચડું આજમને મયા બગાડી મરણ ખાંમેઆછે), અને નાધલા શેક સોરાખજી ઉપરાંત વીકરીમાં સરવેધી છેલ્લી જનમ પામેલી શેકાંણી પીરિજખાઈ, મલી તે વખતપર હઈઆત રહેલાં આર ફરજો, તથા તેઓને તાંદાં જોઘતાલાઅે જખમેલી બેહોલી વસતીવારીની આપાદી પોતાની પાછલ સલામત મેલીને ફકત નેકીમાં બરપુર કીધેલાં મુખ-લક ધરમી કાંચિના પુણુનો માહબારત અધીઆ સાથે લઈને જીનતમાં રીધા-રૂઆત તો ખરા; પણ તેથી તેવણુનુ નેકનાંમ ખાનમ થયાને બદલે ખચીત કરીને ને બે બાબદોયાં સઘા અંમર રહેલુંછે, તેમાં અેકતો આ સાહેબને મણેલા બારિનેટનો નાંમીયો અેલકાળ ને તેવણુના વડા પુતરને બાઅિગે જેમ હવડાં જોંટેઆછે, તેમજ તે પછેનો વારસો તેવણુના વડા પુતરને, અને તેની પુરે તેજ રીતે પેદરપે વજેસપરંમપરા ઉતરી આવનારા વારેશિને જાંદાંવુલીક તેમના બોહોમાં પરીવારને પાક પરવરદમાર બરકશર રખાયે તાંદાંવુલીક ઉતરતો રહેયે. અને ખીજું અેકે બાઅિખલાપર હમીલી ગંજવર હાસપીરાયે આ જીજીરાગવારનુ મુખારક નાંમ ને લીધેલુંછે, તે મધે આસરે મેલવવા માટે જનારાઓની બાબદ હેવી તો જોડાઈ રહીઅ કે, દરેજાને અેક કમાકખી હેયો નહીં મુજરતો કે તેમા સર જમશેદજીનુ સુખખીત નાંમ કોઈને મોહડેથી લેવાયાવીના ખાલી જતો હેઅે; માટે ઉપર જણાવેલી મુસતકીમ શાદગરીઓ હસતીમા સલામત અસતાં મુધી તો પારસી ટેલાના આ માહપરતાપી માંજી બારિનેટ સાહેબ આખી કુનીઆની આસપાસ સરવેની હજુર જીવતાઅ રહેલા અખીત જણાશે.

ઈનસાનની જંદગી આકેખત મુધી સઘા બરકશર નહીં રહેવાને લીઆર રોડાવીને આ મરહુમ બારિનેટ સાહેબે પોતાની હઈઆતીમા કીધેયું વગીઅિત નાંમુ ને તે વખતની આપણી મુખરીમ કોરટમાં નોધાઅેલ હતું તે ઉપરથી આ માહપુરસની પુંજમાં; (મેલવેલા દરવીઅનો ઘણી રૂડીપેરે લાંમખી મુદત મુધી મનમાંનતો ઉપીગોગ કીધા પછે) દયા લાખ રૂપીઆ રહેલા માલુમ પડેઆ હતા; અને તે રકમને હેઠલ જણાવેઆ મુજબની વેદઅણી પણ કરી દેખાડી હતી, ને મધે:—

બારિનેટનો એતાખ વજેસપરંમપરા કાઅિમ સમવાઈ રહેવા માટે મજબાંમ કેઆસતલ નામના નાંગીઆ મેહલ ઉપરાંત, દર રાતે અેક લાખ રૂપીઆની ઉપજ યાઅે તેટલી રકમ અલા-હેધી કાહડી આપીને નાંમદાર સરકારનાં સંબાલપનામા આ-

ગમતપીજ સોંફી હતી, તે બાબેતા આંક ૨૦ મા વાળો એક
 ખાસ ધરો ઈં સને ૧૮૬૦ ના મે મહીનામા યસાર થયોછે
 તે કુલજ બરેલાં રૂપીઆ ૨૫,૦૦,૦૦૦
 પોતાના વડા પુતર શેઠ ખરચેદજી (હાલના ખીજ બારેનેટ) એ
 તેમનાં કાંમકાજમા અતીશીઅ દીલગીજી બતાવી હતી, તેના
 બદલામા તેણાને બખચેલા ૩,૦૦,૦૦૦
 પોતાના કુટુંબીઓ તથા ખીજઓને વારસા દાખલ પેહચી આપવા
 ફરમાવેલા ૩,૫૦,૦૦૦
 તરણ પેટાઓને સરખે હીચે આપેલા ૫૮,૦૦,૦૦૦

જુમલે રૂ ૮૫,૫૦,૦૦૦

એ ઉપરાંત બંડન ખાતે આ નામદાર સાહેબની મીલકત ૧,૮૦,૦૦૦ રૂપીઆની
 ને જણાઈ હતી; તેના ઉપીયોગખી વારસો વચે યાચેલા સંબંધાયેછે.

સર જમશેદજીના ખીજ ખે બાઈઓમા શેઠ માંણેકજી ને સરવેધી વડા
 હતા, તેણાનુ ચોક્ક વરખાન હેઠ જણાવવામા આવશે; અને વચલા બાઈ
 રસતમજી, જેવણ કલકતે જઈને તાંહાંથી રાલે ૧૧૯૨ મા પાછા ક્રિષ્ણક આ-
 વતાં તાંહાંની ખાડામાજ કુખી ગચ્છેલાં વાંહાંણની સાથે રેજ ૨૧ મો માહ
 ૧૨ મો મેહનસાહીએ ફરજાંની કાંઈખી નીરાંણ મેલેઆવના જલવારી ધર્મને
 હકની દરધાહે શીધારેઆ તારે તેમના ખાનક આપણા આ માંનવંતા બારેનેટ
 સાહેબ થયા હતા. ને ઉપરથી ધરમની બહેર કીરીઆ તથા ઉડમણાની મીજ-
 લશોમા તે સાહેબનુ નામ જમશેદ પેહલીન રસતમ કરી લીધામા આવેછે.

શેઠ માણેકજી જીજીબાઈ વાખ.

આ મરહુમયના પરીવારે પોતાના નામની સાથે હવડાં વાછાની અટક
 ને દાખલ કરતા દેખાચેઅ, તે ધણુ કરીને તેઓના એક વડવાના અસલ
 નામ ઉપરથી તે ચોક્કસ ધરેછે; પણ વચમા કોઈ હેવો સખખ બનેઓ
 હોએકે તેની અડચનથી અટકની ધ્યાની તેમના પાછાં પરીવારે તદન ભુલી
 ગયાં; કેમકે પ્રરની રીતની તપારા ઉપરથી સાબેત થાચેલું સહમજાએછે કે, આ
 સાહેબ પોતે મરણ પાંમિઆં તાંહાંતુલીક તેમના નામ સાથે વાછાની અટક ને
 વલગેલી નાહતી, તે બાબે તેવનના બિઠમનામા બરાચેલા ધરમખાતાંના રૂપી-
 આની નોંધ તે વખતપર પંચાચેતના હીસાબમા એમ લેવાચેલીછે કે, “બાઈ
 માણેકજી જીજીબાઈની નધઅતે રૂ ૩૦૦ બરેઆછે;” માટે તેહવે ટાંકણે
 વાછાની અટક તે સાહેબો મહેલા કોઈનખી અખર હતે તે પોતાના નામ
 સાથે તેઓ જરી સખતે; પણ ઉપર જણાવેજેઅ તેમ કોઈ હેનારતથી ભુલાર્
 હોએ તે તેની જગરતી આ નોંધ લેણારના મરહુમ બપાવાથીઅ યાચેલી

માણુમ પડે છે. હમારા તે જીવેરગવારનું નામ એવલજી કરી હતું, અને તે સાહેબ છડી પેહડીએથી વાણની એલખ ધરાવતા હતા; એટલું જ નહીં પણ તેમના બાપ બપાવાએ નૌસારી કરાવાની અનજીમનમા પર-
જેઆતની યજ્ઞ ગયાય, તેમના નખીરા (જે એવલ વાણને નામે મુંબઈમા સરવેની પીછાણુમા હતા) જોઈ આ સાહેબના કોઈ વડવાને હાથનો લખેલો એક દસતાવેળ સમવાઈ રહેલો હતો, તે આજથી ઉંઘાવીસ વરસની વાતપર તેનાએ માનવંતાં સર જમશેદજીને સપુરદ કીધા ઉપરથી, પોતીકા નેઆગા-
નોની ગુમ યએલી પીછાંણુત તેઓને હાથ આપી છે.

ચેક માણિકીના જનમ તથા તેવનને મુંબઈમા આવી રહેઆ વીચેની ચોક્કસ નોંધતો મહી નથી, પણ આટલું જ માણુમ પડેજાયકે હોંઆં આવીને જીજી ચોધવા માટે ધાંધોની કુકાંણુ ગંમખાના કુવા સાહમને પુરવ તરફની ગલીમાં જાંદાં દુવડા ધાંધીએ બેસે તો મોટું એક મકાંણુમાં માંડીને ધણા વરોવેર આપણેથી ધંધો ચલાવતા હતા; તે રોજમાર તેમના બાએગસાથી, અને સરીમંત બાઇએ મેલાલીને બાકીનો સઘલો વખત તેનાને પોતાની પના-
હમા સંભાળી રખેઆ હતા, એટલું જ નહીં પણ તેવન જરે રોજ ૧૧ મો માહ ૯ મો ચેહણુમાહી સાને ૧૯૬૬ ય૦ માં ગુજરી ગયેઆ, તારપછેથી તેવણુના સંઘલાં પરીવારેનેબી સારી રચેસથી તેનાએ પત્નીપોલીને દરબીઅવાન કરી દીધા હતા.

આ ચેકના બોણેલાં પરીવારમાં માતરે તરણુ દીકરાએ હતા. જોએ કીરતીવાન કાકાની કુંમકથી ઘોડા ધણા પરજેઆત યએઆ પછે બાર મહી-
નાના કુક અરસામા એકિકની પુઠે જે મરણ પામેઆંઅ, તેઓ મધે સરવેથી નાધલા દાદાબાઈ રોજ ૪ મો માહ ૨ જો સાલે ૧૨૩૯ ને દીને વરસ પડ ની જામરમાં એક પુરા નીકરની ખતમ યાએલી જીંદગીનો ધાહ આધા પછે ધણે વરો ગુજરેઆથી તેનાની પ્રાછજ પાલક સીવાએ કોઈજ વારસ નહી હોવાને લીધે, પોતાની દોલતનો મોટો ભાગ (શુમારે એક લાખ રૂપોઆ) પારશીએને લગતાં જીદાં જીદાં ધરંમખાતાંઓમાં આપવાનું વસીએત કરી ગયેઆ છે.
જીવાજી નામનાં વડા રોજ ૬ મો માહ ૧૦ મો સને ૧૨૩૯ મા ગુજરેઆ તારે તેનાની વયે ૬૦ વરસની જણાઈ હતી; અને તેમની પ્રાછજ સને ૧૨૪૦ નાં પેહલા મહીનાને ૬૭ે રોજે વચલા બાઈ બરજોરજી ૫૮ વરસની જામરે પેહસત-
નસીત યએઆ પછે હવડાં જે વસતી રહેલી જણાએઅ, તે તેઓ મોટીલા પેહલા અને બીજા બાઈએને તાંદાંની સમજવી જોઈએ.

લેવેનર લેડી આવાંબાઈ.

ધણીના ઘેરમા લીલાલેહર કરનારા આ પતીવરતા, અને સદ્યુણી શેઠાણીના જનમ જન્મે નૈભારી કસબાના મલેસર ફૂડીઆ મધે ડાલ ॥ મો માહ ૫ મો ગેહનસાહી સાથે ૧૧૬૨ ૫૦ મા યથો, તારે, અને તે તીનધી તેનીના નેક નામ પોતા ચેઠ દરામજી નોચેરવાનજી બાઠલીવાનાને તાહા ખરે ખરી એક લક્ષ્મી માતાના રૂડા પગલા નજર આવવા માડેઆ હતા; જે વીચે વધારે સરાહગાત જણાવેઆ કુતા, તેનીના જાહેજલાની બરેઆ નામવર ખાનદની સાથે ઘેલાએની કીરતીથીજ સધલી વાતની સાનેતી પગલમા જે પરસીધ યાદ ચુકેતીઠે, તેનેજ મુખનક વીચારી હીઆ નોધી લખએઠે.

એક માહ ધરમી દાતાર, અને દયલુ બરથારની ખાસ મોહરદાર, તથા એક દરવીઆવાન મોહલા કુટબના મેહરખાન માતા; આ ફુનીઆમા આસકાગ થયા તેની આગમજ એ વગ જાહેરનુ જોડુ બચગી વચ્ચેથીજ ગરીની હાનવમા હુડુ, તારથી સનસારમા સગળએથી કડવાસ તથા મીઠાસ તેઓએ સાથેજ આપેલી હતી; તે વાતને છેતી ધડી મુધી હરમેજ નહી ભુલતા જેમ અગાઉ ગરીખી હાનવમા, તેમજ પાછલથી સગીમતને દરજેની જાહે જલા લીમા આ માહખાનુ શેઠાણી એક સરીખી રીતે સરવે ઉપા સારી નીપેહ દાસતી રખતા હતા.

એ ઉપરાત તેનીની વધારે કીરતી જે જે સખાવતમા રાડીચ, તે તેનીના પરીચ પરીમી બગવાગના સખી પણાની એક ખીજી નકલ પરકાસતી રહીચ, કેમકે પારસીની કામમા તે જોડે સખાવત કરનારા અગાઉ ધણખી ગરહસમે નામવરી પામી ગએલા આપણુ સાબલતા આરીએચ, તોપણુ સર જમશેદજીનો બગામરીઆ આજ મુધી કોઈજ સાડેજ જેમ નીવરએ નધી, તેમજ માનુઓમા શેઠાણી આનાબાઈ કરતા વીચેસ દરવીઆનાન ખીજી બાઈએ હોવા છતા તેનીના સગીઆ પરજ ઉપીચોગી સખી દસતખી કોઈએ લખાવેએ નધી.

આગલા વરજોપર જારે હબરે રૂપીઆ લાખોમા લખાઈને અજ લક્ષાપતીએ ચોડાજ સાહેવો રેહવાતા હતા, તારથી આ શેઠાણી બાઈનુ ઉદાર મન જે પરકાસવ રહેઈ તેની સામેતી કેટલાક દાખલાથી પમરતી માલુમ પડેઠે. માહીમ તથા વાદરા વચે એક માઈલથીખી વધારે લખાઈને તફાવતે બોહોલો દરીઆવ હોવાને લીધે, હોડીઓની માસ્કતે આવજાવ કરનારા શહદા રીએ માહેવા કોઈ રોકડો આસામી તોફાન વખતે હેરાણમતી ભોગવીને કેટલાકોતો ફુખી પણુ જતા હતા, તે બાવે ગેહનો વીચાર સાથે ૧૨૦૬ ૫૦ મા મરહુમ શેઠ અરજેદજી કાવસજી બનાજીનાની આગેવાણી હેઠલ પુલ બાધવા ઉપર જારે યથે, તારે તે વખતે તેના અરચનેા અટકલો ૨૬૬૭,૦૦૦ નો કીધામા આવેએ હતા, પણ તેની અડધ રકમની તે પઠેના પાચેક વરસામુધી હુધરાતધી ફુખી ચાઈ ન રાકીઆને લીધે તે વાત તાહાજ અટકી રહી. થોડીક

અંદર ૪ દીન કમલી રાખીને પોતાનો પેઆરો આતમાં તે કીરતારની રેહમ-
તને સવાધીન શોફી દીધા, અને નેકનાંમીની ખુસશો હીંઆં પમરલી મેલીને
એવી કુનીઆનાં સદા રેહવસન થયાં કે, જાંહાં પાદરાહ તથા અમીરો, અને
શાહગરોથી તે ફરીશો સુધાં સરવે સખશો પોત પોતાની કીરતીનો કર હાંશેલ
કરી રાખેછે. અને એ સરજત તો સહીની ઉપર રોળે અવલધીજ ચોંટેલી
આપણુ સદા જોતા આવીએય કે આકેખત સરવેને એકવાર મરડું તો છેજ,
પણુ એક પરોપકારી અને સધલી ખુખીઓથી બરપુર માંનવીના છનેઆમા
હજારે પરાંણીને લાખ પરાપત યતા હોએ, તેહવા નર અથવા નારીના મરણથી
તો ખચીત મોટા મોટા કોષથી ખમાઈ સખાએજ નહીં; કેમકે તેનાં ઉપર ભરે
જમકુત આવીને ઝુંગાળ નાએ, તારે સંધિ નથી કે ધણોજ ગંમગીની બરેઓ
ખનાવ બનેછે.

આ ખાઈ સાહેબની નઈએતે તેણીની પુંજીમાથી રૂ ૧૦,૦૦૦ હેકલ જ-
ણાવેલાં ધરમ ખાતાંઓની મદદ સાહે ૫૦ ૧૨૪૦ ના ચેહનરાહી ૬ ઠા મહી-
નાને ખીલે રોળે મંચાએતના નાણાં સાચવનારા તરસવી સાહેબોના સંબાલપ-
ણામાં સોંફીને હેવી સોત્તના કીધેલી કેહવાએછે કે, તેનુ ઉપજતું વીઆજ દર
રાખ તેઓના પરમાણુ પરમાણે અપાતું રેહ; અને મુદલને કોઈ છેડેજ નહીં.
નામદાર સર જમશેદજીની પાદગારી મોટે ઉમી કરેલી જરથોસતી

મદરેસાની ધાપણુ ખાતે	૫,૦૦૦
જરથોસતી જંદ અવસતાની નીરાળ ખાતે	૨,૦૦૦
મુકતાદ ઠાંકણે દેશાવરો ખાતેના ગરીબ જરથોસતીઓને વેંદચી આપવા સાહે	૧,૨૦૦
કુલે જરથોસતી રવાંછોને અવલમનજલ પોંહઆડવા મોટે	૧,૦૦૦
ચેહનરાહી ગાહંમખારની ધાપણુમાં આપેલા	૮૦૦

આ ખાઈથી થએલી સખાવતની ઉપલી સંખીઆમા .... રૂ ૧૦,૦૦૦
જે બંધિરાયા તે મલી કુળ રૂ ૩,૬૮,૫૦૦ જાણવામા આવેઆછે.

જરથોસતી કોમમાં પેહલા દરજ્જાનુ નાંમ રાખનારી આ માનવંતી
માવતર આવાંબાઈનાં કુખદાએક મરણથી તેમના ખોજદાર કુટુંબ ઉપરાંત
જરથોસતીની આખી કોમે સખાવતી ખાંણને જે બાહી રીધીય, તે તેમને
હાય પાછી આવતાં કોઈ જુગ વહી જવો જોઈએ. પણુ એક બંધે તેમની
ખરખુરદર ખેટી ખોરોજખાઈના મોજાક સદચુણુ જે હવડાં વખનાએલા જણા-
એછે; તે ઉપરથી આસા રેહય કે, જે કધવી તે બાઈની હજઆતી બાદ-
તાલા ખરકરાર રાખે, અને રેહમનો અંસ તેણીનાં ખીતર જગરમાં પેવસ
યથા કરે તો આગલ આલતાં પોતાના નામવર માતાજી સાહેબે દાયેલ કીધેલી
કીરતીનો પારશો ચેહજમાં તેવણુ ઉપાડી સખયે.

- હેડલ જણાવેલાં બીજાં ધરમખાતાંઓની આ નેકખખત નારીનો મોટો આભાર માનેછે અને તેની ટીપ ને હાથ આપીચ તેને હોંઆં ઉતારી લઈએમ.
- ઉપરી પીગત પરમાણે યાએલી સખાવતની સંખેઆ ૨,૦૧,૦૦૦
- ૧૨૩૩ માં, સુરત ખાતે ચાલેલી ચોથવાડી ટાંકને ગરીબ લોકોને મદદ આપનારાં હુધરાંણાની ટીપમા બચી રીધેલા ૧,૫૦૦
- ૧૨૩૪ માં, કલકત્તા મધે યાએલાં ભરપંકાર તોફાનથી ને લોકોની ઉપર સંકટ નીચળેજી હતું, તેઓને આસરે મલવા માટે ટીપમાં બચી આવેલા..... ૭,૫૦૦
- ૧૨૩૬ માં, ઉદવાસ ખાતે એક ધરમસાલા બંધાવી તેના કારનસર નાંમદાર સરકારને સવાધોન કીધા હતા, ને મકાંન તઈઆર થયા પછે રાજ ૧૦ માં માંદા ૪ થો ચેહનગાહી સાથે ૧૨૩૭ થી વાપરવામા આવેછે તેની જાગરના... ૨૭,૦૦૦
- ૧૨૩૫ માં, સર જમચેદજીએ સ્થાપેલી જોનર સાનને પીથેરા મલ-જીવી મલવા માટે સરકારનાં સવાધોનમા ચોંટી આવેલા... ૧,૫૦,૦૦૦
- ૧૨૩૬ માં, રાજ ૧૭ માં માદ ૧૦ માં ચેહનગાહીએ પોતાની બીજી વહુ નામે ચેહાણી સુનાબાઈ સવરગવાસ થયાં, તારે તેનીના પુત્ર માટે નામદાર સર જમચેદજી જીજીબાઈ પેહલા બાથેનેઠની સખાવતથી હોંઆં ઉભી થઈને ચાલુ રહેલી નીસાળોમા ધીખનારી ઊકરીઓમા ને લલ્લેક જલ્લાએ તેની-ઓને "સુનાબાઈ સકાલરસીય" આપવા માટે ટકા ૪ વાડી બીઆજીકી નોટ સરકારને સપુરદ કીધી..... ૧,૫૦૦

આ નેક નામ લેડી આવાંબાઈએ હુઈઆવીમા કીધેલી સખાવતમા ૩૩,૮૮,૫૦૦ ની સંખીઆ જાહેરાંતમા મણીજ ઉપીયોગી મણાઈછે; પણ સાંભલેઆ પરમાણે તે ઉપરાંત મુખતંદાનની બીજી મુખલક રકમો લોકોને ને આપતાં હતાં, તે પીથે ફકત ચણાર શીવાયે બીજા કોઈનેબી અગર પડેલી જણાઈજ નથી; અને તે બાથે આર્થમમા સંતોરા માતરે એટલોજ રહેલો કે, પોતકે હામે કીધેલી સખાવતના ફલ હુઈઆવીમાં આ સદમુણી ચેહાંણી નોવા પાંખીને તે બાથેનું પુરતું માનબી તેવણુ હાંચેલ કરી ચુકાં હતાં.

પણ અમી જહો જલ્લાથીનાં ભોગવઠા સાથે મારું દહવત ધરાવેઆ છતાં ધંડપણુને ટાંકણે સવપનેબી કોઈએ નહીં ધારેલું કુખ એકએક તેનીનાં ઉપર ને ઉતરી પડેલ, તેમાં એકનો તે બાઈની સાથે બચગીથી ફદખુદાઈને સંબંધ નોડીને મુખ પાંમતાં જતરપથી ધણી સર જમચેદજી મુજરી ગયા, તારથી ચેહવાસન પછાનો સવરૂપી સીનગાર જોહવાચો; જેનાં ગમથી જેમ તેમ કરી પેઆરાં પરીવારનું મુખ નોવાની ઉલટમાં લગાર ફરાગત પામેઆં, તેટલાં જંદગી ખતમ કરનારે જમકુત આવી ઉભાથી ચોડીક માંદગી ભોમવીને રાજ ૫ માં માદ ૫ માં ચેહનગાહી સાથે ૧૨૩૭ ૫૦ એ પોતાની જામરથી ૨૭ વરસાની

અંદર ૪ દિન કમલી રાખીને પોતાનો પેઆરો આતમાં તે કીરતારની રેહમ-
તને સવાધીન થાંદી દીધો, અને નેકનાંમીની ખુસબો હીઆં પમરતી મેલીને
એવી કુનીઆનાં સદા રેહવાસન યયાં કે, જાંહાં પાદશાહ તથા અમીરો, અને
શાદમશયી તે કુકીરો મુઘાં સરવે સખથો પોત પોતાની કીરતીનો કર હાંથેલ
કુરી રાખેછે, અને એ સરજત તો સઉની ઉપર રોજે, અવલથીજ ચોટેલી
આપણુ સદા જોતા આવીએય કે આદેખત સરવેને એકવાર મરડું તો છેલ્લ,
પણુ એક પરોપકારી અને સધલી ખુખીઆથી બરપુર માનવીના છુનેઆમા
હજારે પરાંણીને લાખ પરપત યતા હોએ, તેહવા નર અથવા નારીના મરણથી
તો ખચીત મોટો તોટો કોઈથી ખમાઈ સખાએજ નહીં; કેમકે તેનાં ઉપર જરૂર
જમકુત આવીને યુંગાગ નાએ, તારે સંધે નથી કે ધણોજ ગંમગીની બરેઆ
ખનાવ બનેછે.

આ બાઈ સાહેબની નઈએતે તેણીની પુંજીમાયી રૂ ૧૦,૦૦૦ હુકલ જા-
ણાવેલાં ધરમ ખાતાંઓની મદદ સારૂં ૫૦ ૧૨૬૦ ના ચેહનશાહી ૬ ઠા મહી-
નાને બીજે રોજે પંચાએતના નાણાં સાચવનારા તરસવી સાહેબોના સંબાલપ-
ણામાં સોંકીને હેવી સોચના કીધેલી કેહવાએછે કે, તેનુ ઉપજતું વીઆજ દર
શાખ તેઓના પરમાણુ પરમાણે અપણું રેહ; અને મુદલને કોઈ છેડેજ નહીં.
નામદાર સર જમચેદજીની પાદગારી મોટે ઉભી કરેલી જરથોસતી

મદદેસાની યાપણુ ખાતે	૫,૦૦૦
જરથોસતી જંદ અવસતાની નીરાખ ખાતે	૨,૦૦૦
મુકતાદ ટાંકણે દરણવર ખાતેના ગરીબ જરથોસતીએને વેંહચી આપવા સારૂં	૧,૨૦૦
કુલે જરથોસતી રવાંછોને અવલમનજલ પોંહઆડવા મારે	૧,૦૦૦
ચેહનશાહી ગાંદમખારની યાપણુમાં આપેલા	૮૦૦

આ બાઈથી યએલી સખાવતની ઉપની સંખીઆમા .... રૂ ૧૦,૦૦૦
જે જીમિરાયા તે મહી કુખ રૂ ૩,૯૮,૫૦૦ જાણવામા આવેઆછે.

જરથોસતી કોમમાં પેહલા દરજ્જાનુ નાંમ રાખનારી આ માનવંતી
માવતર આવાંબાઈનાં કુખદાયેક મરણથી તેમના મોજદાર કુટુંબ ઉપરાંત
જરથોસતીની આખી કોમે સખાવતી ખાંણને જે જોહી દીધીઅ, તે તેમને
હાય પાછી આવતાં કોઈ શુગ વહી જ્યાં જોઈએ. પણુ એક જામેદ તેમની
બરખુરદાર મેટી ખોરોજખાઈના ચોડક સદગુણુ જે હવડાં વખનાએલા જણા-
એછે; તે ઉપરથી આસા રેહય કે, જો કદાપી તે બાઈની હધઆલી જોદા-
તાલા બરકરાર રાજે, અને રેહમનો અંસ તેણીનાં પતીતર જીમરમાં પેવરા
યથા કરે તો આગલ ચાલતાં પોતાના નામવર માતાજી સાહેને હાંથેલ કીધેલી
કીરતીનો વારથો ચેહજમાં તેવણુ ઉપાડી સખમે.

શ્રેષ્ઠ ખરશેદજી જમશેદજી

અને તેપહે

ધી હાંનરેખલ સર જમશેદજી જીજીલાઈ(બીજા) ખાસેનેટ, સી. એસ. આઈ.

રાકલ ગુણી બાપના આ ચક્રચી મેટાનો જનમ રાજ વ તો માહ ૧ લે
 ચેહનરાહી રાતે ૧૨૮૧ ૫૦ એ મુંબઈમા મુબાકક ચમ્પેસા મુડરર દેહવાચ્છે.
 આ પછોતા પુતની પીઠાનુત વીચે કેટલાક અનુભવી સાહેબો હેઈ દેહતા આ-
 પેઆચ કે, એવણુ જનમ પામવાની તઈઆરીમા હતા તારધીજ મરહુમ આ-
 રેનેટ સાહેબની રશાની દનપરદન અહડતી કલાએ પોહઅવા માડી હતી, આ
 સાહેબની કારકીરીમા તેવણુથી બનેલા કામોની ટ્રેડીએત જાહેર કીધા આગમજ
 આઠલું તો કણુજ રાખપુ જોઈએચ કે ને ધરમ ખાતાએ તેમના મરહુમ
 પીતાની સખાવતથી પરસેતા રહેઆચ તેના સજાલ ઉપર ધણીજ દીનચોશીથી
 કૈશિસ લેતા માણુમ પડેડે; એટલુજ નહીં પણ તે સાચે ઇનસાનપણાની ખર્ગી
 લાએકાતને આધીન રહી સઘલી વરણુની મડનીઆગા, તથા સરકાર દરબારમા
 ને અનીઅત માન મેલવેચ તે વાતની આનમમા આસકાર ધઈ રહેલીજડે.
 એવણુના પીતા મેહસતનસીન યયા પડેધી તે મરહુમનો નામીયો (ખારે-
 નેટનો) એતાખ સવાધીનમા લીધો, તેનુ માન જખસનપ્રી આપણી નામવર
 મલકાનેમલીકા નામધર માહરાણીનો ઉપકાર માનવા મટે આ સાહેબે પોતાના
 જનમારામા મેહલમેહલીજ સહર ઈમલાડ રેરાની કીધી હતી; અને ફકત તે-
 લાજ કારણસર રાજ ૧૭૦ માહ ૮ મો ચેહનરાહી રાતે ૧૨૨૭ ૫૦ એ ઉપડેલી
 મેલમોટમા સવાર ધમને ધન મારગ આલાગતાડેક પાએતખતના શેહર લડત
 ખાતે મીધારેઆ હતા; જાહા સહી ૫ સલામત પોહચેઆ પડે, ઈંડીઆ ખા-
 તાના “રોટ સેરરોટ” સર ચારલસ ઉડ (હવડા “ચારડ હાલીફાસને નામે
 આલખાએ) ની મારૂતે રાજ ૨૯ મો માહ ૬ મો ચેહનરાહીએ નેક નામધર
 માહરાણી વીકરોચીઆના દરસણુ લીધા; અને તેહવીજ બેઠ તારખાડ સ્કાટલા-
 ડના પાએતખત શેહર એડીનબરો ખાતે ગોઠા આદરમાનથી એ નામવરે ખીજી
 વાર લીધો હતી; પણ તે માનમા એક અચરચી બરેઓ ૫ બેરો અનચીતેઓ
 હેચો ધરે કે, તાહાની જડ મી હાઈલાન્ડર (નાધરાણી) મીનમીટના સધલા
 અમલદારે તથા રોલજરે, આ હાંદી ઉમરાવળી મુબાકાતે તેમના મડાનપર
 મપા હતા. એ ઉપરાત તાહાના કેટલાક ઈમરત્તો, તથા નામાકીત ગરહસચોની
 મુબાકાતથી આ મુસાહર સાહેબને અછી રહેત હારેલ વાલી હતી. તે તરફની
 જાહેર સંજાએ તથા અચરચી પામવા જોગ મકાહો વગેરેની નિટધીની આ
 સાહેબે દરએક ડોકાએ મોટું માન મેલવેલ હવુ, એટલુજ નહીં પણ હ મહીનાની
 ફક મેહમાનદારી અનગીત જોરગત સાથે પસાર કરીને તાહાવી રવાજે થાએલા
 ૧૨૩૦ ના ચેહનરાહી ૮ થા મહીનાને ૮ મે ડેજે પોતાના પેઆર પરીવારમા
 ગુણી બરેઆ પાઝ આરી મલેઆ હતા.

ખીજી મુસાફરી કલકતા ખાતે જઈ આપણી માનવંતી માહરંણીને ખીજી પુતર નેક નાંમદાર સાહજદો આલફરેડ હોંધની પેહલવેહલી બેઠ મોટે આવેઓ તારે તેના દીદાર જોવા તથા તેને મુંખઈ પધારવા મોટે પરજ તરફનુ નોતરં દેવાતા હેનુધી પોતાના ને વીકરાઓ એક માંછોકજી તથા કાવસજીને સાથે લઈ રાજ ૧૧ મે માહ ૩ જો એ જોહનરાહી સાથે ૧૨૩૫ યાં એ આગ ગાડીની માગફતે શીધારેઆ હતા; જાંહાં સપલે ડેકાંછો પોતાના દરજ્જા પરમાંછિનુ માર્દ માંત મેલનીને તાંહાંથી હોંદુસ્તાંન માહેલાં નાંખીઆં જોહરની જોલગાહ મોટે તે તરફ નીકલી ચાલેઆ હતા; પણ મારગમા કોઈક ડેકાંછો તેવણના મેહરખાંત માતાજી સાહેબ (ડાવેજર લડી આવાંખાઈ) ની ખીમારી એકએક ઘણી વધી ગયાની દલગીરી જરેલી ખખર તેવણને જોહી મળી, તેહવાજ બધી માજ મળહ પડતી નાખીને પરમારા મુંખઈ ખાતે રાજ ૩૦ મે માહ ૪ થે પાછા ફરી આવેઆ પછે, તરીજવારની લાંમખી મુસાફરી કરવાનો સખખ હોવા થયો કે, નામદાર, ગવરનર જનરલ ખારણુ નારથખરકે આગરા ખાતે રાજવજીશી-ઓની મોલાકાત લેવા મોટે જો દળદખા બંરેલી દરખાર બરી હતી, તેની રચ-નામા સાંમેલ રેહવા સંબંધી તે નામદારે કીધેલાં નોતરાંને સવીકારી પોતાના તરણ વીકરાઓ ઉપરાંત ખીજાંણવાલા પુરોના રીસાલા સહીત યાં ૧૨૮૩ ના જોહનરાહી ખીભ મહીનાને ૨૧ મે રાજ, આગ ગાડીમા સવાર થઈ શીધારેઆ હતા; જાંહાં આપણા લાએકીવાલા સરમુખાએ, તથા અનેક કીસમના અમલ-દારએ, અને કેટલેક ડેકાંછોના રાજા અ કરતાઓએ આ ઉમરાવની માનપુરવક મુદારા કીધેલી કેહવાઈછે. એ ઠાંકજો સારો અવકારા મલેઆથી આ સાહેબ હોંદુસતાનના ઘણાક બહીતાં દેશે તરફ ફરી વલીને ઘોહરક મહીના સુધી તાંહાંની આખાદીથી ખુશી હાંસલ કરી લીધા પછે પોતાના પરીવારામા હસતે મુખરે આવી બેઠેઆ.

માન જરેઆ ખેતાખના દરજ્જાની બલવણી મોટે આગમજથી તોખા કાહડલા ઉપરાંત ખાપીકા વારસામા આવેલી સાથે પોતાની પાથેનો ખાંનગી દબવત જો હોએ તે મુધાં આપણા આ ખીભ ખારનેટ સાહેબ લગભગ અધ કરોડની નાંખાચી પુંજનાં ખરા મોલેક થયા હતા; અને તે પુંજ વલી દર વરજે મુખવક ઉપજ પેરમાં આવી આવે તેહવી કીસમની કુહજતી ગાએ જોવી હતી; જો સઘલી સચવાઈને વધેઆ કીધી હોતો, તેમાંથી મોકલે હાથે ફરાગતી સાથે સારાં કાંમોમા ખરચતાંખી આજ દનસુધી તે દરવીશનો દરંગ કરોડની ઉપરનુ કઉઅત પકડતે; પણ આ લખનારને જોમ અખીઅંત દલગીરી ઉપજેઅ, તેમાં સાચાંનાં સરીગતોખી સાંમેલ થયાવના નહોંજ રેહતા હોયે કે, પેલા નાસકારક અને એખલગાંમના સદાના પરપોઠાઓ હુબા કરનારા કેટલાક ગારેશીની નજર ખંદીમાં પોતાની જાતી અંચલાઈ સાથે ઘણા વરસો તુલીક જોએલા કચકાઈ કાવાધવાનો અનુભવ તેમના બાએગે બુલાવેઆથી એકેદંમ ફસી પડેઆને લીધે જો શુલપું હવું, તેનુ ઉલપું હેવું જનેલ કે જોહજવારમા ઘોવતનો મોઠો ભાગ ઘસડાઈ ગયાથી પોલીકા મરહુમ પીતાના પગલાંપર આવીને કેટલાંક નેકનાંખીના

રૂઝાં કાંચો કરવા ધારેલી સઘલી જમિદ તેમનાં દીલની અંદર રહી ગઈ. હાવાં કરાંતમાંથી નીકલવા બાબેનો પતાવસ કરતાં આ અસીલ તોખમનાં મંબીર જમરાવને અલીઅંત મેહનતમાં થોડુંક સુધી ને વીટલાવવું પડેલું, તેમાં બાદતાલાની બખસેસ તથા મરહુમ બાશિનેટ સાહેબના માહિયરતાથી પ્રણની ઈઆરીથી બની તેટલી જલો કોચેસ વગે લગાડીને પોતાને માંચે બમેલું તોફાંની વાદલ વીખરી નાંખેલું, માટે સત રેહમતછે તેમની હાંમતને કે મઈ યુરે-લીનો કશોખી ગંમ થાદમાં નહીં લેતાં પોતાના બેતાબને જીવ આપનારી યાપણ ને કામ્પેદા યુજળ સચવાઈ રહેલીછે, તે ઉપરજ કનાહેત પાંમીને મોટી જાહે-જલાલી બરેલી હોરમત સાચે સંસાર ચલાવતાં પોતાની તથા પ્રગઈ કામને સઘ સહેત આપેછે.

શિહર મુધરાઈ ખાતાંની સંક્રમા આ સાહેબ જેકે ઘણી મુદતથી મુસેહના અમલધાર તરીકે સમાઈ રહેલાજછે, પણ તે ઉપરાંત મુંબઈની પરજ મહિયેલ મોટા બાગ એવી ખાએસ દેખાડવા લાગો કે, આપણા આ હાંદી બાશિનેટ સાહેબ કોઈખી સજ્જદઆરી ખાતાંમાં અતલગતો સંબંધ રાખે તો તેથી જરૂરી-સતી ટોલાને આ નાંમવરના માંહધરમી પીતાની પેહલ ખુખીથી ને માંનછે, તેમાં બેવડા હુમરા યાએ; અને ખીજું એકે સઘલી પરજનાં હુકખી સમવાએ. મુરાદ મુજળ તેહવો હાંમામ જરે આવી પોંહતો તારે રાજ ૨૪ મે. માંહ ૧૧ મે. મેહનસાહી સાલે ૧૨૩૯ ને દીનેથી આપણાં માનર્પતા મવરતર નેક નાંમ-ધર સર શીમાર ફીટજરહડનાં ઘાણણ બરેઆ જીમદા થેઅવધી આ જીમરાવને મુંબઈની "લેજસલેટીવ કાઉન્સીલ" ઇઆને દરાનાં ખંદાણસત સાહે સરકારી ધારા બાંધતારી પચીતર સભા અંદર મોટી ખુશી સાચે દાખલ કીધા; અને તાંહાની જેકે મલેઆથી તેવણનાં બેતાબમાં "ધી હાંનરેખલ" નો એક માંત બરેઆ ખીજો વધારો યથો; અને તે વીચેની ખુરાખખરી આલમ જારે જાંણી તારે આ મંબીર સવખાવતા માનર્પતા અકાબર સાહેબને તે વીચેની ખરાં દી-લથી મુખારકયાદી આપવામાં આવી; એટલુંજ નહીં પણ સરવે કોઈ એકી આવાજે કેહવા લાગો કે, ખીલ શેરીઆએ સાચે સરખાવતાં કાઉન્સીલના એહધા ઉપર ખીજાજાનો સંજીવી પેહલો હકે સર જમશેદજીનોછે; અને તેહવો હકે વાળેખીની રહે તેવણને મલેઆથી જોવાનું માતરે એટલુંજ ખાકી હતું કે, આ સાહેબ કાઉન્સીલર તરીકે હવે કેહવો આકાર પકડશે; અને તે માટે હેવીખી આસા રખાઈ હવી કે, હાવા મોટા એહધાની રહે સેહરી બાહઆના હકે સં-બાધી તેઓની જોઈતી હાજતો બાબે સજ્જરતઆને વાકેફ કરવામાં પણ સવ-તંતરગણથી પુરવી ચાલાકી જતલાવતા રહી ગરીબ આલમ ઉપર જેહવી મીકાસ બરેલી રેહમ મનર આપણુ મરહુમ બારોનેટ સાહેબ કરી મયામ, તેહવીજ નેક નજરથી તેમના આ યપુત અને રાકરમી સાહેબજાદા સરવેની દાદને પોંહમરે. પણ આ સાહેબની પેહલી નેમણુકની મુદત પુરી યઈ તાંહાંતુલીકની કારકીરદીમાં ગરીબોના રક્ષણ માટે રખાએલી આસા જાહેરમાં આવેલી હકીક-તોથી ને નીસકલ ગઈછે, તેમાં એકતો શિહર મુધરાઈ ખાતાંના માજી કમી-

સનર મીં કરકરડે કરી મેલેલા કેટલાક ધુંડાલાની વીરધ મુલેહના અમલદારોની સભા અંદર જોસા જોશીપર ચાલતી બાંજગડવેલા પરખ-મત હેતું જોલાઈ હું કે, બનેજ તાંહાંસુધી આ સાહેબે તેનીજ પદ્ધતિએ આપી આલમના લા-ભની કાંઈજ દરકાર કીધી નહીં; અને ખીજું એકે ધારા બાંધનારી સભામાં બે વરસની મુદતસુધી મેથુમાર કમ્પેઇઝો પસાર કરવા સંબંધી યાચ્છેલી તકરારે વચે આ સાહેબે પરખની તરફમા પોતાનો મેહરખાણી બરેઓ આવાજ ખીલ-કુલ કાહડેલા કદી સંભલાયોજ નોહતો. એ બાબદસર હમારી તરફથી કાંઈખી કહીએ, તે કરતાં આપણી ટાપુ ખાતે સરવેથી પુરાંતા અને પેહલવેહલાં પરચીધ થએલાં “મુંબઈ સમાચાર” નામના યુજરાતી પતર મધે તાં ૧૭ મી જુલાઈ ૧૮૭૨ નાં આંકમાં તેના ચાલાક અધીપતીએ “મુંબઈ ધલાકાતી ધારા સભા, અને દેશી સમાસદો” નાં સંબંધમાં સમાવેશી ખીના માહેલાજ ફકરને આ નાંધમાં દાખલ કરવાનું કુરસત વીચારીએછે. એ ફકરાની સરખાતમાં ધી હાંતરેખલ સર અખદલા દાઉદસાસુન શી. એસ. આઈ. ની કારકીરદીનું થોડુંક વરણન કરી રહેઆ પછે, તેમની પાથે આપણા આ સરીમંત સાહેબને લેતાં હેતું જણાવેજોછે કે “તેમને જાતે આલખનારા સાહેબો જોવા કે “મીં જમચો-“દજી પાજનજી કાપડીઆ તેમની કાખેલીએત માટે જમે તેહવી અજમાએસ “ધરાવતા હોએ તોપણ તેઓને જોટલા ગવરનર સાહેબને રાજી કરવાને ખંતી “આપરે જોયાછે, તેટલા પરખના લાભ ખાતર ખંતી જોયા નથી. આ લા-“એકીવાલા પારથી ખારેનેટને મંડલીના શીનમાર તરીકે કજુલ રાખીને, તથા “તેમની તરફનું પુરું માન ધરાવીને હમો જણાવીએછે કે, તેમને માટે પરખનું “ખરં, અને અંદરખાનેનું મત જોતાં પરખના લાભ સંબંધમાં સરકારના મતની “વધારે દરકાર કરતાં તેવણ વારંમવાર જોવામાં આવેછે; અને ધારા સભામા “તેનાએ (પેહલી નેમણુકની) બેઠક લીધા પછે તે (પોતાના અગલાં) મતને “ફરવવાનો સખખ આવેઓ નથી.”

આ બાબદમાં ઉપલાં મતને મલતો પરખ તરફનો આવાજ જે ચોમર ફેલાઈ ચુકેલોછે, તે પરમાંજી તેવણનનાજ વીચારથી દેશીએતા વાજખી હકને જો હરકત પોંહચી હોએ તો, તેના ખંચ વાલી આપવા થકી એક ખીજી તક તે નાંમદારને તારખાદ જે યાછી હાયમાં આવી, તેનું થોડુંક પરીણામ ફીપેરે પાર ઉતરેતું આપણુ જોઈખી રહેઆએ કે, સભાસદોની મુદત પુરી થયા પછે ખીજા અધીકારીઓની નવી નેમણુક કરતાં નામદાર સર ફીવીપ આડહાલસની ડાહપણવાલી સરકારે એજ સાહેબને યાજા પસંદ કરી ધારા બાંધનારી સભા અંદર રાજ ૨૩ મો માહ ૧૧ મો ચેહનરાહી રાલે ૧૨૪૧ થી ખીજવારની બેઠક આવેઆ પછે, ચેહર સુધરાંઈ સંબંધી ૪૦ સને ૧૮૬૫ માં બંધાએલો ખીજો ધારો પાછલથી ખામી બરેસો જણાખાને લીધે ૧૮૦૩ નો તરીજો ધારો જરે નવેસરથી બાંધવામાં આવેઓ, તારે તેની તપાસ માટે ખીજા સભાસદોની મુઆફેક આગલી બેઠકોમાં આ માનવંતા સાહેબ પોતાની ઉપર કુટુંબ સંબંધી અકસમાત આવી પડેલાં કુખને લીધે હાજર થઈ રાખેઆ નોહતા; તોપણ

સાંભલેઆ થરમાંછે તે અનગમતા નવા ધારાની સઘલી કલમેા બેવાર વંચાયા ઉપર પરબ તરફથી ધી હાનરેખા મીં કારખસ, બાઇકલ, મંબલદાસ નયુબાઈ અને નારાએણ વાણુદેવજીએ ડાહણુ બારેઆ ઘખલા દલીલાથી ને ઘટલી રીતે ખાય લીધી હતી, તે મતને આ સાહેબે સઘલી ખાંવીએ સવીકારેઆં હતાં; તો નેકિ તેહવું છતાંની સભાસદોનાં વધુ મતથી તેમ્મોની ધણી ખરી તકરારે પસાર થઈ નોહતી. એજ અકલં પડવું ખીલ ફરીથી તરીજવાર તાં ૧૭મી અક્ટોબર ૧૮૭૨ ને રૂને બરે વંચાયું, તારે તે વખતે ઉપર જણાવેલાએ માહેલા ને હાંક ગરહસથો ખીમાવીને લીધે ગેરહાજર હતા; પણ આ નામવર નર ખીરાજને ને કારણસર આગલી બેઠકમાં નહીં અવાયાની બોલાસા સહીત દલગીરી દખાડેઆ પછે, પોતાના સવતંતર વીચારે કહી સંબલાવેઆ કે “આ ખીલની તરફેન મત તેનાએ આપો સખતા નથી; અને લોકોની મરજી વી- “રૂધનેાહુયો ધારે પસાર કરવાની જરૂરખી નથી.” એટલું છતાં પણ ને કે ઉપર જણાવેલા થરબને અનગમતો ધારે તરીજવાર વંચાઈને વધુ મતથી પસાર થયો; તોપણ તે માહેલી કેટલીક બાબતોમાં ખાજલધી ને ફેરફાર કીધેલા કેહવાએઅ, તેના રૂડાં ધાનાનો પરતાપ કંઈક દરને આ રાકરમી સાહેબની કૈથે- સધી સહમજને સહએ સંતોષ પકડેલા નોખએ. તાર બાદ ધારા બાંધનારી સભામાં, મરણ ખમેલાંઓની લાસને ડેકાણે પાડવાની જગાએા નકી કરવાને લગતું એક ખીલ રજુ થઈ હતું તારે તે ખીલની ખામીએા ઉપર સખત ટીકા કરતી વેલા કેહઅ કે આ બાહાદુર બારિનિટ સાહેબે પોતાનાં બોલવા તથા ટીકાને મજબુત કરવા માટે પારસીઓનાં ઢાખમાં બાબે ૪૦ સને ૧૮૫૫ માં નીકસેલું એક હેકમનાંકું પણ સભાની હજુરમાં વાંચી સંબલાવી તે ખીલની સાંને જખરી બાય બીકી હતી.

પેહલીવારની બેઠકના બે વરસ સર જમચેદજીએ મુત્રે મોહડે જમ પસાર કીધેલાં કેહવાયાંઅ, તેમ ખીજવારની નેમચુક તેહવીજ રીતે અકારત નહીં ગયા વીથેતા ઢાખલામાં તેણાનો ઉપર જણાવેલા આવાજ પરબની તરફેન ને પેહલવેહલા ઉતરેએછે, તેજ સાખથી તેમની કીરવી ગબલવાને કાંઈ કમતી નથી. ઉપર જણાવેઆ મુજબ કાંઉનસીલરની પેહલી નેમચુક ખરકરાર થઈ, તેની વલતે રાલ ૧૨૪૦ ૫૦ ની અધવઅમાં આપણી નેક નામદાર માહરાંણી તરફથી આ ઉમસવના માંનને ડાગતો “કંમપેનીઅન આરડર આવ ધી સતાર આવ ૪૦ડીઆ”નો નાખીએ, અને જેખદાર ખેતાખ ને એતાએત થયો તેથી તેમનાં અગણીત દરબજામાં આઠસો વધારે વીથેરા હુંબેરએએા; અને તે ઘાહા પછેથી આ સાહેબ “ધી હાનરેખસ સર જમચેદજી જીજીબાઈ બારો- નેટ, ડી. એસ. આઈ. ના એલકાખથી સરસવલીની પીછાણમાં જમ આવી ચુકા, તેમ તેટલા એલકાણે ધણી લાંમખીં જીંદગી સુધી સુખએનથી જીવીને રાધ જોગવતા રેહ. એ ઉલેલા ખેતાખ સપુરદ કરવાની કીરીઆ રાજ ૧૩ મો માહ ૮ મો પેહણુરાહી રાસે ૧૨૪૧ ૫૦ એ પરીલખાતેતા સરકારી મહ- લમાં એક દખલના બરેલી દરખારની હજુર તે વખતપર એહણે ઉડી જનારા આપણા માનવંતા જવરનર ધી રાઈટ હાનરેખસ સર સંમિાર ફીટમીર-

હર નવા આપેલા (હવેનાં) ગવરનર સર ફીલ્ડ ખાસેનારને પોતાની પાસે રાખી કીધી હતી; જેની માન બરેલી નીચાણીને આણુ પેહરાવતી વેલા આ નામગરના કુટુંબની લાએકી બરેલી સ્ત્રી કહી સંબલાવતાં એ એતાખને લાંમખી હમરમુધી જીવીને ખુશી સાથે વાપરવાની નેક દુવા આપી હતી; અને તેનાં બદલામાં આ સાહેબે મુબાખીત બારાણધી મેહરખાણુ માહરાણીને પેહર ઉપકાર માણેઆ હતો.

સખાવતાનાં બાબમાં જે કે આ સરીમંત સાહેબ પરજના બીચારેઆ પરમાણે બહરમા બહાજ દેખાવા નથી; તોપણ જેટલી ખચર હમારી જાંણમાં આવેલી છે, તે ઉપર સંતોરા પામીને કેટલીક બાબદસર જે કાંઈ રકમો સખી-પણાના ઉપીયોગ સારું તેનાએ વાપડી છે, તેની હાથ આવેલી એક ટીપ વાંચનારી આજમની વોકેફકારી માટે નીચે નોંધી લખએછે.

૧૨૨૪ મા, લંડનખાતે પેટરીઆઠીક ફૂંડની મદદમાં પોતાના મર-
દુમ પીતાની હજઆવી છતાં આપેલા..... ૨,૫૦૦
૧૨૨૬ મા, લંડનખાતે “રાએબ નારાનલ લાઈફપોઠ ધનસ્કીટીઉ-
રાન”ની મદદ સારું મોકલાવેઆ હતા, પણ તેની સંખીઆ
સાંબલવામા આવી નથી.....

૧૨૩૦ મા, વાડીઆજી થેઠ નવરોજજી જમથેદજી મરણ પામેઆ
તારે તેવનનાં પુન માટે ગોઠીખાતેનાં ગરીબ મુથારેને વખ-
તસર બેઠો મુસારે મલવા માટે ઉભી કીધેલી યાપણની
મદદમા આપેઆ..... ૧,૧૦૦

૧૨૩૦ મા, મરદુમ સર જમથેદજીને લંડન થેહરના શીટીજેનને
માન બરેઆ આબદગીને એતાખ મલેઆ હતો, તેની
જઆદગારી માટે આ સાહેબ જરે લંડનખાતે હતા તારે
તાંહાંના લારડ મેઅર ઉપર જીદાં જીદાં ધરમખાતાંઆમા
વેહેઆ આપવાસારું મોકલી આપેલા પાંઉડ ૨૦૦ તેના.... ૨,૦૦૦

૧૨૩૩ મા, પોતાના પરમારથી પીતાની સખાવતથી દેરાવરે ખાતે
ચાલુ કીધેલી રાખા સ્કુલમાથી લાએક વીરઆરથીઆ જે
મુંખઈની મુખીઆ સ્કુલમા અબીઆસ કરવા આવે, તેઓને
માટે ચાર સકાલરેસીપની સ્થાપણસારું સખીદીવથી આપેલા. ૧૦,૦૦૦

૧૨૩૪ મા, કલકતાખાતે ચાએલા ગજળનાક તોફાનમાં તાંહાંના
લોકો જે ખીરગસત હાવતે પોહતા, તેઓને આસરે આપ-
વાનાં હેતુથી ટાઉનહાલમા બરાએલી એક દખદખા બરેલી
સખાનાં સરનશીનની ખુરશી સઘજ સખાસદોનાં એકમતથી
આ સરીમંત સાહેબને આપવામાં આવી હતી; જે વીરે
રેવરેદ મીં કલેચરે હેવી ઉઘટથી કહી સંબલાવેજ હવું કે
“હાની મોઠી સખામાં જાંહાં મોટા દરબજના યુરેખીઅનો,
“તયા દશી થેકીઆએનો બેસુમાર જમાવડો થયેચ,
“તેમાંથી હવો એક નામીચો નર પરમખની ખુરશીએ ખી-

“રત્નેઓ તેનો આ પેહલવેહલો* દખલો બનેઓછે; એટ-

“કુંભ નહીં પણ તેથી ગ્રાયા એક નવો સને ચાલુ થયોછે.”

એ સમાનુ કાચ આ ઉમરાવે ઘણીજ ચંનચલાઈ સાથે ચલાવેઆ પછે ચાએલાં ઉધરાણીની ટીપમાં પેતાની તરફથી જે રકમ તેનાએ બરી હેએ, તેપણ માણુમ પડી નથી .....

૧૨૩૬ માં, ખરીસતી સોકાનાં નાતાલના તેહવાર ઉપર બાંએખ-
હાની સ્કુલમા શીખનારા ખરીસવીએના ઊકરાએને ખંડ-
લાની શેહલધાએ ગંમત મટે મોકલાવેઆ તેના ખરમ સારું
સખીપતાથી આપેલા .....

૫૦૦

૧૨૩૭ માં, પુણા મધે દખણ કાલેજની એમારત બંધાઈને તા.
૧ લી જાણીવારી ૧૮૯૮ થી વીદેઆરથીએના ઉપીચાગ મટે
ખાલ્લી મેલવામાં આવી, જે આ સાહેબની એક ઉત્તમ
પ્રઆદેશીને જેવ આપતી જણાએ છે તે ઉપર ખરમાએલા. ૧,૨૫,૦૦

૧૨૪૧ માં, સર કાવસજી ભંગીર નાઈડ; શી, એરા. આઈ. નુ
ખાહવકું બનાવી મંગાવાસારું ચાએલાં જાહેર ઉધરાણીની
ટીપમાં બરેલા .....

૫૦૦

કેટલાક પરચુઠણ ખાતાએને નાહાની રકમો બખચેરા તરીકે આપેલી
જણાઈએ તેની એકંદર સંખીયા.....

૮૫૦

જેટલી રકમો જાહેરમા અપાએલી જણાઈએ તેનો સરવાળો રૂ ૧,૪૨,૪૫૦
નો માણુમ પડેઓછે; અને તે ઉપરાંત જે સખાવત વધુ થઈ હેએતો તે ખ-
ચીત કરી જીવીજ કેહવાવી જોઈએ.

આ ઉમરાવના માનમાં જેમ જેમ વધારો થતો દેખાએએ, તેમ
પરજને સારી રહેતખી ઉજળતી જણાવવી જોઈએ કે હાલનો આપણો નવો
સરણો ખારણુ નારચપરક પેતાની હકુમતપર ખીચજવા મટે કલકતે જવા
સારું રાણે ૧૨૪૧ થી આ પેહલવેહલો અતરે પધારેઓ હત્રો, તે વખતે શેક
રસતમજના મરણનો અવીશીએ સોગ હોવાને લીધે દખલો બરેલી ચીતે જા-
હેરના મેલાવમમા આ સાહેબ મળી રખેઆ નેહતા; પણ તે નામધારની રવા-
ણી રાંકને સાંબલેઆ પરમાંછે સરકારની ખાએરા ઉપરથી પેતીકા જે પેટાએને
સાથે લઈ પડેલના સરકારી મેહલમાં ખાંનગી ચીતે મુલાકાતે ગયા હતા; જાંહાં
એકાદ કલાક સુધી જેહુ નામધારેએ એખલાસથી વાતચીત કરતાં, તેમનાં
પેઆરા બાઈના મરણ વીથે લારડ સાહેબે પેતાની ઘણી દલગીરી જણાવેઆ
પછે તે જેહુ સાહેબો એક ખીજથી છુટા પડેઆ હતા; અને જેવું માંન આ-
પણા આ હીદી ખારેનેટને પેહલમાં દખલ થતાં આપેજ, તેહવીજ હોરમત
રાહીત તાંહાંથી તેમને રખસદ કીધો હતા.

* જાહેરની મોટી સભા અંદર સરનશીનપણાનુ પેહલવેહલું માન આ સરીમંત
સાહેબને ૪૦ સને ૧૮૯૪ ના નારચની ૮ મી તારીખે મસેજ હતું. જોવો આ પુસ-
તકને પાને ૯૨ નો ખીજો ફકરો.

નોં. ઘ.

પારસીઓનાં ધરમ ખાતાંની પુંછ જલવનારા અકાખર સાહેબો મધે મરહુમ ચેક રસતમજી જમચેદજી છજીખાઈનુ પેહલું નાંગ હતું, તે તેવણના યુજરી ચયાથી ખાલી પડેલી જગેઆ પુરવા સારં બાકી હુઈઆત રહેલા તરસડી સાહેબોએ તે મરહુમ ચેકના આ માનવંતાં વડા બાઈ-સાહેબને એકમતથી ચુંદી કાહડેઆ; અને તે સંખંધી તેવણ ઉપર એક લાએકી બરેઆ પતર લખીને હેપી સોચના યુજરી હતી કે “તમે નાંમવર સાહેબના તેકખખત “કુટંબો તરફથી ધરમ ખાતાંની પુંછને મોટો આસરો મલતો આવેલોછે, તેની “વાદગારીમાં હાજનો વહીવટ ચલાવવા માટે તેઓની સાથે સાંમેલ રહેવાનું “કામુજ રાખવું.” એના જવાબમાં આ ખુખીવંતા ખારિનેટે એક ઘટતો કાગલ લખી ઉપરો અધીકાર, ઉપકાર સાથે બાહાલ રાખતાં હેવો બોલાયો કીધો હતો કે “પંચાએતના ફંડના તરસડી તરીકે સાંમેલ રહેવામાં તેવણની પોલીકી ફરજ “છે, અને જરથોસતી અનજુમનની ખીંદમત બજાવવામાં તેવણ મોટું માન “સહમજેછે.” આ લાએકીવાલા જમરાવનો હાથો વીચાર તે વખતે ધજોજ તારીફ લાએક થડેઆ હતો, તે એટલા ઉપરથી કે તેમનું પંકાએલું ખાનદાન અસલથી જરથોસતી ટોલાને માથે એક સરદાર તરીકે જે વખણાવું આવેચ તેમા આ સરીમંત સાહેબની સાંમેલગીરીથી તો હમીનેને સારી સોભા સદા મલતીજ રહેચે; અને તેમ ચતુંખો દેખાએછે, પણ વચમા નડેલી એક કુખ બરેલી વાંતથી તે ફીરકાને હીનપસતી પોંહતેલી બહેરમા જે જણાઈ આવીચ, અને તે બાબેનો દોસ આ ચેઆનપતના સાહેને સર ચોંઠાડવાનું નેઆ ચુકેઆ ન હોએ, તેઓને વાસતે દરએકના વીચારને વસવસાયા નાખવાની કશીખી મતલબ ધરાવેઆ વીના, અને આ ખીંદ શ્રીતારેના ખારિનેટ સાહેબ તરફ પુરતું માન રાખી સહમજ સકતી ખુજખનો બોલાયો કરવા ચાહીએચ, અને ખુધીવંતા બાહોસ સજનોએ તેને સવીકારવુંખી જોઈએ કે, જરથોસતીઓના રવાંજોને ચેવઠની મનજલે પુગાડવાના સરવેથી ખીતર મકાંજો જે દોખમા-ઓને નામે પરએઆતછે, તેના ચોકમા ફકત એજ મજહુપવાલાએ શીવાએ કોઈખી કોમના સખસથી તે મકાણના ચુતવલીઓની પરવાંનગી મેલવેઆવના દાખલ થઈ સકવાનો કાએદા ખુજખ કયો હક અથવા અખતેઆર હોએજ નહીં; તાંહાં આપણી પંકાએલી પોલીસના મુપરીનટેનન્ટે મીં શુટર નેવો ચેઆનો સરદાર, જે જગા ઉપર જોઠી ખતપટ ઉઠાવનારાઓની વાત સારી પથે જાંજેઆ છતાં, દીન દુસચેન ઘવાઘરેની ઉસકેરની* ઉપરથી પોતાની ફોજ લઈને ખેધડક ધુશી ગયો, અને નામદાર મહિરાંણી તરફ સદા વકાદારી દેખાડનારી અશીલ કોમના કેટલાક જરથોસતીઓ જે ખંદગી કરવા માટે તાંહાં જોગા થયા હતા, તેઓને બલવાખોર તરીકે પકડી બેઝારગતી સાથે કેદ લઈ ગયો હતો. આ બાબદનો ફેસલો તો જોકે ફોજદારી મોટી અદાલતમા બધા ખંધવાઓની તરફ ચયાથી તેઓની જોખા સારી પો સચવા-

* એ બાબેની વીગતવારે ખીના આ મુંખઈના બાહરનાં ખીજાં પુસતકમાં તેની ઘટલી જગોએ વીસતારી દાખલ કીધામા આવચે.

હું, પણ ને લોકોએ ધરમના ઉપલાં મકાંનમા જઈને આ સાહેબના આખા ફીરકાને હીનપણી બરેઈ આપમાન આપ્યો, તે બાબે નામદાર સરકારની ચેવામા ફરીઆદ મુજબવાની અરજ પાંચ હજાર પારસીઓએ તેઓની અનન્યમનનાં માનવંતા પાંચ અકાબરો (જેઓમા આ સરીમંત સાહેબ પરમુખ છે) ને ને કીધી હતી, તેનો તેઓ તરફથી ફરી વલેલો જવાબ અરજદારને જેમ ખીજ-કુલ નાપસંદ પડ્યો, તેમ તેઓની ધરજા મુજબ અકાબર સાહેબો નહોં ચલેઆ તેમાખી એક સાચો સળબ સમાવેલો એવા સહમતનએય કે, નામદાર સરકારે પોલીસ ચેવકના હુકમેલો આગમજથી ચાંબલીને તેઓની બાહર-કુરીના કુકાએલાં ખાંડાં સંબંધી ને સાખાલીઓ આવેલી હતી, તેહવા તાતા હોંગાંમપર આ સાહેબે કદાખી કાંઈખી ઉપાએ લીધો હોતતો તે કોઈખી રીતની ફડી અસર કરી સકતેજ નહોં. આટલુંતો ખરું છે કે તેઓના હસતકમા આવેલાં ધરમના મકાઓ માહેલા ને બાગને જખરીથી કુજળ લેણારા દવાદારો તરફથી રમખાન ઉચું ચવાની તર્ફઆરી બરે માહુમ પડી, તારે લોકોના વીઆરવા મુજબ તેજ તકે આ માનવંતા સાહેબે નામદાર ચવરનરના કાનપર વાત લઈ જઈને પોલીસ ખાતાંને તે તંદામા લાભ લેલી અટકાવાની તાકીદ કીધી હોતતો તેનાની ફડી કોચસથી જરવોસલીઓની જાહે જલાખીને કથી જાંહાંખ પેંહઅતેજ નહોં. વધણુમા પડેલી જગેઆ બાબેના રવાની દાખા ને સાહમના સખથો ઉપર ચલેલે, તે મુકદમા સંબંધી સાંબલવા પરમાજે બરખી ખએડો સહ ચલેજ, તારથી ખીજ બાઈબંધ અકાબરોની સાથે સાંમેલ રહીને આ સાહેબ સરવેથી સરસ મેહનત એવીતો ઉગ્રટથી લખેલે કે, તેનુ પરીણામખી વડી રખેઆ મુજબ અંતે ફડીજ ચેરે તેપણુ લાખી આવશે; અને તેટલાજ માટે તેની આગમજ એક તરફની વાત સાંબલેઆથી ઉસકેશએલી સરકારની સાંહાંમને સંજિગાં રખાડવાનુ ના મુતાથેજ સહમજ અરજદારને એવા જવાબ વાલેઆ હોત કે “બાઈઆ આ દુખ બરેલી બાંજગડ બાબેના “દાવાનો ફેસલો થમા પડે જો જર નેવું જણાયે તો, તમારી એલતેમાસને “અમલમા લાવવા ઉપર ધેઆણુ આપવામા આવશે, માટે તેટલા વખત મુધી “સંતોસ મકડયો જોઈએ;” તો તેથી તેઓને મોટો સધીઆરે, અને આ સકરખી સાહેબને તે બાબેની સાખાલીખી મલતે; પણ પરજના પારલખે તેથી ઉલટો સંજોગ ઉતારેઆ, તેની ખફી પકડેઆ કરતાં આ નામીઆ નરની ફડી કોચસથી વાંધામા ફેલેલી જગેઆ ઉપર તેઓનો વાજેખી હક કાએદાની રહે ઉસતવાર યાએ તે બાબે પરમેસવરની ચચરથના મુજબની સરવેને સળવારછે.

હોંદ ખાતેની અંગરેજ હકુમતનો સરસુથો નાંમદાર જારણુ નારથખરક, નેડે પેહલવેહલી મધર્સમનીમાંજ એકવાર પોતાના નેક દીદા આપણને ને રખાડી મચે હતો, તેહવાજ રડો હેવુ જગરમાં ધારીને પોતાના એહધાની રહે આખું હોંદુસવાંત એલાંગતો આપણી બેઠ માટેખીજવાર ૬૦ સને ૧૮૭૨ નાં નવેમબરની ૧૪ મી તારીખે હોંઆ આવેઆ, તારે તે વખતની રજાણાંમાં આપણા આ હોંદી જામરાને જાહેર રીતે સારો બાગ લીધો હતો. તાર બાદ

મજકુર ગવરનર જણુરલ હીઆંથી છેલી રખસત લઈને પુછે શીધારેઆ, તાંહાં તેજ મહીનાની રખ મી તારીખની સાંહાંજરે લસકરની લગએક રમત જોયા પછે નામદાર ગવરનર સર ફીલીપ ઓડાહુસ તથા રેસાલાના અગલદારે સહીત આપણા આ લાએકીવાલા જીમરાવ (જે હીઆંથી તેજ વખતે તાંહાં શીધારેલા હતા) ના મેહલમા તેની મુલાકાતે પધારેઆ હતો; જાંહાં આગમજથી નોતરેલા કેટલાક દેશી શેઠીઆઓખી તેમાં સાંમેલ રહેલા હતા; અને તેથી કરી તે વખતનો મેલાવડોખી દબદબા સાથે રચણા બરેઆ શેઠીઆ હતો; કારણ કે જેમ મેહલની અંદર તેમજ બાહેરના ખગીઆમા રેરાણીને યરિયાર ગોઠવેઆથી ધણીજ દીપક દખાડેલી હતી. લારડ સાહેબે સમ્રલાઓની મુલાકાત ઘટતા દરજજથી લીધા પછે પોતાના આ મેજબાંન ખારેનટ સાહેબની સાથે થોડાક વાર મુધી અરસ પરસ ગોઠતેગો ચલાવી, કુલખાંણુ માંન પાંમીને તાંહાંથી રવાંછે થયા હતા; જેથી કરી આપણને મગરૂની ધરાવવી જોઈએ કે, ખારશીની. પુરાંણી કોમને ખરેખરી જોબા હાંચેલ યાદ છે; અને એ માંન અકાખરના એક તુરાને જે મલેજ, તે જાંને આખી અનજુમણુને હેનાઈએત થયું હતું.

પોલીકા નેક નામ પીતાના પમલાં ઉપર ઉસતવાર રહી કીરતીને જેખ આપવાના હેતુથી આ ખારેનટ સાહેબ યા ૧૨૪૨ ના શેહનસાહી વીર મહીનામા ઉદવારા ખાતે હીંદના સરવેથી પુરાંખ અંને પેહલવેહલા “ઈરાંનસાહ” નામના આતસ મેહરાંમ સાહેબના કેબલાને શેજા કરવા સારે ખરખુરદાર ખેઠાએ તથા અતલગ મીતરે લઈને શીધારેઆ હતા; તે વખતે તાંહાંના તથા આશેખાશીના ખાંમડાંઓના ગરીખ જરથોસતીઓને પેઆરથી નોતરીને મુઠીઆંની મેજબાંણી સાથે સરવેને રખાંતાણાની ભિટથી ખુશી કીધા હતા; અને તેજ મુઆંદકે તેઓને તાંહાંના બઈશં જોકરાંઓને પણ જમાડીને જેના બાએગની જેહથી સરજત હતી, તેથી આશોદાદ આખી આશીરવાદને આધીન થયા, તે ઉપર સાંબલેઆ પરમાછે આ સખી નરે સાગી રકમ ખરચી હતી; પણ તેની સંખીઆ જણાઈ નથી. એજ સાહેબે પોરદુગીઝની સલતનતનાં શેહર દંમણુનીખી ભિટ લીધી તારે તાંહાંના નામદાર મવનાંજરે તેમના દરજજ લાએકેનુ ધણું સારું માન તેવનને આપેજી હતું.

ખારશી કોમના પેસવા અને ખરીડીસ તાજને વાખેના હીંદની સર જમીનપર ખીરાજતા આ જીમરાવને આપણા તથા ખરામાં રાજાએ કરતાએ તરફથી દર જોમવાઈએ જે માન મલતાં રેહ્ય, તે તેવણુની ખરી લાએકીના ઉતંમ પુરાવા મઠે સરવે દેશીઓએ સંતેરા પાંમી પરમેરાવરની ખરાયના મુજરવી જોઈએ કે તે સાહેબની હોરમતમા કુદરતી બખશેસથી વધારે વઈને તેમના વહીસ પરંમપરા તેનો વારથો ઉતરતો રેહ; અને આ સકરમી સાહેબની જીંદગી મુધીમા કોઈ ખરેખકારી બરેઆ અગણીત કાંમે તેવણુથી બનીને ખરજતા લાભ સારું પાર ઉતરતાં રેહ. (આંમીન).

રોઠ રસતમજ જમશેદજી જીજીભાઈ.

આ હીંમતે બાહકર થેડીઆ વીથે અસલથીજ પરજમત હેલું ડસાઈ રહેલું હવું કે, પોલીકા મરહુમ ખીતાની જગેઆ એવન કબુ ખાલી પડવા દેશેજ નહીં; અને તેમ જાહે થોડુંક સુધી બનીરહેજ, તારે તે બાબેની ઇઆદગારી બરેલી કીરતી પોતાનીમતે દીપી નીકલી હતી. આપણા મરહુમ બારેનેટની ખીજી* એરાજ તે આએજ નર, કે જોછે રોજ રર ના માહ ૪ થો થેહણસાહી સાથે ૧૧૬૩ થં એ આ કુનીઆમા રોસની છડકાવી હતી. બાપના લાડમા ઉધરીને જેમજેમ જમરે પોચતા ગએઆ, તેમ, સણસાર સરજવા જેટલી તરખીએતખી લેતા રહેઆ; અને જાહે ર૧ વરસની વએ પસાર કરીચુકા તારે રોજ ૮ મા માંહ ૧૧ મા થેહણસાહી સાથે ૧૨૧૩ થં થી તેમના મેહરખાંન મુરખીની નાંમીચી પેડીઆતે એક બાગીઆ તરીકે સામેલ રહીને પેપારવણના બાહલાં કાંમકાજમાં સારી ચાલાકી દેખાડવા લાગા. પેપાર ખાતાંએ ઉપજવેલાં મોઠા નફામથી પોતાનો હીશે હાંથેલ કીધા ઉપરાત બાપોકા વારસામાંથી જે મલેજ તે બધને એક દોહતમંદ થેડીઆ ગણાએઆ.

આ વુજર થેકનાં માહધરમી કામોં મહેલું સરવેધી થેહલવેહલું નેકનાંમી બરેજ, અને પોતાના હબરે ગરીબ હમદીનોથી આશીરવાદ પાંમનારે એક અતી ઉપએગી કાંમ હેલું તો બાપું ચાએલુંકે કે, બાધની મેહરખાંણીથી જાંહાંસુધી તે સાહુએતીના રૂઠ ઉપએધી નીમેજ રહેથે, તાંહાંતુલીક એવણના નાંમની ઇઆદગારીને હરગેજ જાંહાંખ પોંચથે નહીં; કારણ કે તેવા ઉપએ પોતાની કોમના અસકત લોકોને માંથેધી એક મોટા જીલમાત બરએા મરણનો કર સદનતર નાજુદ કીધેછે. લાંમખી મુદતથી હેવા રેવાજ પડેલા હતા કે, તેઓમાં મરણ પાંમેલાં રવાંછીને એવટની મંજલે પોંહઆડનારા નસાસાદાર, મંઆએતનાં હસતકમાં રહેલી ધરમખાતાની યંજીમાંથી પગાર લીધા ઉપરાંત ગરીબ અથવા તર્વગરનો કચોખી ફરકે સમજેઆવના સરે પાથેધી જીઅ-કાંમનીની મજુરી તરીકે ૬૨ રવાંછી દીઠ રૂ ૧૫ થી ૩૦ સુધી, અને કોઈવાર તો તેથી ખી વધારે રકમ જમરદસતી ચલાવી લેતા હતા; અને તેમાં સખાલી-વાલાએ તો તેમની આખર સાચવવા માટે જોકે થોડા ધણા કમલીનેખી આપતા પણ જેઓમાં ત્રિવી જીરજાત નહીંજ હેએ તેવાઓનાં કુખની ઉપર તે મોજે ડાંહાંમ રેવાયા જેવો દેખાતો હતો; અને તે બાબે ધણાંક વરશે થયાં જોસથી ફરીઆરો ચાલેઆ છતાં કચોખી જોએસત કોઈજ કરી સએજ નહીં, તેથી તર્વગરે કરતાં ગરીબો ઉપર ધાતકી પણાને એતમ વીથેસ યુજરતો હતો; જેનાં અટકાવસાહે બાહેરકોટના રેહવાસ કેટલાક વચસે પાંગેના જરથોસતીએએ ગરીબોના કુખમા સરીમત થાઈને તે વીથેની વાત આ થેડીઆના કાંન ઉપર

• પંઈરાવલીની દીપ તથાસતા તો આ સાહેજ છઠા કેહવાવા જોઈએ, પણ એવણના જનમની આગમજ કેટલાક બાહએા નાહતી વચમાં યુજરી ગયાને લીધે હયાત રહેવાઓમા ખીજ ગણાવા હતા. નો. લં.

જાહે આણી, તારે મોઢી ઉઘટથી આ સાહેબે પંચાતનાં ખીજ અકાળશની સાથે સાંમેલ યાજ તે બાબેની આગેવાંણી પોતે બાહ્ય રાખી; એટલુંજ નહી પણ ખીજ દેઢલાક યેડીઆઓ ઉપરની તેવીજ ફરજ ઉતારીને, તે કારણસર હુધરાંણાની પેહલપેહલી એક ટીપ ફરતી કીધી, તેમાં સરવેધી મોઢી રૂ ૭,૦૦૦ ની રકમનો આસર પોતે આપેઆ ઉપરાંત ખીજઆ પાચેધી બરાબી લીધેલા મલી કુલ રૂ ૨૦,૧૫૦ ની એક મોઢી પુંજી જમાવી લીધી. અને વલી તે સાથે અકાળશનાં અનુમતથી ખીજે એક ડેઝવ હેયોતો પ્રસાર કરાવેઆ કે, હરેક જરયોસતી સર અવસરે ધરમખાતે પોતાની ચુંબએસ મુંઆફેક જેની મવ-સર થાએ તે ભરતો રહે. હાથી રીતનાડેઝવથી દરસાલે તેની યાપણુ વધવાના ઉપાએ લીધા, પણ કામ તતકાલ આણુ કરવા સાહે જમાવ કીધેલી પુંજીની ઉપજ, અરમ્ય પુરતી નહીં જોઈને આ સખી નરે તરણુ વરસ મુધી તેમાં જેની ઘટાડા થાએ તે પુરી દેવાની જાહે કષ્ટલાત પોતે આપી, તારે તે કારણુ-સર નસાસાલારે, તથા આંધીઆઓ વગેરેને પંચાતનાં આગેવાનો તરફથી જનધુકના મુસારેદાર ચેડવીને તેઓ સાથે પકાં લખતથી હેવા બંદાખસત કીધા કે, ચેડવી આપેલા પ્રમાર ઉપરાંત કોઈખી મરણુ પામેલાને ઘેરથી જીવકાંમનીને બાહાંને, અથવા ખીજી આડકતરી રીતે દોકડા એક લીએ નહી; અને જે કદાપી બંદાખસતથી જેની કોઈ ઉલતો આવે તેને માથે મોઢા દંડની સજા ચેડવીને આ સાહેબે ગરીબ હમજતી ઉપર ખીજી એક ઘણીજ મોઢી મેહર-ખાંણી એ કીધી કે, હરકોઈ જરયોસતીને તાંહાં જે મરણુ પામે તેની લાસ જીવકાંમણી મોઢી જોહાંને માટે રૂ ૫ નાંધલી એક દાંડવાલી માટે રૂ ૨ તથા પતરાંને માટે રૂ ૧ નો ગરીબ અથવા તર્વગર પાચેધી એકજ સરીખો લવાજમે દુંગરવાડી આગલ તે યાપણુનો વછીવટ ચલાવનાર તરફથી રાખેલા એક પારથી કારભારી વસુલ કરીને તેની સત્તા ભરેલી પોંહચ લખી આપે. હેવી રીતે ચણલું નકી કરીતે એ દેવાજ રાજ રૂ ૩ મો માંહા ૮ મો ચેહણુસાહી સાલે ૧૨૨૬ ૫૦ થી અમલમાં લાવેઆ, તેનુ સઘલું માન ખચીત કરી આ યેડીઆને તથા તેવનની સાથે સંજળથી સામેલ રહેલા સઘલા, અકાળર સાહેબો તથા તે કારણુ માટે અયાગ મેહનત લેણાર મરહુમ શ્રેષ્ઠ જીવાજી માણેજી વાછા ઉપરાંત બાહેરકોઠના એક ગરહસથ ચેસતનજી પાલનજી માકાખમાના (જેવન પેસીબા-ઈને નામે પરખેઆતછે)ને ઘટેછે, અને તે બાબે તે સાહેબોનો સરખી રીતે ઉપકાર ગરીબ જરયોસતીઓ ઉપર થાએલોછે. આ વાતને જોકે એક દાએકા ઉપર થોડાક વરસો થયાછે, પણ તેટલા ટુક અરસામા પંચાતના અકાળર સાહેબોની રૂડીકોથે-સથી તે આતાંમા, સંવત ૧૯૨૮ ના આશો વદી ૦)) સુધીનો હસાખ છપાઈને બાહેર પડેઆચ તેમા જણાવેલી વીગત મુજબ, પોણા તરણુ લાખ રૂપીઆની યાપણુ ફાજલ પડેલી જોવામા આવેછે; અને દર સાલ તેની ઉપજ જે વધતી જાય તે બાબે અનજીમનમાથી તેવનની ઈઆદગારી હરજેજી બુલાયે નહીં.

આ સાહેબની ખીજી સખાવત એ ચાએલી જણાઈછે કે, નૌસારી મધેનાં ગરીબ દરદી લોકોને દવા તથા વધકની સલાહ મુંકત મલવાના હેતુથી ૫૦

૧૨૨૬ ના મેહર મહીનામાં બંદોબસત કરીને એક પારથી ગરાડીઉચ્ચે નાંમે રૂસતમજી હેરમજી હાથીસંમને તે તરફ ચોકલાવેઆ; અને તેનો પગાર તથા દવા ઘરે પીગેરેના કારણ માટે આ ઐઠીઆએ કુલ રૂપીઆ પાંચેક હજાર ને આસરે ખરચેઆ હતા; માટે ગરીબ દરદીઓની કુઆ હાંશિલ કરવાનો એથી બીજે કોઈના સરસ ઉપાએ મલી સખેજ નહીં. આ કારણસર બેકે આપણા મરહુમ બાશિનેટ સાહેબે પરથમ રૂ૧૫,૦૦૦ ની એક પાદસાહી રકમ અપહેધી કાહડેલી તેમના સખાવત બરેઆં કાંબોની ડીપમાં ખીરાજેલીછે, તે પછી તેનો આરંભ ચુસતકીમ પાએ ચાએ તેટલાં ગરીબોનાં સંભાલની રૂદી શોચના તેમના આ સપુત સાહેબજાદએ કરીને અતી મોટું માંન મેલવેજ હતું.

પોતાના મરહુમ પોતાના જેહવા સખીપણનો ખવાસ રાખી ચાલનારા આ ઐઠીઆનો સીતાશ એકવાર હેપીતો ખીંચીએ પોંહતો કે, અમેરીકામાં માલેલી નાહોમાહેની લડાઈને સમે રૂકેના અતી મોહલો વેપાર ફેલાવેઆ તેમાં લાખો લાખ રૂપીઆની નફાની રેહલચેલ તેણાને જરે હાશિલ થઈ, તારે તે વખતપર અચરતી સાથે લોકો હેરત પામી કેહતા હતા કે જેમના બાપે લગભગ અધડી સદી સુધીની હેનગારી બરેઆ રાજગારમાં જેહલું મેલવેજ હતું તે કરતાં એધછું નાંછું માતરે બે તરણ વરસના હુક અરસામાં તેમના આ ખેટાએ ધણીજ શેહલાઈથી સંધરહ કીધું; અને તેથી તેવણુ એક ખરા કરોડ પતી અચીત મણાઈને તેની ખુસાહીના પુર બાહારમાં જે જે નફાનાંમીના બહેર કાંબો ખબલી દીધાં હતાં તેની કેડીએત હવે પછેનો ફકરો જારે કહી આપશે તારે તેમની કીરલીની પાદગારી દરએક વાંચનારના જીગરમાંથી જીનહાર જુદાઈ પાંમશે નહીં.

આએકુઆવી હકુમતનો નોસારી કસમો જે આ ઐઠીઆના વડવાએની જનમજુમી કેહવાએચ, તેને જેળ આપવા માટે રાણે ૧૨૩૨ મા પોલીકા હેતુસરીગત થેક ખરચેદજી ફરફાજીની સંગાથે, અને તે પછે ખીજી વાર ૧૨૩૩ મા પોતાના મેહરખાંત માતાજી સાહેબ રાવેજર લડી આવાંબાઈ ઉપરાંત કુટેળ કપીલા તથા રાસત આસનાએને લઈને છેક ચુજરાત સુધીની ચેલધાહ સાઈ શીધારેઆ, તારે તે તરફ સખાવનાં કેટલાંક સારાં કાંબો સંમ. પુરણુ રીતે બજાવીને સંપલી જગેએપી સાખાચીના જેજેકાર બરેઆ આશીરવાદ પાંમેઆ હતા; તે માહેલાં કેટલાંક બહેર કાંબોની નાંધ તેા જેઠલી હાથ આવીચ તેટલીજ તેમના ધરમખાવાંની ડીપ મલે સમાવી લીધીછે; પણ તે ઉપરાંત સાંબતેઆ પરમાણે ખાનગી રીતે ધુણાકોત છુપી મદદ પોંહઆડી તથા ખીજી રીતે આપવામાં આવેજ હાએ, તેની ચોકસ વીગતો જેકે બરંમમા રહી. તેપણુ તેવનના કુલા દીલગુરદાની સાહદત ઉપરથી એહલુંખી કેહવાઈ સખાએ કે જે લાખ રૂપીઆની અંદરતો હચેજ નહીં.

૫૦ ૧૨૩૫ ના સાંલમાં આ નામવર થેક પોરડીઉચ્ચેસતી રાજધાંણીના મેહર મોઆખાતે ચેલવએ શીધારેઆ હતા, તાંહાંથી રાજકુઆરી અમલદારો તથા રૂપી ગરહસથો તરફની સાઈ માંન મેજવીને પાછા ફરતી વખતે સદાની ઉદારતા

મુજબ રૂપીઆ પચીસ હજારની એક રકમ તાંદાનાં ગવરનર જણાવના સવા-
ધીનમાં શેફીને હેવી ખાએસ દેખાડી હતી કે, તે માંહેલા રૂ ૧૨,૫૦૦ ગોવે-
કરીઓનાંજ કાએસ સાર કોઈ બધુકનાં ઉપીઓગી કાંમમાં રાકવા, અને પાકીની
તેટલીજ રકમ લાગ્યારી હાલતમાં આવી પડેલાં આખરદાર કુટુંબીઓમાં વેંદવી
આપવામટે વાપરવી; જે મુજબ સાંબલેઆ પરમાંણે ડીધામાં આવેઆધી તાંદાનાં
લોકોના આશીરવાદથી આ સાહેબ પાંચેઆ હતા. એ રકમ માંહેલા રૂ ૭,૧૦૦
જાહેરનાં પરમખાતાની ડીધમાં જણાયા ઉપરથી હેવું અનુમાન થાએચ કે,
પાકીનાં ખાંનગી રીતે આવેઆ હશે તો તે ઉદારતા ખરેખરી વખાનવા લાએક
થડેછે; અને હેવીજ છુપી સખાવતની ખુસખબરી જાંણેઆ ઉપરથી પોરડીઉ-
ગાલના રાજાએ આ સાહેબને માટે પોતાના રાજીઅ તરફથી “તોરેસ તથા
એસવેડાનાં નાઈટ”નો નાંમીએ એતાબ પરુ હેનાઈએત કીધો હતો.

એ એતાબની ઈઆદગારીના એક આંણુની બેટ તે નામદાર રાજાએ જે
મોકલી હતી, તે રાજ ૧ લો માહ ૧ લો શેહેણરાહી સાલે ૧૨૩૪ ૫૦ એ નામદાર
મરહુમ સર જમશેદજીવાલા કોટના મેહલ મધે પોરડુગીસ ગણાતના ગરહસધો
તથા દેશી શેઠીઆએ વગેરેની એક દરખાસ બરીને તેઓની હજુરમાં પોરડુગાલનાં
કોણસલે હેનાએત કીધો હતો એજ તાંકને ગોવાના વાઈસરોએ પેઆરની નીસાંન
તરીકે બે પીતલી ટોપો જે બેટ આપો હતી તે બાબેનુ સાંબલતાંજ તેના
પાદસાહે એ ઈઉકવી સાખાશીના સરોદથી પસંદ રાખી હતી.

આ સખી નરની સખાવતના કુલંદ આવાળે સાંબલેઆ ઉપરથી તેની
ઈઆદગારી માટે લંડન ખાતેનાં સાહશીક રેહવાશીઓએ પોતાના પાદસાહે
શેહરનુ જે “ફીદમ” ૫૦ ૧૨૩૩ માં આપેજી હવું, તેનો અરથ આજાદગી
અથવા સવર્ગતરનો થાએછે; અને હાવું માંન અગત કરી ધરમાતુઓનેજ તાંદાં
વાલા સાહેબો મોઠી ખુશી સાથે સઘ આપતા રેહચ, માટે આપણા આ હમ-
દીન અકાબરને તેમાં બેલાએલા જોઈ સઘબાઓનાં દીલને અતીશીઅ રહેત
ઉપજી હતી.

હીંકુસતાંનની અંગરેજી હકુમત નાંમદાર કુંવની સરકાર પાશેથી તાજને
તાએમે આવેઆ પછે, તરણ કેકાંણેના વડા મહંકો (કલકતા, મધરાજ તથા
મુંબઈ) ખાતે ધારા પાંધનારી જુદી જુદી કાંબીશીલોની જે નેમનુક થાઈ, તેમાં
દર કોમ માધી માટે વધેના એક દેશી શેઠીઆનેખી સાંમેલ કરવાની પર-
વાંણુગી મધી હતી, તે ઉપરથી પારશીઓની તરફનાં અધીકારી તરીકે આ
નેકનાંમ શેઠીઆને તે વખતનાં નાંમદાર ગવરનર સર જાનજ રસલ કલારકે
પેહલવેહલા ચુંડી કાહડેઆ મુજબ, “ધી હાંનરેખલ”નો માંન ભરેલો એતાબ
ધારણ કરીને રાજ ૧ લો માંહા ૫ લો શેહેણરાહી સાલે ૧૨૩૧ ૫૦ થી મુંબ-
ઈની લેજસલેટીવ કાઉનશીલમાં ખીરાજવા લાગ્યા હતા.

ઉપરી બેઠકમાં ખીરાજવા બાબે ચેડવાએલી મુદત જરે પુરી થવા આવી,
તારે ખીજી વખતના સખાસંઘની નેમનુક કરતી વેલા નામદાર ગવરનરે
એવણુનીજ પસંદગી બતાવીને રાજ ૧૫ લો માહ ૬ લો સાલે ૧૨૩૫ ને રાજે

તેમાં પાછા ઘાખલ ક્રીધા હતા; પણ કાયાની અસુખાકાસીને લીધે દરબારસા હાજર રહેવાનું બની નહીં સજેઆનાં સખબથી તેજ સાલનાં ૬ મા મહીનાને ૧૧ મે રોજે માંન બરેલો આહુધા પોતાની ખુશીથી છેડેઆ, અને તે બાબેનું સજી નાંમું નાંમદાર ગવરનરની દરબારે ધણી દલગીરાઈ સાથે કડ્ડલ રાખેજી હતું.

ધનરાંનેના જીવરમા જેમ તેના વડીએલેના ખવાસ એક વારસા ઘાખલ હિરતો આવેઅ, તેમજ આ સખી નરની સખાવતનું પરમાણુની તેમના પરમાધારી (મરહુમ) પીતાના માહપરતાથી કમીને જેન દેનારે દુનીઆંતી દરસટી પડેજી છે; તેના સંધરહુ પમરતો સખવાતા હેતુથી આ સફાઆ ઉપર સમાવીએજી.

કેસવણી ખાતાંમા વીદેઆ તથા હોનચેને ઉતેજન

આપવાના હેતુથી કીધેલી સખાવત.

મુંબઈ તથા ગુલશત પરંતમા સ્કુલની સયાપના માટે,	
અને તેજ કારણસર દંમણ, મધે એક એમારત	
ખંધાલી આપી તેનાં મલીને કુલે રૂપીઆ.....	૧,૫૬,૦૦૦
મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈ પેહલા ખારેને	
નાંમે ચાલવી હોનર શાલાની મદદ માટે આપેલા.	૧,૫૩,૦૦૦
શેલાંન તરફના જે રૂપી વીદેઆરથી કલકતે જઈને	
તાંહાંની મેડીકલ કોલેજમાં તખીબપણું શીએ તેને	
સ્કાલરશીપની મદદ આપવાસાહે બખમેસ કીધેલા.	૩૨,૦૦૦
કલકતા, મધરાજ અને હુબાઈ મલી તરફે રોકાંણેથી	
એકેક માંમદી વીદેઆરથી વેલાત જઈને ખારી-	
સટરના ધંધામા પસાર વાએ તેઓની મદદ માટે†	૩૧,૦૦૦
હુરૂપ ખંડના હોનરેના રૂલાયા મુંબઈમા આંબુવાના	.
હેતુથી સખાવત કીધેલા	૨૩,૦૦૦

* નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈએ ખારેશીએને વાસતે કીધેલી સખાવતના ધરમ ખાતાંને લગતી છેકરઓની સ્કુલ અંદર શીખનારાઓની સંખીઆ ૫૦ ૧૨૩૨ મા જારે વધવી જણાઈ, તારે તેની અસલ યાપણને વધારવાની મકસદથી આ સખી નરે રૂ ૭૦,૦૦૦ સરકારને સવાધીન કીધેલા ઉપલી રકમમા ઘાખલ યપાછે; અને તેની ઉપજમાથી અંદનવાડી ખાતેની એક સાખા સ્કુલ જે ચાલુ રહીય તેનું, તથા મુખીઅ સ્કુલને મલતી મદદનું માહ પુણુ એવનનેજ ધરેજી.

નોં લ૦

† આ નામવરની સખાવતના સાહેઆ તલે રહીને આપણી ટાપુ તરફથી પેહલા પેહલા મી૦ ખીરજીભાઈ મેહરવાંનજી વેતા, ઈ૦ સને ૧૮૧૪ ના ડીસેમ્બરમા, અને કલકતા ખાતેથી તાંહાંની હાઈકોર્ટના વડીય બાજુ ચીરીસઅંદર ખાંનરજીના ખેટા મી૦ ડબલીઁ. શી. બનારજી ઈ૦ સને ૧૮૬૭ ના જુલાઈમા, મલી જે સાહેબો વેલાત શીધારેલા સાંબલેઆ હતા; પણ તે પછે જે કોઈ મલા હોએ તે વીચેની વાત મેહરમા જણાઈ નથી.

નોં લ૦

સર જમચેદજી જીજીબાઈ પારસી ખેનીવેલેટ ધન	
સદીદીઉસત મધે શ્રીખનારી હોકરીઓને સ્કાલ-	
રૂપીઆ આપવા માટે કાહડલા.....	૮,૦૦૦
ગુરત ખાતેની ફારસી મકતાનનાં ફંડમધે બરી આપેલા.	૬,૦૦૦
મુંબઇની નેટીવ જનરલ લાઇબ્રેરી નામનાં પુસ્તક	
ખાંનાતે નવી કેતામો પોહચવી પાડવાના કાર-	
ણસર આપેલી મદદનાં	૨,૦૦૦
મુંબઇની એલફીનસ્ટન કાલેજને મદદ તરીકે આપેલા.	૧,૭૦૦
માગરેલ ખાતેની સ્કુલનાં ફંડમા.....	૭૫૦
ગુરત ખાતેની ઍંદરસ લાઇબ્રેરીનાં ફંડમાં	૩૦૦

૪,૧૪,૭૫૦

સપ્તલી વરણુના ખીન સકતીવાલા લાચાર
લોકોને આસરે આપવા માટે
કીધેલી સખાવત.

દખણ તરફ પડેલા સકત હુકાલ વખતે યાએલાં હુધ-	
રાંણાની ટીપ મધે બરેલા રૂ ૧૦૦,૦૦૦ ઉપરાંત	
ખંગાળી ચોખાની સાત હજાર ગુણ ધરમ ખાતે	
મોકલી આપી હતી તેની કીંમત રૂ ૫૦,૦૦૦ મલી	
જીમલે રૂપીઆ	૧,૫૦,૦૦૦
ગુરતના જરથોસતીઓ તથા ખીજી મનાતવાલાઓને	
વેહચી આપવા યરી મોકલેલા	૩૭,૦૦૦
માનચેસઠરના વણકર લોકો અમેરીકાની લડાઈ કાંકણે	
ખીન રેજગાર ધાઈ પડેઆ હતા તારે તેઓને	
આસરે આપવાનાં ફંડમા બરી દીધેલા	૩૬,૦૦૦
લંડન તરફ જીર્ધાં જીર્ધાં ધરમખાતાઓના આસરે માટે	
મોકલી આપેલા કુલ	૩૪,૦૦૦
ફલકતા મધે યાએલાં સખત તોફાંનથી હેરાંણુ પાંચે-	
લાઓને મદદ માટેનાં ફંડમા રૂ ૧૫૦૦૦ તથા	
તાંહાના સપેસીઆય ફંડ આવ ધી ચેલર હોમને	
આસરે આપવાની ફરવી ટીપમા બરી આપેલા	
રૂ ૧૦,૦૦૦ મલી જીમલે રૂપીઆ	૨૫,૦૦૦
મધરાજ ખાતેના વણકરોની ખેરજગારીને મદદ	
આપવા મોકલેલા	૧૨,૫૦૦
જીદેલખંડના હુકાલમા યાએલાં હુધરાનાની ટીપ મધે	
બરી આપેલા	૧૦,૦૦૦
કમકતાના તોફાનથી બાગેલાં વાંહાંણોના ખલાશીઓ	
વગેરેને આસરે આપવાના ફંડમા	૭,૫૦૦

ગોઆ ખાતેનાં ગરીબ લોકોમાં વેંહચી આપેલા....	૭,૧૦૦
પુના ખાતેના પરચુટણ ધરમ ખાતાઓમાં બરેલા .	૪,૭૦૦
દંમન ખાતેના ગરીબોને વેંહચી આપેઆ	૪,૭૦૦
મહલીપાટાંમનાં ગરીબોની મદદ માટે થાએલાં હુધ- ધરાંણાંની ટીપ મધે બરેલા.....	૨,૦૦૦
પોરબંદર ખાતેના આંધલા તથા પાંગલાઓની પર- વરેલી સાર્ મોકલાવેલા	૧,૫૦૦
કાઠમાંડવી તરફનાં દુકાણમાં આપેલી મદદના	૧,૦૦૦
પરાયા લોકો જેઓ “એનજર” કેહવાયેછે તેઓની મદદ માટે આપેઆ	૧,૦૦૦
ડીસનરીકટ પેનીયોલેટ ચોસાઈડીનાં ફંડમા બરેઆ..	૧,૦૦૦
શુંખઈખાતેનાં શેઘર હોમ મધે મોકલાવેઆ	૧,૦૦૦
શુંખઈની મોઢીના ગરીબ શુંધારોનાં પેનશન ફંડમા મર- હુમ વાડીઆ નવરશજી જમચેદજીનાં પુણુ સાર્ આપેલા	૭૫૦
મહબારકોસતા તરફના ચીલીફ ફંડ મધે બરી આપેઆ.	૫૦૦

૩,૩૭,૨૫૦

ખીમારોને આસરો આપનારી હાસપીટાલો

તથા તેને લગતાં દવાખાનાંઓની

મદદ માટે કીધેલી સખાવત.

શુંખઈખાતે સર જમચેદજી હાસપીટાલના ચોક મધે રગતપીતના દરદીઓને અલાહિદા રાખવાની એક એમારત મંધાલી આપી તે ઉપર થાએલી લાગ- ટનાં કુલ	૮૫,૦૦૦
વેલાતખાતે જુદી જુદી ૧૨ ડેકાંછોની હાસપીટાલો માટે મોકલાવેલા	૮૧,૦૦૦
તેજ તરફ ૮ ડેકાંછોનાં દવાખાનાંઓની મદદ સાર્ મોકલાવેલા	૨૮,૦૦૦
ઉદવારા તથા દંમણ ખાતેનાં દવાખાનાંઓને મદદ તરીકે આપેલાં	૧૨,૦૦૦
ખીલીમારાના રેહવારીઓને માટેના દવાખાનાં સાર્ મોકલાવેલા	૪,૬૦૦
નોસારી મધેની “વીકટોરીઆ ડીસપેનચેરી” નાંમના દવાખાનાંનું કાંમ તેમના નેક બખત મરહુમ પીતાને નામે સર થયા આજમજ તાંહાંના લોકોને દવાઈ પુરી પાડી હળી તેનાં કુલ	૪,૭૦૦

૨,૧૫,૬૦૦

૫૨જા ઊપીઓગના બાહેર મકાંણો તથા યુસાફર
આનાઓ વગેરે બંધાવી આપીને કીરતી
મેલવી તેની કીંમત.

પુણા ખાતે સર જમશેદજીએ બંધાવેલા બંદને ફરીથી સુધારેઓ તથા તેમાં નવું સાંચાકાંમ કરાવેલ તે ઉપર યાચ્છેલા ખર્ચ કુલ રૂપીઆ.....	૭૧,૦૦૦
મુજરાતપરાંતમાં જીલ્લે જીલ્લે ઠેકાંણે કુવા તથા તલાવો બંધાવી આપેઆ તેના.....	૨૯,૫૦૦
બરમ ખાતે રેલવેના મઠક આગલ બંધાવેલી ધરમ સાલા ઉપર	૨૦,૦૦૦
બાધાં ગાંમ મધે પુલ બંધાવી આપેઓ તેમાં ખર્ચેલા	૧૪,૬૦૦
કુંબઘ ખાતેની વીકટોરીઆ ગેઆરદન નાંમનાં બાહેર બગીચા સાફ યાચ્છેલાં હુધરાંણાંની ટીપ મધે બરી આપેલા	૧૦,૨૫૦
કુંબઘ ખાતે બરોડા રેલવેના ગરાંટરોડ ઉપર ક્રીપેલાં મઠક આગલ યુસાફરોની સગવડ સાચવવા માટે બાંધેલી ધરમ સાળા ઉપર	૧૦,૦૦૦
પારડી ગાંમના રેલવે મઠક આગલ બંધાવી આપેલી ધરમસાળા ઉપર	૧૦,૦૦૦
ખંડાલા મધેના તલાવ સુધારી અપાવેઓ તે ઉપર યાચ્છેલા ખર્ચ	૭,૦૦૦
	<hr/> ૧,૭૨,૩૫૦

હુંહલ જાણુવેલાં ગાંમો મધે હોરોની પરવરેસી
માટે સધાપેસી પાંજરા પોલને મદદ

આપી તેની વીગત.

પોલા તથા બાવનગર ખાતે મલી દરએક ઠેકાંણે પાંચ પાંચ હજાર માકલેઆ	૧૦,૦૦૦
રાંધનપોર ખાતે રૂ ૩,૭૫૦ તથા વધવાંત તરફ રૂ ૨૨,૫૦૦ માકલેઆ તે મલી કુલ	૬,૨૫૦
માંગરોલ ખાતે રૂ ૨૨,૦૦૦ તથા મહવવા ખાતે રૂ ૧,૫૦૦ માકલેઆ તે મલી કુલ	૩,૫૦૦
ધરાંગધરા, લીમડી, અને સચ્છેલા તરફ માકલેલા એકેક હજાર તેના કુલ	૩,૦૦૦
	<hr/> ૨૨,૭૫૦

જરથોસત્રી ધરમની જાણવણી મોટે આપેલી મદદ.

મરણ પાંચનારાં રવાંજોને અવલમનબંધ પોંદ્યાડવાની ખાખદ આ પ્રસતક પાંને ૭૧૬ મા જે પીસતારી જાણાવીય તે કારણસર પેહલવેહલી મદદ આ સાહેબથી યાજ હવી, અને તે ઉપરાંત એરન એરને આપેઆ કીધા તે મહીને કુલ ર.	૩૨,૭૦૦
પરચુરણ ધણાક ધરમ ખાતાંઓમાં છુટક, આપેઆ તેનો જીમલો	૫,૦૦૦
ધર્મન દેસનાં લાઆર જરથોસત્રીઓના ઊકસંઓને મુદરેહ કુસલી પેહરાવવા તથા પરણારી આપવાના કારણ સર ખરચેલા	૪,૦૦૦
ખીલીમોરા ખાતેનાં દાખમાઓની આથે પાથે કરવી દેવાલ બંધાવી તેના	૪,૦૦૦
મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈ ની ઇઆદગારી • મોટે હુબી યાચેલી મદદેસાની મદદમા	૩,૦૦૦
ગણદેવીના નસાસાલાદો મોટે યાચેલાં ફંડને મદદ કીધી તેનાં	૨,૩૦૦
ગણદેવીમાં દાખમુ બાંધવાના કાંમને મદદ આપવા સાહે. •	૧,૫૦૦
તવરી ખાતે બંધાચેલાં દાખમાની ટીપમા બરી આપેલા	૫૨૫
ખીલીમોરાની સમસત અનજીનના ફંડ મધે ખરેલા.	૫૦૫

 ૧૫૩,૫૩૦

હજીએ મેલવેલી ખખર મુજબ આ નાંમવર યેકને હાથે યાચેલી રૂ૧૨,૧૬,૨૩૦ ની સંખ્યાવત જે જાહેરમાં જણાઈય, તેમાં તો કાંઈજ સંધે નથી; પણ તે ઉપરાંત આ સાહેને ગુપત રીતે ધણા લોકોને જે સંતોષેઆય, તે વીધે આજ-મનો અર્થકાર બિત્રો કરી ચેતાં ખીજ એટલાજ રૂપીઆ તેમાં હુંમિરાવા જોઈએ. એક નેકનાંમ નરના આ મવાવવા બેઠાએ પોતાની જાહેજ-લાલીના વખત ઉપર લગભગ પચીસ લાખનુ સુખ પોતાના માણવી બાઈ બંધાને આપેલું જેમ ઘણુજ વખણાઈએ, તેમ જો કદામી તેવંનની જાહે-લાની જેહવીને તેહવીજ રૂડી હાથતમાં ખરકસર રહેલી હોત તો, આજદન સુધી અંધ કરોડની ઉપર તેનાની સંખ્યાવત આ સરસવદોને ખચીત જેબ આપેઆવના હરમેજ પછાત રેહતેજ નહીં; પણ જમાનાની ગીરદરીનુ કાંઈ વાદલ ઇનરાંનેને માથે જે જમવું ફરેય, તેનુ કરુએ બાંન આ સાહેબથી રહી નહી સંખ્યાવતે લીધે ખરથી તેની સુંગલમા એવણુ ફરી પડ્યા, તારથી પોતાના વેહવારની વધાંણુ હેવી તો ઉલ્લપાલત યાજ કે, ખાપના

મરણ પછે ઇચ્છેક વરસની અંદર કર્ણાડપત્નીને દરજાજે જેટલી તાકીદે પોચેઆ તેટલીજ ઉતાવળથી ઘણી તંગ હાલતમા આવેઆ; અને તે વેદનાનો, જામરો ગમ પકડીને પોતાનાં અમીરી ખવાસને હેવા તો અફસોસની અંદર એકાએક લાવી મેલેઆ કે, ઉપર જણાવેલાં પરજા ઉપીઆગી કામો જે એવનની સાહે-તાથી બની ચુકાં તે વીચેની કોઈબી વાત જાહેરમા આવેતો તે સાંજલતાંજ ધણો કચવાટ ઉપજવવા લાગા; અને જે વાત હમારા સાંજલવામા આવીચ તે મુજબ તો એ સંબંધી જેટલી સગ્રુવી તે વખતનાં વરતમાન પતરો મધે છપાતી હતી, તેને પણ જાહેજલાલીના હીંગાંમપરની પોતે જાડે પર્તદ કરતાજ નોહતા; તારે પાછલા સંકટ જાડેઆ સમેમા હમારી આ નોંધ તે સાહે-બની હજઆતીમાં છપાધને જાહેર પડી હોત તો તેનાને તે ખચીત ધણીજ અનગ-મતી લાગેઆવના રેહત નહી; પણ હાવાં નેક કામોની ચોકસ કચ્ચાદગારી, હવે પછેનાં જમાનાંમા પરકાસતાઆને એક ઘડા ઘેઆનમાં ગોખી રાખવા મુટેની સોચના ઉસકેરાયાથી આ સખી નરના નેક કામોની નોંધ હીઆં દાખલ કરવાનીજ માતરે ઉલ્લટ હોઆએ લીધીછે,

આસમાનનાં જાલમી દોરનુ ચકર, કરતાં કરતાં જેમને નહીંજ ઘટે તે-હવા આ ગરીબનાં કુખ બંજન શેરીઆને માથે હેવુંતો સખત આવી ખેડું કે તેની વેદનાંમા પેહલાં તો કાયાથી પછડાધને ધાસતી જાડેઆં દરદને આધીન થમાને લીધે પોતાનો ખેહિજો પહીવટ જે સંકટમા સપડાયો તેનો કુલો કરવાની કસી નીપેહદારાતી તેવનથી રહીસખી નહી; અને જાડે પુર તંતદરોસતી પાંમેઆં તારે તેહવા યુચવાડમાથી નીકલવાનો ઉપાયે શોધતા હતા, તેટલાં કોઈ મત-લખીઆઆની મસલતે એકું શોધત રઆડજ કે તેથી (અફશોસછે-એા એવકા જમાના તાહરી ગીરદી ઉપર કે કોઈએબી તુને જીનહાર જીહતી લીધા નથી.) બાપીકી સકમાઈની મીરાસ મધથી મલેલા મુખલક વારસા ઉપરાંત રાસંન બાએમે બેચું યાએચું સધલું એકેદંમ કાંહાને કાંહાં શેહજ વારમાં ધસડાધ જ-ધને સાંહમની કરજની જીહસડી ગલે આલવાઈ. માંઠા બનાવ બાએનો ડપકો ગાંમનાં લોકોથી આ સાહેબને જે મથેઆ હતો, તેમાં તેટલી વાત કરનારાઓની મોટી ભુલ જણાઈ આવીછે; કેમકે કોઈબી જમાનાંમા નહીં બનેજ હેઆ તેહવા તે સમે હેવેતો લોબ જાડેઆ વહી ગયોચ કે, તેની મુંગાલમાં બદલા બદલા પુરોપોચન તથા દેસી સાહુકાર અને ચોદાગરો સાથે, ધારાની બારીકીને સહમજી લોકોને કૃતવા આપનારા વકીલ બારેસઠરો ઉપરાંત, સંબગાયુંચ કે ન્યાની પવીતર ખુરશીએ બીરાજી નરનાં કાંમ કરનારાઓને રાસંણ આપનારા કેટલાક નેઆએઆધીસો વકીલખી કસી પડેઆ હતા; તેહવા આકૃત બરેલા હીંગાંમમા એખીલા રસતમજી યેક જેવા એક બોલા મનનાં ધરમી પુરશનુ કશુંએ ચલણુ નહીં રહેલું એસકછે. હમો ખચીત યાઈને કાંઈ હેવું કેહવા માંગતા નથી કે તે હીંગાંમમાં મુંબઈ એહરની વસતીનાં બધા લોકો દટવાઈ ગયા હતા, પણ જેની ઉપર પરજોરાવરની પુર ખખચોસ ઉતરેલી તે લોકોજ ધઆતો હેવા લોબી કાંમથી સદંતર દુર રહેઆ, અથવા તો તેહવાં ફસાંણુમાથી થોડું ધણું

અમીને તતકાલ નીકળી ગયા હોય, તેજ માંતરે ખંચી સંખેઆ ઊપરથી તેઓની કોઈની અનઅલાઈ નહોતી પણ કુત બાલ્યેગની ધંઆરી તેનાને કાંમ આનેલી સહમજવી જોઈએ. અંદરે કે ઘણે સારે સારે ધેરમાં કોઈ સુદત સુધી સંપરક થાઈ રહેલો દરવીઅ લોભમા લલમલાને લીધે તેઓને તાંહાંથી એકેદમ ને નીકળી ગયો, તેમાં તો કચો સંધિ નહોતો જાણતાં આલમને મોટો અકચોસ અને બારે કકલાટ ઉપજેઓય કે, તેઓ માંહેલાં સખાવતે બાહદુર, અને માહ ધરમી ઘાતાર મરહુમ સર જમચેદજીનાં ધેરનો સધલો દરવીઅ જો કદાપી તે નાસકારક પ્રાપ્તિ પવણના જલપાટામાથી ખંચીને સહાંમત રહેલો હોતો તેનાં આધારથી પુનનાં ખીલાં ઘણાંક કાંમો ને હજીતક બળવવાનાં બાકી રહેલાં હતાં તે તેમનાં નેક બખત પુતરને હાથે સંપુરણ રીતે પાર ઉતરી સખતે; પણ તેહવી સખાવત પાંમનારી મરીખરી પરજનાં રૂડા બવીસની મેરહાજરીને લીધે હાથાં પુણુંતાં સકરમી ધેરનેખી નહી ધારેલો મોટો ઘોકો પોંહ્યેઆ તેથી સધલી ઉમેદ બરાક થાઈ પડીછે.

ને નર નાંમીચી સખાવતથી પુરુષવીનાં સધલા બાગમાં ગાડી નાંમવરી પાંધરી ગયા, અને જેમની મીરાસ મધથી હીસચે પડુંલઈને તેસાથે તેમનાં સખીતમેહ બરેલા ઘીલનો વારચો એક નવાઈ જેહવી રીતે જોલવેલા આ ઘેકે રસતમજી પોતાના ટેલા ઉપરાંત પરસોકામાંની મોટું હોમેસાંણ કરીને મરહુમ પીતાની જગેઆ સામવી રાખવાની ઘીલચીજ દેખાડતા રહેઆ; તેહવા એક ઉદાર મનનાં ચેડીઆનું સંકટ જોકે એટલાંમાથીજ ખતમ થાઈને અટકેલ નહી, પણ તે ઉપરાંત કેહવતછે કે કુખની ઉપર ડાંહાંમ પર, અને તખસે દાહાડે વીપત નડે; તેહવો એક ખીજો ગજબ એવોતો ઉતરેઆ કે, હાવા બારીક વખતમાં તેમને ઘીલાસાથી મુખ આપનારી નેક ફેરધર, અને અચો ખસલતની પેઆરી મોહરદાર ને ખતીવરતા બાહુંનું નાંમ સુનાબાઈ હતું; તે બાપડી ચોડાક ઘીલસ મુધી બચકાર થાડાંનાં દરદની મુધીખતે પોંહ્યેઆ પછે ૪૨ વરસની ઉમરે શેજ ૧૯ મો માંહા ૧૦ મો ચેહનરાહી સાથે ૧૨૩૬ ૫૦ એ પોતાનાં પેઆસ અને સરવેથી વાહલા બરથારને વેદનાંનાં વમલમા હોમાતો ઘીલીને આ જંગલો જાંહાંનની જુસડી છોડી જીંનતવાધી થાઈ ગયાં; તેથી પણ આ ચેડીઆ મલતાં તેમના બોહેલાં કૂટંબ, તથા પારસીની સમસત અનજુમનને મોટો સંતાપ ઉપજેઆ; અને તેઆરથીજ આ સાહેબની તખીએતખી સધ ખીગડલી ને ચાલુ રહી, તેમાં કોઈ ખખવાડીઉ એવું નહોતું ગર્વ હશે કે, રસતમજી ચોડે પુર તનદેરાસવી જોલવી હોય; તો જોકે તે વાતને એકાત વરસ ઉપરની સુદત વહી ગયા પછે, કુણીઆંને શીરેસતે તનની ખીજી બાગીચતખી એક અધીલ કુલ અને ઉગ્યાં આંનધંનમાથી એમને હાથ આપી હતી; તોપણ ને ગઈ તેની જગે તો ખાલીજ રહેલી કેહવાઈ. એક લાએક ખાએડી તેનાં ઘીલપસંદ બરથારને આખી કુતીઆંનાં અખુટ ખજાણાં કરતાંખી બેચુલી હોયે, અને એક ચાંહનરાહતાનાં સગીખું રાજ જવાથી નેરહું તેને નહી લાગે તે કરતાં જેની એક ચાંહપતન જવી રૂઠ તો તેની જુદાધથી કાપજાંમા

કારી ધાહનાં વીથેસ ચોખા પેવરા થાએ; તો, જોકે પેહલી ખુટતો રૂડી કોથેસ કીધાથી કોઈવાર પાછી પુરતાં કાંઈજ વીલંબ લાગે નહીં; પણ ખીજની રવાનગીથી તે એક સુખી કખીલામા હમેસતા ખાડો પડી રહેછે; ઇચ્છાને દોષતત્તી ગેરહાજરીથી ઉપજતી ખેચેની અથવા ખમાંડું કુખ છાંદેગીની સલામતી હોએ તાંહાં તુલીક તો શેહનમાં મટાડી સખાએ, અને તેહવી આશેઆ દીલના દીલાસા સાથે મનને ધીરજખી આપવામા ઉપીચાગી થાએછે; પણ હોંઆંતો શ્રેષ્ઠ રસતમશ્રુતનાં હાંયમાથી ઉપર જણાવેઆ મુજબની ખેહુ ખખશેશો ખાહવાઈ ગઈ તેમાં એખીલા પારસી ટોલાનાંજ નહીં પણ આખી મુંખઈનાં કમનશીખ સહમજવાં જોઈએ. આ મરહુમ શેકાંણી મુંતાખાઈની અશીલાઈ, વફાદારી તથા ગરીબોની ઉપર એક માનવંતી માવતર તરિકેતી રેહમની નજરે જોવા વીથે પારસી લોકોને મોહડથી ધણીજ તારીફ સંબલાઈછે; અને તે સાથે એમુંખી કેહવાડું આવેજેએ કે પોતાનાં આપંદનાં સાચ વખતમા જેમ તેવનું સુખ વધારવામા તેમજ તેમનાં સંકટમાં સરીમત થાઈને કુખ ઘટાડવાની સરવેથી પેહલી અને ષાકીજેહ ફરજ તેવન બળવતાં હતાં. આવા એખલાસમા એકાએક હરકત નડેઆથી આ શેહને પોંહેચેલી કુખચલ ખોટની ગીરફતારીએ સરવેનાં શુગરમા કુખ પેસાડજે તો ખર્ષ પણ જાંહાં કુદરતનીજ સરજત હોએ તાંહાં માનવીનાં સઘડા વીચારે સઘ વેઅરથ જાએછે; માટે તેની શોદરચુબરીમાં કાંઈજ નહીં પણ તે મરહુમ ખાઈનાં અથો રવાંણ ઉપર ખાહરેતાલાની રેહમત ચાહેઆ વના ખીજો ફરો એલાજ રહેઆ નથી.

જરે રસતમશ્રુત શ્રેષ્ઠ દરવીઆથી બરપુર, અને ખોહોલા વેપારમાં અકચુર હતા તારે હજરે જણાંઆ પછે શું ચોડા કે ધણાં માતખરે તેમની આશેપાથે મીઠાસાની ઉપર માંખીપેરે હેવાતો બંમતા હતા કે, તેઓ માહેલા કોઈનેખી દીવસમાં એકાત વેલા આ શેહની બેઠ નહીંજ યાઈ સખી હોએ તો તેની ઇનતેજરીમાં રહીને મુલાકાત મેલવવા માટે હરવરેહની કોથેસ કરતા હતા; અને તે સાથે કેટલાક વેપારીઓ તથા વેઆજખોશઓ પોતાની ઉપજ શેહલથી વધારવાની ઉજ્જટમાં તેમને તાંહાં હજરે અને લાખો રૂપીઆની યાપણ તેખી ધણીજ મીનતજરીથી ખુશી યાઈ મેલી જતા કે જેની તેમને કોઈવાર તો કશી ગરજખી નહીં હોય; તે છતાં પોતાનો ગંભીરી બરેઓં અમીરી ખવાસ, વાપડીને તેઓ ઉપર હમેસાંણ ઉતારવાનાં હેતુથી લઈ રખતા, એટલુંજ નહીં પણ જરે રહના બાવ કોઈએ સવખણેખી નહીજ ધારેઆ જેટલા ઉનઆ થડેઆ, તારે તેવનને જે જે લોકોએ આજા બાવમાં વાએધનો હજરે ખાંડી માલ આવતો દેવો કીધેલો હતો, તે લોકોને માલની અછતને લીધે તે શોદામા અવીધણી નુકસાંણી પોંહેચી ગઈ; અને તો જોકે તે ખમી સએ તેહવી સધર આસાંમી હોએઆ છતાં પણ તેઓએ કાકલુદી કરી માંગી લીધા મુજબ રેહમ દીલથી લાખો રૂપીઆની સખાવત બરેલી છુટ સાંબલેઆ પરમાણે આ સાહેબે મેલી હતી; તેજુ હમેસાંણ, એવણુ જરે અફલાકની ગીરફેશીથી સંકટમાં સપડએઆ, તારે તેજ લોકો માહેલા કેટલાકો તદ્દન બુલી જઈને પોતાનુ લેણું

વશુલ કરી લેવા માટે સખત ઉપાલે યોધવાની શુકતી ચલાવવા લાગા; પણ
 યોધતાવાની અપરમપાર કીરકાથી આપણા મરહુમ જીમરાવ સર જમશેદજીનાં
 કીરતી બરેલાં પુણે આડે આવેઆમા તેહવાઓની કોઈની કપટ શુકતી
 પેસ નહીજ પડેઆ છતાં ચોડી ધણી વીપત ગુજરેઆ પછે સધલો વહીવટ
 ઇસવી સને ૧૮૫૬ ના ક્રમ્મેદા શુભળ તરસટ પછાંમા જે ચોંકામ્મે હતો,
 તેહમાંની કોઈ શુલતાંનીએ કેટલાક અદેખાઓની ઉસકેરનીને ભોગે ચહડી
 આ મંભીર યેકને ગેરવાજની પલે સતાવવાની ધારનાંથી જે વાર કેટલામાં ઘસડી
 લઈ ગમ્મે હતો; જાંહાંથી નીસકલ યથા ઉપરાંત સાંહમની તરફના અરચનો
 ખેલ્તે માંમે જોડીને બદનાંમીનો દહાધ બીચારો કપાલે ચોંકાડી ખેડો; અને
 વધુ મેલવવાની લાલચમાં હુમાઈને જેટલો અરચ ફોફટમાં ધુમાવેઆ,
 તેટલું મલેલા ફાલા માથી તે ચોલુંજ પાંચેઆ; માટે ચેળી કુદરત તરફની
 શીખસાનો એક આંણક બરેઆ ધડો ખીજ સાહેબોએ શીખવો જોઈએ કે,
 કુળ એલાલીથી કોઈની પરમાણીક સખસ કધપી સંકટમા આવી પડે, તારે તેમનાં
 માંગનારા, અથવા તેમની સાંહમને આગલી પાછલી કુસમેની ધરાવનારાઓને
 સળવારબમકે કરજે કે; તેમાંથી બને તેટલા રૂઠા ઉપાલે વાપડી તેનો સંભાવ
 સખવો; કે નેથી કરી એક તો તેહવા દેણદારને પુરતો આસરો મલે, અને
 બીજું એકે તેહવા કાંમમા મદદ કરનારાઓની કીરતી કુણીઆમા વખણાવી દેહ.

હમારા સાંબલવામા હેવુંની આવિર્ગમ, અને તે ખચીત કરી નોધી
 રાખવા જોગજે કે, જેટલા મોકો આ યેકને સંકટમાં સતાવવાની જેમ પેરનીમાં
 હતા, તેમ વધી કેટલાક સદ્યુણી સાહેબો તેમની ખેરખાહી ઈંછનારાની ટાંકણાં
 સર જે મલી આવેઆ, તે રૂઠાંવાણાં તેમનાં પુણીની ઈઆરીનાં જણા-
 વાંછે; અને જે જે સાહેબોએ કાંઈજ નહી પણ આ ધરમી શેઠના કચગઈ
 ગમ્મેલા વહીવટનો શુચવાડો ધણજ સંબાલથી સફાઈ કરી આવેઆમા સેવટ
 સુધી ખરી દીલસોજી બતાવી, તે સાહેબોને પરજ તરફથી અગણીત સાબાસી
 પોંહચી જોઈએ; અને તેટલા માટે તેઓની વતી આ નોધ લેણાર ફોફવી ખરા
 હેતુથી તેહવા સાહેબોને ઉપકાર માંનવાનુ બુલતો નથી.

આ સાહેબે પોતાનાં ઘણાં સારા વખતમાં મુબ મતબબ જમીને પોર-
 ડીઉગીસ તાનેનાં યેહર દંમણ મધેની વસતીનાં લોકોને શીખવો માટે એક
 સ્કુલ ખંધાવાની સર કરી હતી; તે મકાણે સારાં ભાએગે સમપુરણ ખંધાઈને
 જરે તઈઆર યં, તારે તેને ધરિલા ઉર્ષીએગમા લાવવાની કીરીઆ શેજ ૯ મો
 માંહા ૫ મો સાંમે ૧૨૩૬ થો એ તાંહાંનાં માનવંતા ગવતદારે (ઈઆને મુખાએ)
 મોટી ધાંમધુમથી કીધી હતી જે ઉપર આ માંનવંતા માજી હાંનરેખલ સાહેબને
 યાએલી બેઠક ધરમ આતાંની ડીપ મધે જણાવેઆવો આવેલીએ અને તે મકાંનનુ
 નાંમ પોરડીઉગાલના નામદાર રજા "ડોન લુઈસ પેરેમીઅર ઈંગલીસ સ્કુલ"
 આ નાંમવર શેઠની ખાએસથી આપેજે. એ ઉપરાંત સ્કુલ ચાલુ રાખવાનો
 અરચની આ સાહેબની હઈઆની પ્રુથીક લેવનનીજ પદરથી પોંહચેઆ કરતો
 હતો, પણ જાણથી મોટી દલગીરી ઉપજે છે કે, તેવણ બેહસતનસીન યથા

પછે હેતું જનેજી કે; તાંહાંના .માસતરનો પગાર જરે નહી મલવા લાગે, તારે શીખવવાનું કાંમ તે બંધ કરી બેઠા. જ્યાં સુધી આ સાહેબની સંખ્યાવતનો આસરે પડી ને લોકો ધરમ ખાતે કેલવણીનો લાભ લેતા હતા, તાંહાંતુલીક તો તેઓને સવન પડેજ; પણ તે કાંમમા અકસમાત અટકાવ વધાવી સાંભલવામા આવેજઅકે માસતરના ડેડાવ પરમાણે પગાર આપનારઓનાજ ચોડાક છોકરાઓ શીખી સંજેછે; અને જના મા બાપો પોતાનું તથા પરીવારનું પોસન કરવાને કેવલ અસકતછે, તેઓનાજ જાગ્યાઓ તેથી બેનસીબ રહેઅ; માટે તાંહાંની સરકાર કાંઈ કુકલી વાપડીને તે ધરમ ખાતું ચાલુ રાખે તો કેલવાઓની પરજાથી તેના રાજીઆને ધણોજ ફાવેદા હાંશિય થશે.

આટલી વાત સાંભળેઆ ઉપરથી આ માનપંતા મેહરખાન શ્રેષ્ઠના સુબ ધરેહ પાછા સશ્રવંત પાંમવાના ચીનેહનો એક અડસટો હેવા દુખાર્ધ આવેઓ હતા કે, ફલકતા મધે ચાલતી "શીલાવેંસ મરીણુ ધનશુરેસ" નામની વીમાઈ પેહડી હસતકથી ધુંબઈ ખાતેના એક ખાસ આડવીઆ રાજ ૧૭ મો માહ ૮ મો શેહણુસાહી સાલે ૧૨૪૦ ૫૦ થી તેનાઓ ચડેઆ હતા; પણ તે ઉપરાંત ખીજા કોઈખી ઉપીઓગી હંદમ તેઓર બાદ તેવણુનો સચીગત થએલો નહીં જણાવાને લીધે પરજાએ તે વખતપર જાએલી રૂકી વકી જાંહાંની તાંહાંજ કથી રહી.

શ્રેષ્ઠ રસતમશ્રુતે ૧૮૭૨ નાં જાંનીવારીની ૨૭ મી તારીએ ગાડીમાં બેસીને કેથે જતાં આ નોધ લેનારે છેલ્લા નજરે નજર નરે જોયા, તારેજ તેવનનો ચેહરો ઉઘાડીની નોખતપર ઉડતો જણાયા હતા; પણ તે ઉપરથી કાંઈ એવી વકી રખાઈ નોહતી કે, તે પછેનાં તરજેક મહીનાંની અંદર તેનાની છંદગી છેક મગરેખને છેડે જઈ પેંહુઅયે. આ સાહેબની તખીએત કેટલુંક યાત્રું કમરએલી ચાલેઆજ કરતી હતી, પણ નબરવસ પણમા રેહનારાઓને સજર બુલાવો ખવાડીને શેહજ ખીમાંરીમાથી જલમ જહલંદરનાં પલીદ રોગે એવુંતો ધેર મજાજુત કીકું કે, તેમનાં જીગરમાથી ખાકીજેહ હવા લીધા વના તે બાહર નીકલેઓજ નહી. આટલુંતો ચોકસ જાણું જોઈએઅ કે ધનસાંન જાદની છંદગીનું એવટ આધનદે મોહતથીજ આવેછે; અને આકેખતનો છુટકારાખી તેથીજ પાંમી સકાએછે; વ લેકીન તેને આધીન રેહતાં મોટાંમા મોટા એક અમીરી ખવાસના માંખીની મોહખતે, અને કીસ્તીનાં કાંમો તરફની નેધાહએ આવમને એવાંતો દરદમંદ કીધાંઅ કે, જરચોસાલી ટેલાના અચીદ અકાળશમાહેલો એક મહલકાટ બરેઓ હીરે ઝાંદખ માંડીને દુનીઆંની નજર આગલથી ૫૦ ૧૨૪૧ ના ચેહનસાહી ૭ મા મહીનાના ૨૫ મા રોજની પાછલા પોહરે ને યુમ યાઈ ગયો, તેનાં દુખ બરેઆં મરણુની ગમખાડીમાં નીચતા મરશીઆને કપીતાનો આકાર આપી પરજાની હજુર ધરેઆ શીવાએ તેમનાં કુટુંબીઓના સંઘીઆસ, સારું એ કરતાં ખીજો કયો ઉપાએ હોવાને યુજતો નથી.

જોધ તાહરી કુદરતની તુને ખખર-કાએધ તાહરાપર રાખી સખર.

આ મોહેનંમ ચોડીનું કરતાં ખવાંન-નું સરજનારની હીકમતનું ધરતાં ધેઆંન.

દેખાએ છે કરાંમત જગને અપાર-હોનારત કુંઠાવે છે સહિત કપાર.
 પણ તે કાંધામાળી વલતું નથી-કલાપીટથી કાંઈએ મલતું નથી.
 નોંધએય તો રસતમ આ હોતો દેહવો-ન યાચો ને યાચે જગમાં તેહવી.
 અરે છે કે તેથીજી હતા સરસ-હવાતોળી કેહવાતા નથી નરસ.
 પણ જાએ તેની જગેઆ તો ખાલીજ યાએ-તારેજ તેની વખાંણુળી જગમાં ગવાએ.
 હોતો તે ખુખીનો એવો બરેસા-ખલકતે ખુશીથી પસંદ કરેલો.
 સરીમંતનો સાથી ને વધારનો દોઠ-સખાવતમા દરવનો રસેએ છે રીત.
 પરેહનગારીમા ભાંછે કે પોરાંણુ પીર-નમનતાઈમા અવાસ સખતો અમીર.
 મેઢા સર જમચેદુ જીજીભાઈનો-તે સાથે લેડી આવાં બાઈનો.
 જનમથીજ પાંમતોતો ખીચીઆર સુખ-ઝાગવેજે છે પાછલા દાહાડામા કુખ.
 ઇનસાનતો પોતે રૂંઝે છે-પણ કુદરતનું કરવું અંતે યાએ છે.
 ગણ્યાયાતા રસતમ સરીમંત રાહ-પકડીલી કચ્છ ફંધએ તેમની પતાહ.
 બવીસના લેખ જારે ગયા બુસાઈ-તદખીરખી તારે તેવણુથી રસાઈ.
 ગયો તેમનો દરવ હવાપર ઉડી-નાપેકાર દરખી આણું કુડી.
 જહાંજર તેમનો યથોતો જંમ-ઉપજેએ છે તેનો સરવેને ગંમ.
 ૧૩ મી એપ્રેલ ને સતીનો વાર-પાછલે પેહોરના વાગેલા ચાર.
 અદારથેને બોંહોતરે હસથી સને-તે સાથે તો યત્નદે જરૂરી ગણે.
 જણુયો તે બારશે એક પર આલીસ-જેમર જેની અદારની ઉપર લીસ.*
 મેહર મહીનનો અરથે સંગરોજ, (ચેહનરાહી)-ખંધેઆ આહીંમત બાહુકરે બોજ.
 બલું નામ મેહાને ગયો છે સહી-નેકા તેની કુનીઆંમા પરકાસતી રહી.
 કાજપુરતો મઠીમા મધી મડું-પણ રૂઢ તેનું જીતતમા અંમર ધડું.
 આ લખનાર કેહ છે તે સાંબળો બાઈ-સુતી તેવણુની જોએથી યાઈ.
 કે અદનાને આજા ધણી એક વાર-જતાતા કામસર-તેમને કુઆર.
 ભાંહાં તેવણુથી મતગુરું સરવેને માન-ગવાઈ છે નેકીની જળ્યરી વખાંણુ.
 મોલાઈ છે તેમની નમનતાઈ લીચે-તે જાએ તેઓ તાંહાંથી ન વેહવા ખીચે.
 હિઆનીમા રોજેય તેમનું હમેસાન-થવું નહીં ખુખીનું લીચેસ ખ્યાંન.
 પણ આઠકું તો ખચીત કહીએ છે ખસ-કે પાછલથી પરબમા પહોરે છે જસ.
 એવો તર ફરી નહીં કોઈખી જોએ-મથા તેમની ઈઆદીમા સદા રોચે.
 રોડીઆ સવભાવે હોતો ધીરો-અનજીમને યોચો અહલકતો હીરો.
 તે સાથે બાઈઓની બાજુ ગુટી-જનમની મેહળત નોંડએલી ખુટી.
 મરીબોની યઈ છે જે પુરી અબાગ-તેઓ તો ચોધરે કેચેની ધાગ.
 પણ વીંધવા ખીચારીનો દેવો વીંધાપ-મસેએ છે ધૂલમા ધણીનો મીલાપ.
 લીધા સુખ ખાતર ફરી શીણગાર-બવીચે તળવેએ હાઈડાંતો દાર.
 કરમમા ન સરજેલું સનસારી સુખ-જેહુ ધરના એખલાસમા પાંખી છે કુખ.

* હઆને ૧૨૪૧ ૫૦ મા ૪૮ વરસની વયે ઉપલી કવીતાથી જણાએ છે, પણ તે સહેળતા જનમ દીવસનો મુકાળલો મેલવતાં તેની ઉપર તરણ મહીના ને ૪ પાહડા વધારે પસાર થયા હતા.

પણ કુદરતનો એવોજ છે કાચેદો-ન જોતાં ગમીમા કાંઈ કાચેદો.
મારયના કરવી ધસવરની પાસ-જે આવેક પુરેજે ચરવેની આસ.
આહો યારો ધરડા, અંદાર ને જવાન-કે ખુશી રાજે જીનતમા તેમનું રવાન.
તે સાથે કુટુંબપરથી દિતારે કેહર-કુદરત કરે તેઓપર મેહર.
એટલીજ છે, મીસડીનની ખરી અરજ-તે માટેની અઘ કરીછે ફરજ.

એ ઉપરાંત આપણી પસવીમા વખણાવેલા શેઠ શેરામજી રાપુરજી
ખંગાલીએ પોતાની કસાએલી કલમ વટે આ મરહુમ શેઠની યાદગારીમા સ્તીતા-
રેલા કુક દોહરા જે તારીખ ૨૧ મી એપ્રિલ ૧૮૭૨ ના “રસતગોષ્ઠી”ની
અંદર છપાવેલા હમારા જોવામા આવેઆવ્ય, તેને પણ થોડાક ફરકાર સાથે એક
નોધ તરીકે એટલા માટે હોંઆં દાખલ કરીએએ કે, તે કાપેલ કવીની જોડ-
નીના થોડાજ સખદોમાથી માહબારત મતલબો સહમજબ સકાએછે.

લાખો ખરચી, લાખો ખવાડી, ને લાખો કીધા ખખચેસ,
તાહડક દીધી હંભરને, પણ તેચે તેને કલેસ.

ખાપના કદમ પર આલી, ને લીધો તેનો વેસ,
પીતા જેહવો નહી ભાએગ સાલી, યથો કુખી દરવેસ.

ખોદાએ કીધી એટલી રેહમ, કે ટાલેજ તેમનું કુખ,
ખોદાવી લીધો જીનતમાં, આવેજ અખઈ મુખ.

આ મરહુમ શેઠે સારા સમેમાં સધલાંએની સાથે અનેક તરેહની ખુખીએ
જે કીધી હતી, તેની ધંઆદી પાછલનાં ખાતલા વખત પર જોકે ભુલાતી
આવેલી આપણુ સાંબલતા હતા; તોપણ તે સાહેબની તેહવી અપાર ખુખીનો
જેટલો પરકાસ હવે ચોખર રેલાતો જાએએ, તેટલો સંતોસ તેમના માનનંતાં
કુટુંબીએને બસ વાતો હયે. આ સાહેબે જેટલાં પરપકારી કામો જાહેરમાં
કરી દેખાડેઆં હતાં, તેટલાંની ધંઆદી બનીએ તેટલી કોચેસથી મેલવીને આ
નોધમાં દાખલ કીધેલીછે; પણ તે ઉપરાંત શુપત ધાંનમા તેનાએ અમરતી
પમાડવા જેહની દયા ખરેખરા ગરીબોની મદદ માટે જે વરસાવી હતી,
તેથી તો આલમનો મોટો ભાગ અણજાંએએ હોએ તેની કાંઈજ નવાઈ નથી;
કારણ કે આ સાહેબ ખાચે દોલતનો દરંગ યાચો તારથીજ પોતાનાં સર્ગાં
સંમદીએ ઉપરાંત દોસત આસનાએ, અને નોકરોમાંજ નહી, પણ પોતાની
સાથે બાલમણુમા નીસાલે ખેરતી સીખનારાએ વહીકનેખી સાંબલેઆ પર-
માએ સખાવત કરવાનું તેવન ભુલેઆ નોહતા; જેની સાખેતીનો એકજ દાખલો
વરતમાંન મતરેની મારફતે જાહેર પડેઆ ઉપરથી જણાઈ આવેજએ કે, એક
દાહાડે આ શેઠ પોતાની ગાડીમાં બેઠીને જતા હતા તેહવામાં તેમનો એક
નીસાલીએ જે રસતામા ચાલતો મલેએ, જેણે વાંકોવલી સલાંમ કરતાંજ
તતકાલ પીછાંનીને ગાડી ચોબાવી પોતાની આગલ બોલાવી તે સાથે વાતો
કરવા માંડી; અને પુછપરેછથી તેનાને માંહુમ પડેજ કે, આ સાહેબ જાહેર
પાદસાહી દોલત ધરાવેએ તારે તેનાનો આ ગરીબ નીસાલીએ પેઠના રાહલા
માટે જુદે જુદે ઠેકાંએ મેહતાખરીનું વહીતરં ચોધતો ફરેછે; જે ઉપરથી આ

ભાગ્યેયર્પતા માતબર નીસાલીઆએ ખીજે દાહાડે પોતીકે પેર તેને મેલાવીને વગર માંગવે જે હબર રૂપીઆની નેહ એક પરખીડાંમા ખીડીને બેઠ ઘખલ આપી હતી. આ તો માતરે એટલુંજ ચલું, પણ તે ઉપરાંતખી હેવા ઘણાક અસલી દોસતોને જે ઈઆદ કીયા હતા તેની કશી ઈઆદી કેઈ પાડેથી મજી સખી નહી. આ શેઠ જરે યુવરાત તરફ ફરવા શીધારેઆ હતા, તારે ફક્ત મુરત શેહરમાંજ આગલની જાહેજલાલી ઝાલી એકલા કેટલાક મોહતા-જોના નામો મેલવીને યુપત રીતે દસધી તે પાંચ, અને બાને હબર રૂપીઆ મુધીની રકમો આપી હતી; તે વધી હેવી સંતોષસધી કે તે લેનારાઓને પોતાના નાંમની કશી નીસાંણી ખી એણે પડવા દીધી નોહતી. આપણા શેહર મધે આગલા વખત પર મોઢી દોવત સાથે માહબારત મીલકતોની મણિકી ભાગ-વનારો એક આખરદાર ગરહસય જે હરિસાના દોરમા કચડાઈ ખેડાછે તેનાને માટે કેહ્યકે, આ સખી યોરીઆએ પોતાની જાહેજલાલી વખતે દર મહીને એક હબર રૂપીઆનો વગાર ખાંધી આપેઆ ઉપરાંત, રેહવા માટે એક ખંચો પણ વગર બાડે દીધો હતો; જે વાતને તે સાહેબ હજીમુધી સંતોસધી ઈઆદ કરતા રેહછે. અને હેવી હેવી યુપત સખાવતોથી ઘણા આખરદાર કુરસિસ કુર્દ-ખોને જે સંતોસતા હતા, તેજુ બયાંન થાઈ સખેલુંજ નહીઃ માટે હાથી સખાવતનો આવાજ તેમનાં મરણ પછે બાહર પડે, તેમાં આ મરહુમની અપાર ખુખીઓ રીસની પકડીજ જાયછે. મુંબઈથી તે છેક યુવરાત, કોકન, અને દખણના છેડામુધી એટલુંજ નહી પણ તે ઉપરાંત યુરોપખંડના રેહવાશીઓ વડીક તેનાંની સખાવતની સંગુતી ગાવામા ખુપતા નહી. આ સખી શેઠના મરણની કુખ બરેલી ખખર સાંબલેઆથી જગોજગોનાં જરથેસલીઓએ ગમખારી બતાવીને તેમના ઉકમનાંની કીરીઆઓ કીધી હતી; અને કેટલાક પંઠકવામા અધોરનાંનો એ તો અનજુમનની એવટેમાસને બાહાલ રાખીને જાહેરની કીરીઆ વખતે લેવાતાં ખુતેરગવારોની આસધનાં સાથે આ મરહુમ ઘવારતુ નાંમ પણ લેવાનું સર્ કીધુંછે; માટે જાંહાંમુધી જરથેસલી તોજાની મલાંમતી હકતાલા સાચવી રાખયે, તાંહાં ગુલીક તેમનાં અથો રવાંણતી ઈઆદી એવેદોનાં મુખમાથી દરરોજ લેવાલીજ રેહયે.

પંચાએત પ્રશે પ્રશ્ની અનજુમનની સચવાએલી પુંછ સંબંધી દરસાલનાં શીરસતા યુજ્ય સંપત ૧૨૨૮ ના લીસાખની એપ્રીઓ જે છપાઈને બાહર પડીછે, તેમા આ સવરગવાશી શેઠના મરણીઉકે બાને તેવણુના હમસરીક અકાખરેએ કીવેલી કષ્ટા મોતેખર નેધો જોવા ઉપરથી જણાઈ આવેજાય કે, આ મરહુમ શેઠના સંબંધ પંચાએતના એક અધીકારી તરીકે પેહલવેવણો ય ૧૨૨૩ મા જોડાયો હતો; અને તે પછે તેવણુ ૧૨૨૮ ના મેહનરાહી બહમત મહીનામા મેહરંમ રેજથી પંચાએત હસતકની પુંછના તરસઢી પણામાં સાંમેલ રહીને તેનો અધીકાર હઈઆલીની છેલી થડી મુધી લીજોછાથી માન સહીત જલવી રાખતાં પોલીકા બાહાંધ અકાખરે સાથે બારે ઉલ્લટથી ધર-મખાતાંઓનો વલીવટ ચલાવેઓ હતો.

આ સંખીવજીનું નરે નીપજવેલાં સારાં કામોની એક ઉત્તમ ધંધાદગારી આકેબત 'સુધી પુખતપાએ નીબાવી રાખવાના' ખરા હેતુથી તેનાનેજ નામે કોઈ ઉમદા ધરમ પાતું ઉતું કરવા માટે જરૂરોસતી અનજીમનની સભાએ નેચેલા માનવંતા મુનસીબો ચેક અરદેસર ફરાંમજી મુસ, તથા ચેક કુંવરજી રસતમજી મોદીએ તા. ૧૫ મી મે ૧૮૭૨ થી હુધરાંજી લેવા માટેજી હતું, તારથી તે ૧૮૭૬ ના જાંતીવારીની ૧૫ મી તારીખે છેલ્લો હીસામ તેઓએ જપાની પરગટ કીધો, તાંહાંતુલીક દીપમા બરાવેલા રૂ. ૨૭, ૧૪૮-૧૮-૪ પછિ પેટે, રૂ. ૨૬૫૯૯ ૧૪-૬ પછિ જે વમુજ યદ્ય ચુકા, તેની કેમેટીના તરણુ સાહેબોને નામે વીઆજ અહડવી સરકારી નોટા લઈ રાખેલી છે; અને હુધરાંજી ખાતીના રૂ. ૫૪૫ જે જે લોકો ઉપર લેણા બોલતા દેહ્ય તેપણુ ટુક વખતમા મળી રહેઆ પછે અથવા તેની અગમજ તે બાબેનો કોઈ રડા ડેડાવ થવાની વકી હવે કાંઈજ વેગલી જણાતી નથી. ખીન સવારથથી બજાવેલાં આ માહામુબ કાંમની અંદર ઉપલા જે સુધીવાન ગરહસયોએ દીલ શાજીથી કીધેલી કોથેસ જેવી માન લાએક વખણાઈ, તેજુજ તેનુ પરીણામખી કેમેટીના માનવંતા અધીકારીએ પાર ઉતારી આપીને સાબાસીના અધોઆ સંધરી લેથે, તારે આ મરહુમ યે-હીઆની ધંધાદગારી ખચીન પરકાસતીજ રહેથે. પોલીકા આ માહધરમી હમદીન અકાબર ઉપર આકેબત સુધીના પેઆર નીબાવી રાખવાની ધંધાદીમા ચીનતા જરૂરોસતીએએ જે હુધરાંજી અપસ અપસ વચે કીધું હતું, તેમાથી રૂ. ૧,૨૦૦ હીઆંતી યાણુમા હુંમેરવા માકલેઆ, તે ઉપલી સંખીઆમા સમાઈ ચુકેઆછે; અને ખાતી રકમ ખરચીને આ મેહરબાન દીનદાસતની આપ્યાં કદની એક મુંદર તસવીર ચીતરાવીને જે અરપણુ કીધી, તે હીઆં સહી સહાંમત પોંહતા પછે રાજ ૯ મો માહ ૪ ચો ચેહનસાહી સાલે ૧૨૪૨ ય. એ વાડીઆજી ચેક હોરમજી જમનજીવાલાં આતસમેહરાંમ સાહેબના દીવાનખાનામા મેલાવાથી, એકતો કુરદરાજ દેસમા ખીરાજતા હમદીન બાઈ-આના સારાં કામની, કીરતી, અને ખીજુંતો ચીનાઈ હોનરની કમાલીએત વખણાઈ રહીછે.

રૂડી વરતણુકને લીધે આ સાહેબ આપણી સરકારી સેર્વોગ્યેકમા એક નામીઆ અધીકારી તરકે ધણી લાંમખી યુદ્ધથી નેમાએથા હતા; તે જગેઆ તેવણુના કવખતના મરણે જે આની પાડી, તેથી તાહાંના વહીવટદારોએ હેવી તો ગમગીની ઉપજવી હતી કે, તે બામેનુ બ્યાંન જેટલું લખાએ તેટલું ચેફુંજ કેહવાયા વીના રેહ નહીં.

આ આસો નરની કોઈ ઉતમ ધંધાદગારી ધણું કરી જરૂરોસતીએએ પોતામાજ કાએમ રાખવાની કલપનાથી, પરકામના કોઈબો સખસને સાંચેલ કીધાવીના, જે સભા મેલવી હતી, તે વીથે પર્યંમ હેવી ચરચા ચરવાએલી જણાઈ કે બધી વરણુના લોકોની એક માહબારત મંડવી મેલવી હોતતો, આ સખી ચેકની સખાવતે કોઈખી નાંતબતનો કચો તકાવત નહીં જોયાની ધંધાદગારીમા તેમના માન લાએક માટી રકમ ચેહનમા જમાવ યઈ સકતે.

ઉપથી બાબત બેલવામાં જે સમાઈ સમાયેલી હોતો, જે વખતે પાર-
સીએનો સમગ્ર સમગ્રણે તેજ ટાંકણે તેહવી દલગીરી દેખાડનારા સહિયોએ
તેઓ દરએકની કોમ ઉપર આ શેઠીઆએ કીધેલાં અગણીત હએસાંનનો બ-
દો વાપી આપવાના હેતુથી, બધાઓ બેગા મલી એક થાપણુ બરૂર બી કરી
સખતે, અને તેથી વાત તેહવાઓની સહગણે કાંઈજ મુસકેવ જણાતેથી
નહી; પણ પારસીઓના આગહેધાપણાનું ખાલી બાહાણુ વચે લારી બલાં કામની
કીરતી મેવવવાથી જોએ બેનસીમ રહેઆ, તેઓની યુકતી અરેખરી કપકા
લામિક જણાઈ આવેઆ વીરેની દલગીરી સાથે આ માનવતા મરહુમ શેઠી-
આના હએનાયની હોઆ સમાખી લાવીએછે.

શેઠ સોરાખજી જમશેદજી જીભાઈ.

આપણા મરહુમ બારેનદના આ સરવેથી નાધલા પુતરનો જનમ શેજ
૨૦ મે માહા ૧ થો ચેહનરાહી સાથે ૧૧૯૫ મા વાએલો મુકરર જણાયોછે.
આ સાહેબ જોકે પોતીકા તોજર બાપના ગજમા અરા લાડથી હુધરીને જેમ
ખુશી વ ખુરમી ભોગવતા હતા, તેમજ વીદિઆની રૂડી કેલવખાખી હાથેજ
કરવામાં મનને સઘા રેકી રાખવાની કવી આનસાઈ રાખતા નેહતા; અને
તેથી કરી પુખત જામરે પોહએઆ પહે ગરંચકારીઓની સંક્રમાં પોતાનું બાએ-
ગસાળીનામ નોધાવીને ખીજ દરવીશવાન ચેકીઆઓના દીકરાએ માટે કામે-
લીએતને એક શીકાર નમુનો જાહેર પાડ્યોછે. જેહમ કે આ સાહેબે જીદગીની
ચુખવારી હામતમાં, અને તે પહે મલીને સઘના ૫ પુસતકો પોતાની ખુદ
કબંમથી લખી પરનીધ કીધા; તે કાંઈ શેજ મેલવવાની મતનને નહોત,
પંચુ રાખતી ખેચીને સંધરેલી વીદિઆના જાહાડ મધથી નીચજવેના હીકમતી
ફલને થોડો શવાદ પોતાના માનવી બાઈબંદોને અઆડવાની માતરે હોય પુરી
પાડવા માટે માલુમ પડેલુંછે. એ પુસતકો મધે:—

શરવેથી જેહવેહલું “કીલીદ દાનેરા” નામનાં એક ફારશી રેશાલાને
ચુજરાતીમાં તરજુમે કરીને ય૦ ૧૨૧૮ માં બાપના આરાસા હેલ
પરમટ કીધું, અને તેનું નામ “તોહફે જમલીદ” રાખેજો હતું.

ખીજી—“તકવીઅતે દીને માલદીઆરાના” નામનું ૧૨૨૧ મા.

તરીજી—“સહેબારસા” ૧૨૨૨ મા.

મેયું—“જાહેરે જીદમાની” ૧૨૨૫ મા.

પાચમું—“તોરીકે જરયોરાત” ઈઆને પારસીઓના પેગામબર સત
જરયોરાતની તારીફમાં કેટલાક ફારશી બેહતો જોડાએવા હતા, (જે
માહેનાં ૩૭ નો અસન બનાવનાર તો બેહરાત બેહરે દશનુર મુલના
ફીરેજ હવા; અને બાકીના ખીજા બેહતોનો ખાંતી તરજુમી કરનારને
માલુમ પડેઓ નેહતો) તે સઘલાઓનો તરજુમો ચુજરાતીમાં રચીને

સાલે ૧૨૩૮ માં બાહર પાડેલું એક પુસતક કોઈ એવા સખસને અરપણ કરવામાં આવેલું જણાયું છે કે, આ સાહેબના પાછલા વીપત અને સંકટના દાહડાએ ઉપર તેમની સાથે એક દોસત અને ખરા હેતુ થાઈ પડેલા હતા; માટે પોતાનું બધું ઈછનાર મદદગારનું અગણીત હુએસાંન મળેલા છતાં, તેહેવા ઇસતમીતરનું નામ તેમની મરજીને આધીન રહી જાહેરમાં લાવેલાજ નહીં.

છું—“તજકરીએ ડાસાભાઈ શોરાળજી મુનશી” ઈઆને મગ્દુમ ડાસા-ભાઈ મુનશીના જનમાયનો એહેવાક “ધલસટરેડડ લંડન નીઉસ” નામના અંગરેજી પતરમાં છપાયો હતો તેના પોતે કીધેલા તરજુમાના ચોપાંણીઆં ૫૦ ૧૨૪૧ માં.

આ ઈઆદી કાંઈ ગરંથમાં ગણાઈ નથી, પણ કાવેલીએતની એક દિનંમ તોય તરીકે જણાઈ છે કે ઇ૦ સને ૧૮૫૭ માં હીંદની આખી અંગરેજી સલતનત સાહાંમજે તેમના નીમકહરાંમ લસકરી સીપાઈએએ તાફરમાન થઈને મજબૂતક બલવો જે કીધો હતો, તેનું સમાધાન મોટી મુસકેસે આવેલા બામે જગત કરતા પરમ કુરપાલુ પરમેરાવરનો ઉપકાર માનવા માટે આપણે માથે હકુમત ચલાવનારાઓના વડા, વાઈસરાએ કીધેલા દંદરા મુજબ આ ટાપુ આતે સગલી વરણના વફાદાર લોકોએ પોતપોતાના ધરમ મકાંજોમા એખીતા થઈ જાહેરમાં પ્રારથના જેમ ગુજરી હતી, તેમ પારસી અંતજુમનના અદનાથી તે આજા સાહેબો રાજ ૭ મો માહ ૧૧ મો શેહનસાહી સાલે ૧૨૨૮ ને પેહલે પોહરે કલાક ૬ ને અંમલે વાડીઆજી શેઠ હોરમજી જમનજીના આતસ-બેહરામમાં એખીતા થયા હતા; જાંહાં તેએના મજહબને મલતી જસનની પવીતર કીરીઆ પુરી થયા પછે, આ માનવંતા શેઠીઆએ પંચના અકાબર સાહેબોની અરજથી ગુજરાતીમાં પોતે જોડેલી ખંદગી જુવંદ આવાજે જે વાંચી સંબલારી હતી તેની નકલ નીચે મુજબ જાહેર વરતમાન પતરામાં છપાએલી જોવામાં આવીય.

ખંદગી.

“આ! સરવ સકલીવાંન ઘ્યાયુ ઘતાર-નું હમેસગીનો એક જોદાએ-અને “તુંજ એક ખરો અને પરસતેસને લાએકનો સાહેબએ-અને તાહરા જેવા “ખીજે કોઈ નથી અને તાહરા શીવાએ ખીજે જોદા પણ નથી-નું એખાદત “તથા ખંદગી સરજવનારનો સરવેથી મોટો ખાવંદએ-તાહરી જાતે પુર સીકાત બે “મીસલો માનીનદએ અને સરવેને માથે સાહેબીનો કરનાર તુંજ એક ખરો “ખાવંદએ-શું બેહસતમાં ઈઆ શું આએ જોહાનમાં વસનારા લોકો ઉપર તાહરી “મરજીમાં આવેએ તે આએ સાહેબ તું કરેએ-તાહરી કુદરતના હાથને કોઈની “મકદુર નથી કે અટકાવી સકે અથવા કોઈની તાકાત નથી કે વુહને એમ “કહી રોકે કે “તું શું કરેય” આ! ખાલેક જેનીઆજ તાહરી સરઆત “તથા આખેરત છેજ નહીં અને તું હમેસગીનો સાહેબ હતો તથા છે અને “હવે પછે રેહશે. તાહરી જાત પાકીમાં જુવંદ તથા વખાણ નહીં થાઈ સકે તેહવીએ.

“વાસતે યો! કૃત્રિમે કારસાળ યો! બનદેહનવાળ આંખે વખતે હમે
 “તાહરી દરગાહમાં આજીજી કરતા આવીએય અને એખલાસથી તાહરી જતા
 “બમા બદગીને વાસતે હમારે સર નમાવીએય. અય્યે! બખસેસ તથા દાદના
 “આનદ હમે બારે રૂતની તથા સરમીનદગીથી હમારુ કરેલા યુનાયિની તો
 “તેસ આડીએય-હમે યોગ્યા સુધી તાહરા ફરમાનથી ફર ગયાય કે જે
 “તેં કરવા ફરમાવેજ તે મારગ તત્ત્વ ઓડી દઈને જે મારગ યુમરાહી તથા
 “બદગીનો હતો તે એખલીઆર કરેઆય તેથી આ પરસગે હમે એળા તો
 “સરમ તથા લાજથી ગરક થઈ ગયાય કે તાહરી દરગાહ તરફ આંખે હમારી
 “આખો ઉઠારી નેધાહ ડગી નહીં રાડીએ-સેકીન અય્યે દયાલુ સમય સંકી-
 “વાન દાતાર હમે જાણીએય કે તુ પેઆગમાં પુરે અને દયામા રડોલે અને
 “જે યુનેહમાગે પોતાનુ સીહા મોહુ તાહરી દગાહ તરફ પ્રેય તેમોને તુ તાહરા
 “સરવધ રહેમથી માફી બખસેજે તેવી હમારુ નાપારી બઝલા દીનને ધીરજ
 “આપીને ભાડે નમનતાઈ તથા એજરખાહીથી દમ રા દીનની મુદઆ તાહરેથી
 “આહીએય તે તુ બર લાવશે-તુહને જુલ્હી જનાથી તથા પાપના કરમે પ્રવર્તી
 “હમેએ હમારી ઉપર તાહરે કોફ ખેંચી લીધા તેના અવેજમાં દમારી ઉપર
 “ફેર યુજરેઆ અને હજરે બલકે લખો પરાણીએ આ જુમી ઉપર સમસેર
 “તથા તુફગનો ભાગ થઈ પડેઆ અને તેમ ચવાથી સમજા પરાણીએમાં ગાયા
 “એક આફત પડી અને મેઢને શુ મુજ પડેજ નહી પણ જવારે તુ યુના
 “ગાના બખસનાર આનદની દરગાહમાં તાહરા કમીના બદએએ બારે તમન
 “ત છપી ધડો પસતાએ કૃત્રિ બદગી યુજરી તેનારે અય્યે! રેતમના સાગર-
 “તુએ તાહરે ફેર નરમ પાડેઆ અને તાહરી બે ધનતેહા બખસેસથી
 “હમેને પાછા હમારુ કુખમાંથી ઓડવી મોકલા કરેઆ-અને આંખે સર જમીન
 “ઉપર તુએ પાછી યુનેહ તથા સપજ બખસી અને હમે દવજા તાહરી અપ-
 “રમખાર બખસેસ તથા રેહમતથી પાછા અમનો અમાન બરેના થયા છઈએ
 “એટલુજ નહી અય્યે! રેતગાર તુએ તાહરા ગએખના ખજાનાથી હમારે
 “વાસતે વરસાદ વરસાપીને આંખે આફત તથા બનામા આવી પડેલી જમીનના
 “માયા ઉપરની સવલી ત્રીસમના કુખ તથા દરનુ નીવાગણ ડગીને સરને
 “રીતે હમારુ નાતવાન તત ઉપરથી જેહમત તથા દરદ ફર ફરે અને
 “તાહરા હુતકથી હમારુ કુખીઆગ દીનને ખુડીથી પડા તાજા કરેઆ-તેની
 “સુર યુજરીમા હમે સધવા એક દીનથી તાહરી બાગાહમાં એક આવાજે
 “તાહરી બદગી કૃત્રિએય.

“યો! દાવરે દાદગ-યો! ત્રીયાકુ સાહેબ હમારુ યુનાયોથી દર યુજરયા
 “અને હમેને નેક તથા બલે મારગે આનવાની પાછી હેલવત બખસા કે તેમ
 “થવાથી હમેને જુડ કગુકોથી ફર રીને તાહરી બખસેસથી જે આંખે
 “જીગાની ભાગીએય તે તાહરી ધઆદ તથા સાચ કામે કવા પડવાડે
 “યુનારવામા આો.

“અય્યે! પરવરદેગાર હમારી નામતર રાશીને વાસતે તાહરી બાર-

સખાવતના કામોમા આ સાહેબે સખી દીલથી ખરચેલી રકમો વીથેની ચોકસ સંખીઆ તો તેવણના જીગરનેજ રસન હાવી લેધ્યે; પણ જેટલી વાત બહેરમા આવીય, તેટલીનેજ હીઆં નોધી લેતાં જોઈ તેનો અંકંદર સરવાણા રૂ ૧,૬૫,૩૫૫ નો જણાવ્યેછે, તોપણ તેટલાંથીજ તે સંપુરણ થયેલી કેહવામોટે હમો લગરીક અચકાધ્યેછે; કેમકે તેથીજી વીથેસ ગણાવવી લેધ્યે, પણ વીગત વીના માણમ પડી સકેજ નહીં

૧૨૨૪ મા, લંડન ખાતે “પેટરીઆટીક” ફંડની મદદ માટે જાકલેલા રૂ ૨,૫૦૦

૧૨૨૮ મા વીક્ટોરીઆ મીલિટ્રીઅમ તથા ગારડનના હુધરાંણામા બરી આપેલા ૧૨૫

૧૨૨૬ મા, પોતાના મરહુમ પીતાની વરથીને દાંહડે મુંબઈની સમાલ-કામ દોરટના હાકમનામાથી કરજ માટે કેદખાને પડેલા ૩૬ જણાઓને છોડવેઆ તેમા આપેલા રૂ ૬,૦૦૦ અને તે પછે ૧૨૩૧ મા એજ સાહેબની ચોથાં વરસની બાજને દાંહડે કેદ-લાકોનો કરજમાથી છુટકો કરી આપેઆ તે સખાવતની સંખીઆ રૂ ૩૦૦૦ ની જણાવ્યે તે મહી..... ૬,૦૦૦

૧૨૩૦ મા, મરહુમ વાડીઆજી સાહેબ નવરેજજી જમશેદજીના પુણ્ય માટે ગોધી ખાતેના ગરીબ મુંબારાનાં પેણસન ફંડમા બરી આપેલા ૭૫૦

૧૨૩૨ મા કછમાડવી તરફ લાગેલી આગ અંદર ખાએમાલ પાંચેલા-ઓને પેરે બાંધી આપવાની મદદ માટે રૂ ૫,૦૦૦ તથા ખોરાકી પોંહચડારી તેમા ખરચાયેલા રૂ ૧,૫૦૦ મહી કુલ.. ૬,૫૦૦

૧૨૩૨ મા સેંટવીનસેંટ-ડી-પાલના હુધરાંણાની ટીપમા બરી આપેલા. ૭૦૦

૧૨૩૨ મા વરેડગ ખાતે અમરેલી કિતરાણના રેલવે મઠક આગલ “લીટરેરી તથા મીકાંનીકસ ધનસદીદુર” વાલઆતે મારેઆ મુજબ “હારમેણીઆ” નામનુ વલનતર અપાવેજ તેના .. ૭૦૦

૧૨૩૨ મા કલકતા ખાતેના સીપઆંડલર કપતાન ગારડન તથા તેની બાએડી મરણ પાંચેઆને લીધે તેઓના છોકરાંઆ ને પીન આસરાના મર્ધ પડ્યાં હતાં, તેઓની પરવરેશી માટે થાયેલાં બહેર હુધરાણાની ટીપમા બરી આપેલા..... ૧,૦૦૦

૧૨૩૩ મા નામદાર સર જમશેદજી વાલી, તથા એલફીનસ્ટન હાઇ સ્કુલના ખારથી છોકરાઓને ટાંકિન હાલની અંદર બેગા કરીને, અંગરેજી ગવર્નઆઓએ કીધેલી ગમત દખડાવી તેના ખરચ એનાએ આપેઆ ૧,૦૦૦

૧૨૩૩ મા, આ સાહેબ બરે વરેડગની શેલધાએ શીધારેઆ હતા, તે વખતે વરતાલ નામની જગેઆ આગલનો એક પુરાંજો તલાવ ને ઘણીજ ખીસમારે હાવતમા જણાયો, તેની મરંમત કરાવી આપી ૫,૦૦૦

- ૧૨૩૩ મા, જામચંદી નારિયત્તી ખુસાલીમા વરેડરા ખાતેની જોલમા
પડેના ગરીબ દેવાદારને તેઓનું કુળ આપી છોડવેઆ, તથા
તે ઉપરાત જેહમા, અને લસકરી મઠક આગલ એકેડી
પરમગ ના ખેતાની આપી તેના મળી બધા..... ૧૫,૦૦૦
- ૧૨૩૩ મા, નૈસારી કસબા પાચેના ટવરી ગાંમમા બધાએતું નવું
દોખમું ચેહનરાહી ૭ મા મહીનાને ૨૬ મા રાજે ઈબ્દુલ, તે
વખતે જસણમા સાતેન યમ્મેલા પારસીઓને માટે રેલવેની
આવની તથા જગી તરેણો આ સાહેમે મેલાવેઆ કીધી, તથા
તે ઉપરાંત તીરથ ટાંકણે ગાંમની નેઆત જમાડી તેના.... ૧,૫૦૦
- ૧૨૩૩ મા, આમદાવાડની "વરનાડીઉનર ચોસાધડી"ના શીકરેટરી
મી. ઈ. ખી. કરદીસને એક રકમ સપુરદ કરતાં હેતું ફરમાવેજ
હતું કે, જે વીદિઆરથી સરસ નીખધ લખે તેને દરસાલે રૂ
૧૦૦ નું ધનામ (આ ચેહના નામથી) હેતાવત કરે. [આ કરાર
મુજબ કેહ્યકે ૧૨૩૬ મા મુજરાની બારાની ઉતપંચી સંબંધી
સરસ નીખધ લખનારા તાહાના સાચી વીગજલકા કાપીદસને
રૂ ૧૦૦ નું એક ધનામ આપવામા આવેલું હતું, અને તે
મુજબ ખીજઓનેખી આપેજો તો હજેજ પણ તેની ખખર
માલુમ પડી નથી.] ધનામની રકમ ઉપરે તેટલા આપેલા.. ૨,૫૦૦
- ૧૨૩૩ મા, અંમદાવાદ તરફ જનારા પારસીઓના ઉતારા માટે એક
ધરમરાખા ખંધાવી તથા તેમા સામાન સરંજામ ગોઠવી આપેઆ
તેના મળી કુલે આપેલા..... ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૩૩ મા, સુરતની જેન અંદર હાડી ડીસમના કુળદારે જે કેદ
હતા, તેઓના છુટકારા માટે ડીધેરી સંખાવતના.. ૧,૫૦૦
- ૧૨૩૩ મા, રાડેલ તથા વરેડરાની રકૂલ ફંડમા નીચાનીમ બરી
આપેના..... ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૩૩ મા, બરુઆ ખાતે હાસપીટલ ખંધાવી આપી તે ઉપર ખરચેના ૧૦,૦૦૦
- ૧૨૩૩ મા, ખુણાખાતે મલકમના તલાવની પછવાડે આપેરી રામન
લોહોની "કેઆચોલીક કનૌટ" મધે રેહનારા ગરીબ ખરીસડી
ઓના છેકગમ્મેને પોતાની વરસ ગાંઠને દાહડે નવા કપડા
કરાવી આપેઆ તેમા ખરચ્યેલા રૂ ૨૫૦૦, તથા તે મકાણુના
ફંડ માટે મદદ તરીકે આપેલા રૂ ૧,૦૦૦ મળી કુલ..... ૩,૫૦૦
- ૧૨૩૩ મા, મીઆવણ ખીન હોરમજીઆર નામનો ધરાંની જરયોસતી,
જે આ ચેહને ફારમી લીખાડનાગે મુનની હતો, તેને મદુંગાંની
વાડીના તથા અનજર ખાગના બહડપણો ઈબરે આપેના હતા,
તેની બધી પેદાએસ પોતે પચાવી વીધા છતાં કરાર મુજબ
નાણા નહી બરેઆં તેની મદી ખખચેલા ૩,૦૦૦

- ૧૨૩૩ મા, અમદાવાદ ખાતે હેમાબાઈ ઈનસદીદુટની મદદ માટે
 રૂ ૧,૫૦૦, તથા તેની અદર અગરેજી વીદિઆનો અખીઆસ
 કરનારાઓ માફિયા સરસ નીવરે તેઓને ઈનામ તરીકે પંડુચી
 આપવાના રૂ ૫૦૦ મળી કુલે..... ૨,૦૦૦
- ૧૨૩૫ મા, ઓર્ગીસા તરફ પડેલા બંધાર દુકાન ઠાકણે તાહાના
 ચીલીફ કુંડમા ભરી આપેવા..... ૨૧,૦૦૦
- ૧૨૪૧ મા, સુરત ખાતે એક લાએક નીસાન આ સખી નરના
 આસરથી બધાઈને તઈઆર થઈ, તેની ખીના હેઠના અલા
 હેધા ફકરામા પીસતારી જણાવેઆમા આવશે, તે ઉપર એવણી
 ખરઆએલાની વીગત નીચે જાહેર કરીએએ.
 મકાણુ બાધવા માટે સરકારને યોગી આપેવા..... ૩૫,૦૦૦
- સ્કુલ તઈઆર થવા આગમજ ને ધેની અદર
 ગરીબના ઓકરાઓ સરકારને આસરે શ્રીખતા
 હતા, તેનું બાક દર મહીને રૂ ૩૦ લેએ તરફ
 વરસવેર જથુક આપેઆ કીધું તેના કુલ..... ૧,૦૮૦
- નકું મકાણુ બાધવા માટે લેવાએની જગેઆ ઉપર
 અસખમાકાટપોતેઆલોકો ને રહેતા હતા, તાહાથી
 તેઓને કાઢી ખીને ઠેકાણે રહેવા માટે આ
 ઘોડે બંધાવી આપેના ખુપકાઓ ઉપર ખરએઆ. ૩,૦૦૦

૩૮,૦૮૦

આ શેરીઆની જાહેર સખાવતમા જણાઈ આરેલા રૂપીઆ ૧,૬૫,૩૫૫
 સુરત એહમા જાહેર કેલવણી માટે સ્કુલની સરઆત, સાબલવા પર
 માણે ઈં સને ૧૮૪૨ ના જાનીવારીની ૨૦ મી તારીખથી થઈ હતી, ને થવા
 આપણા માનવંતા હોંકુ મીઝાર મીં જાગેમા ચાકુરગના હસતકમા માસતરનું
 વડાપણું જારે ચોકાકુ, તારે તેમની પાચે સીખવા આવનારાઓની સખીઆ ૩૦ ની
 હતી. ૧૮૪૩ મા જાગે મરહુમ મીં ગરીબ તેના હવાણા લીરો, તારથી
 ઓકરાઓ વીરેસ આવતા રીને પેહના ૫૮ જણાયા, પણ તે પહે ૧૮૪૪ થી
 દરસલે વધારો થતા ૧૮૪૮ મા વડા શીખસંકે મુરત છોડી તે વખતે બધા
 મહી ૩૦૦ ઓકરાઓ તેમા સમાઈ રહેના કેહવાયા હતા. એ વખતપર કેહચકે,
 તાહા ગણીતનું જાનાન બહુ અપાયાને લીરે ઉપરી સખીઆમાની વીચેસ વધારો
 થઈ ૧૮૫૧ મા મીં ગરીબે તાહાનો હવાનો ખીનકુલ ઓડેઓ તાહાગુલીક ૪૧૪
 ઓકરાઓ ઉભાઈ જવા લાગા; પણ તેના શીધારેઆ બાદ પાછી તેમા ઓઠ
 થતી જણાઈ ૧૮૫૮ તથા ૧૮૫૯ મા મીં નદરાકર પાચે સ્કુલના હવાલા
 વખતે ૩૪૧ ઓકરાઓ આવતા માલુમ પડતા હતા એજ વખતે મુંબઈ ખાતે
 ધુનીવરસીદી નામની મોટી મદદેસાની સથાપણા થયાને બીધે ગણીત વીગેરેનો
 કેસોઠ અખીઆસ ને પણ તાહાની સ્કુલમાથી ઘસડાઈ જવા લાગેો તો પણ
 દેનવણી એટલી તો જાહેરથી અખન આવતી હતી કે તે મહેવા પેહલા ૪

છોકરગણે ૧૮૬૩ માં મેટરીકીલેસનની પરીખસા પસાર કરી હતી; એજ વરસમાં તે સ્કુલની જે સાખા થેલીને તે મહેલી એક ગાંધીપગ મથે કાઢી હતી, તેઆથી તે ૧૮૭૧ સુધીમાં કેહ્યકે સંપત્તિ મલીને મુગતની નીખસક સાતએ ૮૪ છોકરગણે મેટરીકીલેસનની પરીખસામાં પસાર કરાવેઆ હતા, જેઓ મહેલા ૨૮ જણાએ જે પદવી મેનવી તેની વીગત નીચે આપીએ છઈએ.

૩ એમ. એ. ની. ૪ એલ. એચ. બી. ની.

૧ એલ. ડી. ઈ. ની. ૨ બી. એ. ની.

૧૧ એફ. એ. ની.

૨૮

હારી રીતનું માન મેલવનાગણે ઉપરાત કેટલાક જણાએ રૂપીકી માલેસટરેટ બીમેરના આહવા ભાગવેડે, એજુલ નહી પણ આખી યુજસતમાં ધણુ કરીને મુગતીઓજ સરકારી નાધવા મોઢા આહવાનો હક મેલવી સકેઆઝે; કેમકે તે લતામાં કેલપણીનું ખીઈ પરચમ તેઓના ચેટરનીજ રોપણીમાં વચાએકું હતું.

હારી માહભાગત કેવણી લેવા આવનાગણોના સમાસ મોટે એક જાનુકના મકાણુની જે ખુટ દેખાઈ, તે પુરી પડવાનું સરેથી પેહલવેહલું માન આપણા હોંદી ઉમરાવના આ હાતમ ધનના નાધવા પુતરે જે હાથેય કીધું, તેમ જે તેવનનો સખી દસત લંભાચો ન હોત તો તે રૂક કામ કદચજ પાર ઉતરતે. તે મીલકતનું કામ વલી હેવા વખતપર જારી કીધામાં આવેજો હતું કે, એમારતોના બાધકામના સધણા સગનજામ ઉપગત કારીગરો તથા મેગારીની અનીઅત મોઢવારી ચોતરફ આલુ રહેલી હતી, તેપણુ આ મુજા શેઠ શોરાખજીએ પેહલવેહલા જે રકમ ઉધાર મનથી સરકારને હવલે ચોડી, તે સધલી બાધકામમાં પેસી જતા વધારે નાણા જે જોઈતા હતા, તેપણુ ખીજી વાર આપોને ઉપલી ટીપમાં જણાવેઆ યુજા ૩ ૩૫,૦૦૦ ની એક પાન્સાલી રકમ મુગતી બાઈખરના મુખ સાડે સારકે કીરી, તેથી આ પુનવના ગરમથની નામધારી તેમના વર્જેસપરમપરા વ્રુલીક વખાણુ પામતી રેહ્યે.

એ મદરેસને મોટે મકાન બાધવાનું કામ ઈને સને ૧૮૬૯ થી સડ કીધામાં આવેઆ પહે ૧૮૭૧ ની આખરીએ સપલું સમાપત થયુ તેનાં રેક યોગ્યજી તથા નામધાર સરકાર પાયેથી મથેલી નીનોનીમ ગને ૩ ૭,૦૦૦ ઉપરાત તાહાના સોડન રૂંડમાંથી ૧૦,૦૭૩, જે લેરા પડેઆ, તે નુનેગના કુલ ૩ ૮,૦૭૩ ની કીમતે એ સકુલ ગણાવા પહે તેના વાઝ નદુમની કીરીઆ તા ૮ મી જાણીનારી સને ૧૮૭૦ ને રેજે મોઢી માનજીનરી તાહા યાઈ હતી; જે વખતે હાવા મુખ કામને પેહલવેટ કુલ્યરી લેવાનું શેઠ યોગ્યજીની સગુવી ધણા માનથી જવાઈ; અને તાહાના કોલેક્ટર કીરે ૧૦ નરનધ સકરે લેહેરના આકારમાં જે બાસાન કીરી સજાવેજી દુર, તે નાહેરો લેવે. એકજ લેહેર જે યુજગત મીતરે ઘણી કીરેજી રેજી નોડ મોઢા હરખે અતરે કાઈજીએમ.

મંદીરના વસાતુંતું; પુરણ ચાઈલિ સુબ કાલ,
નરમદ કહે નેઅ નેઅ બાણો, ચરસવવીનું આન.

સ્કુલની બપકાદાર એમારત વીરો તાંહાંના સોદો એટલીતો તારીફ કરેય કે, આખાં સુરત શેહરમા એ નેહુલું યોબાએમાંન અને સુંદર મકાંન બાગું કોઈન નોવામા આવું નથી; અને તેમાં ખીજી યોબા એ સમાઈય કે એ સ્કુલના મોટાં દેવાંખાંના મધિ આપણા હાતમસાની મરહુમ ઈમરાવ સર જમશેદજી જીજીબાઈ બારેનેટનુ એક રવીઆંમનુ બાહવલું* મોટાં આદરમાન સહીત ગોઠવાયું; જાંહાં પોતાની હાઈઆવી વખતે તેમને હાથધી તથા તેઆર બાદ તેવનના બરખુરદર બેઠાઓથી થાએલાં ધરંમનાં અગણીત કામેની એક ખરી ઈઆદાસતનો ઉતંમ નમુનો રાજે રસતા એજતાંહી ખીરા-જતો રેહશે.

આ શેક જેમ સુલેહના અંમલદારોની સંક્રમા ઘણી મુદતથી સમાએલાછે, તેમ ધુનીવરથીટીના ફેલોઝનુ કીરતી બરેજ માનખી ચેલવતા રેહછે; અને તે ઉપરાંત ખીજા કોઈ ઉચ્ચેચોગી બોહધા તેવન ધરાવતા હોએ તેની અખર જાહે-રમા જણાતી નથી.

શેક ચોરાખજી સારી વરતણુકની સખીઆતા સાથે સવતંતરપણું ને અસલધીજ દેખાડતા આવેય, તેના કોઈ બેસુમાર લખલાઓમાથી હાજનો છેલોજ જાહેરમા મેલશું તો તેથી બધાની સાહદત એકજ સરીખી સહમજાઈ સકાયે. પારસીઓના દાખમાંજાલાં પચીતર મકાંણની અંદર આપણા પોલીસ ખાતાએ ૪૦ સને ૧૮૭૩ ના મારચની ૨૭ મી તારીખે મજલીઅસની મજહૂબનો કાએદો તોડીને બેધડક લખલ થયાથી એ પુરાતંમ ક્રેમને ને અતીઅંત દુખ બરેજ અપમાન પોંહઆડેજે, તે બાબેની ફરીઆદ નામદાર સરકારની હજુરમા નમનતા-ઈની રહિ મેલવા બાબે અનજીમન તરફથી આ સાહેબે વાડીઆજી શેક નવરજીજી માણેકજીને પોતાની સાથે એમા રાખી ને આગેવાણી જીવકી લઈને પાંચ હજાર સહીનું એક રેકુવીજીસન પંચના માનવંતા પાંચ અઠાખર સાહેબોની ચેવામા મોકલેજે હવું; તેનો તાંહાંથી આવેલો જવાબ જાહેરમા ખાતરી બરેજો નહો જણાવા ઉપરથી એજ હાંમતવાન રો, જોકે પંચના પરખુખ તર્ગીકે પોતાના વડા બાઈસાહેબ હોવા છતાં, સારી સહકાઈને સવાધીતમા સાચવી રાખી પર-જાનીજ પક્ષ ખેંચવામા ચેવઠ મુધી સાંમેલ રહેલા સંબલાવાછે. એ જવાબ ઉપર વીચાર કરવા સાઈ સપ્ટેમ્બરની ૧૨ મી તારીખે શેક ચોરાખજીએ યોગક મુણવંતા ગરહસચેને પોતાને દોલતખાને જોતરેઆ હતા, તે વખતે તેઓની હજુરમા (આવનારા) સાહેબોનો અવલમા ઉપકાર માણેઆ થછે) ને બાસાંણ વાંચી સંબલાવેજે તે નીચે મુજબ માલુમ પડેજે.

* એ ઉપરાંત ખીજાં બે બાવલાંએ શેક ચોરાખજીના ખાસ ખરચથી બનેલાં જુદે જુદે મકાણે મેલાએલાં ને માલુમ પડેય, તેમા એક સર જમશેદજી હાસ-પીટલ અંદરની ગરાંટ મેડીકલ કોલેજમા, અને બીજું સર જમશેદજીની સખાવ-નથી કોઠમા બંધાએલી મોટી સ્કુલની અંદર નોવામા આવેછે. નાં. લં.

“આપણા જરથોસ્ત્રી ફીરકાની તરફથી ૫૦૦૦ સહીનું જે “રેકવીજીસન”
 “આપણા માનવંતા અકાબર સાહેબો ઉપર પારસીની પંચામ્મેતના ફંડના તરસ-
 “દીઝા દાખલ તા. ૬ ડી. આગસ્ટ (૧૮૭૩) ને દને રવાણા કરવામા આવેલ
 “હવું, તેનો જવાબ આલતા માસ (સપ્ટેમ્બર)ની ૪ થી તારીખે વાડીઆજી
 “શ્રેષ્ઠ નવરોજજી માણેકજી તથા હમારા જોગનો પુગાથી તરસદી સાહેબોના
 “માંગવા મુજબ હમેશ્વે ગુજરાતી તથા અંગરેજી વસતમાન પત્રોની મારફતે
 “પરસીધ કરાવેઆ. તેવાર પછે હમારા જોવામા આવેલ કે તરસદી સાહે-
 “બોના વસિલા જવાબથી આપણા રાંક તથા એક મારગી ટોલાના ધણા ખરા
 “ભાગના દીલ દરદમંદ થઈ આવેઆં અને ચોમેરથી પોકાર ઉઠેઆ કે આપણી
 “દાદ પંચામ્મેતના ફંડના તરસદી સાહેબોએ કશી લીધી નહીં.

“અ સાહેબોને “જે રેકવીજીસન” આપણે મોકલેલ તે મથે કોઈપણ રીતનું
 “દખાંત એઆ ઉપર આપણા તરફથી મુકવામા આવેલ નોહવું. આપણે
 “એવણુ સાહેબોને આપણી કોમના આજેવાંન સહમજી જે માગણી લામ્મિકી
 “બરેલી રીતે કરી હતી તેથી તેમા સરવે સાહેબો જાણીતાહિ. આપણે જે મત-
 “લખ ધારી હતી તે એઆ સાહેબોની મરજી ઉપર રાખી હતી, તેમા આપણી
 “મતલબ એ હતી કે આજબલેરા બાગમા એક જાહેર સભા બોલાવવી અને
 “જો તેમ કરવાનું તરસદી સાહેબોની નેક નજરમા દરરાત નહીં દીયે. તો
 “ફુંગરવાડીની મીઠકતના તરસદીએ દાખલ તમેએ નામદાર સરકારની ઉપર
 “મોકલવા, એક અરજી તઈઆર કરાવીને જમ. તેઆ સાહેબોને સલાહ મલે
 “તેમ તે અરજી ઉપર તેઆએ પોતે રાહી કરીને અથવા તેઆ સાથે અન-
 “જુમનના ખીજ કેટલાકોની સહી લઈને આપણી નામદાર સરકારના ઉપર
 “મોકલી આપવી.

“હવે હાવી સંલુકાઈ બરેલી આપણી અરજને જરૂર તરસદી સાહેબોથી
 “વકી નહી રાખેલા જેમો વગર આકારનો જવાબ મથે તારે કોઈપણ શેઆણા
 “પુરસનું દીલ કુએઆ વના રેહ નહી. તરસદી સાહેબોએ હાવી કીસમનો
 “જવાબ મોકલવાનો સળખ આપણને કાંઈ માલુમ પડતો નથી તેથી કરીને
 “આપણી માંગણી ૨૬ જવા બાબે જે ગુરવારે પેદા થાયેછે તથા આપણા
 “ટોલામા જે નારાજી પેદા થઈછે તે ઉપરથી આપણને સળવારછે કે અતરે
 “બિગા મલી અપસ અપસમા ખાતગી રીતે ઘટલી મસલેહત કરવી તથા
 “હવડાંજ હઆ હવે પછે કાંઈ ઘટતો ખોલણો મેલવવા અથવા ટોલાનાં લોકોને
 “ધીરજ પેદા થાયે હેવા કાંઈ ઉપાયો વીથે વીચાર કરવા તેમાને તસદી આપીય,
 “તે ઉપાયો શું કરવા તે હમે પોતે જણાવા માંગતા નથી; લેકીન તે બાબે
 “તમારી નેક સલાહ તથા મસલેહતની ઉમેદ રાખી જણાવીએએકે તેમા ૧૨
 “એક સાહેબોએ છુટથી જે કાંઈ મુનાયેજ મારગ દીશે તે વીથે વીચાર આપવા.
 “આ જગોએ હમેને જણાવવાની ફરજછે કે આ માંગણી જે હમેએ તેમા
 “સાહેબો આગલ રજુ કરીએ તેની મુલ મતલબ માતર તરસદી સાહેબોના
 “તરફથી મલેલા જવાબની ઉપરજ વીચાર આપવા વીથેછે.”

નીખાલસ મનથી શ્રેષ્ઠ યોગ્યજી બોલી રહેઆ પછે ખીજા ઘણાક સાહેબોએ પોતપોતાના છુટ બરેઆ અખીપરાએ કહી સંબલાવેઆ, તેમાંથી સાર અંતે હુઆ નીકલેઆકે પેહલાં “રેકુવીજીસન” ઉપર સરવે સહી કરનારા, તથા તે લખાણની મતલબને, મલતા ખીજા સાહેબોની એક જાહેર સભા આમ્નેન શ્રેષ્ઠીઆએ બોલાવવી.

ઉપલા પેઢાવ પરમાણે આ શ્રેષ્ઠીઆએ તેમના હુમસગીક વાડીઆ તવ-શત્રુજી માણેકજીની સાથે જાહેર ખખરની મારફતે જરૂરોસતીએતે તારીખ ૨૨ મી સપ્ટેમબરે આલખલેસ બાગમા હાજર રેહવાના નોતગં કીધાં; જેને માન આપી બે હજાર સખશો તાંહાં આવી મલેઆ હતા. જોકે એ વખતે ધરમની પરીતર જગાપર પોંહેએજાં અપમાતનુ કુખ ખમનારા બધી કીસમના (જેમા પેહલા તથા ખીજા વાગાનો બાગ વીચેસ સંબલાયોછે) પારથીએનો જીરવો લખશ. ઉસકેસથો કેહવાતો હતો, તોપણ સત રેહમતછે તેઓના ગંભીરી ખવાસને કે હાવા જયામા જમાવ થએલા ગહરસથોએ સરઆતથી તે શેવટ શુધી એકજ સરીખી રીતે તારીફ લાએકની સુપકીરી પકડીને સભાની અંદર કેટલાક સાહસીક સખશો હસતકથી યતું કાંમ સાંતપણે જે સાંબલેઆ કીધું, તે બાબેના આગમજથી કરી રાખેલા બંદાબસત વીચેની બધી સાબાથી સભા મેલાવનારા આ બેહુ સાહેબોને મલેલાં માણુમ પડીછે.

સરવે સભાસદો પોતપોતાની બેઠક પર ખીરાજેઆ પછે સરનસીનનુ માન આ સકરમી રોકને મીજલસ તરફથી જેવું હીનાયત થયું, તેવાજ પરખુખની ખુરશી લઈ સભાનુ કાંમ હેઠલ જણાવેઆ પરમાણે પેતે સર કીધું.

“મીજલસના સાહેબો,

“આજ રોજે તમેને તસદી આપવાનો રાખખ જાહેર ખખશ, તથા “હુડખીલીની મારફતે તમે સાહેબોને બાખુખી રાસન થયો હયો, અને હમે “આસા રાખીએછે કે તમે પેતે કજીલ કરશે કે, જે કારણસર આપણે “આજ દને અતરે બેમા મલેઆ છઈએ તે સવભાતીક રીતે જોતાં, ગંભીર “અને જોખમ બરેલા સખખછે, જોખમ બરેલા કાંઈ એમ તહી કે તે “કારણને હાર પાડતાં આપણે કાંઈખી ધાસતીમા આખી પડતા હોઈએ છંઆ “આપણા સર ઉપર કોઈનો દરોકો ધંઆ ડર હોએ; પણ હમે આજના મેલાવ- “ડને જોખમ બરેલા એટલાજ માટે જણીએછે કે, અપણા એક મારગી અને “અસારફ ટોલામાના એકસ ગાનવંતા ગરહસથો જેઓ તરફ આપણુ સરવે “ધટવી રીતે આખર તથા ધંજતની નજરથી જોઈએ છઈએ, અને જેઓ “તરફ હમારી પરીવી. તથા આહ અકસર કરીને દોડે, તે સાહેબોની મર- “જીથી વેગલા જઈને તેઓની રહ અને તેઓના મેતથી ઉલટા વીચારો “જાહેર પાડવાને આપણુ અતરે મલેઆ છઈએ; તેથી કરીને મીજલસના “સાહેબો, આપણુ એક તરેહનો જોખમ ગાંધે લઈએ છઈએ. અને તે “જોખમને ધિઆનમા રાખીને આજનુ કાંમ જેમ કરીશું તેમ, તે કાંમને “વધારે આસાંનીથી તથા વગર ધાસતીએ સરંજમ પોંઆડવાને આપણુ સાંમ-

“રથવાન યઈશું, જે આગેવાન સાહેબોના આવેલા જવાબ ઉપર આપણે વીચાર
“કરવાને યેખતા મલેઆ છઠ્ઠાએ, તે સાહેબોની સાહમે યેની રીતનું જાહેર
“સભા બરી કદીની પગલું બસાયેનું નહોં હોય્એ યેનું હમેા હમારી સાધારણ
“અજમાયેસ ઉપરથી કહી સડીએએ. તે સાથે આપણે હોંદસતાનમા આનેઆ
“પડેની આ પેહનીજ અને હમેા આસા રાખીએએ કે છેરી સભા હશે.

“ખીનું આપણા ટોવાની તવારીખમા હેકું કદમ બરેલું પણ નહોં હયે,
“વાસતે હેકું એક કદમ પેહની અને હમેાએ ઉપર જણાવેજ તે યુજબ છેલી
“વેલા બરતી વખતે, આપણને ધણી ફીકર અને ભારે સભાવ રાખવાની
“જરૂરએ. આપણને આ માનવંત અકાનર સાહેબોની આખર ઈજત તથા
“હુરમતનો પુખત વીચાર ધેઆનમા રાખવો સજનવારએ; એ સાહેબો આપણા
“ટોવાના ફંડો તથા આપણા ફીરકાની મીનકતો, જે આપણા બુલ્લેરગવારે
“અફકી કરી ગયાએ, તે સધવાંની દેખરેખ વગર હાંસસે રાખીને તેનો વહી-
“વટ કેહવી મનમાનવી રીતે ચલાવેએ, તે તરફ નેગાહ પોહ્યાડતાં, આપણને
“એ સાહેબોની જાહેર બજાવેલી શેવાને યાદ કરી તેમના તરફ મમતાની નજરથી
“જોઈું ઘટમાનએ. આપણા નેઆગાનોની તથા હવે પડે થવી આપણી છેલી
“આગમગાહની મીનકતો ઉપર યુજરેલી જાસવીની વેના, આપણા ટોવાના
“ફૂસી પડલા બાઈખદોની મદદ તથા તેવણની યારીએ પોહચવાને વાસતે, એ
“તરસડી સાહેબોએ જે જેહમત ઉઠાની ખરચ કરેએએ, તેનું હેસાંન આપણે
“જુલી જઈું ન જોઈએ. એવી તેએાની સધલી રાફકતો તથા મેહરબાંનીએ
“સાથે આપણે યાદ રાખવું કે, એવા ખીન ગરબતિ માનવત તરસડી સાહેબોથી
“એનાહેધા પડી મસવરત કરવા માટે આપણે જે જિગા મલીઆ છઠ્ઠાએ, તે
“ખામે આપણી પાયે પુરતા અને ખાતરી બરેલાં કંઈ મજબૂત કારણ હોવા
“જોઈએ. આપણા ફીરકાની હાજત કેટલોક વીચાર કરી જોતાં બારીક માલુમ
“પડેએ. આપણા જરૂરસતી ટોવાને માથે કંઈ યુસકેરી ધઆ ધાર આવી પડી
“હોએ તેમ ધણી તરફથી ઈનતેજરી ખતાવેઆમા આવેએ; તેહવા યુસીમત
“બરેઆ હઈઆમમા આપણા તરસડી સાહેબોને એ કુખ બરેલી ખાનદ સાથે
“અનખગનો સંમંડએ તેએાથી જુદા પડતાં આપણથી જાહામુધો અને તાંહાંમુધી
“પરહેજ રેહવું; અને એમ કરતા આપણી અતલગની ફજા અદા કરવા જતાં
“કદમ આપણને તે સાહેબોના વીચાર તથા તેએાની મજી વીરં જઈું પડે
“તો, તેમ કરવા જતાં પણ ધણીજ સંભાલ રાખી લાએરી બરેરી રીતે
“વરતવું સજનવરએ.

“હમેાને જણાવવાને બારે ૧૫ગીચી ઉપજેએ કે માફા બાએગે હાવ જે
“રાખાથી આપણે એકઠા મળીઆ છઠ્ઠાએ, તે સખખ એક હેરી કીસમનો ધઈ
“પડેએએ કે, તેની ફરજ આપણેસર આવી પડેઆથી આ મેહી સભા મેન-
“વવાની જરૂર પડીએ. આપણા ૧૦૦૦ સહીના ડેકુરીજસન તથા તરસડી
“સાહેબો તરફથી તેનો ફૂચી વસેલો જવાબ અતરે તેનો માહગ મેહગ્યાણોની

“સાંમે વાંચવાની હમે રબ લઈએ; કે જેથી આ સમે તેની મતલબ
“તમારાં મગજમા તાજ થાએ.

(આ શેઆંના સરનશીન સાહેબે ૫૦૦૦ સહીવારું રેક્રુવીજસન તથા તેનો
તરસદી સાહેબો તરફથી આવેલો જવાબ જે વાંચી સંબલાવેલો, તે બેહુ દસ-
તાવેજો ખીનાં પુસતકની અંદર તેની ઘટલી જગ્યાએ દાખલ કરીધામા આવશે.)

“એ બનાવથી તમે સાહેબો વાકેફ થયાહો. એટલુંજ નહીં, બલકે આખા
“હીંદુસતાંન તથા આપણી પુગતમ સરનશીન ધરાંનનાં જરથોસતી બાઈઓનું
“વેઆંણુ પણ એ અગતનાં દસતાવેજ ઉપર ખેંચાયુંછે-તે હીંઆં વેર કે, એક
“વરતમાન પતરનાં જણાવેઆ મુજબ, ધરાંનના સાહે આપણી તરફના રેક્રુવી-
“જસનની ખીનાં સાંબલવા પછે, પેતાના વજરને એવી મરજી જણાવીછે કે,
“આપણી ડુંગરવાડીને લગતી સઘણી ખીનાંના અંગરેજીમાથી ફારસી જુલાતમા
“તરજુમો કરી તે નામવર પાદશાહને વાકેફ કરતો રહે. ડુંગરવાડીની આપણી
“મીલકત ઉપર કુલે પારસી આવમનો હક તથા ધલાકો પાંહેયેછે એટલુંજ
“નહીં, પણ હમે આગલ જણાવેજ તે મુજબ, આપણા માનવંતા જુજેરગવારે તથા
“જેસાંવંદાના અથો રવાજોએ એ આપણી પરીતર મીલકત ઉપર વાજો કરે-
“એછે, તેથી કરીને એ જગા ઉપર જેઠા બજેડાથી આવણે અખો ટેલો
“એ મીલકત તરફ બારે અદબ-માન-અને પાક મનસનીથી જુએછે. એટલાજ
“મોટે તરસદી સાહેબોને મોકલી આપેલાં આપણાં પાંચ હજાર સહીના રેક્રુવી-
“જસન ઉપર કુલે જરથોસતી આવમની ઇનતેજરી વધોછે, તેમા હમે કો-
“ઈની પરકારની નવાઈ જોતા નથી. આપણી એ ધરમસંગંધી મીલકત ઉપર
“જે ળસતી મુજરીછે, જેમા ચાર જુદીનવાજા સમથો નહીં પણ સરકારી
“ખાતાંના કેટલાક આસાંમીએએ તેમા બાગ લીધોછે, તે જોઈ તેવા સતાવા-
“લાઓની સાંમે ફરીઆદ કરાવવા તથા ઘટલી દાદ આહવા એ મીલકતના
“રજેવાલ તરીકે તરસદી સાહેબોને આપણે રેક્રુવીજસન કરેજે હવું, અને
“તેનો જવાબ એ માનવંતા સાહેબો તરફથી જે ફરી વસેએછે તે હમેએ વર-
“તમાન પતરેની મારફતે પરસીધ કરાવેઆ હવો, અને તે હમણાજ તમે
“બાઈઓની હજીર હમે વાંચી સંબલાવેલો કે તે ઉપર તમે સાહેબોને પેતાના
“નેક વીમારે ખાંધવા તથા જણાવવાની જોગવાઈ મલે. અને હમે ઉચેદ
“રાખીએએ કે તે મુજબ કરવાને સરથે સાહેબોને પુરતો વખત મલેઆ હવે,
“અને અતરે તે વાંચી સંબલાવેલો તેથી તમે બાઈઓની યાદાસત તાજ
“પઈ હશે. વાસતે તમે સાહેબોને વગર વખત બેહવે મત ખાંધવને ખતી
“આવેઆ વના રહેશે નહીં જેથી હમારી પકી ખાતરીછે. હવે આસપાસ નજર
“કરતાં હવું માલુમ પડેછે કે, એ જવાબ વકી રાજેઆ જેવો ખીલકુલ આ-
“પણી કરેલી અરજીને મલતો નથી. જેવો એઆલ એ જવાબ મલવા પછે
“હમેને પણ ઉતરંત થયો હતો, તેથી હમાર મીતર-બાઈ નવરેજજી માણેકજી
“વાડીઆની સાથે મસવરત કરવા ઉપરથી જેવો સાર માલુમ પડેઆ કે, હમાર
“માહલક્ષમીના રેહવાના અંગલામા એ રેક્રુવીજસન ઉપર સહી કરનારા, તથા

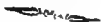
"ના સળભિથી આપણને વાકેફ કરવા હતા; પણ તરસદી સાહેબોએ જરે
 "આપણી અરજ બાદલ નહોં સખી તો તેની સાથે આપણને પોતાના વીચારો-
 "માં બે નસીબ રાખેઆ તે વાતથી સરવે કોઈ દલગીર થઈ હશે. હવે
 "જવાબ આપણને મલવા બાદ જો આપણે યુગા બેઠી રહીએ તો, તેથી આપણી
 "સુપરીની અખતીઆર કરી રહેવાના તરેહવાર અરથો કરવામા આવશે કોઈ
 "એમ કેહશકે આપણે વગર વીચારે કરેલી માગણીની બુલ હમના જેઈ
 "તેથી અમોખા બેઠા ખીજી તરફથી હેવું કેહવાયે કે આપણા ઉપર ગુજરાત
 "શ્રેતમની જે જે ફરીઆલે આપણે કરી હતી તે સરાહગાતથી ઇઆ વધારીને
 "ઇઆ બેઠી કરી હતી તેથી આપણને ખામુશી અખતેઆર કરી પડી
 "તરીજી તરફથી હેવું યુમાન લઈ જવામા આવશે કે, ખંચ તરસદી સાહેબોના
 "વીચાર આપણથી વેગલા હોવા છતાં આપણુ તે સાહેબોથી દની ગયા છઈએ.
 "એથી તરફવાગ્યો હેવું અનુસરશે કે, આપણે આપણી ઘટલી ફરીઆલેનો
 "પોકાર ઉઠાવવામા કોઈ એકરા તરફનો ડર કરી ઇઆ ધાસલી ખાઈ આપણી
 "હીમત હારી બેઠા છઈએ. હેવા એઆલેખામનો અટકાવ કરવાની જરૂર છે
 "તેથી આ ન પારેલા જવાબને સુપરીથી પસાર થવા દેવો નહોં, પણ તેના
 "તરફની ના પસંદગી તથા ગીરાંની તે સાથે આપણા આખા સંક તથા અસરક
 "ટોલાને ઉપજેલું કુખ અને દરદ ઘટલી રીતે તરસદી સાહેબોને જાહેર કરવું
 "અને તેમ કરતાં સારી સંયુકાઈ તથા નમનતાઈ વાપરવી આપણને રાજવાર,
 "લાએક, તથા ઘટમાન છે.

"મીજલરાના સાહેબો તમે મેહરબાંણીએ આ મેટી તથા દબદબા
 "બરેલી રાખાના રાતસીતની કુરશી હોને અરપણુ કરી મોટું માન બખશીજો,
 "તેને માટે હમે તમારે બારે આબાર માણીએ છઈએ, યેકીન તમે મેહરબાં-
 "ણીએ હમેને જેવારે આ મરતબો એનાયત કરેઓ તેવારે હમારી પુરતી
 "ખાતરી છે કે, આ રાખાના કાંમને હેવીજ લાએકી, ખુખી તથા ઇજત
 "બરેલી રીતે વરતણુક કરી રાખાહ સંજળથી પારપાડ્યો. તે સાથે આ
 "સળામા રામાધાની તથા મજલરાને તરીકા જાવવામા તમે સાહેબો હમેને
 "મદદ કર્યો. આપણને ગમે હેવો જુરાયો ઉતપંત થતો હોએ અને ગમે
 "હેવાં કુખ બરેલાં કારણુ રાઈ આપણુ ભેગા મલેઆ હોઈએ, તોપણ તમે
 "સરવે દાનાવ, અકલમંદ તથા વીચારવાના સાહેબો મજલરાના તરીકાને રાહ-
 "મજનારા, માઠાં પરીણામની જુજ તથા ઝહાજ ધરાવનારાએ, માટે હમે પડી
 "ખાતરી તથા ઉમેદ સખીએ છઈએ કે, તમે સાહેબો, જે ખાખત સર આપણુ
 "અતરે ભેગા મલેઆછઈએ તેજ ખીનાને વલગી રહી ખીજી તકરાર વએ
 "લાવવા વગર તે ઉપર પુરતી સંયુકાઈ તથા માન બરેલી રીતે રાખાનુ કાંમ
 "બજલવી તમારી ઇજતમા વધારો કર્યો, એઈલુંજ નહોં ખબકે તે બારેહક-
 "તાસાની તમામ ખલકતનો પેઆર મેલવવાની આ તક જે હાથ લાગીછે તેનો
 "પુરતી રીતે લાખ લઈ ખીજી ગનાતના સાહેબોને તમારી કદી નહી બુલી
 "જવાએ તેથી નેકઆલનો દાખલો વકલ કરવાનો મારગ ખુલ્લો કરી આપશો."

આ સફરમી યેહીઆએ પોતાના શુભાખીત બાસાણુમા મીજલસનો તરીકે! જનવવા બામે યોજાવ્યાછીથી સંવાયદોને કહી સળ નાવતા નેટલુ સવતતર પલ્લુ સભારેજી, તેની સામાથી તેઓ તરફની તારી વચે પામેઅથી પોતીકા પડેપકારી મરહુમ પીતાની પીજાણુતને જોડે પારલી કોમમા પાછી તરેતાજગી બખની દીધી; તોપણ તેનાની હારી ધનચોજનુ પરીણામ નીમલી ખીના યુજ્ય નીરેજી, તેદીજ વાવ વાચનારા સાહેબોથી નતોસકારક સંમળચે નહી.

ઉપલી સભાની અર આ યેઠની પુઠે ખીજ ધણુક સાહેબો અપહ્વાત ખીની રોઆ પઠે સરવેના અનુમતથી હેવા ડેડાવ નીસચે યથો કે તરસદી સાહેબોએ મોકલાયેના જવાબની ના પસંદગી અનજીમત તરફથી તેઓને જોર કરી, તથા તે બામેનો પ્રેતેસઠ પચના દફતરમા નોધાવી રાખ્યો, પણ તેની વીરૂધ્ધ વાત તેની જણાવ કે આ સાહેબે પોતીકા હમસાચી યેહીઆની સહી થીકેનો ને કાગળ તરસદી સાહેબો ઉપર રવાજો કરી તેને િ અકાબર સંમેલેએ કાઢી વળણુ આપેજી નહી; તેથી પગલ તરફને પોમાર તો જોડે જમનો તેમ રહેઓ, તોપણ તેઓ તરફથી આ યેહીઆએ અગેજ લીધેની આગેવાનીની કીરતી આકેખત સુધી દરેક પારલીના જગરમાથી જુનાવરી મુસકેલકે.

ચેઃ યોરાવજીની જીરગી (ને વીચે આપણે અતકરણથી આહુ જોએ કે) ખારેહકતાના ધણી લામ િ મુદત સુધી બરકચર રાખે અને તેલા અરસામા પરજ ઉપોચોગી ખીજા ધણુક રૂઝ કામે સાથે તેવન પાથે સમવચ્છેડ સવતતરપલ્લુ વાપડીને પોતાના મા : તથા સનસારી મુખમા નેજેકારી પામે. આ યુનીવાન ગરહસયનો દાખનો ખીજ સચીમત સાહેબો લેતા રહેતો, પારલી કોમમા હાનતા નેહી ખીન ધરેલી પીકા કલુ િ પેનસ યાચેજ નહી. ને કારણ મોઢે આ સાહેબની કીરતી પામેલી કમાન કોચેસની ધઆગેને દોઆ પરકાસતી દખાડેઆ ઉપરાત તેવણની હર્ષઆતી બાકીનો ખીજે હચ્છેવાન તેલા સમા સુધી ને અપૂરે રહેયે, તેને સમપુરણ કરનારા કોધખી બાચેગસા િતા સુખ વીમાર ઉપર ચોક્કી પેના હમાચે બજારની ફરજ સાથે આ મેહરખાન ચેઠની યેનામા હમાયે સલામ પોહ્યાડીએકે.

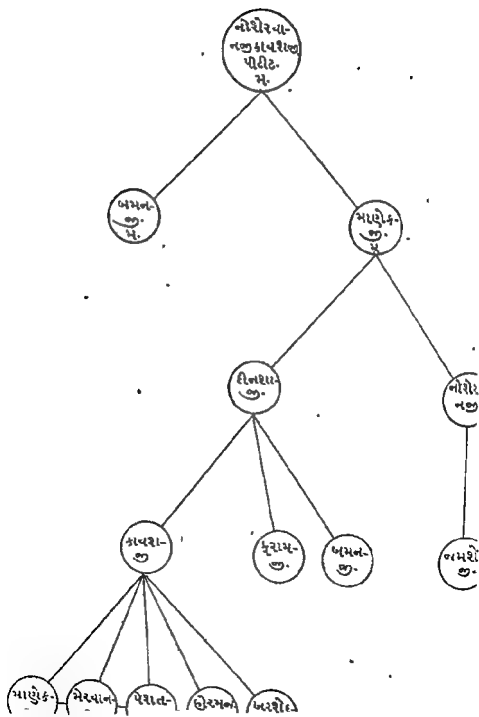
શોધાણી પીરોજમાધ.

સર જમશેદજીના ખુદ ફરજંદ માહેલી આ જખતે બીલંદ બાંનુ પીરોજમાધ (જેનીને પીરોજ આઈ કહી કહીએ તો તે વધારે જોખદાર ગણાએ) સરવેથી છેલ્લી બેઠીના જનમ બાહેરકોટના વ્યુનાં ઘેર મધે રાજ ૫ મો માહ ૪ થો ચૈત્રાસાહી સાલે ૧૨૦૩ યં એ યાએલો સાંભળવામા આવેએએ. પોતાના મરહુમ મામા ધનજીભાઈ ફગંમજી બાદલીવાવાના તરીત (પશુ હાલ હમઆત રહેલાએમા ગણાતા બીજા) બેઠા મીં સાપુરજીની સંગાથે પરંએ પછે, કુદરતની બખશૈસથી આજે બાહેલાં બચાંએની એક બાએગસાહી માતા ઉપરાંત, તેએ માહેલી તેનીની કોઈ કોઈ લીકરીએને થેડે અવતરેલા ઉધ-આએના મોઢાંમાએ પણ યાએવાં માયુમ પડેએ

સખી નરના સકરમી છોકરાંએને સખાવત ક્રીધાધીજ જેવી સફરાજી સરખએની રાંભવાળી આવેચ તેહવા વરગમા આ સદયુણી બાંનુ બી પોરીકા બાએગવંતા બાધએની પેઠે સમાએલાં માલુમ પડેએ; પણ તે બાનેની ચોધ કરતાં આ બાધનુ ઘાંત ધણુકરી યુપત યગું સંભવાયાથી જાહેરની બાતમી જહાજ નહીં મલેઆને લીવે તે સંબંધી પુરેપુરે ઈતસાદ આપવાને અટકાવ યમા છતાં, જે કાંઈ જણુડ્યં તેનેજ હોઆ નોધી દેઆડીએએકે, યં ૧૨૨૯ મા જરથોસની રવાંએને અવલમનજલ પોંદ્યાડવાનુ કાંમ અનજુમનતા આકાખર સાહેબોએ પુખત બંદોબસતથી અતરે આલુ કીધું, તારે તે બાનેની પુંજને મદદ આપવાની જકસદથી પોલીકા માનવંતાં મેહરબાંણુ માતાજી (મરહુમ ડોવેલર લેડી આવાંબાઈ) ની સાથે મેમાં રહી ૩ ૧૨,૦૦૦ પોંદ્યતા ક્રીધા, તેમા નીમોનીમ રકમ તેનીએ બરેલી જે કેહવાએચ તેમા ૩૬,૦૦૦ તથા ૧૨૬૦ મા ઈરાંન તરફ પડેલા જમરા દુકાનની આફત ખમનારા ગરીબ જરથોસનીઓની મદદ માટે યએવાં હુથરાંણાંની ટીપમા બરી આપેના ૩ ૧,૦૦૦ મની કૂચ સાત હજારની સખાવત આ પીરોજમાઈ જેવાં મે બાદર નારીના ઘીવ ગુરદા આગ્રવ ધણીજ અધુરી નજર આવેએ; પણ તેની સંપુરણતાર્ સાહે સાંભલેની વાતને નોધી રાખીએચ કે, ઉપર જણુવેલી સનતલસ મુજબ ગરીબગુરમાંએની બરદાસ ધણી સારી રીતે તેવણુ લીએએ; અને તેમા ખરચાએલી રકમને સરવાળો જે લાખની ઉપર થવા જએચ, તેટલીજ હકીકત વાંચનારા સાહેબોની સનખુખ સંતોસ ખાંમનારી સહમજીને સર જમશેદજી ના ઘેરની કીરતી બરેલી નોધ અતરે સમાપત કરતાં, આ અથો ખસલતની સકરમી બાધને તેનીની વસલી વાગી સહીત સઘનુ સુખ ખરા અંતકરતથી જે હાલીએચ તે તેનીને આંખીન યાએ.

પીટીટ ખાન દાનની વંશાવલી.

પીટીઠ ખાનદાનનો પીછાંનત.

મુગત ચેહરમાં રેહનારા ચેઠ નોચેગવાનજી કાવસજી પીટીઠ યં ૧૧૫૪ ના સાલમાં પેહલવેહવા મુખઈ ખાતે આવી વચેલા માલુમ પડેઆઠે. એ સાહેબનાં વહીવટની ઉતપત્તીનો હુએવાલ એવો જણાયોછે કે, હોંઆં આવતાને વાર પરચમ કોઈને તાંહા આકરીએ રહીને જાતી ખુશીથી ઘોડોક અનુભવ મેળવેઆ હો. પુરોષ ખંડ તરફથી આવતા અગરેજી તથા ફરેઅ વાવટાવાનાં વેપારી વાહાણોના નાધલા અમલદારો સાથે જારે આપખાન યહ તારે આકરી છોડીને તેઓનુ કામ એક દુબાસ તરીકે કરવા લગાઃ અને જતે મજબુત ખાંનાના મેહનતુ હોવાને લીધે, તેજ ધધામાં પતારાઈને તેનાને કામ શોફના-રઆ તરફથી ધણીજ સાખાળી હાંસન કરતા રહેઆ. એ સાહેબની અમલ આપખ વીથેતો કાઈજ માલુમ પડેજી નથી, મગર પોતે હાડ ધણાજ ઠીંગના, અને વધી ઉપર જણાવેઆ મુજબ ફરેઅ વાહાણોના નાધલા અમલદારોનુ ધાણું અરે કાંમ કરતા હતા, તેથી તેઓ પોલીસી બાસામાં તેનાને “પીટીઠ” (જેનો અરથ નાધલાનો ચાએછે) કહી ને કેહતા હતા તે ઉપરથી એ ખાનદા-નની આપખ એજ સખરો સાથે આજ દન મુધી જોડઈ રહેલીઠે.

આ શેરીઆની સાથે ખીજી વારના પુનરૂવાહમા આવેના ધણીઆંનીના ખાવા ચેઠ જમચેહજી બકરા કરી હતા, તેવન કવકતામાં મુજરી ગયાથી તે મરહુમના વહીવટનો સંબાલ લેવા મટે નજનીકના એક એસી તરીકે તાહાં જવાની તેનાને ને ફરજ પડી, તેને લીધે કેહઅ કે દુબાસનુ કામ છોડી દધને અથવા તો કોઈ સરીગતના સવારીનમા શોફો આપીને પોતે તે તરફનો સફર સારું સાથે ૧૧૬૦ મા પેહલવેહવા લીધાડેઆ હતા; જાહા ઘોડાં વરસ મુજ-રીને પાછા મુમઈ આવી રહેઆ પડે, નવા નધામા અછો અનુભવ મલેઆને લીધે તેજ પગત સાથે પોતાનો રાજગાર માલુ રાએઆ હોતો; અને તેની ખર-કતથી ઘોડાક મુખવાથી હાજતમાની આવેવા જણાએઆ હતા; પણ પાછલથી આસમાણી ચકરનુ બવકાર જનાન એકાએક એરું આવી પડેજ કે, ને વાહા-ણમા એ સાહેબનો માવ અહડેતો હોતો, તે ખારકસ મુખઈ આવતા મારગમાં કજાએનાશિએ જોખમાઈને તદન દુબા ગએજ; જેનો વીમો જોકે તે વખતની રીત પગમાએ એક સધર પારસી વેપારીને તાહાં આગમજથી ઉતરાવી રાએ-લો હોવા છતા મનું કરનારે આ સાહેબને કાદમા રમાડીને કેહઅ કે નુકસાં-ણીના નાણા તદન આપેઆજ નહી. જોકે તે ખાવે અરસપગસ ધણો જધડોની વધી પડેઆ હોતો, પણ સાબલેઆ પગમાએ મનું કરનારના હાથમાં કોઠ સંજોગે વીમાની પાલેરી કળજ યાઈ પડેઆને લીધે ચેઠ નસરવાનજીથી કથો ચેઠસ પુરોતો અપાઈ સકાયે નહી, તેથી ખરા હકનુ સામકું નાણું બોહીને સાહમના કરજદાર થવા હતા.*

* આ ચેઠના સકરમી ખેટા ચેઠ માણેકજીએ પોતાની હાલત જેમ સારી જોઈ, તેમ ખનતી કોથેસથી બાપના દેવાનો પટાવસ તેમની હમઆવી બાદ કરી દધને માડીલેહ કરજ બજવી હતી.

આવા દુક હચ્ચેવાય ઉપરથી કુદરતના બતાવની ચમતકારીક તાલીર ચીવી પરમાઈ આવીછે કે જે ગરહસય અવલમાં ગરીબી હાલતમાંથી નીકળીને એક વાર વેપારી થયા તેજ સંખસનો દરજ્જો એક ઈનસાનના તોફાની હારી મુશીબતે પોહતે; અને તેના કુખની ગીડફતારીમાં થોડીક મુદત ખસાર કરતા જાડે છદ્દગી ખતમ થવાનો વખત નજીક આવેઓ, તારે સાતપણે સર નમાનીને રોજ ૧૭ મો માહ ૩ નો શેહનશાહી રાલે ૧૧૮૯ ૫૦ એ વરસ ૫૦ ની વચ્ચેમાં મેહસતનસીત થયા.

શેઠ નોરશાનજીને તાહા અસલ બે રીકગચ્ચો જનમેલા હતા; જે માહેલા વડા બમનજીતો બાપની હર્ષઆવી અસતાંજ નાહાની જીમરમાં મુજરી ગયા; અને એક દીકરો તેવન રાખી ગચ્ચેલા જે બાણુવામાં આવેઆચ, તેનાની છદ્દગીના હચ્ચેવાય તરફ રજુ થવા આવીએ.

શેઠ માણેકજી નોરશાનજી પીટીટ.

આ શેઠ, આપણી, ટાપુ ખાતે, રોજ ૨૨મો માંહ ૧૬મો મેહશુરાહી, રાતે, ૧૧૭૨ ૫૦ એ જનમ પામેઆ હતા. બાપના લાડમાં સતોરાપી ઉધરીને તે વખતની રીત પરમાણે થોડીક વીદ્યા જે હાથેલ કરવા હતા, તેઠનાં તેમને માથેનું છતર એકાએક ઉઠી ગયા ને લીધે બાપ વચ્ચેમાં પોતાનો સરાર ચલાવતા થોડીક મુશીબત તોડખનજતા ખમવી પડીજ હયે; પણ શારા બાચ્ચે મારુમ શેઠ છજખાઈ દાદખાઈની વડી દીકરી તંગાથે, એનણની રાગાઈ જે સંધાએલી હતી, તેથી તેમના આરાસચે તેનાને બહાજુ કુખ શેહન થવા રીજીજ નહીં.

મરહુમ શેઠ નોરશાનજી જે જે વાંહાણીનું કુખાસપાસ કરતા હતા, તે માહેલા એક બારકરાનો કપતાન, વાહબીઓ ઉપર મહમદ લઈ જનારી અમરજી મનવાગતા કાફનાની તંગાથે ચોખાનો જોડો બરીને મરાત તરફ વેચવા જવાની ધારણાથી અતરે આસીને, પોતીકા વીરાવાથુ કુખાસની શોર કરતો હતો; પણ આ શેઠ માણેકજીથી તેને ઠેક માપુમ પડેજ કે, તે શાહેગતો પોઝજ દાહાડ થયા મુજરી ગયાછે; જે વાત તે કપતાને બાણુતા વાર ઘણી દલગીરી ઉપજાવી, અને તેનાને બદલે આ શેઠને પોતાની તંગાથે માલ વેચવા કાળે જાડે જવા કહેજે, તારે તેનાએ પોતીકા રારાર શેઠ છજખાઈની આગનેઆ મેનવીને રાલે ૧૧૮૯ મા પેહલેહેલા અરગસતાનની રાફરે તેવણુ લીધારેઆ; બહા ચોખ નો જથો જડતે નફે વેચાવાથી તેજ વાહાણુની ગાથે થોડા મહીનામાં મુંબઈ તરફ પાઝા ફરી આવી ને કપતાન પાથેથી મનેરી હકરાઈનો રોડો ઉપીઆગ કરતા રહેઆ; અને તે પછે જન અથવા થન મારગની કોઈગી મુગાફરીએ આ શાહેબને કોંબી જવા દીધાવતા તેમના રારારએ તેજ રાલથી પોતાની પક્ષમાં રાખીને મીં સાદણુ મલકમની આકીરા ખાતે એક શીખાઉ દખલ લાવી બેસાડઆ હતા;

જે વાતની સામેતી હજો ધારીએય કે આપણી ટાપુ ખાતે, વખનાતા બુજોરગ અકાબર શેઠ ફરંશજી નોશિરવાનજી પટેલ સારી પખે આપી રાખયે; કેમકે તે સહેજખી એમની સંગાથે તેજ ટાંકણે તાંહાં ચાકરી કરતા હતા.

ખાલ અવસાયામા રગડાવા પછે મોટા યાદને સચીમંતની સંક્રમાં ખીરાજ-વાનુ આ શેઠીઆએ પોતે તો ધુનું, પણ ખીજા કોઈએખી કબુ વીચારેજી નહીંજ હયે; પણ કુદરતની અપાર બખશેસ તેહવીજ ઉતરવાની સરજતે હેવી અપંમ એતી દેખાડી હતી કે, જરથી તેવણુ ઉપલી આફીરામાં પેહલવેહલા શીખવા બેઠા તારથીજ હરેક કાંમકાજમા રગડાવવા થકી પોતાની ઉલ્લટ વધારે દેખાડવા લાગા; અને નહીં બનવું કાંમખી બજાવવાનો અભિઆરા મેલવવામા કશી કોતાઈ ન રખેઆ ઉપરથી, પોતાને મોટે દરવીઆના દરવાજા ખોલા થવા સંબંધી સારાસારી સાહેતાએ જોકે આગાહી તો દીધી, પણ તેની ભીતરમાં પેરાવા થકી માંતરે અજવાણું મલવાની જે ખેડી હતી, તે મોટે જરે ધણી કોશિશ કીધી તારે બખેમનાં જોગથી તેમાં સંઘલીવાતે તેવંન ફલદરૂપ થયા, અને ઉપલી આફીરામાં પાંચ વરસા ગુજરેઆ પછે ૧૦ ૧૧૯૪ ના સાલમાં જરે મી. ઇ. ૧૮૫૨ કેઆરટરની કુંપનોને નાંમની અંગરેજી પેહડી પેહલ પેહડી, અતરે ચાલુ યાદ, તારે તેની દલાલીનુ કાંમ શેઠ જીજીભાઈ પાશે આવેઆ ઉપરથી તેના વહીવટ ચલાવવા મોટે આ શેઠને તે જગ્યાએ ગોઠવી ખેરાડઆ હતા; અને તે દાહાડથી તેવન પરખેઆત થતા રહીને થોડીજ મુદતમાં દેશીઆ તથા હુશીખીઆનો સંક્રમાં ખીરાજને સારું માન મેલવવા લાગા, એટલુંજ નહીં પણ અપલ જુધીના બલથી ધણુએક દેશી ગરહરાથોનાં કાંમ કાજની આગેવાણી કરવામાં સરવેથી પેહલા આગલ પડવા, તથા તેઓનાં ધણુક ખીકટ ગુમવાટાએ શેહલ રીતની તદખીરથી સફાઈ કરી આપવામાં આ સાહેબે જે જસ મેલવેએછે, તેની ઇઆદગારી હજી તક તેમા ઇલાકા રાખનારાએ હરગેજ બુમલા જણાતા નથી.

ઈરાંન દેશથી વાખાના મારેલા આવી પડેલા ગરીબ જરથેરાતીઓના સંભાલ સારું ધરંમ ખાતાંની જે રાખા અતરે હુભી યાએલીછે, તેમાં આ માંનવંતા શેઠ માણિક્ય પણ એક મેહરખાંણી બરેઆ મીજલશી, અને તેના સરનસીત તરીકે સદા લાગુ રહીને તેઓ મોટેનાં સારા ખંદોખરાત કરતા હતા અને તે ઉપરાંત એ ખીચારએા ઉપર જજીઆને જલમી કર દર રાલે જે શેતંમ ગુજારતો રહેલોછે; તેનુ નીવારન લાવવા મોટે ખીજા સખાસદોની સાથે આ સાહેબ ઘટતા ઈલાખે લેવામા સામેલ રહીને હુધરાતથી હિંમુ કીમેલું નાણું અતરેથી તેઓને હરાખે તેહરાંનની દરખાસ્ત ખાતે દરસાલે જથુક મોકલવાની રૂઠી ગોઠવણુ બંધ ખેરાડવામાં જંદગી શુધી મુખીઆ હતા.

પારસીઓમાં દેવાજ પાંચેલી આગલી પંચાએતનો અધીકારખી આ સાહેબે થોડાં વરસોર સવર્તતર પણાથી બજાવેએા હોત; અને તે નાતાંથી કેટલીકવાર લોકેનાં ધરગતુ કુચલાનાં કંટાલો ઉપજતા કજીઆએા પણ બનતી કોશિશથી સમાધાંનીની રહે સરંભંમ પોહચાડી આપવામાં તે વખતે પરખેઆત યાદ

પડેઆ હતા. આ બાબદમાં વારસા હીરા, તથા લગણ તથાક રાંખંધી ચોક્કસ ધારાઓની જરૂર આવી અગત માલુમ પડી; તારે એજ કોમનાં બીજા અકાબર રાહેબોની સાથે સંપર્કથી રાખેલ રહીને નાંમદાર સરકાર પ્રાપ્તિથી રાતા બરેલા કાચિયાઓ બંધારી લેવાના ઉપાયોગી કાંમમાં અનનુમનની તરફથી ઉભીકીધેલી કારોબાર મંડલીએ જે રાખ કચેરી ચેડવી હતી, તેના પરમુખ પણાનો માત્ર બરેલો ઓહલો રાજ ૭ મો માહા ૯ મો ચેહનરાહી રાલે ૧૨૨૭ ય૦ થી રાવા-ધીનમાં લઈને આ શકરમી ચેરીઆ જે રાચવી બેઠાહતા, તે કામ જોકે તેવન ચુંગરી ગયા પછે કેટલીક મુદતે પાર પડીને ચાલુ થયું; તો પંજુ તે વખતે તેનાએ બજલવેલી મંત્રમાંતલી ચેવાની હિંમત ધ્યાનગારીમા તેનાનું નેક નામ તો ખચીત જોડાઈ રહ્યું.

આપણી ટાપુ ખાતે રૂઢિનો રાજગાર જરૂર વધતો ચાલેઆ, તારે તેની ગાંસડીએ આપવાના સ્કુરેઆની જેમ તંગાસ પડવા લાગી તેમ તેના દરમાં અતીશીઅ વધારો થતો રહેઆથી વેપારીએ ધણાજ કંટાલેલા જણાયા; અને તેઓને તેમાં સગવડ તથા કીડખેત કરી આપવાની સોચના રાખીને આ ચેરીઆએ પોતાની સાથે કેટલાક અંગરેજ તથા દેશી વેપારીઓને સાંમેલગી-રીમા લઈને “કોલાખા લાંડ” નામની દરીએ પુરીને તકઆર કીધેલી જગા પર નવી ઠપના સાંચાએથી રૂઢિની ગાંસડીએ ધણવા મટેના સ્કુરેઆ ગોઠવાવી દીધા; જેની સરઆત ય૦ રાલ ૧૨૧૩ થી કરીને તે બાબેની આગેવાંણીનું માનખી ધણું કરીને તેનાએજ મેલવેજ હતું.

“ચોરીએનટલ સ્પીનીંગ કુંપની” નામનું સાંચાથી સુતર વણવાનું એક કારખાંણુ ૧૨૨૧ થી કેટલાક બાગીદારોની સસમાં જે ચાલુ થયું તે તારદેવ આગલ હજીનુસીક સારી હાલતમાં નીબી રહેજે. એ કારખાનાને હસતીમા આંધુનારખી પેહલવેહલા મરહસય એવણ હતા, અને પોતાની આગેવાની હેઠલ તેનો વહીવટ ધણી સારી તદ્દનીરથી અટોપી રાખીને બાગીદારોને જે સારી નફો કરી દેખાડેઆ, તેના બદલામાં કેહય કે આ સંહેજ ચુંગરેઆ પછે તે વખતના સધલા બાગીદારોએ એકમતથી પસાર કીધેલા ડેડાવ મુજબ તેણાનું આખા કદનું એક શુંદર બાહવણું તેઓએ વેલાતથી ખનાવવી મંગાવીને તેજ કારખાંણાના મુખરા આગલ ચહેદારીઓની સંઘ નજર પડે તેહથી થીતે તેમના બાંડાં કાંમની વિતમ યાદગારી દેખાડતું મોઠા દબદબાથી ગોઠવી રાખેજે.

આ વાત આપણું હજી ખુલતા નથી કે કેટલાક હલકે વાંગેના મુસલ-માંનોએ ય૦ ૧૨૨૦ માં એક નજવે બાંહાંણે પારથીના આખા ટેલા ઉપર વેરખાનીક બલવો ઉઠાડીને કેટલીક જગોએ હુંટફાંટ ચલાવી હતી; તે વખતે એ જહનુની સોડાને જરૂર કરવા મટે આપણી તરફના પોલીસ ખાતાને રાહ-ગાંટ અંધેરપણાને લીધે ઘણો નખલો જણાયા ઉપરથી આ હિંમતવાન ચેરીઆએ સાંબવેઆ પરમાણે મરહુમ સર જમચેદરની સાથે બેગા રહીને સરકારની મરદ મેલવવામાં સરવેથી પેહલી આગેવાંણી જરૂર લીધી, તારે તે કુખ બરેલા બખેડાની સમાધાંતી યાજ; અને તે બાબે એનાએ લીધેલી મેહનતખી રૂડીવેરે

વખતાઈ હતી; એટલુંજ નહીં પણ તેટલા દુક અરસામાં બાહિરકોટ તરફના કેટલાક અગવડ બરેલા લતાઓ ઉપર રહેનારા અરાકત પારશીઓને ખીજા ધરમાત્રુ સાહેબોની પેઠે પરમાણીકપણાથી સંઘલી વાતનો આસરે આપતાખી સંભલાયા હતા:

ઉપર જણાવેલાં સાહસીક કામો જોકે આ ટાપુ તરફ બધી વરણના લોકોને મોટે તેનાએ બળવેલાં દેખાયાંછે, પણ તે ઉપરાંત બાહિર દેરાવર આતેના જરયોસતીઓની સગવડ સાચવવાનો હેતુ ઈછીને કેટલેક ટુકાંઓની જિમેદ બર લાવી આપવામાં ધણીજ કીરતી બરેલી આગેવાંણી લેવાથી હરજેજ પછાત રહેઆ નોહતા; અને તે સગવડમાં મુખીઅ કરી તેઓને વાસતે એવાન દતખાના અને કીરીઆ મારગને લગતાં મકાંઓ, તથા ગુજરેલાંઓને ટુકાંણે પાડવા સાહે આસાઓસની છેલી જગેઆ જેને ઘોખમાં કેહછે તે બંધાવી આપવાના અરમ તથા મેહનતમાં પોતાની સાથે ખીજા હમદીન બાઈઓને સાંમેલ કરી લેવા સાહે આ સાહેબે મોટું કામ બળવેલું કેહવાએછે; તે સંબંધી સંઘલી વીગતો જો હાય આરી હોતતો આનોધમા ખુશી સાથે સમાવી સખતે.

હાલા રૂડા ગુણના બદલામા આ સાહેબને કુદરતથી જ બખશેસ ઉતરેલી હતી, તેમાં આપણી નામદાર સરકાર તરફથી પણ તેમની વરતણુક સારી રીતે પીછાંણીને પરજનો હક બળવનારાં શેહર મુધરાઈ ખાતાંમાં મુલેહના અમલદાર, તથા ફેજદારી ઈનસાફ ખાતાંમા તે વખતપર ચાલતી ગરાંડજીરીનો અધીકાર મતીને જે આહધાઓ જે સોંકવામાં આવેઆ હતા, તેખી તેનાએ ફતેહની જેજેકારી સાથે પાર ઉતારીને રાજ તથા રમએત તરફથી સારા ચાહા મેલવતા હતા.

આ શેરીઆએ પોતાનાં રૂડાં બાએગે ભેગા કીવેલા દરખીઅનો કેટલોક ભાગ સખાવતી સોચનાથી બાહિરના ઉપીચેઅ મોટે અબાહેધો કાહડી આપેઓઅ તેની વીગત સોધ કરતાં હમરે હાય જેટલી આવી તેટલીની સ્મિક વાદી આ નોંધમાં ઘખલ કરવાની વાંચનારા સાહેબો પાસે રજા માંગીએછે.

ત્રીચે જણાવેલી ટીપ ધણા પાછલા વખતની સખાવત સંબંધી માલુમ પડેછે, પણ આ સાહેબના સખીતજેહ બરેઆ દીધગુરદા ઉપર નેધા પોહઆડતાં તેની આગમજ તથા તારપછેનાં વરસોની વચે ખીજા ધણીક રકમો જે નવાનજેસ યાએગી સંભલાઈઅ તે વીચે હેવું કેહવાયુંછે કે તે વાતમાં કુદરતથી સરનએલી રૂજ સહમજીને હાયનુ કીવેયું હઈડાંમાંજ સમાવી રાખેઆ ઉપરાંત કોઇને જણાવવાનુ આ સાહેબ મુનાયેખ સહમજતા નોહતા; મોટે તેટલી રકમોને તેની ગેરહાજરીમાં રહેવા દીધા ચેવાએ ખીજો કશે એલાજ નોતા નથી.

૧૨૨૦ મા, આ સાહેબના મોહરદાર, ચેકાંણી હમાંખાઈ ગુજરી ગયાં તરે જરયોસતી ટોજાને લગતાં કેટલાંક ધરમનીમના કામોની મદદ મોટે રીખીઆ તરીસ હબરની એક ચાપણુ અબાહેધી કાહડીને પોતાની પાસે જે રખી હતી; તેની ઉપજમાંથી જોઈતો અરમ ધણુક સુધી બચુક કીધા પછે તરે તેનો હીસાખ પા-

છલપી ઉપજાવેઆ તારે કેહ્ય કે તેની મુખલક આવકમાંથી મોકલે હાથે ધરમ ખાતે ખરચ કરતાં અસલ યાપણુ સાથે રૂ ૪૪,૦૦૦ જે બેગા થયા તેમાં આ બેહસતન ખાઈના ખર-ખુરદાર બેટાઓ, શેઠ દીનરાજી તથા નોચેરવાંનજીએ ખાર હમર હુંબેરીને કુળ રૂ ૧૬,૦૦૦ ની એક માઠી પુંજી દીપાવી દેખાડી; અને તે રકમને એક મીલકતમાં રાખીને વરચે ઘહડે રૂ ૬,૮૦૦ જે ઉપજતા કીધા, તેમાંથી જરથોસતી ધરમને લગતો હેલ જણાવેઆ મુજબનો ખરચ આ મરહુમ બાઈ સાહેબના પુન સાંઈ દર વરચે જાયુક ચાતો. રહેછે તેની વીગત.

નીરંગદીન બનાવવા ઉપર થાવી કીરીઆ સાંઈ	૩૦૦
હમાએસત નાંમની કીરીઆ કરવવામાં	૨૦૦
પરચુટણ પદાંમની માટે આપતા કીધેલા	૨૫૦
એજ ટોફાના ગરીબ આંધળા, પાંગળાઓને દર મહીને રૂ ૫૦ મુધો વેચી આપવા	૧૦૦
લાયાર ઇરાંનીઓની હાલત સુધારવાની યાપણુમાં દર-સાલ તેના વહીવટદારોને પોંદ્યતા કરવાનાં	૧૫૦
બીમજી જીવણજી ચંડેલીઆ જે સધલી વરણના ગરીબોના બાગેલાં તથા લચકાએલાં હાડ દુરસત કરેછે તે કાંમમાં ઉતેજન આપવાનાં હેતુથી દર વરચે તેને તાંહાં મોકલવાનાં	૧૦૦
ગરીબ છોકરીઓ, તથા છોકરાઓને મજહબના ફરમાંત મુજબ મુદરો પેહરાવવા, તથા પરાણાવી આપવા ઉપ-રાંત મરણ પાંમતાંઓને ટેકાંછે પાડવા, અને હજઆત રહેલાઓની પરવરેશી કરવામાં	૧,૫૦૦

આટલાં કરેણુ માટે દર વરસે જાયુકે અખાત રૂ ૩,૧૦૦ હોયો ધારીએચ કે બાકીની રકમ બીજાં કોઈ ઉપીઓગી ધરમમાં ખરચાતી હશે; અથવા અસલ યાપણુમાં જે હુંબેરાતી હોએ તો, તેથી કરી આગલ ચાલતાં એ ધરમ ખાતોની પુંજી ધણા મજબુત પાલાપર ઉસતાવર રહેલી સહમજીને આ શેઠ પાસેથી અપાએલી અસલ રકમ અતરે જણાવીએછે ૩૦,૦૦૦

૧૨૨૬ મા રાજ ૧૨ મો માંહા ૭ મો શેહસાહીએ ઇરાંન દેસનાં ગરીબ જરથોસતીઓની હાલત સુધારવાની યાપણુને મદદ આપવા માટે રૂ ૭,૦૦૦ ની ટકા પાંચ વાલી નોચેલધને હેવી સર-તથી તેના વહીવટદારોને સપુરદ કીધીએકે, અસલને અણાંમત સાચવી રાખવી, અને તેનું જે વીઆજ ઉપજે તે દરસાલ ઉપીઆગમાં લેવું. ઉપલી નોટની લાગત રૂ ૭,૨૫૦ ની થાઈછે;

અને તે ઉપરાંત ધરાન આતેના રાજકુઆરી અમલદારેનિ અગત
સર નજરાંણાં માકલવા માટે ચઢેલાં હુધરાંણાની ટીપમા રૂ ૧૦૦
બરેઆ, તે મહીને કુલ રૂપીઆ ૯૦ આપેઆછે તેની સંખ્યાઆ ૭,૩૫૦
૧૨૨૮ મા રાજ ૨૬ મા માહ ૫ મા શેહણસાહી; ધરાંન દેસમાં રેહ-
નારા ગરીબ જરથોસવીઆના છોકરાંઆને પરણાવી આપવાની
મદદ માટે ઉપલીલ સરત પરમાણે બખશિલા..... ૨,૦૦૦
૧૨૨૮ મા રાજ ૬ ઠો માહ ૭ મા શેહણસાહીએ વીકટોરીઆ મીઉ-
ઝીએમ તથા ગારદતના ફૂડમાં આપેલા ૧,૦૦૦

કુલે રૂપીઆ ૪૦,૩૫૦

ચાલીસ હજારની જાહેર સખાવત ઉપરાંત કેટલાંએક ગુપત દાંતો જે
કોઈને જાણાવેઆ વના કીધાં તે સઘલાં પુણીને હમખેર સાથે લઈને ધોડુંક સુધી
અંગરેજની પીડા જોળાવેઆ પછે, આ માનવંતા શ્રેષ્ઠ માણિક્ય પીઠીટ વરસ
૫૫ ની ઉપર મહીના અને આઠ દહાડાની જમરમાં રાજ ૨૬ મા માહ ૮ મા
શેહનસાહી સાથે ૧૨૨૮ ૫૦ ની રાતરે ખારેહકતાલાની જનાબમાં પોતે બજા-
વેલી ફરજનો હીસાબ આપવા થકી શ્રેષ્ઠ દીનસાજી તથા નોશિરવાનજી નેહવા
એ દીપતા દીકરાએને હીંઆં હસતીમા રાખીને ઇંનતવાસ થયા.

આ મરહુમ સાહેબનાં પુત્ર માટે તેમના સપુતો, અને સકરમી સાહેબ
જાદાએએ રૂ ૫૦,૦૦૦ ની એક રકમ પોતાને મલેલા વારસામાથી એલાહેધી
કાહાડીને ધરમ ખાતાંના ઉપલાં પેટાંમા જણાવેલા રૂ ૫૬,૦૦૦ ની પેહલી રકમ
અંદર આમેજ કીધા; અને તેની ઉપજમાંથી ઉમનાની મીજલેસમાં જાહે-
રાંત કહી સંબલાવેઆ ખુજબ દર સાથે ૩,૧૦૦ રૂપીઆ જે ખરચાએછે, તે
ઉપરાંત વધતી જતી પુંજને સારાં કાંમિમા વાપડવાના હેતુથી એક દરમિહર
ખંધાવી આપવાનો વીઆર પરથમ કીધો હતો; પણ તે કાંમ માતરે એકજ
કામના ઉપીચોગમાં યાતું જોયા ઉપરથી આગલી ધારણા ફેરવીને સઘલી વર-
ણના લોકોની સંગવડ સાચવવા સારું બાહેર કોટની માડવી તરફ રેહનારા
લોકોમાં જેઆ દરદી હેએ, તેઓની સરીર સાંજીતીને સંબાલવાની શાયનાથી
સાથે ૧૨૩૪ માં એક દવાખાનુ હુધાડીને સઘલી ક્રીસમનુ અહિરાદ તાંહાં જાધુક
પોંહઅતું પાડેઆ ઉપરાંત, એક કામેલ તખીખને મુસારેદાર થેડવી રાખેઆ;
અને તે શીવાએ બીજો ખરચ મહી સાંબલેઆ પરમાંણે દર સાથે રૂ ૫,૦૦૦
નુ પુણુ પોતાના મરહુમ મા ખાપને એ સાહેબો પ્રગાડતા રહેછે.

આ શેરીઆનુ વશીએતનાંમુ જરે માંજી મુખરીમ કેરટમા ધારા પરણાંણે
પુરવાર થયું તારે તે વખતે સઘલી મહીને તેમની ૨૪ લાખ રૂપીઆની અસ-
કેઆંમત નોંધએલી જે જાંણવામાં આવી હતી, તે ઘણીક મુદત સુધી ખેંચેલી
રંજ બરેલી હેજગારીના પરીણાંમમાં કાંઈજ નહી પણ પોતાની ઇંદગીનાં
પાછલાં પંદરેક વરસની માંચા પુંજ એખીતી કીધેલી કેહવાઈ; જેમાંથી પોતીકા

વારંચોની વસતીમાં (જાતશ્રમ્યોને) રૂ. ૨૭,૦૦૦ ઉપરાંત, બેઠન તથા બાણાજીઓ વચ્ચે રૂ. ૧૨,૦૦૦ વરસા ધાપલ અપાવેઆ, અને બાકીનું દર્શવત બેડુ બાઈઓએ સરખે હીરો વાઢી લેવાનો હેકમ ફરમાવીને આ કુનીઆથી જોણાઓ દુરી પડી ચાની ગયા, તેનાની જીદગીનો કુક હેરાલ અતરે સમાપત થાઈ સખેલો સમજવો.

શેઠ દીનસાજ માંચેકજી પીટીટ.

આપણી આ ૧૧૬ ટાપુને જોખ આપનારઓની સક્રમા સચવાયેલા બે બાઈઓ માહેલા આ વડા ચેકનો જનમ રેજ ૩૦ મે માહા ૬ મે ચેહેનસાડી સાને ૧૧૬૨ ધ૦ એ મુખારક થયેલો વીચારવામાં આવેલે. આ જવાન ચેકની જીદગી જોકે સમરખી બાપના સારા મુખમાં સમાઈને ઉજોત પામીલે, તેપણુ સનસારની સરજતમાં જગથી લાયુ પડેઆ, તારથી વેપાર વણજની વનાણુમાં ધણી તરેહની વલગજો ને આડે આવેલે, તેટલું વઢીડ નેવાવના તો એવણુ ચેહલ રીતે તેમાંથી કજુ પસાર થયા નહીજ હયે.

બાપની હુઈઆતીના વખતથીજ પોતાના માનવતા બાઈની સાથે એક સખી એખલાસમાં સામેલ રહીને આ સાડેજ વેહવારીક ઉપીચોન એવેતો ચલાવતા રહેઆ કે, તેના પરતાપથી નામદારીએ પોહચવાની નોખત જાણેઆ છતાં પોતાનું છતર માયા ઉપર સનામત હજુ તાહા વુધીક તો તેમનીજ તાને દારીમાં સામેલ કદમપર ઉસતવાર રહીને કુદરતે બખચેલી વફાદારી ને જાનવી મેદા હતા, તેના રીલા ફવ આજે ધણાજ સતોસથી તેવન આખતા માલુમ પડેલે.

આડી અપવ જુધીને લીધે સઘલી ત્રીસમના ચોદાગરી, તથા સચડી કામીમાં પરમાણીક પણથી આ સાહેબ એરીતો ચાલાકી ચલાવતા દેખાએચ કે, તેના બતથી આપણી ટાપુ ખાતે ધણીક ખેડે, તથા સખીનીંગો, અને વીમાઈ પેહડીઓ વગેરેની ખીજ ધણીક જાહેર મડલીઓને, વારમવાર એવનની જરૂર પડેલે, અને તેટલાજ ઉપરથી જણાઈખી આવેલે કે, આ ચેહીઆ કાઈ થોડા માન લાએકના યડતા નથી. “આરીએનટલ સ્પીનીંગ કુપની” નામનું સુતર વણવાનું એક કારખાનું આ ચેહીઆના નરકુમ ખીતાએ પરથમ સ્થાપેલું હોય ને ચાલેલે, તેનીજ ખડોસમાં આ સખી નરે સુતર તથા કાપડ વનવાનું એક ખીજુ કારખાનું ધ૦ સને ૧૮૯૧ મા કેટલાક નરહસચેની રાસમાં પોતે આગેવાન યાઈને ને ચાલુ કીડે, તેનું નામ “માંચેકજી પીટીટ સ્પીનીંગ એન્ડ વીવીંગ કુ૦” નું આપેકલે જાહા ચેકડો ગરીબોની જગાડલી રાજના રૂડા આસીરવાદ તેવન દરેજાજ લેતા જણાયેલે.

આપણા ચેહર મુધરાઈ ખાતાની દેખરેખ માટે નામદાર સરકારે ટેલી ચેહીઆઓને ને સુલેહના અમનદારો ચેડવેલાલે, તેમાં પણ આ માનવતા ચેકની નેમજુક ધણા વરચોથી થયેલીલે પણ તેના સને માલુમ પડતો નથી.

પરજી ઉપીચોગીના કોઈપણ કાંમમાં આ સાહેબની આગેવાંણી સમાયેલી હોય તે પોતીકા અધીકારના હકથી પેટીચેસણ નાંમની ફેલ્દારી નાંહાંની કોરટમાં કોઈ કોઈ વાર મેન્ડેસ્ટરેટની સાથે ખીરાજીને ધનસાફના કાંમમાં જો આવાકી દેખાડેય તે ધણીજ કીમતી દેહવાયેહે.

જમાંણો જેમ પસાર ચાતો જાયેય, તેમ તેની સાથે નવી નવી સખા-વતોનો પરકાસખી પુરવવીપર પંચરાતો ચાલેહે; માટે તેટલી વાત પરજીને જેવી સંતોસ કારક સહમજાયેય, તેનીજ તે સખી નરેને સહેત ખમાડનારી પણ જણાઈ આવેઆ ઉપરથી આ ઉદાર મનના શેકીઆની સકમાઈનો દરખીઅ જે સારે મારગે જાહેરાંતમાં વપરાયેહે, તેનું વરણન હોંઆથી હવે સર કરવાની રજી લઈાયેહે.

૧૨૨૦ મા, સરવેથી પેહલવેહલી સખાવત પોતાના મેહરખાંન માં-
તાજી અમાખાઈના પુણુ માટે પરથમ મરહુમ શેક માંછિક-
જીએ સથાપેલાં ધરમખાતાંની પુંજી વધારવાના હેતુથી
કીધી તેમાં આવેયા ૬,૦૦૦

૧૨૨૮ મા નેકનામ ખાવાજી બેહસતનસીન થયા તારે તેમની નહ-
ઈએતે ધરમખાતે વાપરવાની ધારણાથી તેમની ઉપલી યાપણ
માં લાયુ ખાડી દીધેલા ૨૫,૦૦૦

૧૨૩૬ મા રેજ ૨૨ મા માહ ૮ મા ચેહણસાહીએ છોકરાઓની ચેહાદી
યઈ તેની ખુબાકરખાદીમાં ખુકતાદ ટાંકણે દેસાવરેખાતેના મરીખ
જરથોસતીઓને પેહચી આપવાયકી મોકલવા માટે રૂ ૫,૦૦૦
ની સરકારી નોટ પંચાએતની પુંજી રાખનારા સાહેબોને શેકીને
તેના વીઆજનો ઉપોચોગ કરવા તથા ખુદને સંભાલી રાખ-
વાની ફરમાસ જણાવીછે ૫,૦૦૦

૧૨૩૬ મા “નેટીવ જણુરજ લાઈબરરી” ને ઢેહલીક દેતાઓ લઈ
આપી તેમાં ખરચેલા ૧,૦૦૦

૧૨૩૬ મા ખુંબઈની કમરતસાજાને કીવેકી ખખજેસ ૫૦૩

૧૨૪૦ મા ઈરાંનમાં પડેલા કુકાવની આફત પાંખી આવેલા મરીખ
જરથોસતીઓના આસરા માટે થયેલાં કુમરાંણાની ટીપમાં
પોતીકે નામે રૂ ૧,૦૦૦ તથા ચેહાણી સાકરખાઈને નામે પોતે
આપેલાં રૂ ૫૦૧ મલી ૧,૫૦૧

૧૨૪૦ મા સર કાવસજી જાંગીરજી રેડીમણી નાઈટનુ ખાહાવણું બન-
વાની મંગાવવા સારં થયેલાં જાહેર હુકમણામાં બરી આવેલા. ૫૦૦

૧૨૪૦ મા ચીકલીના દેખમાની ઠાણો પુરાએલા જોવા સારં આ
સાહેબ જરે તે તરફ ગયા, તારે તાંહાંથી પાછા ફરવી વખતે
વલસાડમાં હેહલ જણુનેલાં કામે બનાની દેવા ચકી અપ્પેઆ
તેની વીગતઃ—

• દવાખાના કાજે એક મકાણુ પોતીકા નામથી ખાંવધા માટે ૮,૦૦૦

પરજની ચેઆસછીમાએ તેવા બે કુવા બાંધવા સારું...
તાંહાંના ખુસતક આંનાને બખ્શેસ કીધેલા ...

૪૦૦

૫૩

૧૨૪૧ મા રેલ ૧૧ મો માહ ૨ જો શેહનરાહીથી વરસ એક
મુધી ઈરાંનથી દુકાલનુ દુખ પાંમી આપેલા ગરીબ જરયા-
સતીઓની પરવરેથી કરનારા કાહરોખારીઓને દર માથે રૂ ૧૨૫
સખે તે કારણમા ખરચવા સારું આપેઆ કીધા તેની એકં-
દર સંખીઆ.....

૧,૫૦૦

૧૨૪૧ મા રેલ ૭ મો માહ ૬ જો શેહનરાહીએ આ સાહેબને
તાંહાં ખીજાં છોકરાંઓની શેહાદી મુખારક થઈ, તેની ખુસા-
લીમા મુંબઈની બાહર જુદે જુદે દેસાવરે આતે ગરીબ
જરયાસતીઓ ને વથેએ તેઓને દર સાથે મુકતાદ ટાંકણે
પોંહતતા કરાવાની મકસદથી રૂ ૫,૦૦૦ તથા નારગોલના
જરયાસતી બાલકોને માટે જંદ અવસતાની નીસાલ નીબાવી
રાખવાના હેતુથી રૂ ૨,૫૦૦ મલી કુલ રૂ ૭,૫૦૦ ની રકમ
૪ વાલી સરકારી નોટો તે કાંમના વહીવટદારને સવાધીન
આપીને એવી ફરમાસ કીધીએ કે, તેની ઉપલ માતરે ઉપીચો-
ગમા લેવી, અને મુદલ રકમને સલાંમતી સાથે સાચવી રાખવી.

૭,૫૦૦

૧૨૪૧ મા મરહુમ શેઠ રસતમજી જમશેદજી જીજીભાઈની ઈઆ-
દગારીના હુકમશામા પોતે તથા પરીવારેને નામે બરી આપેલા

૬૦૦

૧૨૪૨ મા નાસક તથા ખાનદેસ આતે રેલથી પાએમાલી પાંચેલા
લોકોને મદદ આપવાના હુકમશામાની ટીપમ પોતાને, ધણી-
આંતીને તથા દીકરાઓને નામે બરી આપેલા કુલ.....

૬૦૦

૧૨૪૨ મા તારાપોર તરફ દવાખાનુ આણુ કરવાના એરાધથી પર-
થમ રૂ ૧૦,૦૦૦ ની એક રકમ આપવા ધારી હતી, પણ
સાંબલેઆ પરમાણે તેમની ગોઠવનને આપણી નામદાર સર-
કાર એક મંલતી નહીં ઉતરેઆને લીધે તે સાખદી રકમ
વલસાડઆતે વસનારા ગરીબોના દરદનુ નીવારણ કરવા માટે
કાંમે લગાડી; ને વીથે તારીખ ૨૯ મી જાંનીવારી ૧૮૭૩
નાં “જાંમે જમશેદ” ઉપરથી જાણવામા આવેજીયકે તે ધરમ
ખાતું ગયા અથવાદીઆંથી તાંહાં આતું ચલુંએ .....

૧૦,૦૦૦

૧૨૪૩ મા રેલ ૧૭ મો માહ ૧જો શેહલુસાહીએ દોખમાઓની
અંદર દર રાતરે દીવાનો ઉબસ પોંચતો પાડવા માટે મરહુમ
શેઠ હીરજીભાઈ વચદે વાછા ગાંધી નામના માનવંતા મોદીએ
મયાં બથો વરસની વાતપર બંધાવેલી સગડી, તેના મુતવ-
લીઓએ બંબલીને હાલના વખતને શોખા આપવા લાએકની ને
નવી બંધાવી, તેનીજ પડોસમા જરયાસતીઓને એખાદત કરવા
માટેનુ એક કેસાદ દીવાનખાનુ આ સખી શેઠે પોતાના મર-

હુમ પીતાની નધઅતે બનવાલીને મનહબની કીરીઆ કરા-
વેઆ પછે પંચને હવાલે શાંદી દીધું તે ઉપર સાંભલેઆ

પરમાણે અરએલા ૧૮,૦૦૦

૧૨૪૩ મા, દંમન આતે તાંહાંના શેઠ માણિકજી હસતકથી ઉભાં

યએલાં દવાખાનાની ઠીપમાં બચી આવેલા ૧,૧૫૦

બહેરમા યએલી સખાવતના રૂ૮૩,૬૦૩

ની રાંખીઆ આ રાખી શેઠ દીનસાજીના દીલ ગુરદાને મુકાબલે મેલવતાં હમે
જો માહબારત કહીએ તો તેની અંદર ખીજી તરણુ ધણીથીખી વીથેરા રકમે
સમાએલી હોવી જોઈએ; પણ સાંભલેઆ પરમાણે તે શાહેખ પોતીકે હાથે થતી
રાખાવતને બનતાં શુધી બહેરમા લાંબવાનુ લાએક ગણતા નહી, તેથી આઠલીજ
બાબદાની શોધ ઉપર સંતોરા પાંચેઆ છઈએ; અને તેમાંખી વખતે કાંઈ
વધધટ જેવું દેખાએ તો તેનો ખોલાયો ખુદ મલિકના મન શીવાએ કોઇને
માલુમ પડજ નહીં.

આ રાહેખે ૫૦ ૧૨૪૩ની રાત્રમા કીધેલાં છોકરાંએના બગણુ ટાંકણે
તેવણુને નોકલે હાથે જે અરએ યયો, તેમા એકજ વાતની ઉતમ ઈઆદશાચી
હેવીતો જેખ આપવી માલુમ પડી હતી કે, ધરાંન તરફથી દુકાલની પીડા
ભોગવીને આવી પડલા સેકરો ગરીબ જરથોરાવીએને ધરમસાલામાથી આંમની
બસોની અંદર ખેરાડાવીને વાલકેરાવર આતે પોતાના દરીઆઈ મેહલમા જીઆ-
હત માટે ખોલાવેઆ હતા; અને જેથી તરફથી ખીજ માલેતોબરેની મદારત
કીધામા આની, તેજ મુંઆફેકની માહવજત રાથે તે ગરીબ હમજતીએની
હજુરમા પોતે હાજર રહી તેએને સંતોશઆ એટલુંજ નહીં પણ ખુરશીએ ખેરાડીને
મેજ ઉપર મુકાયેલાં મીઠાઈ તથા મેવા રાથે અનેક તરેહના સુતેરાં ભોજણથી
દરએકને તરફત કીધા હતા; અને તેટલા વખત શુધી તેમની સંગાથે ખીજ
સરીમંત શેકીઆએમા તેમના બાઈ નસરવાંનજી, શેઠ ખેરાંમજી જીજીબાઈ,
વાડીઆજી શાહેખ અરદેરા હોરમજી બમનજી, તથા શેઠ મનચેરજી
હોરમજી કાંમાંજી, અને તે ઉપરાંત ખીજ ધણાક ગરહરાથેએ આ નવા
મેહમાણોની નેહલખમા ખરેખરે ઉભા રહીને ઉદાર મનની મેહરખાંણીથી તેએની
ઈચ્છા પુરી પાડી હતી. ખીઆરા દુર દરાજથી તરતના આવેલા અંતરોઆ હોવાને
લીધે ઉપલા રાહેખેને તેએ તદન પીછાંણુતા નોહતા, તેથી તેએની એકખાંણુ
આગા અરદેરા મેહરખાંણુ નામના ધરાંની ગરહરાથે સધલા મેહમાણો વને કમી
હતી; અને તે દુખીઆગએને હાવી ખીજ ધારેલી હોરમત તેએના આખા જનમા-
રામાં મલી હોએ તો આ પેહલપેહલીજ મદારતથી જે હાથેલ યઈ, તેના બદલામા
હજાર દરહજાર તરેહની સોકર ગુજરીને આ મેજનાંણુ તથા તેમની સંગાથે હાજર
રહેલા શેકીઆએના હકમા અંતકરણુના આશીરવાદ દેતા જેવી જાગ્રુજલાવીથી
જમવા ગયા, તેવીજ ઉચટ બરેઆં ખુચી દીધથી જેતેવાને મકાંણે પડા
ફરેઆ હતા. આ વાતમા શેઠ દીનસાજીએ અંદરકર મુધીની ખરેખર
નેકનામી જે હાંચેલ કીધી, તે તેએથી કદાપી કોઈ કંઈને કંઈમોટા વદએ

તોપણ તે બાબેની કીરતી બરેલી નોંધ આ રાફા ઉપરતો રાધા રાત્રવાઈજ રહેશે. અને તે ઉપરાંત ખીલાં અગતીત ઉપીઆગી કાંમો જે તેનાએ ધારેલાં હોય, તે સંમપુરણ રીતે પારપડવા માટે પરજ તરફથી પરમેરાવરની પ્રારથના થવી જોઈએ કે, તેમની છંદગીને સરવે પાંતીના શુખ સાથે લાંમખી મુદત શુધી તે ખાવંદ સંભાલી રાખે.

શેઠ નસરવાનજી માણેકજી પીટીટ.

મરહુમ શેઠ માણેકજીના આ બરખુરદાર ખીલા ખેટા, કેહ્યકે રાજ ૬ મો માહ ૬ ઠો શેહણસાહી સાલિ ૧૧૯૬ ૫૦ ને મુબારક રૂલિ જનમ પામ્યા હતા. વડા બાઈનીજ પેઠે એવનની છંદગીખી ખારેહકતાલાયે મુખવાસી હાલતમા ખખચેલીછે; અને તેવીજ રીતે ઉધરઆ છતાં સરવે સાથે ખમગીના વખતથી હેવાતો પયોઝાઈ રહેઆ હતા કે, તેટલી અરીલાઈની બરકત મલેઆને લીધે ખેટા યઈને સણસારી વહીવટમા પડઆ તારથીજ મેહરબાણુ દીલની મીનનસારી પોતાની પાયે જે જલવી રાખેલી સંભલાવી આવેમ, તેની વખાણુ મરીખો તથા લખંમરે વચે એક સરખી રીતે થવી રહેઆ ઉપરથી હેવું સમજાવ્યેએ, સકરમીના સારા મુજો જાંજો જનમતીવેલાજ પોતાની સાથે એવન લેતા આવેઆ હેવી સાહદત મલેછે.

શેઠ દીનસાજીના હમેવાલમા જેમ જણાવેલેએ તેમ આ શેઠ પેતીકા ૫૨મ કીરપાહુ ખીતાની હમઆવીમાજ તેવનના કાંમકાજ બાબે વડા બાઈની સાથે સારા એખલાસથી બેલાઈ રહીને પુરતી રીતે મદદ કરતા હતા; અને તેનાજ તોફેનથી હાલની આપણી વસતી અંદર એક લાએકીવાલા લખેસરી શેઠીઆ તરીકે પરખિઆત થયેલા જણાયેછે.

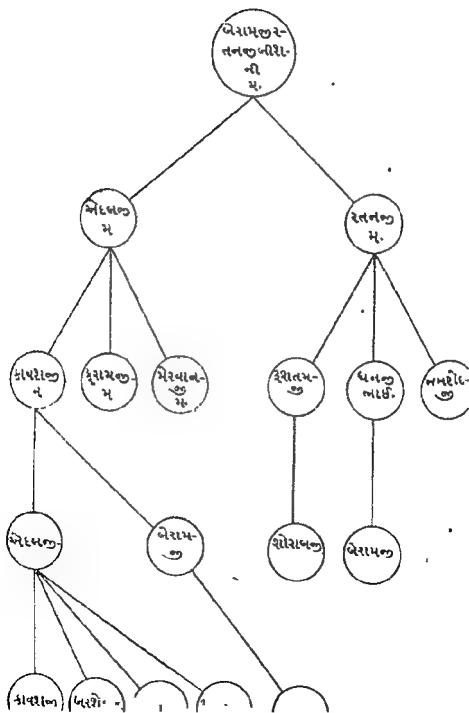
સખાવતના બાબમા આ શેઠીઆએખી ખનતી કેવેસથી જોટલા હાય લમખાવેલો કેહવાયેછે, તેટલો તેનો ચેકસ હમેવાલ જણવા બાબે આ નોંધ લેણાં રતી શોધ નીસફલ ગયા છતાં જાહેરમા આવી ચુકેલી વાતને સંતોસથી હોંઆ દાખલ કરીએએ, તોપણ તેમના દીલ યુરદાનુ વજણુ તપાસતાં તેમા ખીલા બિ બાગતો ખચીતકરી આંખેજ થવાજ જોઈએ.

૧૨૨૦ મા પોતાના મરહુમ માતાજી અમાબાઈના પુણુ સારુ શેઠ માણેકજીએ પરચમ સથાપેલાં ધરમખાતાંની પુંજ વધારવાની શાયનાથી જે આવેઆ તેની સંખીઆ ૧,૦૦૦

૧૨૨૮ મા પોતાના બાવા મેહસતનસીન થયા તારે તેમની નઈએતે ધરમખાતે વાપરવાની ધારણાથી તેમની ઉપલી યાવણુમા જાહેરલા ૨૫,૦૦૦

૧૨૩૩ મા શેજ ૨૯ મો માહ ૮ મો શેહણસાહીએ પોતાનાં દીકરા જમશેદજીને મુદરે પેહરાવેઆ તેની ખુસાલીમા ૪૨૦૦

બીરાની બાનદાનની વંશાવલી.

દેસના ગરીબ જરથોસતીઓની હાલત સુધારનારી મઝલીને
રૂ.૨૫૦૦૦ ને ચોડેઆ, તે બાળે હેવી સરત જણાવીએ કે તેની
ઉપજ તાહાની ખોરદીંગ સ્કુલના ખરચ સારું જથ્થુક આપવી
અને મુદલને સાચવી રાખવા ૨૫,૦૦૦

૧૨૪૦ મા ઈરાનખાતે પડેના ગજબનાક દુકાલની આકૃત ખમનારા
ગરીબ જરથોસતીઓની મદદ માટે યચ્છેલા હુથરાણાની
ટીપમા બરી આપેલા ૧,૦૦૦

૧૨૪૧ મા રોજ ૧૨ મા માહ ૨ જો શેહસાહીથી વરસ એક સુધી
હીંઆ આવી પડેલા ગરીબ ઈરાનીઓની પરવરેશી કરવાના
હેતુથી તેના પહીવટદારને દર માથે રૂ. ૧૨૫ લેખે ને આવતા
કીધા હતા તેની સખીઆ ૧,૫૦૦

૧૨૪૧ મા મરહુમ શેઠ દસતમજી જમચેદજી જીજીબાઈની ઈઆ-
દગારી રાખવા માટે યચ્છેલા હુથરાણાની ટીપમા બરી આપેલા. ૬૦૦

આ ચેકની જાહેર સખાવત ને જણાઈએ, તેની સખીઆનો સરવાલો રૂ. ૫૮,૧૦૦
નોજ હીઆ લેવાઈ રાકાયો, પણ તેનાની પાચ્છેદારી સાથે હુઈઆતીને બાર
હકતાના ખરકરાગ રાખતા તુલીક ઉપરી સખીઆમા વીચેસ વધારા થતો રહેશે
તો તેમની નેકનામીનો વીચેસ આવાજ સારી કીરતી પામશે; અને તેથી રૂ. ૩૩
દાહડો જોવા તથા જાણવાની આશેઆથી આ કુટખીઓની હકાચેતને હવે
હીંઆ અટકાવીએ.

ખીસની ખાંદાનતું બયાન.

શુરત શેહરની રાજતનતને રાવાધીનના તાહનપરામા રેહનારા ઉપરી
અટકવાના ચેક ખેરામજી રતનજીને તાહા જ બેઠાઓ ને હતા, તેમા વડા
એદનજી ય૦ ૧૧૩૮ મા, અને તાંધલા રતનજી ય૦ ૧૧૪૮ના શેહસાહી
ખારમા મહીનાની પાછન આવતા ગાંધા ધહખારને પાચમે દાહડે જનમ પામેલા
જાણવામા આવેઆએ

ગરીબી હાનતને લીધે આ બેહુ બાઈઓ સાથે અથવા એકેકની પડે
કુંજઈ આવેઆ વીચેની પાત જોડે તેહકીકયઈ રાખતી નથી, તોપણ આઠસુતો
ચોકરા કેહવાયુએ કે વડા ચેક એદલજીએ જરે ય૦ ૧૧૫૪મા હીંઆની બેઠ
પેહલવેહી લીધી તારે ૧૬ વરસની વચ્ચેના તેવણ હતા.

ઉપર જણવેઆ જેટલી જીમર વાલઓ હવડા ઘણુકરીને વીદેઆ
અબીઆરા ઉપર પોતાના મનને રાગતા રેહજે, પણ આનલા વખતમા તેટલા
જવાણીઆઓ આરી પડેલા સણસારુ સડટ દુર કરવાની શીમનાથી હરકોઈ
ધધામા ધેઆણ લગાડી રોજી શોધવા સાર છેક દુર દરાજ દેરાવેરથી કુટખ
પરીવારમા મેનવાતો ખેઆર તજીને જ્યો હીંઆ આવી વચેઆચ, તેહવા વર-
ગમા આ ચેક એદલજી ખીરાનીબી દાખલ યચ્છેના માલુમ પડેઆએ.

ખીસનીના આ બેહુ બેટાઓ મુંબઈ આગિને કહેઆ ધધામા મરાઠુ રહેઆ, તે પાત જાહેરની જાણમા સત્તવાઓની નથી; પણ પેહલાતો તેઓ હોંઆ રહીને પેપાળીના વરગમા રક્તેરક્તે પરખેઆત યયા હતા. આ મળેલા નાધ બાધએ કલકતા, ચીન, ખરમા, તથા મલાર્ કોસતઓની મુસાફરી કરતા તરફના વેપારમા ધણા વરયો ગુજરેઆ, અને તે પહે છેલ્લુ મયક કલકતા પસંદ કરી તેવણ તાહાના જાન્યુક ડેહવાલી યઈ પડેઆ હતા.

આ સાહેબો, ઉપર જણાવેઆ મુજબની અરાલી અટક ઉપરાત “કાપી ખાઉ”ના ઓલકામથી જે ઓનખાતા રહેઆય, તે ખામેની યોધ કરતા હે સાબલવામા આવેજે છે જે યેઠ ઓલજી ઉપર કોઈ માગનારે અતડેની કોરકમ કરીઆવી માંડીને પકડવા સાં “ચીટ આવ કેઆપીઓસ” નામનુ દોકમનાયુ મેલ વેળ; પણ કેહ્ય કે તેવણ ઓલકાતો હોંમતવાન હતા કે તેને કશી ચીતે ગણ કાવેઆવણા ધણી મુદત મુધી જાહેરમા કરતા રહી માગનારને હીકમતથી જે હંક વેઆ કીમી, તે ઉપરથી ગામમા અચરતી સાથે હેવી વાતો ફેનાઈ કે ખારતી જખરો કે કેઆપીઓસનેખી ખાઈ ગયો; અને તેમ બોલતા ઉચ્ચા બદલાઈને “કાપીસ ખાઉ” જે ડેહવાતા રહેઆ તે અટકખી તેમના પરીવારમા સાધારણ ડેહવાતીએ, પણ લખેઆમાતો ખીસનીજ લેવાતી માણમ પડે.

આ બેહુ બાધઓ જરે મુંખવાલી હાલતે પેહલા, તારે પોતાની જન જુમીના નાહનપગમા અગત જણાવા ઉપરથી તેઓએ નીમોનીમ પધસા કાહડીને આવસ આદરાનનો એક પરીતર કેળલો જનવાવા માડેઓ; અને તેજુ બાધકામ સમાપત યઈ રહેઆ પહે મજહબને મલતી કીરીઆ સાથે ૧૦ ૧૨૦૭ ના ચેહનચાહી તીર મલીવાને સરેસ રોજે આદરાન સાહેબને તખત નસીન કરાવી તાહાની જરયોસતી અનજુમનની સગવડ સાચવી લીધાથી તેટલી કીરતી તેઓના નામ સાથે તાહા જાન્યુક જોગાઈ રહેલીએ.*

* એ ધરમના મકાનનો જોઈતો અગ્ય, બેહુ બાધઓ પોતાની હઈઆતી મુધી જેમ નીમોનીમ પોચતો પાડતા હતા તેવાજ રીઝઓ તેઓના પરીવારો તરફથીખી ધણુ મુધી આણુ રહેઓ હતા; પણ આગલી વાત નોધી લેતા દલગીરી ઉપજે છે કે જેઠ રતનજીના તગ્ગે સાહેબજાઓ પાચેથી દઈવત બેહુવાઈ ગયાને લીધે, ઉચ્ચા ધરમી કામમા તેઓ સામેલ રહી ન રાખેઆથી જેઠ ઓલજીના બે નનીગઓ નામે ઓલજી તથા બેચમજી ઉપર તે જાક મરાણને સલાલવાનો બધો બોલો જે પડેઓ, તેને ૧૦ ૧૨૩૬ ના રાગથી તે સાડેમો નીબાવતા રહીને પોતીકા વડવા ઓના પુત્રને સાચવી લેતા જણાવે. એ મકાણના સમાલપણાનો પુખત બદોખસત આ સકરમી સાહેબોએ જે આગમજથી કરી રાખેઓ હયે તો ધણુ નેકછે, નહીતર તેઓને ઓલલીજ ઓલતેમાસ કડીએય કે, તે કેમવાના અચ સાં પુરતી ઉપજ યાએ તેટલી એક યાવણ પોતાના સારા વખતમા અનાહેધી કાહડીને તગ્ગટ પદ્મામા શેફે તો, તેથી તેઓની કીરતીખી વડવાઓના નામ સાથે જોગાઈ રહેશે.

શ્રેષ્ઠ એદલજી તથા રતનજીએ પોતપોતાનો રાજગાર નોખી ચલાવીને એકેકથી સરસ રીતે સવતંતર પછું એકુંતો સાચવેલું સંબલાયું કે, હરેક ખાખ-
દમા બધા ધનેતરેનીયી રાખરખાવત અથવા ખરખુસાંમદ નહીં કરતાં વાજની
વીચારથી તેઓ હરગેજ વેચવા જતા નોહતા. આઠલી ઈઆદગારી રાખી
જણારા આં જેહુ બાહ્યો જોમ એક ખીજની પુડે જનમ પાંખીને કુણીઆંની
હસીલીમા આવેઆ હતા, તેમ એકિકની પછે જંદગીને જો ખતમ કરી ગયા.
તેમા વડા બાઈ રાજ ૫ મો માહ ૧૦ મો એહનરાહી સાલે ૧૨૦૮ ૫૦ એ
વરસ ૭૦ ની વયે પ્રગીને આ ઠાપુ ખાતે, અને નાધલાં જો કલકતે રેહકાણુ
કરી રહેલા હતા તાંહાં રાજ ૧૭ મો માહ ૨ જો એહનરાહી સાલે ૧૨૨૯ ૫૦
એ વરસ ૮૦ ની ઉપર એક મહીનો ને ૧૮ મે દાહડે મરણુ પાંખેઆછે.

શ્રેષ્ઠ કાવસજી એદલજી ખીસની.

ગંભીર ખાપના આ ધવેરે જેટાનો જનમ ૫૦ ૧૧૭૬ તા સાલમા આપણી
ઠાપુ ખાતે મુખાગક થયેલો માલુમ પડેઆછે.

વીશેક વરસની વયે પોંહતા તારે ખાપીકા રાજગારની આડત લઈને
૫૦ ૧૧૯૬ મા પેહલવેહલા ચીનની સફરે શીધારેલા જો સંબલાયા, તાંહાં
ધણી લાંમની મુદત તેનાયે મુજરી હતી. થોડુંક મુધી ખાપનાં સંબાલપણમા
રહીને, તથા તે પછે પોતાને ખાનગી હસાંજે વેપાર વધારી જોડે સારાં દરબીઅ ભેગો
કરી લીધો, તે છતાં મુંબઈ આવવાપર પોતાના મનને લલચાવેજોજ નોહુંડું; પણ
એક તરફથી ચીનની સરકારે પરદેશી વેપારીઓ પાથેનુ અફીન લઈ તેઓને કનતા-
નમાયી કાહાડી મેલેઆ, અને ખીજ ખોરડુપર તેમના પોતાના મરણુની અખર
પોંહતી, તેથી પોતાના વહીવટની સફાઈ કરી લઈ તાંહાંથી તેર વરસે રખમુદ
થયેઆ ૫૦ ૧૨૦૯ મા મુંબઈખાંતે આવી રહેઆ; અને તે પછે તાંહાંનો કસદ
કોઈવારખી તેનાયે શીધાજ નોહતો.

આ ગરહસય મુંબઈમા આવેઆ તારે તે વખતે મરણુ પાંમતા પારશી-
ઓને મોટે એક નવું દોખમું બાંધવાની અગત જણાયા ઉપરથી અનજીમનમા
હુધરાણાની જો ટીપ ફરતી હતી, તે એવાણુ પાથે જરે મઈ, તારે તેમાં
કાંઈખી બરેઆનીના તે વખતની પારશી પંચાએતના એકાદા અકાખર આગલ
પોતીકા મરહુમ ખાપની નઈઅતે દોખમુ પોતે ખુદ અરચથી બાંધી આપવાની
ખાએસ દેખાડી; અને તે બાએ પંચ તરફથી જેવી પરવાણુગી મળી, તેવુંજ
તેનુ કાંમ ચાલુ કરીને એક લાખ રૂપોઆના અરચથી તેને સરંજામ
પોંહઆડે.

જરથોસતી મજહબની શ્રીશીઆ મુજબ તે પછીતર મકાણુને રાજ ૧૨ મો
માહ ૮ મો એહલસાહી સાલે ૧૨૧૩ ૫૦ એ, નાહની મોટી અનજીમનની
હજુર ઈબલીને તેઓના વપરાસ સારું પંચાએતના સવાધીનમા જો શાંદી આપેલું

તે આ માનવતા શેઠ કાવસજીની કીરતીના પરકાસ સાથે (પરબતને પેટથી અવ તરેલા, આપઘાતથી તથા ફાલીથી મગ્ન પામેલા રવાણોને તેમાં નહીં નાખવાનો ને બદો ખસત કીધેલા કહેવાયેલ તે વતરોગે) સરોના ઉપીચ્છાગમાં આવેલે

સપુત કેહવાઈ કાવસસાચે, બાપનું નામ ઉગારેઈ,
લાખ રૂપઈ આ ખરચી, તેમનું છનવ રૂઢ પુગડેઈ.
કીરતી રઝીલે નેકનામીની, ભુલતા નથી કોઈ,
આણતદ પામેલ રવાણોના, એવી જગેઆ જોઈ.
આરામધાહને મીઠે નેથી, યથોચ બહુ ઉપકાર,
જોધ મળે ખુશખબતીમાં, તેમનું પરીવાર.
તે રોચે જગમાં ધરમી, તેથીજ પુણુ પેવાચે,
છદગી તેની ખતમ થતા, તે જીવતો કેહવાચે.

શેઠ કાવસજી બીસતીએ આગલાજ માહ ઉપોચ્છાગી કામની સાથે પોતાનું નામ જોડી રાખતા જીવગીતો જાડે અત આનંદો જોયો, તારે કુદરતી કાચેલા સાહને સર નમાવીને રોજ ૧૬ માં માહ ૧૦ માં શેઠજીસાહી સાથે ૧૨૨૬ ૫૦ એ વરસ પચાસની ઊમરમાં જે બેઠાઓને મુખવાસી હાનતમાં હજઆત મેલી તેવણુ મીનોઈ જાહાન તરફ કૃત્ય કરી ગયાં.

શેઠ નવરોજજી શોરાબજી ઊમરીગર.

ગભીર ખવાસના આ ગરહસંધ આપણા શેઠરતી સબખેમાં સમાયેલા શેઠ શોરાબજી સાપુરજી બમાડીના યુવનેરમ બપોવા હતા આ સાહેબનો જનમ મુરત શેઠરતી પડોસમાં આવેલા ઉમરા ગામ ડી અદર ૫૦ ૧૧૪૬ માં થયો હતો, અને તેથી કરી તેમના પરીવારની ખોજાણત પરચમમાં મયલે જણાવેલી જ્યોતખથી આપણુ વચે બે નાતી હતી, પણ પાછાથી ધણો વખત કનકતા તરફ કાહડવાથી “બગાડી” ની અટકે તેવણુ ને આનખવા લાગા તેજ રીતે તેમના ઉપલા નખીરને હાન પરખેઆત થયેલા આપણુ જોઈ સખીએ.

આ શેઠનું આનંદન ટેટઅકે ઉમરા મધે નમસગ પટેનના એલકાખથી ચોલખાનુ હતુ, અને તે કુટુંબના ધણાક સખરો આજે ઉમરા, મુરત, અને મુખમમાં ખીરાજે.

શેઠ નવરોજજી જારે સાતેક વરસને સુમારેની વચેના બાલક હતા, તારે માખાનની સાથે ૫૦ ૧૧૫૨ માં આ ટાપુ ખાતે પેહનરેહલા અપેઆ, જાહા તેમનું પરતીપાલ કરનારાઓ ધણીજ ગરીબ હાનતમાં રહેવાથી પોતાના ધીકરાને યુવજી પનુજીની નીમણે ખેસાડેઆ ઉપગત તેઓ વધુ માર્જલ કરી સકતે નહોં, પણ આ શેઠને ઈઆદ રાખવા જોગ બનાવથી અગરજી વીદેઆની ને કેલવણી મલી હતી, તે હેવી સનતલેસથી કે, નવરોજજીના મા તાએ પોતાના આનંદને એક દાહડે કાઈ નાણુ આપી વરસ દાહડાનો અનાજ

પેરમા બરી રાખવા સારું ખરીદ કરવા કાળે બજારમા મોકલેઆ, પણ તેવ-
નનો સવબાવ હેવો હતો કે પોતાના વિઆંણુમા કોઈ વાત આવી જાયે તો તેજ
પરમાણે કાંમ બજવતા હતા; તેથી રૂપીઆ હાથમા આવેઆ તારે મનમા હેવું
વમાથેજ કે છોકરાને અંગરેજી શીખવું. હાવા વીચારથી અનાજ વાલાની દુકાંણે
જવાને બદલે પોલીકા આ બાલક દીકરાના પંતુજીની પાયસાલે ગયા, જાંહાંથી
શ્રેષ્ઠ નવરસજીને તેડી લઈ અંગરેજ બજારમા કોઈ માસતરની એક નાધલી
સ્કુલ હતી તેની સાથે જવાજમાનો બદોબસત કરી દીકરાને અંગરેજી
શીખવા સારું તાંહાં ખેસાડેઆ, અને પોતાના હાથમા અનાજ લેવા માટેના જે
રૂપીઆ હતા, તે પછણા પેટાંમા માસતરને આગમજથી લાગલા આપી
દીધા. પેરમા જરે દાખલ થયા તારે ધણીઆંતીએ અનાજ વીથે પુછેજે,
તેનો જવાબ હેવો આવેઆ કે “હું તો છોકરાને અંગરેજી-સ્કુલમા ખેસાડી
“આવેઆ, અને તે રૂપીઆ તો માસતરને આપેઆ.” જોકે ગરીબી હાલત
પરમાણે હેવી રીતે એકાએક વાપડેલું નાણું અલબતાં તેણીને ખુસકેલ સરીખું
માલુમ પડેજે, પણ તેનું ક્લ પાછલથી સારું જડેજે; અને તે વીથે આ નવરસ-
જીના માંએ ધણી વખતે પોતાના કુટુંબમા વાતો પણ કીધી હતી.

આગલા વખત પર કેહયેકે થોડાજ પારથીએ અંગરેજી બાસા શીખતા
હતા, અને જેઓ શીખેઆ તેઓ હરેક રીતે આગલ વધેઆ હતા. આ નવ-
રસજી શ્રેષ્ઠ જરે વીસ વરસની વયેના નકી થયા તેઠલાં ઈ સને ૧૮૦૦ ની
સાલમા શ્રેષ્ઠ હોરમજી સાપુરજી ડાભાખાઉની સાથે ચીનખાતે ખેલતા ગીરીની
આકરી ઉપર પેહબેહલા ગયા હતા. આ સાહેબે પોતાની એકાદી સફર
આપણા હોંદી ઉમરાવ મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખારાનેઠ બેગા
એકજ વાંહાંણની અંદર ઉતાર દાખલ કીધેલી કેહવામા આવેજે.

ચીનતરફની થોડીક સફર કીધા પછે આ શ્રેષ્ઠને મરહુમ વાડીઆજી
શ્રેષ્ઠ હોરમજી ખંમનજીની સાથે પીછાણુ થયાથી એક ખીજલ વયે આડતનુ
અરસપરસ કાંમ થોડુંકશુધી ચલાવતા રહેઆ. આ શ્રેષ્ઠ હેવાતો ગુણવંતા
માલુમ પડેઆ કે પોતાની ઉંઢી ધડી શુધી જમ તેમતા આગલા માલેક
ઉપર મમતા દોઝવતા રહેઆ, તેમજ વાડીઆજી મજકુરને પોતાના ખુરખી
તરીકે ગણવાનું હરજેજ જુલેઆજ નહીં; અને તેવાજ આહ તેનાએખી એવણુ
ઉપર રખેલો હતો. હાથી પરીતી બરેલી પખેધરી ઉપરથી શ્રેષ્ઠ નવરસજીને
૫૦૧૧૭૬ ની સાલમા પરખેઆત થવાની એક સાચી જોગવાઈ હેવી મળી કે,
મી. ફારખસતી કુંપનીના વડા સર ચારલસ ફારખસ ખારાનેટે પોલીકી પેહડીના
સંબંધમા કલકતા ખાતે મિસીઉઆરસ હટનની કુંપનીને નામે એક પેહડી જે
સથાપી હતી, તેમા આ શ્રેષ્ઠને એક બાગીઆ થોડવી દીધા, અને હેવી માહ-
બારત પેહડી અંદર પોતાના બાગજેશું નાણું આપવાની આ શ્રેષ્ઠમા તે વખતે
જુરજાત નહી, તેથી તે પણ સર ચારલસે તેવનની વડી આપેજે હતું.

સરવેમા જાણીજુએ કે સર ચારલસ ફારખસ આપણા દેશીએનો એક
ખરે ખેરખાહ ઘસત હતો, જેની ઈઆદગારીમા તેનું સંગે મરમરનું ખાહાવણું

આપણી ઠાઉનદાન મધે ગોઠવાયેલું છે, તેવીએ કોઈની સખસ કરામોસતો હશે નહીં. એ મરહુમ અગરેજ હિમરાવના યુજીયવા પહે તેવખતપર અનરે પરગટ થતા “જગતપરેમી” નામના ચોપાણીઆ અદર તેનો ખનાવનાર આ શેઠ નવગોજીનો ને નનીંગે યાએય, તે મીંગે યોગગણની કનમથી ઈ સને ૧૮૫૦ના કેબરવારીના આક્રમા તેની છત્રીના હુએવાન ને આપેઆમા આવે-આય, તેમા આપણા દેશીઆ તરફ તેની એરખાણી બરેરી રૂડી વરતણકનુ વાળેખી વરણન વીસતારી જણાયેલું છે.

મીંગે હદનની કુંબનીની પેહડી ઘણા વરસ શુધી કલકતામા તેના બાગી-દારને લાભકારી રીતે આી હવી, અને તેનાજ રાખધમા આ શેઠ મજકુરે તે તરફ એક દેની વેપારી તરીકે ઘણુ સાર માનખી મેનવેલું.

૫૦ ૧૧૮૮ની સાનમા શેઠ નવરોજી મુંબઈ ખાતે આવેઆ હતા, પણ ચોડાજ મહીના રહેઆ પહે જાજ કલકતે ગયા. તે તરફ જરથોસતીઆની વસતી વીસેસ થતી બોધને કબ એવાણીથી તેઓ માહેતા મરણુ પામતાઆને માટે એક દાખમુ ખાધવાનુ શુભકામ આ સકરમી રોકીઆએ સર રીધુ; અને તેમા કામ લાગે તેવા પધરનો સગલો સરજમ મુંબઈથી તથાઆર કસવી મગાવેઆ હતા. એ દાખમુ બધાધને તમામ યજુ તારે તેના ખરખનો સરવાલો રૂ ૩૫,૦૦૦ નો ગણવામા આવેઆ હતા, અને તે આકેખતની આસખેસનુ પરીતર મકાન જરથોસતી મજહબને લગતી કીરીઆ રેજ ૨૦ મો મહુ ડયો શેહણુસાહી સાલે ૧૧૬૧ ૫૦ એ મુંબઈથી બોનાનેના મોમેલ પાચે કગીને પોતીકા હમઘીન બાઈઆની અગત વેનાના ઉખેઆગ માટે ને વાપરવુ રાખેઈ, તેને આતે પરે વરસ વહી ગયા, તાગુ તે સારી હાનવપર સમવાઈને ટસવીમા અણનારની કીરીતને નેખ આવેહે, એ દાખમાના રાખધમા એક સગડી પણ તારપહે તેમનાક કુટખીઆએ તાહાં બધારી આવેરી હજમુધી ખીગલેહે.

આ રોકીઆ મરીખાઈમાથી નીકળીને તનગરીના દરજજને પોહયેઆ, તે છતા આગલી હાનતની કારને ઘણી સારી રવેયે પીછાણતા રહેઆ; અને તે સાધે એક ખરા ધરમાવુ હોવાથી માહણેસાહી પણ સામવીને નેમ પોતાની તેમજ પરાઈ કોમના કેઠનાક લોકોની ખનતી કોથેસથી ખરદાસતખી તેવન રૂડી પેરે લેતા હતા.

પોતાની સકમાઈના પઈસામાથી દેવતા માહબારત કામની કીરતી જાહા હાથેન કીધી તાહા કબ જારે સાહમને આવી પોહચી, તારે ચોડાક કનાક માદ-ગી મોગવી ૫૦ ૧૧૮૪ ના શેહણુસાહી પેહલા ગાથાને રાત્રે ૮૫ વરસની વએમા યુજીય ગયા; અને તે વખતે તેમના બે ઘીગએ નામે દાદાબાઈ તથા સાપુરજી મહી હાજર હતા.

આ નરહુમ રોકની નેકનામીનુ વરણન તેમના મરણુની નોધ ઘેતા તારીખ ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૨૫ ઈસવીના “બંગાલ હરકાર” નામના અગરેજ વરત-માત પતર મધે ને દાખલ યજુય, તેની સાખધી નકલ એક સાહદત તરીકે નીચે ઉતારી લીધાથી ધારીએએકે તેમના પરીવારને તેથી સારે સતોસ પરાપત થયે.

"He was a Parsee Merchant, and one of the first of his nation that settled in Calcutta. His career in life was fortunate, and he evinced a peculiar shrewdness of mind and quickness of talent in all the situations of trust in which he was placed. In Bombay, in Canton, and in Calcutta, he formed friendship with Natives, Chinese, and Europeans, and was deservedly held in great respect.

"Whatever may be the peculiarities of different forms of religion, it may be generally remarked that the man who sincerely and piously observes the ordinances of his faith will be a good member of Society. Nowrojee was a striking illustration of this fact. He lived in the most strict observance of the forms of his religion and most of his leisure was devoted to the sacred offices which are held in importance by the Parsees. That he spared no expense in his attention to these matters is best evinced by the very liberal share he contributed towards the establishment of a burying ground for his nation in Bengal, a piece of duty which cost him no less than 35,000 Rupees. Pious without cant, liberal without affectation, he had the dignity and urbanity of the gentleman, and he was no less remarkable for the generosity of his disposition which procured him the gratitude of many distressed Christians as well as other objects of compassion, than he was for those mild and respectful manners which gained him the esteem of the Mercantile Community of this place, and his Memory will long be cherished with feelings of unmingled regret."

ખંગાલી બાણુના વરગમા વખણાઈ ગયેલા આ ગરહસંચના બે બેઠાઓના નામે ને ઉપર જણાવેઆંછે, તે સાહેબો આપના મરણ પછે મુંબઈમા આવી વસેઆ હતા; અને તે માહેલા નાધલા રાજ ૨૭ મેા માહ ૮ મેા શેહજીસાહી સાલે ૧૨૦૧ ૫૦ એ વરસ ૨૪ ની બરજવાનીમા સવા વરસને આસરેનુ એક કુધમલ બાલક હસતીમા રાખીને, તથા તેમની પુરે ધણેક વરશે તેવનના વડા બાઈ રાજ ૪ મેા માહ ૮ મેા શેહજીસાહી સાલે ૧૨૨૭ ૫૦ એ ૭૫જી વરસની વચ્ચે મુંબમા ગુજરાતાં વગર વારશે મરણ પામેઆ પછે, ફક્ત એકજ નામ-વર નખીરા શીવાચ્ચે તેમની અઓલાદમા ખીન્નો કોઈખી નર વારસ હવે હયાત રહેલો ન હોવાને લીધે તેનાને તાંહાંની વંસાવલી આંગલીપર ગણાચ્ચે તેટલી ખી જાહેર કરવાનો અઠકાવ યઈ પડ્યોછે; અને ને નખીરા વીથેનો એસારે જણાવેઆમ તેમની જીંદગીનો હુએવાલ એક બહા મીતરની ગેહરખાંણીથી હાથ આવેઆમ તેને ખુશી સાથે નીચે નોધી લખ્યોછે.

શેઠ શોરાબજી સાપુરજી બંગાલી.

કેલવણીની અખુટ ખાણમાંથી પરકાશી નીકળેલા આ નામવરનો જન્મ શેઠ ૧૭ મે માહ ૫ મે ચેહણસાહી સાલે ૧૨૦૦ ૫૦ એ આપણી ટાપુ ખાણ મુખારક થયેલો માણસ પડ્યો છે; પણ સવા વરસની વયે પસાર કરી રહેતાં તેવણ હેવાતો કમ ગાએગના ગણાવાકે, પોલીકા પેઆરા પીતાનુ મરની પળેઆતે લીધે તેમનો ખુસનુમા ચેહરો તથા એખલાસ બરેઆ લાડ વડે જોવા નેટલીની સખતી પાંખીઆજ નોહતા.

તે વખત પર કેહવાએલું બાપ બીતાનુ આ બાજક પોતાની મેહરબાણુ તથા મરહુમ મામા ફરંમજી મનચેરજી માંમડીઆના સાહેબા હેહલ ઉધરી જેમ મોટું થઈ, તેમ સારું પેઆણુ સાથે હાઈડાંતી ચોકાશી ચાણુ રાખી, મન ઉઘટથી કેલવણી પાંખવા લાણું.

આ હવેવાલની સરઆતમા જણાવેલી કેલવણીની અખુટ ખાણ ને પેહલ "એડીઉકેસન ચોસાઈડી", અને પાછલથી "એલફીનસટન હાઈ સ્કુલ" ને નામ પરખેઆત પાંખેલી છે, તે મકતબમા આ સાહેબ કેઆરે ધાખલ થયા, અને બીદઆનો ખજાણો હાંચેલ કરી લઈને તાંહાંથી કહેઆં સાલમા બાહર પડેઆ તેટલી ધંઆદી જોકે હાથ આવી નથી, તેવણુ અરકલથી ધારી સખાએ છે. આજાંમા આજાં ૮ અથવા ૧૦ વરસ તાંહાં શેકીને ચાહેલી મુરદ પોહતા હશે.

અંગરેજી બીદઆ હાથ કરી લીધાપછે સતર વરસની વયે પર આવેઆ તારે કેહમકે, પેહલવેહલી ચાકરી શેલાન બેંકની સાખા મીં નેમીસન હસતક ચાણુ હતી તાંહાં ૬૨ મહીને ૩ ૧૫ ના પગારથી મેલવી લીધી, અને તે પછે કમર શીઅથ બેંકમા છુક કીપરના આહવાપર જઈ રહેઆ હતા. કેલવણીની ખુખી સાં નસીબની વલાંણુ વલગી રહેઆથી જેમ મહડવી દસા દેખાવા લાગી, તેમ પેથેકાંણા પસાર કરી ચુકા પછે મરકેણુતાઈલ બેંક ખાતે આકાઉન્ટોંટનો આહણી ને હાથ આવેઆ તેની તેનાએ ધણી ચાલાકીથી ચલાવેઆ હતા. આ ગરહસયના ગંબીરાઈ બરેલા સવબાવની સાથે કાંમકાજમા તેનાની કામેલીએત બરે મીં ગરાહાંમ કુંપનીના અંગરેજ બાગીઆઓએ જોઈ, તારે તે બેંકમાઈ. તેનાને કાહડી લઈ પોતાની નામીચી પેહડીમા ૬૨ માથે ૩ ૫૦૦ નો પગાર આપતો કરી તેઓએ લાવી રાખેઆ, અને માલ વેચવાનુ ખાણું તેવણુને સપુરદ કરી દીધું.

૩ડી ચોચણાથી એકજ થેકાંણે ગોઠવાઈ રહેવાં રહતે રહતે પગારમા વધારા કરી લીધા પછે, વખત બરે પુર જોરપર પોંહેએઆ, તારે તેજ પેહડીઆતાંના સરીમંત દલાલો થેક વરજીવનદાસ તથા નરેતમદાસ માધવદાસની સાથે પંતીઆલાપણામા જોડાઈ રહેલા જાંણવામા આવેઆએ; અને સરઆતથી તે અતાર ગુલીક સારી મનસની સાચવીને ખરી મેહનતે ચેલવેલા પદસાનો ઉપીચોગની પરમારય પછે કરતા કેહવાએ છે.

આ ગરહસથે જેમ જનાન મેલવેઈ તેમ તેના લાભ જાહેરનેખી અપા-
ડતા રહેઆમા તેનાની કામીલીએતનુ કહ્યત અતીઅંત પરકાસ પામેલછે.
કેહ્યકે સરવેધી પેહલાં “મુંબઈ સમાચાર” નામના પુરાતમ ગુજરાતી વરતમાન
પત્રનુ લખાણ કરવા લાગા, અને તેનાજ સંબંધમા શ્રેષ્ઠ ૭ થો માહ ૪ થો શ્રેષ્ઠ-
સાહી સાલે ૧૨૧૬ ચૅ થી “જગત ગીતર” નામનું એક માહવારી ચોપાંણીજ
પરવરતાવા માંડેઈ હતું; જે ૧૨૨૦ ની આખેરીસુધી ચલાવેઆ પછે તે કાંમ
ઉપજાં પંતરખાંતાને સપુરદ કરી દઈને “જાંમે જમશેદ”ના કરખાંતાની કથોતી
હાયમા લીધી; અને તાંહાંથી “જગત પરેમી” નામના ખીજાં માસીક ચોપાંણી-
આંને જનમ આપી ચોતાની કમાલીએતને તેમા કસતા રહેઆ.

શ્રેષ્ઠ શોભાનુની સાંભરથી કાંઈ એટલાંથીજ સમપુરણ થાઈ નથી, પણ
કેલવણી તથા સુધારાના ખીજાં ઘણાંક ખાતાંઓની અંદર બિલાધને અસર-
કારક લખાણો જે તેનાએ કીધાંછે તેમા:—

ઉપજાં જે ચોપાંણીઆંઓ ઉપરાંત “રાહનુમાએ માજદીઅસલી” સભાનાં

સંબંધમા ઘણાંક રીસાલાઓ રચેલાંછે. તે લખાણ તરીજું.

જરથોસતીઓના ધરમ પુસતકો, તેઓની બારા, તથા પુરાતમ પછા વીથે
કીધેલું લખાણ જુદા જુદા ૬ ખાખમા જે શીનગરેઈછે તેમા:—

જંદ, પેહલવી, પાજંદ અને ફારસી બારાઓની ખાખદમાં.

ધરમ પુસતકો સંબંધી થાએલી શોધ વીથે.

ધરમ પુસતકો વીથેની વીથેસ શોધ કરવા, તથા તેઓના જગરમા

ધરમની માહીતી સારી રચે પેરાડવા વાસતે કેહવા એલાનો

લેવા જોઈએ તે ખાખેનું વરણન.

આ લખાણ શ્રેષ્ઠ શોભાનુએ સાંજલેઆ પરમાણે પંચાત હસતકધી
ધનામના રીસાલા તરીકે કીધું હતું.

પારશીઓના વારસા હીસા, તથા લગન તલાક સંબંધી સતાવાલાઓએ

ખાંધેલા ધારાનુ પુસતક અંગરેજી તથા ગુજરાતી બારાધી છપાવીને

ચૅ ૧૨૩૭ ની સાલમા પરસીધ કીધુંછે.

એ ઉપરાંત ખીજાં ઘણાંક પુસતકો, ચોપાંણીઆંઓ તથા રીસાલાઓ
તેનાએ રચેઆ હયે, પણ તેની ચોક્કસ ટીપ ન મલેઆથી આ હએવાલ હમોતે
અધુરે લાગેછે. “રાસત ગોફતાર” પત્રના એકવાર આ શ્રેષ્ઠ અધીપતી, અને
પાછલથી તેના મલિકખી તેવણ થયા હતા; પણ તાર પછે વેપાર ખાતાંના
આરાખામા પડેઆને લીવે તેમાથી ચોતાનો હક તથા ધલાંકો ખીજાકુલ ઊડી
દીધો હતો. એવુંખી કેહવામા આવેઈએ કે પારશીની આગલી પંચાએતની વીંઈધમા
આડકાતરાં લખાંછો જારે અતીઅંત યવા લાગાં, તારે આ ગંભીર ગરહસથે તેને
દાખલા દલીલાથી દોદરાંડાં કરી તે માનવંતી મંડલીનો સારો ખંચાવ કીધો હતો; અને

* એ મંડલીના મીજલેથી, મુનથી તથા સરનસીનના એહધાઓખી ઘણી ચાલા-
કીથી કેટલીક મુદત સુધી તેનાએ ચલાવેઆ હતા. નોં લૅ

ડાક્ટર મીચલ તથા “બામદાદ” નુ ચોપાણીજી બનાવનાર સાથે જીવનને બદલે તકરારે ચાલી, તારે જરથોસત્રી ધરમની સચાઈ વીથે તેનાંચે સારી રીતે ખોલાશે કરી તેહની જાહેરી સાહમના સખચોની જાંહાંખી પડેલી આંખોને શસણી દેખાડી હતી; માટે એ બાળે વધારે લખ્યાંણુ લખવાની કશીખી મેહનત નહીં લેતાં આટલું તો ચોકસ કેહવું જોઈએય કે, શેઠ શોરાબજી ખાતેનમા દીન ચાસીધરી ઉપર જેવા ચુસતછે, તેવા કદાપી જાહેરમા નહીં જણાતા હોયે તો તે બાળે કોઈખી રીતનો વસવાશે અથવા વેહમ વીચારવો જોઈએજ નહીં.

આ મયાણુ દીલના શેઠ શોરાબજીની વખાણુ વીથે ખીજું આટલું પણ વધારે બોલાયેછે કે, કેલવણીની કદર જુજીને તેની મદદ માટે છુપી રીતે લોકોને ધણી સારી રકમો આપેછે; એટલુંજ નહીં પણ જેખી કોઈ ગરીબ સખસ તેમની નજરે પડેય, અથવા તેવા વીથે કોઈથી કાંઈ સાંભલેય તો તેને પણ બનવી કોયેસ મુજબ સંતોસવાને તેવણુ પછાત રહેતા નથી.

આજ કેટલુંક થયું તેવન જેમ સુલેહના અમલદાર થયેલાછે, તેમજ યુનીવર્સીટીના ફેલોજનુ કૃતેહ બરેજ માનખી પોતાની લાએકાતથી તેનાંચે અપતેઆર કીધેલું કેહવાયેછે.

શેઠર મુધરાઈના સંઘલાં ખાતાંચોમા માજી કમીસનર મીં કશકૂરડની કારકીરદી ટાંકણે હીસાખોમા જે ઘણોજ ધુંડાણો થઈ પડેચો હતો, તે બાળેની પત્રી શોધ કીધા પછે પરબનો હક સંભાલવા સારું તેઓની તરફથી ધરમનો એક વકીલ તરીકે આ શેઠ* આગેવાણુ થઈ વગર થોંધાટે જે બોપાલાં જાહેરમા આજેઆં હતાં, તેનો ખોલાસા બરેચો પુરણો નહીં આપતાં મીં કમીસનર મજકૂર આજનીનુ જાંહાંણુ કાહડી જાહેરને ખબર પડવા દીધાવતા અંતે મુંગઈ હોડી તતકાલ વેલાત તરફ જતો રહેચો; તે વાતને, હોમા ધારી-એય કે, તેનાજ વખતથી જીલમાત બરેઆ કેટલાક કરના બોબમા પીલાતી પરબ હજીમુધી ફરાંમોસખી થતીજ નથી.

આલમનાં ધિઆણુમાથી આટલી વાત તો હજીમુધી ખીસતીખી નહીંજ હશે કે, જોપલાં ખાતાંચોની તપાસ માટે જે કમીટી નામદાર સરકારે નેમી હતી તેની અંદર આ ગરહસયને પણ તેમની આલાકી તથા ખાહોશીને લીધે સાંભિલ કીધા હતા; જિએના ત્રીપોરટ ઉપરથી અંતે બનેજ એટલુંજ કે, કમી-સનરના હાયમાથી બધી સતા જતી રહી; અને નવી ધીરણુ મુજબ સરકારી તથા સુલેહના અમલદારો ઉપરાંત પરબ માહેલા કેટલાક ગરહસયોની “ટાંઉનકાઉ-નશીલે” તથા કારપોરેસણની સભાએ નવો જનમ લીધો; માટે આ બાબદમા પરબ પક્ષ એચનાર તરીકે આલમે કોઈનોખી ઉપકાર માનવોજ હોયેતો, આ

* જીવનનીજ પો જખરી બાય લેણાસ મીં જે. એ. ફારખસા, મેજર ખારસા, શેઠ નવરોજજી ફરહનજી તથા રાવસાહેબ વીરાવનાથ નારાયણ મંડલીકખી હતા માટે તે સાહેબોતો ઉપકારખી પરબએ બુલવો જોઈએ નહીં. નોં લેં

તે પછે એજ કોમને લગતા સતા બરેઆ ધારાએ સરકાર પાશેથી બંધાવી મંડાવી પનારી માહાબારત સમાના શ્રીકૃષ્ણે તેની પછાનો એહધોળી આ સકરમી શ્રીકૃષ્ણ મી. નવરોજી કુરુનજીની સાંભલગીરીમા સરઆતથી તે (તેમની ગેર જરીએ) શેવટ સુધી સચવાઈ રહીને ખીન ગરજે માઠી અંચલાઈ સહીત ચલાવેઆય, તે વાતને હોંઆં ખુશી દીલથી હમે નોધી રાખીએછે.

શેઠ શોરાબજી બંગાલીને સરફી કાંમકાજ, તથા કુનેહ કલામા મલે સહમજ એટલીતો સરસ વખાણાએલી વીચારીએમ કે, જે વખતે સેરસદા પેલાપણું શુંબઈમા ફેલાવા માંડેજી, તેની સરઆત થતાં પેહલાં તરફ દોડાવી તે હોંગામના ગવરનર સર બારટલ ફરીએર જોગ જે પતર લખેઆ, તે સરકારની જાંમીનગીરી વાલી જીની શુંબઈ બેંકને માફું પરીણામ નીપજવાનું એતવણી આપી હતી; તે ઉપર જો કદાપી તે નામવર હાકને ધેઆંણુ પ્રગાડી સાહુચેલીના ઉપાએ લીધા હોત તો, તે બેંકની ખરાબી સાથે તેના બાગીચારોનું પાએમાલી હરજોજ યાત નહોં.

વેપાર વણજની સાથે પરજ ઉપોચોગીના ધણાક કાંમોની પોતા પાસે અતીસીઆ ધમાલ છતાં, આ શ્રીકૃષ્ણએ તેમાથી કેટલીક અવકાસ મેલવીને કલકત્તા, દખણ તથા પેલાત† વેરની મુસાફરી જોડે પોતાના શોખ આત કીધી હતી, તોપણ તાંહાંનો અનુભવખી તેનાને ધણોજ કીંમતી થઈ પડેલો કેહવાયોછે.

આપણી ટાપુ આતે ચાલુ થએલી દેશી છોકરીઓની બધી પાઠસાલએ જે કેલવણીના બાબમા જી શીખસક વીના આગલ વધો સકતી નોહતી, તે વાત ઉપર આ શ્રીકૃષ્ણએ સાંભલેઆ પરમાણે અંતીપણાથી સાહે ધેઆણુ પ્રગાડીને ગરીબોની કેટલીક છોકરીઓને પોતાની સંભાલમા લામખી મુદત સુધી શીખતી રાખી, અથવા તેહવાં કાંમના ખીજ આગેવાંણો સાથે ભગ રહેઆ, તો તેનીઓની હાજરીથી આજે થોડીક સ્કુલોની અંદર તેહવી બાઈ-ઓના હસંતકમા શીખવા આવેલી બાલકીઓ આગલની માફક દેશી વરસની જોમર થતાં તાંહાંથી હવે ઉઠી જતી માલુમ પડતી નથી; માટે આ સાહશીક શ્રીકૃષ્ણની એ મદદથી પરવરદેગારની પોશોજગરીથી અંતે પાર પડેલી પરજએ સહમજની જોડએ.

શેઠ શોરાબજી વીશે હેલુંખી સાંભલેજમ કે, ધરમ સંબંધી કેટલીક કી-રીઆ મારગની તેવણને છીટછે, પણ અજમાએસ ઉપરથી તો તે સાહેબ એક ખરા જરથોસતી, અને માંનવંતા મજદીઆસતી જે માલુમ પડેમ, તેની સાથેની સાહે આ એકજ દાખલો હોંઆં ટાંકી દખાડેલો બસ યાશે કે, ખરીસતી ઉપાધીઆ

* એજ બાબમા વેલાત આતેની એક અંગરેજી નામીથી પેહડીનો વડો બાગીઆ જે તે વખતપર પારલામેંટનો મેમબર હતો તેની સાથેની સંધેસા ચલાવેલા સાંભલેઆ છે.

† ઈંગલાંડની સફર ૧૮૬૩ ના મેની ૨૪ મી તારીએ ઉપડેલી મેલ યોટ સાથે થલ મારગે શીધારેઆ હતા.

નો. લ.

નો. લ.

ડાક્ટર મીચલ તથા "બામદાદ" નુ ચોખ્ખાણીઈ બનાવનાર સાથે એવનને બરે તકારો ચાલી, તારે જરથોસ્તી ધરમની સચાઈ વીચે તેનાએ સારી રીતે ખાવાયો કરી તેહની જલથેથી સાહમના સખથોની બાંહાંખી પડી આંખોને રાસણી દેખાડી હતી; માટે એ બાબે વધારે લખ્યાંણુ લખવાની કશીખી મેહનત નહીં લેતાં આટલું તો ચોકસ કેહવું જોઈએય કે, શ્રેષ્ઠ શોરાખજી ખાતેનમા દીન ચાસીદારી ઉપર જેવા ચુસતછે, તેવા કદાપી જાહેરમા નહીં જણાતા હોએ તો તે બાબે કોઈખી રીતેના વસવાયો અથવા વેદમ વીચારવો જોઈએજ નહીં.

આ મયાણુ દીવના શ્રેષ્ઠ શોરાખજીની વખાણુ વીચે ખીજું આટલું પણ વધારે જોલાએછે કે, કેલવણીની કદર જીજીને તેની મદદ માટે છુપી રીતે લોકોને ઘણી સારી રકમો આપેછે; એટલુંજ નહીં પણ જેખી કોઈ ગરીબ સખસ તેમની નજરે પડેય, અથવા તેવા વીચે કોઈથી કાંઈ સાંભલેય તો તેને પણ બનતી કોશિસ મુજબ સંતોસવાને તેવણુ પછાત રહેતા નથી.

આજ કેટલુંક યહું તેવન જેમ મુલેહના અમલદાર થએલાછે, તેમજ પુતીવરશીટીના ફેલાઝનુ ફતેહ બરેજ માનખી પોતાની લાએકાતથી તેનાએ એખતેઆર કીધલું કેહવાએછે.

જેહર મુધરાઈના સંઘલાં ખાતાંએમા માજી કમીસનર મીં કસકૂરડની કારકીરદી ટાંકણે હીસાખોમા જે ઘણેજ ઘુંટણો યહ પડએ હતા, તે બાબેની પત્રી શોધ કીધા પછે પરજનો હક સંભાલવા સારું તેએની તરફથી ધરમના એક વકીલ તરીકે આ શ્રેષ્ઠ આગેવાણુ યહ વગર ઘોંધાટે જે લોપાલાં જાહેરમા આજેઆં હતાં, તેના ખોલાસા બરેએ પુરાવો નહીં આપતાં મીં કમીસનર મજકૂર આજરીનુ ખાંહાંણુ કાહડી જાહેરને ખખર પડવા દીધાવના અંતે મુંઝ ઊડી વતકાલ વેલાત તરફ જતો રહેએ; તે વાતને, હમે ધારીએય કે, તેનાજ વખતથી જીલમાત જરેઆ કેટલાક કરના ખાલમા ધીલાતી પરજ હજીમુધી ફરજોસખી થતીજ નથી.

આલમનાં ઘેઆણુમાથી આટલી વાત તો હજીમુધી ખીસતીખી નહીંજ હશે કે, જીપલાં ખાતાંએની તપાસ માટે જે કમીટી નામદાર સરકારે નેમી હતી તેની અંદર આ ગરહસયને પણ તેમની ચાલાકી તથા ખાહોશીને લીધે સાંમેલ કીધા હતા; જેએના રીયોરટ ઉપરથી અંતે બનેજ એટલુંજ કે, કમીસનરના હાથમાથી બધો સત્તા જતી રહી; અને નવી ધોરણુ મુજબ સરકારી તથા મુલેહના અમલદારો ઉપરાંત પરજ માહેલા કેટલાક ગરહસયોની "ટાંઉનકાંઉ-નશીલે" તથા કારપોરિસણની સબાએ નવો જનમ લીધો; માટે આ બાબદમા પરજ પક્ષ એમનાર તરીકે આલમે કોઈનોખી ઉપકાર માનવોજ હોએતો, આ

* એવનનીજ પેઠે જખરી બાથ લેણુસ મીં જે. એ. કારખંસ, મેજર ખારસ, શ્રેષ્ઠ નવરીજી ફરકુનજી તથા રાવસાહેબ વીરાવનાથ નારાયણ મેંડલીકખી હતા માટે તે માહેબોના ઉપકારખી પરજએ બુલવો જોઈએ નહીં. નોં લેં

સકલચુલ્હી શેઠ શેરાબજી બંગાલી શ્રીવાજી ખીજ કોઈને હમો જેમ દેખાડતા નથી, તેમ પરજન માહેવા જેવી સખચો પોતાના વીચારથી કબુ બોધ નહી સખતા હોયે તો આ નીચલી કવીતા ઉપર તેઓએ નજર દોડાવીને:—

કરજો હવરોને લખો શેપાસ-કે મલેઓ તમોને આ બલો દોસત ખાસ,
ત લાગતીતી જાંહાં તમને કેવેખી દાદ-તાંહાં લખ ગયો તમારી આ શેઠ ફરીઆદ,
ધરમની દેખધતી જાંહાં શેરતી-કરમના હતી તાંહાં ગધ દોરતી,
જતે મરદ જે હતો મુરે-તે રખક્ષો સબાનેખી પડેઓ પ્રેર,
અતુરોખી હતા ખીજ પહરલા-ખીરીઆર કાળેતો જુધી બરલા,
તેમાથીજ નીકલી આ પડેઓ બાહેર-બરમના ભોષાયાં કીધાં બહેર,
લીપે તેને હોમતી ફાંડો હાતમા-ખાંધેઓ કમીસનરને હરેક વાતમા,
કંઠાખી તેજેખી રખસુદ લીપો-હુજત પક્ષ ખેંચનારે છોડી દીધી.

સાચાં મનથી બેઠા કરજો, તમો ઇસવરને ઇઆદ,
કે તેજ કીરતાર હરજગેઓ, લીયે તેમની દાદ,
ખીન ગફતતથી જો લેતા રહેજો, હરદમ તેનું નામ.
તો કીધીય જેને તકી, તેને પોહઅથે તાંહાંથીજ દામ.

શેઠ શેરાબજીની છંદગી જેઠલી હવડાં પસાર થઈય, તેઠલીજ ખીજ આહિયેય કે, બારેહકતાવા તેમને વાસતે સાચવી રાખે; અને અણિક તરેહનાં રૂડાં કામેમા જેમ ખીન ગરજે તેવન આગેવાણી લીયેછે, તેમ તેનાને તેઠલા વખતસુધો જસ જેજેકાર થાયે, એઠલુંજ નહીં પણ મરહુમ શેઠ નવરોજી શેરાબજી જમરીગરના નામ લેણા સારું તે કીરતારે કારસાજની અપાર ખુશ-શુખથી તેમને તાંહાં નર વારેયોની વરધીખી વરકાસ થાયે; એટલોજ હમારાં અંતકરણનો આશીરવાદ બહેરમા પોકારી આ હજ્યેવાલની સમાપતી હોઆં લાવીએછે.

